BONFINII
RERUM
UNGARICARUM

6
5 0
18

6
5 O
18

[illegible] I - 14

ANTONII BONFINII

RERVM VNGA-RICARVM DECADES QVATVOR, CVM DI-MIDIA.

QVARVM Tres priores, ante annos XX, MARTINI Brenneri Biſtri-cienſis induſtria editæ, iamque diuerſorum aliquot codicum manuſcri-ptorum collatione multis in locis emendatiores: Quarta uerò Decas, cum Quinta dimidia, nunquam antea excuſæ, IOAN. SAMBVCI Tir-nauienſis, Cæſ. Maieſt. Hiſtorici, &c. opera ac ſtudio nunc de-mum in lucem proferuntur:

Vnà cum rerum ad noſtra uſque tempora geſtarum Appendici-bus aliquot, quorum ſeriem uerſa Pagi-na indicabit.

Acceſſit etiam locuples Rerum & uerborum toto Opere memorabilium INDEX.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

Cum Cæſ. Maieſt. gratia & priuilegio ad annos ſex.

BASILEAE, EX OFFICINA OPO-RINIANA. 1568.

EORVM QVAE HOC OPERE CONtinentur, *Catalogus.*

1 ANTONII BONFINII RERVM VNGARICARVM DECADES tres, cum XV libris nunc primùm adiectis. Pag. 1. inde
2 Nicolai Olahi archiepiſcopi Strigonienſis, Atila. 107
3 Ioan. Sambuci Appendix de Ladiſlao & Ludouico regibus Vngariæ. 751
4 Stephani Broderith deſcriptio cladis in campo Mohacz. 757
5 Ioan. Sambuci Oratio funebris, & Epitaphia, in obitum Diui Ferdinandi primi Imp. 775
6 Rerum ad Agriam geſtarum narratio, Sambuci. 797
7 Obſidionis Zigeth breuis ac uera expoſitio, Eiuſdem. 809
8 Expugnatio arcis Temeſuari, per Eundem deſcripta. 813
9 Arcis Tokay expugnatio, Eodem autore. 818
10 Concordia Vngarica, inter Fridericum III. Imp. Maximilianum Rom. & Vng. regem, & Vladiſlaum Vng. & Boemiæ regem, Anno 1491. 820
11 Salariatus regni Vngariæ, &c. 824
12 De reddita Mathiæ corona, & fœdere inter ipſum & Fridericum III. Imp. 834
13 [illegible] 837
14 Michaelis Ritij de Regibus Vngariæ libri II. 840
15 P. Callimachi Experientis Attila. 856
16 T. Corteſij de Mathiæ Coruini regis laudibus, Carmen. 867
17 Re[illegible] Vngarici uerſ[illegible]s deſcripti, per Sambuc[illegible]. 891
18 Abrahami Bakſchay Chronologia regum Vngariæ. 901
19 Alberti à Laſco exhortatio ad milites. 921
20 Præcepta aliquot Imperatoria, Sambuci. 922

INVICTISS. POTENTISSIMO'QUE
CAESARI

MAXIMILIANO II,

VNGARIÆ, BOIEMIÆ, DALMATIÆ, CROATIÆ, ETC. REGI: ARCHIDVCI AVSTRIAE, ETC. DOMINO, DOMINO SVO CLEmentiſsimo: deinde Pontificibus, Comitibus, Baronibus, Equitibus, populoq; Pannonico, &c. Dominis & popularibus ſuis, S.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

OMNIS hominum uita & memoria, quædam eſt Hiſtoria.atq; ut præteritorum exemplis ætas nititur ſequens:ita præſens,cùm quid non leuiter aggreditur, utrunq; tempus coniungit. Sed ut hominum tria ueteres genera prodidere, Qui ipſi rebus ſuis uolũt ac poſſunt conſulere: qui alienum, perpetuumq; ſubſidium expetunt: Qui nec ipſi quicquã ingenio ualent, neq; amicorum ope uti ſolent:ita qui negligunt quæ præteriere, ſua parum norunt inſtituere: qui futura uelut ſortem expectant,aliundeq; pendent, ſerui quodammodo naturà uidentur, & multa præter opinionẽ ſuſtineant neceſſe eſt:de tertio illo prorſus ignauo & inerti ordine,nihil dico. Qui igitur uetuſtatis capiuntur obſeruatione, cumq; ijs quæ occurrere poſſunt componunt, ad primum ſunt aggregandi numerum:qui lectionibus modò fidunt,& quę abiere tanquam κατακλυσμὸν γεγονότα arbitrantur,aliorũq; ſe imperio ac ſenſui obijciunt, ad ſecundum: qui penitùs omnem ſolicitudinem ab animo excludunt,ne quidem hominis illi merentur appellationem. Etenim cùm natura laudis ſtimulos, æternitatiſq; cupiditatẽ nobis ingenerarit, qua alijs præſtare,præeſſe authoritate uelimus:relictos à mente & iudicio,qui nocitura declinare,aut præſentire ſecutura nequeunt,exiſtimo:quòd hominis,ſibi cauere,ſit:& ex diſciplina Chriſtiana,cum reliquo tempore quæ uſui ſunt, cõmunicare.Verùm enimuerò,poſt debilitatam uitio naturam, quando memoria noſtra ea non ſit amplitudine,& fide,complecti ut cuncta, & longius abſentibus uel annis poſteritateq; conſecuturis,laudum uitiorumq; facta impertiri facilè poſsit(omnis cũ in tenebris præſertim uita laboret)literis illa teſtibus, ſimul & cuſtodibus,mandãtur:ut quę prouidentia ſummi Dei, uel hominum ambitione,& prorupta audacia ſuſcipiuntur, aut geſta ſunt, uelut in ſpeculo imagines,ita hiſtoriæ nobis,cum initijs,cauſis,progreſsibus, euentis:mutationes imperiorũ,conuerſiones,translationes, ſingulorum quoq; horrendas pœnas,uirtutes omnium laude maiores repræſentent: quibus uelut ducibus & adminiculis,noſtra conſilia & negotia formemus,& corroborati perſequamur,in amicorum rebus proſpiciendo uehementer cupiamus. Sunt igitur uetuſtatis nuncij omninò neceſſarij,ſemperq; uel ante Moſen fuere:alioqui unde conſtitutionem uniuerſi nobis ille tam dilucidè & plenè ob oculos poſuiſſet?uimq; intelligentię noſtræ quę ſuperant, intimè aperuiſſet? Ac iurè memoriam cum gratia illis præſtamus: quòd

qui digni ſunt,laude eos nõ fraudẽt ſua, noſq́; ad ſimilia,& immortalitatẽ inuitent. Quare cum S. T. M. in primis,uos quoq; Patres,populareſq́; ſtudioſiſsimos hiſtoriarum,uſu rerum etiam confirmatos, ac exemplar illuſtre rerum eſſe minimè ignorem: facile amicorũ ego cohortationibus adductus ſum,ut Bonfinium à me recognitum, & quindecim libris, alijſque multis auctum,ornatumq́;, iterum edendum curarem:ut ſi quæ nondum cognoſſetis,hinc peteretis: exteræ uerò nationes, quid Pannonij olim ualuerint,qua occaſione infracti,depoſitiq́; ſint,ſecum expenderent:quę ſpes reliqua ſit, uoſq́; populares maiorum exemplo,quid optare,tanti Cæſaris & regis auſpicijs MAXIMILIANI II, Domini noſtri clementiſs.& omnis Europæ ſocietate,adiunctaq́; ope conari debeatis,certius cõſideraretis. ſtudia enim uel remotiſsimarum gentium deeſſe nobis,haud conqueremur. Verùm tua,Cęſar Inuictiſs.clementia,ueſtraq́;, Proceres,ac alij Ordines,uenia,de hiſtoriarum proprietate,uſu,ratione, ſi quid hic interpoſuero,non ineptè facturus,propter rudiores,uidebor:deinde ad T. S. M. uoſq́; patres,populareſq́; mea redibit,ipſumq́; Bonfiniũ, oratio. Hiſtoriam omnem quidam narrationem,cognitionem,inſpectionem,audita quæ referuntur, definiunt: idq́; multiplici uocis poteſtate. Sed Euterpe Herodotus αὐτόπτην καὶ ἱστορέοντα nõ obſcurè diſiungit. Plato in Cratylo ab ἵσαθς τὴν ῥοὴν notationem ponit:quòd memoriam labilem, tanquã fluuium perennem ſiſtat,& cuſtodiat:quò & Cicero alluſit. Quod ſi etymo nitamur, fortaſſe uim eius, ſi ἀπὸ τοῦ ξᾶν τὸν ἱσὸν, quod eſt filũ uel penſum ducere, currereq́; ducamus,melius expreſſerimus:ſiquidem tracta & fluens eſt ipſius oratio, perpetua,& uelut texta. Sed rẽ ipſam propius inſpiciamus,deq́; proprietate uocem coerceamus. Ex Liuij ueſtibulo definitionem hanc colligere poſſum,ut ſit,rerum geſtarũ uaria,præſertim publicarum,ordinata, intellecta,utilis,uera,& cũ breuitate dilucida narratio: quod ipſum & alij multi,& Tullij encomium comprobat. Nec uerò quis hac ſententia illis Herodoti uerbis demoueri patiatur, ὀφείλω λέγειν τὰ λεγόμενα, πείθεσθαί γε μὴν οὐ πάντα πᾶσι ὀφείλω. Id enim de quibuſdam obſcuris, uariaq́; iactatis opinione, quomodo & Liuius & alij quædam dubiè narrant,non de uniuerſæ hiſtoriæ dignitate accipiendum eſt. Nam tria ſunt in rerum geſtarum, omniſq́; antiquitatis annotatione pręcipuè,quæ reijci debent:cùm res ficta & mendax eſt:cum temporibus non conſentit:quando ſtudij morbo affecta, proprioq́; corrupta eſt iudicio. Certè ſi quid neſcias,aut fingas, nihil fidenter conſtitutoq́; animo ex eiuſmodi narratione proficiſcetur:ſi erratum in ordine & tempore ſit,fidem recuſat poſteritas:ſi etiam officio nimio, ſtudioque obſequendi, aut calumniandi imbuta ſit,non id ſanabile unquam uulnus erit,minus expoſitoris conſilium æquum. Ea re,quando hiſtoria pura,uera,quòd opus eſt,collocata,cum breuitate perſpicua,minimè affecta,uel multiplex ſcribi debeat: qui ad hoc ſcriptionis genus ſe contulère, quanti ſint faciundi,quiuis animo comprehendere poteſt: cumq́; actiones humanæ,præſertim Ciuilibus negocijs,aut ſingulorũ moribus,aut familię adminiſtratione definiantur,terminatæ narrationes,ut doceant:nõ emen

tiæ,ne

titæ,ne decipiant:non turbatæ,ne offendant:ueræ,ne noceant:breues,expoſitæq́;,ut gratæ ſint,memoriaq́; ſepiantur:non ad gratiam cuiuſque, uel odium quæſitæ,ne ſuſpectæ lectorem alienent: ab alio quàm rerum geſtarum authore,ſi fieri poteſt,confectæ,ne ſcrupulum ambitionis,fideiq́; animis cōmoueant:compertæ,teſtatæq́;, ne uanæ in errorem inducant: uerbis & oratione congruæ,nō omnino cultu poſthabito:digreſsionibus, niſi neceſſarijs,& ad percipiendum reliqua inſertis,nunquam cumulatæ:concionibus liberæ,iudicio ſcriptoris uacuę:niſi ex perſona aliorum,& exemplo,ut quid uerum ſit appareat,id modicè fiat. Cohibebit narrator ſuum iudiciū,epilogos,epiſodia,epiphonemata, nihilominus uitioſa, reprehenſioneq́; digna,quæ ex uirtute ſunt collocanda,Lector putabit: ut magiſtra ſit uitæ, lux ueritatis hiſtoria. Adde, ne minima quæq; dramatis more inutiliter conſectemur: quibus omiſsis, fraudi nihil contextui rerum fiat. in quo peccare etiam Liuius fertur, cùm alibi,tum in Hannibalis tranſitu, minutiſsimè 3. Dec. deſcripto. Ita Xiphilinus è Dione,in T.Veſpaſ.de Domitiano,quòd muſcas eum captaſſe narrauit, ueniam rectè poſtulaſſe ait. Adulatio uerò,ut peſtis fugienda hiſtorico eſt: quòd ea corrumpantur omnia,obſcuritatem rebus prætēdat, dubitationem uel maximè claris obijciat. à qua ne Thucydides quidem in Athenienſium rebus liber fuiſſe, Diod.Siculo teſte,uidetur. Vetus eſt, δαπανία τοὺς δούλους ἐλευθέρους ποιεῖ. Poſteritatis ergo uſibus ac intelligentiæ fideli inſeruiendum, nomina gentilium familiarumq́; apponenda. In qua parte mirari quoſdam emendatores hodie ſoleo,qui de Græcis interpretib.& tranſcriptoribus, priora Latina corrigere nitūtur, uimq́; & confuſionem linguarum idiomatibus afferre non uerentur,nomina & cognomina uariant. Ordo, uti quæq; accidêre, ſeruetur:nitor non omnino excludatur:redundent pauca uerba,ut deliberationi anſam præbeant: pars tamen,ut oratoriæ iſta facultas eſſe deprehendatur,efficiendum. Ἀμίθοδος ſit diſpoſitio, & temporibus certa: expoſitio tamen artificioſa conſtet. Narrat quidem orator: ſed quia uehemens eſt,& uictoriam quęrit,in digreſsionibus, & tenēdis auditoribus,liberior, effuſiorq́; eſt,ut uel ad fabulas interim,perſuadendi ſenſu delabatur. At hiſtorico ſolum τὸ πρᾶγμα proponitur,uelut craſsior,& priuatis oſtenſa exēplis cognitio: & breuiter σύνεσιν rerum, καὶ δύναμιν ἑρμηνευτικὴν debet expoſitor non uulgarem poſsidere. Dramata,& reliqua poemata, fictas actiones ſingularium proſequuntur imitatione: morum & uitę circunſtantias, quæ'ue naturæ conuenienter fiunt, de moribus diſputatores pertractant. Hiſtoria,niſi utilia,& uera,publica,nihil ſumit: & ad politiarum conſuetudinem plerunq;,& gubernationem reuocat. Poetæ ſola,certaq́; deligunt, delectatione condiunt,& ſuauitate auditores morantur: Hiſtoria plura ſine perturbatione,recto ſimpliciq́; modo explicat. etſi nō deſint poetæ mixti fabulis & rebus geſtis, quibus extra hos aliquid cancellos,dum tecti ambiguiq́; hiſtorici uidentur,permittēdum ſit: cuiuſmodi Lucanus,Virgilius, Statius,Silius, Valerius,de Græcis Homerus,Apollonius,Orpheus,fuêre. Ordinis quoq;, & συνθέσεως poetarum ab hiſtoria ratio diuerſa obſeruatur,

dum ſcenæ aliter quàm poſteritati iudicaturæ, præſentibusq́; teſtibus ſit ſatisfaciendum. Dialogi inter hos medium, & quiddam magis philoſophum ſapiunt: ſiquidem res plerunq; graues, controuerſę, fictis etiam perſonarum ſermonibus, qui nunquam fuere, adducunt: genus tamen dicendi tenuius, nec ἠθογραφίαις uſquequaque congruens: ne ex umbris & ſcholarũ ſuggeſtis, in forũ & ſubſellia elapſi dicantur. Quare poeta ſemper imitator: pugnax orator, & argumentoſus: hiſtoricus ſimplex, planus, certus, tutus, utilis, nihil ἔξω τοῦ πράγματος accerſens. ideo licet, Homerus & Virgilius hiſtorias contineant, manent tamẽ poetę: & poetę, quales uix recẽtioribus hiſtorijs interdũ poſtponas. Sed & in hiſtoricis quidã uniuerſa, publicaq́; edunt: alij membratim, atque cõtinuitate quiddam ſeparatum proferunt: nec pauci, propter unum ſcopum multa & uaria indidere. quidam ſingulorũ uitas recitarunt, nonnulli temporum rationẽ ſingularibus cõſeruare uoluere. reperias, qui contextui quaſdam rerum ἐξηγήσεις copularunt, ut facilè dicas Chronicos eſſe: alios Chronologos, topicos alios, & βιογράφους, καὶ τοὺς περὶ τὰ τῶν προσώπων: alios περὶ πράξεων ἢ τῶν πραγμάτων, multos παλαιοκαινὰς, καὶ φυσιολογίας. Iam ex his generibus ſequitur, quid utilitatis cuſtodia rerũ & ueritatis teſtimonia nobis præbeant. ac Lucianus breuiſsimè admonuit, cũ ait, ἱστορίας ἔργον καὶ τέλος, τὸ χρήσιμον: ut proſit, doceat, moneat, informet, cõſtituat, quod ſalutare, eq́; publico bono, & ſeparato uidetur, in medium efficiat, atq; ſuppeditet. nec abs re Nazanzenus in quadã oda συμφερτὴν σοφίαν uocauit: quòd uel oratores plus exẽplis, quàm ullis coactis ſuis & conglobatis ſententijs obtineant. Ac mihi quidẽ illud in VII. Strabonis, de libera à coniugio uita, non malè ad ignaros hiſtoriarũ referri poſſe uidetur: qui cœlibes ſemiuiuos dixerit, uitæ humanæ parũ utiles & dubię lucis: quoniã pulcherrimũ ille theſaurũ ſe poſsidere cenſeat; qui ad uiciſsitudines, caſusq́; humanos ratione exẽplisq́; munitus, alijs prodeſt, aduerſa lenit: cõmunia, nõ priuata duci, priuata moderari, leuare dolorẽ, diuturnitatẽ malorũ præſentia & breuitate repręſentare didicit, ſecundis non effertur, fortunę memor eſt. eamq́; ob rẽ Thucydides, κτῆμα ἐς ἀεὶ ξυγκείμενον hiſtoriã pronũciauit. Et unde quæſo, uel Ariſtoteles ſua Rhetorica, morũ rationẽ, & huius generis, niſi de elogijs Iſocraticis & hiſtorijs inueſtigauit? Iureconſultorũ tot uolumina quid, niſi ſimiliũ perpetua eſt cõmemoratio: circumſiſtẽtib: tamẽ & gentiũ uarietate, Imperatorũ iuſsis cõfirmata exẽpla? Nec eos probabo unquã, qui uel pro tribunali ius dicũt, uel patrociniũ alijs impertiunt, citra hiſtoriarũ negotiũ, laudemq́; profeſsioni quęrũt, πτῆλον τὰ ἀ; χερσὶ φυρᾶν, σῖτον εἰς ἀρτοποιίαν τοῖς προστυγχάνουσι: quòd ἱστορία φιλοσοφία τις παραδειγμάτων, ſic rationes morũ & indolis, conſiliorũq́; progreſſus philoſophis & legib. concedens, nudum πρᾶγμα καὶ τὰ συμβεβηκότα ipſa recipiens: ut philoſophus uult ad Eudemũ. Nec puto ullam eſſe ætatẽ, aut uitę genus, quod magis quàm iſta cogitatione à moleſtijs auocetur, iucũditate morbos laxet, curis expediatur: nec ullius philoſophi acumẽ ad diuinitatis maieſtatem, naturæ obſcuritatẽ, & opum quas miramur ſcientiam propius, quàm hiſtorici grauis, ſibiq́; & alijs parata memoria, penetrarit: quòd τὰ γυμνὰ minus

quàm

quàm ſingularia inſtruant,& cōdocefaciant. Verùm ſatis hæc ſint de Hiſtoriæ laude, ſeu potius nimis multa, repetita. De Bonfinij noſtri uita, patria,monumentis,ipſe in IIII. Decade prolixè meminit. quantum uerò ingenio,non ad hoc argumentum modò,ſed ad omnem omnino philoſophiam excelluerit,breui Dialogi eius de pudicia coniugali uulgò teſtabuntur.nec uino huic,indice opus eſt hedera. Præterire tamen nequeo, paucarum eſſe gentium hiſtorias,copia & ſtilo pares. Ac memini, clariſsimū & conſultiſsimum D. SELDIVM ſæpè dixiſſe, nullo ſe in ſcriptore, poſt Liuium, & æquales eius,quàm ipſo hoc Bonfinio, uacuas horas libentius ponere ſolitum. Qui uir,ſi hæc reliqua eius,& quæ noſtris uigilijs acceſſere,uidiſſet, omnibus fortaſſe recētioribus facilè hunc ante tuliſſet. Nam XV libros adieci,quorum decem è bibliotheca Dominorum Reuaij,cum alijs (credo) cōmunicati, ad me peruenêre. Quinq; poſteriores nobiliſsimus ac doctiſſimus antiſtes Varadiēſis,Frāciſcus Forgatz,&c.ante paucos annos Oporino, typographo Baſilienſi, à Chriſtophoro Trecio primùm communicatos, liberaliter mihi detulit:nec pauca, quo eſt iudicio (qui & ipſe annales texere fertur) nomina corrupta reſtituit. Hunc noſtrum laborē maximus quoq; archiepiſcopus Nicolaus Olahus, &c. ſuo Atila, per ocium olim in Belgis,dum conſilijs & fiſco reginæ Mariæ præfuit, cōſcripto,nō difficile cumulauit. Quæ in extremo ſunt,noſtris lucubratiunculis,uelut maiorū uigiliarū ſpecimen, prodeunt. Cæterùm ut Bonfinij laudes non ſunt obſcuræ:ita diſsimulare nequeo, nōnihil ipſum officij ſui oblitū,in mores priuatos & uitā Friderici calumnioſe impotentiusq; effuſum:ſecus quàm Liuium,Saluſtium, Tacitū, Suetoniū,in Romanos orbis dominos, gentēq; togatā,feciſſe cōſtat:idq; fortaſſe redēpto à Mathia iudicio, & calamo eius,quæ rerū ſeriei nihil detrahunt. Nec Mathiæ tamē interim pepercit uſquā: quē impudentē, uoluptuoſum,theatris deditū, ambitioſum,ferū,in adiungendis amicis præcipitem,in relinquendis facilem, adulatoribus benignum,immemorem beneficiorū,auſus ſit dicere. Quid grauius in tantum regem dixeris?ut mihi, ætatū contrariarū uitia exaggerare, more Philoſophi in ſecundo Rhetoric. potius quàm eis locis texere hiſtoriam uoluiſſe, ſit uiſus:quòd ex ἠθοποιΐας, cauſæ occaſioneſq; bellorum facilius Lectori patêre ſoleant. Ac potuiſſem ſanè quædam iuſtè litura inducere, niſi aduerſariorum ſtilum & intemperantiam metuiſſem : qui proni quauis de cauſa,in legem Cornel.de infamia facilè ruunt:ac conſtaret,bonos uiros τὰ ἔργα, οὐ τὰ πάρεργα conſiderare debere:noſtro uerò hoc ſeculo grauius etiam in manifeſtis,& heri actis rebus, odio uel precio in hiſtorijs peccari.Ac in ea ſum ſpe, V. C. M. omniūq; bonorū gratiā his uulgatis mihi adiunctum potius,quàm ullam creatum iri offenſam. ſupplexq; oro T. M. uosq; populares,ut meis proprijs huius generis conatib. benignè adſitis:quòd per ſe hæ uigiliæ ſeu πραγματεῖαι nō ſint πολυτάλαντοι,T. M. principumq; liberalitatem exigunt: quam nulla in parte mihi defuturā,omni-

no mihi pollicear. Itaq; ut fit, Deum Opt. Max. intimè precor: qui V. M. ad ſalutem communem, ſuorumque, diu tueatur: uos uerò, populares, ad patriæ antiquam laudem facinoraque excitet, in amore & cultu tanti regis perpetuò conſeruet. Valeat V. C. M. uosque Patres & Ordines reliqui afflictæ Pannoniæ: meumq; ſtudium, qui XXII annis peregrè uerſatus, admodum iuuenis primitias ingenioli edere ſim auſus, annis iam maturi, & laboribus conſueti, boni conſulite. Viennæ, in feſto Ioann. Baptiſtæ, natalis mei: quo XXXVI annum ætatis agebam, σὺν θεῷ, Amen.

S. Cæſ. Regiſq; M.

Clientulus, Aulæq; familiaris & hiſtoricus, &c.

Vobiſq; Patres & populares, deditiſſimus, &c.

Ioann. Sambucus.

GENEROSO ET MAGNIFICO DOMINO, D. FRANCISCO À REVVA, COMITI TVROCENSI, SERENISSIMI *Romanorum, Ungariæ, Boemiæ, &c. Regis conſiliario, regniq; Ungariæ Palatino, Domino ſuo obſeruandiſsimo, Martinus Brennerus Biſtricenſis Tranſſyluanus S. P. D.*

QVVM anno abhinc tertio Lippi Brandolini ad Mathiam inuictiſsimum Vngariæ regem Dialogum edidiſſem, uir ornatiſsime, multaq; ibi de rebus Vngarorum præclarè geſtis occurriſſent: gentis noſtræ exordia tacitus mecum cœpi perpēdere, quibus artibus tam opulentiſsimam regni poſſeſsionem acquiſiuiſſent, retinuiſſentq; (artibus enim eiſdem acquiruntur regna, & retinētur) quibusq;, ſubſidente paulatim à Mathiæ regis morte maiorum diſciplina, Turcarum id libidini ceſsiſſet: non mediocriter dolere cœpi, tot fortia maiorum noſtrorum facta, totq; præclaras uictorias ab Occidentis primùm populis, Turcis deinde (quorum impetum, poſtquam infauſto hi ſidere ex Aſia primùm in Europam traiecerunt, nullis externis auxilijs adiuti, à centum annis ſoli ferè ſuſtinuerunt) magno ſudore & ſanguine partas, à nullo (quod equidem ſciam) Scriptore lumine orationis illuſtratas fuiſſe. Vngarorum enim Annales, præter nudam ſimplicemq; rei ueritatem nihil in ſe continent: uereq; magis, multis in tanta imperitia negligentiaq; omiſsis, quàm diſertè ſunt conſcripti. Nam literarum ſtudia noſtris hominibus (qui ab eo tempore, quo relictis ſedibus ſuis, in Pannonias migrauerunt, ſemper aut externis bellis diſtracti fuerunt: aut uicinis quieſcentibus, ſua in ſe arma, Scythica eos feritate ſubigente, conuerterunt) nunquam patuēre. Quare nō mirum, in tanto armorum ſtrepitu raros, aut nullos, apud noſtros, qui tam honeſtam ſcribendi prouinciam ſuſciperent, extitiſſe. Illud magis mirandum, uicinas nationes, apud quos in altiſsima pace optimarum artium diſciplinæ ſemper floruerūt, doctisq; hominibus honori, laudi, emolumentoq; fuere, tam pulchrā ſcribendi materiam, in qua eruditionis & eloquentiæ oſtentādæ latiſsimus campus patebat, quaq; uix alia ad immortalem gloriam nominis acquirendam erat præclarior, neglexiſſe. In his quum eſſem cogitationibus, nō ſine mente, reor, ac numine diuûm, Franciſcus Abſtemius archidiaconus, canonicusq; Albæ regię (uir præter ſolidam, quā in ſe habet, eruditionē, multis præclaris uirtutib. inſtructus atque ornatus, mihiq; amicitiæ uetuſtate coniunctiſsimus) collegij Albenſis, in quo agit, cuiq; ego, quæ habeo, omnia libenter me debere fateor, ad ſereniſsimum Ferdinandum regem Viennam uenit. Qui quum pro amicitiæ iure me acceſsiſſet, ſalutaſſetq;, de præſenti rerum Vngaricarū ſtatu à me interrogatus, complura Albenſium (qui poſt occupatam à Turcis Budam, etiam ſi in tanta uicinia crudeliſsimum hoſtem quotidie ferè urbis portis inſultantem uiderent, in fide regia permanſerant) fortia facta enarrare cœpit. Eos leuibus in prælijs ubiq; ferè ſuperiores fuiſſe: creſcenteq; inde audacia, ciuitate egreſſos, ex Budæ ſuburbanis, Turcisq;, qui ſecundum Danubium Budam aſcendunt, prædas egiſſe: ex quibus multos cæſos, complures uinctos Albam pertractos fuiſſe. Vngaros ſitis, inediæ, æſtus, frigoris, laboris patentiſsimos, uitæ prodigos, in mortem & uulnera ruere: uix aliam gentem eſſe, quæ Turcarū furori æquè poſſet reſiſtere, ſi eorū uirtus multitudine hoſtium non obrueretur. Hæc quum ille grauiter, ut ſolet, compoſiteq; diſſereret, multumq; amici hominis oratione afficerer: temporū inſcitiam, hominumq; ingratitudinem ipſe deteſtari, quòd uetera recentiaq; Vngarorum acta, quæ ad excitandos in tanto periculo principes Chriſtianos haud parum ualerent, à nemine conſcriberentur. Nec enim ſermonibus hominum omnia pro rei magnitudine ac dignitate, ad gentes procul diſsitas perferri: omitti multa, multaq; interdum uana admiſceri. Res geſtæ (inquit ille) noſtrorum temporum, in tanto doctorum, quib. ſeculum iſtud abundat, prouentu conſcribuntur fortaſsis. Cæterùm quæcunq; ab Vngaris ab eo tempore, quo Tanai paludeq; Mæotide emenſa, primùm in Europam peruenere, geſta ſunt, ea omnia ad Mathiæ regis uſque tempora, Antonius Bonfinius triginta Libris elegantiſsimè complexus eſt: cuius libri, inquit, copiam Paulus Iſthuanfius, uir & literis & genere ornatiſsimus, ſuperioribus diebus, dum Quinqueeccleſijs agerem, mihi fecit. Eo dicto mirificè exhilaratus, hominē rogare, daret operā, omnemq; moueret lapidē, ut theſauro tanto potiremur: quod illi quidem haud difficile factu fuit. Nam Iſthuanfius ea qua eſt eruditione, candore, humanitate, adeò facilem ſe nobis hic præbuit, ut miſſo celeriter libro, ultrò etiam ad edendum me hortaretur. Quanquam autem liber imperitia librariorum, qui ex Budenſi exemplari [illegible] hunc deſcripſerant, multis in locis deprauatus eſſet, quibus caſtigandis reſtituendisq; non parum operæ mihi inſumptum eſt. neq; tamen in tanta temporis anguſtia, qua bibliopolis noſtris, ad mercatum Francfordienſem profecturis, edendi libri prouincia demandanda erat, pro dignitate quæque à me reſtitui potuerunt: editionem tamē longius differre nolui, ne (ut labilis fluxusq; eſt te-

rum hu-

rum humanarum ſtatus) intercideret aliquid, quod editionem interturbaret, remoraretur ꝗ. Hiſtoriæ ꝗ ſtudioſos tantarum rerum cognitione fructu ꝗ fraudarem. Hoc enim affirmare auſim, Boemos, Germanos, Italos, cæteros ꝗ, quibus noſtra primùm tempeſtate Turcica arma cognita eſſe cœpere, multis uix periculis, Turcarum in armis morem, bellandi ritum, inſidias, fraudes, aſtum, celeritatem ita percipere poſſe, quemadmodum hic oculis ſubiecta propoſita ꝗ cernuntur: poſſunt ꝗ Imperatores non prorſus ἀναλφάβητοι inde inſtrui, quomodo cũ Turca deinceps bellandum ſit: nimirum, ſi poſteris noſtris rectè cõſultum, liberis ꝗ eſſe uolumus, nullis ut cladibus deterriti, fracti ꝗ, Mithridatis Pontici exemplo, ueterum ꝗ Romanorum more, fortiores in hoſtem inſurgamus, eorum uim audaciam ꝗ tolerantia ac aſsiduitate frangamus: ad hæc, milite quàm hactenus inſtructiore, laboris patiente, magis ꝗ in armis exercitato utamur. Quibus ſi diſciplina, ſine qua haud quicquam proſperè unquam geſtum eſt, ſeuera accedat, tum ſanè de uictoria bene ſperandum foret. Neq; enim Deus in finem crudeliſsimis nos hoſtibus irridendos & conculcandos obijciet: ſi eo primùm placato, fortia cõſilia fortes ꝗ animos induerimus, nullum ꝗ hoſtibus fracti & debilitati animi ſignum dederimus. Nam qua alia re Vngari Mahumetem, expugnata Conſtantinopoli, eius ꝗ Imperatore occiſo, Græcia uniuerſa domita, ad hæc Thracibus, Theſſalis, Illyrijs, Beſsis, quos nunc Boſnenſes uocant, debellatis, longo rerum ſucceſſu elatum & exultantem, cum innumeris Aſiæ Europæ ꝗ populis in ſe uenientem, tot exercitibus eorum ab Amurathe prius occidione cæſis ſuſtinuerunt, niſi inuicta animi fortitudine, audacia ꝗ incredibili? Quàm parua Huniades manu, poſt Merulæ ſtatim, Varnẽſem ꝗ, atrociſsimas clades, multa Turcarum milia cæcidit? An non Mahumetem, eundem qui deſtructo Græcorum imperio, Hydrunto in Italia expugnato, ad hæc in Aſia Trapezuntio Imperatore è medio ſublato, Orbis terror dici uolebat. Belgradum cunieulis, bombardis, omni ꝗ telorum genere quatientem, facta derepentè cum paucis eruptione, turpiter ab oppido reiecit: caſtris ꝗ exutum, amiſsis impedimentis, in fugam turpiſsimam coniecit? Cuius filius Mathias rex, patre ſuo haud deterior, Iaiczam Boſnæ regiam, Sabacz ꝗ, munitiſsima caſtra duo, exiguo ſanè exercitu, uirtute magis quàm numero militum ſuorum fretus, eidem Mahumet ui ademit. Quem niſi domeſticæ ſeditiones, uicinorum ꝗ principum intempeſtiua bella detinuiſſent: ipſe ꝗ Ladislaus, qui illi in imperio ſucceſsit, pulchrè inſtitutam à Mathia militarem diſciplinam ſeruaſſet, eius ꝗ tot præclaras uictorias perſequutus fuiſſet: næ nos calamitatem omnium, quæ poſtea ſequutæ ſunt, quibus ꝗ nunc inuoluimur, expertes, tranquillam & felicem in præſentia uitam duceremus. Sed rex ocio deditus, leges præſcribere, reſponſa dare maluit: quàm ſuos in armis, ad quæ tractanda appoſiti maximè eſſe uidentur, exercere. Quę remiſsio tantum mali attulit, quantum à uiginti annis uidimus, perpeſsi ꝗ ſumus. Sed quando, ut ille ait, præterita reprehendi magis quàm corrigi poſſunt, quum eò iam deuentum ſit, ut peſtem in horas nobis imminentem, non niſi fortiter pugnando effugere liceat: agendum certè, ſi ſalui eſſe uolumus, in tanto periculo magis quàm conſultandum eſt: omiſſa ꝗ anxia nimis & ſollicita conſeruandæ uitæ cura, mors imminenti ſeruituti turpitudini ꝗ anteponenda. Audacia enim magis quàm lentis conſilijs (quibus tamen in bello ita funeſto, fortibus ſanis ꝗ ſemper locus erit) hoſtis iſte deterrendus eſt. Alioquin, ſi qua cœpimus uia pergemus, horret animus dicere, quæ nos pericula calamitates ꝗ manent. Verùm hæc non ſunt huius temporis loci ꝗ. multa enim à doctis excellentibus ꝗ uiris, ducibus ꝗ fortiſsimis in hanc rem ſæpe dicta ſcripta ꝗ ſunt, ſcribuntur ꝗ quotidie complura. Ad Bonfinium redeo. Quẽ aut morte præuentum, aut re quapiam graui impeditum, arbitror tanto operi non potuiſſe extremam limam inducere. Quamuis enim abſolutum opus, quod ad Hiſtoriam attinet, undequaq; ſit: pleraque tamen concisa abrupta ꝗ ſunt. niſi librarijs indoctis, qui librum deſcripſerunt, id uelimus attribuere: quod etiam ipſe ut credam, facile adducor. Multorũ enim manus in Exemplari agnoſcebatur: unde furtiuis & ſuccisiuis operis, alicuius epiſcopi iuſſu clàm deſcriptum fuiſſe puto. Nam quantum Author ipſe dicendo ſcribendo'ue ualuerit, libri ab eo conſcripti, e ꝗ Gręco traducti, ſatis declarant: ex quibus Hermogenis Rhetorica, clariſsimo Mathiæ regi nominatim inſcripta & dedicata, nuper uidimus. Ipſe autem præter has Decades, quas rogante iubente ꝗ Mathia rege ſe aggreſſum fuiſſe dicit, Philoſtratũ & Herodianum è Græco tranſtuliſſe ſe, Beatricis ꝗ Sympoſium ſcripſiſſe, hoc in uolumine teſtatur. Talem igitur, tam ꝗ præclarum Auctorem quum emittere decreuiſſem, magnificæ Dominationi ueſtræ multas ob cauſas nuncupare uolui: quarũ præcipuæ ſunt, quòd me, hominem aliâs ſibi ignotũ, ad ſe ſæpe uocatit, honorificè exceperit, opem ꝗ ſuã (ſi qua re egerem) liberaliter obtulit, maiorem ꝗ quàm ipſe à tanto uiro uel ſperare uel optare auſus fuiſſem promiſit. Quæ omnia animum generoſum, uirtutis amatorem & admiratorem eximium, in primis oſtendũt. Hac enim magnificentiſsima humanitate, candore, liberalitate, doctiſsimi quique Germaniæ uiri, optimarum artium, ueræ ꝗ pietatis ceu lumina quædam, allecti, miſsis crebrò literis, fauorem beneuolentiam ꝗ tuam inſigniſsimam demereri ſtudent: eius ꝗ prudentiam eximiam, uitam ꝗ, in tanto honoris, ad quem præclaris uirtutibus ſuis aditum ſibi patefecit, faſtigio, ab omni faſtu alienam paſsim prædicare. Quas tu ſanè, tanquam κειμήλια preciosiſsima, diligenter ſeruare, his ꝗ longè magis quàm auro alijs ꝗ gemmis (quæ tamen in tanta dignitatis eminentia tibi fortunatiſsimo deeſſe nõ poſſunt) oblectari, probatis ꝗ quandoque uiris ſoles oſtendere.

dere. Non enim ſolùm, ut ille ait, *Principibus placuiſſe uiris, non ultima laus eſt:* ſed & doctis, præclaris uirtutibus inſtructis & ornatis uiris placuiſſe, ab iiſq; laudari, ea uerò egregia laus eſt. Habes autem, uir præclariſsime & prudentiſsime, Principis ſereniſs. Ferdinãdi regis (uirtutũ omnium cenſoris eximij, grauiſsimiq;) ampliſsimum etiam de te teſtimonium: qui in tanto procerum nobiliumq; Vngariæ numero, te ſolum maximè dignum eſſe putauit, cui ſumma abſolutaq;, & qua maior poſt regẽ apud Vngaros non eſt, Palatinatus dignitas poteſtasq; crederetur, committereturq;. Quare ita multorum animi exhilarati erectiq; ſunt, ut in calamitoſiſsimo preſentis regni ſtatu, hac parte felices ſe putẽt: gaudeantq; cordatum, ſapiẽtem, iuriſq; regni peritiſsimum moderatorem ſe nactos eſſe, qui è nobilitate complures opibus potẽtiaq; ſua magna confiſos, ſublatis legibus, licentia abutentes, in ordinem ſit redacturus. Neque uerò ſpe ſua hi fruſtrabuntur, ubi Deus optimus maximus, pro ſua miſericordia, hoſtibus à ceruicibus noſtris depulſis, modum tot calamitatibus imponere dignabitur. Te itaq;, decus noſtrũ ſplendidiſsimum, bene & feliciter ualere cupio: cui me, ut patrono meo ſingulari, diligenter commendo.

Viennæ, Calendis Septembribus, Anno Domini milleſimo quingenteſimo quadrageſimo tertio.

IN IOHAN. SAMBVCVM PANNONIVM,

AD IOHAN. OPORINVM COMPATREM OCTASTICHON.

Orſus eram, memini, SAMBVCI Carmine laudes
Dicere, Sambucus materiamq; dabat:
Cùm mihi neſcio quæ Sambucina, Parce, ſonabat,
Carole Sambucæ tangere fila meæ.
Sambucam citius caloni aptaueris alto,
Buccina Sambuco quàm tua digna canat.
His ego, ſi neſcis, ſtupefactus Oporine, pono
Deq; manu tabulam, de tabulaq; manum.

Χωρὶς τῦ Θεῦ
ὐδὲν – ἰ – σχύς.

CAR. Vtenhouius.

AD AVGVSTISS. ROMANORVM IMPERATOREM MAXIMILIANVM II. ETC.

Imperij cùm Iura tui ſint Maxime Cæſar
Maxima, Germani quà patet ora ſoli:
Maxima diuini reuerentia Numinis, æqui
Maximus & puræ Relligionis amor:
Maxima conſilij uis, belli cura gerendi
Maxima, pacificæ Maxima cura togæ:
Maxima Muſarum tutela Lycea ſequentum,
Maxima doctorum ſpes columenq́ uirûm:
Deniq́ cùm Paruum nihil Induperator in Amplo
Orbe, ſed à ſuperis Maxima poßideas:
MAXIMVS – hinc nomen Deus – AEMILIANVS auitum
Optimus impoſuit Maximus ille tibi.

AD EVNDEM.

Maxime Chriſticolûm ductor, quo ſoſpite nullum
Incutiet nobis Turca uel ipſe metum,
Maximus es: fies Maior tamen, auguror, olim,
(Ni mala Parca manu Maxima queq́ legat)
Si ſtudia ille regat tua qui Deus Optimus audit
Maximus ille hominum, Maximus ille Deûm.

ALIVD IN EVNDEM, CVM ANNO 1566, die 23 Martij, ad inchoandam de Comitijs Auguſtæ indictis propoſitionem proficiſceretur.

Cur niue canet humus? Nimbus ſuper omnia fuſis,
Candida cur Niuei tempora Veris eunt?
Candida quòd Verè ſint Cæſaris omnia cæpta,
Candidus ut foret hic, Dij uoluere, dies.
Cur igitur Phœbi non fulget in æthere lampas?
Lampade Cæſarea terra poluſq́ micant.

ALIVD IN EVNDEM.

Cur hodie cana Niue tempora Veris inhorrent,
Sithoniaq́ Ceres canet amicta toga?
Fallor? an hunc Niueo Superi uoluere lapillo,
Et niue ſignari candidiore diem?
An potius, Niueo ſignentur ut acta lapillo
Omnia, quæ Niueæ Relligionis erunt?

ΟΥΘΕ'Ν – ἄτερ Μουσῶν καὶ Χαρίτων – Ο' – ΒΙ'ΟΣ.

S. Maieſtati T. perpetua
obſeruantiæ uoluntate
deditiſs.

CAR. Vtenhouius F. Gandauenſis.

ANTONII BONFINII DE REBVS VNGARICIS AD DIVVM VLADISLAVM SERENISSIMVM VNGARIÆ BOHEMIÆ'QVE REGEM PRÆFATIO.

CONTEMPLANTI mihi ſæpe, quàm felix & fauſta uniuerſæ Pãnoniæ Maieſt. ueſtræ fuit electio, Princeps ſereniſs. & quãtum illa utilitatis affert: indies profectò maior occurris, opinionem ſuperas, & animũ in altiorẽ trahis admirationẽ. Iam illud ſat exploratũ habeo, quod ex Apoſtolico ore proditũ eſt, omnem à Deo eſſe poteſtatẽ. Omnia enim, ut D. inquit Iamblicus, ita inſtituta ſunt, ut nuſquam uel minima quæꝙ à Deo deſerãtur. Vbiꝙ diuina unitas uiget, per quã res quæꝙ cõſiſtunt, ac perpetuo quodam mutuoꝙ circulo ad Deum ipſum, à quo & in quo ſunt, mirabiliter rediguntur: alioquin in nihilum cuncta proruerẽt. Ab unitate diuina omnia prodeũt, prodeũtiaꝙ unitatẽ quandam ipſis impreſſam retinẽt, Diuinæ unitatis imaginẽ, qua & reuocãtur in illam, & reuocata præficiuntur. Deus igitur, quũ nihil ordine duceret antiquius pulchriusꝙ, eũ, ne qua res confuſione turbarẽtur, illis impoſuit. Varia edidit Angelorum agmina, ut alijs alia præſiderẽt: eosꝙ non ſolum cœlorũ orbibus, ſed corpora quoꝙ cœleſtia inferioribus præfecit, ut ſuũ res quæꝙ ſortita moderatorẽ, ritè gubernaretur. Multa quoꝙ ultrò naſcũtur, è cœloꝙ ſunt ſortita ſemina. Præterea non modò curãdis uarijs rerũ generibus diuerſas Angelorũ præſecturas impoſuit, & ſuum cuiꝙ homini Calodæmona dedit: uerùm etiã ut res humanæ ritè gererẽtur, gentibus terrarum Principes delegauit: quos quidem eos eſſe uoluit, qui homines, quanto cæteris animalibus præſtant, tanto hi reliquis hominib. ſapientia & probitate præcellerent: hos Populorum paſtores appellat Homerus. Quorſum igitur hæc, Rex inclite, niſi ut te, quod quotidie facis, non tam hæreditario iure & humana optione, quàm Diuino iudicio, tot gentibus ac regnis intelligas eſſe præfectũ? Per me reges regnãt, & principes imperãt: inquit Deus. Quanquã præ cõpetitorum inuidia, bello carere nequiuiſti: à pace tamẽ & pietate, itẽ religione, clemẽtia & manſuetudine, fluctuãtiſsimi regni gubernationẽ auſpicatus es: atꝙ uitã, quàm his tuarũ uirtutum comitibus, carere maluiſti. Contrà, nõnulli à ferocia & crudelitate ſumẽdum initium eſſe duxerũt, diutinoꝙ bello & defatigãdos & exhauriendos populos arbitrati ſunt. Tu quũ nihil pace duceres antiquius, laborioſa quietis fundamẽta ieciſti: & duobus circiter annis effœtæ Panoniæ, quòd antehac nũquã illa nouerat, ociũ peperiſti. Tanta in omnes à Maieſt. tua integritas cum æquitate eſt exhibita, ut ab æquo nunquã examine declinaueris. Obtundis factioſos, delatoribus aures occludis, nõ credis quicquã temerè, multa diſsimulas, diſsidẽtes cõponis animos, inexplebilẽ auariciã coherces, ambitionẽ reijcis anhelantẽ: deprehẽdis artes hominũ, deprehenſisꝙ ſubrides. Ad hæc, inter omnes proceres amorẽ concordiãꝙ diſſeminas: non mutua refers odia, ſed exulcerata curas pectora, quod pleriꝙ principes (qui tyrãni potius quàm reges appellandi ſunt) ut inter diſcordes & infectos proceres facilius imperarẽt, ſanè contẽpſere. Dum hac fida uteris taciturnitate, quæ certè paterna dici poteſt, exploratas tibi omnium mẽtes habes. Dum reconditũ tuũ & occultũ ſemper habes animũ, mẽtemꝙ omnib. abſtruſam, cũ mira grauitate cõiunctã, nimirũ nemo eſt qui ſapiẽtiæ tuæ altitudinẽ expiſcetur. Acceſsit ad hæc, clemẽtia ſingularis, & manſuetudo ingens, qua omnes qui à tua fide defecerãt, et qui aduerſariorũ partes ſequuti ſunt, haud difficulter ſunt impunitate donati. Ex quo factũ eſt, ut hæc pientiſsimi tanquã patris indulgẽtia, omnes ſibi cõciliauerit inimicos: qua quidem indulgẽtia, ſi quis in poſterũ abutatur, is profectò non tam alijs quàm ſibi parabit interitũ. His igitur artibus, Princeps ſereniſs. æſtuantẽ Vngariã pacaſti, & longæ quietis fundamẽta ieciſti, Numã Pompiliũ imitatus. Romu-

lus nãꝗ à bello urbẽ fundare cœpit, & armis amplificauit: cõtrà Pompilius, quã fundatã accepit, pace religioneꝗ muniuit. Nemini bellũ, præterꝗ Turcis immanib. indixiſti: quib. cũ perpetuò dimicare decreuiſti. Nec ſatis quidẽ adhuc tuæ pietatis officio factũ eſſe putabas niſi de mortuis, non ſecus ac de uiuis hominib. bene mereri uiderere: D. Platonis uerbis admonitus: qui, Si uita defũctis, inquit, ex inferis redire liceret, nullã profectò rẽ aliã, mallẽt, ꝗ ut ſi bonũ inter uiuos nomẽ haberẽt, melius præſtarẽt: ſin uerò malũ, mutatis morib. bonũ efficerẽt. Seruatis ditionis tuæ populis, qui nũc uiuũt, ad antiquorũ memoriã animũ reuocaſti: effeciſtiꝗ, ut cũ his illi æquè uiuerẽt, quin etiam perpetua uita fungerẽtur. Nam Vnnorũ hiſtoriã, qui Vngarorũ fuere progenitores, à Matthia rege mihi delegatã, & paulò ante eius obitũ iniunctã, ut cõſcriberẽ, ab origineꝗ mũdi ad hæc uſꝗ tẽpora, quæcũꝗ memoratu digna interceſſere, memoriæ traderẽ, iuſſu tuo factũ eſt. Omnia facile interiturá reputabas, niſi quæ literarũ uiuerẽt monumẽtis. Eò tandẽ tuæ gloriæ nomẽ euectũ eſt, ut omnes te uiuos & mortuos iuxtà promeruiſſe prędicẽt, & utriꝗ immortales beneficẽtię tuæ gratias debere ſe ingenuè fatcãtur. Opus igitur hoc Maieſt. tuæ, ſumma eloquẽtia & eruditiõe præditæ, ut par eſt, iure dicamus: ut cuius beneficẽtia ſingularis ad ſcribendũ impulerit, id eius Principis numini dedicetur. Sed utinã materiæ dignitati, auribusꝗ tuis laboriſte ſatisfaceret. Verùm quũ te non tã iudicẽ elegerim, quã appellauerim aſſertorẽ, religioſa hac dicatura ne parũ quidẽ ſortaſſe proficiã: quippe quæ omnẽ iudicij ſeueritatẽ, & inuidorũ maledicentiã inclinabit. Ego autẽ hic ne Anaxilaũ quidem & Theopõpum imitabor, ne quid præter meũ agam inſtitutũ: qui in Hiſtoriarũ procemijs Scriptores alios uarijs calumnijs ſuggillarũt. Sed mecũ ſeueriſsimo cuiꝗ cenſorinitius eſt agendũ: quandoquidẽ eã ſcribere ſum iuſſus Hiſtoriã, quæ grauis & recõdita eſt, ac nullis ferè Scriptorib. illuſtrata: & ſi qui reperiuntur, hi perꝗ pauci ſunt, ac ineptiſsimè barbareꝗ ſcripſere. Quis igitur gentis Scythicę geſta, uariaꝗ imperia, in tanta bonorũ Scriptorũ inopia facilè ſcripſerit? Proinde quanti momenti ſit res ipſa Scytharũ, facile hinc intelligi poteſt. Aſſyrij, qui ſe primùm regnaſſe gloriãtur, exiguã Aſiæ partẽ tenuerũt: quibus exactis, Medi in propagato regno, uix ad quartã uſque progeniẽ permãſere. Succedentes Perſæ, uniuerſæ Aſiæ, quãuis infeſtata Europæ parte, uix CC. circiter annos dominati ſunt. Macedones, fractis Perſarũ uiribus, poſt Alexandri auctoris imperij mortẽ facta ſeceſsione, ampliſsimũ dominatũ labefactarunt. Athenienſes oris tantũ maritimis, quæ intra Pontũ Euxinũ Pamphiliũꝗ pelagus fuêre, annos uix LXVIII. imperarũt. Lacedæmones Pelopõneſum, reliquãꝗ Gręciã adepti, imperiũ in Macedoniã uſꝗ protulerũt: mox à Thebanis afflicti, ne XXX. quidẽ annos regnaſſe dicũtur. Romani, domitis Carthaginẽſib. rerũ potiti, diutiſsimè uniuerſo orbi, quacũꝗ adiri poterat, iura dedêre. Gẽs deniꝗ Scythica (alioiũ pace dixerim, ne imperij Rom. Maieſt. lædere uidear) hæc omnia ſuperauit, & præſertim Gothi, Vnni & Vandali. Gothi nanꝗ proprijs ſedibus ab Vnnis eiecti, in Aſiam & Europã prorũpentes, Romanũ ferè imperium deleuerũt, & in occupata adhuc Hiſpania imperãt. Vnni Vngarorũ progenitores, qui adhuc latè dominãtur, non modò Pannonias & Illyricum, ſed cum magna Italiæ parte Germaniã Galliãꝗ euerterunt. Vandali per Europam aliquandiu, graſſati primò Hiſpaniam, deinde Aphricã ſibi occuparunt. Quid Sauromatæ, tot gentium auctores, quid Longobardi, quid deniꝗ Sclauones, per tot nationes & linguas amplè diffuſi geſſerint, à ſenioribus potius, quàm Scriptorib. accepimus. Quorſum igitur hæc? nempe ut omnes intelligant, me ne leue quidẽ onus ſubiuiſſe, hoc uolumine tot populorũ geſta complexũ. Quin & illud accedit, ut aiunt, imaginẽ noſtri animi eſſe orationẽ. Proinde princeps pientiſs. opus tibi dicatũ æquo animo accipe: & immortales Deos imitare, qui paruo thure placãtur, nec minima quæꝗ operantium munuſcula abominantur. Vbi ſi quid laude dignũ inueneris, id Serenitatis tuæ Numini tribuẽdum, quæ ad ſcribendum impulit, & aſpirauit: ſin uerò quid ineptũ, rei magnitudini, imbecillitati meæ, ac tẽporis breuitati imputãdum, quæ fœtus edidit immaturos. Vale igitur felix, & Libros perlege: ubi cuncta Maiorum tuorũ geſta, non ſine uoluptate ſumma, recognoſcere licebit.

ANTONII BONFINII RERVM VNGARICARVM DECADIS PRIMÆ LIBER PRIMVS.

SCYTHIA in parteis duas à Tanai fluuio tota diuiditur, qui è Riphæis mõtibus oritur: altera Europica, Aſiatica uerò altera: ab Occaſu Germania Viſtulaꝙ amne, qui è Sarmaticis montibus in Oceanũ rectà contra Scandiauiã inſulam defluit, eodemꝙ mari terminatur: à Meridie Danubio, qui è Germaniæ iugis exoritur, & Illyricũ attingit (Beſſorum lingua Iſter appellatur: ſexagintaꝙ fluminibus auctus, in Pontũ deniꝙ Euxinũ ſeptem oſtĳs planè deuoluitur) itẽ Ponto, Hiberia, Albania, & Perſide: à Solis exortu ad Araxem fluuiũ, & Seres uſꝙ protenditur. Hæc fœcundiſsima gentiũ officina ſemper habita. Quin & inſulis longè fœcundioribus prædita, in primis Scancia, quã Scandiauiam Ptolemæus appellat, in quatuor inſulas ſanè diuiſa: cuius Occidentalia, Chaedini: Orientalia, Phauonæ & Phireſi: Meridionalia Gutæ & Dauciones: media Leuioni tenẽt. Item præter hos Creſemiæ, qui ferarum ac auiũ pecorumꝙ carne uictum trahũt, panis uſum ignorãt: & Suetani, qui eximĳs equis, precioſiſꝙ pellibus abũdant. Præterea Themices, Vagothi, Pergiones, Hallini, Liothidæ, qui feraciſsimos cãpos colunt, & Aluuli, Fumaitæ, Feruiri, & Scanthigothi bello aſperrimi: ad hæc Euagres Ottingis admixti, qui cum præruptis rupibus ferino ritu inhabitent, hoc nomine donati. Exterius Oſtrogothæ, Rauaricĳ, Vinouilethi, Suetidi, Cogeni, corporum proceritate præſtãtes: ex quibus Dani promanarunt, qui proprĳs ſedibus Herulos eiecerũt, & Daci deinde dicti ſunt. Neꝙ deſunt Grannĳ, Ganzĳ, Eunixi, Ethelcugi. Hinc illa Gothorũ innumera multitudo defluxit, quæ Berigo rege in littus Oceani egreſſa, ſuperatis eiectiſꝙ Vlmerugis, qui maritimã oram poſsidebant, Gothiſcanciam appellauit: mox finitimos Vandalos, quos pari uirtute compererat, ſibi conciliauit: Philimero duce, dum ſedes meliores quærunt, facto ponte, interiectas paludes traiecit. nondum media pars exercitus fortè tranſmiſerat, quũ pons ipſe non ſine magna hominũ pecudumꝙ iactura diffringitur: nam neꝙ qui traiecerãt, redire, neꝙ qui remanſerãt, ſubſequi potuere. Quum locus is tremulis paludibus & ingẽti uoragine occluderetur, diu armentorũ illic mugitus, & hominũ ploratus (ut aiunt) auditus eſt. Philimerus cum reliqua manu Spalios, ſibi obuios, aggreditur: mox ad extremã Scythiæ partẽ, quæ Pontico mari adiacet, ſi Albanio Gothico ſcriptori credimus, rectà deſcẽdit. Regionẽ quæ ad Arcticũ polũ recedit, Adogitæ incolunt: qui in feruẽtiſsima æſtate 40. diebus totidẽꝙ noctib. perpetuas luces habẽt: contrà, ſæuiente hyeme, pares tenebras. Ad Septentrionalẽ Oceanum inſulæ ſunt, quas cõgelato mari quũ lupi adeunt, præ maximo frigore oculos amittũt: quin & in partibus his apes quicꝙ moliri nequeunt. Viſtula igitur fluuius Sarmatiam Europicã, quam nũc ex parte Poloniam dicimus, regionẽ latè diffuſam, innumerabilibuſꝙ gentibus refertã, à Germania diuidit ab Occaſu. à Meridie Iazyges Metanaſtæ diſterminãt, qui Amadocis montibus eiecti, ad Danubĳ ripam confugerunt: & quicũꝙ inter Danubiũ, & Sarmaticos Carpathioſꝙ mõtes, ac inter Germaniam Tibiſcũꝙ clauſi, uniuerſum tractũ accolunt: itẽ ab Auſtro eam ſeparãt Sarmatici Carpathĳꝙ montes, à fructu nimio dicti. poſt hos cõtinuata iuga ad Boryſthenis uſꝙ oſtia, ab exortu Iſthmus, Carcinituſꝙ amnis, & cum Buce Mæotideꝙ palude, Tanais, incognitaꝙ terra circũſcribit: Sarmatæ, ĳdem & Sauromatæ ex lacertinis oculis appellati: ad Viſtulæ oſtia Gythones, Phinni, & contra amnẽ aſcendendo Sulones, Phrugunidiones, Auarini à leuitate dicti, Ombrones, ab imbribus appellati: item Anartophracti, Burgiones, Arſyetæ, Samboci, Plengitæ, & Beſsi: qui omnes ab exortu Venedicis Peuciniſꝙ mõtibus clauduntur, & cõmuni nomine Poloni uocantur: præter Gythones, Venedicũꝙ ſinum, Prutenium ꝙ, Pruſsia Liuoniaꝙ maritima

nunc illa regio dicitur: & à Riphęis, Alaunis, Budinis, Venedicisq́ montibus à tergo circundatur. In his Chromus fluuius, Rubon, Iurmites, & Theſenus: itē Sturni, Vibiones, Naſci, Acibi, Boruſci, Sabari, Pagoritæ, Agathyrſi, Sali, Carcotæ: & in Sarmatici Oceani littore Veltæ, Oſij, Carbonesq́ populi. Nunc maritimū huius Oceani tractum à Prutenis Liuonijsq́ habitatū, Indioari è uarijs nationibus coacti, atq́ Eſti pacatum genus hominum, & Aiaziri ſanè bellicoſiſsimi, qui pecoribus tantùm & uenatu uictitant, occuparunt. Ammianus Marcellinus his Armephos, nimia placiditate cognitos, admiſcet: quos Chronius Viſtulaq́ præterfluunt, & in Pruſia hodie continētur. Armephis Maſſagetæ, qui maiores Getæ interpretātur, adiacent. Item in Mediterraneis Alani, Sargetæ, Amaxobij † qui & Eſſedones, à curribus, quū erratiles domos habeant, uocati ſunt, & Bodini ueteres, qui ad Boryſthenis fontes habitarunt. Omnes hi, montibus undiq́ circumſepti. Lithuania poſt Poloniam eſt, Venedicis Bodinisq́ montibus obducta. E' Noruegiorum namq́ iugis Boryſthenes oritur, ut pleriq́ conijciunt, primigenijs fontibus copioſus: deinde multis amnibus adoleſcens, haud procul à Cherſonneſo in Ponticū mare deuoluitur. Lithuaniam Galindæ prius, Sudeniq́ tenuerunt. Bodini, Gelonion urbem ligneā habitant. Iuxtà Thyſſagetæ, hoc eſt ſacri Getæ, à ſacrificando dicti, uaſtas ſyluas occuparūt, uenatu aluntur: quibus iuſtiſsimi mores, alimenta baccæ, maribus nuda capita, nemora pro domibus: quum ſacro ſancti habeantur, iuſtiſsimum confugientibus ſuo iure prębent aſylum. Vltrà Riphæus mons ipſe conſurgit, unde Tanais fluuius oritur: quem cadentes aſsiduè niues inuium uſq́ adeò reddunt (ueluti Pomponius ait) ut intendentium aciem non admittant: ditiſsima deinde regio, ſed inhabitabilis, quādo gryphi, ſæuum & pertinax ferarum genus, aurum terra penitus egeſtum mira ſolicitudine cuſtodiunt, neq́ quenquam id attingere patiuntur. Circùm Arimaſpi, Eſſedones, qui & Amaxobitæ, quū plauſtra pro domibus habeant, nūcupati: & (ut paulo ſuprà diximus) cæruleo capillo Agathyrſi, quibus mos eſt ora artusq́ pingere, ueluti quiſq́ maioribus præſtat: & his quidem notis, ut ablui nequeāt: item cryſtallorū, adamantis, ſmaragdorumq́ copia non mediocris, ac lapillorum, qui ſint omnium precioſiſsimi. Neruis, qui & Neuri, fontium Boryſthenis accolæ, ſtatum ſingulis tempus eſt, quo pro arbitratu ſuo in lupos, iterumq́ in eos, qui fuerant, mutentur. Eſſedones hæc ultima pietatis officia parentū funeribus exoluunt, utpote qui eorum corpora laniant, pecorum uiſceribus immiſcent, abominabili mox uoracitate abſumunt: capita ubi affabre expoliuere, auro culta, pro poculis uſurpant. Hoſtium cutibus equos ſeq́ Geloni ueſtiunt. Melanchlęni atra ueſte utuntur: unde nomē illis inditum. Mars omnium deus eſt, cui pro ſimulachris enſes & tentoria dicant, humanoq́ ſanguine ſacra faciunt. Plinius aliquātulum ab Ammiano diſſentit, dum Neuros apud Hypanis fontes, Gelonos uerò & Thyſſagetas, Budinos, Baſilitas & Agathyrſos ad Boryſthenis ortū fuiſſe aſſerit. Baſilides ab Hercule & Echidna genus ducūt, quibus mores regij, & ſagittæ tantùm arma, atq́ ideo tale ſibi nomen compararunt. Gerrus, Baſilidas Nomadasq́ ſeparat. Hypanis per Nomades & Hyleos fluit, qui à ſyluis ſumpſere nomen, & manufacto aluco in Bucem deſcendit. Super Agathyrſos ſunt Nomades, deinde Anthropophagi, qui humanis carnibus ueſcūtur, & idcirco execrabile nomen ſortiti. A' Mæotidarum tergo, à quibus palus nomen accepit, ultimi ſunt Arimaſpi. Poſtea Riphæi montes (ut paulo ſuprà dictum) ubi aſsiduus niuis caſus in pinnarum ſpeciem. hæc regio Pterophoros apellata, quia pinnarū more caſus niuium homines interficiant: ubi denſa caligo, ac gelidis aquilonibus perpetuus rigor. Poſt eos, ultra Aquilonem, Hyperborei: qui quum ultra uitæ terminum degant, hoc ſibi nomen inuenere. Regio corū aprica, felici temperie, nullus hic noxius afflatus: pro domibus nemora, luci, cultusq́ deorum. publicam priuatamq́ diſcordiam ignorant, item morbos, longo æuo ſatiati, è quadam rupe ſe in mare deturbant: hoc ſepulchri genere utuntur. Quidam eos in prima parte littorū Aſiæ pòſuere: alij medios fecere eos inter utrunque ſolum, Antipodum occaſum, exorientemq́ noſtrum: quod nullo modo fieri poſſe,

† nunc Moſcouitæ

ri poſſe, tam uaſto mari interueniēte, Plinius aſſerit. Si qua ſcriptoribus danda fides, ſemeſtrem hi lucem habent: maturinis ſerunt, metunt meridie, quum Apollinem præcipuè colerent, primitias frugum Delon mittere ſolebāt. Quas uirgines hoſpitijs gētiū per aliquot annos uenerabiles ferebant: at ubi hoſpitij fides uiolata fuit, in proximis accolarum finibus ea deponere conſtituêre. Vltra Riphæos montes in littore Septentrionalis Oceani, unius diei nauigationi Bannonia eſt inſula, in qua ueris tempore fluctibus iaciatur electrū, ſi Timæo credimus: deinde eſt Amalchium (ut Hecatæus ait) à Paropaniſſo amne, quod illius gentis lingua congelatū mare ſignificat: Philemon Marmaruſſam à Cymbris, id eſt mare mortuū, aſſerit appellari. Hæc eſt Cronium, & Baltiam immenſæ magnitudinis inſula: quam Pythias Baſiliā, quaſi reginā inſularū, nominat. Sunt & Oomæ, in quibus ouis auiū & auenis incolæ uiuūt. Neq; deſunt aliæ, in quibus equinis pedibus homines oriuntur, Hippopodes dicti. Item & Sanefiorum inſulæ, ubi nudi homines: & aliæ, in quibus prægrandes ipſorum aures tota corpora tegant. Mox, quum Oceanus in Sarmatiam Germaniamq; curuatus, Codanum ſinum faciat ingentē, Scantiā (quā pleriq; Scandinauiam uocāt) incomparatæ magnitudinis inſulam oſtēdit: cuius portionem, ubi Hilleuionū gens per quingentos diffuſa pagos habitat, orbem alterum appellāt. Quare ſi Getæ inde promanarunt, quos Gothos dicimus, & totam ferè Scythiam inundarunt, nemini profectò mirum uideri debet. Hæc ad Viſtulam uſque fluuiū à Sarmatis, Venedis, Scyris & Hirris quōdam habitata, cuius ſinus Cylipenus dictus eſt. Subſequens uerò Lagnus, Cymbris conterminus. Prima nunc eius Sarmatiæ partis, quæ Polonia dicitur, ciuitas eſt Graccouia †, à Gracco eius Romano nominata: innumeræq; aliæ, quibus parietes & muri ſunt lignei: ſed Graccopolis, clariſsimum habet ſcientiarum omnium gymnaſium. Noſtro autem tempore, prima Sarmatiæ pars, quæ Iazygibus eſt finitima, Polonia dicitur: quæ uerò ab oſtijs Viſtulę per ſinum Venedicum extenditur, Pruſsia nominatur. Libonia per idem littus poſt eam in Septentrionem propagatur. Lithuania, à Pruſsiæ tergo Venedicis Bodiniſq; montibus circumducitur. Poſt Poloniam, uerſus Tanaim, Amaxouitæ: quos Maſſagetas eſſe dicimus. Vltra Lithuaniam uerſus Tanaim, Tartaria uera eſt: id eſt, Alania. A' mediterranea Sarmatia deſcendendo ad Mæotida, Tartaria falſa. Poſt Poloniam & Maſſomitas, ſi flectatur ad mare Ponticum & Mæotidem, Ruſsia eſt, uel Rutenia: eiuſq; populi, Ruteni, ad Tanaim uſque, inter montes ac mare, Mæotidaq; paludem protenduntur: ijdem olim Roxani, Rexolani ue dicebantur. Peucinorum & Baſternarum regio eſt, quæ à Peucinis Carpathijſq; montibus incipit, & inter Iſtri Boryſtheniſq; oſtia ad mare Euxinum protrahitur. Cæterum ubi de Sarmatia Europica ſatis dictum eſt, ad Iazygas reuertamur: ac regiones quæ Danubium, Pontum, Mæotidem, Tanaimq; tangunt, quando de mediterraneis Scythis nonnulla retulimus, ritè proſequamur. Iazyges, quos inter Germaniam & Daciam ſuprà diffiniuimus, patrijs ſedibus eiecti, Metanaſtæ, id eſt exules, cognominati ſunt: quibus olim oppida hæc, Vſcenum, Bormanum, Abiuta, Parca, Triſcum, Candauum, Paſsium & Partiſcum, & nunc Agria, innumeriq; pagi. Agria, ab Agrianis Illyrici populis, qui à Triballorum tergo habitabant, & condita & nominata eſt: qui traiecto Danubio in Partiſcorum agro conſedere, haud procul à Tibiſco amne. Aliqui ab interfluente fluuio, uel quòd gens agreſtis fuerit, & inurbana, nominatam putant. Tempeſtate noſtra hanc Vrbanus pontifex Agrienſis excoluit, qui diuo Matthia imperante claruit: uir tanti conſilij ac ſapientiæ compos, ut apud principem illum inuictiſsimum, primum locum obtineret, omnia regeret, quæſturam perpetuam † gereret, & per multos annos prætorij præfecturam, qu Palatinatum dicunt: nec Viennæ quidem Alamanicæ pontificatu caruit: procero corpore ac obeſo, aſpectu liberali ac uenerādo, probitate ſumma, moderatione non mediocri, inaudita negotiorum laborumq; tolerantia, profuſa liberalitate, & amore fuit in ſtudioſos non mediocri: uniuerſas principis curas obibat, imperium & omnia è ſententia gerebat, nullius un

† Cracouia

† Theſaurariam nunc uocant.

quam ocij particeps, ut æternam domini ſibi gratiam compararet: iniuriarũ ſuarum diſsimulator egregius, & præ animi magnitudine, iræ ac indignationis uictor indomitus, omnia æquo animo perferens, utriuſq; fortunæ pari æquanimitate tolerator: amantiſsimus ſuorum, amicis deditiſsimus, uir gratiſsimus omnium, & cumulatiſſimus relator gratiarum: cui triginta milia circiter aureorum quotannis prouentus erant, ex quibus præter corpori neceſſaria, nil recondere uoluit: aulam ſemper frequentiſsimam nitidamq; habuit, maxima nobilium principumq; familia refertam: in menſa lautiſsimus, parciſsimus in ueſtitu: ueſtem ſolennem nunquam tulit pluris, quàm quæ triginta aureis uæniret, octo aureorum toga forenſi & domeſtica utebatur. In cæteris uerò rebus, uel quæ ad diuinum honorem, uel ad humanam pietatem beneficentiamq; facerent, uſq; adeò magnificus & profuſus, ut neminem illi parem eo tempore Pannonia uiderit. Præterea liberalitate, æquitate, temperatia, religione, miſericordia, comitate, magnificentia, fide ac dignitate tanta, ut omnes in amorem obſeruantiamq; ſui iurè conuerteret, & alliceret. Sæpe patrem illum optimum dicentem audiui, ſe nil præter lautum uictum, corporisq; tecturam, ſibi ex hac uita uſurpaturum: cætera quæ ſuperarẽt, ſe in Dei honorem, & alienam utilitatem erogaturum. Nobilia paſcebat & fouebat ingenia, pauperes & calamitoſos mira beneficẽtia complectebatur: in literario ludo multos alebat, templa ædesq; magnificas erigebat: ſuas eccleſias ſuperbis non modò ædificijs, uerùm etiam aureis ueſtibus ſcyphisq; argenteis mirificè exornabat. Ita uixit, ut non ſuæ, ſed alienæ utilitati uixiſſe uideretur: & ſemper eſſe, quàm uideri maluit. Nemo quanti fuerit Vrbanus admiretur, quum tantum regem ſapientiæ ſuæ præceptorem habuerit: & qualis ille fuerit, hinc quiſq; conijciat, quantæ molis erat diuo tam abundè ſatisfeciſſe principi. Hic igitur non ſolum uirtute ac dignitate ſumma, ſed optima nepotum turba, uir omnium iudicio feliciſsimus potuit appellari: è quibus Stephanus Criſpus erat, nunc Syrmienſis (ut aiunt) epiſcopus declaratus, humanitate ſumma, moribus nobiliſsimis, item magna bonarum artium doctrina præditus, qui Vrbanum auunculum omni ex parte referebat.

Poſt Agriam (ut ad diuerticulum redeatur) Caſſiouia eſt, à Caſsio Romano ciue nominata, urbs herclè clariſsima. Et ad Metanaſtarum caput, Piſonium in Danubij ripa ſitum, quod pari modo conditoris nomen referre gloriatur, non parum Romanæ redolens nobilitatis. à Piſone nanq; nominatum, qui Pannonijs præfuit, & Thraces ad Myſios deficientes domuit, quorum captiui in uincula coniecti tantæ feritatis erant (ut ait L. Florus) ut catenas dentibus morderent. Aliqui à Piſone, Frugi etiam cognomento, qui à Valente fuit interfectus, uocatum opinantur. Hinc triginta milibus paſſuum Trenauia, & remotius in mediteraneis Nitria, Bochi fluminis accola, præcipiti curſu Danubiũ influentis. Paulo ſuperius in eadem ripa Golgotium, quod Scythica lingua Libera ciuitas interpretatur: item Treneenium, & Zolinum, ſub Piſonio. Quũ Danubius in plures alueos diuidatur, uariæq; inſulæ fiant, ex his nobilis habetur Samaria, quæ Scythia dicitur, & Comaron, priſcorum Scythiæ Aſiaticæ populorum nomina referentes. Arx ibi ad caput munitiſsima, & diui Matthiæ regis ingenti ſumptu elaborata: horti quoque regij, & uiuaria multa, amœniſsimiq; pagi. Deinde unius diei iter Vatia, à Vato eremita, in Danubij eremo degente, nominata: uel à Bacia, quondam iuxta Butrotũ ſita. ego autem à Vacianis puto, ſuperioris Pannoniæ populis, quos Ptolemæus planè commemorat. Hæc ſuo antiſtite Nicolao Bathoreo, uiro nobiliſſimo, oratore ſummo, Italicis moribus & diſciplinis ornato, nunc maximè gloriatur. Vetus nanq; Bathoreorum familia apud Vngaros magni ſemper habita, quam à proprio plerique pago, nonnulli à Batho Pannoniæ rege (cuius memor eſt Strabo) unà cum pago & Batia ciuitate, dictam eſſe arbitrantur. At Stephanus Bathor Dacorum tranſalpinorum dux, geſtorum bellorum gloria haud minus nunc domum illuſtrat: qui quum unà cum collega ſuo Paulo Kiniſio, diui Matthiæ ductu & auſpicijs in Turcorũ expeditionem proficiſceretur, deleto ingenti hoſtium exercitu, perpetuam ſibi laudem comparauit. A' Bathia triginta milibus paſ-

ſuum

ſuum in eadem ripa remotum eſt Peeſtum,† in Budæ nouæ conſpectu ſitum, ac Peſti Italici quondam nomen imitatum: & à Peſtanis fortaſſe militibus, uigente quondam Imperio Romano ædificatum. In montibus uerò Sarmaticis, qui Metanaſtas à Polonis diuidunt, Cremnicia, Scemicia †, Solium † ſiue Biſtricia: in quibus auri ſunt altiſsimæ argentiq; fodinæ, reginæ Beatrici à Matthia rege dono datæ. Poſt Iazygas iuxta Danubium Dacia ſuccedit, inter Tibiſcum & Hieraſſum Tyramq; effuſa, & ab Axiace fluuio à tergo à Sarmacia diuiſa: in qua in primis Marmacia, unde Tibiſcus oritur, in Carpathijs montibus collocata, quã Marmaruſſam nũc appellant: ubi ſal, marmoris inſtar effoditur, & tanta quidem copia, quanta uniuerſæ Scythiæ ſatis eſſe poſſet. Nec procul quidẽ hinc aqua inuenitur, in qua demerſum ferrum uertitur in cuprum. Veruſti Daciæ populi fuẽre Tauriſci, Cœſtobici: ſub his Predanneſij, Rataceſij, Cauconeſij, Potulaceſij, Saldeſij, Cragiſſij, Biepheſij, Senſij: oppida quoq; uetera, Rauconium, Zerobora, Liziſſis, Tibiſcum, Decidana, Vlpianum, Vlpij Traiani colonia. Eodẽ nomine aliud Vlpianum in Myſia ſuperiore commemorãt. nam Crinitus Vlpius Traianus quũ Myſios & Dacos domuiſſet, in ſuæ uictoriæ monumentum Nicopolim in Iſtri ripa cõdidit, & præ cæteris has colonias deduxit, quas à ſuo nomine denominari iuſsit. Item in Danubio pontẽ erexit, opus perquàm admirabile, ut Dion in Traiano ſcribit: cuius hodie quoque pilæ nonnullæ ſpectãtur: ad quem in ulteriore parte Danubij Seuerinum † eſt oppidum, à Seuero Imperatore conditum: quod magno adhuc præſidio aduerſus Turcorum impetum Vngari tenent. Et Singidaua, Acmonia, Arcina, Zeuma, Dierua, Druphegis, Paroliſſum, Napuca, Patruiſſa, Prætoria Auguſta, Salinæ: ubi nunc fortaſſe Marmaruſſa, quæ olim Marmacia: itẽ Marcodaua, Appulum, Ziridata, Aquæ, Amutrium, Pinum, Argidaua, Comidaua, Sornum, Triphilum, Ramidaua, Thyaſſum, Carſidaua, Paridaua, Vtidaua, Petrodaſa, Zuſidaua, Notindaua. Trans montes Carpathios extrema Daciæ regio ad Axiacem † fluuiũ uſq; producta, quam nunc Tranſſyluaniam † uocãt, pecoris, uini, frumenti, item auri & argenti feracißima: ubi amnes nonnulli aurea ramenta ferunt, auriq; fragmenta quandoq; ſeſquilibralia trahunt, quum mõtibus ſit undiq; circumſepta in coronæ ſpeciem. In ſyluis iubati boues, & uri, ac ſylueſtres etiam equi. utriſq; eorum mira pernicitas: at equi iuba ſunt ad terrã uſque demiſſa: domeſticis per ſe eſt mollis alterno crurũ explicatu glomeratio. Regionem hanc habitant Scythæ †, partim Saxones & Daci: mitiores hi, aſperiores contrà illi. Olim Romanis Sarmaticisq; colonis, ante Gothorum & Vnnorum eruptionem tota Dacia complebatur, ut ex multis antiquorum lapidum inſcriptionibus conijcere potui, & ex hac præſertim, quæ in Tranſſyluania nuper inuenta eſt:

† Peſth. † Schmecz † Zolium. † Zeurin. † Hertzeh † ſeptem caſtra. † Zeckel.

L. ANNIO FABIANO TRIVM VIRO CAPITALIVM, TRIBVNO LEGIONIS II. AVG. QVÆSTORI TVRBANTIVM, TRIB. PL. PRAETORI, CVRATORI VIÆ LATINÆ. LEGATO LEGIONIS X. FRETENSIS, LEGATO AVGVSTALI, PRIMO PRÆFECTO PROVINCIÆ DARCOLOMARVM, VLPIANARVM, TRAIANARVM, SARMATICARVM: D. M. CIVIS SABINIVS, MILES LEG. XIII GLIBRES A: RATIONIBVS, VIXIT ANNIS XXX. CIVI VALENS DVVM VIR COLETCOMINIA, FLORENTINA, PARENTES INEFFICACISSIMI PEVRIO SATVRNINO, LEGATO AVGVSTALI, PRÆPOSITOQVE CONSVLARI COLONIÆ DACICÆ, SARMATICÆ L. D. D. D.

Vltra Axiacem † fluuium Peucini, Carpiani, Baſternæ ſunt, & Chuni: qui natali ſolo eiecti, in Vngariam uenerũt, et à diuo Matthia Danubij inſulam impetrarũt. pauco pòſt tempore ſponte ſe orthodoxa fide noſtra initiarunt. Getæ uerò, quos Valachos nunc dicimus, Pius † Flaccos appellat, à Tranſſyluania incipientes, inter Tyram & Boryſthenẽ fluuium, ad Euxinum uſq; mare latius effunduntur. Pars uerò quæ intra Tyrã, Ieraſſum & Danubium includitur, Moldauia, quaſi mollis Dacia, à iunioribus nominatur: ſed Iſtro propior, Mõtanina nũc dicitur. Daui enim & Daci ijdem ſunt, ac una lingua utũtur. In Tranſſyluania quondam hæc fuere oppida:

† Aeneas Syluius.

Carcodunũ,Metonium,Elpedana,non procul à Tyra,cuius accolæ Tyrogetæ dicti item Vibantenarium,Eractum,& metropolis eius Alba Iulia,à Romanis prius condita,deinde ab Albanis Scythis inſtaurata:Ladislao epiſcopo propontifice Vngarico,nobiliſsima Gereborum familia nato:uiro quidem probitate ſumma,non mediocri doctrina,pari eloquentia,regio nunc iſta cenſetur. hic cum fratribus quantæ ſapientiæ fuerit,& dignitatis,in Beatricis ſympoſio ſcripſimus:& ſi uita ſupererit,in hac hiſtoria ſuo loco referemus. Vltra Peucinos Ruſſia,quæ Rutenia nunc dicitur, tranſalpina regio,quam olim Bodini Hamaxobijq́;,nunc Ruteni incolunt:quorum Leopolis,à Leone imperatore,pro parta Barbarorũ uictoria nominatur: metropolis profectò nobiliſsima,ubi celeberrimum uniuerſæ Scyhiæ celebratur emporium. In mediterranea uerò Dacia Varadinum:quod ſuo nunc antiſtite Ioanne, præſtanti Bohemorum familia nato,tantopere gloriatur, nec iniuria quidem:quando ſummo & libero fuit ingenio,animo excellenti ac magno,ineffabili comitate, liberalitate ſingulari,ac fide in diuũ Matthiam(cuius ſupremus conſiliarius erat)conſtantiſsima. Nemini unquam nocuit,profuit quibus potuit,inimicos iniuriarum obliuione & officio ſemper ſibi reconciliare ſolitus:maxima quæq; ſui domini mandata è ſententia,præ nimia ingenij dexteritate,peregit:ubicunq; fuit,ſemper oſtendit quanti Principis fuerit alumnus:nullam legationem obiuit,quam non honorificentiſsimè geſserit. Quare diuo Matthiæ ita gratus eſt habitus,ut perpetuò eius animũ ſibi obſtrinxerit. Varadinum Chryſus† fluuius interfluit,à Carpathijs mõtibus demiſsus: qui quum ramenta aurea deducat,ab auro nomen accepit. Cæterùm haud ab re futurũ arbitramur,ſi de Dacis aliquid ulterius exponemus. Daci,ijdem & Daui ſunt, Getisq; cognati;quando idem utriſq; ſermo. quin etiam ex eodem loco prodiere:ſed aliqui ex Scandinauia(quibus Iordanis,ac multi ſcriptores aſtipulantur) unà cum Getis,quos Gothos dicimus:plerique à Dais,qui ſunt in Scythia Aſiatica,ueniſse contendunt. Daæ nanq;(ut auctor eſt Strabo)Hyrcaniæ finitimi ſunt populi:qui Vnnorum,cæterorumq; Scytharum ritu meliores ſedes quæſiuere. Quare Daci & Getæ, non è Scandinauia,ſed ex Aſiatica Scythia,cum Occidentalibus Orientales populi uetuſtiores fuerint, rectius proueniſſe reputantur:quin & Dauorum & Getarum ſeruorum nomina,Athenis tantopere celebrabantur. Solebant enim ſerui,ut Cappadoces & Syri,à ſuis regionibus appellari. Nec deſunt,qui Dacos & Dauos à δάϊς, hoc eſt pugna,quum bellicoſiſsimi fuerint,nomen accepiſſe uelint: Getas uerò à geſis(quum s in τ more Græco ſæpe mutetur) quæ Romana pila ſunt,appellauere. Geſus enim,longus contus eſt:ut in Geticis Critõ ſcripſit. Getæ in exortum, ad Pontum uergunt:Daci contrà,uerſus Germaniam ac Iſtri fonteis. Quòd Daci Daui ſint antiqua eorum oppida teſtantur,utpote qui in Daua potiſsimùm exeant:ueluti Comidaua,Sergidaua,Decidaua,Marcidaua,quaſi Daua Marci,Decij,& Sergij. Sed Getæ,Græcis notiores:ſiquidem frequentius ad utranq; Iſtri ripam commigrabant, & modò Myſis modò Thracibus immixti uerſabantur. Triballi quoq; Thraciæ populi,quum idem eis obuenerit,eaſdem ſæpè tranſmigrationes tolerarunt:& eo potiſsimum tempore,quum finitimi aduerſus inferiores inſurgerent. Dion Pruſius, ſophiſta doctiſsimus,qui Apollonij Thyanæi & Eucratis Tyrij tẽporib. floruit,in Getas tanquam exul peregrè profectus,Getica edidit,ut Philoſtratus ait:ex quibus,res Getarum quanti habitæ fuerint,facile poſſet intelligi. Cæſar Auguſtus aduerſus Dacos quinquaginta milium olim exercitum miſit,ac uix Danubij ripa prohibere potuit. Aucto igitur plurimùm Getarum & Dacorum imperio,ad ducenta hominum milia exercitum amplificarunt:traiectoq; Danubio ,prouincias populi Romani grauiſsimo bello infeſtarunt. Curio Dacia tenus populi Romani ſigna tulit,ſed tenebras ſaltuum expauit. In Sarmatas uſq; Appius Piſo Rhodopen,Caucaſum penetrauit Lucullus,ad terminum gentium Tanaim,lacumq; Mæotim:nec aliter cruentiſsimi hoſtium quàm ſuis moribus domiti: quippe quum in captiuos igni ferroq; ſæuitum. Sed nihil Barbari atrocius uiſum eſt, quam quòd abſciſsis manibus relicti

† Keure- sus.

penè ſu-

penè ſuperſtites uiuere cogerentur. Domitianus Imperator unam in Sarmatis expeditionem, cæſa cum legato ſimul una legione, & in Dacos duas neceſſariò ſuſcepit. primam, Oppij Sabini uiri conſularis gratia, quem ab hoſtibus oppreſſum ſenſerat: ſecundam, Cornelij præfecti cohortium prætorianarum, cui belli ſummam ipſe commiſerat. De Dacis, poſt bella uaria bis triumphauit: de Sarmatis, lauream Capitolino Ioui retulit. Tunc aras Flauianas ei dicatas Viennæ crediderim, quando Flauiæ gentis ille fuit. deinde quum Daci iterum defeciſſent, eos Traianus in ditionē ſuam redegit: & quum aſsiduo bello res Daciæ exhauſtæ forent, multas illuc colonias deduxit, in hodiernum uſq; diem Romanam linguam referentes. Neq; diutius id profuit, uam Galieni Imperatoris temporibus amiſſa eſt, quæ Aureliano deinde dedit originem: ſed Aurelianus Daciam, quam Traianus prouinciam ultra Danubium fecerat (ut Suidas & Eutropius aiunt) intromiſit, omni Illyrico Myſiaq; uaſtata: deſperās eam poſſe retineri, Romanos ex urbibus & agris Daciæ abduxit, eamq; in media Myſia collocauit, ac Daciam appellauit, quæ nūc ſuperiorem inferioremq; Myſiam diuidit: & quum illa antè in læua Danubij fuerit, in mare fluentis, nunc in dexteram ab Aureliano translata. Quin & Licinius Imperator à Galerio declaratus, è Dacia fuit oriundus. Daci quondam ſuperatis bello Boijs & Tauriſcis, totam ferè Illyrici regionem deſolarunt: & Scordiſcos, olim Galatas appellatos, cum Illyricis & Thracibus promiſcuè uiuentes, grauiter infeſtarunt: deinde in belli ſocietatem acceperunt. Getæ, à Romanis (ut ait Plinius) Daci dicti ſunt: de quibus infrà latius diſſeretur. Dacia, Gothia, & quum à Gepidis Gothorum cognatis deinde occupata fuerit, etiam Gepida dici poteſt. Galieno imperante, Gothi Græciam, Macedoniam, Pontum & Aſiam deuaſtarunt. Danubius è Germaniæ montibus oritur, haud procul à Rauracis iugis, limitibus Rheticis, per latiorem orbem protentus, receptis ſexaginta fluminibus ferè nauigabilibus: bis decies circiter milib. paſſuum uagatus, ſeptenis tandem oſtijs in Euxinū mare deuoluitur. è dextrà Rhetos, Vindelicos, Noricos, item Pannonias, Myſias: ad læuam, magnam Germaniam, Iazyges, Metanaſtas, Dacos & Getas habet. Nilo duntaxat inferior: glacie congelatus onuſta plauſtra, ingentemq; exercitum ſuſtinet: & tunc à naturæ deficit officio. Nam quum ad Pannoniarum defenſionem, tutelamq; Imperij Romani, naturæ iuſſu iam emerſerit, ne à ſæua Barbaria incurſaretur, uęſaniente bruma, ut Germanis & Scythis aliquantulum blandiatur, quando ſui ſunt accolæ, eorum pedibus calcari ſe patitur. Quum Illyricū attingit, Iſter, ab Iſtro rege nominatur. cuius duo filij, Elorus & Actæus: quos Philoſtratus [Philoſtrat.] (quem in Nouę ciuitatis obſidione, diui Matthię iuſſu è Græco traduximus) ſcribit, ex Homeri ſententia, clariſsimos quondam habitos, Myſis Troianisq; auxilio fuiſſe. Item in bello quod ad Troiam geſtum eſt, maximus Aiax aduerſus Myſos ſe, & unà cū Patroclo Achillem: aduerſus Hemō filium Martis, Diomedem, Palamedem, & Stelenum: aduerſus eos qui ex Iſtro uenerunt, Atridas & reliquos oppoſuit. At Iſtri filij, Scytharum duces, qui Hectoris inſtituto quadrigis pugnabant, quum in hoſteis forti animo irruerent, Aiaxq; ſcuto acriter inſonuiſſet, deterritis reſilientibusq; equis, turribus excuſsi, palantes Scythæ fugitabant: iſti uerò quum obſtinaciſsimè pugnarent, ambo cæſi. Ante eruptionem, Peuce eſt inſula: quam quum Baſtarnæ occupaſſent, Peucinorum accolæ montium, inſulam quoq; Peucen appellarunt, à picearum ſyluarum multitudine, Peucini dicti ſunt. Inferius & ſuperius inſulæ multæ, non pari magnitudine: quare præ cæteris celebratur primū Iſtri oſtium. Et Peuce deductum, Hieroſtomon dictum, quaſi Sacrum os: neque procul Iſtripolis, ab amne nominata. Iuxta Peucen, magna palus oritur; ſupra Iſtripolim quoque lacus eſt tribus & ſexaginta milibus paſſuum ambitu, quem Halmirim uocarunt. In Peucinis igitur, interamnis Achillea † urbs eſt, à Turcis nuper occupata, [Kilia] Achillis regioni dediſsima: quam Leuca, Dromus quoq; (ut inferius oſtendetur) affirmat. Secundum, Narcoſtomum, à congelatis ſtupidisq; piſcibus, quorum magna ibi copia capitur, appellatur. Tertium, Caloſtomum, à lignis uel bonitate uoca-

tum,

tum, Contrà à ſalſitate quartum, quod Pſeudoſtomum nuncupāt: & inde inſula Conope, quæ à culicum multitudine ſibi nomen inuenit: & Diabaſis, à tranſitu nuncupata. Quintum os, Boriostomū, quod ſpectat ad Boreā: Stenoſtomum uerò ſextum, ſed anguſtum. Spireſtomum deniq; ſeptimum, quòd ſpiras latius obducat, à palude nigra defluens, quam Tiſagolam Ptolemæus appellat. non procul Arpis eſt ciuitas.

Poſt Sacrum, tria ora ſunt exigua & anguſta. Ephorus quinq; tantum Iſtri oſtia ponit, poſt ſeptena Iſtri ora. præter mare Ponticum, uaſta planicies aperitur, aquarum indiga. Quā † quum Darius Hyſtaſpis filius intraſſet, traiecto Iſtro, quum aduerſus Scythas bellum gereret, parum abfuit quin cum exercitu toto deleretur. deinde Lyſimachus in expeditionem contra Dromichetem Getarum regem profectus, eâdem neceſsitudine adactus in hoſtis poteſtatem deuenit: at quum clemētem hoſtem nactus eſſet, incolumitate donatus abijt. In hac ſolitudine omnes Scytharum ſunt gentes, ut Plinius ait: quarū alias tenuere Getæ, alias Sarmatæ, utpote Hamaxobij, aut Aorſi: alias degeneres Scythæ, qui à ſeruis orti ſunt: aut Troglodytæ, mox Alani ſunt, & Roxolani. Ab oſtijs Iſtri ad Tyram noningenta ſtadia interiacent: in medio ſpacio lacus duo, & quidem ingentes: altero portus loco uti licet, ore caret alter. Planiciei uaſtitatem Britholagi † habitant, à leporum grauitate nominati: oppida uerò, Tremes, Cepolium: montes Macrocremnij, Claros, & prope Tyram Hermonactus. Sed hinc hiſtoricorū magna diſſenſio. aliqui ſunt qui Getas, quos Gothos dicimus, è Scandia profectos, inſulam fuiſſe contendunt, tempore Tyberij. Ælius Cato, ex Tranſiſtriana regione quinquaginta Getarum milia in Thraciam habitatum deduxit: quæ gens Thracum lingua utitur, & adhuc habitat, Myſiq; uocantur. Græci (ut auctor eſt Strabo) Getas Thraces eſſe arbitrantur, ueluti Myſi: quādoquidem utrique Thraces, & quos nunc Myſos uocant: à quibus Myſi quoque illi promanarunt, qui in Aſia, inter Lydos, Phrygas & Troas habitant. Item ipſi quoq; Phryges è Thracibus duxêre genus, quum olim Bryges dicerentur: quemadmodum Medobithynos, Bithynos & Thynos nominatos accepimus. Poſsidonius de Myſis, Thracibus & Getis multa refert admiratione digniſsima: quando religioni deditiſsimos, à carnibus abſtinentes, perpetuiq; cœlibatus non parua ex parte obſeruatores fuiſſe ſcribit, melle tantùm ac lacte caſeoq; ueſci ſolitos: atq; idcireo Deicolas, & Capnobabas, id eſt fumi conſcenſores appellatos: nonnullos è Thracibus, qui ſine mulieribus uitā exegerint, Ctiſtas uocatos, quaſi creatores, honoriſq; gratia ſacroſanctos habitos, & omni denique libertate donatos. Menander ille Comicus idem ſentiens, Thraces (inquit) uniuerſi, nos præſertim Getę (nam eorum indigenam eſſe me ipſe glorior) prę cęteris continentiam nimis agimus. Et ſubdit: E'nobis uxorem ducit nemo. Quare Getis maximum fuit diuinarum rerum ſtudium, quod carnium quoque abſtinentia uehementer auxit. Poſthæc, è Getarum gente quendam Zamolxin nomine, Pythagoræ ſeruiuiſſe ferunt: ab eoq; ne mediocrē quidem diuinarum rerum cognitiouem didiciſſe: ad Aegyptios peregrinatum, nonnulla ſuis artibus addidiſſe: in patriam reuerſum, in ſummo honore apud ſuos habitum: auguria, prodigia, ſomnia præſagiuiſſe. Proinde regem Getarum ultrò animum induxiſſe, ut optimum diuinæ uoluntatis interpretem, ſibi in regni ſocietatē hunc philoſophum adſciſceret: in primis peculiaris Dei ſacerdotem fuiſſe deſignatum· deinde pro deo habitum, ſpeluncam ſubterraneā, ac alijs inuiam ſubiuiſſe: nemini præterquam regi, regijsq; miniſtris colloquēdi feciſſe poteſtatem: ibi deorum more oracula reddidiſſe, edicta edidiſſe multa. Demum morem hunc ad Tyberij uſq; tempora perduraſſe, quo ſemper aliquis ſanctiſsimis præditus inſtitutis inueniretur, qui Regi cōſiliarius foret. & pro deo à Getis coleretur. Cæſaris Auguſti tempore, qui aduerſus Byrebiſcā Getarum regem comparauit exercitum, Deceneas hoc honore in Sacro monte, cui Cogeono nomen erat, fungebatur. Quare ſi Græcis credimus, magna auctoritate præditis, & Getę, quos pro Gothis habemus, è Thracibus duxêre genus: quó nam pacto è Scandia, ſiue Scantia prorupere? Immò Iordanem, cæterosq; ſcriptores, qui eum ſequuti

ſunt,

† Herodotus libro 4.

† Nial bizeauch.

ſunt, mentitos eſſe confitebimur: niſi fortaſſe Thraces quõdam Getarũ Myſorũꝗ progenitores, è Scãdia primùm effluxiſſe dixerimus: aut Apollodorum Eratoſthenemꝗ ſequamur, qui Homerum cæterosꝗ ſcriptores antiquos Græcarum tantùm rerum noticiam habuiſſe fatẽtur, reliquarum uerò longè poſitarum peritia caruiſſe. quumꝗ flumina circiter quadraginta Pontum influant: neque Iſtri, neꝗ Tanaidis, neꝗ Boryſthenis, neꝗ Hippanidis, neꝗ Phaſidis, neꝗ Thermodontis & Alidis, qui celeberrimi ſunt, feciſſe mentionẽ: ne de Scythis quidẽ, quos claros quoſdam equarum mulſores, Lactiphagos Abiosꝗ nuncupat: & fortaſſe non immeritò, quando ea tempeſtate mare illud nulli patuit nauigationi. Proinde Axenon, inhoſpitabile nuncupatum, ex frequenti procella, & Scytharum immanitate, qui hoſpites immolare, & humanis carnib. ueſci, & caluarias pro poculis uſurpare ſolebant, Pontus quõdam inacceſsibilis erat. at ubi Iones in littore urbes condidere, Euxinus, benignus hoſpes appellari cœptus eſt. At quis nam Homerum Scythas ignoraſſe, dicere auſit, ſi Lactiphagos, Abios & iuſtiſsimos nominarit: quũ carros pro domibus haberẽt, Nomades & paſtores eſſent, nulla laborarent auaricia, onus pro onere darent, uxores cum liberis è Platonis inſtituto communes haberent: nihil priuatum, præter cyathum & enſem, poſsiderent: miræ ſimplicitatis homines, nulla malicia & ambitione laborantes, contentos paucis, & longè nobis continẽtiores. His quondam moribus Scythæ præpollebant. At ubi mare à nobis nauigari cœptum, maritimi Scythæ noſtris moribus coinquinati: eos continuò delicię, uoluptates, maliciæ magnitudo, auaricia, malarum artium officina, protinus inuaſit. mox deteriores effecti, hoſpites mactare, agere latrocinia, luxuria molleſcere, tractare ſordida lucra, dum manſuetiorem exterorum uitam guſtant, effœminari, corrumpere priſcorum mores, pro ſimplicitate maliciam inire, immutare ferè omnia. Quare uiri quondam ſanctiſsimi fuêre Scythæ, ut Strabo aſtipulatur: ac tales, quales ab Homero ſcribuntur. Quinetiam Scythicam ſimplicitatem, Perſarum, Aegyptiorum, item Babyloniorum & Indorum teſtantur epiſtolæ. Anacharſis philoſophus, & Abaris, qui ab Auaribus Vnnorum ſocijs duxit originem, & pleriꝗ alij in Græciam ſapientiæ cupiditate peregrinati, perpetuam idcirco laudem ſibi compararunt: qui gentile quoddam præ ſe ferentes inſigne, ingenitam iuſticiam, facilitatem, lenitatemꝗ redolebant. Alexander in expeditione aduerſus Thracas, quum Triballos incurſaſſet, Syrmumꝗ Triballorũ regem perſequeretur, in Peucem Iſtri inſulam confugientem (unde Syrmium poſtea denominatum eſt) nauigiorum inopia remoratus eſt: tranſgreſſus in Getas, captam eorum urbem ſubuertit: mox acceptis ab illa gente & à Syrmo rege muneribus, e ueſtigiò ſe recepit ad ſuos. Dromichetes Getarum rex, quum ſucceſſorũ Alexandri temporibus Lyſimachum infeſtantem cepiſſet: Ne mortalibus (inquit) talibus bellum infer, ſed potius pro amicis habeto. deinde hoſtem male meritum, hoſpitaliter donatum dimiſit, taliꝗ beneficio eum ſibi perpetuò obligauit. Anacharſis uerò, ut Ephorus aſſerit, è Sacarum genere fuit, qui Aſiaticam Scythiam frugiferam incolunt. hic moderatione, prudentia, ingenijꝗ præſtantia inter ſeptẽ Sapientes annumerari meruit. Folles ignis exuſcitatores, bicipitem anchoram, rotamꝗ figularem inuenit, de quo multa Diogenes ipſe ſcribit. Sed quando in Getis & Scythis aliquandiu fuimus immorati, nunc ad diuerticulum redeamus. Harpis non procul à palude Thyagola, urbs quidem ueruſtiſsima: cui ab Harpyis nomen inditum. Phenæus enim (ut auctor eſt Homerus) ab Harpyis in terram Lactiphagorum, ideſt Getarum, ductus eſt: qui ſobrio uictu ſunt, & parco, ſanctis legibus utuntur, externis inexpugnabiles & inuicti, ac nullo auariciæ morbo laborantes. Poſt Iſtri oſtia, maritimam Ponti uerſus Tanaim peragranti oram, Tiras in primis fluuius occurrit: à cuius oſtio quingentorum ſtadiorũ interuallo inſula Leuce, Achilli ſacra, proſpicitur: de qua multa Philoſtratus è Proteſilai uerbis cognitione digna ſcribit: Neptuno Tethida pro nouo ſolo ſupplicaſſe, ut aliquam his qui è Theſſalia forent, incolendam inſulam daret. Hunc reputãtem Ponti longitudinem, nullam inhabitabilẽ inueniſſe: quum Iſtrum,

Boryſthe-

Boryſthenē,& Thermodonta,qui immenſis perpetuisq́ gurgitibus in Pontum deferuntur,reputaſſet:unum ex his omnibus profluentē exaggeraſſe,in Pontoq́ inſulam ſtatuiſſe,eius longitudinem triginta fuiſſe ſtadiorum, quatuor uerò latitudinē: mox ibi pteleas albasq́ arbores fuiſſe ortas,unde inſulæ nomen inditum:aliàs templum in mirum amœnitatis ornatum circumſtare,hæc deum Achilli ac Helenę incolendam dimiſiſſe:ibi templum utriusq́ religioſiſsimum,& utriusq́ ſtatuas fuiſſe poſitas,quæ ſe mutuò non conſpiciunt:nam Helena ſpectat ad Aegyptum. quin & Neptunum & Amphitritas,item Nereidas,cęterosq́ amnium dæmones,qui in Mæotidem Pontumq́ conueniunt, ibi ſua coniugia frequentare:albas adhæc aues inſulam habitaſſe,& confirmaſſe nomen.omnes Græcos,cæterosq́ Barbaros Ponti accolas,tali ſeſe hoſpitio abſtinere: Achillem & Helenam ibi conuiuia agere,in cantibusq́ quotidie uerſari:mutuum amorem, Homerumq́ præconē, perpetuo cantu reſonare. Præterea eſſe famam, mercatorem quendam hanc inſulam quādoq́ frequentaſſe:huic apparuiſſe Achillem,retuliſſe quę ad Troiam geſta ſunt:grato hoſpitio,& lautoprandio excepiſſe:mox imperaſſe,Ilium nauigaret,Troademq́ puellam adduceret,quæ una è Priamidum ſanguine ſupererat. Quod quum ille feciſſet,ab Achille mirificè laudatum:ac iuſſum,ut eam(quando Leucen mulieribus adire nefas erat)in ſua naui cuſtodiret:mercatorem ab eo non ſine multa pecunia dimiſſum: neq́ adhuc ſtadium abnauigantē,puellæ ululatus audiuiſſe, immaniter ab Achille diſcerptæ. De his hactenus:nunc ad Tyram fluuium reuocetur oratio. In eius oſtio turris Neoptolemi,& uicus Hermonactis appellatus. Nā Achillis filius,ut alíqui opinantur, iuxta paterna monumenta ipſe quoq́ aliquid ædificare uoluit.quod non aſſentior.immò à Neoptolemo Mithridatis filio nomen aſſumpſit: qui æſtate nauali,hyeme uerò equeſtri prælio Scythas ſuperauit: & ut exitum Tyragetis obſtrueret,in Tyræ oſtio turrim erexit. Tyras, à Tyrijs mercatoribus dictos arbitror: qui lucri cupiditate ducti,non modò primi cum Ionibus mare Ponticum,ſed Hiſpanum quoq́ & Gaditanum penetrarunt,ut argentum ſyluarum incendio conflatum è Pyrenæis montibus purpuræ commercio referentes,ſe ditarent. Phœnices primi cymbam, & ſiderum in nauigando obſeruationem inuenerunt. Ad amnem urbs Tyros:quę etiam Ophiuſſa dicitur,quum O Phœnicum dici debeat,à Phœnicibus nuncupatum. Aduerſo nanque flumine nauigantibus, à dextra Niconia,à lęua eſt Ophiuſſa. Getæ, Tyræ accolæ, Tyragetæ uocantur. Neq́ procul eſt inſula Parthiſama, quam Tyragetæ incolunt, à Pſeudoſtomo Iſtri oſtio centū triginta milibus paſſuum ſanè remotam: mox† Axiacæ, fluminis cognomine uocati. Ii quum ſagittarij ſint egregij,quaſi ſoli ſagitta digni haberi debent. Vltra iſtos Crobogigi,ac Rhode flumē:item ſinus Sagaricus,& portus Ardeſus. A Tyra centum uiginti milibus paſſuum Boryſthenes abeſt,quē Boreæ robur interpretantur,quando inde defluit,nauigationi commodus: dulci aqua,piſcibusq́ optimis præditus. Huius lacus ingens, & oppidum,quod quindecim milibus paſſuum à mari recedit,eodē nomine appellatum:hoc à Mileſiis conditum,modò Olbiam, propter diuitiarum beatitudinem, modò Miletopolin uocarunt. Optimum hîc ſolebat haberi emporium,quò Gręci Scythæq́ omnes confluebant:item in littore portus Achæorum. Ab Achillis inſula Leuce, centū uigintiquinque milibus paſſuum eiuſdē Cheronnēſus abeſt,in gladij formā porrecta in tranſuerſum: quā ab exercitatione ducis Theſſali, Dromon Achilleum nominarunt Agrippa,eius longitudinem octoginta milibus paſſuum conſtare aſſerit.uniuerſum illum tractum Tauriſci,Scythæ & Sarmatæ tenent. Succedit deinde ſylueſtris regio, & Hyleum mare,à ſylua, qua circundatur, nominatum.

† iſter Tyr. autor.

Vniuerſa igitur regio(ut ait Strabo)quæ inter Boryſthenem Iſtrumq́ ſuperiacet, prima Getarum eſt ſolitudo: poſtea Tyragetæ. quos Sarmatæ ſubſequūtur, cognomento Iazyges, & qui Baſilici dicuntur, & Geurgi: quorum pars maxima Nomades,& paſtores: pauci terram colunt. Baſtanæ mediterranea tenent, Tyragetis Germanisq́ uicini, & à Germanis fortaſſe originem ducunt. diuiduntur in uicos plures,

ac nationes. nam Adnobi quidam dicuntur, & Syndenes, Baſtarnarum: qui Peucen Iſtri inſulam occuparunt, Peucini dicti. Roxani, ad Aquilonem recedunt, inter Tanaim & Boryſthenem campeſtria paſcuntur. Totus ille tractus Aquilonaris, é Germania ad portas uſque Caſpias, campeſter eſt, & planus. Hanc planiciem, Ruſciam nunc uocant, in Albam Nigramq́; diſtinctam. Contra Roxanos expeditionem Mithridates Eupator miſit, Taſio duce, cum his pugnatum: qui maxima ex parte trucidati ſunt. Ex crudis boum corijs thoraces & ſcuta conficiunt: item ad lædendum enſe, arcu, lanceaq́; utuntur. Ex hoc genere plures ſunt gentes. Nomades in curribus uitam degunt: per herboſam planiciem uagantur: tentoria ferunt pilo contexta: pecora ſecum ducunt, unde uictum carpant, quum lacte, caſeo, carneq́; ueſcantur: & hos nunc pleriq; Tartaros uocant. hyeme ad Mæotim præ frigore deſcendunt, æſtateq́; per Mediterraneos campos diuagantur: idcirco aſinis carent, quū animal ſit frigoris impatiens. boues quoq; cornua non habent, quum algori ſint obnoxia: equi puſilli, magnæ contrà pecudes: hydriæ congelata aqua, quamuis æneæ, tamen ſcinduntur. Itaque ut hæc ordine referamus, inter Boryſthenem & Hypanim, à montibus incipiendo, Lenium eſt oppidum, Amadoco, Barſacum, Nioſſum, Azaaria, Sarurum, Serinum: metropolis eſt Olbia. Inter Hypanim & Carcinitē Tauroſcythæ; Tapiyraca. deinde Achillis exporrecta peninſula in faſciæ ſpeciem, quemadmodū ſupra diximus: ubi Bonus portus, Cephaloneſus, Myſiaris, Dianę lacus, & Sacrum promontorium. A' Dromi tergo ſinus Carcinites, qui peninſulā à Taurico Cheronneſo diuidit. Inter Carcinitem fluuium, & Paſiacem, Nauari, Nauarumq́; oppidum; deinde Taracaua, Paſyris, Hercabum, Tarocca, Carcina & Neontichum, quod Noua mœnia interpretamur: & mox Iſthmus Tauricæ Cheronneſi, inter Carcinitem ſinum Piciamq́; paludem interiacentīs: in quo Taphros in primis oppidum, deinde Eupatoria, Batrace, Dandaca, Paruula, Cheronneſus, Criumetopon, in arietis frontem eductum promontorium, Corax, Lagyra, Iſtrianus fluuius, Theodoſia † nunc Caffa urbs præſtantiſsima, Nymphæa, Panticapæum, Myrmacæū promontorium, Parthenium, Zenonis, Cheronneſus, & Heraclium à Romanis libertate donatum, Megarice quondam appellatum, quod quinq; milibus paſſuum ambiente muro Græciæ mores cuſtodiuit. In Mediterraneis uerò peninſulę Tauricæ ſunt hæc: Cimmerium, Bion, Paroſta, Taurona, Paſteſgya, Illurata, Tyrictica, à Tyris poſſeſſa, Zephyrum, Partacra, Chytæum, Argola, Tabana. Heraclium autem, Heraclienſium eſt colonia, qui Pontum accolunt. Eodem nomine Cheronneſus dicitur, quæ à Tyro fluuio ſtadijs quater milibus & quadringentis, ſi per mare nauigetur, diſtat. Parthenium, à uirgini cuidam dicato ſacello cum ſtatua, nuncuparunt promontorium: centū ſtadijs ab urbe abeſt, treſq́; portus efficit, ubi Cheronneſus exciditur. Pactorum portus eſt, anguſti quidem oris, in quo Tauri gens Scythica, aduenientibus inſidias latronū more tendere ſolent. poſt hunc alius portus eſt, quem Conuntem uocant. poſt hunc Cheronneſus eſt, urbs à parua Cheronneſo, in qua ſita eſt, nominata: libera quondam, ac ſuis uſa legibus: deinde à Barbaris infeſtata, eò neceſsitudinis adducta, ut Eupatorem Mithridatem aduerſum Barbaros bellaturum, ſibi præſulem & propugnatorem elegerit. Qui ſimul in Cheronneſum miſit exercitū, & cōtra Scythas arma tulit: receptoq; Scyluro cum filijs octoginta (ut Apollonides aſſerit) in Boſporanorū regum ditionem eam redegit. Contra Criumetopum promontorium, ultra Cimmericum Euripum, Carambis opponitur, Paphlagonū promontorium. In eadem regione etiam Cimmerius mons, ubi magnus olim Cimmeriorum apud Boſporanos fuerat potentatus. Et nunc iuxta Euripum Cimmericum eſt Capha, nobiliſsima Genuenſium colonia, quæ uniuerſæ nunc Sarmaticæ Cheronneſo ſuum nomen dedit. Panticapæum, olim Boſporanorum metropolis erat. Cimmerij nanq; ad Ponti dexteram, Mediterraneā regionem incolentes, in Ioniam uſq; diſcurrebant: deinde à Scythis eiecti ſunt, & Scythę à Græcis, qui has ciuitates habitarunt, uocantur. Boſpori fretum inter Panticapæum & uicum Achilleum eſt uiginti

ſtadiorum,& congelato freto pedibus utrinq; tranſitur. Quare quodcunq; Mæotidis oſtium continet, Cimmericum ſinum appellant. Contra hunc obſtare Trapezuntem montem ferunt, qui ciuitati ad Tybaraniam & Colchidem pertinenti nomen dedit. Poſt hunc Theodoſia in uberrimo loco ſita, & à conditore ſortita nomẽ: cui portus eſt centenarum capax nauium. Deinde Panticapæũ ciuitas Boſporanorum, in Mẹotidis ore poſita. Interuallum, quod inter Theodoſiam & Panticapẹum eſt, quingenta & triginta ſtadia non tranſcendit, multis uicis inſignibusq; habitaculis, & mira fertilitate prẹditum: in medio Nymphæum, cum optimo portu. Panticapæi arcem à Mileſijs conditam legimus: hæc Leuconis, Sagauri & Pariſadæ temporibus, unà cum uniuerſa Mæotidis ora ſub regali imperio regebãtur. Pariſades autem regum ultimus, quũ grauiſsima Barbaris tributa pendere nequiret, Mithridati tradidit imperiũ: ipſe inter deos deinde relatus. uicto Mithridate, in populi Romani ditionem uenit. Os Mæotidis, quod Boſporus Cimmericus appellatur, in anguſtiſsimum terminatur Euripum. Parthenio, Achilleus uicus qui in Aſia eſt, obijcitur. Cherouneſi regio in mare declinans, Theodoſiam uſq;, tota frugifera & campeſtris, ubicunq; colitur, ter decuplum legitur, centum & octoginta modiorũ milia frumẽti, nomine uectigalium Mithridati Eupatori ſoluebantur: quin & cum Aſiaticis locis circa Syndicen attingentibus, argenti talenta circiter ducenta milia. Grẹci ueluti à Mæotide ſalſamentaria, ita frumentarios hinc commeatus accipiebant. Leuconem Cheronneſi regem, ducentas ac decem modiorum myriadas Athenienſibus è Theodoſia ferunt tranſmiſiſſe: quum ſupra peninſulam Tauricam ſint Nomades, qui equinis carnibus aluntur, & uarijs incurſationibus non perſoluta tributa uindicabant. Aſſandrum Hypſicrates, in Iſthmo murum mille trecentorum & ſexaginta ſtadiorũ ſpacio ad Meridiem uſq; duxiſſe, ad ſingulaq; ſtadia turres decẽ erexiſſe ſcribit, ut Barbarorũ impetũ propulſarent: qui agros colebant, maiore comitate, melioribusq; morib. eſſe: contrà qui in maritimis obuerſabãtur, lucri cupiditate à latrocinijs ac iniurijs minimè abſtinere. Scylurus, ſuiq; filij, arces duas erexerunt, quibus ad diſcurſandum aduerſus Mithridatis duces utebantur: quorum Palatius alter, alter Chabus dictus eſt. contrà uerò Diophantes, qui Mithridatis Eupatoris ductu & auſpicijs in peninſula Taurica bellum gerebat, Neapolim ædificauit & Eupatoriam. A Cheronneſitarũ muro quindecim ſtadijs iuxta promontorium lacus ſalſus eſt, ſalinasq; multas reddit. Auguſti tempore hẹc omnia Boſporanis regibus, quos populus Romanus inſtituerat, obtemperabant. Sarmatarum item & Scytharum mos eſt, equis, ut obtemperatiores habeant, teſtes execare: quoniam parui ſunt, & mirẹ pernicitatis & peruicaciæ: uenatione delectantur. In paluſtri regione ceruos & apros, contrà in campeſtri capreas & onagros habent: item belluam albo corpore, uelocitatis eximiẹ, magnitudine inter ceruum & arietem, tantũ naribus haurientem aquarum ac ſeruantem, quantum ad carpendum in aridis campis pabulum ſatis eſſe poſsit: hanc Colon dicunt. Taurica igitur peninſula, quam triginta quõdam populi incoluère, eiusq; iuga Scythotauri tenuere, Peloponneſo perquàm ſimilis uiſa eſt. Poſt hanc Buce palus eſt, à Mæoti petroſo dorſo diuiſa. Panticapæum, Bucum & Gerrhum, è diuerſis regionibus confluentes recipit. Gerrhus enim Baſilidas Nomadesq; ſeparat: Hypanis uerò Nomades ab Hylæis, ut Plinius ait. Inter Bucũ & Gerrhum Torercadæ habitant, ubi Acra oppidum: & ultra Gerrhum, Cnema Agarusq; fluuij. Deinde Lucus & Porites amnis, inter quos Roxolani, cum Hygræo oppido. Ad Poritis ora, Caria eſt, Tanaidis oſtijs uicina. Tanaim uerò Tanaitæ accolunt. Mediterranea uerò, Oſyli, Ophlones & Idræ, item Alexandri Cæſarisq; aræ. Interiora loca mõtibus circumſcepta. ad Boryſthenis caput, Neuri, Geloni, Tyſſagetæ, Budini, Baſilidæ, & (ut ſuprà diximus) Agathyrſi. Super eos alij Nomades & Anthropophagi: à Buce ſupra Mẹotim, Sarmatẹ & Eſſedones. Reliquũ eſt, ut poſtquam Europicam ſcripſimus, nunc ad Scythiam Aſiaticam trãnſeamus.

De Scythia Aſiatica.

Vltra Tanaim Aſiatica Scythia ſequitur, apud ſcriptores pleroſq; ampliſsimos ſortita fines.

nes.

nes. Nam ab Occidente Tanai, à Meridie Corace Caucaſoq́; monte, & ſinu Caſpio à Septẽtrione, ac ſolis exortu utroq; Oceano occupatis Seribus terminatur. Hęc bifariam diuidetur: altera intra Imaum, extra Imaũ montem altera collocata: quin & à Meridie Colchide, Iberia & Albania circũdatur. Sub Aquilone ſi declinetur ad exortũ, Hyperborei montes occurrunt, quorum accolæ ſunt Baſilici, Sarmatę & Zachatę: ex his fluuius Rhas † defluens poſt longos errores in Hyrcanum deniq; maré demergitur. Sub Zachatis, Sbardeni, Perierbidi, Chenides, Saraceni, Iaxamatæ, Pſeſsij, Themeotæ, Nauari prouincia Mithridatis: itẽ Tyrambæ, Aſturcani, Zyngi, Arichi, Conopſeni, Meteni, Agoritæ, Saranæi, Thuſci, Hyppici montes & Ceraunij, Columnæ Alexandri, Melanchlæni, Sapothrenæ, Scymnitæ, Sirrhani, Sacani, Amazones, Orinæi, Bali, Serui, Diduri, Vdi. Omnes Tanaim & Rhan fluuium interiacẽt. Qui quũ Sarmatę ſint omnes, Scytharum more degunt, ciuitatibusq́; carent, præterquàm iuxta Tanaim, & in maritima Męotidis ora Exopolis, quaſi urbs extra amnem poſita: & Nauaris, Paniardis, Patarua, Azara, Azabites, Tænia, Tyraniba, Geruſa, Mapeta. In Mediterraneis uerò, Anthis, Duruba, Coruſia, Ebriapa, Saraca, Abunis, Naſimia, Almia. Mæotidem ab Aſiæ parte, à Tanai ad Achilleum uſque uicum Cimmericum & Syndam, amnes influunt, Marubius, Theophantus, Rhombites maior & minor, Atticites, Badis & Bardanes. Ad Tanaim lacus eſt & ciuitas inter duo amnis oſtia, ſeptuaginta inter ſe ſtadijs diſtantia, eo nomine appellata, à Boſporanis Græcis condita: quam Polemo rex nactus, haud facile imperata præſtantem, Tyberij tempore diripuit. Nomadum Aſiæ & Europæ, qui pelles & mancipia ferebant, itẽ nauigantium Boſporanorum cõmune fuit emporiũ. Contrà uerò inſula iacet Alopecia, mixtorum hominũ domicilium, quę à uulpium multitudine ſibi nomen inuenit. Terreſtri itinere currentibus Rhombites maior & minor occurrit, ubi optima piſcium conditura. Tanais, qui Nilo contrarius fertur in Mæotida, ut ait Strabo, certis fontibus caret: poſteri uerò Coſmographi, è Riphæis hũc montibus promanare affirmãt. Nomades, frigora, regioniſq́; difficultas facit, ne ſuper eius oſtia uerſentur indigenæ. Alexander ſuperato Caucaſo monte, uicto Dario, Sogdianis Bactriſq́; in poteſtatem redactis, ad Tanaim amnem peruenit, ut ſubacta Aſia, Europæ manum inijceret. Vbi quum Macedones incompoſito agmine diſcurrerent populatum, à Scythis, qui de proximis montib. decurrerunt, grauiter oppreſsi ſunt, pluresq́; capti, quàm occiſi: potiti uictoria captiuos in mõtes reſerũt, ubi latronum circiter uiginti milia uerſabantur. At hi mox ab Alexandro obſeſsi, dum fundis & ſagittis cum Macedonibus pugnam conſerunt, imperatorem grauiſſimo cruris uulnere afficiunt: deinde facinoris pœnitentia ducti, miſsis legatis & captiuos reddiderũt, & ſe ultrò dedidêre. Quarto pòſt die quum ad urbem Marupenta ueniſſet, ſtadiorum ſeptuaginta ambitus, Auli Scythæ barbarorum iuſtiſsimi, & à Cyri tempore hucuſq; liberi, miſsis oratoribus ab eo pacem impetrarunt. Ad Europicos deinde Scythas Penindam amicum mittit, cui mandata dantur, locos contemplari, præſertim qui ſupra Boſporum incolunt, condendæ in Tanais ripa urbis ſedem eligere, explorare regiones, populorumq́; multitudinẽ & uires conſiderare. Quod ubi factum eſt, poſt redactos in ditionem, qui defecerant, Bactrianos, urbem in ripa fluminis ſeptem dierum ſpacio mira celeritate perfecit, captiuis qui incolerent, repenſo dominis precio, cõpleuit, eamq́; Alexandriam appellauit. Scythę, qui trans Tanaim habitabant, ſuis eam ceruicibus impoſitam rati, Carchaſim regis fratrem cum magna copiarũ manu ad diruendam nouam urbem mittunt. In ripa tunc Alexander tabernaculum habebat, nondum obducta uulneris cicatrice, ad traijciendum Tanaim rates, quibus equites, & utres ſtramento refertę, quibus leuioris armaturæ milites imponerentur, excogitârat. Quum hoſtes in aduerſa ripa conſtitiſſent, oratores mittunt, qui Alexandro conſulant, ne indomitam gentem de eo nunquam malè meritam, & Aſiæ Europæq́; dominam adoriatur: neue elatus tantum lubricæ Fortunæ confidat, ut altius ſubinde ruat, res præcoces ſemper fore momentaneas.

Quum re infecta dimitterentur, ratibus triduò confectis, quę duodecim milium numerum adæquarũt, equites imponit, equos roſtris alligari & natare oneratos leuius, armatis utres, obiectas rates ſubſequi iubet. Infeſtis hoſtibus Tanaim traijcit: mox eos non modò à littore repellit, uerùm etiam quum certatim unuſquiſque pugnaret, paſsim fundit, fugatq́; araſq́; ultra Tanaim in Europa, perpetuum uictorię ſuæ monumentum poſuit. Vrbem Alexandriam eam eſſe reputarim, quam Exopolim Ptolemæus appellat. Rhas fluuius, quem è montibus Hyperboreis defluere diximus, mediamq́; interlabi Sarmatiam, è duplici fonte oritur: Occidentalem alterũ, alterum Orientalem uocant. Inter fontes Modochę † ac Hippophagi iacent, qui equino ſanguine carneq́; ueſcuntur. Subduntur his ultra Rhan, Vaſſæi, Phthiriophagi, & regio Neſiotis. Aſiaticam igitur Scythiam ſicut ab Occaſu Tanais amnis, ita à Meridie Caucaſus mons ab externis nationibus longe lateq́; tuetur: quippe qui ſuo dorſo perpetuoq́; iugo diuidit Aſiam, atq; hinc mare Cilicum, illinc Caſpium & Araxem, cæteraq́; Scythiæ deſerta ſpectat: & quum huic Taurus committatur, ex hoc fit, ut omnia Aſiæ flumina aut in Caſpium & Ponticũ, aut in Rubrum Perſicumq́; mare deferantur. Alexander ſeptemdecim diebus Caucaſum ſuperauit, in Scythiamq́; prorupit, ubi rupes eſt ſtadiorum quatuor altitudinis, undique exciſa, in qua religatum Prometheum fuiſſe ferunt. Ad radices nouam urbem poſuit Alexander, quam ſeptem ſenioribus Macedonum dedicauit, & Alexandriam appellari iuſsit. In Caſpio monte portæ ſunt duplices, unde Scythæ & Amazones prorumpentes, per totam Aſiam ſæpe graſſati, ſæua imperia in Aegyptum uſque geſſerunt: alteræ inter Iberiam & Albaniam, ad mare Hyrcanum ſpectant alteræ. Præterea ultra Rhan, ad Imaum uſque montem iuxta Hyperboreos, Alani, Scythæ, Seciani, Rhoboſci, Aſmani, Pamardi, Canodipſa regio, Coraxi, Mologeni, Samnitæ, Orgaſi, Erymni, Aſcitæ, Noroſbes, Rhymnicus mons & fluuius, Daix amnis: item Noroſsi, Aorſi, Iſartæ, Cathagæ, Scythæ, Ariacæ, Namaſtæ, Iaxartes fluuius, & Iaſtes, Sagarancæ, Danabatæ, Latij, Oxij montes, & Oxindrangæ. Deinde Sogdianorum Bactrianorumq́; regio: ubi Characharta, Salate, Tribacta, Cabaris, Curiandra, Aſtatagna, Maracanda, Comara, Comi: item Alicodra, Aziata, Arate, Nigea, Parmide, Antiochia, Maſſagetæ. Margiani, iuxta quos ſex oppida modicis inter ſe ſtadijs in frenum domitarum gentium Alexander erexit: quæ nunc ſuæ originis oblita ſeruiunt, quibus olim imperarunt. Haud procul hinc mons fuit præruptus undique, & exciſus, triginta ſtadiorũ altitudinis: qui una tantùm ſemita, eademq́; anguſtiſsima poterat adiri, uix centum & quinquaginta ſtadiorum circuitum amplectebatur: quò quum Arimazæus Sogdianus cum triginta milibus armatorum confugiſſet, commeatus biennij contuliſſet, ut hoc modo ſe à Macedonum ſeruitute uindicaret, mira Alexandri arte ac ingenio eſt ex illa petra cum uniuerſa multitudine deturbatus. Submiſsis nanque treecentis clàm per rupem iuuenibus, inacceſsibile iugum occupauit.

Item iuxta Sogdianos & Bactrianos, Dacæ ſunt, unde Daci, qui Danubium attingunt, in Europa, ueluti & Comara, originem duxêre: deinde Chari, Oxiani Dreplani, Sabadi, Scordæ, Varni, Choraſmi, Alexãdrini, Oxiani, & poſtremi cæteriq́; populi, qui intra Sogdianos Caucaſiosq́; montes includuntur. Ad Aquilonem Noroij Aſpaſijq́; montes recedunt: poſt quos Macheregi, Tybiacæ, Zarathæ, Tabieni, Iaſtæ, Saxones, Aſpaſij, Scythæ, Galactophagi, qui lacte nutriuntur, & Saxones, ulterius Alabanni montes: poſt quos Maſſæi, Suboci, Abauorſi & Suebi. deinde Tapyræi montes, Suebi, Auarçi & Arcatanacæ, qui Imanm montẽ attingere conantur. Inter montana Comedorum & Imaum montem Sacæ ſunt, qui ciuitatibus carent, in ſyluis tantùm & ſpeluncis habitant, & Nomades iure nominantur: quando paſto res ſunt. ex quibus Maſſagetæ, Caratæ, Comari, Gruæi, Scythæ ac Byltæ, montibus undiq; circumſepti. Scythiam uerò quæ extra Imaum mõtem ſita eſt, ad Aquilonem Abij, Anthropophagi, Garinæi, Rhabanæi, Sizyges, Damnæ, Anzacites habitant: item Aniba & Anzacia mons: deinde Seres & Oiſeres, Pialæ, Aſmitæi, Iſſedones,

Throa-

Madachis.

Throani, Caſia regio, Ithardæ, Ithaguri, Cathæ Scythæ, Chaurani Scythæ, Batæ, Aſpacatæ, Baucius amnis, Sera metropolis, Solana, Ottorocora, Onoſana, cæteriꝗ populi, qui Ariam, Gedroſiam, Arachoſiamꝗ attingũt. Oſſeres, Latinè ſyluarum nobiles, qui perfuſa aqua, frõdium caniciem depectũt: unde geminus noſtris mulieribus datus eſt labor, fila redordiẽdi, rurſusꝗ texẽdi, tam multiplici opere, tam longinquo orbe petitus, ut in publico (ut ait Plinius) matrona pelluceat. Seres uerò mites ſunt, ipſisꝗ diſsimiles, qui reliquorũ mortaliũ cœtum fugiunt, quum cõmercia expetant. Hæc igitur Scythia eſt, quæ extra Imaum, quem illi muſeoſum interpretãtur, effunditur. Sed uniuerſam Aſiæ Scythiam temporibus noſtris tyrannus quidam occupauit, quem Magnum canem more patrio nominãt. Sacas, qui Comedo monte, & Iaxarte amne occluduntur, à Perſis hoc nomine donati, ita bellicoſos fuiſſe ferunt, ut uſꝗ in Hyrcaniam & Parthiam uagari, atꝗ inde prędas agere cõſueuerint: neꝗ deſerta ſiccaꝗ regione remoratos, quin & Parthos magnis uectigalibus ab his pacem mercari ſolitos, finitimos & remotos ęquè multis incurſationibus infeſtaſſe, Bactrianos inuaſiſſe, occupaſſe magnam Armeniæ regionem, eamꝗ Sacaſman appellaſſe: mox Cappadociam & Pontum graui bello ſolicitaſſe, ex hoſtium manubijs celebraſſe feſta, demum à Perſarũ imperatoribus fuiſſe deletos. Hanc Cyro Perſarũ regi gloriam eſſe datam, cum Sacas aſtu ſuperaſſe. Simulata nanꝗ hoſtium formidine, his caſtra lautiſſima opulentiſsimaꝗ reliquiſſe: hæc ubi occupauerunt, in crapulam & temulentiam incidiſſe: Cyrum ab inſidijs incautos adortum, ad internecionem uſꝗ omnes cecidiſſe: diem illum patriæ deo dedicaſſe, quotãnis Perſas hæc ſolennia Bacchanalia ad ſtuporem uſꝗ producta celebraſſe. Athaſios & Choraſmos è Sacarũ & Maſſagetarum genere eſſe, pleriꝗ uolũt: ad quos Spitamenes, unus ex Perſis, qui Alexãdro reſiſtere condenderunt, ſanè confugit: ſed hi poſtquàm ſe ab Alexandro uſquequaꝗ peti cognouerunt, aliquandiu per deſerta uagati, ad placandam tyranni iram Spitamenem obtruncarunt, caput ad eum miſerunt, taliꝗ facinore belli finem inuenêre. Maſſagetæ, qui Margianis uicini ſunt, è Nomadum genere promanarũt: campos, montes, paludesue habitant, bello aſperrimi, quando Cyrum non expauerũt. Per hos Margus amnis è Sariphis montibus defluens, iuxta Rhibios in Hyrcanum mare deuoluitur. Equum Soli ſacrificãt, quem unicum eſſe deũ ducunt: ſua cuiꝗ uxor: ſuſpenſa è curru pharetra, in propatulo coeunt: ſenio cõfectos in fruſta cædunt, abominabili uoracitate in humana uiſcera recondunt, rati illud ſepulturæ genus eſſe pientiſsimũ. qui morbo perierint, auibus & feris exponunt, haud aliter ac ſi humanis ſepulchris indigni forent: utuntur arcu, gladio, thorace, æneaꝗ ſecuri: eorum ornamenta zonæ aureæ, aureaꝗ ephippia: ferro carent, & argẽto, magna æris & auri copia: qui inſulas colunt, herbarum radicibus, fructibusꝗ agreſtibus ueſcuntur: ueſtes è libris arborum contexunt: qui paludes tenent, piſces edunt, è marinorum corijs taurorum ſibi indumenta parant. Contrà, montani religioſius degunt, quando carnibus non utũtur: ne lacte & lana careant, famem bacca ſedãt. Campeſtres ouibus ac piſcibus nutriuntur, bellicoſiſsimi ſemper habiti: alioquin ſimplices & puri, & in cõmercijs rerũ non aſtuti. Anthropophagi, quibus humanæ carnis cibus eſt, mare accolunt, quod Thabin † uocant, triſtiſsima ſolitudine immanitatis ſuæ cauſa circũuenti. Saxones Aſiatici Europicis fortaſſe dedere genus, quamuis è Macedonũ gente promanaſſe contendunt. Hyperboreos & Arimphæos multi Aſiæ, Europę nonnulli adſcribunt: de quibus fabuloſa multa Diodorus refert, cognitu minimè neceſſaria. Inter Iaxartẽ & Sariphos Paropaniſosꝗ montes, Sogdiani & Bactriani iacent, Oxo † amne diſcreti. Ocus per Bactrianos fluens, in Oxum tandem delabitur: utriꝗ, quũ ab Alexãdro defeciſſent, graui bello domiti. Neꝗ procul ab his Gordiani, qui quidem omnes & uita & moribus parum à Nomadibus differunt: quamuis Bactriani aliquãto mitiores. Ne Oneſicritus quidẽ uera ſcripſiſſe reputatur, qui Bactrianos ſenio morboue cõfectos, canibus ad hoc ipſum alitis, quos ſepulchrales uocant, adhuc uiuos exponi ſolitos fuiſſe refert. Macedones, ut Alexandri gloriam augeant, apud Othum olei fontem ſe inue-

† Tenger.

† Oher.

niſſę teſtantur. Fluuius per Sogdianos labitur, qui irrigata diu regione, in deſertam tandem arenoſamq́ꝫ terram deliteſcit. Id ipſum de Ario, qui Arianæ regioni nomen dedit, Coſmographi referunt. Oxi alueum (quem in pleriſque locis in ſeptem ſtadiorum latitudinem effundi tradiderunt) Alexander, dum Beſſum inſequitur, Darij ſui domini interfectorem, ponte ex utribus facto traiecit. Bactria ſub imperio Macedonum, qui Perſas deleuere, ad ſecundum uſque Seleucum Antiochi nepotem retenta eſt: deinde Theodotus præfecturæ titulum mutauit in regnū, ſucceſſorem ſui nominis reliquit: qui cum Arſace Parthorum rege contra Seleucum coniurauit, regnum defendit, quod imperante Eucratide nimis auctum & amplificatum eſt. Is enim à Demetrio Indorum rege grauiter obſeſſus, audaci uſque adeò fuit ingenio, ut cum trecentis tantum militibus, creberrimis eruptionibus, ſexaginta hominum milia uicerit, ſoluerit obſidionem, quintoq́ꝫ menſe maximam Indiæ partem in ſuam poteſtatem redegerit: in regnum ſe recipiens, à filio, quem regni ſocium fecerat, interficitur: ſupra eius corpus, ne patrem, ſed hoſtem interfeciſſe uideretur, non modò currus actus, ſed ſepulchrum fuit interdictum. Vltra Sogdiam oppidum Panda, & in ultimis eorum finibus Alexandria, ab Alexandro edita: ubi aræ ſunt ab Hercule & à Libero patre conſtitutæ, item à Cyro, Semiramide & Alexandro. Finis ab illa parte terræ, à Iaxarte flumine includitur, quem Scythæ Schyttim appellant. Alexander, militesq́ꝫ eius hunc tantùm eſſe putauerunt, quem Demonax tranſgreſſus eſt, Seleuci Antiochiq́ꝫ dux, qui hîc Didymæo Apollini aras poſuit. Margiana Bactris finitima, deſertis undique campis circumdatur: quam Antiochus Soter admiratus, delectum mille & quingentorum ſpacium ſtadiorum perpetuo muro circumſepſit: ibiq́ꝫ urbem, quam Antiochiam appellauit, erexit: uites hic optimæ, quarum truncos uix duo uiri complectuntur, duorum racemi cubitorum. Tapyris mos eſt, poſt tres quatuor'ue filios, proprias alijs uiris uxores (Martię & Catonis exemplo) ſponte concedere. Hyrcaniam planam & opulentam, item pulchris exornatam urbibus aiunt: quarum Talabrota, Samaria, Carta & Cape, ſunt potiſſimæ. Vitis una, uini fert metretam: ficus, modios ſexaginta: frumentum è ſemine culmis decidente, ſine cultu naſcitur, & adoleſcit: maxima mellis copia ex arborū folijs defluit, in arboribusq́ꝫ mellificatur. Quum in Hyrcania ageret Alexander, Thaleſtris Amazonū regina, quam alij Myrintheam appellant, ei cum trecentis mulieribus protinus occurrit, liberos à rege quæſitura, tertiodecimo pòſt die, utero completo diſceſsit. Hyrcanum mare à Septentrione Scythæ: à Meridie Medi, Hyrcani: ab Oriente Margiani, Derbitæ ac Rybij: ab Occaſu, Armenij & Albani circumſtant. Scythæ, à Caſpio mari incipientes, magna ex parte Dai nominantur, ut ait Strabo: qui magis ad ſolis exortum recedunt, Maſſagetæ, Sacæ, communiter Scythæ, frequentius Nomades uocantur. Ex Dais alij Parui, alij Xanthij, alij Pyſſuri dicti ſunt. Parui, Hyrcanis & eorum mari proximè adiacent: reliqui in Arianam uſq́ꝫ regionem extenduntur. Ex his igitur Dacos Iſtrianos promanaſſe opinamur: neq́ꝫ illis adſtipulamur, qui hos ab Iſtrianis promanaſſe putant: nec ſententiæ quidem noſtræ Strabo refragatur. Polycletus, lacum ibi eſſe, habere dulces aquas, ſerpentesq́ꝫ nutrire, aſſerit. Contrà cæteri ſentiunt Coſmographi, quando id Borealis Oceani ſinum eſſe uolunt, unde in mare uſque Indicum nauigare licet: oſtij utranque ripam tenere Scythas: reliqua uerò littora Scythas Scytharum'ue cognatos, utpote Albanos, Cauſios, Nariſcos ac Mardos. par eius cum Ponto magnitudo. Claudius, inter Mæotim Hyrcanumq́ꝫ mare centū & quinquaginta milia paſſuum tradit eſſe interuallum: idq́ꝫ perfodere eo tempore Nicanorem Seleucum excogitaſſe, quo à Ptolemæo Ceraunio fuit interfectus. nonnulli trecentorum ſeptuagintaquinq́ꝫ milia paſſuum eſſe dicunt: Cornelius Nepos, ducentorum quinquaginta milia. Nunc autem Iſtmum Colchi, Iberes & Albani tenent, per

Her:ſom. quem Caucaſus † mons, quem Scythæ Graucaſum, quaſi niue canditum appellauere, uſque in Indiam excurrit. Pompeius Magnus, ut auctor eſt Plinius, ex Iberia ad Bactros uſque, ad Aliertum flumen octo diebus ipſe peruenit, ubi Oxum influit: per

quem

quem deinde in mare Caſpium deuectus, ad Cyri amnis oſtia penetrauit, qui Armeniæ Iberiæq́ꝫ fines interluit: à Cyro quinqꝫ tantùm diebus terreſtri itinere ſubuectis nauibus, in Phaſim amnem deſcendit, per quem ſecundo in Pontum alueo delatus eſt. Ariſtobulus multas inde merces in Hyrcanum mare per Ocum amnem uehi ſolitas prodidit: deinde in Albaniam & Iberiam per Cyrim & Phaſim in Euxinum fuiſſe delatas. Ocus enim in Oxum defluit: qui diu uagatus, in Caſpium mare demergitur. Albani, qui ſunt Caſpij, maris accolæ, Nomadibus non modò genere, ſed uita quoqꝫ proximi, paſtorales ſunt, & bello non inepti, mira ſoli fœcunditate prædíti, ac Cyri præſertim amnis interfluuio: terra ſementem omnem, etiam domeſticum, ſponte fert: ſine labore culturáue, bona omnia parit: ſemel ſata, bifera triferáue efficitur: Ægypti feracitatem exſuperat. aeris mira temperies: uites quinquennio putantur: in bimatu, nouellæ fructum ferunt: adultę, uſque adeò fœcundæ, ut poſt magnam uini copiam, maximam in palmitibus luxuriam edant. nec minori quidem fœcunditate ſunt pecora: homines pulcherrimi, ac magni corpore, ab albedine capillorum nomen ſortiti. Trogus ab Albanis Italis, qui interfecto Gerione Herculem ex Hiſpania redeuntem, ex Albano monte ſequuti ſunt, appellatos eſſe cenſet: & idcirco in bello Mithridatico ſui generis non immemores, Pompeij exercitum fraterno nomine ſalutarunt. ſimplex his ingenium, mercaturæ & cupiditatis expers: numerum ſupra centenarium non norunt: ponderum, menſurarum, urbanitatis agriculturæq́ꝫ ignari: iaculatores ſunt, & ſagittarij: arma, clypeus & thorax, itē ferina galea. Solem, Lunam ac Iouem colunt, præſertim Lunam, cuius templum Iberiæ proximum: eius antiſtes, poſt regem, uenerationis obtinet principatum: ſacris præeſt, ſeruis & regioni. è ſeruis multi numine adflati manticinantur: diuinaturus, per ſyluas diſcurrit: hūc ſacerdos perſequitur, ſacra'que catena deuincit, per annum alit, alitum'que ad aram deæ cum cęteris uictimis ducit in medium: mox à latere immiſſa cordi eius haſta perfodit, & ex moribundo captat auſpicia, quę populo referat: ſeruum igitur mortuum, in piaculi ſpeciem omnes ſupergradiuntur. Albani ſenectutem præcipuè uenerantur, in uita defunctos pientiſsimi, præſertim in parentes: cum mortuis pecunias defodiunt. ex quo fit, ut pauperes ſint, & patrimonio careant. Quum ex Iberia in Albaniam ingreſſus ſit per Amyſenam, regionem quidem aſperam & ſiccam, ad flumen Alazonium letiferos ſerpentes habent, item ſcorpios & araneas: quarum alteræ cogunt ridendo mori, contrà uerò flendo ſuorum deſiderio alteræ: canes etiam excellentiſsimos, ſuapte natura uenatorios. In his regionibus uigintiſex linguæ ſunt: unde fit ut regum quoqꝫ multitudo oriatur, neqꝫ nimis inuicem miſceantur. Sub imperio Perſarum fuit Albania, poſtea Macedonum, deinde Romanorum. Traianus Imperator his regem dedit, nūc ſub Magni canis poteſtate degit. Ab his Albani quoqꝫ orti ſunt, quorum pars hoc tempore in Peloponneſo, pars in Macedonia iuxta Dyrachium planè conſedit. Quum Gothi Græcorum imperium afflixerunt, in eos pariter militarunt: deinde tædio militiæ affecti, in Adriatico littore quieuêre. Supra hos Ceraunia ſunt iuga, à tactu fulminum appellata. Quinetiam ea his adijcienda cenſuerim, quæ de barbaris circa Caucaſum, cæteram'que montis huius regionem habitantibus uulgata, non ſine admiratione referuntur. Neque mentitum aiunt Euripidem, qui natum inquit hos lugere, propter ea in quæ uenit mala: at contrà mortuum, quaſi uitæ laboribus perfunctum, efferre lætitia plurima ac iocis. Sunt qui pro magno ſæpe facinore neminem interficiant, ſed cum liberis exigant in exilium. Contra ſunt Derbices, qui pro quibuſdam minimis delictis uita mulctant. terram uenerantur: fœmininum nullum mactant, edunt'ue: eos iugulant, qui annum exceſſerint ſeptuageſimum. conſanguineorum carnes abſumunt; ſtrangulant anus, & ſepeliunt: humant quoqꝫ illos, qui ſeptuageſimum nondum annum nacti obierint. Signini in cæteris rebus Perſarum mores æmulantur: puſillos quidem & hiſpidos equos habent, qui equitem ferre nequeunt: quadrigis coniugantur, quarum mulieres à teneris annis exercitatæ ſunt aurigæ: in qua quidem arte quæcunqꝫ edocta inducitur, pote-

ſtas datur, ut cuicunq; uelit, nubat. Tapyrorum mos eſt, atras ferre ueſtes, demiſſasque comas: mulieres contrà, candidas breuesq; crines. Inrer Derbytas hi habitant, & Hyrcanos: fortiſsimi hac optione donantur, ut quamcunq; uelint, uxorem ducant. Caſpij ſeptuageſimum annum excedentem fame perimunt: in ſolitudine nanque illum exponũt, euentumq; longius proſpectant: felicem putant, quẽ ab auib. è lecto diſtrahi conſpicantur: contrà, ſi à feris & canibus, quàm miſerrimum: ſi à nullo proſpexerint infeſtari, infelicem ducunt. Sed de utriusq; Scythiæ deſcriptione hactenus: quamuis id neminem latere uelim, regionum fines pro regnorum fortuna & uetuſtate mutari. Nunc autem, quum lingua Sclauonica non modò Dalmatiam & Illyricum, ac non mediocrem magnæ Germaniæ partem occupârit, ſed per Sarmatas & Getas effuſa, Tanais quoque ripam attingere conetur, præter Vngaros ex interiore Scythia oriundos, qui ſe penitiſsimos Scythas inficiari nequeunt, quando eorũ ſermone utũtur, ut mercatores plerique teſtantur: Ceni in Sarmatia, emporijs utriusq; gentis gloſſema acceperunt, Scythiam ultra Tanaim retuliſſe uidentur. Noſtro autem tempore Vngaria ab Vnnis oriunda, cuius lingua quum Scythica ſit, ab omnibus finitimis nimium uidetur eſſe diuerſa, Pannonias, & ultra Danubium Iazygum & Dacorum regionem ferè omnem occupauit: tellus quidem ſumma ubertate ſoli, & rerum omnium copia à natura donata, ubi aurum, argentum, ſal, lapillos, colores effodere licet: pecorum mira fœcunditas, in primisq; boum & equorum, item frumenti, pabuli, leguminis & pomorum abundantia. unde Pannoniam, uel à Pane deo paſtorum, uel à ſoli ubertate dictam arbitrantur. Aliqui uerò (quibus Appianus aſſentitur) à Pæone Antari filio, quem Pannona nonnulli dixerunt, Pannoniam nominarunt. Antarus autẽ ab Illyrico genitus eſt, quem ex Polyphemo & Galatea natum eſſe ferunt. quare multi Pannoniam & Pęoniam nõ temerè idem eſſe credidere: nam, quam Latini Pannoniam, Pæoniam dixêre Græci. neque deeſt amnicorum copia piſcium, & cupri confectura. in pleriſq; fluminib. auri optimi ramenta inueniuntur: quin & in uitibus in aurifero ſolo ſatis, aurũ quandoq; legunt. Antiquæ urbes, Romanæq; coloniæ, quas ultra citraq; Danubium quõdam ſpectare licebat, nequaquã hodie, præter ueſtigia, uidentur: neq; in Pannonia ſuperiore, quæ à monte Cetio inter Albanum montẽ & Danubium, ad Arabonem uſque fluuium effundebatur, qui apud Iaurinum Danubium illabitur: neq; in inferiore, quæ inter Ribios montes, & Iſtrum, ad Taurunum & Danubij confluenta protenditur: quàmuis Vngarię ratione, utranq; Pannoniam inter Drauum & Danubium nunc collocant. priſcos populos & oppida recognoſcimus. Ad Septentrionem olim Azali, ad Meridiem Latobici, ad Exortũ Victiani & Oderiates & Iaſsij, ad Occaſum Coletiani: iuxta Danubiũ Iuliobona, Carnus, Flexum, Certobalum, Bregetium: in mediterraneis autem Sabaria, à Sabauaro fluuio nominata: item Rhiſpia, Sala, Murela, Sacarbaucia, Bregetium, Prætorium, & Polentium: ſed Prætorium, à Prætoriana legione dictum, quæ pro Imperatoris prætorio & tabernaculo in caſtris ſemper ſtare ſolebat. Inter Sauum & Drauum, Nouidunum, Bononia, quæ à Bois Galliæ populis nomẽ accepit: Lentudum, Corrodunum, Siſopa, Magiana & Zagabria, cui à terræ fœcunditate iurè nomen eſt inditum. huic Oſualdus nunc præeſt antiſtes, nobiliſsimo Vngarorum genere natus, uir tanta modeſtia, grauitate ac eloquentia præditus, ut nihil in eo inueneris, quod non ſit perquàm laudabile: in ſermone præguſtatus, mulro altius ſapit quàm oſtendit, ſuam præ humanitate diſsimulat ſapientiam, æquè ſcit utranque tolerare fortunam: & quum ſtudioſiſsimus ſit ubique decori obſeruator, & conſilij ac ingenij dexteritate polleat, potius rebus magnis agendis, quàm ſacro ocio foret idoneus. Sed Zagrabia, olim Vicus Italicus dicebatur. Inter Albanum montem & Sauum, Patauium † interiacet, & Audatonium, item Vinudria, Sciſcia & Olimacum, Sogora & Viſontium. At Sciſcia, cuius pulchra adhuc extant monumenta, in inſula quaſi ſita eſt: quam, dum bifido alueo Sauum ingreditur, Colopis efficir, & quaſi à ſcindendo ſibi nomen uenari uoluiſſe uidetur. In inferiore autem Pannonia,

† In Carinthia.

ſub Ara-

ſub Arabane Amantiui, Hercuniates, Araboſci: & Danubij hæ quondam ciuitates erant accolæ, Curta, Salua, Carpis, Aquintum, Saluium, Luſſonium, Lugionum, Vocontium †, Teuthoburgium Teuthonum oppidum, Acumnicum †, Syrmium, Bakmonoſtra. Rhittium, & Taurunum, a Tauriſcis Gallorum genere natis appellatum. Berbas uero, Iuollum, Murſella, Myſia colonia, Cibalis, Cornacum, Scordiſcorum ſunt oppida: quæ una cum Syrmio Sauum Drauumq; interiacent. Kamancz. Inter Bebios montes & Sauum, Breucarum ſunt oppida, Certiſſa, Marſania, Baſsiana, Salis & Tarſum. Plinius lacum Peiſonem, quem Balathonem nunc appellant, & deſerta Boiorum, item Lentudum, diui Claudij coloniam, & Sabariam Iuliam, & Sacarbãtiam Noricis annumerat: in Pannonia Sciſciam & Emoniam colonias commemorat, item Arabiares, Azalianos, Antibelgites, Cataros, Carnicates, Eraniſcos, Hercinates, Laconicos, Oſſeriates, Vartianos, Claudium montem cum Scordiſcis & Tauriſcis: præterea Metubarim Saui, inſulam Amnicarum maximam, inſulamq; Segeſticam, ubi Sciſciam eſſe diximus, & Acuntium amnem, qui in Sauum iuxta Syrmium, Syrmienſium & Amãtinorum oppidum emittit, Drauumq; refert, e Noricis orientem, a uiolento curſu nominatũ: & Sauum, quaſi longe placidiorem, magisq; ſalutarem appellatum: & ex Alpibus Carnicis, quam regionem Carniolam nunc uocant, centum uiginti milium paſſuũ interuallo in Danubium plane deferri. Verum hic Strabo ualde fallitur, qui dum nauigationẽ ex Aquileia & Naupacto per amnes in Iſtrũ memorat, Sauum in Drauum, eum que in Noarum penes Segeſtam Iſtrum influere tradit: quod non modo ex Plinij dictis, ſed quia noſtris uidimus oculis, a ueritate uidetur nimis eſſe alienum. Paulo enim infra Peucen ciuitatem, a Peucinis Sarmatarum populis conditam, quam Quinqueeccleſienſem nunc uocant, Drauus Danubio admiſcetur. Quonam modo Strabonis uerba, accuratiſsimi alioquin ſcriptoris, tueri poſsimus, haud facile dixerim: Naupacto (inquit) proximus eſt fluuius Corcorus, qui onera excipit. Sauum hic intrat, Sauusq; Drauum ingreditur: hic uero in Noaron, penes Segeſtam: hinc Noarus accepto Calpi, quum ex Albio monte fluat, per Lapithasq; uagetur, Albij accolas, ad Scordiſcos Iſtrum influit. Sed quum omnia luſtraſſe nemini liceat, ſolusq; Deus falli nequeat, facile doctiſsimo ſcriptori uenia dabitur. Sed ad diuerticulum reuocetur oratio. Boij, Tauriſci & Scordiſci, quum a Gallica natione promanaſſent, non ſolum regionem Drauo Sauoq; munitam incoluere: ſed Scordiſci cum Illyricis & Thracibus promiſcue ſe habuere, omnium quoque Thracum immaniſsimi, quando eorum ritu hoſtili ſanguine dijs litare, ex eorum caluarijs pocula fingere, grauidarumq; mulierum partus tormentis extorquere, pro nullo facinore reputarunt: callidum & robuſtum genus hominum, ſyluarum ac montium ſitus non parum ingenij aſperitatem augebat: Catonis exercitum non fuderunt modo, & fugarunt, ſed totum pene interceperunt. a Didio, dum libera populatione uagantur, in Thraciam reiecti ſunt: a Druſo quum grauius arcerentur, Danubij tranſitu inhibiti: a Munatio uehementius afflicti, dum peruium glacie flumen equitarunt, Boij & Tauriſci a Dacis ſæpe bello uicti, deleti tandem ſunt. Cretoſiro quondam ſubiecti, quos Pariſius quidam amnis patriæ nomen referens, qui e montibus per Scordiſcos Iſtrum intrat, ſane diſterminat. Scordiſci a Dacis, deinde in belli ſocietatem accepti ſunt, nomenq; a diſcordia inuenere. Nam redeuntibus ex Aſia Gallis, quum res haud proſpere ſucceſsiſſent, quum per Myſias & Pannonias iter facerẽt, ſpectata amœniſsimi loci fœcunditate, inter eos e ueſtigio eſt oborta ſeditio: redeundum in patriam alij, nonnulli in Pannonijs deſidendum, incolendumq; ſolum, quod feraciſsimum nacti fuerant: diuerſa quoque diuerſi cenſebant. quare qui ibi remanſere, ab orta diſcordia Scordiſci dicti ſunt. Segeſta non procul a confluentibus eſt, quæ Saui inſulæ nomen dedit, ubi Sciſciam eſſe diximus, uetuſta quondam ciuitas, nunc ipſa ueſtigia uix extant: ea Dacorum incurſionibus abſumpta, in Mediterraneam Draui & Danubij regionem, qui ſuperfuerant, ut tutius uiuerent, ſe receperunt: eumq; pagum nunc ampliſsimum, Segeſtum † uocant. Prope au- Segeſd.

tem Syr-

BIBLIOTECA NAZ. ROMA

tem Syrmium eſt, in uia ſitum, quæ in Italiam contendit, & à Syrmo Triballorū rege appellatum, nō tam uino clarum, quàm quòd probi Imperatoris fuerit natale ſolum, qui Marmaridas in Africa ſuperauit, Francos inuijs paludibus ſtrauit, Germanos & Alemānos à Rheni longè ripis planè ſubmouit: item Sarmatas, Gothos, Parthos, Perſas, & uniuerſum deniq; Ponti tractum in ſuam ditionem redegit, quadringenta hoſtium milia cæcidit, omnia ab hoſtibus occupata recuperauit: tantum prædæ retulit à Barbaris, quantum illi quondam abſtulerant: ut Syrmicam regionem, feraciorem redderet, paludem quādam ſiccare ſtatuit: quam ut exhauriret, innumerabilem militum multitudinem ad effodiendam foſſam conuocauit. ſuborta militari ob laborem indignum ſeditione, in ferrata turri, quam ſpeculæ gratia latius altiusq; exædificârat, facinoroſe cæſus: cui mox elatis aggeribus pœnitentia ducti, ingens

Ex Fl. Vopiſco.

cum inſcriptione ſepulchrum dicârunt, HIC PROBVS IMPERATOR, ET VERE PROBVS SITVS EST: VICTOR OMNIVM GENTIVM BARBARARVM: VICTOR ETIAM TYRANNORVM. eius ſtatua in Veronenſi agro locata, de cœlo tacta, colores prætexta mutauit. Decium quoq; imperatorē ex inferiore Pannonia, Budaliæ natum legimus, qui bellum ciuile in Gallia ſuſcitatum pacauit: filium ſuum Cæſarē pronunciauit: Romæ thermas erexit, in Chriſtianos facinoroſiſsimè ſæuijt, diuum Laurentium diro affecit incendio: quare in barbarico tumultu cum filio interfectus, demerſusq; in paludis gurgite, nunquam ut ſepulturæ traderetur, potuit inueniri. Pannonia imperāte Galieno à Sarmatis & Squadis depopulata eſt. Bathō Pannoniorum olim rex Breucis, Audizetijs, Dicionibus, Piruſcis, Mazęis, Deſiciatis imperauit. Secundùm Pannoniam ad Hadriaticū mare ſunt Lapithæ, bello quidem accommodatiſsimi, in Albio monte ſiti, qui Alpibus poſterior eſt, & perquàm excellens: atq; hinc ad Pannonios & Iſtrum, hinc Hadriaticum mare prominet: ab Auguſto expugnati, halica & milio ueſcuntur ritu Gallico: Illyricoq; more ac Thracio armantur: eorum oppida Metullium, Arupinum, Monecium & Vendonum. Hadrius mons Dalmatiam diuidit mediam: hinc Mediterranea, hinc mare proſpectans: hunc à mari pleriq; nomen accepiſſe uolunt: à Græco ſermone contrà aliqui, & fortaſſe melius, quando quum totus uideatur eſſe ſaxoſus, præter arbuſta quædam, nulla ſyluarum eſt proceritate conſpicuus. Vt ad Pannonios redeamus, quum de duobus ſaltibus, tribusq; fluuijs ingentibus munitos eſſe cognoſcerent, prædarū cupiditate & animorū ferocia tracti, in finitimos paſsim graſſabantur, mox ſe intra ripas tutiſsimas recipiebant. Ad hos igitur domandos, ab Auguſto Vibius miſſus eſt: qui quum eos in utriſque fluminibus ſuperaſſet, non belli ex more arma cremauit, ſed in profluentes capta proiecit, ut reliquis, qui ſubſidebant, hoc uictoriam modo nunciaret. Dalmatas Marius incenſa urbe Delminio, grauiſsima cæde confecerat, quos deinde gregibus, agris & armis Aſinius Pollio mulctauit: quum adhuc duriſsimum genus hominum, iugum è ceruicibus excutere conaretur, Vibio ab Auguſto delegata expeditio, ut eos perdomaret, terramq; fodere cogeret. M. Valerius Meſſala Coruinus, diui Matthiæ regis Vngariæ congentilis, Dalmatas Pannoniosq; domitauit, prouinciamq; inter Sauum & Drauū iacentem, à ſuo nomine Valeriam, quam nunc Sclauoniam dicimus, appellauit. Quin & Dalmatiæ partē à Coruino Coruatiā nominamus, præter Modruſiam & Seniam nulla in hac regione ciuitas memoratu digna: quarum altera à Senonibus Gallis, à ſyluis altera nomen uſurpauit. In Valeria, ſola Zagrabia memorabilis, in monte (ut aiunt) Græco ſita; quæ quum mirabili rerum copia redundet, per antiſtichon à gazarum ſcaturitate denominationem obtinuit. Cæterùm, ne Sclauorum ignoretur origo, Vandali, qui à fluuio regionis ſic dicti ſunt, ſe deinde Sclauos appellauere, ab eius quidem gentis nomine, quæ à Boſporo Cimmerico ad Tanaim uſq; fluuium habitare ſolebat: & quum eorum pars imperante Mauritio, in Dalmatiam & Illyricum commigraſſet, regioni Sclauoniæ nomen impoſuit. Qui in Scythia magnaq; Germania remanſerant, partim Boemi, partim Poloni dicti ſunt. Pars Vandalorum, quæ Burgundio-

num no-

num nomen deinde aſſumpſit, ulteriores Rheni ripas Auguſti temporibus occupauit, quos Druſus & Tyberius (ut auctor eſt Cornelius Tacitus) in proprias ſedes repulerũt: extra urbes & oppida diſiecti, more patrio uicatim habitauêre: & quum uicos, quos propria lingua burgos uocant, incolerent, Burgundiones (ut ait Oroſius) dicti ſunt: Saxonibusq; finitimi. Contrà Polonorũ ſentiunt annales, quũ Boemos & Polonos è Dalmatia promanaſſe prodant. Plinius Vandalos unam ex quinque interioris Germaniæ partibus eſſe dicit. Pleriq; ab ortu Viſtulæ fluminis, quà in Aquilonẽ uergit, per immenſa ſpacia Vnnidarum nationem diffuſam olim fuiſſe ſcribunt: quam in Sclauones, Venetos & Antes diuiſerunt. Sclauoni à Marſiano lacu & ciuitate Nometinienſi, ad Danatrum uſq; amnem, extendebantur in Boream paludes, ac oppidorum loco ſyluas habent. Antes uerò, quà Ponticum mare curuatur, à Danatro ad Danubium uſq; diffuſi, fortiſsimum quidem genus hominum, ab infeſtis animis appellati. Myſios, qui tantopere ab Homero laudantur (ut ſuprà demonſtratum eſt, quum de Getis & Dacis agebatur) tempore populi Romani uſq; adeò feros ac truces Thracum cõſuetudine factos aiunt, ut uiſo M. Craſsi exercitu, ante aciem equum immolârint, uotaq; nuncupârint, ſi uincerent, ſe cæſorum ducum extis non modò dijs ſacra facturos, ſed pro lautiſsimo cibo èpulaturos: ſed nefanda dij uota abominati ſunt, quando tantum terroris eos inceſsit, ut ne tubam quidem pertulerint. Quin & his terrorem Canidius cẽturio nimis auxit, Barbara quoq; ſtoliditate uſus: quippe qui ſuper galeam foculum gerens, in hoſtium formidinem, curſu flammam, ueluti arderet, agitatam latius effundebat. Pannonios igitur Myſi ſuperiores inferioresq; ſubſequuntur, Iſtri accolæ: quos Retianos, à Retiana Myſiæ ciuitate metropoli, nunc uocant. hinc enim optimas gladiatorum familias Romani deduci reputârunt, in quibus Gallus Retiariusq; decertabat. Roxianos melius fortaſſe dixerim, à Roxanis Alanorum commilitonibus. Bulgarorum linguam nunc ſeruant, parum à Sclauonica diſſentientem: peculiares quoq; literas habent, ne multum quidem cum Græcis conſentientes. Bulgari nanque ſupra mare Ponticum conſidentes, melioribus ſedibus allecti, Myſias occupârunt, Vnnis primò finitimi. quos annalium ſcriptores aliqui in tria genera diuiſos prodiderũt: in Alexiagyros, Auares & Vngaros. Alexiagyri haud procul à Cherſonneſo habitârunt, æſtate per campos errare ſoliti, ad Pontum cum pecoribus hyeme uerſabantur. Vngari Mæotim quondam accoluerunt: deinde mutatis ſedibus, quia murinarum pellium commercio noti ſunt, utraſq; Danubij ripas occupârunt, ac in hunc uſque diem utũtur. eorum enim altius nobis repetetur origo. Auarûm aũt habitum, ut Suidas ait, Bulgari uſurpârunt, ac in hunc uſq; diem utuntur. Terbalus Bulgarorum dux, Iuſtiniano Rhinotmeto imperante floruit. Quin & ipſe Iuſtinianus & Conſtantinus Heraclij filius ſtipendia huic ſoluiſſe dicũtur, quando ab Auarum impetu eius opera liberati ſunt: ſcutũ enim, quod geſtare ſolebat, humi ſupinũ depoſuit: item ſcuticam, qua adurgebat equum: & quouſq; utrumq; protexit, porrecta humi ad terminos uſq; haſta, elataq; ueſte ſerica, duas arcas numis completas, alteram à dextra aureis, alteram à læua argenteis militibus expoſuit. Auarum tunc uires Bulgari patefecerunt. nam cũ uictis Auaribus, captiuos quoſdam ſuſpenſor interrogaſſet, undénam principis gentisq; ſuæ interitũ accepiſſent: reſpondêre, Ex hoc, quòd tãtas ſibi uires extincta miſericordia delatores comparârant, ut fortiſsimum & prudentiſsimũ quenque uirum iam confecerint: fures ac facinoroſi cum iudicibus tutò quotidie uerſabantur: ebrietas, crapula, largitio, doli dominabantur: uenalia cuncta erant, fraudes & inſidiæ mutuò tendebantur. hinc igitur Auarum excidium promanaſſe dicebant. Quòd ubi Terbalus audiuit, conuocatis Bulgaris, uarias leges promulgauit, in primis in delatores: de quib. edixit, habendam eſſe quæſtionẽ: delatorem præuaricatoremq; conuictum, capitalem eſſe iubet. item, ne furi cuiquã, & latroni, cibus & eſca tribuatur: qui tribuerit, omnia eius bona in fiſcũ referantur, furi crura frangantur. uineas omnes imperat extirpare, delatori nõ extirpantium, modica munera propo-

nit: qui

nit:qui delinquentibus non indicárit, bonorum publicatione mulctandum eſſe cenſuit. Quare Iuſtinianum ſecundum, in Imperium Bulgari reſtituerunt. Quum antiquorum more Geographorum, citeriorem ulterioremq́ Vngariæ partem deſcripſerimus, nunc quos fines ipſa ſibi uendicet, breuiter exequamur: ut utro modo in referenda hiſtoria, loci ſcriberentur, facillimè quiſque intelligere poſsit. Quanquam diuus Matthias rex Vngarorum tantum ſibi imperij comparárit, ut hinc mare Hadriaticum, Sarmaticum illinc, & ab Exortu Ponticum, ab Occaſu Noricos, Vindelicos & Sueuos nunc attingat Vngaria: tamen aſperrimæ ac indomitę gentis alumna, à Meridie, à Drauo ſumit initium: à Septētrione, Sarmatis, quos Polonos, & Getis, quos Valachos dicimus, tempeſtate noſtra terminatur: ab Occaſu Auſtriā habet, ſuperioris quondam Pannoniæ caput: ab Oriente Myſiam, quam Rhetianā nunc appellant. Nulli terrarum regioni, hominum robore, pecorum fœcunditate, ubertate ſoli, metallorum copia cedens: exuta priſca illa barbarie, ſe nunc militaris diſciplinæ principatum obtinuiſſe gloriatur: quum aſsiduo bello uexata ſit, infeſtiſsimis circumuenta nationibus, extinctis uetuſtate urbibus, quæ in Pannonijs olim fuerant, nunquam pacis compos, nouas ædificare non potuit: & ſi quas exædificauit, tumultuaria (mihi crede) fuerint opera. triplici tantùm genere hominum delectata, quorum pars ſacerdotum eſt, quum religionem mirificè colant: alij, arma gerunt: cæteri, agricolæ ſunt: uniuerſa in pagos cōuentusq́ diuiſa, quos Comitatus appellant. Quæ ſi mitior eſſet, aut latrocinijs carere poſſet, frequentiam quoque oppidorum maiorem haberet: cœli benignitate, & pulchritudine ſitus, omnibus orbis regionibus ſuo iure poſſet anteferri. Conuentus quàm plurimos habet, uicosq́ innumerabiles in urbium ſpeciem. ſed cōuentus partim à ciuitatibus: partim ab his Vngarorum ducibus, qui in Scythia prodeuntes, utraſque Danubij ripas occupârunt, nomen aſſumpſere.

Comitatus Vngari LVII.

Citeriores, qui per Pannonias diffuſi ſunt, prius ſunt ordine referendi. in primis, Syrmienſis conuentus, à Syrmio metropoli ciuitate nominatus, de qua multa paulo ſuprà dicta ſunt. Ioanne epiſcopo, uiro nobili & grauiſsimo, ac multis animi corporisq́ dotibus prædito, uniuerſus ille Scordiſcorum tractus nunc magnopere gloriatur: cuius uirtuti ſi fortuna comitem ſe præbuerit, longè maiora ſperare poterit. Deinde Valconenſis, in quo Vylacum oppidum non ignobile, epiſcopatusq́ Diacenſis, qui maximā Myſię partē quondam obtinebat, nuperrimè excellentiſsimum epiſcopum ſortitus eſt, Stephanū Criſpū, inaudita humanitate, mira optimarum artium diſciplina, preterea fide, clementia, liberalitate ac prudentia incredibili: cui ſi fata uitā prorogabūt, nihil eſt tam magnū, quod uirtute & probitate ſua ſperare nō poſsit. Poſt hunc Poſeganenſis, inter Sauū Drauumq́ diffuſus, cui Poſaga oppidum nomen indidit. Sclauoniam autem & Dalmatiam duobus tantùm cōuentibus complectuntur, qui Seuiæ ac Zagabriæ haberi ſolent.

Barauienſis conuentus multis fertilibusq́ue uicis exornatus: in quo Peuce ciuitas opulentiſsima, à Peucinorum reliquijs ædificata: quam nunc à quinq́ baſilicis, Quinqueecleſienſem urbem uocant. antiſtes huius Sigiſmundus eſt, non modò optimis diſciplinis, quas ab Italis accepit, & opibus ac nobilitate generis, uerūetiam ingenita humanitate, magnificentia, grauitate, formæq́ prȩſtantia uenerādus, qua omniū ſpectatorū gratiam ſibi facillimè cōciliat. Item Batha uicus quidem non ignobilis, quam Vngari Scytharum proles, à Batha Cimmerici Boſpori, quæ non procul à Synda eſt, uocare uoluerūt. Deinde Simigienſis cōuentus eſt, Simigiusq́ pagus, cū templo non ignobili, in quo Segeſta, cæteriq́ uici, Balathonis lacus accolæ. Sed in hæc loca Segeſtani, Scytharum incurſionibus uexati, ut tutius uiuerent, ſe receperūt. Poſtea Tholnēſis, iuxta Danubiū: ubi Abbatiæ tres uetuſtiſsimæ, circumfuſis ditatæ pagis. Mox Albenſis, ab Alba regali nuncupatus, quæ in media palude ſita, haud facile expugnari poteſt: ubi baſilica diui Stephani Vngariæ regis, profectò nobiliſsima, in qua regum defunctorum monumēta ſpectantur: nunc tanto diui Matthiæ ſumptu tota reficitur, ut cum ſuperbiſsimo quoq́ templo conferri

queat.

queat. cui quum regio edicto & auctoritate pontificia, ætate noſtra Dominicus antiſtes fortè prǽeſſet, tanta comitate, prudentia, probitate, & aſpectus uenuſtate fuit, ut ſpectatorem quenq; dicto citius alliceret in amorem, officio cuique deditiſsimus, & prǽſertim externorum: liberalis nanque uultus, & corporis decora proceritas gratiǽ tantum addebat, ut adeuntē quenq; à ſe dimitteret inuitum. Sed cur tot Albas Vngaria dixerit, haud immeritò pleriq; dubitabunt. Non ſolum hanc Albam habet Vngaria: ſed Albam Græcam ad Taurunium, & Albam Iulam in Dacia, apud Tranſſyluanos. quo quidem nomine non immeritò tantopere delectantur (ut mea fert opinio) qui pro genitorum ſuorum nomen lubentiſsimè retinent. Vngari nanque ab Vnnis, Vnni à Leucis, id eſt Albanis Aſiaticis, qui à Scythis orti ſunt (ſi Procopio Græco ſcriptori credimus) originem duxerunt: & ut maiorum nomina ſeruarent, quas ædificarunt urbes, ab eis nominare uoluerunt. Æneas enim & Teucer, antiquorum more, quas ciuitates fundarant, patrijs nominibus appellarunt. Pius pontifex maximus, huic opinioni, neſcio quo affectu, refragatur: niſi fortaſſe iſto, quia quum uates eſſet optimus, Vngarosq; manticinaretur paucis pòſt temporibus Alemannos ſuos, quos tantopere ac iure dilexit, facilè domituros, iniquo ſerebat animo, eos aliquam nobilem originem ſortiri. Procopius Vnnos è Phthalitarum genere fuiſſe prodidit: quos etiam Leucos, id eſt Albos, nominat. unde & Leuci quoq; in Belgica Gallia, inter Remos & Lingones ſiti. In eodem conuentu Coletia † eſt, metropolis Kalachia quidem ciuitas, metropolitamq; habere ſolet non ignobilem. A' Coletianis hoc nomen & fundamenta ſumpſit, qui (ut Ptolemǽus auctor eſt) ſub Noricis inter Sauum & Drauum, non procul à Patauio, quondam habitarunt. Hinc è conſpectu ad Occaſum Veſprinienſis eſt, ab epiſcopali ciuitate nominatus, quondam ciuitas, ab Albo fonte Alemannica lingua nomen accepit. Item Zaladienſis, trans lacum quem Balathonem nunc uocant: cui quidem ideo nomen hoc inditum, quia Zalæ, id eſt fluctuatio undarum, conuentui undiq; circumſtrepit. Ibi quoq; Thihan Cheronneſus & peninſula eſt, quam optima piſcium copia, cœliq; benignitas nimis fortunatam, & longè fortunatiorem celeberrimum templum, ab Andrea rege conditum, effecit.

Piliſienſis uerò conuentus ad Danubium recedit, montana quidem regio, & tota uitifera: & ob calidas aquas ſulphureum fert uinum, quod temulentiam facilè cier. Hic Buda noua, & Buda uetus, utraq; Danubij lambitur undis: à Budinis, uetuſtiſſimis Scytharum populis, qui cum Atila Vnnorum rege in Pannonias deſcenderunt, appellata. Ne illis quidem aſſentiendum eſſe duxerim, qui à fratre Atilæ nominatam tradunt: ſi Herodotum & Strabonem diligentius lectitaſſent, aliter fortaſſe ſenſiſſent. Vnni ex Aſia prodeuntes, traiecto Tanai, in mediam Europæ Scythiam penetrarunt: & cum Budinis diu habitarunt, antequam Pannonias occupaſſent. Supra Budam ueterem, in eadem Danubij ripa, uetuſtiſsimæ urbis ueſtigia nunc cernuntur, magnumq; murorum ambitum referūt: Sicambriam nunc iuniores dicunt, à Sicambris, remotiſsimis Germaniæ populis. nam ciuitas iſta, ex auxiliatrice Sicambria legione Germaniæ, nomen olim aſſumpſit. In hac ueteri Buda lapis effoſſus eſt, Matthiæ regis tempore, dum fundamenta iacerentur ædium Beatricis reginæ, cum tali inſcriptione: LEGIO SICAMBRORVM HIC PRÆSIDIO COLLOCATA CIVITATEM ÆDIFICAVERVNT, QVAM EX SVO NOMINE SICAMBRIAM VOCAVERVNT. Nos aūt, quantum ex Ptolemæo & Epigrammatis ueterum lapidibus inciſis conijcere poſſumus, legionis primæ auxiliatricis hanc urbem fuiſſe credimus. Treis enim legionū urbes in ripa Danubij (quamuis in ſuperiore tantùm Pannonia: in quo fortaſſe decipitur, quia inferiorem etiam attingunt) Ptolemæus collocauit. Primā, quæ legio Germanica decima dicta eſt: quam quidem eam fortaſſe reputárim, quæ iuxta Strigonium in effuſa planicie ſita eſt: aut è conſpectu Comaræ, iuxta Tatam. Alteram, quæ legio Germanica decimaquarta: & eam paulò ſupra Budam, ad decimumſextum lapidem, ubi diui Andreæ nunc templum eſt, & uicus in edito loco ſitus, fuiſſe opinamur: extat adhuc murorum circuitus, à tergo nondum à

liuida uetuſtate deletus. Adhuc in ueteris delubri limine lapis eſt, cuiuſdam Flauij epitaphium referens: ex quo mihi facilè coniectura deducitur, legionem illam Domitiani Imperatoris tempore, in Dacica expeditione, in ripa Danubij fuiſſe collocatam, ibiq; aliquem ex Flauiana familia obijſſe, legionis huiuſce præfectum. Tertiam autem, quæ auxiliatrix legio fuit, ſupra Budam ueterem fuiſſe reputamus: quod uetuſtiſsimum teſtatur Epigramma ibi effoſſum, & cuiuſdam ſcholę ſpeculatorum legionum adiutricum dicationem oſtendit. in citeriore nanq; Danubij ripa, nulla alia ueterum ciuitatum ueſtigia his potiora cõperimus. Ex quo fit, ut Sicambriam legionem primam auxiliatricem, hanc à Sicambris Germaniæ populis appellatam, quæ ad Budam ueterem humi planè iacentem conſpicamur, exiſtimare debeamus. Sed liberum cuique iudicium facilè patimur: ineptos & ſomniculoſos annalium ſcriptores non ſectamur. Non multo ſuprà, in eadem ripa fluminis, Vicegradus eſt oppidum, regum Vngariæ quondam ſedes: nunc uicus eſt celeberrimus, ciuitatis inſtar, à diuo Matthia inſtauratus, ac eius regia, tanto ſumptu & arte culta, ut nihil pulchrius ſpectari queat, & ſuperbius: ſed de hoc aliàs. In montis autem uertice arx munitiſsima, ubi regiam ſacramq; coronam aiunt aſſeruari: paulo ſuprà, Pilienſis abbatia eſt. Secundùm Zaladienſem comitatum (ut aiunt) Caſtriferrẽſis eſt, ad Noricos Vindelicosque ſpectans: ibiq; Sabaria, uetuſta quondam ciuitas, uaria referens monumẽta: quæ quum diui Martini patria fuerit, non parum ſibi religionis ab omnibus exegit. Semproniẽſis hunc attingit, à Sempronia nobiliſsima Romanorum colonia dictus, ac Ciuitati nouæ Auſtriæ conterminus, in quo munitiſsima oppida, innumeriq; pagi.

Si ad Danubium declinaueris, Iaurienſis conuentus occurrit, qui ab Iauro ciuitate feraciſsima nuncupatus eſt: quam Arabon amnis abluit, quum Danubium influit. ubi paulò remotiùs Bregetium olim fuit. epiſcopatum habet non ignobilem: eiuſq; Apocriſiarius. baſilicam Vrbanus pontifex, Matthiæ regis apochryſiarius †, non paruis ędificijs & apparatibus excoluit. Thomas huic, qui diuo Matthiæ ſeruiebat, à ſecretis planè ſucceſsit: qui quum exacta prudentia, integritate ac fide ſumma foret, itẽ laborioſo corpore, ingenio dextero & acuto, non plus ſibi quàm principi placuit: aſsidua illi ſeruitia & officia incredibili ſtudio præſtitit: quare tantum ſibi auctoritatis uendicauit, ut probreui conſilio, aſtu ſapientiaq; ſua, inter cæteros (ſi uiueret) principatum conſecuturus eſſe uideretur. At huic nepos Franciſcus erat, qui proſa & pedeſtri oratione pollens, doctis fauebat ingenijs: & patrui ferè collega, quum regis ſit amanuenſis, ſcribendi elegantia commune munus exornat. Neq; procul nimis ab Iauro Pannonius mons eſt, à quo Pannoniam pleriq; dictam affirmant: & in eius iugo religioſiſsimum diui Martini templum. qui quamuis Pannonicus fuit, in ulteriore tamen Gallia eius corpus reuerentiſsimè aſſeruatur. Cum hoc continuatur Camarienſis, à Camara Scytharum oppido nominatus, quod in inſula Danubij ſitum eſt. Comari nanq; iuxta Iaxartem Sacarum fluuium, in Aſiatica Scythia populi fuère celeberrimi: quare multa Europicæ Scythiæ oppida, Aſiaticæ nomina referunt: quin & Comara fluuius in Bactris eſt, qui Ocum intrat: Comari quoque ibidem populi. Ex quo fit, ut Vnni, Vngarorum progenitores, ex Aſia primùm, & non ex Europa prodierint, quum non ſolùm nomina, ſed Scytharum linguam quoque redoleant Aſiaticorum. In eodem conuentu Tata, ubi arx regia, tanto impendio extructa, ut iure poſsit omnibus noſtri temporis arcibus anteferri. hinc nanque lacu, hinc duplici foſſa: exciſo ſaxo, & erecto aggere munita, ut nulla ex parte oppugnari queat. Strigonienſis hunc attingit, à Strigonio metropoli uocatus: quam quũ Iſter & Gromus amnis præterlabatur, hinc iuniores appellationem contraxiſſe opinantur. Baſilicæ ibi duæ nobiliſsimæ: archiepiſcopatus altera, à diuo Stephano rege in edita arce conſtructa: in oppido ſubiacente altera, à Bela quarto Vngarorum rege, diuo Franciſco dicata. In patenti campo præter Iſtrum, legionis Germanicæ decimæ iuxta flumen effuſæ ueſtigia multa cernuntur (ſi Ptolemæo credimus) quã Tartari poſtea deleuêre: ubi quum legiones adhuc Valentiniano & Valente imperante tenerentur, à præfecto legionis

primæ,

primæ, ut ex quodam lapide legimus, Monopolium in ſuburbio inſtitutũ eſt, cuius inſcriptio talis eſt: IVDICIO PRINCIPALI DOMINORVM NOSTRORVM, VALENTINIANI, VALENTIS ET GRATIANI, PRINCIPVM MAXIMORVM: DISPOSITIONE ETIAM ILLVSTRIS VIRI, VTRIVSQVE MILITIÆ MAGISTRI EQVITIS, COMITIS: FOSCANVS PRÆPOSITVS LEGIONIS PRIMÆ MARTIORVM, VNA CVM MILITIBVS SIBI CREDITIS, HVNC BVRGVM, CVI NOMEN COMMERCIVM, QVA CAVSA ET PACTVS EST, A FVNDAMENTIS ET CONSTRVXIT, ET AD SVMMAM MANVM OPERIS IN DIEBVS XLVIII, CONSVLATVS DIVI NOSTRI GRATIANI AVGVSTI BIS, ET PROBI VIRI CLARISSIMI, FECIT PERVENIRE. Locũ prępotẽs metropolita excolit, & nũc quàm maximè Hippolytus Aragonius, reginę Beatricis è ſorore nepos, ac Herculis Ferrariæ ducis filius, qui nondũ decimũ annũ natus erat, quũ à diuo Matthia tã ſacro munere donatus eſt. Sed genus regiũ, immaculata pueritia, indolesq́ penè diuina, baſilicę ac uenerabili collegio ſacerdotũ preciũ potius addidiſſe, ꝙ quicq́ detraxiſſe uidetur. Moſouienſis hunc attingit. Hactenus de conuentibus citerioribus dictum eſt. Nunc ulteriores ritè proſequamur: à Peſtenſi ſumatur initium, cui Peſtum oppidum nomen attulit. Piſonenſi uetuſta ciuitas nomen dedit, quæ à Piſone, qui Thraciam domuit (ut Florus ait) nomen aſſumpſit, quum in Myſiis & Pannoniis uerſaretur. Hontenſis uerò eſt, ubi Satum † eſt oppidum, à Satis uetuſtiſsimis Scytharum [Scot.] Aſiæ populis uocatum. Neugradienſem ubertate ſoli lætum, Bacia ciuitas excolit. Ad Marmaciam, quam hodie Marmaruſſam dicunt, Gemerienſis planè ſecedit, cupri & argenti ferax. Item Tornenſis, ac Zolienſis, à uico & oppido denominationem aſſequuti, alter ferri, alter auri & argenti feracitate præſtans. Sarienſis, cui caſtellum nomen attulit, ad Sarmatiæ fines ſpectat. Polonis quoque Scepuſienſis eſt conterminus, in quo Scepuſium, Barthuua, ac ciuitas Leuconienſis, ab Albanis Vnnorum progenitoribus condita. Leucõ enim album Græcè ſignificat. Hic Emericus præfectus pretorianus, quem palatinum uocant, & Stephanus frater, comes regius, latè tempeſtate noſtra dominantur: alter ſapientia ſumma, ac magna rerum experientia pollens: alter fide, probitate, armisq́ præclarus. In montibus prope Marmaciam Vngenſis eſt, qui ab Vnnis Vngarisúe denominationem accepit. Si in campos deſcenderis, Heueſienſis eſt, ubi Agriam fuiſſe diximus. Borſodienſis autem eſt, ubi Diosgicur caſtellum non ignobile præſidet. Vltra Tibiſcum, Zabolcienſem inuenies, Zolnocenſemq́ exteriorem, cuius amnis accolæ ſales foſsiles è Marmacia in Danubium deuehunt. Necq́ procul hinc Bihorienſis, ubi Varadinum eſt: eiusq́ baſilica, ubi diui Ladislai regis corpus requieſcit. ſpectatur etiã ex ære equeſtris illius ſtatua, ſtatuæq́ nonnullæ. Bekeſienſis, ad Tranſſyluaniam recedit. Cui Orodienſis quocq́ finitimus eſt: cui Orodium, ubi Belæ cæci regis eſt ſepulchrum, nomen attulit. Non procul hinc Zaradienſis. Præterea Thorontalenſis. Et iuxta Tibiſcum amnem Chiongradienſis, Zegedienſi oppido celebratus. Item Chianadienſis, cum ciuitate & baſilica non ignobili. Ad Myſiam Themeſienſis ſe reflectit, ubi eodem nomine oppidum frequẽtibus uicis circumfuſum. Proximus huic Bachienſis eſt, ciuitate clarus, & antiſtite. In ripa Danubii Bodroghienſis extẽditur, à caſtello nominatus. Zathmarienſis fodinis auri & argenti ditiſsimus per montes effunditur, oppidumq́ habet quod Riuulum dominarũ nunc appellant. Zolnok mediocris, & Crazna. Item Beregenſis, cum oppido in altiſsimo monte ſito, quod Monkachum uocatur. Et Vgocienſis, ubi antiquiſsima Primorum domus, inter proceres clariſsima ſemper habita, latè dominatur. Cuius princeps Emericus, ea tempeſtate ditiſsimus, & Matthiæ regi formidoloſus, oppidis & fortunis priuatus eſt: cui mox præſtantiſsima Emerici filii indole rex, pœnitentia & cõmiſeratione ductus, cuncta bona reſtituit. adoleſcens enim erat liberali ac uenuſta uſq́ adeò facie, ut maiorum ſuorum uirtutes præ ſe ferre uideretur. huic Primi Ianos congentilis erat, innocentia, probitate & affabilitate ſumma. Ad Marmaciam hi ſpectant omnes, Supra Piſonium Nitrienſis, ubi Anto-

nius epiſcopus, grauitatis & prudentiæ ſtudioſiſſimus Nitriæ præfuit. Hunc Bar-
ſienſis ſequitur, ubi Reuiſthie Vrbani pontificis Agrienſis eſt oppidum. Mora-
uiæ, à Mura fluuio dictæ, Trenchinienſis eſt conterminus, cui ciuitas nomen impo-
ſuit: neque nimis hinc Tyrnauia abeſt oppidum. In Morauiæ & Poloniæ finibus
Lyptouienſis eſt, à Lyptouia urbe nuncupatus: quo Ioannes fauſtiſsimus diui Mat-
thiæ filius, in ampliſsimi ſpem imperij ab infantia educatus, à pientiſsimo patre do-
natus eſt, dum qualis princeps futurus eſſet, à teneris præſerret annis. Aruenſem,
Morauiæ Poloniæque fines attingunt. Ad eaſdem partes Thurocenſis pertinet. In
eadem ferè regione Abauuiuarienſis, in quo Caſsiouia urbs nobiliſsima, & Eperies.
Zemplinienſis, ubi oppidum: ibi ad Bodrogum amnem Scythæ ac Vngari pri-
mum conſedêre. Poſtremò Maromoruſienſis conuentus eſt, ubi ſalium ſunt fodi-
næ, & quinque oppida, uiciq́ue. Atque Tranſſyluanienſis, ubi ſeptem Saxonum ſunt
ciuitates, quas Septemcaſtra (ni fallor) appellant. Ex his potiores ſunt Saxonum, Ci
binium, Braſſonia, Biſtricia, & Coloſuarum, quod Scholaſticum oppidum Scythi-
tica lingua interpretantur. Vicinum etiam eſt illi monaſterium, beatæ Scholaſticæ di
catum. Itē Alba Iulia metropolis, de qua ſuprà dictum eſt: fodinæ quoque ſalium. Scy-
Zekel. thuli † quoque populi, è Scythis ingenuis oriundi, quandoquidem adhuc ſeruitutis i-
gnari ſunt, nullaq́ue regi ſtipendia nunc expendunt, niſi quandoque domeſticatim bo-
uem: & illum quidem non edicto imperatum, ſed precario nomine, poſtulante quaſi
regni neceſsitate, exoratum. Sed hæc omnia recētioribus nominibus appellemus.
Illud Sarmatiæ latus, quod inter Tyram & Axiacem ad Euxinum uſque mare porri-
gitur, Podolia nunc dicitur. Hinc Ruſsia ad Boryſthenem uſque diffunditur, & utran-
que eius ripam ad caput uſque obtinet: deinde inter Orientem & Septentrionem con
uerſa, ſupra fontes Tanais ad Riphæum montem propagatur. A' Riphæis deinde iu-
gis pars eius una in Sarmaticum Oceanum, ultra Cherſincitum ad Furſtam amnem:
altera uerò in Aſiam & Hyperboreos, & Hippophagos uſque Sarmatas excurrit: ubi
ſylueſtres homines ſupra niues ferè perpetuas uehiculis feruntur, quę cerui tāta per-
nicitate trahunt, ut ultra centum millia paſſuum uno die iter facilè metiantur. A' ter-
go Ruſsiæ, inter ipſam Tanaim & Mæotidem quicquid eſt, Tartari habent. Lithua-
nia, quam plerique Litauiam appellant, interiora Sarmatiæ poſsidet, inter Venedicos
& Bodinos montes ſita, ab Exortu Ruſsiam, à Septentrione Liuoniam, Pruſsiam &
Pomeraniam attingit: quę quidem regiones à Bodinis Alaniſq́ue montibus, reliquam
Sarmatiæ oram ad Oceani uſque littus occupant. Lithuaniæ Mazouia iungitur. Ab
Occidente circa ripas Viſtulæ fluminis, Polonia eam Sarmatiæ partem ſibi occupa-
uit, quæ à Sarmaticis montibus, & fontibus Viſtulæ, Germaniam à Scythia diu iden
tis, extēditur. Quæ quidem loca Ombrones, Saboci, Sidones & Viſburgi quondam
incolebant: ſed quà Germaniam incurrit, coniungitur Sileſiæ, quam à tergo Mora-
uia excipit. Quadi autem & Marcomanni ſub Morobando rege, Sileſiam & Mora-
uiam tenuêre, à quo Morauiam dictam arbitrantur. His duabus regionibus Boe-
mia ad Aquilonem adiacet, inter monteis ſita qui Sudetæ dicti ſunt, & Sumauam ſyl
uam. A' Drauo incipit Vngaria, & citra Danubium, à Noricis ad Taurunum uſque.
ubi Sauus Danubium influit: ultrà uerò, è Germania Carpathum montem attingit,
ſub quo Sepuſium eſt oppidum, & ad Tibiſcum uſque ſpaciatur: quod montanæ Da-
ciæ caput eſt, quam Ripenſem plerique dixerunt, & nunc Montanam Valachiam
appellant. Altera uerò Valachia, cui Moldauiæ nomen eſt, inter Iſtrum & Tyram,
ab Hieraſſo montanæ Valachiæ termino, ad Euxinum uſque Pontum extenditur.
Tranſſyluania ultra Carpathum montem, extrema eſt Daciæ ora. In ſuperiore My-
ſia, Boſna eſt, & Raſsia: à tergo, Seruia: in inferiore Myſia, Bulgaria continetur.

Regum ſedes in Polonia Graccouia eſt, ad Viſtulam amnem ſita:
in Lithuania, Vilna: in Vngaria denique, Buda.

RERVM VNGARICARVM DECADIS PRIMAE LIBER II.

VTRANQVE Scythiam, & citeriorem ulterioremq́ Vngariam, & locorum nomina, quæ tranſmigrationibus ac bellis uariarum gentium immutata ſunt, qua potuimus breuitate, deſcripſimus: rati, hac deſcriptione hiſtoriam quenq́ facilius accepturum. Sed quũ ad eius feſtinemus initium, etſi in ſuperiori Libro nonnulla retulimus: de Scytharum tamen origine, moribus & geſtis, & de Gothis, qui ab Vnnis eiecti ſunt, unde Vngari duxère genus, nobis prius haud ab re dicendum eſſe ſtatuimus, ut cõmodius cætera proſequeremur. Scythicam gẽtem, à Scytha filio Herculis nomen accepiſſe, nemo eſt qui deneget: uerùm in hiſtoria ficta pleriq́ diſſentiunt. Diodorus natam ex terra uirginem tradidit, umbilicotenus humana forma prędítam, cęterùm uiperã: eam treis pueros genuiſſe, Scythã, Plutonem, & Napim: primum uirtute ac ingenio præſtantiorem, propagato imperio, quod anguſtum acceperat, Scythis nomen impoſuiſſe: ab altero, Plutones: Napeos à tertio, diuiſo regno & prolatis finibus, fuiſſe nominatos. Gens, quæ primùm ad Araxim fluuium pauca & cõtempta conſederat, magnanimum ſortita regem, ac belli & gloriæ cupidum, montana ad Caſpium uſque occupauit: campeſtria uerò ad Oceanum & Mæotim: quin etiam traiecto Tanai optimis rerum ſucceſsibus uſa, in Europa ad Thraciam uſque perueniſſe fertur: in Aſia quoque Nilum attigiſſe. Colonias è prouincijs ſibi ſubactis in Scythiam deduxiſſe multas: potiſsimas uerò duas, alteram ex Aſſyrijs, quam inter Paphlagoniam & Põtum collocauit: ex Medis alteram, quam poſtea Tanaim, eamq́ Sarmatiam appellarũt. Herodotus Herculem refert, ut nihil intentatum indomitumq́ relinqueret, in Scythiam perueniſſe: apud Hylæam ſyluoſamq́ regionem mulierem inueniſſe biformem, eamq́ ſibi equos ſubtraxiſſe, neq́ ipſum niſi ſoluto coitu ab ea recipere potuiſſe. Huic treis ſcitos & elegãtes pueros fuiſſe natos, Scytham, Agathyrſum, & Gelonum, conſultum ab illa, cui regnum traditura eſſet, reſpondiſſe: Cui delegatus arcus intentius incuruaretur: Scytham, ubi adoleuerunt, uehementius intendiſſe, regionis imperium iniuiſſe, fratres alienas quæſiuiſſe ſedes: Gelonum, tranſmiſſo Tanai ad Danubium uſque regni fines protuliſſe: Agathyrſum, ad aquilonem receſsiſſe, & ad Riphęos Hyperboreosq́ montes imperium ſtatuiſſe. Nonnulli quidem, neſcio quid ex Hebręorum hiſtoria hallucinantes, à Magog filio Iaphet Scythas promanaſſe ſcribunt: quin & Hunorem & Magorem Nembroti filios, Vnnorum fuiſſe progenitores. Nos autem uetera monumenta nimia auctoritate pollentia, etiam in errore ſectari, quàm cum his (dum licet) bene ſentire maluimus. Scytharum igitur gens quàm antiquiſsima ſemper habita fuerit, ſua cum Ægyptijs contentio prorſus oſtendit. Ægyptij hoc argumento primam hominum originem ſibi uendicabant. aſſerebant enim terras ab initio rerum, quę aut intolerabili frigore, aut nimio feruore afficiebantur, primos homines adire nequiuiſſe: pręſertim quum aduerſus hæc, nulla adhuc uelamenta ars inueniſſet. Ægyptum in medio ſitam, nimia ſoli fœcunditate, cœliq́ temperie prępolluiſſe: quin etiam Nilum è limo, fouente ſole, innumera animalium genera procreaſſe: hinc facilè colligi, primos homines ibi fuiſſe uiſos, ubi educari facillimè poſſent. Contrà Scythæ, hanc nullius momenti rationem affirmabant: Deum & Naturam nil fruſtra ſtatuiſſe: nulla protuliſſe loca, quæ omni ex parte uacarent: in animalium ac cæterarum rerum procreatione, pro loci aeriſq́ conditione omnia generaſſe: in frigidioris dura corpora collocaſſe: cætera, patientia caloris intolerandi, plantas & fruges pro loco & cœlo aptiſsimè diſpoſuiſſe. Ad hæc, à principio rerũ, ſiue unio fuerit congeriesq́ rerum, ſiue aquarum illuuies terras exſuperans, ſiue ignis cuncta occuparit, quem mundum genuiſſe uolunt, Scythas origine omnino præſtare oportere. Nam ſi ignis Dei nutu terris cedere iuſſus eſt, nil rigente Septentrione prius ab igne libera-

tum fuiſſe, credendum eſt: Ægyptum uerò, ac cætera quæ ad ſolis exortum ſpectant, tardiſsimè temperata, quin etiam adhuc ſolis æſtu non carere. Si aquarum illuuie demerſa tellus, nihil editiſsimo Septentrione deſidentib. aquis celerius emerſiſſe: quod nulli prius quàm Scythiæ accidere potuit. quæ quàm alta ſit, hinc facilè intelligi poteſt, quòd omnes fluuij è Scythia orientes, in Ponticum Ægyptiumq; mare decurrunt: contrà Ægyptus, adhuc tot regum ſeculorumque ſtudio & impenſa, aduerſus incurrentium uim aquarum uix muniri potuit. Ex quo facilè colligitur, Nilum non à Meridie, ſed ex Atlante monte ad Occaſum, exortum defluere. Si diſtincta unione, rerumq; congerie, leuia ſurſum, grauia deorſum planè deſidunt: nimirum Scythia cœlo propior, ſub editiore polo ſita, prior emerſit. Quare Ægyptij non modò argumentis, ſed ui quoq; armorũ ſuperati ſunt. Nam indicto à Beroſo, Ægyptiorũ rege quondam, bello, non modò eum in finibus aduenientem expectârunt, ſed prodeuntes longiùs occurrerunt, tanquàm prædæ obuiam ituri, quando cum eis rex nil lucri facere poſſet. Quod ubi hoſtes acceperunt, relictis impedimẽtis & caſtris, dicto citius in fugam conuerſi ſunt: patrata magna cæde eorum, uix in Ægyptum rex incolumem ſe recipere potuit: quin etiam, niſi Scythas paludes inhibuiſſent, uniuerſum ille regnum amiſiſſet. Iſti dum redeunt, uniuerſam Aſiam domitarunt, & in imperij titulum minimo indicto tributo, ſtipendiariam fecerunt. Sed quid Beroſum dicimus, exoletamq; hiſtoriam ingerimus? Darium Perſarum regem in turpem fugam cõuerterunt, deleuerunt Cyrum cum uniuerſo exercitu, Zopyrum Magni Alexandri ducem cum omnibus copijs ad internecionem uſque ceciderunt, Parthicum denique & Bactrianum imperium pepererunt. Gens bello aſperrima, indomitabilis, omnis expers ambitionis & auariciæ, nihil à uictis præter gloriam poſtularunt: neque agros colunt, neq; domos ędificant, neq; uillas conſtruunt, neq; ſedes certas habent: per incultas ſolitudines pecora tantùm paſcunt. Plauſtra in domorum uſum reſarciunt, ad arbitrium mutabilia: hæc uxores & liberos uehunt: ſe ferinis & murinis pellibus tegunt, lanæ uſum ignorant: lacte & melle ueſcuntur, mulctra potiſsimùm eſt abaci ornamentum: arma enſis & arcus: iuſticia, non accepta legibus, ſed ingenijs inſita. Nullum facinus furto grauius habetur, quum ſine tecto & munimento pecora & alimenta poſsideant: quum per ſyluas uagentur, ſi furari liceret, nil ſupereſſe uideretur: aliena non capiunt, proprijs contenti: aurum & argentum ex more nõ anhelant. Cæterùm moderatiſsimi & abſtinentes, & ſuapte natura probi: quod Romani ac Græci uix præceptis ac diſciplinis philoſophorum conſequi potuerunt. Plus enim his profuit ignoratio uitiorum, quàm illis cognitio uirtutis. Iure igitur (quemadmodum in ſuperiore Libro diximus) tantopere ab Homero laudantur: qui ubi Phœnicum, Ionũ, Mileſiorum, Græcorum & Romanorum commercio fuêre uſi, coinquinatis quaſi moribus, immites & efferati facti ſunt. Imperium ſibi Aſiæ cõparârunt, quam uectigalem per annos mille & quingentos habuêre: pendendi tributi finẽ Ninus Aſſyriorum rex impoſuit, ipſi neque uinci neque ſeruitutem tolerare potuerunt. Trogum ſanctiſsimus ille pater Pius inclamat, quòd Scythas Romana arma potiùs audiuiſſe, quàm ſenſiſſe, ſcripſerit: neq; his laudibus dignos, neque Romanis, Græcis & Macedonibus intactos fuiſſe: Alexandrum eos ad Iaxartem uſq; fluuium cecidiſſe: Pompeium multos Scytharũ exercitus fudiſſe, Albanos & Iberos domuiſſe: multa quoq; imperante Claudio, à Romanis in Scythas (ne omnia proſequamur) clariſsimè fuiſſe geſta. Verùm hæc omnia facilè refelluntur, quandoquidem hi omnes uix limites attigerũt, penitiſsima ac intima loca haudquaquam penetrarunt. Si quid Alexander feciſſe iactitatur, tranſuolando potiùs quàm gerendo peregit: ubi ſi moratus eſſet, fortunã fortaſſe mutaſſet. Reconditi nanq; Scythæ, Alexandrum audiuere potiùs, quàm ſenſere. Priùs receſsit ad Bactrianorum Sogdianorumq; defectionem, quàm coactos Scytharum populos experiri potuiſſet. Romani imperatores, ſi quas geſſerunt in Dacos & Boſporanos expeditiones, & eas quidem ſæpiſsimè calamitoſas habuêre: interiorem tamen Scythiam nõ attigerunt, quæ tam in Aſia quàm

Europa

Europa ita amplè lateq; diffunditur, ut alterum terrarum orbem dixeris, neque ſoli ubertate, neq; fœcunditate pecorũ, neq; auri, argenti & lapillorum copia contemnendum. Sed iniquo (mihi crede) animo id ferebat ſacroſanctus ille pater, remotius futura multa proſpiciens, Vngaros Scythia oriundos, qui Auſtrales magna clade & calamitate confecerant, & iterum fortaſſe conficient, tantis laudibus prǣditos progenitores habuiſſe. Prætereo Parthos, Scytharum exules, ut Scythica lingua intelligi poteſt: quippe qui à populo Romano ternis bellis per potentiſsimos duces laceſsiti, uictores potiùs quàm uicti fuère. Hi primùm domeſticis ſeditionibus patria eiecti, ſolitudines, quæ inter Hircanos & Dacos, item inter Areos, Margianos & Bactrianos iacent, furtim occupârunt, ſermonemq; Scythicum cum Medico admiſcere cœperunt: ubi Arſacem multis poſt temporibus ſortiti regem prǣſtantiſsimũ, regnum amplificarunt, à quo cæteri quoque reges Arſacidæ dicti ſunt. Aduerſus Antiochum Seleuci filium, cum centum milibus peditum & uiginti milibus equitum eos infeſtantem, mira uirtute pugnarunt. Superarunt, imperante Mithridate, Medos & Hircanos, qui à Caucaſo ad Euphratem uſq; Parthorum protulit imperium. Phraates eius filius, in Antiochi bello exercitum Grǣcorum ui totum cœpit, & in longa captiuitate retinuit. Hi M. Craſſum obtruncarunt, redegerunt Perſas rerum dominos in ditionem ſuam. M. Antonio bellum inferenti, cum quinquaginta milibus equitum occurrêre: & ni Ventidij Baſsi conciuis noſtri uirtus ſuccurriſſet, iam de uniuerſo Romano exercitu fuiſſet actum. Seueri Imperatoris inſidias grauiſsimo bello ulti ſunt. Galieno imperante, Meſopotamiam & Syriam ſibi uendicarunt. Orientis tandem imperium hæc Scythica proles occupauit, neq; à Romanis unquam domitari potuit. Prætereo cætera, ne longius euagemur: imò adhuc animus hæret, utrà uirtus, uirorum'ne an mulierum Scythiæ, plus ſibi gloriæ comparârit. Promanarunt ex his Amazones, inauditæ fortitudinis & audaciæ mulieres: quæ non modò cum cæteris feminis conferri indignantur, ſed uirorum ſe gloriam æquaſſe, ne ſuperaſſe dixerim, ſanè cõtendunt. Hæ à Ptolemæo inter fluuium Rhan & Ceraunia iuga collocantur. Metrodorus Scepſius, eas Gargamenſibus finitimas, ad Ceraunıorum radices habitaſſe prodidit. Hanc originem hiſtorici his adſcribunt: Quũ in Scythia duo regij iuuenes, optimatum factione domo eijcerentur, coacta magna iuuentute in Cappadociam ueniſſe dicuntur, ac ad Thermodonta cõſediſſe, Themiſcyros occupaſſe campos, ibiq; diu rapinas & latrocinia exercuiſſe: finitimorum tandem conſpiratione, ad unum omnes fuiſſe cæſos. Vxores, quæ ſuperfuerant, conſpicatas additam exilio orbitatem, non ſolùm ut propria tuerentur (aiunt) arma ſumpſiſſe: ſed quum deſperationem audacia corroborarent, fines amplificare uoluiſſe. Finitimorum coniugia æquè ac ſeruitutem abominatas, contemptis uirorum adminiculis regnum auxiſſe: ut in pari omnes fortuna forent, uiros qui domi ſuperfuerant, interfeciſſe. mox rabiem conuertiſſe in finitimos: quibus pacatis, ne ad interitum redigerentur, eorum concubitus ſtatuto quotannis tempore inire ſolitas. Editos continuò mares necabant, femellas contrà tollebant: quas non femineis artibus excolebant, ſed equis, uenationibus & arcu exercebant. Exurebant mammas dextras, ne ſagittando impedirẽtur: unde nomen his inditum. Harum Lampeto & Martheſia reginæ præſtantiſsimæ fuère. alternis regnum uicibus gubernabãt: altera domi, foris altera rempublicam gerebãt. Se Marte genitas prædicabant. Subegerant maiorẽ Europæ partem, ac multas Aſiæ ciuitates in ditionem ſuam planè redegerant. Dum tuendi imperij gratia in Aſia cũ exercitu magno cõmorantur, Epheſum, Smyrnã, Cumã & Magneſiam condidere. Marthеſiæ filia ſucceſsit Orithyia, quæ cum eximia rei militaris diſciplina perpetuam ſibi uirginitatem conſeruauit, Amazonum uſque adeò imperium auxit, ut Herculis ac Theſei expeditionem meruerit: qui in eas profecturus excellentiſsimam Græciæ iuuentutem delegit, nouas naues longas comparauit. Antiope & Orithyia ſorores rempublicam gerebant: Antiope domi, foris Orithyia. Quum Hercules Amazonum littori applicuiſſet, tumq; Antiope nihil hoſtile ue-

reretur, incautas & inermes aggreditur. Regina Antiope, ſoror Menalippæ, ab Hercule: Hippolyte à Theſeo capitur, ex qua editus eſt Hippolytus. Non ſine dolo miſellæ capi potuêre. Orithyia quum ſuarum caſum accepiſſet, raptoremq́; Athenienſium fuiſſe ducem, poſtulatis à Sagilo Scytharum rege auxilijs, Athenienſium iniurias curauit ulciſci. Poſt hanc Pentheſilêa, cum fortiſsimo quoq; uiro comparanda, Troianis opem cum ingentibus copijs afferre non timuit. Ad Alexandri uſq; tempora perdurârunt. Thaleſtris regina impetrato Alexandri concubitu, paucis poſt temporibus cum uniuerſis Amazonibus interijt. Et quamuis de his uaria ſcribant hiſtorici, Claudius tamen Secundus, quũ de Gothis glorioſiſsimè triumphauit, decem feminas uirili habitu cultas ante currum duxit, quas Amazonas fuiſſe arbitrabantur. Erubeſcant ergo uiri, & hi potiſsimè, qui inſolẽtia ducti, tantũ ſibi tribuũnt, ut alijs nihil impertiantur. Amazones, rarum cunctorũ ſeculorum exemplũ, clariſſima Scytharum proles, quanti progenitores momenti ſint habendi, cum uulgatiſsima geſtorum gloria planè teſtantur. Scythis enim ſi clari ſcriptores, æquè ac Græcis & Latinis olim adfuiſſent (nolim his uerbis Imperij Romani lędere maieſtatem) uereri quandoq; admodum potuiſſemus, ſi iuſtè cunctorum geſta penſitarentur, ne inter Barbaros erubeſcere cogeremur. Vtinam hęc affectatè potius, quàm uerè dicere poſſemus. Sed Veritatis numen ubique uenerandum. Egeſippum, æquum teſtem, ultrò citemus, talia referentem: Quùm Tirus Hieroſolymam expugnauit, ubi undecies centena milia Iudæorum cæſa ſunt, capta uerò ſeptem & nonaginta milia: tunc Alanos, Aſiaticæ Scythiæ populos, gentem feram, belloq; aſperam, quàm intra Caucaſum ferreis clauſtris cum cæteris efferatis nationibus Alexander obſtruxerat, ut Tanais & Mæotidis finitima colerent, & aliena non incurſarent, aut ſoli ſterilitate, quod quùm agricolarum uotis ſæpe non conſentit, aut prædæ cupiditate effractis portis, per Hyrcaniã in Mediam prorupiſſe, percurſaſſe ex improuiſo uniuerſam Medorum regionem, omnia igni ferroq; uaſtaſſe: quum regnum nacti eſſent opulentiſſimum, cæde iam defatigatos, ad prædam animos conuertiſſe: Pacorum regem, ſaluti potius quàm regno conſulentem, in munitiſsima remotiſsimaq; loca aufugiſſe: uxorem, liberos & concubinas ab his captas, centum talentis ab hoſtibus redemiſſe. Tyridatem Armeniæ regem, quum eos ſe inuaſuros ſubinde intelligeret, reſiſtere uoluiſſe: quod quum fruſtra moliretur, cõſerta pugna fuiſſe fuſum, fugarumq́;: quin etiam laqueo innexum, quem niſi præacutò gladio fortiter intercidiſſet, uiuus in hoſtium poteſtatem perueniſſet. Alanis morem eſſe, in prælio iacere laqueos, atq; ita hoſtem innectere. Tyridatem, ubi mortem euaſerat, populandũ his reliquiſſe regnum: Media Armeniaq; ſpoliata & incenſa, ſe mox in Scythiam recepiſſe. Quid de Europicis Alanis referemus, qui Gothis aſſociati, non modò Thraciam, Myſiam & Pannoniam, ſed Illyricum, Italiam, Germanias, Gallias & Hiſpanias incurſarunt: & regiones ita pleraſque occupârunt, ut eas hucuſq; retineant. Tarraconenſem Hiſpaniam, à Gothis & Alanis nunc Gothalaniam † nuncupamus. *Catalonia.* Vtinam incendij Gothicæq; ruinæ monumentis careremus. Vandali eâdem uia graſſati, Aphricam occupârunt. Gothi quoq; prius non ſolùm Thraciam, Macedoniam & Græciam, ſed Pontum & Aſiam, Valeriano & Galieno imperantibus, populati ſunt. Omnia ferè ac potiſsima diuinæ iracũdiæ flagella ab Aquilone promanârunt. Illud profectò admiratione digniſsimũ eſſe cenſemus, Scythas aliena nunquã iuga diutius tolerare potuiſſe, eosq́; bello cæteros ſuperaſſe. His primũ Bacchus & Hercules, deinde Cyrus, Darius, Alexander & Pompeius bellum intulêre: neq; his imperare diu ualuêre. Ne meæ quidẽ opinioni L. Florus refragatur, quum idcirco XL annis Mithridatem Ponti regem cum populo Romano bellum aſsiduum gerere potuiſſe credamus, quia Scytharum cum grato obſequio habebat auxilia: quibus munitus exercitus, ne tot quidem cladibus affici poterat, quin ex illa gentium officina fœcundiſsima ſupplementa abundè ſuggererentur. Nouiſsimè autem quid de Turcis dicemus, qui Aſiatica Scythia oriundi, Pontum Cappadociamq́; tranſgreſsi, & finitimas regiones illapſi, frequentibus excur-

bus excurſionibus tantum ſibi uirium compararunt, ut Galatia, Bithynia, Phrygia, ac uniuerſa denique minore Aſia occupata, traiecto mox Helleſponto, cum ſummo Imperĳ Romani dedecore & iactura, magnam Europæ partem occuparint? Quid Vngari quoq; fecerint, & uidimus, & noſtra etiam teſtabitur hiſtoria. Sed iam huiuſce gentis uires & geſta admirari deſinamus. Nam quum robore ac bello polleant, hæc tria potiſsima habent adiumenta. Poli altitudo elatos præbet animos: Mars, qui Scythicis oris præſidet, & peculiaris eorum deus eſt, ferociam: & regionis natura uires corporum detulerunt. Frigida nanq; plaga, obſtructis corporum poris, calorem natiuum adauget, digeſtionem'q; fouet: quare corpora magna, ualida'q; redduntur.

Sed quando diutius in his rebus immorati ſumus, de Scythis hactenus. Nunc ut rite omnia referamus, quæ ad rem noſtram pertinent, quũ ab Vnnis Gothi Scythia eiecti fuerint: à Gothis, benigno numine freti dudum, exordiamur.

POSTQVAM Gotthi Scandinauia egreſsi, ut à principio diximus, Philimero duce, iuxta Mæotidem, deinde ad mare Ponticum conſedêre: faſtidita regione, in Daciam, Thraciam ac Myſias, Zamolxene duce, philoſopho quidem non inerudito, peruenerunt. Hæc enim natio præ cæteris Barbaris (ut Dion Græcus hiſtoricus ait, qui de Gotthis ſcripſit) ſapientiam dilexiſſe fertur. In primis Zeutam & Diceneum, deinde Zamolxenem philoſophum habuerunt; illud Platonicum non ignorantes, quàm beatum foret à ſapientibus regibus gubernari. Philoſophos præſtantiores Taraboſteſcos, deinde pileatos appellabãt: è quib. ſacerdotes ac reges, Aegyptiorum more, creare conſueuerant. Gotthos ac Getas eoſdem fuiſſe dicunt: Dacos quoque ac Getas eoſdem, quum his una lingua ſit, affirmat Strabo. Trogus Dacos Getarum ſobolem appellat: & uterq;, Dacos è Dais uel Dauis, qui Caſpĳ maris accolæ fuerant, genus duxiſſe tradit. Quorum auctoritati ſi tribuimus quæ debemus, è Scandinauia (ut Iordanis eorum ſcriptor aſſerit) proficiſci nequiuerunt. Sed de rebus Gothicis, Gothico ſcriptori aliquid concedamus. Quamuis Iordanem demirari non deſino, qui quæcunq; Scythis à tergo geſta tribuuntur (quòd Beroſum Aegyptiorum regem in Aegyptum uſq; profuderint, quòd Aſiam ſubiugarint, quòd Parthorum & Amazonum progenitores extiterint, Cyrum'q; per Thamyrim interfecerint, & Darium & Xerxem profligârint, qui in Græcos, non Scythas, inauditum exercitum pararint) Europicis omnia Gothis adſcribit, nimio ſuorum amore deceptus. Priores enim Aſiatici Scythæ fuêre, quàm Europici: qui traiecto Tanai, Europam ſibi uendicarunt, ac ſua impoſuerunt nomina. Ex quo colligitur, eius dicta (ut ſua bona uenia dixerim) nullo modo conſtare potuiſſe. Hi uerò Martem (quum bello aſperrimi forent) ſingulari religione coluerunt, hoſtili numen ſanguine placarunt: haud ab re futurum rati, ſi belli deum humana uictima ſibi conciliarent: primitias quoq; belli uouere ſoliti. Diuiſi mox populi omnes, ubi prudẽtiores effecti ſunt, Viſigothę alteri, alteri Oſtrogothæ dicti. Viſigothę Balthorum, Oſtrogothæ Amalorum familiæ obtemperabant. Gothi nanque tunc à Boryſthene, quem Danaſtrum Iordanis appellat, ad Tanaim uſque, uniuerſum eum tractum occuparant. Amalorum mos fuit arcum tendere, cantu & cithara maiorum referre geſta, equos concitatiſsimo curſu agitare, Dion, qui Getica ſcripſit, multo poſt tempore Gothos Telephum Herculis filium, quem ex Auge ſorore Priami tulerat, non modo Geticæ, ſed Myſiæ quoq; Europicæ regem habuiſſe tradit. Is quũ auxiliares copias in Troianorum opem compararet, cum Græcis pugnam cõſerit, Theſandrum Græciæ ducem interficit: dum Aiacem Vlyſſem'q; petit, procidente equo corruit, eius'q; femur ab Achillis haſta grauiſsimè confoditur: ſic tandem ſaucius, Danaos ſuis finibus eiecit. Addit etiam, Euryphilum filium huic regno ſucceſsiſſe: & Caſſandræ ſponſæ amore ductum, ad bellum perueniſſe Troianum, ibi'q; uita fuiſſe defunctum. Verùm illud ipſe inficiar: Philippum Macedoniæ regem (quum id Dion affirmet) Medopam Gudilæ Gothorum regis filiam, in coniugium poſtulaſſe: ut hac affinitate tutius ſua regna muniret, eam duxiſſe uxorem; mox pecuniarum inopia ductum, Odyſtanam

urbem

urbem opulentiſsimam, Tomis finitimam, & Getarum urbem obſediſſe: pios illi ſacerdotes candidis ac ſacris ueſtibus inſtructos, modulatis cantibus occurriſſe. Macedonas hoc ſupplicum ſpectaculo uictos, regis iuſſu continuò grauem ſoluiſſe obſidionē, reddidiſſe prædam, redintegrato demum fœdere abijſſe. At Scythalcus rex nō multo pòſt tempore uiolati memor fœderis, ut Gothorum iniurias ulciſceretur, centum & quinquaginta milia hominum aduerſus eum coegit: cui Alexander moriens, Athenienſium præfecturam delegarat. In quo quidem bello quum ſuperiores euaſiſſent, pro acceptis in Myſia iniurijs uniuerſam ferè Macedoniam deuaſtarunt. Eodem etiam, quo Sylla rerum potitus eſt, tempore, Diceneus in Geticum regnum, imperante Boſtuſca, fortè peruenit: cuius ubi ſapientia patuit, regia ferè poteſtas à rege tradita eſt. Quod ubi factum eſt, ut in Germaniā expeditio pararetur, quam nunc Franconiam dicunt, repentè conſuluit: totamq́ꝫ regionem incurſantes Gothi ſpoliarunt. Eos igitur Diceneus Barbarus optimis ac liberalibus diſciplinis excoluit, conuertit ad politicos mores, legibus obtemperàre docuit, quas Belagines nuncupant: item curſus ſiderum, planetarum motus, & totius denique cœli rationem: ad hæc naturas rerum, deorum religionem, & ſolennes ceremonias oſtendit. Poſt hunc Comoſicum pari ſolertia uirum ſortiti ſunt, qui iuſtiſsimè regnum pariter & pontificatum geſsit. Deinde Sorillus in regno ſucceſsit, qui quadraginta circiter annis imperauit. Poſt longum temporis interuallum, imperante Domitiano, ſoluto fœdere, Danubij ripam diu à populo Romano poſſeſſam, & à iuniore Gordiano ad Danubium feſtinantes, leui prælio fuſi & repreſsi, cui quidem prouinciæ Oppius Sabinus præerat, deletis legionibus occuparunt: Oppio legionum præfecto caput abſciſſum, multæ urbes & oppida igni ferroq́ꝫ uaſtata. Hæc omnia Dorpora rege geſta. Domitianum neceſsitas adegit, ut reipublicæ conſuleret, pararet expeditionem, & delectum haberet, Fuſcum exercitui præfecit. quum in Illyricum ueniſſet, è conſertis nauibus Iſtrum conſecto ponte traiecit: mox cum hoſtibus manum haud proſperè conſeruit. nam interſecto duce, Romanæ copiæ non modò caſtris exutæ, ſed fuſæ fugatæq́ue ſunt, & cædes magna patrata. Vlpius Traianus deinde ſucceſsit, qui iacturam & iniuriam Imperij Romani cumulatiſsimè ultus eſt: nam Decebalum uarijs cum ipſo inſidijs agentem, & Longino præfecto Legionis capto, elatū (qui ut ſe à captiuitatis ſeruitute uindicaret, ueneno ſibi mortem conſciuit) duplici uictoria ſuperauit, regē ad mortem compulit, theſauros eius ingentes recepit: pontem in Iſtro ædificauit, ab Hadriano deinde demolitū, ne à Dacis Myſiæ infeſtarentur, pilis uiginti ſuffultum, quarum altitudo (ut Dion auctor eſt) centum & quinquaginta pedū (præter fundamenta) latitudo uerò pedum ſexaginta. Daciam deniq́ꝫ in prouinciam redegit. Pontis adhuc ſuperſtites pilæ è quadrato lapide cernuntur. Deinde Gothi ab Antonino Caracalla tumultuarijs prælijs ſuperati: Barbari uictoria elati, ſuos proceres, anſes, id eſt heroas & ſemideos, exclamabant. Eorum proſapia, ſi breuiſsimè referatur, haud inutile reputamus. Ex his primus, ut eorum fabulæ recinunt, Gaptus fuit: cui Hulmul fuit filius. Hulmul Augem, qui Amalum genuit, unde Amalorum origo promanauit: Amalus genuit Iſaruem, & Iſarues Oſtrogotham, Oſtrogotha Hemulem, & Hemul Athalem: Athal Alchiulphum, Vultulphum & Emerucrigem: Vultulphus Valarauantem, Valarauas Veuetharium, Veuetharius Vandiliariū: Vandiliarius Thiudimerem, Valamirem & Vidimirem: Thiudimer Theodoricū, Theodoricus Amalaſuentam: Amalaſuenta ex Eutharico ſuo uiro, Athalaricum & Matheſuentam, cuius affinitas talis eſt. Hermanaricus Achiulphi filius Hunimundum genuit, Hunimundus Thoriſmundum, Thoriſmundus Berimūdum, Berimundus Vethericum, Vethericus Entharicum, qui Amalaſuentæ coniugatus Athalaricum & Matheſuentam edidit. Athalaricus à pueritia extinctus eſt. Matheſuenta Vitigem uirum duxit, liberis caruit. Ruente Gothorum imperio, à Belliſario Conſtantinopolim ambo captiuorum more ducti ſunt. Vitiges diem continuò obijt. Germanus patricius, Iuſtiniani Imperatoris patruelis, Matheſuentam ſibi uxorem ſumpſit, pa-

pſit, pa-

pſit, patriciam'que creauit, ex qua Germanum filium unicum tulit. Sed de Amalorum excidio inferius diſſeretur. Nunc diuerticulum repetatur Gothorum. Pars Ponti oram tenuerunt, quæ ad Orientem ſpectat, quibus uel ab Oſtrogotha præfecto, uel ab Oriente nomen eſt inditum: contrà, qui Occidentis plagam occuparunt, Viſigothæ propria lingua nuncupati. Traiecto nanq; Danubio, Myſiam, Thraciam, Pannonias, & non paruam Illyrici partem diu tenuêre. Ex his Maximinum Imperatorem Symmachus promanaſſe tradit: & mortuo Alexandro Mameæ filio, ab exercitu Cæſarem pronunciatum. Item humilibus hunc parentibus, patre Gothico, cui Micca: matre Alana, cui Ababa nomen fuit, natum fuiſſe, Seuero imperante. Cum militares ludi natali filij die celebrarētur, eum ſui roboris conſcium cōueniſſe: quum in palęſtræ certamen deſcendiſſet, nimia córporis proceritate ſpectatores omnes in admirationem ſui conuertiſſe, data cum lixis certandi copia, ne militum fortè nomen dehoneſtaret: ſexdecim ſubinde lixas tanta fęlicitate proſtraſſe, ut ſingulari certamine cæteros facilè uicturos eſſe uideretur. Proinde inter tyrones admiſſum, ac tribuno militari ab Imperatore commendatum: procedente Imperatore, & concitatiùs equitante, hunc pedibus aliquandiu præcurriſſe: mox cum ualidiſsimis militibus, Imperatoris iuſſu, fuiſſe colluctatum, eosq́; facilè ſuperaſſe: quare aureo torque, ampliſsimisq́; præmijs ab eo donatum, inter prætorianos milites admiſſum fuiſſe. Iordanis Symmacho pro uiribus extorquet, ut Romano Imperio Gothum honeſtet. Herodianus autem, hiſtoricus non magis apud Græcos quàm Latinos auctoritate ſua præpollens (quem diuo Matthiæ e Græco traduximus) hunc Gothicum non affirmat, ſed Maximinum inquit quendam in Alexandri fuiſſe caſtris, ex intimo Thracum genere, ac ſemibarbaro uico natum, educatum à principio inter paſtores, præ magnitudine roboreq́; corporis, à iuuentutis initio inter equeſtrem ordinem admiſſum: paulo poſt tempore, fortuna duce, iiſque adeò ſingulos militiæ ordines percurriſſe, ut & caſtra curaret, & permiſſas ſibi prouincias cum Imperio gereret, ab Alexandro omnibus tyronibus inſtruendis fuiſſe præfectum. Quare ita militum tradita militari diſciplina ſibi conciliaſſe animos, ut ab omnibus unicè diligeretur: & à Pęonibus pręſertim, qui uirtute eius, amore patriæ, maximè gloriari uidebantur: quum in campum tanquam ad ſolita gymnaſia conueniſſent, aduenientem Maximinum omnes iniecta Imperatoria purpura Imperatorem conſalutaſſe. Hunc à principio reluctantem eos grauiter incuſaſſe, reieciſſe purpuram, mox ab armatis equitibus adactum, qui mortem, niſi delatum Imperium acciperet, interminabantur: deinde omnes iuſsiſſe, arma ſumerent, Alexandrum huiuſce nouitatis ignarum adorirentur, & obtruncarent, ac ita prætorianas cohortes metu percellerent. Quod ubi factum eſt, in Germanos expeditionem parauit: non repugnantes, ac uicatim habitantes, commoditate ſyluarum ferro igniq́; uaſtauit. Dum barbara in Chriſtianos crudelitate ac ſæuitia imperium ſibi firmare contendit, à Pupieno Aquileię interſectus eſt, uix annis tribus rerum potitus. Hęc Herodianus noſter. Maximinum tamē, neq; Getam neq; Gothum affirmat. Somnianti igitur Iordano, & in honorem patriæ gentis coniecturas ueriſimiles undiq; mendicanti, hæc etiam concedamus. affectus enim patriæ, facilem ab omnibus ueniam promeretur. Philippo etiam unà cum filio imperante, qui primus Romanorum principum ſe in Chriſtianam fidem aſſeruit, cuius Imperiū milleſimum conditæ Vrbis annum clauſit, Gothi à fide populi Romani defecêre, dum ſubtracta ſibi ſtipendia ægrè ferunt. Oſtrogotha duce Iſtrum traijciunt, Myſias Thraciamq́; diſcurrunt, pręas abigunt; omnia uaſtant. Ad hos coercendos Decius ſenator mittitur, qui Budaliæ inferioris Pannoniæ natus, Pannonicas cohortes exauctorat: quippe quæ negligentia ſua hoſtes flumen traieciſſe permiſerant. At illę cum ignominia dimiſſæ, ad Gothos perfugiunt: eorum principem incendunt, ut ſpirantem fortunam forti animo proſequatur. Hic ex trecentis milibus hominum exercitū comparauit. item auxiliares copias ex Tayphalis, Aſtringis & Carpathibus accepit: bellicoſum quidem genus hominū, ac Roma-

Herodianus.

ac Romano nomini ſemper infeſtum, & à Galerio Maximiano perdomitũ. Adiuuaxit etiam Peucinos, inſulares quidem uiros, ac bello aſperos: duces his optimos, Argaithum & Gunthericum, ex Gothis præfecit. hi Myſias populantur, Martianopolim obſident: quæ expenſa ingenti pecunia, ſe obſidione redemit. Vrbs hæc Myſiæ nobiliſsima quondam, à Traiano Imperatore condita. Martiam Traiani ſororem, ad fluuij fontem, qui in oppido emergebat, puellam miſiſſe ferũt, ut perſpicuam dulcemq; aquam aureo uaſe hauriret: uas forte delapſum, in alto fonte demerſum, attigiſſe fundum, mox, præter auri naturam, ſuccurrente quodam nympharum numine emerſiſſe: Imperatorem hoc miraculo percitum, urbem ibi ampliſsimam fundaſſe, & à ſorore appellaſſe Martiam. Philippus, reuocatis uiribus, Myſias & Thraciam recuperauit: Philippopolim, à ſe nominatam urbem, in ſuæ uictoriæ monumentum, in Thracia ſtatuit: ſub cuius imperio agon mille annorum actus, innumerabiles beſtię in circo maximo interſectæ. Ludi theatrales in campo Martio, tribus diebus ac noctibus peruigilante populo celebrati. Poſt hæc Gepidarum & Gothorum bella ſucceſſere: hi quanquam aliqua cognatione tenebantur, ſola tamen inuidia bellum ſuſcitant inteſtinum. Quum è mediterraneis inſulæ Scandiæ, tribus uecti nauibus Gothi, Berigo rege, Sarmaticum littus attigiſſent, tertia nauis tardius applicuit: & à pigritia, quæ horum lingua Gepanta dicitur, Gediarum nomen accepit. ij ad inſulam Viſtulæ amnis diu commorati, eam Gepidam appellarunt. Deinde quum Sarmatiæ intima penetraſſent, ad Danubium uſque deſcenderunt: & regem magnanimum ſortiti, cui Faſtidæ nomen erat, exuta manſuetudine, armorum amore ſuccendi cœperunt: patrios fines armis propagarũt: Burgundiones ad internecionem uſq; ferè deleuerunt. Mox Gothos ſibi cognatos adorti, bello laceſſere, ſollicitare quandoq; incurſionibus, abigere pecora, uicos ſæpe populari. Demũ ad Oſtrogotham, Viſigotharum Oſtrogotharumq; adhuc regem, legatos mittere, & cõmonefacere, Gepidarum populum nimia fœcunditate uſq; adeò coaluiſſe, ut intra fines proprios uiuere nequeant: item montibus & ſyluarum ſterilitate circumuentum, omnium rerum inopia laborare. proinde hortari, cognatæ genti proſpiciat, latiorem regionem cõcedat. quod ni fecerit, interminari ſe ui fines anguſtiſsimos amplificaturos. Oſtrogotha reſpondet, ſe pari quoq; terrarum anguſtia laborare, neque ſibi eſſe quod largiri queat. Bellum cum proximo ſanguine geri perquàm nefarium: ſi quid ſibi contra fas & ęquum inferatur, ſe uim ui naturæ iure repulſurum. Faſtida quum pertinacius in ſententia perſiſteret, cum Gothis prælium conſerere pergit. Ad Balthum deniq; oppidum pugnatum eſt, quod fluuius Aucta pręterfluit. ubi quum aliquandiu pari ſpe utrinque pugnatum eſſet, Gepidarum tandem acies inclinatur. Faſtida terga uertente, prælium diremptum eſt. Gothi uictoria contenti, confeſtim ſe in caſtra receperunt: & donec Oſtrogotha rex imperauit, quietẽ deinceps conſeruarunt. Faſtida cum Gepidis, damnata temeritate ſua, quietiorem mitioremq; poſthac uitam duxit. Oſtrogothę in tergo Euchina ſucceſsit: qui depoſita trãquillitate, Gothorum animos ad bella reuocauit. Myſias traiecto Danubio iterum aggredi ſtatuit: ingentes copias iam coactas diuidit, ut alteras in populandam Myſiam traijceret, quam Imperatorum negligentia, legionum Romanarum ſtationibus deſtitutam intelligebat: alteras ſeptuaginta circiter milium hominum, ad Euſteſum ſubduceret. Sed quum res minus ipſa ſuccederet, à Gallo duce reiectus, Nicopolim peruenit, quam Traianus quondam perdomitis Sarmatis in uictoriæ monumentum ædificarat: item in Thracia iuxta Neſſum flumen Nicopolim alteram, & inter Hebrum & Nigrum amnes Traianopolim: ſimiliter Hadrianopolim Hadrianus, & ſub Rhodope Philippopolim Philippus. Ex hac etiam parte, quum à Decio Euchina reiectus eſſet, in Hermoniam receſsit. Poſt hæc Philippopolim aggreditur. Quod ubi Decio ſignificatũ eſt, Berrhœam cum legionibus continuò petijt, ut urbi ferat auxilium: ubi dum laſſa corpora curant, equosq; refouent, ecce Gothi incautas copias adoriuntur. repentinoq; motu perculſæ, quid agerent, proſpicere nõ poterant: immò arma ſumendi co-

pia non

pia non dabatur. Quare diffuſo fugatóq; exercitu uix cum paucis equitibus Decius euadere potuit. In Theſſaliam rurſus trans alpes, & in Myſiam ſe recepit: ibi unà cum Gallo duce, ne animo deficere uideretur, exercitum reparat. Interea Euchina obſeſſam Philippopolim omni ope deſtitutam capit, & populatur: ingens hinc abacta præda. & Priſcus, qui urbem cum præſidio tenebat, inuentus, in hoſtium poteſtatem peruenit. Hunc uita ampliſsimiſq; muneribus donatum, rex ſibi mirificè conciliauit, ut cum eo Decium tutiùs iterum aggrederetur. Inſtauratis pariter exercitibus, concitatis animis utrinque concurritur. Inter primos Imperatoris filios Decius acerrimè pugnans, letali ſagittæ uulnere ſaucius óccidit. Pater diſsimulato dolore, nihil iacturæ unius militis interitu rempublicam habituram exclamans, ſe inter confertiſſimos hoſtes ingerit, ut uel filij mortem ulciſcatur, uel (ſi id aſſequi nequeat) propria dolorem morte definiat: ſed quum utrunq; fata negaſſent, Abrutium Myſiæ urbem ſe recepit, ubi unà cum filio ab hoſtibus circumſeptus occiditur. Locus deinde, Decij Imperatoris ara dictus, quando prophanis ibi numinibus litare conſueuerat: ac ne immeritò quidem, quando in Chriſtianos immaniſsimè ſæuijt, diuum Laurentiū lēto igni, ut martyrem maiori ſupplicio afficeret, abſumpſit. Eodem quoq; tempore amphitheatrum Romæ incenſum. Quum poſt Decium Gallus & Voluſianus imperium ſuſcepiſſent, ecce Aemylianus quidam Myſiæ præfectus, potiundi ſpe Imperij tractus, bellum in Illyrico ſuſcitat. Imperatores aduerſus eum profecti, in foro Flaminij cæſi ſunt, alij Interamne perierunt. Aemylianus tertio menſe initæ tyrannidis diem obijt, Iordanis Gallū & Voluſianum, ut Aemylium facilius opprimerent, cum Gothis fœdus iniuiſſe ſcribit, ac biennio reipublicæ præfuiſſe. Non modò Gothorum, ſed cæterorum quoque Barbarorum, Valeriani & Galieni temporibus, res auctæ ſunt: quorum alter in Rhetia ab exercitu Auguſtus, Romæ Cæſar alter appellatus eſt. Quū Valerianus Chriſtianos perſequi occœpiſſet, diuinam in ſe iram ſuſcitauit, quando à Sapore Perſarum rege captus, captiuam denique ſenectutem & perquàm miſerabilem apud hoſtem duxit. Deleto Imperatoris exercitu, Perſæ Syriam, Ciliciam, Cappadociamq; populantur. Galienus ſe longè mitiorem Chriſtianis exhibuit: ſed remollitus, quum in omnem laſciuiam prorupiſſet, Germani reſumptis animis Rauennam uſq; diſcurſant. Alemanni uaſtatis Gallijs, in Italiam penetrant: Quadi & Sarmatæ Pannonias occupant. Germani occupatis Hiſpanijs, Tarraconem expugnant. Parthi Meſopotamia potiti, per Syriam latè graſſantur. Gothi Græciam, Macedoniam, Pontum & Aſiam ſpoliant. Nam Rrſparduco & Tharoaro ducibus traiecto Helleſponto, multas Aſiæ ciuitates inuadunt, ac hoſtili more diripiunt: capiunt Epheſum, ubi clariſsimum Dianæ templum ab Amazonibus conditum incendunt: mox Bithyniam ingreſsi, Chalcedonem diruunt, à Cornelio Abito inſtauratam. Dum Europam per Helleſpontum repetunt, reparatum delent Ilium: & ubi in Thraciam reuecti ſunt, Anchialon urbem ad radices Hemi, in maritima regione ſitam, cuius conditorem Sardanapalum quendam Parthorum regem fuiſſe ferunt, populantur, igni ac ferro uſquequaque deſæuiunt, non ſecus ac ſi ad humanam perniciem nati forent. Ibi calidis aquis allecti, ad decimum uſque lapidem ab urbe diſtantibus, defatigata corpora diebus aliquot inſtaurant, quum ad curandos morbos nimium conferre uiderentur. At cæterorum Barbarorum res aliquantulum inclinatæ. Odenatus enim decurio Palmiremus, collecta agreſtium manu, ita Perſarum copias profligauit, ut non procul à Cteſiphonte caſtra poneret. Poſthumus unà cum Victorino & Thetrico Gallias, antequam Galienus Mediolani occideretur, armis ab hoſtili ſeruitute uindicauit. Gothi, qui Achaiam infeſtarunt, à Martiano uicti, ſe in patrias ſedes continuò recepêre. Qui uerò Aſiam ſollicitárunt, Romanorum ducum uirtute reiecti, & ne parua quidem clade confecti, in patriam redierunt. Dum Odenatus bello Perſico remoratur, & Galienus uaria luxuria eneruatur, Gotthi cōparatis nauibus Heracliam peruenerunt: & auecta præda, non ſine magna ſuorum iactura, quum ſæpe nauali bello peterentur, in Scythiam reuertuntur. Item Palmire-

nis & Orientalibus pleriſque, dum Zenobia Odenati uxor imperat, Gotthi per Euxinum mare uecti Iſtrum ſubeunt, magnisq; calamitatibus populi Romani prouinciam afficiunt. Quæ ubi Galieno ſignificata ſunt, Colechauum & Atheum conciues Byzantios continuò miſit, qui Barbaros repellerent, urbes dirutas inſtaurarent: superſtites communirent. Hi cum Gotthorum claſſe in Ponto congreſsi, eam ſuperant, & in ſugam uertunt: fuſi paulo poſt Cyzicum, Aſiam, deinceps Achaiam uaſtant. Ab Athenienſibus Demeſippo duce, qui hæc tempora ſcripſit, reijciuntur: inde reiecti, Epirum, Achaiam, Bœotiamq; diſcurſant. Galienus tot publicis malis experrectus, his dum per Illyricum uagantur, occurrit, cædit improuiſò multos: at illi per Geſſacem facta uia, fugere conati ſunt: ſed à Martiano, ut patriam Galieni turpiſsima laſciuia liberaret, uaria bellorum ſortuna uexati. Illud in Iordane noſtro, alioqui ſcriptore non ignobili, admiratione dignum, ne riſu dixerim, conſiderandum eſſe duximus, qui tanto patriæ laborauit affectu, ut non modò cæterarum Scytharum geſta, Gotthis duntaxat ſuis adſcribat, & plus æquo amplificet & exornet: uerùm etiam omnes eorũ res aut malè geſtas, aut parum proſperè ſuccedentes quandoque ſubticeat, quandoque pudentiuſculè inuertat. Non ſolùm quæ dudum dicta ſunt, ipſe dimiſit: ſed ne ſuorũ Gotthorum maieſtatem lædere uideretur, memorabilem per cuncta ſecula eorum cladem à Claudio imperatore illatam, unde Conſtantinus Cæſar duxit originem, non ſine ridiculo quodam occultè præterijſſe uiſus eſt. Nos autem Trebellij Pollionis ſententia freti, Flauium Claudium, unicum in terris principem, non ſtatuis, nec columnis marmoreisq; arcubus: ſed ne tantum uirum digna laude defraudaremus, hac duntaxat breui commemoratione duximus adiuuandum. Dum Martianus fuſos Gotthos inſequitur (ut paulo ſuprà dictũ eſt) triginta ex his cæpit: qui quũ inuito Claudio euaſiſſent, uniuerſos ferè Scythas in Romani imperij prædas ſuſcitarunt. Ad hanc expeditionem Peuci, Teuthoburgi, Oſtrogothæ, Virtingui, Sigipedes, Celtæ, Eruli, innumeriq; populi prædarũ cupiditate allecti conuenêre, dum uarijs Claudium bellis implicitum conſpicantur, populandæ Romanæ reipublicæ conſilium ineunt: trecentorum hominum milium exercitum comparant, claſſem uerò longarum nauium duûm circiter milium. Quòd ſi ſeruos,

De uictoria Claudij contra Gotthos.

familias, carraginemq; (ut aiunt) adieceris, epota (Xerxis exemplo) flumina, conſumptas quoq; ſyluas, ac terram deniq; in paſcenda multitudine laboraſſe credideris. In Romanum ubi imperium eruperunt, breui tempore à Claudio non modò uicti, ſed attriti & deleti ſunt: quod ex ipſa Imperatoris epiſtola ad Iunium Brocchum, qui Illyricum tuebatur, ſcripta, facilè intelligi poteſt. Claudius Broccho ſalutem: Deleuimus trecenta uiginti milia Gotthorũ, merſimus duo milia nauium, tecta ſunt flumina ſcutis: ſpathis & lanceolis omnia littora operiũtur, campi oſsibus tecti latent, nullum iter purum eſt, ingens carrago deſerta: tantum mulierum cępimus, ut binas & ternas mulieres ſibi miles poſsit adiungere. Ac ſubdit: Pugnatum eſt enim apud Myſios, & apud Martianopolim multa prælia fuerunt: multi naufragio perierunt, plerique capti reges, captæ diuerſarum gentium nobiles feminæ, impletæ barbaris ſeruis, ſenibusq; cultoribus Romanæ prouinciæ, factus miles barbarus colonus è Gotho. Nec ulla fuit regio, quæ Gotthum ſeruum triumphali quodam ſeruitio nõ haberet. Pugnatum præterea apud Byzantium, pugnatum apud Theſſalonicenſes, quos Claudio abſente obſederant Barbari: pugnatum in diuerſis regionibus, & ubiq; auſpicijs Claudianis uicti ſunt Gotthi: ut iam tunc Conſtantino Cæſari futuro uideretur Claudius ſecuram parare rempublicam. Quum in Apennino Claudius de ſe conſuleret, reſponſum accepit:

Tertia dum Latio regnantem uiderit æſtas.

Idem, quum de poſteris:

His ego nec metas rerum, nec tempora ponam.

Quum de fratre Quintilio, quem imperij conſortem habere uoluit:

Oſtendent terris hunc tantùm fata.

Demum quum in ipſa uictoria duo propè milia militum à paucis qui ſuperfuerant, Barbaris cæderentur, ad unum omnes qui rebellauerant, ab eo capti, Romaniq; ducti, ac in ſpectaculis immanibus beſtijs expoſiti.

poſiti. Quare Gotthicum bellum diui huiuſce principis uirtute antiquatum, & de Gotthis non ſolùm uictoria habita, ſed cumulatiſsima eſt exacta uindicta. In hoc bello ingens Dalmatarum equitum uirtus apparuit, quia ex ea prouincia Claudius originem ducere uidebatur. Neque hi deſunt, qui hunc Dardanum, & à Dardano Troianæ gentis auctore, ſanguinem traxiſſe contendunt. à principio totum Illyricum cum Imperio habuit, ſub cuius poteſtate Thraces, Myſi, Dalmatæ, Pannonij ac Daci fuere. Poſtremò, quum Gotthi qui ſuperfuerant, paulo poſt à Romanis defeciſſent, ac Nicopolim occupaſſent, tumultuario prouincialium exercitu obtriti & deleti ſunt. Quum igitur Claudij uictoria de Gotthis relata, cętera ueterum trophęa quàm maximè ſuperaſſet, Iordanis hiſtoricus inauditam ſuæ gentis cladem & exitium æquo animo referre non potuit. Claudius autem, quum anno uno menſibuſque nouem imperaſſet, ab omnibus præterquàm à Gotthis ſempiterna memoria repetendus, ob rem publicam bene geſtam, clypeo in curia aureo, aurea quoque ſtatua in Capitolio donatus, Firmij moritur. Quintilius uerò frater, Auguſtus à ſenatu populoque Romano appellatus, ſeptimodecimo poſt die imperij ſui, quum ſe grauem & ſeuerum militibus oſtenderet, Galbæ ac Pertinacis exemplo, facinoroſiſsimè cæſus eſt. Aureliano imperante, Gotthi iterum reſumptis animis Danubium traijcere pergunt: ſed ab eo repreſsi, deſideratis quinque milibus ſuorũ, in propriũ ſolum rediere. Decẽ in eo prælio mulieres captæ, uirili habitu pugnantes, quæ ex Amazonibus originem ducere credebantur. Item poſt annos triginta, reuocatis uiribus, Sarmatiam prouinciam populi Romani multis copijs adoriuntur, igni ferroque omnia uaſtant. quod ubi Flauius Conſtantinus accepit, non minore quàm Claudius ſtrage ſuperauit. Ictum deinde cum his fœdus, & in patrio ſolo annos circiter ſeptuaginta quieuère. Iordanis auctor eſt, Maximinum Gotthorum auxilijs adiutum, Narſeum Perſarum regem, & Saporis magni nepotem fudiſſe: eius uxores, liberos & impedimenta cępiſſe: auxiliares quoque copias aduerſus Licinium Conſtantino miſiſſe, Theſſalonicæque obſeſſum trucidaſſe. Eo tempore, quo Byzantium Conſtantinus ita amplificare ſtatuerat, ut cum urbe Roma magnitudine & dignitate certaret, initũ cum Gotthis fuiſſe fœdus, eoſque quadraginta milia hominum Imperatori quotannis detuliſſe. At ubi Maximinus rerum potitus eſt, poſt Arioricum & Aoricum, Gebericus nobili genere natus, apud Gotthos regnum ſortitur, cui uirtus & generoſitas iuxtà inerat. Vt fortunam in re bellica primùm experiatur, parãdæ in Vandalos expeditionis conſiliũ init: quæ ſi ſucceſſerit, maiora ſe tentaturum ſperat. Gens hęc (ut Demeſippus ait) ab Oceano prodijt, uix uno anno ad Gotthorum fines peruenire potuit: eam ſibi regionẽ occupauit, quã poſt Gepidæ incoluère: cui à Solis exortu Gotthi, ab Occaſu Marcomanni, à Septentrione Hermũduli, à Meridie præterlabitur Iſter. Quũ inſtructę in Marſiliæ ripa acies utrinque conſtitiſſent, dato ſigno manus conſerunt. Concitatiſsimis prælium animis aliquantiſper geritur: mox Gebericus Vandalorum regem adoritur & obtrũcat, optimaque ſpolia refert. Vandali infauſtas ſedes optaſſe rati, hinc emigrare decernunt, à Conſtantino incolendam Pannoniam impetrant: dum grata ſe Romanis principibus obſequia præſtituros eſſe pollicentur, annos circiter ſexaginta hic habitant. Deinde ſub Stilicone magiſtro equitum, conſulari patricioque uiro, in Gallias tranſmigrarunt: ubi quum finitimos malè tractarent, aſsiduiſque rapinis latè uexarent, quietas ibi ſedes habere nequiuerunt. Ex his Burgundiones olim promanaſſe uolunt, Plinij auctoritate freti, Vandalorum partem Burgundiones eſſe affirmantis: quum uicatim in Germania habitarent, à uicis, quos Burgos dicunt, nomen accepiſſe credunt: Vandali relictis Gallijs in Hiſpanias penetrarunt, neque uſquam quieſcere potuerunt, donec traiecto Gaditano freto Africam occuparunt. Sed quoniam de his quandoque latius ſuo loco dicetur, redeamus ad Gothos. Poſt Gebericũ, Hermanaricus regnum accepit, nobiliſsima Amalorum familia natus, neque uirtute gloriaque geſtorum inferior. Nam quũ Gothos, Scythas, Indos, Maningos, Vaſmabroncas, ac reliquam ferè Septentrionis oram, in ditionem ſuam redegiſſet, Erulos

quoq; cæſo Halarico rege domuiſſet, alterum Alexandrum cognominarunt. Eruli, ut Ablauius teſtis eſt, ad Mæotidis paludes ac ſyluas quondam habitabant: quibus ab amore ſyluarum ſtagnantiumq́; locorum nomen eſt inditum. Mox ab Hermanarico in Venetos bellum motum eſt: qui quum inermes eſſent, facilè ceſſere. Veneti autem humili gente nati, qui deinde Antes & Sclaui dicti ſunt, quum in multitudinem maximam excreuiſſent, barbarica quoq; feritate ubique graſſati ſunt: quin inter Albam & Budam Venetia † eſt oppidum ab his conditum. Item Heſtis & Halaridis bellum indictum, qui Germanici productum littus Oceani accolebãt: & hi breui tempore domiti. Quare non modò Scythiæ, ſed Germaniæ quoq; Hermanaricus imperauit. Eius tempore inter Gothos & Vnnos Vngarorũ progenitores bellum exarſit: de quo antequam ultrà progrediamur, haud ab re fore duximus, ſi de potentiſsimæ ac fortiſsimæ gentis origine aliqua diſſeremus. Hanc igitur Priſcus hiſtoricus Scythiam, Riphæiſq; montibus uicinã affirmauit, & quo propius rigorem Septentrionis accedit, eo immitiorem plerique reputarunt. Et præſertim diuus noſter Hieronymus, utpote qui ex ultima Mæotide, inter glacialem Tanaim & immanes Maſſagetarum populos, ubi obſtructis rupibus feras Scytharum gentes Alexandri clauſtra coercuerant, Vnnorum examina erupiſſe, ac equorum pernicitate freta, cæde pariter & terrore cuncta compleſſe ſcripſit. Iordanis in hoſtes nationis ſuæ neſcio quæ monſtra commentatur: quæ plerîq; ſcriptores Annalium ita credidêre, ut cum eo iuxtà delirent: quod non tam inſolenter, quàm uerè à me dictum uelim. Quum Gothi è Scandinauia profecti Scythiam attigiſſent, Philimerum eorum regem magas quaſdam feminas in caſtris deprehendiſſe conſcribit. Quod genus mulierum, quum pernicioſiſsimum rex ille reputaſſet, edicto ſuo in ſolitudines abegiſſe, ne milites uenenis inficerent, aut eorum robora labefactarent: caſq; abactas, per ſyluas aliquandiu uagatas, cacodæmonum ſe amplexibus inceſtaſſe: hinc peperiſſe dirum genus hominum, quod non humana lingua, ſed quadam loquutionis imagine utebatur. Sed Procopium hiſtoricum Græcum, & Beliſarij conſiliarium planè ſectemur: quippe qui Vnnos Ephthalitarum gentem fuiſſe tradit, eoſq; Albanos quondam appellatos, in Aſia Perſis fuiſſe finitimos: item uſque adeò magnanimos, ut illato pro finibus bello, Xerxen Perſarum regem cum ingenti exercitu ad internecionem cæciderint, ſtipendiariamq́; ſibi Perſidem fecerint: cęperint Cabadem regis filium, duobus annis Perſis imperarint: neq; è dęmonibus creatos, neq; humano ſanguine ueſci ſolitos, neq; tam immanes ac feroces fuiſſe ſcribit. Quinetiam ſi Ephthalitarum nomen interpretari uelimus, eos olim pios & religioſos fuiſſe comperiemus, ac ſolidè perfectéq; litantes. Quam quidem gentis religionem adhuc Vngaris, qui Vnnorũ ſunt poſteri, peculiari quadam natura præ cæteris ingenitam intuemur. Dionyſius Procopio ſuffrâgatur, qui Vnnos Caſpianis & Albanis uicinos opinatur, ferociáq; & robore bello accõmodatiſsimos. Vnuor & Magor, cuiuſdam Annalium ſcriptoris opinione, Vnnorum auctor fuiſſe traditur: qui quum nihil præter Hebręam legerit hiſtoriam, hinc omnium gentium originem ariolatur. Quare Vnni bello aſperrimi, traiecta ad Cimmerium Boſporum palude Mæoti, non modò ſedibus Gothos eiecerunt: ſed uniuerſam Europæ Scythiam domitarunt, in repetitiſq; Pannonijs quieuerunt, quas à ſe Vngarias appellarunt. Pius autem pontifex (mihi crede) doctiſsimus, Vngaros ab Vnnis (quod omnes rerum ſcriptores affirmant) promanaſſe non patitur: pari cum Iordane tractus affectu, qui Vngaros ac Scythas pelliũ murinarum commercio notos fuiſſe ſcribit. Deinde ſacroſanctus ille pater cuiuſdam Veronenſis teſtimonium adducit, qui quum ad Tanais ortum penetraſſet, gentem Vngarica lingua loquentem ſe inueniſſe dicebat. Diuus quoq; Matthias noſter, huiuſce rei non ignarus, quam à Sarmaticis quibuſdam mercatoribus acceperat, legatos illuc & exploratores miſit, quibus cognatam gentem, ſi poſſet, in Pannoniam populis diuturno bello haud parum exhauſtam alliceret. quod etſi hactenus aſſequi nequiuit, ſi uixerit tamen, fortaſſe præſtabit. Quare Vngaros Vnnis per Aſiaticam

Velencze.

Scythiam

Scythiam effuſis, & adhuc Tanais ortum accolentibus, cognatos eſſe credēdum eſt. quamuis hi non ab Vnnis, qui in Aſia reſtitere, ſed ab his qui melioris ſoli cupiditate ducti in Europam erupere, profluxerint. Quinetiam Gothi non à Scandia, (ut Iordanis ait) ſed ab Aſiatica Scythia, ubi Alanis uicini fuerant, prodiere. Quod hinc conijcere licet, quia quum Gotthi cum Alanis non modò Europicā Scythiam, ſed Gallias & Hiſpanias occupaſſent, adhuc regionem Tarraconenſem tenent, quam paribus uictam auſpicijs Gotthalaniam † nuncuparunt. Quum Vnni uenatione uictitarent, diuino quodam prodigio ad emigrandum adacti ſunt. Nam quum uenatores aliqui Mæoticæ paludis accolæ, uenatum fortè proficiſcerentur, ecce oblatam ceruam offendunt: quam quum concitatiùs per paludem inſequi cœpiſſent, uſque adeò potiundæ ceruæ deſiderio tracti ſunt, ut hac duce haud procul à Cimmerico Boſporo Mæotim congelatam (ut mea fert opinio) tranſmiſerint. at ubi in Europica Scythia conſtitêre, cerua diſparuit. Hi proſpectam regionem admirantur, & probant: deinde in Aſiam redeunt, rem ſuis ex ordine referunt. Vnni ſedes proprias abominati, & ſoli ſterilitatem populorumùe multitudinem cauſati, cum liberis & uxoribus in Europam uenatorū ductu tranſmigrarunt. Regionem ſua uberiorem inueniunt, uniuerſum paludis tractum occupant: mactant Victoriæ, quos à principio offendêre: cęteros domitant, & in ſeruitutem redigunt. Alanos quoq; ſubigunt, qui ſedes illas prius occuparant, & longè mitiores eſſe uidebantur: ne finitimis quidem Gotthis parcunt, in quos impenſius planè deſæuiunt.

Cataloniam.

VNGARORVM Annales, Vnnos in Europam anno Salutis trecentiſimo ſeptuageſimotertio, Valente imperante, & Damaſo pontifice maximo ſedente, traieciſſe referunt. duces habuiſſe Belam Chielæ filium, Zomeiarum familia natum, item Cheuem & Cadicham eius fratres: præterea Atilam, Chemem Budamq; fratres, Bendecuci filios, Cadarum genere natos, ad domitandam Septentrionalem plagam: ex centum & octo tribubus decies centena & octo milia hominum coegiſſe: iuri dicendo Cadarem, uirum ſapientem, præfeciſſe: edicta, Dei uoce & reipublicæ nomine præciniſſe: expeditionem tumultuariam & excogitatam circumlato cruento gladio, pronunciatoq; loco, quę præſtituiſſent, ſignificaſſe: qui non obtemperaſſent temerè, eodem gladio per medium cæſos: quam conſuetudinem adhuc in Tranſſyluania, in Turcarum tumultu obſeruatam uidimus. Quum maximis uiribus pollerent, elatis animis, tanquam uniuerſum orbem peſſundaturos, Beſſos, Rutenos, Chumanos albos ac nigros, cum uniuerſa Dacia & Sarmatia ſubegiſſe: & tandem ad Tibiſcum amnem, quem Titiam nunc appellant, caſtra collocaſſe. Hanc gentem Iordanis hiſtoricus horribili ſpecie, uultu toruo atroq;, item cicatricibus quibuſdam inſcripto, pręlata quadam feritate & audacia, tradit: quia infantibus uix dum natis nouacula genas ſecant: ut prius uulnera pati, quàm lactis dulcedine lætari condiſcant. Quare obductis cicatricibus imberbes conſeneſcunt. Præterea ſtatura nequaquam procera, latis humeris, agili, expedito & robuſto corpore, ceruice conſtanti & ardua, ſummam quandam ſuperbiam præferente: ſagittandi equitandiq; peritia non mediocri, ac fera quadam ſæuitia ſub humana ſpecie inuoluta. Quum igitur Hermanaricus Gothorum rex, tot gentiū domitor, ſe Vnnorum bello ſollicitari cognouiſſet, non mediocre ſibi ratus hinc imminere periculum, eorum impetum continuò reprimendum cenſet. mox delectum habet, ingenteisq; ſibi copias comparat: maximos eius conatus, mors inopinata ſubuertit. In Vnnorum aduentu, quædam mulier, quæ in uiri nece deprehenſa fuerat, capitis arceſsitur: homicidij conuicta pariter & adulterij, uſque adeò regis iram facinoris indignitate ſuccendit, ut quatuor equorū diſcerptu mulctaretur. Duo eius feminæ fuere fratres, Roſſomonarum perfida gente nati: quorū alter Sarus, Ammius alter dictus eſt. Hi ſororis ſupplicij immanitate bacchantes, in principem coniurant. Hermanaricum è compoſito adoriuntur, fruſtra reluctantem perfoſſo latere interficiunt: patrata cæde, ad Vnnos perfugiunt, ut tutius uitam tuerentur. Quare factum eſt, ut Balamirus Vnnorum rex, ſuperandorum

Vnni in Europam, Anno Domini 373.

Oſtrogotharum copiam facilè nanciſceretur. Viſigothæ audita Roſſomonarũ perfidia, qui cum Vnnis iam ſocietatem iniuerant: timentes, ne quæ Oſtrogothis, eadem ſibi fortuna immineret, emigrandum omnino eſſe decernunt. Hermanaricus utriuſq; gentis rex, centeſimo & tertiodecimo ætatis anno letali uulnere confoſſus obijt. Exceſſu regis hoſtes elati, in orientales Gothos, quos Oſtrogothas dicunt, magnis cum uiribus irruunt, paucisq; prælijs ſuperant, in poteſtatemq; recipiunt: Occidentales uerò Gothi, quos Viſigothas appellarunt, cognatorum exemplo perculſi, deſertis quæ ad Occaſum ſpectant ſedibus, & obſtinatis ad emigrandum animis, ad Iſtrum cum liberis uxoribusq; contendunt. Ad Valentem imperatorem, ſenioris Valentiniani fratrẽ, legatos mittunt, qui ſedes incolendas exorẽt, ac perpetuũ polliceantur obſequium: & ſe non modò leges, ſed orthodoxã quoq; fidem Chriſti accepturos eſſe ſpondeant. Quin etiam addant, ſe nũquam imperata detrectaturos. petant Myſiam, Thraciamq;: quas ſi conceſſerit Imperator, ſe pro uallo foſſaq; muniſsima aduerſus Vnnos perpetuò futuros recipiant. Lætabundus eos Valens excepit: quibus auditis, quæcunq; orauerant, pro animi ſententia etiam inſperata conceſſit. Incolẽdam Myſiam Thraciamq; permiſit, ratus Viſigothas Romani imperij propugnaculum futuros. ſed res aliter ac ſperauerat, accidit. Nam cis Iſtrum excepti barbari unà cum Gepidis, à Valente Arianæ perfidiæ nimis obnoxio, epiſcopos accipiunt. Ariana quoq; labe infectos: qui paucis poſt annis eadem tabe omnes coinquinarunt. Quare non Chriſtiani, ſed Ariani, Viſigothæ Gepidæq; facti: quibus Lupicinus ac Maximus pro ducibus dati, qui quæcunq; his uſui forent, diligentiſsimè curarent, operamq; darent ne qua inopia laborarent. Præfecti dum mandata negligunt, & magnum ſibi quęſtum in uehendis commeatibus facere ſtudent, barbari annonæ caritate laborant: acerbiſsimã cibariorũ exactionẽ execrantur, deteſtantur præfectorum auariciam: quando pro annonæ caritate non modò pecunias exhauſerant, ſed liberos & uxores pro mancipijs uendere cogerentur: demum quodcunq; frumentum humano ſanguine mercarentur, non niſi mucidum & corruptum eſſet. Quod ubi nihil proficere conſpicantur, Phrigiternus, Alatheus, Saphracorum reguli, facta ſeditione Lupicinum & Maximum adoriuntur: quibus inexplebili auaricia trucidatis, ab Romano principe defecêre. Scribunt aliqui, Lupicinum ad cõuiuium Phrigiternum inuitaſſe, ut eum cum comitibus per inſidias domi obtruncaret: quod ut in penetralibus fieri cœptum eſt, Phrigiternum audito pereuntium clamore, è thoro proſiluiſſe: quum inſidias euaſiſſet, ſuſcitata multitudine, Maximum cum collega ac ſeruis obtruncaſſe: Daciam Ripenſem, item Myſias & Thraciam prouincias populi Romani in ſuam poteſtatem aſſeruiſſe: imperaſſe tributa, & graui colonias imperio gubernaſſe. Quæ quidem omnia poſtquam ad Valentis aures, qui Antiochię tunc agebat, peruenêre non parum is animo conſternatus, habito delectu, magnum exercitum comparauit: continuatis itineribus, traiectaq; Propontide, in Thraciam contendit. at ubi in hoſtium conſpectu fuit, ſiniſtris (ut accidit) auſpicijs pugnam conſerit. Quum parùm barbaris obſtitiſſet, in fugam ſubinde conuerſus, & ſagitta ſaucius, in quendam uicum, ubi incendio cum caſula concrematus eſt, ipſe confugit, & quartumdecimum Imperij ſui annum complere non potuit. Illatæ in Thracia ſtragis cauſa fuit, quòd Romanas legiones ab equitum præſidio deſtitutas, mox hoſtes circumuenêre: & quum euadere nequiuiſſent, ad internecionem cęſæ. Lachrymabile

A' mũdo creato, 3081.

fuit profectò bellum, perpetuumq; ulciſcendæ auariciæ monumentum. Hæc Damaſo pontifice maximo, & Valente imperante, ab origine mundi anno octogeſimo uno ſupra tria milia, geſta ſunt. Iniqua profectò tempora illa ſunt habita, quũ terrę motu uniuerſus orbis ita cõcuſſus ſubſilierit, ut maria ſuperatis littoribus multas Siciliæ aliarumq; inſularum urbes populosq; innumerabiles obruerint. Conſtantinopoli tanta è cœlo tempeſtas, ut decidentis magnitudo grandinis multos interfecerit: apud Atrabatas lana è cœlo imbribus admixta defluxit. Nicea terræmotu iterum diruta: in Phrygia fames inaudita. Athanaricus Gothorum rex dum Chriſtianos inſectatur,

ſectatur, multos ultimo ſupplicio affecit, quàm plurimos proprijs ſedibus eiecit, Paulo antè Sarmatæ Pannonias uaſtauerant. Valens quum ab Eudoxo Arianorum epiſcopo falſa fide fuerit initiatus, multos è Nitriæ monachis per tribunos & milites cædi imperauit: quinetiam legem promulgauit, ut monachos militiã detrectãtes cuiq; fuſtib. cædere liceret. Pari celeritate Theodoſius, Theodoſij nõdum Imperatoris pater, cũ magna nobilium manu obtrũcatus. Viſigothæ, uictoriæ inſolentia elati, fortunæ dexteritatẽ proſequuntur: eò audaciæ iam euecti, ut Cõſtantinopolim obſidere contendant. Sed Dominica, Valentis uxor, labantes & ferè conſternatos ciuiũ animos cõſpicata, precibus hortationibusq; confirmat, populum multa erogata pecunia ſibi cõciliat, urbem deniq; prudentia uirtuteq; conſeruat. Gratianus Valentis nepos, cui Occidentis imperium delegatũ fuerat, ubi rerũ potitus eſt, ut Romanę reipublicæ conſuleret, Theodoſium ingẽti uirtute ac ſapientia uirũ, ex Hiſpania accerſi iubet, cumq; conſortẽ imperij declarat: quando tantę rerũ amplitudini, imminẽtiumq; periculorum magnitudini, ſolus ſat eſſe nõ poterat. Accitus Theodoſius, paucis pòſt menſibus adfuit, Syrmij purpureum paludamentum induit. Inito imperio, coactoq; exercitu, cum barbaris ipſe congreſſus, haud difficulter fudit, fugauitq;: ſuperiorem Myſiam recuperauit, redeuntes hoſtes pluribus ac magnis cladibus affecit, quæque ſummi principis officia cum dignitate compleuit: demum recepta inferiore Myſia, Thracia, Daciaq; ripenſi, icto cum Athanarico Viſigotharum rege iam fœdere, ne diuturno bello Romanas legiones ad interitum redigeret, uictor Cõſtantinopolim ſe recepit. Ablauius percuſsi fœderis cauſam, Theodoſij morbum, in quẽ inciderat, fuiſſe ſcribit: idq; à Theodoſio collega, qui paucis pòſt diebus bene conualuit, confirmatum. Pacatis rebus Athanaricus Byzantium initæ ſocietatis gratia, imperatorum literis inuitatus, aduenit: qui honorificè exceptus, quotidiano luſtrandę urbis deſiderio expleri non poterat. Spectabat circum, hippodromum & theatra, item templa, portus ac fora: diſtrahebatur ædium magnificentià, baſilicam cum regia curiaq; admirabatur, obeliſcos & coloſſos ſtupidus intuebatur, imagines ambibat: & pulchritudine urbis, abactis curis omnibus, animum relaxabat: deinde graui morbo correptus, tertio quo uenerat menſe uita deceſsit. Theodoſius autem ſocietatis iure, magnifico hunc funere honeſtauit: cum magna quoq; pompa ad rogum uſque ſequutus, cumulatiſsimè amico iuſta perſoluit. funebres ludos in eius honorem edidit: & tantum pietatis Viſigothis oſtendit, ut mirificè barbarorum animos ſibi conciliarit. Illi nanq; rege iam orbati, ductu auſpicijsq; Theodoſij principis ultrò poſtea militarunt. Dum hæc in Thracia geruntur, Vnni, qui in Europam traiecerant, Oſtrogothasq; domuerãt, imperium propagare pergunt. Quicquid intra Tanaim ac Tauricam Cherrhonneſum, in ſuam ditionem redigunt. Tanaitæ, Roxolani, Alani, Cariones, Amaxobij, Budini, Sturni, Vbiones, Acibi: item Nauari, Sarmatæ ac Venedici, ab his leges accipiebant. Et iam Chumi, Baſtarnæ, & cum Peucinis Carpiani, magno pacem ſtipendio mercabantur. A Ponto, Mæoti Tanaiq;, Vnni ad Danubium uſque, & ad Germaniam, Sarmaticumq; ſinum, omnia cæde & terrore compleuerant, muniuerant regnum, ſæuumq; imperium uſquequaque gerebant: Gothos tamen à tergo infeſtare nunquam deſinebant. Quum Gratianus Theodoſio Orientis imperium tradidiſſet, ipſe uerò ſibi Occidentis optaſſet: & quum in Britannia militari ſeditione Maximus Imperator declaratus eſſet, traiecto in Gallias confeſtim exercitu, Merobaudis magiſtri militum proditione ad Pariſium ſuperatus eſt: qui quum Lugdunum confugiſſet, ibi captus eſt, & cæſus. Quare Theodoſius feſtinatis itineribus in Gallias profectus, ut collegæ mortem ulciſceretur, ex Gothis decem hominum milia cum ſuis copijs ſecum duxit. Inito aduerſus Arbogaſtum Eugeniumq; prælio, quod ciuile dici poterat, decem Gothorum milia, qui pugnam iniuère, inimicorum impetu primo congreſſu cæſa ſunt, non ſine magna Romani imperij utilitate. Mutata ſubinde fortuna, quum legiones eius prælium conſeruiſſent, Imperatori uictoriam compararũt. Theodoſius rediens, Mediolani, cum Arcadio & Honorio

Vnni in Europam.

filiјs Imperium delegaſſet, intempeſtiuo fato præuentus occubuit. Stilico deinde,
Honorij é duplici filiarum matrimonio ſocer, é Vandalicorum gente natus, tantum
ſibi autoritatis uendicauit, ut inter primos haberetur: quinetiam in Occidente rem-
publicam gerebat. Quum eſſet imperandi cupidus, imperatores, quibuſcunq; rebus
poterat, facilè inuoluebat: ſperãs, ubi difficultate bellorum eos obruiſſet, facilè ſe Eu-
cherio filio imperium paraturum. Augebant ſibi animum Vandalorum, Burgun-
dionum, item Sueuorũ & Alanorum auxilia: quibus fretus, ſi ferociſsimos Viſigot-
tharum animos, in principes Romanorũ excitaſſet, ſperabat ſe à Viſigotthis Italiam
facilè uindicaturum. Quare ut ſperata proſequeretur, Viſigotthis ſtatuta ſtipendia
eripit, annonam & donatiua aufert: fame non modò ad defectionem, ſed ad indicen
dum crudele bellum prouocat: quod imperij Romani futurum erat exitium. Hæc
407. omnia Stilicone Aurelianoq; conſulibus, anno Salutis ſeptimo ſupra quadringente
ſimum agitãtur. Viſigotthæ à Stilicone malè tractati, nõ modò militiam detrectãt,
uerumetiam immaniſsimum quenque furorem in Romanum imperium concipiũt.
Proinde annua ſtipe commeatu'que defraudati, relicta Thracia in Pannonias erum-
punt. Ibi regem, quo annis quinque ac uiginti caruerant, quum à præfectis ab Impe-
Halaricus Viſigotthorũ rex. ratore creatis hactenus regerentur, Halaricum præſtanti Balthorum familia natum,
declarant: cui poſt Amalos inter Gotthos erat ſecunda nobilitas. Baltha nanque lin
gua Gotthica ſignificat audaciam. Per Syrmium iter faciunt in Illyricum. Redagaſus
quorundam Gotthorũ rex, cum ducentis hominum milibus ſe his ſocium comitem-
que præbet. Antequam abeunt, Thraciam, Myſias, Pannonias, item Noricum & Il-
lyricum igni ferroq; uaſtant, cuncta diripiunt, cædibus omnia complent, urbes diru
unt. quinetiam (ut diuus Hieronymus inquit) iram quoque Domini animalia bruta
ſenſere: incenſa oppida cum uicis, homines cum mulieribus paſsim cæſi: quin & im-
maturi fœtus ex uteris parentum exſecti, infantes parietibus illiſi, neq; ætati, neq; reli
gioni pepercére. Quid plura? Omnia præter cœlum & terram, & præter creſcentes
uepres, cõtinuataſq; ſyluas periêre. Redagaſus prior Italiam ingreſſus, ſuperatis A-
penninis, in Feſulanum montem, quatuor & uiginti ſtadijs ab urbe Florentia remo-
tum, cum uniuerſis ſuis copijs ſe recepit: ubi à Romanis legionibus circumuentus,
neque minus conſilij quàm cibi compos, dum ſalutẽ fuga quærit, à Romanis obtrun
catur. Eius exercitus extrema fame confectus, in Romanorũ poteſtatem, facta dedi-
tione peruenit: quare tãta captiuorũ copia facta eſt, ut ſinguli ſingulis Gotthi aureis,
pecorum more, uenderentur. Oroſius Vnnos in Italiam accitos, Romanis aduerſus
Redagaſum auxilia tuliſſe ſcribit. refert enim, Vldim & Sariam, Vnnorum & Got-
thorum duces, qui Honorij partes ſectabantur, Redagaſo apud Feſulas primùm oc
curriſſe, eorumq; obſidione fame olim abſumptum, fuiſſe cæſum. Poſt Redagaſum
Halaricus cum Viſigotthis in Italiam penetrauit, Rauennam ad tertium uſque lapi-
dem peruenit, ubi Imperatorem Honorium eſſe intelligebat. Ad eum legatos prope
rè mittit, quibus hæc mandata dat, ut ſedes in Italia ab eo poſtulent: quas ſi impetra-
rint, ipſum cum Italis quietè amiceq; uicturum polliceantur: ſi repulſam patiantur,
omnino tentaturum, Romani'ne an Gotthi Italiam poſsidere debeant. æquũ ad hæc
iudicem Martem fore, ſignificent. Legati (ut Iordanis ait) hæc referunt: Honorium
utranq; conditionem denegaſſe, ſed Gallias Hiſpaniaſq; prouincias populi Roma-
ni, quas Vandali Genſerico rege uaſtabant, ſi eos eijcere auderent, tanquam propri-
Genſericus Vandalorum rex. as patriaſq; ſedes Viſigotthis conceſſurum: quod barbari abnuere uoluerũt. Dum
hæc aguntur, Stilico imperandi cupidiſsimus, ubi ſuos Vindelicos cum Burgundio-
nibus, Sueuis & Alanis, à ripa Rheni Gallias infeſtare accepiſſet, Viſigotthaſq; in-
traſſe Italiam, eorumq; regem Claſſenſe oppidum in Claudiano agro obſediſſe co-
gnouit: ratus non ultrà differendum, coacta è Thracia non mediocri legionum mul-
titudine, per Macedoniam & Illyricũ ac Noricos in Italiam properat, præter Aqui-
leiam & Altinum: item per Venetiam, & Rauennatem agrum iter facit. Quod ubi

Halaricus

Halaricus intellexit, ſoluta Claſſenſis oppidi obſidione, in proximos Apennini colles ad Pollentiam uicum, duobus & uiginti milibus paſſuum à Rauenna remotum, cum uniuerſo exercitu ſe recepit. Stilico militaris artis peritiſsimus, in Halaricū prodit, frequentibus prælijs afficit. Quum ſæpe uincere poſſet, non expugnat, ut bellum protrahat: tres circiter annos eum ludificatur. Ita Imperatoris & barbarorum extenuatis uiribus, ſe facilè imperium inuaſurum eſſe confidit. Halaricus Honorium literis commonefacit de aſtu ac mente Stiliconis: quippe qui ut utriuſque uires encruet, ſeq; demum tyrannum ſtatuat, quum ſæpe uincere potuiſſet, noluiſſe, quandoq; pugnandi copiam denegaſſe: proinde orare, ut ſedes in Gallia concedantur, unde ſe Vandalos eiecturum pollicetur. Vltrò Honorius poſtulata, & paulo antè promiſſa conceſsit: Stiliconi mandat, ut cum Halarico pacem ac fœdus ineat, Viſigotthas Italia in ulteriorem Galliam educat. Indoluit Stilico Viſigotthas tam quietè Italia abigi, & Honorium periculo liberari: quo'nam modo barbaros in Italiam concurtere, pacem'que intercipere poſſet, excogitat. Saulem Hebræum ſumma perfidia prædітum, præfectum legionis, ſui conſilij participem facit: ei mandat, ut abeuntes Viſigotthas, Paſchali die incautos adoriatur. Quod ubi factum eſt, multi improuiſa formidine correpti, occubuere. Accedebat quoque religio Viſigottharum, qui ſolenni die pugnam conſerere uerebantur: at ubi hoſtes inſtare conſpicantur, neceſsitate ducti, tam obfirmatis animis ſe conuertunt, ut Hebræas cohortes non modò funderēt, fugarentq;, ſed ad internecionem uſq; cæderent. Stilico audita legionum ſtrage, animo conſternatur, furentes in ſe hoſtes perhorreſcit, ab Imperatore legionum ſupplementa & auxiliares copias petit. Honorius nō copias & auxilia, ſed ſicarios duos miſit, qui proditorem Imperij Stiliconem cum Eucherio filio trucidarent. Has igitur perfidiæ audaciæq; tyrannidis pœnas, Stilico principi tunc exoluit. Honorius cæſo Stilicone duce, exercitui Romano neminem eius loco ſubrogauit: quo factum eſt, ut bellicoſo duce priuatus, Viſigotthis nunquam amplius reſiſtere potuerit. Quare eorum ita rabies exarſit, ut domita incenſaq; maxima Italiæ parte, urbem Romam obſederint: eam breui obſidione capiunt: capiunt inquam Romam, terrarum hucuſque dominam, Flauio & Varrone conſulibus: imperium'q; Romanum, Calendis Aprilis, anno ab Vrbe condita centeſimo ſexageſimoquarto ſupra milleſimum: à Chriſtiana uerò ſalute decimo & quadringenteſimo. Sub infauſto Honorij principis imperio, Romana libertas, Italaq; poteſtas extincta eſt. Nec multo quidem antè tempore, aliorum malorum, imperante Gratiano, rumor aduenerat, Longobardos extremis Germaniæ finibus, Oceani littore Scandiaq; inſula cum innumerabili multitudine egreſſos, nouas moliri ſeditiones, Iborea & Aiana ducibus: Vandalos ſuperaſſe, & amplificando ſibi imperio quotidie ſtudere. Halaricus igitur urbe potitus, mādat edici, ne cui Romano ciui mors inferatur, ne quid iniuriarum & incendij præter rapinas ac ſpolia committatur: templis debitus honor impendatur, uis nulla cuiquam tribuatur: quicunq; in templa confugerint, pro illæſis habeantur. inhibentur ad hęc ſtupra, cædes, & immanitas. Edicta tamen nequaquam ubique ſeruata. Iordanis rapinam tantùm hoſtes contentos fuiſſe teſtatur, ne ſuæ genti detrahat. Galla Placidia Theodoſij filia, & Honorij Arcadijq; ſoror, capta, & ab Halarico præ nobilitate generis deſponſata. Vaſa Petri, ſacro miniſterio comparata, & magnitudine, arte, auroq; pręſtantia, à quodam Viſigottha ſubrepta, regis iuſſu in baſilicam relata. Tres dies in præda direptioneq; conſumpti. Halaricus mox relicta urbe, per Campaniam, Lucaniam, Brutioſq; diſcurrit: omnia populatur, & uaſtat. quin & per Siciliam, Africam adoriri ſtatuit: niſi oborta tempeſtate, qua multæ ſibi naues obrutæ ſunt, conſilium mutare cogeretur. In reditu rex morbo correptus, Conſentiæ moritur. Viſigotthæ dum grauiſsimè eum lugent, & ne qua in eius oſſa uindicta fieri poſsit, ſtolida pietate reformidant, deriuato Baſento in aluco ſepulchrum ſtatuūt, ibiq; Halaricum cum precioſa ſupellectili recondunt: moxq; reuocato fluuio, ne quis Italus eius monumentum ſcire poſſet, foſſores obtruncant. facinus quidem barbara gente non indignum

Roma à Gothis capta. Anno 410.

dignum eſt habitum. In demortui locum Ataulphus Balthorum quoque genere natus, à Viſigotthis ſuffectus eſt, cui Placidia Halarico deſponſata uxor traditur: nuptiæ paucis poſt menſibus in foro Cornelij celebratæ. Viſigotthæ Romam reuerſi, quicquid è præda ſuperfuit, eripuére: perpetuaꝗ ruinæ ac incendij monumenta reliquére. Ataulphus relicto ſponte Honorio, partim quia uiribus & auro uiderat exhauſtum, partim quia affinitatis gratia uita donare cogebatur, in Gallias à Francis & Burgundionibus infeſtatas contendit. Eius aduentu perterriti hoſtes, ſe intra fines continere cœperunt. Vandali uerò & Alani, qui ſedes in Pannonijs à Romanis imperatoribus impetrarant, ac deinde Gotthorum metu in Gallias ſe receperant, maiore formidine nunc affecti, in Hiſpaniam trajciunt: quo pacatam Ataulphus omnem Galliam inuenit. Mox de ejciendis ex Hiſpania Vandalis decernit:

Barcillone.

in Tarraconẽſi agro, ad Barchinam † opes, & imbelles homines reliquit. Ipſe cum ingentibus copijs Pyrenæos montes ſuperat, in Hiſpaniaſꝗ medias penetrat: cum Vandalis ſæpe congreſſus, tandem domuit, & tertio anno Galliam cum Hiſpania pacauit: demum à Vernulpho breuiſsimæ ſtaturæ uiro, cui ſæpe illudere ſolebat, interficitur. Sed hîc aliquantiſper immorandum, & de quarundam gentium origine aliqua referenda. Vandalos & Burgundiones, qui è Vandalis prodiere, unam ex quinque interioris Germaniæ partibus, Plinius affirmat: his Sueuos proximè collocat. Alani, & ſi originem à Scythis deduxére, in Vandalorum tamen regionibus habitabant. Octauium Auguſtum Sueuos è Germania in citeriorem Rheni ripam tranſtuliſſe, Suetonius aſſerit. Burgundiones Vandalorum pars, ad octoginta armatorum milia ulteriores Rheni ripas inſederant, quos Tacitus à Druſo, ſubacta interiore Germania, in proprias ſedes repulſos, ac urbibus oppidiſꝗ munitis eiectos uicatim habitare coactos fuiſſe tradit, unde (ut ſuprà diximus) nomen eſt inditum. Sed in his gentibus facta mutatio. nam Vandali, à gentis flumine nuncupati, paulo poſt eos quos Stilico in Gallias concitauit, patria profecti, ſe Sclauos appellarunt, à nomine gentis, quæ à Cimmerico Boſporo, ad Tanaim uſque habitare ſolita, in Vandalorum & Burgundionum patria profectorum ſedes tranſmigrauit. Neque tamen Sclauorum denominatio ab his diu retenta. Quum enim pars eorum imperante Mauritio, in Dalmatiam & Illyricum emigraſſet, qui domi remanſere, nomina mutarunt: & aliqui ſe Polonos, Boemos alij ſe appellare cœperunt. Sed unde diuertimus, repetatur oratio. Ataulpho Rogericus ſucceſsit, paulo poſt ſuorum fraude interemptus. Quartus ab Halarico Vallia rex creatur, & animi & corporis uiribus excellens. Aduerſus hunc Honorius imperator Cõſtantinum cum ingenti exercitu obijcere ſtatuit, uirum quidem non modò militari diſciplina, ſed magna rerum experientia ſanè pollentem: ratus, Viſigottharum uires per hunc facilè extenuari poſſe. At maximè uerebatur, ne barbari rempublicam iterum infeſtarent. accedebat & illud, quod iniquiſsimo animo ferebat, Placidiam ſororem adhuc in captiuitate barbarica detineri: & maximum Romano principi fore dedecus, ſororem à ſeruitute aſſerere nequiuiſſe. Quare Conſtantino, ut uehementius rempublicam gerat, & ſororem in libertatem redigat, Placidiæ nuptias pollicetur, ſi barbaris eam eripere ualuerit. Conſtantinus promiſsis oneratus, cum magno exercitu Imperatoria auctoritate in Hiſpaniam contendit: cui Vallia Viſigottharum rex ad Pyrenæi montis aditum occurrit. Quum legati utrinꝗ mitterentur, hoc tandem Conſtantino cum rege conuenit, Placidiam omnino reddi oportere, quando opus fuerit: Romanæ reipublicæ poſtulata Viſigottharum auxilia nunquam defutura: quare ſuper his fœdus ictum. Vallia igitur ut ab Honorio pacem aſſequeretur, Placidia à Viſigotthis reddita, & ex compoſito Conſtantino patricio deſponſata: ex qua Honorius & Valentinianus nati ſunt. Eodem ferè tempore Conſtantinus quidem alius in Gallia imperium inuaſit, Conſtantemꝗ filium ex monacho Cæſarem conſtituit. Sed Romam acito Viſigottharum auxilio, alter in Arelatenſi urbe, Viennæ alter cæſus eſt. Idem deinde facinus Iouinus & Sebaſtianus auſi, pari quoꝗ fato concidére. Quum Vallia

in Hiſpa-

in Hiſpania regnaret, ecce Vandali, qui ab interioribus Galliæ partibus, ab Ataulpho fugati fuerant, Hiſpanos iterum infeſtant, prædas abigunt, uariiſque uexant latrociniis: ſed à Viſigotthis repreſsi ſunt. Vandalorum imperium, Genſerico rege nimis auctum: quippe qui non minus aſtu quàm prudentia pollebat. erat enim corpore mediocri, & equi caſu claudus: item magnanimus in ſermone, rarus ac grauis, uoluptatum domitor, non irarum: cupidus imperandi, ac doctus inter populos odia diſcordiaſque ſerere, ut facta ſeditione faciliùs imperaret. Honorio & Theodoſio conſulibus, Craſtinus aduerſus Vandalos miſſus eſt. Qui quum Bonifacium bellica arte præſtantem, ab expeditionis ſocietate repuliſſet, collegam præ ingenita inſolentia aſpernatus, magnorum malorum auctor eſt habitus. Nam Bonifacius indignitatem rei per quàm ægrè ferens, Hoſtiam properè contendit, in Africamque traiecit, occupauitque prouinciam: quam quum ſine auxilio, inuito imperatore Romano, retinere non poſſet, Genſericum Vandalorum regem in Libyam aduocat. Hic Valliæ bellum reformidans, traiecto Gaditano freto, in Mauritaniam peruenit, Africamq; uniuerſam occupauit: ibique aliquandiu cum nepotibus ac poſteris, ad Iuſtiniani uſque tempora imperauit. Iuſtinianus autem accito Belliſario, magiſtro equitum, Orientiſque præfecto, uiro excellentiſsima quaque uirtute præſtantiſsimo, ac ſumma geſtarum rerum gloria celebratiſsimo, non modò Africam per eum à Vandalorum iugo: ſed à Perſis Aſiam, Europamque à Gotthorum ſeruitute uindicauit. Et quum à Mauris Africa deinde occuparetur, Iuſtiniani uirtute liberata eſt. Vallia quanquam Vandalos in Africam perſequi cuperet, maris tamen tempeſtate deterritus, Toloſam rediit, ibique ſtatim diem extremum cum magno Viſigottharum luctu clauſit.

RERVM VNGARICARVM DECADIS PRIMAE LIBER III.

IAM Vnnorum uires oſtendere adoriamur, qui poſtquam Oſtrogotthas domuerant, Viſigotthaſque, qui perdomita Italia Galliaque Hiſpanias uſque penetrarant, ſedibus ſuis eiecerant: nondum Scythia tota contenti, traiecto Danubio, Pannonias quoque ſubactas innumera multitudine hominum inundarant. Et quamuis ab Ecio magiſtro equitum (Theodoſio & Valentiniano Imperatoribus) quandoque repreſsi forent: uix tamen, quin ulterius occuparent, contineri poterant. Eodem ferè tempore Boremundus, Thoriſmundo progenitus, ueluti ſuprà in Amalorum catalogo ſcripſimus, quum ſuorum Oſtrogottharum ſeruitutem, & Vnnorum imperioſam tyrannidem tolerare non poſſet, unà cum uitrico ſuo filio ad Theodoricum Viſigottharum regem, qui Valliæ ſucceſſerat, in Hiſpaniam peruenit: ratus, & nobilitate familiæ & uirtute ſua, facilè apud eos ſe principatum poſſe conſequi. Theodoricus non magis prudentiæ compos, quàm moderationis: & non minus animi, quàm corporis dotibus excellens, quamuis regia ſtirpe genitos, non modò regibus, ſed populis quidem omnibus formidoloſos eſſe oportere intelligeret: eum tamen quem generoſum acceperat, nedum conuiuii, ſed conſilii quoq; expertem eſſe noluit: quotidie iubebat accerſi, & cognatione gentis familiariſsime utebatur. Ecce Theodorico, ob uiolatum fœdus, Theodoſio iuniore & Feſto conſulibus, à Romanis bellum indicitur. Ecius patricius, magiſter equitum, Doroſcora ciuitate Myſię oriundus, Gaudentii filius, à patre ſub militari diſciplina ſemper educatus, qui à Valentiniano Gallis præfectus, Sueuorum Francorumq; barbariem uaria ſtrage cōfecerat, & Galliam uniuerſam mira ſapientia defenderat, accitis Vnnorum auxiliis aduerſus Theodoricum, cū Lothario duce proficiſcitur. Sed quum acies pari robore ac ſpe utrinq; conſtitiſſent, ut publicę ſaluti cōſuleretur, mutatis animis, datiſq; dextris, inſtaurata concordia. Paulo pòſt tot mala Romanos imperatores circumuenère, ut Imperium tutari poſſe

ri poſſe deſperarent. Hinc enim Scoti, Albienſes & Pictones Britanniam inuadunt: cui opem poſtulanti, ob imminentem Vnnorum eruptionem, Ecius Galliæ præfectus afferre nõ potuit. Hinc Genſericus Vandalorum rex occupara per annum Africa, comparata claſſe, Siciliam infeſtabat. Hinc Sebaſtianus, qui Alanos & Sueuos Luſitania eiecerat, Romanæ reipublicæ proditor, pro affectata tyrannide, cum Vandalis et Viſigotthis fœdus init, ut Luſitania potiretur: ſed deceptus à Barbaris, cumulatas perfidiæ pœnas expendit. Ex quo factum eſt, ut Viſigotthę, Sueui & Alani Luſitaniam Tarraconenſemq́ꝫ Hiſpaniam & Aquitaniam occuparint. Hinc Vnni minabantur, qui Oſtrogotthas Gepidasq́ꝫ, ac innumeram Scytharum gentem coegerant, ut quocunqꝫ libido tulerit, liberè ac latè dominari queant. Nam ut Vngarorum Annales referunt, poſtquam occupata Dacia Pannonias proſpectarunt, non ſolùm feracitate ſoli ac regionis pulchritudine, ſed cœli quoqꝫ benignitate præſtãtiſsimas: quas Macrino procõſule, Sabaria oriundo, Alemãni Italiq́ꝫ multi incolebant, traiecto Danubio inuadere anhelabant. Macrinus quamuis Myſiꝭ, Pannoniꝭ, Thraciæ ac Illyrico, adiectæ quoqꝫ Macedoniæ præſideret, Vnnorum tamen erat uiribus impar: ne tanta multitudine gentium obrueretur, Thetricum uniuerſæ Germaniæ præſidem conuocat: qui coacto ingenti mox exercitu, in Pannoniam deſcendit. Ad Potentianam urbem, inter Theten & Zazhalom, decem milibus paſſuum à Danubiꝭ ripa remotam, cum Macrino caſtra iungit. nam Theta inter Budam & Albam regalem ſita eſt. Conſilium deinde ambo ineunt, utrum potiùs agendum, an tranſmiſſo exercitu in caſtris Vnnos adoriantur, an alium locum prælio magis idoneum optent. Dum diuerſa ſentiunt, conſiliumq́ꝫ differtur, ecce Vnni caſtris acies educunt, ad Danubiꝭ ripas ueniunt. Multos quoqꝫ dimiſerunt, qui caſtra, uxores, liberos, fortunasq́ꝫ tuerẽtur, quum Romanis approquinquaſſent. Macrinus & Thetricus, Scythas non expauêre, rati interfluente Danubio nihil detrimenti illinc ſibi inferri poſſe: quando nec naues haberẽt quibus traijcerent, nec põtẽ in amne facilè ſtruerent. At Vnni poſtquam hoſtib. appropinquarunt, quum ſimili modo tot Scythiæ flumina tranſmiſiſſent, annexis utrinqꝫ utribus, intempeſta nocte Danubium ſub Sicambria, prope Budam ueterem, clàm omnes tranant: ubi uilla quoqꝫ nunc eſt, quæ ab Vnnorum traiectu, Scythico uocabulo Kelenſelde appellatur. Deinde Potentianam, ubi utriuſqꝫ ducis caſtra erant, properè cõtendunt: dormientes & incautos hoſtes adoriuntur, qui Scytharum inſidias minimè formidabant. Miſerrima cædes oritur: multi ſomno grauati, antequam expergiſcerentur, uita exceſſere: mox tumultus, clamor & uociferatio ſubſequuta. Quid Romanorum milites agerent, quò'ue ſe uerterent, tam repentino & inopinato terrore perculſi, neſciebant: magna pars in fugam conuerſa, paſsim cæſa eſt: strages ex Alemãnis & Germanis inaudita patratur. Cęteri qui aut in urbe pernoctabant, aut prope mœnia tendebant, quum ſe in urbem recepiſſent, euaſere. Vnni cęde defatigati, in agrum qui Tarnokuelg dicitur, ſe reuocarunt. Thetricus & Macrinus tãta clade afflicti, & intolerabili furore perciti, quem pudor ingens ſuſcitarat: quando mori, quàm tantum dedecus perpeti malent, illatam à Barbaris cladem ingenuè ulciſci decernũt. Quæ ſuperfuerant legiones, cogunt: quid fieri oporteret, oſtendunt. Tempus non ultrà terendum admonent, ſiquidem Vnnos longa uigilia, ac itineris præliiq́ꝫ labore confectos, uires omnes amiſiſſe affirmabant. Barbaricam immanitatem omnino ulciſcendam: tantam cladem cum perpetua turpitudine coniunctã perpeti, ni ſe ab hac uindicent, neque Romanorum neqꝫ ſociorum populi Romani eſſe decoris. Id perpetuam maieſtati Romani imperij notam inuſturum exclamant, niſi obſtinatiſsimis in barbaros animis irruãt, pœnas cumulatiſsimas exigant. Quin & imminens omnium gentium hinc excidium promanarurum edocent, niſi eorum uires magna cæde conficiant. Quare legionum animi, partim formidine maioris mali, partim ira illatæ cladis & pudore perciti: neque tamen priſtinæ uirtutis immemores, nihil hac pugna uehementiùs affectant: arma ſumi, inſtructas acies educi, pugnæ ſignum dari: & ſi malè pugnarint, ſe decimari poſtulant. Quare duces in Vnnos,

nos, qui non procul aberant, copias educunt. Nondum in hoſtium conſpectu fuere, quum utrinꝗ tam obfirmatis irruitur animis, ut nullum crudelius bellum uſquam commiſſum fuiſſe reputaueris. Cadit utrinꝗ innumera multitudo, in diem acerrimè pugnatur. Declinante ſole, Vnni ſuperioribus uigilijs & laboribus exhauſti, bello inferiores eſſe cœperunt: & ne ad interitum redigerentur, terga uertunt. Ad Danubij ripas ſe recipiunt, moxꝗ Danubium adhibitis utribus renatant. Romani bello feſſi, fugientem hoſtem dimiſerunt: prælium igitur imminente nocte diremptum. In hoc conflictu ex Vnnis cum Cheue duce, hominum centum & uigintiquinꝗ milia cæſa: è Romanis, præter eos qui in caſtris ſuperiore noctu ceciderant (ſi Vngarorum credendum eſt Annalibus) ducenta ac decem milia deſiderata ſunt. In ſequenti die Thetricus & Macrinus, cruentiſsimam ſe uictoriam nactos conſpicati, ne iterum cum innumera Scytharum multitudine manum conſerere cogantur, mutanda caſtra decernunt, ſuperſtitibusꝗ copijs parcendum eſſe iudicant. Quare Thulnam nunc Auſtriæ, Pannoniæ quondam ciuitatem, reliquū exercitum reducunt: rati, ſi iterum pugnandi copiam Vnnis facerent, uniuerſum ad unum exercitum populi Romani, præ nimia hoſtium multitudine interiturum. At Vnni poſtquam hoſtes retroceſsiſſe acceperunt, locum pugnæ repetunt, ſuos more Scythico piè ſepeliunt. Cheuæ ducis corpus inueniunt, quod in celebri uia ſolenni pompa, ſubſtructo ſepulchro, recondunt. Suprà, marmoream columnam erigunt, in ducis monumentum: quem locum Kaiazueuulg appellarunt: & nunc Kaiazò Vngari dicunt. Poſtquam Vnni Romanas uires experti, res ſuas bene ſuccedere conſpicantur, animos ſibi augent: & Romanis inuitis, utranque Pannoniam, traiecto Danubio occupare contendunt. Quod ubi factū eſt, nō aliter ac ſi proprias ſedes recuperaſſent, Romanos hinc eijcere ſtatuūt. Quare maximo delectu habito, Thulnam, quam in capite Pannoniæ, quò Romani ſe receperant, ſitam eſſe diximus, properant. Quod ubi Thetrico & Macrino ſignificatum eſt, Scythas ea mente uenturos, ut Romani'ne an Vnni Pannoniarum domini futuri ſint, hoc extremo certamine definirent: item Scythico ritu ita animos obfirmaſſe, ut mori quàm cedere malint: Romani duces, quamuis duplici iam habita ſtrage, attenuati, ac uiribus impares forent, animos tamen non tam à ſupplementis auxiliaribusꝗ copijs, quàm ab re ipſa concipiunt, ut Scythicam audaciam coherceant, hoſtibus occurrere decernunt. In Keſmarkenſem agrum ueniunt, ubi eos offendunt, utrinque mutuo conſpectu agmina conſtitere: inſtituuntur pariter utrinque acies, arti bellicæ ac inſidijs militaribus utrinque ingenia intenduntur. Vnnis certum erat, aut uincere, aut pulcherrimè mori: quod eo faciliùs ſibi quiſque perſuaſerat, quo magis patrio ritu mortem contemnere didicerat. Contrà Itali uitæ rationē habere ſolent, ne temerè quidem ſe morti exponūt. Proinde pugnę cōtinuò ſignū datur, obſtinatiſsimè utrinque concurritur. Vnnis in prælio mos eſt, altiſsimis uocibus hoſtem deterrere, pulſare tympana, ſagittarum iactu aerem in ſpeciem nubium obſcurare. Quare tantus ab ijs clamor & tam horribilis confeſtim editus, & ita telis aer obſcuratus, ut Romanorum animi admodum conſternarētur. A' prima hora diei ad nonam uſꝗ pugnatum eſt, magna utrinque cędes oritur. Demum Thetricus & Macrinus, ubi ſe numero impares, & cum fera gente rem ſibi eſſe, quę mortem pro nihilo ducat, ſuorumꝗ ſtragem in horam augeri conſpicantur, ut reliquorum ſaluti conſulerent, quum bellum facilè dirimere non poſſent, tandem terga uertunt: pedem ſenſim referunt, ne palantes fugere cogantur. Vnni quamuis longo prędio defatigati, & pugna deficere cogerentur, reuocatis ſpe imminentis uictorię, uiribus inſtant, ac magis adurgent. Hîc Macrinus, quum fortiter redintegrato pręlio inſtare cępiſſet, occubuit. Thetricus fronti infixa ſagitta, ſaucius cum his qui ſuperfuerant, euaſit, truncumꝗ ſagittę, quem excutere nequiuerat, in ſenatum uſque Romanum retuliſſe ferunt. Vnni haud incruenta uictoria potiti, ſe confeſtim in caſtra receperunt. In hoc pręlio quadraginta Vnnorum milia deſiderata: ducesꝗ Bela, Cheues & Cadicha cecidere. Contrà, Romana clades quanta fuerit, hinc intelligi poteſt, quòd nun

quam illi poſthac in Pannonia contra Vnnos exercitus reparare potuere. Scythici duces, quum pulcherrimè parta uictoria occubuiſſent, ad marmoream columnam (de qua ſuprà diximus) ſolenni pompa funerati ſunt. Vnni, quos deinde Vngaros appellauimus, anno Salutis quadringenteſimo primo, tranquillas in pacata Pannonia ſedes uſurparunt, & multo ſanguine ſibi cõpararunt. Anno uerò ab ingreſſu octauo ac uigeſimo, extinctis ſuperiore bello ducibus, in magnam orbitatem redacta reſpublica, quid ageret neſciebat: ductu carere non poterat multiplex & innumera multitudo, & quem potiſsimùm eligeret, haud facilè inueniebat. Vnus tantùm Atila ſuccurrebat: Bendecuci filius: ac Ottaris & Rhoe, qui ante ipſum regnaſſe dicuntur, item & Budæ frater: quem optimo genere natum, præterea fortiſsimum prudentiſsimumq́; nouerat, omnium conſenſu regem optandum eſſe cenſet. Edictis igitur comitijs, quum tribus undique conueniſſent, Atilæ cuncti ſuffragia reddunt, regemq́; declarant. At hic imperandi cupidiſsimus, ac gerendo bello accommodatiſſimus: & quod ambitione maxima affectarat aſſequutus, ſpes ingentes cõcipit, & maximo animo Imperium init: ad quod non tam fato, quàm moribus natus eſſe uidebatur: quippe cui acre ac circumſpectum erat ingenium, corpus ualidiſsimum & breue, item ingens animi magnitudo, indefatigabilis tolerantia laborum, exactiſsima rei bellicæ diſciplina, aſtus & conſilij altitudo ſumma. Præterea maxima dolorum ac inſidiarum artificia, deperdita audacia, animus crudelis & elatus, perfidia plus quàm Punica: egregia forma, lati cum pectore humeri, toruus quoq; aſpectus, caput grandiuſculum, oculi imminuti, rara barba, ſimus naſus, cani ferè crines, color ſubniger, & magna libidinis impatientia. Erat etiam in inceſſu ſuperbus, circumferebat oculos huc & illuc, ut elati uiri poteſtas motu quoq; corporis appareret: non minus ambitioni quàm Veneri obnoxius: ſe ſupplicibus exorabilem, & his propitium exhibebat quos ſemel in fidem receperat. Qua gente ſit editus, præferebat aſpectu: neq; ignorabat, ſe magis deorum numine, quàm humana arte ad Imperij faſtigia conſcendiſſe: quod, ut Priſcus hiſtoricus ait, ob ſacrum Martis gladium antè ſperauerat, quem ipſe fuerat aſſequutus. Hic enim apud Scytharum reges olim ſeruari ſolebat, quo quicunque potiretur, ei regnum ſperare fas erat. Paſtor quidam, quum ſuam buculam claudicantem offendiſſet, ut uulneris inueniret auctorem, demiſſi cruoris ueſtigia legit: at ubi ad ſanguinei riuuli fontem peruenit, ubi bucula paſcebatur, dum humi percunctatur, Martis enſem inuenit, quem incauta beſtia fortè calcauerat. Effoſſum hũc protinus ad Atilã defert: qui ubi ſacri numinis munus eſſe intellexit, fortunę ſuę admodum congratulatur. Gladio allato, bellorum ac cæterarũ gentium dominum ſe perbreui futurum ariolatur. Paſtori gratiam agit, refertq́;, haud ſecus ac ſi diuino quodam munere donatus eſſet: enſem iuxtà diuinum, ac Romani ancyle, ſeruari iubet. Martem Scytharum deum perueneratur, cuius numen quotidianis ſibi uictimis placare ſtudet. Quanti momenti ditionem iniuerit, non ignorat: neq; ſe latebat, innumerarum gentium, & uniuerſæ denique Scythiæ eſſe regnatorem: cogitabat ſemper quæ moliri deberet, ne tanto Imperio fruſtra præfectus eſſe reputaretur. Illud quàm maximè uerebatur, ne potiùs rex Imperio, quàm Imperium regi deeſſe uideretur: neque ipſum fugiebat, ſibi neque ingenium, neq; uires, neq; fortunam, neq; militum robur ac numerum defuturum. Quare accitis præfectis legionum, tribuumq́; magiſtris, hæc uerba facit: Non ſum neſcius, commilitones, non modò regnum, ſed poteſtatem unamquamque pro deorum nutu & prouidentia tradi, neq; uos omnes diuinam mentem uoluntatemq́; hoc interregni tempore detrectaſſe. ſiquidem me, nemine refragante, Imperatorem non ſolùm ducemq; creaſtis, uerùm etiam Scythicæ reipublicæ ſummam ultrò tradidiſtis, nemini unquam antè hac tanto iure collatam: me autem iuxta deorum numen, ac ueſtrum iudicium exiſtimare fas eſt, quando illic diuina benignitas, hîc ueſter amor & fides oſtenditur. Quamuis nihil præterire curaui, quod ad utraque officia pertineret: nunquam tamen tantum neq; de dijs, neq; de mortalibus promeruiſſe me credideram, ut regio me munere dignum iudicaretis.

Proinde

Proinde perpetua utriq; gratia eſt habenda. Etſi grati hæc animi eſſe ſolent: nõ tamẽ minus quæ meæ ſunt dignitatis & officij, quàm agenda gratia, die noctuq; ſunt mihi animo agitanda, ne tanto me munere indignum exiſtimetis. Quotiens, quæcũq; regi cuiq; optumo ineſſe debent, officia mecum cogito: quàm graue munus obierim, facilimè nouerim. Nam qui alienæ gubernationi præfectus eſt, ita ſe gerere debet, ut cæteris quoque præſtantior habeatur. Nihil contrà turpius eo, qui ſuo imperio cenſetur indignus. Si traditum à uobis munus detrectarem, puſilli quidem id foret animi: contrà uerò maximi, res magnas adoriri, & propria uirtute, diuinaq; ſpe cõfirmari. Quãquam rei grauitas aliquantulum hortatur, ſunt tamen multa quæ fiduciam augent, & uos de me bene ſperare iubent: in primis rerum experientia, tolerantia laborum, & animus cum corpore domi foriſq; aſſiduo exercitatus. Nemo unquam (mihi credite) bene imperabit, qui prius rectè parẽre non didicit. Neq; bonum ueteranum inueneris, qui malum ſe tyronem exhibuit. In caſtris ueſtris natus & educatus ſum, commilitones: neq; lactentem prius mãmillam, quàm cruentum gladium apprehendi. Pro mollibus quidem cunabulis clypei ſubſternebantur, & infans ex frigido amne lauabar, ſub dio noctem æquè ac diem ducere, frigus & æſtum iuxtà pati. At ubi aliquantulum adoleui, audacter arma tractare, pugnare ſub uinea, depugnare cum paribus ſingulari certamine: quandoq; belli ſimulacra agere, educere exercitum, aciem inſtruere, diſponere cornua, primus dato ſigno congredi, & dirempto prælio redire nouiſsimus: quin etiam ſæpe certatim tranare Danubium, & magnos amnes. Ad palum præterea exercitabar, decurrebã in ſtadio, hippodromumq; frequentabam. Et ne quid pugnæ genus intentatum dimitterem, temporaria obſidere oppida placebat, circùm turres erigere, admouere machinas, ariete mœnia quatere, quaſſaq; ſubinde conſcendere, deturbare oppidanos, nullum præter militarem habitum induere, diu noctuq; ferre arma, & in aggere ferè ſemper ſub galea dormire. At ubi grandiorem ætatem nacti fuimus, fortiſsimi proceres, neq; infeſtum hoſtem perhorrere, neq; laudis & gloriæ gratia mortem formidare, neq; pro republica pericula magna euitare, exemplo ueſtro didicimus. Et eò uſque didicimus inquam, ut quando mihi Deus optimos militiæ præceptores exhibuit, neque hoſtem arte circumuenire, neq; diſcordiarum in externos ſemina ſerere, quo faciliùs uincere liceat: neq; populos ſollicitare, allicere promiſſis, & tempeſtiua quandoque deterrere ſæuitia dubitemus. Nouimus hæc omnia, & re potius quàm uerbis à uobis accepimus. Auidiſsimè ſæpe ſpectauimus, quo modo rempublicam gereretis, quanta fide conſuleretis publicę ſaluti, quanta fortitudine obiretis pericula, quanta clementia exciperetis ſupplices, quanta deniq; æquitate iudicia tueri & ſeruare dignitatem ſtuderetis. Quæ quidem omnia quando mecum ipſe reputo, plures in Scytharum caſtris quàm in orbe cætero imperatores intueor. Sunt etiam alia, quæ non tam mihi animos addere, quàm uos de me bene ſperare iubent. Mater pridie eius diei quo me genuit, ſe in ſomnis puerum ſcitum ediſſe affirmabat: cui quidem ſtanti demiſſus è cœlo Mars enſem accinxerat, flagellum diuinæ iracundiæ dederat. Quinetiam quum prodigia cuncta bene ſucceſſerint, nondum decimus exactus eſt annus, quum paſtor quidam in pratis inuentum Martis enſem ad me detulit. Quare me id inſigne nactum, ueſtrum regem, mortalium criminum cenſorem, & domitorem gentium augures fore prædicebant. Nos Romani Barbaros appellant, & ueluti orbis domini Scythicam gentem diu aſpernati, ſe totius orbis imperium tenere gloriantur: neq; Parthos adhuc cognatos noſtros perdomuerunt, neq; leges adhuc Vnnis dare potuerunt, neq; (ſi uixerimus) profectò dabunt. Atque ſi in proprijs hucuſque ſedibus permanſiſſemus, audire potius quàm perhorrere Romana arma uideremur. Sed ubi maiorum noſtrorum uirtute factum eſt, ut uniuerſam Scythiam in ditionem ſuam aſſeruerint: nos quoque pari uirtute ac gloria, & fortaſſe longè maiore, ſi licuerit, cum illis certare debemus. Neſcio quid magni præſagit animus. Et quum numina faueant, tot gentium fauores aſpirent, neque uires ueſtræ, neq; fortunæ deſint, ac militum fortiſsima pectora: id nobis enitendum

eſt, proceres, ut omnium antiquorum gloriam ſuperemus, & nomen denique populi Romani deleamus. Quare non alienigenã, ſed ueſtratem: non rudem, ſed expertum: non incognitum, ſed notiſsimum: non proximum, ſed filium propriæ genus amantiſsimum, & immortalitatis cupidiſsimum pro rege delegiſtis, fortiſsimi uiri. Qui ſi neque uobis neque mihi defueritis (quando Martem nobis patrem nunquam defuturum eſſe nouimus) perbreui oſtendam, me non magis humano iudicio, quàm diuino numine, regem eſſe creatum: quamobrem eo magis mihi enitendum eſt, ut utrique ſatisfaciam, quamuis id ſine utriuſque ope præſtari nequit. Quod igitur me è ſenatuſconſulto decreuiſtis, & tot populorum iuſſu approbaſtis, id fauſtum & felix Mars pater optimus eſſe iubeat, ac omnia ſigna confirmet: ſicq; cætera numina faueant. Proinde de me, commilitones, bene ſperate, confidite reipublicæ: in propagandum Scytharum imperium omneis ingenij neruos intendite. Apud omnes Martis Herculisq; parentis aras rem diuinam facite, celebrate hecatomben, & dijs immortalibus cumulatiſsimos honores impendite. Atilam nunquam expectationi ueſtræ defuturum, immò acerrimum hoſtium flagellum omnino futurum reputate.

Quum hæc Atila peroraſſet, ei feliciter, Scythis quoq; feliciter undique acclamatum eſt: Vnnorum ſpes ita adauctæ, ut hunc potiſsimùm & ament, & adorent. In eius manus tribus omnes cum militibus coniurarunt, ſe militiam & eius imperium nunquam detrectaturos. A' proceribus mirificè collaudatum, ad amplificandum Imperium paſſim omnes hortantur: nomina ſe daturos, cum gratiſsimo obſequio pollicentur. Ipſe ad diſponendum regnum, animum intendit, rempublicam inſtituit, munit legibus, ac edicta uaria promulgat. Hæc ubi ritè diſpoſita ſunt, ad bellum & tormenta bellica conuertit ingenium: uarias machinas commentatur, artifices multos adhibet, auget munitiones & inſtrumenta, quibus & caſtra hoſtium & urbes facilè expugnentur. Miram caſtrametandi artem inuenit, miro quoq; modo auguſtalia & tabernacula ſua diſpoſuit, quæ inextricabili militarium tentoriorum anbitu muniebat. de quo Priſcus hiſtoricus, Theodoſij iunioris ſeruus ab epiſtolis, quum legatus ad eum perueniſſet, hæc retuliſſe dicitur: In primis, antequàm ad Vnnos acceſſiſſet, ingentia ſe flumina traieciſſe: tandem eò appuliſſe, ubi dudùm Indigoia, Gotthorum fortiſsimus, Sarmatarum dolo occubuerat. Haud hinc procul Atilæ uicum fuiſſe, ampliſsimæ ciuitatis inſtar, cuius mœnia omnia ex uiridiſsimo ligno confecta, tantam in compage iuncturam præferebant, ut ex uno ſolidoq; ligno facta dixeris: multa quoq; ac effuſa fuiſſe triclinia, ampliſsimas porticus & auratas, ſpacioſa ſubdialia, ac cætera cultu & decoro regio digna. Itaq; Atila non modò Regiam ornatiſsimam habuit, ſed auguſtale præ cæteris inſano ſumptu affabrè factum, quod è ſerico auroq; contexto ſanè conſtabat: item cultum ubique gemmis, & columnis aureis eburneisq; ſuffultum: ubi non ſolùm propylæa & andronem, ſed porticus & ſubdialia ex leuigato duriſsimoq; ligno teſſellata, & auratas cœnationes & cubicula cernere erat. Quotidiana quoq; tabernacula et ſtabula purpurea erant & ſericea, præſepia ex optimo ligno uermiculata. Quæ quidem omnia non modò ſuperbiſsimæ cuiuſque regis uſum præſtabant, uerumetiam & profuſæ magnificentiæ deſeruiebant. Proceres nanq; ſuos tam precioſis ſæpe tabernaculis donauit, tantaq; beneficentia proſequutus eſt, ut quãdoq; uix duo triàue ad ſummũ in expeditione ſibi ſupereſſent ephippia phaleræ, ſcuta, galeæ, thoracesq; tantum artis & materiæ ſumptum referebant, ut nil in his auro & argento uilius inſpexeris. nec minore quidem admiratione thalami, ſellæ, currus & apodyteria ſpectabantur. Oratores, qui è remotiſsimis undique partibus ad eum confluebant, tanto ſtupore confecti dimittebantur, ut quum ad ſuos rediſſent, ſæpe profectò neſcirent, quid potiſsimùm dicerent. In omnibus, quæ ad regiam dignitatem facerent, principatum obtinere nitebatur. Et quamuis nimia ſeueritate atrox ac dirus uideretur, benigniùs tamen externos admiſit: & non modò ſuos, uerùm etiam alienos prænimia liberalitate ſibi conciliauit. Quanto formidoloſior hoſtibus, tanto ſuis charior erat. Adeuntes nunquàm difficulter admiſit: & multa cu-

rans, reſponſa dedit: cum multis loquens, pluribus ſæpe dictauit: ingenium uelox &
præſentaneum, memoria conſtans ac magna: animus eius in negotijs expeditiſsimus
ſemper eſt habitus, niſi dum conſulta præſtaret, aliquem fortè uerbis circumduceret.
Contrà uerò præcauebat, ne à quoquam ſibi uerba dari uiderentur. Tantum Vnno-
rum exercitum (ut Vngarici referunt Annales) tunc ſortitus eſt, ut præter auxilia, de
cies centena milia hominum in caſtris fuiſſe putaretur. Quod etſi incredibile uide-
tur, innumera tamen Scytharum multitudo, amplitudoꝗ Imperij id facilè ſuadebit.
ſupplementa propè ſemper habuit, quæ in demortuorum locum citò ſufficeret, eger-
rimè ferens legionum defectum. Vnnorum arma, thorax & lorica, item arcus & pha
retra: nonnulli ſcuto, lancea, enſeꝗ falcato utuntur. maxima pars corio corpora mu-
niunt, cæteri ferro, gladio longo accincti, & pugione. Hirſutis ad hæc ſe pellibus in-
duunt: & demiſſæ barbæ, intonſiꝗ crines, uillorum inſtar, feroces toruosꝗ aſpectus
augent, tantumꝗ terroris adijciunt, ut ſolo obtutu, nedum congreſſu perhumanos
hoſtes abſterreant. Regis beneficentia magna, gratiam: ſeueritas ſumma, reuerētiam
& religionem à ſuis populis exigebat. Quare grata ſibi præſtabantur obſequia, & a-
mari æquè ac metui ab omnibus uidebatur. In uexillis coronatam ferebat aquilam,
quæ quidem inſignia ad Geyſę uſque ducis tempora Vngari conſeruarunt. Seueri † *Bendeca al. Titulus Atilæ.*
nomen imperij augebat inſcriptio, qua in diplomatis utebatur: ATILA † Mundizici
filius, & magni Nemprothi nepos, Engadiæ natus, diuina benignitate rex Vnno-
rum, Medorum, Gottorum & Dauorum, metus orbis, Deiꝗ flagellum, hoc fieri
mandat. Poſtquam Atila dignitatem regiam ſortitus eſt, non minus æquè quàm ſe-
ucrè dominari cœpit: omnes gentes ſibi ſubditas ad gratiſsima obſequia redegit. Si-
cambriam Imperij ſedem elegit, quam ſupra Budam ueterem fuiſſe uolunt: cuius ad-
huc ueſtigia multa ſuperſunt. neꝗ id temerè factum. Ad Danubium Scythiæ termi-
num ſedem optauit, ut hinc Scythas regeret, hinc Romano imperio bellum infer-
ret: cuius cupiditate quàm plurimùm æſtuabat. Accedebat Pannoniæ ubertas, feraci
tasꝗ Myſiarum & Illyrici: quare immenſum exercitum alere poterat. Succendebat
amorem dominandi, memoria bellorum, quæ ſuperiore tempore Vnni cum Roma
nis in Pannonia geſſerant. Aegerrimè ferebat ſuorum uictoriam tantopere fuiſſe
cruentam: quare ad tanti ſanguinis ultionem irritatur. Verùm antequam tam magna
cœpta adoriatur, Scythiam diſponere ſtatuit. Itaꝗ per cuncta regna populosꝗ, præ-
ſides, prætores, quæſtoresꝗ diſtribuit. Bledamꝗ fratrem, quem plerique Budam ap
pellant, in regni ſocietatem admiſerat: ne quid ſeditionis aut externi belli oriretur, u-
niuerſæ Europicæ Scythiæ præfecit, ſummamꝗ poteſtatem tradidit. At ipſe mox
cum innumera multitudine copiarum, prouincias Imperij Romani adoritur: in pri-
mis utranque Myſiam, Thraciam, Macedoniam & Illyricum grauiſsimo bello ſolli-
citat. Belli cauſas à datis Thetrico & Macrino aduerſus Vnnos auxilijs commenta
tur. Valemir Oſtrogottharum, & Nadaricus Gepidarum rex, Atilam inita ſocietate
ſequebantur. Quinetiam Marcomanni, Sueui, Squadi, Eruli & Turingi, unà cum
Vnnis ſtipendia faciebant: à tanta Barbarorum colluuie omnia igni ferroꝗ miſcen- *Martianus Imp.*
tur. At hæc ubi omnia Martianus accepit, Theodoſii exēplo, cui eo tēpore ritè ſuc
ceſſerat, ut Vnnis, Gepidis & Oſtrogotthis faciliùs reſiſteret, cum Genſerico Vāda
lorum, & cum Perſarum rege inducias init. quod ſpem Atilæ fefellit. Quum enim
ab Oriēte Perſas, ab Occaſu Viſigotthas, ab Aphrica Vādalos, ab Aquilone Vnnos
Romani hoſtes haberent: conſpirantibus undique in Martianum tot gentibus, faci-
lè ſperabat Imperium perbreui Romanum iri perditum. Sed Romanus Imperator,
ut ſibi & Imperio præcaueret, & cum unico eodemꝗ maximo expeditiùs hoſte cer-
taret, cum cæteris bella compoſuit, & in Atilam quaſcunque poteſt uires intendit:
Arneſtidem magiſtrum equitum Vnnis opponit. Qui quum apud Martianopolim
hoſtibus occurriſſet, in primo prælio ſuperior euaſit: arridente aliquantulum fortu-
na fretus, dum incautiùs & nimis auidè cum callidiſsimo hoſte bellum gerit, ab Ati-
læ copijs circumuentus occubuit. Martianus Arneſtidis morte admodum conſter-

natus, conſilio hoſtem circumuenire ſtudet: quod ſæpe plus uiribus poſſe nouerat. Videbat tot gentium multitudinem, in obſequio concordem non futuram: atque ſi in Illyrico & Thracia diutius permanſiſſet, fame tantùm eſſe perituram. Quare inter reges treis facilè diſcordiam ſerere, muneribus pollicitationibusq; diuertere, aliquem in ſocietatem allicere, hoſtium conſilia interuertere ſe poſſe confidebat: nec minorem quidem ſpem in prouinciarum inopia collocabat. Quod dum intenderet Imperator, hinc prælium protrahere, hinc ſubtrahere commeatus, tentare regum animos, diſſenſionum ſemina ſerere, curare cõcordiæ ſocietatisq; ſolutionem, nutantes quoſdam ſubducere, aliqui etiam eius uerbis credere. Contrà Atila aſtu præpotens, Imperatoris Martiani conſilium præuenire, properare pugnam, in ſterili ſolo morari, commeatus undique cogere, in uberrimas regiones & oppida ſe recipere, ſeueriſsimè ſuis imperare, regum ſocietatem largitionibus & officio confirmare, milites in obſequio quauis arte retinere: quin etiam Budam fratrem, cui gubernationem Scythiæ, ædificandamq; urbem in Danubij ripa, Sicambriæq; ruinis, Budam deinde dictam, delegarat, dolo captum interfecit. Vngarorum Annales, poſt cladem Catalaunicā interfectum tradunt: quoniam quum poſt ſubactam Myſiam, Thraciam & Macedoniam, quum ex Gallia Atila Sicambriam rediſſet, fratremq; inueniſſet Sicambriam, quam muro cinxerat, non Atilæ, ſed ſuo nomine, contra mandata Budam nominaſſe: cum dolo captum, propria manu præ nimia ira obtruncaſſe prodiderunt. Diuerſas alij fraternæ mortis cauſas referunt: aut quòd mitioris ingenij uir, formidoloſas expeditiones inhiberet: aut quia cum eo ſæpe contenderet, & liberiùs argueret, quòd Gepidarum & Oſtrogottharum reges in ſocietatem adſcitos pro ſubditis ille tractaret: aut, quia cum Scythis ſe immitius ageret. Iordanis, quum nulla regni ſocietas firma ſit, ut ſolus regnaret, inſidijs fratrem intercepiſſe ſcribit. Hæc Theodoſio & Albino cõſulibus geſta ſunt. Quare Atila, poſtquam Illyricum, Macedoniam, Thraciā & Myſias paſſim igni ferroq; uaſtauerat, præcluſumq; ad Conſtantinopolim aditum Martiani copijs intellexerat, in Pannonias Sicambriam ſe recepit: quumq; è fraterna cæde non plus inuidiæ quàm terroris ubique conflaſſet, & diſſimulata pœnitentia ductus, ſe in concione purgare conſtituit. Quàm miſera ſit conditio & ſors ipſa regnantium, exemplo meo diſcite proceres: qui ut iuſticiam & æquitatem, ac mandatorum obſeruantiam edocerem, atq; ſimul oſtenderem quo ſtudio edicta & imperata præſtari debeant, fraterno heu ſanguine me id experiri prius oportuit. Fratrem unicum, quem mihi conſortem Imperij feceram, ut interficerem, me neceſſitas adegit: Romuli (ut aiunt) neceſſitate adductum, qui legum mandatorumq; contemptum fraterno quàm alieno ſupplicio ulciſci maluit. Non enim ignorabat uir ille diuinus, qui è paſtoribus ouium reges gentium facturus erat, nullum bene Imperium & regi & amplificari poſſe, niſi omnes legibus ac regi parêre didiciſſent. Quòd ſi leges & edicta pro irritis habeantur, omnia protinus miſceri uideris, & ire perditum. Iuſticia nanque ſola, non modò res publicas & Imperia, ſed ſocietatem omnem munit & ſeruat. Quinetiam facinoroſiſsimam quanque multitudinem, uelut in latronibus uidemus, qui partam æquè prædam partiuntur, æquitas ipſa ne ſolui quidem facilè patitur. Hac potiſsimùm magiſtra maiores noſtri barbaro genere nati, ita Imperium auxerunt, auctumq; ſeruarunt, ut ſui poſteri iam uniuerſo orbi leges dare confidant. Proinde meo ſanguine non peperci, ne exemplo meo facinoroſorum audaciam confirmarem: quibus tanto ſtudioſiùs cauendum eſt, ne uel minima errata committant, quanto ſeueriùs in ſeipſam animaduertẽdi iuſticia regia ſumpſit initium. Hæc quoq; patrauimus, ne ſacroſanctæ iuſticiæ numen pernicioſa quadam indulgentia inceſtaremus. Qui gubernationi ſalutiq; publicæ natus eſt, & in tanto faſtigio diuino numine collocatus, nulla priuati affectus ratione, à publica utilitate & æquitate diuerti debet. Immò quanto coniunctior eſt qui errarit, tanto ſeueriùs in eum animaduertendum eſt. In prouincias populi Romani profecturus, non tam ut earum iniurias ulciſcerer, quàm ut Scythicum Imperiũ propagarẽ, ad quod me natũ, ut par eſt, ſemper exiſtimo,

exiſtimo,(me miſerum) fratrem admonui in primis, ut regnũ pacatum diligentiſsimè curaret, iuſtè ſanctèq́; gereret, nemini ius ſuum eripi pateretur: deinde ut Sicambriam, urbem olim populi Romani, ex legione auxiliatrice conflatam, eductamq́; è Sicambris, extremis Germaniæ populis (quãdoquidem multas quondam Romani legiones, præſertimq́; Germanas in Danubij ripa collocarant, in urbeisq́; redegerãt, ut Barbaros trãſitu fluminis inhiberent) non modò inſtauraret, ſed mœnibus longè amplioribus circumduceret, demumq́; meo nomine appellaret. Quid fecit infelix? Immemor edicti, immemor mei, qui fraterna charitate, in Imperij ſocietatem, neminẽ corriualem admittentis, adſciueram, mecumq́; pariter regnare iuſſeram, præ ambitione immodica, ut nomen ac dignitatem meam ſenſim attenuaret, ut demũ unicus imperaret, regiam ſedem, contempto mandato, à ſe Budam nominauit: læſæ maieſtatis crimen, de eo tam bene meritæ, pro nihilo duxit. Quem regem creaſtis, quẽ Martis Herculiſq́; patris numẽ eſſe iubebat, non ſolũ peſſundare, ſed delere ſperauit. Quod quidem facinus ubi comperiũ habui, haud iniquo ex teſte furorẽ concepi: nondum oblitus qua charitate ac fiducia, & quãto mentis ardore, traditã Scythicæ reipublicæ ſummam acceperã, non tam mihi quàm Imperio ueſtro inſidias parari intelligebam. Ab omni ſemper expeditione, & ab ea uel maximè quæ in Imperiũ Romanum parabatur, me ſemper reuocare nitebatur. Romanos tabellarios ſæpe cum literis intercepi, notis quibuſdam obſcuris exaratis, quibus hoſtes multa, & præſertim integrum Scytharũ Imperium fratri pollicebantur, ſi à me ille deficeret, aut quauis arte me circumueniret, à belloue inito reuocaret. Immodica fides ſi fallatur, immodica quoq; indignatione conficitur. Quid plura? Ne dux uobis natus è medio tolleretur, ne Scythis Atila ſubriperetur, ne fidiſsimo propugnatore Scythia defraudaretur, ne Romanis domitandæ Scythiæ occaſio daretur, ne ſacroſanctæ iuſticiæ numen pollueretur, ne mea pernicioſa negligentia ac ſtolida charitate facinoroſorum audacia augeretur, fratrem compertis inſidijs, contempto mandato, læſa maieſtate regia, non quæſito lictore, non accito carnifice, ne reſpublica ueſtra à meo ſanguine læderetur, adortus interfeci. Fratre, quàm regno, quàm republica, quàm dignitate, carere malui. Quòd ſi neq; ſanguini meo, neq; unico fratri, reipublicæ gratia me peperciſſe uidetis: quid in alios, qui ſcelerate quid commiſerint, me facturum putatis? Pugnauit in pectore meo aliquantiſper cum publica, priuata charitas: publicæ tandem rationi priuatus ceſſit affectus: quod omnibus his qui præſunt, faciendum eſſe cenſeo, ſi optimè ſibi & reipublicæ conſultum iri uelint. Tu autem, frater infelix, mecum uſque regnaſſes, ſi pari mecum amore & publica charitate certaſſes. Non te in regni conſortiũ, frater, admiſeram, ut te mox uita priuarem: quando tecum, qui unicus, idemq́; chariſsimus mihi fueras, dignitatem & utranq; fortunam communicare uolui. Non ea cauſa te tantùm euexeram, ut te ſubinde carerem: ſed ut gubernandi labores cum honoribus pariter & triumphis tecum impartirer, ut mutuò quandoque alter alteri congratularemur. Plus tibi quàm mihi timere ſolebam. Ego labores, ego pericula obibam, ego in prælia deſcendebã, ut tuam meæ uitæ anteferrẽ. Non fratris, ſed unici loco filij te habebam. Si fortuna dediſſet, ut immaturo fato interciperer, te regni hæredem, te mei nominis defenſorem & ultorem cædis fore ſperabam. O ſpes hominum fallaces, ô miſeram mortalium conditionem, & eorum præſertim, qui in aliquo faſtigio ſiti ſunt: quibus quanto fortuna maior, tanto editior miſeriarum & periculorum cumulus accedit. Maluiſſem, ſi per utilitatem noſtræ reipublicæ licuiſſet, hoſtili manu occumbere, quàm fraterno ſanguine fœdaſſe manus. Malim tamen præpotentis iuſticiæ numen fraterna uictima pro regni ſalute expiare, quàm commiſſa in rempublicam piacula præterire. Proinde edicta, leges & mãdata ſeruare, exemplo mei ſanguinis diſcite: quæ ſint ab his regi expendẽda ſupplicia, qui eius imperia militiamq́; detrectarint, aut patria iura læſerint, aut humanitatis officia uiolarint, quæ debetis obſequia præſtare indulgentiſsimo ſupplicibus principi: & præſertim bene merentibus rectè feliciterq́; obtemperare, ut communi cum eo fortuna frui liceat: perfidiam, ſuperbiam

& infidelitatẽ,morte cautiùs euitate. Nihil exiſtimate commodius,quàm in boni regis obſequio uiuere,publicaq; commoda priuatis(ut fecimus)anteferre. Quòd ſi feceritis ,non tam Imperatore bono , quàm optimo milite Scythicarum fortuna rerum gloriari poterit. Ego autem ne fraternos manes uobis iniquos habeamus , edico , ut quæ infelix nuncupauit,uota præſtemus:inſtauratam Sicambriam, Budam appellemus:pioq; funere,ac lacte pariter & uino placare ſtudeamus. Secundum Atilæ orationem funus ſingulari pompa celebratum. Non tam Budæ fatum,quàm Atilæ fortuna dira deplorata.collachrymantem pariter & æſtuantem omnes ultrò commiſerantur, fratrem iure cæſum exclamant. Ad hæc conſolantur ſimul & hortantur,ne ſe caſu fratris excruciet,neúe Scythicæ reipublicæ deſit,regno conſulat : & ut inſtitutum ſuæ gloriæ iter,Scythicamq; fortunam proſequatur , exorant . Paucis pòſt diebus ubi ſe collegit,fraternisq; manibus iuſta perſoluit,ad bellum initum animum reuocauit,quod tot gentium imperio fretus facilè præſtitit. Quinetiam nihil uſq; adeò magnum & difficile ueniebat in mentem , quod ſe effecturum eſſe non confideret, quum bella non minus arte quàm uiribus tractare ſoleret , nihilq; magis intenderet quàm Romani imperij ruinam. Inita cõſilia proſequitur: Romanos & Viſigotthas, quos acerrimos hoſtes habebat,ne icto ſimul fœdere in Vnnos coniurarent,eò uſq; quietos dimittere ſtatuit,quouſque eorũ intima penetraret , omnemq; his coeundi poteſtatem eriperet. Quod ut aſſequeretur,Ecium Myſio genere natum , ſibiq; amiciſsimum tentauit:cum quo Ioannis tyranni temporibus de tranſitu in Italiam olim fœdus inierat. Multa pro inſtaurando imperio Romano pollicetur,ut ſibi Viſigotthas,quos ſeruos ſuos & profugas appellare ſolebat, Romano fœdere punire liceret. Contrà uerò cum Theodorico Viſigottharũ rege , qui Valliæ regi ſucceſſerat, clam agebat , ut cum Vnnis, Gepidis, Oſtrogotthisq; cõſanguineis, Occidentis Imperiũ tutò retinere,quàm cum perfido ſuperboq; Romano hoſte periclitari mallet. acceptas ad hæc clades , & impẽdens à Romanis excidium, qui iniurias cumulatiſsimè ulciſci ſolent,commemorabat. Confirmabat in hoc eius perfidiam Genſericus Vandalorum rex:quippe qui Viſigotthas hoſtes formidans ,ut Iordanis ait,multis largitionibus Atilam in eorũ bella præcipitabat. Nam quũ Theodorici filiam Vnnerico filio coniugaſſet,eiq; ob ueneficij ſuſpicionẽ nares abſcidiſſet, turpiq; uulnere deformatam patri in Gallias remiſiſſet,haud ſibi parũ à Viſigotthis timere cogebatur:quare Atilam aduerſus Theodoricũ magnis muneribus die noctuq; irritare contendit. Atila (dolorũ artiſex quippe cui mos erat,hoſtẽ prius arte) quàm armis oppugnare legatos ad Valentinianũ miſit, quib. Viſigotthas Romanis ſuſpectos reddere conabatur. Eis hæc mãdata dedit:ſibi cum Romano imperio nihil eſſe,quo bellũ aliquod utrinq; moliri oporteat:immò ſe Romanos obſeruaſſe,& eorum ſocietatẽ nunquam contẽpſiſſe:ſed cum Theodorico ſibi rẽ eſſe, qui Viſigotthas Vnnorũ ſeruos ac profugas in ditionem ſuam uindicauit,alienæ gentis imperiũ uſurpauit. Neq; diutius ſe paſſurum Gotthos ſub alieno iure uerſari, quinetiam armis eos in priſtinã conditionem aſſerturũ. Item polliceri,ſe imperio Romano in quouis bello auxilia magna daturum,ſi cum Theodorico ipſum æquo animo decertare patiantur. Perpetuũ quoq; fœdus ſe cum Romano principe icturũ,ſi Gotthos,qui Italiam igni ferroq; uaſtarint, urbi Romæ gentiũ reginæ perpetuã notam inuſſerint, maieſtatem imperij Romani æterna ſugillatione fœdarint,cumulatiſsimas ſibi pœnas expẽdere permiſerint. Ad Theodoricum cõtrà ſcribit,admonens,ut Romanam fugiat ſocietatem , qua nil ſibi (ut ſuprà diximus)pernicioſius eſſe poſsit. Intellexerat eius inſidias Valentinianus: ad Theodoricumq; ſcripſerat,haud aliter Atilæ reſiſtendũ,ac orbis pernicioſiſsimo tyranno:cui tantum ineſſet audaciæ,ut totius orbis Imperium,tanquam ſibi uni debitum aſſerere niteretur.neque belli cauſas quærere,neq; iuſtè id indicere ſolitum:id duntaxat putare legitimum,quod ſæua libido iuſſerit:eum communẽ omnium inimicum,cõmunia quoq; ab omnibus odia mereri. Proinde oportere Viſigotthas Romanæ reipublicæ adiumento eſſe,cuius ne mediocrem quidem partem poſſiderent:

præcauere

præcauere dolos Atilę, unaq; cum Romanis in eum coniuraret. quod ni fecerint, per breui communem utriſq; ruinam adfuturam. Ad hæc Theodoricus, coercendam eſſe Vnnorum audaciam, neq; animos neq; uires his deficere oportere, qui iuſtè pugnare coguntur. Neque bellum graue futurum, quod iniquitate cauſę labefactatur: Deum iuſtas in bello fouere partes, proinde ſe nunquam Romanis, ut par eſt, neq; regno ſuo defuturum. Ecium artem Atilę non ignoraſſe, exitus oſtendit: quando Theodoricum literis admonet, quid fieri opus ſit, & quot & quanti inſint Barbaro doli: qui niſi pari arte eludantur, his omnino cedere oporteret. Rempublicam Occidentalem Valentiniani Romæ imperantis auctoritate gerebat Ecius, uir bellicociſsimus ſemper habitus, & hoſtibus admodum formidoloſus. Gallias pariter cum Hiſpanijs gubernabat. Neque ſibi prudentia & fortitudo deerat, quando pari cum Barbaris aſtu certare poterat: neque Vnnorum huncartes uireſq; latebant, quippe qui olim depoſita poteſtate, quum in agro degeret, ibiq; quum inimicus quidam repentino eum incurſu opprimere tentaſſet, profugus ad urbem, atq; mox in Dalmatiam & Pannoniam confugiſſet, ad Vnnos demum peruenit: quorũ amicitia opeq; uſus, principum gratiam, interpellatamq; poteſtatem recuperauit. Quare haud inſcius, cum quanto & quàm feroci hoſte res ſibi foret, Theodoricum, exercitum quantumcunq; poteſt, cõparare monet: proceres adhibet, quãdo non tam de dignitate, quàm ſalute communi ageretur, & qua cum gente bellũ gerendum ſit edocet. Theodoricus iam à Valẽtiniano ac Ecio edoctus, quid fieri oporteret, neq; fraudulentũ Atilæ ingenium ignorans, omne ſtudium ac diligentiam in comparandum exercitũ intendit. Sex ei filij erant: Fridericum, Euricum, Rotemerim & Hunnericum domi relinquit, ut regno præſint, ius dicant populis, cæteraq; diſponant: Thoriſmundum & Theodoricum maiores natu, ſecum commilitare iubet. Gotthos undique cogit, multas legiones inſtituit: totam Galliam Narbonenſem, Tarraconenſemq; Hiſpaniam, nomina dare iubet. Omnes ferè arma ſumere cogit: ſiquidẽ ingentes & innumerabiles Vnnorum copias eſſe arbitrabatur: & eo maiorem exercitum Atilam comparare nouerat, quo potentioribus cum hoſtibus ſibi rem eſſe intelligebat. Ne ſeruis quidem, neque agricolis omnino parcendum eſſe reputauit. Duo filij Imperatoris pariter & militis officia præſtare, turmas cohorteſq; cõſcribere: arma, munitiones & tormenta parare, certatim ac ſollicitè curare omnia, patri animum augere, populorum animos ad glorioſum bellum hortari. Contrà, tam generoſa prole pater gloriari, maiorũ exempla his referre, quibus iuuenilia pectora ſuccenderet: quanta Gotthorum geſta fuerint, & progenitorum robora, ritè recenſere: neque quicquam duxiſſe turpius, quàm mortem, hoſtem'ue timere: nihil reformidare, præter turpem uitã. Quare tanta Gotthorum manus breui tẽpore coacta eſt, ut cum magno quouis exercitu tutò certare poſſet. Ne minore quidem ſtudio & celeritate in Italia Valentinianus, & Ecius in Gallia utebatur. Imperator delectum habuit, ſpontè omnes nomina deferebant, ne ab Vnnis ea quæ à Gotthis olim acceperant, pati cogerentur. Scythicum in Gotthis furorẽ experti, eo magis timere cogebantur: quin etiam ſi licuiſſet, ſpontè ſua matronæ nomina detuliſſent. Augebat metum Atilæ rumor, non modò quòd Myſias, Thracias, Illyricum & Achaiam immani quadam & inaudita crudelitate uaſtaſſet: ſed quia Theodoſio & Albino conſule fratrem unicum, conſortem regni, temerè ſuis manibus interemiſſet. Quamuis liberalem audirent, humani tamen ſanguinis auidiſsimum intelligebant. Auxerat Italiæ Galliæq; tumultum, cum ingenti animorum conſternatione, ficta de Vnnis fama: quòd humano ſanguine, utpote qui Scythæ ſunt, ferino more ueſcerentur: quòd hoſtium capita ad equorum pectora ſuſpenderent: quòd eorum caluarijs pro gemmatis poculis uterentur: quòd Marti Herculiq; patri mactarẽt hoſpites: quòd patres ſenes interficerẽt, interfectoſq; auidiſsimè ac ſolenniter deuorarent. Addebant pleriq; feritati, quòd equino ſanguine uiuerẽt, alienigenas nullos amarent, omnis prorſus expertes humanitatis. Nec minus quidẽ orthodoxæ fidei Chriſti optimi maximi timere cogebantur: quippe Atilam intelli-

gebant

gebant nulla ueri numinis religione teneri: quinetiam nihil dira crudelitate putare religioſius, nullam'q; humana uictima præſtantiorem exiſtimare: nihil aliud quærere, quàm humani generis ſeruitutem ac interitum imperij Romani. Italorum multi, qui diem ſuum incruenta morte obijſſent, eos felices exiſtimabant: quippe quos tanquam diuina quadam benignitate, ex hac miſerrima uita ereptos reputabant. Alij contrà, priſcorum temporum non ignari, barbararum'q; memores iniuriarum, & animo longè fortiore muniti, hos beatos prædicabant, qui his temporibus nati eſſent, quibus Scythicam immanitatem ulciſci liceret: pro animi conditione quiſq; loquebatur. Eò tandem res Itala cum Gallica redacta fuerat, ut pars magna neceſſitate, ſponte cæteri, fortes animos præſtare uiderentur. Accedebant prodigia & horrenda ſigna, quæ publicum metum augebant. Procera deorum ſimulachra non ſolùm noctu, ſed interdiu uiſa, quæ ſibi pro ſe quenque præcauere iuberent: ſanguineæ è cœlo guttæ defluxere, bicipites infantes editi, ſacra tecta in pleriſque locis de cœlo tacta. Vox nocte audita ſæpe, Caue tibi Italia: dij quoq; è puluinaribus auditi. Multi ſolo metu occubuere, quia neq; focis neq; aris Atilam parcere ferebatur. Inter hæc Valentinianus eo audacius omnia agere, habere delectum, legiones & auxilia undique cogere, & nihil ſtudij ac diligētiæ prætermittere: ardentius omnia Ecius ſollicitare: percuſſo cum Theodorico fœdere, Romanas ex Italia legiones educere, ad omneis populi Romani prouincias legatos continuò mittere, qui auxilia ualidiſsima petant: uniuerſam Galliam Germaniam'q; uexare. Legatorum opera Burgundiones, Saxones, Riparioli, Lambriones, Romani quondam milites: item Meroueus rex Francorum, qui Clodioni patri in regno ſucceſſerat: Sarmatæ, Lutetiani & Armaciani, unà cum Gotthis & Romanis contrà Vnnos coniurarunt. Innumera profectò fuit auxiliarium copiarum multitudo, quæ ad Ecium & Theodoricum in Gallias conuenerat: quare exanimata ſociorum pectora, haud parum inſtaurata ſunt. Qui ſalutem paulo antè deſperarant, nunc ultrò præpotenti hoſti occurrere cupiunt. Ducibus nimium confidebant, qui uiribus, aſtu, prudentia, ac rerum experientia præpollerent. Addebat animos Ecij fortuna, cum non mediocri ſapientia coniuncta, quæ in re potiſsimū militari ſuum exercet imperium. Theodoricus & Ecius, qui tot copias ductare cogebatur, ut utriuſque gentis ſeruaret imperium, nil Atilæ congreſſu auidius optabat, nec quicquam reputabat antiquius. Ante hoſtis aduentum, in diuerſis locis ſtatiua habuit, commeatus undique aduehi mandauit: per uaria oppida diſpoſuit annonam, ne qua fortè rerum inopia, militum immenſa multitudo laboraret: omnia quæ bello ſunt uſui, prius ita prouiderat, ut nihil deeſſe uideretur: præſidia per ciuitates ubique diſpoſita: itinera quæcunque poterant, ubique præcluſa, impoſita'q; præſidia. Quæ quidem omnia quum per exploratores uarios ad Atilæ aures perueniſſent, ſuæ quandoque audaciæ pœnitentia ſubijt: illud'q; magis ac magis indoluit, quòd neque multùm ſuas arteis aduerſus Romanos proficere, quinetiam illis patefactas eſſe, ac pari dolo eludi intelligeret. Dum inter Gotthos & Romanos diſcordias ſerere ſtudebat, & inter ſerendum in horum intima penetrari ſperabat, deprehenſas eius inſidias aduertit: dum alijs dare uerba conabatur, accepiſſe potiùs quàm dediſſe uiſus eſt. Nam dum iſta molitur, hoſteis potius tacitè admonuiſſe, ut bello ſe accingerent, quàm fefelliſſe uidebatur. Quinetiam ſi id honeſtè facere potuiſſet, bellum potiùs detrectaſſet, quàm his hoſteis artibus irritaſſet. Sed ne à magnanimitate ſua deficere uideretur, ad apertum bellum animum intendit.

DVM maximis Atilæ animus fluctuat inceptis, qui Sicambriam ſe receperat, omnium ibi procerum conuentum edixit, ut de futura expeditione decerneret. Conuenere undique principes, in primisq́ Thetricus Veronenſis, acerrimus olim Vnnorum hoſtis: quem Atila non ſine maxima liberalitate ac officio ſibi conciliarat, familiariſſimumque reddiderat. Hunc quoque frequentiſsimi Germanorum proceres ſequuti ſunt, ut in Scythicam ſeſe beneuolentiam pariter inſinuarent. Qui quum Sicambriam præter opinionem regis ueniſſent, gratiſsimo omnes hoſpitio admiſſi, ac uultu quoque regio multo gratiore excepti ſunt. Thetricus igitur regali beneficentia uictus, & inconſtantis ingenij compos, quum in Romani belli ſermonem ex dedita induſtria incidiſſet, nimiumq́ ſtuderet aſſentatione placere, nutantem aliquandiu regis animum confirmauit. Occiduas enim imperij Romani prouincias inuadendas eſſe ſuadebat, quando præſidijs legionibusq́ carerent, & triumphorum materiam non mediocrem offerrent. His uerbis Atila admodum confirmatus, neque inſcius quos hoſtes habiturus eſſet, quàm ingentiſsimas potuit copias comparauit. Non ſolùm per uniuerſam Scythiam delectum habuit, uerumetiam auxiliares quaſcunque potuit copias, undiq́ con[t]r[a]xit. Cui ſe ſocios pariter addiderunt, Ardericus Gepidarum rex: item Valemir, Theodemir Vindemirq́ fratres, qui Oſtrogothis imperabant. Acceſſere quoque Marcomãni, Sueui, Quadi, Eruli & Turingi, pari ſpe prædæ ducti. Quos quidẽ quingenta circiter armatorum milia fuiſſe ferunt. Ad hęc ſummam carrorum multitudinem, ac cætera quæ bello ſunt uſui, comparauit. Nam & plauſtris caſtra pro uallo munire, & in prælio præſertim, ad circumueniendos hoſtes, Vnni Scytharũ more uti ſolẽt. Sed antequàm è Pannonijs moueret, ne ab arte ſua deficeret, impetrandam ab utroq́ hoſte clàm pacem tentauit: ut dum cum altero pugnaret, ab altero tutus eſſe uideretur: qua re facilius uictoriam ſperaret. Quod ubi obſtinatis animis denegatum iri intellexit, Illyricum totum diripit & incendit: mox Germaniam tanto furore aggreditur, ut uicos paſſim & oppida concremaret, omnes cæderet, ſacra & prophana æquè dirueret, nec ætati nec ſexui uſquam parceret. Omnia cædibus, rapinis & ululatibus complebantur: facilem ex immani ſæuitia uictoriam ſe conſequuturum eſſe confidebat. Magnæ Germaniæ tantùm pepercit: quia Marcomanni, Quadi & Sueui, quos cum Atila commilitare diximus, è Rethorum, Vindelicorum, ſuperiorisq́ Pannoniæ conſpectu ulteriorem Danubij plagam habitabant. Superato tandem Adulæ montis iugo, in Heluetios ubi deſcendit, pari crudelitate graſſatur. Quicquid intra Rhodanum Rhenumq́ interiacet, paſſim diripit. Inundantis Nili more, in ſuperiorem inferiorq́ Pannoniam, quæ cis Rhenum in Oceanum uſq́ protenditur, ac demùm in Galliam Belgicam cum exercitu effunditur: incurſat, miſcet ac turbat omnia. Conſtantiam, urbem munitiſsimam, obſidet, oppugnatq́. Sigiſmundum, eius regionis principem cum magna manu occurrentem fundit, fugatq́. Qui ubi mox Baſileam urbem ſuam ab hoſte obſidendam eſſe intelligit, ſuæ ac regni conſuluit utilitati, pacem per legatos ab Atila impetrat: pollicitus, ſub eius ductu & auſpicijs ſtipendia ſe facturum, & grata ſemper obſequia præſtiturum. Succedentem fortunam Atila nequaquã remoratur, ſed ultrò progrediens Argentuariam, quam nunc Argentinam dicunt, acri obſidione circumuenit. Quæ etſi nullo munitionis genere careret, ita tamen diu noctuq́ admotis undique machinis quaſſauit, ut urbe breui tempore potiretur: præda ingens hinc abacta, & non mediocris patrata cædes. Tantus itaq́ pauor Gallos inceſſerat, ut cũcta deditionem oppida ſponte facerent: ſed parum quandoq́ deditione profecerant, quando per eam à uita parum, à direptione ſe minimè redimebant. Direptam Argentinam, dirutis mœnibus Polyodopolim † edixit appellari, quaſi multis uijs acceſſibilẽ: ac edicto addi-

dit,

dit, indicta capitali mulcta, in uictoriæ ſuæ monumentum, ne qua ex parte quaſſa mœnia reſarcirentur. In Rhemenſes caſtra deinde mota, quos quum opulentiſsimos accepiſſet, pari furore oppugnare cœpit. Quum oppidani aliquantiſper obſtinatè reſiſterent, dum uarijs ſententijs diſtrahuntur, & dum de facienda deditione cogitarent, & ea quidem conditione, ut dimiſſis fortunis ſalui ac incolumes abirent, tanta ui expugnationem adoritur, ut nuſquam ſit ceſſatum, donec Vnni urbe potiti, cuncta diriperent. Tanta in oppidanos commiſſa cædes, ut nulli ferè euaſerint: nulla templorum, nulla ætatis ac ſexus habita ratio: religio & pietas cum humanitate uidebatur extincta. Nicaſius enim urbis pontifex maximus, nimia ſanctitate clarus, ac ſenio grauis, & fortiſsimus Chriſtianæ fidei aſſertor, regio iuſſu in foro obtruncatur. Omnibus aris iniectus ignis: multiq; ſacerdotes, matronæ ac uirgines, quæ in ſacras ædes, ut etiam apud deorum ſimulachra tuerentur, ſanè confugerant, apud aras cæſæ ſunt. Sed quãdo de Nicaſio uiro ſanctiſsimo iam mentio fieri cœpit, ne quid in oratione piaculi committatur, aliqua referemus. Paulo antè tempore quàm in Gallias Vnni penetrarint, præter ea quæ dicta ſunt, multa (ut Annales referũt) ſigna apparuere, quæ diram temporum leuitatem portenderent. Aſſidui in primis terræmotus: uaria cœlum prodigia edidit. Sub aquilone per noctem ignis perpetuus in æthræ ſpeciem uidebatur, & in eo lineæ haſtarum ſimulachra referentes: crebra lunæ obſcuratio & defectus, etiam cometes. Quæ quidem omnia ingentẽ Galliæ ruinam minabantur: & hæc Nicaſius ſæpe prædixerat, & Amanus Aurelianẽſis epiſcopus: qui ut diuinam deprecarentur iram, aſſidua concione Gallos ad reſipiſcentiam ac ueram religionem hortabantur. Rhemenſes ab Vnnis obſeſſi Nicaſium conſulunt, utrum potiùs agendum: an Vnnis facienda deditio, an pro ſalute urbis fortiſsimè dimicandum. Ad hæc Nicaſius: Vrbem (inquit) quando à Gallis diuina iuſticia pœnas exactura eſt, nullis profectò uiribus propugnari poſſe: diuino Rhemenſibus numine barbaricum exitium imminere: neq; tamen omni ex parte populo eſſe deſperandum, ſed morti ſpontè occurrendum, ut ſupplicio corporum, lætam immortalitatem animorum conſequantur. Proinde ſe paſtorem, pro ſuis primùm ouibus ultrò moriturum: quinetiam non ſecus pro hoſtium ac amicorum ſalute omnibus orandum, diuinamq; miſericordiam præ mortis patiẽtja implorandam. Eutropia quoq; ſoror, ne minore quidem uehementia, ſublatis in cœlum manibus, populum ad pulcherrimam ac ſalutarem mortem elata uoce ſuſcitabat. Non minus auctoritate pontificis, quàm uirginis exemplo ad martyriũ ſuccendebantur omnes: conceptus hinc pudor & religio multitudinis animos confirmabat. Soluta concione, populum ad implorandam deorum opem, in baſilicam diuæ Virgini dicatam ducit. Effractis portis, & irrumpente hoſtili agmine, Nicaſius cum ſorore ſtans pro templo, forti animo infeſtam cohortem expectat, & appropinquanti his uerbis occurrit, elatá que manu ſilentium indicit: Quando diuino nutui maxima quæq; poteſtas obtemperat, cur uictoriam (inquit) in dignitatis noſtræ rabiem conuertitis? Si nobilium bellatorum eſt titulus, Parcere ſupplicibus, & debellare ſuperbo: cur in Chriſtianam prolem, ſuo Deo humilem, uobis non modò ſupplicem, ad pedesq; procidentem, ſed imperio ueſtro parituram, & nunc ueniam implorantem, tam atroci uultu & infeſtis armis ſæuire contenditis? Vos etiam homines eſſe mementote, uerum Deum agnoſcite, fandi nefandi'ue non immemorem. Nolite humana cæde & immani crudelitate, diuinam in uos iram prouocare: ne ſaluti ueſtræ potiùs inſidias tetendiſſe, quàm excidium noſtrum anhelaſſe uideamini. Quòd ſi oues meas omnino trucidare pergitis, me cum germana primùm obtruncate, hanc pro populi ſalute primam Deo uictimam mactate: at ſi cæteris parcere nolueritis, multo plus ueræ ſalutis, quàm excidij uos Chriſtianis allaturos eſſe ſcitote. Talia iactantem immanis turba obtruncarunt, abſciſſum ſubinde caput, aliquantiſper, diuina uerba retulit, illudq; in primis: Viuifica me ſecundum uerbum tuum, Domine. Eutropia, quum in ipſam Barbaros ſæuitiam remiſiſſe conſpiceret, uerita ne ad ſtupra fœda reſeruaretur, in fratris in-

terfectorem, infeſtis unguibus inſilijt: ſanctum fratrem (exclamans) magno ſcelere obtruncaſti, ſororemq; tibi ſeruas abutendam, iamiam diuina te ſentẽtia damnatum teneo. moxq; manibus oculos eruit. qua quidem indignitate, confeſtim ab alijs interficitur. Cæteri deinde ad unum omnes cæſi: tantumq; ſanguinis effuſum, ut ſiccis urbs pedibus luſtrari non poſſet. Horrenda deinde monſtra ſubſequuta. Cœleſtiũ numinum acies, quaſi dimicantes per urbem diſcurrere uidebantur: uoces in templis, et planctus auditi: inſani per noctem uiſi lemures, horrendiq; apud aras ſonitus. Quare tantus hoſti terror inceſſit, ut urbem deſeruerit. Ciuium cadauera, quæ paſſim ſtrata iacebant, ab omni corruptione immunia, diuino quodam miraculo ſeruatá, miro demum odore fragrabant. In deſtituta urbe lumina nocte multa uidebantur, ſuauiſsimi cantus audiebantur. Quare pauciſsimi, qui è tanta cæde ſuperfuerant, diuinoq; iuſſu in patriam ſe receperãt, ſancta corpora incorrupta & redolentia inuenerunt: ſtupore magno correpti, ritè humi recondunt: in primisq; pontificis truncum nobili ſepultúra donant, Eutropiam uirginem propè ſepeliunt: mortuorum fortunæ inuident, & gratulantur. Quiſque ſuorum corpora diſquirebat, inuentaq; ſine tabe & fœtore, non tam lachrymis, quàm religioſis ac lætis oſculis amplexabantur. Ciuitatis reliquias cogunt, quia multi præ nimio metu ante obſidionem procul aufugerant: urbem inſtaurant: Nicaſium & Eutropiam, ob miraculorum multitudinem inter deos referunt, araſq; pientiſsimè dicant, patrioſq; deos appellant. Sed de Nicaſio hactenus. Nondũ Vnnorum furor Rhemenſi excidio expleri poterat, ſed fortunæ dexteritate debacchabatur indies. Aurelianã urbem opulentiſsimam, ab Aureliano Imperatore nominatam, Atila obſidere ſtatuit. Quò quũ caſtra mouiſſet, traiecto Sequana fluuio, qui Belgicam à Lugdunenſi Gallia ſeparat, & contra Britanniam ad Rothomagum urbem, in Oceanum mare demergitur, tanta ui oppugnationem adoritur, ut nil magis anhelare uideretur. Hanc uetuſtam Cenomannorum urbem fuiſſe uolunt, non minus opibus quàm munitione populoq; præſtantẽ. Eam quamuis arctiſsima circumuenit obſidione, & admotis machinis grauiter oppugnat, parum tamen proficit. Nam oppidani neque deditione, neq; muneribus, neq; conditione aliqua hoſtilem ſæuitiam ſedari poſſe ſperabant. Confirmabant opinionem, finitimorum exempla. Nam non ſolùm forum Tiberij, Conſtantiam, Heluetios & Rhemenſes: ſed Parrhiſios, Sequanæ accolas, multaq; oppida & pagos pari fœditate diripuit. Vna obfirmatis ſpes erat animis, aut fortiſsimè reſiſtendo ſe tueri, & longa Barbaros obſidione defatigare: aut ſi aliter acciderit, pulcherrimè mori, ut iactura corporum animos à morte redimerent. Dum Atila per Galliam Belgicam & Lugdunenſem, ueluti lupi more inter armenta graſſatur, Ecius patricius Romanas copias cum Viſigotthis per Narbonenſem Galliam coniungit in: Tholoſanumq; agrum, ubi Theodoricus reſidebat, cum exercitu ſe recepit. Ab uniuerſis ſocijs populi Romani auxilia contrahit, ut confidentiùs cum hoſte manus conſerat. Quod ubi nouit Atila, ancipiti conſilio uexabatur, an ultrà tenderet, & cum hoſtibus congrederetur (quod Alanorum, Sarmatarum, Saxonum & Viſigottharum trophæa, quos Vnni ſæpe uicerant, ſtipendiarioſq; fecerant, planè ſuadebant) an uerò explorata Ecij uirtute, experientia & fortuna bellica, pugnam detrectaret, quòd Vnni bello nonnunquam antea ab Ecio fuſi et fugati fuerant. Spe tandẽ uictoriæ ductus, qua nimium æſtuabat, relicta Aurelianorum obſidione, ut hoſtem audacia uinceret, mox Lugdunum, deinde in Narbonenſem Galliam contendit. Alij profectò ſcriptores rem aliter tradiderunt, & ſub alijs Imperatoribus geſtam prodidere. Anianum Aurelianenſem epiſcopum, uirum profectò omnium iudicio ſanctiſsimum olim habitum, liberatorem Aurelianæ urbis fuiſſe aiunt. Hic multa antehac ſanctitate ſua miracula edidit. Nam quum urbem deſignatus pontifex aditurus eſſet, Agrippinum magiſtrum equitum admonuit & orauit, ut ſolennem ſui aditus diem, damnatorum impunitate, & coniectorum in carcerem liberatione celebraret. Quod quum ille abnuere pergeret, demiſſus è cœlo lapis in caput decidit: relatus in cubiculum, dum ſanguinis profluuio

mors immineret, uiſitantem uirum admiſit: à quo impoſita continuò manu liberatus eſt, ſanctoq́ prodigio correptus, omnes miſerabiles, extremo ſupplicio mulctandos impunitate donauit. Ananū igitur arctiſsima urbis obſidio huc adegit, ut pro ſalute ciuitatis omnia cogeretur experiri, in primisq́ diuinam opem, qua nullum maius præſidium optari poteſt. Quare ſolennes ſupplicationes celebrari, ipſe cum uniuerſo ſacerdotum collegio urbem luſtrare, ſacra corpora per alta murorum ambulacra circumferre, ſacra carmina concinere: IESV Chriſti optimi, maximi ac mortalium liberatoris auxilium implorare. Cui dum ſacerdos quidam ab hoſtibus captus per contumeliam illuſiſſet, dicens: Quod nunc facis, nos quoque incaſſum id omne feciſſe, ipſumq́ Deum nunc fidelium immemorem eſſe factum: præſentanea continuò morte correptus interijt. Redintegrato prælio, admotis undiq́ urbi tormentis, populus ad aras uniuerſus confugit. Pontifex eum Deo tantùm confidere iubet: mox Deum exoraturus mœnia conſcendit, & ubi dextrum ſibi numen adeſſe ſenſit, in barbaros expuit. Emiſſo oris excremento, tam profuſi mox imbres continuò defluxêre, ut quatridui ſpacio nemo hoſtiū, pugnandi cauſa, ueſtigio pedem mouere poſſet. Diluuio caſtra obrui uidebantur: ingenti tempeſtate & ui uentorum tentoria multa extirpata ſunt, Scytharū multi torrentibus tracti, de cœlo quoque plerique tacti. Deſidente ui nimborum, Anianus ex urbe prodijt, ut Atilæ ſedaret animum, & plebis ſuæ liberationē imploraret. In cuius conſpectu ubi ſe conſtituit pater, thiara & pontificio habitu uenerandus: Cur Atila Chriſtianum (inquit) populum tam fera crudelitate perſequeris, cur humano ſanguine non expleris? Si diuino quodam numine flagellum Dei factus es, in facinoroſorum & prophanorum ſupplicia tuam conuerte ferociam. Reſipiſcentibus, & uera pœnitentia ductis ac humillimè ſupplicantibus, diuino exemplo ignoſcendum eſt, Atila: quando cor contritum et humiliatum Deus nō aſpernit. Collige quandoq́ te ipſum, & ſacerdotis huiuſce uera prædicantis (quum principum limina ueritas nunquā adeat) intentiùs accipe. Memento te natum eſſe hominem, & te ab humanitate deſtitutum eſſe non oportere, cum impijs bonum exitum ſperare non liceat. Et ſi Vnnus & Scytha es, Scytharū tamen plerique ſunt populi, quibus ſuapte natura eſt religio ingenita: & iure Baſilici, ueluti reges appellantur. Quā ſortitus es poteſtatem, te à Deo potentiſsimo, à quo omnis (mihi crede) poteſtas delegatur, accepiſſe reputa. Impiorum, & non fidelium ac innocentum te flagellum & ſupplicium Deus eſſe iuſſit. Recognoſce poteſtatē diuinitùs tibi traditam: quaſi abuti perrexeris, haud difficulter amittes. Iuſticia & pietas regnorum fundamenta iaciunt: at ubi hæc duo ſacra regum numina exploſa receſſerint, nullum ita munitum eſt Imperium, quod extemplò non corruat. Miſericordiam tuam imploraturi, rex maxime, uenimus, pacemq́ cum uenia poſtulamus. Si ius diuina uoluntate, & humana culpa in armis ſitum eſt, nō iniqua petimus. Non conquerimur, quòd ab his oppugnamur, quos non modò non læſimus, uerumetiam nunquam nouimus: neque iniuſtam oppugnationem, quando ita numina patiuntur, incuſamus: ſed ut deditionē & imperata facturos clementer accipias, uehementer oramus. Nil aliud petimus, niſi ut hunc populum regno tuo non indecorem, urbe fortunisq́ ſuis donare digneris, qui non aliena, ſed ſua poſtulat: non tuum detrimentum, ſed tui obſequium implorat, incolumitatem liberorum, pudicitiam matronarū, & fortunarum conſeruationem expoſcit, pacem ac ueniam exclamat, patriæ excidium deprecatur, & in tuo ſeruitio, ſi poſtulata conceſſeris, ſe perpetuò uicturum, & gratiſsima ſemper obſequia præſtiturum pollicetur. Proinde Aurelianos pace ac uenia dona, tutos & incolumes eſſe iube: ſolue obſidionem iniuſtam, anhelatam rapinam inhibe, & caſtra hinc amoueri continuò impera. Quod per IESV Chriſti optimi maximi & liberatoris noſtri paſſionē, iterū iterumq́ ſupplicamus. Quod ni feceris, hunc ſub diuina tutela populum eſſe ſcito, neq́ diuinum iudicium, quod tibi imminet, te euaſurum exiſtimato. Ad hæc Atila crudelitati ſuæ nimis obnoxius, qui ſacris precibus aures obſtruxerat, & ad Chriſti mentionem excanduerat, eum confeſtim abire iubet, & ni ci

tò abicrit,

tò abierit, mortem interminatur. Anianus, re infecta in urbem rediȷt, deſperatum populum adhuc bene ſperare iubet, ad diuinum auxilium hortatur. Ipſe clàm diuina ope fretus urbe egreditur: ac nemini uiſus, per media hoſtium caſtra, ad Ecium iter facit, haud procul hinc cum Thoniſmundo, Theodorici filio, caſtra metantem: imminentis admonet neceſſitatis, cumq; cum Romano Gotthicoq; exercitu opem properare atteſtatur. Ecius re cognita, cum copiȷs aduolat: Vnnos incautos, & nil ſibi timentes, in caſtris aggreditur. Excitato tumultu, pars arma capere, fuga ſalutem plerique quærere: munitiſsimas ſtationes aliȷ occupare, miſceri ac turbari omnia. Interea qui pro uallo pugnarunt, occubuere multi, ſauciȷ fuere aliȷ: qui è caſtris aufugerant, ut in proximis ſyluis deliteſcerẽt, omnes ferè cæſi. Ex his multi in Ligeris fluenta (qui è Cemenis montibus non procul ab Aluernis oritur, & Lugdunenſem à Celtica & Aquitania Galliam diſterminans, in Oceanum longè dilabitur,) ſe proȷciunt. Oppidani reſumptis animis ex urbe prodeunt, ac cædem augent. Quod ubi rex Atila uidit, collectis copiȷs obſidionem ſoluit, inq; proximum montem ſe recepit: cogitans, non cum oppidanis, ſed hoſtibus inſtructa acie eſſe confligendum. In hoc Anianus prælio ex Vnnis multos planè ſeruauit, quos coram ſe cædi ægrè ferebat, ſacriſq; precibus à Romanis & Gotthis redimebat. Aureliani pontificia uirtute liberati, Deo gratias agũt, apud omnes aras ſacra faciunt, modulatos hymnos Deo concinũt, religionem augẽt, mutatis moribus pietatẽ colunt, liberatorẽ urbis IESVM Chriſtum longè religioſius adorant, hunc unicum & uerum Deum exclamant. Eo anno tanta frumenti copia exuberauit, ut non ſolùm periculo hoſtili, ſed fame urbem mirè Deus liberaſſe uideretur. Anianum paucis pòſt annis uita defunctum, de populo ſuo optimè meritum, inter deos referunt, eiq; anniuerſale ſacrum piè concelebrant. Plerique ſcriptores Atilam idcirco Aurelianam obſidionem dimiſiſſe produnt, quòd Ecium, quem pro ſpectata uirtute, & geſtarum rerum gloria nimium uerebatur, in Narbonenſem Galliam cum magno exercitu ueniſſe, caſtraq; cum Gotthis haud procul à Tòloſa coniunxiſſe nouerat. Iordanis ab his longè diſſentit, Sangibanum Alanorum regem, futurorum metu perterritum, Aurelianam Lugdunenſis Galliæ ciuitatem ultrò Atilæ traditurum fuiſſe pollicitum: etiam Theodoricum, Gotthorum regem, re intellecta, Aurelianum diruiſſe, ac Sangibanum habuiſſe ſuſpectum: eumq; ne à Romana ſocietate deficeret, né ue nocere poſſet, in medio inter auxiliares copias collocaſſe. Quod ubi ab Atila intellectum eſt, ex alta cum ſpe continuò excidiſſe. Videbat enim, ſi Alanos à Gotthis diuellere poterat, ſe cum hoſte tutiùs congreſſurum. Vngarorum Annales longè diſſentiunt, conflictumq; Catalaunicum & Aurelianã obſidionem Rhemenſi anteponunt: Atilamq; antè Gallias ingreſſum, Conſtantiam, Luzonium, Byzantiam, Chalonum, Maſticonem, Lingonem, Burgundiam & Lugdunum ante Aurelianos & Rhemenſes expugnaſſe. Vtrum potiùs aſſeramus, nondum ſatis compertum habemus. Sed Atilam, dimiſſa Aurelianorum obſidione, dum in Narbonenſem Galliam aduerſus Ecium Theodoricumq; contendit, Lugdunum tunc expugnaſſe credimus: uetuſtiſsimam quidem urbem, ac intermediæ partis Galliæ metropolim, in eoq; colle ſitam, ubi Arar amnis Rhodano commiſcetur. Florente imperio Romano, hæc quoq; & opibus & uiris mirificè claruit. Emporium ibi celeberrimum habebatur, magno ciuitatis uſui accommodatum: aurea argenteaq; moneta ibi cudebatur, ducesq; à Romanis deſignabantur. Templum quoq; nobiliſsimum communi Gallorum impenſa factum, Auguſtoq; Cæſari dicatum, quod ſtabat ante urbem, ubi fluenta coeunt: in quo ara eſt dignitatis eximiæ, ſexaginta gentium numero inſcriptum titulum habens, & earum ſingularum una ſtatua, altera ſubinde ingens ara ſita eſt. Segoſianis omnibus Lugdunum præſidebat. Ad aram, poetarum, cæterorumq; ſcriptorum cèrtamina agebantur: ubi quicunque ſuccubuiſſet, aut ſpongia delere ſcripta, aut in profluentem demergi cogebatur. Clariſsimam igitur urbem tanta rabie Atila circumuenit, bono præſidio ſpoliatam, ut intra paucos dies in deditionem acceperit. Mox præter Rhodanum feſtinatis itineribus, Allobro

ges, Viennenſes, Valentianos, Setallinos, Auenionenſes, Arelatenſesq;, ac cæteros Rhodani accolas diripit & infeſtat, pacemq; plerisque uenundedit. Dum per Narbonenſem (ut aiunt) Galliam iter facit, è præruptis montibus eremita quidam, inculto habitu, demiſſa barba, & ſqualore multo admirandus adducitur: quem augurem præſtantiſsimum, & diuinæ mentis eſſe conſcium rumor erat. Benigno uultu in conſpectum regis admiſſus, rogatusq; perhumanè, ut regia fata retegeret: ubi cogitabundus aliquantiſper conſtitit, Rudem (inquit) & ignarum ac ſyluarum accolam, rex maxime, diuinam cogis mentem interpretari: & ea quidem futurorum arcana referre, quæ nemini, niſi cui diuina clementia planè retexerit, patêre queunt. Qua me ſapientia præditum eſſe putas? quem terræ uermiculum uel præcipuè tacendo uideor profiteri? Sed ut hinc ineffabilem Dei mei poteſtatem, quem ignoras, quemq; tanto tempore in perniciem tuam ipſe proſequeris, nunc intelligas, eiusq; gratia futura nonnulla me prædicere poſſe ſcias, quamuis licentiùs quàm fortè decebat, uerba facere uideor, diuinam tamen ſic mentem habeto. Præpotentiſsime Atila, Deus, qui tot gentium regit imperium, iracundiæ ſuæ gladium tuæ dextræ tribuit, ut per te pariter ac Dei flagellum, ut per diram crudelitatem tuam mortalis impietas iuſticiæ ſuę numine puniretur. Traditum iracundiæ gladium, quũ uolucrit, is auferet, qui tradere potuit: ut imperare, aut bello omnia uincere, non humanæ, ſed diuinæ poteſtatis eſſe intelligas. Tu contrà delegato munere abuteris, quando neq; eum qui delegarit, neq; munus gerere noueris. Plus quàm æquum & fas eſt, quandoque ſæuis. Pios potiùs quàm impios rapis ad ſupplicium: nihil tamen proficis, quandoquidem illorum ſaluti & exitio tuo conſulis. Nunc inexpleta rabie Romanos Gothosq; inſectaris, grauiſsimum cum his prælium conſerturus, de quo ſic habeto: In eo (mihi crede) Romanis eris inferior: neque tuus delebitur exercitus, ſed Vnnorũ magna cædes agetur, ut quandoq; reſipiſcas, & creatorem tuum agnoſcas. Neq; ante præſtitutum à Deo tempus, Chriſtianæ perſequutionis gladius tua dextera excidet, neq; tuum hoc bello abrogabitur imperium. Proinde tibi reſipiſce, Deum omnipotentem time, iuſticiam & pietatem cole. Quod ni feceris, præſentanea te morte periturum eſſe ſcito.

Ad hæc Atila ingenti ſtupore percitus, uirum ſolitudines incolentem amoueri, & ſub cuſtode ciuiliter teneri iubet. At ubi eremitam audiuit, conſulendos pariter ſuos aruſpices cenſuit, an collata utrorumque reſponſa congruerent, demum experiretur. Eos extempiò acciri iubet, imperat uictimas & ſacra parari. Dum pecorum exta conſulunt, fibrasq; rimantur, & uenas abraſis oſsibus intuentur, infauſtam Vnnorum pugnã hinc fore ariolantur. Nil quoque boni exta portendere, niſi primarium hoſtium ductorem futuro prælio interiturum, eiusq; interitum Romanorum triumphum intercepturum. Reſpirauit ad hæc Atila, ratus hinc Ecij mortem, quem nimium formidabat, omnino monſtrari: quam ſuorum ſalute chariorem habendam eſſe arbitrabatur. Sat gentium ad ſupplementa legionum ſibi eſſe reputabat, ſi ſapienti & fortunato hoſte carere poſſet, nullam uictoriam maiorem ſibi fore rebatur. Ecij tantùm mortem anhelabat: quam ſi ſortiretur, nil ulteriùs uerebatur, cætera è ſententia ſucceſſura putabat. Quare quum ſibi diffiſus, de uertendo ſæpe pede cogitaſſet, nunc aucto animo, hoſtes, qui in extremam Galliæ Narbonenſis oram conceſſerant, ultrò inſectandos eſſe decernit. Facto igitur agmine poſt Rhodanum, Aracinum amnem, deinde Orobium, Atacem, Ruſcionemq; trajcit: Tectoſagesq; extremos Narbonenſis Galliæ populos inuadit, ubi campi Catalaunici ad Illyrim fluuium patentiſsimi ſunt. Haud hinc procul hoſtiũ caſtra aberant, foſſa ualloq; munitiſsima, ne à Barbaris facilè capi poſſent, à Toloſa urbe non remota: ubi Theodoricum Gotthorum regẽ præſidere iam diximus. Potentiſsimi in campos Catalaunicos pari utrinque ſpe duces ultrò conuenere, ut de communi ſalute Imperióue decertarent. Qui quidem campi etiam Maurici dicti ſunt, centum & quinquaginta milibus paſſuum in longitudinem effuſi: in latitudinem uerò, centum. Innumerabilium area populorum, fuit pars illa terrarum. Ecium & Theodoricum poſtquam Atila cum innumerabili exer-

citu & ualidiſsimis auxilijs aduenisſe uidit, haud parum indoluit, quòd aduerſus Soltanum, Mirmānon appellatum, & Maurorum regem, qui Luſitaniam in Hiſpania occuparat, tertiam ſui exercitus partem miſerat: quam ſi in hoc formidoloſiſsimo bello habuiſſet, multo audentiùs cum potentiſsimo hoſte congredi potuiſſet. Soldanus autem uiſis Atilæ copijs, traiecto Gaditano freto, in Mauritaniam ſe recepit. Non ignorabat enim, decem cum Ecio & Theodorico reges coniuraſſe. Siquidem uniuerſi ferè Occidentis populi, ueluti Burgundiones, Alani, Franci, Saxones, Riparioli, Lambriones, Sarmatæ, Brittones, & Lutetiani cum Romanis & Gotthis, aduerſus Vnnos fœdus iniuerant, maximaq́ auxilia Ecio attulerant. Quare literis inducias expoſcit ſimulans, ut tot gentium incolumitati conſulatur, ſe interea de pace commodius acturum. Ecius magiſter equitum, qui eius artes optimè callebat, ac expectandi auxilij gratia id fieri nouerat, obſtinatius abnuit: ad prælium inuitat, ibi ſe uires Atilæ periclitaturum interminatur, ubi æquis utrinque uiribus in patentiſsima planicie pugnari poteſt: ibi quoq́ Martem, an Romani Scythis, ut ſemper olim, an Scythæ Romanis imperare debeant, utriſque planè diffiniturum. Quum eò uentum eſſe Atila intelligeret, ut neq́ terga uertere, neque pugnam detrectare liceret: quum ſpem omnem in futura morte Ecij collocaſſet, ueluti aruſpices paulo antè prædixerant, ſuæq́ gentis cædem non magni faceret, quam facilè præ nimia populorum multitudine reſarciret, ad futurum prælium animum intendit. Quum utrique exercitus in campis Catalaunicis ſub Toloſa conſtitiſſent, & tanti quidem, quantos nunquam Europa uidit, acies in hunc Ablauius modum ſtruxiſſe refert. Atilam in primis mulieres puerosq́ omnes intra carros, quibus pro uallo foſſaq́ utuntur, ad proximos colles recondiſſe, ſe'que cum Vnnis in media acie ſtatuiſſe. Ardaricum Gepidarum regem dextro, Valamirem, Theodemirem & Vindemirem cum Oſtrogotthis ſiniſtro cornu præfeciſſe: uniuerſum in aciem exercitum extemplò redegiſſe, ne imparatum hoſtes adorirentur. Et quum ſibi propter aruſpicum reſponſa timeret, nona diei hora manum conſerere decernit: ut ſi res aliter eueniret, ſub prætextu noctis prælium dirimeret. Contrà Ecius patricius, & Theodoricus longè cunctatius acies eduxêre: quippe qui Singiberis Alanorum regis perfidiam ueriti, quem ab Atila muneribus ita corruptum acceperant, ut quum pugna conſeri cœpiſſet, tunc ad Vnnos ex compoſito transfugeret, laborantibusq́ Romanis & Gothis à tergo inſtaret: huic periculo prius proſpiciendum eſse cenſuerunt. Rem diſſimularunt, nec acerbius quicquam in Singiberin ſtatuerunt, ne Alanos iniquo tempore ac loco ſibi alienarent, uiresq́ hoſtium augerent. Singiberis municipium Toloſæ finitimum, ne qua proditione ab Vnnis caperetur, clauſis extrà portis, adactis obicibus obſtruxerunt: quin & ſtationes adhibitæ, ne quis ex hoſtibus ingredi poſſet. Sangibanim in media acie inter auxilia collocarunt, ne quid contrà moliri poſſet. Theodoricus cum Thoriſmundo filio ſiniſtrum cornu, ne cum Oſtrogotthis ſui ſanguinis congredi uiderentur, optarunt: dextrum uerò Ecius cum Romanis, Burgundionibus, & Meroueo Francorum rege tenuêre. Inter infeſtas acies in medio tumulus erat, pari utrinque ſpacio remotus, & utriſque perquàm commodus. nam quicunque tumulum occuparet, quum haud facilè inde amoueri poſſet, uictoriam tutiùs ſperare poterat. Atila, qui prius acies inſtruxit, inter medias legiones ita diſſeruit: Venit tandem, quod ſemper, commilitones, optauimus, ut eò anguſtiarum Romanas copias redigeremus, ubi aut turpem deditionem facere, aut ſi quid auſi fuerint, ueſtra manu occumbere cogerentur. In extremam Narbonenſis Galliæ oram ſe receperunt, dum nos fugiunt, & Gallos à ueſtris armis uindicare nequeunt, unde ſe facilè expedire non licet. Hinc mare Gallicum monteſq́ prohibent: hinc ueſtra agmina ac flumina circumueniunt, pedemq́ referre minimè patiuntur. Ad extrema res Romanæ redactæ ſunt: quæ ſi nunc uirtute ueſtra protererentur, neq́ uos ultrà pugnare opus erit, neque illæ amplius reſurgere poterunt. Nam omnes in hoc prælio uires coegêre: quibus abſumptis, nil reliquū eſt quod orbis Imperium nobis impediat. Ne id quidem ſpe ancipiti expectandum,

Or… Atilæ … lites.

quando rerũ omnium uiciſsitudinem eſſe, cuncta numina iubent: neq; in rebus humanis firmum & perpetuum quicquam, ſed momentanea ac fluxa omnia, niſi ea, quæ uis & arma confirmant. Sat populus Romanus imperauit: ſat uniuerſos orbis populos ludibrio habuit: ſat humanarum gentium ceruicibus inſultauit. Quem niſi Scythia fœcundiſsima gentium officina repreſſiſſet, adhuc miſellus orbis imperioſa hac tyrannide teneretur. A' ſolis exortu Parthi, noſtra generoſa propago, primi eorum furorem & audaciam coercuerunt: ab Aquilone Daci, Getæ, Sarmatæq;, & noſtri nuperrimè Gotthi: ab Occaſu, Cimbri ac Galli: à Meridie, olim Carthaginenſes, & cognati nobis Vandali, Vnni nunc, & progenitores noſtri maioribus rem uiribus adorti. Omnes ferè prouincias populi Romani, Danubij accolæ nobis dare cœperunt. Nos autem Pannonijs Myſias, Thraciam, Macedoniam, Achaiam, ac Illyricum adiecimus, cuncta diſcurſauimus, armisq; occupauimus. Item Germanos, Noricos, Vindelicos, Rhetos & Sueuos ditioni noſtræ coniunximus. Gallias noſtris copijs ita peſſundatas reddidimus, ut uicatim quidem & oppidatim incendij ac ruinæ monumenta fecerimus. Soldanum Hiſpanias anhelantem, in Mauritaniam reiecimus. Proinde quid ſupereſt, fortiſsimi uiri, niſi ut nouiſsimum hunc Romanorum exercitum ad interitum cædamus: & Viſigotthas, qui ab Oſtrogottharũ noſtrorũ cognatione perfidè defecerunt, non immeritò ulciſcamur? Cum Romanis miſerrimi coniurarunt, quorum iam ferè Imperium extinxerant: à ſuo ſanguine defecerunt, ut cum dominis coniurarent, eisq; demum, ut olim antea, ſeruirent. O' deperditam ſtulticiam, ò ſeruilem perfidiam. Quos ſi æquo Marte uicerimus, ex hac nunc hora Viſigottharum imperium in perpetuam Oſtrogottharum ſeruitutem cum ipſis aſſerendos prædico, iubeo & addico: ut demum ſeruiant, qui imperare neſciuere. Venit igitur illa dies, quæ laboribus expeditionibusq; ueſtris finem imponet, neq; cum liberis & uxoribus amplius peregrinari oportebit. In opulentiſsima & molliſsima Italia requieſcemus, & è Capitolina arce uniuerſo Imperio proſpiciemus. Mars pater tandem noſtri miſeratus (in cuius manu quum ſint cunctorum iura regnorum) nobis, ut uobis omnibus exploratum eſt, ſuum enſem mirificè tribuit, ut uobiſcum omnibus terrarum populis imperaremus. Dexterrimus tamen ille pater, Scythicæq; gentis deus præpotens, ad nouiſsimum Romanos cum Gotthis conatum redegit, partim ut uno tantùm prælio omnia uinceremus: partim, ut in tanto hoſtium apparatu Scytharum ſeſe uires periclitarentur, eorumq; uirtus clarior fieret. Me ſi ſolita uirtute ac fide proſequimini, iamiam uictoriam uobis partam exiſtimate. Cum his uobis pugnandum eſt, quos ſæpe uiciſtis. Romanos è Dacia, Germania, Pannonijs, Myſiis, Noricis & Illyrico eieciſtis: Viſigotthas ſedibus proprijs expuliſtis. Non cum nouo hoſte, ſed cum plagiario ſeruo uobis hodie res eſt, inuictiſsimi uiri: quibus ſuperatis mox inermes Romanum & totius orbis imperium obibitis. Neq; uos gregariorum numerus planè deterreat: quãdo ſeruos, calones, lixas, & agreſte quodq; uiliſſimum genus hominum in legionum ſupplementa ſumpſerunt. Veterani uos eſtis, & laboribus militaribus aſſueti, nequaquam dimicandi artem ignoratis. Accedit continuata uictoria, quæ ita hoſtium animos conſternauit, ut ne uultum quidem Scythicum uidere, nedum congredi cominus audeant. Hæc uictis miſera eſt data conditio, ut ſeruili animo affecti, facilè obuerſari nequeant: contrà uictoribus plus æquo ſemper attollitur animus. Quare quum ſub meridie ſignum pugnæ dabitur, Scythica uirtute pugnate, commilitones inuictiſsimi. Romanam ſuperbiam contundite, ueſtris armis è collo gentiũ ſeruilia iuga recidite: ſubactum orbem in libertatem aſſerite: incumbite gloriæ & immortalitati, Scythicæ uirtutis non immemores. Inter pugnandum ſæpe uobiſcum reputate, uxores liberosq; ueſtros in ueſtris dextris eſſe ſitos. Quòd ſi qua fati iniquitate animos remiſeritis, cogitate quando nullus fugæ relictus eſt locus, uos cum liberis & uxoribus ad unum omnes eſſe interituros. proinde forti animo pugnate. Et quando in hoc nouiſsimo prælio, totius orbis Vnnis propoſitum eſt Imperium, uſitata uirtute, totisq; uiribus omnino certate, ac uincite. Ecius contrà

trà ſuos hortatur, & incendit. ne à Romana dignitate degenerent: antiquorum magnanimitatem et fortitudinem imitentur, imminentem Romanæ reipublicæ ſeruitutem, item excidium publicum animo penſitent. Scytharum immanitatem memoria repetant, quibus mos eſt, non ſolùm mortalium cædem nõ abominari, immò humanum ſitire ſanguinem: ſed ne parentibus quidem parcere, quos ſeneſcentes fruſtillatimq́ diſſectos auidiſsimè deuoraſſent: item hoſpitali ſanguine litare, infantium ora ferro diſcindere, cadaueribus hoſtium famem explere. Si terga turpiſsimè uerterint, contra imperij Romani maieſtatem, non his modò fata crudeliſsima imminere, cæſosq́ uiſcerationes Vnnorum opiparas eſſe futuros: uerumetiam, quod eſt longè miſerius, liberos, uxores, cum fortunis omnibus in feram ſeruitutem raptum iri, & quæcunq́ Scythica libido iuſſerit, perpeſſuros. Quinetiam firmiſsima tenendum eſſe in memoria, quæ & quot mala ab Vnnis acceperint: quantam ſtragem ad Potentianã urbem, decem milibus paſſuum à Buda remotam, per Thetricũ & Macrinum ſubiuerint: quot prouincias imperij Romani igni ferroq́ uaſtarint: Macedoniã, terrarum quondam dominam, item Græciam, rerum quãdoq́ potitam, ad hæc Illyricum, Myſiam, Thraciam (ne quid de Pãnonijs dixerim) omni immanitate diripuerint: quot ſocios populi Romani, quot Romanos ciues cum ingenuis matronis in captiuitatem abegerint. Et nunc hanc gentem immaniſsimam, ad humanorum ſuppliciorum miniſteria natam, totius orbis Imperium anhelare: quod facilè conſequetur, ſi Romanum deleuerit: quod IESVS CHRISTVS optimus maximus auertat, & pro diuina benignitate ſua urbis Romæ Imperium tueatur, ubi ſacroſancti uicarij ſedem elegit. Quid tunc dixerint, ſi qua fortè ignauia ceſſerint, quum non modò ſe, uerũ & in conſpectu parentum, filios palis præfigi, aut diſcindi, diſſectosq́ uiderint deuorari, uxores proſtituta pudicitia paſsim in uirorum ludibrium inceſtari, omnia igni ferroq́ miſceri: ad hæc, templa cædibus fœdari, ante Chriſtiana ſimulachra & ora deorum uim ubique uirginibus inferri? Quæ quidem omnia ipſa morte forent longè miſeriora. Præterea prælium præſens non ita magnum, ut animis conſternentur: neq́ ita paruum, ut aſpernentur. Se cum Vnnis ſæpe in Myſia, Thraciaq́, Theodoſio imperãte, pugnaſſe, fudiſſe ac fugaſſe ſemper. De magnis homines ſæpe maiora referre ſolitos. gentem eſſe inermem, uiliſsimam, ac numero tantùm confidentem: neq́ Romano more tutiſsima arma ferre, pugnareq́. Sæpe Romanam legionem uiginti hominum milia non modò fudiſſe, ſed cæcidiſſe ad interitum. Proinde Romanæ uirtutis, acceptarum iniuriarum, & maieſtatis imperij Romani, item liberationis gẽtium, ac impendentium malorum, & excidij totius orbis, quum ſignum pugnæ dabitur, reminiſci oportet: Ecij fortunæ cõfidere, qui cũ Vnnis ſemper glorioſè pugnauerit: fortiſsimo animo omnes congredi, hosteſq́ proterere hortantur: uictoriam in manu eſſe, ſi Romana uirtute certarint. Exhauſta hoſtiũ eſſe caſtra, atq́ ideo inducias Atilam inſtantiſsimè petijſſe: illam autem perpetuæ ſeruitutis & excidij, aut æternæ libertatis & glorię fore diem. Nihil aduerſi reformidandũ, quãdo numero, uiribus & cauſis longæ potioribus Romani præſtarẽt: qui pro aris, focis, orthodoxa fide, pro liberatione gentiũ, & maieſtate populi Romani manus conſerere cogũtur. Quarum rerum gratia neq́ mortem expaueſcendam, neq́ pugnam acerrimam recuſandam, quum tot commodorum & gloriæ præmia proponãtur. Qui his non moueãtur, à neceſſitate animos capere oportere: quum aut pulcherrimè omnes uincere, aut turpiſsimè mori adigantur. Se nuſquam legionibus abfuturum, omnia ſumma prudentia & fortitudine geſturum: & ea demum mente pro republica dimicaturum, ut uincat: aut ſi iniqua ſibi fata fuerint, omnino inter confertiſsimos hoſtes oppetiturum, nec incruentam Barbaris uictoriam relicturum. His uerbis Romanorum animi uſqueadeò ſuccenſi, ut nihil uictoria & propugnatione reipublicæ ducerent antiquius, nihil glorioſa morte præſtantius reputarẽt. Multos religio excitabat, indignitas alios, partem maximam neceſſitudo, cæteros dignitas imperij Romani, quam ſic perditum iri ægerrimè ferebant. Gotthi in altero cornu à Theodorico hortabantur,

Pugna in campis Catalaunicis.

neque Gotthica lingua minus incendebãtur. Aſt ubi duces utrinque conſtitêre, potiores quiſque parteis in congreſſu expectabat. Atila ſub meridie pugnæ ſignum dari iubet, ut ſi fortè Vnni ceſſerint, imminente nocte tutiùs fugiant, in ſalutaremq́ locum ſe recipiant. Dato ſigno ita concurritur, & animis uſque adeò infeſtis, ut cornua ſæpe pariter utrinq; contigerint. Prælium pro gentium numero & immanitate maximum atrociſsimumq́ conſeritur: præterea ſic anceps & uarium, ut ne à ductoribus quidem poſſet ritè referri. Mox ubi cominus pugnari cœptum eſt, tanta cædes utrinque patratur, ut riui ſanguinis undique defluerent: mox continuata ſtrage, in cruoris torrentes redacti uſque adeò rapidos, ut cadauera traherent. Romanæ legiones non minus armis quàm ordine fretæ, inter inermes Barbaros præ grauiſsima iniuriarum memoria, tanta ferocia ſæuiebant, ut nullo cruoris profluuio explerentur: contrà ne minore quidem ſæuitia & immanitate Scythæ, qui Romanum imperium affectabant: pari aliquandiu ſpe ac uiribus utrinque pugnatum. Tantus in medio è cadaueribus in longum excreuit aceruus, in perpetui ſpeciem aggeris, ut uix ſe utrinque obtuerentur: miſerabilem eos murum dirimire reputantes, quem mox certatim utrique conſcendere nitebantur, ut de altiore loco pugnarent. Sed quum Ecius & Gotthi obſtinatiùs aliquanto inſtarent, rati de ſumma reipublicæ eo die decerni, Gepidas & Oſtrogotthas aliquantulum inclinarunt: utpote qui Romanis nec armis, nec numero pares ſe putabant. Atila laborantes ſocios conſpicatus, accito ualidiſsimo Vnnorum agmine extemplò ſuccurrit, ſuos allato ſubſidio firmat. Acerrimum atroxq́ prælium in cornibus redintegratur: multos cædit, quos intelligit terga uerſuros. Dum uictoria pariter utrinq; ſperatur, Thoriſmundus tumulum in medio ſtantem cum Romanis cohortibus occupat: quem ubi fortiſsimo Romanorum Gotthorumq́ præſidio ſanè muniuerat, pugnam mox acriorem inſtaurat. Romani tutò dimicant, quia loco edito facilè deijci non poterant: Vnni contrà deijcere deſperant, quando inſtanti Ecio & Theodorico in æquo ſolo amplius ægrè reſiſtebant: ſub ueſperum tandem terga dare coacti, palantes effunduntur. Romani cum Gotthis à tergo inſtare, cædere cadentes, fugientes celerius inſequi. Theodoricum cum equitatu ſuo ardentiùs inſequentem, magis ſuorum preſſura, quàm hoſtium ferro occubuiſſe dicunt. Iordanis, equo depulſum, dum milites exhortãs uſquequaq; diſcurreret: ſuorumq́ pedibus conculcatum, uitam matura ſenectute clauſiſſe refert. Aliqui Andagis Oſtrogotthæ telo cõfoſſum, aruſpicum præſagia confirmaſſe referunt: quamuis Ecium moriturum Atila reputabat. Viſigotthæ relictis Alanis, Vnnos tanto impetu aggrediuntur, ut parum abfuerit quin Atilam interficerent: ſed ille ſenſim in caſtra ſe recipere cogitabat. Prælium cum ingenti ſtrage ad ſerum uſque continuatum. Victores Gotthi cum Romanis obſcuræ noctis interuẽtu remorati, quum receptui canerent, pedem referunt, & ita prælium nocte diremptum. Atila cum magna clade fuſus, intra carrorum ſepta ſe recepit, eaq; ſcutatis in ualli munitiſsimi ſpeciem circumſepſit, quod tempeſtate quoq; noſtra Vngari factitãt: item ſagittarios imponit, ut fortè circumuentus ab hoſtibus, dum inſtruitur in caſtris acies, & educitur, eos facilè propulſare queat. Deſperata ferè ſalute, dum ueretur ne uiuus in hoſtiũ poteſtatem adducatur, aut mortuus ſepultura careat, ſtruem in rogi ſpeciẽ in medijs caſtris è iumentorum clitellis congeri iubet: familiaribusq́ mandat, ſi quid aduerſi acciderit, eum continuò interficiant, impoſitum clitellarum pyræ ſubiecto mox igni comburant, ne Romanum triumphum regio corpore honeſtare uideatur. Plerique ſcribunt, Thoriſmũdum, quamuis cæca nocte, Atilam tamen in caſtra uſq; ſequutum, ad carrorum ſepta fortiter dimicaſſe: acceptoq́ in capite graui uulnere, equo excuſſum, à ſuiſq; relatum. Ecium nimia noctis obſcuritate deterritum, ne inter hoſtes uagaretur, prælium diremiſſe: in caſtraq; relatũ, ſcutatorum circumſeptu inſomnem eam noctem exegiſſe. Ea nox cum magna trepidatione ab Vnnis acta. nam admodũ reformidabãt, ne ui caſtra ab hoſtibus caperẽtur. Quamuis bellicis diei laboribus cunctorũ corpora cõfecta fuerant, quiſq; tamẽ armatus ſuis ſtationibus peruigil

ſtare,

ſtare, exploratores circumuagari, ex edicto armis, tympanis, tubisq; ſonitare, clauſi incurſionẽ interminari, multa ex arte facere, quibus deterritos hoſtes à caſtrorum obſidione dehortarentur, ne præ annonæ inopia ibi ſine armis fame tantùm conficerentur. Romani cum Gotthis, comperto Theodorici regis interitu, è ſumma læticia plauſu'que ingentis uictoriæ, in grauiſsimam deiecti triſticiam, non tantum gaudij, quantum doloris repentè conceperant, inſomnes in caſtris noctem exiguut, planctu & uociferatu omnia complent. Inſequenti die Thoriſmundus cum magno agmine campos prima diei hora perluſtrat, patrem inter confertiſsimos hoſtes iacentem inuenit, inuentúq; redintegrato luctu ſuccollantibus militibus in caſtra refert: Ducem Romanum, legatos Auguſtales, primipylos, ac omnes legionum auxiliorumq; præfectos profuſis lachrymis obteſtatur, ſecum arma capiant, paternam (ut par eſt) mortem ulciſcantur, ac reliquias hoſtium omnino deleant: Theodorici manes tales ſibi inferias poſtulare: neque fas eſſe Toloſam redire, niſi patri pientiſsimo prius ita parentauerit, ne paterno regno cenſeatur indignus. Ecium perique ferũt, Atilam cum reliquo exercitu, ſi uoluiſſet, ad ultimum potuiſſe interitum redigere: ſed ueritum, extincto Vnnorũ exercitu, ne mutatis animis, Viſigotthæ cum Romanis iterum pro Imperio certare cogerentur: neq; immemorẽ, ſe Vnnorum ope imperatoriam gratiam recuperaſſe: neq; inſcium, eneruatas Vnnorum uires, præſertim quum pugnandi peritia careant, ſibi amplius nocere non poſſe, ne Gotthorum audaciam augeret, Scytharum reliquias deleri non permiſit: Thoriſmundũ paternæ mortis uindictam anhelantem, pluribus conſolatur, & eam præterire nefarium arbitratur: ſed quum beneuolentia cum patre diu inſtituta, & cum filio inſtaurata ex corde conſulere iubeat, iuuenem admonet, eſſe ei germanum fratrem, regnandi cupidiſsimum, ac ætate animoq; præſtantem: magnopere uerendum, ne dum primigenitus ipſe in ulciſcendo patre cunctetur, ille regnum occupet, eumq; legitima dignitate defraudet. Proinde ſibi uideri, ſuæ prius is conſulat utilitati, regnum ſibi debitum accipiat: ſi id contemnat, & pugnare pergat, haud parum addubitandum eſſe, quando non eundem quotidie ſeruat belli Fortuna tenorem, ne ab hoſte ſuperetur: ſuperatusq;, aut uiribus imminutis, uſurpatum à fratre imperium recipere nequeat. Itaq; præproperè feſtinandũ, regnum obeat, ne à fratre præueniatur. Thoriſmundus Ecij conſilium approbat, ratus paterna quadam hæc omnia charitate loquutum: paternum corpus Toloſam refert, cui funus pro dignitate celebratum, ludiq; funebres tribus diebus in honorem editi. Patrem præſente Ecio, cæterisq; populis, pro concione laudauit, & hæc uerba feciſſe dicitur: *Oratio funebris.* Paterna me fortuna docuit, fortiſsimi principes, nihil in rebus humanis inueniri poſſe, quod ſit omni ex parte beatum. atq; ſi altiùs ſentire uelimus, nil præter dolorem, ſollicitudinem & miſeriam in hac laborioſa uita conſiſtere: & quo magis dignitate, ſtatu, uiribusq; pollemus, eo impenſiorem in nos fortunam dominatum exercere. Præpoſtera (mihi credite) nomina fecimus: & dum maiorem anhelando poteſtatem nobis ipſi ſapere uidemur, eo magis profectò deſipimus. Nam humiles & imbecilles, quos miſeros ducimus, nobis certò longè feliciores habendi ſunt: neq; tot quidẽ labores obeunt, neq; tam mordaci ſollicitudine & ardenti cupiditate afficiuntur, neq; tot doloribus excruciantur, neq; tot & tanta pericula ſubeunt, neq; tot mala reformidare cogũtur: ſi mortẽ imminentem aduerterint, non ſecus ac miſeriarum omnium aſſertricem non metuunt: non expaueſcunt, ſed expectant, inuocant, et implorant. Contrà, nos molliùs & delicaciùs educati, nil morte miſeriùs ducimus, continuatam læticiam & fortunæ dexteritatem appetimus: in qua enutriti, mala inopia moleſtiùs toleramus: & quandoq; uſque adeò inſoleſcimus, ut nulla nobis incõmoda accidere poſſe arbitremur, ueluti peculiares Bonæ fortunæ filij. O' miſeram mortalium conditionem, ac regum uel præcipuè longè miſeriorem. Sperabam, pater optime, te triumphantem hodie cum Ecio collega Toloſam aditurum, catenatosq; reges longa pompa ac ordine perducturum. Nunc autem pro triũpho (neſcio qua fati iniquitate) ne qua ſolita læticia exhilaremur, fle-

biles

biles tibi cogor exequias comparare: tuiꝗ milites pro triumphali plauſu, fauſtisꝗ acclamationibus, miſerabiles adiguntur edere ululatus. Nec aliquis defuit doloris impatiens, qui adacto pectori pugione, ne fideliorem tibi in bello ſocietatem, quàm in morte comitatum afferret, tecum ad inferos deſcendere recuſarit. Ecij prudentia & fortitudine tua, pater optime, uicimus: neꝗ ullum uictoriæ tuæ fructum legis. Nos cum Ecio & morte & ſeruitute liberaſti: nos cõtrà, te tuo fato liberare nequiuimus: omnes legiones, quæ te nunc miſerrimè lugent, & in conſpectu tuo gloriari & exultare cupiebant an te, an uictoria carere malint, adhuc pientiſsimè hæſitant. Victoriam, amiſſo duce, ſortiti, quó nam modo uictoria potiri ſine uictore poterimus? Me miſerum, cui ueluti in conſpectu tuo acerrimè pugnare, ita coram te parta uictoria gloriari non licet. Ne felicem quidem Ecium, uerùm reipublicæ aſſertorem dicere poſſumus: cui præ innata modeſtia, amiſſo collega, iure triũphare nõ placuit. O' iniquam inſidioſamꝗ fortunam, quippe quæ pientiſsimo parenti tantopere arriſiſti: & nunc auerſa, non tantum per tot annos commodorum attuliſti, quantum paruo nobis momento abſtuliſti. Patrem regio Gotthorũ genere donaſti, extuliſti ad Imperij faſtigium, omnium gerendarum rerũ gloria fortunaſti: præclaram conciliata tecum natura ſobolem prębuiſti: cum Romanis imperare uoluiſti, & in Gallia uel maximè Narbonenſi: quæ cæteris terrarum regionibus, & cœli benignitate, & ciuilium præſtantia morum, iure debet anteferri. In rebus bellicis, & in æquiſsima populorũ gubernatione ita fortunatũ reddidiſti, ut cum præſtantiſsimo quoque Gotthorum rege (quod benigno ab omnibus animo accipi uelim) meritò conferri poſſit. Quantam Gotthis gloriam pater attuleris, nemo ignorat: & quanti momenti fueris, cui ſocietas & amicitia, à cunctis potentatibus ambitioſiùs expetita, planè teſtatur. Immanes te Vnni quotidianis literis & largitionibus uexabant: Vandali, Alani, Burgundines & Germani impenſiùs expoſcebant. Imperij Romani maieſtatem, quadam animi generoſitate obſeruaſti: Aſiatici & Orientales populi colebant. Oſtrogotthas ab Vnnis oppreſſos, & in ſeruitutem aſſertos uindicare uoluiſti: & iam uindicaueras, niſi mors iniqua prohibuiſſet. Dirum Atilam, qui ſe Dei flagellum appellari edixerat, maiore longè flagello afflixiſti: iugum è collo gentium repuliſti. Te unà cum Ecio collega tuo, humani generis liberatorem omnes iure legiones appellant: te iure Galliæ regem, te iure Gotthi patrem pientiſsimum, te iure Alani ac omnes populi patronum fideliſsimum, te iure milites Imperatorem clariſsimum indulgentiſsimumꝗ ingeminant & exclamant. Vos autẽ cõmilitiones, quo poſſum ſtudio nunc exoro, qua patrem fide, beneuolẽtia & uirtute proſequi curaſtis, eâdem uno omnes conſenſu Thoriſmundum primigenium complectamini: hoc patris in uos pietas, hoc ius hæreditarium & æquitas omnis expoſcit. Vos quoꝗ Germani fratres, poſtquam ita fatorum ſeries imperauit, ut patre pientiſsimo careremus, date operam, ut uirtuti & gloriæ ſtudeatis: nihil agatis à dignitate regia alienũ. Nullas illius manes inferias gratiores expectant, quàm ſuarum uirtutum æmulationem: à uobisꝗ non modò æquari, ſed ſuperari quoꝗ æquo animo patiuntur: neque nos aliud exorant, niſi ut concordes quietè glorioſeꝗ uiuamus, & ueſtigia ſua uſquequaque ſectemur. Ego autem, quem leges & geniture iura iubent, commilitonesꝗ ſalutant, ſi regem eſſe iuſſeritis, non ut ſolus imperem, qui uobiſcum regnare deſidero, ſed ne prępoſterè uiuamus, nèue meo iure defraudari uidear, nunquam à uobis neꝗ officio, neque pietate, neꝗ ſtudio, neꝗ beneficentia aliqua ſuperari facillimè patiar: non mihi, ſed uobis & Gotthis regnare percupio: cæterosꝗ populos ditioni noſtræ ſubiectos, de me uobiſcum beneſperare iubeo. Proinde concordiam in primis pietatemꝗ colamus, fratres mei: ſeditiones & iniurias prohibeamus, nosꝗ ad utilitatem publicam natos exiſtimemus. Quid regia dignitas poſtulet, die noctuꝗ meditemur: paterna geſta, tanquam archetypa, ſemper ante oculos habeamus: ne'ue è nobis aliquem degenerare patiamur. Ego uerò de me illud habeo polliceri, nil impenſiùs dignitate & commodo ueſtro curaturum, paternumꝗ officium reſarturum: ut quem natu mu-

nereꝗ

nereꝗ maiorem habetis,eum humanitate, re & comitate minorem eſſe intelligatis, neꝗ patrem adhuc uobis defuiſſe ſentiatis. Demum quaſi lachrymarum profluuio obrutus,orationi finem impoſuit. Secundū Thoriſmundi uerba, collachrymātes milites regem conclamant,magnificētiſsima quaque cognominatione ingeminant. Theodorici corpus in baſilica Toloſæ primaria recondūt,ueluti ex teſtamento mandauerat.Ingens à filio donatiuum militibus datum,uiritimꝗ ter dena argēti ſeſtertia diſtributa.Regnum nemine refragante init, magna ſpe omnium & expectatione. Ecius clàm exercitum dimittit, quando auxiliares copiæ præ nimia multitudine,habita miſſione recedere feſtinabant.In eo prælio centum & ſexaginta quinque utrinꝗ hominum milia pleriꝗ cæſa ſcripſere:nonnulli,centum & quinquaginta milia deſiderata prodidêre.Atila,quem maximus iamdudum metus inceſſerat, & de conſciſcenda ſibi morte cogitarat,poſtquàm hoſtes neſcire uincere intellexit,ſuum ac militum animos confirmauit:in caſtris die noctuꝗ tubis ac tympanis intonabat, ut uictoriam ſibi partam oſtenderet.In horam caſtris erupturum ſe minabatur: uaria metum arte diſſimulabat,incluſus ac uictus uictores aſſiduò territans. Metu deinde ingenti liberatus,in Tungros & Trecacenſes caſtra mouit,uniuerſam prius regionem cæde,rapina incendioꝗ fœdauit:ut cæſorum iniurias ulciſceretur, plus ſolito ſæuire uiſus eſt.Quum in Pannonias redire ſtatuiſſet,ut in minutis legionibus ſupplementum faceret,quacunꝗ iter fecerat,perpetua incendij & ruinæ monumenta reliquit. Maiorem quàm antea conceperat animum, quando ab hoſtibus ne minus quidem ſe uictum,quàm uictorem reformidari intelligeret. Barbara nimium audacia inſoleſcit,in Italiam Incipit conuertere animū; ueritus ne à Viſigotthis,quorum uires iam erat emenſus,Romanum imperium occuparetur. Per Gallias igitur retrò iter faciens,igni ac ferro omnia miſcet:non modò ſexui nihil conceſſit & ætati, ſed ne ullis quidem aris ipſe pepercit. Tertia pars exercitus, quæ ſuperatis Pyrenæis mōtibus è Luſitania Soldanum eiecerat,ad ipſum redire non auſa, quum tanto prælio non adfuiſſet,clementiorem hoſtem,quàm ſuum imperatorem inuenit:tanquam ab eo cum ignominia dimiſſa.Ad Ecium & Thoriſmundum confugit,ſedesꝗ in cāpis Catalaunicis impetrauit.Ecius patricius cum Romanis copijs in prouinciam redijt. Thoriſmundus rerum potitus,è paterno inſtituto regiam Toloſæ ſedem elegit: quando uetuſtiſsimam opulentiſsimamꝗ urbem illam eſſe nouerat,& amplificando conſeruandoꝗ Imperio nimis idoneam.Nam inter Hiſpanias Galliasꝗ poſita, utrinꝗ facilè propagat imperium,& mari terraꝗ multa moliri poteſt.Ad anguſtiſsimum nanque terræ limitem ſita eſt,hoc eſt Iſthmum,qui tribus ſtadiorum milibus à Narbonenſi pelago ſubmouet Oceanum. Si Poſidonio fidem adhibemus, Tectoſagum urbs quondam fuit,quos in expeditionis ſocietatem aduerſus Delphos ueniſſe,memorant.Quinetiam theſauros apud eos à Scipione Toloſæ repertos, ex oraculi donatiuis eſſe aiunt:ſed his ex domeſticis non parum ſortunis adieciſſe tradidêre, quibus conſecratis iratum ſibi numen reconciliarent.Atque Scipionem eas attigiſſe auſum,multis caſibus fuiſſe iactatum,patria eiectum in exilio parum honeſtè interijſſe, perinde ac ſacrilegio pollutum:ea quoque bona filijs ex teſtamento legata, inter obſcœna ſcorta abſumpta fuiſſe:turpem deniꝗ mortem (ut Timagenes auctor eſt)eos obiuiſſe.Poſidonius ueriſimiliora refert,repertas Toloſæ pecunias, quindecim milium circiter talentûm fuiſſe: easꝗ partim in templi penetralibus,partim in conſecratis lacubus fuiſſe reconditas,quæ nullos apparatus haberent,aurum & argentum inelaboratum & rude fuit: templum Delphicum eo tempore exinanitum fuiſſe, talibus ornamentis à Phocenſibus antè ſpoliatum quo, Sacrum bellum cōmiſſum eſt: & ſi quid relictum fuerat,in multos fuiſſe diſtributum. Ne incolumes quidem domum remeaſſe credendum eſt,qui tam miſerabiliter digreſſi fuerant:& poſtquàm è Delphis diſceſſere, in diuerſa diſperſi, ac facta ſeditione diſcordes abiêre. Quare quum regio exuberet auro,& induſtrij homines tenuem uitam agant, è Gallia paſſim theſauros habuiſſe,in tutisꝗ lacubus aurum & argentum dimiſiſſe:Romanos lo

corum

eorum potitos publicè uenundediſſe lacus, emptores pleroſque e ſabrefactas ex argē to molas inueniſſe. Erat etiam quondam Toloſæ templum ſanctitatis eximiæ, quod finitimi peculiari quadam ueneratione colebant: & ex collata quotannis pecunia multis muneribus abundabat, quæ nemo tangere audebat. Quare Thoriſmundus urbem uetuſtate ac religione uenerandam nimis amauit, regniq; ſedem ex paterno (ut diximus) inſtituto conſtituit. Sed ad Atilam redeamus: qui dum Pannonias ſupplementi gratia repetere contendit, quæcunq; ſuperfuerant latè populatur & diruit, nullum gloriæ genus antiquius exiſtimans, quàm ruinæ ac incendij monumenta. Sed illud in tam diro principe mirum fuit, perquàm facilè à ſanctis ſæpe uiris fuiſſe uictum. Quum Trecacenſes peteret, & eo quidem animo, ut ſuo more diriperet, Lupus urbis pontifex maximus, uir planè ſanctiſsimus, ubi feros hoſtes appropinquare nouit, accito frequenti collegio ſacerdotū, pontificio habitu inſtructus, Atilæ obuius occurrit, moxq; intrepidus: Tu ne (inquit) is eis, qui urbes eruis, gentesq; proteris? Ego ſum (inquit Atila) rex Vnnorum, & flagellum Dei. Ad hæc Lupus: Felix & fauſtum Domini & Dei mei flagellum adueniat. & patefactis mox portis, cum magno plauſu regem admiſit. Cuius Atila humanitate uictus, per mediā urbem exercitum tanta modeſtia duxit, ut ne pullum quidem gallinaceū læſerit: haud aliter, ac ſi diuino cuncti numine obſtricti forent. aliqui ante conſertum prælium id accidiſſe memorant. Verùm Lupus iſte, omnium iudicio uir ſanctiſsimus ea ætate eſt habitus, Leucorum familiæ decus, Pigniolam Hilarij Arelatenſis epiſcopi ſororem, coniugem duxit: ſeptimo coniugij anno, utriuſque conſenſu de ſancto diuortio decreuerunt, ut arctiùs ſe in diuina charitate uincirent. Ab Honorato Lyrinenſi antiſtite ſacris initiatus, exacto anno in Trecacenſem urbem redijt, uniuerſum patrimonium Chriſti pauperibus erogauit. Pro explorata ſanctitate, inuitus pontificatu maximo donatus, collegia ſacerdotum continētiſsimè gubernauit. Poſt biennium, ſanctæ peregrinationis amore percitus, cum Germano, uiro quidē Deo gratiſsimo, in Britaniam proficiſcitur: ubi miracula multa edidit, uarioſq; populos ad orthodoxam religionem conuertit. Poſt reditum (ut paulò ſuprà dictum eſt) cùm uniuerſa Gallia Vnnorum agminibus diriperetur, ciuitatem ſuam in patenti planicie ſitam, neq; armis, neq; mœnibus munitam, diuina ope propugnauit. Paralyticam in diuino uerbo mulierem curauit: liberauit puellam à dæmonio grauiter agitatam: multos à diuerſis languoribus aſſeruit: inedia & auſteritate uitæ corpus affecit: nunquam in lecto recubuit, ſupra tabulam ſubiecto capiti ſaxo dormiuit. Vnica duntaxat toga contentus, interiore ſemper tunica è graui cilicio utebatur. Vt ab ardētiſſima concupiſcentia iuuentutis corpus arceret, biduano ſemper ieiunio id afflixit, nullo unquā ientaculo refocillatus, diuinis pro cibo rhythmis ueſci ſolitus. Somni parciſsimus, in diuina ſemper oratione uerſabatur. Demum quinquageſimo ſecundo ſui pontificatus anno in Domino obdormiuit, & inter deos relatus eſt. Sed de Lupo hactenus.

S. Germanus. Ne de Germano quidem ſine maximo ſcelere ſilendum, quando Atilæ temporibus claruit, & uitæ ſanctimonia præſtantiſsimus apud omnes eſt habitus. Nec non & operæ precium reputamus, hiſtoriam Scythicam ſanctorum patrum geſtis quandoq; condire. Hunc ſacri Annales auſteræ uſq; adeò uitæ fuiſſe ferunt, ut ubi à beato Amatore ſacris inuitus initiatus eſt, mox animo mutato, & erogato in miſeros patrimonio, uxorem pro ſorore habuerit. Ad nouiſsimum uſq; diem, frumentarium panem, uinum, oleum, legumen, carnesq; ſibi interdixit: quinetiam & ſal, ne quo gulam condimento ſuſcitaret. Pranſuro mos fuit, prælibare cinerem, moxq; panem eſſe hordeaceum, excuſſum quidem & aqua remollitum: item cucullo ſimpliciq; tunica & interiore cilicio uti, hæc eadē æſtate & hyeme iuxtà ferre, ſupra dolatas trabes ſuperiniecto cinere dormire, cum acerbiſsima uitam pœnitētia ducere, omnibus gratuitò hoſpitium exhibuiſſe, hoſpitibus in humilitatis exemplū pedes lauare ſolitum. Quum Britanni ad Gallorum epiſcopos legatos miſiſſent, qui omnes ſenſim populos Pelagiana hæreſi paſſim infectum iri ſignificarent, in frequentiſsima ſacrorum uirorum

ſynodo

ſynodo decretum eſt, ut Germanus & Lupus, ueluti potiſsima Gallorum lumina, extirpandæ labis mandata ſuſciperent. In peregrinatione illa Genouepham uirginem, quam ſanctiſsimam futuram eſſe prædixerat, ſacris initiauit: multa cum Lupo miracula edidit. Saxones, qui Gallos grauiſsimo bello infeſtabant, ſola diuini nominis acclamatione fugauit. Diffuſam per Britannos hæreſim extirpauit: in qua expeditione Seuerum, Treuerenſem epiſcopum, collegam ſibi delegit. Quum ad Tornodurum ueniſſet, cuiuſdam diſcipuli, qui è Britannia eum ſequutus fuerat, ſepulchrum inuenit: quem cum eo tumulo euocaſſet, rogaſſetq́; an'ne ulterius ſecum militare uellet: reſpondit, Sat ſibi eſſe militatum, ſeq́; cumulatiſsimis militiæ præmijs perfrui: proinde orare, ſe miſsione donaret. Quieſce (Germanus inquit) ac uale. At ille depoſito mox capite, in Domino obdormiuit. Quum in Britannia publicè prædicaret, uæ ſæuiente frigore, cum diſcipulis in regiam confugit, gratum ibi hoſpitium imploraturus. Quod cum per interpretem à rege impio denegatum, impetrare nequiuiſſet, ſub dioq́; in algentiſsima regione pernoctare cogeretur: ecce ſubulcus regius aduenit, uenerabilem uirum cum ſacra manu conſpicatus: eorumq́; miſeratus algorem, ad tugurium inuitat. Quò quum pater ille diuertiſſet, ſubulcus uxorem monet, ac iubet, ut unicum quem haberet uitulum ſaginatum, uiro ſanctiſsimo apponeret. Quod ubi factum eſt, pro explorata ruſtici fide, Germanus poſt cœnam mulierem iubet uituli oſſa legere: lectáque ac pelle inuoluta, ante bouem in præſepio recondere. Mulier poſtquam imperata fecit, poſtero die redintegratum uitulum, fœnum cum matre comperit edentem. Quod quidem ingens profectò miraculum, tantum uiro tribuit auctoritatis, ut pro deo adhuc uiuens haberetur. Germanus autem ad regem reuerſus, eum regno decedere, meliorìq́; id dimittere iubet: hæſitantem & cunctantem uirum, neque in ſacroſanctum patrem moliri quicquam audentem, manu depulit: Decede, inquit, nec poteſtate regia poſthac amplius abutare. Rex cœleſtem in præſule auctoritatem reformidans, cum uxore liberiſq́;, ſpectante populo deceſsit. At ei Germanus, accitum mox ſubulcum cum coniuge ſuffecit: & ex ea deinde tempeſtate è ſubulca gente ſunt ibi creati reges. Quum è Britannia rediret, per Auguſtodunumq́; iter faceret, ad Caſsiani pontificis tumulum, Scythia oriundi, nō ſine magna turba peruenit. cunctis audientibus, è tumulo, Quid'nam ageret, & quomodo ſeſe haberet, interrogauit: Dulci quiete (inquit) perfruor, & expecto Redemptoris aduentum. Ad quem Germanus: Quieſce igitur per longum in Christo tempus, & pro ſalute noſtra diligentiùs intercede, ut beatiſsimæ reſurrectionis gaudia aſſequi mereamur, & uale. Relatus in Galliam, & iter faciens, nudum ecce imminente nocte uiatorem aſpicit: miſeratus hominis miſeriam, ne miſerū quidem comitē aſpernatur. Quum ſimul in diuerſorio quieuiſſent, aſellum, quo Germanus ferebatur, ille ſubtraxit. Illuceſcente die furtum patratū inueniunt diſcipuli: patri cōdolent, quòd pedibus iter facere cogeretur. Nondum tria millia paſſuum cum ſocijs ille confecerat, quum è diſcipulis unus, Germanum quandam è uultu lætitiam prodere intelligit, patrem hilaritatis cauſam rogat. At ille quum pedem omnes aliquantulum ſiſtere imperaſſet, ecce latro clamitans, feſtinato gradu ſubtractum iumentum refert: patrē, ad pedes prouolutus, exorat furti ueniam & impunitatem. dum facinus profitetur, ſe tota nocte irretitum fuiſſe aſſeruit, neque quoquam progredi potuiſſe, niſi quà ad reddendum iumentum pateret iter. Cui Germanus, pater ille ſanctiſsimus: Si heſterna (inquit) die tibi nudo togulam dediſſem, ne furandi quidem te neceſsitas inceſsiſſet: & exuta mox togula, Accipe, inquit, quod deeſt, redde quod noſtrum eſt. Profeſſorē igitur criminis reſipiſcentē, nō modò uenia, ſed præmio quoq́; & benedictione dignū cenſuit. Paucis poſt diebus à pauperib. circū̄uentus, quum eleemoſynā impenſius exoraretur, diaconum diſpenſatorem ſuum, quodcunq́; pecuniarum eſt, in eos erogare iubet. At illi numorum inopiam cauſanti, Pauperes (inquit) ſuos paſcit Deus: tu uerò, quod habes, pauperibus diſtribuito. Diaconus, ueluti prudens, ex integro mandata nō peregit: è tribus aureis duos erogauit, ut futuræ proſpiceret ne-

ceſsitati. Paulo poſt quidam equites adu n ant, ducentos pontifici nummos dono dant: & ad diaconum mox conuerſus, Accipe (inquit) quæ traduntur, & recognoſce, te fraudem feciſſe pauperibus: quando ſi, quicquid tibi erat, inopibus erogaſſes, remunerator noſter trecentos hodie reddidiſſet. Proinde contremuit ille, conſpicatus clandeſtinam ſui culpam uirum ſanctiſsimum latére nequiuiſſe. Quum in Italiam contenderet, alpeſq́ superaret, ſenem claudum, quem torrentem tranſire non poſſe proſpexerat, proprijs humeris præ nimia humilitate & charitate traiecit. Quũ Rauennam ueniſſet, à Placidia, quæ cum Valentiniano filio imperabat, honorificè excipitur: & quum ab ea delicatiſsimi cibi in argentea patina, ſine carnis intermixtione mitterentur, cibos inter diſcipulos diſtribuit, patinam in pauperum commodum erogauit. Pro regio munere, panem hordeaceum in patella lignea remiſit. At illa utrunque cum maximo plauſu accipiens, patellam auro exornauit, & panem ad uarios languorum uſus reſeruauit. Quum Rauennæ moram traheret, uita defunctum in lucem reuocauit. À Placidia ad conuiuium inuitatus, ſolito iumento uir ſenio, inedia, uigilijſq́ confectus, in regiam delatus eſt. Inter epulas clandeſtinus rumor aduenit, aſellum improuiſa morte eſſe correptum: ſoluto conuiuio, pro aſello pulcherrimum & manſuetum equum adduci regina iubet. Germanus equum renuit, & aſellum ſuum afferri petit, ut eodem quo allatus iumento fuerat referatur. Allatum igitur aſellum, humiq́ iacentem deſpiciens, Surge (inquit) Muſcio, & ad hoſpitium reuertamur. Ad hæc uerba, ueluti ſomno excuſſus ſurrexit aſellus: ac ne minore quidẽ
450. robore, quàm antè, dominum ad hoſpitium retulit. Anno ſalutis quadringenteſimo quinquageſimo, epiſcopatus uerò trigeſimo, diem obijt. Corpus, ut ex teſtamento legauerat, in patriam relatum. Dum in Galliam refertur, Vercellis ab Euſebio epiſcopo. & Aureliani ab Aniano pontifice religioſiſsimè excipitur: quo quidem tempore tres mortuos in uitam reuocaſſe ferunt. Non ſolùm in morte, uerùm etiam in uita inter diuos relatus, & diuini honores exhibiti: quando ſanctiſsimam uitam duxit, hęreſes extirpauit, & miſerrimis Vnnorum temporibus conſilio & precibus Gallis & Britannis mirabili adiumento fuit. Nunc ad Atilam redeamus.

RERVM VNGARICARVM DECADIS PRIMAE LIBER V.

EX Ecij malignitate, qui perſequendos Vnnos ad internecionem uſq́ non cenſuit, ſed Thoriſmundum ad accipiendum Viſigottharum regnum reuocauit, tantum animorum Atila concepit, ut in Pannonias nequaquam prius redire ſtatuerit, quàm uniuerſam Galliam cædibus, incendio & rapinis afflixerit. Sed in hoc uarias ſcriptorũ opiniones admiror, quorũ aliqui multarũ ciuitatũ excidia ab Vnnis tũc accepta, ante pugnã Catalaunicã, nonnulli poſt eã acciciſſe cõmemorant. Nos aũt eorũ ordinem planè ſectabimur, qui ueriſimiliùs & elegantiùs iſta ſcripſêre: quoniam à præſtantioribus ac ucrioribus hęc ipſa accepiſſe uidentur. Quinetiam in temporibus quandoq́ tanta diſſenſio, ut falſa ſæpe hiſtoria, quam uerisſimam bellorum monumẽta teſtantur, prorſus eſſe uideatur. Dira igitur Vnnorum tempora quum Seruatius Tungrorum epiſcopus, diuino quodam ſpiritu prouidiſſet, ne Atilæ immanitatẽ cum populo ſubire cogeretur, quãdo Tungrenſem urbem, quæ inter Thabulam & Moſam amnes in Gallia Belgica ſita eſt, Scythico furore uertendam ſanè proſpexerat, epiſcopatum in Traiectum, quod ad Rheni oſtia ſitum eſt, transferre conſtituit: quinetiam hoc ineuitabile fatum ſe Romæ à diuo Petro in ſomnijs didiciſſe affirmabat. Quod quum feciſſet, barbaram rabiem euaſit. Eodem ferè tempore, quum uniuerſa Gallia Ariana hæreſi laboraret, quę inęqualeis ſanctiſsimæ Trinitatis perſonas eſſe credebat (Filium enim Patre, Spiritum uerò ſanctum & Patre & Filio longè minorem eſſe dicebat) diuino quodam miraculo planè declaratum eſt, Deum in tribus perſonis unius & æqualis eſſe ſubſtantiæ. Naſatenſi nanque urbe, diuina ope ab Vnnorum obſidione liberata, quum pontifex maximus

pro-

pro agendis gratijs ſacra faceret, æquales ecce guttas treis ſuper aram cecidiſſe uidet, cryſtallo clariores: quæ quum unà congruiſſent, in unionem unicum redactæ ſunt. quem quũ in gemmata cruce collocaſſent, aliæ mox gemmæ decidêre. Imaginem ſanctæ Crucis præferebat adorantibus, & ægris ualetudinem reddebat. Quin & fidelium ex hoc religionem augebat, quia prijs clarus, imprijs contrà obſcurus eſſe uidebatur. Atilæ igitur furorem Naſatenſes idcirco euaſiſſe feruntur, quia de indiuidua Trinitate rectè ſenſerunt. Iiſdem quoq; temporibus, undecim milium uirginum peregrinationem ſanctiſsimam, duce Vrſula, accidiſſe perhibent: quarum expeditio quanto cruentior, tanto felicior fuiſſe creditur: ne tam noxijs Dei flagellum, quàm inſontibus martyrium, dirus Atila fuiſſe uideatur. Sed res memoratu digniſsima, ritè referetur. Vrſulam, unicam Dionothi nobiliſsimi Britanniæ principis filiam fuiſſe aiunt, forma, moribus, uenuſtate, ſanctimoniáq; præſtantem. Eodem tempore Britannorũ regem ab orthodoxa fide alienum, regno diuitijsq; pollentem, unico tantùm filio præditum, ac uirginis probitate & fama ſuccenſum, pro gnato inſtantiſsimè poſtulaſſe. Vrſulæ patrem grauiſsima hinc ſollicitudine cœpiſſe angi, quòd filiam Deo dicatã, inuito numine, prophano iuueni deſponſare cogeretur: ſimul etiã & uereri, ne ex repulſa, tyrãni crudelitatem omnino ſubiret. Dum in diuerſa diſtrahitur animus, ueluti conſilij inops, filiam tandem cõſulit. Hęc patri ſuadet, regi reſpondeat, hac ſe conditione affinitatem eſſe facturum, ſi decem uirgines genere, forma & ætate delectas, rex filiæ comites daret, ac Vrſulæ, ſingulisq; comitibus, quæ denæ ſint, ſingillatim mille uirgines ſubditaret: item undenas his triremes compararet, quibus triennij ſpacio, donec ſponſus Chriſtiana religione initiaretur, ac fidei dogmate inſtitueretur, pro uirginitatis dedicatione uti poſſent. Quod haud temerè à diua uirgine ſuaſum, partim ut difficultate propoſitæ conditionis à ſe animum regis auerteret: partim, ut occaſione iſta coæuas comites unà ſecum Deo dicaret. Rex conditionem accepit: quæcunq; uirgo mandauit, ritè fieri iubet. Filius, eius ſanctitate ſuccenſus, baptiſmũ accelerat: puella ſe cum puellari exercitu Romã omnino profecturã patri nunciat, ut à Chriſti uicario delictorũ ueniam, tutelamq; uirginitatis aſſequatur. Et quando uirorũ ductu & propugnatione in longa peregrinatione carere non poſſet, uiros à patre ſanctiſsimos petit. Vbi uirgineas Vrſulæ copias propediem peregrè profecturas eſſe, rumor effunditur, multi ad ſacrũ inuſitatumq; ſpectaculum undiq; confluxêre: in primis nonnulli Britannorum epiſcopi, qui uirginum expeditionem ſequi cupiebant. Horum princeps Pantalus, Baſilienſis epiſcopus, qui eas Romam uſque perduxit, & cum his pariter occumbere uoluit. Quinetiam Geraſina Siciliæ regina, ac Dariæ matris Vrſulæ & Maurisij epiſcopi ſoror, eius literis admonita, ad ſacram pariter expeditionem conuênit: quæ uirum nacta crudeliſsimum, ac regno pernicioſum, ad incredibilem manſuetudinem redegit. Hæc cum Babilla, Iuliana, Victoria & Aurea, quæ ſuæ filiæ fuerant, aduenit. Quin & Adrianum filium duxit, qui ſororum amore ſacra ſimul ſtipendia fecit: & regnum hæc filio alteri delegauit. Huius conſilio uirginum ſunt agmina inſtructa. Comparatam igitur claſſem illæ ductu auſpicijsq; Vrſulę conſcendunt omnes, ſacriq; uiri pariter ſequuntur: ac per Oceanum uectæ, dum Gallica littora legunt, in Rheni tandem oſtia deferuntur, & aduerſo amne ad Coloniam Agrippinam primò, deinde Baſileam urbem perueniunt. Hinc Galli, illinc Germani ſacram claſſem admirantur. E pagis & oppidis ad ſpectandas ſacras uirgines homines aduolabant, quæ modulato cantu diuinos hymnos concinebant. Hos choros facilè dixeris angelorum. Sacra carmina utrinq; Rheni ripæ reſonabant. Religioſo ubique hoſpitio excipiebantur. Baſileæ claſſem relinquunt, pedeſtre mox iter inituræ: curatis ibi triduò corporibus, à Rheno in Heluetios Leucosq; diuertunt, ut in Italiam rectà contendant. Superato Iuraſſo monte, ad Ararim fluuium ueniunt, qui Rhodanum influit, deinde ad Budem feſtinantes, traiecto amne, ad Rhodanum contendunt: ubi à cunctis Allobrogum oppidis honorificè excipiuntur. Quum Vezontio appropinquaſſent, ex uniuerſa ferè Narbonenſi

Gallia homines ad ſpectanda uirginum agmina confluxére: pars plauſibus excipiunt, fauſtis multi acclamationibus extollunt. Alij hoc exemplo ad religioſam peregrinationem incendebantur, & prophanæ mentis conſcij graui pœnitentia corripiebantur: plerique in lachrymas uertebantur, ſanctiſsima uirginum ſtudia conſpicati, quibus neq; labor, neq; languor ullus ex itinere inferri uidebatur. Nam incenſæ ſacræ peregrinationis amore, ferri potius quàm progredi putabantur: ſacrorum concentibus rhythmorum cuncta complebantur, angelus Domini ducebat eas. Quum alpibus editiſsimis, quæ Galliam ab Italia diuidunt, appropinquaſſent, ne deſuére quidem, qui admodum dubitarunt, ne arduum inſuperabilemq; cliuum facilè ſuperarent: quando Herculem (ut aiunt) & Hannibalem defatigaſſe ferunt. Virgineæ tamen acies, ita hilari fortiq; animo accliue iter adoriuntur, ut ſine labore auium more ſublimia iuga conſcenderint: nullaq; unquam in tanta difficultate neque ingemuiſſe, neque retuliſſe pedem uideretur. Nihil eſt ita arduum & difficile, quod diuinus amor facilè tolerare non poſsit. Validiſsimi quæque militis præſtabat officium: quia nulla militia facilior habetur, quàm ea quæ ſponte ſubitur. Diuino ſpiritu munitus animus, adamantinum corpus planè ſortitur. Vexillum crucis Vrſula ferebat, quam anteſignanæ puellæ præcedebant: & nõ modò ducis optimi, ſed ſtrenui militis præſtabat officium. O beatiſsimum puellarum exercitum, in perpetuum uirorum ruborem confuſionemq; repertum. O egregium delectum, necubi gentium unquam habitum: & non ſolùm ad ſuam, ſed omnium quoq; ſalutem adinuentum. At ubi è iugis alpium Italiam deſpectarunt, magno plauſu Romam conclamarunt. Obſtupuere Inſubres, cæteriq; Itali, ubi formoſiſsimas, eaſdemq; ſanctiſsimas cohortes aſpexere, quod antehac in Italia nunquam ſpectare licuit. Quod ubi Cyriaco pontifici maximo ſignificatum eſt, cum uniuerſo collegio ſacerdotum ex urbe Roma prodiens, mirificè exultauit, & quàm honeſtiſsimo potuit apparatu aduentantes uirgines excepit: quod ut faceret, tum patrius, quia Britannus, tum diuinus amor, quia & ipſe caſtiſsimus erat, effecit. Multæ quòque uirgines in eam expeditionem uenerant, quæ pontifici neptes pronepteſq; fuerant, aut quouis alio ſanguinis uinculo coniunctæ. quinetiam eadem nocte diuinitùs ſibi ſignificatum eſt, ſe cum illis omnino martyrij gratia occumbere oportere. Inſequenti die quum multæ aduenìſſent, nondum ſacro baptiſmate expiatæ, eas ex more baptizandas curauit: deinde cuncta templa luſtrare, & apud omnes baſilicas ſolennia celebrare uoluit. Quicquid Deo ibi ex more debebant, eas ritè ac piè perſoluere docuit. Quum abeũdi tempus inſtaret, pontifex diuino iuſſus numine, aduocato ſacerdotum collegio, quid facere uellet, aperuit: ſeq; pontificatu, quum poſt Pontianum pontificem anno uno ac menſibus circiter duobus Romanæ eccleſiæ præfuiſſet, ſponte cunctis reclamantibus abdicauit. Cardinales eum delirare putabant, quòd in ſenio mulierculas, non ſine ſui ridiculo, ſequeretur. Neque cœleſti eum interprete admonitum intelligebant, qui eum unà cum uirginibus in Gallia martyrium ſubiturum eſſe nunciarat. Cõtempta tandem omnium refragatione, ſancti propoſiti tenaciſsimus, Antherum mira ſanctimonia præditum ſibi ſuffecit. Ipſe autem, quia inuito collegio ſe pontificatu abdicauit, è Romanorum catalogo pontificum abrogatus eſt. Quin & ſacræ uirgines, huius cauſa auctoritatẽ & gratiam amiſerũt. Sacer igitur exercitus, luſtrata urbe, ſacris apud omnia puluinaria ritè peractis, ac uotis denique perſolutis, duce pontifice maximo abeunt. Quod quum cęteri uidiſſent, multi pari charitatis ardore ſuccenſi, in eandem expeditionem ire contenderant: in primiſq; Vincentius cardinalis, Iacobuſq; Britanno genere natus, metropolita Antiochenus: item Mauriſius epiſcopus, Babiliæ & Iulianæ auunculus: præterea Foillanus Lucenſis, & Sulpitius Rauennenſis antiſtes. Quinetiam Etherius Vrſulę ſponſus, qui defuncto patre regno ſucceſſerat, diuino in ſomnis admonitus internuncio, ut Demetriam matrem ad ineundam fidem hortaretur, mandata peregit, patremq; Agrippinum primo ſponſalium anno amiſit. Et ne ſponſa ignobilior eſſe uideretur, diuinis monitis edoctus, unà cum ſorore Florẽtina, quum

ipſe

ipſe triennio in fide manſiſſet, ſponſæ ſanctoq́; exercitui Coloniam uſque obuiam occurrit, ut pari palma depugnaret: item Clementem epiſcopum è Britannia ſecum abduxit. Quinetiam Marculus Græcorum epiſcopus, quum Romam ueniſſet, neptem'que Conſtantiam, Dorothei regis filiam, duxiſſet, eadem caſtra ſequi uoluit. Sed quum maximus & Aphricanus, prophani Romanorum duces, uererentur, nè Chriſtiana fides, quam admodum abominabantur, tam magna incrementa ſuſciperet, quibus falſa religio antiquorum è medio tolleretur: ad Iulium quendam Vnnorum præfectum, quem illi Giula appellant, ad Rheni ripas agentem, dum Atila cæteras Galliarum oras latè diriperet, ſcripſére. Si Romanam amicitiam cuperet, operam daret, ut Bacchantium mulierum exercitus, quæ à deliris quibuſdam ſacerdotibus ducerentur, armis omnino deleret: quo nil gratius Romanis, Scythicis numinibus addictis, & pręſertim Marti ac Herculi, quos communes cum gēte Scythica progenitores ac deos habent, fieri poſſet: & patrandi facinoris tunc tempus fore nimis idoneum, quum ad Coloniam Agrippinam redijſſent. Iulius, ut Romanis ducibus gratificaretur, & Chriſtianum ſanguinem, quo Vnni ſatiari non poterant, hauriret, ſe diligentiſsimè mandata facturum pollicetur. Quum eas ad claſſem in Rheno relictam redijſſe cognouit, Maximi & Aphricani literis edoctus, ad Coloniam tēdit inſidias: quod nec Vrſulam, nec pontificem Romanum latebat, quando cœleſti rerum futurarum internuncio monebantur. Quum ſecundo amne deuectę, Colonię appropinquaſſent, præſidente è puppi Cyriaco pontifice, Vrſula in media claſſe inter ſacras uirgines ita præfatur. Nemo, ſorores integerrimæ, legitima præmia conſequi poteſt, niſi prius benè certarit: neque cuiquam in cœlis animam reperire licet, niſi qui eam hîc pro Deo contempſerit, & amiſerit. Iniquum eſt enim, cum Saluatore noſtro cœleſtium regnorū fieri cohæredes, niſi pro eo uitam depoſuerimus. Præ nimio charitatis ardore, qui propria morte ſpontè nos ab omni perpetua mortalitate redemit, nos IESV Chriſti optimi maximi ſigna ſequutæ, ſacra huc uſq; ſtipēdia fecimus: diuina ope maxima quæque bella geſsimus, opima ſpolia ſæpe retulimus, rugientem hoſtem ſæpiſsimè uicimus: inteſtinas ſeditiones, quæ pernicioſiſsimæ ac formidoloſæ eſſe ſolent, bene repreſsimus, & ducis noſtri ſapientia omnia proſperè ac fœliciter euenére. Quæ'nam maior, quàm ſui ipſius, poteſt eſſe uictoria? Quis etiam triumphus poteſt eſſe præſtantior, quàm captiuam carnem ducere, uincere ſe ipſam, & de concupiſcentia carnis glorioſiſsimè triumphare? Quod ut facilius aſſequeremur, in ſalutarem hanc expeditionem pedibus profectæ ſumus, in qua nulla uis illata, quamuis per Atilæ incendia adhuc fumantia, intrepidè iter Deo duce faceremus. Nullus labor ſanè perceptus, quamuis editiſsimas alpes ſuperare cogeremur. Nullus deniq; morbus ac languor ingruit, nec metus inceſsit, quamuis fœmellæ in longiſsima peregrinatione diu uerſaremur. Quare iam experientia docuit, quàm ſuauis ſit diuina ſeruitus, & quàm Saluatoris noſtri leue iugum: in cuius ſeruitio cuicunq; mori datum eſt, certam ueramq́; felicitatem illi ſperare licet. Sed quis hoc non facilè fecerit, qui ad tanti regis obſequia non modò ſe natum, ſed diuina clementia ab æterno delectum & prædeſtinatum eſſe reputaret? Vbi'nam gentium unquam auditum, tot milium uirginum habitum eſſe delectum, quę tam ſalutarem ac opimam militiam militarent? O' beatas animas, quas ad æterna præmia Deus ipſe ſeruauit. O' ineffabilem clementiam redemptoris, ſi quas ad ſacra caſtra euocauerit, expeditione triennij reddet emeritas, & maiora tyronibus quàm ueteranis ſtipendia perſoluentur. Ni fallor, ſanctiſsimæ ſociæ, iam felicitatis noſtrę tempus inſtat: & ut diuinitùs heſterna nocte ſum edocta, charitatē conſtantiamq́; noſtrā ſacroſancto martyrio, ueluti obrizū igni, approbare uult dux noſter. Quinetiā & de calice ſuo diuina benignitate nos compotionare dignatur, ut uirtutē noſtrā periclitetur, quam ipſe ſua gratia roborauit: ut in ruborem uirorum, prophanarumq́; gentium confuſionem, in fœmineo ſexu orthodoxæ fidei uires oſtendat. Dum ſæuus Atila per Gallias cędibus uſquequaque graſſatur, magnam Vnnorum partem ad Rheni ripas planè reliquit, quæ Colo-

nienſem agrum paſsim diriperet. Coloniam Vnni obſident, nosq́ præter Coloniam tranſire opus eſt, ſi claſſe uehi decernimus: ſi uerò pedibus iter facere malimus, per media efferatiſsimarum gentium caſtra ire cogemur. Quod à clemētiſsimo Saluatore noſtro idcirco ita ſtatutum eſt, & permiſſum, ut quum ad peregrinationis finem peruenerimus, ab Vnnis corporibus exutæ tot uirginum acies, demum ouantes in cœleſtia regna inter diuos referamur. O' immenſam Saluatoris noſtri benignitatem, incōtemplabilemq́ miſericordiam: quippe qui ne diuturniore nos militia conficiat, breuiſsima momentaneaq́ morte ex his ærumnis nos eripere dignatur. Quinetiam ſuo mihi ſignificauit internuncio, Etherium ſponſum meum, Demetriam matrem à falſæ religione uindicaſſe: & cum ſorore Florentina, & magna Britannorum manu cras nobis occurſurum, ut diuinitùs admonitus, pari nobiſcum mortis felicitate fruatur. Necq́ patitur Deus meus, me ſine ſponſo fieri beatam. Proinde ſcitote, ac uos ita Saluatoris noſtri nomine certiores efficio, Vnnos fera rabie nos omnes cras ad Coloniam circumuenturos, & in nos uſque adeò ſæuituros, ut ad unam omnes contrucident: ut erepti corporum exuuijs, in cœlum, unde demiſſæ ſuimus, ſuflundant, fugentq́, neue inter prophanos amplius uerſemur. Quare quum Scythici lupi in oues ſacras irruent, forti animo iugula porrigite, contemnite mortem, præſentis uitæ miſeriam recognoſcite, & futuræ beatitudinem exoptate: citòq́ diſſolui percupite, ut Saluatore noſtro, cuius beatiſsimum conſpectum tantopere anhelamus, extemplò perfruamur. Nolite expaueſcere, quia Saluator noſter nuſquam aberit. Et ut tutius martyrium obeamus, nobis uicarium ſuum delegauit, qui mētes noſtras pro demandata poteſtate luſtraret, ipſeq́ nobiſcū paria ſtipendia meritus in aſtra reduceretur. Quare quum hora mortis aduenerit, hilares ac lætę, tanquam omni miſeria cariturę, forti animo occumbite. Veſtra ultrò corpora Deo in holocauſtum ſuauiſsimum offerte, inter amplexus angelorū animas effundite, in manusq́ Domini ſpiritū commendate. Magnanimæ uirginis oratione: ſic omnium animi confirmati, ut nil hoc felici mortis genere ducerent antiquius ſic eam immodicè anhelabant, ut nunquam moriendi horam adfore reputarent. Conclamant omnes, ſpontè morituras. Ad hæc Pontifex maximus præ gaudio in lachrymas conuerſus, quòd diuini tantum ardoris ac roboris in uirgineis tenellisq́ pectoribus intueretur: & quòd uiri à mulierculis, & à tyronibus ueterani turpiter ſuperari uiderentur. Quare ab eo omnibus eſt diuino nomine benedictum: ſimul & edictū, quando poſtero die moriendum eſſet, quo in manus hoſtium erant peruenturę, inſomnem eam in ſancta oratione noctem ducerent: & IESVM clemētiſsimum exorarent, ne in truci prælio uirginea corda, quę ſibi delegerat, ſauè deſereret. Illud fuit admiratione digniſsimum, ad hæc nullam e tot millibus ingemuiſſe, nullam expauiſſe, & fatum inſtans reformidaſſe, neque detrectaſſe mortem. Curatis aliquantiſper corporibus, per uniuerſam claſſem nocturnum ſilentium indictum: quæque pro ſe inſtantiſsimè modò Deum orare, ne deſerat: modò gratias agere, quòd immaturę, ac nondum emeritę, æternis militię præmijs donarentur, diuinam in ſe pietatem aſsiduò contemplari, & ea contemplatione refici & beari: nihil minus ſuccurrere, quàm aut perhorrere, aut deprecari fatū. Aſt ubi noctem tranquillam tranſegêre, prima hora diei ſacra ritè peragunt, & à decimo lapide ſoluunt. Etherius ecce ſponſus occurrit, & Pontificem præueneratus, Vrſulam ſalutat. Ad quē, Salue (inquit illa) Etheri mi, in Chriſto ſaluatore noſtro ſuauiſsime. Fauſtus & felix ſit iſte tuus aduentus, quando tanto Creatoris & ſponſæ ardore flagraſti, ut nobis occurreris, dexterrimum fatum pro Chriſti fide ſubiturus Et quia uocatio noſtra non patitur, ut terreno hic connubio inceſtemur, ne fruſtra huc contendiſſe uideare, hodie in cœlo (mihi crede) ſolennes nuptias celebrabimus. Proinde quando iam iam hoſtes aderunt, mecum Deum exora, ut quàm primùm apud ſuperos perpetua in Saluatore noſtro coniugia conſummemus. Vrſulā diuina uerba reſonantē Etherius admiratus, eo magis in Dominò ſponſam amauit. Reſpondet, ſe hactenus propter Vrſulam Deum amaſſe: contrà, nunc Vrſulam amare propter Deum, illius

gratia

gratia eſſe felicem: eiuſdemq; precibus adiutum, nihil reformidaturum: nihilq; uehementius expetiturum, quàm ſi cum ea pro Chriſto mori liceat. Et quando eius interceſsione in ueram lucem aſſertus eſt, ſe omnia pollicetur pro uero Domino & Deo ſuo, æquiſsimo animo ſubiturum. Pontifex in ſtrenuiſsimi ſponſi amorem exardens, repentè iuuenem amplexus, grauiſsimis in fide uerbis confirmat: amplexantur cæteri patres, plauſuq; ingenti à uirginum choris excipitur. Sponſæ dextram perreuerenter apprehendit, & pudiciſsimo eam uno duntaxat oſculo prælibauit: quod & Pontificis permiſſu factum eſt, ut quod uirgineum in terris cōiugium iniuerint iam dudum, apud diuos in Chriſto conſummarent. Et quum iam ad tertium claſsis lapidem appropinquaſſet, Pontificio mox omnes admonentur edicto, quò ſibi hoſtes propius imminerent, eo impenſius diuinis precibus incumberent, præ nimia apud diuinam clementiam pœnitentia delictorum impūnitatem implorarent: demum exorarent, quum ſibi placitum fuerit, ærumnis humanis eriperet. Iuſſæ imperata faciunt, gemitibus & lachrymis omnia complentur. At ubi Coloniæ eſt applicitum, hoſtes qui utranq; Rheni ripam occuparant, continuò ſacra agmina circumueniunt, in ripamq; deſcendere patiuntur. Vrſula crucis uexilla ferēs, in terram prima deſiliuit: mox cum ſponſo Pontifex, deinde cæteræ naues ripæ proras admouent, certatimq; puellæ deſiliunt, non ut ad martyrium, ſed conuiuium inuitatæ. Quas omnes quum Pontifex planè ſpectaſſet, Euolate (inquit) felices animæ, & fragilia hæc deponite corpora. Tu autem IESV Chriſte optime maxime, quādo tuo ductu huc appulimus, fideles tuos propius reſpice, & plebis tuæ animas in tua regna, quoniam ſemper in te ſperauimus, clementer admitte. Vix hæc intonuerat, quum Giula Vnnorum præfectus, uexilla crucis abominatus, infeſto in uirgines agmine ex cōpoſito irruit: nec minore quidem in mulierculas ac in uiros ferocia ſæuit. Nulla reluctatur, flexis pars magna genibus iugula porrigere, manus Deo ad cœlum efferre, pijs numinibus commendare animas. Nonnullæ quæ ſubſidebant, clauſis fatum oculis expectare: conuicijs pleræq; irritare ſicarios, aut in diuerſa furentibus ſeſe offerre: inuidere quandoq; præmortuis, tanquam uices præripuerint. Diſcurrere aliæ, ne cædi ſupereſſent: pro expirantibus orare aliæ, quæ primo ictu non cecidenrint, ſacrum quæq; fatum admodum ſperare. Cyriacus aliquantiſper à Giula ſpectatus, ſub pontificio habitu oppetijt: in cæteros patres mox ſæuitum eſt. In medio agmine Vrſula, erecto crucis uexillo animoſiùs ſtare, orare pro ſuis impenſiùs, interfectoremq; ſuum expectare. Quatuor circiter horis uirgineæ legiones undiq; ferè ceciderant: ſola Vrſula tanquam in præſidio ad triarios redacta, cum paucis uicem ſuam Deum exorat. Ecce Iulius tanquam longa cæde ſatiatus, quem Vnni Giula appellabant, cæſo in conſpectu ſponſæ Etherio, qui præ martyrij gratia omnem ferociam planè remiſerat, puellam procul exclamans, benè ſperare iubet: eius uenuſta maieſtate commotus, ſuam fore ſponſam pollicetur. At hæc neque prophanum canem quenquam, neque dirum hoſtem, caſtitatem ſuam, quam IESV Chriſto uouerat, inceſtare poſſe reſpondet. Cōuicijs irritatus hoſtis, & ab ea uiliter aſpernatus, uirgineum illius pectus ſagitta trāsfigit. At illa cum uexillo crucis procidens, quod adhuc mortua pertinaciter retinebat, in angelorum amplexus animam efflauit. Sola ex undecim milibus Cordula uirgo remanſit: quæ illa nocte metu correpta, ſub nauis carina delituit. poſtero die prodiens, ne martyrium detrectaret, à feriente tyranno letalem ictum exegit. Hæc inter diuas unà cum cæteris relata non eſt, quia cum reliquis eo die cæſa non fuerit: ſed multo poſt tempore, ſacræ cuidam uirgini in ſomnis apparuit, mandauitq;, collegio ſacerdotum ſuo nomine nunciaret, poſtridie eius diei, quo undecies mille uirginum feſta fierent, ſua ſolennia celebrarent. Sedente Anthero pontifice maximo, & imperante Maximiniano, quamuis hæc geſta fuiſſe Annales quidam referunt, ratio tamen temporū nullo modo conſtare poteſt. Multo rectius ſenſere illi, qui quum diu poſt Conſtantinum Vnni Gotthiq; ſæuierint, hæc imperante Martiano, & anno Salutis trecenteſimo quinquageſimoſecūdo accidiſſe tradiderūt. Harum corpora Coloniæ in 352.

ciues pro ſe quiſq; urbis excidium reformidantes, fortunas in tutiora uicinorum oppida transferre ſtudebant. Genouepha matronas conuenit, eas orat, uiros adeant, ac ne fortunas exportent admoneant, quando finitimæ regiones omnes ab Vnnis latè diripientur: dicere, Parrhiſiorum prædas & incendia uigilijs & orationibus eas deprecari poſſe. Proinde ab eo conſilio uiros dehortentur, ad diuinam opem confugiant omnes: quia Parrhiſium ſub IESV CHRISTI optimi maximi tutela ſitū eſſet, quo nil tutius excogitari poteſt. Talia dicenti oblatrare multi, & pſeudoprophetam conclamare: blatterare alij, ac dicere, aut lapidibus competendam, aut Sequanæ gurgite demergendam. At illa, ne publicæ ſaluti deeſſet, eo acrius inſtare ac ingeminare, urbem ſacris precibus eſſe protegendam, placatis numinibus rempublicam fore tutiſſimam. Quidam interea ſacerdos ab Antiſiodoro miſſus aduentat, teſtimonum diui Germani in medio foro referens, Genouepham à matris utero à Deo delectam exclamat. Germani elogia publicè recitata. His igitur maligna multitudo confuſa abijt. Acerrimam Atilæ obſidionem, quam Vnni propediem moliebantur, ſanctiſsimis precibus uirgo ſacra diſſoluit. Parrhiſiorū agrum, intacta tantùm urbe, populantur. Ex quibus conijci poteſt, in calamitoſis temporibus ſanctæ linguæ quanti ſit habenda deprecatio. Nam quum ex ira diuina, mala proueniant: placatis numinibus cuncta miteſcunt. Sed huius uitæ auſteritatem & miracula proſequamur. A' quintodecimo hæc anno, ad quinquageſimum uſq;, hordeaceo tantùm pane & faba contenta, bis in hebdomade cibum ſumere, talia celebrare ieiunia, nunquam aliquid libidinis fomentum edere, inedia corpus macerare. Quinquagenaria, epiſcoporum iuſſu hordeaceo pani lac & piſcem adijcere, ne ad mortem ferè conſcitam feſtinare uideretur. Catulacenſem uicum, ubi diuus Dionyſius morte mulctatus eſt, prærcuerenter frequentauit: cui baſilicam quoq; deuouerat. Sacerdotum collegia ſupplex adijt, ut ex collata pecunia ædem illi facerent. At illi modò paupertatem, modò calcis inopiam cauſari. contrà illa diuinitùs effata: Egredimini (inquit) quæſo, ad pontem urbis, & quæcunq; audieritis, nunciate mihi. Egreſsi, dum in foro ſtant attenti, ſi quid acciperent, ecce ſubulci duo aduentantes inter ſe uerba faciunt. alter: Dum ſuis (ait) ueſtigium uagantis opertus legerem, maximam fornacem calcis inueni. Ego quoq; itidem in ſylua: inquit alter. Hæc quæ audierunt ſtupidi ſacerdotes, uirgini referunt: aſt illa præ gaudio in lachrymas effunditur. Quæ ubi ciuibus ſignificata ſunt, magnifica è collata pecunia ædes erecta, Dionyſioq; dicata. Ne ſacra quidem prodigia in ædificanda baſilica defuêre. Nam quum potus fabris lignarijs fortè deficeret, cadum accepit: quem ubi exorato numine, ſigno crucis expiauit, mox operarijs plenum propinauit. pariq; exuberantia ſemper redintegratus diuinitùs, eorum ſitim ad conſummatum uſq; opus expleuit. Quum in ſabbato ſub gallicinio ad diui Dionyſij baſilicam egrederetur, ecce funale prælatum extinguitur: turbantur uirgines, comitesq; eius, ne quid per noctem turpitudinis horrorisue paterētur. At illa funale ſibi dari iubet: quod ubi in ſacra manu conſtitit, protinus incenſum eluxit, admotumq; languentibus pleroſq; curauit. Mulier, quæ eius calceamenta ſubtraxit, luminibus repentè caruit: petitaq; uenia, lucem recuperauit. Hildericum Francorum regem uirgini dedicatiſsimum, quum de magna noxiorum manu ſupplicium ſumere ſtatuiſſet, accepiſſetq; Genouepham pro his oraturam aduentare, portas arcis continuò claudi imperaſſe ferunt, quibus aditus inhiberetur. At illa intellectò regis conſilio, nihil minus remorata, ad eum contendit. cui tactæ manu continuò fores patuêre. Ante regē conſtituta, præ rei miraculo cunctorum capitalium impunitatem facilè impetrauit. In Dionyſij æde, huius opera energumeni complures curati. Beatum Simeonem ferūt profuſa ueneratione eam ſalutaſſe: impenſiusq; poſtulaſſe, ut inter orandum Simeonis quandoq; reminiſceretur. Ab Epiphania ad cœnam uſq; Domini in cella recludebatur, ut exorando & contemplando Deo expeditiùs incūberet. Ad cuius oſtium quum puella ueniſſet, ut quidnam illa faceret, per rimas exploraretur, e ueſtigiò lumen amiſit: ſed exacto quadrageſimali ieiunio, eiuſdem opera lucem recepit. Quum

in templo

in templo diui Martini, è Pannonia oriundi, ad Turonenſem urbem oraret, correptum à dæmonio quendam è pſallentibus continuò liberauit. In agro Meldenſi imminente tempeſtate, perculſisq́; meſſoribus, uaſtata cætera regione, ſola ſua meſsis intacta permanſit. Annos uixit octoginta, ac tanta præpolluit ſanctitate, ut futura diuinitùs inſpirata prædiceret, omnia morborum genera curaret. Tertio Nonas Ianuarias inter diuos relata. Haud parum equidem lætor, me hanc nactum occaſionem, quum à procella Vnnica multos eius numen exemerit, diui Martini Pannonici non uitam, ſed titulos potiùs eſſe ſcripturum, ne in Pannonica hiſtoria potiſsimum Pannonicorũ decus uidear ſubticere. Martinum Seuerus ait, Sabaria Pannoniꝫ oppido oriundum, alitũ Ticini: ne infimis quidem parentibus ortũ, quamuis orthodoxa fide carerent. Pater tribunus militum fuit: ipſe à pueritia primùm ſub Conſtantio, deinde ſub Iuliano Cæſare meruit, quamuis inuitus: quando à teneris annis ſub Chriſto optimo maximo ſtipendium facere uoluit. Sed quum ex edicto Imperatorum, filij ueteranorum nomina dare cogerentur, ui adactus, militari ſacramẽto obſtrictus eſt. In commilitones ſibi fuit mira benignitas, inaudita charitas, patientia cum humilitate ſingularis. Ante baptiſma triennium militauit. Quo quidem tempore omnia ſic pietatis officia compleuit, ut è ſtipendio nihil præter quotidiano uictui neceſſaria reſeruarit. In Ambianenſium porta, uæſaniente hyeme deſtitutum pauperẽ, diſſecta enſe chalmyde, contexit. Inſequenti nocte Chriſtum ſaluatorem uidit in ſomnis ea parte tectum, qua horridulum rogatorem piè donarat, & dicentem: Martinus adhuc catechumenus hac me ueſte contexit. Natus annos duos de uiginti, baptiſmate initiatur, barbaris Gallias inuadentibus. Quum Iulianus coacto exercitu ad Vangionum oppidum pecuniam cum donatiuo militibus erogaret, ſtipendium cum donatiuo recuſauit: ut integrum ſibi foret, longè meliorem militare militiam. quod ne faceret, nullis Imperatoris minis adigi potuit. Militia exauctoratus humana, Hilarium Pictauiæ epiſcopum continuò petijt, ſpectatæ ſanctitatis uirum: à quo exorciſta factus eſt. Per ſoporem admonitus, parentes reuiſit: in itinere latronem ad fidem, ſanctamq́; uitam reuocauit. Quum præter Mediolanum iter faceret, apparentem ſub humana ſpecie ſibi dæmonem ſacro uerbo repulit. Matrem ad ueram fidem reuocauit, indocilem ſerumq́; patrem dimiſit. Quum Ariana hæreſis totum ferè Illyricum infeciſſet, dum in coinquinata ſacerdotum collegia concionaretur, publicè uirgis cæſus eſt, uarijsq́ue contumelijs affectus. In Italiam relatus, quum Hilarium hæreticorum ui in exilium exactum accepiſſet, Mediolani ſubſtitit, ibiq́; monaſterium ſibi ſtatuit. Vnde Auxentij Arianorum principis factione eiectus, in Gallinariam ſeceſsit inſulam: ubi radicibus herbarum, & gramine uictum traxit. Helleborũ inſcius ſæpe comedit, omneq́; ueneni nocumentum in nutrimentum prece conuertit. Facta Hilario redeundi copia, Romæ occurrere conatus, quum non inueniſſet, ueſtigia ſequutus adhibuit: ab eo gratiſsimè ſuſceptus, non longè ab oppido ſibi monaſterium collocauit. Catechumenum ad ſe uenientem, ut ſuis diſciplinis inſtitueretur, ac mox uita ſe abſente defunctum, reuerſus reuocauit in lucem. Lupicini Honorati ſeruum, qui laqueo ſibi uitam conſciuerat, à morte ſuſcitauit. Turonicum tandem epiſcopatum inuitus accepit. In epiſcopatu hominum frequentia infeſtatus, ad tertium lapidem ſeceſſum petijt, hinc montis rupibus, illinc Ligeri amne circumſeptum: qui unica tantùm uia, eademq́; arcta adiri poterat. Octoginta ſacerdotum ibi ſecum collegium inſtituit, quibus eſus carnium ac uinum erat interdictum. Mollis habitus pro crimine iudicatus: cilicium ex camelorum pilo ferre mos erat. Locum non procul à monaſterio ſuo, falſa hominum opinione, pro religioſiſsimo habitum, ſua uiſitatione expiauit, prophanumq́; declarauit. Sordidam ac trucẽ latronis umbram, palàm loqui imperauit. Vetus altare demolitus, populum ab illo ſuperſtitionis errore uindicauit. Diruit in uico quodam templum antiquiſsimum: mox pinum templo proximam aggreditur excindere, aduerſante antiſtite, turbaq́; infidelium, inclinatam in ſe pinũ intrepidus, dum excinderetur, expectauit: ruentemq́; cum magno fragore arborem, ſolo ſalutis ſigno

repulit,

repulit, tantoq́; miraculo ad ueram fidem eos conuertit. Quum pauci admodum, imò nulli in Aquitania Chriſti nomen audiſſent, maximam Galliæ partem orthodoxa religione illuſtrauit. Antiqua phana diruit, ſacra templa ubique fundauit. Incendia occurrens ſæpe coercuit. In uico, cui Libroſo nomen erat, templum prophanum adorſus demoliri, à magna paganorum manu cum ignominia reiectus eſt. Mox implorata diuina ope, cum duobus angelis reuerſus, antiquam ædem diruit, idola cunctis ſpectantibus planè diffregit: quo quidem ſpectaculo, ad ueram fidem uniuerſa turba conuerſa eſt. In pago Heduorum, cum antiqua phana, aduerſante paganorum turba, dirueret, ut à falſa eos religione uindicaret, multos in ſe ſtricto gladio furentes miraculoſè repulit, diuinaq́; uirtute conuicit. In Treueris puellam dira paralyſi correptam liberauit: Tetradi proconſularis uiri ſeruum, ab incluſo dęmonio aſſeruit: in eadem urbe dæmones è coquo quodam eiecit. Parrhiſios ingreſſus, obuium ad portã leproſum, uno duntaxat oſculo, ſpectante turba, mundauit. Quartanariam Arborij puellam, ſola curauit epiſtola. Cilicij fimbriæ, deuotione ſubtractæ, uarijs morbis medebantur. Paulino oculum panniculi contactu, ſublato dolore reſtituit. Martino è ſcalarum caſu multis uulneribus affecto, inſequenti mox nocte Angelus contuſi corporis ita liuores ſalubri unguento deliniuit, ut poſtero die nil ſentiret incommodi. Quum ad Maximum Imperatorem, ferocis ingenij uirum, & bellorum ciuilium uictoria elatum, plures epiſcopi conueniſſent, & ſeruilis eorum adulatio circa principē notaretur, in ſolo Martino Apoſtolica permanſit auctoritas quippe qui quoties pro aliquo regi ſupplicare cogeretur, imperauit potiùs: quàm orauit. Principis conuiuium ſæpe recuſauit, dicens: ſe eius menſæ non poſſe eſſe participem, qui duos Imperatores, unum regno, uita alterum eieciſſet. Excuſanti ſe Maximo, Imperium non ſpontè ſumpſiſſe, impoſitam ſibi à militibus neceſsitatem regni armis defendiſſe, & non alienam ab eo Dei uoluntatem uideri, penes quem tam incredibili euentu uictoria fuiſſet, nullumq́; ex aduerſarijs niſi in acie occubuiſſe, reconciliatus facilè ceſsit. Ad prandium principis inuitatus acceſsit, in quo Euodius conſul & præfectus, uir iuſtiſsimus, adſuit: oblatam Maximi nutu à miniſtro pateram, ut ab illius dextera poculum ſumeret, Martinus ubi ebibit, mox presbytero ſuo propinauit, uelut nullum digniorem exiſtimaret, qui poſt ſe ſubinde biberet: conuiuæ omnes factum non temerè admirati ſunt. Maximo antè prędixerat, ſi ad Italiam pergeret, quò ire cupiebat, cum Valentiniano congreſſurus, primo ſe impetu uictorem futurum, ſed paruo poſt tempore periturum: quod quidem rei exitus approbauit. Nam Valentinianus primo aduentu in fugam uerſus, poſt annum reſumptis uiribus, captum intra Aquileiæ muros Maximum interfecit. Martinum angelorū colloquio eſſe uiſum conſtat: contrà cum dæmonibus ſæpe congreſſum. quippe qui eius oculos latere non poterant: coſq́; conuicijs Martinum frequenter urſiſſe, quia fallere non poſſent inſidijs. Omnia diabolorum præſtigia ſoluit. Iuuenem nomine Anatolium, reuerò ſubornatum diabolum, ſub profeſsione monachi humilitatem ac innocentiam ementitum, ac monachis interminatum, ne Martino crederent, ſeq́; à Deo per angelos candida ſtola donatum eſſe affirmantem, uiri ſanctitas planè detexit. Diabolus quadam nocte Martino Chriſti formam ementitus apparuit: ab eoq́; deluſus, ut fumus euanuit. Summa uiro in ſermone grauitas, & dignitas inaudita: in abſoluendis quæſtionibus Scripturarum perquàm acer, efficax, promptus & facilis: diuina in uiro reluxit humilitas. Quo die Seuerum excepit, uirum profectò doctiſsimum, ipſe aquam manibus obtulit, ad ueſperumq́; pedes lauit. Animus cœlo ſemper intentus, temperantia inaudita, incredibilis perſeuerantia, rara abſtinentia, nullum uacuum ab opere Dei tempus. Nulla unquam hora momentumq́; præterijt, quin aut orationi inſiſteret, aut lectioni. Neminem iudicauit: damnauit contrà neminem. Nullius uindictę memor, immò perquàm immemor iniuriarum, diuina humanaq́; charitate ſemper ęſtuauit. Neq; iratus, neq; cōmotus, neq; mœrens, neq; ridens inuentus eſt. Vnum eundemq́; uultum, cœleſti quadam æquanimitate ſuffuſum, præferebat. Ni-

hil in

hil in ore eius, præter Chriſtum: nihil in corde, præter pietatem, pacem, miſericordiam & charitatem inuentum eſt. Quare qui ſanctiſsimum, ac inter diuos iure relatum non crediderit, non alius quàm prophanus & ſacrilegus iure haberi poteſt. In ſecretario ſedens, nunquam cathedra uti uoluit, rudi tantùm tripode cõtentus. Algenti pauperi, & intra amphibalum irrumpenti, tunicam latenter obduxit. Quum in ſolennibus ante aram conſtitutus, rem diuinam faceret, repentè flamma caput circumlambere uiſa eſt. Euantium languore, puerum quoq; letali ſerpentis morſu liberauit. Quum præcedens iter faceret, inuſitato habitu mulas, quæ currum traherent, fortè deterruit: quare ab eſſedarijs grauiter cęſus eſt. Mulæ pro tali facinore quũ loco moueri non poſſent, eſſedarij pœnitentia ducti, & ad Martini pedes conſtrati, ueniam & abeundi copiam implorarunt. Ante epiſcopatum duos mortuos, unum in epiſcopatu ſuſcitauit. Nam in Carnoto uico mortuum matri filium, ac è morte reuocatum planè reſtituit. Quum adituro Valentinianus poſtes iuſsiſſet occludi, angeli continuo motu patuere. A' Maximo nimium ueneratus, & pro Deo cultus ab uxore: quorum familiaritatẽ minimè recuſauit, quo faciliùs miſeris opitulari poſſet. In confinio Biturigum & Turnorum Claudiomagus uicus eſt, celebris quoq; ibi eccleſia, in cuius ſecretario Martinus quandoque peregrinando permanſit, & in ſtramento requieuit. Eo abeunte, ſacerdotes ac uirgines ſtramentum ex deuotione partiuntur. Quod quum ad energumeni ceruicem ſuſpendiſſent, qui dæmonio agitabatur, citius dicto conualuit. Inter duas flammas poſitus, non ſenſit incendium. Inter ambulandum petitum leporem miſeratus, unica tantùm uoce canes inhibuit. Venerandam uirginem præ fama uiſurus, repulſam habuit: quia cum nullo unquam uiro ſe loquutum fatebatur. Quare illam miris laudibus commendauit, ac miſſum à uirgine xenium libenter accepit. In cubiculo à Petro & Paulo, item ab Agnete, Thecla & Maria ſe ſæpius uiſitatum non negauit. Conſultus finem ſeculi, diſcipulis reſpondit: Neronem & Antichriſtum prius eſſe uenturos: ad Occidentem alterum, alterum ad Orientem latè dominaturum. Neronem ad Occaſum decem reges ſubacturum, ut colant idola: Antichriſtum Hieroſolymis imperaturum, urbem cum templo reſtituturum, Chriſtianos inſectaturum, ut à Chriſti fide deficiant, ſeq; Chriſtum & Dei filium credant. Neronem, totumq; orbem huic ſanè ceſſurum: ac eò uſque regnaturum, donec à Chriſto aduenicnte proteratur. Turonenſes Aniciani comitis crudelitate liberauit. Mutam à natiuitate puellam, colloquij compotem effecit. Briccionis presbyteri crimina, ſola duntaxat patientia diluit, ſuiſq; precibus ad meliorem frugem reuocauit. Pagum in Senonico quum quotãnis cum uincis ſæua grando uaſtaret, Martini oratione omnis tempeſtas diu longè repulſa. Aſſeruit Anicianũ à dæmone, qui tyrannum ad barbaram ſemper feritatem irritabat. In uico Aurbacienſi ſupra ingentem molem ſimulachrum quoddam fortè conſederat, inſano ſumptu factum: Marcello ſæpe presbytero mandarat, ut idolum dirueret, ne hac amplius religione falſa populi luderentur. Quod, quũ ille difficultatem cauſaretur, Martinus ſola oratione orta tempeſtate ſubuertit. Simile quoq; idolum ingenti columnæ impoſitum, demiſſa è cœlo parili columna diffregit. Mulier quæ ſanguinis profluuio diu laborarat, tacta ueſtimẽti fimbria, repentè curata. Nonnulli qui in naufragio exclamarant, Martini Deus miſerere noſtri: cõtinuò deſidente procella liberati. Lycontij familia, eius tantùm epiſtola peſtilentiam euaſit. Quum obitum ſuum multo antè præſciret, inſtare ſibi propediem corporis diſſolutionẽ, diſcipulis ſignificauit. Sed antequàm obiret, ad componendam ſacerdotum diſcordiam, in Condatenſem diœceſim cõtenditratus haud ab re in id tempus ſuam mortem incidere, quo pacem eccleſię ſuæ pręſtitam deleg aſſet. Arcadio igitur & Honorio imperantibus, diuus Martinus Turonorum epiſcopus, uir omnium ſanctitate præcellens, octogeſimo primo ætatis ſuæ anno, epiſcopatus uerò uigeſimoſexto, apud Condatenſem diœceſis ſuæ uicum, hac uita exceſsit. Ab uniuerſa paſsim Gallia deploratus, & inter diuos cum magna angelorum pompa relatus eſt: quod patres pleriq; ſanctiſsimi, ueluti Seuerinus Colonienſis

enſis epiſcopus, planè ſenſere. Nunc ad hiſtoriam redeamus. Dum Iulius Vnnorum præfectus, Giula dictus, ad Coloniam Agrippinam tanta in uirgines feritate graſſatur: Atila cum reliqua parte exercitus, quicquid inter Rhenum & Sequanam populorum effunditur, id omne diripit & incendit. Batauos, Menapios, Ambianos, Morinos, Belluagos, Veſſones & Leſſubios pariter expugnat. Neq; traiecta Sequana Cenomãnis, Venellis, Aulirgis, Diablitis ac Venetis pepercit. quin & Siſmios, Andicanos, Tricaſſos & Samnitas, Ligeris fluminis accolas, qui Aquitaniam à Lugdumenſi Gallia ſeparat, grauiſsimis incurſationibus infeſtat. Et quos nunc Normannos dicimus, qui inter Ligerim & Sequanam effunduntur, omnes diro bello ſollicitat. Populata demum Gallia, Rhenum traijcit, Sicambros & Buſactres aggreditur: qui intra Rhenum Vidrumq; amnem protenduntur. Aſtyburgum & Naualia grauiter oppugnantur. E Liturgis & Nitrionibus præda ingens aufertur. Mox tranſmiſſo Vidro & Amaſo, Phryſij, minores'que Cauchi interiacentes ſpoliantur. Neq; traiecto Viſurgo, Albiq; fluuio, Cauchis maioribus, Teuthonarijs & Virunis ignotum eſt: ſed ad Druſi trophæa uſquequaq; diſcurſum. Quin & ultra Albim Saxones, uniuerſaq; Cimbrica Cherſonneſus graui bello ſollicitata, Sarmaticiq; ſinus littora paſsim ſpoliata. Vix populi qui cum Vnnis militarunt, detrimento & rapinis carere potuerunt. Solum Traiectum ad Rheni oſtia ſitum, diuina ope ſeruatum. Deinde in Turingiam cum uniuerſis copijs ſe recepit, & apud Iſinacum urbem nõ ignobilem diebus aliquot requieuit: ut defeſſa longo bello corpora reficerentur, & animi populatis tot regionibus, & ingenti præda exhilarati, aliquanto commodius recrearentur. Atque ut nulla è Catalaunica ſtrage detrimenta ſe paſſum indicaret, ad ludos uariaq; ſpectacula animum conuertit: munus edidit gladiatorium, & uaria uictoriarum ſimulachra agenda curauit. Quin & illud planè ſuccurrit, haud indignum fore, ſolennia aliqua feſta celebrare, ut de domita Gallia, de Romanis & Gothis triumphare uideretur. Neque ſibi uiſum eſt, quem in bello, eundem in pace ſeruare animum. Ad manſuetudinem comitatemq; conuerſus, ſe liberaliſsimum benigniſsimumq; exhibuit: finitimos principes ac populos, tuti data fide itineris, ad ſpectacula inuitauit. Epulum populis exercituiq; dedit, ſæpe in ſpectaculis miſsilia ſparſit: amicis ſæpe in conuiuio congiarium elargitum, militibus ingens donatiuum erogatum. Primipili, legionũ præfecti, & centuriones, ac chiliarchi oppidis agriſq; donati. Inuitatos principes, nõ immunes quidem ipſe dimiſit. Sed qui de Atila nonnulla ſcripſere, inter ſe nimia diſſenſione delirant. Nam ſunt, qui Atilam pro cõminutis Catalaunica ſtrage copijs, ut ſupplemento & auxilijs inſtauraret, Pannoniam uaſtata Gallia repetijſſe tradunt: inſtauratoq; exercitu, non amplius in Galliam, ſed Italiam erupiſſe. Alij, reparatis legionibus Galliam repetiſſe commemorant: qui admodum aberrant. Nam quæ commodi honoriſq; ratio, ad eas regem oras reuocare potuit, quas uaſtatas incenſaſq; reliquerat? In Italiam rectius intendebatur animus, qua perdomita, uniuerſi orbis ſperare poterat imperium. Abſurdum eſt, callidiſsimũ principem, & imperandi auidiſsimum, populatas regiones bello repetere: è quibus non modò quicquam eripere, ſed nec uiuere quidem ob rerum omnium inopiam ſanè liceat. Quam quidem coniecturam ad confutandos eos ſatis eſſe nouerimus: niſi fortaſſe Iordanem, grauem quidem hiſtoricum, ſequamur, qui Atilam è bello Italico redeuntem, in Galliam iterum Narbonenſem contra Viſigothas caſtra mouiſſe refert, ut in ſequentibus referemus. Et in ſecundo bello Gallico Vrſulam cum comitibus cæſam fuiſſe, plerique non temerè uoluerunt: quia Maximus poſt Ecium Imperium occupauit, Valentiniani iuſſu interfectum. Atila igitur, antequam Sicambriã ſe reciperet, Prutenos Venedici ſinus accolas, cum Lituanis, per præfectos ditioni ſuæ ſubigendos curauit. *[Atila Prutenos & Lituanos ſubigit.]* Per magnam demum Germaniam Scythicas gentes in inferiorem Pannoniam reuocauit: Sicambriaq; Marti deo patrio uictimas mactauit, dicauit exuuias, & ſpectacula multa edidit. Et eo tempore Vngarorũ Annales, ob uſurpati Imperij ſuſpicionem, Budam fratrem, contra cæterorum ſcriptorum opinionem, ab Atila

interfectum tradunt: quibus nos quoque minus adſtipulamur. In patriam relatus, incipere ueluti longo labore defatigatus, ad lenocinia uoluptatum reuocare animum, eis ſponte ſe dedere, à natura propenſum: celebrare conuiuia, ludos ſcenicos & choreas ſpectare, molleſcere inter mulierculas: uir non tam audacis animi, quàm indomitæ libidinis, crapulas cum amicis agere, cœnas tota nocte continuare. Quinque annos in omnem laſciuiam effuſus, intemperatam uitam duxit, inglorio deditus ocio. Plerique non temerè id ab aſtutiſsimo principe factum opinantur: utputa qui non modò animos & conatus hoſtium, ſed ſociorum ac ſubditorum fidem, ceſſando tentaret: quid ceteri in Dei flagellum molirentur, cautiùs experiretur, ac euidentiùs intelligeret. Quare ad quatuor ferè Imperij ſui limites, exploratores, tanquam in ſpecula collocaſſe ferunt: item, è ſpeculatorib. quenque continuatos curſores habuiſſe, qui celerrimè ad eum cuncta noua perferrent: alterum in Colonia Agrippina, qui Occidentis: ad Tanaiam alterũ, qui Orientis: cæteros partim ad Lituaniam, partim Iadræ ſtatuiſſe, qui Septentrionis ac Meridiei res nouas explorarent. Illud in eo rege mirabile, neque laborẽ bellicum à libidine ac uoluptatibus uindicaſſe, neque ocium à bello, neque feritatem à clementia, Scythicum aſſeruiſſe hominem. Pacatas interea prouincias per legatos & præſides adminiſtrare, finitimos undique creberrimis eruptionibus per præfectos legionum acerrimè ſollicitare, ad tutandos regni fines copias diſponere. Quare in ocio ſollicitus, & in ſollicitudine ocioſus plerunque uideri, æquata in eo uitiorum & uirtutum ſemina. Pannonios iugo & labore uſque adeò graui uexare ſolitus, ut (ſi Vngaricæ credamus hiſtoriæ) relictis paſtoribus & armentis, impetrata à rege miſsione, quàm plurimi in Apuliam emigrauerint. Neque tamen interea deſijt legionis cuiuſque ſupplementum curare, pecunias cogere, quæcunque bello ſunt uſui impenſius curare, diſponere commeatuum opportunitatem, delectũ ſenſim habere, oppidatim auxilia contrahere, donare largius emeritos, & ueteranis iam effœtis dare miſsionem: item ocij quinquennio tyrones deligere, delectosque diſciplina militari diligentiùs inſtruere, adoleſcentes & pueros ex oppidis & uicis paſsim cogere, educare in caſtris, & ſcholas tyronũ prouinciatim diſponere. Nouiſsimo quinquennij anno, inſtauratis uiribus, Italiam, cuius Imperium tantopere affectarat, inuadere ſtatuit. Augebat animum, quòd quieſcẽti nemo bellum inferre audebat. Iam bella, ceſſante Scytha, ubique deſierant: omnes ubique potentatus, ueluti longo defatigati bello, quieuerant. Martianus Conſtantinopoli ocium ſeruauit. Græciam, minorem Aſiam, Illyricum, Thraciam & Myſiam pacatam habuit. Pari ocio Genſericum, in Africa: in Lugdunenſi Gallia Meroueum, in Belgica Burgundiones: Thoriſmundum, Sueuos & Alanos in Hiſpanijs, Aquitania, Vaſconiaque fuiſſe legimus. Quid eodem quinquennio Valentinianus Romæ geſſerit, nondum ſatis compertum habemus.

RERVM VNGARICARVM DECADIS PRIMAE LIBER VI.

ITALIAM adoriturus Atila, quã diu anhelauerat, & eò uel maximè, quia domitis Romanorum uiribus, ſe facilè totius orbis Imperio potiturum eſſe ſperabat: atque admodum uerebatur, ne Viſigothæ Romanum imperium occuparent, communem orbis pacem ac ocium intercepit. Maritimam Adriatici ſinus oram prius expugnare decreuit, ne ingreſſus Italiam, à tergo ab hoſte Græco grauiter adurgeretur, & à fronte Romanum haberet infeſtũ: & ſi quid aduerſi pedem referre cogeret, reditus inhiberetur. Quare coactũ undique exercitum, priore nequaquã inferiorẽ, è Pannonia per Illyricum ad Adriaticũ mare perduxit: in primisque Tragurium aggreditur, ab Iſſeis conditũ, Scardonamque Liburnicã pariter infeſtat. Quanquam oppidani acrius inſtarent, quia nulla deditione ferum hoſtem ſedare poſſe confiderent: acerrimà tamen oppugnatione uincuntur. Nulla maritimæ oræ præſidia Martianus impoſuerat, nullaque munitione firmarat: uiri ad unum

cæſi omnes, fortunæ direptæ: mulieres cum pueris in ſeruitutem aſſertæ, planctu & uociferatione completa omnia. Ne id quidem Scythæ ſatis uiſum eſt: uetuſtiſsima oppida diruit, domos incendio deleuit. Diruitur Tragurium, ciuium Romanorum marmore notum. Scardona ad Dalmatiæ initium, hoſtili manu ſubuertitur. Mox ad Belgradum & Sicum, quod Sibinicum nunc appellant, caſtra mouit: haud ignobile oppidum, in quem locum diuus Claudius ueteranos miſit. obſeſſum paucis diebus expugnat, in oppidanos pari crudelitate ſæuitum, uicos latius incendit: uniuerſamq; Dalmatiam ad Sardonium uſque montem, igni ferroq; deuaſtat, cædibus omnia complet. Coronam deinde coloniam obſidet, ad Diomedis promontorium collocatã: quam facta deditione, hominibus iuxta ac fortunis ſpoliauit. Nondum hinc pedem mouerat, quum Salonam, nobiliſsimã populi Romani coloniam, graui obſidione imperat obduci. cuius ueſtigia ea ſuperſunt, ut quanti momenti urbs illa fuerit, haud difficulter oſtendant. Vix tribus milibus paſſuum à mari remota, in planicie ſita, interfluente flumine diuidebatur, opulenta nimis & fœcunda: quando Dalmatarum celeberrimum ſemper hæc fuit emporium. Munitam urbem forti animo Vnni aggrediuntur, uaria mœnibus tormenta admouent, turres ac uineas pars adhibent. Multi allatis ſcalis circumueniunt, arietibus pleriq; mœnia quatere: portis alij admouere teſtudines, cæteri muros diuerſis artibus oppugnare. Contrà oppidani inſtare fortiùs, dicere nullam deditionem ſperari oportere, ſe à Romanis oriundos, aduerſus Barbaros Romana uirtute certaturos: ad hæc ſatis commeatuum habere, neq; inedia, neq; ſiti defuturos. Contrà his uerbis Atila ita irritari, ut aut ibi totum exercitum perdere, aut urbe potiri ſtatuerit. Quare tertio die iterum pugnæ ſignum dat, foſſam compleri iubet, aggerem quoq; proteri, ut ſine impedimento mœnia cuique adire liceat: mox turres, arietes, cæteraſq; machinas propiùs admoueri: ad urbis portas ſingillatim caſtella erigi, quibus oppidanos à mœnibus repellant, quæ ad octauam uſque contignationem extulerat. Quę omnia ubi facta ſunt, urbem undiq; inuadunt: pars mœnia conſcendunt, reijciunturq; inſtantiùs ab oppidanis: pars adacta teſtudine muros ſuffodiũt: admotis multi machinis mœnia quaſſa diruunt, aditumq; urbi patefaciunt: alij ſeſe ingerere ſtudent, in mœnibuſq; cæduntur. Contrà oppidani reſiſtere fortiùs, & obſtinatiùs in ruinis urbis cadere: alij reclinato hoſte, fimo & egeſta terra obſtruere aditus, obijcere uaſa uinaria completa ſaxis. Vbiq; clades miſerrima oritur, utrinq; cadunt homines: hinc multi à mœnibus deturbati, aut ſaxorũ ruina colliſi, illinc ſupra mœnia ſagittis iaculiſq; confoſsi: quin & multi urbẽ ingreſsi, continuò obtruncati ſunt. Nam in media urbe præſidium collocarant, unde laborantibus dato ſigno, e ueſtigiò ſuccurrebatur. Item, mulieres ſaxa, conflatam picem, ac ſulphur cum aqua feruentiſsima circumferre, adiuuare uiros: præterea hortari, ut pro patria ac liberis, pro aris & focis obnixiùs dimicent, nil pluris æſtiment quàm pro patria mori. Præterea illæ plerunq; uirorum ſupplementum eſſe, & in demortuorum loco ſe ultrò ſufficere: pars earum ſecuri, nonnullæ ſaxis deturbare ſubeuntes. Harum opera ſubſidioq; oppidani ita confirmati ſunt, ut hoſtem undiq; deiecerint. Atila militem ab oppugnatione reuocat, ne ſuorũ ſtragem augeat. In quo prælio Vnnorum duo circiter milia deſiderata, ex urbanis uix cecidere centum: multi utrinque ſaucij. Ciues curatis aliquantiſper corporibus, uigilias ubiq; diſponunt, ſtationem quiſque ſuam repetit. Diruta mœnia aggere alto reſarciunt alij: alij, ut tutiùs urbem protegant, interiore foſſa ualloq; urbem circumueniunt, craſſoq; intus aggere muniunt, ut ſi fortè mœnia deſeruerint, intrò ſeſe referant. Quibus certum erat, aut obſtinatiſsimè patriam tueri: aut ſi qua fati iniquitate cogantur, cruentiſsimam hoſti uictoriam relinquere. Atila reficiendi ac recreandi ſpacium oppidanis ſibi calamitoſiſsimum fore ratus, quandoquidem hinc uictoriam differri, ac ſuorum cædem augeri intelligebat, iam conſilium init, aſsidua urbem oppugnatione ſollicitare: & modò eludere, modò acrius infeſtare decernit: ut negata quiete, laboribus pariter & uigilijs conficiantur. Quinetiam pro uirili parte ſumendi cibi ſpacium abne-

gare ſtudet, quod præ nimia gentium multitudine facilè poterat. Quare inſequenti die perpetuum urbi prælium indicit: clàm præfectos cohortium admonet, ut datis uicibus prælium ineant: die oppidanos eludant, ne reſpirent: noctu uerò grauius adurgeant. E compoſito pugnam ineunt, à principio quæcunq; poſſunt arte uehementer infeſtant. Poſt quintam horam alij ſuccedunt, pugnam redintegrant, pari arte ad ueſperum uſque dimicant. Ingruente nocte alij continuant, acerrimè quidem oppugnant. Per tenebras eludebantur ictus, & quandoq; ex inſperato inferebantur. Sub media nocte prælium inſtauratur, ingenti utrinque clamore pugna conſeritur. Oppidani ſaxa trabesq; deuoluūt, cum pinnis murorum hoſtes appropinquare cœpiſſent, alios ſecuribus è muro deturbant, ſtrages inſtauratur. Oppidani, cōtinuata pugna, inedia defeſsi, alicubi cedere cœperant: contrà iſti mœnia conſcendere. Quod ubi in tribus quatuorue locis factum eſt, ceſſere ſenſim illi, & intra ſecundam munitionem ſe recipiunt. Contrà illi à tergo inſtare: & dum eos proſequi ſtudent, in cæcam foſſam cadere, unde ſe redimere non facilè poterant. Innumerabilis multitudo interiorem foſſam ſane compleuerat, quam oppidani ſaxis telisq; confodere aggrediuntur. quod ubi à ſuccedentibus intellectum eſt, ad lucem uſq; è muris pugnatum: quando iſti ſpe potiundę urbis perciti acriùs inſtare, contrà illi deſperata ſalute obſtinaciùs reſiſtere. Illuceſcente die rex mœnia conſcendit. Quod ubi ab uniuerſo ſpectatum eſt exercitu, innumera undique multitudo confluxit: cuius agmine non modò completa foſſa, ſed æquatus agger, alius ſuper alium urbem ingredi contendit. His igitur agminibus obruta ciuitas, utriuſque ſexus cæde completur, paſsim diripitur, & nobilia ciuium Romanorum ædificia diruuntur: neque templis quicquam conceſſum, & aris. Ciuium fortunæ aut præda abactæ, aut igni ſunt abſumptæ. Decuriones omnes, ex edicto ante conſpectum Atilæ in foro cæſi. Nemo ex urbe uita donatus eſt. Non in Salonenſes, ſed in Romanos ibi tunc ſęuire Atila uidebatur. Eoq; magis exultabat Vnnus, quo ſuperbiora Romanæ gentis ædificia ſubuerteret. Præſtantiſsima demum populi Romani colonia tunc ſolo æquata, nunquam poſthac reſurgere potuit: niſi quòd ex quibuſdam Salonenſium reliquijs, Spalatrum, nō ignobile oppidum, ad tertium lapidem remotū, pleriq; factum eſſe credidere. Noſtra autem tempeſtate uix Salonæ ueſtigia recognoſceremus, niſi ſitus ipſe nobiliſsimus ultrò profiteretur. Tali uictoria ita regis intumuit animus, ut hinc occupandi Romani imperij auguria captaret. Poſt hæc non modò mediterraneam regionem ad Adrium uſque montem populatur, qui Dalmatiam mediam diuidit: uerum etiam Abſyrtium Phariumq; quibuſdam Salonenſium manibus aggreditur. Vetuſtiſsima quidem loca, quādo alterū ab Abſyrto Medeę fratre, dum à ſuis petitur, ibi diſcerpto, nominatum: alterū ædificatū à Parijs, unde Phariū Demetriū oriundū fuiſſe prædicant. Verùm Parios quondam Romani, cùm latrocinijs cuncta uaſtarent, in penitiorē terræ partē reiecerūt, & ut colendis agris incumberent adegerunt. Item Priamonem, Niniam, & Sinocium nouū & uetuitum oppidum Cæſar Auguſtus, cum multis alijs, quum plureis annos in Romanos arma geſſerit, ferro igniq; uaſtauit. Quin & Meleunam, quam Corcyram appellant, cum oppido à Gnidijs ædificato populatur. Mox ut Italiæ appropinquaret, ad Ticiū amnē, qui à Rhebijs montibus demiſſus, Liburnos à Dalmatis dirimens, inter Salonam Iadramq; in Adriaticū mare deuoluitur, caſtra reuocat. Iadram coloniam Romanam cæteris in eo tractu minimè cedentem obſidet. Decuriones finitimorū exemplo deterriti, conſilium deditionis ineunt. Vrbs eſt in peninſulæ ſpeciem redacta, à tergo & utroq; latere mari circumdata, à fronte adiuncta continenti. Ante ciuitatem ad montes uſque planicies, tribus ferè milibus paſſuum effuſa, loci amœnitate ac feracibus inſulis circumuenta, quam aliqui Adriæ maris filiā, aut uiolam interpretant. Per legatos, quinq; dierū ſpaciū ſibi dari petunt, donec de pacis conditionib. decernāt. Nil abnuit Atila, partim quia loci benignitate delectabatur: partim, quia munitiſsima quæq; loca non ſine maxima ſuorū clade capere poterat, & ſuperiore cęde furor magis aliquāto deſederat. Interea Myſeos, Tyndaros, &

daros, & Dryopes, cæteraq; mediterraneę regionis oppida pagosq; diripit. Euonā, Cortinum, Argyruntum & Vegliam, maritimas urbiculas, in deditionem accepit. Quinto die legati ab urbe redeunt, deditionem ultrò deferūt, grataq; obſequia polliceētur, ſi homines cum fortunis incolumes fore promiſerit: quod ut faciliùs aſſequantur, bis decies mille nummûm offerunt. Accepit conditionem Atila: eō poſitis utrinque rebus, adeundi ſibi copiam fieri mandat. Cum paucis contrà illi ſupplicant, urbē ingredi oportere, ne quid militum intemperantia detrimenti committatur. Res in diem poſterum prorogatur, deditionem urbis ſibi fieri mandat. Decuriones & metu & promiſsis confuſi, quamuis non deeſſent, qui eam fieri prohiberent, tandem portas tyranno patefaciunt. Is ubi urbem ingreſſus, traditam ſpontè arcem accepit, omnes ciuiliùs ſe gerere mox edicit. At ubi Scythica multitudo opulentam ciuitatem circumſpexit, ne facilè quidem côntineri potuit, quin barbaro more licentiùs uiueret: Vi nonnulli uti cœpere, pleriq; rapinas primò furtim, mox paſsim agere: malo exemplo ſic alienam audaciam augere. dicere pleriq;, inuitum hanc conditionem Atilam accepiſſe. exercitum in ſterili difficiliq; regione uerſatum, licentiùs uiuere oportere. Contrà oppidani, uim & rapinas à principio iniquo animo ferre: rogare & obteſtari ſe, mitius agerent, iura pacis non ſine maximo ſcelere lædi poſſe. Intemperatum & petulantem hoſtem quum plerique in ędibus tolerare non poſſent, primò clàm mutuò ſeſe interficere: deinde ubi palàm id fieri cœptum eſt, ſumma in media nocte ſeditio ſuſcitatur, tumultuaria in urbe pugna conſeritur: utrinque multi cadunt, multi quoq; cęcis ictibus ſuos interimunt. Experrectus Atila, quum tumultum ſedare non poſſet, ciues ab Vnnis obtruncari, cuncta miſceri ac diripi permiſit. E decurionibus magna manus quum in paruam claſſem fortunas, liberos & uxores redegiſſent, multis cæſis, ab urbis tergo ſoluere, in Italiamq; traijcere. Qui inconſideratiùs ſe geſſere, partim in eo tumultu cæſi ſunt, partim letali uulnere ſaucij: nonnulli in latebris delituere. Illuceſcente die ciuitas Vnno militi in prædam conceſſa, rapinis incendioq; uaſtatur. Hæc ubi è ſententia euenere, in Iapygiam Atilæ caſtra mota, ſaxoſam quidem regionem, gregibus tantùm uinoq; pollentem. ubi Senia in primis obſidetur, à Senonibus Gallis dicta ac condita. E cuius conſpectu in Italia quoq; Senogallia, ac Sena in Hetruria, eodē nomine prædita. Nam ex Gallis etiam Boij in Noricis, & Scordiſci in Myſia extitere. in funeſta nanq; illa peregrinatione ſua, multa oppida condidere. Similiter ex Illyrijs Antariatæ, Ardei & Dardani, & è Thracibus Triballi fuere: ſi qua Straboni danda eſt auctoritas. Seniam nulla munitione præſidioq; præditam, ſtatim occupant & diripiunt: pari calamitate Orthopliniam, Rhegium, Lepſicam, & Tarpſaticam afficiunt. Vicos inter arduos montes olim reconditos uſquequaq; diripiunt, incendio omnia abſumunt: uiri agreſtes aut cæſi, aut in ſeruitutē aſſerti: nulla ſenibus, quum inutiles forent, habita miſeratio. Ad Flauonam demū, & Aluonam peruentum eſt, quæ Iſtriæ ſunt finitimæ: & iſtæ quoque direptæ pariter & incenſæ. Nulla tunc fuit tam ſæua ab Vnnis exercitata crudelitas, quæ illorum rabiem explere potuerit. Corruit igitur Illyricæ Liburnicæq; gentis elata ſuperbia, quæ ſæpe antea, florēte imperio Romano, grauiter eſt attrita. Nam inter Arſiam ſyluā, Ticiumq; amnē, per totū maris Adriatici littus effuſa, regnāte Teutana muliere, populationibus & rapinis nō contenta, ius adhuc gentium maiore facinore uiolare non erubuit. Quippe legatos populi Romani, qui ad coercenda eorū latrocinia uenerāt, & de his qui deliquerant iure agebant, non gladio, ſed uictimarū more, ſecuri percuſsit: combuſsit præfectos nauium, & in contemptum populi Romani mulieris ultrò ſubiuit imperium. Quare continuò ſenatuſconſulto in Dalmaticam expeditionem Cn. Fuluius Centimanus mittitur, qui tractū uniuerſum perdomuit: & ut cumulatiſsimis legatorū manes inferijs placaret, in principum Dalmatarum colla ſecures ſtrinxit. Iterum, quum in bello Macedonico Perſes rex Illyricos pecunia conduxiſſet, ut Romanos à tergo diſtringerent, quia à fide populi Romani defecerant, ab Anitio prætore ſine mora ſubacti ſunt: deletaq; Loſcordia, quæ caput gentis erat, ſtatim à cæteris fa

cta deditio. Tale bellum antè finitum, quàm geri, Romæ nunciatum. Tertiò imperante Auguſto, quum ſyluarum occaſione latrocinia Dalmatæ frequentiùs agerent, hos incenſa urbe Delminio, ferè detruncauerat: poſt hæc Aſinius Pollio gregibus, armis agriſq; mulctauerat. deinde Vibio perdomandos Auguſtus mandauit. Qui ferum genus hominum, terram & aurum fodere coegit, Romano ærario ob noxium: ut gens auara in alienos uſus aurum parans, cumulatas auariciæ pœnas lueret. Populata incenſaq; Dalmatia, uniuerſoq; Liburnico tractu, Vnni mox Iſtriam, peninſulæ more in longitudinẽ excurrentem, atq; ne inferiore quidem urbium hominumq; præſtantia pollentem, inuadunt. Latè in agros excurrunt, uicos populantur, caſtella multa diripiunt, ingentem prædam abigunt, innumeram agreſtium multitudinem captiuam abducunt, inutilem ætatem cædunt. Iſtria maritimis exornata urbibus tota miſcetur: quam ab Iſtro flumine in Adriam effluente contra Padi oſtia, & à Danubio in Italiam diuertẽte, plerique falſò cognominarunt: & præſertim Cornelius Nepos, etiam Padi accola: quum nullus è Danubio fluuius in mare Adriaticum fluere uideatur. Hac duntaxat ratione decepti, quia non procul à Tergeſte nauis Argo ſecundo flumine in mare deſcendit. Conſtat enim, nauim humeris alpina iuga traiectam, quo amne defluxerit. Argonautæ nanq; Iſtro, deinde Sauo, deinde Naupontо, cui ex ea cauſa nomen eſt inditum, inter Aemonam alpeſq; exoriẽti, liquidò ſubiere. Polam in primis clariſsimam populi Romani coloniam, à Colchis olim conditam, deinde Iuliam appellatam, obſident. Indicto prælio, poſtero die oppugnare adoriuntur: pugna acerba committitur, qua perterriti oppidani, deditionem faciunt, ſubituri quæcunq; hoſti placuerit conditionem. Decuriones in foro obtruncati, cæteris data uenia. Vrbs demum antiquiſsima, ab his Colchis condita, qui aduerſus Medeam miſsi, uotiq; impotes, ac fugæ deſperatione ſolliciti, Græcorũ lingua exulum, Colchorum uerò Polam ædificatam ciuitatem (ut Callimachus ait) appellauerunt, Vnnorum furore corruit. Ne Parentium quidem cum Hæmonia immune relictum eſt, quando pari incendio abſumptum eſt. id oppidum à Romanis conditum. Omnes quoq; uici qui Phanaticũ ſinum, à uæſaniente tempeſtate dictum, accolunt (nunc Carnarium, à Carnis montibus nuncupatum) eodem tempore populati. Mediterranea regio pariter incẽſa eſt. Quin & Stridonis oppidum, à Gothis prius euerſum, quod in Dalmatiæ quondam, Pannoniæq; confinibus ſitum erat, diui Hieronymi reuerentia inſtauratum, ab Vnnis iterum incenſum eſt. Deinde ad Tergeſtam urbem feſtinatum, claram quidem coloniam Romanorum, centum & octoginta ſtadijs ab Aquileia remotam: quam paucis diebus expugnauit, diripuitq;. Punicum uino nobile caſtellum, traiecto Formione, cui nunc Ciſano nomen eſt, & Arſia flumine, ad Natiſonem uſque diſcurrit, & pagos oppidaq; paſsim ferro igniq; deuaſtat. Mox ad Aquileiam, animis tali ſucceſſu adauctis, ab Vnnis properatum eſt: quum facilè ſe urbem capturos eſſe ſperarent, quia cæterarum more præſidijs carere opinabantur. Neq; nouerant illam Tranſpadanarum urbium quondam fuiſſe primariam, à Romanis olim conditam, haud ſecus ac incumbentibus barbaris impoſitam, quindecim milibus paſſuum à mari remotam, quam Alſa, Natiſo, Tarruſq; præterfluunt. Ad eam olim aduerſo flumine, onerarijs nauibus obnauigare ſolebant per Natiſonẽ amnẽ, plus ſtadijs ſexaginta. Gentes ad Iſtrũ Illyricæ ad hoc ſubuehebãtur emporium: quibus mos erat, maritimas merces uinum & oleum conuectare: illis contrà, mancipia, pecora, pelles. Extra Venetiæ fines in planicie ſita eſt, & ab ea flumine ab Alpibus defluente diſterminatur, per quod ad urbem uſq; Noreiam ſtadijs circiter mille & ducentis ſubnauigari ſolet: ubi Gn. Carbo, collatis aduerſus Cimbros ſignis, re infecta diſceſsit. Locus eſt, ut ait Strabo, ad purgandum aurum ſuapte natura nimis idoneus, nec minus quidẽ ad ferri fabricas. In ipſo quoq; ſinu templum Diomedis fuiſſe memorant, præſtantiſsimum cum amœniſsimo luco ædificium. Diomedis in Adriatico mari potentatum, non modò Diomedeæ teſtantur inſulæ, & quæ de Daunia gente, & quæ ad equeſtre Argos memoriæ prodita ſunt: ſed inſignes qui apud Ve-

apud Venetos olim exhibebantur honores, quibus candidum illi equum immolare mos erat. Duo præterea quondam luci monſtrabantur, alter Iunoni Argiuæ, Dianæ Ætoliæ alter dicatus: in quibus feras referunt ita ſolitas manſueſcere, ut paſsim cerui cum lupis paſcerentur: canes hic damis & leporibus dicto citius reconciliari fabulantur. Præterea fama eſt, quendam in faciendis uadimoniјs fuiſſe ſtudioſiſsimum, eoq́ꝫ officio celebrem effectum, iocis hominum carpi admodum conſueuiſſe; eundem incidiſſe in uenatores, qui irretitum lupum haberẽt: ab his per iocum fuiſſe rogatum, an'ne pro lupo ſponte ſe uadem ſtatuere uellet, ut illata ab eo damna perſolueret: quod ſi faceret, eos recipere, ſe continuò irretitam beſtiam dimiſſuros. Hunc pro lupo fideiuſsiſſe: emiſſum deinde lupum, ac maximum equarum armentum agitantem, nulla inuſtum nota, ad fideiuſſoris ſtabulum adduxiſſe. Eum recepta gratia, equabus lupi notam inuſsiſſe: & ex hoc Lupiferas appellaſſe, uelocitate magis quàm pulchritudine excellentes. Nomen & notam equarum, ſucceſſores generi ſeruaſſe: ex his nullam alienaſſe fœmellam, ut eis tantùm ſtirps ipſa perduraret: equinam hinc ſobolem pernicitatis miræ promanaſſe. Verùm ut ad ueriora perueniamus, imminente bello Macedonico, bellum cum Iſtris initum, quippe qui coloniam Aquileiam deduci prohibebant. Et eodem anno in agro Gallorum Latina colonia deducta. tunc florere Aquileia cœpit, quum Romani cum populis Danubiј accolis bellum iniere. Ne illud quidem, ut Capitolinus ait, prætereundum eſt, tanta contra Maximinos fide Aquileienſes pro ſenatu extitiſſe, ut quum ad ſagittas arcuum nerui emittendas deficerent, è mulierum crinibus eos inſtaurarent. Quin & in marmoreo lapide id legitur inciſum, Imperatorem Cæſarem Auguſtum, Aquileienſium reſtitutorem, & conditorem. Viam quoq́ꝫ geminam, à porta uſque ad pontem, per tyrones iuuentutis nouæ Italiæ ſuæ delectus, poſteriori longi temporis labe corruptam muniuit, atque reſtituit. Sed ad diuerticulum reuocetur oratio. Atila Aquileiam circummenſus, & magnitudinem urbis & munitionem admiratus, non modò tumultuaria oppugnatione, ſed ne diutina quidem obſidione facilè capi poſſe conſpicatur. Nam ubi in Italiam uẽtum eſt, Valentinianus maritimis ſuis urbibus ualida præſidia impoſuerat, Scythici furoris non ignarus. Aquileienſes quoq́ꝫ ciues, ut expeditiùs ac tutiùs cum barbaro hoſte pugnarent, liberos, fortunas, uxores, & inutilem etiam ætatem in proximas inſulas exegerant. Acerrima tandem obſidione metropolis ipſa uexatur: contrà uerò, nec quenquam facilè patitur appropinquare. Sæpe interdiu, quandoq́ꝫ noctu ex urbe in caſtra fiebat eruptio, cęſisq́ꝫ complurimis clandeſtina receptui ſigna dabantur: ars arte ſæpius utrinq́ꝫ eludebatur. Neq́ꝫ ęquo animo ſuos temerè mori patiebatur Atila: patẽtem feracemq́ꝫ priùs agrũ populatur, uicos & montana caſtella ſuccendit. In Foroiulienſes, cognomine Tranſpadanos, latè ac ſoli ta immanitate graſſatur. Ne temerè quidem id ab Vnno factum, ut præſenti crudelitate oppidanorum animos conſternaret, & ad deditionem adigeret. contrà illi liberis, uxoribus, fortunisq́ꝫ leuati, neq́ꝫ facilè cõmeatibus & pręſidiјs carituri, ſuis freti uirib. bene ſperare, hoſtem animoſiùs expectare, irritare ſæpius, & dimicandi ultrò facere poteſtatem, tumultuario ſæpe prælio laceſſere, uigiles ſopitosq́ꝫ ex improuiſo aggredi, & ne mediocre quidem hoſti quandoq́ꝫ inferre detrimentum. Neq́ꝫ tamẽ ad hæc Atila quieſcere: uereri ſæpe, ac idcirco grauiter angi, ne in primo Italiæ propugnaculo uniuerſa eius opera eluderetur. Quare ad artem aſtutiamq́ꝫ ſuam ſe quotidie reuocare, excogitare quæcunq́ꝫ expugnationi ſint uſui: turres ligneas circumerigere, munire pluteis, materiam undiq́ꝫ ad complendam foſſam cogere, ſæpe admotis circum machinis mœnia tentare, neq́ꝫ unquam ſine magna ſuorum cæde redire. Nequicui, neq́ꝫ adactis undique cuniculis, neq́ꝫ quauis arte urbem capi poſſe ratus, fame duntaxat expugnare ſperabat. Ne quid aduerſo Natiſone à Romana claſſe ſubueheretur, aut à Carnis Noricisq́ꝫ deferretur, animum intendit. Montium clauſtra occupantur, cuſtodiuntur oſtia fluuiorum, & omnes aditus obſtruũtur. Contrà nihilo ſecius Vnno prouidendum fuit, ne innumera multitudo, interceptis commeatibus, fame peri-

ret. Quare latiſsimè euagari cogebatur, & loca præſidio carentia longè diripere, ne qua cibariorum inopia laboraret. Item, ne dum Aquileiæ obſidione remoratur, ocio torpeat exercitus, aut facti ſeditione ſoluatur, finitima interea oppida expugnat. Partem equitatus, & expeditos milites Tiliauẽtum amnem traijcere iubet. Concordiam perbreui occupat, diruitq; , ne contemnendam quidem populi Romani coloniam. item Alcinumm, ore Rauennæ in palude ſitum: & Opitergium, uetuſti nominis oppidum euertit. Quæ quamuis poſtea inſtaurata fuerint, eodem tamen anno, quo Forum Popilij, à Longobardis deleta fuiſſe legimus. Ex Alcini ruinis Tortellum ædificatur. Tauriſiani, Querni, Foretani, Cogienſes, Varciani pariter affliguntur. Tauriſium Silus amnis diuidit, à Venetorum paludibus uiginti milibus paſſuum ſanè remotum: Alcinum uerò tribus milibus. Senſim tamen arctius Aquileia obſidebatur. Nam ubi caſtella multa ante portas ac circũ erecta ſunt, nemo ex urbe prodire, neque inferre quicquam, aut efferre poterat: foſſa egeſta terra completur. Iam ſub mœnib. conſtiterat hoſtis, & à mœnibus oppidani repellebantur. Secundus tunc annus agebatur, cum Carnis, Foroiulienſibus, cæteriſq; finitimis latè ſubactis deletiſq;, adhuc Aquileia obnixè reſtiterat, illudq; omnibus certum erat, aut urbem tueri, aut cum ea pulcherrimè cedere: quoniam nihil Vnnorum ſeruitute miſerius reputabãt. Decem circiter hominum milia ſub urbe ceciderãt, & nihil adhuc obeſſe potuère. Spem duntaxat in eo collocarant, ad extremum ita defatigare hoſtem, ut obſidionem deferre cogeretur. Neq; ab Atila promiſsis ullis adduci potuère, ut ſeſe dederẽt: quibus non modò perſonarum fortunarumq; incolumitas, & immunitas uectigalium offerebatur, ſed unicum tantùm obſequij ſignum poſtulabatur. Obſtinatiùs ad hæc obſtare oppidani, qui uanam Scythicam fidem & clementiam aliorum exemplo didicerant. In poſterum cum his Atila ſe benigniùs agere, captum qui fortè prodierit ultrò reddere: munerib. quandoq; ſollicitare decuriones, & hortari ut aliquam patriæ ac ſuorum rationem haberent: dicere, præterea nullum ſibi ſubſidium, præterquàm ab hoſte, ſperandum. Ad hæc illi aures obſtruere, nihil prætermittere quæ ad propugnandam patriam pertinerent: cibaria uiritim diſtribuere, & ea quidem quàm parciſsimè: uitam pro ſalute patriæ pro nihilo ducere, & eo maximè, quando uxores, liberos & fortunas in Gradenſi inſula collocarant. Quum iam tertius elaberetur annus, diuerſus admodum Atila trahebatur: præſertim quum muſsitantes milites intelligeret, & ſeditionem inter uarias gentes facilè orituram nimium formidaret. Quin & plerique proceres de ſoluenda ad eum obſidione retulerunt, de qua nihil adhuc decernere uoluerat. Demum, quum urbis mœnia luſtraret, proſpexit ciconias, quę per domorum faſtigia nidos diſponere ſolent, ex urbe pullos educere, per pagorum culmina inſtaurare nidos, omnes certatim fugam capere. Captato extemplò augurio, ſuos principes acciri iubet: Conſpicite (inquit) proceres, quàm dextra nobis auſpicia dij dederint: qui ne magna cœpta temerè deſeramus, per auſpicatiſsimas aues è cœlo nos admonent. Vrbem diu obſeſſam, iamiam interituram, ciconiæ ecce relinquunt: in quanta rerum omnium inopia uerſentur hoſtes, euidentiùs oſtendunt: caſuras arces, periculo imminẽte deſerunt, nobiſq; imminẽtem uictoriam portendunt. Proinde eſtote bono animo, commilitones: quoniam hæc una dies, quod triennium in graui obſidione præſtare non potuit, cumulatè repẽdet. Tuq; Mars pater, & inuictiſsime Hercules, cæteriq; dij, præſentia confirmate auſpicia: propiùs reſpicite gentem ueſtram, quam in flagellum populorum emigrare iuſsiſtis, à facinoroſiſq; nationibus pœnas exigere uoluiſtis. Ego autem ſi ope ueſtra in Romanos uictoriam continuabo, pro referenda gratia, tertiam exuuiarum partem uobis ipſe uoueo, Martiq; patri ex hoſtili ſanguine opimam hecatomben me facturum eſſe recipio. His Atilæ uerbis ſic omnium animi paſsim ſuccenſi ſunt, qui uictoriam dudum deſperarant, ut extremas cuique uires ſe oſtenſurum certum eſſet. Dato ſubinde ſigno, machinas urbi admouent: comparatis omnibus quæ huic rei uſui forent, ita obſtinatis pugnam animis ineunt, u. priuſquam in ſuam poteſtatem urbem redegerint, nunquam prælium deſerant.

Facto

Facto undique agmine, ita concurſum eſt, ut temeritate potiùs quàm prudentia freti cunctationem nullam fecerint, donec mœnia conſcenderũt. Oppidani indomita hoſtium audacia conſternati, ne tot quidem è propugnaculis deturbare poterant, quot certatim pro ſe quiſq; ſubibant. Completa corruentium cadaueribus foſſa, & æquato iam aggere, plus hinc animo & obſtinatione quàm uiribus arteq; pugnatum: contrà illinc metu & deſperatione certatum. Inſtat hic & illic Atila, ſuos hortatur, initam iam uictoriam tranſigant: munera, coronaſq; murales, & æterna ſtipendia pollicetur. Prædam omnem militibus offert, opulentiſsimam eam eſſe, alteramq; Romam exclamat. Nunc cunctatiùs corripit agentes, nunc ſtrenuos & animoſos extollit: & modò Imperatoris, modò militis pro tempore ac loco gerit officium. Nihil eo die prętermiſit, quod fortiſsimi ducis eſſe uideretur. Dum oppidanos iam laborare cõſpicatur, captam ubique urbem exclamat. Ipſe ſumpto clypeo, adiectis muro ſcalis, cõſcendere nititur: quod ubi à cæteris ſpectatum eſt, tantus in urbem ubique factus eſt impetus, ut ultrà defendi nequiuerit. Rex à mœnibus prędam, cædem, incendium & ruinam exclamat. In urbe & publico & priuato prælio res agitur: frementes hinc uoces, miſerabiles illinc intonant ululatus. Aquileienſes ad unum cæſi omnes. Hos pulcherrimè mori, uilitis alios cernere erat, mortem plerique laceſſendo carpebant, occurrebant fortiùs aliqui. Multi prædæ dulcedine allecti, dum per latebras incautiùs euagantur, miſerrimè cæduntur. Mulieres quæ ſuperfuerant, captæ omnes, & proſtitutæ ſunt: nulla honeſtatis, pudicitiæ, ætatis & clementiæ habita ratio. Ne ſexui quidem aliquid indultum. Diſtrahebantur paſsim uirgines, ingenuæq; matronæ, & pro hoſtis libidine uis cuiq; illata. Templa, uiæ, fora item publicè priuatimq; cædibus, furiis & rapinis omnia fœdari. Præ uirorum oculis uxores inceſtari, cædi ante ôra parẽtum immaniſsimè filij, infantes matribus erepti parietibus illidi. Vaſtari omnia ferro & igni, cruoris riuos paſsim agi, extincta miſericordia, planctis accædibus omnia miſceri. At una præſtantis pudicitiæ matrona commemoratur, quæ à fœdo hoſte petita, dum in tecta fugit, ut eam tueretur, poſtquam non alia uia niſi morte impollutum corpus ſeruare poſſe cognouit, è ſummis ædibus in ſubiectum Natiſonem fluuium ultrò ſe præcipitem dedit: inter diuás non immeritò referenda, quando tam præclarum ſeruandæ pudicitię uniuerſæ poſteritati legauit exemplum. Vrbem denique non priùs reliquit, quàm anno Salutis quadringenteſimo quinquageſimoquarto 1454 humi æquatam ferus Scytha proſpexit. Rem aliter geſtam plerique tradiderunt, rebus Italis aſſentari potiùs quàm ſcribere uera conati. Vtinam his artibus immanitas barbara fuiſſet eluſa. Dicunt enim, Aquileienſes fame ſæua laborantes ex triennij obſidione, hoc commento ſalutem ſibi inueniſſe: armatas per mœnia ſtatuas, quę cuſtodum ordinem mentirentur, ritè diſpoſuiſſe. Incautum hoſtem, proſpecta urbis munitione ſe ignauiùs egiſſe, ſæpe ſtationes excubiaſq; deſeruiſſe faſtiditum: ciues cum liberis, uxoribus & fortunis ex urbe clàm abijſſe, & in proximam inſulam, quam Gradum dicunt, confugiſſe. Vnum ſpe ſua fruſtratum & illuſum, ex ciconijs, quæ ſtatuis inſederant, cognouiſſe, occupatam mox urbem, deſertam inueniſſe fabulantur. Vtinam id ueriùs, quàm calamitoſiùs aſſerere liceret. Euerſa Aquileia, ita omnium Italorum animi cõſternati ſunt, ut pro mœnibus hoſtem inſtare reputarent: ac maximè Romani, qui non multo antè tempore direptam à Gotthis urbem acceperãt, & nunc immanitatem plus quàm Gotthicam reformidabant. Quum Aquileienſe excidium in ſenatu relatum eſt, omnes uſqueadeò exanimauit, ut uita defunctis inuideretur, qui ex his malis diuina quadam commiſeratione prærepti uiderentur: uiuorum conditioni ultrò commiſerarentur, qui ad tam miſera tempora reſeruati forent. Silentium cum gemitu ſingultuq; aliquandiu celebratum. Valentinianus Imperator, diſsimulato parum metu, ne cæterorum exemplo ſuo animos conſternaret, patres rogare ſententias cœpit. Pauci cenſuere, quando nemo præ dolore uerbum facere poterat. E' ſenatus tandem conſulto, res diuina apud omnia puluinaria, item iuſtitium, ſupplicationes ac luſtrum indicitur. Et quum ſuperiore anno ter-

ræmotus aſsidui & cometæ fuerint, item multa loca de cœlo tacta, uariaq́ꝫ portenta, expiandam urbem decreuêre: præterea delectum per Italiam paſsim habendum, & ingentes copiarum apparatus. Dimiſſo ſenatu, matronę in forum prodeunt, patriæ, liberis, focis & aris proſpiciendum eſſe uociferantur. Suam & Aquileienſium calamitatem deplorant, ornamenta offerunt, & barbaris occurrendum exclamant. In urbe ubique fluctuatur & diſcurritur: tumultus ingens, & planctus exoritur. Ex patribus multi, qui de religione bene ſenſerant, Leonem pontificem maximum adeunt, quem ſanctiſsimum uirum eſſe norãt: ei Romanam ſalutem profuſis lachrymis commendant, ac ſimul obteſtantur, ut imminens Italis exitium deprecetur, ne'ue nutanti Eccleſiæ imperioq́ꝫ Romano deſit. In prophana Italorum facinora, præſentium malorum cauſas reijciebat Pontifex. Diuinam iram, purgatis mentibus, & orthodoxa fide placandam: IESVM Chriſtum optimum maximum pijs animis nunquam defuturum aſſeuerabat. Vniuerſa pariter fluctuabat Italia, & multi non modò Romani, ſed uarij Italiæ populi, ſi quò potuiſſent, ultrò emigraſſent: at hinc ab Vnnis, à Vandalis illinc, iſthinc à Gotthis inhibebantur. Senatus tamen conſultum omnes præſtare conantur. Dum Aquileienſi obſidione remoratus eſt hoſtis, Foroiulienſes & Carni, & uniuerſa ferè Venetia, Patauium uſque ac Vicentiam, populata paſsim & incenſa eſt. Venetici ſinus accolæ, ut in tanta trepidatione propriæ ſaluti conſulerent, in proximas paludum inſulas, quas confluentia flumina complent, emigrarunt: & præſertim Patauini quidam proceres in inſulam, cui poſtea Riuo alto nomen eſt inditum. Quin & maxima Patauini agri multitudo, in foſſam Clodiam, Medoacum Albiolamq́ꝫ confluxit. quod finitimorum exemplo factum eſt. Quippe ex Aquileia ad Gradatas aquas, non procul à continenti remotas: è Concordia Capreolas, ex Alcino in ſex propinquas inter ſe inſulas, ea tempeſtate emigratum eſt. Quas à portarum auillę ciuitatis nominibus, Torcellum, Maiorbium, Burianum, Maurianum, Conſtantiacum, & Amianum appellauêre. Tuta nanque confugia paluſtres inſulæ, ex congeſto influentium amnium limo confectæ, alternoq́ꝫ maris æſtu confirmatæ, neque multum inter ſe diſtantes, cõuenis præbuêre. Vnnici ad hæc incendij reliquię confugere, quæ circumfrementem adhuc hoſtem perhorrebant. À principio è paluſtri materia, profugorum multitudo caſas facere, uictum piſcatura quęritare, Ichthyophagum ritu uiuere, quæque tumultuoſiùs agere, terram perinde ac pernicioſiſsimam nouercam deteſtari. poſt Gotthorum eruptionem Vnnos perpeti, inſtare ſubinde alias barbarorum eruptiones. Quare ex hac profuga miſeraq́ꝫ gente, Venetorum conflata ciuitas, è paruo principio tanta ſumpſit incrementa, ut nunc mole ſua laboret. Ab anno Salutis quadringenteſimo quinquageſimoquarto, urbs præpotens & opulentiſsima ſumpſit initium: quæ niſi Atilam circumſtantium urbium euerſorem habuiſſet, nullum adhuc ortum inueniſſet. è multarum nanq́ꝫ ciuitatum excidio, mutato fato nimis effloruit. Ex Aquileiæ, Cõcordiæ, Alcini, Paduæ, Opitergij montis, Silicis, Heracliæ, Aquilij, Gradus, Capreolarum, & Laureti reliquijs planè conſtat. Et quum nõ parua ex parte è Romano ſanguine cõſtet, tantum è priſca Romanorum nobilitate refert, ut citra inuidiam cæteris iure poſsit anteferri. Cui nullum reformidare fas eſt excidium, niſi aut inteſtinis factionibus, cæteræ'ue Italiæ cõiuratione uexetur: aut Vnnorum bello, quo quondam ſumpſit initium, eodem ſanè ſibi quærat excidium. Quibus quidem malis ſi rectè proſpicere poterit, nemini profectò addubitandum eſt, quin eorum imperium ad orbis uſque finem ſit omnino perduraturũ. Sed de his hactenus. Ad Paduam ferus hoſtis caſtra mouit, urbis nomine percitus: quam etſi munitiſsimam eſſe noſſet, tamen commeatuum inopia laboraturam: quando eius agrum triennio diripuerat, diu reſiſtere non poſſe ſperabat. Neq́ꝫ etiam ignorabat, relicta tantùm ualidiſsima iuuẽtute, cæteros imbelles cum ſacris & fortunis paluſtres inſulas occupaſſe, ut hoc tantùm effugio ab Vnnica ſe feritate redimerent. Vrbs tandem celebris & uetuſta obſidetur; à Troianis & Henetis Antenore duce condita, populo quondam Romano fidiſsima ſemper habita. Nam in difficillimis rei-

mis rei-

mis reipublicæ temporibus, pecunia ſemper & armis iuuit. Et quum noui populi in colonias deducerentur, non eo quo cæteræ modo, Paduam eſt deducta colonia. Siquidem Paduanis ius Latij datum eſt, quo in comitijs Romæ ſuffragia reddere licebat. Tyberij tempore, quingenti equeſtris ordinis uiri in ea cenſi ſunt: antiquis uerò annis centum & uiginti militum milia miſiſſe conſtat. Quanta uirorum probitate & artium bonitate floruerit, magnitudo cùm aliarum rerum, maximo apparatu Romam miſſarum, tum uerò pannorum & ueſtimentorum uaria mercatura declarat. Vetuſtiſsima quoque Iouis æde celebrata: cui ſpolia de Cleomenis Lacedęmonij uictoria Patauium relata, affixa fuêre: quam ibi fuiſſe putant, ubi nunc ſuperbiſsimum diuæ Iuſtinæ templum, ut lithoſtrata quotidie ibi inuenta teſtantur, intuemur. Nec minus quidem hæc uiris fortunata cenſetur: quando Titum Liuium, Romanæ hiſtoriæ parẽtem: item Voluſium, Stellam, & Flaccum poetam præſtantiſsimum genuit. Agro prædita feraciſsimo, quam montes uinetis oliuetiſq; conſiti, & præſertim Euganei, quæ præſtantia uina proferunt, circumſpectant. Et quando Romanorum colonia fuit, tantum Romanæ nobilitatis & gloriæ retulit, ut cum florentiſsima quaq; Italiæ ciuitate conferri poſſet. Quod eo magis Atilæ animum irritabat, ut tanta urbe potiretur, quoniam alteram Romam ſibi expugnare uidebatur. Quum paucis acri obſidione diebus eam uexaſſet, oppidani fame adacti, ut ſaluti conſulerent, ſeſe Vnno dedidêre. At is urbe potitus, quando ſe Dei flagellum eſſe reputabat, nullam fœderis rationem habuit. Vrbem cum exercitu ingreſſus, cuncta hoſtili more populatur, & incẽdit: curiam & theatra diruit, atria quæq; cum templis ſuperbiſsima ſubuertit. in uiros reliquaſq; fœminas pari feritate ſæuitur: præda quoq; ingens exportata. Euerſa tunc Padua, ſcriptores cæteri, qui multo elegantiùs iſta ſcripſêre, Vicentiam, Veronã, Mediolanũ, & Ticinum, quam Papiam dicimus, Scythica caſtra mota eſſe tradũt: & per Tranſpadanã ſemper regionẽ iter factum. Poſt hęc ad Mincium amnem ſtatiua habita, ut inter amicos, an'ne rectà Romam contenderet, ſanè decerneret. Contrà Vngarici Annales referunt, qui ut maiorem ſibi gloriam uendicent, dum Atilam ſui regni autorem extollunt, Rauennam, Ferrariam nondum exiſtentem, cum pleriſque Ciſalpinæ Galliæ oppidis, Patauino exitio adiecêre. Ad gloriam Atilæ, nobilitatem urbis nimium pertinere reputabant, quippe quam à Theſſalis Græci conditam fuiſſe perhibent. Qui quum Tuſcorum iniurias tolerare non poſſent, ex Vmbris quoſdam ultrò populos aſſumpſêre, qui ædificatam urbem incolerent: ipſi uerò in ſedes patrias rediêre. Ex noſtris aliqui Sabinorum oppidum è Liuij dicto fuiſſe conijciunt. Hanc Tyberius imperator, ut in porta aurea ſculptum eſt, muro cinxit. Ferunt ergo Vngari, ea tempeſtate Ioannem urbis antiſtitem, fuiſſe Ariana perfidia infectum, & Apoſtolicæ ſedis hoſtem pronunciatum, cui aqua & igni fuerat interdictum: qui ſe pontificem cum duodecim cardinalibus Romano more ſtatuerat, & ad ſuſtentandam dignitatem multum ſibi auri fortè congeſſerat. Hũc etiam infulatum, pontificio habitu cultum, cum uniuerſo collegio ſacerdotum aduentanti Atilæ occurriſſe, procidiſſe ad pedes hoſtis, & patriæ ruinam fuiſſe deprecatum: gratum detuliſſe obſequium, & populum eius imperata facturum promiſiſſe. Deinde monuiſſe regem, ut opinionem in fide ſuam ultrò ſectaretur, & in cæteros Chriſtianos irrueret: quod ſi faceret, ſe talem operam daturum, ut ſine ullo periculo Italiam pariter & Africam ſubiugaret. Ad hæc Atilam magis Imperij ſpe, quàm fidei gratia exoratum, reſpondiſſe, nefas eſſe humillimè ſupplicantibus non ignoſcere: neque dedecêre, potentem uirum humanitatis, ùt res poſtulat, habere rationem: quando ab homine nil humani foret alienum. At in tempore humanitatis & dignitatis ſimul habendam eſſe rationem: quia altera ſine altera, pro ſeruando decore, cõſiderari non poteſt. Proinde ut utriuſque & rei & dignitati conſulatur, ſe oblata deditione ita contentum, ut calcanda portarum oſtia in limine deponantur, honorificus ac tutus ſibi ſuoq; exercitui aditus pateat, aliter nunquam deditionem admiſſurum. Rauennates, quamcunq; conditionem ille detuliſſet, ne dum iſtam (ne omnes perditum irent) lubentiſsimè

hentiſsimè accepiſſe: crates factos cõtinuò, ſerreosq́; poſtes humi ac in limine depoſuiſſe, liberum cum maxima humilitatis ac fidei oſtentatione feciſſe aditum. Exercitum per mediam urbem ſine alicuius detrimento traieciſſe, ipſum pro arbitratu ſuo in urbe permanſiſſe: mox Flaminiæ partem, & Ferrariam cum Liguria inuaſiſſe. quod apud cæteros inuenire non potui. De Rauenna nihil dixerim: quando Ioannem nominat hæreſiarcham, ex nomine aliquid oritur coniecturæ. De Ferraria & Liguria nihil affirmarim: quia Ferraria non modò non erat oppidum, ſed ne pagus quidem: & Vnnos in Liguria nil legerim fuiſſe demolitos. Ticinum & Mediolanum uſque furor ille graſſatus eſt. Cæteri uerò ſcriptores, poſt captam Paduam, non Rauennam, ſed Vicentiam & Veronam, Atilam obſediſſe ſcribunt: quibus auctoritate magis credere cogimur. Vicentia nanque ad Meduacum amnem ſita, à Gallis unà cum Mediolano, Brixia & Verona condita, qui urbem Romam ceperũt: Palæmone grammatico inſignis. Meduacum, nunc Bachilionem appellamus. Trans Meduacum Vnni poſuère caſtra: quibus perterriti Vicentini, deditionem poſt triduum fecère: quam etſi fecerunt, nihil tamen ea profeciſſe uiſi ſunt. Hoſtili nanq; more, non modò ſpoliati, uerumetiam immaniter cæſi, pulcherrima quæque ædificia ſubuerſa. Mox ad Atheſim uſque diſcurſum: obſeſſaq́; Verona urbs clariſsima, & Gallorum quoq; ædificium, nobiliſsimo adhuc theatro illuſtris, quod præterquàm Romano, nullis alijs cedere audet. Item uiris fortunata doctiſsimis, Æmylio Macro, Catullo, & utroq; Plinio, cui tantum debet Latina poſteritas. Hæc ciuitas, ubi neque profuturam deditionem eſſe, neq; aliò tutiùs confugere poſſe, quàm ſe urbe tueri arbitratur: barbaricum tandem furorem experiri, & in patriæ defenſione fortiter cadere maluit, quàm deſertis focis & aris palantes fugere, interfugiendumq́; per agrum & pagos pecorum more trucidari. Vrbem pro uirili parte iamdiu muniuerãt: quod eo ſtudioſiùs fecére Veronenſes, quo pernicioſiſsimum magis appropinquabat exitium. Commeatus undiq; conuexerant, ut ingentem hoſtium multitudinem mora ac fame cõficerẽt. Sed poſtquã ter quaterúe oppugnari cœpêre, & pugna quidem perpetua, facti mox pœnitẽtia ſubit. Nam murorũ laxitate, & multorũ fuga, qui in tanto tumultu urbi ſe ſubtraxerãt, maximis Vnnorũ uirib. obſtare non poterant. At quando imminentẽ mortem ſibi propoſuerãt, nil noui accidere poterat, quod cõſternaret incautos. Inter obſidendum, & excurſionibus nihil remiſſum. Longè latéq; populatur ager, incenduntur pagi, præda ingens ex Alpibus Rhæticiſq́; montibus agitur. Mantuanus & Cremonenſis ager paſsim diripitur, ad mœnia uſq; diſcurſatur. Mantuani paludibus ſe tuentur, Cremonenſes miſeriùs agunt. Traiecto Mincio, Cremonenſes & Cenomannos pari modo ſollicitant. Brixiani munitionem urbis ſtudioſiùs curant: hoſtem quotidie portis inſultantem, & inter Padum Alpeſq́; diffuſum proſpiciunt, & perhorrent. À Veronẽſibus pendent omnes: qui ſi reſtiterint, pari ſe fortitudine propugnare nõ diffidunt. At illi poſtquam ſe fruſtra ob rerum inopiam obſidionem ſoluendam ſperare cõſiderant, de facienda deditione decernunt. Fit ſenatus cõſultum, ut per legatos ab Atila pacem cum uenia petant: quacunq; pacem dederit conditione mercentur, & accipiant. Poſtero die oratores miſsi redeunt, nihil præter ciuium incolumitatem ab Atila implorare potuiſſe: tertiam prædæ partem eum referũt Marti ac Herculi parẽti optimo uouiſſe, reliquam promiſiſſe militibus: neq; tantam gẽtium multitudinem ſine præda poſſe uiuere, urbem cum ciuibus intactam præſtiturum. Dedunt ſe ciues, pateſactis portis Vnnum cum exercitu excipiũt. Qui ubi in medio foro cõſtitit, prædam (præter eam quam uouerat) omnem militi cõceſſit. Ad rapinas pro ſe quiſque ſe cõuertit, cum fortunis uirgines ingenuæq́; matronæ rapiuntur, fruſtra promiſſorum obſeruãtia poſtulatur. Dum uiri uxores cum liberis à raptu uindicare conantur, Scythicam in ſe feritatem irritare occœpêre: at ubi in eos arma cõuerſa ſunt, tot in eo furore trucidati ſunt, ut mediocris pars euaſerit. Argentea & aurea, gemmataq́; deorum ſimulachra, uaſa & ornamenta cætera paſsim direpta, multa ædificia incenſa ſunt. Theatro pepercêre, operis nobilitate placati.

Quum fumantem Veronam Mantua Cremonáq; proſpiceret, quarum altera ab Heruſcis cõdita, altera uetus Romanorum colonia fuerat, ingenti utraq; trepidatione quatiebatur. Brixiam tamen caſtra mota ſunt, & Cenomãni longè latéq; populati, abacta cum hominibus pecora promiſcuè cędebantur. Iam ingenti pręda oneratus erat Vnnus, tot nobilium urbium exuuijs ditatus, dum ea oppugnatur. Bergomenſium ager infeſtatur, diripitur, & incenditur. Bergomum cum Brixia à Gallis conditum eſt (ut uult Trogus) qui Romam occuparũt. Aliter ſenſiſſe uiſus eſt Cato: quippe qui ex Orombinorum ſtirpe Bergomum & Comum promanaſſe tradidit. Cornelius Alexander eam gentem coniectura nominis, Græcam fuiſſe affirmat, utpote cui à montium accolatu nomen eſt inditum. Cæcilius quoque poeta Comenſis fuit. Deinde Comum colonia fuit mediocris: ſed Pompeius Strabo, Cn. Pompeij pater, in eam colonos reſtituit, quam incumbentes Rheti latè uaſtauerant. Cn. Scipio tria hominum milia inſuper adiecit. Diuus deniq; Cæſar, quinq; inquilinorum milia ad inhabitandum deduxit. Ex his quingenti illuſtriſsimi fuere Græci, quos ciuitate donatos, in habitatorum numero deſcripſit: neq; ibidem domicilium habuere, ſed relicto nomine oppido, Nouo comenſes oppidanos uocauere. Huic quum finitimus ſit Larius lacus, ab Ada fluuio auctus, miram piſcium ubertatem oppido affert. Omnes igitur Comenſes & Bergomates, uno tempore ab Vnnis infeſtati. Sed Brixia cum Bergomo in deditionem accepta, uno eodemq; tempore populatur, & inceditur. Poſt hæc Mediolanum, urbs populoſiſsima, non minus opulentia & uetuſtate, quàm omniũ artium uarietate conſpicua, Vnnos allexit. Hæc, ut Græci memorant, quamuis non modò quondam Inſubrium, uerumetiam a dauctis deinde rebus totius Galliæ metropolis eſt habita: uicum tamen à principio fuiſſe aiunt. Multi nanq; populi, qui priſcis temporibus ex ulteriore Gallia in Italiam emigrarunt, nobiliſsimarum urbium feruntur auctores, ſi Catonis auctoritatem iure obſeruauerimus. E Gallis enim Tranſalpinis profecti quondã Vertamacori, Vocontiorum Nouariam condidere: Leui ac Marici Ticinũ, Laudemq; Pompeij: Cenomanni Comũ, Bergomũ & Liginiforum. Iiſdem quoq; temporibus Boij, Padi ac Rheni fuere accolæ: ſed multo poſt tempore à Romanis eiecti, circumiacentes Iſtro locos cum Tauriſcis habitarunt, bellumq; aduerſus Dacos ad interitum uſque geſſere. Inſubres deniq; Mediolanum ædificarunt, & optimis uſqueadeò auſpicijs, ut in hodiernum uſq; diem totius Galliæ principum regia & metropolis eſſe uideatur. Quam aliqui parum doctè, quia in medio amnium Padi, Adæ, Ticini & Vmbronis ſita ſit, nomen hoc ſortitam fuiſſe reputarunt. Inſubres namq; à principio, quũ è Gallia Tranſalpina prodierint, patrium ſecum adduxere nomen. Multę hoc urbes in Gallia nomine dictę ſunt. Vnum in Gallia Lugdunenſi Mediolanum eſt: in Aquitania ad Oceani littus, alterum: tertium, ultra Rhenum à Gallis quoque conditum, Phryſijſq; finitimum: quartum in Aſia, nulli fluuio proximum. Et ne per alia euagemur, hoc cæterorum præſtantiſsimum, in Tranſpadana regione ſitum, quod primò ab Inſubribus conditum, deinde à Gallis, qui duce Brenno in Italiam eruperunt, urbemq; Romam cepere, mirificè adauctum, uel ex pagis in urbem redactum eſt. Vniuerſam à primo regionem Inſubres incolebant, qui è Tranſalpinis prodiere: & quum Alpium accolæ forent, animorum ferocia & ſtatura plus quàm humana præſtabant: in primo congreſſu uehementiſsimi, mox ubi prælio incaluerant, niuium more laxabantur, & abibant in ſudorem. In Romanos arma ſumere auſi, Britomaro duce, ſe non prius balthea ſoluturos, quàm Capitolium aſcendiſſent, ſponte iurauerant. Quos ubi Aemylius ſuperauit, ut iuramenta præſtarent captiuos Romam duxit, ductoſq; in Capitolium ſubinde diſcinxit. Redintegrato cum Romanis bello, Ariouiſto duce, ex hoſtium exuuijs ſuo Marti torquem aureum uouere. Sed Capitolinus Iupiter eorum uotum intercepit, quandoquidem Flaminius de torquibus eorum aureum Ioui trophæum erexit. Viridomaro rege, Vulcano quoq; Romano arma uouerant: ſed fruſtrata eos uota aliò cecidere. Cęſo nanq; rege, Marcellus, tertius poſt Romulum, Feretrio Ioui

opima ſpolia retulit. Inſubres igitur, anno ab Vrbe condita quadringenteſimo ſexageſimo, in ditionem populi Romani peruenere. In eorum agro Mago frater Hannibalis uulneratus eſt, & in Corſica obijt, dum in Africam per legatos reuocatus, nauigare contendit. L. Furius prætor Romanus, Inſubres rebellantes, & Hamilcarem Pœnum in ea parte bellum molientem, acie uicit. Cæſoq́; Hamilcare, trigintaſex hominum milia in eo prælio deſiderata. Cornelius Cethegus conſul, Gallos Inſubres fudit, fugauitq́;. Paulo póſt L. Furius Purpureo, & Cl. Marcellus, Boios & Inſubres ſuperarunt, Marcellusq́; clarum de his triumphum egit. Deinde Mediolanū per annos circiter quingentos pacatiſsimum fuiſſe ferunt, & uſq; adeò floruiſſe, ut eam urbem Romani ſępe principes, quo ad per occupationes licebat, inhabitarint. Statium Cæcilium, clariſsimum comœdiarū ſcriptorem, & contubernalem Ennij, Inſubrem fuiſſe, auctor eſt Euſebius. Quū igitur per tot ſecula Mediolanenſes illuſtres eſſent habiti, eo magis Vnnorum animos incendebant, quo nobilitate ac opibus præſtantiores eſſent. Exiſtimabat namq; Atila, expugnato Mediolano, quod Gallicæ gentis caput erat, cętera ſe facilè conſequuturum: atq; non minus inde laudis relaturum, quàm ſi Romam urbem occupaſſet, Gothorum manibus exinanitam. Motis repentè caſtris Inſubres inuadit, ampliſsimamq́; urbem acerrima obſidione circumuenit. Luſtrato urbis ambitu ac tractu, & laxitate ſuburbiorum, ſe cōtinuò eam ciuitatem inueniſſe cognouit, quæ uniuerſum ad obſidendum facilè Scytharum laſſaret exercitum. Rei magnitudinem admiratus, remiſsiùs cum Mediolanenſibus agere cœpit. Nam munitiſsimam frequentiſsimamq́; urbem, uiribus facilè capere non poſſe intelligebat, & fame eam ſine communi malo conficere non poterat. Populata nanq; regione Tranſpadana, ſæua annonæ caritate tota Gallia laborare cœperat. Quare ibi non diuitùs eſſe, ſed caſtra ſæpe regionatim mutare cogebatur hoſtis, ne ingruente fame abſumeretur exercitus. Quin & ab inuadenda Liguria non tam locorum aſperitas, quàm inopia commeatuum remorabatur. Itaq; Mediolanenſes per præconem alloquitur, & hortatur ſponte ſeſe dedant: quod ſi fecerint, perhumanū eos dominū inuenturos pollicetur. Mediolanenſes quid agerent haud facilè decernebant, aliorum exempla ab omni conditione deterrebant, nulla ab hoſte fœdera ſeruari rumor erat: & longa populum frequentiſsimum obſidione, ad diram famem redigi poſſe nòn ignorabant: aliqua tamen in deditione uitæ ſpes inerat, quæ ad patres relata, ſenatus repentè conſulto affirmatur. Poſtero die ad Atilam legatos mittunt, qui ſenatus populiq; autoritate deditionem, ut clementiorem hoſtem inueniant, honorificentiſsimis uerbis faciunt: Quam poſtulaſti urbem, obſequiumq́; noſtrum, rex Atila, ecce ſpontè deſerimus, quādo te ampliſsimum terrarum dominatorem, & terrorem gentium diuino numine creatum intelleximus. Repugnantia cuncta proteris, ſuperbos deprimis, & difficillima quæque ſuperas. Cedunt Atilæ omnia: & eò redacti ſunt potentatus humani, ut beatus hac tempeſtate is dici queat, qui à tanto hoſte ad faciendam deditionem exhortetur. Si tibi omnia iubente fato cedunt, cedent quoque Mediolanenſes, & ſpontè ſe dedent. quod non modò neceſsitate imperante, ſed impellente ſtudio faciunt: ne deſtinatam è cœlo tibi gloriam remorētur, ne'ue iuſtum mox exitium ſubeant, pertinaciæq́; debitas pœnas expendant. Extremę nanq; temeritatis & ſtulticiæ eſt, diuino nutui reluctari, fataq́; intercipere, & præſertim tua, quæ uel inconſideratiſsimo cuique nota eſſe debent. Illyricum, Myſias, Thraciam, Macedoniam & Achaiam diripuiſti: Rhætos & Noricos ſpoliaſti: Germaniam cum uniuerſa Gallia igni ferroq́; uaſtaſti: munitiſsimas Adriatici maris urbes euertiſti. Iſtria, Venetia, & uniuerſa ferè Tranſpadana Gallia populata, fumat adhuc: cæteri Itali præ tanta trepidatione, cæterorum exemplo deterriti, de relinquenda Italia decreuiſſent, niſi ſupero inferoq́; mari, ac montium circumſeptu occluderētur. Proinde ne uictoriæ tuę deeſſe uideamur, ſenatus populiq́; Mediolanenſis nomine urbem, homines, & fortunas ultrò dedimus: & admodum erubeſcimus, quòd ueluti dominus pientiſsimus iam futurus, nos officio pręueniſti: & uti amicos, ne ſeueritatem tuam experiremur,

riremur, monuiſti, ut deditionem continuè faceremus. Quare gratias Maieſtati tuæ ſemper habebimus, ſupplicantes quãto poſſumus affectu, quando de uoluntate tua non ueremur, ut edicto milites cædibus, rapinis, cæteraq́; ui inhibeantur, focis & aris parcant, inuiolatamq́; matronarum ac uirginum pudicitiam ſeruent. Quod ſi Maieſtatem tuam exorabimus, nunquam officio meritisq́; uincemur. Non modo præſentis, uerum etiam abſentis tui imperium ſummo ſtudio uiribusq́; tuebimur: & in utraq; e fortuna tam gratum tibi ſemper obſequium præſtabimus, ut pro peculiaribus ſocijs nos habendos eſſe cenſueris. neq; plus fidei in Vnnis, quàm Mediolanenſibus planè reperies. Nec Maieſtatem quidem tuã dedecebit, Mediolani regiam Italiæ tueri, quam fœcundiſsimam omnium artium officinam omnes iurè nuncuparunt. Atque fidem noſtram expertus, non minus hanc quàm Sicambriam amabis, & excolendam eſſe reputabis. Quamobrem urbem tibi dedititiſsimam, Maieſtati tuæ non indecorem futuram, cum optimis auſpicijs exoptatus adi. Accipe bono animo Ciſalpinæ Galliæ regnum, metropolimq́; dextro pede ingredere, non plus diuino quàm noſtro iudicio nunc oblatam. Quam ut tanquam regiam patriamq́; ſedem tractes, quando in tua manu omnia collocamus, iterum iterumq́; deuotiſsimè ſupplicamus. Perorantibus legatis, diuerſus Atila trahebatur, utrũ potiùs faceret: an ſuauiſsimis uerbis placatus, cum ciuibus benigniùs ageret: an uerba daret, urbẽ mox aditam populaturus. Quum rerum opulentia ab omni regem humanitate diuerteret, perfidia pudorem ſuſcitabat, ſtudioſaq́; liberaq́; deditio ab omni fraude uindicare conatur: tandem dum pudori ac utilitati ſuæ conſulit, libenti animo, hilariq́; uultu deditionem factam ſe accipere oſtendit, ciuitatem cum fortunis incolumem præſtiturũ pollicetur, nil pręterius Imperij à Mediolanenſibus unquam petiturum. Expeditionem ſuam imperandi & non populandi gratia fieri: ſeq́; gloriæ, & non prædæ cauſa militare ſignificat: quorum alterum latronis, Imperatoris contrà glorioſi eſt alterum. Rapinas, cædes & incendia in obſtinatos & rebelles iure quandoq; permitti. Proinde omnes bono animo eſſe iubet, ſpe ſimul & promiſsis onerat, indulgentiſsimum eis dominum futurũ aſſeuerans. Legati cum lætitia dimittuntur, omnia urbi tuta ac integra fore nunciant. Inſequenti die portas aperiunt, grato Vnnos animo excepturi. Princeps ſingulari pompa ingreditur urbem: exercitus longiſsimo agmine per urbem tranſijt, in caſtris noctem ex edicto acturus, ne qua primo impetu uis cuiquam inferretur. Centuriones tantùm, & præfecti cum ueteranis, & cohortibus prætorianis, pro tutela principis in urbe permiſsi, totus ille dies in pompa tranſuectationis actus eſt. Poſtero uerò cum decurionibus Atila urbem luſtrat, pulchritudinem ac ędificia admiratur. Templum Iouis longa religione celeberrimum perreuerenter adit, ibiq́; Ioui Martiq́; ritè litauit: omnia artium genera circumſpectat, & obſtupeſcit, atque ex his facultatum magnitudinem conijcit. Reuerſus in arcem, auaricia nimia æſtuare cœpit, ſecum cogitans, non ad exornandam, ſed delendam Italiam ueniſſe: Imperium ſibi in Pannonia ſtatuiſſe, hac tantùm urbe totum exercitum ditari poſſe: immò Mediolanenſiũ uires ſibi formidoloſę uidebantur. Quare dum ſe inſequenti die exercitũ recenſere uelle diſsimulat, clàm per præfectos legionum, & qui in urbe pernoctauerant, agit, ut diſpoſitis per urbem ſtationibus, futura nocte incendia moliantur, ciues inuadant, & omnia populentur. Quod ubi fieri cœptum eſt, acerrimè tota nocte pugnatum eſt. Primores urbis impoſitis è domo præſidijs ſe tuebantur, atria multa fuerant nobiliſsimæ cuiuſq; inſtar arcis. Aſt ubi dies illuxit, quum plebeij paſſim direpti cæderentur, & in multis locis incendia ſæuirent, tandem decuriones omnes capti, partim cæſi, partim benigniorem hoſtem nacti, magna ſe pecunia redemerunt. Raptæ cum matronis uirgines. Et quamuis in fortunas & decuriones ſæuitum eſt, illuceſcente die aliquanto remiſsiùs actum eſt, cædibus & incẽdijs ex edicto finis illatus. Multæ ingenuæ mulieres uiris redditæ, populus aduectis commeatibus, aliquantulũ ex illatis calamitatib. reſpirauit. Vrbs quamuis grauiter eſſet afflicta, non extremo tamen abſumpta eſt incendio. Atila ſe per edictum excuſauit, id ſe inuito ac

inſcio factum: libidinem tantæ multitudinis, & cupiditatem haudquaquam facile contineri poſſe. Dum hæc Mediolani aguntur, interea Ticinum mandat obſideri, agrum diripi, & finitima quæque uaſtari. Eam nanque urbem haud parui momenti eſſe nouerat, quam nunc Papiam dicimus, à præfluente amne nominatã: quanquam Plinius à Lenis & Mariciis (ut paulo ſuprà ſcripſimus) conditam eſſe tradidit, qui Tranſalpini quoq; populi fuere. Nonnulli tamen, quo tempore Hannibal in Italiam uenit, eam nondum fuiſſe, ex Liuij ſcriptis planè conijciunt. Nam quum Scipio Padum traiecit, & ad Ticinum amnem caſtra mouit, & quum utrinque accenſi militum animi forent, Romaniq; ponte Ticinum iunxiſſent: tunc ſi Papia Ticinum'ue fuiſſet, aliquam de urbe Liuius mentionem feciſſet, neq; Romani pontem feciſſent, neq; facto caſtellum impoſuiſſent. Nunc ſub Sphorciadum imperio florentiſsimam eſſe conſpicimus, eamq; præ cęteris arx nobiliſsima, Carthuſienſium baſilica inſano ſumptu facta, literarumq; gymnaſium mirificè nunc excolit. Atila Mediolanenſium prędа onuſtus, Ticinum cum reliqua parte equitatus ſubinde conceſsit, ad Padi præfluenta ſitum, duodecim milibus paſſuum à Mediolanenſi urbe remotum. Ticinienſes parem fortunam ſubituri, in tanta rerum omnium perturbatione, quid potiſsimùm agerent, neſciebant. Vrbem puſillanimitatis infamia deſerere noluerant: facultates cum uxoribus ac liberis quò potiſsimùm mitterent, ignorantes, honeſtiùs ac tutiùs in urbe manere, & tueri patriam reputarunt. Neq; ullus eis locus ſuccurrebat, qui propria ſede tutior eſſe uideretur. Quũ agrũ ac pagos crudeliter ab Vnnis circùm diripi, incendio prædiſq; uaſtari proſpiciunt, indignatione ſimul & deſperatione obdurati, poſtulatam ab hoſte deditionem abnegant: rati admodum eſſe indignum, priùs quàm de deditione agatur, ſuburbana cum agro uniuerſo immaniter diripi, homines cum pecorib. omnes abigi: alios ad ſeruitutem, ad mortem alios, pro Scythica feritate peti. Proinde generoſi optimatum animi, ſi res ipſa tulerit, cum patria ſimul interire magna ex parte decernunt. Contrà plebs, nobilitatis inuidia, & cupida nouitatis, cui cum exiguis fortunis exigua quoq; ratio ineſt honeſtatis, quum in plebeios Mediolani haudquaquã ſæuitum cognouiſſet, aperta ſeditione aduerſatur, populi cõmodo & ſaluti cõſulere clamat oportere. In tanta tempeſtate ſatis eſſe, ſeruare uitam: ſi neceſsitas coegerit, nullam fortunarum rationẽ eſſe habendam: ſi quid patres obſtinatiùs egerint, ſe facta ſeceſsione à mœnibus, deditionem facturam interminatur. Ad hæc Atila omnes urbem circumuenire, ac magno impetu inuadere ex edicto iubet. Teſtudines & arietes mœnib. admouẽtur, adiectis mœnia ſcalis ſubeunt. Tumultus in urbe ingens excitatur: aliqui dedendam urbem, propugnandam contrà aliqui exclamabant. Qui in propugnaculis diſpoſiti erant, partim remiſsiùs agere, & facere deditionem: contrà aliqui acerrimè obſtare, & deturbare à mœnibus hoſtes. Quare extemplò Vnni ingreſsi, urbe potiuntur: apertis portis, rex equo inuectus, cum magno plauſu à plebe excipitur. Optimates partim latebras, partẽ apertam fugam petunt: principis edicto, intellecta re, maxima ex parte cæduntur: raptæ cum uirginibus matronæ, ac bona omnia populata. In plebem benigniùs actum: templa donatiuis, precioſis ſimulachris, gemmatiſq; ſcyphis, pari feritate ſpoliata. Liguriam, qui tempora iſta ſcripſerunt, Tranſpadana regione potitos Vnnos inuaſiſſe non referunt: quando regionem illam & commeatuum inopia, & aſperitate locorum plurimum laborare cognouerant. Et nulla re magis quàm potiundæ utilitatis ſpe bellum initur, initumq; ſeruatur. A' Liguſtico igitur tractu, Alpibuſq; difficillimis ſe abſtinuere Scythæ, ubi parum cõmodi, & difficultatis plurimũ ineſſe, ab exploratoribus intelligebant. Ad Mincium amnem caſtra reuocata: ad cuius oſtia, quibus Padum influit, ſtatiua rex aliquandiu habuit. Dum de inuadenda dudum Italia maturè decernit, optimum fortunæ ſucceſſum proſequendum cenſet Atila, & fatorum dexteritatem nullo modo deſerendam: quam quicunq; contempſerit, fruſtra repetat. Tranſmittendum continuò Padum decernit, ne in tanto rerum ſucceſſu, ipſe ſibi defuiſſe uideatur. Multi in principis ſententiam pedibus eunt: ſeceſſere alij, quos conſilij ac

sapientiæ

ſapientiæ compotes eſſe rumor erat, & exploratæ fidei ac prudentię antehac ſemper habitos. Hi ab urbis Romæ obſidione impenſius dehortari, diuino potius quàm humano conſilio ducti: ac dicere, Romam diuinis auſpicijs fundatam, inuitis quoq; numinibus deleri non poſſe: Deos non ſolum humani, ſed diuini etiam imperij ſedem in Capitolio ſtatuiſſe: urbem quandoq; captam, nunquam deleri poſſe. Illius loci genium tantum ſibi numinis uendicaſſe, ut aliquo imperio carere non poſsit. Quinetiam imperium ſine fine, à Ioue Marteq; parente Romanæ genti datum. Gallos urbe potitos, præter Capitolium, grauiſsimas pro tali facinore pœnas exoluiſſe, ingentem ſtragem, erroresq; longiſsimos diu perpeſſos, multas peregrinas ſedes occupaſſe, & ad breuiſsima tempora ibi interijſſe: paucos demum in patriam reuerſos. Porſenam, urbem obſidere auſum, obſidionem turpiter deinde ſoluiſſe: Hannibalem idem facinus adorſum, uitam miſerrimè finiuiſſe. Gothos paulo antè, duce Alarico, captam urbem incendiſſe: Alaricum diro fato preſſum, uictoria nequaquam frui potuiſſe. Romam, quandò deorum eſt domicilium, ſub Iouis optimi maximi tutela eſſe. Proinde Atilam orare, quando ſat factum erat, ut opulentiſsima comparata uictoria, uictorē exercitū prædis onuſtum, & multis exuuijs & trophæis inſignem, in patriam reuocaret. Aut ſi latius imperium propagare certum erat, aliò Scythica arma uerteret, ne in prophanam expeditionem duceret, qua deorum urbem incendere pergeret: quia extremæ temeritatis & ſtulticiæ foret, dijs bellum indicere, & unicum in terris deorum domiciliū euertere. Ad hęc diuerſus adhuc Atila trahebatur, difficillimam Italiæ partem nō modò uictam ratus, ſed ad interitum uſq; deletam: cæteram nimio terrore perculſam, ultrò ceſſuram. Hæc procerū conſilia, à defatigatis potius aſsiduo bello animis, quàm è ſano iudicio promanare arbitrabatur. Quare puſillanimitatis & ignauiæ acerbiuſculè increpuit: quandoque ſeſe colligens, ne delira quidem eorum conſilia reputabat: eaq; penſitans, fortunam uariam & inſidioſam conſiderabat. Neque ignorabat Barbarus, illam rerum dominam, eundem ſemper tenorem nunquam ſeruaturam, nemini unquam uſquequaque fuiſſe fidam, pro libidine ſua rotare ſtatus hominum, & hoc ludo nimium delectari. Neque tamen nimiam imperandi cupiditatem coercere poterat, caſtra præter Padi ripam longè lateq; diſpoſuit. Vbi quando nihil exercitui deeſſe poterat, eò uſque permanere conſtituit, quouſque à re & tempore conſilium mendicatum oblatumue aſſequeretur.

RERVM VNGÁRICARVM DECADIS PRIMAE LIBER VII.

DVM ad Mincium amnem Vnni ſtatiua habent, uniuerſa tumultu ac ingenti trepidatione miſcetur & fluctuat Italia. Leo pontifex maximus, Chriſtianæ reipublicæ calamitatem miſeratus, atque non tantum à Valentiniano, uerum etiam à ſenatu populoq; Romano exoratus, ultrò ad Atilam legationem pro publica ſalute ſuſcepit. Continuatis in Galliam itineribus, cum uenerandò ſacerdotum collegio ſine cunctatione contendit: Atilæ, qui adhuc anceps ducebatur, ad Mincium flumen occurrit. Romanum pontificem quum uniuerſæ Italiæ ſummam, deditionemque ſibi hoſtis afferre ſpetaret, ac ita ſibi ſuaderet, elatus animo, ac uultu hilaris, coacta concione, pro uiri dignitate eum excepit: data dicendi copia, patrem ſanctiſsimum mitibus intentiſque auribus exaudiuit. Non tam humano, quàm diuino (is inquit) mihi crede, conſilio, Rex mortalium facinorum cenſor acerrime, ad te cum Apoſtolico ordine uenimus. Neque ignoramus, quando in diuino cultu, & animorum ſalute uerſamur, te flagellum Dei, & terrorem gentium, populis diuina fuiſſe uoluntate tributum. Te ex immitiſsima gente editum, ad tantum faſtigium à Deo, non ſine maxima ratione euectum intelligimus. Quando Chriſtianæ gentis iniquitas & perfidia uſque adeò

redundarat, ut ſine diuino flagello coerceri non poſſet: poteſtatem exigendarum ab hominibus pœnarum tibi Deus delegauit. Et ſi ueritatem tolerantius audiueris, te iræ ſuæ idcirco carnificem effecit, ut debitis homines pœnis afficeres, & eò uſque tua ſæuitia fureres, quouſq; diuinæ iuſticiæ factum ſatis reputaueris. Myſias, Thraciam, Pannonias, Illyricum, Macedoniam & Achaiam ferro incendioq́; uaſtaſti: quia hæ, populi Romani prouinciæ non modò Ariana, ſed uaria quoq; hæreſi contemeratæ, pernicioſiſsimè laborarunt: huius etiam criminis citerior ulteriorq́; Gallia rea fuit. Quare te cædibus ac incendio latè longèq́; graſſantem, hucuſque paſſa eſt diuina ſeueritas, mortalem perfidiam & ingratitudinem abominata. Nos, qui Dei omnipotentis uicem gerimus in terris, ac Petri & Pauli tutela & auctoritate potimur, aut in Illyrico, aut in Pannonia Macedoniàue, aut in Gallia tibi occurriſſemus, teq́; diuinæ uolũtatis admonuiſſemus, ſi diuinæ iuſticiæ putaſſemus cumulatiſsimè ſatisfactum. Nondum tunc diuina ira deſierat. Nobiliſsimum maris Adriatici tractum, tot colonis populi Romani, antiquiſsimisq́; urbibus excultum te inuadentem, ab urbe tanquam è ſpecula proſpectauimus collachrymantes. Tamen neque tibi occurrimus, immò ne minimis quidẽ literis inhibuimus: quia irata adhuc numina & inexorabilia ſenſeramus. Iſtriam & Tranſpadanam regionem te flammis & ferro miſcentem uidimus, nec minimo quidem nũcio adhuc inhibuimus. Quod ideo fecimus, ut hac flamma gentes quandoq; reſipiſcerent, ſuumq́; ſine labe colerent Saluatorem. Nunc autem præpotentis Dei uoluntatẽ Atila ſic habeto: Te IESVS Chriſtus optimus maximus nunc pedem referre iubet: neq; patitur traiecto Pado, te cædibus, ſpolijs & incendijs ultra ſæuire. Intra Padum gens pia uiget, cæteraq́; Italia ab omni labe exempta, in orthodoxa fide conſiſtit: propugnatorem habet optimum, ac cœli terræq́; regem, omniumq́; rerum creatorem. Si traiecto Pado ultrà contenderis, non cum hominibus, ſed dijs immortalibus bellum tibi eſſe ſenties. Caue tibi Atila, & exuta temeritate ſæuitiaq́;, coerce furorem. Quid enim magis temerarium eſſe poteſt, quàm aduerſus Deum arma gerere? Quid magis ingratum, quàm in eum à quo uitam, dignitatem, imperium, cæteraq́; innumera bona acceperis, inſtruere aciem? extremæ quidem id foret amentiæ. Anianus & Nicaſius, item plerique uiri Deo deditiſsimi, magnas à furore tuo urbes diuina ope uindicarunt. Quid faciet Deus, cuius uel minimo nutu, quum omnia diuinę maieſtati pareant, è ſummo faſtigio facillimè deturbari potes: & ita deturbari, ut nulla tui tuorumq́; Scytharum monumenta ſuperſint? Time Deum, diuino nutui perreuerenter obſequere, & ſeruo internuncioq́; Dei lubenter auſculta. Quandoquidem minimus ſeruorum Dei, in nomine IESV, quod eſt ſuper omne nomen, & in ſigno ſalutis, uno duntaxat digito, te tuasq́; copias proteret uniuerſas. Ne audeas (te quæſo) Atila, Romanæ urbis ſedem, quam ſibi Deus optauit, inuito numine anhelare: in qua non modò Barbaras gentes, ſed ne prolem quidem Romuleam Deus patitur imperare. Diuini eſt (mihi crede) illa ſedes imperij, ubi Deus per uicarios pontificesq́; ſuos, humana uota ac preces exaudit. Ibi humanam culpam & delicta remittit: ibi Deus ius quotidie dicit, ibi humana crimina iudicat ac expendit: ibi Petrus pontifex maximus, Chriſti legatus, cum collega Paulo dominatur: ibi cęteri pontifices, eius loco ritè ſuffecti, ac diuina poteſtate donati præſunt, humanamq́; ſalutem ſtudioſiſsimè curant. Ne audeas igitur urbem inuadere, reginam gentium, ſepulturam martyrum, parentem orbis, officinam triumphorum, & diuini potiùs quàm humani imperij ſedem. Parce Apoſtolicæ ſedi, ſub Petri & Pauli præpotenti numine tutæ: parce pontificiæ arci, quæ ex oſsibus ſanctorum, & calce martyrum cruore ſuffuſa, conſtructa eſt: parce magnæ aræ Petri, petra ſuffultę. Quicũq; Romam olim, quæ diuini imperij ſedes futura erat, inuadere auſi ſunt, è tanto ſibi facinore exitium inuenere. Senones Galli pari impetu ac uiribus Italiam adorti, urbem inuaſere, præter Capitolium omnia diripuere: tot deinde cladibus & erroribus affecti, ac tam ſiniſtro denique fato uexati ſunt, quòd urbem Romam nunquam uidiſſe quàm cepiſſe maluiſſent. Porſenna potentiſsimus Hetruſcorum rex, non ſine

uitæ periculo eam obſedit, atque non ſine ignominia & detrimento re infecta receſsit: Romanam potiùs amicitiam, quàm arma cupiuit. Hannibal afflictis (ne deletis dixerim) populi Romani uiribus, ad obſidendam urbem profectus, non modò non expugnare, ſed ne uidere quidem dirus hoſtis potuit: mox inde conſciſcendæ ſibi mortis neceſsitatem comparauit. Et ne per hiſtorias euagemur, Alaricus nuper Gotthorum rex, idem'que Scythia oriundus, Romæ manus inijcere auſus, poſt fœdatam urbis maieſtatem, commiſſum'que piaculum, intercepta mox uitã, miſerrimè obijt. Mitiùs deinde cum imperio Romano ſe geſſere Gotthi, neque uiribus neque feritate Vnnis inferiores. Proinde diuini imperij ſede, Atila, nunc abſtine. Romam deorum domicilium dimitte. Reginam terrarum, matrem gentium, patriam populorum, antiquitatis ſacrarium, monumenta triumphorum agnoſce, & uenerare. Potentiſsimam à diui Petri ſolio coerce manum: enſiferi Pauli reformida numẽ. Quod ni feceris, diuino ſimul & humano ſupplicio tu cum tuis cumulatè mulctaberis: & mox ſera pœnitentia ductus, temeritatem tuam fruſtra deplorabis. Quare omnipotentis Dei ore, ſub cuius tutela degimus, & principum ſacroſancti Apoſtolici ordinis mandato, te copiaſq; tuas pedem referre iubemus. Itaque hinc properè caſtra amoueto, feras barbaraſq; gentes abigito, patrias ſedes repetito. Padum caueto ſuperare, furori ac cædibus finem imponito. Humano ſanguini poſthac, quando diuinæ ſatis iræ factum eſt, parcito. Italia, ac urbe Roma abſtineto. Extra Italiam, prout lubet, etiã in Scythia dominator. Quod ni feceris, letale tibi iudicium è cœlo imminere intelligito. Neq; illud ignorato, irata numina ex inimicis per inimicos ſuas cumulatiſsimas eſſe pœnas exigere ſolita: quod ne tibi accidat, iterum iterum'q; proſpicito, & huic Chriſti uicario credito, & audito. Hæc Leo pontifex minaci ac diuino ferè ore loquutus, ita regem exterruit, ut non multa uerba facere potuerit. Alarici caſum mente agitans, eo magis Leoni credere cogebatur. Tandem pauca refert, Se credere ex uiri grauitate ac reuerẽtia uultus, diuina hæc mandata fuiſſe: idcirco ad Mincium amnem ſubſtitiſſe, ut diuinam uoluntatem è cunctatione ipſa dignoſceret. Alarici ſe exemplo deterritum, aliquandiu ibi ſtatiua habuiſſe, inuitis Padum numinib. nunquam ſuperaturũ, neq; acturum quicquam. Proinde aſſeueranter polliceri, ſe non ulterius caſtra moturum: moderaturũ furori, quem ex diuina mente cõceperat: & ſanctiſsimo uiro, Chriſti'q; legato, uti mandarat, eueſtigiò auſcultaturum. Dimiſſo Leone uoti compote, antiſtitis aſpectu uerbiſ'q; continuò uictum Atilam admirantur omnes. Multi'q; proceres ſubinde percunctantur, cur põtifici Chriſtiano tam facilè ceſſerit, effœminatum'q; præ timore animum oſtenderit. Nec parua quidem (inquit) ſacerdotum manus, nec pontifex ipſe me deterruit: ſed duos ſenes, qui demiſſa barba, ac uenerando horribili'q; uultu, ſupra illius uiri caput, diſtrictis enſibus adſtabant, reformidare coactus ſum: qui, niſi legato ſuo paruiſſem, præſentem infeſtis gladijs mihi mortem minabantur. Petrum & Paulum ſuo tunc uicario præſtò adfuiſſe, creditũ. Vnni regis edicto in Noricũ & Pannoniam ſtatiua mouere, & ſedato furore, cædib. & incendijs abſtinere iubentur. Leo impetrata totius Italię ſalute, immortales Deo gratias agit: Romam'q; reuerſus, publicã Eccleſiæ liberationẽ retulit. Poſt hæc pater ille optimus, omnes ingenij neruos ad aſſerẽdam orthodoxam fidem, quæ ab Eutychianis potiſsimùm & Neſtorianis ea tẽpeſtate admodum uexabatur, ſanè conuertit. Neſtorius enim, Conſtantinopolitanus antiſtes, uirginem non Dei, ſed hominis tantùm matrem fuiſſe aſſerebat: ut unam carnis, diuinitatis alteram perſonam faceret, ac ſeiunctum alterum Dei filium, hominis alterum eſſe aſſeueraret. Eutyches, ne huic adſtipulari uideretur, diuinam cum humana natura in idem compoſitum recidiſſe tradidit, unum'q; factum nulla ratione oportere diſtingui. Flauianus metropolita Byzantinus utranq; damnat hereſim. Synodus Theodoſij iuſſu Epheſi habetur. In qua pręſidẽte Dioſcoro, Eutyches abſoluitur, & damnatur Flauianus. Contrà Leo poſt Theodoſij exceſſum, Chalcedonenſe concilium, Martiani auctoritate ac imperio habendum curauit: quod frequentiſsimũ profectò fuiſſe ferũt, quan-

do è ſexcentis & triginta ſacris patribus conſtitiſſe dicitur. Vbi ſacri conuentus conſulto aſſeueratur, duplicem in Chriſto fuiſſe naturam, unum eundemque Chriſtum, Deum & hominem eſſe credendum. Deinde auctores Manichææ labis, omnium patrum conſenſu extemplò damnati, libri eorum publicè concremati. Faſtus Dioſcori conculcatus, hæreſiſq; abrogata. Sub idem tempus Ecius patricius, uir bello clariſsimus, non modò Atilæ, ſed Imperatori quoque Romano formidoloſus, uarijs inuidorum criminibus poſtulatus, Valentiniani iuſſu, à Maximo patricio obtruncatur. Trauſila deinde Ecij commilito, ut amici mortem ulciſceretur, fauente quoque Maximo, Romæ Valentinianum interfecit. Hic quum annis triginta imperaſſet, maioremq; uitæ partem Rauēnæ duxiſſet, ad amplificandam urbis dignitatem Rauennati metropolitæ duodecim ſubiecit epiſcopos; utputa Arimini, Ceſenæ, Foruliuij, Foripompilij, Fauentiæ, Foricornelij, Brincij, Bononiæ, Mutinæ, Regij, Parmæ, Placentiæ: unde hexarchatus nomen huic inditum. Rauennæ præterea mœnia amplificauit. Ioannem epiſcopum imperiali habitu, qui ex candida lana conſtabat, uti iuſsit. Quare cum Romanis pontificibus ſeſe conſerre auſi ſunt Rauennates. Maximus poſt Valentinianum uſurpato Imperio, Eudoxiam Valētiniani uxorem ui raptam ſibi coniugauit. Hæc facinoris indignitate commota, Genſericum Vandalorum regem, Africæ debellatorem, ad inuadendam Italiam, & ad ulciſcendum ſcelus ſuſcitauit. Qui comparato ex Aphris, Mauris ac Vandalis exercitu hominum circiter trecētorum milium, cum maxima claſſe traiecit in Latium, deſtitutam à ciuibus urbem cæpit. In quorum fuga, Maximus tyrannus ab Vrſo Romano centurione cæſus. Genſerico urbem intranti, Leo quoq; pontifex occurrit, & orauit, ut abacta præda contentus, urbis & templorum incendio parceret. Quod impetrare non potuit: quando inexorabiliorem, quàm Atilam, Genſericum inuenit. Vrbs tota igni ferroq; à Vandalis Afriſq; uaſtata. Abeuntes Vandali, per Campaniam iter faciunt, Eudoxiam cum filia ſecum ducunt, Capuam cum nōnullis Campaniæ oppidis expugnāt. Romani poſt quartum ac decimum diem, deſertam urbem repetunt. Anitum ſenatorem in demortui Imperatoris locum ſufficiunt: quo cum Martianus pro reipublicæ ſalute, haud inuitus tunc fœdus iniuit. Leo pontifex ad inſtauranda templa cum urbe animum conuertit. Demetriæ religioſiſsimæ mulieri, ac ditiſsimæ perſuaſit, ut diuo Stephano ad tertium lapidem, in ſuo fundo baſilicam ædificaret. Ipſe in uia Appia beato Cornelio aliam crexit, diruta tēpla & ſacra uaſa inſtaurauit. Treis cameras in Petri, Pauli, Ioanniſq; baſilica fecit. Sepulchris Apoſtolorum excubitores adiecit, quos cubicularios appellauit. Monaſterium in Vaticano, haud procul à Petri baſilica, mulieribus ſtatuit. Acephalorum hæreſim, qui in Chriſto ſubſtantias negarunt, ſuis epiſtolis acerrimè confutauit. Sanctiſsimum igitur pontificem (ut ad Vnnorū hiſtoriam redeamus) Atila perreuerēter coluit, dimiſit honorificè: ipſeque cum uniuerſo exercitu, Italicis opibus & exuuijs onuſtus, in Noricos eueſtigiò ſe recepit. Sed antequam ex Italia pedem educeret, illud interminatus eſt, longè grauiora ſe Italis bella illaturum, niſi Honoriam Valentiniani ſororem, Placidiæq; Auguſtæ filiam, cum legitima principalis gazæ portione uxoris loco darent. Nam hæc dum Atila ageret in Italia, & ipſa honeſtatis gratia inter ſacras uirgines aſſeruaretur, clàm ad Atilam cum epiſtola miſit eunuchum, qua Vnnum in fratrem irritabat. Hortabatur, ut aduerſus eum arma caperet, ipſamque copijs ac pecunijs adiuuaret. Quod ut honeſtiùs facere uideretur, admonebat, ut ſuas nuptias, haud tali uiro indignas, poſtularet. Eunuchū Atila grato animo admiſit: eidem clandeſtina mādata dat, quib. Honoriā bono animo eſſe iubet: Auguſtæ uirginis coniugiū, quod ultrò detulerat, ſibi chariſsimū eſſe ſignificat, eamq; maximè omnium amaturū. Ex compoſito legatos ad Valentinianum mittit, quibus Honoriam cum media Imperij parte poſtulat: ut hac affinitate coniugati, utriuſq; ocio, & ſaluti uniuerſi orbis tutiùs conſulant. Quod ſi præter æquum & fas, à Romano principe repulſam hanc patiatur, ſe uniuerſam cum Imperatore Italiam deleturum minatur. Valentinianus cum his oratores

reſponſis

reſponſis dimiſit:Se affinitatem tanti principis non aſpernari. immò nil ſibi hoc tempore antiquius accidere potuiſſe,quàm regem Atilam ſaluberrimo uinculo ſibi conciliari. Hoc modo utrunque Imperium facilè pacari poſſe, proinde animum ſuum ſponte id annuere.Interea ſe ſororis, ac ſenatus populiq́ue Romani uoluntatem exploraturum, ſine quorum iuſſu & auctoritate nihil in republica ritè fieri poſsit. Sub idem tempus Valentinianus,ea,quam ſuprà diximus, morte diem obijt. Atila omnino uerba ſibi dari ſuſpicabatur. Reuerſum tandem in patriam, aliqui parum uixiſſe prodidêre:nonnulli in Gallias, ut illatum ab Ecio & Theodorico Viſigottharum rege conflictum ulciſceretur,iterum rediſſe ſcripſerunt:& quam ſcriptorum diſcordiam ſuprà tangere occœperamus,hîc prout res poſtulat,explicabimus. Annales Vngarici,alijq́ꝫ permulti, poſtquam Atila cum uictore ditatoq́ꝫ exercitu in regnum ſe receperat,cum de bello Italico & Illyrico triumphaſſe ferunt,exhibuiſſe munus gladiatorium,uaria edidiſſe ſpectacula: Sicambriæ populo ter epulum dediſſe, miſsilia ſæpe ſparſiſſe,multa populis conuenientibus prodegiſſe. Et quamuis de inuadenda Aſia atque Africa cogitaret,ne ſua uirtus remollita uideretur:uirum tamen ſumma libidine perditum, inter conuiuia & ingentem concubinarum numerum mentem remiſiſſe,ut eodem modo relaxati cum corporibus Vnnorum animi, uehementius noua bella repararent:Ildico puella ei fuit præ cæteris gratiſsima,Bactrianorum regis filia,mira pulchritudine,& incomparabili uenuſtate:cuius amore ſuccenſus, eam primariæ uxoris loco habere conſtituit.Comparatis pro regis dignitate nuptijs, per omnem intemperantię licentiam, in coniugali cōuiuio ſibi indulſit.Baccho ac Venerè corpus ita ea nocte cōfecit,ut inter dormiendum ſupino corpore, profluuio ſanguinis è naribus cōtinuò ſuffocatus interierit. Experrecta mulier, uirum amplexu repetens,extinctum algentemq́ꝫ inuenit.Cōuocatis mox cubicularijs,elato luctu, fatum regis inopinatum promulgatur. Fatum(inquam) uiro non indignum.nam qui alienum ſanguinē tātopere anhelarit, proprio hūc expleri & interire decuit. Martianus ea nocte,qua hoſtis interijt,arcum Atilæ in ſomnis fractum uidiſſe, & hinc eius interitum prædixiſſe traditur.At ubi mors eius uulgò diffuſa eſt,omnes Scytharum animi extemplo conſternantur. Conſpicantur enim tale ac tantum imperium è diuerſis gentibus,eiſdemq́ꝫ inter ſe diſſentientibus & infeſtis(quando Gepidæ & Oſtrogotthæ,ueluti ſerui,præ timore cum Atila cōmilitarunt)nunquā conſeruari,neq́ꝫ tot nationes in obſequio retineri poſſe:omnes haud ab re cōtinuò defecturas arbitrantur. Exequias tandem Chaba & Aladaricus, uel (ut alij dicunt) Hernacus & Durichus, eius filij,cum cæteris principibus,faciendas curāt.Funus pro uiri dignitate, cū maxima pompa,populorumq́ꝫ frequentia celebratum:corpus in ſacellum ac maiorū monumenta relatum,de quib. ſuprà diximus.Nam in celebri uia,ubi columnā Vnni erexerant,Bela, cæteriq́ꝫ Scytharum duces ſepulti fuerant. Hunc Vngari centum & uigintiquatuor annos uixiſſe, præterea quatuor & quadraginta regnaſſe, poſt ingreſſum in Pannonias anno ſeptuageſimoſecundo, à Salute uerò Dominica quadringenteſimoquinto uita exceſsiſſe ferūt. Iordanis eius funus ita prodidit:In medijs caſtris, 405
intra circūſtantia tentoria cadauer fuiſſe poſitum, electiſsimos Vnnorū equites unà cum Pyrrhichia ſaltatione, modulato cantu, eius laudes circùm concinuiſſe. Circenſium more circumcurriſſe: mox collata ſtrena, corpus honeſtaſſe: commeſſationem cum gaudio ſimul ac luctu celebraſſe. Subinde clàm noctu, ad præſtitutum locum corpus humi condidiſſe,dicaſſe hoſtium exuuias,multoq́ꝫ deinde humano ſanguine parentaſſe. Iordanis autem longè diſſentiens (cui an'ne fides abroganda ſit, ij iudicent, qui citra inuidiam uetuſtiora Scythicarum rerum monumenta perlegerint) Atilam refert,poſt bellum Italicum, reuerſum in Pannoniam,expeditionem iterum in Galliam ad delēdos Viſigotthas recepiſſe. Quod ut facilius efficeret, eoſq́ꝫ incautos adoriretur,ad Martianum Imperatorem legatos continuò miſiſſe, per eoſq́ꝫ acerbiſſimè poſtulaſſe, quod Theodoſij quōdam Imperatoris ſibi promiſſa minimè præſtarentur:proinde Græcorum principi bellum indixiſſe. Hoc regem callidiſsimum idcirco ſe-

NICOLAI OLAHI, METROPOLITAE STRIGONIENSIS, PRIMATIS HUNGARIAE, LEGATI *ſummi & Secretarij & Cancellarij S. Caeſ. Regiaeq́; M. ac Locumtenentis Regni, &c. uiri doctiſsimi,*

ATILA.

CAPVT I.

QVo primùm tempore Hunni, ſub ducibus Bela, Cheua, & Cadica, & in ripa Tibiſci caſtra poſuêre, Pannonias incolebāt diuerſę gētes: quarū limitib. ad arcendos barbarorū excurſus, aduerſa Danubij ripa, Maternus, aut (ut alij tradūt) Matrinus præfectus fuit. Hic nō eas modò prouincias quę nūc Hungaria appellatur, ſed etiam Dalmatiā, utraſq; Myſias, Achaiā, Thraciā & Macedoniā adminiſtrabat. Igitur certior à ſuis factus, Hunnorū gentis antea incognitæ multitudinē intra prouinciam ſuā magna ui in ripa Tibiſci caſtra poſuiſſe, ſtatuit Detrici, qui id tēporis nō minimæ Germaniæ parti pręerat, quod ſe obijcere tantæ barbarorum multitudini uereretur, auxilium implorare. Is conſcripto celeriter magno uicinarum omnium gentium uelut ad commune extinguendum incendium exercitu, in Pannoniam adueniens, in eo qui nunc Zaazhalom uocatur campo, non longe à meridionali ripa Danubij conſedit. Vrbs nō multum ab eo loco aberat Potentiana, inter campum memoratū, & oppidum Thethem, ad eiuſdem fluminis ripam ſita, loco alijsq; cōmoditatibus memorabilis. Hic quū Maternus ageret, copiasq́; ad arcēdum repentinū hoſtium aduentū cōſcriptas haberet, eò profectus eſt Detricus, ut quid facto opus eſſet, cū eodem conſultaret: decernerentq́;, pręſtaretńe traiecto Danubio Hūnos in caſtris imparatos adoriri, an aliā rationē eos opprimendi iuire, quisúe modus cū hoſtib. tam inopinatis atq; incognitis eſſe deberet pugnādi. Qua re per exploratores Hunnis nūciata, dum cōſultatio iuſto diutius inter Imperatores protrahitur, relicto in caſtris ad uxores & res ſuas tutandas præſidio, Hunni cum cætera militum multitudine, Tibiſco traiecto ad loca Danubio propinqua peruenêre. Licet aūt Detricus & Maternus ab exploratorib. accepiſſent, hoſtes appropinquare: arbitrati ſunt tamē inter eos murū fortē interiectum eſſe, Danubij flumen, quē barbari nō facilè eſſent ſuperaturi. Hac ducti fiducia, quum ſegniores in re ſua curāda eſſent: Hungari, haud multi laboris eſſe rati, poſt tot arduos plurimosq́; inuios montes, præcipitia & flumina ſuperata, Danubio trāſuehi: utribus, quorū magnū numerū ad uſum caſtrorū habebant, Danubiū, præter ſpē hoſtiū, infra Budā ciuitatē traiecêre. cui loco, ubi nūc oppidum eſt, ob hūc traiectū poſtea Hungaricè Kelenfeuulde, id eſt terra traiectus, nomē eſt inditū. Hic coactis & in ordinem redactis militib. Maternū & Detricū in tentorijs ad urbem Potentianā, tūc quietos, ſomnoq́; deditos nocte intempeſtate ſubitò inuaſêre. Qui inſuetis Hunnorū, quos more Scythico edebant, clamorib. exciti, quid facerent, quà erumperent, quà hoſtibus reſiſterent, non ſatis ſciebant. Milites quoque & ſocij eorum non minus quàm duces, tam repentina hoſtium irruptione perculſi, arma & caſtra deſerere. Hunni fugientes perſequi, tota nocte cædere, trucidare, & ferro omnia delere. Luceſcente die inſequēti, Hūni, ut ſe & milites cæde hoſtium nocturna iam feſſos reficerent, in ualle Tharnok, nō longè à Potentiana urbe, caſtra metātur. Hac clade & internecione ſuorum Detricus & Maternus uehementer perturbati, uerſabant dies & noctes animo, quo modo acceptā ignominiā inſigni aliquo facinore delerent. Contractis igitur qui adhuc à clade ſupererant militibus, & his ac omnib. alijs quoq; qui in præſidio urbis atque alijs in locis erant, in ordinem redactis, antequam Hunni uires recenti cæde fatigatas recuperare poſſent, eos in ipſa ualle Tharnok inuadunt. Hunni tum clade noctis præteritæ, ſine magno labore hoſtibus à ſe illata, animati, tum ſuorum multitudine confiſi, ſtrenuo animo contra hoſtes tendere, acriter ſe defendere. Duces partitis inter ſe exercitus ordinibus, quiſque nunc monendo, hortando, nunc hoſtium impotentiam & paucitatem eleuando, ut milites acrius fortiusúe

Tharnok uallis.

hoſtibus

hoſtibus inſiſterent, ſummam operam nauare: nūc ubi hoſtes uehementius urgerēt, etiam ipſi concurrere, ſtrenuè ſe gerere, pugnare, & uirtutis ſuæ facinora edere. Contrà, Romani quoq; haud ſegniter Hunnorum impetum propulſabant, ſe uitamq; tutabantur, magnam noſtrorū cædem ſtragemq; edebant: memores, de facultatibus, imperio, & ſalute ſua in eo agi certamine. Fit igitur atrox pugna, magna utrinq; ſtrages: campus utriuſq; partis cadauerib. conſternitur. A' prima luce cędes ad ſolis occaſum protrahitur. Qua ex re uirtutē utriuſq; populi, quantum quiſque manu & robore ualeret, poſſetq;, ſatis cerneres. Verùm declinante iā ſole, res Hunnica fit inferior, ob præteritæ noctis uigilias, inquietem, & labores. Dant igitur noſtri terga. Quos, quia iam pugnando defeſſi erant, Detricus & Maternus perſequi non potuerunt. Hungari ea qua prius celeritate Danubium trāſcientes, ad caſtra, quę ultra eum reliquerant amnem, rediêre. Centum & uigintiquinque millia Hunnorum in ea pugna deſiderata eſſe tradūtur: inter quos etiam Keuue unus è ducib. interficitur. Hoſtium uerò ducenta & decem millia dicuntur cęſa, præter eos qui in caſtris periêre. Funeſta ſanè pugna, & memoratu digna. Sequenti die Detricus & Maternus, etſi uictores, nòluerunt tamen Hunnorum reditum eò loci expectare: ac prælium ſequens, quod futurum eſſe rebantur, tanto ſuorum periculo committere. Cum militum igitur ſuorum reliquijs Tulnam oppidum uerſus, quod à Vienna, nunc Auſtriæ ciuitate, olim non multum aberat, celeri itinere ſeſe recipiunt.

Pugna inter Hunnos et Detricum.

Numerus utrius que cæſorum.

Caput II.

Hunni accepta hac hoſtium fuga, in campum ubi erat pugnatum reuertuntur. In quo conquiſitis ſuorum cadaueribus, maximè uerò Keuue ducis, ea iuxta uiam publicā more Scythico magna pompa ſepeliunt. Quo in loco ſtatuā ponunt lapideam, rerum ibi geſtarum apud poſteritatem monumentum. Huic loco additum nomen Keuehaza, id eſt domus Keuue: qui nunc mutatis & detractis literis Keazo appellatur. Poſt, ubi ſuorum funeribus Hunni more ſuo parentarunt, non multo tempore omnem Pannoniæ inferioris regionem quæ circa Danubium eſt, partim ui, partim deditione ſubigūt. In qua uxoribus, liberis & omni familia collocatis, fortunam ulterius experiundam rati, magno exercitu, quem ex omni plebe iam rurſus ualidum conſcripſerant, uictoria ſuperiore elati, Tulnam oppidum uerſus tendunt. Detricus & Maternus poſt prælium antea confectum coacto nouo milite, in campo Keſmauur eis occurrunt. Noſtri ſtatuunt prius mori, quàm pugnam detrectare, ac loco cedere, & uirtutis ſuæ priſtinæ, tot iam laboribus & periculis partæ, gloriam obſcurare. Primi igitur aciem inſtruentes, in terrorem hoſtium clamorem terrificum edere, tympana more patrio pulſare, iaculis ac telis hoſtem eminus ferire, ordines turbare cœperunt: ubi turbata omnia uident, impreſsione facta cominus pugnare. Nec Detricus cum ſuis rem ſegniter gerebat. Quà impetus & uis maior ingruerat, eà noſtris reſiſtere, & ſe ſuosque ſtrenuè defendere. At Hunni in quam partem incubuerant, omnia cædibus proſternere. A' primo diluculo ad horam diei nonam acerrimè pugnatum eſt. Ad extremùm, hoſtes multis acceptis uulneribus terga uertunt. Hunni, quoſcunque fugientes conſequi poterant, paſſim omnes trucidant. Maternus ea pugna obtruncatus eſt: Detricus in fronte ſagitta grauiter uulneratus, uix euaſit. ex quo uulnere ægrè tandem conualuit. Ob quod uulnus acceptum, cognomen Detrico ab Hunnis inditum Immortalis. quem in hunc diem Hungari in ſuis cantionibus, more Græco hiſtoriam continentibus, Detricum immortalem nominant. Teli huius quo fronte ictus erat partem, ut plagæ acceptæ & cicatrice & teli fragmento fidem Imperatori faceret, dicitur Romam tuliſſe. Tantum ſanguinis in loco pugnæ fluxit, ut campus ferè totus cruore maduerit. Nec Hunni lætam & incruentam uictoriam ſunt conſequuti. nam quadraginta millia ex eis occiſa eſſe dicuntur: inter quos Bela, Keme, & Kaydicha, duces occubuêre. quorum corpora ad ſtatuam lapideam, de qua ſuprà diximus, in ſepulchro Keuue, tradita ſepulturæ ſunt. Hoſtium maxima pars concidit, præter paucos qui

Cadauera ſepulta.

Materni cædes.

cos qui elabi ſuga potuere. Nihil poſt eam pugnam tentatũ fuit contra noſtros, nec à Germanis, nec ab alijs hoſtibus: ita duorum prœliorum ſtrage ac calamitate uires eorum fuerunt debilitatæ & conciſæ.

Caput III.

POtiti hac Hunni uictoria, iam uniuerſę Pannoniæ, & regionibus his quę Mater no ſuberant, liberè imperitare cœperunt: nec erat quiſpiam, qui arma illis obtendere auderet. Ita magnum imperium ſubita fortunæ mutatione, breui tempore, de manu in manum uenit. Igitur amiſsis, ut diximus, quatuor alijs ducibus, arbitrati ſunt Hungari, imperium magnum, laboribus, periculis & ui partum, ita demum duraturũ, ſi illius gubernationi quiſpiam & animi & corporis uiribus præſtans pręficiatur. Memores namque erant, ad conſeruanda non minore uirtute opus eſſe, quàm paranda regna. Diu itaque inter ſe primùm agitant, quiſnam potiſsimùm par eſſet tanto oneri ferendo, & tantæ multitudini, iam proſperis rebus magis quàm antea elatæ, è bono publico regendæ. Tandem ſententia omniũ, Anno incarnationis Domini quadringenteſimo primo, Athila, qui ſolus è numero ducum Hunnorum cum fratre Buda adhuc ſupererat, rex creatur. De cuius natura, moribus, & corporis habitu, nõ abſurdum uidetur pauca referre. Athila, Hungaricè Ethele dictus, ſtatura media fuit, pectore & humeris latis, capite ad membra cætera æquo, fuſca facie, oculis nitentibus, ipſo intuitu ſeueritatem quandam præ ſe ferentibus, rarus barba, ſimo naſo, inceſſu ſuperbus, pronus in uenerem: corpore laboris, inediæ, uigiliæ, & frigoris iuxtà ac caloris patiente: magna ui animi, conſilio bono, audax, manu ſtrenuus, & in rebus militaribus exercitatus, cupidus gloriæ: in hoſtibus fallendis, dolis, inſidijsque ſtruendis, uitandiſue, & ingenioſus, & callidus: in prælijs omnia circunſpiciens, nunc militis ſtrenui, nunc ducis optimi agens officium: ut illud Homericum,

Callimachus aliter, Athilam in regnum ſucceſſiſſe, non electum eſſe dicit.

Statura & mores Athilæ.

ἀμφότερον βασιλεύς τ᾽ ἀγαθὸς, κρατερός τ᾽ αἰχμητής,

meritò ei conueniret. erga ſuperbos ferox, ſupplices uerò facilis & miſericors. Hac ipſe corporis & animi ui præditus, imperio accepto, agitabatur indies magis ac magis cupiditate regni ſui proferendi: & eos populos, quorum auxilio Maternus cõtra ſe ac ſuos bellum geſſerat, inuadendi, iniuriæq́; acceptę uindicandæ. Statuit igitur Illyriam, Myſias, Achaiam, Macedoniam & Thraciam, qui Materno milites auxiliares antea miſerant, primo quoque tempore adoriri. Verùm ne domi Imperio ſuo aliquid ſe abſente decederet, & ut eſſet qui ſuo nomine regno præeſſet, Budam fratrem toti illi regioni quæ à Tibiſco uſque ad Tanaim amnem, ad Septentrionem protenditur, præficit. Iubet barbaras omnes nationes quæ Hungarico iam ſubiectæ erant imperio, illi parēre: ipſe uerò ex Sicambria ciuitate, quam ſibi regiam delegerat, cum exercitu decies centum millium militum (hunc enim copiarum eius numerum, præter nationes illas quæ ad eum undique conuenerant, Chronicon tradit Hungaricum) in campum progreditur. Apparatum ipſius bellicum talem fuiſſe, ex ſcriptoribus comperimus. Tentoria habebat uaria, ex more regnorum quæ antea ſubegerat, mira arte contexta. Id quo ipſemet utebatur, ex ſerico, auro, gemmis intextum ornatumq́; erat, precioſis interiectis lapidib. huius mali aurei, quorum commiſsiones atq; iuncturas uniones ſplendidi ornabant. Aliud, in quo equi ſtabulabantur, ſericeũ totũ. Lectus, quo cubabat, tum menſæ & conuiuiorum, præterea culinæ inſtrumentum, ephippia, phaleræ, & alia equorum ornamenta, auro gemmiſq; decora. Iam ſtatim ab initio Imperij, ut erat earum rerum quæ bello uſui ſunt ſtudioſus, tormentorum & machinarum bellicarum, ad mœnia diruenda, & ad uallum caſtrorum ſuorum muniendum, non paruam uim compararat. Conſtituerat ad hæc, decem millia curruum falcatorum, quibus caſtrorum ſuorum munitionem ueluti muro cingeret. Gladio utebatur, ut ipſe putabat, diuinitùs ei miſſo. Namque dum quadam nocte per quietem uidiſſet ſe à Marte armari, poſtero die quidam ex gregarijs militib. detulit ad eum enſem, in campo patenti, dum ueſtigium

Athilæ apparatus & copiæ.

Gladius Athilæ, & inſigne.

cuiuſdam uitulæ ſauciatæ inſequeretur, forteſortuná repertum. Quæ res fidem præcedentis ſui ſomnij non modicè confirmauit. Inſigne tam in ſcuto quàm uelis gerebat † Aſturem auem, coronam in capite geſtantem. militum ſuorum arma erant ex Scythia exportata: clypeus corio tectus, ferroq́; polito ſuperinductus: arcus cum ſagittis, lanceæ cuſpidibus acuminatæ, & enſis femori accinctus. Habitus corporis nõ adeò magnus, at uultu aſpectuq́; horridus: barba promiſſa, crinibusq́; incomptis. Indumentũ, pelles hirſutæ, more Scythico. His ornamentis, populis omnibus terrori erant. quem Hunni cultum uſque ad tempora Geyſæ ducis, filij Toxon (de quo, & alijs etiam Hungariæ ducibus ac regibus, ſi per occupationes licebit, aliàs fortè dicemus) in omnibus ſuis expeditionibus ſeruarunt. Deos colebant, Iouem, Martem, Mercurium, & Venerem: quorum auſpicijs omnia ſibi proſperè ſucceſſura arbitrabantur. Titulus Athilæ, quo utebatur, erat: Athila filius Bendegicz, nepos magni Nemroth, in Engadi nutritus: Dei gratia Hunnorum, Medorum, Gothorum, Danorum rex, metus orbis. Cui poſterioribus temporibus, propter uerba Eremitæ adiecit, flagellum Dei: de quo infrà fuſius dicetur. In hunc modum comparato inſtructoq́; exercitu, non modò ſuis, uerùm etiam omnibus mortalibus Athila admirationi atque terrori erat.

† aquilam.

Caput IIII.

MEmor igitur Athila, Illyricos, Myſos, Achiuos, Macedones & Thraces, aduerſum ſe tuoſq́;, Materno nõ minimo antea fuiſſe auxilio, horumq́; ope magnam genti Hunnicæ ſtragem illatam: eorum prouincias ſumma inuadens alacritate diripit, uaſtat, ac latè populatur. Iam Byzantio uictor imminebat, dum inter belli apparatum Theodoſius imperator moritur. Sabellicus tradit, Hunnos à Theodoſij ducibus uno prælio ſuperatos. At uetus noſtrorum Chronicon, nulla accepta aut clade, aut damno, uictores lætoſq́; magna præda cum Athila Sicambriam reuertiſſe refert. Theodoſio ſucceſsit Martianus, qui uires Athilæ, multorum iam regnorum imperio auctas ueritus, ne ſcilicet quatuor ſimul potẽtiſsimi populi, ab Oriente Perſæ, ab Occidente Viſsigothæ, ab Aphrica Vandali, à Septentrione Hunni, eodem tempore bello ſe premerent, cum Genſerico Vandalorum rege, & cum Perſis in certum tempus inducias paciſcitur: ratus, his quieſcentibus, ſe facilius armis Hunnicis obuiam iturum. Dum Athila, ſiue metu uenturi contra ſe ex Aſia Martiani Imperatoris, ut quidam tradidere: ſiue tentorij ſui, ſereno coelo ſubitò prolapſi, portento perculſus, Sicambriam reuerſus fuiſſet: dimiſſo exercitu ad ea Pannoniæ loca, quæ illis ad curanda corpora, quietemq́; aliquantiſper agendam diſtribuerat: ipſe ne id quoque temporis quod à bello ſupererat gerendo, inutiliter, ac præter publicum ſuorum commodum abſumeret: ſtatuit, regnum legibus ſtabilire: arbitratus leges regno firmando non minus neceſſarias eſſe, quàm arma. Igitur quum legibus ex æquo & bono publico conſcribendis, ſubditis in ordinem quo uiuerent redigendis, operam daret: reges & populi complures, partim nominis, fortitudinis, ac in reb. militarib. gloriȩ ipſius fama, quȩ totũ ferè iam penetrauerat orbem, pellecti: partim exiſtimantes, depoſita priore præferoci natera, eũ iam ad mores ciuiliores cõuerſum iri, atque regnum ſuum legibus firmaturum, hacq́; re aliquam præbiturum & continentiæ & iuſticiæ ſuæ ſpeciem, ex diuerſis orbis regionibus indies ad eum confluebant. Quos, ut externorum animos ſibi conciliaret, benignè excipiens, liberalibus donis onerabat. Inter quos Valamirus, Orientalium rex Gothorum: Hardericus, Gepidarum rex ſtrenuiſsimus, & ob res præclarè geſtas inſignis: necnon Dietmarus & Vittimarus ex Oſtrogothorum regulis: præterea populi Marchomanni, Sueui, Quadi, Heruli, Turingi & Rugij, militari uirtute omnes præclari, regis Athilæ imperium atque ſocietatem ultro ſubierunt. Athila plurimis iam auctus uictorijs, regumq́; ac multorum populorum elatus imperio, arbitrabatur non magni eſſe laboris totum Occidentem bello ſubiugare. Qui ut partim opum

ſuarum oſtentatione, partim humanitate, beneficijs, & munificentia eos qui nondum in ſui admirationem exciti erant, ſibi conciliaret, diem ſtatuit, quo non modò ſubditi, ſed etiam alij externi, quorum eſſet id faciendi animus, præſtita eis fide & ſecuritate ad ſe uenirent. Quæ res fecit, ut multi mortalium ex longinquo populo ad ipſum ultrò commearint. Detricus Veronenſis, quem cum Materno contra Hunnos rem infeliciter geſsiſſe, ſuprà docuimus, cum pleriſque Germaniæ, cui præerat, principibus, benignitate admonitus Athilæ, ſponte ad eum uenit. Quibus Athila ſumma humanitate ac beneuolentia appellatis, exceptisq́, magna munera largitus eſt. Detricus animum Athilæ in ſe & ſuos comem atque beneuolum eſſe animaduertens, eum belli & rerum gerendarum ſuapte etiam natura auidum, ad arma ſuperiori primùm Germaniæ, dein Galliæ inferenda accendit. Quod eo facilius illi perſuadet, quòd & Germaniæ & Galliæ populos præſidio uacuos eſſe, certò affirmat. Igitur Athila ingenti & ſuorum & externorum, qui ad eum confluxerant, & quorum beneuolentiam atq́ fidem iam ſibi ſatis perſpectam eſſe arbitrabatur, conſcripto exercitu, ex Sicambria caſtra mouit. Exercitũ eius ad quingenta millia armatorum, Sabellicus fuiſſe tradit. Ducto igitur milite per Auſtriam, Bauariam, Sueuiam, & eas Germaniæ, quæ Rheni ac Danubij fontibus incluſæ ſunt, regiones: atque interim omnibus quæ ei obuia erant oppidis, partim propter rebellionem, & quòd commeatu prohibebatur, uiarumq́ anguſtijs ubique intercludebatur, funditùs euerſis, partim in fidem acceptis, Conſtantiam uerſus exercitum ducit. Sigiſmundus, eius regionis ea tempeſtate princeps, non longè à Baſilea, ad Rheni ripam ſita, magnis copijs illi occurrit. Quem Athila cum exercitu penè omni facilè proſternit, atque fugat. Hic fractus prælio, poſteaquam uidet fortuna ac uiribus Athilæ ſe eſſe longè inferiorem: non grauatim cum regno in deditionem eius concedit. Hinc auctus indies ui & opibus Athila, Argentinam, ad Rhenum pariter ſitam, obſidione circũſedit. Ea urbs à nemine ante id tempus imperatorum ui capta eſſe traditur. Hæc non multis poſt obſidionem diebus expugnata, in prædam direptionemq́ datur militum: omnibus ſtructuris, quæ in modum munitionis in ea erant ædificatæ, dirutis & demolitis. Mœnia illius in multis locis ſolo æquata ſunt, uti in memoriam nominis Athilæ cunctis mortalibus aditus liberè pateret. Promulgatumq́ eſt ipſius iuſſu per præconem, ne muros demolitos uiuo ſe incolæ reficere auderent. Hanc ob rem urbi Alemanico uocabulo Straſpurg nomen inditum eſſe dicitur, quod ſonat, Arx uiæ. Poſt hæc, traiecto Rheno, per Tulingos, Heduos & Sequanos, qui noſtra ætate Burgundi dicuntur, exercitum ducat. Gundicarium eorum regem iam tum magnis uiribus ſe Aetio & Theodorico coniungere uolentem, cum omnibus ſuis copijs iuſto conflictu interficit, delétque. Qua parta inſigni uictoria, multas Sequanorum & Galliæ munitas urbes, opibus uiribusq́ præſtantes (inter quas Lixouium, Beſontionem, Mãtiſconem, Lugdunum, Cabilonem, & Lingonum urbem memorant) funditùs euertit. Autor eſt Sabellicus, eum in Gallia Rhemenſes primò adortum eſſe: & Nicaſium eius urbis epiſcopum, de quo paulo poſt dicemus, uirum moribus, uita, & ſanctitate illuſtrem, ibi iugulatum. Verùm ſatis conſtat ex hiſtoria noſtrorum, Rhemenſium expugnationem, & Nicaſij mortem, poſt pugnam Catalaunicam eſſe factam.

Copiæ Athilæ in Germanicã expeditione.

Sigiſmundus rex ad Baſileã ab Athila uictus, fugatusq́.

Argentina cur Straſpurg dicta.

Caput V.

PAulo antè quàm Athila intima Galliæ penetraret, uidens fortunã rerũ omnium dominam, quoquò uerſum tenderet, rebus ſuis uictoriam polliceri; ſimul etiam arbitratus, neminem in Gallia obuium ſibi futurum, qui fortunæ & uiribus ſuis reſiſtere poſſet: rem ſuam ſegnius ſolito agere, multitudini ſuæ plus iuſto fidere. Hac ex re, quoniam nondum de Aetij copijs aduerſum ſciam conſcri-

ptis certi quicquam acceperat, minore exercitu ſatis ſe munitum eſſe rēbatur, ad ea quæ animo conceperat perficienda. Tertiam igitur copiarum ſuarum partem ad fines Hiſpanicos diripiendos, depopulandoſq́ mittit. Refert Chronicon noſtrum, hos Athilæ milites, Hiſpaniæ aliqua parte ferro igneq́ uaſtata, uſque ad regulum Beticæ prouinciæ, cui nomen Miromanno fuiſſet, penetrauiſſe: eumq́ terrore Hunnorum, omnia cædibus longè lateq́ uaſtantium, uehementer perculſum, ex Hiſpali, ubi degebat, per fauces Gaditani freti in Africam elapſum fuiſſe. Id tamen pro comperto affirmare non auſim, quum & Galliam Aquitanicam, & Hiſpaniam eo tempore Viſigothos poſſediſſe conſtet. Nunc tempus admonet, ut quoniam in Aetij mentionem incidimus, quæ de eius origine & fortuna acceperim, quàm paucisſimis referam. Aetius ordine patricius, ex Doraſtana Myſiæ erat oriundus. Is initio ob uirtutem, & rei bellicæ artes, ab Honorio imperatore in locum Conſtantij copijs ſuis præfectus, multa præclara contra Burgundos, Francos, Halanos, uirtutis ſuæ ediderat facinora. Poſtremò, quia Halanis, Vandalis & Sueuis, qui ad Emeritam, quæ ad Aram fluuium ſita eſt, conſederant, uiribus impar, ad interiorem Hiſpaniam, ſiue metu hoſtium, ſiue quòd tantæ multitudini ſuos non putauit temerè obijciendos, exercitum ſuum retraxerat: eum Honorius imperio copiarum priuauit. In cuius locum, Caſtinum quendam, magiſtrum militum, Scythici generis uirum, ſuffecit. Hac Aetius accepta contumelia Romam reuerſus, ſtatuit ruri uitam agere priuatam: in qua nihilo magis ab inimicorum ſuorum accuſatione tutus eſſe potuit. Itaque reus moliendarum rerum nouarum factus, mortem proculdubio euadere non poterat, ni fuga in Pannoniam occultè abijſſet; ubi uiuente Honorio commoratus, Athilæ & Hunnis charus erat, tam ob inſignes animi uirtutes, quàm quòd omnem Italicarum rerum ſtatum Hunni ab eo didicerant. Hic igitur Honorio mortuo, & in locum eius Valentiniano ſuffecto, Romam reuertitur. Vnde ductus ad Valentinianum, Placidiæ matris ſuaſu, gratię & amicitiæ Cæſaris (Caſtino, quem in locum eius ſurrogatum fuiſſe antè memorauimus, in exilium miſſo) reſtituitur. Huic Aetio Valentinianus Galliam tuendam committit. pollicitus enim ei fuerat, ſe facilè prohibiturum Hunnos, ne Pannoniæ fines egredi auderent. Igitur Athila cum his quos ſuprà diximus regibus & populis, Galliam, Aetio magiſtratum eius gerente, primùm inuadere ſtatuit: ſiue quòd Aetius promiſſa, quæ Hunnis de rebus Italiæ olim fecerat, minus ſeruaſſet: ſiue potius, quòd Gallia deuicta, Italia, ad quam diripiendam iampridem Aetij hortatu animum intenderat, minori poſtea negotio ſe potiturum ſperaret. Occiſo igitur Gundicario rege, ac euerſis, ut ſuprà retulimus, oppidis Burgundiæ, ſecus Rhodanum flumen progreſſus, omnibusq́ locis quæ occurrebant demolitis, contendit Aureliam, urbem ad ripam Ligeris ſitam, eamq́ obſidet. Cuius oppugnationi quum totis intenderet uiribus, tum primùm certior eſt factus, Aetium ſollicitare reges & populos, uti magna ui contra ſe tenderent. Ea res Athilæ præter expectationem accidit. Quare ueritus, ne Aetius, quod iam factum erat, Theodoricum Gothorum occidentalium regem, cum quo iampridem graue ſuſceperat bellum, ſibi conciliaret: ſtatuit animum Theodorici, Hiſpaniarum & Galliæ Aquitanicæ tenentis imperium, an ad ſe pellicere poſſet, ſollicitare. Mittit igitur ad eum legatos, qui dicerent ſe ueniſſe in Galliam, magis ut regum populorumq́ amicitiam, quàm inimicitias quæreret. Nihil aut præclarius, aut ad imperia diu conſeruanda tutius ſibi uiſum, quàm beneficio & beneuolentia, ubi eius ſit facultas, animos regũ ſibi fauẽtes facere. Igitur in primis ſe cupere amicitiã & fœdus cũ eo inire, ab omni bellorũ motu eũ abeſſe: ſibi cũ ſolis Romanis belli eſſe cauſam, q ab initio Hunnis infenſi ſemper fuiſſent. His Theodorico fruſtra recitatis, legati re infecta reuertũtur. Nam iam

antea

Miromannus regulus Beticæ

De Aetij patricij origine.

Aetij fuga in Hungariam.

Aurelia obſidetur.

Athila legati ad Theodoricũ regem.

antea Actius ſuſpicatus Athilam Theodorici ſocietatem affectaturum, ipſe prior in amicitiam ſuam, belliq́ꝫ communionem, illum traxerat, partim promiſsis, partim antiqui inter Hunnos & Gothos odij commemoratione: Gentem Gothicam magna olim ab Hunnis contumelia, ſimulq́ꝫ ignominia eſſe affectam dictitans. Maiores ipſius à ſuis ſedibus illorum rabie expulſos: Hunnos feciſſe, ut extorres Gothi patria uirtute nouas ſibi ſedes in Gallia Hiſpanijsq́ꝫ quærerent: iam inſtare iterum, ut his quoque quas olim uirtute pararant ſedibus, eos deturbarent. Veniſſe nunc Athilam eo conſilio in Galliam, ut & Gothorum & Romanorū imperium per ſummum eorum dedecus, ni rebus ſuis unà proſpiciant, ſimul armis occupet. Proinde nunc eſſe à Dijs datam occaſionem, qua antiqua Gothis illata à barbaris iniuria & calamitas uindicetur, qua Hunnorum ferocia atque ſuperbia refrænari poſsit. Id autem factu eſſe facillimum, ſi uires Theodoricus ſuas, uiribus Romanorum coniungat: ſe omnibus modis curaturum, ni ſolus ſibi deeſſe malit, ut ſe duce, ueteres maiorum ſuorum iniurias, Dijs fauentibus ſit uindicaturus, atque Galliam à Barbarorum tyrannide liberaturus. Hac oratione Theodoricus rex, ſimul memoria antiquæ etiam inimicitiæ permotus, ſe Actio belli ſocium contra Hunnos pollicetur: hisq́ꝫ conditionibus fœdus cum illo firmat, ut paribus uiribus, communiq́ꝫ impendio bellum Hunnicum ſint adminiſtraturi, & confecturi.

Actij apud Theodoricum regem oratio.

Caput VI.

Poſteaquam Athila de Theodorici & Actij fœdere à ſuis legatis fit certior, putauit ulterius non eſſe ſibi cunctandum: ſed ſine mora hoſtibus obuiam procedendum, ne mora & cunctatione inimicorum uires ex finitimis populis magis ac magis indies creſcerent. Igitur ſoluta obſidione Aureliana, cum exercitu aduerſum hoſtes ire properat: eo fretus conſilio, ut eos incautos, imparatosq́ꝫ adoriatur. Dum iter faceret, repertus à ſuis in præcipitio ardui cuiuſdam montis Eremita quidam, qui, ut à mundanis procul tumultibus, in Dei miniſterio uitam tranquillam ageret, eò loci tugurium uile extruxerat, ad Athilam ducitur. Huius aduentu rex multum lætatus, ſciſcitatur quisnam hominum eſſet, cuius Dei cultum obſeruaret, quid in loco aſpero uitam ſibi agendam decreuiſſet? quem ſibi Dij euentum belli promitterent? is poſt diuturnum ſilentium, ueluti numine afflatus diuino, regi reſpondet: Se hominē Gallum eſſe, & cultorem illius Dei, quē Chriſtiani in perſona trinum, in ſubſtantia tamen & diuinitate unicū uerè & ſanctè colerēt: ac illum, inde abductus eſſet, elegiſſe habitationis ſuæ locū, ut à terrenis tumultib. ſeiunctus, Deo ipſi, cuius nomē profiteret, carne rationi ſubacta, & uigilijs, abſtinentia ue macerata, quietiori mente famulari, illiusq́ꝫ legem meditari, & præcepta ſeruare poſſet. Quod uerò inquit, fortiſsime regum me cogis, ut Dei uoluntatem tibi aperiam, tuiq́ꝫ conſilij euentum: etſi illius, qui res mortalium omnes manu ſua continet, minimus ſim uermiculus, ut non ſit poſsibile quempiam illius immenſa conſilia comprehendere: tamen ne arbitreris uoluntatis Dei mei, quem tu ignoras, cuius religionem, populos cultui eius deditos, perſequi in animum induxiſti, me, quatenus eius ſinit benignitas, ex omni parte eſſe ignarum: non ſis neſcius, Deum ipſum ob flagitia ſui populi irritatum, qui ut eos à iuſticia & uera religione ad impietatem prolapſos, ambitione, ſuperbia, iniuſta imperandi libidine accenſos, pauperum oppreſsione plenos, nulli magis rei quàm bello inteſtino deditos, uoluptatem & corporis delicias ratione neglecta quærentes, turpis lucri auidos, proborum uirorum contemptores, adulatoribus, pernicioſis tum Principum tum regnorū proculdubio euerſoribus, alijsq́ꝫ aurium oblectamentis pluſquam ueritate & honeſtis ſtudijs gaudentes, alijs etiam facinoribus ſceleſtis contaminatos, & rebus omnibus impijs obnoxios, ad modeſtiam, humilitatem, temperantiam, iuſticiam, charitatem, pacemque mutuam, continentiam, liberalitatem in pauperes, ad æſtimationem

Eremita uates ad Athilam per milites ductus.

Vaticinium Eremitæ ad Athilam.

proborum, ad ueritatem (quæ & Regum & Imperij eſt conſeruatrix) audiendam, & ſtudia recta, aliaſque uirtutes, & uerum ſui cultum (qui præcipuè in fide & charitate erga ipſum atque proximum noſtrum conſiſtit) iuſtamque uitam te

Athila, Dei flagellum.

ſtimulante reducat, gladium ſuum in manus tuas nunc dedit. Tu enim Dei es flagellum, ad uitia Chriſtiani populi corrigenda miſſus. Hunc à te, reuerſo ad ſanitatem in ſuo populo, dum uolet, rurſus auferet, & alteri pro ſuo arbitrio tradet. Te tantiſper tua hac potentia terrena uti patietur, dum ei uiſum fuerit: qui ut certus ſis, cogitatus, conſilium, & uires tuas, præter Dei arbitrium, nihil roboris habituras: omniaque non modò terrena, ſed etiam cœleſtia in ipſius nutu eſſe poſita, aſtrorum portenta te animaduertiſſe exiſtimo. Hoc prælio, quod contra Romanos facturus es, eris inferior. Non tamen potentia & imperium tuum è manibus tuis mox elabetur: ſed eo ad id temporis uſurus es, quoad Deus, ut populus ſuus ad meliorem te urgente redeat frugem, tibi conſtituit. Athila ubi Eremitæ uerba accepit, admiratus homunculi huius tam ſapientem eloquentiam, inopinato tamen perculſus nuncio, iubet eum amoueri, & in cuſtodia ob prudentiæ reuerentiam honeſta ſeruari: donec ab aruſpicibus, uatibusque ſuis, quorum magnus apud eum id temporis erat numerus, de rerum ſuarum euentu certiora intelligeret. Accerſitis igitur illis, quid de prælio futuro ſentiant, percontatur. Hi extis pecorum pro ſua diſciplina inſpectis, uaticinia Eremitæ uera eſſe affirmant. Adduntad hæc, ducem hoſtium prælio caſurum. Proindelicet Athila animo erat ſollicitus de aduerſo futuri prælij euentu, maluit tamen fortunæ ſe committere, & extrema omnia experiri, quàm terga uertere, ac uirtutis ſuæ gloriam fœda fuga dedecorare. Eremita donato, & in tugurium ſuum, ex quo abductus erat, remiſſo, cum toto exercitu ſuo campum Catalaunicum uerſus, ubi Actius & Theodoricus cum Sangibano Alanorum, & Merouco Francorum regibus, atque populorum, Burgundorum, Francorum, quibus Merouœus rex præerat, Lucianorum, Armoricorum, Saxonum, Riparioliorum, Brigonum, Lambrionum, Sarmatarum, Lutetianorum & Britannorum, odio potius Athilæ quàm amicitia Actij concitatorum, magnis copijs conuenerant, celeri contendit itinere. Quò dum peruenit, edoctus hoſtium numerum longè quàm antea crediderat, maiorem eſſe, tum primùm facti ſui pœnitere cœpit, quòd exercitus ſui tertiam partē Hiſpaniam uerſus miſiſſet. Dum igitur hæ ſuæ copiæ ad ſe reuerti poſſent, bellum ducere, traheréque conſtituit. Ita caſtris ſuis, decem illis, de quibus ſupra diximus, curtorum falcatorum millibus, è diſciplina militari firmatis, prætextu pacis mutuò tractandæ

Athilæ legati ad Actium.

legatos ad Actium, inducias petitum, mittit. Is, tum quòd conſilij Athilæ non omnino ignarus erat, tum quòd tot regum, populorum ac nationum uiribus plus iuſto fidebat, inducias ſe ullas daturum negat. Animus Athilæ, etſi inter ſpem & metum uariè agitabatur, reuoluens identidem ſecum, ſuorum præ hoſtium multitudine paucitatem: ſimul etiam Eremitæ ac aruſpicum ſuorum uaticinia: tamen ducis hoſtium interitu, quem uates prædixerant, ſemet conſolabatur, animumque ſubtrepidum ſpe aliqua ſubleuabat, arbitratus Actium proculdubio ea pugna interiturum. Itaque exercitus etiam ſui quouis diſcrimine, belli ſubire fortunam conſtituit, modò Actium, ut ipſe ſperabat, interfectum conſpiceret. Multa prodigia huius prælij atrocitatem prænunciarunt.

Oſtenta, quæ pugnam Catalaunicam præceſſerunt.

Luna binam eo anno paſſa eſt eclipſim: plurimę urbes repētino terræmotu corruerunt: cœlum cruento hiatu apertū, mutuis haſtis ignit: sid obliquè ſcindētibus. uiſus pręterea cometes aliquot noctib. radios ſuos Occidentē uerſus porrigens. Quibus oſtentis multi mortales terrebant̄: & nō Athilam tantū, ſed etiā Actiū & Theodoricū magna inceſſerat cura, res ſuas quàm diligētiſsimè fieri poſſet, ad futurū conflictū præparandi, utriſq; utpote rem ſuā ſuperiorē futurā ſperautibus. In campū igitur Catalaunicū ſiue Mauriacum, quem haud procul à Tholoſa in longitudinem ducentis, in latitudinem uerò ſeptuaginta portendi

leucis

leuectis Sabellicus tradit, magna tendit feſtinatione. Quò dum perueniſſet, concione conuocata, hæc ad milites hortandos uerba loquutus eſt.

Caput VII.

Res ipſa hortatur, Commilitones & ſocij fortiſsimi, hodierno die me apud uos uerba facere. [*Atilæ oratiõ ad milites ante pugnam Catalaunicam.*] Ea enim tam ardua eſt, & neceſſaria, ut niſi uelimus opes, facultates, & ſalutem noſtram in apertum diſcrimen ponere, ſummam eius curam nos habere oporteat. [*Exordium.*] Nam quod omnibus ætatis noſtræ temporibus & acrius, urgentius & periculoſius propoſitum fuit nobis negocium, quàm nunc, ubi de regno, ſalute & uita noſtra agitur? [*Beneuolẽtia ab ipſa re.*] Non ſum dubius de ueſtra, milites optimi & ſocij fidiſsimi, in rebus gerendis fortitudine, animi conſtantia, omniumque rerum aduerſarum incredibili patientia. Quod enim hiſce oculis in multis dubijs & periculoſis rebus intuitus ſum, de eo uix me animo hæſitare conuenit. [*A' perſonã militum.*] Nam prætermiſsis omnibus alijs ueſtris facinoribus, ſuperioribus annis magna fortitudine editis: quid rerum & arduarum & difficilium per Germaniam uniuerſam, atque alias hoſtiles terras, per quas nobis armatis proficiſcendum erat, non forti animo ſuperauiſtis? Licet autem id ueſtrapte uirtute effeceritis, nonnullum tamen etiam mea præſentia, & rerum omnium difficilium patiendarum ſocietas, ſtimulum uirtutis edendæ uobis addiderunt. [*A' perſonã ſua.*] Quid enim unquam curarum, quid laboris, quid periculi, ſi quod nobis omnibus fortuna obtulerit, non pari animo uobiſcum unà ſubierim? Quæ res me unquam proſpera elatiorem fecerit? Non ut ducem & Imperatorem iure optimo facere conuenit, me uobis prætuli: ſed in omni utriuſque fortunæ euentu æqua uobiſcum ſum uſus conditione. Quarum rerum cauſa non arbitror opus eſſe, neque tempus patitur, multis me uos ad ea hortari, ad quæ ipſa neceſsitas, durum mortalium telum, uos ſuapte natura impellere debet. Quàm potens hoſtis, ſocij fortiſsimi, nunc nobis obiectus ſit, qua multitudine, quibus apparatibus, conſiderate. [*Propoſitũ.*] Quid opportunitatis commoditatiſue hoſtes ad pugnandum habeant, omnium maximè uidetis: utpote intra regnum ſuum, in patria, in domeſticis ſedibus conſtituti. Contrà, quo nos præ illis ſimus numero, quàm dubium ſit in ſolo hoſtili manum conſerere, quemque ueſtrûm animo bene perpendere neceſſe eſt. Hodierno die uel uictoria dijs bene iuuantibus præclara nobis acquirenda eſt, ni in ſeruitutem morte acerbiorem deuenire malimus: uel omnibus ad unum uſque moriendum. [*A' neceſsitate.*] Eò loci progreſsi ſumus, Commilitones integerrimi, ut non niſi uirtute & armis hinc euadendi detur nobis poteſtas. A' fronte hoſtes nos urgent: à dextra Ligeris flumen obſtat: à læua Rhodanus: poſt nos oppidani, & reliqua Gallicanæ gentis colluuies, itinera, per quæ uenimus, arctà obſident, atque prælij huius exitum præſtolantur, prædæ noſtræ inhiantes. Quod ſi perſuaſum eſſet animo, intra munimenta nos continere, & ordinibus noſtris bene firmatis, paulatim retrocedere: quid ea ſpecie fugæ, gloriæ noſtræ iam multis maximiſq; uictorijs partæ, eſſet indignius? [*Anthypophora.*] quid inhoneſtius? quid nobis turpius? quid Scythico nomini, uniuerſo orbi formidabili, minus conueniens? quid maiorum noſtrorum uirtutibus & fortitudini magis aduerſum? Satius ſemper habitum eſt, & pulchrius, cum dignitate gloriaq; mori, & maiorum noſtrorum manes inuiſere, quàm imbellium atq; ſocordium more, hoſtes noſtros turpi fuga deuitantes, infamem & dedecore plenam agere uitam. [*Ab honeſtõ.*] Si forti animo conſtiterimus, hoſtib. obuiam progredientes, ſperandum eſt Martem belli, peculiare gentis noſtræ numẽ, nobis propitium futurũ. Si uictoria manu & armis noſtris parabitur, quid nõ utilitatis ex ea nobis ſequuturũ eſt? [*Ab utilitate & commodo.*] Spolia inprimis hoſtium, nobis uictorib. proponentur: tum regnum Galliæ opulentiſsimum & fertiliſsimum, imperio noſtro accedet: poſtremò, gloria non minima, res à nobis fortiter geſtas abundè cumulabimus. Præterea non ulli alij in tota Europa occurrent, his deletis, hoſtes, qui totius orbis opes & imperium nobis ſint remoraturi.

Regnum Galliæ imperio noſtro Pannonico & Germanico, quæ iugum noſtrum iam ſubierunt, coniunctum, quantam adferet opibus noſtris acceſsionem? quantam'ue uitæ felicitatem? Quid à dijs immortalibus commodius, fortunatius & felicius nobis hoc dari poteſt? Nec uos terreat hoſtium multitudo, non alienæ religionis ignoratio.

Aduerſariorũ eleuatio.

Quid enim in hunc diem aliud egimus, quàm quod in alieno ſolo multos reges, nationes & populos ſtrenuè deuicerimus? Hoſtes, quos nunc intuemini, non ſunt uobis incogniti. Horum robuſtiorem ualidioremq́ue partem iam olim uos milites fortiſsimi, mecum unà è ſedibus ſuis expuliſtis. Veſtram ipſi uirtutem, fortitudinem, & arma iamdudum experti ſunt. Hos primo ſtatim è ſedibus noſtris paternis egreſſu, primum ſub Emerico, deinde ſub Vinitario rege turpiter fugatos, omni regno priuauimus. Non ſunt hi maioribus ſuis Gothis aut præſtantiores, aut fortiores. Omne robur Gothicum iampridem à nobis ueſtra uirtute, milites fortiſsimi, eſt debilitatum, extinctum, deletum. Hæ quæ adhuc ſuperſunt ſub Theodorico duce Gothorum reliquiæ, non impetum, non arma, non uires expectabunt ueſtras, ſi modò uiderint uos forti animo ſe aggreſſuros. Præteritæ cladis & calamitatis ſuæ à maioribus primum noſtris, tum à uobis, milites optimi, acceptæ memoria, uerſatur eis ob oculos. Quæ non minimum animi, &, ſi qua adhuc eis ineſt, uirtutis, ipſis adimet.

Eleuatio ducis hoſtium.

De Actio autem tacendum mihi potius apud uos eſt, quàm pauca dicendum. Ingenium, mores, & conditio hominis, iampridem non aliter uobis quàm mihi comperta ſunt: quippe qui expulſus ob ignauiam ſuam Italia, ſub imperium noſtrum confugerit, in caſtris noſtris longo ſatis tempore inter uos militauerit, nulla tamen unquam maiora quàm unus ex uobis minimus, ediderit uirtutis facinora: Imò ſi quid unquam fecit, id reuera præſtitit, ueſtra confiſus, munitus & animatus, ſocij, ſocietate.

Conceſsio.

Eſto, ſit in eo aliqua rei militaris ſcientia. Eam certè ueſtra doctrina didicit. Nouit ueſtra inuicta arma, nouit uirtutem, nouit in rebus gerendis prudentiam, fortitudinem, conſtantiam. Non ſua ueſtris armis obtendet, ſi uiderit noſtro ductu uos ſibi occurſuros. Denique inducite in animum, quos ducat milites: nempe Gallos, non tam armis quàm ocio aptos: corporis quidem proceritate præſtantes, ſed laboris impatientes, poſt primum armorum concurſum oblangueſcere mox ſolitos.

Epilogus, cum præmiſſorum enumeratione.

Quum igitur, ſocij & commilitones præſtantiſsimi, hoc prælio de honore, gloria, ſalute & uita omnium ueſtrûm ſit depugnandum: quum regnum ampliſsimum nobiliſsimumq́ue hodierno die Imperio noſtro non difficulter adiungi poſsit: quum uobis cum eo hoſte ſit congrediendum, cuius maiores è ſedibus ſuis facilè expuliſtis, atque etiam cum populis quieti potius quàm bello deditis manus ſint conſerturi, quorum Imperator non minus quàm quiuis ex commilitionibus ueſtris, uobis ſit cognitus: forti & conſtanti decet uos eſſe animo, omniaq́ue bona & felicia ſperare. Deos in primis immortales, quorum auſpicijs in hunc locum ſalui perueniſtis, deinde me & ducem & commilitonem ueſtrum ſequamini. Adiuuabunt dij fortunam ueſtram, augebunt uires, gloriam & opes. Ego uerò nuſquam ſum uobis defuturus: uobiſcum unà omnia pericula, ſi ſors ita ferat, conſtanti animo ſubiturus: uobiſcum unà & uicturus, & moriturus. Me igitur proponite uobis ob oculos: perficiam, ut meum prius ſanguine hoſtili tepefactum gladium, quàm ueſtra arma cruore reſperſa, conſpicere poſsitis. Et uos mea facta imitemini: ac dum me ſtrenuè rem gerentem uideritis, alacri intrepidoq́ue animo hoſtem urgete, profligate, proſternite. Non magno periculo uictoriam conſequuturi ſumus, ſi pari uirtute, unoq́ue animo cum hoſtibus depugnauerimus. His ab Athila recitatis, tantum animorum milites ſumpſerunt, tantus ardor pugnam poſcentium eſt excitatus, tanta undique omnium acclamatio facta, ut ſua ſponte hoſtem primi inuadere optauerint. Verùm Athila præmiſsis aliquibus ſaltem

præcur-

præcurſoribus, qui tenuia primùm futuri conflictus ederent præludia, iuſtæ pugnæ committendæ quærit tempus & occaſionem. Quam in ſolem iam declinantem conſilio differt, ut ſi pugna (ſicuti prædictum ei fuerat) hoſtis ſuperior eſſet futurus, noctis aduenientis præſidio ſibi ſuiſque proſpicere poſſet. Dum igitur ſol in occaſum uergeret, exercitum Athila in locum aptum deducit, atque aciem ita inſtruit. Oſtrogotthos, cum parte ſociorum, in dextrum cornu collocat: iubet eis Valamirum regem præeſſe. Siniſtrum cornu ex Gepidis, & parte reliqua ſociorum efficit: quos Ardaricum regem curare iubet. In acie alios regulos cum armatis militibus locat. Ipſe cum robore ſuorum, propter ſigna conſiſtit. Exercitus poſtremam partem delecto iuuentutis robore ex ordine firmat, ne hoſtes multitudine freti, à tergo circumuenire ſuos poſſent. At ex alia parte Aetius cum Romanorum uiribus ſiniſtrum tenet cornu: Theodoricus cum Vuiſſegothis, dextrum. Sangibanum regem Alanorum, quoniam iampridem in ſuſpicionem uenerat ad Athilam deficiendi, & urbem Aurelianam, regiam ſuam, in poteſtatem illius dedendi, in medium agmen includunt. Ita inſtructo utrinque exercitu, Athila die iam adueſperaſcente dat ſignum. Acies paulatim utrinque incedit. Vbi intra teli iactum uentum eſt, Hunni, hoſtes iaculis, quibus maximè poſſunt, eminus feriunt: equos uiros'que paſsim ſauciant. Hoſtes contrà adproperant, ut à iaculorum ſagittariorum'que uulneribus liberati, manu gladijsque, queis plurimùm fidebant, prælium cominus conſerant. Valamirus ex dextro cornu cum Oſtrogothis, Aetium, Romanum'que robur acrius urget. Nec minor Ardarici Gepidarum regis in Theodoricum & Vuiſſegothos fit incurſio. Poſteaquam omnes utriuſque partis uires, honorem, fortunam, uitam & ſalutem ſuam ſtrenuè defendentes, cædibus atque ſanguine permiſtæ fuiſſent: tanta utrinque infertur & accipitur ſtrages, tam atrox & cruenta, ut uix ulla hominum memoria atrocioris unquam meminerit. Cadaueribus ita campus repletur, ut ſuper occiſorum cadauera poſtremò fuerit pugnatum. Tanta uis ſanguinis & hominum & equorum effuſa, ut riuulum, qui in campi medio labebatur, torrentis inſtar, ſanguine ſubitò auctum, interfectorum cadauera deuexiſſe, autores tradiderint. Ad centum & octoginta millia hominum utrinque ea in pugna deſiderata eſſe dicuntur. Theodoricus rex, Traſimundi pater, dum equo circumuectus ſuos ad pugnam hortatur, deiectus per quempiam Hunnorum in terram, à pugnantibus conculcatur. Sunt qui dicant, cuiuſdam Audagis Oſtrogothi telo confixum, exhalaſſe animam. Traſimundus Theodorici filius, dum intempeſta nocte errore uiarum in Hunnorum incidiſſet caſtra, neceſsitatem in uirtutem uertens, fortiter dimicat. Quem capite ſaucium, equo'que ob id delapſum, ſui ægrè liberarunt. Aetius etiam, clade ſuorum turbatus, uix ad ſuos errabundus redijt. Variant ſcriptores, Hunni'ne an Romani fuerint ſuperiores. Sunt qui ſcripſêre, Aetianos, cognita Theodorici morte, primos ſe fugæ commiſiſſe. Nonnulli contrà, inter utrumque diu æquo Marte pugnatum, ac poſtremò Athilam cæde proſtratum, ſe in munimenta curruum falcatorum contuliſſe. Vtcunque ſit, ſatis certè conſtat, hanc pugnam extremo ferè utriuſque populi periculo, cæde ac internecione comparatam.

Numerus cæſorum in campo Catalaunico.

Caput VIII.

TRaſimundus Theodorici patris interitum acerbiſsimè ferens, poſtero die inuento inter cæſorum cadauera patris corpori, regali pompa, Hunnis id ex caſtris inſpectantibus, iuſta primùm facit: tum caſtra Athilæ cum copiarum ſuarum reliquijs, dato tempore commodo inuadere ſtatuit, mortemq́ue patris Hunnorum ſanguine uindicare. Athila uerò, amiſſo præcedentis diei pugna militum ſuorum robore, cognitaq́ue per exploratores Traſimundi uoluntate, rebus ſuis penè deſperatis,

Oratio Athilæ ad ſuos, poſt cladem Catalaunicam.

milites

milites ſuos conuocat: orat, monet, & obteſtatur, poſtquam tot bella obiuerint, magna ubique ſuæ uirtutis teſtimonia ediderint, reges ac regna complurima cum ſumma uirtutis ac fortitudinis ſuæ gloria deuicerint: huncque eundem Romanum hoſtem, qui nunc caſtris eorum ſuperbus inſtaret oppugnandis, & quem heſterna die inſigni affecerint clade, uires & animum reſumerent: meminiſſent maiorum, ſuæque tot iam annos partæ uirtutis ac uictoriæ. Si hoſtes erumpere, eosque inuadere auderent, quum nulla alia ſpes ſalutis adſit, gloriam laboribus ac periculis quæſitam, manu, ferro ac uirtute alacres conſeruarent. Hoſtium uires priſtinas eſſe fractas, unicam noctem non multum roboris atque animi addere illis potuiſſe: cum his certamen eis fore, quos heſterna die magna ex parte debilitarint, fugarint, & pecudum inſtar proſtrauerint. Sibi ultra animum inuictum, uires quoque, ad extrema omnia fortiter perpetienda magno iam rerum militarium uſu corroboratas: rem eo tutiorem eſſe, quod caſtris, rebus omnibus belli abunde munitis, ueluti fortiſsimo muro circumuallati eſſent. Itaque nihil formidinis adeſſe, fortunam eis futuram propitiam: ſe ducem ſequerentur, in eum quiſque conijceret oculos. Eo die ſe facturum, ut aut hoſtium copias, Hunnorum uirtute dijs fauentibus proſterneret: aut more maiorum ſuorum, qui ſemper uincere ſoliti fuiſſent, non uinci, glorioſam eis inſpectantibus mortem oppeteret. Hac exhortatione recreatis parumper militibus, ipſe nihilo ſecius fluctuans animo, uictoriam, ſi ingruant hoſtes, deſperare, omnia timere: ſuis rebus, ſi quid aduerſi contingat, prouidere. Paucis, quibus magis fidebat, conuocatis, docet, rem Hunnicam in dubio eſſe, ſe uereri hoſtium multitudinem: ne ſi fortius conſtantiusque inſteterint, ſuorum heſterno die debilitatam uim proſternant. At quum fortuna belli gloriam, euentumque in ſua habeat manu, ſe eam ſequuturum: ac una cum eis omni cura, labore, uirtute eniſurum, ne hoſtes uictoria potiantur. Verum ſi fortuna ita ferat (quæ uaria atque dubia eſt, ac non melioribus ſemper fauere ſolet) ut caſtra ſua ab hoſtibus expugnentur: ſe malle ſuorum manu interire, quam in hoſtium deuenire poteſtatem, atque his tot iam rebus fortitudine eorum præclare geſtis clarum, per ſummum dedecus eſſe ludibrio. Iubet ergo ex equorum ephippijs, ac alijs impedimentis, quæ tunc ad manum erant, in unum coniectis, tumulum parari. Amicis, quorum fides ei magis nota erat, cæteris remotis, conſilium ſuum clam aperit: ſe, ſi hoſtes caſtris expugnatis ſuperiores futuri ſint, ſupra congeſtum ephippiorum cumulum aſcenſurum. Proinde monere eos, hortari, orare, ut ignem illi ſubijciant: elegiſſe ſe, ſuorum magis opera mori, quam per ſummam ignominiam in hoſtium uenire ſeruitutem. His ita fieri, atque etiam tubicinibus tuba canere iuſsis, ne aliquam timoris a ſe concepti ſpeciem hoſtibus præberet, ſed potius quo attentus eſſe, & pugnam iterum repoſcere uelle uideretur, hoſtium irruptionem, inſomnem ducens noctem, præſtolatur. Nec minus etiam ſocij & milites attenti, promptiores erant ad omnia, quæcunque fortuna ferret, forti animo perferenda. Dum & Hunni in caſtris & Traſimundus cum ſuis fluctuarent animo, conſultarentque quid eſſet commodius factu: Aetius conſilij Traſimundi non ignarus, uerebatur, ne ſi Hunnorum caſtris potirentur Gothi, & res Traſimundi ſuperiores forent, ferox iuuenis, uictoria recenti tumidus, Hunnis deletis, fidem uiolaret, ac omnem militum ſuorum uim contra ſe ac Romanum populum uerteret. Itaque alijs remotis arbitris, huiuſcemodi orationem ad Traſimundum habuit: Fœdus, amicitia, & belli primum ſocietas, quæ mihi cum Theodorico patre interceſſerat: dein tua uirtus ac fortitudo, quam & antea in multis reb. cognoui, & heri contra barbaros, communes bonorum omnium hoſtes, omnibus nobis circumſpectantibus intrepido animo declaraſti, me hortantur, rex Traſimunde: ut quod tu ob ætatem iuuenilem, animumque licet ſuapte etiam natura induſtrium, tamen accepta recenti patris clade magis affectum, accenſum,

Athila poſt cladem Catalaunicam deſperatio.

Pomp. Mela tradit, ſapientiores Indorū æque ignibus ſe ingerere, & mortem expectare.

Aetij ad Traſimundum oratio, ſimulationū plena.

acceñſum, ferocem'ue, parum animaduertere nunc potes. Id ego tibi in memoriam redigam. *Narratio.* Hoſtes inuadere, caſtra eorum expugnare, moliti, ad internecionem uſque delere, magnæ ſunt uirtutis, generoſique animi indicia. Nec aliud ambos curare, conari, agere'que licet, quàm acceptam iniuriam ferro uindicare: hoſtes, ubi adſit opportunitas, inuadere, expugnare, delere, gloriam præclaris factis dum poſsis augere. *Ab honeſtate.* Verùm ſi uires noſtras, magna ſuperioris pugnæ atrocitas calamitate: ſi belli fortunam, quæ non ualentioribus audentioribus'ue, ſed quibus ex libidine ſua fauet, uictoriam plerunque præſtare ſolet, diligentius animo reuolueris: ſi denique rerum tuarum priuatarum amiſſo patre conditionem circumſpexeris: difficile deliberatu eſt, quid melius utilius'que ſit factu: nobis'ne nunc aliquid tentandum, agendum'ue, ac copiarum noſtrarum reliquias, & eas bello diuturno uiribus exhauſtas, fortunæ temerè committendum, an in futurum belli uſum conſeruandum. *A' fortitudine hoſtium.* Hoſtes, etſi non minimum & ipſos heſterna clade fractos: tamen præter multa eorum facinora, quæ in hunc diem ediderunt, etiam ex magna noſtrorum ab eis accepta ſtrage, pro comperto habemus, eſſe feroces, fortes, ſtrenuos, & extrema prius pati omnia quàm uinci ſolitos. Si tibi eſt animus eos inuadere, aut uincent, quod dij auertant: aut ad unum omnes morientur. Horum mors nequaquam nobis erit incruenta. Si contrà uicerint, in eam res noſtræ communes redigentur difficultatem, ut de tuo ac Romanorum Imperio, non minimum ſit futurum timoris, diſcriminis ac periculi. Magnæ ſemper uirtutis & conſilij fuit, res futuras præuidere: pericula quæ euenire poſſunt, prudentia anteuertere: conſilium, ut res poſcit, pro tempore mutare: atque dum tempus adhuc eſt, poſsis'que, omnia animo circumuoluere, ne poſtea re deplorata, fruſtra ſapere, conſilium'ue mutare uelle uideare. Equidem in tua ſocietate, amicitia, fide, conſtanti permanſurus ſum animo: atque, ſicuti fortem decet uirum, eſt animus, me omnibus periculis intrepidum obijcere, ſi quid gloriæ ex temeritate comparari poſsit. *Ab utilitate communi.* Verùm maiorem nos non modò utilitatem, ſed etiam laudem conſequuturos exiſtimauerim, ſi hoſtibus iam fuſis fugatis'que, ac in caſtra per ſummum eorum dedecus heſterno die compulſis, militum noſtrorum reliquias in futurum noſtrum uſum, Imperij'que noſtri tutelam integras conſeruauerimus. Ad hæc, Traſimunde rex, priuatis etiam rebus tuis (quæ ut integræ ſint, pro amicitia ac ſocietate noſtra mutua, non minori mihi curæ ſunt, quàm meæ) maximè conducere arbitror, ſi eas omnibus alijs prætuleris: & ſalutem tuorum militum, qui adhuc ſuperſunt, qui'que tibi tuis'que rebus uſui eſſe poterunt, non poſtremo loco habueris. Pater tuus te, & Valamirum fratrem domi nunc agentem, regni ſui reliquit hæredes. Frater regnandi cupidus, audita patris morte, quid domi te abſente moliatur, non ſatis compertum habes. Pauci mortalium priuatam neceſsitudinem, ſanguinis uinculum, dominandi libidini præponunt. Quòd ſi is rebus nouis animum intenderit, cupiditate'que imperandi uictus, Imperium paternum te excluſo ſibi uendicauerit, opes domeſticas manibus implicuerit, popularium animos ad omnem fortunæ flatum procliues, beneuolentia, munificentia, alijs'que illecebris ſibi conciliauerit: quid tibi fortuna reliqui faciet? Quid ſupererit, niſi ut ius tuum à fratre bello repetas? regni imperium, opes'que, magno uariantis fortunæ periculo armis uindices? Deletis autem, aut ſaltem attritis in præſentia militum tuorum uiribus, quid tibi præſidij fore, aut quid domi ſperandum cenſes? *Epilogus.* Age igitur Traſimunde, delibera, utra res ſit urgentior; fratris'ne tui conſilijs obuiandi, & regnum paternum in ius tuum integris adhuc militibus uendicandi: an Hunnos dubio Marte, in re ancipiti, inuadendi. Si meam expetis ſententiam, ſuadeo, noſtrarum copiarum reliquias ſaluas conſeruari: & te tuis potius rebus, dum tempus eſt, & potes, conſulere, quàm in nouam belli fortunam nos conijcere: ne, dum plura conſequi uelis, etiam à maioribus tuis maximo labore parta, turpiter amittas.

Quando

Quando hoſtes adhuc ſupereſſe nos uiderint, nihil aduerſum nos (ut arbitror) molientur noui. At contrà, ſemper aliquid, nobis integris, uerſabitur illis ante oculos, quòd uereantur, formident, fugiant. Hac Aetij ſimulata beneuolentia, orationeq́ꝫ, Traſimundus facilè perſuaſus, dimiſſo conſilio oppugnationis caſtrorum Athilæ, conuocatis ſuis, qui patrem ſequuti, in eam uenerant belli ſocietatem, Tholoſam reuertitur. Cuius profectione & Aetius &, hi populi qui Romanis auxilio uenerant, alius aliò dilabuntur. Fama huius Catalaunicæ pugnæ, tã atrocis ac cruentæ, uniuerſum iam peruagata fuerat orbem: cuius, tertia etiam illa exercitus Atilæ pars, quam ad Hiſpaniam miſſam fuiſſe, ex relatione Chronici ſuprà memorauimus, non erat ignara. Quare ueriti milites iram Athilæ, quem ſuprà quàm dici poteſt timebant, nunquam ad eum in Pannoniam reuertère, ne moram ſupplicio luerent. Verùm poſt ipſius ex campis Catalaunicis profectionem, circa eius campi confinia conſediſſe, ac à ſuis ducibus ſeu præfectis, qui Hungaricè Hiſpani appellantur (ut ab alijs, qui de eorum ſcripſerunt origine, diſſentiam) regno Hiſpaniæ (ſicuti Chronicon refert, penes quod fides ſit) nomen inditum eſſe, à noſtris neſcio quo argumento putatur: quamuis Trogus Pompeius, eam quæ antea Iberia ab Ibero diceretur, ab Hiſpali Hiſpaniam cognominatam eſſe tradat. Aetius non multo poſt tempore Valentiniani imperatoris iuſſu Romæ interficitur, ſiue quòd in ſuſpicionem affectatæ tyrannidis uenerit: ſiue potius, quòd accuſatus fuerit, præbuiſſe cauſſam, quòd Athila, qui cum omnibus copijs poſt pugnam memoratam modico negotio deleri poterat, manus Romanorum euaſerit.

Traſimundus perſuaſus ab Aetio domum reuertitur.

Capus IX.

POſteaquã Aetium & Traſimundum, alios'que hoſtes, Atila alium aliò dilapſum cognouit, ſuprà quàm par erat ſuperbire cœpit: ratus, Romanorum exercitum in poſterum non ſibi obuiam uenire auſurum. Dixiſſe igitur fertur, ſuperbum illud dictum: Stellas præ ſe cadere, terram tremere, ſe malleum eſſe uniuerſi orbis. Dein in id arrogantiæ proceſsit, ut iuſſerit, ſicuti Eremita dixerat, flagellum Dei adijci ſuo titulo: ac eo epitheto ſe & nominari, & in literas referri. Profectus igitur ad locum pugnæ, aliquot ibi dies, ut milites quiete ac ocio reficerentur, commoratus eſt. Vbi ſacrificio Marti pro more gentis ſuæ facto, uotisq́ꝫ pluribus pro proſperis ſucceſsibus rerum feliciter gerendarum ſolenniter nuncupatis, exercitum ſuum ad reliquas Galliæ ciuitates, maiore quàm prius terrore inuadendas, ducit. Primùm igitur omnium Trecaſsiorum urbem (quæ & Trecæ, & interdum Troia dicitur) in finibus Senonum, ad flumen Sequanam ſitam, uenit. Callimachus refert, eum primùm ad Tungros profectum, eorum'que metropolim expugnaſſe, ac ciues eius ſine ullo ſexus & ætatis diſcrimine ad unum omnes occidiſſe. Verùm ſi quis rectè perpendat, Tungri ſunt Eburonum populi, non longe à flumine Moſa in terra Leodienſi, lõgè ab hoc itinere Athilæ diſsiti. Superflui igitur laboris fuiſſet, à Tungris Trecas eum reuertiſſe, ſicuti Callimachus dicit. Huius igitur Troiæ antiſtes diuus Lupus, habitu indutus pontificali, cum multitudine cleri Athilæ aduenienti fit obuius. Is facta ſalutatione, interrogat Athilam, quis'nam eſſet, qui tot regibus deuictis, nationibus ac populis proſtratis, urbibus euerſis, cuncta ui ſibi ſubderet: Cui Athila: Ego, inquit, ſum rex Hunnorum, flagellum Dei. Qua uoce Lupus territus: Quis, inquit, mortalium flagello Dei mei reſiſtet, quo minus in omnes, quos uolet, ſæuiat? Veni igitur, ut dicis, Dei mei flagellum: quò libet proficiſcare: omnia tibi, ut Dei miniſtro, me non repugnante parebunt. Iubet inde portas urbis reſerari, ac Athilam (frenum equi honoris cauſa manu tenens) ſumma ueneratione introducit. Qui ſiue humanitate ductus epiſcopi, ſiue Dei uoluntate, ſine ullius cæde & detrimento, per urbem mediam cum omnibus ſuis copijs progreſſus, altera urbis parte egreditur. Chroniton Hungaricum tradit, eum hinc Tholoſam urbem uerſus profectum, eam'que in fidem & amicitiam eius deditam. Sed id uix ueriſimi-

Athilæ arrogans dictum.

Diuus Lupus, Trecarum, uel Troiæ urbis antiſtes.

riſimile eſſe uidetur. Tholoſa enim, per id tempus Traſimundi regia, ad fines Galliæ Narbonenſis, non procul à radicibus Pyrenæi montis, ad ripam Garumnæ fluuij ſita eſt: ciuitas adhuc opulenta populo, archiepiſcopo, Academia, ac negociatorum commercijs inclyta. Quod iter à propoſito Athilæ longè fuit alienum. Conſtituerat enim, expugnatis quibuſdam Galliæ oppidis ad Boream uergentibus, Sicambriam regiam ſuam reuerti. Dum igitur relicta Treca, ad Rhemos exercitum duceret, magnum ſuæ clementiæ in itinere edidit teſtimonium. Nam quum pleroſque Trecæ urbis accolas, metu perterritos, cum coniugibus & liberis ad ſyluas uicinas, ſalutis ſuæ tuendæ cauſa, profugientes, in itinere conſpexiſſet: eos bono animo & intrepido eſſe iuſſos, domum abire permiſit. Inter quos adducta eſt ad eum per milites, ex ripa fluminis, in quod ſe metu ferè exanimata, præcipitare uolebat, quædam mulier: quæ, paruula filiola, quò ſinus ulnæ'que faciliore grauarentur onere, collo faſcijs alligata, ac duabus minoribus iumento, quod agebat, impoſitis, deinde alijs quoque ſeptem, per annorum ſeriem maioribus, circumſepta erat filiabus. Mouit Athilam miſeræ mulieris ad pedes eius lachrymoſa prouolutio, ac tot prolium infantium numerus: iuſſam'que aſſurgere, manibus proprijs erexit. Quam amplis deinde donis, ut filiolas nutriret, & maritis collocaret, donatam, domum redire iubet. Paulo poſt Athila Rhemenſes obſidet, concepta iamdudum in eos ira: quòd, dum ad campum Catalaunicum (ut ſuprà memoratum eſt) properaret, magna calamitate, multis'que malis milites affecerant. Horum igitur memor, uaſtata igne ac ferro uniuerſa Remenſibus adiacente regione, ciuitatem'que eorum dura cingens obſidione, machinis bellicis mœnia eius quati, diruere, demoliri: ita ut tum ob telorum denſitatem, tormentorumq́ꝫ frequentes iaculationes, tum ob inſtantis multitudinis crebram oppugnationem, nemo mortalium ad mœnia defendenda accedere auderet. Quo factum eſt, ut ciues non modò formidare, trepidare: ſed omnia malorum genera, quæ in obſeſſa ſolent eſſe ciuitate, tolerare, pati: mulieres, pueri & puellæ lachrymari, eiulare, uoces ad cœlum tollere: alij uoluentes animo uictoris crudelitatē, quā ex conſcientia factorum antea in Athilanos à ſe perpetratorū, aduerſum ſe futurā metuebant, omnes uias & occaſiones pertentare, ut periculum uitare poſſent. Erat ea tēpeſtate eius urbis epiſcopus beatus Nicaſius, uir iuſticia, morū integritate, ſanctimonia inſignis: & ob fidem, uitęq́ꝫ puritatē, Deo acceptus. Hic cum Eutropia ſorore, uirgine à teneris annis Deo dicata (quę nō minus pulchritudine corporis, quàm omnib. animi dotib. inſignis erat) toto hoc quo obſidebantur tēpore, aſsiduis uacabant orationib.; ut Dei irā, cuius gratia Athilam malis ciues afficere arbitrabantur, placarent: atq́ꝫ eius miſericordiam, ſupplicib. omnibus præſentem cōſequerentur. Ad hunc, quū Athila obſidioni urbis uehementius intēderet, nullaq́ꝫ ſpes eſſet reliqua ſalutis, ciues, pars alta ex pectore trahentes ſuſpiria, pars lachrymabundi, humiles confugiunt. Quem eo tempore orantē, his uerbis aggrediuntur: Niſi cōpertū nobis eſſet, uir optime, Deū opt. maximū id gratiæ ac miſericordiæ tibi impartitum eſſe, ut tuæ apud illum preces ob uitæ integritatem ſint gratiſsimæ: atq́ꝫ hanc omnem calamitatem propter noſtra ſcelera nobis ab eo immiſſam: ac dum in meliorem uiuendi ordinem nos conuerterimus, hoſtes à ceruicib. rurſus noſtris Deū aut depulſurum, aut placabiliores humanioresq́ꝫ redditurum: non eſſet nobis integrum deliberatu, utrum ad te cōfugiendum, uel ex deſperatione (qua malis iam quamplurimis crudeliter afflicti, uehementer detinemur) aliter reb. noſtris prouidendum nobis eſſet. Verùm quū & Dei clementiam præter omnes res mortalium omni tempore æſtimauerimus: & te ex ſignis cōpluribus, pater optime, comprehenderimus illi eſſe acceptum: nō dubitauimus ad te uenire, cuius conſilio patrocinio'ue & uiuere & mori iamdudum cōſtituimus. Quæ ſit hoſtium multitudo, uides: quæ in omnes crudelitas, & tu & nos ſci-

Athilæ clementia in fugientes colonos, et mulierculam prolibus oneratam.

Athila Rhemos obſidet.

Diuus Nicaſius epiſcopus Remenſis.

Remenſium ad Nicaſium ſupplex oratio.

Beneuolentia, ab epiſcopi perſona.

Narratio.

mus. cuius multa circumiacentium urbium cadauera aperto ſunt documento. Tantæ barbarorum multitudini diutius proprijs uiribus reſiſtere nequaquam poſſumus. aut ſponte nos dedere hoſtibus oportet, & fidem quam profeſsi ſumus mortis terrore abnegare: aut, ne uim eorum, tyrannidem'que experiamur, uoluntaria eſt nobis mors conſciſcēda. Alterum horum perpetiendum erit, ni aut diuinitùs adiuti, aut tuis pater optime conſilijs ſpes aliqua propulſandi à nobis periculi, ob oculos propoſita fuerit. Honeſtas quidem ipſa induceret, ut ad extremum ſpiritus halitum hoſti tam crudeli reſiſtentes, à conſtantia, fortitudine, fide noſtra, metu mortis non auocaremur, ſi quid ſpei eſſet conſeruandæ urbis. Neque etiam ignari ſumus, fore nobis utilius hæc obſidionis mala ad breue aliquod tempus perferre, deuorareq́ꝫ, ut pace poſtea & libertate cum cōiugibus & liberis frueremur optata: quàm per ſocordiam & ignauiam, hoſtib. non repugnando, in fœdam nos cōijcere, eamq́ꝫ perpetuam ſeruitutē. Sed quid remedij huic malo adhibendum, quid longis iā laborib. uigilijs, inedia defatigatis faciendum nobis ſit, ut mortē immaturā uitemus, non planè conſtat: utpote quibus iam præter ſpiritū longa inquietudine haud bene ſpirantē, & oſſa, cutemq́ꝫ diuturna fame corrugatā, parū decoris (ut uides) humani ſupereſſe uideatur. Tu, quem Dei uoluntatis nō omnino expertē eſſe credimus, conſule, utrum ex malis nobis impendentib. deligere debeamus. Si dediderimus hoſti ciuitatē: facultates, ſalutē, uitamq́ꝫ omnium noſtrûm in diſcrimen haud dubium dederimus. Contrà, ſi ui expugnati fuerimus, quæ non malorum genera nos manebunt? Quibus cruciatuum generibus, quorum hæc tua plebecula impatiens eſt, in nos miſeros à barbaris ſæuitum non fuerit? Eſto, ſint noſtrûm aliqui malorum cruciatus'ue patientes. At longè plures ſunt, qui humana uicti imbecillitate, horrore, uiq́ꝫ tormenti, Deum abnegent, fidem profeſſam deſerant, animæ ſuæ detrimentum faciant. Tuum igitur eſt, uir Dei, nobis his malis uehementer afflictis prouidere, gregi tuo tremebundo conſulere, remedium ſi quod potes pro tempore adhibere: ne ab eo quod honeſtum eſt, & pium, malis coacti præſentibus, auocemur, atque à Dei optimi maximi uoluntate deſciſcamus.

Caput X.

Nicaſij ad Remenſes reſponſio.

AD hæc Nicaſius, iam ante exitum rerum oraculo edoctus, ita paucis reſpondet: Tametſi non multum, ut uos cenſetis ciues optimi, ineſſe mihi uideo uirtutis: quicquid tamen eſt Dei donorum in me collocatum, id omne acceptum refero illius in me charitati, miſericordię, beneficio. qui non meis meritis, ſed propria ſua benignitate, me ſuæ gratiæ, ſuorum inæſtimabilium bonorū participem eſſe uoluit: cui quicquid in me eſt, totum adſcribo. Nec eſt cur uos, quod Dei donum eſt, meis tribuatis uiribus. Ille uim, potentiam, bonitatemq́ꝫ ſuam in me exerit. Mihi eius ſpiritui, afflatui & uoluntati eſt parendum. Cuius ſi præceptis obſeruandis toto quo poſſumus animo incubuerimus, promiſſáq́ꝫ uitæ cœleſtis ſpe indubitata expectauerimus, nihil in rebus his mundanis tam graue nobis obuenerit, quod non in illius fide conſtanter perferre poſsimus: nihil tam arduum, tam hoſtile, quod non peruium, toleratuq́ꝫ ſit nobis facillimum. Multitudinem, tyrannidemq́ꝫ barbarorum, Remenſes uiri, iampridem & noui, & extrema uicinorum populorum calamitate exploratam habeo. Quæ certè ipſa ex Dei procedit permiſsione. Athila uobis obeſſe, uimq́ꝫ ſuam contra uos exercere non poſſet, ni noſtris delictis Deum in nos concitaſſemus. Apud quem nunc ſtatutum eſt, quod mihi illius oraculo iam diu ſatis conſtat, urbem hanc in manus hoſtium poſtremò uenturam: uos'que mecum unà tyrannidi barbarorum deſtinatos, ut delicta carnis, quibus ſumus obnoxij, momentaneis his nunc cruciatibus expiantes, ad uiſionem diuinam, cœleſtemq́ꝫ uitam læti aduolemus, atque illius beatæ ſimus participes. Agite igitur, fratres chariſsimi, quicquid uos manebit calamitatis atque periculi, conſtanti & forti perferte animo. Me ſequamini, & paſtorem & patrem ueſtrum, me oculis ueſtris proponite: ut uos ſpiritu ſalui

ſitis,

ſitis, me primum obijciam periculis. Breuia erunt quę à barbaris patiemur tormenta. Illa cœleſtia, quæ Deus nomen ſuum in fide & charitate profeſsis ab initio cōſtituit præmia, ut ſenſib. incomprehenſibilia ſunt humanis: ita fęlicia, immortalia, ac nullis unquam ſeculis finiēda. Non igitur uos corporis terreat aut malum, aut cruciatus: qui initium eſt, ſi conſtantes in fide fueritis, uitæ perpetuæ. Nec licet his qui uos perſequuntur, malum precari: ſed imitati Chriſti IESV & doctrinā & factum, pro inimicis ueſtris, ut ad ueram Dei cognitionem, rectamq́ uitā reuertantur, mecum unà iugiter deprecemini. Nihilo ſecius Eutropia etiam uirgo, ciues ad ea forti animo perferenda, quæ iamiam aduerſa imminerēt, intrepidè hortatur: ſeſe, licet fœminam, tamen ante eorum oculos conſtanti ingenio Dei auxilio declaraturam: hoſtes, etiamſi corpori tormēta intendant, nō menti tamen cōſtantiam, ac in bono perſeuerantiam adimere poſſe. His diuorū admonitionibus, timore paulisper ciues depoſito, quæuis aduerſa alacriore iam animo ſuſtinenda expectabant. Interea Hunni ſuperatis mœnibus, alijsq́ deiectis munimentis, urbem ſubitò ingrediuntur: fit ubiq; militum armatorum rabidus diſcurſus. Hi obuios trucidare, puberes & impuberes necare: non ætati, non ſexui parcere. Nicaſius & Eutropia uirgo tantæ hoſtium truculentiæ ducti admiratione, ad ædem beatæ Virginis, quam beatus hic epiſcopus extruxerat, hymnum canentes læti profugiunt, eo conſilio, ut ubi rebus proſperis preces fuderant, ibi in extremis quoque animam Deo redderent. Hunni rabie perciti, ad ædem etiam ipſam concurrere. Quos Nicaſius, manibus ſilentium indicans, paucis alloquitur. Video ego, milites fortiſsimi, uos à uerorum, fortiumq́ militum ſanguine longè degenerauiſſe: ac manſuetudinis, quæ pleriſque etiam feris animantibus naturà ineſſe ſolet, omnino eſſe immemores. Cuius ſi uel minimā partem aliquam haberetis, non certè uictoria, quę uictis ſæpe parcere, & in ſolos ſuperbos ſæuire cōſueuit, inſoleſceretis: nec eò crudelitatis progrederemini, ut omnia ferro delere, quàm in uſum ueſtrū conſeruare malletis: quaſi alterius, non ueſtræ iam ditionis ſint, quæ nunc non uiribus magis ueſtris, quàm Dei permiſsione conſequuti eſtis. Præ ſubito furore haud animaduertitis, & populum omnem in ſeruitutem, & opes, aliaq́ omnia noſtra in ueſtrum ornamentum, potita urbe, ceſsiſſe: Populus Chriſtianus ſupplex ad genua ueſtra accidit, ſalutem à uobis precaturus. Cæterùm uos obuium quemque ſicuti pecora trucidatis, præter omnem pietatis humanæ morem. Si nullum ueſtræ ferociæ modum ſtatuitis, ſed pietatis & commodorum ueſtrorum obliti, crudelitate omnia implere uultis: in me, qui illorum ſum paſtor, ueſtram conuertite (milites) rabiem. A pernicie ſtrageque horum ueſtras continete manus: parcite humilibus, ſupplicibusque: ſuperbos & contumaces, qui uobis reſiſtunt, proſternite. Me præſulem, ſi crudelitas magis quàm pietas uos excitat, me inquam, qui ueſtram hactenus remoratus ſum uictoriam, inuadite, petite, conficite: meam, quatenus Deo ita uiſum eſt, eripite animam: his meis ouibus, nullum commeritis malum, uitam donate. Quum his hortatibus Hunnorum ferocia nihil leniretur, ſed in omnes, etiam in ædem ſacram congregatos ſæuirent, diuus Nicaſius preces lachrymis plenas ad Deum, ut antea, fundere cœpit: atque ubi illud Dauidicum carmen, Anima mea adhæſit pauimento, pſalleret, mox à quodam ſatrapa gladio educto inuaſus, capite truncatur. Cuius caput à membro etiam auulſum, diuinum canticum non intermiſit: ſed illud protulit Pſalmiſtæ, Viuifica me Domine ſecundum uerbum tuum. Hoc modo beatus hic uir inter diuinas laudes in cœtum martyrum glorioſus aduolauit. Poſt hęc Hunnorum milites, ſine modo furentes, Eutropiæ uirginis pulchritudine capti, uim illi intentare. quæ conſtans in pudicitiæ iampridem Deo deuotæ cuſtodia, ad Nicaſij interfectorem conuerſa; Crudeliſsime omnium, inquit, quos terra genuit, barbarorum, an ignoras in quem Dei uirum, innocentia ac ſanctitate uitæ inſignem,

Nicaſij epiſcopi uerba ad milites Atilæ furentes.

Nicaſij cædes.

Eutropie uirginis conſtantia.

I 2 manus

manus tuas ſacrilegas extenderis? quem nihil mali merentem, impiè uita priuaris: meritò te, ob tale facinus ſceleratum, iuſtum Dei manebit iudicium. Non ſatis tibi ducis, te uirum plurima ſanctitate cōſpicuum, in templo Dei trucidaſſe: ſed & me, tuæ ſpurciſsimæ libidini inſeruire cogis? Cæterùm, Deus uirtutis & pudicitiæ uindex, hoc tuum facinus temerarium impiumúe, me miniſtra, inultum non patietur. His dictis Eutropia in capillos tyranni inuolat, arreptisq́ magna ui illius faucibus, oculos mox euellit. Alij milites, qui fortitudinis huius fœmineæ ſpectatores aderant, commilitonis ſui periculo commoti, Eutropiam uirginem, & alios qui in templo erant Chriſtianos, furibundi inuadunt, & ad unum omnes trucidant. Fuêre ſcriptores, qui tradiderūt, Hunnos, poſteaquā in omnes ubiq; tum in templo, tum in alijs urbis locis repertos, truculentur ſatis ſæuiſſent, atq; prædę ac direptioni urbis animum adieciſſent, terrore cœleſti ſubitò fuiſſe perculſos. Vidiſſe in aere cœleſtes acies dimicare, audiſſe ſonum fragoremq́; terribilem templum edere. Quibus ſignis exanimatos, à pręda abſtinuiſſe, & ad diuerſa quemq; loca extra urbem tremebundos fugiſſe. Vrbem deinde diu uacuam ſteriſſe, tot martyrum cæde conſecratam. Facesq; ardentes ſupra ciuitatis uerticem ſæpe ac diu uiſas: cantus cœleſtes auditos: ciues pleroſq;, qui metu tyrannorum aufugerant, uiſis tot ſignis diuinisque prodigijs, ac cognita hoſtium abitione, ad urbem tandem reuertiſſe: & Nicaſij ac Eutropiæ, cæterorumq́; martyrum corpora magnis lamentis atq; lachrymis ſepulturæ tradidiſſe.

Signa plurima poſt captā Remenſ. urbem edita.

Caput XI.

DVm hæc ad Remenſem urbem ita ut memorauimus aguntur, interea Athila quendam exercitus ſui ducem Gyuulam, uel (ut quidam uolunt) Iulium nomine, cum parte copiarum miſit, qui Coloniam Agrippinam, ciuitatem tūc quoq; (ut nunc) inſignem & amplam, obſideret. Is, ut iuſſum erat, urbem forti cinxit obſidione. Ea tempeſtate Æthereus Anglorum regis filius, pulchritudine, uirtute ac moribus diuæ Vrſulæ, Britanniæ regis filiæ unigenitæ, ardentiſsimè commotus, eius per legatos apud patrem ambire cœpit cōnubium. Quem, quū ſollicitus eſſet quid reſponſi daret legatis, Vrſula anxium mœſtumq́; admonet, ut depoſita animi ſollicitudine, Ætherco eam deſpōdeat. Oraculo enim ſe accepiſſe, ne id detrectatura eſſet ea lege matrimonium, ut triennium illi cōſummando concederetur, quo peregrinationē à ſe uotam interea exequi poſſet. Hanc aūt eam eſſe, ut urbem Romanam, comitata decem millib. uirginū, inuiſeret. Proinde ipſe et Æthereus procus curarent pari opera, decem ſpectatæ pudicitiæ uirgines conquirere: harum ſingulis mille, & ſibi quoq; totidem ſubdere, quarū ſpectata eſſet omnium probitas ac pudicitia. Legati accepto à patre Vrſulæ hoc reſponſo, læti redeūt. Æthereus & Britanniæ rex Vrſulę pater, cōſcripto ut deſignatum erat uirginū agmine, eas Vrſulæ ſodalitio adiungunt. Quæ accepta hac nobili ſocietate, atq; cōparatis undecim magnis nauibus, alijsq́; rebus in peregrinationis uſum neceſſarijs, ex Britānia ad oſtia Rheni, ubi nunc Hollandiæ pars eſt, applicuit. Vnde aduerſo flumine Coloniam, cum magno ciuium applauſu ac lætitia: ex Colonia Baſileam, peruenit. Ibi relictis nauibus, cū alij, impedimentis, pedeſtri itinere Romam proficiſcitur. Quæ tandem ſanctorum reliquijs, & ſacris omnibus locis, ut eius erat uotum, Romæ perluſtratis, Baſileā reuertitur: Cyriaco papa, cuius alij (præter ſcriptorem Hiſtoriæ eccleſiaſticæ, quod ſciam) autores nullam faciunt mentionem, eam ſummo ubique honore proſequente. Conſcenſa igitur ad Baſileam naui, ſecundo Rheni flumine Coloniam deuehitur. Quæ egreſſa in continentem, nihilq́; hoſtile, ſed omnia (ut antea) tuta eſſe arbitrata, ubi urbi appropinquare cœpit, mox ab Hunnis undique inuaditur, atque cum omni ſocietatis ſuæ turma crudeliſsimè trucidatur. Ita ſanctiſsima uirgo, ſuo, Ætherei ſponſi (qui accepto Vrſulæ reditu, cum matre, & ſorore Florentina, nōnullisq́; alijs epiſcopis Coloniam uſq;, ei obuiam uenerat) atq;

Vrſula Britanniæ regis filia.

Diua Vrſula deſpondetur matrimonio.

Vrſula reuerſa ex urbe cū XI millibus uirginum, Coloniæ trucidatur.

Cyriaci

Cyriaci pontificis ac cæterarum uirginum ſanguine, pudicitiam ſuam Chriſto Domino, uirginitatis uerò ſponſo, conſecrauit. Harum reliquijs illuſtris eſt Colonia. Inter ſcriptores non ſatis conuenit, de huius necis tempore. Verùm quoniam Chronica noſtra hoc tempus uirginum trucidatarum tradunt, creditu non abſurdum eſt, per id tempus quo Athila erat in Gallia, Vrſulam cũ ſuis uirginibus fuiſſe ab Hunnis necatam. Athila Remenſibus expugnatis, peruagata Gallia: ac Flandria direpta, depopulataque, in Thuringiam proficiſcitur. Hic uolens declarare, ſe uniuerſæ Galliæ totiusque Occidentis eſſe uictorem, ſolennem (ut uocant) curiam in Iſinaca urbe ſe celebraturum indixit. Plerique uicinorum regum ac populorum, partim metu, partim quòd eum eiusque apparatum uidere optabant, eò confluxêre. Quos Athila magnis oneratos donis, liberos remittit. Erant plerique populi circa littora maris Britannici & Balthici, ſiue Germanici, degentes: quibus non adhuc magnæ erat formidini Athilæ potentia. Igitur ut ij quoque eius arma ſentirent, delegit aliquot duces: qui cum exercitu Normannos, Caletes, Morinos, Tungros, Phriſos, Cimbros & Pruthenos inuadant, omniaque (ni eius pareant imperio) ferro igneque uaſtent. Hi omnes aduentu hoſtium timore perculſi populi, Hunnorum imperium ultrò accepêre. Athila interim certior factus, Romanos ac Gothos conſcribere milites, comparare exercitum, bellum contra ſe renouare: proinde ueritus, ne ipſe ſuique tot laboribus, tot bellis geſtis, uictorijs uaria fortuna partis, uehementer defatigati, circumueniri ab hoſtibus poſſent: relictis Gallijs, Sicambriam, regiam in Hungaria ſuam, ubi Budam fratrem reliquerat, reuertitur.

Athila in Turingum conuentum ſiue curiam agit.

Caput XII.

OCcupato Athila in bello Gallico, Buda frater, ſiue quòd de uictoria uitaque Athilæ dubius erat: ſiue potius, quòd regnum duos uix admittere ſoleat, imperium Hungaricum, excluſo fratre, occupare in animum induxit: quod hac ex re, è libidine ſua, domi adminiſtrare cœpit. Cuius rei indicium erat, quòd & arcem illam, quam Athila prope Sicambriam urbem ædificari à ſe cœptam, iuſſerat Athilam nominari: ipſe ſpreta fratris uoluntate, è ſuo nomine uocauit Budam. His nominibus Buda inſimulatus, quum Athila propter auctam ipſius potentiam, manum ei palàm inijcere non auderet, inſidijs adortum capit, trucidatque: ac cadauer in Danubium, ad cuius ripam Sicambria & Buda, ſedes regis Hungariæ, ſita eſt, detrudi iubet. Sunt autores, qui Budam ante pugnam Catalaunicam interfectum eſſe, ſcriptum reliquerint. Ego tamen ſequutus Chronicon Hungaricum, poſt eam pugnam id factum eſſe crediderim. Buda interfecto, iubet edicto, ut eam quiſque arcem ex Athilæ nomine appellet, Budæ memoria abolita. Id tamen (ut uaria ſunt hominum ingenia, ad prohibitas res magis tendentium) non fuit à pleriſque obſeruatum. Hungari eam arcem, & urbem etiam in præſentia, Budam: Teutones uerò, nunc Eczelburg, id eſt arcem Athilæ: nunc à furnis calcis, quæ olim ex lapidibus illic coquebatur, Offen uocant. Qua ex re ſatis conſtat, Alemanos, ueluti iure belli ab Hungaris quæſitos, ea quoque tempeſtate Athilæ fuiſſe dicto audientiores. Poſt necem Budæ, rebus omnibus Hungariæ pacatis, & in ordinem redactis, Athila quinque annos Sicambriæ commoratus eſt. Interea temporis milites ipſius, rapinis prædisue aſſueti, Myſiam, Macedoniam, Achaiam, Theſſaliam & Thraciam infeſtare, prædari, diripere: quin & urbes quoque ac populos Hungariæ, Athilæ ſubditos, damno afficere, uexare, adeò ut coloni plerique impatientes tantarum direptionum, derelictis pecoribus & armentis ſuis, impetrata primùm ab Athila ad id facultate, aliò migrare coacti fuerint, ad ea quiſque quæ maluerunt loca. Ipſe uerò Athila, ut rerum quæ in omnibus orbis regionibus agerentur eſſet conſcius, quatuor ueredariorum conſtituit ſtationes: primam in Colonia Agrippina, alteram in Iadera ciuitate

Buda Athilæ frater, eiusque cædes.

Buda arx.

Buda, alias Ofen.

Veredarij Athilæ.

Dalmatiæ, tertiam in Lithuania, quartam ad fluuium Tanaim. Ex his locis ſingula totius ferè orbis acta, permutatos in locis ſuis nuncios, Sicambriam ad eum deferebantur. Contrà, ipſe quoq; illorum quoslibet uoluntatis ſuæ certiores faciebat. His ita compoſitis, tum opportunitatem rei cōtra hoſtes à ſe bene gerendæ obſeruabat: tum quid illi aduerſum ſe aggredi uellent, ſatis exploratum in tempore habebat.

Capvt XIII.

SIcambriam urbem, cuius frequentem fecimus mentionem, tradunt ſcriptores, Gallos, Pānonia ductu Antenoris Troiani uaſtata, in ſui nominis memoriam olim condidiſſe, & in multos annos habitaſſe. Hanc Athila, poſteaquam Hunni Pannonias (ut ſuprà docuimus) ſubegiſſent, inſtaurauit, regiamq́; ſibi delegit. Quæ ſiue à Sicambris populis Germaniæ Rheno finitimæ, quam olim Galli inſeſtabant, ſiue alia ex cauſa Sicambria uocata ſit, non ſatis compertum habeo. Hic licet corpore Athila quietem agere ſtatuiſſet: gloriæ tamen atque ambitionis cupidus, uoluebat indies animo imperium propagare, regnum regno adijcere, populos quoſuis ſuæ ditionis facere, gloriam bello augere. Simul memoria repetens ſtragem ſuorum Catalaunicam, ea uoluere animo, meditari, ad id totis uiribus incumbere: omnes uias arteſq́ue quærere, quibus iniuriam illius cladis uindicare poſſet. Inter hæc accepto de Aetij morte nuncio, ratus ad ea quæ animo iamdudum conceperat, commodè exequenda, diuinitùs datam eſſe occaſionem: atque neminem iam ſuperſtitem eſſe, qui ſuis uiribus par eſſe poſſet, ſtatuit primo quoq; tempore Italiam inuadere: ut ea deuicta, pugnæ ad campum Catalaunicum funeſtæ memoriam, noua uirtute, nouaq́; belli gloria aboleret. Igitur conuocatis regibus ac populis, qui per id tempus ſigna ſua ſequebantur, huiuſmodi uerbis diſſeruit. Quando uirtutem ueſtram, animi ad res bellicas alacritatem, duces optimi, militeſq́; ſtrenui, mecum ipſe conſidero: ſimulq́;, quot populos, nationes, prouincias, regna, uirtute ueſtra, uiribus, ſocietate fretus, meo imperio ſubiecerim: quantum denique uictoriæ ubique terrarum pepererim: non uidetur eſſe operæprecium, me uos multis ad ea quæ ueſtrapte natura, conſilio ac uirtute ducimini, aut hortari, aut excitare. Quandoquidem ad omnia ſtrenua ac militaria facinora, quæ fortes decent uiros, intrepidè ſubeunda, quàm propenſi ab initio fueritis, re ipſa compertum habeo. Enitendum modò eſt, ac ſummis contendendum uiribus, ut rei bene gerendæ occaſionem, quæ rerum omnium apud mortales prima habetur, dum occurrerit, haud grauatim capeſſamus. Quam ſi amplexabimur, ſocij optimi, res omnis demum in promptu nobis erit. Si contrà neglexerimus, quid non laboris, curæ ac ſollicitudinis ante nobis ſubeundum erit, quàm ea ſe nobis rurſus offerat? Romanorum uires, imperiumq́; magnum, amplum, magnificū & memorabile fuerit, uniuerſum complectens terrarum orbem, iampridem uobis ſatis eſt perſpectum. Id quo latius, illuſtrius & excellentius antea fuerat, eo maiori nunc obnoxium eſt præcipitio, ruinæ, periculo. Si enim diligentius conditionem illorum conſideraueritis, quid non detrimenti atque generis malorum, ſiue fato noſtra hac tempeſtate paſsi ſunt, ſiue uiribus eorum iam conſeneſcentibus ac debilitatis? Vandali, Viſigotthi, Britanni, Germani, Romanorū imperium ſua ex libidine inuadentes, ſunt nobis documento, quàm ſint illorum uires nunc tenues, attritæ, exhauſtæ. Africam, Iberiam, Galliæ non minimam partē, Britanniam, quæ omnia Romano parebant imperio, nūc hoſtis habet. Pannonia, Myſia, Thracia, Macedonia, Illyria, ac alię Oriētis regiones, uirtute (milites) ueſtra Romanis ademptę, noſtro parēt imperio. Quid igitur iam aliud reſtat, quàm ut Italiā, omniū regionū quas dixi principē, inuadentes, noſtræ ſubijciamus ditioni? quod ni occaſionē diuinitùs uobis datā (milites) è manib. ignauè turpiterque emittere malueritis, factu erit uobis haud difficilè, Nā quę oppida, urbes, qui

Oratio Athilæ ad reges & milites ſuos, antequam Italiam inuaderet.

denicq;

deniq; populi, quæ prouinciæ, quæ regna, arma ueſtra nõ timuerũt, ſenſerunt, experta ſunt? Quid unquã uiſum eſt (milites fortiſsimi) uobis tã difficile, quod ueſtra uirtus, fortitudo, in rebus omnibus conſtantia, non facilè reddiderit? Quòd ſi in regnis & prouincijs, quas memoraui, ſuo imperio antea parentibus reſiſtere ueſtris Romani armis, uirtuti ac potentiæ haudquaquam potuerunt: quid nunc contra uos uiribus integros, temporis quiete corroboratos, multorum ſociorum acceſsione auctos, Romanum imperium iam fractum poſſe cenſebitis? Pugna Catalaunica (ne noſtram etiam cladem, dum mala commemoro aliena, ſilentio prętercam) licet aliquam ſociorum & commilitonum noſtrorum ſtragem, Aetij olim uirtute intulerit: ſi tamen hoſtium cæſorum numerum noſtris amiſsis contuleritis, ludum iocum'que, quæ paſsi ſumus, præ his iudicabitis. Nec hanc etiam pugnæ præteritæ, ſi quam accepiſtis, calamitatem, ignauiæ atque ſocordiæ ueſtræ expenſam ferre debeo. Quotus enim quiſque ueſtrũm fuit, cuius manus ſanguine hoſtium non maduerit, uitam'que hoſtis non eripuerit? Verùm quicquid nobis illatum fuit malorum, id euenit Martis uario euentu, ac fortunæ: quæ uiros fortes & ignauos, ſine diſcrimine, detrimento plerunque afficere ſolet. Nunc igitur, ſocij & milites ſtrenui, tempus eſt, ut hanc quoque olim acceptam cladem noua uirtute uindicemus. Quod fiet proculdubio, ni ignauia torpere, occaſioni præſenti deeſſe, quàm eam proſequi, malueritis. Animus meus, earum quæ ſequuturæ ſunt rerum uates, mihi præſagit, Italiam breui non magno labore noſtram futuram. Qua in poteſtatem noſtram redacta, quid reſidui in Europa erit, quod non facilè iugum ueſtrum admittere cogatur? A- *Epilogus.*
gite igitur, ſocij optimi, ut alia in hunc diem omnia, ita hanc quoque expeditionem Italicam alacri capeſsite animo. Non deſitis fortunæ, opibus, & dignitati ueſtræ. Quæ uſui ſunt bello, nunc nunc parate. Mecum unà proſequimini fortunam. Equidem non labore, nòn periculo, non alijs quæ in bello accidere ſolent rebus incommodis, à ueſtris opibus augendis, ab amicitia ſocietate'que colenda, ſalute ueſtra tuenda auocabor. Omnia uobiſcum unà ſubire, imò ante uos experiri uolo: me modò, Fortunam atque Occaſionem, quæ ſolæ res in bello primæ habentur, ſequamini. Faciam, Dijs uolentibus, ut Italiæ non minima pars ueſtro antè pareat imperio, quàm Romanorum uires uobis occurrant. Hac oratione Athilæ principum ac militum animi concitati ita fuère, ut magna acclamatum ſit lætitia, ſe non modò ad Italiam cum eo profecturos: ſed in omnem orbis partem, quam Athila iubeat, illius ſigna intrepidè ſequuturos, iuſſa'que facturos. Coacto igitur Athila ſuo, & Oſtrogothorum, Erulorum, Turcilin- *Athilæ in Italiam expeditio.*
gorum, Quadorum, Rugorum, quos ab initio in ſocietate belli habuerat, exercitu, quum itineri accinctus equum conſcenderet, dicitur coruus ab oriente aduolans, humero eius dextro inſediſſe: ac deinde tantiſper in ſublime uolaſſe, dum uiſum omnium effugeret. Hoc auſpicio lætus Athila, mox iter capit: primumq; Stiriam, Carinthiam, Illyriam & Dalmatiam inuadit. Quibus depopulatis, Salona'que ac Spalato urbibus incenſis, ad littora Adriatici maris peruenit: dein Tragurium, Scardonam, Sibinicum, Iaderam, Nouam ſegniam, Potentiam, Polam, Tergeſtum, Capiſeriam, urbes opulentiſsimas iuxtà ac fortiſſimas, diruit, & in prædam ſuorum uertit. Nonnullæ Valentiniani imperatoris copiæ in ipſo Italiæ ingreſſu, fauces uiarum obſederant, conati Athilam à cœptis auertere. Dum tamen eò properaret, ſubito omnes metu diſtrahuntur.
Quo anno Athila Italiam inuaſerit.
Annus, quo inuaſit Athila Italiam, erat à natali Domini quadringenteſimus quinquageſimus. Euſebius unum, Sigebertus uerò quatuor his ſuperaddit. Veneti, quos rege Pylemene ad Troiam amiſſo, ad intimũ Adriatici maris ſinũ duce Antenore ueniſſe, ſcriptores memoriæ mandarunt, ea tẽpeſtate circa Adriã habitabãt. Hi cũ pleriſq; Aquileiæ ciuibus, alijſq; uicinarũ urbiũ accolis, metu Athilę ſe-

Venetiarum urbis origo. dibus ſuis relictis, primùm in inſulam quandam Aquileiæ urbi uicinã: dein rati, eò quoq; Athilę uim penetraturã, in aliã inſulam à maris æſtibus tutiorẽ, cui Riuo alto nomen eſt, migrarunt. Quo in loco hanc, quæ nunc Venetiæ dicitur, urbem ædificare cœperunt.

Capvt XIIII.

Dirutis memoratis ciuitatibus, dum Athila Aquileiam uerſus pergeret, occurrit ei à ſinu Tergeſtino Romanorum ſatis ualidus exercitus. Quo proſtrato, deletóq;, Aquileiã urbem obſidet. *Aquileia ab Athila obſeſſa triennio.* Ea licet difficilis eſſet expugnatu, partim quòd eius accolæ audito iampridem Athilæ aduentu, eam omnibus rebus ad ſuſtinendam obſidionem, & ſe defendendum neceſſarijs, ſatis muniuerant: partim quòd præſidium numeroſum firmũq; eò collocauerant: tamen ne unica hæc regis tam magnanimi potentiam uiresq; non perſentiſceret, uoluit extrema quæq; ſub ea experiri. Igitur admotis illius oppugnationi machinis bellicis, quas complures ſecum ferre erat ſolitus, quum res nunquã ex animi ſententia cederet, triennium in obſidione fruſtra abſumit. Interea omnis circumquaq; ager depopulatur. Quæ res fecit, ut in caſtris Athilæ inopia commeatuum non parum ſit laboratum. Eáq; ex cauſa tam homines quàm iumenta inſuetis ueſci cogebantur alimentis, uaria morborum genera inferentibus. Eò iam deuentum erat, ut & Athilam obſidionis eius urbis tæderet: & militum animi tum malis diuturnæ obſidionis, tum penuria rerũ neceſſariarum uehemẽter fuerint conſternati, & corpora admodũ debilitata. Iam paſsim murmur & fremitus in exercitu audiebatur militum indignantium ſe non cum hominibus iuſto Marte, ſed lapidibus & munimentis uix expugnabilibus, rem habere: cuius laboris & tolerantiæ nec gloria, nec præmium ullum eſſet futurum. Et honeſtius & utilius ſibi eſſe, Romam caput Italiæ ſtatim proficiſci, ſi obſidio urbium Athilam delectaret: qua expugnata, cæterarum ciuitatum deditio facilè ſequeretur, atque totius Italiæ opes Hunnis accederent. Ad hæc, perpetua gloria res eorum geſtas, capta Roma, abundè cumularet. Has militum uociferationes promiſcuas, tametſi Athila iniquo ferret animo: ne tamen unicæ huius urbis fortitudo, gloriam ſuam multis rebus præclarè geſtis per totum orbem iam florentẽ obfuſcaret, militum animos partim ſpe iamiam potiundæ urbis, partim pollicitationibus magnificis demulcendo, ſibiq; reconciliando, ſtatuit tantiſper in obſidione perſeuerare, donec eius urbis quoquo modo poriretur. Quod ut citius fieri poſſet, neq; ſuo ipſius periculo parcebat, obequitans frequenter urbis muros, ut ubi illius expugnandæ facilior eſſet inſultus, experiretur. Itaq; quum quadam die taciturnitas obſeſſorum, & muri ſolitudo inuitaſſet eum propius mœnia accedere, armati quidã hoſtium per cuniculos & cloacas ſubterraneas, ſub mœnibus ad Hunnos fallendos productas, clanculum erumpẽtes, ſubitò eum inuaſere. Athila, quum neq; in fuga, nec in alio ſuorum præſidio, præterquam ſui ipſius robore & uirtute, ſpes ulla ſalutis eſſet: ne inultus moreretur, intrepidè eos aggreditur: duobusq; interfectis, quũ reliqui uiſa eius audacia non iam temerè eum inuaderent, ſaluus ad ſuos remeauit. Dicunt, milites hos urbanos retuliſſe tandem ſuis, ex huius, quicunq; fuerit (ignorabant enim Athilam eſſe) militis oculis, ſcintillas ueluti igneas, quũ eos fremebundus circumſpiceret, emicuiſſe. Altero dein die, dum multis fruſtra tentatis oppugnationibus Athila anxius & curarum plenus, more ſuo mœnia urbis circùm equitaret, uidit ciconiam auẽ in ſummo cuiuſdam turris culmine nidum habere: ex quo auis ipſa pullos adhuc implumes, unum poſt alium, in arundinetum urbi uicinum roſtro deferret. *Ex ciconia aue præſagium.* Cuius rei ſpectaculo quum Athila diutius cogitabundus conſtitiſſet, tandem ad ſuos dixiſſe fertur: Auẽ ruinę ciuitatis iamiam imminentis præſciã, pullis ſuis præparare ſecuritatem. Nam quòd in arundinetũ cũ pullis migraret, portendere, urbẽ propediẽ in manus ſuas deuẽturã: uelléq; ciconiã mali futuri pręſciã, pullos ſuos, ne ſimul cũ urbe incendio

incendio

cendio aut ruina paulo poſt abſumerentur, liberos eſſe. Hoc igitur augurio admonitus Athila, urbis ipſius oppugnationi eo ipſo die uehementius inſtare cœpit. Verùm quum res tunc quoq;, ut antea, minus ſucceſsiſſet, poſtero die iubet ephippia quarti cuiuſq; equi, ex omni ſuo exercitu cõferri, & in foſſam urbis, ex ea parte qua murus erat debilior, conijci, incẽdi'ue, ut murus ardore ignis confectus, aut ſponte decideret, aut tormentis poſtea petitus ruinam daret faciliorem. Interim Athila inſtrumentis ad quatiendum murum cõpoſitis, militibusq; ad inuadendam urbem admonitis, expectabat tempus, quo, ſopito incẽdio, mœnia aggrederetur. Cõſiliũ hoc eum non fefellit. nam murus ignis uehementia conſumptus, ſponte ruinã dediſſe traditur. Athila, uiſa hac capiundæ urbis opportunitate, milites hortatur, ut pro uirtute quiſq; ſua adniterẽtur mœnia ſuperare, urbemq; ingredi. Hi magna alacritate id capeſſentes negotij, in uulnera ac armatos muri defenſores ruunt. Nec armati ciues, nec ullũ periculum eos ab inceptis arcebãt, ſed intrepido impauidoq; animo mœnia ſuperare quiſq; contendebat. Nihilo minore animo obſeſsi quoq; ſtationẽ quiſq; ſuã, urbem, ſe, ſuamq;, coniugum ac liberorũ uitam defendere: non ignari, nullam aliam ſupereſſe ſpem uitę, quàm ſi hoſtem longo iam labore maliſq; defatigatum repellere, ac urbem ui uirtuteq; conſeruare poſſent. Quod Athila uidens, uulneribus confectos ad caſtra referri, & feſsis nouos ſuccedere iubet. Ipſe (quæ res etiam ignauos milites in re quoq; dubia accendere, ſtrenuoſq; facere ſolet) ſpectator cuiuſq; facinoris atque uirtutis adeſſe, quemque nomine compellare: hortari, rogare, ne à cœpto deſiſtant: maximum, quod fuerit, oneris ac periculi iam ſuperatum: exiguum adhuc ſupereſſe urbis potiundæ laborem, cuius magna cuilibet apud ſe parata eſſent præmia. Itaque milites ſumma ui mœnibus annixi, trium horarum ſpacio urbem capiunt, diripiunt: iuuenes, uiros, ſenes paſſim trucidant: non ętati, non ſexui parcunt: paucis, quibus decor ac pulchritudo inerat, fœminis exceptis. Omnia quæ in urbe erant, in prædam dantur militum. Vltra triginta ſeptem millia hominum traduntur illic cæſa. Erat tum in ciuitate fœmina, non religione & pudicitia minus quàm genere nobilis: forma uerò tam inſignis, ut omnes alias eius urbis fœminas facilè præcelleret. Huic nomen Digna fuit. Hæc, quum audiret Hunnos in omnes ad mortem uſque ſæuire, præterquam feminas pulchritudine præſtantes: in ſuperiorem ædium ſuarum partem confugit, ſtatuens prius mori, ſi quis Hunnorum uim ſibi intentare uellet, quàm pudicitiam amittere. Igitur dum quiſpiam militum, decore ipſius captus, eam'que inſequutus, uiolare conaretur: Digna in fluuium Natiſonem, ſub ædes defluentem, ſe præcipitauit. ita pudicißima femina, militis ſpurcißimi turpem libidinem morte ſua euaſit.

Aquileia capitur.

Digna femina pudicitia, cuius nomen Sabellicus reticet: Chronicon tamen Hungaricum, Callimachus & Eutropius ponunt. Nominat hoc tamen Dignã.

Caput XV.

DIruta funditus Aquileia, atque ſub ea obſidione dedito Taruiſio, ac Verona: hac, autore Diatherico: illo autem, Helmundo præſule: atque etiam Vtino per Athilam extructo, ut memoriã ſui nominis, ſi Aquileia potiri non poſſet, apud poſteros relinqueret: Concordiam uerſus digreditur. Quo in itinere pulcherrimum fortis animi dedit ſpecimen. Circulatores plerique, uici cuiuſdam ruſtici, robuſta ætate ac uiribus, ſpe lucelli conſequendi ad Athilam ueniunt, inter gladiatorum artificioſos flexus mira arte agiliter ſaltitantes. Alijs ſpectatoribus in riſum hoc ſpectaculo ſolutis, Athila turpe ducebat, tam ualida corpora, militiæ potius quàm huiuſcemodi quæſtui circulatorio, & rebus inaniter ludicris conuenientia, ocioſam atq; inutilem agere uitã. Iubet igitur eos armari, ac ſe quoq; armis indutũ equo inſilientẽ imitari. Quod quum propter inſuetudinem præſtare non poſſent, & neq; arcum tendere, neq; neruo ſagittam adhibere ſcirent: corpora ſuperfluo prius per ociũ paſtu ſaginata, eò uſq; tenui cibo extenuari mãdat, ut poſtea abſtinentia & exercitatione, optima rerũ omniũ magiſtra, edocti, utramq; rẽ facilè præſti-

De circulatoribus, Athilæ uidictum.

præſtiterint. Quorum tandem opera & fortitudine in pluribus eſt uſus rebus militaribus. Igitur dum Concordiam peruenit, eam cum internecione ſeptem & decem millium Hunnorũ, cuius mœnia primus ipſe inſcẽdit, expugnauit, diripuitq;. Cæteris item uicinis urbibus partim ui captis, dirutiſq;, partim deditis, Athila primùm Patauium (ubi Marulli Calabri poetæ carmen de laudibus ſuis conſcriptũ, in ignem conjici iuſsit, quia licentia poetica originem Athilæ ad Deos retulerat: arbitratus impudentem eſſe impudentiam, dum mortales homines ſe à Dijs immortalibus traxiſſe originem confingerent) deinde Vincentiã, Mantuã, Brixiam, Bergamum, Cremonã, Ferrariam, urbes munitas & opulentas, ui cæpit, & in prædam conceſsit militum. Quibus tamen omnibus tum propter magnificentiam ędificiorum, tum amicorum retentus precibus, pepercit, ne igne abſumerentur. Vnicam Brixiam, ob uulnus in porta urbis, dum acrius illi expugnandæ inſtaret, ſibi inflictum, unà cum ciuibus omnibus eò incluſis, incendiò funditùs delere decreuerat: ſed ab amicis, ab eo quoq; propoſito fuit reuocatus. In Vicentiæ quoq; oppugnatione egregium fortitudinis ſuæ teſtimonium præbuit. Quũ enim milites, propter obſeſſorum uim, & aquæ profunditatẽ, propius mœnia accedere cunctarẽtur, ipſe in foſſam qua urbs ambitur, pręcipiti curſu deſiliens, per aquã papillarũ tenus altam, ad murũ euaſit. Quo ipſius facto excitati milites, concitante eos uerecundia, certatim murũ ſuperare cõtendunt, nonnullis eorum altitudine aquæ ſubmerſis. Hinc Rauennam uerſus caſtra mouit. Erat ea tempeſtate huius ciuitatis præſul Ioannes, hæreſeos Arrianę defenſor acerrimus. is opibus iam olim congeſtis prædiues, non minus in æmulationem quàm contumeliã Romani pontificis, duodecim crearat epiſcopos Arrianę hæreſeos profeſſores, ut eorũ opera & adminiculo hęreſim ſuã latius in Italia diffunderet. Hic Athilę Rauennã appropinquãti, cum multitudine cleri ac ciuium obuiam profectus, eius indignationẽ ſupplex deprecatur: pollicitus ſe effecturũ, ut ſi Athila ipſius profeſsionẽ ſuſciperet, eoſq; qui Romanæ eccleſiæ dicto audientes ſunt, perſequeretur, breui Romana urbe, totaq; Italia, Africaq; ſine labore ac periculo potiri poſſet. Ad quem Athila, Humilibus quidem parcere ſe, ait: & promiſſa, ſi ea præſtare poſſet, libenter expectaturũ: tamẽ ne interea (inquit) poſteritas ciuium tuorum pacto potius quàm ui urbem hanc à me deuictã eſſe glorietur, omnes urbis portas mox detrahi uolo, ac per certã mœniorum partem dirutam, equorumq; noſtrorũ ungulis attritã, cum uniuerſo exercitu noſtro armatus ciuitatem ipſam uictoris inſtar ingredi. Ioannes epiſcopus, ciueſq;, accepta Athilę uoluntate, portis urbis reſignatis, læti iuſſa faciunt, ac regem gratulantes in urbem deducunt. In ea, cum omnibus ſuis copijs Athila, tanto tempore quo uoluit eſt commoratus. Ticino deinde, quæ nunc Papia dicitur, Placentia, Parma & Mutina direptis, Mediolanũ ui expugnat: ciues trucidat, urbem diripit, ſoloq; æquat. Militibus hinc, eo loci ubi Mincius Padum ingreditur, in ſtatiua ductis, deliberare ſecum cœpit, an exercitum ſuum Romã duceret: caſu Alarici regis Gothorum permotus, quem ea urbe ante ſe expugnata atq; direpta, inopinato fato defunctum fuiſſe acceperat. Igitur dum animo dubius in caſtris hæſitaret, proceres Romani ueriti ne Athila ad urbis Romanę oppugnationem properaret, Leonem pontificem adeunt, orãt, obteſtantur, ad Athilam ſupplex proficiſcatur, irã eius deprecetur, ſalutẽ Romanis petat: ſe ſperare, id eũ non grauatim ab illo impetraturũ: qui Ioanni Rauennæ urbis archipræſuli ad pedes eius prouoluto, ueniã largitus fuerit. Leo tum Romanorũ precibus, tũ periculo Eccleſiæ ſuæ inductus, conſtituit ſe id facturũ. Tradit Sabellicus, Leonem ad hoc inductum Valentiniani imperatoris hortatu. Dum hæc ita aguntur, interea Athila, ne laboribus ac rebus ſemper agendis aſſueti milites, ocio & quiete torpeſcerent: quendam Zouuar exercitus ſui ducem deligit, qui parte copiarum accepta Apuliam, Calabriam, & ea Italiæ loca quæ mari adiacent Adriatico, depopulatur. Sub cuius tandem cum ingenti præda reditum, Leo pontifex, uti conſtituerat, cum magno cleri agmine

Marulli poetæ aſſentatio Athilæ improbata.

Memorabile Athilæ facinus

Callimachus hunc epiſcopum Vrſum nominatum fuiſſe dicit.

Vide Suidam, in dictione ὤπεαι, de Athila, dum cepiſſet Mediolanum, quid fecerit.

Mediolanum expugnatur.

Zouuar, dux exercitus Athilæ.

agmine, ſacris ornati ueſtimentis, ac(ut Sabellico placet) altero Conſulum, magnaque parte ſenatus Romani, ad regem uenit, qui ab Athila obuiam ei prodeunte ingenti acceptus honore, hæc uerba habuiſſe dicitur: Magna olim, rex inuictiſsime, Romanorum, totius orbis uictorum, erat gloria. Romani dare uictis ueniam, ſupplices in fidem amicitiam'que recipere, uictoriam miſericordia lenire ſolebant. Quibus rebus imperium, opes'que augebant: famam uerò ac gloriam nominis ſui immortalem faciebant. Hæ, dum uſus ferebat, Romanorum erant artes, mores, ingenia. Cæterùm mutata rerum uice, quod nobis eripuit, id tibi, rex Athila, nunc fortuna tribuit. Quantum nobis detractum eſt, tantum tuæ uirtuti accreuit gloriæ. Multa licet oppida, nationes & regna deuiceris, præclaros rerum à te geſtarum triumphos egeris, omnes ferè orbis terrarum regiones, uirtutis ac fortitudinis tuæ fama iam occupauerit: non tamen hæc omnia maiorem laudem, ſi rem animo bene perpendas, tribuere poſſunt, quàm dies hæc hodierna apud omnem poſteritatem eſt tibi comparatura. Populus Romanus olim totius mundi dominus, à quo multi antea populi ac reges iura leges'que petebant, nunc tua ductus potentia, ſupplex ad te uenit, pacem à te petiturus, & omnes quas uelis ſpōte ſubiturus pacis cōditiones, modò tua nos dignos putes miſericordia, fide, amicitia. Non neceſſe eſt te armis Romanam urbem, & ea quæ illi parent, tibi uendicare. Sua ſponte tua eſt Roma, nos tui ſumus: tua omnia ſunt, quæ noſtra. Omnia ex tua fac libidine, fruere tuis legibus: ſingula tuo nutui parebunt, uerbis pro armis utere. Age igitur, rex potentiſsime, qui in hunc diem alios uincere ſolitus es, nunc tu te uince: animum offenſum reprime, iram contine, qua forte contra nos ſeuerior eſſe conſtitueras. Nulla re propius immortalitati accedere potes, Deo'que eſſe ſimillimus, quàm parcere humilibus, & miſericordiam petentibus impartiri. Poſt hæc conſul & Romanus ſenatus ad genua Athilæ lachrymabundi accidunt. Quibus Athila aſſurgere, bono'que animo eſſe iuſsis, ueniam pacem'que ſe daturum, ac eos in fidem, ſocietatem & amicitiam recepturum affirmat. Accepta igitur conditione tributi à populo Romano deinceps Athilæ quotannis pendendi, Leo pontifex omnia quæ petiuit, uoluit'que, liberaliter ab eo impetrauit. Dimiſsis Pontifice & Romanis ſenatoribus, duces qui ſub eo militabant, interrogauère Athilam: Cuius rei cauſa, præter ſolitum, tam facilis & indulgens erga Romanos fuiſſet: atque lenibus illorum motus lachrymis ac precibus, tam certam è manibus emiſiſſet uictoriam, totius'que Europæ imperium, in omnibus rebus Pontificis conſentiens uoluntati? Quibus Athila reſpondit: Ita factum & conueniſſe, & oportuiſſe. Satis eſſe, ſupplices ad ſe ueniſſe, pedibus ſuis totius mundi dominos proſtratos: Romam, quæ uniuerſo orbi olim imperitabat, ſe uictam fateri, ſuo nunc ſubditā imperio: tributum Romanos imperatum ſponte ſuſcepiſſe, omniaq; iuſſa facturos. Quod uerò omnium maximum eſſet, ſe ſupra caput Leonis, qui ad eum uenerat, uidiſſe hominem habitu auguſtiore, ueneranda canicie, ſtricto enſe aſsiſtentem: ſibiq;, ni illius uotis parêret, mortem minitantem. Hinc militum iocoſum dictum uulgo iactabatur: Athilam plus timere ferarum immanium ſola nomina, quàm exercitum armatum: qui in Gallia contra Lupum, in Italia uerò aduerſus Leonem, ſuo non uſus fuiſſet imperio.

Oratio Leonis pontificis ad Athilam supplex.

Caput XVI.

AThila Rauennam reuerſus, Ioannem archipræſulem in uincula conijcit: acceptisq; ab eo ac à ciuibus Rauennatibus ſexaginta marcarū auri millibus, ipſum & eos qui Arriana infecti erant hæreſi trucidari iubet: ſiue quod Leo pontifex id ab eo impetrauerit: ſiue potius, quod aliquid eo abſente ſiniſtri contra ipſum moliti fuerint. Poſt hæc conuocatis exercitus ſui regibus ac ducibus, breuiter enumerat, quę bella ipſorū uirtute confecerit: quàm potentes reges, populos, urbes, oppida ditionis ſuæ fecerit: quibus laborib. ac periculis, ut illis gloriā immortalē páreret, ſępe

Verba Athilæ ad duces sui exercitus, quum reuerti uellet in Hungariam ex Italia.

ſe commi-

ſe commiſerit. Nunc ſe in animum induxiſſe, omnes mortales eò laborare, ut ultra perennem gloriam, quieti etiam corporis non diu ſpirantis, quantum liceret, poſt duros diuturnosq́ꝫ labores bene conſultum eſſe uelint. Proinde ſi nomen laudemq́ꝫ à ſe eis hactenus partam, ſatis ſibi ducerent: ſe conſtituiſſe in Hungariam, deſtinatam ſuæ & ipſorum quietis ſedem, poſt tanti temporis moram & labores reuerti: ſatis iam opum, ſatis triumphi gloriaq́ꝫ, ſatis ornamenti apud omnes gentes eſſe partum. Decere quietem laborum comitem eſſe, hisq́ꝫ illam ſuccedere, poſteaquam omnia cum ſumma laude peregerint. Omnes homines exanclatis laboribus ocium amplecti ſolitos, præmium ſcilicet curarum, ſollicitudinum, ac inquietudinum anteactarum. Comprobato à ducibus conſilio, Athila in Pannoniam redire properat. Valentiniano imperatori, cuius ſuprà meminimus, ſoror erat Honoria. Quæ clam fratre, miſſo nuncio Athilam orat, ut ſi id non dedignaretur matrimonium, ſe duceret uxorem. Quæ, ſi ei uideretur, aut rediret, aut ad Valentinianum fratrem mitteret Legatum, ſuum connubium Athilæ depoſcentem. Italiæ fines rex iam exceſſerat, quum nuncius ad eum peruenit. Licet autem gratum ei erat de tam honeſto inſignis pudicitiæ ac nobilitatis feminæ matrimonio, delatum ad ſe nuncium: maximi tamen tum laboris eſſe, tum etiam dedecoris arbitratus eſt, exercitum ſuum iam ab Italia amotum, & tot itineribus laſſum, & qui Pannoniæ iam propior eſſet quàm Italiæ, unius mulierculæ amore reducere. Itaque miſſo Legato ad Valentinianum, Honoriam ſororem cum Imperij parte ſibi depoſcit: quod ni faceret, reuerſurum ſe mox ad Italiam, & illum uniuerſo imperio priuaturum, ſororisq́ue ui potiturum minatur. Dimiſſo nuncio, ipſemet in Pannoniam regreditur. Dum Sicambriæ in regia ſua uitam degeret, etſi (ut ſuprà dictum eſt) ocium agere, poſt tot bella ex animi ſui ſententia iam confecta, ſtatuerat: non facilè tamen fit, ut animus ad aliquid ſemper agendum natus, bello inſtructus, magnarum rerum cupidus, quieſcere poſsit. Non contentus igitur parta tot iam rebus geſtis gloria, contra id quod prius militibus approbantibus decreuerat, cogitabat dies ac noctes, ut deuicta iam Europa, uires ſuas in Aſiam, Aſſyriam, Aegyptum conuerteret: arbitratus parum laudis imperijq́ue à ſe quæſitum, niſi illæ quoque orbis regiones fortitudinem & arma eius experirentur, eiq́ꝫ parêrent. Tradit Iornandis, Athilam per id tempus miſiſſe Legatos ad Martianum Orientis imperatorem, qui dicerent, ni Theodoſij præceſſoris promiſſa ſibi ſeruaret, ſe illius imperium uaſtaturum. Hoc autem Athilam eo animo feciſſe dicit, ne Traſimundus Viſigothorum rex conatus ipſius præſcire poſſet. Nam paulo poſt Alanos populos, quos trans Ligerim flumen ſub Vuiſſegothorum imperio habitaſſe teſtatur, Athila ſubitò inuaſiſſet: quem Tranſimundus nihilo ſecius præueniens, iuſto prælio deuictum coegiſſet in Pannoniam turpiter refugere. Regem Athilam in Galliam ſecundò reuertiſſe, & cladem à Traſimundo accepiſſe, non ſatis memini me apud alios comperiſſe: reuera neq́ꝫ Chronico, neq́ꝫ alijs autoribus, alioqui reticentibus tam longam eius profectionem, & dedecus acceptum, ſi quid certi de eo conſtitiſſet. Dum igitur animo, ut dictum eſt, fluctuaret, impotentia amoris uictus, non expectato Valentiniani reſponſo de Honorię connubio, filiam regis Bactrianorum Mycoltham nomine uxorem ducit, uirginẽ omnibus corporis dotibus illuſtrem, cunctisq́ꝫ alijs feminis pulchriorem: in cuius nuptijs regali apparatu celebratis, quũ ſolito largius ſe uino ingurgitaſſet, nocte inſequenti illam comprimens, uenereis rebus plus æquo dat operam. Quibus utriſq́ꝫ, uino ſcilicet & uenere immodica, etiã adoleſcentibus periculoſis, nedum ſeni, quum ſanguis in uniuerſo corpore efferbuiſſet, naris profluuio, dum altiore tenetur ſomno, ſuffocatur: anno Domini (ut Chronicon teſtatur Hungaricũ) quadringenteſimo quadrageſimo quinto: non, ut Euſebius ac Sigebertus tradunt, hic quadringenteſimo quinquageſimo quinto, ille quinquageſimo quarto. Mycoltha ſanguinis in ſinum ſuum profluentis

Valentiniani imperatoris ſoror Honoria.

calore experrecta, maritum attrectare, excitare uc cœpit. Cuius corpus quum exangue frigidūq; tactu ſenſiſſet, ac nihil in eo ſpiritus ineſſe, inopinato malo territa, eos qui ad fores cubiculi accubabāt, magno eiulatu acclamat. Qui excitati reginę clamore, facibusq; incenſis, ædes Athilæ interiores ingreſsi, illum animā cū ſanguine iamdudum efflaſſe cōperiunt. Fit mox clamor omniū, ululatus ad cœlum uſq; tollitur. Sicambria tota lamentis excitatur, quiſq; tanti regis mortem magno ſingultu deflentes. Fama de eius morte per totam Hungariam breui diuulgata: lugubrem quiſque induit ueſtem: mœroreq; ita omnia complentur loca, ut diu ab omnibus lætitiæ ſignis fuerit temperatum. Factis igitur more Hunnico iuſtis: ludisq; Circenſium more equeſtribus circa cadauer celebratis, atque cantu funebri qui laudes & res regis geſtas continebat ſoleuniter decantato, tandem Athila regali apparatu ſepelitur in maiorum ſuorum ſepulchro, in ualle Keazo, prope lapideam columnam: ubi Keme, Keuue, Cadica & Bela, ut ſuprà memoratum eſt, fuerant tumulati. Nocte illa qua Athila extinctus fuerar, Martianus imperator Conſtantinopolitanus, uidiſſe dicitur in ſomnis, arcum Athilæ fractum eſſe. Memorant, Athilam eo die natum fuiſſe, quo C. Iulium Cæſarem: & Idibus Martijs mortuum, quibus ille in Capitolio tribus ac uiginti confoſſus erat uulneribus. Vixit autem, ut noſtra tradunt Chronica, centum & uiginti quatuor annos. Sabellicus dicit, eum mortuum Anno ætatis quinquageſimoſexto: quod non uidetur eſſe ueriſimile. nam ſatis conſtat, Athilam inter alios Hunnorum duces unum fuiſſe ea tempeſtate, qua Hunni expulerunt Gotthos è ſedibus ſuis, & poſtea ingreſsi ſunt Hungariam. Non abſurdum autem eſt creditu, eum id quoque temporis ætatem egiſſe uirilem: qui ſcilicet è tot millibus hominum à gentibus ad bellum natis, ob animi conſilium, rei bellicæ peritiam, & corporis uigorem, in numerum aliorum ducum fuerit delectus. Ingreſsi autem fuerunt Hungari Pannoniam, ut ſuprà memoratum eſt, Anno à nato Chriſto, trecenteſimo ſeptuageſimo tertio: post quem annum electus fuit in regem Athila, uigeſimooctauo anno, qui erat Annus Domini quadringenteſimusprimus: à quo regnauit quadraginta quatuor annos. Si Athila, ſecundum Sabellicum, anno ætatis ſuæ quinquageſimoſexto mortem obijſſet, quum electus fuit in regem, agebat annum duodecimum: quod uix eſt rationi conſonum. Nam non facilè à populo bellicoſo; ac multis rebus geſtis tunc quoque claro, rex impubis, & non modò rerum publicarum, ſed nc ſuarum quoque priuatarum adminiſtrandarum peritus, maximè in initio regni armis acquirendi, & ſtrepitu bellorum fuiſſet admiſſus. Secundum igitur ſupputationem prædictam, quæ ueritati magis eſt conformis, dum creatus fuerat Athila in regem, ſeptuageſimumſecundum agebat ætatis annum. Hinc ergo liquet, eum eo temporis quo Hunni Scythia egreſsi fuère, natum fuiſſe quinquageſimumſecundum annum. Quæ omnia ſi in numerum redigas, Athilam uixiſſe comperies centum & uigintiquatuor: non, ut Sabellicus tradit, quinquagintaſex annos. Præterea tam Euſebius quàm Sigibertus in ſuis Chronicis concordant, ab Hunnis profligatos eſſe Gotthos; & Hunnicum imperium incœptum eſſe Anno nati Domini trecenteſimo octuageſimo: mortuum autem Athilam quadringenteſimo quinquageſimoquarto. Quorum temporum annos ſi contuleris, cognoſces Athilæ uitam fuiſſe ſeptuagintaquatuor annorum: etiamſi tum fuiſſet natus, quum Hunni Gotthos regno priuarant. Sic Sabellicus conuinci etiam horum duorum teſtimonio poteſt. Quod autem tot annos exegiſſe traditum ſit, id nihil mirum uideri poteſt. Nam inter multos, quos nunc conſultò prætereo, etiam Emenricus Viſigotthorum rex, de quo in initio Operis mentionem feci, tantundem ferè annorum tranſegit. Præterea parcius mirabimur annorum uitæ Athilæ multitudinem, ſi in animum induxerimus, Hunnos quoque anni tempus potuiſſe breuiori ſpacio computare, ſicu-

De ætate Athilæ, error Sabellici.

373.

Anni uitæ Athilæ.

ti Arcades trium, Chares & Acarnanes ſex, Ægyptij in initio quatuor menſium habuerunt annum. Aut, quod Athila ob naturæ fortitudinem, bonamq́ corporis temperaturam, tantum annorum ſolarium, ut alij, facilè conficere potuerit.

Prodigia, quæ mortem Athilæ præceſſerunt.

Plurima mortem eius prodigia præſignauêre. Nuptiali eius die, equus quo in prælijs & optimo & ſibi fidiſsimo utebatur, nullo ſigno præcedentis morbi apparente, ſubitò eſt mortuus. Mycoltha etiam ſponſa ingreſſura cubiculum, tam fortiter pedem dextrum limini impegit, ut ex dolore nimio aliquandiu deſidere fuerit coacta. Cometes ante eius mortem uiginti circiter noctibus ad ortum ſolis uernum uiſus. Ad hoc, traditur quædam mulier fanatica, equo inuecta, Athilæ redeunti ex Italia in Pannoniam, ſub traiectum Lyci amnis, inter Rhetos & Vindelicos defluentis, ter frementi uoce acclamauiſſe, Retrò Athila.

Capus XVII.

Chaba.

Aladaricus.

MOrtuo rege Athila, duo legitimi, & animo & uirtute nothis filijs præſtantiores (alter Chaba, ex Herriche, Honorij Græcorum imperatoris filia: alter Aladaricus, ex matre Kreinheiltz, filia ducis Bauariæ, geniti) de imperio certabant. Detricus à Verona, qui neptim Athilæ ex ſorore, uxorem duxiſſe dicitur, cuius ſcilicet ſuprà mentionem fecimus, princeps militiæ Athilæ, cum reliquis Germanorum & aliarum exterarum nationum principibus, qui Athilam ſequebantur, Aladarico adhæſerat: utpote ex genere nationis ſuæ Alemannicæ orto. Chaba maiorem Hunnorum partem ſibi fauentem habebat. Hi duo regij iuuenes dominandi libidine perciti, quiſque imperium Hunnicum pro ſe occupare ſtudebat. Comparato igitur utrinque magno exercitu, in campum Sicambricum caſtra poſuere. Vbi acie collata, tanta commiſſa eſt cædes,

Hungarorum clades.

ut Danubij aqua, à Sicambria ad Potentianam uſque urbem, mixta ſanguine defluxiſſe tradatur. Durauit hæc pugna ad quintumdecimum diem: nec finis eius antè fuit, quàm maior pars externorum militum ab Hunnis trucidata fuerit. Aladaricus in prælio cecidit. Victor primùm Chaba: poſtremò Detrici Veronenſis arte uictus, cum ſexaginta ſuis fratribus, nothis Athilæ, ac uigintiquinque millibus Hunnorum, qui ex clade adhuc ſupererant, in Græciam ad Honorium imperatorem, auunculum ſuum, confugit. Apud quem tredecim annos commoratus, derelicta ea regni parte, quæ ex materna hæreditate eum attingebat, in Scythiam itinere unius ferè anni reuerſus eſt. Nondum Bendegicz auus ipſius paternus, uita (ut Chronicon tradit, penes quod fides ſit) defunctus erat. Cuius, extremo iam ſenio confecti, conſilio, duxit uxorem ex gente Coroſmanorum, Scythiæ uicina, ortam. Ex qua duos ſuſcepit

Edemen & Ed Chabæ filij.

filios, Edemen & Ed. Qui memor fertilitatis regni Hungariæ, ſæpe filios admonebat, ut dum per ætatem liceret, Hungariam repeterent. Cuius admonitionem poſteri eorum poſtea obſeruarunt. nam à morte Athilæ, poſt annum circiter trecenteſimum, Hunni ex Scythia magno exercitu reuerſi, Hungariam ſecundò occupauêre. Is Chaba non ita diu in Scythia uiuens, fato conceſsit. Non deſunt autores, qui à Chronico diſſentientes, de Hunnico poſt Athilæ mortem in Pannonia imperio, uſque ad Mauricij imperatoris ferè tempora, meminerint. Non tamen eſt inſtituti noſtri, hiſtoriam ultra Athilæ mortem in præſentia producere: quam ſequentem, his qui me plus & ocij & uirium habent, relinquo deſcribendam.

Capus XVIII.

POſt pugnam in agro Sicambrico commiſſam, præter exercitum Chabæ, qui in Græciam erat profectus, tria millia Hunnorum cædem elapſa, in campo Czegled, ubi nunc oppidum eſt eius nominis, conſedêre. Hi metuentes Detrici & aliorum Germanorum potentiam, in eam Daciæ partem quæ noſtra hac tempeſtate

peſtate Tranſſyluania, ſiue Septem caſtra (à ſeptem ducibus Hunnicis, qui in ſecundo ingreſſu Hunnorum in Pannoniam, caſtra ſua eò loci fixerant) denominantur, celeri itinere appulere. Qui ut facilius perſuaderent ſe non eſſe Hunnorum reliquias, mutato agnomine Hunnico, ſe Siculos denominarunt. Hic populus etiam nunc à noſtris putantur uetuſtiores eſſe Hunnorum, qui in Hungaria remanſerint. Sunt in eum hi aucti iam numerum, ut dum bellum eis ingruat, facilè ad quinquaginta & amplius armatorum hominum millia conſcribere, in campum'que educere poſsint. Grauatim patiuntur ſuam familiam, domum'que, externæ nationis miſceri connubio: moribus, ritibus ac legibus aliorum Hungarorū ſunt longè diſsimiles. Ad explicandam animi ſui ſententiam ac uoluntatem quotidianam, præter uſum papyri & atramenti, aut characteris aliarum linguarum, notas quaſdam bacillis ligneis incidunt, aliquid inter ſe ſignificantes: quibus ita inciſis, apud amicos ac uicinos uice nuncij, epiſtolæ'ue utuntur. Hi Siculi in hunc diem credunt, Chabam non reuertiſſe in Scythiam, ſed in Græcia peremptum. Cuius rei gratia, in hominem ex aliquo loco remoto nunquam rediturum, hoc utuntur dicterio: Eum tunc reuerſurum, dum Chaba ex Græcia in Hungariam. Volunt ſe omnes haberi ingenuos, utpote qui ſint ueterum Hunnorum reliquiæ. Nec abs re ea uti curant libertatis prærogatiua. neminem enim patiuntur inter ſe libertate eſſe ſuperiorem. Minimus eorum eam habet inter eos immunitatem, quam maximus. Sunt diuiſi in comitatus, Czik, Gyrgyo, Kyſdy, Orbay, & alios aliquot: quos ipſi regiones, uel potius ſedes uocant. In quibus, ex his qui ſunt uetuſtioris familiæ, ditiores ac potentiores, conſtituunt ſibi capitaneos ſiue patronos, quos lingua ſua Loſyſekel uocant. hos obſeruant, uerentur, atque colunt. Si quid contra eos excitatum fuerit hoſtile, horum ſigna ſequūtur. Hi poteſtatem ſummam habent eos iudicandi, conuocandi, & de ſumma totius rei cum eis unà decernendi. Tributum nemini nec regi nec alijs pendunt, præterquam quòd, quum rex coronatur Hungariæ, aut uxorem ducit, aut naſcitur ei filius, uiritim ſingulos conferunt regi boues. Verùm id quoque non ſine magna difficultate plerunque faciunt: quod mea ætate, non ſine patris mei incommodo, euênit. Nam quum Paulus Thomoreus iuſſu Vladislai regis, ſub tempore natiuitatis Ludouici filij, ad hos boues Siculos ſtigmate notandos (cauterio enim boues regi donati, inuruntur) cum aliquanto militum numero miſſus fuiſſet, atque in eius auxilium ſedecim equites Stephanus Olahus pater meus miſiſſet, Paulus ipſe repetens boues regi pro more gentis debitos, quum illi ſe ea in re difficiles præberent, & contra eum tenderent, coactus eſt cum illis manum conſerere. Qui, fortioribus multitudine Siculis, cum ſuis copijs, quas ad numerum quingentorum & ultra equitum habebat, uictus, proſtratus'que, uiginti ſauciatus fuit (ſi ſatis memini) uulneribus. Quo in conflictu multi ſuorum militum fuerunt occiſi: maior pars rebus ſpoliati, ægrè domum recurrerunt: inter quos patris etiam mei equites tres occubuêre, reliquis ſemilaceris redeuntibus. Pœna hac in ſuos delinquentes utuntur. Quum quempiam eorum contra Rempublicam bonum'que commune aliquid perpetraſſe, aut contra libertatem, quam ultra res omnes mortalium meritò æſtimant, clam moliri ſenſerint: aut ad edictum eorum publicum contra hoſtes non aſſurgere, comparere'que uiderint: direptis ipſius facultatibus ac rebus, domum funditùs demoliuntur. Et ſi eius copiam habere poſſunt, occidunt. Parent, poſt regem, nemini quàm Vayuuodæ Tranſſyluano: quem rex Comitem eorum, dum hanc Vayuuodatus confert aut mutat præfecturam, ſemper creat. Verùm huic quoque ſæpe ſunt inobedientes. Superioribus annis, quum dicto Ioannis à Zapolya (tunc comitis Scepuſienſis, & Vayuuodæ Tranſſyluani, ac Siculorum comitis: nunc uerò, regis) minimè parêrent, coactus eſt contra illos exercitum comparare, arma ſumere, ui eos perſequi. Hic uiriliter ante aciem exercitus ſui, aliquot ſaltem ſuorum ſtipatus, omnibus inſpectantibus

Siculorum in Tranſſyluania mores.

Siculi quæ pœna in ſuos inobedientes utantur.

m 2 præcur-

præcurrens, cum eis conflixit: ac eos profligatos, dicto audientes eſſe coegit. Ita hac quoque tempeſtate Siculi, ueterum morum ac libertatum Scythicarum necdum ſunt obliti.

Hactenus Nicolai Olahi Athila: ſequitur Bonfinius.

¶ SED ut ad rem noſtram redeamus, poſt Atilæ mortem facta diſſenſione, Valamir & Theodemir Oſtrogotharum, & Ardericus Gepidarum reges, primi ab Vnnorum regno deficiunt, ſeque in libertatem uindicant. Id ipſum Marcomanni, Heruli, Turingi & Quadi factitant: neque poſt Atilam, in Ernaci & Durichi, Atilæ filiorum, ſeruitutem recidere patiuntur. quare in Oſtrogothas ac Gepidas, Vnnorum principes arma ſumũt. Ernacus in Gepidas cum triginta milibus hominum profectus, primo congreſſu ab Arderico ſuperatur, & cæditur. Durichus a Valamire & Theodemire fuſus ac fugatus, cum Vnnis in Scythiam ſe recipere cogitur. Poſthac in Oſtrogothas Vnni arma ultra ſumere formidarunt. Gepidæ, ut Iordanis auctor eſt, triginta ferè Vnnorum milia trucidarunt. Ellacum Atilæ filium, fortiſſimè pugnantem, interfecêre: reliquos eius fratres, iuxta littus Pontici maris, ubi Gothi conſedere, fugarunt. Variæ gentes hoc bello libertatem nactæ, in prouincias populi Romani uenientes, gratiſsimo animo a Martiano ſuſceptæ ſunt, diſtributaſque ſibi ſedes acceperunt. Gepidæ fugatis Vnnis, ueluti iure belli totam Daciam ſibi uendicarunt. Nil aliud a Romano imperio, præter pacem annuaque ſolennia, ut ſtrenui uiri, amica pactione poſtularunt: quod Imperator lubenter annuit. Oſtrogothæ ſedes a Romano imperio petiere, Pannoniamque impetrarunt. Sarmatæ & Cemandri, ac ex Vnnis quidam, in parte Illyrici, iuxta maritimam urbem ſedes inuenere: ex quo genere Bilina dux Pentapolitanus, eiusque frater Froila, Beſſaque patricius promanarunt. Scyri, Sedagarij, cæterique Alani, Scythiam minorem & inferiorem Myſiam acceperunt. Rugi, & nonnullæ nationes, Byzim & Arcadiapolim incolendam petiere. Ernacus, iunior Atilæ filius, cum ſuis in extrema minori Scythia ſedem delegit. Eumedzur & Vultizintur, eius conſanguinei, ripenſi Dacia potiti. Pars etiam Vnnorum, in Macedoniam & Græciam diuerterunt, qui Sacromantiſij & Foſſatiſij dicuntur. Minores uero Gothi, populus quidem immenſus, Vufila duce, pontifice ſuo, in Myſia regionem Neapolitanam, ad radices Hæmi montis, incoluere. Gothi igitur, qui in Pannonia conſedere, regnante Valamire, in partes treis diuiſi ſunt, ueluti tres fratres uno conſenſu imperabant. Valamir inter Scarmurgam & Aquam nigram amnes, Thindimer præter lacum Pelſodis, Vidimer inter utroſque quieuit. Defuncto Atila, quid ſucceſſerit, Vngarici aliter Annales referunt: duos eius filios, imperio maturos, præ cæteris ſuperfuiſſe. Germanos, quibus Thetricus Veronenſis præerat, atque Vnnos, facta ſeditione, diuerſa ſenſiſſe. Alios Chabam, ex Honorij imperatoris gnata genitum, Aladarium alios, ex illuſtri Germanorum proſapia genitum, poſtulaſſe. Thetricus cum Vnnis paucis, Aladario fauebat, quando Germano ille ſanguine natus erat, ratus Vnnorũ inteſtina diſcordia eorum imperium facilè ruiturũ. unde ingens orta ſeditio. Vnnorũ pars cum Germanis, cũ alijs gentibus alij ſentiunt. Tantũ utrinque prælium cõmittitur, & tam dirum & acre, ut uix diebus quindecim ſit ab inteſtina clade ceſſatum. Cruorem gentium in Danubium riuos egiſſe perhibent. In hac pugna ſemper pars Chabæ ſuperior habita, Thetrici tandem arte proteritur. Chaba cum ſexaginta fratribus natu minoribus, ac Vnnorum quindecim milibus, qui è bello ſuperfuerãt, in Græciam aufugiſſe fertur: ubi honorificè exceptus, annos tredecim egit. Deinde patriæ haud immemor, unius anni itinere interiorem Scythiam repetijſſe, & auum adhuc uiuũ inueniſſe dicitur. quod omnino uidetur incredibile. Eius cõſilio uxorem quoque, de Coroſmaua, uicina Scythiæ gente, duxiſſe: ex eaque Edemen & Eden filios habuiſſe. Quoad uixerit, de repetenda ſemper Pannonia monuiſſe gnatos, & Pannoniæ ac Sicambriæ nomen ad nouiſsimum uſque diem ore agitaſſe. Neque, ut tempeſtate noſtra uidemus, Vnni Pannonijs fuere penitus exacti. nam qui captiui è cæde ſuperfuerant, quum prope Germa-

nos, qui-

nos, quibus erant infenſi, commodè habitare non poſſent, in poſteriorem Daciæ oram, quam Tranſſyluaniam dicimus, ſeceſſere. Secq́ Siculos, mutata T in C literam, appellarunt: quoniam Vnnorum nomen, omnibus tunc finitimis gentibus nimis infenſum eſſe intelligebant. Hi adhuc ſua matrimonia externis non communicant, ne proprium ſanguinem inficiant. Seueriores adhuc mores retinent, multumque à cæteris Vngaris differunt. Literas Scythicas habent, quas non in papyro ſcribunt, ſed breuiſsimo ligno excidunt, paucis notis multa ſenſa comprehendunt. Barbari incedũt, & auſteri: abundant pecoribus, & ex agricultura ac paſtura uictum trahunt. Seruitutis impatientiſsimi: quippe qui uſque adeò libertatem colunt, ut mori quàm tributa ſoluere malint. Vngariæ regibus nunquam ſtipendia pendere uoluerunt: necq́, ut id facerent, ulla ui cogi potuere. Noſtra uerò tempeſtate precibus tantùm, ac regis gratia adacti ſunt, ut diuo Matthiæ quibuſdam temporibus domeſticatim bouem ſoluant. Quinetiam (ut aiunt) quum Vnnos, quos deinde Vngaros appellauimus, Pãnonias repetere accepiſſent, habito delectu, eis in Ruteniam, quam Roxiam nũc dicimus, à Roxolanis olim habitatam, occurrêre. Iuncto in Pannonias agmine rediere, ut in ſequentibus latius oſtendemus. Hi Chabam in Græcia interiiſſe reputarunt. unde orta prouerbialis oratio, adhuc per Vngarorum ora uagatur: Tunc redeas, quum Chaba è Gæcia reuertetur. Chaba igitur in Scythiam reuerſus; quia ex matre Græca natus erat, & uxorem peregrinam acceperat, Scythis contemptui haberi cœpit, quandoquidem ſuum ſanguinem infeciſſe uidebatur. Aladarius & Germani, cum paucis Vnnis, cęteriſq́ reliquijs exercitus Athilæ, in Pannonia remanſere. Aladarium cum Thetrico in ea ſeditione cæſos fuiſſe credunt. Proinde uariarũ gentium in Vngaria remanſere populi, qui uſq; ad Vnnorum reditum, ſub Oſtrogothis maxima ex parte fuere. Atq; idcirco factum eſt, ut Germanos Vngaris paſsim admixtos, adhuc Daciam & utranq; Pannoniam incolere uideamus. Quia defuncto hîc Atila, utriq; populi ex Aladario & Thetrico principe remanſere. Sed neſcio quo fato datũ erat, ut defuncto Atila, ac fracto Dei flagello, & extincto acerrimo hoſte Romanorũ, adhuc eius reliquiæ Italiam iterum & infeſtare & perdomare perrexerint. Scilicet armis dũtaxat Scythicis, imperij Romani faſtus ſemper proterendus erat. Adhuc mortuus Atila Italiam infectatur. Heruli nanq; & Turingi, exercitus Athilæ reliquiæ, qui ſuperatis & fugatis Vnnis, ad Danubij oſtia conſedere, poſt Atilæ mortem anno ferè uigeſimo, Odoacre duce, imperante Auguſtulo, Italiam adoriuntur. Aquileia ad læuã relicta, in Tauriſinos, Vicentinosq́, ac inde in Brixianos flexerunt. Odoacer Oreſtem patricium apud Ticinum ſuperauit, ſuperatumq́ interfecit. Auguſtulum eius filium, imperio eiectum, ad Lucullanũ Campaniæ oppidum relegauit: ubi depoſito paludamento, priuatã uitam egit. Romanũ igitur imperiũ, quod ab Auguſto ſumpſit initiũ, ab Auguſtulo exitium accepit. Interfecto patricio, Romã cõuerſum Odoacrem, prodeuntes obuiam Romani fauſtis acclamationibus admiſerunt, & cum triumphali pompa in Capitolium duxere. Qui pacata mox Italia, tredecim annis cum ſumma tranquillitate regnauit, tertiam agrorum partem ſibi ſuiſq́ diuiſit. Nec ſoli quidem patrij regnũ aſpernatus eſt. nam quũ Feltheus Rugorum rex, qui & Fena dictus eſt (Rugi enim ulteriorem Danubij ripam in Germania tenuere) Herulos, qui domi remanſerant, infeſtaret, ac proprijs ſedibus eijcere niteretur, ualidiſsimas habito delectu copias aduerſus eum comparauit: ſuperatoq́ Danubio, cũ Feltheo cõflixit, regem interfecit, Rugos ad internecionem penè deleuit: eorum prouinciam, ne amplius habitari poſſet, totam ferro igniq́ uaſtauit. His prælijs ab Odoacre Romanorũ rege parta uictoria, futuræ Italis calamitatis præbuit initium. Siquidem Longobardi, tunc primùm populi Romani prouincijs noti, Rugilandiam, habitatoribus uacuam, Codaoro rege occuparũt, quam ad Andoini regis uſq; tempora, annis circiter uiginti, tenuere. Poſt Atilæ obitum (ut rẽ aliquanto altius repetamus) Oſtrogothę, uariæq́ illius exercitus reliquię, Pannonias incoluerũt. Apud hos Valamir cum Thindimere & Vadimere fratribus, ut

paulo ſuprà dictũ eſt, ſat quietè regnauit. Annua à Martiano principe dona, ut icta fœdera ſeruaret, loco ſtrenæ accipere ſolebat. Quæ quum per contemptum intercipi conſpicaretur, unà cum fratrib. furore percitus, coacto exercitu, in Illyricum erumpit, omnia miſcet ac populatur. Martianũ facti pœnitet, eius enim ac ſuperioris anni promiſſa dona mittit: futuri uerò temporis aſſeueranter ſe quotannis cætera miſſurum recepit: paciſq́; obſidem, Theodoricum Thindimeris filium, è concubina Erelina natum, ac optimæ indolis infantem, accepit. Qui Conſtantinopolim ductus, aliquanto natu grandior factus, Leonis imperatoris gratiam promeruit. Hinc inter Oſtrogothas ac Romanos cõcordia firmior effecta. Sed Gothi, quũ uirtutem ſuam ocio deliteſcere grauiter ferrent, uireſq́; ſuas oſtentare perciperẽt, expeditionem aliquam ſumere decernũt. Primùm contra Sagadas, qui ulteriorem Pannoniam poſſidebant, arma capiunt. Quod ubi Duizia rex Vnnorũ & Atilæ filius intellexit, coactis paucis quos habebat Vnnis, Vltingures, Angiſtros, Bittugures, Bardores ſecum in belli ſocietatẽ accepit. ad Baſsianam Pannoniæ ciuitatem caſtra mouit, eam obſidet, ac populatur agrum. Quod ubi Gothi cõpertum habuere, dimiſſa in Sagadas expeditione, aduerſus Vnnos ſeſe cõuertunt: quos nõ modò fuderunt, ſed fuſos è ſedib. ſuis eiecerunt: & qui remanſerãt, adhuc Gothica arma formidant. Quieſcentib. Vnnis, inter Gothos & Sueuos bellum obrepit. Hunimundus Sueuorum dux, dum ad populandam Dalmatiam erumpit, iterq́; facit, Gothorum armenta in campis errantia abigit: quando Sueui à Dalmatis & Pannonijs haud procul abſunt. Id ægrè tulere Gothi. Quare Sueuis redeũtibus, Thindimere duce, ad lacum Pelſodis cum magno præſidio inſidias collocant: non tam huius prædæ dolore, quàm maioris licentiæ metu ducti, intempeſta nocte præter lacum adoriuntur. qui inopinato prælio conſternati, haud multum obſtitere: in ea pugna Hunimũdus rex captus, uictiq́; Sueui: quibus omnibus, in primiſq́; regi data uenia: eiuſq́; filius à Thindimere adoptatus, paulo pòſt in Sueuiam cum ſuis honorificè dimiſſus eſt. At ille accepti beneficij immemor, non multo pòſt tempore Scyros, qui ſupra Danubium tunc fortè conſederant, & cum Gothis quietè uerſabantur, ſuſcitauit in Gothos. Illi autem ex compoſito hos adorti, non tam metu quàm admiratione perculere: ſiquidem haud mediocrem ſibi cum eis conſuetudinem intercedere Gothi nouerant: acerrimam inter ſe pugnam conſerunt. Scyri tandem ab his ad internecionem uſque cæſi. E Gothis Valamir equo excuſſus, hoſtili manu occubuit. Pœnæ à Scyris cumulatè ſunt exactæ. Hunimundus & Alaricus, Sueuorum principes, iidem uicti, & Sarmatarum auxilio freti, in Oſtrogothas iterũ arma ſumunt. Quin & Beuca & Babais, Sarmatarum reges, ſecum Scyrorum reliquias, & Gepidarũ Rugorumq́; primates, uariaſq́; gentes, in auxilium Sueuorum corrogarunt, ad Baliam Pannoniæ amnem caſtra collocarunt. His infeſti occurrére Gothi: qui ubi in hoſtium cõſpectum uenere, educta acie manus conſerunt. Tantum ſanguinis hauriunt, ut per campos cruoris riui agerentur: hoſtium innumera multitudo deſiderata eſt. Thindimer cæſis hoſtibus elatus, ac fratris mortẽ, Gothorumq́; iniurias ultus, in ſedes ſuas ſe recepit. Nec multo quidem pòſt tempore, is non ſat ſibi à Sueuis pœnarum exolutum eſſe ratus, quum Danubius glacie conſtitiſſet, magnum in Sueuos traiecit exercitum, à tergo eos ex improuiſo aggreditur. Quando Sueui ab Oriente Bauaros, ab Occaſu Francos, à Meridie Burgundiones, à Septentrione Turingos habent, qui unà cũ Alemannis, qui ingentes Alpes accolunt, cum Sueuis planè conſenſerant. Gothi Sueuiam, finitimaſq́; prouincias diripiunt pariter, & incendunt, hoſtes omnes proterunt: aſportataq́; ingenti præda, in Pannonias redeunt. Quum uictor ac diues è Germania Thindimer rediſſet, paucis pòſt diebus Theodoricum filium honorificẽtiſsimè ab imperatore Leone remiſſum, lætiſsimo animo recepit. Theodoricus, ne tanto patre indignus uideretur, annos iam natus duodeuiginti, ſex millia uirorum clàm ſibi comparat: ſuperato Danubio, Babaim Sarmatarũ regem clandeſtino impetu adoritur: qui interfecto Camundo Romanorum duce, imperioſiſsimè dominabatur. conſter-

natum

natum prædmore regem c[illegible]truncat: reg[illegible]am, liberos, uxorem & fortunas capit, cætera diripit & incendit. Mox anteq[illegible]am Sar[illegible] ſeſe compararet, opima ad patrem ſpolia retulit. Singidauam urbem à S[illegible] occupa[illegible]am, in ditionem recepit: quam nec Romanis quidem reſtituit, ſed ſibi ipſe uendicauit. Quum Gothis finitimorũ ſpolia defuiſſent, quando eos longè lateq; diripuerant, cætera quoque bona quæ uitæ ſunt uſui, deeſſe uidebantur, quare pace [illegible]habere ab eo cœpere. Thindimerem exorabant, noua ac utilia bella diſquireret: C[illegible]is ocium neq; commodum, neq; ſalutare futurum. Tunc Thindimer Vindimerem fratrem acceſſi iubet, quæ fieri oporteat enarrat. Illud cum eo decernit, ne gens Gothica bellicoſiſsima, frequẽs & fortunata ocio contabeſcat, ac fame laboret, relicto ibi præſide emigrandum eſſe: & quũ præcipua in orbe imperia duo ſuperſint, utri alterũ contingat, miſſa ſorte definire iubet. Vindimeri Occidentale, Orientale Thindimeri contigit. Arduas expeditiones ſortiti, ſuã uterq; prouinciam curant. Pannonijs præſidem relinquũt. Vindimer quum in Italiam intraſſet, cui Glycerius præerat, immatura morte interceptus eſt. Eiuſdem nominis filium reliquit, cui expeditionem cum bonis & exercitu legauit. At is Glycerij muneribus uictus, relicta mox Italia, in Gallias contendit, quæ ab infeſtis circum gentibus miſcebantur. Quod ut lubentius faceret, Viſigotharum, qui cognati erant, ratio hortabatur. Poſtquam in Gallias peruentum eſt, Oſtrogotharũ exercitus cum Viſigothis, ui ſanguinis utrinque ſpontè coniungitur, unum (ut ita dicam) corpus faciunt, ut olim fuerant: priſcam redintegrant cõiunctionem, & ita per Hiſpanias Galliasq; regnant, ut parem hoſtem nõ inueniant. Thindimer Illyricum inuaſurus, traiecto Sauo, cũcta longè lateq; diſcurſat, pagos & oppida diripit: Niſam, primam urbem occupat, & incendit. Aradtam & Lariſſam in Theſſalia expugnat, mox Naiſitanam urbem in deditionem accipit: impoſitoq; ibi præſidio, Theſſalonicam petit, quam Alarianus patricius cum magno equitatu tuebatur. Gothorum tamen multitudinem ueritus, maximis hoſtem largitionibus ab eius obſidione diuertit. Icto fœdere, incolenda his loca ſponte diſtribuit: in primisq; Cerras, Peliam, Europam, Mediuuam, Petiuiam, Bereum, & Sium. Gothi inuentis ſedibus, inita pace quieſcut. Thindimer Cerris graui morbo confectus, Theodoricum regni hæredem declarat, à Gothis omnibus exoptatum: ipſe mox ingraueſcente ualetudine, uita exceſsit. Quod ubi Zeno cognouit, gratiſsimo aſcitum regem animo ſuſcepit, inter proceres collocauit: & ut maiore eum afficeret honore, loco filij adoptauit, creauit conſulem: & ut aliqua demũ immortalitate donaret, ei pro palatio equeſtrẽ ſtatuam dicauit: quacunq; cum potuit dignitate exornauit. Theodoricus autem paulo poſt tempore, quamuis omnibus Byzantij honoribus frueretur, tamen cum animo repetebat, Gothos quos in Illyrico dimiſerat, rerum quandoq; inopia laborare, neq; honeſtum ibi uictum poſſe ducere: clariſsimo ſudore potius quàm turpiſsimo ocio uiuere decreuit. Zenonem clàm adit, & exorat, ut quum Italia terrarũ domina in Rugorum & Turingorum ſeruitute uerſetur, ac Odoacrem regem uiliſsimũ patiatur, aſſerendum à fece gentium Romanum ſibi mandet imperium. Id magno utriq; emolumento futurum cenſet: quandoquidem Imperator grauiſsimo Gothicæ gentis imperio leuabitur, Romam à Barbaris uindicabit: quod à maieſtate ſua non erit alienum, ſi è ſententia cœpta ſucceſſerint. Quando filij loco à Zenone adoptatus erat, haud iniquum futurum, ſi beneficio ſuo imperium Romanum, Gothicis ſumptibus uiribusq; recuperatum, Gothorum quoq; regi potiundum permiſerit. Quod ſi aſſequatur, pollicetur ſe ſenatum populumq; Romanum piè ſanctèq; gubernaturum, & precario nomine poſſeſſurum. Imperator ne iuuenem magnanimũ exacerbaret, annuit, donatum honorificè dimittit: ratus fore ſatius, recuperatam Italiam adoptati filij nomine poſsideri, quàm pati ut perpetua fœde gentis ſeruitute prematur. Theodoricus uoti compos, à Zenone dimiſſus, ingentem parat exercitum, curat cætera quæ bello ſunt uſui. Per Syrmium ac loca Pannoniæ uicina, in Noricos iter facit. Venetiam ingreſſus, ad Soncium amnem caſtra locat: ibiq; aliquandiu, ut hominum iu-

mētorumq́ꝫ corpora reficerētur, quieſcit. Interea Odoacer habito delectu, exercitum cōparat, obuiamq́ꝫ progreditur. Gothus cum exercitu in Veronenſem agrum caſtra mouet, cui mox Odoacer occurrit. manus utrinqꝫ conſeritur, acerrimeq́ꝫ pugnatur. Rugi ac Turingi dare terga coacti, palantes funduntur, fugantuŕqꝫ: in fuga ſtrages maxima patratur. Odoacer cum reliqua parte equitatus, paucisq́ꝫ peditibus, Rauennā ſe recepit, ubi regiā ſibi ſedem ipſe ſtatuerat. Theodoricus transmiſſo Pado hoſtem petit: adauctaq́ꝫ audacia, in Italiam penetrat. ad pineta, ad tertiū ab urbe lapidem caſtra ponit. Odoacer inſtructa acie, cum hoſte iterū congredi nō auſus, in urbem ſe recepit, eamq́ꝫ uallo foſſaq́ꝫ muniuit. Improuiſis eruptionibus hoſtem inſeſtat: nocte ſæpius ſtationes adoritur, paucisq́ꝫ cæſis in urbē refugit. Neqꝫ hac quidē arte quicquam proficit, quia uniuerſa regem ac dominum ſibi Theodoricum optabat Italia. Triennio tamen obſidetur, fameq́ꝫ quotidie ac bello uexatur. Per legatos demum ab hoſte ueniam poſtulat: quam ſi impetrarit, ſe Theodoricum in Italici regni ſocietatem admiſſurum, ultro pollicetur. Impetrata uenia, non multo poſt tempore ad cœnā inuitatus occiditur. hic Odoacris fuit exitus. Theodoricus igitur tertio (ut ſuprà dictum eſt) anno, Italiæ regno potitur. Quod ut uariorū regum affinitate ſtabiliret, miſſa legatione, à Ludouico Francorum rege, Andefledam gnato ſuo matrimonio coniugari petijt. Quam ille lubentiſsimè conceſsit: quin & gnatos treis cum ea, ad confirmandi oſtentationem fœderis, Romam miſit. Sed intercidentia ſæpe bella, affinitas iſta dirimere nequiuit, quæ pro regni finibus ſuſcitabantur, antequam ex uxore liberos haberet. Thendigitonē & Oſtrogothonem, quas illegitimo concubitu in Myſia ex amica conceperat, alteram Alarico Viſigotharum regi, Sigiſmundo Burgundionum principi alteram deſponſat. Ex Alarico Amalaricus naſcitur, quem utroqꝫ parente orbatū Theodoricus auus in tutelam accepit. Interea Eutharicum Viterici filium, & Berithimundi Thoriſmundiq́ꝫ nepotem, Amalorū ſtirpe editum, iuuenem non minus corporis quàm animi dotibus excellentem, in Hiſpania comperit: quem uenire iuſſum, Amalaſuentæ filiæ ſuæ coniugauit. Ad propagandum quoqꝫ ſuum ſanguinem, Amalafredam ſororem, & Theodati matrem, qui poſtea in Africa latè regnauit, Thraſamundo Vandalorum regi in uxorem tradidit. Amalabergam inde genitam, Ermanfredo Turingorum regi conſociat. Miſit eodem ferè tempore Petanum præfectum equitum, cum pleriſqꝫ cohortibus in Pannoniam, ut Syrmium Tranſarico Traſiſtilæ filio eriperet: Illyricumq́ꝫ, eiecto Sabiniano magiſtro equitum, qui cum Mundone latrocinijs ibi latè graſſante pugnare ſtatuerat, occuparet. quod utrumqꝫ è ſententia præſtitit. Petanus ſiquidem Tranſarico matrem, Syrmiumqꝫ, & Sabiniano Illyricum, commiſſo feliciter ad Margum oppidum prælio, quod inter Danubiū & Margum amnem ſitum eſt, tunc ademit. Mundo Atillanorum genere natus, dum Gepidarū furorem fugit, traiecto Danubio, & collecta nō mediocri latronum manu, erectaq́ꝫ in Danubij ripa quadam turri, quam Ertam dicunt, per inculta loca longè lateq́ꝫ graſſatur. Hunc igitur Sabiniani bello laborantem, Petza ſubueniens ab hoſte liberauit, & ad gratū Theodorici redegit obſequium. Tanta fuit eo tempore Theodorici ſortuna, ut quamuis regnum propagatis affinitatibus munitum habuiſſet, ſuorum tamen ducum omnis expeditio delegata ſuccederet. Nam quæ in Gallia geſta ſunt, nec minus quidem proſperè, quàm quæ in Pannonia & Illyrico, ſucceſſere. Hibla enim, quem aduerſus Francos miſerat, cæſis hoſtium milibus circiter triginta, clariſsimā inde uictoriam retulit. Mortuo Alarico genero, Burgundionum rege, Amalarico Titidem præfectum militū, tutorem dedit: ſed pupillus Francorum inſidijs irretitus, regnum pariter & uitā amiſit. Nulla in Occidentali plaga gens fuit, quę ad Theodorici nutum, aut amicitiam eius, fœdusq́ꝫ ſpontè non iuerit, aut obſequium ultrò præſtiterit. Siciliam eiusq́ꝫ circumſtantes inſulas ad Dalmatiā ſuo regno adiecit. Quum nouiſsimam iam ſibi diem imminere intelligeret, aduocatis proceribus Gothorū, Athalaricū ex filia Malaſuenta nepotem, nondum duodecimum tunc natum annum, & Eutharico patre orbatum,

Italiæ re-

Italiæ regem declarauit. Ac omnes habita concione precatus eſt, ut creatum regem colerent, & ſenatum populumq́ Romanum uehementer amarent & obſeruarent. Ipſe paucis poſt diebus, Rauennæ, ubi regiam ſibi ſedem ſemper habuerat, diem obijt, nulla graui nota ſugillandus: niſi quod Boetiũ, Latinorum ſane doctiſsimum, ac uirum ſenatorium, ob ſuſpicionem affectatæ libertatis, exilio ante mulctatum, ac poſtliminio reuocatum, prætorioq́ præfectum, una cum Symmacho ſenatore, ſocero ſuo, alijsq́ præſtantibus uiris, ſuperiore anno quàm uita exceſſerat, dum ſibi regnoq́ timet, obtruncari iuſsit. Theodoricus igitur Barbarorũ omnium mitiſsimus, ſe præſtantiſsimũ principem præbuit. Baſilicas multas exædificauit, Octauij Mauſolea inſtaurauit, de more ſpectacula edidit, Tridentum muro cinxit, Italiam ab externo hoſte liberauit. Herulos in extremis Italiæ partibus ad prætoriam Auguſtam collocauit: interfecto Odoacre, aliũ regem dedit: uigintiquinque denique annis in Italia regnauit. Athalaricus cum matre, maternis ſeſe gerens auſpicijs ob ætatem, octo annis quiete regnauit. Exacta iam adoleſcentia, quo tutius regnaret, Iuſtiniano principi ſe cum uidua parente cõmendauit, libenter princeps cõmendationẽ & tutelam accepit. At ille infelix, immaturo fato interceptus obijt. Mater, ne ſemellæ more à Gothis contemneretur, Theodatũ è ſorore fratrẽ, & priuatã in Thuſcia uitã agentem, accerſi iubet, regnumq́ communicat. At facinoroſus ille conſanguinitatis ac beneficij immemor, imperandi cupiditate tractus, paulo poſt tempore eam captam in uincula conijcit: mox Rauenna eductam, ad Bulſinenſis lacus inſulam relegat: paucis poſt diebus, aſsiduis calamitatem ſuam lachrymis deplorantem, inter lauandum, in balneis à ſatellitibus ſtrangulari mandat. Iuſtinianus Imperator, audito Amalaſuentæ fato, cuius tutelam acceperat, hanc notam ſibi inuſtam ratus, Belliſarium ex Africa expugnata iamdudum reuerſum, & adhuc Vandalorum cruore madentem, bellatorem glorioſiſsimum, coacto mox exercitu in Italiã aduerſus Gothos properare iubet, eiq́ Italiam à barbarico ſeruitio uindicandam delegat. Delegatam Belliſarius prouinciam, uir bello fortunatiſsimus, forti animo (ut ſolet) aggreditur. Qui quum haud facile Gothos ſuperari poſſe arbitraretur, niſi Sicilia bellorũ cauſę exigerentur, Syracuſas prius ualida claſſe adoritur. Qui urbẽ cum præſidio tenebant Gothi, deſperata propugnatione, cũ Sinderico duce ultro ſe Belliſario dedidere. Theodatus, poſtquam Siciliam ab hoſte captam eſſe cognouit, Euermothem germanum ſuum, defenſandæ Italię gratia ad fretum Siculum mittit. Ad Rhegium oppidum is caſtra locat. Qui quũ Gothorum partibus diffideret, relicto clàm exercitu, cum paucis comitibus propoſiti ſui conſcijs ad Belliſarium proficiſcitur, & conſternatus ad pedes ueniam exorat: ſeq́ Romanis, & non Gothis principibus ſeruire uelle teſtatur. Gothi qui in caſtris erant, nunciata re, commoti e ueſtigio ſeditionem ſuſcitant. Theodatum cum hoſte coniuratum, quod è germano transfuga conijci poterat, regno abdicandum & explodendum clamitant: Vitigem eius ducem regem creant. Qui, ne qua fortunæ dexteritatem ignauia pateretur elabi, ſine cunctatione Romam contendit, & occupat Rauennam quoq́ eodem tempore. Fideliſsimos quoſdam milites ſubornatos mittit, qui Theodatum incautum obtruncent: obtruncatoq́ rege, Vitigem ſuffectum pronuncient. Illi diligenter & è ſententia imperata faciunt: cæſo Theodato, creatum in caſtris Vitigem exclamant. Interea Belliſarius: traiecto freto Siculo, Neapolim expugnat: mox urbem Romam adoritur, unde paucis ante diebus Vitigis egreſſus, Rauennã contenderat, Mathaſuentamq́ Amalaſuentę filiam, legitimo ſibi coniugij uinculo obſtrinxerat, nuptiasq́ ſolennes cum Gothis celebrabat. Dum hæc aguntur, Belliſarius Romam capit, captaq́ urbe in Hetruriam contendit, & munitiſsima quæque loca expugnat. Quod poſtquam Vitigi nunciatum eſt, Cumunilam Gothorũ ducẽ cum multis cohortibus, & magna parte equitatus, Peruſiam repente mittit: ubi dum is longo munitã præſidio urbem recipere ſtudet, ſuperueniẽte Belliſario, ad internecionem uſq́ cum exercitu deletur. Vitiges rebus tam male ſuccedentibus, extremas Gothorum uires cogit. Rauẽna egreſſus, urbem

Boetij cũ Symmacho interitus.

Romam

Romam tredecim menſibus obſidet. Mox ui ſoluta urbis obſidione, Ariminum circumuenire auſus, pari ſpe fruſtratus, fugam rapere coactus eſt. Quum Rauennam ſe recepiſſet, graui obſidione circumuentus, unà cum Mathaſuenta uxore, omnibusq; fortunis uictori deditionem ultrò feciſſe dicitur. Conſtantinopolim à Belliſario ductus, à Iuſtiniano imperatore, patricio honore donatus, ac honorificè admiſſus eſt. Secundo, poſtquam uenit, anno diem obijt. Mathaſuentã uxorẽ germano fratri ſuo patricio Iuſtinianus coniugauit, ex quibus poſthumus eſt editus. Hic igitur Oſtrogotharum Amalorumq; fuit exitus. Iuſtinianus uerò cum Belliſario, conſenſu omnium atq; ſuffragijs, Vandalicus, Africanus, & Gothicus cognominatus eſt. De his hactenus. Hucuſque Pannoniam, quam Vngariam nunc dicimus, à quibus poſt exactos Vnnos populis & habitata & recta fuerit, quãdo magnum fuit Gothorum imperium, qua potuimus breuitate deſcripſimus. Nunc haud ab re futurum exiſtimamus, ſi eos qui poſt Vnnos & Oſtrogothas Vngariam occuparint, ordine proſequamur. Adoinus, Longobardorum rex decimus, qui Gepidas ſuperauit, quum Gothorum regnũ nutare intellexiſſet, his ferè temporibus, quibus Belliſarius, Iuſtiniano imperante, de Perſis triumphare dicebatur, cum innumera gentium multitudine Pannonias ingreſſus eſt. Sed gentis huius origo, ut ſolidiorẽ hiſtoriã contexamus, aliquanto remotiùs repetenda eſt. Ex Scandinauia, fœcundiſsimaq; Germania Gothos, Vandalos, Quados, Herulos & Turingos, & pleraſq; barbaras nationes, ut iuniores ſenſere aliqui, promanaſſe legimus: Vuinulos quoq; hinc prouenisſe accepimus, quos Longobardos appellant. Inſulæ nanq; Germanici ſinus, tenuiſsimo mari circumfuſæ, tanta populorum fœcunditate luxuriantur, ut non modò Germaniam compleſſe, ſed uarios emigrantium fœtus peperiſſe ferantur. Longobardi igitur, Agione Iboreq; duce, Scandinauia tertia ex parte egreſsi, in Scoringam profecti, aliquot ibi annis conſedere. Finitimam regionem Vandali latè regnãtes poſsidebant: qui audito Longobardorum conatu, per legatos pendenda ſibi quotannis ſtipendia poſtulant. Contrà illi, pugnare quàm ſeruire ſe malle reſpondent. Res Marti commiſſa, primo congreſſu definita eſt. Nam Longobardi primo prælio ſuperiores, uirtute tantùm ſe à Vandalorũ ſeruitio uindicarunt. Mox rerũ inopia ex loci ſterilitate laborantes, in Mauringam tranſeunt, tranſitumq; ab Aſsipictis, è ſingulari certamine aſſequuti ſunt. Deinde in Gronlandiam uenere, quum per plures populos iter trãquillè facerent: & ſecuritate ducti, neglectis uigilijs ſtationibusq; quieſcerent: ecce Bulgari incautos adoriũtur, multos cædunt, magna ſæuitia per caſtra graſſantur. Agelmundum regem interimunt, filiamq; captiuam abducunt. Reſumptis mox uiribus illi, ac reuocatis animis, Lamiſſonem regi ſufficiũt. Qui uir: robore corporis: & animi magnitudine iuxtà clarus, inito regno nil affectatius curauit, quàm ut Agelmundi regis necem ulciſceretur. Quare comparato mox exercitu, in Bulgaros irruit, & in primo congreſſu, quum inclinatos ſuos cerneret, ac iamiam terga daturos, tanta uerborum aſperitate corripuit, ut in hoſtes reuocati, patrata magna ſtrage ſuperarint. Victoria, præda, & hoſtiles exuuię uſque adeò auxere animos, ut longè maiora ſpontè diſcrimina iam obirẽt. Hic igitur Secundus Longobardorum rex glorioſè regnauit: ei Lethus, Ildeochus & Godenus ritè ſucceſſere. His quoq; temporibus, inter Odoacrem Herulorũ, in Italia latè regnantẽ, & Pheletheũ Rugorum regem, ut ſuprà dicere cœpimus, non mediocris orta diſſenſio. Nam quum Phelctheus, qui ulteriorem Danubij ripam incolebat, iuxta flumen occupare niteretur, haud mediocre quidem hinc odium exarſit. In Noricorum finibus beati tunc Seuerini cœnobium erat, qui uir maxima abſtinentia, ſanctitate ac auctoritate clarus, cœleſti ſæpe admonitione Pheletheum cum Geſa uxore corripuit, ut à ſolita iniquitate deſineret: eiq; futura mala prædixit. Quare hunc Odoacer, coacto magno Herulorum ac Turingorũ exercitu, ab Italia progreſſus adoritur: hoſtem cum copijs protererit, ac cædit. Abacta ingenti Rugorũ multitudine, in Italiam uictor redit. Deſertam mox Rugilandiam, Noricis ferè oppoſitam, relictis quas habebant ſedibus, Longobardi oc-

bardi occuparunt. Landia enim barbara lingua, patriam ſignificat. Hinc egreſsi in patentes Feldiæ agros deſcendêre. ubi tertio poſt anno, quum propter mortem fratris regis, à Runtheruda Totonis filia facinoroſiſsimè interfecti, bellum orirètur, Longobardi Herulosq; profligant, Radulphũ Herulorũ regẽ interficiunt. Heruli ex eo tempore uſqueadeò ad internecionẽ cęſi, ut poſthac regem nunquam habuerint. Adaucto tot bellis proſperè geſtis exercitu, Longobardi tunc bella ultrò capeſſunt, uirtute gentis gloriam amplificare ſtudent. Cum Gepidis, Vualterio Vacchonis regis filio regnante, bellum ineunt. Defuncto Vualterio, Andoinus non ſine magna cęde hoſtem ſuperauit. Parta tam clara uictoria, milites regem orant, ut Albuinũ regis filium, qui in acie Thoriſmundum obtruncarat, & cuius potiſsimùm uirtute uiciſſent, in ſolenni conuiuio ſecũ accubare patiatur: ut cuius uirtutẽ in prælio ſpectatam habuit, eius dignitatem triclinij communicatione decoret. At ille: Non ſcitis, inquit, Longobardorum non eſſe morem, regis filium patris eſſe conuiuam, niſi prius ab externo quouis rege arma ſuſcipiat. Quod ille audiens, ad Turiſindum Gepidarũ regem, quo cum bellum geſſerat, proficiſcitur. À quo honorificè exceptus, commiſſa in conuiuio rixa, Thoriſmundi à ſe prius cæſi arma cõcedente patre retulit: ad Longobardosq; reuerſus, laudata iuuenis audacia, regale conuiuiũ iure promeruit. Hic regno ſuccedens, uſquequaq; clarus iam habitus, Clodiſuintam Lotharij regis Francorum filiam, uxorem accepit, ex qua Albiſuinclam tantùm filiolam genuit.

Cum Turiſindo Gepidarum regi Cunimundus filius in regno ſucceſsiſſet, patriſq; mortem ab Albuino interfecti ſtuderet ulciſci, læſo Longobardorum fœdere, eos bello laceſsit. Albuinus cum Auaribus, qui prius Vnni dicti, deinde Auares à rege nominati ſunt, perpetuũ ſœdus init. Mox cum ſocijs Gepidarũ fines inuadit, hoſtibusq; ad internecionem uſque deletis, Cunimundũ obtruncat, è cuius capite ſibi poculum parauit. Captiuam abduxit cum magna multitudine hominum, regis filiam, cui Roſimundæ nomen erat: quam, quum prole caruiſſet, non ſine exitio ſuo duxit uxorem. Gepidæ ex eo conflictu ita uiribus attenuati ſunt, ut ultrà regnare nequiuerint. Nam quicunq; bello ſuperfuerant, aut Longobardis paruere, aut Vnnis ea loca tenentibus graui ſeruitio preſsi ſtipendia pendunt. Amplificato regno, gloriaq; Longobardorum, quum Totila è Gothorum reliquijs incendium in Italia ſuſcitaſſet, quos Belliſarius paulo antè contriuerat (Gothi enim, qui remanſerant, hoſtis abſentia unà conuenere, Hildebadum, deinde Ataricum, poſtea Totilam regem creauere) de liberanda quoq; prorſus Italia Iuſtinianus cogitabat: Narſetẽ Cartularium cognomento dictum, patricium crearat, eiq; expeditionem hanc magnã ultrò mandarat. Hic cum Longobardis, qui cum Albuino rege Pannoniam occuparãt, unàq; cum Auaribus, deletis ferè Gepidis, incolebant, fœdus icit, ictoq; fœdere aduerſus Gothos auxilium expoſcit. Maximum ualidiſsimumq; auxilium iure ſocietatis Narſeti datur. Qui ubi cum Romano exercitu in Italiam traiecit, Totilamq; cum Gothis omnino deleuit, multis muneribus onuſtus in Pannoniam redijt. Quò uſque igitur Longobardi Pannonias incoluere, Romanum ſemper imperium adiuuarũt. Quare Longobardi trigeſimo Salutis anno ſupra quingenteſimum, Iuſtiniano imperante, 530 Pannonias ingreſsi, annos circiter quadragintaduos eas incoluere, & tribus annis antè quàm Belliſarius in Africam profectus, Vandalorum gentem ſanè deleuerit. Sed quomodo hi deinde in Italiã traiecerint, ex ordine uideamus. Verùm enimuero multa Italiæ infauſta & infelicia ſigna apparuere, quæ futura mala portendebant. In primis ita peſtis uſquequaq; graſſata, ut nulla luctus expers domus inueniretur. Euitandæ labis gratia, domicilia, facultates ac pecora deſerebantur: ceſſabat agricultura, cæteræq; artes ac ſtudia omnia deſtituebantur. Parentes à liberis, ac liberi à parentibus deſtituti, nullum pietatis officium retinebant. His etenim malis etſi uniuerſa Italia ad Noricos uſq; laborarit, præ cæteris tamen Liguria eſt abſumpta. Sub hæc tempora Iuſtinianus in amentiam cadens, rebus humanis exceſsit. Pauloq; poſt monſtra longè ſæuiora accidêre. Igneæ in cœlo acies per Italiam uiſæ, quæ ſangui-

nem ef-

nem effunderent. Tyberis urbem inundauit, multosꝫ demerſit. Profuſiſsimi quoꝫ
per totam Italiam, continuatis diebus fuere imbres. Iuſtinus minor, Iuſtiniano de-
functo ſucceſsit, cui Sophia uxor fuit, quã tanti mali cauſam fuiſſe perhibent. Quum
Narſes Gothis Italiam liberaſſet, magnumꝫ ex tot belli ſucceſsibus quæſtum feciſ-
ſet, ne mediocrem quidem ſibi à Romanis inuidiam conflaſſe dicitur. Quippe qui
Imperatori ſignificaſſe feruntur, Romanis multo ſatius eſſe, Gothis quàm Græcis
obſequium præſtare, quum Narſetis imperioſa ſæuaꝫ tyrannide ad miſeram ſerui-
tutem redacti eſſe uideantur. Quòd ſi Romanæ reipublicæ non conſulatur, ut Nar-
ſetis eunuchi liberentur imperio, externis ſeſe gentibus dedituros interminati. His
commotus Imperator, ſuffecto in eius locum Longino, Narſetem mox Imperio ab-
dicauit. Sophiam quoꝫ Iuſtini coniugem, hæc literis ei minatam fuiſſe ferunt, ſe om-
nino hunc Eunuchum, de republica malè meritum, ad diſpenſanda in gynæcio puel-
lis lanæ penſa, redacturam. Illum ad hæc contrà reſpondiſſe, Talem ei telam ſe exor-
ſurum, qualem nunquam ipſe retur expedituram. Is igitur partim odio, partim metu
percitus, Neapolim ſeceſsit, legatos ad Longobardos miſit: quib. relicta miſera Pan-
nonia, ad occupandam locupletem feraciſsimamꝫ Italiam hortatur. At illi, quum ea
ſibi offerri conſpicarentur, quæ ſemper optarant, mandata libenter accipiunt. Al-
buinus rex ingenti ſpe elatus, coactis omnium Longobardorum familijs, acceptisꝫ
ſecum è Saxonibus ſocijs, cum liberis & uxoribus, circiter uiginti milibus, ad emi-
grandum ſe comparat. Pannoniam Vnnis, quibus cum perpetuo fœdere obſtricti
fuerant, relinquere ſtatuit, quando cum Vnnis quoꝫ Pannonias annos olim duos
& quadraginta incoluerant. Ea tamen conditio ſedibus cedendi Albuino cum Vn-
nis intereſsit, ut ſi qua unquam neceſsitudo ad reuertendum adegerit, propria cui-
que arua recipere liceat. Ad præſtitutum igitur diem, quem calendarum Aprilium
568 fuiſſe ferunt, quum à fidelibus Paſchæ ſolennia celebrarentur, & anno Salutis quin-
genteſimo ſexageſimooctauo, Longobardi omnes Pannonijs emigrant. Per Syrmi-
um iter faciunt: Saxones quoꝫ, quos diximus, ſecum ducunt. Quorum mox ſedes,
Lotharij ac Sigisberti Francorum regis edicto, Sueui occuparunt.

RERVM VNGARICARVM DECADIS PRIMAE LIBER VIII.

ITALIAM Longobardi tertio, quo emigrarunt, menſe, cum Saxonibus
attingunt. Albuinus rex montem in finibus editiſsimum conſcendit, ut
hinc præſtantiſsimæ celebratiſsimæꝫ regionis ſitum pulchritudinemꝫ
proſpiceret. quare mons ille poſthac Regius appellatus: ubi † uiſontes
eius magnitudinis capi ſolent, ut unius pelle (ueluti Paulus auctor eſt) homines ferè
quindecim cubare queant. Italiam ſubinde ingreſſus, quando nemo hucuſque his
impedimento fuerat, Venetiam occupat, & Foroiulianos: quibus nepotem
Giſulphum, cum delectis Longobardorum familijs, uelut ille petierat, ſanè
præfecit. Metropolita Aquileienſis, cui Paulo nomen erat, ſingulari ſancti-
tate uenerandus, dum ſibi ſuæque baſilicæ timet, cum ſacra ſupellectili & col-
legio ſacerdotum in Gradum inſulam confugit, ne quid fortè detrimenti à feris
Barbaris eccleſia pateretur. Eo quoque tempore Benedictus, uir ſanctiſsimus,
pontificatum maximum gerebat. Atque Vnni, qui & Auares dicti ſunt, & Panno-
nias, abeuntibus Longobardis, in ditionem ſuam aſſeruerant, audita Lotharij mor-
te, Francorum regis, ſpe propagandi imperij, in Francos bella mouent. Fuerunt au-
tem Auares Vnnorum genus, & exercitus Athilæ reliquiæ: quos diximus defuncto
Athila à Gepidis ſuperatos, qui ſe iterum ſubijci recuſabant. Vnni uerò, qui cladi ſu-
perfuerant, Vnnorum nomen exoſi, ab Auario, qui Zeliorbi ſucceſsit in regno, ſeſe
Auares nuncupauere, relictisꝫ Pannonijs in Noricum receſſerunt: à quibus ea re-

Martialis biſontes appellat, Vngari Bewlyn.

gio Baua-

Auares nuncupauêre,relictisq́ Pannonijs in Noricum receſſerunt, à quibus ea re-
gio Bauaria dicta eſt.Strabo eam potiùs Boioariam,à Boijs,qui eam relicta Italia ter
ram habitare uoluerunt,appellandam eſſe arbitratur.Ex Lothario quatuor ſuperfuê
re filij,qui partito regno dominari uoluere.Adilbertus Parrhiſiis imperabat,Aurelia
nis Guntranus,Saſinnenſibus Ilpericus,& Sigibertus deniq; Metenſibus, in quem
Vnni magno impetu irruêre. At ille ne minore quidem audacia fretus, in Turingi-
am his occurrit: & ad Albim fluuiū conſerta manu, fundit, fugatq́, pacemq́ peten-
tibus ea data. Paulo pòſt tempore,reſumptis Vnni uiribus,eodem in loco cum Fran
cis conflixêre:uictoriaq́ potiti, ſpolijs ac prædis onuſti, in Pannoniam rediêre. Nar-
ſes Eunuchus,quum Longobardos è compoſito aduenisſe cognouiſſet. Romam ſe
recepit,ubi non multo pòſt tempore diem obijt. Corpus in plumbea arca cum auro
& argento multo reconditum, Conſtantinopolim perlatum eſt. Albuino Tauriſia-
nis appropinquanti, Felix mox epiſcopus ad Plauem fluuium occurrit,& ut ne quid
eccleſiæ ſuæ detrimenti fieret, graui aſſeueratione impetrauit. Deinde Vicentiam,
Veronam, Montem ſilicis, Mantuam,ac cæteras (præter Paduam) Venetiæ ciuita-
tes Longobardi capiunt. Mediolanum poſt Brixiam Bergomumq́ captum expu-
gnant, paulo antè multis calamitatibus afflictum. Quippe quod,quū ad Belliſarium
deſeciſſet, à Gothis deinde receptum, penè ſubuerſum eſt. In qua quidem uaſtitate,
triginta Mediolanenſium ciuium milia cæſa fuiſſe tradunt. Vniuerſa regio Tranſpa
dana,præter Ticinum, in Longobardorum poteſtatē perbreui redacta eſt. At illud
triennio obſeſſum,tandē expugnatur.Rex urbem ingrediens, unà cum equo in por
ta,quæ ad Orientem ſpectat,concidiſſe,neq; unquam ſurgere potuiſſe fertur: donec
facto uoto, quo Chriſtianum populum,qui deditionem in tempore non feciſſet,ſe è
medio ſublaturum obſtrinxerat. Ticinenſibus diu reſiſtentibus pepercit,populusue
nia donatus,fauſtis regem acclamationibus ad palatiū uſq;,quod olim Theodoricus
erexerat,proſequutus, ac omni deſperatione leuatus, non iam illum prius odiſſe,
quàm poſthac amaſſe uiſus eſt. Sed dum Ticinenſi obſidione detinebatur,ne torpe-
ſceret ocio,præter urbem Romam & Rauennam,ac pleraq; littoris Adriatici oppi-
da,omnia in Hetruriam uſque domuerat. Quum poſt anni ſuperioris ubertatem ac
peſtem,ſæua Italiam fames inceſſiſſet,multos ex uarijs gentibus colonos cò contra-
xiſſe dicitur. Diſtributi Galliæ plerique uici, adhuc Gepidarum,Bulgarorum,Sar-
matarum, Pannoniorum, Sueuorum ac Noricorum nomina redolent. Demum,
quum in Italia annos tres & ſex menſes ipſe regnaret, coniugis inſidijs interemptus
eſt. Nam quum Veronæ in conuiuio exhilaratus,uxorem ad bibendum licentiùs in-
uitaſſet, porrexiſſetq́ poculum è Cunimundi ſoceri capite fabrefactum, ut cum pa-
tre profuſiùs biberet: Roſimunda dolore correpta,inſidias excogitare adurgente pie
tate cogitur. Peredeum uirum fortiſsimum adit,multis hunc pollicitationibus in uiri
cędem allicere nititur. Quod quū aſſequi non poſſet, artibus rum circumuenit. Ami
ca quædam Peredeo fuerat, quam ſæpe noctu adire ſolebat: regina ſe ſubornat, ſeq́
in lecto amicam mentita, aduenienti Peredeo ſupponit. Deceptum patrata Venere
Peredeum interrogat,qua cum ſibi rem fuiſſe putarit: reſpondit,ſe cum ueſtiaria coi-
uiſſe. At illa ſe ubi patefecit, Peredee (inquit) aut te Albuinum interficere, aut ab
eo te interfici opus eſt, regalem quando thorum inceſtaſti: ni parueris, paternamq́
mortem ultus fueris,te adulterij poſtulatum,dira morte ſcito moriturum. Ille timore
perculſus, ſe regem interfecturum pollicetur: eumq́ meridiantem,unà rum Elmicho
coniurationis auctore,dato ab uxore ſigno adoritur,& obtruncat. Eius corpus ſtatu
ra procerum,ac bello aſperrimum, pro palatio Veronæ,cum maximo Longobardo
rum omnium luctu, ſepulchro reconditum. Elmichus poſt hunc regnum occupare
conatus, quum Roſimundam ſibi deſponſaſſet, Longino præfecto Rauennati ex-
tempiò mandat, comparatam continuò nauim ad ſe mittat, quam Elmichus cum
Roſimunda, & Albiſinda regis filia, regiaq́ gaza conſcendit. Quum Rauennam
perueniſſent,Longinus Roſimundæ perſuadet,Elmichum interficiat, ſeq́ uirum ca

piat, ut Rauennæ dominatu frui poſſit. Annuit inconſtantiſsima fœmina, Elmicho in balneis uenenum propinat: quod ille bibens, ubi ſe letali potionatum pharmaco intellexit, reliquum quod in poculo ſuperfuerat, diſtricto gladio uxorem haurire coegit. Quod quum illa ui adacta feciſſet, uenenum utriq; uitam pariter intercepit. Ex quo quàm iuſta ſint numina conijcere licet, quando facinoroſos mutua ſeſe cæde interficere cogunt. His uita defunctis, Longinus Albiſindam filiam regis, cum uniuerſis opibus ad Iuſtinum Imperatorem, Byzantium miſit. Peredeum cum Elmicho & Roſimunda aufugiſſe, deinde cum Albiſinda Cōſtantinopolim unà traieciſſe, plerique ferunt. Qui quum horrendæ magnitudinis leonem in harena confeciſſet, atq; ideo Imperatori formidoloſus factus eſſet, Auguſti iuſſu oculis captus eſt. Sed nec minus quidem ſe cæcum, quàm uidentem exhibuit. Nam quū indignam cæcitatem ulturus, ſecretum principis colloquiū poſtularet, ut eorum quæ ſunt reipublicæ maximè neceſſaria commoneſaceret: duobus cultris ſub utraque manu deliteſcentibus, patricios duos internuncios interfecit. Longobardi, habito Ticini conuentu, Daphonem regem creant; qui quum Romanos multos cædi iuſſiſſet, alios extra fines Italiæ relegaſſet, uix annum unum & ſex menſes, à puero ſuo iugulatus, claudere potuit. Multi nobiles, & ingēs multitudo populorum, dum Longobardorum ſæuitiam fugiunt, Venetias traiecêre, ſeq; marino tunc aſylo à barbara feritate uindicarunt. Daphone mortuo, decem annos Longobardi ſine regibus uixêre, optimis tantùm ducibus uſi. Totam ferè Italiam, præter urbem Romam, quam nunquam capere potuerunt, in ditionem ſuam aſſeruêre, & præfecturas regionū ac urbium, pro ducum numero diuiſerunt. Zaban Ticinum, Vullarius Bergamum, Halaius Brixiam, Eulnus Tridentum, Hiſulphus Forum Iulium, atque alij denique alias urbes ritè ſortiuntur. Triginta præter hos præfecti creati, qui uarijs urbibus præeſſent. Quum Romanorum multi ob auariciam morte mulctarētur, reliquis per uaria loca diuiſis, tandem factum eſt, ut tertiam frugū partem, quo ſtipendiarij Longobardorum eſſe uiderentur, quotannis ſoluerent. Sub tot tyrannorū imperio multæ urbes dirutæ, multa deorum templa populata, multi quoq; ſacerdotes immaniter trucidati, & maxima denique pars Italiæ in Longobardorum ſeruitutem aſſerta. Longobardi, amplificandi Imperij gratia, in ulteriorem Galliam traijcere decernunt: potioribus hæc prouincia ducibus tribuitur. Feræ gentis eruptionem, Hoſpitius uir ſanctiſsimus, qui ad Nicæam monachis præerat, diuinitùs afflatus ſæpe prædixerat. Ciues Nicenſes quādoq; monuerat, mores uitamq; mutarent, iuſticiam colerent, & pietatem: irata Gallis numina, pœnitentia magna placarent: quandoquidem dira Longobardorum immineret eruptio, qui ſeptem urbes eruerēt, quum fidem & religionē eijciant, periurijs, furtis & rapinis obnoxiæ, homicidia pro nihilo ducant, nullaq; charitatis & miſericordiæ ueſtigia ſeruent. Quare non mediocre futurum hinc populis exitium ariolabatur: quin & monachos emigrare iubebat, haudquaquam diuinæ uoluntatis ignarus. Hæc uir ille mātiçinabatur: qui tanta uitæ auſteritate utebatur, ut præter cilicium & loricam ferream pro interiore tunica, nullum aliud nouerit indumentum, pane duntaxat & caricis aquaq; contentus: quadrageſimale ieiunium, radicibus duntaxat herbarum tranſigere ſolitus. Monachi uiro grauiſsimo auſcultantes abiêre, eumq; ſolum in cœnobio deſeruêre. Vix prouinciæ finibus exceſſerunt, quum hoſtes aduolarunt: qui quum uniuerſa diſquirerent, deſertum cœnobium inuenerunt. Hoſpitius quum ſe è turri oſtendiſſet, eam conſcendunt, hominem câtenis obſtrictum, cilicioq; inuolutum inueniunt, E' catenis noxium & facinoroſum rati, quæ homicidia latrociniàue patrarit, ſubinde ſciſcitabātur: at ille, omniū criminū reum ſe fatetur. quare quum in eum unus gladium diſtringeret, ut ultimo miſerum ſupplicio afficeret, elata cōtinuò dextra carnificis riguit, obſtupuitq;: quam quū ille reuocare non poſſet, in ſignū ſalutis uir ille ſanctiſsimus repentè exoratus, reſtituiſſe fertur. Longobardus reſtitutū ſibi brachiū admiratus, orthodoxa ſtatim Chriſti fide, deinde ſacris initiari uoluit, in eoq; cœnobio ad extremum uſq; diem religioſiſsimè uixit. Quicunq; Hoſpitij uerbis fidē adhibuêre, ſoſpites in patriam rediere: contrà qui aſpernati ſunt, in ea expeditione

crudeli

crudeli fato obiere. Gallias igitur Longobardi diſcurſantes, pagos & oppida quæq; diripiunt, ferro & incendio cuncta uaſtant. Arnatum patricium, Guntrani Francorum regis iuſſu, cum ualidiſsimo exercitu occurrentem proterunt. Ingens Burgundiorum cæſa multitudo, abacta demum maxima præda. Ditati in Italiam ſeſe recipiunt: paulo pòſt Italiam iterum inuadunt, ſed non ſine aliqua iactura rediere. Saxones, qui cum Longobardis in Italiam uenerunt, eorum exemplo prouocati, in Gallias erupere. Sed coactam prædam, intercedente Mumulo patricio, qui Galliam tuebatur, relinquere coacti, re infecta rediere. Non multo pòſt, quum iniquo animo ferrent, ſe in Italia habitare non poſſe, niſi Longobardis uectigalia penderent, Sigiperti regis auxilio, in priſtinas ſedes, cum liberis & uxoribus, quas Sueui occuparãt, relati ſunt. Quas quum ui recipere cogerentur, neq; tertiam mediam'ue partẽ, quam Sueui ſpontè conceſſerant, recipere uellent: duplici tandem, eademq; ingenti clade affecti quieuêre. Hoc tempore poſt Tyberium Mauritius imperauit, qui per præfectos rebellantes Armenios & Perſas domuit. Ingens diluuium, præſertim in Liguria & Venetia: Calendis Octobribus magna tonitrua accidêre. Romæ exuberans Tyberis inundatio, ingensq; fœtor è ſerpentibus in ripas eiectis exortus eſt: unde magna peſtis ſubſequuta. Præ Nili inundatione uaria animalium monſtra apparuêre, maſculini & fœminini generis, quæ ad lumbos uſque humanam effigiem referebant: adiurataq; per Deum, à prima diei hora uſque ad nonam, ſe uidenda exhibuerunt. Exacto decem tyrannorum imperio, Longobardi Antharim Daphonis filium regem deſignant, qui & Flauius ex cognomento dictus: unde cæteri quoque reges, Flauij cognominati. Hoc duce iniquis auſpicijs urbem Romam obſident: cuius obſidionem, aſſiduis imbribus tempeſtatibusq; deterriti, non ſine magna hominum pecorumq; iactura ſoluere coacti ſunt: peſtilentia ſubinde uehemens & pernicioſa ſucceſſit. Ea quoq; tempeſtate Mauritius Imperator Childebertum Francorum regem, icto ſibi fœdere obſtringit: & quũ quinquagies mille ſeſtertiûm miſiſſet, ab inferẽdum Longobardis bellum impellit. Qui quum innumera Francorum multitudine Italiam inuaſiſſet, multis muneribus à Longobardis exoratus, re infecta receſſit. Mauritius à præpotente rege aſpernatus, pecuniam fruſtra repetitam amiſit. Antharis rex Brixellum, quò Druchthulphus Sueua gente natus, qui à Longobardis ad Imperatorem defecerat, cõfugiſſe dicebatur, expugnat, diruitq;. Druchthulphus cum præſidio ſuo Rauẽnam clàm aufugit. Deinde Longobardis cum Smaragdo patricio, qui Rauennam cum præſidio tuebatur, triennij fœdus ictum interceſſit. Mauritius capta Childeperti regis ſorore, iterũ per legatos hortatur, uti cum Longobardis bellum gerat: quos ſi Italia exegerit, non modò ſororem, ſed cumulatiſsima præmia pollicetur. Quod quum ille neceſſitate adactus fateret, comparato ex Alemannis Francisq; exercitu, Italiam iterum adoritur. Sed orta inter Alemannos Francosq; ſeditione, dimiſſa expeditione, turpiter in Galliam ſe recepit. Longobardi proſpero ſucceſſu elati, Tridentino duce, ne mediocri quidem exercitu in Iſtriam cõtendunt, regionem omnem latè populantur: qua quidem pacata, cùm maxima præda rediere. In Amaricina inſula, Francionem magiſtrum equitum, Narſetis partes planè ſectatum, qui annos circiter uiginti ſe ibi continuerat, obſident. Qui poſt ſextum menſem facta abeundi copia inſulam dedidit: & cum impedimentis, uxore ac liberis Rauennam tutò nauigauit. Antharis Flauius à Childeperto Germanam in uxorem petijt: ſed ille nulla promiſſi ac largitionis habita ratione, quam à Longobardorum legatis acceperat, intercedentibus Gotthorum legatis, qui in Hiſpania regnabant, ad catholicamq; fidem ſe conuerterant, mutata ſententia, Hiſpano regi ultrò ſpopondit. Quum hanc affinitatem Mauritius Imperator accepiſſet, Childeperto clàm nunciat: & hortatur, ut quod antea non fecerat, nunc præſtet, in Longobardos hoſtes arma ſumat. Rex Francorum delectu habito, tertium Italiam inuadit, ut Longobardorum ſeruitio liberet. Qui quum fortiſsimè reſtitiſſent, ne parta perderent, magnam ac memorabilem Francis cladẽ intulêre. At Flauius rex iam Gallica ſtrage clarus, ad Garibaldum

Bauarorum regem legatos mittit, qui eius filiam ſuo nomine in uxorem poſtulent; cui Teudelindæ nomen erat. E' ſententia mandata peragunt, coniuncta affinitate redeunt. Antharis paulo pòſt, cum quibuſdam legatorum nomine, ad uidendam ſponſam ſubornatus proficiſcitur, regiamq́ ſpeciem diſſimulat: quumq́ ſibi à ſponſa propinari poſtularet, clàm ſponſi ſignum edidit. nam ab ea dimiſſus, ſecuri quam arbori grauiter infixerat, quis nam eſſet, euidentiùs oſtendit. Garibaldus à Francis incurſantibus infeſtatus, filiam cum Gundolpho gnato in Italiam nuptui tradidit. Sponſus ſpectata uirtute ac pulchritudine iuuenis, paulò ſupra Veronam, in Sardorum agro Teudelindæ occurrit. Idibus Maij, magno cum apparatu pariq́ lætitia nuptias celebrant Longobardi. Eodem die tacta de cœlo arbor, haud procul à rege Anthari. Agilulphus Taurinenſium dux, aruſpicem iuuenem conſuluit: qui ſponſam, cuius primæ tunc nuptiæ celebrarentur, non multo pòſt Agilulpho nuptui conceſſuram eſſe reſpondit. Quartum cum Longobardis bellum, Mauritij rogatu, Childepertus Francorum rex gerere cogitur, uiginti ſecum præfectos legionum ducit, forti animo Alpes ſuperat. Sed rex ad Biluicionis mœnia, lætali ſub pectore uulnere ſaucius occubuit: duces ultrà progreſſi, haud procul à Mediolano caſtra ponũt. Legati Imperatoris protinus occurrunt, ualida auxilia propediẽ allaturos ſe pollicentur. Quorum irrita promiſſa ad decimum uſque diem quum expectaſſent, deſperatis auxilijs, ad leuam Tranſpadanam regionem incurſant, cuncta ferro incendioq́ miſcent. Veronam uſque populãtur, multa oppida in deditionem accipiunt, multo plura diripiunt, & in agro præſertim Tridentino ſæuiunt. Magna pecorum hominumq́ præda abacta eſt. Tres menſes cædibus & rapinis latè graſſati, nil tamen Longobardis, qui Ticini ſe cõmuniuerant, obeſſe potuêre. Mox ingruente fame dyſenteriaq́ ita laborarunt, ut uix ſeſe in patriam reciperent. Sub hæc tempora, Antharim Flauium per mediam Italiam feciſſe iter, præter Spoletum tranſiuiſſe, cæpiſſe Beneuentum & Samnites: ac demum cum exercitu Rhegium uſque penetraſſe, extremam Italiæ ciuitatem: columnam ad fretum Siculum ſtatuiſſe, eamq́ declaraſſe ferunt Longobardorum imperij fore terminum, quam noſtra quoq́ tempeſtate Antherianam dicunt. Zottus Beneuento à rege præfectus, annis uiginti in Samnio regnauit. Antharis autem miſſis ad Guntranum Francorum regem legatis, uirum quidem quietis & ocij amatorem, qui de pace agerent, quum ſex annis pulchrè regnaſſet, Ticini ueneno abſumptus eſt. Longobardi, Teudelindæ eius uxori, præ manſuetudine & comitate nimia poteſtatem fecêre, quem uirum optaret, cum ſibi ſumere liceret, cumq́ ſe pro rege habituros pollicentur. At illa optato Agilulpho Taurinatum duce, ad ſe uenire iuſſum, ex auſpicato (ut paulo ſuprà dictum eſt) coniugauit. Mediolani celebratæ nuptiæ: ubi omnium conſenſu Longobardorum rex ille declaratur. Quum habenas Imperij Agilulphus, qui & Mago dictus eſt, accepiſſet, Agnellum Tridentium epiſcopum, ut captiuos redimeret, & de pace cum Gallorũ rege ageret, miſiſſe fertur, eumq́ omnia è ſententia peregiſſe aiunt. Eo tempore, præcedente maxima ſiccitate, inaudita locuſtarum multitudo ſubſequuta, quæ abſumptis biennio longè lateq́ ſegetibus, grauiſsimam Italiæ famem reliquere. Cometes per menſem in cœlo uiſus. Munulpus, inſulæ ſancti Iuliani dux, quia Francis ſe dediderat, à rege cæſus eſt. Gaidulphus Bergemenſis dux, qui à rege defecerat, eidem recõciliatus non fuiſſe dicitur. Hoc etiam tempore beatiſsimus Gregorius Dialogum de Vitis ſanctorũ, Teudelindæ reginæ dicauit. cuius gratiã ita promeruit, ut eius opera Agilulphum regẽ, cæterosq́ Longobardos ad ueram fidem redegerit, eccleſias depreſſas leuarit, exactos epiſcopos reſtituerit. Romanus autem patricius, & hexarchus Rauenna Romam profectus, inter redeundum, ciuitates à Longobardis occupatas in priſtinam ditionem redegit. Ex his potiores fuere, Sutrium, Polimarcium, Hortum, Tuder, Ameria, & Peruſia. Quod ubi Agilulpho nunciatum eſt, Ticino ſtatim egreſſus, tumultuario exercitu Peruſiam contendit. Graui urbem obſidione, cum Mariſione Longobardorum duce, qui ad Romanas partes defecerat, circumducit. Haud multis pòſt diebus capta

urbe,

urbe, Mariſouem ad ſe deductum, repentina deſectorem morte intercepit: populata regione, magna præda ditatus, in Ciſalpinā Galliam reuerſus eſt. Eius aduentu cum Gregorij pontificis animus admodū conſternatus eſſet, Teudelindæ reginæ implorata ope patrocinioq́, perpetuum cum Agilulpho fœdus iniuit. Quod in diui Gregorij Epiſtolis intueri licet, quibus de conceſſa pace, ingentes regi reginæq́ Longobardorum gratias agit. Iiſdem quoq; temporibus Bauari, quū in Sclauos irruiſſent, superueniente Chacanno Auarū Vnnorum'ue rege, ad internecionē uſq; cęduntur. Et Childepertus Francorum rex unà cum uxore ueneno potionatus, interijt. Eadem quoq; tempeſtate Vnni, qui & Auares dicti ſunt, Pannonia egreſſi, Turingiam inuaſere, grauiſſima cum Francis geſſere bella. Burunnichildis regina, cum Theudeperto & Theodorico, nepotibus adhuc paruulis, in Gallia imperabat. Data ingenti pecunia, Vnnos regno exegit: ipſaq́ Guntranno mortuo, cum nepotibus regnauit. Tunc pacem cum Chacanno Vnnorum rege, & Agilulpho factam tradunt. Defuncto Romano patricio & hexarcho, Gallicinus ritè ſucceſſit, qui cum Agilulpho paulo pòſt pacem iniuit. Agilulphus quoq; cum Theodorico Francorū rege perpetuū fœdus percuſſiſſe traditur. Mahumetus pſeudopropheta, qui leges Saracenis dedit, in Arabia naſcitur. Zangulphum Veronenſiū, Gaidulphum Pergamenſium duces, quamuis bis data uenia pertinatiùs rebellantes, ultimo ſupplicio is affecit. In ſequenti anno non modò maritimam ſinus Adriatici regionem, ſed paulo pòſt Tranſpadanam, peſtilentia grauis inceſſit. Poſt hæc horrenda ſigna ſubſequuta: haſtæ in cœlo ſanguinolentæ, & lux per totam noctem apparuit. hæc portendêre mala. Theodepertus rex Gallorum, grauiſsimum Clothario patrueli conflictum intulit. Inſequenti anno, Ariulphus dux Spoletanus, qui Faroaldo ſucceſſit, diem obijt. Et quum ante mortem aduerſus Romanos apud Camertes bellum gereret, uictoriā adeptus, mox ſuos milites percunctatus eſt, quis'nam ille fuerit, qui tam ſe ſtrenuè in prælio geſſerit? Reſpondentibus illis, Fuiſſe principem. Præpollentiorem fuiſſe (inquit) ipſe uidi: quippe qui ſemper me proprio adurgente hoſte, clypeo protexit. Deinde Spoleto appropinquans, ſpectata diui Sabini baſilica, ubi corpus eius reconditum eſt, interrogauit, cuius'nam illa foret ædes? Quum reſponderent, Sabini eſſe templum, quem inuocantibus militibus præſtò ſemper adeſſe aiunt: equo repentè deſilit. ædem ingreſſus, uiſa Sabini imagine, hunc mox eum uirum, qui inter confertos hoſtes pugnantem ſe protexerat, adiecto iuramento, fuiſſe affirmauit. Ex quo mox creditum eſt, diuum Sabinum, pientiſsimum militum patronum, Ariulpho adhuc Chriſtianæ religionis experti deeſſe noluiſse. Ariulpho Tendelapius dux gnatusq́ ſucceſſit. Eodem quoq; tempore diui Benedicti cœnobium, in Caſino monte ſitum, à Longobardis immaniter ſpoliatum. Mortuo Zotto Beneuentanorum duce, Agilulphi regis auctoritate Arichis filius ſubrogatur, ad quem diui quoq; Gregorij extant Epiſtolæ. His etiam diebus Agilulphi filia una, cum Godeſcalco Parmenſi, ab equitibus Gallicini patricij capta, Rauennam ducta eſt. Et Agilulphus fabricandarum nauium artifices ad Chacannum Auarum Vnnorum'ue ducem miſit, quibus quandam in Gallia inſulam expugnauit. Item Teudelinda regina, beati Ioannis baſilicam, ad duodecimum lapidem ſupra Mediolanum, in Moicia ædificauit, prædijs ac ſacra ſupellectili profuſè donauit. ubi quondam Theodoricus Gothorū rex, ut molliùs æſtiuaret, amœniſsimam uillam inſano ſumptu exædificatam habuit: diuq; Alpium uicinitate, & aeris ſalubritate temperieq; allectus frequentauit. Ibidem Teudelinda ſuperbum palatium erexit, ubi Longobardorum habitum ritumq́ cernere erat. Quibus mos erat, à ceruice ad uerticem uſq; radere, à fronte capillos diſcriminatos ad os uſque dimittere, ueſtimenta ferre laxa, fluitantiaq; ac linea, Saxonum & Britannorum more, quæ lymbo quoq; colore uario exornare ſolebant: item uti calceis ad pollicem uſque fatiſcentibus, eoſq; ligularum multitudine obligare. Paulo pòſt Parauium, nequicquam reluctante præſidio, à Longobardis deficit, & Agilulphi iuſſu iniecto igni abſumptum eſt, Equitatus, qui auxilij gratia uenerat, Rauennam redire permiſſus. Eo-

dem etiam tempore perpetuum cum Longobardis & Auaribus ictum fœdus, miſſis quoq; à Chacannо Auarum rege in Gallias legatis, qui earum regibus ſignificarent, ut ueluti cum Auaribus, ita cum Longobardis pacem fieri oportere iudicarent. Interea Longobardi cũ Auaribus & Sclauis Iſtriam ingreſſi, igni ferroq; omnia uaſtauêre. Agilulpho regi filius ex Teudelinda in Moicia naſcitur, Adoloaldus. Inſequenti anno Longobardi Montis ſilicis oppidum inuaſere. Smaragdus, qui prius fuerat Rauennæ patricius, ex urbe à Gallinico repulſus eſt. Mauritius igitur quũ annũ unum & uiginti cum Theodoſio, Tyberio & Conſtantino filijs imperaſſet, à Phoca tandem interficitur: cuius uirtute Vnni deuicti ſunt, quum adhuc bellum Longobardis cum Romanis obeſſet. Ob filiæ regis captiuitatem Algilulphus Mediolano profectus, Cremonam cum magnis Sclauorum auxilijs, quæ à Chacanno rege Vnnorum acceperat, obſedit, quam duodecimo Calendas Septembres captã diruit. Mantuam quoque pari ſucceſſu expugnauit, Romano præſidio munitam. Milites autem cum impedimentis Rauennam tutos & incolumes dimiſit. Vulturnia in ditionem accepta. Filia regis à Smaragdo patricio, cum uiro, liberis & fortunis reddita. Quare pax inter Romanos & Longobardos facta eſt. Sed quum illa Rauenna profecta, Parmam perueniſſet, partus difficultate interijt. Hoc anno Theodepertus & Theodoricus Francorum reges, aduerſus Clothariũ patruum arma ſumpſere: ubi multa utrinque hominum milia deſiderata. In ſequenti anno, Adoloaldus apud Longobardos rex à patre declaratur: eodemq; die Theodeperti Francorum regis filia, nouo Longobardorum regi deſponſata pronunciatur. quare perpetua cum Francis pax ſubſequuta. Bellum eodem tempore graue ac pernicioſum Francis cum Saxonibus interceſſit. Agilulphus cum Smaragdo patricio, ſæpe accepta mercede, redintegrauit inducias: quo anno cometem quoq; apparuiſſe tradunt. Conſentiente Phoca, & ſedente Bonifacio pontifice maximo, ſtatutum fuit, eccleſia Romana ut cæterarum caput eſſet, quamuis id Conſtantinopolitana ſæpe ſibi uſurpare tẽtaſſet. Eadem etiam tempeſtate Chacannus Vnnorum rex, quos Auares appellauimus, habito maximo delectu, per Illyricum Italiam ingreſſus, Iſtriam & Forum Iulium incurſat, oppida ac pagos diripit & incendit. Cui quum Giſulphus cum inſtructa Longobardorum acie, qui Foroiulienſibus præerat, occurriſſet, ab innumera hoſtium multitudine circumuẽtus occubuit. Cæteri deſperatis rebus, in finitima oppida ſe recipiunt, relictiſq; caſtris oppidorum munitione ſe tuentur. Tomilda Giſulphi ducis uxor, cum his, qui ẽ pugna ſupererant, in Forum Iulium ſe recepit. Chacannus belli ſucceſſum ſequutus, acri Forum Iulium obſidione coercet. Dum mœnia luſtrat, qua potiſsimùm parte expugnari queant, adhuc uirenti ætate formaq; conſpicuus, Tomilda in uiſum continuò hoſtem exarſit. Clam per internuncium ſtulta mulier Chacanni coniugium petit: quod ſi annuerit, ciuitatis deditionem pollicetur. Accepit rex conditionem, portas ſibi patefieri poſtulat: quod quum illa feciſſet, ingreſſus hoſtis, præter pacta oppidanos paſſim cædit, populatur omnia, urbem inflammat: omnes qui à cæde ſuperfuerant, captiuos abducit, in finibus Pannoniæ ſe collocaturũ pollicetur: ſed in Pannoniam reuerſus, abactos captiuos ætate grandiores ad unum omnes obtruncat: puerorum ac mulierum, cæterarumq; rerum prædam uiritim diuidit. Proſpecta Vnnorum immanitate, Giſulphi & Romuldæ filij conſcenſis equis ſe fuga præripiunt. Grimoaldus tantùm puer ab inſequentibus capitur. Qui quum ab Auare captiuus duceretur, clariſsimum facinus auſus, cæſo qui præibat hoſte refugit. Adhibitiſq; fratribus præcoci fortitudine, ſe ab Auarum ſeruitute uindicauit. Mulieres ac pueri omnes, Vnnorum graui ſeruitio preſſi. Tomilda, quæ tanti mali cauſa fuerat, ut ſibi promiſſa præſtari uiderentur, una tantùm nocte Chacanni regis thoro potita: deinde duodecim Auaribus conceſſa, qui aſſiduo coitu indomitam eius libidinem ſatiarent, in campo demum ad palum alligatam, iaculis configi, confixamq; ad necem palo præfigi imperauit. Dignum quidem libidinoſiſsima fœmina ſupplicium à Barbaro excogitatum fuiſſe cenſetur: quippe quæ, qualem meruit, eſt ſortita maritum. Inaudi-

ta

ta mulieris audacia, & impenioſa libidine concepta, quæ ſatiando appetitui, quàm patriæ, ſuorumq́ꝫ ſaluti cõſulere maluit. Contrà uerò eius filiæ haud quaquam matris intemperantiam ſequutæ ſunt, ſed cõſeruandæ caſtitatis gratia, ne à Barbaris procacibus contaminarẽtur, pulcherrimum ac ſumma laude dignum facinus excogitarunt. Pullorum carnes mãmilis ſupponebant, quæ ex calore contabeſcentes, teterrimum odorem emitterent. Irruẽtes continuò proci, quum eas manibus tractare occœpere, olidum fœtorem abominati, non modò dimittere, ſed execrari cogebantur, quando Longobardas omnes olentiſsimas exclamabant. Quum uirginitatẽ ſuam ita propugnaſſent, diuino quidem beneficio promeruêre, ut honorificentiſsima connubia ſortirentur: nam altera Alanorum regi, Bauarorum altera nuptui tradita fuiſſe dicitur. Poſt Giſulphi mortem, quem Foroiulienſem ducem fuiſſe diximus, Taſſo & Caco filij ſucceſſere, qui regionis dominatum pariter obiere. Hæc regio, quæ his ſubdita fuerat, à Zelianorum parte, quæ Azellia dicitur, ad Medariam uſque protendebatur. Quare ad Rachis uſque tempora Sclaui, qui Dalmatiam ac Iſtriam inundarant, Foroiulianorum uectigales fuêre. Hos igitur fratres, quum Gregorius Romanorum patricius Opitergium iuſſiſſet accerſi, ut raſa ex more barba filios adoptaret, urbem ingreſſos, à collatis inſidijs capi ac obtruncari præcipit: allatoq́ꝫ Taſſonis capiti, ut promiſſa facinoroſiſsimè præſtaret, barbam abraſit. Cæſis his duobus, Graſulphus patruus dominatũ occupauit. Quod Radoaldus & Grimoaldus iniquè ferentes, conſcenſa nauicula in Samnium traiecere: ad Arichim Beneuentanum, ſuum quondam pædagogum peruenere: à quo honorificè excepti, filiorũ loco habiti ſunt. His quoque temporibus, mortuo Taſſilone Bauarorum duce, Garibaldus eius filius ad Aguntum à Sclauis profligatur. Qui inſolenti uictoria elati, dum agrum latè diſcurrunt, paſſimq́ꝫ prædantur, reſumptis Bauari animis pariter & uiribus, eos repetunt: redintegrato prælio, ac recuperata præda, in fugam uertunt, palantesq́ꝫ è ſuis finibus eijciunt. Sclaui (ut in primo Libro retulimus) è regionibus Tranſiſtrianis promanarunt, atq́ꝫ Iſtriam & Dalmatiam occuparunt, eamq́ꝫ à ſe Sclauoniã dixere. Primas ſedes trans Danubiũ non reliquere: ex quibus Boemi, Poloni, Amaxobij ſiue Ruteni, & Roxiani adhuc permanent: item Bulgari, qui Myſias occuparunt, eandem linguam retinent. Quin & Vandali eodem gloſſemate utuntur, qui ſub Genſerico rege Hiſpaniam, deinde Africam occuparunt: quorum reliquias Vindelicos, Saxonibus conterminos pleriq́ꝫ tradidere. Ego autem contrà, potiùs Vandalos à Vindelicis lõgè celebratioribus uetuſtioribusq́ꝫ populis denominatos iudicarim. Agilulphus ſæpe cum Romanis & Frãcis inducias fecit. Eo tamẽ anno, quo Sclaui miſerabiliter Iſtriam, cæſis præſidijs populati ſunt, Theodepertus rex Francorũ à fratribus cæſus eſt. Atque Clotharius, ut ſolus regnaret, Theodoricũ patrem interfecit. Et paucis pòſt menſibus Agilulphus, quum annos quinque ac uiginti regnaſſet, extremum diem obit. Adoloaldus cum Teudelinda matre in regno ſucceſſit. Paulo antè Phocas ab Heraclio patricio cæſus erat. Regnans cum filio Teudelinda decem annos, inter Lõgobardos ac Italos pacem ſeruauit. Multas inſtaurauit eccleſias barbarico bello collapſas, ingentiq́ꝫ eas donatiuo exornauit. Sed quum filius ad inſaniam declinaſſet, regno cõſeſtim eijcitur, & in locũ eius Arioldus ſubrogatur. Qui quum duodecim annis imperaſſet, mox extinctus eſt, Rotheriusq́ꝫ creatus: qui quamuis iuſticiæ cultor eſſe uideretur, Ariana tamen labe contabuit. Duos in quaque ciuitate epiſcopos, ob Arianam hæreſim paſſus eſt. A Romanis demum per Aionem Arichis Beneuentani ducis filium, inſanię pharmaco potionatus, à priſtina ſapientia planè defecit. Sed ad Heracliũ redeamus: cuius præclarum facinus, quod in Danubij ponte patrarat, ne ſine magno quidem ſcelere præterire poſſem. Hic enim poſt initum imperium, anno quinto, grauiſsimo Perſarum bello uexatur: quippe quorum rex Coſdroas, Palæſtinam inſanis copijs ingreſſus, cuncta ferro igniq́ꝫ uaſtat. Hieroſolymam capit, ubi nonaginta hominum milia immaniter trucidata. Crux noſtri Saluatoris aufertur, in captiuitatem patriarcha redigitur. Expugnatur mox Damaſcus.

ſepulchrum Domini noſtri, neſcio qua remoratus religione, ſubire non auſus, neq; ſanctiſsimum id ſacellum pollui aut dirui paſſus eſt. Exorari ab Heraclio nullis unquam precibus potuit, ut acceptis quibuſuis uectigalibus quotannis, ſacrã urbem relinqueret, crucem redderet, & patriarcham. Sed paulo pòſt Alexandriã expugnat, totamq; Aegyptum, & capta Carthagine, Lybiam in ditionem redegit. Heraclius deſperata pace, Conſtantinũ ſibi filium ſubrogauit, quem Sergio patriarchæ, & Bonoſo patricio commendauit. Ipſe relicta Conſtantinopoli, & comparato ingenti exercitu, per Scythiã in Perſas iter fecit. Beatiſsimæ Virginis iconem ſecum tulit, mortali nequaquã manu factam. Gazotem uenit, ubi Coſdroas eſſe ſolebat. Qui quum hoſtem aduentaſſe nouiſſet, in Perſidem aufugiens, ſubaductisq; ſegetibus, ut pabulo commeatuq; careret exercitus, in Perſidẽ ſe recepit. Duos Heraclio cum magnis exercitibus duces obiecit, quorum alteri Sambacæ, Sabaro alteri nomen erat: quos traiecto Euphrate Romanæ copiæ fortiter expugnarunt. Perſam gigantеæ proceritatis Imperator lancea in ponte transfodit. Sarim tertiò ſibi occurrentem ſingulari certamine, diuæ Virginis numine adiutus, exuperauit. Irruente mox grandine, ex hoſtibus multi cecidêre, Romana acies illæſa permanſit. Coſdroas poſtremò Razatem præfectum, collectis undique copijs oppoſuit. Qui pari fato cum ingenti multitudine, amiſſis uigintiſeptem militaribus ſignis, uictus occubuit. Nondum inſolentiſsimus Codroas animo conſternatur: quippe qui diuinos ſibi honores inſtituerat, pro Deo paſſim coli, & regem regum, & dominantium dominũ à gentibus appellari, ex edicto mandauerat. Turrim ſibi argenteam dicarat, illuceſcentibus lapillis exornatam. Item ſolem lunamq; cum ſtellarum uarietate confixerat, conſtruxeratq; thronum, & demiſſos hinc imbres & tonitrua fulminaq; mentiebatur. Ad poſtremũ coactis undique copijs, innumerisq; gentium auxilijs, filius Heraclio ad Danubiũ occurrit. Quum hinc Perſæ, hinc Romani conſtitiſſent, multaq; antehac calamitoſa utrinq; prælia interceſſiſſent, imperatores ambo ſupra pontem Danubij quem Traianus uictis olim Dacis erexerat, ſingulari certamine depugnare decernunt, ut utriuſque reipublicæ ſaluti hac duntaxat conditione conſulerent: uictori, quicunq; foret, ex compoſito omnes ultrò cederent, & impetrata facerent. Quum in pontem imperator uterque deſcendiſſet, nuncupatis utrinque uotis, conſerto duello, Heraclius tãdem noſtri Saluatoris numine adiutus, Barbarũ interfecit. Opima IESV Feretrio ſpolia retulit. Perſæ omnes, parta uictoria, ultrò paruêre, & orthodoxa fide initiati ſunt. Ad hæc Syrochius, Coſdroam patrem fratremq; Medarſem Heraclio ſe proditurum pollicetur, ſi regnum Perſarũ ſibi delegaret. Oblatam conditionem accepit Heraclius, dummodò pons ad Tygrim amnem erectus, Romano præſidio ſeruaretur. Deinde quum in Perſidem contendiſſet, Coſdroam in throno ſedentem cum filio interfecit. Syrochium regno præfecit, pontiq; Romanum præſidium impoſuit. Crucem Saluatoris, abacta gaza regia, Hieroſolymam retulit. Sed illud dictu perquàm admirabile, nequaquam prætermittendum. Quum portæ urbis quæ ad montem ſpectat Olitueti, Imperator paludatus equo phalerato inuectus, crucem dextra ferens, ſingulari pompa appropinquaſſet, repentè congruentibus utrinque lapidibus obſtruitur. Multitudo inſolenti miraculo perculſa, extantem in cœlo crucẽ, & angelum portæ deſidentem ſuſpicit, hæc uerba referentem: Quando Rex cœlorũ, ad redimendum genus humanum, hanc portam ingrediebatur, Heracli, non paludatus, non equo inſidens purpurato, non coronatus, ſed humilis aſelli tergo uectus intrauit, ut ſuis cultoribus humilitatis relinqueret exemplum. Ad hęc ne minori quidem ſtupore, quàm lætitia Imperator affectus, depoſitis triumphalibus ornamentis, nudis pedibus, linea ueſte ſuccinctus, profuſo lachrymarum profluuio, ſumpta cruce, cum uniuerſo exercitu progreditur. Obſtructa iamdudum porta, & cedentibus extemplò lapidibus patefacta, Imperatorem crucem elata manu ferentem admiſit. Sequebatur & innumera multitudo, quæ alternatim modulato cantu concinebat, O crux ſplendidior aſtris, deinde ibi, unde erepta fuerat, recõditur. Quinetiam odora-

tiſsima

tiſsima è Perſide aura, in Palæſtinã uſq; prouinciam, eam (ut aiunt) ſubſequuta eſt. Sed ad Longobardos reuocetur oratio. Defuncto ſub Heraclio Arichi Beneuentano duce, Aio filius dominatum ſuſcepit, cui Radoaldum Grimoaldumq; fratres minores natu ultrò paruiſſe ferunt. Quum uix hic annum unum, & ſex menſes quietè dominaretur, ecce Sclauorum claſsis haud procul à Siponto Italiam adoritur, pagos & oppida populatur, Aionem temerè prodeuntem obtruncat. Quod quum fratres cognouiſſent, cum tumultuario exercitu extẽplò ſubueniunt, ſternunt Sclauos, abactam ad littora prædam recuperant, cæteros qui ſuperfuerãt fundunt, fugantq;. Eodem ferè tempore Rotarius Longobardorum rex, quicquid à Lunenſi portu ad ulteriorem uſque Galliam interiacet, in ditionem ſuam recepit. Opitergium, quod Tauriſium & Forum Iulium interiacet, diruit. Impetrante quoq; Heraclio Mahumetus, quem aliqui Arabem, Perſam plerіq; fuiſſe uolunt, nobili patre natus, deos gentium adorante, matre uerò Hebræa, atq; Iſmaelita, quum acri foret ingenio, & Chriſtianorum conſuetudinem non abominaretur, peſtifera ſua lege magnum animarum parauit exitium. Se magnum æterni Dei prophetam dixit, multos Aſiæ atq; Africæ populos in pernicioſam opinionem aſſeruit. Quos falſa religione infectos, Saracenos à Sara, legitima Abrahæ uxore, appellari iuſsit, ueluti legitimos diuinæ promiſsionis ſucceſſores. Hunc quidam Germanus ſcriptor, qui ſanctæ terræ itinerarium ritè conſcripſit, & ex perlecto Alchorano multa retulit, Saracenæ cuiuſdam, dum per Arabiam iter faceret, amore correptum fuiſſe tradit: à qua quum efflagitatum coitum impetrare non potuiſſet, mox aſellam, qua inuectus erat, ex indomito libidinis ardore compreſſit. Mortuo Radoaldo Beneuentano duce, Grimoaldus germanus ritè ſucceſſit, Samnitibusq; annis quinque ac uiginti imperauit, uir domi foriſq; præſtans. Quippe qui Græcorum claſſem, ad Garganum montem ea tempeſtate deſcendentem, ut cœleſtis archangeli templum ingenti donatiuo ditiſsimum popularetur, ultima ſtrage confecit. Rotarius rex, Longobardorũ leges, quas mente dũtaxat antea ſeruarãt, in codices redegit, edictaq; regia nominauit, uita Conſtante imperante exceſſit. Radoaldus filius mox regnum iniuit, Gundipergam Agilulphi & Theudelindæ filiam, uxorem duxit. Hæc optimę parentis exemplo, diui Ioannis Baptiſtæ baſilicam Ticini magnifico ſumptu fundauit, uectigalibusq; fundi amplè donauit. Adulterij apud uirum falſò poſtulatur. Carellus eius ſeruus à rege implorat, ut ſuæ dominæ delatorem, ad ſingulare certamen ſibi prouocare liceret, ut ueritas ex hoc periculo reginæ pudicitiã euidentiſsimè tueretur. Data dimicãdi copia, delator populo ſpectãte ſuccubuit: quare regina omni crimine liberata, in priſtinã reſtituitur dignitatem. Radoaldus rex, ut pleriq; tradidêre, quinto ſui regni anno, in adulterio deprehenſus interficitur. Aripertus Gundoaldi filius, qui Teudelindæ frater fuit, rex creatur. Saluatoris ædem ad Occidentalẽ portã exædificat, annis nouem regnat, regnum Bertarito & Godeperto filijs delegatum. Diuiſo regno, Bertaritus Mediolani, Ticini Godepertus imperandi ſibi ſedem optarat. Suborta diſſenſione, Godepertus ad Grimoaldum Beneuentanũ ducem, regno quoq;, uirtutè ac ſapientia non indignum, legatum mittit, ut quàm primùm aduerſus fratrem ſibi opem ferat: pro referenda gratia germanam pollicetur. Contrà legatus, pręter mãdata regis, eum ad occupandum Longobardorum regnum hortatur, quòd fratres reguli, facta ſeditione, ad interitum redigere conantur, comparatis e ueſtigiò copijs, properare nitatur. Grimoaldus accepta legatione, omnes ad occupandum Longobardorum imperium ingenij uires intendit. Filium ſibi in Samnio ſufficit, ipſe delecta manu Ticinum contendit. Qui nuptiarũ cauſa, à Godeperto in regia exceptus, intentis à legato inſidijs, Godepertum interficit, occupat regnum. Quod ubi Bertarito fratri nunciatum eſt, qui Mediolani diuiſio regno imperabat, dicto citiùs in Pannoniã fugam arripuit, ad Chacannumq; Auarum regem ſanè peruenit. Rodelindam uxorem, & Cunipertum filium reliquit, quos Beneuentum Grimoaldus relegauit. Sed legatus huiuſce mali auctor, qui Garipaldus dictus eſt, Taurinacium dux, non diu fraude

iſta

iſta frui potuit; nam in templo à Godeperti famulo cæſus eſt: qui dum ſui domini fa-
tum ulciſcitur, mortem ſubire minimè formidauit. In Beneuentanorum deinde du-
cum manus Longobardorum recidit imperiū, quamuis ex eâdem gente foret. Con
firmato nanque regno, Ticini Grimoaldus promiſſam ſibi Godeperti ſororem, uxo-
rem duxit. Samnitium exercitum, cuius ope regnum adeptus erat, ampliſsimè dona
tum dimiſit: quos dimittere noluit milites, feracibus prædijs profuſè donauit. Sed
poſtquàm Bertaritum ad Chacannum Vnnorum regem transfugiſſe nouit, ad eum
continuò legatos mittit: quibus ſignificat, ut aut Bertaritum inimicum regno ei-
ciat, aut fractum inter Vnnos & Longobardos antiquum fœdus credat. Quare Ber
taritus ab Vnnorum rege extemplò dimiſſus eſt. Qui, quando quò tutiùs fugeret
non habebat, & Grimoaldum clementiſsimum eſſe nouerat, ſi ad inimicum fugeret,
ſe faciliorem apud benignum inimicum ueniam inuenire poſſe reputauit. proinde
hac ſpe in Italiam redit. Quum ad Laudam Pompeij ueniſſet, Vnulphū familiarem
ſuum ad Grimoaldum Ticinū præmiſit, qui eius nunciaret aduentū, ac pro explora
ta Grimoaldi benignitate Bertaritum profugū, ad ipſum quàm ad Barbaros confu
gere maluiſſe, diceret. Grimoaldus audito nuncio, commiſeratione percitus clemen-
ter admiſit: atque nondum ſuſpicione correptus, honorificè tractauit. Sed quum
hunc à tota urbe affectatiùs frequentari nouiſſet, ueneno ſtatim è medio tollendum
eſſe cenſuit. Sed aſtu fretus, ſub contumelioſi ſerui perſona obductas inſidias Berta-
ritus euaſit, ad Galloſq; ſuperatis Alpibus transfugit. Quum rex cum Vnulphi &
ſerui arte manu euaſiſſe cognouiſſet, utriuſque fidem quàm maximè laudauit: aſ-
ſumptos in cubiculariorum numerum, eandem ſibi fidem perſoluendam exorauit.
Bertaritus in Longobardos Narbonenſem Galliam concitauit. Galli ſuperatis Al-
pibus, quum in Aſtenſem agrum deſcendiſſent, pulchro ſtrategemate eluſi ſunt. Gri
moaldus enim ſimulata fuga, metuq; ingenti, caſtra Gallis integra relinquit. Irruen-
tes Galli, quum Longobardorum caſtra inuaſiſſent, ac uini cæterorumq; commea-
tuum copiam inueniſſent, fortuna elati lautiſsimè licētiſsimeq; cœnarunt. Intempe-
ſta nocte uino ſomnoq; grauatos Grimoaldus ex inſperato aggreditur, ac tanta cæ-
de per caſtra graſſatur, ut è Gallis pauci in patriam redirent. Locus pugnæ haud pro
662 cul ab Aſta urbe, adhuc Francorum riuus appellatur, ab anno Salutis ſexageſimo ſe
cundo ſupra ſexcenteſimum. Conſtans Imperator, quum Longobardorum ſer-
uitio ſuos Italos ulteriùs premi, tolerare nō poſſet, Athenas primò deſcēdit: deinde
comparata ingenti claſſe, Tarentū nauigauit. Quacunq; iter fecerat, omnes Longo-
bardorum urbes expugnauit. Luceriam, opulentam Apuliæ ciuitatem, diruit. Mox
Beneuentanum agrum ingreſſus, latè omnia miſcet & populatur, urbē ſubinde a-
cerrima obſidione circumducit. Romoaldus dux Beneuentanus, Grimoaldi regis
Longobardorū filius, Seſualdum alumnum confeſtim ad patrem mittit, qui grauiſ-
ſimam oppugnationem nunciet, & auxilium imploret. Mandata diligenter peragit
alumnus, Grimoaldum cum magno exercitu properare iubet. quū ad uigeſimum à
Beneuento lapidem perueniſſet, Seſualdus à rege præire iubetur, ut clàm urbem in-
greſſus, filio patris auxilium præſtò ſignificet adfuturū. Capitur à Græcis internun-
cius, qui quum itineris ſui cauſam & rem omnē retegere cogeretur, ritè omnia enar-
rauit. Conſtans ualidiſsimas hoſtium copias reformidans, de ſoluenda obſidione co
gitabat. Quod ut honeſtiùs faceret, ac Neapolim ſe reciperet, Giſam Romoaldi ſoro
rem loco obſidis ſibi dari poſtulat: data obſide, fœdus percutitur. Seſualdus ad mu-
ros urbis ducitur, ab Imperatore edoctus, ut Romoaldo patris aduentū nequaquā
expectandū eſſe diceret. Cōtrà ille productus exclamat, Bono (inquit) animo eſto
Romoalde, quādoquidem pater præſtò aderit: proinde nil tibi cum hoſte ſub turpi
conditione paciſcendum. Me autem quia ſola mors manet, pro explorata fide libe-
ros cum uxore commendatos habeto. Adhuc plura ſubijcienti, imperatorio iuſſu ca-
put continuò abſciſſum eſt, baliſtæq; impoſitū in urbem iacitur. Quod ubi ad Ro-
moaldum delatum eſt, & multis lachrymis & crepitantibus oſculis excipitur, atque
honori-

honorificentiſsimo demum ſepulchro reconditur. Imperator cognito Grimoaldi regis aduẽtu, ſoluta obſidione Neapolim proficiſcitur. In itinere ad Calorem fluuium à Mitala Campano comite, haud mediocri ſtrage afficitur. Saburus quũ uiginti milia hominum ab Imperatore, quum Neapoli moram traheret, impetraſſet, pollicitus ſe cum hoc tantùm exercitu Longobardos expugnaturum, haud procul à Beneuento à Romoaldo ad internecionem uſq; ſuperatur. Quum omnem in Longobardos operam Conſtans Imperator eluſiſſet, ad crudelitatem, ſuorumq; rapinas animum conuertit. Quum Romam ueniſſet, & Vitallianus pontifex maximus cum uniuerſo collegio ſacerdotum ad ſextum uſq; lapidem officij gratia occurriſſet, duodecim tantùm in Vrbe dies fuit: eã ornamentis omnibus, & æneis quàm maximè ſpoliauit. Pantheon tegulis æneis, quibus tectum erat, exuit, Conſtantinopolimq; tranſtulit.

Pantheon à Conſtante ſpoliatur.

Repetita Neapoli, Rhegium contendit. Quum in Siciliam traieciſſet, Syracuſis moram longam traxit: ac nil aliud egit, niſi quòd Siciliam, Calabriam, Africam, Sardiniamq; pari ſæuitia ſpoliauit. Quin & maritis ſæpe uxores abſtulit, parentibus filios eripuit, aurea argenteaq; ſimulachra & precioſa è templis uaſa ſubtraxit: ſacrilegia, cædes, rapinas & latrocinia Verre frequentiùs exercuit. Syracuſis demum in thermis cæſus eſt à ſuis. Poſt Imperatoris interitum, Mezentius imperium uſurpauit.

Mezentius

Qui quum imperare pergeret, aduentante claſſe Græcorũ, à Conſtantino, Conſtantis filio, unà cum cæteris coniuratis, qui Imperatorem interfecerant, cæſus eſt. Quum hæc Saraceni audiuiſſent, qui paulo antè Alexandriam Aegyptumq; incurſarant, magna cum claſſe Siciliam inuadunt.

Saraceni.

Syracuſas ingreſſi, patrata maxima ſtrage, omnia diripiunt, & ea potiſsimùm quæ Conſtans Roma abſtulerat: mox abacta ingenti præda, Alexandriam repetunt. Eo tempore Ticinum ſæua peſtilentia uno anno deſtitutum. Ignis maximo omnium terrore dies decem in cœlo emicuit: incubuere mox imbres uſqueadeò ſæui, & ita horrenda frequentiaq; fulmina, ut homines iuxtà ac pecora de cœlo tacta caderent. Quare eò anno tanta leguminum copia ſucceſſit, ut legi omnino nequiuerint: quæ autem neglecta fuerant, ultrò renata ad maturitatem peruenêre. Grimoaldus, quum omnes Beneuentanorum finitimos populos in ditionẽ ſuam redegiſſet, pacato Samnio, Campania & Apulia, Ticinum rediјt. Thraſimundo Campano comiti, ob operam ſibi bene nauatã aduerſus Conſtantem, filiam ſpopondit. Electo Tatone, Potatonem Spoleto præfecit. Poſtquam Ticinum reuerſus eſt, Lupo, cui regni gubernationẽ abiens delegarat, ob malam inſolentemq; adminiſtrationem ualde ſuccenſuit: quare ille malè conſcius, à rege defecit. Grimoaldus, ne inter Longobardos ciuile bellum ſuſcitaret, ad Chacannum Vnnorum regem ſcribit, ut è Pannonia in Lupum Foroiulianorum ducem caſtra moueat, grauiſsimo uirum bello caſtiget. Chacannus, coacta ingenti Auarum multitudine, mandata peragit. Inuadit maximo impetu Foroiulianos: cuncta incurſans diripit, uaſtatq;. Lupus inſtructa occurrit acie, tribus diebus continuata uictoria hoſteis inſequitur: quarto ſuperueniente Vnnorum multitudine obrutus, inter confertiſsimos hoſtes cum ſua legione occubuit: cæteri fuſi, fugatiq;, in proxima ſeſe oppida recipiunt: ager uniuerſus in hoſtium poteſtate, deſertus maxima ex parte, diripitur, & inflammatur. Quum à uaſtatione Auares haudquaquam deſiſterent, Grimoaldi literis admonentur, uti à bello ſe iam abſtinerent, quando ſat pœnarũ Lupus expenderat: quin & hinc decedere iubet, quod ni continuò fecerint, acerrimum à Longobardis bellum interminatur. Mittũtur Ticinũ à Chacanno legati, quibus hæc mandata fuerant: Vnnos agrum Foroiulianum nunquam relicturos, quando quæcunque bello parta fuerant, ſtultiſsimum foret pro nihilo pendere: quæ autem iure belli compararant, ſe armis aſſerturos. Grimoaldus quum bellum ſe propediem indicturum minaretur, coram legatis, quando bellum inſtaret, ſe Longobardorũ exercitum recenſurum eſſe ſimulauit. In tranſuectione, quum paucæ forent copiæ, eadem ſæpe agmina repetebantur, ut maximus uideretur exercitus. Hoc legati commento à bello deterriti, inſanas Longobardorum uires Chacanno referunt, quo unà perculſus

& cluſus, uaſtata regione, in Pannoniam præda & rapinis onuſtus rediјt. Anaphritus Lupi filius, Caruntum ad Sclauos planè confugit, ratus eorum auxilijs, inuito etiam Grimoaldo, Foroiulianorum dominatum recuperaturum. Sed longè aliter, ac ſperarat, euenit. Agrum ingreſſus, ad Nemas oppidum cōtinuò fugatus ac cæſus eſt. Vetarius Vicentia oriundus, Foroiulianorum dux creatur, uir bello & pace clarus, qui parua manu irruentes etiam Sclauos grauiter afflixit. Grimoaldus in bello Græcorum omnes de ipſo malè meritos cumulatè ultus eſt: ne Forum quidem populi Romanorum oppidum impunè dimiſit. Nam incautam die Paſcalis ſabbati ciuitatem adortus, omnes ad interitum uſq; cæcidit: urbem uniuerſam diruit, quæ noſtra uix tempeſtate reſurgere potuit. Opitergium, ubi Taſſon & Cacō fratres cæſos ferunt, funditùs ita deleuit, ut uix hodie ueſtigia pauca reperiantur. Aleco Bulgarorum dux, à Grimoaldo ſedes ſibi dari poſtulauit. Qui Beneuentum ab eo ad Romoaldum filium miſſus, Sepiano, Ouiano & Iſernia, ac pleriſque deſertis urbibus donatus eſt: & eam Bulgari Italiæ regionem incoluerunt. Qui quamuis Itala nūc lingua utantur, propriam tamen ne adhuc quidem omnino dimiſerunt. Grimoaldus Longobardorum rex, ob fractam ex arcus intentione uenam, quam ut medici comprimerent, mala uenena appoſuerant, Beneuenti diem clauſit: non minus cōſilio quàm robore præſtans, uir ab obeūda pericula ſatis audax, caluo capite, & demiſſa barba. Corpus in diui Ambroſij baſilicam, Ticinum eſt relatum. Garibaldus filius regnum init, ſed Bertaritus in ulteriorem Galliam relegatus, repetita Italia, Garimbaldo regnum abſtulit, & annis octo regnauit: cum Cuniperto uerò filio, annis decem, liberatori Deo baſilicam ad Ticini fluenta exædificauit. Rodelinda uxor diuæ Genitrici in ſuburbano, quod Perticas appellant, nobiliſſimam ædem erexit. Quum diu quietè regnaſſet, ecce Halaris Tridentinorum dux, regentina defectione ocium Longobardorum intercepit. Tridenti obſeſſus, ac in regia caſtra facta eruptione, fugatis hoſtibus obſidione ſe liberat. Cuniperti demū opera regi conciliatur: & paulo pòſt eiuſdem precibus, Brixianam præfecturam ab inuito rege aſſequitur: quippe qui ſæpius abnuens exclamauit, in Cuniperti filij perniciem id futurum. Vita defunctus, ad Seruatoris ædem, ab Ariperto patre ædificatam ſepultus eſt. Longobardorū tandem regnum, quum ad Cuniperti manum redigeretur, Halaris beneficiorum immemor, quum Brixianorum dux eſſet, duos muneribus ſubornat, qui regem collocatis ita inſidijs circumueniant, ut eius ad ſe caput referant: quod ſi fecerint, cumulatiſſimam gratiam pollicetur. Dimiſſi abeunt, & contra mandata faciunt: Ticinum circumuagantem regem reuocant, facinoroſa mandata retegunt. Cunipertus, coacto exercitu, aduerſus Halarim uirum ingratiſsimum caſtra mouet. Collocatis utrinque caſtris, quum in Coronate agro conſediſſent, de ſingulari certamine agi cœptum, quod Cunipertus nimis affectabat, detrectabat contrà Halaris. Solenni tandem monomachiæ ſtatutus eſt dies. Seno diaconus baſilicæ diui Ioannis Baptiſtæ, à Gundiperga quondam regina ædificatæ, dum Cuniperto regi uehementer timet, ei perſuadet, ut quando conſimiles ſunt, ipſe pro rege ſubornetur, in certamenq; deſcendat. Quod ubi factum eſt, ſingularem pugnam ineunt, diaconusq; demum ab Halari obtruncatur. Victor dum elata dextra cæſi caput oſtentat, ut regia uictoria glorietur, exuta galea clerici caput eſſe comperit. Deluſum ſeſe comperiens, grauiter excandeſcit, & nuncupatis uotis. Si uerè uictoriæ compotem dij fecerint, altiſſimum clericorum teſtibus puteum ſe completurum exclamat. Ad hæc Cunipertus in medium prodiens, ſe hoſti glorioſo ſtatim offert: promptaq; audacia, conſternatos ſuorum animos leuat. Inſtructa utrinque acie, Halarim altiſſima uoce prouocat ad ſingulare certamen, ut Longobardorum ſaluti conſulatur. Recuſat Halaris, quia Michaelem archangelum ſupra pila hoſtium, diſtricto enſe infeſtum ſibi uidere uidebatur. Exclamantibus cunctis, iſtum præ pauore hæc cernere: inter utranq; aciem ecce pugna conſeritur: rex cum rege, miles pariter cum milite congreditur. Strages magna committitur: demum Halaris Cuniperti regis dextra ſuccubuit. Qui ex Halari ſuperfuere,

re, palantes & præcipiti fuga correptos, amnis Abdua planè corripuit. Halari caput abſciſſum. Foroiuliani ante initum prælium, neutram partem ſequuti abiere, cæteri magna cæde confecti: pars tamen Cuniperti longè ſuperior. Senonis diaconi corpus, quia pro regia fide ultrò ſatum obierat, magnifico ſumptu pro Ioannis Baptiſtæ baſilica ſepultum. Cunipertus uictor Ticinum reuerſus, de cæſis hoſtibus honorificè triumphauit. Dum in Gallia Ciſalpina hæc aguntur, Romoaldus dux Beneuentanus Tarentum, Brunduſiumq́, & uniuerſam Salentinorum oram capit, & annos ibi ſedecim dominatur. Poſt quem Grimoaldus, qui Vlindam Cuniperti ſororem ſibi coniugauit, tribus annis Samnites gubernauit. Huic Giſulphus frater planè ſucceſſit, qui decem & ſeptem dominatus annos, ex Vnniburgi uxore Romoaldum ſuſcepit. Amphridus, quum Foroiulianum dominatum inuito Cuniperto rege occupaſſet, ab eoq́ deſciſſet, paulo pòſt Veronæ deprchenſus, Cuniperti iuſſu oculis captus eſt. Hoc etiam tempore Cedoaldus Saxonum rex, qui in Britannia cõſederunt poſt maxima bella, quæ in patria geſſerat, ad orthodoxam fidem conuerſus, Romam contendit, à Cuniperto pro dignitate exceptus, honorificentiſsimeq́ dimiſſus. Quum ad Sergium pontificẽ perueniſſet, ſacro baptiſmate initiatus eſt, & paulopòſt uita Romæ exceſſit. Corpus in diui Petri baſilica ſepultũ, fortunæ in diuinum uſum omnes ex teſtamẽto erogatæ. Cunipertum duodecim annos rectè dominatum, mox uitam obijſſe, Lintperto gnato adhuc puero Longorbadorũ regnum delegaſſe, Auſprandumq́ tutorem adhibuiſſe tradunt: quem uix octo menſibus regnaſſe ferunt. Lampertus Hundiperti filius, ſuperato Auſprando Longobardorum regnum inuaſit: quod uix anno uno retinere potuit. Sed Aripertus tunc eius filius, reparato exercitu, cum Lintperto rege apud Ticinum conflixit, inclinatis hoſtibus, Lintpertum in pugna uiuum cepit. Auſprandum in Recomacinam inſulam fugientem obſedit. Rotharitum, Bergamum confugientem, capta urbe in ſuam poteſtatem redegit: raſaq́ barba in notam inſignis ignominæ, Taurinum relegauit, ubi paulo pòſt obijt. Lintpertus in balneo, eius iuſſu, paucis pòſt menſibus ſuffocatur. Oppidum inſulæ, quò Auſprandus fugeras, pariter expugnatum. Auſprandus ad Teutpertum Bauarorum ducẽ, per Rhætos confugit, ubi ſex annis fuiſſe fertur. Sigiprãdus uerò eius filius, ab Ariperto dcinde captus, oculis priuatus eſt: cæteri uerò eius cognati uarijs ſupplicijs afflicti ſunt. Alter Auſprandi filius, minor natu, in carcerem coniectus: cuius tenellam adhuc ætatem miſeratus, non ſolùm omni ſæuitia carere uoluit, uerùm etiam ad patrem ueniendi poteſtatem fecit. Qui quum ad regnũ euaſurus eſſet, diuina eum numina indulgentiſsimè tractari permiſere. Quare Lintprandus libertate donatus, in Bauariam continuò ad patrem proficiſcitur: cuius aduentus Auſprandum mirificè recreauit. Sed ne parem quidem fortunam Theoderada mater, & Aurona ſoror, ſortitæ ſunt: quando ambabus in uincula coniectis, abſciſſis auribus & naſo, quum alterultra reginã ſe fore gloriaretur, dehoneſtatæ facies. Poſt Adonis mortem, qui Foroiulianis præfuerat, Ferdulphus è Liguria ortus præfecturam init: qui dum Sclauorum uictoriam affectat, maxima iactura prouinciam affecit. Nam dum temeraria Sclauorum exercitum audacia circumuenire contendit, aſpernatus loci iniquitatem, unà cum uniuerſis copijs ad internecionem cæſus eſt. Cui quum Corbulus in magiſtratu ſucceſſiſſet, quia regiam maieſtatem læſerat, exectis oculis miſerrimè uitam duxit. Sed Penno longè præſtantior, prouinciæq́ commodior fuit; qui delegatũ ſibi munus mox accepit. Hic omnes pupillos, quorum patres in bello Sclauonico occubuerant, ſanè coegit, & unà cum ſuis liberis pari charitate ac ſtudio educauit. Eodem ferè tempore, Giſulphus Beneuentanorum dux, Goram, Hirpinum, & pleraq́ Latij oppida occupauit, incendio & rapinis cuncta turbauit. Sed Ioannis Romani pontificis pia legatione muneribuſq́ ſedatus, Beneuentum ſe recepit. Idem eadem quoq́ tempeſtate, Aripertum Longobardorum regem, Scotias alpes à Longobardis olim uſurpatas, quæ Apoſtolicæ ſedis eſſe conſueuerãt, ſpontè reſtituit, maximoq́ pontifici reſtitutam donationem, aureiſq́ conſcriptam literis miſit. In demor-

tui Traſemundi locum, qui Spoletanus dux erat, Farnaldus filius ſubrogatur. Hæc Iuſtiniano, Leone, Philippo Anaſtaſioq; imperantibus geſta ſunt. Tunc Auſprandus iam exacto nono exilij anno, quum Teutpertum Bauarorum ducem ad Italicum bellum ſuſcitaſſet, coactis magnis copijs, Italiam inuaſit. Haud procul à Ticino cum Ariperto conflixit. Quamuis pari ferè ſpe ad ueſperum uſq; pugnaretur, tamen dum nox prælium dirimeret, iam Bauari terga uertere cœperant. Sed quum Aripertus dimiſſus caſtris, Ticinum rediſſet, hoſtibus animos addidit: contrà ſuis ademit. Mox facti pœnitentia ductus, quum in ulteriorem Galliam fugere decreuiſſet, auro oneratus, dum Ticinum amnem tranſnare contendit, planè demergitur, duodecimo regni anno defunctus. Cui mos erat diſſimulare perſonam, clàm ciuitates & oppida ſua luſtrare, percuntari quales hi forent qui iudicia gererent, quomodo populi regerentur, quis de ſe rumor & opinio foret. Humili ſemper ueſte ſupellectiliq; contentus erat, quin etiam legatorum nihil immutabat aduentu. Poſt Ariperti funus, Auſprandus Longobardorum regnum aſſequitur, uixq; menſes treis imperauit: uir ingenti uirtute ac ſapientia præditus. Sed omnium mox Longobardorum conſenſu, Luitprandus ad regni faſtigium euectus eſt. Anaſtaſius hoc tempore Philippum in priuatam uitam redigens, Romanum imperium uſurpauit. Theodoſius ab exercitu imperare iuſſus, Anaſtaſium expulit. Et tunc Aegidium ſanctitate ac ſapientia claruiſſe ferunt. Tyberis etiam tanta inundatio ſucceſſit, ut ſuperatis longè ripis arua traxerit, plures in urbe domos ſubuerterit: à ponte Myulio ad ualuas uſque diui Petri baſilicæ inundarit, & in uia lata ad duodecimum uſque palmum excreuerit. Theodoſius à Leone imperio eiectus, ac ſacris initiatus, priuatam deinde uitam degit. Eodē ferè tempore Mauri, qui occupatas decem annis Hiſpanias tenuerunt, quum Gallias inuaſiſſent, non ſine magna ſuorum ſtrage uicti rediere. Saraceni quoque tribus annis Conſtantinopolim, in caſtris & in urbe uæſaniente peſtilentia, obſederunt. Re tandem infecta, in Bulgarorum gentes, quæ Danubium accolebant, irruêre: & ab his reiecti, quum claſſem abeundi gratia conſcendiſſent, tantum ex tempeſtate naufragium perpeſſi ſunt, ut pauci euaſerint. Conſtantinopoli trecenta hominum milia ex peſtilentia periere. Quum Bulgaros inuaſerunt, duo & triginta Saracenorum milia occubuere, cæteri naufragio abſumpti. Regnante in Italia Luitbrando Longobardorum rege, inter Gregorium pontificem Romanum & Leonem imperatorem orta diſcordia. Quare aduerſus pontificem Paulus Hexarchus in Italiam miſſus eſt: quo interfecto, in demortui locum Eutychius ſuffectus eſt. In quo quidem bello, diuiſa Italia, Anthepharum Longobardorum ducem, pontifici auxilia præbuiſſe conſtat. Quin & cometæ duo, diebus quindecim in Italia uiſi, quorum alter exorientem præcedebat, contrà occidentē ſolem ſubſequebatur alter. Hæc etiam tempora Pipinum Francorum regem, principem clariſsimum, protulere: qui tantæ fortitudinis (ne dixerim audaciæ) fuiſſe traditur, ut traiecto Rheno cum uno ſatellite in hoſtem irruerit, eumq; in cubiculo cum ſuis reſidentem trucidarit, multaq; bella cum Saxonibus, & maximè cum Rapotto Phryſiorum rege proſperè geſſerit. Sed ut ad Longobardorū res reuocetur oratio, confirmato Luitprandus regno, ſuorum inſidias cognatorum æquo animo pati coactus eſt. At proſper ex audacia ſucceſſit exitus. Rotharius cognatus, quum ad conuiuium eum inuitaſſet, ut inter epulas domi obtruncaret: ſpe deinde fruſtratus, detectis inſidijs, unà cum filijs cæſus eſt. Alpium præterea Scotiarum donationem, Luitprandus rex pontifici Romano confirmauit: filiamq; Theodeperti Bauarorum regis, apud quem fuerat relegatus, duxit uxorem, unamq; tantùm filiam ex ea ſuſcepit. Eadem tempeſtate Penno Foroiulianorū præfectus, quum bis tèr ue grauem Sclauis conflictū intuliſſet, ſuorum ultus iniurias, pacem demum cum peregrina gente contraxit. Deinde quū Saraceni Sardaniā adorti diripuiſſent, ac templa paſſim direpta amolirentur: Luitprandus diui Auguſtini corpus, quod ibi eſſe nouerat, magna mercede redemptum, Ticinum cum ſingulari pompa tranſtulit, honorificentiſsimoq; ſepulchro donauit. Paulo pòſt Rauennam obſedit, claſ-

ſeq́ oppidum continuò captum diruit. Paulus etiam patricius, tunc Romam quoſdam ſubornatos mittere uoluit, qui Gregorium pontificem interficerent. Sed quum Longobardi, Thuſci, Spoletaniq́ aduerſarentur, Rauennatũ concilium diſſolutum eſt, nihilq́ decerni potuit. Orta deinde inter pontificẽ & Longobardos longè maiore diſcordia, Luitprandus Aemyliæ oppida, utputa Feronianum, Montembellum, Bruxeta, Perdiceta: item Bononiam, Pentapolim & Auxiniũ, & paulopòſt Sutrium ui cepit: quæ poſt dies aliquot Romanis reddita ſunt. Eodem quoque tempore Leo Imperator, omnes diuorum imagines quum deponi comburiq́ iuſſiſſet, iuſſaq́ detrectantes morte mulctaſſet, Germanum patriarcham intercedentem, magiſtratu abdicauit, Anaſtaſiumq́ ſuffecit. Deinde frequens aduerſus Leonem Romæ habita ſynodus epiſcoporum mille, quorum ſacro conſulto damnatus eſt Imperator. Romoaldus dux Beneuẽtanus Guntpergam, Auronæ ſororis Luitprandi regis filiam, uxorem ſibi coniugauit, ex qua Giſulphum tulit. Qua defuncta, Ragimundam ſumpſit, Gaidualdi Brixiani ducis gnatam. Item inter Pennonem Foroiulianum ducem & Calliſtum patriarcham orta diſſenſione, captum patrem tyrannus ad caſtellum Pocium, quod mari prominet, in uincla coniecit, immaniterq́ tractauit. Audito Luitprandus ſcelere ualde ſuccenſus, hominem munere abdicauit. Rachis in eius locum filius ſubrogatur, qui Pennonem patrem ad Sclauos transfugere uolentem remoratus, regi reconciliauit. Sed paulo pòſt regis edicto, pater cum cæteris filijs in uincla coniectus eſt. Rachis Foroiulianorum dux, Carnorum regionẽ ingreſſus, quam Carniolam nunc dicunt, à Sclauis olim occupatam, rapinis & incendijs cunctã uaſtauit: patrata ingenti ſtrage, multos homines ac pecora abegit. Quinetiam his ferè temporibus Carolus primi Pipini filius, Francorum rex, Pipinum filium ad Luitprandum miſit, ut ex more gentis cæſa coma, in locũ filij adoptaret: quem deinde Luitprandus honeſtiſsimè donatum, remiſit ad Carolum. Item paulo pòſt quum Saraceni Gallias iterum inuaſiſſent, magnamq́ Narbonenſis Galliæ partem uaſtaſſent, haud procul à Narbona his Carolus Martellus occurrit: ac magna hoſtium cæſa manu, ne ignobilem quidem uictoriam retulit. Præterea quum in ſequenti anno rediſſent, & Arelatum quoq́ oppidum captum amolirentur: Carolus ſibi diffiſus Luitprandi regis auxilium implorauit: cuius ope Saracenos fudit, fugauitq́. Poſt hęc omnia, Luitprandus bella, quæ aduerſus Romanos iniuerat, feliciter geſſit: præterquàm id quod ad Ariminum geſtum eſt, ubi ſe abſente cæſus eſt exercitus: & quod ad uicum Pileum, quum res Pentapoli moraretur: & quod in Rauennate denique agro, quum Hildeprandus regis nepos & Peredeo dux Vicentinus Rauennã occupaſſent ubi irruentibus undiq́ Venetis, Hildeprandus capitur, & interficitur Peredeo. In ſequenti quoq́ tempore, Romani ſuperiore uictoria elati, Agathone duce Peruſiæ præfecto, ad occupandam Bononiam contenderunt: ubi Peredeo & Rotharius Bulgarorum principes caſtra habebant. Qui comperto Romanorum aduentu eos aggreſſi, non ſine magna ſtrage fugarunt, quum Conſtantinus Leonis filius extincto patre Imperium accepiſſet. Sub hæc tempora Traſemundus dux Spoletanus, quũ à Luitprando Longobardorum rege poſt reconciliationem defeciſſet, ad Romanos confugit, publicam fidem implorans: quem Ethannus dux Romanus unà cum pontifice defendendum eſſe cenſuit. Rex ira ſuccenſus urbem Romam obſedit: deinde ſoluta obſidione, Ameriam, Ortam, Palima, Marium, Bloramq́ Romanis abſtulit. Hildericum Spoletanis ducem ſubrogauit: mox Beneuentum petijt, uti poſt Romoaldi mortem, Giſulphum eius filium à Longobardis patri ſuffectum, immaturum adhuc ducem, magiſtratu abdicaret, Hildebrandumq́ nepotem ei ſubſtitueret. Ticinum deinde reuerſus, icto cum Romanis fœdere, quum in aduerſa ualetudine de morte dubitaret, hunc nepotem regni conſortem ſucceſſoremq́ conſtituit. Sed Romani paulo pòſt pace ditati, Traſemundum in Beneuentum reſtituere decreuêre. Fauit etiã ei Godeſtallus Beneuentanorum dux, qui poſt Gregorij mortem ducis tyrãnidem inuaſerat. Item Stephanus patricius, quum ſe Godeſtalli copijs plane coniunxiſſet,

 Marſos,

Marſos, Furconios, Valuenſes, Pinnenſesq́, Spoletanæ ditionis populos, in Traſemundi poteſtatem accepit. Traſemundus poſt hæc reliqua recuperauit, quamuis crimine ingratitudinis in Romanos carere nõ potuit. Quum Luitprandum cum maximo equitatu, multisq́ cohortibus Romani propediem rediturum intelligerent, à Traſemundi ſocietate, licet ingrati, deficere noluerunt. Iunctis unà caſtris, ad Fortunæ fanum Longobardis occurrunt: in ſyluis prælium extemplò conſeritur. Vbi quũ Rachiſius Foroiulianus dux, ſingulari certamine Longobardum quendam Spoletani ducis equitem, in proximam ex equo paludem præcipitem egiſſet, reliqui mox iniquis perculſi auſpicijs, in fugam uerſi ſunt. Stephanus Romam redijt. Luitprandus Spoletum obſedit. Mox captis finitimorum oppidis, ad urbẽ caſtra mouere ſtatuit. Sed interea Gregorij ſecundi pontificis maximi mors interceſſit, cui Zacharias Græcus planè ſucceſſit: qui quum aduerſus Traſemundum Luitprando auxilia miſiſſet, Romanos regi recõciliauit, & à Longobardis ablata ex compacto recepit. Traſemundus deſperatis rebus, ſe ultrò Luitprandi tradidit poteſtati, dimiſſaq́ tyrannide ad ſacerdotium ſe redegit. Agrandus Luitprandi nepos, Spoletanus, poſt hunc dux creatus eſt. Sed quum Longobardorũ rex, quæ reſtituere promiſerat, longè differret, pontifex ad eum Narniam uſque profectus eſt. Cui rex ad octauum uſque miliarium, præſtandi officij gratia tunc occurrit: ſediq́ Apoſtolicæ non modò ciuitates quatuor ex fœdere ſpontè reddidit, ſed Sabinum quoque patrimonium, quod annis circiter triginta Longobardi poſſederant, item Narniam, in Picentibus Anconem, Chumam, Sutrinum denique agrum dono dedit. Ticinum reuerſus, in ſuburbio diui Petri baſilicam, multaq́ templa nobiliſsima ædificauit, in regia Saluatoris ædem dicauit. Demum quum annos triginta & ſex menſes apud Longobardos glorioſè regnaſſet: uita exceſſit, corpus in Adriani baſilica ſepultum. Hunc multis uirtutibus illuſtrem ferunt, quando uir ſumma prudentia, ſingulari pietate, item beneficentia fuiſſe fertur. Bauarorum oppida multa ui cepit, Francorum pacem, & Auarum, quos Vnnos quoq́ dicimus, amicitiam diligentiſsimè ſeruauit. Poſt Luitprandi mortem, ne diu quidem Longobardorum durauit imperium. Nam Rachis, qui ſucceſſerat, Romanis infeſtus, Zachariæ pontificis ſuaſu, relicto regno monaſticam uitam iniuit. Aſtulphus frater, qui ſucceſſerat, quum Romanos ſibi ſtipendiarios facere contenderet, Stephanus pontifex in Galliam profectus, Pipini Francorum regis auxilium implorauit. Qui cum maximis Gallorum copijs Italiam ingreſſus, fuſo fugatoq́ Longobardorum exercitu, Aſtulphum regem ad Ticinum obſidet, atque arctiſsima obſidione ad faciendam deditionẽ compellit. Pontifici ultra Rauennæ ampliſsimũ hexarchatũ, Ariminũ, Conchã, Piſaurũ, Fanũ, Vrbinum, Cales, Luceolos, Narniã, & in Picẽtibus Eſim, & Senogalliã, & pleraq́ oppida dono dat, Lõgoberdia ablata.

Conſtãtinus Imperator omni ſcelere imbutus, quũ in Chriſtianos in Oriente longè lateq́ graſſaretur, ſanctorũq́ imagines deponi aboleriq́ ediceret: Stephanus pontifex Romanus prophanũ deteſtabilemq́ principẽ abominatus, imperialem dignitatẽ titulosq́ omneis in Francorũ reges, de Apoſtolica ſede bene meritos, tranſtulit. Pipinũ, cum poſteritate Romanũ regẽ declarauit: eã cæteris dignitatẽ interdixit. Per Bonifacium Maguntinũ epiſcopũ, delegata auctoritate, Pipinũ ſacro (ex more) oleo perunxit, atq́ ſenatus populiq́ Romani nomine patricium cõſulemq́ pronunciauit. Inſequenti anno Aſtulphus de cœlo tactus occidit, quum annis 32 regnaſſet. In cuius locũ Deſiderius, Longobardorũ rex ultimus, ſuffectus eſt, qui uix annis decẽ & octo dominari potuit. nam Carolus Pipini filius, qui non immeritò geſtarũ rerum gloria ex cognomẽto Magnus dictus eſt, Adriani pontificis precibus accitus, Italiamq́, ueluti pater fecerat, cum maximo exercitu ingreſſus, expugnato Ticino, profligatis paſsim Longobardis, Deſiderium regem cũ uxore ac liberis captũ in Galliam abduxit. Quare à Romano pontifice, ob rem optimè geſtam, confirmata imperandi dignitate, ampliſsimis titulis & honoribus donatus: extincto Lõgobardorũ nomine, qui 204 annis in Italia planè regnarũt, in patriam redijt.

LIBER NONVS.

ANTEQVAM Longobardorum in Italia à Carolo Magno deleretur imperium, duobus circiter & triginta annis Vnni, qui poſthac Vngari dicti ſunt, Pannonias repetijſſe dicuntur. Nam ſi eorum Annalibus fortaſſe crediderimus, ab anno Salutis quadrageſimoquarto ſupra ſeptingenteſimum, à morte uero Atilæ trecenteſimo primo, Cedreno auctore, Leonis filio imperatore, & Zacharia pontifice maximo, redijſſe. Cæteri uerò Semproto maiori ex parte, quas ſemel occuparunt Pannonias, nunquam deſeruiſſe inuadunt. Quod in ſuperiore Libro, ex Longobardorum bello facilè coniici poteſt: quibuſcum Vnni, qui & Auares dicti ſunt, longum ſæpe fœdus Cachanno rege icerunt, ſæpeque exacto fœdere magna bella geſſere. Auares quum ſedes ſæpe mutaſſent, non tam à rege, quàm ab inconſtantia (ut mea fert opinio) ſumpſere nomen, & uetuſtiſsimi Scythiæ fuere populi, magna cum Vnnis cognatione coniuncti, & pro Vnnis habiti. Sed quum Vindelicos occupaſſent, Bauari, ut plerique ſentiunt, à Boijs & Auaribus appellati: nonnulli (ut ſuprà diſſeruimus) Baioarios eos dixere. Quare deſtitutas ab Vnnis Pannonias, annos circiter trecentos, aliorum adſtipulatione, haud facilè reputarim. Neque tantum uirium duobus & triginta annis in aliena terra ſibi comparaſſent, ut grauiſsimum Caroli bellum facilè ſuſtinerent: neque ſedes uacuas inuenire potuiſſent, nimia ubertate & benignitate cœli non modò à finitimis, uerum etiam à remotiſsimis gentibus expetitas. Neque eorum inficiantur Annales, exinanitas in reditu reperiſſe ſedes: quippe quas ex parte Sarmatas, quos Polonos dicimus, tenuiſse teſtantur: Suathemque Polonum Marothi filium (ut infrà referetur) ad Danubium inueniſſe latè dominantem. Vnni igitur & maiorum hortatu, & eorum qui remanſerant, literis memoriáque periti, è reconditis ac aſperis Scythiæ ſedibus iterum emigrare conſtituunt, & cognatos ſibi populos repetere planè decernunt. Emigrationis ſtato die turmatim prodeunt, liberos, uxores, pecora, & uniuerſas denique facultates abducũt. Superato Tanai, per Roxolanos, Sarmatas, Amaxobios & Tauroſcythas iter faciunt. Per diuerſas gentes agmina ducebantur, quum innumera multitudo ſimul iter facere non poſset. In itinere manus iniurijs abſtinebat, eas que propulſare potiùs quàm prouocare uidebatur. Sæpe dum aquatum & lignatum uiri peterent, ab incolis regionum aliquid inferebatur incommodi: quod diſsimulatione potiùs quàm ferro, ne quo fortè bello retinerentur, ulciſcebantur. Tanto Pannoniarum deſiderio trahebantur, ut legitimam curandis ſæpe corporibus quietem denegarent. Iam in Baſtarnarum & Chumorum gentem ſanè peruenerant, & in Beſſos & Albanos latè diffundebantur, quum longo itinere defatigati de quiete cogitabant. Multi Siculos, qui extremam Daciæ partem cum Atila occuparant, & huculque tenuerant, quam Tranſſyluaniam nunc appellant, his in Roxolanos uſque, audito cognatorum aduentu, & Amaxobios, quos nunc Ruthenos Roſſios ue dicunt, occurriſſe referũt. Quum ſub Amadocis & Peucinis montibus, longo itinere defatigati ſubſtitiſſent, & de incolendis his locis fortè decernerent, tanta è montibus aquilarum multitudo defluxit, ut non ſolùm equos & pecora cætera unguibus roſtriſque peterẽt, uerũ etiam epulas è menſis eriperent. Quo quidem augurio ſtatiua mouere perſuaſi (tres in ſuperandis montibus menſes fortè contriuerant) diuinaque numina ſequuti, in Tranſſyluaniam, in Vngariæ finibus poſitam, penetrarunt. Quod quamuis Baſternæ, Peucini, Albi, Chumani, Beſſique iniquè tuliſſent, Vngarorum tamen impetum coercere nequiuerunt. Quum in hac extrema Daciæ parte cõſtitiſsent, non præteribat eos, auita regna recuparare non poſſe, neque recuperata ſeruare, ni more maiorum cuncta ui armis que agerent, finitimorum impetus aſſiduo bello coercerent. Quare omneis militiæ compotes in ſeptem caſtra diuiſere, ſeptem quoque propoſuere duces: addidere præfectos legionum, centuriones & decanos, ut ritè omnia gererentur.

Reditus Vngarorum in Pannon.

Anno 744

Exercitus quiſq; ex triginta milibus hominum, & octingentis quinquaginta ſeptem planè conſtabat. Nam in hac ſecunda Vnnorum emigratione, ex centum & octo tribubus ducenta & ſedecim hominum milia ſorte educta ſunt, ut liberos & uxores cum fortunis tutos haberent. Septem caſtra pro exercituum numero diuiſa, uallo ac foſſa altiſsima muniuere. Quin & regio illa, in hodiernum uſq; diem Septem caſtra nominãtur. Septem duces, non ſolùm pro ſe quiſque caſtra diligentiſsimè cuſtodiebant: uerumetiã certatim fines, reiectis finitimis, ampliare nitebantur. Sed Arpadus Almi filius, ne minus quidem uiribus & diuitijs, quàm nobilitate, cæteris præpollere uidebatur. Matrem Almi quum grauida eſſet, aquilam per ſomniũ in gremio reclinato capite iacentem, uidiſſe memorãt: & mox ex utero eius fluuium erupiſſe, cuiq; quo longius per aliena loca fiueret, eo maiora ſibi augmenta feciſſe. Ne mulier quidem eſt ſuo ſomno fruſtrata, quando ex hac glorioſa regum multitudo in aliena terra defluxit. Quare Almus hinc editus, ab Almo quẽ Vnni ſumnum dicunt, nomen accepit: cuius longiſsimam proſapiam referunt. Almus enim ex Elendo, Elendus ex Vegeco, Vegecus ex Edo, Edus ex Chaba, Chabas ex Atila, Atila ex Bendecuco, Bendecucus ex Turda, Tur̃da ex Stemene, Stemenes ex Etheo, Etheus ex Opo, Opus ex Cadica, Cadica ex Berendo, Berendus è Sulthano, Sulthanus ex Bulcho, Bùlchus ex Balugo, Balugus ex Zamburc, Zambur ex Lechele, Lechel ex Leuenta, Leuentas ex Chulcha, Chulchas ex Ompude, Ompudes ex Miſce, Miſces ex Mica, Micas ex Bezture, Beztur ex Ruldo, Ruldus ex Canado, Canadus ex Bucene, Bucenes ex Bondoſardo, Bondoſardus ex Sarcante, Sarcans ex Othmare, Othmar ex Radare, Radar ex Belere, Beler ex Cheare, Chear ex Cene, Cenes ex Cheledo, Cheledus ex Dama, Damas ex Bora, Boras ex Hunore, Hunor ex Nembrotho, Nẽbrothus ex Chuſe, Chus ex Cham, Cham ex Iapheth, Iapheth denique ex Noe natus eſt. Præterea Almus Arpadum genuit, ex quo Zolthan, & ex Zolthane Toxus ortus eſt. Genealogiam hanc unde ſcriptores Annalium Vngaricorum expiſcati fuerint, niſi aut commenta ediderint, aut à maioribus per ætates ad poſteriorum cognitionem iſta peruenerint, nondum compertum habeo. Et illud admodum mirari uideor, quum proprijs iſti ſcriptoribus caruerint, quibùs nam monumentis in Noe genus (quod neq; Græci neq; Latini uerè factitarunt) referre poſſint. Priſcarum fortaſſe more gentium, parentes iſta liberis per ſuccedentia ſecula tradidere, quemadmodum de Longobardis ſuprà retulimus. Sed ut ad hiſtoriam redeamus: Almus uir Vngarorum ſanè clariſsimus, Pannoniam, ueluti promiſſionis terram, intrare non potuit: in Tranſſyluania nanq; cæſus eſt. Quare aliquandiu Vngari, antequàm Pannonias penetrarent, hic inter munita, quæ diximus, caſtra, unà cũ pecoribus ac liberis quieuere: cum ne ingrata quidem ibi ocia traherent, Pannoniarum ubertas, & Danubij ad aures fama peruenerat. Ad explorandã igitur regionem tot uotis optatam, habita concione, Cuſidum Chundi filium, ingenio ac uiribus iuxtà pollentem, mittendum eſſe decernunt. Cuſidus miſſus cum paucis comitibus, Carpathias in primis alpes ſuperat: deinde quum in ſpaciantes Daciæ campos deſcendiſſet, traiecto Tibiſco, per Metanaſtas iter faciens, ad Danubium uſque peruenit. Profuſiſsimam regionem, ubertatem ſoli, Danubij parentis commoda, cœliq; clementiam admiratur: neque temerè maiores in Pannonijs ac Dacia conſtitiſſe conſpicatur: Suathem Sarmatam, & Marothi filium, in Pannonia latè regnantem adit, cauſam aduentus & mandata ſigillatim exponit. Quum à peregrina gente nouas ſedes poſtulari accepiſſet, ne mediocri quidem lætitia Suathes afficitur, legatum hilari animo excipit. Ratus nil ſibi commodiùs accedere potuiſſe, quàm regionem feraciſsimam exhauſtamq; incolis, ab Vngaris, quam ruſticam gentem eſſe opinabatur, inſtantiſsimè poſtulari. Quare ſe peregrinam multitudinem lubenti animo recipit excepturum, agriſq; ac ſalutaribus etiam ſedibus ampliſsimè donaturum: deinde legatum honorificè donatum dimiſit. Cuſidus uoti compos, nigri ſoli glebam, itẽ herbas, & aquæ Danubij lagenam, ad indicanda regionis commoda, in Septena caſtra retulit. Arpadus inſpecta terra,

herbis

herbis & aqua, aduocata concione, omnia è ſententia eueniſſe profatur: ex telluris & herbarum indicio, regionis clementiam & ubertatem auſpicatur. Mox cornu aquam infudit, altaq; uoce: Mars pater (inquit) tuq; parens Hercules, quorum auſpicijs, maiorum exemplo, almas iam procul Pannonias petiuimus, perpetuas has nobis ſedes concedite. Veſtram hîc gentem ſiſtite, erroribus noſtris finem imponite, Danubiumq; patrem nobis perpetuò conciliate. Ita denique ueſtris numinibus nobis ſemper adeſte, ne ab infeſtis finitimis obruamur: imò quando ueſtris auſpicijs ductuq; militamus, eas præſtate uires, ut deorum & hominum propugnatores ubique gentium prædicemur. Hæc præfatus, Marti ac Herculi progenitori Iſtrianam aquam ex more libauit. Multasq; uictimas patrijs dijs, per ſingula caſtra mactari edixit. Ter ab omnibus feliciter acclamatum. Poſt quatuor dies frequens conuentus in Vngaros habetur, ubi omnium conſenſu planè decernitur, eundem uirum ad Suathem remittendum, qui ut à Pannoniæ principe terram, herbam & aquam impetret Vngarorum nomine, candidum equum ephippio frenoq; aureo cultum ei dono det, in grati ſemper obſequij ſpeciem. Legatus quum ad Suathem redijſſet, equumq; dono dediſſet, rem uſqueadeò gratam illi feciſſe uiſus eſt, ut terræ amplitudinem pro arbitratu ſuo impetrarit. Quum ad ſuos redijſſet, ritè omnia retulit, à rege callidè impetrata, & nimia quadam animi (ne dono ſuperaretur) liberalitate conceſſa. Hi tunc audaciam concipiunt. Arpadus cum cæteris ducibus inuadendas eſſe Pannonias cenſet, ueluti hæreditario iure recuperandas. Refectis corporibus arma parant, ad præſtitutum diem ſtatiua mouent. Quum montes Carpathios tranſcendiſſent, Danubioq; appropinquaſſent, legatum ad Suathem tertiò mittendum cenſent, qui ſeptem ducum nomine ſignificaret, ut terra, quam equo uendiderat, extemplò decederet: quando Vngari, Pannoniam tellurem equo, herbam freno, & ephippio aquam mercati: & is hæc tria, immodica cupiditate abalienarat. Ad hæc ille ſubridens, equum lignea claua collidendum eſſe refert, frenum in prata, ephippium in Danubij fluenta proijciendum. Contrà Vngarorum nuncius, Quid (inquit) illis hinc mali facies? Quippe ſi equum cædere iuſſeris, noſtris canibus eſcam obiectabis: ſi frenum in prata deieceris aureum, aliquem è noſtris pabulatum fortè proficiſcentem, inſperata inuentione ditabis: ſi autem in fluenta ſtramentum demiſeris, piſcatores fortè beabis. nihil igitur ex hac re lucri facies. Proinde ſi ſolum, herbam & aquam mercati ſunt Vngari, omnia coemiſſe uidentur. Suathes his auditis, in triſticiam repentè conuerſus, delectum habet: tumultuarias quoque copias præ timore nimio comparat, auxilia undique cogit. Comparato exercitu, trans Danubium caſtra locat, haud procul ab Vngaris: prodit in hoſtium quandoque conſpectum, & per leuis armaturæ milites pugnam aliquam auſpicatur. Concepta tandem audacia, cum Vngaris infeſtis ſignis planè congreditur. Facto ſtatim aſperrimæ gentis agmine, inclinata acie terga uertit. Dum ad Danubium cum ſuis paſſim fugientibus ſeſe recipit, inſtantibus hoſtibus, dum præpropera feſtinatione amnem retrò natare contendit, cum maxima Sarmatum manu ſanè demergitur. Cæteri in ulteriore Danubij ripa cæſi ſunt, perquàm ab his pauci capti. Vt pacatiorem regionem haberent, his tantùm ignouiſſe placitum eſt, quos linguæ commercia conciliarunt. Nam multi Vnni, qui poſt Atilam in Pannonia remanſere, Suathis caſtra ſequuti fuerant, neſcientes eos ſibi eſſe cognatos. Quum Scytharũ mos eſſet, ut quamuis plures in expeditione duces eſſent, unus tamen potiſsimus haberetur, qui in ducendo exercitu præcedebat, contrà in reducẽdo ſubſequebatur: Arpadus inter cæteros principatũ obtinuit: profligatis incolis, traiecto Danubio, in monte cui Noe nomen eſt, caſtra poſuit, haud procul ab Alba: quam diuus Stephanus, Vngarorum rex hercle ſanctiſsimus, & Arpadi genere natus, haud immemor ſuæ gentis, quæ ex auſpicato in hoc loco conſederat, ædificauit. Sed nequaquam ab re fortaſſe fuerit, ſi ducum ritè nomina proſequemur, unde nobiliſsimæ pleræq; Vngarorum familiæ promanarunt. Zobolchus dux alter dictus eſt, unde Cacorum gens

magna defluxit. Hic in Pannoniæ agro conſedit, ubi Cacuaron fuit oppidum, à Cacis ædificatum. Var enim, lingua Vngarica oppidum ſignificat. Id prius Zobolchum dictum, à Zobolcho conditore nomen accepit: deinde Cacuaron appellatum, quod deinde Andre Bele & Leuente temporibus communi omnium Vngarorum conſenſu deletum eſt. Giula tertius dictus eſt, unde Giulam Ladislai filium nominatum fuiſſe ferunt. Hic in Tranſſyluania, quum uenatum proficiſceretur, ſyluasꝗ diſcurreret, Albam uetuſtiſsimam urbem, multa Romanorum monumenta referentem, ſuccreſcentibus undiꝗ uepribus & arbuſtis occupatam inuenit. Antiquitatem ueneratus, adempto ſitu inſtaurare cœpit: quā nunc Albam Iulam appellant, non tam à Iulio, quàm à Giula Vnnorum duce nominatam. Saroltha huic erat filia, præſtanti ſpecie, proceraꝗ ſtatura, à multis ſæpe principibus poſtulata: quam Geyſa dux, Beliudi conſilio & ope, qui Ciulanum agrum latè poſſederat, uxorem duxit. Chulas enim filiam Belindo deſpōſauit, ut aduerſus Cheam fratrem arma moueret. Quod quum feciſſet, ſoceri iuſſu, poſt eius obitum, legatum ſibi Chulanum agrum uēdicauit. Hinc tertius quidam Giula defluxit, qui quum Vngaris inſenſus eſſet, diui Stephani uiribus adactus, in Pannonias emigrauit. Quartum ducem Cundum dixerunt: cui duo fuêre filij, Cuſidus & Cupan. qui quum prope Nyrin amnem caſtra fixiſſent, ad orthodoxam ubi fidem peruenêre, nobile cœnobium erexerunt. Quintus Lehel uocatus eſt: qui eiectis Bulgaris, Myſiam occupauit, qui cum Boemis linguæ commercio planè coniuncti ſunt. ibiꝗ diutiùs habitaſſe fertur. Hinc Zuardorum familia promanauit. Sextus dux Verbulchus, ad lacum Pannoniæ quem Balatonem nunc appellant, caſtra locauit. Vrſus uerò ſeptimus, in Seio agro conſtitit. Cætera uerò Vngarorum genera, pro arbitratu ſuo ſibi ſedes ultra citraꝗ Danubium inuenere. Et ab initio Daciæ uſque in Illyricum, & à Noricis & Germanis uſque in Getas extremosꝗ Myſios effuſi, patentiſsimas (quas diximus) regiones inundarunt. Præter ducum familias, innumeræ quoque aliæ fuerunt, pari nobilitate certantes. Poſtquam Vngari generatim per uicos oppidaꝗ diuiſi ſunt, ad ſubigēdas in primis prouincialiū hoſtium reliquias ſeſe cōuertunt nec prius arma deponunt, quàm Pannonias pacatas efficiunt. cum Vnnis & Auaribus qui priùs uenerant, ſeſe coniugunt, unam rempublicam ſtatuunt. Sub ijſdem ſignis, pro cognationis iure, commilitant: finitimorum iniurias communi fortuna propulſant, & propulſare Scytharum imperium omnino decernūt. Compoſita igitur republica, & ſedibus tributim à Septemuiris iam diſtributis, ad propugnandam in primis Vngariam, Martialis ludicri aream, ingenium intendunt. Ex eo deinde tempore magna prouinciarum facta confuſio, quibus pro mutatione rerum coercere & amplificare terminos ſæpe contingit. Quare Vngaria, utramque Pannoniam, Danubij ripas nequaquā olim excedentem, item Iaziges, Metanaſtas ac Daciam, hac Scytharum redundantia latè complectitur. Ineptiſsimos Vngarorū Annales hîc deteſtari licet: quippe qui bella multa memoratu digna, quæ cum Germanis & Gallis geſta ſunt, prophana quadam obliuione prætermiſere. Nos autem hanc temporum iacturam ex Leoprādo, cęterisꝗ ſcriptoribus, quantum in nobis ſitum eſt, reſarcire conabimur. Dum occupatis uniuerſis ferè Pannonijs, Vngari in nouis ſedibus ſe componunt, regionem pacant, irruentiumꝗ finitimorum impetum, tanquam ab hoſtibus undique circumuenti, coercere nituntur: Carolus ex cognomēto Magnus appellatus, non modò rex Francorum, ſed Romanus Imperator deinde creatus, grauiſsimum in Italia bellum, Romani pontificis gratia, aduerſus Longobardos ea tēpeſtate gerebat. Nam quāuis ſemper uarijs expeditionibus diſtraheretur, omnes tamen mira proſperitate tranſegit. Non ſolùm inauditā animi magnitudinem, ſummamꝗ ſapientiam in diuo Imperatore recognoſcere licebat: ſed religionem diuina & humana illi patrocinia ſuggerentem, cum ineffabili ſanctitate coniunctam, in tanto principe quiſꝗ poterat intueri. Aduerſus Vanfredum Aquitaniæ ducem, qui à regia fide defecerat, adhuc adoleſcens à Pipino patre miſſus, Barbonium Clarūꝗ montē, et multa ui oppida expugnauit.

uit. Feliciter ita pugnauit, ut Aquitaniam, in qua pater æſtatibus octo belligerarat, Francorum ditioni ſtipendiariam fecerit. Mortuo Carlomanno fratre, quum Bertha eius uxor, præ nimia qua in Hildegardā Caroli coniugē ferebatur inuidia, Andoarij conſilio unà cum liberis ad Deſiderium in Italiam planè profugeret, ut Longobardorum uiribus ab Adriano pontifice maximo, filij ſui reges Galliæ approbarentur, maximum inter Francos & Longobardos diu concepta ſimultas bellum exicitauit. Deſiderius pontificem ratus, in Gallorum inuidiam nunquam Carlomanni filios reges approbaturum, belli neceſſitate eum adigendum eſſe decernit. Quare coacto exercitu, in Rauennates caſtra mouit. Fauentiam, Ferrariam, Comadum ui cepit. Pontifici ablata repetenti, legatis ſæpe reſpondit, ſe de pace nihil niſi cum pontifice præſente acturum. Archiepiſcopus treſꝗ tribuni Rauennam pro uiribus tuebantur, ſubſidium quotidie à pontifice poſtulabant. Interea montem Feretrum, Vrbinum, Senogalliam, Eugubium Longobardi cepere. Quin per uaria loca latè diſcurrunt, Vmbriam paſſim populantur, & Spoletum uſque perueniunt. Legatos pontificios iterum re infecta dimittunt, urbis Romæ obſidionē interminantur. Adrianus urbem munire non deſinit: mox treis ad Deſideriū epiſcopos mittit, qui Deſiderio, ſi Romanorum fines hoſtili manu ingrediatur, ſub anathemate ignem & aquam interdicant. Quòd ubi factum eſt, pudore quodam rex confuſus, Ticinum ſe recepit. Ad quem mox Caroli legati uenere, hortantes, ut oppida, quæ pontifici rapuerat, ultrò redderet: ſed re infecta, ad Carolum rediere. Succenſus ita admodum Imperator, magnis uiribus in Italiam contendit. Deſiderius coactis undique auxilijs, Francos aditu prohibere conatur. Partem copiarum Carolus per montem Iouis iter facere iubet, ipſe per mōtem Ciniſium ingredi ſtatuit. Hoſtis Italiam à Francis adiri nunquam poſſe ſperabat, partim propter ea præſidia quæ aditibus ſingulis impoſuerat: partim propter auia loca, & hoſtibus ferè inacceſſibilia quæ quidem duo, Deſiderium ſanè fruſtrata ſunt. At ubi Carolum cum magnis exercitibus Italiam penetraſſe cognouit, dimiſſis auxilijs, ſe Ticini communiuit. Adalgiſium filium, & Bertham Carolomanni uxorem cum liberis Veronam miſit. Carolus, quum in Trāſpadanam regionem deſcendiſſet, Deſiderij cauſa Ticinum mox obſidet, uniuerſumꝗ agrum populatur. Quod ubi Spoletani & Reatini cognouere, extēplò diuo Petro pontificiæꝗ ditioni ſeſe dedunt, in Petriꝗ baſilica barbam capilloſꝗ deponunt. Hildebrandum Longobardorum nobiliſsimum, Adrianus Spoletanum ducem declarauit, cuius poteſtas Furconenſes, nunc Aquilanos, Valuenſes, Pinnenſes, Marſos, Picentinos, Reatinos, Interamnēſeſꝗ complectebatur. Omnibus quoꝗ Longobardis Romam tranſmigrare uolentibus, uicus in Vaticano pontificis auctoritate datus. Parem quoꝗ pontifici ea tempeſtate deditionem fecere, ex Picentibus Firmiani, Auximates, Anconitani: qui in Petri baſilica barba crinibuſꝗ detonſis, fidelis obſequij iuramento, ut Spoletani fecerant, adacti ſunt. Carolus Bernardum patruelem, cum magna parte copiarum in Ticini obſidione dimiſit: ipſe cum uxore ac liberis, quos è Gallijs euocarat, Veronam proficiſcitur, urbem ſine cūctatione in poteſtatem ſuam redegit. Quādo Bertha cum liberis Carolo ſtatim ſe dedidere, Adelgiſius Deſiderij filius ad Conſtantinum Imperatorem aufugit. Omnes Tranſpadanæ urbes, facta ſpontè deditione, in Caroli ditionem peruenere. Quū ad Paſchæ ſolennia Romam cum uxore liberiſꝗ ueniſſet, pontificis pedes perreuerenter deoſculatus, cum eo ac uniuerſo collegio ſacerdotum baſilicas & cuncta templa luſtrauit, perpetuum cum Romana eccleſia fœdus icit. Donationē à Pipino patre factam ultrò confirmauit, in qua Liguria cum Corſica inſula continetur. Surrianum adiecit, montemꝗ Berthecum: quæ loca inter Lucam & Parmam ſita ſunt. Parmam & Rhegium, Mantuam & Montem ſilicis, ac uniuerſum denique Rauennatem hexarchatum: pręterea Venetiam & Iſtriam, quæ Foroiulienſis ducatus erat, pòſt Spoletanū Beneuentanūꝗ ducatum adiunxit. Ticinum reuerſus, Deſiderium in deditionem accepit, eumꝗ Leodium relegauit. Papiæ ac Mediolano Francos præfecit, qui Longobardos ad Alpes uſꝗ

bes uſque diffuſos bene regerent, pacatosꝗ ſeruarent: nec non & Beneuentanis, Foroiulianisꝗ Longobardis, è Francorum gente uiros præpoſuit. Bertham cum liberis ſecum in Gallias reduxit. Feſtinauit eius reditum Saxonum dira rebellio, quos ſæpe domitos uix annis tribus & triginta ad Imperium & orthodoxã fidem redigere potuit. Item ad Lippiam amnem Heresburgium erexit: ac ne quid noui moliri poſſent, ualidiſsimum præſidium impoſuit. Interea Saraceni, qui Aquitaniæ fines incolebant, ut à ſuo rege deficerent, auxilium à Carolo poſtulabant. Quod ubi is accepit, habito ingenti delectu, cum maximis aduerſus Hiſpaniam copijs contendit: obſedit continuò Pampilonem urbem ampliſsimam, camꝗ diu obſeſſam, & tandem ui captam funditùs euertit. Dehinc ſuperatis Pyrenæis montibus, peruenit Cæſarauguſtam: quorum ingreſſu ita trium regum, qui Saracenis præerant, animi ſunt conſternati, ut ſuis uiribus planè diffiſi, Carolum muneribus exorandum eſſe cenſuerint. Ibualas, Deniſes & Alarius, Saracenorum tunc reges erant. Bellum hac conditione diremptũ, ut Hiſpania citerior & Vaſconia Carolo dimitteretur, ipſi in ulteriore Hiſpania imperarent. Ecce iterum rebellant Saxones, gens bello aſpera, & à diuino cultu nimis aliena, quod bellum decennio quidem, & uario euentu geſtum. Perdomiti tandem ſunt Saxones. Et Britones, qui Galliæ oram accolebant, in Caroli ditionem conceſſere. Aragiſius dux Beneuentanus, dum Campaniæ urbes Conſtantinopolitano ſubditas Imperatori, & deinde Pontifici, ſibi uendicare ſtudet, Caroli iuſſu ab incœpto deſtitit. Qui quum paulo pòſt Salerni diem nouiſsimum obijſſet, mox filij cum finitimis Græcis bellum ineunt. Nam adhuc Conſtantinus imperator & Leo, quæcunque à Neapoli & Siponto, quam nunc Manfredoniam dicimus, inter Superum Inferumꝗ mare continebantur, ſub ditione ſua unà cum Sicilia retinebant: quin & Neapolis adhuc Græcis fidem inuiolatam planè ſeruabat. Hac quoꝗ tempeſtate Conſtantinus, quamuis pauloantè paratam in eos magnam claſſem per naufragium amiſerat, in Bulgaros tamen bellum redintegrat: qui occupatas Danubij ripas in inferiore Myſia, obſtinatius inuitis imperatoribus retinebant. Bulgari poſtulata pace, quam ob Imperatoris morbum facilè impetrarat, deſtinatum bellum dirimũt. Sed intellecta Conſtantini feritate, animiꝗ malicia, qui non humanitatis gratia, ſed morbi neceſſitate pacem dederat, bellũ inſtaurant. Conſtantinus ægritudine lenta nondum grauatus, cum multis cohortibus & ingenti equitatu Bulgaros per Thraciam temerè uagãtes adoritur, incautos magna ſtrage profligat. Cæſis fugatisꝗ Barbaris, triumphans Conſtãtinopolim ingreditur. Diro deinde elephantiæ morbo increbeſcente correptus obijt: eum quidem ſortitus interitum, qui facinoribus ſuis non fuit iniquus. Hic Leo quartus, hæreditario iure ſucceſſit: legataꝗ naturæ iure à patre uitia, ſi per uitam licuiſſet, longè ſpectatiora rediddiſſet. Ad coercẽdas Saracenorum incurſiones in Syriam profectus, turpiſsimè redijt. Sacram coronã in ſanctæ Sophiæ ſacrario reconditam publicè ferre, lapillorum amore, non erubuit. Dum apud Carolum & Conſtantinum quintum ac ſextum hæc ita geruntur, Vngari regnũ non modò pacauerant, ſed cum finitimis pleriſque bella nequaquam contemnenda gerebant. Multos iure ſocietatis initæ ſibi conciliare, nonnullos cædibus & rapinis laceſſere, à potentioribus pacem quandoque mercari, per ſociorum amicos iter facere, latiùs longiusꝗ populari, omnes uicinos pro uiribus exterrere, hos ui, officio illos, ne circumſtantium populorum bello obruerentur, aſſiduò remorari: omnia demum agere, ut occupatas ui ſedes, ui quoꝗ retinerent. Sed nil eis inauſpicatiùs accidere potuit, quàm Caroli magni temporibus, qui cum glorioſiſsimo quoque uetuſtate conferri poterat, ſui regni auſpicia captaſſe. O' quanto facilius & fundare imperium, & fundatum propagare potuiſſent, ſi in ea tempora non incidiſſent. Arduum nanque erat, ac perquàm difficile, tunc aliquod regnum fundari poſſe, quum is cui diuinitùs erat ampla data poteſtas latiſsimè dominabatur. Circa Vngarici regni principia, præter ea quæ de Chacanno Vnnorum rege diximus, grauiſsimum inter Vngaros & Françes bellum exoritur: quod ſenſim & gradatim à Bauaris ſumpſit initium.

Nam

Nam Saxonibus Britonibusꝗ domitis, cum exercitu Carolus Italiã repetit. Quum Beneuentanum ducem cum Adriano pontifice, ne ſatis quidem bene ſe gerere intellexiſſet, reuiſa Roma, Capuam contendit: poſitisꝗ caſtris, Beneuentanis bellum interminatur, niſi quamprimùm deditionem facerent. Quod quum Aragiſius dux accepiſſet, Imperatoris ſæuitiam reformidans, Rimoldum & Grimoaldũ gnatos obſidum loco obuiam mittit. Cõceſſa Carolus uenia, acceptisꝗ obſidibus, & pacata Italia, in Gallias reuertitur. Bauaricum deinde ſuſcitatur bellum: quod ueluti repẽte ortum eſt: ita celeri expeditione confectum. Id enim ex Taſſilonis Bauarorum ducis inſolentia ſimul & ſocordia ortum eſt: quippe qui, dum ſtultè credit uxori, temerè quoꝗ dominatum amiſit. Huic Deſiderij Longobardorũ olim regis filia uxor erat, quæ uſque adeò die noctuꝗ uirum uexaſſe fertur, donec eum impulit, ut ab Imperatore deficeret, ut patris exilium per maritum hoc bello ulciſceretur. Quod eo faciliùs fieri poſſe ſperauit, ſi gentem Vngaricam bello acerrimam Bauarisꝗ finitimam, in ſocietatem aſciſceret. Sed quum facilè ſit uxorio imponere uiro, ad Vngarorum duces legatos Taſſilo repentè mittit, quibus eos hortatur & orat, ut pro utriuſque partis commodo ſocietatem ſecum tranſigant: admonens, Bauaros & Vngaros inter duos Imperatores ſæuiſsimosꝗ tyrannos eſſe poſitos: eosꝗ nil impenſiùs curare, quàm ſub eorum imperium gentem utranque redigẽre. Idipſum Bulgaris Conſtantinopolitano tyranno proximis accidiſſe, qui quotidiano bello uexantur. Saxones, Britones & Vaſcones, Aquitanosꝗ Carolo finitimos, idẽ eſſe perpeſſos. Pipini filium, totius orbis imperium anhelare. Vtriuſꝗ partis eſſe, propriã libertatẽ ſalutemꝗ tueri: & Vngarorum quàm maximè, qui alienas nuperrimè ſedes uſurparunt. Proinde eos orare, ut cum Bauaris unà perpetuum fœdus ineant, apud quos optimam ſemper uiciniæ ſocietatem inuenẽre. Alios iniurijs & incurſionibus Scythas affeciſſe, Bauaros peregrinæ profugæꝗ gentis cõmiſeratione ductos, ſemper cum Vngaris amicè uixiſſe. Quin & aliquod cognationis uinculum ſibi cum eis intereeſſiſſe, quando Bauari ab Auaribus Vnnorum cognatis, unde Vngari orti ſunt, progenitores ſuos habuiſſe ingenuè profitentur. Quum hoc legati ritè narraſſent, uniuerſę gentis conuentus habetur, ubi principes ferè omnes hæc unà cenſebant. Finitimorum ſocietatem & amicitiam non ſolùm non eſſe contemnendam: ſed quum in alieno ſolo peregrini ſint, ultrò appetendam: & præcipuè Bauarorum, quibus cum ſemper amicè quieteꝗ uixerunt. Quin & aliorum quoꝗ uenandas eſſe ſocietates, ut alienas ſedes, quas armis occuparint, officio potiùs quàm iniurijs & bello retineant. Factum eſt igitur decretum, ut cum Bauaris fideliſsimum perpetuumꝗ fœdus ineatur: quod inſequenti die ritè eſt cum Bauaris initum. Dimiſſi honorificè oratores, ictum fœdus referunt, quod utriſque haudquaquam feliciter euẽnit, Bauari poſt hæc non modò Caroli imperata detrectant, ſed bello regem prouocare nitũtur. Intellecta horum temeritate, Carolus ampliſsimum delectum habet, auxilia undiꝗ corrogat. Ipſe rei indignitate cõmotus, cum maxima parte equitatus ac duabus legionibus, ad Lechum amnem properat, qui ab Alemannis Bauaros dirimit. In ripa fluminis caſtra locat: & dum cætera hîc præſtolatur auxilia, Taſſilonis ducis animũ per legatos ſtatuit experiri. Qui ubi ducem inconſultum adiere, amicisꝗ uerbis defectionem eius & inconſtantiam corripuere, in reſipiſcentiã reuocauere hominem. At ille facti pœnitentia ductus, quum neꝗ ſibi, neque genti ſuæ bene conſuluiſſe reputaret, ſi qua in Carolum pertinacia uteretur, mutato repentè conſilio, ſupplex ſeſe Imperatori dedidit: ſe obſides quicunque iuberentur, ultrò daturum, & imperata facturum pollicetur. Theodon inter cæteros obſides filius datus eſt: quin & iureiurando perpetui obſequij confirmata fides. Quare bello, quod maximum herclè futurum uidebatur, hic datus eſt exitus, Taſſilo ad Carolum euocatus, quum nulla miſſione donaretur, Bauaria ampliùs uti non potuit: cui ſuos deinde comites Imperator ipſe præfecit. Alij alio modo id geſtum eſſe referunt. Carolum aiunt, intercedente Adriano pontifice, cum Taſſilone à principio pacem feciſſe, eiusꝗ ſeruandi gratia obſides promiſiſſe;

ſed ab

ſed ab eo accerſitum, neq; accedere, neq; promiſſos ex compacto obſides dare uoluiſſe. Quare Carolum maximo cum exercitu ueniſſe Auguſtam, primariam Vindelicorum urbem, diuiſo in partes treis exercitu, eum cum una parte copiarum in loco cui Lothfredo nomen eſt, locaſſe caſtra: alteram partē, quæ ex Auſtrianis, Turingis, Saxonibusq́ conſtabat, ad Saringam Danubio adiacentē conſtitiſſe: Pipinum filium, cum Italicis copijs, ad Tridentum & Banzanum conſediſſe. Aſt ubi Taſſilo ſe ab imminentibus tribus undique exercitibus circumuentum conſpicatur, deditionem, ne maiora mala ſubiret, continuò fecit. Datis cum Theodone filio obſidibus, Carolum adijt: à quo aliquandiu remoratus, deſperata tyrannide, quum ſe apud Francos ludibrio intelligeret haberi, monaſticam cum filio religionē ſpontè ſubiuit. Ea quoq; tempeſtate, quum Conſtantinus ſextus Carolum Bauarico bello implicitum intelligeret, omnes quos adhuc in Italia ſub ditione ſua Græcos retinebat, Spoletani, Beneuentaniq́ ducatus fines, hoſtili manu inuadere iubet: rapinas quoq; pecorum hominumq́ iuxtà agere, ferro ac incendio cūcta uaſtare. Qui dum imperata faciunt, ab Aterno amne, quem nunc Piſcariam dicimus, ad Beneuentum uſq; omnia populantur. Verùm quum his Hildebrandus Spoletanus, Grimoaldusq́ Beneuentanus dux tumultuario mox exercitu occurriſſent, tali Græcos ſtrage affecerunt, ut longo poſt tempore ultrò quieuerint. Quum res Caroli bene ſuccederent, ſecundum Bauaricum tumultum bellum Sclauis indictum, quos Galli Vultzos, ipſi uerò ſe Vuelatabos appellant. In qua quidem expeditione, magna à Saxonibus auxilia, ſub ueri prętextu obſequij miſſa ſunt. Cauſa belli fuerat, quòd Obodritos Frācorum ſocios, calamitoſis incurſionibus infeſtarant: neque minis, neq; precibus, neq; Caroli deniq; imperio coerceri poterant, quo minus eos armis ſæpe laceſſerent. Sinus quidam ab Oceano in Orientem ſortè porrigitur, incompertæ quidem lōgitudinis, latitudinis uerò longè diuerſæ, hunc innumeri populi accolunt. Dani & Suecones, quos Nortmannus uocamus, alij uerò Ruſios, Septentrionale latus & omnes eius inſulas poſſident: Auſtrale uerò, Sclaui & Aiſti, diuerſęq́ nationes, ex quibus uel præcipui erant Inieletabi. Quibus quidem Sclauis Danubium accolentibus indictum tunc à Carolo bellum, una tantùm æſtate confectum eſt: omnium uerò maximum, præter Saxonicum. Huic bello ſucceſſit Vngaricum, diutinum quidem & horribile, quod octo annos duraſſe ferunt. Gens enim Scythica, & Vnnorum pręſertim, qui ſemper in patrijs alieniſq́ ſedibus longè lateq́ dominari conſueuerant, iugi impatiens, & bello indomita, haud quaquam facilè perdomari poterat. Quare bellum quāto formidoſiùs, tanto animoſiùs atq; apparatiùs à Carolo initum eſt. Pannonicā is expeditionē, utpote quæ maximi foret momenti, per ſe ſuſcepit, cæteras per Pipinum filium uarioſq́ legatos in Vngaria geſſit: & antequàm prouincia pacaretur, multum ſanguinis utrinque diffuſum. Quot prælia in eo conſerta, quot & quantæ clades utrinq; patratæ ſint, exinanita adhuc Pannonia planè teſtatur. Quin & locus ubi Cachan rex ſibi regiam habere ſolebat, ne minima quidem adhuc ueſtigia ſeruat. Hinc tota Vngarorum nobilitas concidit, hinc uires omnes exhauſtæ, & exinanitum ærarium, tot populorum ſpolijs, tot hoſtium exuuijs, tot gentium rapinis antè refertum. Franci, qui quondam exiguis facultatibus fuerant, hinc ita ditati rediêre, ut Gallias opibus latè compleuerint: quod rerum uiciſſitudo facilè paſſa, quando quæ alijs eripuerant amiſêre Vngari. Tantum auri & argenti in eorum regia repertum, tam precioſa in prælijs erepta ſpolia, ut ne plus quidem prædarum è Macedonico bello Paulum Aemylium retuliſſe putent. Sed tamen gens Vngarica, tanta ſtrage & rapinis affecta, nullo unquam bello deleri, uel Pannonijs eijci extirpariq́ potuit. Quin & ſucciſa frequentiùs, ita tempeſtate noſtra repullulauit, ut non modò parta tueri, ſed ab Adriatico ad Sarmaticum, & à Vindelicis ad Euxinum uſq; mare, imperante diuo Matthia Coruino, propagarit imperiū. Vngari igitur, quum Carolum corrogatis è toto Occidente auxilijs in ſe irruere cognouiſſent, puſillanimitatem ac ſtultitiam Taſſilonis ægrè tuliſſent, quòd ipſis inſcijs hoſti præ timore ſe dedidiſſet, fortunas & uxores

cum

cum liberis, imbellemq́ omnem ætatem in Danubij inſulas redegere: easq́ uallo caſtellisq́, impoſitis ubique præſidijs, muniuere: nec urbes ſibi erant, quibus tutiùs ſeſe tueri poſſent. Quod ubi factum eſt, coacto ingenti exercitu, ad tutandos ſuperioris Pannoniæ fines Francis obuiam occurrere. Carolus intellecto Vngarorum apparatu, in Danubio apud Vindelicos claſſem comparat, cui multas cohortes cum commeatibus imponit, cæterasq́ copias cum equitum turmis ſe terra ſubſequi iubet. Claſſem ſequundo amne dimittit. Non modò Danubij alueum, ſed ripas utraſque, Francorum exercitum latiùs inundaſſe cernere erat. Quum nihil inconſultis inexoratisq́ numinibus rex ageret, quum hoſtium fines caputq́ Pannoniæ ſuperioris attigiſſet, quando cum prophana gente & Chriſtiani nominis inimica ſibi res erat, ſolennia triduo ſacra in frequentiſsima militum concione operatur. Pijs precibus IESVM Chriſtum optimum maximum, & unicum humani Seruatorē generis, omnes inuocare ex edicto iubet. Cuncta, ſacris ritè peractis, numina ſibi æquiſsima & propitia reddit. Et diui præ cæteris Martini numen exorat, ut ſibi ſuisq́ Gallis, apud quos & uiuere dignatus eſt, & uita defunctus quieſcere, ac pro mirabilibus meritis pientiſsimè coli: præterea Pannonijs unde ortus eſt, ſemper adeſſe uelit, ne ue natale ſolum patiatur ſemper bellorum eſſe aream, barbararumq́ gentium ludibrium. Vel ſi quo peregrinam nationem fato ibi patiatur, quum tot populorum incurſionibus ac bellis ſit exhauſta, incolas, quicunq́ fuerint, ope laboreq́ Gallorum, qui eius numini ſunt addicti, in orthodoxā fidem aſſeri iubeat. Sacris ritè peractis, captatisq́ auſpicijs inſequēti die caſtra pariter cum claſſe mouet, ac hoſtibus appropinquat. Qui ubi omnia hoſtili manu latè completa proſpectant, deſertis ſtationibus quas in finibus diſpoſuerant, quum ſe Gallis impares fore intelligerent, retrò ſe ſuosq́ linrres intra Rabam fluuium recipiunt, apud ueteres quondam Arabonem nominatum, Iaurinumq́ præterfluētem, qui ſuperiorem ab inferiori Pannonia diuidebat. Quum Carolus eos terga uertiſſe ſenſiſſet, cum expedito inſequitur equitatu: palantes multos intercepit, pagos & oppida deſtituta ſuccendit. Hi in oppoſitam partim inſulam ſe recipiunt, ut liberos, uxores & fortunas tueantur: partim ad Arabonem, ubi nunc Iaurinum eſt, & munitis ibi caſtris ſe tueri poſſe confidunt. Nam quum inter Arabonem & Danubium, ad confluenta, caſtra locaſſent, à duobus ſe lateribus utroq́ amne tuebantur: à cæteris partibus altiſsima foſſa ualloq́ ſe muniuerant. Irruentem Vngari hoſtem forti animo præſtolantur. Carolus cum equitatu & quinque legionibus Arabonem facto ponte traijcit. multi ſine ponte ſuperant, ubi uado tranſiri poterat: à latere claſſem per Danubium circumducit: mox pugnæ ſigna dari iubet. Caſtra à Francis obducta, acerrimè oppugnantur. Nam primò eminus pugnare hi, uallo, iaculis & ſagittis prohibere Vngaros: contrà illi telis à foſſa reijcere, pars materiam congerere, ut foſſam compleant: nonnulli uiribus eam ſuperare, ſub ualloq́ inſtantiùs & cominùs dimicare. Complendas eſſe foſſas rex exclamat: illi pro uallo & portis audaciùs obſtare, claſſem ripæ admotam repellere obſtinatiùs. Sed quum certatim triremis quæq́ ripæ appellere niteretur, miſerabilis inter Vngaros orta confuſio, cui potiſsimùm occurrerent neſciebant. In ripa res cominus agitur, & ita conferta quandoque pugna conſeritur, ut uix agendis gladijs locus eſſet. Cædes non parua utrinq́ committitur: nonnulli timore mortis in profluētem ſe proijciunt, aliqui honeſtiùs humi inter confertos hoſtes cadere cupiunt. Quum à ripa ualidiùs Vngaris pugnare liceret, è claſse multos interfecere. Ab Arabone, præ aluei altitudine, grauiùs infeſtari nō poterant. Sed ubi à Gallis foſſa undique completa eſt, tam pernicioſa ſub uallo pugna conſeritur, ut multi utrinque caderent. Pipinus, dum caſtrorum portis, facto agmine, grauiter inſultat, multisq́ cæſis penetrare contendit, nimio telorum iactu equo excuſſus, à ſtipante ueteranorū multitudine adiuuatur. Quod ubi proſpexere hoſtes, adauctis animis, cum mortuum eſſe rati, caſtris erumpere audebant. Sed quum prætoriana legio occurriſſet, à uallo quàm campo certare tutiùs eſſe cenſuerunt. Prælium in ueſperum uſque protractum, uallum in locis pleriſq́ fractum: caſtra, niſi obſtinatiſsimè re-

ſtitiſſent, eo profectò die fuiſſent capta. Nam ex Vngaris plures quàm Gallis cecidēre: obruti nanq; hoſtium telis eſſe uidebantur. Carolus ut ſuis parceret, quum eo die ſatis actum eſſet, receptui canere iubet. Dirempta pugna, curant utriq; corpora: ſed Vngari in ſtatione quiſque ſua cibum capiunt, quam nemini in tanto periculo deſerere licebat. Galli partim ſeſſa quiete membra recreant: partim, ne quid ab hoſtibus detrimenti inferatur, excubias ubique diſponūt. At illi intempeſta nocte clàm aduocata concione, inter ſe quid poſtero die ſit agēdum, ex neceſſitate decernunt. Res Vngaricas ad extrema redactas non ignorāt, quando caſtra tueri poſſe diffidunt: & quónam pacto ſe ſaluos reddāt, ab hoſtibus undique circumuenti, haudquaquam facilè proſpiciunt. In hanc ſententiam conceſſere omnes, ut facta in medio noctis ſilentio eruptione, fuga ſalutem quærant, ſperantes ſe locorum noticia facilè euaſuros, hoſtes, eruptione turbatos ſibiq; timentes nequaquam conſequuturos, proximos quoſque montes ſibi non defuturos, ubi propriam ſalutem propugnare poterunt. Quatuor hominum milia hucuſq; deſiderata ſunt in caſtris: quinto autem die in fuga mille & quingēti cæſi: ſauciorum innumera multitudo, ex Gallis circiter tria milia. Quare media nocte, dato clàm ſigno prodeunt, in diſpoſitas mox hoſtium excubias erumpunt: priùs cuſtodum maxima pars trucidatur, quàm in caſtris Gallorum tumultus excitaretur. Quo ubi omnes experrecti ſunt, primò perturbari, ſibiq; admodum timere, mox in eos arma capere cœperunt: item credere ad cædem potiùs, quàm ad fugam erupiſſe. Iam illi paſſuum circiter duo milia fugerāt, antequàm per uniuerſa Gallorum caſtra tumultus effunderetur: præmiſſis impedimentis, & inſtructo utrinque carrorum ordine iter faciunt. Galli adhuc eos caſtra tenere rati, ſuperato uallo in tentoria penetrāt, ex centone confecta: multa præpopera feſtinatione relicta diripiunt. Mox illuceſcente die, illos diſſimulata fuga euolaſſe cōſpicati, celeri curſu ſubſequūtur: prius quàm eos conſequi poſſent, finitimos Budæ montes occupaſſe proſpiciūt. Quos ubi conſediſſe uident, & carrorum circumſeptu, pro uallo radices montium communiuiſſe conſpicantur, lentiore gradu progredi cœpere: quò quum ueniſſent, montem à planicie caſtrorum circumductu claudunt, fauces montium, cæterosq; aditus impoſitis præſidijs obſtruunt, inedia potiùs quàm armis hoſtem ſuperare contendunt. Carolus diſpoſitis circùm ſtationibus, ita acri eum obſidione adurget, ut neque hinc exire, neq; cōmeatus inferri queant, quorum inopia propediem laboraturum eſſe ſperabat. Mox claſſem unà cum terreſtribus copijs deſcendere iuſſam, à ripa Danubij collocat ne quis exire poſſit. Duodetriginta diebus hoſtis fame abſumptus ſe tuetur: tandem quum nemo pedibus conſtare poſſet inedia, deditionē facit. Et eam quam Carolus conditionem obtulerat, accipere cogitur Vngarus. Qui in ſacroſanctam Chriſti fidem ultrò ſe aſſererent, & uita, & cum fortunis libertate donabantur. Qui in prophana Scytharum religione perſtitiſſent, his adempta cum fortunis libertate, uita duntaxat permiſſa. Multi patria religione ſe exuerunt, ne uectigales forent, & facultates amitterent: pauci diuina charitate ſuccenſi, inſequenti tandem die quum ſeſe dederent, immenſus obſtinatorum numerus bonis exuitur: cum facilioribus clementer actum. Deinde motis caſtris ad Budam ueterem, quam Sicambriam prius appellabant, peruentum eſt, ubi Chaba rex Vngarorum reſidebat. Qui quum per legatos bellum perquàm grauiſsimum gereret, nimia opum exuberantia præpollens, quas ex multis rapinis, ac hoſtium exuuijs planè congeſſerat, reformidatis Gallorum uiribus, & Caroli fortuna cum ſapientia ſanè coniuncta, in munitiſsima urbe ſe tueri poſſe ſperauit. Sed lōgè aliter atque ſperarat, res ipſa obtigit. Nam audita unius exercitus deditione, conſternato penitus animo, in diuerſa trahebatur. Exhauſtam populo ciuitatem retinere diffidebat, & aduerſus ualidiſsimos hoſtes commodè pugnare poſſe deſperabat. Ecce urbs à Gallis circiter centum milibus obſidetur, obſidetur etiam à ſuis: qui diſſimulanter hortantes oppidanos, miſerum ſibi ſpectaculum propoſitum habebant. At illi poſtulata deditione renitentes, quamuis pro urbis amplitudine pauci ægrè reſiſterent, poſtero tamen die puguā expectant. Carolus à Da

nubio nauibus oppugnat, à cætera parte inſtructa acie circumuenit. Maximam Vngarorum manum, in primo congreſſu, Gallicis agminibus anteponit: ut ſuos priùs oppidani, quàm hoſtes cædere cogãtur. Ciuium pars magna ſuos ac hoſtes æquè tractare, multi longè crudeliùs, remiſſiùs contrà plerique, & hoſtem potiùs admittere, quàm ciuili ſe ſanguine fœdare: itidem factitare dediticij. Tota die pari utrinꝙ ſpe pugnatum inclinante ſole Gallis fortuna fauit, quæ Carolum nunquam ferè deſeruit. Nam dum Vngarorum obiectu protecti tutiùs ſubnituntur, admotis ſcalis mœnia plerique conſcendunt. Quod ubi ab Imperatore uiſum, per agmina cuncta diſcurrens, captam urbem exclamat, ſimulꝙ dextra ſuis oſtendit. Quare tantus undique impetus elato clamore factus, ut reiectis extemplò ciuibus, urbem inuaderent. Quam ubi captam iri uidêre Vngari, qui ſuperiore die ſe dediderant, Auguſtã per uicos ac fora miſericordiam exclamant, Caroli pietatem ingeminãt, ſuo ſanguini parcendum eſſe uociferantur. Supplices inter infeſtas acies ſeſe ingerunt, profuſisꝙ lachrymis utrinque ut arma deponantur exorant. Deinde mitiùs pugnari cœptum, & intercedentium uoces meliùs exauditæ. Quum pars utraꝙ ſenſim ceſſare occœpiſſet, eo uehementiùs ad implorandam ueniam & mitem deditionem ſuos hortantur. Oppidani deſperata publica propugnatione, arma deponunt, & uita ſe cum uxoribus & liberis donari ſupplicant. Commiſeratio mox uictorem inceſſit: & quamuis è Gallis plerique cecidiſsent, ſupplicum tamen precibus ultrò ceſſere. Munita urbis loca ſibi dari poſtulant: quæ mox tradita, præſidijs complent, ad portas & fora multaꝙ compita ſtationes ritè diſponunt, ne detrimenti quid ab Vngaris patiantur. Carolus urbem ingreſsus, regiam ſibi dedi poſtulat. Renitente aliquãtulum Chaba rege, arcem cum regia munitiſsimam, & antiquis tot hoſtium exuuijs & rapinis ſanè completam, deditam tandem accepit. Aerarium auro argentoꝙ refertiſsimum ſubinde ſpoliat: regem in uincula coniectum, & conſcita ſibi morte peremptum honorificè ſepeliuit. Quicquid auri, argenti, Scythicæꝙ prædæ tot annos undique congeſtæ, Sicambriæ inuentum eſt, una die à Franco ereptum eſt: priuatæ opes militibus pro dignitate diſtributæ, matronarum ſeruata pudicitia, nulla uis cuiquam illata, populus uita donatus, & ſtipendiarius effectus. Pannonia opulentiſsima populi Romani prouincia, ab extera gente uſurpata, ad Romanum principem redacta. Paucis pòſt diebus, aduocata concione, Carolus populum hortatur, ut Chriſtiana ſe ſuosꝙ liberos fide initiet: uerum Deum, omnium rerum creatorem, & Seruatorem humani generis agnoſcat. IESVM Chriſtum unicũ Dei filium intelligere, intellectumꝙ diligere & adorare conetur: Chriſtianæ religionis dogma ſectetur: Martem & Herculẽ, cæcarum figmenta gentium, aſpernetur: diuina myſteria diſcat, quibus animarum immortalitatem adipiſcatur: ſanctiſsimã IESV Chriſti doctrinam imitetur, ex qua tantum ueritas illuxit: ſi idolis falſisꝙ dijs renunciarint, recipere ſe clementiſsimum indulgẽtiſsimumꝙ dominum Vngaris ſuturum, atque Vngaros haud aliter ac Francos benignẽ tractaturum. Hæc per interpretem eloquutus, paucos inuenit, quos in ueram fidem aſſereret. Prophanam ac obſtinatam gentis mentem conſpicatus, ſeueritate potiùs quàm manſuetudine in eam utendum eſſe cognouit. Quare urbis mœnia primùm deijcere, ne facilè rebellaret: deinde ſtata uectigalia pendere, arma cuncta tradere, & templa uetera cum idolis demoliri iubet. Qui ſacroſancta fide initiati fuerãt, benignè tractati, & tributorum immunitate donati. Qui ut ſcirent ubi ſacra Chriſtiano ritu facerent, in extrema parte urbis ſub monte, diuæ genitricis Mariæ templum ſtatuit: quò deuotiſsimè finitimi undiꝙ tempeſtate noſtra populi ſupplicatum confluunt, & Albæ Mariæ ſacellum primùm Chriſtianis in Vngaria numinibus dicatum, appellant: idꝙ lapis adhuc indicat exciſus. Deinde pacata urbe, & compoſita republica, ſapientiſsimum magnanimumꝙ uirũ urbi præfecit: ſacerdotes reliquit, amplificandæ gratia religionis: haud ignarus, fœdos animos ad ueram fidem non facilè poſſe conuerti. Expugnata Sicambria prouinciæ metropoli, quæ Germanica olim legio dicta, deinde Buda uetus appellata eſt, ut latè ſuprà diximus, omnes pagi, & quæcunque erant

urbes,miſſis ad Carolum legatis,ultrò imperata ſe facturas pollicētur. Caſtra ad Taurinum uſque promouit. Myſias tunc inuadere deſtitit, à Bulgaris occupatas,ne Orientalis imperij fines lædere uideretur. Mox per Syrmium retrò caſtra retulit,& traiecto propè Danubio,per Daciā & Iazyges Metanaſtas ad inſulam cum claſſe rediit, quò maximā Vngarorum partem,cum uxoribus ac liberis fortuniſq́ confugiſſe retulimus. Hanc adaucta claſſe circumuenit,ac tridui oppugnatione deiectis præſidijs, quæ caſtellis impoſita fuerant,occupauit. Nā inſulani iniqua ſuorū fortuna conſternati,obſtinatiùs reſiſtere uerebantur,ne quid crudelius experirentur:& facilem deditionem ſanè diſtulerant,Danubij uaſtitate munitionibuſq́ freti. Quum è Gallis pauci cecidiſſent,cum uictis haud inclementer actum, fortunæ cum armis omnes ademptæ:leges cum præſidijs, ubicunq́ res tulerat,ritè impoſitæ:item præfecti ac ſacerdotes,qui conuocato populo ſupplicarent,ſacram legem traderent,& Chriſtianam denique religionem amplificarent. In Vngarico bello è Francorū proceribus duo tantùm occubuêre:alter,Henricus dux Foroiulianus, in Liburnia iuxta Tarſaticam maritimam urbem,inſidijs(ut aiunt)oppidanorum interceptus: & Geroldus, Bauariæ præfectus,alter,qui quum eductam in Vngaros aciem equo inſidens ardentiùs hortaretur,interfectus eſt. Præter hos incruentum hoc Francis bellum Leoprandus fuiſſe tradit,quamuis diutiùs pro magnitudine ſui traheretur. Alij cruore pauco factū negant,quando gens fera & indomita haudquaquam facilè ſuperari poteſt. Sed de Henrico & Geroldo quod dictum eſt, id in ſecunda accidit expeditione, ut paulo inferiùs oſtendetur. Luſtratis igitur pacatiſq́ Pannonijs,Carolus inſigni uictoria præditus, Gallias, & in primis natale ſolum, cui nunc Franconiæ nomen eſt,uiſere decernit. Vbi quum ſecundum annum ageret, nunciatum eſt, Saxones, quibuſcum tot annos bella geſſerat ut Chriſti fidem ſectarentur,à traditis ueræ fidei documentis deſciuiſſe, & in barbaricam execrabilemq́ perfidiam recidiſſe. Quo nuncio uſque adeò ira ſuccenſus eſt,ut nationem perfidam,& ab omni pietate alienam, nō ſine ui ac magno eius malo ad reſipiſcentiam reuocare ſtatuerit. Nec minori quidem obſtinatione Saxonum animi obduruerant: quippe qui mori, aut miſerrima quęq́ perpeti mala,quàm uerum Deum colere,& imperata facere malebant. Educta utrinque acie,pari quoq́ utrinque pertinacia & crudelitate certatum: ſed ea tandem pars effecta ſuperior,quæ iuſtiore cauſa nitebatur. Nam è Saxonibus eo prælio triginta milia cæſa ſunt,terra ubique uaſtata. Vnde non ſolùm abducti obſides, principum filij:ſed ut eorum uires honeſtiùs extenuarentur,multæ quoq́ ex his in Daciam, Pannoniam,diuerſaſq́ regiones deductæ coloniæ: quarū adhuc innumeræ Sarmatiam, ulterioremq́ Daciam incolunt. Interea Adrianus pōtifex maximus uita defungitur, defunctoq́ Leo uir ſanctiſsimus legitimè ſubrogatur. Eo quoq́ tempore Irene Conſtantini filij peroſa flagitia,à Conſtantinopolitanis ciuibus impulſa,eum dolo captū, erutis oculis coniecit in carcerem:ubi nimia percitus indignitate ac rabie, animam efflauit. Dum hæc ita geruntur,ecce grauiſsimo ac multiplici Romanum imperium bello refluctuat. Saxones enim contēpta ſuperiore ſtrage, ac patriæ uaſtitate, item & Vngari,eodem exemplo à Carolo deficiunt. Præterea Bauari cum his ferè coniurati,proximos Foroiulianos,Lōgobardos ac Italos acri bello laceſſunt. Nec Saraceni quidē deſunt,qui partim ex Barchinone,partim ex Vlyſſipone,Chriſtianos incurſionibus & rapinis infeſtant. Omnibus his Carolus proſpicere cogebatur:& quando ubique unus adeſſe non poterat,multa per legatos bella geſſit. Pipinum filium in expeditionem Vngaricam delegauit,Henricum autem Francum, quem Foroiulianis præfecerat,à Bauarorum iniurijs Italiam tueri iubet. Aldophondo, Aſturiæ Galiciæq́ regi Chriſtiano,auxiliares ex Aquitania copias miſit, & ut Luſitanię Beticæq́ Saracenos armis arceret,orauit. Ad Barchinonenſes coercendos ipſe contendit: quò quum perueniſſet,Zatus,qui urbem ſub ditione Saracena tenebat,ad Carolum defecit. Qua recepta urbe,maximā propugnandæ citerioris Hiſpaniæ occaſionē nactus eſt, & grauiſsimo curarum onere leuatus. Pipinus prouinciā ſortitus, in Vngariam

contendit,

contendit. Validiſsimo quidem exercitu eam ingreſſus, ingenti audaciq́ animo occurrentes ſibi Vngaros adoritur: quos aliquandiu reſiſtentes inclinat, inclinatosq́ reſumptis animis fundit, fugatq́. Nec ſatis quidem fuit, hos uno prælio ſuperaſſe, ſed redintegratis ſæpe uiribus, Herculeæ hydræ more perdomuit. Quos ut in fide confirmaret, hybernare apud Reginum oppidum in prouincia uoluit. Quo quidem tempore Henricus Foroiulienſium dux, Nouiomiri Sclaui ducis & legati ſui opera, ab Auaribus, qui cum Vngaris pro ueteri cognatione fœdus in eo bello icerant, cumulatas pœnas exegit, quia Italis bellum inferre tentauerant. Nouiomirus nanq; Reginũ, primarium Bauariæ gentis ducem, prælio ſuperatum occidit. Et quum paulò pòſt Cazagon lugutramq́ duces, cum copijs unà in deditionem accepiſſet, eorum urbes & oppida hoſtili more diripuit. Iam res Chriſtianorum ubique proſperè gerebantur, & ne minore quidẽ in Hiſpania proſperitate. Nã Aldephondus Galiciæ & Aſturiæ rex, de Saracenis, qui Luſitaniã occuparant, claram uictoriam retulit. Vlyſſiponem Luſitanorum metropolim, ui expugnatam rapinis militum conceſſit: multaq́ precioſa ſpolia Saracenorum ex hac urbe erepta, ad Carolum, ne uictoriæ præmijs redderet immunem, utputa loricas caſſidesq́ aureas, dono miſit. Eo tempore tota Italia, quum Irene rerum Orientalium potita, omnes quos adhuc in Italia populos retinebat, ut Carolo gratificaretur, ciuiliter ſe cum Romanis & Beneuentanis gerere iuſſiſſet, in ocio uerſabatur. Romanus tantùm populus, noua monſtra molitur. Leo enim pontifex maximus, & uir omni doctrina & ſapientia præditus, qui clerum & populum ſanctiſsimis ſemper moribus & documentis excoluit, quum pompam in agendis ſupplicationibus per urbem duceret, ad ſancti Syluestri ædem, à Paſchali primicerio, Pampuloq́ presbytero, quorum turpiſsimam uitam uerbis ſæpe corripuerat, cum prophana coniuratorum multitudine humi peſſundatus, pontificis inſignibus exuitur: cui mox linguã cum oculis exeruére. Mox in diui Eraſmi cœnobium delatus, Albini cubicularij opera, in diui Petri baſilicam relatus, in eo cœnobio linguam & oculos diuina ope Leoni redditos fuiſſe aiunt. Vinigiſius Spoletanus dux, accepto nuncio, cum cohortibus pleriſque Romam feſtinauit, liberatumq́ pontificem ad Carolum miſit, ut ad pacandas res Romanas Italiã reuiſere hortaretur: à quo perreuerenter exceptus, pacatis rebus, cum maximo equitatu Romã remittitur. Appropinquanti populus Romanus, & omnes ordines, ad pontem uſque Miluium obuiam congratulatum occurrunt. Carolus compoſitis in Occidente rebus, claſſeq́ ad piratas inhibendos in Oceano inſtituta, Aquiſgrano profectus, per Maguntinum & Viennenſem agrum, item per Noricos & Iſtrianos, in Foroiulianos peruenit. Vbi quum Henricum ducem Tauriſinorum fraude cæſum offendiſſet, alium in demortui locum ſubrogauit: pœnasq́ cumulatas à cõiuratis accepit. Deinde claſſe Rauennam delatus eſt, Longobardos Beneuentum incolentes, quũ noua in finitimos Græcos moliri ſenſiſſet, per Pipinum ſtatim filium, cum tumultuarijs cohortibus, ac auxiliaribus copijs bellum compoſuit. In urbem Romam ſingulari pompa admiſſus, in diui Petri atrio requieuit. Tertio die, frequentiſsimo ſanctorum patrum ſenatu, eorũ cauſam, qui præter æquum & fas pontificiam maieſtatem fœdaſſent, audire uoluit. Perorata utrinq; cauſa, eos æquè ac reos læſæ maieſtatis, capitales eſſe cenſuit. Pontifex intercedens, ut uita redonarentur, implorauit. Quare in Galliam Paſchalis & Pampulus cum cæteris coniuratis relegati ſunt. Ad conuentum Saluatoris noſtri natalibus indictum, Pipinus populatis Beneuentanis aduenit: quibus coercendis Vinigiſium Spoletanum ducem præfecit, cuius copijs in eo bello auxiliaribus uſus erat. Carolus inter ſolennia, ſenatus conſulto, ſcito plebis, populi Romani precibus, & pontificia demum auctoritate, in Petri baſilica, Auguſtali diademate à Leone cum ſumma omnium gentium acclamatione coronatur: Carolo Auguſto à Deo coronato feliciter, Carolo Magno feliciter, Carolo patri patriæ, & pientiſsimo Chriſtianæ reipublicæ aſſertori, pacisq́ parenti feliciter. Secundum acclamationem pontifex ſacroſancto oleo perunxit: ad Pipinum deinde filium conuerſus, eum Italiæ regem declarauit,

clarauit, regalibusq́, ſacris initiauit. Maior deinde cura Italicarum rerum, pontificem & Imperatorem inceſſit. Ius deligendorum pontificum & epiſcoporum, Leonem Carolo nõnulli conceſſiſſe tradunt. Sed id à Bibliothecario prætermiſſum, haud facilè credi poteſt: quum Stephanum pontificem, qui Leoni ſucceſſit, à populo Romano creatum fuiſſe conſtet. Præcipua ea cura ſupererat, ut de Græcis & Lõgobardis, qui Italiam premerent, ita decerneretur, ut firmam pacem Italia ſortiretur. Longobardi nihil præter nomen peregrinitatis ab Italis alienum habebant, quum annis penè ducentis & triginta Italiam incoluiſſent. Hi tantùm, qui apud Papiæ Mediolaniq́ regiam, & per Tranſpadanam regionem educati fuerant, nobilitatem ſuæ gentis ſeuerius dijudicabant, tantam omnes cum Italis affinitatem contraxerant, ut Italia extirpare, inhumanum fore cenſerent. Quare Leoni pontifici, Caroloq́ Imperatori, ubi ſedem diu & ſtatus ſui fundamenta habuerant, Longobardæ genti nomen ſolumq́ patrium conſeruandum eſſe uiſum eſt. Vtq́ à propinquiore coniunctioreq́ Romani nominis memoria fines illis facerent certiores, & ut haberent probatę erga Romanos fidelitatis uicinos, quibus cura foret aut coercendi motus eorum, aut renunciandi magiſtratus, quicquid hexarchatus Rauennatis fines cõplectuntur, Romandiolam placuit appellari. Contrà, Græcos Italia eijciendos eſſe cenſuere. Quare Pipno totius Italiæ delectus eſt habitus, quo coacto exercitu Beneuentum contenderet. Carolus per Ciſalpinam, in ulteriorem Galliam reuerſus eſt. Horribilis deinde terræmotus ſucceſsit, quo baſilicæ, nonnullæq́ per Italiam euerſæ urbes. Beneuentum Pipinus diu obſedit: amiſſa potiundi ſpe, Theatinã urbem acri obſidione circumuenit, Quia Roſelimus è Longobardis oriũdus, præfectus urbis, ad Græcos planè defecerat: quam ui captam, populatamq́ ſuccendit. Mox Ortonam & Luceriã in ditionem accepit. Sed Luceriæ Viuigiſium Spoletanum ducem præfecit, quem morbo correptum Grimoaldus dux Beneuentanus obſedit, Luceriam ei ui captam eripuit. Sed Pipinus occurrens, Luceriæ Grimoaldum clauſit, clauſumq́ eò anguſtiarũ redegit, ut tradita urbe, Papiam emigraret. Quum hæc Irene ſenſiſſet, legatum ad Carolum mittit, per quem iura pacis lædi queritur. Carolus legatos quoq́ ſuos cum illo remittit, ut diuiſo pacem Imperio confirmarent. diuiſio hæc fuit: Quicquid ad dexteram à Neapoli, & ad ſiniſtrã à Siponto incipiens, ſupero inferoq́ mari clauditur, item Sicilia tota, Conſtantinopolitano imperio adiudicatum: Romano cætera, præter Beneuentanum ducatum (qui etſi Græco magis quàm Romano fauebat, neutri tamen eſt addictus) & Venetos: qui quamuis in Græcos propenſiores eſſent, quàm Romanos, nequaquam tamen omnino ſub Romana ditione uerſabantur. Sed ſuccedente Nicephoro Imperatore, qui Irenem dolo captam in Lesbon inſulam relegauit, hoc plerique in imperij diuiſione ſancitum affirmant: Venetis fuiſſe conceſſum, ut utrunque reueriti imperatorem, proprijs legibus uterentur. Carolus compoſitis Italiæ rebus, ad Germanicas Vngaricasq́ animum conuertit: nec parui quidem momenti utraq́ prouincia uidebatur. Nam bellum Pannonicum uix annis octo confectum. Gothofredus Danorum rex, qui Oceani Germanici littus accolunt, ingentibus terra mariq́ exercitibus, ad Saxoniæ littora uenerat. ictoq́ cum Carolo fœdere, Germanos transfugas, quorum motus admodum formidabãtur, ultrò reddidit. Confecta pace, in Franciam redijt Carolus: qui ſuperiore anno Aquiſgrani hybernans, magnam Saxonum multitudinem cum liberis & uxoribus in Franciam tranſtulit, eorumq́ pagos Abderitis cõceſsit. Paulo pòſt Fortunatus metropolita Venetus, in ciuili diſſenſione Caroli auxilium implorauit. Cui Pipinus ſuccurrens, Heracleam terreſtrem unicam Venetorum ciuitatem, cuius locum nunc Ciuitatem nouam appellant, & Equilium, eius ciuitatis oppidum inuaſit. Sed ciues qui hæc loca colebant, ſibi diffiſi, deſerta patria Venetias cõmigrarunt: ex qua gente centum ferè familiæ in patriciorum ordinem aſſumptæ ſunt. Mox Sclauonicum Boemicumq́ bellum, præter opinionem exortũ eſt. Quippe Boemi & Poloni, Sclaua gente editi, uicinos Saxones, & Romano imperio parentes, ad defectionẽ ſollicitare ferebantur. Quos Carolus

rolus, ex cõcubina ſuſceptus, & natu maior, felici Marte profligauit: cæſoq; Leone eorum duce, opima ad patrem ſpolia retulit, agrũ longè lateq; populatus. Lodouicum pater Bauaris, Auſtralibus, Germaniſq; præfecit. Redintegrato iterum bello, Sclaui Sorbienſes, qui Albis fluuij accolæ ſunt, & Boemi, rebellant. Carolus minor, parentis imperio coactis ex Bauaris, Burgundionibus, Alemanniſq;, auxiliaribus copijs, in Sorbienſes proficiſcitur: quos ui expugnatos ad obſequium redegit. Ac ne facilè rebellarent, duo Salæ Albiq; fluminibus præſidia impoſuit. Mox Boemos aggreſſus, primo eos prælio fudit, fuſiſq; agrum igni ferroq; uaſtauit. Nec minore quidem enixu Pipinus ad gloriam contendebat, qui quum Italiæ regnum gereret, Mauros, qui Corſicam inuaſerant, per Ademarum Genuenſem comitem, claſſiſq; præfectũ, inſula eiecit. Sed Ademarus non ſine morte, ſua uictoria potitus eſt. Carolus quoque Imperator, & horum pater, pari quoq; felicitate uſus: quippe qui in bello Saracenorum, Nauarros, Pampilonenſeſq; Hiſpanos, qui paulo antè ad infideles defecerant, per legatos in deditionem accepit. Item Mauros, qui Tarraconẽſem Hiſpaniam & Luſitaniam occuparant, & ingenti claſſe Sardiniam & Corſicam inuaſerant, Buchardo legato profligauit: quorum quinque milia deſiderata, & naues tredecim amiſſæ. Veneti quoq; eodem tempore, quia fœdus cum Carolo icerant, graui bello à Nicephoro Conſtantinopolitano imperatore uexati ſunt: & ita cum Dalmatis afflicti, donec reſciſſo fœdere in partes eius recidêre. Niceta enim patricius magna claſſe in Adriaticum mare deuolans, Dalmatiam cum Venetia in Grę corum ditionem redegit. Deinde paucis pòſt menſibus, quũ Venetijs moram traheret, inducias cum Pipino conſtituit, Conſtantinopolimq; cum uniuerſa claſſe redijt. Si collegam in Imperio dignũ Carolus ſortitus eſſet, & qualem Occaſus, talem Exortus Imperatorem eo tempore inueniſſet, haud dubiè quidem uniuerſum Romanum imperium inſtaurari facilè potuiſſet. Nam ſi Caroli exemplo, qui ad perdomitandã Europam animũ aduerterat, Nicephorus ad ſubigendam Aſiam, Africam'que reuocaſſet ingenium, reſtitutam imperij Romani maieſtatem habuiſſemus: & ni fata inuidiſſent, adhuc fortaſſe florentem uideremus, cuius ne minima quidem ueſtigia tempeſtate noſtra reperire poſſumus. Dum Carolus hinc Danos, & extremã Germaniæ gentem, Germanici Oceani accolam, per Carolum: hinc uerò per Lodouicum, alterum filium, Saracenos, qui Hiſpanias totas anhelabant, domitare contendit: Nicephorus prætermiſſa Saracenorum cura, qui Thraciam & Byzantij fines latè uaſtabant, omnes animi neruos in perturbandam Italiam, ſub Pipino rege quieſcentem, intendit. Comparata nanq; claſſe, Tyrrhenum mare ingreſſus, Populoniam Hetruriæ ciuitatem diripit. Niceta uerò patricius, inducijs quas cum Pipino Venetijs iniuerat, nondum exactis, per Adriaticum ſinum maritimã regionem Pipino regi parentem, corrogata ex Illyrico & Dalmatia claſſe, uexare conatur. Quod quum Pipinus intellexiſſet, per uniuerſas urbes maritimas præſidia imponit: Comaclum in peninſulæ ſpeciem redactum, Venetiſq; obiectum, Gallo Italoq; milite complet. Quò quum Niceta Venetiq; appuliſſent, multi uulneribus reiecti ſunt. Niceta ſpe ſua fruſtratus, duceſq; Veneti uoti impotes, de componenda inter Imperatorem Nicephorum & Pipinum regem pace agere cœperunt. Duces Venetorum, quorum alter Vbelerius; & Beatus alter dictus eſt, quum Græcos & Francos ad pacem perducere ſimularent, (ut Paulus Aquileienſis auctor eſt) Pipino inſidias tetenderunt. Quod ubi Pipino compertum eſt, ab inita pacis actione, ad ulciſcendas Venetorum inſidias animum continuò reuocat, exercitum terra mariq; ualidiſsimum comparat: Venetias ita claſſe ac militibus circumuenit, ut nihil comeatuum nec auxiliorum inuehi poſſet: duces proditionis auctores unà cum urbe in deditionem accepit. Scriptores alij, qui Venetis aſſentantur, eos ſuperiore bello ſubactos referunt, quum Pipinus Heracleam, Equiliumq; ui cepit. Hoc autem bello Pipinum doloſæ muliérculæ ſuaſu pontem in Riuum altum produxiſſe, quo equitatum inſerret: pontem igni ferroq; diffractum fuiſſe demerſo equitatu, magnam Francos iacturam feciſſe; quod haud facilè credi po-

teſt. Qui uerisimiliore in aſſentando coniectura utuntur, Pipini claſſem, Pauli Ciurani aduentu ceſſiſſe commentantur, qui coacta extemplò auxiliari claſſe ſubuenerat. Quare inter Pipinum & Nicephorum pacem ea conditione inſtauratam aiunt, ut Veneti, qua à Carolo quondam donati fuerant, immunitatem retinerent. At ego facilius Paulo adſtipulor. Dum hęc ita geruntur, Carolo nunciatur, Gothofredum Danorum regem, Phryſios Romano imperio ſubiectos bello laceſſiſſe, uictosq; quotannis centum argenti pondo tributi loco mulctaſſe. Quare omnes copias in Tranſrhenanam regionem ad Allaram fluuium, qui Viſaram amnem influit, ad præſtitutum diem Carolus conuenire iubet. Sed dum ad conuentum Gothofredum expectat, mox eum à ſatellite interfectum nunciatur. Ne perempti quidem hoſtis ſit longa lætitia, quando eodem die altero nuncio edocetur, Pipinum filium, Italiæ regem, extremum Mediolani diem obijſſe. Proinde Aquiſgranũ reuerſus, ut rebus ſuis rectè conſuleret, à Græcis, Saracenis & Danis quibus Eumigus in demortui Gothofredi locum ſuffectus erat, legatos admiſit, omnes quidem unò ore pacem poſtulantes: quam confirmandi imperij gratia cum omnibus ex uoto tranſegit. In Britannico Oceano claſſem inſtituit, quæ Septentrionalibus oris præſidio foret. Terreſtres copias tripartito diuiſit: unam partẽ in Liuoniam, quæ Sarmatici ora eſt Oceani: in Britones alterã: tertiam in Vngariam: haud ignorãs, gentẽ bello indomitam, & octauo uix anno pacatam, poſt eius mortem ſine magno præſidio nunquam in obſequio permanſuram. Deinde Aquiſgrano profectus, Bononiam uenit, urbem ſanè maritimam: quò claſſem conuenire iuſſam ſpectare ac recẽſere uoluit. ubi quum omnia è ſententia conſtituta uidiſſet, Aquiſgranum redijt. O' miſeram humanæ felicitatis conditionem, cui nil contingit omni ex parte beatum. Occurrunt ecce ſtatim Danorum & Polonorum Boemorumq; legati, qui Danubium accolunt, magna munera deferunt, nihil impenſiùs quàm perpetuam pacem exorant. Quod uix iam læto conceſſit animo, quum triſtis de morte Caroli filij nuncius offertur, qui Germanię fines tuebatur. Par quoq; triſticia res Gręcas inceſſit. Nam eodẽ quoq; tempore quum oratores pacis Conſtantinopoli appropinquarunt, Nicephorus, quamuis Bulgaros ſæpe uicerit, prius tamen quàm ad confirmandã pacem in urbem rediret, inito demum prælio cum Chrunno Bulgarorum rege, apud Myſiam ſuperiorem, Vngariæ conterminam, ſuperatus occubuit. Stauracius eius filius, poſt aurem lethali uulnere ſaucius, Byzantium relatus, Imperium obiuit. Quo tertio menſe abdicato, Michael è ſorore nepos, rerum potitus eſt. Cui profectò nil fuit antiquius, quàm inſtitutam à Nicephoro pacem, cum Imperatore Carolo cõfirmare. Paucis pax pronunciata uerbis: Orientem cum Conſtantinopoli Michael, Occidentem cum Roma Carolus habeto. Compoſitis rebus, Carolus Bernardum ex Pipino filio nepotem, regem præfecit Italiæ: quin & Vualium, alterius Bernardi patruelis ſui filium adiecit, ut terreſtri alter, alter nauali incumberet expeditioni. Nam Saracenos Beticæ & Luſitaniæ dominos, ad uexandas Italiæ inſulas magnam claſſem comparaſſe rumor erat. Neque rumor opinionem fefellit. Saracenorum nanque claſſis bidartitò Corſicam Sardiniamq; adoritur: quæ Sardiniam adoritur, deleta eſt: altera in Hiſpaniam aufugit. Quare Ambulachus Saracenorum rex, cum Carolo pacem redintegrare curauit, quum res nequaquam è ſententia ceſſiſſet. Sed Carolus, ut Italia ex omni parte ocium ſortiretur, fœdus cum Saraceno inſtaurauit. Quin & Grimoaldo Beneuentano duci, qui unicus è Longobardorum reliquijs ſupereſſe uidebatur, indicto quinquies mille & uiginti aureũm tributo quotãnis, pacẽ amicitiãq; conceſſit. Demũ, ueluti uicinę mortis conſcius, Aquiſgrani conuentũ edixit. In quo quidem frequentiſsimo Lodouicũ fili. Aquitaniæ regẽ, ſibi in imperio Romano collegã, pronunciauit: Bernardũ nepotẽ, Italię regẽ declarauit. Quum Occidẽtis imperium ita quieſceret, Michael Cõſtantinopolitanus princeps, dũ Bulgaros utriuſq; Myſię dominos bello uexat, uarijs cladibus affecit. Sed dũ uictoria utitur inſolẽter, apud

Adriano-

rir no Ad polim funditur & fugatur. Conſternatus animo Cōſtantinopolim reuerti tur: & dum ſibi à populo timet, mœſticia'ue conficitur ingenti, ultrò ſe abdicat imperio. In cuius locum Leo, Pardi patricij filius, à prætoribus ſuffectus eſt. Chrunnus Bulgarorum rex, Adrianopoli potitus, adauctis animis, eò audaciæ euectus eſt, ut Conſtantinopolim, barbara gente fretus circumuenerit. Dum obſeſſam urbem oppugnare ſæpius audet, Leo facta cum populo ac militibus eruptione, nō modò Bulgaros repulit, uerùm etiam Chrunnum eorum regem, cum eo fortè congreſſus, interfecit, opimaq; diuæ Sophiæ ſpolia retulit. Quæ quidem uictoria non mediocre ocium imperio peperit Orientali. Carolus demum geſtarū rerū gloria clariſsimus, iam ætate grauis, Aquiſgrani, ætatis ſuæ anno ſeptuageſimoſecundo, quinto Calendas Februarias, Imperij uerò anno quadrageſimoſexto, æquata præſtantiſsimi cuiuſque antiquorū principis gloria, uita defunctus eſt: quem uniuerſa Chriſtiana reſpublica extinctum deplorauit, omniumq; iudicio inter diuos referendum eſſe cenſuit.

RERUM UNGARICARUM DECADIS PRIMÆ LIBER DECIMUS.

VNGARI, qui imperante Carolo, poſt defectiones tandem uarias quieuere, rati contra totius ferè Europæ dominum, eundemq; uirtute ac fortuna præpollentem, temerarium & calamitoſum eſſe reluctari: ſatis profectò iacturam fortunarum ex eo ocio reſarſiſſe uiſi ſunt. Et poſt mortem eius, eòuſque ceſſandum eſſe cenſuere, quouſque occaſio certaq; uictoria offerretur. Ludouicus cognomento Pius, poſt Carolum ad imperij Romani faſtigium euectus, audita morte patris, relicta Aquitania, Aquiſgranum properauit. Vbi inuentis legatis, qui ad Carolum undique confluxerant, habito populorum ſuorum conuentu, compoſitisq; Imperij rebus, pacem cum Græcis Beneuentanisq; confecit. Accito ex Italia Bernardo rege, duos quos habebat filios, Lotharium Bauaris, & Pipinum Aquitanis præfecit. Primam, comite Bernardo rege, expeditionem in Danos ipſe ſuſcepit: ut Heroldum & Ranfredum, Danorum reges, ſocios imperij Romani, et à Gothofredi liberis regno eiectos reſtitueret. At conatibus eius non modo hyems aduerſatus, uerùm etiam maximus Danorum apparatus, qui ducentis nauibus onerarijs maritimā oram infeſtabāt: ſed mare contrà glacie concretū, illis fuit iniquū. Interea nuncius ex Italia aduolat, in Leonis pontificis caput cōiuraſſe multos. Quare ad componendas Italiæ res, Bernardus rex dimittitur: qui morbo correptus, per Gerardum comitem cuncta pacauit. Defuncto Leone, Stephanus quartus pontificatum iniuit: qui profectus in Galliam, Lodouicum apud Aurelianos principem, Imperatoris inſignibus excoluit. Coronatus imperator, uarijs perturbationibus agitari cœpit. Nam hinc Vaſcones, qui inter Garumnam fluuium & Pyrenæos montes protenduntur, à Romano imperio deficiunt, quia Signinium præfectura prouinciæ abdicatum, iniquiſsimo animo ferebant: hinc & Solanius Abderitarum regulus, qui Germanici Oceani inſulas incolunt: hinc Britones ac Dani: item Bernardus rex Italiæ, malo quorundam Italorum ſuaſu adactus, rebellare auſus eſt. Sed hæc omnia Lodouicus feliciter bella geſſit, nam Vaſcones per finitimos eorum populos edomuit. Franci, qui Saxonum fines obſeruabant, oblata occaſione, cum Solanio & Gothofredi filijs prælium conſerunt: quibus fuſis fugatisq;, Heroldum in paternum Nouæ Daciæ regnum reſtituunt. Imperator pari quoq; felicitate Britones, qui rebellione laborarant, Murmaniumq; ducem, qui adulterinum regni nomen uſurparat, ſupplicio capitis affecit. Aquiſgranum relatus, cum Græcis & Saracenis, qui Cæſaraugustam occuparant, pacem iniuit. Habito ibi frequentiſsimo conuentu. Lotharium primigenium imperij conſortem declarauit. Pipinum minorem natu Aquitaniæ. Lodouicum uerò tertium Bauariæ regem pronunciauit. Deficientis Bernardi cauſam ad conuentum retulit, ubi læſæ maieſta-

ciam ingentem Saraceni concepêre, inſtructaꝗ magna claſſe appulere Centumcellis, quam Ciuitatem ueterem nunc appellant. Quum potiundę urbis amore æſtuarent, Romam properarunt. Primùm Romanũ agrum incurſant, rura diripiunt, direptaꝗ demoliuntur, homines & pecora paſſim cædunt. Vrbis oppugnationem adorti, Vaticani ſuburbia nondùm foſſa muroꝗ munita, abacta præda ſuccendunt. Diui Petri baſilicam incendio, rapinis, cædibusꝗ fœdant: incenſa materia, parietibus tantùm, marmoreisꝗ columnis, laboris, non conſcientiæ gratia pepercerunt: tectum igni abſumptum eſt. Quum Guidonis aduentũ accepiſſent, à Gregorio pontifice nuper acciti, qui Galliæ Ciſalpinæ præerat, ſoluta urbis obſidione, qua potiri nequaquam potuêre, inter Latinam Appiamꝗ uiam ingreſſi cuncta diripiunt. Ad Hoſtienſem portam ſuburbia, & diui Pauli baſilicam pari feritate ſuccendunt. Ingenti ſacrarum rerum priuatarumꝗ rapina onuſti, in Latinamꝗ uiam redacti, ad Caſini ſaltus monaſterium peruenere, quod eueſtigiò direptum cõcremarunt. Mox præda nauibus impoſita, Tarentum Siciliamꝗ inuadunt, magna in Chriſtianos cæde graſſantur. Cum uno eodemꝗ menſe Michael Græcorum, & Lodouicus Romanorum princeps, unà cum Gregorio pontifice maximo diem obijſſent, nihil in eos parari potuit. Vngari interea Francorum auſpicijs ac ductu regebantur, quamuis ſub Lodouico ſæpe fluctuarũt, pacata tamen prouincia quieuere. Sed nihil eis moleſtius accidere poterat, quàm aut arma deponere, aut rapinis & incurſionibus prohiberi, ociumꝗ ſeruare, & aliena imperata facere. Nil die noctuꝗ mente intẽtiùs agitabant, quàm è ceruicibus inuſitatum ſeruitutis iugum excutere, & imperare potiùs alijs quàm parẽre. Dum idoneam occaſionem præſtolantur, de Lodouici morte certiores facti ſunt: quare ſpes magnas ex defectione concipiunt ſed tempus expectant. Cum ex Lodouico Lothaarius, Carolus & Lodouicus filij ſuperfuiſſent, in paterni regni diuiſione diſſentiunt. Quare inteſtinum inter eos bellum exoritur, ubi multa hominum milia cæſa ſunt. Compoſitis tandem rebus conuenit inter eos, ut Lotharius cum Italia Imperium obtineret, Carolus in Gallia, Lodouicus in Germania quietè regnaret. Et cũ Lothario, præter Italiam, ea pars Galliæ Narbonenſis, quam Romanã prouinciam appellamus, eſſet adiecta: unà cum ea particula Galliarũ quæ inter Scaldum & Rhenum amnem ſita eſt, ex hoc iſta extrema portio Lotharingia à Lothario dicta eſt. Dum Saraceni, duce Sabba, Siciliam & Tarentum, terra mariꝗ acri obſidione premunt: Theodoſius Conſtantinopolitanæ claſſis præfectus, ne ſat quidem ſuis copijs fretus, ad Venetos confugit, ſimulꝗ auxiliarem ſexaginta nauium claſſem ſocietatis iure poſtulauit. Quod quum impetraſſet, Petrum Andonicum Ioannemꝗ duces, Spatarij Auguſtalis dignitate donauit, quæ apud Græcorũ imperium maxima cenſebatur: Sabhas, quum Chriſtianorũ claſſem Adriaticum pelagus emenſam, Tarentum appropinquare cognouit, ſoluta obſidione, ad Crotoniatum repẽtè littora occurrit: ut diſſimulato timore, leuiꝗ prælio fortunam experiretur. At ex leui pugna ita utrinque animi irritati, ut collatis utrinꝗ ſignis congrederentur, Græcorum claſſis à principio fuſa fugataꝗ. Veneti aliquanto obſtinacius reſiſtentes, maximã cladem perpeſſi ſunt, nauesꝗ ferè omnes aut merſæ, aut captæ. Hac elati uictoria Saraceni, Dalmatiam petunt, Auſarenſe oppidum ui captum populantur. Onerariæ Venetorum naues, quæ è Syria mercibus onuſtæ in Tergeſtino ſinu delituerant, à Saracenis captæ. Negociatores Veneti ad unum cæſi omnes, quando eorũ nomen apud Saracenos abominabile putabatur. Mox in maritimam Picentum regionem diuerterunt, Anconam ui captam populatamꝗ incenderunt. Ex inteſtino principum bello non ſolùm Italia, ſed Gallia quoꝗ grauiſsimam iacturam accepit. Nanꝗ Normanni, quibus Emergis appellatio fuit, Romano rege ac duce per Ligeris oſtia ingreſſi, Aquitaniã totam deuaſtarunt. Quin & Heriam inſulam, multaꝗ religioſa monaſteria incenderunt. Mox per Galliam effuſi, uniuerſam regionẽ longè lateꝗ diripiunt, Burdegalam, Xantoniam, Engoliſmam, Lemouicos, Parrhiſios, Turonum, Belluacum, Nouiomagum, Aurelianos, Pictauos, innumeraꝗ oppida pagosꝗ populantur.

tur. Normanni in captis Galliæ urbibus diu permanere non auſi, ne coactis exercitibus à Francorum principibus eijcerentur, demum in Aquitaniam ſe recipiunt, ibiq́ ſibi ſedes ſtatuunt. Carolus ex cognomēto Caluus, ſuperatis Britonibus, cæſisq́ ducibus eorum, ſe Lemouiæ urbis regem inſtituit. Deinde Franciā ingreſſus cū exercitu, rerum potitus eſt: quippe Lotharius ſe ſpontè imperio abdicauit, in priuatamq́ religionis uitam ſe redegit. Lodouicus in Germania, ubi latè dominabatur, diem obijt. Carlomānus & Carolus eius filij, aduerſus patruum Imperatorem deſignatum arma capiunt. Dum utriq́ ingentes moliuntur apparatus, Carolus Caluus ueneno potionatus Mantuæ uita exceſſit: cui Carolus Balbus, ex fratre nepos, optimatum opera ſucceſſit. Qui cum rebellātibus Vngaris, qui ſeruitutis iugum ferre non poterant, ſæpe bellum intuliſſet, ita & animo & corpore debilitatus eſt, ut in priuatam redactus uitam, ab Arnulpho patruele aleretur. Sed poſt uictos Normānos, qui Franciam Lotharingiamq́ uaſtabant, quum nihil laude dignum faceret, primatū factione imperio deiectus, eiq́ à Francis Arnulphus quidam, humili genere natus, ea tempeſtate ſuffectus eſt. Francis poſt Arnulphum ad imperium euectū regnauit Otho Parrhiſiēſis comes, Roperti ducis filius, à Caroli Magni genere alienus. Poſt quem Carolus puer, Simplex cognominatus, & Lodouici Balbi filius, Francorū regnum accepit. Sed per ea tempora, quibus Carolum Caluum imperare diximus, Nortmanni Aquitanica Galliæq́ præda ditati trecentarum & ſexaginta nauium comparata claſſe: Conſtantinopolim traiecerūt, direptisq́ ac ſuccenſis illius ſuburbanis, in Oceanum mare ſe recipiunt. Saraceni adauctis in immenſum animis, Cretam adoriuntur, inſulaq́ potiti cuncta diripiunt. Maxima eorum pars in Italiam relata, ab Ancone Hydruntum uſq́ tractum maritimæ regionis uniuerſum latè prædantur, & oppida cuncta ſubuertunt. Eodem quoq́ tempore Bulgari longè priùs ad CHRISTI fidem redacti, quum adhuc ſchiſmatici forent, catholicæ ſidei dogmata receperunt: & eorum rex delegato filijs regno, ad monaſticam religionem confugit. Sueropilus Dalmatiæ rex, atq́ gens Sclauorum illi ſubdita, quæ à Boemis Germaniæ genus deduxit, tunc primùm CHRISTI fide initiata eſt. Sed hoc, anno Salutis circiter octingenteſimo & octogeſimo accidiſſe credimus. Iiſdem ferè tēporibus Saraceni è Creta prodeuntes, dum per Adriaticum mare in Chriſtianū nomen ubique deſæuiunt, Dalmatiam non modò maritimam, ſed mediterraneā quoq́ grauiter infeſtant. Grauis & calamitoſa Saracenorum fuerat oppugnatio, ſed Vngarorū bellum multo calamitoſius. Quippe qui per ocium mira fœcūditate adaucti, & ſub Carolo Balbo rebellare auſi, ut ſeruitutis iuga diſcuterent, Saracenorum & Normannorū exemplo ſucceſſibusq́ concitati, neq́ inſcij quanta factione Chriſtiana reſpublica laboraret, oblata occaſione, inſtauratis & amplificatis uiribus ab Arnulpho Imperatore deficiunt. Inter Longobardos enim & Romanos orta ſeditio. Longobardi, qui Ciſalpinam Galliam, quam ab his Longobardiam nunc dicimus, incolunt, pro facto Italiæ diſſidio, & Romanos cum Arnulpho imperatore aſpernari, & iterum ſibi regnum Italiæ uindicare cœperunt: Vngarorum ferociam ac uires nequaquam ignorantes, magnam in huiuſce gentis robore ſpem profectò locauerant. Quare orta in comitijs ſeditione, alij Guidonem Spoletanum ducem, Italiæ regem declarant. Vngari igitur non modò deficiunt, & imperata detrectant, uerùm etiam prouincias imperij Romani incurſionibus & rapinis ultrò laceſſunt. Et ne ab humilioribus initium facerent, Germanos in primis adoriuntur. Odium in Romanum nomen, quod diu diſſimularant, rebus potiùs quàm uerbis detegunt. Tanto tumultu omniumq́ conſenſu ſe in libertatem aſſeruere, ut non modò ſenes, ſed mulieres quoq́ in habendo delectu nomina ultrò dederint. Quum in Germaniam eruperunt, tanta rapinis ac cædibus adiecta ſæuitia, ut nec ætati, nec ſexui locoq́ parcerent. Nam ſacra & prophana loca iuxtà ſpoliant, & incendunt. Vnni, qui in Pannonijs olim remanſerant, mitiorum conſuetudine populorum ipſi quoq́ mites effecti, & aliqua ex parte Chriſtiani. Sed eorum qui è Scythia rediere Vngarorum redundantia, in priſtinos feritatis mores recidêre.

dêre. Quare in diripiēda uaſtandaq́ Germania, mutua immanitate certabant, à principio. quoſcunq inuenerant, paſſim cædere: pecora abigere, imbellem ætatem in capriuitatem ducere: ſæpe in conſpectu parentum contrucidare liberos, illidere parietibus infantes è gremio matrum ereptos: nullum denique feritatis genus prætermittere, nobiliſsima quæque ædificia amoliri, oppida: uicos, ac templa incendio abſumere. At ubi quacunq iter per Germaniam fecerant, ſatis ſuperq́ ſæuitum eſt, in Franciam Galliasq́ penetrant: ubi acceptam à Carolo Magno ſeruitutem, illatas cædes, ac abactas deniq prædas abundè ſtatuunt ulciſci: hic ſuperiorem immanitatem inſtaurant, quin etiam pro uiribus augent. A Francis, qui libertatis gloriam Vngaris abſtulere, cumulatiſsimas pœnas exigunt, flammis ac ferro omnia deſtruunt. Contempta ſæpe captiuitate, cum pagis ac oppidis omnem æquè ætatem incendunt: magnificas ædes demoliuntur, ſacram ſupellectilem diripiunt, nullum religionis ueſtigium ſeruant. Nec his quidem immanitatis criminibus Vngari caruere, ut aduſtas quandoq ex incendio humanas carnes legerent, lectasq́ fruſtulatim inter ſe deuorarent: ſæpe cùm cædibus per pagos & oppida graſſarentur, humanum quoq ſanguinem biberent. Omnia crudelitatis genera Scriptores, præter pollutam utriuſq ſexus pudicitiam, quam domi militiæq́ ſemper coluerunt, in eos commentantur. Tanta ubique cæde bacchantur, ut hæc Atilæ tempora ſuperaſſe credideris. Neque adhuc cædibus & rapinis ſatiari potuere, Gallias quoque omnes miſcent, ne qua in re Atilæ progenitori ceſsiſſe uideãtur. Arnulphus, ac reliqui reges his obſtare non audebant, quum propter innumeram multitudinem, quæ totam Galliam inundarat: tum propter Romanæ reipublicæ diſſenſionem, inteſtinasq́ Francorum diſcordias, quibus imperij Romani uires admodū labefactæ ac eneruatæ fuerant. In Italia creati noui principes, inter ſe diſſident, & ciuilia bella moliuntur. Berengarius, quamuis à principio detrimenti aliquid acceperit, uir tamen rei militaris periciſsimus, ac animi magnitudine præſtans, eò Guidonem inimicum ſanè redegit, ut in Spoletano ducatu, ac Hetruriæ ciuitatibus ocluſerit: & (ut tutiùs ſibi conſuleret) Arnulphi Imperatoris amicitiam ſibi comparare ſtuduit. Quod quum impetraſſet, miſsis ab eo auxilijs, adiutus eſt. Senebaldus cum exercitu haudquaquam contemnendo, ab Arnulpho patre miſſus in Italiam, Guidonis largitionibus corruptus, ut plerique arbitrantur, nihil Berengario attulit adiumenti, req; infecta in Franciam redijt. Guiliemus tamen auctor eſt, Arnulphū Berengarij gratia in Italiam cum exercitu uenisse, Bergamum cum Ambroſio tyranno ui cepiſſe, eumq́ laqueo ſuſpendiſſe: à Formoſo pontifice maximo accitum, Romam uſque uenisse, Guidonem inclinata acie fugaſſe: eius uxorem in arce, ubi ſe tuebatur, obſediſſe. Guido, ſedente Formoſo pontifice, diem obijt: Lambertus in regno filius ſucceſſit. Paulo pòſt Arnulphus pediculorum morbo correptus interijt. Franci Arnulpho Imperatori Lodouicum tertium eius filium in Imperio ſubrogarunt, ac Franciæ Germaniæq́ regem declararunt. Quin & Lamberto regi Lotharium filium Spoletani hæreditario iure ſufficiunt, unaq́ cum Hetruſcis Italiæ regem creant. Vngari autem, poſtquam per Germanias ac Gallias omni immanitatis genere ſatis debacchati fuerant, per alia atque iuerant Germaniæ loca, in Pannoniam reuertuntur. Lodouicus rex Germaniæ, qui ubi erumpentes in Bauariam Vngaros, omniaq́ paſſim igni ferroq́ uaſtantes acceperat, ad Auguſtam Vindelicam, prope Lemanum fluuium eis occurrerat: ab hisq́ ſimulata fuga, in inſidias tractus, uix cum magna clade ſuorum euadere quiuerat. Qua quidem uictoria elati Bauaros. mox & Sueuos, item Francos & Saxones longè lateq́ populati ſunt. Audito hoſtium reditu, coactis undiq copijs & auxilijs, his iterum occurrere audet: ratus ſi uictoriam ſperare non liceret, prædam ſaltem & captiuos eriperet. Sciebat enim Vngaros populatis tot ditiſsimis regionibus, uſque adeò redire onuſtos, ut ne facilè quidem metiatur quiſquam. Multo plùs auri & argēti ex Bauaris, Francis & Saxonibus planè retulerant, quàm imperante Carolo Magno Franci quondam direptis Pannonijs aſportarant. Lodouicus igitur, conſerto iterum cū Vngarica gente prælio, non

modò prædam & captiuos non recuperauit: ſed ingenti accepta clade, uix euadere potuit. Maxima Germanorum pars obnixiùs reſiſtere auſa, non modò ingenti à rege pecunia uix redempta, ſed ut id aſſequeretur, ſtata quotannis tributa ſoluere adactus eſt. Quum Vngari primos Vngariæ fines attigiſſent, ut de tot clariſsimis uno eodemq; tempore prouincijs, quæ antequàm in populi Romani poteſtatem quondam redactæ fuiſſent, tot expeditiones factæ, tot cæſæ legiones, tantum ſanguinis fuerat effuſum, triumphare uiderentur, uniuerſam prædam & captiuorum multitudinem in pompam redigunt: quæ quidem pompa uictorum agmina æquare uidebatur. Occurrebant undique ſpectatum congratulatumq; cæteri qui remanſerant, & cum tanto plauſu ex pagis ac oppidis uictores excipiebant, ut nullum Vngariæ diem hoc candidiorem illuxiſſe dixeris. Nulla uxor cum liberis uiro congratulatum obuolauit, quæ ſpolijs onuſta non redierit. Tanta ſeruitiorum copia fuit, ut præterquàm in ubertate Pannoniæ, alibi famè abſumpta facilè fuiſſet. Tunc Scythicæ primum matronæ ancillas admiſerunt, ciuilius q; uiuere didicere. Seruitia ne ceſſarent, aut ſeditionem molirentur, partim agros colere, pecuariá ue curare: partim cum dominis militare. Exuuijs hoſtium Martis Herculiſq; templa completa ſunt: cætera præda uiritim diuiſæ. Hac igitur expeditione Pannonia tot bellis exhauſta, ita auro & argento repleta eſt, ut nullis reſpublica ciuium uectigalibus indigeret, nullaq; decuſſa pecunia præterquàm externa uteretur. Reuerſi in patriam Vngari, totam eam hyemem domi tranſegere, recreauere ac refecere corpora ſuperiore expeditione defatigata. At ingruente Vere, ne tempus fruſtra tererent: néue fortunam aſpirãtem per ignauiam remorarentur, aliam expeditionem ineundam eſſe cenſent. Quare procerum decreto, aduerſus Græcos ſumenda arma decernunt, uidebant enim ſe inter duo potentiſsima orbis Imperia eſſe collocatos. Hinc Romanorum imperio premebantur, quod in Francorum manus peruenerat: hinc Græcorũ, qui Pannonias bello ſæpe uexarant. Superiore anno à Germanis & Francis, pro acceptis iniurijs pœnarũ ſat exegerant: nunc Græcos ſupereſſe, quos ſi uicerint, non modò in perpetuam ſe libertatem facilè aſſerturos eſſe ſperant, uerùm etiam labefactato utroque Imperio quandoq; potituros non diffidunt. Quum hucuſque ſibi poſt Arnulphi mortem proſperè omnia ſucceſſiſſent, opinionemq; ſuperaſſent, animos à ſuperiore fortuna concipiũt, augentq;, ac maxima quæque ſibi facilè promittunt. Accedit & illud, quòd uires nunc ſunt longè quàm antea ampliores, corpora laboribus obdurata, & animi experientia exactiores fortioresq;. Proinde Myſiam ſuperiorem, Illyricum, Thraciam Macedoniamq; incurſionibus rapiniſq; laceſſunt. Ita magnos ac diuerſos cõparauerant exercitus, ut uarias uno eodemq; tempore regiones inuaderent. Quod haudquaquam temerè quandoq; fit, & in ſterili uel maximè regione, ne qua fortaſſe commeatuum inopia laborarent. Dum cædibus & incendijs uſquequaq; uagantur, abactiſq; pecoribus ac hominibus omnia diruunt, ita Conſtantinum, qui cum Alexãdro patruo Imperium geſſerat, perterruerũt, ut multas urbes ſibi ſubditas, ui adactas, Vngaricæ gẽti quotannis tributa pendere pateretur. Quum bellum hoc è ſentẽtia ſucceſſiſſet, in Bulgaros peregrinoſq; populos arma uertunt. Bulgari nanque Sclauorum genere nati, quando conſimilis eſt utriſq; lingua, è Scythia, uelut illi, prodeuntes, traiecto Danubio in Myſias conſedere: qui quum Thraciam, Illyricum & Macedoniam armis ſæpe uexaſſent, diu cum principibus Græcorum bella geſſere: uariæ inter utroſque intercesſere uictoriæ, in eorum tandem ditionem conceſſere. Hi cum Vngaris dimicare auſi, & ad internecicionẽ ferè redacti, ſtato quotannis ſtipẽdio mulctati ſunt. Tam proſpero ubiq; ſucceſſu res Vngarorum eò euectæ ſunt, ut nihil uſque adeò arduum & difficile foret, quod ingenio & uiribus aſſequi non confiderent. Nondum imperandi deſedit Vngarorum immẽſa libido, nec rapinis & cædibus adhuc gens aſpera ſatiatur: tanta populorum fœcunditate pullularat, ut remotas quoq; nationes inundaret. Tres ſibi præpollentes ea tẽpeſtate potentatus uerebatur, ex quibus Francos & Græcos graui bello confecerant: Itali ſupererant, qui Berengario principe ſibi iu-

ra

ra Imperij uſurparāt. Quare in Italiam innumerabilem ferè exercitum parat, ut quod Atila præſtare non potuit, clariſsimum imperij Romani nomen extingueret. Accedebant factiones Italiæ, quibus ultrò ad maxima cœpta hortabatur. Ipſa quoq; aſſiduo ſemper bello uexata, pro referenda uice, cæteras nationes nullo frui ocio patiebatur. Italiam igitur ſub Sergij tertij pontificatu, & Lodouici imperio, quum Berengarius in Italia uſurpauit Imperium, Vngari adoriuntur, per Foroiulianum agrum iter faciunt, quod quidem Italiæ ſemper exitio Barbaris natura patefecerat. Quum horum aduentum Berengarius accepiſſet, cum quindecim milibus equitum ad Italiæ fines occurrit, quem primo congreſſu Vngari profligarunt. Leoprandus eos primo congreſſu ſpectata Italorum multitudine, ſibi parum confiſos è Patauino agro ad hybernandum in Pannonias rediſſe tradit: ut rem tanti momenti, cui tantum gloriæ ac utilitatis ineſſet, ſi conſequi poſſent, maioribus longè uiribus adorirentur. Inſequente uere Italiam tanto apparatu repetijſſe, ut maximos ac ualidiſsimos quoſque exercitus facilè protererent. Aquileiā, Patauium, Veronamq; nemine reſiſtente prætergreſſe, perueniſſe Ticinum. Berengarium habito delectu, & auxilijs ex tota Italia euocatis, in Tranſpadana regione occurriſſe, militumq; ſpectata multitudine præpolluiſſe. Contrà, Vngaros numero impares, ac amnium interiectu animo cōſternatos, ad extrema ferè fuiſſe redactos, quando præ hoſtium multitudine deſperata uictoria prælium conſerere non audebant, fugamq; rapere flumina prohibebāt. Demum quum fugere magis quàm dimicare decreuiſſent, dum Abduam fluuium natando traijciunt, quàm plurimos præ nimia feſtinatione fuiſſe demerſos. Trans Abduam poſitus caſtris, per internuncios Chriſtianos oraſſe, ut ſe dimiſſa præda incolumes redire paterentur. Ne id quidē ab Italis impetrare potuiſse. Berengarium in quodam oppidulo tempus cum uoluptate triuiſse: Romanos potiùs de uinculis quibus Vngari uincirentur, quàm de armis quibus cæderētur cogitaſse. Ad poſtremum, quum hoſtes fuga ſalutem quærerent, in Veronenſemq; agrum palantes fugerent, in nouiſſimo agmine ab inſequentibus prælium fuiſse initum, quo ſuperiores fuere Vngari: ſed ubi ad Brentam fluuium peruentum eſt, dirimente utroſque amne Vngaros iterum impenſiùs oraſse, ut præda, captiuis, armis, equis, & uniuerſis denique impedimentis dimiſsis, præterquàm uno conceſso uiritim equo, quo per ſe quiſque domum repetere poſset, incolumes abire liceret: neque tamen impetrare potuiſse. Per inſolentiam id Romanos ſæpe reſpondiſse, Si à mortuis munera canibus acciperemus, fœdusq; cum canina gente percuteremus, nos capite inſanos, ſanus iuraret Oreſtes. Inſolentiſsima uerba Vngaros eò adduxiſse, ut fortiſsimè pugnādo mori maluerint, quàm aliquam cum turpitudine ſperare ſalutem: cogitantes, ablata ſpe fugæ, nil ſatius eſse quàm cruentam hoſti uictoriam relinquere, mortem morte fugere: ex honeſto interitu, glorioſam ſibi uitam quærere: Fortunā quandoq; fortium uirorum amicam: Martem, ſæpe fugientem militem potiùs inſequi, quàm fortiter dimicantem: & cuncta deorum numina benignum ęquumq; uictorem fouere ſolita, inſolētiſsimum contrà perdere. Quare, ut Leoprandus longè proſequitur, ſcriptor quidem nō aſpernandus, dum mutua ſe exhortatione confirmant, Romanos expectatione ſuſpenſos retinent: mox tripartitò his inſidias obducunt. At illi dum internuncios præſtolantur, cunctatione defatigati, magna ex parte equis deſiliunt, ut corpora curent. Dum ſe ex mora tutos arbitrantur, ecce Vngari educta ueteranorum ualidiſsima acie, traiecto flumine medios adoriuntur, penetrantq;: cædem inauditam patrant, & tot uiros præ nimia celeritate cōfodiunt, ut multis ientantibus cibū in media gula trāsfigerent: nōnullis ereptis equis fugā inhibere, eosq; lentiùs iugulare, in obſtantes uehemētiùs ruere, campos ubique cruore inficere. Augebant inteſtina cladem odia. nam tantus eos liuor inceſserat, ut pleriq; pugnā remoti detrectarent: ut proximi quorum mortem anhelabant, præ oculis trucidarentur. quod idcirco faciebant, ut ipſis deinde liberiùs regnare liceret. Mutua enim Italorum inuidia, ſimultates & odia, non ſolùm Imperium, gloriam, ocium & fortunas abſtulere: uerùm etiam fuere cauſæ, qui-

 bus

bus hæc omnia funditùs perirent. profuſam demum fugam rapiunt: inſtant contrà, deſæuiuntꝗ hoſtes: & qui priùs ueniam nullis precibus ac muneribus inuenerant, ſupplicantibus deinde parcere neſciebant. Cæſis maxima ex parte Chriſtianis, cæteri per fugam elapſi ſunt. Scythicus furor ulteriùs coerceri non potuit. Tranſpandanam paſsim regionem diripit, uaſtatꝗ. Scriptores pleriꝗ id addunt, aliquantulum à ſuperiore narratione diuertentes: Poſt fugatum in Vngariæ finibus Berengarium, Vngaros, quum in Taurisinũ agrum erupiſſent, & cuncta longè lateꝗ uaſtaſſent, Tauriſium quoꝗ ui captum ſpoliaſſe. Dum Mediolanum poſt hæc contendere ſtatuũt, Venetorum opibus ac fama remoratos, ab inſtituto agmen itinere ad eorũ ſinum diuertiſſe. Quorum urbem (ut aiunt) quum ſine claſſe expugnare nequirent, lembos tumultuarios fabricãtur: quos ut celeriùs facerẽt, aſſeres pellibus ritè conglutinant. At comparata huiuſcemodi claſſe, primo impetu Ciuitatem nouã capiunt: mox per littoreas inſulas latè bacchãtur. Equilium caput aggeris, Clodiamꝗ, quã nunc Clugiam dicunt, exinde populãtur. Additis ex hoc animis, ad occupandum Riuum altum ſe accingunt: ſed quum alia tunc urbis forma & munitio foret, uoti compotes eſſe nequiuere. Petrus enim cognomento Tribunus, ea tempeſtate Venetorum dux, quum Vngaros in Pannonia conſediſſe cognouerat, Vnnorum quidem poſteros, quorum ſeuitię euitandæ cauſa in paluſtres inſulas, ueluti in profugorum aſylum, è Venetia quondam populi conuolarant, extemplò urbem, quòd natura loci abhorrere uidetur, à Riuo caſtelli, ad ædem diuæ Mariæ in Iubanico nominatam, perpetuo muro cingendam: Canalem uerò magnũ appellatum, ſerrea catena claudendum curauit. Verebatur enim uir ille ſapientiſsimus, ne ueluti Vnnorum duce Atila terror contendæ urbis cauſa fuerat, ita Vngarorum furor cõditam extirparet: ne ab eadem infauſta natione initium ſimul & exitium Veneti peculiari quodam fato ſortirentur. Tantum uiri prudentia ualuit, ut patriã ingenti periculo liberarit. Quum igitur Vngari, Clodia mouentes, littus cepiſſent, quod cõtra Metamauchum eſt, ut inde per Albiolam, Metamaucho Albiolaꝗ potirentur: Veneti, Petro duce, obnixiùs obſtitere. In uarijs quoꝗ locis acerrimè pugnatum, per quæ Barbari, multitudine freti, irrumpere conabantur. Et quum diebus aliquot undique, ad feſtum uſque diui Petri Pauliꝗ diem oppugnaſſent, tandem deſperata uictoria, quando munitiſsima & prępotenti claſſe, & non tumultuaria & commenticia opus erat, ſe in Patauinum agrum ad caſtra receperunt. Iam primus annus Vngarorum in Italiam ingreſſus agebatur, quum Berengarius publicæ ſaluti conſulens, datis obſidibus, ingentiꝗ pecunia, ſe uniuerſamꝗ Italiam à Barbarica ſeruitute redemit. Eodem quoꝗ tempore, imperante apud Græcos Conſtantino, quum Romanus, præfectus eius, Apulos Calabros, nonnulloſꝗ populos ſub imperatoria conditione facilè retinere non poſſet, homo facinoroſiſsimo quoꝗ ſcelere perditus, Saracenorum regem cũ maxima claſſe in rebelles ſibi Calabros Apuloſꝗ concitauit. Qui quum ad extremam Italiæ oram appuliſſet, Calabros, Apulos, Salentinos & Lucanos non modò Græco Imperatori ſeruire coegit, ſed cædibus, incendijs & rapinis ſic afflixit, ut ad internicionem penè redegerit. Item à ſupeto inferoꝗ mari, & à freto Siculo ad urbis uſꝗ mœnia Romæ ita omnia occupauit, ut deleta Conſtantinopolitanæ ditionis memoria, barbarico & prophano cuncta imperio uendicaret. Cui quidem malo niſi Ioannes decimus pontifex maximus, uir circumſpectus & magnanimus, proſpexiſſet, iam de orthodoxa ſimul fide Italaꝗ ſalute fuiſſet actum. Hic enim Albericũ Hetruriæ principem, magiſtrum equitum declarauit: qui habito repentè delectu, & coactis undique auxiliaribus copijs, in primis prophanum hoſtem è Latio repulit: fugientem inſequutus ad Lirim fluuium, quem nunc Garlianum appellant, conſerto prælio profligauit, partaꝗ uictoria Romam ouans ingreſsus eſt. Saraceni accepta ingenti clade conſternati, in Garganum mõtem confugêre, unde munita arce, multis poſtea temporibus Italiam longè lateꝗ uexarũt. Poſt hæc inter optimates urbis diſsenſio oritur, magna. Albericus, quem pontificis fratrem plerique reputabant, afficitur inuidia, urbe Roma pro-

pter

pter liuorem & ingratitudinem eijcitur. Qui Ortā Hetruriæ oppidum confugiens, contra inuidorum impetum ſe accuratiſsima munitione tuetur: & ut Romanorum ingratitudinem, & inuidorum iniurias abundè ulciſcatur, ad Vngaros literas mittit, quibus eos hortatur & exorat, ut ad capiendam urbem Romam, qua nunquam hucuſque potiri ualuerant, maximis exercitibus Italiam repetant. Quod ſi fecerint, facultates uireſq; ſuas non ignobiles pollicetur: fœdus cum Berengario Imperatore initum reſcindant. Oblatam Vngari occaſionē, gens imperādi cupidiſsima, haudquaquàm patiuntur elabi: inſanos extemplò comparant exercitus: per Illyricum iter faciunt, & uſitata quondam uia per Foroiulianum agrum & Venetiam in Flaminiam erumpunt, oppida & uicos paſſim diripiunt. Contempto Alberici mandato, qui in Romanum agrum eos acciuerat, in Hetruriam penetrant, quam ex compacto Albericus ſaluam & incolumem fore iuſſerat. Eam cædibus uniuerſam fœdant, incendijs & rapinis omnia uaſtant. Vniuerſam imbellium multitudinem, quæ aut ex clade ſuperfuerat, aut fuga nequiuerat elabi, in ſeruitutem aſſertam, in Vngariam abducunt. Poſtquam igitur Vngari ab Alberico in Italiam euocati ſunt, opulētiſsima eius præda deinde allecti, quotannis ferè (ut Richardus auctor eſt) populandi cauſa, ut quicquid remanſerit eraderent, repetere conſueuerunt. A' duplici tunc gente, eademq; immitiſsima, ueluti à duplici lupo miſella dilaniebatur Italia. A' Tyberi enim amne uſq; in Calabros, & ab Aterno, quem Piſcariam dicimus, in Salentinos quicquid erat, Saracenus populatur Afer: cæteram uerò partem Dalmatiæ Pannoniæq; finitimam Vngarus incurſat. Berengarius autem quum utriq; hoſti obſtare non poſſet, in Ciſalpinam Galliam Imperij ſui uires reuocarat: ibiq; pro uirili parte ſe tuebatur, & cuncta Italiæ mala, tanquam à ſpecula, triſtis proſpectabat. Hac igitur tempeſtate defuncto Lodouico, Conradus Francorum genere oriundus, uir domi forisq; clarus, omnium conſenſu populorū Imperator creatur. Quo quidem imperante, uarij principes ampliſsimis potentatibus freti, claruere: ex quibus in primis Arnulphus Bauariæ dux, Burchardus Sueuiæ, Eberardus Franciæ, Giſilbertus Lotharingiæ: atque cæterorum quos diximus, potentiſsimus Henricus, qui Saxonibus & Turingis imperabat. Secundo Imperij anno hi principes à Conrado defecere: in primisq; Henricus, ſuæ gentis robore fretus, rebellauit. Sed Conradus prudentia ac uiribus pollens, ad gratiſsimum omnes obſequium reuocauit. Solus Arnulphus, Bauarorum dux, terrore percitus, nequaquam Conradi miſericordiæ fiſus, cum uxore ac liberis ad Vngaros confugit: ne Conrado inuitus parere cogeretur, nè ue facilè contumaciæ ſuæ pœnas exolueret. Et hac mente abijt, ſe nunquam rediturum, donec inſenſum ſibi Imperatorem extremum diem clauſiſſe nouerit. Imperante Conrado, Berengarius rex Italiæ diem obijt: cui Berengarius ſecundus, eius filius, in regno ſucceſsit: quo quidem regnante, Lodouicus Boſonis filius, qui Romanæ prouinciæ & Burgundiæ rex erat, per Taurinos Italiam ingreſſus, à Berengario ſecundo uictus & captus eſt: atque ea conditione dimiſſus, quam iureiurando aſſeuerauerat, ſe nunquam poſthac cum exercitu in Italiam rediturum. Sed paulo pòſt non ſeruata conditione, ac reſciſſo fœdere, per Tridentinos in Italiam reuerſus, in primis Veronam occupat: ſed à Berengario mox obſeſſus, quum Veronenſes urbem dedidiſſent, cum copijs interceptus, erutis peierator oculis dimiſſus eſt. Berengarius Burgundionum uictoria potitus, ad redintegrandam Italiæ quietem animum aduertit: quam aſſequi deſperabat, ni cum Vngarorum ferociſsima gente pacem ac fœdus iniret: quippe qui quotannis incurſionibus & rapinis Italiam uexare ſolebant. Quod ubi factum eſt, Vngari rabiem, qua in Italos diu ſæuire conſueuerant, in regiones alias planè uerterunt. Alemannos repetunt, quos bello ſæpe ſolicitarant, atq; ſolita crudelitate diripiunt, & trucidant: quod quidem immanitatis uitium apud hanc gentem nondum exoleuit. Neque adhuc icto cum Vngaris fœdere quieſcit Italia, quando populus Romanus, Alberti Spoletani ducis functus auxilijs, obſeſſa Orta, captoq; Alberico, qui in Italiam Vngaros euocarat, cumulatiſsimas de patriæ inimico pœnas ſumpſit. Intere-

ca Saraceni, qui in Gargano mõte conſederãt, Apulia Calabriaq; uaſtata, Beneuentũ ui captũ incendunt. Adauctis animis, regnũ amplificare conati, à multis oppidis promiſſa obſequia accepere: ſed à Guidone repreſſi, Romanis finibus exceſſere. Aſt ut ad Vngaros redeamus, poſt factã cũ Berengario Imperatore pacẽ, populatamq; Alemaniã, ingrediũtur Alſatiã: quã cũ Saxonia pariter deprædantur, & ex eorũ inſtituto cædibus omnia cõplent, ac homines cũ pecoribus abigũt. Sed ad Moresburgũ Germaniæ oppidum, quod in Saxonũ, Turingorũ et Sclauorũ finibus ſitum eſt, ab Henrico rege grauiſsima clade affecti ſunt. Nã, ut Leoprandus tradit, Conradus ubi mortem propius adeſſe conſpicatus eſt, aduocato procerũ conſilio, Henricũ Saxonũ & Turingorũ ducẽ, regem & imperatorẽ creandum eſſe cenſuit: cuius paulo pòſt expirantis autoritate, omniũ ſuffragijs ad Imperatoriã dignitatẽ euectus eſt, & tunc primùm à Francis in Germanos tranſlatum eſt Imperium. Quum omnes ei principes legitima obſequia ſoluerent, Arnulphum tantùm habuit aduerſum: quippe qui cum uxore ac liberis, poſt Conradi mortem, ex Vngaria reuerſus, & honorificentiſſimè non modò à Bauaris, ſed Francis quoque Orientalibus ſuſceptus, & ut oblatum ſibi regnum obiret hortatus, Henrici imperio aduerſari cœperat. Henricus id ægrè ferens, coactis magnis copijs in Bauariam contendit. extra Bauariæ fines Arnulphus occurrit. Quum utrinque inſtructæ acies conſtitiſſent, Henricus uir ſapiens, ne quid temerè ageret, quod pœnitentia ſubſequeretur, ad ſingulare colloquium Arnulphum uocat: ibi mitiſsimis uerbis ſibi hominem reconciliat, creandorumq; pontificum poteſtatem in regione Bauariæ, quod maiores eius nunquam aſſequi potuere, ſponte donat. Is Henrici oratione uictus, depoſitis armis, debitum pollicetur obſequium, ſemperq; recipit ſe pro Imperatore dominoq; ſuo Henricum unicum habiturum. Compoſitis his rebus, Vngarorum incurſiones, rapinæ ac cædes uulgò referuntur: quibus cùm ad illud (quod diximus) oppidum occurriſſet, cæſis fugatisq; Vngaris, recuperata præda ac ingenti captiuorum manu, memorabili uictoria potitus eſt. Dum hæc omnia ita geruntur, ecce miſerrima in priſtina mala recidit Italia. Nam dum Berengarius ſecundus, icto cum Vngaris fœdere, Romanum imperium inſtaurare conatur, tyranni, quibus eius potentia formidoloſa uidebatur, Rodulphi Burgundiæ regis ſuaſionibus agitati, cum è Gallijs in Italiam aduocant, cuius uiribus Berengarium Imperio eijciant. Rodulphus Italiam ingreſſus, factionibus optimatum eiecto Berengario, tribus tantùm annis rerum potitur: ſed Italas artes, & inteſtina odia Vngarica continuò ulciſcitur immanitas. Berengarius enim ad Vngaros, quos ſibi ſemper amicos habere ſtuduerat, repẽtè confugit: eorum opem, ut in Imperium reſtituatur, implorat. Vngari Salardo duce Italiam repetunt: quacunq; iter faciunt, omnia rapinis, cædibus & incendio uaſtant. At ubi Ticinum peruenere, obſeſſam urbem ui ceperunt, captamq; ferro igniq; abſumere conati ſunt. Quicunq; Rodulphum in Italiam aduocarunt, quum parum in eo præſidij eſſe intuerentur, contempto eo, Hugonem Arelatenſem principem acciunt. Qui magnis exercitibus Italiam ingreſſus, imperioq; potitus, ſuſpectos optimates, à quibus fuerat accitus, ne ſe iuxtà ac Rodulphum tractarent, dato Samſoni negocio, qui legionis præfectus erat, omnes in exilium egit. Neq; ſat Hugoni prudentia profuit: nam alij optimates, & uel maximè hi qui nuperrimè exitio mulctati fuerãt, Arnoldum Bauarorũ ducẽ in Italiam euocant. Qui adita extemplò Italia, à principio Veronã uenit: & admiſſus à ciuibus, rex Italiæ ac Imperator à populo conſalutatus eſt. Quò quum Hugo cũ maximo equitatu, multiſq; cohortibus occurriſſet, conſerto prælio profligatur Arnoldus. Berengariũ ſecundum Italia eiectum, qui ad Vngaros confugerat, quorum ſemper amicitiam & auxilium omni ſtudio, fide officioq; coluerat, plerique in Vngaria, apud Sueuos alij, obijſſe tradunt. Tertius uerò Berengarius, primi Berengarij ex filia nepos, ab exilio, multis auxilijs adiutus, in Italiam redijt. Sed quorum potentatuũ ope id fecerit, præterquàm Vngarorum, haud ſatis compertũ habeo. Hic quum ſuarum partium promiſſum fauorem & auxilium non inueniſſet, Hugonemq; in ſe arma parare ſenſiſſet,

ſet, ab incepto deſtitit, in Sueuiamq́ ſe recepit. Id autem Ioanne undecimo pontifice maximo, à Chriſtiana ſalute anno nongenteſimo trigeſimoquinto, pleriq́ accidiſſe prodidêre. Eadem tempeſtate Saraceni cum ingenti claſſe Genuam appuliſſe dicuntur. Quam ubi expugnarunt, inaudita omnis ætatis ac ſexus cæde patrata, immaniter cuncta diripuerunt: incredibili præda ditati, in Africã redière. Sed quæ, & quo modo nonnulla Conradi Henricíue temporibus geſta ſint, ex Vngarorum breuiter Annalibus haud ab re adijcienda eſſe duxi. Referunt enim, eos poſt Morauiam & Boemiam hoſtili manu populatas, quæ ultra Danubium magnæ Germaniæ partes ſunt, citra Danubium mox arma uertiſſe, in primisq́ finitimas ſibi Carnorum ac Noricorum regiones (quas Carniolam, Carinthiam, Styriamq́ nunc dicimus) ſuperioris Pannoniæ caput attingentes inuaſiſſe. Dum eorum incurſiones ac impetum Gothfredus Morauiæ dux, & Eberhardus Carinthiæ princeps, cum Gregorio Aquileienſi patriarcha, coercere nituntur, acerrimam pugnam conſeruiſſe: ibi quamuis multi ex Vngaris occubuiſſent, deſideratis tamen ducibus, profligatoq́ patriarcha, Alemannos quoque fuſos & fugatos fuiſſe: at illos, direptis tribus regionibus, prçda oneratos in Pannoniam cum uictoria rediſſe. Conradum læſis Imperij ſui finibus, admodum commotum, Auguſtam Vindelicam petijſſe, ut comparato exercitu, ſequundo amne Pannonias adoriretur, immanitatemq́ Scythicæ gentis, omnium populorum ocia perturbantis, pro uiribus ulciſceretur: ſed Italorum factionibus remoratum, ab incœpto deſtitiſſe. Quin etiam addunt, Vngaros poſt hæc tribus annis quieuiſſe, quarto uerò in Bulgaros memorabilem expeditionem ſuſcepiſſe: in qua quum omnia è ſententia eueniſſent, cepiſſe hoſtium caſtra, ciuitates & oppida expugnaſſe: omnia eorum ſpolia tot annis parta, item quicquid auri argentiq́ illis erat: aſportaſſe, abegiſſe armenta omnia, & ad noſtra uſque tempora erepta illis oppida retinere commemorant. Item poſthæc Italiam, quam ſæpiſsime infeſtarant, repetijſſe: Patauium igni ac ferro ab his abſumptum. Adita Gallia ciſalpina, Luitarium Vercellenſem epiſcopum, populata baſilica, trucidaſſe. Demum uniuerſa Gallia ſpoliata, opulentiſsimos in patriam fuiſſe reuerſos. deinceps annos decem ſeruaſſe quietem: deinde Saxoniam, Turingiam, Franciam & Burgundiam incurſaſſe. Dum præda onuſti redeunt, ab Alemannis ex improuiſo interceptos, graue cum his prælium commiſiſſe. Fugatis hoſtibus, tria Vngarorum milia cecidiſſe: qui uerò pugna ſuperfuerant, reuerſos in patriam, annos circiter ſexdecim quieuiſſe. Prçterea cum diutino ocio uti non poſſent, quando ad flagella gentium nati fuerant, Sueuiam repetunt, obſident Auguſtam: Vrbanum Conradi primi iuſſu, urbi cum Italo Alemannicoq́ exercitu ſubueniſſe. Quod quomodo temporibus congruere poſsit, haud facilè dixerim: quum annis hic ſeptem tantùm imperauerit, & hæc omnia quæ diximus, ſub Conrado primo geſta eorum Annales fuiſſe prodant. Ex quo facilè Annalium deprehenduntur errores, & non geſtorum: quum non modò hæc Vngari, ſed longè maiora, omnium Scriptorum teſtimonio, geſſerint. Sed quæ referunt, proſequamur. Vngari ab utroq́ exercitu in Auguſtæ obſidione occludũtur, & ita (inquam) occluduntur, ut obſeſsi potiùs quàm obſidere uiderẽtur. nam hinc fluuio ex inundatione excreſcente, hinc ab Alemanno Italoq́ hoſte arcebantur, nullus fugę patebat exitus. Alter Vngarorum exercitus haud procul ab Auguſta in ſylua delituerat: & ſuis qua arte ſubueniret, haud facilè ſuccurrebat. Numerus erat quadraginta milium. ij dum ſuos ſentiunt partim obtruncari, crucibusq́ ſuffigi, partim in captiuitatem duci, alterutrum hoſtium exercitum ſecedentem præſtolantur. Quod ubi factum eſt, Conradi copias ad Rhenum deſcendentes adoriuntur. Ex quibus tot capiunt, quot redimendis rependendisq́ ſuis ſat eſſe poterant. Nec ſpes quidem eos fruſtrata eſt, quando ex his qui circũuenti fuerant, & capti, quicunque ſuperfuere, facta commutatione reſtituti ſunt. Ex his qui cæſi ſunt, nobile Lehelis facinus prædicant. hunc cum Bulcho captum, ad Conradumq́ ductum referunt. Poſt hæc percunctanti principi, cur tam diro Chriſtianos animo inſectarẽtur, eum ita reſpondiſſe

aiunt: Humanorum (inquit) ſcelerum ſumus ultores, & ad ſupplicia ueſtra à Deo editi: quum uos perſequi deſinimus, tunc à uobis irato Numine capimur, & obtruncamur. Admiratus hæc Imperator, optandæ mortis poteſtatem obtulit. Lehel antequàm optaret, tubam, qua in bello utebatur, poſtulauit: qua data, Conradi caput letali uulnere extemplò confregit. Præibis (inquit) ad inferos, & ibi mihi ſeruies. Credebant enim Scythæ, quoſcunque in hac uita cæderent, eorum in altera ſeruitio eſſe potituros. Sed quid credendum ſit, quando hæc tempori parum quadrant, alij iudicent. Cæteri redemptis ſocijs ultrà progredientes, ditiſsimũ Vltæ cœnobium prædantur, traiectoq; Rheno Lotharingiam inuadunt. Apud Argentam occurrentem ſibi Erardum, eius prouinciæ ducem, & Bertoldum Brabantiæ tyrannum, conſerto prælio, captos obtruncant. Deinde uictoria elati, per Gallias effunduntur, templa paſſim diruunt & incendunt. Meteinſem, Treuirenſem & Aquiſgranenſem agrum incurſant: omnia & ſacra & prophana populantur, cædibusq; fœdant: Senones diripiunt, Saguſam & Taurinam diruunt. Per alpes denique in Italiam relati, direpta Tranſpadana regione in Pannonias ditati redeunt, ac uiginti annis in ocio permanſere. Exacto hoc ocij tempore, faſtidita quiete, poſthæc ab Vngaris in Bulgaros inſtaurata expeditio: Hydropolis expugnatur. Thraciã ingreſsi, ut intermiſſum à Græcis tributum recuperarent, Conſtantinopolim acerrima obſidione circumueniunt. Tunc Græcus quidam Gigãteæ proceritatis roborisq; ex urbe prodiens, ad ſingulare certamen Vngaros prouocat: quinetiam ſe cum duobus unà depugnaturũ pollicetur. Cui Bothondus Vngarus obuerſatus: Ego quidem (inquit) Scythicæ gentis minimus, tecum ſingulari pugna decertare dedignarer, niſi duos tibi ſocios adiunxeris, quorum exituram tibi animã alter obſeruet, alter cadauer tibi humandum curet: quare Imperatorẽ ueſtrum, omnino noſtræ gentis uectigalem tributariumq; reddam. His dictis, Opouri ducis imperio in obiectam urbis portam ſuas uires experiri iuſſus, uibrata bipenni ita portam illiſit, ut infantibus patêret ingreſſus. Statuta tẽporanea pro mœnibus monomachia, quum uterque in certamen deſcendiſſet, poſtquam aliquãdiu decertatum eſt, interfecto tandem Græco Vngarus uictor euaſit. Imperator cum uxore ac ciuibus à muris deſpectãtes, infauſta belli auſpicia dum ægrè ferunt, faciem auertunt: & è ſingularis pacto certaminis Vngari tributa repetunt. Dum Græcorũ principi ludibrio habentur, longè maiore furore ſuccenſi, Græcorum paſsim uicos & oppida diripiunt & incendunt: tantaq; ſæuitia uſquequaque graſſantur, ut exinanita ubiq; Græcia Macedoniaq; opulentiſsimi redierint. Sed de his hactenus, quæ ueluti digreſſoria narratione retulimus. Ad Henrici exitum redeamus, qui primus è Francis in Germanos imperiũ tranſtulit, Germaniæq; regnum cum laude geſsit. Poſt eius mortem Otho filius ſuffectus eſt, qui Matildæ Theodorici Saxonum regis filiæ ſuſpectus erat. Otho non minus animi quàm corporis dotibus excellens, mira uirtutum commixtione conditus erat. nam in bello ingens ac ferox animus, alioquin comis & benignus, & pręter patrię morem perquàm humanus. Pro domandis Germanorum hoſtibus etſi multa feliciter geſsit, nullum tamen tutius feliciusq; geſsit, quàm id quo rebelles contumacesq; proceres æquanimitate, clementia & comitate in amicitiam ſocietatemq; reduxit. Et ea uel maximè ratione fideliſsimos habuit, quia ſe abſente, Saxones, Vngaricam gentem, agrum longè lateq; prædantem, clade uſq; adeò magna confecerint, ut ad multorum ocium annorum reuocarint. Deinde Henricus Bauariæ dux, ut Italiæ commodo bene conſuleret, Aquileia capta, in proximas urbes caſtra mouit. Vngari quietem abominati, uel uti reſarciendæ iacturæ ignauiæ gratia, Italiam repetẽtes, Iuſtinopolim proficiſcuntur: & dum ultrà progredi contendunt, Henricus occurrit: quos uno alteroq; prælio ita profligauit, ut relato pede Pannonias repetierint. Henricus uictoria elatus, Ticinum uſque Tranſpadanum agrum incurſat: ſed ubi Berengarium, qui cum Lothario Hugonis filio in Italia regnare cœperat, multas in ſe cohortes, ac maximum equitatum comparare nouit, continuato itinere in Auſtriam ſe recepit. Vix Berengarij

opera

opera tumultus Italiæ planè deſederat, quum Toxis Vngarorum rex, quem ipſi Toxum dicunt, diui Stephani regis auus, & Geyſæ pater, quum Henricum in Italia, pulſis Vngaris, regnare rumor eſſet, incredibili copiarum apparatu Italiam inuadere ſtatuit: ne Bauaros in Italia dominari pateretur, & ut contumelioſam ſuæ gentis repulſam ulciſceretur. Itali audito Vngarorū apparatu, quem (ut fieri ſolet) multo maiorem fama reddiderat, ingenti pauore deterrētur. Berengarius tertius, cui non prudentia minus quàm fortuna fauit, Albertum filium ad exorādum Toxim extemplò miſit obuiam, ut promiſſa ingenti pecunia, Scytharum tempeſtatem deprecaretur. Ita uictus adoleſcentis promiſsis & precibus eſt Toxis, ut acceptis decem argentei nummi modijs Italiæ parceret, Pannoniasq; repeteret. Poſt hæc pacata Italia, Berengarius, Alunda Lotharij uxore in carcerem coniecta, poſt uiri mortem, qui ſolo nomine regni fruebatur, Albertum filium, data Lombardia, Italiæ regem pronunciauit: ſe uerò Auguſtum & Imperatorem Romanum appellauit. Verùm enimuero eorum imperiola tyrannis quum omnibus ferè odio eſſe cœpiſſet, & de pontifice ac optimatibus uterque malè mereretur, Othonem in Germania & Francia res magnas cum ſumma laude gerentem, Agapitus pontifex maximus, & pars maxima procerum in Italiam conuocant, ac rebus opem afflictis expoſcunt. Oblatam ingentis gloriæ occaſionem accepit Otho, quinquaginta milium comparat exercitum, & uſitata per Foroiulianum agrum uia Italiam adit: cum Berengario & Alberto congreſſus, utrunque ſuperat. Potitus Italia, Alundam Lotharij quondam uxorem apud Ticinum carcere liberat, liberatamq; uxorem accipit. Victis ac ſupplicibus, Berengario Albertoq; filio nō ſolùm facilè pepercit, ſed Lombardiam omnem, præter Veronam & Aquileiam, precario nomine gubernandā delegauit. Albertus paulo pòſt, apud Rauennam mercatores Venetos uarijs incommodis affecit: quippe qui Comaclenſium claſſe fretus, Adriaticum ſinum piratico more latè diſcurrens, Venetos admodum infeſtabat. Quare adacti Veneti, tumultuaria claſſe Comaclum adoriuntur incautum, atq; mox ui captum unà cum oppidana claſſe ſuccendunt. Dum Berengarius & Albertus in Ciſalpina Gallia & Flaminia dominantur, Græci ſimul & Saraceni Apuliam, Calabriam, Lucanos & Salētinos miſerabili bello uexabant. Romana reſpublica à duobus conſulibus, more maiorū, & præfecto urbis, qui populo ius dicebat, duodecimq; tribunis è plebe delectis, eo tempore gerebatur: quorum magiſtratus Decarchon Græcè, Latinè Decemuiratus dicebatur: & quicquid in Hetruria intra Tudertum & Vrbem ueterem, item intra Marſos, Reatinos atque Neapolim continetur, Romanæ reipublicæ ditionis erat. Otho Hugonem Parrhiſienſem (ut aiunt) comitem, in Lodouicum Franciæ regem noua molientē, duplici expeditione ad regiæ poteſtatis obſequium redegit. Bogislaum Boemiæ regem, ſibi quandoq; reluctātem perdomuit. Quod Vngari iniquo animo ferentes, inſtauratis utrinque odijs, comparatis munitiſsimis legionibus & equitatu, more plus quàm hoſtili Germaniam repetunt: rati Othonem Franciæ rebus implicitū, patrijs populis haud facilè ſubuenturum. At Imperator Otho, audita Germaniæ uaſtitate, contractis undiq; auxilijs, patriam repetit: Vngaris, qua potuit pernicitate, occurrit. Quum acies utrinque conſtitiſſent, tantis ardoribus ac odijs ab utriſque concurſum, ut ſupra excreſcentem in medio cadauerum aggerem diebus aliquot dimicarint, ſola tantùm nocte à pugna ceſſatum. Quamuis tunc Germanis uictoria ceſſerit, & illa quidem cruentiſsima, Vngari tamen uicti & ſuperati dici non poſſunt: quia nunquam ceſſere, ſed obſtinantiſsimis animis ad internecionē uſq; ferè depugnarunt. Quo quidem bello, quum innumera multitudo occubuiſſet, Vngarorū uires adeò eneruatæ ſunt & exhauſtæ, ut multis annis in Pannonia ab omni ſe expeditione continuerint. Tres in eo prælio Vngaricæ gentis reguli capti ſunt, quos Germani, præter uirorū dignitatem, Othonis imperio, ut perpetuum natiuis hoſtibus facerent ſtomachum, dum infami morte ſugillarēt, laqueo ſuſpenderunt. Quare Othonis fama ita paſsim diffuſa uagatur, ut ad liberandam à Ioannis duodecimi lue imperioq; Italiam, & à Beren-

garij

garij ſæua tyrannide aſſerendam, omnes ultrò proceres ac populi cõuenirent. Otho uerò tanti momenti expeditionem ſubiturus, filium ſeptimum uix natum annum, apud Aquiſgranum Germaniæ regem declarauit: ipſe cum multis legionibus in Italiam proficiſcitur. Nec defuere quidem nõnulli Italiæ populi, qui montibus editiſsimis freti, Saracenorum aduerſus Othonem auxilia implorarunt. Ioannes uerò pontifex, omnis intemperantiæ nota ſugillatus, duos cardinales, quos Othonem literis acceſsiſſe nouerat, alterum naſo, manu alterum mutilaſſe fertur. Otho pacata Italia, Berengarium Albertumq; filium in ſuam poteſtatem redactos, alterum Conſtantinopolim, in Auſtriam alterum relegauit: qui ſquallore ſituq; obducti, miſerrimè periere. Hunc igitur finem, poſtquàm Franci Italiæ regno Imperioq; eiecti ſunt, Imperatores, reges & tyranni Italia oriundi, qui ad annum uſque quintum & quinquageſimum imperarunt, ſortiti ſunt. Sed ad Toxim redeamus, Stephani beatiſsimi regis auum: de quo Vngaricarum rerum ſcriptores quæ referant, noſcere, erit haud dubiè operæprecium. Hic quum omnium Scythicæ gentis procerum ſuffragijs regnum obijſſet, ne ingrato Vngaricam ferociam ocio torpeſcere pateretur, & ut priſcas Francorum iniurias, & impia facta ulciſceretur, atque his imperare ſtuderet, qui Caroli tempore diu Pannonijs imperarunt, Gallicam affectatiùs expeditionem ſuſcepit. Quum prouinciam per legatos inuaſiſſet, eaq; latè direpta, oneratus exercitus Rhenum in reditu traieciſſet; quam primùm Germaniam attigit, in partes treis diuiditur. Ex quibus quum duæ ſine honore, contrà uerò tertia, cum uictoria Pannonias repeteret, quam uictricem Saxones redire intellexerant, ad Iſinacum Turingæ ciuitatem adoriuntur: prætèr ſeptem, quos uiuos ceperant, ex hac ad unum omnes crudeliſsimè trucidant: ſeptem, quos captiuos reſeruarant, ut illatam ſuis cladem referrent, amputatis auribus in Pannoniam dimiſerũt. Quibus hęc mandata dedêre: Ite, (inquiunt) ad ueſtros redite Vngaros, & noſtro nomine nunciate, atque reipſa & exemplo admonete ueſtro, ne ſuppliciorum regionem repetant. Duæ uerò partes quæ ſuperfuerant, audito ſuorum caſu, antequam Sueuiam attigiſſent, ſpolia deiecere, ut expeditiùs dimicarent: depoſitisq; ſpolijs, quicquid hominum pecorumq; occurrerat, contrucidarunt, magnificasq; inferias ad placandos ſuorum manes factitarunt. Illi uerò ſeptem qui auribus deformati rediere, quia cum ſuis mori recuſauerant, aut poſt eorum cædem in captiuitate ſuperſtites eſſe paſſi fuerant, hac ſeuera iudicum ſententia mulctati ſunt: omnia eorum bona in ærarium publicum relata: ipſi ab uxoribus ac liberis abdicati, nudis ſemper pedibus incedere, per ſingula in caſtris mendicare tentoria, nihil uſquam quoad uixerint poſsidere iuſsi ſunt. Perpetua demum ignominiæ nota his inuſta, quæ à cognomento profluxit. Lazari nanque, & mendici ſunt appellati. Sed Othonis mentio repetatur: qui profligatis Italiæ tyrannis Romam profectus, honorificentiſsimeq; in urbe admiſſus, quando uniuerſus Romanus populus in eius occurſum effuſus fuiſſe dicitur, à Leone octauo pontifice maximo ex more, Imperiali corona donatus eſt, & Imperator Auguſtus appellatus: primusq; fuit, qui poſt tranſlatum in Germaniam Romanum imperium, imperiales titulos ac fauſtas acclamationes ritè ſuſciperet: quod in præſens uſque tempus obſeruatum eſt. Quinenam eò inſolentiæ prouecta eſt Germana ſuperbia, ut ob hanc unam calamitoſam & cruentam Othonis uictoriam, ex Vngaro neque fuſo neq; cedente relatam, Imperij quoq; Pannoniæ titulos uſurpet. Blandiri ſibi potiùs ex re parua, quàm alienam gloriam recenſere ſtudet. Illud quandoque ſuccurrere debuit, etſi Romanis aliquando formidoloſa fuit: Vngaricæ tamen ſæuitię, uaſtationis & rapinæ fuiſſe gymnaſium. Vtinam hæc minus uerè, quàm affectatè, cuique dicere liceret. Sed Itali ſæpius, & Græci, Vngaris incurſantibus, pependere ſtipendia: aut eorum pacem cariores mercati ſunt, quàm fari liceat. Galli, Europæ populi haudquaquam ignobiles, propter Vnnorum incendia, uaſtationes & excidia, uix per multa tempora reſpirârunt. Diuinum Vnno flagellum à principio è cœlo datum, Vngaricæ nunc dextræ orthodoxæ fidei propugnaculum: at re ac meritis potiùs quàm nomine

mine umbra'ue Imperatorium nomen adipiſci, id omnium ſapientum iudicio glorioſius iure cenſetur. Sed quando apud nobiles pleraſq; nationes uirtus elanguit, ardorq; gloriæ tepuit, quum omnium ſit uiciſsitudo rerum, à peregrinis quandoq; gentibus, ſi qua geſtarum rerum gloria polleant, opus eſt æquo animo ſuperari patiamur: uel ſi id pati nolimus, uiribus & ingenio ſuperemus. Sed ad diuerticulum reuocetur oratio. Vrbem Romam Otho Imperator ſæpe reuiſit, ut pontificum contumelias & uexationes quandoq; corriperet. Paulo pòſt Saraceni, quos ad Garganum montem conſediſſe, haud procul à Sipontino ſinu, ac Italiam diu uexaſſe diximus, quos neque Græca Italaq; nobilitas, neque Gallicus Germanus'ue faſtus eijcere potuit, à peregrina Sclauorum gente, quæ Dalmatiam olim occuparat, cum maxima cæde extruſi dicuntur. Atque hi Sclaui fuiſſe affirmantur, quos ſub Sueropylo rege, Adriani ſecundi pontificis tẽporibus, Chriſtianos factos fuiſſe legimus. Quinetiam ſi Creſcentino metropolitæ credendum eſt, Vngaros ille refert poſt Sclauos in Italiam claſſe delatos, reliquas Saracenorũ copias, quæ remanſerant, extrema clade confeciſſe: quinetiam Græcis omnem eam Italiæ oram, Saracena manu liberatam, redimentibus conceſsit. Paucis pòſt annis, dum Otho in Germania uerſatur, Saraceni magna cum claſſe redeunt: & in Calabriam delati, Coſentiam metropolim acerrima obſidione premunt, & captam tandem populatamq; ſuccendunt. Græci interea, ut ſitæ populorumq; ſaluti conſulerent, & Calabros, Salẽtinos & Apulos ſine detrimento ſeruarent, cum Saracenis inducias conſtituêre. Pandulphus, Campanus princeps, Cephalenæus cognomento dictus, quum ad Othonis aduentum Romam ueniſſet, pontifici Imperatoriq; ſuaſit, ut is Germanicas legiones quas ſecum attulerat, ad expellendos Italia Saracenos cõuerteret. Quare perſuaſus Imperator, Othonem filium bello haud dubiè immaturum copijs præfecit: Pandulphumq; collegam, uel moderatorem potiùs adiecit. Saraceni, audito Germanorum aduentu, corraſa undique præda, in Africam abnauigarunt. Quòd ſi Græci, qui cum Saracenis fœdere coniuncti erant, reſiſtere tentaſſent, haudquaquam facilè illi abijſſent. Sunt qui dicant, Othonem expeditionem illam non in Saracenos, ſed in Græcos ſuſcitaſſe, qui deſponſatam ſibi Nicephori Imperatoris Conſtantinopolitani filiam, à patre tradi minimè tolerabant. Othonem iuniorem conſerto prælio Græcos non modò fugaſſe, ſed uniuerſa Calabria & Apulia eieciſſe, Romamq; cum inſigni uictoria reuerſum à patre Imperij conſortem aſcitum, & à Ioanne tertiodecimo pontifice maximo triumphalibus inſignibus ritè donatum, à populoq; Romano Imperatorem, Auguſtum ac Cæſarem appellatum. Sed quum Imperatores in Germaniam ſecundùm coronationis celebritatẽ ambo redijſſent, paulo pòſt Viennæ, Danubij accolæ, Otho maior uita exceſsit. Otho igitur ſecundus, extincto patre, Henricum Bauauorũ ducem ab Imperatoria fide deſciſcentem, domuit. Interea Lotharius rex Francorum Lotharingiam inuadit: dumq; Othonẽ Bauarico bello uidet implicitum, capta prouincia Aquiſgranum agrum populatur, Parrhiſiumq; reuertitur. Otho pacata Bauaria Lotharingiam recipit. In Galliam conuerſus, Lugdunenſium, Sueſsionumq; agrum diripit & incendit: ultraq; profectus, Parrhiſiorum ſuburbia ferro igniq; uaſtauit. Mox à Græcis Othoni in Italia bellũ inſtauratur. Nam Baſilius & Conſtantinus, nulla habita affinitatis ratione, quum exactis è Creta inſula Saracenis, pacta ſtipe conductis ut oram Italiæ ſibi ereptam recuperarent, Barum in primis urbem capiunt: quod ne amplius rebellare poſſet, eius ciues partim cæſi, partim in Græciam relegati ſunt. Vltrà progreſsi Matheram diruunt. Quare Apuliam & Calabriam, quum ultrò ſe dedidiſſent, in poteſtatẽ repentè redigunt. Quum hæc omnia Othoni nunciarentur, facta cum Lothario pace, in Italiam redijt, Theophoniam uxorem, Ioannis Conſtantinopolitani Imperatoris ſororem, ſecum duxiſſe fertur. Sicardus auctor eſt, Othonem priùs quàm in Græcos copias duceret, Sclauoniã & Dalmatiam eorum prouincias præſidio carentes, incendijs cædibus & rapinis admodum affeciſſe. Mox exercitum in Italiam traieciſſe, ueniſſe Romam, ibiq; delectum habuiſſe,

& tumul.

& tumultuaria undique auxilia contraxiſſe, ad præſtitutum omnes diem conueniſſe Romam: mox cum exercitu in Apuliam profectum, ad Beneuentum habuiſſe ſtatiua, quò Beneuētani, Campani, & cum Salernitatis Neapolitani ex edicto conuenēre. Quibus ante cæteros ordines præmiſsis, ad Baſentellum mox oppidum præ oculis hoſtem habuere: quū ꝗ ibi congredi placuiſſet, pari utrique odio & ardore à principio dimicarunt. Sed quū Romani Beneuentaniꝗ ex acie profugi, non ſolùm prælium detrectaſſent, uerùm etiam ſigna deſeruiſſent, cæteræ Imperatoris copiæ omnibus ferè auxilijs deſtitutæ, dare terga cogebantur, quare non modò fuſæ & fugatæ, ſed ad internecionem uſque cæſæ. Othonis quoꝗ uires eòuſque eneruatæ, ut ſi Græci uictoria potiri ſciuiſſent, iam tunc de uniuerſa Italia fuiſſet actum. Otho ad littus deuolans, quum ſcapham conſcendiſſet, ut ea ſalutem fuga quæreret, à piratis interceptus, in Siciliam delatus, promiſſaꝗ ingenti pecunia, Romam dimiſſus eſt. quod ubi ſenſere Siculi, à piratis ſupplicia ſumpſere. Legēdis fugati exercitus reliquijs omnem quam potuit operam Imperator intendit, copiarum pręſidio deſtitutus, quum in Romanos ſignorum deſertores ſæuire non auderet, in Beneuentanos iram exercuit. Nam cæteram Romani populi multitudinem armorum compotem, cum reducibus eduxit, Beneuentanos nil tale timentes adortus, ſub prætextu defenſionis urbem cepit: captamꝗ populatur, diruit & incendit. Otho Romam deleto Beneuēto reuerſus, paucis pòſt diebus diem obijt: corpus in diui Petri baſilica reconditum. Quum Romæ Germani de eligendo Imperatore decernerent, alij Othonē tertium huius filium, alij Henricum Bauariæ ducem, Othonis primi ex fratre nepotem, optarunt. Contrà Romani Imperium in Italiam reuocandū eſſe cenſentes, Creſcentium Nomentanum conſulem crearunt, ut ſub ſpecie conſulatus ſubiret Imperium. Germani tandem in patriam relati, Othonem tertium Imperatorem deſignarūt. Dum hæc in Italia Germaniaꝗ geruntur, Vngari, primi Othonis conflictu eneruati (de quo paulò ſuprà dictum eſt, quum nihil ab his aliud geſtum inueniam, præter ea quæ de Toxe retulimus) in quiete manſere. Sed ut Vngarici referunt Annales, poſt regis Toxis obitum, Geyſa filius Pannoniarum regnum (uel ducatum potiùs) hęreditario iure ſuſcepit: uir quidem religioſiſsimus, amator ocij, ſanctitatis & iuſticiæ, Numæ Pompilij more, trucem feramꝗ gentem, ac bello ſemper obnoxiam, contra inſtituta, maiorum, à belli ſtudijs auertere, & ad manſuetudinem cultumꝗ diuinum reuocare cœpit. Neque ignorabat ſapientiſsimus ille princeps, prima poſt Carolum Magnum fidei fundamenta iacturus, Vngaricam gentem quamcunque opinionem admitteret, pertinaciſsimè ſectaturam: quòd ſi facere poſſet, ut Chriſtianam fidem prægustaret, eam haud dubiè ſemper retēturam. Bella in Auſtriam tantùm aliquanto obſtinatius geſsit, quam mortuo Rudigerio tyrāno occupauit. Sed Henricus primus Cæſar in Germania declaratus, Leopoldo illuſtri Sueuiæ duci, qui ſororē eius uxorem duxerat, Auſtriam imperio Romano recidentem, ea conditione delegauit, ut ſi Vngaros hinc eijceret, ea quæ quondam Orientalis marchia dicebatur, ducis primus nomine potiretur. Leopoldus expeditionis cōditionem accepit, in Geyſam comparato exercitu proficiſcitur. Ad Mellicum oppidum, quod Danubio prominet, cum hoſte congreditur. Cedentibus Vngaris, Geyſa, ne rem alienam ui occupatam peruicaciùs tenere uideretur, Auſtria excidit, & cum Alemannis pacem fecit. Henricus, ex cognomento Rebellis, Leopoldi filius, poſt mortem patris in ducatu ſucceſsit: ſed cum Imperio parêre recuſaret, dominatus iure priuatur. Quod ubi ſenſere Vngari, ut armis olim parta recuperarent, regnante Aba (quem Albuinum, uel Ouonium Annales pleriꝗ nominant) eā ualidiſsimis copijs repetunt, occupantꝗ. Sed quum Henricus depoſita cōtumacia, ad Imperij fidem rediſſet, ut auxilium pro recuperādo ducatu imploraret, ex Vngarorum manibus eruere nequiuit. Demum Albertus eius filius, & Leopoldi frater, impetratam ab Henrico diuo prouinciam, paucis menſibus in poteſtatem ſuam redegit: unde cæteri Auſtriæ duces, ac diuus Leopoldus ritè profluxêre. Sed ad Geyſam redeamus. Imperante igitur Carolo

Magno,

Magno, Pannonia prima orthodoxæ fidei rudimenta habuit, à paucis tamen imbibita: ſed Carolo uita excedente, quum paucis pòſt annis rebellare cœpiſſet, prægustata religio exoleuit: & ſi qua eius ueſtigia remanſere, in tanta feritate abolita ſunt. Nonnulli diuinitùs inſpirati, quæ de uera religione ſentiebant, in publicum edere non audebant. E'quibus, ſi qui aliquo indicio delati fuiſſent, aut publicè ludibrio habebantur: aut prophani reputabantur, quando deos patrios contemnerent, & peregrinas ſuperſtitiones ſectarentur. Sacra clandeſtina ab his fieri, qui catholica fide fuerant initiati, nocturni conuentus haberi, & finitimorum ſæpe conſuetudine, ut ab his in ſacra lege erudirentur, uti. Carni enim, & Norici, itē Bauari & Germani, ultrò Chriſti nomen profitebantur. Hi uicinos ſibi Vngaros, qui in finibus habitabant, fidei cōiunctione mitiores reddebant, & ad propagandā in alios fidem hortabantur. Hi ſæpe cunctis uotis optarant, aliquem quandoq; dari principem, qui potentia & auctoritate tantum polleret, ut in ſalutare:: ſapientiam Vngaricum genus aſſereret: idq; ita inſtitueret, ut non minus animi incolumitate, quàm robore corporis præcellere uideretur. Sed ueluti ea quæ intempeſtiuiùs præcoquuntur, citiùs quoque deficiunt: contrà uerò, quæ tardiùs, exactiorem ac magis diuturnam maturitatem aſſequuntur: ita populi diuinam ſero nacti gratiam fidei, eam multo pertinaciùs retinere conſueuerunt. Citò namq; orta, citò quoq; occidere ſolent. Piorum uotis Geyſa princeps occurrit, qui acceptā Chriſti fidem regno potius amplificare contendit. Animorum ſalutem multo impenſiùs, quàm ſeculi gloriam, & corporum uoluptates curare uidebatur. Vehementer indolebat uir publicæ saluti natus, progenitorū feritatem nondum miteſcere, eorumq; labem adhuc aboleri non poſſe ægrè ferebat. Contra maiorum inſtituta obnitebatur, qui præter rapinas, cædes & incendia, nil utile ac glorioſum reputarant. Nec minus quidem ipſorum cæcitatem deplorabat, quando eos tot & tantas uires, conatus & labores in caſſum effudiſſe intelligebat. Non præteribat, mortalia duntaxat curare, mortalis tantùm eſſe animi: illud quotidie ſuccurrebat, ſe à diuina benignitate idcirco regno donatum, ut non tam corporibus quàm animis hominum imperaret. Item, ſe diuino fidei lumine idcirco diuinitùs illuſtratum, ut qui ſolus præ cæteris diuina ſapientia ſaperet, alios auctoritate ſua ad reſipiſcentiam reuocaret. Quare ſanctos undique uiros acciri iubet, qui per Vngariæ populos effuſi ueræ fidei rudimenta traderent, falſam ac barbaricam religionem abrogarent, erudirēt feros homines, eosq; patria religione exuerent, & IESV Chriſti nomen unigeniti Dei filij pro uirili parte prædicarent. A'principio maxima pars procerum haud parum regis ſuperſtitionem mirari cœperat: ac illud in primis, quòd cæremonijs potiùs quàm bello intentum conſpicarentur. Quin & ſæpe incuſare, parum ſibi eſſe negocij, ſi indicenda bella negligere. ad inediam ac inopiam omnes extremam continuò redigi, niſi foris incurſionibus & rapinis exercerentur. Obdurādam aſſiduo bello iuuentutem. Nouas religiones diſquirere aſſectatiùs, muliebris eſſe ſtoliditatis. Nec deerant quidem ſæpe aliqui, maieſtati regiæ illudere auſi, & eam pro nihilo ducere: item, qui imperia detrectarēt: nec non & multi, qui prophana mente ueſaniùs agitati, ſtulticiam regis liberiùs increparent. Quinetiam & ſæpe ioco ab his multa obijci ſolebant, quæ animorum iniquitatem indicabant. Omnibus tamen, prout cuiuſque res poſtulabat, prudētia regia rectè proſpexit. Mites uerbis, difficiles minis, obſtinatos armis aliqua ex parte perquàm cōmodè curauit, & diuinæ lucis compotes effecit. Quum proceres multiq; tyranni obnixiùs reluctarentur, & longè maiora curanda eſſe inclamarent, neque ſua ui facilè coercere poſſet, finitimorum auxilia implorauit, quibus ad ueram ſapientiam peruicaces animos retraheret. Quin illos populos ſibi ſtudioſiùs reconciliare curauit, qui maiora ab Vngaria detrimenta acceperant. Omnes nanque finitimæ regiones, quum Chriſtianum regem Vngaris imperare nouiſſent, inſperato affectæ gaudio, ſocietatem & fœdera ultrò detulere: item, ut ad ſacroſanctam eos fidem redigerent, omnes fortunas & auxilia promiſere. Bauari, Saxones & Sueui, cæteriq; Germani, Geyſam non modò pecunijs, ſed auxiliaribus

quoq; copijs adiuuarunt: ſperantes, ſi fortè Vngari IESV Christi fidẽ acciperent, de ampliùs quidem latrocinijs ac cædibus graſſaturos, diuino timore præditos, Scythicam faciliùs immanitatem exuturos. Quare quũ noſtri Saluatoris nomen per Pannonias liberè promulgaretur, falſum deorum cultum, homicidia, furta, crudelitatem publicè abominari ferè cœpere omnes: item prælibare fidei dulcedinem, utranq; intelligere charitatem, pietatem & iuſticiam amare, deteſtari falſa numina, & diuino denique amore ſuccendi. Geyſa quoq; ſacras ædes erigere, diſponere collegia ſacerdotum rem ſacram quotidie, facere exemplo ſuo alios cohortari, Quum Vngari hoſpitalitatis olim expertes, & externorum inimici forent, aut quia finitimos omnes bello laceſſerant: uel quia ſedes alienas, quas occuparant, aliena conſuetudine amittere uererentur: peregrinos imbuti fide mercatores admittere, eorumq; commercijs uti non reformidarunt: uerſari familiariter cum uicinis populis, & mutuis hoſpitia meritis inſtituere, deponere feritatem, & urbanitatẽ tunc diſcere uiſi ſunt. Ex quo facilè colligere poſſumus, Chriſti fidem uirtutum omnium eſſe fundamentum: contrà uerò, perfidiam prophanam uitiorum omniũ fore gymnaſium. Dum rex Geyſa diuino ſpiritu afflatus, dura Vngarorum pectora mollit, mentes luſtrat hominum, & cœleſtem lucem infundit, quod ſine longo tempore nequaquam fieri poterat: Otho tertius, copiarum multitudine & Vngarorum quiete fretus, qui ut ad uerum Dei cultum redigerentur, cum familiari potiùs hoſte quàm externo pugnare cogebantur, Italiam repetit: ac urbem Romam, quæ ab eius defecerat imperio, acri obſidione circumuenit. Populus uerò Romanus, qui præcipiti conſilio magnoq; furore Creſcentium conſulem crearat, ac ueluti dictatori reipublicæ ſummam tradiderat, ne quid illa detrimenti pateretur, quum nihil uulgo inſtabilius ac magis uarium inueniatur, mutatis repentè ſtudijs, pacem miſericordiamq; Imperatoris ſupplex exorauit. Patefactis mox haud inuito conſule portis, Germanos admiſit. Conſul & pontifex Ioannes eius nepos, in munitiſsimam Adriani molem, quam nunc ſancti Angeli arcem dicunt, ſe receperunt. Quæ quum neque longa obſidione, neque diutina oppugnatione capi poſſet, Germani unà cum optimatum perfidia, oblata ſpe ſalutis, ad Imperatoris obſequium ac ueniam deſcendere iuſſos fefellere, medio in itinere intercipiunt. Creſcentius extẽplò trucidatus, pontifex oculis orbatus eſt. Gregorius autem quintus pontifex maximus, undecimo exilij menſe reſtitutus, iniurias à populo Romano ſuſceptas ulciſcitur. Paulo pòſt Germanorum ope, in dignitatem pontificiam reuocatus, & quum ipſe quoq; Germanus eſſet, Saxonum genere natus. & arctiſsima conſanguinitate Othoni coniunctus, Imperatoriaq; opera & auctoritate ante hæc ad pontificatum euectus, ut nationi ſuæ blandiretur, eam de Imperatorum electione ſanctionem promulgauit, quæ per annos ultra quadringentos diligentiſsimè ſeruata eſt. Solis licere Germanis, quibus eligendi poteſtas data eſt, Principem creare, qui ſtatim Cæſar & Romanorum rex dicitur: & quum à Romano pontifice maximo corona donatus approbatur, Imperator Auguſtus appellatur. Ex metropolitanis Electores hi ſunt, Maguntinus, Treuerenſis & Colonienſis: è principibus tres, Brandeburgenſis, Palatinus, & Saxonienſis: è regibus unus tantùm, Boemiæ rex. Sanctio facta Salutis anno ſecundo ſupra milleſimum. Diſtincta inter Electores officia. Tres primi cancellarij ſunt, Germaniæ primus, ſecundus Galliæ, Italiæ tertius: Brandeburgenſis camerarius, Palatinus dapifer, Saxonienſis ianitor, rex Boemiæ pincerna eſt. Promulgata ſanctione Otho in Germaniam redijt, Gregorius pontifex paulo pòſt diem obijt. Sed futilis & uana eius Imperij cenſenda eſt gloria, quæ non æqua & integra ſanctione, non præſtantia uirtutum, & geſtarum rerum excellentia, ſed priuatæ charitatis nititur affectu. Sanctiones enim Chriſtianæ reipublicæ, quæ tanti ſunt momenti, non priuatæ dignitatis rationem, ſed uniuerſorum commoda, & principum merita reſpicere debent: ne qua inter nationes, peculiari aliqua poteſtate diſſenſio oriatur. Quare hæc ſanctio aliquantulum ampliata. Nam Henrico, poſt Othonem, ad imperium aſſumpto, primùm inſtitutum fuit,

ut in

ut in futurũ non per ſanguinis ſucceſſionem duceretur Imperium: ſed proceres quidam in Germania principes, unà cum quibuſdam Pannoniæ principibus (ut Palmerius auctor eſt) eligendi Imperatoris poteſtatẽ haberẽt: quod in hodiernum uſque diem ſeruari ſolet. Geyſa igitur, de quo nil ferè Vngarorũ annales referũt, iactis haud paucis ueræ fidei fundamentis, uita exceſſit: diuumq; Stephanum, qui hæreditario iure ad poteſtatem regiam elatus eſt, filium reliquit.

PRIMAE DECADIS FINIS.

ANTONII BONFINII IN SECUNDAM RERVM VNGARICARVM DECADEM, AD DIVVM *Vladislaum, ſereniſſimum Vngariæ Boemiæq; Regem, Præfatio.*

RES Vngaricas iccirco altiùs, ſereniſsime Vladislae, ſuperiori uolumine repetendas eſſe cenſuimus, ut gentis tuæ nobilitas, quæ Scriptorum inopia in obſcuro diu deliruerat, quantum fieri potuit, reuocaretur in lucem. Quod ut facilius efficeremus, utranq; Scythiam & Vngariam à principio deſcripſimus. Scytharum originem ac geſta, qua potuimus breuitate, retulimus. Et cum Vnnis, Gothorum, Vandalorum, item Alanorum & Gepidarum bella complexi ſumus. Neque Longobargos, Bulgaros, ac Romani imperij geſta prætermiſimus. Adiecimus alia quoque permulta cognitu non indigna, ut Hiſtoriam non iniucunda rerum uarietate conderemus. Ad diui tandem Stephani regis tempora uenimus, ut in hoc Opere, quod adſpirante tuo numine, felicibus auſpicijs adorti ſumus, ſua exterorumq; Vngariæ regum geſta, ex diligenti inueſtigatione comperta, ad Sigiſmundum uſque Romanorum Imperatorem, ex ordine proſequemur. Proinde noſtro faue ingenio, princeps inuictiſsime: ac ſanctiſsimi regis, cuius nomen tantopere ueneraris, in primis hinc uitam & geſta religioſiùs recognoſce: ut hac pientiſsima commemoratione, res Vngaricæ, uirtute ac ſapientia tua latiùs amplificatæ, diuino eius patrocinio communiter perſiſtant.

ANTONII BONFINII RERVM VNGARICARVM DECADIS SECVNDÆ LIBER PRIMVS.

DIVO Stephano Toxis, uetuſtiſsimo Vnnorum genere natus, auus fuit, pater uerò Geyſa, & Michael patruus: patrueles autem, Caluus, Latislaus & Vazul. Geyſam ferunt Scythicam immanitatem abominatum fuiſſe non parum, poſtquam è prophana illa Vnnorũ impietate reſipiſcere cœperat: & ſe longè alienigenis quàm ſuis mitiorem præbuiſſe, confirmant. Quippe qui ne ui aut ferro coinquinatos & infeſtos Vngarorum animos curare cogeretur, cum finitimis undique populis pacem ſuis incognitam iniuit. Quinetiam tutum Chriſtianis omnibus aditum, & inuiolabilia hoſpitalitatis iura ſolenni edicto exhibuit. Sacerdotib. & ſacræ legis præceptoribus, ut in Pannonias alliceret, ſtipendia magna propoſuit. Paſſim ſanctos uiros diſquiſiuit, qui ueri Dei nomẽ rudi & inſolentiſsimæ genti publicè profiterẽtur: ipſe cum pleriſque aulicis orthodoxæ fidei ſacris initiatus eſt. Et ut in ſuperioribus ſcriptũ eſt, nulla uehementiori ſollicitudine premebatur, quàm quòd plebem duræ ceruicis, & feros procerum animos ad religionem ueram, non ſine magno labore, ingenti ſæuitia reuocare poſſe uidebatur. Succurrebat & illud, quãtæ molis erat, ingenitas deorũ opiniones exuere, abolere patrios ritus, nouæ religionis templa ſtatueret & antiquatis maiorũ ceremonijs, ſacrũ ab hoſtibus, quos grauiſsimo ſæpe bello contriuerant, legem accipere. Dum Geyſæ animus, præ diuino timore, ac populi ſalute fluctuat, ecce diuina clementia, quæ cultoribus ſuis ſemper occurrit, per cœleſtem

ex alto interpretem, in ſomnis eum conſolatur, omnẽ ſollicitudinem deponere, ac bono animo eſſe iubet: neq; eum tali cura uexari oportere, ut ſacella dicet, ſacroſanctos introducat antiſtites, Scythicamq; gentem à prophana religione uindicet, quando ſanguine pollutas manus habeat. Neque ullo modo fas eſſe, infectas humano cruore manus, pias ædes erigere, orthodoxæ fidei fundamenta iacere: quæ pias tantùm & nullo facinore contemeratas expoſcunt. Sanctiſsimum ex eo filium proditurum pollicetur, qui ad hæc quæ tanti momenti ſunt, à diuina benignitate eſt prædeſtinatus. Hunc etiam diuino conſilio, ſacroſanctum Vngariæ regem futurum, propagaturum Chriſti nomen inter ſuos, & hunc unum plebi ſuæ ſalutem ueram pariturum. Demum admonet, ſe uirum ſanctiſsimum propediem eſſe miſſurum: cuius monitis eum obtemperare iubet, quum diuina hunc mandata delaturum, & gratiſsimam Deo uictimam dicaturum eſſe ſignificet. Quum cœleſtis in auras ſe recepiſſet interpres, Geyſa repente ſomno experrectus immortales Deo gratias agit: ſe, regnum, filiumq; futurum IESV Chriſto optimo maximo cõmendat, grauiſsima ſollicitudine leuatur: diuinum ſomnium & mandata, cum fidelibus pleriſque familiaribus communicat. Paucis pòſt diebus ſibi nunciatur, Adalbertũ uirum grauiſsimum, Boemiæ antiſtitem, ac mira uitæ ſanctitate præſtantem propediem adfuturum, ut Vngaros à falſa religione redimat, Deiq; mandata publicamq; ſalutem Scythis enunciet. Hunc extemplò eum uirum Geyſa fore intellexit, cuius in ſomnis fuerat admonitus: quare neque uana, neque irrita ſua ſomnia fuiſſe conſpicatur. Quum ſacerdotibus Adalberti aduentum patefeciſſet, ne parua quidem inter eos lætitia mox exorta. Rogati huiuſce uiri mores, ſanctiſsima quæque illi referunt: hunc ex optimatibus Boemiæ natum aiunt. Patri Sclauicum fuiſſe nomen, matri uerò Streſilauam. Parentes utroſque probitate ac opibus præpolluiſſe, imperaſſe Lubeco: quæ quidẽ metropolis ſita eſt, ubi Cidlina fluuius Albim influit. Quinetiam in Boemiam ad Surinam & Niſam uſque fluuium, in Teuthones ad medium uſque Herciniæ ſyluæ, uerſus Morauiam, ad Suitanam uſque amnem, & in Poloniam ad Glaſtum uſque oppidum, agrum amplificaſſe referunt. Ab infantia quoq;, grauiſsima febre correptum, ad diuæ Mariæ uirginis ædem perlatum, à parentibus nuncupato religionis uoto, ſi morbo euaderet, repentè conualuiſſe. Deinde ingenuè educatum, optimarum artium diſciplinis mirificè claruiſſe: decedente Boemorum epiſcopo, omnium procerum ſuffragijs in demortui locũ fuiſſe ſuffectum, quando moribus & doctrina in uniuerſa ferè Germania ne alter quidem facilè reperiri poterat. Quinetiam eo die quo Boemienſis pontifex deſignatus eſt, huius uiri ſanctitate miracula edita fuiſſe, adijciunt. Hominem dæmonio percitum, inter exorcizandum ab eo fuiſſe deſtitutum: ac exclamaiſſe, ſe in homine quem inceſſerat, diutiùs idcirco reſidere non poſſe, quia poſtquam Adalbertus pontificatum inijt, omnes è Boemia cacodæmones, huius antiſtitis poteſtate procul abigi cogerentur. Inito pontificatu, nil ei fuiſſe antiquius quàm impias populi mentes ad ſalutem reuocare, obſtinatos procerum animos pia religione mollire, ac ſacerdotum denique intemperantiam coercere. Quod quum præſtare non poſſet, ne incaſſum piſcari uideretur, relicta obduratiſsima gente Romam ueniſſe, ac monaſticum habitum ſumpſiſſe dicebant. Quare iratos Boemos, Lubecum eius patriam clàm inuaſiſſe: quinque Adalberti fratres, dum ſacra facerent, ante aras obtruncaſſe: cæteros uerò ad unum omneis interfeciſſe. Deinde Boleslai Boemiæ ducis opera, Pragam reuocatum: quum priſtina populum perfidia obduratum inueniſſet, continuò abijſſe, ac redijſſe Romam, ut in ſalutari ocio requieſceret. Paulo pòſt tempore, habita ſynodo fuiſſe decretum, paſtorem quenque ſuſceptum gregem curare oportere, neq; ſine maximo ſcelere deſerturum. Adalbertum promulgata hac ſanctione, cum Pontifice ſummo peregiſſe, ut ſi propriæ oues ſuam uocem non audirent, liceret ſibi inter exteras peregrinari nationes, ueræ religionis expertes, ut aut eas ad Chriſti fidem reuocaret: aut ſi non poſſet, aliquam apud has martyrij palmam ſortiretur: nunc denique famam eſſe, hunc in Pannoniam non temerè aduenturum.

Quum hæc à ſacerdotibus pijs Geyſa cognouiſſet, Adalbertū facilè auguratur eum fore, quem ſomnia ſua portendebant. Quare ad excipiendum honorificè pontificem rex omnia parat, quæ & ſuæ & diuinæ forēt dignitatis. In primis obuiam cum ornatiſsima procerum pompa, & nouorum collegio ſacerdotum prodijt, pontificēq; Pragenſem pro dignitate accepit. Ad auertēdas à prophana religione Vngarorum mentes, huius opera & oratione utitur. Multi à priſtina religione deficiunt, pars magna baptiſmatis aqua expiatur: & in pleriſque locis, ueri præpotentisq; numinis ſacra celebrantur. Ex eo tempore in Vngarica gente lux diuina latiùs emerſit. De qua illud, quod dici ſolet, uerè prædicari poteſt: Vidit lucem magnam gentium populus, qui ambulabat in tenebris. Et lux lucis inuiſibilis eſt Chriſtus, quem tunc gentes uidere meruerunt, quum à tenebris reuocatę, ipſum uerum Deum & hominem eſſe crediderunt. Dum hæc paſſim fidei fundamenta iaciuntur, ecce uxori Geyſæ, cui Sarolthæ nomen erat, & Gyulæ hæc filia fuerat, Stephanus protomartyr in ſomnis apparuit, ut quū grauida eſſet, aliqua futuram tanti regis parētem conſolatione firmaret: Confide in Domino IESV Chriſto (inquit) mulier, & ex diuino mandato ſic habeto, te propediem ſcitum fortunatumq; puerum edituram, cui Pannonici regni diadema debetur. Eumq; ſcito talem fore uirum, ut parem nunquam ſit uiſura Pannonia: demum inter diuos euaſurum. Et quum ego Stephanus ſim protomartyr, qui ei nunquam abero, meum gnato nomen imponito. His dictis abijt. Saroltha ſomnio confirmata, repentè Deo gratias egit, diuoq; protomartyri apud omnes aras rem ſacram fieri curauit. Dum ingenti ſpe diuinitùs concitata uexatur, ecce tempeſtiuo partu elegantiſſimus Strigonij puer editur, ab anno Salutis nongenteſimo nono, cui mox 909 Stephani protomartyris nomen inditum, ut numini promiſſa præſtarentur. Vngari mira lætitia geſtiūt, quando primū regē potiùs è cœlo, quàm humana ſorte datū intelligunt. Somnijs adaucta fides, & quæ in his maxima portendebantur, obſtinatiſsima expectatione ſperantur. Adalbertus Stephanum ſacro baptiſmate initiauit, quare diuino numine percitus uenerat in Pannonias. Inſtituit pater ille grauiſsimus, quomodo infans aleretur, & qua diligētia educaretur: illudq; in primis, ut quum per ætatem fieri poſſet, cum lacte præcepta ſacræ legis imbiberet, & in timore Dei ſemper inſtitueretur. Quinetiam Theodatus, qui apud Sanſeuerinates latiùs in Apulia quondam imperauerat, in Vngariamq; patrijs finibus eiectus euaſerat, & à Geyſa duce mirificè obſeruabatur, Stephanum è ſacro fonte eduxit: quare ſacroſancti patris iure, ab eo ſemper uernacula Italorum lingua perſeuerenter Tata, id eſt pater, ſalutatus eſt. Et quum haud procul à Danubio cœnobium fundaſſet, ac uillam erexiſſet, nunc quoq; id cum rure Tata nominatur: ubi celeberrima à diuo Matthia Coruino, tempeſtate noſtra, regia cum uiuarijs & lacu conſtructa eſt. Ex Theodato quum nulli liberi ſuperfuiſſent, huius familiæ nomen in Pannonia paulo pòſt extinctū eſt. Infans autem à Deo ſelectus & diuinitus edoctus, prius Saluatoris noſtri quàm panis nomen inter ptima ac bleſa uerba enunciaſſe uiſus eſt. Nondum tenellis exceſſerat unguiculis, cum Grammatices præceptoribus ſacerdotibusq; committitur, ut literis pariter ac ſacris diſciplinis imbueretur. Nullis bonis artibus carere debet, qui ſe ad regnandum natum eſſe arbitratur, ut Deo gratus, & hominibus perquàm ſalutaris uideatur. Et quicunq; alijs præfuturus eſt, huic in primis enitendum eſt, ut non minus uirtute quàm honore præſtare cenſeatur. Nihil à patre Geyſa prætermiſſum, quod ad futuri regis inſtitutionē pertineret. Neq; defuit Diuinæ benignitatis exuberantia, quandoquidem princeps optimus potiùs natus quàm factus eſſe putabatur. Ab Adalberti latere nunquam aberat, à quo & doctrina & exemplo tantum hauſit ſanctitatis, ut hunc ſuæ gentis ſalutis ac uitæ auctorem magiſtrumq; unicum prædicaret. Sæpe puer aduocata concione, de religione, de timore Dei, de charitate publica, de iuſticia & pietate acerrimè diſſerebat. Deteſtabatur crudelitatem, homicidia, rapinas, uim, adulteria. Nil diuino cultu & amore præſtantius, nil pietate ac in-

nocentia dignius & commodius aſſerebat. Infremebat quandoq; in Scythicam crudelitatem, & auerſos à Dei charitate animos præcoci ſeueritate ac uehementia corripiebat. Nunquam à diuini nominis mentione contemplationé ue alienus inuentus eſt. Innocentibus & commiſeratione dignis prompto patrocinio occurrebat, tuebaturq; eos apud patrē: quem ne quid iniuſti faceret, quotidie admonebat. In collegio ſacerdotum, & in ſacris aſſiduò uerſabatur. Inita adoleſcētia paternum ſæpe munus obibat, ut hunc ſenio confectum labore moleſtiaq; leuaret, & reipublicæ detrimentum auerteret. Sæpe pro patre ius dixit, oratores audiuit, & reſponſa dedit. Quum Geyſa ſe ætate iam effœtum, ac filium regno haud immaturū eſſe cognoſceret, conuocata concione, ac cunctis regni principibus, hæc uerba fecit: Quum grauiſsimæ ſenectuti noſtræ matura mors immineat, mihi uobiſcum prouidendum eſt, ſocij, ne quid me decedente mali Reſpublica noſtra patiatur. Nam quum peregrini in alieno ſolo ſiti ſimus, ab infeſtis undique uicinis circumuenti, iam tempus & res poſtulat, ut futuris periculis proſpiciamus, & ſaluti noſtræ optimè conſulamus. Nota enim perpetua ſugillaremur, ſi Imperium, quod à maioribus partum & amplificatum accepimus, negligētia noſtra deleretur. Difficile eſt, res amplas ſibi parare: ſed partas tueri, multo difficilius. Quod quum mecum ipſe quotidie reputarem, quem Reipublicæ ſummę præfeceratis: præter inſtituta maiorum, pace & religione uera muniendum Imperium eſſe duxi: ratus ad humanam diuinamq; felicitatem nil eſſe accommodatius. Pace finitimorum animos nobis conciliauimus: & iam pro inita Chriſtianorum religione, Vngari, quos haud aliter ac Anthropophagos omnes abominabantur, externorum conſuetudine mitiores effecti, æquis ubique oculis uidentur. Nunc autem decernendum eſt, quomodo hæc confirmandi Imperij fundamenta, quæ per inſtitutam pacem & religionem iecimus, indies coaleſcant. Verùm ſi ſententiæ meæ ſuffragia ueſtra ſucceſſerint, ea nobis deliberatio oblata eſt, in qua non humana conſilia diſquirere, ſed diuina potiùs mandata ſectari opus eſt. Fauſtiſsimum illud à me ſomnium ſępius audiuiſtis, in quo per cœleſtem mihi Deus internuncium ſignificauit, me ueram religionem paſſim per Vngariam nunquam propagaturum, neq; ueri Dei templa per Pannonias fundaturum: quando ſanctiſsimi huius operis fundamenta, à pollutis humano cruore manibus iaci nequeant: ſed eum me filium geniturum, qui hæc omnia peraget, & ad rectam fidem ac ueram Dei opinionem uos conuertet uniuerſos. Multos in religionem noſtram traximus: cæteri autem, qui ſunt innumeræ multitudinis, ne prophanis Scytharum ceremonijs deſciſcant, obſtinatis adhuc mentibus reluctantur. Ne uxoris quidem ſomnium ignoratis, in quo à diuo protomartyre Stephano eiuſdem rei eſt admonita, filioq; idcirco Stephano nomen eſt inditum. Hunc igitur Imperio ueſtro quàm maximè ſalutarem, numina cuncta ſignificant. Quod fortaſſe non uehementer aſſeuerarem, ne quo priuato in rebus publicis traherer affectu, niſi filij indoles, immò uita, mores ac geſta, hæc omnia quæ diximus, euidentiùs affirmarent. Teſtor Saluatorē noſtrū IESVM Chriſtum, quem Adalberti opera nuper agnouimus, eum ab incunta pueritia incredibili arte, & obſeruantia quadam inaudita paternam ſæpe inſipientiam increpuiſſe, cōmonefeciſſe ut diuino cultui ſemper incumberem, comem me uobiſcū agerem, remitterem uectigalia: coercerem uim, cædes & latrocinia, bella componerem, miſerabilibus proſpicerem, pauperibus omnia erogarem, pariq; diſcrimine proceres humileſq; tractarem. Multa me pueri conſilio & efflagitatione feciſſe non diffideor, neque me aliter ab eo atq; ab aliquo diuino internuncio admoneri reputabam. A' me genitum eſſe non inficior. Vobis & ſaluti publicæ natū, prodigia cuncta portendunt. Ego quoq; conſcientiæ imperio ſæpius adigor, hunc præter paternam obſeruare dignitatem: quia quanti momenti ſit, & Deus admonuit, & res ipſa præ oculis oſtendit. Proinde uiri optimi, qui mecum & Rempublicam optimè geſſiſtis, & catholicam fidem ſubiuiſtis, uos oro & obteſtor, quando me ad extremū uitæ redactum uidetis, ut Stepha

num

num uobis & ſaluti publicæ natũ in patris locum ſufficere iubeatis: idꝗ populi ſanctione, & exercitus auctoritate faciendum curetis, ne contra numinum imperia ac mandata, quæ ſaluti ueſtræ è cœlo proſpiciunt, reluctari uideamini. Quod ſi ueſtro nunc decreto confeceritis, cæteri ueſtra auctoritate ducti, hæc eadem approbabunt. Quod ut faciatis, non tam miſerabilis mea ſenectus & oratio, item meæ in uos charitatis memoria, quàm ueſtra utilitas, & imperij ſalus, Deiꝗ uoluntas adhortari debet. Ego autẽ, ſi precibus hæc ueſtra & populi commoda à uobis impetrarim, ac demum in filij manus planè iurauеritis, cuncta eius imperata facturos, cumulatiſsimo me beneficio à uobis affectum, ex hac uita dimittetis. Quare Stephanum uobis è cœlo datum colite & obſeruate, concordiam ociumꝗ retinete, catholicam fidem propagate: quam ſi Vngarorum dura pectore ſemel admiſerint, multo pertinaciùs in poſterum retinebunt. Ac idcirco Deus aſperrimam Scytharum prolem in his Chriſtianæ reipublicæ finibus collocauit, ut uera imbuti religione, orthodoxam fidẽ ab omni infidelitate obſtinatiſsimè tueantur. Vix hæc ſenex perorauerat, quum lachrymarum profluuio clauditur oratio. Quicunꝗ aderant, pari pietate commoti, in eius ſententiam omnes ultrò contendunt: quando nihil reipublicæ ſalutarius decernere, neque cumulatiores duci de cunctis optimè merito gratias referre poterant. Præſente patre, omnium conſenſu Stephanus, non tam humano, quàm diuino iudicio, non dux, ut pater erat, ſed Vngarorũ rex creatur, uniuerſę eiꝗ reipublicę ſumma traditur: & cuncti nobiles & plebeij in manus eius cõiurant, ſe nunquam imperia detrectaturos, gratiſsima ac fida præſtituros obſequia, & cœleſtis internuncij locò eum habituros. Mox procerum manibus elatus in ſolium, rex ab omnibus conſalutatur. Delatus in caſtra à prętorianis legionibus, eadem conſalutatione comprobatur. Geyſa pro ſuſcepto beneficio, multos è patribus muneribus honeſtat, remittit uectigalia, militibus annonã ſeſtertiaꝗ pro cuiuſꝗ dignitate diſtribuit in populum miſsilia ſparſit, in publicæ hilaritatis ſpeciem ludos edidit, paſsimꝗ apud omneis aras ſolennia celebrauit. Deinde paucis pòſt diebus, increbeſcente ſenili pituita, non ſine maximo Vngarorum luctu diem obijt, ac ingens ſui deſiderium Pannoniæ reliquit. Extinctum patrem pientiſsimus filius honorificentiſsimo funere ac ſingulari pompa exornauit. Initum iampridem regnum, incredibili diligentia & æquitate gerit, ſiue ius diceret, ſiue quid decerneret, ſiue cum amicis colloqueretur, ſiue iter faceret. In cunctis eius actionibus, præ oculis Deum ſemper habere uidebatur, quem perinde atque diuinum iudicem, & cenſorem actionum ſuarum intueretur: in cuius aſpectu, ſe quot horis reum effingeret, tanquam rerum omnium rationem redditurus, & ſi quid meruiſſet, pœnas ſubinde daturum. Adalbertus pontifex defuncto Geyſa, ubi ſe Pannonicis rebus pro diuina uolũtate abundè ſatis feciſſe putauit, aliò ſibi peregrinandum eſſe decernit, & ut in extremas orbis oras Dei uerbum effunderet, Barbaraſꝗ gentes uera religione imbueret, in eos Sarmatas, qui nũc Pruteni appellantur, Venedicumꝗ ſinum accolunt, iter arripuit: ratus ſe aut populos diuini cultus expertes reuocaturũ ad lucem, aut pro Chriſti nomine pulcherrimè moriturum. Delectis ſibi duobus tantùm comitibus, quos laborum tolerãtiſsimos eſſe nouerat, in Pruſiam uenit, inꝗ locum diuertit, qui peninſulę ſpeciem referebat. Quũ diuerſæ religionis hominem pagani aduentaſſe cognoſcerent, coacta mox ingenti multitudine, eò cõueniunt, ubi uirum alienigenam eſſe ſenſerant. Quem quum orantem inueniſſent, facto repentè impetu, certatum ſæuiunt, ſolo ingeniculatum ac ſupplicantem immaniter cædunt. Deſidente aliquantulũ Barbarorũ furore rogatus quis nam eſſet, Chriſtianũ ſe reſpondit: atꝗ illius numinis eſſe cultorem, à quo omnia facta ſunt: & dedita opera in Pruſiam ueniſſe, ut eam ueræ religionis expertem, è diaboli faucibus eriperet, exueret prophanis ritibus, & IESVM CHRISTVM & omnium rerum creatorem gentes edoceret. Talia dicẽte clamor exoritur, pro ridiculo maximo uirum habẽt: quare eo uehemẽtiùs infremũt, terrã pedibus fuſtibuſꝗ feriũt: uno ore

uanæ ſuperſtitionis hominem continuò explodendum exclamant, illudunt pleriq;:
multi, ni eueſtigiò ſe è finibus eripiat, crudelem interitum interminantur. Quum nil
ſe proficere poſſe intelligeret, de mutando habitu, de capillis barbaq; demittenda,
quò familiariùs cum barbaris uerſaretur, cogitare cœpit. Nam ſi qua ſe inter eos con
ſuetudine inſinuare poſſet, gradatim & ſenſim inter ipſos uerbum Dei ſaturum eſſe
confidebat. At ubi nil ſibi ſuccedere intellexit, deſperata horum ſalute in Liuoniam,
quæ in maritimam Sarmatici littoris oram ad Septentrionem effunditur, iter capit:
& ea quidem mente proficiſcens, ut aut eam regionem, quamuis immitiſsimã, Chri-
ſtianæ fidei uendicet, aut in propagando ſacroſanctæ religionis Imperio glorioſiſsi-
mè moriatur. Liuoniam ingreſſus, dum obſtinatos efferarum gentium animos uer-
bo Dei mollire contendit, ecce Gaudentius, alter è comitibus, in ſomnis inter ſacrifi-
candum, cuſtodem altaris rogaſſe ipſe ſibi uiſus eſt, an totum calicẽ in ara ſitum, ſibi
haurire fas eſſet: contrà cuſtodem renuentem reſpondiſſe, Calicem pontifici tantùm
Pragenſi eſſe deſtinatum, eum totum poculum haurire oportere. Quod quidẽ ſom-
nium quum Adalberto retuliſſet, intellexit pater ille ſanctiſsimus, optatiſsimi ſibi
martyrij tempus imminere. Sexto pòſt die quum Gaudentius coram eo rem ſacram
feciſſet, hic ſacris ritè peractis ſeceſſum petijt, ut membra aliquantulum feſſa rela-
xaret: inter dormiendum ecce impiorum multitudo cõfluxit, qui circumuentũ intre
pidumq; capiunt, uinculis obligant, efferunt in iugum montis, paloq; alligatum ſe-
ptẽ lanceis corpus effodiunt. Hæc itaq; inter cruciatus uerba perfeciſſe perhibetur:
Habes Adalberte, quod optaſti: nũc ultrò pro Chriſto morere, qui pro te cęterorũq;
mortalium ſalute crucem ſponte ſubire uoluit: ſeptem donis te ornauit, & mira uirtu
te muniuit, quando ſeptem te lanceis in honoris ſpeciem confodiendum eſſe decre-
uit. Proinde pulcherrimè morere, calca tartarum, & ad dulciſsimum Seruatorem tu-
um ex his ærumnis ſolutus euola. Demum quum de martyrio pulcherrimè trium-
phaſſet, ſtatim poſt efflatam animam, uincula quibus erat obſtrictus ſponte ſoluta:
moxq; in terrã è palo procidit, diſpanſis manibus in crucifixi ſpeciem, corpus humi
dimiſſum, caput palo præfixum in ludibrium Chriſtianorum, per pagos & oppida
circumtulere. Viuum ac defunctũ miracula multa edidiſſe ferunt. Dum Pragenſem
pontificatum gereret, apparuiſſe IESVM, eiq; hæc uerba obieciſſe: Adalberte ſter-
tis, & populus hic præceps fertur. Quibus calcaribus agitatus, per Morauiã & Vn
gariam Chriſtianã fidem paſsim prædicauit, & Poloniam ſubinde petijt. Neq; illud
admiratione digniſsimum tacitè prætermittẽdum: Carnifices ſectum è cadauere digi
tum, cuius geſtu inter prædicandum plurimùm utebatur, in Vandalũ amnem proie-
ciſſe, proiectumq; piſcem abſorbuiſſe: abſorptũq; in facis ſpeciem, in uentre piſcis il-
luxiſſe. Piſcatores hoc edoctos portento, mira induſtria captaſſe piſcẽ. Quem quum
exenteraſſent, Adalberti digitum facis more lucentem inuenere. Sed ad Stepha-
num regem reuocetur oratio. Quum Geyſa ab anno Salutis nongenteſimo nonage-
997 ſimo ſeptimo diem obijſſet, filius inita iuuentute, omnium ſuffragijs principum dia-
dema iam aſſequutus, nihil maiore ſtudio aggredi cupiebat, quàm uniuerſos Vn-
garos in lucem aſſerere ueritatis. Neq; illud ignorabat, nullum diu principem eſſe re
gnaturum, niſi iuſticia & religione præpolleret. Huc omnes ingenij neruos intende-
bat: & ut hæc faciliùs aſſequeretur, diuinis codicibus incumbebat. Adhibebat ſibi
ſacrarum rerum præceptores, quibus familiariſsimè & aſsiduò utebatur. In re quaq;
grauiſsima uiros ſanctos conſulebat, ne quo ſe ſuosq; piaculo inſcius inceſtaret. Sed
quum publicæ ſaluti in primis intendiſſet animum, quam ſine finitimarum ocio ad-
ſequi non poterat, in primis cum omnibus uicinis inita & confirmata pace regnum
communiuit: ut ſi qua inter ſuos populos principes'ue pertinaces ſe ditio pro ſu-
beunda fide Chriſti oriretur, his nulla foris auxilia ſperari poſſent. Verebatur enim,
ueluti mox accidit, Scythicas mẽtes haudquaquã facilè ritus patrios eſſe depoſituras.
Quin & ex his qui baptiſmate abluti fuerant, multos pudore, nonnullos regis gra-
tia,

tia, perquàm paucos ultrò catholicam fidem accepiſſe ſentiebat. Contrà uerò populum pernicioſa deorum opinione uniuerſum ire perditum, æquo animo perpeti non poterat: quin ſibi certum erat, aut ad ſalutarem fidem eum reuocaturum, aut regno ſimul & uita cariturum. Dum aliquanto ſeueriùs in reluctantes agendum eſſe cenſet, quando quàm plurimi ſine ui ad reſipiſcentiam cogi non poterant, principes pleriq; cum ingenti multitudine in eum coniurant, inteſtinum bellum moliuntur: & ne Scythicam feritatem exuant, cæteros ab inſtituta religione deterreant, primùm in pagos latè deſæuiunt, prædia uaſtant: mox adauctis uiribus oppida regia adoriuntur: in primisq; Veſprinium, iuxta Balatonium lacum ſitum, urbem quidem non ignobilem, obſident, ut maiorem regi ſtomachum facerent: & eorum qui ab eius fide deſciuerant, animos augerẽt. Nouitatis huiuſce auctorem Cupam, Calui Zirindi filium, qui in Simigienſi agro dominabatur, Vngarorum Annales fuiſſe tradunt. quippe qui defuncto Geyſa, Stephani matrem per adulterium in connubium allicere conabatur: ut eam nactus uxorem Stephani uitam dotis interciperet, ac rerum deniq; potiretur. Occaſionem explendæ libidinis quum indies ſibi dare expectaret, in hac rerum nouitate quieſcere non potuit, tumultui non ſolùm adeſſe, ſed præeſſe uoluit. Nam imperandi cupiditate correptus, religionem pro nihilo habere, fas & nefas æquè ducere, iuſticiæ ſimul & pietatis expers: item feritatis eſſe plusquàm Scythicæ, pagos acæquè oppida hortari, ut à regia fidelitate ac ſuperſtitione deficerẽt. Se coniurationis principem, deperdita quadã audacia profiteri, criminibus regem ad augendam inuidiam onerare, paſsim prædicans, hunc ſuæ gentis hoſtem, patre pernicioſiorem futurum, quando externæ quàm ſuæ gentis ſtudioſior & amantior eſſet: Martem, Herculem patriosq; deos, quorum numinibus res Vngarica tantopere adoleuerat, aboleri iuſsiſſet: eorum ſacroſancta ſimulachra ubique diſiecisſet, fatuã inducere ſuperſtitionem niteretur: quin & ocio & deſidia bellicoſam gentem eneruaret, pacem indiceret ærumnoſam, quum ui & bello Vngari uictũ ſemper traxerint. Quum inferiorem ita Pannoniam totam ferè ſuſcitaſſet, graui Veſpertinium, in cõtemptum regis, obſidione premebat. Contrà uerò Stephanus, in tanto tumultu nequaquã animo conſternatus, quando ſub diuina ſe tutela eſſe intelligebat, ad coercendam Cupæ audaciam, mox ſumma celeritate ac prudentia, omnia moliri. Paſſim per Vngariam delectum habere, in primis diuinum è cœlo auxilium implorare: exorare impenſiùs diui Martini numen, ne ſuæ Pannoniæ deeſſe uellet: item maximam exuuiarum ac prædę hoſtilis partem, nuncupatis uotis polliceri: ad hæc tumultuarium cogere exercitum, acire principes, quos & ſua & patris beneficentia fidos habebat: nihil prætermittere, quod bello uſui fore duceret. Coacto demum exercitu, ad Garam amnem caſtra locat: ibiq; primùm iuuenis Deo deditiſsimus, defendendæ publicæ ſalutis neceſsitate adactus, ſibi enſem accinxit. Duos ibi magiſtros equitum pronunciauit, fide ac militari diſciplina præſtantes, quorum alter Huntes, Paznan alter dictus eſt. Hi Teuthones fuiſſe traduntur: qui cum Chriſtiana fide pollerent, imperante Geyſa in Pannoniam uenerant, nobili genere nati: & quum bello ac pace de Vngaris eſſent benemeriti, principatum ſemper inter proceres apud Geyſam tenuerunt: multumq; in propaganda Chriſti fide, patrem ac filium adiuuere. Hi, reluctantes in fide, pro ſeruis habẽdos eſſe cenſuerunt: item, ut qui ex Vngaris priùs in religionem confluerent, inter eos hi nobiliores haberentur. Atque in iſtorum ſententiam, à Geyſa edictum factum eſt. Poſt hos Vencellinum Alemannum, hoſpitij iure ſibi coniunctiſsimũ, dictatorem creat: cui exercitus uniuerſi ſummam tradidit. Hæc ubi ritè conſtituta ſunt, inſtructa acie in Cupam itur. At ubi coniuratorum caſtris appropinquarunt, infeſtis utrinq; ſignis extemplè concurritur. Quum prælium cōſereretur inteſtinum, eo obſtinaciùs & crudeliùs utrinque pugnabatur, dum fortuna nũc his nunc illis arridet, & pari ſpe utrinque dimicatur. Ex hoc factum eſt, ut longam cruentiſsimamq; pugnã ederent. Rex diuina potiùs oratione, & militari hortatione, quàm armis certare: per legiones modo diſcurrere, legatorum & centurionum animos con

firmare,

firmare, turmas cohortesq; hortari, ut pro Chriſti charitate fortiſsimè dimicarent: reuocare terga uertentes, & quandoq; timidos grauiter increpare: ſubſidia mittere laborantibus, & nullũ Imperatoris optimi officium prętermittere. Vencellinus, qui in dextro cornu præſidebat, & quadrato agmine Cupæ ſe obiecerat, ratus inclinato ducis agmine, cæteros omnes facilè ceſſuros, acerrimè pugnabat. Diſquirebat ubiq; ubi Cupas eſſet, ut ſingulari certamine cum eo dimicaret. Dum dubio ubiq; Marte pugnatur, rex elatis in cœlum manibus, his fugam uerbis deprecatur. Clementiſsime Deus, qui lucem ueritatis tuæ in duriſsimo ac truci populo, quem mihi commiſiſti, infundere uoluiſti, ut tuę fidei radijs illuſtratus, perpetuò Chriſtianę reipublicæ fines tueatur: te ſupplex exoro, ut nutantium animos confirmes, uires plebi tuæ è cœlo demittas, ut cœleſti auxilio munita, tuos proterat inimicos. Et tu IESV CHRISTE optime maxime, cuius ductu & auſpicijs bellum gerimus, per ſalutarem tui (quęſo) paſsionem, populo pro te dimicanti propitius adeſto, tuisq; fidelibus uictoriam pro clemẽtia tua concedito, fœdam fugam ſiſtito. Ego autem omnium rerũ decimas, pro referẽda gratia glorioſiſsimo nomini tuo, paſsimq; baſilicas dicabo. Vix hęc dixerat, ingens ecce clamor per legiones exoritur, Cupæ cornu à Vencellino inclinatum, utrunq; ducem ſingulari certamine congredi. Quum hæc audiuiſſet, illuc cum ualidiſsimo agmine continuò properat. Laborantes & iam inclinatos inimicos proterit. In medio acie Vincellinum offendit, & congratulatur: Deo gratias agens, qui Cupæ caput abſciderat, & optima de hoſte ſpolia referebat. Quo per acies circumlato, ita hoſtium animi conſternati, ut palantes fugerent. Magna cædes, ac miſerabilis oritur: principes coniurationis maxima ex parte capti, & in caſtris cæſi: in cæteros regis edicto remiſsiùs actum. Parta uictoria, Cupę corpus in parteis quatuor diſſectum: una Strigonienſi portę afflixa eſt, Veſpriniẽſi altera, tertia Iaurienſi, in Tranſſyluaniam quarta: ad deterrendos Dacorum animos delata, & albæ Iulæ præfixa: quam quidem regionem olim Vngari, ab auri feracitate, Kenchies Herdell appellauêre. De cæteris captiuis, pro facinorum grauitate pœnæ ſunt exactæ. Contrà uerò militibus & pręfectis, qui ſe in pręlio optimè geſſerant, præmia pro dignitate è regia liberalitate tributa. Dictatori pręmia multi magniq; honores redditi: item oppidis, uillisq; à rege ampliſsimè donatũ ferunt, ex quo Radus natus eſt: è Rado Miſca, & è Miſca Cupas & Martinus orti, qui inter primarios Vngarię proceres pręclari ſemper habiti. Diuo autem Martino, Pannonicæ gentis patrono, ut debita uota exoluerentur, perpetuo regis edicto Simigienſis populus, qui Cupæ tyranni audaciam ſectatus eſt, non modò frugum, uini ac pecorum, uerùm etiam liberorum decimas, diui, Martini baſilicæ quotannis pendere iuſſus eſt: præter hæc tertia prædæ pars templi poſtibus affixa. Pro hac ſalutari uictoria ſupplicationes habitæ, apud omnes aras ſolennia celebrata. Tali ſucceſſu regis animus non elatus, ſed ardentiſsima Dei charitate ſuccenſus eſt: quotidie humi proſtratus Deo ſupplicat, ut ſibi ſalutare conſilium diuina ope perficere, totamq; Vngariam, antequã rebus humanis excedat, ad ueram fidem reuocare liceat. Quod ut à Deo aſſequeretur, ſæpe in cinere & cilicio ſupplicabat, & in templo aſsiduè exorabat, laudabile propoſitũ ſuis diplomatibus longè lateq; declarauit. Quare plerique ſacerdotes publica utilitate commoti, ad prædicandum Dei uerbum in Vngariam ultrò confluunt, & pro catholica fide peregrinari geſtiunt: alliciebantur quoq; ſanctitate principis, cuius nomine multi è remotiſsimis in Pannoniam partibus euocabantur: in primis Aſtricus, uir ſanctitate conſpicuus, cum diſcipulis aduenit: E quibus Bonifacius in inferiorem Pannoniam demiſſus ad prędicandũ nomen Domini, clara morte affectus, inter diuos eſt relatus: item ex ea Dalmatiæ parte, quam Polianam dicunt, eremitæ duo, quorum alter Andreas, Benedictus alter dictus eſt. Andreas uitæ ſanctitate miracula edidit: Benedictus, quum pro Chriſto ſanguinem effuderit, inter diuos martyres adnumeratus. Aſtricum & diſcipulos rex honorificè excepit, & ad radicem Montis ferrei collocauit, ubi diui Benedicti cœnobium magnifico ſumptu exædificari permiſit. quin & baſilicam

licam

licam illam ingenti donatiuo, multisq́ prædijs pagisq́ donauit, quo monachi commodiùs in regulari uita conſiſtere poſſent. Horum conſuetudine, quando uiros optimos eſſe intelligebat, mirificè delectabatur: quorum auxilio ac opera Vngaros, partim ſpontè, partim ui ac metu in lucem ueritatis aſſeruit: mandata ſacræ legis & orthodoxæ fidei axiomata omnes ſcire coegit, prophanis dira ſupplicia indixit. Deinde ut dignas Deo gratias ageret, ac ouile ſacrum paſtoribus impoſitis tueretur, ad fundandos epiſcopatus animum aduertit. Et quum natale ſolum naturæ lege unicè diligeret, Strigonienſem in primis eccleſiam erexit, eamq́ metropolitanum ſedem eſſe iuſſit: mox Colecẽſem baſilicam ſtatuit, eiusq́ pontificem Aſtricum deſignauit, quem moribus & doctrina præſtãtem eſſe nouerat: eumq́ poſt initum pontificatum Anaſtaſium appellauit. Hunc quarto poſt obitum patris anno, Romam ad ſummum pontificẽ mittendũ eſſe cenſuit: mandata dat, ut à Chriſti uicario in Vngaros, qui eius fidem nuper iniuerint, Apoſtolicam benedictionem imploret, & inter oues Petri adnumeret. Poſt hæc, ut Strigonienſem baſilicam metropolitanã eſſe iubeat: item cęteros epiſcopatus in Vngaria nuper erectos, ſacroſancta auctoritate cõfirmet. Demum, quando poteſtas omnis à Deo eſt, & maxima cœpta ſine diuina ope confirmari nequeunt, regalia inſignia cum pontificia benedictione pijs precibus aſſequatur. Aſtricus Romam properans, ut legationis officio diligentiſsimè fungeretur, die noctuq́ iter facit. Quid facit Deus, qui piorum conſilijs & honoribus ſemper incumbit? nimirum dexterrimis eos proſequitur auſpicijs. Eodem enim anno Miſca, Poloniæ dux, ad fidem cum populo conuerſus, eadem à Benedicto pontifice maximo per legatos poſtulabat. Quare coronam Pontifex ingenti ſumptu comparatat, ut religionis ac fidei acceſsione lætatus, Miſcam ducem & nouũ Chriſti militem, ob rem bene geſtam, regio diademate inſigniret. Pridie eius diei quo Polonis deſtinata corona tribuẽda erat, Aſtricus urbem ingreditur. Ecce in ſomnis ſuperiore nocte Dei internuncius Pontifici apparet: Salue (inquit) pontifex, cras Pannonicæ gentis legatum ad te uenturum eſſe ſcito, qui ut tuo beneficio & auctoritate ſuum principem regio diademate dones, exorabit. deſtinatam Polonis coronã, quando ita merita poſtulant, huic dato: proinde diuina mãdata ſeruato. Quum is in auras receſsiſſet, ſecunda hora diei Aſtricus in ſenatum Apoſtolicum admiſſus eſt. Vbi quum regis mandata ex ordine retuliſſet, eiusq́ ſanctiſsima geſta ſubieciſſet, & quantum catholicæ fidei ultra citraq́ Danubium acceſsionis feciſſet, quam in Getas & Sarmatas uſque propagarat, enarraſſet, incredibili Apoſtolicum ordinem gaudio compleuit. Re ad Senatũ nõ relata, pro uoluntate regis, et Legati poſtulatione, nullo refragante decernitur, ut nõ modò Chriſtianiſsimus rex regia corona donetur, in regno Apoſtolica auctoritate confirmetur, & regis acta cuncta cum inſtitutis epiſcopatibus approbentur: uerùm etiam, quia uerus & fidus Dei miles eſt, & Apoſtolus, ad exaggerandam eius dignitatem, in perpetuum pontificiæ legationis inſigne, qua ſibi poſterisq́ regibus ſemper fungi fas ſit, præferendæ crucis poteſtate honeſtetur. Quum legatus omnia non ſolùm è ſententia, ſed præter ſpem & opinionem impetraſſet, magno refertus gaudio in Pannoniam ſe recepit. Strigonio appropinquanti, rex cum ſingulari ſacerdotum pontificumq́ pompa obuiam prodijt. Aſtricum pontificia munera deferentem, & coronam & crucem oſtentantem, honorificentiſsimè Deo gratias agens excepit, Apoſtolica inſignia præreuerenter accepta: quando ad unãquanq́ Romani pontificis mentionem Stephanus ſpectante populo, inclinato capite ſeſe ingeniculabat, ut exemplo ſuo ad Romani pontificis Apoſtoliciq́ ſenatusq́ obſequium & obſeruantiam omnes hortaretur. Poſt hæc, ne fundamenta pacis interciperentur, cuius ſe filium fore profitebatur, uarias leges & edicta tulit, in primis de ſicarijs, adulterijs & homicidijs: item de ui, latrocinijs & furtis capitalia ſupplicia promulgauit: in ſacrilegos, prophanos, numinumq́ contemptores perquàm ſeuerè animaduertit: iniurias, audaciam, ac omne facinus graui cenſura coercuit: ne quis indicta cauſa uicinum læderet, diligentiſsimè cauit: uiduarum & pupillorum cauſis mirificè fauit, ut

trium liberorum iura foueret: cōiugatis præmia propoſuit, cœlibes à ſacerdotio alienos infames habuit. Vt ſeminarium Chriſtianæ reipublicæ exēplo ſuo foueret, qua cum affinitatem contraheret, aliquandiu ſecum cogitaſſe ferunt, ne quam ſui diſſimilem ſibi coniugaret. Henrici ſecundi in primis affinitas ſuccurrebat, Imperatoris quidem ſanctiſsimi, qui tertio Othoni planè ſucceſſerat, tum humano, tum diuino conſilio ad Imperium euectus, è nobiliſsimo Bauarorū ducum ſanguine natus. Hic è beati Vuolfgangi Ratisbonōſis epiſcopi oraculo Imperatorem ſe fore Romanum, in ſomnis accepit. Inito paulo pòſt imperio Italiam ingreſſus, à Stephano octauo Imperator appellatus, ubi piam expeditionem feliciter peregit (nam Capuam à Saracenis occupatam, eiectis hoſtibus recuperauit) Bubaganum Meli ſuffectum, & Conſtantinopolitani Imperatoris præfectum, cuius auxilio Saraceni Italiam repetierant, acerrimo bello inſequutus eſt: ac Troiam urbem in Apuliæ finibus ſitam, ubi caſtra Hannibalis fuiſſe ferunt, & à Bubagano deducta Græcorum colonia inſtaurata, ut eo faciliùs Calabros Apulosq́ in Græcorum fide contineret, obſeſſam quarto menſe expugnauit. Sancti Miniatis cœnobium in edito monte ante urbem Florentiam fundauit. Feſulas à Florentinis occupari, diruiq́ permiſit: quare multum urbs illa percrebuit: quinetiam Boemos, Polonos & Sclauos armis in Chriſti fidem aſſeruit. Et quum ſæpe euchariſtia ante prælium muniret exercitū, Laurentium, Georgium & Adrianum, cum armato angelo diuos aciem ſuam præceſsiſse ſuſpexit. Deinde momentanei huius imperij non contentus anguſtijs, ad immortalia regna animum erexit: quibus ut facilè potiri poſſet, omnes ingenij uires ad diuinum cultum ſanè conuertit: baſilicas & pontificatus multos ſtatuit, epiſcopalia delubra, Sclauorū uicinitate diruta, propria impenſa inſtaurauit: ueluti in Hildenſi, Magdeburgenſi, Argentina, Miſnenſi, & Mechelburgenſi deniq́ ciuitate, quemadmodum intueri licet, uarias ædes & cœnobia fundauit, quæ prouentibus & ſacris ornamentis magnificè donauit. Caſtitate erat incomparabili: cōſimilem nactus uxorem, quæ Chunegundis eſt dicta. Diuinum hi potiùs quàm humanum coniugium ſanè contraxerant, non prurienti libidine, ſed intemerata uoluntate cōflatum: in quo una fides ex compoſito inuiolatæ caſtitatis, unus animus iuſticiæ & ueritatis, una repulſa intemperantię & iniquitatis, par cœleſtis charitatis affectus. Inito dudum connubio, ultrò perpetuam Deo caſtitatem uouent, & ſub Auguſtali dignitate uirginitatē celaturos eſſe ſperant, de dijs & hominibus certatim benemereri contendunt, unde miracula non temerè multa promanarunt. Sed, ut Scriptores pleriq́ referunt, Henricus pridie eius diei quàm è uita decederet, accitis uxoris parentibus, imperijq́ primoribus, immaculatam, quam acceperat, Chunegūdim ſe reddere faſſus eſt. Stephanus igitur, Henrici Secundi ſanctitatē, geſtorum gloriam & religionem conſpicatus, cuius ope & hortatu Vngaros in ueram fidem aſſeruerat, cum pari probitate coniungi cupiebat. Accedebat & Imperatoris dignitas & potentia, quam ad rem ſuam nimium facere intelligebat. Contrà uerò Henricus Stephani præſtantiam & ingenitam ſanctitatē non ignorans, nihil ducebat antiquius, quàm aliqua cum eo affinitate uinciri, qua infeſtiſsima utraque natio, quæ tot annos cruentiſsima bella geſſerat, reconciliaretur, & diui regis ſanctitas propagaretur: cuius ſapientia ac ſtudio factum erat, ut Vngari, qui finitimos diu Scythica feritate uexarant, in Chriſti fidem aſſerti, & uicinis & Chriſtianæ reipublicę ſalutares fore uiderentur. Proinde poſtulatam à Pannonico rege ſororem, cui Gysle nomē erat, ultro Henricus coniugauit, ut pari cum uiro ſanctitate certaret, pacemq́ perpetuam inter Alemānos & Vngaros paciſceretur. Hęc affinitas ab omnibus Annalium ſcriptoribus affirmatur, Pręter cæterorum opinionem, Vngarici aliter ſentiunt Annales: quippe qui diuum Stephanū in uxorem Gyſlam, Guilielmi ducis filiam, aſſerunt accepiſſe. Guilielmum ſancti Sigiſmundi Burgundiorum regis fuiſſe fratrem: & poſt Sigiſmundi martyrium, ne interitum dixerim, ad Henricum Imperatorem confugiſſe: eius iuſſu Venetijs fuiſſe collocatum, Gertrudem Imperatoris ſororem in uxorem habuiſſe, & ex ea Gyslam filiam accepiſſe.

piſſe, Vngariæ regi deſponſatam. Gertrude intempeſtiua morte ſubrepta, ſancti Stephani ſororem ſibi copulaſſe: ex eaq; genuiſſe Petrum, qui ad regni faſtigium euectus eſt. Ex uxore hac plures filios diuum regem tuliſſe ferunt, & in primis Emericum (ut de cæteris ſileam, quorum omnia non traduntur) tot diuinis dotibus imbutum, ut è diuinis quoq; parentibus promanaſſe uideatur. Præter pudicam temperantiſsimamq; uitam, tantum in deos & homines pietatis oſtendit, ut diuino potiùs quàm humano conſenſu ſe Stephano Gyſla coniugaſſe reputetur. Certatim utrinq; ſanctiſsima facta manabant: diuina charitate neuter æquo animo ſuperari patiebatur, & in Chriſto coniuncti, coniugalem amorem redintegrabant. Quanquã in omnes pientiſsima, præcipua tamen beneficentia in miſerabiles ac calamitoſos, in ſacerdotes ac tẽpla utebatur. Baſilicas omnes profuſa liberalitate proſequebatur, ne quid diuinarum rerum ornamentis deeſſe uideretur. Simulachra deorum ex puſtulato argento obryzoq; multa dicauit: item gemmatas phialas, ſacras ueſtes ex auro contextas, inſano ſumptu factas, per collegia ſacerdotum ſæpe diſtribuit. Veſprinienſem baſilicam propria impenſa exædificauit, abundeq; donauit rebus omnibus, quæ cultu diuino uſui eſſe ſolent: uberrimos quoq; prouẽtus adiecit, unde antiſtites cæteraq; ſacerdotũ collegia pro dignitate uiuerent. Simili quoq; diligentia uir eius, ne mulieri cederet, metropolitanæ baſilicæ cæteriſq; epiſcopis tam abundè proſpexit, ut nil ſibi ſuperfuiſſe uideretur, uti Deo cultuiq; diuino non modò ſe, uerùm etiam ſua omnia addixiſſe uideretur. Quin & hæc agris, uillis, oppidis, portorijſq; donarat, quotannis eorum acceſſionem fieri iubebat, ne quid Dei cultoribus deeſse pateretur. Quotannis quoq; cœnobia, baſilicas, ædeſq; ſacras perluſtrabat, ut ædificijs hominibuſq; proſpiceret. Inter luſtrandum non modò ſacerdotum, uerùm etiam pontificum mores exacta inueſtigatione recognoſcebat, increpabat negligentiæ reos: ſtudoſiſsimũ quenque diligebat, obſeruabatq;. Per quæſtores autem ſingulis ferè menſibus, urbanos paganoſq; antiſtites, cunctaq; ſacerdotum collegia recenſere, recognoſcere uitas, & cuiuſq; uerba factaq; diligentiùs pẽnſitare ſtudebat: ne quid publicè priuatimq; piaculi committeretur, aut in Chriſti fidem intenderetur. Illud ſibi præcipuè curæ fuiſse tradunt, ut uiros moribus & doctrina probatiſsimos in rebus ſacris ubiq; præficeret. Quũ in diui Martini cœnobio Sebaſtianus, ſingulari uita & ſapientia nõ mediocri prẹditus eſset, miro amore à rege cõplectebatur, eiuſq; fauore & auctoritate eò uſque euectus, ut Strigonienſis metropolita crearetur. Supremam in Vngaria dignitatem aſsequutus, neſcio quo mox fato cæcus effectus eſt. Cui quum cæcitatis caſus ſacri muneris exercitationem inhibuiſset, eius officium, permiſsu Apoſtolico accitus Aſtricus Colocienſis epiſcopus æquè reſarſit, ac ſi eius loco ſuffectus eſse uideretur. Tertio cæcitatis anno, inſtauratis luminibus, in priſtinam is dignitatem à Romano põtifice reſtitutus eſt. Paribus igitur ſtudijs rex et regina in prẹſtãtiſsimo quoq; uirtutum genere certabant. Emericus autem in tam ardenti charitate Chriſti natus, quid aliud quàm ſuauiſsimũ Deo holocauſtum eſse poterat? Ab ineunte pueritia, quò ſanctitatis euaſurus eſset, facilè declarauit: quippe qui, quum eſset ſomni parciſsimus, à ſecunda ferè uigilia noctis, ad lucem uſque, Dauidicos rhythmos lectitabat: & per ſingulos repetito mentis examine, à Deo ueniam implorabat. Id ſæpe rimatus pater, ingentem de filio ſpem concepit. Quin & illud minus omittendum: quum pater diui Martini cœnobium, quod in monte Pannoniæ inſano ſumptu fundarat, monachiſq; complerat, reuiſere decerneret, filium ſecum ducere ſtatuit: haud quaquã ignarus, quanta Dei gratia puer ille polleret. Inito itinere, quum tẽplo appropinquaſſet, monachi longo agmine obuiam prodiere, ut qua decet regem dignitate exciperent: contrà uerò rex, ut Emerico æquè ac cœleſti angelo prodeuntes patres honeſtaret, filium præmiſit. Qui præreuerenter ab his exceptus, & conſalutatus, tanquam diuinitùs eſſet admonitus, monachis ne paria quidem oſcula diſtribuit, ſed pro cuiuſque meritis impartitus eſt: quoniam huic duo, tria illi, nonnullis quatuor quinqué ue, & pleriſque ſeptem libaſſe dicitur. Pater à tergo, tanquam è ſpecula, cuncta conſidera

bat: & quamuis filium nil temerè feciſſe conſideret, admiratione tamen carere non poterat. Quare ſacris ritè peractis, Emericum percunctatur, cur inæqualia patribus oſcula diſtribuiſſet. Pro cõtinentiæ (inquit) tempore oſcula dedimus: quibus autem ſeptena data, hos perpetuæ caſtitatis cultores eſſe ſcito, & ex numero ſeptenario abſolutiſsimam præpotentiſsimamq́ꝫ uirtutum uirginitatem eſſe intelligito: quippe quæ ad penetralia pordium uſque penetret, quæ Deo duntaxat patêre ſolent, reconditas quoq́ꝫ hominum mentes intuetur. Rex inde profectus, paucis pòſt diebus, quũ quieſcere non poſſet, donec rem exploratam haberet, ut euidentiùs hinc auſpicatam filij ſanctitatem cognoſceret, cœnobium duobus tantùm accitis comitibus repetit: non ſolùm diurnis, uerùm etiam nocturnis ſacris intereſt: ut qui nam ſorent, qui ſeptena oſcula ſuſceperint, exploraret. Poſt matutina ſacra, inter monachos inſinuatus animaduertit, omnes, præter eos qui cumulatiſsima oſcula nacti fuerant, cubicula repetijſſe: illos contrà in ſacello remanſiſſe, & in ſecretiorem quenque angulum deceſſiſſe, ut ſacros ibi rhythmos Deo ſuccentarent, ac reliquum ſpacium noctis in Dei laudem abſumerent. Hos ueluti è ſpecula ſingillatim adoritur, conſalutatisq́ꝫ benedixit: ad Maurum demum peruenit, ſepties oſculatum, à quo an'ne caſtitatis intemeratæ compos eſſet, neq́ꝫ blanditijs, neq́ꝫ minis, neq́ꝫ quauis alia artificioſa percunctatione extorquere potuit. Inſequenti die conuentum edixit, ut hunc ex induſtria uarijs criminibus poſtulatum periclitaretur. At ille nihil obiectis calumnijs reſpondit, haud inſcius omnes mortalium animos patêre Deo. Quare facto periculo, rex enarrata ſui aduentus cauſa, Mauri uirtutem publicè approbauit, paucisq́ꝫ pòſt menſibus eum Quinqueccleſienſi epiſcopatui præfecit. At illud de Emerico, ne ſine piaculo quidem ſubticeri poteſt. Quum Veſprinij eſſet antiquam religioſamq́ꝫ diui Georgij ædem, uno tantùm ex amanuenſibus accito, nocte adijt: ibiq́ꝫ inter ſupplicandum ante arma conſtitutus, Deum pia obſecratione percunctabatur: quid numini potiſsimùm præſtare poſſet, quod illi foret acceptiſsimum? Ædes extẽplò ingenti ſplendore completur, & hinc uox diuinitus audita: Nil Emerice Deo uirginitate antiquius gratiusq́ꝫ futurum putes. Proinde ut gratiſsimam mihi uictimam facias, mentis & corporis à te uirginitatem poſtulo: hanc offer, & in propoſito perſta. At ille: Domine Deus meus, qui omnia conſpicis, & humanam firmas imbecillitatem, item principibus ac regibus terræ dominaris, tuam in me uoluntatem perfice, pernicioſas in me concupiſcentias rore miſericordiæ tuæ penitùs extingue. Confirma fragilitatem ſeruuli tui, & ut in tuo ſeruitio uſquequaq́ꝫ perſiſtat, à lubricis eum uoluptatibus, & ab omni labe pro tua clementia redime, ne unquã è tua gratia elabatur. Amanuenſẽ mox admonuit, ne uiuente ipſo unquam de re hac quicquam proderet. Poſt hæc pater, ut publicæ ſaluti de ſucceſſore conſuleret, Emericũ parandis liberis haud intempeſtiuũ digno coniugio obligandum eſſe cenſuit: ratus neminem regno commodiorem futurum, ſi uiueret: ſin minus, ſanctiſsimam hinc prolem ſperari poſſe, & regendis Vngaris accommodatiſsimam. Quare excellentiſsimam forma & uirtute uirginem, ac regali genere natam, huic deſponſat pater: operamq́ꝫ liberis quandoq́ꝫ dandam edocet, ne legitimus, idemq́ꝫ optimus Pannoniæ regno ſucceſſor deſit. Quamuis hoc haud facilè efficere potuit, quando non ſine multis cò precibus filium redegerat: ipſum tamen obtemperãtiſsimum, & decenti coniugio iam obſtrictum, nunquam cum uxore rem patraſſe, ſed maiorem (ſi dici poteſt) quàm antea caſtitatem ſeruaſſe comperit. Quinetiam uxorẽ, quam uirginem Emericus acceperat, ſub cõiugalis prætextu conſuetudinis caſtiſsimam ſanctiſsimamq́ꝫ præſtiterat: ratus multo fore præſtantius, uirtutum quàm liberorũ fœcunditate pollere. Cum uxore iuuentutẽ non exegit, quandoquidem uirtutum cumulum adeptus, ex hac continuò uita ereptus eſt, & cœleſti potiùs quàm hac miſera mortaliũ conditione dignus eſt habitus. Non gnati fatum, ſed malam regni fortunam flet pater: quando illum ex hoc feliciſsimum, contrà uerò id miſerrimum conſpicatur. Spe tanta orbatum, una tantùm fiducia & conſolatio paternæ acceſſerat orbitati, quòd nati, quem inter diuos relatum eſſe non ignorabat, pa-

trocinium apud ſuperos maximum & ſibi & ſuis hinc ſe nactum eſſe intelligebat. Poſt diui Emerici mortem, eius uxor integram utriuſq; uirginitatem, dum perpetuam uiri caſtitatem teſtari cupit, cogitur profiteri. Amanuenſis, quod in Georgij æde uiderat, poſt eius obitum publicè prædicauit, & intemeratam teſtatus eſt caſtitatem. Quin & Euſebius metropolita Cęſarienſis, publicarum die ſupplicationum, hunc in cœlum elatum ſe uidiſſe aſſeuerauit. Auxit huiuſce rei fidem ingens memorabileq; miraculum, quod Ladislai regis temporibus accidit. Conradus enim Theutonum genere natus, omnium facinorum grauitate completus, quum diuina quadam gratia ſub tanta ſcelerũ mole reſipiſceret, urbem Romam adijt, ut detecta mentis labe, pontificia auctoritate expiaretur, imperataq; ſupplicia penderet. Quum ante Hildebr. n dum diui Petri uicarium ſe conſtituiſſet, patefactis non ſine ſumma cordis pœnitentia facinoribus, hac pœna mulctatur, qua loricam loco interioris tunicæ ferre, quiniſq; catenis ferreis obſtringi à luſtratore Pontifice iubetur. Item pugillares dati, in quibus longa facinorum omnium confeſſio continebatur, ijdemq; pontificiò anulo obſignati. Poſtremò iniunctum, ut religioſiſsima quæq; orbis ſacella, diuorumq; monumenta eòuſque perluſtraret, quòuſque illuc perueniret, ubi uinculis ultrò fractis exolueretur, & pugillares reſerarentur, qui ſcelera longo orationis òrdine complexi, minima quaque litera ſpontè caruiſſent. Ingenti is pœnitentia correptus, monumenta quæque ſanctiſſima luſtrat: neque Hieroſolymam prætermittit, Saluatoriſq; ſepulchrum. Sancti demum Stephani regis fama ductus, in Pannoniam ſe recepit: uenit ad Regalem Albam, ubi corpus eius in magnifico ſacello reconditum, & ea quidem mente, ne unquam inde recederet, quouſque ſolutis per ſe uinculis, & deletis ultrò pugillaribus, ſe noſceret expiatum. quin & iuramento propoſitum confirmarat. Baſilicã mox Albenſem ingreſſus, ante diui regis aram ſe conſtituit, ingenti rerum à ſe peſsimè geſtarum pœnitentia conficit: uehementiſsimis numen precibus ſollicitat, ut eius patrocinio ſcelerum omnium ueniam conſequatur. Quum à prima hora diei ad nonam uſque obſecrationibus incubuiſſet, corpore animoq; defatigatus, ante aram ſubinde graui ſomno correptus eſt. Ecce inter dormiendum huic diuus rex apparet: Surge mox (inquit) amice, ne meis quidem meritis opè ue apud tribunal diuæ maieſtatis tibi confidendum eſſe ſcito, quando pro tanta facinorum mole, patrocinium meum ad impetrandam delictorum impunitatem, ne tibi quidem ſatis eſſe poteſt. Proinde Emerici mei monumentum, quod iuxtà eſt, adito: qui quum præ uirginitate ſua præcipuam apud Deum gratiam promeruerit, ſi aduocatus adhibeatur, omnium (mihi crede) ſcelerum impunitate donaberis. Ipſe enim ex eorum numero unus eſt, qui ueſtimenta immaculata ſortitus, agnum ſequitur quocunq; ierit, & ante thronum Dei nouum rhythmum ſuccentat aſſiduè: quare eò propera, & opem eius implora. Mox ille ſomno experrectus, ad beati Emerici ſacellum confugit, exorat diui numen: adoleſcentis deinde opinione celeriùs uincula, quibus erat obſtrictus, undique diſrupta concrepuêre. Pugillares facinore confeſſionis nudi, reſciſſo ſigillo ſpontè patuêre, in quibus nullum peccatum, ne minima quidem litera inſpici poterat. Ad catenarum crepitum quum æditui ac alij complures conueniſſent, rogatus uir ille, rem ex ordine uniuerſam aperuit. Qui tunc aderant, hac rerum inſolentia in Dei diuiq; Emerici religionẽ conuerſi, uehementiſſima omnes huiuſce numinis deuotione ſuccenſi ſunt, eiuſq; ſacello tantum religionis acceſſit, ut è remotiſsimis regionibus huc homines planè confluerent, qui pro grauiſsimis rebus uota nuncuparent. Quum hæc regnante Ladislao accidiſsent, qui Dei quoq; cultor erat eximius, tantæ rei admiratione percitus rex ille optimus, pontificum procerumq; omnium frequentiſsimum concilium habendum eſse duxit, ut eorum auctoritate grauiſsima ſanctio fieret, qua inter diuos Emericus referretur. Quin & omnibus triduana paſsim ieiunia edixit, mox nonis Nouembribus, circumlato ſingulari ſacerdotum pompa Emerici corpore, urbem luſtrauit, dicauit mauſoleum, ibiq; reconditum eſt, diuiniq; honores exhibiti: uota quoq; frequentiſsima ibi quotidie ſuſcipiuntur, eduntur q; miracula.

Mater eius obitum aliquanto impatientius tolerabat, & grauiter angebatur, quòd optimum regni ſucceſſorem amiſerat. Sed tamen illud fuit admirabile, trigeſimo poſt eius mortem die, quum Albæ ab Vngaris frequentiſſimæ ac ſolennes celebrarentur exequiæ, non mœroris, ſed publicæ lætitiæ dies ille uiſus eſt haud aliter, atque ſi maximum apud diuos patrocinium ſibi ac regno omnes ſortiti uiderentur. Poſt filij mortem Stephanus eo magis quàm antea pro regni ſucceſſore ſollicitari cœpit, quo potiore ſpe fruſtratus eſſe ſibi uidebatur. Quod ſecum quotidie agitans, ad diuinam opem, ut ex inſtituto ſuo facere conſueuerat, repentè confugit. Aſſiduis diuã Virginem precibus exorauit, ut ſe ſuumq́; regnum perpetuo magna Mater patrocinio tueretur, cuius tutelæ ac poteſtati ſe Vngarosq́; omnes addixerat, omniaq́; ſuorum ſtudia fortunasq́; dicauerat. Quinetiam illud ſolenne promulgauit edictum, ut omnes diem beatæ virginis, quo inter diuos relata fuit, inter celebratiſſimos haberent dominæq́; diem appellarent, ac cætera eius feſta ieiunijs & ſingulari ſolennitate tranſigerent: hanc demum peculiarem ſibi deam pientiſſimamq́; patronam in cœlo terrisq́; ducerent. Quinetiam ut eius numen ſemper Vngaris æquiſſimum redderet, celeberrimã in Alba Regali baſilicam dicauit, ubi regum corpora reconduntur, ibiq́; ex inſtituto creati reges diadema ſuſcipiunt. Opus eſt mirabili ſumptu, incruſtationibus marmoreis renitens, ubi pauimenta teſſellata cernere eſt, magnificas columnas, aras iconibus ac tabulis nõnullas mirum in modum exornatas, ex puriſſimo auro argentóue conflatas: item ſacella regia, ac monumenta pleraq́; in mauſoleorum ſpeciem: præterea ſigna ſunt quædam & tabellæ lapidibus & gemmis exſculptæ: quin & ſupra menſam Chriſti acuminata teſtudo inſano lapillorum & auri ſumptu elaborata: ne uaria quidem uaſorum genera deſunt, multa cryſtallina, pleraque myrrhina, onychina multa, ex porphyrite & alabaſtro complura gemmata, nonnulla in quibus nil auro & argento uilius intueri licet: de ueſtibus, ſupellectiliq́; ſacra nil dicẽdum, quando cunctarum rerum mira copia, quæ diuino cultui ſunt uſui. Quum peculiarem hanc regum ædem eſſe iuberet, tanta eam immunitate priuilegioq́; donauit, ut huius antiſtes nemini epiſcopo, præterquàm pontifici Romano ſubijceretur. Quin & regibus ius eſſet expiationis, & cuiuſuis conſecrationis tempore pro arbitratu ſuo epiſcopum optare, ac illuc ad exhibenda ſacramenta mittere. Omni baſilicam, qua potuit, liberalitate poteſtateq́; donauit: præſente abſentéue rege, nulli pontifici rem ſacram ibi facere, ius & fas eſſe, niſi cui rex præſul'ue baſilicæ demandarit, quem Præpoſitum appellant. Quinetiam populus nulli decimas pontifici, præterquàm huic, ſuoq́; collegio pendere iubetur. Item nemo rex Vngariæ regina'ue inſtitui, regijsq́; inſignibus donari poterat, ſine præſulis huiuſce præſentia. Hanc noſtra tempeſtate baſilicam, aliquo uetuſtatis ſitu obductam, diuus Matthias Coruinus non inſtaurare, ſed multo magnificentiore ſumptu amplificare cœpit, & fundauit magnæ aræ teſtudinẽ: quam ſi per uitam abſoluere poterit, opus nõ modò auctore digniſsimũ, ſed cæterorum præſtantiſſimum fore reputatur. Item ne à diuina beneficentia, quam ſibi indulgentiſſimam nactus erat, ingratitudine aliqua deſtitueretur, Hieroſolymis ſpectabile monachorum cœnobium fundauit, qui ad ſanctiſſimum Saluatoris noſtri monumentum ſacra quotidie pro publica ſalute operarentur: idq́; prædijs abundè donauit. Romæ quoq́; Stephano protomartyri ædem dicauit, cum duodecim collegio ſacerdotum: item adiecit hoſpitium, ubi Vngari, qui Petri Pauliq́; baſilicam uiſerent, commodè & gratuitò excipi poſſent: utrique uillas, uberrimosq́; prouentus addixit, ne qua rerum inopia laboraret. Conſtantinopoli quoq́; templum haudquaquã ignobile ſtatuit, pari quoq́; liberalitate donatum. Multa pietatis & clemẽtiæ ſuæ monumenta reliquit, unde qualis in omnes, & potiſsimũ in pauperes & calamitoſos fuerit, facilè conijci poteſt. Quotidianas egenis ac mendicãtibus impẽſas exhibuit. Multas noctes trãſigebat inſomnes, ut clandeſtinas miſerabilibus eleemoſynas erogaret, Chriſtiq́; fideles ſua beneficẽtia miſeria liberaret. Verùm illud referunt admiratione digniſſimũ. Quadam enim nocte, cœleſti percitus inſtinctu, clàm ſine comite è regia

prodijt,

prodijt,diſtentos numerorum loculos ferens,quos miſerrimo Chriſti popello diſtribueret. Quò quum ueniſſet, ſtipemq; uiritim daret,inter petulantes rogatores mox orta ſeditio,regi per contumeliam ab auidioribus pleriſque barba diſtracta, & ne parua quidem ex parte conuulſa. At is nequaquam ex hoc ſuccenſus, immò ſolido quodam gaudio agitatus,in genitricis ædem properauit:ac mox ante aram in terram procidens,ingẽtes Diuæ gratias egit. Regina (inquit) cœli,ac diuûm magna parẽs,unicá Vngaricæ,patrona gẽtis,immortales tibi gratias ago,quòd me,quẽ regẽ eſſe uoluiſti milites tui hoc modo tractarũt,coluerũtq́ue:ſi has ab hoſtibus iniurias accepiſſe,tuo auxilio ulciſcerer. Proinde hinc futuræ felicitatis auſpicia capto,neq; irrita filij tui uerba ſcio fore:quũ ſuis Apoſtolis ne minimũ quidem è capite capillũ periturũ eſſe recepit. Haud quaquã caſus iſte pietatis officiũ interpellauit,immò exuberãtiore poſthac beneficẽtia uſus eſt:cui quũ ipſe ſatis eſſe non poſſet,familiares monachos ſacerdotes,& loccutos quoſdã diſpẽſatores adiecit. Cuius quidẽ rei Gũtherus eremita Boemicus, grauiſſimus teſtis eſt:qui principis liberalitate pellectus in Vngariã ſæpe adijt,eiusq; monitu cœnobiũ in regione quam Beel nunc appellant, à rege ædificatum, ampleq; donatum eſt,ubi Gerardũ monachum,uirum quidem religioſiſſimum,contemplatiuam uitam egiſſe fama eſt:quem poſt regis obitum ad pontificatum euectum fuiſſe ferunt,ſed fluctuante in Pannonia Chriſtiana fide,lapidibus obrutum,& inter diuos relatum affirmant. Nunc ad diuũ regem reuocetur oratio. Tantùm ſua in Deũ pietate præpolluit,ut ſub tutela auſpicijsq; diuinis regnum geri, experientia declararit. Quadam nocte in ſomnijs è cœlo admonitus,continuò experrectus cubiculo exilijt, Veredarium præfectum legionis eueſtigiò accitum, in Tranſſyluaniam ulteriorem Daciæ partem properare iubet,ut populos uicatim degentes admoneat, imperetq; facultates omnes in oppida munitiſſimaq; loca conferant: quum Beſſi, qui Iſtri ora accolunt,ab omni religione alieni,& Vngaricæ gentis hoſtes acerrimi, regni limitibus immineant. Vix Veredarius mandata peregit,ac illi in tutum bona cõgeſſerant: ecce Barbari immites aduentãt,agros paſſim diſcurſant, igni ferroq; cuncta uaſtant: quos inueniunt,licet perquàm paucos,ſine aliqua ſexus & ætatis ratione trucidant. Deſides tantùm aliquos inuenere,hiq; ſocordiæ ſuæ luẽre pœnas:& niſi hoc monitu ſuis rebus ipſe proſpexiſſet,iam de Tranſſyluania fuiſſet actum. Item alia ſucceſſere bella,quæ diuina benignitate proſperè geſſit. Ab anno ſalutis ſecundo ſupra milleſimum, 1001 inter Stephanum & Gyulam auunculum inteſtina bella exoriuntur. Is enim nepotem Chriſtiana fide initiatum,& à Scythica religione deſciſcẽtem,iniquiſſimo animo ferebat. Quare non ſolùm uerbis ſæpe regem acerrimè corripuerat, uerùm etiam armis laceſſere nitebatur, ut ad patrias hunc cæremonias reuocaret. Vbi uerbis ſe nihil perficere poſſe intellexit,à Tranſſyluaniæ montibus,cui præerat, Vngariam quotidianis incurſionibus & rapinis infeſtat. Contrà rex pientiſsimus, ne cum ſuo ſanguine manum conſerere cogeretur,per legatos & feciales admonuit, obſecrauitq; ſæpiſsimè,ne in Scythica feritate perſiſteret,uerum Deum & Seruatorem ſuum agnoſceret:omnis tamen opera eludebatur. Proinde hunc Vngaris quotidie inſultantem,& uaria detrimenta inferentem,armis coercere cogitur. Comparato ne mediocri quidem exercitu,in Tranſſyluaniam contenditur. paucis menſibus uniuerſa capitur. Gyula cum uxore duobusq; liberis poſtremò captus, in Pannoniamq; ductus eſt. Precioſiſsima regio,& auri,uini, frumẽti, pecorũ, omniumq; rerum feraciſsima,ex eo tempore Vngariæ regno eſt adiecta. Populi omnes qui eum Daciæ tractum incolebant,partim ui,partim ſponte in Chriſtianam fidem aſſerti ſunt. In auunculi regia ingens auri & argẽti copia depręhenſaſa,cinoroſiſsimè comparata. Ex qua baſilicam Albæ præſtantiſsimam rex erexit. Quæ quum ſæpe incendio fuerit obnoxia,hinc publica nata eſt opinio,& explorata fides,templum idcirco diro ſæpe incendio laboraſse,quia ex pecunia ſceleſtiſsimè parta fuerit ædificatum. Gyula cum liberis & uxore inuiti orthodoxam fidem ſubiere, baptiſmate expiati, à rege uinculis liberati ſunt, & pro dignitate tractati. Paulo pòſt ingens è Bulgaris, Sclauorum

genere natis, bellũ exoritur. Quippe qui inferiore Myſia quondam potiti, quæ ultra citraq; Iſtrum, ad Euxinum uſq; pontum effunditur: nunc iidem, Cea duce, finitimos adoriuntur, prædas abigunt ingentes, & latrocinijs ac incurſionibus latè uagantes, pro uiribus cunctos infeſtant, nunc Tranſſyluaniam, nunc Vngariam diripere contendunt. Ad coercendam horum audaciam, magnum ubique delectum rex habere cogitur. nam non ſolum hoſtes numero roboreq; potentes, uerùm etiam locorum difficultate munitioneq; inacceſſibiles aditurus erat. Comparatis igitur magnis copijs, inferiorem Myſiã ingreditur, durum hoſtem inuenit. Sæpius manu æquo Marte conſertum. Bulgari tandem nouiſsimo prælio terga uertunt, lateq; funduntur, fuganturq;. Ceas eorum princeps in pugna cæſus, caſtraq; direpta: è quibus tanta præda acta eſt, ut nemo ſpolijs hoſtium inoneratus abierit: tantaq; auri, argenti, ac lapillorum inuenta copia, ut quicquid multis illis bellis congeſſerint, uno prælio amiſerint. Et quum pugna in ulteriori Dacia, quam Tranſſyluaniam dicunt, geſta fuerit, ditiſſimæ regioni præfecit proauum, quem Zoltan nominabãt. Hoſtilis præda non in uſum humanum, ſed diuinum conuerſa: aurum & argentuiu cum gemmis in cruces, calices, phialas, & ueſtimenta pontificia erogatũ: unde tot templorũ ornamenta confecta ſunt, ut ne minima quidem Pannoniæ ædicula expers tam piæ fuerit prodigalitatis. Et baſilicæ præſertim Albenſi donatiua duo dicauit, quæ rationalia nunc appellant: horum utriuſq; oram cernere erat, è ſeptuaginta obryzi pondo ſanè conſtantem, ubi lapilli latè diſcintillabant. Quæ quum Benedictus pontifex maximus ſpectaſſet, eo donanda priuilegio cenſuit, uti quicunque in ſacris faciundis his uteretur, coronandi regis Vngariæ integram ſibi poteſtatem ineſſe ſentiret. Multa huic ornamenta à Gysla ſunt adiecta, ut nemo hæc ſine maxima admiratione ſpectare queat. Præterea quum ante beati Emerici mortem, Bulgaricum bellum geſtum eſſe tradatur, ad Budam ueterem, Germanicam quondam legionem, & Antonini ac Seueri temporibus ad coercendos Barbarorũ impetus ibi collocatam, quam ante Budæ appellationem Sycambriam nominabant, rex & regina cum filio uenerunt. Vbi quum nullum ueri Dei templum conſpicarentur, in quo pia ſacra operarentur, exædificandum ampleq; donandum continuò cœnobium cum æde cenſuere, quam diuo Petro Pauloq; dicarunt. Artifices omnes è Græcia acciti, ut opus memorabile facerent, ſtatuarij ac plaſtici undique magna mercede conducti. Vt magis ferueret opus, Stephanus & Gysla Budæ conſtiterant. Verùm quum hic operi, ſignis, tabulis ac ornamentis illa incumberet, neuter uoti compos eſſe potuit. Nam quum ante mortem ipſorũ perfici nequiuerit tanta moles, à Ladislao tandem rege ſanctiſsimo pronepote ſuo cõſummatur. Perpetuum diuo Stephano inſtitutum hoc fuiſse ferunt, ter quotannis baſilicas & cœnobia, quæ fundarat, reuiſere ſolitum: ad aras primùm omneis, pias preces & ſacra feciſse, ut magnis numinibus ſupplicia debita exoluere uideretur. Deinde ſingulatim templa luſtraſse, ne qua quicquam negligentia collaberetur, ſi quid uitij, imminentiſq; ruinæ tectis & parietibus intuebatur, extemplò inſtauraſse. Peculiares ſemper loculos à latere circumtuliſse, ex hiſq; propria manu mendicantibus & egenis erogaſse pecuniam. Emericum quoq; regali habitu indutũ, quum templa cum patre luſtraret, ante aras ſe continuò exuiſse, ut altaria excoleret. Pari quoq; ſtudio Gysla utebatur, cui nihil erat antiquius, quàm cum uiri probitate certare, ſacras ueſtes & ornamenta ſacerdotum diligentiſsimè recognoſcere, ut abſumpta reficeret, aut lacerata reſarciret. Viuente Henrico principe ſanctiſsimo, paribus utrinque ſtudijs pax longè lateq; ſeruabatur, omniaq; apud Vngaros è ſententia gerebantur. Pòſt ubi Imperator ille optimus inter diuos relatus eſt, Corradus natione Sueuus, item Corradi Varmacienſium ducis filius, qui Othonis tempore in Vngarico bello occubuerat, ex Gallica matre natus, matrona quidem nobiliſsima, & Henrici tempore præfectus equitum, Cæſar deſignatus, in Imperio, non in probitate ſucceſsit: quippe qui inſtitutam pacem, utrique genti apprimè ſalutarem, intercepit. Hic quum aduentum in Italiã tribus fermè annis diſtuliſſet, Italiæ principes ac populi ini

ta

ta coniuratione, ſe in libertatem aſſeruerunt, aduentumq; Corradi armis inhibere adoriuntur: quare non ſine ualidiſsimo exercitu Italiam adire coactus eſt. Ex quo quidem tempore illam Gregorij quinti, Othonis'ue primi ſanctionem in Imperatores olim promulgatam, primùm obſeruatam legimus: qua, quicunq; Cæſar in Germania declaratus, Italiam aditurus erat, ut à Romano pontifice Auguſtali corona donaretur, duas prius in itinere, unam Moguntię ex palea, altera Mediolani ex ferro confectam à metropolita conſequi iubebatur. Quum Mediolanenſes ſibi infeſtos inueniſſet, qui Heliprando tunc duce regebãtur, urbem obſedit, ſuburbia incendit. obſidionem tandem Colonienſis metropolitæ cõſilio, haud aliter ac diuinitùs admonitus, ſoluere coactus eſt: quoniam inter ſacrificandum, diuum ſibi Ambroſium apparuiſſe aſſeuerabat, extremum Germanis excidium interminantẽ, ſi urbem ſuo numini dicatam dicto celeriùs non relinquerent. Romam profectus cum uniuerſo exercitu, à Ioanne decimonono pontifice maximo, auream eſt coronam & Auguſtalia inſignia ritè conſequutus. Italiæ principes, qui Sclauorum & Vngarorũ potiſsima auxilia implorarant, dum præ illorum cunctatione, & Imperatoris uiribus ſibi diffidunt, mutato conſilio, omnes ultrò gratiſsima illi obſequia deferunt. Pacata is Italia, in Germaniam redijt, qui rebellãtibus Italis auxilia magna promiſerant: re detecta, cognouit omnes. Vngaros & Sclauos potiores audiuit, nec difficulter quidem hæc credere cogebatur. Nam quum populos utroſque in Chriſtianam fidem nuper aſſertos noſſet, facilè ad defenſandum Chriſtianæ reipublicę caput, poſtulatis impenſius auxilijs coniuraſſe putabat: diuumq; Stephanum, quem Chriſtianiſsimum intelligebat, Apoſtolicæ ſedis gratia, quæ tantis eum honoribus & immunitatibus excoluerat, omnia moliturum arbitrabatur. Hinc belli cauſas promanaſſe ferunt: pleriq; defuncto Henrico, concordiæ ac pacis auctore, ingenita Germanorum Vngarorumq; odia diutius contineri nequiuiſſe prodiderũt. Quare prius in Sclauos, deinde in Pannonios Corradus caſtra mouit. Tota nanq; Boemia, Polonia, & uniuerſa ferè Sarmatia, ſub Sclauorum nomine continetur: nam eadem his omnibus eſt lingua. Boemorum igitur & Polonorum motus, uno alteróue prælio repreſsit, & ad obſequia grata redegit. Sed cum Boleslao Polonorum duce, ut auctor eſt Otho, quum regni ſibi nomen uſurpare contenderet, quod ſub Henrico occœperat, magna prius bella geſsit, eumq; ſubegit. Item & Meſconem filium, eadem paterno more molientem, qui eiecto Othone fratre ſe regem appellarat, Polonia eiecit, Othonemq; reſtituit. Deinde in Vngaros haud facilè bello domitabiles iuum. Stephanus ubi Corradum cum uniuerſis Germaniæ uiribus Pannoniam irruere intellexit, pontificum procerumq; omnium repentè concilium habendum eſſe cenſuit: quantum à Germania periculum inſtaret, edocuit. Habuit delectum, quàm unquam antea longè maiorem. Pontifices, ſacerdotes, item ſacri & prophani omnes pariter arma capeſſenda decernunt, quo facilior reſiſtendi copia daretur: cum potentiſsimo hoſte rem eſſe intelligunt. Poſtquàm comparato ualidiſsimo exercitu, caſtra habere cœpit, diuinum inprimis auxilium his breuiter implorauit, quamuis in exorandis placandisq; numinibus die noctuq; nunquam ceſſare uidebatur: Si placet tibi Regina cœli, & Vngarici patrona ſoli, hoc regnum hæreditario iure tibi legatum, igni ferroq; ab hoſtibus uaſtari, & plantatã nuperrimè Scythicis pectoribus fidem filij tui, continuò extirpari, ne meę (quæſo) deſidię, ſed numini tuo hoc tribuatur. Si quid regis culpa patratũ eſt, cui plebem tuam commiſiſti, ipſum (te precor) pœnas luere patiare, innocentibus parce, nouam hæreditatem tuam pro ſolita benignitate tuere. Mox effuſus in lachrymas, & diuæ Genitricis numine cõfirmatus, in Germanos ſigna moueri iubet: quum nunquam fidelibus pia numina deſint. Res non tam commemoratione: quàm admiratione digniſsima: pridie eius diei quo in hoſtium conſpectu futurus erat, accidiſſe dicitur. Teſſerarius namque per omnia militũ cõtubernia & tentoria quidam diſcurrit, qui Imperatoris edicto Germanum quenq; ſolutis caſtris domum repetere iubet. Inſequenti nocte ante lucem Corradus ſoluta caſtra comperit, uidet domum quen-

que feſtinare. Re inouitate percitus cauſam diſquirit, omnes uno ore referunt, Teſſerarij uoce miſsione donatos. accitis teſſerarijs, neminem inuenit qui miſsionis edictum circumtulerit. Mox Corrado Stephani ſanctitas explorata ſuccurrit, cuius gratia cœleſtẽ internuncium ſub teſſerarij ſpecie caſtra ſoluiſſe reputauit, ne ſancti regis populus oppugnaretur, ne qua inter ſeniores iunioresꝗ Chriſtianos ſeditio defectione ſuboriretur. Approbauit diuinæ miſsionis edictum Imperator, inſtaurataꝗ pace in Germaniã ſe recepit, cum grauiſsima aſſeueratione pollicitus, ſe Pannonijs, quos ſub diuina tutela eſſe intelligebat, perpetuò manus abſtenturum. Rex autem e ueſtigiò quum diuæ Genitricis patrocinium laboranti ſibi, ſuæꝗ Vngarię adfuiſſe conſpexit, humi proſtratus, clementiſsimo numini gratias egit, & per cunctas aras Pannonicæ deæ ſacra fieri paſsim edixit. Deinde de eo ardentiùs pro explorata diuinæ clementiæ gratia, in Dei charitate permãſit: quem in partiendo tẽpore, tali uſum inſtituto fuiſſe ferunt. Interdiu dicendo iuri ac regalibus officijs & negocijs incumbere, noctes ferè inſomnes ducere, in diuina contemplanione uerſari, cum aſsiduis lachrymis pro publica & priuata ſalute ſupplicare, pijs precibus æquiora numina reddere: in diuinam quandoꝗ contemplationem uſqueadeò rapi, ut humo ſubſtractus in aere pendere uideretur. Nam quum in remotam quandam baſilicam ſeceſsiſſet, numinis exorandi cauſa, diſtentis circùm tentorijs noctem tranſegit: qua quidem intempeſta, quum in tabernaculo ad contemplandum ſuſcitaretur, uſqueadeò in diuinitatis contemplatione correptus eſt, ut corpus euectam in aera mentem ſubſequeretur. Quin & tabernaculum, ne uehementiſsimam contemplationem interciperet, corpúsue inhiberet, ne cum animo in aera raperetur, ipſum quoꝗ ſimul tractum, in aere diu pependiſſe tradunt. Quum patefactum cuidam ſancto uiro miraculum intellexiſſet, mox eum admonuit pariter, & interminatus eſt, ne quid de hac re ſe uiuente proderet. Fama tamen regię ſanctitatis, ea latè diffuſa uagabatur, ut è remotiſsimis multi oris ad uenerandum hominem planè confluerent. E Beſsis Bulgarisꝗ, quos graui bello domitarat, ſexaginta circiter uiri, ac ijdem non ignobiles, eius fama ſuccenſi ad adorandum regem in Pannoniam uenerant. Carros multos ducebant, quibus magni auri & argenti copiam, cæterasꝗ fortunas impoſuerant, ut non modò eum prærcuererẽtur, uerùm etiam inter regia ſeruitia perpetuò ſe inſinuarẽt. Quum Pannoniæ fines attigiſſent, pleriꝗ ſceleratiſsimi tribuni cuiuſdam famuli, auri cupiditate tracti, ex inſidijs hos adoriuntur, multos trucidant: exanimes aliquos relinquunt: cæteris fuſis fugatisꝗ onuſta plauſtra diripiunt, numatiꝗ in ſyluas ſe recipiunt. Qui ex hac Beſſorum ſocietate ſuperfuere, ad regem tandem perueniunt, illatas ſibi cædes et latrocinia, item peregrinationis cauſam ex ordine referunt. Rex miſeros conſolatus, conſeſtim & clàm tribunum per apparitorem cum uniuerſa familia ocyſsimè ad ſe uenire iubet: quod niſi continuò fecerit, perduellionis pœnam indicit. Tribunus mox edoctus, coacta familia, opinione celerius aduenit: ante conſpectum regis famulorũ agmen explicat. Quum malę mentis conſcij uultu facinora proderent, quæ nuperrimè patrarant: Cur (inquit) contemptis numinibus & diuina lege, præter ius & fas diri graſſatores hoſpitum ſanguine manus infeciſtis? Cur in humanum genus, & in eos qui ueræ ſapientiæ cupiditate peregrè iter faciunt, tam impiè ſæuijſtis. Cur uiros innocentiſsimos morte mulctaſtis? Proinde ſicut in alios à uobis actum eſt, ita & uobiſcum nunc in conſpectu meo Deus aget. mox capitales eos pronunciauit. Ad omnes regni aditus, ſingula horum paria, quando multi fuerunt, crucibus affigi iuſsit: ut liberum peregrinis iter in Pannoniam, quondam hoſpitabilem, omnibus fore ſignificaret. Quare factum eſt, ut quoad uixerit, ne minimum quidem latrocinium in Vngaria poſthac patratum ſenſerit. Hoc enim ſeueritatis exemplo ita facinoroſorum audaciam coercuit, ut nemo peregrinis manum iniecerit. Eos uerò qui læſi & ſpoliati fuerant, non ſolùm indemnes, uerùm cumulatiſsimè donatos, & uoti compotes præſtitit. Paucis pòſt annis, quando uirtus aduerſitate perficitur, & quos Deus diligit, corrigit (ut aiunt) & caſtigat, quum magno rex dolore

torqueretur,

torqueretur, quòd Emerico orbatus, nemo ſibi nepos & cognatus erat, cui regnũ & Vngaricæ fidei conſeruationem tutò committeret: quumq́ intelligeret Scythicam gentem intermiſſa diuini cultus fideiq́ cuſtodia, in priſtinã inſipientiam continuò recaſuram, uarios ex hoc morbos ſubire coactus eſt. Emericũ, ab anno ſalutis trigeſimoprimo ſupra milleſimum, extinctũ, aliqui ſcripſere. Ipſe tanto corporis languore correptus eſt, ut ne pedibus quidem ſtare poſſet, quare aliquanto remiſsiùs regnum gerere uidebatur. Hinc proceribus quatuor, qui adhuc prophana cordis perfidia laborabant, ſuſcitatur audacia, conſiliumq́ adoriendi regis ineunt: rati morte regia ſe non modò Vngaros in priſtinã immanitatẽ reuocaturos, uerumetiam tyrannidẽ facilè aſſequuturos. Ex compoſito ex his unus imminente ueſpera, antequàm lucernæ adhiberentur, tecto gladio cubiculũ regis clàm ingreditur. Dumq́ cauto gradu, ubi ille recumberet, inter tenebras percontaretur, neſcio qua gladius incuria decidit, fragoremq́ non paruum edidit: rex inquiſita ſtatim caſus huiuſce cauſa, quamuis diuinitùs admonitus non ignoraret, emiſſarium tamen aduocat: quid ſibi uelit, interrogat. At ille mox ingenti pœnitentia & ingenua cõfeſsione correptus, rem uniuerſam proſtrato ante pedes corpore retegit, ãplexusq́ genua multis ueniã lachrymis precatur. Rex eius obſecratione uictus, cõceſſa impunitate dimiſit. Eius edicto in cõiuratos ſubinde quæſitum: de quibus re comperta, pœnæ legitimę ſunt exactæ. Ingraueſcente indies ægritudine, inopinata febris inceſsit: quã quum ſibi uitam propediẽ erepturam intelligeret, põtifices ac proceres omnes acciri iubet. ad quos inprimis de rege eligendo, deinde fide cõſeruanda retulit: quin & pientiſsima omnes admonitione inſtituit, initam Saluatoris noſtri fidem pertinaciſsimè retinerent, colerent iuſticiã, concordiam ſimul & pacem amarent, mutua inter ſe charitate certarẽt: nihilq́ ducerent antiquiùs, quàm in Chriſtiana fide uerſari, eam ſanctitate armisq́ tueri, malle mori quàm falſa uanaq́ numina colere: ab humano ſanguine, item furtis, latrocinijs, & omni deniq́ ui manus abſtinerent: diuina præcepta ſummo ſtudio obſeruarent: ita demum uiuerẽt, ne quid Deo charius haberent: operamq́ pro uirili quiſq́ ſua ſemper darent, ne qua Deum hominemq́ capitali iniuria lædere͂t: cum finitimis quietè uiuerent, & regum edicta pontificumq́ decreta præſtarẽt. Ad poſtremũ baſilicas & uniuerſa collegia ſacerdotũ, item regnũ animamq́ ſuam cum uniuerſa fideliũ multitudine, profuſis lachrymis, & elatis in cœlũ manibus, in cõcione diuę Genitrici, perpetuę uirgini ac unicæ Vngarorũ dominæ, deæq́, inſtantiſsimè cõmendauit. Inſtabat dies auguſtæ Virginis, quo inter diuos relatã dicimus: hunc nouiſsimũ uitę diem ſibi Stephanus ex uoto optarat, & cum ſumma contentione à numinibus implorarat, ut pari cum ea die in cœlum referri uideretur. Compos tandẽ uoti inter cœtum pontificum & ſacerdotum, coronamq́ procerũ, ſacris ritè peractis, à Salutis anno trigeſimo quarto ſupra milleſimũ, regni uerò trigeſimoſeptimo, animã efflauit, ab omnibus 1034 perpetuo deſiderio deploratus. Ad celebrãdas diui regis exequias, non ſolùm ex uniuerſa Pannonia, Daciaq́, uerùm etiam è finitimis populis multi cõuenêre: ut ſingulari pompa funus efferretur, corpus ſuccollãtibus pontificibus, ſupremisq́ magiſtratibus Albam delatũ, quũ nõdũ diuę Genitricis baſilica ritè ſacrata foret, metropolita cum pontificibus & collegijs ſacerdotũ, prius eam ex more dicarunt: mox in medio templi marmoreo ſepulchro condidere, riteq́ inter diuos retulêre. Vix condito corpore, innumera ad eius aram multitudo confluxit uota nuncupantium, grauiter languentium: multi tamẽ, cunctis mirantibus, uoti cõpotes, Deoq́ gratias concinentes rediêre. Complura diu miracula ad eius aram edita: ibi angelorũ concentus nocte ſæpius auditi. Sed prius quàm ad cætera flectatur oratio, illud interijciendum cenſeo, quòd de ſubſtituendo nouo rege Vngarici Annales referunt, à cęteris Scriptoribus prætermiſſum. Quum paulò ante mortem Stephanus ſucceſſoris cura admodũ ſollicitaretur, ne quis à ſuo ſanguine alienus regnum obiret, Budam Egruthi filiũ extemplò Nitriam properare iuſsit, ut Vazulem patruelis ſui filium, quem propter ætatis

ſuæ

ſuæ laſciuiam in uincla coniecerat, continuò liberatum ad ſe duceret: uti eum, antequàm uita decederet, regem Vngariæ declararet. Quod ubi Gysla nouit, cum Buda ſceleſtiſsimo conſilium inijt, quónam modo regis mentem interciperet: neq; Vazul, ſed Petrus Stephani ex ſorore nepos, & Guilielmi filius, Alemannico genere natus, regnum aſſequeretur. Quare Sebum Budæ filium, Nitriam præmiſit, qui nomine regio, Vazuli effoderet oculos, & infuſo aures plumbo compleret, ac patrato demum facinore, fugeret in Boemiam. Sebus Budam præcedens, Nitriam contendit, dira reginæ mandata peragit: inſequenti die, Buda aduenit, Vazulem exertis luminibus; & obſtructis auribus inuenit, atque immaniter tractatum, potiſsimisq; naturæ adminiculis defraudatum, ad regem duxit. Quem ita deformatū ubi rex aſpexit, in profuſiſsimas repentè lachrymas cōuerſus eſt. Quare adaucta ægritudine, confirmatoq; dolore, in effœta iam ætate, neque de facinoroſis hominibus pœnas exigere, neq; uitam ultra prorogare potuit. Sed mox Calui Ladislai filios, patrui quondā ſui, ad ſe iubet acciri: quorum unus Andreas, Bela alter, & tertius Leuenta dicebatur: quos admonet dicto celerius Boemiam Poloniam'ue petant, inſidias euitēt, fugaq; ſalutem ſibi comparent: quando ipſi imminēte morte, neq; eos tueri, neq; malorum audaciam, & obſtinatam reginæ mentem coercêre poſsit. Regis imperio iuuenes obtemperant, ſe ocyſsimè dolis expediunt, clandeſtinumq; iter in Poloniam ineunt. Admiranturq; plerique, quòd Vngarorum Annales referunt, Gyslam tantùm facinus fuiſſe auſam: quum omnes planè Scriptores, ſanctiſsimam mulierem, & diuo rege ac fratre imperatore non indignam affirment. Quare ſi utrorunq; ſcripta tueri uolumus, duas uxores Stephanum duxiſſe, cogimur affirmare: & utriq; Gyslæ fuiſſe nomen: unam, eamq; ſanctiſsimi Henrici ſororem: alteram uerò Guilielmi filiam, qui ſancti Sigiſmundi frater fuit, & è Burgundienſium ducum familia prodijt: atq; diuerſis utranque moribus fuiſſe aſſeuerabimus. Nam & Corradus imperator Gyslam quandam Caroli Magni genere natā, uxorem nactus eſt, quæ & Rodolphum Burgundiæ regem habuit: & antequam Corrado imperatori nuberet, Erneſti Sueuiæ ducis, & Alberti fratris, qui Auſtriæ dominabatur, fuit uxor: ex quo Erneſtum, Hermannumq; filium ſuſcepit. Sed ad diuerticulum reuertamur. Eius corpus antequàm pontificia ſanctione, uel diuina potius declaratione extolleretur, annis quinque ibidem iacuit, & quadraginta. Demum poſtquam Ladislaus, uir Deo deuotiſsimus, regno potitus eſt. Id auctoritate Apoſtolica ſancitum, & ita diploma in Pannoniam miſſum eſt, ut quicunque primùm in Vngaria Chriſtianæ fidei fundamenta iecerunt, ne legitimo honore defraudentur, omnia corpora eorum in gloriæ ſpeciem ſolenni celebratione oſtentarētur, ut hinc inter diuos relatos eſſe credant. Accepto diplomate, Ladislaus eius pronepos habito optimatum antiſtitumq; conuentu, tridui cunctis ieiunium indixit: omnes hortatus, ut precibus, inedia, ſupplicationibus, eleemoſynis, auſpicia diuina captarent, quibus diuinam uoluntatem intelligerent. Exacto ieiunij tempore, ad diui regis tumulum peruentum eſt: cuius lapidem quum amouere contenderent, nulla ui loco mouere potuerunt. Hoc eo tēpore portentum intereeſsit, quo exorta inter Ladislaum & Salomonem fratrem ſeditione, alter alterius iuſſu graui carcere coercebatur. Conatus ingens regem fruſtratus, in admirationem ſummam adegit, ac tali oſtento deterrebat omnes, qui iratum numen auſpicabantur. Tunc uirgo quædam, Charitis nomine appellata, quæ haud procul à baſilica in Seruatoris æde ſanctiſsimè uiuebat, repentè Ladislaū admonuit. Eum fruſtra conari, neque lapidē è tumulo dimoueri poſſe, quouſque frater carcere educeretur. Rex ſacræ uirginis oraculo admonitus, Salomonem è uinculis continuò expediri iubet: tridui ieiunium iterum indicit: tertio die ſacris ritè peractis, ſpectante frequentiſsima populorum multitudine, ingens lapis facillimè ablatus eſt. Corpus diui regis tumulo eductum, & acclamantibus omnibus per baſilicam circumlatum, mox pro dignitate reconditum: euidentiſsima ſubinde numinis benignitate tot edita miracula, ut nemò corpore mancus, aut ægritudine languens, uoti impos abierit. Ibi in tanta mul-

ta multitudine cernere erat ambulare claudos, cæcos inſtauratis luminibus uidere, mutos, loqui leproſos paralyticosq́; curari, nutantes in fide animos confirmari: omnes denique corporis & mentis ægritudines abigi. Quin & iuuenis, qui annis circiter duodecim paralyſi ſolutus, manuum ac pedum carebat officio, carruca huc aduectus, implorato numinis auxilio, repentè deſiluit: ac Deo gratias agens, Stephaniq́; laudes proclamans, ad aram per mediam multitudinem repentè cucurrit. Puer ſeptennij neruorum contractione correptus, ad ſepulchrum allatus, diſtentis mox brachijs ac pedibus expeditus inceſsit. Ladislaus autem rex, tot miraculorum ſucceſſu in ſtuporem conuerſus, mediæ aræ impoſuit, ſacelloq́; elaboratiſsimo donauit. Iamdudum tanti numinis ſic fama percrebuit, ut ex omnibus Vngariæ finibus languentium agmina feſtinarent. Ex his qui grauiùs laborabant, & cunctantiùs uenire cogebantur, diuum regem impenſè exorantes, in itinere conualuere, & in teſtimonij ſpeciem ibi lapides in aceruos planè congeſſerant. At illud fidem exuperat. Mulieri unicus erat puer, qui repentina morte correptus, animam efflauit: mater numinis patrocinio freta, immenſo cordis affectu extinctum filium in ſancti regis ædiculam defert: & ea quidem mente, ſe nunquam loco moturam, donec ex uoto in puerum animam reuocaret. Nec audacem quidem mulierculã fides & ſpes ipſa fefellit: ſacellum ingreſſa, tam uehementi obſecratione numen exorauit, ut ſpectante frequentiſsima hominum turba, mulieris orbitatem deplorantis puer humi porrectus ſubſilierit, & in matris amplexum ſe effuderit. Quanto hinc diuo regi gloria ſucceſſerit & quantus omnes præter opinionem ſtupor inuaſerit, pro ſe quiſque facilè cogitabit. Item poſt uirginis Auguſtæ anatheoſin die quinto, omnes Vngariæ principes, præterea pontifices ſacerdotumq́; collegia, cum Ladislao rege religioſiſsimo Albam conuenere: ut in ea baſilica ſolennia facerent, & pro mortuis parentarent. Celebratis mox inferijs, ad ſancti regis monumentum peruentum eſt: quod ubi regio iuſſu prærcuerenter exorato prius numine recluſum eſt, tanta odorũ fragrãtia hinc effluxit, ut uniuerſam baſilicam ueluti cœleſti quodam rore compleret. Deinde quum oſſa tractarent, balſamo quodam delibuta & humecta comperere. Lectis ſubinde oſsibus, & in ſyndone reconditis, anulum aureum, uetus eius geſtamen, in liquore diſquirere occœperunt. Quem quũ nulla percunctatione in arca marmorea indipiſcerentur, de hauriendo liquore cogitatum. Is ubi exhauriri cœptus eſt, cõpletis pleriſq; phialis ac dolijs nunquã penitus exantlari potuit, nam ad ſingulos hauſtus, ui numinis iſte liquor reparabatur. Quod ubi compertum eſt, quod fuerat exhauſtũ, continuò reconditis oſsibus infudere: & poſt infuſionem liquor ille neq; creuiſſe, neq; decreuiſſe uiſus eſt. Ex inuẽto ibidem theſauro diuæ Virginis ara inſtaurata. Quin & paucis pòſt temporibus, eximij principis uxor, cui Mathildi nomen erat, & inteſtinorum dolor tribus annis inceſſerat, huius fama cõmota, in Vngariã peregrinatur: atq; adito ſacello, mox penitiſsimo cruciatu liberata eſt. Sed ad dextræ anulum redire cogimur. Mercurius Vngarico genere natus, & Cathipani Alberti præpoſiti pater ac baſilicæ Albenſis æditus, qui uitæ quondã policicę renunciarat, ut religioni expeditiùs inſeruiret, quum Ladislaus rex imperaſſet tumulum aperiri, ne quid è ſancti regis reliquijs ſubtraheretur, cum pleriſque alijs qui ſepulchro inhæſerant, regio iuſſu procul amotus eſt. Is triſti uultu repulſus abijt: & quum monachus eſſet, in ſacrum chorum ſe recepit. Vbi quum pudore ſuffuſus grauiter angeretur, quòd ſanctiſsimũ corpus neq; uidere, neq; oſculis attingere potuiſſet: ecce iuuenis quidam intẽpeſta nocte coràm adſtitit, forma incredibili, liberali facie, candidiſsimoq́; habitu, neſcio quid byſſo inuolutum deferens: Accipe (inquit) Mercuri, quod optaſti: & hoc donum precioſiſsimum, quod tuæ fidei committitur, commendatiſsimum habeto, aſſeruatoq́; diligentiſsimè, & quum tempus dabitur, ipſe depromito. Nocturnis ſacris ritè peractis, Mercurius petita latebra, rem traditam explicat: ſancti regis dexterã & annulũ inuenit, iuxtaq́; admiratur, ac numini gratias agit. Is ad Carpathij montis radices ſeceſsit, qui Tranſſyluaniam ab Vngaria dirimit, olimq́; ripenſem, citeriorémue Daciam

ab ulteriore & Tranſalpina diuidebat: ubi cœnobium quoddã ligneo opere confectum gubernaturus erat, tanto dexteram ſtudio aſſeruabat, ut neq; ſibi neq; alij credere auderet. Terræ committere ſatius eſſe ratus, infodit, & quotidianas ex monachis excubias instituit, ne quo modo ſurripi poſſet: indies promendi tempus dari expectabat, quin & huiuſce rei cœnobij auctores admonuit, ut pari ſtudio curarent: demum id ex ordine Ladislao regi, quem uirum ſanctiſsimum eſſe intelligebat, aperuit. Mox regis edicto, pontificum optimatumq; conuentus habetur, ubi ſolennis dies regiæ dextræ extemplò decernitur. Deinde cum uniuerſo Ladislaus collegio ſacerdotum, dextram diui Stephani reconditam oſtendit, baſilicæq; intulit: quam magno deinde ſumptu, ac ditiſsimo apparatu inſtaurauit, multiſq; pagis, oppidis &
1078 prouentibus donauit. Id autẽ Salutis anno ſupra milleſimum Septuageſimo octauo accidiſſe, illius cœnobij ſcripta et priuilegia ſanè teſtantur, abbatiamq; Regię dextræ nuncappellant. Cui tempeſtate noſtra Antonius Salonenſis, uir magno ingenio, ac ſacris literis non mediocriter eruditus, pręfuit: & priuilegia, unde hæc accepimus, nobis oſtendit. Sed illud omnes ne ſatis quidem admirari poterant, Stephani corpus in puluerem redactum, nil præter oſſa ſupereſſe, & ea quidem carie iam abſumpta: contrà uerò dextram anuli geſtamine præditam, integram permanſiſſe, neq; uermibus, neq; liuidæ fuiſſe obnoxiam uetuſtati. Quánã cauſa potius dextra, quàm caput, & cor Deo dicatiſsimũ, ſe à carie uindicare debuit: nẽpe quia dextera pietatis & miſericordiæ fuerat, quæ è peculiaribus loculis, calamitoſiſsimo cuiq; eleemoſinam erogabat: illud omnes miraculum accidiſſe confirmant. Quis enim illud à diuino Seruatoris noſtri ore promanaſſe inficiabitur: Beati miſericordes, quoniam ipſi miſericordiam conſequentur. Meritò igitur manus illa corruptionis expers eſſe debuit, quæ neminem mendicare, eſurire, in captiuitateq; aut quauis miſericordia iacẽre perpeſſa eſt. Proinde diuum Stephanum, nec iniuria quidem, primũ patriæ patrẽ, omnes una uoce congeminant, & præuenerantur. Eius obitum incendia multa, terræmotus, ac uaria portenta ſequuta ſunt: item decimo calendas Iulias duo ſoles in cœlo uiſi: neq; fames & peſtilẽtia defuit, bellorumq; calamitas. Henrici Stephaniq; temporibus, uaria quoq; in Italia geſta ſunt. Guilielmus quidam natione Nortmannus, Ferrobrachius ex cognomento dictus, ne mediocrem quidem Hetruriæ partem cum tota Flaminia poſſediſſe dicitur. Huic Trancredus pater fuit: fratres uerò undecim, Samus, Gothofredus Roberti pater, Drago, Trancredus, Gunfredus, Malogerius, Robertus cognomẽto, Guichardus, Rogerius, Alberedus, Gothofredus & Frumentinus: Trancredum è comitibus Lombardię promanaſſe ferũt. Guilielmus ceſſantibus Italiæ moribus, cum Molocho Græco, Apuliæ Calabriæq; prouinciam Conſtantinopolitani Imperatoris nomine gerẽte, item cum Salernitano Capuanoq; principibus fœdus init: ut expeditionem glorioſam adoriantur, Siciliam diu à Saracenis occupatam, à prophana Barbaria uindicent, ac demum prædam inſulæq; imperium, ſi è ſententia res euenerint, tripartitò diuidant. Quatuor exercitibus ex compoſito adoriuntur, ac cæſis captis'ue hoſtibus, inſula tota potiuntur. In præda quidem à Molocho ſeruata æquitas, ſed in dominatu prætermiſſa: quando ex Græcis tantùm oppidis præſidia & magiſtratus impoſuit. Conceptum hinc ſtomachũ Guilielmus diſsimulat, cum utroq; principe in Calabriã ſe recipit. Dimiſſis deinde ſocijs, cum proprio exercitu in Apuliam diuertit, obſidetq; Melphiam, eamq; facta deditione capit. Molochus accepto nuncio ſtatim adfuit: & dum pro portis & mœnibus caſtra locat, Facta à Guilielmo eruptione, cum uniuerſo ferè exercitu cæditur imprudens. Quare
1002 magna confeſtim prouinciæ parte potitur hoſtis. Quum anno ſalutis ſecundo ſupra milleſimum, Germani Henricum Bauariæ ducem Cæſarem declaraſſent, isq; Gallorum & Metenſium bello remoraretur: ecce Saraceni Sicilia exacti, duplici claſſe per Superum Inferumq; mare Italiam repetunt. Hinc Capuam occupant, hinc Barum obſident: cui niſi ab Vrſeolo duce Veneto, & Gregorio Capitano, quod magiſtratus imperialis nomen eſt, fuiſſet tumultuaria claſſe ſubuentum, iam de urbe foret actum,

ctum. In ſequenti anno Turci Palæſtina potiti, Hieroſolymam capiunt, atque Dominico ſepulchro, item cæteris baſilicis finitimis manus diuino numine abſtinent. Adrienſes etiam quum Venetias infeſtarent, apud Lauretum, qui Padi Atheſisq́ oſtia uicus interiacet, ab Othone Vrſeolo magna clade ſuperati. Defuncto Guilielmo Drogo frater Apuliam occupat: ſed à Capitano ab Imperatore miſſo, paulo pòſt ejicitur. Capua Henrici Pij opera à Saracenis liberatur, ut ſuprà retulimus. Verùm imperante Corrado, qui ſucceſſit Henrico, quum Normanni Græciq́ Apuliam tenerent, inter Aufidum amnem & Oliuentem urbem, magnis uiribus, de regionis imperio dimicarunt: demùm cedentibus Græcis, Normanni uictoriam adepti ſunt. Item anno duodecimo ſupra milleſimum Colomannus uir ſanctiſsimus in Stocherauenſi oppido è ſuſpendio martyrij coronam nactus eſt, ibiq́ ſepultus: ſed inſequenti anno à Megigando Ebeſtatenſi epiſcopo in Medelicham honorificè translatus. Item Erneſtus Sueuorum dux, ab Albertino comite inter uenandum ſagitta confoſſus interijt. Orto inter Corradum diuumq́ Stephanum bello, Erneſtus, qui à Corrado defecerat, ad deditionemq́ redierat, unà cum Verardo comite in Alemannia cæduntur. Rodulphus Burgundiæ rex, quũ Corrado Imperatori regnum commiſiſſet, quod ipſe à ſuorum ſeditione tueri deſperarat, ex eo tempore Burgundia in ius Imperij conceſſiſſe uiſa eſt. quam quum inuiſus adijſſet, totam ferro igniq́ uaſtauit. Quo quidem tempore ſol ingenti defectu laborauit: ac Sarmatæ Chriſtiani nominis ignari, quum Germaniam inuaſiſſent, Virbinam urbem frequentiſſimam in Saxonum finibus ſitam, magna ciuium ſtrage occuparunt. Sed ab Imperatore exacti, mox uicti, uectigalesq́ facti ſunt. Corradus autem anno ſalutis trigeſimonono ſupra milleſimum, haud multo poſt regẽ Stephanũ, imperij uerò quartodecimo, diẽ pulcherimè clauſit.

RERVM VNGARICARVM DECADIS SECVNDÆ LIBER SECVNDVS.

POSTQVAM Gyslæ opera & arte, Petrus ſanctiſsimi regis è ſorore nepos, orbato luminibus Vazulo, regno potitus eſt, eò inſolentiæ euectũ ſe runt, ut non tam ex genere, quàm feris Teuthonum moribus cũcta geſſiſſe uideretur. Se nanq́ è rege creato, intolerabilem tyrannum exhibuit, neque diui auunculi ueſtigia ſectari, neque regiæ maieſtatis officium cum decoro ſeruare ſtuduit. A' principio nobiliſſimum quenque habere ludibrio, intumeſcere ſuperbia plus quàm barbara, Alemãnis plus æquo credere, gerere cuncta eorum arbitrio, ſuos aſpernari, & habere pro ſeruis, magnifacere peregrinos, & externis uſquequaque blandiri. Arcibus ac oppidis Teuthonum præſidia cunctis imponere, ex his quoque creare magiſtratus, & ſibi cuſtodiam adhibere, peculiarem populum abominari. Accedebat intemperantiſſima libido, ingẽsq́ laſciuia hominis, quo imperante, ne ulli quidem ingenuæ matronæ tuta poterat eſſe pudicitia. Quin & uirgines & mulieres à ſuis ſatellitibus, prætorianisque militibus paſſim inceſtabantur. Sæpe antiſtites, nonnunquam etiam optimates ad regem ex compoſito conuenêre, profuſisq́ contendêre precibus, ne tantũ malis ac petulantibus hominibus indulgeret: Teuthones admoneret, ut ſe modeſtiùs agerẽt, pudicis mulieribus abſtinerent, uim demum omnem inhiberet. Aſseuerabant etiam haud parũ eſſe dubitandum, ne qua ex hac inſolentium improbitate nouitas oriretur: quæ ſi acciderit, quã dij auerterent, irritam in poſterum pœnitentiam ſequuturam. Contrà rex optima conſilia ſpernere, & præ inſolenti leuitate interminari: ſe, niſi monitis abſtinerent, quæ ex ingenita iniquitate ac Scythica improbitate darent, eò indignationis euaſurum, ut potiſsimos ordines, item præfecturas & magiſtratus omnes Teuthonica tantùm gente compleret, ut ne minima quidem munia Vngari domi, militiæq́ gererent: immò ſe in eorum poteſtatem, uniuerſam Pannoniam redacturum. Ad poſtremum illud adijcere, Vngariam idcirco nominatã, quia perpetuò angore agi oporteret. Quę quũ inſolentiſsimè iactitaret, diræ coniurationis ſemina iecit: quippe Vngarorum animi eò uſque iri-

tati, ut omnia, quàm tyrannidẽ perpeti malint. Quare tertio initi regni anno, nõ inui-
tis põtificibus, ſacerdotũq́ collegijs, optimates, præfecti legatiq́ legionũ, & tribuni
militũ cũ exercitu, ad unũ omnes in Petrũ coniurãt. Clandeſtina inter ſe cõcilia habẽt,
in quibus de exigẽdo rege decernũt: & quẽ eius loco ſufficerẽt, regia ſtirpe natũ, affe-
ctatè diſquirunt. Augebat indignitatem ſuperiorum memoria principum, qui non
ſolum Patres patriæ iure appellati, ſed meritò inter Diuos relati fuerant. Ad omni
um diſquiſitionẽ ſuccurrebat unus, qui ab Vngaris Aba, à cæteris Albuinus dictus
eſt, plerique Ouonem nominant. Hic ducta ſorore diui regis, præ fauſta affinitate
nimis emerſerat. Proinde hunc, abdicato Petro, regẽ creantq́; caſtra ferunt, ut à mi
litibus approbetur. Ab his acclamationibus exceptus, & rex continuò ſalutatus, in
Petrum aciem educi iubet. Quod ubi Petro ſignificatum eſt, quum in ſe arma publi-
cè ferri, & regni hoſtem pronunciatum eſſe cognoſceret, ab omnibus deſtitutus, in
Vindeliciam, quam nunc Bauariam dicunt, iter arripuit. Vbi regem euaſiſſe Vnga-
ria intellexẽre, in Budam cognomento Barbatum, malorum omnium auctorem ſe-
conuertunt, fruſtillatim hunc concîdunt, duobus filijs oculos eruunt. Sebum, qui Va
zulem iuſſu Gyslæ excæcauerat, amputatis manibus pedibusq́ perimunt. Cæteros
regis amicos & familiares partim lapidibus obruunt partim ferreis clauis attritos,
crudeli morte conficiunt. Aba igitur regno potitus, habita concione, nouitatis cau-
ſam explicat: ſe non ambitione largitionè ue aliqua, ſed ui regium diadema ſumpſiſ-
ſe: Petri inſolentiam intemperantiamq́ refert, de ſe omnes bene ſperare iubet, & ad
bene uiuendum hortatur. Mox omnia eius edicta, leges & decreta reſcindit, anti
quatq́, ac noua promulgat. Coniurationis principes tres fuere, Viſco, Toizlanus, &
Peslucz, qui gentis libertatem ſalutemq́ quęrebant, ac regnum regio ſanguini præri
pi tolerare non poterant. Vix Aba tribus annis planè regnarat, ecce Petrus cum ma
gnis Alemannorũ copijs in Vngariã irruit: Henricumq́ Tertium, Corradi ex Gyſ-
la filium, cuius auxilium implorarat, ſecum ducit. Contrà rex, quum Petrum ab Ale-
mannis exceptum, & auxilia ualidiſſima conſequutum nouiſſet, legatos ad Impera-
1042 torem repentè mittit, anno Salutis quadrageſimoſecundo ſupra milleſimum, ante
quàm is Vngariæ fines attingeret, quibus hæc mandata dantur: Cæſaris uoluntatem
percunctentur, an exacti Petri gratia cum Vngaris bellum, an pacem uelit: utrum
potius optet, enunciet: utrunq́ ab Vngaris facilè exacturum. Ad hæc perquàm bre-
uiſſimè Cæſarem reſpondiſſe ferunt: Se perpetuas ſuorum iniurias, & inuſtam præ-
ter æquum & fas Petro notam nunquã perpeſſurum: ſed mox pro uitandis his con-
tumelijs, quid & quantum ualeat, oſtenſurum, ne qua ex hac patientia, cæteris poſt-
hac accedat audacia. reges apud omnes gentes ſuo iure ſacroſanctos eſſe oportere.
Ad hæc illi ſubiecere, nulla Petrum ab Vngaris iniuria fuiſſe affectum: ſed regio po-
tius diademate honeſtatum, ſe ipſum ſibi tantum obfuiſſe, & exuiſſe regno. Reges ſa
croſanctos apud eos ſemper habitos, tyrannos tantum tolerare non poſſe. Deinde
explorata Henrici uoluntate, ſuccenſus Aba, comparato repentè exercitu, ex utraq́
Danubij ripa & Auſtriam & Bauariam inuadit, hoſtes audacia uincere mauult.
Quæcunque offendit, omnia diripit, & uaſtat: qui occurrebant, omnes iuxtà cædit,
capit ſeſe dedentes, & Tulnam uſque diſcurrit. Mox abacta ingenti hominum peco-
rumq́ præda, in Vngariam ſe recepit: deinde altero Carinthiam exercitu iubet inua-
di. Sed Gothofredum præda onuſtos ad Patauium hoſtes aggreſſum, exoneraſſe fe-
runt. Dum hæc agebantur, Henricus Coloniæ Paſchæ anniuerſarium celebrabat:
ubi habito conuentu, de grauibus Vngarorum iniurijs ad principes retulit. Fit con-
ſultum, ut ingens in Vngariam expeditio inſtituatur, captiui cum abacta præda ar-
mis tantùm uindicentur. Aduenere iterum Abæ legati, qui intellecta Germanorum
uoluntate, Henrico omnia quæ uellet ſe præſtituros, item captiuos ad unum reſtitu
turos pollicentur, dummodo Petri reſtitutionem dimitteret, quam morte grauius to
leraturos profitẽtur. Contra uerò id potiſſimùm Imperator affectabat, quod Alberti
efflagitatione ducis Auſtriæ, qui ſororem Petro coniugarat, ei ultrò receperat, ſe om

nino Petrum in Vngariam reſtituturum. Sed ab intenta expeditione, à Gothofredo Lotharingorum duce, & Gozilonis filio, qui in Germania res nouas agitabat, reuocatur. Aſsidua legatione Imperatoris animum eludere Aba conatur: quippe qui in ſequenti anno oratores remittit, qui de pace agerẽt: promitterent captiuorum liberationem, qui ſupereſſent: de his quæ reddi nequirent, ipſum cumulatè ſatisfacturum. Reſponſa inde referunt, Cæſarem de componendo bello nihil acturum, donec in Bauariam uenerit, ubi detrimenta penſitet: & qui præter æquum & fas læſi fuerant, componendis rebus adſint. Paulo pòſt non modò in Bauariam, ſed laurienſem uſq́ agrum caſtra mouit: & quum ad Rapczam & Arabonem amnem, quem nunc Raban appellant, Bratislai Boemiæ ducis cõſilio perueniſſet, munitiones Vngarorum offendit, qui turribus, aggere ac foſſa aduerſus Alemannos ibi ſe muniuerant. Interea per internuncium Aba ab Henrico idoneum reſtituendorum captiuorum tempus expoſcit, & maxima dona pollicetur. Largitionibus igitur allectus hoſtis, & negociorum mole grauatus, accepto ingenti donatiuo, in Alemanniam ſe recepit: uenitq́ Byzantium, quod eſt Burgundiæ oppidum. Rex autem ratus ſe poſthac tutum fore, ac muneribus obſtrinxiſſe hominem, & eò redegiſſe, ut quodq́ maximum cum eo bellum ſe facilè compoſiturum ſperet: uſqueadeò inſolens effectus eſt, ut competitore pernicioſior eſſe uideretur, quippe qui & fouere humiles agreſtesq́, & in nobiles immaniter ſæuire cœperat. Hinc inſolentiæ Petri obliterata memoria, & recentiora Abæ facinora prædicantur: ut pote qui optimates abominari, & ignobiles magnifacere uidebatur. Quare tanta nobilium oritur indignatio, ut ad unum omnes conſpirarint. Et quum non mediocre Petri deſiderium hos inceſſerit, hoc prius monſtro rempublicam liberandam cenſuêre. Sed patefacta conſpiratione, quicunq́ capi potuêre, indicta cauſa, ultima expendêre ſupplicia. Vnde tanta in regem conflatur inuidia, ut uix euadere poſſe putaretur. Sed acceſſione ſæuitiæ ſalutem ſibi ſperans, quum quadrageſimale ieiunium Canadinij ageret, ex his quinquaginta ſub concilij habendi prætextu iamdudum accitos, mox in uincula coniectos clàm à militibus contrucidari iuſſit, quibus nulla curãdorum prius animorum eſt habita ratio. Quod ubi Gerardus Canadienſis epiſcopus intellexit, acerrimè crudelitatem regis increpuit, eiq́ extremum uitæ periculum imminere uaticinatus eſt. Cæteri, qui ſuperfuêre, fuga ſibi ſalutem compararunt: conuenêre ad Henricum, apud quem hominis feritatem prædicabant. Nihil illi antiquius eſſe referebant, quàm nobilitatem extirpare, illuſtrare humiles, cum ruſticis conuerſari, colloqui, & obãbulare. Proinde Cæſarem impenſius obſecrabant, hanc patriciorum peſtem è medio tolleret, quando Abæ ſcelera extremò ſupplicio expiari deberent: quippe qui neque promiſſa præſtiterat, neque captiuos remiſerat, neq́ Bauarorum damna reſarcierat. Succenſus his admodum Henricus, diſſimulato hoſtili animo, & coacto ingenti ex Noricis, Boemis & Germanis exercitu: in Auſtriam deſcendit, ſimulq́ ſimulat, ſe id quod inter ipſos conuenerat, ab Aba exacturum, & mox ſe in Germaniam rediturum. Interea legati à rege miſſi perfugas Vngaros repetunt, eosq́ uarijs criminibus inſimulant: quòd hi omnis diſſenſionis & belli ſint auctores, pacem abominentur, in qua tutò graſſari non liceat. Item quòd uictum & dignitatem è maximo quoq́ facinore tueantur, & diſcordiarum ſemina ſemper ſeuerint: proinde impenſiùs orant, ut aut eos imperio Romano exigant, aut quod cumulatiſſima remuneratione rependet, immortalis loco beneficij & perpetuæ pacis gratia hos Abæ uinctos reddat. Contrà Henricus poſtulata recuſat, cuiq́ aſſerens lamentandi eſſe poteſtatẽ, ne lamenta quidem ſeruis interdici, mentem pro uirili parte diſſimulat. Legatis re infecta dimiſſis, à Sempronij agro mox Vngariam inuadit: ſed cùm Babuthi itinere, Rabczam amnem ſtagnantibus aquis trajcere uellet, quum nemoribus, tum inundatione maxima, illac tranſire non potuit. Sed cum Vngarorum ductu Arabonis & Rabczæ ripas ſubiret, illuceſcente die conſcendit, ut uado utraque flumina tranſiri poſſent. Ad laurinum Aba occurrit, eductaq́ acie ſe hoſti obijcit, ratus ſe uictoria facile potiturum, quando ſe à

quibuſdam Bauaris accepiſſe affirmabat, Imperatoris exercitum non eſſe magnum: ſed cum paucis copijs, ut aliqua dona reciperet, feſtinaſſe. Poſtquam conſerendæ pugnæ copia facta eſt, collatis utrinq; ſignis, & obſtinatiſſimis quoq; pectoribus utrinq; concurſum, in dextro cornu Henricus, in ſiniſtro Albertus Petri affinis præſidet. Vngari, qui præ Abæ ſæuitia ad Imperatorem confugerant, in prima acie pugnant: obiectum Vngarorum agmen hortantur, ut à feritate regis deficiant, ac Petri partibus adhæreant, ne inteſtino prælio pariter utrique concidant. Contrà illi hos proditores appellare, ſæuiſſima quæque imprecari. Ad hæc Aba magno agmine manum conſerere, perfugas & proditores uſquequaque diſquirere, ut in medio prælio pœnas exigat. Quum hæc Albertus intellexiſſet, laboranti cum Vngaris Petro ſuccurrit, acerrimum præliũ inſtauratur, magna utrinq; ſtrages oritur. Dum conſertim utrinq; dimicatur, ac nemo alteri cedere nititur, ita Martis opus feruere uidetur, ut in cõmunem omnes cædem coniuraſſe uiderentur. Deinde tam infeſtis utrinq; animis pugnatũ, ut ad triarios res peruenerit. Nam quum Henricus cum ualidiſſima acie ſe medium ingeſſiſſet, ab extremis utrinque præſidijs concurſum eſt. Interea dum cædes iterum inſtauratur, & pari utrinque ſpe pugnatur, iam Aba ſuperior euaſiſſet, ſi fidos ſibi præfectos ubique habuiſſet. Sed pro crudelitate ſua quum multos ſibi infenſos reddidiſſet, ex hoc multi in medio prælio ab eo defecêre, quippe qui conculcatis Abæ ſignis in aduerſam ſe aciem trãſtulere. Quare Vngari loco ſenſim cedere coacti ſunt. Alemanni quoq; plerique tradunt, ab initio pugnæ cum cœleſti ſigno tenuem in aere nebulam apparuiſſe: mox hinc uentum uſque adeò uæſanum fuiſſe ſuſcitatum, ut puluerem Vngarorum luminibus intolerabilem obijceret, liberumq; obtutum impediret. Miraculum hinc editum fuiſſe affirmant, quia paulo antè quàm pugnam inirẽt, ab Apoſtolico legato, Abæ ac Vngaris, ob iniuſtam Petri exactionem, promulgato anathemate, humana conſuetudine fuerat interdictum. Sed quum prælium cruentiſſimum diu prorogaretur, Henricus tandem, ne incruenta quidem uictoria, hoſtes fudit, fugauitq;. Aba inclinato exercitu, traiectoq; Danubio, ad Tibiſci amnis uicum effugit, ubi multas nobilium cædes olim patrarat, uico Scoebe nomen erat: ibi à ſuis cæſus eſt, & in proxima æde ſepultus. Non multis pòſt annis corpus eius effoſſum, cuius ſudarium cum paludamento incorruptum repertum eſt: quin & uulnera obducta cicatrice curata. quare ad cœnobium, apud Saar ab eo exædificatum, deinde translatum eſt. Imperator difficili potitus uictoria, & fuſis & cæſis hoſtibus in caſtra redijt. Ac ut meritas Deo gratias ageret, depoſito paludamẽto, ſumptoq; cilicio, item nudis pedibus, porrecto humi pectore, ac profuſis coram legionibus lachrymis antè ſacroſanctum & ſalutare crucis ſignum procidit, immortalem diuinæ benignitati gloriam retulit. Immortales quoq; gratias egit, quòd Vngarorum manus euaſerat, ſæuitiam eorum & uires diuina ope repreſſerat. Eadem quoq; religione uniuerſus exercitus Deo laudes ac ſacros hymnos concinere uiſus eſt, ut Imperatoris exemplo diuinum beneficium recognoſceret. Ex Teuthonibus ſagittariorum arte innumera multitudo deſiderata, ex Vngaris numerus paulò minor: qui poſtquàm terga uertere occœpere, ſalutem ſibi fuga compararunt. E' cadauerum fœtore aliquot menſibus nemo illac iter facere potuit, unde locus ex utraque lingua ſibi nomen inuenit. Dum uictor ex ingenti labore reſpirat, milesq; aut corpora aut uulnera curat, Vngaricæ reipublicæ legati continuò adfuere: uim, prædam, & agri deuaſtationem deprecantur. Petrum regem repetunt, quem Abæ ſcelere exactum indoluere. proinde ueniam exorant, & Cæſaris edicta ſeruaturos pollicentur. Benigno hilariq; uultu hos Cæſar admiſit, omniaq; poſtulata ultrò præſtiturum ſe recepit. Poſt hæc unà cum legatis ac exercitu uniuerſo Albam peruentũ eſt, ubi in æde diuæ Genitricis Petrum regno eiectum his ritè reſtituit. Diadema, ſceptrum, cæteraq; inſignia reddidit: & regem Vngaris, Vngarosq; regi reconciliauit. Omnesq; antiſtites & optimates Cæſaris edicto in regis manus ultrò iurarunt, ſe perpetuò eius imperata facturos, neq;

legitima

legitima unquam obſequia detrectaturos. Mox rebus compoſitis, pacataq́ Vngaria, Henricus Ratisbonam ſe recepit: Petrusq́ Alemānorum auxilio, recuperato regno potitur. Ne minus quidem in hoc, quàm Boemico bello, quod ante Vngaricum, primo imperij ſui anno geſtum eſt, preclarum ſe Henricus oſtendit. Quare à Caroli Magni ſanguine, quando Gysla mater, eademq́ Corradi uxor, inde genus duxiſſe fertur, haudquaquam degeneraſſe uidetur: immò in hoc tanti gloria principis repullulaſſe uiſa. Sed res aliquanto altiùs repetenda. Boleslao Tertio Boemiæ Duci, Meſconem Polonorum principem, Gracouiam dolo eripuiſſe ferunt. Poſt bellum deinde geſtum & grauiſſimam agrorum uaſtationem, induciæ demum indictæ: item ſtatutum, ut Gracouiam ambo duces conuenirent, ibiq́ de perpetuo fœdere decernerent. Boleslaus accepta fide quum ueniſſet, in conuiuio captus, ac luminibus orbatus eſt, comites immaniter trucidati omnes, præter Vrſouicenſes, qui fraudis conſcij, hoſti dominum facinoroſiſſimè tradidêre. Hi domum reuerſi Iamirem Boleslai fratrem, pari perfidia perdere ſtudent. Quare Tochares, qui Vrſouicenſibus, opibus & fortunis longè præſtabat, iuuenem ſub prætextu uenationis in ſyluam traxit, tractumq́ ac ſtipiti alligatum ſagittis confodi iubet. At Ouaras eius famulus, clàm clapſus ad ſuos tranſuolat, domini periculum populo exponit. Qui raptis ocyſſimè armis, in ſyluam properat, proditores adoritur, et obtruncat, Iamirem morte liberatum reducit. Meſco deinde aperto Marte, cum ualidiſſimis Boemiam copijs adoritur, agrum longè lateq́ populatur, pagos incendit: demum Pragam obſidet, eamq́ biennio fame laborantem occupat. Vicegradenſem arcem capere non potuit, quandoquidem ſemper in Iamiris fide permanſit. Fuerat Odelricus Boleslao frater quem Henrico Imperatori, eximiæ educationis gratia, pater dederat inſtituendum. Is accepta Meſconis perfidia, clàm ab Henrico dimiſſus, caſtellum, cui Dieuiczo nomē eſt, ſubit, exinde coacto milite, montes repentè occupat, Pragæ urbi prominentes. Mox diſpoſitis circū æneatoribus, clangoribus eos cuncta complere iubet, Praginſibusq́ per præconem nunciat, uictos prælio Polonos in fugam iam dudum conferti, uictorem cum copijs adeſſe principem. Quum Polonorum præſidia Pragæ impoſita, hîc rumor inceſſiſſet, perculſa metu proſiluêre. Pragenſes adauctis animis, hoſtes fundunt, fugantq́ multi in fuga cæſi. Meſco ſpe ſua fruſtratus, quàm plurimis deſideratis Poloniam redijt. Odalricus urbe potitur. Sed fortuna uiri, mores immutauit, quippe qui quum fratrem ſibi ætatis beneficio præferri conſpicaretur, ambitione ductus, ei oculos eruit. Varijs facinoribus claruit. Quum è uenatione rediret, puellā uidit ueſtimenta lauantem, ruſticali genere natam, liberali facie, forma eleganti, & uenuſtate nimia, cui Bocenæ nomen erat, primo obtutu in eam exarſit, accedebat ſuauiſſimum uirginis eloquium, ingenuiq́ mores, quibus is miſerrimè captus eſt. Hanc mox inuitis familiaribus uxorem accepit, ex qua Byzetiſsaus natus eſt. Qui ubi adoleuit, tanta fuit audacia, ut Iuditham Othonis filiam, Ratisbonæ in ſanctimonialium cœnobio permanentem, ſola ſama peramarit, eamq́ clàm è loco ſacro ſubtraxerit. Pater quum hanc multis ualidiſſimisq́ copijs repeteret ac utrinq́ acies cōſtitiſſent, Iuditha in medium progreſſa, Sabinorum more utrunque reconciliauit. Odalricus deinde filium Morauiæ præfecit, quam à Polonis magna ex parte occupatā, deletis hoſtibus, in poteſtatem ſuam aſſeruit. Quin & innumeram Polonorum multitudinem, qui bello capti fuerant, in Vngariam uænundandos miſit. Boleslaus Gracouiæ excæcatus, interijt. Odalricus quoq́ filius uita exceſſit, quod quum Iamir accepiſſet, nepoti Boemiæ ditionem ſponte conceſſit. Huic quinque ex Iuditha fuêre filij, Spitigneus, Vratislaus, Corradus, Iaromirus, & Otho: quorū numero fretus, in auum, Polonorum principem arma uertit. Gracouiam ui captam diruit. Gneſenium regionis metropolim diripuit, abſtulit crucem auream trecentorū pondo. Henricus igitur Tertius grauiter indignatus, quòd Poloniam iniuſſu ſuo deuaſtarit, Odolrico, filioq́ bellum indixit. Qui à Romano imperio ducatus ille ſubiectus erat, quotannisq́ boues centum & uiginti, item ingenti puſtulati quinquaginta pondo pendere cogebatur. Quare

Imperator cum Othardo Saxonum duce, à duplici latere Boemiam inuadere decernit. Sed quum regio ſyluis ſit obducta, in primo aditu parū proſperè rem geſſit: quandoquidem equitatus nemoribus impeditus, & ab inſidijs circūuentus, uix multis deſideratis euadere potuit. Othardus ingreſſus ferro ac incēdio agrum latè uaſtauit: mox abacta maxima præda, in Saxoniam ſe recepit. In ſequenti anno Henricus & Othardus, inſtauratis & auctis exercitibus, Boemiam repetunt, ſyluam iniecto igni tranſmittunt, exin totam regionem populantur & incendunt. Odalricū & Byzetiſlaum Pragæ obſident: urbem Seueri pontificis conſilio, qui noctu in caſtra prodierat, occuparunt. Dedentibus ſeſe Odalrico ac Byzetiſlao, leges ab Imperatore pro arbitratu datæ, exacta trium annorum uectigalia. Sileſia quotannis triginta auri, quinquaginta argenti pondo, Boemiæ principi tantumdare iuſſa. Byzetiſlaus deinde Vngariam aggredi auſus eſt, quæ quū proprijs legibus uteretur, Romano imperio parete recuſabat. Hoſtile ſolum ingreſſus, conuocatis Boemiæ primoribus, Spitigneum primogenitum ſucceſſorem ſibi declarauit. Reliquos filios, diuiſa inter eos Morauia, fratri parêre iuſſit. Mox æſtuantiſſima febre correptus obijt: corpus Pragam in antiquorum monumenta relatum. Spitigneus Boemiæ ſuſcepit imperium. Sed ad diuerticulum reuertamur. Inſequenti poſt reſtitutum Petrum anno, Henricus Vngariam reuiſit. Quem rex Petrus tam mirificè excepit, ut ab eo regnum, ut reuera acciderat, ſe recepiſſe oſtenderet, cum omnibus optimatum magiſtratuumq; ordinibus obuiam prodijt, diadema cum aurata haſta detulit, moxq; magnificentiſſimè donatum in Germaniam remiſit. Dum hæc ita agebantur, Andreas, Bela & Leuenta, qui ſancti regis iuſſu extorres in Boemiam aufugerant, egeſtate affecti, in Poloniam ſe receperant: ubi à Meſcone Poloniæ principe benignè ſuſcepti, & pro dignitate tractati ſunt. Hac tempeſtate inter Pomeranos Chriſtianæ fidei expertes, Polonorumq; uectigales, & Polonos qui ad fidem ſeſe conuerterant, orta diſcordia. Res armis agi cœpta: quia annua uectigalia hi Polonis expendere recuſabant, contrà illi ui exigere pergebant. Verùm quum utrinque acies conſtitiſſent, utrique genti uiſum eſt, ut commodiùs ſaluti publicæ conſuleretur, ambo duces ſingulari certamine litem dirimerent. Si Pomeranus caderet, poſtulata tributa penderentur: ſi uerò Polonus, ius omne tributorum amitteret. Placuit populis utriſque conditio. Sed quum Meſco ac filij ſingulare certamen reformidarēt, Bela in medium prodiens: Si uobis (inquit) Poloni placet, ut pro principatu ac dignitate ueſtra in certamen ipſe deſcendā, quamuis me pagano prophanoq; hoſte nobiliorem reputo, hoc tamē ultrò pro uobis ſubibo periculum. Accepit Meſco, quod Bela detulerat, ac gratias egit: nec ſubrogatum quidem perduellionem Pomeranus ipſe recuſat. Quare ubi ſe certamini ambo commiſêre, cum infeſtis haſtis primò concurrerent, dicto celerius Bela hoſtem equo deturbat, mox gladio confoſſum proſtrauit humi. Bellum & cauſa ſingulari certamine dirempta: Pomerani ſe Polonorum uectigales profitētur, uectigalia ritè perſoluunt: & quotannis ſtatuta tributa, ſine controuerſia, ſe poſthac expenſuros pollicentur. Meſco, qui Belæ opera uictoriam ac dignitatem cum ſalute ſibi compararat, ne ingratitudinis reus eſſe uideretur, Belam non modò multis muneribus affecit: uerū etiam filiæ nuptis, & Pomeranorum prouincia amplè donauit, & pro uiribus hominem quotidie honeſtauit. Bela ex Meſconis filia Geyſam Ladislaumq; ſuſcepit: Andreas uerò & Leuenta, quum ſe regio genere natos cogitarent, & apud Meſconem longè inferiorem, tanquam mendici ſe uitam degere reputarent, fortunæ indignitate perciti, relicto fratre, impetrata miſſione abiêre. Quum ad Lodomeriæ regem appuliſſet, nequaquam admiſſi ſunt. Et quum ubique prohiberētur hoſpitio, adaucta deſperatione, in Cumanos, reconditos Sarmatiæ populos, penetrarūt. At illi ſuſpicione perciti, & exploratores fore rati, quando ualidiſſimis corporibus hos eſſe uidebant, ultimo iam ſupplicio affeciſſent: niſi quidam fortè Vngarus ibi captiuus interceſſiſſet, qui ſe illos agnoſcere, & patria præter ius & æquum exactos, atque commiſeratione dignos eſſe teſtabatur. Aliquandiu apud Cumanos in captiuitate manſerunt: mox li-

berati

berati in Roxanos, quorum regionem nunc Ruſciam dicũt, contendēre. Quum Petrus rex ſe ab omni periculo tutum eſſe exiſtimaret (quando inimici ſui, ubi nam gentium deliteſceret, ignorabãt) liberè regnare, cũctisq́ ciuitatibus & oppidis Teuthonas & Italos præficere, omniaq́ ex eorum conſilio gerere cœperat, ratus ſe perpetuò in portu nauigaturum: quod pleriq́ optimates ægerrimè ferebant. Quó nam modo Vngariam ab horum tyrannide liberarent, quotidie cogitabant. Quinetiam profugum diui regis genus Andream, Belam & Leueniam, quia eius beneficio emerſerant, non modò memoria ac fide clàm proſequuti fuerant, uerumetiam ſæpe pecunijs adiuuerant. Ex his Viſca, Bua & Buna, auctoritate opibusq́ præſtabant: qui unà cum uniuerſa cognatione diui generis reliquias, non ſine ſuſpirijs & gemitu repetebant. Occaſionem dari cupiebant, qua hos in regnum reſtituerent, paremq́ gratiam numini ſancti Stephani de his optimè meriti referrent. Petrus Henrici Tertij patrocinio fretus, in eam reuectus eſt audaciam, ut ſe potius tyrannum quàm regem oſtenderet. Et quamuis ſuopte ingenio Vngaris infenſus eſſet, accedebant improbi mores eius, ac illorum nondum delenita feritas, qua peregrinas gentes æquis oculis ultrò intueri prohibebantur. Quin & pars magna ſacroſanctæ fidei iugũ ceruicibus excutere ex ipſa nouitate ſperabat, ut in Scythicã recideret prophanitatem. Dum coniuratorum numerus indies augetur, neque præ incremento facilè celari poteſt, ad Budæ Deuecherisq́ aures res ipſa peruenit, qui apud Petrum delationis gratia nimium poterant: hi coniurationem Petro referunt. Quare tam uæſano repente furore percitus eſt, ut coniurationis principes, eorumq́ cognatos continuò capi, captosq́ equuleo imponi iuſſerit: de quibus dira uſque adeò facta eſt quæſtio, ut ibidem expirarint: multis oculi ſunt exerti, & ultimis demum pœnis affecti. Deinde in cæteram ſæuitur Vngariam: & ita ſæuitur inquam, ut omnibus malle mori quàm miſerrimè uiuere, certum eſſet. Hi nouis uectigalibus, criminibus illi affecti ſunt. Quod quum optimates, antiſtites, principesq́ regni tolerare non poſſent, ſibiq́ pro ſe quiſque timeret, Canadini conuentum habuêre. Vbi illud omnium conſenſu fit planè conſultum, ut publicis oratoribus Andreas & Leuenta è Roxanis in regnum reuocarentur: quibus gratiſsimum ex iuramento obſequium, ac regnum ipſis debitum, ſine periculo pollicētur. Auditis oratoribus, Andreas & Leuenta, quum his parum crederent, ipſi ad explorandum rem in Vngariam uenêre, in oppidoq́ ab Aba condito delituere, quod nouum caſtrum nunc appellant. Hoc ubi latè muſsitatum eſt, innumera Vngarorum multitudo confluxit, qui eõ ſalutatis regibus obſtinata efflagitatione poſtularunt, ut uniuerſum populum pagano ritu uiuere, Scythicaq́ numina recolere: ad hæc episcopos, collegia ſacerdotum, & Chriſtianos, uel maximè peregrinos paſsim trucidare, demum baſilicas & templa omnia diruere permitterent. Quod ſi impetrarint, ſe interfecturos Petrũ, exacturos Teuthones, Italosq́: item pacatum is regnũ præſtituros pollicentur. Quum reguli ſine permiſsione iſta regnum recuperare non poſſent, ultrò poſtulata conceſſêre. Quare ex Vngaris primus omnium Vatha, ex Belo oppido natus, ſe cacodæmonibus planè deuouit. Caput Scythico more raſit: cincinnos pagano ritu treis dimiſit, quo nunc Turci more utuntur. Multo pòſt tẽpore Ianus eius filius, ex inſtituto paterno ſibi magos magasq́ ac aruſpices adhibuit: quorum carminibus magnam principum gratiam ſibi uenabatur. Præ cæteris incantatricem præueneratus eſt, quam Varaſolo appellabant. Quæ à Chriſtiano deinde Bela in carcerem coniecta, tanta fame confecta eſt, ut pedibus lacertisq́ comeſis ſe intereremit. Horum igitur opera, populus ferè uniuerſus à uera fide defecit. Recidit in dæmonũ deuotionẽ, & equina carneueſci cœptum eſt. Proinde in Chriſtianos omnes, & in primis in antiſtites & ſacerdotes ita ſæuitum, ut neminem ſecerint ſuperſtitem: baſilicę, ac delubrum quodq́ religioſiſsimum paſsim diruitur: ſacra donatiua, ac dicata dijs ſpolia diripiuntur: mox in Petrum regem inclamatum: & Teuthonici cum Italis ad mortem ubique poſtulati, cæduntur & ex his quicunque munia diuerſa gerebant. Item in caſtra regis Petri æneatores tres miſsi, qui

Andreæ & Leuentæ, regum nomine, edictum pro uallo graue ita præcinerent: Vngarus quicunque eſt, antiquas maiorum ceremonias reſumito, Scythicos deos eecolito, Chriſtianos peregrinosque ritus exigito, aduerſus Cheiſtianos arma ſumito, Petrum tyrannum interficito, Teuthonem & Latinum quenque paſsim cædito, noua templa amolitor, pontifices ac ſacerdotes ubique trucidato: qui contra ſanctionem hanc dixerit fecerit'ue, capitalis eſto, ac hoſtis Vngarice gētis, haud aliter atque ſi maris Herculis ue aris ac focis uim intulerit, promulgato. Per noctē edicto pernicibus ſtatim æquis æncatores aduolarūt. Hinc Petrus regulos rediſſe nouit, quod dudum ignorabat, eorumque opera ab orthodoxa fide defeciſſe Vngaros, & prefectos cum ſacerdotibus paſsim cæſos intellexit. Quare diſsimulato metu, amotisque caſtris Iſtrum traijcit, ut Albam contenderet, caput gentis. Quod ubi inimici animaduertêre, præoccupata urbe, turribus & baſilica aduenietem regem repulêre. Interea Andeeas & Leuenta, cum ualidiſsimo Vngarorum exercitu præſtò appropinquarunt. Quod quum Gerardus, Beztertus, Buldus, & Benetha epiſcopi, item Zonuchus princeps Albanus accepiſſent, regulis obuiam ultrò peodeunt, ut honorificè nouos reges excipiant. Quum ad Gyodi pagum ueniſſent, in diuæ Sabinæ templo rem prius ſacram facere decernunt, quàm regulis occurrant. Gerardus igitur pōtifex antequam ſacra facere adoriretur, ſocios admonuit, eo die ſe cum eis martyrium ſubire oportere, & iam iam inter diuos cœleſti benignitate eſſe referendos. Affirmabat enim ſe superiori nocte IESVM CHRISTVM optimum maximum in ſomnis uidiſſe, in diuæ Genitricis tabernaculo iuxtà præſidentem, euchariſtiam calicemque ſui ſanguinis nobis omnibus, præterquàm Benethæ, æquè propinantē, qui martyrium fortaſſe detrectabit. Demum eos hortatur, inter ſe mutuo delicta confiteantur, futuram beatitudinem ſpe obſtinantiſsima expectent, interea peccatorum impunitatem à Deo lachrymis implorent. At illi ſalutarem mortem haudquaquam reformidantes, monita peragunt: deinde ſacris ritè peractis, ut regulis occurrāt, uerſus Peſthum iter ineunt. Gerardus uir ſtatura breuis, & præ ſingulari uitæ aſperitate, uiribus effœtus, curru uehebatur. Verùm ubi ad Danubium peruentum eſt, Vata duce, qui ſe cum liberis demonibus planè deuouerat, omnes in ſacroſanctos patres ſaxa capiūt: mox facto agmine irruūt, obruuntque. In eos qui ipſum lapidibus petunt, ſigno ſalutis aſsiduo, Gerardus ſe præſignat, atque eo magis in eum plebs impia irritatur, curru deturbatum rapit bigisque in montem fluuio prominente ſubuehit, ſubuectumque è prærupta rupe in ſubiecta ſaxa præcipitat. Poſt caſum palpitante pectore, quum adhuc ſpiritum ineſſe putarent, haſta tranſuerberant: caput lapidi illuſum præter Danubium, lapis ſancti uiri ſanguine fœdatus, nulla Danubij inundatione dilui potuit: quamuis annis circiter ſeptem ibi permanſerit, donec eius à ſacerdotibus lectæ reliquiæ, in ſacellumque Chanadini ſunt reconditæ, lapis in altaris ſuperficie in rei teſtimonium collocatus. Nunc autem in ſubu bio Budenſi, ubi ille deturbatus eſt, ſacellum eſt diuo Gerardo dicatum. Hoc igitur martyrio uir ille ſanctiſsimus, natione Venetus, qui in Budenſi agro uitam duxit eremiticam, & pro ſpectata uitæ ſanctitate in Chanadienſem pontificatum euectus erat, immo: talē ſibi uitam comparauit. Buldus pari morte effectus, Beztritus & Benetha tranſmiſſo amne, ubi Peſtho applicuêre, alter impiorū uulneribus confoſſus, poſtero die uita excedit: altee interceſsione regulorum ex eorū manibus ereptus eſt. Zonucho Iſtrum equo traijcienti Murthmur parua cymba occurrit, ut periculo liberaret, qui ſaceo baptiſmi uinculo, ei coniunctus erat. Quod ubi à prophana multitudine proſpectū eſt, elato clamore mortē interminatur, niſi amicum à Scythica opinione deſciſcentem interficiat. Inuitus igitur Murthmur Zonuchum obtruncat. Eo quoque die magnus ſacerdotum fideliumque numerus pari crudelitate abſumptus. Petrus autem poſtquàm uniuerſam gentem in regulorum partes recidiſſe cognouit, quum non mediocri Alemannorum manu, in Auſtriam fugam init. Quum in Moſonienſem agrum ueniſſet, ut exhine in Auſtriam ſe ſubriperet, præoccupatos regni exitus offendit: qui impoſitis ubique præſidijs acri cuſtodia obſeruabantr

bantr

bantur. Superuenêre legati regulorum, qui ſub ſpecie ineundæ pacis in Vngariam reuocarent: inuitus retrahitur, neq; maximæ ſuſpicionis expers, quippe qui ſubtractum ſibi exercitũ intelligebat. Qui quum in pagum, quem Zamurem appellant, diuertiſſet, legati diſpoſitis mox inſidijs circumuenêre, ut captiuũ ad regulos ducerẽt. Quare in quandam domum cum parua aulicorum manu ille ſe recepit: & quum ſe acerrimè tueretur, uix triduo confoſsis ad unum omnibus ſuis capi potuit: at ubi in legatorum poteſtatem uenit, continuò excæcatus eſt: Albamque ductus, præ dolore nimio paucis pòſt diebus, ac tertio reſtitutionis anno diem obijt: & in Quinqueccleſienſi baſilica, quam ipſe fundarat, diuoq; Petro & Paulo dicarat, ſepultus eſt. Ex Abæ Petriq; diſcordia & regulorũ reuocatione, tot calamitatibus affecta eſt Vngaria, ut ex inteſtino bello exinanitum regnũ uideretur: quãdoquidẽ Petri gratia Henricus Tertius eam infeſtis ſępe armis repetierat. Neq; defuêre Adalberti Leopoldiq; filij bella, qui protegendæ Auſtriæ gratia, quam Vngari ſæpe inuaſerant, cum Aba rege ad internecionem uſque crebrò concurrerant: quod anno Salutis quadrageſimoſecundo ſupra milleſimum accidiſſe ferunt. Et inſequenti anno, quinto Idus Decembres, Leopoldus Miles fortis, ex cognomento dictus, & Adalberti filius, diem obijſſe dicitur. Sed Adalberto Erneſtus filius ſuccesſit, quo in Saxonũ bello occumbente, Leopoldus, Leopoldi Pij pater, Auſtrię dominatũ init. Quater in Abam Henricũ Tertium caſtra mouiſſe, pleriq; tradidère. Agnes fuit eius uxor, mulier qui dem imperio digna, quæ poſt Petri mortẽ, unà cum uiro Auguſtalia inſignia, dum natalitia Saluatoris celebrãtur, à Clemente Secundo ſummo pontifice Romæ ſuſcepit, & auctoritate pontificia confirmatum his imperium. Mox Capuam uſque proficiſci placuit: à quo Pandulphus captus, in Germaniamq; ductus eſt, qui ea tempeſtate princeps res nouas in Campania moliebatur. Eodem fermè tempore, Saraceni Secundum Calabriæ oppidum occuparunt. Quin & Dragone Normannorum principe in Apulo agro defuncto, Hunfredus frater tyrannidẽ inuaſit, cui paulo pòſt uita decedenti Gothoſredus ſubrogatus eſt. Item Guaimmarus Salernitanus princeps, eadem gente oriundus, quum ſuorum occubuiſſet inſidijs, Giſulphus dominatum accepit. Quum Nortmanni, ambitioſiſsimum genus hominum, Beneuentum urbẽ pontificiæ ditioni ſubditam occupaſſent, Leo pontifex maximus, auxiliaribus copijs Imperatoris adiutus, aduerſus eos caſtra mouit. Sed ex inauſpicato inito prælio, quum Romanus miles terga uertiſſet, pontifex in pugna captus, & pro dignitate ductus, paucis pòſt diebus ſingulari pompa Romam remiſſus eſt. Item Pallantis Romæ corpus inſanæ magnitudinis inuentum, adhuc incorruptum, cuius hiantia quoq; uulnera cernere erat. Prætetea lucerna ad caput ardẽs, quæ neq; uento, neq; aqua, uel quouis alio liquore extingui poterat, uerùm ſubacto ſtilo, mox illo foramine ingruente aere, lumen euanuit. Tale huic epitaphium fuiſſe fabulantur:

FILIVS EVANDRI PALLAS, QVEM LANCEA TVRNI
MILITIS OCCIDIT, MOLE SVA IACET HIC.

Præterea in Apulia, marmorea cõperta ſtatua, cuius caput circulus ex ære his inſcriptus literis ambibat: Calendis Maijs, exoriente ſole, aureum mihi caput erit. Quid nam id portenderet, Sarracenus quidam Roberti Guiſchardi captiuus interpretatus eſt. Quum ſol ad præſcriptum terminum peruenerit, ſi quis ſtatuam ſubfoderit, maximum ibi theſaurum deprehenſurum. Neque interpretationẽ res ſefellit: nam Calendis Maijs, magna auri copia ibi cõperta, qua Sarracenus ſe à captiuitate redemit. Sed ad Hiſtoriam redeamus. Exactis uſquequaq; hoſtibus, ac Petro uita defuncto, Andreas cum Leuenta ac uniuerſo Vngarorum exercitu Albam contendit, ut ibi ex more pontificum, principumq; conſenſu & auctoritate, regni inſignia planè ſuſciperet. Sed quum epiſcoporum pars magna cum Gerardo cæſa fuiſſent, uix tres tantùm ex illa ſtrage ſuperſtites inueniri potuere.

ANDREAS igitur ab incarnatione Domini, anno quadrageſimoſeptimo ſupra 1047
milleſimum, diadema regium accepit. Qui poſtquàm ſe rerum potitum eſſe cogno-

uit,

uit,hoc per uniuerſum regnum promulgauit edictum: Quincunque Vngarus, Vngariæ'ue incola,peregrinus ue frequẽtans, depoſito pagano ritu, ceremonijsq; Scythicis abrogatis,quas rex,quia uſus ita poſtularat,paulo antè permiſerat,ad uerã IESV CHRISTI fidem e ueſtigiò non redierit,ac ſacram legem à diuo rege Stephano traditam non receperit,capitalis eſto:uicus,oppidum,& ciuitas quæq; demolita templa,baſilicasq; reficito:pontifices, collegiaq; ſacerdotũ priſtino more obſeruato,& pareto: Chriſtianorum ritus reuocato:prophanas ceremonias falſosq; deos exigito, eorum ſimulachra demolitor.Si quis magnis uerisq; numinibus ac ſacerdotibus maledixerit,fecerit'ue, Deûm hominumq; hoſtis eſto.Si quis ſacra legerit,lecta cõtinuò reſtituito:quicunque ſacro,uel quouis alio humano ſanguine manus fœdarit, commiſſo piacula expiato. Vngarus demum quiſq; cædibus,latrocinijs,ac cætera deniq; ui & iniuria abſtineto.Sanctionem igitur hanc quicunq; contempſerit, aduerſús ue iuerit,capitis ac rerum omnium reus eſto. Iiſdẽ fermè diebus Leuentæ mors interceſsit,quam non ſine diuina benignitate accidiſſe arbitrantur. Is enim ſatis ſuperq; Chriſtianis infeſtus erat,neq; Scythicas ceremonias,dirosq; mores facilè exuere poſſe uidebatur. Quare ne inſtauratam à fratre fidem labefactaret, à dijs immortalibus intempeſtiua morte ereptus eſſe reputatur, & in ulteriore Danubij uilla ſepultus, ubi quondam Toxis proauus ritu Scythico ſepultus eſſe,ac uillæ nomen tribuiſſe dicitur.Sed de parentibus horum,diuerſa ſenſere.alij nanq; regulos iſtos Vazulis excæcati,ac filiæ Tati:plerisq; uerò(& fortaſſe rectiùs)Calui Ladislai filios prodidere,qui Roxanam,uel Ruthenam uxorem accepiſſe fertur,ex qua Andream Belam, & Leuentam ſuſtuliſſe creditur. pacato deinde regno,ac uniuerſo ferè populo ad rectum Dei cultum reuocato,ad reprimendos finitimorum impetus incurſionesq; animum aduertit.Bratislaus enim ſubacta Polonia,ter Pannoniam inuaſit,nec mediocria quidem detrimenta intulit:ſed tertiùm ingreſſus,repentina febre correptus, pedem referre coactus eſt. Ex teſtamento quinque filijs,Morauiam, Boemiam,cæterumq; dominatum ritè diſtribuit,legauitq;. Spitigneus natu maior,Morauiæ regno potitur: Boemiæ pars media Bratislao. altera Corrado & Othoni obtigit. Iaromirus adhuc in literario ludo uerſabatur. Paulò pòſt cõperta Spitignei ſæuitia & ambitione, Bratislaus timore percitus,relicta in Olumucẽſi urbe uxore,in Pannoniam ſeceſsit: ubi ab Andrea rege gratiſsimo hoſpitio exceptus,& pro dignitate tractatus & exornatus eſt.Spitigneus receptis fratribus,qui remanſerant in regia, Corradum uenatoribus,epulis uerò regalibus Othonem præfecit.Mox Bratislai uxorem capi,& in Leſca munitiſsima arce aſſeruari iuſsit, quam præfectus arcis tam dura ac immani cuſtodia ſeruaſſe dicitur,ut alterutro uterque noctu pede una compede conſtringeretur. Verùm Seueri Pragenſis epiſcopi ac optimatum interceſsione, mulier exacto menſe carcere liberatur. Quæ quum ad uirum in Pannoniam grauida properaret, edito immaturo partu,in itinere animam efflauit. Bratislaus audito uxoris obitu,parentis ac gnati fatum iuxtà deplorare coactus eſt. Ac nihilo ſecius rex Andreas ſuauiſsimi hoſpitis dolore cruciatur,& ad incundam conſolationem hortatur, neq; quicquã ſine diuina uoluntate aſſeuerat accidere. Fallaces ſpes hominum reputare oportêre,omnemq; ſpem & curam in Deo collocandam:quem humanis commodis longè ſapientius,utiliusq; hominibus conſulere exiſtimandum eſt:atq; multa, quæ accidunt nobis,incommodiſsima miſerrimaq; uideri, quæ ſi æquè penſitentur, præter opinionem utiliſsima iudicabuntur. In utraq; fortuna & modum,& æquũ animum omnino retinendum:poſt mala ſemper benè ſperandum. Subinde delinito aliquantulum uiri dolore,hoſpitem rex ad cœnam inuitat,lautiſsimis epulis ac uino exhilarantur animi. Andreæ unica erat gnata,cui Adleithæ nomen erat, matura iam ætate,ac eleganti forma cum ſumma uenuſtate coniuncta, primo obtutu hoſpitem obſtrinxit:cuius amorem ubi pater intellexit,hanc ei continuò deſponſauit. Quod ubi Spitigneo fratri ſignificatum eſt,ratus hunc auxiliaribus Vngarorum copijs adiutum,Morauiam ſibi facilè occupaturũ,ut rebus ſuis tutò conſuleret, legatos ad Bra-

tislaum

tislaum mittit, qui eum è Pannonia euocent: ac polliceantur, ſe ueluti pater ex teſta-
mento legauerat, omnia ultrò reſtituturum. A' quibus perſuaſus ille rediſt, atq; fratri
ex compoſito recõciliatus, legata cuncta recepit. Quanquam imperãdi amore Spi-
tigneus traheretur, ac immodicę ambitioni foret obnoxius, bonis alioquin moribus
fuiſſe traditur. Sed qua in matrem Iuditham, Bratislai ſenioris coniugem, impietate
uſus eſt, haudquaquam hinc cõmendari poteſt, hanc enim regno eiecit. Quæ quum
gnati crudelitatem alio modo ulciſci non poſſet, in eius contumeliam, Boemorumq;
contemptum, Petro Vngariæ regi extemplò nupſit, inq; Pannonia uitã exegit. Sed
poſt filiorum reconciliationem, à Bratislao filio in prioris uiri ſacellum relata, & Pra-
gæ in diui Venceslai templo, anno Salutis quinquageſimonono ultra milleſimum, 1059
pro dignitate ſepulta. Hinc igitur Andreæ cum Boemis Polonis, Auſtralibusq; orta
diſſenſio: quas expeditiones ita proſperè geſsit (ut Vngarorũ Annales referunt) ut
tribus annis hos treis (quos retulimus) potentatus, ſtipẽdiarios ſibi fecerit. Contrà
Alemannorum, qui, ne hac Auſtrales inſigni nota ſugillarentur, Andream Henrico
Tertio per legatos obſequium ac ſtata quotannis tributa ultrò detuliſſe referunt,
id cęteri nequaquã memorant Scriptores, præter ea quæ paulo pòſt ſequentur. Sed
illud conſtat anno Salutis quinquageſimoprimo ultra milleſimum, Andream cum 1051
Adalberto, qui Auſtriæ dominabatur, pacem feciſſe, item Boemiam Poloniamq;
poſt aliquot bella pacaſſe. At quum ſe ad ſenium declinare, ac liberis carere animad-
uerteret, ad Belam fratrem, de quo ſuprà diximus, in Poloniam legatos miſit. Bela
exhortatus, ut cum uxore ac liberis expectatione celeriùs in Pannoniam redeat, &
ueluti communibus erroribus ac miſerijs agitati fuerant, ita & nunc bonis auitis ac
regno pariter perfruantur. Quinetiam rerì neq; fas: neq; iuſtum eſſe, ſe ſine fratre re-
gno, eodemq; ampliſsimo potentiſsimoq; potiri, item per orbitatem neminem ſibi
eſſe, cui regnum legari queat. Hac igitur obſecratione Bela uictus, coacta familia, di-
miſſoq; ne mediocri quidem Sarmatiæ ducatu, quo à Meſcone ob rem clarè geſtam
in ſingulari certamine donatus fuerat, in Vngariam cum familia ſe recepit. Tam gra-
to ab Andrea fratre animo, & tam inſigni populorum plauſu exceptum ferunt, ut
uniuerſa in eius occurſum, non modò regis aula, ſed Vngaria ſit effuſa, nullusq; dies
lætior actus. Poſtridie quàm uenerat, conuentu habito, Vngaria treis in partes diui-
ſa, duæ regi, tertia Belæ fratri, omnium conſenſu tributa eſt. Hinc diſcordiarum ſemi-
narium ſanè profluxit, hinc diſſenſionum bellorúmue cauſæ, quibus ſemper Vnga-
ria fluctuauit. Quare inter duces regesq; Pannoniæ, diſsidia, cædes, ac aſsidua præ-
lia interceſſere. Eodem quoque tempore ad inferioris Pannoniæ lacum, Andreas in
inſula Tychonia cœnobium magnum cum baſilica fundauit, quam diuo Aniano
dicauit. Mox ad propagandam ſobolem animum adiecit: uxorẽq; duxit Agmun-
dam, Ruthenorum ducis filiam, quos olim Roxanos & Roxolanos nominabant. ex
hac Salomon & Dauidus orti: ex cõcubina, quam in Morothenſi pago clàm tenuit,
Georgius natus eſt. Ex Bela, in Polonia, Geyſa & Ladislaus: at ubi in Vngariam
reuerſus eſt Lampertus, ac filiæ ſunt editæ, inter fratres hos tanta ſemper charitas in-
terceſsit, & concordia, ut una eademq; ambobus uoluntas ineſſe uideretur: contrà
uerò in filijs nepotibusq; accidit, ut ritè inferius referetur. Dum magnum in Panno-
nia ocium agitur, mutua fratrum charitate munitum, ingens Alemannia bellum mo-
litur. Henricus enim Tertius, Petri iniuriam & Vngarorum inconſtantiam ac perfi-
diam ulturus, coactis undiq; copijs, eo hanc expeditionem animo ſuſcipit, ut aut Vn-
gariam imperio Romano uectigalem faciat, aut ad extremum uſq; ibi uires eludat. In
primis adita Pannonia, Piſonium obſidet, tormenta diuerſa mœnibus admouet, tur-
res erigit, commeatus inhibet. Claſſem etiam, quæ ſequundo amne defluxerat, à Da-
nubij parte diſponit, ue ciuitas undique oppugnari queat. caſtella in turrium ſpeci-
em nauibus impoſita, ut hinc oppidanos à mœnibus arceant. Duobus hæc menſi-
bus undiq; oppugnatur, omnis tamen Teuthonũ eluditur opera. Vngarorum pręſi-
dium ab Andrea urbi impoſitum, ne qua rerum caritate premeretur, né ue Danubij

aditus

aditus occluderetur, unde ab inferioribus regionibus commeatus & auxilia inferri poſſent, nouum ſanè commentũ excogitauit. Vir inter eos nandi arte peritiſsimus mox inuentus, cui Zothmundo nomen erat. Hic intempeſta nocte præfecti iuſſu, nandò clàm hoſtium naues ſubit, ſenſim eas tenui terebro ſuffodit. Dum naufraga uniuerſæ claſsi uitia ſubigit, uix renandi ad ſuos ſpacium datur, ne illuceſcente die in facinore deprehenderetur. hæ non modò proprio onere, ſed machinis etiam onuſtæ, ſecunda ac tertia hora diei imo deſidere occœpere, à principio pleræque incautis adhuc nautis demerſæ ſunt. Hac igitur arte eluſæ Alemannorum uires, obſidioq; ſoluta, quando ex oppidanis & cẽturionibus plerique quotidie facta eruptione, in hoſtium caſtra ſæuiebãt. Ex his potiſsimi nominantur, Maiothecus, Andreas, Vilungardus, Broſa, & Martinus, qui magna ſæpe ſtrage ex improuiſo hoſtes affecerant: quare in Alemanniam ſpe ſua deluſi rediêre. Quum re infecta Henricus imperator cedere cogeretur, eo magis in Vngaros exardeſcit, exercitum longè maiorem inſtaurat, onerariamq; claſſem reparat, qua commeatus deferat. In ſequenti anno diſpoſitis abundè omnibus quæ bello uſui erant, claſsi Gebarthum epiſcopum, & eundẽ fratrem eius præfecit, Danubioq; defluere iubet, ipſe cum turmis & cohortibus, præter Zalæ Zelitæq; fontes amnium, in Vngariam iter facit. Andreas ac Bela frater id edocti, ea parte qua hoſtis iter facturus erat, aceruos frumentarios ac pabula cũcta comburi, incolas & pecora hinc abduci præcipiunt, ne qua prædæ commeatús ue copia foret hoſti. Imperator adita Pannonia, & incenſa ab incolis quacunq; iter feceratregione, neq; milite, neq; equo adminiculi quicquam inuenit. Et quum ubi'nam claſsis eſſet, intelligere non poſſet, in omnium rerum egeſtatem incidit. Tranſmiſſa ſylua, Bodoatinis montibus appropinquauit, intolerabili commeatuum pabuliq; inopia laborans, Iaurinum interea claſsis applicuit. Præfectus claſsis tabellarium ad imperatorem continuò miſit, qui literis ſe certiorẽ ab eo fieri poſtulabat, ubi'nam cum claſſe expectaturus eſſet exercitum. Is ab Andreæ militibus, qui uiatoribus inſidias fortè tetenderant, intercipitur, ducitur ad regem, Belamq;: & adhibito interprete, Nicolao Iaurienſi epiſcopo, Andreæ omnia pateſiunt: qui aſtu pro tempore utitur, Vngaricæ reipublicæ apprimè ſalutari. Ad Gebartum, Henrici nomine, adulterinæ per hoſpitem literæ remittuntur, quarum ſumma talis erat. Salue frater optime. Sæpe quæ præter opinionem accidunt, ad mutandam ſententiam homines impellunt. Proinde ſcito, noſtrum ab alijs hoſtibus imperiũ grauiſsimè infeſtari: nos autem, ut propria tueamur, ab Vngarica expeditione inulti reuocamur. Quare claſſem dicto celerius ſoluito, & deleto, Ratisponæ confeſtim nobis occurrito, quãdo tibi in Vngaria tutò conſiſtere non licet. Præfectus temeraria fide percitus, mandata peragit: ſoluta repentè claſſe, in Vindelicos ſe recepit. Imperator expectatione fruſtratus, extrema cũ milite fame abſumi cœpit, neq; præfecti ſuæ claſsis deſidiam ſatis poterat admirari. Accedebat magna ſagittariorum manus, quæ ex Bulgaris Beſsisq; confluxerat. hæc cum Vngaro pariter hoſtilia caſtra per noctem luſtrans, uenenatis ſpiculis infeſtabat quin & calones, lixas: ac ſeruos, iniecto inter tentoria laqueo, captos plerunque trahebat. Tanta & tam cæca ſagittarum tempeſtate afficiebatur hoſtis, ut terram ſubfodere, ſub foſſaq; iniecto clypeo deliteſcere cogeretur. Sæpe uiuus cæſi, & cæſus contrà uiui foſſam præoccupauit. Quum ſe ac exercitum ad extrema non ſine diuino numine redactum Henricus intelligeret, neceſsitatis imperio mitius cum Vngaris ſibi agendum eſſe decreuit. Quare ad regem miſit oratorem, qui ſuo nomine tutò abeundi poteſtatem, & commeatus poſtularet. Quod ſi cõceſſerit hoſtis, ſe perpetuum cum Vngarico rege, ſucceſſoribusq;, fœdus & pacem initurum: neq; re neq; uerbo, neq; quauis arte obfuturum. Item ſi quis è poſteris Pannonię bellum indiceret, detrimentúm ue inferret, extemplò ſe deorũ hominumq; hoſtem Auguſtali decreto pronunciatum intelligeret. Quin ſe ultrò Sophiam filiam, forma ſpectatiſſimam, quam paulò antè Philippo, Henrici Franciæ regis filio, ſacra aſſeueratione ſpoponderat, reſciſſa affinitate coniugaturum, in arctiſsimum æternæ pacis uinculum,

mo oratore, quum ocium potius quàm bellum anhelarent, poſtulatam cum Imperatore pacem confecêre: cuius iura, ne quo malo dolo læderentur, utriuſque ſunt iuramento munita. Mox ad explendam Alemannorum inediam, quinquaginta piſcium corpora inſanæ magnitudinis, quos Vſones appellant, item multa lardi, pecorum, uini & frumenti copia gratuitò ad Imperatorem miſſa. Qua plerique fame confecti, ac immodica ſtatim edacitate diſtẽti, interiêre. Curatis deinde corporibus, uniuerſus exercitus, relictis impedimentis, præpropera feſtinatione in Noricos & Vindelicos ſe recepit. Præterea locum caſtrorum, ubi extrema fame laborauit, Vngarus & Alemannus uterꝗ ſua lingua Clypeorum montem appellauit, uigintiquinque milibus paſſuum à Buda remotum, quà iter eſt Viennam, longa ſylua obſitum. Hic haud ab re Germanorum Annales erit admirari, qui Vngaros cum Andrea rege ab Henrico Tertio perdomitos, ac ſtipendiarios fuiſſe factos prodidere: quod procul à uero eſſe conſtat. Quóuam modo deſponſatam filio regis Galliæ gnatam, reſciſſa præſtantiſſima affinitate, Andreæ filio ſpopondiſſet: niſi aliqua uehemẽti neceſſitate adactus, ad eas conditiones deſcendiſſet? Sed ut hanc perpetuam Germanorum & imperij Romani notam, diuina magis, quàm humana opera inuſtam obliterarent, ex induſtria ſubticuêre: at contrà fieri debet. Scriptor enim quiſque Hiſtoriarum, ueritatis potius quàm alicuius patrocinij affectator eſſe debet: quin & omni amicitiæ inimicitiæꝗ carere oportet affectu, ut ſuam apud poſteros auctoritatem retinere poſſe uideatur. Poſtquam igitur Henricus Tertius in Alemanniam redierat, paucis pòſt menſibus rex Andreas per legatos oblatam ſibi filiam poſtulat, ne uana illius expectatione eludatur. At ille reſpondet: Se non modò gnatam, uerùm & minima quæꝗ promiſſa præſtiturum, neꝗ unquam initum fœdus ac ſacramentum detrectaturum. Diem ſponſalibus nuptijsꝗ ad Moram amnem præſtituit, qui Morauiam ab Vngaria planè diſterminat. Huc ad præſtitutum omnes diem conuenêre, cum ſummo Vngariæ ac Germaniæ plauſu, frequentiſſimoꝗ pontificum principumꝗ conuentu, ſolenni ritu celebratæ nuptiæ, confirmata fœdera. Sophia in Vngariam deducta ſingulari pompa, utriꝗ principes cum ſumma concordia gratiaꝗ digreſſi. Salomon infantia nondum exceſſerat, & tam intempeſtiuus uir factus eſt. A morte ſanctiſſimi regis Stephani, ad Andreæ regis initium, anni (ſecundum Annalium ſupputationem) undecim circiter, & menſes quatuor interceſſere. Interea Petrus, qui Venetus potius quàm Teuthonicus, à patre Venetijs uitam agente, appellari poteſt, quamuis interpellato tempore, annis tamen quinꝗ, & menſibus ſex regnauit: Aba tribus. Quum autem liberorum affectus præ cæteris in quoque homine dominetur, & priuatus amor ab aliena charitate & æquitatis officio animum auocet, hinc diſſenſionum inter fratres promanauit origo. Andreas tot erroribus laboribusꝗ uexatus, graueſcente iam ſenio in paralyſim inciderat: quandoꝗ carruca, hexaphoro ſæpius ferebatur. Quum ſolutis membris incedere non poſſet, cœpit uir prudens, his incommodis circumuentus, de ſucceſſore ac filio cogitare. Succurrebat & illud, quod Henrico receperat, ſe regem filium declaraturum. Et ut promiſsis ſtare uideretur, duodecimo regni ſui anno infantem adhuc filium, conuocatis pontificibus ac principibus uniuerſis, Salomonem regem pronunciauit, legitimeꝗ coronauit. Imperatoris cauſatus poſtulationem, qui ex compacto generum diademate inſigniri quotidie flagitabat, neꝗ alio modo ſine hac affinitate pax foret inita, quæ utrinque fiduciam ſeueritatemꝗ peperit. Inter coronandum quum ex more caneretur illud Iſraeliticum, Eſto dominus fratrum tuorum: & hæc quidam Belæ interpretaretur, ex quibus ſe reputabat, ſe ſub infantis imperio futurũ, admodum rei indignitate commotus eſt. Pleriꝗ uerò, Belæ filiorumꝗ conſenſu, & totius conuentus acclamatione, Salomonem regem fuiſse creatum tradidêre. Quod haud difficulter ipſe crediderim, quandoquidem hęreditario iure, & ſalutaris huiuſce affinitatis excellentia, is regno fraudari non debebat. Sed paulo pòſt à factioſis diſſeminata eſt ſeditio: quippe alij Andreæ conſulebant, ut hac arte gratificari uiderẽtur: puerũ, niſi frater è medio tollatur, nũquam

tutò regnaturum: contrà hi Belæ, tanti momenti regnum, haudquaquam inſantulum addecêre, immò ad regis fratrem pertinêre. Item uſurpandi regni occaſionem optimam deſerri, quando rex infans eſt, & pater ſenio, ac ualetudine grauiſſima plane conficitur.

Ne Andream quoq; præteribat, inuito fratre, filium nunquam régnaturum. Proinde inito conſilio cum duobus tantùm intimi, quum in ſeratum uiuaria deſcendiſſet, in cubiculum relatus, ante ſe coronam & gladium, ſtrata humi purpura inferri iubet, hæc regnum, ille ducatum referebat. Fidiſſimos comites admonuerat, ut introducto Bela, & propoſita optione, ſi gladium is eligeret, laude ac donis cumulatus abiret, ſi uerò coronam, eo conſeſtim gladio fratrem obtruncarent. Initum Nicolaus ianitor tantùm cum his conſiliũ audiuit. Deinde ex compoſito Bela acerſitur, cubiculum ſubiturus, quàm primùm à ianitore admonetur, ut ſi uitam amet, gladium accipiat. Ad regem ingreſſus, duo propoſita ibi inſignia admiratur. Cui hæc mox Andreas, Salomonem (inquit) filium, Bela, regem declaraui, regaliq́; diademate donaui, non tam ut priuatę dignitati, quàm ut publicæ conſulerem ſaluti. Quid ab Alemannis ſemper accepimus, & quàm magnis conatibus nuperrimè regnum inuaſerint, non ignoras: & quàm ſalutaris ſit iſta reconciliatio, ac pax nuper inita pro ſe facilè quiſque conſiderat. Tibi autem, ne qua ex nouitate hac expoſtulandi copia detur, qua pientiſſimum fratrem inſimules, nunc optionem facio. Coronam tibi, & gladium præ oculis habes, utrum uis potiùs, accipito: alterũ filio relinquito. Tunc Bela uel præmonitus periculi, uel conſcientia, et fraterna liberalitate uictus, optatum ſumpſit gladium, coronam ultrò nepoti conceſſit. Spectata fratris modeſtia rex, lectica ante Belæ pedes, profuſis lachrymis extemplò proſiluit: genua præter dignitatem amplexatus, ingentes gratias egit. Multis in fraterna charitate, ac filij tutela uerbis eum confirmauit, dimiſitq́; donatum ampliſſimè, ratus id abſque aliqua diſſimulatione ab eo factum, & ſicut ultrò Leuenta ſibi ceſſerat, præ ſimplici charitate, idem à Bela factum: ſed id Belam præ timore feciſſe, oſtendit exitus. Quippe paucis pòſt menſibus, ad declinandas inſidias uir ſagaciſſimus, cum uniuerſa familia, ad Meſconem ſocerum (de quo ſuprà diximus) in Poloniam effugit. Quod ubi regi ſignificatum eſt, ut pari cautione certaret, Salomonem ad Henricum ſocerum, cum maximo optimatum Vngariæ equitatu miſit. Interea cum Meſcone, Poloniæ duce, acceptas à fratre iniurias Bela communicat, hortatur: ut datis auxilijs, in regnum ſibi debitum reſtituat. Non tam generi, quàm nepotum, ac uel maximè filiæ dignitatem curet, ſi contemnatur, neminem ſibi fore alium, ad quem exorandum confugiat. Addit commodorum acceſſionem, ſi uota ſucceſſerint, nam ſi uires utriuſque generis unà conueniant: facilè fore ut non modò ſe tueantur, uerùm etiam amplificatis finibus, aliena regna occupare confidant. His Meſco commotus, legiones treis comparat genero, Vngariæq́; finibus appropinquare iubet. Quum ſe tot copijs Bela munitum eſſe cerneret, quot recuperando regno, & explendæ ſpei ſat eſſe nouerat, fraternum regnum inuadit. Quod ubi factum eſt, ex Vngaris ad eum quàm plurimi confluxêre, qui eius partes antea ſectabantur: rex audito fratris ingreſſu, duas ab Imperatore Henrico legiones accepit, quarum alteri Guilielmus, Pothus alteri præſuiſſe fertur. Bratislaum quoq; Boemorum ducem, & Spitignei fratrem, cui filiam olim coniugarat, cum ualidiſſimis copijs planè cõduxerat. Neq; in Vngaria delectum habere contempſit, quare maximum ſibi exercitum comparauit. Ad Tibiſcum igitur amnem fratres ambo conuenêre: ut regni litem, commiſſo prælio, dirimerent. Quum acies in ripa fluminis utrinque conſtitiſſent, ab Alemannis prælium initum eſt. Guilielmus enim & Pothus, tranſmiſſo amne, tam infeſtis in Belam animis concurrêre, ut confertiſſimam cruentiſsimamq́; pugnam extemplò commiſerint. Vari quoq; audacia, acrobore certè maiore, Polonorum & Vngarorum agmina obſtitere, quippe qui ne cedere uiderentur, lethales ſortiter ictus excipiebant, inferebantq́;. Sed quum diu pari ſpe conatuq́; utrinque pugnatum eſſet, Teuthones tandem dare terga cœpêre, inclinatisq́; hoſtibus, tanta animorũ Vngaris facta fuit acceſſio, ut redintegratis uiribus,

à tergo

à tergo inſtare uiderentur. Tunc ex illis cecidêre multi, cęteri palantes fugiunt. Quod ubi alij, qui Andream ſequebantur, Vngari proſpexere, mutata repentè ſententia, in Belæ parteis contendêre, & in ſuum regem uertêre arma. At is quum à ſe ſuos defeciſſe conſpicaretur, conſternatus animo, in Noricos fugam capit. Inſequuntur eum inimici, & tanta quidem pernicitate, ut ad portas Muſienſes adhibuerint, ceperintꝗ, in Baconienſemꝗ ſyluam deduxerint. Ibi negligentiſſimè detentus, ad crucem ſuam, quam Sterziam dicunt, diem obijt: ſepultusꝗ in cœnobio Tycomenſi, circa Balatonem lacum, quem in inferiore Pannonia fuiſſe diximus. E ducibus & præfectis hi potiores capti referuntur: in primis Boemorum dux, quem inſcio Bela continuò excæcatum pleriꝗ retulere: item Guilielmus, & Pothus, qui ad Belam ducti, quamprimùm honorificè dimiſſi ſunt. Circa hæc tempora ſchiſma & contentiones maximæ fuere in Eccleſia Dei. Tres uno tempore pontifices Romæ diſsidebant, unde permagnũ Apoſtolicæ reipublicæ detrimentum emerſit. Tunc pontifices ab Imperatore creati. Qua quidem tempeſtate Theophilus, alius pontifex, Ioanni pontificatum uendidit. At ſeditione iſta ab Henrico Tertio ſedata, ſchiſmateꝗ dirępto, Auguſtalem ſibi coronam promeruit. Item in Florentina ſynodo epiſcopi multi, de ambitu adulterioꝗ damnati. Quinquageſimo autẽ ſexto ultra milleſimũ, Adalbertus dux Auſtriæ, diem obijt. Erneſtus ſucceſsit filius. Et Cuno dux Bauariæ, ab Henrico eiectus, in Pannoni 1056 amꝗ relegatus, expirauit. Inſequenti anno Imperator diem clauſit, infantemꝗ ſui nominis filium ſub materna tutela reliquit, & ſub ea annis aliquot proſperè imperauit. Matri Agnes nomen fuit, quæ Bauariæ ducatum ſibi uendicauit, grauiſsimaꝗ cum Gunthario epiſcopo bella geſſit. Italiæ adminiſtrandæ Gibertum Parmenſem, uirum præſtantiſſimum, ritè præfecit. Florebat in Italia Gothofredus & Matildis uxor, quæ Beatricis fuit filia, & Henrici Tertij è ſorore neptis. Beatrix enim Bonifacio Hetruria oriundo, uiro quondam potentiſſimo, nupſerat. Matildis cum Gothofredo Lucæ, Parmæ, Rhegio ac Mantuæ imperauit. Item eam partem Vmbriæ ac Hetruriæ, quod Petri patrimonium appellamus, hanc quoꝗ poſſediſſe, & Eccleſiæ legaſſe tradunt. In ſynodo ad Sutrium habito, propulſandæ ſchiſmatis gratia, ut pontifex quiſꝗ legitimè deligeretur, tunc ſanctio facta, ut à Cardinalibus is in poſterum ritè crearetur, pœnaꝗ aduerſantibus negligentibusꝗ indicta.

RERVM VNGARICARVM DECADIS SECVNDÆ LIBER TERTIVS.

POST Andreæ regis interitum, Bela fraterno bello ſuperior, fuſis hoſtibus, rerumꝗ potitus Albam contendit, ut à põtificibus primatibusꝗ Vngariæ uniuerſis approbatus, ritè coronaretur. Inito regno, ad pacandã regionem, & curanda gentis commoda animum aduertit: & quod à principio intendit, è ſententia conſequutus eſt. ſiquidem abſque graui hoſtium moleſtia, pacem & ocium in regno ſeruauit, ne qua in commercijs fraus ac dolus cõmitteretur. Ex argẽto puſtulato pecunia ex edicto decuſſa, æqua rebus uænalibus indicta precia. Et ne quo argentariorum negotiatorúm ue aſtu ac uerſutia ſimplices rudesꝗ deciperẽtur, & nũmis & rebus uænundandis leges præſcripſit: quæ ſi cõtemnantur, magna hinc paupertatis & inopiæ detrimenta proueniũt: ſi uerò bona curentur cautione, nemo emendo uendendoꝗ circũueniri poteſt. Monopolia inſtituit, diẽ ſabbati mercatibus dicauit, emporijs omnibus locum tempusꝗ præſtituit. Byzantios aureos admiſit, quorum unus pro quadragenis argenti nummis ſolebat expendi. hac igitur aurea argenteaꝗ pecunia promercali utebatur: nulla, quo ad uixit, alia mutata. Sed illud facinus memoria non indignum præſtitit. Quicunque enim Salomonem regem ſequuti fuerãt: eorum uxores, liberos, ac fortunas incolumes illęſasꝗ ſeruauit, ut quum uellent, omnibus poſtliminio redire foret integrũ: quin & ſolennibus edicto redeundi data eſt copia. Quo beneficio uicti, rediere quãplurimi, hiꝗ fideliſſimi facti ſunt.

Aucta deinde regis pietas in uniuerſum. nam uectigalium grauitatem leuauit, prouincijs tributa remiſit. Quare perbreui plebs cum nobilitate eòuſque diuitijs excreuit, ut ne minimus quidem ruſticus inuentus ſit egenus: & è finitimis nemo etiam diuturno adiutus ocio tanti cenſus fuerit, qui cum Vngari opulentia conſerre ſe potuerit. Quum orthodoxam fidem, ob rerum omnium copiam, & longum ocium, unde ingenia facilè laſciuire ſolent, & ad quodque facinus eſſe prompta clàm labeſactari conſpicaretur, promulgauit edictum, ut uicatim duo ſeniores euocati Albam conuenirent. At ubi conuẽtum propediem futurum omnes intellexêre, non ſolùm agreſte genus hominum, ſed cætera multitudo iniuſſa confluxit. Rex, & cum optimatibus pontifices, admodum formidarunt, ne qua à cæca multitudine uis aut iniuria inferretur. Quare inito conſilio, in urbem omnes ſe recipiunt. contrà uulgus eam ſeruant, & tuentur. Interea ruſticorum agmina inter ſe pagatim præfectos ſibi creant, quibus mandata dant, ut per internũcios à Bela rege, priſtinam Vngarorum fidem impetrent. Item abolendam nouam Chriſtianorum ſuperſtitionem, lapidandos epiſcopos, presbyteros omnes è medio tollendos, amoliendas deorum ædes, & publicanorum demum exitium efflagitent, exorentq;. Quum hæc regi deteſtabilia renunciarentur, ſe tertio die reſponſurum eſſe dixit, & commodè deliberaturum. Interea pagorum præfecti, quos Præpoſitos appellabant, pro ſe quiſque paſsim conciones habebant, ubi aduerſus Chriſti fidem, & ad extirpandas fidelium opiniones triduo prædicabant, congratulabantur plebeiorum animi, & gratis concionibus cum magno plauſu acclamabant. Tridui ſpacium rex prudentiſſimus idcirco ſibi dari poſtulauit, non ut quicquam de fide conſuleret, quam exploratiſſimam habebat: ſed ut interea exercitum tumultuarium cogeret, quo prophanam & inconſtantem paganorum plebem circumueniret, de auctoribus factionum ſupplicia ſumeret, ac reluctantes gladio interciperet. Tertio igitur die, quo reſponſa daturum ſe receperat, turmis equitum, multisq; cohortibus inſipientem multitudinem obducit. Mox dato ſigno, milites in eam ſtrictis enſibus irruunt, à principio ut metu percellant, nonnullos cædunt, capiunt præpoſitos, captosq; ad unum omnes ex altis turribus deturbant: captiuamq; plebem partim uinculis & carcere, partim flagellis afficiũt. Hæc tertia fuêre iacta fidei fundamenta. Nam poſtquàm à ſancto rege Stephano, exuta infidelitate, ad ueram religionem conuerſa eſt Vngaria, hac tempeſtate tertiò defecit: ſed Andreæ, ac demum Belæ opera conſilioq; reuocata eſt. Deinde tertio regni ſui anno, quum ad Demes oppidum ueniſſet, ex Heliocauum ruina confracto ſolio, ita regis membra contuſa, ita nonnulla oſſa luxata ſunt, ut deſperata ualetudine ægrotare cœperit. Mox pro quibuſdam regni cauſis, quæ magni momenti fuerant, ad Caniſam fluuium lectica ſuccollantibus prætorianis militibus delatus eſt, ibiq; uitæ diem increbeſcente morbo clauſit: in diui Saluatoris cœnobio ſepultus, quod ipſe exædificarat. locus ille Zegzardus ab Vngaris appellatus: quia claudus Bela fuerat, ac nigro colore ſuffuſus.

AVDITO regis obitu, Salomon Henricum Quartum nomine Imperatorem, ac Sophiæ uxoris fratrem indulgentiſſimum, extemplò adit: rogatq;, ut ſe in regnum reſtituat, hæreditario iure ſibi debitum: néue patiatur, ſe cum Sophia Auguſtali ſorore ulteriùs regia dignitate carere. His precibus ille uictus, ualidiſſimum repentè exercitum cogit, legiones & auxilia undiq; conuocat. Deinde comparatis omnibus quæ bello ſunt uſui, in Vngariam caſtra mouet, quam & rege orbatam, & propugnatore carentem offendit. Geyſa ac Ladislaus, uiri quidem pro ætate circumſpecti, quum ſe Imperatoris uiribus impares eſſe intelligerent, ſaluti conſuluere: ſe ad ſuos, unde ex matre orti fuerant, in Poloniam recepere. Indoluere fortunam regulorum Poloni, eosq; bono animo eſſe iuſſere. nam data occaſione, in Vngariam, & opinione citius, ſe reſtituturos eſſe pollicentur. Henricus cum Salomone Albam contendit, ibiq; habito ſacrorum prophanorumq; ordinum conuentu, ita diſſeruit: Neſcio Pannones, quó nam fato uobis datum eſt, ut non ſolùm in rebus humanis, uerùm

etiam

nullo Deo ineatis tranquillitatem, ſub nullo regem uerum ocium inueniatis. Diuo Stephano ueſtræ ſalutis auctore, in ueri Dei agnitionem perueniſtis. Subiuiſtis ſalutarem religionem: & non ſolùm documentis, ſed ingenti miraculorum experientia, quàm utile & beatum ſit, IESVM Chriſtum Seruatorē noſtrū unicè colere & adorare, didiciſtis. Deinde, ut prima quæ à Carolo Magno rudimenta acceperunt maiores ueſtri, nunc omittam, bis poſt Diuum regem, ab orthodoxa fide defeciſtis. Vtinam hac tantùm perfidia uobis exitio fuiſſetis, & familiarum duntaxat ueſtrarum ruinam eum ueſtra traxiſſetis, ut pro ueſtris tantùm detrimentis uos pœnas luere oporteret. Verùm ita in alienā perniciem, præter ius & ſas ſcelera ueſtra graſſata ſunt, ut niſi clementiſſimū indulgentiſſimumq́ numen coleretis, neq; humana neq; diuina ſupplicia uobis digna excogitari poſſent. Quin enim in Andreæ Leuentæq́ ingreſſu intactum prętermiſiſtis? cæſi pontifices. Quid cæſos dixerim? immò rapidis curribus diſtracti, iacti è rupibus, ſacerdotes ad aras ante numinum conſpectum obtruncati, dum pro publica, immò ueſtra ſalute operantur. Baſilicæ dirutæ, ignis deos patrios ac potiſſimorum ſimulachra numinum paſſim abſumpſit. Extincto hoſpitalitatis iure, in Italos & Alemannos ita uſquequaque ſæuitum, ut nemo lachrimis commiſerationem inuenerit. Ab Italis prouincias, leges, mores, lucem fidei, optimasq́ diſciplinas: à Germanis & Alemannis, politicas artes accepiſtis. Eſto, in externum ſanguinem ſæuiatur, & in uiros ſacroſancti ordinis, quando Scythica immanitas neque ueram religionem, neque peregrinam conſuetudinem æquo animo pati poteſt: at quid in uos ipſi ſuritis, efferatiſſimi homines? Duos fratres ueſtro genere natos præ inteſtino liuore, ac ueſtris factionibus dimiſiſtis, commiſiſtis in certamen, & nemini fidem, immò ne uobis quidem ipſi ſeruare poteſtis. Si mutuo diſſidio laboratis, quam uobis quietem ſperare licet? Cupidi ſemper eſtis nouarum rerum, & ab ipſa nouitate ſacrilegij, homicidij ac rapinarum, & latrociniorum materiam quæritis. Bela pacato iam regno, uobis ocium pepererat, remiſerat uectigalia, & quo potuit ſtudio, à miſeria & calamitate redemit. Contrà ocio & opulentia uos abuſi, nil aliud quærere occepiſtis, niſi ut reiecta fide, iterum atque iterum in priſtinam feritatem, & prophanam deorum opinionem recideretis. Quouſque tandem Vngari ueſter hic furor, & immanitas inaudita, in Deos hominesq́ graſſabitur? quando acerbiſſima hæc ueſtra ingenia miteſcent? Sed hoc quod ad deos pertinet, Scythico generi tribuatur, quod ita ab humano conſortio quondam ſeceſſit, ut prius cum Faunis, Syluanis & dæmonibus, quàm hominibus, maiores ueſtri uerſati reputētur. Ad uos ipſos tandem ueniamus, & peregrinam conſuetudinem dimittamus: quid eſt, quod tantis inter uos factionibus & inteſtinis odijs quotidie laboratis? Neſcitis, neſcitis inquam Vngari, qu[illegible]uis concordiæ numini inſit, quippe quæ humilia extollit, & illuſtrat obſcura, & non modò rem publicam & regna conſeruat, uerùm etiam amplificat, ac immortalitate donat. Nónne maiorū exēplo iamdudū didiciſſe debueratis, quantū coniunctio animorum & Concordia ualeat: Illi è recondito Septentrionis angulo, incogniti, in Sarmatiam Europicam prodiere, non tam uiribus quàm unione pollentes: quacunque iter fecerant, omnia ſubegere: & ita ſubegere, ut non modò Illyricos, Gallos & Germanos, uerùm etiam Italos rerum dominos protriuerint, ſpoliarint, ac ferro incendioq́ abſumpſerint. Contrà uos diuerſa ſentientes, & inteſtina labe cōtabefacti, non ſolùm potentatum amplificare, ſed ne regnum quidem à maioribus partum retinere poteſtis. Semper inter ſe fluctuat Vngaria, quæ ſi mutuis ſimultatibus carere poſſet, & uera fide non deficeret, unde hæc omnia mala prouenere, ô quanta ſplendoris & potētiæ rebus Vngaricis fuiſſet acceſſio? Proinde uos quæſo, omnes malos mores exuite, in primis timete Deum, IESVM Chriſtum Seruatorē noſtrū toto corde ac mente complectentes amate, Diuina mandata ſeruate. Poſt hæc uerum legitimumq́ regem ueſtrum Salomonem, diui Stephani pronepotem, colite, & obſeruate, huic uni obtemperate: hunc eſſe iubet regem, huius imperio parete omnes. Abdicate regulos, & exigite ac pronunciate hoſtes, quicunque in Salomonem aut

arma ſumpſerint, aut obſequium detrectarint. Vos autem pontifices ac ſatrapæ, hunc ex more create regem, ac ſolennibus ceremonijs ſacroſanctum facite. Ego uerò quem uos iuſſeritis eſſe regem, Salomonem, Auguſtali auctoritate confirmabo. Ad poſtremum orthodoxam fidem obſeruate, amate pacem, & mutuam inter uos charitatem, & concordiam retinete. Imperatoris dicta, primùm à pontificibus & primatibus, deinde ab uniuerſa multitudine approbata, Salomonem regem pronunciant, & exclamant. Mox de more in ſancti regis baſilica, ſceptro ac diademate eum honeſtant. Omnes deinde ritè in eius manus, in ſolio collocati iurarunt, ſe nunquam eius imperium edictúm ue detrectaturos, ſed ſpontè gratiſſima quæque obſequia præſtituros. Reſtitutionem hanc ſacris ſolennibus, magnis plauſibus, & fauſtis acclamationibus celebrarunt. Item edita ſpectacula diebus aliquot, uarijq́; ludi, & ſparſa miſsilia. Henricus autem reſtituto Salomone, ac pacata Vngaria, ab eo magnificentiſſimè donatus, in Alemanniam reuertitur. Quod anno ab incarnatione Do-
1063 mini ſexageſimotertio ſupra milleſimum accidiſſe Auſtrialium Annales prodidere. Multa eo tempore mala emerſere, quæ & monſtrum pago editum portendit, fœmineo ſexu, ſupra umbilicum geminatum hominem, unum infrà referens. Inceſſit ingens quoq; fames, & pernicioſa peſtis. Nam quum Alexander pontificatum maximum obijſſet, Ciſalpina Gallia, quæ à Romana ſede defecerat, indignum rata aliunde Romanū pontificem, quàm è paradiſo Italiæ, quam Lombardiam eſſe dicebant, deligi, Candolum Parmanſem epiſcopum, habito epiſcoporum conuentu, pontificem maximum creat. Quin & hanc deligendi pontificis poteſtatem, inuita Agnete matre, ab Henrico Quarto impetrauit. Huic Longobardi omnes iuxtà paruêre, præter Matildim, & Gothofredum uirum eius. Candolus cum exercitu Romam properans, in Neronis prata deſcendit. Nutantibus Romanis, Alexander pontifex cum Gothofredo, qui cum auxilijs aduenerat, ad Lateranum ſe continebat. Conſerto in Vrbe prælio, Candolus funditur & fugatur: in ſequenti anno corruptis largitionibus patricijs nōnullis. Vrbem repetit, Vaticanum, ac diui Petri ædem occupat. Sed irruente Populo Romano, à ſuis ibi deſtitutus, & à Cincio ciue Romano, præfecti filio in arcem, ſancti Angeli perductus, & mox à Romanis ſimul obſeſſus eſt, & biennij obſidione cōadactus, ut trecentis argenti pōdo ſe redemerit, ſtrigoſiſſimoq́; inuectus equo, in Germaniam aufugerit. Otho Coloniēſis Metropolita, qui artibus Henricum adoleſcentem circumuenerat, ut is Agnetem pientiſſimam parentem adminiſtratione priuaret, ſibiq́; gubernationem rerum committeret, ad pacandam Italiam, prophano ſchiſmate laborantem, Imperatoris mandato aduenit. Concilium Mantuæ huiuſce rei gratia habendum edicit, ibiq́; extirpato ſchiſmate, uerus pontifex Alexander comprobatur, & adoratur ab omnibus. Qui Romam rediens, pacatam Vrbem, ſed Camphaniam perturbatā offendit. Quippe Richardus Nortmānus, cum Guilielmo filio Capuam ſubegerat, inuaſerat Beneuentum, & Cepetanum obſederat. Rogerius Brunduſium obſidione cinxerat. Item Henricus anno regni ſui nono, in Paſchæ ſolennibus gladio accinctus eſt. Paulo pòſt Bertam, Othonis comitis Auguſtalis filiam, uxorem duxit, ac multa undiq́; mala mox exorta. Nam Otho Bauariæ dux, ab Henrici fide defecit. Gelpho Othone eiecto, tyrannidem occupauit, ac deinde cum Rodulpho Sueuorum, ac Bertoldo Carinthiæ duce, aduerſus Henricum coniurauit. Regemq́; hi cum cæteris coniuratis, Rodulphum elegêre, Saxonico is bello admodum uexatus eſt. Sed ad rem noſtram redeamus. Poſtquam Geyſæ ac Ladislao, Henricum Vngaria abijſſe ſignificatum eſt, haudquaquam rem differendam rati, cum Polonicis copijs regnum repetunt. Salomon nondum ſatis expertus, audito aduerſariorum aduentu, ut in tutiore ſe loco collocaret, Moſouienſem arcem petijt, pro loco ac tempore munitiſſimam. Pontifices ac ſacerdotes, ne fraterna bella ultrà conſpicarentur, ſe inter utroſque medios ingerunt. In primisq́; Deſiderius epiſcopus, uir non minus probitate quàm eloquentia potens, cum magno ſacerdotum ordine Geyſam adit. Ad pacem & concordiam tanta dicendi copia, ac oratio-

nis

nis uehementia & ſuauitate hortatur, & ad reconciliationem inclinarit. Fœdus inter patrueles fratres hac cõditione ineundum perſuaſit, ut Salomoni, quamuis iuniori, regno cederet, & ueluti legitimo regi pareret: ipſe uerò paterno ducatu potiretur. Huius monitis precibusq́ uictus Geyſa, unà cum Ladislao fratre, in totius Vngariæ conſpectu, in Iaurienſi urbe Salomoni ſe recõciliat. Fœdus inter eos ſolenne ictum, mutuoq́ iuramento munitum quod dum Fabiani Sebaſtianiq́ anniuerſaria cele- brantur percuſſum fuiſſe ferunt. Reconciliatis animis, regi cum Geyſa duce, & La- dislao, mutuo charitas, & aſsidua conſuetudo interceſsit. Subſequutum paſcha, in Quinqueeccleſienſi urbe, ab his cum uniuerſa aulicorum ac primatum multitudine celebratum: ubi in diui Petri baſilica, inter ſolennia, Salomon iterum acclamante po- pulo, à Geyſa coronatus. Quod tanta Vngarorum omnium lætitia celebratum, ut diem publicæ hilaritatis inter faſtos retulerint. Deo IESV optimo maximo, huma- næ pacis autori, per omnes aras gratiæ actæ, & factæ ſupplicationes. Sed ingens futu ræ diſcordiæ portentũ proxima nocte interceſsit, tota enim Petri baſilica, contiguaq́ ædificia repentino quodam incendio abſumpta ſunt. Quare exorto tumultu, maxi- mus utrunque metus inceſsit, alter alterius id factum inſidijs eſſe rebatur, uterque ta men culpa uacabat. Diuerſa quoq́ fuga fertur, ad ſolis exortum, re per fideles inter- nuncios explorata, omnibus planè conſtitit, nihil ex utraq́ parte doli fraudis'ue ten- tatum repentino inopinatoq́ id igni accidiſſe cõperiunt. Quod ubi ſatis ambo com pertum habuere, amota omnium ſuſpicione, pacem concordiamq́ redintegrant. Adleitha Salomonis ſoror, & Bratislai Boemici ducis uxor: duobus antè annis ui- ta exceſſerat, quæ haud mediocri triſticia fratrem affecerat, id anno Salutis ſexageſi- mo ſecundo ſupra milleſimum accidiſſe Annales prodiderunt. Vircius, Spitigneo 106 fratre uita defuncto, omnium conſenſu Boemiæ ducatum obijt. Morauiæ regnũ in- ter fratres diuiſit. Orientalem eius plagam Othoni, uenationi nimis idoneam, & pi- ſcibus exuberantem: Occidentalem uerò fertiliorem, Corrado adiudicauit. Iaromi- rum natu minorem, quem ad literarum ſtudia conuerterat, inuitum ſacris initiauit, & Henrici Imperatoris auctoritate, Pragenſem pontificem creauit: qui deinde poſt initum pontificatum, Geboardus dictus eſt. Ex Bratislao igitur duce, & Adleitha coniuge, Andreæ regis filia, Iuditha, Ludmilla, & Bratislai duo editi. Poſt uxoris obitum Zuatanam, Cazimiri Poloniæ ducis filiam, Bratislaus ſibi coniugauit, Bo- leslai, Bladislaiq́ ſororem. Ex qua liberos quatuor optimæ indolis accepit: unus Bo leslaus, Boruius alter dictus eſt, Bladislaus, & Sobeslaus reliqui. Sed inter Bratisla- um ducem, & Geboardum fratrẽ, qui Pragenſis præſul erat, exorta diſſenſio. Et du- cis arte factum eſt, ut Rodolphus apochryſiarius, à Gregorio pontifice miſſus, Pra- gam uenerit, Geboardoq́ antiſtiti ſacra interdixerit. Nihil enim Bratislao duci erat antiquius, quàm ſi frater, quemadmodum reformidabat, pontificatu Pragenſi abdi caretur. Is igitur Romam ad Gregorium pontificem maximum uenire iuſſus, Ma- tildis patrocinio, in cuius genus maternum ſanguinem referebat, abrogato anathe- mate, in priſtinam dignitatem pontificia auctoritate reſtitutus eſt. Sed ad diuerti- culum reuertamur. Dum Salomon ac Geyſa mutua ſe concordia fouent, ecce noua expeditio his offertur. Zolmirus Dalmatiæ rex, qui Geyſæ & Ladislai ſororem con nubio ſibi copularat, per legatos ab utroque auxilia ſibi dari poſtulat: quum à Ca- rinthijs, qui magnam Dalmatiæ partem dudum occuparant, grauiſsimo ſe bello in- feſtari diceret. Subueniendum ſocio cenſuêre fratres, inito conſilio expeditionem ſu ſcipiunt: cõparatis copijs ueniunt in Dalmatiam, quam eiectis perbreui Carinthijs ac Noricis, Zalomiro pacatam reddidêre. Is tanto beneficio iam effectus, Salomo- nem ac Geyſam, cum uniuerſis equitũ præfectis, ampliſsimè donatos remiſit. Dum in Vngariam redeunt, Atha, prætorij præfectus, quem palatinum appellant, in Ze- lyzem agrum, ubi diuo Iacobo cœnobium cum æde exædificarat, regem cum du- ce precibus multis inuitat, ut dedicationẽ templi, fauſta præſentia honeſtarẽt: quod à principibus facilè impetrauit. Hac rex Salomon cum Dauide fratre, infelicitate

non caruit: quando tanta uterq; ſterilitate laborauit, ut liberos nũquam habuerint, in ipſis Andreæ regis ſemen planè defecit. Quod diuino quodam fato factum arbitrantur. nam quum Andreas cum Leuenta fratre in Vngariam redijt, regnandi cupiditate tractus, efflagitãtibus Vngaris Chriſtianorum interitum, ac fidei ſacroſanctæ abrogationem permiſit. Item Vatham prophanorum principem, cæterosq; ſceleratiſsimos in Gerardum, aliosq; pontifices & ſacerdotes ſæuire paſſus eſt. Contrà è Geyſa, liberorum mira fœcunditas. Colomnanum nanque genuit, & Almum: filiás quoque nonnullas, unde regum Vngariæ ſeminarium promanauit. Pax & concordia inter Salomonem ac Geyſam, tredecim circiter annos perdurauit. Quare factum eſt, ut non modò regnum opulentum effecerint, uerùm etiam nulla bella ſine magna laude peregerint. Per id temporis, Bratislao duce, Boemi audacia & temeritate clati, in Trenchenienſem agrum erupêre, abegêre pecora, multosq; cepêre, ac agrum deniq; ferro incendioq; uaſtarunt. His iniurijs Vngarus accenſus, Salomonis & Geyſæ ductu auſpicijsq; Boemiam tam ualidus inuaſit, ut hoſtibus in aciem prodire nõ audentibus, uniuerſam ferè ſpoliarit, uaſtaritq;. In quo quidẽ bello Bathor Opos, Martini filius, præclarum facinus præſtitiſſe fertur. Nam cum Boemo inſanæ magnitudinis, qui gigantis inſtar erat, ſingulari certamine dimicauit: eumq; mox proſtratum humi, obtruncauit. Qua uictoria potitus, apud Vngaros ita claruit, ut ſibi ac ſuis perpetuum nomen compararit. Pòſt exactas à Boemis cumulatiſsimè pœnas, Salomon cum exercitu magna præda onuſtus, in Vngariam ſe recepit. Deinde, ne fortuna Pannoniam ocio torpere pateretur, Chunorum bellum exarſit, qui prophana infidelitate laborantes, eam Getarum plagam incolebant, quam nunc Valachiam dicunt. Hi nanq; cum innumera paganorum multitudine, à ſuperiori parte patefacto aditu, per portas & clauſtra, quæ Mezes appellant, Vngariam inuadunt: totamq; prouinciam, quam Nyr uocant, uſque ad Byhor oppidum diſcurrunt. Pecora cum hominibus abigunt, diripiuntq; cuncta, & opinione citiùs traiecto Lapo Zamoq; fluuio, cum ingenti præda redeunt. Quum iterum ſucceſſu rapinarum allecti, ea loca repeterent, Salomõ cum Geyſa duce, tumultuarijsq; copijs portas occupat, ad Dobokam urbem ſeptem diebus moratur eos. Interea ſpeculator quidam è Nouo caſtro natus, cui Fantiſca nomen erat, aduenit: admonuit iamdudũ Chunorum exercitum appropinquare, ingenti præda ditatum: quare hoſti continuò occurrẽdum rex eſſe cenſet. Proxima nocte eorum caſtris adhæſit: atque illuſcente die, qui Veneri dicatus erat, ex edicto omnes prælium ſubituri, ſanctiſsima animos euchariſtia muniunt. Mox educta acie, collatis ſignis in hoſtem properatum. Quod ubi Oſul, Giulę Chunorum regis præfectus, haud procul aſpexit, nimia confiſus audacia, quoſdam leuis armaturæ milites obuiam præmiſit, qui Vngarorum uires tentarent: ratus nullos eſſe populos, qui cum Chunis dimicarẽt. Aſt ubi præmiſſa cohors, quadrata Vngarorũ agmina, & cataphractos equitatus aſpexit, nequaquam manum cõſerere auſa, ad Oſulem perproperè redijt, inſtructas ualidasq; hoſtium copias refert, uix uniuerſis Chunorum uiribus expugnari poſſe: quare Oſul ſibi conſulens, proximum montem & eundem editiſsimum repentè occupat, munitiſsimũ ibi præſidium imponit. Montẽ accolæ Cherhelem appellant, quia ſyluarum quaſi domus eſſe uideretur. Poſtquam Vngarus montem ab hoſte occupatum eſſe uidet, eum continuò amplo legionũ ordine circumducit, datoq; pugnæ ſigno radices pedetentim cõſcendit: decurrunt obuiam ſagittarij, ſunditoresq;, ut ſubeuntẽ hoſtẽ cliuo mõtis arcerent. Tanto impetu pugna conſeritur, ut ſagittarũ imbribus aer obſcuraretur. Obſtant Vngari, grauiq; armatura ictus facilè perferunt. Ex Vngaris hippobaliſtę quidã audaciſsimi, cõcitatis equis, arduum montis cliuũ conſcendunt, è ſagittarijs quoſdam obtruncant, perturbãt eorum aciem, ſuisq; ſuccedentibus animos addunt. Salomon acerrimo ſuccenſus animo, nullam cliui difficultatẽ euitat: rectà cum equitatu ſuo, quaſi reptabũdus hoſtem ſuppetit. Sub maxima ſpiculorum nube dentibus infremit neq; laborẽ neq; periculum reformidat, hoſtem tantùm anhelat. Contrà uerò Geyſa longè conſideratior, fa-

ciliorem

ciliorem cliuum prudentiſsimè captat: quem ubi equitatui ſuo facilem & benignum inuenit, eà ſubit, repentè cum ſagittariorum acie congreditur. Ladislaus in primis ſe inter confertiſsimos hoſtes inſerit, primo impetu quatuor in fronte pugnantes interficit: dum quintum ſubinde petit, graui ab eo uulnere læditur, ſed ne impunè quidem, quando hominem ſtatim obtruncat. Diuina mox ope, uirum Deo gratiſsimum curatum ferunt. Hoc impetu conſternati ſagittariorum animi, cedere occœpêre. Inſtant eo magis hi, atque in raſa Chunorum ex more capita, ualde deſæuiunt: ea, cucurbitarum more, diſtrictis gladijs planè diffringunt. Sed hîc præclarum quoddam Ladislai facinus, præterire non poſſum. Qui quum equitem quendam raptam uirginem equo auferre proſpiceret, hominem continuò inſectatur, ut ſanctæ uirginitatis aſſertor eſſe uideretur: fugit hoſtis, hic pro uiribus à tergo inſtat: & quum uulnere impeditus raptorem capere non poſſet, ad uirginem exclamat, mira uenuſtate præditam, ut ſe præcipitem ex equo dedat, hoſtemq́ ſecum trahat. Dicto celeriùs imperata præſtitit puella, quam Varadienſis epiſcopi filiam eſſe rebatur, opinione deceptus. Poſtquam Chunum equo deturbatum dux magnanimus conſpicatur, indignum fore ratus, non æquo cum hoſte, & præſertim ſingulari certamine dimicare, ex equo repentè deſilijt: eumq́ ſecuri, quam Vngarico more geſtabat, aggreſſus trucidauit. Nonnulli uirginem, à tergo Chunum, cum Ladislao colluctantem, ſurrepta ſecuri percuſsiſſe, ac aſſertori ſuo ſuccenturiatam fuiſſe ferunt. Contrà alij, pro hoſte ſupplicaſſe ſcribunt. Adijciunt aliqui, equum Ladislai, non tam uiribus & pernicitate, quàm natura fuiſſe præſtantem, quippe qui domini mandata nutúmque mirificè obſeruaret: cui mos erat, hoſtem morſu calcéque impetere, nunquam deſerere dominum, & in periculo maximo miram ingenij dexteritatem adhibere. Superato iam medio cliuo, quum hoſtes ſe ab Vngaris circumuentos conſpexêre, defectis animis, quò fugerent, neſciebant. Dum feruntur diuerſi, captiuorum multitudo facta ſeditione, & elato clamore ſuos hortatur, iugum ipſa montis occupat: ne qua ſpes hoſti ſuperſit, ſubreptis armis in hoſtium terga deſæuit, eos in infeſta Vngarorum arma deijcit. Tanta Chunorum ſtrages in monte patrata, ut nuncius non ſuperfuiſſe dicatur. Salomon igitur & Geyſa cum Ladislao uictoria potiti, liberata ingenti captiuorum multitudine, & glorioſa lætitia exhilarati, in Vngariam redière. Is publicæ hilaritatis dies inter faſtos relatus: gratiæ dijs immortalibus ſacris hymnis actæ, & celebratæ ſupplicationes. Tres circiter annos in ocio permanſêre, magnaq́ inter principes concordia uiguit. Vix tertium annum exegerant, ecce à Myſia bellum graue ſuboritur. Quippe Beſſi ac Bulgari, qui inferiorem Myſiam, & Danubij oſtia (ueluti ſuprà diximus) accolunt, traiecto Sauo ad Taurunium, quam Albam Græcam nunc uocant, in Syrmium inferioremq́ Pannoniam effuſi, cuncta diripiunt, pecora cum hominibus abducunt: & remenſo amne, rapinis onuſti, in Bulgariam ſe recipiunt. Vngariæ principes, huiuſce mali Albenſes auctores eſſe dicunt: quibus in uitis Bulgari, Beſsiq́, in Vngariam nunquam traijcere potuiſſent. quare proditionis crimine acerrimè ſugillantur. Et illud grauius Vngaris eſſe uidebatur, quod à uicinis, ijſdemq́ amicis, unde minimè decuit, uaſtationes, prædas & incendia acciperent: fœdus ac pacem fregiſſe criminabantur. Proinde à rege ac duce Geyſa, per fęciales Albenſibus bellum indictū. Habitus in utraque Pannonia delectus, ad Zalankemenſem pagum, qui ſub Buda prope Danubium, ad ſeptuageſimum lapidem ſitus eſt, primæ copiæ conuenêre. Ibi primùm caſtra ſunt habita, & auctus legionibus & auxilijs exercitus. Et de ulciſcenda Albenſium proditione diſceptatum, tandem de obſidione prius decretum eſt: ac motis ſubinde caſtris, ad Sauum uſque peruentum. Poſtquam in fluminis ripa conſtitere, prima hora diei promulgatum eſt edictum, ut omnes traiecto Sauo, Albam obſiderent. Milites dicto citiùs imperata faciunt. Bulgari, Thraces, Macedones, & Græci, qui tutandæ urbis gratia illuc conuenêre, his aduerſari occœpere: & præſertim Græci, qui amnica claſſe Iſtrum ſubiuerant, Pannonicam

nonicam claſſem, quæ ſecundo amne defluxerat, iniecto igni comburere nitebantur. Contrà Vngari, irreuocabili fluxu in hoſtes delati nauium multitudine, uiribusq; freti, iniectas flammas cilicijs mox extinguere: proſilire in celoces hoſtium, atq; in aquam deturbare nautas: hos pilis, gladijs illos impetere, nullum recuſare diſcrimen. Sed ſecūdo Marte ſuccenſi, nil magis quàm hoſtilem ſanguinem anhelare. Illi uerò irruentibus ſuprà nauigijs, quū obſtare non poſſent, omnes unà trahi, ac miſceri. Demum Græci claſſe partim demerſa, partim capta, qui ſuperfuerant, coacti terga uertêre. Dum hæc nauali pugna geruntur, nec minus quidem prælium in Saui ripa committitur. Bulgari tandem cum auxiliaribus copijs, ab Vngaris inde reiecti, mox fuſi, fugatiq;. Quippe nauali uictoria conſternati, ac ſiniſtris his exanimati auſpicijs, proſperè ſe pugnaturos eſſe diffidebant. Reiecto igitur terra mariq; hoſte, Bulgariam, quæ utranq; ſibi Myſiam uſurparat, Pannones inuaſêre: ac regione longè lateq; populata, tertio die reuerſi, Albam circumueniunt. Græci Bulgariq; in urbe occluſi, imminens ex obſidione diſcrimen reformidantes, Beſſos clàm literis admonent, ſibi ſubueniant, quando parui momēti foret obſidio: aſſeuerantes urbem neque à rege, neq; à duce Geyſa, ſed à Vido tantùm regali comite legionisq; præfecto, cum cohortibus Bachienſibus obſideri: proinde hos exorant, tempeſtiuam opem afferant, Albamq; obſidione liberēt. Beſſi ſtolida fide ducti, tumultuario exercitu coacto, repentè ſuccurrunt. Qui poſtquam caſtris hoſtium appropinquarunt, quum exploratā ſe uictoriam adepturos dudum crederent, prædæ cupiditate perciti, in Semproníenſium ſtationes irruêre, quorum Ianus præfectus erat. Adoriuntur incautos. Contrà hi Beſſorum impetum forti animo ſuſtinentes, perbreui cæſis qui in prima acie proſtabant, cæteros inclinarunt. Quod ubi factum eſt, iam malè ab illis pugnatum, ut pars magna deſiderata, reliqua capta fuerit, uix Beſſorū principi, cui Cæſari nomen erat, cum paucis euadere licuit. Ianus ob rem bene geſtam multis donis, item uillis & honoribus à Salomone Geyſaq; donatur: præda militibus conceſſa, & dena uiritim ſeſtertia diſtributa. Quum in edito loco ante urbem rex cum principibus accumberet, eo die quo cum hoſte conſertum eſt, unde facilè ab oppidanis proſpectari poterant, ecce milites cæſorum capita, item equos & hoſtium ſpolia, ante menſam regis contulêre, ibiq; allata capita percenſebant: ut hoc immiti tetroq; ſpectaculo, oppidanorum animos à pertinacia dehortarentur, ad deditionemq; conuerterēt: quod à ientandi hora ferè ad occaſum uſque perdurauit. Poſt hæc de oppugnatione urbis inter proceres diſceptatum. Demū principibus uiſum eſt, octenas circùm turres erigere, in caſtellorum ſpeciem, quæ multo altiùs mœnibus imminerent: unde non modò oppidani à propugnaculis ac muro amoueri, uerùm etiam in mediam urbem tela ſaxaq; torqueri poſſent, ac eas pluteis machinisq; alijs iuxtà munire. Item inter turres bellica tormēta diſponere, ingerere uineas & arietes, admouere teſtudines, ac cætera inſtituere, quæ ad amolienda mœnia facerent. Diſpoſitis ex ordine cunctis bellicis inſtrumentis, urbem primùm quatere, plerisq; locis muros aperire, inſtructa mox acie ſubire mœnia. contrà illi, mœnibus arcere, in ſubiectam aliquos foſſam deturbare incipiunt. At ubi non facilè urbem præſidio, loco, arteq; munitam, capi poſſe conſpicantur, propugnaculis ac mœnibus ad ſolum uſque demoliendis animos intendunt. ſepto ac foſſa eam circumueniunt, ne quid efferri, inferri'ue poſſet: deinde muros ariete, teſtudine, cæterisq; machinis uſque adeò quatere adorti, ut nunquam ſanè ceſſarint, quoad ſolo æquata mœnia conſpexere. Quumq; eam inuadere tentaſſent, tam forti præſidio ſenſere defendi, ut non modò intra muros continere, ſed ne erumpentes quidem hoſtes quandoq; incauti tolerare poſſent. Sexageſimus adhuc dies in obſidione teritur, nil tamen profecere: ſæpe egredientibus ex urbe oppidanis, utrinq; cruenta nimis pugna dimicatum: at illi partim cæſi, partim intrò reiecti. Paulo pòſt tres Bulgari, nec minore quidem robore quàm audacia præditi, ex urbe proſiliunt: hic iaculo, ille lancea, ſagittis iſte ſæuit. Ex improuiſo nonnullos aggreſſi, grauiter agunt. Salomō quidam hippobaliſta regius, ex his unum lethali uulnere confodit,

dit, humiq́ proſternit. Hunc Vngari moribundum rapere, contrà retrahere ſocij nitebantur. Dum is ita ultrò citroq́ diſtrahitur, & ſat à ſuis retinere uidetur, rex ſtatim exclamat: Vtinam talis his, qualis maioribus noſtris, uirtus ineſſet, qua nunc freti rés Vngaras tuerentur. Quod ubi milites audiuêre, tres contrà ex Vngaris, in eos irruêre: quorum unum Opum, Georgium alterum, tertium Borſum fuiſſe memorant: tanta ui ac ferocia adoriuntur, ut ſtatim terga dare cogerentur. Opus ad portas uſq́ inſequitur, ſed mox oppidanorum telis ſaxisq́ reiectus, in caſtra redijt illæſus. Cadauer hoſtibus ereptũ, Gregorij Borſiq́ ſuaſu, ab Vngaris unco tractum, in excrementariaq́ loca proiectum. Vix tertium ferè menſem obſidionis inierant, quum Pannonica uirgo in Syrmienſi agro capta, & Albæ in ſeruitutem aſſerta (quód an caſu, an ex induſtria, ulciſcendæ captiuitatis gratia factum ſit, ne ſatis quidem compertum habeo) clàm in urbe incendium ſuſcitauit: quod Subſolano flante uſque adeò adauctum eſt, ut mox longè lateq́ graſſari uideretur. Vngari, quà facilior dirutis mœnibus aditus offerebatur, hàc urbẽ ſubeunt, Bulgaros, Græcos, ac Beſſos obtruncant: qui primùm occurrerant. Cæteri in fugam uerſi, cum Nicota eorum duce, in arcem ſe recipiunt. Capta urbe, ac deſidente poſtero die incendio, recõditi ſub terra theſauri quàm plurimi patuêre. Scrobes in pleriſque locis inueniunt, in quibus aurũ, gemmas, lapillos, argentum, ac precioſa pallia infodêre. Tanta diuitiarum deprehenſa cõpia, ut nemo miles inditatus abierit. Quare inter Salomonem & Geyſam ſuborta diſcordia. Qui autem in arcem confugerant, deditionem eius pollicentur, ſi relictis impedimentis, redditaq́ arce, uita duntaxat & libertate donẽtur. Data fide rex & Geyſa, eos loco decedere, ac liberé abire iubent. Quod ubi factum eſt, Nicota primus prælata diuæ Genitricis icone, ſuccedente præſidiaria turba, ex arce deſcẽdit: & per almæ Virginis numen exorans, ad pedes Geyſæ, quem religioſiſsimũ pientiſsimumq́ nouerat, ſe prouoluit, genua amplexatus. Ad regis genua procidere pauci, quippe quem inclementẽ audiuerãt, & pernicioſis Vidi comitis conſilijs auſcultantẽ, qui & deorum contẽptor, & hominũ inſidiator eſſe ferebatur. Quũ rex ex dedititijs hoſtibus plures ad Geyſam, quàm ad ſe implorãdę ſalutis gratia, uenire cõſpicarentur, animo uehemẽtiſsimè cõmouetur, ira & liuore iuxtà abſumitur: ac ne ſatis quidẽ probabilem indignitatis cauſam reperire licebat. Capta Alba, ſolutisq́ caſtris, dum iter in Vngariam remetiũtur, in Buziæ pagũ, & Vidi prędia diuertêre. Quumq́ ibi prędã, ſpolia, captiuosq́, qui ex arce ſe dediderãt, rex diuidere uellet, nihil Geyſę interceſsione fieri potuit: quo magis rex ſuccenſus eſt. Hinc diſſenſionis & diſcordiæ augetur initium. Theſaurum Albæ repertum, ibidem nemine refragante, diuidere placitum eſt. Vidi & Radoani Buſaris filij, item Iliæ Vidi generi, Franciq́ epiſcopi conſilio, quadripartita diuiſio facta, regi prima ſecunda Vido, Iliæ tertia, quarta Geyſæ ceſsit. Vnde is indignatione ſumma corripitur. Sub hæc tempora, ab anno Salutis ſeptuageſimo ferè ultrà milleſimum, inter Boemos & Auſtrales orta diſſenſio; 1070 ac bellum uſque adeò atrox, ut magnam cladem ediderit. His Leopoldus, diui Leopoldi pater, quem pium ex cognomento nominant: illis Bratislaus cum Othone & Corrado fratribus imperabant, è finibus bellum exarſit, quum arcta prius eſſent charitate coniuncti. Morauiam ab Auſtria, non montes, ualles, amnés ue dirimunt, quando undoſa utrinque planicies effunditur. Vnus duntaxat riuulus interfluit, quem Dian appellant. Hic primùm latrocinia inter finitimos pagos committi, abigi, ſubtrahi'ue pecora. Mox præ facinorum impunitate, increbreſcente audacia, uis palàm inferri, uiciq́ uaſtari, ac ferro res agi, & ſuorum denique quiſq́ fouere iura cœpit. E ſcintilla demum emerſit incendium, quod uix multo deinde ſanguine potuit extingui. Corradus Morauiæ diarcha Leopoldum ſæpe literis admonuerat, ſuorum audaciam coerceret, inhiberet iniurias, & futuri belli cauſas extirparet. Nil præter uerba is præſtabat admonitus. Demum Bratislaum fratrem, ad coercendam Auſtralium temeritatem & inſolentiam, in auxilium exorat. Quin & auxiliares copias, quamuis ſuis non diffideret, Danubio planè demiſſas, à Ratisbonenſi epiſcopo, amiciti æ

micitiæ iure recepit. Demum ad Leopoldum, unum è primatibus ſuis mitit, qui hoſtem edoceat, & hortetur, ut ſolenne conuiuium paret, ubi ſe Martis aleam luſurum eſſe profitetur. Quod ubi ritè nunciatum, Leopoldus non modò ſacros milites, uerùm etiam & euocatos undique ruſticos ad bellum cogit. Ad ſtatutum diem utrinꝙ conuenêre cohortes, equitumꝙ turmæ. Quum hinc & hinc inſtructę acies conſtitiſſent, collatis concurſum eſt ſignis: & tam infeſtis animis conſerta manus, ut cruoris multum haurirent. Bradislaus, qui in ſiniſtro cornu Corradum & Othonē fratres, in dextris Ratiſponenſium auxilia, & in fronte ſe cum ualidiſsimo agmine collocarat, tanto impetu in Auſtrales, qui in cuneum ſe redegerant, extemplò fertur, ut amplius ſuſtineri non potuerit. Circumuentus hoſtis repentè conciſus: Auſtralium tanta cædes acta, ut pauci euaſerint. Paulo pòſt, ob uſurpationem alieni iuris, tanta inter Henricum Quartum imperatorem, & Gregorium ſeptimum pontificem orta ſeditio, ut pontifex eum Auguſtali dignitate abdicaret: & Rodulphus Sueuiæ dux, in eius locum, à Germanis quibuſdam principibus ſufficeretur. Qui quum ad Elleſtrum amnem, collatis ſignis, cum Henrico prælium conſeruiſſet, non ſolùm uictus eſt, ſed abſciſſa dextera mori coactus. Quin et diro uulnere affectus exclamauit: Spectate (inquit) proceres, dexteram legitima ſupplicia expendentem, quæ fidem ſacramento munitam, & Henrico meo domino datam, præter æquum & fas temerè uiolauit. Deinde quum infeſtis armis Italiam ingrederetur, capta Apulię magna parte, ad Canuſium ſe pontifici reconciliauit. Romam profectus, Auguſtalia inſignia recepit. Circa hæc tempora, Salutis anno octogeſimoquinto ſupra milleſimum, Ludicha Bladislai Poloniæ ducis coniunx, & Bratislai Boemiæ ducis filia, diem obijt. Quæ quum multis precibus cuncta numina habendæ prolis gratia ſollicitaſſet, his demum inuitis filium concepit, intempeſtiuumꝙ peperit, ſed tertio die baptiſmate initiatus obijt. Duobus annis pòſt, Henricus imperator, habito Magūtiæ frequenti pontificum principumꝙ conuentu, Bratislaum, primum Boemiæ Poloniæꝙ regem declarauit, quæ ducum prius imperio regebantur: poteſtasꝙ Egilberto Treuirenſi metropolitæ data, qui Auguſtali auctoritate eum Pragæ, quę regia eſt metropolis, regalibus inſignibus exornaret. Is mandata peragens, eum cum Zuatana coniuge coronauit. His quoꝙ temporibus exorta inter Imperatorem & Eccleſiam fortè diſcordia. Henricus repetita Italia, Florentinam pontificijs partibus obſtinatiſsimè fauentem obſidet. Gregorius pontifex habita ſynodo, nonnullos diuerſæ partis epiſcopos ſacro munere abdicauit. Quare imperator urbem obſidet: & capta urbe, in Adriani mole Gregorium tam diu clauſum cuſtodit, quoad Gregoriani, Roberti Guiſchardi auxilio freti, qui in Apulia dominabatur, eos qui obſidebant, abire compulerunt. Quinetiam non multo pòſt ad expugnandam Florentinorum peruicaciam, eorum urbem magna iterum obſidione circumuenit. Eadem fermè tempeſtate, Leopoldus Auſtrię dux cum Almanno epiſcopo Pataulenſi, cæterisꝙ principibus in Imperatorem coniurauit. Sueui quoꝙ cum eodem ad Hœſtenſem Danubij pagum dimicarunt. 1087 Octogeſimo quoꝙ ſeptimo Salutis anno ſupra milleſimum, ſextum cum Sueuis & Saxonibus ab Henrico Quarto bellum inſtauratum.

Verùm unde diuertimus, reuertatur oratio. Quum inter Salomonem regem & Geyſam ſimultates & odia hoſtilis prædę partitione redintegrarētur, maiora indies incremēta inuenêre. Quippe Græcorum imperator, audita ducis Geyſæ liberalitate & clementia, fœdus cum eo per internuncios init. Quare omnes qui ex arce deditionem fecerant, à Geyſa dimiſsi ſunt. Contrà à Salomone, quicunꝙ ad eum ſupplices uenerant, uiolato iure deditionis, in captiuitatem aſſerti. Salomon quum longè maiore apud externos Principes gratia Geyſam quàm ſe pollere intelligeret, inuidia percitus, eo magis excanduit. Accedebat Viti pernicioſa ſuaſio, maledicentiaꝙ lethalis: qui crebris ſuſpicionibus, utriuſque animos irritabat. Augebat diſcordiam, & ut patruelem fratrem è medio tolleret, quotidie hortabatur: illud ſemper obijciēs, neque regnum duos capere, neꝙ uaginam geminos enſes continêre. Neꝙ Maieſtatem &

Amorem

Amorem in una ſede reſidere poſſe:unum ſolem,& unum(ut aiunt)Iouem homines intueri. Ad hæc dicere,nihil regno ſuſpectius,nihil homine ambitioſius eſſe: ingentam eſſe cuique imperandi cupiditatem. Comparatumq́ imperium neminem alteri, immò ne filio quidem conceſſurum. Et accidiſſe ſæpiſſimè, filium in patrem, contrà patrem in filium, regnandi gratia coniuraſſe. Item regem auctoritate, gratia, opibus & copijs præpollere,ijſdemq́ uerbis ac uarijs criminibus ſuſpicionem quotidie regis augebat. Itaq; tanto magis his irritamentis rex æſtuat, & non magis odio quàm inuidia uexatur. Fluctuabat indies animus, & quas potiſſimùm commentaretur inſidias,impenſiùs inquirebat:liuorem odiumq́ diſſimulat, oſtentat fraternam charitatem. Poſtulato commeatu,lubentiſſimè Geyſam & Ladislaum,oppida & pagos ditioni ſuæ dicatos reuiſere permiſit. Ex dedita non multo pòſt induſtria,fratrem utrunque literis accitum,ad capiendum Græcorum oppidum, quod Nyr Vngari nominabant, proficiſci iubet : ut priſtinas Græcorum iniurias,qui cum Bulgaris Pannoniam inuaſerant,ulciſcerentur. Quod eo conſilio à rege fiebat, ut ambos in tempore caperet, aut quibuſuis inſidijs circumueniret: contrà illi, ſibi præcauere, nihilominus imperata facere. Ladislaus cum maxima parte ad oppidi obſidionem proficiſcitur, Geyſa cum cætera regem ſequitur: ratus (ſicut euenerat) Salomonem nunquam alterum ſine altero inuaſurum. quod ſi faceret, Ladislaum abſentem, uim fratri illatam cumulatè ulturum. Poſtquam ad Nyr peruentum eſt,oppidani ſe largitionibus & precio redemere,appenſaq; multa pecunia hoſtem amouêre. Ad Cenen deinde urbem reditum eſt,ubi corpora curarunt:mox inde profecti, alter ab altero diuertêre, rex Strigonium uerſus contendit. Geyſa Ladislaum præmonet, ad declinandas Salomonis inſidias,ex oppido,quod Byhor appellant Vngari, in Roxanos, quos Rutenos Roſſiósue nunc dicunt, eueſtigiò proficiſcatur, eorumq́ amicitiam auxiliumq́ ad cohercendam regis iniquitatem ac dolos imploret:demum quæcunque ad tuendam ſalutem ac dignitatem facerent, ſummo ſtudio moliatur, & curet. Interea agnatorum diſcordiam principum rumor paſſim effuderat,& ita ſæuæ utrinque ſuſpiciones emerſerant, & aſſiduis muſsitationibus augebantur, ut hinc & hinc ad fraternum bellum copiæ compararentur. Iam dum omnia fluctuant, Pontificum quorundam opera ad ſedandam diſcordiam nuncij intercedunt. Hoc primùm conuenit inter eos, ut colloquij diem, in Danubij inſula, prope Strigonium præſtituerẽt: uterq; octenis tantum epiſcopis aſſociatus, ad colloquium ueniret inermis. Ex compoſito ad ſtatutũ diem uenere ambo: ubi multa ultrò citroq́ obiecta & confutata crimina,magna in purganda ſuſpicione intericcta contentio. Tandem redintegrata pace reconciliantur: Geyſa in ducatum, in Albam regalem Salomon ſe recepit. Poſt hæc in obſidum ſpeciem,rex Vidum, diſſenſionis ſeminarium , ac dijs & hominibus abominabilem, & Erneum manſuetum , ad Geyſam miſit: qui diligenti apud eum cuſtodia, præ timore proditionis ſeruabantur. Contrà dux ad regem , Varadienſem epiſcopum , ſceleratiſſimumq́ Vatham legauit, qui pari apud eum diligentia ſunt cuſtoditi. Sed quum Salomon accepiſſet, tres è Noricis & Vindelicis duces propediem adfuturos, qui ipſius precibus exorati, promiſſa aduerſus Geyſam auxilia ducebant, è Megycro pago mouens, extemplò ad Rachan amnem his obuiam occurrit. Contrà uerò Geyſa, quum neq; Ladislaum fratrem præſentem, neq; parata amicorum auxilia tunc haberet, dato ſex menſium cõmeatu, Vidum Erneumq́ dimiſit. Rex quoq; Varadienſem epiſcopum,& Vatham pari miſſione donauit, utrorunque commeatus à feſto die diui Martini,ad Georgij uſque anniuerſarium prorogabatur. Salomon proxima Saluatoris natalicia eo tempore, ad Caſtellum geminum(ut aiunt) celebrauit. Mox Zalam uenit, ubi Marcathus Alemannorum dux, & Vidus,prauis regem conſilijs circumueniunt. Hortantur enim,ut Geyſam omni auxilio carentem adoriatur,neque commeatus terminum, & quaſi induciarum initium præſtoletur:quando Ladislaus abeſt,& ipſe ſine copijs eſt, contrà regi omnia abundè ſuppetunt,adſunt Alemannorum auxilia:quòd ſi hanc commodiſſimam oc-

caſionem elabi patiatur, nunquam aliam affirmant ſimilem eſſe nacturum. Verùm quum rex Saxardiam ueniſſet, in cœnobiumq́ diuertiſſet, ad ueſpertina ſacra: Vidus iterum, & plerique alij cum eo conueniunt, conſuluntq́, Geyſam cueſtigiò adoriatur, neque rem differat, quando Ladislaus frater eius in Rutenlam, & Lambertus in Poloniam, impetrādorum gratia auxiliorum properarant, ut regnum inuaderent, ſibiq́ tyrannidem occuparent. Demum precibus ac monitis regem adurgebant, ducem in Giuanenſi ſylua uenantem, omni præſidio & cuſtodia deſtitutum, ac incautum aggrediatur, & capiat, captumq́ excæcet. Ladislaum & Lambertum, quum redierint, fraterno caſu conſternatos, ultrò fugā eſſe arrepturos: nec minima quidem parte aduerſaturos, etiamſi auxiliares copias adduxerint. Deinde adempturum Geyſæ ducatum, Vido fideli conſiliario addicendum. Quare nulla firmiora regno fundamenta iaci poſſe aſſeuerabant. Rex conſilio tali haud parum allectus, ad matutinum uſq́ ſe cogitaturum eſſe reſpondit. Monaſterij antiſtes, Latinus genere, cui Villarino nomen erat, ex abdito loco dicta cuncta perceperat, ad Geyſam clàm nūcium mittit, ut ſibi ipſe caueat, tenſarum inſidiarum admonet. Dux accepto nuncio, ſibi à rege timere cœpit. Quod ubi Petrudus, Zunuchus & Bichas ſenſere, qui proditionis cauſa apud eum uerſabātur, continuò iniectas ſuſpiciones diſſuadere, nihilq́ timendum aſſeuerare conantur: antiſtitem ebrium dicere, & crapula diſtentum, tunc iſta ſcripſiſſe: proinde omnem metum amouêre, ut ſecurum & incautum Salomoni proderent. Horum aliquantiſper dictis ille confiſus, dum in ſylua, quam Giuam dicunt, uenatur, ſuſcitata ſuſpicione caruit. Vir tamen circumſpectus, ne qua imprudentia caderet, Ladislaum è Rutenia Ruxiá ue nuperrimè ſine auxiliis reuerſum, in Boemiam mittit, ad Othonem Bratislai & Corradi fratrem, de quibus ſuprà ſcripſimus, ut aliquas ab eo copias defenſandæ ſalutis gratia imploraret: & hoc potiſſimum tempore, quo non pro dignitate, ſed uita cogitur dimicare. Salomon autem, qui ad matutina ſacra conſulendi ſpaciū poſtularat, & reſponſa promiſerat, antequàm ædem iniret, antiſtes, qui Geyſam cœnobij fundatoris filium unicè diligebat, protegēdæ ſalutis gratia anticipato tempore, in ædicula quadam delituit, ut tanquam è ſpecula, regis reſponſa exploraret, ne quid in amicum intenderetur, quod ille inexploratum haberet. Matutinis igitur ſacris ritè peractis, Salomon & Vidus tantùm ad magnam aram in æde remanſerat. Rex iſta reſpondit: Se Vidi conſilium commodum & ſalutare omnino ſequuturum. Quod ubi antiſtitis hauſere aures, extemplò ſacro ſe habitu exuit, ſagum ſubit, & lateri gladium accingit: conſcenſo equo, ad Geyſam, quem dormientem offenderat, euolauit. Eoq́ experrecto: Fuge (inquit) fuge Geyſa, crudeles terras deſere, iam dudum Salomonis copiæ hîc aderunt, ut te capiant, obtruncent'ue: quod ni feceris, iacebis. Dux audito periculo, quàm ocyſſimè cogit exercitum: in Boemiam, quò frater paulo antè contenderat, euadere nititur. Sed rex Vidi ſuaſu, cuius conſilio cuncta gerebat, obuiam occurrit, ut eius fugam intercipiat. Citra rex, ultra Tibiſcū amnem dux agebat agmen: cui in Chemeienſi agro, à regio equitatu protinus occurſum. Interea cohortum turmarumq́ ducalium præfecti ad Salomonem literas mittunt, ſeq́ conſerta pugna à duce defecturos: & uictoriam parituros pollicentur, ſi integram apud eum dignitatem gratiamq́ conſequantur. Rex uincendi cauſa, adiecto etiam iuramento, poſtulata omnia pollicetur, & maiora, ſi promiſſa præſtiterint. Quod ubi factum eſt, exploratam ſibi uictoriam ratus, Tibiſcum, quem Ticiam appellant, obdurata glacie ſanè conſtantem, omnes ſicco pede trāſcere iubet. Tranſmiſſo amne, ad proximam baſilicam in Nogiano agro ſitam, aciem inſtruit, ut aperto cum Geyſa marte depugnet. Petrudus & Bycas ex compoſito cum tripliciagmine, à duce deficiunt. Dux tamen à ſuis deſtitutus, neceſſitate adactus, prælium detrectare non audet: & uno tantùm ualidiſſimo, eodemq́ quadrato agmine, aduerſus triginta regia obſtare non recuſat. Proditores, qui defecerant, ex compoſito data ſigna faciūt, clypeos eleuant in deditionis ſpeciem, inclinatum tamen Geyſam ſequuntur. Regiæ uerò acies, quæ ſignorum commonefactæ non fuerant, eos

haud

haud aliter ac cæteros inimicos perſequuntur, pariq; ferocia proterunt, & ad internecionem uſq; trucidant, ut meritas proditionis pœnas luant: quod diuino quodam iudicio factum omnes arbitrantur. Geyſa profligato exercitu ſuo, terga uertit. Tranſmiſſo Tibiſco in Chotoydum agrum aufugit. Georgium Nigrum peculiaris ædiculæ ſacerdotem miſit, qui Ladislaum ſuo nomine ocyſſimè redire iuberet, imminentisq; periculi cauſam enarraret. Iuancam quoq; haud parum literatum, ad Lambertum reuocandum concitauit. Et quum Vaciam contenderet, Ladislaum & Othonem è ſorore affinem cum ualidiſsimo auxilio properantem offendit. Quos quum uidiſſet, in lachrymas ſtatim effuſus eſt. Quum fidelium interitus, proditorum ſcelere commiſſus tunc ſibi ſuccurriſſet, facinoroſorum perfidiā incuſabat, & ab ingenti dolore magnam lamentorum materiam educebat. Ladislaus contrà præſtanti uirtute munitus, modò fratrem conſolari, modò fœmineos ululatus ſeueriùs increpare, magnanimitatis, patientiæ ac fortitudinis admonere. Item dicere, Diuinam potius clementiam exorandam, ut iuſtis faueat, ſuperbosq; deprimat. Et quando poteſtas omnis à Deo eſt, definiendam diuino iudicio controuerſiam præſtoletur: atque ita fratris animum confirmare. Prælium hoc ab ineunte uere, paulo ante quadrageſimale ieiunium, in Cemeyenſi agro geſtum: ubi alterum ab Opo Martini filio, ex Vecillini genere nato, præclarum facinus patratum memorant. quippe qui Petrum, Geyſæ equitem audaciſſimum, ſingulari certamine traiecto pectore ſuperauit: mox in cæteros uſq; adeò ſæuit, ut facto uirtutis ſuæ periculo, totus cruore madidus uideretur. Salomon uictoria potitus, ſtante rigēte bruma Tibiſcum traiecit, in Toroydumq; pagum properauit: ibiq; filij Petri hoſpitio uſus eſt. Atq; ſtatim nunciatum, Geyſam Ladislào, & Othoni Boemiæ duci, cum auxiliaribus copijs aduentantibus occurriſſe. Vidus tunc regem adit: monetq;, quum inimicorum exercitum profligarit, primores ceciderit, terroremq; incuſſerit ingētem, nil amplius ei reformidandum: Geyſam ad extrema redactum, ſollicitaſſe ſeruitia, pagatim ruſticos coegiſſe, ut ex hac ignobili manu caſtra repararet. Proinde haudquaquam cunctandum: reliquias inimicorum proterendas, ne quid à ſcintillis incendij ſuſcitaretur. Demum Boemorum auxilia, quæ aduenerant, ſe cum Bachienſi legione profligaturum pollicetur. Dum hæc à Vido, diſſenſionis auctore, differuntur: Erneus, unus è proceribus, uir optimus iudicatus, & amator pacis, lachrymas effundit. Quem ubi Salomon lachrymantem conſpicatur: En (inquit) adhuc Geyſæ beneuolentiam diſsimulare nequis Ernieu, neque meam æquis uictoriam oculis ſpectare potes. ad hæc ille: Nequaquam (inquit) domine: ſed quis fratrem cum fratre, cum filio patrem, & ciuem cum ciue, hoſtili more dimicantem, ſine lachrymis intueri poteſt? Tu autem Vide, ne commodè quidem ac fidè regi regnoq; conſulis, quando fraternum, cognatum, & ciuile bellum non modò approbas, ſed ſuſcitas & incendis. Agreſtem meſsoriamq; manum in nos coactam iactas: quæ multo plus quandoq; metit, quàm cæteri omnes colligere queant. Proinde mihi pro rege, quum res ita tulerit, ultrò mori certum eſt: quid ipſe facturus ſis, neſcio. Sed reconciliationis pacisq; cōſilium multo ſalutarius inire poſsemus.

Iiſdem fermè temporibus, Iadrenſes à Venetis ad Salomonem planè defecerant, à Petro Vrſeolo primùm capti: ſed à Dominico Contareno, properata claſse mox recepti, ne cæteræ Dalmatiæ urbes ad Vngarorum fidem ſeſe reuocarent. Rex igitur Vidi conſilio fretus, motis caſtris, in campos præter Danubium Peſthumq; diffuſos, ubi comitia regalia haberi ſolent, quos à cancrorum nomine Racos appellant, quarto die deſcendit. Contrà Geyſa, Ladislaus & Otho, in ſyluam, ubi Vacia nunc eſt, contendêre, quæ uiginti milibus paſsuum hinc aberat. Magnum quondam ibi nemus fuiſſe aiunt, ab uno tantùm eremita habitatum, cui Vacio nomē erat. Hic humanæ uitæ miſeriam abominatus, ueraq; reſipiſcentia percitus, in ſolitudinem iſtam ſe receperat, quo ſaluti ſuæ commodius ac tutius inſeruiret: quare uirum ſanctiſsimum euaſiſse, ac Geyſam uictoria deinde potitum, locatam ibi cum baſilica ciuitatem ab eo Vaciam nominaſse ferunt. Quum in hac ſylua, Ladislai ac Geyſæ copiæ conſti-

tiſſent, ibiq; duces concilium haberent, ubi nunc diui Petri ædiculam eſſe uidimus, atq; de ineundo cum Salomone prælio diſceptarent, ecce Ladiſlaus, quem Deo chariſſimum ſucceſſus oſtendit, quũ Angelum delatam è cœlo coronam fraterno capiti impoſuiſſe aſpexiſſet, Vidiſti ne frater (inquit) quo te honore benignitas diuina honeſtauit, & quàm dextris nunc auſpicijs uictoriam portendit? Cœleſtis dudum è cœlo internuncius, aureum tuo capiti diadema depoſuit. Proinde bono [nunc] eſto animo, quandoquidem propitia ſunt nobis numina, neq; fides nos noſtra feſellit: Salomonem inſolentia ſua furentem fundemus, ac fugabimus, regnoq; cedere cogemus. Contrà uerò Geyſa: Sic Deus omnipotens, in cuius manu ſunt omnium iura regnorum, prodigia iſta confirmet, quæ tuis tantùm oculis patuere, quando te tua pietas & religio augurem præſtitit diuinæ uoluntatis exploratiſſimum. Quòd ſi tua te auſpicia fruſtrata non fuerint, nunc diuæ Genitrici uota ritè ſuſcipio, me rerum potitum, celeberrimam hic baſilicam exædificaturum. Vix hæc dixerat, quum uexilla tolli iuſſit, & in uillam proximam moueri caſtra, quam Zynthkotam uocant, ut poſtero die cum Salomone congrederetur. Inter utrunque Moniorodus mons aſſurgebat: quem ubi ſuperaſſent, manũ ſtatim cum hoſte conſerere decreuerant. Sed imminente nimia nubium obſcuritate remorati, neque montem ſuperarunt, neque pugnæ ſe commiſere: inſequenti nocte, in ſua quiſque ſtatione permanſit, hoſtem expectans. Illuceſcente die Salomõ inſtructa acie montem aſcendit, ſeq; è uertice inimicis oſtendit. Quin & clitellarijs mandauit, in iugo montis præſiderent, ut non impedimentorum gratia, ſed præſidij loco ibi conſtituti eſſe uiderentur. Ad hæc Vidus ſæpe iactabundus, regi affirmabat: hoſtes, ubi regia caſtra uiderint, continuò fugituros. Contrà Ladiſlaus & Geyſa, qui ſuberant, planiciemq; tenebant, ubi Salomonis copias ſuſpexere, aciem prima hora diei, prout res ipſa tulerat, diligentius inſtruere. Ladiſlaus ſiniſtrum, Otho dextrum cornu tenere: Geyſa in medio ſe ſtatuere, munire fortiſſimo præſidio quanq; aciem. Ex Bihorienſibus Ladiſlai legio, Geyſæ uerò ex Nitrienſibus conſtabat. Diuo Martino Ladiſlaus ante initam pugnam ædem uouit, ſi eius numine fretus uictoriam aſſequeretur: uotoq; potitus, haud ignobilem fundauit. Quum deſcendente in certamen Salomone iſtorum exercitus præſtantior uideretur, Erneus his Vidum dictis aggreditur: Quónam hoſtes nunc, Vide, fugiunt, quos noſtrum præ formidine conſpectum minimè toleraturos eſſe iactabas? Si timent, cur à tergo Danubium habere non uerentur? Sed longè aliter, ac blatteras, res ipſa ſe habet. Nimirum quando talem ſibi locum optarunt (mihi crede) hos aut uicturos, aut ad unum morituros omnes, quum nullam ſibi fugæ poteſtatem reliquerint, tandem decreuiſſe. Vidus ad hæc, temeritatis & inſolentiæ conſcientia correptus, obticuit. De Ladiſlao prodigium referunt, à uiri ſanctitate non abſonum: quippe qui quum equum apprehenſa lancea conſcendiſſet, & uertiſſet in gyrum, ut & oratione & exemplo militum animos confirmaret, ueprem fortè inter flectendum haſta tetigit: cui quum muſtela candidiſſima inſediſſet, ueluti imminentis uictoriæ nuncia, per haſtam in ducis gremium gratulabunda delabitur. Spectate (inquit) hæc ſigna ſocij, quæ præſentem nobis uictoriam portendunt. Sub diuina nos tutela dimicamus, quia pietatem cum religione colimus, Vngaricamq; gentem à Germanorum ſeruitute liberare contendimus. Salomonem delatoribus prauiſq; conſultoribus obnoxium, in officio retinere nequimus. Egeſtatem, errores, exilium, ac difficillima quæq; pertulimus, ne cognato ſanguine manus inficeremus. At ubi Germanorum conſilijs, malè nobis ac regno conſultum iri uidimus, unà cum publica ſalute noſtram quoq; tueri enitemur. Pijs animis nunquam diuina numina defuiſſe nouimus, quæ nobis IESV Chriſti optimi maximi benignitate perquàm propitia eſſe ſcitote, atque id ex candidiſſimæ muſtelæ prodigio exploratũ habete. Proinde fortiſſimis dimicate animis, & ex auſpicato inſtantẽ uictoriã capeſsite. Me autem recipio, ſi Deus annuerit, ita hodie pro regni commodo & ſalute pugnaturum, ut aut uictorẽ ducem, aut inter confertiſſimos hoſtes pulchrè occumbentem ſpectaturi ſitis. Mox dicto

celeriùs

celeriùs pugnæ ſignum dari iubet, ipſeq; in primis magno impetu in hoſtem fertur. quod ubi uidere milites, pari quiſque ferocia certamen adoriuntur. Otho Boemorum dux, qui in dextro cornu præſidebat, haudquaquam minore impetu pugnam conſerit. Salomon, qui è monte in campum deſcenderat, in ſiniſtro cornu Vidum cum Bachienſibus, in dextro Erneum, ſe cum ualidiſſima acie in medio collocarat. Conſerta manu, Boemicus miles in Vidum uehementi uſque adeò impetu fertur, Othone duce, ut iactabundum regis comitem, aliquantiſper obſtare conantem inclinarit, inclinatumque cum Bachienſibus, adauctis mox animis, inſigni ſtrage fugarit. Quod non immeritò, omnium iudicio, obtigiſſe uiſum eſt, ut qui fraterni execrabilisq; belli auctor fuerit, primus ipſe pœnas expenderet. Ladislaus ingenti pietate ductus, dum fratri Geyſæ admodum timet, ex induſtria, ſigna cum illo commutarat: ratus, ut acciderat, Salomonem in primis Geyſæ ducis agmen, extremis conatibus inuaſurum, quem paulo antè deuicerat: taliq; ſucceſſu fretum, cæterorum facilè uictoriam aſſequuturum. Quare fraternæ ſaluti intentus, omnem belli impetum in ſe conuertit. Neque conſilio ſuo fruſtratus eſt. rex enim extemplò proſpectis Geyſæ ſignis, maximo furore in eius aciem fertur, ſperans ſuperatum quandoq; hoſtem facilè inclinaturum. Vix ipſe manum conſerere cœperat, quum ſibi non cum Geyſa, ſed Ladiſlao uiro fortiſſimo ac inuictiſſimo rem eſſe intellexit, & cõmutata uexilla nouit. Continuò ſpe ſua falſum ſe intelligens, cum formidoloſo uſque adeò duce haudquaquam dimicandum eſſe cenſuit: immò agmen aliò diuertendum, ubi melior ſucceſſus iam ſperari poſſet. Quare dato tergo, in Geyſam repentè ſe conuertit. Quum Ladislaus præ ſui formidine regem aliò declinaſſe aciem cõſpicatur, eueſtigiò cum inſequitur, inſtat à tergo, à frõte Geyſa obſtat, inter duos fratres ſe redactum Salomon intellexit. Et quamuis à fronte cum ualidiſſimo agmine pugnaret, à tergo tamen grauiter cædebatur. In his anguſtijs collocato regi nil aliud ſuccurrebat, niſi ut pro ſe quiſque ad mortem uſque fortiſſimè dimicaret. Quum nullus declinandæ pugnæ exitus uideretur, uictoriam hoſti nequaquam incruentam eſſe relinquendam reputabat. Ingens interea Alemãnorum cædes editur, & non parua Italorum manus cum his pariter oppetere cogitur: quæ ne inulta mori uideretur, non paucos ex Vngaris trucidauit. Ad poſtremum Salomon, cæſa maxima parte ſuorum, reliquaq; capta, cum paucis elabitur: & ad Zygehenſem uicũ fugiens, Danubiũ trajcit. Opos Martini filius ab eius latere non diſcedit. Tandem in Moſouienſem agrum ſe recepit, ubi coniugem ac matrem eſſe nouerat. Ladislaus ac Geyſa, cæteris partim cæſis & captis, partim fuſis, à ſecunda hora diei ad ſerum uſq;, regem inſequuntur. In hoc prælio non ſolùm ex Alemannis & Italis, uerùm etiam ex Vngaris, magnus deſideratorum numerus fuiſſe traditur: quin & uictores, qui ſuperfuerãt, magna ex parte uulnerati. Pius autem Ladislaus inſigni uictoria potitus, ubi aliquantulum ſeſe collegit, & eorum qui ceciderant, corpora luſtrauit, in profuſiſſimas lachrymas conuerſus eſt. Dum ſecum reputat, omnes qui ceciderant, in Chriſto fuiſſe fratres: deplorabat exercitus utriuſque caſum, & fortunæ poteſtatem incuſabat: in primisq; humanam ſtultitiam, & huiuſce ſeculi cæcitatem deteſtabatur, quum nemini pacem & quietem ſperare liceat. Nam qui ad regnandum nati ſunt, debita ſibi regna ſine multo ſanguine & periculo capeſſere nequeunt: qui uerò ad ſeruiendum, quotidianis inſidijs à debitis obſequijs ſubducuntur. Hanc miſeram mortalium uitam, perpetuam procellam eſſe affirmabat. Illudq; uociſerantius ſæpius ingeminabat: Huc me meumq; fratrem neceſſitas adegit, ut ſine fraterno bello neq; dignitatem, neq; paterna bona retinere poſſemus, nullasq; ſedes formidoloſiores nobis quàm auitas haberemus. Tantum malorum apud patruelem ualuere conſilia, & iniecta ſuſpicio, ut nihil ille miſer exitio noſtro reputaret antiquius. Quin & tam iniquam iniuerat opinionem, ut tutiorem ſe cum exteris quàm ſuis reputaret. O miſerum Salomonem, malis uſque adeò conſilijs obnoxium, ut nihil fraterna charitate deteſtabilius arbitraretur. O nos longè miſeriores, quibus non tam pro aſſerenda uita & dignitate noſtra, quàm regni li-

bertate certantibus,manus à noſtro ſanguine abſtinere non licuit. Atque me præ cæteris dixerim infelicem,quem ad diuina miniſteria natum & euocatum, fraterna charitas & regni ratio remoratur. Vtinam mihi pro his omnibus mori obtigiſſet, & pro publica ſalute deuouiſſe caput,aut pro ſceleribus omnium ultimas pœnas exſoluiſſe.Nimirũ Ladiſlao nil hoc laudabili ac ſalutari ſato accidere potuiſſet optatius:nec me quidem patruelis odium, & fraternus amor ad hauriendum cognatũ ſanguinem protraxiſſet,niſi protegendum eſſe fratrem,eundemq́ futurum regem, ſuis auſpicijs diuina benignitas admonuiſſet. Quòd ſi nefario bello mihi pugnandum fuiſſet,maluiſſem profectò etiam mori,quàm certaſſe cum meis, & parui diuina monita & mandata feciſſe. Tu autem clementiſſime Seruator mũdi, qui omnia mortalium facinora ſanctiſſimo tuo ſanguine expiaſti, & ex corde preces ſupplicantium non aſpernis, omnium qui hic oppetiere fidelium animos,maculis omnibus exue, ac perluſtra, culpas dele, & ob ſanctiſſimæ mortis tuæ memoriam, hos ab æterno interitu redima: priusq́ me peccatorem maximum,& huiuſce cædis auctorem, quàm hos qui ceciderunt,ex libro uitæ dele:quod ut impetrem,& tua ineffabilis in nos charitas, effuſusq́ in cruce ſanguis,& magnæ deæ pientiſſimę Genitricis tuæ exoratio, ac patrocinium efficiat. Aſt ubi ſatis ploratum & conclamatum eſt, cuncta cadauera ritè ſepelienda curauit,iuſta cuiq́ pro dignitate, ac uotam diuo Martino ædem in Monyorod, adiectis hoſtium exuuijs,exſoluit. Prouentus quoque non mediocres adiecit,quibus aſſiduæ mortuorum celebrarentur inferiæ. E captiuis Marchardum Teuthonum,& Sentepolugum Boemorum præfectum,cæſo utriuſque equitatu,ac ipſos letali uulnere ſaucios memorãt. Nec illa quidem Ladiſlai pietas ſilentio præteriri poteſt,quũ enim porrecta humi cadauera obequitaret,ne quem ſui officij relinqueret expertem, ubi inter confertos hoſtes iacentem Erneum agnouit, non mediocrem pacis & ocij amatorẽ,equo repentè deſilijt,cruentũq́ eius caput amplexatus, oſculatusq́,miſerabiliter:Hiccine iaces(inquit)Erneu,amator pacis & fraternæ cõcordiæ,publicæq́ ſalutis aſſertor unice?Non hoc probitas,nõ æquitas tua merebatur. Pacem,quã in hac uita non inueniſti,in altera bene merendo & moriendo comparaſti. Cecidiſti Erneu, cui probitatis iure uiuendum erat:& longè maius hoſtibus quàm amicis tui deſiderium reliquiſti.Eo uehemẽtius tuum interitum deploramus,quo ardentiùs pro communi concordia priuatim & publicè contendere conſueſti. Multa demum conqueſtus miſerabiliter ſuper eum,poſtquam pietati factum ſatis arbitratur, de ſepulturæ honore cogitat. Quare continuò eius mandato, ſuccollantibus Ernei corpus militibus,eò delatum,ubi nunc Vacia eſt,ibiq́ honorificè ſepultum. Paulò ulterius inter cadauera agnoſcẽda uictor ipſe prodierat: ecce à latere Vidi corpus offertur, non modò pectore,ſed capite ſauciũ. Quod ubi eſt agnitũ: Doleo equidẽ, ait, morte tua Vide,quamuis inimicum in nos animum nunquam diſſimulaſti. Vtinam tibi ultrà uiuere licuiſſet,ut poſt reſipiſcentiam nos Salomoni reconciliare potuiſſes. Verùm ſi mprtuos quandoq́ percontatione uexare fas eſt, nimirum illud mirantur omnes,ſi non regio nobili'ue genere natus es, cur dominatum ac regnum aliquod affectaſti? Cur anhelaſti coronam regiam, & ſupra conditionem immodica libidine æſtuaſti? Quare,ut quodque peccans præſentaneam ſibi pœnam eſſe ſentiat, cor tuum nimia ambitione ſaucium,adacta lancea pœnas luit:caputq́ diadematis auidiſſimum, ne legitimo ſupplicio careat,gladio ſciſſum eſt. His dictis, ritè ſepulchro condi iubet. At equites,quicunque aderant,& infenſum cadauer ſpectabant, utpote cuius conſilio tot fratres & filij occubuiſſent,ira perciti,in id ſæuiunt. In patefactum pectus,ſæuoq́ militum ludibrio propoſitum,puluerem obijciunt, eoq́ oculos opplent exclamantes:Nunquam Vide, tui oculi honoribus ac donis ſatiari potuere: coniecta nunc terra auidum pectus & lumina exple. Otho Boemorum dux,qui affinitatis iure, auxiliaribus copijs Ladiſlao fratriq́ ſubuenerat,abundè donatus, in Boemiam redijt. Salomon autem turpiter uictus,ac regno ferè eiectus, quum in Moſouienſem agrum confugiſſet, & ſapientiſſimam matrem adijſſet, ab ea repentè dura increpatio

ne correptus eſt: Huccine, fili, parentis tuæ conſilia aſpernatus (inquit) perueniſti? Ad has te miſerias: pernicioſa Vidi cõſilia ręd egerunt, ut regio faſtigio deturbatus, cæſis tot cohortibus equitumꝗ turmis, ſolus, ac uno duntaxat Opo comite, egenus rerum omnium, nuſquam tutum tibi locum inuenias. Si piĉtiſsimæ matri ac Erneo, cæteriſꝗ fideliſsimis olim credidiſſes, quietè tutoꝗ regnares, nõ minus obſeruatus, quàm amatus ab omnibus. Si Ladislaum & Geyſam patrueles tuos, ut par eſt, cum dignitate ſeruaſſes, dominatuꝗ legitimo donaſſes, perpetuã, tibi regnoꝗ pacem & ſalutem comparaſſes. Quem tibi fidum fore iam ſperare licebit, ſi tuis hoſtis eſſe cœperas? Quæ maior inſania eſſe poteſt, quàm ſecum reputare, alienos ſibi, quàm ſuos, fideliores fore, deꝗ alienis potius, quàm ſuis eſſe bene merendum, & de his præcipuè qui nimia pietate ac religione præcellunt? Ladislaus neꝗ uirtute cuiquam, neꝗ charitate cedit: accedit uitæ ſanctitas, & honeſtatis amor. Neꝗ Geyſam ab æquitate & modeſtia quiſquam dixerit alienum. Quo cum officio & pietate commodiùs tibi certare licebat, quàm cum utroque fratre? qui ſi à te pariter redamari, & non inſidijs ſe peti ſenſiſſent, nihil dignitate ac imperio tuo duxiſſent antiquius. Nunc autẽ tuorum conſiliorum moderatorem tantùm Vidum habuiſti: cui quãdo te conceſſeras, in deditionem te æquè ac tuos, ad ultimã internecionem redegiſti, quos omnes uno tempore ac unius conſilio perdidiſti: dum delatoribus facilè credis, minimaꝗ iniecta ſuſpicione ab his qui tibi gratificari ſtudent, ad libidinem traheris alienam. Ad hæc ita Salomon ira excanduit, ut matrem plura ſubdere conantem, pręter æquum & fas pulſare perrexerit: & iam feciſſet, niſi coniugis dextra remoratus fuiſſet. Cui incuſato ſæpe Deo, quem in bello ſæpe iniquum habuiſſe querebatur, ac conſerta aliquantiſper conuiciliorum dũtaxat uelitatione, furor ſubinde deferbuit. Relictis in Moſouienſi agro matronis, ipſe collecta (quanta fieri poterat) tumultuaria manu, Piſonium confugit: ubi ſe tutius habere, ac exercitum facilius reparare ſperabat. Vngari, qui uicinos pagos incolebant, quotidie regis literis ſollicitati, parua ex parte ad eum conuenêre: quandoquidem principis inſolẽtiam, ac trucem animũ, Alemannis quàm Vngaris æquiorem eſſe intelligebant. Hi tantùm ſequuti ſunt, qui ne quid per uicinitatem mali paterentur, inuita regi obſequia præſtare cogebantur.

RERVM VNGARICARVM DECADIS SECVNDÆ LIBER QVARTVS.

POSTQVAM Geyſa & Ladislaus uictoria potiti, mortuorum corpora nullo ſepulchri honorè, pro cuiuſque dignitate, defraudarant, ac iuſta piè perſoluerant: motis caſtris, Danubium tranſmittunt, ut ad Albam regalem contendant, ubi frater natu maior diadema ritè ſuſcipiat. At ubi Albam peruentum eſt, caſtellum portæ, quod Bobuch appellant, item urbem ipſam, cæteráque oppida, impoſito præſidio muniunt, quo tutius regnarent. Exauctoratis militibus, dimiſsiſꝗ, præſidijs caſtra ſoluunt: atque ciuilius inter Vngaros ſeſe gerunt, ut his liberum eſſet, eum coronare regem, quem potiſsimum optarent. Succendebat pontificum & optimatum animos, hæc haudquaquam ſimulata modeſtia. Nam quod cæteri anhelarunt, hi uirtute potius quàm ambitione petere uidebantur. Proinde habito frequentiſsimo conuentu, Geyſa maior natu, omnium conſenſu & acclamatione, rex Vngariæ declaratur: & inſequenti die, ex more ritè coronatur: Ladislaus ab eo dux regni pronunciatur. Rerum potitus uir ille optimus, non ad ſæuitiam uel ad uoluptatem, ſed ad religionem ac ſoluenda Deo uota animum conuertit. Non immemor enim diuinæ benignitatis, cum Ladislao in Vacienſem agrum redijt, ubi frater ei delatam cœlo coronam Angelum impoſuiſſe dixerat: & quum de ſtatuenda diuæ Genitrici baſilica, ibi cum fratre loqueretur, ubi diui Petri ſacellum eſt, ecce ceruus expanſis cornibus inſignis, quem ardentiſsimæ faces circumſederant, præ oculis apparuit: mox in fugam conuerſus, ſyluam petijt inueſtigabilis, ibique tantùm ueſtigia fixit, ubi ædes deinde

collata. Quem quum milites ſagittis peterent, in Danubium ſe proieciſſe, nec uſquam poſtea uiſum fuiſſe memorant. Ladislaus oſtenti admiratione correptus, Nimirum (inquit) Dei angelus erat iſte. Sed quid faces in cornibus? ait Geyſa. mox Ladislaus, Non cornua, ſed alæ, frater, inquit: neq; illæ quas ardentes appellas, ſunt faces, ſed fulgentiſsimæ pennæ. At ubi fixit ueſtigia, nobis locum oſtendit, ubi baſilicam exædificaturi ſumus. Quare ubi prima die auguria uiſa ſunt, ne locus numine plenus, legitima religione careret: ibi diuo Petro ædiculam dicarunt: mox delubrum magnæ Matris ſtatuerunt, multiſq; uillis & ornamentis donarunt. Diuæ quoq; Virginis ædem Budæ fundauerunt, cui Peſthana uectigalia, & tres in Symigienſi agro uicos addixerunt, & elaboratiſsimis aureiſq; uaſis exornatã reddidêre. Pòſt ubi religioni ac uotis factum ſatis arbitrantur, ad componẽdum regnum animũ aduertêre. Grauiſsima in ſicarios, cęteroſq; facinoroſos promulgata ſunt edicta, ſalutares quoq; leges editę, inhibitæq; iniuriæ. Regnum, ne parua quidẽ ex parte pacatũ, niſi quòd tantùm Salomonis uictus ſupererat, qui Piſonium adhuc cum Moſouienſi agro retinebat. Et ne Vngariam quotidie incurſaret, Deſſeni interceſſere, qui precibus inſtantiſsimè à Geyſa rege impetrarunt, ut data libertate, ipſis tantùm expeditionem illam delegaret: recipientes, ſolos ſe eos fines à Salomonis impetu, immunitatis duntaxat beneficio defenſaturos. Horum poſtulationibus ultrò rex annuit, ſi promiſſa præſtarent. Extemplò Beſſenorũ princeps, cui Zultan nomẽ erat, coacto expeditiſsimo equitatu in Salomonẽ contendit. Qui ubi redintegratum in ſe bellũ intellexit, Leopoldum ducem Auſtriæ, ac diui Leopoldi patrẽ, promiſſa ingenti ſtipe, in auxilium aduocat. Atq; eò facilius ille in ſocietatẽ belli ueniebat, ſiquidẽ intelligebat rem communem agi: Boemos hoſtes ſuos, Vngarorum eſſe ſocios: Othonẽ Bratiſlai & Corradi fratrem, Geyſæ regis ac Ladislai ſororem in coniugẽ duxiſſe: & in bello, quod aduerſus Salomonem ſub Monyorod geſtum eſt, magno his adiumento fuiſſe ſenſerat. Neq; cladis à Boemis olim illatæ, facilè poterat obliuiſci. Quare & precibus & largitione à Salomone exoratus cum eo fœdus iniit. Sed puſillum mox animũ oſtendit. nam ubi inſtructo equitatu, in Beſſenorum conſpectu fuit (quos olim Beſſos appellabant) truces hoſtium uultus conſpicatus, quàm primũ animo conſternatus eſt. Nam illis mos eſt, uexillationibus uti, demiſſas ferre barbas, & labri uel maximè ſuperioris nutrire pilos, caudata criſtatáue ſecum ferre pilea, fluitantibus quoq; ueſtibus indui, iiſdemq; ſericeis, in Perſarum morem, & equorũ pernicitate admodũ delectari. Illud quoq; metum addebat, quum ſuccurrebat Guilielmũ Potum, ac nuperrimè Marchardum, legatos legionũ, in Vngarico bello immaniter occubuiſſe. Quare ut timori diuerticulum inueniret, dux Salomonem hortatur, quadrageſimali tempore, quo animorum potiùs, quàm corporum, & diuinarũ magis, quàm humanarum rerũ habenda eſt ratio, ſe pugna abſtineret. Quòd ſi omnino pugnare pergeret, ubi inſtructa eſt utrinq; acies, pro ſua uolũtate pugnaret. Demum polliceri ſe, quamuis dimicare non decreuerit, nunquam tamen permiſſurum inclinatam (quod dij prohibeant) Salomonis aciem, æquis ſibi oculis ſpectari poſſe: ſed mox laborãti ſocio ſubſidio certo futurum. Quum obſtinato manum animo cõſerturũ eum aſpexiſſet, ipſe proximum montẽ, quem Bachim uocant, conſcendit, ueluti in Martiali ſpectaculo præſideret. Salomon cõtinuò cum Beſſeno equite collatis ſignis, pugnam conſerit: & eo quidem furore, quò iniuriarum omnium cumulatiſsima ultio proponeretur. Addebat animum cataphractus equitatus, qui uelites ac uexillarios facilè proterit. Quare e ueſtigio terga dare hoſtis cogitur. Cæditur manus ne mediocris quidem, & in proximum ſtagnum, quod Fertheu dicunt, euadendi ſpe demergitur: cum paucis Zultan euadit. Quum res proſperè ſucceſsiſſent, cæſis fuſiſq; Beſſenis, Leopoldus pactam à Salomone pecuniam, ob ſubſidium quod pręſtiterat, cõtinuò poſtulat. At is nullam ab eo opem accepiſſe cauſatus, nil ei ſe debere reſpondit. Quin & illud addebat, cum non modò nõ dediſſe ſubſidium, ſed ne aſpectũ quidẽ hoſtium pre timore tolerare potuiſſe. Quod ſi quid in ipſum acrius moliretur, apud Henricũ imperatorem

torem

torem ſe diem indicturũ interminabatur, cui ſanguine coniunctiſsimum omnes eſſe ſciebant. Contrà ille, reformidata Imperatoris ſæuitia, ſe omni iniuria abſtinere coactus eſt. Plerique non Leopoldum, ſed neſcio quem Hermichum Teuthonum principem, ut Vngarici Annales referunt, fuiſſe uolunt: quippe qui ob linguæ diuerſitatem, nomina ita conſundunt, ut Hiſtoriæ ueritatem ſæpe inuertant. Haud parũ animi præſens uictoria Salomoni addiderat, ac ſuperiore clade grauatus admodum reſpirarat: itaq; ſtatuit noua moliri, ut ſi quo modo poſſet, amiſſum regnum recuperaret. domeſtica in primis cura leuare ſe ſtatuit, ut quæ maiora ſunt, expeditiùs diſponeret. Agmundam igitur matrem, Ruteno ſanguine natam, uxoremq; Sophiam, Henrici Tertij filiam, ſecum in Stiriam duxit, in monialiumq; cœnobio reliquit. Deinde in Moſouienſem agrum ſe recepit, ut in Vngaros aliquid grauius moliretur. Quorum res quum ſucceſſu magno indies cognoſceret augeri, ad implorandum Imperatoris auxilium ſibi confugiendum eſſe intellexit. Quare Henricum Quartum Imperatorem adit, cui quamuis magnam numinorum copiam attuliſſet, quo quidem ſtipendio copias aſſequeretur, nullum tamen militem ex Italis Teuthonibusq; habere potuit: quippe qui Vngarorum metu perculſi, nulla ſtipis magnitudine in formidoloſam expeditionem conduci potuère. Quare eo uehementius apud Imperatorem Salomon in querelas exarſit, non tam ſibi quàm Imperatori & maieſtati iniuriam illatam eſſe, ſubijciens: quandoquidem ad ius Romani Imperij ſpectare dicebat Vngariam, ubi cum Auguſtali auctoritate regnabat, imperata cuncta præſtabantur, ſtatuta uectigalia ſoluebantur, & nil erat quod Cæſareæ ditioni non obtemperaret. Nunc poſtquam ipſe regno, à quibus minimè decuit, eiectus eſſet, legitima abnegari obſequia, referebat: nihilq; Cæſareo nomine in Vngaria infenſius audiri: quin & in Germanos eorum regem quotidie bella moliri, ſollicitare finitimos, & quacunque poſſet arte in Henricum coniurare. Item Scythicum hoc genus nulla conſuetudine molliri poſſe: cum immitibus populis facilè conſentire: contrà uerò cum ciuili gente, ex qua præſtare Germaniam intelligat, nullo modo uerſari poſſe. Atque idcirco perpetuam cum utraque inimicitiam fuiſſe, ac futuram longè maiorem, ni ſolito legitimóque iugo in ciuilem humanitatem aſſeratur. His igitur uerbis Henricus Quartus ita ſuccenſus eſt, ut habito ſtatim delectu, magnas in Germania copias compararit, auxilia non pauca coegerit: non ignorans, quanto ſe apparatu Scythicam gentem adoriri oporteret. Commeatus abundè cum ingenti manu militum, inſtructa claſſe, Danubio deuehi imperauit: ipſe cum uniuerſo equitatu, præter ulteriorem Danubij ripam, in Vngariam properat. Atq; ubi ad Vaghum amnem peruentum eſt, caſtra ponit, cum præfectis equitum conſulturus, in quam potiſsimùm urbem eſſet erumpendum. Nitriam, quæ proxima caſtris erat, primùm inuadere uiſum eſt. Quare Salomoni legiones duæ, cum decenti equitatu datæ, ut Nitriam oppugnaret. Quibus copijs, quum de Semthe uico ſe mouiſſet, inſtructa acie ciuitatem adoritur. Contrà oppidani, pari audacia freti, aduerſus hoſtes prodeunt. Incruenta aliquandiu conſerta manus, & pugnæ potius ſimulachrum quàm pugna uidebatur. Hi nunc impetere, contrà illi terga dare, uiciſsimq; uictoria modò his modò illis aſpirare Opos Bathor equo inſidens, tali ludo nequaquam delectatus, & uir ſpectatiſsimæ uirtutis habitus, acrius oppidanos urget. Quin & per medios hoſtes curſum faciens, ad portã uſque peruenit, ibiq; ſpectante populo unum interfecit, complures uulneribus affecit: & dum inter confertiſsimos hoſtes acerrimè dimicat, equum multis confoſſum iaculis amiſit: ipſe tandem fortiſsimè reſiſtens, ad ſuos incolumem ſe recepit. Alemanni ſpectatam equitis fortitudinem admirati, ad Imperatoremq; reuerſi, illius audaciã ac uires prædicant. At is Opum cõfeſtim acciri iubet. Qui poſtquam in conſpectum uenit, mirificè laudatus, adauctum quoque ſtipendium, & non ſine promiſsis ac præmijs dimiſſus eſt. Mox ab Imperatore Salomon interrogatus, An multi milites pari robore corporis & animi apud Ladislaum & Geyſam forent? At ille magis Vngaricæ gentis, quàm

propriæ

propriæ utilitatis charitate correptus, multos cõſimiles, ac longè meliores apud Geyſam eſſe conſideratè reſpondit. Quibus uerbis conſternatus Imperator: Si tales (inquit) hoſtes nactus es, nunquam (mihi crede Salomon) regnum recuperabis. Poſtquam rex Vngariæ Imperatorem Vaciam perueniſſe cognouit, arte ſibi potius quàm uiribus cum Germano principe agendum eſſe, intellexit. Patriarcham Aquileienſem conſiliorũ Imperatoris moderatorem eſſe: item cæteros Alemannorũ optimates illius dicta haud parũ obſeruare ſenſerat. Quare nil ſibi cõmodius fore intellexit, quàm ſi hunc & precibus & largitionibus obſtringeret, et non patriarchã ſolùm, uerùm etiam cæteros Germanorũ optimates muneribus obligaret: ut omnes dimittendam hanc expeditionẽ, & in Germaniam continuò redeundũ eſſe, Henrico ſuaderent: maiora his Imperio Romano imminere negocia, neq; pro Vngaris res Germanicas periclitari oportere dicerent: item, ut alij ad reuocandũ Henricũ uaria commentarentur. Nec ſua quidẽ arte ac ſpe Geyſa fruſtratus eſt. Patriarcha Aquileienſis inſomniorum auctoritate ſua dicta muniebat, quibus ni Germanus quamprimũ reuocaretur exercitus, præſentaneum interminabatur exitium. Nec minore quidem induſtria à Germanis principibus diuerſa cõmenta excudebãtur. Nam in ſequenti nocte in caſtris ex compoſito ſeditionẽ ſuſcitant. Quoſdam ſubornant milites, qui clamore, ſcutorumq́; fragore exercitum circumueniant. Quod ubi factũ eſt, magnus hinc horror Imperatorem ac uniuerſos inceſsit. Tumultus ingens editur, & in lucẽ uſq; paſsim fluctuatum. Mane autem coacto ſenatu, Imperator rem ad patres refert, & de reuocando exercitu ſententias rogat. Patriarcha, qui præ auctoritate uiri primùm ſententiam dicere rogatus, ac ingenti pecunia corruptus erat, decernit, exercitũ continuò reuocandum, inuito milite nullo modo dimicandũ. Hanc expeditionem ex inauſpicato ſuſceptam, Germanum Scythico bello defatigatum, huiuſce gentis feritatem abominari. Proinde ne exorta ſeditione militari, Romanum periclitetur imperium, cõmmodius uideri, ſi ab Vngarico bello reuocetur exercitus: quod ni fecerint, apprimè uerendum, ne externum bellum in domeſticum transferatur. In patriarchæ ſententiam pedibus iuere cæteri proceres, qui pecunia quoq; à Geyſa coinquinati fuerant. Cæſar igitur ſuorum conſilio deceptus, ſoluta expeditione, in Germaniam ſe recepit. Salomoni ſe excuſat, dicens, rerum grauiſsimarũ neceſsitate ſe reuocari: ac in poſterùm, quum tempus dabitur, auxilium polliceri. Nunc potius rei ſuæ, quàm amici rationem haberi oportere. At Salomon, ubi ſe ab omnibus deſtitutum conſpicatur, magna deſperatione circumuentus, Piſonium uenit, Romanæ gentis opus. Quod quum munitiſsimum eſſet, ibi ſe tutò futurum rebatur. Prætorianam ibi tantùm legionem habebat, qua ſe ac urbem tutari poſſet. Geyſa pacato ubique regno potitur, ac Magnus ex cognomẽto dictus eſt. Quũ huc Salomonem ſe recepiſſe Ladislaus accepiſſet, haud inſcius patruelis inſidiarum, nequaquam reſpirandi tempus illi dandum eſſe cenſuit: & ea uel maximè tẽpeſtate, qua à Germanis deſtitutum audiuerat. Proinde Piſonium continuò obſidendum decernit, non ut fratrem ad extrema redigat, ſed ut inuitum fraternã charitatem ac ocium edoceat. Quod ubi factum eſt, ingens ex obſidione Salomoni adaucta eſt deſperatio: utpote qui ſubiectos iure regio coercêre deberet, nunc ab eis cõtra ius & fas arctiſsimè obſideatur. Quare quotidie ſui milites cum oppidana manu in certamen prodire, conſerere cruentam pugnam, & à deſperatione ſæpe uires ſumere. Quin & utrunq; ducem mutatis inſignibus, & adulterinis armis in certamen quandoq; deſcendere, & nunc ſtrenui militis, nunc imperatoris optimi officium agere. Sed illud quod in hac obtigit obſidione, quæ diebus aliquot ſolui non potuit, ſilentio nequaquam prætermittendũ. Ladislaum memorant mutatis armis, meridie ſolum mœnibus appropinquaſſe, ueluti aliquid exploraturum. Contrà ſpectantibus cunctis, tanquã ad ſingulare certamẽ prodiſſe Salomonem (quippe qui non hominẽ agnoſcebat, ſed Ladislai militem eſſe arbitrabatur) quũ ad eum ueniſſet, diuino quodã oſtento deterritũ, e ueſtigiò pedem retuliſſe. Interrogantibus deinde militibus, Cur hoſtẽ præter inſtitutũ & audaciam

ſuam aufugiſſet, continuò reſpondiſſe, ſe non hominem, ſed deos infeſtos perhorruiſſe. Spectaſſe duos Angelos hoſtis humero deſidentes, qui candentibus & infeſtis enſibus hominem propugnarent. Tali miraculo, eo magis poſthac militem reformidaſſe & obſeruaſſe ferũt. Item, quicunꝗ milites aut bello capti, aut ab ingenti rerum caritate deinceps ad Ladislau peruenêre, ad Salomonem tutò remiſsi, & ne pro meritis quidẽ ac dignitate indonati. Quare tantũ gratiæ apud hoſtes pro[illegible], ut pro amico ac duce exoptatiſsimo haberetur. Poſt hæc, quum Saluatoris noſtri natalicia appropinquaſſent, hæc in Saxardia rex Geyſa celebranda curauit. Eum Deſiderius Strigonienſis metropolita, cum uniuerſo pontificum collegio procerumꝗ manu ſequutus, inter ſacrificandũ de fraterna concordia, de humana charitate, item de publica pace ac ocio concionẽ habuit, neꝗ ſe neꝗ auditoribus indignã. Hac uſꝗ adeò regis animus cõmotus, & ita reſipiſcere uiſus eſt, ut ſpectante populo lachrymabundus ad metropolitæ pedes ſe deiecerit, ſuum ſcelus ingenuè profeſſus: quod Salomonis legitimè coronati regnũ uſurparit, quòd uerum regẽ exegerit, quòd ius deniꝗ alienum occuparit. Proinde ſe pœnitẽtia ductũ publicè polliceri, uſurpatum Salomoni regnũ, hac æqua conditione cõtinuò redditurũ, ut ipſe tertiam regni partem cum ſuſcepta corona retineat, quæ ducalis quondam iuris erat: Salomon duas, cum primario diademate poſsideat, quemadmodũ olim poſsidebat, quæ iuris regij eſſe ſolent. Hac Geyſæ reſipiſcentia ac dignatione, ſpectatorũ animi uſꝗ adeò prægeſtiente lætitia exhilarati ſunt, ut diuinis regem laudibus extollerent, uerè Magni cognomento dignũ prædicarent: hunc patrem patriæ, ac pacis Vngaricæ auctorem ingeminarent. Legati ad Salomonẽ extemplò creati, qui pacis ac reſtitutionis conditiones deferrent: quæ ſi placerent, tunc ei foret integrũ Vngarici regni recipere poteſtatem. Legati mandata peragunt, reſponſa referũt, quæ de propoſita conditione aliquid deterrebant. Sæpe utrinꝗ oratores miſsi, & ultrò citroꝗ conditiones uariè tentatæ: nulla tamen recõciliatio fieri potuit. Dum agitur de pace, Geyſa aduerſa ualetudine correptus, quamuis nil antequam è uita decederet, hac reconciliatione auidiùs affectabat, impos tamen deſiderij, ſeptimo Calendis Maijs, rebus humanis excedere coactus eſt, deſideratus æquè & deploratus ab omnibus; quãdo non minus uirtutibus, quàm orthodoxa fide præſtabat. Corpus Vaciam delatũ, ac celeberrimo funere in baſilica diuæ Virginis, quã exædificarat, ſepultũ eſt. Annos tres regnauit, & primo regni ſui anno maxima Pannoniam fames inuaſit. Filiam (aiunt) Othoni Venetorum duci deſponſaſſe, illius uirtute ac nomine impulſum. Acceperat enim, hunc Petri Vrſeoli fuiſſe filium, qui primus uniuerſam ferè Dalmatiæ, Liburniæ, ac Iſtriæ oram, ſuo ductu, Venetæ poteſtati adiecerat: ac filium in demortui locum continuò ſubrogatum, inito ſtatim magiſtratu, Adrienſes, qui Venetorum fines infeſtabant, ad lauretum inter Atheſis & Padi oſtia inſigni clade ſuperaſſe: fugaſſe Murcimirum Croaciæ regulum, quem alio nomine Hereſimum Scriptores plerique nominant. Mox Dalmatiam Liburniamꝗ luſtraſſe: omneſꝗ populos à patre olim domitos nouo iuramento adegiſſe, ut in poſterum ſemper in fide manerent. Sed quum nulla ſolida in rebus humanis uideatur eſſe felicitas, ſcelerata Dominici Flabenici coniuratione circumuentum, abraſa illi barba in Græciam ocyſsimè relegatum, & pauco pòſt tempore mortuum fuiſſe perhibent. Poſt funeratum honorificè Geyſam, de rege eligendo Vngari cogitare cœperunt. Et quamuis Salomonem legitimum regem in finibus haberent, quem tutò reuocare potuiſſent: & ut id facerent, quotidie literis ac precibus, & quandoꝗ largitionibus ſollicitarentur: nequaquam tamen Ladislaum mente obliterare poterant. Nam quoties de regni commodo & ſalute cõſultabant, nil ſanctiſsimi ducis probitate ac fortitudine ſuccurrebat optatius. Viri nanꝗ iuſticiam, pietatem, prudentiam, fortitudinem, & in primis ſanctimoniam cum ſumma religione coniunctam memoria repetebant. Quippe quem neꝗ arridentem huiuſce ſeculi fortunam magnifacere, nec ambitioni obnoxium, nec prauis libidinibus æſtuantem: ſed mortalia cuncta faſtigia contemnentem, & perpetuæ caſtitatis obſeruan-

tiſsimum

t[illegible]ſimum intelle[illegible]erāt. Accedebat animi magnitudo, robur corporis indom[illegible]:item rerum uerborumq́ conſtantia, inaudita popularitas, comitasq́, ac ſuorum & cætero r[illegible]m charitas ineſtabilis. Quæ quidem omnia tantam ſibi gratiam conciliabant, ut n[illegible]ncupatiſsimis hunc uotis expeterent, & pronunciarent. Nec miracula quid[illegible] ri memoria exciderant, neq; fortiſsima geſta, quæ Ladislaum nō ſolùm imperio, ſed d[illegible]inis dign[illegible]m honoribus præſtabant. Item ſuccendebat animos profuſæ be[illegible]ch cētię liberalitatisq́ memoria, quam obliuioni nemo tradere poterat. Pleriq; hūc unū eum Vngaricæ pudicitiæ aſſertorem, confugium miſerorum, ſanctitatis exemplar, ac ſuæ gentis liberatorem ingeminabant: humanorum officiorum hanc unicam alij officinam prędicabant: mendici miſeria liberati, depreſsi qui eius ope leuati fuerant, uirgines raptu uindicatæ, dotéue donatæ, item boni illius tutela ſeruati, cæteriq́ ex omni genere hominum, & ex uniuerſis ordinibus eius beneficijs affecti, ad regalia comitia certatim conuenêre: ut ſine ambitione & nomenclatore ultrò ſuffragia redderēt. Hortabatur ad hoc omnes, maieſtas aſpectus cū ſumma uenuſtate coniūcta: item proceritas corporis, ex membrorum conſenſu ualde ſpectabilis: cæteros homines humerorum tenus præaltitudine ſupereminebat. Et in dicendo iure, tanto temperamento utebatur, ut non minus iuſtum, quàm miſericordem reputares: quare Pius ex cognomento eſt dictus.

POSTQVAM ad iſta comitia pontifices, optimates, & ex oppidis ac uicis magiſtratus omnis conuenêre, Ladislaum uno conſenſu regem declarant: & antequàm in comitia deſcendiſſet, omnes regem conſalutarunt. Dignitatem hanc obnixius recuſantem, adurgentiſſimis precibus accipere coegerunt. Haudquaquam enim eum fugiebat, quantæ molis, formidoloſi ac fluctuantis huiuſce regni gubernatio foret: quantiq́ momenti, publicam ſubire perſonam: quum in priuata honeſtè uiuere uideretur eſſe difficillimum, & tot populorum ac gentium reddere rationem. Quin & cogitatio diuini miniſterij, quæ diu animo inſederat, ab hoc publico remorabatur officio. Sed quum illud Platonicum ueniebat in mentem, nos non modò nobis, ſed patriæ & amicis eſſe natos, de republica quoque bene mereri cogitauit: uictus tandem precibus, fauſtis regni habenas auſpicijs accepit. Regio diademate coronari nō permiſit: quia Salomonem adhuc uiuere intellexerat. Iniquum enim reputabat, legitimi regis uſurpare coronam: futuram ſibi cum eo concordiam ſperabat, quam ex hac modeſtia promanaturam eſſe confidebat. Nec unquam id inſigne ſuſcepit, quouſq; ſe legitimè hoc accipere non poſſe intellexit. Plerique id ob contemptum humanæ gloriæ factum memorant. Ad regni faſtigium iam euecto, nihil profectò fuit antiquius, quàm baſilicas fundare, incumbere religioni, ſacerdotū collegijs abundè proſpicere, ad diuinum cultum exemplo ſuo alios inuitare, & nihil colere uehementiùs quàm pietatem, cuius officia ne minima quidem ex parte deſeruit. At illud in diuo principe admirabile nimis eſt habitum, quod diuino cultui ac gerendis rebus iuxtà ſatisfecit. Neque alterū alteri impedimento fuit, quamuis utrunque præſtare quàm difficillimum reputetur. In primis nanque data occaſione res Vngaricas amplificauit. Quandoquidem Dalmatiam cum Croacia perpetuo iure, regno Vngarorum adiecit. Ea tēpeſtate Zelomirus rex Dalmatis imperabat, cui Ladislai ſoror, uxor erat: uir ſine liberis, legato coniugi regno, uita deceſſit. Regina uarijs inimicorum iniurijs affecta, & eorum præcipuè qui ad tyrannidem aſpirabant, à potentiſsimo fratre petit auxilium. Ladislaus habito delectu exercitum parat, Dalmaticamq́ expeditionem affinitatis iure ſuſcipit. Traiecto Drauo Valeriam uniuerſam, quæ inter Sauum Drauumq́ protenditur, in Dalmatas concitat, ſororis inimicos continuò fundit fugatq́. occupata oppida recipit. Pacatum deniq; regnum, quod breui bello recuperarat, integrum ſorori reſtituit. At illa liberorum orbitate laborans, quum neminem haberet cui regnum æquius legaret, fratri repentè ac poſteris addixit, iuſsitq́ deinceps Dalmatiam & Croaciam uniuerſam Vngaricæ ditionis haberi. Ex quo quidem tempore Dalmatis & Croacis Vngari iure imperare cœperunt. Ad Salomenem

monem reuertamur, qui è Piſonio Romana colonia, aſſiduas regno excurſationes interminari uidebatur. Omnes antiſtites proceresq́ Pannoniæ nihil maiore ſollicitudine quotidie cogitabant, quàm de reconciliandis principibus, è quorum concordia pax perpetua ſperabatur. Nec res iſta confici potuiſſet, niſi Ladislaum quum iuſticia tum pietate ingenita uiciſſet, ſiquidem trucem ingenio, & animo inexorabilē Salomonem intelligebat. Necq́ prœteribat illud, patrueli potius quàm ſibi, niſi uiri crudelitas & ferocia inhibuiſſet, regnum hæreditario iure competere. Maluit tandem fraternæ charitatis, quàm priuati commodi habere rationem. Hac igitur conditione fœdus ictum, & quarto regni ſui anno inita concordia, ut ea quotannis Salomoni ſtipendia penderet, quæ regiā addecerent dignitatem: adeundi tamen regni poteſtate careret, unicus Vngariæ Ladislaus imperaret. Pacis conditionem Salomon accepit. uerùm ſi fratrem conſtantem fore ſenſiſſet, Ladislaum aiunt regio muneri ultrò ceſſurum, ducaliq́ tantùm dignitate contentum omnino futurum. Sed interceſſere proceres, pontificumq́ collegia, qui Salomonis reſtitutionem, ſanctiſſimiq́ regis abdicationem ſibi calamitoſiſſimam fore rati, nullam regnī partitionem fieri paſſi ſunt: quinetiam prius extrema ſe quæque ſubituros prædicabant, quàm pientiſſimum fortiſſimumq́ regem, & è cœlo datum, ac propugnatorem inuictiſſimum deſerant. Nec ignorabant quidem, quanta Vngaris mala imminerent: ſi in ſæui regis manus fortè recidcrent, inexorabilem eius iracundiam intelligebant, quod mox rei exitus oſtendit. Reconciliatus nanque fratri dirus Salomonis animus, aliquantiſper acquieuit: ſed mox uindictæ occaſionem è concordia nactus, de parandis inſidijs cogitare cœpit. Quod an pro ſubiecta ſuſpicione, malorumq́ conſilijs, an pro reſurgente iracundia ſecerit, haud ſatis exploratum habeo. Illud tamen omnibus apertū eſſe debet, uirum imperandi cupidum, ac regno exactum, nihil impenſius quàm de recuperanda dignitate cogitare: & non modò incōſtantiæ notam aſpernari, uerumetiam ut uoto potiatur, æquum & iniquum pro nihilo ducere: item fas & nefas ſæpe confundere. Proinde Ladislaū literis in Moſouienſi agro colloquium exorat, quo perpetuam inter ſe concordiam uehementiùs confirment: ſperans, ſub hoc prætextu eum per inſidias facilè circumuenturum. Ad ſtatum diem adfuturum ſe recepit Ladislaus. At is quum ſub diuina tutela foret, paucis pòſt diebus clandeſtino admonetur internuncio, cum Salomone in colloquio ſibi caueat, paratos à fratre dolos eſſe ſciat: quibus ni proſpexerit, mortis ſibi periculum imminere ſentiet. Commonefactus ad hæc rex, pari arte cum Salomone certandum eſſe intellexit. Quare poſtquàm ad colloquium peruentum eſt, Ladislaus munitiore pręſidio fretus, quod diſſimularat, deprehenſum in fraude Salomonem circumuenit, cepitq́. Qui ubi ſe arte ſua captum uidit, neminem profectò alium quàm ſe ipſe incuſare poterat: & niſi impoſita cuſtodia foret inhibitus, de conſciſcenda ſæpe morte cogitaſſet. Eius calamitatem cœli quoq́ prodigia ſignificarunt. nam eodem anno tactam de cœlo Saluatoris crucem aiunt, quæ in diui Stephani baſilica apud Albam colebatur. Captus igitur Salomon Viſſegradum ducitur, quæ uetus olim regia fuerat: item coniectus eſt carcerem, non ad dehoneſtandam dignitatem, ſed atrocitatem molliendam. Quin & ſolatij gratia Bodus adiectus, Boconis olim filius, qui facinorum grauitate eaſdem pœnas luere cogebatur. Quanquam in fratrem Ladislaus plus æquo ſæuire uidebatur, ut indomitam eius iram ſedaret: nunquam tamen die noctuq́ à diuina oratione ceſſabat, ut in fraternę pietatis officiū, cœleſti ope reſtitutū hominē intueretur. Regno ſępe ultrò ceſſiſſet, in ducatūq́ ſe lubentiſſimè redegiſſet, ſi reſipiſcentē quādoq́ fratrē intellexiſſet. Quē ne regnū interturbaret aſſiduò, publicę ſalutis gratia, etiā inuitus, carcere coercere cogebatur. Sed quàm Deo abominabilis ſit fraterna diſcordia, id potiſſimū oſtendit. Nā quū diuus Stephanus in ueneratione corporis, quod annis quinque & quadraginta delituerat, ſuum numē indicaturus eſſet, haud mediocre Ladislao regi promēdarū huiuſcemodi reliquiarū deſideriū inſpirauit, ut pronepotis beneficio diuinos ſibi honores cōpararet. Quare patrū cōſulto & edicto regis, triduò uiris æquè

ac mulieribus ieiuniũ indictũ, & in delubris omnibus lectiſternia, itẽ ſupplicia apud omnes aras, ut aliqua diuinitùs ſigna darentur, quibus omnipotẽtis Dei uoluntatem intelligerent. Quarto die ad eius ſepulchrum frequentiſſimi conuenêre, ut è ſubterraneo fornice ſanctiſſimi regis corpus expromerent. Quod quum tentaſſent, lapis ui nulla amoueri potuit. Conſulta uirgo miræ ſanctitatis, quæ in Saluatoris cœnobio aſſiduò uerſabatur, reſpondit: Eos fruſtra niti, donec Salomon carcere liberetur. Ladislaus oraculo uirginis auſcultans, cum continuò liberari iubet: ieiunium quoq; triduanum cum ſupplicationibus indicit. Quibus ritè peractis, quum in baſilicam cum uniuerſa pontificum procerumq; manu iterum conueniſſet, tactus lapis, qui ſepulchro diu inhæſerat, facilè amoueri paſſus eſt, & diui regis erutæ reliquiæ.

De Salomonis captiuitate Blondus hiſtoricus longè aliter, ac rerum Vngaricarum ueritas poſtulat, ſcripſiſſe uiſus eſt, quum eorum Annales non perlegerit. Nam anno decimonono Imperatoris Henrici, (qui ſecũdum Henricorũ numerum qui Cæſares creati ſunt, Quartus: ſecundùm uerò eorũ qui non modò creati, ſed à pontificibus maximis coronati ſunt, Tertius eſt appellatus) magnã inter Gregoriũ Septimũ põtificem Romanum, & Imperatorem ipſum, diſcordiam exarſiſſe refert. Quippe qui contra æquum & fas ſimoniæ uitio percitus, Eccleſiaſtica & diuina munera uenundabat: nec pontificia admonitione correptus, hac prophanæ auariciæ labe ſe abſtinere poterat. Eodem quoq; tempore ſubdit, Vngaros Salomone rege ſuo in carcerem coniecto, quem Germanis reſiſtere neſcire dicerent, Henrico indixiſſe bellum: cõtra illum maximas in Pannoniam copias induxiſſe. Qua quidem tempeſtate Agnes Imperatoris mater, adminiſtratione abdicata, Romæ uitam duxit. Seuerum à pontifice mox edictum de Simonia promulgatum: quo non ſermone ſolùm, uerumetiam aqua & igni Simoniacis interdictum. Quin & hac lege multi notati ſunt epiſcopi, qui Imperatoris inſaniæ gratificari ſtuduerant. Concilium quoq; apud Lateranum ab epiſcopis eſt habitum profectò frequentiſſimum, quò Guibertus Rauennas metropolita, & magna Longobardorum epiſcoporum manus, item Matildis ſui ſeculi gloria, & matronarum decus, ac Siſulphus Salerni princeps, præ cæteris conuenêre. In eo Robertus Guiſcardus Normannorum princeps, qui è Gallia cum exercitu profectus in Italiam, Apuliam, fugatis ex ea prouincia Græcis & Aphris, occuparat, qui inuitis eam partem Italis uſurparant: & mox Siciliam, exactis Aphris, ſibi uendicarat, fratriq; Rogerio dono dederat: quum Picenum quoq; agrum, pontificiæ ditionis habitum, nuper occupare cœpiſſet, cum cæteris Normannis anathematis nota ſugillatus eſt. Poſt uarias tandem inſidias, ſeditiones ac bella, Henricus malorum conſcientia percitus, ad eam humilitatem redactus eſt, ut ſupplex, cum perpetui obſequij promiſſione, pontificiam ueniam implorarit. Sed de his hactenus.

Salomon igitur carcere emiſſus, paucos cum Ladislao rege dies agit. nam in ſolitum furorem iracundiamq; recidens, ad ulciſcendas iniurias animum aduertit. Et cum fraternis, item antiſtitum optimatumq; conſilijs ac precibus parum audiret, diſſimulata fuga, miſſionem petit. Diuerſus trahebatur infelix, & quem in Vngaros ac fratrem potentatum ſuſcitaret, ne facilè quidem ſuccurrebat. Si ad Henricum Imperatorem, à quo ſuo iure auxilium poſtulare poterat, confugiſſet, eum partim pontificio, partim Saxonico bello diſtineri ſenſerat. Quamuis ille Saxones, cæſis ex ſuis hominum quinque milibus, inſigni clade ſuperarit. E Chriſtianis nemo ſibi offerebatur, à quo magnã opem ſperare potuiſſet: quare ad prophanos animum adiecit. Illud enim continuò ſuccurrit, Cutheſcum Chunorum principem, Barbara manu potentiſſimum, uicinum regni, ac Tranſſyluani dominatus auidiſſimum, ad hoc bellum facilè ſuſcitari poſſe. Itaq; Barbaricum clàm auxilium exorat: quò ſi in priſtinam dignitatem reſtitui poſſit, pollicetur, ac iuramento affirmat, ſe Tranſſyluaniæ regnum, Chunorum ditioni perpetuò conceſſurum: accepturum quoque filiam in uxorem, & æternum cum eo fœdus percuſſurum. Barbarus inani ſpe tractus, coacta ingenti multitudine, in Vngariam erumpit. In primis duo caſtella adoritur, quorum alteri Ong, & alteri Borſua

nomen

nomen erat. De Chunorum eruptione tumultus exoritur. Ladiſlaus confeſtim cogit exercitum, cõtendit in Barbaros. Vix rumori credere poterat, qui Salomonem cum Chunorum gente coniuraſſe referebat. Deſperata tandem fraterna ſalute, continuatis itineribus in hoſtium caſtra peruenit: curatis corporibus, forti ita animo hoſtem aggreditur, ut dare terga coactos continuò ſuderit, fugaritq;. Ex Chunis dena milia cæſa, ex Vngaris uix mille deſiderati. Cutheſcus cum Salomone clandeſtina ſibi fuga ſalutem comparauit: rex clara potitus uictoria, cum ingenti præda redijt, fecit apud omnes aras rem ſacram, & ſupplicationes pro agendis Deo gratijs celebratæ. Spolia templis deorum affixa, in uictoriæ monumentũ diuina ope comparatæ. Saluatori erecta ædes. Poſtquam Salomon rem è ſententia minus proſperè eueniſſe cognouit, mutato conſilio, Chunorum uires in inferiorem Myſiam, quam nũc Bulgariam dicunt, ſubinde conuertit. Sollicitat Traciam, prædis & rapinis uexat omnia, proin de Nicephorum Conſtantinopolitanum Imperatorem ad arma irritauit. Itaq; Græci cum tumultuario exercitu, quando Chunorum latrocinia tolerare non poterant, his occurrunt, obſtantq;. Facta pugnandi copia, Barbaram multitudinem tanto furore adoriuntur, ut in fugam uerterint. Maxima Chunorum pars cæſa, cum Salomone pauci euaſere, qui dato tergo, ad Iſtrum feſtinarunt, Quod eò magis facere cogebantur, quò uehemẽtius phalangem Macedonicam inſtare à tergo cum ualido equitatu reſpiciebant: timebant admodum, ne antequàm Iſtrum trãcerent, ab hoſte circumuenirentur. Augebat periculi magnitudinem fugæ difficultas, quando magna ex parte, qui cum Salomone aufugerant, grauis armaturæ milites erant, quorum is ope diſcrimen euaſit. Accedebat ſpurciſſimum iter, hyemiſq; ſæuitia, quæ niuis turbine lumina præpediebat: quare neq; præcedentes uidere ſocios, neque expeditum iter facere licebat, ferebantur auij ac incerti, & à tergo cominùs inſtabat hoſtis. Ad deſertum tandem oppidum peruẽtum eſt. Quod quum celerrimè incolumitatis gratia occupaſſent, confeſtim à Græco milite occluduntur, uno die tantùm ac nocte curata ibi corpora, & redintegratæ uires. Sed quum Salomon prærepta ſpe ſalutis, cum ſocijs loco euadere nullo modo poſſet, potius pulchrè mori quàm fame perire ſtatuit. In ſequenti die, ex oppido in hoſtes erupit: contrà illi obſtinatis animis obſiſtere, circumuenire undiq;, ne manibus elaberentur: at hi gladio ſibi iter aperire, proinde ſæua cædes oriri. Quum utrinque multi cecidiſſent, Salomon cum nonnullis enſe ſibi uiam inuenit: & quum ad Iſtrum cucurriſſet, ſicco congelatum amnem pede traiecit. Mox citatiore curſu in proximam ſyluam ſe recondidit, ubi continuò ſocios curare corpora, equos pabulatum dicere iubet: ipſe depoſito ſcuto, ueluti dudum reuerſurus ſecretum petit: atque ubi ſe ſociorum oculis eripuit nuſquam ultrà uiſus eſt. Hominem aiunt tot caſibus agitatum, afflatum diuino ſpiritu, & ſalutari pœnitentia mox percitum, ſe in ſolitudines recepiſſe. Quum caſtigandis Dei manum intellexiſſet, non reluctando, ſed cedendo à ſe declinaſſe, cumulatiſſimas in eremo pœnas exſoluiſſe. Et quo ferociorem ſe hominibus exhibuerat, comitiorem deinde ſe præſtitiſſe Deo. Sæuiẽtem in ſe fortunam deinde laudaſſe, reputaſſe ſibi feliciſſimam, quamcunq; olim ſubierat aduerſitatem, ratum quem cunq; mundus oderit, Deo fore chariſsimum. In ſolitudine deliteſcenti mos erat, herbis ac pomis ultrò naſcentibus ſedare famem, corpus cilicio & ſubiectis quandoq; ferarum pellibus tueri, ſiccis frondibus lectum ſternere, uincere ſitim aqua: ſomnum, uigilia & labore captare: conficere perpetuo ieiunio corpus, ac die noctuq; in ſacris hymnis & diuina oratione uerſari. O' ineffabilem Saluatoris noſtri benignitatem, cui quum placitum fuerit, duriſſima continuò corpora permollit, ſapientiam inſpirat, & ad ſalutem dirigit trahitq;. Nimirum Salomonis regis nemo ſatis reſipiſcentiam admirari poteſt, hominem animo elatiſſimo, indomita iracundia, regio genere natum, collocatum in regali faſtigio, & uerſatum ſemper in delicijs, extemplò poſtquam diuinus eum ſpiritus inceſſit, ingenitam ultrò depoſuiſſe ſuperbiam. Pro trabea cilicium, pro purpureo ſtrato frondes aridas, pro epulis regalibus baccas ac glandes, pro Syrmico ſæpe uino paluſtrem a-

quam,& pro frequenti ſtipatorum manu,commutaſſe ſolitudinem,in eaꝗ ſalubriorem quietem,quàm in regno inueniſſe. Nil ſtudioſius quàm hominum occurſum colloquiumꝗ uitaſſe. Colomanni regis tempore, ſemel tantùm in Vngaria uiſum perhibent,& e ueſtigiò delituiſſe,nec uſquam amplius apparuiſſe. Ad poſtremum in ſyluis Iſtriæ degentem,in Deo obdormiuiſſe memorant,ac Polæ ſepultum. Matrem uerò,ac uxorem in Agmoudenſi cœnobio,quod in Stiria ſitum eſt, uita deceſſiſſe, ac reconditas eſſe ferunt. Ladislaus cum iam diu mortuum fuiſſe ratus, quum nuſquam extaret,ad defendendum ab hoſtili impetu regnum,omnes ingenij neruos intenderat. Quando in dextera ſalutem publicam ſe ferre, commiſſamꝗ ſibi gentem omni ſtudio gubernandam eſſe intelligebat. Interea ecce iterum Chunorum furor erupit, & Copulcho duce,Cruli filio,in Vngariam ſæuitur. Primo impetu hæc innumera multitudo ferociſſimam auriferamꝗ Tranſſyluaniam inuadit,homines ac pecora iuxtà abigit,deuaſtat omnia ferro igniꝗ. Cui tantum immanitatis eſt inſitum, ut nullam deorum hominumꝗ rationem habeat: direptis rebus omnibus,populisꝗ in ſeruitutem aſſertis, in templa deſęuit,ſuccendit aras,nec dijs hominibus ue parcit. Populata Tranſſyluania,ſuperatoꝗ monte Carpathio (cui à nimio ſalis auriꝗ foſſilis fructu,non iniuria nomen eſt inditum) extemplò in Bihorienſem agrum, ubi Varadinum eſt,properatur. Ad flumen,cui nunc Vnſoer eſt nomen, Chunorum caſtra locata,aliquot ibi diebus immoratum. Poſthæc Tibiſcum traijcere uiſum eſt, & in agrum,quem Thocaydum uocant,hi caſtra mouere: exercitum deinde in treis partes diuidere uiſum eſt: una & altera ad uaſtandum Sabulenſem agrum deſtinatur, ad incurſandas Tibiſci ripas tertia relinquitur. Depopulatis igitur ex compoſito regionibus,ad uicum quendam aquám ue conuenêre, quam Bechen appellant. Vbi intollerabili præda onuſti,confeſtim redeundi conſilium incunt, glorioſè inter ſe iactantes, Belligerando uenimus,& uenando reuertamur. Ex immenſa prædæ magnitudine, qua nil maius antea fuerat auditum,hæc inſolentia exorta,quando innumera liberorum,matronarumꝗ nobilium multitudo captiua abducebatur. Ladislaus,qui in Illyrico tunc agebat,& Sclauoniæ regnum à ſorore legatum, & ab ipſo ante propugnatum.ditioni Vngaricæ adiecerat,quando longè aberat,his rebus præſtò adeſſe non potuit. At ubi in Tranſiſtriana Vngariæ parte edoctus eſt,à fera gente omnia diripi, initum iter properat,celerem præmittit equitatū, cum cataphractis ipſe die noctuꝗ ſubſequitur, Abeuntes Chunos,continuatis itineribus ad Themeſium amnem cohibet,qui traiecto iam fluuio,ſe tutò in proprias ſedes redire poſſe credebāt. Poſtquam eò peruentum erat,unde miſerabilis præda ſpectari poterat, aduocata concione, Ladislaus exclamat. Heu miſerabile ſpectaculum,commilitones. Proſpicite longiſſimum captiuorum agmen,ubi pro ſe quiſque uxorem liberosꝗ ſuos longo fune obligatos,pedibus longum ocyſſimè iter facere coactos,& in miſeram ſeruitutem properantes agnoſcere poteſt. Ingentem exaudite ululatum, ueſtrorumꝗ infantium uagitum,qui è materno collo pendentes,earum coaugent uociferationes,& unà cum eis à tergo reſpiciunt,ſi quam ſibi opem uideant adhiberi. Spectate, quo pacto aliæ filiorum ſarcina grauatæ deſidunt, hoſtiumꝗ calcibus ſuſcitantur. Aliæ à dolore ignauiam cauſatæ,quàm immaniter à tergo uibicibus inſcribuntur. Aequis adhuc oculis hæc ſpectatis proceres,ac liberos coniugesꝗ ueſtras paſſim cum matribus ad fœdæ genuis ſeruitia trahi toleratis? Proinde mihi potius mori ſtatutū eſt,quàm abactis tot ingēuis hoſtiliter matronis,& tā ingenti liberorū turba,in quibus ſpes omnis regni ſita eſt,turpiſſimè uiuere. Mox lachrymarū profluuio cōfuſus cōcitato in hoſtē equo fertur,rubraꝗ ſimul uexilla inferri iubet: cęteri pari dolore perciti,fortiſſimū ducē ne minore quidem animo ſubſequuntur. Chuni poſtquā ſe à tergo peti reſpiciunt, agmē ſiſtunt,ſeꝗ in aciem inſtructam redigunt. Acerrima confeſtim pugna cōſeritur, quando his timor,ſuorum charitas,& indignatio captiuitatis illis animos obfirmabat. In confertiſſimum ſe prælium rex ingerit, & dum indulget pietati, neꝗ ſibi parcit,neque pericula ulla reformidat, cadunt à principio utrinꝗ multi. Interea captiuorum

agmen

agmen properare iuſſum, à tergo ſibi opem adeſſe proſpectat, in adurgentes reluctatur. Viri ac mulieres cum liberis æquè ſe expedire ſtudent, ſoluunt reuinctas mutua ope manus: deponunt chariſſima matres pignora, ut à fronte ſuis opitulentur. Quod ubi properè factum eſt, cum gratulatione uoces edunt intenſiſſimas. Infantes humi iam depoſiti, ubi ſe à parentibus deſtitui conſpicantur, inſolito ſpectaculo perculſi, pari contentione conuagiunt. Contrà à tergo uiri paſſim exclamãt, iubent bono eſſe animo, & lachrymas æquè ac ſanguinem fundunt. Chuni in anguſtias ſe redactos uident, à tergo grauiſſimè cæduntur: à fronte impedimentis, & captiuo uel maximè agmine præpediuntur, in quo matronæ cum pueris ac ſenibus à fronte, pariter ſuis uiris, qui à tergo inſtabant, fortiſſimè ſuccenturiari uidebantur. Nam ſenio grauati, pro uallo diſpanſis brachijs obſtare, ſæpe ad protegendam imbellem multitudinem pro clypeo corpus opponere: mulieres quoq; morſibus ac pugnis digladiari, rapere quandoque arma de manibus hoſtiũ, audacia ac ſpe iuxtà completæ: pueri quoque ſubſequi, matrum exemplo tracti. Quare Chuni à latere terga dare cœperunt, palantes fugiunt omnes, inſequuntur Vngari. Quod ubi à pientiſſimo rege uiſum eſt, continuò exclamauit: Parcite humano ſanguini, parcite milites, ſat cruoris hoſtilis effuſum. Fugientem capite multitudinem: ut ſi fortè ad orthodoxam fidem animum aduertere uoluerit, Dei populum amplificemus, qua re nil Deo gratius, & nobis ſalutarius facere poterimus. Deferuente his uerbis ira militum, quicunque ſuperfuerant ex Chunis capti, unus tantùm ſeruus, qui Eſcembus dictus eſt, ueluti memorandæ cladis nuncius euaſit. Copulchus cum præſtantioribus, initio pugnæ occubuit. Parta uictoria, Vngari ad chariſsimum captiuitatis agmen, in libertatem dudum aſſertum conuolarunt. Repetit quiſque ſuos, & non tam nomine quàm uoce agnoſcebantur omnes: tanta inſperatæ ſalutis ac tam lachrymoſa congratulatio mox exorta, ut hoſtes quoq; humanitatis expertes pio ſpectaculo collachrymarent. At ubi publicæ rei ſeu congratulationi ſatis aliquantiſper factum eſt, ſubito regis edicto ſupplicationes dijs indictæ, celebrata lectiſternia, & apud omnes aras omnipotenti Deo gratiæ paſſim actæ: & in perpetuum inſignis uictoriæ monumentum, Themeſus amnis in hodiernum uſq; diem, à clara infidelium cæde Paganus cognominatus eſt. Chunorum populi cognita ab eo qui euaſerat ſtrage ſuorum, publico luctu indicto iuſtitio, Copulchi ducis, ac cæterorum interitum deplorarunt: quumq; innumeram ſuorum manum captiuam apud Vngarum detineri ſenſiſſent, uno eodemq; bello & ducis mortem ulciſcendam, & eam à ſeruitute uindicandam decreuere. Itaq; copias inſtaurant, & ad redintegrandum exercitum ſeruitia quoq; ſollicitant. Pro uirili parte undique auxilia contrahunt: item Cumanos, Hamaxobios & Rutenos in Pannoniã ciere conantur. Poſt hæc legatos ad Ladislaum mittunt, quibus mandata dedere, ut regem captiuos reddere iubeant, aut recuſanti ſubinde bellum indicant, diemq; pugnæ præſtituant. Quum hi in Ladislai conſpectum ueniſſent, ex mandato captiuos inſolentiſſimè repetunt, nulla prærcuerentia uſi. Adijciunt contumelias: & non ueluti à uictore, ſed tanquam à ſubdito captiuos expoſcunt. Quin & hos continuò dimitti, inſolenter imperant. Ad futilia rex uerba ſubriſit, nec imperioſa quidem uerba diceris addecere uictos: & tunc uel maximè, quum à benigno uictore ſunt aliquid petituri, quod magni momenti eſſe uideatur. Commemorat item Chunorũ iniurias, qui nullo Pannonum bello laceſſiti, iam tertiò Vngariam inuaſerint, & animo plus quàm hoſtili homines ac pecora abegerint. Proinde huiuſcemodi ſuperbiæ nihil indulgendum eſſe affirmat, ac re infecta hos abire iubet. Qui prius quàm pedem retrò ferrent, e ueſtigiò belli diem indicunt. Quamprimùm ergo rex munitiſſimũ cogit equitatum, oppidatim & pagatim homines euocat. Ad regni fines quàm ocyſſimè contendit, ut ante diem hoſtibus occurrat, néue hos regnum ingredi patiatur. Contrà ad præſtitutum illi diem cum innumera multitudine adfuere. haud procul ab Iſtri ripa ſabbato die ex compoſito pugnam ineunt: & cum collatis utrinque ſignis, & obſtinatiſſimis etiam animis pugnaretur, nihil tunc Ladislao occurrit antiquius, quàm cum eorum

duce ſingulari bello certare. Quare declinato à pleriſque congreſſu, paſſim Chunorum regem inquirit, & uſquequáque diſcurſans Acum, Acum ingeminat. At ille peculiare prælium detrectare non auſus, extemplò adfuit. Inito congreſſu, & tentatis Ladiſlai uiribus ita animo concidit, ut ad primum ſecuris ictum capite nutarit, & adiecto mox enſe transfoſſus expirarit. Spectata ducis Aci morte, Chuni animo conſternati, inſtantibus Vngaris terga dare coacti ſunt. Palantes deinde fugiunt, paſſimq; cæduntur, in inſolentiſſimam rex Barbariam uſqueadeò ſæuijt, ut paucos captiuos fecerit. Neminus quidem ſuorum ferociam in hoſtes, præter morem ſæuire permiſit: ne ulteriùs Chunico bello uexaretur Vngaria. Ad poſtremum inſigni uictoria potitus, opima diuo patri Stephano ſpolia retulit, cumulatiſſimas Deo gratias indictis ſupplicationibus exſoluit. Hæc igitur Ladiſlai tempore ultima Chunorum eruptio fuit, quamuis regnante Salomone, & uigente adhuc fraterna concordia, hæc gens (ut eodem loco ſcripſimus) magnum quoq; Vngariæ detrimentum intulerit. Tunc enim traiecta Tranſſyluania, ac ſuperatis montibus Carpatijs in Bihorienſem uſque agrum, ubi Varadinum eſt, ab his latè diſcurſum & populatum fuit. Quo quidem tempore ingenuam uirginem à quodam Chunorum principe raptam, à diuo rege liberatam ſupra latè retulimus. Poſt Chunorum igitur ſtragem Roxanorum bellum exortum eſt, quos Rutenos nunc appellant. Regionem uerò Ruxiam dicunt, Roxolanos Latini frequẽtius nominant. Ladiſlaus autem atritis Chunis, Rutenos aggreditur, quando eos in ſe Chunos ſuſcitaſſe, miſiſſe auxilia, ac hominibus commeatibusq; iam ter bellum fouiſſe nouerat. At illi meliori cõſilio freti, non armis, ſed obſequio inuictiſſimum principem ſuperandum cenſuerunt. Ne conſilio quidem ſuo falſi ſunt, nam quum ſupplices eum adiuiſſent, ingenueq; culpam faterentur, & imperata ſe cuncta facturos planè reciperent, ipſe confeſtim errata remiſit, & clementi ita animo omnes amplexatus eſt: ut non tam ui quàm pietate hoſtem ſibi perpetuò conciliarit. Polonicum deinde bellum exarſit, quia cum Rutenis & Chunis in Vngaros coniuraſſe rumor erat. Nam ſine magnis auxilijs, Chuni toties in Vngaros bellum inſtaurare nequaquam potuiſſent. Ladiſlaus igitur, quum hoſtem potius audacia, quàm cunctatione deterrendum eſſe cenſeret, poſt cæſos ad internecionem Chunos, & acceptos in deditionem Rutenos, in Polonos ſe conuertit, quos neque neceſſitudo ſanguinis, neq; uetus amicitia, neq; uicinitatis iura in officio retinuere. Iam Sarmatiæ fines penetrarat, quum Polonorum occurrit exercitus: aliquandiu acerrimè pugnatum eſt, & utrinq; multi cecidêre. Polonica tandem acies inclinatur, inſtat uehementiùs creſcente ſpe Vngarus. Sed quum in fugam effunderetur hoſtis, illius impetus ultrà remorari non potuit: fugientem uſquequaque cædit fugatq;, & è uictoriæ ſucceſſu tantum animi uictor accepit, ut quouſque Gracouiam, à Gracco Romano ciue conditam, & Polonorum regiam non peruenerit, nuſquam pedem ſiſtere uoluerit. At ubi ad metropolim peruentum eſt, Ladiſlaus urbem acerrima obſidione circumuenit. Eam Viſtula fluuius influit, qui Scythiam Sarmatiamq; à Germania planè diſterminat, in Sarmaticumq; Oceanum defertur. Iam in tertium menſem prorogatur obſeſsio, ac magna fames, & rerum ferè omnium egeſtas iuxtà obſeſſos & obſidentes inceſſit. Commentum uerò nouum inuenit ingenioſa neceſſitas. Intempeſta nocte, regis edicto, quiſq; miles ocream galeám ue effoſſa terra completam ante urbis mœnia conferre iubetur. Quod ubi factũ eſt, congeſtæ terræ mox tumulus haud mediocris exſurgit, quem farina quamprimùm rex aſpergi iubet. Illuceſcente die, oppidani editiſſimum farinæ montem ante muros arcis aſpiciunt, hoſtium commeatibus inuident, ac pariter admirantur, urbanam commiſerantur inopiam. Publicæ mox ſalutis conſilium ineunt, ſe cibariorum egenos, & ad extrema redactos, longam hoſtium obſidionem, qui re frumentaria diutiſſimè ſe muniuerant, ultrà tolerare non poſſe: immò tanta iam fame laborare, ut uix in horam reſiſtere liceat. Quare in ſequenti die ſeſe cum arce dedunt, rex caſtigata aliquantulum eorum peruicacia, poſt humilem deditionem, ius omne cum ciuitate reſtituit: in poſterum

admonuit,

admonuit,ne contempto amplius amicitiæ iure,in Vngaros quicquam molirentur. quod ſe facturos omnes recepêre. Deinceps in Boemiam declinatum iter. Vbi quum aliquot infeſtos habuerit olim ſibi populos,exacta iniuriarũ ultione, multisꝗ in captiuitatem aſſertis,cum dexterrimo ubique eiuſdem fortunæ tenore,ueluti glorioſiſsimus uictor in Vngariam cum ditato iam exercitu ſe recepit. Quum poſt tot bella,ſe in ocium reuocaſſet:in Bihorienſi agro inter uenandum cœleſti admonetur internuncio,ut ad Chryſium fluuium diuę uirgini baſilicam dicaret,eamꝗ adiecto oppido muniret,quem locum magnæ matri gratiſsimum futurum eſſe ſignificabat. Diuina ſtatim mandata præſtitit,magnificentiſsimam ædem erexit,eiꝗ pontificem præfecit,oppidum fundauit,Varadinumꝗ iuſsit appellari. Pontificiam ædem ampliſsima donatione,diuini cultus gratia,exornauit.Quum Henrici ſummiꝗ pontificis diſcordiam Germani iniquo animo tolerarent,cum ad capeſſendum Romanum imperium multis etiam precibus inuitarũt.Quem quum obſtinatiſsimè recuſantem inueniſſent,Rodulphum declararunt,Saxonię principem.Nihil auidius anhelabat, quàm expeditionis Hieroſolymitanæ præfecturam:ut pro eius Dei numine ſanguinem effunderet,qui multo nos cruore à morte redemit.Eius ſepulchrũ,cæteraꝗ delubra à fœda Saracenorum gente uindicaret, qui in prophanos uſus illa redegerant: ratus Saluatori ſuo nihil hac expeditione futurum antiquius.Augebat ſpem iam rumor effuſus,Petrum eremitam,Gallica gente natum,ac mira uitæ probitate præditum,è ſancta peregrinatione reuerſum,diui Petri iuſſu non modò Vrbanum pontificem,ſed Gallos,Hiſpanos,ac Germanos monuiſſe,Palæſtinam,& Auguſtiſsima illa loca,ubi Saluator mundi & natus & mortuus eſt,omnino à Saracenis aſſerenda. Nec ultrà tolerandum,illa ſacraria,ubiꝗ Chriſtianus quiſque facinoroſiſsimus facilè expiatur,prophanis quotidie piaculis inceſtari.Quando ingenuæ,quæ peregrè ueniunt,matronæ nefandis ibi concubitibus fœdarentur: contra uiri,aut inauditis cruciatibus orthodoxam fidem abnegare cogerentur,aut latrocinijs ac cædibus afficerentur.Proinde Petrum apoſtolorum principem iubere Gallos,& Germanos hanc continuò expeditionem ſuſcipere:Terram,quam ſanctam uocant,à fœda ſeruitute uindicare.Quin & Vrbanum,Petri eremitæ uerbis admonitũ,in Galliam profectum,ad Montemclarum in Aluernis frequentiſsimam habuiſſe ſynodum,cunctis qui aderant principibus,uehementiſsima quadam dicẽdi copia,ſuſcipiendam hanc ſanctiſsimam expeditionem perſuaſiſſe.Gothofredum,Euſtachium,& Balduinum, præſtantiſsimo Boliniorum genere natos,Bonomaię Gallicæ regulos,item Podienſem Antiſtitem,Raymundum Aegidij comitem,præterea Hugonem Magnum, Philippi Gallorum regis fratrem,duos Robertos,alterum Normandiæ,alterum Flandriæ principem,& Stephanum deniꝗ Carnoti regulum,ſanctiſsimæ ultrò militiæ nomina dediſſe.Quin & trecenta hominum milia,promulgato bello,depoſita toga,ſumpſiſſe ſagum,dextrum'que humerum ſigno crucis inſcripſiſſe quod anno octogeſimoquarto ſupra milleſimum pleriꝗ contigiſſe memorãt.Ac eodem quoꝗ tempore,impediendæ huius expeditionis gratia,Henricum ferunt,Roberto Flandriæ principi bellum indixiſſe.Ad Ladislaum,ſalutari hac gloria ſuccenſum,& ad Bodrogum oppidum Paſchalia feſta celebrantem,ecce ex Gallia,Hiſpania,& Britannia legati ueniunt.Quin etiam Guilielmum Gallorum regis fratrem,peculiares quoſdam oratores miſiſſe Pannonici referunt Annales,qui præ cæteris regem inſtantiſsimè orabant,ut cum pontificia auctoritate,ac populi Chriſtiani iuſſu,pro aſſerendo à Saracenorum poteſtate Saluatoris noſtri ſepulchro,hanc ſuſceperint expeditionem,delegatam ſacroſancti exercitus præfecturam,& g[illegible]ernationem libenter acciperet:neꝗ ſacrarum legionum recuſaret imperium,quæ inexpiabiles infidelitatis iniurias ſunt ulturæ.Rex pluribus exorari nõ permiſit.Inprimis IESV CHRISTO optimo maximo,quod tã pręclarũ facinus ſuę plebis optimatibus inſpirarit, deinde Chriſtianorũ potẽtatibus,uel his maximè,qui legationis officio glorioſiſsimã pręfecturã detulerint,gratias egit.Sacrã expeditionẽ laudauit,ac demũ hilari for

tiꝙ animo ſanctiſsimum accepit imperium, legatos honorificè tractatos, & amplè donatos remiſit. In illis item ſolennibus, cūctis Vngariæ antiſtitibus optimatibusꝙ, ſe expeditionem Hieroſolymitanam eo anno perfecturum ſignificauit. Quare omnes amplexatus, commendata regni ſalute, triſtes lachrymabundosꝙ dimiſit. Deinde ad Corradum Boemorum ducem, Othonis filium, ſuumꝙ è ſorore nepotem, extemplò tabellarium mittit, qui delatū ſibi Hieroſolymitanæ expeditionis imperium ſignificaret: iuberetꝙ iuuenem ſe militiæ accingere, componere domum, exercitum ad ulciſcendas Saluatoris iniurias pro ſua uirili comparare. Lubentiſsimo animo imperata ſuſcipit nepos, ad ſtatum ſe diem adfuturum pollicetur, ſalutari expeditione admodum exhilaratus. Dum peregrino uterque bello ſe accingit, ecce Sentapolux, qui arcta iuuenem conſanguinitate tangebat, Corradi ducis nomine, ac intempeſta nocte Pragam adit, capitꝙ. Poſtero die à coniuratis honorificè ſuſceptus, fauente pontifice Pragenſi, tyrannidem occupat. Corradus dominatu exactus, ad auunculum effugit, conſanguinei facinus enarrat, implorat auxilium: paternamꝙ fidem, & antiqua beneficia memorat. At rex meritorum Othonis haudquaquam immemor, non modò auxiliares copias, ſed pro reſtituendo nepote ſe & Imperatorem & militem fore pollicetur. Exercitum igitur continuò cogi iubet, & ualidiſsimū parat equitatum. Quin & alios ex fratre Geyſa nepotes duos, bello ſe accingere præcipit: quorum alteri Colomanno, Almo uerò alteri nomen erat. Almum Colomanno magis amabat: quando illum multi ſanguinis effuſorem, contrà uerò hunc mitiorem è ſapientia ſua fore proſpexerat. Quare Colomannum ſacerdotio deſtinarat, ut dirum religione miteſceret ingenium: & conſilio motus, Agrienſem epiſcopum declarauit. Quod ubi nepoti ſignificatum eſt, inſequenti nocte in Poloniam effugit, ingenita ferocia ductus: neque ueterum rerum ignarus, patrem & auum à Polonis olim honorificè exceptos. Plerique iuuenem nobiles ſequuti, quorum principes Marcum & Vgram memorant. Colomanni fugam iniquo animo rex tulit, improbitatem indolis abominatus. Comparatis tandem copijs, in Boemiam contendit. Vix fines attigerat, ecce cum morbus inceſsit, & languor ingens. Quare principes antiſtitesꝙ omnes confeſtim imperat acciri, ut rebus conſulat Vngaricis: & antequàm humanis excedat, de futuro rege diſponat. Item ad Colomannum, Marcellum presbyterum magna ſanctitate præditum, & Petrum Comitem, oratores mittit, qui ſuo nomine eum è Polonia reuocent. Inualeſcente deinde ægritudine, conuocatis optimatibus, Almum mitiore ingenio ac præſtantiore indole adoleſcentem regno, ſibi ſuccedere iubet. Mox ex teſtamento quæcunꝙ apud eum bona comperta ſunt, omnia baſilicis cœnobijsꝙ ſacris legat, nullam in Vngariam ædem beneficentiæ ſuæ reliquit expertem. Poſtero die rex ille ſanctiſsimus omnium populorum iudicio habi-
1095 tus, anno Salutis nonageſimoquinto ſupra milleſimū, tertio Calendas Auguſtas, anno uerò regni ſui undeuiceno, in Domino obdormiuit. Sine liberis aliqui deceſsiſſe ferunt: neque an'ne uxorem duxerit, ſatis cōſtat, niſi quòd ex Epitaphio quodam ſepulturæ inſcripto ad Viſprimienſem baſilicam, in quam antiſtes quidam Geſla & Olhait reginarum oſſa congeſsit, Epigramma tale eſt: Ladislai, ſanctiſsimorum Panoniæ regum conſortum hic oſſa quieſcunt. Quod ego haud difficulter crediderim, quum Pyriſcam Ladislai filiam, ut in Secundi Stephani geſtis referetur, & Conſtantinopolitano Imperatori matrimonio collocatam, eorum Annales planè tradant: nomen imperatoris prætermittunt, quem Emmanuelem fuiſſe puto. Corpus Varadini honorificentiſsimis exequijs ſepultum eſt. Almus autem bona ſimplicitate ductus, ac natu minor, Colomanno è Polonia redeunti regno ceſsit: ne primogenituræ fratrem iure defraudare uideretur. Promulgato diui regis interitu, tantus uniuerſam Vngariam planctus inuaſit, ut ne minimū quidem pagum inueneris, qui non aſsiduo planctu reſonaret. Alij patrem patriæ, pientiſsimum regem ingeminare alij: pars unicum regni ſeruatorem, propugnatoremꝙ fortiſsimum exclamare: plerique parentem pauperum, multi ſanctiſsimum principem, & uirginitatis aſſertorem

torem dicere, fauſtiſsimis omnes cognominationibus certatim extollere. Nemo autem pro dignitate laudare. Omnes in pulla ueſte, demiſſâ ue barba regem optimum ac pientiſsimum annos treis deplorarunt. Quies choreis ac ludis, & ſilentium cantibus & citharœdis indictum. Quiſque ſibi ultrò feſtiuitatem inhibuit, ac interdicti paſsim ioci. Quem principem amiſerint, ſubſequuta miracula oſtenderunt. Quibus enim ſacri corporis cuſtodia delegata fuerat, dum Varadinum iter faciunt, corpusq́ꝫ deuehunt, cùm labore, tum aſsiduo mœrore defatigatos, altiſsimus eos ſomnus inuaſit, plus æquo dormitur, quin & ad tertiam uſque diei horam ſtertitur. Currus, cui corpus eius fuerat impoſitum, ſine iumentis, quæ dudum pabulatum emiſſa fuerant, per ſe citatus, creditum ſibi pondus rectà Varadinum effert, & tam rapidis ultrò rotis properat, ut ab expergefactis cuſtodibus nunquam aſſequeretur, nec uſquam remorari potuit, donec ibi cōſtitit, ubi Ladislai numen ſibi ſepulchrum optarat. Inſuper inter ſepeliendum, quum unus ex omnibus malè id olêre diceret, increpantibus cæteris, qui ſuauiſsimam odoris fragrantiam ſentiebant, os illi in tergа repentè retortum, ac humeris uſque adeò mentum inhæſit, ut nullo modo amoueri poſſet, ſed repentina correptus pœnitentia continuo exclamauit, peccaui in ſanctiſsimum principem, ac Deo chariſsimum, & execrabili maleloquentia pium numen uiolaui: proinde ſancte Ladislae, miſerere mei. Deinde ſepulchrum ſupplex ueneratus, iratum ſibi numen conciliauit, mentum, quod humero inhæſerat, non ſine obducta cicatrice auelli potuit. Nec deſunt, qui referant cubicularium, regem ad poſtes templi præſtolantem, ac nimio moræ tædio affectum, repetita baſilica, ſpectaſſe dominum diuina contemplatione ita ſubtractum, ut in aere pendentem intueretur. Item in omnibus anguſtijs ita propitia ſibi numina habuiſſe dicitur, ut quum ipſe per Getarum ſolitudines Beſſos inſequeretur, qui cum ingenti pecorum hominumq́ꝫ præda, ex Vngaria properabant, & fame nimia laboraret exercitus, exorato Chriſto optimo maximo, in tantum mox ceruorum bubalorumq́ꝫ gregem inciderit, ut eſurientem abundè militem pauerit. Erat præterea quidam miles, qui argenteam patinam à diuo quondam Ladislao, patri dono datam, apud procerem non mediocrem oppignorarat, paucis pòſt mēſibus reddita pecunia, pignus repetit. At ille eius pulchritudine captus, impudenter pignus abnegat, & patinam quam haberet, non loco pignoris habuiſſe, uerumetiam ſemper ſuam fuiſſe aſſeuerat. Itaque de patinæ dominio controuerſia naſcitur. Prætor contentioſam litem ita diremit. Patinam diui Ladislai ſepulchro imponendam eſſe cenſet, & ab utroque prærreuerenter accipiendam, ac illi demum adiudicandam, cui impunè è loco ſacro amouêre fas erit. Vterque prætoris ſententiam approbat, ueritatis fit periculū, imponitur ſepulchro patina. Qui pignus abnegarat, prior numen periclitatur, uix ſupplex ſacroſanctum monumentum attigerat, cum repentino morbo correptus, neque patinam capere, neque loco moueri potuit. Aduerſarius contrà, quum tumulo ſupplex appropinquaſſet, ac numen oraſſet, ut quod patri quondam primipilo dono dederat, nullius iniquitate filium defraudari pateretur, è ueſtigio ſuffragante Deo, patinam accepit impunè, ac maximas diuo Ladislao gratias egit. Qui uerò membrorum ſyntomia torquebatur, placato ſubinde numine liberatus abijt. Nec ſe in cæcos, mutos, paralyticos, aut aliquo naturæ defectu laborantes, minus officioſum exhibuit, quos quidem omnes diuina poteſtate curauit. Sed hæc omnia maius ocium poſtularent. Quare anno centeſimotertio poſt mortem, miraculorum multitudine, quæ uim numinis teſtabantur, coactus pontifex maximus Romæ inter diuos retulit, atque eàdem anatheoſeos hora, ſe inter diuos relatum oſtendit. Siquidē puer ad ſepulchrum eius allatus eſt, cui pro manibus ac pedibus informis caro fuit, ubi neque oſſa neque neruos cernere erat, uix parentes pro filio uota ſuſceperant, cum pedibus ac manibus conualuiſſe norunt. Sed de ſanctiſsimo rege hactenus.

RERVM VNGARICARVM DECADIS SECVNDÆ. LIBRE QVINTVS.

Colomannus.

DEFVNCTO Ladislao, Colomannus ritè ſucceſsit: ſed quomodo id acciderit, diuerſa eſt opinio. Hunc aliqui Varadienſem fuiſſe epiſcopum, è fratribus unicum ſuperſuiſſe, & ne regnum à regia ſtirpe deſtitutum, in alienam poteſtatem concederet, optimatum iuſſu, & permittēte ſummo pontifice adactum referunt: ſe ſacerdotia dignitate abdicaſſe, ac regiam obiuiſſe poteſtatem: ne regnum ſuapte natura fluctuantiſsimum, hac potiſsimum occaſione iret perditum. Atq; ab Vngaris idcirco Kenues Calman appellatum, quia canonicarum horarum librum, epiſcoporum more geſtaret. Alij contrà (& ueriſimiliùs) prodidêre. Colomannū audita diui patrui morte, è Polonia continuò rediſſe, cedente Almo ritè fuiſſe coronatum, ac ducatum fratri ultrò conceſsiſſe, quo tertiam regni partem ſibi cōparabat. Is animi potius, quàm corporis dotibus pollēs, aſpectu turpi fuit & monſtroſo. Quippe cui hiſpida et piloſa membra, neq; inter ſe conſentētia, haud mediocrem corporis contemptū afferebant. Accedebat lingua bleſa, qua gratiæ conciliatrice nequaquā proſperè uti potuit: & gibbus à pectore prominens, item claudum ferunt, ac parū ſibi ęquam ſortitum fuiſſe naturā. At detrimēta corporis reſarxit animus, ſi quidem callidus & aſtutus erat, cui docile ac uerſatile fuit ingeniū. Verùm in homine libido potius quàm ratio dominari. Animus crudelitate magis, quàm humanitate delectari. Præterea difficilis, moroſus, ſuſpicionibus ac furori nimis obnoxius. Pietatem parū colere, & multo minus inuidia carere. Quæ quidē uitia diutiùs deliteſcere nequiuêre. Iam dudū in Germaniam fama diffunditur, & mox per Gallias paſsim uagatur, Ladislaū Hieroſolymitanę expeditionis pręfectū uita deceſſiſſe, Colomānum ex fratre nepotē ei ſubrogatū, uniuerſum in obſequio tenere regnum, item diuitijs & copijs æquè pollere. Quamobrē ne mediocris quidē triſticia regulorum omnium animos inceſsit: ſiquidem in Palæſtino bello ſanctiſsimumq; fortiſsimumq; Imperatorē ſe amiſiſſe reputabant. Vnicum his leuamen ſuccurrebat, Colomanni nepotis memoria, quem à patrui ſui probitate ac magnitudine animi non degenerare ſperabāt. Itaq; oratores ad eum mittūt, hisq; mandata dant, ut in primis amicitiæ officio fungantur. Communē è Ladislai morte dolorē iam conceptū referant, atq; iuuenem conſolentur. Poſt hæc pro regia dignitate, quam nuper iniuerit, ex more congratulentur, omneisq; uires & auxilia deferant. Ad poſtremū exorent, ut delatum tot principū nomine, ſacroſanctæ expeditionis imperium, quod Ladislao paulo antè contulerant, lubenter accipiat. Rebantur enim iuuenem, quantum in ſe ſitum erat, illius ueſtigia imitaturū, & non minus nominis, quàm regni hæredem ſore. Sed longè aliter atq; ſperarant, res accidit. Nam quum legati in Vngariam ueniſſent, & mandata expoſuiſſent, nihil impetrarūt. Quin etiam ſtatim, ubi ante regē conſtitere præ infauſta eius præſentia diffiſi, ſe re inſecta abituros arbitrati ſunt, neq; (ueluti accidit) quicquam boni ductu & auſpicijs eius fieri poſſe credidêre. Rati, uelut corpore, ita & animo, hunc Ladislao multò inferiorē futurū. Ille autem multa impedimenta cauſatus, obſtinatiſsimè delatum ſibi munus recuſauit. Neq; tantæ gloriæ renunciare puduit, nullis expeditionem copijs adiuuit. Quinetiam (ut paulò infrà referetur) eos hoſpitio tranſituq; prohibuit, ueluti hos nō ad uindicandū ſepulchrum, ſed populandam Aſiam profecturos peregrè arbitraretur. At principes ſpe ſua fruſtrati, nequaquā propter hoc animo conſternantur. Copias innumerabiles, & quæcunque bello ſunt uſui comparāt. Mox alij per Italiam, per Pannonias Thraciamq; alij, in Aſiam contendêre. Nam Petrus eremita, expeditionis auctor, cum Balduino fratribus per Germanos, Vngaros, ac Thraces Conſtantinopolim peruenire nititur. Epiſcopus autē Podienſis, Hugo, Magnus, Raymūdus & Stephanus, ſuperatis Alpibus, in Italiam ad Romanum pontificem conuenêre. Mox tripartitò profecti, pars una Barium, Brunduſium altera, tertia Hydruntum abiêre. Boemundus Guiſcardi filius, pari amore gloriæ tractus, ſe cum ualidiſsimo equitatu his ſocium

addit

addit. Colomannus quum per Germaniam & Vngariam hos iter facturos eſſe ſenſit, ne qua uis oppido uicoq́ Pannonico inferatur, cogit exercitum. Quando non fidei gratia, ſed prædandi cupiditate, hos extra fines proprios euagari reputabat, ex ingenio ſuo alios emenſus. Quum inclitæ expeditionis exercitus regni finibus appropinquare ſenſiſſet, treis obuiam legiones præmittit, quę Vngariæ iter inhiberēt, aut parum auſcultantes armis repellerent. Poſtquam ſacra aduenêre agmina, non ſolùm duces, præfecti legionum & centuriones, uerùm etiam gregarius quiſque miles improbitatem regis, quem tanto bello pręficere uoluêre, quàm primùm admiratus eſt. Quippe qui CHRISTI milites, & Saluatoris noſtri teſſeram ferentes, nulla religionis habita ratione, non modò nullis cōmeatibus & auxilijs adiuuit: ſed pręcluſit iter, & interdixit: immò bellū pertinacius obſtantibus indixit. Nec parua quidem Ladiſlai cōmiſeratio omnes inceſſerat: utpote qui omni ex parte beatiſsimus iudicatus, de genere demum ſucceſſore ſugillaretur. Poſtquam autē occluſum iter intelligunt, id enſe aperire decernunt. Itaque agmen in aciem redigunt munitiſsimam, in medio impedimenta locant. Et poſt exploratores, uelitum agmina præmittunt: obſtantes in finibus Vngaros forti animo adoriuntur, & proterūt. Mox cętera ſubſidia admouent, ne CHRISTI legionibus iter impediant, né ue cibaria pabulá ue ſubtrahant, poſtquam auxiliares copias abnegant. In primo congreſſu ex Vngaris cecidêre multi, qui impio regis edicto ducti obſtitêre: in cæteros, qui terga uerterunt, mitius actum. Dehinc inuito factū iter, cōmeatus allati, & exoluta hoſpitalitatis officia: item clandeſtinis multi donis, pars magna pecunijs, & alijs alij adminiculis ſacram militiam pro facultate iuuarunt, ne edicti ſæuitia punirentur. Rex ubi pro libidine ſua rem minimè ſucceſsiſſe conſpicatur, cùm pudore, tum iracundia ſuccenſus, ad Themeſum amnem caſtra locat, ueluti inita iamdudum pace eos abire permitteret. Hi poſtquam ad Zemlinum peruenêre, oppidum continuò obſident, expugnantq́, ne quæ ad poſtremum à Colomāno ſibi tenderentur inſidiæ. Capto Zemlino, cōmeatuum gratia, quos innumera multitudo poſtulabat, uniuerſa regio diripitur, ac præda omnis eò congeritur. Mutato deinde mox conſilio, rex cum his pacem init, cibariorū ac rerum omnium copiam reficit. Ex principibus quenq́ pro dignitate donauit: & pro reſarcienda iactura nominis, quando maximam infamiæ notam ſibi inuſtam eſſe intelligebat, nullum humanitatis officium omiſit. At illi reconciliatis ex beneficentia animis, per Daciam, Myſias ac Thraciam, Conſtantinopolim uenêre. Quod ubi factum eſt, quum Alexius Imperator profuſam ſacræ militiæ licentiam ægrè ferret, nihil diligentius & affectatius curaſſe uiſus eſt, quàm ut primo hi tempore Thracium Boſporū tranſmitterent: in primisq́ ductor Petrus eremita, probitatis potius quàm militaris diſciplinæ compos, etiam inuitus in Aſiam trajceretur. Traiecto exercitu, Raymundus Germano ſanguine natus, dux creatur. Mox Nicomediam, Niceamq́ uerſus mota caſtra. Paucis pòſt diebus Turcorū inſidijs circumuentus, cum magna ſuorum clade ad hoſtes transfugit. Dum hæc in Bithynia geruntur, cæteri Conſtantinopolim principes conuenêre. Traiecêre tandem omnes, & ad Nicomediam copias coniunxêre. Quod ubi factum eſt, Niceam unito conſenſu obſident, Bithyniæ metropolim: quæ ab initiō Antigonia, ab Antigono Philippi filio: deinde Nicea, à Lyſimachi coniuge, fuit appellata. Hæc & loco & opere munitiſsima, haudquaquam facilè poterat expugnari: magnoq́ Turcorum præſidio defendebatur, præter ipſam ingens lacus erat, quò auxilia, commeatus, & cuncta quæ uſui erant, inuehi poterant. Quin & ſexaginta Turcorum milia ſuperuenere, qui laboranti dudum urbi ſubuenirent: quibus partim cæſis, partim reiectis fuſisq́, adhuc urbs capi non poterat, niſi Alexiana claſsis lacum inuecta, in coronæ ſpeciem eam circumſtetiſſet. Quare deſperato auxilio, oppidani paucis pòſt diebus deditionem faciunt, urbs Alexio tradita: qui deditionem fecerant, unà cum rebus omnibus Conſtantinopolim commigrare iuſsi. Vix quatuor dierum itinere fortè proceſſerant, quum nuncij undique ueni-

unt, innumerabilem Turcorum ac Saracenorum multitudinem appropinquare dicentes. Nondum aciem eduxerāt, quum mira pernicitate hoſtis adfuit, conſerta pugna, à mane ad ſerum uſque pugnatum. Inaudita Barbarûm cædes edita, præda incredibilis inde relata: cuius magnitudine omnis expeditionis inopia abundè reſarcta dicitur. Solymānus Turcorū dux, diſsimulata clade, ante pia caſtra diſcurrit, obuia cuncta diripit, ſpoliatꝗ, ne quid alendo hoſti relinquat. Poſt hæc iter per aridam ſiticuloſamꝗ regionem factum. ad Iconium tandem peruentum eſt, haud procul à Tauro monte remotum, quod in Boemundi poteſtatē ſtatim conceſsit. Curata ibi corpora, & reſectus admodum exercitus. mox præ Turcorum inſidijs, quadrato agmine iter fieri placuit. Quū Heraclię appropinquaſſent, oppidani pręſidio deſtituti, ultrò ſupplices his occurrunt, deditionemꝗ faciunt. Balduinus & Tancredus, quū id præſidio carere ſenſiſſent, Tarſum properant, facileꝗ deditione potiuntur. oppidum his cæterorum principum conſenſu traditum. Inſuper utranꝗ Armeniam maximis copijs adoriuntur, oppida præſidio deſtituta haud difficulter capiūt: eaꝗ omnia Palinuro Armeno, qui ſigna crucis ſequebantur, Galli duces conceſſere. Deinde adita Cappadocia, Cæſariam capiunt. Receptiſꝗ nonnullis oppidis, & præcipuè Sura & Murenſi urbe, ſuperato monte Tauro, in profuſiſsimā irriguamꝗ planiciem deſcenderunt. Et Antiochiam obſedere, urbem olim clariſsimā, duodecim milibus paſſuum à Cilico mari remotam: cui arx munitiſsima ad exortum ſolis, duplex in gyrum murus, alter latericius, ex quadrato lapide alter: item ſexaginta turres ſupra quadringentas, & piſcoſus propè lacus. Vrbi Caſsianus rex dominabatur, Babylonici regis ſtipendiarius. Botmūdus ingenti ferocia percitus, primus in urbē impetū facit: fugatoꝗ frumētario, qui obuiam occurrerat equitatu, urbanos commeatus intercipit, quibus militarem admodum famem declinat. Dehinc urbem obſident: ac in longa obſidione, non tam pernicioſa fame, quàm formidoloſo Barbarorū bello laborarūt. quin & pleriꝗ ductores inedia & labore perterriti aufugêre. Ex quibus Petrum eremitam, Guilielmum Carpentanum, Tancredi Boemundi neceſſarium, præ cæteris memorant: qui ueluti deſertores, non ſine ignominia ex fuga reuocati, ac nouo militiæ ſacramento ſunt adacti. Iam nonus menſis obſidionis agebatur, & hinc ſæua fames, hinc ingens hoſtium numerus adurgebat. Quare ex ipſa deſperatione eſt parta uictoria. nam cum hoſtibus in conſpectu urbis acerrimè dimicatum eſt: quippe qui media ex parte cæſi, cæteri fuſi fugatiꝗ. Galli & Germani hac uictoria confirmati, ad expugnandā Antiochiam animos multo uehementius conuertêre. Ad poſtremum eodem ferè menſe Pyrrhi Antiocheni proditione, ac intempeſta nocte urbem occupant. Caſsianus rex auerſa porta elapſus, in propinquos montes ſe recipit: ubi ab Armenis inter uagandū cæſus eſt. Capta Antiochia, paucis pòſt diebus ſæuiſsimum bellum cum Perſis exoritur. Nam cum Corbana præfecto regis Perſarum, & Senſadolo Caſsiani filio, haud procul ab urbe proſperrimè dimicatū eſt, ac incredibilis abducta præda: quando centum ferè milia hoſtium ibi cæſa creduntur: & præter equorum ac iumentorum numerum, camelorum circirer quindecim milia ſunt abacta. Quum uictores ſe in urbem recepiſſent, Boemundo Normanno præfectus arcis, quam hactenus atrociter propugnarat, eam ultrò dedidit. Antiochia omnium ſuffragijs, excepto Raymundo, qui aliquātiſper interceſſerat, Boemundo tradita. Quarto autem menſe hinc motis caſtris, Rugia & Albania ui capta eſt, & imminente hyeme exercitus in hyberna redactus. Inſequenti autem uere Tripolim adoriūtur: mox Tortoſam, Gybellumꝗ recipiunt. Cū Tripolitano rege, quia urbem tribus iam obſeſſam menſibus, haud facilè expugnare poterant, mitius actum, æquioreſꝗ conditiones oblatæ: quippe quem pecunias, arma & commeatus pollicentem, in fidem continuò recepêre. Dehinc Betelon & Zeberim properatum, ubi magna ſiti laborauit exercitus. Tertio die ad Brani amnem caſtra locauêre, hinc per arduos montes iter factum. Et quinto die Berithum peruenêre, maritimam urbem, mercatoribuſꝗ celebrem. Inde profecti decimo die ad Cæſaream, demum Hieroſolymā uenêre, tri-

partitò urbem obſedere, ad portam protomartyris, quæ ad Septentrionem ſpectat, Normannus & Flandrenſis comites, ad Occidentem Gothoſredus & Tancredus, ad Meridiem montemq́ Sion Raymundus metatus eſt. Vnde quadrageſimo obſidionis die, quùm Balduinus per tabulata quædam cum legione ualidiſſima primus in urbem penetraſſet, pateſeciſſetq́ portã, urbs capta eſt, ab ortu Saluatoris undecenteſimo anno ſupra milleſimum. Turris Dauidis in deditionem accepta, ſatis ſuperq́ 1099
in omnem ætatem ſexumq́ ſæuitum, miſerrima in templo utrinq́ cædes edita. Quare in pedis altitudinem ſupra pauimentum ibi cruor excreuit. Infelix profectò ciuitas, continuatis tot excidijs obnoxia quando, ut uetuſtiora dimittam, à Ptolemæo, primo Aegytiorum rege, deinde à Tito Veſpaſiani filio, item ab Adriano Imperatore, & à Carolo Magno, & nunc à Gallis & Germanis euerſam legimus. Gothofredus omnium ſuffragijs rex Hieroſolymitanus declaratus, qui quamuis cætera regni inſignia accepiſſet, coronam tamen pertinaciſſimè recuſauit: exclamans, haudquaquam fas eſſe, Chriſtianum hominem auream in ea urbe geſtare coronam, ubi Chriſtus rex maximus ſpineam pertuliſſet. Paulo pòſt quum ingens hoſtium multitudo aduentare nunciaretur, quæ urbem ab Europicis eriperent, continuò his occurſum: atque non procul ab Aſdoua, ductu & auſpicijs Gothofredi feliciter pugnatum, & cæſis fuſisq́ hoſtibus clariſſima eſt relata uictoria, ubi centum milia hominum ex Aſiaticis cecidiſſe perhibent. Quingẽta in certamen milia hoſtium deſcendiſſe, plerìq́ tradiderunt. Ad Colomannum itaq́ redeamus, qui poſtquam dimiſſis ſacroſanctę expeditionis exercitibus, in regiã ſe recepit, Almumq́ fratrem ad ſua oppida redire permiſit: maledicentium opera, magna inter utrunque fratrem ſuſpicio interceſſit. Aliqui huic dum gratificari ſtudent, præcauendas fratris inſidias admonent: contrà uerò plerique alterum edocent, ne quo fratri modo confidat, quem nunquam dolo carere, ſat exploratum haberent. Ex inita ſuſpicione ſimultas oritur, è ſimultate mox in apertas inimicitias ac bella prorumpitur. Quid plura? fraternum indicitur utrinque bellum. Et ad Tibiſcum amnem, ac Varkhon oppidum, cum ualidiſſimo equitatu rex properat: contrà Almus haud procul ab oppido caſtra locat, Tibiſcus inter hos medius interfluit. Iam pugnæ dies inſtabat, quum bonorum quorundam opera, paucorum dierum induciæ fiunt, & de fraterna interim concordia agi cœptum. Proceres utrinque cum militibus ſine ducibus conuenêre, quum ſeniores plerique ſententias dixiſſent, illius potiſſima uiſa eſt, & in ea mox decretum factum, qui de inteſtinis Vngariæ bellis, & quæcunque mala Petri Salomonisq́ temporibus acciderant, compoſitè & copioſè diſſeruit: Non fas eſſe fraterna bella fouere, neque redintegrare ciuilia, neque pro duobus fratribus omnes ire perditum. In ſumma illud eſſe: quum nulla ſit Vngaris inter ſe dimicandi cauſa, eos nullo modo inteſtinum prælium conſerturos, neq́ in ea re ducum imperio auſcultaturos: illis autem fore integrum, ſi ſæua pugnandi libidine rapiantur, ſingulari certamine dimicare. Quicunque re uerbó ue faueant, capitales iam futuros: demum Vngaros, duelli uictorem pro rege habituros. Approbata uulgo ſententia, Graccus ad regem, ad Almum Ilias mittuntur, qui decretum nuncient. Quod ubi retulêre duces, continuò caſtra ſoluêre, ac à fraterno bello manus abſtinuerunt. Nam quum Colomannus (ut aiunt) luſcus, claudus & gibboſus eſſet, non æquo Marte cum Almo certare poſſe uidebatur. Deinde mutato rex conſilio, quum reſipiſceret aliquantulum, in Rutenos, quos Roxolanos olim appellabant, arma uertit: ratus multo melius fore, domi colere ocium, ac arma foris agere, quàm inteſtino, eodemq́ calamitoſiſſimo bello periclitari. Comparato igitur maximo exercitu, in Rutenos contendit. poſtquam fines adijt, hoſtili more cuncta igni ferroq́ deuaſtat, homines ac pecora paſſim abducit. Quod ubi reginæ nunciatum eſt, cui Lanca nomen erat, Colomanno obuia prodijt, profuſis lachrymis ſupplex ad pedes hoſtis procidit, exclamans ueniam ac pacem orat: pro uirili ſua rapinas deprecatur: inſtantiſſima ſupplicatione amplexatur genua, ut Rutenis ignoſcat. At rex impudentiſſima efflagitatione mulieris offenſus, hanc præter dignitatem re-

giam calce repulit: haud fas eſſe referens, maieſtatem regis femineis ululatibus inceſtari. Sed illa ui reiecta, elatis in cœlū manibus, diuinam opem ingeminat, diramq́; repulſam incuſat. Aduentarunt inſuper Chunorum legati, qui multis precibus, Rutenorum ueniam ac pacem orabant. Nullis tamen precibus rex exorari potuit. Interea Ruteni Mircodem Chunorum ducem cum auxiliaribus copijs acciuerant, & utrique quinque ferè millibus paſsuum prope Colomannum metati ſunt. Quum legati deſperata pace rediſsent, pertinaciamq́; uiri retuliſſent, extemplò curatis corporibus, ſecunda uigilia noctis, & quadrato agmine, incautum hoſtem adoriuntur: & præ inſolentia nil tale formidantem, protinus in caſtra carris circumſepta impetum faciunt, irrumpuntq́;, ſomno & labore grauatos obtruncant: & expergefactos obſtantesq́; partim proterunt, partim in fugam uertunt. nam improuiſo impetu perculſi, alij fugere, reſiſtere alij. pars arma edito clamore capeſſere: non ſtatario, ſed tumultuario quiſq; prælio uti. Ad poſtremum deſperata ſalute, palantes omnes fugere, ſyluarum diſquirere latebras, & ita uitam tueri. Ruteni, præ indignitate rei, & fortunæ dexteritate, uſquequaq; ſæuire. Quare Vngarorum exercitus ad internecionem uſq; ferè cæſus, uix cum paucis nobilibus Colomānus euaſit. ueterana enim legione munitus, cæſis compluribus, reliquis maxima ex parte uulneratis, erupit. Quem dum Chunj inſequuntur, Euezen, Almaſi genere natum, ac uirum fortiſſimum, cum magna manu ſuorum, item è pontificibus Cupam & Laurentium, multosq́; alios ſagittis intercepere. Inſtabat à tergo Monocus, unus è Chunorum principibus, in quem Mattheus prætorianæ cohortis præfectus ſe conuertit, audaciam hoſtis repreſſurus. At ille mox auerſus ſpicula mittit, Matthæiq́; pedem ſagitta traijcit, quo uulnere præpeditus, iam in hoſtium manus perueniſſet, niſi clypeis expediti ſocij protexiſſent. Exin Petrus Monocum adoritur, & à ſagitta feſſum capit, uulneratq́;, uiuumq́; ad regem ducit. Iulas quoq; comes traiecto pede, uix è manibus Chunorum euaſit, quo tabifico uulnere paucis pòſt menſibus in Vngaria expirauit. Vngari igitur caſtris exuti, magnam in ea ſtrage iacturam fecere: quando amiſſis impedimentis, ueſtibus, præterea uaſis, armis opibusq́; regalibus, pauci ſuperfuêre. Qui in ſyluas effugerant, præ inedia, calceorum ſoleas igni arefactas deuorarunt. Hanc Vngari cladem ita inſignem fuiſſe tradidêre, ut cæteris anteferāt. Eodem fermè tempore, duos è priore uxore liberos regem accepiſſe dicunt, Ladislaum & Stephanum. ex quo genere mulier illa fuerit, & quod ei nomen, non reperio. Poſt hæc Normanni uniuerſam Dalmatiæ ac Græciæ oram, Rogerio duce, qui Boemundi frater erat, infeſtare cœperunt. Veneti, qui maritima quædam paulò antè in Dalmatia occuparant, quum cætera, & præſertim mediterranea iamdiu Vngari poſſiderent, ueluti in hunc uſque diem retinēt, fœdus cum Colomanno percuſſere: quandoquidem ad utroſque propugnatio Dalmatiæ pertinebat. Conditionem fœderis rex haud inuitus accepit, ratus, ut acciderat, ſi ſub amicitię prætextu Dalmatas reuiſeret, ueteres Vngarorum ſocios, ac Pannonicæ ditionis auidiſſimos, aliquando fore ut in fidē ſui regni facile reuocarentur. Icto fœdere, hi confeſtim expeditiſſimos equitatus, ingentem claſſem illi comparant: quam ubi conſcendêre, Brunduſii portum occupant, captæ urbi præſidium imponunt. Mox in continentem effuſi, longè lateq́; Apuliam populantur, homines ac pecora iuxtà abigunt: & ubi ſatis ſuperque onuſtam claſſem, & locupletatum quenque eſſe ſenſere, in Dalmatiam ſe recipiunt. Nec Colomannum quidem ſpes ſua fruſtrata eſt. nam quum uideret Venetos Scythica expeditione occupatos, & modò cum Normannis, modò cum Patauinis propugnatoribus bella gerere, ipſe iure fœderis liberiùs in Dalmatia diuerſari cœpit. Quem quum illius oræ nobiles tutius adirent, continuò admonebantur, ut priſtinæ libertatis & Vngaricæ ſocietatis memores eſſent: ſeq́;, quum hi uoluerint, omnes à miſera Venetorum ſeruitute lubentiſſimè uindicaturum. Quare ad unum ferè omnes Dalmatæ à Venetis defecêre, & ad Pannonum ſocietatem rediere: atque in primis Iadrenſes, qui eiecto Veneto magiſtratu, miſſum à rege præſidium admiſere. Horum exemplo cæteri ducti, Venetos undiq; exegerunt.

exegerunt. Colomannos auxiliaribus copijs Dalmatiam cōpluerat, quibus Dalmatæ freti ſubitò defecerunt. Regis mox edicto, ueluti antè promiſerat, perpetua libertate Dalmatia donata, fœdus cum Venetis initum, quemadmodum diximus. Veneti etiam hac conditione ictum ferunt, ne cui Venetum nomen, in expeditione Italica, ob Dalmatiæ uſurpationem, aliquo conuitio laceſſere liceret. Verebantur enim, ne qua mentione Dalmatiæ orta contentio, militarem ſuſcitaret in eo bello ſeditionem. Vngarorū Annales nulla arte ſcripti, ſed ſimplici tantùm ueritate prædíti, rem aliter ac illi referunt. Colomannum aiunt, callatis cum Petro ſignis, qui eius regionis rex erat, in monte Medruſiæ editiſſimo, quem Petergazdiam, id eſt Petri montem, nunc appellant: atrociſſimè pugnaſſe cæſo rege. Dalmatiam iure belli Vngariæ adieciſſe. Immo à Petro, poſt Ladislai mortem, qui eam Pannonibus addixerat, occupatam potius recuperaſſe uidebatur, recuperatam à Normannorum claſſe cœpiſſe uexari. Poſt hæc regem ad coercendam Normannorum audaciam, qui latè in Apulia dominabantur, & Adriaticum ubique mare infeſtabant: Venetam claſſem conduxiſſe, accitis undique auxilijs. Mox bello maritimo, ad Brunduſium Apuliam inuaſiſſe: tribus eam menſibus igni ferroq́ uaſtaſſe, retuliſſe hinc magna ſpolia. Itē Brūduſium et Monopolim expugnaſſe, has Venetorū pręſidio cōmunijſſe, uti ciuitatē utrāque Colomāni nomine cuſtodirēt. Colomannū deinde cū Vngaris ſe in Pānoniam recepiſſe, haud multo pòſt, Venetos cōmiſſas ſibi urbes uſurpaſſe, & in ius ſuū aſſeruiſſe. Eas deniq́ eiectis Venetis, à Piſanis militibus iuſſu cæſaris fuiſſe receptas. Hęc igitur Annales referūt, qui quāuis auctorū inſcitia res incompoſitè ſcribūt, nihil tamē à ueritate alienū cōmentari uidentur. Atq́ illud in hodiernum uſque diem apertè conſtat, præter occupatas quaſdam maritimas urbes, & eaſdem quoq́ potiſſimas, quibus claſſis prædominari poſſe uidebatur, nihil Venetos in mediterraneis poſſidere. Maritimos inſuper populos, Vngarici nominis immemores adhuc nunquam fieri potuiſſe, & niſi magnis ijſdemq́ ſollicitis præſidijs accuratiſſimè obſeruarentur, ſæpiſſimè à Veneta poteſtate defeciſsent. Sed his rebus ſat magnam Iadrenſium nouitates coniecturam facient, qui uix arctiſſimis munitionibus, uigilumq́ præſidijs coerceri potuêre, ne ad Pannonicam libertatem reſpirarent. Scythica nanq́ illa libertas pro ueteri conſuetudine, ita Dalmatarum animis inhæſit, ut ad noſtra uſque tempora diuelli nequeat. Confirmabat aſperitas montium, quos non immeritò Adrios appellamus, & Dalmatarum atrocitas, quæ cum Scythico potius, quàm cum Italo conſentire uidebatur. Quapropter Adriatici maris interuallo, ad Scytas potius, quàm Latinos, illorum mores declinarunt. Sed ad Iadrenſium defectionem redeamus. Imperante adhuc Henrico Quarto, qui annis circiter quinquaginta regnauit, & eo etiam tempore, quo Ordephalus Phaledrus Venetæ Reipublicæ præerat, Iadra, eiecto Venetorum magiſtratu, præſidioq́ ad Colomannum planè defecit. Quo quidem nuncio, Venetorum animi uſque adeò conſternati ſunt, ut longè maiorem hinc dolorem, quàm è fœdiſſimo urbis incendio, quod nuper acciderat, concepiſſe uideantur. Non enim ignorabant perbreui futurum, ut eodem exemplo uniuerſa Dalmatia rebellaret, & ne opinione quidem ac metu ſuo fruſtrati ſunt. Colomannus recepta Iadra, cæteros paulo pòſt Dalmatiæ populus recepit, quos ut maiore diuturnioreq́ beneficio ſibi obſtringeret, ultrò libertate donauit: item urbium templa donarijs ampliſſimis excoluit. Qua quidem beneficentia ita Dalmatarum animos ſibi conciliarat, ut in hodiernum uſque diem, Pannonici nominis obliuiſci nequeant, & uix cum maximis præſidijs, in Venetorum obſequio retinentur. Colomannum Veneti grauiter incuſabant, perpetuaq́ uiolati fœderis infamia notabant: quod ipſi ſanctè hucuſque ſeruaſſent. Contrà ille, ſe neque ſœdus uiolaſſe, neq́ in ſocios arma ſumpſiſſe, neq́ detrectaſſe amicitiam, ſed ſuos recepiſſe populos, qui ultrò ſe dediderant, quos hæreditario iure retinere debebat. Magnam igitur Veneti mox claſſem parant, Ordephalum ducem in dalmatiam mittunt: quod tertiodecimo ducatus eius anno factum eſſe memorant. Ordephalus Iadram acri obſidione circumuenit, circumuentamq́

oppugnat. Obſtat Vngarorum præſidium, urbemq́ pertinaciter tuetur, quin & in certamen ſæpe prodijt, ubi multi utrinque cecidêre. Demum quum hi terra mariq́ perpetuo prælio urbem infeſtarent, imminente fame Vngari deſeruêre: & ad propugnanda cætera oppida properarunt. Ordephalus recepta Iadra, impoſitoq́ preſidio Sicum, quod nunc Sibinicum dicunt, nauigat: mox id in deditionem accipit, quum annonæ caritate laboraret, quod neultrà rebellaret, mœnibus nudauit. Dehinc ad cætera maritimæ oræ loca properatum, quibus Vngari præ rerum inopia decedere coacti ſunt. Venetos deinde ſuperatis montibus, eodē duce, optimo ſucceſſu elatos in Croaciam penetraſſe, ac regionē armis totam occupaſſe, aliqui prodidêre: & tunc Croaciæ titulum à Venetis ducibus occupatum, quod apud cæteros non inuenio. Poſtquam autem Vngaris ſignificatum eſt, Venetos Dalmatiam recepiſſe, & Croaciam ingreſſos longè lateq́ graſſari, maximam quoq́ prædam abducere: Colomannus extemplò pro ſocijs arma capi iubet. Vtranque Pannoniam ad bellum ſuſcitat, quippe cui poſthabita Vngaria, nihil Dalmatarū ſocietate erat antiquiùs. Non modò uicatim & oppidatim euocantur armati, ſed domeſticatim quiſque nomen dare iubetur. Edicto regis ad Drauum omnes copiæ cōuenêre. Mox traiecto amne, uniuerſam ferè Valeriam, quæ Sauum Drauumq́ interiacet: pro ſociorum ſalute ſecum militare cogunt. Sed ubi ad Saui ripam ſubſtitêre: Venetos populata Croacia, receptaq́ Dalmatia, ouantes ſe in patriam recepiſſe nouerunt. Sed Vngaris potiſsimam id augebat iracundiam quòd multos Dalmatiæ regulos, & non paruam nobilitatis manum Venetus ſecum abduxerat, quos ouationi nō modò præferret, uerùm etiam Venetijs ne ultrà deficerent relegatos haberet: quare continuatis itineribus ad Colopim uenêre. Traiecto amne, populatam Traciam offendunt, atque ne mediocris quidem triſticia & commiſeratio Pannones inceſsit, quum incenſos pagos & capta quædam oppidula ſpectauêre. Sed illud longè grauius uidebatur, quòd captiuos nobiles multos abduxerit. Paucis in prouincia diebus remorantur, quibus ui cuncta recipiunt quæcunque illi oppida occuparunt. Mox ſuperato monte Adrio in maritimam Dalmatiæ oram deſcenſum eſt. Ordephalus accepto Vngarorum aduentu, nequaquam in tanto diſcrimine ceſſandum ratus, conſulto Senatus confeſtim claſſem aliquanto quàm antè maiorem cogit, in Dalmatiamq́ tranſuolat: & in primis Iadram, illius oræ metropolim uenit; qua recuperata facilè totius prouinciæ uictoriam ſperat. Pannonica ibi caſtra reperit, & urbem obſidione liberare fortiter incepit. Vngarus nihil dimicandi copia auidius anhelabat, ſperans adepta uictoria facilè omnia recuperaturum. Idipſum quoque Venetus exoptabat, ratus uno labore hoc bellum abſoluturum. Quare in littus militem explicat, uniuerſam claſſem ordine collocat; ibiq́ tormenta cuncta diſponit, occupato littore aciem inſtruit. Quod ubi ab hoſte ſpectatum eſt, ipſe quoque arma parat, educit cohortes ac ualidiſſimo munit equitatu. Mox dato ſigno pugna conſeritur: maximo utrinque impetu concurritur, aliquantiſper eminus pugnatum. Succenſis deinde animis, tam atrox & cruentum prælium eſt initum, ut non pro imperio & gloria ſed pro liberis & uita dimicare quiſque uideretur, cominus ſicubique certari cœptum, ut uix agendis gladijs locus eſſet. Duces utriq́, imperatoris militiſq́ optimi officium præſtare. In media acie Ordephalus ingenti clamore ſuos hortari, ut forti animo Barbaros adorirentur, eorum ferociam Italico robore cōtunderent, Reipublicæ ac Veneti imperij non eſſent immemores. Contrà Colomannus Pannonios monere, ut pro ſocijs ſtrenuè dimicarent: ſibi non cum ueterana legione fortiq́ milite, ſed cum piſcatore rem eſſe. Neque Ichthyophagorum inſolentiam ultra tolerandam, qui eò arrogantiæ euecti ſunt, ut hunc totum Adriatici maris tractum, nobiliſſimis populi Romani colonijs excultum piratica ſibi arte uendicare iam audeant. Quin & in Syriam nuper ſucceſsu nauigationis elati, effœta quædam antiquitate oppida, & ferè deſerta, cum nonnullis Cycladibus inſulis occuparunt. Proinde iubere omnes pro regno, dignitate, ac ſociali ſalute fortiſsimè dimicare: Vngaricæ uirtutis & gloriæ nequaquam obliuiſci. Confirma

ti

ti igitur utrinque animi, tam uehementi robore decertabant, ut mori, quàm cedere quiſque malit miſerrima hinc cædes oritur. Aliquandiu fortuna utriſque æqua fuit, & dum pari uictoriæ ſpe utrinq; pugnatur, non parum ſanguinis effuſum. Hi pro ſociorum charitate, pro imperandi libidine illi obſtinatiſſimè dimicant: quum multi cecidiſſent, ad triarios redacta pugna. Rex à dextro cornu extremas uires experiri ſtatuit, & obſtinato uſq; adeò dimicat animo, ut aut Dalmatiam à Veneta ſeruitute uindicare, aut cum Vngaris unà mori decreuerit. Redintegratur igitur hinc prælium, & cataphractus admouetur equitatus. Veneti ne minore quidem adhuc ſpe freti, extrema quoq; tentare non uerentur, quando deſperata uictoria, ſe in proximam claſſem referre poterant, & ne reditus interciperetur, præſidium in littore collocaranr. Ad nouiſſimum periculum, ueluti ad ſpem uictoriæ ultimam inuitati, uniuerſas in dextrum cornu uires, ubi regem enixius agere intellexerant, conuertêre, ſubſidio laborantibus ſubmiſſo. Ne minore quidem audacia pugnam inſtaurant, quum equitibus carerent, ac uel maximè cataphractis, eorum loco grauis armaturæ milites expoſuerant: ſuccedebant haſtati, ferentarij, & ingens ſagittariorum manus, neque uariæ tormentorum inſidiæ deerant, quæ hoſtium turmis obſtarent, quare truculentiſſimum ibi certamen redintegratur. Quum Veneti defectis uiribus aliquanto remiſſiùs pugnarent, & iam inclinari cœpiſſent: Ordephalus ne minore quidem pertinacia fretus, uiſo periculo, ſe inter confertiſſimos milites ingerit. Et clariore quàm antea uoce ſuos hortatur, ne in hoc extremo labore præſentem uictoriam deſerant, neq; prouinciam nobiliſſimam tanto ſanguine comparatam Barbarico imperio dimittãt, item memoria repetant, ſe nunc quoque cum illis pugnare, quos è Dalmatia ſæpe fugarint. Sed non hortatione ſolùm, uerùm etiam uiribus laborantem aciem iuuare pergit. Et ut exemplo quoque magis prodeſſe uideatur, nihil de optimi ducis officio prætermittens, extemplò ſe inter cõfertiſsimos hoſtes inſeruit, ubi lancea transfoſsus occubuit. Fortiſsimi repentè ducis caſu, ita phalangis uniuerſæ animi concidêre, ut inuiti cedere cogerentur. Contrà hoſtis caſu ſic Vngarus animatus, ut ultrà contineri nequiuerit. Soluto ordine ceſsere Veneti, & in apertam mox fugam effuſi, ad claſſem cucurrere. Ne minore quidem pernicitate pedites ac equites à tergo inſtabant, qui ante quàm in claſſem ſe reciperent, intercipiebant. Quare Veneti ante Iadræ mœnia, ut ipſi quoque cum ſuis Scriptoribus ingenuè fatentur, maxima ex parte cæſi capti'ue, pauca manus cum claſsiarijs euaſi, quæ uix reducendæ claſſi ſat eſſe uidebatur. Accedebat ad miſeriæ cumulum clariſſimi ducis interitus, qui Reipublicæ admodum calamitoſus reputabatur. Accepta clade, ita populus cum uniuerſa nobilitate exanimatus eſſe fertur, ut triginta dierum iuſtitium indiceret. Ordephali corpus Venetias relatum, publicè deploratum, & in æde Marci honorificentiſſimè conditum. Profligatis hoſtium copijs, & ad internetionem ferè cæſis, Vngari Iadram ultrò ſe dedentem recipiunt. Ad cætera deinde oppida properarunt, quæ proſpectis continuò ſignis, ad Vngaricam fidem rediêre. Pacata Dalmatia, diſpoſitisq; ubique præſidijs, pro ut loci cuiuſque conditio poſtulabat, Colomannus in Pannoniam ſe recepit. Et quum accepiſſet, Ordephalum ducem eiectis ab initio è Dalmatia Vngaris, reuerſum in patriam, haud mediocrem Dalmatiæ nobilitatis numerum, ſecum abduxiſſe captiuum, & in triumphi ſpeciem mirabili pompa explicitum prætuliſſe, æquiore nunc fortuna potitus, in Venetorum inuidiam, non de Dalmatis & Croacis, ut ille, ſed de captiuis hoſtibus, cùm oppidatim, tum uicatim ritè triumphauit. Multi quoque illius prouinciæ nobiles, & plerique reguli, non inuito rege, raſo capite, uelut in nouam libertatem aſſerti, ante triumphum proceſſere, ut rex non tam de uictis Venetis, quàm libertatis Dalmatis ritè triũphare uideretur. Spectatum paſſim occurrebant, ex omni genere homines, qui & uictoribus & ſocijs congratularentur, & frequenti ſpectaculo regiam gloriam honeſtarent. Ad Albam demum, & diuorum regum monumenta peruentum, ubi longè maiore pompa triumphatum. Supplicationes ſolenni more celebratæ, multa baſilicæ cum hoſtium ſignis affixa ſpolia, & actæ

triduo diuis gratiæ. Dalmatæ uerò illum uictoriæ diem, quo à Venetorum ſeruitute liberati ſunt, inter faſtos retulerunt, diuæq; Libertati dedicarunt. Hoc immortale beneficium ita deinceps poſterorum animis inſedit, ut noſtra etiam tempeſtate alieno iugo preſſi, Vngarici nominis nequeant obliuiſci. Quare hoc præclariſſimo tantùm facinore, Colomannum immortalitate dignum omnes cenſuêre. Venetis tanta clade ac mœrore confectis, amiſſa omnium retinendæ Dalmatiæ ſpe, quum uarijs quoquè moleſtijs diſtraherentur, legatos demum ad Colomannum mittere placuit, qui pacem peterent: aut ſi eam aſſequi non poſſent, inducias ſaltem quàm longiſſimas impetrarent. Legati, ut ipſorum Annales referunt, Vitalis, Phaledrus, Vrſus, Iuſtinianus, & Marimicus Mauzorenus Scriba, Senatus conſulto decreti ſunt, qui primo tempore in Pannoniam proficiſcuntur. Rex ubi eos appropinquare intellexit, multos Pontifices Proceresq; præmiſit, qui hos pro dignitate exciperent, & ad ipſum honorificè introducerent. At illi honorificentiùs opinione ſua ſuſcepti, & antè regem conſtituti, Vrſum Iuſtinianum pro cunctis uerba facere iubent. Niſi compertum ſatis haberemus, pientiſſime Colomanne, quem regem eſsemus adituri, nunquam profectò Senatus Populusq; Venetus ad te nos mittere decreuiſsent: ne illi fruſtrà quicquam poſtularent, aut nos diri hoſtis poteſtati committere uiderentur. Sed quando te diui Ladislai nepotem & alumnum, & ſanctiſsimi regis Stephani abnepotem eſſe acceperunt, quibus te neque religione, neq; clementia, neq; quouis genere pietatis cedere cognouêre, nos ad te, non ut ad hoſtem, ſed ut ad quendam humanarum rerum moderatorem, amicumq; ſanctiſsimum Reipublicæ noſtræ delegarunt, ut de pace non tam æquitatis, quàm amicitiæ iure, nobiſcum agere uideare. Neque nos latet, te nõ magis alios, quàm te ipſum uincere didiciſse, quod eſt in clariſsimo quoque rege potiſsimum. Pro retinenda Dalmatia utriq; certauimus: ſed diuerſæ utriſque fuêre cauſæ. Nos amplificati imperij iura retinere, uos antiquæ ſocietatis libertatem tueri perrexiſtis. Multa utrinque bella, & profectò grauia interceſſere, in quibus uariam ſæpe uidimus fuiſſe fortunam: quæ ut maiore ludibrio nos afficeret, modò Venetis, modò Vngaris arriſit, & quo dexterior adeſſe uidetur, eò ſe utriſque inſidioſiorem oſtendit. Ne Dalmatas quidem diffitemur, & Sclauos prius in Vngaricũ, quàm Venetum ius conceſſiſſe. Vniuerſum hunc tractum, antequam Venetiæ forent, Atila paſſim diruit, ac incendit, indigenamq; Dalmatiæ gentem prorſus extinxit. Sclauos, qui deinde Dalmatiam & Croaciam inundarunt, grauiſſimo ſæpe bello infeſtaſtis, perdomuiſtisq;. Si quod imperium ſubire deberent, Vngaricum his prius eſſet optandum, quando utrique Scythæ eſtis, & Vnnis diuinitùs imperandi eſt data poteſtas. Poſt Vnnos Veneti è paruis initijs imperare cœperunt. Et ne iniquiore quidem fato, nos ipſi ad dominandum incitari trahiq; intelligimus, ita fortuna uoluit, quæ regnantium certamine delectatur, ut ſæpe uincere & uinci obtigerit, quin & in Dalmatico bello, quàm grauiſſimam hominum rerumq; iacturam nos feciſſe liberè fatemur, ſi facta potius corrigi, quàm damnari poſſent. Multa ſunt Colomanne, quæ pro infectis habere mallemus. Quodcunq; bellum nobis tecum interceſſit, ægerrimè ferimus, & de Dalmatia tecum decertaſſe pœnitet, atque fortaſſe, aut utrique eodem crimine conuinci, aut abſolui poſſemus, ſi in pari fortuna uerſaremur. Sed uictis omnia iura infeſta ſunt. Si quid in Dalmatico bello deliquimus, multo prius delicti pœnas dedimus, quàm ueniam impetraremus. Ad re igitur uenimus Colomanne, ut Senatus Populiq; Veneti nomine, pacem cum uenia poſtularemus: aut ſi præter fas & æquum illa non daretur, inducias tandem quàm longiſſimas impetraremus. Neque uos puſillanimitate, aut exhauſtis uiribus à nobis pacem poſtulari reputetis: quando quot expeditiones uno tempore terra mariq; geramus, non ignoratis. Pia Syriæ expeditio nos hinc auocat, in qua longè maiora nobis præmia deferuntur. Gothoſredo Hieroſolymitano regi, ut olim accepiſtis, Balduinus frater ſucceſſit. Hic ſuperatis Aegyptijs, & Calipha rege interempto diem obijt. Huic alter Balduinus ſuffectus erat, qui quum ſuperioribus diebus cum Dolocho Parthorum rege confligeret, ca-

ptiuus

ptiuus Carras ductus eſt, qui Hieroſolymis ſuperfuêre, noſtram claſſem lachrymis multis expoſcunt. Quod bellum multò magis ueſtram maieſtatem, quàm noſtram Rempublicam addeceret. Itaque cum generoſa ſanctorum rrgum poſteritate, cum ſocijs quoq; ueſtris, è Scythico ueſtro genere oriundis, ultrà bellum gerere neſas & iniquum admodum reputamus. Quapropter cum labotātibus Chriſtianis, qui Auguſtam ſanctamq́; regionem à fœda prophana Barbaria uindicarunt ingenti claſſe hoc anno ſubuenire ſit animus, ut pro IESV CHRISTO Saluatore noſtro ſtrenuè dimicemus, qua militia nil erit optatius. Te uehemēter oramus, ut Venetis tuis pacem tribuas, fœdus perpetuū nobiſcum percutias, pro arbitratu tuo Dalmatia potiaris. Priſtinam ſocietatem & amicitiam, qua freti aduerſus Normannos in Apulia proſperè militauimus, nunc, te Colomanne quæſo, redintegremus, neq; ulteriùs in nos ſæuias, quem omnibus in rebus diligemus & obſeruabimus. Neq; à ſanctiſsima Siriæ expeditione reuoces, ne prophanæ ſeruitutis Hieroſolymę, apud omneis gentes auctor habeare. Id non tam Veneti poſtulant, quàm clementiſsimus ille Deus, de cuius monumento agitur, qui te creauit, qui te creatum ſanctiſsimo nobiliſsimoq́; genere in ſolio regio collocauit: ut non modò Pannoniæ Septentrioniq́;, ſed uniuerſæ Chriſtianæ reipublicæ ſaluti cōſuleres: infamiā (ut ita tua bona uenia dixerim) quam in Hieroſolymitana expeditione cōtraxiſti, ſi pacem nobis perpetuam dederis, nunc penitus abolebis. Ne minus quidem hoc Vngari, quàm Veneti tibi ſupplicāt, quū illi quoq; religioſiſsimi habeantur. Proinde nobis pro erratis, qualiacunq; ſint, te Colomāne quæſumus, haud difficulter ueniā tribue, priſtinumq́; fœdus, perpetuamq́; cum Venetis pacem inſtaura: aut inducias, ſi adhuc te ipſe uincere non potes, concede lōgiſsimas: ne quid diuis tuis progenitoribus, ne quid dignitate & religione tua indignum facere uideare. Iuſtiniani orationem in lachrymas rex aliquantiſper effuſus, pro difficultate loquendi pauca uerba facit: Se cum ſenatu populoq́; Veneto nunquā bellum optaſſe: rapinis, cædibus, ac cæteris, quæ ultrò citroq́; interceſſerint, detrimentis admodum indoluiſſe, pro ſociorum ſalute, inuitum ſemper arma cepiſſe. Dolorem inde conceptum, hac duntaxat pacis petitione leuari, quæ è Marte prouenit, ſe pacem non modò Venetis, qui ſocij quandoq; ſui fuêre, ſed prophanis quoque hoſtibus nunquam abnegaturum. Se una duntaxat re deterreri, ne pax ex animo parum poſtuletur. Quare ſe pacem Venetis in quinquennium promittere conceſſurum, & rectè ſancteq́; ſeruaturum. Quinetiam eam pro Venetorum arbitratu, dummodo Dalmatia manus abſtineant, inſtauraturum. Reſpirarunt ad hæc reſponſa Legati, ſe à grauiſsimo bello patriam liberaſſe reputantes. Aliquot dies apud regem manſêre, non minus honorificè, quàm urbanè tractati: deinde haud ſine muneribus in Italiam dimiſsi ſunt. Patres acceptis quinq; annorum inducijs, omnes uires in Siriacam expeditionem intendunt, quando nullum ſibi ab Illyrico periculum imminere conſpicantur, numeroſam claſſem ſubinde cogunt, quam ex ducentis nauibus conſtitiſſe ferunt, in qua onerariæ ſeptuaginta, longæ reliquæ fuêre. Supplementum è Dalmatia ſumptum, poſtquàm in Siriam peruentum eſt: ubi Ioppem urbem Michael dux claſsis offendit acerrima Barbarorū obſidione circumuētam, quæ Chriſtianæ ditionis erat, cum hoſtium ſtatim claſſe conflixit, Ioppenſesq́; Saracenorum periculo liberauit. Multi deinde Tyri obſidionem Michaelem ſortitum ferunt. Nam quum liberata Ioppe Hieroſolymam ueniſſet, à Varimundo antiſtite, cæterisq́; congratulantibus perhumanè acceptus eſt. Vbi poſtquam gerēdi belli ratio eſt habita, Tyri obſidio non tam ex conſulto, quàm ſortito obtigit, & ea (ut aiunt) conditione, ut quæcunq; fuerant à Balduino, priore bello conceſſa, rata ac firma manerent. In quibus hæc potiſsima erāt, ut in omnibus Hieroſolymitani regni, Antiocheniq́; principatus urbibus, primam arcem: primum uicū, primumq́; forū Veneti poſſiderent. Vrbs terra mariq́; oppugnari cœpta, demum quinto obſidionis menſe facta deditio. Tertiam urbis partem Venetis Varimundus, ob nauatam operam, ac fidum auxilium, conceſsit. Balduinus poſtliminio reuerſus, id omne ratum ac fir-

mum eſſe uoluit. Hunc Michaelē aliqui Scriptores, qui Venetis blādiri, quàm explorata ſcribere maluêre, in reditu Chium, Samum, Lesbū, Andrum, multasꝗ; è Cycladibus inſulas, & in Peloponenſo Mothonem, in Dalmatia deniꝗ; Iadram, Spalatrum & Tragurium expugnaſſe prodiderunt. Aliqui nullū à Dominico Michaele, è Siria redeunte, oppidum præter Iadram receptum affirmant. Nam Tragurium, Spalatrum, Raguſium, & pleraque Dalmatiæ loca à Vitale, Michaele duce capta fuere. Sed quæcunꝗ; in Dalmatia geſta ſunt, cæteri præteriere, ne quid à ueritate aut notitia ſcriberent alienum. Res Chriſtianorum, uſꝗ; ad Balduini Quinti regnum, ſemper retrò fluxiſſe uiſa, quo quidem tempore Hieroſolymam à Saladino rege Aegypticorum receptam ferunt. De Venetis hactenus. Dum hęc, quæ diximus, omnia geruntur in Siria, Colomannum in Dalmatia aliquandiu diuerſatum ferunt, & Iadræ, quæ caput eſt prouinciæ, diutius immoratum. Ibi quoꝗ; memorant, non paruo ſumptu regiam ædificaſſe, ubi ſomnum adijciunt Vngarorum annales, non ſine magno ſcelere prætermittendum. Colomannum aiunt, ibi ſæpe de ciuium inconſtantia multa ſecum reputaſſe: item memoria repetijſſe, quantum prę illorum nouitate ultrò citroꝗ; ſanguinis fuerit effuſum: demum id ſibi conſilium potiſsimùm ſuccurriſſe, fore quàm optimū, ſi urbem tanti belli cauſam, iniecto demum incendio perderet, ut quàm longiſsimis finem malis imponeret. Dum hæc animo uolueret, ecce diuus Nicolaus Iadrenſis quondam epiſcopus in ſomnis apparet, truci hunc uultu crinibus corripit, correptumꝗ; huc & illuc diſtrahit, aureis quoꝗ; uirgis cædit, terga miſerabiliter inſcribit, & atrociter interminatur, ne quid mali in Iadrenſes qui ſub numinis ſui tutela uiuunt, hoc tempore moliatur. Rex exacto ſomno, adhuc metu perculſus, & admodum pulſatus, membra circumſpicit, an uera hæc forent in ſomnia, inſpecturus cuncta ueluti uibicibus inſcripta, ac liuida intuetur. Poſtquam ſeueriſsimi penè conſulis iam ſæpe uirgis cæſum eſſe ſenſit, ad declinandum numinis iracundiam, conſilium continuò mutat Iadrem: licet nouarum rerum cupidam, ſuis tamen moribus uti permiſit. Quum rex, compoſitis rebus Dalmaticis, in Rutenos aliam expeditionem moliretur, quorum adhuc iniurias, & acceptam cladem nequiuerat ulciſci, de Almi fratris aduentu, qui ut Noricos & Vindelicos in Colomannum ſuſcitaret, uel ut fraternas inſidias euitaret, Patauium ſe cōtulerat, paſsim rumor effunditur (quod
1106 anno Salutis centeſimoſexto ſupra milleſimū, Vngarorum annales accidiſſe referunt) dimiſſa, quam excogitauerat, expeditione, Almum ad ſe liberè actutū uenire iuſsit, quem perbenignè ſuſceptum ſibi reconciliauit. Paucis pòſt menſibus, intercedentibus ultrò citroꝗ; ſuſpicionibus, quas utrinque pernicioſi quidam amici ſuſcitarant, in Poloniam Almus auſugit. Ibiꝗ; accitis Sarmatarum & Vngarorum, qui ſuas partes ſectabātur auxilijs, paulo pòſt in Pannoniam reuerſus eſt, ueluti aperto Marte de regno cum fratre decertaturus. Oppidum de ſubitò, quod Caſtrum ferreū † appellant, occupauit. Quod ubi regi nunciatum eſt, ne illi cedere uideatur, oppidum obſidet, in ſequenti die id acerrimè oppugnare decernit. Sed Almus huiuſce nouitatis pertæſus, humanitate potius, quàm ui fratrem duxit eſſe uincendum. Quare poſtero die antequā oppugnatio iniretur, ſolus patefacta porta, equo inſidens in regia caſtra properauit: & quum ad tabernaculum ueniſſet, ad fratris continuò pedes procidens, genua amplexatur, ſuam inconſtantiam & crudelitatem elata uoce incuſat, ueniam & miſericordiam precatur. Item Vngaris & Polonis, qui ipſum temerè ſequuti fuerant, ſupplex poſtulat ignoſci. Rex tandem fraterna pietate motus, ueniam omnibus ultrò conceſsit, auxiliares copias impunè dimiſit, fratrem in regiam reuocauit. Hæc plerique ante Venetum bellum geſta fuiſſe credidêre, quibus ego quoque libenter adſtipulor. Almum inſuper Hieroſolymam peregrè profectum perhibent, reducemꝗ; à Colomannno gratiſſimo uultu receptum feruunt. Qui cum uenatione admodum oblectaretur, rex mira indulgentia & liberalitate, fraterna, ſtudia fouiſſe dicitur, ſagaces, mordicos, celeresꝗ; canes paſsim diſquiſiuit, ut illius uoluptatibus inſeruiret. Poſthæc Almus ad ædificia conuertit ingenium, in primisꝗ; in Demeſienſi agro,

† Vaſuár.

ſi agro, ſupra Danubij ripam fanum haud modico ſumptu conſtruxit. Sed quod diuæ Margarethæ dicauit, dedicationis die eò fratrem inuitauit, ne templi dedicatio ſine legitima celebritate tranſigeretur. Aliqui Almum id cõmentatum aiunt, quo regi faciliùs inſidias tenderet: quod ne ſatis quidẽ uериſimile eſſe dicitur. Nanq; etiam prætermiſſa ſummi piaculi ratione, in tãto hominũ conuentu pontificumq; collegio, patrandi facinoris occaſio non dabatur. Ad ſtatutũ dicandæ ædis diem rex cum ſuis aduenit: conuenêre ex pagis oppidisq; frequens Procerum & Sacerdotum numerus. Aliqui ex amicis regem commonefaciunt, ut ſibi caueat, ne almi fratris inſidijs circumueniatur. His continuò rex commotus eum capi, & in uincula conijci iubet: interceſſere mox antiſtites optimates, cæteriq; ordines, qui diſſenſionem fraternam iniquo animo tollerabant. Regem omnes impenſiùs exorarunt, ut almo ignoſceret, ſuſpicionibus non facilè crederet, quæ à mutuis ſuſcitaretur inimicis. Horum igitur opera in gratiam rediêre fratres, quam iuramento muniri placuit. Almus à rege perbenignè dimiſſus, cui etiam permiſſum eſt, ut in Bachouienſi agro pro arbitrio ſuo uenari liceret. Duo quoq; comites dati, qui ſub honeſtandæ miſsionis prætextu ſemper ſtudio ac diligentia eius animum explorarent: ac ſi quid in regem mali unquam moliretur, quum id exploratum haberent, continuò nunciarent. Quum ad Chouris ueniſſet, & in aucupio uerſaretur, emiſſus accipiter cornicem accepit: hac præda lætatus ad comitesq; cõuerſus, qui ſubornati potius exploratores, quàm comites poterant appellari: hæc incautiùs loquutus eſt. Nónne cornix hæc, ſocij, nunc accipitri ſpontè iuraret, ſe nunquam garrulitate uociferationeq; ſua dominum amplius eſſe læſuram, ſi impunè dimitteretur? Ad hæc illi reſpondêre: Neque accipitrem unquam cornicem ex iuramento dimiſſurum: nec à cornice iuramentum præſtari poſſe, quum oratione careat, quæ homini tantùm à natura tributa eſt. Ante lucem hæc uerba longè aliter, ac dixerat, Colomanno deferunt. Quum in Bachouienſem agrum Almus uenandi gratia cum his ueniſſet, concepta de exploratoribus ſuſpicione, clandeſtina fuga ſe ſubripuit, Patauiumq; contendit, ut uelutì antea, nunc quoq; Alemannorum auxilium impetraret. Sub eius fugam Nicolaus Colomanni filius, intempeſtiua morte corripitur, quod anno Salutis centeſimo ac duodecimo 1112 ſupra milleſimum accidiſſe dicunt. Paulò antè coniunx expirauit, cuius obitũ ægerrimè tulit. Vxorem deinde alteram duxit, Rutenorum regis filiam, qua parum proſperè uſus eſt. Nam in adulterio deprehenſam repudiauit, & ne qua in eam ſæuitia uteretur, hac duntaxat repudij pœna contentus, ad parẽtes remiſit. Ex adulterio Borichum illa genuit, ex quo alterum Colomannum, poſtea natum fuiſſe ferunt. In ſequenti anno ſub Nicolai mortem, inter Colomannum & Henricum Quintum, ob Almi cauſam bellum exarſit. Hic Henricus illius Quarti filius fuit, qui rerum potitus nefario ſcelere: patrem uſq; ad mortem carcere macerauit. Italiam ingreſſus, Romam uenit, ubi quum benignè ac honorificè fuiſſet exceptus, paterno ductus exemplo, Paſchalem pontificem maximum cæterosq; Romanæ eccleſiæ Antiſtites per inſidias intercepit: eorúmque bona militibus loco prædæ conceſsit. Quo quidem tempore, in Aemiliano & Flaminio agro, Idibus Iunijs ſanguinem pluiſſe prodiderunt. Imperator igitur Almi precibus motus, euocatis undique copijs ad Vngariæ fines uenit, ut aut fratrem regi reconciliaret, aut iniquè renitentẽ ui ad cõcordiam redigeret: Vix Vngariæ fines attigerat, quum per oratores Colomannum ad colloquium inuitat, ſignificans de publico commodo, & fraterna cõcordia, ſe cum eo multa communicaturum. Ad præſtitutũ diem Colomannus aduenit, ne ab honeſta cauſa decidere uideretur. Præmiſerat Imperatori honorificentiſsima dona, quibus ſeueritatem principis eneruaret: ne quid in ipſum ſeueriùs decerneret. Henricus quum in colloquium, in æquo loco habitum ueniſſet, regem pluribus admonet & hortatur: ut cum Almo fratre ſe mitiùs agat, ab omni ſuſpicione uindicet animum, & communium inimicorum artibus hanc diſcordiam ſæpe ſuſcitatam fuiſſe intelligat. Neque id eum fugiat, quicunque plus poteſt, ſi quid ſibi cum illo qui humilioris fortu-

næ ſit, intercedat, quamuis ius ſuum repetat, iniuriam tamen facere reputari. Multa pati, diſsimulari quoq; multa his opus eſt, qui cęteris pręſunt, ne inferioribus uideantur iniurij, né ue ſæuę tyrannidis nota ſugillentur. Neq; miſeriam hanc ignoret dominantium eſſe conditionem, ut multa quoq; inuiti remittere cogantur, ut dignitati ſuę ac publicæ deſeruiant utilitati. Sedato regis animo, Almum aduocari iubet, ac pluribus admonet, ut fratrem maiorem natu, ac in regio faſtigio collocatum amet, ueneretur, & obſeruet. Imperata faciat, nihil à fraterna charitate ſuſpicetur alienum: demum ut alter alterius mores, dexterrima æquanimitate toleret. Quæ quidem omnia, ſi mutuus amor interceſſerit, quando charitas omnia ſuſtinet, facilè præſtari queant. Oratione Cæſaris uterque caſtigatus, coràm reconciliatur. Almus ueniam ſupplex exorat, quam non ſine lachrymis. Colomannus dare uidebatur. Abituro dudum Imperatori certatim ab utroq; actæ gratiæ, & adiecta numera. Almus cum rege in Vngariam ſe recepit. Continuata aliquandiu concordia, tandem priſtina malorum arte, ſimultas & ſuſpicio redintegratur. Nam plerique ex intimis regi ſuadebant, uiuo Almo Belaq; nepote, ſibi poſt mortem, Stephani gnati ſubrogationem ſperare non licere, quandoquidem Almum eueſtigiò regiam inuaſurum aſſeuerabant: quare fraternam ei mortem improbi conſulebant. Rex tandem, quamuis de morte nihil audire uoluit, de quodam tamen nefario temperamēto cogitauit, quo à fraterna cæde manus abſtineret, & Almum cum filio, regiæ dignitatis impotem efficeret. Proinde fratrem ac nepotes, accito carnifice, occæcari iuſsit. Item Belæ nepoti, quum adhuc infans eſſet, teſtes exeri mandauit: ne qua hinc pro pago proueniret. At ille, cui patrandum facinus delegatum erat, quum diuinam iram, ac regni orbitatē reformidaret, exertos catuli teſtes pro his, qui forent infantis, ad Colomānum tulit, pioq; commento regis ſæuitiam eluſit. Quin & alios quoq; nobiles iuſſerat excæcari, ex quibus Vron, Vacchan, & Paulum, haud mediocres è nobilitatis ordine uiros fuiſſe legimus. Verùm diram eius ſæuitiam præſentaneum eſt ſupplicium ſubſequutum, ſiquidem effuſum innocentiæ ſanguinē diuina iuſticia diu tolerare non potuit. Nam uix Almus cum filio oculis orbatus, in Demeſiēſe cœnobium traductus erat: quum rumor exoritur, Colomannum repetino morbo fuiſſe correptum, ingenti capitis dolore, uel maximè circa tempora laborare. Medicus illi fuit, Latina gente natus, cui Draconi nomen erat, ac in cæteris ægritudinibus pro explorata fide, & experientia nimium confidebat. Huncin nouiſsimo lāguore ſibi tantùm adhibuit remittēdi doloris cauſa, Draco pertinaciſsimum auribus cataplaſma admouerat, quod quum diutius rex pati non poſſet, tandem excandeſcens, ex aure reglutinauit, inſpiciendumq; Othomaro porrexit. Quod ubi comes ille regius inſpexit, quum eductum in eo cerebrum intueretur, eueſtigiò exclamauit. Ad iter mortis tibi, tibi ocyus accingendum eſt domine, quando cataplaſma certiſsimum lethi ſignum oſtendit. Proinde quæ ad æternam ſalutem pertinent in primis cura, mox regnum diſpone, ac ede teſtamentum, ne nos tecum periclitari uideamur. Ad hæc ille ingemuit, plus humanis, quàm diuinis rebus intentus. Cum ſceleratiſsimis familiaribus conſilium init: quid de Almo fratre, & nepote Bela, quem è matris gremio ereptum iuſſerat excæcari, ſit agendum. Horum princeps Marcus Simonis, & Achilles Iacobi filius erat. Illud his potiſsimum uiſum eſt, ut Almus cum filio repentè caperetur, ne amicorum auxilijs adiutus, regnum inuaderet. Illa enim cæcitas maximam Colomanno inuidiam conflarat: contrà huic gratiam & commiſerationem adiecerat. Capiendi Almi negocium Benedicto Bothi filio delegatur. Rex increbreſcente morbo antequam expiraret, Stephano filio, cui legauerat imperium, ac cęteris principibus diligētiſsimè pręcepit, ut poſt mortem ſuam aduerſus Rutenos expeditionem continuò ſuſciperent, & acceptas à Roxolanis iniurias ulciſcerentur. Quam de ſe opinionem rex ille poſteris dimittere potuit, quum ſe inultum mori, quàm ægerrimè tulerit, nihilq; ex iniurijs remittendum eſſe duxerit? Benedictus mandata peragit, cum equitatu modico ad Demeſienſe cœnobium contendit. Quum equites appropinquare Almus accepiſſet, ſe

confeſtim

confeſtim in ædē diuæ Margaritæ dicatam iuſsit inferri, & conſtitui ad magnam aram, apud quam quotidie cæcitatem miſeriamq́ ſuam inter ſupplicandum conſolari ſolebat, ratus ſe in ſacrario tutiſsimum futurum. Ecce Benedictus circumuento ab equitatu cœnobio, in ædem irrumpit: conſtitutum ad aram, eamq́ amplexatum Almum offendit. Prophanus ille, nulla religiõne numinis remoratus cæcum, corripit, correptumq́ ab ara diuellere contendit. Reluctatur ille, ac ita utraq; manu aræ inhæſerat, ut hinc facilè reglutinari non poſſet: dum utrinque obſtinatiſsimis animis agitur, pertinaciſsimæ Almi manus nequaquã prius diuelli potuêre, quàm cutim digitorum ibi dimiſerint, aramq́ promanante ſanguine inſecerint. Sacerdotes ab initio perculſi: deinde quum indignitate rei, tum piaculi grauitate commoti, fani poſtes occluſerant, ut prophanum carnificem caperent, & à piaculo coercerent. Benedictus contrà ueritus, ne à ſacerdotibus occluderetur, dimiſſo Almo egredi ſtudet, ſtricto enſe ianitores adoritur: qui quum ceſsiſſent, ex æde protinus exiluit: & ne quis in pagis Almi tumultus ſuſcitaretur, clàm per ſyluam Piliſsiam aufugit. Nec impunè quidem tantum facinus audere uiſus eſt, quandoquidem inter fugiendum, equo ſtatim excuſſus, & illiſo mox capite interemptus eſt. Auxit capitale ſupplicium, canina diſcerptio. quum ab inſequentibus repeniè canibus, ueluti à diris ultricibus, ita fruſtillatim dilaniatus fuerit, ut ne minima quidem particula ſuperfuerit. Quo portento, quod extemplò uenit in lucem, Vngarorum animi in commiſerationem Almi ac Belæ filij uſq; adeò ſuſcitati ſunt, ut ni Stephani potentia obſtitiſſet, cæcum etiam regem õptaſſent. Rex poſt règlutinatum cataplaſma, tertio die uita exceſsit. Qui propter rem in Dalmatia aduerſus Venetos bene geſtam, haud mediocre ſui deſiderium reliquiſſet, ſi inteſtinæ crudelitatis nota carere potuiſſet. Anno regni ſui uigeſimoquinto, menſe ſexto, & die quinto, Salutis uerò centeſimo quartodecimo ſupra 1114 milleſimum, corpus Albam aduectum, & cum honorificentiſſimo funere in priſcorum regum monumenta relatum. Sed de Colomanno hactenus. Ladislai, Colomanniq́ temporibus, Vradislaus Othonis & Corradi filius, populata Auſtria, ad Maguntiam habito conuentu, ab Henrico Quarto rex Boemiæ primus declaratur: ac Imperatoris auctoritate, principumq́ decreto, Boemiæ regno, Morauia, Polonia, Sleſia, Luſacia eſt adiecta. Gilbertus Treuerorum metropolita Pragam miſsus, qui regalibus hunc ſacris initiaret, & honeſtaret inſignibus. Suetana quoque uxor cum eo coronata. Huic Corradus frater ſucceſsit, qui ſex menſibus regno potitus, morte deinde correptus quinis ex fratre nepotibus ceſsit, qui ex ordine ſucceſsere. Ex his duo ab Vrſouicenſibus, qui regum ſemper hoſtes ſuêre, dolo intercepti obiêre: ultimus autem, qui Bladislaus dictus eſt, trecẽtos Henrico Quinto Romam profecturo equites dedit, qui plurimas ſanctorum reliquias, hinc Pragam retulerunt. Sed Boemorum Annales poſt Vratislaum primum regem, aliquandiu interregnum fuiſſe: Corradum & Vratislai filios, non regis, ſed ducis tantùm nomine uſos eſse prodiderunt: Bladislaum quinto loco ab Vratislao natum, à Friderico Primo cum uniuerſa poſteritate, regali dignitate fuiſse donatum. Quin & ob nauatam egregiam in Mediolanenſi expugnatione operam, pro inſignibus, albo clypeo, ac leone rubro, biſurcata cauda, ab Imperatore honeſtatum ferunt. Inſuper candelabrum Salomonis Mediolano ablatum, hunc Pragam, in Viti ædem tranſtuliſſe memorant.

RERVM VNGARICARVM DECADIS SECVNDÆ LIBER SEXTVS.

SECVNDVM Colomãni regis obitũ, filius Stephanus optimatũ conſenſu ritè patri ſuffectus eſt: qui nondum ephebis exceſſerat. omnia regis inſignia ex more cõſequitur: & in manus eius principes ac populi cũ uniuerſa nobilitate iurarunt, ſe legittima nunquã detrectaturos obſequia. Quũ impos adhuc per ætatẽ gubernationis eſſet, omnia ex antiſtitum procerumq́ conſulto gerebat: nihil inſolẽtius audere poterat, quãdo ab optimatibus ſpectatę uirtutis & prudentiæ

prudentiæ coercebatur. Quo quidem temperamento, res Vngarica proſperè gerebatur. Octo penè annis alieno ductu & auſpicijs regnum gubernauit. deinde inita tempeſtiuæ uirtutis ætate, ſe in libertatem aſſeruit, pro libidine ſua cuncta geſturus, quum ſibi nimium arrogaret. nam aſperitate ac ſuperbia, item ferocia & crudelitate, nequaquam patri cedere: obedire parum alijs, qui fidè conſulerent: proinde non mediocriter cunctis formidoloſus uideri. Quum belli potius quàm ocij ſtudijs teneretur: Dalmatiamq; à Venetis, non modò clandeſtinis quotidie artibus, ſed aperta ſæpe ui piratica uexari cognoſceret, ex paterno inſtituto defenſandam eſſe decreuit. Quare nono regni ſui anno in prouinciam contendit, ubi uulgò honorificentiſsimè receptus, prouincialium fidem redintegrauit. Nutantes pleroſque præ Venetorum largitionibus & promiſsis animos confirmauit. Præſidia, accepto ex Vngaria ſupplemento, inſtaurauit oppidatim: mox curata prouincia, in Pannoniam ſe recepit. Quare ne ſatis quidem uerè hi de rebus Venetis ſcripſiſſe uiſi ſunt, qui à Dominico Michaele, è Syria redeunte, receptam Iadram cum potiſsimis Dalmatiæ ciuitatibus, tradiderunt: quum hanc à Vitale Michaele, qui aliquot pòſt annis ducatum obijt, ex Venetorum etiam annalibus, receptam fuiſſe conſtet: nec aliquod bellum memoratu dignum, quum Stephanus rex prouinciam uiſit, tunc geſtum fuiſſe, apud Vngaricā hiſtoriam inueniatur. Poſtquam in Vngariam reuerſus eſt, in Polonos exercitum miſit, qui & ſibi & patri ſæpe iniurij fuerant, neq; fines incurſationibus & rapinis tutos ſeruarant: ſed latrocinijs & incendijs ſæpe uiolarant. Inductus miles longè lateq; graſſatur, cuncta igni ferroq; uaſtat, abacta ingenti præda domum redit. Mox in Boemos bellum molitur. Quorum regnum, ut paulo ſuprà relatū eſt, in ducatum iterum reciderat, quum Vratiſlai primi regis ſucceſſores ab eo fortaſſe longè degeneraſſent. Optimates cōtrà id haud temerè ſumendū cenſuêre. Quare Boemorum ducem ad colloquium inuitandum eſſe iudicarunt, ut in præſentia ultrò citroq; ſuſpiciones & calumnias expurgarent, rati uerborum multo melius quàm telorum uelitatione rem componi. Quod quum Boemorum duci ſignificatum eſſet, placuit quoq; ſententia: & inuitatus ad præſtitutum diem, citò adfuit ad Orſonam amnem utriuſque confinia diſterminātem. Boemum quidam Vngarus ſequebatur, atrociſſimæ cuiuſq; diſcordiæ ac ſeditionis artifex, & præ facinorum grauitate in Boemiam relegatus, quem Soltham nominabant. Hic tempus diſcordiarum nactus idoneum, præ maxima ingenij iniquitate, ueluti ad ſeditionem humanam tantùm natus eſſet, occaſionem hanc communis exitij temerè prætermittendam minimè cenſuit. Proinde ad regem clandeſtinè hæc ſcribit: Fidelitatem in maieſtatem tuam, ad cuius obſequium me natura genuit, quamuis exul & relegatus, tamē diſsimulare nō poſſum. De Boemis hęc accipio: quum te inermem cum tuis ad colloquium uenire ſenſerint, te continuò armis circumuenturos, capturoſq; eſſe ſcito. Quare ni caueris, intercipieris. Contrà ducem admonet, Vratiſlai filium de quo ſuprà diximus, ne inermem ad colloquium ducat exercitum, neq; ipſe regem inermis adeat: quando ſat ipſe compertum haberet, regem malo dolo non carere, moliri inſidias, & ſagittariorum manus in primis præmiſſurum. Proinde rogat, diligentiſsimè ſibi caueat. Boemi repentino ducis edicto, arma capiunt. Quod eo libentiùs faciunt, quandò genus eſt hominum ultrò ad bellum natum. Interea Soltha regem clàm edocet, ut ſagittariorum ac leuis armaturæ cohortē ad Boemica caſtra præmittat, quæ eorum aduentum intercipiat. Monitis rex facilè credens, cohortes aliquas præmiſit. Contrà Boemi, quum è caſtris Vngarorū iam educi cohortes, ac ſibi appropinquare uident, ueriſsima fuiſſe Solthæ dicta rati, in eas continuò impetum faciunt. Quæ quum maxima ex parte Beſſorum ac Scytulorum forent, facilè terga uertêre: ac in fugam effuſæ, ad regia caſtra feſtinabant. Rex inconſultis amicis ac optimatibus, proſpecta ſuorum fuga, ipſe quoq; cōſcenſo equo fugam rapit. Id ipſum cæteri facere cogebantur, partim quia inermes erant: partim etiam, quia his qui arma attulerant, in tanto tumultu & trepidatione, quum Boemus hoſtili animo aduentare diceretur, armandi tem-

pus

pus nõ dabatur. Quo'd ſi regię uoluntatis conſcij fuiſſent, his aliquo modo periculis proſpexiſſent. Tumultuariæ pugnæ omnes ignari, quid facerent neſciebant: ex quo palantes, in Vngariam ſe recipere cogebantur. Extemplo' Boemi caſtra regis inuadunt, diffringunt carrorum ſepta, paſsim impedimẽta ac cætera alia diripiunt. Dum hæc ita geruntur, ecce Ianus Broſæ filius, & Palatinus comes, qui procul à rege mẽtati, proſpecta ſuorum fuga, & populatione caſtrorum, continuo' arma capiunt: instructa'q; acie, cum munitiſsimo cataphractorum equitatu Boemos in caſtris adoriuntur. Diſſicili aliquandiu prælio dimicatum. tandem Boemi terga dare coacti, inſigni clade affecti ſunt. Nondum ab hoſte pedem retulerant, quum per curſores deſperatæ ac inſignis uictoriæ regem fugiẽtem & ignarum admonent: qui fauſto nuncio recreatus, Deo gratias egit, & confeſtim in caſtra ſe recepit: ubi Iani ac Palatini uirtutẽ mirificè laudauit, neq; hos indonatos ob rẽ bene geſtã pro dignitate dimiſit. Vnum uehemẽter indoluit, quo'd Soltham tanti mali auctorem aut capere, aut interficere nequiuere. quippe qui facinoris huiuſce conſcius, quum apud neutrum tutus eſſe poſſet, latebras & effugiendi facultatem, haud ſecus ac cæteros dolos, excogitauit. Deinde de optanda regis uxore, inter optimates agi cœptum eſt, quum cœlibatum ſuum intemperantiſsimè duceret, & ita muliebri impudicitiæ uideretur obnoxius: ut non modo' grauem infamiam, uerumetiam ex tentata matronarum pudicitia magnam admodum inuidiam ſibi conflauerit. Accedebat regiæ ſtirpis ratio, quę ſi ad orbitatem redigeretur, de regni excidio haud parum dubitandum eſſet. Quare cu'm precibus, tum publici periculi ratione, eum ad uxorem ducendam impulerũt: Roberti Guiſcardi filiam, qui in Apulia & Sicilia latè dominabatur, non ſolu'm genere Nortmannorum, & forma, ſed muliebri quaq; maxima uirtute præſtantem, ei deſponſarunt, honorificentiſsimas'q; paulo poſt nuptias celebrarunt. Poſt hæc in Rutenos bellum exoritur. Dux enim eorũ, cui Bezen nomen erat, ad Stephanũ confugit, ac ſe dominatu ſuo à fratre, unde minimè decuit, eiectũ queritur. Regiã igitur clementiã exorat, quæ illius plagæ moderatrix eſſe deberet, ut miſsis in ducatũ auxilijs reſtituat, & pro referenda gratia fideliſsimũ ac perpetuũ obſequium pollicetur. Rex aũt non tam ducis huiuſce gratia, qua'm ulciſcendæ paternæ iniuriæ cupiditate, auxiliares copias, itẽ ductũ auſpicia'q; ſua promittit. Itaq; ſtatim habito delectu co[illegible] exercitũ: quęcũq; bello ſunt uſui, omnia diligentiſsimè parat. At ubi motis caſtris Roxianã peruẽtũ eſt, potiſsimũ regionis oppidũ obſidet: ne qd inferri efferri'ue poſſet, ſummo ſtudio curat: quare machinas parat ingentes. Bezen, de cuius reſtitutione agebatur, ſtudio longè maiore neceſſaria cuncta diſquirit. Dum illuceſcente die mœnia luſtrat, ut exploratis oppidanorũ munitionib. idoneũ expugnãdi locũ inueniat: ecce continuo' ex oppido in Vngarorum ſtationes hoſtis erumpit, atq; exactum hic ducem in primis offendit. Bezen, dum eius impetum coercere contendit, ipſe, cum non parua ſuorum manu multis uulneribus afficitur. Audito lethali ducis uulnere, mortem eius rex admodum timens, mox in iras exarſit, & amici caſum affectat ulciſci. Itaque oppidum acerrimè iubet oppugnari: cunctis Vngarorum ordinibus edicit, ut ita cum oppidanis pugnam ineant, ut eo die aut ſe oppido potiri, aut ad u'num omnes mori decernãt. Principes eueſtigio' inter ſe conſultant, dicunt'q; oppidi expugnationem Vngarorum nemini commodo futuram: quando non pro Vngarorum impe'rio, ſed pro Ruteni ducis reſtitutione pugnãtur. Neq; ſat bene communi ſaluti conſultum iri, ſi pro alienigenæ utilitate, cruentiſsimo prælio dimicetur: bellum hoc inco'nſultis optimatibus initũ: pars maxima obſtinatiſsimam oppugnatio'nem detrectandam cenſet. At ubi ad regem, ſoluto concilio, omnes conuenere, quum pars timore, cæteri publica utilitate ducerentur, diſſenſio ante principem maniſeſta detegitur. Quum diuerſa hominum ſtudia detegerentur, unus è proceribus, cui Coſmæ nomen erat, è nobiliſsimo Paznami genere natus, his uerbis litem repentè diremit: Quid'nam (inquit) Stephane nunc facere pergis? ſi cum maxima tuorum cæde oppidum expugnare co'ntendis, ad poſtremu'm potitus, nullo' Vngaro'rum ſuperſtite,

quem huic præfeceris? nimirum neminem è tuis. Quòd ſi tu perdita hîc Vngaria, & poſthabito regno, hunc tantùm ducatum affectas: nos profectò pro exitio publico, & deſtituendo regno non pugnabimus: ſed continuatis itineribus, in regnum redibimus, ibiq; poſtquam à te deſerimur, alium nobis regem optabimus. Huius uerba armatore tubarum clangore interpellarunt: qui ex compoſito dato ſigno, ſolutis in Vngariam caſtris, omnes redire iubebant. Quare Stephanus mentem obſtinatã mutare coactus, ne prorſus à ſuis deſtitueretur, in Vngariã reuerſus eſt. Nondum treis annos domi requieuit, quum exacto mox ocio, immiſsis legionum præfectis & legatis, Poloniam, haud ignobilem Sarmatiæ partẽ, hoſtiliter inuadit, terrore ac tumultu complet uniuerſam, & in pagos & oppida abiegna materia cõſtructa ferro igniq; graſſatur. Infeſtandos uſquequaq; finitimos reputauit, ut metu potius quàm amore, & iniurijs magis quàm officijs, à bello coerceret. Deinde ne quid relinqueret inultũ, inferiorem Myſiam, quam Bulgariam nunc appellant, & uniuerſam ferè Macedoniam, cum ſuperiore Myſia, per prætorianas cohortes, & ueteranas legiones, atroci bello infeſtauit: ac deuaſtatis regionibus, in Thraciam & Græciam caſtra mouit. Huius belli cauſam hanc referunt: Pyriſca diui Ladislai filia, Conſtantinopolitano Imperatori olim nuptui tradita, quem Emmanuelem fuiſſe pleriq; uolunt, quum in ſermonem regis Vngariæ cum uiro incidiſſet, eum aiunt Stephanum dirum & immitem appellaſſe: contradicentem aliquanto obſtinaciùs uxorem, grauiter pulſaſſe: hanc ira percitam, omnia ritè ſignificaſſe nepoti. Quæ quum is ægerrimè tuliſſet, nefandam amice † amici iniuriam, non uerbis, uerũ & armis ulciſcendam eſſe ſtatuit. Maximũ in Pannonijs delectum habuit: quin & auxiliares copias à Gallis & Nortmannis, ob affinitatem cum ea gente contractam, haud ignobiles aſſequutus eſt. Nam ſeptingentos cataphractos equites, Rogerium Apuliæ Siciliæq; regem miſiſſe perhibent: quorum uiribus & ingenio, Myſos, Thraces & Macedonas atrociter infeſtauit, obuia quæque diripuit, oppida nonnulla ui capta ſubuertit. Imperatorem in occurſum adhuc nequaquam prodeuntem, quotidianis his conuicijs prouocauit, quòd neq; Augusto, neque regio, ſed aniculario tantùm nomine dignus eſſet: quando anicularum more ſitu obſitus, in ſordido ſemper ocio uerſaretur, neq; imperatoriam uirtutem foris oſtenderet, qua aliquid laude dignũ poſteritati commendaret. Formidoloſus igitur uſq; adeò apud Græcos Myſosq; eſt habitus, ut ad mentionem Stephani regis, uagientes peruicacius infantes, præ formidine conticeſcerent. Hæc autem ubi Græcorum principi relata ſunt: Hoc (inquit) anno, quando is me aniculam appellat, Vngariæ regi ad umbilicum uſque uirilia abſcindam, ut ſe potius quàm me euiratum intelligat. Itaque delectu habito, exercitum illicò comparauit: & contractis undique auxilijs, ita caſtra compleuerat, ut Pannonias uſquequaque uexare confideret. Primum iter in Haram fecerat, proximã Vngariæ partem: ubi quum omnia igni ferróq; miſcerentur, nequaquam Vngari obſtitere. Nauale in Danubio pręliũ ab initio commiſſum: ubi cum immiſſo ſulphureo igni, rudes Pannonum biremes ſic abſumerentur, ut in medijs undis Argiua arte conflagrarent, infeliciter pugnatum eſt. Claſsis magna ex parte obruta, incenſáue, qui in fluminis ripa dimicabant, claſsis exemplo conceſſere, terga continuò dedere, & ad proxima ſeſe caſtella receperunt. Poſtquam Stephanus cum Græcis nauali bello malè pugnatum eſſe ſenſit, quos nauticæ diſciplinæ ſuapte natura magiſtros eſſe nouerat, nihil hac fortunæ iniquitate conceſsit. Neq; mirabatur, nauali bello eos facilè fore ſuperiores, utpote qui aſsidua nauigatione exercitati, plus maritimo quàm terreſtri bello ualerent: quare terra dimicandum cenſuit. Omnes regni uires, qua potuit celeritate coegit, quas in Græciam conuerteret. Huic bello quendam præfecit, cui Stephel nomen erat, conſilio ac prudentia pręſtantem. Quum hic ad Caraſum amnem, uerſus Boroh caſtra mouiſſet, hoſtiles copias inuenit, Thracum ac Macedonum phalangibus completas. Collatis ad tenuiſsimum amnem caſtris, ſigna quoq; cum manu non conferre, ignauum & turpe utriq; uiſum, quandoquidem periclitandæ uirtutis cauſa illuc Græcia Pannoniáq; conuenerat.

nerat. Inito igitur roboris utriuſque periculo, pari ſpe ac æqua utrinque fortuna diu pugnatum: hinc Vngari, illinc Græci ſæpe præpollere uiſi ſunt. In dextro cornu uincere, in ſiniſtro cedere utrique putabantur, ultro citroq́ꝫ cecidere multi: & ad extremũ nutante Marte, à triarijs prælium redintegratur. Græci, qui numero plus poſſe uidebantur, ac uiribus nequaquam inferiores, in ultimis anguſtijs phalangas, cæteraq́ꝫ ſubſidia duplicare, recentia quoqꝫ auxilia ſubmittere, quæ ex Aſia nuper euocarant: nihil etiam prætermittere, quæ nouiſsimi laboris eſſe ſolent. Vngari longo bello defatigati, quum Triariorum ſupplemento carerent, defectis animis inclinare cœpere. Contra obnixiùs inſtare alij: paulo pòſt confuſis ordinibus terga dedere, & in fugam effuſi, ita in ſuam cladem inſequentium animos inuitarunt, ut miſerè paſſim cæderentur. E' tanta multitudine pauci euaſere. cæteri partim capti, partim deſiderati. raram Vngari conſimilem ſibi cladem accidiſſe memorant. Caraſus autem fluuius, qui inter utraque caſtra fluebat, cruento torrente adauctus, huiuſce cladis teſtimonium exhibuit: quem cadauerum congerie redundantem, uelut aggere remoratum dicunt, & congeſta quandoqꝫ corpora pontem præſtitiſſe affirmant. E' proceribus eo prælio occubuere multi, quorum primum Cizum comitem referunt. Cæterùm pòſt, ubi ſatis ſuperq́ꝫ eſt utrinqꝫ ſæuitum, per internũcios de pace agi cœptum eſt: utriqꝫ in colloquium coire ex compoſito placuit. In Iſtri inſulam conuenere, quæ oppido proxima, quod Boronchum appellant, utrinqꝫ principes pro arbitratis adfuere. Obiecta utrinque multa, & confutata pariter, expurgatis animis: & damnata ſatis utrinque diſcordia, ultrò pacem ineunt: percuſſoq́ꝫ perpetuo fœdere, ſolutis caſtris, in patriam quiſque ſuam redeunt. Stephanum regem ita furori ac iracundiæ obnóxiũ tradunt, ut furijs agitatus, nullum diræ crudelitatis genus omitteret. Chriſtianam mulierem, ob minimam noxam incendio damnauit. Multos equino excremento infoſſos aduſsit. Pleroſque adactis per obſcœna facibus, aut ardentiſsima cereorum deſtillatione ducta, immaniter cruciauit. Ducem Almum, qui patruus erat, miſerabili cæcitate confectum, impotem ſceleris, ac nullius mali ferè conſcium, relegauit in Thraciam. Quò quum ueniſſet, ab Imperatore honorificè exceptus eſt, & Conſtantius cognominatus: quum ſingulari conſtantia propriã miſeriam tolerare uideretur. Quinetiam pagis ac oppidis in Macedonia ab eo donatus eſt, ubi Cõſtantinam ciuitatem ex cognomento nominatam ædificauit: quam confugientibus Vngaris, aut amicitiæ gratia, aut tyranni metu, planè compleuerat. Ibi quoqꝫ uita defunctum fuiſſe accepimus. Cuius obitum quum Stephanus audiuiſſet, patrui cęci fatum tandem miſeratus, Fulbertum antiſtitem in Macedoniam extemplò miſit, qui defuncti corpus in Vngariam referret. Quod ubi Albam relatum eſt, honorificè iuſta perſoluit. Quam enim ex relegatione impia ſibi conflarat inuidiam, ex honore ſepulturæ abolere uoluit. Bela quoqꝫ filius, pari cæcitate affectus, à quibuſdam principibus in Pannoniam clàm reductus eſt. Et declinandæ regiæ crudelitatis cauſa, in occulto ac tuto ſemper aſſeruatus, ne regno maxima orbitate laboranti, legitimus hæres deeſſe uideretur. Poſtremò quum regem liberis carere conſpicarentur, ipſumq́ꝫ iam prolem omnino deſperaſſe intuerentur, inito proceres conſilio, rem Stephano patefaciunt: Belam patruelem adhuc uiuere, & in Vngaria eſſe confitentur. Quem quum ille ex cæcitate mortuum olim credidiſſet, ex inſperato in maximam læticiam effunditur, & ad ſe continuò adduci iubet. Quẽ quũ ſola duntaxat cæcitate dehoneſtatum intueretur, alioquin aſpectu uenerandum, re uerboq́ꝫ grauiſsimum, & ad gerenda quæque maxima accommodatiſsimum, collachrymaſſe, ac diu fratrem amplexatum fuiſſe memorant: item adoptaſſe in filium, ac in præſentia recepiſſe, ſe pro reſarcienda patris inclementia, ad extremum Belæ regnum legaturum. Paulum epiſcopum, & Othomarum comitem, quorum opera Bela ſeruatus fuerat, primos rem patefeciſſe dicunt. Veteribus inimicitijs ac ſuſpicionibus extinctis, non ſolùm dignitate, uerumetiam honeſtiſsima affinitate exornandum hominẽ ſubitò cenſuit: ut quem pro filio adoptaſſet, ei paternæ pietatis officia ſolueret: in primis, ne ad orbitatem ac

regiæ ſtirpis interitum redigeretur Vngaria, ad Vron Auguſtalem comitem, ac Macedoniæ prouinciam cum perpetuo imperio retinentem ſcribit, ſi ſuæ uoluntas eius acceſſerit, ſe nimium appetere, ut initam cum ipſo amicitiam, affinitatis uinculo arctius obſtringat. Et huiuſce rei gratia, ſe pro Belæ filij uxore, gnatam expoſcere, cui Helenæ nomen erat, ut ex antiquo utriuſque genere imperio digna proles edatur. Scythas & Macedonas pari uirtute ac magnanimitate fuiſſe ſemper. Excellentem filiæ conditionem Vros accepit, haud inſcius, ſecundùm Stephani regis obitum, eam Pannoniæ reginam perbreui futuram. Neq; generi cæcitatem aſpernatus eſt, cuius patrem Almum, ac regiam uiri probitatem in Macedonia olim optimè nouerat, quo cum familiariſsima ſibi diu cõſuetudo interceſſerat. Nuptiæ paulo pòſt honorificentiſsimę celebratæ. Ex hoc fauſto cõiugio, Geyſa ſecundus natus eſt, qui magno gaudio regem affecerat. Belam in Tulna eſſe iuſſerat: cui ut honorificè cum uxore uiueret, regale ſtipendium decreuit, nimiumq; dilexit, quando legitimum ſucceſſorem ſe repperiſſe intelligebat. Ante compertum Belam, quum liberis careret, Saulem è Sophia ſorore nepotem, poſt mortem publico decretò futurum regem declarauit, & in id omnes antiſtites proceresq; regni iurare adacti ſunt. Quum autem Agriæ graui morbo correptus eſſet, & iam de morte dubitaretur, Borſus comes & Iuan, ſpe uana allecti, ſuffragantib. coniuratis, reges ambo declarati. Mox conualeſcente rege, ad ſuppliciũ extremũ poſtulati: capitales Iuan pœnas exoluit, Borſus in Græciã relegatus eſt. Regia poſteris perpetuò interdicta, in qua quicunq; deprehenderentur, pro capitalib. haberentur: uel haud aliter, ac ſi aris & penatibus ignẽ inieciſſent, perpetua hac infamia ſugillata familia. Hinc autem pateſaciendi Belæ cauſa orta eſt, quũ inoptando ſucceſſore quàm ſollicitiſsimum regem intelligerent. Patefactus ergo Bela, ſollicitudinem hanc ardentiſsimam ademit, in priſtinamq; hilaritatem regem reſtituit. Sed paucos cum Bela annos ſibi uiuere contigit, quando mors intempeſtiua improuiſum gaudium intercepit. dyſenteria nanq; correptus indomita, iam de ſalute omnino deſperare cœperat. Quum anceps ac dubia uita ſua uideretur, Vngari Chunorum inſolentia diu oppreſsi, in eos ſæuire cœperant. Qui regis indulgentia uſque adeò elati fuerant, ut in patrando quoque maximo ſcelere nil penſi haberent, impune contumelijs & rapinis Vngaros paſsim afficerent. Thathar dux Chunorum fuerat in cauſa, qui ob bene nauatum operam in bello Græcorum, unde ſolus eum paucis euaſerat, tantum gratiæ apud regem ſibi comparauit, ut nemini magis ille crederet. Item ob huius fidelitatem, tantum cæteris Chunis indulgebat, ut pro libidine ſua, omne intemperantiæ ac turpitudinis genus impune patrarent. Deſperata igitur ſalute regis, hi ab Vngaris malè tractari, & ſuperiorum rapinarum pœnas expendere occœpere: hinc orta ſeditione, ex Chunis multi cecidere. Thathar audita clade ſuorum, regem aliquannſper conualeſcentem adijt, de immerita Chunorum cæde queritur, & uociferatur. At ille, quamuis morbo iam abſumptus, ad Chunorum tamen lamenta, quos plus æquo diligebat, ingemuit. Pollicitus, quando conualere iam cœperit, ſe pro ſingulis Chunis denos Vngaros capitali ſupplicio mulctaturum. Quin & eos omnes bene de ſalute ſua ſperare iuſsit, & in aſſeuerationis ac beneuolentiæ ſignum dextram porrexit, quam Chuni certatim apprenſarunt, religioſiſsimè deoſcultantes: & tanto agmine facto, ad dextrę oſcula corruêre, ut immodicè iacentem depreſſerint, attriuerintq;. Qua quidem preſſura uſq; adeò deſatigatus eſt, ut redintegrato profluuio uentris, paulo pòſt uita deceſſerit, anno regni ſui decimo
1131 octauo, Salutis uerò centeſimo trigeſimoprimo ſupra milleſimum. In morte monachalem ſibi habitum optauit, in pœnitentiæ ſignum. Corpus ex Agria Varadinum translatum eſt, ibiq; honorificentiſsimis exequijs honeſtatum, ac reconditum. Eius mortem, ſedente Honorio ſecundo pontifice maximo, & circa Lotharij ſecundi imperatoris initium accidiſſe putant. Regnante Stephano, Boemũdus Antiochiæ princeps, qui cũ Alexio imperatore Cõſtãtinopolitano bellũ geſſerat, humanis exceſsit. Boemundum filium, è Conſtantia Philippi Francorũ regis filia natum, & Tancredi

nepotis

nepotis curæ commiſſum, Antiochiæ dominatui ex teſtamento præfecit. Henricus quartus, cum Paſchale pontifice maximo, ac populo Romano bellum geſsit. Quia à pontifice, in Germania ſacram pragmaticam uſurpare contendens, extorquere non poterat. demum capto Pontifice, ac cæteris cardinalibus, ſacram poteſtatem u[illegible] ab inuitis extorſit. Piſani quoque his temporibus à Pontifice exorati, in Saracenos clàm expeditionem ſuſcepere: impoſitáq; claſsi, quam nuperrimè cõpararant, uniuerſa iuuentute, ad Volaterrana uada conuenere: ubi dum tempeſtiuam nauigationem expectant, Lucenſes deſtitutam defenſoribus urbem inuaſere. Sed Florentini Piſanorum precibus impulſi, reiectis Lucanis, ciuitatem his incolumem conſeruarũt. Quare Piſani Balearibus inſulis potiti, unde Saracenos exegerant, abducta maxima præda reuerſi ſunt. Duas columnas illinc auectas porphyretici marmoris, ob ſeruatam patriam Florentinis dono dedere, quę ad diui Iohannis fanum adhuc conſtitutę ſpectantur. Paulo pòſt habito frequenti ad Lateranenſem baſilicam conuentu, pragmatices Henrico ui data poteſtas reuocatur. Quo quidem tempore Matildis ſenio confecta, quum Romanæ eccleſiæ, quicquid agri Piſam, ſanctumq; Cyricum, & alpes maréq; interiacet, ad Ceperanum uſque, ex teſtamento legauit. Cuius matronæ magnificentiam, probitatem & ſapientiam, nulla ſecula conticeſcent. Alius deinde conuentus in Ciſalpina Gallia Guardaſtalli eſt habitus, quo urbes Aemyliæ, Placentia, Parma, Rhegium, Mantua, & Bononia, ditioni Rauennatis metropolitæ, quia diu Romanæ eccleſię rebellis fuerat, publico decreto abalienatæ ſunt. Item perſiſtente adhuc in Italia Henrico, & Pontificis partes perſequente, Gelaſius pontifex maximus, qui Paſchali ſucceſsit, in Gallias refugit, ibiq; extremum diem obit. Hieroſolymis autem, poſt mortem Balduini primi, ſecundus Balduinus regnum iniuit, qui Gaium Perſarum regem prælio uictum interemit, & Damaſcenorum Aſcalonitarumq; regem proſtrauit. Caliſtus Gelaſio ſubrogatus, ab Henrico pacem accepit, atq; Imperator Eccleſię reconciliatus rediјt in Germaniam. Eadem tempeſtate ignis immenſus in Orientali plaga, circa auroram, per ſex horas flammas emiſit, quoad ex Occaſu turbo promanans, copioſo imbre illam extinxit. Inſuper deficientibus quotidie in Palæſtina Chriſtianis, qui illuc ex Europa tranſmiſerant, Balduinus multos Chriſti fideles, è Tranſiordana regione ad incolendam Hieroſolymã euocauit, quos quidem omnes ciuitate donauit. Et tunc etiam Tyrum, florentiſsimam Phœniciæ urbem, Chriſtiani occuparunt. Inſequuta quoq; hyems ſæuiſsima, qua non modò exuſtæ fruges, unde miſerabilis fames exorta: ſed multi etiã homines pariter cum pecoribus abſumpti ſunt. Et Tyrum, cum ingenti ſtrage populi, terræmotus penè ſubuertit. Sed illud in Gelaſij creatione potiſsimùm referunt Annales: Patriciam Frangepanum familiam, iuxta uiris ac opibus potentẽ, quum aſſequi nequiuiſſent, ut è ſuis Pontifex crearetur, facto agmine, refractis poſtibus, ad Lateranum in conclaue penetraſſe, uarijs nouum pontificem cum cardinalibus iniurijs affeciſſe. Cincium familiæ principem, raptum pontificem humi calcibus contriuiſſe, mox uinctum tranſtuliſſe domum. Romanos id ægrè ferẽtes, elato tumultu, è Cincij manibus pontificem aſſeruiſſe, ſolenníq; pompa in Lateranum reſtituiſſe. Sed cum Henrici imperatoris aduentu, Tyberi delapſum, Teuthonumq; ſagittis inde petitum, demum Caietam effugiſſe. Mauricium Bacharenſem metropolitam, ab Imperatore in urbe Antipapam conſtitutum, & Frangepanum auxilio fretum, poſt imperatoris abitum, pontificium munus apertè geſsiſſe. Gelaſium Guilielmi Apuliæ ducis, & Roberti Capuæ principis, item Richardi Aquilani præſidijs adiutum, in urbem redijſſe: deinde in æde Praxedis inter ſacrificandum, irrumpentibus Frangepanibus, uix amicorum euaſiſſe ope. Mox orta in urbe ſeditione, Hoſtiẽſi uia aufugiſſe in Galliam: ibiq; in Cumacenſi cœnobio pro dignitate exceptum, paulo pòſt humanis exceſsiſſe ferunt. Paulò antè Alexio imperatori, Caloioannes filius ritè ſucceſsit. Pater Venetorum claſſe adiutus, cum Normannis, in Apulia & Sicilia dominantibus, bellum geſsit. Sed quum parum proſperè in Epiro & Dalmatia ſibi res ſuccederet, cum his

pacem iniuit. De rebus externis hactenus. Nunc tempus poſtulat, ut ad res Vngaricas redeamus, & de Stephani ſucceſſore uideamus, quando ſatis ſuper'que diuagati ſumus. Quemadmodum Stephanus uulgò ſæpe prædixerat, ita Belam cæcum, patruelem ſuũ, ex teſtamento regem declarauit. Nam apertis teſtamenti tabulis, præter regni ſucceſsionem, ex dodrante hæres legitur. Quicquid ſupererat ex legato, partim amicis, partim ſacris ædibus & pauperibus diſtribuitur.

Bela II. VNGARI, intellecta Belæ probitate ac ſapientia, ne minus quidem cæcum, quàm oculatum amabant: nuncupatis uotis hunc optabant, & in comitijs regalibus, omnibus ſuffragijs, prout Stephanus rex optarat, regem pronunciarunt. Neſcio quid popularis auræ cõmiſeratio cæcitatis & paternę calamitatis addebat: optimum principem futurum quiſq; augurabatur. Nam multo plus animo à Diuina benignitate datum eſſe, iudicabant omnes, quàm à fortuna corpori fuerit ademptum. Orbitate nanq; illa oculorum, ita ſe ipſe collegerat, ut in conſultando ac deliberando ſemper uerſaretur. Varias ad rationis tribunal ſententias citare uidebatur: & illius imperio intentus, matura reſponſa decretáq; haud aliter ac oracula expectabat. In conſultatione quaq; grauiſsima, Deum patronum, conſiliarium ac iudicem inuocabat, ne quid inconſultum, ne quid à diuina & humana pietate ageret alienum. Quarę illud Dauidicum, in prouerbium eius uſurpatum: Dominus ſoluit compeditos, Dominus illuminat cæcos. Item & illud: Factus eſt Dominus protector eius, & deduxit eum in multitudinem miſericordiæ ſuæ, de fructu uentris ſui poſuit ſupra ſedem ſuam. Hic enim ex Helena, Vri Macedonis filia, liberos quatuor tulit, elegantiſsimæ indolis: primus Geyſa, ſecundus Ladislaus, Stephanus tertius, & quartus Almus uocatus eſt. Rerum igitur potitus, mira ſapientia cuncta diſponere, edicta in ſicarios & latrones grauiſsima promulgare, conciliare Principum animos, & æqua in omnes iuſticia & benignitate uti: item nihil antiquius habere, quàm obliterare ueteres contumelias, pacare regnum, iniurias ac uim paſsim inhibere, cultumq; diuinum ſtudioſiſsimè ſeruare. Ita demum pueros educare, ut non minus ſibi quàm regno chari uiderentur. Illud in eius ore ſæpe uerſatum, Hominem multo plus pro læua, quàm dextera fortuna debere Deo: quando altera inſolentem & iniurium, contrà uerò ſapientem & fortem altera facit. Neminem alloquentem audiebat, quin eum ſtatim ex uerbis expenderet. Mos illi fuit admirari nihil, utranque fortunam magna æquanimitate tolerare. Se ex aſsidua malorum ſerie, in quibus & natus & alitus erat, iam diu didiciſſe noſcere ſeipſum, & omnia perpeti, ſæpius affirmabat. Illud ſæpiſsimè dicere ſolebat: Diſce pati, & humana contemnere. Item: Neminem ſcire frui bonis, qui nunquam mala ſubiuerit. Impatientibus & ſuperbis modò ſuam, modò etiam patris fortunam obijciebat: qua quidem commemoratione, in effeminatæ leuitatis & intemperantiæ ruborem eos adducebat. Item re ac uerbo grauis. Deus aduerſus inimicos felicem reddidit, quos tot calamitatibus ac probris affecit, ut in hodiernum uſque diem, in ludibrium gentium perdurarint. Præ iuſticia & probitate ſua, pulchra liberorum fœcunditate claruit, ut diximus: qua freti Vngari, reginæ uerbis acceuſi, cumulatiſsima de inimicis ſupplicia ſumpſere. Dicunt enim, ad Arad oppidum, regis edicto frequentiſsimum conuentum fuiſſe coactum: ubi præſidente Bela cum regina ac liberis, hæc uerba Helenam feciſſe ferunt: Dicite, quæſo, uiri fideles, proceresq; magnanimi, quum oculos naturæ beneficio omnes aſſequamur, quorum ductu in hac operoſa mortalium uita ducimur, cur Belam regem cæcum intuemur, quem cæteris oculatiorem circumſpectioremq; eſſe oporteret? Quorum hoc tantum facinus conſilio & audacia factum ſit, in hoc celeberrimo conuentu nunc agite, uos oro, dicite, & ingens hoc aperite piaculum. Ab auctoribus tanti ſceleris pœnas hic exigite, ne quis poſthac in ſacroſanctos Principes manum inijcere audeat. Quanquam diuina benignitate, pro duobus oculis, quatuor liberi ad reſarciendam orbitatem dati ſunt, quos hîc præ oculis habetis: infandum tamen facinus, haud quaquam eſt impunè dimittendum; ut parcere regibus, qui pro

dijs ha-

dijs habendi ſunt, hoc exemplo diſcat uniuerſa poſteritas. Facinoroſæ igitur audaciæ nunc finem imponite. Ad hæc ocyus dicto, in concione tumultus ingens ſuſcitatur, ſceleris auctores uulgò ad ſupplicium expoſcuntur: quicunque ibi deprehenſi ſunt, præſentanea capitis pœna mulctantur. Nonnulli præ libidine ulciſcendi, uęſaniente multitudine, in fruſta diſſecti: multi in Gemonias unco tracti, octo ac ſexaginta cæſi. In eos qui non grauiter errarant, aliquanto mitius actum: ex ijs nonnulli in uincula coniecti, ut perpetuo carcere macerarentur: cæteri longè relegati: liberi, uxores, neceſſarij, cognationes omnes in exilium exactæ, proſcriptorum bona baſilicatim distributa. Vindictam hanc Bela per ſe ægrè tulit, ſed furorem accenſæ multitudinis coercere non potuit. Sæpe Helenæ uerba in concione interpellauit, damnauit uxoris iracundiam. Immodicè uindictam appetere, muliebris potius quàm uirilis ingenij eſſe affirmauit: tamen ne quid ſimile filijs accideret, ſæuitiam tolerauit. Hinc Rutenorum Polonorumque bellum exarſit. Nam poſtquam ſeſe Vngari, deſidente furore, collegerũt, damnata crudelitate, immodicáque ultione, fluctuantiſsimũ genus hominum, ac nouitatis auidiſsimum, quum exulum precibus & cõmiſeratione ſubducerentur, noua moliri occœpere. Accedebant Leuiatanis filij, qui magnam factionem ſanè conflauerant. Borichum, adulterinum Colomanni filium (ueluti ſuprà diximus) quotidie literis ad inuadendum regnum hortabantur, pollicebantur auxilia, & quæcunque bello uſui forent: quando legitimum Colomanni filium eſſe credebant. Borichus ſat his perſuaſus, Rutenorum principum opem implorat: undecunque poteſt, copias cogit. Et quum Rutenorum uires ad Vngariam adoriendam nequaquam ſatis uiderentur, Polonorum auxilia contrahit. Motis caſtris, iam Vngarię appropinquabat, & ei quàm maximè fluuio quem Seon appellant. Nec rex quidem in tanto periculo cunctandum eſſe cenſuit, delectum quàm primùm habuit, ac tantum copiarum ſibi comparauit, quantum ad coercendum hoſtem, & deprimendam factionem duceret eſſe ſatis. Nutabant proceres, & hi quidem haud pauci, quando nouitatis cupidiſsimi ſunt. Quare antequam in Borichum caſtra moueret, conuentum habuit, ubi principes omnes is ritè percontatus eſt, an'ne Borichum legitimum Colomanni filium, an ex adulterio natum pro explorato haberent? Ad hæc optimates, qui de regno bene ſentiebant, reſpondere: Diu ſe hoc compertum habuiſſe, Borichum adulterinum eſſe filium, ac nunquam ex Colomanno rege genitum, neque ullo modo corona dignum. Muſsitare ad hæc plerique factionis principes, ac dicere; Borichum è legitimo matrimonio natum, Rutenam Colomanni coniugem falſo regi delatam, & præter fas & æquum adulterij infamia fuiſſe repudiatam. Hoc familiares quoſdam regis fuiſſe commentatos, ut miſellæ inuidiam conflarent, ne à uiro amaretur, & præſertim ſi ex ea liberos ſuſciperet: ne'ue is Rutenos amaret, quos infenſos ſibi ſemper habuerat. His uerbis multi, qui leuiſsimi & inconſtantes erant, in coniuratorum parteis conceſſere, & eorum numerum auxerunt. Bela hæc edoctus, non amplius cunctandum eſſe ratus, ne fortè coniurati ac proditores elaberentur, ad Borichumque transfugerent, in eadem concione ſupplicium de his ſumendum continuò cenſuit: id ipſum cæteris amicis & optimatibus uiſum eſt. Quare mox ſignum dedit, ut proditores in media concione uagantes, qui regni exitium moliuntur, extremis repentè ſupplicijs afficerentur, ne fortè ſi res ipſa differatur, multum detrimenti uniuerſa Pannonia patiatur. Itaque in coniuratos continuò fit impetus, ſeditio magna oritur. Illi dum ſe tueri conantur, aut fuga ſalutem quærunt, uulgò cæduntur. Proditionis crimine notati deferuntur, diſquirũtur paſsim principes factionis: & deprehenſi, indicta cauſa obtruncantur. Lampertum comitem, è regis pedibus, ad quos confugerat, euulſum, frater proditionis impatiens, ſubſelliorũ fragmine diffracto capite interfecit. Nicolaum eius filium in medium adduxit, & ante regem obtruncari iuſsit. Maylatus Aci genere natus, & è nobilibus complures ibidem trucidati. Deſperatis rebus, cæteri coniurati cum magna manu receſſere, & reparato agmine, antequam occumbant, ne inulti pereant, regem inuadere decernunt, rati

cæſo rege, inimicorum furorem ſubitò deſiturum. Coniuratorum princeps Thyodor erat, ex uetere Symadi familia editus: item Folcus, Titus & Samſon, cui Thomas & Turdo filij erant, non minus nobilitate quàm uirtute uiribusq́; pręſtantes, qui temerariam patris audaciam admodum augebant. Sedata ſeditione, coactisq́; in unum coniuratis, in ſeceſſu rex ad Seon fluuium caſtra locauit. Vltrà tamen haud procul hoſtis erat. Samſon ac ſocij, uituperandi regis conſilium ineunt, ut conuicijs prouocatus, prælium conſerere cum hoſte cogatur. Quare tabernaculum regis adit, quem cum optimatibus diuerſa loquentem inuenit; Quò quum ueniſſet, his regem uerbis adoritur: Quid hic facis, tu uiliſsime canis? quum iam ſit decedendi tempus, & multo plus regno Borochi prouidentia, quàm tua cæcitas conferre uideatur. ex inſtituto paterno, in religioſo cœnobio tibi potius uiuendum eſſet, quàm in rerum humanarum gubernatione uerſari. Quinam tuo ductu & auſpicijs amplius militabunt, ſi te ipſe ducere non potes? Prò temeritas, & deperdita hominis audacia. His uerbis iritati principes, qui regem circumſteterant, Ioanne duce, Othonis filio, qui regis ſeruus ab epiſtolis, & Symekienſis præpoſitus erat, item prouocante Budo comite, in Samſonem irruêre. At ille ocyſsimè pedem referens, in equum ſe recepit, & aperta fuga ſalutem quæſiuit: iſti quum equos in promptu non haberent, elato clamore, Samſonem pedibus inſequuntur. Ad hæc accenſus quidam Budi comitis tumultu percitus, rapta lancea, præpropera feſtinatione ſine ephippijs equum conſcendit, aliorumq́; exemplo fugientem illum ad Seum amnem inſequitur: qui quum ſe præcipitem in fluuium dediſſet, ut nando trajceret, à tergo graui uulnere confoditur. Thyodor cum cæteris coniuratis, qui nauim conſcenderant, ut periclitantem ſocium exciperent, in tempore adeſſe nequiuere; at ille ſaucius, & ænea lorica grauatus, ibi demerſus eſt. Borichus iam amni appropinquarat, & in ripa caſtra metari cœperat: qui ubi è conſpectu fuit Vngarorum, proceres cum Ruthenorum & Polonorum ducibus, præſtita utrinque fide, in colloquium conuenere. ubi Budus iſta uerba fecit: Quid uobis nobiſcum rei eſt, Poloni? quid noſtrum agrum Ruteni inuaſiſtis? Iam pacatos fines habebamus, & nullæ nobis uobiſcum interceſſerant iniuriæ, quibus finitimum bellum ſuſcitari oporteret. In Pannonia inter Polonum & Vngarum diſcrimen nullum erat: idem de Ruteno dici poterat. Et quando omnes Scythæ ſumus, non modò hoſpitalitatis, uerumetiam cognationis nos mutuo iure fouebamus. Nunc iniuſtum & prophanũ pro adulterino homine aduerſus nos bellum geritis, ferro & incendijs ſæuitis. Et quam cauſam belli ſuſceperitis, ſi intelligeretis, mox ſolutis caſtris domum quiſque ſuam repeteretis. Si Borichum Colomanni, & non adulteri filium eſſe, exploratum ſatis haberemus: nunquam profectò ad cæci regis, alioquin ſapientiſſimi optimiq́; principis, imperia perueniſſemus. Oculatum, quàm cæcum regem habere maluiſſemus: ſed poſtquam id aſſequi nequiuimus, ne adulterino ſanguine ſacroſanctum noſtrorum regum ordinem inceſtaremus, ad Belam Colomanni nepotē confugimus, ut uerum legitimumq́; regem haberemus. Omnium populorũ cōſenſu, Belam à Stephano rege nobis delegatum elegimus, electũque omnib. regijs inſignibus confirmauimus. Quod idcirco fecimus, quia Colomanno Stephanoq́; regi, qui in ſuum ſanguinem ſæuiere, res parum proſperè ſucceſsit. Per immanē itaq́; ſęuitiam ac ſterilitatē eò redacti fuere, ut neminē ex liberis haberēt, cui regnum ritè delegarent, niſi ad eos confugerent ſui ſanguinis, quos olim excæcarant. Inuiti noſtra mala confitemur. Colomannus fratrem Almum, ut ſæpe accepiſtis, cum Bela filio excæcauit. Duas uxores duxit: ex una Stephanum, qui paulo antè regnauit: ex altera, quæ Rutena fuit, nullum filium tulit, præterquàm hunc unum ex adulterio conceptum, quem nobis præficere contenditis, quod ipſa luce clarius eſt. Nam pollutæ pudicitiæ coniugalis impatiens, Rutenam repudiauit. Et poſt repudium, Borichum illa edidit: quem inuitis legibus, immò numinibus, regijsq́; manibus, nobis præficere ſtudetis. Quamobrem ſi unquam pacis & iuſticiæ iura nouiſtis, ſi hoſpitalitatis, amicitiæ ac humanitatis officia prægustaſtis, adulterinum quæſumus,

mus, quem induxiſtis, reuocate regem Borichum nonnullorum leuitate, ad imperandum temere inuitatum auertite, aut reluctantem deſerite. Abducite auxilia quæ contuliſtis, ne inuitis numinibus bellum gerere uideamini. Neque Vngaros deſidia, puſillanimitate ac ſocordia iniuriarum fore immemores reputate. Officio potius, quàm quouis maleficio beneuolentiam ac ocium conſeruate. Quod ſi abuuitis, etſi nos tędet, hucuſque tamen uobis occurrimus, ut ad unum omnes mori, quàm adulterinum, quem adducitis regem, perpeti malimus. Hæc ubi Polonorum Rutenorumq́ principes accepere, ultrò ſententiam mutarunt, ſe falſò ſubductos eueſtigiò cognouere: præ belli iniquitate, ex ipſis neminem aduerſus Vngaros pugnaturum reſpondent. Se malè perſuaſos ingenuè confitentur: & quando nondum manu conſertum eſt, ſat ad reſipiſcendum eſſe temporis. Proinde ne hoſpitalitatis & ueteris amicitię iura uiolare uideantur, polliceri ſe poſtero die iniuſtam militiam deſerturos. Duces promiſſa præſtitêre. nam ſolutis caſtris, in patriam quiſque redière. Populi tantùm cum Boricho, & uulgaris multitudo remanſit, quando iniuſtam Boricho non tam cæteri abominabantur. Poloni igitur & Rutheni, qui cum ipſo remanſerant, tranſmiſſo amne ad pugnam prouocati, Boricho duce, in ripa prælium cum Vngaro conſeruere. Bela, quamuis cæcus, prudentiſsimè tamen ductam aciem inſtruxerat, in utroq; cornu ualidiſsimum cataphractorum equitatum collocarat, ut ſagittariorum ac uelitum impetum facilè ſuſtineret: quin & alas duas adiecerat uexillationum, quibus gregariam multitudinem complecteretur. In feruentiſsimo prælio occluſa quædam Polonorum auxilia, maxima ex parte cecidere. Ruteni animo conſternati, qui quadrato agmine iamdudum pertinaciſsimè dimicabant, inclinata acie terga uertere. Inſtabant à tergo Vngari, ac inſigni cæde ſæuiebant, ad internecionem cædere hoſtem pergunt. Sanguinis ergo tantum hauſere, ut pauci cum Boricho euaſerint: quia fuſi & fugati in ruſticorum manus incidentes, immaniter trucidati ſunt. Ex his qui in hoc prælio ſe pulchrè geſſere, Micſan, Gaaban & Bathora prædicant: qui præter cæſorum multitudinem, maximum captiuorum numerum retulere, thoraces, cæteraq́ arma hoſtili cruore madefecerant. Micſa Thyodorem malorum omnium auctorem, Voſus Vitalem, Gaaba Graccouienſis comitis fratrem, Bathor denique Andream, qui coniurationis principes erant, & patriæ inimici, captiuos ante Belæ conſpectum adduxere. Quare Bela haud parū lætatus, præfectos de regno bene meritos mirificè laudauit: & non modò maxima parte ſpoliorum, uerum etiam pagis oppidisq́; ampliſsimè donauit. Mox ingentes Deo gratias egit, apud omnes aras rem ſacram fecit, ac ſupplicationes oppidatim ex edicto celebratæ. In diuæ Magdalenæ ſolennib. prælium hoc geſtum, dies inter faſtos relatus, ac publicæ ſaluti dicatus. Hoſtium exuuiæ paſsim templorū poſtibus affixæ, & præſertim ſacris Magdalenæ ædibus, cuius numine freti, uictoriam clariſsimam cōpararant. Captiui uictoribus dono dati, præterquam coniurati, de quibus ſupplicium ex lege ſumptum. nam graſſatorum more attritos, rotis impoſuerunt. Ex hac uictoria tantum regi gloriæ & auctoritatis acceſſit, ut hunc unicum uenerarentur & prædicarent omnes, non cæcum, ſed circumſpectum, & ad regnandum diuinitùs reſeruatū dicerent. Quare gratiſsima huic Vngari obſequia deinde pręſtitere, fecere fideliter imperata omnia: finitimi quoq;, miſsis undiq; legatis, pacē efflagitarūt. Rex extinctis hoc bello factionib. ſe mitiſsimū æquiſsimumq́ præbuit. Iuſsit omnes benè ac quietè uiuere, atq; edicto ſuperiorū partium mentionem inhibuit. Pacato regno, Bela ſe in ocium redegit, cum amicis ſępe comeſſabatur, & in multam noctem conuiuia protrahebat. Quo factum eſt, ut Vngarico more, in ebrietatem inciderit. Quæ quum uoluntaria ſit inſania, uirtutem priſtinam admodum eneruauit. Tunc multo mero grauatum principem, aulici in petendo impudentiſsimi adoriebantur, & præ crapula & temulentia ſępe nōnulla impetrabant, quæ iniquiſsima ſunt habita. Exacta autem ebrietate, quæcunq; per uinum indulſerat, reſcripſeratq́, ne facilè quidem recipere uel reſcindere ſubinde poterat: unde nō parum ſimultatis & infamiæ ſibi comparauit. Nam in maieſtate regia eo cōſpectius

ac grauius

ac grauius id uitium iure cenſetur, quo maior uiri dignitas habetur. Inter cætera te-
mulentiæ facinora, illud potiſsimum commemorant. Pochum enim & Saulem, ſa-
cræ religioni initiatos, in conuiuio exoratus, præ ebrietatis indulgentia tradidit ini-
micis: à quib. mox temerè cæſi ſunt. quare perpetua ſugillatione nõ caruit. Cæterum
hunc omni laude digniſsimum illa ſecula cenſuere. Ex conuiuijs & ocio, quod
cæcitas confirmarat, in hydropiſim incidit: quo morbo correptus, nono regni ſui an-
1141. no, ac menſe undecimo, naturæ neceſsitati ceſsit: Salutis uerò centeſimo quadrage-
ſimo primo, ac Idibus Februarijs ſupra milleſimum. Corpus Albam delatum, ubi
à quatuor liberis ſuperſtitibus, Helenaq́ꝫ coniuge, non minus piè quàm honorificè
ſepultum eſt, & ab uniuerſa Vngaria deploratum. Regnante Bela hæc accidiſſe fe-
runt. Innocentius pontifex, Transtyberina regione oriundus, qui ſucceſsit Hono-
rio, Rogerium ad ſanctum Germanum caſtrametantem, ex improuiſo aggreſſus, in
fugam uertit, oppidumq́ꝫ recepit. Sed paulo poſt, quũ ad Galucium Rogerium obſi
deret, à Guilielmo filio Calabriæ duce non modò ſuperatus, uerumetiam cum cardi-
nalibus captus eſt. Et mox honorificè ab eo dimiſſus, reuerſus in urbem, Anacletum
antipapam inuenit, qui ingenti pecunia, quam ex argento & omnib. baſilicis erepto
conflarat, populum Romanum planè corruperat, & ita pontificiam auctoritatem
interceperat, ut eum præ timore Roma cedere coegerit. In ulteriorem igitur Galliam
fugiendo conceſsit: interea Rogerium, utriuſque Siciliæ regem appellatum, Antipa
pa in partes ſuas traxit. Innocentius apud Clarum montem ſacram ſynodum habuit,
ibi Antipapam cum ſectatoribus damnauit. Philippum Gallorũ, & Henricum Bri
tanniæ regem adijt, pro ſalute fidelium: & in Lotharingiam flectens, Lotharium à
Germanis Romanum regem electum inuenit. Promiſſa imperij approbatione, ſa-
cramento uirum adegit, ut in auxilium Hieroſolymitanorum expeditionem compa
raret. Quare à Lothario in Lateranum reſtitutus, imperatorem haud immeritò Ro-
mæ coronauit. Mox Piſis concilium habuit, ibiq́ꝫ iterum damnauit Antipapam. Sed
quum Anacletum patricij quidam, Rogerij regis auxilijs freti, iterum aduerſus Pon
tificem ſuſcitaſſent: Lotharius è Germania reuocatus, Romam repetijt. Piſani ponti
ficis gratia maximam claſſem compararunt, qua Campaniam & Calabriam infeſta-
runt. Pontifex & Imperator, quum Rogerium terreſtri maritimoq́ꝫ bello uexarent,
quicquid in Italia poſſederat, acceperunt: multa oppida ui capta diripuerunt, Roge-
rium in Siciliam tandem traijcere coegere. Raymonem Imperatoris comitem, attri-
buto ducatus Apuliæ titulo, cum aliquot Germanorum cohortibus, prouinciæ Pon
tifex præfecit. Lotharius Germaniam repetens, Veronæ moritur. In Aſia uerò de-
functo Balduino, Falco Andegauienſium comes, & illius gener Hieroſolymæ re-
gnum accepit. Turci, qui ſinum Perſicum incolebant, multas copias in Antioche-
num agrum duxerunt: quò quum Falco irruiſſet, cæſis tribus milibus, capta totidem
Hieroſolymam retulit. Hac clade ſuſcitatus Alaph Turcorum princeps, Babylonijs
auxilijs uſus, Ediſſam Meſopotamiæ urbem inuaſit, quam Balduinus a Gothofredo
fratre receperat. Capta urbe, crudeliterq́ꝫ direpta, omnes Chriſtiani, qui orthodo-
xam fidem abnegare noluerunt, ad unum à barbaris trucidati. Mulieres ingenuæq́ꝫ
matronæ, in fidei noſtræ ludibrium, ſuper diui Baptiſtæ aram uiolatæ. Falco in uena
tione, dum leporem ſectatur, procumbente equo occubuit, Balduinusq́ꝫ filius re-
gnum accepit. Nunc tempus poſtulat, ut ad Belæ cæci ſucceſſorem ueniamus, &
res Vngaricas, quantum fieri poteſt, ritè proſequamur.

Geyſa II. DEFVNCTO Bela, Geyſa primigenius, qui ephebis nondum exceſſerat, om-
nium principum conſenſu, uotisq́ꝫ populorum ad regni faſtigium effertur. Quan-
doquidem præclaræ indolis, & magnæ humanitatis eſſe uidebatur: immò potius à
Deo datum, quàm ab ipſis optatum reputabant. Quare cum magno plauſu, geſti-
entiſſimaq́ꝫ lætitia adoleſcentem, regem declarant, fauſtis acclamationibus ingemi
nant. Paulo poſt Albæ, in ſolennibus diuæ Ceciliæ ritè coronant. Rerum potitus,
optimos ſibi conſiliarios elegit, nihil ſine pontificum procerumq́ꝫ conſulto agebat:
& tam

& tam ſollicitè regnum curare uidebatur, ut præter ætatē ageret. Obſeruabat ſeniorum conſilia, & mira comitate affabilitateq́; illos orabat, ne ſibi regnoq́ue deeſſent. Nondum annum poſt initum munus egerat, ecce Alemannorum bellum erupit. Belli cauſam fluctuantiſsimam dedit Auſtria, nouarum rerum ſemper auida. Henricus enim quidam, dux Auſtriæ, ingenitæ memor inimicitiæ, quæ Auſtralibus cum Vngaris diutius interceſsit, quum ad pueri manum Pannoniæ regnum redactum eſſe cerneret, ratus id tempus ad euertendas res Vngariæ accommodatiſsimum, bellum grauiſsimum molitur. Accedebat occaſio magna auxiliorum, quæ nunquam ſibi antea fuerat: ſiquidem Henrici Leonis pupilli tutor erat, ad quem Saxonia & Bauaria tota pertinebat. Hic Saxonum & Vindelicorum uiribus fretus, prĕterea Noricorum, qui eius ditionis erant, Pannonias aggredi non dubitabat. Quin & Corradi tertij Romani imperatoris copiæ accedebant, quem Henricus in belli ſocietatem adduxerat, Et in hanc expeditionem Corradus duas legiones ſe miſſurum receperat, ut Vngarum, ueterem quidem Alemannorum hoſtem, è medio tolleret. Quare antequam regnum Henricus inuaderet, de occupando Piſonio primùm cogitauit, haud inſcius ab illa arce ſe totam Vngariam facilè uexaturum. id negocij Iuliano comiti datum, ut quacunque arte poſſet, Piſonium occuparet. Is Rapoltum militem Alemannum dolis inſtruit, & equitatu munit: ac mandat, urbem ante illuſcentem diem ſub prætetu feſtinati itineris adeat, portamq́; occupet, & eam eò uſq; retineat, donec ex inſidijs ipſe collocatus aduolet. Piſoniani cuſtodes nil tale ſuſpicantes, ſubornatum Rapoltum cum comitibus excipiunt, quum nulla adhuc belli ſuſpicio foret: mox ex compoſito porta & turris capitur, ac inde ſocijs ſignum datur. Quod ubi Iulianus proſpectauit, cum ualidiſsimo confeſtim equitatu ad portam aduolat, ſucceditq́; deinde in forū, & facto agmine prodijt. Suſcitato tumultu, omnes oppidanos arma deponere, & nihil hoſtile timere iubet. Data fide, illæſam amicitiā pollicetur: mox coacto ſenatu aduentus ſui cauſam enarrat. Ciuitas quum ab Alemannis incolatur, his uerbis continuò pacatur, & in Germanorum redigitur obſequium. Rumor in Vngariam ſtatim effunditur, Piſonium à Germanis captum. quare uniuerſa Pannonia nimium perturbata eſt. Secundùm Piſonij captiuitatem, Alemannorū ſubitò incurſiones ſucceſſere: quibus non ſolùm ſuperior, ſed inferior quoq; Pannonia grauiſsimè uexabatur. Adoleſcentis animus ingenita quadam magnitudine præditus, haudquaquam his conſternatus eſt. Habito quamprimùm ſenatu, periculi magnitudinem ad patres refert, ſententias rogat, ſuſcipitur omniū conſenſu bellum. Et quiſque pontifex, nobilis, præpotensq́;, arma ex edicto capit. Habetur delectus, & domeſticatim ad bellum hoc apprimè neceſſarium uiri euocantur. Exultat frequenti & affectata militia Geyſa. Et tyro aduerſus imperatoria caſtra prodire geſtit, non ignorans multo plus laudis in uictoria, quàm turpitudinis in fuga propoſitum. Nam ſi uicerit, & Cæſarem Germanicum fuderit, ſupra ætatem fecerit: ſi ceſſerit, adoleſcentia & fortuna ab omni dedecore uindicabit. Quum ſibi à proceribus periculi magnitudo, ac robur hoſtium obijceretur (quia Saxones & Germani, ut de Vindelicis & Noricis ſileatur, indomitas uires haberent) eum reſpondiſſe ferunt, Se diuinum auxilium, & ſacros habere milites, & ductu auſpicijsq́; Chriſti optimi maximi facere ſtipēdium. Quinetiam edictum promulgarat, ut apud omnes aras, donec belli dexter exitus extaret, quotidie omnia ſacerdotum collegia, diuinam opem implorarent: & diuam in primis Virginem, peculiarem Vngarorum patronam exorarent, cuius patrocinio, ex teſtamento diui regis Stephani, id regnum fuerat commendatum. Ita uulgò rex animoſus apparuit, ita omnes ad gregarium uſque militem ad pugnam hortabatur, ut exanimatiſsimum quenque facilè ſuſcitaret. Spectata adoleſcentis magnanimitate, ſic cæteri ſeniores confirmati ſunt, ut bellum, quod puer non expauit, ipſi quoque minimè reformidare cogerentur. Hinc etiam præfectos, primipilos, tribunos, item turmas & cohortes haud mediocris rubor inceſsit, quum ueterani à tyrone animari uiderētur. Motis igitur caſtris, in Auſtriam iter facit. Quum regni finibus appropinquaſſet;

quaſſet, quidam homo liberali aſpectu, cui Henczel nomen erat, non parum præ ſe ferens auctoritatis, & Scythicæ Germanicæq́; linguæ compos, occurrit, propè hoſtes eſſe nunciat, eoſdemq́; perpaucos: quando hi, qui auxiliares copias promiſerāt, promiſſum numerum non præſtiterant. proinde nūc conſerendæ manus tempus eſſe, antequam alia ſupplementa ueniant. Occaſionem hanc nulla cunctatione prætermittendam, & certam adſtantemq́; pro limine uictoriam nullo modo repellendam. Tunc rex aduocata concione, uirum in medium adducit, hæc eadem referre iubet. Quod ubi factum eſt, ipſe ad tempeſtiuum prælium præfectos omnes inuitat: hunc Dei angelum, & futuræ uictoriæ nuncium eſſe aſſeuerat. proinde non ultrà cunctandum, ſed imperandum, paſsim arma capi. Id ipſum cæteris uiſum eſt, audacia deterrendum hoſtem. Quare omnium conſenſu in prælium itur. Quū Germani nondum limites attigiſſent, quadrato agmine caſtra in eos ultra fines mota. Quæ ubi in hoſtium conſpectu fuere, tantum utrinq́; ocij permiſſum eſt, quantum inſtruendę aciei ſatis erat. Vngarus duas uelitum alas in utroq́; cornu produxerat, quibus cataphractorum equitatus ſuccedebat: in medio quadratum agmen etiam cataphractorum collocarat, quod à dextra læuaq́; duplici peditū acie muniuerat: poſt hæc pręſidium ualidiſsimum ſubſtitutū. Nec minus quidem impigrè Germani ſe in ordines inſtruxerant: qui altiſsimis equis inſidentes, Gigantum inſtar planè conſtiterant, Vngaris numero ſuperiores. Geyſa quamprimùm pugnæ ſignum dari iubet, pari furore utrinque concurritur. Alemanni, non minus armis quàm clamoribus & conuicijs Vngaros impetunt, quò facilius eorum audaciam coerceant: contrà Vngari, inter dimicandum omnipotentis Dei, ac magnæ Matris auxilium inuocant, patronam ſuam ingeminant. Alemanni, qui leuis armaturæ equitibus parum utuntur, ſed cataphracto equitatu delectantur, Beſſorum ac Scytulorum alas, quas ante cornua productas diximus, ſtatim inclinant. Hi nanque Vngarorum agmina præire ſolent: & tunc ueluti oues à lupis deterritę, in primo congreſſu terga dedere, antequam Vngari manum conſerere cœpiſſent. Et hi proſpecta iſtorū fuga, aliquantulum præ timore ceſſere. inſtant illi, & hinc animos augent: quia inclinatum hoſtem, ac fuſas alas uident. At Vngaris, qui animos continuò reuocarunt, pertinaciſsimè reſiſtentibus, in primo conflictu nimium defatigati deferbuere, dimicare multo remiſsiùs occœperunt. Ban enim regis auunculus, qui callebat mores hominum, & in medio agmine præſidebat, excito ſimul equitatu regio, qui ueteranorum erat, ac laborantib. ſocijs ſubſidebat, facto maximo impetu in hoſtes ruit, in quibus furor ille deſederat: & tanta ui prælium conſerit, ut multis in primo congreſſu proſtratis, cæteros inclinarit. Henricus dux Auſtriæ, qui uictoriam dudum præ manibus habere uidebatur, concitato triariorum agmine, ſuccurrit: prælium atrociſsimum inſtauratur. Rex ex procerum præfectorumq́; conſenſu, utrunq́; cornu, quod admodum nutarat, continuò cōfirmauit, in hoſtemq́; conuertit. Et quū hoſtem ad triarios redactum proſpiceret, ipſe quoq́; præſidia ultima concitauit. Quare utrobiq́; acerrimè pugnabatur, cruor paſsim effunditur. Germani cum Saxonibus inclinati, ab utroq́; cornu, & à reuocatis alis circumueniri cœpere, & ab utroq́; latere grauiſsimè ſauciari. Veteranæ legiones Henrici, agmen poſt multorum cædem terga dare coegerūt: mox palantes Alemanni auſugêre. Inter fugiendum innumera multitudo intercepta, quæ partim cæſa, partim capta. Henricus cum cæteris magna ex parte uulneratis, caſtris exutus, turpiter aufugit, & in Auſtriam, pertæſus audaciæ ſuæ, ſe recepit. Cæſorum numerum ex Alemannis ad ſeptem milia memorant: ex Vngaris, tria milia deſiderata. In eo bello Rapoltus Alemannus, quem per nocturnas inſidias Piſonium occupaſſe diximus, ab Vro equite, & Otho à Gabriele captus eſt. Rex uictoria potitus, ſpoliatis caſtris hoſtium, cum uniuerſo exercitu in Vngariam redijt: horum exuuijs templa ditauit. pro agēdis Deo gratijs, ſupplicationes egit, & apud omnes baſilicas regni rem diuinam operatus eſt. Tantum ex hac uictoria ſibi nominis comparauit, ut hunc duntaxat puerum Germanica potētia formidare uideretur. Henricum quoque tantus

que tantus

que tantus mox timor inceſsit, ut nō modo Vngariam penitus uexare, ſed ne pagos quidem finitimos attingere auderet. Victoriam hanc Vngari potius Diuinæ benignitati, & fortunæ adoleſcentis, quàm ſibi tribuêre: quando extremis utrinque uiribus, à tertia hora diei, ad ſerum uſque tempus dimicatum affirmant: & ſe à principio ceſsiſſe, deinde per atrociſsimam pertinaciam, inclinata hoſtium fortuna, uiciſſe contitentur. Secundùm hoc bellum, Pannonias (ut Annales memorant) ſæua fames inuaſit: qua uulgò graſſante, maxima pars hominum eſt abſumpta. Quo quidem tempore, in Gallis regnante Ludouico, tam diuturnus æſtuanaſq; calor fuiſſe dicitur, ut compluribus in locis, non citra populorum terrorem & exitium, terra conflagrarit. ex æſtu igitur fames illa edita. Succeſsit his temporibus Corradi Imperatoris tranſitus, qui haud parum detrimenti & ſacris & prophanis attulit. De quo prius aliqua referenda eſſe duximus, quàm ultrà progrediamur: ut res ipſa cognitu facilior eſſe uideatur. Sedente Lucio tertio pontifice maximo, Bernardus Claraualleſis abbas claruit: qui ardentiſsima Chriſti charitate ſuccenſus, principes ferè omnes adiuit hortaturus, ut laborantibus in Syria & Palæſtina Chriſtianis, ualidiſsimis aduerſus Saracenos copijs ſubuenirent: ne'ue paterentur diuini ſepulchri propugnatores è ſacra urbe exigi. Ad perſuaſionem ſacræ militiæ, Corradus Imperator, natione Sueuus, primus nomen dedit. Interea Rogerius rex Siciliæ, per negligentiam pontificum in Italiam reuerſus, quæcunque amiſerat, omnia recuperauit. Deinde cum maxima claſſe in Aphricam traiecit, Libycumq; regem ſtipendiarium ſibi fecit, atq; annis plus quàm triginta illinc tributa recepit. Corradus igitur, coacto ingenti Crucigerorum exercitu, è Germania caſtra mouit. Et præter Danubium iter faciens, in Vngariam deſcendit: ubi fortaſſe, præ ueterum memoria inimicitiarum, non peregrini ducis, ductu & auſpicijs IESV Chriſti militantis, ſed acerrimi hoſtis, ulciſcendi occaſionem nequaquam deferentis, animum oſtendit. Nam quamuis faciendi per Vngariam itineris poteſtatem à Geyſa prius literis perhumanè impetrauerat, aliquanto tamen inſolentiùs, ac par erat, iter fecit. Et quum ſe in ſacroſanctam expeditionem peregrè proficiſcentem diceret, ſub uiatici, ſtipendij'ue ſacri nomine, è cunctis ſacris ædibus, cœnobijs & xenodochijs immodicam pecuniam extorſit: quin & multæ baſilicæ, ac religioſa loca, collatam præ timore illi ſtipem detulere. Quod quamuis Geyſa, cæteriq; Pannones ægrè tuliſſent, ſanctiſsimæ tamen expeditionis gratia patientiſsimè tolerarunt: adiuuarunt muneribus & commeatibus, & nullum hoſpitalitatis ac diuinæ charitatis officium prætermiſerunt. Corradus autem, per Myſiam & Macedoniam iter faciens, in Thraciam Conſtantinopolim contendit, ut Emmanuelis ſecundi Græcorum Imperatoris adiumento, per fretum Euxinum commodè traijceret. Ibi ab Emmanuele infido malè perſuaſus, traiecto in Aſiam exercitu, Iconiū obſedit, qua, ut ille promiſerat, commeatus omnes à Conſtantinopoli ſe habiturum eſſe ſperabat, quippe qui aliunde haberi non poterant. Quum munitiſsimam is urbem obſediſſet: ſceleratiſsimus Græcorum Imperator, ut Romani principis præ liuore perderet exercitū, farinæ ſemper gypſum immiſcuit. Quare milites adulterata re frumentaria, paſsim morbo correpti, magna ex parte interiere. Itaque Corradus re infecta, paulo poſt in Germaniam redire coactus eſt. Atque id tantum emolumenti ſua expeditio præbuit, quod Balduinus Hieroſolymarum rex quartus, tantum animi ex Imperatoris aduentu concepit, ut Aſcaloniam diu obſeſſam cæperit. Quum paulò prius Gazam, uetuſtiſsimā urbem, ſed ab incolis deſtitutam inſtauraſſet, fratribusq; Templarijs (ut aiunt) inhabitandam conceſsiſſet. Quin & eodem ferè tempore, Turcorum ſatrapas aggredi auſus eſt, qui Hierichontinos admodum opprimebāt: quos quum prælio ſuperaſſet, quinque milia Turcorum cæſa referuntur. Inſuper Noradinum Damaſcenorum præfectum, & Hieroſolymitanū agrum aſsiduò infeſtantem, inſigni clade fugauit, ad Damaſci uſq; mœnia perſequutus. De Corrado hactenus.

Sed de Ludouico Gallorum rege dicendum, qui in expeditionem Hieroſolymitanam eodem tempore poſt Corradum profectus, & per Vngariam iter faciens, mul

ſo diligentius hoſpitalitatis iura ſeruauit. Eugenium tertium pontificem maximum, Piſis oriundum, Romanorum factionibus urbe Roma exactum, in Gallias contendiſſe aiunt, partim ut ſanctiſsimum patrem Bernardum uiſeret, à quo ſacris fuerat initiatus: partim ut Ludouicum regem, diuino cultui deditiſsimum, ad ſuſcipiendam Palæſtinæ expeditionem hortaretur, & crucis teſſera Chriſti ducē inſigniret. Quam quum forti animo rex ille accepiſſet, ne longa nauigatione uexaret exercitum, per Rhætos, Vindelicos & Pannones, deinde per Myſos & Macedonas, Conſtantinopolim ad Emmanuelem peruenit. Quo quidem tempore, quum per Vngariam tranſiret, à Geyſa honorificentiſsime acceptus eſt. nam Corradum paulo poſt ſequutus, ſe quoque ſanctiſsimum ſe piæ militiæ ducem oſtendit. Tanta ſeueritate duxit exercitum, ut ne minimum quidem ruſticum læſerit, nullum pecus abegerit, uim militi paſſim inhibuerit. Qua quidem continentia, cum ſingulari humanitate coniuncta, ita Vngarorum gratiam promeruit, ut à rege ac cæteris optimatibus, diebus aliquot, & aliquanto diutius ac par erat, ſub reficiendorum corporum prætextu, in Vngaria remoratus fuerit. Item aiunt, eodem tempore ſcitum Geyſę puerum fuiſſe natum, & ſacra fontis aqua Lodouici regis teſtimonio inter Chriſtianos aſſertum. Item ſacroſancto iure uinculi, illum à Geyſa non modo honorifico comitatu, gratiſsimo hoſpitio, & commeatibus paſsim exercitui gratuito datis: uerumetiam regijs donis honeſtatum, in Thraciæ finibus fuiſſe dimiſſum. Is autem quum ad Emmanuelem Conſtantinopolim cum exercitu ueniſſet, haud aliter ac Corradus à fraudulentiſsimo Imperatore tractatus eſt. Nam ab illo perſuaſus, ut per Syriæ deſerta iter faceret, tantam iacturam, partim rerum inopia, partim locorum difficultate feciſſe dicitur, ut Antiochiæ hybernare ſit coactus. At Rogerius, qui Siciliæ imperabat, Emmanueli infenſus, comparata maxima claſſe, Corcyram, Corinthum, Thebas, & Euboiam perfido Græco abſtulit. Quin & Conſtantinopolim cum claſſe nauigaſſet, ni quadraginta Venetorum naues longas in Adriatico ſinu reformidaſſet. Quare ad Aſiatica littora deflexit, magnæque Chriſtianis felicitati fuit. Namque Lodouicum regem, in Palæſtinam ad ſancti Simeonis portum nauigantem, Saracena claſsis forte interceperat. Quo quum neſcio quo fato, ueluti à Deo miſſus, Rogerius cum ſua claſſe præſto interuolaſſet, periclitantem piumque regem liberauit, inſperatæque lætitiæ omnibus Chriſtianis, & ſaluti fuit. Mox in Syria multa occupauit, quæ ſine præſidio relicta, à Venetis recuperata ſunt. Deinde quum Lodouicum ad Ioppem reliquiſſet, Conſtantinopolim cum uniuerſa claſſe properauit: ubi ſpectante etiam Emmanuele ab arce, ſuburbia cum appendicibus hoſtiliter incendit. Mox arcem adortus, quum expugnare non poſſet, uſque eo dimicando proceſsit, ut ex hortis Auguſtalibus, propria etiam manu, poma legerit. Sed in reditu, cum Veneta claſſe parum proſpere conflixit. Corradus autem, Lodouicus & Balduinus, quum una conueniſſent, unito conſenſu Damaſcum obſident, ab Arabiæ quondam ſeruis fundatam, ſitam in planicie. Quæ natura ſoli, ſterilis foret & arida, niſi à proximo tenuique fluuio, fiſtulis & cuniculis ager irrigaretur: ex quo tanta feracitas, & pomorū ſuauiſsimorū copia profluit, ut nihil in orbe lætius iudicaueris. Obſeſſam urbem perbreui ad deditionē redegiſſent, ſi aquam inhibuiſſent, quam alio facile diuertiſſent. Sed cuiuſdam Aſſyrij dolus interceſsit, qui Balduino quādoque ſe fidum oſtenderat. Hic enim ciuiū pecunia coinquinatus, Balduino ſignificauit, ut aliam partē urbis obſideret, ſi ea breui potiri cuperet, quādo illinc murorū infirmitate facilius expugnari poterat. Quod quum ille feciſſet, mox iſte occupandum eſſe fluuium, & munitionibus hoſti inhibendum, cōmeatuumque uiam præcludēdam cenſuit. Id ubi factum eſt, ita ſiti ac fame abſumpti ſunt, ut ſoluta obſidione, Lodouicus & Corradus, multis amiſsis, exercitū in
1152 Europam cōminutiſsimū reduxerint. quod anno centeſimo quinquageſimoſecundo ſupra milleſimum accidiſſe legimus. Quo quidem tempore, Eugenius Romam reuerſus, à populo Romano honorifice receptus eſt. Balduinus autem Hieroſolymitanus rex, deinde Ægyptios & Babylonios ſuperauit. In quo bello quinque barba-

rórum milia cæſa ſunt. Sed de Lodouico & Conrado hactenus, qui per Vngariam iter, regnante Geyſa, feciſſe traduntur. Qua quidem in re longiùs aliquanto ac par erat, diuagati ſumus, ne rem memoria dignam iniquo ſilentio præteriremus. Nunc ad res Vngaricas redeamus, & quæ poſt Germanicum Geyſa bella geſſerit, quantum ex inopia ſcriptorum indagare poſſumus, ritè proſequamur. Sed antèquam ultrà progrediamur, quod de Boricho adulterino interceſsit, nequaquã ſubticendum.

Quum Lodouicus per Vngariam iter faceret, à Georgio quodam milite rex Pannoniæ admonetur, Borichum, adulterinum Colomanni regis filium, in Gallorum caſtris eſſe, accitum quorundam Vngarorum conſilijs & precibus, ſi ſacroſanctæ militiæ caſtris inſinuatus, Pannonias fortaſſe ſubiret, facile fore ut multi in Vngaria non ignobiles, à Geyſa rege ad eum deficerent. Nec falſus quidem rumor erat, ſiquidem in Lodouici caſtris Borichus delituerat. hoc ubi Geyſæ relatum fuit, hæc Lodouico repentè ſignificauit. In tuis (inquit) caſtris, Lodouice, Borichus eſt, qui ex adulterio genitus, regis Colomanni, maioris olim patrui mei, ſe filium eſſe mentitur: ſe inter tuas copias inſinuauit, ut aliquid aduerſus me moliretur. Proinde ſi me beneficio tuo dignum exiſtimas, Borichum interitus mei anhelantem redde, ne improbo patrocinio ſugilleris: néue quod à bonorum ingenio nimis alienum eſt, & quàm maximè principum, pro bono malum cumulatiſsimum rependere uideare. Obrepit fama inter Gallica caſtra, quendam ibi Rutenum delituiſſe, ut bene merenti de Gallis Vngariæ regi, per inſidias regnum occupet: illum eſſe ſpurium, & legitimum regem, quibuſcunque poteſt artibus, exacturũ. Ad famam continuò tumultus excitatur, per omnia contubernia in paricidam diſquiritur. Borichus his auditis, huiuſce mali conſcius, crimen læſæ maieſtatis admodum ueritus, liberè Lodouicum regem adit: ad cuius pedes proſtratus, uitam ſimul & ueniam exorat: ut tutò cum exercitu abire ſibi liceat, impenſiſsimè ſupplicat, ut ex Vngaria ſine periculo euaderet. Geyſa iam certior factus, Borichum in Lodouici caſtris eſſe, iterum precatur, ut ſuum inimicum ad ſe uinctum remittat. Ad hæc pientiſsimum Gallorum regem ita reſpondiſſe ferunt: Num hæc Geyſa rex ignorat, cuiuſque regis optimi tabernaculum, haud aliter ac religioſum templum, ac pedes regis pro aris haberi oportere? Quonam iure diuino aut humano, hunc reddere poſſum, ſi ad tabernaculum, uelut ad ædem, & ad pedes, tanquam ad altare confugit? Ad hæc nuncium reſpondiſſe aiunt, adulterinam ſobolem è republica exterminandam: nulla promiſcuum genus hominum indulgentia proſequendum: immò undique diligentiſsimè extirpandum, ne legitimi hæredes bonis proprijs amoueantur. Quum hæc ad Borichi aures perueniſſent, reformidata morte, ſubtractóq; Lodouici regis equo, ſubinde aufugit. Quod ubi ab hipparcho, ſtabulíq; præfecto cognitum eſt, ſumpto alio equo, pari pernicitate ſubſequitur. Qui quum Borichum aſſequutus eſſet, in primo congreſſu ſtatim ab eo, diſciſſo capite, interfectus eſt. Hac igitur audacia adulterinum Vngariæ regem, ſequutoris periculum euaſiſſe ferunt. Sed qualis in fratres ipſe fuerit, fraterna ſatis ipſa teſtimonia planè teſtantur. Almus præ cæteris mortem obijt, Ladislaus & Stephanus fuere ſuperſtites: quos & paterna & regia liberalitate ac indulgentia, ut par erat, proſequutus eſt. Nam utrunque ducem ſtatuit, pro dignitate prouẽtus & uectigalia magna diſpoſuit: iuſsit uiuere more regio, ut paruum inter eos uideretur eſſe diſcrimen. In media ſæpe cõcione fratres amplexabatur, ut non tam pietatẽ ſuam oſtentaret, quàm ſuorum inter ſe priſtinam crudelitatẽ, & infamiam impietatis aboleret.

Poſt hæc Rutenorum bellum exarſit. Nam quum rex, Minoslai Rutenorum principis filiam duxiſſet uxorem, ex qua Stephanum & Belam tertios accepit, cum nonnullis alijs qui immatura morte ſubrepti ſunt: præ Rutenorũ factionibus hanc pro ſocero expeditionem ſuſcipere coactus eſt. Lodomerius enim Chunorũ fretus auxilijs, Minoslaum regno eijcere, & tyrannidem inuadere auſus eſt. Rex quum ſocerum à Lodomerio grauiter oppugnari accepiſſet, exercitum in Roxaniam miſit. Qui quum hinc à Chunis, à Ruthenis illinc infeſtaretur, ſedato tandem bello, multis

amiſsis, in Vngariam rediit. Deinde haud multo poſt tempore Lodomerius iterum Minoſlaum adoritur, multa eius oppida ui capit, diripitq́; : mox agrum uaſtat, & quibuſcunque poteſt calamitatibus & iniurijs afficit. Iterum à ſocero efflagitatur auxilium. Rex ne periclitantem eum dereſeret, comparato magno exercitu, una cum Ladislao ac Stephano fratribus in Rutenos contendit, ut affinis iniurias & priſtinam legionum iacturam ulciſceretur. Quum hoſtium fines attigiſſet, Lodomerium cum magna multitudine occurrentem oſtendit. Pauci dies curandis corporibus, & reficiendis equis, longo itinere defatigatis, dati ſunt. Mox prælium initum: quo cæſis utrinq; multis, Lodomerius cum Chunis & Rutenis paſsim fuſus & fugatus eſt. Minoſlaus profligato hoſte generi opera, cuncta quæ amiſerat ſubitò recuperauit. Rex cum fratribus uictoria potiti, ac ſuperiores iniurias ulti, ouantes in Pannoniam rediere. Dum hæc omnia, quæ diximus, ita geruntur, Rogerius rex Siciliæ diem obijt. Guilielmus filius regnum accepit: qui paulo poſt mortē patris, Beneuenti ſuburbia, Ceperanum & Babucum oppida occupauit. Quare ab Adriano pontifice maximo, & regni titulo, & Chriſtiana conſuetudine, quando aqua & igni ſibi fuerat interdictum, priuatus eſt. Subditi quoque à præſtito iuramento abſoluti. Hac etiam tempeſtate Noruegia Chriſti fide initiata. Et Fridericus primus, Sueua gente natus, Romanumq́; imperium ſortitus, in Italiam uenit. Tordonem obſeſſam ui cæpit: contendit mox Romam. Pontifex ei per internuncios conciliatus, in Sutrino agro ſtatim occurrit. A' quo legitimam reuerentiam exegit. coronauit mox in diui Petri baſilica, & legitimum populo Romano hunc Imperatorem eſſe declarauit. Tunc urbis conſules Adriano infeſti, & utriuſq; concordiam ueriti, portas clauſere. Plebs iniuſſu conſulum, per pontem Traiani eruptione facta, Teuthones in Vaticano obſeruatos, multis interfectis, hoſtiliter ſpoliauit. Sed ultio ſubinde facta. nam ex caſtris Imperatoris, quæ in pratis Neronianis locata fuerant, ſuſcitato tumultu, innumera militum manus effluxit, quæ profligata Romana plebe, captiuos multos abduxit: quos pontificis precibus Imperator exoratus, continuò dimiſit. Deinde quum per urbem ad Lateranum iter uterque facere nollet, ad Mallianum ſe contulit: mox per pontem Lucanum, traiecto Tyberi, ad Lateranum peruenit: ubi cōpoſitis rebus Chriſtianæ reipublicæ, Fredericus in Germaniam redijt. Adrianus à regni proceribus exoratus, Beneuentum ſe contulit, ac maiorem regni partem Guilielmo abſtulit. Item Palæologus quidam Græcus, nobili genere natus, Emmanuelis imperatoris nuncius, Anconam appulit: mox Beneuentum ad pontificem properauit, data ab Imperatore mandata detulit: in quibus hæc potiſsima continebantur. Emmanuelem, ſi tres duntaxat Apuliæ urbes maritimæ ſibi permittantur, quinque milia pondo auri, item Guilielmi ex Italia expulſionem offerre Pontifici. Quæ quum Guilielmo nunciarentur, ad pontificem repentè confugiens, ſe omnia quæ Eccleſiæ Romanæ abſtulerat, redditurum, adiecturum inſuper oppida nonnulla, item Romanos rebelles ultrò ſubacturum: demum, aurum à Græco imperatore promiſſum, accepto legitimo temporis interuallo, perſoluturum pollicetur, ſi pontificia auctoritate ſibi ſit integrum, in utroq; Siciliæ regno liberè dominari. Placuit pontifici oblata conditio: ſed cardinales auaricia ducti interceſſere. Quare Guilielmus ob repulſam iratus, Apuliam inuaſit, cuncta longè lateq́; deuaſtans. Et profligatis ad Brunduſium Græcorum Apulorumq́; copijs, Apulos & Salentinos in deditionē accepit. Quare pontifex indignatus cardinalibus, Beneuētum Guilielmum acciri iuſsit: quò quum ueniſſet, pro oblata conditione, auctoritate ſua liberam utriuſque regni poteſtatem dedit.

Adriano paulo poſt ad Agnianum defuncto, Alexander tertius, patria Senenſis, duorum & uiginti cardinalium ſuffragijs, pontifex deſignatur. Contrà uerò trium tantùm ſuffragijs Octauianus, Romanus pontifex creatur, qui Victor appellatus eſt. Orta inter utrunque contentione, Alexander imperatorem Fredericum, eo tempore Cremam obſidentem, miſsis internuncijs orauit, ut ſibi preſtò, prout utriuſque poſtulat officium, adſoret. Ille reſpondit, utrunque pontificem Papiam ire oporte

re, ubi

re, ubi utriuſq; partis rationes lubentiſsimè ſe auditurum pollicetur. Quare Alexander Auaniam, Octauianus Segniam ſe contulit. Fredericus miſsis duobus epiſcopis, Alexandrum hortatur, ut ad conuentum Papiæ celebrandum ueniret. Sed epiſcopi à pontifice confutati, Segniæ Octauianum uiſitarunt, eumq; Papiam deduxerunt. Hunc Imperator, in conuentu papam declaratum, adorauit: deduxitq; eius equum ex more per urbem. Alexander, quum hæc omnia nouiſſet, & admonuiſſet utrunq;: confeſtim præmiſſa admonitione, Octauiano & Imperatori humana conſuetudine interdixit, longè lateq; per Chriſtianam rempublicam nuncios miſit, qui ſuæ cauſæ iuſticiam teſtarentur. Philippi Gallorum regis monitis & precibus adactus, in Campaniam rediјt: deinde paulo poſt in Galliam ulteriorem contendit: poſtea in Peſſulano & Claromonte, Imperatoris anathema, habito conuentu, pronunciauit.

Dum hæc in Europa ſic aguntur, mortuo apud Hieroſolymam Balduino tertio, Almericus frater in regno ſucceſsit: qui cum Ægyptiјs haud multo poſt congreſſus, magnam cladem his intulit. Obſedit Alexandriam, quam Tiracunus Saladini Turcorum regis præfectus, Soldano Ægypti fraude ſubtraxerat. Alexandrini quum nullo pacto Chriſtianum iugum ſubire uellent, ea tamen conditione ſe Almerico commiſerunt, ut in Soldani poteſtatem ſua opera & induſtria reducerentur. Recepta ingenti pecunia, Soldano urbem Almericus planè reſtituit. Mox intellecta Soldani fraude, Carras, quam nunc Carim, urbem potentiſsimam, appellant, obſedit. Fredericus autem ad tyrannidem conuerſus, direpta Tordona, Mediolanum diruit, populum in ſex portarum tribubus diuiſum, in ſena loca, procul ab urbe, ad decimū lapidem habitare coegit. Cremam ingenti detrimento affecit. Quare Venetorum conſilio, Veronenſes, Patauini ac Vicentini inter ſe fœdus icere, ut preter legitimum Imperiј tributum, nil obſequiј ultra præſtarent. Mox Imperator iſte, Aenobarbus ex cognomento dictus, miſsis oratoribus, Gallorum regem orauit, ut Alexandrum ad præſtitutum conuentum duceret: quum ipſe Victorem ſe ducturum reciperet. Conuentus ad Diuionem indictus, ubi Franco amnis Gallos diſterminat à Germanis. Quum principes ex compoſito illuc mira frequentia cōuenirent, Alexander, qui apud Dolenſe cœnobium Aquitaniæ ſubſtiterat, ſe eam ſynodum aditurum eſſe negauit: quam ipſe non indixiſſet, ne quid pontificiæ poteſtati derogare uideretur. Quare ſoluto conuentu, Fredericus in Germaniam rediјt. Alexander ad Turonium, ſynodum indixit: ubi multa decreta promulgata. Interea Octauianus Lucæ mortuus eſt, & Guido Cremenſis in Antipapam ſubrogatus: fœdus ciuitatum Italiæ amplificatum. Nam Cremonenſes, Brixiani, Bergomenſes, Mediolanenſes quoq; diſsipati, cum Placentinis in eandem ſocietatem admiſsi. Alexander demum, creatis conſulibus, qui ex ueteri amicitia dignitati ſuæ ſuffragabantur, à Romanis è Gallia Romam reuocatur: quod anno centeſimo ſexageſimoquinto ſupra milleſimum accidiſſe legimus. 1165. Hæc igitur regnante Geyſa acciderunt. Inſuper iјſdem ferè temporibus, Alphonſum Hiſpaniæ regem, ab expugnatione Terræ ſanctæ reuerſum, diem obiјſſe ferunt. Cui Sanctius filius natu maior, in regno ſucceſsit: & illi non multo poſt Ferdinandus frater, quem in Arabia, pro Chriſti nomine bellando, occubuiſſe memorant. Huic Alphonſus filius ſubrogatus, regnum accepit: quin & illius quoq; temporibus, Crucis figura in luna publicè uiſa. Geyſa tandem in aduerſam ualetudinem incidit, qua indies ingraueſcente, ne inteſtatus obiret, accitis amicis pontificibus & optimatibus, regnum diſpoſuit. Stephanum tertium, grandiorem natu, regem pronunciauit. Exorauit etiam proceres, ut eundem pro rege ultrò ſuſciperent, colerent & amarent, filios hæredes è ſemiſſe conſtituit. Cætera partim ſacris ædibus, partim calamitoſis hominibus, ac uariјs ſanctiſsimisq; uſibus legauit. Demum inter liberorum ac fratrum amplexus animam efflauit. Annis uiginti, menſibus tribus, & diebus quindecim regnaſſe fertur, incolumi fama, & integra regni poteſtate. Obdormiuit autem in Domino, anno Salutis centeſimo ſexageſimoprimo ſupra milleſimum, pridie Calendas Iunias, maximumq; ſui deſiderium omnibus reliquit. Cor-

pus Albam elatum, ac publicè deploratum: & inter monumenta regum, filij retulere. Celebratis honorificentiſsimè exequijs, ad comitia regalia ſtudia conuerſa ſunt. Nam quamuis regem declaratum ac legitimum haberent, ne priſcam conſuetudinem abolerent, comitiorum diem indixere.

Stephanus III. QVVM defuncto rege Geyſa frequentiſsima comitia haberētur, adductis in medium, publicæq́; perlectis teſtamenti tabulis, omnes cunctis ſuffragijs declaratum à patre regem Stephanum tertium comprobant, & fauſtis cognominibus ingeminant: Stephano cuncta feliciter, exclamant: Stephano nouo regi laus & gloria, Stephano felix uita, & continuata uictoria: Vngariæ fauſta omnia, & felicia. Paulo poſt Albæ ex more coronant, & ſacro diui Stephani progenitoris diademate confirmant. Is regno potitus, & ad regnandum haudquaquam intempeſtiuus, nihil ſine ſenatus auctoritate & patris amicorum conſilio gerit. Triennij regnum immunitate donauit, & multa captandæ popularis auræ gratia edicta promulgauit. ocium & quietem pro uiribus ab initio retinuit: mox ſociorum & regni cauſa in bella deſcendit, quæ uario geſsit euentu: neque ſuorum perfidia caruit, ut ſuo loco referemus. Verùm enimuerò hac re potiſsimùm execrandi ſunt Vngarorum Annales, quippe qui etſi ineptiſsimè ſcripti ſunt (qua in re ueniam damus, quia hiſtoriam potius quàm eloquutionem quærimus) nonnullorum tamen regum, ueluti Stephani geſta, cuncta nephario ſilentio prætereunt, quæ præſtantiores pleriq́; ſcriptores minimè prætermiſere. Quare ut hanc grandem rerum Vngaricarum iacturam reſarciamus, quid cum Venetis, & Emmanuele Græcorum Imperatore geſſerit, in primis referemus. Emmanuelem & Fredericum Ænobarbum ſimul illa tempora protulere, impietate perfidia & crudelitate pares: utpote quibus nihil tunc ſæua tyrannide uidebatur antiquius. Dum Gallia Ciſalpina Frederici reditum reformidat, & urbs Roma reditu Alexandri pontificis exultat, Emmanuel in Italos, Dalmatas & Iſtros multa molitur: quæ altiuſculè repetemus, ut apertior res ipſa uideatur. Ex eo tempore, quo Veneti afflictis Hieroſolymæ rebus, Balduino rege in captiuitate demerſo, auxilia pia, duce Dominico Michaele contulere, hoſtilem Emmanuel animū Venetis oſtendit, quos hactenus fideliſsimos ſibi ſocios ſemper habuerat: haud diſsimulans, collata illis auxilia ægerrimè tuliſſe. Vt Venetis obeſſe poſſet, Stephanum tertium Vngarorum regem, item Dalmatas, Iſtros, Liburnos & Anconitanos, cum Græcis in ſocietatem admiſit. Stephanus ultrò fœdus init, ut antiquas pro Dalmatia inimicitias commodius ulciſceretur. Dalmatæ uerò, Iſtri & Liburni longè propenſiùs in iſta fœdera cōuenere: ut quamuis imperatorij & Conſtantinopolitani iuris olim fuerint, & tunc partim Venetorum, partim Vngarorum imperio parērent, iſta tamen rerum nouitate trini potentatus è ceruicibus iuga diſcuterent: multoq́; licentius, ut antè, piraticā exercerent: quos maritimis latrocinijs aſſuetos fuiſſe, Liuius affirmat. Quod ut facilius facere poſſent, horum trium amicitias ſępiſsimè ludificarant. Quare Dominicus
1149. Maurocenus dux Venetus, anno Salutis undequinquageſimo, & undecies cēteno, ſenatus populiq́; Veneti iuſſu, in Iſtros mare Adriaticum infeſtantes, quinquaginta triremium claſſem duxit: qua Polam, Rubinum, Parentium, Hemoniam, & Humagum in Venetorum perbreui poteſtatem aſſeruit. Anno inde ſeptimo in demortui ducis huiuſce locum, Vitalis Michael ſuffectus fuerat. Quo quidem tempore Adrianus pontifex, Gradenſem eccleſiam, ſuper cæteras Venetiæ, Iſtriæ ac Liburniæ baſilicas, principatum tenere pronunciauit. Id Vlricus Aquileiæ patriarcha ſentiens, ægrè tulit: ac impetratis à Stephano Vngarorū rege auxilijs, quo cum ſocietatem hac duntaxat cauſa iniuerat, Gradenſe oppidum partim dolis, partim uiribus occupare contendit. ſed ſpes hominem fruſtrata eſt: quandoquidem immiſſa Venetorū claſſe, cum ſeptingentis partim Foroiulienſibus, partim Vngaris captus eſt. Et hi omnes hac conditione dimiſsi, ut Foroiulienſes quotannis duodenos porcos, totidemq́; panes Venetis tributi loco penderent. Inſequenti anno, Arbenſes & Liburni à Venetis ſubacti. Per id etiam temporis Stephanus rex, ſimulata cū Vitali Michaele amicitia, duas

tia, duas

tia, duas eximiæ nobilitatis Vngaricæ uirgines, duobus illius ducis filijs matrimonij loco collocauit. Quare paulo poſt eius arte & opera factum eſt, ut Spalatrum, Tragurium, & Sibinicum, à Veneta republica deficeret. Quinetiam & Iadrenſes, qui tunc Venetæ ditionis erant, quum Eccleſiæ ſubiectionem Gradenti factam iniquo animo tolerarent, inſtigante etiam tunc rege Stephano, Venetis rebellarunt: qui ea tempeſtate ita omnes ingenij neruos in Venetorum detrimenta intenderat, ut nil im penſius curare uideretur. Quare Vitalis dux, cum triginta longis nauibus ad recuperanda quæ amiſerat, in Dalmatiam contendit & re infecta, repulſus receſsit. Item Anconitani Emmanuelis Imperatoris iuſſu, in cuius poteſtatem eo tempore ſe penitus aſſeruerat, Guiſcardo Anconitano duce, cum quinis triremibus, excurſionibus & latrocinijs omnia Venetorum littora admodum infeſtarunt. In quos tandem Michael emiſſus, nauali bello Guiſcardum cepit, ultimoqꝫ ſupplicio affecit. Captas quoque triremes demerſit, haud incruenta uictoria potitus. Nam inter cęteros cæſos ac ſaucios, unam tantùm è potiſsimis triremim amiſit, ab hoſte demerſam. Stephanus autem rex, eductis multis ex Vngaria copijs, non modò Dalmatiæ paſsim urbes mi lite çomplerat: ſed ab eo tractu Venetorum fines longè lateqꝫ uexabat. Ne quid ex data occaſione remitteret, quotidie quoqꝫ per nuncios Emmanuelem Imperatorem ſollicitabat, & irritabat in Venetos. Itaque anno ſexto ac ſexageſimo ſuper undecies 1166 centenum, aliam claſſem in Dalmatiam Veneti, ſub eodem duce, inſtaurare coacti ſunt, cui Dominicum Maurocenum præfuiſſe ferunt. Vitalis ubi Dalmatiam appulit, Iadram in primis metropolim adoritur. Quam quũ terra mariqꝫ acerrimè oppugnaret, urbe tandem potitur. Multis cæſis, muros à parte maris diruit, ut rebellandi præriperet facultatem: item ducentos ex ordine nobilium obſides abducit. Hac ſęuitia cęteri Dalmatæ uſqꝫ adeò perculſi ſunt, ut eiectis Vngarorum præſidijs, quę paulo antè rex Stephanus impoſuerat, ad Græcos & Emmanuelem Imperatorem extemplò deficerent, quorum auſpicijs & imperio diu olim regi cõſueuerant. Nec grauiſsimè quidem id Stephanus tulit, quãdo hos Imperatoris quàm Veneti ditione teneri malebat. Orientalis Auguſti uniuerſus Illyrici tractus quondam fuerat: & maritimam eius oram idcirco Veneti ſumma affectatione tutati ſunt, partim ut Adriatici maris iter ad nauigandum expeditius håberent: partim ut ſub auxiliorum prætextu, labantis Græcorum imperij appendices indies occuparent. Emmanuelem rex Stephanus, dolorum & perfidiæ officinam, donis & pecunijs incendit, ut Ichthyophagos & piſcatores, Græcorum imperium anhelantes, à temeraria audacia coerceret, néue pateretur nobiliſsimam Romanarum coloniarum oram à Venetis occupari: qui magis captandis hominibus, quàm piſcibus incumberent. Etni proſpiceretur, perbreui fore, ut (ueluti paſtoribus ab initio populi Romani) talis imperij, ac tanta fiat acceſsio, ut prius Gręcia cũ Illyrico, quàm Italia & Pannonia hinc accipiat detrimentũ. His Emmanuel ſat incenſus, qui ultrò creſcentib. Italorũ reb. inuidebat, neqꝫ cæteris præ ingenito liuore parcebat, quem ex reliquijs Græcæ improbitatis planè conflauerat, fraudem haud modicam cõminiſcitur. Non tam publico edicto, quàm data fide uulgò Venetos hortatur, ut per uniuerſum Græcorum imperium mercimonias liberè contrectarent. Quod quũ illi ſolito more factitarent, una cunctos die cum nauibus & mercimonijs intercepit. Quod ubi Venetis ſignificatum eſt, ita populus uniuerſus conſternatus eſt, ut oratores ad imploranda quæcunqꝫ concederentur, Senatus conſulto deſtinaret. Inſtaurarunt animos uiginti naues negociatoriæ, quæ è Græcorũ manibus & inſidijs euaſerant, Venetiaſqꝫ re integra redierãt. Quarum reditu ſic omnium animi leuati ſunt, & inſtaurati, ut perbreui omnibus qui negociandi cauſa aberant, reuocatis Senatus conſulto, tanta & tam inaudita celeritate, claſsis comparata ſit, quantam ab inclinatione imperij Romani nuſquam pari feſtinatione factam acceperimus. Quando centum diebus, centenas triremes ac uiginti naues onerarias fabricaſſe memorant: quibus (ut aiunt) Iadrenſes, & Iſtri nuperrimè recuperati, denas quoqꝫ naues longas, Venetorum iuſſu, adiecere. Hac igitur claſſe,

Tragurium captum, & inuito Vitali Michaele direptum ferunt: eádem quoq; Raguſium occupatū. mox in Aegeum pelagus nauigatum, incaſſùm obſeſſa Euboia, Chius capta: ubi dum Veneti promiſſam ab imperatore pacem expectant, ſæua continuò peſtilentia claſſem inuaſit, quæ Vitalem Michaelem ducem uel inuitum Venetias redire coegit. Huius reditu infecta urbs uniuerſa, tam ſæua contagione correpta eſt, ut hoc duntaxat morbo uideretur abſumi. Dux conuocata concione, quum ad cōſolandum populum prodijſſet, impetu mox in eum facto, uulneratus exceſsit. Stephanus autem Vngarorum rex, Emmanuelem ab omni pace reuocare pergit, nullam cum Venetis concordiam hunc paciſci patitur. Catenatis laboribus, & operoſis expeditionibus, ambitioſam urbem uexari cupit: Dalmatas clàm ſollicitat: & clandeſtina arte, qui defecerant, Iadrenſes, Tragurios, & Raguſinos à Venetorū ſtudijs ac fide reuocare nititur. Dum hæc ita geruntur, Fredericus Aenobarbus in Italiam reuerſus, diſsimulatis inimicitijs, & ſubornata benignitate, manſuetudine ac liberalitate, adeuntes populos excepit. Quū Guidonem Cremonenſem antipapam ab Hetruſcis aſpernari audiuiſſet, partem copiarum per Flaminiam in Hetruriam miſit, cæteram ſecum in Picenum agrū duxit. Acerrima obſidione circumuenit Anconem, Emmanueli parentem, ut ab Imperatoris Græci ſtudijs auerteret. Interea Mediolanenſes Cremonenſium, Placentinorum & Veronenſium auxilio urbem quàm antea munitiorem inſtaurant. Et Laudenſis nouæ urbis à Frederico ædificatæ ciues, in bello ſociali Lombardorum partibus acceſſere. Emmanuel Alexandrum, ſeptimum iam annum pontificatus agentem, dimiſſa re Veneta, quod Stephano regi moleſtiſsimum fuerat, per oratores doloſis artibus tentare cœpit, ut ad redintegrãdum Romanum imperium animum aduerteret: quando fide ac potentia ſe Frederico Aenobarbo ſuperiorem eſſe affirmabat. Sperabat, ob atrociſsimū inter utrūq; odium, ſe id pontifici facilè perſuaſurum. Interea populus Romanus à Germanis & Tuſculanis magnam cladem acceperat. Quod ubi Frederico nunciatum eſt, ſoluta ſtatim obſidione Anconitana, ad urbem properauit: in pratis Neronis caſtra locat, Vaticanum adoritur: & accepiſſet, niſi à Pontificia cohorte repulſus eſſet. Quod imperator ægrè ferens, circumductis copijs, Petri baſilicam perfringere adortus, & maiori uæſania percitus, ignem ualuis & tecto ſupponi iubet. Aeditui reformidato incendio, poſtes patefaciunt, ac furentē admittunt. Alexander ex Laterano, Aenobarbi furorem ueritus, in proximas Frangepanum domos, quæ Amphitheatrum & diuæ Mariæ nouæ cœnobium cum palatio complectebantur, ſe recepit. Mox à Guilhelmo Normanno, Guilielmi filio, & Siciliæ rege, qui ex paterno inſtituto parentis loco pontificem habebat, triremes treis cum ingenti pecunia accepit: quibus aut pro fugæ, aut defenſionis adminiculis uteretur. Pecuniam in Frangepanes & Petri Leonis filios, portarumq; cuſtodes planè diſtribuit. Et quum ſe ab Imperatore dolis peti intelligeret, primùm Circeios, deinde Tarracinam, pòſt Caietam & Beneuentū petijt. Sub fugam pontificis peſtilentia uſque adeò ſæua Imperatoris exercitum inceſsit, ut non modò in proceres & magnates, ſed longè lateq; in cæteram multitudinem effuſa debaccharetur. Quare data pontifici pace, quam dudum abnuerat, primò Lucam, mox Tordonam Papiamq; confugit. Deinde ſociali Lombardorum bello, quum nullos alios præter Papienſes, Monteferratenſes & Tordonenſes haberet amicos, Ciſalpina ferè Gallia exactus, in Germaniam redijt: mox Alexandria à Pontificis nomine, in æternum Frederici dedecus à ſocijs populis ædificata. quod anno

1168 ſexageſimo octauo ſupra undecies centenum factum eſſe legimus. Dum hæc ita geruntur, Stephanus rex Vngariæ, quum Emmanuelem in perſequendis Venetis deferbuiſſe, & aliò mentem intendiſſe animaduerteret, ipſe quoque in re Dalmatica aliquantulum recepuit. Quod etiam domeſtica & inteſtina fraude factum eſt. Dux enim Ladislaus frater eius, ac regis Belæ cæci filius, imperandi cupiditate tractus, ad occupandam coronam animum intendit: ratus facilè fore, ut ea potitus, regno quoq; potiretur. In primis cum fidiſsimis pleriſq; rem communicat, & ſubripiendæ

coronæ

coronæ clàm conſilium init, multos muneribus, officijs quoque quàm plurimos ex optimatibus ſibi cōciliat: ſubducuntur urbes, clientelæ, populi & comitatus in diuerſa ſtudia diſtrahūtur. Atqui poſtquam fauoris & præſidij ſatis comparatum Ladiſlaus ſibi arbitratur, ſubrepto uarijs artibus ſacro diademate, ſe uerum regem, neque ætate, neq; uirtute & paterna & propria, regno indecorum aſſeuerat. Suffragantur cum pleriſq; pontificibus multi optimates: & acceſsit haud infrequens popularis aura, quæ facili motu, ueluti nouitatis auida, in utranq; partem ſuſcitatur. Stephanus contra rerum inſolentia perculſus, nouitati ceſsit, per caſtella quædam munitiſsima diuagatus: ut receſſu potius quàm inſtanti pertinacia inteſtinum bellum declinaret. Interea Ladiſlaus uſurpata regni poteſtate potitus, ſex menſibus imperat. Sed obrepente ſubinde morte, ſalutis anno ſeptuageſimo ſecundo ſupra undecies cẽtum, Calendis 1172 Februarijs diem obijt. Corpus Albam inter maiorum monumenta relatum. Nondum patruorum factio illa deſierat, quum rege priſtinam dignitatem poſt Ladiſlai mortem recuperare ſtudente, Stephanus Ladiſlai frater, & Belæ quoq; cæci filius interceſsit. Qui ijſdem ſuffragatoribus uſus, tertio idus Februarias uſurpata corona decoratus eſt, & quinis menſibus ea potitus. Verùm rex patruorum inſolentiam non ultrà tolerandam eſſe ratus, ſuſcitato tandem bello, reſipiſcentibusq; maxima ex parte optimatibus, in eum caſtra mouit. In duas partes diuiſa iam Vngaria, inteſtinum bellum atq; grauiſsimum molitur. At ubi ad conſerendas manus conuentum eſt, tanta nobilium clades eo prælio patrata, ut nihil his temporibus Vngariæ miſerabilius accidere potuerit. Patruus tandem à nepote uictus, regno exactus: paulò poſt in caſtello quodam, quod Zemlen appellant, Aprilis idibus diem obijt, Saluatoris anno ſeptuageſimo tertio ſupra milleſimum & centeſimum: corpus quoque 1173 Albam relatum eſt. Eodem etiam anno, rex Stephanus Geyſæ filius, quarto nonas Martias uita exceſſerat: ne diutius corriuales regios, eoſdemq; cognatos, Pannonica fortuna toleraret. Exequiæ honorificentiſsimæ illi perſolutæ: corpus Strigonij conditum. Hunc annis undecim, menſibus nouem: diebus tribus regnaſſe ferunt.

Hæc igitur de Stephano Tertio expiſcati ſumus: aliud de uiro quicquam, quando tanta Scriptorũ inopia bellicoſa ſemper Pannonia laborauit, inuenire nequiuimus. His etiam temporibus, Emmanuel Conſtantinopolitanus imperator, apochryſiarium ad Alexandrum pontificem Beneuentum miſit. legationi maximam uim pecuniarum adiecit, quas antequàm uerba faceret, in medium promeret. Poſt longam orationem, illud tandem perorauit, Emmanuelem Gręcorum ſubiectionem potius, quàm utriuſq; Eccleſiæ unionem, ultrò deferre, ſi corona Occidentalis imperij, qua Fredericus Aenobarbus præ nefarijs facinoribus iure priuatus erat, redintegrato imperio, à Romano pontifice donaretur. Res à pontifice Alexandro non modò ad ſacroſanctum cardinalium collegium, ſed ad Romanum Senatum perlata. Poſt multorum ſententias id demum conſultum eſt, Emmanueli coronam omnino abnegandam, & delatam quoq; pecuniam recuſandam: ne inexplebilis auariciæ cauſa, belli ſempiterni ſemina pontifex ſerere uideretur. Iiſdem etiam diebus Guido Cremonenſis antipapa, quem Fredericus imperator ad Petri baſilicam, Germanico pręſidio munitum reliquerat, miſeram animam efflauit. Cui ab imperatoria factione Ioannes Syrmienſis abbas, ex inferiore Pannonia natus, uir pridem furtis & latrocinijs infamis, ſubrogatur. De Stephano Tertio hactenus, nunc ad Belam feſtinemus.

RERVM VNGARICARVM DECADIS SECVNDAE LIBER VII.

RESIDENTE cognato bello, & profligatis Ladiſlai partibus, redintegrata Pannonia, quæ diuerſa ſtudia prius ſectabatur, Belam Tertium, Stephani Bela III. regis fratrem, cunctis ſuffragijs eligendum expoſcit: quando è ſuperiore rege filius non ſupererat, maturus regno. accedebat uiri integritas, & iuſticia, munita ſeueritate, ac grauitate non mediocri: quod illa tempora, inteſti-

inteſtini belli licẽtia deprauata, nimiũ poſtulabãt. Nam furta paſsim & latrocinia patrabantur, facinoroſiſsimus quiſq; graſſabatur impune, & in nulla crimina ſeuere animaduertebatur. Nam qui ſub rege quicquã ſceleris cõmiſerat, trãsfugiebat in Ladislai factionẽ, & hac arte per impunitatẽ elabebatur. Contra uero illi qui ſub Ladislao erant, cõmmiſſo ſcelere, ad regẽ confugiebant. Quin & uterq; princeps, non ſolum in mediocribus, ſed in maximis etiã criminibus, ne à ſuæ factionis hominibus deſereretur, conniuere cogebatur. Itaq; poſtquã Belam, magna grauitate prẹditum, ex more ac honorificentiſsime idibus Ianuarijs coronarunt, mox quiſq; publico edicto eſt admonitus honeſtæ uitæ, ac peccandi eſt inhibita uulgò licentia. Poſt edictũ, quũ fures, ſicarij & latrones multi, qui diu facinoribus occalluerãt, nequaquam ſe abſtinerent: magna ſeueritate, extremiſq; ſupplicijs mulctati ſunt. Vnde tantus facinoroſos metus inceſsit, ut ſe in poſterum nimis coërcuerint: item & regi hinc tanta auctoritas, & gratia comparata, ut hunc regem optimum fore cuncti prædicerent. Et quum reges antehac promiſcuè ac immodeſtiùs ab hominibus adirẽtur, aureſq; indoctæ multitudini accommodantes, modò garrulitatis faſtidio, modò loquẽdi inſcitia afficerentur, neque grauitatem pro dignitate ſeruarent, neque diſtinctè iudicia enunciarent: hinc factum eſt, ut Bela primus petitionum ac precum formulas inſtituerit, ex imperatorum põtificumq; more: & duos precum miniſtros adſciuerit, qui quotidianas petitiones ei ſecretò legerent, reſcriptaq; manu regia reſponſa referrẽt. Vnde optimus iudiciorum & gratiarum mos tunc Vngaris introductus. Poſt hæc, regnum ex omni parte ſtrenuè tutatus, nihil à finitimis adimi permiſit. Tumultuaria quædam, & quaſi momentanea cum Polonis & Boemis bella geſsit. Auſtrales intra fines coërcuit. Illud ſibi animo ſemper erat infixum, quod & fratri, & ſuperioribus plerique regibus ſemper inhæſit, maritimam & nobiliorem Dalmatiæ oram, quam Veneti occuparant, occupatamq; ſæpius amiſerant, ab Vngaris omnino occupari oportere: neque ullo pacto patiendum, ſocios Dalmatas in imperioſa Venetrum ſeruitute iacẽre. Sed Venetorum tunc fortuna & auctoritas inhibebat, quam ex Alexandri & Frederici reconciliatione compararant. Duodeuigeſimum pontificatus annum grauiſsimus ille pater agebat, & adhuc cum Imperatore improbo nunquam cõſentire potuerat: neq; uoluit, donec Venetorum opera pax poſtulata à Frederico data fuit. Quinetiam eo tempore, Guilielmo regi Siculo, quindecim, & ſocijs bello Lombardis, ſex annis datæ ſunt induciæ. Auctores pacis Veneti fuere: ea Venetijs honorifitentiſsimè tranſacta. Vbi imperator accitus, quum diui Marci ueſtibulum attigiſſet, dimiſſa humeris trabea, ſupplex ac humi proſtratus, pontificis præſidentis pedes deoſculatus eſt: mox eius dextera ſubleuatus, ad oris oſculum admiſſus eſt. Promulgata pace, Ioannes Syrmiẽſis in montis Albãi latebras ſe abdidit. Ad hæc, Emmanuelis mors interceſsit imperatoris: quem ita Venetis infeſtum, fratris exemplo eſſe nouerat, ut Henricum Dandalum, oratorem Venetum, & legationem conſtanter agentem, obiecto candente æneo, uiolato iure gentium, occæcarit. Is Alexium filium, imperij ſucceſſorem reliquit: cui Agnes, Philippi regis Gallorum filia, ſponſa erat: eiq; Andronicum, regia proſapia oriundum, ea conditione tutorem dimiſerat, ut aliquot annis imperium pro puero adminiſtraret. Item ea tempeſtate inter Balduinum quartum Hieroſolymæ, & Saladinum Turcorum regem præſtantiſsimũ, grauiſsima bella gerebantur. Sed paulo pòſt, quum Alexãder pontifex rebus humanis exceſsiſſet, ſuffecto Lucio Tertio, res Hieroſolymitanæ ac Grecæ indies peſſum ire occœperunt. Nam Andronicus, imperandi cupiditate tractus, nauigantem laxandi animi gratia Alexium in mare demerſit, & tyrannidem ſubinde occupauit. Balduinus uerò, ingraueſcẽte pariter ętate ac morbo, quando elephantia uirum inceſſerat, Saladini hoſtis periculum, quem ſæpe fugarat, plus ſolito formidare cœperat. Quinetiam haud multo pòſt tempore, Saladinus Hieroſolymitanum agrum magnis copijs ingreſſus, tantum pecorum ac hominum abegit, ut magno detrimento Chriſtianos affecerit: item maiorem Templariorum cęterorumq; militum

partem

partem trucidauit. Quare auxilia afflictis Hieroſolymæ rebus, per legatos à pontifice maximo poſtulata, quę poſt mortem Lucij, Clemens pontifex diligentiſsime curauit. Nam quum per noſtrorũ diſcordias, Saladinus uires adauxiſſet, poſt maximam Chriſtianorum ſtragem, Hieroſolyma potitur. quam poſt Gothfredum, reges noſtri octo & octoginta annos glorioſiſsimè poſſederant. Audita ſacræ urbis captiuitate, feſtinata eſt ex hoc nimis expeditio in Palæſtinam. Itaque iniquo tempora hæc animo Bela rex ferebat, quæ belli Veneti occaſionem intercipiebant: ſed exoptata tandem aduenit. Nam quum Aureus Magiſter Petrus, dux Venetus, qui Piſanos ab Anconitanorum ſocietate alienauit, qui eorum auxilio freti, Venetis mare infeſtum ferè reddiderant: Iadrenſes coegerent, ut metropolitam ſuum, Gradenſi patriarchæ redderent obtemperantem: id tam moleſtè hi tulere, ut præ indignitate rei, quando non ſolùm humana, ſed diuina quoq; iura, à Venetis in ſeruitutem aſſeri conſpicarentur, quartò rebellantes, ad Belam tertium planè deficerent. At rex audita defectione, qua nihil erat antiquius, comparato magno exercitu, in Dalmatiam cõceſsit. Muniuit ualidiſsimo præſidio urbem eius tractus pręſtantiſsimã, & nonnulla eius municipia milite compleuit. Exhilarati ſunt hac nouitate Dalmatarum animi, & uniuerſa Pannonia geſtienti quadam lætitia completa. Contrà Veneti ad primum nuncium uſque adeò conſternati, ut nil triſtius unquam accepiſſe uiderentur, ad Dalmaticum bellum, & ad exigendas toties uiolatæ fidei pœnas, tunc patres omnes animos intendebant. Rabie ſimul & uindictæ anhelatione miſerabiliter angebantur, nihilq; impenſius curabant, quàm ut Iadrenſes, expenſis cumulatiſsimè pœnis, cæteris infidelibus exemplo forent. Vnum obſtabat, exhauſto nimis ęrario, tam citò claſſem parari non poſſe. Difficultatem hanc maxima multorum patrum ſtudia ſuperarũt, qui publicæ potius quàm priuatæ utilitati conſulentes, collata pecunia, & adiectis quibuſdam Riualtinis bellicisq; uectigalibus, expediendam ocyſsimè claſſem curauerunt. Qua quidem comparata, mira celeritate in Dalmatiam continuò nauigatum: & obſeſſa Iadra, inſulæ facilè receptæ. ſed in urbis expugnatione, quam Bela rex amplo pręſidio & commeatibus benemuniuerat, omnis opera eludebatur. Sub mœnibus ex Venetis multi occubuere, quum à continente urbem tentaſſent erumpentibus Vngaris, extemplò reiecti, inſulas facilè receperunt: quia Vngarum nauali apparatu parum poſſe conſtabat. Aliqui tunc Raguſium & Tragurium iuxta à Venetis defeciſſe opinantur: quorum opinioni ego minus accedo. Nam cum iſta Venetorũ præſidijs completa amplißimis, ut ipſa longè minora forent, ad priſtinam Vngarorum fidem redire nequiuerunt. Bela igitur maritimam Dalmatiæ oram ita muniuerat, ut omnem Venetæ claſsis operam prorſus eluſerit. Dum hæc ita geruntur, tota Chriſtiana reſpublica Hieroſolymitana captiuitate cõſternata, cõuocatis principibus, de recuperando ſanctiſsimo ſepulchro Domini, quod in ſeruitutem Saracenorum reciderat, ſollicitè decernit. Clemens pontifex, compoſitis cæterorum potentatuum diſcordijs, perbenignè Venetum Vngarumq; hortatur, ut unà cum cæteris Saladinum, prophanum hoſtem, Palæſtina exigant: neue priuato bello ſacroſanctæ ac pientiſsimæ expeditioni deſint, neq; publicæ Chriſtianorum calamitatis & turpitudinis, ob priuatas ſimultates, ipſi auctores eſſe uelint. Sedati, pontificij diplomatis interuentu, utriuſq; animi, Bela quum ſine Veneta claſſe, qua cęteris illi præpollent, fieri non poſſe intelligeret, ne hoſtis Chriſtianæ reipublicæ & ſanctiſsimę expeditionis interturbator haberetur, ſuffragante pontifice, cum Venetis duorum annorum inducias iniuit. Belli principes hi fuiſſe traduntur: in primis Fridericus imperator, qui Henricum filium, cunctis, quas in Italia comparauerat, prouincijs & urbibus planè præfecerat: item Philippus Galliarum, & Richardus Britannorum rex, Otho Belgarum dux, cum pleriſque præpotentium antiſtitum appendicibus. Piſani cum Venetis ex Adriatico ſinu ſoluere, qui ante cæterorum aduentum Ptolemaida obſidere, à Saladino occupatam, & terra mariq; grauiter oppugnare adoriũtur. Fridericum Aenobarbum, qui ſuffragante Bela per Vngariam, aliorum more, iter fecerat,

omni-

omnibus rebus adiutum, Thracio Boſporo in Aſiam tranſmiſiſſe: Philippum & Corradum Meſſana, quo conuenerant, ſoluiſſe ferunt. Richardum grauiſsima tempeſtate iactatum, in Cretam appuliſſe: & ſecundum appulſum, denegato portu, uniuerſam inſulam fuiſſe populatum. Mox in Syriam profectum, cum Philippo ad Ptolemaida iunxiſſe caſtra, quam ſuperata Saladini claſſe, ac fuſo hoſte, recepere. Fredericũ iniquiore fato uſum; receptis paucißimis Aſiæ oppidis, in minorem Armeniam ueniſſe: deſcendiſſe temerè in fluuium, lauandi ſudoris, & ſedandi æſtus gratia: ubi præcluſis continuò uitæ meatibus, ſpe fruſtratus interijt. Haud multo poſt, quamuis cum Saladino ab initio proſperè pugnatum fuerit: diſsidentibus tamen principibus, Philippus in Galliam reuerſus eſt. Richardus, qui in prouincia remanſit, bellum forti animo proſequutus, tandem in ſequenti anno in Britanniam ſe recepit. Poſt Frederici Aenobarbi mortem, Henricus filius ei ſuffectus, à Cœleſtino pontifice coronatur. & inſequenti anno Solis defectus apparuit. Saladinus, poſt longam Chriſtianorum uexationem ac ſtragem, Damaſci diem obijt. Filij regnum, prout pater ipſe legauerat, inter ſe diuiſere. Quod Saphadinus, frater Saladini, ægrè ferens, quum ſe in teſtamento prætermiſſum intelligeret, exactis liberis eius, regno potitur. Paulò poſt Henricus imperator Siciliam occupauit: & ijſdem temporibus in Italia lapidibus pluiſſe ferũt. Subſidiarius ab Imperatore exercitus in Syriam mittitur: qui proximo deinde anno, mortuo Panormi Henrico, reuertitur. Quare Chriſtiani, qui remanſerant in Syria, auxilio deſtituti, quod reliquum erat dominij, prorſus amiſere. Sed ut ad Piſanos aliquantulum redeamus, quum triennio cum Venetis ardentiſsima æmulatione commilitaſſent, ubi in Adriaticum ſinum ſe retulere, Polam Venetæ ditionis urbem occupant. Quod Bela rex quum accepiſſet, ne mediocri quidem lætitia affectus eſt, quum pactas biennij inducias iam exactas intelligeret: & quum ipſe terra nimis poſſet, qui mari quoq; Venetos infeſtarent, acceſsiſſe nimium lętabatur. Sed parum proſperè res ipſa ſucceſsit: quãdo tumultuaria claſſe, Polam à Venetis properatum, urbs continuò capta, & denudata mœnibus, ne Piſanorum receptus amplius eſſe poſſet. Deinde Metonem properatũ, ut cum onerarijs hoſtium nauibus, & cum his quæ præſidio illis ex Pola uenerant, confligeretur. Paucis poſt diebus, quum illis prætereuntibus à Venetis occurſum, pugnatum in conſpectu urbis, fugato Hetruſcarum præſidio, onerariæ duæ captæ: unde pacem cum Piſanis ſequutam plerique tradunt. Bela igitur, qui Dalmatiæ nimium timebat, & grauiſsimis Venetos expeditionibus diſtineri cupiebat, ne quid in Dalmatas molirẽtur, increbeſcente languore grauatus, humanis rebus exceſsit, regni ſui anno uigeſimotertio, menſe uno, ac die undeuiceno. Item ſuperſtitibus filijs, Emerico & Andrea, pientiſsimaq; uxore, quæ Philippi regis Galliæ ſoror fuit: de quibus in ſequentibus nonnulla referemus. Ob-
1199 dormiuit autem in Domino Calendis Maijs, Salutis anno undecenteno ſupra undecies centum: corpus Albæ, inter monumenta regum honorificè funeratum.

Emericus rex. POST Belæ Tertij exceſſum, Emericus filius, omnium populorum optimatumq; ſuffragijs patri ſubrogatur: quãdo cum hęreditario iure, uiri probitas & prudentia, ad creandum hunc unũ omnes hortabatur. Is poſtquam regium munus obiuit, omnia patris, quæ ad coercendos mores, & inhibenda flagitia pertinebant, in uſum diligentiſsimè reuocauit. Et non modò regno gubernando, uerumetiam propugnandis ſocijs, in primiſq; Dalmatis incubuit, ne quid ex regno deterere uideretur. Deſponſatam huic ante Belæ patris obitum Conſtantiam, Aragoniæ regis filiam, Annales Vngarici referunt, Senatus apoſtolici permiſſu, Henrico imperatori deinde coniugatam. Qui à Cœleſtino pontifice maximo uocatus, in Italiam uenit: Conſtantia uxor cum ſequuta eſt, filium afferens quadrimum, quem præter opinionem omnium nimis annoſa pepererat. Is fuit Fredericus ſecundus, acerrimus Eccleſię perſequutor. Sed Henricus, mortuo Tancredo, infanteq; Rogerio, paruo habito negocio, utriuſque Siciliæ regnum accepit. Dum hæc ita geruntur, Veneti, qui cum pleriſque oppidis Iadram olim amiſerant, ne minimam quidem recuperandæ urbis occaſio-

occaſionem temerè præteribant: ſed huic rei potiſsimũ intenti, ſub aliquo prætextu honeſtatis hanc ſibi anſam dari anhelabant. Interceſsit ad hæc Hieroſolymitana expeditio, cuius auctores Bonifacium Monferratenſem, Balduinum Flandriæ, Henricumq́ꝫ Pauli comites, item nonnullos Allobrogum, & Montis ferrati duces memorant. Hi quum per Germaniam & Pannonias exercitus ductare nollent, quas ea tempeſtate admodum fluctuare intellexerant, in ſocietatem exoratos Venetos admiſere: ut eorum claſſe freti, tutius & facilius in prouinciam peruẽerint. Quum Venetias conueniſſent, abſumpta maiori ex parte uiatici pecunia, à Venetis aliam mutuati, & ob eam rem illis nimis obnoxij, maxima ſubinde liberalitate afficiuntur. Quando non ſolùm eam, quam gratuitò datam intelligi uolunt, ſed maioris illi ſpem pollicentur, ſi in caſtiganda Iſtria, & Iadra infida, quæ Venetum ſæpe imperium detrectarint, aliquantiſper ſibi adiumẽto eſſe uellent. Ad hæc illi, quando Venetijs obæratos ferè ſe eſſe reputabant, hac uicti munificentia, non modò aliquam opem, ſed ut grati uiderentur, extremas uires pollicentur. Iubent ſexaginta ſibi continuò triremes expediri, quibus ſuos milites imponant. Quod ubi à Venetis factum eſt, his tot onerariæ naues, & diuerſa ſunt adiecta nauigia, ut cum ducentarum & quadraginta nauium claſſe Iſtriam & Dalmatiam adorirentur. Quò ubi peruentum eſt, in primis Tergeſtini, alijq́ꝫ eius littoris accolę, qui mare piratica infeſtabant, metu perculſi, ad impetrandam pacem occurrũt: qui pacto tributo, cum pace ueniam conſequuntur. Pacata Iſtria, repentè Iadram, quæ ad Belam olim defecerat, claſsis admota, Gallo milite completa. Hanc Emericus rex Vngariæ, ex paterno inſtituto, fortiſsimo præſidio, omniq́ꝫ munitione inſtruxerat: quæ à Veneta claſſe circumuenta, & ea, quàm antea audita fuerit, longè maiore, nequaquam, propugnatore Vngaro, tunc animo conſternatur. Audacter obſtat, & præſidiario ſæpe cum agmine oppidani portis erumpunt: occurrunt undiq́ꝫ innumera hoſtium agmina, multum utrinque ſanguinis effunditur. Nunquam prælium ſine maxima cæde diremptum, nil è tormentorum & machinarum genere utrique prætermittere, quæ ad oppugnandam & propugnandam urbem facerent. Atroci quoq́ꝫ pertinacia dimicare: his omnino certum eſſe, tueri urbem: cõtrà illis, recipere, aut in obſidione ad internecionem permanere. Multis menſibus Iadra oppugnatur, & nunc mari, nũc terra: neq́ꝫ noctu, neq́ꝫ interdiu ulla quies, immò ne reſpiratio quidem minima datur. Sed à continente omnis eluditur opera, quando non ſolùm à propugnaculis & muro pugnare, ſed pro mœnibus, & quandoq́ꝫ latius, inclinatis hoſtibus, dimicare pergunt. Sæpe caſtra, quæ in cõtinente locarant, ab oppidanis & Vngaris adaucta audacia ita oppugnata ſunt, ut intra uallum plerique tranſilierint: quin & de amouendis ſtatiuis nonnunquam cogitatum. Quum irritos à continente labores, prę aſsiduis Vngarorũ eruptionibus, Veneti fore conſpicarentur, à mari extremis uiribus infeſtare ſtatuunt, à mari propius onerarijs & altis nauibus circumuallant, ac ueluti caſtellorum circumſeptu occludunt, admouent tormenta ſulphurea, & omnia id genus, & ſine temporis intercapedine. Hinc mœnia quaſſant, quandoq́ꝫ etiam caſtella nauibus impoſita tam propè urbem admouebant, ut iaculis, & ſæpe cominus dimicarent. Vexata diu ciuitas, à mari iam labefactari cœperat, & ita animis excidere, ut iamdudum hac hoſti paterêt aditus. Vngari aſsiduo bello partim abſumpti, partim qui ſupererant defatigati, uictoriam Veneto haud incruentam relinquere decernunt. Ciues aſsiduę defectionis auctores, deſperatis rebus ac uenia, ad extremum dilabuntur, & exilium ultrò ſibi perpetuum optant. Inſtant eo uehementius ad hæc Veneti, quando nutantem dudum fortunam urbis, & ruinam interminantẽ intelligunt. Vngari, quum ciuitatem clandeſtinè ab optimatibus deſtitui ſentirent, quamuis ad extrema uſque pugnaſſent, tamen ubi hoſtem frequentiſsimum iam illac mœnia tenere conſpicantur, multis demum cęſis, à continentis porta facto agmine, in oppidula quædam proximis montibus impoſita ſe recipiunt. Veneti interea ampliſsimo ſociorum auxilio, Iadra potiuntur. Primo aditu, ex omni ætate ac ſexu multos trucidant, deinde ſatiatis cæde a-

nimis, furor illè deſidit. quod eo celeriùs opinione factum, quia nouitatis auctores in urbe non inuenere. In cæteram multitudinem planè innocentem ſæuire, neq; Henrico Dandalo duci, neq; ſocijs, meliore cauſa commilitantibus uiſum eſt, quorũ opera, uæſaniens omnis furor inhibitus. Quare Veneti demum Iadra potiuntur, & ſæuiente hyeme, capiæ urbis amore apud Iadram hybernant. Vngari Iadra iam exacti, in proxima ſe oppida recepere. Dum in Dalmatia tot populorum hybernat exercitus, ecce puer Alexius, Iſachi filius, qui patrui ſceleratas manus effugerat, aduenit, ſupplexq; à Gallis ducibus ac Venetis opem implorat. Memorabilium profectò rerum cauſa, ab enarratione noſtra diſtrahimur: ſed ut res cognitu facilior uideatur, aliquanto altiuſculè repetemus. Præfuerat his temporibus Græcorum imperio Iſachus, qui præter ſuperiorum Imperatorum mores, Chriſtianorum amantiſsimus, Gallis & Germanis gratiſsimum ſemper hoſpitium exhibuerat. Alexius huic frater erat: cui tantum indulſerat, ut præter imperij nomen nil ſibi reſeruarit. Quinetiam fratrem, qui temeritate ſua in Barbarorum poteſtatem inciderat, ingenti pecunia redemerat. At ille ingratiſsimus, omnis impietatis compos, & cæca imperandi cupiditate tractus, Iſachum excæcat, dolo captum, excæcatumq; nauiculæ imponit. Nondum hoc facinore ſatiatus, Alexium fratris filium, qui nondum duodecimũ annum exceſſerat, eodem quoq; ſupplicio afficere ſtudet. Præcoci nepos Alexius prudentia fretus, & paternis obtemperantiſsimus amicis, qui fuga quærendam ſalutem ſuadebant, ad hybernantes in Dalmatico ſinu Venetos & Gallos uenit: pro liberando patre opem ſupplex petit, imploratq;, & ea quidem conditione, ueluti Galli Venetiq; ſuſſerant, ut Græcam in primis Eccleſiam Romanæ ſubijceret: & pro damnis, quæ Emmanuel olim Imperator Venetis & Gallis intulerat, quindecies mille auri pondo exſolueret, ſatisfaceret pro naulo Venetis, & his demũ conditionibus poſtulata conſequeretur auxilia. Quibus compoſitis, in Alexij auxilium cum maxima claſſe nauigatum eſt. Interea Iadrenſes optimates, qui ultrò in exilium ſe perpetuum aſſeruerant, Emerici regis opibus freti, Adriaticum uſq; adeò pelagus infeſtabant, ut non extinctum capta Iadra, ſed redintegratũ bellum uideretur. Quare poſtquam in Græciam nauigatum eſt, Alexij reſtituendi gratia, alia quoq; Venetorum claſsis, ad domitandos Iadrenſes exules, qui longè lateq;, & in Venetos quàm crudeliſsimam piraticam exercebant, decreta eſt. Raynerio Dandalo, Henrici filio duce, Iadrenſes hi exules domiti. Accepit ex his liberos obſides: quibus acceptis, patres exules in patriam reduxit, hac inter utroſque pacta cõditione, ut prætorem urbis, quem Comitem nunc appellant, & metropolitam, qui Gradenſi patriarchæ parêret, Iadrenſes à Venetis acciperent, item quotannis ter mille cuniculorum pelliculas tributi loco his expenderent. Dum hæc in Dalmatia geruntur, Veneti Gallíq; Byzantium applicuere, quam magno labore expugnarunt. Imperator Alexius paulo antè deſperatis rebus, intempeſta nocte clàm aufugit. Patefacta Imperatoris fuga, Iſachus è uinculis exoluitur, in mediumq; producitur. Alexius eius filius, patefactis portis, cũ magno plauſu in urbem excipitur: & unà cum patre, congratulante populo, Imperator conſalutatur. Demum poſt uarios Græcorum motus, & miſerabile fatum Alexij, Galli ac Veneti Byzantio iterum potiti, Balduinum Græcorum Imperatorem, & Thomam Maurocenum antiſtitem creant. Quarta pars captorum oppidorum Venetis aſsignata, quæ cum inſulis Aegei maris Cretam & Euboiam continebat. Sed de his hactenus: in quibus hiſtoriæ dignitas fortaſſe plus æquo nos diuerſari iuſsit. ad rem igitur noſtrã redeamus. Et in primis de Emerici matre, & fraterno bello nonnulla, ab Vngaricis Annalibus prætermiſſa, referamus. Bela Tertius, ſororẽ Philippi regis Galliæ uxorem duxit: ex qua Emericum, de quo agimus, regem, quem aliqui per ſyncopen Henricum appellant, & Andream genuit. Mariȩ quoq; ſoror iſta fuit, quæ Richardi Britanniæ regis ex matre ſoror erat, Henricumque Hieroſolymitanum regem pepererat. Quare Emerici regis mater, Henrici matertera fuit, qui in Palæſtina regnauit. Hæc igitur poſt Belæ mortem, ac initum Emerici regnum, præni-

mio

mio diuinæ charitatis ardore, antequam uita excederet, Domini ſepulchrum uiſere decreuit, Frequentiſsimum nobilium Vngarorum ſibi comitatum delegit, quo inſtructa honeſtius in ſancta peregrinatione uerſaretur. Succendebat ad iter, nepotis deſiderium, qui Hieroſolymis imperabat: ſed præter opinionem uoto fruſtrata eſt. Quandoquidem quū Ptolemaida appuliſſet, paulo poſt itineris languore confecta, diem obijt. Inſuper in eadem urbe, in cōmiſerationis acceſsionem, caſus alius interceſsit. nam iiſdem quoq; diebus, Henricus eius nepos, Hieroſolymitanus rex, quum in altiſsimo regiæ triclinio, ad feneſtras, aulico cuidam innixus reclinaretur, improuiſo præcipitio correptus interijt. Quare Maria, quæ late in Campania dominabatur, ſororis ac filij morte cōfecta, paucis poſt diebus præ dolore moritur. Cui Theobaldus filius, nobiliſsimę indolis adoleſcens, in dominatu Campano ſucceſsit. Audito matris & conſobrini caſu, regem Vngariæ maximus mœror inceſsit, quum pientiſsimam parentem peregre defunctam, & honeſtiſsimum fratrem intempeſtiua morte Aſiatico regno defraudatum reputaret. Honorificentiſsima utriq; iuſta, non modo ab Emerico in Pannonia, uerumetiam à Philippo & Richardo regibus, in Gallia & Britannia perſoluta ſunt. Hæc igitur his temporibus accidiſſe commemorant. Nam multo poſt initū imperium (ut Vngaricam rite hiſtoriam proſequamur) fraternū bellum in regia exortum aiunt. Nam quum Emericus maior natu, regnum, ut par erat, obijſſet, iniquo id Andreas frater animo tuliſſe dicitur: quippe qui animi magnitudine præditus, maxima quæq; anhelabat, ratus ad imperandū ſe potius quàm parendum eſſe natum. Primigenituræ quandoq; iura execrabatur, quę regnandi ſibi poteſtatem ademiſſent. Addebat dolorem Ladislaus, è fratre nepos, cuius gratia non modo regni, ſed ducatus quoq; potiundi ſpes omnis adimebatur: itaq; facinoroſa dolorem audacia amouere ſtatuit. Quum nimis popularis & perhumanus eſſet, quum amicis primum, deinde cum pleriſque optimatibus, quorum mira arte ac officio gratiam promeruerat, conſilium init. Subducit multorum clàm populorum mentes, fratri pro uirili ſua detrahit, damnat eius ignauiam, & in populorum inuidiam omni arte compellit. Non ſolum patrocinio & fauore, uerumetiam donis & largitionibus, è nobilium & præpotentum ordine quenque circumuenit, ut in ſuffragium ſuæ dignitatis inauctorare uideatur. Comparatis igitur multorū populorum optimatumq; fauoribus, quando libere ac aperte rem aggrediendam cenſuit, fratri bellum indicit, inſtructas in medium acies educit, & Marte uindice regnum occupare contendit. Emericus rex fratrem neq; literis neq; magnis internuncijs ſibi conciliare poterat. Deſperata tandem concordia, quia Andream proceres haud pauci, nouarum rerum cupidi, ad inteſtinum bellum irritabant, aciē inuitus inſtruere cogitur. Ad præſtitutum pugnę locum uterq; conuenit, ut collatis ſignis dimicaret: ubi Emericus, ne cognati ſanguinis auctor eſſet, multo glorioſius habitu ac uerbis, quàm armis uiciſſe prædicatur. Aiunt enim regem, quum utrinque acies inſtructæ conſtitiſſent, depoſitis armis, & ſtipatorum manu, coronam ſceptrumq; geſtantem, per medias fratris acies inceſsiſſe, talia dicentem: Quis tandem erit ille, nunc agite milites, qui ſacroſancto regum ſanguini manum inijcere auſit? Quis erit, qui diui Stephani numine in hanc dignitatem aſſertum, lædere cupiat? Et quando omnis poteſtas à Deo eſt, quis eſt denique, qui regiam maieſtatem ul aliqua fœdare audeat? quum ſe ipſi quoq; reges, penſitata dignitate, uel inuiti colere ac reuereri cogantur. Non Emericus ſum, non priuatus homo: ſed diui Stephani uicarius, pronepos & hæres, publicam perſonam gerens: quia non tam ueſtra ſuffragia, & hæreditaria iura, quàm diui, ac ſacræ huiuſce coronæ numen, me Vngariæ regem præſtitere. In quem igitur miſeri arma ſumpſiſtis? in mene, an diui Stephani ſucceſſorem, ac regem ueſtrum, omnium ordinum ſuffragijs optatum? Si in me, quādo homo ſum, ſicarij eſtis, & homicidæ: ſi in regem, & Stephani ſucceſſorem, prophani paricidæ eſtis, omnibus ſupplicijs & piaculis obnoxij. Non cum mortali uobis res eſt, miſeri, ſed cum eo cui præ diuina dignitate, ſupra mortalitatem aliquid accedit. Sub omnipotentis Dei tutela

reges degunt,quorum læſa Maieſtas uix populorũ exitio expiari poteſt. Ego quoq;
inermis inter infeſta arma progredior,quando hæc corona data diuinitùs, ac ſceptrũ
hoc quod geſto,me inter furentum ſtudia ſatis tutum efficiunt. Videte,quem læſeri-
tis;& ne in caput ueſtrum ac filiorum , ſanctum ſanguinem haurire uideamini , pro-
ſpicite,& conſiderate.Emerico omnino ſemel moriendum eſt:quamuis, hac aut alia
morte,multum referat:hęc mihi multo glorioſior,calamitoſiorq; uobis,illa mihi uo
bisq; uulgarior.Fraterna leuitate ſubducti ,prophana & impia arma ſumpſiſtis: ſed
temeritatis impietatisq; notã,dum tempus eſt, ſalutari tempeſtiuaq; pœnitẽtia abo
lete.Reſipiſcite,quæſo:ego ſum rex ueſter , ac pater , qui pientiſsima indulgentia &
paterna obliuione facinora ueſtra delebo. Agnoſcite patrem ueſtrum,& quam defe-
ro execrabilis audaciæ ueniam, lubenter accipite : & eum retinete regem , quem di-
uorum numina & ueſtra ſuffragia deſignarunt. His dictis,omniũ animi uſq; adeò
mutati ſunt,ut confeſtim arma poſuerint,certatim quiſque ueniam implorarit,inſo-
lentiſsimæ pertęſus audaciæ, quam plerique magnates deprauatis ſtudijs confoue-
bant.Dum ad cõcordiam reſipiſcunt omnes,Andreas per cuncta caſtra diſquiritur,
ut parem apud indulgentiſsimum regem ueniam conſequatur. Quum omnes qui
commune crimen ingenuè faterentur,ingenuam quoq; gratiam inuenirẽt: quum is
inter fugiendum deliteſcendum'ue à fortiſsimo milite & exploratore deprehendere
tur, parum abfuit quin primo congreſſu interficeretur. Sed pro ſpectata regis cle-
mentia,qua nõ ſolùm in ſuos,ſed in alios uti uidebatur, mitius ac par erat,in Andre-
am actum. Non tam à ſpeculatore, quàm rege, uita donatus , ut ex indulgentia fra-
tris impunitatem aſſequutus,meliorem imperandi modum addiſceret.In hoc Blon-
di Foroliuienſis,præſtantiſsimi olim hiſtorici,ac ſanè ſcriptoris de Romana lingua
optimè meriti,errorem euidentiſsimum defendere nequeo : quippe qui Annalium
quorundam falſitate deceptus,ab inſectante milite Andream obtruncatum ſcripſit,
quod à ueritate prorſus eſt alienum:quum poſt Ladislaũ ex fratre nepotem, regnaſ-
ſe apud Vngaros euidentiſsimè pateat, & ipſe quoq; regnaſſe fateatur:qua quidem
in re neſcio an culpam Annalium , an eius obliuionem potius incuſem. Verùm in-
doctiſsimi ac incurij Annalium magna ex parte Scriptores , tot geſta cum ueritate ſę
pe diſſentientia prodidere,ut magnum in enarrãda hiſtoria periculum quotidie ſub-
eamus.Quare eo mitiore in Scriptores noſtri temporis cenſura eſt utendum,quo in-
doctiores,& in ueſtiganda ueritate neglectiores fuere, qui falſis rerum cõmmẽtarijs
ad deſcribendam hiſtoriam poſteros ſuſcitarunt. De Emerico alia expiſcari nequi-
uimus,quando parum regnaſſe dicitur. Nam quum aduerſa regem ualetudo inceſ-
ſiſſet, paucis poſt diebus,condito teſtamento,Ladislao filio ſuperſtite , humanæ ne-
ceſsitati conceſsit. Annis octo,menſibus ſeptem,& diebus ſex regnaſſe ferunt:anno
1200 autem Salutis ducenteno ſupra milleſimum, calendisq; Decembribus deceſsiſſe fe-
runt. Cui mite ingenium , & ne mediocris quidem animi tolerantia fuit. Corpus in
Agrienſi baſilica, quando in eo agro diem obijt, condidere. Raguſium,quod ad
Vngaros à Venetis quondam cum Iadra defecerat , iiſdem ferè temporibus Veneti
recepere.Nam Thomas Maurocenus , quem Conſtantinopolitanum patriarcham
deſignatum diximus,quum in Italiam profectus,ab Innocentio Tertio pontifice ma
ximo confirmatus eſſet,dum littus Dalmatiæ legens in Græciam redijt, cum triremi
bus quatuor id incautũ recepit:inſtaurauitq; Dyrrachium , à Gręcis Imperatoribus
deſtitutum.Item Henricus Balduini frater,qui illi in Græcorum imperio ritè ſucceſ-
ſerat,ac unà cum Bonifacio Monteferratenſi incohatam Adrianopolis obſidionem
continuabat, Valachorum interuentu , qui Græcorum precibus ſollicitati fuerant,
ne urbem excellentiſsimam Latinorum manibus occupari paterentur,eam mox ſol-
uere, & in Conſtantinopolim properare coactus eſt. Valachi enim è Romanis ori-
undi,quod eorum lingua adhuc fatetur , quum inter tam uarias Barbarorum gentes
ſita adhuc extirpari non potuerit,ulteriorem Iſtri plagam,quam Daci ac Getę quon
dam incoluere , habitarũt.nam citeriorem Bulgari,qui è Sarmatia prodiere, deinde
occupa-

occuparunt. E legionibus enim, & colonijs, à Traiano ac cæteris Romanorum Imperatoribus in Daciam deductis, Valachi promanarunt: quos Pius à Flacco pronunciatione Germanica Vlachos dici uoluit: nos contrà, ἀπὸ τοῦ βάλλειν, καὶ τοῦ ὀϊστοῦ dictos eſſe cenſuimus, quum ſagittandi arte præpolleant. Nonnulli Valachiæ, à Diocletiani filia nomen inditum cenſuere, quę illorum Principi nupſiſſe fertur. Itaque hi Græcorum precibus exorati, Adrianopolim Latinorum obſidione liberarunt. Sed de his iſta retuliſſe ſat ſit.

SECVNDVM Emerici obitum, Ladislaus tertius eius filius, hæreditario iure imperium iniuit Vngariæ: quem ſeptimo calendas Octobres ritè coronatum perhibent. Poſt initum munus, non pro paruo negocio habuit, pacare regnum nouitatis auidiſsimum: quod etiam ex morte regis aliquantulum fluctuarat. Andreæ nanque patrui conatus nondum deſierant, ſed breuiſsima interregni occaſione inuitati ſuſcitabantur: uerùm quod diutius anhelauerat, ex inſperato obtigit. Nam uix menſes ſex & dies quinque Ladislaus in regno exegerat, quum immatura morte ſubreptus diem obijt: quod Salutis anno primo ſupra duodecies centum, ac nonis Maijs acci- 1201 diſſe uolunt. Intempeſtiuus regis obitus piè ab omnibus comploratus eſt, exequiæ ab Andrea honorificentiſsimæ in Alba Regia celebratæ, ibiq; inter monumenta regum corpus honeſtè relatum. Iam tempus poſtulat, ut ad Andream ſecundum ueniamus, quem uerè ad imperandum natura genuiſſe uidebatur. quippe cui neq; animi magnitudo, neq; religio & conſilium, neq; iuſticia deerat: quamuis imperandi cupiditate, quod in fratrē (ut ſuprà diximus) oſtendit, plus æquo ęſtuaſſe uideretur. Sed idcirco regnum immodicè concupiuiſſe dicitur, ut aliquid ſe ac maioribus dignum præſtare poſſet.

Ladislaus III.

POST ubi Ladislaus immaturo fato ſurreptus eſt, omnium ſuffragijs hic rex optatur. Vix nepoti iuſta perſoluerat, quum antiſtitum procerumq; conſenſu, ac cæterorum uotis, rex declaratur. Vigeſimoſeptimo ſecundùm nepotis obitum die, regijs inſignibus Albæ ritè donatur. Mox ad regni adminiſtrationem animum intendit, quod multos planè annos præ iuſticia & integritate ſua pacatū habuit. Vxorem duxit Gertrudem, nobili Alemannorum genere natam: ex qua liberos complures tulit, in primis Belam, & Colomannum, deinde Andream, & Eliſabetham, prę uitæ ſanctimonia uniuerſæ poſteritati perpetuò celebrandam. Sed omnem ſuam ac uiri felicitatem Gertrudis facinus intercepit, perpetuaq; ac memorabili nota, ſe cum familia ſugillauit. Quod quidem ſcelus antequàm ex ordine referamus, ut res cognitu facilior habeatur, nonnulla adijcienda eſſe duximus. Quum cæteri Chriſtianę reipublicæ Principes, ſacram Syriæ expeditionem ſæpe ſuſcepiſſent, Vngariæq; reges interea partim cum finitimis bella geſſerint, partim domi ocium ſeruarint, quandoque à pontificibus, & ſæpiſsimè à cæteris eſt his obiectum, haud multum probè facere, qui quum eminentioris fortunæ ac dignitatis eſſent, inutili uitam ocio tererent, rem Chriſtianam periclitari conſpicarentur, atque cæteris cùm adnitentibus, tum laborantibus nullum auxilium afferrent. Quin & hoc Belæ ſæpius improbatum: qui ut hac ſugillatione careret, ſe quoq; pro Saluatore noſtro commilitaturum uouit. Erubeſcebat enim hauquaquam mediocriter, ſe Philippi Gallię, cuius ſororem ſibi coniugarat, & Richardi Britanniæ reges prætermiſiſſe militiam. Atqui negocijs diſtractus uarijs, aut morte præuentus, pium uotum pręſtare nō potuit. Hanc paterni nominis iacturam & obligationem, Andreas filius reſarcire ſoluereq; decrēit: quod ut faceret, etiam quum ducatum gerebat, mādato ſępe pontificio ſollicitatus eſt. Quin & multo magis, paternis plerunque per noctem ſe manibus ſollicitari intellexerat, ut patrem uoti nexu obſtrictum exſolueret. Incidit in ea tempora Honorij pontificatus, Chriſtianæ ſalutis quàm ſtudioſiſsimi. Qui ubi Peruſiæ Innocētio Tertio ſuffectus eſt, nil ſibi antiquius habendum eſſe cenſuit, quàm labantibus Chriſtianę reipublicæ in Syria rebus extemplò conſulere. Quare ne Græcorum auxilio careret, neue illorum diſſenſione res ipſa interturbaretur, efflagitantē Petrum Antiſodorenſem,

Andreas II.

Imperatorem deſignatum, ac Iolem eius uxorem, in diui Laurentij æde, quæ in uia Tyburtina ſita eſt, Auguſtali diademate coronauit. Mox cardinalem ſuũ Ioannem Columnenſem, Apoſtolicæ ſedis legatum in Græciam ac Syriam declarauit. Confeſtim is urbe profectus, Brunduſium contendit, ubi Imperatorem cum uxore adhibuit. Mox Veneta claſſe omnes Dyrrachium nauigarũt, quod Theodorus Epirotarum dux Venetis occuparat, ac Petrus ultrò ſe illis redditurum ſpoponderat: quod quum obſediſſet, inutili obſidione fruſtratus eſt: & paulo pòſt, quũ in Theodori inſidias incidiſſet, in teterrimum carcerem cõiectus eſt. Cardinalis Conſtantinopolim profectus, rem Chriſtianam curans, Principes undique cõcitat, proſpicit quæ bello ſunt uſui. Interea Chriſtiani Principes, qui piam expeditionem ultrò ſuſceperant, cum magnis exercitibus conueniunt. Tanti belli Andreas imperator declaratur, qui in hanc militiam ſacroſanctumq; delectum primus nomen ultrò detulerat. Ex his iſti potiſsimùm nominantur pòſt Andream, dux Auſtriæ, Henricusq; comes Niuernenſis, item Gualterus Galliæ regis camerarius, Milo Maltobienſis, diuæ Suſannæ uicecomes. Venetorum Annales, Andream & copias Veneta claſſe in Syriam delatas ferunt: idq; idcirco à Venetis lubentiſsimè factũ, quando Andream uecturæ tantùm beneficio, ius omne Dalmatiæ, quod olim erat Vngarorũ, ſponte Venetis tribuiſſe aſſeuerant. Sed id Vngarici ſubticent Annales: aut quia id regi cum Venetis nunquam conuenit, haud immeritò prætermiſere, ſiquidem uerarum ac geſtarum rerum eſt hiſtoria. Aduerſantur Vngarorum teſtimonia, qui hęc à maioribus accepere, commemorantium Andream regem Pannonia profectum, Conſtantinopolim cum exercitu ueniſſe: ueluti ex his, quæ ſubijcientur, intelligi poterit: & per Boſporum Thracium in Aſiam tranſmiſiſſe. Nanq; legatus Pontificius, cum Iole, Veneta claſſe Conſtantinopolim aduectus, ibi copias omneis, præſuta Crucis teſſera ſignatas, undique cogebat. Neque id ſat ueriſimile uidebatur, cum ſola anguſtiſsimi freti traiectura ſponte Dalmatię iuri renunciaſſe, pro qua tantum ſanguinis fuerat effuſum. Quum igitur Andreas, cui auctoritate pontificia, ſumma Chriſtianæ reipublicæ tradita fuerat, Conſtantinopolim appuliſſet, ibiq; Legatum apoſtolicum inueniſſet, dum cæteri duces conuenirent, aliquandiu ſocios expectare coactus eſt. Ibi quoq; interea miſerabilis caſus interceſsit, perpetua memoria non indignus, in quo fortitudinem conſtantiamq; ſuam, Vngariæ regem oſtendiſſe ferunt. Aiunt enim Andream peregrè dudum profecturum, ut regno bene proſpiceret, Banchanum nobili Borum gènere natum, ſpectatæ fidelitatis ac ſapientiæ uirum, uniuerſæ Vngariæ præfeciſſe, regiam gubernandi delegaſſe poteſtatem, commiſiſſe illius fidei reginam, liberos & fortunas. In primisq; admonuiſſe, ut iuſtè regnũ adminiſtraret, nulli iniuriam fieri pateretur, cum finitimis pacem æquè ſeruaret, item ocium & honeſtatem commendauit. Banchanus traditam regni ſummam forti animo accepit: ratus maximam ſibi oſtentandæ uirtutis ac fidei occaſionem obtigiſſe. Inuidit fortuna uiro, ac facilem propoſiti ſucceſſum intercepit. Ecce ex Alemannia Gertrudis reginæ frater aduenit, ut ſororem, uiri abſentiam ægrè ferentẽ conſolaretur. Subſedit dies aliquot apud eam, & uarijs mulierẽ illecebris oblectauit. Faciebat id non immeritò, quandoquidem indulgẽtiſsimam ſibi ſemper fuiſſe nouerat. Cum regina dies ac noctes Banchani uxor uerſabatur, mulier ſpectatæ pulchritudinis, ac uenuſtatis eximiæ, quam incredibilis pudicitia nimium exornabat: huius conſuetudine Gertrudis admodum delectari eſt ſolita. Repentè fratrẽ matronę amor inceſsit, ac eius multo magis pudore quàm forma pellectus, uſque adeò perbreui exarſit, ut efflictim illam deperiret. Regina intellecto fratris ardore, prę temeraria quadã commiſeratione, quæ fœmineo plurimum ineſt ingenio, ei nimium indulſit. Vtrunque non ſolùm in colloquium accerſi iubet, ſed ad conuiuium ſæpius inuitat, cedit ſæpe colloquentibus, & quamcunq; ſub aliquo prętextu honeſtatis poteſt patrandę Veneris occaſionem impartitur. Demum ubi conſtantiſsimũ fœminæ pudorem haudquaquam labefactari ſenſit, in abdito eam cubiculo, introducto fratre, reliquit: ubi

tandem

tandem illa uiolatæ pudicitiæ iacturam fecit. Subticuit miſella facinus, & ad uirum reuerſa, quum prolis curandæ gratia ab eo amplecteretur: Quam infelix (inquit) nūc mulierem amplexaris, uxorem ne, an olidam meretriculam? nempe ſi uxorem, profecto deciperis: ſin fœdam meretriculam, in primis ipſe proſpicito, an te coinquinatiſsimo ſcorto miſcere contendas. Violatus, Bancbane, tuus thorus eſt: & quam reginæ uxorem commiſiſti, prophano lenocinio fratri uiolandam illa commiſit. Hoc meo corpore, quamuis animus inſons, me tamen nunc nunc exue, quod alieno potius quàm meo ſcelere inceſtatum eſt. Proinde ne animi corporisq́ꝫ mei inexpiabilis homicida eſſe uidear, neúe tua dignitas hac turpitudine polluatur, extemplò Bancbane, quæſo, me interfice, ut uiolatum pudicitiæ numen ulciſcare. Succenſus his maritus, diſsimulato dolore, uxorem conſolatur lachrymantem, ac ultrò iugulum porrigentem amplexus oſculatur: exorat ob coniugalem amorem, quem non eius culpa, ſed aliena libido læſerat, ſubticeat communem turpitudinem, à qua ſe grauiſsimo, quum tempus dabitur, exemplo utrunque uindicaturum pollicetur. Sedato mulieris animo, diſsimulatum furorem ſuum domitare non potuit: inſequenti die reginam cum paucis adit, ſtricto, quem ſub toga geſſerat, gladio haudquaquam talia opinantem aggreditur, ac lethali uulnere confodit. Mox cruento enſe prodit in publicum, exclamans legitimo ſe furore Gertrudim interfeciſſe, quum uxorem nefando lenocinio fratri impuriſsimo uiolandam illa dederit. Quin & ingenuè in medio tumultu profitetur, ſe nulla ſupplicia deprecaturum: ſed poſtero ſe die rectà cum paucis optimatibus Conſtantinopolim ad Andream iturum, ultroq́ue ibi læſæ maieſtatis iudicium ſubiturum. His dictis, tumultus ipſe deſidit: ac is acceptis quibuſdam comitibus è proceribus, Conſtantinopolim continuatis itineribus peruenit. Inuenit ibi regem, qui nondum Europa ſoluerat. Ante conſpectum eius ubi uenit: Adeſt, rex, inquit, gubernator regni tui, quem nefarium fortaſſe alij parricidam iudicarint. Bancbanus iuſticia tua fretus, patrato facinore, non fuga impunitatem, ſed recto confugio æquiſsimi tribunalis iudicium quærens, ad te uenit, ut ſi iure ſuccubuerit, præſentaneum graueq́ꝫ ſupplicium expendat. Neque alium ſibi iudicem poſtulat, niſi quem læſerit: & qui potius actor & ultor, quàm iudex eſſe deberet. Sed hanc inauditam rei audaciam, inaudita ſui principis iuſticia præbuit. Gertrudis, cui uxorem ancillæ loco commiſeram, intemperantiſsimo fratri uiolandam tradidit. Ego legitimi furoris ac turpitudinis impatiens, quam morti minimè præferendam documento tuo didiceram, inſidioſam dominam interfeci. Hic eſt, rex, iuſtæ necis gladius, tuæ coniugis cruore fœdatus. Proinde ſi peccaui, ut intolerabili me turpitudine liberarem, eodem me repentè gladio confice: ſed ſi id iure factum cenſes, memorabili apud omnes gentes me ſententia nunc abſolue, ne fruſtra iuſticia tua fretus, huc acceſſiſſe uidear. Tanta reum conſtantia rex audiuit, ut uultum & animū ne minimùm quidem immutaſſe dicatur. Ad hæc: Fiducia in me tua, Bancbane (inquit) ſat de te bene ſperare iubet Si res ita eſt, ut ais, in regnum mox redito, delegatum munus pro ſolita ſide gerito: & quoniam ſanctam hanc expeditionem nullo capitali iudicio interpellari fas eſt, quum rediero in Vngariam, te iudicabo. His dictis, hominem dimiſit, ipſe traijciendas copias in Aſiam curauit. Pòſt ubi duces cum legato pontificio in Syriam peruenere, copiasq́ꝫ cum Ioanne Hieroſolymitano rege coniunxere, in primis obſidendæ Damiatæ conſilium ineunt, quæ urbs Ægypti uetuſtiſsima, Niloque contigua, olim Heliopolis dicebatur, atque à ſole huic nomen eſt inditum, quem Græci ἥλιον appellauere. Rebantur enim, haud parum in rem fore, ſi hanc primùm urbem obſiderēt: qua capta, facilius Cayrum & Babylonē proximam occuparent. Non ignorabāt, ſe utraq; urbe potitos, Saracenā mox gentem facilè extirpaturos. Andreas Imperator, omnium principum conſenſu ad Damiatā caſtra mouit, Idib. Maij, & Salutis anno duodeuigeſimo ſupra duodecies cētenum fortiſsimo animo ciuitatem 1218 obſidet. Hæc triplici muro, eodemq́ꝫ latericio circumuenta, deriuato quodam Nili alueo, in oblongæ inſulæ ſpeciē obducitur. Huic quoq; Pharea turris erat, ne q; craſſitudine,

tudine, neque altitudine cum illa conferenda, quam ad Pharon & Nilum quondam fuiſſe legimus: ſed quæ ſuburbium, aphothecas mercatorum, ac publica horrea, à piratis & prædonibus tutaretur. Iam urbem multis admodum ac uarijs Soldani munitionibus præditam, rex Andreas adoritur. Cui quum duo ſuburbia forēt, unum ipſe cum Auſtriæ duce, alterum Camerarius, cæteriq́; oppugnare incipiunt. In primis turrim, admotis propè machinis, quatiunt. quamuis cædes utrinque indies augeretur, plures tamen ex illis quàm noſtris planè cædebantur. expugnata præ militis robore, ducumq́; uirtute, turris & ſuburbia: capta horrea, opulentiſsimæq́; mercium tabernæ. quare miles non modò à fame uindicatus, ſed uberrimè ditatus eſt. præſidia partim cæſa, partim capta: quicunque ex his in orthodoxam fidem ſe aſſeruere, non ſolùm uita & libertate, ſed bonis quoque, quæ amiſerant, donati ſunt. Contrà uerò, qui pertinaciſsimè in prophana & execrabili opinione perſtitere, extremo ſupplicio mulctati, nonnulli in ſeruitutem aſſerti. Non parum hac prima fortunæ aſpiratione, Chriſtianorum animi adaucti ſunt. confirmabant etiam animos non modò arridentis uictoriæ auſpicia, uerumetiam ingentis læticia prædæ: quoniam omnis annona, reconditæq́; merces militi conceſſæ. ita enim ad ſuſcitandos in bellum milites, Andreas faciundum eſſe cenſuit. Qua quidem Imperatoris largitate factum eſt, ut nil pugna miles duceret antiquius. Iam hyems media planè defluxerat, quum inundationis incommodum accidit. Nilus, qui per id temporis inundare non ſolet, maris inflatione, quam Euri uæſania fecerat, uſque adeò remoratus intumuit, ut noſtra caſtra penitùs inundarit. quare miſerabilis impedimentorum æquè ac commeatuum iactura facta, annona inundatione corrupta. Cui quidem malo, Imperator accito Pontificum collegio, cœlitùs proſpiciendum, atque diuinam opem implorandam eſſe cenſuit, ne ſanctiſsima cœpta hoc maximo detrimento interciperentur. Itaq́; Pontificum iuſſu, ieiunium publicum indicitur. Ecce exacto mox ieiunio, mare deſidit, tranquillitas magna ſuccedit. Inſuper longè maiorem ſpem uictoriȩ, ex improuiſo diuina benignitas Chriſtianis oſtendit. Soldani caſtra his longè maiora, tenui (de quo diximus) Nili alueo, qui Damiatam ambibat, à noſtris dirimebantur uix mille paſſuum interuallo, ad integri Nili ripam poſita, unde Soldano æquè inuehendi reuehendiq́; præſidia & commeatus facultas erat. Quod ubi noſtri intellexere, ne uana obſidione deluderentur, magna cōfeſtim Andream undiq́; obſidendæ urbis libido inceſsit. quare ultrà citràq́; Nilum caſtra ponere decernit. Validiſsimū agmen ultra Nilum ad metandum cōtinuò mittit: & ea quidem parte, ubi hoſtium caſtra eſſe diximus. Quod ubi per exploratores Soldanus intellexit, reformidato Chriſtianorum impetu; relictis illicò impedimentis & commeatibus, referta caſtra deſeruit. Imperator id intelligens, deſerta cōtinuò caſtra occupat: quȩ rerum omnium copia completa præter opinionem inuenit. Altera deinde caſtra in ulteriore ripa locat, interiectoq́; ponte utraq́; coniungit, ut mutuo ſeſe contueantur auxilio, & urbem arctiùs occludant. Hinc magna Damiatam deſperatio ſubit, quæ à Soldani iamdudum fuga ſumpſerat initium. Item Caradinus, Saladini olim filius, audita Soldani fuga, Chriſtianorumq́; ſucceſſu, retinendæ ultra Hieroſolymȩ ſpem omnem abiecit: quam ne Chriſtiani captam retinere poſſent, diruere conſtituit. Manus à uiolando Saluatoris noſtri ſepulchro temploq́ue continuit: quod alij religione numinis, plerique inhibentium Chriſtianorū ciuium gratia factum arbitrantur. Quum Hieroſolymam Syrij, Armenij, Æthiopes, Georgiani, ac multi Aſiæ populi, noſtræ fidei cultores, incolerent, quorum gratia Caradinum remoratum ferunt. Adhæc Andreas Nilo claſſem inuehi iubet, ne quis urbi aditus pateat: item uineas adegit, circùm plura quoq́; caſtella erigit, nullum machinarum gènus prætermiſſum. Iam urbs oppugnari cœpta, nullo munitionis genere carebat, quibus freta forti animo reſiſtit. Pro mœnib. oppidani pugnant, foſſa procul hoſtem prohibent, neq́; prȩſidijs neq́; cōmeatibus per menſes aliquot diffidunt, ultrò citroq́; interea pleriq́; cecidere. Itaq́; prima æſtas, hyems, uerq́; ſubſequutum ad Damiatam actum. Angebatur admodum Andreas, & multo magis

to magis

to magis Gallici proceres, militarem ad Damiatam operam hoc belli principio eludi, non dari cum Soldano pugnandi copiam, quo (ſi fortuna tuliſſet) euicto, in ditionem cætera facilè concederent. Dum exercitus dimicandi libidine Chriſtianus æſtuat, circiter Idus Iunias, ex inſperato Soldanus aduenit, ducit innumerū exercitum, ac inter Babylonem & Damiatam caſtra locat, quacunque poteſt arte munit, ac nullam hoſti, quamuis irritanti, pugnæ copiam facit. Ad ſollicitandam hoſtis ignauiam, qui niſi explorata uictoria in certamen deſcendere nolebat: inuito tamen Andrea rege, Gallici tantùm proceres, ex iniqua etiam pugnandi conditione, cum Saraceno milite prælium ineunt, ut aliquo dedecore aut damno, ueluti iactitabant, Soldanum afficerent. Temerariam Gallorū audaciam Ioannes rex Hieroſolymitanus, magis gentis conſanguinitate, quàm ducis officio ductus, fouebat. Quare Galli ad oppugnanda Saraceni caſtra prorupere, continentem ſe intra uallum hoſtem contumelioſis clamoribus irritarunt: è propugnaculis cōtrà proſpectare illi, quot inſultantes hi forēt. At quota pars hoſtium à barbaro intellecta, ſic animum auxit, ut facta protinus eruptione Gallos adoriretur, atque cum tāto agmine in iactabundam gentem irrueret, ut primo ferè congreſſu non ſolùm inclinarit, uerumetiam fuderit, ceciderit, interceperit. Captiuorum principes, Gualterū regis Galliæ camerarium, Milonem Mantolicenſem, & diuæ Suſannæ uicecomitem fuiſſe referunt. Ioannes autem rex, Græco (ut aiunt) igni, quem facibus traguliſꝗ Saraceni immittere conſueuere, manibus facieꝗ combuſtus fuiſſe dicitur. Gallorum exemplo rex Andreas cæteros admonuit, ut non ſolùm cum Soldano, ſed cum obſeſſa urbe, pugnandi libidine abſtinerent, intelligebat enim urbem neque ui, neque inedia poſſe capi. Diuinum rex religioſiſsimus auxilium præſtolabatur, ut inexpugnabili potiretur urbe. Nec ſpe quidem ſua fruſtratus eſt Imperator, quandoquidem cæca urbem peſtilentia inceſſerat. Fortaſſe quinto menſe, poſtquam malè a Gallis pugnatum eſt, nonnulli milites proſpecto urbis ſilentio, portas propius acceſſere, ut quid in urbe fieret explorarent. Quum altum in propugnaculis & intra mœnia ſilentium intellexiſſent, ſopitos primò cuſtodes, aut alia cauſa abeſſe arbitrantur. quare pedem ſenſim retulere, ut proximos afferendarum clàm ſcalarum ſocios admonerent. Quod ubi factum eſt, portæ propugnacula admotis ſcalis ſuperant, obſiſtenteꝗ nemine cohortem unam introducunt, ſecuribus ac uectibus portas frangunt, cædunt quicunque occurrerant Saracenos: illicoꝗ patefacta cæteris porta, exoptata urbe potiuntur, duodeuiceno obſidionis menſe. Vrbem ingreſsi, quum neminem uiderent occurrentem, inſidias primò, dolumꝗ ab hoſte ſtructum ſuſpicantur, neminem in plateis & compitis offendebant, ſuſpiciebant'ue ad feneſtras. Verùm quum fora, uici, ædes ac templa cadaueribus ſtrata forent, calamitatem hæc urbis illicò indicauere. quum ab initio obſidionis ſeptuaginta hominum milia ibi fuiſſent, uix è moribundis & ualidis tria in urbe milia eo die inueniri potuere. Andreas, indictis ſupplicationibus, ex antiſtitū conſenſu, in primis agendas Deo gratias diligentiſsimè curauit, cuius benignitate & auxilio, ſine cæde, uenuſtiſsima opuletiſsimaꝗ ciuitate potiretur. Deinde quū pręſidia portus & munitionib. ubiꝗ impoſuiſſet, tamdiu in caſtris commorandum eſſe cēſuit, quouſꝗ exacta peſtilentis morbi ſuſpicione, cœli ſalubritas inſtauraretur. Quamobrem Saracenis idcirco conceſſa ſalus, ut purgandi munus curamꝗ ſuſciperent. Exacta peſtilentia, Mahumeti baſilicam inſano ſumptu ædificatam, magnæ matri Mariæ uirgini decreto pontificum dicauit, epiſcopio'que inſtituto antiſtitem præfecit. Soldanus, ubi ductu auſpicijsꝗ regis Vngariæ Damiatam captam eſſe nouit, ſolutis incenſisꝗ caſtris, extemplò ſe in Cayrum Babylonemꝗ recepit. Chriſtiani primo uere, ſub Calendas Februarias, curato aere, urbem ingrediuntur: poſtero die, à legato pontificio, cum ſingulari epiſcoporum pompa, purificationis diuæ Virginis ſolennia celebrata. Paſsim per uicos, plateas & compita, faces cereiꝗ funales diſpoſiti, ut diuæ par honor uictoriæ ſolueretur. Rex quoꝗ eo die cū cęteris ducibus, ingenti cum plauſu militum, ouans urbem inuectus, pręſedit ſolennibus, & ad omnes aras

Deo

Deo gratias egit. Opulentiſsimæ ampliſsimæꝗ urbis prædam ingentẽ militi pro dignitate diſtribuit, cætera in diuinum cultum & donatiuum erogauit. Retulit mox de agrorum diuiſione ad principum concilium, quum omnes id fore arbitrarentur, ut Soldano Babylonia exacto, milites qui domos ſupellectilemꝗ accepiſſent, eodem exemplo in eius coloniam, dato nomine, adſcribi paterentur. Itaque ſuper deducenda colonia, & re agraria, decretum factum eſt. Dum hæc ita geruntur in Syria, Petrus imperator Conſtantinopolitanus, in Theodori Dyrrachini tyranni carcere diem obijt: cuius interim imperium Iole adminiſtrat. Mox Robertum Petri filium, e Gallijs accitum, Latini proceres imperatorem declararunt. Pontifex Honorius, ſuperatis Tholoſæ ſchiſmaticis, diui Dominici opera, extemplo eius ordinem confirmauit. Eodem quoque tempore Fredericus Romanorum rex deſignatus, defuncto Othone Romam redijt, & ab Honorio Auguſtali corona donatus eſt. Qui quum paulo ante Conſtantiam matrem, improbitatis eius prudentiſsimam moderatricem amiſiſſet, ueluti iam remiſsis habenis, in omnem licẽtiam effuſus, multa in Pontificem flagitia ac detrimenta molitur. Honorius improba huius pertinacia exacerbatus, grauiſſimo iuuenem anathemate mulctauit. Florebat indies in Syria reſpublica Chriſtiana. Nam tantum animorum Chriſtianis ducibus acceſſerat, ut Soldanũ Saracenumque genus uniuerſum perbreui conficere ſperarent: feciſſentꝗ opinione celerius, ni Ioannis Hieroſolymæ regis arrogantia interceſsiſſet, quæ magnis auſibus moram aliquandiu attulit. Is enim etſi Damiatam ſuo regno ſubijciendam eſſe credebat, nil tamen penſi habebat, quantum pontificio cardinali, ac Andreæ ſanctiſsimæ expeditionis Imperatori tribuere deberet: non omnia illis pręſentib. & inconſultis, ex arbitrio ſuo imperare par erat. Cuius quidem arrogantiæ, quum à legato nonnunquam modeſtius admoneretur, ne Vngarorum regem cæteroſꝗ proceres offenderet, admonitionis impatiens, ſub prætextu breuiſsimi commeatus, Hieroſolymam proficiſcitur: ſequuntur multi milites hominem, nec niſi exoratus ad reditum potuit adduci. Andreas interea cum reliquis copijs æſtatem ac hyemem Damiatæ exegit. Sub uer Ioannes in caſtra redijt. Acta ſpe longior Damiatæ mora, idcirco non inutilis eſt habita, quod ingentem militum numerum, opulentiſsimæ urbis captiuitate pellectum, Genuenſis, Veneta, Piſanaꝗ claſsis in Syriam plane conuexerat. Sub regis Hieroſolymitani reditum habito concilio, placuit omnibus, in Cayrum & Babylonem mouere caſtra: quod Idibus Iulijs factum eſt. Præter deriuatum Nili alueum, quo Damiata circumducitur, iter faciunt. Dum Nilum ſubeunt, impoſitum ab hoſte põtem offendunt: quem quum modico munitum præſidio conſpicaretur Andreas, quàm primùm occupauit. Poſtridie natalium Petri & Pauli apoſtolorum, ad tertium à Babylone lapidem caſtra locat. Soldanus in Cayrum & Babylonem innumeram Saracenorum multitudinem ſane contraxerat: quæ quamuis haud cito annona carere poſſe uideretur, Chriſtianus tamen imperator, qui partim Nilo, partim carris menſium fere quatuor commeatus aduexerat, multo celerius armis quàm inedia hoſtem ſuperare confidit. Quare ut deſcendat in certamen, Soldanum indies prouocat, ſimulat metum hoſtis, & perniciem in noſtros inauditam excogitat: ad hæc duos circiter menſes populationibus & excurſionibus iſti ſatiantur. At ille expectata occaſione, præterlabentem Nilum ſub Babylone & Cayro, altioribus etiam ſolito ripis coercet: & quum paucis poſt diebus ille opinione citius intumuiſſet, extemplò defoſsis utrinꝗ ripis, inundationem amnis in hoſtium caſtra deriuat. Effunditur diluuij more fluuius, & altius altitudine cubiti cuncta ſuperat, ex quo intolerabile noſtris detrimentum infertur: iumentis non ſolùm paſcua, ſed allata quoque pabula inhibentur, corrumpuntur hominum cibaria: nihil deniꝗ in caſtris ſeruari potuit, quo miles triduo aleretur. Inceſsit repente omnes exitialis inedia, quam niſi implorata pace euitare non poterant: reditum inundatio prohibebat, quem præ locorum inęqualitate, & difficultate uadorum haud iniuria deſperabant. Solus per aggeres Nili patebat exitus: & hunc hoſtis tam crebris & ualidis uſquequaque præſidijs occuparat, ut nullo

hinc

hinc modo deturbari poſſet. Ad extremas demum anguſtias Chriſtiani iam reda-
cti, cum fœdis conditionibus pacem orare coguntur. Et quamuis inedia mori malu-
iſſent, quàm turpiſsima ſubire fœdera: tamen quia ingentem ex interitu ſuo calamita-
tem Chriſtiana reſpublica patiebatur, & quæcunque parta fuerant, præ tanto exitio
retineri nō poterant, communis tandem ſalutis rationem habuere. Miſsi ab Andrea
rege oratores, his pacem conditionibus ab hoſte retulerunt: ut Damiatam cum re-
bus in ea repertis Soldano reſtituerent: contrà ille Crucis partem Andreæ redderet;
liberarentur utrinque captiui: Chriſtiani Tyrum & Adonem redirent, quibus qui-
dem urbibus annos octo pax conceſſa. Epiſcopium Damiatæ, diuæ Virgini dica-
tum, eiuſdem natalibus, barbarorum reditu, ad ſpurcas prophanasq́ꝫ Sarracenorum
ceremonias redactum: quod anno uiceſimoprimo ſupra duodecies centenum acci- 1221.
diſſe perhibent. Rebus Syriæ ita compoſitis, & Damiata Soldano reddita, rex An-
dreas uaria fortuna uſus, & Cardinalis Columnenſis legatus Apoſtolicus, item dux
Auſtriæ, ac cæteri ferè omnes Chriſtiani principes in Europam eadem, qua iuerant,
uia reuerſi ſunt. Inſequenti quoque anno Ioannes rex Hieroſolymitanus, Soldani
pace fretus, Romā uenit, & ab Honorio pontifice ampliſsimè donatus eſt. Cum Fre-
derico ſecundo, graui anathemate mulctato, hoſteque pontificis, affinitatem iniuit:
quippe cui filiam, quam ex Iole acceperat, deſpondit, atque dotis nomine ius mater-
num gnato contulit, quod in regno Hieroſolymitano Iole retinebat. Quare deinde
Neapolitanis regibus hæc cauſa data, Hieroſolymitani quoque regni titulum uſur-
pandi. Profectus in Hiſpaniam, Philippi regis magnificentiſsimo teſtamento dita-
tus eſt, utpote qui ſexaginta milia pondo argenti Hieroſolymæ regi, totidem mili-
tiæ templi, totidemq́ꝫ hoſpitalitio præfecto legauit. Demum progreſſus in Hiſpani-
am, diui Iacobi templum ex uoto uiſit. Duxit uxorem Berengariam, Hiſpani regis fi-
liam. Andreas autem cum Vngaricis legionibus in Pannoniam relatus, ut eorum
Annales referunt, Stephani protomartyris, & diuæ Margaritæ caput, item Thomæ
& Bartholomæi dexteram, partem uirgæ Aaronis, atque unam ex hydrijs, in qui-
bus aquam in uinum Saluatorem noſtrum mutaſſe ferunt, atque multas denique reli-
quias, ingenti ueneratione digniſsimas, in patriam retulit. Inuenitq́ꝫ regnū præter o-
pinionem pacatiſsimum: quod diuorum potius numinibus, quorum reliquias attu-
lerat, quàm regni præfectis adſcribere uidebatur. Reliquias hi potiſsimùm antiſti-
tes à rege accepere, qui Benedicti Ergæ filij monitu, qui reginæ olim ab epiſtolis fer-
uibat, reduci obuiam regi officij gratia prodiere. Sed Andream reginæ mortis re-
cordatio, uix regiam ingreſſum, continuò ſubijt. Initæ tandem conſtantiæ tenorem
ſeruans, ut plerique dicunt, poſtero die Bancbano in iudicium uocato, ius dixit. Intel-
lecta uxoris culpa, in exemplum ſeruandæ pudicitiæ, eam iure cæſam iudicauit. Reus
læſæ maieſtatis regiæ, & paricida, ſupremi ſententia iudicis abſoluitur. Sed deinde
in uniuerſam Bancbani domum miſerabiliter ſæuitum: quando reginæ liberi, inul-
tam ſuæ parentis mortem æquo animo pati nequiuere. Gertrudis corpus, in Pelino
cœnobio reconditum fuiſſe aiunt. Nec deſunt pleriq́ꝫ, qui poſt reginę interitum, gra
uiſsimas ab interfectore liberisq́ꝫ pœnas exactas illicò, prodiderunt. Secundùm
Andreæ reditum, anno (ut aiunt) nono, Eliſabethæ filia, uirgo ſanctiſsima, Lodoui
co Thuringio Landgrauio, eximia nobilitate ac uitæ ſanctimonia planè præſtanti
coniugatur. Hanc aiunt tam præcoci religione fuiſſe, ut quintum uix annum nata,
præ nimio ſedulæ orationis affectu, aris amoueri non poſſet. Interludendum cum
puellis, procidere ſæpe ſimulaſſe, ut Deum, quem præ oculis ſemper habebat, in-
horas illa ſupplex adoraret. Luſiſſe anulis & lapillis, ut facto lucro pauperculis opi-
tularetur: harpagaram è parentibus uafrè pecuniam, piè miſerabilibus erogaſſe.
Coniectis in aram Apoſtolorum nominibus, quum citatæ comites eorum ſuffragia
ſortirentur, hanc Iohannis euangeliſtæ nomē fuiſſe ſortitam: cuius patrocinio ita ex-
hilarata eſt, ut nihil eius nomine quiſquam incaſſum eā exorarit. Perhorruiſſe ueſti-
mentorum luxum, delicias muliebres. Diuinarum rerum contemplationi aſsiduò
incubuiſſe,

incubuiſſe, audiuiſſeq́ præreuerentiſsime in ſacris Euangelia, & ſalutarem ſuſpexiſſe hoſtiam, inceſsiſſe nudis pedibus ſupplicationum die: olidis miſeriſq́ rogatoribus, ſubridentibus ſæpe ancillis, lauiſſe caput: ac nullum auſteritatis & abſtinentiæ, item pietatis & miſericordiæ prætermiſiſſe genus. Quum uir eius Landgrauius Cremonam ad imperatorem Fredericum, uiſitationis officio proficiſceretur, ſæuiente annonæ caritate, coactam eſurientium turbam, exinanitis horreis, aluit. Regiam miſerabilium multitudine compleuit. Maritus explorata ſanctitate coniugis ſuccenſus, liberam diſtribuendarum rerum ei poteſtatem dedit, certatim Chriſtianum officium præſtitit. Quin & illius monitis ac precibus excitatus, diuini cultus ardore Hieroſolymam peregrè profectus, in ſancta regione diem clauſit. Poſt uiri mortem ueluti diſsipatrix & prodiga, regnoq́ calamitoſa, à nonnullis ejicitur. Dum miſella uagatur, in diuerſorium quoddam diuertit, porcorum olim haram: poſt tempeſtatem noctem, proximum Franciſci cœnobium adiit, ſacerdotes orauit, ut de hac inſigni miſeria pro ſe Deo gratias agerent. Sed matertera, ſacrarum uirginum præfecta, eius exſilium miſerata, ad Babembergenſem antiſtitem, illius auunculum, duxit: qui hanc piè exceptam, honeſtè retinuit, ut alteri quoq; uiro coniugaret. Diu cum nepte contendit auunculus, nunquam tamen pudiciſsima conſtantiſsimaq́ matrona propoſito amoueri potuit: quippe quæ, ſi qua uis, nuptiarum gratia, ab illo inferretur, naſum ſibi ipſa potius adimere decreuerat, ut fœdato turpi uulnere uultu, ſecundum coniugium euitaret, quàm obtemperaret auunculo, & in humanam libidinem uicta recideret. Dum in his uerſatur anguſtijs, ecce uiri oſſa ex peregrina Syriæ militia referuntur: quę quum ſingulari pompa, prodeunte ſimul auunculo antiſtite, collachrymans admiſiſſet, tali commiſeratione infeſtantis moleſtiam declinauit. Poſt hæc in diui Franciſci ſe religionem aſſeruit, quum cõtemptum humilemque habitum, Veneto panno conſutum, ſubiuiſſet, miram in ea religione humilitatẽ prætulit. Cumulus huiuſce miſeriæ quum ad Andreę regis aures perueniſſet, quàmprimùm filiam miſeratus, è proceribus unum ad eam miſit, ut in paternam regiam reduceret: quod ille profectus nullo pacto exorare potuit. Inſtantiſsimè Deum quotidie orare ſolitam perhibent, ut humanarum rerum, & in primis liberorum contemptum, item contumeliarum patientiam, & conſtantiam miſeriarum inſpiraret, quo expeditiùs toto corde ac animo Saluatorem ſuum coleret & amaret, nihilq́ diuina charitate duceret antiquius. Sanctimoniæ ſuæ præceptorem Corradum, uirum ea tempeſtate religioſiſsimum habuit. In ſanctimonialium cœnobio, non modò nendo lanam, & texendo uitam humilem traxit, uerumetiam ſordidiſsima quęq; miniſteria in humilitatis obſeruantiam exercuit. Quinetiam id ſæpe dicere ſolitam ferunt, deſpectiorem ſi inuenire poſſet, ſe uitam optare, ut Deo placeret. Id tandem uitę ſanctitate, & contemplationis uehementia conſequutam affirmant, ut ſe cœlum apertũ uidiſſe, sereniſsimum cõſolantis Dei uultum ſuſpexiſſe, fuiſſe cum eo colloquutã, & arcana multa ſpectaſſe, exorata quandoq; fateretur. Et quum prætextatum ſpectaſſet adoleſcentem, mox percontata, an'ne oratione ſua ad ineundum ſalubriorem uiuendi modum adiuuari uellet? Quum ille uoluntati preces adiecisſet, ſic pro eius ſalute Deum exorauit, ut diuino ſtatim ardore ſe correptũ intelligeret. Quinquies mille argenti pondo, quod pro dote ſuſceperat, partim in pios pauperum uſus erogauit: partim in hoſpitalis diuerſorij ædificationem impendit, quod in Marcburgo adhuc oppido ſpectare licet. ubi ipſam pleriq; memorant pientiſsima ægrotis miniſteria pręſtitiſſe, lauaſſe pedes, tabifica ulcera curaſſe, ſubiuiſſe ſępe ſullonię officiũ, & languentib. calceos exuiſſe: item quotidie ſordida uerriſſe pauimenta, ſtrauiſſe lectos, & nulla charitatis officia perhorruiſſe. Inter hęc ſępe cũ ancillis gratulabãda dicere, O quàm bene nobiſcum agitur, quando Dominũ noſtrum ſic lauamus, & tegimus. Item lanã torquere, dum illi quieſcerent: & quaſtum hinc factum, in calamitoſos diuidere. Quum Radegundis, uirgo ſpectatæ pulchritudinis, & decora capillorum amplitudine prædita, uiſendæ ſororis gratia xenodochium ingrederetur: hanc Eliſabetha relu-

ctantem

ctantem apprehendit, auream illachrymanti comam ex edicto ſuccidit. Et rogata,
num aliquando ſalubrioris uitæ propoſitum concepiſſet? reſpondit, Iam diu equi-
dem, ſed hæc capillorum gloria reuocauit. At illa: Charius mihi (inquit) eſt, cum ca-
pillorum tonſura omne tibi religionis impedimentum ademiſſe, quàm ſi filium ad
Romanum imperium euectum audirem. Puella ſumpto habitu, cum ea in pio xeno-
dochio uitam ſanctiſsimam tranſegit. Ad poſtremum, quum pro contemptu mor-
talis regni iam cœleſtia mereretur, Chriſtum ſibi in ſomnis apparuiſſe ferunt, ſuaui
adhortatione confirmantem: Veni dilecta mea Eliſabetha (inquit) & apparata tibi
tabernacula ſubi. In febrem ſubinde cadens, inter contemplandum exhilarari ſæpe
uiſa, dum media nocte ageret animam, qua hora Chriſtus natus eſt: Iam tempus (in-
quit) inſtat, quo clementiſsimus Deus, illos qui amici eius ſunt, ad cœleſtes nuptias
euocabit. & dum hæc diceret, in Domino obdormiuit, anno Salutis ducenteſimo 1231.
trigeſimoprimo, ſupra milleſimum. Quatriduo ſuperfuit corpus eius, antequàm
humi reconderetur, fragrantiſsimum odorem aſpirans: deinde ſepulchro conditum,
haud multo poſt oleum emiſit, in adminiſtratę pietatis & miſericordię teſtimonium.
Confirmarūt mulieris huiuſce ſanctitatem, multa poſt mortem edita miracula. In Sa-
xonia Henricus monachus, intolerabili membrorum dolore correptus, in ſomnis
admonitus, ut diuæ Eliſabethæ opem imploraret: inuocato eius continuò numine,
curatus eſt. Puella Maguntinenſis, cuius mentem cacodæmon inceſſerat, ſepulchro
eius impoſita, continuò liberata. Theodoricus Traiectenſis, contractæ dextræ mor-
bo laborans, occurrentis ſibi ſenis conſilio fretus, adito diuæ tumulo, & immiſſa ma-
nu, repentè conualuit. Hermannum quoque Colonienſem, reum capitis, & in uincu-
la coniectum, dum huius diuæ & Corradi præceptoris numen inuocaſſet, ab utroq;
inſequenti nocte aditum non ſine cœleſti lumine fuiſſe, & miram à diuis conſolatio-
nem recepiſſe memorant. Sed poſtero die damnatū à prætore, ſuſpendio ad tertium
lapidem mulctatum fuiſſe: parentes impetraſſe, ne filius honore ſepulturæ priuare-
tur: quò quum mortuum extuliſſent, implorato diuæ patrocinio, in uitam continuò
reuocatum fuiſſe prædicant. Idem Burchardo Maguntino in flumen demerſo, & V-
telino Contareno, accidiſſe aiunt. Amiſſa quoque uita quadrimus infans huiuſce nu-
minis opere donatus eſt, qui in puteum demerſus, uitam extinxerat. Fredericum e-
tiam Maguntinum, in proximo amne ſuffocatum, in lucem iſta reſtituit. Ioannem
quoque eadem urbe natum, ſuſpendio liberauit. Manum Bolemaro molari lapide
contritam, deſperata ſalute, curauit. Reddidit Maguntino infanti lumen, qui cæcus
natus erat. Beatricem puellam & ſtruma & gibbo iuxtà tumentem, item duas Ger-
trudes, alteram claudam, cæcam uerò alteram, integra ualetudine reformauit. Quin-
etiam Henricum Maguntinum luminibus orbatum, & Matildim Treuerenſem, ui-
ſu, auditu, loquutione greſſuq; carentem: præterea Heliburgim, cæcitate pari labo-
rantem, Eliſabethæ numen omnes æquè in optimam ualetudinem reſtituiſſe ferunt.
Plura de ſanctiſsima muliere dici poſſent: ſed ne ab ipſa re longè diuertamur, hæc ſit
hactenus retuliſſe ſatis: ad Andream eius patrem redeamus. Audito filiæ obitu,
quam inter diuas deinde Pontifices retulere, ingenti triſticia rex ille correptus eſt,
quòd filiæ præſtantiam, ut par erat, non coluerit, quòd illius humilitatem & miſeri-
am tolerarit. Vix annos quatuor poſt eius obdormitionem ſupereſſe potuit. nam
corporis languor eum tantus inuaſit, ut paucis poſt diebus, quum annis quatuor &
triginta regnaſſet, animam efflarit: quod anno Domini trigeſimoquinto ſupra mille- 1235.
ſimum & ducenteſimum, aiunt accidiſſe. Corpus honorificentiſsimo funere
à liberis honeſtatum, in cœnobio quod Egres
appellant, condidere.

RERVM VNGARICARVM DECADIS SECVNDAE LIBER VIII.

Bela IIII.

CVVM Andreas exceſsiſſet humanis, Bela filius natu maior, ab Vngaris omnibus rex conſalutatur. Conuiuijs regalibus rite habitis, pridie Idus Octobris, Albæ in æde Petri, quam ipſe dicarat, ex more coronatur. In ea celebratione Colomãnus frater, dux declaratus, enſem prætulit. Daniel, Rutenorum princeps, equum præreuerenter egit. Suſceptis regni habenis, paternam æquitatem & iuſticiam retinere ſtuduit. A principio regnum diſpoſuit, & pacauit: cum finitimis pacem coluit: ſed apud Auſtrales (ut infra referetur) inuenire non potuit. Vix annos circiter quinque regnarat, quum Tartarorum aduentus, quos plerique Mangalos appellant, Vngarorum animos grauiſsime perculit. De quibus, antequam ulterius proſequamur, haud ab re erit originem & incrementa referre: ne diræ ſordidæq́ gentis, ab Aquilone excitatę, in ſupplicia gentium, initium ignoretur. Tartari, gens Scythica, proprijs ſedibus egreſsi, Georgianam in primis, mox Armeniam maiorem uaſtarunt, direptamq́ ac uaſtatam ſuo imperio ſubiecere. Incurſarunt Perſas, & Aſiam late populati, uarias regiones diripuere. Traiectis ſubinde Riphęis mõtibus, Sarmatiam longe lateq́ occupant. Rapinis & incendijs Rutenos, Polonos, & Chunos afficiunt. Et numeroſa fœcunditate exuberantes, Getarum iam & Dacorum fines attingunt. Nonnulli de Tartaris copioſius plura retulere, hanc gentem Indię quondam regi ſoluiſſe tributa. Sed quum pręter tributa, militiæ quoq́ ſtipendio grauarentur: id ægre ferentes, Chingiſta duce, in Dauidum regem coniurarũt: & coacta innumerabili multitudine, clauis & ſagittis Indorum regnum inuadunt. Obtruncant omnes qui occurrerant, neque ſexui parcunt, neque ætati: & ubi ad regem peruentum eſt, eum in primis trucidant. Ex liberis neminem ſuperſtitem faciunt, præter unicam illius filiam, quam Chingiſta in uxorem duxerat. Necato rege, ſucceſſuq́ fortunæ, eo inſolentiæ euecti ſunt, ut ueluti eius regnum facile occuparant, ita & uniuerſum orbem in ditionem ſuam haud difficulter aſſerere confiderent. Quare ad Choraſminos ſibi finitimos, quamprimum nuncios miſerunt, ut annua tributa perſoluerent: quod niſi facerent, igni ac ferro uectigalia ſoluere adigerentur. Præ indignatione illi nuncios interſecere, quare in eos continuo arma ſumuntur. Exuuntur Choraſmini caſtris, & in fugam effuſi, ac eiecti finibus, ſe in Georgianã urbem, Caſpijs montibus finitimam, & Tripolim ac Perſida recepere. Mox inde expulſi, ad internecionẽ cæſi ſunt: deinde capta, ex aquarum inundatione, Sapha urbe, metropoli Perſarum, totum regnũ ſibi ſubiecere. Quin & Chaam, apud Iberos & Albanos ample regnantem, ſubdidere. Quum Chriſtiani pro recuperando diuo ſepulchro, graui bello Saracenos afficerent, hi a Soldano e Perſide euocati, noſtris ad internecionem cæſis, Hieroſolymam receperunt. Cuncta ſacraria cædibus, ſtupris, rapinisq́ fœdarunt. Quare Tartaros haud iniuria nonnulli ex his fœdis gentibus eſſe contendunt, quas intra montes Caſpios duplici porta quondam Alexander oecluſerat: quib. adſtipulari fortaſſe non erit abſurdum. Veruntamen de horum effigie aliquid non immerito referendum eſt, quũ gentis huius immanitas grato ſilentio præteriri nequeat. Homines ſunt infauſto truciq́ aſpectu, maxima ex parte ſtatura breui, prominẽtibus craſsisq́ oculis, quos palpebræ late contegentes quum parum aperiant, paruos oſtendunt. Item naſo, fronte, facieq́ lata: adhæc imberbes, raris in ſuperiore labro ac mento pilis, in paruę lanuginis ſimilitudinẽ. Ad umbilicum ut plurimũ anguſti, mediocrem pauci ſtaturam ſuperant. Caput ex tranſuerſo, ad utraque uſque tempora radunt, præter uerticem, & ad equinæ ſoleæ ſpeciem raſuram obducunt. Radunt item occiput, longosq́ capillos ab aure demittunt: qui quidem mos, Turcorum, Saracenorum, & Cumanorum olim erat. Inſuper leui agiliq́ corpore, breuibus tibijs, cruribusque, a pueritia equitare docti, nunquam fere pedibus gradiuntur. Dum iter faciunt, etiam boues equitant. Eſſedonum Hamaxobiorumq́ more, pro domibus currus habent,

pellibus opertos. Ranarum more, gradatim non incedunt: ſed aut tardiſsimè, aut præcipitanter progrediuntur. quare pedibus parum ualent. Mulieres turpiſsimæ, pari feritate, uirorum more equitant. His equi dociles, qui hordeo non paſcuntur, neque ſoleis ferreis muniuntur: quib. etiam ſciſſę nares, & exſecti ſunt teſtes. Horum oratio tumultuaria & clamoſa, ac ſola interrogatione fluctuans, in gutture uerba fingunt rabida. Si canent, tauros mugire, uel lupos ululare dixeris. Incertas domos habent, & erratiles: tentorijs utuntur, ad montes æſtiuant, hybernant ad maritimos campos. Magna his pecorum copia, corpora non minus palæſtra quàm ſagittatione exercent. Lacte, milio, pulmentoq́; ueſcuntur. Pueros ab initio ſic ad ſagittandum indies inſtituunt, ut cibum ſumere non permittant, donec ſcopulum non attigerint. Equinum ſanguinem in delicijs habent, & humana ſæpe carne ueſcuntur. Venatores optimi, quando certiſsimi ſagittatores. Feras loco motas præ ſe fugant, ducuntq́; mox in choreæ ſpeciem ueluti ludentes, circumueniunt, confodiuntque telis. Vnius quidem Dei fidem habent: nulla tamen religione, laude & oratione, Deum colunt. Sigillaria ac idola quædam humanæ imaginis, ex centone facta, ad utranque oſtij partem locant, quibus ubera prominent, atque illa cuſtodiæ pecorum & tutelæ præeſſe numina arbitrantur: horum beneficio, lactis gregalis, & pullorum gallinaceorum copiam profluere credunt. Nonnulla quoque ſimulachra è ſerico formant, præfigunt curribus, & ſuperſtitioſiùs adorant: in quibus quidem curribus ſi qui furtum fecerint, ueluti ſacrilegi, indicta cauſa continuò trucidatur. Quum ſigillaria talia facturi ſunt, nobiliores mulieres cogunt, quæ non ſine religione ac reuerentia illa cōfingunt. Formato idolo, ouem mactant: combuſtis oſsibus, cætera deuorant. Ægrotantibus quoq; pueris pupas dicant, ad lectumq́; ſuſpendunt. Chiliarchæ & centuriones in media ſtatione hircos habent, quos idolis faciunt, primitiasq́; lactis iumentorum ac pecorum delibant. Quum celebrant conuiuia, omnium quæ apponuntur primitias offerunt. Quum ſacrificant uictimas, cor ſimulachro dicant: deinde id decoquunt, ac deuorant. Suo regi ante ſtationem, magnum ſimulachrum honorificè ponunt: cui equos, quos nemo deinde conſcendit, dicant. Mactant etiam animalia uaria, quæ combuſtis oſsibus deuorant. Huic quiſq; prætereuns ſe inclinare ac præuenerari cogitur: quod quum Michael dux Rutenorum facere recuſaret, publicè extemplò trucidatus eſt. Solem ac Lunam adorant: item elementa quatuor, quibus ante prandium ciborum & potus primitias libant. Illud autem à Chingiſta, primo eorum rege, ſancitum, ut quicunq; propria inſolentia percitus, iniuſſu principum, tyrannidem occupare auſit, indicta cauſa continuò obtruncetur. Item, eum nulla uſquam gente pacem ineundam, quæ parēre noluerit. Neque unquā ceſſandum, quouſq; aut rerum potiantur, aut ad interitum redigantur. In fatis eorū eſſe, annos octoginta pugnare oportere, & regnare duodeuiginti, mox ab alia gente uictum iri: & qui euaſerint, legem illam ſuſcepturos, quam uictores planè ſeruarint. Inſuper diuinationibus, augurijs, ueneficijs, incantamentisq́; admodum obnoxios. Ad oracula dæmones alloquuntur. Eorum exercitus, in chiliarchas, centuriones, & decanos digeritur omnis. Quinetiam Chaam generale eſt edictum: Quicunque ab ipſis ac eorum ſeruis capiantur, licere in perpetuam omnes ſeruitutem aſſerere, & ſeruis pro libidine ſua uti & abuti. De uiatorib. hanc legem promulgarunt: Quēcunq; Tartarus, Tartariúe ſeruus in uia offenderit, præter mercatorem Tartarica bulla ſignatum, ius eius habeto, in ſeruitutem aſſerito perpetuam, donec à priore domino repetatur. Tartarorum duo genera, gloſſemata quoq; diuerſa: utriſq; tamē lex una, & ritus quoq; unicus. Tantum inſuper huic barbariæ ac impietatis eſt, & arrogantiæ, ut Chaam regem ſuum, Dei filium audeant appellare: item pro Deo hunc tantùm in terris uenerentur, & adorent. Ex externis quicunque eorum regem adeunt, ter ſe inclinare ſuppliciter, & ter capite terram ingeniculati quatere, ante ſolium coguntur. Omnes ſibi inferiores arbitrantur. Somnia obſeruant, magos colunt, & ueneficos. Dæmones, in idolis reſponſa reddentes, adorant. Deum, Hychoga nomi-

nant: dominum autem, Chaam, aut Chaijm, quem diuino honore dignantur, & timent. Ei primitias, æquè ac Deo, ciborum potusq; libant: eius reſponſa & imperia, uelut oracula, obſeruant & peragunt. Tanta quiſque ipſorum æſtuat auaricia, ut nulla furta, rapinas, latrocinia, uim, uſuram, ac cætera tale genus prætermittant. Fœnerat pro uirili quiſque ſua, decimam crediti æris partem quoquo menſe pro fœnore exigit. Item uectigalia crebra, ac grauia. Nam tributa in primis regi, deinde ſacerdotibus, poſt hæc prouinciarum præfectis, nuncijſq; ſolennibus planè ſoluuntur. Neque deſunt crebra xeniorum officia ac impenſæ, quæ quotidianis nuncijs erogantur. Ruſticus pro ſe quiſque denarios tres, bos quoque pro ſe quiſque totidem, totidemq; ſenæ pecudes. Pro acceptis muneribus nihil rependere mos eſt, quando omnia ſibi præ inſolentiſsima immanitate deberi arbitrantur. Eorum manus ad accipiendum ſemper prompta, ad rependendum cõtracta ſemper. Ob deperditam auariciam greges & armenta nutriunt, quibus multo plus æquo parcunt. Ex his nullum ſanum aut uiuum præparant ad eſum: & ſi quid horum deuoraturi ſunt, aut mortuum, aut moriturum, mutilatum'ue capiunt. Egeno ac rogatori nihil porrigunt. Atqui hoc tantùm aliqua ex parte laudabile ſeruant, quòd dum in conuiuio uerſantur, aduenientem quenque facilè tolerant, in menſamq; excipiunt. Sunt etiam infrenatæ libidinis. nam non modò maribus & fœminis, ſed ne in beſtijs quidem ſuã Venerem explere queunt. Infando Saracenorum more, pro libidine ac facultate uxores plures ducũt. Nulla arctiſsima coniunctionis ratio apud hos habetur: à matre, filia & ſorore tãtùm abſtinent. A uiro nulla uxor reputatur, donec pepererit, & tũc dotem à parentibus accipit. Sterilis pro uiri arbitratu haberi & explodi poteſt. Prgterea uſq; adeò immanes & efferati, ut nec ſenes reuereãtur, nec miſereãtur infantes. Sanguinẽ æquè ac aquam haurire nõ formidant. Cadauerũ iuxta atq; excrementorũ aceruũ reputant. Nullum immanitatis genus abominantur. Humanas carnes auidiſsimè deuorant, exultant cædibus. Nihil ex immani genere mortis remittunt, commentantur dira ſupplicia. Dant alios præcipites è rupibus, alios poſito ſupra ſaxum collo lapidib. excerebrãt: nõnullis collum ſaxis uſq; adeò collidunt, donec acerbiſsima morte cõficiant. Pleriſq; delitеſcentib. cultello cor tranſuerberãt, proſilientẽ cruorem ſugunt. Ac demũ tam dira crudelitate utuntur, ut uix humanũ credere poſsit ingenium. Sunt ad hæc aſtu & perfidia plus quàm barbara. Quum aliquid obſident, blandiuntur oppidanis, hortãtur ad deditionẽ, ac multa deniq; pollicẽtur: uoti compotes facti, promiſſa nõ præſtant: captos partim cædunt, partim aſſerunt in ſeruitutem. In ſumma, dolo magis quàm uirib. pugnant. Item uictu tam fœdo, ut pediculos ingenuæ gulæ reputent, necnõ & mulas, ſterilitatis grauia, humanas carnes, uel maximè inimicorũ: prætcrea canes, feles, & lac, præ cæteris equinum. Patinas & ollas purgant nunquam, ſordes & immundicias appetunt potius quàm abominentur. In Cumanorũ bello, quum multos captiuos haberẽt, præ dira humanæ carnis auiditate, ad explendam corporis ingluuiẽ, omnes dimicarũt: decimatoſq; percupidè deuorarũt. Habitu utuntur nigro genuum tenus, quo nec brachia, nec latera, nec pectus, nec aliqua pars anterior ſupra infráq; umbilicum tegitur, item pileo in mitræ ſpeciem. Corio lamináq; ferrea brachia muniunt potiores, galeas è corio fingũt. Pauci lanceis & ſcutis, arcui tantũ & equeſtri confidunt pernicitati. In certamen deſcenſuri, pernices quoſdam equites præmittũt, qui nihil rapiunt, nihil comburũt, cæduntq;: pecorum obuios duntaxat obtruncant, aut fugant. Poſt hos immittuntur qui prædas agant, & ad inueſtigandos homines ſagaciſsimi mittuntur. Proſpectis hoſtibus, multi prodeunt: qui ubi in congreſſum uenêre, iactis tribus quatuor'ue telis, continuò regrediuntur ad ſuos, ut ad impoſitas inſidias hoſtes alliciant: quod ubi factum eſt, eos circumueniunt, & obtruncant. Si magnum aduerſus ſe exercitum conſpicantur, declinata pugna, biduum triduumq; retrocedunt, diuertũtq;: aliam regionem inuadunt, & diripiunt: quod ſi utrunque non ſucceſſerit, duodecim dierum iter retrò abeundo faciunt. In munitiſsimo quandoq; loco uſque adeò morantur, ut furtim & ex improuiſo

uiſo incautum uel diuiſum inimicorum exercitum intelligãt. Plus dolo & aſtu, quàm uiribus pugnant. Principes in pugnam non deſcendunt, procul inter pueros & mulieres proſpectant in equis. Quandoque humana ſimulachra equis imponunt, ut multo maius præſidium habere uideantur. Congreſſuri cum hoſte, captiuorum aciem inter ſuas collocant. Hoſti fortiſsimè pugnanti, fugæ uiam patefaciunt, quia auerſos facilius quàm aduerſos interficiunt. Quum aliquam inuaſuri ſunt regionem, antequam ad illam perueniant, latiſsimum agmen faciunt, ubi locum nemo deſerit: & quum ad fines illius peruentum eſt, noctu montes, qui circumſtant, omnes occupant. Illuceſcente die, pernices equites ad campos demittunt, qui paſsim cuncta diſcurſent. Populi uerò, citato tumultu, qui ad montes properant, in inſidias incidunt, cæduntur'que. Sæpenumero fortiſsimum nacti hoſtem, fugiunt, fuga'que poſt ſe eum alliciunt: demum longo curſu defatigatum, conuerſi adoriuntur, & perimunt. Quacunque iter faciunt, uaſtant'que, confeſtim dira fames inſequitur. Sæpe in prælio depreſsi ex induſtria, ut hoſtem admittant, mox admiſſum, in ſibilum coacti, circumueniunt, & obtruncant. In ſeruos bello ſeruatos imperioſiſsimi, quos non ſolum nudos, ſed aſsidua inedia laborantes, in diro ſeruitio ad mortem uſque retinent, præ libidine ac ludibrio impunè ſæpe necant. Peregrinam quanque religionem in ditione ſua patiuntur. nam quum nullum perquàm peculiarem Deum adorent, omnium opinionum ſectas haud iniquè tolerant. Artificibus facilè parcunt, ut ab his opera humano uſui neceſſaria exigant. Virgines, matronas, mulieres iure belli comparatas, miſerabili ſeruitio conficiunt, fame cruciant, & ad foci miniſteria retinent. Ex prouincijs bello comparatis, puerorum puellarum'que decimas exigunt, quas pro ſeruis habent: & ex his morituri dudum domini deligunt, qui cum his uiui infodiantur. Tartareæ mulieres quàm turpiſsimę. Coniugatæ, in ſeſquipedalis altitudinis caniſtri ſpeciem, rotunda quædam pilea, à ſuperiore parte latiora geſtant, hexamito ſerico'ue ornata, pauonum oculis, unionibus & lapillis exculta. Phaleratis equis inſident, non ſolùm auro, ſed margaritis inſignes. Quinetiam diuerſa operantur, utputa pelliceas ueſtes, calceos, ocreas, & cætera tale genus. Item currus ducunt, reparant'que: camelos onerant. Virorum more ſagittas emittunt, pharetratæ equitant, ex equo pugnant, & uirilia quæque officia præſtant. Femoralibus ueluti uiri utuntur. Si quis è plebe lethali morbo afficitur, ad eius ſtationem tentorium'que haſta quædam erigitur, pileo nigro præfixa: ſpectato ſigno, intrat nemo, uita defunctum clàm in campo ſepeliunt, cum ſub medio tentorio conſtitutum infodiunt. Item in ſepulchro menſam ante illum, ſcyphum equini lactis, & carnis alueolum ſtatuunt: adijciunt quoque iumentum cum pullo, & phaleratum equum, ut altera uita lac, iumentum & inſtructum equum habeat. Iumentum aliud comedunt, eius'que corium completum ſtramine in patibulo quodam planè ſuſpendunt, comeſti equi oſſa comburunt. Atque talia iuſta gens dira perſoluit. Si quis eminentioris uir fortunę uita exceſſerit, cum precioſiſſimo habito humi recõditur: ſed ab hominum frequẽtia longè remotiùs, in receſſu, ne habitu ſuo reclusus ſpolietur. Amici equum eius pelle exuunt, quam ſtramine cõpleant, cõpletam'que palo præfigãt, ac editiſsimo pro dignitate patibulo imponãt: carnes pro inferijs comeſſantur. Triginta dies mortuũ lugent. Principes antequam expirẽt, ſeruum deligunt, delectum'que cum domino unà uiuũ ſepeliunt. Addunt plerique nõnulla, quæ humanam fermè fidem exſuperant. Aiunt nõnulli, Tartaros Chriſtiana fide aliquantulum præditos eſſe: qui parentes iam ſenio grauatos conſpicati, pinguibus eſculis eos inferciunt, ut ocyus ſuffocentur: mox extinctos igni adurunt, collectos'que deinde cineres diligenter aſſeruant, ut his cibaria quæque lautiſsima condiant. Diutius fortaſſe quàm opus erat, in Tartarorum rebus, quos plerique Tatarros nunc appellant, uerſati ſumus, ut nouiſsimæ ac diræ barbariæ ritus incognitos enarraremus. Nam quum anno Salutis centeſimoſecundo ſupra milleſimum, proprijs ſedib. 1102. hanc erupiſſe memorẽt: mirum eſt, quomodo tam fœdum & execrabile genus hominum, breui tempore uniuerſam Aſiam, cum magna Europæ parte, igni ferro'que ua-

ſtare potuerit. Bela igitur (ut ad diuerticulum reuertamur) iam Cumanos à Tartaris non modò grauiſsimè infeſtari: ſed capi, cædi, abſumiq́; acceperat. Poſt Cumanorum exitium, Vngariæ timebat: quod eo magis facere cogebatur, quo pertinaciùs Auſtrales, Frederico duce, quotidie bella interminabantur, & ſæpe inchoata, ſæpe quoque intercepta fuerant. Dum Tartarorum tumultum formidant omnes, ecce Curenis, Cumanorum regis, oratores adueniunt, Belæ mandata deferunt. Curenem, inquiunt, diu bellum cum Tartaris geſiſſe, & eorum eruptionem fuiſſe remoratum, bis cum indomita immitiq́; gente inſtructa acie dimicaſſe, & fugaſſe hoſtem: tertiò quum imparatum offendiſſent, cum magna tandem ſuorum ſtrage ceſsiſſe. Cumaniam Tartaris inundatam ac obrutam eſſe: proinde impenſiſsimè ſupplicare, ut extorrem profugamq́; gentem æquo animo excipiat, pro Vngaris tractet: quod ſi impetrare liceat, polliceri, gentem ſuam non modò agros & pecuaria curaturam, uerumetiam Chriſtianam fidem ultrò ſubituram. Bela, his auditis, duplici gaudio confeſtim afficitur: altero, quòd princeps Cumanorum paulo ſibi inferior, in deditionem ſpōte ueniat: altero, quòd in acceſsionem orthodoxæ fidei, tot hominum milia ex inſperato afferat. Reſpondet, ſe Cumanos non modò ſponte excepturum, eosq́; haud aliter ac Vngaros tractaturum: uerumetiam gratiſsimum nunc hoſpitium, audita eorum calamitate, deferre, ne humanitatis & amicitiæ officio deſit. Quare non modò poſtulatis annuit, ſed hortatur ut in Pannoniam cōfugiant, uelut in antiquum hoſpitium, & Chriſti fidem libentiſsimè ſubeant, cuius gratia omnem Cumanæ gentis iacturam ſe reſarcturum pollicetur. Ad hæc oratores aureis ueſtibus ac equis donat, præbet uiaticum, ocyusq́; dimittit. Religioſos comites adijcit, qui Cumanos publicis concionibus ad fidem noſtram hortentur, animosq́; diſponant. Curen tandem cum uniuerſa gente, patrijs ſedibus emigrat: cedit prophanis barbaris, & iter init. Bela obuiam in fines uſque progreditur, ut profugum hoſpitem honorificentiſsimè exciperet. Atqui ubi Cumanus aduenit, præter omnium opinionem, gratiſsimo à rege excipitur animo. Sed quum utraq́; multitudo ſimul iter facere non poſſet, quia nuſquā una recipi poterat, neq́; aſpera gentis huiuſce conſuetudo facilè ab Vngaris tolerari uidebatur: unus è proceribus à rege deligitur, qui Cumanos regio ſumptu, in mediam uſque Pannoniam duceret. Præter ſeruitia, quadraginta Cumanorum milia, regijs impenſis in Vngariam uenere. E Cumanorum inductione, haud parum inuidiæ cum Vngaris Bela contraxit. Quum enim Cumani per Vngariam iter facerent, ducerent greges & armenta, agerent iumenta quàm plurima, & Vngarorum ſata uinetaq́; grauiſsimis incommodis affligerent, ne parum quidem eorum animos offendebant. Ac cedebant his longè grauiores iniuriæ, quæ multo acerbius ipſorum animos offendebant. Nam quum illi pagos & oppida ingrederētur, nulla hoſpitalis iuris habita ratione, humilium uirgines paſsim uiolabant: audebant etiam, occaſionem nacti, nobilium thoros inceſtare. Dum graues ultrò citroq́; inferūtur iniuriæ, ſi quis Vngarus deferebatur, cōtinuò ſupplicium expendebat: ſi Cumanus, præſentanea criminis impunitate elabebatur. Si quis regiam iuſticiam ex Vngaris incuſaſſet, indicta cauſa mox ad ſupplicium trahebatur. Quare tanta hinc in Belam ſuſcitata eſt inuidia, ut à peregrinis potiùs quàm à ſuis amaretur. Nec aliæ quidem inuidiæ cauſæ defuerāt, quæ Vngarorum in regem animos exacerbarant. Nanque Andrea patre mortuo, quum Bela antiſtitum principumq́; conſenſu, Albæ (ut moris eſt) à Strigonienſi archiepiſcopo coronatus eſſet, in proceres, qui patri aduerſus eum fauerant, immodicè ſæuit, quādo alios in exilium, in carcerem alios planè coniecerat. Quin altius quoque ſæuiens, Dionyſium Palatinum excæcarat. Edictis ſeueritatem adauxerat, ut regnum ſceleribus expurgaret. Ad coercendam procerum reuerentiam, exceptis principibus, metropolitis, & epiſcopis, ſedendi in præſentia facultatem edicto inhibuerat, ſellas procerum inuenias concremarat. Exulum quoq́; & captiuorum cognati ſibi admodum timebant. Accedebant aliæ Belæ regis calumniæ: quòd de his qui in bello Polonico, Ruteno & Cumano bene ſe geſſerant, præter inſtituta maiorum,

haudquaquam bene meritus fuerat. Et nō modò bene meritos nulla uilla prædioue donarat, uerumetiā donationes olim factas reuocarat. Quare pleriq; nobiles uſque adeò extenuati fuerant, ut non ſolùm familiam, ſed uix ſe ipſi alerent. Augebat odium, quòd nemo regem, niſi per ſupplicationem, alloqui poterat. Magiſtri precum, pro libidine ſua cauſas expediebant, & quenque extollebant, deprimebantúe, ſicut odium, gratia & largitio cogebat. Itaque ſæpe illud uulgò exclamatum: Non unum, ſed plures Vngaris eſſe reges. Exacerbabāt eorum animos Cumanorum honores, immunitatesq́; à rege conſtitutæ. Cumano cuiq; uel minimo patêre ſemper regis aditum: petere, dicere, ſupplicare, quæcunq; uellet: præferri ubique Vngaris, & perbenignè tractari: contrà Vngaro regis aditum & colloquium interdici, per precum tantùm formulas regem interloqui: eos pro liberis, ſe pro ſeruis uſquequaq; tractari. Quæ quidem omnia ad ſeditionem potius, quàm obſequium, Vngaros irritabāt. E diuerſo regis amici, & qui regiæ dignitati fauebant, Belam excuſabant, piumq́; principem aſſeuerabant: Cumanos communi Vngarorum conſenſu ac decreto in Vngariam fuiſſe admiſſos. quod in eo conuentu factum eſt, qui in cœnobio, quod Cœnum appellant, ad Tibiſcum amnem eſt habitus. Et ne quid à peregrinis iniuriarum acciperetur, Cumanos per oppida & uicos prouinciatim fuiſſe diuiſos. Quin etiam regijs comitib. mandatum, ut Cumano ac Vngaro æquè ius dicerent, ſine ullo diſcrimine uterque tractaretur. Cumanos diuiſionem hanc iniquo animo toleraſſe, per regnum paſsim effuſos, commodo potius quàm incommodo fuiſſe. Quod de optimatū aliquorum exilio & uinculis obijciebatur, etiam illud non temerè fuiſſe factum: quando procerum plerique tantum inter patrem & Belam odij & diſcordiæ interſeuerāt, ut ad arma inteſtina ſæpe peruenerint. Et ni bonorum antiſtitum, optimatumq́; opera fuiſſet interceſſum, patrem ac filium facinoroſi ſæpe in prælium nepharium commiſiſſent. Hoc illos fuiſſe molitos, ut demum utrumq; regno eijcerent, ipſiq; omnia inter ſe partirentur, & pro ſua libidine cuncta gererent. Item uaria Belam conuicia & contumelias fuiſſe perpeſſum: & quod multò grauius fuerat, eos aduerſus regiam Maieſtatem coniuraſſe. Tabellarium ad Fredericum Auſtriæ ducem continuò miſiſſe cum literis, cui coronam & regnum ſe tradituros pollicebantur, ſi ſcripta pacta & conditiones admitteret. Tabellarium in itinere interceptum, ad Belamq; ductū, omnia cū literis prodidiſſe. Bela in coniuratos nō extremo, ut par erat, ſupplicio uſus eſt: ſed in eos mitiùs agens, partim in exiliū, partim in carcerem & uincula coniecit, à nemine uitam exegit. Quod autem de donationum reuocatione obijciebatur, ad hoc illi reſpondebant, Vngariam in ſeptuaginta comitatus (ut aiunt) fuiſſe diuiſam, quos reges bene merentibus conferre ſolebant, unde prouentus & commoda multa ſuſcipiebant. Sed quum multorum olim regum prodigalitate, uillis & poſſeſsionibus perpetua donatione diſsipatis, extenuatiſsimi forēt comitatus, ac parum commodi regibus ſoluerent: & quum quæſtores, dapiferi, prægustatores, miniſtri, ac deniq; hipparchi, ex impetratis pagis & prædijs locupletati forēt, ſtatuiſſe Belam, quæcunq; regij iuris fuerant, iniuſtè alienata, omnino recuperare. In hac tamen re nemini iniuriam feciſſe, regalia tātùm bona recuperaſſe, fuiſſe bene meritis quàm gratiſsimum. Quod de precum formulis & ſupplicationibus eum criminabātur, id quoq; falſò obijci, in rebus grauibus cuique patuiſſe aditum. Vt cauſæ parui momēti celerrimè expedirentur, petitionum formulas inſtituiſſe, quas uicarij definirent: grauiores ſibi reſeruaſſe, ne quis iure ſuo defraudaretur. Quod Cumanos rex obſeruarit, & nimia beneficētia fuerit amplexus, eum laudem potius quàm uituperationē hinc fuiſſe promeritum, quando hoſpitalitatis iura ſummo ſtudio coluit: & ut tot hominum milia in Chriſtianam fidem aſſereret, nullum officij genus prætermiſit. Vix igitur Cumani in Vngaria annum exegerāt, quum Tartarorum rumor aduenit, eos iam uaſtata Rutenia (quam pro Roxania, Ruxiam nunc appellant) Vngariȩ finibus appropinquare. Bela huiuſce rei ſæpius admonitus, ad cuſtodiendam Ruteniæ portam, quæ Montana dicitur, comitem Palatinum miſit. Quum illic Vngariæ aditum

eſſe noſceret, quàm primùm delectum habuit, & nobiliſsimum quenq; ad danda nomina conuocauit: undecunq; potuit etiam auxilia euocauit, ut innumeræ multitudini, quæ Aſiã olim inundarat, & obruerat, nõ ſolùm obſtaret, uerumetiã longè repelleret. Contra fictũ hunc rumorẽ Vngari reputabant, quia ſæpe antè ſuſcitatus, continuò euanuerat. Nonnulli hanc famam ad reuocandos antiſtites excitatam prædicabant, qui à ſummo pontifice ad conciliũ Romanum citati fuerant. Quinetiã Vgolinũ Colocienſem metropolitã, à rege ab itinere reuocatũ fuiſſe tradunt. Complures ad exaggerandam regis inuidiam talia cõmenta referebant: Cumanos cum Rutenis coniuraſſe, ex induſtria emigraſſe in Vngariã, unde toties bella & incõmoda multa ſuſceperant, ut eius mores addiſcerent, imbiberent linguam: & quũ Rutenos Vngariam adoriri cœpiſſe ſentirent, hi Belam continuò aggrederẽtur, ac demũ Pannones exterminarent. Increbeſcente Tartarico tumultu, primo tempore Bela rex Budam uenit, frequentiſsimũ ibi conuentum habuit. Vbi de imminenti periculo, quod omnium iudicio grauiſsimum uidebâtur, diu actum & decretum eſt, ut antiſtes ac princeps quiſque ſe ac ſuos ad bellum accingerent. Item ad obſeruandum Cutenem ac liberos, & Cumanorum optimates, propter ſuſpicionem, adiectæ cuſtodiæ, ne quid mali in Vngaros moliretur. Nondum præceps uer erat, quum Palatini nuncius aduenit, qui Belæ nunciauit, Rutenorum portam iam Tartaros attigiſſe. Paulò pòſt ipſe Palatinus aduenit, qui Idibus Martiȷs cum eis congreſſus, cæteris cæſis, uix cum paucis euaſerat. Rex audito Tartarorum aduentu, omnes mox antiſtites & optimates, pro uirili quenque ſua, copias comparare iubet: ipſe exercitum, quanta poteſt celeritate, cogit. Stephano Vacienſi epiſcopo, item Orodienſi, Chanadienſiq; antiſtiti mandat, reginam confeſtim adeant, admoneantq; huiuſce nouitatis: in primiſq; ducem Auſtriæ ſuo nomine exorent, ut ad eum continuò ueniat. Quinetiam Cumanos omneis ad ſe uenire præcipit: ipſe cum copiȷs, quas in tanto tumultu cogere licuerat, Strigonio Albáq; profectus, Peſthum uenit, ibíq; cæteros optimates & antiſtites cum equitibus præſtolatur. Retulerunt Tartarorum regum nonnulli nomina, qui in Vngariam irruperant. Regem regum, cæteris prædominantem, Bathum appellarunt, cui Bochetor erat militiæ præfectus. Item Cadan, Coacton, Pheycan, Peta, Hermes, Chebus & Ochadar, qui maiores inter Tartaros reges cenſebantur. Fuere præter hos innumeri proceres, qui quidem omnes cum quinquies centenis milibus hominum, in Vngariam eruperunt. Quum igitur populata uaſtatáq; Roxolania & Cumania, quæ in Sarmatia continentur, Vngariam ingrederentur, per quinq; dierum iter nullum pagis & oppidis detrimentum intulere, partim ne uaſtationis rumor ocyſsimè ad Vngarorum aures perueniret, partim ne redeuntes commeatuum inopia laborarent. Quare Bathus ex compoſito per portam Rutenorum, qua Vngariæ fines ad Tranſſyluaniam attingit, regnum adoritur, profligatóq; (ut ſuprà diximus) Palatino, ultrà penetrare contendit. Peta Poloniam adortus, cæſo duce, uſquequaq; graſſatus, omnia ferro igníq; uaſtat. Populata Polonia, Vratislauiam Sileſiæ metropolim, ac urbem nobiliſsimam aggreditur, diripit, & incendit. Mox irruit in Morauiam, parìq; feritate, rapinis, cædibuſq; omnia miſcet: qua incenſa, in Vngariam deſcendit. Cadan, inter Cumaniam & Rutenìam ueniens, per ſyluas trium dierum itinere facto, ad Rodanam, in editiſsimis montibus ſitam, ubi fodinæ auri & argenti erant, tandem peruenit. Cui Teuthones multi, qui montana loca incolebant, lucri gratia, armati obuiam in ſyluis occurrêre. Cadan, ſimulata fuga ceſsit: Teuthones, ueluti fugato hoſte, lætabundi rediere, exutis armis conuiuia celebrarunt, multo ſeſcuino complerũt. Mox ex improuiſo reuerſus hoſtis, inermes, incautos, debacchatoſq; adoritur: pagos munitionibus carentes occupant, facta utrinque maxima ſtrage. In primo congreſſu Teuthones, deſperata uictoria, extemplò deditionem fecere. Barbarus, promiſſa ſalute, Ariſtaldum illius regionis Comitem, ſexcentoſq; eius milites ſuis copiȷs adlegit, pariterq; militare iuſsit. Bochetor cum cæteris Tartarorum regibus, traiecto Zerecho amne, ad Cumanorum epiſcopi regionem peruenit, quam fuſo fuga-

ſo fugatoq; mox colono occupauit, incenditq;. Poſtquam Bathus in Vngariam ultrà proceſſerat, Barbarica immanitate ſæuire cœpit, paſsim gladio incendioq; graſſatur, omnia diripit nec ſexui: nec ætati parcit. Contendebat rectà ad Belam, qui ad Peſthum caſtra tunc habebat. Quum ad uigeſimum lapidem Peſtho appropinquaſſet, in Peſthanum ſtatim agrum multos immiſit, qui cuncta longè lateq; diriperent, homines interficerent, & pecora cuncta abigerent. Rex qui cum illis congredi cupiebant, hos ſemper inhibuit: haud inſcius, eos arte potius quàm dolo hoſtem eludere: quare plus æquo timidus cereputatus. Nam illi dum uenire credebātur, abibāt: econtrariò uerò, dum abire putabantur, impetum faciebāt. Vgolinus Colocienſis metropolita, rei huius impatiens, iniuſſu regis aduerſus eos egreditur: contrà illi terga uertentes, paulatim ceſſere: inſtabat is à tergo. Ad paluſtrem demum conuallem peruentum eſt. Tartari leui armatura præditi, facilè traiecere. Cataphractus metropolitæ equitatus, præ grauitate incautus in paludem incidit: tenaci limo ſic inhæret, ut neq; ultrà, neq; retrò cedere audeat. At illi ocyſsimè reuerſi, circumuenta palude, ne quis elaberetur, ſagittis omnes confecere. Vix Vgolinus cum tribus quatuor'ue euadere potuit. Reuerſus ad regem, non plus doloris ex iactura equitatus, quàm iræ, quod nullo ſubſidio fuerat adiutus, ſanè retulit. Hæc pridie feſtorum Dominicæ paſsionis geſta ſunt: die uerò Dominico, Vacia, quæ in ripa Danubij ſita, uiginti milibus paſſuum à Peſtho diſtat, à Bathi copijs obſidetur: ubi rex erat cum exercitu, qui ſtatim cum ſuis fuga ſalutem ſibi comparauit. Sacerdotes, ciues, & ingens ex proximis pagis numerus, cum liberis & uxoribus, in baſilicam arce munitam confugêre. Hanc primo impetu Tartarus expugnat, ſacrum theſaurum & aurea uaſa diripit, phanum ſacris ueſtibus & ſupellectili ſpoliat. Captam multitudinem non gladio Barbarus cōficit, ſed impoſitam igni uniuerſam abſumit: quare unà cum Saluatore noſtro Vacienſes, extrema ſupplicia paſſos memorant. Dux Auſtriæ Fredericus à rege euocatus, quemadmodum ſuprà diximus, cum paucis, ueluti huius rei neſcius, etiam inermis aduenit. Quum una die, ut ſolebant, Tartari prope mœnia Peſthi diſcurrerent, Fredericus obuiam occurrit. illi ex more ſe in fugam uertunt: inſequitur iſte, unum haſta transfodit alteri arrepto enſe, brachium abſcidit, cęteri aufugêre. Fuſo demum hoſte, cum plerisque captis ad Belam redijt. quare Vngari, pro data nuperrim 'anſa maledicendi, Auſtralium ducem laudibus multis efferre, contrà regem timiditatis' arguere, ac nonnullis calumnijs ſugillare occœperunt Irritauit quoq; eo tempore deorum iram Vngarorum ſcelus, qui uarijs criminibus Cutenem inſectabātur: eum criminari, Tartarici aduentus auctorem fuiſſe. Item qui Vngariam inuaſerant, non tam Tartaros quàm Cumanos eſſe. Quare paſsim omnes in eum clamare, Cutenem ad ſupplicium poſci, Vngarici auctorem excidij: Belam pro ſalute omnium pugnare oportere, qui Cumanos regni euerſores tanta indulgentia foueret, quibusq; uicos & prædia ferè omnia dono dederat. Itaque rex Cutenem accerſi iubet, ut cum cęteris Cumanis ac Vngaris, Tartarico furori pariter occurrat. Sed Cuten infremētem in ſe populum formidans, Belæ reſpondet: Se ſine præſidio regio, quod à manibus protegat Vngarorum, ad eum ire non poſſe. Ad hæc infremente multitudine, in Cutenis hoſpitium fit impetus: ipſe ab Alemanis & Vngaris, cum cæteris Cumanis iuxtà obtruncatur. Capita è feneſtris in populum proiecta, & ius hoſpitij nefariè læſum. Alij hoc Frederico duci Auſtriæ imputant, pars Belæ, cæteri Vngarorum uæſania factum arbitrantur, ac regem omni ſuſpicione liberant. Quandoquidem eum ſacra fide initiauerat, ac in Pannonia tutò uiuere iuſſerat: itaque nihil ab illius probitate, uiolata fide uidetur eſſe magis alienum. Quū igitur Tartari, maiori quotidie audacia & immanitate graſſarentur, metropolita indies Colocienſis apud Belam inſtabat, ut aduerſus hoſtes prodiret. Caſtris multarum copiarum aduentu latè refertis, dux Auſtriæ (quem Fredericum Imperatorem fuiſſe, ut Annales referunt, nequaquam crediderim) abijt, rex quadrato agmine in hoſtem egreditur. Cumani à rege conuocati, dum coirent, audita Cutenis cæde, id ægerrimè tulerunt: & dum

in diuer-

in diuerſa traherentur, undique in inſenſam gentem Vngari irruere, paſsim ſpoliare, ac cędere occœpere. Cõtra illi unà coacti, ſe fortiſsimè tueri, incẽdere pagos, & agricolas paſsim trucidare, nullumq; uindictę & crudelitatis genus prętermittere. Dum hæc ita geruntur, quum Bulzo Chanadienſis epiſcopus, & Nicolaus Boræ filius, item nobiles cum liberis & uxoribus, in ſuperiorem Pannoniam properarẽt, ut cum regijs caſtra iungerent, Cumanos in itinere offenderunt. Atrociſsimum utrinq; prę-lium conſeritur. Vngari uerò impares, quum reſiſtere ultrà nequirent, cedere coacti, ad internecionem ferè omnes cęſi ſunt. epiſcopus curru inuectus propter morbum, inter pugnandum aufugit. Cumani cum Tartaris icto fœdere, Danubium tranſmiſere. Iaurienſes, & ſuperiorem Pannoniam adorti, igni ferroq; uaſtarunt. Cumani præ cæteris ſæuiebant, quum Vngarum interficiebant: Cutenis (aiebant) gratia: hoc uulnus accipito. Villam combuſſere, quam Francam dicebant. Sabariam diruerunt, diui Martini patriam: nullum uicum intactum dimiſere. Demum cæſis hominibus, abducto pecore, cum ingenti præda in Bulgariam, quæ in inferiore Myſia fuit, iter flexere. Benedictus autem Varadienſis epiſcopus accerſitus à rege, comparato magno exercitu, ad eum feſtinabat, ut nutantibus Vngariæ rebus ſubueniret. Dum iter facit, Tartaros Agriam incendiſſe accipit. quum edoceretur ſuperfuiſſe nonnullos, ut Agrienſium reliquias legeret: dimiſſo exercitu, cum paucis feſtinauit. Augebat eius audaciam recens uictoria quãdoquidem ſuperioribus diebus: cum quibuſdam Tartaris congreſſus, facilè fudit, fugauitq;. Quũ hoſtes hoc planè ſentirent, longam continuò fugam ſimularunt, deinde ad proximum quendam locum ſubſtitere: item quum equos paucos haberent, & ipſi perpauci forent, hoc ſtrategema cõmenti ſunt. Humana ſimulachra ex diſtentis ſaccis effinxere, impoſuere equis, ut equites uiderentur: hos cum nonnullis ſub colle relinquunt, admonentq;, ut quum pugnam conſertam ſenſerint, ſubſidij loco continuò prodeant, ſimulata inſtructa acie, & gradatim procedant. Ipſi in campis Vngaros operiebãtur, qui quum ſtatim adfuiſſent, pugna magno impetu utrinque conſeritur, Bochus cum potioribus: qui cum epiſcopo uenerant, acerrimè dimicat. Tartari ex compoſito terga dedunt, uerſus collem fugiunt. prodeunt inde ſocij cum ſubornato equitatu: tũc illi qui fugiebant, quaſi reſumptis animis, ſe in inſtantes à tergo Vngaros conuertunt. Bochus hoſtium inſidias eſſe ratus, cum ſuis continuò terga uertit: inſequũtur à tergo Tartari, ſagittiſq; confodiunt, cædunt ad internecionẽ. Vix epiſcopus cum paucis Varadinum redijt. mox traiecto Danubio, in tutiorem partem ſe recepit. Quum autem Bela uniuerſas copias Peſthi coegiſſet, ac Tartari longè lateq; cuncta uaſtarent, & progrederetur in hoſtes, cedunt illi ſenſim & pedetentim, hic quoque gradatim inſequitur, idoneam pugnandi occaſionem utrique præripere ſtudent. Ad Saium demum amnem peruenIunt, qui haud procul ab Agria fluit: aliquantulumq; uagatus, in Tibiſcum delabitur. In flumine caſtra locãt, ad pontem præſidium imponunt, ut peruigili cuſtodia tranſitum tuerẽtur. Tartari quoq; traiecto amne, iam dudum in planicie, præter paludem quandam caſtrametati fuerant, rati hac nullum ſibi ab hoſte periculum imminere, quum ſine ponte paluſtria loca nequaquam traijci poſſe confiderent. Interea rex Vngaros ad pugnam hortatur, proponit ante oculos publicum exitium, ac immanem feræ gentis crudelitatem: quam nõ modò audiuerant, ſed ſępiſsimè ſpectarant, commemorat incendia, cædes, ſacrilegia, inaudita ſupplicia, quæ paulo antè patrarant. Nec prętermittebat quidem, hoc dirum genus hominum, prę diuina ira, è Scythia demiſſum, non modò Sarmatiam, & nunc Vngariam, ſed totam olim Aſiam deuaſtaſſe. Omnes tandem edocet, ac monet, ut qui his rebus non mouentur, imminentibus tandem liberorum uxorumq; periculis excitentur. Veſani contrà Vngari regia monita parum attendere, obducere ad ea uultus, & ludibrio cuncta habere. Item Belæ fugam & calamitatem malle, appetere Tartarorum uictoriam, ut poſthac regi chariores haberẽtur: arbitrati præ immiti libidine, non publicam, ſed priuatam hanc fore calamitatem: ſe, quum uoluerint, facile omnia recuperaturos, ueluti Cumano-

rum &

rum & Beſſorum tempore ſæpe olim acciderat. Rex interea, mille quaq; nocte milites, circa exercitum excubare iubet, haud inſcius, ſibi cum inſidioſiſsimo hoſte rem eſſe. Pontem, quo à Tartaro dirimebatur, diligentius cuſtodiri iubet. Ille tandem inuento loco, quo omnis exercitus uado tranſiri poſſet, paludes ex inſperato clàm traijcit. Ante lucem caſtra Belæ circuit: poſt hæc extemplò elato clamore, eminus dimicare omnes occipiunt, ſagittæ in imbris ſpeciem à Tartaris emittũtur. Vngari, poſtquàm ſe præter opinionem ab illis obſitos conſpicantur, animo conſternati, uſq; adeò cõfunduntur, ut nullum ordinem retinerent pugnam præ timòre cõſerunt, obruebantur telorum imbribus, & nemo uallo egredi audebat. In tãta rerum omnium perturbatione, aciem non modò non educere, ſed ne inſtruere quidem poterat: quin etiam ipſe cum Colociẽſi metropolita, neq; precibus, neq; minis, nec hortationibus ac monitis, quempiam caſtris emittere potuit. Dum in tantis ab aurora ad meridiem uſque laboratur anguſtijs, Colomannus, acceptis quibuſdam, quos in tanta trepidatione potuit, quum regis frater eſſet, facto agmine in Tartaros irruit. Pertinaciſsimum prælium cum his init, obtrucatq; nonnullos, dum ſe à lateribus adiuuari credit à ſuis: atqui poſtquam ſe ab omnibus qui in caſtris remanſerant, deſtitutum reſpicit, cedente hoſte, ac data uia, cum ſuis euaſit. Eodem exemplo exiere quàm plurimi, quibus nullus intercedebat hoſtis: hos Bela in prælium exire credebat. ac aliquantiſper opinione ſua falſus, haud mediocrem manum elabi permiſit. Sed ubi ſe iam deſertum iri ſenſit, inter paucos inſinuatus egreditur, in proximamq; ſyluam ſe recondit. Colomannus per auia loca cum ſocijs Peſthum ſe recepit, præpropera feſtinatione traiecto Danubio, in Simigienſem agrum contendit. Poſtero die Tartari aduentarũt, ac Peſthanos cum liberis & uxoribus partim igni ferroq; perdidere, partim fugã agitantes demerſere Danubio. Bartholomæus Quinqueccleſienſis antiſtes, poſt Colomanni ac Belæ fugam exercitus interitum conſpicatus, quando magnam caſtrorum partem iam Tartari cremare cœperant, quadrato agmine, cum ingenti equitum manu ſibi uiam fecit, à tergo inſequuntur hoſtes. Dum ita laboratur, ecce Ladislaus, inter Vngaros uir eximius, & cladis huiuſce neſcius, cum magno equitatu ad regem feſtinat. Antiſtes quum amica ſigna agnouiſſet, ad hunc curſum declinat. Tartari, qui à tergo inſtabant, reformidato noui hoſtis occurſu, pedem retulere. Ex inſperato igitur Bartholomæus, optimatis aduentu ſe à Barbara captiuitate uindicauit. Exercitus autem à rege & Colomanno, cæteriſq; deſertus à fera gente ad internecionem cæſus eſt. Nam qui rectà Peſthum aufugerũt, in itinere interſecti ſunt: qui in caſtris remanſere, ab hoſtibus circumuenti, ad unum omnes oppetiere. Cæſorum numerus fidem exſuperat. Ex his Principes in primis commemorant, Matthiam Strigonienſem metropolitam, cuius opera & conſilio, quum ſimul educati forent, Bela in grauiſsimis rebus utebatur: Vgolinum Colocienſem archiepiſcopum, nobiliſsima proſapia editum, qui maxima quæq; negocia gerebat, non minus nobilitatis quàm plebis amator, moderatorq;: item Georgium Iaurienſem antiſtitem, uirũ illa tempeſtate doctiſsimum: & Reinaldum Tranſſyluanum epiſcopum: epiſcopum quoque Nitrienſem, ſumma probitate præditum. Adijcitur his Nicolaus Scinicenſis, Belæ uicecancellarius (ut aiunt) qui antequàm occumberet, ne inultus obiret, ingentem Tartarum obtruncauit: Herodius archidiaconus Bachienſis, Albertus Strigonienſis ſacerdos, põtificij iuris conſultiſsimus. Sacrorum hactenus facta mentio: prophanæ multitudinis haudquaquam fieri poteſt, quæ partim demerſa paludibus, partim telis incendioq; abſumpta. Diffuſa paſsim cadauera, trunca, & in fruſta diſſecta cernere erat. Qui per pagos in diuorum templa confugerant, ibidem concremati per duorum dierum iter, proſtrata corpora, & cruẽta terra uidebatur. Quemadmodum pecorum greges, longè lateq; per campos effuſi: ita iacentia paſsim cadauera ſpectabantur. Nuſquam maior ſpectata clades, nec ſtrages inſignior. Cumulatiſsimas improbitatis & pertinaciæ ſuæ pœnas Vngaria luit. Multas enim uictimas humanas igni, aquæ, terræq; mactauit. Ingens equorum numerus, qui decidentibus præ uulnere do-

quum in Aragonia pater adhuc captiuus eſſet, in pueritia naturæ ſatisfecit. Ioannes Peloponneſi, uel Amoreæ princeps, & dux Dyrrhachij, illius peninſulæ dominam uxorem duxit; ex qua quum nullum filium haberet, & illa uirum alium, adhuc uiuente priore, ſibi deſpondiſſe diceret: facto diuortio, Agnetem, comitis Petrocolocenſis filiam ſibi legitime coniugauit. Hinc filij tres nati, Carolus Dyrrhachij dux, item Lodouicus & Robertus. Neapoli Ioannes uita exceſsit, & in diui Dominici baſilica, iuxta patris monumēta ſepultus eſt. Petrus, ultimus Caroli ſecundi filius, Germaniæ comes, in prælio, quod pro Florentinorum auxilio, ad montem (uti nunc aiunt) Catiuum geſtum eſt, unà cum Carolo nepote ſuo, Philippi Tarentini principis filio, interijſſe dicitur. Sed iam ad ſecundi Caroli filias deueniendum. Ex Clementia, primâ eius filia, & Caroli Bauciȷ uxore, Philippus rex Franciæ procreatus eſt: qui ex filia Burgundiæ ducis, Ioannem regem genuit. E' Ioanne uerò, & filia Ioannis Boemiæ regis, Lodouicus eſt editus, dux Andegauiæ, Bituricenſis & Burgundiæ: item regina Nauarræ, comitis Virtutum olim uxor. Sed ex Carolo, & filia ducis Borboniæ, Carolus rex Franciæ natus eſt, & Lodouicus dux Aurelienſis. Ex Blanca, ſecunda eius filia, & regis Aragonum uxore, multi Aragoniæ reges profluxere. Ex Elionora tertia Frederici regis Trinacriæ uxore, hi promanaſſe referuntur: In primis Petrus rex, & filia, regis Aragonum uxor: deinde Ioannes, dux Athenarum. Ex filia Frederici & Elionoræ, Eliſabetha orta eſt, quæ Bauariæ duci nupſit, unde Stephanus dux Bauariæ natus eſt. Atqui Petrus Trinacriæ rex, Eliſabetham, ducis Tarentini filiam, uxorem duxit. Ex qua liberos ſeptem genuit: in primis Lodouicum, in regno ſuccedentem, qui cum maxima filiorum orbitate uitam exegit: & Fredericum, cui Conſtantia, Petri regis Aragonum filia, uxor fuit: ex qua Maria, regina Trinacriæ, nata. Ea defuncta, Antoniam, filiam ducis Andriæ, ſibi coniugauit: hinc nulla proles orta. Præterea Petri regis filiæ fuere quinque: prima, Elionora: ſecunda, Petri regis Aragonum uxor, ex qua nati reges Aragonum, & dux Montis albi: tertia, ſe Meſſanæ, inter diuæ Claræ uirgines inſinuauit, & ob uitæ ſanctimoniam antiſtes perpetua creata: quarta, Euphemia uirgo illuſtris, ex Maria genita. Sed Caroli ſecundi penultima filia, Maioricarum regis uxor, nullam liberorum memoriam reliquit. Vltima quoqꝫ Beatrix, Ferrariæ principis uxor, pari liberorum orbitate cum ſorore certauit. Sed ex Bertranno de Baucio, altero uiro, Cannoſino comite, unicam filiam habuit, cui Mariæ nomen inditum: quæ Alberico Delphino, ut aiunt, Vienneſi nupta fuit.

Carolus.

VERVMTAMEN ut ad reges quandoque Vngariæ redeamus, Carolus rex Vngariæ, Caroli Martelli filius, Eliſabetham ducis Poloniæ ſororem, duxit uxorem: ducis inquam, qui Graccouiæ regnum adeptus eſt. Ex his filij tres, Lodouicus, Andreas & Stephanus: de quibus multa dicentur. Clementia, Caroli Martelli filia, quæ Lodouicum, Philippi Pulchri, regis Franciæ filium, in uirum accepit: ex quibus Ioannes infans, uix dies octo compleuit, poſt patris exceſſum editus. Regnum Franciæ ad Philippum Caroli & Clementiæ, Caroli ſecundi filiæ, gnatum, deinde translatum eſt: cui de Balloys, uti nunc aiunt, cognomen erat. Carolus, Roberti regis filius, & dux Calabriæ, duas uxores adeptus eſt. Altera, Catharina ducis Auſtriæ filia, ex qua nulla ſuſcepta proles, eiusqꝫ corpus in æde diui Laurentij Neapoli reconditum: Maria uerò altera, Caroli de Balloys filia, ſororqꝫ Catharinæ, Auguſtæ Conſtantinopolitanæ, ex qua duę natæ ſunt filiolæ: Ioanna quidem, & Maria. Hic igitur Carolus, ſuperſtite Roberto patre ſuo, Neapoli uitâ deceſsit, anno natalis Domini trecenteſimo ſecundo ſupra milleſimum, diui Martini die: cui Ioanna filiá, 1302. in Calabrię dominatu ritè ſucceſsit. At Lodouicus, Caroli regis filius, & Caroli Martelli nepos, rex, ad Vngariæ regnum euectus, uxorem duxit Caroli quarti Romanorum Imperatoris filiam, ex qua nulla ſuſcepta proles: deinde Eliſabetham, Boſſenenſis Bani (ut aiunt) filiam, uelut Vngarorum teſtabuntur Annales, qui multa de hoc & alijs omiſere. Ex qua duæ ſunt ortæ gnatæ: Maria Sigiſmundi regis uxor, quæ

in Vngariæ regno ſucceſsit: & Adiuga, duci Lituaniæ coniugata, quæ patri in Polo-
niæ regno ſucceſsit, quod ex hęreditate materna fuerat aſſequutus. Andreas uerò, fra
ter eius, & natu minor, uti latiùs infrà referetur, Ioannam Roberti regis nepotẽ, & Ca-
roli filiam, uxorẽ accepit. Ex qua Carolus Martellus natus eſt, poſt Andreæ regis &
1345. patris interitũ: quippe qui Nonis Septembribus, anno Salutis trecenteſimo quadra-
geſimoquinto ſupra milleſimũ, Auerſæ interſectus eſt, & in baſilica Neapolitana ſe-
pultus: & exequiæ nõ ab uxore ſceleratiſsima, ſed ab Vrſello Minutulo Neapolita-
no, clerico pientiſsimo, perſolutæ. Sed Lodouicus frater eius, ſecundo poſt anno cũ
ingentibus copijs Italiam ingreſſus, Andreæ mortẽ cumulatiſsimè ultus eſt: quippe
quum uix poſt ingreſſum exacto anno (Ianuario nanq; mẽſe regnum adortus eſt) A-
uerſam cæpit. Quò, officij gratia cognati omnes cõuenere: Robertus princeps Ta-
rentinus, cui Conſtantinopolitani imperatoris cognomẽ erat: Philippus frater eius,
Carolus Dyrrhachij regulus, itẽ Lodouicus & Robertus fratres: quos quidem om-
nes Lodouicus rex extemplò in uincula cõiecit. Dyrrhachij regulum Auerſę, ubi An
dreas frater laqueo ſtrangulatus fuerat, capite cædi iuſsit. Venit mox Neapolim, quã
ſine dimicatione cæpit. Caſtellum nouũ, ubi regia eſt, tutò ſubiuit, ultrò deditũ: quan
do Ioanna, unà cũ Carolo filio triremi impoſita, & paucis antè diebus hinc profecta,
ita mandarat. Pacato regno, Carolus Ioannę filius ex Andrea, cum quatuor cognatis
regali ſanguine natis, in Vngariam traiecti ſunt. Carolus eodem anno diem obijt,
& in Alba regali inter regum monumẽta relatus. Cæteri in carcere reguli remanſere:
Stephanus quoq;, Lodouici regis Vngariæ filius, filiæ ducis Bauariæ cõiugatus, ex
qua tantùm Eliſabetham cõcepit. Verùm ut ad Tarẽtinos redeamus, Robertus prin
cipis Philippi primigenius, imperator Conſtantinopolitanus, & princeps Tarenti-
nus appellatus, Mariã ducis Borboniæ filiam ſibi legitimo cõnubio iunxit, regis Cy-
1364. pri filio prius coniugatã, ex qua nulli ſuperfuere liberi. Hic anno Salutis trecẽteſimo
ſexageſimoquarto ſupra milleſimum, Neapoli mortuus eſt, & in Georgij æde ſepul-
tus. Philippus huic frater ſubinde ſucceſsit. Maria quoq; in eadem urbe deceſsit, & in
diuæ Virginis æde ſepulta. Lodouicus, ſecundus Philippi Tarentini filius, Ioannam
Siciliæ reginam, ſine Pontificia derogatione uxorem accepit, hinc Catharina prior na
ta, breuiq; uita defuncta. Deinde impetrata pontificis auctoritate, permiſſuq; Apo-
ſtolico à Clemente ſexto, ex ijſdem quoq; parẽtibus edita, quę pauco Auinione tem
pore uixit. quò Lodouicus & Ioanna, præ Lodouici regis Vngariæ timore, ſe rece-
perant: ſed in regnum (uti patebit) ab eodem pontifice reſtituti, & per metropolitam
Piſtorienſem, Neapoli quarto Calendas Iunias, Pentecoſtes feſto coronati. Poſt ſe-
xtum coronationis diem, Franciſca immatura morte ſubrepta eſt. Et Lodouicus, uir
1362. Ioannæ reginæ, anno Salutis milleſimo trecenteſimo ſexageſimo ſecundo, Dominici
aſcenſus die, ad Caſtrum nouum exceſsit humanis, & ad monaſterium Montis uirgi
nis, apud matrem ex teſtamento ſepultus. Ioanna regina, exacto dudum anno, ſe Iaco
bo Maioricarum regi coniugauit, ex quo nulla proles habita: ſed in Hiſpaniam profe
ctus, in regno Caſtellæ (ut aiunt) uita defunctus eſt. Hæc deinde Othonem, ducem
Brunduſienſem, uirum optauit, quem Tarentinum principem paulo poſt ipſa con-
ſtituit: ex quibus nihil genitum eſt. Ioanna in urbe Murenſi trecenteſimo octuage-
1382. ſimo ſecundo Salutis anno ſupra milleſimum, uita defuncta eſt, ubi Caroli tertij re-
gis imperio relegata fuerat: & ad diuæ Claræ ædem humata eſt. Philippus, tertius
Philippi Tarẽtini principis filius, Imperator Cõſtantinopolitanus appellatus, duas
coniuges eſt ſortitus: in primis Mariam, Caroli ducis Calabriæ filiam, qui Roberti
regis gnatus erat, ex quibus nulla proles infantiam ſuperauit: deinde Eliſabetham
Stephani filiam, qui tertius regis Vngariæ gnatus erat. Qui quum ſine prole Taren
ti uita deceſsiſſent, Margarita ſoror iure ſucceſsit. hæc enim Philippi Tarentini prin
cipis filia, cognatis inſcijs, Franciſco Baucio, legitimo ſe matrimonio copulauit: qui
deinde à Lodouico, Ioannaq; regina, dux Andriæ creatus eſt. Ex his Iacobus Bau-
cius, Imperator Conſtantinopolitanus olim cognominatus, princepsq; Tarentinus,
& An-

aſpectum eſt, uſque adeò Vngarorum animos irritauit, ut hoſtes ad unum omnes in arce cremauerint. Id ubi duci nunciatum eſt, illius adeò animum commouit, ut cæteris Vngaris, qui promiſſa immunitate, incolumitateq; rerum omnium in Auſtriam confugerant, graue ſub cuſtodiarum prætextu ſtipendium impoſuerit, redegeritq; ad tantam rerum omnium egeſtatem, ut hoſtibus etiam miſericordiam excitarent.

Sed iam tempus admonet, ut ad reliquos Tartarorum reges, qui poſt primos Vngariam intrarunt, rite reuertamur. Cadan rex alius (ut paulò ſuprà diximus) expugnata Rodana, captoq; Ariſtaldo, præſidiario præfecto, ac eius militibus, ſexcentos delegit, quorum ductu, per ſyluas & auia præruptaq; loca, in Varadinum agrum, cum magna Tartarorum manu deſcendit, quò in Tartarico tumultu, è circumiacentibus pagis innumera uirorum mulierumq; multitudo confugerat. Aberat antiſtes, cum quibuſdam ex ordine ſacerdotum: cæteri qui remanſerant, pro uirili ſua ciuitatem (ne ampliſsimum pagum dixerim) ſanè muniuerant. Arx urbis multo munitior, quandoquidem impoſito præſidio ualidiſsimo, item foſſa & uallo, ligneoq; propugnaculo ſatis tuta uidebatur. Ecce Tartari aduentant, primo impetu ciuitatem expugnant: quando uallo ſeptoq; ligneo, nõ muro fuerat obducta. Capta urbe, ad cędem uir pariter ac mulier, puer ac ſenex iuxtà rapitur. Nulla ſexus & ætatis habita ratio, ſacra cum prophanis æquè mixta & incenſa. Rogerius, unus è collegio ſacerdotũm, ex cuius Commentarijs iſta collegimus, cognito Tartarorum incurſu, cõfugit in ſyluas, ubi aliquandiu tutò delituit, ut huiuſce exitij teſtimonium perhiberet. Populata urbe, Tartari ad uigintiquinque milia paſſuum receſſere, ut his qui in arce remanſerant, metum adimerent. Nec ſpe quidem & opinione ſua fruſtratur barbarus. nam quicunq; in arcem ſe receperant, quum profectum hoſtem, & dies aliquot nuſquam apparentem proſpectarent, omnino abijſſe rati, incenſam urbem reficere, inſtaurare caſas, ſuburbia reſarcire, ac ſecurius ciuitatem die noctuq; colere occœpere. At ubi ferus hoſtis ciuitatem recoli & inſtaurari, pręſidiarios quoq; extra arcẽ confidentius quotidie obuerſari intellexit, ex compoſito, ante diem Varadinos iterum adoritur, offendit incautos, obtruncat quoſcunque in urbe & ſuburbio deprehendit. Redintegratur miſeræ ciuitati clades, & plus quàm diro flagello torquetur. Hi tantùm ex hoc exitio euaſere, qui in arcem confugerant, ac in ſyluas ſe ſubtraxerant. Ad poſtremum Tartari, inſtaurata urbe potiti, arcem circumuenere: ab altera eius parte dirutus murus erat, quem paulo antè reſarſerant, hac barbarico quodam ariete quaſſare occipiunt. Soluitur facilè recens moles, quæ immatura nondum confirmari poterat: panditur huic hoſti aditus, intenduntur undique baliſtæ, quibus arx grauiſsimè oppugnatur, obruitur ſagittarum imbribus, ac demum altero die capitur. Sacerdotes ac nobiles ibi deprehenſi, partim cæſi, partim à murorum ruinis lethali uulnère cõfecti, deturbantur. Matronæ, puellæ, ac cæterum imbelle genus, in baſilicam confugerant, ratæ in ſacrario tutiores quàm in prophano loco futuras, confirmabat ſpem munitiſsimum templi ædificium. Tandem iniecto igni, unà cum baſilica, uniuerſa multitudo imbellis conficitur. Nec alijs quidem phanis pepercere, in quibus nihil eſt prophani facinoris & efferitatis, quod ſexus uterq; ſubire nõ cogeretur. Nobilitas, plebs omnis, & equeſter ordo, cũ collegio ſacerdotum, ad unum omnes pro mœnibus iugulati. Violata Diuorum monumẽta, confracta ſimulachra, ſanctæq; reliquię conculcatæ omnes & peſſundatæ. Inaudita in templis commiſſa piacula, ſacrę ueſtes direptæ, aurea argenteaq; cõminuta. Viri cum mulieribus, poſtquàm ſatis ludibrio fuere, in baſilicam introducti necabantur. Poſt tantum excidium, ubi receſsit hoſtis, cæteri qui in proximas ſyluas euaſerant, & hucuſque delituerant, ad deſolatam patriam, grauiſsima adacti fame, conuenere, ſi quid fortaſſe reperirent. Tartari pari iterum aſtu rediere, nemínemq; Varadinorũ reliquere ſuperſtitem: deinde abſumpta materia cædis, abiere. Rogerius, qui ſe inter nemora abdiderat, deleta patria, ad pontem Thomæ (ut aiunt) & Teuthonũ pagum, qui Chryſio amni eſt impoſitus, peruenit. Mox ad quandam inſulam diuertit, quam aduerſus Tartaricum furorem,

quicunq; proximos pagos incolebãt, quos Agyam, Vaydam, & Geroth appellant, coacti planè muniuerant, tres erant uillæ aditus, quos ſingulæ quoq; turres protegebant, aliquot dies hic morã traxit. Deinde reformidato Barbaro, Chanadinũ contendit, quod ad Mariſium amnem ſitum eſt, & quadraginta milibus paſſuum à uilla remotum. ciuitatem inuenit, ſuperiori die à Tartaris incenſam, qui alia uia in Vngariam penetrarunt. Quin & hoſtes longè lateq; diffuſos offendit. in die delituit miſer, & ingruẽte nocte per hoſtium turmas clandeſtinè iter faciens, in inſulam ſe recepit: quò quum rediiſſet, hoſtes adfore in horam accepit. refugit in ſyluas, quod etiam fecere pleriq;. Tartari poſtero die inſulam occuparunt, ex inſtituto ſuo omnes obtruncant. Qui in ſyluis dudum delituerant, adacti fame, in uillam reuerſi deprehenduntur, cæduntur'q;: mox ſagaciſsimorũ canum more, in alios eueſtigatum: deprehenſi multi immaniter trucidati. Quum innumeram illi multitudinem in ſyluis fuiſſe reconditam arbitrarentur, id commentum inuenere: quoſdam Vngaros cepere, quos ſeruarant: eos circùm latè dimiſere cum his mandatis, Quicunq; ad pręſtitutum tempus, quod ipſi præſcripſerant, ſedes proprias repeterent, omnibus licere tutò eſſe domi, colere agros, & curare familiam. Credidere his pars hominum non mediocris: quod ut facilè crederent, cogebat inedia. Quare quicquid Vngaricę multitudinis, in ſpacium trium dierum itineris erat amplè diffuſum, hac ſtolida fide compulſum, domum rediit. Quinetiam quum agendæ meſsis tempus inſtaret, annona ab his & illis æquè curata. Cumani, Tartari, & Vngari mutuò uerſabantur. È parentibus, filiarum, ex uiris, uxorum, ex fratribus, ſororum lenocinio, quàm plurimi uita à fœdo hoſte donati. Quin & ut gratum Tartari lenocinium ſibi fuiſſe oſtenderent, in eorum (quos diximus) conſpectu, illas ſæpe, ferarum ritu, in propatulo iniuere. Sedato furore immanitatis, præfectos crearunt, qui ius dicerent, & hos Caneſios nominabãt: quare admodum regiones iſtæ pacatæ. Tribuebatur cuiq; ius ſuũ: pro quo quidem beneficio, impetranda'ue gratia, uenuſtiſsimæ quandoq; puellæ ad præfectos mittebantur: contrà lenonibus, ab his oues, equi, boues, ac cætera tale genus rependebãtur. Rogerius, ex cuius Commentariis (ueluti ſuprà memorauimus) iſta collegimus, in cuiuſdam præfecti clientelam ſe inſinuauerat, ut partim ſaluti priuatæ, partim publicæ in tempore conſuleret. Caneſij, quot hebdomadibus inter ſe concilium habebant: quum centum eſſent, centumuiralis haſta uidebatur. Ex his non multo pòſt edictum promulgatur, ut ex pagis quibuſdam mulieres cum pueris, æquè ac uiri, ad ſtatum diem, ad centumuirale tribunal conuenirent, legitima'q; munera conferrent. Pleriſque id haud paruam ſuſpicionem iniecit, & in primis Rogerio, qui argutiore profectò ingenio fuerat. Iuſsi ex imperato conuenere, duxere cum liberis uxores, & ingentia munera contulere. Rogerius cum Tartaris quibuſdam, in eorum exercitum, ad decliuandam ſuſpicionem, proficiſcitur. Multitudo, quæ ad Caneſios conuẽnit, poſt oblata munera, in uallem deducta, ibi'q; & ſpoliata, & crudeliter trucidata eſſe fertur. Nondum tot cædibus gens fera ſatiari poterat, quando ſtato die cæteros, qui in ulteriore Vngaria ſuperfuerant, pagos adoritur. Cæſis omnibus, nihil incendunt, ut ad futuram hyemem commeatus haberent. Item populos quoſdam aliquandiu præſtitere ſuperſtites, ut agros colerent, rem frumentariam uindemiam'q; curarent: ſed partis uti ex edicto inhibitum. Poſt tot excidia, Orodinum & Chanadinum uerſus contendêre. Nouam poſt ſe uillam ex induſtria dimiſerant, quã Pergen olim dixerant: item Ciſtercienſis ordinis cœnobium, quod in caſtelli ſpeciem communitum erat. In hæc enim duo loca è finitimis pagis ingens hominum manus, cum fortunis omnibus planè confluxerat: quæ quidem intacta dimiſere illi, ut coactam deniq; multitudinem haberent. Interea circùm omnia uaſtant: ſi qui illuc accedebant, ab Vngaris ilicò fugabantur. quare hinc tanta horum animis adiecta eſt fiducia, ut afflictis rebus Vngaricis, ſe tantùm euaſuros eſſe ſperarent. Poſtremò deſtructis cæteris qui circùm erant oppidis ac uicis, ad hęc duo loca Tartari rediere. Vt ſine cruore ſuo hęc expugnarent, primò captiuos Vngaros, deinde Rutenos & Cumanos in pugnam

commiſe-

commiſere: ipſi pro triarijs erant, ut rum alieno periculo uictoriam ſibi compararēt. Vngari, qui in prima acie pugnabant, cum ſuis miſerrimè dimicare cogebantur: ridebant à tergo Tartari, & gentili hor prælio prę nimia lætitia geſtiebant. Septem igitur dies aſsiduò pugnatū, rompleta demum foſſa Vngaricis Rutenisq́; corporibus; Villa noua rapitur. Quum omnes uiros & mulieres in ſuam poteſtatem redegiſſrnt; in campum ampliſsimum deduxere, diuiſere bifariam, hinr ruſticos, nobiles illinc: quibus poſtquam urſtes, arma, pecunias & ornamenta diripuere, præter duas puellas, quas ad Veneris ludibrium rrſeruarunt, crudeli omnes feritate trucidarunt. Hi tātum ſuperfurre, qui inter cæteros fœdati ſanguine, inter cæſorum corpora delituerr. Poſt Villæ nouæ exridium, cœnobium Egrrs acerrima obſidione circumuenere: cui quum uarias marhinas admouiſſent, ad deditionem fariendam miſeros compulere. Sed poſt deditionem, poſtquam in fœdæ gentis uenere poteſtatem, pari perfidia omnes interfecti, præter monachos quoſdā, nonnullasq́; matronas, formoſasq́; puellas, quas explendæ libidini reſeruarunt. Difficile profectò ſorrt, cætera inauditę immanitatis genera recenſere: quando, quæcunq́; crudelitatis facinora cū his conſerantur, ne minima quidem ex parte æquare poterunt. Nimirum hæc omnia Dei flagella, ſine controuerſia ſuperarunt. Aeſtate illa, ad fines uſque Auſtriæ ac Boemiæ; ſunt cuncta Tartarorum inundatione uaſtata. Nam ulterior Vngaria, Cumania, Polonia, Sileſia, ad Danubium uſq́;, ſunt omnia latè longéq́; exitio incredibili abſumpta. Tartari ulteriorI Vngaria potiti, ad inuadēdam citeriorem indomita libidine rapiuntur. Augrbat ęſtuantiſsimam cupiditatem Strigonienſis urbis proſpectus, quę cæteris Pannoniæ non minus opibus quàm amplitudine præferebatur: quam ſi capere liceret, cætera ad Adriaticum uſque mare farilè occupare ſperabant. Ad hæc ſeueritas hyemis addebat audariam: ſiquidem paucis pòſt diebus, crebris niuibus ac gelu Iſter conſtitit. Frangebant è conſpectu glaciem quotidie Strigonienſes, ne hoſtes ſtrato amne tranſirent. Verùm uæſaniente bruma factum eſt, ut omnis horum opera rluderrtur. rōſtitit tandem amnis, ac pedeſtre in eo præliū ſæpe rōmiſſum eſt. Tartarus tamen ingentem equitatum glaciali pauimento, quod doloſiſsimum uidebatur, credrre non audebat, periculum haud ab re faciendum prius cenſuit. Barbarus plus æquo uaſer, multa in ripam armenta duxit, ibíq́; ſine ruſto de triduo dimiſir: Strigonienſes hoſtem abijſſe rati, traiecto amne pecora cuncta rapiunt, & in citeriorem ripam redigunt. Hoc ubi gens frra nouit, rata eodem exemplo, ſe tutò equitatum amni, qui conſtiterat, rommittere poſſe, extemplò cum innumera multitudine ac omnibus impedimrntis Danubium ſicco pede traiecit, uniuerſam ripam per multa paſſuum milia numeroſis equitatuum turmis occupauit. Deinde exercitus bipartitò diuiſus, pars rui rex Cadan præerat, per ueſtigia Belam inſequitur. Quippe qui omni auxilio deſtitutus, in Dalmatiam ſanè confugerat. & quum ibi tutò eſſe non liceret, in proximas inſulas traiecit: ibíq́; tutum duntaxat ab omni Barbarico impetu locum inuenit. Cadan Brlæ potiundi ſpe fruſtratus, in Croariam, & ſuperiorem Myſiam diurrtit, quam nunc Raſciam Boſnamq́; nominant, ubiq́; cuncta diripit, populatur, trucidatisq́; colonis incendio magno uſquequaque graſſatur. Et uaſtata har regione, ne quid intrgrum dimitteret, in Bulgariam deſrendit, quam inferiorem Myſiam nunrupamus. Cætera Tartarorum multitudo ad expugnandum Strigonium properauit, raſtra haud procul ab urbe locata. Quum urbrm nō ſolùm muro, foſſæ ualloq́;, ſed turribus quoq́; ligneis, ac omni munitionum genere inſtructam inueniſſet, triginta rirciter machinas parauit: quibus admotis, urbem expugnaret, quam uario hominum genere frequentiſsimam intellexerat. Quum uetus regum aula eſſe ſoleret, huc mercatores multi è Gallis, Germanis, Italisq́; cōuenerant, confugerant undique ex pagis & oppidis nobilium ac ruſticorum ingens numerus: quare Tartaris obſtare poſſe ſperabant. Tertio die captiuis edicitur, uti faſcem quiſq́; ſuum ad mœnia portaret, ex quibus aduerſum muris aggerem farrrent, unde urbs propius oppūgnari poſſet. Quare pro foſſa urbis è faſciculis murum erigunt, mox uineas, tormen-

taq; diuerſa admouent, baliſtas intendunt, quibus ſaccos egeſta terra diſtentos addunt, foſſam complent, turres ligneas lapidibus diruũt: ijſdem quoq; obruũt oppidanos. Tumultus in urbe magnus extollitur, confuſus pręe timore populus, diuerſus trahebatur: nemo mœnia tueri audet, ne aut lapidibus, aut ſagittarum imbribus obruatur. Ad hanc ciues deſperationem redacti ſunt, ut è Senatus conſulto ſuburbia incenderent, ueſtes cum equis omnibus concremarent, aurum & argentum ac cætera id genus infoderent humi, ut nihil ſecum lucri dira turba faceret: quod ubi hoſtis intellexit, eo magis dentibus infrendit. Incenſis deinde ſuburbijs, in lapideam ſe omnes urbem recepere, hanc Tartari citra cunctationem obducunt, undiq; oppugnãt: tanto impetu aggrediũtur, ut uix paucis horis obſtiterit: deinde à propugnaculis reiecti ciues, in Tartarorum poteſtatem peruenere. Capta urbe, tanta ab hoſte patrata cædes, ut nemo ex uniuerſa ciuitate, pręter quindecim, euaſerit. Supra omniũ opinionem, in omnem ſexum ætatemq; ſæuitum: quandoquidem uiuos homines palo infuſos, porcorũ inſtar, igni aſſaſſe referuntur. Ingenuę quoq; matronę, more patrio excultæ, quæ in unum palatium ſe receperant, ad extrema ſupplicia poſtulatæ, ſe ad Tartarorum principem prouocarunt: in cuius conſpectum extra urbem mox eductæ, ut uita donarentur, ſuppliciter orabant: ſed inexorabilem ac dirũ hoſtem nactę, prius ſpoliatæ, mox capite ad unam omnes mulctatæ ſunt. Arx Strigonienſis, cui Simeon præfectus cum ualido præſidio tunc præerat, hoſtem tentata deterruit. Qua dimiſſa, ad Albam regalem Barbarus properauit: ubi quum ſcirent eſſe monumenta regum, multum ibi auri & argenti, è regijs donatiuis eripere poſſe credebãt: ſed hęc eum fruſtrata fuit opinio. Nam inter paludes ſita, nulla ui & arte capi potuit. Mox ad diui Martini cœnobium feſtinatũ, unde re infecta abiere. Hæc igitur tria loca tantùm, excidij Tartarici expertia fuiſſe teſtantur. In citeriore Vngaria, ne tantum quidem calamitatis illatum: quoniam ſtatiua ibi nequaquam habuere. ſolùm dum iter facerent, quæcunque fuere obuia, ferro igniq; uaſtarunt. Rumor poſt hæc omnia non mediocris effunditur: Tartaros ſtatuiſſe, Auſtralib. & Alemannis abſtinere manus, ac publico edicto reuocare caſtra, ut rebus feliciſsimè geſtis in priſtinas ſedes pedem referrent. Onuſtis igitur carris, per populatas regiones, qua ingreſsi fuerant, ea redituri, iter ineunt: latebras quaſque tectiſsimas inueſtigant ſagaciſsimè, diſquirunt ſaltus, ut ſi quos ingrediendo dimiſerint, egrediendo recipiant. Nonnullas ergo reliquias Vngarorum necarunt: ſed Vngaria egreſsi, per Cumaniam & Ruteniam ad priſtina loca rediere. Bela uerò, qui in Dalmatiam effugerat, audito Tartarorum abitu, quẽ uix credere poterat ut afflictis Panonniæ rebus pro uirili ſubueniret, diſſipataſq; regni ſui reliquias cogeret, cum multis auxilijs in Vngariam redijt. Quinetiam ſi quis è Tartaricis regibus, ſoli feracitate & amœnitate pellectus reſtitiſſet, his haud difficulter copijs explodi poſſet. Crucigeri nanq; Rhodiani milites, qui ſacroſancta ſtipendia faciunt, item nonnulli Frangepanum reguli, qui in Dalmatia & Croacia ad Sauum uſque latè imperabant, excidium Pannoniæ miſerati, cum auxiliaribus copijs, & ualidiſsimo equitatu regem in Vngariam reſtituêre. quare ob rem bene geſtam non ſolùm ampliſsimis priuilegijs, ſed oppidis & pagis (ut diplomata regia planè teſtantur) honorificè donati ſunt: hos, M. & B. fuiſſe memorant. A' clariſsimis profectò maioribus iſti degenerare noluere: qui, ut Romani ſanè referunt Annales, in ſenatorio ordine præſtantiſsimi ſemper habiti, urbanis tandem factionibus in Dalmatiam ſeceſſere, ac in eius parte regnarunt quam Lapideam uocant ſedem, ſibi Segnię optarunt, & inter Illyricos proceres principatum ſemper obtinuere. Reuerſus rex deſolatum regnum offendit, tribus (ut aiunt) annis à peſtilentiſsima gente direptum: è deſtituto ſoli cultu tanta fames inceſſerat, & ex fame peſtilentia, ut quicunq; mortem captiuitatemúe euaſerint, inedia uel contagione raperentur. Quare Bela iniuriarum non immemor inſignium, quas à Frederico, perfido Auſtriæ duce, præter æquum & fas acceperat, ſuum exercitum & auxiliares copias è Dalmatia ductas, aduerſus eum duxit, ut à deorum & hominum contemptore cumula-

mula-

mulatas, ut par erat, pœnas exigeret. Obſedit igitur ita uehementer Auſtralem Neapolim, ut ad ſuccurrēdum hoſtem adigeret. Pro mœnibus urbis prælium initum, in quo cum tanta, quicunque ſuperfuerant, Vngari ferocia dimicarunt, ut Alemannos grauiſsima clade profligarint. Fredericus, ne impunitate ſcelerum elaberetur, cum Vngaro ſingulari certamine pugnans, transfoſſo ore, proſtratus occubuit. Victor à rege honorificentiſsimè donatus eſt, cuius adhuc donationis clariſsima extant priuilegia. Poſt hæc uictoria potitus Alemannica, direpta maxima Auſtriæ parte, in Pannoniam redijt: & ad pacandum regnum, legendasq́ue reliquias animum aduertit. Diu in reſarciendo regno uerſatus, ueluti in diſperſis naufragij fragminibus, ubique terrarum ac gentium diſiectos Vngaros, & pleroſque homoagros iam factos, mira pietate diſquireret. Quinetiam equi domino carentes, liberè uagati, ſyluestres facti ſunt: quo quidem genere Carpathij adhuc montes abundant, iubati pedumtenus. Poſt Frederici ducis interitum, qui ſine liberis uita deceſſerat: ut Annalium Vngarorum ſcriptores, qui pro Imperatore ponunt, falſò tradidiſſe uideantur: ſoror eius Margarita, quæ Henrico, Imperatoris Frederici ſecundi filio nupſerat, & eo ſine ſobole functo, in patriam redierat, Auſtriam, hæreditatem fratris accepit. Etiam anus facta ac ſterilis, Othocarum Boemiæ regem uirum accepit: uxoris dote potius, quàm ætate ac ſpe prolis adductū. Hic Primislai, qui tertio loco à Philippo Imperatore, Frederici ſecundi fratre coronatus eſt, filius fuit. Decedente Venceslao fratre, qui natu maior erat, ſine liberis, Othocarus regnum iniuit, & quintus Boemorum rex adnumeratur. Magno hunc animo, & conſilio non inutilem fuiſſe dicunt, item bellicæ artis, & magnarum rerum cupidiſsimum. Quū igitur ſterile coniugium contraxiſſet, potius Auſtria, longè maiore imperandi cupiditate æſtuauit. Ingenti promiſſa pecunia, Vlrichum Carinthiorum principem adduxit, uirili ſobole carentem, ut pacta mercede, Carinthiam, Carniolam, partem Sclauoniæ, quam Marchiam nunc appellant, & portum Naonis hinc ſibi mercaretur. Quinetiam Veronenſes, Feltrenſes, & Tharuiſani, cum multis Foroiulianis, ultrò ſe huic planè ſubdiderint, & ſtata quotannis ſtipendia ſoluerint. Hic igitur ob Styriam, quam Vngari occuparant, ac ueteres inimicitias, & præſertim eas quas ex Frederici ducis morte conceperat, Belæ regi graue bellum indixit. Hortabatur ad id ſpes occupandæ Pannoniæ non mediocris, quæ afflictis Vngariæ reb. nuper inceſſerat. Addebat animos fortuna bellica, quam ſibi ſemper æquam, & in inundatione Tartarica multo æquiorē ſortitus erat, quando illam peſtem è Pruſsia forti animo ſanè repulerat, quam Vlmerigiam ueteres appellauere. Vrbem condiderat Kunigſpergium, à Monte regio Germanicè nominatam. Bela, coacto exercitu, in Othocarum arma ſumere properauit: quamuis deſolato id regno difficulter efficeret. Bellum hoc Boemicum, quod nonnulli propter fines exortum eſſe referunt, anno Salutis ducenteſimo ſexageſimo ſupra milleſimum, 1260
initum fuiſſe, Annales prodidere. In Morauiam uterque conuēnit. Bela cum Stephano filio, & Alpra Cumanorum duce huc uenerat, quum acies utrinq; conſtitiſſent, collatis ſignis acerrimè pugnatum. Plus auxiliorum quàm Vngarorum in prælio dimicabat: ſiquidem ad ultimum ferè interitum, Pannoniam Tartarus planè reduxerat. Cum alienis uiribus rarò uictoria comparetur, quamuis diu atrociſsimè, ac pari Marte utrinq; pugnaretur, Pannones tamen multis cæſis, inclinari occœpere, ac Boemis dedere terga. Bela fugientem ſuum militem, ac reiectum equitatum conſpicatus, ipſe quoq; caſtris exutus, terga dedit, Haymurgumq́; cōfugit: quod tertio Idus Iulias accidiſſe ſcribunt. Aliqui Pannonum quatuordecim milia, in proximum amnem præ fuga demerſa tradidere: quibus minimè adſtipulor. ſiquidem Tartarico bello ita effœta fuit Vngaria, ut uix Belæ exercitus totidem complecteretur. Bela ingenita probitate præditus, ad pacem potius quàm bellum natus eſſe uidebatur. Othocarus autem, fuſis fugatiſq; Vngaris, inſolentiſsimus iamdudum effectus, uiuente adhuc uxore legitima alteram induxit, regis Moſchouiæ filiam, quæ Kunigundis dicta eſt. Mox ab illis qui eligendo præſunt Imperatori, ad imperium inuitatus, inſo-

Irritiſſime recuſauit, quare Rodulphus Habsburgẽſis comes, ab his Imperator deſi
gnatus, qui Othocari magiſter aulæ quondam fuerat. Huic Othocarus, quum Au-
ſtriam renunciare cogeretur, quia feminei iuris eſſe non poterat, hinc bellum exor-
tum, in quo Othocarus, ut paulo inferius referetur, occubuit. Cui Venceslaus filius,
uix annos ſeptem natus, ſub Othonis tutela Brandeburgenſis principis educatus,
quinto poſt anno in Boemiæ regnum reſtitutus eſt. Belam tot laboribus maliſq;
uexatum reuocemus in medium. Probum hunc principem ac religioſum nemo inſi-
ciabitur, bello infortunatum affirmabunt omnes: inſtaurandam Strigonij ciuitatem
curauit. Pacato regno, eiuſq; excidio pro uirili parte reſarcto, diuæ Virgini, cuius
numine ſeruatum ſe eſſe ſciuerat, Strigonij templum regio ſumptu dicauit: ut ubi re-
giam habuerit, ibi poſt mortem quieſcere liceret. Ex Maria uxore, quã Imperatoris
Græcorum filiam fuiſſe affirmant, duos filios ſuſcepit, Belam & Stephanum. Ante
patrem Bela obijt, Stephanus patri ſubrogatus eſt. Itaq; rex iam ſenio confectus, ac
1275 potius malorum ingenti mole contritus, ab anno Salutis ſeptuageſimoquinto ſupra
duodecies centenum, nonis Maij, in Budenſi inſula diem obijt, quem uniuerſa Pan-
nonia effictim deplorauit. Corpus Strigonium relatum eſt, ut in æde nobili, quam
ibi exædificarat, honorificè ſepeliretur, pro magna ara, è rubro marmore ſepulchrum
erectum: in quo Belæ regis, ac Mariæ coniugis, & Belę quoq; filij corpora condide
re. Poſt hæc Philippum aiunt, Strigonienſem metropolitam, ſuauiſsima illius memo
ria percitum, Belæ regis corpus ex hac æde, uſurpata licentia, in ſuam baſilicam
tranſtuliſſe, ut regiam regio corpore tunc ædem honeſtaret. Id diui Franciſci ſacer-
dotes, qui ædem curant, iniquiſsimo animo tulere: in Romanum hanc rem forum re
tũſere. Agitata diu cauſa, tandem iudicatum, ut ereptum Belæ corpus, in priſtinam
ædem metropolita referret: item noſtra tẽpeſtate, non modò ſepulchrum, ſed inſcri-
ptum quoq; id Epigramma teſtatur. Belam igitur honeſtatis ocijq; cultorem, annos
circiter ſex & triginta regnaſſe perhibent.

Stephanus V. EXTINCTO Bela, Stephanus eius filius, hæreditario iure, Pannoniæ regnum
accepit: cui regis inſignia, omnibus tunc ſuffragijs, haud immeritò ſunt reddita.
Huic fortuna in bello non eadem ac patri fuit: quippe qui Auſtrales & Boemos inſi
gni uſque adeò uictoria profligauit, ut paterni iacturam nominis in hac re magna ex
parte reſarſerit. Quòd ſi diutiùs uiuere licuiſſet, omnium profectò iudicio princeps
optimus & clariſsimus foret habitus: ſucceſſum gloriæ inuida mors & intempeſtiua
intercepit. Othocarum enim, qui patrem Belam in Morauia ſuperarat, ac læſis finib.
cum magno Boemorum Auſtrialiumq; exercitu regnum inuaſerat, quinetiam Bran
deburgenſes introduxerat, tanta clade ad Kapezam fluuium fudit, fugauitq;, ut pa-
rem pro patre uicem hoſti retuliſſe prædicetur. Mox in Bulgariam caſtra mouit, quę
eius imperium detrectabat: ubi paucis menſibus inferiorẽ Myſiam ita infeſtauit, ut
prædæ multum abduxerit. Demum ne re infecta è prouincia abiret, Budam eorum
metropolim obſedit. Tertio urbem menſe expugnauit, eaq; potitus, Bulgarorũ re-
gem cum uniuerſa Myſia ſtipendiarium ſibi fecit. Mariam filiam Carolo Claudo,
Caroli filio, qui Apoſtolica auctoritate Siciliæ regnũ occupauit, legitimo matrimo-
nio collocauit. Ex qua Carolus Martellus natus eſt, qui ut deinceps ſuo loco refere-
tur, è Clementia, Rodolphi Imperatoris filia, Carolum genuit, Lodouici regis pa-
trem. Ad poſtremum, tertio ſui regni anno exceſsit humanis. in magna inſula diem
obijſſe ferunt: & in inſula Budenſi, ac in æde diuæ Virginis, pontificum permiſſu
ſepeliuerunt.

Ladiſlaus IIII. LADISLAVS, quem Chunum deinde Vngari cognominauerunt, Stephani
quarti filius, uir atroci ingenio, & animo magno, belli potius quàm ocij cupidus,
honeſtati parum intẽtus, propriæq; libidinis moderator exiguus, eodem quo pater
mortuus eſt anno, omnium conſenſu regnum ſuſcepie, ac ritè coronatus eſt: quod
1276 anno Salutis ſeptuageſimoſexto, ſupra duodecies centenum fuiſſe legimus. Haud
multum poſt initum pacatumq; regnum, Boemicũ bellum redintegratur, quod Ste-
phani

phani ſuperiore uictoria extinctum eſſe uidebatur. Nam quum Boemi fines immodicè amplificare pergerent, quod Vngari æquo animo ferre non poterant, hinc bellum inſtauratur, Morauia, de cuius finibus agebatur, huiuſce rei cauſa fuerat. Auxit Vngaris animum, & ingens ad bellum irritauit occaſio, quam illa tempora attulere. Nam quum Othocarus, ut pauló ſuprà tetigimus, cum Rodolpho imperatore, ob Auſtriam diſſentire cœpiſſet, ac grauiſsimum inter ſe bellum uterque moliretur, imperator Pannones, Boemorum hoſtes, ad hoc bellum multis legationibus tunc ſollicitare cœpit: haud inſcius, auxilijs Vngarorum adiutus, multum ſibi uictoriæ ſperare poſſe. Ladislaus ad exoptatum bellum inuitatus, fidam utilemq́ꝫ ſocietatem pollicetur. Interea utrinque nõnulli amici interceſſere, ut Rodolphum, Othocarumq́ꝫ reconciliarent: ueriti, ſi hoc inteſtinum bellum gereretur, haud paruo Germanis excidio futurum. Quare horum opera ita inter eos conuenit, ut bellum affinitas utrinqꝫ contracta dirimeret, filiæ ultró citroq́ꝫ darentur, Carinthiæ Carniolæq́ꝫ prouinciæ dotales fierent, ac Auſtria denique Imperatori cederet. Rodolphus Auſtriam adeptus, Othocarum in uerba ſua, more maiorum, iurare expoſcit: id ille, qui elato ſemper animo fuerat, grauiſsimè tulit, reputans ſe hinc ſeruum è domino eſſe factum. Diſcordia hinc noua redintegratur, indicitur utrinque bellum. Imperator cum Ladislao rege ſocietatem init, fœdusq́ꝫ perpetuum percutit: mox Pannonica exorat auxilia, quæ præſtó affuere. Quum in certamen, inſtructa acie, utrique deſcendiſſent, uixq́ue mille paſſuum interiectum eſſet ſpacium, Othocarus Rodolphi copias uereri cœpit, & Vngarica bello multó magis auxilia abſterrebant. Extempló rei ſuę conſulens, de concordia cogitauit: mittit legatos, per quos iuraturum ſe ritè pollicetur, ſi modó honoris ſui cauſa, intra Auguſtale tabernaculum id clàm fiat. Accepit conditionem Imperator, illiusq́ꝫ lepido cõmento pudorem eluſit, in medio (quod diximus) ſpacio Auguſtale intenditur, imperatoris iuſſu, ſuggeſtus Hercle ſublimis intus, cum ſella paratur. Mox ipſe diademate, imperatorijsq́ꝫ inſignibus planè conſpicuus, conſidentibus imperij electoribus, cæterisq́ꝫ in ſubſellijs ritè proceribus, Othocarum acciri iubet. Is cum paucis optimatibus tentorium ingreſſus, præreuerenter ſuggeſtum conſcendit: ac ſupplex ad eius genua conſtitutus, dum ex more ſolenne ſacramentum pręſtat, ecce tentorium ex induſtria compoſitum, in parteis quatuor ex improuiſo ſolutum decidit. Callida ruina Othocarum, ad Imperatoris genua ſupplicem, utrinque exercitui ſpectatum exhibuit. Hinc Alemanni glorioſum, & è ſolio præſidentem imperatorem hilares, hinc triſtes Boemi, ſupplicantem regem ſpectabant. Subticuit Othocharus in præſentia, & indignatione completus domum redijt. Hoc ubi Margaritæ uxori, cuius iure Auſtriam acceperat, nunciatum eſt, tot uirum illa conuicijs affecit, donec aduerſus Imperatorem, abolendæ huiuſce turpitudinis gratia, bellum inſtaurarit. Rodolphus, uiolato fœdere, poſt ubi ſe ad bellum prouocari cõſpicatur, exercitum reparat. Ladislaum regem, ſocietatis iure, in expeditionem Boemicam iterũ inuitat: cui nil erat antiquius quàm cũ Boemis, qui cum patre auoq́ꝫ certarant, fortunã experiri. Coactis quæ potuit auxilijs, ſua cum Cęſareis caſtra iungit. in ulteriorem Auſtriam, haud procul à ripa Danubij, utrique conuenere. Boemi multitudine roboreq́ꝫ, Sueui & Vngari ordine & arte ſuperiores erant: dato ſigno manus conſerunt, dimicatur atroci diu utrinque pugna: cecidere ex utraque parte, quàm plurimi. Ladislaus auitæ cladis memor, nil aliud quàm toto campo Othocarum auidiùs diſquiſiuiſſe uiſus eſt. Regem tandem Boemorum inuenit, inuentumque ad ſingulare certamen prouocauit, accepta conditione, eo prælio (ſi quid Vngarorum Annalibus tribuendum eſt) eum Ladislaus interfeciſſe fertur, quare inclinata acie, Boemorum ſtrages longè maior fuiſſe dicitur. Nonnulli Othocarum à ſuis deſtitutum à duobus Stirienſibus, toto prælio quęſitum prodidere, ut fratris mortem, ab eo per iniuriam interfecti, ulciſcerentur: quem ubi inuenere, continuó obtruncarunt. Corpus, Rodolphi permiſſu, in Boemiam relatũ, regio honore ſepultũ eſt. Venceslaus huic in regno ſucceſsit, ut infrà ſuo loco referetur. De bello Boemico hactenus.

nus. Poſtquam Ladislaus opima in Vngariam ſpolia retulit, ne parum quidem
ſuo nomini fecit acceſsionis, quando præ hoc duntaxat facinore, patri ac auo præfere
bant omnes. Et ex hac ſocietate, quam cum Rodolpho Imperatore olim inuerat,
regno tantum ocij compararat, ut annos aliquot pacatum regnum habuerit: deinde
1282. Cumanum ex inſperato prælium exarſit. anno Salutis id octogeſimoſecundo, ſupra
milleſimum & ducenteſimum accidiſſe fatentur. Oldamir enim, Cumanorum prin-
ceps, coacto exercitu, ad lacum quem Hoodum uocant, caſtra locat, ut mox Vnga
riam hoſtiliter inuaderet: deinde intolerabili uaſtatione exhauſtam, in ditionem pla
ne redigeret. Ladislaus, audito Cumanorum tumultu, comparatis legionibus his
occurrit, ut ab horum rapinis regnum aſſereret: poſtero die, ubi collatis pugnam ſi-
gnis conſerunt, grauiſsimum initur prælium. Dum atrociſsima utrinque pugna com
mittitur, Lorandus Thomæ filius fortiter ſe geſsiſſe dicitur. Nam dum cũ Cumanis
manum conſerit, quàm plurimos interficit, infeſta multos haſta confodit, non tam
uerbis quàm exemplo ſuæ fortitudinis Vngaros ad uictoriam incendit. Quin & æ-
quiſsima ſibi in hoc prælio nactus eſt numina. nam ſuperuenientibus ex inſperato
imbribus, eorum arcus, quibus plurimum confidebant, uſque adeò remiſsi ſunt, ut
his nihil ultrà profecerint. Quare inclinatis hoſtibus, tantum animorum his acceſ-
ſit, ut ipſorum impetus haudquaquam ulterius tolerare potuerit: proterunt paſsim
hoſtes, quibus magna ex parte cæſis, multos etiam capiunt, regionem uniuerſam lon
gè lateq; diripiunt. Poſtremò onuſti prȩda Vngari, domum ouantes rediere. Quum
ex Cumanorum ſtrage pauci ſuperfuiſſent, hi collectis reliquijs, qui diſiecti olim fue
rant, ad Tartaros confugerunt, ut ſuam his tutelam & ultionem commendarẽt. Hos
die noctuq; ſollicitant: alioſq; Cumanos, qui primo ingreſſu ob Cutenis interitum
eis adhæſerant, ſimulq; commilitarant, fautores ac patronos adhibent. Quare com-
1285. moti Tartari, anno Salutis ducenteſimo octogeſimoquinto ſupra milleſimum, Vn-
gariam repetunt. Iterum ulteriorem paſsim Vngariam igni ferroq; uaſtant, & inſtau
ratos paulo antè pagos diripiunt, homines ex more interficiunt, multos aſſerunt in
ſeruitutem: cũcta pecora abigunt, Peſthum uſque cuncta populantur: nulla ui, ſecun
da hæc illuuies coerceri potuit. Ladislaus cũ Carolo Siciliȩ rege affinitatem antè con
traxerat. Hic enim Carolus, Lodouici regis Galliæ & Roberti frater fuit. qui in Syri-
am pariter nauigarunt, cæperunt Damiatam: quam deinde præ Lodouici captiuita-
te Saracenis reddere coacti ſunt. Hic Siciliæ regnum, è Germanorũ ac Frederici ſuc-
ceſſorum manibus eripuit, quum ante Germanos Normannorum auſpicijs regere-
tur. Nam Corradus Frederici filius, è Germania profectus, Apuliȩ regnum ſuſcepit:
cuius Manfredus, ex concubina Frederici quondam imperatoris filius, regnum obti
nuit, qui non longè à Beneuento, à Caroli copijs ſuperatus, occiditur. Item non mul-
to poſt, Corradinũ, Corradi filium, & Frederici nepotem, in finibus Albaniagri Ca
rolus fudit, fugauitq;: ac ſubinde captum ſecuri obtruncauit. Ladislaus igitur Ca-
roli filiam uxorem duxerat, quam quidem neq; pro dignitate tractauit, neq; coniuga
li amore & charitate proſequutus eſt. Cumanarum nanq; amorib. diſtractũ, multas
ex his ſibi pellices, præter fas & æquum, admouiſſe ferunt. Illegitimo igitur amore
plus æquo flagrauit, & in earum ditionem hunc ſe totum aſſeruiſſe perhibent. Ex his
potiſsimas treis nominant: Aydnam, Cupeheeen & Mandulam. Quare ſuis optima-
tibus uſq; adeò infenſus eſt habitus, ut nihil magis quàm ſuum regem huiuſmodi tur
pitudini obnoxium odiſſe uiderentur. Hinc Chuno Ladislao cognomẽ eſt inditum.
Vitæ impudicitiam ad pontificem maximum detulere: quin etiam in deprauatæ fi-
dei ſuſpicionem, ob Cumanarum conſuetudinem, ueniſſe memorant. Item cæteris
Christianæ reipublicȩ principibus haud parum ſuſpicionis iniecit, ne regis exemplo
Vngari, qui quandoque ab inita olim fide defecerant, in priſcam maiorum labem re-
ciderent. Itaque ſacroſancto ſenatui uiſum eſt, mittendum eſſe in Pannoniam lega-
tum. Philippum Firmanum, ciuem & cardinalem circumſpectum, Apoſtolicæ ſedis
legatum creant. Hic continuatis itineribus in Vngariam contendit. quò ubi uentum
eſt, non

eſt, non tam antiſtitum, quàm procerum rogatu quotidie ſollicitatus, regem primò mitiſsimis admonitionibus hortatur & orat, prophanis mentem pellicibus abſtineat, colat ſanctum & coniugalem thorum, nihil ab orthodoxa fide agat alienum. Nam quicquid in cęteris humilioris fortunę uiris damnatur, id in regia perſona multò conſpectius grauiusq́ notatur: atque non iniuria. Nam qui ad regendos & caſtigandos alienos mores nati forent, ita eos uiuere oportere, ut ne minima quidem ab alijs turpitudine notari poſſent. Id eſſe potiſsimùm ueri regis officium, tale de ſe cæteris, qui parent, exemplum edere, ut hinc omnes perdiſcant optimè uiuere. Quinetiam ſeuerius increpare, quòd Chriſtianis prophanos populos anteponat, quòd de infidelibus & alienigenis potius quàm ſuis benemereri ſtudeat, quòd execrabiles Cumanos magis quàm Vngaros amet, quòd hinc non parum ſuſpicionis de ſe ipſo ſuſcitarit. Proinde monere, hortari, corripere, ac ſeuerius incuſare, anathematis pœnas demum interminari, ni correctis & caſtigatis moribus religioſius laudabiliusq́ uixerit, & mutato uiuēdi more ſe à catholica fide nequaquam defeciſſe oſtenderit. Ad hæc rex eo pertinacius priſtinis moribus inſtare, excolere concubinas uehementius, & ſe perditę libidinis & peruicacię maioris in dies fore, uulgò fateri. His legatus propemodum cōmotus, anathematis regi notam inuſsit, Vngaris demiſſas barbas interdixit, iuſsit crines tondere. Pileorum Cumanorum uſum, Apoſtolico edicto inhibuit: poſtremò antiquatis Cumanorū ritibus, quos regis exemplo multi paſsim imbiberant, & confirmata fide catholica, in Italiam redijt. Non multo pòſt tempore, Cumana conſuetudo regi pernicioſa fuit. 1029. Nam anno undetriceno ſupra millenū à Salute Chriſtiana, haud procul à caſtello quod Kereſzeg Vngari nominãt, à Cumanis, quos in delicijs habebat, miſerabiliter interfectus eſt. Huius tēpore glorioſa Pannonia à ſua laude defecit, ut inferius loco ſuo referetur: ſiquidem inteſtino bello ſollicitari cœpit, quo pagi, ciuitates & oppida uſque adeò igni ac ferro uexata ſunt, ut ad ultimum exitium redacta uiderentur: quare nuſquam pacem & concordiam cernere erat, ac diuitē necubi licebat intueri. Nobilitas præ grauiſsima egeſtate ad ruſticandum, & quod uix credi poteſt, ad bigas duarum rotarum plauſtra redacta ſunt. Iam quum boues, cæteraq́ iumenta defeciſſent, propter rerum inopiam, bigis utebantur huiuſcemodi, quę ab hominibus traherentur, quos Ladiſlai currus adhuc nominant. Quum enim propter inteſtina bella ſe quotidie mutuò popularentur, eò peruentum, ut abſumptis gregibus & armentis, coniugati pro iumentis homines, carros traherent. De Ladiſlao hactenus: nunc ad Andream Venetum ritè deſcendamus.

RERVM VNGARICARVM DECADIS SECVNDAE LIBER IX.

ANTEQVAM Ladiſlaus crudele fatū obiret, quū annis circiter quatuordecim regnaſſet, Andreā, quem Venetū ex cognomēto dixerunt, Vngari in Pannoniā induxere, & ſalutauere ducē, qui in demortui regis locū ſubrogari ſolet. Andreas iii. Huius nimirū origo altius aliquāto repetenda, ne quid hiſtoriæ perquam neceſſarium omittatur, neue ab re in ſpem regni ueniſſe uideatur. Andreā ſecundum, Belæ quarti & Colomanni ducis patrem fuiſſe diximus. Hunc quoque ſummi pontificis hortatu & auctoritate, ſacroſanctæ expeditioni præfectum, poſt uxoris cædem in Syriam nauigaſſe, cæpiſſe Damiatam, & præclara multa geſsiſſe. Veneta claſſe reuectum, ut perhibent, in ſinum Adriaticum, ab Heſtenſi principe, ueteri hoſpite magnificè exceptum: qui ut tantum regem, de Chriſtiana republica optimè meritum, & cum magna laude reducem familiarius exciperet, gnatam miræ pulchritudinis illi ſemper adſtare iuſſerat, & accubanti omnia miniſtrare, ut hoſpitalem euidentius aperiret affectum. At ille, perſpecta puellæ uenuſtate, facie liberali, ac mira ingenij dexteritate, confeſtim exarſit: ac eo magis perditè, quòd ſe uxore carere nouerat. Quare patri eodem die amorem ſuum ingenuè faſſus, puellam in uxorem expoſcit. Pater, qui ſe longè inferiorem eſſe nouerat, ne fortunæ acceſsionem filiæ interciperet, ſed ut ſuam confirmaret, non modò quàm lubentiſsimè annuit: ſed eam

mox accitã in medium, adductis arbitris, deſponſauit. Andreas eodem quo deſponſata fuit die, apud ſocerum nuptias fecit, coniugiumq́; tranſegit: deinde, ut par erat, ſecum duxit in Pannoniam. Hæc Andrea uita defuncto, accitis pontificibus, ac magna procerum manu, ſecundùm regis exequias, ſe grauidam uteri indicijs oſtendit. Paucis pòſt diebus impetrata miſsione, ad patrem redijt, & Heſti uitam duxit: hic tempeſtiuum puerum edidit, cui Stephano nomen eſt inditum, quem Vngariæ regis filium omnes eſſe prædicabant. Faciebat rumori fidem pueri elegantia, regiaq́; indoles, quæ citra controuerſiam hunc regio genere natum eſſe teſtabatur: confirmauit deinde res ipſa. nam ephebis nondum exceſſerat, quum immatura imperandi cupiditate percitus, auum dominatu eijcere conatur. Sed quum res è ſententia minus eueniſſet, hinc eiectus, in Hiſpaniam ad Iacobum contendit, Aragoniæ regem, qui ſororem ſuam, Andreæ regis filiam, uxorem olim duxerat. Ibi aliquandiu commoratus, deinde in Italiam redijt: ſi qua fortè dominandi daretur anſa. Rauennates pòſt ubi hunc rediſſe acceperant, prætorem continuò elegerunt, ut uirum urbi nobiliſsimum præficerent: inita prętura, aut aui opera, aut ciuium factione, aut culpa ſua, quod nondum ſatis compertum habeo, non multo pòſt tempore hinc exactus, Venetias confugit. Vbi aliquantiſper diuerſatus, patricij cuiuſdam uiri, ex Maurocenorum familia nati, & nimirum ditiſsimi filiam, amicorum conſilio adactus, uxorem duxit, cui Thomaſsina nomen erat: ſocerìq́; patrimonium ampliſsimum, iure dotis accepit. Ex hac filium genuit, quem ex aui nomine Andream uocari iuſsit, in Veneta natus & educatus urbe, hinc cognomen accepit. Auunculos nactus locupletiſsimos, & natu aliquanto grandior effectus, non tam ſponte quàm ſuis inſtigantibus, ad auiti regni ſpem ſollicitatur. Proinde uiuente adhuc Ladislao, in infenſi regis inuidiam à pleriſque proceribus in Pannoniam ducitur. Ne auiti regni portione defraudetur, poſt Ladislai regis interitum, omnium ſuffragijs populorum rex declaratur, coronæ inſignibus ritè donatur. Quum è Stephano, Andreæ regis filio, & Thomaſsina Maurocena natus eſſet: gentilitia matris inſignia uſurpauit: & crucis tantùm circulum, ut à cæteris Maurocenorum agnoſceretur, inſeruit. Parentis nobilitatem uſque adeò præuenerat, ut rerum potitus, humilioris fortunæ inſignia, prę matris amore, & illius urbis reuerentia, nõ ſpreuerit. Sed ad bella, quæ geſſerit, redeundum. Adita poteſtate, in Auſtriam forti animo expeditionem ſuſcepit. Habito impigrè delectu, & comparatis copijs, in Auſtriam conceſsit, uicos paſsim populatur & incendit, oppida pleraq́; ui cępit, multos captiuos abduxit. Et re ſat feliciter geſta, quum ſe nonnullorum factione ſollicitari intellexiſſet, in Pannoniam redijt: ſuſpicionem, in quam inciderat, ueram eſſe comperit: propemodum indoluit, quod initũ bellum conficere non licebat, ut Auſtralium improbitatem & perfidiam pro dignitate ulciſceretur. In factioſos, nouo principi nequaquam ſubditos, ſæuiendum eſſe cenſuit. cõniuendum potius, & plerunque diſsimulandum iudicauit: ne à ſeueritate potius, quàm clementia, clarum nomen inchoaret. Hinc ergo magis coniuratis adaucti ſunt animi, quippe qui prudentiam patientiamq́; regis pro ignauia capiebant. Horũ principes, Ioannem & Henricum Banum: item Vgrinum, Pochi filium, & Vilacho ortum memorant: qui cum cæteris coniuratis, à Bonifacio pontifice maximo, Carolum puerum per legatos expoſcunt. Pontifex, non ſolùm procerum efflagitatione, ſed inſtigante Siciliæ rege, qui hæreditario iure per filium ad ſe regnum pertinere arbitrabatur, impulſus: in medio ſenatu Carolum, Caroli Siciliæ regis filium, uix annũ adhuc natum undecimum, Pannonibus mittẽdum eſſe cenſuit. Atq́; ſuper hac re grauiſsimum Apoſtolici ſenatus cõſultum factum eſt: cuius auctoritate Carolus, anno
1299. Salutis ducenteſimo nonageſimonono ſupra milleſimum, uiuente adhuc Andrea rege, in Vngariam uenit. Verùm ne Caroli ignoretur origo, paulo altiùs repetenda eſt. Stephano quinto, Belæ quarti filio, Maria gnata fuit, auiæ ſortita nomen, quæ Imperatoris Græcorum quondam filia fuerat. Hanc pater Stephanus, Carolo Claudo, Caroli filio, qui auctoritate beneficiẽtiaq́; ſenatus Apoſtolici Siciliæ regnum ſibi uen-

bi uendicarat, legitimo uinculo coniugauit. Ex hoc coniugio Carolus Martellus na-
tus eſt: qui ex uxore Clementia, Rodolphi imperatoris filia, puerum genuit, quem
Carobertum, id eſt Carolum Robertum primò nominarunt: ſed in Vngariam tranſ
miſſum, ſeruato prænomine, Carolum tantùm uocauere. In hoc aliquantulum Vn
garorum Annales errarunt. nam Carolus Martellus, & nòn filius, uenit in Vngari-
am. Siquidem Carolo ſecundo, Siciliæ regi, ex Maria uxore, regis Vngariæ filia, ma
res ſex, & femellæ quinque fuere. Maior natu Carolus Martellus Vngariæ re-
gnum, materna: ſecundus Robertus, Calabriæ dux, Neapolitanum hæreditate pa
terna expectabat. Tertius Philippus, Tarentinum obtinuit principatum. Nata ex
prima, Clementia nomine, Carolo, Philippi regis Franciæ primigenio nupta eſt.
Blancam ſecundam Iacobus, qui Siciliæ imperabat, uxorem duxit. Tertiam Leo-
noram, Fredericus Arago, Iacobi frater, coniugem accepit. Hæc ex Blondo, non i-
gnobili rerum uetuſtarum hiſtorico, accepta ſunt. Sed alia nos adijcemus, de Caro
li primi genealogia, Siciliæ regis, ex plumbeis tabulis excerpta, quæ Neapoli in e-
ius ſepulchro comperta ſunt. Qua quidem in re ueniam mihi poſtulo, ſi ut res uni-
uerſa notior fiat, longiore diuerticulo utar. Conſtantia regina, regis Guilielmi fi-
lia, profectò Chriſtianiſsimi, quamuis Panormitana monialis eſſet, iuſſu tamen Ec-
cleſiæ, Henrico imperatori, à Sueua gente nato, coniugata eſt. Ex quo quidem con-
nubio Fredericus Imperator natus eſt, ad Eſim urbem, Salutis anno quinquageſi- 1058.
mooctauo ſupra milleſimum, diui quoque Stephani ſolennibus. Hi primis cœptis
regnum occupare haudquaquam potuere: quia Trancredus, Rogerij regis filius, il-
legitimo matrimonio natus, acerrimè reſiſtebat. Defuncto Trancredo, expeditio
iterũ in Siciliæ regnum ab his reparata, Dominicæ Salutis anno centeſimo ſeptuage- 1178.
ſimooctauo ſupra milleſimum, & regnum ui ſumma occupatum eſt. Conſtantiæ
Fredericus filius in eo regno ſucceſsit, regnauit annos unum & quinquaginta. Impe
rauit Romanis auſpicijs, annis duobus & triginta: Hieroſolymæ uerò duodetrigin-
ta. Demum ætatis ſuæ anno quinquageſimoſexto, poſt hæc incarnationis Domini-
cæ anno milleſimo ducenteſimo quinquageſimoprimo, Idibus Decembribus, in di 1251.
uæ Luciæ ſolennib. ei non ſolùm aqua & igni interdictum eſt: ſed pontificia aucto-
ritate, ab Innocentio pontifice quarto, in Lugdunenſi ſynodo, imperio abrogatus
eſt. Sed anno Domini milleſimo, ducenteſimo quinquageſimoquinto, pridie diuæ 1255.
Magdalenæ ſolẽnium, extinctus eſt. Cõradus filius huic ritè ſucceſsit. Annos circiter
duos Neapolitanam hic urbem obſedit, mœnia diruit: quia fidelia Romanæ eccleſiæ
obſequia præſtabant. Corrado Manfredus illegittimè natus in regno ſucceſsit, an-
nos decem regnauit. qui ad Beneuentũ & uictus & interfectus eſt: quippe qui ne ci-
tra dolum quidem ex Alemãnia nutũ iuſsit accerſiri, quia Corradus, Corradi regis fi-
lius, extinctus erat. Inconſulta Romana eccleſia, principum regulorumq́ue iuſſu, Siculi
regni coronam uſurpauit. Quod & cæteri Siciliæ reges factitabant: quippe qui per
unum Panormitanæ baſilicæ antiſtitem, regalibus inſignibus pro arbitratu ſuo ini-
tiari ſolebant. Poſt hæc Carolus comes Andegauenſis, ſecundus Lodouici regis
Franciæ filius, ex Blanca, Caſtiliæ regis filia: qui frater Lodouici regis Franciæ fuit,
Prouinciæ comitis, & inter diuos ob uitam ſanctiſsimè ductam redacti, Beatricem
Raymundi Berengarij, Prouinciæ comitis filiam nouiſsimam, & hæredem, duxit u-
xorem: ex qua Carolus natus eſt. Vrbanus deinde pontifex maximus, & papa quar-
tus, Dominicæ Salutis anno milleſimo ducenteſimo ſeptuageſimoquarto, Carolum 1274.
Andegauenſem aduerſus Manfredum Siciliæ regem excitauit: & non aliter atque
Romanæ eccleſiæ propugnatorem è Gallijs euocauit, Siciliæq́ue regni ius omne con
tulit. Sed quum Vrbanus exceſsiſſet humanis, nec conſiliorum ſucceſſum uidere po-
tuiſſet, Clemens papa quartus, primo ſui pontificatus anno, Carolum primum, de
quo diximus, in Lateranenſi baſilica, Siculi regni corona ritè donauit, Dominicæ ſa- 1275.
lutis anno ducenteſimo ſeptuageſimoquinto, ſupra milleſimum. Qui quum regnum
dextris auſpicijs adoriretur, uniuerſam in ditionem ſuam breui tempore redegit. Sed
quum

& Antonia Frederici regis Trinacriæ coniux, geniti ſunt, quæ periijt in abortu. Margarita uerò, de qua diximus, uiri gratia, à Ioanna regina, Neapoli relegata, extremum ibi diem clauſit. Qua pereunte, inclyta domus Tarentina prorſus extincta eſt: ſiquidem Maria, ſecundo loco nata, ac ſoror eius, Neapoli uirgo deceſſit. Carolus Dyrrhachij dux, primus Ioannis filius, Mariam Caroli ducis Calabriæ filiam, qui Roberti regis gnatus erat, uxorem duxit. Huic infantulus, qui paucos dies uixit, & filiæ quatuor natæ ſunt, Ioanna, Agnes, Clementia, Margarita: ſed dux iſte Auerſæ fuit interemptus, anno Dominicæ ſalutis milleſimo trecenteſimo quadrageſimo octauo. 1348. Lodouico Dyrrhachij regulo, ſecundo Ioannis filio, Margarita Roberti Seuerinatis filia, nuptui tradita eſt, quæ Carolum genuit. Lodouicus, ad caſtellum Oui, reginæ Ioannæ iuſſu in uincula coniectus, animam efflauit, & in diuæ Crucis templo reconditus. E Roberto, tertio Ioannis eiuſdem filio, unica fœmina nata eſt, cui duo fuere uiri. unus Lodouicus, regis Nauarræ (ut aiunt) filius, qui abſque liberis in Apulia obijt, & in agro Neapolitano in diui Martini ædem relatus eſt. Robertus uerò alter, comitis Artuenſis filius, qui ad caſtellum Oui coniectus in carcerem, regis Caroli tertij iuſſu, expirauit. Agneti quoque duo uiri, prior nanque Canſignor Scaliger, tyrannus Veronenſis: Iacobus deinde Baucius, ducis Andriæ & Margaritæ filius, ex neutro ſuſcepta proles. Clementiæ maritus, Carolus de Pace fuit, conſobrinus eius, & Lodouici filius, è Ioanne Dyrrhachij duce geniti, connubium Apoſtolica auctoritate contractum. Carolus uerò, Lodouici Dyrrhachij ducis filius, Margaritã duxit uxorẽ, Caroli ducis Dyrrhachij filiam, ex quib. Ladiſlaus Chun genitus. Carolus autem iſte è Lodouico natus, ab Vrbano pontifice ſexto, anno Domi- 1381. ni trecenteſimo octogeſimoprimo ſupra milleſimũ, rex Siciliæ declaratus, & Romæ die Pentecoſtes ritè coronatus, mox Neapoli nullo repugnante potitus.

ANNO uerò ſexto coronationis in Italia, idem Carolus tertius, Vngariæ regno Carolus III potitus, uti profuſiùs infrà ſcribetur, in Alba regali, adſtantibus uniuerſis regni principibus & epiſcopis, præſenteq́ Eliſabetha, & Mariæ Lodouici regis filia, & utraque conſentiente, legitimè coronatus eſt: eoq́ die, qui Nonis Decembris erat, tantus ſolis defectus apparuit, ut nunquam noſtro ſeculo maior extiterit: quod ad breue tempus regnaturum eſſe portendit. Nam Idibus Februarijs proximè inſequutis, ex factione Mariæ & Eliſabethæ matris, in arce Budenſi, pluribus uulneribus confoſſus eſt, & in Viſſegradum tranſuectus, uigeſimoſeptimo die ueneno cõfectus eſt. Huic Ladiſlaus in Siciliæ regno ſucceſſit, à Bonifacio nono, per Angelum Azayolum, tituli ſancti Laurentij cardinalem, regijs inſignibus initiatus eſt: cui quidem Ioannes demum, in Siciliæ regno, hæreditario iure ſucceſſit. Si ad explanandam rem uniuerſam longiùs euagor, poſteritatis edocendæ gratia, mihi uenia tribuatur: quandoquidem de comitibus (ut ita loquar) creatis à regibus, dicendum eſt. A'Carolo nanq; primo, rege Siciliæ, comites hi creati ſunt: in primis Gualterius Biennenſis Lini, Georgius Seuerinas Marlici, Petrus Rufus Catanſani, Phillippus Montis fortis, cui antea de Montefore cognomen erat, & Beltrannus Baucius Auellini comes deſignatus. A'Carolo deinde ſecundo, Hermẽgarus Sabranus, Arricini, Beltrãnus Baucius montis Canoſi, Ioannes Monsfortenſis Scyllacei, Vitardus Claromõtenſis comes Claromontis factus eſt. Romano uerò Vrſino, Gentilis Vrſini filio, regni Siciliæ præfecto iuſticiario, Anaſtaſia Monsfortenſis, Guidonis comitis filiá, in uxorem data: quare Nolanus comes inſcriptus. Gothofredo uerò Gaietano, Bonifacij octaui pontificis nepoti, Dominia Fundorum coniugata. Bartholomæus Siginolphus Neapolitanus, ab eodem rege Caſertæ comes effectus, & magnus regni Siciliæ camerarius: Sergius uerò frater eius, Aliphæ comes promulgatus: qui cum fratre poſtea Roberti regis iuſſu, potentatibus abdicati ſunt. A'Roberto deinde rege Siciliæ, Thomaſius Martianus Scyllacei, diaconus Roechenſis Catalanus Caſertæ, Nicolaus Iamuillenſis ſancti Angeli, Iordanes Rufus Synopolis, Philippus, ſancti Seuerini Altimontis, Rogerius Seuerinas Melitæ, Nicolaus Eubulanus Capuanusq́ princeps

Triucrenſis, Robertus Capuanus Altæuillæ, Ioannes Sanginetenſis Coriliani, Nicolaus Iamuillenſis Terræ nouæ, quæ quidem terra uxoris olim ſuæ fuerat, Rogerij Laurienſis filiæ: Nicolaus Pipinus Minerbini, Gaſpar Nicienſis Trilicij, Ricardus de Agno Loreti, Nicolaus Aquauiua ſancti Valentini, Ricardus Luſſanus Sutriani, Robertus Viſontius Mirabellę, Petrus Pipinus Vici, Petrus Saluacoſſa Vellantis, Thomaſius Agnus Belcaſtri, hi omnes Comites creati ſunt. Ioannes Pipinus, Nicolai comitis Minerbini filius, Palatinus Altimurenſis cognominatus eſt. A Ioanna uerò regina, ab initio regni ſui, Comites iſti conſtituti: Carolus Artus ſanctæ Agathæ, & magnus regni Siciliæ camerarius: Robertus Campanus Ebuli, & magnus regni ſeneſchalcus, qui mortis Andreæ crimine non caruit, ac demum turpiter interfectus eſt Carolus Gambatheſa Montorij, qui Sancię Cabanæ uir fuit, quę mortis eiuſdem inſimulara, capite quoque mulctata eſt. Alios autem comites Lodouicus declarauit, Franciſcum Baucium Montis ſcabioſi, qui dux etiam Andriæ factus eſt: Raymundum Baucium Soleti, ac magnum regni camerarium: Nauplium Manupelli, & logothetam, protonotariumq́ꝫ regni: Canzolum Melphiæ, magnumque ſeneſchalcum: Lodouicum Eugunium Superſani, Guilielmum Sabranum Agnioni, Carlettum Artum montis Odoriſij, Lodouicum Seuerinatem Lauriæ, Thomaſium Samphramundum Cerreti, Lallum Camponeſcum Aquilanum Montorij. Sed poſt Lodouici regis mortem, Otho Vrſinus, princeps Tarentinus: Gothofredus Marzanus, Aliphæ comes fuit. Robertus Seuerinas Terræ nouæ, Raynaldus Vrſinus Tagliacotij, Iacobus Caper Minerbini, & magnus quoque camerarius: Carolus Gambatheſa, qui comes Montorij erat, Muroni etiam factus eſt. Iſtis quoqꝫ, per Carolum tertium, regem Siciliæ, comitatus tituli tributi ſunt: Antonio Aquæuiuæ, ſancti Fabiani: Ioanni Protoiodici, Acerrarum: Marſilio Confalonerio Brixienſi, Murrani: Iacobo Filangerio, Auellini. De Celani comite nulla fit mentio, quando ante regum aduētum hi comites extitere, & nulla originis memoria perhibetur. Roberta Sambrana Aſculi comitatu potita eſt, maternæ iure hæreditatis: quandoquidem Maria Marzana mater eius, iure Margaritæ Aquinatis, parētis ſuæ, quæ Triſtani Aquinatis, Aſculani comitis filia fuerat, dominatum illum fuerat aſſequuta. Ladislaus denique hos honores iſtorum eſſe iuſsit: Raymundi Baucij, ex Vrſina gente nati, principatum Tarentinum: Federici Monſortis, Vigiliarum comitatum: Ioannis Carazoli, Giracianum: Cicchi Burgenſis, Odoriſianum: Perettæ, Troianum: Vngari Monfortenſis, Sarnenſem: Corradi Martiani, cui de Taberna cognomen erat, Neocaſtrenſem: Pauli denique Brachati, Nucerienſem. Sed iam poſt longum & alioquin utile diuerticulum, multarum ſanè rerum ſpectaculum catalogumque proſapiæ Carolorum, nunc ad Carolum Martellum redeamus: & reſarcta ſcriptorum ueritate, unde digreſsi aliquandiu fuimus, redeamus. Is poſtquam ſuffragantibus multis optimatibus, & regnante adhuc Andrea Veneto, regnum ingreſſus eſt, aliquot annos apud Vngaros cum Carolo filio fuit: antequàm rerum potiri poſſet. Inſuper acceſſere pleriqꝫ pontificis legati: qui, ut puerum Apoſtolica auctoritate munitum, regem efficerent, ſummo ſtudio, opera diligentiaq́ꝫ curarũt. uerùm nihil profecere, quando conatus omnes eos fruſtrati ſunt, & ne facilè quidem Andreę regis auctoritas cõculcari poterat. Sed quum haud multo pòſt regis mors intercederet, non modò hæc regni litem diremit: uerumetiam quando ita factioſorum procerum iudicia merebantur, multo magis auxit, & competitores adiecit. Anno Dominicæ Salu-
1301. tis trecenteſimo primo ſupra milleſimum, in Budenſi arce diem obijſſe aiunt, circiter diui Felicis ſolennia: celebratis mox exequijs, corpus in diui Ioannis æde conditũ. Nomē eius nemo quidem iure damnare potuiſſet, niſi optimatũ diſſenſio, qui diuerſa petebant, id uoluntatis mutatione ſugillaſſet. Circa hæc tempora, quibus Veneti, ob occupatã Ferrariam, à Clemente pontifice hoſtes Eccleſiæ pronunciati ſunt, & ſeueriſsimo interdicto affecti, ac Tepulana cõiuratio aduerſus patricios Venetijs interceſsit, Iadrenſes temporum nouitate freti, eiecto Michaele Mauroceno comite, ſextò

rebella-

rebellarunt, defeceruntq́ ad Vngaros. Claſsis ad id continuò comparatur, præficitur ei Belletus Iuſtinianus: claſſemq́ cum equitibus mille, cui Dalmaſium Hiſpanum Veneti præfecerant, ſpectatæ fortitudinis & experientiæ uirum, in continentem exponit, haud procul ab Iadra. Ad mille paſſus pro Iadræ mœnibus, præfectus Dalmaniæ, quem Banum appellant, cum ualidiſsimis copijs propè metatur, uallo & foſſa utrinque caſtra muniuntur. Tota æſtas ſine præclaro facinore tranſacta: iam ingruebat autumnus, & nulla adhuc potiundæ urbis ſpes erat. Banus ad aſtum conuerſus, Dalmaſium à Venetorum fide ſubducit, duo aureorum milia cum perpetuo ſtipendio pollicetur: ſi ad præſtitutum diem ad Iadrenſes transfugerit, uaria adijcit emolumenta. Quibus adductus Dalmaſius, ex compoſito cum uniuerſo equitatu, ſub prætextu oppugnandæ ciuitatis, urbem ingreditur, ex pacto promiſſa præſtantur. Hic poſt menſes aliquot, ad tegendam perfidiæ notam, inter Venetos & ciues de pace agit, quare utrinque ſuſpectus eſſe cœperat: deſperata tandem pace, naufragium perpeſſus, in Italiam traiecit. Ciuitas deinde à Ioanne Superantio, duce mitis ingenij, in fidem recepta: ut cum remiſſæ conditionis mira indulgentia Iadrienſium animos ſibi promereretur. Atque hinc ſeptimæ rebellionis cauſam plerique promanaſſe crediderunt. Secundum Andreæ regis obitum, qui annos ferè undecim regnauit, inter optimates diſſenſio maxima oritur, atque bipartitò potentatus omnis planè diuiditur. Nam quum pars maxima iniquo animo ferret, ob Caroli ingreſſum, qui pontificia auctoritate ſibi regnum expoſcebat, Vngaros eligendi poteſtate priuari, eamq́ prçter æquum & fas à pontifice uſurpari: ne ſuo iure cederet, alium inducendum eſſe decreuit. Cæteri mitiore ingenio præditi, Carolo fauebant: quorum principes, Matthçus Omodeus & Vrbanus, cum magna optimatum manu, fuiſſe referuntur. His refragabantur, Dominicus Stephani filius, magiſter Tauernicorum (ut aiunt) Demetrius Henricus, item Ioannes metropolita Colocienſis, Andreas Agrienſis, Emericus Varadinenſis, Haaba Vacienſis, Antonius Chianadienſis, Nicolaus Boſſenēſis, & Iacobus deniq́ Sepuſienſis antiſtes. Qui quidem omnes ad Venceslaū Boemiæ regem, & Othocari quondam filium, cōceſſere, ut ab eo filiū impetrarent, quem regno Vngariæ ſe præfecturos pollicebantur. Atq́ ne temerè quidem ſe id cōſilij cæpiſſe fatebantur: partim, ne ſe eligendi poteſtate, ob arrogantiam pontificis, defraudari uiderentur: partim, quia ius regni ad neminem magis quàm Venceslaum Venceslai filiū pertinere uidebatur. Othocarus enim, qui (ueluti ſuprà diximus) à Ladislao rege fuerat interfectus, Belæ quarti neptem uxorem duxit, ex Anna eius filia natam: ex hac Venceslaū genuit. Qui inito regno, Pragam, familiari incendio abſumptam, pulcherrimè inſtauraſſe: undecentena equitum milia, coronationis ſuæ tempore, proprio ſumptu pauiſſe, domuiſſe Polonos, & clariſsima geſta edidiſſe fertur. Exorantibus tandem Vngaris, filium dedit: qui uix tertiumdecimum natus erat annum, quum ad capeſſendum regnum inuitatur. hunc pater ex Rodolphi imperatoris filia, uxore ſua, ſuſceperat, miræ indolis adoleſcentem.

QVARE Vngarorum precibus adactus, ad pagum Godin, Venceslaum regem, pontificibus Pannoniæ aſsignauit: quem illi ſolennibus ritè peractis, haud ſine hymnorum concentibus honorificentiſsimè accepere: iurauere in eius manus, perpetuam fidem, ac fida ſemper obſequia præſtituros. Mox Albam uenere, ubi cum ritè coronarunt, ac Vngariæ regem conſalutarunt. Ioannem archiepiſcopum Colocienſem, quum Strigonienſis paulo antè exceſſerit humanis, hunc coronaſſe perhibent. Verùm Colocienſis Sepuſienſisq́ antiſtites, ubi Budam peruentum eſt, humanæ neceſsitati conceſſere, & in diui Ioannis æde ſepulti ſunt. Coronato Venceslao, quem Vngari Ladislaum appellarunt, neque ius regium, nec poteſtas à proceribus oppidorum, neque ullum ab illis obſequium redditur. Inmò hi Ladislaum, Carolum alij, regem clamabant. Seditio grauisq́ diſcordia inter proceres redintegratur: & multa hunc, multa quoque illum hominum ſtudia ſectantur. Hæc omnia ad patris aures continuò deferuntur. dum ab Vngaris gnato timet, ne illorum dolis cir- Venceslaus.

1303. cumuentus occumbat, ingentem cogit exercitum, & anno trecenteſimo tertio ſupra milleſimum in Vngariam ulteriorem deſcendit. Venit Peſthum, & é Budenſi arce filium regem cum corona euocat: item Ladislaum, Vernerij gnatum, prætorem urbanum: quos pariter abductos, in Boemiam quadrato agmine retulit. Hic autem poſt ubi à patre in Boemiam relatus eſt, præ manſuetudine & clementia ita Boemorum gratiam promeruit, ut quum tertio ac triceſimo ætatis anno phthiſi contabefactus obierit, diu ab illis fuerit deploratus. Accedebat admiranda uitæ ſanctitas, quæ ſat hominibus explorata, ſtatuam Pragæ in ſacrario ſibi meritò comparauit. Secundùm Venceslai egreſſum, qui cōpetitoris more timidi ultro ceſſerat, Carolus co magis fautores ſuos adurgebat, ne in ipſo ſucceſſu eum desererent. Bonifacius octauus pontifex maximus, alterum ab urbe legatum mittit, cardinalem Oſtienſem, cui Nicolao nomen erat, ut Vngaros Carolum pertinaciùs recuſantes, anathematis ſeueritate corriperet, eccleſiaſtica cenſura ſæuiret, animaduerteret in gentis aſperitatem & pertinaciam, niſi pontificio obſequeretur imperio. Nam ſuffragantibus Caroli amicis, ſperabat haud difficulter hac ope ipſum regnum impetraturum. Legatus Budam profectus, nil aliud per dies aliquot diligentiſsimè curauit, quàm antiſtitum & optimatum diſsidentes animos ad concordiam reuocare: quos ita diſcordes offenderat, ut rem continuò deſperarit. Multi etſi ſe Carolo infeſtos diſsimulabant, & pontificis mandata obſeruaturos pollicebantur, tamē re acerrimos aduerſarios ſe præſtabant. Tam uarias hominū mētes mirabatur: ex quib. tandem, quid intrà ſentirēt, nunquam intelligere poterat: quo magis eorū animos percontabatur, eo plus uerborū ſibi dari nouerat. Suam demum operam fruſtratus, non prius abire uoluit, quàm Budenſib. templis, & ſacris omnibus, opera & auctoritate ſua foret interdictum. Quod ubi factum eſt, Romam reuertitur: ubi pontifice uita defuncto, pontificatum ſortitur, & Benedictus appellatus eſt. Verùm hinc præ indignatione longè maius facinus eſt exortum. nam quum ſacerdotes interdicta ſacra ſeruarent, parērent pontificiæ cenſuræ, tunc plerique inſurrexere pſeudopresbyteri: qui ut pontifici parem uicem redderent, cæterosq́; à uero paſtore diuerterent, prophano execrabiliq́; edicto ſummū pontificem cum cæteris antiſtitibus Vngariæ non modò ſacris, uerumetiam aqua & igni publice interdixere: atque alta uoce hos omnes prophanos, & humana conſuetudine indignos eſſe prædicabant. Edictum ritè in ſolenni celebritate promulgatum: & eo quidem tempore, quo Budenſem arcem Petermannus cum præſidio tenebat, quem (ut aiunt) Ladislai captiui cuſtodiæ, Venceslaus olim rex ipſe præfecerat. Dum hæc ita geruntur, adhuc Carolus rerum potiri non poterat: neque optimates, qui ei ſuffragabantur, adhuc tantum ſibi uirium compararant, ut hunc regem efficerent. Adhoc enim res Vngarica ipſa deuenerat, ut præ inteſtina diſcordia nullum adhuc regem ſolidum haberent. Quinetiam illud magis Vngarorū animos exacerbabat, quòd creandi regis poteſtatem, quam olim nunquam amiſerant, nunc pontificem eripere uelle conſpicarentur. Quod quum hactenus impetrare non potuerit: nunc, ut extorqueat, ac tale ius uendicet ſibi, extremam etiam uim cenſuræ pontificiæ, ueluti Iouis fulmen adiecerit: & maioribus quotidie iniurijs Pannoniam afficere contendat, quod ab omni pontifice, uel in primis maximo, alienum eſſe debet. Quicunque igitur pontificiæ uoluntati & imperio aduerſabantur, pueróq; Carolo infeſti erant, cum magna nobilium manu coniurarunt: & Othonem Bauariæ ducem loco regis in Vngariam duxerunt.

Otho. HIC ubi regnum ingreſſus eſt, coronam, quam à Venceslao datam, & hac electione precario impetratam, ſecum attulerat, Albæ, populis ac pontificibus oſtendit: quam ubi omnes conſpexere, ueluti eius numine adacti, in Othonis partes conceſſere. Quod ut facerēt, partim nouitate rerum, qua uulgus mirificè oblectatur ſemper: partim pontificis infeſtatione ac odio ſunt impulſi. proinde anno à Dominica ſalu-
1305. te trecenteſimoquinto ſupra milleſimum, à Benedicto Veſprinienſi, & Antonio Chanadienſi antiſtite, regijs inſignibus initiatus & coronatus eſt. Mox Budam ueniens,

niens, ac ſacrum diadema geſtans, cum equitatu maximo ſe per plateas & compita populo ſpectandum exhibuit, ſe regem etiam per uicos & ſuburbia paſsim oſtentauit, uir uſquequaque glorioſus, futilis, & conſilij parum compos. Tranſyluaniam, ac cæteros appendices regni luſtrare conſtituit, ut ſe legitimum principem, ſua etiam præſentia teſtaretur. quare Belam quendam, Thomæ filium, ſibi comitem cum maximo adiecit equitatu. In Tranſyluaniam proficiſcitur, ubi Ladislaus dux præerat, quem illi Vaiuodam dicunt. poſt ubi eò peruentum eſt, rex translaticius confeſtim a Ladislao, haud citra dolum capitur: conijcitur in uincula, & ſolio deturbatus, miſere captiuitatis iura ſubiuit: qua ſe expedire nequiuit, donec poteſtati regiæ renunciauit, regnum'que deſeruit. Inde turpiter eiectus, in Bauariam reuerſus eſt: ac exemplo ſuo didicit, neminem temerè ſe magnis cœptis & illegitimis committere oportere. Nec illud quidem prætermittendum eſt, quod in coronæ caſu obtigiſſe affirmant: ne quis hanc diuina tutela carere arbitretur. Othonem, aiunt, quum regnum aditurus eſſet, ne quo fortaſſe dolo corona ſubriperetur, eam tornata incluſiſſe lagena: fideliſſimo commiſiſſe cubiculario, neque quid intus eſſet conditum ſignificaſſe. Dum iter omnes faciunt, lagena tanti momenti, quæ ex equeſtri ſella pendebat, ſoluto loro, inſcio'que famulo decidit: neque niſi ad ſerum uſque tempus, iam uiginti milia paſſuum emenſus, is quam iacturam fecerit aduerterat. 1303 Sed ubi illam amiſiſſe intellexit, relato mox pede, poſtero die in media hanc uia reperit: retulit ad Othonem uaſculum, ab eo tantopere commendatum multi eadem uia. quamuis ſeerciter, à nemine tamen uiſam fuiſſe ferũt. Prodigium mox aruſpices interpretati, Othonem perbreui regno potiturum: mox uerò repertam ideo dixere, quia Vngaris abalienari ſanctum ac penè diuinũ diadema nõ poſſet. Interea Ladislaus Vernerij filius, quẽ à Venceslao una cum filio ductũ eſſe diximus, captiuitate liberatus, cum Ioanne Kaacæ filio, tertio ferè captiuitatis anno, in diuę Petronellæ ſolennibus, Budenſem clàm arcẽ ingreditur, ea quidẽ parte quæ ſynagogę Iudęorũ eſt proxima. Mox arce potitus, complures ciues inimicos, qui eũ prodiderant, ex inſidijs adortus obtruncauit. Petermannus, prętor urbanus, uix euaſit. Item duos ex decemuiris, quos ſibi infeſtiſsimos eſſe nouerat; quorũ alterũ Martinihermã, Martinũ alterum appellabant, equorũ caudis alligari iuſsit, per plateas & uicos trahi: deinde crudeliter diſcerpi, diſcerptos'que rogo imponi præcepit, fortunas demum eorum omnes occupauit. Paulo minore ſęuitia in proplianos ſacerdotes animaduertit, qui cõtra fas & æquum, execrabili interdicto pontificiam Maieſtatem læſerant, manicis pedicis'que uinctos Thomæ Strigonienſi metropolitæ puniendos tradidit: qui ut in eos ex lege animaduerteret, omnes & inedia & perpetuo carcere cõfecit. Grauiter in hos Ladislaus ſæuiendum eſſe ſtatuit, ut hac ſæuitia ab impedienda Caroli dignitate cæteros deterreret. Quanquam hac crudelitate Ladislaus regis inimicos haud parum abſterruerat, nequaquam tamen adhuc Carolus rerum potiri poterat: ſpes maior tantùm acceſſerat. Interea legatus alius Apoſtolicus aduenit, cardinalis profectò grauiſsimus, & conſilij ac uirtutis compos non mediocris, cui Gentili nomen erat. Hic anno trecenteſimooctauo, ſupra milleſimum, Pannoniam adijt: annum ibi unum diuerſatur, dum optimatum rimatur, & penitius inſpicit animos, antequam ſeuerius aliquid adoriatur. 1308 Poſt ubi diuerſos nonnullorum animos in pontificis obſequium direxit, & optimatum principes in ſententiam ſuam traxit, ratus iam inſtare tempus, quo tutius aliquid ad tranſigendam rem audere poſſet, ſeuerum anathematis edictum in pertinaces Caroli aduerſarios promulgauit: Quicunque potens, nobilis'que Vngarus, antiſtes pariter, ſacer'ue quiuis, Carolo legitimo regi aut iuſtum obſequium, aut ius regium non reddiderit, aut regem appellare recuſarit, aut quid negocij fecerit, aut ſuper ea re Apoſtolici ſenatus conſultum auctoritatem'ue interpellarit: ei ſacris omnibus, conſuetudine fidelium, item honore ſepulturæ, ac aqua & igni interdictum eſto: inimicus Chriſtianæ reipublicæ haud aliter ac ſi aris ac focis ignem iniecerit, ubique gentium habetor. Carolus, Caroli regis Siciliæ filius, hæreditario iure ma-

iris, uniuerſæ Vngariæ legitimus rex eſto. Orthodoxam fidem propugnato: Pontifici Senatuiq́ꝫ Romano uſquequaque pareto: Romanam Eccleſiam, ut fas eſt, defendito. In Ladislaum Vaiuodam (ut aiunt) Tranſſyluanum ſeuera eſt lata rogatio, quando coronam, quam ab Othone rege, quem cæperat in Tranſſyluania, eripuerat, Carolo reddere recuſabat: neque precibus, neque donis, neque minis & ui aliqua, ut reſtitueret, hactenus poterat adduci. Quinetiam filiam, Stephani regis Macedoniæ filio, quam Seruiam nunc appellant, quamuis ſchiſmaticum eſſe intelligeret, nulla tamen ueræ fidei habita ratione, legitimo matrimonio collocarat. Hunc igitur legatus, duplicem hanc cauſatus anſam, grauiſsimo anathemate mulctauit. Spectantes hæc ſibi interdicta cõmoda Vngari, ſine quibus nemo fidelium uitam recte ſanctéq́ꝫ tranſigere poteſt, & cadaueribus paſsim ſepulchra inhiberi, æquè commoti omnes, regalia in campo comitia, quem Racon circa Peſthum appellant, uno conſenſu haberi oportere cenſuerunt. Quò poſtquam omnes optimates nobilesq́ꝫ conuenere, cum decurijs conuentuum, quos Comitatus appellant, cũctis ſuffragijs, ac mira concordia, Carolum regem creant: & octauo poſt diui Stephani ſolennia die, in Alba regali, ſacro diademate, quod Ladislaus Vaiuoda paulo antè reddiderat, anno
1310 trecenteſimo decimo ſupra milleſimum, ex more coronant. Eodem anno, pontificio diplomate ac edicto, integra delictorum remiſsio, & ſolida animorum expiatio hominib. indulta fidelibus, Rhodianorum militum gratia, qui ſub Hieroſolymitanę expeditionis prætextu, Clementis auctoritate pontificis, multum pecuniarum, etiam ſupra quàm credi poſſet, undiq́ꝫ corrogarunt; demum haud ſine pontificis infamia, res exitum fruſtrata. Secũdo poſt hæc anno, nouum Carolo bellum exoritur. Matthæus Petri Trincheni filius, regale caſtellum occuparat, cui Demetrium Nicolai filium cum pręſidio impoſuerat. Princeps hic erat, opibus & armis ęquè pollens, aſpernabatur regis imperia: & occupatum oppidulum, ac ſæpe repetitum, inuito rege pertinaciùs retinebat. Rex, ne immodica indulgentia illius audaciam augeret, coactis quibuſdam copijs, caſtellum obſidet, ut Demetrium ad deditionem reducat. Mille ac ſeptingentos cataphractos equites, cum magna peditum manu, pręter alios Matthæus opinione celeriùs coegit. Soluendæ obſidionis gratia, aduerſus regem, hunc cum cohorte mittit equitatum: cui Demetrius, & Abas ex cognomento Magnus, fortè præerant. Carolus, reformidato hoſtium aduentu, quando ſe illis imparem fore ſentiebat, in Sepuſium ſe continuò recipit: oppidani, ueluti par erat, ipſum admiſere, obtulere auxilia, & equitem cum milite ne pauco quidem numero conuocarunt. Nam Sepuſium haud parum copiarum ea ſibi tempeſtate coegerat, quibus Caſſam ciuitatem, ubi ciues Saxonia oriundi, Omodeum palatinum interfecerant, ulciſcendi ſceleris cauſa, oppugnare iam occœperat. Nunciato regis aduentu, Saxones obuiam ei prodiere: proximum utriq́ꝫ locum, gerendo bello nimis idoneum, utrique certatim occupare properabant. illi monticulum: rex uallem capit, & non procul ab Harnado caſtello metatur. Aderant Rhodianorum militum auxilia, bello aſsiduo exercitatiſsima, quibus haud parum rex ipſe confidebat. Inſtante prælio, ad pugnam omnes hortatur: in primis iura regni, ac regiam Maieſtatem, omni ſtudio ac enixu tuendam eſſe ſuadet. Ad extirpandos regni hoſtes, omneis excitat: prius moriendum, quàm pernicioſam horum inſolentiam tolerandam eſſe aſſeuerat. Confirmatis legionum animis, aciem educit. interim hoſtes è montis latere deſcẽdunt, in caſtra impetum faciunt. Carolus ſubſidia properat, ac ſimul Imperatoris militisq́ꝫ officium ſubit: prout tempus & res poſtulat, uices mutat. Tanta utrinq́ꝫ ferocia dimicatur, ut multi in primo congreſſu ceciderint: ſed à parte regia aliquãto plures. In Viti & Modeſti ſolennibus hoc prælium initum affirmant: quo poſt Tartaricum bellum, nullum crudelius fuiſſe dicunt. Hic quamuis rex uictor euaſerit, plures tamen quàm hoſtis amiſit. Nam ex proceribus regijs, Cacas Stephani Porchi, Stephanus Bageri, Ladislaus Thomæ, Iacobus Aladarij, Michael Petri, Petrus Bereges, & Gurcia Michaeliſq́ꝫ, Gurciæ filij, oppetiere. Gurcia uexillarius, prius in fruſta diſcerptus, abſciſſa

dextra,

dextra, quàm uexillum deſeruit. Ex altera parte, Demetrius & Abas, hoſtium prǽfecti, ac duo Omodei filij, & cæterorum non pauca multitudo deſiderata. Pugna uſq; adeò atrox & truculenta fuit, ut res ad triarios redacta fuerit: regia ſigna, cæſo uexillario, conculcata. Carolus ad Rhodianorum ſe uexilla recepit, quum ad extremum uſque pari ferè uirtute, ac ſæpe utrinq; pugnaretur, Carolus tandem haud incruenta uictoria potitus eſt. Plures Carolus uxores duxit, in primis Mariam, Polona gente natam, Caſimiri ducis filiam, non minus pudicitia quàm pulchritudine præſtantem. Quæ ad Demes oppidum, poſtridie diuæ Luciæ ſolennium uita exceſsit. Albæ funus elatum, in æde Virginis ſepultam ferunt, ab anno Salutis trecenteſimo quinto 1305 ſupra milleſimum. Vir tribus annis alteris nuptijs abſtinuit: deinde Beatricem, Henrici ſeptimi Romanorum Imperatoris, comitiſq; Luceburgẽſis filiam, uxorem ſibi copulauit, & Boemorum regis ſororem, quæ uix cum uiro annum claudere potuit: ſepulchrum eius in Varadina baſilica ſpectare licet. Carolus nequaquam religionis immemor, eodem fermè anno baſilicam Albenſem, frequenti incendio iam collabantẽ, & columnis fulcire, & tegulis munire plumbeis occœperat, teſtudinẽ quoq; conſpicuã adiecerat. Et eodem tempore Matthæus palatinus humanis exceſsit. Anno uigeſimo ac trecẽteſimo ſupra milleſimum, amicorum ſuaſu Eliſabetham, Ladiſlai Polonorum regis filiam ſibi legitimè coniugauit: quamuis in alijs uxoribus parum proſper fuiſſe uideretur. ex hac inſequẽti anno puerum ſuſcepit, cui paternum 1320 nomen eſt inditum: ſed perquàm immatura morte præreptus, uix annum ſpem patris alere potuit. Infantis Albæ funus celebratum, corpuſculumq; in regum ſacellum relatum eſt. Exin tertio poſt anno, Ladislaum regina in Viſſegrado genuit. Poſt hęc peculiaris quędam religio regem inceſsit, cuius inſtinctu uſque adeo uexatus eſt, ut nuſquã quieſcere potuerit, donec ſuſceptis uotis ei ſatisfecerit. Lodouicus quondam ſibi patruus erat, natu maior, & diuina pietate longè præſtantior: qui quum humanæ ab ineunte ætate u anitati renunciaſſet, ſacerdotio ſe alligauit. Et ſua uſq; adeò ſanctitate profecit, ut Tholoſani hunc pontificem ciues efflagitarint. Non ſolùm poſt mortem, ſed antequàm uita decederet, miracula complura edidit, relatus mox inter diuos, ſuum planè numen oſtendit. Proinde ut domeſticorum numinum patrocinia ſibi perpetuò cõciliaret, in Lippa diuo Lodouico, ſumptu regio, ędem fundauit. adiecit ſacrum Franciſci collegium, quod haud ab re factum eſt. Lodouicus enim, Mariæ filius, Stephani quinti nepos, pronepoſq; Belæ quarti, ſe ex uoto inter Franciſci collegia inſinuauit: ubi quum mirè profecerit, Carolus quoq; illi ædem, adiecto eorundem ſacerdotum ordine, dicauit. Nunquã pia ueráq; religio cuiquam obfuit, neq; iuſta legitimáq; uota fruſtratur. Lodouico Carolus quotannis uota deſtxerat, neq; impos uoti ab eo unquam dimiſſus eſt. Nam quum pro futura prole uota ſuſciperet, uigeſimo ſexto ac trecenteſimo anno ſupra milleſimum, tertio nonas Martias, Lodouicus natus eſt. Quem pater, à Laio prima nominis initia, ut fauſtiſsima 1326 quæque forent infanti, ſumere iuſsit. Genituræ prodigia, ad grauiſsimum laborem hunc natum eſſe portendebant. Quanquam infantis aſpectus, dexterrima multa pollicebatur: cætera tamen ſigna deterrebant, quæ hunc, ueluti Herculem, ad ſudorem èditum ariolabantur. Abſterritum ſignis aiunt fuiſſe parẽtem, niſi liberalis indoles grauiſsima quæque ſuperaturam ſe ultrò polliceretur. Inter cętera quæ accidère prodigia, illud ne prætermittendum eſſe quidem cenſuimus. Inſequenti enim anno, pridie eius diei quo Palmarum feſta celebrãtur, diui Stephani regis baſilica, quam à Carolo plumbo munitam eſſe diximus, miſerabili incendio conflagrauit, conflatæ præ flammis tegulæ continuò defluxere: cãpanaria tantùm turris, quę ſacrario ſupereſt, ubi ſanctiſsimorum regum reliquiæ reconditæ fuerant, diuina (ut aiunt) ope ſeruata. Sed Carolus exitium miſeratus, inſtaurata æde, iacturam quàm primùm reſarſit incendij; iterumq; plumbeo tecto baſilicam excoluit. Quin etiam eodem anno, ne religio Carolum redderet infœcundum, in Andreæ apoſtoli ſolennibus alius ſibi filius natus eſt, cui ab Apoſtolo nomen eſt inditum. hic & Lodouicus diu fuere ſuperſtites.

perſtites. Verùm Ladislaus quintum uix annum claudere potuit, intempeſtiua morte ſubreptus. Admirabilia profectò ſunt in rebus humanis diuina iudicia, quippe quæ ſeueriora quandoq; bonis quàm malis uiris uiſa ſunt. Quare niſi illud nobis occurreret, Chriſtum optimum maximum, Saluatorem noſtrum, calicē paſsionis nobis quoq; communicare uoluiſſe, ut eádem tolerantia patientiæ præmia mereremur, neque hanc uitam par eſſe ſine anguſtijs & labore tranſigere, ut ueluti aurum igni, ita nos aduerſitate probaremur, profectò à uirtutis quandoq; itinere nimis abſterreremur. Carolus ingenti pietate iuſticiaq; pollens, unà cū liberis & uxore, horribilem & formidoloſam uſque adeò fortunam, diuino fortaſſe permiſſu, ſubire coactus eſt, ut nō modò opinionem, ſed humanam fidem exſuperet. Quidam ſibi uir erat, quem Felicianum dixere, è Zaachorum familia natus, apud Matthæum Trincinum olim palatinum: hic opibus & dignitate creuerat: & ab illo dimiſſus, inter ſeruitia regis continuò ſe inſinuarat, ut eo faciliùs ſupra fortunę ſuæ conditionem dignitatem adaugeret. Diſsimulata huic iniquitas & ambitio, animus ad facinus quoq; maximū præceps ac promptus, rapinis & quouis ſcelere ſibi rem auxerat. Vnicū erat immanitatis, perfidiæ ac infidelitatis exemplar: ſed grauiſsima hæc uitia, præ liberali quadam audacia, & ſubornato ſemper officio, ita cōtegebat, ut regis gratiam admodum promeruerit. Facilem ſibi aditum regis, ficta quadam mandatorum obſeruantia & ſedulitate ita pararat, ut die noctuq; fores paterent. In tanta poteſtate, indigni ſceleris hunc inaudita inceſsit audacia. Ex improuiſo regem, liberos, & reginam, inter diſcumbendum decreuit adoriri, ut cæſa cum eo prole, tyrannidem inuadat, omniaq; pro libidine ſua diſponat. Videbat enim, pacato regno, ſe quiete ac ocio parum poſſe proficere: contrà perturbatis rebus, uarias facinoroſis occaſiones offerri: alij, illatum à fratre reginæ, uxori ſtuprum, ad tantùm facinus incitaſſe dicunt. Quare ex conſulto, accubantem cum uxore liberiſq; regem, in Viſſegradi ſuburbio, quintodecimo calendas Maias, ſub officij ſpecie ingreſſus, adoritur: ſtricto mox enſe regem petit, fruſtratus ictum, eius dexteram leui uulnere læſit. In ſanctiſsimam repentè matronā conuerſus, dexteræ quatuor digitos abſcidit, quos fœmineorum munium & profuſæ liberalitatis miniſtros uerè poſſumus appellare, quum illa dies ac noctes ſacras his ueſtes contexeret, & pararet. Nec adſtantibus etiā pueris pepercit: in quos dum uibrato enſe graſſatur, pædagogi cōtinuò interceſſere: quippe qui propriorum corporum obiectu, commiſſos ſibi liberos, laudabili fide protexere, pueri interea diffugêre. Pædagogus alter, Cheneſichus Gylæ filius, alter Nicolaus, è Ioanne Palatino natus fuit. In medio tumultu, conſternatis dominorum animis, Ioannes Alexandri Pathochi filius, reginæ miniſter, ac ſpectatæ indolis adoleſcens accurrit, in Felicianum hinc & inde furentem irruit, eius collum pugione transfodit, humiq; inuertit. Ad ſuſcitatum in aula clamorem, ex prætoriana cohorte milites plerique concurrunt, cum nefario paricida digladiantur: & pro menſa, in triclinio reluctantem diſſecant, diſſectumq; membratim diſtrahunt. Reſpirante cum uniuerſa regia paulo pòſt rege, rato quæcunque acciderant, ueluti in ſomnijs ſe uidiſſe, neque adhuc credere uera eſſe, caput eius Budam mittitur: manus ac pedes, abſterrendi ſceleris gratia, ad uarias Pannoniæ urbes euecti. Feliciani filius, cum fido cliente, dum ſe fuga ſurripere ſperant, illicò capti, ac equinis caudis diſtracti, animas efflarunt: fruſta in foro canibus expoſita, corroſa oſſa à canibus, & porcis diu circumlata. Duæ Feliciano fuere filiæ: unam inter ſeruitia reginæ inſinuarat, cui Claræ nomen fuit: alteram Copai coniugarat, Seben appellatam, quæ reginæ famulabatur. Succiſis labijs, naribuſq;, & octo digitis amputatis, per plateas & compita circumducta: ubiq; hæc exclamare coacta eſt, Quicunq; regem ſuum produnt, aut in eum exitium moliuntur, has talionis pœnas expendant. Sebe uerò, pro Leuua arce, Emerici Bechei iuſſu, qui caſtellum cum præſidio tenebat, capite mulctata. Vir eius copais, coniectus in carcerem, inedia uitam intercepit. Filij à crucigeris militibus Rhodon trāslati, ibiq; perpetuò relegati ſunt. Præterea quicunq; è Feliciani gente nobiles uſquam deprehenſi ſunt,

omnes

omnes extremo ſupplicio ſunt affecti. Hic igitur fuit Feliciani exitus, qui præ magnitudine ſceleris, nec debitas adhuc pœnas exoluit. His autẽ periculis Caroli probitas circumuenta, pacatis rebus, aliquantiſper requieuit: in chiragram & podagram paulò pòſt incidiſſe ferunt, eadem tamen æquanimitate cuncta pertulit. Verùm ne à ſua religione deficeret, néue quid ſpectatæ ſanctitatis omitteret ut ſancta peregrinatione errata ſua omnia expiaret, ex auſpicato Hieroſolymam proficiſcitur, ut Saluatoris noſtri ſepulchrum inuiſat. Parum nauigando proceſſerat, quum noua pleroſque in ipſum bella moliri, amicorum literis edocetur: admonetur quoq; pergraue Valachorum inſtare bellum, quod haudquaquã proſperè ſine regis præſentia geri poſſe credebant. Accedebat haud modica Felicianorum ſuſpicio: qui quamuis deleto ferè genere, ad interitum rediiſſent, ſi qui tamen ſuperfuerant, necnon formidoloſi uidebantur. Rex igitur his omnibus remoratus, inuitus tandem ab inſtituta peregrinatione in Pannoniam ſe retraxit: & inuenit ſecũdùm reditum non parua miſceri, ociũ iri interceptum, & finitimos pleroſque in ſe bella moliri. Eius reditu multa continuò pacata ſunt: quieuere nonnulli, qui abſente rege noua moliri cupiebant. Tranſalpini tantùm Valachi, Bozarado duce, aliquid temerè audere uiſi ſunt. Eodem quo Felicianus cum uniuerſa prole cæſus eſt anno, à Carolo, in Valachos eſt ſuſcepta expeditio. Quanquam in Vngaria magnus delectus eſt habitus: in diuerſis tamen locis, prout res ac rerum ſuſpicio poſtulabat, copiæ in regni finib. diſtributæ: ipſe cum reliquis legionibus, in Valachos, qui Getarum ſedes nunc incolunt, proficiſcitur. Hunc Thomas Tranſſyluaniæ Vaiuoda (ut aiunt) & Dionyſius Nicolai filius, è Lanchæ ſanguine natus, ad ſuſcipiendum hoc bellum impulere: rati exacto uel ſuperato Bozarado, ſe permiſſu regio patentiſsima Getarum regione facilè potituros. Indicendi belli cauſa nulla legitima fuerat, quando quotannis Bozaradus ſtata regi ſtipẽdia ſoluerat: immò ne minimam quidem annui tributi partem omiſerat, nulliuſq; potuerat hactenus infidelitatis argui: ſed illorum (quos diximus) ſuaſu, huic ocium ex inauſpicato intercipitur. Quare coacto in Tránſſyluania exercitu, in Valachos caſtra mota. In primis Zeuryn (nam oppidum ſic appellant) rex obſidet, paucorum dierum obſidione capit: mox in eius appẽdices effuſus, pagos diripit, nec minus quidem igni quàm ferro ſæuit. Captum ui oppidum, Dionyſio, ſpem ſuam non fruſtrato, dono datur. reliqua regio uerſus Pontũ in immenſum effuſa, & aquarum indiga, regi latè patebat. Hæc ubi Bozarado nunciata ſunt, ne quid è ſuæ modeſtiæ partibus remitteret, legatos prius quàm aliquid auderet, ad regẽ mittit, quibus hęc mandata dedit: Carolo ſignificent, hoc ſibi ne ſatis quidem iuſtè bellum indictum, quando fidem debitam uſquequaque ſeruarat, imperata pręſtiterat, & annua quoq; tributa perſoluerat. Sed quando regibus longè maior quàm inferioribus licentia ſuo iure tribuitur, quorum iniuria pro iuſticia ſæpe haberi ſolet, Bozaradum, ne à ſuo rege deſciſcat, omnem in ſe culpam ultrò transferre. Se non Carolum incuſare: item polliceri, captum cum appendicibus oppidum, ſponte regi permiſſurum, ac ſuper ea re ius omne conceſſurum: quinetiam pro rependendis belli ſumptibus, ſepties mille argenti pondo ſoluturum. Annua expenſurum uectigalia, & obſequia quæq; præſtiturum: daturum uadis loco filium, qui in aula regi perpetuò miniſtret. Ad poſtremum hæc & multa alia facturum, ſi data pace rex abierit: contrà, ſi abnegato contemptóq; ſeruitio, hoſtili animo ultrà proceſſerit, ex hoc tempore commonefacere, imminentia præcauere pericula: & non modò iniuriarum pœnitẽtiam, uerumetiam grauiſsimum inſtare ſupplicium. Quum hæc mandata Carolus accepiſſet, adnitentibus amicis, qui eum ad bella iſta coniecerant, parum probè reſpondit: Bozaradum uſque adeò inſolentem, ut ſuo etiam regi interminetur, cuius ouium ſe paſtorem eſſe non ignoret. His adiicere, demiſſa ſe barba Valachum è feralibus luſtris extractum. Talia reſpondentem, unus è proceribus, quem Donchum appellabãt, Zolij ac Lypthæ comitem, libera quadam fiducia fretus, amicè corripuit: Bozaradum rectè ac perhumanè loquentem, his reſponſis non eſſe dignum: parentis amici officia ne-

quaquam contemnenda: pacem poſtulanti, nunquam abnegandam, ac his ue maxime, qui obſequia ſemper fida præſtiterũt. Nulla in eos inſolentia procedendum, qui fida obſequia deferunt, & iuſta petunt. Poſtremo, à Maieſtate regia nil magis inſolentia & iniuria alienum. Exacerbatus his monitis Carolus, pertinacius reſponſa confirmauit: & Danchio parũ auſcultans, poſtero die in Bazàradum caſtra mouit. Quum inter montes & ſyluas iter faceret, neq; equis pabula, neque militibus commeatus inuenire poterat, pagos à ruſtica manu deſtitutos oſtendebat, in quibus, ut rerum omnium inopia hoſtem perderent, ex dedita nihil induſtria deſeruerat. Redacto ad magnam mediam exercitu, Carolus neceſsitudine ſumma coactus, accepta parendi ſibi fide, cum Valacho pacem facit, ac tutò redeundi poteſtatem expoſcit, impetratq;. Et * relato pede, à perfido ſibi hoſte nihil timet, neſcius ſpe ſua ſe falſum iri: inter redeundum, inſidias hoſtis regi collocat. nam quum per anguſtias montium iter faceret, uiarum diuerticula & iuga montium ille præoccupat. Vngarorum agmina inter anguſtias redacta, dum progrediuntur, demiſsis lapidibus ac telis obruit, cæditq;: & dum hinc uertere nituntur, anticipata cuncta diuerticula conſpicantur, commiſcentur præ timore inuicem, neq; procedere neq; reuerti licet. A præruptis auijsq; locis hoſtem deturbare nequeũt, omnibus una mors ac exitus inſtabat: deſperata ſalute, irritisq; conatibus, multi cadere occipiunt. Proceres, cum egregijs gregarijsq; militibus, promiſcuè cadunt: quatriduum in anguſtijs uerſati, ad internecionem ferè cæduntur omnes. quin & effugere conati, inter ſeſe mutuò colliſi, miſerabiliter obruebantur. Incredibilis ibi legionum facta iactura, & ingens patrata ſtrages, quam circiter diui Martini ſolennia accidiſſe memorant. Hic Andreas, Albæ baſilicæ antiſtes eximius, qui regi ſeruiebat ab epiſtolis, & Michael Poſeganus, ac Nicolaus Albæ Tranſſyluanæ ſacerdos, item Andreas Sarubenſis ædis antiſtes, è ſacro Dominici collegio editus, ſingulari quadam probitate pollens, cum ſocijs pleriſque, defixis in capite clauis, quum in hoſtis poteſtatem ueniſſent, omnes crudeli morte expirarunt. Regalis etiam ædiculę ſacerdotes, ad unum omnes, qui in hoſtis poteſtatem uenere, immani ſupplicio affecti ſunt. Inſuper immenſa Cumanorum multitudo cecidit: nouiſsima uerò manus, quæ ſuperfuit, partim ſaucia, partim integra, in Valachi poteſtatem peruenit. Immenſus cæſorum numerus, qui in anguſtijs montium & conuallibus oppetiere, ſepulchri honore caruit: quandò Barbari ſæuitia, mortuis etiam nihil indulſit. Carolum ita euaſiſſe ferunt: mutaſſe arma, eaq; Deſeum Dionyſij filium induiſſe, qui Getici belli auctor fuerat. Regem, uix ſtipantium pauca ueteranorum caterua euaſiſſe: Deſeum regalibus armis ſubornatum, quando paterna ſcelera ita poſtularãt, pro rege ab hoſtibus interfectum. Ex his qui regem fortiſsimè protexere, Danchium, Ladislaumq; filium, item Martinum Gerendi filium, cum aliqua parte prętorianæ cohortis, potiſsimè numerant. Innumera quidem multitudo ſubeũtium erumpentiumue Vngarorum, telis hoſtium occidit. utriuſque partis numerus deſideratorum diffiniri non poteſt, ſed inſignem ibi cędem utrinque patratam: quamuis Vngaros ad internecionẽ cęſos, Annales non referant, nemo tamen ignorat. Ad poſtremum rex, diuina potius quàm humana ope, tanto diſcrimine liberatus, cum filio, ac ſaucio comitatu, Themeſuarum primò, deinde Viſſegradum peruenit: IESV Chriſto liberatori in primis, deinde cæteris numinibus, Soteria ritè perſoluit. Fidelitatẽ comitũ perpetuis munerib. beneficijsq; excoluit, donauit pleroſq; ciuitatibus, & ſalutis auctores quotidianis honoribus exornauit. Poſt hanc ſtragem & pericula, infeſtæ fortunæ lenimen, dum diui regis Stephani feſta celebrantur, ſcitus Carolo puer natus eſt, quem Stephanum quoq; appellari iuſsit: & hunc anno trigeſimoſe
1332 cundo ſuper terdecies centum, natum eſſe uolunt. Succurrit deinde ſpes ingens Neapolitani regni, quam inſequenti anno aſſequi curauit. Verùm res hæc aliquanto altius repetenda. Carolo ſecundo, regi quondam Apulo, præ cæteris duo præſtantiores fuere filij: Carolus inquam Martellus, qui filium Carolum Vngariæ regem ſtatuit: & Robertus Calabriæ dux, qui defuncto patre, Neapolitanum regnum, haud

ſine

ſine Romani pontificis auctoritate, ac hæreditario iure conſequutus eſt. Et pontificiæ ditionis imperium aſſequutus, ne tanti beneficij uideretur immemor, fluctuante diu Guelphorum Gibellinorumq́; factionibus Italia, pontificias partes omni ſemper ſtudio & labore tutatus eſt. Quum in tutelam Florentinos accepiſſet, Carolum illis filiũ præfecit. In Hetruria diu bella geſsit, & in Florentino latè agro dominatus eſt: ſed poſt eius obitum, uiuente adhuc Roberto rege, in Atheſienſium ducum tyrannidem Florentia deinde concidit. His temporibus Europa, & in primis Italia, plus ſolito fluctuauit. Clemente nanque pontifice decedente, qui Cœleſtinum in diuorum numerum retulerat, Romana diu ſedes uacaſſe dicitur. Germaniæ tunc principes, quibus eſt Imperatoris eligendi poteſtas, per ſeceſsionem duos Cæſares creauere: alteri Lodouicum Bauariæ, Fredericum Auſtriæ ducem alteri. quare armis litem dirimere placuit. Conſerto prælio, Fredericus ſuperatur, capiturq́;. Lodouicus fortunę dexteritate elatus, citra Pontificis auctoritatem, Imperatoris & Auguſti nomen uſurpat. Inita cum Vicecomitibus, nonnullisq́; Italiæ regulis amicitia, quum à Ioanne pontifice approbari non poſſet, in Italiam contendit. Romam profectus, Ioannem pontificatu abdicat, & à Sarra Columnenſi coronatur. Petrum Corbanienſem Ioanni ſurrogat, quem ſe mox iterum coronare iubet. Piſani, qui poſt Caſtrutij tyranni mortem in Lodouici Imperatoris poteſtatem uenerant, ſeq́; in libertatem uendicarant, falſum pontificẽ, ubi Lodouicus in Germaniam ſe receperat, capiunt: captumq́; ad Ioannem pontificem, Auinione tunc agentem (nam in ea urbe, Romanum collegium, annos circiter quatuor & ſeptuaginta hæc tempora retinuere) continuò miſerunt: qui ſuum facinus ingenuè faſſus, uitaq́; donatus, tertio poſt anno honeſto carcere remoratus obijt. Dum hæc à Piſanis aguntur, inſequenti anno Ioannes rex Boemiæ, Henrici ſeptimi Imperatoris filius, & Caroli imperatoris pater, Italiam ingreſſus, Brixiam, Bergamum, Lucam, Parmam, Rhegium, & Mutinam in poteſtatẽ accepit. In omnibus his procellis, Robertus Eccleſiæ partibus ſemper fauit: ſed ob Ioannis regis amicitiam, qui cum Pontificio legato ſe coniunxerat, mutatis factionibus, cum Scaligeris, Gonzagis, Carrarienſibus & Heſtenſibus fœdus iniuit. Iniquo nanque animo, Imperatorem aliquem adire Italiam, & ius aliquod in ea retinere, olim ferre uidebatur. Sed quum paucis antè menſibus, Carolum Florentiæ regulum intempeſta morte ſurreptum amiſiſſet, remorata ambitione ac imperandi aliquantiſper cupiditate, de regni ſucceſſore cogitare cœpit. Extemplò filij mortem, fratri nepotiq́; Carolo nunciauit, qui longè lateq́; in Vngaria dominabatur: & quem læta liberorum fœcunditate prępollere nouerat, ex eo ſucceſsionis adminiculum quærit. Carolus Roberti caſum miſeratus, in Italiam Andream filium, qui annum uix ſextum agebat, mittere decernit, ne filij fortunam interturbet, regnumq́; auitum alienis manibus occupari patiatur. Plerique Carolum Martellum, eius auum, cum Andrea in Italiam profectum fuiſſe ſcribunt (ſed nondum hoc ſatis exploratum) ut ſecum pro dignitate delectum comitatum ducat: in primis archiepiſcopum Strigonienſem, cui Chanadino nomen erat, & Andream Varadinum antiſtitem, Iacobum Longobardorum gente natum, Chanadienſem epiſcopum, ac Danchium, de quo ſuprà diximus, numeroſamq́; nobilitatis manum cogit. Et anno trecenteſimo trigeſimtertio ultra milleſimum, pater & Andreas ex Viſſegrado 1333
proficiſcuntur, decimoq́; die Zagrabiam perueniunt. Et quum per Dalmatiam iter facere ſtatuerint, ſuperatis Lapideis montibus Segniam deſcendunt: unde comparata claſſe, quatuor dierum nauigatione, in Apuliam trajciunt. Hac ſpe nimium ductus eſt pater, ut filium Roberti regis precibus electum, perbreui quoque Ioannis uigeſimiſecundi pontificis auctoritate coronatum in Italia relinqueret, & Vngariæ regnum Lodouico primigenio, ut par erat, addiceret. quare ſe fortunatiſsimum patrem futurum eſſe confidebat. Aduentanti Robertus gratulabundus occurrit, nepotem Carolum puerumq́; Andream amplexatur: horum aduentu ſe ſuæ prolis iacturam reſarſiſſe profitetur. Is enim jam graui ætate confectus, qui non minus probè

G quàm

quàm doctè uitam dúxerat, hoc reliquum quod ſupererat annorū, ſanctiſsimæ contemplationi, delegato nepoti regno, dicare ſtatuerat: ſed amicorū inſtantiſsimis precibus adactus, conſilium mutauit. Quare ad extremum uſque diem ſibi regnare placitum eſt, & Andream cum Ioanna nepte pariter adoptare: qui poſt eius mortem, legatum ſibi regnum paribus gererent auſpicijs. Robertum regem Franciſcus Petrarcha, non minus maternæ quàm Latinæ linguæ numeris excellens, cæteris tempeſtatis illius principibus anteponit. nam literarū ſtudijs æquè ac ſtudioſis uiris dediſsimus, mira probitate ac rerum omniū doctrina claruit. Defuncto filio Carolo, Florentinorum duce, duæ Roberto neptes ſuperfuere: Ioanna, quam Andreæ deſtinauerat: & altera, quæ parum celebrata eſt. Verùm illud haudquaquam ſilentio prætermittendum, quod Vngaricorum ſcriptor Annalium, aut negligentia, aut inſcitia ſubticuit. Carolus Martellus, Roberti regis frater, cum Carolo filio in Vngariam uenit: ubi diu uerſatus, antequàm regno potiretur, tandem eo potitus, gnatum coronandum eſſe ſtuduit. Hic ubi regis inſignia aſſequutus eſt, cum patre pariter imperauit: &, ut ſuprà dictum eſt, Lodouicum & Andream genuit: ac immaturo fato ſurreptus, diem obijt. Carolus Martellus pater interea regnum adminiſtrauit. Rerum Vngaricarum ſcriptor utrunque Carolum confundit. Blondus, ac cæteri, Lodouicum & Andream, Caroli Martelli Vngariæ regis nepotes eſſe ſcribit. Nam Robertus Carolusq; Martellus, ſuo uterque filio pariter orbati, nepotes adoptare coacti ſunt. Martellus Lodouicū Vngarię, Robertus Ioannā neptem & Andream Apulię poſt mortem, ex teſtamento præfecere. Aliquantiſper euagati ſumus, ut res Italicas, ac temporum cōditionem contemplaturi, faciliùs hiſtoriam animo complectamur. Pannonici Carolum Annales, relicto in Italia Andrea, quem Robertus uſq; ad mortem coronare recuſarat, quamuis extemplò in filium adoptauerit, eodem quo profectus fuerat anno, in Vngariam rediſſe perhibent: hac firmiſsima ſpe à Roberto fratre dimiſſum, Andreæ omnino nepoti, ac Ioannæ, quam ei deſponſarat, regnum procul dubio legaturum: quod paulo pòſt tempore, ex compoſito ſperatóque ſucceſsit. Poſtquàm Carolus in Vngariam reuerſus eſt, in ſequenti anno, Ioannes rex Boemiæ, filiusq; Carolus, quí non multo pòſt imperium Romanum ſortitus eſt, item Caſimirus rex Poloniæ, Viſſegradum ad Carolum, circa Martini ſolennia conuenere, ut de componenda pace agerent. Ioannes, cuius aliqua ſuperius habita eſt mentio, Luccburgenſium comitum genere natus, Boemos diſsidentes acriter caſtigauit, Auſtrales graui bello corripuit: multas in Italia urbes ſibi domuit. Occupato Polonię regno, quum quietè retinere non poſſet, Caſimiro, qui bis dena milia pondo argenti pependerat, ius ultrò ſuum ceſsit. Graccouiæ obſidionem, commeatuum defectu planè deſeruit, à rege Gallorum aduerſus Britannos iure neceſsitudinis inuitatus. Quum annis quinq; ac triginta regnaſſet, in truculentiſsimo prælio, inter conſertiſsimos hoſtes cæſus eſt. Carolum eius filium, patri haudquaquam inferiorē fuiſſe memorant: quippe qui uiuente adhuc patre, Tartaros forti animo fudit. Ciſalpinæ Galliæ ciuitates, à patre olim acceptas, acerrimè tutatus eſt. Veronenſes audacter profligauit: bis in eo bello equo decidit, tertium cōſcendit, haud ueritus fortiſsima quęq; militis præſtare facinora. Parmæ alienos ſæpiſsimè thoros inceſtauit, nequaquam abſtinuit à patre increpitus. Regnum Boemiæ religione ac optimis diſciplinis iuxtà illuſtrauit. Introduxit Pragam liberalium ſtudia literarum. Nouam ciuitatem muro cinxit, fundauit cœnobia multa: arcem erexit admirabilem, regiam conſpicuam ſtatuit, uniuerſum denique regnum pacauit. Euectus ad imperium, Italiam rurſus ingreditur, Longobardos in poteſtatem ſuam accepit. Eiectis Guelphis, Gebellinos extorres Florentiæ reſtituit, reliquis Hetruriæ partibus pro arbitratu ſuo leges dedit. Coronatus eſt Romæ magnificentiſsimo apparatu. quare ne à Romano collegio diſſentiret, omnes nouitatis auctores ſummo Pontifici mulctandos tradidit. Fratri, cui Ioanni nomen erat, Morauiam conceſsit. Pragenſem baſilicam metropolitana dignitate decorauit. Vt Venceslaum gnatum, ſe adhuc uiuente, Roma-

num regem crearent, ab Electoribus imperij, & precariò, & ingenti largitione im-
petrauit. Sigiſmundus, alter Caroli filius, à Lodouico rege Vngariæ in ſpem re-
gni adoptatus multo pòſt tempore fuit. De his hactenus. Hæc de Ioanne Caroloq;
diximus: & de Caſimiro aliquid adijciemus, ut quanti momenti principes fuerint,
qui ad Carolum Pannoniæ regem, pro componenda pace uenerunt, liquidò dijudi-
caretur. Quum igitur inter hos reges, de ineunda concordia, perpetuaq; ſocietate,
in Viſſegrado ageretur, paucis pòſt diebus pax cõfecta. Hi tanta rerum omnium co-
pia, & tantis apparatibus tractati, ut nemo è Boemis Poloniſq; fuerit, qui uini & ob
ſoniorum omnium abundantiam ſatis admirari poſſet. Res uictui neceſſariæ omni-
bus profuſiſsimè erogatæ: acceſſere dona regibus pro dignitate diſtributa, quæ Pan
nonici regis magnificentiam cum æterna laude teſtantur. Ioannes rex Boemiæ, præ
cæteris uaſis argenteis, quinquaginta duabus phaleris, totidemq; baltheis, inſuper
latrunculorum tabula, mira arte auroq; multo elaborata, ubi angulares pyrgos, in-
ſtructas utrinque peditum acies, cataphractos equites & reges, collatis ſignis: pu-
gnæ ueræ ſimulachrum referentes, cernere erat, quos omnes, aurata & gemmata ar-
ma, campiq; pauimentum iaſpidibus & ſmaragdis teſſellatum, ad certamen irrita-
bat. Item duobus ephippijs, nõ tam auro quàm ordine lapillorum excultis, à Caro-
lo donatus eſt. adiecta ſunt his pocula gemmata duo, alterum ducentis argenti pon-
do appenſum: alterum è ſolido auro confectum, in conchæ ſpeciem, & arte & gem-
marum multitudine ſanè conſpicuum. Nec minore quidem magnificentia in Caſimi
rum uſus eſt: qui quum ſtatuta Boemiæ regi tributa penderet, quippe cui Poloniæ
ius omne paulo antè (ut ſuprà retulimus) ille conceſſerat, hac beneficentia dimiſſus
eſt. quingentis enim pondo ab Vngariæ rege donatus eſt, ut debita ad aſſem Ioan-
ni ſtipendia perſolueret. Demum illic confecta pace, perpetuaq; ſocietate, conuenit
inter eos, ut quicunq; ex his regibus primus, ui armiſue ab alijs læderetur, cæteri
continuò auxilia pacta conferrent: fœdus grauiſsimo à cunctis iuramento percuſ-
ſum & confirmatum eſt. Quum hæc omnia quæ dicta ſunt, anno Salutis trigeſimo- 1335
quinto ac terdecies centeno geſta forent, tertio pòſt anno Viſſegradum Locha dux
Rutenorum aduenit, delectum ſecum equitatum adduxit, poſtulauit perpetuam pa-
cem, ac fidiſsimæ amicitiæ officia cuncta promiſit. Annuit poſtulationi Carolus, ui-
rumq; icto fœdere honorificè donatum dimiſit. Inſequenti anno, Caſimirus Polo-
norum rex, ac Lodouici auunculus, ad Carolum redijt, honorificentiſsimum ſecum
& procerum & antiſtitum comitatum adduxit. Rex hunc in frequentiſsimo opti-
matum pontificumq; ſuorum concilio excepit, ut affinem ſuum pro dignitate reci-
peret. In celeberrimo utrorunq; principum conuentu, Caſimirus publicè, Lodoui-
co ex ſorore nepoti, & Caroli filio primigenio, orbitatem cauſatus, Poloniæ regnum
legauit, adoptauit in filium: & omnes qui aderant, pontifices optimateſq;, nouiſsi-
mæ uoluntatis ſuæ teſtes eſſe iuſsit. Id ipſum cæteri qui aderant, Poloni ultrò confir
marunt ac ſuper ea re ſolenne priuilegium factum eſt. Carolus tanta beneficentia
præter opinionem affectus, nullum gratiarũ ac liberalitatis officium in Caſimirum
& cæteros Polonorum principes prætermiſit. Secundo pòſt anno, locuſtarum pe-
ſtis à Syrmio Pannoniam inceſsit, uſque adeò grauis, ut è ſegetibus, arboribus & gra
minibus nihil dimiſerint uineis: præter omnium opinionem peperciſſe aiunt. Ter-
tio anno Poloniam, Auſtriam & Boemiã inuaſere: mox bipartitò diuiſæ, in Italiam
& Gallias effuſæ, populatis agris, cõmuni exitio paſsim abſumptæ ſunt. Eadẽ quoq;
tempeſtate Cometes in cœlo uiſus, ac in Hetruria, in primiſq; Florentiæ, peſtilentia
magna deſæuit. Sexdecim hominum milia ſunt lue hac abſumpta: quum agitato in
urbe cenſu, conditoq; luſtro, nonaginta hominum milia ſuperiore anno cenſa fo-
rent. Poſtero anno, & cometes, & prodigia multa, quæ principibus orbis intermi-
nantur, maximorum regum fata traxere. Anno nanque quadrageſimoſecundo ſu- 1342
pra tredecies centũ, Roberti & Caroli obitus interceſsit. quorum morte Italia, æquè
ac Vngaria, animo conſternata eſt. Præſtantiſsimum utrunq; regem illa ſecula pro-

rulcre, qui domi pariter ac foris præpolluiſſe referuntur. Robertus Andream nepotem ſuum, & Caroli fratris Vngariæ regis filium, cui Ioannam neptem, uxorem dederat, poſt ſe regnare iubet. Qui (ut deinceps referet) quū annos tres in Italia regnaſſet, à gnatorum inſidijs, uxoriſq; conſenſu, qui regnum anhelabant, laqueo enectus eſt. Carolus eius pater, quum annos duos & quadraginta regnaſſet, ingraueſcente febris æſtu, in Viſſegrado non ſine nominis ſui perpetua gloria, decimoſeptimo Calendas Auguſtas diem obijt. Quem ita longè lateq; dominatū eſſe ferunt, ut Dalmatiam, Croaciam, Ramam, Seruiam, Galatiam, Lodomeriam, Cumaniam, Bulgariam, Vngariā, & adiecto Gargano monte, Salernum ei paruiſſe, ac uectigalia quotannis ſtata pependiſſe prædicent. Promulgata regis morte, tantus omnes mœror inceſsit, ut publico planctu quateretur Vngaria. Antiſtites, proceres, populos ac nobiles iuxtà, hic dolor omnes afflixit: nemo fuit ex Vngaris, finitimiſq;, ad cuius animum mœror iſte non penetrarit. Præſertim Eliſabetha, Lodouicus ac Stephanus, ad quos propiùs dolor attinebat, eius obitum afflictim deplorarunt, coactis undiq; pontificibus, regulis, optimatibus, & collegijs ſacerdotum: corpus editiore thalamo reſupinatum, cui trabea coccina, gemmatum diadema, item enſis, aureaq; calcaria, ac cætera regis inſignia aderant. Ad præſtitutum exequiarum diem, ex urbibus & pagis innumera multitudo conuênit, profuſo tot gentium ululatu omnia reſonabant, funus ad diuæ Virginis ædem elatum: omnes ordines, pulla ueſte funus honeſtarunt. Peractis ritè ſacris, poſtridie bucentauro impoſuere, ac ſequundo amne Budam cum maxima comitum claſſe delabitur: inſtauratæ ibi exequiæ. poſtero die Albam effertur. quoſcunque uicos & oppida tangebat, uiri cum mulieribus, fuſis crinibus occurrere, redintegrare funus, & ad continuandum luctum feſſam multitudinem irritare. In itinere Laurentius, unus è proceribus, Sclauonica gente natus, uir ſpectatæ uirtutis ac roboris, eius quondam uexillarius, ſigna ante funus regia paſsim prætulit: præceſſere tres equites cataphracti, purpura, gemmis, auroq; conſpicui, qui eius arma præferebant. Struthione pro aquila Carolus uſus eſt. Hi dominum extinctum paſsim ingeminare, pia cæteros nænia ad luctum prouocare. Demum in diui Stephani baſilica corpus palàm reconditum: ubi ſatis ſuperq; conclamatum eſt, gemmata arma, ueſtes, uaſa aurea, ac ingens donatiuum templo affixum. Inſequenti menſe, Caſimirus è Polonia, ac Ioannes Morauiæ regulus, & Caroli Imperatoris frater, Viſſegradum cum honeſtiſsima nobilium pontificumq; turba conuenere, funus pientiſsimè inſtaurarunt: & Albam deinde profecti, Carolo ritè parentarunt. At ſe regi iuſta perſoluiſſe rati, reginam, item Lodouicum ac Stephanum diligentiſsimè conſolati ſunt. In Caroli funere Chanadinum Strigonienſem metropolitam, ornatiſsimam de laudibus eius orationem habuiſſe ferunt, qua maximum lachrymarum profluuium auditoribus exhauſiſſe dicitur. His temporibus Franciſcus Petrarcha, poeta clariſsimus, ab Vrſo tribuno plebis, Stephani Columnenſis collega, in Capitolio laurea corona donatus eſt. Ciccus quoq; Aſculanus, cōciuis meus, qui Roberto regnante claruerat, ac tempeſtate illa inter Aſtronomos & Magos excellentiſsimus habebatur: quia Ioannæ, Caroli Florentiæ reguli filiæ, fata prædixerat, Accurſij inquiſitoris criminibus inſimulatus, aliquot antè annis extremo ſupplicio affectus exceſſerat: quem iniqua morte mulctatum omnes cenſuere. Quinetiam quatuor antè annis cometes menſes quatuor apparuit: & antequàm occideret, alter duos menſes emicuit: ex quibus facilè erat duorum regum fata prædicere. Eodem quoque tempore, decem Saracenorum milia ab Hiſpanis cæſa, totidemque capta. Item Galli congreſsi cum Britannis, fuſi ac fugati ſunt, & decem eorum milia in eo conflictu deſiderata.

CELEBRATIS ritè Caroli exequijs, Carolum Martellum, Lodouici auum filio ſuperfuiſſe pleriq; uolunt, uter ex his prius diem obierit, Vngarici Annales nil ſanè definiũt: ſed neutrum funeris honore defraudatum, pro utriuſq; geſtarum rerũ gloria, reputemus. Secundùm amborũ ſeceſſum, Lodouicus adoleſcens, auitis moribus imbutus, omniũ acclamationib. populorum, optimatumq; ſuffragijs, rex Vngariæ declaratur. *Lodouicus Vngariæ rex.* E' generoſa huius indole, ac ſtudioſiſsima patris & aui educatione, fauſtiſsima quæque uulgus ariolabatur. Pollicebatur ſpem optimam ingenuus adoleſcentis aſpectus, cui tantum inerat maieſtatis, ut ſpectatorem quenq; ſibi facilè conciliaret, adduceret in admirationem, ac tacitam ſibi quandam reuerentiam poſtularet. Liberalis eius facies, non tam libera reſponſa, quàm facilem gratiam & officia indicabat. Quamuis ingentem animi magnitudinem præ ſe ferret, pudore tamen, ſummaq; modeſtia non carebat. Feruẽtis ætatis impetus, grauitate ac moderatione quadam ita coercebat, ut uno eodemq; tempore, in eodem homine, & iuuentutis alacritatem, & grauitatem ſenectutis liceret intueri. Exornabat hęc omnia magna religio, inaudita pietas, iuſticia ſingularis, ingenita clementia, maturaq; conſilia, cum ſumma magnanimitate coniuncta. Augebat gratiam & decorum popularitas incredibilis, & affabilitas indefeſſa, ingenium eius & mores, ad regnandum natum eſſe portendebant. Optimas quaſque dotes Gallici Pannoniciq; ſanguinis, in hunc omnes conueniſſe facilè dixeris. Nil indignius moleſtiusq; tulit, quàm beneficentia & liberalitate uinci, aut ſui regni iura ab alijs uſurpari: domi foriſq; æquè præſtans fore uidebatur. Dolorem publicum, è patris auiq; interitu conflatum, ſpe omnium officiorum leniuit, reſarſitq;, neque parum etiam conſolationis, pientiſsimæ parentis probitas afferebat, cum maxima ſanctitate coniuncta, quæ omnium antiſtitum, procerumq; ſpem quotidie confirmabat. Quare in regalibus comitijs rex ab omnibus declaratus, Albæ continuò, in frequẽtiſsimo Pannonum conuentu ritè coronatus eſt: nemo unquam tot fauoribus, ac tam propitio populorum ac ordinum omnium conſenſu rex unquam creatus eſſe dicitur. In fauſtis hominum ſalutationibus, nil aliud retuliſſe memorant, quàm iubere omnes de ſe bene ſperare, ſe pro ſalute regni omnia pericula & labores perpeſſurũ: proinde omnes paſsim exorare, arma ſumant, accingant ſe bello, ſeq; duce ac milite: quicunque regni appendices læſerint, occuparint, in eos irruant, Pannoniamq; ac Illyricum, Daciamq; pacent. In perfidos & infideles ui ac armis animaduertẽdum, pro patria, pro liberis, pro aris ac focis fortiſsimè pugnandum. Conſternati iam principum interitu Vngarorum animi, Lodouici regis hortatu, uſque adeò ſuſcitati & confirmati ſunt, ut nil Marte uindice ducerent antiquius. Delectum continuò habendum poſtulant, ultrò per acclamationes cuncti dant nomina: quin & ſenes, & ſacri homines, ad expeditionem ſalutarem incenduntur. Item uulgò mulieres ſe ſuccenturiatas pollicentur, tantum hinc animi Vngaris adcreuit, ut bellum indici, nuncupatis uotis, expoſcerent. Nec minus quidem immortalitatis amor, ac regni charitas, Lodouicum indies planè ſollicitabat. quare antequàm coronationis ille conuentus ſolueretur, coacto Senatu, illatas omnes iniurias, perfidiam ſuorum, læſa regni iura, & quæcunq; ui occupata fuerant, ad patres referri iuſsit. In primis contumacia, Saxonumq; rebellio uenit in medium, qui Tranſſyluaniam incolunt: quippe qui audita principum morte, contempta ſucceſſoris indulgentia, ac rerum nouitate freti, debita regi uectigalia intercęperant, detrectabant obſequia, à regia fide ſanè defecerant. Senatui primò placuit, abſterrendorum aliorum cauſa, qui rebellionis clandeſtinæ arguebantur, hanc in Saxones expeditionem ſuſcipi. Itaque ſummo ſtudio hanc omnes militiam appetiuere, magnus quamprimùm cogitur exercitus, patres ferè omnes regem iuuenem comitantur: in Tranſſyluaniam ubi deſcenſum eſt, correptis pleriſque oppidis, cæteri Saxones, leuitatis & inſolentię pertæſi, ad Vngaricam ditionem rediere. In omnes

eos quos matura corripuit pœnitentia, ſe benignum exhibuit: quicunq; in fide permanſere, indulgentia & liberalitate ſua cõfirmauit. Nonnulli populi nobilesq́;, quorum animi dudum nutare cœperant, aut temerè defecerant, antequàm in ſe publicè animaduerſum iri ſentirent, ueniam in tempore poſtulatam implorarunt. Ad pacandum profectò regnum haud parum contulit, Alexandri Tranſalpinæ Valachiæ ducis exemplum. A Carolo quondam hic rege defecerat, cuius poteſtati parére ex antiquorum inſtituto conſueuerat: pertinacius in rebellione permanſerat: nulla ui, precibus ac monitis, ad præſtandum, quod debebat, obſequium reduci poterat, ſecundùm illius obitum: pòſt ubi Lodouicum rerum potitum accepit, audita iuuenis fauſtiſsima magnanimitate, optimaq́; fortuna, cum ſuis finibus appropinquare ſenſit, continuò ſupplex Lodouicum adiuit, genuaq́; amplexatus ueniam exorauit, munera precioſiſsima obtulit: ac ne debitis uectigalibus defraudaſſe uideretur, decies cētena auri pondo dedit, pollicitus ſe poſthac imperata cuncta facturum, eiq; perpetuò pariturum. Contrà Lodouicus data pace, non tam erratorum impunitate, quàm pari liberalitate donatum dimiſit: quare Alexander, tanta iuuenis clementia & beneficētia deuinctus, redintegratam cum eo ſocietatem, fidelitatemq́; perpetuò ſeruauit. Eliſabetha uerò mater pientiſsima, matronarum decus unicum, & prudentiæ ac ſanctitatis exemplar, poſt uiri fatum, & initum Lodouici regnum, & Andreæ gnati abſentis gratia, qui nondum in Apulia regnare occœperat, & inuiſendæ urbis Romæ deſiderio æquè impulſa, quando humano pariter & diuino trahebatur affectu, impetrato ab altero filio comitatu, in Italiam traijcere cõtendit. Comitatum ſibi & procerum & matronarum honeſtiſsimum delegit, optauit pleroſque Pontifices doctrina & probitate præſtantes: ne quid uiatico deeſſet, multum ſecum pecuniarum attulit, ſeptem & uiginti milia puſtulati argènti pondo: obrizi uerò, quod puriſsimum aurum appellant, ſeptemdecim milia ſecum tuliſſe ferunt. poſt hæc ne mediocre quidem aureorum denariorumq́; his adiecit. Addidit his quoq; Lodouicus quater mille auri pondo, ut eam pro ſua matrisq́; dignitate dimitteret. Geminas Veneti triremes gratis compararunt, quibus eam cum uniuerſo comitatu, dexterrima nauigatio
1343 ne, anno quadrageſimotertio ſupra terdecies centenum, in Apuliam traiecere. Vix hæc Siponti littus attigerat, quum occurrentem ſibi Andream & Ioannam, cum ornatiſsima principum turba, conſpexit: in primo congreſſu tantus utrinque hilaritatis & lætitiæ plauſus eſt editus, ut lachrymas congratulationibus mutuis admixtas cernere eſſet. Eliſabetha in filij ac nurus amplexus effuſa, præ longo ac ingenti deſiderio penè defecit: mox eorum oſculis leuato deſiderior ſubinde reſpirauit. Dehinc Neapolim uerſus iter ineunt, oppidatim eximij honores exhibiti: pòſt ubi Neapolim peruentũ eſt, cum paucis antè diebus Robertus uita deceſsiſſet, iam coronandi Andreæ & Ioannæ uxoris tempus inſtabat: & aliam coronam quàm à pontifice Romano impetratam, geſtare non licebat. Conuocatis principibus, eò Senatus conſulto Nicolaus Palatinus, Paulus aulæ præfectus, Thomas Ruſus, Vitus Nitrienſis epiſcopus, Thomas Petri filius, item metropolita Beneuentanus, cum magna nobilitatis manu, legati pronunciantur. honeſtiſsima profectò legatio, quæ rem tanti momenti haud quaquam dedeceret: nec inferior quidem huic accedebat apparatus. Deſtinantur Auinionem, ut à Clemente ſexto, pontifice maximo, cuius imperio Neapolitanum regnum parére debet, Andreæ ac uxori diadema impetrent, ut à pontificia auctoritate utriq; regno potiri liceat: quod difficulter (ut infrà patebit) cõſequuti ſunt. Eliſabetha autem in ſolennibus ſanctæ Crucis Neapoli egreſſa, cum delecta optimatum & antiſtitum manu, Romam contendit, ut Apoſtolorũ baſilicas inuiſat. Neapolitanus eam archiepiſcopus propiùs comitatur. Dum per Campaniam iter faciunt, ex uicis ac oppidis ſpectatum omnes paſsim occurrũt, non tam ornatiſsimum comitatum quàm pientiſsimæ reginæ ſanctitatem admirantur. Religioſam matronam intuentur, quæ nunquam orando ceſſabat: & cunctis rogatoribus miſerabilibusq́; hominibus, inter eundum, profuſas eleemoſynas erogabat. augebat decorem

coniuncta

coniuncta cum uenuſtate ſanctitas, quod ardentiſsimam à cunctis ſpectatoribus reuerentiam exigebat. iam omnium in ſe ora conuerterat: ac deæ loco prævenerari cœpta, alteram Sabam reginam hanc eſſe omnes prædicabant. Totum illud iter orando tranſegit. Quũ ad tertium lapidem urbi appropinquaſſet, uniuerſus populus, & ſenatorum & ſacerdotum ordo, in eius occurſum effunditur: optimates urbis, & in primis Vrſini & Columnenſes, certatim ad officium properarunt. Vrbem ingreſſa, fauſtiſsimis paſsim acclamationibus à Romanis mulieribus conſalutata, à plebe ubique, Reginæ Vngariæ feliciter, Andreæ regis Italiæ pientiſsimæ parenti feliciter, matronæ ſanctiſsimæ feliciter, exclamatur: non ſacra peregrinatio, ſed ornatiſsimus ſanctitatis ille triumphus uiſus eſt. Quum ad diui Petri baſilicam perueniſſet, pontifex confeſtim cum frequentiſsimo collegio ſacerdotum eam excepit: ad magnam Saluatoris aram ab eo ducta, ingens numini donatiuum obtulit, ſacras ueſtes margaritis excultas, item uaſa candelabraq́ꝫ aurea gemmataq́ꝫ, ac cætera tale genus. quater inſuper mille ſeſtertiûm aiunt addidiſſe. Luſtrauit cętera templa, ſacraq́ꝫ collegia, quorũ nullum ſine regalibus donis prætermiſit, ſacra uirginum cœnobia incredibili beneficentia proſequuta eſt. Sudarium Saluatoris, ubi deſudatam numinis imaginem intueri fas eſt, facta ſemper cõſcendendi poteſtate, reuerentiſsimè uiſitauit: ad excolendum eius tabernaculum multum auri argentiq́ꝫ obtuliſſe dicitur. ubi tam piè collachrymaſſe memorãt, ut omni ibidem delictorum impunitate donatam, plerique ſcripſerint: ſuusq́ꝫ confeſſor, ſacerdos profectò grauiſsimus, poſt eius obitum id uulgò prædicaſſe & aſſeueraſſe perhibetur. Poſt ubi uotis & religioni ſe ſatisfeciſſe reputauit, poſt feſtum diui Franciſci diem hinc proficiſcitur. Quum aliquantiſper Neapoli apud filium ſubſediſſet, Ioannæ ſuæ nurus inſolentiam, temeritatem, indomitamque libidinem continuò intellexit: nihil in ea penſi, nihil pudoris & religionis intuebatur. Aſpernabatur hæc Andream, & imperare potius quàm parêre uiro contendebat: præferebat impudicam leuitatem: & præter faſtum intolerabilem, dominantemq́ꝫ libidinem, nil aliud in ea cernere erat. Improbi illius mores continentiſsimam ſocrum uſque adeò cruciabant, ut in Pannoniam reĳcerent. quod antequam pateretur, ne quid optimæ parentis officĳ prætermitteret, mitibus nurum monitis & hortationibus primùm adoritur: quibus quum nil ſe proficere intelligeret, ſeuerioribus quandoq́ꝫ uerbis increpuit. ponebat ante oculos regiæ poteſtatis dignitatem, turpitudinis, infamiæ, & prophanę mentis incõmoda præſentanea, ſcelerũ ſupplicia: quibus improba haudquaquã mouebatur. Quam ubi deperditæ audaciæ, ac impudentiſsimi fore ingenĳ indies intellexit, deſperata eius ſalute, ac dimiſſo nõ ſine magno dolore filio, quem malè coniugatũ nouerat, quamuis legati, qui Auinionẽ in Galliã ad Clementẽ contenderant, nõdum redĳſſent: quia difficilem in coronãdo aliquantiſper Andrea pontificẽ offenderant, in ſequenti tamẽ anno, Neapoli profecta, circiter diui Matthiæ ſolennia Barum diuertit, ut diui Nicolai ædem inuiſeret: ubi magnificentiſsima munera dicauit. Sipontum deinde cum uniuerſo comitatu peruenit, aliquot ibi dies morata, nauium defectu: ſecundum Paſchæ ſolennia, miſſas ab Andrea quatuor triremes extemplò conſcendit: trium dierũ nauigatione Sengniam appulit. Mox regnũ ingreſſa, ubi de reginæ reditu ſignificatum eſt, ueluti publicæ & magnæ matri, ex oppidis ac pagis omnes congratulatum occurrunt: cum incredibili ubique plauſu hæc recipitur, Soteria ob incolumẽ eius reditũ apud omnes aras fiunt. Nondum Drauum amnem planè traiecerat, quum duo gnati cõgratulabundi obuiam uenere: idem cęteri fecere proceres, antiſtitesq́ꝫ: dies publicæ hilaritati dicatus. Cum uniuerſa plaudentium turba ad Viſſegradum peruenit, ibiq́ꝫ cunctis numinibus mater ac filĳ certatim rem ſacram fecere: illi, quòd reducem præſtiterint parentem: hæc, quòd filios incolumes, ac omnia tuta integraq́ꝫ repererit. Nondũ legati à Põtifice redierant, neq́ꝫ mandata ex ſententia expedire potuerant: res enim præ aulicorum auaricia prorogabatur indies. & quamuis hæreditaria regni iura expoſuerant: iudicia tamen longa, ſperata largitione, ſanè pręſtabant. Delegati iudices cuncta differre, opu

lentiſsimam cauſam ſortiti, neque id etiam inuito Pontifice fieri : qui quidem expo-
ſtulantes quandoque legatos obaudiuit, & quando ſui iuris hoc regnum erat, largi
tionem quanque maximam ſe addecere reputabat. Res coronationis ad Apoſtoli-
cum ſenatum ſæpe relata, nullum ſine ingenti pecuniæ ui finem habere poſſe uideba-
tur. Legati, quanquam ne rex Andreas ambitus infamia notaretur, ne'ue largitione
magis quàm iure ſuo regnum impetraſſe uideretur, admodum uererentur : ta-
men intellecto presbyterorum morbo, pacta Pontificiam confirmationem pecunia
mercati ſunt: & quamuis paciſcendæ mercedis mandata non haberent, tamen ne, re
tantæ molis infecta redirent, inconſultis regibus, quatuor & quadraginta marcharũ
(ut aiunt) milia Pontifici pollicentur. Compoſitis in Gallia rebus, ad Lodouicum
Andreamq́; reſcribunt, quantum pro regni Neapolitani cõfirmatione promiſerint:
item rogant, ut ad præſtitutum tempus mercedem mittant. Lodouicus, ingenita
probitate, ac fraterna charitate commotus, ne in diſcrimen amittendi regni adduce
retur, Andreas uniuerſum onus planè ſubiturum ſe recepit, Pontificis auariciam, &
mercati pene regni infamiam ægerrimè tulit. Illud rei exaggerabat indignitatem,
quòd ius hæreditariæ poſſeſsionis tanti licitari cogeretur: tandem ne fraternæ digni-
tati deeſſet, extraordinaria regno tributa impoſuit, ac perbreui exacta, in fiſcum Pon
tificium miſit. Legati confirmationis mercede è compacto ſoluta, re confecta redie-
re. Andreas delegato diademate, Pontificis auctoritate coronatur. Verùm ante lega
1344. torum reditum, anno Dominicæ ſalutis quadrageſimoquarto, tredecies'q́; centeno,
Lodouicus, ne per ingratum ocium uitam ſilentio duceret, in Poloniam contendit,
ut regi Polonorum, & Caſimiro eius filio, cuius filiam uxorem duxerat, cui Marga
ritæ nomen erat, auxilium afferret. Expeditionis huiuſce Lituania Chriſtianæ reli-
gionis expers, cauſa fuerat : quam quidem regionem (ni fallor) Liboniam plerique
nominarunt. Hæc ueræ religionis iura pertinacius ſubire recuſabat. Rex Poloniæ, ut
gens illa ſibi finitima, ac penè patria, rectè ſaperet, poſtquam ne quouis alio pacto fie
ri poterat, armis cogere ſtatuerat. Ad ſalutare bellum Lodouicũ acciuerat, qui cum
ualidiſsimo eq uitatu in ſoceri auxilium, & propugnandæ fidei ſpem eò contende-
rat. Paratis omnibus quæ bello uſui fuerant, in Lituaniam cum innumera copiarũ
multitudine per glaciem conceſſere: & quum obſtinatam gentem ad ſalutem moni-
tis ac precibus redigere non poſſent, ferro & igni ſæuiendum eſſe cenſuere: ſed ingru
entibus Auſtris, quibus glacies omnis ſolui cœperat, pedem illicò re infecta, & fru-
ſtratis uiribus, referre coacti ſunt. Quanta Lodouicus in ſuos pietate præpolluerit,
nemo quidem ſatis admiretur. Paulo pòſt aliud Caſimiro bellum exoritur, quippe
quod à Ioanne Boemiæ rege, de quo paulò ſuprà diximus, haud paruum ſuſcitatum
eſt. Ioannes enim princeps nimirum præpotẽs, propagandi regni cupiditate ductus,
in Poloniam iterum erupit, uicos & oppida multa populatur, nonnullas in deditio-
nem ciuitates accipit: Graccouiam demum Polonorum metropolim obſidet, oppu-
gnatq́;. A' Lodouico ſocer, affinitatis iure, debita auxilia expoſcit. Habito repentè
delectu, numeroſus exercitus ab eo mittitur, in quo egregios equitum præfectos, Ni
conem Zeech, & Petrum Poharnok memorant. Is ubi Graccouiam peruenit, & ur-
bem obſidione, & Poloniam Boemico hoſte liberauit. Quare Lodouici copiæ, re fe-
liciter geſta, ouantes in Vngariam rediere: quod quidem præclarum facinus ita Po-
lonorum animos perpetuò beneficio erga Vngaros obſtrinxit, ut in hodiernum uſ-
que diem immortales gratias ſe his debere ingenuè fateantur. Tartaricum poſt hæc
bellum exarſit, quod non minus graue quàm formidoloſum uidebatur. Lodouicus
ne maiorum fortuna laborare uideretur, ne'ue per contemptum, ut illi quondam fe-
cere, res Vngaricas in diſcrimẽ adduceret, legiones omnes latè diffuſas & hybernan
tes, illicò acciri iuſsit: coactum perbreui exercitũ in Tranſſyluaniam miſit, quãdo eius
prouinciæ Tartari fines inuaſerãt, Siculosq́; (ut aiunt) Valachis finitimos grauiſsimè
infeſtabãt. Andreas L.d.slai filius, uir bello ſtrenuus, qui prouinciam cũ imperio te-
nebat, quem Vaiuodam dicũt, Lodouici regis edicto omnibus copijs repentè præ-
ficitur.

ficitur. Is ubi magiſter equitum à Lodouico declaratus eſt, in Tartaros continuò profectus, ad regni fines immanem hoſtem offendit: collocatis è conſpectu caſtris, poſtero die collatis ſignis, pugna conſeritur. Andreas in dextro, in ſiniſtro cornu Stephanus fortiſsimè dimicant: ab initio Tartari ſagittis Vngaros obruere contendunt. eò uehementius obſtant illi: quibus ut ueterem conflictum ulciſcerentur, aut uincere aut mori certum erat. Hi ex inſtituto gentis, quum illatum impetum ſuſtinere non poſſent, pedetentim terga uertunt: rati paulò minus fugiendo, quàm inſtando, ſe telis hoſtem confoſſuros. quod ubi factum eſt, tanta ui à tergo inſtare Vngari occœpere, ut fœdam mox gentem palantem inſequerentur: maxima eorum pars in fuga cæditur. Intercipitur Atlamus, Tartarorum dux: qui, poſtquam receptui canere cœptum eſt, in caſtra relatus, confeſtim obtruncatur: hoſtium caſtra direpta, & ſigna cum innumera multitudine capta, quæ concatenata omnis Viſſegradum ad regem ducta, celebrata uictoria Lodouici auſpicijs parta, & gratiæ triduo dijs uindicibus actæ. Siculi deinde Tartarorũ reliquias in Tranſalpinis ſæpius inuaſere, quę ne ad interitum redigerentur, dimiſſa hac Valachorum parte, ad immenſam ſuorum multitudinem, quæ in maritimam Ponti oram effundebatur, ſe continuò recepére. Ita unum poſt aliud Lodouico ſemper bellum redintegrabatur, ut ad arma tantum, perpetuosq; labores natus eſſe uideretur. Pleriq; enim reguli, cum ingenti nobilium manu, in Croatia & Dalmatia rebellarunt: nonnulli Venetorum factionibus id factum eſſe rebantur. Horum peincipes, Gregorium Lutiaci filium, & Nelepcium, Croacos eſſe, rumor erat: quorum perfidiam & audaciam ui coercẽdam cuncti proceres, habito ſæpe ſenatu, cenſuere. Id ipſum rex quoque aſſeuerabat: quandoquidem neque litteris, neque legatis, ad præſtandum fidelitatis officium, rebelles illos reuocare quiuerat: quare his bellum, ueluti hoſtibus publicis, indici placuit. Succurrebat illud, quòd quum hi multa oppida & caſtella in Croacia longè lateq; occupaſſent, quanto res cunctatiùs agebatur, tanto maior periculorum fiebat acceſsio. Ad hoc bellum, Stephanum Boſſonenſium principem, ſocietatis iure, præcepit acciri: cuius Eliſabetham deindè filiam legitimo ſibi matrimonio cõiugauit. Beſsi ueteres, ut à principio diximus, fuere populi, quos Græci Beſſos ſæpe appellarunt: hi à Bulgaris ex inferiore Myſia eiecti, in ſuperiorem ſubmigrarunt, & proximam Sauo regionem incoluere: quam intercepta litera, Boſnam, à Beſsis uocauere. Huic igitur regioni Stephanus rex Myſorum latè dominabatur: qui quidem ea tempeſtate in Illyricum & Macedoniam uſque regnum propagarat. ad hoc bellum euocatus, ultrò conuenit, auxiliares copias numero ac robore præſtantes duxit, cum Lodouico ad Sauum amnem ſacra caſtra coniunxit. Croaciam ingreſsi, ad oppidum peruenere, quod Bechegium appellant: ibiq; ad caput riuuli caſtra metati ſunt, quem Calacutpheum uocãt. ubi quum aliquandiu ſtatiua habuiſſent, ita rebellium animos igni ac ferro conſternarunt, ut omnes ad ueniam implorandam uenire cogerentur. In primis duo reguli, defectionis auctores aduenere, Gregorius, & Iuan Nelepeczi filius, cui paucis antè diebus pater obierat. eos haud paucus nobilium numerus ſequutus eſt. impetrata uenia, & accepta pace, omnes in Lodouici manus iurarunt, ſe legitima tributa quotannis penſuros, facturos imperata, & fidem Vngarici regni perpetuò ſeruaturos. Hęc ubi geſta ſunt, pacata Croacia, Dalmatiaq;, hi à rege dimiſsi, & ſoluta caſtra. Non multo pòſt Lodouico nunciatur, Gregorium in Croacia iterũ noua moliri, defeciſſe à data fide, & præſtitum contempſiſſe iuſiurandum. Indoluit reguli perfidiam Lodouicus: & quãtum pro tempore fieri potuit, exercitum inſtaurauit, & magiſtrũ equitum cum daubus legionibus in Croaciam properare iuſsit. Quò ubi uentũ eſt, breui prælio Gregorij proteritur audacia: oppida, quæ defecere, continuò recipiuntur, confirmantur nutantia. Venetorum factione uexata, & pacata prouincia, Gregorioq; perpetuũ obſequium promittente, quod etiam ſacramento aſſeuerauit, Magiſter equitum in Pannoniam redijt: & haud parum ob rem benè geſtam, à rege laudatus & donatus eſt. Compoſitis in Croacia rebus, ne quid ocij à fortuna Lodouico largia-

largiatur, aliud in Dalmatia cum Venetis bellum exoritur, quod Iadræ gratia ſumptum eſt: cuius ut noticia clarior habeatur, res eſt altiuſculè repetenda. Iadrenſes, ut Veneti quoque teſtantur Annales, quum ſub Vngari tutela uiuere conſueuiſſent, & à Venetis ſæpius intercepti, eorum iugum diu toleraſſent, Pannonicæ libertatis ſaluberrimæq́ ſocietatis memores, imperante Lodouico diſcutere cogitarant: rati ſe aſſertorem in ea re optimum, fortiſsimumq́ propugnatorem habituros. Quare ſeptimò à Venetis defecere, eiecere Venetos magiſtratus, & rebellionem hanc obſtinatiſsimis omnes animis commiſere. Miſere legatos ad Lodouicum extemplò, quibus mandarant, & regi ſanè pollicentur, ſi in Dalmatiam cum exercitu uenerit, non modò antiquũ obſequium præſtituros: uerùm etiã urbem, portũ & agrũ, fortunas denique omnes ultrò dedituros. Studioſiſsimam Iadrenſium fidem Lodouicus haudquaquam aſpernandam ratus, uniuerſas uires in eorum tutela ſtatuit experiri: ingentem comparat exercitum, quando cum ualidiſsimo ſibi hoſte rem fore intelligebat. Interea Veneti, audita Iadræ defectione, admodum perturbati, maximum delectum habent: claſſem comparant penè tumultuariam, quia celeritate ad hanc rem ingenti opus eſſe iam diu nouerant. Proinde triremes quinque ſubitò inſtructas, Petro Canali præfecto in Dalmatiam mittunt. hic cum parua claſſe Iadram nauigauit: Marcum Cornarium cum liberis & uxore, item cæteros Venetos, qui in ea nouitate fuere, in claſſem accepit. Mox ad Pagum inſulam rediјt. ciuitatem ingreſſus, oppidanos in fide retinuit: magiſtratum à Iadrenſibus miſſum, cum cæteris Iadrenſibus, qui eo tempore ibi reperti ſunt, haud inuitis Paganis in uincula coniecit, miſit eos extemplò Venetias. impoſuit Pago præſidium: & circa proximas inſulas nauigia Iadrenſium multa corripuit, omnia circùm infeſta reddidit. Poſtquam Marcum Iuſtinianum cum terreſtri ad Iadram exercitu perueniſſe, & ad proximum urbi fontem conſediſſe nouit, ipſe quoque claſſem Iadræ appulit. Ad fontem Iuſtinianus militari opere caſtellum erexit: ueritus ne Lodouici regis aduentu, quem propediem adfuturum intelligebat, è continente ſoluta obſidione amoueretur. Præfectus Dalmatiæ à mari, terrà Iuſtinianus, die noctuq́ Iadram oppugnare adoriũtur: ut antequam Lodouicus adueniat, fortunam experiantur. uidebant enim ſecundùm eius aduentum non ſine multo ſanguine, obſtinatam urbem expugnari poſſe. Quare mari ac terra muros pertinaciùs oppugnant: mœnibus uineas, arietes, teſtudinesq́ue, ac cætera tale genus admouent. claſsiarij contrà, admotis proximè nauibus, à malorũ altitudine pontes ſubſtruunt, quibus urbem irrumpant: tanta utrinque ui certamen initum, ut fœda cædes oriretur. Veneti à mœnibus aſsiduò reiecti, abſtulere Damianum oppidum. quod ubi factum eſt, nunc claſsis inſtare, nunc abire: mox profectò maiore quàm dudum impetu redire, infeſtare portum: & cum protenſa catena ferrea, quæ portum & naualia tuebatur, indies colluctari. Superuenere legati à Senatu miſsi, quos Prouiſores appellant: quorũ Andreas Maurocenus alter, alter Simon Dandalus fuiſſe dicitur. hi eo magis urbis oppugnationem adurgent, curantq́, quo celeriùs Lodouicum in horam cum incredibili exercitu adfuturum affirmant. Redintegratur prælium, & à continente ac mari urbs miſerrimè oppugnatur. par utriſque pertinacia inerat: hos defectio ſeptima, extremum illos exitium imminens irritabat. Multi, qui à mœnibus in urbem deſilierant, continuò diſcerpti: alij horum periculo remorati, ne temerè caderẽt, retrò ceſſere: irriti tãdem hactenus Venetorũ conatus extitere. Deinde Lodouicus cũ cẽtum ac uiginti hominũ milibus aduenit, ut Dalmatiam, quæ Vngarici iuris eſſe conſueuerat, à Venetorum ſeruitute uindicaret: alij uiginti milia tãtùm adduxiſſe perhibẽt. Poſtridie quàm aduenerat, caſtellum à Venetis ante urbem erectum, ualidiſsimo Italorum Germanorumq́ pręſidio, ac omni machinarũ genere munitiſsimũ, tanto impetu adoritur, ut intra uallum multi proſilientes occubuerint: ui tamen tormentorum reiectus Vngarus, & poſt magnam cædem Lodouicus, dato receptui ſigno, præliũ diremit. caſtellum illud Vngari Scecach appellant. Inſequenti die munitionem repetit, nec minore quidem ui pro ſociorum libe

ratióne, quàm pro ſe dimicare iubet. Claſsiarij terreſtribus copijs timentes, proſpecta acerrima ſuorum oppugnatione, in littus proſilire, ut laborantibus ſubſidium afferrent. Rex bipartita acie & claſsiarios in claſſem reijcit, & caſtellum oppugnat. Ad hæc Iadrenſes, partim in claſsiarios, partim in munitionem continuò erupere: in hoſtes, ut res ipſa poſtulabat, ſæuiunt, cadunt utrinque multi. Vngari fortiſsimo ciuium prælio, eo uehementiùs prouocantur ad pugnam. Pro uallo munitionis erumpentibus Venetis, ita ultrò citroq; obſtinatis pectoribus dimicatur, ut maxima in medio ſtrages ederetur: prælium ad ſerum uſque prolatum. Interim caſtelli præſidium, acerrima oppugnatione admodum imminutum, Iuſtinianus, accepto à claſſe ſupplemento inſtaurat, munit pro uirili ſua: & quum hactenus non ceſſerit, maiores in poſterum animos concipit. Quamuis à mœnibus multi deturbati fuerint, ne claſſem exhauriat, é proximis inſulis ſupplementa capit: quin & nouæ quotidie à patribus copiæ mittebantur, ut laboranti exercitui ſubuenirent. Item illud ſemper ante oculos uerſabatur, ſi amiſſam Iadram non receperint, cætera quæ in ora maritima ſuperſunt ſibi oppida, continuò defectura: contrà Lodouicus, ſi nunc Venetis ceſſerit, uniuerſos ſimul Dalmatas, deſperata liberatione, in perpetuam ſeruitutem recaſuros. Quare iterum atque iterum extremas uires tentare decernit: inſequenti die é caſtris aciem educit, & repetitum caſtellum obſidet: deinde quauis arte oppugnationem adoritur: neminem cedere, ſed ad mortem uſque, donec munitione hoſtili potiatur, dimicare iubet: & ita aſsidua ſubſidia ſubſtruit, ut etiamſi ad noctem uſq; pugnaretur, ne ordo quidem longiſsimus ſubſidentium deficeri poſſet, mox ſignum pugnæ dari iubet, uallum ſine mora protinus attingunt. Contrà hoſtes, telis, ſaxis, & quauis belli machina deturbare contendunt: conflatam ſæpe picem, item ſulphur & ignem, ac cętera tale genus in ſubeuntes demittunt: multi glutinoſo aſperſi incendio, cum igni dimiſſo hoſte colluctātur. Pleriq; uallum aggeremq́; cōſcendunt, & per infeſtos gladios penetrare conātur: ſucceſſu deſtituti, intra ſepta trucidātur, inſtaurātur edicto regis ſæpe acies, & oppugnatio pertinaciſsima redintegratur. Qui caſtellum tuebātur, inuiti & neceſsitudine adacti, quando circūuenti egredi nō poterant, fortiſſimè pugnare cogebantur: quandoque telorum imbribus, quæ foris obtorquebantur, obrui uidebantur. ad noctem uſque ſine intermiſsione dimicatum. Lodouicus ſuorum cædem miſeratus, quamuis propter noctem dirimere prælium cogebatur, tamen haud inuitus legiones ab oppugnatione reuocauit. Vires & conatus ſuos eludi quàm ægerrimè ferebat: ſed equitum ſalutis rationem etiam habere cogebatur: obſidione longa caſtellum defatigare cogitabat: ſed illud aduerſabatur, quòd maximus exercitus in Iadrenſi agro ob inopiam commeatuum diutius uerſari non poterat, & paruo hoſtis illinc eijci nequibat. Neceſsitati demū cedendum eſſe ſtatuit. proinde urbem præſidio commeatibusq́; muniuit: ipſe alia oppugnatione incaſſum tentata, Iadrenſi agro multis amiſsis exceſsit, ratus alia hinc hoſtem arte ſe auocaturum. Venetorum Annales fuſum & fugatum inde regem produnt, quod ab hiſtoriæ ueritate longè alienum eſt: cum deprauato potius ſtudio, quàm diligenti diquiſitione id retulerint. Innumeram ac ualidiſsimā multitudinem, & uitæ prodigam, à pauciſsimis imbecillioribus fuiſſe fuſam, quis facilè crediderit? Secundùm Lodouici conflictum & fugam, hi adijciunt, é tabeſcentium fœtore cadauerum ſuſcitatam peſtilentiam, milites in Venetis caſtris inceſsiſſe, inſtauraſſe obſidionem, & in ea nihil laboris & uigilię prætermiſiſſe: refregiſſe catenam portui prætenſam. & Iadrenſes, deſperatis auxilijs, proprijsq; uiribus iam effœtis, mittendi legatos poteſtatem Venetias à Iuſtiniano petijſſe, qui implorata uenia, urbem patribus dederent: idq; non grauatè ab eo impetraſſe. Eos tandem impetrata uenia, ciuitatē Iuſtiano tradidiſſe: qui ubi eam in Venetorum ditionem recepit, Iadrenſes ſeptimę defectionis principes procul à patria relegaſſe: cæteris animaduerſionem remiſiſſe, & urbi ac Dalmatiæ aliquandiu præfuiſſe dicitur. Annales Vngarici, qui nihil à ſimplici ueritate diſſentiunt, aliter atq; illi, hæc geſta referunt: haudquaquam diffitentur, Lodouicum non ſine magna ſuorum hoſtiumq́;

ſtiumq́;

ſtiumq́ꝫ cæde, re infecta in Pannoniam rediſſe: Bartholomæum Laurentij filium, Tothorum genere natum, & Harſandorpharum, Teuthones, præfectos equitum, præ cæteris in eo bello occubuiſſe. Continuaſſe Venetos obſidionem, & quorundam factione ciuium urbem per deditionem accepiſſe, addunt: in quam plurimos ciues ac nobiles inhumaniter ſæuitum, pleroſque defectionis huius auctores uarijs cruciatibus fuiſſe mulctatos, multos relegatos in perpetuum, & ingentem uirorum mulierumq́ꝫ manum in captiuitatem abductam, in omnem ſexum & ætatem crudeliter actum, partem inedia abſumptam, cæteros carcere perpetuo fuiſſe maceratos. Utri propius acceſſerint ueritati, nulli magis quàm Iadrenſes norint. Quàm laborioſa fuerit Lodouici regis uita, hinc intelligi poteſt, quum poſt initum regnum, nullum in ocio annum degiſſe uideatur. Poſt Dalmaticum, Neapolitanum bellum ingruit: cuius, Andreæ regis interitus auctor extitit. Andreas enim rex Apulus, tertio poſt initum regnum anno, cognatorum factione, qui regiam poteſtatem anhelabant, & conſentiente uxore Ioanna, Auerſæ ſerico laqueo facinoroſiſsimè necatur. Coniurationis huiuſce principem, Corradum Cathancium, & Chenſam militem tradunt fuiſſe carnificem. Comes autem Nouellus, Andreæ neceſſarius, regiæ mortis indignitatem ægerrimè ferens, ne per impunitatem nefarij paricidæ elaberentur, tumultuaria manu eos cæpit. Comperto facinore, ne minus quidem ac illi, in eos immaniter animaduertendum eſſe cenſuit, ut uno eodemq́ꝫ tempore ſui principis indignum fatum ulciſceretur, & hoc ſeueritatis exemplo cæterorum audaciam à diris ſceleribus abſterreret. per omnes nanque comitatus ſui uicos paricidas circumferri, candentibus fruſtillatim forcipib. diſcerpi, demum quadripartitò diſcindi iuſsit. Infandam Andreæ mortem rumor uelox longè celeriùs, quàm in Pannoniam nuncij detulere: rumori parum fidei datum. Ad nunciorum uocem, omnium animi præ dolore conſternati: in primisq́ꝫ Lodouicus, multò plus opinione pius, & pientiſsima parens, nullum in tanto mœrore modum inueniebant, non ſine Ioannæ conſcientia patratum facinus exiſtimabant: & id multo magis regina aſſeuerabat, quæ intellecta nurus improbitate ac audacia, ex eo tempore filio ſemper timuiſſe fatebatur. uniuerſa hinc ultrò ſibi Pannonia planctum & diuturnum luctum indixerat. Paucis poſt diebus Ioannæ literæ ad Lodouicum delatæ, quibus ſe omni ſuſpicione purgare nititur, ſe ſceleris indigni inſciam fatetur, dolorem ſimulat, eiusq́ꝫ magnitudinem oſtendit. Hæc alteri conſobrino nupſerat, Tarentino principi, Philippi filio, quem Roberti regis fratrem fuiſſe docuimus: hic Lodouicus dictus eſt, qui regnandi cupiditate tractus, unà cum Ioanna, quam uxorem duxit, in Andreæ cędem pariter coniurauit. Huic talia Lodouicum reſpondiſſe ferunt: intemperata uita præterita, ambitioſa continuatio poteſtatis regiæ, neglecta uindicta, & excuſatio ſubſequuta, te uiri tui necis arguūt conſciam, & fuiſſe participem: neminem tamen humani diuini´ue iudicij pœnas nefando ſceleri debitas euaſurū. Itali regia morte indignati, & quę, unde minimè debuit, profecta eſt, Ioannam omnes in inuidiam adduxere. Mirabantur enim è Roberto rege, omni ſapientia & optimarum artium doctrina pręſtante, unico illius temporis ornamento, tam facinoroſam neptem promanare potuiſſe. Ulciſcendam innocentiſsimi ac probi regis mortem, omnes exclamare: iubere bellum indici: prædicare uulgò, totius eſſe Italiæ tantum nefas ulciſci. Lodouicum ad uindictam è Pannonia euocandum, multi ad eum principes ac reguli ex Italia ſcripſere, orantes ut cum uniuerſo in Apuliam trajceret exercitu, regnum ſibi debitum uindicaret: non pateretur à nefarijs paricidis indignè poſsideri: ipſi in Italia neque auxilia, neque commeatus, neque opem, neq́ꝫ ſupplementa unquam defutura. Lodouicus quoq́ꝫ, quamuis multorum literis ſollicitatus eſſet, ſua tamē ſponte ulciſcendi fratris gratia, ad ſumendum hoc bellū ſat animatus erat. Ne quid aūt è prudētia ſua remitteret, prætētandos Apulorum animos cenſuit. miſit Nicolaum, Laurentij Tothi filium, qui poſtea Conthus cognominatus eſt, ut procerum & optimatum ſtudia ſentiret, inſpiceret hominum ſentētias, & ut intelligeret quid dicto ac facto opus eſſet. Tempus, res, perſonas ritè

conſule-

conſuleret, ſubduceret in Lodouici partes quoſcunque liceret, & principum in ſe ſtudia pro uirili conuerteret, conſpirationem potentum conflaret ingentem, ac nihil ex induſtria ac diligentia prætermitteret. Venit hic Aquileiam, haud parum ea tempeſtate pollentem: ibi Lallum offendit, Andreæ regis familiarem olim ſtudioſiſsimum, & præfectum Nouæ urbis, quem prætorem urbanum iure dicimus. Nactus uirum integrum ac fidum, proſpecta eius uoluntate, ſenſim ſe aperit, patefacit mandata: & quid uenerit, ritè enarrat omnia. Quum Aquileia, Marſis, Precutinijs, Samnitibus, item Apulis & Campanis immineat, potentatu haudquaquam mediocri polleat, hortatur & exorat, ut urbem fauſtis prędictam auſpicijs, in Lodouici regis Pannoniæ fidem redigat. Suadet id quoque multis alijs, qui Aquileianorum exemplo, ac infelicis Andreæ commiſeratione ducti, unà cum his quos diximus, conſpirarunt: mox quęcunque geſta ſunt, ritè cuncta Lodouico ſignificat. Rex interea indies, dum clàm hæc in Italia agebantur, exercitum cogebat: euocabat undique auxiliares copias, & nihil ex his quæ bello ſunt uſui remiſerat. Quum legiones duodeuiginti cum ualidiſsimo comparaſſet equitatu, per Iſtrios & Foroiulianos, circumacto Adriatico ſinu, in Italiam contendit. Ingreſſus Italiam, honorificentiſsimè uicatim oppidatimꝗ accipitur: officio nobiles proceresꝗ certabãt. Quum in Venetiam penetraſſet, grato à cunctis hoſpitio ſuſceptus eſt: tyranni ferè omnes Ciſalpinæ Galliæ ad honeſtandum principem occurrêre, plerıꝗ per legatos perſoluêre officium, Luchinus uicecomes, Maſtinus Scaliger, Philippus Gonzaga, Albertinus Carraria, Opizo Heſtenſis, Guido Poletenſis Rauẽnas: qui quidem tyranni paulo antè à pontifice, qui Auinione adhuc agebat, uicariorũ nomine in uſurpatis dominatibus confirmati fuerant, omnia hoſpitalitatis officia præſtitere. At ubi in Flamminiam uentũ eſt, Galeotus Malateſta, fratresꝗ, in occurſum cũ magnifico equitatu occurrêre. horum quoque ſocius Franciſcus Foroliuienſis fuiſſe dicitur, & Ioannes Manfredus Fauẽtinus. In Piceno agro, Antonius Feretranus Vrbinas, Alegretus Clauellus Fabrianenſis, Bulgarutius Matelicenſis, Iſmeducius Seuerinas, Gentilis Varanus, Michael Milonianus, Pangonus Cingulanus, Picentum tyranni, quacunꝗ potuerunt gratitudine, item commeatibus ac donis regem adiuuerunt. Multi ex his Neapolim uſꝗ, cũ honorifico comitatu eum ſequuti: quorum principes, Frãciſcum Ordelaffum, Philippum Gonzagam, cum multis Picẽtibus, Præcutinisꝗ nobilib. fuiſſe perhibent. Quũ ad Truentum amnem perueniſſet, ab Aſculanis honorificè ac ſummis omnium ſtudijs exceptus eſt. Regni fines ingreſſus, Interamnam, Adriam, Theatum, Piunenſes, obſequentiſsimos inuenit: qui omni ſtudio imperata fecere. Primò Sulmonenſes offendit infeſtos, qui Ioannæ partes palàm ſectabantur: impoſitoꝗ ab ea præſidio, Vngaris obſtare ſunt auſi. acerrima urbem rex obſidione circumuenit, & futuram hinc uictoriam auſpicatur. Petrarcha noſter, obſeſsis amicis, à tribuno plebis auxilia promiſit: & in epiſtola ad Barbatum Sulmonenſem, cuius auxilio tribuniciam opem pollicebatur, à Lodouico captos fuiſſe fatetur. Verùm noui tribuni dignum memoria facinus altiuſculè repetendum. Romani, Clemente pontifice ſexto, ab inſtitutis è nobilitate ſenatoribus, Romani pontificis auſpicijs regebantur. Stephanus Columna quinquennio ſenatoria poteſtate functus, item Raynaldus Vrſinus, & Ioardanis, Petrusꝗ Columna. Poſt hæc, Nicolaus Laurentij filius, ciuis Romanus, & ſcriba publicus, quadam animi celſitudine ductus, fretus populari aura, facta ſeditione, Capitolium inuaſit: eijcit ſenatores, in priſcam libertatem Romã uindicat: ob præclarum facinus, populum Romanum uſque adeò ſuò nutui obtemperantem nactus eſt; ut pro arbitrio duceret & imperaret. In titulo hac modeſtia uſum affirmant: Nicolaus Seuerus, & Clemens, libertatis, pacis, iuſticiæꝗ tribunus, ac ſacræ Romanæ reipublicæ liberator illuſtris. hunc uirum Romani, adeoꝗ cæteri Italiæ populi admirati ſunt, ut pauci fuerint qui hunc maxima quæque geſturum non ariolarentur: immò priſcam urbi Romæ maieſtatem redditurũ eſſe confidebant. Huic cæteri Italiæ principes & tyranni, ueluti antiquam populi Romani poteſtatem & imperium requiren-

tes, certatim legatos miſere, quibus ad fauſta cœpta hortabantur: pollicebantur auxilia, ac fortunas & uires uniuerſas pro reſtitutione Romanæ reipublicæ ultrò offerebant: quinetiam ad hanc famam, omnes externæ populi Romani prouinciæ præ nimia lætitia exultaſſe dicuntur. Menſe demum ſeptimo, hic Romanæ libertatis uindex, nulla ui pontificis Romanorum'ue compulſus, ab urbe clàm mutata ueſte, ad Carolum Luceburgenſem, imperatorem declaratum, in Boemiam proficiſcitur, ut cum illo fœdera percuteret. At ille puſilli, ut exitus oſtendit, animi, tribunum pontifici uinctum dono miſit. Capta Sulmone, Lodouicus, ſuperatis Apenninis montibus, uniuerſo facilè regno potitur. Ioanna, hoſtis aduentu perterrita, unà cum Lodouico Tarentino, uiro ſuo, impoſito præſidio, Neapolim deſeruit: & cum tribus (ut aiunt) triremibus, Auinionem in Narbonenſem Galliam nauigauit. Præfecerat regno propugnãdo Dyrrhachinum ducem, comitis Grauienſis filium, quem Roberti regis fratrem fuiſſe affirmant. Hic ubi Vngarum, Neapolim rectà contendere intellexit, cum pleriſque cohortibus, & uniuerſo equitatu eò properauit, ne occupata metropoli ac regia, cæteris continuò potiretur hoſtis. Quum eò rex perueniſſet, rebellem non ſpontè urbem offendit, urbis aditu à duce prohibetur, ac eum plus æquo pertinacem infeſtumq́ꝫ cognouit. Quare hunc repugnare auſum, facto impetu urbem ingreſſus, extemplò cum uniuerſo præſidio cæpit, captumq́ꝫ capitali ſupplicio mox affecit, reliquis ignouit. Cum magno plauſu ab optimatibus, populoque Neapolitano ſuſceptus eſt: quinetiam refragante nemine, ab omnibus, rex Siciliæ ac Hieroſolymæ ſalutatus. Mox de parricidis quæſtionem haberi iuſsit. multi deferuntur, quorum memoria digni hi potiſsimùm nominantur: in primis dux Dyrrhachij, ac duo eius fratres, Lodouicus & Robertus, item Lodouicus princeps Tarentinus, & Philippus nepos eius. Dux Dyrrhachij, Auerſæ in arce, ubi Andreas laqueo interceptus erat, regis edicto, ueluti parricidij auctor, à publico lictore trucidatus eſt. Reliqui uerò reguli, qui ex comitatu Caroli pueri fuere, quem Andreæ regis filium fuiſſe memorant, quum facinus nequaquam inhibuiſſent, neque in reos criminis læſæ maieſtatis, ut æquum & fas erat, & quærere, & conuictos extremo mulctare ſupplicio perrexiſſent, ueluti diræ factionis conſcij, cum prætorianis cohortibus cuſtodiæ loco in Vngariam relegati: aſſeruati adhibitis cuſtodibus, in Viſſegradenſi arce, tractati lautè honorificeq́ꝫ, haud aliter atque regiæ conſanguinitatis neceſſitudo poſtulabat. Quare non mediocris in animaduerſione hac Lodouici regis clementia commendatur: quippe quæ paucorum ſanguine placata, cæteros huiuſce parricidij inſimulatos perhumanè pieq́ꝫ tractauit. Peſtis interim dira per uniuerſum orbem, & in primis per Italiam latè bacchatur, nec erat uſquam uiſa remiſsio: uarietasque morbi tam ſęuè ubique gentium graſſabatur, ut nouiſsima hac humanum genus lue, diuina ira deletura uideretur. Quamobrem Lodouicus, ut communi ſaluti conſuleret, relicto fideliſsimo Vngarorum in Apulia equitatu, & præſidijs ubique, ueluti opus erat, ritè diſpoſitis, ad poſtremum pacato regno, ut diræ peſtilentiæ cederet, cũ cæteris in Vngariam copijs, tertio poſt menſe quàm aduenerat, ſe recepit. Annales Stephanum Vaiuodam Tranſſyluanum, Ladislai filium, experientia rei militaris & animi fortitudine præpollentem, exercitui præfeciſſe, ſummam tradidiſſe poteſtatem, & Volfardum Teuthonem cum ualido præſidio Neapolitanæ urbi impoſuiſſe ferunt. Eodem penè tẽpore Luchino uicecomite uita defuncto, Ioannes frater eius, metropolita urbis, uir ſumma prudentia & probitate ſingulari, dominatũ accepit. Itẽ Genuẽſes ac Veneti grauiſsimũ inter ſe nauale bellum geſſerunt, mutuisq́ꝫ cladib. ſeſe affecerunt. Paulo antè Genuenſes, ſedente Gregorio nono, felici uſq́ꝫ adeò Marte cũ Venetis dimicarunt, ut eorũ iniuſſu, nemo per uniuerſa maria nauigare auderet: uariante deinde fortuna, nũc Veneti, nũc Genuenſes ſuperiores euaſerunt. Tribunum plebis, de quo paulò ſuprà diximus, apud Clementem Auinione, aſſerendæ libertatis affectum ingenuè profitentem, cum ex his qui pontifici gratificari cupiebant, multi carcere perpetuo, nõnulli extremo ſupplicio afficiendum eſſe cenſerent,

mitiori

mitiori iudicio, ob poeticæ artis opinionem, adiudicatum carceri Petrarcha fuiſſe refert. Sed ad rem ipſam reuocetur oratio. Poſtquam Lodouicus rex in Vngariam redierat, Neapoli, Ioannæ factionibus continuò ſuſcitata eſt ſeditio. Neapolitani quidam optimates, & Campani, ſimul coniurarunt, ut præfectum Neapolitanæ arcis, quem Volfardum dictum eſſe retulimus, eijcerent: & recepta arce, Ioannam cum adultero reſtituerent. A' principio coniuratis haud parum aſpirauit ipſa fortuna. eijcitur Volfardus, & mox in Stephanum regni præfectum itum eſt. Inter Auerſam & Neapolim, conuenere omnes Neapolitani cum Campanis: Vngarum ferè occluſum inter utranque urbem, haud difficulter ſuperari poſſe confidebant. Vngaro ad proterendam coniuratorum audaciam animus non deerat. educit aciem in utroſque: cruentum prælium initur. optimates ne cederent, obſtinatiſsimè inſtant: cadunt in primo congreſſu utrinque multi, & pari hactenus fortuna pugnatur. Vngari, tantæ audaciæ ac infidelitatis indignitate ſuccenſi, aut uincere, aut mori decernunt: cum animis pugnam inſtaurant, adaugentq́ꝫ. quare complures ex Italis proceribus oppetiere, cæteri ſenſim inclinari occœpere. Inſtantibus mox Vngaris aliquanto uehementius, palantes dedere terga: capiuntur ex optimatibus, nobilibus, regníqꝫ proceribus multi. In Neapolitanos rebellionis auctores plus ſæuitum, populata illorum caſtra, ac ingens ibi comperta præda: ex horum ſpolijs exercitus admodum ditatus, quandoquidem coniuratos multi reguli & eminentioris fortunæ uiri ſectati ſunt: ingens etiam captiuorum numerus; qui graui pecunia mulctati ſunt. Hoc uictoriæ ſucceſſu, multi qui adhuc nutabant, populi ac proceres, ultrò in Vngarorum partes conceſſere, publicè Ioannæ imperium & facinus execrantes. Re bene geſta, regnum extemplò pacatum eſt. Inſuper Stephanum paucis antè diebus, Vernerium ducem cũ equitibus quingentis, ad Coritum cæpiſſe memorãt: hic enim Lodouici Tarentini copijs præerat, & ad ſollicitãdos in Ioannæ reginæ auxilium populos aduenerat. Quare aduerſariorũ animi admodum his rebus, præter ſententiam accidentibus, conſternantur. Parem quoqꝫ in cæteris quæ geſsit paulo poſt prælijs ſucceſſum inuenit Stephani Vaiuodæ fides: quippe qui redintegrato à Lodouici Tarentini partibus bello, ne minora quidem pericula ſubire cogitur. Maximus enim eius exercitus Neapolim conceſsit, ut Stephanum regali arce eijcerent, urbem reciperent: qua recepta, de hoſtibus planè actũ exiſtimabãt. quare pro mœnibus, de urbe ac regno dimicare opus erat. Lodouici & Ioannæ exercitus numero multo ſuperior, hic robore ac fide ualidior: ad præſtitutum utrinque diem acies educi, iniri pugna nõ tumultuaria, ſed ſtataria. Collatis pari impetu ſignis cõgrediuntur, aliquandiu æquis utrinque uiribus dimicarunt: cecidere complures ex his qui fortuna nequaquam humili uidebantur: inita cæde, utrinqꝫ pariter ad bellum irritabãtur. acre odium, ut obſtinatiùs pugnarẽt, efficiebat. Ægerrimè ferebãt Itali, parére alienigenis, ac uel maximè Vngaris, quorum aſperitatem abominabantur. Cõtrà illi pertinaciùs Andreę fatum ulciſci, retinere obſtinatè regnum ſibi debitum, ac demum malle mori quàm infenſæ genti cedere. Quum ultrò citróqꝫ diu certatum eſſet, ac multi cecidiſſent, ceſſere tandem Itali: & palantes in fugam cõuerſi, inſtantibus à tergo Vngaris, partim cæſi, partim capti ſunt: pars nõ mediocris anticipata fuga, ſalutem inuenit: ex magnatibus ac regulis plerique capti, quibus magnę pecuniæ indicta mulcta. Parta uictoria, Stephanus in urbes & oppida quæ Lodouico Tarentino fauebant, & in eo bello commeatus & auxilia miſerant, caſtra mouit: multas per deditionem accepit, nonnullas ui ad obſequium redegit: in cęteros factionis huiuſce homines ſeueriſsimè animaduertit. tali exemplo alij perfidia abſterriti, cæteri omnes paſsim Vngaro paruere. Rependêre barbaro uicem Itali: quippe qui ex Vngaris quemcunqꝫ cæperãt, ſi quã eorum Annalib. fidem adhibemus, aut cute exuendos, aut quauis grauiſsima afficiẽdos pœna cẽſuere. Proinde uindicandum utriqꝫ regnũ nõ tam æquo Marte, quàm diro ſupplicio & feritate iudicarũt. Stephani geſta, priuilegia à Lodouico rege data teſtantur: & in ea caſtellorũ donatione, præſertim quæ inter Drauũ & Muram (ut aiunt)

ſita ſunt: quorum alterum Izthrigum, Chiakthornia alterum appellarunt: multis nanque oppidis & pagis, hunc ob rem in Italia benè geſtam, à rege donatum tradidere. Regina Ioanna Lodouicusq́ Tarentinus (quem uirum, an adulterum appellemus, haud multum intereſſe ueritas ipſe cenſet) quum obfirmatis à Pannonibus animis, Apuliæ regnum retineri accepiſſent, ne per ignauiam tantum imperium deſeruiſſe uiderentur, è Narbonenſi prouincia, & Auinione, quò à principio confugiſſe retulimus, profecti in Italiam, non ſine magnis copijs rediere, ſollicitauerant pro uirili ſua pontificem, & in partes ſuas transferre perrexerant. Quum hos Calabrię Stephanus appropinquare cognouiſſet, quod è fluctuantibus populorum ſtudijs haud difficulter intelligere poterat, ad Lodouicum in Vngariam repentè nuncios mittit, quibus Ioannæ reditum, ac regni diſcrimen planè ſignificat: monet'que, regem ſine regno facilè eijci non poſſe. Lodouicus imminenti repentè periculo ſuſcitatus, nondum comparato exercitu, quem ſe ſubſequi iuſſerat, cum magna procerum multitudine in Italiam reuertitur. E' magnatum antiſtitumq́ ordinibus hos in primis numerant: Nicolaum Gileti filium, Palatinum tunc agentem: Ioannem & Dominicum eius filios, & Ioannem fratrem: Gileti quoque gnatum: item Nicolaum, qui Laurentij Thoti filius erat, quem Lucas & Bartholomæus fratres ritè ſequebantur: præterea Stephanum & Gregorium, Bebeci filios: Nicolaum Seech, Coniam, Thomæ Vaiuodæ filium: & Andream, alterum cum fratribus Vaiuodam, ut aiunt: inſuper Nicolaum, Paulum & Michaelem, Ladiſlai filios. Par quoq; officium antiſtites præſtitere: Nicolaus Zagrabienſis epiſcopus, qui Auerſæ ſacris pontificijs initiatus erat: Stephanus baſilicæ Budenſis antiſtes: & Ioãnes frater eius, magno robore præſtans, Laurẽtij Caniſij filius. Qui quidem omnes regem ſequuti, ſe traiecto Adriatico ſinu in Apuliam appulere. Siponti rex portum occupauit: & ciuitatem ultrò ſe dedentem ingreſſus, curatis corporibus, poſtero die Theanum Barletumq́ oppidum ui recepit. Obſedit ſubinde Barium, quod paucorum dierum obſidione captum eſt. in arce reſedit: ſtipendia Teuthonicis cohortibus exoluit, quorum præfectus Corradus erat, Volfardi frater. Aduenere deinde cęterę ex Vngaria copiæ, quarum aduentu regia indies caſtra complebantur. Quum Barij Teuthones Vngariq́ milites agerẽt, non multo poſt grauis inter eos orta ſeditio: in cauſa Teuthones fuere, qui præ ingenitis odijs in regem, præter æquum & fas facinoroſiſsimè coniurarunt. Ad præſtitutum diem ex compoſito arma capiunt, ut cæſo rege, fuſisq́ Pãnonibus, urbem populentur, & cuncta corũ ſpolia diripiant: facto tumultu omnes arma capiunt. Vngari fora, plateas, & cõpita capiunt, intentis paſsim catenis uicos intercipiũt. Quare Teuthones occluſi, miſerrimè cæſi, cæteri uerò capti: & niſi portã quandam occupaſſent, qua fugam rapuerant, ad unum omnes trucidati fuiſſent. Qui uerò hinc effugerant, ne per agros paſsim cæderentur, hac à rege conditione ueniam implorarũt, ut ſub hoſtium auſpicijs nequaquam militarent: ſed ex Italia continuò recederent, ac iureiurando datam cõditionem comprobarent. nõnullos ex his inſontes ad priſtina ſtipendia Lodouicus recepit. Poſtquam ſat completa milite caſtra rex eſſe intellexit, ultrà progreſſus, Canuſium ad Cannas planè ſitum, caſtra mouit, quod à fide ſua defeciſſe ſenſerat. Id autẽ ne minus quidem Lodouico quàm populo Romano infauſtum fuiſſe perhibent: quando dum obſeſſum oppidum expugnant, rex penè inter primos, per admotas ſcalas ſubiens, tot lapidibus deturbatus obruitur, ut ad necem uſq; contereretur: cui niſi prætoriana cohors ſuccurriſſet, & ex oppidanorũ periculo eruiſſet, eo profectò die de Lodouico fuiſſet actum. quare à militibus & pręfectis grauiter increpitus, quòd nulla habita ſui ratione temerè ſubiret uitæ diſcrimẽ: motis hinc caſtris, dum Luceriam iter facit, multa in fidem oppida redegit. Quũ Luceriam ueniſſet, ſpoliatam muro ciuitatem, & ob idipſum nequaquam obſequia detrectantem inuenit: ad tertium lapidem è conſpectu caſtellum erat, natura ſimul & arte munitiſsimum, quod impoſitum Tarẽtini principis præſidium protegebat. Dũ in urbe dies aliquot rex moram trahit, Nicolaus & Paulus, è Ladiſlao geniti, quum locos explorarent,

in hoſtium

in hoſtium incidunt equitatum, centum ferè hominum & quinquaginta. puduit utroſque alteris cedere. acris ex improuiſo pugna committitur, quum ex primoribus aliqui in primo congreſſu cecidiſſent: cæteri defectis animis, Vngaro ſe ultrò dedidere. Hos Nicolaus, reuinctis poſt terga manibus, ad regem trahit. In diui Franciſci collegio rex eos lautè excipi & tractari iuſsit: poſtero die exutos armis, ut mos militaris expoſcit, omnes miſſos fecit. Poſt hæc Salernum caſtra mota, quod paucorum dierum obſidione deditionem fecit: recepta quoque circum finitima oppida. Deinde continuatæ uictoriæ ſucceſſus, ad obſidendam Neapolim regem hortatur. Ad Veſuuium conceſsit, finitima urbi oppida recipit: unde impoſita Gallorum præſidia paſsim deijcit. Contendit mox Auerſam, nondum mœnibus obductam: quam quum aduerſam inueniſſet, acri obſidione circumuenit, uallo munitiſsimoꝗ aggere circumuentam. Huic expugnationi, abdicato Stephano Vaiuoda (ut aiunt) Nicolaum Contum, uirtute ac prudentia præpollentem, præfecit. quod quidem à multis improbatum, Stephani animum nimis exacerbauit: quippe qui ob rem bene geſtam, quum dignitati ſuæ haud iniuria acceſsionem magnam indies futuram ſperaret, præter ſuam ac cæterorum opinionem, nunc eam inducto ſucceſſore diminui, perquàm ægrè ferebat, atque hinc Lodouici ſucceſſus haud parum interceptus eſt. Obſeſſa Auerſa, cõparatisꝗ cunctis ad expugnandum tormẽtis, quę uſui eſſe ſolent: in ſequenti die, hora tertia prælium indictum. Lodouicus (cui mos erat, non minus Imperatoris quàm militis, in bello officium præſtare) quamuis ſuperiore periculo ſat ſibi cautus eſſe debuerat: inita tamen urbis oppugnatione, ubi fratrem indigna morte ſurreptum eſſe recordabatur, fraterni caſus memoria in furorem conuerſus, pugnam uſqueadeò formidoloſam iniuit, ut dum inter conferta tela ſe ingerit, pedem retulerit, lethali ſagittę uulnere confoſſum: adhibita extemplò medicorum adminicula, quæ ſine euidentiſsima quadam diuina ope parũ proficere uidebantur. In tertium obſidio menſem prorogata, quum crebras dies ac noctes oppidani præſidiariiꝗ milites eruptiones facerẽt, multi utrinꝗ cecidere. Capiendæ urbis difficultatẽ, annonæ cæterarumꝗ rerum caritas, quæ ex inſperato urbem inceſſerat, amouit. Iacobus Pinniatarius, præfectus urbis arcisꝗ munitiſsimę, cum Lodouico clàm agit, ac ſpondet, ſe arcem cum ciuitate redditurum, ſi cum incolumitate militum ac rerum, abeundi poteſtas concedatur. Rex, ut cum hoſte mitius ageretur, quem ad extremam redegerat inediam, ultrò cõceſsit. Poſtero die ingreſſus cum exercitu, ciuitate ſimul & arce potitur, incolumitas hoſti promiſſa pręſtatur. Hic Lodouicus inferias Andreę operatus, funebres ludos edidit, militibus miſsilia ſparſit, magnificentiam præfectis & equitib. bene merentibus eximiam oſtendit: multos ex his in Vngaria prædijs, oppidis & pagis magnificè donauit: donatiuorũ magnitudinem, priuilegia illis tributa teſtantur. Poſt hæc dies aliquot Lodouicus curandi pedis gratia in arce requieuit: in qua quidem quiete ne penitùs ceſſare uideretur, magiſtros precũ quotidie exaudiuit, reſcripſit diplomata, præfecturasꝗ diſpoſuit, dixit alternis ius diebus, ac aditũ nemini difficilem effecit. Andream Vaiuodam (ut aiunt) Ladislai filium, conualeſcente pede, cum ſumma poteſtate magiſtrum equitum, regniꝗ præfectum declarauit: ne uirum expertiſsimum, & in re bellica fortem & circumſpectum, debita dignitate defraudaret. Nicolaum Drugethum, Guilielmi palatini fratrem, Salerno: eius quoꝗ fratrem, militaris diſciplinæ haud ignarũ, militẽ crucigerũ: & Auranæ antiſtitẽ, Auerſæ pręfecit: qui deinde Ioannę muneribus pollicitationibusꝗ correptus, ciuitatem cum arce, contempta infidelitatis nota, reginę tradidit. Diſpoſitis præfecturis, cęterisꝗ rebus quæ magni momenti eſſe uidebantur, quum grauis in Italia peſtis ubiꝗ graſſaretur, & Iubilei annus inſtaret, quo delictorum impunitas, & animorũ luſtratio, Romæ à reſipiſcentibus facilè comparatur: rex pientiſsimus, ac religioni deditiſsimus, pretioſam humanæ ſalutis occaſionẽ nequaquam prætermittendam eſſe ratus, urbem Romam uiſere, & mox in Vngariam redire decernit. Cõprobant ſententiã cęteri proceres Vngariæ: quippe qui orthodoxã fidem quantò difficiliùs admiſerunt, tanto per-

tinaciùs retinent, & colunt. Iter per Campanum agrum cum honorificentiſsimo comitum equitatu facit, inuiſit Capuam, & præter Caſsini montis mœnia progreditur, quæ paulo antè motu terræ corruerant. Quum urbi appropinquare rumor eſſet, tribunus urbis, de quo paulò ſupra diximus (hoc enim tẽpore pontifex Auinione reſidebat) ne tantum principem legitimo honore defraudaret, cum ordinibus magiſtratuum, & uniuerſa nobilitate ad decimum lapidem ſingulari apparatu obuiam occurrit, ubi quadringentos ferè patres pari purpuratoq; habitu conſpicuos, innumeram prætextorum multitudinem, & togatum populum, Romanæ antiquitatis haud parum referentem, cernere erat. Haud temere à tribuno id factum arbitrantur, partim ut regem excellentiſsimum & præpotentem pro dignitate exciperet: partim ut hoc hoſpitij honore Lodouici gratiam promereretur, qua ſocietatem ac fœdus iniret, ac huius ope libertatem urbis Romæ faciliùs tueretur: quin etiam uiæ ſtratæ floribus, & mirificè excultæ fuerãt, nihil in præſtando honore prętermiſſum. Hac igitur magnificentiſsima pompa rex à tribuno plebis, & aſſertore libertatis excipitur. Tantum eo die populo Romano indulſit, ut ſeſe paſsim omnibus apprenſandum amplexandumq; conceſſerit: ipſe quoq; occurrẽtes omnes non regio, ſed ciuili more comiter admiſit. Affabilem popularemq; principem, ubi Romam ingreditur, omnes admirari, fauſtis uulgò cognominationibus ſalutare, ingeminare Chriſtianæ reipublicæ defenſorem, parentemq; pientiſsimum: hunc Italum regem, hũc unicum Chriſtianæ fidei propugnatorem appellare, publicis hunc uotis Romanæ libertatis aſſertorem & patronũ nuncupare: non ut peregrinus princeps, ſed ut Romanus imperator, ouans, cum ſummo plauſu & lętitia populi Romani in urbem admiſſus eſt. In palatium Pontificis, ut honeſtiùs (ueluti par erat) acciperetur, introductus: ſollicitatus mox à tribuno plebis, & à cunctis ſenatoribus, ut oblatam Romanæ reipublicæ ſummam actutelam acciperet, pertinaciſsimè renuit, ne quid Romanæ eccleſiæ dignitati derogaret nec minore quidem à Pontifice honore honeſtatum ferunt. Tribunus cum ordine ſenatorio quotidiana perſoluebat officia, ad lautiſsima frequentiſsimaq; conuiuia inuitatus, ne ab inita rei ſacræ cõtemplatione abalienaretur, haud facilè conceſsit. Pedes Apoſtolorum baſilicas ſæpe luſtrauit, in æde Petri quotidie ad magnã aram ſacris interfuit. Saluatoris uultum ſudario expreſſum, affectatiſsimè quotidie uidit, cæteriſq; ſimul fidelibus ſpectandum ſe exhibuit: ad Saluatoris aram pontificia auctoritate luſtratus, & omnium erratorum impunitatẽ aſſequutus, quatet mille aureûm aris obtulit: reliquit etiam alia donatiua, nullamq; baſilicam immunem reliquiſſe prædicatur. Ex urbe profectus, per Vmbriam & Flamminiam iter fecit, pari ubiq; honore ſuſceptus. Quum Veronam ueniſſet, gratiſsimo à Scaligeris hoſpitio recipitur: quatuor Teuthonum peditum milia, quibus Volſardus Corradusq; præerant, ibi reliquit: & quouſq; ſtipendia è Pannonia mitterentur, morã trahere iuſsit. Pacato regno, diſpoſitiſq; præfecturis, in Vngariam reuertitur: deinde paucis poſt diebus debita militibus ſtipendia miſit, exauctorauitq;. Cohortum præfectos ad ſe uenire pręcipit: quibus ubi in Pannoniam peruenere, ſtipendia cumulatè perſoluit. donauit utrunq; agris oppidiſq;: alijſq; regalibus pręmijs, ut priuilegia data teſtantur, admodum honeſtauit. Poſt Lodouici regis abitum, Ioanna cum uiro Auinione agens, regno exacta, nil in dies ac noctes aliud, quàm ut in regiam reſtitueretur poteſtatem, curare uidebatur. Proinde Clementi Romano pontifici inſtantiſsime quotidie ſupplicabat, ut hęreditariũ ſibi regnũ addiceret, pontificia reſtitueret auctoritate, neue paternæ ſucceſsionis iure ui aliqua barbarorũ defraudari pateretur. Quod ut faciliùs aſſequeretur, pontificiæ haudquaquã immemor auaritiæ, Auinionem urbem, in Narbonenſi Gallia præſtantiſsimã, urbem inquam patrimonij ſui, ſe ultrò cõceſſuram Eccleſiæ pollicetur, ſi eius ope & auctoritate coronata, in Neapolitanũ regnum reſtituatur. Et ne regnũ mercari uideretur, urbem dono datã, ſe uenditurã oſtendit: contrà pontifex minimum quid ex annuis uectigalibus precij loco Ioannæ penderet. Hunc igitur, ad tegendum & huius ambitum, & illius auaritiam, ho-

neſtã

neſti prætextum inuenere. Conuênit tandem inter eos, & Clemens in primis ſub honeſti ſpecie regni curam ſuſcepit: quod ut iure facere uideretur, Guidonem Portuenſem epiſcopum, cardinalem, ex Leonico ſibi affinem, ſedis Apoſtolicæ legatum, in Italiam miſit, ut inter Lodouicum regem & Ioannam pacem conficeret. Scribit inſuper ad regem, oratq́ue, ut quando ſatis ſuperq́ue inter cognatos luſum erat, pro ingenita probitate ſua, obſecrãtis Eccleſiæ Apoſtolicicq́ue collegij gratia, bellum cũ ſuis componat, Ioannæ ſorori ius remittat, indulgeat aliquid ſanguini: & potius quid ipſum deceat, quid Italię quies poſtulet, quid Pontifex cum ſacro Senatu inſtãtiſsimè expoſcat, quàm quid mulieris ingeniũ, & facinoroſa quorundam audacia mereatur, ſecum reputet: ſatis ex illis pœnarum exactum, ſatis in Italia ſæuitum: nunc tempus eſſe, fluctuantiſsimũ pacare regnum, deſidere tempeſtatem: & beneficio ſuo non modò regnum, ſed Romanam ſibi eccleſiam perpetuò obligare. Quid Roberti manes, cuius beneficio, regni ius in ipſum recidit: quid Romanæ eccleſiæ dignitas poſtulet, à qua progenitores regnum hoc precariò poſsidendum impetrarunt, ſecum cogitet. Exiſtimet, aliquid ſummo Pontifici tribuẽdũ, cuius eſt omne ius regni. ad hæc etiam adijcere, ſatis illi eſſe regnorũ, neq́ue duobus regnis tanto locorũ interuallo ſeiunctis, utriſq́ue ſuapte natura fluctuantiſsimis, item maximæ molis & periculi, unum regem ſat poſſe pręeſſe. Neque legatos, magiſtros equitum, & præfectos, contentioſum regnum, ſine præſentia regiæ maieſtatis, bene gubernari poſſe. Iubere ad hæc, ipſum fluctuantis Eccleſiæ reminiſci, in Gallijs Petrum Dei uicarium exulare, relegatũ eſſe in prouinciam Narbonenſem, necubi gentium quietem inuenire. Romana ſede eiectum, plus pietatis apud Barbaros, quàm Romanos & Italos, inueniſſe. Longè commodiorem Chriſtianæ reipublicæ in Pannonijs, Myſis, & Dacijs, Lodouicum fore: quàm in breui Apuliæ regno coniectum, aut ingrato ocio emarceſcere, aut Italis factionibus implicitum, nihil immortalitate dignum agere. Proinde etiam atq́ue etiam Lodouicum obſecrare, ut pacandæ Italiæ gratia ius omne regni, quodcunque ſuum eſſe poſsit, Ioannæ cedat: Lodouico Tarentini fratri ignoſcat: regulos Italicos, quos in Vngariam captiuos duxerat, pontificio rogatu miſſos faciat, rem cum ſuis componat, ſuo patrueles beneficio ſibi obſtringat, bello abſtineat, illinc reuocet exercitum: & quod pontificiæ ditionis eſt, pontificia uoluntate, ſuaſu, iuſſu, precéq́ue, ſuo ſanguini dimittat. Perſuaſum epiſtola Lodouicum, intercedente legato, Clementi morem geſsiſſe ferunt: qui quum peſtilentiæ ueſania Italia exceſſerit, cum Ioanna, ex uoluntate Pontificis, rem tranſegiſſe dicitur. Scriptor Vngaricarum rerũ à cæteris Annalibus in hoc aliquantulum diſſentire uidetur, quòd cæteri, ſedente Clemente, cum Ioanna & Lodouico concordiã tranſactam tradunt: iſte uerò, Innocentij ſexti pontificatu, qui Clementi ſubrogatus eſt. Poſtquam in Vngariam Lodouicus reuerſus eſt, tribus ferè annis præfecti ſui cum magiſtro equitũ in Italia manſere: nam concordia per Guidonẽ legatum non ita citò cõfici potuit. Eo tempore illi cum Lodouico Tarentino aſsidua bella geſſere, cum eius copijs cõflixere ſæpius: atq́ue uires hoſtiũ uſq́ue adeò extenuarunt, ut ultrà metari nequirent. redegere illi ſe in oppida, eaq́ue impoſitis præſidijs tuebantur. Interea de pace & concordia ſine intermiſsione agebatur. legatus de labore ſuo nihil remittit, officio impenſiùs incumbit: cum Andrea magiſtro equitum, cęteriſq́ue pręfectis, item cum Lodouico Tarẽtino & Ioanna ita agit, ut è ſententia mandata cuncta diſpoſuerit. Rem haud parum adiuuerant frequentes à Pontifice nuncij, & poſtremò Bartholomæus pontificij iuris conſultiſsimus, qui quidem omnes Lodouicum in pontificis uoluntatem aſsiduò trahere nõ ceſſabant. Rem demum ita compoſitam fuiſſe ferũt, ut Lodouicus ius ſuum Ioannæ concederet, ultrò regnum illi reſignaret: eaq́ue regni titulo: Lodouicus, ſiue maritus, ſiue adulter haberetur, Tarentini duntaxat principatus nomine frueretur, Ioanna ſola regina uocaretur. Pannonici in hoc regis magnanimitatẽ admirantur omnes: quippe qui pontificiæ tantùm tribuerit, ueluti par erat, auctoritati, ut Ioannem Veſprinienſem epiſcopum, cũ pleriſq́ue optimatibus, ad Clementẽ quàm primũ legauerit, qui urbes & op-

pida, munitiones, & caſtella cuncta reſignarent, reſtituerent Ioannę regnum, & perpetuum obſeruantiſsimi filij obſequiū ſummo Pontifici, ſacriſq; patribus nomine ſuo pollicerentur. Regulos proceresq́; regni, quos in Viſſegrado retinuerat, magnificè donatos in Apuliam remiſit, & pro arbitratu Pontificis cuiq; reddi propriū dominatum imperauit. Miris deinde laudibus à Clemente & uniuerſo collegio Lodouicus euectus eſt: quippe qui magnanimitate, clementia & probitate ſua perpetuam Apoſtolici ſedis gratiam promeruerit: inimicos, quos prius armis deuicerat, ſingulari officio cōciliarit: & non minus deniq; belli, quàm pacis ſe artificē oſtenderit. Eodem initæ pacis anno, cœleſtis flamma poſt ſolis occaſum inter Zephyrum atq; Auſtrum latiſsimè excreſcens, horribileq́; præferens incendium, murmure tandem ingenti per cœlum ruit. Poſtero quoq; anno, flamma nō diſsimilis, longū poſt ſe limitem extinctum trahens, è Septentrione in Auſtrum repentè defluxit. Alio uerò, infinitus locuſtarum numerus in Aphrica Cyproq́; apparuit, quæ populatis herbarum arborumq́; frondibus, inauditam annonæ cæterarumq́; rerum caritatem allegarūt: nec ſolis quidem defectus defuit. Inſequēti anno Carolus quartus, rex Boemiæ, Auguſtalem ſine controuerſia coronam aſſequutus eſt. Reuocatis igitur ex Apulia copijs, rex Vngariæ præfectos ac militē quenq; fortiſsimū magnificè donauit. Compoſitis Italiæ rebus, in ocium redactus ingratū, de occupatis regni regionibus, & in primis de uſurpata à Venetis ora maritima, ſollicitè cogitare cœpit. Grauatè ferebat in Italiæ gentis populos inſtaurare bellum, ne imperādi potius amore, quàm recuperandi ſpe id indicere uideretur: rem primò literis & nuncijs, mox oratoribus repetendam inſtantiſsimè cenſuit. Nec tolerare quidem facilè poterat, nobiliſsimū maris Adriatici tractū, tot populi Romani colonijs inſignem, ab Atila primò in ditionem aſſertum, qui ante Venetorum urbem latiſsimè in orbe imperarat, ab illis eſſe occupatum, qui Vnnici belli fuere reliquiæ. Res diu literis & legatis agitata, ſæpe per oratores repetita Dalmatia, literarum tandem & oratorum opera ludificata omnis. Nec minus quidē grauiter illud patiebatur, quòd primò ſibi uerba dari, deinde propria impudenter abnegari ſentiebat: armis dirimendam litem eſſe ratus, ne quid inconſultis proceribus ageret, Senatū indixit. Vbi ad patres de occupata Dalmatia, de ſocijs in ſeruitutem aſſertis, & de recuperando deniq; maritimo tractu retulit, haud pauca conſequutus de ſuſcipiendo in Venetos bello: magno omniū aſſenſu fit Senatus conſultū, deinde delectus habetur longè quàm antea maior. Scriptores Venetorū Annalium, ut ſibimetipſi placeant, faueantùe, needum ſatis aliquid exploratum habentes, dum comminiſcendo gratificari ſtudent, duas huiuſce belli cauſas prodidere: & utram potiùs affirment, adhuc hæſitant. alteram, quòd Lodouico copias aduerſum Ioannam trajcere cupienti, naues Veneti abnegarūt: alteram, ob bellum ad Iadram geſtum, unde uictum Lodouicum abijſſe referunt, adijciunt. ad eum in Apulia agentem, legatos fuiſſe miſſos, qui octo cum his, plerique decem, annorum inducias pepigiſſe tradidere. Quin & ſub initium Liguſtici belli, quamuis induciarū tempus nondum exierat, Lodouicum Venetos clàm bello in Dalmatia ſollicitare cœpiſſe: & niſi Caroli quarti interuentu ſe bello abſtinuiſſet, qui expectandum induciarum finem eſſe uidebat, haud diu bellum fuiſſet indictum: atq; huiuſce timoris gratia, cum Genuenſibus pacem maturaſſe ferunt. Illud tamen inficiari non licet, Venetos primo tempore (ueluti & ipſi ingenuè fatētur) quum in ſe bellum ab Vngaro moueri intellexiſſet, duos ad eum legatos miſiſſe: quorum alteri Marco Cornario, Marino Grimano alteri nomen fuit. in Pannoniam profecti, quum nihil æquæ conditionis proponerent, ſed pertinaciter uſurpatum ius Dalmatiæ retinere pergerent, re infecta redicre. Quidam eorum Annales referunt, legatos cum eo pacem conficere potuiſſe, ſi pro Dalmatico regno, equum album, annui uectigalis loco, publico nomine, Lodouico mittere pollicerētur. Ex quo facilè intelligi poteſt, Lodouicum non utilitatem, ſed honorem: non tributum, ſed ius regni feciſſe magni. Exacto induciarum tempore, Lodouicus inito cum Leopoldo Auſtriæ duce, & cum Franciſco Carrario fœdere, cum uniuerſo exercitu hinc Dalmatiam, illinc Iſtriam & Foroiulianum agrum inuaſit.

inuaſit. Cum quadraginta milibus hominum, Pannonici: Venetici ueró Annales, cum centum milibus, in hoc bellum deſcendiſſe prodiderunt. innumerabilibus itaq; copijs Adriaticum tractum inundauit. uno nanque tempore Iadram, Sicium, Spolatrum, Tragurium, Enonamq; obſedit. Mox inita clàm cum Auſtrijs, Aquileiẽſibus, Carrarijs, Patauinisq; ſocietate, in Tauriſinum agrum deſcẽdit: quó ubi peruentum eſt, Collatini comites, pleriq; reguli nobilesq; ad Vngarum defecere. Cunianum, ubi Zacharias Contarenus præerat, & Sacilium, paucorum dierum obſidione per deditionem accepit. Deinde Tauriſium admotis caſtris obſeſſum: quod ad primum Pannonici belli rumorem, Veneti ſumma diligentia, armis & commeatibus muniuerant, præſidium impoſuerãt ualidiſsimum: cui Marcum Iuſtinianum, Ioannem Delphium, & Paulum Lauretanum præfecere. Tunc à rege unà cum Carrariorum ſocietate promulgatum eſt edictum, ne quis populatum pabulatumue in Patauinum agrum excurſaret, aut uim aliquam inferret: qui contrà facerent, capitales forent: ratam ac firmam Pannoni cum Patauino amicitiam eſſe, hinc quiſq; nouerit. Ab obſidionis initio Gradonicus Venetorum princeps uita deceſsit, Ioannes abſens in demortui locum ſubrogatur: qui ad ineundum principatũ Tauriſio accerſitus, ab obſidente Lodouico tutó abeundi copiam impetrare non potuit: ſed auerſa urbis parte clàm elapſus, Venetias peruenit. Comparato omni machinarum genere, & inſtructis aciebus, quũ urbem oppugnare adoritur, admouet teſtudines, turres erigit, ſcalas adhibet: ac tam atroci prælio mœnia oppugnat, ut multi ex nobilibus eo die ſub muro occiderint: quendam regi propinquitate coniunctum, ſub ipſis mœnibus occubuiſſe memorant. Sed urbe à Venetorum præſidio benè defenſa, rex ad proxima oppida cõuerſus, multa ui cępit: Aſulum, Criſpiniacum, Gorgoniam, Forgoniam, ac pleraq; alia Tauriſini agri caſtella capta ſunt. deinde quum intempeſtiuos conatus irritos eſſe reputaret, ne operam eluderet: quum ſat copiarum, quæ obſidionem continuarent, & magiſtrum equitum Thomam reliquiſſet, quem Nicolai Strigonienſis archiepiſcopi fratrem fuiſſe diximus, in Pannoniam ad hyberna conceſsit. Veneti Carrariorum ac regis amicitiam fœdusq; perquàm grauatè paſsi, Patauinis ſalem deferri uetant, commercio interdicunt, Marinũ Maurocenum prætorem indereuocant. E Germania haud mediocrem copiarum numerum multo ſtipendio conduxerant: quæ quum Medoacum amnem imbribus aſsiduis adauctum offendiſſent, in ripa dies aliquot ſubſidere coactæ ſunt: quod quum Vngari per exploratores à caſtris cognouiſſent, citato mox agmine, incautas Germanorum cohortes adoriuntur, breuiq; prælio maxima ex parte cædunt, reliquos fundunt, fugantq;. Rex in Pannoniam reuerſus, ne per abſentiam bellum remittere uideretur, extempló Nicolaum Chontum palatinum in Italiam cum imperio remiſit. Hic ne qua intermiſsione Venetos reſpirare pateretur, quo facilius Tauriſium in Vngari poteſtatem ueniret, Caſtellum Francum acri obſidione circumuenit: quàmplurimos oppidum dies oppugnat. nihil tamen oppugnando proficit: quandoquidem caſtellum arte, natura, & præſidio munitiſsimum nactus erat, quod nequaquam facilè capi poterat, ne conatus ſuos eluderet, haud iniuſſu regis: quum Thomam copiarum præfectum in obſidione urbis reliquiſſet, in Vngariã redijt. Hic uir bellicæ diſciplinæ compos, cum Venetis ſæpe proſpereq; conflixit: in primis quum pro ciuitatis porta, facta eruptione, cum præſidiarijs & oppidanis dimicatum eſt: ubi multis cęſis, captisq;, in urbem tandem hoſtem reiecit. deinde cum Venetorum exercitu, qui ad ſoluendam obſidionem uenerat, quo quidem tempore, in conſpectu urbis collatis ſignis dimicatum eſt: & fuſi fugatiq; Veneti, quod rei exitus approbauit. Poſt hęc ad Brentam fluuium, acerrimè cum Teuthonibus dimicatum: qui ad Venetorum ſtipendia planè deſcenderant. in quo quidem prælio magna pars capta, quã armis exutam, ex Italicæ militiæ more dimiſit. cæſi ac fugati ſunt cæteri: & quum ultró citroq; flumẽ altum equo tranarent, multi demerſi. Paulum Germanum, Ioannis filium, Chiaholisq; nepotem, qui ſub Vngaro militabat, uir profectó ſtrenuus, cum pleriſque Vngaris ibi demerſum fuiſ

ſum fuiſſe memorant. Deinde Thomæ Benedictus Hemi filius, iuſſu regio ſubrogatus eſt: qui inito imperio, re bellica expertiſsimus, multa cum Venetis prælia proſpere commiſit: ſed exacto tempore, Thomas in Italiam remiſſus, haud leuiore: quàm antea fortuna uſus, quæcunque regis auſpicijs in Italia capta fuerant, pertinaciſsimè tutatus eſt, & Tauriſinos arctiore quàm antea obſidione coercuit. Dum hæc quæ diximus, ab Vngaris agebantur: Veneti interea quinque ac uiginti uiros creauere, quibus curanda belli ſumma traditur: ac Senatus conſulto admonentur, ne quid Reſpublica detrimenti patiatur. Quinetiam extemplò legatos in Pannoniam hi mittendos decernunt, qui cum Lodouico de pace agerent. mittuntur Andreas Contarenus, Michael Phalerius, & Bonitendius ſcriba. Verùm hi in Pannonias profecti, re infecta domum rediere. Deſinentibus inducijs, Serauallum hoſtes occuparunt, ac multo ius detrimentum in Dalmatia Venetis illatum: nam quum ob ingentem belli molem è Dalmatia copias reuocare cogerentur, ne dum foris rem impenſiùs curarēt, domi grauiſsimè laborarent, deſtituta prouincia, Spalatrum, Sicum, Tragurium, & finitima pleraque oppida ad Vngarum defecere. Enona, cui Ioannes Iuſtinianus cum præſidio præfuerat, quanquā tanta fame, ac rerum omnium inopia laboraſſet, ut uel obſcœno miles cibo haudquaquam ſe abſtineret: præfecti tamen obſtinatiſsimi prudentia & uirtute defenſa eſt. Dum Tauriſium grauiùs obſidetur, interim Iadra, Elderbohi Teuthonis uirtute aſtuque (qui cum Pannonica manu clàm ingreſſus, Venetorum præfectum & præſidiū urbe deturbauit) ad Lodouici fidem poteſtatemque redijt: præclari facinoris auctor, lethali uulnere confoſſus, diem urbe capta obijt. Cætera quæ in Dalmatia ſuperfuere, certatim ad Vngarum defecerunt. Deſperatis Italiæ rebus, & periclitantibus dudum Tauriſinis, iterum in Pannoniam legatos mittere Veneto Senatui placuit: ut quibuſcunque poſſent conditionibus, à Lodouico pacem (ut Veneti referunt Annales) impetrarent. Petrus Triuiſanus, Ioannes Gradonicus, & Bonitendius ſcriba, legati in Pannoniam contendêre, apud magnanimum principem de pace agentes: æquiſque conditionibus eam poſtulantes, haud difficulter impetrarunt. Quando Lodouicus neque ab inimicis iniuria, neque ab amicis beneficentia uinci facilè poterat, poſtulatam pacem ultrò conceſsit, quam his cōditionibus initam ferunt. Vt quicquid à Phanatico ſinu Dyrrhachium uſque Veneti poſſediſſent, Lodouicus rex haberet: Veneti Dalmatia cederent: reliquum uerò terrarum, quod circa ſinum: quodque citrà eſſet, dimidium Venetæ ditionis eſſet. Contra Lodouicus, quicquid in Iſtria, Tauriſino, & Cenetenſi agro Venetis ademiſſet, his ultrò reſtitueret: item polliceretur, ſe neminem Dalmatici nominis piraticam exercere paſſurū, clauſurū externis latrocinijs portus inſulasque: & operam denique daturū, ut omnia in Dalmatia Venetis haud aliter tuta forent, quàm antea fuiſſent. Econtrariò Veneti, expoſcente id rege Lodouico, receperunt, ſe nullam in eos quæſtionem habituros, animaduerſuros'ue, qui in Tauriſino bello regi fauerint, eius'ue partes ſectati fuerint: quin & perpetua impunitate donarent, ne'ue à Lodouico reſtituti ultrà relegarentur, ne'ue Dalmatiæ titulos poſthac amplius uſurparent. His igitur conditionibus pax tranſacta. Sed hanc Veneti à Lodouico prius uiolatam comminiſcūtur, quòd deductis è prouincia magiſtratibus, res inde ſuas aſportare negatum eſt: quod an ne ita fuerit, nequaquam ſatis exploratum habeo. Illud uerò ſat omnibus compertum eſt, pacem à Venetis ægrè ſuſceptam, ab his in primis fuiſſe uiolatam: quippe qui cōtemptis conditionibus, in omnes qui in Tauriſino bello Pannonibus fauere, crudeliter animaduertendum eſſe cenſuere. Nanque omnium oppidorum quæ Lodouico in eo bello deditionem fecerant, prætores, magiſtratus ac nobiles, partim ſecuri, publicatis bonis, trucidarunt, partim longiùs relegarunt. In Cuncianos potiſsimùm ſæuitum eſt, multos minima quaque ſuſpicione delatos perpetuo carcere confecerunt: in qua quidem animaduerſione, nullam præſtiti ſacramenti rationem habuiſſe uiſi ſunt. id nimium Lodouici animum exacerbauit. Inſuper feruēte bello, Marinum ducem Venetum, regalis amicitiæ inſimulatū, ſuſpendio interemere: animaduerſum quoque in pleroſque

pari ſæ-

pari ſæuitia Senatores, qui eiuſdē quoq; criminis poſtulati ſunt. Item in Tauriſinos
admodum ſęuitum, qui minima ſuſpicione correpti, partim capite, partim fortunis
& exilio mulctati ſunt. Qua crudelitate haud multo poſt tempore factum eſt, quem-
admodum deinceps refertur, uti ad Leopoldum Auſtrię ducem Tauriſini ultro de
ficerent: quos quum aliquandiu ſub ditione ſua protexiſſet, Franciſco demum Car-
rario reſignauit. Compoſitis cum Veneto rebus, in Lituanos expeditionem rex de-
inde ſuſcepit: quippe qui non modò finitimos Chriſtianos, uerùm etiam Roxiæ re-
gnum Lodouico ſubiectum, aſsiduis excurſionibus infeſtabant. Ipſe nō per legatos
hoc bellum gerere uoluit: ſed in Sarmatiam profectus, uniuerſam prouinciam occu-
pauit, ſpoliauitq;: cępit tyrannum, eumq; paulo poſt fida obſequia, & quotannis pa-
cta ſtipendia ſoluere pollicentem, amplè donatum dimiſit. Non multo poſt tempo-
re, Lituanus infidelis à fide defecit: Roxiam, Lodouici ſtipendiariam hoſtiliter inua-
ſit, longè lateq; igni ac ferro graſſatus. Poſtulatis auxilijs, rex præſtò adfuit, eiectis
Barbaris prouinciam pacauit: reuerſus in Vngariam, uix menſes ſex quieuit, quum
redintegratū in Sarmatia bellum rumor affertur. Quare miſsis legatis, Roxiam ſibi
parentem, tertiò à Lituanorum manibus uindicare coactus eſt, quam diu per præfe-
ctos, legatos, & magiſtros equitum in obſequio ac fide retinuit. Neq; in adminiſtra-
tione prouinciæ Pontificibus pepercit: quippe qui ad gubernandos Roxanos, quos
Rutenos nunc appellant, Emericum Agrienſem epiſcopum, item Georgium Zuda-
rem cum fratribus: deinde Emericum Bebechum, & Ioannem Zapoleum cum im-
perio miſit, quorum prudentia & uirtute prouincia Roxię optimè ſub Lodouici au
ſpicijs gubernata eſt. Ter pontificum Romanorum gratia in Italiam per legatos ex-
peditionem ſuſcepit: ut Innocentio, Gregorio & Vrbano pontifici exoratus, opem
afferret. Nam quum anno Salutis quinquageſimoſecundo ſupra tredecies centum, 1352
decedente Clemente, Innocentius ſummum pontificatū iniuiſſet, nihil purgata anti-
ſtitibus Eccleſia, quorum ad ſuam quenq; baſilicam redire iuſſerat, duxit antiquius
quàm eum in Italiam legatū mittere, qui urbes prouinciaſq; Apoſtolicę ditioni ſub-
iectas, deturbatis illinc tyrannis, ad Pontificium reuocare poſſet imperium. E' cæte-
ris antiſtitibus ſolus Aegidius occurrebat Hiſpanus, nobili Carillorum genere na-
tus: qui ſapientia, magnanimitate & experientia rerum multarū præſtans, ad capeſ-
ſendū id negocij quàm maximè uidebatur idoneus. is accepta ſacræ reipublicę ſum-
ma, cum imperio in Italiam uenit. Acceptis quoq; auxiliaribus Lodouici copijs, Fla-
miniam, Picenum, Vmbriam, & diui Petri patrimoniū, eiectis inde tyrannis (quan-
doquidem hæc omnia, inſtigāte Bauaro, multi tyranni quondam inuaſerant) in Apo
ſtolicam ditionem reuocauit, paucis admodum exceptis: qui quū imperata feciſſent,
& uicariatus officia præſtitiſſent, eius auctoritate comprobati ſunt. ex his Galeotus
Malateſta, Guido Spoletenſis, & Varana domus, cum pleriſq; alijs fuere. In urbibus
eccleſiaſticis hic arces erexit, quo faciliùs eas in obſequio retineret. Cum primis co-
pijs, in cardinalis Aegidij auxilium, rex Nicolaum Ladislai filium in Italiam miſit.
Simon Mauritij filius poſt hunc à Lodouico miſſus: qui quum haud impigrè ſe geſ-
ſiſſet, ab eo reuocatus, omnem regis gratiam amiſit. Demum Vrbano pontifice, Pe-
trus Banus cum ualidiſsimo equitatu, ad uindicandam è Barnabonis & Galeatij ui-
cecomitis manu Bononiam miſſus, optimam Aegidio in Italiam nuperrimè reuer-
ſo, in eo bello operam nauauit. Nam quum quinto legationis anno, Arduinum Bur-
gundionem abbatem Ciſtercienſem ſucceſſorem ſortitus, prouincia deceſsiſſet: Vi
cecomites continuò caput extulerunt, Bononiā ab Aureliano traditam acceperunt.
Aegidius in Italiam reuerſus, Canemgrandem, Lodouicum Gonzagam, Nicolaum
Heſtenſem, & Franciſcum Carrarium, ad Eccleſiaſticum fœdus aduerſus Vicecomi
tes contraxit: Bononia Vngarorum auxilijs recepta. In eo bello Barnabonem ſupe
rari fors tulit. in quo quidem conflictu multi ſuorum capti: Lodouicus uicecomes,
Barnabonis è pellice filius: Andreas Pepulus, Bononia exactus: Sinibaldus Ordela-
phus, Paulus Mirandulanus, Guido Polianeus, Azo Corigienſis, Guilielmus Ca-
ualcabos

ualcabos Cremonenſis, in captiuitatem concidêre: Barnabos autem manu ſaucius, per fugam elapſus eſt. Ad Aegidium uerò Ceſenæ agentem, Gallorum, Britanniæ, ac Cypri regum oratores conuenere, pacem Vicecomitibus poſtulant: ea'que conuocatis belli ſocijs conſtituta eſt. Petrus igitur re bene geſta in Vngariã cum copijs ſe recepit. Verùm ad Lodouicum ac Venetos reuocetur oratio: qui depoſitis armis, ad artes conuerſi, legatos tres ad Imperatorem Carolum in Germaniã miſere, ut aliquid inter eum & Lodouicum belli ſererent, quo recuperãdę Dalmatiæ daretur occaſio: Marcus Cornarius, Ioannes Gradouicus, & Laurentius Celſus, hi fuiſſe traduntur. Celſus apud Carolum relictus: cæteri quum per Germaniam iter facerent, à quodam regulo intercepti, & coniecti in carcerem fuere. Tergeſtinorum deinde defectio interceſsit: qui Venetorum ſigna ex alto deiecta, non ſolùm manibus diſcerpſere, ſed maximis etiam probris lacerata ſolo afflixere. Nunciata patribus defectione, Dominicus Michael cum terreſtribus copijs, cum naualibus Creſsius Molinus præſtò adfuere. Tergeſtini Carnorum auxilijs urbem compleuerant, ſe aduerſus hoſtes ſtrenuè tuebantur: eludebatur omnis oppugnantiũ Venetorum opera, niſi ſupplementa noua ueniſſent. Oppidani, quum hoſtium uires in diem conualeſcere intellexiſſent, ad ducis Auſtriæ opem confugêre: à quo, dummodò fidem & auxilium implorarent, urbem, agrũ, & cætera diuina humana'q; tradidere. Dux, impetratis à Lodouico auxilijs, & comparato magno exercitu, in tẽpore aduenit. pro Tergeſti mœnibus cum Veneto diu pugnatum: ſed quum obſidionem ſoluere nequiret, hinc reuocandas copias eſſe cenſuit. Quare Tergeſtinos, in Venetorum ſeruitutem pactis cõditionibus, recidiſſe, illorum Annales prodidere. Contrà ſcriptor Vngaricorum, Lodouici copiarum præfectum, cui Paulo nomen erat, Ladislai filio, Auſtralibus & Tergeſtinis opem attuliſſe, longa urbem obſidione recepiſſe, memorat. Mox Venetis cum Franciſco Carrario bellum interceſsit: quod quum iniuria initum eſſe uideretur, finium cauſam commenti ſunt. Ex multis Italiæ locis, item è Pannonia uenere legati, qui Carrarios in Lodouici regis tutela eſſe dicebant, ac lites inter utroſque componere nitebantur. Duorum menſium factæ induciæ, quinq; uiri utrinq; decreti, qui fines pro communi arbitratu terminarent. Sed quum ab his nihil diffiniri citra litem poſſet, Veneti ſubornatos quoſdam à Carrarijs in urbem ſuam miſſos querebantur, qui è ſenatorio multos ordine ex compoſito trucidarent. index in medium productus, inſidias aperuit: Senatus conſulto in eos quæſitum, & pro lege animaduerſum eſt. Deprehenſi quoq; è Senatoribus pleriq;: qui quum per fidos internuncios, Carrario tyranno, quæcunq; in Senatu agerentur, clàm ſignificaſſent, ſenatorio ordine cæteris'q; honoribus abdicati ſunt. Quanquã multæ ultrò citro'q; legationes ad componendam cõtrouerſiam ueniſſent: nihil tamen obtineri potuit, quin ad Martis arbitrium res omnis redigeretur: quod quum Veneti proſpexiſſent, omnes ingenij neruos, ac reipublicæ uires in Patauinum bellum intendêre. Rayneriũ Vaſcum, militaris diſciplinæ magiſtrum optimum, Veneto ſenatui ex Hetruria accerſi placuit, ut hunc in Patauina expeditione Imperatorem deligerent. Hic inito imperio, cum ingenti exercitu Patauinum agrum ingreſſus, grauiter infeſtat, populatur'q;. Patauinus tyrannus Venetis ſe ſine externa ope reſiſtere non poſſe ratus, à Lodouico Pannoniæ rege auxilia petit, quo cum in Taruiſino bello ſocietatem iniuerat: quam quũ ſumma fide ſeruaſſet, conciliati olim regis opem nequaquam impetrare diffidebat. Quum ingens Pannonum exercitus in Taruiſinum agrum deſcendiſſet, omnia cæde, rapinis & incendio uaſtare adoritur. Ad reprimendum Pannonum conatum, Tydeus Iuſtinianus ad Naxum fluuium occurrit. Tumultuaria ad flumen pugna dimicatũ. ubi Venetos Vngarus uſq; adeò protriuit, ut pauci è media cęde euaſerint. Cæſa maxima parte, ut eorum teſtatur hiſtoria, paucíſsimi capti ſunt: in quibus Tydeus ipſe, ac Gerardus Canunenſis fuiſſe dicũtur. Vngarus, negata ulterius pugnandi poteſtate, in Carnorum fines reuerſus, per Bellunenſes & Feltrinos facto itinere, ad Baſſanum, Vicentini agri oppidum, cum quadrato agmine peruenit. Bellunum

ac Fel-

ac Feltrum, Alberti ducis erant, quem Lodouicus in belli ſocietatem, ueluti antè, planè contraxerat: nonnulli à Carrarijs hæc Albertum, ut in Venetos arma caperet, recepiſſe memorãt. Paulò poſt, in Stagnis à Veneto parum proſperè pugnatum. nam quũ locus quidã opportuniſsimus muniretur, ex improuiſo Carrarius adortus, primò hoſtes turbat, mox fundit ac fugat: in quo prælio è patricijs multi cum magna ſagittariorum manu cecidere, in naues confugêre reliqui. At parum feliciter à Stephano Tranſſyluano cum Venetis ibidem dimicatum: quippe qui, ut locum, quem inter utraq; caſtra hoſtis erigere pergebat, inhiberet, aut ui dirueret, inito prœlio, tanto ab hoſte impetu profligatus eſſe dicitur, ut multis cęſis, ipſe cum pleriſque nobilibus in hoſtium poteſtatem uenerit. capti quoq; ex Italico nomine, Bonifacius & Antonius, Lupij. Lodouicus, accepta ſuorum cæde, ac Tranſſyluani captiuitate, ne bellum in ſuum & amici periculum aleret, ſubinde reſcripſit, de pace iam ageret. Pax ea conditione à Venetis cum Franciſco Carrario tranſacta, ut eius opera Lodouicum regem recõciliatum haberent, & auxiliares Vngarorum copias Carrarius dimitteret: Hinc ocium trium annorum tantum extortum: quod deinde à Leopoldo Auſtriæ duce interceptum eſt. is enim cum quatuor milibus hominum, in Tauriſinum agrum effuſus, paſsim omnia diripit ac uaſtat: inſultat Venetis, & latè populatur. At illi impetratis ab Heſtenſibus auxilijs, & coacta tumultuaria manu, Iacobo Caballo duce, ad Vingum caſtra ponunt: ubi facta pugnandi poteſtate, nonnullis cæſis, Leopoldum fuderũt, fugaruntq;. Mox ad Victorias Pylas ire pergunt. obſident deinde Feltrum, ſuccendũt ſuburbana, & uniuerſum agrum fœdè populantur: deinceps audito Leopoldi ſuccurrentis aduentu, in Tauriſinum ſe agrũ recepere. Leopoldus Bellunum progreſſus, Venetorum digreſſu, præreptam ſibi dimicandi copiam grauatè tulit: uerùm Lodouici regis interuentu, cum Leopoldo duûm annorum induciæ tranſactæ ſunt. Interea quum Lodouicum Venetorum ingenia minimè laterent, cum Genuenſibus, antiſtite Aquileienſi, & Carrarijs, Venetorum gratia fœdus percuſsit. Contrà Veneti, clandeſtinum in ſe bellum parari iam rati, ne cum tot hoſtibus uno tempore certare cogantur, Leopoldi gratiam ineunt: quacunq; poſſunt cõditione, cum eo pacem tranſigunt, per Leonardum Dandalum, & Petrum Cornarium: loca quæcunque ademerant, ultrò reſtituunt. Nec multo poſt cum Genuenſibus bellum quartò renouatum eſt: quod dum geritur, Carrarius princeps, & Aquileienſis antiſtes, cum Lodouico, ex compoſito Venetis bellum indicunt. Quum tot illi potentatus ad euertendum ſuum imperium coortos eſſe conſpicarentur, Barnabouem uicecomitem, & Petrinum Cypri regem, ſibi ſocios accipiunt. Mox hinc Patauini, hinc Carnorum exercitus, in Tauriſinũ agrum effuſi, omnia populantur & uaſtant. Gerardus Caminenſis, à Venetis, Meta oppido Richardo fratri adempto, deſciuit. Genuenſes, ob adempta ſibi quædam in Liguria oppida, Phamauguſtam Cypri urbem occupant. Victor Piſanus, cum duodeuiginti triremibus Catarum Lodouici regis oppidum expugnat, diripit'q;. Mox Liguſtica claſsis, Adriaticum ſinum inuecta, cuncta maritimæ oræ loca Venetis infeſta reddere ſtudet: contrà Piſanus Venetæ præfectus, omnia tueri. In continenti interea Carrarius & Aquileienſis antiſtes cum Vngaris, Meſtram oppidum obſidione circumueniunt: ſed Franciſci Delphij opera, & cœli grauitate id ſeruatum. Deinde quũ Piſanus claſſem Sicum, quod nũc Sibinicum appellant, conuertiſſet, facto maximo impetu, & admotis repentè ſcalis, incautũ oppidum inuaſit, multoſq; intra mœnia ex oppidanis interfecit: ſed quum arcem id munitiſsimam haberet, à Pannonico præſidio reiectus, Tragurium nauigauit, ubi Genuenſem claſſem eſſe nouerat: inde fruſtrato conatu, ad ſollicitandam Iadram properauit. Miſit ad explorandos Arbenſium animos triremes decem, qui Catarenſium Sicienſium'q; caſu conſternati, ultrò ſeſe Venetis dedidere. Demum Tragurina & Iadrenſi obſidione fruſtratus, uæ ſaniente bruma, in Iſtriam ſe recepit. Inſequenti anno ad Polam à Genuenſibus miſerè profligatus, triremes quindecim cum claſsiarijs amiſit: paucisſimi in litus effuſi euaſere, capta hominum duo milia: cæteri

partim cæſi, partim uulnerati. pridie nonas Martias ea clade accepta, qua maritimi belli robur pene amiſſum eſt. Ligures, adauctis animis, & amplificata claſſe, ſexdecim longis ladra nauibus eductis, Humagum, Gradum & Crapolas uno tempore occuparunt: onerariam unam ſequuti, in conſpectu ciuitatis direptam combuſſere. Mox ad paruam Clodiam feſtinarunt: quam quidem urbis partem primo impetu captam, incendio abſumpſere: erumpentes ex urbe præſidiarios milites ultra pontem reiecere. ingenti denique lętitia elati, erepta Venetorum ad Polam ſigna medio mari trahentes, ac ladram ouantes redicre. Veneti tot cladibus affecti, penuria urbis uiribus, quum unde Liguribus reſiſterent non haberent, & pleræꝗ naues ad bellum inſtructę abeſſent, in ſummum diſcrimen rerum omnium Lodouici regis opera adducti, de patria defenſanda cogitare coacti ſunt. Ad præſidium portus quindecim triremium claſsis inſtructa, præfectus Tydeus Iuſtinianus Senatus conſulto creatur. Ad hanc etenim calamitatem & miſeriam, Venetorum audaciam rex Lodouicus planè redegerat, ut qui occupandis alienis rebus animos ſemper intenderint, nunc pro ſuis, & in primis pro patria dimicare cogantur. Clodia deinde à Genuenſibus mari, terra uero à Carrarijs & Pannonib. capta. Occupata urbe, Venetiſꝗ deiectis, Lodouici regis & Liguris in edito loco ſigna repente præfixa: ex oppidanis & Venetis ſex hominum milia cæſa: mulieres, Victoris iuſſu, in ędem ſe recepere, ac poſtero die domũ quæꝗ ſuam repetere iuſſa eſt. Pro recuperãda Clodia, omni arte Veneti obnituntur: interea Carolus, Lodouici, ut quidam credidere, filius, uel ut alij tradidere, ex eo Carolo natus, qui Manfredum Apuliæ regem ſuperauit (quibus haud facilè aſſentior) cum decem Pannonum milibus ad Tauriſium conſedit. Sub eius aduentum Franciſcus Carrarius, item Genuenſium Aquileienſiumꝗ legati congratulatum, & ad decernendum de pace bello'ue, quæcunꝗ ad Lodouici regis & ſociorum facerent dignitatem, conuenere. poſtridie Nicolaus Maurocenus, Ioannes Gradonicus, & Zacharias Contarenus legati aduenere, qui iniquiſsimis etiam conditionibus conficiendæ pacis poteſtatem habebant. De pace quum dies aliquot incaſſum diſceptatum foret, quum nihil Venetis præter uitã dimittere placeret, illi re infecta, & dolore in iram conuerſi, abiere. Carolus, quum menſes duos in Tauriſino agro ſtatiua habuiſſet, uidiſſetꝗ ſe ſtando nihil profecturũ, ſoluta demum obſidione, in Pannoniam cum exercitu ſe recepit. Verùm poſt uaria bella, reſpirante Venetorum fortuna, Ligures demũ apud Clodiam infeliciter pugnarunt: è quibus tria milia, ex Patauinis ducentos, ex Illyrico & Græcia cęteros, in Venetorum poteſtatem ueniſſe ferunt. Nec decidêre quidem hac clade Liguribus animi: quippe qui inſtaurata claſſe multo quàm antea uehementiùs Venetos impetunt. Tergeſtini, Lodouici regis arte, operaꝗ Liguſtica, iterũ à Veneta fide deficiunt. Donatum Thronum, prætorem urbis, cum uniuerſa familia in uincula conijciunt: geminas in urbe arces, deturbato utrinque præſidio, recipiunt. Pari quoꝗ ſucceſſu Pola capitur, deinde Arba. Tauriſium uerò acerrima Patauini principis obſidione uexatur. Serauallum Leopoldo duci Auſtriæ à Veneto conceditur. Quinetiam ut tyrannum in ſuum auxilium traherent, eidem Tauriſium, ne à Franciſco Patauino caperetur, Veneti Senatus conſulto datum: quod anno poſt tertio & quadrageſimo, quàm Scalanis ademerãt, factum eſſe perhibent. Carrarius princeps, quanquam ſub Leopoldi aduentum Tauriſio abſceſſerat, haudquaquam tamen deſtitit illius urbis agrũ infeſtare, capere pleraꝗ loca: ac palàm dicere, ſe Lodouici regis iuſſu adhuc ibi arma gerere. Leopoldus, quum noua affinitate Vngariæ regi adiunctus eſſet, in media urbe, regalia ſuis prælata ſigna ſtatuiſſe dicitur. Lodouicus, ne affinis ſui rebus parum probè conſulere uideretur, temperamẽto quodam uſus, ne belli ſocios prodidiſſe putaretur, Leopoldũ exorauit, ut æquo Carrarij pertinaciam animo toleraret. Quum grauiſsimũ diu bellũ inter iſtos terra mariꝗ gereretur, miſſo Torcellano antiſtite, Hamon dux Allobrogũ interceſsit: cuius quidem interuẽtu, anno ſexto, ac menſe quarto, ex quo ultimò cum Genuenſibus pugnatum eſt, his conditionibus pax Venetis cum Genuenſibus, Lodouico

douico rege, Patauino principe, ac Aquileienſi antiſtite tranſacta eſt. In primis, ut captiui utrinque reſtituerētur: Patauinus Caput aggeris, & Morentianum Veneto redderet, demoliretur in aquis & ad flumiua iam erecta præſidia: Veneti cōtra, huic Curaniam turrim planè relinquerent: controuerſia finium inter Patauinum & Venetum, Alberti Heſtenſis arbitrio diffiniretur: Venetus, Tenedo præſidium abduceret: dux Allobrogum, inſulam ſuis armis biennio cuſtodiret. Florentini pro ducentis milibus inter utroſque ſponſores interceſſere, quòd Veneto & Liguri circa Tanaim negociari non liceret, ne quod toties acciderat, ueteri æmulatione rurſus ad arma redigerentur. Inſuper decimo quoq; anno, ſeptem aureorum nummûm milia Lodouico regi Venetus ſolueret: contrà ille Dalmaticam oram Venetis negociatoribus, à piratis tutam redderet: nè ue ſalem Dalmata, Illyricus ùe cōficeret. Eo die, quo pax promulgata eſt, editum aiunt infantem, cui quaterna brachia, quaterna quoque crura erant. Hoc admodum bello Venetorum faſtum attenuatum fuiſſe perhibent, quod quidem Lodouici regis arte ac ui factum eſſe nemo dubitat: qui ut occupatam è Venetorum faucibus Dalmatiam aſſereret, & ſuas & ſociorum uires experiri uoluit, ne à magnis cœptis magnanimus princeps, cui parem olim nunquam ſortita eſt Vngaria, turpiter deſinere uideretur. Sed ad alia quoq; bella, ſuo ductu auſpicijsq; geſta redeundum eſt. Quam in Boſſenam, quorundam nobilium factione rebellantem, quæ Vngarici imperij ſtipēdiaria fuerat, expeditionem ſuſcepit, per magiſtrum equitum & legatos parum proſperè geſsiſſe fertur. Nicolans enim comes palatinus, & Nicolaus Strigonienſis metropolita, cum magna procerum manu in prouinciam proficiſcuntur, Zrebernichum obſident, ut aiunt: quod cum oppugnare cœpiſſent, ne ſine magna quidem hominū rerumq; iactura obſidionē ſoluere ſunt adacti. Quin & aliud interceſsit incommodum. dum eſſet in caſtris, & metropolitæ tabernaculo, regalia ſigilla clàm ſubtracta: furti auctores, Belialis filij arguuntur. hæc in Biſtricia paucis poſt annis apud argentarium comminuta fabrum comperta ſunt. Sigillorum iactura à Lodouico minimi facta, quando regio repentè iuſſu alia inſtaurata: quibus omnia diplomata, priuilegiaq; ſuperiora obſignari & confirmari iuſsit. Deinde in Bulgariam ditioni Pannonicæ ſubiectam, reluctante Stratimiro eorū principe, exercitum rex eduxit, ubi bellum è ſententia geſtum eſt: ſiquidem Bodonium eorum urbem primo impetu obſeſſam, perbreui obſidione occupauit: Stratimirum cepit, qui ſe uulgò Imperatorem appellari iuſſerat: deinde uix trium menſium ſpacio, uniuerſam Bulgariā in ſuam poteſtatem redegit. Stratimirus in Vngariam ductus, ad Gemlechium, Zagrabienſis epiſcopi caſtellum, aliquandiu adhibitis cuſtodibus, relegatus eſt. Deinde quum in manus Lodouici iuraſſet, ſe perpetuam fidem & obſequium regi Pannoniæ præſtiturum, magnificè donatus, reddito regno dimiſſus eſt; qui recepta Bulgaria, quoad uixit, pactas conditiones imperataq; ſeruauit. Inſuper aduerſus Imperatorem Carolum eſt bellum initum, cauſæ non extant: legati, de quibus diximus, Venetorum, huiuſce belli ſuſpicione non caruere. Coacto exercitu, ad Morauiæ fines proceſsit, literis & chirographo Imperatori bellum indixit: Trincinium intrauit, circūlocata ſunt caſtra. Dum alias ibi copias operitur, dux Zidnicēſis cum pleriſque proceribus, Caroli nomine aduenere, aliquot dies de pace diſceptatū eſt; quæ quum tam citò confici non poſſet, induciæ factæ ſunt. Nicolaus uerò palatinus, & Stephanus Bebechus iudex regius, ad Carolum mittuntur, ut de pace agerēt: qui quum Imperatorem ad Brodam cum exercitu offendiſſent, & de pace diſceptaſſent, re demū infecta rediere. Lodouicus induciarū gratia ſolutis caſtris, in Pannoniam regreditur: exacto induciarum tempore, Ladislaum Apuliæ ducem, & Petrum Baijum, cum expeditiſsimo equitatu in Morauiā miſit: qui prouinciam ingreſsi, uicos & caſtella quædam improbè munita populantur & incendunt, abigunt pecora, & multos captiuos abducunt: mox incenſis & uaſtatis agris, onuſti præda abeunt. res ita ex improuiſo geſta, ue inhiberi nequiuerit. Succeſsit his Caſimiri Poloniæ regis obitus, quem Lodouici auunculum fuiſſe diximus. Hic cum Lodouico liberis orba

tus, regnum Polonię legaſſet, quando neminem habebat qui ſanguine propius eum attingeret: rex haudquaquam cunctandum ratus, habito ingenti delectu, in Sarmatiam proficiſcitur. Venit Graccouiam, ibiq; frequentiſsimum omnium regulorum, antiſtitum & nobilium conuentum habet: teſtamenti tabulas aperiri iubet, ac legi, in quibus quum ſe hæredem unicum ex legato legiſſet, perhumanè præfatus, principes, populorumq; legatos exorauit, ut ſe Caſimiri nepotem, regem ultrò declararent. Quare ab omnibus uno ore, dominus & rex Poloniæ ſalutatus & coronatus eſt. Pacato regno, diſpoſitisq; præfectis, in Pannoniam reuerſus, extemplò de Laici Tranſalpinarum partium Vaiuodę (ut aiunt) defectione commonefactus eſt, quod ægrè, quum utranque Valachiam ſuæ ditionis eſſe noſſet, tuliſſe ferũt: idq; ſuſcepta mox expeditione declarauit. Nam coactis celerrimè duobus exercitibus, in Tranſalpinam Valachiam proficiſcitur: à duabus partib. prouinciam adoritur. à tergo namque, & quà Tranſſyluaniam attingit, Nicolaum Vaiuodam Tranſſyluanum, & Simonem Mauricij filium, cum ingenti nobilium manu irruere iubet: ipſe à Bulgaria, quam Myſiam olim appellabant, à fronte in hoſtem impetum facit. Laicus Lodouici exercitum trancere contendentem, Danubij ripa prohibere conatur. inſtat à tergo Nicolaus: & cum omnibus copijs Valachiam ingreſſus, ad Ilumſam fluuium caſtra mouit. Ad inhibendum tranſitum caſtella quædam præſidio munita comperit: deturbatis illicò pręſidijs, caſtella capit: & tranſmiſſo cõfeſtim exercitu, cum Laici equitatu, cui Dragmerus Valachus præerat, manum conſerit: durante aliquantiſper pugna, hoſtis proteritur, funditurq;. Nicolaus uictoria potitus, adauctis animis, in prouinciam penetrat interiorem: ubi quum inter ſyluas ac montium anfractus ſe cum uniuerſis legionibus inſinuaſſet, irruentibus è iugis montium hoſtibus, ita telis ac lapidibus cõtectus eſt, ut ipſe cum pleriſq; nobilibus, dato tergo, & præcluſa fuga, miſerrimè occubuerit: cæteri partim cæſi, partim relictis impedimẽtis ab hoſte dimiſsi. Cum Nicolao Petrum Prouaiuodam, & Petrum Roſsium, Kikeullæ oppidi præfectum, item Ladislaum & Petrum Siculos, cum magno nobilium numero oppetijſſe memorant. Nicolai corpus Valachorum manibus ereptum, Strigoniũ milites retulere, & in æde diuæ Virginis condidere. At cladis huiuſce iacturam Nicolaus Gara planè reſarſit: qui mira uirtute, ac ſingulari militaris artis diſciplina, regis exercitum inſtructis nauigijs, è Bulgaria in Valachiam, initio & aduerſante Laico ita tranſiniſit, ut in Danubij ripa hoſtem fuderit, cæciderit multos, & proxima ſubinde oppida cęperit. Tunc Lodouicum regem, ut Valachis tutius imperaret, Seuerinum oppidum, à Seuero olim Imperatore ædificatum, ac uetuſtate collapſum inſtaurauit. Item ad Hieraſſum amnem caſtellum erexit, quod Terchum nominant, & utrique præſidium impoſuit: pacata demum prouincia, in Pannoniam abijt. Mos ei fuit, in rebelles & infenſos, ſuſpectoſue, quotannis mouere bella: nullam reſpirandi copiam, nullam ocij poteſtatem hoſti facere: abſterrere audacia, & perpetuo defatigare bello: obſtinatis ac perfidis, uarijsq; animis multo pertinaciùs inſtare: neq; ab hoſte uindicta, neq; ab amico beneficio ſuperari, ſupplicibus ſeſe offerre exorabilem. Laudis pręter ea cupidiſsimũ, & immortalitati quàm maximè ſtudentem ferunt. Retianos, & Moldauos, qui Daciam inferiorem habitant, & in Valachia montana permanẽt, aſsiduo bello affeciſſe, & præcipuè Retianos, qui ſuperiorem Myſiam incolunt, quum perfidiæ utroſq; plus quàm Barbaricæ eſſe intelligeret. Quare Dominicum, Oſtfij gnatum, prouinciæ Myſiæ cum Semero præfecit. poſt hos Nicolaus Gara ſuffectus eſt, quum hunc animi corporiſq; uiribus Lodouicus præpollere intelligeret. hi Myſos ac Daces in Pannonici regis fide ſummo ſtudio retinuere. Item nil ſibi prudentia, liberalitate, propagatione regni, ac gloria fuit antiquius. omnia literarum ſtudia auidiſsimè nouit, ac in primis Aſtronomiam: qua inconſulta, nihil ſibi placuit auſpicari. Ius integerrimè dixit, amplificauit cupidiſsimè regnum: in diuinum cultum, & ſtudioſos omnes perquàm magnificus & gratus ſemper eſt habitus. Ne plebs ac ruſtica multitudo grauioribus quàm par eſt tributis & portorijs à quæſtorib. & pręfectis

onerare-

oneraretur, ne'ue iniquis iudicijs grauaretur, afficeretur'ue rapinis, diſsimulato ſæpe habitu, ueluti callidiſsimus explorator, uicos & oppida luſtrauit, perſcrutaturus mores publicanorum & præfectorum, & eorũ iniurias ex plebis querimonijs recogniturus: quod idcirco à clementiſsimo principe factitatum aiunt, ut nõ minus optimatum quàm plebis curam geſsiſſe uideretur. Quinetiam ſæpiſsime ſubornatus, de moribus regijs percunctabatur, & è ſimplicium reſponſis ſeſe ipſe quandoq; caſtigauit. Quàm pius, ac Deo gratus fuerit, ex his quæ ſubijcientur, intelligi poteſt. In primis ut Hebræi à duræ ceruicis pertinacia deficerent, reſiperentq; tandem, ſe hos pro Vngaris habiturum, perpetua donaturum immunitate pollicebatur: demum quũ neq; ſuis, neque ſanctorum patrum concionibus, ad orthodoxam fidem reuocare potuiſſet, publico omnes edicto Vngaria exegit, res ac fortunas impunè exportaſſe permiſit: hi uerò exacti, Auſtriam & Boemiam inundarunt. Quum eremitarum ordo diui Pauli principis in Vngariam ueniſſet, corpusq; eius Venetijs auectum, in Laurentij ædem, quæ ad tertium lapidem Budæ proxima monti prominet, translatũ eſſet: Carolus pater primus eremitarum collegia introduxit, qui Laurẽtij, ſanctæ Crucis, Spiritus ſancti, & diui Ladislai ſacras ædes uſurparunt. Lodouicus autem, in Nozthre cœnobium his excellentiſsimum dicauit; & in Leueldo aliud Carthuſienſibus exædificauit, magnificeq; donauit. Duas item ædiculas regio ſumptu cõſtructas magnæ Matri erexit, ac ingenti donatiuo excoluit: in Aquiſgrano alteram, alteram in Cellis. Exemplo quoque ſuo multos ex antiſtitibus, optimatibus & nobilibus, ad hæc diuinæ pietatis officia inuitauit: qui ne à ſui regis magnificentia degenerarent, per ſe ſuosq; templa donaq; dicarunt. Quare præter omnium opinionem, religio in Vngaria nimis amplificata, & uſque adeò propagata, ut plus tertia regni parte in diuinum uſum poſsideret. Cumanos, Tartarica feritate ac ritibus infectos, ad ueram fidem impenſiſsimè reuocare ſtuduit: & ſpem ſuam nequaquam fruſtratus, reuocatos immiſsis eò ſacris declamatoribus, religionis magiſtris, quantũ in ſe fuit, diligentiſsimè confirmauit. Ad rectam quoq; fidem Patarinos in Boſſena conuertit: qui uarijs erroribus impliciti, in deperditam impietatem inciderant. qua quidem in re Peregrini Boiſſenenſis epiſcopi, uiri profectò ſanctiſsimi, opera uſus eſt. Quinetiam in Sclauonia, & in ea quidem regione quam Lipnam nunc appellant, quum multos deprauatis opinionibus eſſe intellexiſſet, quibus ſacerdotes ex diui quondam Hieronymi inſtitutione ſacra miniſtrabant, ad ueram ſapientiam reduxit: uerùm hi nunc in priſtinum errorem recidiſſe dicuntur. Eius etiam tempore Bogdan Valachorum princeps, qui deſtituta Tartarorum uicinitate Moldauia, quæ interior Valachia eſt, ad Marmaruſiam habitabat, coactis Valachis in patriam regionem, Lodouico regi ſubiectam remigrauit, idq; inconſulto rege fecit: quod is ægrè tulit. ſed quum illorum fœcunditate prouinciam indies compleri cœpiſſe audiuiſſet, eam pacta conditione ultrò conceſsit, ut Moldauiæ Vaiuoda (uti aiunt) grata obſequia, & ſtata quotannis ſtipendia Pannonico regi perſolueret. Imperante quoq; Lodouico, ſæua peſtis, & locuſtarum murumq; incommoda, item calamitoſi terræmotus Vngariam inceſſere. Præterea quum in omnes eſſet liberaliſsimus, qui regalis aulæ ſeruitijs obnoxij ex more fuerant, eos in nobilium ordinem perhumanè aſſeruit, ac eos ſeruitutis onere liberauit. Vxores ei fuere duæ. altera Caroli filia, qui deinde ad imperij Romani faſtigium euectus eſt: huic Margaritæ nomen fuit, quæ intempeſtiua morte ſubrepta, ſine liberis uita deceſsit. Eliſabetha altera, Stephani Boſſonenſis Bani (ut aiunt) filia, ex qua gnatæ tres genitæ, Catharina, Maria, & Adiuga. Catharina, pueritia non exceſsit. Maria à teneris unguiculis Sigiſmundo Brandeburgenſi, Cæſarea ſtirpe edito deſponſata, Auguſtali poteſtate & corona potita eſt. Adiuga, defuncto patre regnum Poloniæ ſortita, optimatum conſenſu Iagulæ principi Lituaniæ coniugata, qui nondum orthodoxa fide initiatus erat: matrimonij fœdere, ex compacto in regnum ſimul Chriſtianam profeſsionem admiſit, atq; Ladislaum appellari iuſsit, qui uno eodemq; tempore fortunam nomenq; mutauit. Lodouicum referunt pacẽ do-

mi, foris bellum ſemper optaſſe: quando alterum ſine altero facilè comparari non poteſt. domi iuſticiam, pietatem & religionem: peregrè fortitudinem, ſeueritatem, animíq; magnitudinem, utrobiq; prudentiam coluiſſe. Priuilegia populorum, immunitatesq; ſeruaſſe, ſacrarum ædium iura læſiſſe nunquam: prouincias, quas in Chriſti fidem aſſeruit, omni liberalitatis officio ſibi conciliaſſe: in omnes demum, uel maximè in calamitoſos ac miſerabiles, fuiſſe pientiſsimum. Tyranni notam diligentiùs mortè præcauit. quare non modò tyrannus nunquam uiſus eſt: ſed præ nimia comitate ac clementia, ne rex quidem: publicus pater uigilantiſsimus, regni cuſtos, & propugnator inuictus eſſe dicebatur. Quum à pueritia uenationes frequentauerit, ætatem grandiorem militiæ aſſumpſerit, ad extremum nactus ocium, à gerendarum rerum moleſtijs ad diuinam contemplationem ſe reuocauit. Quantum in ſe fuit, publicis tunc negocijs ſe ſubtrahere, ſanctorum Patrum conſuetudine uti, perpetuę ſaluti impenſiùs incūbere, utriq; ſimul uitæ officia perſoluere, neq; interim hoſtium inſidias regníq; tutelam animo eijcere: quod ut faceret, mariū orbitas liberorū hortabatur. Vt regno conſuleret, Sigiſmundum adoptaſſe dicitur: quem & Auguſtali genere, & excellentiſsima indole eſſe intelligebat. iacturam liberorum reſarcire hoc modo placuit: nec ab re quidem, quando princeps ille prudentiſsimus Pannonicæ ſaluti neq; commodiùs neq; honorificentiùs conſulere potuit. Et ſicut exitus rerum approbauit, quis eius uiri ſapientiam non admiretur, qui longè ante mortem futura proſpexit, ſuorumq; ſaluti multò antè quàm res ipſa poſtularet, ut in tempore conſilia prouiſa conferret, ritè conſuluit? Annum demum rex natus ſextum & quinquageſimum, ualetudine parum proſpera laborare occœpit: nec aliter quidem ac obtigerat, id futurū proſpici poterat, quando bellici labores, quotidianæ curæ, caloris ac frigoris incommoda, aſsidua itinera, peregrinationesq; corpus eius ita cōfecere, ut in grauiſsimum deinde morbum ſanè coniecerint. Poſtquam deſperata ſalute extremum ſibi diem imminere intellexit, coactis optimatibus regnum diſpoſuit: in manus Mariæ filiæ, ne iubente quidem ipſo, ſponte ſua omnes iurarunt, ſe haud aliter ac patrem eam obſeruaturos: & non modò fidem obſequiáq; debita præſtituros, ſed pro eius nutu & imperio liberos, uires, corpora, fortunas, ac diuina ſimul & humana, quum res tulerit, ultrò delaturos, pericula quæque maxima lubentiſsimè ſubituros. Explorata procerum ſtudia quum promptiſsima inſpiceret, admodum illachrymauit. Quum diem Lodouicum agere rumor eſſet, ita uulgò trepidari cœptum eſt, ut ſuæ quiſque uitæ timere uideretur: pro ſalute regia publica uota nuncupantur, ad omnes oppidatim & uicatim aras homines operantur, ne tanto defenſore parentéq; orbentur: haud aliter quidem omnis ætas ac ſexus formidare uiſus eſt, atq; ſi hoſtes in medijs laribus habuiſſent. Ecce aliquantiſper ante mortem eius Cometes apparuit, quo regi fatum inſtare omnes augurabantur. Increbeſcente igitur morbo, idibus Septembribus diem obijt: tantumq; ſui deſiderium reliquit, ut præ cęteris hunc regibus Pannonia deploraſſe uideatur. Promulgata morte, omnes ex oppidis & pagis in Viſſegradum conuenêre: confluxere undique principes & antiſtites, item nobiles, & prouinciarum omnium legati, qui perpetuo exequiarum honore Lodouici obitum honeſtarunt. Variæ è cunctis populis auditæ uoces, uarij quoq; matronarum ululatus, quæ regionatim cum liberis haud ſecus ac ad complorandum ſuum quiſq; parentem ultrò concurrêre: hi patrem pientiſsimum, regem clementiſsimum illi ingeminare. Pars defenſorem fortiſsimum, & bellatorem inuictiſsimum alij exclamare, nonnulli dominum indulgentiſsimum uociferrari: aſſertorē regni, & Dalmatiæ liberatorem multi dicere, domitatorem pleriq; hoſtium flere, nemo tamen pietatis officio ſe ſatisfacere poſſe uideri. Quamuis certatim pro ſe quiſq; & ex corde ploraret, filiarum tamen ululatus in tantam acclamationem populos incendebāt, ut ad mortem uſque comploraſſe putarentur. E pontificibus & ſacerdotibus, item è proceribus, & ordine nobilitatis, nemo ſiccis oculis ſpectari potuit. quin etiam in ſacris multi ſacerdotes è profluuio lachrymarum uix operari potuere. E præfectis equi-

tum &

rum & militibus nonnulli, ne præ dolore indomito ſibi manus inijcerent, adhibitis cuſtodibus ſunt inhibiti: & ni Mariæ conſolatio ſuccurriſſet, quam pro rege habituros ſe omnes proclamabant, multi haud citra necem lachrymoſum funus celebraſſent. Quid plura, quantum eius mors & Vngaris & ſocijs mœroris attulerit, hinc facile conſiderari poteſt: quod annos tres uniuerſa Vngaria pulla ueſte inceſsit, totidemq́ annis luctum regionatim celebrauit. Nuſquam riſus, iocus, ſonus, chorea, aliquod ue feſtiuitatis genus ſpectatum eſt, iuſticium triennio indictum. Item pueri, ueluti patre orbati, gemebundi omnes inceſsiſſe dicuntur: ſocij omnes, in primisq́ Roxani, Myſij, Bulgari & Valachi ab eo domiti, in triſticiæ ſpeciem barbam depoſuiſſe feruntur. Omnes, præter Venetos, hunc principem deplorarunt: quippe qui ad primum mortis eius nuncium tanta lætitia exultaſſe feruntur, ut nihil unquam felicius ac magis fauſtum exaudiuerint. quod ne ab re quidem: quando hunc unicum Venetæ calamitatis auctorem, Dalmatiæ gratia, fore intelligebant. Corpus Albæ ad baſilicam diui Stephani, in ædicula quam monumenti ſui loco exædificarat, ſepultum eſt. Sextodecimo poſt die, regina Eliſabetha, honeſtiſsimo ſacerdotum collegio ſacellum magnificentiſsime donatum decoraſſe dicitur, qui Lodouici manibus quotidie operarentur. Diem rex anno Salutis octogeſimoſecundo ſupra tredecies cen 1382 tum obijt: annis quadraginta, menſe uno, diebus autem duobus & uiginti regnauit. Hunc ſtatura mediocri, elatis oculis, crinibus & barba criſpa, ſereno uultu, prominentibus aliquantulum labris, & humeris parum curuis, ac regem cæteris longe præferendum fuiſſe memorant.

DECADIS SECVNDAE FINIS.

ANTONII BONFINII RERVM VNGARICARVM DECADIS TERTIÆ

LIBER PRIMVS.

POST REGIS Lodouici mortē, duæ filiæ cū nepote Carolo ſuperfuere: harū altera Vngariæ, Poloniæ altera ſortita eſt regnū, Maria natu maior, minor Adiuga fuit. Carolus rex cognomēto Paruus, uiuēte adhuc Lodouico, quē Andreę regis filiū fuiſſe aiunt, Neapolitanū regnū, ut deinceps refertur, occupauit: quē quidem an Lodouici, ut plerię, filium, an ex Andrea fratre nepotē dicere auſim, nōdū ſatis exploratū habeo, niſi fortaſſe ab eo adoptatū plane dixerimus. Nā dum hinc Ligures mari, hinc Aquileienſes & Carrarij, Lodouici ſocij, Venetos terra uexāt, paulo antea Clodianā claſſem, & trāſactam utrinq́ pacē, Vrbanus pōtifex, Ioannę reginæ inſolentiā domitare cupiens, Lodouicū exorauit, ut ſe adiutore, Andreę fratris mortē cumulatius ulciſceretur: regnū reciperet, quod ſuorū fuerat: eijceret Ioannā, nō minus de ſuis quam Romana eccleſia male meritā. Delatā belli cōditionē Lodouicus ne inuitus quidem accepit, ut ueluti utriq́ filiæ, ita & nepoti regnū cōpararet: & illud in primis, quod ſuorū auſpicijs gubernari cōſueuerat. Quare Carolo, in Tauriſino agro aduerſus Venetos, quēadmodū ſupra diximus, agēti mandat, ut inde profectus Ioannā impetat, paternū regnū recuperare nitat. Carolus mandatis obtemperās, uocatis ad ſe Venetorū oratoribus, ſub prætextu cū Veneto ac Ligure cōponendæ pacis: ac demū nulla eius habita mentione, ſed aperte, quod animo moliretur, tā præpropera in Vngariam feſtinatione redijt, ut comites octoginta ad Planim fluuium traijciendo amiſerit. Iannotū Salerni principē, exercitusq́ ſui ducē reliquit, quem in Hetruriam properare iuſsit. Iannotus Albricum Cunij comitem, & Ferro brachium Germanum, unius cohortis præfectum in ſocietatem accepit. Hetruriam hic ingreſſus, coactis Florentinis exulibus, in Senenſem agrum deſcendit. Senenſes & Piſani Iannotum Salernitanum, multa pecunia placatum, ab agri uaſtatione ſubmouere. id ipſum dum Florentini facere ſtudent, quia ſuos exules recipere

cogebantur, à Iannoto nihil impetrare potuerunt. Ioannem Hancutum nominatum, ſtipendio pacto conducunt, ut eo duce Iannotum repellant. Dum id agitur, Carolus ex Vngaria cum octo milibus equitum aduenit, in Aretinum primò agrũ erupit: urbem Guelforum & Gibellinorum factionibus agitatam, in deditionem accepit. Senenſem mox agrum ingreſſus, Florentinos infeſtat: qui dimiſſo confeſtim duce, quadraginta milibus aureûm pacem Caroli mercantur. Hancutus Bagnacauallum oppidum, Nicolao & Alberto Heſtenſibus uẽdidit: quibus Aſtorgius Manfredus Fauentiam paulo antè, ciuium proditione clàm abſtulerat. Carolus deinde urbem Romam, ut Vrbanum pontificem adeat, rectà contendit. Honorificè exceptus à pontifice, data recuperandi regni poteſtate, forti animo cum multis cohortibus & ualidiſsimo equitatu id adoritur. Occurrêre continuò Ioannæ reginæ copiæ: quas quum illico profligaſſet, iter Neapolim uerſus facere pergit: redintegrato iterum exercitu, hoſtes obſtitere: quos quum ſæpe fugaſſet, cæcidiſſetq́ꝫ, Neapolim tandem peruenit: urbem facta mox deditione recepit. Reginam in arce, quam Caſtellum nouum appellant, Ioannam obſedit. Albricum, Ferrobrachiumq́ꝫ Germanũ, exonerãdi regni gratia ultrò dimiſit, ut præda, aut quauis exercitũ ui paſcere ſtuderent. Epiſcopum Verdunenſem Carolus Aretio ſanè præfecerat: qui factionis peroſus, Gibellinos & Guelfos ſine diſcrimine ullo tractarat. Quum ciuium is animos nulla æquitate beneficentiáq́ꝫ ſibi conciliare poſſet, Iacobum Carazolum Neapolitanum ciuem ſucceſſorem ſortitus eſt, hic inita gubernatione, quum pari iuſticia & æquitate urbem factioſiſsimam pacare contenderet, ſuſcitata à plebe Guelfa ſeditione, in arcem reiectus eſt: quò cum Gibellini quoq; confugêre, Carazolus Albricum in Tudertino agro tunc agentẽ accerſi iubet, eumq́ꝫ in urbem noctu clàm immittit. qui dum Guelforum audaciam coercere conatur, Gibellinorũ quoq; bona diripuit, à mulierum uiolentia manus abſtinuit. Ferrobrachius paulo pòſt ſequutus, quodcunq; ſuperfuit, totum abraſit: ingenti etiam prȩda Florentinos affecit. Hæc
1381. anno octogeſimoprimo ſupra tredecies centum acta ſunt: quo quidem tempore noua quædam è Gallia tempeſtas exorta, Italiam inceſsit. Lodouicus enim Andegauenſis, Francorum regis & Clementis Antipapæ ſuaſu impulſus, non tam Ioannæ liberandæ quàm deponendi Vrbani gratia, cum triginta equitum milibus Italiam ingreſſus, in Bononiẽſi primùm agro deſedit. Carolus periculum imminẽs conſpicatus, relicto nobilitati Aretio, Albricũ & Ferrobrachium ad ſe reuocauit. Quin & Florẽtini ab Vrbano pontifice exorati, Hancutũ ad Carolum miſere. Lodouicus per Marſos ad ſaltum Caſsinenſem peruenit, anno ſecundo ſecundùm Andegauenſis aduentum: duodecim equitũ milia è Gallia ad hũc tranſmiſſa, qui per Placentinum, Lucenſem, Florẽtinum & Senenſem, in Aretinum tandem agrum, Andegauio duce peruenere. In urbem à Guelfis immiſsi, reluctãtibus domi foriſq́ꝫ Gibellinis, urbem tertio poſt Albrici cladem anno diripuere. Vrbis arcem Guelforum præſidium tenebat: quæ diebus circiter quadraginta oppugnata, in Gallorum ſanè poteſtatem ueniſſet, niſi Lodouici fatum interceſsiſſet. quo quidem cognito, Andegauius exoratus, deſerta expeditione, Florentinis urbem uendidit: ſoluta mox obſidione, in Galliam reuerſus eſt. Pari quoq; trepidatione Lodouici exercitus ſubinde ſolutus eſt, & ſolutione uſque adeò turpi, ut mẽdicantes bini trini'ue milites in Galliam ſe receperint. Vrbanus deinde cũ uniuerſis aulicorũ ordinibus, ut nepotem Capuano principatu donandum curet, Neapolim proficiſcitur: quod quum præter ſententiam accidiſſet, ſpe fruſtratus, in minas ſe conuertit. Carolus, intellecta pontificis ambitione ac inconſtantia, mox ei cuſtodes adhibuit, quibus palatij exitum inhiberet. Vrbanus diſsimulata iniuria, & impetrata miſsione, Nuceriam æſtiuatum ſe uenire ſimulauit, ubi numeroſam cardinalium manum creauit: è ueteribus, ſeptem, quos unà cum rege in pontificem coniuraſſe dicebat, in carcerem ſanè coniecit. Aduerſus Carolum deinde agere occœpit, ut eum haud iniuria regno abdicare uideretur. Diem Carolo abdicationis indixit, ut iure is in forum põtificium accerſi uideretur. Reſpondit Carolus,

ſe ad

ſe ad indictum diem haud inuitum adfuturum: & comparatis continuo legionibus Nuceriam profectus, non ut reus, ſed ut prætor & hoſtis obſedit, ut Marte potius quàm centumuirali iudicio litem dirimeret. Interceſsit Raymundus Baucianus, Vrſino genere natus, Nolaníque comitis filius, qui Tarentinum poſt hæc principatum nactus eſt: is copijs fretus, quas ſub rege ductarat, Vrbanum cum uniuerſo Apoſtolico collegio ad mare deductum, Liguſticæ claſsi impoſuit. Qui dum Genuam nauigat, é ſeptem cardinalibus, quos Nuceriæ capi iuſſerat, quinque ſaccis inuolutos in mare demerſit: haud aliter atque parricidas, qui culeis inſui, & in profluẽtem demergi ſolent. Sed ad Mariam hiſtoria nos redire cogit, ut ex eius coronatione, quid ſibi, Caroloq́ accíderit, deinceps rité narretur. Maria Lodouici filia, ueluti pater teſtamento cauerat, Sigiſmundo Brandeburgenſi, Caroli imperatoris filio, & adhuc puero, ex compacto ita nupſerat, ut ad maturas uſque nuptias uirum nõ duceret: con ſummatis nuptijs, Sigiſmundum regni conſortem pariter admitteret. hanc ultro con ditionem uniuerſa tunc Vngaria acceperat, quum immortalia Lodouici regis beneficia omnes pariter obſtrinxerint. Quum intempeſtiuæ adhuc forent nuptiæ, Lodouiciq́ patris merita uniuerſos ſibi deuinctos haberent, neque interregnum ipſi facile paterentur: Mariam tanto ſtudio, ſuffragiorumq́ ſucceſſu, tota Pannonia in regni faſtigium extollit, ut non modó reginam, ſed regem pronunciarit, ſalutaritq́. Quod ſexui natura detraxit, fortuna concitatiſsimo fauore rependit: pro regina, rex paſsim ſalutatur: & donec uirum duxit, iubente Pannonia, pro rege ſemper appellata, & in cunctis diplomatis reſcripta eſt. Quinetiam Albam ducta, ſubſequentibus cunctis antiſtitum, procerum, nobiliumq́ ordinibus, rité coronatur: ne corona quidem ſacra, diuino quodam numine Vngariæ principibus deſtinata, hanc dedignata fuiſſe dicitur. hinc quanta Lodouici beneficentia, & quàm pia memoria fuerit, facilé conijci poteſt. Quanquam adoleſcentula regnum iniuerit, ac ætatis intempeſtiuitate, ſui muneris magnitudini adhuc ſat facere non poſſe uideretur, materna tamen ſapientia munus probé reſarxit: ac longé profectó commodiús reſarxiſſet, ſi dexteriorem illa fortunam, in cuius poteſtate ſunt omnium iura regnorum, ſortiri potuiſſet: aut ſi é ſuo, quàm alieno arbitrio, maxima quæque gerere uoluiſſet. Erat enim huic Nicolaus Gara, uir non magis genere quàm opibus ſpectatiſsimus: quem Lodouicus quondam ob rem bene geſtam, ad Palatinatus (ut aiunt) munus euexerat: hunc potiſsimum Eliſabetha mater in conſilium admittere ſolita eſt, quando ſibi fidum ſtudioſumq́ nouerat. Quodcunque regi Lodouico in uita is exoluere non poterat, ne ingratitudinis reus eſſe uideretur, id omne uxori ac filiæ poſt mortem rependere nitebatur. Nunquam á reginæ latere diſcedebat, ne imbecillum ſexum in tanta animorum uarietate periclitari pateretur: quantum in ſe fuit, Eliſabethæ conſulebat, quæcunque dignitati aut ſaluti conuenire uiderentur. Contrá illa uehementiſsimam Palatini fidem intelligere, nimium ei credere, ex eius profectó ſententia cuncta gerere, nec illo quidem inconſulto quicquam agere: quando in uiro non parum fidei & conſilij iam ineſſe, quinetiam totum ſeruitio ſuo addictum eſſe nouerat. Hic multum auctoritatis apud reginam adeptus, parum commodé conſulere ſubinde cœpit: ne ſuos proceres nimis extollat, nimiumúe donet, hortatur: quandoquidem iam potentes effecti, imperata non faciunt, detrectant fidem & obſequia: & repentina inſolentia correpti, aliquid nouitatis moliri conantur: ſatius eſſe hos ita tractare, ne nimium obeſſe poſsint. Item præpotentibus quibuſdam attenuandas eſſe uires: auferendos quoq́ magiſtratus, quicunq́ formidoloſi ſunt, ne quid inſolentius audeant: fidelibus tantum uiris, qui nunquam á latere abeant, honores ac munera cõferenda. Neminem ſcit in Lodouici prolem ſpectatioris eſſe fidei cõſtantięq́, quum uetera illius in ſe merita obliuioni tradere nullo modo queat: in ditionem proinde ſuam reginę mentem trahit, perſuadet quæcunque cupit, & pro libidine ſua cuncta facit. Occœpit ex hoc illa multos ſibi é proceribus habere ſuſpectos, in pleroſque profectó immerentes odium & ſuſpicionem concipit, ſeq́ ipſa temeré in nõnullorum inuidiam trahit.

Maria regina

item

item odio haberi cœpta, quia non omnes æquè diligere uidebatur. Quum alios alijs honorando præferret, ne mediocrem quidem diſcordiæ ac diſſenſionis materiam ſerit: inter proceres quicunque ſe Nicolao prçſtantiores eſſe reputabant, eum unicum, poſthabitis cæteris, in conſilium admitti grauatè ferebant. Conflata hinc immodica inter optimates odia, & in Garam præſertim domum: quippe quæ non ſolùm prædominari, ſed quemuis procerum è reginæ gratia ſubmouere ac deprimere niteba tur. Hinc quoque immortalia Lodouici merita obliterari cœpta, faſtidiriq; uirgineũ planè ſceptrum, & pro nihilo duci: ſuborta quoque mutua inter magnates nobilesq; bella, uim palàm pro ſe quiſque inferre, rapere aliena, uicos & oppida ferro inuadere. Multi etiam rebellare, è proceribus plerique deficere, qui alium regem creare pergebant. Perfidia hos primùm inceſſerat: Zagrabienſem epiſcopum, Itala gente natum, & hac à Lodouico dignitate donatum: item Stephanum Vaiuodam Tranſſyluanum & Andream, fratres, quibus Ladiſlaus pater fuerat: nec non & Stephanum Symonthorum, & Ioannem Croaciæ præſidem, & Ioannem denique crucigerum equitem, Auronæq; antiſtitem: qui quidem omnes aduerſus Mariam coniurati, Lodouici beneficio quondam, honore & opibus excreuerant, quamuis humili loco nati forent. Ex compoſito cæteros clàm adeunt, femineum incuſant & execrantur imperium, uanam damnant Vngarorum patientiam. Nicolai Garæ tyrannidem ingeminant, uarijs criminibus inſimulant: & quid periculi cuique nobilium inſtet, uarijs argumentis oſtendunt. in horum plerique ſententiam conceſſere, & in primis illi qui nouarum rerum auidi eſſe ſolent. Addebant adhæc, reginam bonis omnibus auerſam præcluſiſſe aditum, Nicolaum duntaxat in conſilium admitti, alios aſpernari, maximam nobilitatis partem toruis oculis intueri, Garam tantùm familiam reſpicere: ſordere illi procerum ſeruitia, neque quantum olim ſanguinis Lodouici temporibus hauſerint, memoria tenere: proinde nihil feminarum imperio formidoloſius & intolerabilius eſſe. demum, ſi de optimo ac legitimo rege cogitaretur, haud ab re fore. his ne parum quidem dictis, coniuratorum numerus amplificatur, in quem magna quoque equitum ſe multitudo inſinuauit. Quum hi quos diximus, à Mariæ fide deſciuiſſent, clandeſtina inter ſe concilia ſæpius de eligendo rege habuere: unicuique ſolus Carolus, ex cognomento Paruus, ueniebat in mentem: quem quidem Apuliæ regem, regali genere natum, & Lodouici nepotem, haud inuitis populis, tutò Mariæ imperio & Nicolai tyrannidi opponere ſe poſſe ſperbant. At ubi inter eos de Carolo euocando conuentum eſt, Zagabrienſem uno conſenſu antiſtitẽ ad eum oratorem mittendum eſſe decernunt. Id negocij ſibi demandatum, non inuitus is accepit, quando factionis huiuſce auctor erat, ut cautiùs res agatur: feminea interim imperata faciunt, ſoluũt uectigalia: & nulla denique re, legitima obſequia detrectare uidentur. Orator, ne quid noui moliturus in Italiam proficiſci uideatur, exſoluendi uoti, & magnæ religionis gratia, ſe Romam profecturum ſimulat. Nõdum annos Maria duos planè regnarat, quum is ad euocandum Carolum in Italiam contendit. Quum Sipontum appuliſſet, continuatis itineribus Neapolim uenit: quò quum ueniſſet, & formidoloſam in re quaq; grauiſsima cunctationem eſſe reputaret, nil profectò ſibi fuit antiquius quàm regem Carolum quam primùm adire, exponere mandata, & in ſententiam cõtinuò ſuam illum trahere. Quare ſine mora Carolum confeſtim adit: ac impetrata clàm dicendi copia, fauſta in primis ſalutatione uſus, ſic cum præreuerenter alloquitur. Sanctiſsima progenitorum tuorum memoria, Carole, qui quum regnum noſtrum pientiſsimè ſemper gubernarint, nulla obliuione obliterari queunt, nos huc adegit, ut ad te, haud aliter atque ad ueras ſacrorum Vngariæ regum reliquias confugeremus: rati nos, qui tuorum iuris ditionisq; ſemper fuimus, in calamitatibus noſtris à te nũquam deſtitutum iri. Quin & obfirmatis hoc ſemper animis certò ſperauimus, Pannonicam te gẽtem, quę ſub tuorum tutela fuit, in utraque nunquam fortuna deſerturum. Non ignoramus, clemẽtiſsime princeps, ſacrorum regum ſanguinem ad te unicum iam eſſe redactum, & in tanta principum

orbitate

orbitate, te ſupereſſe ſolum, quem tuam Vngariam curare, & auitum regnum gubernare oportere intelligimus: atque ut quod nobis opus eſſe intelligimus, facile ſperemus, maieſtatis tuæ præſtantia nos hortatur, in quam omnium tuorum ſapientiam, uirtutem, fortunamq́ confluxiſſe intuemur. Quare quum ſpes unica ſis noſtræ gentis, ueluti ex mandatis dudum intelliges, nos ad te potiores Vngariæ proceres miſerunt, ut fluctuantis regni, & hæreditatis quandoque tuæ reminiſcaris, neue uſurpatum Italiæ imperium auito anteponas. Quàm honeſta ſit aduentus noſtri cauſa, rex, breuibus accipies poſt Lodouici mortem: de tota Vngaria, & Chriſtiana republica ita bene meriti, ut inter diuos haud immeritò referendum eſſe cenſeamus. incredibili fauore, omniumq́ ſuffragijs ordinum, quando neminem alium hæredem eius in Pannonijs intuebamur, ob tanti parentis gratiam, qui nos immortalibus meritis obſtrinxerat, Mariam gnatam, regem ſalutauimus: atque ita iuſsimus appellari, ut hac promptiſsima gratitudine, Lodouici manes admodum promereremur, nobisque ſemper propitios haberemus: rati quoque, id non minus inſolentiæ quàm utilitatis nobis allaturum. Inſuper tanto plauſu eam coronauimus, ut non plus doloris, Vngariæ patris deſiderium, quàm lætitiæ inaudita Mariæ regis acclamatio dediſſe uideretur. Verùm poſtquam fœmineo cuncta arbitrio geri cœpta ſunt, longè aliter ac ſpes noſtra tulerat, accidit. Eliſabetha mater, quum intempeſtiuam adhuc regno filiam, ac ſcepti impotem eſſe noſceret, ut eius reſarciret officium, omnia pro ſua & palatini Garæ uoluntate gerere cœpit: illum tantùm in conſilium admittere, repellere alios proceres, & pro palatini libidine cuncta diſponere. Multas is Eliſabethæ temerè ſuſpiciones iniecerat, deferebat quotidie aliquos, deprauata cōſilia ſuggerebat: ſuadebat ut pleroſque ſublatis honoribus ſenſim attenuaret, quorum uirtutem formidoloſam eſſe reputabat. Non igitur Maria, neque mater infelix regnum gerit, Carole: ſed palatinus ſolus eſt, qui latè in Vngaria dominatur, ſæuamq́ tyrannidem agit, & pro libidine ſua reginæ bonis uiris aditum præcludit: hos modò euehit, modò deprimit illos. Vnde tanta cunctos optimates inceſsit indignatio, tantaq́ facinoroſos inuaſit audacia, ut depreſſo pudore, conculcatisq́ legibus & iudicijs, uis paſſim inferatur: exerceãtur ubiq́ latrocinia, & è proceribus alter alteri bellum indicat, incendat uicos, homines & pecora abigat, ferro incendioq́ demum omnia compleantur. Quin & ex priuato bellum publicum exarſit, immò ciuile ac inteſtinum, quo mutuæ procerum nobiliumq́ cædes indies augentur. Maria fluctuantis regni habenas nacta, partim per ſexum, partim per ætatem tantis rebus moderari nequit: neq́ ſecus ac Phaethon, puerili inſcitia & alieno furore trahitur: & quaſi ſolio excuſſa, diffuſa latè incendia ſtupens timensq́ conſpicit. Huc fatua noſtra pietas, & uana fides adduxit, ut dum Lodouici nos manibus gratificari ſtudemus, & idcirco Mariam regem ſtolidè creauerimus, in grauiſsima nos ipſos & fortunas noſtras mala coniecerimus. Maxima pars optimatum ad te nūc uenire me iuſsit, ut ueluti maximo ſtudio, nuncupatiſsimisq́ uotis te optauimus, creauimusq́ regem, ita te minimè cunctantem in Vngariam duceremus. Quamobrem antiſtitum procerumq́ conſulto ad te uenimus, Carole, unica ſacrorum regum ueneranda propago, ut delatum ſine mora regnum lubenter accipias: regnum inquam, non tam à nobis tibi traditum, quàm quia auitum eſt, hæreditario tibi iure debitum, quod ſine impietatis ignauiæue nota recuſare non potes. Hoc quod deferimus, tuum eſt: quod in Italia poſsides, alienū, & pontificiæ obnoxium ditioni, quod quidem precariò tantum haberi poteſt: item inſidioſum, uarium & fallax. Quid in eo Andreas ille tuus quondam ſubierit, quot bella Lodouicus & Vngari geſſerint, quantum ſanguinis effuderint, quot mala tolerarint, utinam hæc, ne obducta iam uulnera reſcinderem, refricaremq́, mitiùs dicere liceret. Nunc autem quid Vrbani pontificis iniquitas moliatur, ſatis ſuperq́ tibi compertum habere debes: quippe qui ſi ſacroſancto collegio ſuo facinoroſas manus non abſtinuit, quonam pacto tibi parcet: quem non ad regnandum in Italiam, ſed ad eijciendam Ioannam, ſibi admodum infeſtam, è Pannonijs euocauit? Propriæ potius

quàm

quàm alienæ ſemper utilitati pontifices ſtudere, iam longa te experientia ſatis docere debuit. Item tu quoque teſtis eſſe potes, qui tot bella pro Neapolitano regno geſſiſti, quàm uaria ſint Italorum ſtudia, & quot artes: quas præcauere nemo unquam etiam ſapientiſsimus potuit. Hoc regnum, nunc Romanos, nunc Græcos, nunc Gothos, nunc Longobardos, & poſt hæc Gallos, Germanos, Normannos, Aragonesque mutauit, nec aliquando Saracenos expauit: ſola nouitate, principumq́; ſtrage gloriatur & gaudet, nũc ſub aliena ditione id, & precariò poſsidere opus eſt. Quàm uariæ ſint pontificum uoluntates, & quanti eorum fauores conſtent, tuorum exemplo, immò tuo, exactiſsimè nouiſti. Proinde conſule rei tuæ Carole: memento te eſſe Vngarum, & è ſanctorum regum genere natum; tibiq́; perſuade, te tutiùs apud tuos, quàm alienos uerſipellesq́; imperaturum: quamuis præ ſapiẽtia uiribusq́; tuis, & Vngarorum ope, utrunq́; retinere poteris. Plurimos finge in hoc regno tibi inimicos, immò crede, quando quotidie experiris. Seuerina domus, uetuſtate opibusq́; præpotens, infeſta tibi eſt: pontificem habes multò infeſtiſsimum. Nec Galli quidem deſunt inimici: qui regno eiecti, & terra mariq́; potentiſsimi, nihil aliud dies noctesque moliuntur, quàm ut debitum ſibi hoc imperium recipiant. Quod ſi proprij commodi ratione haudquaquam mouerere, an ne pietatis officio te nũc abalienari fas eſt, & tuam gentem deſerere, æſtuantiſsima procella fluctuantem: cuius ope, ac multo ſanguine, Neapolitanum tibi regnum comparaſti? Num fluctuante Vngaria, in ocio tibi reſidendum eſt? quam ſi perditam uideris, neque hîc neque ibi profectò regnare poteris. Quare cóllachrymans ac ſupplex te nunc obteſtatur & obſecrat Vngaria, ut in tantis malis ſe reſpicias: quippe quæ non modò externo, ſed inteſtino quoq́; bello laborat, miſereq́; uexatur. Gens miſella ex polo altiore profecta, ad Danubium occupatis ſedibus, omnes finitimos infeſtos habet, in medio hoſtium ſita eſt: & quando nunc forti moderatore caret, domi foriſq́; ſæuo bello conficitur. num ſiccis id oculis, & pacata mente ſpectare poteris, quum in Vngarica ſalute tuam quoque ſitam intelligas? Proinde princeps inuictiſsime, quem Pannoniæ regem fauſtis auſpicijs à principio ſalutauimus, hanc expeditionem age forti animo adorire, copias tibi ſpectatiſsimas coge, diſpone extemplò regnum, fidaq́; præſidia ubiq́; diſtribue. Viaticum tibi abundans attulimus, exercitum quoq́; coegimus, qui ad pacãdam Pannoniam ſatis ſuperq́; tibi erit. Modicis tibi copijs opus eſt: quando quidem ad aſpectũ tuæ maieſtatis arma quiſque deponet, quum ſalutarem aduentum tuum omnes expectent. Veni igitur Carole, & regnũ hæreditarium tibi recipe: miſerere quæſumus patriæ gentis, cuius fide ac ope tantũ nominis & imperij, tu cum progenitoribus tuis comparaſtis. Cogita idem nunc eorum manes te efflagitare, ac petere ſupplices, qui ſuum regnum, quod tanto ſtudio in uita curarunt, nunc in rerum omnium diſcrimen redactum, per ignauiam & impietatem ſuorum ire perditum ægerrimè ferunt. Felicibus itaque auſpicijs, fauentibusq́; omnibus diuorum regum numinibus arma cape, in Pannoniasq́; traijce. Magnatum diſcordias compone, extingue incendia, & inteſtini belli faces: quas imbecillum mulieris ingenium, præ ſexus infirmitate, extinguere nequiuit. Paterni regni habenas cape, quibus femineæ manus moderari non poſſunt. Gentem tuam externo bello circumuentam protege, quæ ducem optimum ſortita, uniuerſo orbi formidoloſa ſemper eſſe conſueuit. Quanquam uana pietate, calamitoſaq́; imprudentia peccauimus, quum femineo nos imperio fecimus obnoxios: tuus tamen aduentus errata corriget: & ſceptrum, quod femineas mollesq́; manus abominatur, à potentiſsima tua dextra ſuſceptum, feliciter cuncta diſponet. Itaq́; delatum tibi regnum accipe, & te ad fauſtiſsimam expeditionem confeſtim & audacter accinge. Secundùm orationem mandatorum literas oſtendit, potiorum principum ſigillis obſignatas: & uiatici & auctorandi militis collatam ſtipem depromit. Carolus Zagabrienſis oratione perſuaſus, lætiſsimo antiſtitem uultu amplexatus, gratias in primis Vngaricis proceribus & legato ingentes agit: & quum res ſit maximi ſanè momenti, ne quid temerè adoriri uideatur, tertio die ſe reſponſurum pollicetur.

cetur. Interea honorificentiſsimo hūc hoſpitio excipi iubet: deinde ſe ſolum ipſe admiſit in conſilium. hinc quietis ratio, coniugis liberorumꝙ ſuauiſsima conſuetudo, & partum nuperrimè regnum in Italia, quieſcere ſuadet. Neque illud fugiebat, quam formidoloſum ſit, & arduum, noua quotidie moliri, incerta pro certis quærere: quo plura tentauerit, eo grauius fortunæ imperium ſubire, & per maiora quotidie diſcrimina uagari. Hinc ſæua imperandi cupiditas miſerabiliter angebat: ſe liberis proſpicere oportere: utile glorioſumꝙ fore, alterum Vngaris, Italis alterum præficere, & ſe utroque regno potitum, cuncta facilè pacaturum. Succurrebat interim laborantis Vngariæ commiſeratio, ignauiæꝙ nota: atque uirum, quem natura genuiſſet ad regnandum, ſi oblatum & hæreditarium regnum ultrò recuſarit, puſilli crimen animi nunquam euaſurum. Vicit tandem regnandi cupiditas: & quando chariſsima ſibi uxor erat, conſilium cum ea communicare ſtatuit: aperit illi animum, & qua poteſt ratione, in ſententiam ſuam trahere nititur. Legatos ab Vngaris ueniſſe nunciat, qui regnum offerunt: occaſionem hanc cenſet haudquaquam aſpernandam, quando quàm uaria ſunt Apulorum ſtudia, & Italorum inſidiæ, experientia docuit. Addit Vrbani pontificis, & Seuerinæ domus inimicitias, item infeſtos Gallorum animos, qui ingentem nuperrimè claſſem & terreſtres copias in ipſum compararunt. Præterea ſe filium natu grandiorem ſecum in Pannoniam ducturum: ſe regno potitum, confeſtim gnato ſceptrum & diadema traditurum: pacatisꝙ rebus, in Italiam continuò rediturum, ut Vngaricis opibus & auxilijs Neapolitanum quoque imperium tueatur. Demum quando poteſtas omnis à Deo eſt, ſe non inuitis regum numinibus ad auita ſceptra uocari. Quum hæc uxor accepiſſet, ueluti imminentis præſaga mali, tanto dolore correpta eſt, ut hæc lachrymans uerba feciſſe dicatur: O quàm malis huc auſpicijs infauſti ad nos legati aduenere, ò quàm deprauato cuncta iudicio, mi Carole, penſitaſti: neſcis, heu neſcis, quàm grauis ſemper fuerit Vngaria malorum omnium officina. Tot inteſtinis illa dolis, ſimultatibusꝙ completa eſt, ut donec mutuis externisꝙ cædibus ad internecionem peruenerit, nullum unquam ocij ueſtigium in Pannonijs intueare. Gens eſt, cuius animus nunquam patet, nouos in horam dolos excudit, decies in hora mutatur. Vultus ad alienæ mētis habitum effingitur: aliud in ore eſt, in corde aliud: quod quum ſemper ſubornatum ſit, ex alieno ſemper incōmodo, ac regum mutatione ſibi quæſtum facit. Exultat cædibus, crudelitate geſtit, & plus quàm barbara paſsim feritate graſſatur. Nil quiete uehementius abominatur, primas ex more in ſuum regem inſidias intendit: quod ſuperiorum te regum exempla docēt, è quibus, ſi rectè memineris, quid tibi cōſilij capiendum ſit, facile colliges. Proinde coniunx dulciſsime, perfidæ gentis pollicitationes abnue. nō regnum hi patrium, ſed proprium tibi deferunt exitium. Scythicis artibus ne crede, quæſo Carole mi, ſi tibi tuorumꝙ ſaluti probè conſultum iri cupis. Habenda eſt etiam ſororum tuarum ratio: neꝙ Lodouici manes, de te, de patre tuo optimè meriti, mente tibi excidere debent. Paulò is ante mortem, te cum ualidiſsimo equitatu miſit in Italiam, ſuo ductu & auſpicijs Apuliæ regnum occupaſti. Sat igitur amplè in Italia dominaris: hic tibi regnum, hic liberi, hic uxor eſt: hic tua deinde eſt Vngaria, pro hac pugna, hos tuere. Ne fas quidem eſt, te Lodouici uiolare teſtamētum: quippe qui Mariæ, cui Sigiſmundum, Caroli imperatoris filium, pro uiro deſtinarat, Vngariæ: tibi uerò, Apuliæ regnum legarat. Si quid in uirginem innocentem, in paterno regno ſitam, pro aliena libidine molieris, grauiſsimas (mihi crede) pœnas expendes. Nunquam innocentis ſexus, & præſertim feminei, calamitates & iniurias Deus æquo animo tolerauit, in cuius tutela potiſsimùm ſunt uirgines conſtitutæ. Non regnum herclè repetis, ſed in tuum ſanguinem arma ſumis Carole, unde tibi liberisꝙ tuis paras exitium. Quòd ſi huiuſce regni diſcrimē obijcis, ne tibi rebusꝙ Italicis diffidas, exploratа Dei benignitas hortatur. Othonem Bauariæ ducem, paulo antè numeroſo exercitu Italiam ingreſſum, ut te regno eijceret, diuina ope repuliſti. Cum triginta equitum milibus Lodouicus Andegauenſis Italiam inundauit, & repentinò mox fa-

ſo præuentus, tantum exercitum in tot calamitatibus dimiſit, ut bini terni'ue mendicando in Galliam ſe receperint. Quare Pannonum artes caue, oblatum regnum, immò cædem exitiumq́; tuum recuſa. Sacram tui ſanguinis aulam ne inceſtato, ne'ue Lodouici uiolato manes: quod ſi contrà feceris, perniciem hinc tuam, quod diuina benignitas auertat, imminere ſcito. His dictis, humi proſtrata, regis genua ſupplex amplexatur, & ne expeditionem infauſtam ſuſcipiat, per deos, per liberos, per cuncta denique humana diuinaq́; obteſtatur. At ille pertinaciùs propoſito inſtar, mulieris animum conſiliumq́; à ſexu metitur, nec non coniugali haud parum affectui tribuit: poſt ubi aduerſam ſibi uxorem intelligit, mentem diſsimulat, ſolatur pro uirili ſua: & ne quo ſe metu cruciet, admodum hortatur. Dimiſſa uxore, ingenti propagandi regni cupiditate ſucceſſus, legatum acciri iubet. Quum ille ſubinde ueniſſet, rex gratiora opinione reſponſa dat: ſe delatum Vngariæ regnum ultrò accipere: ſacrum diadema, & tanti momenti ſceptrum, quæ ſuorum maiorum inſignia fuere, quando ſine ſcelere facere non poſſet, nunquam recuſaturum, immò nil ſibi oblato munere antiquius futurum. Debiturum ſe perpetuò Pannonibus, qui regalium reliquiarum non obliti, è media eas Italia abducere ſtuduere: ſi inita iam conſilia bene ſucceſſerint, cumulatas ſe omnibus gratias, & uniuerſo regno ſalutem relaturum. Interea quæcunque moliatur, omnes reginam celare iubet, ne plus æquo excarnificetur. Zagrabienſis antiſtes, reſponſo gratiſsimo potitus, ad parandam claſſem hortatur: horrebat tunc ſæua hyems. Carolus dum nauigare non licet, claſſem ſtruit, delectum habet, pecunias congerit, commeatus undique præcipit afferri. legatus allatis eum nummis adiuuat: quæcunque bello ſunt uſui, comparari ſtudet. Carolus iam cuncta ritè parat, ne maxima cœpta temerè iniuiſſe uideretur: & ne regni Neapolitani periculo ſollicitaretur, omnes arces munitionibus, præſidijs & commeatibus ſatis inſtruxit, fidos prouincijs præfectos impoſuit. Compoſitis demum Italiæ rebus, quum nauigationis dies inſtaret, uxorem ſolatur, ne proficiſcẽtem uirum tam miſerè deploraret. Quanquam ambitione traheretur, uxoria tamẽ dicta animo uolutabat: & admodum uerebatur, ne certi hæc augurij locum ſortirentur. Quare ne quã reginam deſperatione conficeret, ne'ue ſuſceptæ expeditionis periculo uniuerſam domum committeret, filium, quem ſecum ducere ſtatuerat, in matris ſolatium reliquit, quam alio pacto nunquam ab intemperato dolore coercere potuiſſet. Hæc ubi omnia ritè diſpoſuerat, primo tempore cum honeſtiſsimo regulorum & nobilium equitatu Sipontum uenit. legatus nunquam à latere diſcedebat: qui ne reginæ lachrymis & precibus mollitus remoraretur, ſummo ſtudio cauerat. Paratam ſibi claſſem conſcendit, tempeſtiuamq́; nactus nauigationem, octauo die Segniam appulit. Ex compoſito ante eius appulſum, cum una legione nonnulli proceres illuc ſanè conuenerant, ut aduenientem Carolum honorificentiùs exciperent, & in primo regni aditu regem ſalutarent. Cum maximo plauſu & congratulatione Segniam introducunt, fauſtis cum cognominationibus acclamantes: curatis ibi triduo corporibus, inſtructo agmine montem Adrium ſuperant, ſextoq́; die Zagrabiam ueniunt. Antiſtes urbis, quem Vitum plerique Italicum quondam uocitatum fuiſſe uolunt, ut pro legationis officio magnificè regem acciperet, quàm gratiſsimo potuit hoſpitio Carolum admiſit. Aliquot ibi dies cunctandum eſſe cenſuit, ut noui regis aduentum omnes audirẽt, quo plures à mulierum fide deficerent, femineum aſpernarentur imperium, & eius indies expectatio augeretur. Hinc literis interea fautorum numerus amplificatur, incenduntur amicorum ſtudia, nutantium animi confirmãtur, & aduerſariorũ pars magna partim promiſsis, partim largitionibus conciliatur: quinetiam facinoroſis impunitas, immunitas ciuitatibus, uectigalium remiſsio populis, militibus ſtipendia magna promittuntur. Clandeſtini quoque nuncij ad regulos & proceres mittebantur, ut ſuffragia undique pararentur, multis honores pontificatus ac munera maxima proponebantur. Quibus quidem artibus tot fauores ſibi Carolus planè cõflauit, ut nemine reluctante, regiam occupare poſſe uideretur. quare multorum quoti-

die lite-

die literis ad capeſſendum regnum inuitabatur. Quæcunque hactenus in eas Carolus moliebatur, ne Maria quidem & Eliſabetha penitus ignorabant: diſsimularant profectò multa, quando fœmineo ſæuire imperio non licere intelligebant, ad id uiro duce opus eſſe nouerant. Sigiſmundus, qui uiuente adhuc Lodouico, puer ex Auguſtali in regiam aulam translatus erat, ut Vngaricam linguam & mores ibi regnaturus imbiberet: intellecta nouarum rerum mole, ac feſtinante ſocru nuptias celebrauit, ne quo regale connubium impedimento reſcindi poſſet. Quum debitum ſibi regnum haud parum inuidiæ ſanè conflaſſet, quam Caroli factio ſuſcitarat, ad declinandas Vngarorum inſidias, quum ſuum competitorem adeſſe nouit, deſerta coniuge, in Boemiam ſe recepit. Tranſactarum fama nuptiarum mens Caroli admodum conſternatur: ſiquidem Cæſarem, ſua cauſa, gnatum Vngariæ regno exigi, nunquam æquo animo toleraturum arbitrabatur, ſed pro reſtituendo filio extrema quæque tentaturum: itaque admodum ſibi timere cœperat, quoniam Imperatoris uires & auctoritatem minime ignorabat. Mulieres poſt Sigiſmundi abitum in regia deſertæ, diſsimulata nouitate, nuncium ad Carolum mittunt: percunctantes, an is ut frater patruelis, an ut hoſtis uenturus eſſet? Atque hoc haud ab re ſe facere ſcribunt, ut ſi fratrem excepturæ ſint, obuiam (ut par eſt) prodeant, debitisq́ officijs excolant: ſin hoſtem, quod minimè credunt, inermes ueniam exorent. At ille diſsimulato ſcelere, ſororis gratia, quam regni procella nimium uexari audiuerat, ſe Lodouici pientiſsimi memoria commotum ueniſſe reſpondit, ne Mariam tot malis obſitam periclitari pateretur. Ad componendas procerum diſcordias, ad curandas ſimultates, ad pacandum deníque regnum, Pannonias reuiſere proficiſcitur: proinde metu quoq; & ſuſpicione ambas carere iubet. Spem Sigiſmundi timore collapſam reſumit. nam dum mulieres, quæ per nuncium ſignificarat, credere arbitratur, ſub charitatis auxilijq́ prætextu regnum tutò occupare confidit: quare Budam uerſus iter ocyus init, eum & ſuæ & amicorum copiæ ſubſequuntur. Reginæ quoque accepto reſponſo, quanquam ſibi intelligerent uerba dari: tamen quum hoſtis aduentum ui repellere non poſſent, pari hunc arte eludere pergunt: dolis certandum eſſe cenſent, quando ſe quoque dolis peti ſentiunt, Se ad excipiendum fratrem, non hoſtem accingunt: ubi Carolum appropinquare rumor eſt, aurato curru inuectæ, in occurſum prodeunt, dolorem metumq́ diſsimulant: at ubi ad congreſſum peruentum eſt, hilari fronte accipiunt, mutuis ſe amplexibus conſouent, ob ſanguinis memoriam lachrymas interfundunt, quamuis utrique pariter ambitio inhæreret. Mox Budam, unà iunctis agminibus, iter capiunt: at ubi ciuitatem ſubeunt, Carolus, ut ſuum eo magis animum celaret, modeſtiam charitatemq́ præferret, non arcem ac regiam, ſed priuatum hoſpitium ſubiuit: & donec occaſio daretur, regalibus tectis abſtinēdum eſſe cenſuit. Quū inter Mariam & matrem ibi medius cōſediſſet, Eliſabeta hæc uerba fecit: Nemo ſatis charitatem tuam Carole admirabitur, gratiſsimumq́ animum dignis laudibus proſequetur: qui noſtri gratia & Lodouici memoria, regno, uxore, liberisq́ relictis, calamitates noſtras, & Vngarica mala miſeratus, traiecto mari, ac ſuperatis Dalmatiæ montibus, in Pannoniam ueniſti. Rem profectò non minus te, quàm maioribus tuis dignam feciſti: & quanti Lodouici regis beneficia feceris, planè hoc tempore oſtendiſti: quippe qui re poſtulante, parem gnatæ uicem referre ſtudes. Lodouici pietatem æmularis, qui & quid pro patre tuo, & quid pro te geſſerit, ſalutari hoc aduentu tuo probè ſignificaſti. Quæcunque in nos beneficia contuliſti, & maiora indies conferre pergis, quamuis hinc nos tibi perpetuò debituras ingenuè fateamur, cumulatas tamen ſi à nobis gratias, quando ſemellæ ſumus, ſperare non potes, à Deo cumulatiſſimas tandem exiges, qui uberrima præſtitæ pietatis officia rependit. Nos tibi deditiſſimas eſſe ſcito: fortunis & autoritate noſtra pro arbitrio tuo utitor, tuū (ut par eſt) ſanguinem, tuamq́ ſororem tutator. interea, quādo labor itineris ita iubet, in humili, quod optaſti, hoſpitio requieſcito. Carolus ad hęc, quòd grato ſe hoſpitio acceperint gratias agit: ad exoluendum charitatis officium ſe ueniſſe iterū affirmat, aſſeueratq́

ſe magnanimi pijq; Lodouici beneficia nunquam obliteraturum. Poſt hæc digreſſæ mulieres, in regiam ſe recipiunt, & quid Carolus indies moliatur, ſagaciter inueſtigant: adeuntes & abeuntes obſeruant: ſubornant exploratores multos, qui cuncta diligenter inquirant. Nicolaus interea palatinus, cuius inuidentia factiones exortæ fuerant, à reginæ latere non diſcedit: ſtipatores cum prætoriana cohorte fideliſsimos adhibet, ne quid inſidiarum Mariæ intendatur, quum hoſtem in media penè regia intueatur: qua poſsit arte præſenti hanc periculo liberare, huc omnes ingenij neruos intendit. Dum inſidijs utrinque certatur, Carolus occupandæ arcis tempus obſeruat. concurſum ad ſe procerum indies augeri: contra mulieres ac regiam à pauciſſimis adiri, contemptuiq; ſenſim haberi conſpicatur. In primis, ut rem tutiùs agat, gubernatoris, ad declinandam aduerſariorum inuidiam, ſibi nomen uſurpat: ſub gubernationis prætextu arcem regiam ſubit. Interea pernicioſorum quorundam opera, ad declarandum hunc regem, & ad deponendam Mariam plebs ipſa ſollicitatur: quando feminei ſexus imbecillitate, ſub Mariæ imperio, quot mala Vngariam inceſſerint, quiſque nouit. At illa nouitatis auida, mulieribus primò clàm illudere cœpit: mox palàm dicere, Infelices Vngaros, quibus mulier imperat: præpoſterum humanarum rerum eſſe ordinem, qui uiros feminis fecit obnoxios: inuerſa iam eſſe naturæ iura: nec ſupereſſe aliud, quàm ut uiri mulierum loco nent, penſa diſponant: contra illæ pro his arma ſumant, & uirilia paſsim munia obeant. Proinde inuerſos naturæ mores non ultrà tolerandos, uirile reuocandum eſſe imperium, ne effeminati ubique gentium Vngari prædicentur. Hæc dum illæ audiunt per uicos, compita, foraq; uulgò inclamari: non tam regni iactura quàm uitæ periculo grauiter angebantur, ratæ inſtare mortem, tumultum & ſeditionem imminere, ſe dudum perfidia procerum ad extrema ſupplicia raptum iri. quare profuſum domi luctum extulerant, & Lodouici regis merita tam citò apud Vngaros interijſſe uociferabantur. Carolus uulgi fauoribus elatus, haud ultrà cunctandum ratus, frequentiſsimum conuentum ſub ſpecie pacandæ gentis indicit, & ubi rex ab omnibus crearetur. nec mulieres quidem ignorabant, regalia illa fore comitia. In Budenſem arcem antiſtites cũ proceribus cõuenere, cuius fores Itali obſeruabant: ibi de eligendo rege agi cœptum eſt. Maxima pars optimatum, cum obſcura multitudine, regem Carolum declarat: pauci, qui Mariæ fauebant, præ timore plebis ſubticuere. Iuſſu populi rex pronunciatus, cunctorum ferè procerum auctoritate comprobatur. Antequàm conuentus ille ſolueretur, infauſtus confeſtim nuncius ad Mariam properauit, qui eam regno abdicatam, ſceptro cedere iubet: id procerum decreto, & populorum iuſſu factum eſſe refert, ne ſub muliebri imperio Pannonia ulteriùs periclitaretur. Iam ſatis omnibus experientia compertum eſſe, quid ſexus & ingenium muliebre poſsit. demum monet, ut quando Reſpublica ita iubet, regno cedat, ſacrũ diadema ſceptrumque reſignet, ne ſola nequicquam omnibus aduerſari uideatur. Ad primum illæ nuncium animo conſternatæ, uerba uix facere potuere: ſed quum aliquantiſper reſipiſcere occœpiſſent, Maria prior hæc breuiter reſpondit: Paternum diadema nunquam reſignabo, mihi iure datum: neq; hæreditario iuri, quo regnum hoc accepi, renunciabo unquam. uos autem, quam iniuiſtis uiam, hac pergite: ego cõtra torrẽtem brachia non tendam. Mihi ſat erit, ſi uos per Lodouici patris memoriam exorare potero, ut mihi beneficio ueſtro in Boemiam tutò ad uirum confugere liceat. Gnatæ reſponſum Eliſabetha reſarſit: Iniquus (inquit) in nos eſſes amice, ſi tam citò tibi reſponderi poſtulares: quãdo mulieris ingenium conſilij minimè cõpos, extemporaria reſponſa reddere non poteſt. Proinde abi, atque his qui te huc miſerunt, iſta dicito: De noſtra Caroliq; re iuxtà agi. nos eadem habitare palatia, ubi coràm reſpõſa dare poſſumus. Sic improbum nuncium in eius inuidiam talia ſignificantem Eliſabetha dimiſit. deinde redintegrato eum filia luctu, mutuis ſeſe amplexibus confouent, materiam flendi certatim ſuggerunt, & lachrymarum ſympluuio ſeſe aſpergunt: ſæuit utrinque dolor, quando de uita & dignitate ſimul agi uident. Nec minus quidem impigræ matronæ in-

næ ingenuæ, & ancillarum multitudo planctum adaugent: & nihil magis omnes, quàm extincta Lodouici regis merita, & immortalium beneficiorum obliuio ad lugendum hortatur. ingratitudo hæc ad luctum irritat, omneq́ꝫ ſolatium longè repellit. Vna uoce ultorem Deum exorant, ingeminant diuinam iuſticiam: & furias, proditorum ultrices, ac Lodouici manes Carolo & fautoribus imprecantur. Deſidente aliquantiſper planctu, mater filiam hortatur, ut quando Carolus regno iamdudum potitus, coronam expoſcit, atque necem interminatur: regia cedat, in priuata ſe tecta referat, ne facto populi rugientis in aulam impetu, uita ſimul & regno utraque ſpolietur: plus quàm efferatum affirmans eſſe Vngaricum furorem, quando nulla dignitatis, meritorum & ſexus apud hos ratio haberi ſoleret: multo immaniùs ſæuire quàm feras, citò deferueſcere, in furore nil penſi habere: neque quid agant, neque quid futurum ſit cogitare, ſed fera tantùm libidine trahi: ceruices præferre humiles, atque ubi in iras excanduere, rationis omnino fieri expertes. Adijcere ad hæc, opes, regna, potentatus, in fortunæ manu eſſe, hanc pro libidine ſua rebus humanis moderari. Humanæ quoque conditionis eſſe, calamitates, exilia, miſerias, uincula, inopiamq́ꝫ pati: quando malis omnibus nos obnoxios eſſe fortuna iubet. Nihil homine miſerius finxiſſe Naturam, neque magis inerme: Deum conditionem noſtram miſeratum, intus tantum hominem ratione muniuiſſe, qua nos docuit utranqꝫ mediocriter ferre fortunam: cum ab alto humana corda reſpicere, obſeruare cuncta, innocentes tueri, & nullum denique ſcelus impunitate donare. Demum conſulere, ut aulam deſerat, furoriq́ꝫ infrendentis populi cedat. Maria propoſito adhuc perſtat, cui certũ erat malle mori quàm aula cedere, coronam'ue reddere. Mater his dictis, diſiccatis parumper oculis, Carolum adit: Vngariam (inquit) immitem & aſperam, quando muliebri manu gubernari nequit, mi Carole, nunc accipe, progenitorum regno potire, Pannonicis rebus pro arbitrio tuo moderare: nos in priuatam uitam, quando ita fortuna iubet, miſſas face. Hinc rumor per urbem uanus effunditur, Mariam regno ac diademati renũciaſſe. Carolus demum Eliſabetham bono animo eſſe iuſſerat: hãc pro matre, pro ſuauiſsima ſorore illam ſe habiturum pollicebatur: demum quacunqꝫ arte poterat, his uerba dabat. His Carolus elatus, & in tanto ſucceſſu properandum eſſe ratus, coronationis tempus adurget. Albæ conuentum frequentiſsimum edicit, coronam ſubtractam illuc præcipit afferri, ad celebritatem hanc Eliſabetham & Mariam inuitat: & illic ambas, quando communis res agebatur, adeſſe iubet. Quare ad præſtitutum diem quadrato agmine Albam cõtendit, quem omnes antiſtitum procerumq́ꝫ ordines ſequuti ſunt: armatus, non modò urbem cum inſtructa acie, uerùm etiam diui Stephani templum inſolenter ingreditur, circa baſilicam præſidia diſponit. Adfuere ex compoſito mulieres, quæ ſe ad ludibrium exacerbandumq́ꝫ dolorem potius quàm ad celebritatẽ honeſtandam accitas eſſe reputabant: diſsimulandum tamen eſſe Eliſabetha cenſebat, ueluti ultorem quandoqꝫ tantæ audacię Deum fore ſperaret: quin etiam ſub diuinæ humanæ'ue ultionis ſpe, filiam imparem diſsimulationi allexit. Coronationis die, quum ex imperato in baſilicam ueniſſent, ad magnã primùm diui Stephani aram ſupplicãt: mox antequam circùm ſacella luſtrent, in Lodouici ædiculam, quæ ad dextram eſt, deflectunt, ut inferias operentur, & ad ſepulchrum eius manes ritè placent. quò quũ ueniſſent, luctum clandeſtinum ibi inſtaurãt, quamuis adhuc conclamatum nunquam ſatis eſſet, ſepulchrum lachrymis oſculisq́ꝫ aſpergunt. Maria ſupplex tumulum amplexata: Quid me miſeram (inquit) pater reliquiſti? quid infelicis gnatæ deſeruiſti curam? Poſtquam inter diuos relatus es, prout tua in deos hominesq́ꝫ merita poſtulabant, nimirum unà cum corpore humanarum rerum curam depoſuiſti, ne quo huiuſce ſollicitudinis affectu initam beatitudinem inquietares. Filiam, quam regno præfeceras, cur ita periclitari pateris? naufragium noſtrum ab alto deſpicis, & ſiccis hæc oculis diue pater intueris? Beneficia tua facinoroſorũ audacia, & ingratitudine Vngarorum interiere: filia cum miſera matre non modò ſolio deturbata, ſed in ſummum populi ludibrium adducta, circumuenta

ab hoſtibus, de præſenti morte cogitare cogitur: dignitatis ac uitæ iacturam nos unà ſubire, improbitas fraterna iubet. Tu autem pater, ſi qua ſupereſt tuæ gnatæ memoria, nos è cœlo reſpice. Si id Pannonicæ ſaluti cedit, ac numina ſuffragantur, ueluti moriens legaſti, dignitatem tuæ filiæ tuere: ſin autem fata obſtant, celeri me morte his malis præripe, ne apud gentes omnes infelix ludibrio habeatur. Mox caput ibi uſque adeò incutere cœperat, ut ni à cæteris matronis fuiſſet inhibita, ad paternum profectò tumulum, obfirmata mente, animam dimiſiſſet. Occurrit extemplò mater ac ſæuius increpitans. Peractis breuiter inferijs, inſtante coronationis hora, ſiccis oculis, & diſsimulato dolore ſuggeſtum utraque conſcendit. Inter ſolennia ſacra, ueluti moris eſt, Carolus ſolio præſidens, regalia expectat inſignia. Strigonienſis antiſtes (cuius munus eſt, pronunciatos reges coronare, ſacriſq́ regalibus initiare) accepto diademate, quod capiti eius dudum impoſiturus erat, ex more ter rogat, an populus hunc regem eſſe iubeat? Præter eos qui Caroli ſtudioſiſsimi, & qui ab his ſubducti fuerant, pauci acclamarũt: & quo intentiùs ille rogabat, eo remiſsior erat acclamatio. Ex abdicata Maria, quę cum matre aderat, & ingruente diui Lodouici memoria, ex inſperato quædam indignitas & commiſeratio magna ex parte ita conuentum inceſsit, ut nemo ibi fuerit, qui non admodum referueſcentes hominum animos fuerit admiratus. Tranſacta ſolenni coronatione, multo magis Vngarorum ſtudia referbuere: quinetiam ſi ibi autorem habuiſſent, quũ nemo Mariam regno iniuria ſpoliatam ſine lachrymis intueretur, parum abfuiſſet quin tyrannum in templo trucidaſſent. affectaſſent id potiſsimùm Mariæ ſectatores, ſi ducem habuiſſent. Nouitatis huius auctores conſcientia perciti, ſubtriſtes plauſus & congratulationes edidere, item cæteros omnes huiuſce facti pœnitentia ſubijt. Quod ſtolidæ multitudini eſt ingenitum, ut quod iniquè imprudenterq́ dudum affectarit, immutatis ſubinde animis oderit. Ex inauſpicato Carolum coronatum affirmant, quod ſubſequutum prodigium oſtendit. Præfertur ex more nouo regi diui Stephani uexillum, cum aſſumptis regijs inſignibus: procedenteq́ procerum antiſtitumq́ multitudine, abſoluta coronatione, è templo prodit: id quum arduum & ſublime præferretur, ad poſtes templi ſenſim illiſum, in uarias partes laceratum concidit, ueluti qui malo dolo ſceptrum occupatum grauatè ferret. Increbeſcente autumno, triduò tam ſæua tempeſtas cœlum inuaſit, ut nimbis & tonitruis omnia quaterentur, deturbarentur faſtigiata paſſim tecta, xylimbrices longè lateq́ aera peruolarent, conculcarentur domus, & ualida etiam ædificia nutarent. item hinc in homines ac pecora tanta eſt effuſa calamitas, ut non parum ex his occiderit. Superuenit his innumera coruorum multitudo, quæ regia tecta circumuolans, nulla ui repelli potuit: turmatim quandoq́ feneſtras impetebant, ac ueluti ſtrangulati crocitabant, congrediebantur inter ſe infeſti, & æquè atque inſtructa acie pugnam conſerebant. His tamen auſpicijs Carolus parum credere, diſsimulare metum: & obfirmata ſpe ductus, omnia bene ſperare. Mulieres omni ferè dignitate iamdudum exutæ, uelut in priuatum hoſpitium, in eandem arcem ſe redegerant, ſoloq́ Nicolao palatino conſultore utebantur: cui ob exploratam in utraq́ fortuna fidelitatem tantum tribuebant, ut hunc, ueluti antea, potiſsimum conſiliarium & moderatorem haberent. Quum ſæpe Maria de prærepta dignitate quereretur, rogarétque, an'ne aliquo modo recuperare poſſet? Palatinus ad id animum intendit, neque aſsiduus harum luctus, neque Lodouici regis de ipſo optimè meriti memoria cum quieſcere patitur. Eliſabetham percũctatur, an Carolum, qui regnum dolo inuaſerat, è medio tolli uelit? affirmat illa, nihil hac re ſibi futurum antiquius. Intellecto mulieris animo, Palatinus fortiſsimum ſibi uirum eſſe retulit, cuius audacia operaq́ tyrannus facilè perderetur. Rogatus nomen, Blaſium ex cognomento Forgach appellatum eſſe reſpondit: è cuius genere, qui ad Ghymes oppidum dominantur, propagati eſſe traduntur, atque id Blaſio pro facinoris huiuſce mercede datum eſſe perhibent. Hominem clàm acciri iubent: quæcunque fieri uolunt, illi aperiunt, mercedem pollicentur ampliſsimam, ſempiternam quoq́ gratiam offerunt, modum

hunc

hunc patrandę rei unà comminiſcuntur, ut è ſententia cuncta proueniant. Palatinus ad gnatæ nuptias propediem ſe iturum cõmentatur, ut domo inſtructa cohorte prodire, impetrandiq́ commeatus gratia in arcem Carolum adire liceret, cui mortem moliturus erat. Commonefacit omnes Mariæ fautores, quos fidos eſſe diu nouerat: iubet clãdeſtinis armis regiam obambulare, ut ſi quid res auxilij poſtulet, quam nondum aperuerat, prȩſtò adſint. Eliſabetham reginã edocet, ut Roſarum die, quarum Februario menſe ſolennia celebrantur, ficta cauſa regem ad ſe aduocet, acceptas à Sigiſmundo literas commentetur, quarum gratia ſecreta quædam ſe eum eo communicaturam ſignificaret, quæ magni admodum momenti forent. Omnibus coniuratis præſtitutum diem indicit: nec adhuc rem omnem, quo cautiùs agatur, detegit. at ubi hic dies aduenit, Blaſium, qui facinus patraturus erat, ſecum ducens cum inſtructa manu, ueluti ad gnatæ dudum nuptias proditurus, ad arcem conceſsit. ac eadem hora admonitus, reginam adit, qua accitus ad eam Carolus aduenerat, ut omnia ex compoſito gererentur. Carolus omnis expers ſuſpicionis, inter Eliſabetham & Palatinum medius interſedit. Palatinus regem prior alloquutus, commeatum exorat, proximas filiæ nuptias cauſatus. quod haud ab re factum eſt, ut omni uirum ſuſpicione liberaret. regina Sigiſmundi literas adiecit, de quo quidem conciliando nonnihil agi cœptum eſt. Inter colloquendum, è compoſito Palatinus Blaſio ſignum, à lſmo oculo dat, ut regem ſtricto gladio adoriatur. Blaſius imperata peragit, Caroli caput ad oculos uſque diuidit. Rex lethali uulnere confectus exclamat. Itali, qui cum rege uenerant, & colloquio ceſſerant, ad clamorem conueniunt: ſpectato regis uulnere, animo conſternantur. Blaſius per medios, cruento gladio fretus, ad Palatinam cohortem effugit, quam ad regiæ fores Palatinus dudum ipſe reliquerat. Eliſabetha præ timore in atrio exanimata concidit. Rex fatiſcente capite pauimentum cruore latè reſpergẽs, in cubiculum, unde paulo antè prodierat, ſe recepit. Palatinus rei ſucceſſu admodum confirmatus, in regiam milites, quos ſecum adduxerat, introire iubet: hi facto impetu, curiam occupant, Italos eijciunt, arci foribusq́ prȩſidium imponunt: ita tumultum in urbe, ſumptis armis, excitare conantur. Pauci regis amici conuenere, qui quum neminem ad arma excitari cernerent, reformidare cœperunt. ad arcem concurrunt: quam ubi à Palatino occupatam intuentur, deſperatis Caroli partibus: rediere. Qui autem Mariæ partes ſectabantur, intempeſta nocte ui curiam ingreſsi, regem ſaucium abſtrahunt: & in alta turri, quando moribundum intuebantur, aſſeruari iubent. Itali deſperata ſalute regis, ne à fera gente trucidarentur, eadem nocte clàm uerſus Italiam iter ineunt: ſat magnum ſibi quæſtum feciſſe rati, ſi incolumes domũ ſe reciperẽt. Nondũ illuceſcẽte die, innumera multitudo è proximis pagis oppidisq́ cõuẽnit: quȩ Budã ingreſſa, magno clamore Mariã regẽ exclamat, Mariæ regi feliciter, ingeminat, diui Lodouici filię feliciter, Sigiſmnudo uiro feliciter. tyranno Carolo, eiusq́ fautoribus exitium imprecatur: mox ad rapinas conuerſa in Italorum ædes, qui multa in Pannonijs negocia habebant, impetum facit: nec ætati, nec ſexui parcit, fortunas diripit. Ex amicis Caroli quicunque occurrunt, paſsim obtruncat: mulierũ contumelias grauiter ulciſcitur, cædibus per uicos & fora graſſatur. Et multo crudeliùs omnino ſæuijſſet, niſi Ioannes Croatiæ Banus (ut aiunt) in tanto furore interceſsiſſet. hic enim cum ualidiſsima manu portam Sabbati, non ſine cruentiſsimo certamine occupauit. Carolus nondum mortuus, hinc ad Viſſegradi arcem adducitur: ibiq́ in carcere, admoto plagæ pharmaco, & obſtructis faucibus interijſſe dicitur. Corpus in Andreæ æde ſine pompa reconditum: paulo pòſt, neſcio quo modo effoſſum, multos annos ſibi ſpectatores allexit. Multi ad hoc humanę cõditionis, regalisq́ miſeriæ ſpectaculum, è remotis partibus conuenere: quo facile regnandi quiſque cupidiſsimus, quid audere debeat, & quàm formidoloſa ſit humanæ mentis ambitio, admonetur. Inhumati corporis infelicitatem hinc illi plerique ſuſpicantur, quòd pontificio anathemate mulctatus obierat: anathematis ipſe cauſa fuerat, quia annua ſacro ærario tributa pendere recuſarat. Quum diro ſupplicio hic fo-

ret obnoxius, cadauer infamia carere non potuit. Hic igitur fuit Caroli Parui finis: qui quum in Lodouici regis hæredem ſe impium & ingratum exhibuerit, præ nimia regnandi libidine, haud immeritò has pœnas exoluit. Caroli cædem, anno
1385 circiter octogeſimoquinto ſuper terdecies cĕtenum accidiſſe, traditum eſt. Quo quidem tempore, Bernabouem uicecomitem, Ioannes Galeatius ex fratre nepos, ad Medoaciæ arcem in uincula coniecit, & ad mortem uſq; cuſtodiri iuſsit, ac magnam dominatus eius partem obtinuit. Inter quos hęc prius fuit partitio potentatus, ut Galeatius Papiam, Vercellas, Nouariam, Terdonam, ac cætera in Apēninum Alpesq; uergentia: Bernabos Placentiam, Cremonam, Parmam, Laudem, Brixiam ac Bergamum obtineret. Verùm antequàm res Vngaricas ultrà proſequamur, de Caroli filijs nonnulla breuiter perſtringēda ſunt, ne Vngaricorum principum reliquias ingrato ſilentio prætereamus. Cæſo Carolo, Itali qui euaſerant, uxori ac liberis uiri caſum, quem illa proficiſcenti ſæpe augurabatur, ex ordine retulere: rem, quoad illa potuit, celari iuſsit, donec arces aduerſus regni factiones pręproperè munirentur. atqui id facilè celari non poterat: diſsimulatus aliquantiſper dolor eſt. Carolo duo fuere filij, Ladislaus adhuc puer, & Ioanna: hi ex amicorum conſilio, qui Andegauenſium partibus Neapolitanam urbem laborare ſenſerant, in Caietanam arcem extemplò translati, ut in fidiſsima urbe, arceq; munitiſsima ſeruarentur. Audita Caroli morte, hinc Vrbanus pontifex, hinc Galli, hinc Seuerina domus, cæteriq; eiuſdem factionis reguli populiq;, ad ſollicitandum regnum animos intendére. Promulgato regis interitu, ciuitates & oppida, item nobiles & plebeij capita extulere, detrectauere imperium: & libertatem hi, Pontificis alij, alij Gallorum ditionem optare: interea miſceri omnia, & obſequia nulla præſtari. Vrbanus quum Genuæ annum exegiſſet, Lucam uenit: ubi quũ à Florentinis Apoſtolicum imperium labefactatum iri cerneret: quippe qui Bononienſes, cęterosq; rebelles in Pontificem quotidie irritarenr, Perusinosq; ad nouitatem ſuſcitarent: Peruſiam, per Piſanum & Senenſem agrum proficiſcitur. Mox patriæ deſiderio tractus, Ferentinum cōceſsit, ſperans ſe Ladislaum puerum & Ioannam paterno regno facilè deturbaturum. multi enim nobiles ac reguli, qui Lodouico Andegauenſi quondam ſtuduerant, potiundi regni ſpem ei concitabant. Quum nuncijs ac literis, item largitionibus & promiſsis omnia ſollicitaret, regnumq; uniuerſum in turbas uertiſſet, Caietanorum nunquam fidem labefactare potuit: quippe qui ſeruatis miro ſtudio pueris, regnum his quoq; cōſeruarunt. Pontifex quum ſe incaſſum multa conari intelligeret, Romam redijt, ubi magno honore ſuſceptus eſt: mox Andereſiorum audacia uexari cœpit, quorum quidem inſidijs no
1401 uem & uiginti cardinalium creatio liberauit. Anno demum quadringenteſimoprimo ſupra decies centenum, Bonifacius nonus Ladislaum adoleſcentem Caroli filium, in patrium regnum, à tyrannis & populis occupatum planè reſtituit: Caroli abdicationem, quam Vrbanus Nucerię ſextus olim fecerat, antiquauit. Florētinum cardinalem, delegata auctoritate, Caietam miſit: qui in urbe quæ ſola in fide permāſerat, Ladislaum ritè coronauit. Sed de Carolo liberisq; hactenus, quando de Ladislao cætera ſuo loco referemus. Illud tamen ſat omnibus extare debet, poſt Lodouici regis mortem, Pannoniæ regnum, quod is tantopere amplificarat, ita ſubreptis hinc & hinc appendicibus fuiſſe diminutum, ut nullius unquam uirtute ac fortuna inſtaurari potuerit. is enim ſolus eſt, qui perpetua in Vngaricis pectoribus monumenta promeretur. Veneti namque poſt Lodouici mortem, Carrarij principis ferociam, qui ad eum uſque diem Tauriſium infeſtare nō deſtiterat, coercere ſe poſſe ſperabant: & pacata Venetia, Foroiulianoq; agro, Dalmatiam quoq; recuperare audebant, quam olim uſurpatam amiſerant. Contrà ille maioribus aliquãto quàm antea uiribus Tauriſium adoritur: Leopoldum Auſtriæ ducē eò deſperationis adegit, ut urbem cum ſuis finibus, certis conditionibus relinquere cogeretur. Poſt hæc, cum Antonio Scala Veronenſi, Franciſco Carrario ſeniori graue bellum interceſsit. Ioannes Galeatius uicecomes, cuius tunc opes ampliſsimæ habebantur, inſtigante

Carrario,

Carrario, Scalanis bellum indixit: quos cùm dextro Marte ſuperaſſet, his Veronam Vicentiamq́; abſtulit. Mox adaucta regnandi cupiditate, Patauium adoritur, ſocia Venetorum arma ad id bellum ſibi iungit, quos illi infeſtiſsimos eſſe nouerat. Iacobus Dilphius pręfectus claſsis, cum inſtructis ad bellum quadringẽtis ferè nauigijs, iuſſu Venetorum aduenit: qui oppida, munitiones ac loca quæ in ſtagnis & fluuiorum oſtijs ille tenebat, illicò occupauit. Galeatius in mediterranea regione uniuerſum agrum cum circumiacentibus oppidis accepit, & paucorum mentium obſidione Patauium cum tyrãno in ditionem ſuam redegit. Filius, cui Nouello cognomen erat, in media trepidatione clàm elapſus, in Germaniam aufugit. Mox à Galeatio Tauriſium ſubactum. Euerſis Carrariorum opibus, Galeatius Patauium, Feltrum, Bellunium ex fœdere ſortitus eſt: Veneti uerò Tauriſiũ. Heſtenſis marchio, qui his fauerat, oppida quæ ſuorum olim maiorum fuerant, recepit. Sed Nouellus paulo poſt, Roberti Bauariæ ducis opibus adiutus, cum maximis auxilijs in Italiã redijt, uńq; Patauium recepit: deinde Veronam inuaſit, cui filium præfecit. Neq; his diu potiri potuit: puandoquidem Venetus amplificandæ rei publicę ſemper intentus, Vincentiam, Veronam, Coloniam, Feltrum, Belunum, ac demum Patauium occupauit. Hinc haud parua Venetis ſollicitandæ Dalmatiæ occaſio data. nam eiectis Carrarijs, & ſoluta Lodouici ſocietate, Pannoniæ regnum, quà Italiam attingit, admodum labefactari cœpit. Quum aliquantiſper uagati ſimus, nunc res admonet, ut ad labores Vngaricos redeamus. Neq; enim Eliſabethæ reginæ fatum, & paricidarum caſus tacitè præterire poſſumus: ut diuina in rebus humanis iudicia, quàm ęqua ſint, planè uideantur: & quàm ſibi quiſque cauere debeat, ne ſuas regio ſanguine manus inficiat, quum ſub Dei tutela ſacri principes eſſe reputentur. Poſt Caroli cædem, regina unà cum Nicolao palatino, Blaſioq́; paricida, ſine prætoriana cohorte, inferiores regni partes uiſere decernunt. quare ingenti lætitia elatæ, idibus Iulijs Syrmium ueniunt, ut Saui accolas Myſiosq́; luſtrent. Nihil interfecto Carolo ulterà uerentur, omnia ſibi tuta putant, nullius inſidias ſuſpicãtur, aulica tantùm turba hos ſequitur. Quum diui Iacobi feſto Diacum uerſus iter facerent, ecce in medio campo Ioannes Croatiæ præfectus, qui Caroli regis partes potiſsimùm olim ſectabatur, audito reginarum & paricidarum aduentu, coacta tumultuaria multitudine, cum multis equitibus eas adoritur: ut iniquam Caroli mortem, ueluti fas eſſe putabat, data occaſione ulciſceretur. Quum aulici, palatiniq́; homines ſe hoſtibus impares eſſe noſcerent, in primo congreſſu dedere terga, ne uano conatu omnes iuxtà caderent. Blaſius Forgach, ingenita fretus audacia, primosq́; impetus excipiens, equo deturbatur: captus in reginarũ conſpectu, quæ curru uehebantur, confeſtim obtruncatur. At illæ belli atrocitate perculſę, ueluti ſtupidæ attonitæq́;, quid agerent neſciebant: exanimatam utrãque dixeris. Palatinus extremo ſe periculo circumuentum conſpicatus, deſperata ſalute, forti animo mori ſtatuit: ſe equo demittens, arrepto enſe dextrũ reginarum latus acerrimè protegit. Multos, qui regali carpento nefarias manus iniecerant, impetu facto repellit: quamuis ſe continuò intelligeret occaſurum, incruentam tamen hoſti uictoriam relinquere recuſabat, cui & pulchrè mori, & ad mortem uſque reginis præſtare fidem certum erat. Interea loci telis undique petebatur, totá uerſo corpore ſagittas ferebat, ut ſine earum fragore brachia circummouere non poſſet. inſtabat adhuc, & à præſenti morte reſumebat animum. occlamabant ancillæ, & dominas propugnatoremq́; fruſtra commiſerabantur. Subiere plerique currũ, ſubreptumq́; pedibus Palatinũ humi ſubuertunt: & ante reginarum conſpectum, ne cui feritati parcerent, uociferãtibus illis, obtruncant. Mox Croaci in mulierum currum impetum faciunt, inuertunt humi, reginasq́; cum eximijs matronis inde deturbant: conculcato pudore, & obliterata dignitate regia, crinibus diſtrahunt, probris ac iniurijs afficiunt, ad Ioannis præfecti conſpectum trahunt. Vbi quum Caroli regis necem infrendens ille ſæpius obijceret, Eliſabetha ſupplex ad genua prouoluta: Parce (inquit) parce mi Ioannes; & beneficia, quæ olim à Lodouico rege accepiſti, nunc

per deos,

per Deos, quæſo, reminiſcere: miſerere, te ſupplex oro, miſerere noſtri, & pro cunctis meritis, quam debes, cumulatiſsimã hodie Lodouico tuo gratiam refer. Si in fœcium denique ſanguinem ſæuire tibi certum eſt, inſonti ſaltem filiæ nunc ignoſce: quando regiæ cædis, ne Deûm hominumq; fidem teſtor, inſcia, mihi crede, illa fuit: me huiuſce mali conſciam fuiſſe fateor. auctores iamiam ſceleris occubuere, & ſat tibi pœnarum expendêre. Me ad hoc facinus ademptum filiæ regnum induxit. quid pertulimus iniuriarum, non ignoras: ignoſce mihi, quam grauiſsima cauſa præſtitit nocentem. Tribuendum cenſe aliquid femineæ imbecillitati, quæ in maximis uirile robur iniurijs præſtare non poteſt. Memento me fuiſſe reginam, Lodouici tui coniugem, à quo tantam dignitatis & fortunarum amplitudinem recepiſti. Et quando non temere mihi peccandum eſſe cenſui, ſi iuſtum te mihi iudicem præbeas, innocentiſsimæ in primis filiæ, deinde mihi exorabilem te concede, ut tuo utraq; beneficio uitam recuperaſſe uideamur. Interpellat ad hæc gnata Eliſabethæ preces, ipſa ſupplex, per Deum, per Maieſtatem regiam, per paterna merita, per ſuam innocentiam, per ſpem futuram, ut utriuſque pariter miſereatur, patiatur aliquam ſe pietatis & gratiæ ſubire rationem. Aetatis & ſexus æquè miſereatur: penſitet ſecum aliquantiſper peccati cauſam, ne matrem temerè peccaſſe arbitretur. quòd ſi inſolentiſsimè ſæuire decreuerit, eum obſecrat, ut aut utranque pari beneficio ſeruet, aut ad perpetuam ingratitudinis & feritatis infamiam utranq; perdat. Quanquam plura illæ in ſummo lachrymarum profluuio ſubijcere conarentur, augerent ululatus, & ueniam exclamarẽt, amplexarentur ſupplices Horuati genua: ille tamen nequaquam collabaſcit, immò feritati obſtinatiſsimo animo inſtat, ut diram crudelitatem ocyus expleret, ueluti mutus incenſus terga uertit, è conſpectu ſe præripit, & quid fieri cupiat ſatellitibus edicit. Ingruente nocte, mater à Maria abducitur, pro Ioannis imperio, prima uigilia noctis, obſtructo ore, in Bozotham amnem regina demergitur. Mariæ, quia culpæ expers eſſe ferebatur, ab hoſte ignoſcitur: immò diuina potiùs commiſeratione uita redonatur, ut ſupereſſet, quæ Horuati immanitatem ulciſceretur. Virgines non tam nobilitate quàm forma præſtantes, pro militari libidine inceſtatæ, ut aiunt: nullus in tanta crudelitate, neque pudori, neque humanitati locus: more plus quàm Barbarico direptæ, promiſcuè contemerata pudicitia. Maria ſeorſim aſſeruata, quam regiæ maieſtatis numen à morte ac turpitudine uindicarat, parum abfuit quin cum infelici matre pari fato necaretur. Totam noctem abductam ſibi matrem repetit, ingeminat & deplorat, ad cædem iamdudum eductam rata. non modò laceratis crinibus, faciem unguibus inſcripſit: uerùm etiam & ſtans parieti, & iacens humi ſic caput illiſit, ut iamdudum moritura uideretur: & omnino feciſſet, niſi admoti eam cuſtodes inhibuiſſent. Sæpe ſibi & manus inijcere, conſciſcere ſibi mortem furibunda contendit, ſi amotis arbitris licuiſſet. Nihil iſto caſu miſerabilius unquam ſpectatum eſt: unde non tam principum miſeriam, & Fortunæ uarietatem, quàm diuini iudicij grauitatem, & timorem Dei conſiderare debemus. Suos inimicos, per inimicos punit Deus: & ne quid ſceleris impunitate donetur, crimina criminibus pœnas exoluunt. Carolus immodica regnandi cupiditate ſuccenſus, quum præter fas & æquum ſorori ſceptrum eripuiſſet, præſentaneas facinoroſæ audaciæ pœnas expendit: regina, Palatinus, & Blaſius paricida, extremum patrati ſceleris haud longè ſupplicium ſibi diſtulere. O miſeram humanæ uitæ conditionem, & eorum in primis qui in alto ſtatu uerſantur. Quippe qui quanto altiùs à fortuna euecti ſunt, tanto grauiorem caſum reformidare debent uel maximè præcauere, ut de ſe bene ſperare poſſe uideantur, ne quo ſe ſcelere grauiter obſtringant. Ad rem igitur redeamus. Inſequenti die, cum regia præda in Croatiam iter uertunt, Mariam captiuam cum cæteris uirginibus, quas infando ſtupro polluerant, abducunt. Quum furor ille aliquantulum deferbuiſſet, in Mariam ſubinde mitius agi cœptum eſt: ſuccurrebat Ioanni ſæpe illud, eſſe ſatis adhuc ſuperq; ſæuitum, ſi res aliter ac ſperabant, acciderit: Mariæ uita, multa mala declinari poſſe; ex morte uerò, deſperata omnia futura. Subibat quandoq; patrati ſ

pœniten-

pœnitentia crudelitatis, quæ iniectis furijs absterrebat hominem: neque fugiebat, in agendis rebus cunctatiùs futura cuncta proſpicere oportere, quando pro infectis facta haberi nequeunt: malis eſſe finem imponendum, ne pergendo aſsiduorum malorum ſemina ſeri uideantur: conſcientia proinde rerum malè geſtarũ corripi cœpit. In Croatia caſtellum erat, nõ tam loci natura quàm arte ac præſidio munitiſsimum, cui Crupæ nomen erat. hîc Mariam aſſeruari iubet: fidelem admouet cuſtodiam, ſeruitiaq; obſequentiſsima in his quæ ad curãdum eius corpus pertinent, ſubijcit. quin & ipſe ſæpius inuiſit: ac diligenter interim obſeruat, quid ex patrato facinore nouitatis oriatur. Sigiſmundus interea, qui celebratis nuptijs in Boemiam aufugerat, de Caroli morte, & de recuperato regno, Mariæ ac Eliſabethæ literis certior factus erat: unde non parum animi cum ingenti lætitia ſibi reuocarat. Reginarum uerò caſum, qui paulo pòſt interceſſerat, nondum nouerat: oblata fortunæ ſuæ occaſione, nil ultrà cunctandum ratus, quando ad recipiendum crebris literis regnum inuitabatur, haud mediocrem in Boemia delectũ habuerat: coactoq; exercitu, ſuperioris Vngariæ fines ingreſſus, multos regni proceres admiſit, qui in eius auxilium ultrò concurrêre. Continuatis Budam itineribus peruenit, nemineq; reluctante in arcem admittitur: ibi de cæde ſocrus, & aliorum, ac de uxoris repentè carcere admonitus, non minus dolore quàm facinoris indignitate corripitur. Celerem pro liberanda Maria in Croatiam expeditionem, nondum acceptis per ſacramentum obſequijs, neq; confirmato adhuc regno, ſuſcipere poterat. Interea Ioannes, qui Mariam captiuam retinebat, audito Sigiſmundi aduentu, & quòd iam regno ſine controuerſia potiretur, pœnitentia ductus, his eam uerbis confeſtim adit: Quanquam, regina, te pariter ac matrem, pro ulciſcenda Caroli cæde, iam è medio tollere ſæpe cogitaram: Lodouici tamen regis beneficentia remoratus, quæ mente nunquã excidet, ignoui tibi, & nunc me patratæ cædis pœnitet. Quinetiã ſi præterita corrigi potius quàm damnari poſſent, nihil profectò mihi foret antiquius, quàm aut facta corrigere, aut horum prorſus memoriam antiquare. Indigna Caroli morte prouocatus, in uos omnes ſæuiendum eſſe duxi: peperci tamen Maria tibi & patris tui memoria, & innocentiæ conſcientia tuæ id ultrò faciendum eſſe iudicauit, ne Lodouici de me optimè meriti ſanguine meas manus inficerem. Nunc de te liberanda cogitare cœpi, ſi qua mihi cautio iuramento præſtari poteſt, quod liberationis huiuſce nulla me unquam pœnitentia ſubſequatur: ſin eã ſenſerim aſpernari, materno tu quoq; fato cades. His dictis, abijt. At illa collachrymans, cum ad ſe reuocari iubet: ſupplexq; obſecrat, ut ſe liberet, regnoq; reſtituat. quod ſi eius beneficio aſſequatur, Ioannem ſe patris & gubernatoris loco ſemper habituram pollicetur: non modò id interiecto ſacramẽto, ſed allatis diuorum reliquijs, id ipſum ſe aſſeueraturam eſſe recipit. quod ut faciat, etiam atq; etiam ad genua ſupplex obteſtatur. Exoratus tandẽ ille, magis feritatis & imprudentiæ quàm cõſilij compos, bono hanc animo eſſe iubet, mitiùs lautiuſq; tractari præcipit. interea carpenta regia, ancillarumq; cohortem parat, ſpolia direpta diſquirit: quæ inueniri nequeũt, ipſe rependit: poſtremò cum honeſto procerum nobiliumq; comitatu hanc Budam remittit. Quum reginam carcere eductã eſſe, ac Budam redire rumor effunderetur, quacunq; iter facere dicebatur, omnes ex oppidis paſsim ac pagis ſpectatũ cõuenere: fauſtę ubiq; cõgratulationes ſalutationeſq; factæ, haud aliter atq; ſi hęc aut Lodouicus pater ex inferis redijſſet. Certatim populi collachrymantes, ex inſperata lętitia congratulatum concurrebant: Maria uerò obuiũ quenque ordinem lachrymabunda ſuſcepit. Quum Budæ appropinquaſſet, non modò uir cum omnibus ordinibus & inſtructis legionibus, uerùm etiam uniuerſa ciuitas in occurſum effunditur. Cum plauſu & incredibili lætitia Mariam reducem omnes excipiunt: intermiſcebant congratulationibus publicis lachrymas, & Mariæ ingeminatione omnia reſonabant. At ubi ad Sigiſmundi congreſſum peruentum eſt, Salue (inquit) dulciſsima coniunx, tot & tantis uexata periculis. Salue ſpes uiri ac Vngarorum unica, quæ periculo tuo in lachrymas omnia conuertiſti. Iamdudum ad te

liberan-

liberandam, & ulciſcendum ſanctæ parentis interitum, legiones & cætera bello neceſſaria comparaueramus, inſperata lætitia dolorem ademit, & immaniſsimum hoſtem metus & pœnitentia ad officij reſipiſcentiam reuocauit. Proinde clemẽtiſsimo Deo, cæteriſq́; ſacrorum regum numinibus, qui Pannoniæ præſunt, immortales gratias agamus, quòd te, cuius caſum nuperrimè ſciuimus, incolumem mihi & reipublicę reddidere. Hic maximam Deos nobis fidem feciſſe reputare debemus, curare mortalia, hominum facta penſitare, & in peculiari cura tutelam principum habere: ut quos regendis alijs præfecerint, quum omnis à Deo poteſtas tribuatur, eos pótiſsimùm ſeruare uideantur. Affuere quoq; tibi non minus ac regno, pientiſsimi patris manes, qui neque tuam, neque Pannoniæ ſalutem deſeruere. quare fauſtus ac felix ſit iſte tuus reditus, & uniuerſæ reipublicæ quàm maximè ſalutaris. Regni habenas reſume, quas diuus pater tibi iam legauit. Solium, ſceptrum, regiamq; recipe, quam nulla improborum facinora tibi adimere potuere. Fortuna, ut uirtutem, magnanimitatemq́; tuam gẽtibus oſtentaret, de te periculum fecit profectò maximum, ut in utroque te ſemper ſtatu ſapientiſsimè geras: ab adoleſcentia robur animi tui periclitari uoluit, ut regina gentium futura, grauiter moderari & miſereri ſcires. Nemo bonus miles unquam futurus eſt, qui à tyrocinij die laboribus & periculis ſeſe obdurare non didicerit. Quare ſcito, regina ſuauiſsima, te non minus deliberatione quàm periculo diuinæ benignitati gratiam agere oportere: in altero uirtutis meritum, in altero Dei clementia planè conſiſtit. Periclitatur Deus hominem, nõ demergit. Veni igitur ſalus publica, publica libertas, moderatrix Vngarica, & ſpes mea unica: & poſthac meliora ſpera, quando ſatis ſuperq́; tecum fortuna luſit, ſatiſq́; in te periculi fecit, ut iam omnibus Vngaris apertum eſſe debeat, te non minus tuæ quàm publicæ ſaluti fuiſſe ſeruatam, & ad imperandum tantùm Mariam eſſe natam. His dictis coniugem amplexatur, mutuis ſeſe ambo lachrymis oſculiſq́ue reſpergunt, lachrymoſus circùm plauſus oboritur. Mox hæc prenſandam omnibus dextram porrigit: & non modò optimatum quenque pientiſsimè amplectitur, ſed humilibus ad unum, qui ad officium prodierant, ſe adiri paſſa eſt. Sigiſmundus ſingulari pompa, cum ſocia ſibi agmina iunxiſſet, hanc dextra apprehenſam in urbem duxit: urbs ingenti plauſu intonans excipit, lætitia & feſtiuitate complentur omnia. Pro liberata domina, ſacra celebrant: multos dies indictæ ſupplicationes, ut dignæ Dijs immortalibus gratiæ agantur. Soteria mira ſolennitate celebrata: nulla ceſſauit ara, ubi non fuerit abundè ſupplicatum. At ubi dijs immortalibus ſatis quiſque factum eſſe cenſuit, de coronando Sigiſmundo mox agi cœptum eſt: quare frequentiſsimum Albæ conuentum Maria tunc edixit, diem'que Pentecoſten conuentui præſtituit.

RERVM VNGARICARVM DECADIS TERTIAE LIBER II.

QVVM ad præſtitutum diem omnes ordines conueniſſent, habita concione, Maria Sigiſmundum dextra tenens, ita profatur: Quartus iam annus agitur, poſt diui patris obitum, fidiſsimi Proceres, quo tempore quot mala perpeſsi ſimus, & quanta in regno perturbatio diſcordia'que fuerit, quando hæc omnia uos & uidiſtis, & audiuiſtis, de his uerba facere ſuperuacaneum foret. Commemoratio enim uulnera refricaret, perturbaret conſilia: & hunc diem, quem felicem ac fauſtum eſſe uolumus, malis auſpicijs iſta calamitatum memoria inceſtaremus. Duo ſunt, quæ me ad hanc orationem impulerunt: unum fuit, gratiarum in eos actio, qui de me ac regno iuxtà benè meriti ſunt: alterum, prouidentia futurorum, qua ita noſtræ reipublicæ proſpicere cogimur, ut nunquam in ſuperiora mala recidamus. hoc itaque gratitudinis, neceſsitatis uerò illud erit. In primis igitur uobis omnibus, qui aut ocium ſeruaſtis, aut iniurias inhibuiſtis, aut deniq; regno, mihi'ue fauiſtis, immortales ago gratias. Quando Mariam ueſtram à tot malis circumuentam, deſtituendam eſſe minimè cenſuiſtis,

in fide

in fide permanſiſtis, quòd è medio cenſuiſtis tollendos eſſe tyrannos, nulla profectò laus digna uobis, neque gratia exolui poteſt. Magni nanque momenti eſt ipſa fides, cui multum probitatis & conſtantiæ ineſt. hæc ſola uirtus eſt, qua tota ferè iuſticia conſummatur: quam ſi è medio tuleris, non ſolùm uniuerſus corruet uirtutum chorus, uerùm etiam omnis humana ſocietas diſſoluetur. Hæc facit, ut non ſolùm amicis, ſed hoſtibus quoque officia perſoluamus: ſuperis nos conciliat, à perpetua morte nos uendicat. ita ſibi Deum obligat, ac reddit obnoxium, ut ad edenda miracula cogat; ac ab eo illa conſequi mereatur, quæ natura præſtare non poteſt. Quare nemini mirum eſſe debet, ſi in nulla ſeueriùs facinora, quàm in perfidos Deus animaduertere ſolet: quum in pleriſque ſæpe uiderimus conniuentem. Proinde non immeritò uobis omnibus, pacato regno, uberrimam me cum uiro meo gratiam relaturam eſſe polliceor, & à me uos nihil unquam fruſtra petituros. Quin & uos officio præueniam, & pro meritis ac dignitate quenque tractabo: perpetuóq; mihi, quando fœneratiora eſſe debent quæ principibus conferuntur officia, cunctos beneficio obligabo: hæ meæ ſunt partes, id Lodouici filiæ eſt officium, id Mariæ ueſtræ poſtulat obligatio. Et quum hæc re potius quàm uerbo præſtari debeant, idcirco de his breuiter agendum eſſe cenſui. Nunc autem ſupereſt, ut futuris rebus proſpiciamus: ni fortaſſe furcitium more, omnes perditum ire contendamus. In hac re duo neceſſaria eſſe cenſeo, quæ potius è recentibus malis, quàm longa rerum experientia didici. Prius concordia, deinde moderatore optimo uobis opus eſt. Niſi inteſtinam diſcordiam curetis, proceres, unde omnia hæc mala orta ſunt, nunquam regnum pacatum habebitis. Deponenda (mihi credite) ſunt odia, coercendæ iniuriæ, ui occupata reddenda, obliterandæ contumeliæ: & eo magis, ſi læſi præſtentur indemnes. Subeat uos religio, & iuſticiæ amor: depoſitis priuatis affectibus, capeſsite, quæſo, quandoque rempublicam, communem ſalutem amate. Ocium, quòd domi retineri debet, & priuata odia ſubuerterunt, appetite: diſcite è præteritis malis, nil homini concordia domeſtica antiquius eſſe oportere. Nam domi pax, bellum foris colendum eſt. Contrà uerò, nihil reipublicæ ipſa diſcordia exitialius inueniri poteſt. Itaque ſi regnum domi forisq; ſaluum eſſe cupitis, diligite quæſo concordiam, proceres, & ueteres ſimultates odiáq; deponite. Nullam uim tuiquam inferendam exiſtimate: lites non armis, ſed foro dirimite, iudicia uobis æquiſsima præſtabimus. Quare poſt hac uim omnē publico edicto, & capitali ſupplicio inhibemus. Quicunque aliena occuparit, niſi ſpacio menſis legitimo poſſeſſori reddiderit, hūc latrocinij pœna mulctandum eſſe pronunciamus. Quæ quidem idcirco rectè ſancimus, quia amotis iniurijs, omnis cauſa diſcordiarum extinguitur, publica pax & inteſtina concordia introducitur, qua nil magis hoſtes formidare uidētur. Poſtremò de optimo rerum moderatore nobis cogitandum: quod quamuis ſit in dicendo nouiſsimum, potiſsimum tamen in conſiderando eſſe debet. Quid enim ſalutis in fluctuantiſsimo nauis pelago ſperare poteſt, ſi optimo gubernatore caruerit? Non uos præterijt, Lodouicum patrem de uobis omnibus, & in primis de republica optimè meritum, qui hæc omnia mala pro ſapientia ſua planè prouiderat. Sigiſmundum Auguſtali genere natum, ex omnibus principum adoleſcentibus delegiſſe potiſsimum, ac ueluti futurum principem in aula ſua educaſſe, adoptaſſe demū (& ut ſcitis) mihi legitimo cōnubio collocaſſe, ut alterum Lodouicum haberetis, qui amplificatum regnum haud aliter ac ille ſeruaret, tuereturq;, & Auguſtali quoq; dignitate Pannonicum regnum honeſtaret. Quid de uiro ſperare liceat, animi magnitudo, aperta probitas, & aſpectus eius maieſtas oſtendit. Vos connubij auſpicia, ne minore quidem quàm pater, conſenſu approbaſtis. Conſalutaſtis ſæpe regem poſt diui patris obitum, & non minora huic quàm illi obſequia quandoque præſtitiſtis. eadem igitur quæ tunc approbaſtis, uos nunc rata ac firma habituros eſſe credo: partim quia nihil reipublicæ ſalutarius fieri poteſt, partim ut ne ultrà femineum toleraretis imperiū: quem uobis regem Lodouicus optauit, & mihi coniugauit, cum ritè legitimum habeatis. Nec femineæ quidem poteſta-

tis eſt Pannonia, cui uirilis uix dextera moderari poteſt. Proinde Sigiſmundo, uiro clariſſimo, coniugiq́; ſapientiſſimo, ſacrum diadema, ſceptrum, ac ius omne regni, ultrò iubentibus nunc uobis ipſa reſigno. Regiam poteſtatem à patre mihi legatam, ac auctoritate ueſtra mihi comprobatam, huic ſponte concedo: hunc fauſtis quæſo auſpicijs, Pannoniæ regem exclamate. hunc accipite moderatorem rerum, hunc propugnatorem Vngariæ obſeruate: qui Romano regnum, ut uidebitis, decorabit imperio. Pacabit hic regnum, hic ocium uobis inſolens introducet. hic denique à Turcorum iugo, & ab hoſtium inſidijs Vngariam, mihi credite, uindicabit. Sic Christus optimus maximus, ſic patrij Dij eſſe iubeant: ſic omnia nobis poſthac fauſta & felicia, ac etiam reipublicæ eſſe uelint.

Sigiſmundus, rex & imp.

VIX hæc dixerat, quum ſacrum diadema ac ſceptrum, quod ipſa in media concione geſtabat, Sigiſmundi, quem manu ſemper apprehenſum tenuerat, alterum capiti impoſuit: dextræ, iuſſu populi, patrumq́; conſenſu, tradidit alterum. Hinc tantus fauor ac plauſus elatus eſt, ut Sigiſmundo regi, Mariæque reginæ cuncta feliciter ingeminarent. Initis deinde in Stephani æde ſolennibus, inter ſacrificandum, ab Strigonienſi metropolita coronatio ritè celebrata. Vbi in coronati regis caput, omnes principes & optimates cum antiſtitibus, item nobiles, conuentuumque legati, fidum Sigiſmundo obſequium ſe perpetuò præſtituros eſſe iurarunt.
1386 quod anno Salutis octogeſimo ſexto ſuper terdecies centenũ factum eſſe tradunt, anno autem ætatis eius uiceſimo: quem deinde regalibus ritè ſacris initiatum Budam reduxere. Aſt ubi in regiam rediere, per multos dies de pacando regno, & componendis optimatum litibus agitatũ eſt. Maria uerò, cui nihil materna uindicta uidebatur antiquius, dies ac noctes ad id Sigiſmundũ irritat, inauditas iniurias & illata probra oculis obijcit. Nullum regalis decori ſimulachrum eum retinere affirmat, niſi in parricidam, qui ſacro manus cruore fœdarat, reginamq́; innocentem, & uirginem duro carcere macerauerat, pro dignitate animaduertatur. Vincitur tãdem reginæ precibus Sigiſmundus, ac legiones duas cum equitibus expeditiſsimis comparat. In Tranſiſtrianas partes iter intendit, ſimulans ſe in Bulgariam aduerſus Turcos iturũ: interea amicorum literis admonetur, Ioannem Croatiæ præfectum, Poſegam, quod regale foret oppidum, clàm tutandi ſui gratia occupaſſe, loco quidem & arte munitiſsimum. Illuc igitur è ſententia cum exercitu diuertit iter, arcem obſidet, admouet uarias belli machinas, die noctuq́; acriùs oppugnat. potiundi quàm primùm oppidi ſpes aberat: quippe quod ars & natura iuxtà muniuerat: inſidijs aut fame capere confidebat. Ioannes, ne ad extrema redigeretur, ad artes animum intendit, clàm arci ſe ſubtrahere decernit. quanquam ſtationes cum excubijs circùm ab hoſte diſpoſitas intelligeret: ea tamen parte effugiendum eſſe retur, ubi amicos fortè ſuos tẽdere ſenſerat: captabat occaſionem, qua cæca nocte ſe ſubriperet. Quum tempus adueniſſet idoneũ, quo præ tenebris, non modò noctu, ſed interdiu, iter facere nemo potuiſſet, clàm eà deſcendit, quà Stephanus Ladiſlai Vaiuodæ filius, & Stephanus Simonthorna metabatur, qui diſsimulata perfidia, ſe in regis amicitiam exercitumq́; inſinuarant. quum in horum excubias deſcendiſſet, euadendi facilè copiam impetrauit. Mox traiecto Sauo (quod nauigando'ne an tranãdo fecerit, incompertum eſt) Dobor oppidum ſubiuit, quod in ea Boſſenæ parte ſitum eſt, quam Vſoran appellant: ubi Zagrabienſem antiſtitem cum pleriſque coniuratis eſſe nouerat. Horum arte, perfidiaq́;, uniuerſi Dalmatæ, Boſſenenſes, & Croatæ à regia fide defecerant: Pannonias quacunque licebat parte uexabant, incurſabant pagos, & cuncta igni ferroq́; uaſtabant. Quare Sigiſmundus obſidionem hanc ſoluere, trajcere Sauum, adauctoq́; exercitu, Dobor, proditorum omnium aſylum, circũuenire eſt coactus. Celerẽ & audacem regis obſidionem hi admodum formidarunt: immò uſque adeò ſunt abſterriti, ut Ioannes, ne in anguſtijs iterum ſe occluderet, ante acerrimam ſecum nonnullis obſidionem inde præriperet, ratus eadem ſe fugæ fortuna potiturum. uerùm multo aliter atque ſperauerat, res accidit. Ex oppido clandeſtina fuga exijt: dum per colles, auiaq́; montium loca

iter facit,

iter facit, in regis, quas circū in intenderat, inſidias concidit: captiuus in Sigiſmundi conſpectum adducitur. hunc diligenti cuſtodia is aſſeruari iubet. Interim Dobor expugnat. Boſſenam poſt hæc, deinde Croatiam, Dalmatiam'que omnem, in ditionem ſuam recepit. nam captis rebellionis auctoribus, cæteri facilè ad obſequium redire. Pacatis regionibus, in Quinqueeccleſiarum urbem rex cum uniuerſo exercitu ſe recepit, ſecū captiuos omnes adduxit. Ibi pro dira Mariæ libidine de Ioanne ſupplicium ſumptum eſt. reuinctis enim ad palum manibus, per urbes, uicos, & compita curru circumuectus, candentibus'que fruſtillatim forcipibus paſsim diſcerptus eſt: poſtremò ad Gemitorios † uſq; gradus tractus eſt, quadripartitoq; diſſectus, fruſta corporis ſingulis portis ad deterrendam facinoroſam audaciam impoſita. Ioannes tandem dignas crudelitatis ſuæ pœnas expendit, cæteri capite mulctati. Zagrabienſis epiſcopus, huiuſce nouitatis auctor, ob ſacroſanctam dignitatem, quum capitalis eſſe non poſſet, epiſcopatu, publicatis bonis, abdicatus eſt. Poſt hæc in Valachos ſucceſsit haud infauſta expeditio. Nam quū ſub mulieris imperio, inteſtino inter ſe bello fluctuaret Vngaria, Valachi, qui Dacorum Getarumq; regionem incolunt, ipſi quoq; femineum ſceptrum abominati, in tanta rerum perturbatione à Pannoniæ regno defecere: rogati præſtare obſequia, & ſtipendia ſoluere, recuſarunt. quare quarto coronationis anno, in hos bellum Sigiſmundus iure ſuſcepit. Vtrique tempeſtate illa Valachiæ Stephanus præerat, quem Vaiuodā dicunt. Is audito regis aduentu, Tranſalpinam regionem expedito milite, ac ingēti ſagittariorum manu complet: omnes aditus anguſtiasq; montium præoccupari iubet, ut ingreſſum, ueluti multis olim obtigerat, hoſtem occluderet, grauiq; cæde conficeret: item per iuga montium præſidia multa diſponit, quæ hoſtem undique propulſarent. Sigiſmundus cum numeroſo exercitu, ac forti animo prouinciam adoritur: quum inter Alpes progrederetur, occurrit hoſtis, ſagittariorum multitudine Vngarum circumuenit, pedites ſimul ac equites cōfodit, ſaxis obruit, & ad internecionem pro uirili parte redigere pergit. Contrà illi Sigiſmundi uoce confirmati, longè audaciùs obſtant, Imperatoris iuſſu equo deſiliunt, pedibusq; pugnant: obſtinatiſsimis Valachum animis ſubeuntes, ex alto deturbant, & per abrupta loca fugam capere cogunt: fugiētibus à tergo inſtant: inter fugiendum multos intercipiunt, obtruncantq;, partem è rupibus præcipitem agunt. gladijs igitur per montium fauces & anfractus ſibi uiam faciunt. Ad Vaiuodæ tandem oppidum peruentū eſt, ubi cum præſidio ſe ille tutabatur. is poſtquam audaciſsimum ſibi hoſtem inſtare cognouit, non ui, ſed precibus uincendum: item ſalutem ſibi non pertinacia, ſed humili facilitate comparandam eſſe cenſuit. Quare antequàm regem caſtrametari occœpiſſe nouerit, data ſibi tutò adeundi redeundi'que copia, ex arce cum multis proceribus obuiam prodijt. & ad pedes eius proſternatus: Tua Sigiſmunde (inquit) clementia factum eſt, ut quamuis in te arma ſumpſerimus, uicti tamen, Maieſtatis tuæ benignitate multo magis cōfidere uideamur, quàm ſi tui uictoria potiremur. Magnanimus enim neque armis, neque officio uinci poteſt: nihil grauatius ferre ſolet, quàm ab hoſte pariter & amico ſuperari: quādo hunc armis, illum ſibi officio, & utrunque, quum res tulerit, beneficentia ſua obſtringere nititur. Peccauimus igitur Rex clemētiſsime, & errata noſtra ingenuè fatemur: luimus haud paululum pœnarum: & dextra tua fugati, quam ſceptro dignam nunc re ipſa didicimus, ad eius tutelam confugere malumus, quàm peruicacia omnes iri perditum. Ab Vngarica fide idcirco defecimus partim, quia femineum imperium ob inſolentiam rei perpeti nequiuimus: partim, quia laborante grauiter Vngaria, deletum ibi regni ſimulachrum credebamus. Nunc autem poſtquàm te potius à Deo datum, quàm à diſsidentibus Vngarorum ſtudijs optatum intuemur: iamdudum nos facti pœnitet, & à te ueniam ſupplices petimus. Quodcunque temeritate noſtra in Maieſtatem regiam commiſſum eſt, ſupplicamus, ut id tua manſuetudine expietur. Imitare quæſumus, rex excellentiſsime, deos immortales, quorum uicem geris in terris: & ab his addiſce, reſipiſcentes è pœnitentia animos non aſpernari, non obſtare ſupplicibus,

† Vulgò Pelenger.

nullam poſtulantibus ueniam abnegare, obſtinatos tantùm prot rere, & clementia potiùs ac officio quàm ſeueritate beneuolentiam hominum promereri. Bonis hoc tibi bellum auſpicijs eſſe uolumus, ubi ex uictoria gloriam: & clementia, ſi uteris, laudem tibi comparaſti. Ignoſce regni tui ſocijs, quos neque indecores, neque inutiles olim ſibi ſuperiores tui habuere. Hodie tibi non mediocre clementiæ argumentum attulimus, hanc laudis occaſionem præterire non permittas Sigiſmunde, ut ab ineunte iuuentute tua hæc ſumma immortalitatis fundamenta iacias. Pios & miſericordes Deus ſemper excolit, & hos potiſsimùm ſua gratia dignos facit. Proinde rex & dominus noſter es, quem antea nō agnoueramus: ſocijs tuis ignoſce, ad uetera nos obſequia fidemq́ recipe. Vectigalia uſitata pendemus: & eo reuerentius imperata cuncta faciemus, quo præſtantiorem regem ſortitos eſſe intelligimus. Quod ut facias, per Lodouici manes, per ingenitam pietatem tuam, per ſanctum Mariæ coniugium, te iterum atque iterum obſecramus. Secundùm orationem hanc, ſupplices ad Sigiſmundi pedes, quoad reſponſum habuerunt, iacuere. Adhæc ille pauca reſpondit: Ne qua (inquit) Maieſtatem regiam impietatis nota commaculemus, quamuis facinora ueſtra impunitate donari non deberent, quia neceſsitate potiùs quàm ex animo ueniam poſtulatis: tamen uobis omnibus ultrò ueniam impartimur. Suſcepti belli audacia, uos à perfidia deterrere: & impetrata facilè uenia, ad fidum obſequium hortari debet. Illud duntaxat poſthac uos admonitos habere uelim, date operā, ne manſuetudine noſtra abuti uideamini. Poſt hæc, ad genua iacentes leuat: ſi in fidelitate permanſerint, bene de ſe ſperare iubet. Surgentes contrà illi, paludamenti laciniam oſculantur, in manus Imperatoris iurant, ſe illius imperia nunquam detrectaturos. Pacata demum prouincia, rex Budam, re proſperè geſta redit, militem unius anni quiete reficit. Sexto regni anno, Tranſalpinum apud Valachos bellum iterum emerſit: quippe qui, contempta Sigiſmundi benignitate, ab eius fide iterum defecere. Proprijs parum uiribus confiſi, in belli ſocietatem Turcos admittunt, unde illius plagę primùm religionis libertatisq́ Chriſtianæ emerſit exitium. At hi ad propagandum prophanum imperium occaſionem optimam nacti, lubentiſsimè ſocietatem hanc ineunt: cumq́ multis equitū turmis, & frequentiſsimo peditatu è Thracia profecti, Iſtrum tranſmittūt. Rex audita ſociorum defectione, habito delectu, in prouinciam conceſsit, exercitum cum ampliſsimo cataphractorum equitatu ſecum duxit: poſt ubi ſuperatis alpibus in effuſos campos deſcenſum eſt, ubi hoſtium caſtra eſſe nouerat, quadrato agmine iter fecit. Quum in hoſtium conſpectum ueniſſet, fulgentes cataphractorum acies educit. Collatis dum pugna ſignis initur, utrique hoſtes armorum fulgore perterriti terga dedunt: & ut propriæ ſaluti conſulant, in fugam ſe conuertunt. Inſtat à tergo Vngarus, ac in hoſtem fugientē ſæua cæde graſſatur: multi in fuga cæſi, & quàm maximè pedites: qui quum equos anteire non poſſent, peſſundati ferè omnes & attriti ſunt, expediti pedites cladem faciliùs euaſere. Quinetiam è procidentium multitudine, Vngarorum impetus admodum remoratus, ingratum fugæ ſpacium dedit: declinabat ad hæc dies, & Danubij uicinitas occurrebat, quem traijcere hi citò non poterant. Ingruente nocte, ſignum receptui datum, ne quid inſidiarum moliretur hoſtis. Cæſa magna Turcorum Valachorumq́ manu, rex Nicopolim minorem contendit, in altera Iſtri ripa ſitam: hanc graui obſidione circumuentam, admotis machinis, uehementer oppugnat. Vrbs duplici præſidio munita, pertinaciter ſe tuetur: arcem Valachi, Turci ciuitatem protegunt: erumpunt interdiu oppidani, & quandoq́ noctu ſæuos tumultus in caſtris excitant. Rex eo intentiùs oppugnare pergit, tormentis arcem & magnam urbis partem amolitur. Nicopoli tandem potitus, quicunq́ ibi deprehenſi ſunt, partim captiuitate, partim morte cūctos affecit: urbi ualidum præſidium impoſuit, mox uniuerſam prouinciam pacauit. Inſigni demum uictoria functus, in Vngariam, rebus compoſitis, pedem retulit. nōdum Budam peruenerat, quum de reginæ obitu nunciatum eſt. quo quidem nuncio, haud ab re, uſq́ adeò conſternatus eſt, ut quicquam triſtius nunquam acceperit. Ma-

ria, repen-

ria,repentina quadam grauiꝙ ægritudine correpta,perbreui diem obijt. Hinc regi ſollicitudo ingens oborta, quód defuncta ſine liberis uxore,ad ſororem eius Aduigam,Poloniæ reginam, regnum iure recidere uerebatur.Ne Sigiſmundum quidem ſuſpicio iſta fefellit. Ladislaus enim Polonorum rex, conſcripto magno exercitu, Vngariam uxorio iure ac armis repetere ſanè decreuerat. Mariam ſine liberis,agente in Valachia Sigiſmundo,deceſsiſſe nouerat:nec adhuc Vngariæ finibus appropinquaſſe audiuerat.quare Ladislaum regni cupiditate tractum,cum multis legionibus regni fines inuaſiſſe,rumor erat.Nimirum haud paruas in Vngaria turbas Polonus ipſe ſuſcitaſſet,niſi Ioannes Kanyſa,Strigonienſis metropolita, uir conſilio opibusꝙ potens,occurriſſet:quippe qui abſente rege, & audito Sarmatarum aduentu, cum tumultuario mox exercitu obuiam profectus,aditū in finibus occluſit, Sarmaticoꝙ bello Vngariam liberauit.Rex igitur Mariæ fatum, Budam ingreſſus,acerrimè deplorauit:exequias pro dignitate ſolennes edidit,corpus Albæ in ſacellum patris retulit. At ubi ſatis conclamatum eſt, in ocium redactus, ad uindictam animum reuocauit.quotidie nanque ſibi ſuccurrebant,quicunꝙ reginarum temporibus, ſibi, illiſue inſidias intenderant,de utriſꝙ malè:meritos mente hos facilè eijcere non poterat.Et quamuis in conſultando diuerſus quandoꝙ traheretur,alios tamen beneficentia ſibi conciliare,alios qui grauiùs erraſſent, capite mulctare decreuerat,quando nullo hos officio ad fidem reuocare ſperabat. Contrà illi,malle mori quàm imperata facere:tanta obfirmari peruicacia,ut neque ſalutis,neque dignitatis ulla memoria ſupereſſet. potiſsimos horum duos & triginta numerant.Principem iſtorum,Stephanum Conthum prodidere,opibus & uirtute præſtantem, qui nobiliſsimo Hederuarorum genere natus erat: quem ad noſtram uſque ætatem per fora,uicos & triuia citharœdi concinunt. Hi quum imperium detrectarent, per uarias regni partes uagabantur: & ne ui parêre cogerentur, magna pars horum ſub dio noctu quieſcebant, diſquirebant latebras, & per pagos ac ſyluas à rege procul uitam degebant. Sigiſmūdus,ne quid per occaſionem nouitatis hi moliri poſſent,Georgium Vaidaffium, uirum ſibi fidum,cæterùm uafrum,& experientia audaciaꝙ ſumma præditum delegit:huic animum ſuum aperit,dat huiuſce rei negocium, ac iubet, ut quacunꝙ liceat arte,aduerſæ factionis homines capiat,ac in regiā redigat poteſtatem. Demandatum iſte negocium forti animo accipit:tradita fida cohorte, ad inferiores regni partes deſcendit: & dum ex mandato regionem luſtrare ſimulat, audit illos haud procul à Sauo in patenti planicie ſub dio dormire.immiſsis exploratoribus,locum edoctus,proxima nocte his inſidias collocat:antequàm illuxerat, circumuentos omnes adoritur. Vnus tantùm aberat,quem Ioannem Corpadum dicunt: hic ita ſibi timere ſolitus erat,ut necubi ſomno drprehenderetur,multo ante diem ſurgeret.at illi ſomno experrecti,certatim arma capiunt,ut ſe aduerſus inſidias tueātur. Georgius cōtrà, mitiſsimis hos uerbis omni timore carere iubet, quando non ut hoſtis, ſed amicus aduenerit.ſe cunctos regi reconciliaſſe nunciat: atꝙ idcirco ueniſſe,ut eos ad regem exoratum reduceret, ac illi fidum iureiurando regi obſequium ſponderent. Quum numero ac uiribus inferiores hi ſeſe intelligerent, præ metu in uanā fidem adducti, depoſitis armis,ultrò ſeſe dedunt: ducuntur ſpe completi ad oppidum cui Karom eſt nomen.hic ex compoſito à Georgio in uincula coniecti: mox manicis pedicisꝙ uincti,curribusꝙ inuecti,cum præſidio magno Budam deferuntur. In itinere ſera pœnitentia correpti,conſiliū ineunt,ut in Sigiſmundi præſentiam adducti,nullo regem ſalutationis officio honeſtarent,obfirmato adforent animo, nullumꝙ uenerationis indicium ederent:rati, fore ſatius obire mortem, quàm inſenſo parêre tyranno. Ex conſulto in conſpectum regis adducti, quem innumera nobiliū multitudo circumſteterat,neque capite,neque genu,neque uerbo,neꝙ re,ullum reuerētiæ ſignum exhibuere:oculos humi planè defixerāt,'raró truces immotosꝙ uultus abduxere. Obſtinata horum pertinacia,ueluti s dempta benignitatis occaſione, rex admodum exaſperatus, eo uehementius in horū ultionem exarſit:paucis pòſt diebus capitali ſup-

plicio, ante diui Georgij ædem, ad caput fori, à lictore ex edicto affecti ſunt. Stephanum ante alios inuicto animo fuiſſe memorant: quippe qui mortem uſque adeo contempſit, ut quum alij à tergo à lictore obtruncarentur, is unus fuerit, qui aduerſum, quum cædem non expauerit, intentis oculis lictorem ſpectare uoluerit: immò ſi tyranni libido tulerit, aſſeuerabat ex edita ſe turri deturbari haudquaquam formidaturum. Quum nullum ſupplicij genus moriens expauiſſet: multum hinc publicæ commiſerationis inuictus ille animus ſibi comparauit. Spectata domini morte, famulus, cui Chioka nomen erat, in profuſum conuerſus fletum, commiſerabili uociferatione à cunctis ſpectatoribus lachrymas exigebat. Ab enſe hic Stephano ſeruiebat: & quum poſt abſciſſum domini caput, eandem magnanimitatem & pertinaciam referret, nullius monitu, ſolatio, increpatione'ue à fletu coerceri poterat. Animum ad hæc Sigiſmundus aduertit, & approbata famuli fide: Iam, inquit, dominus tuus ego ſum, qui tibi magis quàm truncus ille prodeſſe poſſum. Ad hæc puer: Nunquam ego (inquit) Boemico porco ſanè deſeruiam: quinetiã in partes mille diſcerpi malim, quàm à domini magnanimitate deſciſcere, cui Boemi omnes parem animum præſtare non poſſent. At ille his incenſus: Fatũ (inquit) heri cum immanitate ſequere infelix puer: & cui uiuens in omni feritatis miniſterio ſponte ſeruiuiſti, eiuſdem mortui latus ipſe claudito. Ille uerò regis imperium haudquaquam detrectans, ultrò ceruicem ac pari animo lictori ſuppoſuit, cæſorumq; numerum non inuitus clauſit. Extra pomœrium in ſuburbio, quà ad ueterem Budam exitur, horum corpora ſepulta ſunt: in cœmiterio ædicula eſt erecta, ubi ſtatæ inferiæ fierent. Hinc futuræ coniurationis multo pernicioſioris in Sigiſmundum ſemina profluxere. nam ob ſumptum è tot nobilibus proceribuſq; ſupplicium, tanta optimatum animos rei indignitas inceſsit, ut in odia regis clàm exarſerint: & quod in alijs ſpectarũt, ſibi id ipſum timere cœperunt. At ille, qui prius diligi & obſeruari uidebatur: nunc ſæui more tyranni, ab optimatibus reformidari cœpit. Interceſſerat Mariæ obitus, quo Vngarorum amor haud parum ſanè deferbuit. quare ad extremum uſque exitum, hinc ſibi cauere Sigiſmundus coactus eſt. Subijciendum his bellum, quod apud Nicopolim infeliciter geſtum eſt, ritè cenſuimus: quod altiuſculè repetendum eſt, ut geſtarum rerum ſeriẽ euidentiùs proſequamur. Imprecarer, ut Dij Græcis malè facerent, niſi iniquitatis & perfidiæ ſuæ ſat pœnarum expendiſſent: quippe quorum memoria prorſus extincta. Hi nanque fuere, qui primi Turcos in Europam traiecere. Nàm quum ex Auguſtali (ut aiunt) Palęologorum familia, duo de imperio certarent, duas in Gręcia factiones excitarunt, quibus uniuerſa res publica nimium laborauit. Decertatum utrinque diu, quare Græcorum opes admodum attenuatæ ſunt. alter, qui inferior erat, ne facile cederet, ad Barbaricas opes planè cõfugerat: ratus plus in prophana gente fidei, quàm in Chriſtiana, ſe inuenturum. Turcorum auxilia implorauit, qui latè in minori Aſia dominabãtur: ad Amoratem, primum Turcorum Imperatorem (quando ita eorum uires excreuerant, ut imperium orbi interminarentur) legatum miſit, qui eius copias pacta mercede conduceret. Celerrimè hic mandata peregit: quando Turco nil erat antiquius, quàm per occaſionem in Europam traijcere, ubi ſe imperium facilè propagaturum, ut obtigit, eſſe ſperabat. Coercebatur mari, necdum nauigandi artem gens illa nouerat. quare ſub auxilij prætextu, in Europam traijciendi copiam haudquaquam contempſit. Non modò militem mercenarium, ſed ſocium ſe daturum pollicetur. Conducitur Turcus ea conditione, ut exacto bello, in Aſiam ſe recipiat. accepta eſt utrinque condirio. Et per Helleſpontum Barbarus, accommodata ſibi claſſe, in Græciam primò traiecit: hinc primum Europæ exitium promanauit, cuius auctorem haud immeritò primum dignas pœnas dediſſe uidimus. Redintegrato Græcorum bello, & inſtauratis factionibus, diu Turcorum auxilijs pugnatum eſt, quum finem ſæpe malis utriq; dari cuperent: quum præſentem internecionem conſpicarentur, nouas quotidie cauſas Turcus ipſe nectebat, quibus redintegrato bello uſq; adeò Græcorum uires eneruarentur, ut exactos deinde uiribus utroſq; facile domita-

ret.Ne

ret. Nec ſe quidem id conſilij fruſtratum eſt. nam extenuatis Græcorum opibus, in eos arma uertit: occupauit Gallipolim, quæ ad Helleſpontum ſita eſt. Locum nactus ad inferendum bellum nimis idoneum, ubi ex Aſia copias facilè traijcere poterat, cæteros mox impetere, uaſtare agros, per finitimas regiones excurſare cœpit. Occupata magna Græciæ ac Macedoniæ parte, in Thraces deinde arma uertit. nam quum excurſionibus & rapinis omnes latè longéque uexaret, defatigatos ad deditionem, multos ad mercandam pacem populos impellebat. Baiazethes quoꝗ Turcorum imperator, Amorate patre longè audacior, & acriore in gerendis rebus ingenio, breui Thraciam, Theſſaliam, Macedoniam, Phocidem, Bœotiam & Atticam, in poteſtatem ſuam redegit. In Myſios mox erupit, quos nunc Bulgaros uocamus, & ſub Vngarorum ditione eſſe nouerat. Quum è ſociorum literis, uarijsꝗ rumoribus Sigiſmundus accepiſſet, Turcos Myſias inuaſiſſe, in diuina humanáꝗ ſæuire, omnia igni ferroꝗ uaſtare, ad Baiazethem cōtinuò legatum miſit: monēs, ut & prouincia, in qua ius nullum ſe habere nouerit, & alienis rebus manū abſtineret, ſi quid fas, quid æquū foret, rectè ſciret. Diſtulit ille reſponſum, donec uniuerſam ferè prouinciam occupauit: deinde quum domos armis inſtruxerit, accito legato, ſat ſibi iuris eſſe reſpondit, quando parietes etiam ſua iura præferrent. Quum hæc legatus continuò retuliſſet, Sigiſmundus huic ius omne in armis eſſe ſenſit: cumꝗ diro ſibi hoſte agendum eſſe ratus, haud parum timere cœperat. Decimo ſui regni anno expeditionem in Turcos ipſe ſuſcepit. Salutis uerò anno nonageſimoſexto ſupra terdecies centenum, promulgata (1396.) belli fama, delectus maximus habetur: iubentur omnes dare nomina. Quare tot legiones & auxilia coacta ſunt, ut ſine formidine cum prophano hoſte pugnare poſſet. Aduenere Burgundionum, Gallorumꝗ auxilia, quæ orthodoxæ fidei charitate commota, gratis hæc ſacra ſtipendia faciebant. Multi è Belgis ac Celtis, eminentioris fortunæ uiri, nonnulli quoꝗ reguli confluxere, quorum inſignia Budæ in Nicolai æde parietibus affixa, expeditionis huiuſce præſtantiam teſtantur. Coacto igitur exercitu, comparatisꝗ rebus omnibus, quæ bello uſui forent, ex Vngaria in Raſſiam, quæ in ſuperiore Myſia cōtinetur, caſtra mouet. Sigiſmundum in agmine quandoque dixiſſe ferunt, quum ampliſsimum ductaret exercitum: Nimirum, non ſolum Turcus nobis nequaquam formidandus eſt, ſed ne cœli quidem, ſi fortè ruerent, quorum ruinam ſtantibus haſtis ſubire poſſemus. Raſsia nō ſine populatione tranſacta: at ubi in Bulgariam, quæ in inferiore Myſia continetur, deſcenſum eſt, Oriſtum, & Budiuum, nonnullaꝗ alia caſtella, Turcorum firmata præſidijs, multo ſanguine expugnata. Calendis Octobris, ad maiorem Nicopolim Sigiſmundus caſtra mouit: ab una Iſtri ripa maior, ab altera minor Nicopolis eſt ſita. hæc Traiani, Hadriani illa, uictorię monumentum, ut quorundam eſt opinio. Sigiſmundo hinc nunquam ſtatiua mouere certum erat, donec Nicopolim expugnaret. Turcorū Cæſar, quem Baiazethem Vngarorum Annales nominarunt, & Chalapinum plerique dixere, audito ingenti Chriſtianorū apparatu, ne Europa eijceretur, uniuerſam Turcorum rempublicam ad arma ſuſcitauit, cum maximo equitatu ac innumera peditum multitudine in Nicopolitanum agrum his occurrit. Vrbs acri obſidione circumuenta, ac ingenti pręſidio tuta, haud impigrè obſtabat: erūpebant ex urbe ſępe Turci, ac uaria fortuna potiti redibant. Irritabantur in dies ad pugnā utrinꝗ animi: ſed appropinquāte Turcorum exercitu, eò uires conuertere opus erat. relicta legione cum nonnullis turmis equitum, quæ ciuitatem eruptione prohiberet, cæteri omnes in Turcos, qui iamdudum in conſpectum uenerāt, ſeſe uertère. Quum collatis dudum ſignis dimicandum eſſet, Galli inſtantiſsimè ab Sigiſmundo petiere, ut primæ pugnæ partes ſibi concederentur: id laudis diuinæ'ue charitatis ardore, cuncta Gallorum agmina expoſcebant. conceſſum id in caſtris Gallo facilè. Mox in caſtrorum conſpectu, cum inſtructa acie Turcus obuerſatur, nondum inſtructa Vngarorum acie, nec dato ſigno, Galli elato clamore, in hoſtem è caſtris prodiere. Concitatis equis in certamen deſcendunt, inauſpicato pugna conſeritur. at ubi ad congreſſum peruentum eſt, hi Gallico more de-

ſcendunt equo ut pedibus congrediantur. equi dimiſsi inito prælio, cum ingenti clamore in caſtra recurrunt. Turcis nil antiquius obtingere potuit, quàm ut ab equo cum pedite dimicarent. ab expedito hoſtium equitatu circumuenti obterũtur Galli, miſerrimeꝙ cæduntur. Dum haſta ſecuri ue Turcum ferire ſtudent, incurſu recurſuꝙ hoſtili defatigantur, deluduntur'ꝙ: dum audaciæ pœnitet, à lateribus, modò aduerſi auerſiꝙ, telorum imbribus, aut falcatis enſibus lanceisꝙ læduntur. Subſidij ſpe firmati, ad necem uſque dimicant: ſpe tandem ſua fruſtrãtur. nam equi, quos dimiſerant, in caſtra præ tumultu fragoreꝙ relati, Vngarorum abſterruere animos: quippe qui huiuſce moris ignari, ſociorum hinc conflictum ſuſpicantur: metu perciti caſtra relinquunt, ad unum in fugam omnes planè uertuntur. in tanta rerum trepidatione, nullum imperatoris edictum, nullum imperium ſeruare. Turcus cæſo Gallo, à tergo inſtat: palantes Vngari fugiunt, magna in fuga cædes patrata: defatigatus cęde hoſtis, ad capturam & quæſtum ſe cõuertit, maximus captiuorum fit numerus. Quin etiam Sigiſmundus quoque, qui cœli ruinam paulo antè contempſerat, in manum hoſtium perueniſſet, niſi parua cymba Danubium traieciſſet: Xerxis profectò fatum nactus, qui contempto maris imperio, paruo nauigio in Aſiam relatus eſt. In hoc prælio uiginti milia Chriſtianorum cecidere, ex Turcis ſexaginta milia deſiderata. Traiecto Danubio, reformidato Vngarorum impetu, ob rem malè geſtam, in Thraciam Conſtantinopolim rex effugit: hinc nauigauit Rhodum. & Aegæum Ioniumꝙ pelagus emẽſus, in Dalmatiam: luſtrataꝙ Dalmatiæ ora, in Croatiam uenit. Illum uiri autoritate opibusꝙ præſtantes eo tempore ſequebantur: horum principes, Ioannes Canyſa Strigonienſis metropolita, & Stephanus frater, fuiſſe dicuntur. hi fidum regi comitatum, conſiliumꝙ ſemper præſtitere. Cum optimatibus regni, quæcunque pro defenſanda regia dignitate fieri opus erat, ſtudioſiſsimè curabant: abominabantur nouitatem rerum. & nihil his ocio & pace erat antiquius, dum optimi uiri fungerentur officio. contrà duo Stephani intereeſſere, Carolinæ olim factionis principes: quorum alter Ladislai Vaiuodæ filius erat, è Simonthoruia alter natus erat. Hi quum auerſos à regis fide, ob rem ad Nicopolim peſsimè geſtam, Vngarorum animos intuerentur, ad refouendam factionem priſtinam animum aduertẽre: tempus perquàm idoneum ſibi oblatum eſſe rati, è proceribus multos, in hac coniuratione ſibi ſocios adſciſcunt: populorum, ſub officij & publicæ charitatis ſpecie, animos inuertunt, pernicioſum hunc regem reipublicæ eſſe ſuadent. & ni prouideatur, multo indies pernicioſiorem futurum. Defuncta Maria, regnum ad Ladislaum Caroli filium pertinere, qui in Italia latè regnaret. diri tyranni crudelitatem, qua duo & triginta nobiles in foro trucidati fuerant, uulgò prædicant. His uerbis uſque adeò cunctorum animos fortè ſollicitarant, ut maximam in regem inuidiam conflarint. inuerterant optimatum animos, illiꝙ infeſtos planè reddiderant. Proinde nuncios ad Ladislaum mittunt Apuliæ regem, quibus eum ad recipiendum Pannonię regnum hortantur, hæreditario iure ipſi debitum: ſi in Vngariam uenire uoluerit, ſe regnum ſine periculo tradituros pollicentur. Significant, omnes procerum antiſtitumꝙ animos Sigiſmundi tyranni crudelitatem habere odio: nec ultrà eum tolerare poſſe, quum ad interitum Vngariam redigat, rem domi foriſꝙ malè gerat, infenſam ſibi nobilitatem ordinemꝙ patricium habeat. Item Caroli regis probitatẽ, iuſticiam & uirtutẽ ita omnium pectoribus inſediſſe, ut excidere nequeat: eius fatum ita paſsim ab omnib. deplorari, ut nihil uehementioribus uotis expetant, quàm filium tanti ſceleris ultorem, Pannonicarumꝙ rerũ legitimum moderatorem. proinde impenſiùs orare, ut delatũ ſibi patrium regnum accipiat, quo ſine controuerſia potiri poterit. At ille quum ſe ad magna cœpta uocari intellexiſſet, continuò Caroli patris memoria ſuccurrit: obuerſabatur ante oculos paterna fortuna, fatum miſerabile, uaria Pannonũ ingenia, ſubornata corda, & ſtudia perquàm diuerſa, quæ omnia cunctatiùs capere conſilium cogebant. Quanquam illi Sigiſmundum exigere, tradere pacatum regnum fortè ſpondebant: tamen paterna infelicitas abſterrebat. Quum Ladislaum in capiendo conſilio tar-

ſio tardiorem conſpicantur, eo magis indies literis adurgent, incendunt ad id inſtan-
tiſsime. Demum per internuncios cum Ladiſlao, interiecto ſacramento, paciſcũtur:
quicquid uterq; Stephanus ipſius nomine in Pannonijs egerint, quoũſq; regno po-
tiatur, eum ratum ac firmum apud ſe habiturum. Pacta conditione, coniurationis au-
ctores indies Ladislai partes pro uiribus augent. tot enim nobiles hac labe infidelita-
tis coinquinarãt, ut proditorum poſteri in hodiernũ uſq; diem ad ruſticitatem reda
cti, maiorum errata luant. Hi quamuis rem clàm agerent, Sigiſmundum tamen latere
non poterant. is enim in Dalmatia morã trahebat, ubi antequam in Vngariam reſti-
tueretur, menſes duodeuiginti manſiſſe dicitur. Diſsimulabat omnia, ne inuidiam ſi-
bi ex re ad Nicopolim malè geſta conflatam adaugeret. Strigonienſis tandem archie
piſcopi & Canyſarum ope, item Ioannis Marothi opera, qui Sclauoniæ pręfecturam
cum imperio gerebat, in regnum reſtituitur. Stephanos noua quotidie moliri conſpi
catur: & quum eos præſidio ualido firmatos intueretur, eorum audaciam ulciſci nõ
audet. Poſt reſtitutum regem iam annus quartus agebatur, & nouitatis auctores cœ
ptis indies multo impenſiùs inſtabant. iam gens ferè uniuerſa ex omni ordine, à regia
fide defecerat, & limis illum oculis omnes intuebãtur. Duorũ & triginta equitum cæ
des, Nicopolitana clades, in inuidiam Mariæ obitus, & inita poſt illius mortẽ intem-
perantia, & præcipuè feminarum, quibus præ licentia cœlibatus ſe fecerat obnoxiũ,
in contemptũ hunc adduxerant. Exaggerabantur cõiuratorũ obloquijs hæc omnia;
quæ multo minora quàm ferebantur, profectò fuere: quippe qui multa ab eo comi-
ter populariterq; facta uitio uertebant, & in malam cuncta partem interpretabãtur.
Tempus tantùm idoneum expectabant, quo regem tutò caperent: cætera quæ ad pa
trandum facinus pertinebant, ſummo ſtudio diligentiaq; parauerant. Ad poſtremũ
anno Salutis quadringenteſimoprimo ſupra milleſimum, feſto Vitalis die, ex compo 14
ſito regem ingens procerum multitudo ſub officij prætextu adijt, frequenti uirum
corona circumuenit. Conuenere etiam duo fortiſsimi iuuenes, Nicolai Garæ palati-
ni quondam filij, quem ad Eliſabethæ reginæ latus à Ioanne Horuato cæſum eſſe di-
ximus: horum alter Nicolaus, Ioannes alter dictus eſt. Ob indignitatem, quam à pa
terna nece conceperant, quia illum Sigiſmundi factione cæſum fuiſſe ſenſerant, haud
difficulter in hanc coniurationem deſcenderunt. At ubi apud regem conuentum eſt,
de patratis ab eo facinoribus, de re publica malè geſta, primò agi cœptum: oborta
contentione, quando de rebus grauibus agebatur, ad cõuicia contumeliasq; peruen
tum eſt. Irritati ultrò citroq; iurgijs animi, ac nimis exacerbati ſunt: mox facto impe-
tu, omnes, ueluti inter eos dudum cõuentum erat, regi manus inijciunt, hoſtili more
confrementes capiunt, diſtrahuntq;: & iam de trucidando uiro cogitaſſent, ni quo-
rundam amicorum ſuaſu remorati fuiſſent. Fatum fortaſſe Iulij Cęſaris ſubiuiſſet, niſi
honorum plerique interceſsiſſent: in uincula tandem pręter dignitatẽ miſerrimè con
iectus, adhibitaq; procerum cuſtodiæ cohors. Quum de præfectis cuſtodiæ agere-
tur, Nicolai Garæ filijs committendum eſſe regem, uno conſenſu decreuere, quos il
li infeſtiſsimos eſſe intelligebant. negocium datum ultrò accipiunt. In Sokles oppi-
dum, captiuum abducunt, ibiq; cum præſidio regem aſſeruant. Sigiſmundo ad
captiuitatem miſeram redacto, omnes qui aduerſa factione iacuerant, capita extule-
runt. Suſcitato tumultu, proceres cum numeroſo equitatu urbem diſcurrunt, Ladiſ-
laum regem declarant, hunc uerum regem ingeminant. Ladislai ſigna edunt: non
modò per fora & compita, uerum etiam per omnes regni oras circumferunt. Cui-
cunque urbi data ſigna appropinquabant, cum penatibus & magnis dijs collegia
ſacerdotum occurrebant: illa modulato carmine ac hymnis præreuerenter excipere,
inferre templis, ac magnis aris imponere, plauſu & congratulatione excolere, ſaluti
hilaritatiq; publicæ paſsim ſupplicare. Redacta in Ladislai abſentis poteſtatem Vn-
garia, patrum conſulto, dum hæc aguntur, ad eum in Italiam continuò legati miſsi
ſunt, qui Sigiſmundi captiuitatem, & eum regem declaratum nunciarent: demum o-
rarent, quando iam in uado res eſt, in Vngariam repentè trajciat. Quum ex his, &

paulo

paulo ante diſſeminatis rumoribus, rem omnem Ladislaus ex ordine accepiſſet, ad expeditum pacatumq; regnum ſe uocari ratus, claſſem opinione celerius parat, complet milite. In Dalmatiam, quam celerrime poteſt, optimam nactus tempeſtatem contendit. Iadram claſſe primo appulit, quam Vngarici iuris eſſe nouerat. Iadrenſes Ladislaum, audita Sigiſmūdi captiuitate, & declaratione huius, haud multi honorifice excipiunt: conſalutant regem, & tanquam uerum legitimumq; regem excipiunt: quamuis adhuc in Vngaria Budenſis arx, cæteraq; regis præſidia, cum ſuperioribus Vngariæ partibus, quæ ad Morauiam ſpectant, in Sigiſmundi fide permanerent. Aliquot Iadræ dies ille ſubſidet, dum reliquam claſſem expectat, & ab amicis quid in Pannonijs agatur intelligat. Cunctatius patre, longeq; conſultius res ſuas agebat, ne pari fato rueret, ne quaue ſe facti pœnitentia ſequeretur. Vtrinque indies nuncij ueniebant, qui & quid in Italia & Vngaria gereretur, explorato referebant. Non tam potiundæ Pannoniæ ſpe trahebatur, quam Apuliæ ſollicitudine remorabatur. Iadram a Ladislao ui captam, Venetorum Annales prodidere: quod ueritati abſonum eſſe uidetur. nam ſi ab Vngaris abdicato Sigiſmundo, is rex pronunciatus erat, ne magnum quidem negocium fuit, ab Iadrenſibus ſpectatæ fidei ſocijs excipi. Interea Sigiſmundus, qui in Sokles caſtello, anguſto carcere coercebatur, & Gararum præſidio cuſtodiebatur, dies ac noctes lachrymis & ſingultibus uexabatur, deplorans conditionem principum: uel maxime fortunam ſuam, qua nihil uideretur eſſe miſerius: quippe cui nec mortis adminicula concederentur, nec carnifex quiſquam adhiberetur, qui eum his malis eriperet, nec præ uigili cuſtodia mortem ſibi conſciſcere liceret. Denegato quodam pulchro genere mortis, indignabatur etiam qualecunque negari: & quod longe grauius uidebatur, id aſsiduo ſuccurrebat, nec licere uiuere, nec poſſe mori. Tanti ſupplicij geſtarum rerum conſcientia uirum haudquaquam alligabat, quam multo magis recte quam perperam ubique ſeruaſſe ſibi uidebatur: ſi quid patrarat immitius, ultionis gratia, ſe iure feciſſe iudicabat. Captiui regis gemitus aſsiduos, Nicolai palatini coniunx, Gararum fratrum mater, diu tolerare non potuit: quæ non modo muliebri ingenio, ſed etiam ſuapte natura perquam pia ſemper eſt habita. Infauſtam regis conditionem miſerata, ne quid inconſultis liberis ageret, cū his primo de liberatione uerba facere conſtituit, quib. ſeorſum accitis: Vnde id (inquit) ſuauiſsimi filij uobis accidit, ut infandi carceris præfecturam ſortiti, æternam præ cæteris infamiam deputatam habueritis? Quid plus uobis iniuriarum quam cæteris illatum eſt? quid plus oneris & periculi in macerando Auguſtali & ſacro ſanguine accepiſtis? Nicolaus pater ueſter, qui Palatinus erat, a Maria & Sigiſmundo pij parentis loco ſemper habitus: is a Ioanne Horuato cæſus eſt, qui acerrimus Garæ domus fuerat inimicus. Vos cum paternis inimicis miſeri coniuraſtis, in ſacroſanctum regem inieciſtis manus, coniecistis in uincula, & nepharij carceris præfecturam obiuiſtis. Recordor equidem patrem ueſtrum ſæpe hæc dicere ſolitum: Coronatum ſacro diademate regem, etiam ſi beſtijs comparari poſſet, nūquam tamen ſine magno ſcelere lædi poſſe, ſi in ueſtra manu is diem obierit, non'ne perpetuam uobis ueſtræq; poſteritati notā inuretis? Alij, qui nouum regem inducere pergunt, habent, quid ſperent: uos, qui ſacrum principem carcere maceratis, conficitis multiplici morte, & iam pro nepharijs paricidis haberi poteſtis. Quid iam miſeri ſperatis? quod in hunc patratis, id ipſum in ſe futurus rex, mihi crede, formidabit. Laudant tyranni proditionem, ut aiunt: proditorem tamen abominantur, & timent. Si regiæ cædis auctores fueritis, præter infamiæ æternitatem, quid a dijs hominibusq; uobis ſperare fas erit? nempe præter inaudita ſupplicia, extremum exitium, aut perpetuum exilium, fortunarumq; iacturam, quid aliud ſperari poſsit, non inuenio. Hic tot annos iure coronatus, regnoq; potitus eſt: ille qui aditurus eſt, non modo rex nō eſt, ſed nondum regnare didicit. Leuitatis profecto magnę, ſummiq; periculi, & ſceleris inauditi eſt, incerta pro certis quęrere, tētare extrema, infandū patrare paricidiū, & deorum una mortaliumq; iram ſibi prouocare. Proinde dulciſsima pignora, ab

inito facinore deſinite, deteſtabilia deponite conſilia, à nephanda coniuratione deficite: hanc notam uobis poſterisq́; perpetuam futuram, dum tempus eſt, diluite. Dimittite, quæſo per maternam pietatem, per ſalutem ueſtram, Ladislai regis factiones: qui quum patrem Carolum regem à parente ueſtro cæſum nouerit, nunquam uos æquis oculis poterit intueri. Sigiſmundus eſt, qui de patre ac domo ueſtra ſemper fuit optimè meritus. huius uxor & ſocrus ipſum ita opibus & auctoritate extulerāt, ut alter apud Pannonios rex eſſe uideretur. Quare ſi mihi auſcultaueritis, ſi maieſtatem regiam, quam in captiuitate præter æquum & phas retinetis, beneficio ueſtro liberaueritis, omnia profectò ſumma ab eo uobis ſperare licebit, pro quo pater ueſter animam effudit. Maternis dictis iuuenes collabaſcunt, perterriti reſtitere: & inter ſpem & metum nutantes, in grauiſsimas curas incidêre. Poſtero die pia mater in carcerem deſcendit: Nihil (inquit) rex optime, tui nunc impenſiùs curant inimici, quàm ut te quoque ſcelere perdant immerentem: contrà uerò me femellam, aſsidui gemitus, lachrymæq́; tuæ ſemper excruciant, & dignitatis & ætatis tuæ me commiſeratio ſubit. Non hæc tua maieſtas, de re publica ſemper optimè merita, non hæc tua fauſta florensq́; iuuentus, non hæc diui Lodouici hæres meruit. Te ab omnibus deſtitutum, nec Deus, in cuius tutela ſunt reges, nec uiri manes, qui pro te olim occubuit, à me deſeri patiuntur. Incumbo ſaluti tuę: nihilq́; ſuccurrit antiquiùs, quàm quibus te captiuum ſicarij commiſere, eorum in libertatem manibus uindicari. Verum unum eſt quod me à propoſito ſanctiſsimo remoratur, filiorum inquam meorum ratio: qui ne à te deinde deſerantur, uehementer addubito. proinde ſi neque me, neque liberos meos, mea inquam duo lumina, recuperato regno, deſerturum unquam eſſe receperis: profectò te continuò liberatum, in priſtinamq́; ſalutem ac dignitatem reſtitutum dabo. Ad hæc Sigiſmundus, oblata ſpe ſalutis, quam antea deſperarat, diſpanſis brachijs, ad pedes prouolutus: Salutaris (inquit) Dei internuncia, ſolaq́; infandos Sigiſmundi regis labores miſerata, quamuis te Palatini mei, quem parentis loco ſemper colui, pudiciſsimam coniugem eſſe reputem, miſerere tamen quæſo, quæcunque ſis, calamitatis noſtræ. Et noſtri miſeria, priſtinaq́; beneuolentia in uos omnes, ac læſum regiæ maieſtatis numen, & inaudita fortunæ noſtræ conditio, te quandoq́; ad commiſerationē excitet. Quanquam ad definiendas ærumnas lachrymasq́; meas, nihil morte magis præſentaneū ſuccurrit: tamen ut ab huius fati turpitudine me redimam, ſpem, quam detuliſti, lubenter accipio. Si ea quæ me ſperare iuſsiſti, exitu præſtabis, omnia in me ingratitudinis exempla & ſupplicia conſummentur, ſi qua in me unquā minima tanti beneficij obliuio deprehendetur. In omnes quæ excogitari poſſint, incidam infelicitates, omniumq́; ſim exemplar infelicium, ſi me tibi tuisq́;, in priſtinam dignitatem reſtitutum, pro arbitratu tuo ſemper (uti par eſt) gratiſsimū non inueneris. Proinde hoc inter utrunque, teſte Deûm hominumq́; fide, iam fœdus percutio: Sigiſmundus liberos tuos in fratres nunc adoptat, adoptat te quoq́; in matrem pientiſsimam, teſtes deos adeſſe iubet, iureiurando fœdus obfirmat. Quicunque initum fœdus uiolarit, non modò libertate careat, ueluti omnium compos miſeriarum: ſed ut fœda porca diſſecetur in fruſta. Dextra demum utrinq́; data, fœdus ictum eſt. Mater mox cum liberis de liberando rege tranſegit, ad emittendum regem Morauiæ dominatum liberis pollicetur. commentum id uafre à muliere inuentum, ut Sigiſmundus à filijs ſtudioſiùs & cautiùs educeretur. E' ſententia omnia facta ſunt: emiſſus in Morauiam Sigiſmundus, deinde in Boemiam peruenit. Coniuratorum igitur perfidia, quæ multis artibus regem circumuenerat, unius pietate mulieris eluditur. Hæc igitur Sigiſmundi fuit liberatio. qui ubi uinculis emiſſus eſt, peruenit ad Ciliæ comitem: cuius uiribus adiutus, quia ſororem eius Barbaram deſponſauit, in Boemiam redijt, & deinde Vngariam recuperauit. Quum rex in Boemiam euaſiſſet, liberationis huiuſce rumores dicto celeriùs in Pannonias, Gallias, Germaniamq́; diſſeminati ſunt. ad hāc inimici famam animo conſternātur, neſciunt quid ultra moliantur: neque quò fugiant, neque quid ſperent, planè ſuccurrit. Contrà uerò, qui

regis captiuitati iacuerant, ueluti ſe ab inita ſeruitute uindicaturi, reuocandum cito Sigiſmundum exclamant. quicunque intercedant, contra'ue ſentiant, pro reipublicæ hoſtibus haberi oportere: in auctores tanti mali publicè animaduertendum. Sumunt quoque in eos arma, qui regem cęperant. In Pannonijs omnia miſcentur: ſub prætextu regiæ uindictæ, in aduerſæ factionis nobiles uim inferunt, populantur agros, agricolas cum pecoribus abigunt: ſæuiunt quandoque ferro ignięꝙ, ac nullum crudelitatis & ſæuitiæ genus omittunt. Inter hos ſæuiebat in primis Ioannes ille Maroth, Sclauoniæ præfectus: uir quidem (ut aiunt) iniurius, & ab omni humanitate deſtitutus. E contrario, quicunꝙ has iniurias accipiebant, pari feritate certabant. In tanta rerum omnium perturbatione, Sigiſmundus comparato ingenti Boemorum exercitu, & adiectis Vngarorum auxilijs, qui ſuperiores regni partes incolebãt, cum maximis uirib. Vngariam ingreditur. Diffugêre inimici, obuerſari minimè auſi: quãdo Budenſem arcem, cęteraꝙ præſidiaria loca, adhuc in fide regia perſiſtere nouerãt. Rectà Budam rex uenit, arcem recepit, cęteraꝙ munitiſsima in Pannonijs caſtella regia recuperauit. Hæc in Dalmatiam Venetiamꝙ omnem fama diffuderat. Ladiſlaus hoc nuncio cõſternatus, in Italiam, irritis cœptis eluſus, repentè redire cõtendit. Cunctationem, quam in Dalmatis fecerat, approbauit, ne turpiore reditu notaretur. aliqui autem (quod minus probè ſcriptum eſt, quando nimis eſt abſonum ueritati) ſuorum literis ab hac expeditione fuiſſe reuocatum, prodidere: quippe qui non modò Neapolitanos, uerùm etiã pleroſꝙ regni principes iam formidoloſam expeditionem moliri ſignificaſſent. Adiecere quoꝙ, Ladiſlaum ea tempeſtate Iadram ui captã, cum uniuerſo agro, adiacentibusꝙ inſulis ac mari, centum millibus Veneto uendidiſſe. ad recipiendam eam, tranſigendamꝙ uenditionem, cum præſidio ualido legatos ueniſſe quatuor, Franciſcum Cornarium, Leonardum Moceuigum, Antonium Cõtarenum, & Fautinum Michaelem. Sunt qui multo abſurdius tradidere, Venetos à Ladiſlao totius Dalmatiæ iura cum Iadra redemiſſe: ſenatum populumꝙ Venetũ, empta Dalmatia, ita publica lætitia fuiſſe exhilaratum, ut ſupplicationes ac unius diei ferias indixerit. Ex his utrique futilia ac uana ſcripſere. Hi qui captam à Ladiſlao Iadram tradidere, ut rem belli iure ſibi uendicatam, haud iniuria uendere potuiſſe uideretur, iniquum profectò ſcribendo profitentur affectum. nam Iadrenſes, qui tot Venetorum Pannonumꝙ bellis haudquaquam facilè capi potuere, nunquam à parua Ladiſlai claſſe, ac primo congreſſu capi potuiſſent. admiſere illi uirum, tanquam amicum, ac regio ſanguine oriundum: quod eo fecere libentius, quia in regni ſpem uocari intelligebant. quum ibi moram traheret, à Venetis fuit pecunijs ac nauibus adiutus: ut aliqua ex parte ſatisfaceret, id quod Iadræ habebat, quæ alieni, hoc eſt Vngarici iuris erat, abiens ultrò Venetis conceſsit. Qui autem Venetos cæteram Dalmatiam ab eo mercatos tradidere, multo grauius errarunt. quo'nam pacto Veneti, in gerendis rebus prudentiſsimi, centies mille aureûm pro emenda à Ladiſlao, quam uendere non poterat, Dalmatia erogaſſent, quia Vngarici iuris erat: atque Sigiſmundi, & non Ladiſlai tunc auſpicijs regebantur? Nunquam profectò in re uana ac futili tantam pecuniarum iacturam Veneti feciſſent. Ladiſlaus igitur ſpe ſua fruſtratus, in Apuliam regreſſus eſt. Antequam è Dalmatia ſolueret, ad Sigiſmundum hæc ſcripſit: Ingenuè fateor Sigiſmunde rex, me à proceribus Vngaris diu ac impenſius ſollicitatum, inuitum tandem ad promiſſum mihi regnum in Dalmatiam uſque ueniſſe: ſubſediſſe ibi diu, donec rei exitum conſpicarer: ut quid ipſa fortuna, ac uaria Vngarorum ſtudia ſibi uellent, ueluti è ſpecula proſpectarem. Inconſtantiam doloſꝙ huiuſce gentis planè nouiſtis, utinam in patre id ipſum non fuiſſem expertus. Nihil hi regum nouitate ducunt antiquius: & tunc maximè geſtiunt, quando in certamen reges ex arte committunt: ex hac re quæſtum faciunt. Excuſatum igitur me habebis, quia expeditionem hanc ultrò non accepi: acceptamꝙ idcirco cunctatiùs geſsi, ut diuinam quoque modò uoluntatem elicerem, unde mortalis poteſtas cuiꝙ tribuitur. Proinde tibi, quem è tot ærumnis ipſe Deus aſſeruit, ſponte cedo: poſt hac me oſ-

me officioſum amicum, ìnmò affinem tui ſtudioſiſsimum in cæteris rebus agnoſces. Mihi autem nil gratius unquam facere poteris, quàm ſi ab his qui regum nouitate lærantur, eas pœnas exegeris, quas de te ſumere conati ſunt. Sigiſmundus, pro fratre in poſterum ſe habiturū, & cumulatas à paricidis pœnas exacturū eſſe reſpondit.

Reuerſus Ladislaus in regnum, Albrici Cunij opera Neapolitanum regnum benè pacauit: quo pacato, quum incredibili prudentia & magnanimitate polleret, omnibus Italiæ potentatibus, inprimisq́; pontifici formidoloſus eſſe cœpit. Albricum hic magnum (ut aiunt) Conneſtabilem creauit. Ne amplius per præfectos & legatos foris rem ageret, ſed ipſe rebus ſuis adeſſet, Peruſiam, ac multas Latij ciuitates in ditionem ſuam redegit. Viceſimo regni anno, per ſpeciem amicitiæ Romam ingreſſus, Romanos in Bonifacium pontificem irritauit. In hac urbis perturbatione, undecim è patricijs à Lodouico nepote pontificis capti ſunt, & à lictore cæſi. Pontifex patriciorum cæde conſternatus, cum aulica turba Viterbium effugit. Sedente deinde Gregorio pōtifice maximo, quum is abeſſet, urbem Romam occupauit. Pontifex indignitate rei percitus, Ladislaum regni titulo priuauit: Ludouicoq́; titulum addixit, Lodouici Andegauenſis filio, quem regis Galliæ fratrem fuiſſe perhibent. Succedente deinde Ioanne, ac redintegrato bello, ita à pontificijs ducibus profligatus eſt, ut ingenuè ſæpe fateretur, quòd ſi hoſtis prudentia & uictoria uti ſciuiſſet, iamdudum de ſe ac regno fuiſſet actum. Poſt hæc inter utrunque uaria fortuna fuit, modò bello, modò inducijs tempus tranſactum. Tortonam Florētinis uendit. Dum Florentiam, cæterasq́; liberas Italiæ ciuitates in ſeruitutem uindicare pergit, Peruſiæ morbo correptus, Neapolim contendit. Paucis poſt diebus, quum ibi conualuiſſet: Florentinorum arte, qui ab hoc ſuæ libertati admodum timebant, medicato puellæ concubitu, quæ ſui medici filia fuerat, enectus eſt. Hic fuit Ladislai finis, qui Caroli Pazi (ut aiunt) filius erat: à quo Ioannam reginam & uictam & cæſam fuiſſe tradiderunt. 1399. His temporibus, anno nonageſimonono ultra terdecies centenum, mirabilis Dealbatorum peregrinatio, ex ulteriore in Ciſalpinam Galliam erupit: tribus'que menſibus ad extremas uſque Italiæ oras progreſſa, uniuerſos tunc populos ad ſumendum candidatorum habitum, & ad continuanda ſupplicantium agmina concitauit. In illis ſupplicationibus diuinam miſericordiam paſsim conclamabant, ingeminabant publicam pacem: fideliumq́; ocium & quietem, quam per tot annos amiſerāt, clatis uocibus implorabant. Tantam ea tempeſtate religionem populos inceſsiſſe aiunt, ut qui candidatus non prodiret, ab humanitate ſimul & diuino cultu deſtitutus eſſe uideretur. Venceslaus Caroli imperatoris filius, & Sigiſmundi frater, qui cū patre olim imperare cœperat, in ſequenti anno ob ignauiam inauditamq́; laſciuiam ab Electoribus eſt imperio abdicatus. Robertus Bauarus huic ſubſtitutus, ſed nō æquè ab omnibus approbatus. Conductus à Florentinis ingenti pecunia, aduerſus Galeatium uicecomitem, cum maximo Italiam exercitu ingreſſus eſt: nullaq́; re geſta memorabili, in Vindelicos ſe recepit. Cometes in cœlo uiſus, hinc Galeatij mors ſequuta: quem in agro Mediolanenſi, ad Malignanum, diem obijſſe ferunt. Eodem quoq́; anno Tamburlanus uita defunctus eſt, inauditis opibus Imperator, natus apud Tartaros, gente humili: mox eò uſq́; euectus eſt, ut duodecies centena milia hominum haberet in caſtris. Qua quidem multitudine attritis bello Turcis, eorum imperatorem aureis catenis uinctum currui, quo uehebatur, quaſi triumphans alligauerat. Protriuit Armenos, Perſas euertit, deſtruxit Ægyptios, Damaſcū penè deleuit. Tanto Aſiā & Europam terrore compleuerat, ut humanorum ultor ſcelerum appellaretur. Occuparunt eodem quoq́; tempore Galli Genuam, lateq́; in Liguria dominari occœperunt. Quinto poſt anno, Piſæ bello fameq́; confectæ, in Florentinorum poteſtatem deuenere. Iam tempus admonet, ut ad Sigiſmundi geſta reuertamur: & quid poſt reditum in Vngaria geſſerit, ritè proſequamur. Poſt ubi Sigiſmundus in Pannoniam redijt, quamuis acceptæ iniuriæ animo altiùs inſederant, nequaquam tamen in uindictam continuò erumpendum eſſe cenſuit: diſsimulato dolore, clementiam prætulit,

tulit, ne extrema inimici deſperatione correpti, aliquid obſtinatiùs molirentur. Prędia ſolùm à fidelibus poſtulata, ne his ingratus uideretur, ultrò reſcripſit: multos uillis, munijs alios pro dignitate donauit. Aere bonisꝗ potius quàm capite mulctandos eſſe rebatur: contrà uerò illis neque ſpem occludebat, neque occurrentes limis oculis intuebatur. Ne gratiam quidem petentibus, ſe difficilem inhumanumꝗ præſtabat: exorabilem, præter omnium opinionem, ſe his præbere: oſtendere ſe iniuriarum immemorem: inſperatam prę ſe ferre manſuetudinem, ut his qui grauius in eum peccarant, fiduciam ſuſcitaret, ac metu ſimul & omni ſuſpicione liberaret. Poſtquam ſatis ſecuritatis iniecerat, in Sclauonia conuentum indicit, oppidumꝗ huic præſtituit, quod barbaricè Keures Duarhel nominant. Ad conuentum Stephanus Vaiuoda, Ladislai filius, cum magna equitum manu aduenit, partim ſuorum uiribus, partim regis clementia fretus: ſed ſpe ſua falſus, longè aliter ac putabat, ſibi accidiſſe cognouit. Quum in concilium ueniſſet frequentiſsimum, dato ſigno, ex compoſito à nobilitate captus: ibiꝗ à lictore, indicta continuò cauſa, obtruncatus eſt. Diffuſo necis huiuſce rumore, equites, ut ſui ducis mortem ulciſcerentur, ſumpſere arma. Domum, ubi concilium eo die habebatur, circumuenere: & iam fuiſſet cruenta pugna certatum, niſi è feneſtris continuò corpus eius in forum deturbaſſent: quo quidem ſpectaculo ita ſuorum animi conſternati ſunt, ut domini ſui uindices eſſe formidarent. In medio tumultu, aduerſus hos unus occlamat: Quò ruitis miſeri, quò ruitis: en cuius gratia ſumpſiſtis arma, iam extinctus eſt: incaſſum furitis. ſtate uiri, & aduerſus regiæ maieſtatis imperium dimicare deſinite. Deferbuit hac uoce furor equitum, nam timore extemplò perculſi, diffugêre. Stephanũ Vaiuodam, præter alia grauiſsima ſcelera quæ patrarat, id potiſsimùm auſum fuiſſe memorant. Poſt Nicopolitanam cladem, quum in maritimis oris Sigiſmundus moram traheret: hunc ad Baiazethem Turcorum regem tabellarios miſiſſe ferunt, clamꝗ cum eo de filię nuptijs cum Ladislao rege egiſſe: & ea quidem conditione, ut generum, ad eijciendum Pannoniæ regno Sigiſmundum, opibus & auxiliarijs copijs adiuuaret. Rem per internuncios eò adduxiſſe, ut ſub hac ſpe affinitatis oblatæ, quam tantopere prophanus barbarus appetebat, nonnullas Turcorum legiones, ad labefactandas Sigiſmundi uires, inter Sauum Drauumꝗ induxerit, unde magna Vngariæ appendicibus calamitas uaſtatioꝗ illata. hunc igitur primum Turcorum ingreſſum in inferiorem Pannoniam fuiſſe perhibent. Quare tunc Syrmienſis ager, qui tot urbibus oppidisꝗ florebat, ita populatus & euerſus eſt, ut uix nunc tot ciuitatum perpauca ueſtigia ſuperſint. Sumpto de Stephano, tot malorum auctore, iam ſupplicio, cæteri quoꝗ ſuas dedere pœnas. alij nanꝗ ære, exilio complures mulctati ſunt: ad poſtremum, nemo è potioribus impunitate donatus. Res interea Vngaricas aliquantiſper dimittamus, & de Venceslao & Sigiſmundo fratribus, & quid huic cum altero interceſſerit, haud ab re iam referẽdum eſſe duximus. Venceslaus enim patris nõ admodum abſimilis, improbis uoluptatibus obnoxius, item deſidioſus, iners & ignauus, parum appetens laboris, ac uino potius quàm imperio deditus, ita principum à ſe animos abalienauit, ut ab omnibus odio & contemptui haberetur: quare captus à proceribus, menſes tres carcere affectus eſt. Sed à Ioanne Luſatiæ duce, & à Procopio Morauiæ tyranno, nõ ſine magno reipublicæ malo liberatus eſt. in priſtinam paulo pòſt intemperantiam effuſus, iterum à Sigiſmundo fratre captus, Albertiꝗ cuſtodiæ commiſſus, qui ducatum Auſtriæ ea tempeſtate gerebat. Quum in magnificis ædibus Viennæ aſſeruaretur, cuſtodum incuria fugam rapuit: iterum regno potitus, in mores priſtinos planè recidit. agebat perpetuos in uino crapulaꝗ dies. Cum imperio indecorem omnes arbitrarentur, ab Electoribus, haud inuito Pontifice, Auguſtali dignitate abdicatus eſt: reliquum ætatis pari infamia tranſactum. Quinquageſimo huius anno, prophana Huſsitarum emerſit inſania, quæ totam Boemiam, ac magnam Germaniæ partem prorſus infecerat. Pragenſe gymnaſium ad ea uſque tempora Teuthones planè gubernarant: quod Boemi, quibus ferox & indomitum eſt ingenium, grauatè pertulerant.

rant. Ex his quidam nobili genere natus, apud Oxonium Britanniæ ciuitatem eruditus, quum in Ioannis Vicleffij libros incidiſſet, qui de Rerum uniuerſalibus inſcribuntur, his haud parum monumentis oblectatus, hæc in patriam retulit: in his de ciuili dominio, de Eccleſia, de clero agebatur. Vicleffiſtarum ueneno iam imbutus, mox in alios perniciem ſuam effudit. librum conciuibus accommodauit, qui Teuthonum odio trahebãtur: in primiſq́ Ioanni, humili loco nato, cui à uilla cognomen Hus inditum, quod Boemicè anſerem ſignificat. maxima ingenij præpollebat is acrimonia: & eloquentia, licet peregrina, non mediocri. accedebant dialecticæ argutiæ, ingenium deprauatarum auidiſsimum opinionum, quibus Teuthonicos præceptores admodum ſollicitauit, ratus callidis confuſos eos enthymematis, poſſeſſa diu gymnaſia deſerturos. Mox quum res è ſententia non ſuccederet, à Venceslao imprudentiſsimo principe impetratum, ut gymnaſium Pariſiorum ritu gereretur. quare profeſſoribus omnibus externis locus ademptus eſt: qui rei indignitate commoti, inito iureiurando, omnes cum diſcipulis abiere. Duo milia ex compoſito, uno die receſſerũt: paulo poſt tria circiter milia ſubſequuta, ad Lipſiam Myſniæ urbem, trium dierum itinere à Praga remotam, conuenere. occœpere ibi cuncta liberalium artium ſtudia profiteri. Exhauſtum Pragenſe gymnaſium, ad Boemorum poteſtatem redactum eſt. Hus partim uitæ ſubornatæ continentia, partim copioſa dicendi facultate fretus, gymnaſij facilè principatum ſibi uendicauit. In æde diui Matthiæ, quam Bethlehem nominant, ſacram declamationem ſortitus, feſtis profeſtiſq́ diebus de diuinis humaniſq́ rebus uulgò prędicare cœpit. Et quum eloquentia improbum hominem nacta, haud aliter ſeſe habeat atque gladius qui in manus incidit furioſi: quodcunq́ è ueneficis quondam libris uirus ille conceperat, in populum tunc id uniuerſum euomuit. Publicè Vicleffum extollere, commendare uiri dogma, dicta diuina & è cœlo ſumpta dicere: inter diuos hunc demum relatum eſſe, impenſius aſſeuerare. Viroſum repentè dogma hi primùm imbibère: qui ſacris initiati, grauati alieno ęre, inſigni quoque ſcelere pollentes, hac deprauatæ opinionis nouitate ſupplicium euadere ſperabant. Conceſſere quoq́ in hanc ſententiam plerique doctrina præſtantes: qui quum in Eccleſia Dei ſuam dignitatem aſſequi non poſſent, nonnulloſq́ nec cognitione rerum, nec uitæ probitate, ſed fortunæ tantùm temeritate ad magna ſacerdotia euectos intuerentur, perquàm iniquo animo tolerabant. Hinc primùm in ſacerdotes opulentos oblatratum, adiectæ blaſphemiæ, & excogitata crimina. Summum deinde Pontificem grauiter incuſare, deficere à catholica Eccleſia. in eum hæc dogmata commenti ſunt: Romanum pontificem reliquis epiſcopis eſſe parem: Nullum inter ſacerdotes eſſe diſcrimen: presbyterũ non ſacroſancta dignitate, ſed uitæ meritis effici potiorem: animos corporibus exutos, extemplò aut ſuperis aut inferis in æternũ addici: inter hæc nullum eſſe medium: purgatorium ignem haudquaquam inueniri: pro mortuis fruſtra inferias celebrari, ac preces effundi irritas, & ſacerdotalis auariciæ id eſſe commentum. Item, imagines diuorum è medio tollendas: irridendam aquæ ſanctæ aſperſionem: mendicantium religionem à dæmonibus inuentam: ſacerdotes omnes paupertatẽ colere oportere, eleemoſyniſq́ tantùm paſci: liberam cuique diuini uerbi eſſe prædicationem: nullum capitale peccatum, quantumuis maioris mali euitandi gratia, eſſe committendum: mortalis culpæ reum neque ſeculari neque eccleſiaſtica dignitate potiri, neque ei parendum: Chriſma, & nouiſsimam unctionem, inter ſacramenta haudquaquam contineri: Confeſsionem Deo tantùm factam, cuiq́ ſatis eſſe. Baptiſma è fluuiatili ſat aqua conſtare. Cœmiteriorum uſum, quæſtus gratia adinuentum. Templum Dei, terrarum eſſe orbem. Templis & ſacellis, diuinam coarctari maieſtatem. Sacerdotij ueſtes, altariumq́ apparatus, ac cætera tale genus, incaſſum, ueluti nullius momenti, fuiſſe comperta. Euchariſtiam, quoque loco ac tempore poſtulantibus dari poſſe. Sacerdotiq́ conficiendę Euchariſtiæ ubique ac ſemper liberam eſſe poteſtatem, diuinis ad id tantùm uerbis opus eſſe. Fruſtra etiam eorùm ſuffragia impetrari, qui inter diuos relati ſunt: quando nihil adiu-

uare poſſunt. In Canonicis horis tempus fruſtra teri. Nullum diem, præter Dominicũ, feſtum haberi. Ferias diuis indictas reijci oportere. Nil ieiunia ſibi promereri. Sbincolepus Pragenſis antiſtes, Ioannis Vicleffi uolumina ad ſe deferri, coactoq́; doctorum concilio, in foro concremari iuſsit. Ioanni prædicatio interdicta, & adiectæ minæ. In uicum ille rediit, unde olim cognomen acceperat: ſuffragantem ſibi loci dominum nactus, hæc eadem coactæ plebi prædicare occœpit. Multa in Romanum, cæterosq́; pontifices indies maledicta euomere. Ad conciliandos populorum animos, decimas dicere haud ſecus ac eleemoſynas habendas eſſe, poſſeſſorum cuique eſſe liberum eas pro uoluntate dare, ad ſoluendum nullo iure cogi poſſe. Nondum Euchariſtiæ prophanus error emerſerat, hanc nouam peſtem Petrus Traſenſis induxerat: quod quidem oppidum ad Albim fluuium ſitum eſt. Hic à Teuthonibus eiectus, quum prauis opinionibus laboraret, primus ſub utraque ſpecie Dominicũ corpus miniſtrandum eſſe profitebatur: Eccleſiam inſcitiæ nõ mediocris inſimulans, quæ ſub una tantùm ſpecie ſumendum edixerat. Id Saluatoris ore prolatum: Niſi manducaueritis carnem filij hominis, & biberitis eius ſanguinem, non habebitis uitam in uobis. Cæteri ſenſim hac contagione coinquinari occœpere. Venceslaus rex quamuis iniquo id animo audiebat, correptus tamen ignauia, peſtem hanc impunè graſſari patiebatur. Sbinco præſul, quum nullam ad coercendam hanc labem in rege opem inueniret, ad Sigiſmundum ſanè confugit, obſecrans ſimul & exclamãs, ut labanti dudum orthodoxæ fidei ſuccurrat. Pernicioſam populi mentes hæreſim obrepſiſſe ſignificat, ſacras ceremonias & myſtica cuncta inceſtari: ni breui prouideatur, catholicam Eccleſiam ire perditum. Se in Boemiam propediem rediturum Sigiſmundus affirmat, & diligentiſsimè myſterijs proſpecturum. Dum negociorum mole tempus differtur, Piſonij Sbinco diem obijt: cui Albricus ſuffectus eſt, Boemica gente natus, inauditæ auariciæ deditus. quandoquidem rogatus, quem ſonum moleſtiùs audiret? Maxillarum (inquit) oſſa frangentium. Ladislaus ea tempeſtate Romanam eccleſiam infeſtabat: aduerſus Ioannẽ pontificem maximum, grauiſsimum bellum gerebat. Pontifex defenſandæ Eccleſiæ gratia, integram peccatorum remiſsionem, publico omnibus edicto, paſsim indulſerat, qui in Pontificium hoſtem arma ſumerent. Quum edictum hoc in Pragenſi baſilica recitaretur, tres è plebe homines continuò inclamarunt, Ioannem papam Antichriſtum eſſe, quippe qui crucem in Chriſtianos indixerit. Hi ſenatus imperio ſubinde capti, in uinculaq́; coniecti ſunt. Facta ſeditione, populus occurrit, dimitti homines expoſcit: mox ſenatus oratione placatus, arma depoſuit, deſidit tumultus. Proxima nocte de his capitale ſupplicium ſumptum eſt. Quum è prętorij foribus cruor effluxiſſet, patratæ necis fecit indicium. quod ubi populo ſignificatum eſt, tumultus redintegratur, reſumuntur arma, ad prætorium undique concurſum eſt. Erepta cæſorum corpora, aurea purpura inuoluunt, circa omnia templa hæc per urbem efferunt: prophanæ ſectæ ſacerdotes cum his pariter exclamant, hos pro ſanctiſsimis martyribus habendos, quando pro Dei teſtamento ſua corpora expoſuerũt. Corpora ad Bethlehem in ſacrario nõ ſine aromatibus recondita ſunt. Poſtquam ſatis ſuperq́; conclamatũ eſt, ſoluta multitudine res pacatur. Paulo pòſt ad Conſtantiam Sueuorũ urbem cõuentus indicitur. conuenere frequentiſsimi Chriſtianæ reipublicæ proceres: ibi de rebus Boemicis agi cœptũ eſt. Sanandæ tandem prouinciæ gratia, Sigiſmũdo, qui, ut infrà referetur, ad Romani imperij dignitatẽ euectus erat, Ioannem Hus & Hieronymum ad ſynodum placuit accerſi. acciti ueniunt. Ioannes ætate & auctoritate maior, doctrina & facundia ſuperior Hieronymus: Lecti ex omni natione patres erudiſsimi, qui cũ his ſtudioſiſsimè diſputarent, oſtenderunt horũ dogmata à diuina lege ac bonis moribus nimis eſſe aliena: demum hos orant, ne plus Eccleſia ſapere contendant: monentes, ad ſalutem, non ad perniciem ſapere oportere. Ad hæc illi pertinaciùs inſtare, dicere ſe ueros eſſe Chriſti diſcipulos, Romanam eccleſiam ab Apoſtolorum ſententijs admodum diſſentire, opibus & delicijs oblectari, ampliſsimos affectare dominatus. Pro-

tus. Prouentus Eccleſię, non (ut fas eſt) pauperibus impartiri, ſed in luxum & intemperantiam erogari, nullum maledicendi genus prętermittere. Ad poſtremum, quum rogati neque mutare ſententiam, neque reſipiſcere uellent: ſanctorum patrum decreto, incendij damnati ſunt. De Ioanne prius ſupplicium ſumptum eſt, paulo poſt de Hieronymo actum: uterque inaudita animi fortitudine rogum obijt, nulla miſerabilis uox audita. Ambo in ignis ingreſſu hymnum cantauere, quod uix flamma & fragor incendij intercipere potuit. Cineres, ne raperentur à Boemis, in lacum proximum diſperſi. Rogi ſolum à diſcipulis eraſum, in patriam relatum, & pro ſacro habitum. Vterque à Boemis inter diuos relatus, ſolennisq́ue utrique dies publicè conſtitutus. Sectatores exin, amicorum opera, quædam à rege templa extorquent, ubi ſuæ plebi prædicare cœperant. Ad Glatoniam, nobile Prædicatorum collegium euertunt: idq́ue primum in Boemia cœnobium, Huſsitarum impietate ruinam dedit, quod ædificijs & præſtanti ſacrarum rerum apparatu iuxtà pollebat. Deinde oppidatim uicatimq́ue in magnifica templa ſæuitum. Item celeberrimum Aulæ regiæ monaſterium, quod ad Moldauiæ ripam ſitum eſt, qua Myſa fluuius eum influit, ubi regum corpora condebantur, pari ſacrilegio abſumptum eſt. Præterea ad caſtellum quoddam triginta hominum milia conuenere: quibus in patentibus campis, quum trecentas menſas erexiſſent, ſub utraque ſpecie data eſt Euchariſtia. Venceslaus hac re uehementer abſterritus, ne eorum in ſe arma uerterētur, regnumq́ue ſibi abrogaretur, * Corandæ tamen presbyteri concione liberatus eſt. in Viſſegradenſem arcem ſe recepit, *Conradi. paruo tantùm fluuio à Praga diſiunctam. Ad caſtellum deinde nouum, cui Cuniragiæ nomen eſt inditum, quod ad quartum ab urbe lapidem conſtruxerat, cum paucis abijt: ad Sigiſmundum repentè fratrem Oratores miſit, qui auxilium implorarent. Mox conſulibus nouæ ciuitatis Pragenſis edixit, ne ulteriùs Dominicum per urbem corpus cum pompa ab hæreticis circumferri paterentur. Contrà illi pridie Calendas Iulij, quum ad Carmelitarum baſilicam conueniſſent, Euchariſtiam, contempto conſulum imperio, per urbem circumtulere: diripuere domum ſacerdotis, qui à prophanis deliramentis planè diſſenſerat. Mox facto tumultu, circumuenere prætorium. Conſules undecim metu perculſi, fuga ſibi ſalutem compararunt: cæteri ſeptem, qui remanſerant, raptim intercepti, ex altiſsimis in forum feneſtris deturbati, pilisq́ue multitudinis excepti pariter, & dilaniati ſunt. Venceslaus interea paralyſi correptus, grauius laborare cœpit. Exin duodeuiceno die, ſignatis hæreticorum nominibus; quos morti deſtinarat, dum fratrem aſsiduè uocitat, & amicorum auxilia anxius expectat, prius humanis exceſsit, quàm Sigiſmūdus & uocati principes adeſſent. Poſt Venceslai mortem, Ioannes Ziſca quidam emerſit, haud ignobili genere, Troſnauiæ ortus: uir tenui cenſu, in aula à pueritia educatus, bello impiger ac ſtrenuus, altero captus oculo, quem per certamen amiſerat: item cui ferox ingenium, & indomita rapinarum libido inerat. Huſsitarum contagione infectus, coacta ſacrilegorū manu, in cætera quæ superſteterant templa fecit impetum: comminuit diuorum ſimulachra, Chriſti optimi maximi fregit imagines: Carthuſienſium cœnobium, uetuſtum quidem, & mirabili opere conſtructum diripuit, ſuccenditq́ue. E' montana turba circiter quadringenti uiri cum mulieribus deſcenderunt, Huſsitica labe coinquinati: quibus à conſulibus, præ timore plebis, cibaria publico ſumptu decreta. hi à Ziſca inter ſuas copias aſciti. Ziſcam ad locum profectum, quem Cruces appellant, magnus hæreticorū numerus eſt ſequutus. Ad eum profectò locum quadraginta circiter milia conuenere: quare audentiorem impij ad maximum quodq́ue facinus animū concepere. In eo conuentu multa aduerſum Sigiſmundum Cæſarem, quem regni hæredem, ſuisq́ue conatibus infeſtiſsimum eſſe nouerat, excogitata & decreta ſunt. Poſt hæc Ziſca, Coranda duce, Pelzinam contendit: ubi complures eiuſdem factionis eſſe ſenſerat, urbem confeſtim in poteſtatem ſuam redegit, ualidoq́ue præſidio confirmauit. Qui ad Cruces remanſerant, arcem Viſſegradenſem inuaſere, quam negligentiùs aſſeruari intelligebant. Regina interim anxia, cui Sophiæ nomen erat, diuerſa

trahebatur: quo ſe modo tueretur, haud facile ſuccurrebat. Sigiſmundum crebris nuncijs opem orabat: necnon & uicinorum auxilia petere, in pariicis omnes uerſare mẽtem, & Deûm hominumꝗ fidem implorare. Nimirum haudquaquam probo Sigiſmundum conſilio uſum tunc omnes affirmant: quippe quem in Turcos, qui iampridem ſe caſtris exuerant, arma prius mouere, quàm laborantem Boemiam petere, libido inceſſerit. Quòd ſi Pragam confeſtim exercitum duxiſſet, antequam hæreticorum uires coaluiſſent, nunquam Germania tot incendia ſubijſſet. Ille uerò, dum bello Turcum laceſſere pergit, Boemiam amiſit: & Vngariam non defendit, quum ſerum eius foret auxilium. Regina cum Cenchone Vratembergenſi, regni gubernationem obiuit. Comparatis regio ſumptu copijs, arcem Pragenſem, & minorem, quæ arci ſubiacet, ciuitatem præſidio muniuit: ad pontem Moldauiæ turres erexit, ut hæreticis tranſitum inhiberet. Contrà illi per regnum paſsim conuentus habere, ſollicitare populos: hos minis trahere, illos blanditijs allicere, ſuis urbem hominibus complere: deinum dies noctesꝗ impenſiùs decernere, quibus rerum ſummam artibus occuparent. Cum his Petrus Steternbergius ad Benedicti inſulam conflixit, prælium æquo Marte diremptum. In Praga, adaucta impiorum multitudine, pro ponte pugnatum: quum multi utrinque cecidiſſent, pons tandem in Huſsitarũ poteſtatem redactus eſt. Mox quũ fideles in altiorẽ ſeſe partem recepiſſent, cõiunctis animis unà certamen inſtaurarunt. Quinis diebus aſsiduo pugnatum eſt: multi utrinꝗ cæſi, multæ magnificæ domus igni abſumptæ: prætorium infimo loco ſitum, quoꝗ incenſum eſt. In hac ſumma rerum perturbatione, inteſtinoꝗ bello, legati Sigiſmundi regis interuenere: regni, Pragæꝗ gubernationem iuxtà ſuſceperunt: fecere inducias, ut Viſſegradenſi arce reddita, ciuibus ad Sigiſmũdum Oratores mittere, cum eo rem ſuam tranſigere liceret. Ziſca Pelizinam, Picſtam, & alia quæcunque loca cęperat, ultrò reſtituit. Pacta conditione, externi hæretici deſeruere urbem, gubernatio & præfectura urbis à conſulibus recepta. Quamuis aliquanto pacatior exin urbs facta: catholici tamen, qui exceſſerant, redire non auſi, Sigiſmundi regis aduentum expectabant, cuius præſentia ſe tutò in urbe permanſuros ſperabant. At ſpes omnis, perlectis eius literis, intercepta: quippe quibus ille haud aliter ſe regnum, ac pater Carolus prouinciam, gubernaturum eſſe ſignificauit. Hinc ſectam ſuam eiectum iri hæretici intellexere, quæ regnante Carolo nondum emerſerat: quare magis ac magis exacerbantur. Saluatoris noſtri natalibus Brunnam, quod eſt Morauiæ oppidum, Sigiſmundus aduenit: adcurrêre illicò Pragenſes, ueniamꝗ ſupplices exorauere. Venia ea conditione data, ut catenas & repagula tota ex urbe deponerent: ſuos acciperent magiſtratus, ciſꝗ ritè parẽrẽt. Acceperunt illi præ metu conditionem. Audito noui regis aduentu, ingenti primores regni lętitia correpti, nuncupatiſsimis eum uotis expectabant: admittebant urbes, præfectos à rege miſſos, & ad eius obſequium iamdudum ſeſe omnes accommodabant. Quod ſi Brunna tunc rectà Pragam ipſe ueniſſet, nemo profectò dubitabat, quin Huſsitarum peſtis tota penitùs Boemia exceſsiſſet. Sed in Sleſiam Sigiſmundus iter fortè diuertit, Vratislauiamꝗ peruenit, quæ caput gentis eſt. Itineris cauſa fuerat, quia conſulatum, quem nuper illic inſtituerat, populus facta ſeditione trucidarat. Vrbem ingreſſus, re cognita, à ſceleris auctorib. ſupplicium continuò ſumpſit. Quod quum Pragenſes audiuiſſent, ueriti Vratislauienſium exemplum, à Sigiſmũdo palàm defecere. Cenchonem pręfectum arcis, largitione corruptum, in factionem adſciuere: huius literis, cunctis populis edicitur, ne quem Sigiſmundo aditum præbeant, quando Sclauonicæ linguæ hoſtis factus eſt, exitium regno molitur: Marchiam antiquam, Prutenorum ordinibus iure pignoris obligarit, alienarit Brãdeburgenſem: Ioannem & Hieronymum, uiros planè ſanctiſsimos, ſynodi auctoritate cremarit, antiquarit ſacra illorum domata. Ziſca, facta defectione, aduerſus catholicos irruens, eos fudit, fugauitꝗ. Mox Auſcam oppidum, quod ad Luſmicium amnem ſitum eſt, petijt. unde Procopium Vlricumꝗ fratres, orthodoxę fidei charitate præditos: nec mediocrem quidem populi partem, Huſsitarum labe eo

inquinatam

inquinatam eieciſſe nouerat: breui hanc obſidionem expugnauit, diripuit, & incendit. Liczium caſtellum mille paſsibus inde remotum, quo ſe Vlricus cum familia tota receperat, ui cœpit. Vlricus cum uniuerſa domo cæſus. uni data uenia, qui cæteros trucidauit. In hoc uęſaniæ magnæ ſucceſſu, quum ciuitatem muro turribusq́ꝫ munitam non haberet, in eiuſdem fluuiȷ ripa locum octo ſtadiȷs ab Auſca ſemotū elegit: quem mœnibus munitionibusq́ꝫ non paruis obfirmari iuſsit. ut tentoria quiſque fixerat, ita domos ædificare præcepit. Ciuitati Tabor à caſtris nomen inditum, quando Tabor Vngaricè caſtra dicunt: hæc inter duo flumina ſita, ueluti in peninſula, ſic arte lociq́ꝫ natura munitur, ut uix unquam capi poſſit. tutiſsimum id hęreticorum aſylum Ziſca eſſe uoluit. Nicolaus monetæ magiſter, & Sigiſmundi procurator, in Boemiam cum equitatu à rege miſſus, Taboritarum uires auxit: quippe qui, quum in regnum ueniſſet, ut Ziſcæ motibus occurreret, ex improuiſo ab hoſte petitus, armis & equis exutus eſt, uicus incenſus, Nicolaus in arce ſeruatus. Quum uerò, uti Aphrica, ſemper aliquid noui apportet Boemia, longè ſuperiore abſurdior hæreſis emerſit, quæ Adamitarum dicta eſt. Piccardus quidam è Belgis, traiecto Rheno, in Boemiam penetrauit, qui præſtigiȷs quibuſdam & mira calliditate fidem ſibi concilians, magnam in ſuum dogma multitudinem coegit. Et occupata inſula, Luſinicio amne obducta, ſe Dei filium eſſe profitebatur: ſectatores nudos incedere iubebat: appellare ſe Adam, promiſcua connubia indulgere. Item pro libidine quiſq́ꝫ mulierem apprehēdere: & in Adæ conſpectum adducta, dicere, In hanc ſpiritus meus incaluit. contrà ille reſpondere antiſtes: Creſcite, multiplicamini, & replete terram. Hic cæteros homines, ſeruos uocare: ſe tātùm, & hoc modo natos, liberos dicere. Hinc quadraginta in proximas uillas homines prodiere: ſtrictisq́ꝫ gladiȷs planè graſſati, ducentos circiter agricolas interfecerunt, quos diaboli filios aſſerebant. Verùm quum hęc ad Ziſcæ aures perueniſſent, Adamitæ, reſeruatis duobus, unde ſuperſtitio noſceretur: ab eo ad unum omnes interfecti ſunt. Mulieres quæ ſuperfuere, palàm aſſeuerabant, quicunque ueſtibus, & pręcipuè ſubligaribus uterentur, nequicquam eſſe liberos, ab Vlrico Roſenſi coniectas in carcerem, & præ obſtinatione ac pertinacia inaudita, incendio expoſitas, cum riſu & cantu ferunt ſubiȷſſe ſupplicium. Sigiſmundus tandem prophanis factionibus & populi perfidia irritatus, coactis Sileſiæ ducibus, cum exercitu Boemiam ingreditur. Græcium, deinde Cuthnam hoſtili animo petit. Cenchonem ad reddēdam arcem Pragenſem multis promiſsis impellit: quatuor milia equitum, qui urbem infeſtent, in arce collocat. Cencho bina proditione inſignis, domum reuertitur. Pragenſes in anguſtias redacti, Ziſcam acceſſi iubent. qui quum unà cum Taboritis præſtò adfuiſſet, urbem continuò in poteſtatem accepit: arcem repentè, quia non alio modo quàm inedia capi poterat, acerrima obſidione circumuenit: occludit omneis aditus, ne quid commeatuum inferatur. Sigiſmundus autem, ne præſidiarios equites, quos arci impoſuerat, ſame laborare pateretur, ferro uiam aperuit: cibaria, & quęcunque uſui fuere, intulit. Mox acceſſitis è Germania auxiliȷs, urbem obſidere decernit: acciti hi primùm adfuere principes, Saxonum Brandeburgenſiumq́ꝫ reguli, & gener eius Albertus Auſtriæ dux. Coactis auxiliaribus copiȷs, urbs oppugnari cœpta, & diebus circiter duobus & quadraginta uexatur aſsiduò. Interea Sigiſmundus, ut regalibus ſacris'que Boemiæ inſignibus ritè initiandus eſſet, è metropolitana æde regni coronam accepit: & à Corrado metropolita, qui Veſphala gente natus, in hæreſim poſtea concidit, ſacris ſolennibus ritè peractis coronatur. Mox regalibus potitus inſignibus, ut ſummis uiribus urbem oppugnaret, animum aduertit. Interea Roſenſes reguli, & Crageri Taboritæ caſtra tenentes, à Nicolao Hus, quem Ziſca cum aliquot cohortibus eò miſerat, & uicti, & caſtris exuti ſunt. Græcium, reginæ ab hoſtibus expugnatum. Mons Vidichonis, qui urbi imminebat, ne à fidelibus occuparetur, à Ziſca anticipatus eſt, & impoſito præſidio munitus: quem quum Miſnenſis regulus expugnare contenderet, id non ſine magna ſuorum iactura tunc auſum fuiſſe ferunt. Nam quum Miſnenſes iam cacumen

occupaſſent, in partem coacti quæ prærupta erat, dum hæreticos inde deijcere ſummis uiribus conantur, ipſi partim cæſi, partim capti, à monte'ue deturbati. Quare Sigiſmundus, deſperata uictoria, Cuthnam reuertitur. Ziſca, cedente rege, urbanam poteſtatem adeptus, hæreticorum ſacerdotum decreto ad baſilicas amoliendas animum adiecit: quando illi, deorum nulli, præterquàm uni Deo, templum dicare fas eſſe dicebant. Quare cœnobia, multaq́; ſacra collegia ſacerdotum, uno impetu in urbe euerſa. quod quum ciues ægrè ferrent, quia decorum urbis hinc admodum fœdatum eſſe uidebatur: ſeditio ſenſim in urbe oboritur. Ziſca inteſtinum ſuæ ſectæ bellum formidans, cum ſuis ad Taboritas reuerſus, ut per immanitatem hæreticum amplificaret imperium, ad multa fidelium oppida arma uertit. Pracatum expugnat: ubi ne ſexui parceret & ætati, uniuerſam oppidanorum multitudinem, quæ in templum ſanè confugerat, iniecto igni combuſsit. Dum hæc omnia geruntur, arx Pragenſis, aliquandiu ab hæreticis obſeſſa, oppugnatur. Tanta rerum inopia præſidium inceſſit, ut diebus aliquot equina carne ueſceretur: itaque de facienda deditione neceſsitas decerni iubet. Ad extremum equites, ni Sigiſmundus ad præſtitutum diem adfuerit, deditionem pollicentur. Item hæc adiecta conditio, ut uenientè Viſſegradenſes rege quieſcerent. Ad præſtitutũ diem Sigiſmundus adſuit: conditionis haudquaquam admonitus, per anguſtum ſub arce locum ingreditur, unde à ſuis facile defendi poterat: oborto à Pragenſibus impetu, magnam ſuorum cædem perpeſſus, re infecta abire coactus eſt. Ibi è Morauis proceres quaduordecim cecidere: ex Vngaris, cæterisq́; nationibus haud pauca multitudo. Arcem ex compacto Pragenſibus equites dedidere. Ziſca Booſlaum interea regulum cui Cygneo cognomen fuit, qui grauibus ſæpe cladibus hæreticos olim affecerat, in munitiſsimo eius oppido ui ceperat, pellexerat in hæreſim, & pro hæreticis exercitum ductare coegerat: ſed quum is paulo poſt tempore ad Rhetium, Auſtriæ oppidum, copias duceret, lethali uulnere confoſſus interijt. Deinde ut rapinis & perfidiæ ſimul ipſe conſuleret, Ziſca in Pelezinenſi agro quina cœnobia, opibus ædificijsq́; præclara, cõbuſsit. In Cladronenſi cœnobio, quod arte & natura munitiſsimum erat, præſidium impoſuit. Sigiſmundus huc præfectos aliquot cum cohortibus & turmis equitum repentè miſit: qui ubi in hoſtium conſpectum uenere, à Ziſca turpiter fuſi & fugati ſunt. Mox uniuerſa à Sigiſmũdo Boemia deſerta eſt. Ziſca Pelezinam deinde profectus, obſedit: uerùm deſperata uictoria, Comitauiam uenit, nec ignobile quidem oppidum: quod quum paucorum dierum obſidione ui cæpiſſet, uniuerſum populum cum ſacerdotibus, qui ad tẽmpla confugerant, petita incaſſum uenia, iniecto igni abſumpſit: ſed mox impię temeritatis ſuæ pœnas dare cœpit. Ziſca luſcus erat, quum Rabum oppidum, accitis Taboritarũ Orobitarũq́; auxilijs, quos Fratres appellare mos erat, obſediſſet: dum ſumma ui capere contendit, alterum, qui ſupererat, oculum ſagitta confoſſus amiſit, Pragam extemplò translatus, curato uulnere, lumine caruit. Nec ex hac quidem oculi iactura, nefariæ militię curam intermiſit: quin & eo magis cæcus cæco populo ductor placuit. Brunnam, ubi magnum Sigiſmundus præſidium impoſuerat, Pragenſes expugnarunt: in utranque (ut aiunt) ætatem ad internecionem uſq; ſæuitum, perquàm pauci uita donati. Poſt hæc ab iiſdem Broda Teuthonica, cæſo præſidio, in poteſtatem recepta: qui paulo pòſt Cuthnam, cõpluresq́; alias urbes in deditionem accepere. Quum ad Pontem oppidum, à Miſnenſibus poſſeſſum, peruentum eſſet, occurrentibus Saxonibus, quorum uires admodum formidabant, ilicò rediere. Sigiſmundus periniqua hucuſq; fortuna uſus, nõdum animo ſuo exciderat: cui quum nihil hæretica ſtrage foret antiquius, omnes imperij Romani Electores admonuit, ut ad feſtum diui Bartholomæi diem, eam Boemiæ partẽ quæ ſpectat ad Oceanum, ex compoſito adorirentur: ſe uerò cum Vngaris, quę ad exortum ſolis pertinet, inuaſurum eſſe ſignificat. Ad præſtitutum omnes diem affuere: in primis Maguntinus metropolita, Palatinus comes, Saxoniæ Brandeburgenſiumq́; reguli, & quàm plurimi ex Alemannia pontifices, tetrarchæq́; militem miſere. Primò Soczium obſedere, locum

re, locum profectò munitiſsimum: quod quum ui capere nequiuiſſent, agrum longè lateq́ uaſtarunt. quum ad ſtatum diem Sigiſmundus non adeſſet, obſidionem repentè ſoluêre. At ille cum ex Vngaris, Morauis & Auſtralibus exercitum coegiſſet, ad Saluatoris natalia Boemiam inuaſit, nonnulla ui oppida cepit, Cuthnam per deditionem in poteſtatem ſuam redegit. Sed irruente mox Ziſca, infeliciter dimicauit: quando reformidato cæci agmine, in primo ferè congreſſu terga uertit: & in fugam effuſus, magnam partem nobilitatis cum impedimentis amiſit. Cuthnam incendio abſumpſit: quam Taboritæ, propter argenti fodinas, Antichriſti crumenam appellabant. Ziſcam, quum unius diei itinere Imperatorem Sigiſmundum à tergo inſequeretur, magna fugientium præda ditatum ferunt. Brodam Teuthonicorum exin à Ziſca expugnatam & incenſam tradunt. Imperator Iglauiam amnem ponte traiecit: Pipo Florentinus, qui quindecim milia equitum ex Vngaria duxerat, quum per glaciem iter faceret, ea præ multitudinis pondere diſſoluta, in amne quàm plurimos amiſit. Hac Ziſca uictoria inſolenter elatus, qua Romanum Imperatorem fuderat, fugaratq́, multo quàm antea furioſius in ſacra templa deſæuijt. Cui dudum certum erat, nuſquam diuorum ſtatuas picturasúe perpeti, neque permittere ſacerdotes in ſacro habitu rem diuinam facere; unde ne mediocres quidem inter Ziſcam & regni proceres inimicitiæ interceſſere. Conſules Pragę, Ioannis apoſtatæ Pręmonſtratenſis inſolentiam grauatè ferentes, eum cum cæteris ſcelerum auctoribus, qui fortè nouem fuerant, iuſſere in prætorium accerſi, ſignificantes ſe aliquid cum his de republica agere oportere: quum acciti ueniſſent, intus extemplò clàm à lictore obtruncati ſunt. Conſules re patrata, ſoluto collegio abiere: apparitores incauti, dum locum cędis aqua proluunt, cæſorum cruorem per aquæductum fortè in forum demiſere. unde patratæ cædis oborta ſuſpicio, ac indicium facinus occultum aperuit. hinc tumultus exortus, urbem in arma conuertit. prætorio ui expugnato, ciues undecim huiuſce cædis auctores habiti, repentè trucidati ſunt. Ioannis caput, qui ſanctiſsimi uiri loco habebatur, à mulieribus cum ululatibus, diebus aliquot per tēpla prærcuerenter circumlatum eſt, & inter diuorum monumenta reconditum. Eodem quoq́ tempore Purgellinum, ubi paruum Sigiſmundus præſidium impoſuerat, & quò multi orthodoxæ fidei cultores cum uxoribus & liberis ſeſe coegerant, oppidanorum incuria, incendio correptum eſt: quicunque ex incendio ſuperfuere, Pelezinam ſe contulerunt. Quàm iniqua ob hæreticorum immanitatem fortuna Sigiſmundus in Boemia uſus fuerit, ſatis ex his quæ diximus, extare potuit. Nunc cætera quæ ſucceſſere bella, in tertium Librum, ne hic nimis excreſcat, haud incommodè transferemus.

RERVM VNGARICARVM DECADIS TERTIAE LIBER III.

NESCIO equidē unde illud accidere ſoleat, ut principes, quos ſingularibus animi dotibus natura coluit, & induſtria exornauit, fortunā parum proſperam nactos eſſe uideamus: immò ita uirtuti in his infeſtam eam fuiſſe cernamus, ut huic tantū inuidiſſe, & bellum indixiſſe iudicemus. Id potiſſimum in Bruto, Catone, cæteriśq; alijs legimus, qui honeſtatis & patrię charitate ducti, iniquiſsimo fato concidêre. Si cui latentiori cauſæ fortunam obnoxiam eſſe dixerimus, inexplicabilia diuina iudicia eſſe aſſeremus, & à contemplatione noſtra prorſus aliena: ſin autem apertè, quid aliud in hac re potiſsimum occurret, quàm clariſsimum indomitæ uirtutis exercitamentum eſſe fortunam? In Boemico bello, & Nicopolitano, infelicem retulimus eſſe Sigiſmundū: & quamuis magnanimitate, clementia, liberalitate & religione polleret, ſucceſſu tamē belli haudquaquā gloriari potuit. Quum igitur hęreticiè bellorum euentu magnos animos concepiſſent: pleriq́ Boemorum reguli, cōſulatusq́ Pragenſis, ad Vitoldū Lituaniæ ducem oratores miſere, qui eum regem aſciſcerēt, & ad capeſſendum regnū hortarentur. Ziſcę factio his admodum aduerſabatur: quippe quæ liberos populos in regiam ſeruitutem aſſerere,

nec iu-

nec iuſtum, nec fas eſſe aſſeuerabat: & in eius præcipuè, qui ethnico ritu uitam duceret. Vitoldus Coributum patruelem cum duobus milibus equitũ in Boemiam tranſmiſit: qui à Pragenſibus honorificè exceptus, rem publicam in meliorẽ ſtatum ſanè redegit. Nam cum nobilibus ocijꝗ ſtudioſis ſe facilem & benignum, facinoroſis contrà & inſidioſis difacilem, ſcelerumꝗ uindicem præberet, multum ſibi gratiæ hac arte comparauit. Secundùm eius aduentum, Conſulibus Senatuiꝗ placuit, caſtellum in monte ſitum oppugnare, quem Caroli lapidem appellant: ubi Sigiſmundum quatuor militum centurias præſidio reliquiſſe nouerant. Trinis caſtris id circumuenitur, in ſextum uſꝗ menſem obſidio producta. die noctuꝗ oppugnatio continuata. quin que baliſtis, quibus grauia ſaxa iactabantur, ſine intermiſsione colliditur: uaſorum circiter duo milia tabidis cadaueribus, humaniſꝗ excrementis completa, in hoſtem emiſſa, ut eum pernicioſo fœtore conficerẽt. ex quo factum eſt, ut prę teterrimo odore omnibus ferè dentes caderent, nutarentue. Obſeſsi tamen omnia tolerarunt, & bellum in hyemem uſque produxere: obſidionem tandem ita ſolutam fuiſſe ferunt. Fredericum Brandeburgenſem regulum cum ingenti Boemiam exercitu inuaſiſſe: prædam, incendia, cædes latiùs egiſſe. quare coactos Pragenſes extemplò ſtatiua ſoluiſſe. Ad hæc Vitoldum, Vladiſlai Poloniæ regis precibus adactum, qui cum Sigiſmundo Imperatore ad Vngariæ fines fœdus inierat, Coributum è Boemia reuocaſſe. Soluta his artibus obſidione, quum Boemos externis auxilijs priuaſſet Sigiſmundus, qui eos ita deſtitutos facilè poſthac ſua imperata facturos arbitrabatur, ipſe ſua falſus eſt: nam eo magis illi præ deſperatione furentes inſaniuere. In primis, quicunque intra Boemiæ fines de catholica fide rectè ſentiebant, domitarunt: deinde regni finibus egreſsi, finitimos omnes graui bello uexarũt: modò in hos, modò in illos eruptione facta longè lateꝗ cuncta uaſtabant. Quin & Ziſcam in Auſtriam uſque igni ferroꝗ graſſatum fuiſſe ferunt. Quàm callidus in abigenda præda Ziſca fuerit, hinc intelligi poteſt. Quum ad ripam uſꝗ Danubij excurſaſſet, omnes accolę in proximam inſulam coactum pecus tranſmiſere: ut prophani populatoris uim euitarent. non defuit rapinæ ingenium: uitulos, ſueſꝗ nonnullos, qui per negligentiam ſuperfuerant, ad oppoſitam ripam adduci iuſsit, & ſubinde uſque adeò diuerberari, donec pecus audito mugitu grunnituꝗ ſobolis excitatum, præ nimio deſiderio tranauit: & à collocatis circumuẽctum inſidijs, in Boemiam abactum eſt. Sigiſmundum aiunt, quum eam facilè tueri non poſſet, Morauiam ea tempeſtate Alberto genero ſuo, duci Auſtriæ, dediſſe dono: cuius gratia plerique proceres ad Huſsitarum inſaniam declinarunt. Quanquam à remotiſsimis regionibus ad Sigiſmundum auxilia conueniſſent, nequaquam tamen illi profuere. Contrà uerò Ziſca, ab omni religione ac humanitate deſtitutus, eo feliciùs quotidie in Imperatorem bella gerebat. Ericus rex Daciæ Germanicæ, & Petrus Luſitaniæ regis germanus, quam Hiſpaniæ partem Portugalliam nunc uocant, ambo domi militiæꝗ pręſtantes, cum optimo equitatu, nonnulliſꝗ cohortibus ad Imperatorem uenere, ut tot bellis circumuentum adiuuarent. excitabãtur hæreticorum ſæuitia, quam perpeti ſummum nefas eſſe cenſebant. Quum auxiliaribus copijs Sigiſmundi exercitum adauxiſſent, ad Lucemburgũ Morauię oppidũ caſtra mouêre: menſes tres id pertinaciùs oppugnant. Procopius Huſſitarum labe infectus, & Ziſcæ ſocius, pari crudelitate ac perfidia præditus, cui Morauiæ præfecturam hæretici ſanè commiſerant: inuiſis hoſtibus Lucemburgum ingreſſus, milite & non modica commeatuum copia oppidum compleuit. quare ſpe ſua fruſtratus Sigiſmundus, obſidionẽ ſoluere coactus eſt. Præterea quum Miſnenſium regulis Pontem & Auſcam, quæ ciuitates ad Albim amnem ſitę ſunt, haud multo antè dederat, ut has impoſito præſidio ab hæreticorũ iniurijs tuerentur, Auſtam Ziſca unà cum Pragenſibus obſedit. Fredericus Miſnenſium princeps, Landgrauiusꝗ frater, ut obſeſſæ urbi opem afferrent, è Saxonia, Turingia, Miſnia, & utraꝗ Luſatia militem euocarunt, moxꝗ laborantibus Auſtanis pręſtò affuere. Certamen pro mœnibus initum, diu pari impetu dimicatum: & uariante utrinꝗ fortuna, è fortiſsimis

tiſsimis quàm plurimi occubuere, ſuperiores tandem hęretici fuere. Hic è nobilitate Burgrauij, Miſneuſes, Chirporgenſes, Glicenſesq́ comites, cum multis alijs occidere: ex his nonnulli, dimiſsis armis, ad hoſtis genua prouoluti, irritam ueniam petierunt. Eo bello nouem fidelium milia deſiderata ſunt. Auſta demum potitus hoſtis, funditùs eam euertit. Ziſca tot uictoriarum ſucceſſu elatus, in omnes inſolentiæ ac feritatis partes effunditur. Religioſa, quæ ſuperfuerant, templa delet: ſacerdotes crudeliter inſectatur, qui more legitimo rem diuinam facerent. Nobilitatem uſquequaq; perſequitur, ex urbibus inſana uectigalia exigit. Mox in Pragenſes, quia imperata non fecerant, iram effundit: diripit agrum, uillas incendit, nullo detrimenti genere ſe abſtinet. Pragenſes contrà, imploratis magnatum auxilijs, in hunc arma uertere: quibus quum ſe bello haudquaquam parem eſſe intelligeret, prælium detrectauit. Intendit ad Albim amnem fugam: ac parum abfuiſſet quin in hoſtium manus peruenisſet, niſi Georgij pater, qui deinde regno potitus eſt, per Pogiebracium oppidum tranſitum illi præbuiſſet. Nec iſta tamen ope magnam cladem euaſit: quando Pragenſes ad alios pontes diffuſi, traiecto Albi, ultimum Ziſcæ agmen cohibuere: quo cum inita pugna, terga dare coegerunt: & grauiter inſectati, quàm plurimos Taboritas interfecere. Sed quum ad montium anguſtias peruentum eſſet, Ziſca ſiſtit agmen: fauces montium, quæ ab hoſtibus circumueniri non poterant, occupari iubet, ibi prælium redintegratur. Quum in anguſtijs illi aciem explicare non poſſent, iniquo Marte pugnarunt: tria Pragenſium milia ibi cæſa ſunt, cæteri à Ziſca fuſi fugatíq;. Mox Cuthnam feſtinat, Pragenſium præſidio remunitam: iterum ui capit, incenditq́. Pragenſes ibi deprehenſi, eodem, quo urbes, incendio omnes abſumpti. Ziſca è fortunæ dexteritate animum eo inſolentiùs adauxit, Pragam uerſus caſtra mouens, ad ſecundum ſtadium metatus eſt. Quum inteſtinum inter ſe bellum exortum eſſe omnes intuerentur, non ſolùm in caſtris, uerùm etiam in urbe, cuncti diſsidium tale deteſtari: hi Ziſcam, Pragenſes illi incuſare. Plerique Pragam dicere, caput gentis, ſine maximo ſcelere oppugnari non poſſe: è gentili diſcordia, Boemorum uires ad breue tẽpus interituras. cæteri muſsitare. Dum à Ziſca urbs acerrimè infeſtatur, Ioannes quidam, cui Rochezana cognomen erat, in urbe Dei uerbum publicè profitebatur. is haud iniuſſu Conſulum urbe egreſſus, cum Ziſca ita rem egit, ut urbi uirum continuò reconciliarit. Sigiſmundus autem, qui hoc inteſtino bello, hæreticorum uires breui labefactatum iri ſperabat, audita reconciliatione, ita animo conſternatus eſt, ut præter Auguſtalem dignitatem, non ui & armis, ſed muneribus, largitionibus, & præfecturis Ziſcam expugnare ſtuduerit. Huc res Imperatoris redacta fuerat, ut Cæſar Auguſtus, quem non modò Italia, Gallia & Germania, ſed tota Europa ueneratur: homini ignobili, ſeni, cæco, prophano, ſacrilego, hæreſiarchæq́; & omnium ſcelerum auctori, ſi Boemiæ titulo potiri uelit, ſupplicare cogeretur. Hunc pecunia honoribusq́ ſuperãdum eſſe cenſet: perpetuam Boemiæ gubernationem, magiſtratum quoque equitum, ac ingens quotannis ſtipendium offert, ſi regem Sigiſmundum nominet, eiusq́ partes ubiq; tueatur. Accepit conditionem auarus Ziſca: & quum ad Imperatorem iter faceret, ad † Poztoyam oppidum peſtilẽtia correptus obijt: id diuino beneficio accidiſſe creditũ, ne tanta Auguſto nota inureretur. Monſtrum feritatis, quod humana manus conficere nequiuit, Dei digitus è medio ſuſtulit. Rogatus paulo ante mortem, Vbínam ſepeliri mallet: reſpondit, Se iubere, cute corpus exui, exutum uolucribus ac feris exponi: curata cute tympanum obtẽdi, eoq; duce bella geri: quod ubi hoſtes audiuerint, fugam rapturos illicò ariolabatur. Taboritæ Ziſcæ imaginem, Angelíq; calicem tenentis effigiem, ſupra portam urbis incoipſere: ſtata quotannis huic ſacra decreuere. Eius mortem uniuerſus exercitus miſerè deplorauit: quum nullum Ziſcæ parem Imperatorem inueniri poſſe dicerent. Pręnimio doloris affectu, in partes duas milites diuiſi: pars una Veterum, Orphanorũ altera dicta eſt. Veteres Procopium, ex cognomẽto Magnum, ſibi optauere: Orphani ſelectos quoſdam habuere, qui communi cõſilio bellum gererent. Selectorum princeps qui-

† Priſconium.

ceps quidã alius Procopius erat, ex cognomento Minor appellatus: & ſi pars utraque inter ſe quandoque diſſentiret, ingruente tamen extrema ui, iunctis caſtris bella gerebant. Cum liberis etiam & uxoribus omnes in caſtris uitam agere, abominari ciuitates, ocium & ignauiam deteſtari, ſub dio uiuere: carrorum copiam habere, quibus pro uallo uterentur. Hi duo exercitus egreſsi, alter Sileſiam, Morauiam alter populatur, finitimos excurſionibus & rapinis infeſtãt. Boemiam, Promiſsionis terram dicunt: Teuthones partim Philiſtæos, partim Idumęos, Moabitas'ue nominãt. Erat & tertius Orobitarum exercitus, cui Bedricus presbyter Straſnicenſis, qui diu Sileſiam oppugnauit, dux erat. Taboritæ ſimul & Orphani in Auſtriam erumpentes, Succiam obſedere: tribus ferè diebus ſine intermiſsione oppugnant. Oppidum Alberti ducis aduentu, obſidione liberatum: qui cum hæreticis inito certamine, quatuor horis ita uariante fortuna dimicauit, ut primis utrinque bellatoribus amiſsis, ad extremum is caſtris exutus, & hoſtes amiſsis curribus abirent. Paucis poſt diebus Procopius, cui Raſæ cognomen erat, Rhetiũ obſedit. Bohollaus Cygneus, ſagittæ uulnere ſaucius interijt. Rhetium expugnatum, quod à Rhetis olim fuerat ædificatum, rapinis & incendijs abſumitur: oppidanorũ magna cædes editur. Burgrauius Madeburgenſis, qui oppido dominabatur, Pragam in captiuitatem abductus, in carcere diem obijt. Quum hæc ita gererentur, Sigiſmundus Imperator, qui abrogatum ſibi Boemiæ regnum, quod paternum auitumq́ fuerat, iniquiſsimo animo ferebat, indicto conuentu, quod in Vngariæ Auſtriæq́ finibus ferè ſitum eſt, Boemiæ principes Piſonium acciuit. Quum illi conueniſſent, ante urbem tetendere, ne intrò ingrederentur. Sigiſmundus ad eos egreſſus, habita concione, multa de iure ſuo loquutus eſt: iniquo ſe bello impetitum eſſe dixit. Si quæ cauſæ forent, quæ populorũ animos à regia fide abalienarent, ſe abrogaturum, & benignum tranquillumq́ regem omnibus futurum pollicetur. Contrà illi rebellionis cauſam à Romana Eccleſia exortam dicere, cuius decreto ſe hæreſeos iniuſtè damnatos eſſe aſſerebant. Superiora bella idcirco interceſsiſſe, ut honori ſuo Boemi conſulerent. Benignè ad hæc à Sigiſmundo reſponſum, Se generalem his offerre ſynodum, ubi ſuam innocentiam & dogma tuerentur. At illi, qui armis, & non argumentis talia diſſerere conſueuerant, ad diſputationis anguſtias quum ſe redigi recuſarent, re infecta diſceſſere. Poſtquam hãc hęreſim Martinus pontifex maximus indies obrepere intellexit, extemplò Chriſtianæ fidei ſuccurrendum eſſe cenſuit. Cardinalem Vintonienſem, regia Britanniæ ſtirpe natum, in Germaniam cum auctoritate ſumma legat, finitimas undiq́ gentes in Boemos concitare iubet: mandat ut Sigiſmundo, quacunque poteſt auctoritate, opituletur, ut è medio hæreſis illa tollatur. Tres coguntur exercitus. in primo, Saxoniæ duces, urbesq́ quas Stagnales uocant: in altero, Francones cum Brãdenburgẽſi principe: in tertio, Rhenenſes cum Othone metropolita Treuerẽſi fecere ſtipendia. Item Bauari & Sueui, penetrata ſylua, ad Miſam caſtra poſuere: quam ſuperiore nocte, Prichicho Cleuonenſis, hæreticorũ princeps, è fidelium manibus eripuerat. hanc mox reformidato hoſtis aduentu deſeruere. Tacouiam ſubinde uenere, ibiq́ machinas bellicas cum pręſidio dimiſerunt. Mox oborto rumore Boemorum aduentus, in fugam conuerſi omnes, neque à pudore, neq́ à cardinale remorari potuere: inſtantibusq́ à tergo hæreticis, impedimenta cuncta reliquerũt. Hoſtes, adauctis è uictorię ſucceſſu animis, in Miſnam erumpunt, paſsim omnia populantes. Quum per Franconiam pedem referrent, ab his Bambergenſes Norimbergenſesq́, multa integritatem agrorum pecunia mercati ſunt. Sigiſmundus, quum rem malè geſtam accepiſſet, nec fortunæ adhuc cederet iniquitati, Norimbergam properè conceſsit, noua principum auxilia comparat. Iulianus cardinalis, omni ſapientia ac uitæ probitate præcellens, à Martino in Germaniam legatus mittitur, ut loco pontificis Baſilienſi ſynodo præſideat, & in Boemos arma cogat. Hic Norimbergæ Imperatorem conuenit, ubi cum Sigiſmundo expeditio magna decernitur: ad octauum calendas Iulias ſtatutus eſt dies. Belli ſumma Frederico principi Brandeburgenſi demandatur, ut

quà ad

quà ad Teplam eſt iter, Boemiam adoriretur. Albertus Auſtriæ princeps, Chriſto-
phorus'que Bauarus, & Fredericus Saxoniæ dux, unà cum Apoſtolico legato, per Mo
rauiam iter in Boemiam facere iubentur. Præterea Herbipolenſis, Bambergenſis,
Eiſtetenſis'que epiſcopi, item ſocietatis Sueuorum, quã diui Georgij nominant, Au-
guſtalium urbium, & Maguntini, Treuerenſis, Colonienſis'que antiſtitis auxilia-
res copiæ conuenére. Ad piam expeditionem, quæ hæreticis fuerat indicta, è prouin
cijs multi quoque confluxerant. Equitum quadraginta milia, peditum paulo minus
fuiſſe prodiderunt. Prorogata ad Auguſtas uſque calendas expeditione, in Boemiam
tandem ex compoſito omnes irrumpunt. Incendunt innumeros hęreticorum uicos,
oppida multa diripiunt, in utriuſque ſexus cædem planè graſſantur, non tam auari-
ciæ quàm crudelitatis paſsim ueſtigia relinquunt. Deſæuiunt in appendices regni,
Boemiam tamen penetrare non audent. Contrà Boemi, qui dudum hoſtẽ ualidiſsi-
mum adfore cognouerant, fidelium uillas ac oppida deſtruunt, ex his neminem ſu-
perſtitem faciunt. Sciltiberdium ab Orphanis ui captum, oppidani ad unum cæſi
omnes. Interea audito Boemorum aduentu, ſiue proditio, ſiue timor inanis ille fue-
rit, tantus Germanos pauor inceſsit, ut nec pudore ullo, nec metu turpitudinis, nec
Apoſtolici legati uerbis à fuga remorari potuerint. Quũ hoſtẽ appropinquare ſen-
ſeruut, & nondum ille in conſpectu fuit, ſe in fugam conuertére: depoſuere arma, &
ea profectò haud ſecus ac ſi à tergo inſtaret hoſtis: in ſyluis præpropera feſtinatione,
quibus obſita eſt Boemia, impedimenta deſerunt. Quum hæretici Germanos terga
uertiſſe intelligerent, ingenteis ex hac fuga animos concepere, totis hos uiribus inſe-
quuntur, deprehenſis ditantur impedimentis, & incruenta facilique uictoria potiun-
tur. Albertus, quum cardinalem ac cæteros Boemiam ſocios inuaſiſſe ſenſiſſet, ipſe
quoque à Morauia hanc adoritur. Prezerouiam ciuitatem obſidet: ſed audita ſocio-
rum fuga, in Morauiam reuerſus eſt, à Sigiſmũdo ſibi traditam: quæ quum nondum
illi parére uellet, ne mediocrem quidem ſuarum rerum iacturam fecit. Infeſtis nanque
ſignis Albertus per eam diuagatus, quingentos circiter pagos igni ferroque uaſtauit,
oppida multa diripuit, diruitque, & præ ingenti cęde prouincialium ipſam eò redegit,
ut imperio ſuo parêret, & de orthodoxa id fide ſentiret, quod iam futura Synodus
decreuiſſet. Poſt hæc frequentiſsimus Baſileæ conuentus, præſidente Iuliano pro-
pontifice cogitur. Sigiſmundus, qui per id temporis Norinbergæ manſerat, quũ du
ce legato pontificio Germani Boemiam inuaſere, de ineundo in Italiam itinere co-
gitare cœpit. Boemicis optimatibus, magiſtratibusque ſcripſit, ſe Auguſtalis coro-
næ gratia Romam profecturum, ut quum anno Salutis milleſimo quadringẽteſimo 1410
decimo Imperator legitimè fuerit declaratus, Romani Imperatoris inſignia ſumat.
Quod ne Boemis quidem ingratum eſſe debeat, ſi pro rege Cæſarem Auguſtum ac-
cipiant, & eum ſuarum rerum moderatorem habeant, qui Boemicæ gloriæ ſemper
incubuerit. Eos hortatur, initam dudum ſynodum adeant, nec plus ſapere conten-
dant quàm eccleſia Romana iubeat, ſua cum Concilio ſacroſancto dogmata com-
municent, diſſerantque, & ab orthodoxa fide non deſciſcant. Sibi demum ex Italia re-
deunti regnum, quod fraternũ, quod paternum, quod auitum fuit, ſine diſſenſione
reſeruent. Quin & ipſa Synodus ad Boemos ſcripſit, exorans, ut legatos mittãt. Diſ-
ſentientibus tandẽ Orphanis, Taboritis, & plebe, honeſtiſsima legatio ad Synodum
deſtinata: trecentorum comitatus equitum huic addictus. Legati fuere, Guilielmus
Kozka, Procopius ex cognomento Raſus, Ioannes Rochezana, Nicolaus Galetus,
Taboritarũ ſacerdotes, & Petrus Anglicus, elenchorum argutijs inſtructus. Quum
Baſileam ueniſſent, in conuentum ſacrum admiſsi, benigna Apoſtolici legati oratio-
ne ſunt excepti, multis ab eo uerbis ad reſipiſcendum hortati ſunt. Quatuor igitur
articuli ab his ad Synodum relati: De eucharistia ſub panis uinique ſpecie ſumenda:
De ciuili dominio, quod clericis interdictum eſſe aſſeuerabant: De libera uerbi Dei
prędicatione: De publicis denique delictis nulla ratione tolerandis. Selecti è Boemis
doctores quatuor, ex patrum ordine totidem: diebus quinquaginta de his diſputa-

tum. Quum Huſsitæ uicti, præ obſtinata pertinacia haudquaquam cederent: mitius cum his agendum eſſe, uiſum eſt patribus. Oratores in Boemiam à Concilio miſsi, uiri profectò doctiſsimi, & Boemicarum artium perquàm gnari, multa cum Boemis agere cœpere. quare modò pacis ſpes, modò belli metus obortus eſt. Inter agendum inter Taboritas Orphanoſq;, & nobilitatem, cui Mainardus preerat, eſt nata diſſenſio, ac odium non mediocre. Proceres enim, & nobiles, reſipiſcendo ſe dicere miſeros: quippe qui quum regis imperium abrogarint, in Procopij Raſi ſeruitutem inciderint. Illum imperioſiſsimè dominari, pro libidine prouinciam gerere, tributa imponere, exigere uectigalia, habere delectũ, bellũ pro arbitrio indicere, iudicare, ære capiteúe mulctare, neminem pati in decernendo aduerſarium, furioſas ſententias ac uerba ſua pro lege, pro decretis haberi, nobilitatem iuxtà atq; plebem illi ſeruire, & imperata facere: demum nil Boemica gente miſerius eſſe. Quare de inſtauranda rei publicæ forma frequentiſsimam concionem haberi oportere cenſebant. in ea Mainardus cenſuit, è media nobilitate ducem deligendum, ne imperium à proceribus uſurpetur: uiros huic conſultiſsimos cum Senatu adhibendos, ut cõſultò omnia faceret. in eius ſententiam omnes pedibus iuere. Alſcio Roſemburgenſis dux declaratur, huic Maieſtatis inſignia fuere: Mainardo auctoritas remanſit. Quum hęc Procopius accepiſſet, Orphanos & Taboritas ad inteſtinum bellum continuò ſuſcitauit. Ad Pelezinam urbem caſtra mouit, quam fideles incolebant: graui mox eam obſidione circumuenit. Interea inteſtinum Pragæ bellum inter nobiles & Taboritas Orphanoſq; ſuſcitatur. Mainardus & Alſcio uictoria potitus, hæreticorum perfidiam contudit. Procopius, audita ſociorum clade, ſoluta obſidione, Pragã contendit: ubi quum nullam iuſtæ pacis conditionem accipere uoluiſſet, inſtructa acie infeliciter decertauit. Cæſo Taboritarũ Ophanorumq; exercitu, ipſe cum minore Procopio pari fato occubuit. À Cozca pernicioſiſſimum hunc hæreticum cæſum eſſe, aliqui tradidere: auctorem uictoriæ Mainardum ferunt. Quum multa captiuorum milia è perfida multitudine capta ſuperfuiſſent, Mainardi conſilio in horrea redacta, & ab armatis cohortibus circumuenta, immiſſo igni abſumpta ſunt. Sicq; prophana illa multitudo, quæ quum in caſtris ſemper uitã degerit, tetro horribiliq; aſpectu, aquilinis oculis, impexo crine, demiſſa barba, inſano corpore, hirſutis membris, dura cute, nigro ferrugineoq; colore fuerat, cumulatiſſimas deprauatæ religionis pœnas expendit. Interea Sigiſmundus Imperator, Philippi uicecomitis ope ac uiribus adiutus, in Italiam conceſſit: parumq; proſperè deinde ſuccedentibus rebus, diuturnis cunctationibus affectus, Romam tandem peruenit, ubi ab Eugenio pontifice maximo Auguſta cum diademate ornamenta ſuſcepit. Nec multo poſt quum Philippo, qui Germania ipſum euocarat, infenſus eſſe occœpiſſet, Italia abſceſsit: quod anno
1432 Salutis trigeſimoſecundo ſupra quaterdecies centenum accidiſſe legimus. Nam primam Aquiſgrani, ſecundam Mediolani coronã acceperat. Italia egreſſus, Baſileam iter intendit, ubi adhuc Concilium haberi ſenſerat. Quum illuc ueniſſet, diſsidium inter patres offendit, quod Eugenij gratia fuerat obortum: id Cæſaris Auguſti præſentia & auctoritate ſedatum. Mox in Boemiæ fines properat, ut quid de rebus Boemicis agi poſsit, intelligat. Quum Vlmam ueniſſet, Sueuiæ ciuitatem, & in ulteriore Danubij ripa ſitam, ubi Lycius amnis, qui Sueuos à Bauaris diſterminat, Danubio immixtus nomen amittit: Taboritarum Orphanorumq; cladem audiuit. Fauſto admodum nuncio lætatus, Oratores extemplò in Boemiam miſit, qui ſuo nomine ſapientiam, uirtutem, magnanimitatemq; principum commendarent: recentem, glorioſamq; uictoriam congratularentur, quòd prophanos, ſacrilegos, immaneſq; homines è medio tulerint: maximam à Chriſto optimo maximo gratiã iniuerint, quia ueræ religionis inimicos extirparint. Proinde hortarentur, ut pro uirili quiſq; ſua publicam quietem in regno curarent: ſi qua ſupereſſent bellorũ fomenta, extinguerent: initam iam pacem ſeruarent, qua nil Deo gratius, & reipublicæ ſalutarius facere poſſent. Seq; deiuum regem excipiant, quem fratri ſucceſſorem, & paterni auitiq; regni hæ-

regni hæredem ius gentium eſſe iubet, & illi quoq; ſuo beneficio ipſum regem eſſe patiantur. Boemi grato legatos animo acceperunt, honoréq; magno honeſtarunt. Quum ſe poſtulata facturos aſſeuerarent, coacto mox ingenti nobilium numero, ad Ratisbonam cum conuénere, Romanum Imperatorem ac ſuum regem conſalutarunt. Quum autem ab his ſeorſum Ciapoco & Rochezana, legatiq; Baſilienſes, qui Pragæ fuerant, & ſibi cum Boemis certo modo conuenerat, ad eum quoque ueniſſent: Sigiſmundus, quum initam de religione cõcordiam recitaſſent, approbauit, & ex conuento cuncta ſeruari edixit. Mox Vngarorum efflagitationibus repetitus, ſequundo amne Danubio deuectus, primò Piſonium, deinde Budam uenit, ubi ad reformandum rerum ſtatum animum aduertit. Edicta multa, legesq; uarias edidit, uarias nobiliũ lites diſcordiasq; diremit: inimicitias quoq; nonnullas extinxit, ocium in regno inſtaurauit. Sed antequàm ultrà progrediamur, & quo ſe modo cum Boemis geſſerit enarremus, nonnullarum rerum quas omiſimus, eſt repetenda narratio. Boemica nanque bella, & hæreticorum ſectæ, ita nos à rebus Vngaricis diuertére, ut ne inaudita illorum facinora interciperemus, nunquam ad inſtitutam Vngaricorum geſtorum hiſtoriam redire uoluerimus. Quare de Boſſenorum bello, quod paulo ante indictum Conſtantienſe concilium, geſtum eſt, ritè dicendum eſſe cenſuimus.

1415
Quum ſalutis annus quintuſdecimus ſupra milleſimum & quadringenteſimum ageretur, Hernoia Spalethij dux, qui omne hucuſq; fidelitatis officium Sigiſmũdo præſtiterat, neſcio qua temeritate correptus, à regia fide defecit. Vt perfidiam ſuam tutiùs expleret, confirmaretq;, ſe in Turcarum ſocietatem aſſeruit: multas ex his equitum turmas, cẽturiasq; peditum introduxit, quo facilius diſcurſare, latrocinia latius agere, pagos oppidáq; diripere poſſet. Augebat latronis audaciam regis abſentia, qui ad indicendum Conſtantienſe concilium profectus erat, ut obortam in Boemis hæreſim coerceret, ac de capeſſenda Romani Imperij corona tũc ageret, reliquáq; in Eccleſia Dei ſuſcitata diſsidia factionesq; componeret. Proceres, quibus Vngariæ cura auctoritate regia credita fuerat, Boſſenorum nouitate commoti, reipublicæ, ſociorumq; ſaluti conſulere coguntur. Præfecti Pannoniarum continuò delectum habent, copias & auxilia cogunt. Turmis equitum Ioannem Garam, & Ioannem Maroth, item Paulum Chuporem prouinciæ præſulem ritè præficiũt, cohortium præfecturam cęteri nobiles obiere. In Boſſenorum prouinciam exercitum ſatis amplum deducunt. Contrà hoſtis Turcarum auxilijs obfirmatus, in occurſum caſtra mouet. In certamen utrique forti animo deſcendére: ſuis quiſque uiribus freti, collatis ſignis manum conſerunt, diu æquo utrinque Marte pugnatum: & dum pari pertinacia dimicant, magnus utrinque numerus cæditur. Boſſeni, quia ne fortè Vngarorum uiribus impares eſſent, admodum uerebantur: ut ex arte ſibi conſulerent, multos per circumſtantium iuga montium homines diſpoſuerant, qui in feruentiſsimo prœlio Vngaros in fugam iam uerſos eſſe proclamarent, è montibus in hoſtes ruerent: & ſic pugna inſtaurata, infelici nuncio hoſtium animos conſternarent. E ſententia ſucceſſere doli. quum ſuos hi laborantes deſpectarent, ex compoſito clamoribus hortantur, ut obſtent pertinacius, quando hoſtes terga dediſſe ſignificant. id temerè Vngari credidere & quum ſuorum fuga animo conſternarentur, remiſsius pugnare occœperũt. Conturbantur interim ordines: & dum inſtãt alij, alij contrà terga uertunt, res Pannonica inclinatur. Multo ad hæc impenſius Boſſeni dimicãt, nutantem iam hoſtium aciem repellunt: inſtauratis ex aſtu animis, & redintegratis uiribus eorum decurſu qui è monte deſcenderant, Vngarum paſsim fundunt, fugantq;. Miſerrima interim ſtrages exoritur, deſeruntur in tanta trepidatione caſtra, & ea cum impedimẽtis ferè omnibus in manus hoſtium peruenere: multi è principibus Vngarię occubuere, plerique etiam capti. Ioannes Gara, & Ioannes Maroth, in captiuitatem incidére: quippe qui dum turpiter cedere nolunt, nonnullis ex hoſte cæſis, demum circumuenti, ſeſe tandem dedidere. Sed Gara poſt multo dies, quum è duro ſe carcere uindicaſſet, duriſsimis compedes, quibus inde proſilierat, ad religioſiſsimum Bathæ phanum,

quod Euchariſtiæ numini dicatum eſt, retulit: ibiq́ue ut debita uota perſolueret, poſtibus affixit. ad noſtrã uſq; tempeſtatem, inter cętera Dei miracula, illę ſpectãtur. Marothus, abnegata fugæ copia, multa ſe ab hoſte pecunia redemit. Paulus uerò Chupor, qui pari fortuna captus eſt, immaniorem nactus hoſtem, bouino tergo inſutus, in profluentem ab Hernoia, cum his uerbis, demerſus eſt: Qui ſub humana ſpecie bouina quondã uoce utebaris, bouinã quoq; nunc cum uoce formã indue. Nam cum os moresq́ue bouis dux ille præferret, in regia quãdoq; à Paulo ludibrij loco per mugitũ ſalutatus eſt. unde conceptũ graue odium, facta uindictæ copia, hoc immane ſupplicij genus inuenit. In Tranſalpinis partibus quum Valachi ſæpe rebellaſſent, in eos quoq; ſæpe his temporibus eſt ſuſcepta expeditio: de qua poſt Boſſenenſem cladem haud immeritò referendum eſt. Quũ Sigiſmundus huiuſce prouinciæ præfecturam Stephano Loſoncio credidiſſet, ob regis abſentiam in ea eſt oborta ſeditio. in cauſa Valachorũ duo fuere principes: Daan alter, alter Merches dictus eſt, uterq; eodẽ genere natus. Dominandi gratia eſt nata diſcordia: Daan quũ ſe uirib. inferiorẽ eſſe cerneret, præcipiti conſilio tractus, ad Turcarũ opem confugit: à quibus auxilia, quæ petierat, facile impetrauit, quũ occupandæ illi Daciæ potiſsimam hanc eſſe ducerent occaſionem. Quare ut cognatum ſibi infenſum regno exigeret, prophanas legiones induxit. Merches, ne Turcas Daciam inundare pateretur, ne'ue fœdæ gentis opibus regno eijceretur, ad Sigiſmundi opem confugit. Loſoncius à rege miſſus eſt, qui prouinciam cum imperio ſortitus erat. Quum legionibus ſupplementum addidiſſet, hoſtibus occurrit: at ubi in conſpectum hoſtium caſtra mouit, ſe Turcis Valachisq́ue numero imparem eſſe cognouit: uiribus tamen ſui militis fretus, pugnam detrectare haudquaquam eſt auſus. Poſtero cum hoſte die prælium iniuit. quum diu cruento Marte dimicaſſent, paremq́ue utriſque ſpem uictoria oſtẽdiſſet: in medio ecce ardore pugnæ, Loſoncius lethali uulnere confoſſus oppetijt. Cadente duce, legionibus quoque cecidere animi, extemplò acies inclinari cœpta, mox in fugam effuſa: cæteri quoque palantes, caſtris iuxtà atque impedimentis exuti, partim inter fugiendum cæſi, partim capti ſunt, pauci è tanta clade euaſerũt. At illud incredibile, quod paulo poſt accidit miraculum, ſilentio præteriri non poteſt. Secundo nanque tertio'ue anno, quum plerique in eum campum deſcendiſſent, ubi patratam ſtragem fuiſſe memorant, editiſsimumq́ue cadauerum aceruum ſpectarent, emiſſam inter oſſa ſubinde uocem exaudiuere, fauſtiſsima IESV Chriſti Saluatoris & diuæ Mariæ uirginis nomina reſonantem. admiratio ſimul & pauor hos inceſsit, quum ad uerba ſubticuiſſent, eadem paulo poſt quaſi difficulter expreſſa accepere. Dum uocis locum inter oſſa diſquirerẽt, portenti deſiderio ſuccenſi, loquax inter cadauera caput inueniũt. quod ubi homines ſibi adeſſe nouit: Quid tam (inquit) ſtupidi hic ſtatis uiri? Chriſtianus ego ſum, & magnæ Matri diuæ Mariæ ſemper addictus, inexpiatus inconfeſſus'que in hoc bello occubui. Magna dea, in cuius tutela uitam degi, me æterni ſupplicij reum eſſe non patitur: hic me adhuc linguæ compotem ſeruauit, ut & delicta fateri, & animum ſacris ritè Apoſtolicis luſtrare queam: proinde ſacerdotem, qui cõfeſsionem exaudiat, & me expiatum reddat, accerſite quæſo. Rogatus, quid tantum à dea beneficij promeruiſſet? reſpondit, Peculiare ſibi id in uita fuiſſe numen, ſeptena quotannis in uita ſua feſta reuerẽtiſsimè celebraſſe, religioſiſsimisq́ue ieiunijs ex pane duntaxat & aqua decoraſſe, ſacris fuiſſe quàm ſtudioſiſsimè operatum, illi tantùm numini cunctas animi uires dedicaſſe. Accerſito è pago proximo ſacerdote, confeſsionem ritè tranſegit: & impetrata erratorum omnium remiſsione, acceptáq; nouiſsima luſtratione, id defuncti caput repentè cõticuit, perpetuóq; quieuit. Varia quoq; bella in Trãſalpinis deteriore exin fortuna geſta ſunt, ſed hoc illuſtris cladis fecit inſigne.

Quum Turci ex perfidia & ſocietate regulorum, Iſtrianas in Myſia partes, & ad Themeskezum præcipuè incurſarent, prædæ cupiditate ac ſoli feracitate tracti ſe ab infeſtanda prouincia contin ere non poterant. Quòd niſi temporibus illis Nicolaus Petri Macedonis filius intercceſsiſſet, nimirum de Myſis perbreui fuiſſet actum. Is

enim bel-

enim bello impiger ac ſtrenuus, corporis iuxtà atque animi uiribus pollens, ac tempeſtiuus ſtratagematum artifex, bella cum Turcis olim infeliciter geſta bene reſarſit. bis hic inſigni ſtrage Turcam afflixit, ac impedimentis & caſtris exuit. Quum ea tempeſtate Mahumetes primus, quintus Turcarum Imperator appellatus, ſubreptis è medio fratribus rerum potitus eſſet, & amplificato opinione magis imperio, quando iuſticia, calliditate, & rei bellicæ diſciplina parem ætas noſtra non uiderat, eam Myſiæ partem occupaſſet, quam nos Boſſenam ſuperiorem dicimus: regulum quendam prouinciæ nouæ præfecit, humili genere natum, qui Ikach dictus eſt. Hic regiæ dignitatis acceſsione tumeſcens, finitimos circùm rapinis ac bello non paruo infeſtare cœpit: latiùs cum ingēti equitatu excurſans, multum pecorum hominumq́ abigebat: & prout immanis libido tulerat, cuncta igni ferroq́ uaſtabat. Magna pars hominum, relictis pagis, oppidulisq́ non ſatis obfirmatis, emigrare coacta. Feri hoſtis audaciam, & ſæuitiam uſquequaq; graſſantem is diu ferre non potuit: quāquam hoſti longè ſe intelligeret imparem, feritatis tamen indignitate correptus, tumultuarium cogit exercitum. Miles ſibi nullus, præter gregarium, aut è ruſtica plebe euocatum, erat: auxilia undecunque poteſt educit, paucas à rege Sigiſmundo cohortes cum modico equitatu, quæ in prouincia hybernarant, accerſi iubet: quin & agreſtem congerit multitudinem, quando eadem omnibus erat pro aris ac focis pugnandi cauſa. At ubi, qualiſcunq; foret, tantum ſibi exercitus eſſe ſenſit, quantum ad arcendum hoſtem ſat eſſe uideretur, palantibus Turcis occurrit. Ikach ubi hoſtem adeſſe conſpicatur, inſtructà acie, collatisq́ ſignis in eum contendit. Nec pugnam quidem ille detrectat, quem longè maior audacia & ulciſcendi libido ad dimicandum irritarat. quare magnò impetu, pari quoq; furore manus conſerunt, prælium cruentum reddunt. Ikach proſpecto Nicolao, quem ducem hoſtium, ueluti fuerat, eſſe rebatur, rectà in eum citato equo cucurrit. Nicolaus hoſtem non declinat: immò quum nil ſibi hac re antiquius accidere poſſet, ſingulare certamen init. In primo congreſſu, infeſta Turcam haſta graui uulnere confoſſum, equo excutit: ipſe quoq; deſiliens, impacto gutturi pede, reiectis precibus, humi iacentem iugulat. Spectata nece regis, Turcarum acies in fugam conuertitur: à tergo contrà inſtant Vngari, multos in fuga cædunt, multos defatigati cæde capiunt. Nicolaus inſigni uictoria potitus, opima ad Sigiſmundum ſpolia retulit. Vexilla Turcarum, & impedimenta capta, ad Imperatoremq́ Romanum relata ſunt: eius exercitus ac pagana multitudo, ſpolijs hoſtilibus & ingenti præda ditatus. Haud multo poſt tempore, quum in Myſiam iterum Turci erupiſſent, ne inferiorem quidem inde cladem & iacturam à Nicolao duce retulere. Nam cum aduentātibus Turcis, iam ſe uiribus imparem eſſe intelligeret, hoc uirum aſtu uictoriam ſibi comparaſſe memorant. In primis, quem potuit, militem congregat: quum hoſti, ob inopiam militum, ſe obuerſari non poſſe cognoſceret, ab arte pariter ac tempore auxilium accepit. Quum per uicos & oppida magnum armētorum numerum eſſe noſſet, agreſtes omnes iumentis conſidere iubet: præcipit etiam cum armis tympana buccinasq́ rapi: & aggreſſuros dudum hoſtes, ingentes clamores in pugnæ congreſſu edere. Mox inſequenti nocte, tertia uigilia, Turcas adoritur: à fronte is cum pauco exercitu, à lateribus ruſticana turba iumentis inſidens hoſtem inuadit, ex compoſito clamor ingens editur, tympana circùm obſonant. Turcę ſe ab innumero Pannonum exercitu circumuentos eſſe rati, quum quid potiſsimum agerent, haud facilè ſuccurreret, confunduntur omnes: aliqui fortius agentes, in hoſtem uerſi trucidantur: nonnulli in fugam uerſi, palantesq́ diffugiunt, ducis imperium in tanta confuſione à nullo exauditur. Inter confuſos hoſtes, Nicolaus cum agmine quadrato ſe ingerit, multum ex hoſtili ſanguine haurit: ut ſui ab hoſtibus intempeſta nocte dignoſcerentur, Chriſti, ſanctiq́ Michaelis iam ſymbolum edixerat. Turcę caſtris pariter ac impedimentis exuti, magna clade affecti ſunt. Nicolaus cum agreſti multitudine ouans, ac ſpolijs onuſtus domum redijt. Sigiſmundus ad hæc quatuor & triginta annos in Vngaria latè regnarat: abrogato fratre, Boemiæ regnum

ſub gubernatoris nomine geſſerat. Poſt Venceſlai obitum, anno Dominicę incarnationis quadringenteſimo ac uigeſimo ultra milleſimum, Boemico diademate coronatus eſt. Hunc ingenita probitate, ac profuſa beneficentia fuiſſe memorant, non de nobilitate ſolùm, uerùm etiam de plebe is bene mereri uoluit. Nobiles ac ignobiles iuxtà extulit, ac præter fortunæ conditionem & opinionem omnium euexit. Pleroſque in Vngaria, ciuitatibus, oppidis, magniſq; dominatibus donauit. Eximios magiſtratus temerè quandoq; compluribus impertiuit. Palociorum ac Roſgoniorum domum multis beneficijs ornauit. Quin & Michaelis Orzagi, palatini quondam haud ignobilis, familiam multis honoribus excoluit. Pipo Ozoræ ab eo mirificè dilectus, ac liberis orbatus obijt. Philippus Florentinus, & ſua & illius uirtute nimis adauctus: item cunctis honorib. exultus, ſub ductu auſpicijsq; Sigiſmūdi, uiginti Turcum cladibus afflixit. Quos ex obſcuro & agreſti genere olim extulit, ingrati fore tocij enarrare. Illuſtrem Sigiſmundi aulam nemo ſatis admirari potuiſſet, quandoquidem præſtanti principum frequentia refulgebat, quò tanquam ad procerum uiuaria, ex omnibus Europæ partibus uiri clari confluebant. E remotiſsimis Hiſpanię finibus multos in Pannonias, Imperatoris huiuſce fama contraxit. Luſitaniæ regis filius, audito Sigiſmundi nomine, in Vngariam peregrè profectus eſt. Qui ab Auguſto remoratus, & illic hibernare coactus, quum ſtantem glacie Danubium, & oneratos currus, pedeſtremq; tranſitum æquiſsimè toleraret, haud ſecus ac rem miraculo dignam, ad patrem, multoſq; Hiſpaniæ regulos id ſcripſiſſe dicitur. Ingruente mox primò tempore, impetrata miſsione, ab Imperatore magnificè donatus, ac multis excultus honoribus, dimiſſus eſt. Frequentauit quoq; illius aulam Georgius, ſuperioris Myſiæ princeps, quem Deſpotem nominant. Hic Sigiſmundi beneficentia uictus, Albam regiam, ibi ad Danubij ac Saui confluenta ſitam, ubi Taurinſum olim fuerat, in perpetuæ fidelitatis pignus, ueluti tuti obſidis loco, Imperatori ſpontè dono dedit: quod quidem in Myſia, ac ea quæ ad Turcos nunc ſpectat Vngaria, unicum eſt propugnaculum. Contrà ille, ne bene merendo cederet, hæc illi caſtella in regno rependit, Zalonkemem, Bechiem, Kelpem, Vilagoſuarum, Tochaium, Monkachum, Thaalliam, Rhegezum: oppida uerò, Zathmar, Bezermem, Debrezum, Thur, Varſan, & pleraq; alia: Budæ autem, magnificas ædes, quæ regiæ loco haberi poſſunt. Dum extirpando ſchiſmati, quod iam diu in Chriſtiana republica fuerat ſuſcitatum, & caſtigandis hæreticorum dogmatis, pacandæ Boemiæ, & capeſſendæ coronæ incumberet operoſus ille princeps, res nouæ, ob regis abſentiam, nonnullorum ſcelere obortæ ſunt, quas haud facile præfecti regni ſedare potuerunt. Blaſium quendam referunt, humili genere, ac in tenui re natum, ex Imperatoris peregrinatione tantum ſibi audaciæ comparaſſe, ut coacto facinoroſorum exercitu, quem ex gregario milite planè conflauerat, Thirnauiam noctu clàm intrauerit, & Vngarici Boemicíq; militis uiribus fretus, cæſa haud parua ciuium multitudine, in poteſtatē ſuam urbem redegerit. Mox Thirnauia potitus, locumq; nactus ad inferendum uicinis bellum quàm accommodatiſsimum, ſuperiores omnis Vngariæ partes, quæ ad Auſtriam Morauiamq; pertinet, longè lateq; cędibus, rapinis, incendijs, tumultuq; perculerit: ad Danubium uſque regionem, quam à Matthia denominant, magnis calamitatibus & terrore compleuerit: atque, niſi magna nobilium multitudine congregata, comparato tumultuario exercitu occurriſſet, multo latius peſtis illa debacchata fuiſſet. Quum is accepiſſet, quod ad coercendam eius audaciam nobiles molirentur, cautius rem egit: de pace agi cœptum eſt. ea conditione res pacata, ut quæcunq; ſæuus latro occupaſſet, nobilium permiſſu tutò potiretur. Non multo antè tempore, in Vngaria bellum quoq; ruſticorum emerſit, ſeruili ſocialiq; bello haudquaquam inferius: diuerſis hæc temporibus geſta ſunt. Antonius in Tranſſyluanis noua molitus, & coacta ingenti agreſtium manu, ſub prætextu exuendæ ſeruitutis, à regia fide defecit. Mox in oppida caſtra mouere cœpit, quæ rebellionem iſtam detrectarent. obuerſantem his nobilitatem, collatis ſignis proterit, multos cedit: pagos & oppida, quæ pa-

quæ parêre nollent, primò diripere, ferro ignícꝫ uaſtare. Nonnulli è proceribus, qui Antonianas partes tunc ſequi recuſarent, repentè à pagana turba trucidari, in uincula conijci, coacta uiritim ſpolia diuidi. Quare ſub libertatis noua ſpecie, Antonius tyrannidem ſibi comparauit. Id ipſum Martinus, uir agreſtis in regione quam Nyrium & Zamoskenium dicunt, auſus eſt: quippe facta ſeditione, cum quadrato ruſticorum agmine longè latècꝫ graſſatus, maximam per uicos & oppida nobilitati calamitatem intulit. Cui quidem peſti, niſi cum tumultuarijs copijs præfecti prouinciarum occurriſſent, parum abfuiſſet quín regnum ad publicam defectionem perpuliſſet. Singulis utrique prælijs profligati ſunt: cæſiſcꝫ ſeditionis autoribus, ex agreſti multitudine alij oculis, pars magna naſo, auriculis, labrijſcꝫ aliqui mulctati ſunt, nonnulli præciſis manibus pœnas luêretut omnes illi, quę nepharia ſcelera patraſſent, fœda cicatrice uulgò referrent. Ex his igitur quæ dicta ſunt, quantis periculis ac malis Imperator ille laborarit, facilè intelligi poteſt. Iam tempus expoſcit, ut quo pacto res Dalmaticæ decreſcere cœperint, in Venetorumcꝫ poteſtatem deuenerint Sigiſmundi temporibus, breuiter aperiamus. Quum à Ladislao Apuliæ rege Iadram Veneti accepiſſent, quam cum agro & appendicibus centum milibus aureûm ſe mercatos eſſe profitentur, ad recuperandam reliquam Dalmatiæ oram animum adiecere. Sollicitare ſenſim populos ad defectionem, diſcordiæ ſemina paſsim ſerere, uexare factiones, & magnis nobiles pleroſque promiſsis allicere, uarijs artibus hominum animos infirmare, nutantes ad ſe trahere. Quare Sicenſes paulo poſt tempore, inteſtina diſſenſione laborare occœperũt. duæ in urbe factiones obortæ: nobilitatis una, altera plebis fuit. Ad Venetos ſeceſſere nobiles, Pannonum fidem retinebant reliqui. Quum à Pannonibus nobilitatem defeciſſe multitudo uidiſſet, extemplò facto tumultu, in eam arma capit: & pleriſcꝫ cæſis, urbe eijcit, reicꝫ publicæ gubernationem capeſsit. Optimates exacti, ad Venetorum opes confugiunt: à ſenatu, facta deditione, auxilium implorant, ob imperandi cupiditatem: Senatus id ultrò pollicetur: primo tempore triremes quatuor, cum paruis quinquaginta nauigijs in Dalmatiam mittit. Contrà Sicenſes per totam hyemem Pannonica auxilia ſollicitarant, ualidiſsimo Vngarorum præſidio urbem muniuerant. Quum Sicum Veneti oppugnare cœpiſſent, proſilientes ex urbe ciues cum Vngaris ita Venetos inclinarunt, ut niſi illi ſe in claſſem continuò recepiſſent, eo de his die actum foret: cecidere tamen multi, qui in litus egreſsi, ſubire mœnia tentauere. Quum tenui Sicum apparatu expugnari haudquaquam poſſe intuerentur, ſenatui repentè ſignificarunt, maioribus id uiribus adoriri oportere, neque ſine terreſtribus copijs capi poſſe. Lodouicum Bucechalinum miſere patres, cui copiæ cum ſupplemento datæ: & mandatum, ut ſummo ſtudio ac ui, terra iuxtà atcꝫ mari ciuitatem oppugnaret. Poſtquam Sicum peruentum eſt, Lodouicus urbem obſidet: omnes aditus, diſpoſitis circùm militum ſtationibus, occludit: quin & turres erigit, pręſidiacꝫ imponit, ne arma, ſubſidia, commeatuſcꝫ importati poſſent. Dum pertinaci urbs obſidione uexatur, legati à ſenatu in Vngariam mittuntur, ut hanc cum Sigiſmundo cauſam componerẽt. Ioannes Barbus & Thomas Mocenigus, legati fuere. quum in Pannoniam ueniſſent, quia de re moleſta agebatur, multos in contentione dies contriuere. Ad extremum, dum ſe per omnia uerſant, quũ nihil inter eos conuenire poſſet, utrique ex compoſito Sicenſem cauſam Ioanni ſummo pontifici delegarunt. Dum hæc ita geruntur, non multo poſt Pipus Florẽtinus, Scalariorum familia natus, quem Philippum dicimus, cum decem milibus equitum à Sigiſmundo miſſus in Italiam, Venetos fines inuaſit. Belli huius cauſam, Foroiulienſium Carnorumcꝫ diſcordias plerique ſuſpicantur, quum ex his alij Venetis, Pannonijs, Aquileienſi'ue antiſtiti alij parere ſtuderent. Nimirum Dalmatia motus huiuſce cauſa fuit: quippe quæ non modò Pipum, præfectum legionis, uerùm etiam & Sigiſmundum ipſum in hanc expeditionem adegit. Is enim, quod Lodouicus quondam ſocer eius tanto ſudore ac impendio compararat, facilè amittere non poterat. Adauxerat indignitatem Iadra, à Ladislao uendita, & Sici obſidio.

Irritabat quoqꝫ ad id bellum Brunnorius Scala, qui patrium dominatum, Sigiſmundi ope, recuperare ſperabat. Quinetiam & Mariam Sigiſmundi coniugem in Dalmatiam ueniſſe, & hac Sicum obſidione liberaſſe accepimus: oppidani quoque tempeſtate noſtra teſtantur, haud à Sico procul cœnobium quoddam, diuerſorium'ue ab illa fuiſſe ædificatum. Quum Pipus igitur in Italiam, Sigiſmundi iuſſu, primum erupiſſet, Fredericus Sauorguanus cum uniuerſa factione ſua tranſiuit ad Venetos. Vtinenſes Pannonijs ſe dediderunt. Ille recepto Vtino, in Taruiſinorum fines caſtra mouit: Venetis Sereuallum, Bellunum, Feltrum, ac Metam abſtulit. Demum quum multa pręclara hic facinora geſsiſſet, auro demum à Veneto corruptus, dimiſſa prouincia, in Vngariam reuerſus eſt. Quem, detecta uiri auaricia, Sigiſmundus infuſo in os auro (ut aiunt) enecari iuſsit. Sed quum pręfecti ſui cupiditate, uictoriæ ſucceſſum interceptum eſſe intellexiſſet, inſtauratis exercitibus in Italiam uenit. ex quadraginta hominum milibus exercitum conflaſſe pleriqꝫ tradidere, multo minus alij referunt. In Carnos primùm is erupit. Veneti Carolum Malateſtam conduxerè, uirum longa rerum experientia, & bellica diſciplina ualde pollentem. In agro ſæpe Feltrenſi Taruiſino'qꝫ manu conſertum eſt, & cruentiſsima quandoqꝫ pugna dimicatum. Vngarorum ſæuitiam hic pleriqꝫ commemorant: quia quicunqꝫ bello ſuperfuiſſent, oculis orbaſſent, aut mutilatis manibus dimiſiſſent. In tanta belli crudelitate, legati tres iterum ad Sigiſmundum à ſenatu miſsi, Franciſcus Foſcarus, Thomas Mocenigus, & Antonius Cornarius, fuere oratores, qui cum rege Pannoniæ quinquennales inducias conſecerunt. Nec diu quidem id ocium permanſit: in Carnis iterum bellum ſuſcitatur, Vtinenſium factiones in cauſa fuere. Lodouicus Techius, qui eo tempore Aquileienſis eccleſiæ antiſtes erat, totam Carnorum regionem, quæ Liquentia, Timauo'qꝫ, item Alpibus, Adriatico'qꝫ mari continetur, ſub ditione ſua regebat. Quum inter Lodouicum & Vtinenſes diſcordia propter exules oboriretur, quia hi Sauorguanæ factionis homines, qui ad Venetos ſuperiore bello defecerant, ac idcirco patria carebant, in eam reſtituere nitebantur: contrà ille nimium obuerſari, ac dicere ſe nullo id pacto permiſſurum, hinc ingēs eſt orta ſeditio. Interea Sacilium à Venetis occupatur. Lodouicus cum grauiſsimo ſibi hoſte rem fore ratus, ad Sigiſmundi opes confugit. Veneti quum occaſionem inuadendæ regionis perquàm idoneam oblatam eſſe conſpicarentur, quibus poſſunt artibus diſcordias fouent: Ciuidatenſes ad ſe deficientes, geſtiente animo in fidem accipiunt. Paulo poſt Lodouicus cum Vngarorum auxilijs aduenit: quum quatuor hominum milia è Pannonibus eduxiſſet: è Carnis multas cohortes, & ſat ualidum equitatum coegit, in primis in Ciuidatenſes caſtra mouit: oppidum impoſito Venetorum præſidio munitiſſimum obſidet, circumiacentem longè late'qꝫ agrum populatur & incendit: ſed brumæ mox ueſania obſidionem ſoluere coactus eſt. ſoluto'qꝫ exercitu, quum per oppida cuncta præſidia diſpoſuiſſet, ipſe cum auxiliaribus copijs in Vngariam conceſsit. Eadem hyeme Veneti oppida, quæ proximo bello amiſerant, recepere: in primis'qꝫ Feltrum & Bellunum recuperant. Mox Carnorum fines ingreſsi, quos magna ex parte Foroiulianos appellant, Pratum in primis adoriuntur, euertunt'qꝫ. Philippus Arcius, uir bello impiger, Venetorum tunc ductabat exercitum: in tanto belli ſucceſſu haud cunctandum eſſe ratus, Vtinum obſedit. quod idcirco factum eſt, quia Vtinenſes pleriqꝫ ciues, qui Sauorguanæ factionis erant, portam quæ ad Ciuidatū pertinet, ſe proxima nocte patefacturos eſſe pollicebantur. Patefacta ex compoſito porta ingreſsi, oborto tumultu, detecta'qꝫ cōiuratione, oppidanorū occurſu reiecti ſunt. Exules, quos temeraria inuexit audacia, partim cæſi, partim repulſi. Vtinenſes, annos aliquot bello uexati. Veneti pleraqꝫ interim oppida, proceres'qꝫ Carnorū in ditionem ſuam redegère. Vtinenſes, quum Lodouicum Aquileienſem in Pannonijs agentem aliquādiu expectaſſent, deſperato ſubſidio, ac Venetę artis inſtinctu, ad Venetos miſere oratores, qui bonis deditionem conditionibus curarent. E ſententia cum Venetis eſt compoſita deditio: id unum adiectum, ut inito fœdere, Fredericum, eiuſdem'qꝫ

factionis

factionis homines in patriam reſtituerent, omniaque bona redderent. Percuſſum ex compacto utrinque fœdus. Audita Vtinenſium deditione, eandem pleraque Carnorum oppida conditionem ſubiere. Lodouicus Aquileienſis Vtinenſium defectione irritatus, è Pannonijs per Noricos confeſtim in Carnos cum ualidiſsimo equitatu Pannonum erupit. Primò Cluſinam arcem impetu, in montium anguſtijs editam, ui cæpit: Mutianum oppreſsit, nonnulla circum oppida expugnauit. Sed Veneti interuentu, intercepta uictoria. Sigiſmundus enim, qui uarijs expeditionibus diſtinebatur, & modò cum Turcis, modò cum Boemis, uarijsque gentibus bellum gerebat, Italici belli ſpiritus remittere cogebatur. Non multo pòſt tempore Lodouicus Sigiſmundi opibus adiutus, haud inferiore quàm antea apparatu, in Foroiulianũ agrum reuertitur. Manſanũ primò, deinde Roſacium, & pleraque caſtella cepit. Inſtaurato in Carnis bello Veneti occurrere. Exegere Lodouicũ, qui præ cõmeatuũ inopia bellum ibi diu alere nõ poterat. Ad Sigiſmũdum tandem reuerſus, dum in Noricis & Pannonib. noua molitur, uita deceſsit. Audito Aquileienſis præſulis obitu, Foroiulianus ager, quũ uarijs Sigiſmũdus bellis uexaretur, à Venetis occupatur.

Hæc habui, quę Sigiſmundum cum Venetis geſsiſſe legi, quinetiam & à pleriſque Vngaris audiui: qui dum in Italiam per Foroiulianum agrum iter facerent, nonnullos præciſis adhuc manibus hoſpites ibi ſe ſpectaſſe teſtantur. Quum de rebus Vngaricis, Dalmaticis & Venetis nõnulla diximus, nunc de Sigiſmundo reliqua proſequamur. Poſtquã igitur auguſtali corona potitus, in Vngariã (quemadmodum ſuprà dictum eſt) redijt, Pannonias pacauit, nouaſque leges edidit, ut Boemorum animos ſibi apprimè conciliaret: eorum ad ſe principes in Vngariam euocauit, ſexaginta his aureorum milia in Alba regali diſtribuiſſe fertur. Immenſum pecorum numerum adiecit. Qua die Boemiam aditurus erat, admonuit. Deinde in Boemiam iter intendit, uenit Iglaniam, ubi conuentum frequentiſsimum Boemorum habuit. Ibi omnia cum ſynodo Baſilienſi de uera religione tranſacta, iterum comprobauit. Boemis & Morauis hæc ſynodus indulſit, ut ſub panis & uini ſpecie Euchariſtiam ſumere fas eſſet: in cæteris omnibus, cum Romana eccleſia ſentirent. Id an ex præcepto Dei fieri fas ſit, Baſilienſis ipſa ſynodus planè definiet. Quin & eam conditionem adiecit, ut his Euchariſtiam impertirent, qui rationis forent compotes, & eam reuerentiſsimè poſtularent. Item inter communicandum publicè ſacerdotes plebem admonerent, ut non ſub ſpecie panis tantùm Chriſti carnem, nec ſub ſpecie uini tantùm ſanguinem: ſed ſub alterutro utrunque contineri, catholicè credat. Interceſſere quoque aliæ inter Sigiſmundum & Boemos conditiones pacis: eccleſiarum prædia loco pignoris occupatoribus relicta ſunt, donec certa pecunia redimerentur. Religioſis utriuſque ſexus, quibus collegia ſacra adempta fuerant, item exulibus ſpes reditus interdicta: promiſſus Rochezanæ Pragenſis baſilicæ præſulatus, Boemicarum eccleſiarum poteſtas Romano pontifici prorſus ablata. Quum hæc ita ex compoſito conſtituta fuiſſent, præſidente in Auguſtali ſuggeſtu Sigiſmundo, quem in foro erexerant, & adſtante Alberto genero, in frequentiſsima procerum corona, Rochezana cum presbyteris quatuor, quibus cæterorum poteſtas delegata fuerat, omne religioſi obſequij officium Romanæ ſe eccleſiæ pręſtiturũ planè profeſſus eſt. Inſequenti die, in eadem concione ac ſolennitate, pari anathemate, cæteriſque cenſuris pontificijs hæretici abſoluti, introducti per Concilij legatos in eccleſiam: ubi quum res diuina fieret, Rochezana perfidiæ ſuæ haud immemor, uni ex plebe, quem adeſſe iuſſerat, Sacramentum ex calice dedit. Ioannes ad hæc Palomar, alter è Concilij legatis, quum in aliena eccleſia haudquaquam id fas eſſe clamaret, inhiberetque, perſtitit in propoſito ille, & contempto eius imperio Euchariſtiam homini cõmunicauit. Quare parum abfuit quin conuenta omnia pro irritis haberentur. Ex eo conuentionis capite res pacata, quo ſancitum erat, paucis licet, pacta uiolantibus, initam tamẽ concordiam nequaquam intercipi. Compoſitis rebus omnibus, nono Calendas Septembres, anno Dominicæ Salutis ſexto & trigeſimo ſupra milleſimum & quadringenteſimum, 1436.

ſimum, Pragam incredibili pompa honorificentiſsimè inuectus eſt: ubi qui paulo antè Boemorum hoſtis, ſpurius Antichriſti filius habitus, & prophanus, cunctisque hominum uotis perdendus eſſe cenſebatur, inauditis honoribus exceptus eſt. ſlurauerunt in eius manus proceres cuncti, urbiumq; legati, ſe illius imperium nunquam detrectaturos. Conſtitutos ab eo magiſtratus ultrò accepere: certauerè mox omnes obſequiorum officijs. atq; ea tempeſtate Boemum & perſequendo & obſequendo immoderatiſsimum iudicaſſes. E' Baſilienſi deinde ſynodo legati Pragam miſſi, quorum Philibertus Conſtantienſis epiſcopus princeps erat. Hi eccleſiaſticos ritus introducere, inſtituere ſacerdotes, corrigere ſacra, & emendare, quibus plebis cantilenas olim adiecerant: item reuocare abrogatas diuorum imagines, ſacras aquas referre, dicare fontes baptiſmatis, altaria ornare, ac demum ſpurcitias omnes abolere cœperunt. Quàm plurimi ſanæ mentis paruere, obſtitere Rochezanæ ſectatores: item paſsim obloqui, maledictis non abſtinere, publicis Romanam eccleſiam Apoſtolicumq; ſenatum ſermonibus laniare, quinetiam legatis plerunq; ſynodalibus inſidias tendere. Sigiſmundus polluris ſe templis abſtinuit. Iacobi ædem, quæ Minorum ordinis collegium olim fuerat, & quam in ærarium illi redegerant, ſibi reſtitui popoſcit: annuit ciuitas. E' Mendicantibus etiam pleriq; rediere, utputa Cœleſtini, Sclaui, Serui diuæ uirginis, Hieroſolymitani, & pleriq; ſacrorū ordines: item Abbates nonnulli, & diui Georgij antiſtites, necnon & urbanæ baſilicæ canonicorum ordo: altaribus ornamenta reddita, diuini quoq; ritus inſtaurati: ademptis olim baſilicæ prouentibus, quibus templorum miniſtri alebantur, impenſæ hebdomadatim collegio huic ex fiſco datæ: quare cathedrali eccleſiæ ſex aureûm milia quotannis hinc erogata. Multa cæteris templis donatiua ab Imperatore diſtributa. Ad extremùm ui potius neceſsitatis, quàm uoluntatis imperio, fœdus cū hæreticis ictum eſt.

Pacata Boemia, multum ſibi nominis Imperator comparauit. maximus ac ſpectatiſsimus in Chriſtiana republica habebatur. Congratulatum undique Oratores ad eum ueniebant, & hunc uerum omnes Auguſtum ac Cæſarem prædicabant. Eugenius quoq; pontifex maximus, auream roſam in gratulationis & lætitiæ ſpeciem ab urbe miſit. Quicunq; autem ſuperfuerant Taboritæ, in oppido conſeruati, & hac in gratiam cònditione recepti ſunt, ut quinquennio tantùm ſuis moribus uterentur, tributi nomine quotannis ſexagenas argenti libras penderent, ius ciuitatis haberent, rubra cera literas obſignarent. Verùm in re diuina facienda, quum in nefandas cærimonias recidiſſent, caſtigaturum ſe eos propediem Sigiſmundus interminari. Contrà uerò prophanam horum inſaniam, Rochezana aſsiduò hortatu confirmare, indies ſe pertinaciùs agere: monachos redeuntes, dæmones appellare: demum Imperatoris minarum admonitus, clandeſtina ſe fuga præripuit. Eius eccleſia Rapuſconi, uiro probitate uitę & doctrina pręſtanti commiſſa: qui perturbatis iterum rebus, in exilium exactus eſt. Antequam Sigiſmūdus Boemiam ingrederetur, Ioannes quidam Robacius, uir optimo genere, ac peſsimo ingenio, non longè à Cuthnis montibus in edito colle caſtellum erexit, quem montem Sion appellauit, auguratus ex eo quandoq; loco promanaturam eſſe ueritatem, quæ Boemicam gentem in libertatem aliquando uindicaret. Quum cæteri proceres, audito Imperatoris aduentu, Iglauiam cum uniuerſa nobilitate proficiſcerentur, ut eum pro dignitate exciperent, hic domi remanens prædas exercebat. Infeſtat finitimos, & regem demum laceſſere non ueretur. Boues ac uina, quæ ex Vngaria ad Imperatorem aduehebantur, intercipit, formidoloſa reddit itinera. Ad hunc latronem expugnandum Henricus Praſcon à Sigiſmundo miſſus: qui quum menſes quatuor caſtellum natura & arte munitiſsimum oppugnaſſet, capto tandem Robacio, cæteriſq; latronibus, expugnauit. Cum his etiam Huſsitarum antiſtes captus eſt, qui ſacris apud eos operabatur. Pragam perducti, furciſq; deuoti, omnes laqueo enecti ſunt: duo & nonaginta hos fuiſſe perhibent. Sigiſmundus interea iam ætate grauis, uarijs tunc ſenectutis incommodis laborare cœperat. Hinc Barbaram imperatricem non mediocris imperij ſollicitudo inceſ-

do inceſsit. Henricum Praſconem, Alſcionem Sterenbergium, Georgium Pogiebrachium, & pleroſq; regulos ad ſe acciri iubet, quos magnam apud Boemos auctoritatem habere ſenſerat. In abditas aulæ partes inducit: ubi quum conſediſſent, Imperatorem propediem moriturū enunciat: quum tot morbis obſito, & his quàm diſſicillimis, longam proferre diem ſperare non liceat. Quum multæ ſint undiq; turbæ oborturæ, haud ab re ait fore, ſi ante tempus de retinendo imperio prouideretur. Illud unum conſilium optimum futurum, ſi, quum uidua fuerit, Poloniæ regi legitimè coniugetur. Opulentiſsimi hunc coniugij conditionem haudquaquam abnegaturum affirmat, quando duo pro dote regna capeſſet. Item Ciliæ comites, alterum fratrem, nepotem alterum, magna ſibi auxilia præbituros. Quin & multos ſibi in Vngaria eſſe proceres, qui ſuas partes tuebuntur. Imperatricis conſilium Boemi approbant, & pro illius arbitratu fœdus ineunt. Imprudens profectò mulier, & propriæ libidini nimis obnoxia: quippe quæ iam annis effœta, Eliſabetham filiam, quæ Alberto Auſtriæ duci nupſerat, & iam in ſpem regni fuerat educata, mente deijcit, nouum coniugium molitur: eóq; ueſaniæ illa proceſsit, ut omnes ingenij neruos geniali thoro prorſus intēderet, cuius iam ſe impotem fore ſenſerat. Nec latuere quidem Imperatorem uxoris artes & conſilia, cuius ingenium & pudicitiam quandoq; ſuſpectam habuerat: quando hanc ab Herneſto Auſtriæ principe adamatam eſſe intellexerat. quum interea medici omnem Sigiſmundo ſpem ualetudinis ademiſſent, commonefacerentq́; , ut animi imperijq́; ſui ſalutem curaret: è Boemia, quam perfidia ſemper laboraſſe nouerat, depexa coma, & uiridante ſerto comptus, in bonæ ualetudinis prætextum egreditur: in Morauiam conceſsit, ut antequam è uita decederet, filiam generumq́; uideret. At illa cum Alberto, audita grauiſsima patris ægritudine, ex Auſtria repentè profecta, Znoimam uenit, ibíq; Imperatorē offendit. Barbara imperatrix, unà cū Vlrico Ciliȩ comite, ac fratre ſuo, uirum ſequuta, Imperatoris iuſſu cuſtodiæ traditur. Vlricus initæ factionis conſcius, capta ſorore, mox aufugit. Sigiſmundus, quum ſe indies grauiùs laborare intelligeret, & mortem inſtare propius, potiores Vngariæ Boemiæq́; proceres in cubiculum accerſi iubet. qui ubi præſtò adfuere: Quum nouiſsimum (inquit) diem imminere ſentiam, nil me magis angit, amici ſuauiſsimi, quàm ueſtra ſalus, & utriuſq; regni ſollicitudo. Idcirco quum Pragæ me iſte languor inceſſerit, extemplò diſsimulandi morbi gratia, ut mihi comam barbamq́; depexam, & caput ſertis bene comptum redderetis, admonui: ut uos tutiùs è perfida hæreticorum gente educerem. Non enim neſcius eram, ſi Pragæ mihi mori obtigiſſet, uos frementi ſacrilegorum rabie obſitos, hinc nunquam tutò egreſſuros. At poſtquam pericula hæc euaſimus, antequam mihi uita tot bellis, laboribus, diſcriminibusq́; uexata, claudatur: agendum eſt, ſocij, quo pacto hæc duo regna gubernentur, inſtitutamq́; pacē ac ocia ſeruent. nam ſuperiora mala, ut futuris proſpiciamus, eo magis hortantur, quo maiora illa fuere: imminentia uerò, quàm grauia futura ſint, Barbaræ uos conatus admonuit: ita quòd, niſi in tempore prouideatur, multo grauiora ſuperſint. Multi nanq; morbi quamprimùm, ubi aduenere, curantur, & ante eorum aduentum multo facilius ipſa prudentia declinari potuiſſent: qui poſtquam altius inſedere, aut mortem inferunt, aut perquàm difficulter curari queunt. In primis rege ac moderatore optimo uobis opus eſt, quem delectum amare & obſeruare, debitam prȩſtare fidem, ac æqua illius imperia facere debetis. Quem autem uobis regem meliorē optare poſsim, præterquàm eum, quem mihi generum filiumq́; delegi, haud facile dixerim. Albertus is eſt, uirtute, ſapientia, & longa rerū experientia præpollens: nobilitate quoq; generis, ac morum excellentia uſqueadeò præſtans, ut etſi infenſus nobis eſſet, res tamen noſtras ipſi in tanta bonorum principum orbitate committere cogeremur. Non me magis, ſi uera loqui liceat, quàm uos omnes probitate ſua promeruit. Supereſt filia, ſuperſunt quoq; aliquæ Sigiſmundi reliquiȩ, quas in amoris mei monumentum & colere & diligere debetis. Ad hoc nos Alberti iuſticia ac integritas impellit, & ingens in uos omneis amor & beneficentia

quen.

quem apud me patronum unicum, immò patrem ſemper habuiſtis. Beatum, mihi
credite, id futurum imperium, quod Alberti ductu auſpicijsq́ geretur. Princeps
enim, cui religio, pietas, magnificentia, æquitas & prudentia ſingularis eſt inſita,
omnes de ſe optima quæque ſperare ac iubere poteſt. In eo ſpem omnem colloca-
ui, hunc mihi adoptaui: hunc unum pacis & iuſticiæ ac ocij fundamenta, quæ ieci, in
utroque regno adaucturum eſſe ſperaui. Vos autem, ſocij, aliud ſentire aut optare
non crediderim, quando hunc iuxtà atque meipſum ſemper amaſtis: & ut quod nūc
nuncio facerem, ſæpe mihi perſuaſiſtis. Si pro arbitratu meo uitam prorogare fas eſ-
ſet, recuſarem profectò ſpontè, tot malis laboribus abſumptus: ſed ueſtri charitas
me remoratur in terris. Nunc poſtquam paralytici ſæuitia morbi, iam collabante cor
pore, propediem obeundum eſt: per meam in uos pietatē, per ueſtram in me fidem
quæſo, itē per utriuſque regni ſalutem, per incolumitatem ueſtram, pro qua maxima
quæque pericula pertuli, ut Albertum, quem uobis nunc declaro regem, & cui con-
iugaui filiam, cui poteſtatem ac omnes fortunas meas iure legaui: hunc uos eundem
cunctis ſuffragijs & habere & declarare uelitis: idq́, antequam uita decedam, omni
ſtudio faciatis. Eliſabetham, qua debetis fide colatis, & tueamini, ne aliter quidem
atque noſtra in uos officia poſtularunt. His dictis, conuerſus in lachrymas, haud
plura loqui potuit. annuere proceres ad unum omnes, & in manus eius id ipſum re
præſtituros ſemper eſſe iurauerunt. Declararunt ibi regem: & cuncti ante ſocerum,
Albertum regem & Imperatorem conſalutarunt. In Alberti deniq; manus rite iura-
tum. Introducta quoque gnata, ac fauſtis ſalutationibus admiſſa, quum à lachrymis
aliquantiſper ille reſpiraſſet, ut inita dudum conſilia è ſententia euenirent, legatos
quoque declarare placuit, qui poſt eius obitum in Boemiam contenderent, & teſta-
mentum in concione recitarent. Legatorum princeps Gaſpar Slickius, mira ingenij
dexteritate & dicendi copia præditus, trium Cæſarum ſecretarius, & de Pio ponti
fice maximo, dum in Noricis ageret, optimè meritus. Quàm uerſatile huic fuerit in-
genium, hinc intelligi poteſt: apud Imperatores treis, qui diuerſis admodum fuere
moribus, cum ſumma ſemper laude ac dignitate uerſatus, inter cæteros ſecretarios
obtinuit principatum. A' Sigiſmundo, Egra & Cubito in Germania: ab altero, Ca-
leſio & Alba eccleſia in Vngaria: à Frederico, Græcio in Auſtria donatus eſt. Po-
ſtero die, quo diuę Virginis conceptio celebrabatur, Sigiſmundus compoſitis huma
nę uitæ rebus, ac omni ſacri uiatici inſtructus apparatu, qui ad uitæ alterius iter per-
tinet, Suoymæ, cum ſummo omnium deſiderio exceſsit humanis, Dominicæ natiui-
1427. tatis anno quadringenteſimo trigeſimo ſeptimo ſupra milleſimum, ætatis uerò ſuæ
ſeptuageſimo: regnorum autem, ac in primis Vngariæ quinquageſimoprimo, Ro-
manorū ſeptimo & uiceſimo, Boemię decimoſeptimo, Imperij deniq; Romani quin
to. Poſt mortem ita ab omnibus deploratus, ut adhuc Germani gemant, Vngari de-
fleant, Boemi lachryment, catholica Eccleſia prædicet, atq; uniuerſa deniq; Chriſtia-
na reſpublica cum omni poſteritate ſummis laudibus efferat, ac commemoret. Vir
fuit probitate ingenita, Auguſtali genere, fauſto aſpectu, ſtatura magna, pulchro cor
pore, quod auguſtæ multū referebat maieſtatis: crines aurei, criſpiq; à iuuentute, ſere
nus erat obtutus, glauci quidem oculi, item promiſſa barba, multū ſibi adijciēs gra-
uitatis: quam ad promerēdam Vngarorū gratiam, qui prolixa barba utebātur, in de-
licijs nutriuiſſe & geſtaſſe dicitur. quum nimium popularis eſſet, ad corporis decorū
nihil adijcere amplius natura potuiſſet. Animo fuit perquàm grandi & excelſo, item
profuſæ liberalitatis & magnificentiæ princeps. amicis prodigebat omnia, & ita ſæ-
pe prouentus omnes erogabat, ut nil etiam in his quæ uitæ ſunt uſui, ſibi ſupereſſe
pateretur. Sæpe quū in regia nihil eſſet, quod ſuo prandio præpararetur opiparè, a-
micos inuitatus adiuit: ſæpe etiam ab his ſymbola corrogauit. Item comitate, clemen
tia & affabilitate tanta, ut cæteros ea tempeſtate principes anteiret. Ad crudelitatem
nunquam, niſi grauiſsimis iniurijs irritatus eſt. Chriſtianā rempublicam, eccleſiamq́
Romanam, plus omnium opinione dilexit. Quod ex his uel maximè cōſtare poteſt.

nam

nam cum graui diuturnoq́ꝫ ſchiſmate, quod unum de quadraginta annos perdurauerat, diui Petri nauiculam fluctuare cognoſceret, Conſtantienſem ſynodum indixit: ubi Ioanne, Gregorio, Benedictoque pontificibus abrogatis, Martinum quintum ſummum pontificem creauit, uniuerſamq́ꝫ rempublicam induſtria laboreq́ꝫ ſuo componere ſtuduit. Ioannes, concilij decreto, ad Aldelbergam Germaniæ caſtellum perpetuo relegatus. Gregorius, qui à Piſano concilio damnatus fuerat, per Carolum Malateſtam oratorem ſuum, ſe ultro pontificatu abdicauit. Benedictus, cognomento Boltrinus, quum ſe Paniſcolæ, quod Taraconenſis Hiſpaniæ munitiſsimum eſt caſtellum, tueretur: ſeq́ꝫ Chriſti uicarium pertinaciter aſſereret, eiuſdem ſynodi auctoritate iterum abrogatus eſt. Hic etiam hæreſiarcharum grauiſsimæ exactæ ſunt pœnæ, promulgatæ ſanctiones nouæ, & optima Romanæ eccleſiæ forma introducta eſt. Cuncta quoque pro uiribus pacare curauit: orthodoxæ fidei amore ſuccenſus, tot in Boemia bella geſsit, coercuit hæreticorũ rabiem: & quantũ in ſe fuit, Huſsitarũ ſectas repreſsit. Turcas proprijs ſedib. quieſcere adegit, quos per Pipum Florentinũ magiſtrum equitum, uiginti prælijs ſuperauit. Bis in Italiam cõtendit: ſemel quũ Cęſar declaratus eſt, ante Conſtantienſe cõcilium. Quo quidem tempore uniuerſam fermè ciſalpinã Galliam ſedãdi belli cauſa luſtrauit. Philippum Mariã, ducatus Mediolanẽſis titulò ſua auctoritate fecit inſignẽ. Iterum euocatus eſt à Philippo, dũ Venetorũ bello duriſsimè premeretur: cui, ſi auxilio foret, Auguſtalem coronã ille promiſerat. profectus Mediolanũ, affectato nimiũ ducis colloquio, quũ in arce Iouis ille ſe occluſiſſet, uirũ nunquam uidere potuit. Ob cõtemptam Cęſaris impotentiam, id factum pleriq́ꝫ iudicarũt. Verùm exacta Parmæ hyeme, in Hetruriam nõ ſine magna indignatione cõceſsit. A' Senenſib. honorificè exceptus, aliquot ibi menſes ſubſedit: & formoſiſsimarũ ſæpe ſpectaculo matronarũ exhilaratus eſt. Hic memorabile illud duorũ amantium exemplum interceſsit. Euryalus enim iuuenis equeſtris ordinis, & comes Auguſtalis, mira pulchritudine ſpectatiſsimus, primo obtutu in Lucretiæ Senenſis amorẽ exarſit: pari quoq́ꝫ ardore correpta uirgo, quam tãta uenuſtate, formęq́ꝫ præſtantia ea tempeſtate prępolluiſſe memorãt, ut alterã multi Venerẽ cognominarẽt. Amoris æſtus perbreui utrunq́ꝫ uoti compotẽ fecit. Sed abeunte Romã Imperatore, quum Euryalus amicã deſerere cogeretur, ſecũdùm digreſſum, altera ſexus imbecillitate parũ conſtans, prę amãtis inopia expirauit: alter amicorũ cõſilio & ſolatio aliquantiſper inſtauratus, quamuis uitã diſtulit, nunquã tamẽ amplius ridere uiſus eſt. Quũ Romã Imperator ueniſſet, ab Eugenio coronatur. Hinc profectus per Flaminiam Ariminũ, mox Ferrariam Mantuamq́ꝫ reuiſit. ubi quũ à Ioanne Francisco Gonzaga honorificentiſsimè exciperetur, nõ modò ius dominatus imperatoria auctoritate illi confirmauit: ſed Barbarã Brandeburgenſis principis filiam, ac ſibi arcta affinitate cõiunctam, Lodouico eius filio cõiugauit: quib. quidẽ nuptijs haud parũ domũ illam honeſtauit. Demũ icto cũ Venetis fœdere, Philippo infenſus, in Germaniã redijt, ſecũdumq́ꝫ reditũ uix annos tres quatuorúe uixit. Referũt pręterea principis magnificentiam ſuperbiſsima eius ędificia: atq́ꝫ illa in primis, quæ Budæ ſtatuit. ante arcẽ ſacellum erexit, quod diuo Sigiſmundo dicauit: cuius quippe numini ſe peculiari religione fecerat obnoxium, idq́ꝫ ampliſsimo ſacerdotũ collegio donauit. Item exædificauit in arce palatium multũ Romanæ referens antiquitatis. muro arcẽ obduxit, ambulacriſq́ꝫ amœniſsimis exornauit, in ſpeculariæ porticus ſpeciem: in media ferè arce turrim ampliſsimã fundauit, ex quadrato (ueluti cętera omnia) lapide, quę ad duo ſubdiualia pertinet: ſed morte pręuentus, initũ opus nõ abſoluit. Ex altera Danubij ripa, in Peſtana ciuitate, quę è cõſpectu eſt, molem poſuit, in arcis obiectæ ſpeciem, ut hinc ſupra Danubium perpetuo põte arcẽ utranq́ꝫ cõiungeret. Verùm mors inuida tã ſuperbi operis initiũ intercepit: quod ſi perficere potuiſſet, Traiani pontẽ, quem in ſuperioris Myſiæ ripa quondam ille fecerat, proculdubio ſuperaſſet. Nunquam Sigiſmũdi opera ſpectabis, ut nõ ex illis animi magnitudinẽ planè metiri uideare. Quid plura? Quanquam ſatis ſuperq́ꝫ domi foriſq́ꝫ is clarus eſt habitus:

tamen ſi æquiorem ſibi fortunam nactus eſſet, complura talem principem ſecula non uidiſſent. Poſt fatum igitur Sigiſmundi legati, qui dudum deſtinati fuerant, in Boemiam cum teſtamenti tabulis properant, ne quid ob eius obitum nouitatis oriatur. Albertus & Eliſabetha coniunx, in Vngariam corpus deferunt: unaq; cum regio corpore, imperatricem captiuam abducunt, miſerabile humanæ miſeriæ ſpectaculum. Quum Piſonium primò deſcenderent, è pagis & oppidis undique lugubres Vngari occurrebant, ultrò miſerabantur, & comploratu filiæ generiq; lachrymas augebant: quin & ingentem reginæ uincula commiſerationem excitabant. Vnicum omnibus ſolatium occurrebat, noui regis electio, quem optimum futurum omnes augurabãtur. Comitia regia, ſine ulla controuerſia & contentione futura ſperabant, quando ſat omnibus Alberti uirtus explorata fuerat: ſed quum de Sigiſmundi pientiſsimi regis, & de omnibus optimè meriti funere cogitabant, in fletum recidebant. Nullum mœſtiſsimum exequiarum honorem huic pro dignitate perſolui poſſe prædicabant. Piſoniani corpus honorificè excepere, perſoluere poſtero die iuſta, & patrem Vngaricæ gentis pientiſsimum publico funere complorarunt. Corpus deinde Budam deuectum, atque ueluti uiuens ipſe legarat, Varadinum detulere, quando diui ſe Ladislai numini ſemper addixerat. Cùm ingenti populorum procerumq; frequentia elatum funus, & in Ladislai baſilica ex teſtamento conditum. Mox poſtquam conclamatum eſt, Albertus cum uxore, cæteraq; nobilium turba ad regalia comitia feſtinarunt. De his hactenus. Sigiſmundi temporibus, multis Italia bellis æſtuauit, inprimiſq; ciſalpina Gallia Philippi ducis, Venetorumq; diſcordijs, quæ ob imperandi cupiditatem redintegrare uidebantur, indies diuturno bello laborauit: atque multo longiore Neapolitanum regnum, cuius gratia Aragones Galliq; tot annos acerrimè decertarunt. Ioanna nanq; Ladislai regis ſoror, poſtquam ſecũdùm fratris obitum, liberis orbati, hęreditario iure regnum accepit, unum & uiginti regnauit annos: inq; fœmineo ſexu uirilem illis temporibus animum prętulit. In tot bellis & calamitatibus patientiam magnam oſtendit. Quum multi eam reges captare ſtuderent, Alphonſus Taraconenſis rex primus in eius ſe gratiam inſinuauit: quod eo facilius impetrauit, quando ſuum atauum aduerſus Carolum primum id ſibi uendicaſſe audiuerat. Hunc Ioanna filium adoptauit: at is mulieris ueritus inconſtantiam, ex nõnullorũ exemplo Neapolitanas arces mari expoſitas pręſidijs muniuit. Serianium, magnum (ut aiunt) Seneſcalcum in uincula coniecit. Quod idcirco ab eo factum, ut uaria reginæ ſtudia coerceret: ad extremum, multo milite in Neapolitana arce circumuenit, multa ingratitudinis indicia hinc edidiſſe uiſus eſt. Ioanna ingentem hominis ingratitudinem cauſata, adiecta Martini ſummi pontificis auctoritate, ius adoptionis abrogauit Alphonſo: Lodouicumq; Andegauenſem, Sforciæ ſuaſu, è Gallijs accitum, redoptauit. Quare Braccius Montanus cum Alphonſo fœdus init: Sforcia, Ioannæ ductu auſpicijſq;, Neapoli Aragones exegit. Poſt Lodouici fatum, Renatus, Narbonenſis Galliæ princeps, in eandem adoptionem aſſumptus eſt: qui uariante diu fortuna cum Alphonſo dimicauit, demum ui regno exactus, illi cedere cogitur. Sub eiuſdem imperio Eugenius à populo Romano eiectus, Tiberiq; delapſus, Florentiam aufugit. Quum is princeps Baſilienſe in ſe concilium moliri ſentiret, quod à Martino fuerat indictum, accitus ſæpe non paruit. Quò ex Hiſpania, Gallijs, Germania & Pannonijs optimates multi planè conuenerant: quare Pontificatu ſynodi decreto abdicatus eſt, & Amedeus Sabaudiæ dux pontifex maximus declaratus. Eugenium perhibent indignatione percitum, compoſita inter Carolum Galliæ regem ac ducem Burgundiæ pace, Caroli filium cum ingenti equitatu in Baſilienſes concitaſſe: quo quidem bello ſynodus repentè ſoluta eſt. Frequentiſsimum hic deinde concilium Florentiæ indixit, quo maximo ſumptu è remotiſsimis partibus principes acciri iuſsit: huc ultrò Ioannes Palæologus imperator Græcorum, item Conſtantinopolitanus patriarcha cum multa Græciæ nobilitate, doctiſsimiſq; pontificibus & presbyteris conuenere. Hos Armeni, Æthiopes,

Geor-

Georgiani, Iacobitæq́, ex Aſia ac Libya ſequuti ſunt. Hic Orientalis Occidentaliſq́ eccleſiæ ſalubris eſt facta conuentio.

RERVM VNGARICARVM DECADIS TERTIAE LIBER IIII.

DVAS Sigiſmundo uxores fuiſſe diximus, Mariam & Barbaram: alteram Lodouici regis, Hermanni Ciliæ comitis alteram filiam fuiſſe, ſcripſimus. Exactis ritè Imperatoris exequijs, Eliſabetha, quam à Barbara ille tulerat, unà cum Alberto uiro, ac cætera optimatum pontificumq́ manu, ad comitia regalia Albam properauit: ubi, in frequentiſsimo Pannonum conuentu, omnium ordinum populorum'que ſuffragijs, ſummo conſenſu, Calendis Ianuarijs rex, & Eliſabetha regina ſalutata eſt: eademq́ die, ex auſpicato uterq; pro more coronatus. Albertus rex. Quod quadringenteſimo trigeſimooctauo ſupra milleſimũ, factum eſt: quare 1438. in Pannonijs Sigiſmundi manes, prout ipſe legarat, uoto potiti ſunt. Legati uerò qui in Boemiam conceſſere, aduocata concione, teſtamentum publicè recitarunt. Poſt, ubi omnes hinc utrunque Alberto & Eliſabethæ regnum à patre iure legatum cognouere: ſubinde adijciunt, perquàm iniquum ac ſummum eſſe nefas, hos paterna hæreditate priuare. accedere & alia, quæ Sigiſmundi teſtamentum uiolare uetant. In primis, Alberti maxima in Boemos merita: præterea probitatem ingenitam, uiri iuſticiam, & cum opibus & nobilitate ſapiẽtiam, quo neminem hęc tempora meliorem offerre poſſe aſſeuerabant: hunc uicinum beneficentiſsimum, clementiſsimum principem in Boemos & Morauos fuiſſe repetunt. Commemorant quoq; Ioannis, Caroli, Venceslai, & ipſius deniq; Sigiſmundi in Boemos immortalia beneficia. Nil iniquius committi poſſe, quando ad maximam orbitatem tantus ſanguis redactus erat, quàm Eliſabetham, unicas tot principum Auguſtorumq́ reliquias, paterna per impium facinus hæreditate priuare. Item interijcere, inter Boemiæ reges, Auſtriæ'que principes, inuiolatum extare fœdus, Auguſtali auctoritate munitum: ut utra prius domus regali ſtirpe, maſculo'ue ſucceſſore defecerit, ex altera regem accipere ex compacto cogatur. Succeſſorem igitur ex Auſtria uocãdum, nec eo potiorem alterum optari poſſe: quippe qui & ſuo & uxoris iure, & diui Sigiſmundi iudicio eſt omnibus anteferendus. Vngarorum ſententias imitari oportere: utpote qui tam cupidè hunc, & iuxtà atque è cœlo datum, acceperunt. Boemi tandem his rationibus uicti, Albertum ſecundo nonas Maias regem crearunt. Hi tantùm proceres interceſſere, qui quum unà cum Barbara conſpiraſſent, haud alia conditione ſua ſuffragia Alberto Eliſabethæq; daturos fatebãtur, quàm niſi prius poſtulata quędam impetraſſent. Eorum ergo nomine, Alſcio Sterembergius ad Albertum uenit: poſtulata nanq; omnia irrita fuere. Albertus, præterquàm ea quæ ſocer indulſerat, nihil aliud affirmauit. Interim Barbara, quæ à cuſtodibus inter Vngaros aſſeruabatur, quum caſtella quædam municiſsima, quæ in Vngaria retinebat, nouo regi tradidiſſet, libertatem ſibi comparauit: duodecies mille aurei quotannis ei, quoad uiueret, ex fiſco conſtituuntur. De Boemicis rebus hactenus. Nunc autem ad Pannonicas redeundum eſt: & quid coronato ritè Alberto nouitatis Budæ obtigerit, enarretur. Secundum Alberti coronationem, ſæua Budæ ſeditio ſuſcitatur. Nam quum ciuitas ex Vngarica Alemannicaq́ gente conſtaret, ob morum diſsimilitudinem, cõtrariaq́ ſtudia, grauibus inter ſe factionibus laborabat: hinc inter eos antiqua conditio fuit, ut uno ex Alemannia, & Vngaria prætorem urbanum altero anno crearent, quem iudicem appellant: rata ac firma inter eos fuit iſta conſuetudo, quæ ſacræ ſanctionis loco habebatur. Alemanni, quando arte, urbanitate, opibus & calliditate plus poterãt, ſæpe infenſam ſibi gentẽ prętura priuare ſtuduerant: uarijs ſæpe iniurijs contumelijsq́ aduerſarios affecerant: ſed illi diſsimulatis odijs, patientia quadam eorum inuidiam decliuarãt: reformidarant quoq; ipſi Vngarorum uires, & quid in alieno regno molirentur diligentius penſitarant. Nunc autem oblata patrandi facinoris occaſione, ſiquidem Alemannum ſe

num ſe regem nactos eſſe cernebant, haud ultra cunctandum eſſe rati, abroganda gentis conſilia ineunt. Erat in urbe ciuis, Vngarorum princeps, qui Ioannes Euthues dictus eſt, uir profecto grauiſsimus, multi conſilij compos, atque his admodum formidoloſus, quandoquidem Alemannorum probra moleſtius quam cæteri ferre ſolebat: is unus erat, qui nec in ſenatu, nec publice priuatim ue, ſuæ nationis dignitatem quoquo modo lædi patiebatur: unde uniuerſam in ſe Alemannorum inuidiam plane conflauerat. Contra hi hunc unum in republica patronum habere putabant, qui libere ubique loqueretur. Ioannem igitur ſub prætextu criminis illi cepe runt, in ſuis ædibus in uincula coniecere: mox in abditis penetralibus, uarijs cruciatibus afficere occœpere: quibus tandem enectum, culeoq; inſutum, alligato gutturi lapide, in Danubium clam demerſerunt. Octo circiter dies facinus tale delituit: mox cadauer emerſit, ac ripis ab undis expoſitum, clandeſtinum ſcelus indicauit. quū plurima uulnera & ſtigmata circumferret, id ab Alemannis uulgus factum eſſe repente coniecit, cum his olim infenſum nimis eſſe cognouerat. Eo tempore noui regis gratia multum nobilitatis Vngaricæ Budam forte confluxerat: deprehenſo facinore, tumultus in urbe ab Vngaris excitatur, atque ingens mox oborta ſeditio. Alemanni facinoris huiuſce conſcij, ſeſe in proprias quiſque ædes receperunt, peſſulis has obicibusq; obduunt, armis inſtruunt, obfirmantq; præſidijs, quando in ſe arma capi ſentiunt. Mox in eos uulgo fit concurſus: ſuſpectas primum ædes expugnant, negociatorum opibus mirifice completas: trucidant homines quos offendunt, nec ætati nec ſexui parcunt. In cæteros deinde impetum faciunt, & pari uſquequaque crudelitate graſſantur: adaucta uulgi licentia, in alios externos, & in Italos uel maxime negociatores, prædæ cupiditate, fit impetus. præ furore efferatiſsimæ gentis, urbs uniuerſa paſsim cædibus & clamore completur. Erat ea tempeſtate Budæ Iacobus uir ſanctiſsimus, ex agro Aſculano natus, qui propagandi diui Franciſci ordinis gratia, ex Italia in Pannonias, cum Ioanne Capiſtrano, pari ſanctitate prædito, paulo ante uenerat. Miſeratus barbaræ gentis immanitatem, audita ſeditione, ſumpto Saluatoris noſtri patibulo, cum uniuerſo ſacerdotum collegio e Ioannis æde prodijt, nunc miſericordiam exclamans, nunc IESV Chriſti opem ingeminās, nunc armatos per Chriſti paſsionem obteſtans: arma deponant, Chriſtiano & ciuili parcant ſanguini, diuinam iram reformident. quinetiam flexis ſæpe genibus obſecrans, ne ultra ſæuiant: iniurias omnes præſenti animo, Deo uindicandas remittant. contra illi, ueluti ſi Deū in ſubſidium adueniſſe reputaſſent, eo crudelius ſæuiunt: neminem ex illis deprehendunt, quin extemplo trucident: eorum fortunas, merces, & bona cuncta diripiunt: item in publicum tracta, plebi diripienda præponunt. Iacobus autem, quum in uæſaniente turba ſe nec uerbis, nec diuini Saluatoris imagine quicquam proficere poſſe conſpicaretur, in ædem Ioannis, unde dudum exiuerat, ſe recepit. Vngari longa Alemannorum cæde ſatiati, tandem deſiere. De his hactenus. Albertus igitur utroq; regno potitus, uno eodemq; tempore & rex & Imperator Romanorum creatus eſt: e ſententia ſupremis honoribus, & Auguſtali dignitate ſine cōtrouerſia fungitur: uno anno par ſocero factus, parem quoq; gloriam aſſequi ſtudet. Boemica in primis obtigit expeditio. Ptarſco nanq; audita Alberti uoluntate, quemadmodum ab Alſcione certior factus erat, primores ſuæ factionis acciri iubet, eaq; Huſsitica magna ex parte fuerat: coacta factione, de alio rege creando decernit. demum Caſimirum Poloniæ regis Germanum, annos tantum tredecim natum, regem declarat. Oratores ſubinde mittit, qui auxilia poſtulent, quibus deſtinatum illi regnum tueantur. Interea principes, qui Imperatoris eligendi poteſtatem habent, apud Francofordiam rem Romanam Alberto commendant. at ille, Romanæ reipublicæ ſummam, Vngarorum procerum iniuſſu accipere haudquaquam auſus, ueluti a regni initio illis promiſerat, eorum animos prius conſuluit. Rogati uero illi, Sigiſmundi imperatoris exemplo id diſſuadere cœperunt: quippe qui, dum Italiam, Germaniam, uariaq; loca Chriſtianæ reipublicę gratia luſtrare cogebatur, diripiendam Turcis Vngariam de-

ſeruit:

ſeruit: ad extremum, quum multa ultrò citróq; diſputata fuiſſent, omnium conſenſu, ne tanto Albertum honore defraudarent, accipiendi Romani imperij poteſtatem faciunt: quod quidem ſumma Germanorum omnium congratulatione eſt ab illo ſuſceptum. Tunc etiam legati, Boemicæ gentis nomine, ad Poloniæ regem profecti ſunt: quorum alter Ioannes Rabenſteynus, Henricus Placius alter dictus eſt. hi regem orarunt, ne fratrem Boemiæ regnum interturbare patiatur, quod nullo iure aſſequi poſſet: quando Albertus & procerum populorúmq; ſuffragijs, & Sigiſmundi teſtamento rex eſſet; iubent ueteris amicitiæ eſſe memorem. demum ſi præter fas & æquum alienum fratri regnum comparare contendat, admonent, ne ita aliena occupare pergat, ut pro ſuis dimicare cogatur: Alberto Boemiſq; omnibus, ut ſua retineat, tueatúrq;, neque uires, neq; animum deeſſe: paucorum leuitatem audaciamque contemnat, hortantur: quanta dignitatis ac uirium paucis diebus Alberto facta ſit acceſsio, ſecum reputet: ſi quid auſit, id non in Boemos modò, uerùm etiam in Germanos, Vngaros & Alemannos, ac in uniuerſam denique Chriſtianam rempublicam, omnes fieri reputaturos. Polonus ad hæc: Mutuam ſibi cum Boemis amicitiam interceſsiſſe, ingenuè ſe fateri: neque alium, quàm antea fuerit, ſibi eſſe animum: ueterem beneuolentiam à maioribus inſtitutam, ſe omni ſtudio & officio ſeruaturum: ſe tamen fratrem à potioribus optimatibus delectum, regni iure nunquam priuaturum: neq; interceſſurum unquam, quin traditam ſibi poteſtatem aſſequatur: immò ſe Boemos admonere, cognatæ gentis regem habeant: Boemis & Polonis idem fuiſſe genus, quod linguæ ſimilitudo teſtatur. ſi peregrinum regem admiſerint, non in rem ſuam fore, quo cum ſemper interprete opus eſt. Et quos neque lingua, neque morum ſimilitudo conciliarit, nullàm cum his concordiam charitatémq; interceſſuram. Teuthonum & Sarmatarum mores ac ſtudia uſque adeò diuerſa eſſe, ut in hanc uſq; tempeſtatem inter ſe congruere nequiuerint. Se regno ſuo minimè timere, neq; externas reformidare uires: proinde impenſiùs hortari & monere, ne qua deinde pœnitentia corripiantur, ut fratrem recipere, quàm ab eo recipi malint. Quũ hæc dixiſſet, precioſis mox omnes pellibus magnificè donatos dimiſit. Contrà uerò aduerſæ factionis oratoribus, ſe propediem copias miſſurum eſſe reſpondit. Iglaniam interea cõtendit Albertus, ubi Vlricus Roſenſis, Mainardus, compluresq; optimates ardenti deſiderio nouum regem expectabant. Ptarſco per internuncios precatur Albertum, ne inuita factione ſua regnum adeat, ſua prius ſuffragia petãtur: quibus per contemptum omiſsis, nullum ſe regem in Boemia paſſurum, planè fatetur. Contrà Albertus, eum iure regem haberi oportere, quem maior pars Boemiæ elegiſſet. Ad hæc uehementer orare, ſe benigniſsimum omnibus futurum admittat: quietem regni interturbare caueat: è ſuperioribus malis, quibus diu Boemia laborauit, conſilium ſumat: pacem quàm bellum malit: ſi quietem ac ocium ſuæ gentis optarit, nihil unquam ab ipſo fruſtra petiturum: à nouarũ rerum mole animum reuocet, tutiora conſilia ſubeat: quòd ſi contrà perrexerit, præſentaneam pœnitẽtiam inceſſuram hominem, demum affirmat. Motis hinc caſtris, Albertus Cuthnã, quam ſine præſidio Ptarſco reliquerat, ui capit. Mox Pragam caput gentis iter intendit: frequentiſſimus hinc populus congratulatum occurrit, regem Auguſtúmq; ſalutat. Qui Ptarſconis partes ſectabantur, conuentum iterum haberi poſtulant: reiecta iſtorum poſtulatione, tertio Calendas Iulias Pragæ ritè coronatur. Quum Ptarſco ſe nihil interceſsione ſua proficere poſſe intellexiſſet, armis iam agẽdum eſſe ratus, Coloniã, nonnullaſq; ſocias ciuitates, præſidijs munitionibúſq; firmat: duo equitũ milia è Polonis accepit. poſtquam ſe iam aliquid audere poſſe intelligit, eos primò graui bello ſollicitat: qui Albertũ admiſere, horũ agros populatur & uaſtat. Tanto expeditionem hãc animo adoritur, ut nobiles quoſcunq; à principio cœperit, omnes cum iuramento dimiſerit, ut ad commeatus diem redirent: diem autem commeatus præfiniuit, quum eius ad Pragam caſtra eſſe ſenſerint. Nihilo ſecius Albertus omnia proſpicit, curatq; quæ bello ſunt uſui: milites inauctorat, delectum habet, è Pannonijs Auſtriáq; co-

pias euocat. Cum breui exercitu, qui in eo tumultu ac temporis anguſtia cogi potuit, ante auxiliorum aduentum, Polonis obuiam prodit: facit pugnandi copiam, quam illi continuò declinauêre: quinetiam per Cuthnæ montes ac Soboslauiam, ad Taboritas, hæreticorum aſylum, confugêre, locauere caſtra pro mœnibus, & ante urbem Albertum expectare decernunt: rati, ſi quid in bello præter opinionem acciderit, in amicam ciuitatem, haud ſecus atque in propriam arcem, ſe repentè confugituros. Rex interea per Beneſcauiam cum exercitu iter facit, ut quàm ocyſsimè poſſet, hoſtes conueniret. Oratores præmittit, qui eos admonerent, ut populationibus & incendijs abſtinerent: agris, hominibus, pecoribuſq; parcerent. Quum de Boemiæ poſſeſsione inter ſe & Caſimirum nunc agatur, rem prælio, non prouinciæ uaſtatione, dirimendam: cultam potius quàm deſertam eſſe utrique habendam. Si nullum populis detrimentum inferatur, haud inutile utrique futuram. Gentis innocentiam nulla ſæuitia eſſe lædendam. Reſpondêre Poloni: Iam pugnãdi poteſtatem ab eo tantopere anhelatam, quum aduenerit, non defuturam: neq; ſe latere, humani ſanguinis auidos, dijs immortalibus parum charos fore. Sarmaticæ non eſſe gentis, detrectare prælium, ad quod ſe natam non inficiatur. Hoc nuncio exhilaratus Albertus, caſtra mouet: & quadrato agmine, poſtero die in conſpectum Polonorum aduenit: circiter mille paſsibus procul ab hoſte metatur. Tumultuaria, non ſtataria diebus ſingulis pugna conſeritur: extrà tamen Poloni tentare non audent, uerba tantùm glorioſa faciunt. Adhæc regis caſtra, còrrogatis undique auxilijs, complentur, nam Chriſtophorus Bauariæ princeps aduenerat, qui Daniæ mox regno potitus eſt. Item Fredericus Saxoniæ & Albertus Brandeburgenſis regulus aduenere. Triginta milia hominum in Alberti caſtris fuiſſe memorant, in Poloni uerò quatuordecim: qui quum ſe proximè Taboritarum mœnibus admouiſſet, inſtructa acie in certamẽ deſcendere non audebat. Albertus negata certandi copia, grandem machinam in hoſtium caſtra immitti iubet, qua tanta cædes facta eſt, ut uix credi poſsit. Nunquã intendebatur, qui in circiter octoginta diſperderet: disfringere paſsim hominũ capita, modò humeros & fœmora frustillatim deijcere, & cũcta cruore fœdare: miſerabile profectò ſpectaculum. Poloni hoc tormenti genere perculſi, ſe intra mœnia recepere. Georgius interea Pogebracius, qui Ptarſconi adhæſerat, Thabor cum optimo equitatu, dum facit iter, in equitum Alberti turmam incidit: qua cum extremis uiribus dimicare coactus, uictoria potitur, & hinc primum ſibi nomen comparauit. Rex autem, quũ Taboritas nulla ui, niſi fame, expugnari poſſe conſpicaretur, ne fruſtra ibi tempus terere uideretur, obſidionem ſoluit: ipſe Pragam conceſsit. Fredericus, dum in Saxoniam redire cõtendit, in inſidias hoſtium incidit: ſed nequaquam in tanta trepidatione animo conſternatus, inſtructa dicto celerius acie, cum hoſte conflixit: multiſq; cæſis, & fuſis fugatiſq; cæteris, cum maximo quoq; captiuorum numero ſe cum ſuis incolumem in patriã recepit. Poloni abſumptis pecunijs, amiſsiſq; equis, turpiter in Poloniam redire coacti ſunt. Ad hæc, quum rex Poloniæ nondum ſuorum fortunam accepiſſet, cum duplici exercitu Sileſiam dudum, ut in Boemiam properaret, intrauerat: ſed audita ſuorũ fuga, uaſtato agro, pedem retrò tulit. Albertus, ut Poloni audaciam ulciſceretur, haud cunctandum eſſe ratus, Vlricum Cilię comitẽ Boemię regno præfecit: ipſe continuatis itineribus, per Sleſiam, Gorlicium uenit, quæ Bratislauienſium urbs eſt, opibus & nobilitate potens, & Sleſiarum caput. Quum Bratislauienſes belli ducem peterent, Albertum Brandeburgenſem principem dedit, qui longè lateq; Poloniam incurſaret, prædas abigeret, & cumulatas à Polono pœnas exigeret. Verùm non multi interceſſere dies, quòd de concordia agi cœptum eſt, quandoquidem Baſilienſe concilium miſſo legato interceſsit: quem Rodericum Burgenſem epiſcopum fuiſſe perhibent, Hiſpana gente natũ, uirum probitate magna, & ſumma integritate auctoritateq; præditum. Hic Albertum prius conuenit: apud quem præſentibus utriuſque partis oratoribus, quum de concordia ageret, nec eam conficere poſſet, delegata ſibi cauſa, inducias fecit. Quum apud Vuratislaum Poloniæ regem

deinde

deinde cōuentus eſſet indictus, Albertus dum eò iter facit è gradu fortè prolabitur. Quare haud parum læſus, aliquandiu loco moueri non potuit: claudus hinc factus, per Morauiam tranſiens, in Auſtriam infecta pace redijt: exin auſpicato ſe ad percutiendum fœdus prodijſſe ratus, Poloni amicitiam parui fecit. Vlrici præterea comitis iniquitas interceſsit, quem Boemiæ regno præfecerat: ex quo intelligi poteſt, de committenda cuiquam regni præfectura quàm diligenter proſpiciendum ſit. Vlricus imperandi cupidus, tantiq́ regni gubernationem adeptus, clàm primò cum optimatibus de uendicando ſibi regno agere cœpit: uarijs indies artibus ad captanda uirorum ſtudia utebatur. Quæcunq́ iſte moliretur, amicorũ literis admonetur Albertus. Vir prudens, materiam, qua procerum animos ille ſibi conciliabat, ſubducẽdam illico cenſuit: quare ſtatuta ſtipendia extemplò ſubtraxit. Ille, ſe hinc ueluti exauctoratum intelligens, magiſtratum ultrò dimiſit, è prouinciaq́ diſceſsit. Mainardus, Vlricusq́ Roſenſis, iuſſu regis huic ſubrogati. Dum hæc ita geruntur, audito Sigiſmundi obitu, magnam hinc Turcæ audaciam ſanè cõceperant. uidebant enim in Raſcia (quam ſuperiorem Myſiam ueteres appellabant) ſuum imperium facilè propagari poſſe. Deſpotes Georgius prouinciæ regulus, quum feræ gentis uiribus obſtare non poſſet, traiecto Sauo Danubioq́ in Vngariam emigrauit. Eum cæteri nobiles ſacerdotesq́ ſequuti: unus duntaxat filius in Myſia relictus eſt, qui Synderouiam in ripa Danubij ſitam, & à Turcis obſeſſam propugnaret. Quum Vngari iam inferioris Pannoniæ fines Turcam attigiſſe nouiſſent, & ſolo ab hoſte Sauo dirimi, ad regem nuncios crebrò mittunt, qui ad protegendum regnum copias mittat: imminens fœdæ gentis periculum ſignificant, multis precibus properare cogunt. Albertus nuncij importunitate feſtinare iuſſus, ne obſeſſos ſocios perire pateretur: quacunque poteſt celeritate, continuatis itineribus, in Vngariam contendit. Quum Budam ueniſſet, de Georgij Palocij metropolitæ Strigonienſis obitu ſtatim ſignificatum eſt, cuius quidem uiri ſumma auctoritate præditi fatum ægrè tulit: in Strigonienſi nanque is arce, coronam ſibi cum regia ſupellectile creditam, aſſeruabat. Eo, unà cum regina, rex properat, arcemq́ue uxori dedit: illa, cum præfectis ærarij, theſaurum totum recognoſcit, coronam inter recognoſcendum clàm ſubreptam aniculæ tradit: poſtquam cætera ritè recenſuit, obſignauitq́, Albertum ſequuta, Budam redijt. Quum belli metus & tumultus inſtaret, ſine auxilijs aduerſus Amurathem Turcarum regem caſtra mouit, eaq́ inter Tibiſcum & Danubium collocauit. Dum accita expectantur auxilia, Synderouiam, quam Turcæ obſederant, dies ac noctes grauiter oppugnant: atq́ eo impenſiùs expugnare contendunt, quo propiùs hoſtem cum ſubſidijs appropinquare ſentiunt: neq́ parcũt machinis, nec extremis periculis abſtinent. Neque ſpes, neque diligentia fruſtratur eos. nam antequàm Albertus illinc caſtra mouiſſet, illi ui caſtellum capiunt: quod quum à ſancto Andrea nomen acceperit, Barbari Synderouiam uocant. Potiti oppido, pro more ſæuiũt: Stephanum Deſpotis filium capiunt, oculosq́ eruunt: ſororem eius principi ſuo matrimonij loco coniugant. Item Gregorium Stephani fratrem, pariter excæcant. Lazarus uerò, qui tertius ex his erat, cum patre Georgio in Vngariam euaſerat. Oppidanos cum præſidio ad unum omnes interficiunt. Multi, ut mitiore ſæuitia uteretur, hoc à Turca commentum excogitatum fuiſſe referunt: candens æneum oculis obieciſſe, ut infeſto calore deſiccati, aciem uiſus amitterent, & luce capti ſpeciem retinerent. Inita cum Turca affinitas, fortiſsimo iuueni nil commiſerationis adiecit. quandoquidem apud Turcas pro facultatib. plures uxores ducere fas eſt: & diuerſus in plures amor, ueluti fluuius, facile extenuatur. quare tantum apud eos contemptum multitudo parit uxorum, ut pro ancillis potius quàm uitæ comitibus ac ſocijs habeantur. Synderouiam Auguſto menſe captam perhibent. Ad hoc triſte nuncium, Albertus & Pannonia animo conſternantur. Iam fines Vngariæ Turcam, propagato plus opinione imperio, attigiſſe uident: immò pro foribus immitiſsimum præpotentemq́ hoſtẽ conſpicantur. Sed quum poſt captum oppidum, dimiſſo tantùm præſidio, Turcas hinc

abijſſe ſenſiſſent, ipſe quoq; rex oborta in exercitu ſeditione, qui præ nimio æſtu, uentris profluuio miſerè abſumebatur, caſtra ſoluere coactus, Budã reuertitur. Ob ingentem æſtum, quem in ea expeditione ſubiuerat, in profluuiũ alui perincioſamq; dyſenteriam concidit. Morbi cauſam, peponum arguũt fuiſſe edacitatem. nam dum præcordia, cum gulæ oblectamento refrigerare contendit, ſuæ uitæ tetẽdit inſidias. Quamobrem quum aluus ſiſti non poſſet, præuiſa morte, ut in patria regione moreretur, Viennam uerſus iter cœpit. uenitq; Strigoniũ, ubi præ languore aliquãtiſper immoratus eſt. ſed cum Strigonio profectus, in uicũ perueniſſet qui Neſmel dictus eſt, ingraueſcente morbo, teſtamentum condidit: & ſexto calendas Nouembres, ibi uita deceſsit. Nonnulli in Simonis & Iudæ ſolennibus expiraſſe tradunt. Duos in regno annos claudere non licuit: ſiquidem annum unum, menſes nouem, ac dies duo-
1439 detriginta regnauit. Obijt autem Salutis anno quadringenteſimo trigeſimonono ſupra milleſimum. Eliſabetha defuncto rege, cum frequentiſsima Pontificum procerumq; turba corpus ad Albã regalem refert, honeſtiſſimis id exequijs exornat. Tres ibi nationes, conſimili dolore ac planctu, pientiſsimum regem deplorare cernere erat: hinc Norici, hinc Boemi ac Vngari, certatim omnes regis optimi laudes profuſo luctu referebant. funus ſingulari pompa elatum: corpus inter monumenta regum, ex more, Vngari principes recondidere. Fuit Albertus ſtatura corporis aliquanto ſupra mediocrem, mira fortitudine ac liberalitate inſignis. præter eximias uiri laudes, intentiſsimum religionis ſtudium, pietatiſq; culturam prędicant. Item colore ſubnigro, uenerando aſpectu, præterea mitiſsimus, & in ſuos omnes nimium exorabilis fuiſſe dicitur. Beatum igitur Imperium Romanum cum Vngaris & Boemis omnes fore iudicaſſent, ſi Alberti diutius auſpicijs gubernari potuiſſet. Amurathes autem, audito regis obitu, elatus, ſuperiorem Myſiam populatur, maximam eius partem occupat. mox in Theſſalonicenſes caſtra mouit: non ignarus, ſi antiqua opulentaq; urbe potiri poſſet, haud difficulter cæteras Græciæ oras in ditionem ſuam redacturum: in huius ciuitatis obſidionem uires omnes effudit, quicquid terra moliri potuit, huc coegit. Capta ui tandem Theſſalonica, in Aetoliam & Epirum caſtra mota: quas quidem prouincias crebris incurſionibus tot ſpolijs & rapinis affecit, ut prouinciales aut Barbaro parêre, aut ſolo patrio emigrare cogerentur. Exacti hinc populi, traiecto Adriatico mari, uniuerſam Italiæ oram, quæ è conſpectu eſt, his temporibus inundarunt: atq; multas maritimæ regionis urbes, quæ aut cœli iniquitate, aut longo ſenio effœtę fuerant, aduentu ſuo inſtaurarunt. Quare tempeſtate hac res Turcarum, laborante inteſtina diſcordia tunc Pannonia, nimis adauctæ ſunt. Poſtquam Albertum uita defunctum fama percrebuit, Boemi, qui in duas partes diuiſi fuerant, & inteſtinis factionibus grauiter fluctuabant, Pragam omnes cõfluxere: de redintegranda in primis republica aliquandiu diſceptatum. Quod ubi factum eſt, ad octauũ calendas Maias regalia comitia indicuntur. Extincto ueræ religionis auctore, hæreticorum, quæ haud parum depreſſa fuerat, iterum exarſit audacia. Rocheza na, qui ad Græcium relegatus fuerat, Pragam extemplò redijt: ubi relaxatis ex morte regis habenis, nihilo minus ſolito in prophanam effuſus inſaniam, in concione quaque, in Romanam eccleſiam in pontificem maximum, in Apoſtolicum ſenatum, in patriarchas & metropolitas, in cæteros ordines ſacraq; collegia, impudentiſſimè imprecatur: apud omnes exclamans, myſtica ſacra multis piaculis fuiſſe polluta, apud Boemos tantùm ueræ religionis initia immaculata permanſiſſe: infandum, pertinacia ſua, piaculum auget, precioſiſsimum Chriſti ſanguinem infantibus dementibuſq; propinat. Aduerſantes domo ſacerdotes explodit; in ſacro loco ſepulturam omnibus interdicit: qui ſub panis uiniq; ſpecie myſticam communionem detrectarit, execrabilem animorum peſtem inſtaurat, & ſedatum illorum interitum redintegrat. De Boemis, quid poſt regis obitum nouitatis ediderint, oſtendimus. Nunc quid in Vngaria acciderit, breuiſsimè referendum. Eliſabetha, ſecundùm regis interitum grauida iam relicta, poſtquam in regiam relata eſt, lugubrem uitam ducit,

reputans

reputans ſecum, non minoribus, quàm Eliſabetha & Maria quondam, laboribus, ſe amiſſo uiro laboraturam: à fortuna patris, Boemorum diſcordias, & fraudes Vngarorum probè didicerat. Illud ſuccurrebat in primis, ſe ac infantem, quem adhuc in utero ferebat, nil profectò aliud quàm fortunæ ſpectaculum futurum. à uiri morte, ab immatura uiduitate, à pręſenti orbitate, infauſtiſsima quæꝗ ariolatur: ſe deſtitutam & infelicem. infantem etiam, utcunque editum, multo infeliciorem auſpicatur. Item fœminei præſertim ſexus penſitat imbecillitatem. Regni conſortem, ut tutius res agatur, non aſpernit: nihil quoꝗ ſuccurrit antiquius, quàm fortunæ ſe aliqua ex parte temeritati ſubtrahere, inꝗ tutioris uitę cōditionē aſſerere, ſi honeſtè liceret. Nil quã doꝗ magis optare, quàm huiuſcemodi ludi miſsione donari. Dum conſternato ſic animo regina uexatur, accerſi primores imperat, uel eos maximè quos regni charitate, prudentia & pietate haud parum ualere diu nouerat. Pręſtanti procerum fœcunditate tũc pollebat Vngaria, nec minore quidem Pontificum turba florebat. Quum frequentes ad reginam optimates conueniiſſent, hæc in primis uerba fecit: Quum optimum dudum regem, immò patrem pientiſsimum, amiſerimus, de futuro principe decernendum eſt, Patres: ne ſine capite ac moderatore, perditum cuncti principes eamus. Immò, ut officium dignitasꝗ poſtulat, publicæ ſaluti conſulamus. & cum extincto potiore lumine, uos ad tenebras redacti, non ſecus atꝗ ad lunam homines, nunc oculos uniuerſi in me conuertitis: fatebor equidem ingenuè, nullam uobis ex me lucem oriri poſſe. Quanquam me iure hæredem regni, Sigiſmundi filiam, Alberti regis uxorem, & reginam auctoritate ueſtra diu approbatam eſſe non inficior: tantarum tamen rerum me impotem eſſe liberè fateor, ne tantum mihi arrogare uidear, ut ſupra uim ætatis & ſexus, tantæ molis imperium auſim moderari. Me non parum Marię ac Eliſabethæ deterret audacia: nec me quidem Pannonica latent ingenia, Boemicæꝗ ſectæ. Proinde mei ſexus & ingenij uires emenſa, ſalutarem tantarum rerum moderatricem me eſſe non poſſe confiteor. Si prolem, quam edidero, expectare uolueritis, longa quidem & formidoloſa hæc erit expectatio: quin & uereor, ne fœmellam potius quàm marem edam. Quare reipublicæ ueſtræ conſulite, optandi uobis interregis gubernatoris'ue facio poteſtatem. Eum diſquirite, qui multo fœmina melius huiuſce regni temperet habenas. Et quum hinc ſalutem ueſtram quanti faciam, intelligere facilè poſsitis, Eliſabethæ, ac futurę prolis, quæcunque fuerit, in tempore memores eſtote. hinc meum in uos omnes amorem penſitate. Neque tamen, patres, ex eo quod hoc uobis liberum eſſe facio, regno cedo, iura'ue reſigno, hæreditati'que renuncio: immò uos per deos, per Sigiſmundum, per Alberti nuper erepti pietatem oro & obteſtor, ne me regni, uel mei iuris expertē eſſe iubeatis: neꝗ ſi fauſtam diuina benignitas prolem dederit, ac ueluti è cœlo ad uos demiſerit ſucceſſorem, hæreditario, quæſo, iam regno defraudetis. Seruate igitur, per Deúm hominúmꝗ fidem, ſempiterna memoria, parentis beneficia: & qua fide illa tueri debeatis, uobiſcum aſsiduò reputate. Cauete, per ingratitudinem aliquam in eius manes piacula cōmittatis, in quæ multo ſeuerius quàm in reliqua, à Deo animaduerti ſolet. Mox in lachrymas effuſa, conticuit. Ex hac reginæ oratione, multa & diuturna mala promanarunt. Nam quum uſurpata poteſtate optimates ad eligendum regem animum aduertiſſent, maximum hinc incendium exarſit: hinc Polonis Vngaris'que bellum emerſit. Quare ex compoſito regalia ſunt indicta comitia: quæ poſtquam haberi cœpta ſunt, Vladislaum Caſimiri fratrem, & Poloniæ regem, adhuc iuuenem, ſuum principem extemplò nominant. Quæ quidem præpropera declaratio, plus temeritatis quàm prudentiæ retuliſſe uiſa eſt: multo nanque ſatius ad interregnum res tunc redigi potuiſſet, quàm longarum ſemina diſcordiarum ſerere. Gubernatorem interregis loco creare licuiſſet: declinaſſent huiuſcē belli pericula, quę in comitijs quibuſque regalibus redintegraſtunt. Rex cum his conditionibus electus eſt, ut reginam uxorem ducat: & quũ ex Alberto grauida foret, poſthumo Auſtria Boemiaꝗ cedat: futuris Vladislai è regina liberis, Poloniæ Vngariæꝗ ius ſit. Declarato rege,

legati

legati deſignantur, qui regem è Sarmatis euocent. Quatuor hos fuiſſe memorant, Tininienſem in primis epiſcopum, Mathicum Raguſinum Dalmatiæ præfectum, Emericum Marcellinum Vaiuodæ filium, Ladislaumq; Palocium. qui quidem omnes auctoritate ac opibus admodum illa tempeſtate pollebant. Vladislaum Vngari haud inuiti idcirco regem declararunt, quem uicinitate, probitate, iuſticia, religione, ac magnis denique uiribus præſtare ſenſerant. Sed quum præpropera feſtinatio, magna ex parte pœnitentiam continuò pariat: uix ferè legati Graccouiam aduenerant, cum repentinis ſubinde nuncijs, qui ſcitum & elegantem à regina puerum natum eſſe ſignificabant, pedem referre iubentur: abrogatur his legatio, & poteſtas omnis adimitur. Illis rei nouitate commotis, quid potius agerent, haud facile ſuccurrebat. Quare aduenerint, paſsim rumor effuderat. Vladislaus maximo (ut par erat) honore ac plauſu hos exceperat, in Senatum longo itinere defatigatos nõdum admiſerat: & quamuis adhuc illi mandata non expoſuiſſent, ea tamen omnes è rumore nouerant. Quum diuerſi traherentur, mandata tandem, ne turpiter abirent, exequi, inuita regina & magna reipublicæ parte, decreuere. Aderant eodem tempore Graccouiæ Turcarum legati, qui uiuente adhuc Alberto è Thracia profecti, in itinere mortem eius audiuerant. Hi Amurathis nomine, pecunias & exercitum Vladislao deferebant, ad gerendum aduerſus Albertum in Boemia bellum, quæ mortuo Sigiſmundo in duas factiones partita, grauiter æſtuabat: & altera Caſimiro regnum detulerat: altera uxoris iure Albertum retinere ſtudebat. Hac demum cõditione ſanciendum fœdus poſtulabant, ut Caſimiro Boemia potito, Vladislaus ab Vngarorum fide & ſocietate abſtineret. De utriſque legatis ad ſenatum uno tempore relatum eſt. Turcis reſponſum eſt: Alberti morte, eorum legationem eſſe irritam: quum Vladislaus erit in Vngaria, tunc de ineundo fœdere agendum. In ſenatum igitur Pannones acciti, in frequentiſsima procerum turba, quum ritè mandata retuliſſent, non ſine ingenti plauſu à cunctis ſenatoribus exauditi ſunt. Quanquam multi ſententias dixiſſent, & tanti principis abſentiam ægrè ferrent, nemo tamen eum tanti regni gloria defraudandum eſſe cenſuit, & hanc Caſimiri uirtute iacturam reſarcire ſperabant. Vladislaus tandem Senatuſconſulto, non ſine aliqua Polonorum moleſtia, delatum Pannoniæ regnum accepit: fœdus quoque inter Sarmatam & Pannonem æternum percutitur. Comparatur mox exercitus, qui Vladislaum in Vngariam comitetur. Legati unà cum rege nouo, Budam cõtinuatis itineribus properarunt. Vladislaus Vngariam ingreſſus, rex per uicos & oppida paſsim ſalutatur: honeſtiſsimus Polonorum procerum comitatus eo tempore ſequebatur. In primis Andreas & Ioannes Taurinenſes, & Dobrogoſtius Sandiuogiusq; Oſtrorogei. Item duo Ioannes Tarnouij, ac Vincentius & Scidoua Sciamatulei. Inſuper Lucas Gorcenſis, Nicolaus Laſſouianus, Gregorius Sauoceus, qui annos quinque ac uiginti Leopoli præfuit: & Leſco Bobricius, arte bellica exercitatiſsimus. Sophiam uerò matrem, fratremq; Caſimirum, ſecum biduo proficiſcentes, rex dimiſit. Primores Pannoniæ audito eius aduentu, ſalutatum occurrêre. Magnus ubique honor exhibitus. Eo tempore Simon Roſgoinus Agrienſis epiſcopus quum Eperieſſum negligẽtius cuſtodiri accepiſſet, noctu per occaſionem oppidum intercepit, Polonis infeſtiſsimum. impoſitoq; præſidio, mox regi obuiam Cheſmarcum uenit, ad capeſſendum regnum animum eius incendit: aſſumptiſq; ſecum Aucha Taurinenſi, Vincentio Sciamantuleio, & Leſcone Bobricio, Budam, quam Fredericus comes Ciliæ præoccupare contendebat, continuò properauit, regiq; aditum patefecit. Laurentius Hederuara, qui eo anno Palatinatum gerebat, & ex more interregis poteſtatem habebat, aduentanti regi Budenſem arcem ultrò patefecit, & in regia ſede collocauit.

Ladislaus Caſimiri F. rex. 1440

QVANDO Vladislaum regem è Polonia Pannones euocatum, in regno conſtituerunt, quadringenteſimus tunc & quadrageſimus ſupra milleſimum ſalutis annus agebatur, & feſta Pentecoſtes inſtabant. Eliſabetha uerò quum Vngaros poteſtate, quam tradiderat, abuſos eſſe conſpicaretur, filiumq; genuiſſet elegantiſsimum,

concessæ

conceſſæ poteſtatis pœnitẽtia extemplo corripitur. Mœrorẽ cum amicis & luctum inſtaurat, quando infanti, quem genuerat, Imperium, ſua culpa ac ſtolida quadam indulgentia abrogatum iri conſiderat, conditiones pactumq́; cum Vladislao coniugium reſcindit. nouum regem pati non poteſt: & legatos, qui redire iuſsi, pertinaciter mandata peregerant, in cæterorum procerum inuidiam adducit: nonnullos qui prius redierant, in carcerem coniecit. Quare duplex in regno factio ſuſcitatur, multi Polono, pars maxima pupillo Ladislao fauet. Quandoquidem regis, Imperatorisq́; Romani filium, hæreditario regno defraudari, neque fas, neque iuſtum fore uidebatur. Accedebat ætatis orbitatisq́; commiſeratio, quæ complurium Pontificum regulorumq́; animos poſthumo conciliarat. Neque adhuc Sigiſmundi geſta, beneficiaq́; multa, principum ſanè mentibus exciderãt. Quare hi cum regina coronandi extemplo pueri conſilium ineunt: Albam, ex compoſito, cum uniuerſa factione contendunt. Quò ubi peruentum eſt, in Stephani baſilica, inter operandum, infrequentiſsimo conuentu, Dionyſius Zeech metropolita Strigonienſis, & cardinea dignitate præditus, pupillum in gremio matris uagientem, ac nondum quartum menſem natum, ritè coronauit. Lachrymarum profluuium Eliſabetha inter coronandum, ſpectante populo, continere non potuit: quando plus laboris & diſcriminis, quàm ocij ac felicitatis, inſignia illa puero allatura eſſe contemplabatur: quinetiam ex uagitibus infantis, infauſta quædam auſpicari uidebatur. Reginam quoq; cum filio collachrymantem, non ſine fletu ſingultuq́; pontifices ac cæteri ſpectatores intueri poterant. Coronationi Ladislai regis hi antiſtites ac proceres in primis adſuere: Matthias Veſprinienſis, & Benedictus Iaurienſis antiſtes, Vlricus Ciliæ comes, Nicolaus Vilaki, Ladislaus Gara, Andreas Both: præterea Ladislaus & Emericus, Ioannis Kaniſai Vaiuodę filij: item Thomas Zeech, & frequẽtiſsimus nobilitatis ordo: Vlricus Ciliæ comes, Eliſabethæ auunculus, reginæ proximus adfuit. Et quum rex ſe regni libertatem, leges, ſanctiones, & plebiſcita omnia populorum nunquam uiolaturum iurare debeat, is pro Ladislao rege iurauit. Contra uerò ſupra coronatum pupilli caput. Poſt ubi regalibus ſacris à Dionyſio pontifice initiatus eſt, omnes antiſtites ac proceres, cum uniuerſa nobilitate, perpetuam illi fidem obſequiumq́; pręſtituros eſſe iurarunt. Peracta coronationis celebritate, ſolutoq́; conuentu, mater cum puero & honeſto procerum comitatu Viſſegradum cõceſsit, ut in arce munitiſsima, cui Ladislaus Gara præerat, ſacrum diadema reconderet: quemadmodum ueteres editiſsimum tutiſsimumq́; locum aſſeruandæ coronę hunc unicum dicarant. Atqui in arcem ubi conuentum eſt, omnes qui aderant optimates regina fefellit: quippe quæ dum futura diſcrimina ueretur, quam recondere ſimularat, coronã iterum ſubtraxit: & præſtigij dexteritate freta, ſpectatorum lumina eluſit: mox reconditorium, obſignato ab optimatibus theſauro, iuſsit occludi. Deinde regni diſsidium cauſata, ad Fridericum Romanorũ regem, Stiriæq́; ducem, in Auſtriam contendit (quem puero fratrem fuiſſe, plerique prodidere) huius fidei filium coronamq́; cõmiſit: unde æternæ diſcordiæ, ac aſsidua cum Alemannis bella promanarunt. Verùm ad Boemos redeamus, & quo id regnum pacto regina recuperare ſtuduerit, uideamus. Quum Boemi reginam octauo calendas Martias ſcitum puerum genuiſſe, dixiſſe Ladislaum, & ſacro Vngariæ diademate ritè coronaſſe, cognouiſſent, mittendos ad eam legatos crearunt, qui ſtatuta apud ſe regalia comitia nunciarent: admonerentq́;, ut ſi quid iuris in Boemico regno deberetur infanti, procuratores mitterent, qui Ladislai cauſam in comitijs agerent: hæc demum omnia in tempore curaret, ne ſuo iure pupillus fraudaretur. Aduenientibus legatis, regina Ladislaum, quem ex Alberto genuerat, in cunabulis oſtendit: mox per Deûm hominumq́; fidem eos obſecrat & obteſtatur, ne paterna pupillum hęreditate priuent: comitiorum item tempus prorogent, quæ ad diem quintũdecimum habenda erant. arctiſsimum conueniendi tempus eſſe: quod ſi differatur, ſe Oratores, qui pueri iura tueãtur, miſſuram eſſe pollicetur. Sed quum ex legatis unus eſſet reginæ amantiſsimus, quem Alberti regis be-

neficentia

neficentia obligarat, cui Procopio Rabenſteyn nomen erat: uir equeſtris ordinis, item doctrina moribusq́ præſtans. is optimam Eliſabethæ operam apud Boemos pro puero ſe nauaturum eſſe recepit. At ubi audiit regina, in Boemiam illi redire, Procopius omnes ueteres Alberti regis amicos alloquitur: Eliſabethæ deſiderium exponit, cius nomine comitia proroganda ſuadet: quando id nequaquam iniquum & inutile fore uidebatur: in re tanti momenti, non temere feſtinãdum: præcipitis con ſilij & temeritatis comitem pœnitẽtiam eſſe docet. id & ſuperioribus præſentibusq́ & uarijs exemplis aſſeuerat: reginæ poſtulationem, iuſtiſsimam eſſe fatetur. Quare hos omnes haud difficulter in ſententiã traxit. Contra Ptarſco, qui Alberti partibus olim fuerat infeſtus, quàm primùm regno conſulendum eſſe uociferatur: nullam fœminæ rationem in rebus grauiſsimis habendam, neque attendendos infantium uagitus: ad hæc, neque Sigiſmundum, neque Albertum Boemiam curare potuiſſe. præterea paſsim exclamare, habenda eſſe citò comitia: inſtare aduerſantibus, proceres conuocare, comitiorum tanquam interrex diem indicere. Ladiſlai uerò partes, ad prorogãdam diem, multa ex induſtria cauſari: ſuadere, non tantopere feſtinari oportere, atque diem ex die protelare, donec à regina legati uenerunt. Eluſos in tempore conatus Ptarſco ægerrimè ferebat: at ubi eos aduenisse ſenſit, id tulit multo moleſtius. Comitia inſequenti die haberi cœpta: quò quum oratores pueri deſcẽdiſſent, extemplò ambire proceres, apprenſare manus, cuiq́ Ladiſlai ius hæreditarium commendare: & orare impenſiùs occœperunt, ut Sigiſmundi Albertiq́ regis beneficia recordentur, fœdam ingratitudinis infamiam præcaueant. In concionem deinde uocati, hæc uerba fecere: Si quis fortaſſe aduentus noſtri cauſam admiraretur, nimirum ubi rectè fas & æquum hic ſecum reputarit, non tam eorum qui nos miſerunt, quàm horum qui nunc audiunt, rationem commodumq́ nos huc perpuliſſe, cognoſcet. Neque à ſocietatis & amicitiæ iure eſt abſonum, eos æquitatis, officij & utilitatis admonere, qui fide longoq́ fœdere ſunt obſtricti: neque cuiquam moleſtum & graue uideri debet, quum amicè uel à paribus, uel à ſuperioribus, cùm priuatæ, tum publicæ ſalutis admonetur. Regina nos Eliſabetha ad uos exorandos uenire iuſsit, ut poſt Alberti regis obitum neque ſe, neq́ filium Boemiæ regno defraudari patiamini: quando id neque Sigiſmundi, neq́ uiri ſui, neque progenitorum in uos officia, quæ perpetua memoria tenere debetis, meruiſſe uidentur. Non enim uos latet, Proceres, quid ius gentium, quid leges ipſę Imperij Romani, quid fœdera quæ uobis cum Auſtralibus intercedunt, quid beneficiorum memoria, quid deniq́ pupillaris commiſeratio, & commodorum ipſa ratio poſtulet. Quandoquidẽ nemo ueſtrùm eſt, qui ſi ſe à priuatis uindicet affectibus, hæc per ſe non omnia facilè iudicet. Quánam honeſtatis ſpecie, paterna auitaq́ hæreditate quiſque priuari poteſt? Quæ ſat euidens ratio contrà excogitari poterit, niſi uim, ius armorum, & diuini humaniq́ue iuris piaculum adieceris? nempe nulla. Quinetiam quum & cætera animantia, præter ea quæ rapinis ſunt obnoxia, quodam naturæ inſtinctu religioneq́, nidos, neq́ latebras, luſtraq́ aliena inuadere auſint: nos puerum, cui ipſa natura indulgentiſsima eſſe ſolet, paterno & auito regno defraudabimus? Tenellam ætatem, & tantę molis impotem, immaturamq́ cauſabitur quiſquam? Qui id obiecerit, prius caueat, grauibus Boemos Auſtraleſq́ afficiat iniurijs. Num in utraque gente uſque adeò præclara interiêre ingenia, ut donec puer coaleſcat, regnum hoc adminiſtrare neſciant? atque ut hoc ueſtra pace dixerim, quod in bonam partem accipi uelim: utinam, utinam inquam, Boemi uiri, uobis è cœlo, non tantum ſapere datum eſſet, neq́ in diuinis humanis'que rebus plus ſapere uideremini quàm opus eſſet: nimirum tot inteſtinis grauiſsimisq́ bellis, & tam diu nunquam, mihi credite, laboraſſetis. Neq́ uos præterit, nil boni ſine rerum ordine, conſtare poſſe: & non ſolùm infanti, ſed tempeſtiuo quoq́ regi, conſiliarios adhiberi, adijci ſenatus & populi auctoritatem oportere, ut nihil his inconſultis agere liceat. Quare ueluti adulto, ita & paruulo, moderatores optimi dari poſſunt, qui rempublicam gerãt. Quinetiam ſub huius quàm

illius auſpicijs multo tutiùs reſpublica regeretur, quando moderatoribus, legibus, conſultoꝗ ſenatus, alter aduerſari non poteſt: alter uerò prauis ſæpe concupiſcentijs æſtuans, contemptis omnibus, appetitus imperio trahitur, & rebus pro libidine ſua moderatur: hinc iudicia ſæpe corumpuntur, uiolantur leges, & patrum conſilia deprauantur. Proinde ne ius gentium, ac legum auctoritatem uiolare uideamini, hunc uobis regem proceres optate: cuius non modò patrem, ſed auos atauosꝗ reges olim tantopere coluiſtis. Neꝗ initum quondam cum Auſtralibus fœdus, mente uobis excidere debet, qui antiquæ ſocietatis iura tantopere coluere. Si in orbitate principum, prout caſus ipſe tulerit, & inita fœderis conditio poſtulat, utrinque reges optari debent: nos in neceſsitate hac, non ſolùm Auſtralem, ſed uerum hæredem, & quem indolis præſtantia ad imperandum tantùm natum eſſe portendat, uobis regem offerimus: quem ſine uiolentia fœderis, ſine iniuria ſocietatis, ſine piaculo diuini & humani iuris, ſine perpetua regni infamia, ſine ſummo deniꝗ facinore impietatis recuſare non poteſtis. Præterea, unũ nobis quandoꝗ uenit in mentem, quid Ladislai regis progenitoribus rependi debeat, à quibus tot beneficia, & ea quidem immortalia, accepiſtis: nec minus quidẽ publicè quàm priuatim, de Boemis illi bene meriti ſunt. Quando regnum hoc illi Auguſtali dignitate decorarunt, uos omnes ita dilexere, ut non pluris Imperium Romanum, quàm regnum Boemicum feciſſe exiſtimetur: ueſtram gentem domi foriſꝗ clariſsimam reddidere, præſtitere opulentiſsimam, & tot familias ampliſsimis honoribus & dominatibus exornarunt. Nec inter cogitandum etiam illam Indorum legem, nefaria uobis occupet obliuio, qua omnes ingrati, capitales iudicabantur. Sigiſmũdus cum Alberto, quid pro pacando regno, pro animorum corporumꝗ ſalute fecerit, inſudarit, prodegerit, non facile, ſi ij eſtis qui eſſe debetis, obliterare poteritis: nimirum ille tantum profuſiſsimæ principis beneficentiæ fuit expers, qui aut noluit, aut non petendo contempſerit. Proinde, quid eorum manes, quid inſignia quæ accepiſtis merita, quid ueſtrum officium poſtulet, conſiderate. Et quum hodie quæcunꝗ debetis exoluere liceat, cumulatiſsimam data occaſione gratiam, uos quæſo, rependite, & perquàm abundè referte. Si parum, quod nequaquam crediderim, uos iſta mouent: quando eſtis homines, humanitatis officia colite. Leones, tygres, lupasꝗ legimus, ac immanes pleraſque feras, & gratiarum & humanitatis commiſerationisꝗ rationem habuiſſe: pepercisse infantibus, uicem retuliſſe: & innocenti denique ætati, fortunæꝗ aliquid indulſiſſe. Si hæc quandoꝗ illa præſtitere animalia, quæ humanitatis expertia natura finxit: quid homo faciet, qui ab hac ingenita nomen accepit? O' quàm aliter ac nunc ſentiretis, proceres, ſi Ladislaum infantem ſpectaretis, in quo fauſtiſsima indoles, maiores omnes inesse teſtatur. Spem eam præfert, qua illi nunquam fuere præditi: ea nutu molitur infans, quæ fidem ſuperant. Si uixerit, progenitores in geſtorum gloria ſe anteceſſurum pollicetur. Sępe hũc Fredericus Imperator in medium afferri iubet: quo, ubi allatus eſt, in primis coronam procerum circumſpectat: mox in Cæſarem brachia intendit, uagitu expoſcit, fratrem amplexatur, madidis os eius oſculis aſpergit: ueluti, ſi ſe tutori, & Chriſtianæ reipublicæ moderatori commẽdaret: exoraretꝗ, ne regnum ſibi prępripi, ne paterna hæreditate fraudari pateretur. deinde circumſtantem coronã luſtrare contendit, & per optimatum amplexus obuagatur, tanquam omnes ambiret & obteſtaretur, ut immaturam dignitatem tuerentur. Neminem demum inamplexatum inoſculatumꝗ dimittit, ambitioni quandoꝗ gemitum, quandoꝗ uagitum intermiſcet: quare nunquam prodit in publicum, quin lachrymas à cunctis ſpectatoribus exigat. Nihil igitur eſt in puero, quod non admirabile, fauſtum, & incredibile uideatur: plus diuinitatis quàm humanitatis refert. Nemo puerum uidet, qui ſub diuina Ladislaum tutela non credat eſſe. Omnem à Deo poteſtatẽ hominibus dari proculdubio credendum eſt: diuinæ uoluntati quis obſtiterit? Cyrus infans expoſitus, Romulus cum Remo in Tyberim eiectus, Seruius Tullius captiua matre natus, quin ea ad quæ nati fuerant regna non aſſequerentur, nulla ui inhiberi potuere.

Proinde Deum ducem ſequamini, proceres: cum quem à regia ſtirpe demiſit, excipite, declarate regem: & tanquam angelum è cœlo demiſſum, cunctis ſuffragijs, fauſtisq́; uotis conſalutate, admittite, colite. ſic diſsidia, inteſtina bella, cæteraq́; externa incōmoda propulſabitis: hinc priſtina uobis commoda inſtaurabūtur. Quem'nam uos magis amaturum, & ſtudioſius ueſtra commoda curaturum putatis, quàm eum qui è ueſtro ſanguine, in ueſtra aula, in ueſtris ulnis & natus & educatus eſt? Nulla, mihi credite, peregrini principis admiſsio fieri ſolet, quę aut calamitoſam nouitatem, aut diuturna mala non inferat. Quare, ut dicendi finem faciam, per Deûm hominumq́; fidem oro, Ladislaum uerum principem, ut ueſtrum officium & utilitas poſtulat, uno regem conſenſu declarate. Secundùm legati orationem, magna pars procerum, edito plauſu, illius poſtulata comprobauit: aſſeuerans, nullo pacto aliter eſſe ſentiendum, ne perpetua iniquitatis ingratitudinis'ue nota, uniuerſa Boemia ſugilletur: contrà uerò, qui Albertum oderant, filium regem creandum eſſe negabant: dicere, nihil inconſultius eſſe quàm intempeſtiuum & inutilem regno optare hominem, uel maximè illum qui non regere, ſed regi tantùm poſſe uideatur. Ladislaus antequàm ſit regni compos, longam temporis intercapedinē interceſſuram: Boemiam ſub interregni diſcrimine interea futuram, fluctuantiſsimum optimo moderatore regnum tamdiu carere non poſſe. Proinde quoad Ladislaus adoleſcat, regem creari oportere: & ideo tutius agendum, quo facilius Fredericus Romanorum rex nuper electus, optandi regis iam ipſis poteſtatem indulſerat. Vicit hæc tandem ſententia: quare, quum de creando nouo rege ad proceres referretur, hi maiore ex parte Albertum Bauariæ ducem regem declararunt, qui apud Venceslaum quondam ab ineunte ætate fuerat educatus: quin & è primoribus nonnulli deſignantur, qui è Vindelicis Albertū euocent. Horum princeps Vlrichus Roſenſis erat: qui quamuis Alberti partibus ſemper fauiſſe uideretur, in his tandem comitijs aliquid tempori tribuendum eſſe cēſuit. Alij autem, qui id ęgrè ferebant, rei indignitate correpti, ad Fredericum clàm Procopium mittunt: Cæſarem'q́; orant, ne pupillum paterno regno defraudari patiatur. tutelam infantis, quam nuper acceperit, ſummo (ut par eſt) nūc ſtudio gerat: ſine infamia regnum Ladislao debitum aliò diuerti non poſſe reputet. Mandata Procopius diligenter & cautè peragit. Fredericus rerum admonitus, ad Albertum ducem repentè ſcribit. Hominem hortatur & monet, ne qua ductus ambitione, alienum ſibi regnum uſurpet. Boemos hærede ſuperſtite, cui regnum debetur, alium regem creare non poſſe: & creandi poteſtatem, quam ab ipſo in comitijs impetraſſe prædicabant, ementitos eſſe, pertinaciùs aſſeuerare: nullam ſe Boemis unquam creandi regis poteſtatem feciſſe. Albertus Cæſaris diplomate inhibitus, ea animi moderatione uſus eſſe fertur, quam in paucisſimis inuenire licet: nam quum aduentantes Boemorum legati, potens amplum'que regnum detuliſſent, ingenuè abnuit. Gratias ingentes egit, quòd tanto ipſum regno dignum iudicaſſent. Inſuper, inhumanum eſſe, pupillorum iura lædere, quibus omnes fauere fas eſt: ſine maximo ſcelere lædi non poſſe. Se quoque fœderis olim inter Boemos Auſtralesq́; percuſsi, haudquaquam ignarum. Albertum igitur longè clariorem regem recuſando, quàm accipiendo regnum, omnes haberi iure oportere iudicarunt. Boemi, accepta repulſa, iterum conuentum habent: legatos'que ad Cæſarem mittendos eſſe decernunt, qui ipſum exorent, ut donec Ladislaus adoleat, tutorio nomine regnum accipiat. Cæſar ad hæc, quum legati mandata detuliſſent, reſpondit: Se Auguſtalis coronæ gratia in Belgas contendere: quum redierit, perquàm commodè rebus Boemicis conſulturum. Reuerſo è Gallia Cæſare, proceres è Boemia multi extemplò adfuere: in primisq́; Ptarſco, acerrimus infantis inimicus, Cęſarem hortatur, ut pupillari tutelę renunciet: quòd ſi fecerit, eum ſubinde regno potiturum eſſe pollicetur. adijcit, hoc iure fœderis planè fieri poſſe, ut ſeniorem Auſtriæ principem, Boemi ex compacto regem in regia orbitate pronuncient. Abnegat Cæſar, Se turpiter & facinoroſe pupillum, cuius tutelam ageret, eſſe circumſcripturum, hæreditariumq́; illius regnum

gnum occupaturum. neque Boemiam tutorio nomine adminiſtraturum: quando non ignorabat, eam ſine inſano ſumptu haudquaquam gubernari poſſe. Boemi nanque, niſi quotidiana ſtipendia munera'ue à regibus capiant, ab officio extempló recedunt. Fiſcus profectò tenuis, regia prædia ab optimatibus occupata, fœcundiſsimæ olim argentifodinæ iam exhauſtę, extenuata uectigalia, cenſusq; diſtracti erant. Quicunque igitur aut rex, aut gubernator futurus erat, nimirum cum dignitate uiuere non poterat, niſi aut raptu, aut precario, aut collata popularium ſtipe uictum quæreret. Quare ipſi per ſe Boemi regnum gubernarent, quouſque Ladislaus adoleſceret, planè ſuaſit: mox legatos magnifice donatos, à ſe dimiſit. At ubi ad populum id latum eſt, ut hoc interregni tempore gubernatores Boemiam regerent, ueluti Cæſar ipſe ſuaſerat, in primis Ptarſco Mainardusq; creati. Inito magiſtratu, ſubornatam aliquandiu concordiam ſeruarunt: ſiquidem alter Catholicæ fidei propugnator, Rochezanæ prauitatis aſſertor alter erat, & uterque factionum princeps: ne tamen ad arma perueniretur, optimum excogitauere ambo temperamentũ, ut pro ſuo quiſq; iudicio uiueret. Haud multo poſt, Ptarſco graui morbo correptus, interit: cuius interitu Mainardi auctoritas uſq; adeò creuit, ut Pragenſes, ac potiores Boemię ciuitates, huic ultrò parērẽt. Hoc aduerſæ factionis homines perquàm moleſtè tulerunt: ad Georgium Pogiebracium confugere, quem ſapientia & bellica diſciplina, item ingenti geſtarum rerum gloria præſtantem eſſe nouerant. hunc ſibi præficiunt: perſuadentq;, ne ſuas partes iacere: ne'ue Mainardum, cui Praga caput gentis obſequitur, qui Romanæ religionis ritus extollit, patrios antiquat, ac demum ad tyrannidem aſpirat, imperioſe ac latè dominari patiatur. Item uiri dominatum populo uideri grauiſsimum: necnon & Rochezanæ multas eſſe amicitias, fidasq; clientelas: Pragam illi facilè præripi poſſe: proinde exorare hominem, ut ſuæ dignitati ſalutiq; iuxtà conſulat. Prophanę uerba multitudinis haudquaquã Georgio diſplicuere, quum præ magnitudine animi res maximas anhelaret: coniurationem magnam clàm molitur, & ad nouitatem animum intendit: Pragam ſubornatos quoſdam mittit, qui ciuium ſtudia tentent, ſollicitent animos: & ut Mainardo, ueluti tyranno, ac peregrinæ religionis amatori, poteſtas omnis abrogetur, impellant. Quid fieri oporteat, Rochezanam conſulant, & coniurationis admoneant. Compoſitis rebus, quum multi in coniurationem ultrò confluxiſſent, nouitati diem præſtituunt. Moliendum in remota parte urbis incendium decernunt, ut dum eò populus rerum ignarus planè cucurrerit, ex altera Georgio parte, cum copijs uenienti, portam pateſaciant. Quare ad præſtitutum diem ex compoſito cuncta fiunt, è ſententiaq; ſuccedunt. Committitur clàm incendium, quò omnes ex more cõuolant: Georgius in tempore aduenit, patefactaq; porta ingreſſus, tumultu ac ferro omnia miſcet. Magnus extempló terror inceſsit: quicunque aduerſi arma ſumpſerant, continuò trucidantur. Capitur Mainardus infelix: & poſtquam inimicus eius eſt urbe potitus, in arcem adductus, in carcerem conijcitur. Multi carceris tędio, nõnulli ueneno abſumptum interijſſe ferunt. Georgium integram poteſtatem nactum, ſic urbem & Boemiam illicò pacaſſe, & pacatam in ocio diu tenuiſſe tradunt, ut nemo ſit qui ex tanto facinore tantum quietis promanare potuiſſe crediderit. Dum hæc, quemadmodum ſuprà diximus, in Boemia geruntur (quia res Vngaricæ nos ad ſe uenire iubent) quid in Pannonia fieret, exponamus. Poſtquàm Eliſabetha in Auſtriã profecta eſt, filijq; tutelam ſatis Frederico commendarat, ipſa nõ ſine magna fautorum turba in Vngariam reuertitur. Fines ingreſſa Pannoniæ, ex uultu, uerbis, conuicijsq; multorum, dum per uicos & oppida facit iter, mutata hominum ſtudia deprehendit. quod quidem in his reb. accidere ſolet, partim quia nouarum rerum cupidi plebis animi eſſe ſolent: partim quia noua ſpes ex Vladislao concepta, omnia in melius itura pollicebatur. Neque deerat ingenitum ac ſempiternum odium, quod Pannoni cum Alemanno ſemper interceſſerat. Vladislaus enim, quum procera ſtatura, ualido corpore, conſentientibus inter ſe membris, & gratiſsimo foret aſpectu: haud difficulter comitate, manſuetudine, &

inſita quadam ingenti probitate populorum ſibi animos conciliabat: quando hęc facilè popularem auram captant. Succurrebant & aliæ præſtantiores animi dotes: religio ſingularis, diligentia diuini cultus, iuſticia inſuper ac pietas, & conſtantia cum ingenti moderatione coniuncta. Animus ad hæc inſons ac ſimplex, nulli uitio obnoxius, & ad promerendam Vngarorum gratiam, immortalitatemq́ꝫ comparandā nimis intentus, in bello fortis & intrepidus. Nulla uir bonus, ac regno permaturus, æſtuauit auaricia, nulloq́ꝫ libidinis imperio uexatus eſt. Quū ſe facilem exorabilemq́ꝫ præſtaret, nimium ex popularitate fauoris gratięq́ꝫ contraxit. Nullū ex eius ore uerbum auditum, quod inſolentiā temeritatemue ſaperet, aut aliquid turpitudinis oboleret. Conſuetudo dulcis, mores quoqꝫ mitiſsimi: talis deniqꝫ cenſebatur, ut è Sarmatis talem uirum prodiſſe, haud facilè quis crediderit. His igitur artibus, Vladislai præſentia multum fauoris ſibi comparauit. Hinc multorum uoluntates immutatæ: & è proceribus complures, qui aduerſæ factionis erant, in eius parteis, præter omnium opinionē conceſſere: in primisq́ꝫ Nicolaus Vilach Croaciæ pręfectus, quū pupilli partes quotidie labefactari conſpicaretur, ut ſuæ cōſuleret utilitati, à regina defecit, in Vladislai factionem planè conceſsit, & in aſſerenda Poloni dignitate ſic acer pertinaxq́ꝫ fuit, ut multo plus fortitudinis in aſſerendo quàm in deficiendo perfidiæ retuliſſe uideretur. Simon quoqꝫ Roſgon Agrienſis epiſcopus, item omnes eius fratres, Poloni partes pertinaciſsimè ſectati ſunt. Roſgonæ defectionis cauſa Eliſabetha fuit: quippe quæ Simoni, dum Veſprinienſis erat epiſcopus, archiepiſcopatum Strigonienſem efflagitanti, repulſam dedit: reſponditq́ꝫ, Eliſabetha regnante Simonem nunquam archiepiſcopum futurum: contrà ille, Se uiuente Eliſabetham nunquam regnaturam. Archiepiſcopatus igitur, reginæ iuſſu, Dionyſio datus. Item, quum in ſuperioribus Vngariæ partibus Roſgana domus nimis auctoritate opibusq́ꝫ polleret, uniuerſam illius ore procerum nobiliumq́ꝫ turbam in Vladislai auxilium conuertit. Quin etiam Ioannem Hunniadem, quo præſtantiorē domi militiæq́ꝫ uirum illa tempora non uiderunt (ut deinceps, quum res ipſa poſtularit, ſat copioſè referemus) Polono nimium fauiſſe perhibetur. Hic enim Valacho patre, matre uerò Græca natus, induſtria & uirtute ſupra omnium opinionem, ſuum genus illuſtrauit: parentibus nequaquam obſcuris editum tradidere. Pater nanqꝫ inter Valachos, qui Getarum Dacorumq́ꝫ loca nunc incolunt, & è Romanis ſuperfuiſſe colonis (ueluti linguę ſimilitudo teſtatur) ſanè creduntur, plurimùm apud eā gentem potuiſſe dicitur. Quippe qui non conſilio ſolùm, ac longa rerum experientia, ſed opibus & fortunis multum ſibi auctoritatis compararat, aſsiduo bello exercitatus, non plus dignitiarum quàm nominis è militaribus ſtudijs ipſe contraxerat. In Coruino † uico natus, in Coruinam Romanorum familiam genus retulit. Mater uerò è Gręcis edita, è ueteri & imperatorio ſanguine promanaſſe credita eſt. Nōnulli in Theodoſij hanc genus referre audent. Seruiuit à principio cum duodecim equis Demetrio epiſcopo Zagrabienſi, & in Italia duos annos ſub duce Philippo Mediolanenſi prima ſtipendia meruit. nam Sigiſmundum in Italiam ſequutus, remanſit. Sigiſmundum enim affirmant fama paterni nominis, Ioannem adhuc ephebum, è Tranſalpinis oris in Tranſſyluaniam tranſtuliſſe: Hunniadicis prædijs, quæ in extrema Tranſſyluaniæ ora, quæ ad Valachiam attinet, ſita ſunt, ob rem bene geſtam donaſſe. Prima hunc ſtipendia ſub Vngaro Halæ pręfecto feciſſe memorant. Nosq́ꝫ à diuo Matthia nonnunquam audiuimus: quum præfecti cuiuſdam filium in conſpectum admitteret, quòd de patre, cōcurſus ad alios, ingenuè fatebatur: Hic eſt (inquit) illius optimatis gnatus, ſub quo pater meus primùm meruit, uocemq́ꝫ cēturionis expauit: mox propria uirtute fortunęq́ꝫ dexteritate fretus, munia quæque militiæ honorificentiſsimè geſsit: ex bono tyrone miles fortiſsimus, ex milite imperator optimus emerſit. Per ſingulos ordines miro laudis gloriæque ſucceſſu iam euectus, prouincias cum imperio ſortiri cœpit, cum præſtantiſsima Ghereborum domo affinitatem iniuit. Hinc Eliſabetham, quæ Ladislaū Matthiamq́ꝫ genuit, uxorem duxit. Vir fuit, in quo magnam

[Margin note:] † Vngaricè Hollos.

Cotui-

Coruinorum uirtutem, item magnanimitatem, ſapientiam, fortitudinemꝗ Romanam recognoſcere licebat. Aſpectu perliberali fuit, ac uenerando, militari robore indomitus, cuius mire præſtansꝗ ingenium nil præter Romanæ dignitatis imaginem referebat. Oculorũ ac oris uenuſtate præpolluit. mores omni ex parte nobiliſsimi, ab omniꝗ barbara feritate redempti. Religionis ac iuſticiæ, item liberalitatis & beneficentiæ ſtudioſiſsimus fuit. Neque deerat amor honeſtatis, & amicitiæ cultus: ad obligandos militum animos, & promerendam cęterorum gratiam uſꝗ adeò promptus, ut æquè ab omnibus amaretur. Comitate, beneficentia, diſsimulationeꝗ callida, ſic inimicitias & odia declinauit, ut his officiorum artibus ad eius dignitatis altitudinem ſibi uiam compararit, quam ne ſperare quidem licuiſſet. Acer & excelſus uiro fuit animus, conſilium prudens, callidumꝗ: cui mos erat, nil inconſultè, nil intempeſtiuè agere. Nil ſpes eius appetere uidebatur, quod arte conſilióue aſſequi non auderet. Variante tamen in bello fortuna uſus, ne obnoxiam hanc ſibi ſemper habuiſſe uideretur, in agro Hunniadico, quem à Sigiſmundo quondam dono acceperat, in edito monte caſtellum erexit, quod placida circùm flumina lambunt: item arte ac natura uſque adeò munitum, ut nullum hoſtilem impetum reformidet. Ioannes igitur Coruinus, poſt cætera quæ ſumma cum laude munera geſſerat, Tranſſyluanam prouinciam cum imperio, ob rem optimè geſtam, impetrauit: atꝗ hinc facilè ad maxima quæque ſubinde euectus eſt. Quare Vaiuoda (ut aiunt) cognominatus, multum poſthac auctoritatis & potentiæ ſibi uendicauit. Itaque quum duplici factione Vngaria tota laboraret, Vladislai partes ſectari placuit: quod aduerſariorum uires haud parum eneruauit. hinc tanta Polonis acceſsio facta, ut abſque difficultate cætera tranſigerentur. Quum igitur coronandi regis tẽpus inſtaret, & pupilli res quotidiè deterreret, Budę à palatino conuentus indicitur. Cõuenere extemplò proceres, antiſtites, legati ciuitatum, uniuerſáque regni nobilitas, inſuper & plebis innumera multitudo: qui quidem omnes noui principis imperio gratulari, paſsimꝗ geſtire uidebantur. Sub incolumitatis diplomate, aduerſæ factionis nonnulli principes ad indictum conuentum aduenere: in primis Dionyſius metropolita Strigonienſis, cardinalis eo tempore ſpectatiſsimus, & Ladislaus Gara Viſſegradienſis præfectus arcis, quos haud mediocris pars optimatum & nobilitatis ſequebatur. ex his alter pupillum pręcipuè diligebat, quia ſacro baptiſmate initiarat: alter ærarij munitiſsimęꝗ arcis præfecturam, ob exploratam fidem non immeritò fuerat aſſequutus. Quũ Budam non abſque magna expectatione ueniſſent, regalem cum cæteris pontificibus optimatibusꝗ arcem ſubiuere: dum ſoluto ſenatu cum alijs patribus abirẽt, interceptus eſt exitus, nec unquam exeundi facta copia, donec fidum in manus noui regis obſequium iurarent, & Ladislaus Viſſegradum theſaurumꝗ redderet. Vi adacti, poſtulata factitarunt: mox non ſine gratia in libertatem reſtituti. Poſt ubi ſatis inter principes de coronando Vladislao conuentum erat, Viſſegradum omnes ad reſerandum ærarium, accipiendumꝗ ſacrum diadema, conceſſere. Patefacto ęrario, cuncta integra inuenere, coronæ tantùm ab Eliſabetha ſubſtractę furtum deprehendere. hinc turba ingens inter proceres oborta, hinc prima pernicioſi ac diuturni belli auſpicia læua ſunt edita. infremere multitudo cœpit: & factionum uulnera, quę cicatricem dudum obduxerant, recrudeſcunt. pars Polonica, ad regalem Albam extemplò properandum, regemꝗ coronandum exclamat: ſacrum Albæ diadema non defuturum. Reges, non peregrinæ feminæ, ſed Vngarorũ auctoritate fieri oportere. Subticebant præ metu & pudore, quicunque reginam & pupillum diligebant. Nonnulli reginæ facinus improbare: dicere nec iuſtum, nec fas eſſe, diuinum regiæ maieſtatis inſigne per ſacrilegium abſtuliſſe: & illorum commiſiſſe manibus, quibus cum Vngaris non tam antiqua quàm ingenita odia interceſſere. Quinetiam multa hinc mala augurari: quare non ſine tumultu, ob indignitatem rei, Albam properatur. Rex cum ingenti ſuffragatorum multitudine illuc ducitur, in diui Stephani baſilica Vladislaum cum maximo plauſu ritè coronant; quum uera corona defuiſ-

ſet, quam regina ſubſtulerat, è ſimulacro diui regis, quod in ſacello colebatur, placato numine, prærcuerenter diadema ſumptum, & re iubente, in coronandum Poloni caput uſurpatum eſt. Hinc inextricabiles totius Vngariæ factiones exortę ſunt: hinc omnis concordia ſoluta, extemplò inteſtinæ diſcordiæ inceſſere, ſimultates & odia inſtaurantur. Conticuere leges, & cōculcata iudicia: prout quenq; propria libido tulit, ita ſeſe gerere: quiſq; ſibi iudex eſſe: uim, rapinas, homicidia paſsim agere: inimicitiæ tunc grauiter exerceri: ille magis iniurius haberi, qui minus poſſe uidebatur. aliena prædia ſine pudore occupari, uiolari templorū iura, nulla deniq; ſacra prophanáue poteſtas ſe iniurijs abſtinere. Exaggerabat & illud hęc mala quę diximus, quòd cum armis omnia obſtreperent, quicunq; ſe imparem inimico ſenſerat, peregrina auxilia introducebat, quæ utrunq; pro furoris imperio populabantur. Hi pupillum reuocare, Polonum illi retinere contendunt. Alteri Alemannos, Polonos alteri certatim inuocant. Barbaram igitur Scythicæ gentis immanitatem, quæ tantopere concordiam & ocium abominatur, diu iſte furor exercuit. Et eò uſq; (ni mentiar) exercebit, donec ſe quiſq; metiri, coercere ambitionem, aliena dimittere, inuidia carere, mutuámq; concordiam amare didicerit. Sed de his hactenus.

E' conflatis igitur diſcordijs, quibus grauiter Vngaria æſtuabat, bellum ciuile tādem exarſit. Ladislai partibus in primis hi præerant: Ladislaus Gara, Banatus (ut aiunt) munere inſignis: Ioannes Philippus Corogus, item Andreas Bothus ex Harapco uico natus: & Henricus Themaſij, Vaiuodæ filius, qui armis, conſilio, fortuniſq; ampliſsimis, multum ea tempeſtate poſſe uidebantur. Hi à Polono palàm defecere, & pupilli partes ſe acerrimè aſſerturos eſſe profitebantur. Non ſolùm à regina Eliſabetha opibus adiuti, uerùm etiam ſuis impenſis, haud parum equitum ac peditum inauctorarunt, ut à Sarmatarum ſeruitute Pannonias uindicarent. In inferiore Pannonia primùm res nouas moliti, ad monaſterium Zeglizardom, quod ſub Batha ſitum, ad quinque millia paſſuum prope Danubium, nunc Zeek appellant, prima caſtra locarunt. Ad coercendam huiuſce factionis audaciam, Ioannes Coruinus, qui quum Tranſſyluaniam prouinciam cum imperio tenuiſſet, perpetuum Vaiuodatus nomen aſſumpſit, à nouo rege decernitur. Nicolaum quoq; Vylach, Makouienſis prouinciæ præfectum, regníq; Boſſenenſis titulo deinde clarum, in hac expeditione collegam ſortitus eſt. Ambo nanque illa tempeſtate armis, auctoritate, diuitijs, uiribuſq; præpollebant. Quare haud temerè ad extinguenda prima formidoloſi belli incendia, utrunque proceres ilicò delegere. Quum properatis itineribus ad monaſterium perueniſſent, uix curandis corporibus unum diem indulſere: poſtero primà luce prælium initur. Nondum utrinque ſigna dabantur, quum leui uelitatione pugna conſeritur: in dextro Coruinus, Nicolaus in ſiniſtro cornu præerat, in medio Polonus erat. Facta repentè pugnandi copia, tanto inter ſeſe impetu concurrêre, ut non cum propria, ſed aliena uel infeſtiſsima gente dimicarent. Poloni, Vngarorum exemplo inanimati, eò uehementiùs dimicare nitebantur, quo magis uerebantur ne ab his qui parebant, ulla uirtute ſuperari uiderentur. In tanta igitur certandi pertinacia, Ladislaus Gara, qui in ſiniſtro cornu pugnabat, à Coruino inclinatus, cedere cogitur: & dum manus hoſtis euitat, fugam præripit. tali facinore ſuorum mox animi conſternantur, confunduntur ordines. Henricus & Andreas à Sarmatis inclinati, proſpecta Garæ fuga, & confuſis ordinibus, pari metu perculſi, palantes fugiunt: relictis quiſque caſtris & impedimentis, in proximas continuò ſyluas inuolarunt. Per auia loca ferri, diſquirere latebras, & uaria ſeſe arte tueri: contrà illi, ne minore quidem pernicitate à tergo inſtare, paſsim inſequi atq; trucidare. Andreas Bothus haud parua ſæuitia præditus, in fuga cæſus eſt. Capitur Henricus: Ladislaum Garam, Ioannemq; Philippum, quamuis maior corporis moles utrunque grauaret, dexterior tamen fortuna reſpexit. cæcum iter ingreſsi, è tanta ſtrage tandem euaſere: quicunq; ſuperfuere, nunquam amplius in apertum certamen deſcendere auſi ſunt. Ioannes autem & Nicolaus uictoria potiti, caſtris impedimentiſq; direptis, Simonthorniam

Iſtro

Iſtro uicinam, & Soclos Drauo proximum, obſedere. Quum nihil obſidendo proficerent, quando ualidiſsimo utrunque præſidio munitum erat, ne tempus in minimis fruſtra tererent, inferiores oras ocyſsimè luſtrarunt, & nutantes auerſosq; populorum animos ad Vladislai fidem reuocarunt. Reuerſi Budam, à rege ac proceribus cum magno plauſu admiſsi, & pro dignitate laudati ſunt. Dum hæc in inferiore Pannonia geſta ſunt, qui ſuperiorem incolunt, ob Auſtriæ uicinitatem omnes ferè regionæ partes tutabantur: in Zaladienſi primùm ora res nouas moliuntur, uicinos pagos & caſtella quæ Vladislao parebant, uarijs belli incommodis afficiunt, omniq; conatu ad ſua finitimos ſtudia reuocare contendunt. Atqui præ cæteris id Thomas Zeech, Dionyſij Strigonienſis metropolitæ frater, experitur: uir bello impiger, animi corporisq; uiribus excellens, qui à pupilli fide reglutinari non poterat. Komarom regale caſtellum cum pręſidio tenebat, ad fluuialis inſulæ caput ſitum, neq; procul à Strigonio remotum: audito ſociorum conflictu, quem à Coruino Nicolaóq; acceperant, eo magis ad bellum irritatus, finitima cuncta igni ferróq; ſollicitat, longè latéq; diſcurſat, prędas ingentes agit, pecora cum hominibus abigit, incendit pagos, & tumultu omnia complet: eò quoque ſua euecta eſt audacia, ut Budam deſpectante rege ſollicitare nō uereretur. inſtructo nanque agmine è Strigonienſi arce deſcendens, quicquid interiacet, id omne populatur & uaſtat. Quum ad Budam ueterem perueniſſet, ſuburbium nouæ Budæ, quod ad Calidas aquas ſitum eſt, & Felheuyz nunc Scythicè nominant, nullo metu remoratus adoritur. Ignem in primis ædibus ſubijcit, obſtantes obtruncat, in ſuburbanos haud parum ſæuit. Rapinas, cædes & incēdia rex ab arce deſpectat. quin et urbi timet, cuius ab ea parte mœnia tētari proſpicit: & illud uerebatur in primis, ne qua in urbe cōiuratio foret inita, quę Thomā propius admouiſſet. Arcem cum ciuitate, diſpoſitis ubique militum ſtationibus, diligentiſsimè cuſtodiri iubet. Ex improuiſo ad repellendum hoſtem prodire non auſus, ſat ſe facere arbitrabatur, ſi ciuitatem protegeret: item ille tot copijs inſtructus aduenerat, ut non facilè repelli poſſet. Thomas incenſo ſuburbio, & direpto agro, Strigonium ſe recepit. Vladislaum autem ſpectata ſuorum fide, & profligatis in inferiore Pannonia inimicis, animatus in domitandum Thomā, qui ex his qui ſuperfuerāt, formidoloſus admodum ſibi uidebatur, animum aduertit. Conuocato exercitu, Strigonium in primis properat: arcem in edito monte ſitam, & Danubio prominētem, obſidet. Vt arctius urbem occluderet, in monte, qui è cōſpectu aſſurgit, & à diui Thomæ ædicula nomen accepit, præſidium imponit, munitiones & tormenta ſtatuit. Oppidani ſæpe ex arce prodire, ex improuiſo caſtra adoriri, nonnullisq; cæſis in arcem ſe recipere: contrà illi, diſpoſitis circùm uigilijs obſeruare, prodeuntium coercere audaciam, & mutuis quotidie cædibus ſeſe conficere. Dionyſius autem metropolita pientiſsimus, omni religione ac uitæ honeſtate præſtans, haud ęquis Vngaricum ſanguinem oculis indies hinc & hinc effundi, deſpectare poterat. pupilli iura uiolari ægerrimè ferebat, neque tamen inteſtinum quotidie bellum augeri facilè tolerabat: in lachrymas effuſus, diuinam opem implorabat: ad poſtremū communis huiuſce calamitatis impatiens, ad Vladislaum in caſtra cum literis puerum mittit, quib. de concordia agendi copiam poſtulat. Rex pari pietate decertans, æquiſsima poſtulata non abnegat: poſtero die per internuncios res agi cœpta, tertio intercedente pax tranſacta eſt. Vladislaus pacatis hic rebus, in conuentum Zaladienſem, quem à ſe defeciſſe nouerat, caſtra mouit: duo ibi caſtella expugnauit, quę impoſitis Alemanni præſidijs pertinaciſsimè tutabantur, quorum Pakan alterum, alterum Kigios uocitatum. Receptis igitur his locis, & pacata prouincia, ouās Budam redijt. Nec inſignia quidem incommoda, calamitoſasq; rapinas prætermittendas eſſe cenſui, quæ his quoq; temporibus, in uarijs Vngariæ locis, à finitimis exercebantur, atque in annos circiter octo & uiginti deinde continuatæ, ad Matthiæ uſque regis tempora perdurarunt. Dum hæc ab Vladislao in Pannonijs agebantur, in ulteriore Vngaria externorum latrocinijs & rapinis omnia miſcebantur. Eliſabetha nanq; regina, Giſcræ Boemo, nobili

Brandorum genere nato, uiro impigro ac forti, aſsiduoq; bello exercitatiſsimo, alioquin plus æquo cupido obnoxioq; rapinis, Zolium oppidum regale, cum appendicibus ſecundum Alberti regis obitum dono dederat. Adiecerat quoq; huic Caſsouiæ urbis, montanæq; prouinciæ præfecturam, ut hominem, quem conſilio, armis & auctoritate haud parum in Boemia poſſe nouerat, hiſce ſibi officijs obligaret, eoq; uehementius in pupilli ſui tutelam obſtringeret. Is quum Vngariæ proceres mutuis inter ſe iniurijs ac inteſtino bello decertare ſenſiſſet, nactus ad explendam cupiditatem tempus nimis idoneum, uicinas Caſsouiæ regiones ac uniuerſas ſuperiores Vngariæ oras incurſat, pagos incendit, agrum late populatur, prædam undique ingentem congerit, iuxta in homines ac pecora ſæuit. Eos præ cæteris graui bello ſollicitat, quos aduerſæ factionis eſſe acceperat. Quoſcunque nobiles, pupilli partibus infeſtos, per delatores eſſe cognouerat, igni ferroque laceſsit: atque ut initum tutius bellum aleret, externum militem conducit: facinoroſa quoq; gente complet exercitum, quæ raptu uictum trahere conſueuerat. Aſt ubi ſatis audaciam ſuam muniuiſſe ratus eſt, aperto cunctos aduerſantes Marte laceſsit, uicos incendit, multa ui oppida capit: quinetiam, & aliorum ſuo ſcelere audaciam auget. Hinc Pancratins Lypthouienſis, hinc Petrus Camorouſius, item Axamythus, Telephus & Ribaldus, Cherzecus, Vricus, Zlonacchus, & cum his præterea magna Polonorum Sclauorumq; manus, & gregariæ militiæ multitudo, prædæ cupiditate allecta, confluxit. Multas in regno munitiones, temporariaq; caſtella conſtruunt: impoſitisq; præſidijs, agros late diſcurſant, populanturq;. Tumultu & terrore omnia complent: quicquid ex inteſtino ſuperfuit, peregrino bello abſumptum eſt. Eoq; ærumnarum redacta fuit Vngaria, ut ſuorum externorumq; rapinis pariter afficeretur plebs & ruſticana multitudo, neque quotidianis uectigalibus, neque crebris rapinis ſpolijsq; pacem ociumq; mercari poterat: ad extremam tandem redacta calamitatem, deſertis uicis oppidisq;, in ſyluas & antra ſe receperat: diſquirebantur latebrę, & in luſtris ferarum more multi delitеſcebant. aſsiduis nanq; cædibus & incendijs cuncta paſsim abſumebantur. A Carnis autē & Noricis, ne qua pars igni in tāta perturbatione terroreq; ceſſaret, Vlricus Ciliæ comes, reginæ Eliſabethæ (ut ferunt) auūculus, Pannonias bello nequaquam inferiore ſollicitat. In omnes optimatum nobiliumq; pagos & oppida, qui Ladislao nepoti reſragari dicebantur, uſq; adeo ſæuit, diripit ac uaſtat omnia, ut cum prophano execrabiliq; hoſte rem agere uideretur. Vicos & caſtella paſsim incendit, pecus hominemq; iuxta abigit, nullum inferendi terroris modum prętermittit, quo magis nobilitatis & plebis animos a Vladiſlai regis fide abalienet: quin & finitimos omnes in Vngaros irritauit. Verum haud ab re fore duceremus, ſi prius quam Coruini bella, quæ cum Turcis ille uaria fortuna geſsit, attingeremus, & ea quæ intra regni fines geſſerit, breuiter enarrarentur: in primisq; quid cum Giſcra fecerit, a quo, bis uictum Pius pontifex fuiſſe ſcribit, exponeretur. Sed quum ratio temporum his congruere minime uideatur, hunc ordinem, ut quo tempore quæ geſta ſint referantur, intercipere cogimur. De Turcarum igitur bello agendum, quod altiuſcule repetendū eſt. Eodem ſere anno, quo rex Albertus uita deceſsit, Amurathes rex Turcarum, æſtuante Pannonia, ſuperiorem Myſiam, quam Raſciam nunc uocant, occupauit, quod haud difficulter aſſequi potuit. Nam rebus Vngaricis ad interregnum redactis, deinde duplici factione & inteſtino bello admodum laborantibus, eiecto Georgio principe, & obſeruante nemine, id ſibi non prius ſperare quam prętare licuit. Myſia potitus, ad inuadendam Vngariam animum appulit, quod ex inteſtinis regni diſcordijs audere facile potuit: in primisque Albam Græcam, Taurunum prius dictam, & ad Danubij Sauiq; confluenta ſitam, obſedit. Arcem cum præſidio Ioannes Auranemilitaris antiſtes, uir bello impiger & clarus, tenebat: hic Matthiæ Croaciæ Bani frater, & e patricio Raguſinorum ordine natus erat. Hanc ſpectatæ uirtutis magnanimitatisq; familiam, Sigiſmundus Imperator ob rem bene geſtam nimis extulit, omnibusq; honoribus excoluit. Quum aduentantem hic hoſtem proſpexiſſet,

ex urbe

ex urbe occurrit: & tumultuario certamine uſus, quum ſe Turcæ imparem intellexiſſet, ilicò rediјt, miraꝗ diligentia muniuit urbem. Contrà hoſtis pro uirili parte mœnibus appropinquare, ſtationes circùm diſponere, tormenta propius bellica admouere, occludere ciuitatẽ, & quàm grauiſsima poteſt obſidione coercere. Nec minus quidem impigrè oppidani cuncta intus curare, uigilias agere intentiſsimas, & ex improuiſo in caſtra erumpere, cæſiſꝗ nonnullis intrò ſe recipere, atque ita conatus hoſtis eludere. Quum Amurathes crebris ſuos eruptionibus haud mediocriter infeſtari cerneret, illorumꝗ cędem indies augeri, eo magis inſtat, & ad prǽlium irritatur. Intendit machinas, mœnia & propugnacula pertinaciſsimè quatit, turres nonnullas proterit: multi quoque è propugnatoribus quotidie interficiuntur. Quaſſa indies mœnia aliqua ex parte labaſcunt, obſeſsis nihil quietis datur: quippe qui interdiu urbem protegunt, fractos noctu muros reſarciunt, ex egeſta terra, fimo, & pecorum excrementis aggerem lignis circùm munitum ducunt, eoꝗ magis hoſtis laborem ac ictus eludunt. Sæpe uſque adeò irritati ſunt utrinque animi, ut ſcalas hi muris admouerent, ſubeuntes urbem cominus oppugnarent, onerata hoſte mœnia ſuſpicerentur: contrà illi, qui audaciam ſilentio fecerant, mox inſurgere, cum ſecuribus excutere, conflatam picem ac ſulphur in eos demittere, apum in hos examina iaculari, ut aculeis competiti grauiter angantur: item claua, enſe ue deturbare muris, deturbatosꝗ ſaxis ilicò conterere, ingentem demum patrare ſtragem uidebantur. Quum uno atꝗ altero prǽlio ſe nihil proficere Turca intelligit, ad machinarum ſpem continuò redit: urbem grauiùs quaſſare non ceſſat, clàm ſæpe muneribus & promiſsis oppidanum tentat. Obaudit ille, acceptis quandoque muneribus, & promiſſa irrita præſtat: & exteriore muro ne ſatis quidem fretus, intus foſſam & aggerem altiorem obducit. Quinetiam dirempta dudum hoſtis oppugnatione, ex inſperato prodit ex urbe, incautum militem adoritur: & antequam è ſuſcitato tumultu expedita acies cogatur, grauis interim clades infertur. Eluſa hucuſque opera Turcarum Imperator, antequam cœptis abſiſtat, nil intentatum dimittere decreuit. Nouas artes excudit: quando facilè intelligit, capta repentè Alba, patentiſsimum ſibi Pannoniarum patêre aditum. quare multo uehemẽtius ad expugnandam urbem incenditur: eam adactis clàm cuniculis occupare cogitat. Ad ſecũdum lapidem monticulus aſſurgebat, à cuius tergo, omnia clandeſtinè fieri poterant. Cõtinuat igitur obſidionem, ex inita parum oppugnatione ſe remittere ſimulat: & ſi quid remittitur, id non niſi ex ingenti labore fieri oſtendit. Mox cuniculorum opus inchoat: uiginti hominum milia operi deſtinata, foſſam in antri ſpeciem exordiuntur, die noctuꝗ ſuffodiunt: quo ſuffoſſam cautius terram egererent. maximum iumentorum numerum adiecere, addidere camelos, aſinos & onagros: & dum uecturam commeatuũ ſimulant, egeſtam terram ſubuehunt, ſubuectamꝗ mox in proximum fluuium demergunt. Has oppidani inſidias nequaquam ſentire, præ montis oppoſitu nihil proſpectare. Iam illi ad mœnia cuniculos continuato labore propè ſubduxerant, nec adhuc Turcæ dolos miſeri intellexere. foſſa uſꝗ adeò patens, ut quaterni equites facilè ſubequitarent. Interim immitiſsimi hoſtis conſilium à diuina benignitate intercipitur: ne unicum Vngariæ propugnaculum, quæ ſola per tot annos pro Chriſtiana republica cum fera gẽte dimicauit, in perniciem fidelium expugnaretur, indicatur facinus. Nomen indicis & modus ignoratur. aliqui à Chriſtiano milite, oppidanum quendam admonitũ fuiſſe memorant: breuem epiſtolam ſagittę alligatã, immiſſamꝗ mœnibus, rem pateſeciſſe, aliј prodidere. Præfectus Albanæ arcis admonitus, ueluti in re tali fieri ſolet, extemplò alteram contrà molitur: interdiu ac noctu Turcarũ cuniculis occurrere cõtendit. Quem ubi appropinquare ſat certo comperit argumẽto, foſſam quam ipſe fecerat, nitro, ſulphure, ſarmentis, aliјsꝗ concitatiſsimi alimẽtis incendiј repentè cõpleuit, muro craſsiſsimo mox ad initium occluſit: foramẽ duntaxat anguſtiſsimum, ad obſtrictum aditum relinquitur, ubi admoto tempeſtiuo igni, ſuccenſaꝗ materie, cæcus hoſtis abſumi poſſet. Ioannem haudquaquam ſpes ſua fefellit. Nam ubi hoſtilem foſſam cum ſua intra

mœnia congruiſſe per exploratores intellexit, ignem repentè per foramen immittit. grauiſsimum intus incendium concitatur: & quum exhalare non poſſet, atro cuncta fumo compleuit: homines cum iumentis, partim igni, partim fumo abſumpti. Congeſta nanque multitudo, ac cæcitate obſita unà miſcetur, mutuoq́; impedimento confunditur, neque cedere, neque egredi nouit: in communem quiſque perniciem feſtinat. Nam ubi à penitiore parte tumultus obortus eſt, quicunque penes aditum uerſabantur, intonante clamore inſiluerunt, occurrêre egredi conantibus. & dum mali cauſam ſcire contendunt, moribundam multitudinem ſiſtunt. cameli, aſini, equiq́; clamore perculſi, fugientes remorantur, & impediunt. quare, præter iumenta, ſeptemdecim hominum milia in cuniculis interiere. Amurathes conſilio ſuo fruſtratus, quum enectam in fouea multitudinem efferri imperaſſet, ſpectata ſuorum ſtrage, grauiter indoluit, cum dira ſibi gente rem eſſe ſenſit. Præter hæc, in urbis oppugnatione octo circiter hominum milia deſiderata ſunt. Poſtquam ſe nihil ſeptem menſibus proficere potuiſſe cognouit, obſidionem ilicò ſoluit, ab alia Vngaros parte ſollicitandos eſſe intellexit. Relicta Myſia, ad inſtaurandum exercitum, & comparanda ſupplementa, in Macedoniam & Thraciam hybernatum ſe recepit. Et Ioannes Raguſinus, ob Albam ſtrenuè defenſatam, perpetuam ſibi domuiq́; ſuæ laudem comparauit. Vnicùm illa tempora uirum protulere, Ioannem Coruinum, de quo ſuprà dicere occœperamus. Quo quidem, ſi in tanta rerum omnium perturbatione caruiſſent, nemini profectò dubium eſt, quòd iam diu non ſolùm de Pannonibus, Noricis & Germanis, uerùm etiam de uniuerſa Chriſtiana republica fuiſſet actum. Hic regni & orthodoxæ gentis propugnator fuit acerrimus, Turcamq́; non modò intra fines coercuit: ſed uarijs cladibus affectum, ad reddendam Georgio Myſiam (ut ſuo loco referetur) ſanè perpulit. Quare non multo pòſt tempore, quum ſpectatæ fidei ac uirtutis eſſet, præter Tranſyluaniæ prouinciæ gubernationem, quam cum imperio tenebat, ob rem bene geſtam, Seuerienſis Themeſienſiſq́; oppidi præfecturam ſortitus eſt. Nam quum hæc loca Turcis eſſent expoſita, ad inhibendum durum hoſtem, inferioris Vngariæ oris præfectus eſt. Nec uirum quidem latebat, ſe talem prouinciam fuiſſe ſortitum, in qua uirtutis ſuæ periculum, & perpetuum laudis monumentum futurum erat. Succurrebat amor patriæ, & pręſentis exitij metus, quę uirum uehementer angebant. Vngari ob inteſtinas diſcordias, dum mutuis cędibus & rapinis libidinem ſuam explerent, neq; patriæ, neq; imminentis mali curam agebant: atq; propriæ ſalutis immemores, nil penſi habebant: Turcæ, quàm ciui, cedere malebant. Quinetiam eò furoris & uæſaniæ tunc Vngarus euectus erat, ut grauiores ciuis quàm Turcæ reputaret iniurias. Exin uerò Amurathes, qui tantam opem hominumq́; iacturam in Albana obſidione fecerat, ne tantam pręteriret occaſionem, quacunq; licet parte regnum incurſat: nunc ad Tibiſcum uſq; ulteriorē Danubij partem populatur, pagos comburit, homines ac pecora abigit: nūc quicquid Sauū Drauumque interiacet, uaſtat ac diripit. Hinc & hinc ſenes & iuuenes, mares & feminæ cum pueris, in perpetuam ſeruitutem abducūtur: & proceres Vngarię inteſtino bello correpti, nōdum reſipiſcunt. Solus Coruinus reipublicę charitate percitus, tot malis occurrit, profligauit Turcos, regnumq́; pacauit. Nos autem, qui tanti uiri geſta ſcribimus, non quotidianos congreſſus, ſed inſignia quædam bella, memoria perquàm digna, & potiora, referemus. minoris autem mom̄eti certamina, quæ latrocinia potius, belliq́; ſimulachra, quàm uerè fuere prælia, ſilentio præterire duximus. Duo eodem tempore duces impigri, in finitimos conuenere locos: Coruinus, inferiorē Vngariæ contrà Iſach, Raſciæ ac Myſiæ ſuperiorem oram tuebatur. Alter Themeſum, Sinderoulam alter, gubernâre. Hic conſilio & uirtute maior, ille audacia & calliditate potior: laudis & uictoriæ utriq; par amor. ſuperiorem Myſiam, & non mediocrem Daciæ partem tenebat Iſach. Vt gratiam ab Amurathe longè maiorem iniret, ſub quo munera quoq; maxima geſſerat, ad propagandas hic imperij fines, omnes animi neruos intendit. Albanum agrum, quem Taurini quondam incoluerant, uaſtare ſtatuit, ut coloni

ut coloni deſperatione adacti, emigrare cogerentur: & Albam demum, quam Imperator expugnare non poterat, ad extrema redactam occuparet, quo facilius deinde Pannonias adoriretur. Quacunque poteſt arte, Coruinum ſuis conſilijs obſtinatiſsimè aduerſantem ſollicitat. modò in eius prouinciam excurrit: modò uarias, dum prædari cupit, inſidias intendit. In uias omnes conſilia uerſat, quibus prudentiſsimum fortiſsimumq́; hoſtem circumueniat. Albanum igitur agrum in primis adoritur, pagos diripit, incendit, ingentem hominum pecorumq́; prædam abducit. Populata circùm regione, ſuburbana inuadit, unde ægrè reiectus eſt. Quum circùm latè igni ferroq́; graſſantem Coruinus æquo animo tolerare non poſſet, coacto clàm ualido equitatu, nonnullisq́; cohortibus, & accito collega ſuo Nicolao Vilacho, Danubium traiecit: & inter Albam & Syndcrouiam caſtra poſuit, ſeptuaginta ſtadiorum interuallo ſeiuncta. Occurrit extemplò Iſach auidiſsimus cum ingenti copiarum multitudine, ne laceſsitum tot iniurijs & occurſionibus hoſtem reformidare uideretur. Data pugnandi copia, prælium detrectare non auſus, extemplò in medium inſtructam aciem educit: id ipſum quoque facit Coruinus. In duas uexillationum alas intendit ad utrunque cornu: poſt hæc cataphractos equites collocat, quibus hippobaliſtas ſubijcit: in medio agmine milites grauis armaturę, ferentarios ſagittariosque ſtatuit. Cataphractorum quoque munit equitatu, ſubſidia his fortiſsima ſubnectit, præſidium etiam ſtatuit ualidiſsimum. Mox pugnæ ſignum dari iubet, ac ea mente certamen adoritur, ut aut glorioſam uictoriam, aut pulchram mortem tandem ſortiatur. Collatis ubi ſignis concurſum eſt, grauis & cruenta pugna conſeritur: cum ingenti clamore Turcę pugnam ineũt: quam cũ non benè ſuccedere ſentiũt, mox prælium detrectant, alę continuò ab his inclinatæ. at ubi ad cataphractos peruentum eſt, eorum impetus ilicò ſiſti cœpit: pertinaciter hîc aliquandiu utrinque pugnatum. Oppetiere hinc & inde multi: ſed quum hi robore, agilitate illi obniterẽtur, in confertiſsima pugna Turcæ proteruntur. Oritur hic magna cædes: quam quum Iſach intellexiſſet, obſtinatioresq́; Vngarorum animos in horam ferè conſpicaretur, Synderouiam uerſus fugam rapit, ut ſuæ ac cęterorum qui ſuperfuerant ſaluti conſuleret. Vertente terga duce, id ipſum reliqui fecere. Contrà, à tergo inſtare Vngari: Ioannes præ cæteris ocyus inſequi, multos in fuga cædere, exemplo ſuo cæteros hortari, optimi Imperatoris ac fortiſsimi militis, uno eodemq́; tempore officium præſtare. Ad Synderouiæ uſque ſuburbia petitus eſt hoſtis, pauci è Turcis euaſere: cęteri partim capti, partim trucidati ſunt. Impedimenta, & multa hinc relata ſunt ſpolia. Coruinus tandem inſigni uictoria potitus, cum ingenti præda & captiuorum numero Albam redijt, & cumulatas pro illatis iniurijs à Turcis tunc pœnas exegit. Iſach præguſtata Coruina uirtute, in poſterum ſe longè modeſtiùs egit. Magna hinc nominis Ioanni fuit acceſsio. nam ubi de Turcę clade Budæ ſignificatum eſt, ne parua quidem omnes lætitia inceſsit, in primisq́; Vladislaum regem: qui acceptis de uictoria literis, dijs immortalibus repentè ſupplicationes inſtituit: longaq́; Ioanni epiſtola congratulatus, multis laudibus, ampliſsimisq́; donis, ad continuandum hoc bellum planè ſuccendit. Hinc ille, maiores extemplò animos concepit. quod eo lubentiùs facere uidebatur, quia tam ſanctam expeditionem ſortitus erat: qua non modò fortunarum incrementa, perpetuamq́; apud poſteros immortalitatem, ſed ſolidam animi beatitudinem hinc ſperare fas eſſet.

RERVM

RERVM VNGARICARVM DECADIS TERTIAE LIBER QVINTVS.

DVM HÆC in inferiore Pannonia Myſiáq; geruntur, Boemi quoque fluctuare non deſinunt. Poſtquam Georgius apud eos principatum adeptus eſt, tantum ſibi uirium conflauit, ut è proceribus nemo publicè priuatim'ue huic auderet aduerſari: quin & ſenatoribus formidoloſa uiri potentia, liberè loquendi poteſtatem ademerat. Quiſque hunc uulgò laudare, approbare certatim eius gubernationem: item publicè aſſentari, omnia ad nutum eius facere: demum impenſiùs orare, ad Cæſarem oratores mitteret, per quos pupilli tutelam impetrare niteretur. Nil ad hæc fore reipublicæ ſalubrius, quàm hunc fieri gubernatorem, immò perpetuum Dictatorem. Quæ ſi Cæſar abneget, dicere, nil ultrà cunctandum, quin regem alium creandum curent. Regnum tantæ molis, abſque rege, optimo'ue gubernatore, cui ſumma reipublicæ tradatur, eſſe non poſſe. Huius duntaxat temporibus, procellas publicas deſediſſe. Hæc Georgius, quamuis ingrato haud parum animo acciperet: aſſentanti tamen populo, cuius auram affectarat, obſtinatiùs aduerſari, & iſta confutare non poterat, ne popularia à ſe ſtudia declinaret. Ad Cæſarem oratores miſit: qui quum mandata diligenter expoſuiſſent, nil impetrarunt: quin etiam id ipſum multis legationibus à Boemis poſtulatum, nunquam impetrari potuit. Veniebant ſæpe ad Cæſarem nonnulli è Boemis optimates, qui ſub officij prætextu, uiſendi populi gratia, Cæſaris aulam frequentabant: in primiſq; Georgius, cui Giſcræ cognomen erat: qui non multo pòſt tempore, Ioannem Coruinum inſigni clade fugarat: Polonos ſæpe Caſſiouianum agrum inuadentes, acie fuderat, aduerſæ'que factionis Vngaros magnis cladibus & detrimentis affecerat. Is ubi in Ladiſlai conſpectum admiſſus eſt, in lachrymas confeſtim effuſus, manum infantis prærcuerenter apprehendit, & exoſculatus: Video te tandem (inquit) teneo'que, mi rex exoptatiſſime: quem nondum hæc ætas ſpectatiſſimam tuorum fidem agnoſcere patitur. utinam quæ pro te pericula ſubiui, quibus me laboribus expoſui, quot aduerſario pectore uulnera toleraui, & cognoſcere, & amorem tui militis intueri poſſes. Hæ teſtimonio cicatrices ſumptæ. Quam tibi nunc, & patri quondam tuo, uitam deuoui, in tuo uniuerſa ſeruitio expendetur. Nullum periculum, nulla uis & fortuna, meum à te animum alienabit: ſeruitutem meam ſola mors intercipiet. Tu autem domine, quæ dicimus, per infantiam nō intelligis: ſubrides tantùm, & intentus audis. Veterano tandem militi, tot laboribus iam effœto, quæ præmia polliceris? quæ ſtipendia ſolues? Ladiſlaus ad hæc, nondum ſextum nactus annum, ne indonatum militem dimitteret, huc & illuc oculos obduxit: Ioannis, qui ærarij quæſtor erat, loculos raptim apprehendit, & ſex quos ibi nummos inuenit, non ſine multorum qui aderant principum admiratione, depromptos, Giſcræ dono dedit. Fauſta infantis indoles, hæc prima futuræ liberalitatis ſigna edidit. Giſcra ſuſceptos cum maximo plauſu nummos, aurata & gemmata bulla reconditos, ſibi è collo ſuſpendit, atque id regiæ gratitudinis monumentum perpetuò geſtauit. Quare, diu inter Cæſarem & Boemos de Ladiſlai tutela laboratum eſt. Sed interea, quid in Vngaria belli gereretur, conſiderandum eſt. Deſpotes Georgius Myſia à Turcis exactus, poſt Sigiſmundi mortem, ob grauiſſimas Panoniæ diſcordias, cum Lazaro filio ac fortunis omnibus, Raguſium ſe receperat: ratus in libera ſe ciuitate, liberè uicturum. Multum ſecum auri gemmarumq; portarat, quando opulentiſſimo auriferoq; regno diu quietè potitus erat. Quinquies centena aureûm milia in Raguſinorum ærario, quo tutiùs aſſeruarentur, recondidiſſe ferunt. Quum ueluti è naufragio in portum ſe huc confugiſſe intelligeret, ſecuram uitam agebat, ocioq; ciuili omnem regni iacturam facilè conſolabatur. Dum in hac tranquillitate uerſatur, ecce ad ſenatum Amuratis literæ mittuntur, quibus Raguſinos

hortatur

hortatur, orateꝗ, ut Georgium ſibi tradant, eius opes fortunaſꝗ retineant: nil præter hominem aliud expoſcit: ut cum filijs & regno, patre quoque potiatur. Pro beneficio perpetuum ſe cum Raguſinis ocium fœduſꝗ continuò initurum pollicetur. Recitatis in ſenatu literis, quum patres dicere ſententias iubentur, unico omnes conſilio barbari facinus abominantes, nullo auariciæ ſcelere Raguſinæ reipublicæ dignitatem inceſtandam eſſe cenſent, neque hoſpitij fidem cuiquam uiolandam. Georgium extemplò in ſenatum acciri iubent: qui quum ocyus adfuiſſet, auditis Amurathis inſidijs, confeſtim expalluit: quod quum ſenatores intellexiſſent, cum bono animo eſſe iubent, omni principem ſuſpicione liberant. Quum ſe aliquantiſper ille collegiſſet, ne cuius cum prophana gente belli auctor eſſet, propediem ſe abiturum eſſe recepit: dimiſſus à ſenatu, Hirenem coniugem, Imperatoriſꝗ Palæologi ſororem conſuluit, utrò potius ad declinandas Turcæ inſidias, an in Pannonias, an Conſtantinopolim fugiendum eſſe uideatur? Hirena ad Græcos ſuadet: ad Vngaros contrà, unde profectus erat, & quorum olim fidem exploratam habebat, eius animus hortabatur. Filiorum cæcitatem nondum acceperat, quos Turca non modò captiuitate, ſed perpetua quoque cæcitate mulctauerat. In Vngariam tandem regnante Vladislao reuerſus, opes ſecum cunctas retulit: ratus Pannonicis (ut obtigit) auxilijs amiſſum ſe regnum facilè recuperaturum. Venit in Pannoniam: & in ſua oppida, quibus à Sigiſmundo quondam donatus erat, ſe recepit. Ad Vladislaum, qui congratularentur, obſequiumꝗ deferrent, legatos miſit. Quum Budam paulo pòſt ipſe ueniſſet, à Vladislao magnificè exceptus, icto perpetuæ ſocietatis fœdere, à rege cæteriſꝗ proceribus admodum obſeruatur. Audita Coruini uictoria, ſpes recuperandę Myſię redintegratur: & indies in tanto bellorum ſucceſſu, quę proſperè Ioannes agebat, augetur. Vix pauci menſes interceſſerant, quum Turcę in Tranſſyluanis oris bellum inſtaurarũt: quod quũ nimis memoratu dignum ſit, ritè referẽdum eſſe duximus. Poſt ſuperiorem Ioannis uictoriam, non multo pòſt temporis interuallo, altera longè clarior in Tranſſyluana prouincia ſucceſsit. Turca enim quum duplicem in Albano agro cladem accepiſſet, ne Vngaro ceſsiſſe uideretur, quum optima legionibus ſupplementa reparaſſet, bellum in Dacia renouat. Mezethum ducem, ſpectatæ uirtutis & prudentiæ, item rei bellicæ laude non obſcurum, cum magno exercitu clàm per Tranſalpinam regionem, Tranſyluanam prouinciam inuadere iubet. Dux impiger, primo quoꝗ tempore Myſia profectus, traiecto Danubio, imperata facit. Ex improuiſo Coruini prouinciam adoritur: quæcunꝗ ſibi obuia ſunt, proterit, diripit & incendit, palantes mox omnia populantur equites, in omnemꝗ paſsim ætatem ſæuiũt, tumultu & terrore omnia complent. Ioannes Coruinus, qui paucis antè diebus in prouinciam uenerat, audita Turcarum eruptione, quum grauiſsimũ ualidiſsimumꝗ hoſtem nec inhibere, nec in tanta militem trepidatione citò cogere poſſet, angebatur miſerè, ac diuerſis trahebatur. Ad Albam tandem Iulam cõfugit, ubi Georgium Lepen epiſcopum, ſumma uirtute & grauitate uirum, ueteriꝗ ſecum beneuolentia coniunctum, eſſe nouerat. Dum cum amico de tumultuario exercitu decernit, iam hoſtes appropinquabant: qui luſtrata maxima prouinciæ parte, tantum prædæ congeſſerant, & tantum hominum numerum in captiuitatem planè contraxerant, ut cunctatiùs iter facere cogerentur. Quum ex urbe circùm incendia proſpectaret, eo miſeriùs ad pugnam ſuccendebatur. Par quoꝗ pontifici erat animus, quando pietate, religione, uaſtatione agri, hoſtiſꝗ ſæuitia nimium cruciabatur. Quanquam imparibus Turcę uiribus occurſurũ ſe uterꝗ intelligeret: pulcherrimè tamen mori, quàm prouincialium cædes, calamitates & miſerias tolerare maluit. Aſt ubi in iras ambo excanduere, cum eo quem pro tempore cogere potuerunt exercitu obuiam prodeunt. Incauti præ nimia ulciſcendi libidine iter faciunt, neque ſpeculatores, neꝗ celeres equites præmittunt: ſed quadrato agmine ad diui uſque Emerici uillam perueniunt. Callidius rem hoſtis egerat: in proximas quæ circumſidebant conualles equitatum dimiſerat, inſidias circùm clandeſtinas intenderat. quum ad inſidiarum locum Vngaros per-

ros perueniſſe ſenſiſſent, qui in conuallibus delituerant, ex improuiſo conſurgunt, ingentem in eos impetum faciunt, quem tympanis & clamoribus iuxta augent. Ioannes & epiſcopus ſpectata circum multitudine conſternati, ne temere impuneue omnes occumberent, retro fugam rapiunt. Contra illi a tergo inſtant: quoſcunque adhibent, capiunt, & obtruncant. Cæteri, fuga ſibi ſalutem compararunt. Pontifex, quum palantes omnes fugerent, pari ſe pernicitate ſeruare contendit, ad riuum peruenit: quem dum tranſilire conatur, equo confeſtim excutitur, & ab impetente mox hoſte obtruncatur. hunc Pontifex exitum ſortitus eſt, ne martyrij palma careret: ſui equites cum cætero peditatu, incolumes ſe Albam recepere. Mezethi nimis animoſcius fatum adauxit, neq; tamen Coruini fortitudinem depreſsit. Alter tutius latiusq; uagari, & reliqua quæ ſupererant loca igni ferroq; uaſtare pergit: nil ultra ueretur, impedimenta ac ſpolia quę acceperat, cū curribus & eſſedarijs ſeorſum ſeruat, ut integra ad Imperatorem, in præclarum uictoriæ monumentum referat. alter interim oras prouinciæ, mira celeritate & cruento enſe perluſtrat, militem ex pagis oppidisq; cogit, Scytulos arma capere iubet, pro coniugum ſalute paganos ęque ac urbanos omnes publico edicto militare imperat. Neceſsitate adacti omnes iuſſa faciunt, ne cum liberis & uxoribus perditum eant: Turcam deinde populata prouincia inſolentius abeuntem, cum tumultuario inſequitur exercitu, ut ubicunque tempus locus ue occaſionem obtulerit, hoſtem intercipiat. Interea Mezetho nunciatur, Coruinum cum ingenti multitudine non procul ſubſequi. hæc illum nuncio reſpondiſſe ferunt: Veniat (inquit) & opulentiorem quàm antea uictoriam relinquat. Aderat quum hæc dixit, quidam Ioannis explorator: & quæcunque ſubinde cum ſocijs Mezethus, de ineundo cum hoſte prælio decernebat, ſubaudiuit: illudq; potiſsimum accepit, Turcam ſuis imperaſſe, ut inita ſtatim pugna, quibuſcunq; id negocij mandatum erat, Coruinū circumuenirent, ac trucidarent, ut cęſo duce, facilius cæteri profligarentur: ſigna, quibus uirum & equum dignoſcerent, certa dediſſe. Quū hæc explorator auſcultaſſet, ſe clàm ſubduxit: ad Ioannemq; recurrēs, rerū omnium eum admonuit: atq; illud in primis, ut ſibi præcaueret, quando ſymbola ſat explorata congruaq; ipſius & equi haberet hoſtis: idq; peculiare negocium ueteranæ legioni mandatum, ut eum tantùm trucidandum curaret. Edoctus Vaiuoda, ſaluti primùm ſuæ animum intendit: præſentaneumq; forte conſilium occurrit. Erat ſibi miles quidam, è Kemenia nobilitate editus, cui Simon nomen erat, Coruino pręſimilis, alioquin uir fortis & impiger. Quum hoc equum armaq; commutat, & in ualidiſsimo ſtatuit equitatu. Suppoſitus pro Coruino Simon, periculum non detrectat: & ſuæ mortis conſcius, pro amico mori non recuſat, ut fato ſuo liberatorem reipublicę conſeruare uideretur. Mox procedentem ille hoſtem ſequitur, & nunc à latere, nūc à tergo conferendæ manus occaſionem quærit. Antequam prouincię fines attingat, in quodam uico ex improuiſo Turcas adoritur: tātoq; in illos impetu fertur, ut aciē diſponētes cōtinuò diſsiparit. In ualles collesq; diffuſi, pertinaciter ſe cōuertunt, confuſo bellum ordine geritur, multum ubiq; ſanguinis hauritur. Sed quando non par utriſq; bellandi cauſa fuerat, ſiquidem hi pro patria, liberis, aris ac focis, illi prædæ commodis allecti dimicabant: ex hoc factum eſt, ut ne paribus quidem animis uiribusq; pugnare uiderentur. Quanquam utrinq; multi caderent, è Turcis tamen plures cecidere, dum pari utrinque pertinacia dimicatur. Turcæ, ſpectatę fortitudinis ex compoſito Simonem Coruina arma ferentem circumueniunt: quem dum trucidare contendunt, cataphractorum obfirmatum equitatu, haud facilè attingunt: quare penes eum multi oppetiere. Demum, ut ducis mandata peragerent, cæſis qui Simonis latus tuebantur, & intentis multorum in eum uiribus, tandem interficiunt: & ſpe ſua falſi, pro Imperatore ſuppoſitum equitem trucidarunt. Interea Coruinus hac & illac diſcurſabat, ſocios hortabatur, ne imminentem uictoriam deſererent, ne tot dudum cædibus incendijsque graſſatos hoſtes inultos dimitterent: reputarent ſe inter pugnandum in ſuis dextris liberos & uxores habere, diuûm hominumq; iniurias uno bello ulciſci opor-

ſci oportere: modo nutantes confirmare ſubſidijs, modo fugientes in prælium reuocare, & imperatoris ęque ac militis optimi officium implere nititur: & prout res ipſa poſtulabat, utroq; fungi. Commutatio armorum, cum patriæ, tum ſibi ſalutem attulit: ſi exploratoris conſilium contemſiſſet eo die, de prouincia fuiſſet actum. In ardentiſsimo bello, quū ex altera parte fortuna parum uariare uideretur, & extremis utrinque uiribus pugnaretur, prouinciales, qui ad Emerici uillam capti fuerūt, & in caſtris ſeruabantur, quum mori quàm in ſeruitutem abduci mallent, rati eo tempore non ultrà cunctandum, fractis uinculis, in Turcas arma ſumunt: inteſtinum prælium ineūt, cuſtodes obtruncant: mox in pugnam animoſiùs prodeunt, ſuis animos addunt, adimuntq; hoſtibus. Turcę, qui amiſſa dudum ſpe uictorię, ad tutanda corpora animos conuerterāt, intellecta captiuorum ſeditione, ſæuoq; certamine, ſenſim & gradatim inclinantur: contrà illi, aſpirante paulatim fortuna, multo uehementius certamen inſtaurant: & audita captiuorum uirtute, obſtinatiſsimè certare cōtendunt. Dum laborantē ubiq; ſuorū aciem Mezethus intelligit, conſternatur animo: & quum anceps aliquantiſper duceretur, partim inclinatas, partim fugiētes ſubinde copias cōſpicatur. Ad hęc omni ſpe deſtitutus, ut ſaluti conſuleret, ipſe quoq; in fugam cū equitatu ſuo conuertitur. Sæuiunt à tergo Vngari, & palantes cędunt. Mezethus cum filio, dum ſpem omnem in fuga collocat, intercipitur, obtruncaturq;: ſociorum innumera multitudo cæditur. Quum rumor, cum filio Turcarum ducem eſſe cæſum, effunderetur, redintegratis in pernicitate uiribus, ſtragem adaugent. Coruinus tandem inſigni uictoria potitus, quamuis hoſtem recuperata præda caſtris & impedimētis exuerit, ut ad internecionem cædere uideretur, nihilo tamen ſegnius ad Alpium uſq; iuga dieb. aliquot eos inſequitur. multi in longa fuga deprehenſi ac cæſi ſunt: quin & prandente ſæpe duce, adducti in medium Turcæ, & gladio certatim à militibus diſcerpti. In Alpibus, ad inſignis uictoriæ monumentum, trophæa ſtatuit. At poſtquam ouātes omnes in caſtra rediere, cum maximo plauſu Coruinus excipitur: captiuorum multitudo ad eius genua prouoluta, in agendæ gratiæ ſpeciem pedes amplexatur. aliqui patrem patriæ, liberatorem prouinciæ: nonnulli milites, inuictiſsimum Imperatorem: captiui, libertatis uindicem: mulieres, ſeruatorem pudicitiæ: pueri & adoleſcentes, parentem pientiſsimum appellare. nulla tamen in tot fauſtis cognominationibus uox audita, quę meritò omnium iudicio uirum illum ſanctiſsimū non addecere uideretur. Contrà ipſe, profuſis lachrymis omnes amplexari, congratulari publicæ ſaluti, modò diuinæ benignitati ingentes ex corde gratias agere, & ſupplicationes oppidatim edicere: modò robur militum, & populorū uirtutem obſequiumq; laudare, procerum ſigillatim fortitudinem prædicare, extollere magnanimitatem nobilium, & ſingulorum in præclaro bello geſta commendare. Turcarum ſpolia partim dijs immortalibus dicauit, partim militibus diſtribuit. Chriſto demum optimo maximo ut immortales gratias in ſupplicationibus agerent, & apud omnes aras rem diuinam facerent, impenſiùs prouinciales admonuit: é manubijs nō multo poſt templa in prouincia ſtatuit. E' Turcis uiginti hominum milia cæſa ſunt, ex Vngaris tria circiter milia deſiderata. Tantum ex hac clara uictoria Tranſſyluanis animorum acceſsit, ut multos Turcam annos non expauerint. Illud quoq; commodi non mediocris ex hac uictoria prouenit: nanq; Valachi, qui Tranſalpinas oras Moldauiamq; incolūt, Getarum olim regionem, & à regum Pannoniæ fide deſciuerant, cum Turcaq; fœdus inierant, ad priſtinum omnes obſequium Coruini opera & auctoritate rediere: quod Amurathes Turcarum rex tam ægrè tulit, ut nunquam quieuerit, donec longè grauius in Dacia, quemadmodum infrà referetur, bellum inſtaurarit. Ioannem inſuper Coruinum (aiunt) ne tam inſignis uictorię primitijs, & parte legitima prædę regem defraudare uideretur, ampliſsimum capitibus hoſtium & exuuiarijs militaribus que ſignis currum oneraſſe. Mezethi, filijq; caput in fronte: ſuper hæc ſenem quendam Turcam, Deſpoti olim nothū, ſtatuiſſe: eum deniq; currum onerarium fuiſſe, quem uix decem equi traherent: miſiſſe hunc ad Vladislaum regem, Georgiumq; Deſpo-

tem. Qui ubi in conſpectu conſtitit, ſenem ex mandato hæc uerba feciſſe memorant: Coruinus ſeruus maieſtatis tuæ fideliſsimus, & Deſpotis filius, hanc é parta nuper uictoria, prædæ partem rex optime mittit, ne te belli tuis geſti auſpiceȝ, honore defraudet. Hæc Aſiaticæ nobilitatis capita, quæ in curru ſpectatis, uobis dono dat, ne inſignis uictoriæ teſtimonio careatis. Hæc ſunt duo principum capita, alterum Mezethi ducis, filij quoque alterum: cætera præfectorum nobiliumq́; , quæ Phrygia pilea honeſtabant. Hæc ſtragis nouæ magnitudinem teſtantur, hortantur ad maiora cœpta, quid pro ingenita pietate religionéq; , regiæ maieſtati ſperare liceat, & quanta immortalitatis & gloriæ occaſio offeratur, hinc omnes conſiderare ad ſanctam ſalutaremq́; militiam, per diuûm hominumq́; fidem, uos Coruinus hortatur, oratq́; ut ſupplicationes indicantur, & ad hoc bellum ingens reparetur exercitus: quando Turcam extremas uires tentaturum, & in tantæ cladis ultionem omnia moliturum omnes ariolantur. Quum dictis finem feciſſet, truces tabificosq́; uultus oſtendit, circumſpectant & admirantur proceres, cæteraq́; turba. Rex in primis, & Deſpotes, Coruinam uirtutem & fortunam ſtupidi contemplantur, rem omnem ex literis ordine cognoſcunt: miris laudibus Coruinam uictoriam extollunt, & prędicant certatim: uterque commendat, Romanoq́; triumpho dignum fatetur. Rumor hanc cladem ſtatim in Germanos & Turcas effudit, uagatur mox per Italiam: & hunc unum Chriſtianæ reipublicæ uindicem, his populi temporibus futurum arbitrantur. Pontifex maximus, ſacroſanctusq́; ſenatus, qui Chriſtianæ reipublicæ nimium timere cogebatur, quia Græciam, Epirum, Macedoniam, Myſios, & magnam Illyrici partem á Turcis occupatam eſſe ſenſerat, ſpem in Coruinum uniuerſam confert, hunc Chriſtianæ reipublicæ propugnatorem maximum fore auſpicatur. Per uniuerſam tunc Europam Coruina uirtus effunditur, & omnium hunc Coruinum geſta ſuperaturum quiſque manticinatur. Vladiſlaus igitur, ob partam diuina benignitate uictoriam, cunctis Pannoniæ pontificibus ſupplicationes indixit, apud omnes aras rem diuinam fecit: ad Coruinum oratores miſit, per quos gratias egit, ducis fidem uirtutemq́; laudauit, quibus potuit muneribus uirum honeſtauit: exorauitq́; , ut pari initam expeditionem fortitudine ſapientiaq́; proſequeretur: admonuitq́; , ſe neque ſupplementis legionum, neque armis, commeatibus & pecunijs unquam ei defuturum. De his hactenus: ad Giſcram nunc redeundum eſt. Duplici rex bello uel formidoloſiſsimo uexabatur. ſiquidem inteſtinum & externum, miſeré Vladiſlaum diſtrahebat: & quanquam Ciliæ comitem Iaurini per ſuos milites deprehendiſſet, pacaſſet Strigonium, & per præfectos duos Ladiſlaum Garam fudiſſet fugaſſetq́; , utrinque tamen pericula inſtaurabantur: Turca in Myſia ac Dacia multa molitur: Giſcra cum cæteris Boemis, quos regina ad Zoliom & Caſſouiam collocarat, regnum laté diripit, uaſtatq́; . Quare per Sauoceum paulo anté euocanda Polonorũ auxilia curauerat, quæ haud facilé illi mittere uidebantur, partim quia Tartarorum incurſiones reformidabant, partim quia Lithuania indies magis ac magis æſtuabat: aliqui, ne regnum exhaurirent duo: quinque cæteri, milia mittenda eſſe cenſuerant. Dum hæc é Sarmatis expectarentur, Sauoceus, qui nuper é Polonia redierat, & Nicolaus Laſſouianus, cum pleriſque Sclauorũ nobilibus, in Dalmatiam Croatiamq́; mittuntur, qui nutantes populorum animos á reginæ partibus auerterent, & ad Vladiſlai fidem & obſequium reuocarent: id ne difficulter quidem illi præſtitere, nã dum uicos & ciuitates circumeunt, dum cognationis & originis eiuſdem primordia, communemq́; linguam referunt, dum benignitatem principis ac regiam libertatem pollicentur, non ſolúm ad præſtandum obſequium, ſed ad impendenda in tanta neceſſitate, militi ſtipendia, Dalmatas adduxerunt. Nec pari quidem felicitate cum Giſcra Ioannes Perenus ea tempeſtate ſe geſſerat. nam Giſcra Scepuſienſem agrum incurſionibus & rapinis ad uaſtitatem pené redegerat: interceperat Aperiaſcium, Sarußium, Cliſtichium, nonnullaq́; oppida. ſed adactis cuniculis Cliſtichium occupat, quod in edito monte ſitum, Caſsouiæ prominet. unde Giſcrani, dum prædatum

egrede-

ęgrederentur, cædes & incommoda non parua receperant. Ioannes Perenus, pro recuperandis oppidis, irritam unius anni operam triuit. Regina igitur, Ladiſlaum Garam, à Coruino ac Nicolao profligatum, ut exercitum in Polonum inſtauraret, impenſius hortatur, multis'que rationibus id ſuadere contendit: nunquam tamen conſternatum ſemel eius animum ad redintegrandum bellum ſuſcitare potuit. Ac ubi Iaurinum, quod adhuc poſthumi regis auſpicijs regebatur, peruentum eſt: paucis poſt diebus de Boemorum ſeditionibus nuncij adſuere, qui eos de creando nouo rege agitare dicerent: quare in Auſtriam properare coacta eſt. quam quum Ladiſlaus ſequeretur, à Frederico imperatore captus eſt, & plurimi ab Vngaris redemptus: quippe qui, quum uirum inſtantiſsimè repeterent, tãti eum mercari coacti ſunt, quanti Cæſaris edixit auaricia. Petita interea è Sarmatis auxilia aduenere, cum equitatu uſque adeò inſigni, ut præ numero & ſingulari apparatu, omnium Vngarorum animos in admirationem ſanè contraxerint. Vladiſlaus, inſequentis anni principio, quamuis fame hyemiſq; ſæuitia laboraret Vngaria: acceptis tamen auxilijs de pacando regno, quod in primis apprimè neceſſarium uiſum eſt, cogitare cœpit: ut hac re feliciter geſta, expeditiùs uniuerſas uires conuerteret in Turcas. Quare Buda prius in Giſcram mouit, ut occupata ab hoſte oppida recuperaret, impoſita circùm reginæ præſidia deijceret. Pannones autem, non ab re ueriti, quod & ipſe quandoq; prædixerat, ne rex, ubi Poloniæ finibus appropinquaret, abominatus operoſi regni pericula, ad ſuos ſe reciperet: rumorem promulgarunt, reginam iam de concordia, & Cæſarem de reſtituenda corona cogitare. Item dicere, melius eſſe reconciliatione quàm bello regnum pacare: ad expugnãdam Caſſouiam, præfectos aliquos, prout res ipſa poſtulat, eſſe relinquendos: regem, ne quis à Turcis impetus ex improuiſo fiat, ac ne quid aliunde mali inferatur, Budam redire oportere, ut imminentibus periculis præſtò ſit. Ceſsit tandem rex Vngarorum conſilijs, ſubſedit in itinere: & ut de pace ageretur, optimatibus edixit. Neque ignorabat ab expeditionis huiuſce principio, Cæſarem admodum timuiſſe, ne repetendæ coronæ gratia in ſe hæc arma conuerterentur, de ea reddenda cogitaſſe. & quum in Giſcram bellum uerti cerneret, à ſalutari cogitatione ſuperſediſſe. Quum rex Budam reuertiſſet, quæ uæſaniente peſtilentia laborabat, continuò de pace agi cœptum: quam ubi ab aduerſarijs rex aſpernari intellexit, repentè Caſſouiam, ne quid fruſtra temporis tereretur, expugnari iubet. Id negocij Ioanni Galearo datum: ſat ualidus huic datur equitatus, & magna peditum multitudo: item mandatur, ut cum Ioanne Pereno, Cheſmarchi præfecto, ſe coniungat, & communi cuncta conſilio conſenſuq; agat. Nec minus quidem Giſcra, quid alij contra molirentur, ignorabat. Cremniciæ uectigalibus adiutus, ubi numiſmata ſub poſthumi titulo ac nomine cudebantur, nouos è Boemia milites planè conduxerat: hinc non parua exercitui ſupplementa facta ſunt, ſed non ea quibus hoſti par eſſe in aperto poſſet. Galearus Polonorum dux, cum collega Pereno, Caſſouiam obſedit: Giſcra, ne arctius obducatur, ex urbe indies erumpit, & tumultuario potius quàm ſtatario, ob uirium iniquitatem, bello certatur: admouent circùm tormenta, munitionesq; uarias Poloni, ne qua Boemo erumpendi copia detur: & obſidio eò uſque prorogatur, donec oppidani fame, ac graui annonæ caritate laborent: ita aditus undique fuerant intercepti, ut nihil commeatuum inferri poſſet. contra uerò in caſtris ita obſidionis faſtidio milites affecti ſunt, ut ſenſim quàm plurimi elaberentur. Inuitabat ad ſoluendam obſidionem, Boemicorum præſidiorum incurſus, quæ à tergo Polonorum caſtra quotidie grauiter infeſtabant: quin & crebris incurſionibus, Cheſmarchum oppidum ad defectionis conſilia redegerãt. Soluta igitur Caſſouię obſidione, Galearus cum collega Pereno, Cheſmarchum contendit, ut oppidum in fide ſeruaret: at irriti fuere conatus, quando pridie quàm eò perueniſſet, Giſcrani per proditionẽ oppidum occuparũt. Nicolaus Perenus, quum turres adhuc aliquas cum præſidiarijs pertinaciùs retineret, à Polonorũ tandem ſubſidio deſtitutus, inde deturbatus: mox Podolinum, cui Nicolaus Comorocenſis cum præſidio regio præ-

erat, ab Giſcranis grauiter oppugnari cœptum. Quum Eliſabet illa Caſſouiam obſidione liberatam accepiſſet, fauſto elata nuncio Piſonium properè contendit, quod adhuc in poſthumi fide permanſerat. Arcem Stephanus Roſgonius, cum præſidio regio firmatam tuebatur. Arcis oppugnationem adorta, & difficultate deterrita, ſubinde deſtitit, militem in Ternauianum agrum immittit, partim ut aſsidua præda copias aleret, partim ut Ternauianos à Vladiſlai regis fide, cædibus & calamitatibus auocaret. Quæ ubi regi nunciata ſunt, extemplò Andream Taurinenſem, cum ingenti Polonorum & Pannonum equitatu, Ternauiam mittit: mandat'que, ut urbem ab hoſtili incurſione tueatur, Piſonianum agrum incurſet, obſeſſam'que arcem, milite, commeatibus, armis, & cæteris denique munitionibus obfirmet. At præfectus impigrè mandata peragit. quum Ternauiam ueniſſet, non ſolum hoſtium incurſiones inhibet: uerùm etiam Piſonianum agrum ſic igni ferroq; deuaſtat, ut hi potius obſeſsi quàm obſidentes dici poſſent: omnibus arcem rebus quæ uſui fuerant, ſanè compleuit: mox urbem quotidianis populationibus afficit, aſsiduis cladibus ſic Alemannorum impetum repreſsit, ut Piſonio amplius erumpere non auderent. Vniuerſas deinde uires hi ad expugnandam arcem cōuertêre, turres circùm erexere nonnullas, crebris tormentorum ictibus mœnia quatere, eaq; modò teſtudine, modò quouis alio machinarum genere perfodere, cominus adactis ſcalis uectibusq; pugnare, rigente hyeme eo uehementiùs inſtare: atque (ut aiunt) niſi rex cum ualidis copijs Buda mouiſſet, arciq; ſuccurriſſet, eò præſidium regium redactum erat, ut propediem deditionem facere cogeretur. Eius tandem aduentu regina uſque adeò conſternata eſt, ut dimiſſo in urbe ualidiſsimo præſidio, Viennam repentè ſe receperit. Vladislaus cum nouo milite, commeatibus, armis & munitionibus arcem iterum obfirmauit, Budamq; reuertitur. Eadem ferè tempeſtate, ne mediocris quidem Polonorum numerus, nullo ſtipendio, ſed magna in principem ſuum charitate compulſus, Petro Odronanſano duce in Vngariam penetrare nitebatur. obſtabant Boemi, qui montium anguſtias occuparant: ſed difficultatem ingenium ſuperauit. Nam quū Poloni iuga negligentiùs cuſtodiri intellexiſſent, immiſſa per noctem & imbres ualidiſsima iuuentute, quæ ui aditum aperiret, ſi opus eſſet: in Vngariam penetrarunt, mox continuatis itineribus Budam peruenere. Non ſine magna admiratione uoluntariam militiam ſpectauere Pannones, non ſolùm numero, ſed apparatu, fide ac ſtudijs inſignem: gratiſsimo hanc uultu rex admiſit, ac multis laudatam uerbis, bene ſperare iuſsit. Paucis pòſt diebus, quum ſe ex itinere recreaſſet, pacādi regni gratia hunc exercitum, qui gratis ſtipendia faciebat, ad expugnandam Caſſouiam miſit. demandatū ſibi negocium forti animo Poloni facere adorti, incutiendi terroris gratia, quoſcunque Boemos capiebant, immaniter trucidarunt. Mox Tartaros Podoliam incurſare nunciatur: quare Odronanſanum cum exercitu rex ad protêgendum regnum, in Poloniam remittere cogitur. Hi quum data miſsione Agriam perueniſſent, ab Agrienſi pontifice lautiſsimè ſunt excepti. qui quum dies aliquot licentiùs remiſsiusq; uiuerent, Telephus, qui præſidij Caſſouienſis præfectus erat, cognita hoſtium negligentia, oblatam eo tempore occaſionem haudquaquam prætermiſit: per medium noctis ſilentium inermes, incautos, ſopitosq; adoritur. primo impetu currus diripit, in pleriſque locis ſuſcitat incendium, ſemiſomnes multos obtrūcat. coacti, diſcuſſo ſomno, Poloni Vngariq; abeuntem Telephum inſequuntur: rati, nocturni labore itineris defatigatos, & onuſtos præda hoſtes, celeriùs aufugere non poſſe. Petrum Odronanſanum, cum non mediocri Polonorum manu, captiuum Telephus ducebat: quem Solomæ cuidam familiari ſuo ſat exploratæ fidei cuſtodiendum, & in propinquum oppidum abducendum cōmiſerat: mox extremis uiribus cum hoſte pugnandum, præmiſsis impedimentis, eſſe decernit. Quare quum ſe à Polonis adhibitum eſſe uidit, inſtructam in hos aciem conuertit, acerrima pugna conſeritur, & aliquandiu æquo Marte, pari utrinq; ſpe pugnatum. Quum hinc & hinc multi cecidiſſent, Telephini longo labore defatigati, tandem uertere terga, & palantes fugere occœpere.

Inſtabant à tergo hi, ac cæſa magna manu prædam recuperarunt. Telephus cum Auſtralibus & Boemis pleriſque capitur, Agriamq́ perducitur, cæteri fuſi fugatiq́. Soloma Odronanſanum ſibi commiſſum, in proximam Nicolai Zuderis arcem ſubtraxerat, qui paulo antè à rege defecerat. Zuder hanc nactus occaſionem, deſperatis reginæ rebus, Odronanſanum Budam perductum, Vladislao reſtituit, eoq́ beneficio defectionis ueniam implorauit. Iiſdem ferè diebus Aperiaſcium, quod negligentius cuſtodiri dicebatur, à Caiaca & Comorocenſe intempeſta nocte capitur, quorũ alter Brozoniziam, Podolinum alter cum præſidio tenebat. Sed quum ſuperiore die Boemi circiter quinquaginta, qui ad Giſcram undique copias congregantem, ut Richononam obſideret, profecturi erant, in oppidi captiuitate incidiſſent, occupatis in Aperiaſcij populatione Polonis turrim, quandam munitiſsimam occupant, ibiq́ ſe acerrimè tuentur. Poloni propinquũ Giſcrã ueriti, direpto oppido abiere. Huiuſce rei admonitus Giſcra, Polonos præda onuſtos inſequitur, eoſq́ue haud difficulter fundit fugatq́. Caica & Comorocenſis cum multis alijs in hoſtium poteſtatem uenere. Fugatis Giſcra Polonis, quum oppidi præfectum captum haberet, Brozoniziam ſine mora obſidet. quum duæ ibi forent arces, unaq́ humana arte conflagraret, ad alteram præſidiarij confugêre: quæ, ne pari incendio abſumeretur, Giſcræ poſtero die deditionem fecit. Podolinum & Luboliam nouo firmandam præſidio Poloni cenſuere: itaque utrunque oppidum præſidiario milite complerunt. Richononam Giſcra caſtra mouit, acriq́ obſidione circumuenit. Quæ quum facile expugnari non poſſet, bellicas machinas admouit: aliquot menſibus, quacunque poteſt, omni ui arteúe oppugnat. oppidanos ad deditionem per inediam redegit: quã deſperatis Agrienſis epiſcopi ſubſidijs, illi ſaluis corporibus & impedimentis feciſſe dicuntur. Poſt Richononæ deditionem, inſequenti die, Agrienſis antiſtes cum copijs adfuit: prudentiſsimi uterq́ uiri, non temerè dimicandum eſſe cenſuere. Boemus, tot bellorum proſperè geſtorum gloria clarus, & uariantis fortunæ haudquaquam ignarus, externa tentare non audet: Vngarus è contrario diſciplinæ militaris inſcius, ac tumultuarijs copijs parum fidens, obſidione potius quàm prælio hoſtem uincendũ eſſe cogitat: quare haud inuiti pugnam ambo detrectant. Interim de concordia agi cœptum eſt. per internuncios aliquandiu res uarijs conditionibus agitata: deinde non modò pax fœduſq́ perpetuum, ſed affinitas cum utroque inita eſt. Agrienſis epiſcopi neptis, Giſcræ deſpõſatur. Multi hanc pacem dolis carere nequaquã dubitarunt: quando neque à regina fuit approbata, neque in reſtituendis utrinq́ captiuis fidem Boemi ſeruare. Quinetiam dimiſsis alijs, Caicam & Comorocenſem ex compoſito haudquaquam reſtituere uoluere. Item, in Scepuſio poſt ictum fœdus, Giſcra oppidum ſoceri occupauit: & quoſcunque regiæ factionis eſſe comperit, hoſtili more tractauit. Inteſtina igitur Vngariæ bella (quæ Chriſtianæ reipublicæ potiſsimum propugnaculum haud immeritò eſſe cenſetur, & Turcarum metus) Apoſtolicum ita ſenatum eo tempore ſollicitum habebat, ut quamuis execrabili ſchiſmate ſacer ordo laboraret, & pars una in Germania, ſynodi Baſilienſis auctoritate Felicem: cõtrà Romæ altera, Cardinei collegij decreto, Eugenium pronunciaſſet: uterque tamen pontifex, mittendum in Pannonias legatum eſſe cenſuit. Felix, Alexandrum Tridentinum epiſcopum, à Moſcouiæ ducibus oriũdum, & idcirco Vladislao haud longius attinentem: Eugenius, Iulianum Cæſarinum cardinalem, ea tempeſtate ſapientiſsimum habitum, miſere. Quum utrunque rex ac proceres audiuiſſent, & Alexandrum de uero pontifice, ac Iulianum de pace cum rege & regina, impenſius diſputare intellexiſſen: t dimiſſo altero, cardinali pacis negocium demandatur: quando illum non ad captandum in pontificem fauorem, ſed ad ueram regni ſalutem ueniſſe nouerant. Quanquam uarijs legationibus, ac eiſdem quoq́ irritis, ſæpe antè de pace agitatum eſſet: boni tamen uiri operam, ſtudium & auctoritatem in hac re minus aſpernandam eſſe cenſuere. Aderat mite ac quietum regis ingenium, iuſticiæ paciſq́ ſtudioſiſsimum, & ab inteſtino bello regniq́ exitio nimis alienum. Ad regi-

nam profectus, omnium concordiæ commodorum, belliꝗ incommodorum admonuit: idꝗ ſuperiorum malorum experimentis approbauit. adiecit imbecillitatem ſexus, conditiones impares, nutantia populorum ſtudia, ac initam Giſcræ cum Agrienſi pontifice affinitatem, cui plurimùm confidebat: item infantis poſthumi conditionẽ & pericula, ſi qua fortunæ ualetudinisꝗ iniquitate è medio ſubriperetur, omnes amici ne ad orbitatem regnum redigi uideretur, continuò ab ea deficerent: duas filias, quas adultas haberet, ſua fortuna deſtitutas faceret: è contrario ad penſitandas hoſtium uires hortabatur, qui multo plus opibus, milite, armis, equis, cõmeatibus, & duce iam poſſe uiderentur. Maximas eſſe Polonorum Vngarorumꝗ facultates, & quando cum muliere ac infante his bellum eſt, multo in diem fore maiores: ſi ſemel eius exercitus profligetur, nunquam amplius inſtaurari poſſe. Vladislao duplici regno potito, nunquam uires, pecunias & ſupplementa deſutura: oportere tempora conditionemꝗ rerum ubiꝗ metiri, neque ambitioni priuatisꝗ affectibus quãdoꝗ tantùm indulgere, ut communi ſaluti parum conſulere uideatur. habendam eſſe Vngariæ rationem, quippe quæ niſi hoc inteſtino bello liberetur, à Turcis propediem inundabitur: & capto hoc Chriſtianæ reipublicæ propugnaculo, reliqua in Turcarum ditionem breui tempore peruentura: præcauendam nimis eſſe tanti mali infamiam, & quotidie ante oculos imminentia orthodoxæ fidei pericula obuerſari oportere, ne dum incertas in infante ſpes collocatas pertinaciter tueri contendit, uniuerſa perdere uideatur. Quòd ſi tanti mali auctor habeatur, Deum uindicem cõtinuò adfuturum: proinde poſtquam prioribus ipſa conditionibus, ne poſthumũ tot regnis defraudare uideretur, ſtare noluit: multo ſatius fore, ſi duas filias uiro tempeſtiuas, alteram Vladislao, Caſimiro alteram coniugandas eſſe cenſeat: inter marem & feminam, in parentum charitate, præter ſexum, nullum eſſe diſcrimen. Adhæc regina: Satis ſe ſuas hoſtiumꝗ uires penſitaſſe, reſpondit: bellum ſe inuita initum fuiſſe, ingenuè ſe fateri, ob ſciti ac elegantis poſthumi charitatem: ſe pactis conditionibus ſtare nequiuiſſe, ne auito paternoꝗ regno filium defraudaret: neque Ladislao, Deum innocentiæ ac æquitatis uindicem abfuturum. inſuper, ſe Vngaros ſpectatæ fidei relinquere non poſſe: neꝗ quantum pro mulieris ingenio fieri poteſt, ſe fideli unquam Pannoniæ defuturam: neque, ſi qua pacis ratio inueniri poteſt, bellũ improbè alituram: illud ſibi demum certum eſſe, malle ui regnum amittere, quàm deſidia, metu, ignauiaꝗ dimittere. Commendauit reginæ animum legatus, quando plus uirilis quàm feminei referre uideretur ingenij: ſed ubi pacis iura non recuſare cognouit, continuò de concordia agitari cœptum. Quum multæ utrinque in medium conditiones afferrentur, mutuoꝗ repudiarentur, ut res pro utriuſque dignitate uideretur æquè tractari, adhæc tandem pacta regina redacta eſt. Quando paulò minus filiarum quàm infantis cura angebantur, concordiæ leges hæ ad Vladislaum à legato ſcriptæ ſunt. Reginularum altera Vladislao, Caſimiro Lithuaniæ duci altera uxor eſto. Caſimiro centum & uiginti aureorum millia: Vladislao Sleſia terra, ſub ducentorum millium nomine, dotis gratia penduntor. Regina poſt initam affinitatem, Sleſiæ cedito: eiꝗ, ſi unquam facultas fuerit redimendæ prouinciæ, ius eſto. Quod ad Vngariam uerò attinet, Vladislaus poſthac regio ſeſe titulo abdicato. Procurationem autem & tutelam ad integram uſque poſthumi ætatem retineto, deinde regno cedito. Si poſthumus fortè interim uita deceſſerit, aut regno potitus ſine liberis diem obierit, Vladislaus omne regni ius titulumꝗ reſumito. Rependendorũ deniꝗ ſumptuum gratia, quos in hoc bello rex erogaſſet, Scepuſienſis ora Poloniæ regno perpetuò addicitor. Si quod in Podolia & Valachia ius Vngaris ſupereſſet, id omne Polonis ipſe reſignato. Allatæ concordiæ leges regni principibus recitatæ, ſignificatæꝗ ſunt abſentibus. Proceres diuerſa ſenſere, & pro ſua quiſque animi libidine uarias dixere ſententias. Coruinus, qui domi ocium & foris bellum ſemper amauerat, quum prouinciam Turcarum metu relinquere non poſſet, ſuam literis ſententiam ſignificauit, quarum ſumma hæc erat: Si æquæ concordiæ conditiones afferrentur,

nullo

nullo modo recuſandas, ut pacato regno tutius in Turcas expeditio ſuſciperetur, nil communi concordia ſalubrius excogitari poſſe: ſin autem minus, forti externa & interna incommoda animo toleranda: ac potius extrema quæq; pericula ſubeunda, quàm pati, ut regnum, quod ſat amplum à maioribus acceperint, iniqua pacis conditione minuatur. Nihil regno neque ad præſtitutum tempus, neq; perpetuò alienandum. Nil Vngaris turpius futurum quàm imperium antiquorum exemplo propagandum, per negligentiam puſillanimitatem'ue indies diminuere. ſi bellum cum regina continuetur, unde facilis concordia ſperari poteſt: minoris conſtiturum, quam hæc efflagitata concordia, quã tanti per nobilium regni membrorum alienationem commercentur. Quare legatus ad reginam rurſus imminutatis quibuſdam conditionibus abijt, redijt'que: & quum quotidie nouæ utrinq; conditiones expoſcerentur, id tandem Iulianus impetrauit, ut Vladislaus Iaurinum ad reginam proficiſceretur, quo per colloquium faciliùs pax inter utrunq; tranſigeretur. Nec inſcius quidem erat, quantũ præſentia mutuus'q; ſermo ualeret. Princeps autem ille optimus, ut communi quieti conſuleret, Iaurinum conceſsit: eò quum ueniſſet ad colloquium, in primo congreſſu multæ ultrò citrò'q; querelæ, purgationes'q; interiectæ ſunt. Bellum etſi contra iuſtum & fas, neceſsitate tamen quadam utrinq; initum cõfitentur. Mox de concordia diebus aliquot agitatum, quæ an'ne inter eos confecta fuerit, nil aliud argumentum oſtendit, quàm in digreſſu magnifica, quæ utrinq; data fuere munera, & rumor effuſus, qui Eliſabetham propediem Budam deſcenſuram eſſe nunciabat. Is haudquaquam falſus fuit. Paulo pòſt regina cum honeſtiſsimo (ut ferebatur) equitatu, Budã uenit: ubi poſtquam Ciliæ comes, poſtero die carcere emiſſus eſt, in quo à captiuitatis die ac initio belli diligentiſsimè fuerat aſſeruatus, de promulganda pace agitatum eſt: quæ inſequenti die promulgata, incredibili omnium animos lætitia ſanè compleuit. mox de pacis conditione id præcipuè paſsim eſt muſsitatum, datam ſuper hoc utrinque fidem: Vladislaum in Vngaria liberè imperaturum, ſi modò aut precariò, aut ui, ſacram cum poſthumo coronam à Frederico reciperet, qui ſecundùm Alberti obitum, pupilli patrimonium parum probè in Auſtria curare dicebatur. Compoſitis Budæ rebus, Iaurinum regina ſe recepit: & poſt triduum uentris repentè correpta torminibus, humanis exceſsit. Mors ueneni ſuſpicione non caruit: quam inſequutus Vladislai dolor, quantum euidentibus ſignis conijci poterat, prorſus abrogare uidebatur. eius enim interitum, dies aliquot rex ęgerrimè tulit. Et ſi quando eius fortè mentio haberetur, lachrymis abſtinere non poterat: neq; ignorabat, eius interitu fœdus omne pariter interiturum. Et illud quotidie oculis obuerſabatur, deſperatum regni ocium, Boemorum inconſtantia, qui nihil bello uehementius appetunt. Et regina uita defuncta, ad Cæſarem cum uniuerſis præſidijs oppidisq;, quæ in Caſſouiana prouincia tenebant, continuò defecere. Hi namque ueluti carceribus ac uinculis emiſsi, in regios pagos & oppida erumpunt, populationes ac cædes inſtaurant, multo ferocius quàm antea ſęuiunt, inteſtina mala redintegrantur. Neque Cæſar his pro dignitate malis moderari uidebatur. Poſthumum aſſeruabat diligenter, & Boemos iuxtà atque pupilli uindices, latè longe'q; ferro igni'q; graſſari patiebatur: neq; rapaciſsimum genus hominum, & quod paruo, uel nullo ſtipendio ibi retinebatur, ſine ui & populatione teneri potuiſſet. Contrà illud Vladislai dolorem haud parum leuabat, quòd ex Vngaris multi, qui aduerſæ factionis erant, extincta regina, ad regiam fidem & obſequium redicre. unde non parua Poloni uiribus facta fuit acceſsio. Accedebat Giſeræ affinitas, quam cum Agrienſi pontifice nuper iniuerat, qua Boemorum animi ſe remittere occœperunt. Et eos, mite Cæſaris ingenium, ocij ſemper cupidum, nimis à ſolitis incurſionibus abſterrebat: itaq; inteſtina mala, opinione celeriùs imminuta ſunt. Dum hæc à rege Vladislao ita geruntur, Ioannes Coruinus & Nicolaus aduerſus Turcas regni fines impigrè tuebantur: hos deorum benignitate, tempeſtate illa datos omnes arbitrabantur, qui labãtes res Pannonicas tuerentur: in primis'q; Coruinum, qui temporibus illis Vngariam mira feli-

citate

citate tutatus eſt: in crebris Turcorum incurſionibus tumultuario nunquam prælio dimicatum eſt, quin hoſtem grauiter inflixerit, fuderit, & fugarit: necubi congreſſus eſt habitus, ubi dena ſaltem non utrinque millia conſtiterint. Vbique demum fauſta quadam fortunæ dexteritate ita pugnatum, ut nil Coruino uehementius tunc prophanus hoſtis reformidaret. Quin in Turcarum prouinciam ſępius excurſum, unde multis cæſis ingens præda eſt abacta. Locupletatus eſt admodum hoc bello ipſius exercitus. Ex his unum tantũ inſigne bellum, ſilentio præteriri ſine inuidiæ nota non poteſt, quod cum Baſſeo quodam Turcarum clariſsimo, cui Sciabadin nomen erat, geſtum eſt. Amurathem ferunt tot clades à Coruino illatas, uel illud maximè quòd Moldauiæ & Tranſalpinę principes à ſua fide ac fœdere reglutinarat, diutius tolerare non potuiſſe: expeditionem ergo maximam in Valachos & Tranſſyluanam Coruini prouinciam parat: delectiſsimum è militibus peditatum, quem Ianizarorum appellant, cum innumera equitum multitudine, & præſertim uexillationum cogit: legiones, quas in Europæ prouincijs habebat, ferè omnes accerſit: adijciuntur his auxilia, quæ ſociæ Aſię ac Europę ciuitates iure fœderis miſere. Octoginta millium hũc exercitum fuiſſe (quod haud facilè fides admittit) plerique, & qui his adfuere Vngari prodiderunt: Baſſeoq́; ſpectatæ uirtutis ac fidei, hoc belli negocium demandatur. Turcas noua moliri, Coruino nunciatur: ipſe quoque in prouincia delectum habet, tres circiter legiones cogit, in cataphracto ſpem omnem ponit equitatu: nec parum quidem prouincialibus, & præcipuè Scytulis confidit. Baſſeum cum innumero propediem in Daciã traiecturum exercitu, rumores differunt. Poſt Imperatorem, apud eam gentem, Baſſei ſupremum locum tenent: & ubicunq; agant, Imperatoriam poteſtatem gerunt. Huic ab Amurathe mandatur, ut prius Tranſalpinam adoriatur: & quacunque poteſt ſæuitia Valachum, qui à ſocietate ſua defecerat, ulciſcatur: eaſdem à Moldauis perfidiæ pœnas exigat, qui Coruini opera icti fœderis iura uiolarant. Deinde in Tranſſyluanos effuſis uiribus & extremo nixu irruat, ut illatas tot à Coruino clades cumulatiſsimè uindicet, & cæſorum olim ſociorum manibus abundantiſsimè exoluat inferias. Baſſeus imperata curans, è Macedonia caſtra mouit, hominum circiter octoginta milium. per Myſiam iter faciẽs, in Danubij ripa conſedit: ad paruam Nicopolim traijciendas copias curauit: aliquot in traijciendo dies, ob innumeram multitudinem abſumpti. Quare in utraque ripa aliquandiu ſtatiua habuit. Hinc uehemens Valachos metus inceſsit, ingenti cuncta trepidatione tumultuq́; complentur: ad Vngarorum fidem Valachos redijſſe pœnitet, quam ob Turcarum uicinitatem commodè tueri poſſe diffidebant. Ioannes contra Valachorum utranq; prouinciam bene ſperare iubet, mandat ut in tutiora ſe loca recipiant: prophano furori neque obſtent, ſi uires non ſuppetant: ſe hoſti forti animo occurſurum eſſe recipit, neque robur neq; numerum reformidaturum: Chriſtum ſibi ſocijsq́;, optimum maximum orthodoxæ fidei uindicem, nunquam abfuturum affirmans: cuius præpotenti numine ſe fretum, propediẽ à fœdæ gentis periculis uindicaturum eſſe pollicetur. Si qui plus æquo timent, ad ſua caſtra confugere præcipit. Turcæ, Baſſeo duce in Tranſalpinam Valachiam, quæ propius occurrebat, caſtra mouent. Mox fines ingreſsi, geminis exercitibus ſic longè lateq́; per cuncta excurſant, ut armis & incendijs pagos & caſtella parum munita uaſtarent: res ac pecora rapiunt, homines quoſcunque offendunt, planè trucidant: mulieres ac pueros, ſenesq́; pariter obtruncant: nulla in ſexum ætatemq́; commiſeratio habita. Valachi adhæc in montes alij ſe recipere, pars remotius fugam rapere, in munitiſsima nonnulli oppida cõcurrere: in manus hi tantum hoſtium incidere, qui ſe negligentiùs aſſeruarunt. Cum ſuperatis Alpibus, Tranſſyluaniæ finibus appropinquaſſent, Coruinus nequaquam animo conſternatus, cum quindecim millibus tantùm hominum Turcis occurrit: & ea quidem mente, ut mori quàm cedere malit. Baſſeus, qui uiri nomen & fortunam perhorrebat, ubi eum cum exercitu propius occurriſſe, per ſpeculatores accepit, ferociam remiſit, & cautius agendum eſſe cenſuit: aliqua prius arte tentandum ducem putauit,

ut Tur-

ut Turcarum mos eſt, uti quibus potiſsimùm modis hoſtem circumuenire poſsit, intelligat. quare aliquantiſper ſubſtitit, ut eius audaciam & uirtutem inſpiceret. Exploratores retulere, hoſtes ne quartam quidem partem Turcarum æquare poſſe: uerùm equitatum his eſſe longo agmine corruſcantem, qui non paruo negocio ſuperari poſſit, quando non minus celeribus turmarũ alis quàm actuarijs curribus hoſtẽ circuuenit: quod ſi res minus proſperè uenerit, intra curruum ſepta ſe recipit, atq; inde diſpoſitis munitionibus pariter ac muro ſe acerrimè tuetur. Eodẽ modo caſtra munit, ut nullas per noctem inſidias repentinosq; impetus reformidet. Stupet Coruini audaciam, & rei bellicæ diſciplinam, ſuorum tamen numero confidit. Quum ad quinq; millia paſſuum propè conueniſſent, quamuis utrinque prælium minimè detrectaretur, uterque tamen ſpe magna uictoriæ fretus, rem non temerè agendam exiſtimauit: ad ſuum uterque confugiebat ingenium, ut aliquid in tanto congreſſu artium excuderet. Turca gradatim certandum, & ſeruandum in pugna ordinem cenſebat, multitudine fretus: uel ſi id minimè concederetur, numero circumueniendum hoſtem eſſe cogitabat: ibiq; defatigatum, ad extremum innumera multitudine obruendum. Contrà ille, id primum iubere ſuos, nemo locum ordinemq́; deſerat, neue ab hoſte ſcindi ac diuidi patiantur. Inſequenti die, quum ad locum quem Vaſcapum dicunt, conueniſſent, utrinque acies prima hora diei educi cœptæ ſunt. Multum temporis ad diſponenda octoginta hominum millia Turcæ opus erat: nec parum quidem Coruina uirtus & diligentia expoſcebat. In primis inſtructis agminibus, conuocatis præfectis legionum, tribunis militũ, & centurionibus uniuerſis hæc uerba fecit: Nulla (mihi credite) audacia, ſocij, tantæ multitudini me occurrere perpuliſſet, niſi ipſa neceſsitas adegiſſet, ueſtra fides ac uirtus hortaretur, quam dudum exploratam habui: & in primis IESV Chriſti numen clemẽtiſsimum inſpiraſſet, qui nos in ſacram militiam ſuam aptauit, ſuumq́; nomen ueſtra dextera uindicari uoluit. In hac præſtantis militiæ euocatione, quantum uos dilexerit, conſiderandum eſt, & immenſa hinc benignitas Saluatoris penſitanda. Tria nobis hodie cõmoda, ſi uiri, qui olim fuiſtis, ijdem hodie eſſe uolueritis, Deus ipſe propoſuit, quibus nihil maius appeti poſſet. In primis liberorum, coniugum, patriæq́; ſalutem, cum fortunarum incolumitate coniunctam: deinde perpetuam huiuſce ſeculi gloriam, & æternam felicitatem uobis nunc expoſitam eſſe ſcitote. Quot à Turcis olim incendia, calamitates, & mala acceperimus, utinam uobis audiuiſſe potius quàm ſpectaſſe & pertuliſſe licuiſſet. Iam diu liberis & uxoribus careretis, quos miſera ſeruitus obruiſſet: neque focos aut aras haberetis, ubi inhabitare, & ſacris operari ualeretis, niſi piẽtiſsimum Saluatoris numen, & ueſtra indomita uirtus præſtò adfuiſſet. Neq; patria bonisq́; frui, neque fungi honoribus, neque libertatem retinere uideremini, niſi ſanctiſsima fides, & animi ueſtri magnitudo ac robur ſpe diuina firmatum, hæc quæ diximus omnia, uobis integra conſeruaſſent. Iam immanis Turcarum furor in ſuam poteſtatem omnia redegiſſet, niſi ueſtris hæc armis uindicata forent, & tot ille cladibus repreſſus eſſet. Is necubi coerceri potuit, non Græcia, non Macedones, utriq; quondam rerum potiti: non Thracum audacia, non Myſorum robur, nõ Epirus & Illyricum, horum uires retundere potuere. Athenienſes, Thebani, Lacedæmones, qui priſcæ militiæ auctores habentur, his ultrò ceſſere. Nobis diuinitùs hæc laus & ingens uictoriæ gloria delegata eſt, qui parua ſæpe manu, & quandoq; incauti ab his circumuenti, toties inſigni ſtrage confecimus, fudimus, fugauimusq́;. Atq; nullum illi genus hominum in terris magis expauent & perhorreſcunt quàm uos, quos ex aſsiduis cladibus paucos, non minus ac frequentes formidare didicerunt. Nunc etiam, ut extremas uires experiantur, cũ innumeris legionibus adfuere: atqui uobis nequaquam plus quàm antea timendum eſt, quando ſub diuino ductu & auſpicijs arma gerimus. Et quid nobis audendum ſit, aſsidua uictoria, frequens experientia, explorata uirtus, iam diu uos edocuit. accedit, quòd eorum miles, aut gregarius, aut ſeruus, aut auxiliaris, aut ui coactus, & paganus eſt: præter milites prætorianos, nil aliud hoſtili militiæ supereſt, ut

Coruini oratio ad milites.

eſt, ut

eſt, ui adacti ac inuiti cæteri militant, & illi quidem puſillanimitate ad ſeruitia redacti ſunt. Quicunque autem Græci, Macedones, Illyrici, auxiliorum gratia miſsi ſunt, quum à Chriſtiana fide non receſſerint: non pro illis, ſed nobis dimicaturos eſſe reputate: nos uindices, nos uictores expectant: in hoc illi bello Turcis nomina, nobis uires animosq́ dedere: pro uictoria noſtra uota ſuſcipiunt. Quare tanto uobis animoſius fortiusq́ pugnandum eſt, quanto maiorem uictoriam, prædam, laudemq́ nunc ueſtris oculis obuerſantē habetis. Nō pro alienis focis & aris, ſed proprijs, dimicare opus eſt. ita hodierna neceſsitas noſtra tulit, ut ni nos ipſi nobis uindicare uelimus, & ſolita ſpe ac uirtute nitamur, maxima quæq́ malorum omnium hodie ſubire cogamur. In primis iacturam fortunarum, liberorum ſeruitutem, inceſtationes uirginum, coniugum proſtitutiones, cædes parentum, ædium & templorum incendia: & quod his omnibus multo grauius eſt, Saluatoris noſtri & deorum omnium ludibria: frangentur diuorum ſimulachra, aut unco trahentur: argentea aureaq́ conflabuntur, & in prophanos uſus conuertentur: religionis cultus omnis abrogabitur & Deus è pectoribus noſtris, præ diffidentia negligentiaq́ noſtra, niſi propugnatores optimos inuenerit, exigetur. Minimo digito Turcas omnes, ſi uoluerit, ilicò conteret Deus noſter: ſed quando tutelam ſui nominis in noſtra dextera collocauit, uirtutem prius noſtram periclitatur, ut ſi magnam fidamq́ compererit, præpotenti ſua dextra tueatur & firmet. Neminem ſibi fidum piumq́ Deus unquam deſeruit: ſi uobis ipſi non defueritis, nuſquā ſaluator IESVS uobis aberit. In potentia ſui nominis, quod eſt ſuper omne nomen, hoſtes proteret: & iuſtum diuina fiducia fretum extollet. Inſuper, aliæ nobis atque illis ſunt pugnandi cauſæ, & ſpes longè firmiores. Pro domino, eodemq́ prophano, & ſcelerum omnium auctore, pro ſpolijs & rapinis, pro exitio gentium: pro alieno regno, eodemq́ propagando, & mortali laude, illi arma ſumpſere. Nos contrà, pro orthodoxa fide, & Chriſtiana republica: pro patria, pro liberis, pro uxoribus & fortunis dimicamus. Quibus quidem rebus nihil excellentius, nihil poſterorum commemoratione dignius, nihil ad promerendam immortalitatem accommodatius inueniri poteſt. O quanta his in cœlis merces eſt propoſita, qui aut patriam auxerint, liberarintúe, aut diuinos honores & ueram fidem protexerint & ſeruarint. Neq́ experti ignoramus, Deum humanam pietatem, iuſticiam & charitatem nunquam deſerturum. Proinde, quid magis illis quàm nobis ſperandum ſit, hinc euidentiſsimè conſiderate, commilitones: Saluatori noſtro confidite, qui diuinitatis præmium pollicetur, & fidem uirtutemq́ ueſtram Deo ac patriæ iuxtà nunc oſtendite. Quamobrem, quando nihil ſine diuina ope moliri poſſumus, antequàm ſignum pugnæ detur, uos quæſo legati, centuriones & præfecti, per turmas & cohortes ſingulas, pias conciones habete, ad ſalutarem & ſacram pugnam militem incendite, legionatim per confeſsionis ſacræ myſterium alter alterum luſtrate, rem diuinam facite: ac ſumpta ore terra, myſticæ communionis officium explete: luſtratis mox animis, alter alterum amplexate, dextera oſculoq́ mutuam date fidem, perpetuumq́ fœdus percutite, è uobis neminem alterum in ſacro certamine deſerturum, ſed pro aris & focis ad unum omnes ſtrenuè dimicaturos. Demum curatis aliquantiſper corporibus, ambulatorijs dudum ientaculis, dato ſigno, ter elatis uocibus, inuocato præpollentiſsimo IESV Chriſti nomine, manū ea uirtute roboreq́ cōſerite, qua pro redemptione ac libertate ueſtra in agone mortis ille cōſeruit. Hoc igitur ut ultrò faciatis, per ſanctū noſtri Redemptoris amorem, per charitatem patrię, per Deum hominumq́ fidem, uobis edico, impero. Item uos oro & obteſtor, ut ea mente dimicetis, uti aut clariſsimam (quod nō ambigo) uictoriam: aut ſi res aliter tulerit, beatam in cœlis uitam uobis hodie comparetis: non apud inferos, ut Gręcus ille, ſed ſuperos cœnaturi. Chriſtus igitur optimus maximus nobis ſemper aderit, qui nos (mihi credite, ac ita confidite) nō ſolùm è Turcarum manibus hodie uindicabit: ſed cum perpetua nominis immortalitate, opimis nos hoſtium ſpolijs onerabit, & incolumes ac ouantes domum referet uniuerſos. Sciabadin Baſſeus nihilo ſegnius

gnius è contrario ſuos admonuit, ut amplificãdi imperij, & ſuperiorum uictoriarum memores, ab aſsidua uirtute & laude non deficerent: armis Turcarum nomine propagarent, quibus Mahumetes diuorum interpres, terrarum imperium, à cunctis numinibus addictum eſſe prædixerat. Item, auguſtam hanc gentem, hominum terrorem, ultricem facinorum, & populorum dominam, diuino ore loquutus ominabatur. Quanta breui tempore, ex quo in Europam traiectum eſt, regnorum acceſsio facta fuerit, enarrat: ſpem ingentis prædæ, & maxima quæque ſtrenuis præmia pollicetur: pagos & oppida, nedum rapinas & ſpolia, ſe multis diuiſurum eſſe recipit, ſi extremis quiſque uiribus dimicarit: uictoriam ante oculos certiſsimam, ex inopia hoſtium, & immenſo ſuorũ numero proponit. Illud adijcit, profligato Coruino (quem ſolum è Chriſtianis impigrum, & rei militaris non ignarum, ſe reperiſſe, ingenuè fatetur) nihil ad aſſequendum cæteri orbis imperium, amplius obuerſaturum. Si hunc hodie ad internecionem protriuerint, nullam in Europa uictoriã hac fore maiorem: quare Coruinũ in acie primò petendum edocet, uictori huius ingentia pręmia ſpondet. Poſtquam ſat militi ſuaſum eſſe arbitrabatur, iam inſtructã aciem educit, in duo cornua pedites equitesq́ diſtribuit: in medio prætorianos milites collocat, quos Ianizaros uocant, ſpectati roboris homines: ſuccedunt longa ſubſidia, multas etiam uexillationes in utroque cornu proponit, quę prælium ineant, circumuolent hoſtes, & prout ſors ipſa tulerit impetant, repetantúe. Coruinum in utroque cornu, duo quadrata cataphractorum equitum agmina, quos hippobaliſtæ ſequebantur, collocaſſe memorãt: ante hos uexillariorum quoq; alas equitum, qui à laterum fronte certarent, extendiſſe: in medio autem, quadrata duo cataphractorum agmina equitum ſtatuiſſe, & inter hos cohortes grauis armaturę, à tergo haſtatis, ſagittarijsq́ munitas interieciſſe: utrunque etiam cornu, longo carrorum ambitu circumuallaſſe, quos omni munitionis genere planè compleuerat. Mox progredi in hoſtem ordinibus edicit, quum ad duûm ſtadiorum interuallum appropinquaſſent, pugnæ ſignũ dare iubet: nihilo ſecius illi faciunt. Collatis utrinq; ſignis concurritur. Coruinus proſpecta hoſtium multitudine, primam aciem in cuneum redigit, quo faciliùs hoſtes diuidat: contrà illi, forfices obtendunt. Tanta utrinque ferocia & clamore cõgrediuntur, ut nihil unquam horribilius ſit auditum. Turcæ uerſatili equitatu freti, falcatis enſibus in Chriſtianos ſæuiunt, infeſtis concurrunt haſtis, & ex equis multi utrinque deturbantur. A forficibus, cataphractorum cuneus concidi non poterat, quia armis obducti, haud facilè lædebantur. Inſtant igitur, & infeſtam interſecant aciem. In medio, & in utroque latere, pari impetu dimicatur. cadunt utrinque multi: ſed proſciſſa à cuneo Turcarum acies, magna ſubinde cæde agitari cœpit. Quum ad latera declinarent, in hoſtium gladios incidebant: ecce cuneo, quem diximus, occurrit altera, & pari uirtute certatur. In cornibus uaria quandoq; fortuna inter uexillationes fuit, quum æqua ſpe aliquantiſper utrique dimicarent. Sed quum illi eo genere pugnæ, ob equorum pernicitatem agilitatemq́ nimis ualerent, & numero longè ſuperiores eſſent: poſtquam multitudini cedere, neceſsitudo tulit, ad munitiſsimum hi cataphractorum agmen redière. Poſtubi ad cataphractos peruentum eſt, haud parum fortuna Turcarum declinauit: dum obſtinatis ultrò citroq́ pectoribus pugna cõſeritur, & expeditiſsimi equitatus pars maxima cæditur. Nanque duris cataphractorum contis & ſariſsis, item oblongis trifidisq́ gladijs, haud ſecus ac inermes armatis obiecti, nequicquam obſtabant: quare in utroque cornu à Turcis laborare cœptum eſt. Nutantibus adhuc rebus, in media acie prælium atrox planè conſeritur: prætorianæ cohortes cum ualido equitatu, quadratum cataphractorum agmen, quod in medio collocatum eſſe diximus, multis uexillationum turmis circumueniunt: pedites ueterani, facto maximo impetu, equorum poplites falcato enſe ſuccidunt. Ex his cecidere multi, humiq́ porrectis capita amputantur: obteruntur contrà cohortes, dum cataphractorum ruinam moliuntur. Cædes hic uſque adeò magna patratur, ut cruoris riuos ageret, dum obſtinatis animis, & debacchante hinc & hinc bellico furore, certatur.

Prętorianorum pars maxima cæditur: ex equitibus quoq; multi oppetiere. Baſſeus, ubi & in utroque cornu, & in medio ſuperiores dudum Vngaros fore conſpicatur, & iam pro longo labore defecturos eſſe ſperat: quamuis ibi ſtragem maximam pateretur, ad triarios tamen belli ſummã redigere decernit: ut cum cætera multitudine, quam ad præſidia reliquerat, ſuperſtite magna ſubſidiorum adhuc parte, agmina Vngarorũ obducat. Ab inita iam pugna hora ferè quarta agebatur, quum prælium inſtaurare conſtituit. Nec ab re quidem id à prophano Barbaro factum. Verebatur, ne ſi ſui terga dare cœpiſſent, reliqua multitudo, detrectato bello fugã raperet. Ne quẽ igitur belli expertem dimitteret, ratus hoſtes à numeroſa turba circumuẽtos, haudquaquam defectis iam uiribus, extremum impetum ultrà toleraturos, ultimas acies ciet: Vngarum obduci iubet, triarios ueteranos hortatur, defectum hoſtem facto orbe perdendum edicit: nouiſsimum hoc Vngarorum bellum id eſſe iactat. Contrà uerò Coruinus, proſpecto hoſtis aſtu, ſuos aliquantiſper patitur obduci: mox carrorum agmina promoueri pręcipit, & ut clàm Turcas omnes circumueniant eſſedarijs imperat: deinde pugnã cum hoſte redintegrat. Feruet ubiq; prælium: & quamuis ingens paſsim Turcarum cædes ageretur, præ nimia tamen turba pertinaciter ubique certatur. Turcæ autem, ut à dextro cornu ſe à carris circumueniri, & à tergo ignitis miſsilibus, crepitãtibusq; machinis peti reſpexere, ancipites facti, ſe remiſsiùs agunt: & dum à tergo ſibi timent, à fronte prælium detrectant. Contrà elato clamore Vngari, ut obuerſantem ante oculos uictoriam capeſſerent, dum inſtauratis ipſis animis à fronte multo uehementiùs inſtant, ſocios qui à curribus pugnabant, hortantur, ut propius hoſtes circumuallent. Hic Turcæ confuſo ordine inclinantur: & ne circumueniantur, retrò fugam rapiunt. Quicũq; intra carrorum ſepta, & oppoſitam aciem deprehenſi ſunt, ad internecionem omnes cæſi: qui autem in ſiniſtro cornu dimicabant, horum exemplo conſternati, terga uertunt: palantes cuncti fugiunt: inſtat à tergo, adauctis præ uictoria uiribus, Vngarus. Baſſeus, deſperatis rebus, unà cum quibuſdam prætorianis cohortibus, quibus ſe ſtipauerat, ſe in fugam conuertit. Infremebat à tergo Coruinus, & per fuſas acies Baſſeum diſquirebat: ut ſi cædendi ducis copia daretur, opima Chriſto optimo maximo ſpolia referret. Turca caſtris exutus, quicunque ſuperfuit, fugæ pernicitate cum duce tunc euaſit: alij uerò, qui diuerſi in fugam effuſi, per nemora, per ſaltus & agros diuagabãtur, aut inedia, aut Valachorum manibus, in quas inciderant, confecti ſunt. Signa circiter ducenta capta, hominum uerò quinque milia. In auxilia, quæ Chriſtianam adhuc fidem retinebant, clementiùs actum eſt. Vix tanti exercitus pars media, quæ euaſerat, Danubium traiecit. Is poſtremò inſigni uictoria potitus, in hoſtium caſtra redijt, ſe ſuumq; immenſa pręda exercitum ditauit. Ex his qui prima ſub eo ſtipendia fecerũt, audiuimus: Coruinum fuſo hoſte, ſat feciſſe ratum, e ueſtigiò Turcarum caſtra prædæ cupiditate diripuiſſe, nec hoſtem ultrà petijſſe: quòd ſi ad Danubium uſque foret inſequutus, neminem è tanta clade ſuperſtitem futurum affirmabant. Longi quidem ocij foret, quot ſpolia, quot enſes auratos gemmatosq;, cum precioſo ueſtium & equorum apparatu, quot aurata quoq; pilea, thiarasq; in Phrygum Perſarumq; morem reperêre: ad ſummã, nemo in eo bello fuit, quin ſe cum uniuerſa poſteritate ditauerit. Ob rem feliciter geſtam, & prouinciam utramq; Turcarũ periculo liberatã, ſingulis ciuitatib. triũ dierũ ſupplicationes indictæ, ut diuini honores Seruatori noſtro redderẽtur. Multa tẽplis omnib. affixa ſpolia, ſignaq; ad Vaſcapũ, in uictoriæ monumentũ trophæa ſunt erecta. Coruinus triumphans Budam uenit, regiq; Vladiſlao ſigna hoſtiũ & exuuiarũ partẽ dignã principe detulit, in excellentiſsimæ uictoriæ teſtimonium, glorioſiſsimiq; belli excitamentũ. Inauditam per illa tempora Coruini uictoriã, rumores longè lateq; diſtulerunt. Vladiſlaus ſuapte natura pientiſsimus, diuinã in eo bello clementiã admiratur, ad expeditionẽ ſanctiſsimã ſui ducis exemplo ſuccẽditur. Solennes Budæ ſupplicationes indicit, miris Coruinũ laudib. effert: eiusq; oratione, dum Budæ fuit, aſsiduò ad hoc ſalutare Chriſtianę reipublicę beneficiũ hortatur. Ioãnes deinde

poſt

poſt fauſtas prædicationes ac laudes, quibus rex cum uniuerſo ſenatu eum excoluerat, in prouinciam dimiſſus. Vtriuſq; Valachiæ populos confirmauit: & ut Turcis in poſterum animoſius reſiſterent, promptiores effecit. Coruini nomē, hæc uictoria per Europam ſanè uniuerſam effudit: hunc unicum fidei propugnaculum omnes affirmabant. Amurathes paulo antè quàm Baſſeus in Tranſſyluania profligaretur, certam ſe uictoriam habere ratus, legatos Budam exploratū potius quàm poſtulatum miſerat, quando rerum Vngaricarum ſtatus ipſum non mediocriter ſollicitū habebat. nam quum in prouincia, per cuncta prælia Coruini ſucceſſum audiret, in inteſtinis tantùm Pannoniæ diſcordijs ſpem omnem collocarat. Intelligebat Vngaros, niſi ſuis armis, haudquaquam facilè caſuros. Vladislao legati fœdus obtulerat, & pro eius obſide Albam Græcam, quam Belgradum nunc dicunt: aut ſi id recuſaretur, annua ſtipendia poſtulabant. Nunc autem præ recenti uictoria, quum animos Vngari reuocaſſent, nec mitius quidem quàm legatorū inſolētia poſtulabat, reſponſum eſt. Vladislaus è Tranſſyluanarum rerum exitu, ſe propediem reſponſurum eſſe, reſpondit: quare paulo ante Ioannis aduentum, Turcarum legati à rege dimiſsi. Amurathes autem, quum ob cladem quam nuper Baſſeus acceperat, è tanta ſpe excidiſſet, extremas uires tentare conatur. Eius opes arteſq; Vladislaum minimè latebant: quare de grauiſsima expeditione decernendum eſſe cenſet, ueluti à Coruino fuerat admonitus. Coacto ſenatu, Iulianum legatum pontificium acciri iubet: qui quum frequentiſſimus conueniſſet, prout regia grauitas poſtulabat, rem ad eum refert. ubi Iulianus, qui hac potiſsimùm cauſa uenerat, primùm ſententiam dicere rogatus, hæc uerba fecit: Poſtquam Turcarum peſtis in Europa latiùs debacchari cœpit, nihil unquā optatius pontifici maximo, Apoſtolicoq; ſenatui, ac cæteris Italiæ potentatibus ſignificari potuit, rex optime, fortiſsimiq; proceres, quàm quum Vladislaum Sarmatarum principem, Vngariæ regem à uobis declaratum eſſe cognouerunt. Neminem enim Pannoniarum rerum moderatorem, Scythicarumq; uirium ductorem, hoc magis idoneum uſquam gentium Vngari inuenire potuiſſent: quippe qui tanta iuſticia, religione, ſapientia, fortitudine, ac militari deniq; diſciplina polleret, ut potius è cœlo datus, quàm optatus, eſſe uideretur. Hac felici fauſtaq; declaratione, omnium quoq; Italorū animi, qui iacuerant, reſurrexere: atq; ut id felix ac fauſtum Chriſtianæ reipublicæ foret, ſolennia uota ſuſcepere. Quū intimas regni diſcordias, & propinquum Turcarum incendium accepiſſet, ſacroſanctus huc me ſenatus miſit, ut de pacando regno, & reprimenda hac labe (ut à me ſæpe audiuiſtis) uobiſcum agerem. Regnum armis & uirtute ueſtra, interceſsione mea, & reginę obitu, pacatum eſt: alterū ſupereſt, quod honoris, utilitatis, imò ſalutis, gloriæ & immortalitatis plenum eſt: item Vladislai ductu auſpicijſq;, & Pannonico robore digniſsimū, Turcarū immanitas & imperiū coercendum eſt, Proceres: immò iugū, quod noſtris ceruicibus imminet, excutiendū, & longè repellendum. Quid uobis audendum ſit, Coruina uirtus & fortuna portendit. fortunam Coruinā dixi? immò fortuna Chriſtianę plebis, & pręſens diui Saluatoris ipſa benignitas, quæ addictū ſibi populum fluctuare patitur, non demergi. Si tui ducis copijs, eiſq; perpaucis, tantus hoſtiū exercitus & fuſus & fugatus eſt: quid de te, rex inclyte, ſperādum eſt, ſi tuo Chriſtiq; ductu & auſpicijs militabis? Chriſtianorū principum omnes animi in te Pannonicas Sarmaticaſq; uires conuerſi ſunt, omnes in te ſpes ſuas collocarunt: te immaniſsimę crudelitatis ultorem, propugnatorem fidei, & Europæ liberatorem expectant omnes. id eſt, cur quotidie uos literis Pontifex maximus ſollicitat & angit: quanquā hoc orthodoxa religio poſtulat, non minus tamen Vngariæ Poloniæq; neceſsitas uos adurget: quarū altera è Myſis & Illyrico, è Dacis & Getis altera, Turcorū armis & incendio miſerrimè & aſsiduò uexatur. Quicunq; nec diuina charitate, nec ipſa neceſsitate, nec gloria, nec immortalitate mouentur, ad ſacram hos expeditionē propria ſalus, imminens ſeruitus: liberorum coniugumq;, incolumitas rerū & perſonarum, & legitima rapinarum compendia ſuſcitent. Tam cōmoda uobis nunc datur occaſio, ut corpus in uerā ſalutem feli-

citatemq́ꝫ aſſerere, ac animum ab omni miſeria uindicare, & utrunque diuina humanaq́ꝫ gloria & beatitudine uno eodemq́ꝫ tempore donare poſsitis. Non deſunt duces optimi: non pecuniæ, bellorum nerui, quæ ab uniuerſa Chriſtiana republica conferentur: non robora militum, non ratio, nō fortuna, dexterrimaq́ꝫ numina, quæ uos ſanctiſsimæ fidei aſſertores eſſe uoluere. Sarmatarum uires, Vnnorumq́ꝫ uirtutem perſenſit potius quàm audiuit orbis. Nulla re alia quàm uoluntate uobis, proceres, opus eſt. Expeditio neceſſaria, pientiſsima, commodiſsima, & omni ex parte gloria & immortalitate digna eſt: & quæ ad uitam utranque, uberrima perpetuaq́ꝫ pręmia conferat. Proinde te rex in primis inclyte, uosq́ꝫ proceres uniuerſos oro, obteſtorq́ꝫ per Chriſti fidem, per liberorum charitatem, per ſalutem regni, & imminentis exitij liberationem, ut forti hoc bellum animo, communiq́ꝫ conſenſu ſuſcipiendū eſſe cenſeatis: ultrò, quum delectus habebitur, nomina detis. Et quando non ad humanam, ſed diuinam militiam profecturi eſtis, ea ſtudiorum uehementia in Turcas arma ſumatis, quam expectatio & ſpes hominum, quam ueſtra uirtus, inſtans exitium, & diuina in uos merita poſtulare uidentur. Secundùm Iuliani orationem, miſerabilis Deſpotis obſecratio lachrymæq́ꝫ ſequuntur, ad ſuſcipiendam neceſſariò expeditionem hortatur: Turcarum feritatem, cruciatus, inauditaq́ꝫ ſupplicia refert: filiorum cęcitatem, ſubciſaq́ꝫ genitalia, & multos dimidiátim cęſos, complures quoq́ꝫ ſerra diſſectos, alios item cutibus exutos, aut humi defoſſos, uariaq́ꝫ genera mortis, quę humanæ aures abominantur, enarrat. Exemplo ſui Pannones admonet, quantum ſibi cauere debeant. Sauo à Turcis diſterminari, qui æſtate ſæpe uado tranſitur, & rigente bruma glacie calcatur. Tranſiſtrianam his regionem latè patêre: ſe opulentiſsimum olim Myſiæ fuiſſe regem, & nunc Turcarum uiribus regno exactum, orbatum liberis, fœdiſsimis oneratum iniurijs, & dignitate fortunisq́ꝫ priuatum, extorrem uagari, necubi gentium hactenus tutum locum inueniſſe: ſed ad Raguſinos profectum, & ibi mox à Turcarum inſidijs fuiſſe petitum: redijſſe in Vngariam, eam quoq́ꝫ undique Turcarum incurſionibus infeſtari. Nunc prophanum regem poſtulare tributum, ut æquior ſumendi belli cauſa detur. Hoſtem immaniſsimum non procul abeſſe, ſed imminere ceruicibus, immò in medio regno igni ac ferro quotidie graſſari: teſtes eſſe Valachiam & Tranſſyluaniam, opulentiſsimas Pannonicæ ditionis prouincias: quas niſi Coruina uirtus, fortuna reipublicæ, & in primis Chriſti benignitas, à fœdæ gentis manibus liberaſſet, iam de rebus Vngaricis foret actū. Varios eſſe bellorum exitus, fortunam incōſtantem: & Deum, de ſe quotidie pericula fieri, non paſſurum. Proinde profuſis Vladislaum lachrymis exorabat, & cæteros obteſtabatur, ne occaſionem hanc dimitterent: ne uictoriæ ſucceſſum per ignauiam & negligentiam interciperent: alienæ quàm propriæ calamitatis uindices eſſe mallent: ſuſcitatæ nuper expectationi ſatisfacerent. Item dicere, ſe ſat magno omnibus exemplo futurum. Ad hæc demùm pecunias polliceri non paucas, ad belli ſumptum: & aſſeuerare, Chriſtianæ reipublicæ potentatuū auxilia, collaticiamq́ꝫ ſtipem haudquaquam eis defuturam. Omnium igitur conſenſu, quum multi quoq́ꝫ iſtorum dicta ſententijs approbaſſent, Senatus conſultum fit, ut in primo ſtatim tempore, rex in Turcas caſtra moueat. Interea delectus inſtante bruma haberetur, poſtularentur ſociorum auxilia: & cum Cæſare, qui Chriſtianæ reipublicæ præeſt, de pace & expeditione ageretur. Decreti ad Polonos, Valachos Prutenosq́ꝫ legati, in primis ad Cęſarem: qui ad expeditionem hanc, opem & pacem orarent. Reſpondit: Se neq́ꝫ uenire, neq́ꝫ auxilia mittere poſſe: fluctuantem Boemiam cauſatus, pacem per triennium confecit. Pruteni, ob exhauſtam longo bello prouinciam, ſe nullam opem dare poſſe dicebāt. À Polonis & Valachis auxilia, cum ſemeſtri ſtipendio miſſa: quæ ingens uoluntariæ militiæ multitudo ſequuta eſt. Multi nanque fidei charitate compulſi, relictis liberis, coniugibus & fortunis, pro tuendo & propugnādo Chriſti nomine, proprio ſtipendio militarunt. Item è Gallis & Germanis multi, ſumpta Crucis teſſera conuenere. Inito iam uere, ſacroſanctæ expeditionis gratia uicatim oppidatimq́ꝫ ſolennes pre-

cationes

cationes & ſupplicationes indictæ. Res diuinæ per omnia templa ſolennius actæ, ut optimis bellum pientiſsimum auſpicijs iniretur. Omnes ferè ad utranque Danubij ripam copiæ conuenere. Exercitum quindecim circiter milium fuiſſe perhibent.

Rex igitur Calendas circiter Maias Buda proficiſcitur: traiectoq́ꝫ Danubio, lento itinere caſtra mouet, ut cęteri qui aberant, cum ſuis facilè caſtris coniungerentur. Ad Tibiſcum primò iter intendit, accitasq́ꝫ undique copias gradatim cogit: in Tibiſci ripa dies tres conſedit, ut à ſubſequentibus adhiberetur. Tranſmiſſo deinde amne, per Daciam deſcendit: & ad lęuam Danubium ſeruans, ab eius ripa nunquam procul iter declinauit. Mox ubi ſe Bulgariæ conſpectum attigiſſe nouit, ad Salſum lapidem, & Cobim, qui ante Sinderouiam ſitus eſt, Danubium traiecit: & caſtra, quæ itineris tarditate auxilijs completa fuerant, ad Sophiam rectà mouit: quæ ſex dierum itinere à Danubio ſecedit, & in prima Bulgariæ parte ſita eſt. Deſpotes ad Danubium ſua cum regis caſtra coniunxit. Dicunt alij, regem cum ternis iter caſtris feciſſe, Coruinum & Deſpotem cum duobus exercitibus præceſsiſſe, ipſum unius diei itinere ſucceſsiſſe. Vrbs à templo, quod magnifico ſumptu Iuſtinianus erexit, Sophiæ nomen accepit, Sardacia olim dicta, à Sardis & Dacis, qui eam incoluere: deinde Bulgarorum inundatione, & aſsiduis Tranſiſtrianorũ eruptionibus labefactata, ſibi templi tantùm nomẽ ſeruauit. Propter eos qui hęreſim infandam, de Spiritu ſancto, auctore Macedonio metropolita Conſtantinopolitano, ſuſcitarunt (quęm Patre & Filio minorem, immò miniſtrum utriuſque, ac cœleſtium donorum diſpenſatorem, aſſerebant) celebratam hic ſynodum frequentiſsimam eſſe ferunt. Ciuitas igitur uetuſtate iam effœta, nec arte nec loco munita, ad primum & improuiſum hoſtium impetum occupatur: & quum ſine graui ſumptu ſeruari non poſſet, ac ut primo is ingreſſu, armis, incendijs, terroreq́ꝫ cuncta compleret, eam à milite direptam, poſtero die ſacris in baſilica ritè peractis, rex iuſsit incendi. Vicos & oppida, quæ propè fuerant, facilè cępit, diripuitq́ꝫ. Ad Morauam deinde fluuium caſtra poſuit, ubi ad inundantis parum ęquoris ſpeciẽ, in colles ualleſq́ꝫ modicas ipſa planicies tumet, & deſidit. Quingenti hinc equites miſsi, trans Morauam non prædatum ſolùm, ſed quà tutius expeditiuſq́ꝫ iter fieri poſſet ſpeculatũ, in Turcarũ ſpeculatores incidere: è quibus quum quatuor cæpiſſent, ex his duo milia hoſtium propius adeſſe cognouerunt: quare ad flumen fugam rapiunt, quum ſe illis impares eſſe reputarent. Turcæ, non intellecta horum fuga, quum inter ipſos ac flumen collis quidam exurgeret, progrediuntur: refugientes, ſuperato colle, in demiſſum amnem præcipites ruunt: quò quum peruenissent, è prærupta plerique ripa cum equis in aquam proſiliunt: reliqui extrema expectantes, ſubſtitere: alter alterius periculum caſus inhibuit. Cis fluuium collis alius eminebat, in cuius uerticem, uenandi fortè ſtudio, cum non parua equitum manu rex aduenerat. quem ubi Turcæ, qui eregione conuenerant, conſpexere: obtentas propiùs inſidias eſſe rati, e ueſtigio aufugère. Vtrique igitur uana opinione decepti, retrò fugiunt. Rex proſpecta hoſtium fuga, à uenatione ad pugnæ ſtudium conuerſus, citato agmine ad fluuiũ, qui in ulteriore ripa (ut diximus) ſubſtitere, improuiſo ſubſidio confirmati, fugientes hoſtes repetũt. Trepidatio igitur utrinque magna, & fuga ſine prælio interceſsit. Poſtquàm autem in caſtra rediere, intellecta re, cum Turcis cautiſsimè agendum eſſe cenſuere: quamuis ſe falſos eſſe utrique ſenſerant. Inſequenti die traiecere Morauã: ac præmiſere ſpeculatores, qui cũcta exactiſsimè explorarent. Ex his aliqui rediere, qui propè Turcas adeſſe, collocaſſe propius inſidias, & nil præter occaſionem aliud expectare, nunciarunt. Rex inito cum præfectis legionum conſilio, Coruinum cum decem milibus delectorum equitum pręmittit, qui hoſtem nil tale formidantem per ſilentium noctis adoriatur. Speculatorũ ductu quum in hoſtes contenderet, ad primam noctis uigiliam eos propius adeſſe ſenſit. Illuceſcebat fortè luna, & magnis cœptis fauere uidebatur. Poſt ubi eò peruentum eſt, unde hoſtium caſtra ſpectari poterant, ne quis fugę pateret exitus, illac agmen circunduxit: mox ſopitos & incautos excitato clamore aggreditur. At illi, repentina

& inopinata trepidatione correpti, pars in fugam, ad rapienda multi arma ſe conuerterant. Fugientes, quum in obductum agmen inciderent, pedem referunt: qui conſtiterant, ſomno & terrore iuxta ſtupidi, & à ſe ipſis alieni, ad bellum haud facilè ſe expedire poterant. Coruinus per aciem quanq; diſcurrens, exclamat: Sopitum & inermem hoſtem, & tremore perculſum, ſine mora cædendum: occaſionẽ tantã uictoriæ allatam, non temerè prætermitẽdam: tuto ac forti animo in confuſos attonitosq; hoſtes irruendum: uulgò ingeminans, Iam in manibus eſſe uictoriam. Primo congreſſu tumultuatum potius quàm pugnatum eſt: ſed poſtquam Turcæ Coruinum adeſſe ſenſere, ad illius tantùm nomen conſternati, terga uertunt: quacunque curſum flectunt, ſaucios ſemineceſq; ſocios offendunt: præ timore tanta inter eos oborta cõfuſio, ut inconſiderato fugiendi ſtudio conglomerati, inuicem comprimerentur, & ab inſequenti facilè manu confoderentur. Pars maxima, inter dumeta & auia loca præceps acta, dum ſe in tempore expedire non poteſt, ab inſtante facilè uictore cæditur. Per totam noctem, cum magna palantes cæde petiti ſunt hoſtes. At poſtquam illuxit, reliquiæ quæcunq; ſuperfuerant, abſumptæ. Strages longè maior patrata, quàm aut Coruinorum numerus, aut humana fides pateretur: quando à decem milibus equitum triginta Turcarum milia una nocte cæſa, capta quatuor, & nouem militaria ſigna hoſtibus erepta. E' Coruinis autem non multi pro cladis magnitudine deſiderati: uix plerique quingentos oppetiſſe memorant, ſiquidem pauci infeſtum hoſtem inuenere. Caſtra opulentiſsima direpta, nec minima quidem impedimenta hinc ab illis ablata. Incenſis mox Turcarum caſtris, Coruinus inſigni uictoria potitus, ouans cum ditato exercitu ad regẽ rediit. Nec minori quidem expectantibus quàm redeuntibus ille dies lætitiæ fuit. Nam ubi Coruinũ cæſis ad internecionem Turcis appropinquare nunciatum eſt, rex è caſtris, & Deſpotes cum reliquis legionibus, ad tria milia paſſuum, cum ingenti plauſu & fauſtis acclamationibus, gratulabũdis occurrit: Coruinum ſuis auſpiciis triumphantem, & apud congreſſum, ad præuenerationis officium equo deſcendere contẽdentem prohibet: apprehenſa mox dextra, claram uictoriam gratulatur: publicè Deo optimo maximo gratias agit, quòd ſibi in Vngaria regnanti, cum his temporibus diuina clementia ducem dederit, qui Romano dignus imperio citra inuidiam ubique gentium haberetur. Quantum illi patria, regnum & Chriſtiana res publica debeat, breuiter oſtendit: meritis laudibus euehit, & ut Coruini gloriam imitentur cæteros hortatur: congratulationis officium deinde proceres exoluunt. Mox iunctis cum rege agminibus, non ſine magno plauſu, militariq; lætitia, præmiſſa ſpoliorum pompa, & longiſsimo captiuorum ordine, qui catenati præcedebant, Vladiſlaus & Coruinus ouantes in caſtra rediere. Ob rẽ bene geſtã ſupplicationes indictæ, & pientiſsimo IESV Chriſti numini gratiæ in ſacris actæ ſunt. Ad proſequendum deinde bellum Chriſtiani animos intendunt. Iulianus Pontificis legatus, & Crucigeræ multitudinis præfectus, quæ gratis præ ſtudio ſanctæ fidei militabat, cũctos ad cõtinuandũ uictoriæ ſucceſſum impenſiùs hortatur: & in tãta diuinæ benignitatis dexteritate non ceſſandum, ſed promouenda quotidie caſtra ſuadet, & proxima quæque Bulgariæ oppida recipienda. Coruinus per exploratores iam cõpertum habebat, à Sophia Philippopolim, Thraciæ ciuitatem, trium ferè dierum itinere diſtare: tantundemq; interualli inter Adrianopolim & Philippopolim intereſſe, quæ trium quoq; dierum ſpacio Cõſtantinopoli admouetur. Superandi tantùm Hemi difficultas obiiciebatur: quippe qui è tranſuerſo, Sophia in Macedoniam & Thraciam proficiſcentibus, longè lateq; protẽditur. Bulgaria à Cyabri amnis fonte, qui Triballos olim à Myſis diuidebat, nunc incipit: per Hemi montis dorſum, in Vulturnũ Aquilonemq; porrigitur: à Meridie, in Macedonas Thraceſq; declinat: à Septentrione in Danubium deflexa, in inferiorem magna ex parte Myſiam effunditur. Hemus mons editiſsimus, quum longiùs effundatur, inter has (quas diximus) regiones excurrit: hinc iuga uſq; adeò frigida, ut perpetuas niues habeant, & uix duobus anni menſibus ſuper ſe paſtores æſtiuare patiatur. A' Sophia

in Macedo-

in Macedoniam Thraciam'ue iter facientibus, duplex ad ſuperandum Hemum patet exitus: alter labore Romano, & à Traiano (ut multi perhibent) factus eſt, ubi quadrato adhuc lapide maxima porta ſpectatur, quæ ad arbitrium, aditum inhibebat, dabatq́: alter, ad paruum eſt amnem, quem Slatizam Bulgari nunc appellant. Vter igitur aditus pateret, hác iter facere Coruino, quem expeditioni & itineri rex ultrò præfecerat, tunc erat animus. Proinde motis caſtris, quæcunque occurrunt Bulgariæ oppida partim ui, partim per deditionem capiunt. qua quidem in re haud paruo adiumento fuit conſimilitudo Chriſtianæ profeſsionis, abominabilis Turcæ feritas, linguæq́ magna cognatio, quæ ad conciliandos hominum animos potiſsima uidetur eſſe magiſtra. Nam quum Poloni Bulgariq́ à Sclauonico genere oriundi, eandem linguam ſeruent: ad nullum oppidum Polonus equitatus acceſsit, quin ſe continuò dediderit. Nec minus quidem impigrè ubique Crucigeri ſe geſſere. Quũ autem ſub Hemo ad Thraciæ aditus perueniſſent, rigente iam hyeme, occluſum ſaxo materiaq́ utrunq; per exploratores inueniunt. alterum anguſtiorem, & humana arte factum, prætermittunt, ubi ſtratam olim uiam à Romanis uidere licet: quam non modò lignis cautibusq́ Turcæ compleuere, ſed in decliuioribus ſæpe locis aquam per noctem aſperſere, ut brumæ rigore in glaciem conuerſa, equis & iumentis aſcenſum inhiberet. Peruenere ad alterum, pari arte præcluſum, pridie Natalis IESV Chriſti, quem Slatiza ſubfluit. Varia hic ingruunt incommoda: in primis aditus difficultas, quam non temerè ab Amurathe Turcarum rege factam eſſe dicunt: ut quum cladibus iam pleriſque à Coruino foret affectus, præcluſis duobus acceſsibus, impoſitisq́ præſidijs, tutò ac facilè ſine pugnæ periculo, à Pannoniæ rege tueri poſſe uideretur. Item Vngarorum exercitum tanta rerum omnium inceſſit inopia, ut quiſque militiam detrectaret: & de militari ſeditione addubitabatur. Hemus in ſolitudines, prærupta & inacceſſa loca effuſus, ſteriles appendices habet: ad extremam frumenti & commeatuum caritatem peruentum erat: iam inedia uniuerſus languebat exercitus, & ad ſedandam famem parum tritici, raro cum carne decoquere licebat. Accedebat brumæ uæſania, inopia pabuli, & frigoris rigor intolerabilis. Quum omnia gelu conſtitiſſent, pabulatum ſæpe & aquatum ire non licuit. proinde frigore, fame, ac itineris difficultate retrocedere cogebatur exercitus: & iam diſſolutus eſſet, niſi crebris Coruini adhortationibus paruiſſet. Is enim aſsiduò dicere, plurimum difficultatis iam exhauſtum eſſe: quod ſupereſt, ſolita uirtute ac robore perficiendum, cui nihil arduum & difficile: ſe proximos dudum Thraciæ fines eſſe tacturos, rerum omnium feraciſsimam: eò iam penetratum eſſe, ut ſi retrò ceſſerint, præ belli uaſtitate maiora longè mala remetienda ſint, quàm ſi ultrà progrediantur: nihil patefactis his faucibus inſtare laboris, ad populationes tantùm hilares animum intendendum, in medio rerum ſucceſſu non ceſſandum. Quando non eadem ſemper fortunæ dexteritate uti licet, contemptum numinum fauorem continuò auerti: hactenus nil eſſe factum, ſi ultrà non itur: quando omnia quæcunque capta ſunt, facilè ab hoſte recipientur, niſi ſuccenſis domicilijs (quia Turcarum ſatis hucuſque cæſum eſt, pauci qui ſuperſunt) Thracia & Macedonia ac demum Europa eijciantur. Quare dum miles Coruinum audit, facilè quiſque confirmatur: ſed dum mala, à quibus ſe circumuentum intuetur, memoria repetit, temerarios principum auſus execrantur. Interea Turcarum aduentus ab exploratoribus nunciatur: congratulantur inuicem legiones, quòd honeſtæ mortis occaſio daretur, quando multo pulchriùs in acie quàm inedia & algore mori exiſtimabant. Præmiſſus cum equitatu, nonnullisq́ militum cohortibus eſt Coruinus: qui quum ad hoſtes perueniſſet, facili eos pugna fudit, fugauitq́. Octies hucuſque cum hoſte conflictum eſſe teſtantur, qui huic expeditioni affuere: ſed non collatis ſignis, & inſtructa ſemper acie. Nos autem, quemadmodum à quibuſdam Coruini militibus accepimus, qui uulnera etiam eo bello ſuſcepta oſtendere, rem ita referendam eſſe cenſuimus. Diſſentit ab his aliquantulum Callimachus, poeta noſtri temporis excultus, ac ſcriptor egregius: qui, antequam noſter

exercitus pedem referre cœpiſſet, cum Turca dimicatum, & Carambum captum, in Vladislai uita retulit. Sed quid Vngari referant, audiamus. Quum nulla ui fauces aperiri, ac Hemus mons ob impoſita Turcarum auxilia ſuperari poſſet, & egeſtate rerum algoréque intentiſsimo conficeretur exercitus, á Slatiza pedem referre cœperunt, ne irritis conatibus perire uiderentur. Atque ueluti Coruinus & Deſpotes, cum ſuis copijs ueniendo, regia caſtra unius diei itinere præcedebant: ita eccontrarió, rex cum exercitu redeundo præceſsit. Turcæ qui in monte conſederant, ut tranſitum inhiberent, nunciato Chriſtianorum reditu, inſtauratis animis, per iuga montium hoſtes ſubſequuntur: rati, oblata occaſione cumulatas ab his pœnas, antequam Myſia egrederentur, exacturos. Csrambus dux erat, quem Celepin alij dictum eſſe uolunt: is Aſiæ præfectus, & Baſſei frater, qui inter cæteros apud ipſorum regem principatum fuerat aſſequutus, Amurathis ſororem legitimo ſibi matrimonio coniugarat: & Imperatoris edicto ad hoc bellum accitus, cum Aſiaticis copijs in Europam traiecerat: quum his anguſtiarum præſidijs á rege præfectus eſſet, id in primis fuerat admonitus, ne qua magna occaſione, quæ certiſsimam uictoriam polliceretur, manum cum hoſte confereret. ſat enim ſe uicturum Amurathes eſſe rebatur, ſi hoſtem á Thraciæ finibus arceret. Celepis, huiuſce præcepti haud immemor, Chriſtianorum caſtra ſequitur, & á montibus eorum iter obſeruat. Quum noſtri terno agmine iter facerent, regia caſtra præcedebant, Coruinus & Deſpotes triginta milibus paſſuum ſuccedebant. Hoc igitur ordine, dum idem iter remetiuntur, ſané utebantur.

RERVM VNGARICARVM DECADIS TERTIAE LIBER SEXTVS.

VICTVS his difficultatibus, quas enumerauimus, Chriſtianorum exercitus, quum ad quendam montem ex Hemi appendicibus, quem nunc Bulgari Cunobizum uocant, redijſſet, & Carambus ſequens á montium iugis iter hoſtium obſeruaret: milites é caſtris, ſeruato parum imperio, temeré egredi, ac ex agmine quandoque in Turcas erumpere cœperunt. Qui montibus inſidebant, & ex iniquo loco, ueluti rabie quadam adacti, pugnare nitebantur: ſuſpecto hoſte, haudquaquam bello contineri, præfectis & centurionibus temeritatem increpantibus parum auſcultare: dicere, Malle bello, ne inulti moriantur, quám fame mori. Carambus ad bellum audax, & gloriæ cupidus, hoſtium temeritate ad prælium inuitatus, quum ſe numero, loco, & uiribus ſuperiorem eſſe intelligeret, non aliter atque ſi certam in manu uictoriam haberet, á conferenda manu contineri non poterat: ratus, ſe uictoriæ gloria, contempti crimen imperij facilé aboliturum: quare cum hoſte omnino confligendum eſſe decernit. Coruinus & Deſpotes, ruituros dudum in ſe Turcas, ſuorum militum inſultibus irritatos conſpicantur: & regis abſentia grauiter anguntur, qui itinere unius diei (ut diximus) præcedebat. Videbant ſe neque bellum detrectare, neque legiones regias habere, neque præ deſperatione á pugna militem coerceri poſſe. Proinde inuiti póſt, ubi Carambum inſtructam in ſe aciem dudum dimiſſurum eſſe intelligunt, ſocios exorant, ne temeré intemperatéq; in hoſtem erumpant, ſed in ordinem redigi patiantur: ut ſi uincere non daretur, ne incruentam hoſti uictoriam relinquant. Inſtruunt igitur extempló acies, & diuina magis quám humana ope freti, in hoſtem ſigna tolli iubent. Iam Carambus equitatum á monte demiſerat, & inſtructa acie cum noſtris pugnam init. Magna concurritur utrinque ferocia, & ad radices montis inter colles & conualles congrediuntur, ubi in primo congreſſu multos cecidiſſe ferunt. Polonorum equitatus, quem rex paulo anté cum Coruino præmiſerat, remanſerátque ad ſubeunda quæque maxima belli pericula, & Vngarorum turmæ, cum expeditiſsimis uexillationum alis, quibus Deſpotes ipſe præerat, citra uitæ rationem ita dimicabant,

micabant, ut niſi morte uehementius appeterent. Turcæ aliquandiu pertinaciter obſtitere, quare magna cædes à principio patrata: ſed poſtquam cum deſperatis rem ſibi eſſe intellexere, cœpere ſenſim defectis animis inclinari: non cum hominibus, ſed immanibus feris ſe pugnare rati. Occurrit à tergo Carambus, laborantibus ſubſidia ſuggerit, puſillanimes increpat, reuocat fugientes: nunc maledictis, nunc hortationibus nutantes animo obfirmat: inſtaurat ubique prælium, & cuncta diligentiſsimè curat. Nec minus quidem impigrè cum Deſpote Coruinus, qui deſperatis dudum rebus, ubi inclinatos hoſtes eſſe uidit, mox uictos exclamat, ſuos admonet: & precatur, ordinem & dimicandi rationem ſeruent, ne temerè pugnando ſeſe mucronibus hoſtium obiectent, imminentem uictoriam capeſſant, ſciantque ſe ſub diuinis auſpicijs & tutela dimicare. Mox cohortes quaſdam peditum ad cliuum montis, inter uirgulta ſubmittit, qui quum uenabulis cæſim punctimque cædentibus, diſcurſantes à latere Turcarum equos ſubcidant. Maximam equitatui cladem hæc manus intulit, inclinatur hic acies: & qui ſubſidebant, in iugum montis, ubi præſidium relictum erat, repentè ſubterfugiunt: audaciores, qui in ualles planè deſcenderant, circumuenti à cataphractorum equitatu, ægrè ſe ad accliue montis latus referre poterant. Carambus à tergo inclamitans, nunc fugientes reuocare in aciem, nunc admotis laborantibuss ſubſidijs opitulari: ſpem ubique & prælium pro uiribus inſtaurare, omnia ſtrenui militis, impigrique imperatoris officia præſtare: inter conſertiſsimos hoſtes ſe ingerere, & deſperatis rebus hac & illac diſcurrere, animare trepidantes, & ſociorum fugam remorari. Ad poſtremum, quum extremo conatu dimicaret, niue deceptus in lacum incidit, qui glacie ſæua conſtiterat: unde quum nec ſe, nec equum educere poſſet, à gregario milite capitur. Cæteri qui effugere è cruentiſsimo prælio potuere, ad reliquum præſidij, quod in monte ſuperfuerat, ſe receperunt. Subſequuntur per auia & inaceeſſa loca Chriſtiani: ſed quum inclinante iam die & loci iniquitate remorati forent, dato receptui ſigno in caſtra rediere. Carambus cum magnatibus plurimis captus: multi in acie cæſi, ſed in fuga longè plures. Ex his qui in montem fugam non rapuerāt, pauci euaſere: belli reliquias in diem poſterum Coruinus differt. Interim hoſtem uenerando aſpectu, habitu Aſiatico Perſico'ue à gregario milite, præter uiri dignitatem, uinctum duci conſpicatur: militem ut captiuum ſibi hominē uendat, exorat. Decem poſtulanti quadragenos impendit. Carambus igitur præfectus Aſiæ, & arctiſsima imperatori affinitate coniunctus, tanti uenit. Ad Coruini tabernaculum adductus, pro dignitate cuſtoditur, & bono eſſe animo iubetur. Fortè ea nocte Deſpotes huc aduenit, de belli reliquijs conſulturus: quum ad ignem liberali facie & graui captiuum uultu reſpexiſſet, extemplo Turcarū lingua uirum alloquitur (cuius ob ueterem illius gentis uicinitatem conſuetudinemque non erat ignarus) & repentè uirum agnouit. Clàm fortunam eius miſeratur, conſolaturque: & ad Coruinū ſubinde conuerſus, ut hunc ſibi mercari liceat precatur. Quadragenis ille ſibi conſtitiſſe reſpondit: ſe uerò nemini pluris minoris'ue, quàm quadragenis aureūm milibus uænundaturum aſſeuerat. Tantundem Deſpotes ſe daturum interea pollicetur. Interea honorificè benignèque tractari iubet, & diligentiùs aſſeruari. In auctione Carambum Aſiæ præfectum fortuna poſuit, ut uariam inconſtantemque humanæ uitæ conditionem oſtendat: & quàm graui, & non præcipiti conſilio ſemper ſit agendum, aperiat. Poloni huic prælio Vladiſlaum & adfuiſſe, & præfuiſſe dicunt: Vngari regis id auſpicijs, ſed abſente rege geſtum eſſe teſtantur. Inſequenti die de expugnando Turcarum præſidio, quod in arduo monte ſuperfuerat, ac extinguendis belli reliquijs, ut illuxit, agi cœptum eſt. Vladiſlaus, ut militum ſaluti conſuleret, quando conatus irritos fore arbitrabatur, id omnino dimittendum, & leuandæ famis gratia ad reditum animos intendendos eſſe cenſebat. Coruinus & Deſpotes, qui hoc admodum bello & Carambi captiuitate recuperaturum ſe regnum eſſe ſperabat, deturbandum inde Turcarum præſidium, & ne ex his ſuſcitetur incēdium, ſcintillas omnino extinguendas eſſe conſulunt: nihil militum robori & uirtuti obſtiturum eſſe, affirmantes. Vicit

tandem

tandem Coruini Deſpotisq́ ſententia. Rex quoque, ne ducum militumq́ue uirtuti quicquam aduerſando detraheret, facilè ceſsit: miles curate corpora, & mox arma ſumere iubetur. Tertia hora diei, inſtructa regis acies, montem prima conſcendere cœpit: factura periculum, an arduum montis accliuum ſuperare poſsit. Sæpe à difficultate hirti ſaltus remorata ſubſtitit. Coruinum obſtinatus proſequendæ uictoriæ animus experiri cuncta iubet: luſtrato aliquantiſper monte, per obliquum iter clementius expeditiusq́ ſubit. Et quum uertex montis, quem hoſtes inſederant, in prærupta promineret, eiusq́ ſubeuntium deſpectum interciperet, Coruini, ſine ullo negocio in alterum montis huiuſce iugum peruenere: rati hinc in hoſtes facilè ruituros. Sed quum progredi contrà cœpiſſent, abrupti ſaxi prohibentur hiatu, quem neque complere materia, neque ponte tranſire licebat. Quum hoſtem cominus deturbare non poſſent, obiectis belli machinis oppugnare contendunt. Catapultas, baliſtas, & cætera tale genus tormenta intendunt, quæ inſanos lapides emittant, & fragore terreant, feriantq́. Turcæ, quum hoſtes in conſpectu propius adeſſe, & horribili ſaxorum iactu ſe peti conſpicarentur, ne parũ quidem animo conſternantur: Alibeiũ ſuperiori nocte Carambo ſuffecere. quũq́ multos dira lapidum iactura læſos diſsipatosq́ intuerentur, grauiter inter ſe fluctuant: quando ab omni ſpe ſe deſtitutos intuerentur. Alibeius conſternatæ, & in præceps ituræ dudum multitudini ſalubri conſilio ſuccurrit, omnes admonet, iubetq́, audito mox fragore poſt cotes & ſaxa procumbere, præſentaneo peſtem remedio auerti poſſe docuit: & hoc ad reſiſtendum commento, ſuos obfirmauit. Interea Coruinus, per accliuum magis arduum, quà patebat in hoſtes aſcenſus, multas cohortes ſubire iuſsit: quæ quum infrà pugnarent, præ loci iniquitate, & Turcarum occurſu, facilè reiectæ ſunt. Demum quum irritam tormentorũ operam in uertice & in præcipiti accliuo calamitoſam ſuorũ ac regiorũ operam eſſe intelligeret, deſperata congrediendi copia, ſignum, conſulto rege, tandem receptui dare iubet, in planiciemq́ deducit agmina: Turcæ abeunte rege, animos audaciamq́ pariter inſtaurant, lætanturq́. Inſequenti die uæſaniente hyeme, & increbeſcente indies rerum omnium egeſtate, rex cum ducibus, legionumq́ præfectis de feſtinando reditu iterum agit: ut è ſterili aſperaq́ regione, antequã inedia conficeretur exercitus, in uberiora loca reuerterẽtur. Coruinus neceſsitati tandem cedendum eſſe ratus, quippe quæ honeſti quandoque rationem haberi non patitur, à regis ſententia non diſſentit. Deſpotes tantùm, quum idem alij planè ſentirent, interceſsit: ſocios increpans, qui capto iam duce & profligatis ferè hoſtibus, uictoriam in manu ſitam desererent, exiguas belli reliquias non extinguerent: per metum & ignauiam, ſuperato hoſte, terga uerterent. polliceri ad hæc, ſe ad inhibendam famem, tantum pecuniarum erogaturum, quantum ſatis ſuperq́ fore cenſeatur. Legatus hæc eadem pontificius iactabat uulgò. Sed quum difficultates ac mala intolerabilia forent, nulla commodorum ſpe, militum animi leniri potuere. Vulgò his obſtrepere legiones, & obclamitare, non duces & præfectos, quibus nihil deeſt, ſed milites fame confici. Deſpotem recuperandi ſpe regni, intolerabilia, & ea quæ præſtari nequeunt, ſuadere: illum haudquaquam quotidiano militum & iumentorum interitu commoueri: neceſſitatem ſuperari non poſſe: exacta ſe hyeme, ad ſacram ultrò militiam redituros. Interea ſæuiente bruma, & imperante fame ceſſandum: exercitum in hyberna dimittendum, ut corpora labore, frigore, inediaq́ abſumpta curent & reficiant. Quas ob res, rex præmiſsis impedimẽtis iter relegit, quod prius fuerat emenſus. Et Turcæ proſpecto eius reditu, fugam potius eſſe rati, ex inſperata lætitia uires inſtaurant, & abeuntes ſubſequi decernunt. Nouiſsimum ſæpe agmen infeſtant, & nunc à tergo, nunc à latere crebris inſultibus adoriuntur: mutuas clades inferũt, accipiuntq́, quibus mos erat occurrentibus cedere, mox in auerſos, conglobatos redire. intercipiebant uſque adeò quandoque iter, ut exercitus progredi nõ poſſet. accedebant onerata ſpolijs & rapinis impedimenta, quæ properare non ſinebant. In ſyluam peruenere, non arborum proceritate opacam, ſed mira fruticum fœcunditate completam: item inuiam, &

ſtagnanti-

ſtagnantibus ſæpe aquis, torrentiumq́ defluxibus cœnoſam & inæqualem, ac ad faciendum iter perquàm difficilem. præceſſerat magna ex parte exercitus nouiſsimum agmen ad ſyluæ initium, quod cataphractorũ erat equitum, ut pariter atq; murus à tergo protegeret. Turcæ cum expeditiſsimo impetunt equitatu: uelites in hos cõuertuntur, ut inſultēt: inſtant hi, & grauem in ſylua pugnam conſerunt. Clamor ingens effertur: ad quem qui anteceſſerãt, recurrêre. inter digladiandum in uliginoſa loca diuertere: ubi quicunq; equites inhæſerant, ægrè præ cœni altitudine ſe expediebant. intercedebant uada quædam occulta, & anfractus, ac inſidioſa locorum inæqualitas, qua præcipites equi agebantur: ad expediendas ſyluę difficultates, pedib. dimicare cogebantur. qui retrò in ſubſidium cõcurrerant, incõſulto ſuccurrendi ſtudio aut paluſtri ſolo impingebantur, aut in cæcos alueos corruebant. Dirempto prælio, equites circiter octogiuta è Chriſtianis deſiderati, qui in poſtremo ordine capti ſunt: è Turcis centum & ſeptuaginta, quos Coruinus exemplò iuſsit obtruncari, cæteri fuſi fugatiq́. In ſylua, cum loci potius difficultate quàm hoſte dimicatum. Quum igitur fames quotidie maior inſtaret, et grauitas multitudoq́ impedimẽtorũ, ac aſsiduus Turcarum inſultus, iter admodum remoraretur, ne inedia & laſsitudine abſumeretur exercitus: regi, cæterisq́; proceribus uiſum eſt, ſarcinas in medium cõferri: ex his quæcunq; oneri potius quàm uſui forent, publicè concremari: deſideratorum arma militum, hoſtiumq́, terra infodi: debilia ſuperuacuaq́; iumenta cædi. Exercitus inutilib. leuatus oneribus, expeditiùs properare potuit, neq; facilis ſubſequendi et incurſandi copia poſthac hoſti fuit. Lõgis igitur itinerib. ad Albam Græcã, quam nũc Belgradũ dicunt, cum uniuerſis copijs Vladiſlaus peruenit: honorificè à ſuis exceptus, dies aliquot per quietem & rerũ copiam milites & equos refecit, recreauitq́. Traiecto deinde Sauo, cum Coruino & Deſpote, cæterisq́; proceribus, Budã properauit: ciues & præfectus, quum eum urbi cũ copijs appropinquare nunciatum eſſet, è ſenatus conſulto, ut reducem pro dignitate regem exciperent, cum omnibus ordinibus & collegijs ſacerdotũ in occurſum effunduntur, põtifices cũ ſacerdotum ordine ad primum lapidem ſubſtitere. Prætor urbanus & præfectus arcis, cum cæteris magiſtratibus ultrà progreſsi, ſubſequẽte populo regem, qui à dextra Coruinum & Iulianum, Deſpotemq́ à lęua tenebat, conuenere: ſuccedebant his præfecti equitum primipili, ac hilares & exultabundæ legiones, quæ non modò capite, ſed præfixas pilis haſtisq́ coronas geſtabant. in congreſſu tantus editus eſt plauſus, & facta congratulatio, ut fauſtis cuncta ſalutationibus reſonarent. Publicam tubarum clangor, & militaris ingeminatio, lætitiam augebat. Deinde triumphi pompa explicari cœpta. Ante regem longus captiuorum ordo præibat inſignium: in primisq́ Carambus, Aſię pręfectus, qui catenatus ante uictorem, omnium in ſe oculos planè conuerterat: pręferebantur ſigna hoſtibus adempta, & ſpolia quæcunque aduehi potuere. Coruinus, in palmata ueſte, inter Legatum pontificis & Deſpotem ſequebatur, ut ipſe poſt regem non immeritò triumphare uideretur. Succedebat his ſanctiſsimum Crucigerorum agmen, cuius latus pontifices & magiſtratus utrunque claudebant: continuabant ordinem ſubinde legiones, quorum uociferam alacritatem Danubius & uicini montes referebant. Sed uniuerſum, quem diximus, ordinem, ſacerdotum pompa præceſſerat, qui ſacro habitu & ſolenni ceremonia incedentes, penates & deos patrios, item aurea argenteaq́ diuûm ſimulachra præferebant: ſacros pro agendis gratijs hymnos IESV Chriſto optimo maximo, ac diuæ genitrici, Pannoniæ patronæ, concinebant: à dextris & ſiniſtris promiſcua populorum turba cœlum plauſibus ſanè complebat, Vladiſlaum & Coruinum certatim ingeminãs. Aſt ubi ad portam urbis proceſſere, Vladiſlaus rex pientiſsimus, ut Deum tantæ uictoriæ auctorem fuiſſe profiteretur, confeſtim ex equo deſilijt, pedibusq́ ouans urbem ingreſſus, diuæ Genitricis baſilicam cum triumphali pompa prius inuiſit. Res ubi diuinas ad omnia puluinaria fecit, ſolennes maximo Seruatori & dijs omnibus gratias egit: hoſtilia templo cum ſpolijs ſigna appoſuit, tabellamque ſubnexuit, quæ uictoriam à Turcis diuina benignitate

relatam,

relatam, planè teſtaretur. Solennibus ritè peractis, in arcem peruenere: Coruino publicè à rege laudes pro meritis datæ, cuius uirtute prudentiaq́; omnia proſperè eueniſſent. Laudati quoque pro dignitate cæteri proceres & præfecti: item his mandatum, ut ſua quiſque cum titulis inſignia, ad magnam aram, in eadem baſilica ritè ſuſpenderet, ne merita præſentis uictoriæ laude fraudaretur: quæ ad noſtram uſq; tempeſtatem ſuſpectantur. Multo magnificentius triumphi ſpectaculum fuiſſet, ſi hoſtium ſpolia, quæ præ neceſsitate humi infoderant, ſuccenderantq́;, referre licuiſſet.

Secundùm regis Coruiniq́; triumphum, qui per uniuerſam paucis diebus Europam effuſus eſt, Chriſtianorum principum animi, qui Turcarum ſucceſſu conſternati fuerant, uſque adeò erecti ſunt, ut regnante Vladislao, uiuenteq́; Coruino, feritatem diræ gentis, ſi bellum proſequerentur, non amplius expauerent. Quare congratulatum ſimul, & hortatum, legationes undique properabant. In primis, Eugenius pontifex maximus, item Veneti, Genuēſes & Philippus Brungundiorum dux, legatos in Pannoniam miſere, ut poſt inſignis ac ſanctæ uictoriæ congratulationem, regem & Ioannem Coruinum ad bellum in Turcas redintegrandum hortarentur, orarentq́;: pecunias & auxilia pollicerentur, claſſem quoque munitiſsimam promiſſis adijcerent, ad Helleſpontum, quæ Aſiaticis copijs tranſitum inhiberet: & Turci totà Coruino cladibus affecti, qui in Europa ſuperfuerant, ad internecionem facilius redigerentur. Aduenit & Ioannis Palæologi Græcorum Imperatoris clara legatio: cuius imperium, Turcarum uiribus ita fuerat labefactatum, ut ademptis tot prouincijs, paruin ſibi in Thracia & Græcia ſupereſſet. Poſt gratulationis officium, regem ſenatumq́; precatur, ut ſalutare piumq́; bellum primo quoque tempore proſequatur. Magnitudinem occaſionis oſtendit, quando attenuatas in Aſia & Europa Turcarum res enunciat: hinc ab Vngaris, à potentiſsimis principibus illinc grauiſsimè uexari. his miraculum adiecit, eo quo Carambus captus eſt die, Conſtantinopoli, ad portam Macedonicam, uiſum eſſe iuuenem cādidatum, equo inſidentem, geſtienti circùm lætitia diſcurſare, nunciare Turcarum cladem, & ineundæ in diræ gentis exitium expeditionis admonere. Demum, ſi à Vladislao bellum inſtauretur, imperatorem Græcum pollicetur cum ualidiſsimis copijs à Thracia uerno tempore adfuturum. Neq; deerant inſtantiſsimæ Iuliani hortationes, & lachrymoſæ Deſpotis preces, qui quotidie Coruinū, cæterosq́; proceres ambibat: amplexabatur regis genua, & ad perſuadendam hanc expeditionem nihil ſtudij, laboris & diligentiæ remittebat. Aduerſantur his acerrimè Polonorum oratores, qui functi gratulationis officio, regem ab externis bellis auertere nitebantur, donec inteſtina componeret: dicere, ipſius abſentia proceres publica commoda contempſiſſe, priuata curare, è libidinis & ambitionis imperio cuncta gerere: per negligentiam & ignauiam omnia ruere. hinc tantum Tartaris audaciæ acceſsiſſe, ut magnam Ruſsiæ Podoliæque partem diripuerint: à finitimis, ſub iuſti belli ſpecie, populationes inferri. Boleslaum Opoliæ ducem, licentiùs incurſare: & Caſimirum è Lituania, Maſſouiæ bellum indixiſſe: proinde ni ad pacandum Poloniæ regnum reuertatur, id perbreui ruiturum. Poſtquam Vladislaus cunctis oratoribus pro congratulationis officio gratias egit, eorumq́; ſtudia in religionem & orthodoxam fidem cōmendauit: reſpondit, Se propediem frequentiſsimum cōuentum habiturum, ibiq́; de inſtaurando bello decreturum: daturum demum operam, ut potentatuum poſtulationibus pro ſua uirili ſatisfaciat. Poſtero die legati omnes dimiſsi, conuentus Budæ frequens indictus, quò regijs diplomatis non modò Vngari, ſed Boemi quoq; qui in Vngaria conſederant, promiſſa incolumitate acciti: & in primis Giſera, eorum princeps. Et quamuis Iulianus interceſſerit, ne præſentib. Boemis de religioſa expeditione ageret: tamen aduerſante Franco Bano, eorū aduētus & præſentia tolerata. Coacto cōuentu, de abrogando inteſtino bello à principio actum eſt: quod quū non poſſet, induciæ in biennium prorogatæ, & ea quidem conditione, ut captiui utrinq; dimitterentur: & exactis inducijs in captiuitatem reuocarentur, ſi pax ipſa nō tranſigeretur. Adempto duobus

annis

annis inteſtini periculi metu, ad extremũ peruentũ eſt. Iulianus & Deſpotes, quum impenſiùs de ſuſcipienda noua in Turcas expeditione diſſeruiſſent, facilè uictoribus perſuaſere: quam ut commodiùs gererent, nouum prouincialibus indigenisꝗ tributum imponi, & quæſtores pȷ̃ ſtipẽdȷ̃ ſubinde creari placuit, bellici apparatus cura Coruino tradita. Et mox quæcunque in hoc conuentu decreta fuerant, Vladislaus omnibus Chriſtianæ reipublicæ Principibus, ad quos iſta pertinerent, ut in tempore parata omnia forent, nunciauit. Pancratius, cui à ſancto Nicolao cognomen eſt inditum, ad conuentum uenit, Polonicæ factionis in Vngaria his temporibus aſſertor acerrimus. Violata ſacroſancta cõcilȷ̃ libertate, facto nobilitatis impetu, ex odio publico captus eſt, in uinculaꝗ coniectus. Pari quoque inuidia ſocȷ̃ ad ſupplicium rapti ſunt. Furoris huiuſce cauſam ferunt, quòd regionem, quam Vagus præterfluit, aſsiduis inſeſtam latrocinȷ̃s teneret: unde publicam in ſe, ſociosꝗ ſuos, inuidiam conflauit, & eam quidem quæ publicæ fidei ſanctitatem uiolaret. Nec mitius quidem cum Giſcra actum foret, niſi regis ope & miſericordia obiecta, Polonorum manus per poſticum hominem eduxiſſet, mutatoꝗ Iaurinum habitu continuò tranſtuliſſet. quare ſeruatorem, & ſalutis auctorem ſuæ, Vladislaum poſthac ſemper appellauit.

Rex autem, quamuis rebus Pannonicis, & futura expeditione admodum ſollicitaretur, paterni tamen regni procellis miſerè uexabatur. Succurrebant procerum ſuorum diſcordiæ, ſimultatesꝗ, Tartaricæ incurſiones, intermiſſa reipublicæ cura, & bellum quod cum Amaxobȷ̃s Caſimirus frater geſturus erat. Sæpe de repetenda patria cogitauit, ut regnum pacaret, cũꝗ fratre de rebus agendis rectè decerneret: dum Turcico quæcunꝗ bello ſunt uſui comparantur, & tributum, quod huiuſce rei cauſa fuerat impoſitum, exigeretur. Sed inſtantiſsimis Iuliani Deſpotisꝗ precibus & monitis remoratus, qui ſe in tanta rerum mole apud ſuos Polonos excuſarent, legatos miſit. Quinetiam magnus Pannones omnes timor inceſsit, ne rex Poloniam reuiſeret, neùe parentis pientiſsimæ ſuorumꝗ charitate à belli ſtudio reuocaretur. Ingruente iam uere, Vladislao, Coruinoꝗ placuit, per legatos omnes Principes admonere, qui in ſalutari hac expeditione claſſem, auxilia, pecuniasùe ultrò promiſerant, uti in primo tempore promiſſa præſtarent. In primis Conſtantinopolitanum Imperatorem, ut quum ſe in Thraciæ Macedoniæꝗ finibus cum exercitu eſſe ſentiret, præſtò quoꝗ ipſe cum auxiliaribus copȷ̃s adforet. Inſuper Eugenium pontificem maximum, Venetos & Genuenſes, cæterosꝗ ſocios, qui comparandæ claſsis negocium ultrò ſuſceperant, ut in Helleſpontum eam mitterent. quod & impigrè ab illis factum eſt: quippe qui ad Caietam ſeptuaginta triremes inſtruxerãt, claſsi Franciſcum Albertum, è patricio Florentinorum genere natum, cardinalem, ingenio & uirtute præſtantem præfecerant. Is continuò in Helleſpontum nauigauit, portus occupauit, & littora, ne qua ex Aſia Turcis auxilia tranſmitti poſſent. Ad augendam hanc inferendi belli occaſionem, fama felix acceſſerat, Carmaniæ principem cum magnis exercitibus in Pontum ac Bithyniam properare, ut minorem Turcis Aſiam eripiat, Europæ imperio intenſiſsimis. Longè magis hac rumoris dexteritate ſuccenſa ſunt ad hoc bellum Chriſtiana ſtudia: quum ſecum reputarent, non modò Europæos per ſe, maximum in hoc bello fœdus iniuiſſe, ſed Aſiaticorum quoꝗ ex inſperato auxilia accepiſſe. Quinetiam Amurathes, audito Carmanici belli periculo, ita animo conſternatus eſt, ut de pace potius quàm bello, ſi poſſet, cogitare cogeretur. Quum enim totiens ſe ab Vngaris & Polonis, Coruino duce, & ſub ductu auſpicȷ̃sꝗ Vladislai, fuſum fugatumꝗ reputabat, penſitatis quoꝗ Carmani uiribus, omnem in Europa Aſiaꝗ uictoriam deſperabat. Succurrebãt Italorum opes, cum Burgundionum uiribus unà coniunctæ, quæ terra mariꝗ plurimum poſſe uiderentur. Quare nihil utilius ueniebat in mentem, quàm coniurante in ſe uno tempore ſimul Europa, & non parua ex parte Aſia, de pace cogitare, quam propagandi olim imperȷ̃ cupiditate ſemper abominabatur. De ea cum Deſpote agendum eſſe cenſet, cuius ob liberorum captiuitatem, & regni priuationem, anhelantiſsimum fore intellige-

bat. Itaque ad eum clàm nuncios mittit, qui ita cautè cum illo de pace agitent, ne eius cupidi uideantur. Quare de Carambi prius redemptione agant, & pro ipſo liberorum regniq; Myſiæ reſtitutionem polliceantur: de pace ſubinde, ueluti præter mādata regis, mentionem ſenſim faciant. Deſpotes primò, qui Turcarum artes non ſine magna iactura calluerat, ſuſpicione corripitur: deinde quum de ſuis commodis agi intelligeret, dictis eorum aures admouit: quinetiam id in rem Vngarorũ admodum fore uidebatur, ad Coruinum rem ipſam pertulit. Ille quoq; penſitatis belli periculis, & Vngarorum Polonorumq; malis, qui inteſtinis iuxtà diſcordijs laborarent, infeſtumq; Fredericum haberent, opibus etiam & auctoritate pollentem, ne recuſandam quidem pacem reputauit. Et quum conditiones omnes à Deſpote edoceretur, quas ne fictas quidem eſſe intelligebat, eo impenſiùs ad pacem animum intendit. Neque diſplicebat illud quod à Deſpote deferebatur: quippe qui ſi eius opera pax iſta fieret, quadraginta aureûm milia, Turcarum nomine, pro Carambo, & quæcunque à Sigiſmundo Imperatore oppida in Vngaria ſibi dono data fuerant, recuperato ſe regno, Coruino daturum pollicebatur. Amurathes quum acclinatum paci Coruini animum à Deſpote accepiſſet, quem unicum in Europa perhorrere uidebatur, idibus Iunijs Segedinum ad eum legatos miſit, qui pacem omnino ibi tranſigerent: at ille Vladiſlaum regem ſtatim admonuit, ut ad eundem diem cum inſtructo illic adforet exercitu, ut quum adfuturi ſunt Turcarum legati, de concordia ſecum acturi, motis dudum caſtris, æquiores pacis conditiones extorqueat. Conditiones omnes ſignificarat, rex autem eas conſpicatus neque regno, neque tempori iniquas fore, & fluctuantibus præſertim Poloniæ rebus, neque tutis etiam Vngariæ, mentionem pacis lætus audiuit: ad præſtitutum cum plurimis copijs diem adfuit. Admiſsis Turcarum oratoribus, Segedini diebus aliquot de pace ultrò citroq; acerrimè diſceptatum, quando Turca Bulgariam argentiq; ſodinas, quæ in Seruia ſunt, pertinaciter ſibi retinere nitebatur: contrà Vladiſlaus legitimis cuncta dominis reſtitui cõtendebat. Tandem inter eos ita conuentum eſt, ut Bulgaria Turcæ cederet, reliqua uerò quæ in Myſia occuparat, priſtinis poſſeſſoribus redderentur. Reſtituerentur inſuper utrinque captiui, & in primis Deſpotis liberi: reſtituẽdis autem oppidis, ciuitatibus captiuisq; dies præſtituta. In decennium pax tranſacta, præſente quoq; Iuliano apoſtolici Senatus legato: qui quamuis eam iniquo animo ferret, nihil tamen ueniebat in mentem, quo ipſam facilè improbaret: difficilè futuris rebus erat certa cõmoda præfinire: cruciabatur nimis animo, quòd literis potiſsimùm ſuis magnum in Italia fœdus ictum fuerat, & ingens parata claſsis: nunc uideret apparatus omnes hac pace fore irritos, & clariſsimæ uictoriæ immortalitatiſq; adipiſcendæ ſpem deponere cogeretur. Contrà Vngari, Myſi ac Daci, lætitia ſingulari complebantur: conſiderantes ſibi ultrò dari, quod ſine multo ſanguine recuperare nequiuiſſent. Compoſitis rebus omnibus, de modo ſanciendæ pacis agi cœptum eſt. Turcæ iuramentum in Euchariſtiam à rege poſtulant: Gregorius Sauoreus pertinaciter aduerſatur, ne arcana myſteria, quæ nulla ratione, niſi fide tantùm pura, munita ſunt, infidelibus prodantur. Conuentum tandem utrinque eſt, ut in Euangelio noſtri, illi in Alcorano iurarent. Scriptis igitur eodem argumento, lingua tamen duplici, conditionibus pacis, eas inter ſe perpetuas inuiolataſq; fore, ſanctiſsimo utrique iuramento aſſeuerarunt. Confecta iam pace, abeuntibuſq; Turcis, ut ex compoſito promiſſa præſtarent, Franciſci cardinalis Florentini, qui in Helleſponto Latinæ claſsis præfectus erat, literæ allatæ ſunt, quibus ſignificabatur, Amurathem, exinanita ferè Europa, cum omnibus copijs in Aſiam aduerſus Carmanum traieciſſe: occaſionem maximam oblatam eſſe, facile recuperandi quicquid in Europa fuerat amiſſum. Monere deinde impenſiùs, & hortari, ut cum ſuis quàm primùm exercitibus in Macedoniam ac Thraciam erumperẽt. Se ad Helleſponti fauces in tempore adfuiſſe, & ex fœdere promiſſa præſtitiſſe, atque ne Turcę redeant, facilè prohibiturum. Adueniunt quoq; Conſtantinopolitani Imperatoris tabellarij, per quos feſtinandam is ob Turcarum abſentiam expeditionem

peditionẽ orabat, efflagitabatq́ꝫ: nec opportuniorẽ quidẽ ullam occaſionẽ uindicandæ à fœdæ gentis imperio, Europę unquã adfuturã: & poſtulatã ſe à Turca pacem repudiaſſe ſignificans. Demũ inſtantiſsimè precatur, ne ullam fidã perfidæ gentis pacẽ rex accipiat: ne'ue Turcarũ ſe fauorib. obruẽdũ relinquat. Recitatis utriuſqꝫ in Senatu literis, tanta regẽ cunctosq́ꝫ proceres facti pœnitentia mox inceſsit, ut nullius unquã rei uehementius puderet, pigeretq́ꝫ. Omnia immortalitatis fundamenta, quæ iecerãt, inita cum Turca pace, inuitis inſcijs'qꝫ ſocijs, iam irrita fore conſpicantur: expectationem quã de ſe in Chriſtiana republica ſuſcitarãt, fefellere. Vindices dudũ ſanctæ fidei, propugnatores religionis, ultores Chriſti, & gentiũ fideliũ liberatores olim appellatos eſſe, ſecu reputabãt: cõtrà, nunc uiolatores ſocialis fidei, & Latini Græciq́ꝫ fœderis immemores, contemptores immortalitatis, & propriorũ tãtùm cõmodorũ amatores haberi. Animos hac pœnitentia fluctuantes Iulianus tẽpeſtiuius adoritur: Si quis ueſtrùm (inquit) proceres, fortaſſe miretur, quòd de reſcindenda pace, ac uiolanda fide, ſim uerba facturus: is primùm intelligat, me nil aliud hodie, quàm de ſeruãdo fœdere uobiſcũ acturũ, & pari uobiſcũ pœnitentia corripi: pœnitentia dixi, nõ dolore. Quando hæc quę me inuito facta ſunt, & pręter opinionẽ ueſtrã acciderunt, ueluti è ſpecula cũcta proſpexi: cogor pro legationis officio, & Chriſtianæ profeſsionis cõiunctione, iuxtà atqꝫ uos animo fluctuare: & eo uel maximè, quòd de cõmuni honoris dignitatisq́ꝫ iactura hodierno die agitur: quã niſi cõmuni conſilio & ſolita uirtute reſarcire enitamur, ô quàm uerendũ eſt, ne pręnimia infamia, & uobis è Pannonijs egredi, & mihi Romam redire liceat, ubi grauiſsima quæqꝫ cenſura iudicantur. In quas miſerias præceps conſiliũ nos planè cõiecerit, conſiderate. Pacẽ cum Turca fecimus infideli, ut ſanctã fideliũ fidẽ uiolaremus, & ſacro ſanctũ cũ ſummo Pontifice ſocijsq́ꝫ Principib. initũ antè fœdus reſcinderemus. Et cuius, cuius inquã, utilitatis gratia? nempe ut Myſiã diu populatã recuperaremus. Exigua profectò & calamitoſa eſt iſta utilitas, quæ ad breue tẽpus intercipi poteſt: & cætera cõmoda, quę perpetua fuerãt, longeq́ꝫ maiora, amouet & repellit. Quid enim demẽtius, & magis incõſultũ dici poteſt, quàm in deliberando priuati tantũ cõmodi, & non publici, itẽ neqꝫ honeſti & ſancti habere rationem? Quid Turcarũ perfidiæ præſtare debeatis, nõ id quæritur hodie, proceres: ſed à Iuliano, Pontificis & Latinæ ſocietatis legato, actore & auctore, irriti promiſsi, uiolatæ fidei, & ſoluti fœderis, ante conſcientiæ ueſtræ tribunal poſtulamini. & ueſtro potius, quàm diuino alieno'ue iudicio (ſi mea æquo animo dicta patiemini) reos uos efficiam. Reſpondete mihi, proceres: non'ne poſtquã ſex menſes in Myſia, finibuſq́ꝫ Thraciæ cum Turcis tot bella feliciter geſsiſtis, deinde ouantes in Pannoniã redijſtis, ab uniuerſa ferè Italia, & à Græcorũ Imperatore honeſtiſsimas legationes accepiſtis, & cõgratulationes fauſtæ uictoriæ, & ad continuãdũ bellũ adhortationes? Accepimus. Non'ne cum Italis & Græcis, ut illi à Thracia cum auxiliaribus copijs occurrerent, & hi claſſem ingentẽ in Helleſpontũ mitterẽt, ſacroſanctum ultrò fœdus, me pręſente & auctore percuſsiſtis? Percuſsimus. Si percuſsiſtis, cur cũ Turcis, iſto uiolato, aliud tranſegiſtis? quo iure, quamuis trãſactũ ſit, ſeruare poteritis? Ergo ſi ſuperiore anno cũ Põtifice maximo, qui Dei uicem gerit in terris, fœdus iniuiſtis: ſi humani, ſi rationis compotes, ſi Chriſtiani eſtis, ſecundùm omnino uobis fœdus reſcindendũ eſt, ne primũ & diuinũ uioletis: quod ni feceritis, uercor ne ueluti Iudas Chriſtũ, ita uos eius uicariũ prodere uideamini: ne'ue Deum, quẽ hactenus reb. ueſtris præſentẽ & propitiũ ſemper habuiſtis, uobis poſthac infeſtiſsimũ ſentiatis. Nunc autem quæſo, dicite, quid Imperatori Conſtãtinopolitano, qui ex cõpoſito iam à primo tẽpore fuit in caſtris, & ueſtrũ in tãta opportũitate exercitũ expectat? quid Pontifici maximo? quid Venetis & Genuenſib. qui claſſem inſtructã habent, ut conſtitutũ fuerat: quid Burgũdionibus, qui ardore fidei ex Oceano diu ſoluere, & tot pericula maris emẽſi, nunc in Helleſponto nauigant, reſpondebitis? Commentamini quæſo (ſi poteſtis) excuſationẽ, & colorẽ aliquẽ, quo non penitùs noſtri diſsimiles uideamur. Si quid è recondita arte excudiſtis, expromite. Promiſiſtis uos primo quoquo tẽpore in caſtris adfuturos: nunc uernant ueſtri milites, & æſtiuant, & per calamitoſam ignauiã & negligentiã tanta & tam ſalutaris occaſio elabitur. O ingentẽ animorũ cæcitatẽ, ô craſſam ignauiam, ô execrabile fœdus, ad Chriſtianæ reipublicæ ictũ exitiũ. Incu-

ſauerit me fortaſſe aliquis, cur id cũ cæteris tolerauerim? Adfui, fateor: ſed quantũ in me fuit, ne id fieret, interceſsi, improbaui, & ut multi ex his qui hîc adeſtis, teſtes eſſe poteſtis, inſtãtiſsimè damnaui: uictus ſum Coruini ſapientia & auctoritate, Deſpotisq́; cõmiſeratione, ne regno ac liberis, interceſsione mea, ultrà infelix ipſe carere uideret: & ne me cõmodorũ ueſtrorũ cõtẽptorẽ oppugnatorẽq́; quiſquã appellaret, triſtis & inuitus ceſsi: haud inſcius, hinc ſalutẽ Chriſtianę reipublicę labefactari, ſpem glorię ac immortalitatis extingui: & nos omnes pariter diuini humaniq́; fœderis uiolatores, perfidos, & Chriſtianę gentis proditores (ut ueſtra pace dixerim) appellari. Quare niſi antè quàm perfidiæ noſtræ rumor longiùs effundatur, nos ipſi ab hac infamia uindicauerimus, nihil turpitudine ſcelereq́; ueſtro maius aut miſerius quicquã dici poteſt. Id ſi uoluerimus, nõ tã facilè quã iuſtè ac ſanctè facere poterimus. Reſtituta Myſia, redditisq́; captiuis, quid aliud uobis agendũ eſt, proceres, quàm inſtaurare exercitus, parare quęcũq; bello ſunt uſui, initũ prius fœdus cũ Chriſtianis ſeruare? dicere, Vladislaũ regẽ, poſt percuſſum cum Latinis Gręcisq́; fœdus, nihil inconſultis ſocijs, quorũ auſpicijs cõ nunc bellum geritur, paciſci potuiſſe: præcipuè cũ hoſtib. Chriſtianæ profeſsionis. Si quid illi cũ Turcis conuenerit, fore irritũ, priori ſtandũ eſſe fœderi. Quisnã ita iniquus humanarũ rerũ examinator eſt, qui nõ facilè iudicet, initã cũ utroq; fidẽ, Chriſtiano potius quàm Turcę, & fideli potius quàm perfido eſſe ſeruandũ? omni in perfidũ hoſtẽ arte, ui, fraudeq́; uti licet, ars arte eluditur, & fraus fraude circũuenięda eſt. Dolo Turca à principio in Europã traiecit, dolo pedetentim regnũ inuaſit, nemini unquã fidẽ ſeruauit, artib. potius quàm armis ad id rerũ faſtigiũ euectus eſt: & uos, eò ne cęcitatis perueniſtis, ut Turcæ potius, omnis fidei ac rationis experti, quàm fidelib. Chriſtianis, in primisq́; Pontifici ſacroſancto, ſeruãdã eſſe fidẽ cenſeatis? aſtu & conſilio maxima quæq; geruntur: Romani maiores noſtri ſemper ſociorũ fidẽ rectè ſanctèq́; ſeruarũt, perfidos pari arte eluſere. Cęſar, imperãdi cauſa, ius quandoq; uiolandũ cenſuit. Atq; Philippus domitoris Aſiæ parens & magiſter, calliditate ac dolo ſæpe malo imperandi cupiditate uſus eſt. Non tamẽ hi proditores appellantur. Fas eſt quãdoq; publicę ſalutis gratia, neq; ſtare pactis, neq; perfidis ſeruare fidẽ. Fas eſt iniqua iuramenta reſcindere, & præſertim quæ præter æquũ, fas & bonũ eſſe cenſentur. An'ne Diomedi, quicunq; in ſolo patrio primus occurreret, dijs immortalib. deuouenti, obuiũ ſibi filiũ, ex uoto & iuramento mactare fas fuit? Nempe nefas: æquũ igitur & iuſtũ iuſiurandũ, omniũ iudicio eſt ſanctè ſeruandũ. Quod aũt non modò ad priuatũ, ſed ad publicũ facit exitium, illud irritũ ac uanũ eſſe debet. Quas ob res antequã perfidia noſtra latè diuulgetur, uos quæſo, & nõ ſine lachrymis obteſtor, proceres, teq́; in primis rex inclyte, ne datã pro ſalute Chriſtianæ reipublicæ ſacroſancto patri, cæterisq́; fidẽ, ullo unquã pacto uiolandã cenſeatis. Initã cũ Latinis Græcisq́; ſocietatẽ fidè ſanctèq́; ſeruate. ſuſceptã ex conuento expeditionẽ, ſociorũ exemplo proſequimini: iacta immortalitatis & glorię fundamẽta tueamini: prouincias, Turcarũ ſeruitute preſſas, liberate: collatæ in uos ſpei ſatisfacite: nolite expectationẽ nunc gentiũ fallere, quo nihil turpius eſſe poſſet. Nulla uos initi cũ Turca fœderis religio teneat: illud cenſete nefariũ & deteſtabile, Põtificijs & Chriſtiani fœderis uiolare ſanctitatẽ: Deũ, quod cœleſti benignitate prohibeat, ſi aliter feceritis, acerrimũ uiolatæ fidei fore uindicẽ exiſtimate: & nihil reputate Chriſto optimo maximo gratius, uobisq́; glorioſius futurum, quàm occupatas à Turca prouincias omnes humani diuiniq́; iuris experti, à fera illius ſeruitute uindicare. Nolite hãc opportuniſsimã occaſionẽ præterire, qua nulla cõmodior unquã dari poterit. Deſtituta à Turcis eſt Europa, Carmanico bello: Pontificia claſſe in Helleſponto interdictus eſt reditus: Thraciã, Macedoniam & Græciã, Epirumq́; inuiſere tantũ, & luſtrare opus eſt. Nullus hoſtis adeſt. Proinde Pontificiũ, per Deũ quæſo, ſeruate fœdus: & fauſta feliciaq́; caſtra, ueluti uobis cũ ſocijs conuẽtũ eſt, in Macedoniã Thraciamq́; mouete. Iuliani oratione, abrogandã Turcarũ pacẽ, omnes exclamarunt: initã cũ Chriſtianis Principib. ſocietatẽ, à quib. ipſi opẽ implorarant, nullo modo uiolãdam: malle extrema omnia perpeti, quàm ſanctè promiſſa non præſtare. & quamuis maxima cõmodorũ omnium ſpes in Turcico bello ſita ſit: tamen ſi res etiã parũ proſperè euenirent, longè ſatius eſſe pro Chriſtiana religione mori, excitatã, expectationẽ tueri, ſeruare fidẽ: quàm infamem

turpemq́;

turpemq́ꝫ uitã ducere. Quare ex conſulto ſenatus & regis auctoritate pax cũ Turcis inita abrogatur, & malis inquã auſpicijs antiquatur: quandoquidẽ ſine auctorũ abrogationis exitio numina quæcunqꝫ pacis ac fidei iura tuentur, id fieri noluere. Ne Coruinus & Deſpotes intercederent, alteri Bulgariæ regnũ, parta uictoria ex diplomate promiſſum: alter belli facilitate remolitus eſt. Interea Turcarũ legati, repentinæ perfidiæ neſcij, promiſſa ex conuento præſtiterant: oppida quæ in Myſia Seruia'ue tenebant, ademptis præſidijs, priſtinis poſſeſſorib. reſtituerant: pro Carambo, quẽ ſecũ abduxerant, quadraginta Coruino aureûm milia perſoluerant: Raſciæ regnũ liberosq́ꝫ cũ cæteris captiuis Deſpoti reddiderant. Vladislaus aũt decretũ abrogati fœderis Turcarum ad Imperatorem Conſtantinopolitanũ & Franciſcũ cardinalem, Latinæ claſsis præfectũ, ne cœpta deſererent, repentè miſit. Poloni, reſciſſam pacẽ audientes, ægerrimè tulere: & quũ reuiſurũ Poloniã regẽ hinc ſperarent, è magna ſpe excidere: neqꝫ ignorabant, Lituanorũ & Amaxouiorũ gratia inter Caſimirũ & Boleslaũ graue bellum perbreui exarſurũ. Rex demũ per legatũ Polonos conſolatus, inſtigante Iuliano, undecimo Calendas Octobres, Segedino caſtra mouit: non pari atqꝫ anni ſuperioris exercitu, quando Turcitæ pacis fama ingens Crucigerorũ manus abierat: hac etiã cauſa multi è Polonis Valachisq́ꝫ dimiſsi. Aſt ubi ad Orſouã Vngari deuenere, pridie Nonas Nouembres traiecere Danubium. Poſtquã Bulgariã attigere, primò Florentinũ, deinde Budinũ, in Danubij ripa ſitũ uenerunt: quanquã nonnulla oppida præſidiaq́ꝫ Turcarũ præterirent, nihil unquam hoſtile factũ eſt, ne minimis tempus prælijs tereretur: nullum inire certamen rex decreuerat, niſi neceſsitas adegiſſet, donec ad Helleſpontũ exercitum ſuũ cum Latina claſſe & auxiliaribus Græcorũ copijs coniunxiſſet. Duæ ad Gallipolim ſibi uiæ proponebantur: altera campeſtris & breuior, per extremã Thraciæ oram, qua Macedoniæ coniungitur, inter Rhodopen Biſtoniamq́ꝫ paludem: hac ſi iter facere pergeret, quia recta Hemus ſuperandus erat, cliui difficultate & anguſtijs currus deſerere cogebatur: altera ad ſolis exortũ in Pontũ, mox præter Ponti littora, & luſtrata Thracia, declinato ad Meridiem itinere, Gallipolim deducebat: hæc quamuis multo longior, & in locis pleriſqꝫ ſalebroſa, non tamen uſqꝫ adeò difficilis, ut agendorũ curruũ copiã interdiceret. Hanc Vladislaus optauit, ne currus dimitteret, quorũ circũ ſepta inſidioſos Turcarũ impetus totiens inhibuiſſent. Quũ ad Nicopolim Bulgarorũ metropolim perueniſſet, cuius pars Danubio abluitur, altera in montẽ aſſurgit: quia collatas illuc belli trepidatione prouincialiũ diuitias rumor erat, exercitus ab urbis oppugnatione contineri non potuit: primus in ſuburbana impetus factus eſt, & continuò populata: quũ aũt mœnia attigiſſent, quæ ſtrenuè protegebantur, ab oppugnatione ceſſatũ. Hîc dies tres quatuor'ue reficiendi militis & iumentorũ gratia caſtra morã fecere. Regionis ubertate hîc omnẽ inopiã reſarſerunt, & reparata ſunt omnia quæ bello uſui forent: quoniã & uia difficilior ſalebroſior'ue ſupererat, ac iter ob frequẽtia Turcarũ præſidia longè periculoſius: hic etiã rex facta tranſuectione, exercitũ recognouit, antequã hinc caſtra mouerentur. Vladislao, Dracula Valachiæ, quã Montanã dicimus, princeps occurrit: uir non parua iuſticia & æquitate pollens, & fortiſsimus in quoqꝫ bello Imperator ſemper habitus: quippe qui modicis copijs magnitudine animi & ſapientia, necnon excellenti ſuorũ militũ uirtute, Turcarum bellum, uix Chriſtianis omnib. tolerabile, præter omnium opinionẽ, ſine ullis externæ gentis auxilijs diu tolerauit, tantamq́ꝫ aſsiduo bello prouincialiũ iacturam fecit, ut uix ſupereſſent, qui agros colerent. Hic ne in Turcæ ſeruitutẽ caderet, quando iam nimis attenuatis erat opibus, ad hanc expeditionẽ ueluti ad præſentẽ ſalutẽ euolauit: conſpicatus regis exercitũ, & militũ paucitate conſternatus, eum continuò cęt, erosq́ꝫ Principes orare ac obteſtari cœpit, ne ultrà contenderet: pedẽ referret, quando non ſine magno ſuo malo ſat exploratas Turcæ uires haberet: quippe qui cum longè maiore ſeruorũ manu uenatũ prodire ſoleret, quàm Vngaricæ nunc forent copiæ: quinetiã adiecit, ſæuitiã hyemis inſtare, quæ ſuperari non poſſet: has ad primũ tempus legiones reſeruandas eſſe, & quærenda interim cũ ſupplementis externorũ auxilia. Nonnulli Draculæ uerba in malam partẽ interpretabantur, rati illum, quia ictũ cũ Turcis fœdus haberet, præter animi ſententiã ita fuiſſe loquutũ. Res tamen ipſa teſtabatur, nil Draculam dixiſſe à ueritate & ſalutari con-

filio alienũ, uerùm quũ iam regis fatum inſtaret, & Iulianus quotidie magis iter adurgeret, laudato Draculę cõſilio nequaquã auſcultatũ. At is poſtquã regẽ ab itinere ſe reuocare non poſſe cognouit, auxiliorũ loco filium cum quatuor milib. equitũ expeditiſsimorum cum eo miſit: itẽ duos ſtrenuos iuuenès locorũ peritiſsimos: & in digreſſu ad belli uſum, duos miræ pernicitatis equos dono dedit, quorũ opera ſi qua mala ſors adegerit (quod Deus auertat) ex omni ſe periculo facilè expedire poſsit. Adauxerant Draculæ metũ, Bulgaræ cuiuſdam aniculæ magæ reſponſa, quæ ad Sullonum uicũ belli exitũ ab eo rogata, reſpondit: Vladislaũ regẽ malis ad Varnã auſpicijs pugnaturũ, & profligati exercitus reliquias aduerſus Turcã deinde feliciùs pugnaturos. Hic filium antequam dimitteret, ſtudioſiſsimè monuit, ut ſi parũ proſperè pugnaretur, ne cum fortunæ iniquitate colluctaretur, ſed ad meliora ſe tempora reſeruaret. In Thraciã deinde rex iter conuertit: & quũ ad Paniſum amnẽ, qui ex Hemo monte ortus, inter Meſembriam & Odeſſum Euxinũ illabitur, perueniſſet: deprehenſam fluuialium cymbarũ multitudinẽ concremauit, creditũ, hanc ibi eſſe claſſem idcirco à Turca paratã, ut præterlecto tranquilli Ponti littore, ĩn Danubij oſtia ageretur: mox cõpleta milite ſubiret Iſtrũ, & Pannonias infeſtaret. Poſt hæc quũ uia confragoſa inſtaret, & anguſta, diuiſo exercitu ad inhibendos facilius improuiſos Turcarũ incurſus, Hemũ conſcendere cœpit. Coruinũ cum auxiliaribus Valachorũ copijs & tribus Pannonũ milibus præmiſit: ipſe longo pòſt interuallo cum reliquo ſuo & Crucigerorũ exercitu ritè ſubſequitur. Currus & impedimenta in medio collocata, ut à præcedenti & ſubſequenti agmine munirentur. Iter per anguſtias ita factum, ut à tergo nihil relinqueretur, quo reditus occludi poſſet: ab utraꝗ parte, proxima quæꝗ oppida, Turcarumꝗ præſidia ui capta & ſucceńſa: miles non ſolùm à prophanis manũ non abſtinuit, ſed ne à ſacris quidem, & Bulgarorum templis. Id ęgerrimè rex tulit, exclamans, multo plus Deo quàm armis confidendũ, & arma per deos ſumpta non eſſe ſacris inferenda: proinde oblata ſacris reddi edixit, ſacrilegij pœnas interminatus. Per Turcas quos captiuos habebat, mox proximis præſidijs eorũ ſignificatũ eſt, à rege cuiꝗ fore liberũ, aut oppidis tutò cedere, quæ tenerent: aut ſi uoluerint, cum Chriſtianis licere ſtipendiũ facere: multi conditionẽ acceperunt, ne ſi fortè in manus hoſtium uenirent, grauiſsimis eruciatib. afficerent. Sanctè his eſt ſeruata fides. Contrà uerò, qui Sunium Pezechiumꝗ tenebant, præruptis utrinꝗ rupib. obſitũ, freti naturæ munitione, ualidisꝗ præſidijs, conditionẽ recuſarunt. Rex, quũ ab his iter à tergo intercipi facilè poſſet, utrunꝗ adoritur: utrunꝗ tandẽ, militũ robore audaciaꝗ captũ: ubi quinꝗ Turcarũ milia cæſa ſunt, & magna præda comperta, militi diſtributa: pars magna hoſtium, captis oppidis, è rupibus deturbata. In hac expugnatione, Ioannis Tarnouini & Leſconis Bobticij uirtus enituit: dum alter portas non ſine duplici uulnere confregit, & alter Pezechij muros primus aſcendit. Vix hac non mediocri uictoria Vngari potiti fuerãt, quũ à Franciſco cardinale præfecto claſsis redditæ ſunt literæ, quibus ſignificabatur, Amurathem eluſis aſtu largitione'ue ſpeculatoribus, qui infra Gallipolim, Helleſpontici freti littora ſeruabant cum maximo in Europã exercitu redijſſe, & prope Iſthmũ Thraciæ Cheroneſi, cum alijs qui ex Europa illuc conuenerant, coniunxiſſe. Nec parua quidẽ Chriſtianorũ animos conſternatio hoc nuncio inceſsit. Aliqui retrocedendum, alij munitiſsimũ aliquẽ locũ pręoccupandũ eſſe cenſent, donec iter numerumꝗ hoſtium explorarent. À Pezechio tandem per montes ac ſaltus, ubi ſeſe optimè tueri poterant (tanta enim uis fati fuerat) ad plana deſcenſum eſt: iter per obliquã uallem in Rhodopẽ biduo factũ, & ſub Hemũ ad ſiniſtrã, decimo die ad Pontũ deuentũ eſt. Cauarna, reformidato regis aduentu, ſæuitiaꝗ, qua ad Pezechium paulo antè uſus erat, dimiſsis ulti ↄ pręſidiarijs, deditionẽ fecit. Turcæ quoꝗ eodem exemplo, qui præſidia per cætera oppida tenebant, aufugere. Quare Macropolis, Callacrium, Galata, Varna, & maritima pleraꝗ oppida à Turcis deſtituta, per deditionem accepta ſunt, & Chriſtianis obfirmata præſidijs. Sed quũ de Varnenſi clade dicendum ſit, locorũ ſitus breuiter exponetur. Hemus à Meſembria ferè oriens, in Macedoniam & ſuperiorẽ Myſiam perpetuo iugo protenditur: & à Pannonijs in Pontũ præter Danubiũ deſcendentibus, è trãſuerſo porrectus, obijtur: & ni ſuperetur ad Pontũ, hàc iter fieri non poteſt. Is ab utroꝗ latere declinans, in mi

nora

nora ſenſim iuga colleſq; ad Pontum uſq; deſidit, ualleſq; maritimas feraces & amœnas facit: atq; præ cæteris Varnæ regionem, quæ iucundum undiq; circumſpectum reddit. Varna uero in anguſto ſinu inter duo promontoria ſita eſt: in altero Galata, Macropolis in altero præſidet: hæc a Gallis ex Aſia præ infelici militia redeūtib. ueluti Gallipolis, & Gallacriū, originē nomenq; adepta eſt: a longitudine ciuitatis illa denominata. Circa Varnā, ad littus uſq; uineta, pomariaq;: inferius ad dexterā uallis nonnullis uicis habitata: ad ſiniſtrā, qua Galata eminet, paluſtris porrigitur ſub collibus lacuna. Ad Varnā igitur Chriſtiani caſtra poſuere, ubi nihil militi deſore uidebatur. Ab Iſthmo interea Turcæ Adrianopolim uenerunt, qua Vngarorū nunciabatur aduentus: mox continuatis itineribus, ſeptimo tandem die, haud longius quàm quatuor milibus paſſuū a Varna conſedere. Quod ubi ab exploratorib. nunciatū eſt, ueluti in ea re fieri ſolet, nocturnę ſtationes & uigiliæ redintegratæ: ad regem, qui furunculi moleſtia in ſiniſtro crure diebus aliquot laborarat, uniuerſi proceres conuenere, ut de pręlio decernerent. Iulianus muniendà curribus caſtra, & tormenta circùm bellica diſponenda eſſe cenſebat, ut ab innumera Turcarū multitudine ſeſe tutius protegerent: bellum quoq; detrectandum, donec Latina claſsis adforet, a qua hoſtes omnino peti reputabat: ut dum ipſi a fronte pugnarent, haberent qui Turcas a tergo laceſſerent. Eius ſententiā Simon Roſgonius Agrienſis epiſcopus, Franco Dalmatiæ banus, & Vngarorum Polonorumq; nonnulli ſequebantur. Rex adhuc anceps ducebatur. Contrà uero Coruinus & Deſpotes conſulebant: dicebāt enim, uallo, foſſa, curruum'ue circūſepto in caſtris muniri, non aliorū eſſe quàm cōſternatorū metu animorū, & extrema quęq; expectantiū. Ad inferendū ſe bellum, nō repellendum deſcendiſſe: nunquā formidinē militi hoſtiq; indicandā: uirtute, audacia & celeritate deterrendū hoſtē. Si in caſtris ſe occluderent, negataq; pugnandi copia obſiderentur, perbreui extrema fame perituros, quādo cōmeatus affatim nō adſunt, & in hoſtili regione cōparari nequeunt. Neq; claſsis opē expectandam, quando claſsiarij in terreſtri bello parū prodeſſe poſſunt: & ſi quid poſſent, in tempore fortaſſe nō adfore. Proinde quū eò deſcenſum eſſet, unde ſine uictoria neq; regredi, neq; quoquā progredi liceret, forti tandem animo ac extremis uirib. cum hoſte confligendū. In conſultatione inter Agrienſem epiſcopū & Coruinū oboritur altercatio: nā quū Simon detrectandā pugnā, & ad munitiora loca cōfugiēdū eſſe cenſeret, a Coruinoq; Pannonicæ deſidiæ & deliciarū argueretur: Ego (inquit) Coruine nō fugiam, neq; prælium detrectabo: & ſi uincere nō dabitur, hic me ſcito moriturū: te aūt terga uerſurū auguror, & ad meliora te tēpora ſeruaturum. Rex aūt ad hęc, haud aliter atq; inſtante ac adurgente fato, cum hoſte fortiſsimè dimicandum eſſe, confeſtim exclamat: & quū ſpeculatores, Turcas ſeſe dudum armis accingere nunciarent, Coruinū acies parare, & in ſuis quenq; locis ordinē diſponere iubet. Dux circumſpectus in primis, ne quid a tergo ex uallibus periculi immineret, fauces quæ inter lacunā & colles intercedunt, curribus præcludit: quò ſe a pugna, quū uellent, ſocij facilè reciperent. Alterū uero adiū tormentis obſtruxit, ut hęc eminus hoſtes exterrerent, aut obtererent infeſtantes. Poſt hæc inſtructis aciebus mediā regi auliciſq; uallem dedit ad paludem, qui quidem locus tutior eſſe uidebatur. Eiq; nonnullas Vngarorum Polonorumq; legiones adiecit: dextrū uero latus, qua Varna caſtris obijcitur, cætero ferè equitatu muniuit, quū ea inter paludem & mare Turcis pateret acceſſus. Hic quoq; Vngarica ſigna ſtatuit: dextroq; cornu Francum banū, & Agrienſem epiſcopum præfecit. His quoque Deſpotem cum Raſcianis, & Iulianum cum acie Crucigerorum adiecit. A tergo, apud munitiones, & curruū circumſeptum, ſubſidia uexillumq; diui Ladislai collocauit: ibiq; Varadienſis epiſcopus, cum ſuo agmine, & paruo Leſconis Bobricij equitatu conſtitutus erat. Coruinus denique cum expeditiſsimo Valachorum equitatu nullum ſibi locum definit: ſed in commune omnium ſubdium diſponit, ut ubicunque ſocios laborare ſenſerit, præſtò adſit. Contrà uero Turca, ſex equitum milia præmittit, qui hoſtium numerū & uires ſpeculentur, tententq;. Imperata illi continuò factitātes, ad dextrā in collib. apparent, proſpectato Chriſtianorū exercitu, ueluti è contempta paucitate, eminus pugnam conferunt. Simon Agrienſis & Francus, ne loci iniquitate parum proſperè pugnēt, ſe ſuoſq; continent: ſimulatoq; metu hoſtes in plana deliciūt, adaucta

illi audacia deſcendunt,cominuſq́ in planicie manus conſerunt. Tunc Agrienſis, illico dato pugnæ ſigno,ſocios exclamans hortatur, ut priſtinæ uirtutis & cõtinuatæ uictoriȩ memores,forti Turcas animo adorirentur, intrepidi aduerſus fœdam & prophanã gentẽ irruerent:ſcirent propitia ſibi cuncta eſſe numina,quando pro aris ac focis pugnarent. Tantus exemplo factus eſt impetus, ut ſine multo negocio terga uerterent, & in collem ſe reciperent.Mox ingens equitatus à colle ſuperuenit,fugientes in certamẽ reuocat: huius pars in cliuo ueluti præſidiaria ſubſtitit:pars reiectis è colle Vngaris,ad æqua deſcẽdit.Quod ubi factũ eſt,Francus & Simon ex inſtaurata & adaucta acie Turcas repetũt, nonnullos obtruncant,cæteros in proximum collis accliuum fundunt,fugantq́. Varadienſis proſpecta Turcarũ fuga,temeraria percitus audacia,relicta ſtatione,cũ ſuis accurrit,ueluti ne ſine ſe uictoria pareretur.Id ipſum Deſpotes facit,& Agrienſis,atq́ è tergo certatim fugientib.inſtant. Quũ collem attigiſſent, ab increbeſcẽte Turcarũ multitudine in ſiniſtrã reclinantur:Deſpotes ad ſuos ſe recepit, Varadienſem pertæſum temeritatis ſuæ,locorũ inſcitia in paludẽ præcipitẽ egit,ratũ facilè ſe illac ad proximũ montẽ euaſurũ.Sed quũ armatus paluſtri cœno cũ equo inhæſiſſet,ibi obrutum eſſe ferunt. Simon Agrienſis luſtrata palude, quũ Galatã effugere conaretur, ab hoſte cæſus eſt: aliqui, captũ fuiſſe,ac in ſeruitutẽ aſſertũ:Pontificẽ ex fortunæ iniquitate diu apud Turcas paſtorẽ ouiũ ad mortẽ uſq́ exercuiſſe, memorant:pleriq́ ſe uidiſſe, impudẽtiùs affirmant.Interea Turcæ,turbatis Chriſtianorũ ordinib.ad diui uſq́ Ladiſlai ſigna peruenerãt, quò ſe Francus,Iulianus & Deſpotes à colle reiecti,receperant.Hic acre certamẽ inſtauratur, pari ſpe aliquandiu pugnatũ,& multi ad munitiones utrinq́ cæſi :uerùm ſuperueniente Turcarũ multitudine,ſic à Chriſtianis laborare cœptũ eſt,ut confoſſo uulnerib.pleriſq́ Leſconc,etiam cum militib.ipſi currus oppugnarentur. Rex & Coruinus, quum apud munitiones præſidium iam ad extrema redactum proſpectarent, cõtinuò cum maximo impetu accurrere.Horũ aduentu hoſtes uſque adeò conſternati, ut ilicò terga dederint. Inſtabat à tergo Vladislaus,& truci in fugientes Turcas cæde graſſabatur.Hi ad propinqua oppida fuſi,ſuorũ cladẽ nunciarunt.Sed rex continuò in uallem reuocatus, ut Iuliano iterum & Franco ſuccurreret, quos à recentibus Turcarum ſubſidijs circumuentos audiuerat.Superueniente rege,pertinax hic prælium redintegratur, & hic undiq́ Turcarum acies planè confluxerant: qui quum numero multo ſuperiores eſſent, cõtinuatis hoſtem ſubſidijs defatigabant.Hic rex quũ inter confertiſsimos hoſtes præ iuuenili audacia, & uictoriæ ardore ſeſe ingereret, nullum militis & Imperatoris prætermiſit officium:quacunque ſe conuerterat,ingentem ſtragem agebat.Nemini occurrebat, magno equo inuectus,quem non eueſtigio protereret:hac & illac diſcurſans, occurrentẽ quenque cædere, uerbis & exemplo ſuo ſocios hortari,& paſsim exclamare, ut priſtinæ felicitatis memores, fortiſsimè dimicarent: ſcirent ſe pro Chriſto optimo maximo certare, ulciſci IESV Chriſti ſeruatoris iniurias,pro focis item, ariſq́ dimicare. Nihil cuiquã eſſe addubitandum,quando cum iiſdem tunc pugnã agerent, quos ſæpe fugarant: illum diẽ omnibus huiuſce belli laboribus finem allaturum, quando uniuerſa Turcarum natio eò conuenerat. Contrà, è medio ſuorum agmine obclamitabat Amurathes, quum ſuos à Vladislao rege non ſine magna cæde fugari conſpicaretur,ad expianda uiolatȩ fidei piacula,ad ulciſcendam Chriſtianorum perfidiam,& ad uindicandum ius reſciſſæ pacis, incendit: depromptum è ſinu codicem initi ſanctiſsimè fœderis explicat:intẽtis in cœlum oculis,Hæc ſunt(inquit ingeminans) IESV Chriſte fœdera, quæ Chriſtiani tui mecum percuſſere: per numen tuũ ſanctè iurarunt,datamq́ ſub nomine tuo fidẽ uiolarunt: perfidè ſuum Deum abnegarunt. Nunc Chriſte, ſi Deus es (ut aiunt) & nos hallucinamur, tuas meaſq́ hic iniurias,te quæſo,ulciſcere: & his qui ſanctum tuum nomen nondum agnouere,uiolatæ fidei pœnas oſtende.Vix hæc dixerat, qui ultimum in ſe impetũ expectabat,quum prælium quod anceps ac dubium diu fuerat, inclinare cœpit, camelorum onerariorum interuentu à cæde ad prædam Vngari animos reuocarunt. Equi iumentorum peregrinorum inſolentia perciti, colluctari & expaueſcere occœpere. Rex noſter cum nonnullis equitibus ultrà progreſſus,ad prætorianas cohortes peruenit, quos Ianizaros appellant:pedites ſunt ſpectatȩ fortitudinis,& ad regis tutelam inſtituti. Coruinum

uinũ interea, cũ ſubſidiario Valachorũ equitatu, laborantium ſollicitudo diſtraxerat. In ſiniſtro cornu ſocios proſpexerat à magna Turcarum manu abduci, grauiſsimèq; premi Accurrerat illuc, & Turcarũ illinc impetũ planè repreſſerat. Mox cętera circumſpiciens, regẽ nuſquã uiſum diſquirit. ad Ianizaros uſq; peruenit, ibi nutãtib. utrinq; reb. et patrata magna cęde, regẽ cõperit inter cõfertiſsimos ſeſe hoſtes ingerẽtẽ: & nulla ſalutis habita ratione, difficillima quęq; pericula adorientẽ. Dum à feruentiſsimo regẽ pręlio Coruinus eripere ſtudet, & ut uitæ parcat hortatur: ille nequicquam fidi uerba ducis audiens, Martio furore prouehitur. dextro interim armo confoditur equus: qui quũ prolaberetur in præceps, inter medios Ianizarorũ enſes regẽ eiecit: & cõfluente ingenti prætorianorũ manu, quũ regia geſtaret inſignia, telorũ ſylua cõfoſſus eſt. Quũ regiæ interim turmæ dominũ nuſquã uiderent, ueluti acciderat, occubuiſſe ratę, terga uertũt. Ianizari dudum inclinati, conſpecta hoſtiũ fuga continuò conſtitere: & reuocatis cohortib. quę udum nutarant, & confuſæ fuerant, pugnã inſtaurant. Mutata Chriſtianorũ fortuna, quũ toto iam die dimicatũ eſſet, laſsitudine correpti miſerè trucidantur. Confunduntur ordines, ac regiũ agmen in fugã effunditur. Quod ubi Coruinus aſpexit, deſerto regis corpore, quod recuperare nequiuerat, ad ſuos celerrimè ſe recepit, ut ſupereſſet qui hanc cladẽ & ignominiam haud inuitis numinib. ulciſceretur. Deſpotes & Iulianus dudum ingruente nocte, in proximas montiũ ſyluas ſe receperant. Varia fortuna & opinione, illo die certatum. Nam Turcæ primùm à rege fugati, Chriſtianorũ uictoriã in proxima oppida diuulgarunt: qui ad ſerũ uſq; tẽpus præliũ pertulerũt, non uſquequaq; ſe uiciſſe rati, ac neſcij quonã locorũ ſe Vngari recepiſſent: dũ ad currus, ob ſilentiũ, inſidias aliquas ſuſpicarentur, biduo à caſtrorũ direptione ſe continuere. In acie ac fuga, innumera utrinq; multitudo cæſa. Ex Turcis multo plures in acie: è Chriſtianis, quos ad ſedecim milia hominũ fuiſſe perhibent, uix tertia pars redijt. Ex Turcis aũt, qui ad hoc bellũ cũ ſexaginta milib. hominũ ſanè confluxerãt, triginta circiter milia interfecta fuiſſe fatẽtur. Ex his qui fugerant, locorũ inſcitia in uaria mortis genera, præter Valachos, coniecti ſunt. Multi fame ac ſiti, nonnulli frigore laſsitudineq; abſumpti: alij ad hoſtilia loca delati, in ſeruitutẽ rapti: omnes tñ in acie, quàm fuga, mori maluiſſent. Gregorius Labathã ibi capitur, & in ſeruitutẽ abductus, apud Turcas diu fuit, liberoſq; genuit. Iulianũ malorũ omniũ auctorẽ, inter fugiendũ cæſum eſſe ferunt: nonnulli in caſtris interſectũ, in cõfertiſſima pugna. Stephanus Bathor, comes regalis curiæ, ſumma uirtute ac ſingulari fide præditus, cui regia quoq; ſigna cõmiſſa fuerãt, fortiter oppetijt: & inter congeſta cæſorũ hoſtiũ cadauera cõpertus eſt. Is Stephani Vaiuodæ pater fuit, integerrimi, ſapientiſsimi, ſeueriſsimiq; uiri, qui tẽpeſtate noſtra multo felicius cũ Turcis in Trãſſyluania certauit: ac unà cũ Paulo Kiniſio collega, ut cumulatiſsimis patri parẽtaret inferijs, ſexaginta hoſtiũ milia interfeciſſe dicitur. Hîc etiã Henricus Vaiuodę Themiſij filius deſideratus eſt. Miſerrimus in ſequẽti nocte ſauciorũ ululatus, in ea planicie collibuſq; proximis audiri, qui mutilati, lethaliq; uulnere cõfecti, quũ nondũ expirare poſſent, querulas in nocte uoces emittebãt. At ubi ad caſtra peruentũ eſt, quò Crucigeri cõfugere, nec ex integris, nec è faucijs quiſquã ſuperſtes fuit, ad unũ omnes fero more trucidati, caſtraq; direpta. Tales igĩ pœnas, exauditis Turcę imprecationib. Deus iuſtus à Chriſtianis exegit. Infauſta pleraq; ſigna, regis optimi fata portẽderant. In primis galea inter armandũ ſerui manu delapſa: inſolẽs equi reluctatio: & poſt inſtructã aciẽ, ingens in tranquilla cœli ſerenitate uentorũ tẽpeſtas, qua regia ſigna dilacerata, & haſtis exuta ſunt, atq; mox uentus ille deſidit: itẽ terræ motus uehemens, qui paulò poſt ſolutũ reſcindendæ pacis conuentũ, ſequutus eſt, & inſolitæ fluuiorũ inundationes. Coruinus cũ Valachis, amiſsis caſtris & impedimentis, ac cæſo fugatoq; exercitu, rectà cum reliquo Vngarorũ & Valachorũ equitatu, ad Danubium cucurrit: ſuperatoq; amne, per Valachiam celerrimè, ne quid ob hanc cladem Fredericus Imperator cum hoſtibus moliretur, quemadmodum infrà referemus, in Vngariam ſe recepit. Quanquam Callimachus, & Vngari, bellum ita geſtum retulere: haud ingratum tamen fore exiſtimanus, ſi ut res uerius enarretur, Turcarum quoq; teſtimonia ſubiecerimus. In tria utrunq; exercitum agmina, in Varnenſi agro, diuiſum fuiſſe referunt: Amurathẽ in uno cornu Aſiæ, in altero Europæ Baſſeũ, cum ſuis utrunq; copijs

collo,

collocaſſe:in medio ſe,cũ prętorianis cohortib.ideſt Ianizaris,& trib. equitũ expeditiſsi-
morũ milib.ſtatuiſſe: ſuũ agmen, altiuſcula foſſa uallóq; præmuniuiſſe,ut ſi quid aduerſi
accideret,ueluti in tuta caſtra ſe reciperet:intra uallũ onerarios camelos,& iumẽta, loco
muri,ſimul perpetua catena cõiunxiſſe.Contrà,apud Vngaros,in dextro Coruinũ, in ſi-
niſtro cornu Michaelẽ ex cognomento Nigrũ, pręfuiſſe:regẽ Vladislaũ in medio cõſti-
tiſſe.Antequã collatis ſignis cõgrederentur,in caſtris fuiſſe deliberatum, ut Coruinus &
Michael cũ duob. Baſſeis eodẽ tẽpore prælium inirẽt, & regiũ cũ regio agmẽ cõgredere-
tur.Ex cõpoſito pugna cõſeritur.Michael Aſiaticũ,Europicũ Baſſeũ Coruinus,magno
impetu adoriũt.in cornib.utriſq; diu anceps ac pertinax pugna fuit:quãuis multi utrinq;
cecidiſsẽt,Coruinus tñ prior Europicũ inclinauit: Aſiaticus collegę exẽplo cõſternatus,
ipſe quoq; terga uertit. Mox ambo palãtes in fuga uerſi, dũ in colles ſe recipere conant,
inſtant à tergo duces,& inter fugiendũ multos obtruncãt: decẽ circiter milib.paſſuum,
ad proximũ uſq; flumen inſequũtur.Dũ hæc ita feliciter ab utroq; duce geruntur, in re-
gio agmine,proſpecta iſtorũ uictoria,de adorienda Amurathis acie,qui contra ſortunæ
uarietatẽ ſe muniuerat,aliquãtiſper cõtrarijs eſt ſentẽtijs diſceptatũ. Alij fugatis Baſſeis,
ne rex uictoriæ expers uideretur,adoriendũ Turcarũ regẽ eſſe cenſebãt: nonnulli diſſua-
debant,& expectandos eſſe ſocios,ut caſtra tutius expugnari poſſent, affirmabant. Rex
gloriæ cupidus,ut ueluti duces cũ ducib. ita rex cũ rege cõgrederetur,moræ impatiens,
quadrato in Amurathẽ agmine cõtendit.Ille intra munitiones ac uallũ cũ Ianizaris ſe cõ-
tinens,nõ occurrere,neq; manũ conſerere auſus eſt. Quin & paulo antè de fuga cogita-
rat:niſi fortia cuiuſdã militis dicta,quẽ opib. & honorib. deinde multis affecit,remorata
fuiſſent. Vladislaus primo impetu pro foſſa & uallo uehemẽter inſultat, ad inuadendas
munitiones ſuos hortatur.Mox dũ circuit caſtrorũ aditũ, apertũ inuenit: quẽ ab utroq;
latere longa Ianizarorũ acies planè uallabat. Rex iuuenili tractus audacia,uix cũ equitib.
ſeptuaginta,per aditũ oſtẽſum intra caſtra proſiluit, & in primo pleroſq; cõgreſſu pro-
terit,cõfoditq;.Phalanx Macedonica hunc extemplò circumuenit, ut uirũ miro decore
roboréq; pręſtãtẽ, & armorũ fulgore coruſcantem caperet: rata,haud aliter atq; euenit,
illũ fore regẽ.Rex dũ ſtrenuè ſe tuetur, & hàc & illac inſultat,ceditq;:Ianizari,equi latus
pedeſq; ſubcidunt. procũbens in medios hũc equus effundit: ſubducta galea,quũ ex uul
tus maieſtate, & pręſtantiſsima armorũ cælatura, à pleriſq; cõfeſtim agnoſceretur, eue-
ſtigiò Amurathis imperio caput abſcindũt, haſtæq; pręfixũ præ uallo ſtatuunt. Quod
ubi cõſpexere ſui,dicto celeriùs animo cõſternati,terga uertêre: quicunq; cũ eo caſtra in
uaſerant,pari fato oppetierunt. Quũ fugiẽtes Chriſtianorũ legiones Turci cõfeſtim in-
ſequi uoluiſſent,Amurathes inhibuit: ratus multo tutius ſore oblatã à fortuna uictoriã
accipere,quàm cũ periculo ab hoſtibus extorquere.quare neminẽ è caſtris prodire per-
miſit. Quũ autẽ Coruinus & Michael ſub crepuſculo fugatis hoſtibus redirent,fuſum
fugatumq; regis agmen inueniunt,exultantia Turcarũ caſtra proſpiciunt: iniqua ſuorũ
fortuna conſternati.ipſi quoq; in fugam uerſi,ad Iſtrũ rectà cõtendunt: è militib. itinere
defatigatis,fatũ regis & belli exitũ conijciunt.re cognita,multo magis exanimati, ſupe-
rato amne,in Valachiam traijciunt,ut hàc in Tranſſyluaniã iter faciant. Turcæ inſequẽti
die,quũ hãc nõ fugã,ſed Coruinas inſidias eſſe reputarẽt,ut à proximis ubi illuxerit ſyl-
uis præliũ redintegraretur,omnia circùm loca,inſtructa acie, præmiſsis ſpeculatoribus
diſquirũt:quin & caſtris hoſtiũ,quæ currib.circũuallarant, adhærere nõ audent. aſt ubi
omnes longius aufugiſſe cõpertũ habuere,caſtra inuadũt.Quoſcũq; inuenere, ad inter-
necionẽ trucidãt.Eodẽ die Baſſeũ Aſiaticũ cæſum eſſe cognouerũt: quod ęgerrimè tulit
Amurathes.In caſtris Ianizarorũ, præfectus à Vladislao ſuperiore die cõfoſſus interijt.
Is fuit huiuſce belli exitus,ut à Turcis nonnullis audiuimus. Varnenſem igitur cladẽ an-
1444 no quadringẽteſimo quadrageſimoquarto ultra milleſimũ, & pridie Martinarũ feriarũ
geſtã eſſe perhibent. Ob cõmiſſum ingẽs uiolatę fidei piaculũ,ad placandũ iratũ numẽ,
hanc ſanctã & immaculatã regiamq; uictimã deuoui ſibi Deus uoluit: ut quẽ ipſe terris
iudicaret indignum, exuta mortalitate,referret inter deos. Quarto Vngarici regni anno
& in florentiſsima ætate, Vladislaus òccidit: princeps omniũ regũ, ſi uixiſſet, omni pro-
bitate,iuſticia & integritate præditus: cui animus inſons & excelſus, cõtinentia magna,
fortitudo

fortitudo ingens, ingeniū ad imperandū & ad bella quæq; grauiſsima promptiſsimum, laudis cupidum & immortalitatis: præterea tam mite, clemens & benignu in quos opus erat, & ad officia queque paratum, ut neminē à ſe dimiſerit, qui manſuetudini illi regiæ ſe perpetuò non profiteretur obſtrictum: item ſuorum amantiſsimus, omnium morum nobilitate præcellens. Procero fuit corpore, & laboris ac inediæ tolerantiſsimo, fuſca facie, nigris crinibus, & ingenti robore: uultu autem uenuſto, & tacitam ſibi uenerationem expoſcenti. Promulgata eius morte, multo uehementius ab Vngaris quàm Polonis deploratus eſt: quando illi ſe ab eo deſertos, hi uer ſanctiſsimè gubernatos exiſtimabant. Omnes Chriſtiani reipublicæ potentatus rioſiſsimi Principis interitum defleuerunt: in primiſque Pontifex maximus, q primum mortis nuncium collachrymauit, & in diui Petri baſilica ſolennes illius nibus inferias perſoluendas edixit. Quinetiam inimici ad mentionem ſui nominis ingemuere, atque ex huius interitu ferum Amurathis animum aliquid commiſerationis inceſsit: quippe qui ubi in caſtris ſuis oppetiȷt, ibi in perpetuum ſuæ fortitudinis & magnanimitatis monumentum ſepeliri iuſsit, ad caputque columnam ſtatuit: cui nominis honeſtiſsimæq; mortis exciſa eſt inſcriptio. Caſimirus frater pientiſsimus ipſum diu cū uniuerſa Sarmatarū nobilitate deplorāit, ac ſolennia iuſta perſoluit. Noſtris quoq; tēporib. nuſquā eius mentio facta eſt, quin ad ipſum nomen auditores ingemerēt, diuiniſq; dignū honorib. omnes, etiā & hi qui aduerſæ factionis fuerāt, procul dubio iudicarēt. Claſſis Pontificia, audito cōflictu, in Italiā uela reflexit, quū triſtē lachrymoſamq; uictoriā Turcis Vngari reliquiſſent, uano quodam metu inſcitiaq; correpti. Cùm in Valachiā Coruinus traieciſſet, quā Tranſalpinā uocant, in amica prouincia à Dracula Vaiuoda præter opinionem nefariè capitur: dies aliquot nō parū honorificè ab eo retinetur. Dracula tandē facti pertęſus, quū ſe uirū temerè cepiſſe, ac ſocietatis iura læſiſſe uideretur, multis eū munerib. donatū in Tranſſyluaniā remiſit. Quare id Dracula fecerit, nondū cōpertū habeo: multi, ut Turca aliquantulū gratificaretur, quo cū paulo antè fœdus iniuerat: alȷ, quia filio nondū reuerſo timebat, quē cū quatuor milib. equitū, Coruino uel maximè perſuadente, in hanc expeditionē regi dederat, id in cauſa potiſsimùm fuiſſe arbitrantur. Poſtquā in ſuā Coruinus prouinciā ſe recepit, curatis refectiſq; militū corporib. quando adulta hiems bru a hybernare cogebat, Budam ingruente uere peruenit.

RERVM VNGARICARVM DECADIS TERTIAE LIBER SEPTIMVS.

POST, ubi Vladiſlai regis interitū, & uix tertiā è Varnēſi clade partē exercitus ſuperfuiſſe, Pontifices optimateſq; cognouerāt, ad inhibēdas mutuas in regno iniurias, de ui, de dolo malo, de latrociniȷs, cędib. et rapinis, ſeuera decreta promulgârūt: ut donec procerū nobilitatiſq; reliquię, quæ è bello ſuperfuerant, redirent, tranquillū quietūq; regnū ſeruarent. Nihil uehementius expauebāt, ne qua in tāta rerū perturbatione ex priſtinis factionib. ſeditio interim oboriretur. Mors tandē optimi ſanctiſsimiq; regis, quē uulgò ſexus & ætas omnis deplorabat, ita cunctorum animos conſternatos habebat, ut qui deȷciendo ex Europa iam Turca, ſpes maximas planè cōceperant, nūc ipſum pro mœnib. inſultantē cernere uideātur. Id pacatū eo tēpore regnū habuit, cū Vladiſlao mortuo, regalia comitia inſtarēt, patres ad proxima feſta Pentecoſtes frequētiſsimū cōuentū apud campū Racoſi, qui Peſthi mœnia circuit, & nomen à cancro inditū adhuc ſeruat, indixere. Coruinus poſtquā in Vngariā ſe receperat, ob rē ex uiolata fide, quadā fati iniquitate malè geſtam, nunquā ea hyeme, ut iacturam ſui nominis reſarciret, imminentiaq; pericula repelleret, quietē ullam habere potuit: cruciabatur Turcæ audacia, quē non robur, non prudentia, ſed fortuna uictorem effecerat: & is ad Sauum uſq; expeditiſsimos equites poſt uictoriam planè dimiſerat, qui omnia incurſarent: ſuccurrebat ingens rerum metus, quando hinc Amurathem hoſtem acerrimum, & illinc Romanum Cæſarem infeſtum habebat: angebat curas inteſtini belli timor, quod diu regnum malè uexarat,

&Boe-

& Boemorum iniuriæ, qui trans Danubianam regionem, erectis in locis pleriſque præſidijs, latrocinijs infeſtam tenebant. quamuis hæc futura Ladiſlai electione, citò pacatum iri ſperabat. Quum autem nullum formidoloſius quàm à Turca diſcrimen inſtaret, ad hoc in primis repellendum, ſanctiſsimus ille Pannonicæ reipublicæ pater, regniq; ſeruator, animum aduertit. Quare cùm duabus legionibus, quæ non parum ſuperiore bello diminutæ fuerant, ſupplementa adieciſſet, extemplò uerſus Myſiam ſuperiorem iter intendit: in itinere nunciatur, Turcas ad Sarnon uſque oppidum ueniſſe, incurſare, populari, paſsimq; omnia diripere. Id oppidum uiginti milibus paſſuum à Sauo amne recedit. Nec minore quidem, quàm antè, audacia Coruinus hoſtibus occurrit: continuatis utiq; itineribus, in Saui tandem ripa, è conſpectu Turcarum caſtra poſuit. Et cùm audacia & celeritate, è Iulij Cæſaris inſtituto, deterrendum ſemper hoſtem eſſe arbitraretur: rem conſilio muniendam, & nouis inſtans prælium auxilijs ingenij obfirmandum eſſe cenſuit. Multos in caſtris ignes ea nocte, qua cum hoſte congredi decreuerat, excitauit: ut proſpectis e regione ignibus, nihil ille mali ea nocte ab Vngaro iam timeret: mox in prima Coruinus uigilia militem armari, & amnem inſtructa continuò acie ſuperare iubet. tertia uigilia uniuerſus in aduerſa Saui ripa conſederat: deinde continuatis ordinibus aduerſus Turcarum caſtra, qui nihil tale uerebantur, pleno gradu contendit, incautos & ſopitos adoritur. At illi repentino tumultu & clamore conſternati, alij arma quærunt, pars ignobilior fugam molitur. Nonnulli in primo congreſſu ſauciј, cum ſomno ac hoſte pariter colluctantur. præ nimia ulciſcendi libidine Coruinus ita ſæuit, ut dum primos æquè obtruncare pergit, alijs fugiendi ſpacium dare cogatur. Multi à principio cæſi, mox cæteri in fugam uerſi, ſuffragante nocte, ſe in ſyluas recepere. Coruinus fuſo fugatoq; Turcarum exercitu, in inferiorem Pannoniam ſe recepit. Interim, ne qua Coruinæ uirtuti ceſſatio detur, nunciatur, Vlricum Ciliæ comitem poſt Varnenſem cladem noua moliri: & Quadrageſimæ reſipiſcentiæ tempore, uniuerſam Croatiam Sclauoniamq; hoſtiliter infeſtare: multa in utraq; prouincia oppida occupaſſe: & ni prouideatur, perbreui totam Dalmatiam in tyrannidem redacturum. Item à patribus exoratur, ut poſt fuſum Turcam, in Vlricum arma deflectat. Coruinus, ne interregni tempore Pannonicæ res periclitarentur, haud mora, præter Drauum amnem, ductis his copijs quæ ad hanc expeditionem ſat eſſe uiderētur, iter facit: ſuper Petouiam, quæ in Draui ripa ſita eſt, aſcendit, ubi Ciliæ comitatus è conſpectu fuerat. Hi quondam reguli, magnis olim opibus & auctoritate pollebant: quando Sigiſmūdum Imperatorem, Barbaram Hermanni filiam uxorem ducere non puduit. Vlricus de quo agitur, Frederici filius, & Hermanni nepos erat: & Zagoriam, Varaſdinum, Capronciumq; oppidum, præter alia multa tenebat. Coruinus igitur, præter Drauum ſubiens, ut in hoſtis conſpectu fuit, proxima nocte tumeſcentem fluuium cum quatuor milibus equitum natando traiecit: mox infeſtam Ciliæ regionem incurſat, uaſtat agros, uicos incendit, incauta nonnulla caſtella capit: tanta regionem trepidatione compleuit, ut de publica deditione cogitaret. Vlricus ſæuo repetitoq; bello in ſuæ temeritatis pœnitentiā adductus, à Coruino pacem ſupplex poſtulauit: qua data, ſe coronæ Vngariæ perpetuò pariturum eſſe pollicetur. Supplicem Coruinus comitem ad regni patrumq; obſequium redactum, benignè tractauit. Quum regalia ad campum Racos comitia propediem inſtarent, pacata prouincia, relictaq; ibi magna parte copiarum, ad indictum conuentum proficiſcitur.

Ladislaus. QVVM in tempore ad comitia deſcendiſſet, in primis de rege eligendo agi cœptum eſt: id ſine ulla ſeceſsione tranſactum. Nam una omnium uoce, ſuffragioq; (ut par erat) Ladiſlaus poſthumus Alberti filius, rex Vngariæ declaratur: qui annum tunc quintum agebat. Quum regno autem per ætatem foret immaturus, de gubernatore eligendo agitatum eſt. Quanquam plures in comitia competitores deſcendiſſent, qui ſe tali honore dignos eſſe credebāt: ueluti Nicolaus Vilachus, alijq; nonnulli: Ioannis tamen Coruini uirtus, de Pannonica Chriſtianaque republica ſemper opti-

optimè merita, omnes ambire, omnium ſibi ſuffragia comparare uidebatur, nemi-
nemq́ ſibi patiebatur anteferri: quinetiam & inuidorum fauorem ſibi planè conci-
liabat, memoria rerum tam præclarè geſtarum oculis omnium obuerſabatur: ſi qui
præ liuore aliter ſentire uoluiſſent, quum ceſſante Coruino, iam de publica ſalute a-
ctum eſſe uideretur, nequaquam refragari cogebātur. Quare Patrum cæterorumq́
conſenſu, quouſque Ladislaus regni compos eſſet, Coruinus tradita reipublicæ
ſumma, Gubernator Vngariæ pronunciatur: quod anno Salutis quadringenteſimo 1445
quadrageſimoquinto ſupra milleſimū, feſtisq́ diebus Pentecoſtes factum eſt. Cum
maximo plauſu Gubernator ab omnibus conſalutatur: idq́ ut fauſtum ac felix ei
Pannoniæq́ foret, omnes paſsim congratulabantur, & pro ipſo ac reipublicæ ſalu-
te uota magna nuncupabant: pro eo ſupplicationes indictæ, ac omne hilaritatis ge-
nus editum. Soluto conuentu, exigendæ primùm à Dracula Tranſalpinæ Vala-
chiæ duce pœnæ ſuccurrunt: quippe qui læſo hoſpitij ſocietatisq́ iure à Varnenſi
clade redeuntem interceperat. Quare delectum confeſtim habuit, coactoq́ exercitu
in prouinciam contendit: ſuperatis deinde alpibus, hoſtili animo Valachiam adori-
tur, uicos oppidaq́ multa ſuccēdit: perbreui bello uniuerſam occupat, Draculamq́
in oppido quodam cum duobus filijs capit. Patrem nequicquam deprecantem cum
filio qui natu maior erat, ad ſupplicium educi iubet: ambo capite mulctati, dignas
perfidiæ ſuæ pœnas exſoluêre: alteri autē filio, qui natu minor erat, utraq; ſunt exer-
ta lumina. Draculæ alium Vaiuodam (ut aiunt) Coruinus tunc ſuffecit. Demum pa-
cata prouincia, Budam ouans redijt. Paucis pòſt diebus Pontifices & proceres con-
uocauit, ut de rebus agendis conſuleretur. De poſthumi regis & coronæ repetitio-
ne ad Patres retulit: illi cenſuere mittendos eſſe ad Cæſarē legatos, qui in primis de-
cretū regiæ electionis exponerent: deinde ſuum regem & coronā repeterent: ut alter
in Pannonijs educatus, Vngaros uehementiùs amaret: altera apud eos eſſet, quorū
reges illa carere ſine nephario ſcelere nequeunt. Legati deſignati Viennam ueniunt,
& Cæſari mandata ritè exponunt. Reſpondit Imperator, optimè tandem ab Vnga-
ris factum eſſe, qui ſuum ac uerum regem recognoſcerent. Electione opus nō fuiſſe
ſuper eo, quem ius hæreditarium & natura regem genuiſſet. Puerum autem & coro
nam haudquaquam adhuc reſtitui oportere, quum ille regni ſit impos, & ſemel coro
natus ritè fuerit: tutore quoq; adhuc egere, eodemq́ fideliſsimo: & qui ſe arctiùs at-
tinente, fidelior inueniri poſsit, haud facilè dari. Maturam regno ætatem manere o-
portere, ne immaturo rege res malè gerantur. Proinde quando interregem habent
ſuis Vngari auſpicijs, regnū adminiſtrent. Legati reuerſi, Cæſaris in Senatu reſpon-
ſa retulere: quæ quidem Patribus parum grata fuere. Intelligebant enim neſcio quid
improbitatis, priſtinæq́ maleuolentiæ reſponſa talia ſubolere: quare legationibus
biennio ſæpe repetitis, Fredericus Imperator, ut puerum coronamq́ ſibi ab Eliſabe-
tha creditam redderet, nunquā adduci potuit. Ex abnegato rege coronaq́ nō paruæ
oboriuntur inimicitiæ, quæ nonnullorum quoq; oppidorum repetitione, quæ Im-
perator in Vngaria ſibi uſurparat, augebantur. Quare Coruino interregi guberna-
toriq́, è Senatus conſulto expeditio in Auſtriam aduerſus Romanum Imperato-
rem planè decernitur, ut uerbis olim poſtulata bello repetantur. Comparato exer-
citu non mediocri, is Auſtriam hyberno tempore inuadit, ferro ac igni uicos & op-
pida uaſtat. Sempronianum, Viennenſem & Neapolitanum agrum incurſans, om-
nia diripit, populatur & inflammat. Neapolim obſedit, natura & arte munitiſsimā:
ubi ne fruſtra tempus terere uideretur, ſoluta obſidione ad populandam incenden-
damq́ prouinciam animum aduertit. Pari ſæuitia incommodisq́ Styriam & Carin-
thiam afficit. Tot rerum rapinis, ac tanta pecorū hominumq́ præda caſtra comple-
uerat, ut ſe quoq; patratæ crudelitatis commiſeratio ſubiret. His tamen malis inui-
tus hoſtilem regionem affecit, ut Imperatorē ad reddenda poſtulata redigeret. Con-
trà ille, multo pertinaciùs propoſito ſuo perſtare: foris nil contrà moliri: oppida tan
tùm obfirmata præſidijs pro uirili ſua tueri: malle mori, quàm cedere. proinde neq;

precib. neq; minis, neq; ui deniq; ac metu ullo moueri. Coruinus autē, ne plus æquo ſæuire uidereť, populata uaſtataq́; prouincia, ingenti præda onuſtus, ouans q; Budā rediјt. Duos circiter annos in regno quieuit, ut ciuiles lites dirimeret, optimatumq́; cauſas componeret. Interim ius omnibus æquè dixit, iudicijs integerrimè præfuit, multas à foro procul controuerſias diremit. Nulla iniquitatis unquam ſuſpicio in illo uiro deprehenſa: in negocijs expediendis uſq; adeò feſtinus & ardens, item in audiendis in omni genere perſonarū hominibus patiens & indefeſſus, ut ſedens, ſtans, incedens, equitansq́; rogatus, ius diceret. In miſeros, ſupplices, cæterosq́; uirum adeuntes, pius admodum & popularis: nec officio ab amicis, nec ab inimicis maleficio ſe facilè uinci patiebatur. In hoc breui ocio ad futura ſe bella præparabat: cōgerebat pecunias, & quæcunq; bello ſunt uſui. Ne quid interea diſcordiarum inter optimates oboriretur, miro ſtudio, arte, diligentiaq́; in reconciliandis procerum nobiliūq́; animis utebatur. Cæterùm non diu ſibi quieſcere licuit, quando ſe ab Amurathe acerrimè peti ſenſerat. Nec mitius quidē ipſe ſe gerebat in eum: quippe cui nihil erat antiquius, ſollicitantiusq́;, quàm Varnenſem cladem, nominisq́; iacturam ulciſci. Interea per ſpeculatores ſibi nunciatum eſt, Turcam noua moliri, delectum habere in Aſia & Europa: magnos facere apparatus, & in Vngaros arma ſumpturum, rumores paſsim differri. Coruinus igitur, qui ocij tempore nil magis ſollicitè agitarat, quàm Turcicæ expeditionis apparatum, quarto ſuæ gubernationis anno, Salu-
1448 tis uerò Chriſtianæ, quadrageſimooctauo ſupra milleſimum & quadringenteſimū, cum duobus & uiginti milibus hominum ex Vngaria caſtra mouit. Valachię nanq; montanæ Vaiuodam (ut aiunt) in huiuſce belli ſocietatem aſciuerat. Coruinum magna ſemper cœpta auſpicantē, legatus in primis Apoſtolicus ſequebatur, Coronenſis epiſcopus: è proceribus autem Vngariæ, Emericus Peluſienſis Vaiuoda Tranſyluanus, Ladislaus frater eius, Emericus Marzalius ianitorum regalium magiſter, Raynaldus Roſgoinus, Thomas Zeech, inſuper Francus Tholomicius Dalmatiæ Croaciæq́; præfectus, Ioannes Zechel Coruini frater, Benedictus Loſoncius, Stephanus Banffi, Nicolai Banffi pater, & Bani quondam filius: quibus quidē omnibus de Lindua cognomen erat. Præterea Georgius Ciacus, Robertus Carrus, Ioannes Corothna quadruumuir, quem nunc regni Iudicem appellant: & innumera nobilium multitudo ſequuta. Iter Tranſdanubium iniuere: ſuperatoq́; Tibiſco amne, per Daciam in Myſiam deſcenderunt. Sed ubi ad Cubin in conſpectum Myſiæ peruenerunt, paulò infrà, ubi Moraua fluuius per Myſiam currens in Danubium fertur, Iſtrum traiecerunt: ad Seuerinum oppidum alij tranſmiſere. At poſtquam in aduerſa Danubij ripa conſtitere, Coruinus Deſpotem, qui clandeſtinis cum Turca internuncijs, recuperato Myſiæ regno pacem ſeruare nitebatur, per legatos hortatur & orat, ut ſæpe à ſe rogatus ad ſacram expeditionē ueniat, beneficiorumq́; quæ ab Vngaris acceperit memor eſſe uelit, & ingratitudinis infamiam caueat, qua nihil boni uiri dignitatem magis dehoneſtat. Inſuper affirmabat, de bello bene ſperādum, quando neque pecuniæ neq; copiæ deforent. Duorum & uiginti milium ſe ductare exercitum, acceſsiſſe Valachorum auxilia: nihil huic militiæ præter Deſpotem, Raſciæ principem, deeſſe: cuius conſilio ac uiribus ſi præſens expeditio adiuuetur, nihil ultrà exoptari poſſe. Proinde impenſiùs orare, ut coactis continuò equitum turmis expeditiſsimorum, ſua caſtra ſequeretur. At ille malè ſentiens, ut honeſtiùs militiam detrectaret, uarijs ſe modis excuſat. In primis pacem cauſatur, quam cum Turca initam, quamuis inuitus, aliquantiſper Varnenſi bello uiolaſſet: adhuc tamen Amurathis indulgentia ſeruatam, continuare ſtuderet, ne in priſtinam miſeriam recideret. Item importunitatem temporis arguit, quòd præcipiti autumno Seuerinum applicuerant: & quàm difficile ſit, dum hybernant alij, in frigidis regionibus bellum agere: quod ſat è ſuperiore bello haud impunè didicere. Hæc & multa alia, ut ſe iturū honeſtiùs abnegaret, Deſpotes comminiſcitur. Sed uirum liuor ingens inceſſerat: ægerrimè nanq; ferebat, data ſibi repulſa, Coruinum gubernatorem fuiſſe creatum. Sub-

pudere quoque ſe, Deſpotem ac Myſiæ regem, Imperatoris genere natum, ſub gubernatoris ductu & auſpicijs militare: multoq; maiore ſe honore dignum eſſe cenſebat, quàm gerere potuiſſet: inuidia ſeſe recognoſcere, & aliquid in hac re perſi habere, minime patiebatur. Coruinus ad hæc reſponſa ſuccenſus, admodum interminatur, ſe ſuis omnino manibus ingratiſsimum hominem, Indorum exemplo, capite mulctaturum: Raſciæ regnum digniori traditurum, ſi ex hoc bello uictor euaſerit. Mox per Myſiam haud aliter atq; per infeſtam regionem, iter in Bulgariam intendit. Deſpotes, abeunte Coruino, ad perfidiam illicò conuerſus, celeribus internuncijs Vngarorum aduentus, & copiarum multitudinis Amurathem admonuit: quin & quotidiana ſignificat itinera, cùm inuidiæ, tum gratificationis gratia, qua pacem cum eo facilè ſeruatum iri confidebat. Item edocuit, Coruinum cum modicis illac copijs traiceciſſe, nil ipſi timere oportere. Præterea hoſti haudquaquam occurrendum, ſed permittẽdum ultrà progredi, mox à tergo iter obſtruẽdum: quod ſi fecerit, illum nunquam inde rediturum aſſeuerabat. Coruinus autem grauiſsimo bello intentus, iter pro uirili ſua properare, creberrimis Sandarobechum Albanenſium principem literis uexare: quo quum aduerſus Turcã paulò antè fœdus percuſſerat, ut approperaret, quando iam ipſe hoſtibus appropinquabat (ita enim cum eo conſilium iniuerat) ut ipſe cum Vngaris à Raſcia Bulgariaq;, ille ab Illyrico Turcis pariter occurrerent, ut à fronte tergoq; uexati facilè uincerentur. Quod haud ab re fuiſſet, ſi Sandarobechus, quem illi barbarè Alexandrum dominum uocant, prælio in tempore adfuiſſet. Sed immatura pugnæ feſtinatio recti conſilij finem intercepit. Amurathes Deſpotis conſilia nequaquam aſpernatus, Coruino regnum inuadenti non occurrit: permiſit hoſtem ultrà progredi, atque ipſe duorũ triumue dierum itinere ſubſequitur: à tergoq;, ne retrò pedem referre poſsit, iter obſtruit. Iam in planiciem uterque peruenerat, quam in Raſciæ Bulgariæq; finibus longè lateq; ſpaciantem, Rigomezeu Vngari, Raſciani Conſonam nuncuocant, nos Campum merulæ interpretamur. Hanc fluuius interfluit, qui Schithniza nunc dicitur: & ab Illyrici montibus defluens, aliquandiu uagatus, Iſtrum influit. Campi huiuſce longitudo paſſuum eſt uiginti milium, quinque milium continet latitudo. Circumuallatur utrinq; montibus amœniſsimis, in circi ſpeciem: & fluuius, ac montium appendices, reconditæq; conualles proximè haud iniucunda uicorum frequentia celebrãtur. Quum in campum haud aliter atq; in agona prius Vngari, deinde Turci deſcenderent: ad pagum amnis accolam, qui in aditu ſitus eſt, anus exclamauit: Heu quàm uereor, ne parum æquis Vngari nunc dimicent auſpicijs, quando traiectus eorum uado exercitus uix unum, Turcarum uerò dies tres fluuium perturbauit: ueluti futuram cladem ex inopia copiarum hariolaretur. In media ferè planicie collis modicus aſſurgit, cuius radices Schithniza lambit. Non multo ulterius ad caput ęquoris quædam turris erat, cuiuſdam olim Amurathis tumulus & pyramis, qui profligato exercitu, ibi cæſus & ſepultus eſt. Illud quoq; nunc Amurathes uerebatur, ne Coruinus, qui præceſſerat, in malum hoſtis auſpicium pyramidem præoccuparet. Quare pleniore gradu ſubſequitur, ut prius cum eo manum conſerat, quàm is turrim attingat. Ad collem igitur Coruinus uenerat, in medio campo ſurgentem, & in eo caſtra locat, Sandarobechi auxilia expectaturus, qui in horas accurrere dicebatur. Amurathes ueritus ne proxima turris occupetur, & Illyricorũ auxilia ſuperueniant, Coruinum irritat ad prælium: detrectat ille, donec ab Illyrico auxilia ueniant. Hic multo impenſiùs inſtat, aquationem lignationemq; inhibet, pabula præripit, & qua poteſt arte uiq; laceſsit: addebat Turcę audaciam ingens copiarum multitudo, quas octoginta circiter milia hominum eſſe ferebatur: inuitus in certamen Coruinus deſcendere cogitur, quando aqua cæteraq; neceſſaria interdicebantur. Tandem in diui Lucæ ſolennibus, ac die Iouis exercitum armari iubet, eumq; in duo & triginta agmina diuidit: munitiones omnes in colle aduerſus hoſtes parat, & intẽdit. Acies ſic inſtructas, ſacris Deo ſeruatori operari, myſtica inter ſe confeſsione ac terreſtri cõmunione uti

T 2 impe-

imperat, & in concione militem ad prælium hortatur: Venit tandem (inquit) dies, ò ſocij, quo, ſi quid è Varnenſi fuga dedecoris & ignominiæ contraxiſtis, hodie priſtinum fidei & uirtutis ueſtræ nomen recuperare, & acceptam cladem ulciſci licet. Si uiri eſſe uolueritis, è tot cladib. quas à uobis accepit hoſtis, has uobis reliquias obiecit: quæ etſi numero potiores, ſpe tamen, cauſis & uiribus multo inferiores. Quidnam illis ſperare licet, qui non pro ſuo, ſed alieno pugnant imperio? & dum uicerint, in hac ſeruitutem, & in altera cruciatum, in utraque uita perpetuam miſeriam conſequuntur? Vobis contrà, utrò ſe res uertat, pro regno ueſtro, pro liberis, pro patria, pro focis & aris ſanè pugnantibus, æternam ac ſolidam utriuſque uitæ felicitatem ſperare licet. Cauſæ quoqꝫ uobis longè uehementiores: quippe qui niſi hoſtē fortiſſimè ceciderìtis, de ſalute fortunisqꝫ ueſtris omnino eſt actum. Vtrarumqꝫ uires exploratæ ſatis ſuperqꝫ. Ad Varnam ſemel malè pugnatum eſt, ubi ſi partis quandoqꝫ utriuſque fortunam commutare liceret, maluiſſet fortaſſe Turca ſuorū cædem cum noſtrorum fuga commutare (quum fugientes inſequi nequiuerit, grauiſsimè ceſus) quàm tot ſuarum gentium feciſſe iacturam. Illis plus detrimenti, uobis plus turpitudinis illatū: quamuis illi ui coacti damna, uos ultrò fugæ ignominiam ſubiuiſtis. Verùm illius fortaſſe cladis irata potius numina (quæ uiolatam à nobis fidem ulciſci uoluere) quàm ueſtram ignauiam in cauſa fuiſſe crediderim. Nam perfidiæ illius auctores, ad unum omnes, capitales illic pœnas exſoluêre. Nos qui inuiti ad id bellum uenimus, unà uobiſcum adhuc diuina benignitate uiuimus, ad Chriſtianæ reipublicæ tutelam reſeruati: & in primis Vngariæ, ne Turcarum armis ac rabie obrueretur. Hoſtium numerus uobis nequaquam reformidandus, quando cum multis pauci ſæpiſsimè pugnare ac uincere didiciſtis: diuinis potius quàm humanis uiribus huc uſqꝫ dimicauimus: in nomine IESV Seruatoris noſtri prophanas facilè acies diſsipauimus. Quocunqꝫ pedem tulimus, in præpotenti nomine uictricibus ſemper armis uiam aperuimus, quia diuino ductu & auſpicijs militauimus: hinc mortalium Seruatorem, hinc diuam Genitricem ſemper nobis adfuiſſe ſenſimus: neque hodie nobis defore credimus, ſi cœleſtis charitatis & uirtutis ueſtræ memores eſſe uolueritis. Adiutor Deus ſemper adeſt ſanctè ac ſtrenuè dimicantibus. Accedit tutus pugnandi modus: cataphractorum equitatus, qui in arcis munitæ ſpeciem haud facilè expugnari poteſt. Cohortes hæ ſunt nobis militum, quæ & facilè regi, & hoſtibus ſat eſſe uideantur: innumera multitudo confunditur. Accedunt uaria tormentorum ac munitionum genera, quibus illi carent. Præterea in horam Sandarobechus cum auxiliarijs copijs adfuturus eſt. Periculum non eſt ita magnum, ut timeatis: neque ita paruum, ut contemnatis. Retrò ſine uicto hoſte cedere nō poſſumus, quia per has montium anguſtias exercitus ægrè duci poteſt: & ſi omnis daretur regrediendi copia, re infecta ac ſine ſolita gloria redire non licet. Fortiſsimis ardua cuncta uiris propoſita ſunt. Proinde, quando nouiſsimus iſte labor uobis imminet, quo uniuerſæ Turcarum uires ad extremum recidi poſſunt, uos per eum Deum, ſub cuius nomine militamus, oro & obteſtor, ſocij, item per patriam, liberos & fortunas ueſtras, ut dato pugnæ ſigno, ita ſtrenuè dimicetis, ut diuinas humanasque iniurias à fœda gente ſuſceptas, & Varnenſem in primis cladem abundè ulciſcamini. Sanctum ibi regem amiſimus, qui pro ſalute noſtra, pro commiſſo læſæ fidei piaculo ſe deuouit: regali uictima diuinus furor ille deſedit. Date (uos quæſo) operam, ut illius Manibus opiparè parentetis. Vlciſcendæ ſunt cæterorum mortes, qui eo prælio occubuere. Recidendus ſemel ac hodie metus iſte Turcarum, & ita recidendus, ne amplius repullulet: & ab hoc immaniſsimę periculo ſeruitutis uindicanda Pannonia, ut perpetuam hodie quietem ac gloriam ad utriuſque uitæ felicitatem comparemus. Extremis itaqꝫ uiribus eſt, ſocij, dimicandum: quādo neceſsitas cogit, honeſtas inuitat, ac uaria hortatur utilitas. In uado res eſt, & in portu nauigamus: utcunque res acciderit, bene nobiſcum agetur. Si uicerimus, perpetua patriæ ſalus & incolumitas, ac nobis immortalitas parietur: ſin occubuerimus, hic pulcherrimè moriemur, ſempiterna apud ſu

peros

peros uita functuri. Quamobrem ea(quæſo) mente pugnrmus, ut uincamus: aut ſi res tulerit, honeſtiſsime moriamur. Accenſi ſunt admodum gubernatoris oratione cunctorum animi, & ad ſtrenue dimicandum uerbis, ac ſuapte natura ſat animati omnes. Nec minus quidem impigre Amurathes rex contra in ordines redigebat exercitum, & dictis, promiſsis ac iuſsibus obfirmabat. Eductæ Turcarum acies, & in planiciem effuſæ, latus utrunq; montium attingebat. Vnde haud parum Chriſtianis ſtuporis incuſſerant. Tertia hora diei ſigna inferri iubet. Coruinus utraq; ex colle cornua ad plana demiſerat, longasq; utrinq; uexillationum alas a fronte protenderat. In medio Zechelem e ſorore fratrem cum quadrato agmine cataphractorum collocarat: in colle præſidia curribus munitionibusq; obfirmarat. Dato pugnę ſigno, milites, qui animos corporaq; curarant, ardentes eminus primo pugnam ineunt: deinde adaucta, blandiente fortuna, utrinque audacia, magno cominus impetu congredi cœpere. Tribus circiter horis acerrime pugnatum: deinde Turcarum acies a Benedicto Loſoncio, qui in dextro cornu præerat, inclinata. Et a Stephano Banffi, qui in ſiniſtro erat, nec minus quidem impigre res agebatur: quippe qui Baſſum, Europę pertinacius inſtantem, multis plane cędibus affecerat. Amurathes nutantes in utroque cornu ſuos conſpicatus, ualida ſubmittit auxilia, præliumq; inſtaurat. Vngari & Valachi expeditiſsimi equitatus, irruentibus denuo Turcis haud parum defatigati, ad cataphractorum ordines ſe receperunt, qui ueluti pro muro ſtantes, maximos quoſque hoſtium impetus facile excipiebant. Multi utrinque cadunt, ſed e Turcis longe plures: quãdo nec talibus armis, nec eo equorum robore ſeſe muniunt. Coruinus a colle munitionibus, quas intenderat, procul Turcas obterit, diſsipatq;. Quod quum Amurathes uidiſſet, quantum fieri potuit, ſuas acies colli admouit, ſubegitq;, ut irritos ab alto machinarum ictus exciperet. Hac igitur arte munitionum riuta eſt opera. Hoc ubi a Coruino intellectum eſt, ad ſuccurrendum laborantibus animum adiecit: ſuggerrit utrique cornu ſubſidia, nunc uoce, nunc manu rem agit. Suppeditat feſsis auxilium, trepidantibus inclamitat, fugientes in ordinem reuocat, acerrime irruẽtibus occurrit: nihil ex optimi Imperatoris & militis officio remittit. Nunc fortes hortatur, & laudat: nunc corripit ignauos, & territat: omnibus præſto adeſt. Quare ita feruet ubiq; Martis opus, ut cuncta ſanguine fœda conſpiceres. Amurathes ſubſidia crebra acciri iubet, neque ſuorum cæde conſternatur, multitudine magna fretus, cui rite pugnare certum erat. Haud dubie ſperabat omnino ſe hoſtem longa ſubſidiorum ſucceſsione defatigaturum, neq; ſpe ſua falſus eſt: unũ Vngarorum agmen quatuor & quinque Turcarum acies ante laſſare cogebatur, quàm ſibi ſubſidia rite ſuccederent. In acie pranſum & cœnatum, ambulatoriisq; cœnis refecta corpora. Eo die ubiq; Turcica acirs inclinata, ſæpe in caſtra uſque fugata: ſat proſpere ab Vngaris pugnatum, magnus Turcarum numerus cæſus. Chriſtiani quamuis eo die bello ſuperiores eſſent: tamen ita obſtinatis utrinq; animis prælium agebatur, ut utrique aut uincere aut mori omnino decreuerint. Certamrn ad ſerum uſque productum, nox prælium diremit: utrique ſe in caſtra recepere his animis, ut poſtero die pugnam inſtaurarent, ne utriq; terga uerterẽt, donec ius imperãdi Marte iudice definiretur: & nox inſomnis acta, utraque caſtra crebris uigiliarum ſtationibus obſita. In ſequentem omnes diem ſolliciti expectabant, ueluti Martem ſuæ uitæ mortiſq; arbitrum adituri: uixdum illuxit, quum utrinque inſtructæ acies adſuerr. redintegratur prælium: ſed ab Vngaris, ne eo quidẽ ardore ac robore, quo ſuperiore die pugnatum eſt. nemo ex his fuit, qui extremis pridie uiribus non dimicarit. Quadraginta fere Turcarum milia ſuperfuerant, quæ aut in certamen non deſcenderant, aut leui prælio luſerant: Coruinus tamen ſuos hortatur, ne initã ſuperiore die uictoriam per deſidiam & ignauiam interciperẽt, pergerent uincere, ut occœperint: item obſecrare, ne ſibi patriæq; deſint: conſiderent, pridie quàm bene pugnarint, quot hoſtium milia pauci protriuerint, quotiens inclinarint & fuderint: pręcauerent, ne ad extremũ turpiter ilia ducant, & ſudores hactenus effuſos, tolerataq; pericula

omnia ſint irrita habituri. Non qui magna occœperint, ſed qui cœpta pulcherrime terminarint, hos gloria dignos exiſtimari putent. Præponant ante oculos, quęcunq; ipſos detrimenta manebunt, ſi malè dimicarint: in primis uaria mortis & cruciatus genera, item ſeruitutem matronarum liberorumq́; ultima regni excidia, raptus uirginum, & humanarum diuinarumq́ue inceſtationes, infandaq́ue piacula affirmare. Hęc omnia unius diei labore euitari poſſe. Proinde orare ac obteſtari, per Deúm hominumq́; fidem, ut ſolita ſe, patriam, liberos, coniuges & fortunas, uirtute redimant, & in perpetuam libertatem cuncta uindicent. Nihilo ſecius Amurathes ſuos præmijs, pollicitationibus ac minis incendit: & ut omnia perpeti, quàm eo die Europa cedere malint. Luſtrat utrunq; cornu, & grauiſsimis cunctos dictis ad pugnandum hortatur. At ubi collatis utrinq; ſignis concurrêre, ne minore quidem ferocia impetuq;, quàm ſuperiore die, pugnatur. E Chriſtianis quàm plurimi è ſaucijs in aciē rediere, ſuſcepta dudum uulnera aut morte aut uictoria curaturi: nihilo tamē ſegnius pugnaſſe dicuntur. magna ubiq; cædes oboritur, & Vngarorum impetus nuſquam repelli poterat. Quos cum pari pertinacia Turcæ reijcere haudquaquā poſſent, arte robur indomitum eludere, expeditiſsimi ac recentes eorum equitatus occœpere. Irruentibus in ſe Vngaris mox terga uertebant, à tergo aliquantiſper inſequi & inſtare patiebantur, palantes & diffuſi fugiebant, ſeq́; latè diſsipabant: hi, ueluti arridente uictoria pellecti, impenſiùs inſequi, multos in fuga cędere: contrà illi dato ſigno, cōglobati diſsipatas circumuenire ordines, & multa cæde conficere: in curſu & recurſu Pannonicas laſſare uires, ingētes conatus eludere, & perturbatis ordinibus, toto die ſine aliqua intermiſsione dimicare. Magna Vngarorum ea die patrata cædes, & Turcæ fuere ſuperiores, defatigato utrinque exercitu: nox & laſsitudo prælium diremit. Vtrique ſe in caſtra reuocarūt, uigiliæ ſtationesq́; ſummo ſtudio in caſtris habitæ. Quum ad diem Sabbati perueniſſent, neuterq́; cederet, prima luce pugna redintegratur. Coruini frater, Valachorum præfectus, cum expeditiſsimo equitatu primus in aciem prodijt. Sequuti ſunt reliqui proceres, & eodem modo ordines inſtaurarunt. Reparato certamine, aliquandiu ſpe pari dimicatum, magna ubique ſtrages oborta, & præſertim Vngarorū: qui longo bello defatigati, multisq́; cōfoſsi uulneribus, triduò in acie, ob ipſam paucitatem perſtare cogebantur. Zechel, in primo ordine obſtinatiſsimè pugnans, è præfectis legionum primus inter confertiſsimos hoſtes occubuit. Emericus Marzalius, Stephanusq́; Banffi à Turcis circumuenti, in media acie trucidantur. Quum Amurathes prima ſigna, quæ in Zechelis agmine conſtiterant, iam eſſe capta, & cæſo pręfecto milites terga uertiſſe conſpicaretur, extemplò omnes quæcunque in caſtris acies ſorent, in Chriſtianos edixit effundi, ut paucos & triduano labore confectos obruerent. Promulgato tunc regis edicto, ut omnes in hoſtes unà ruerent, utrunque Vngarorum cornu, ubi cuncti laborabant, confeſtim obducunt: graue prælium inſtaurant, cæduntur proceres à numeroſa multitudine, & ſagittarum imbribus obruuntur: capiuntur ſigna, & in fugam omnes ordines planè uertuntur. At ubi Coruinus fratrem interfectum, capta ſigna nonnulla, & uerſum in fugam exercitum accepit, continuò relictis caſtris impedimentisq́;, conſcenſo fugam equo ſolus præripit, ne fida regnum tutela priuaret. Fuſos fugatosq́; Vngaros à meridie ad intempeſtam uſque noctem hoſtes inſequuntur, & cędūt: mox à tenebris remorati, in caſtra per noctem rediere. Cæteri qui in acie remanſerant Vngarica, caſtra circumuenerant: in quibus quicquid calonum fuit & lixarum, item eſſedariorum, accenſorum, ſauciæq́; turbæ, quamuis ad mortem uſque certaſſent, neq; hoſtem admitterent, quouſque minima ſagita telumq́; ſuperfuit, ad unum tamen omnes trucidati ſunt: nullusq́; in caſtris Vngarus eſt agnitus, quem tria quatuorúe Turcarum cadauera non attingerent. Amurathes, ne maxima ſuorum cædes extaret, nobilium continuò ſepeliri, gregariorum uerò militum corpora in profluentē projci ſtatim edixit. Quare Schithnizæ fluminis accolæ, diu eius piſcibus abſtinuere. In ſaxorum morem campus adhuc oſsibus opertus eſt, terra coli citra crebram armorum

morum inuentionem ullo pacto nequit. Locus ex inſigni clade illuſtris eſt habitus. Quamuis Turcæ cruentiſsima uictoria ceſſerit, fuſis fugatiſq; hoſtibus, eorũ tamen cædes multo maior quàm Vngarorum: quippe quum Turcarum quatuor & triginta hominum milia, Chriſtianorum tantùm octo milia cæſa referantur. Vniuerſa hîc Pannoniæ nobilitas occubuit. Nam hic Emerici duo, Ladislaus, Thomas Zcech, Franciſcus Banus, Ioannes Zechel Coruini è ſorore frater, Benedictus Loſoncius, Stephanus Banffi epiſcopus Coronenſis legatus Apoſtolicus, Georgius Chiach, & Robertus Char, innumeriq; proceres ac nobiles oppetiere. Multi capti, & ante Amurathẽ poſtero die ex edicto obtrũcati. Ioannes Corothna quoq; captus eſt, in Aſiamq; translatus, Byrſç ſeruitiũ ſemeſtre perpeſſus: mox Aegeũ, Creticum, Ionium, Adriaticumq; pelagus emenſus, per Dalmatiam in Pannonias ſe recepit. Octo Vngarorum milia in hoc bello cæſa, Corinthijs Amurathes eodem menſe ſignificauit. Ex his qui euaſerant, quicunque per Illyricum effugere, per Dalmatiam incolumes redierunt: qui per Raſciam, quà uenerant, reuerti contendêre, ſic infeſtam ubique latrocinijs prouinciam inuenere, ut pauci euaſerint, qui aut ſpoliari aut cæſi non fuerint. Coruinus, quem expeditiſsimum aufugiſſe diximus, infeſtam ac uariam fortunam inuenit: dies tres equo inuectus, per auia loca iter fecit, cibi & potus expers: quarto incidit in duos latrones, dimiſſo dudum equo, qui præ nimio labore defecerat. Quum eſſet inermis, ſe ſpoliandum dedit. direptis ueſtibus, ex aurea cruce, quę è uiri collo pendebat, inter latrones oborta contentio: dum ſalutis uiam circumſpicit, promptum ſibi latronis gladium intuetur: quo mox rapto, litigantes adoritur, alterum lethali uulnere conficit, conculcatq;: alterum petens, in fugam uertit. Hac igitur crucis occaſione uir ſanctiſsimus ſe à rapina morteq; redemit. Quod haud ab re diuina benignitate factum: ut qui pro cruce, affixi Seruatoris nomine dimicaret, crucis quoq; auxilio liberaretur. Vltra progreſſus, ac itinere, ſiti, inediaq; cõfectus, quinto die paſtorem offendit: qui audita Vngarorũ fuga, ſpe prædæ latè uagabatur. in primo ambo congreſſu conſtitere: paſtor proſpecta Coruini uultus maieſtate (quemadmodum de latronibus & Scipione legimus) ab iniuria remoratur. Coruinus quoq; fame iam abſumptus, hunc nequaquam audet adoriri. Mox conſalutatione primùm conciliati, ſine ſuſpicione mutua inter ſe uerba conſerunt. Alter non ſine diuinæ charitatis præfatione panem exorat: nomen & caſum alter percontatur. Audita uiri fortuna, paſtor commiſeratione percitus, & promiſsis oneratus, Coruinũ in proximã caſam ducit: panem cum cepis, & aquam apponit hoſpiti: qui in iucunda ſępe miſeriæ memoria, nunquam lautiùs ſe quàm ibi cœnaſſe affirmauit. Hinc ad Sinderouiam à paſtore ductus eſt. Vbi poſtquam id Deſpotes accepit, eius imperio, à præfecto arcis capitur. Beneficiorum ille immemor, perpetua ingratitudinis nota ſugillatur. Dies aliquot de liberatione ibi agitatum: conuentum tamen inter eos, ut ea gubernator cõditione dimitteretur, uti Matthias eius filius, Deſpotis gnatam, comitis Ciliæ neptem, uxorem duceret. Et ut conuenta utrinque tutiùs præſtarentur, Ladislaus alter Coruini filius daretur obſes. Proinde gubernator dato obſide dimittitur. In Seruatoris igitur noſtri natalibus poſtliminio reuerſus, in non parua procerum nobiliumq; frequentia ad Segedinum recipitur. Certatim ſalutem incolumitatemq; omnes congratulantur, triſtem conſolantur, & bene ſperare iubent: ſat eis cum fortuna bene actum dicere, ſi gubernatorem receperint. Militum adhuc copiam, neque ex indigenis nec externis defuturam: talem ſe decem nuſquam gentium, ſi amiſiſſent, reperturos. Nihil hinc Vngaricæ genti turpitudinis accidiſſe, quando ad unum omnes ſtrenuè pugnarint, cruentiſsimam lachrymabilemq; hoſtibus uictoriam reliquerint: neminem ſuorum inuentum, qui non pulcherrimè occubuerit. Triduo ſine intermiſsione pugnatum, & à paucis aduerſus innumeram multitudinem, quatuor & triginta milia ex hoſtibus cecidiſſe, ex Vngaris uix octo deſiderari: paulò meliorem rectè iudicantibus, ac non iniqua petentibus, uictoriam optari poſſe. Demum omnes eum impenſiùs exorare, ut ſe ſibi patriæ Chriſtianæq; reipubli-

 ex ſerua-

cæ ſeruare niteretur, reuocaret animum, & obfirmaret. Quod ſi fecerit, perbreui i-
pſum, & Turcam, & Deſpotem meritis utrunqꝫ pœnis affecturum, cęteráqꝫ proſpe
ré ceſſura. Coruinus procerum conſolationibus haud parum confirmatus eſt. An-
gebat ſibi animum, quód multo plures ex eo bello reduces quotidie uideret, quàm
ſperare liceret. Nam quicũqꝫ ante Turcas in Illyricum aufugêre, rediere incolumes:
quinetiam ad uiginti milia paſſuum Sandarobechum cum auxiliaribus copijs occur
rentem in itinere offendére, cuius occurſu ductúqꝫ tutó ſeſe in Illyricum recepêre.
Curatis corporibus, & inſtauratis uiribus, multo acriùs Coruini animum Deſpo
tis ingratitudo, quàm Turci odia exercebat: captiuitatis iniurias tolerare non pote-
rat. Quare coacto repenté exercitu ad Deſpotis oppida, quæ á Sigiſmũdo quõdam
dono acceperat, proficiſcitur: uicos incendit, uaſtat agros, oppida ui capit: ac breui
tandem expeditione, quæcunqꝫ in Vngaria Deſpoti parebant, in dirionem ſuam ac-
cepit. mox Raſciam adorituro Deſpotis oratores occurrũt, qui Ladislaum obſidem
ac bene donatum ultró reddunt: ſupplices pacem petunt. Gubernatore tandem ab
optimatibus exorato, pax Deſpoti data, remiſſæ penitus iniuriæ inimicitiǽqꝫ: paca-
tis deinde rebus in Vngariam reuertitur. Nunquam fortem uirum fortuna quie-
ſcere patitur, ſed indies uexat & exercet, ne impuné laudibus & immortalitate deco-
1448 ret. Hæc omnia Salutis quadringenteſimo quadrageſimooctauo ſupra milleſimum,
& quarto gubernationis anno geſta ſunt: nono autem, Turcarum iterũ bellum ex-
arſit. Amurathes enim, quum á Georgio Deſpote dimiſſum eſſe Coruinum accepiſ-
ſet, cuius captiuitate nihil erat antiquiùs, in eum nimis excanduit: prærepram uoti
ſui ſpẽ eſſe ſenſerat Coruini liberatione: indignabatur acerrimé, quód pro reſtituto
regno, captiuo dono dato, cumulatiſsimas ſibi gratias non retuliſſet. Proinde quód
tanti occaſionem beneficij contempſiſſet, ingratitudinis ab eo pœnas exigere conſti
tuit. Frigibechum præfectum trium legionum in Raſciæ fines immittit. Chryſoni-
cum oppidum ad Morauam amnem ſitum, & graui olim bello dirutum, inſtaurare
iubet: atqꝫ hinc Deſpotis regionem impetere, uaſtare agros, & laté igni ferróqꝫ graſ-
ſari præcipit, ut exin contemptę gratificationis pœnas luat. Frigibechus mandata fa
cit: in primis coacta magna ex finitimis cementariorum artificuḿqꝫ manu ad Mora-
uam, oppidum reficit: interim inhibet iniurias, bellum diſsimulat, ne Raſciani ſibi im
pedimento forent: id aggere, foſſa, uallo muróqꝫ circummuniuit: atqꝫ ubi eó peruẽ-
tum eſt, ut impoſito facilé præſidio per ſe maximum quęqꝫ hoſtis impetum perpeti
poſsit, prouinciam Deſpotis incurſat, diripit, & latiſsimé populatur. At ille inopina-
to malo cõſternatus, quid potiſsimùm faceret, haud facilé ſuccurrebat. Turcam ſibi
citra ſcelus nefarium & ingens ſuum malum conciliare non poterat. Si reſiſtendum
eſſe cenſeret, Coruini opem, cuius amicitiam ex captiuitate lęſerat, omnino deſpera-
bat. Et quorſum ipſe confugeret, non ueniebat in mentem. Cæterùm malebat om-
nia perpeti, quàm immitiſsimã Turcæ ſeruitutem. Poſtremó ad gubernatoris opem
confugit: quem ſupplex non ſine ſumma uerecundia exorauit. Auxilia gubernator
haud inuitus promiſit, cùm ulciſcendæ proximæ cladis gratia, tum re poſtulante:
quandoquidem plané cernebat, occupata ſuperiore Myſia, Turcam pro foribus ac
ædibus Pannonum ſtatim inſultaturum. Itaque comparato mox exercitu, non ſine
decenti apparatu in Myſiam, quam Raſciam dicunt, deſcendit. Reipublicæ gratia,
factus immemor iniuriarum, non per legatos & præfectos auxilia miſit: ſed ipſe du-
ctu auſpicijsqꝫ ſuis expeditionem hanc accepit. Ad Syndcrouiam Danubium traie-
cit. Raſciam ingreſſus, Deſpotis copijs ſua caſtra compleuit. Iter die noctúqꝫ fieri cœ
ptum eſt, ut incautũ hoſtem adorirentur. Quarto die Turcis appropinquãt. Quum
Chryſonici agrum attigiſſent, cõtinuó illuxit: obortæ ſunt inter utroſque, ut aſſolet,
nubes, quæ ultró citróqꝫ proſpectum inhiberent. Reſolutis ſubinde á ſole nubibus,
armatæ in conſpectu hoſtis acies emicuere, & Coruina ſigna longiùs agnoſcuntur.
Conſternantur illicó Turcarum animi repentino ac inopinato Chriſtianorum ad-
uentu: & quum ſuis Coruinum ceruicibus inſtare cernerent, ita exanimati ſunt, ut
non de

non de inſtruenda acie, diſponendis ſtationibus, & conſerenda manu, ſed de fuga
tantùm omnes cogitarẽt: quare ſuſcitato mox tumultu, fugam cuncti retrò capiunt.
Expeditiſsimus hos equitatus inſequitur, multos in fuga cędit, capitq́. Inſtat à tergo
pro uiribus: & ad noctem uſque fugientibus, ſuccurrentem inſequutus, cædem con
tinuat. illi mox in ſyluas effuſi delituerunt, atque hand facilè ultrà impeti potuere. Ca
taphractorum equitatus præ graui armatura lento gradu ſubſequutus eſt, ne quid
fortè mali ab hoſte ſocijs, qui præceſſerant, inferretur. Niſi cædem nox ipſa interce-
piſſet, multo maior clades patrata foret. Frigibechus cum magna nobilium turba ca
ptus: Coruinus uictoria potitus, Budinum Bulgariæ metropolim uenit, quæ ad Da
nubium ſita eſt, urbem belli cauſas crebrò ferentem ſuccendit. Mox per Raſciam re-
troceſsit: & captiuis Deſpoti dono datis, ouans Budã redijt. Pòſt ubi reuerſus eſt in
regnum, Boemorum ſollicitudine uexari cœpit: qui Transdanubianam regionem
erectis in pleriſq́ locis pręſidijs, & occupatis oppidis, latrocinijs infeſtam planè red
diderant. Et quamuis antea iſtorum audaciam ſæpe repreſſerit, nunquam tamen do-
mitare potuerat. Obſtiterat hinc profectò rei nõ mediocris quorũdam optimatum
inuidia, qui excreſcentem quotidie præter omnium opinionem, uiri gloriam ægrè
ferentes, ut Coruinæ uirtuti negocium faceſſerent, clàm latrocinantium Boemorum
audaciam tuebantur. Ad remorandam nominis acceſsionem, hos ad bellum ſollici-
tabant: quorum facinora propter externa grauiſsimaq́ bella, quæ cum Turcis geſta
ſunt, gubernator diu ſanè diſsimularat: nunc adauctam præ uiri patientia, aut coer-
cere admodum, aut prorſus extirpare decernit. Quare anno quadringẽteſimo quin 1451
quageſimo primo ſupra milleſimũ, coacto tumultuario exercitu, & euocato undiq́
gregario quoque milite, ruſticaq́ turba, Ioannem Giſcram, haud procul à Loſoncio
oppido, facinoroſorum omnium principem, in primis adoritur: qui ad diui regis
Stephani phanum præſidium olim erexerat, aggere ac uallo cinxerat, multo milite
uariaq́ munitione complerat. Giſcra fortè tunc aberat, quum ſuum præſidium acer
rimè à gubernatore oppugnari ſenſerat: clandeſtinis ſocios admonet internuncijs,
ut pro ſe quiſque locum fortiſsimè tueantur, donec ipſe cum auxilijs propediem ad-
uenerit. Iam Coruinus præſidium tam acri oppugnatione uexarat, ut indies deditio
ſperaretur: quũ Giſcra coactis in ſuperioribus Vngariæ partibus auxilijs, & ingen-
ti exercitu præſtò adfuit. Multi nanq́ proceres ad labefectandam gubernatoris ma
gnanimitatem copias gratuitò dederant: & cum alijs optimatibus coniurarant, qui
in Coruini caſtris erant, ut prælium detrectarent: & ut elatum eius animum faciliùs
attenuarent, ſe ultrò uinci paterentur. Nunquam defuit uirtuti liuor. Inita cõiurato-
rum conſilia è ſententia ſucceſſere. Nam quum acies inſtructæ utrinq́ conſtitiſſent,
ac nondum pugnæ ſigna data forent, ecce ex cõpoſito nonnulla coniuratorũ agmi-
na, ut honeſtiùs à Coruino deficiant, ſimulato metu in fugã ſe præripiunt. Irruũt da-
ta occaſione Boemi, & deſertum gubernatoris agmen collatis ſignis inuadunt. Cor-
uinus intellecta ſuorum perfidia, quum ſe obſiſtere haudquaquam poſſe cerneret,
cum ſuis terga uertit: & quamuis à tergo acer inſtaret hoſtis, in proxima tamẽ oppi-
da incolumem ſe recepit. Stephanus Peluſienſis, qui in pręſidijs obſidione à ſulphu-
rea machina lethali uulnere læſus obijt, pridie quàm moreretur, coniurationẽ con-
feſſus eſt. Multi ex optimatibus in eo bello cæſi, in primiſq́ Ioãnes Compolthy, cui
de Nana cognomen eſt: item Ladislaus Hederuara epiſcopus Agrienſis, quum clau
dus eſſet, ibi captus, in hoſtis deditionem uenit. Giſcra caſtris impedimentiſq́ poti-
tus, ueluti inſigni uictoria tunc elatus, ad Gede oppidum caſtra mouit, ubi Lorandi
filij dominabantur. Sed quum oppidani fortiſsimè ſe tuerentur, ſpe ſua fruſtratus,
Agriam proficiſcitur: ratus, ob epiſcopi captiuitatem præfectum arcis deditionem
continuò eſſe facturũ. Sed longè aliter atque ſperarat, euenit. Nam quamuis epiſco-
pus in conſpectum adductus, præfectum ſuum arcem Giſcrę dedere iuberet, preces
adijceret, ac deinde interminaretur: ille tamen, cæteriq́ præſidiarij, quum omnes no
bili Vngarorum genere nati forent, ne quam nobilitati perpetuam notam inurerẽt,
grauiq́

grauíq; detrimento regnum afficerent, publicam unius miſeriæ utilitatem prætulere, irritosq; Giſcræ conatus effecerunt. Iniquiſsimo proditionem illam Coruinus animo tulerat: & ne inultam Boemorum audaciam prætermitteret, exercitum reparat. Veteranas legiones, quas in inferioribus Vngariæ partibus aduerſus Turcarũ incurſus collocarat, acciri iubet: mox inſtaurato ex fidelíſsimis copijs exercitu, in Giſcram iterum caſtra mouet: præſidia uaria, quę ad templum Saag (ut aiunt) Ipolo fluuio proximum, & in monte Galchure, item ad Roſnanum, Scepuſiumq; oppidum olim erexerat, grauiſsima hac obſidione uexauit, & ut quàm primùm deditionẽ ſibi facerent adegit. Expugnatis his, deletisq; præſidijs, temporarium aliud caſtellum adoritur, quod in ualle quam Derechen appellant, Giſera olim fecerat, cum ualidoq; præſidio Valgatham Boemum impoſuerat. Id uallo & aggere, præterea omnium munitionum genere obfirmatum, ut militi parceret, non manu, ſed arte expugnandum eſſe cenſuit. in ualle nanq; ſitum eſt, quam fluuius paruus influit. Paulò infrà uallem alto aggere obſtruit, ut remorato amne, reſtagnãtibusq; aquis, caſtellum obrueretur. Initum haudquaquam conſilium hominem fruſtratur. nam quum pręſidiarij milites ſeſe indies ab excreſcentibus aquis obrutum iri cernerent, uſq; adeò præſenti morte perterriti ſunt, ut corporum, fortunarum & caſtelli deniq; deditionem ſupplices fecerint. Ad Zolium repentè profectus, malorum omnium officinam aſylumq; latronum, ciuitatem continuò ſuccendit: arcem armis, commeatibus, pręſidio, bellicisq; machinis communiuit. Expugnatis demum his Boemorum aſylis, in Giſcram caſtra mouet, hominem uſquequaque inſequitur: armorum denique ui ſic uexat exercetq;, ut pacem is precariò impetrare cogeretur. Præterea longam Giſcræ uexationem, alia quoq; bella ab alijs Boemis in Vngaria pullularant. Qui in ita ſimul ſocietate, quã fraterna charitate ſanxerant, & ſe mutuò hinc Fratres appellarant: multa latrociniorum gratia in Vngaria iam caſtella erexerant, quę militibus & munitionibus obfirmarant, & longè latèq; graſſati rapinis & latrocinijs uictitabãt. Vlteriorem Vngariam, quæ ad Boemiam Polòniamq; ſpectat, ſic infeſtam reddidere, ut nemo tutus ibi terram incoleret, aut illac iter faceret: quin & adauctis hij uiribus, uicos & oppida multa in ditionem ſuam aſſeruerant. Præter hos & alij uim impudentiùs exercebant, utputa Petrus Comoromucius, qui Liptouienſem ſibi comitatum occuparat: Pancratius Vngarica gente natus, Thurocium dominatum uſurpauit. Ouar inſuper Berènchum & Strechen oppidum cæpit: regionem is omnem cędibus & rapinis infeſtam fecit. Mutuis iſti ſeſe odijs ac pręlijs impetebant, mutuis quoq; rapinis utebantur. Sed ad Fratres redeamus. Facinoroſum & ignobile hoc erat genus hominum, è gregario tantùm milite conflatum, cui partim caſtella erant quæ ui cęperant, partim quæ nuper erexerant. monachorum ritu ſe Fratres appellabant, ferinis tamen moribus utebantur: quippe quibus nil aliud placere uidebatur, quàm raptu uitam ducere, uaſtare agros, latè populari, cædes paſsim agere, nihil æqui ſanctiq; dinoſcere. Duces crearant, quibus in agendis latrocinijs ritè parerent: & quicunque apud eos maiori facinorum grauitate clauerant, hi potiores habiti. Finitimas igitur regiones, cædibus, flammis & populationibus infeſtabant. Vexabãt omnia, & aut ad pendenda ſtipendia, aut ad emigrandum colonos adegerant. Gubernator comperta optimatum inuidia, qui ſuperiores Vngariæ oras incolebant, à propugnandis eorum oppidis, inhibendisq; iniurijs animum aliquãtulum auertit: & ut per ſe quandoque reſipiſcerent, proprio & alieno facinore uexari puniriq; permiſit. Sed quum de his ſatis hactenus dictum ſit, ad poſthumum reuertamur: ne Vngarici regis immemores, hiſtoriam deprauemus. Quanquam ab Vngaris æquè ac Boemis, abnegante hactenus Cæſare, Ladilaus repeteretur: ad duodecimum tandem annum res prorogata eſt. Quum rumor eſſet, Cæſarem in Italiam ſuſcipiendæ coronæ gratia profecturum, antequã iter iniret, ab utriſq; uel honeſtiſsimis quidem legationibus ſollicitatur, ut regem redderet. Quinetiam Auſtrales pari ambitione ducem ſuum poſtulant. Boemi hunc imperioſiùs expoſcentes, quum iuxtà ſibi atq;

cæteris negaretur, propediem comitia regalia interminantur, ubi de alio rege eligendo ſe acturos eſſe profitentur. Cæſar ad hos cenſuit mittendos eſſe legatos, quibus Syluius Aeneas Imperatoris ſecretarius adiectus eſt. Quum Pragæ conuentus ſæuiente peſtilentia non poſſet haberi, à Georgio Pogiebrachio in Bunſthauiam translatus, ibiq́ frequētiſsimus eſt habitus. Pium Aeneam, Procopio collega interprete, ibi ornatè & compoſitè cōcionatum fuiſſe legimus. Cuius oratione ſedati ſunt Boemorum animi: atque eis perſuaſum, ut Imperatoris reditum expectarent, qui Ladislaum itineris honeſtandi gratia ſecum ducturum eſſe dicebat. Et reuerſum Pius, tam Boemis quàm Vngaris Auſtralibusq́ ſe regem redditurum pollicebatur. Cauſæ ad perſuadendum optimæ ſunt adductæ: in primis deducendi regis pompa, impendioſus regiæ apparatus, ingens ſumptus, ærarij inopia, exigua uectigalia: inſuper quàm graue ac moleſtum ſit, è collata ſtipe inſanos ſumptus edere: item, intempeſtiua regis reſtitutio, quippe quæ nil aliud quàm diſcordiarum ſeminarium eſſe poteſt: ſi nunc rex reddatur, gubernationis impos, alienæ curæ committetur: quicunque eum rexerit, inuidioſus is dominus habebitur. Hinc, quum è Boemis multi ſe hoc honore dignos cenſeant, ſi ſortiri non poterunt, ægrè ferent: Frederici gubernationem contentiones has dirimere. His igitur cauſis Boemi non ſolùm ſedati, ſed miſſis oratoribus Cæſari gratias egerunt, quòd cæteris præferantur: expectaturos ſe fauſtum felicemq́ utriuſque reditum, promittunt. Quinetiam ad honeſtandam profectionem Cæſaris, eximiam nobilium iuuentutem mittunt. Vngari quoque & Auſtrales, Imperatoris reditum expectare iuſsi, ac interim exorati ut ſolita regnum diligentia gubernarent. Barbaram Imperatricem ea tempeſtate Græcij diem obijſſe ferunt, indomitæ libidinis mulierem: quæ inter adulteros publicè uitā duxit, proſtitutoq́ pudore uiros ſæpius petijt quàm peteretur. Quū ab omni religione deſtituta foret, ſuperos ac inferos eſſe negabat: religioſas ancillas, ieiunijs aut orationi rebusq́ diuinis intentas, grauiùs increpabat, nullis aſſeuerans moleſtijs ac inedia corpus eſſe macerandum: immò lautè paſcendum, in delicijs & uoluptatibus alendum: & poſt mortem, quum nihil ſuperſit, nullam deorum animorumq́ curam eſſe ſubeundam. Boemi prophanæ tamen Barbaræ corpus Pragam tulere, elatoq́ ſolenni funere inter regum monumenta condiderunt. Compoſitis Cæſar Boemorum motibus, & reclamantibus Vngaris Auſtralibusq́, ſimul cum Ladislao rege, ac honeſtiſsimo Germanorum principum equitatu in Italiam contendit: Romamq́ profectus, à Nicolao quinto Pontifice maximo, Auguſtali diademate ritè coronatur. Hinc Neapolim progreſſus, Leonoram Alphonſi regis neptem, & Eduardi Luſitaniæ regis filiam, præſtantiſsimis moribus ac fauſto genere præcellentem uxorem duxit. In hoc itinere Ladislaus puer, quum ſe ſuis populis abnegari ægrè ferret, iniecta ſuſpicione, pædagogiq́ conſilio fugam molitur: quum è ſententia res minimè ſuccederet, reiecta eſt in pędagogum culpa, & perpetuo is carcere cruciatur. Auſtrales interea, auctore Vlrico Eyzinger, ab Imperatore deficiunt: ſuſcitatoq́ tumultu omnes prouinciæ magiſtratus à Cæſare inſtitutos ui deijciunt: duodecim uiros creant, qui prouinciam gubernent: ſummam rerum Eyzingero tradunt. In ſocietatem Vlricum Ciliæ comitem admittunt, è finitimis auxilia cogunt: quo faciliùs Imperatorem pertinaciùs agentem, ad reddendum ſibi ducem impellant. Interea ex Italia Cæſar reuertitur: cui quàm primùm Auſtralium oratores occurrere, Ladislaum expoſcunt: atque reddere recuſanti, bellum indicunt. Poſtulata nō reijcit, ſed reſponſa Cæſar differt, ut longa mora conatus leues eludat: contrà illi moræ impatientes abeunt. Prouinciales intellecta Cæſaris pertinacia, arma ſumunt: Neapolimq́, quam ciuitatem Nouam appellant, infeſtis petunt ſignis. primo urbem aduentu adoriuntur, pro portis pugna confeſtim inita, ubi magnam tormenta bellica temerè inſultātium ſtragem patrarunt. Mox ubi erumpentibus ex urbe Cæſarianis iam cominus pugnari cœptum eſt, ſic ab hoſtibus cæſi ac reiecti ſunt, ut parum abfuerit quin urbem, quum unà commixti forent, illi caperent, unius tantùm militis uirtute ſeruata

eſt, cui

eſt, cui Andreæ Paumkircher nomen erat: quippe qui donec à fugientibus porta occluderetur, hoſtilem impetum audacter pro mœnibus in ponte ſuſtinuit, & ob ſeruatam uirtute ſua ciuitatem multis à Cæſare honoribus exornatus eſt. Quum ſe Cæſariani intra mœnia recepiſſent, hi grauiſsima eos obſidione circumueniunt, muros interdiu noctuꝗ quatiunt. E Boemis Henricus Roſenſis aderat, qui cum ducentis equitibus, octingentisꝗ peditibus ualidiſsimis aduenerat. nondum Vngari uenerāt, quum induciarum tempus nondum foret exactum: quare duodecim hominum milia in caſtris erant. Interea Georgius Pogiebrachius, qui Cæſaris in Boemia partibus fauebat, magnaꝗ fide ac obſeruantia eum proſequebatur, exercitū mox ſedecim milium hominum, ut Auguſto ſuccurreret, comparauit: ac iter ingreſſus, audita concordia, retrò ceſsit, in Roſenſiumque agrum copias conuertit: incendit uicos, & cuncta latè populatur. Caroli Badenſis marchionis, ut aiunt, Sigiſmūdiꝗ Salisburgenſis metropolitæ interuentu pax facta. Ladislaus è Cæſarea manu Auſtralibus reſtitutus: qui duce potiti, nonnulla deinde pacta abnegarunt. Nam quum ex pacto ſtatutum eſſet, ut ad tertium idus Nouembris Viennę cōuentus haberetur, ubi pręſentibus Ladislai cognatis, item Vngaris & Boemis de pueri gubernatore decerneretur: interea Viennam non adiret, in poteſtate comitis Ciliæ teneretur, nihil ex propria auctoritate ante decretum conuentus gereretur: nihil ex his Auſtrales præſtitere. contrà uerò puer dimiſſus, poſtero die Viennam ingreſſus, cum fauſtis acclamationibus & ſingulari pompa omnium ordinum exceptus eſt: ibiꝗ e ueſtigio in urbe magiſtratus, & in tota prouincia præfecturas inſtituit: pontificatus, & ſacra munera pro ſuo & amicorum arbitratu diſtribuit: curiam ad regni ſpeciem reuocauit. Aduenere continuò Vngari, in primisꝗ Coruinus gubernator, quem honeſtiſsimus procerum nobiliumꝗ ordo ſequebatur, ut ſuo regi nuperrimè reſtituto debitos honores, legitimaꝗ obſequia perſoluerent. cōfluxere è Boemia, Morauis & Sleſitis ſpectatiſsima regulorum & nobilium multitudo: legati populorum, & uarij magiſtratus, congratulationis officio commoti. Frequentiſsimus igitur utriuſꝗ regni, Auſtraliumꝗ conuentus Viennę eſt habitus: ubi ad præſtitutum quoque diem Auguſtales legati adfuere, Lodouicus Bauariæ, & Guilielmus Saxoniæ duces, Albertus Brandeburgenſis, Carolus Badenſis, præterea multi è Germania principes, antiſtitesꝗ. Primus in concilio locus Coruino datus poſt regem, qui regalibus exultus inſignibus præſidebat. In primis Auguſtales oratores audiri, & iniquis uſque adeò animis, perinde atꝗ ſi uicti (ut Pius Aeneas, qui adfuit, memorię tradidit) à uictoribus audirentur. Eorum expoſtulationes de pactis conditionibusꝗ pacis, quas ipſi contempſerant, ægrè ab auditoribus exceptæ. A comite his Ciliæ reſponſum eſt, cuius arbitrio omnia gerebantur, Victorem nec legibus nec pactis obligari poſſe: ius in Martis poteſtate conſiſtere: nullam in carcere obligationem legitimam licere fieri: conditiones pacis, Ladislai regis gratia initas, qui iniquo tot annos carcere obductus eſt, haudquaquam ualere, immò ſecūdum ius & fas irritas haberi oportere. Proinde repulſa Auguſtalibus data. Quinetiam Nicolaus cardinalis, legatus Pontificius, componendę pacis gratia miſſus, quum de concordia agere occœpiſſet, ilicò reiectus eſt. Sed ubi ad regnorum & prouinciarum congratulationem diſpoſitionemꝗ deuētum eſt, Ioannes Coruinus, qui iam annos octo decreto Patrum Vngariam gubernarat, ſtrenueꝗ à cunctis periculis planè protexerat, quum ſua geſtarum rerum gloria omnium in ſe principum oculos conuertiſſet, primus obſequium compoſitis uerbis Vngarorum nomine detulit, ultroꝗ gubernationis munere ſe abdicauit. His enim uerbis eloquutum fuiſſe dicunt: Apparuiſti tandem, ſalutare nobis aſtrum, & poſt uarias longasꝗ procellas exortu tuo nos è medio naufragio omnes eripuiſti. Nec minore quidē deſiderio te diu expectauimus, quàm publicum maiores noſtri Seruatorem, ad inferos anhelaſſe traduntur. Et quum interdicta per ſe deſideria uehementiùs incendantur, quanto magis nobis abnegabaris à Cęſare, eo ardentiùs te principem dominumꝗ noſtrum precario, ui, largitionibus & ar-

mis re-

mis repetere cogebamur. Et ni bello tandem Cæſarea pertinacia uicta foret, adhuc fauſto ac ſalutari te duce & moderatore noſtro careremus. Agnouerunt oues paſtorem ſuum, & reſtitutum ac ueluti poſtliminio reuerſum ſemper audient: quia eum non mercenarium, ſed legitimum, fidum, & uitam pro ſuis ouibus poſtulante re deponere minimè recuſantem, intelligunt. Proinde reſtitutioni tuæ rex fauſtiſsime, imò ſaluti noſtræ ex corde nunc uniuerſi congratulamur. Quandò nullum nós cęteræq; gentes, quæ tuæ ditioni parent, ocium ſentire potuimus, donec tuo ductu auſpicijsq; regi cœpimus, uerumq; dominum recuperauimus. Salue igitur rex Vngariæ, ciuium dux Auſtralium, bellicoſæq; Boemiæ princeps potentiſsime: ſalue ſpes hominum & ſalus, humanæq; deliciæ: ſalue tot gentium & regnorum pacator unice, fauſtus ac felix ſit hic tuus aduentus, & reſtitutio perpetuò ſalutaris. Sicq; Saluator IESVS optimus maximus te ſemper incolumem nobis efficiat, ne regalibus procellis quotidie fluctuemus. Te non tam è ſacro noſtrorum regum genere datum, quàm è cœlo demiſſum credimus. Si matris tuę pientiſsimæ orginem intuemur, quatuor inter maiorum eius ſtemmata Imperatores Romanos recenſemus: ſi paternã, quinque domus Auſtriæ Auguſtos edidit. Humano genere altiùs haudquaquam oriri potuiſti. Magna ſunt profectò hæc. ſed quæ in te omnes intenti cernimus & auſpicamur, nimirum multo maiora: diuinum ingenium, intempeſtiua ſapientia, ingenita probitas, regalis obſeruantia decori, non arte parta, ſed à natura tradita. Plures in te Cæſares & Auguſtos intuemur: te cœleſtem angelum internunciumq;, ad ſalutẽ populorum à Deo miſſum eſſe credimus: quem ſanctum & immaculatum, plus diuinitatis quàm mortalitatis habentẽ, haud temerè reputamus. Proinde quando ad regendum natus es, tuorum regnorũ curam forti animo cape. Nos compaſcuæ tuæ oues, ad paſtorem te conuenimus, ut lupos ouilia tua die noctuq; luſtrantes, audacter abigas: nos fida & perpetua pollicemur obſequia, ſtudia, uires, fortunas: item humana & diuina omnia tibi offerimus, tuum obſeruamus imperium, ut dicto celeriùs tua iuſſa præſtemus. Nihil tibi deeſt, quod ad explendam gentium expectationem & ad comparãdam faciat immortalitatem. Numerſa tibi eſt populorum multitudo, opes ampliſsimæ, omnium rerum copia, artes innumeræ, fida ac præclara hominum ingenia, indomita quoq; uirorum robora. Capeſſe igitur forti animo, quod tibi fauſtũ ac felix ſit, rempublicam Chriſtianam: & expectationem te maioribusq; tuis dignam ſuſcipe. Vngaria ditioni imperioq; tuo (ut par eſt) ſe totam dedicat & addicit, quem tot annos lugens ac triſtis expectauit: tuum ſupplex poſtulat aduentum, ut deſiderium ex Alberto patre tuo ſuſceptum, fauſto aſpectu tuo conſoletur: quo ſi frui licuerit, ſe beatiſsimã arbitratur. Ego aũt (poſtquam reſipiſcere, teq; dominum nobis abnegatum, armis repetere cœpimus) iam annos circiter octo ſub tuis auſpicijs regni gubernationem geſsi: quantum in me fuit, Vngariam domeſticis externisq; bellis defendere ſtudui. Diuina benignitate domi peregreq; cuncta pacaui: foris quod ſupereſt, id tuæ aſſeruatum eſt gloriæ. Vicies cum Turca proſperè confliximus: bis tantùm præ militis inopia cedere coacti ſumus. nunquam tamen ceſsimus, quin cruentiſsimam hoſti uictoriam relinqueremus: ut quos fuga uictos oſtẽderat, eos illatæ clades hoſtili quoq; iudicio uictores eſſe fateretur. itaque diuino freti præſidio, ſemper feliciſsimè dimicauimus. Poſtquam Iuliani cardinalis oratione & auctoritate ſeducti, initam ſanctè fidem Turcæ uiolauimus, bis commiſsi piaculi pœnas expendimus, ſatis ſuperq; illud facinus expiauimus. Nunc autem, quando ſat fauſta tua indoles, præcoxq; ſapientia te regno maturum pollicetur, & Turcarum bella maioribus ſunt uiribus & apparatibus ineunda, me quoq; graues perpetuiq; labores iam effœtum reddidere: in primis, quia tempus eſt, & ius ita poſtulat, ultrò me gubernationis munere abdico: uero domino legitimoq; regi delegatam mihi poteſtatem reſigno: in priuatam me uitam redigo: ius omne meum, fortunarumq; mearum tibi hodie Ladislae, dedico: & ita dedicationis meæ teſtem ſanctiſsimum hunc conuentum eſſe iubeo, ut tua Maieſtas perpetuo Coruini iure potiatur. Gubernatoris oratione om-

nes obſtupuere principes qui aderāt, clariſsimi uiri maieſtatem modeſtiamq́ꝫ admirati, de Chriſtiana republica ſemper optimè meriti. Rex in primis in eius obſeruantiam amoremq́ꝫ ſuccenſus, eum ad ſua genua procidentem, ut obſequentiſsimi procuratoris præſtaret officium, amplexatus: Salue (inquit) Vngariæ pater, uindex Chriſtianæ gentis, pientiſsimi loco parentis mihi ſemper habende: quo his temporibus ſi Pannonia caruiſſet, iam de communi ſalute fuiſſet actum. Vtinam talem me principem diuina clementia præſtaret, qualem ſpes hominum & Coruini ſententia poſtularet. De me tamen cunctos bene ſperare iubeo, quando te ſemper moderatore utar, & magiſtro. Accedit & fidelium ſapientiumq́ꝫ hic ordo principum, quorum conſilio cuncta bene gerentur. Te ſponte tuo munere abdicantem minimè patiar: maximis quibuſque honoribus ac pręmijs mihi haud immeritò exornandus es, cuius uirtute ac ſapientia in Pannonijs ſalua ſunt omnia. Quare conſulto, quum hæc dixiſſet, Ciliæ comite, gubernatore ſuo, in frequentiſsimo conuentu Ioannem Coruinum, omnium procerum conſenſu, comitem Biſtricienſem declarauit: perpetuum regni gubernatorem eſſe iuſsit, uirumq́ꝫ demum magnificè donauit. Magni Coruino plauſus à cunctis cum honorificis acclamationibus editi, multæ congratulationes redditę: laudata ſunt & prędicata paſsim Coruini geſta, fides, religio, uirtus & ſapientia, commendata quoqꝫ uulgò modeſtia. Rex Coruinum comitem declaratum, in diui Stephani baſilica ex alto ſuggeſtu, & regali præſidens apparatu, in ſumma nobilium principumq́ꝫ frequentia, traditæ dignitatis inſignibus decorauit: gentilicia Corui confirmauit inſignia: & quum ruentem Vngariæ coronam fortitudine ſua ſubſtinuerit, ardui leonis diadema regium ſubeuntis inſignibus donauit. Ad poſtremum, conuētus huiuſce decreto factum, ut inſtante adhuc regis pueritia, triumuiri crearentur, qui omnia gubernarent: Coruinus Vngariam, Pogiebrachius Boemiam, Vlricus Auſtriam ſortitur. Summa tamen rerum apud Vlricum, moderatorem regis, planè remanſerat. Quum Vngari certatim & Boemi regis aduentum inſtantiſsimè poſtularent, hunc propediem Vlricus utriſque promiſit, Vngarisq́ue prius ſatisfaciendum eſſe cenſuit. Præſtituto regalis aduentus die, Piſonij conuentus à Coruino indicitur. conuenere frequentes Vngari, regemq́ꝫ ſuum ingenti plauſu, & fauſtiſsimis proclamationibus excepere: feſti ob regis aduentum plures ibi dies exacti, in publicæ lætitiæ monumentum. Deinde comitis conſilio rex non ultrà progreſſus, Viennam redijt. Boemis quoqꝫ indicta dies, qua coronandum regem exciperent. Interea dum de faciendo itinere agitur, Ioannes Smiriſtheus, inter Boemos nobili genere natus, & Germanicæ non expers eloquentiæ, dum regiæ uitæ ſtudere contendit, ſuam amiſit. quippe qui ad Ladiſlaum Boemiam ingreſſurum ita ſcripſiſſe dicitur: Venturum te quàm primùm in regnum tuum probo, ſi modò ueneris imperaturus, & non pariturus: inermem impotētemq́ꝫ te intrare non laudo, niſi bicipitem te fortè mater pepererit, ut ex duobus unum Viennæ apud amicos dimittas, alterum dubiæ Boemorum fidei caput temere credas. Vale. Epiſtola Comiti reddita, perlectaq́ꝫ, ad Georgium extemplò remittitur. ille coacto Senatu, præſenteq́ꝫ Ioanne literas recitauit: quare capitale repentè ſupplicium de litterarum auctore ſumptum eſt. Nulla uirtus fortunaq́ꝫ ſublimis, inuidia unquam carere potuit. Quum autem exhauſtum Boemiæ foret ærarium, & iter coronationisq́ꝫ celebritas citra pecuniarum copiam honeſtè ac pro dignitate fieri non poſſet, ad accipiendas mutuò Ciliæ comiti aduertendus erat animus. Quum ad eam rem neque proceres neqꝫ negociatores ſat eſſe poſſent, ad Auſtralium morem confugit: quippe qui in repentina principum neceſsitate è ciuibus pro cenſus ordine pecuniam mutuò accipere ſolent. quod prouincialium iniuſſu fieri non licebat. Huc ergo recurritur, ad Nouum tritici burgum, ut aiunt, ueluti conſuetudo poſtulat, conuentus è quatuor hominum ordinibus habetur, ſacerdotum, procerum, nobilium & equitum: in media conuocatione, præſidente rege, comes Ciliæ de itinere faciundo, & pecuniarum inopia multa diſſeruit: ut ſpontè ſuo principi ſuccurrant, hortatur: oratq́ꝫ, ne ad

ſuſcipien-

ſuſcipiendam coronam, inopem & mendicabundum ire patiantur. Optimates conſultandi tempus expoſcunt. Eyzingerus, qui iampridem comitis opera é regis gratia planè deciderat, oblatam ulciſcendi occaſionem haudquaquam contempſerat. Quum ad deliberandum ſeceſsiſſent, is cum primarijs de comitis incontinentia, rapinis & iniurijs loquutus, eum in tantam cunctorum inuidiam adduxit, ut pedem loco non mouerint, donec decreta regi pecunia, pernicioſam in comitem coniurationem iniuerint. Mox Ladislaum abſente comite adeunt, pecuniam coronationi ſuprà quàm opus eſt pollicentur: itaque principis animum præſentaneo nummorum auxilio mirum in modum ſibi conciliant. Mox Eyzingerus de comitis tyrannide, cædibus & rapinis multa ſubijcit: cui ni regia prudentia occurratur, aſſeuerat omnia funditùs ire perditum. Facinora multa refert, ſuſpiciones inijcit, ac demum prouincialium nomine regem credulum exorat, extemplò uirum deteſtabilem & pernicioſum abigat, in exilium'q; mittat. Perſuadetur facilè puer, & accito repentè comiti Curiam per Eyzingerum interdicit, poteſtatem abrogat, conſiliarij familiaris'q; regij nomen antiquat, & quò uelit gentium abire iubet. At ille, quamuis non ſententia regis, ſed inuidorum maledicentia ſe regia explodi clamitaret, multa'q; ſeſe purgando iactaret, cùm ſumma tamen ignominia ire cogitur. Tacitus demum, & grauiſsima quaque capitis diminutione mulctato ſimilis, cum quatuor tantùm equitibus in patriam conceſsit. Albertus Brandeburgenſis princeps, hunc, ne ſaxis à Viennenſi populo peteretur, ad portam uſque ſequutus inhibuit: probroſa tamen conuicia cohercere non potuit. Hoc quidem haud ignobile fortunæ inconſtantis exemplum tempeſtas illa tulit. Rex autem paucis poſt diebus cum magnificentiſsimis apparatibus in Boemiam contendit: & ſummis Pragæ honoribus exceptus, ritè coronatur. Sumptus omnes é collata Boemorum ſtipe facti: quin & exuberante hinc pecunia, nonnulla caſtella regiæ ditionis redempta ſunt. Nec pauco quidē tempore Ladislaus in Boemia manſit: & illud, adhuc puer, diuinæ prætulit pietatis, quòd nunquam, etiam ſæpe rogatus, phana hæreticorum inuiſit, nunquam eorum ſacris interfuit. Sacerdos quidam Rochezanæ factionis, in ſacello arcis ſacro habitu inſtructus, iam altare præſente rege conſcenderat: quod ubi ille conſpicatus eſt, continuò abire, aut fortè reluctantem, é proxima rupe immiſſo equitum magiſtro præcipitari iuſſit. At ille uitæ timens, facilè ceſsit imperanti. Rochezanam hæreticorum principem, in Corporis Chriſti ſolennibus Euchariſtiam publicè & longa pompa geſtantem, é feneſtra conſpicatus, nullum uenerationis ſignum edidit. Percontantibus cauſam amicis, reſpondit: Auguſtiſsimum Chriſti corpus tam immenſæ eſſe præſtantiæ, ut eius gloria nulla ueneratione augeri, & nulla dehoneſtatione poſsit imminui: ſed quum populares é principibus pendeant, ſibi fuiſſe cauendum, ne tali ueneratione hæreticorum ſectam approbare uideretur. Quum aliquot ibi menſes permanſiſſet, iam regis mora hæreticæ multitudini grauis eſſe cœperat: quippe quæ uidebat, indies regis exemplo alios à ſuorum templorum frequentatione deficere. Quare factum eſt, ut in Auſtriam redire cupienti, ex Huſsitarum nemo perfidia interceſſerit: antequam pedem retrò referret, Vratislauiam Sleſitarum metropolim inuiſit. Pogiebrachius Boemiæ præfectus cum ſequebatur. Ab Vratislauienſibus rex cum eximijs honoribus & populari plauſu exceptus eſt. Regem enim nondum é pueritiæ finibus excedentem, ſupra ætatem uſquequaque ſapientem, fauſto'q; aſpectu, & uenuſta facie, ſpectatorum facilè animos conciliantem, tanta populi admiratione proſequebantur, ut diuinum potius quàm humanum reputarent. Verùm ad comitem Ciliæ redeundum. Hic enim ex aula regno'que Ladislai iam exactus, ut diximus, & à reliqua ſpe deſtitutus, in Cæſaris gratiam redire contendit, quem Ladislai cauſa grauiſsimè læſerat. Per internūcios erratorum ueniam precatur, pœnitentiam fatetur: cæterùm offert perpetuam fidem, ſe'q; ſua opera adempram Frederico Auſtriam propediem (ſi ignouerit) redditurum. Cæſar, qui rebus, non uerbis capiebatur, multa quę acceperat damna commemorat: ſe indemnem præſtare, dicit oporte-

re: quare quæcunque ille poſsideret, ſibi tradi poſtulat. Comes, ubi nullo pœnitētiæ modo conditioneq́; in Cæſaris gratiam reſtitui poſſe intelligit, aliò animum intendit. Audit grauiſsimum Venetis cum Franciſco Sfortia Mediolanenſi duce bellum intercedere: hic ſe cum ingentiſsimis Boemorum copijs uenturum Venetis pollicetur, ſi æqua ſibi ſtipendia penderentur. Sed quum res intercedente pace nō proſperè ſucceſsiſſet, nullum'que exilij præſidium inueniret, ſpe ſua fruſtratus, ad recuperandam Ladislai gratiam animum conuertit. Eyzingerum intelligit procerum obtrectationibus regi parum eſſe gratum, quum illorum auariciæ rapinisq́; obſtinatus aduerſaretur. Clàm cum illis agit, quos infenſum ſibi Eyzingerum habere ſenſerat, uti cum Ladislao de reuocando comite, qui indignè fuerat eiectus, cautè tractarent: dicerent ipſum, uiri ſapientiſsimi ac propinqui opera, fide & conſilio diutiùs carere non poſſe: indignum eſſe, cuius opera rex iampridem reſtitutus erat, eum turpiter eiectum diutius euagari. Quare clàm comitem Ladislao conciliant: illi'que regis nomine ſignificant, ut cum honorifico pro uirili ſua apparatu Viennam redeat, ubi gratiſsimo ſe à principe uultu excipi ſenſerit. Ab amicis is edoctus, cum expeditiſsimo mille hominum equitatu Viennam properat: quem ubi rex mœnibus appropinquare ſenſit, cum uniuerſa aulica & populari turba, ac honeſtiſsimo procerum & nobilitatis ordine obuiam occurrit: ut honorificentiùs exceptus, de turpi exilio triumphare uideretur. Eyzingerum haudquaquam inſipientiùs egiſſe ferunt, qui, ne quod in alterum ſtatuit, inuitus ſubire cogeretur, intrante urbem comite, is ultrò cum amicis exijt in exilium. Quod poſtquam comiti nunciatum eſt, eum non parum inuitum laudaſſe memorant, qui fortunæ ludibrio ſe ſubtraxerit: ſe quoque in poſterum aliquanto modeſtiùs egiſſe: ac eos aſsiduò ſapientes appellare ſolitum, qui aulica diſcrimina declinarint, quum nihil principum gratia inconſtantius eſſe uideatur. Vngari poſtquam regem in Auſtriam reuerſum, è Boemis & Sleſitis accipiunt, legatos exoratum continuò mittunt, ut ſuum regnum nequaquam contemnendum inuiſat. Neq́; tam parui id momenti faciat, ut populorum deſideria miſerè cruciet. Erat ea tempeſtate in Coruina manu, ſumma reipublicæ, ac uniuerſa Vngariæ poteſtas: item regales arces, præſidia, exercitusq́; omnis. nec plus quidem fortunæ, quàm tūc acceſſerat inuidiæ: quippe quod nonnullis Pannoniæ principibus inuidioſum & moleſtum erat, & præſertim Ciliæ comiti, qui eius locum occupare auebat. Pactam quotannis largitionis loco pecuniam poſt exilium à gubernatore non acceperat. Criminibus igitur grauiſsimis falſo uirum afficere cœpit, ut regi redderet infenſum: non Ladislaum, ſed Coruinum eſſe regem: illum honores, ſacra munia, præfecturas, cæterosq́; magiſtratus pro libidine ſua tribuere: illi uectigalia cuncta pendi, parêre legiones & præfectos: illius arbitrio iudicia fieri, illius denique ductu & auſpicijs cuncta geri. In poteſtate Coruina, munitiſsima oppida, arces, ærarium, arma, ac demum omnia eſſe ſita: nihil præter nomen & coronam regis illi deforе. Quinctiam nemini eſſe dubium, indies eum ad tyrannidem aſpiraturum. ſi Chriſtianorum ope id ſperare non licet, ad Turcarum auxilia confugiturum: quibus iam bis ualidiſsimos Vngarorum exercitus planè prodidiſſet. Clandeſtinam cum prophanis amicitiam olim iniuiſſe: item pernicioſiora crimina comminiſci: eum bis uiolaſſe fidem: reginam introducto rege Poloniæ, præter æquum & fas repuliſſe: Polonum, quem acciuerat, in acie deſeruiſſe: nunc Ladislaum in Vngariam aduocare, ut ui aut inſidijs petitum è medio tollat. Proinde regiæ ſaluti conſulere opórtere, ſcelus in auctorem eſſe conuertendum. Id facilè fieri poſſe, ſi promiſſo aduentu, is interim ſub pacandi regni prætextu ad regem prius euocetur. Pernicioſis puer conſilijs audit: & quum uerisſimilia nonnulla uideantur, pro iudicio comitis iniquas in Coruinum inſidias intendit. Ex compoſito gubernator paucis poſt diebus Viennam regijs literis euocatur. Varijs indicibus deteguntur inſidiæ, quando difficulter magni arcana momenti cohercentur. Quare Coruinus proditionis admonitus, ſe regi ſemper in Vngaria pariturum, & facturum quæcunque iuſſerit: extra regni fines, quando nul-

la officij

la officij conditione cogatur, nunquam egreſſurum eſſe reſpondit. Poſtquam Coruino haud facilè uerba dari poſſe intelligunt, primores aulæ cum comite Ciliæ mittendos eſſe cenſent: qui in Vngariæ finibus, ad Coche oppidum, cum gubernatore conueniant, colloquanturq́;: uirum aut Viennam trahere conentur: aut ſi nequeant, intra oppidum blandis uerbis adductum obtruncent. Is ad oppidum in colloquium accerſitus, cum duobus equitum milibus ad præſtitutum tempus aduenit: atque uir ille ſapiētiſsimus de dijs & hominibus iuxtà benemeritus, diuina tutela non caruit. Quum diffuſi rumores proditionis ſuſpicionem auxiſſent, haud inſcius quo cum ſibi res eſſet, & quòd alienæ potius uirtuti quàm labori ſuapte natura homines inuidere ſolerent, ueluti diuinitùs admonitus, ſibi diligentiſsimè præcauendum eſſe cenſuit. Quum oppido appropinquaſſet ad ſagittæ iactum, etiam inuitatus intrare noluit. Comes Ciliæ proditionis auctor, & delegatam ſibi regis poteſtatem gerens, ut è ſententia res ipſa ſuccederet, uti oppidum ingrediatur inuitat, ubi gratiſsimo exciperetur hoſpitio, ubíque melius quàm ſub diuo eſſe poterit: officij admonet, & decori: ſe collegasq́; ſuos, quum regiam perſonam gerant, regis quoque dignitatem ſeruare oportere. Gubernatorem hos adire, qui principis mandata ferunt, haudquaquam indecorum eſſe. Si priuatarum ſit habenda ratio perſonarum, uel maximè nobilitatis, ſe Ioanne non eſſe inferiorem: in oppido colloquium quietius & honeſtius haberi, & utriuſque dignitatem commodius ſeruari poſſe. Ad hæc Coruinus reſpondere: Quum ad ipſum legatio miſſa ſit, oratores ad quem mittuntur, eum adire oportere, de nobilitate hoc tempore non eſſe diſputandum: illius tamen rei hominem admonere, miſerum & ignobilem eum fore, qui non à propria, ſed aliena uirtute nobilitatem ſibi uendicare ſtudet. Ad extremùm, comiti ſignificare, Se nullum unquam munitum oppidum ſubiturum, niſi impoſitum æquè præſidium habeat. Proinde infectis utrique rebus abiere. Quum parum iſta ſuccederent, nouas in Coruinum inſidias liuidus comes excudit. ferebant iniquo animo proceres, gubernatorem nequaquam parêre regi, cuius beneficio & auctoritate ſummo munere fungebatur. Quare communes cum amici peruicerunt, & eò uirum adduxerunt, ut Viennam profecturum ſe reciperet: ſi per diplomata, promiſſam à rege principibusq́; ſuis incolumitatem aſſequeretur. Offeruntur quæcunq; poſtularat: his tandem adductus, Viennam iter intendit. Quum ad octauum urbi lapidem appropinquaſſet, cōfeſtim Lambergerus, eques profectò inſignis, occurrit: eū properare iubet, quādoquidem cum frequēti ac honeſtiſsimo Ladislaus equitatu obuiam dudum prodijſſet, & cum eo Ciliæ comes cum promiſſæ incolumitatis literis feſtinaret. His credens Coruinus, ad quartum uſque lapidem progreditur. Mox quum latè campos proſpectaret, neminemq́; in occurſum prodire cerneret, ſuſpicione remoratus, in proxima uilla conſedit. Vix ibi aliquàntiſper fortè deſederat, quum Ciliæ comes cum quadraginta equitibus occurrit: conſcendere ſtatim equum, & properare iubet, quando egreſſus rex, inter pomaria & uineta præ feruentiſsimo æſtu latitans, in patētes campos exire non audet: literas incolumitatis apud eum remanſiſſe ſubijcit. Gubernator collocatas extemplò ſibi ratus inſidias, ad Lambergerumq́; cōuerſus, Certò, inquit, mihi mentitus es, amice. cui Lambergerus: Mandata, inquit, comitis tantùm, ipſe retuli: ſi qua fraus ineſt, is eſt in culpa: & adeſt ipſe qui mandauit, cauſam ſuam agat. Coruinus intellecta repentè fraude, in comitem conuerſus: Siccine bonos uiros perdere contendis? Dolo me petis: at ego te ui queo perdere, ueterator ſceleſtiſsime. Nimirum in foueam, quam alijs paraueras, incidiſti: & ni me reuerentia regis, & mea probitas inhiberet, dignis te pœnis afficerē. Quando nemo eſt, ſi uellem, qui è meis te manibus eriperet. Proinde non tibi, ſed regi uitam dono do tuam. Si unquam poſt hac meum ueneris in conſpēctum, moriar, ni ultimo te ſupplicio mulctatum dedero ſcelus. Patefactis Cilianis inſidijs, tollendi è medio Coruini ſpes omnis adempta. Ladislaus deinde mitius cum Ioanne agendum eſſe cenſuit: puduit, piguitq́; non parum, dolo ſe malo fortiſsimum clariſsimumq́; regni propugnatorem,

Ciliano conſilio petijſſe: quod & dignitatem regiam dehoneſtare, & de ſe opinio-
nem hominum lædere uideretur, per fideles probosq́ internuncios cum Coruino
cæterisq́ Vngaris agendum eſſe arbitratur. Ex optimatibus nonnulli ultrò citroq́
miſsi, rem ita ſcitè & commodè tractare occœperunt, ut gubernator munitiſsimas
pleraſque arces regi ultrò reddiderit: (Matthiam filium adhuc puerum ſeruitio re-
gio dedicarit, quem grato inter intimos cubicularios animo rex accepit, ignorans
illum non multo poſt tempore in utroque regno adiectisq́ prouincijs ſibi eſſe ſuc-
ceſſurum) inferiores tantùm partes ſibi auctoritate regia reſeruatæ, quas à Turca-
rum furore protegeret. Quare factum eſt, ut Ladislaus cum honorificentiſsima auli-
corum turba Budam uenerit. Quem Vlricus comes, cæteriq́ principes longo ordi-
1403 ne ſequuti ſunt. Anno igitur ætatis ſuæ tertiodecimo, Salutis uerò quadringenteſi-
motertio ſupra milleſimum, ac Idibus Februarijs Budam ingreſſus eſt, cum ingenti
plauſu ac fauſtis acclamationibus exceptus. Aberat tunc Coruinus, & ut comitis
inſidias ac inuidiam declinaret, inferiores Vngariæ oras luſtrabat, recenſebat exerci-
tum: & ne quid à Turcis mali inſerretur, ſummo ſtudio proſpiciebat. Audito regis
aduentu, ne à regia fide deficere, nèue tyrannidem, ut à comite obijciebatur, moli-
ri uideretur, abſq́ literis incolumitatis liberiq́ itineris, & ſuo & amicorum conſilio
uiſendum regem, & ſuo officio ſatisfaciendum eſſe cenſuit: eo tamen comitatu, &
uſqueadeò inſtructo ad regem uenit, ut citra diplomata libertatis, ſat ubique tutus
eſſe poſſet. Eum nanque magni proceres ſequebantur, & eximius nobilitatis ordo,
ualidiſsimus etiam equitatus: in primis Thomas Zechel, prior (ut aiunt) Auranæ:
Vlada montanæ Valachiæ princeps: item Ladislaus Caniſa, Sebaſtianus Boſgo-
nius, alijq́ quàmplurimi, qui ſub Coruini ductu & auſpicijs diu militarãt, & multos
hinc honores fuerant aſſequuti. Quum regem gubernator cum nobiliſsimo pro-
cerum comitatu adiuiſſet, honorificentiſsimè hilariq́ uultu à Ladislao cæterisq́
principibus excipitur: præterquàm à Ciliæ comite, qui os præ liuore obducere co-
gebatur, debitam à cunctis reuerentiam & honorem exegit. Complures in aula dies
familiariter & amicè uerſatus, ad colloquia quęq́ abditiſsima ſemper admiſſus: nihil
ipſo inconſulto actum eſt. Sed quum Turcarum oborta ſuſpicio reuocaret, à re-
ge cum ſocijs pręfectisq́ legionum honorificè dimiſſus, ad inferiores Vngariæ par-
tes Themeſuarum deſcendit: ubi quid cum Ioanne Capiſtrano in Turcas geſſerit,
eſt ritè dicendum.

RERVM VNGARICARVM DECADIS TERTIAE LIBER OCTAVVS.

QVVM Amurathes ad Croiam (ut res altiuſculè repetat) in obſidione gra-
ui morbo corriperetur, Adrianopolim tranſuectus, anno Salutis qua-
1450 dringenteſimo & quinquageſimo ſupra milleſimũ, diem obijt. Qui qui-
dem annus quũ ſacer eſſet, Iubilęus apud nos dici ſolet. Mahumetes eius
filius, ex Othomãni genere ſeptimus, rex Turcarũ, Imperium ſuſcepit: patre, maiori
busq́ ſuis rebus bellicis, animi magnitudine, ingenij feritate, conſilio, calliditate, &
geſtarum rerum gloria longè præſtantior. Potitus regno, quũ longè maiore impe-
randi cupiditate æſtuaret, cum Deſpote & Palæologo Imperatore pacẽ fecit: mox in
Aſiam traiecit, & in Carmanũ Iconij tyrannum caſtra mouit: quem ſemeſtri ferè bel-
lo, magnos in Aſia tumultus excitantem profligauit. Pacata prouincia, ut grandia
cœpta quæ mente conceperat, proſequeretur, ſe cum exercitu in Europam reuoca-
uit, & initã cũ Imperatore Deſpoteq́ pacẽ uiolare cœpit: Euripidis dicta ſequutus,
à Iulio Cæſare ſæpius uſurpata, Licere ius quandoq́ imperandi gratia uiolare. In pri
mis, uti belli ſemina ſereret, & Byzantiũ ſimul obſideret, ad Boſphorũ Euxinũ gemi-
nas utrinq́ arces ſtatuit: miraq́ celeritate perficit, ut urbi Pontũ & Męotim obſtrue
ret: omniaq́ auxilia non modò à Pannonibus & Myſijs, ſed ab uniuerſa deniq́ Scy-
thia pro-

thia prohiberet. Imperator, ne ſociarum ſibi aditus prouinciarum obſtrueretur, primum literis, deinde legatis queri cœperat: at nihilo ſegnius cœpta ille proſequi, obaudire querimonias, multa diſsimulare, purgare ſe quandoque, & nonnulla cauſari: demum Palæologum grauiter laceſsitũ, aperto Marte petit. Confeſtimq́ ex Aſia & Europa, quas poterat copias & auxilia coegit: haud inſcius, quãtę urbis obſidionem moliretur. Crepitantibus deinde machinis mari ac terra ſic obſeſſa mœnia quatit, ut ciuibus ne curandis quidem corporibus ocium daretur. Procidunt turres, & magna pars murorum: reparantur intus munitiones, conſurgunt celeri manu aggeres, & diris hoſtibus laborem inſtaurant. Accita mari claſsis, partim repulſa, partim tormentis obruta, irrita fuere auxilia, & eluſi demum diurni nocturniq́ conatus. Hoſtis urbe tertio ſui regni anno & quinquageſimo obſidionis die potitus, magna cæde graſſatur, cuncta diripit, ætas omnis & uterque ſexus nulla hoſtili iniuria caruit. Polluta & inceſtata omnia, & templa quidem ſtudio longe maiore. Patratis nulla piaculis ac ceſsio fieri potuit. Palæogus Conſtantinus ab Helena genitus, ut honeſtius occumberet, inter conferuiſsimos hoſtes dimicans cæſus eſt, & ſolo paludamento agnitus. Vrbs igitur quadringenteſimo quinquageſimotertio Salutis anno ſupra milleſimũ, 1453 exacto Romano, non ſine maximo Chriſtianæ reipublicæ luctu, barbarum & prophanum Imperium ſubiuit. Ad Conſtantinopolitani excidij nuncium, omnium fidelium animi conſternantur, & præcipu è finitimorum, qui inſtantem propius ruinam intuebantur. Nicolaus pontifex maximus, ſtudiorum parens, & catholicæ plebis paſtor pientiſsimus: quum Pannonijs admodum Myſijsq́ timeret, quibus amiſſis, iam de Chriſtiana republica actum eſſe rebatur, ſacroſanctæ militiæ ſaluberrimum promulgauit edictum: quo quidem omnes qui ſanctiſsimæ Crucis teſſeram in Turcas ultro ſumerent, gratuitaq́ ſtipendia facerẽt, integra delictorum omnium impunitate donauit. Quin & Ioannem Capiſtranum è Samnitibus editum, ac diui Franciſci ſacris initiatum, præterea uirum ſanctiſsimũ, & ad excitandos ad id populos dicendi copia & uitæ probitate nimis idoneum, in Alemannos, Vngaros, Polonosq́ miſerat, qui ad ſalutarem expeditionem ſacris declamationibus homines hortaretur. Hic ne minore quidem ſanctitate præditum Iacobum Picentem, eiuſdem collegij ſacerdotem, ſibi ſocium adſciuit: qui in ſacra peregrinatione, quum Padum ambo traijcere uellent, & à portitore pertinaciſsimè repellerẽtur, qui interdicta è diuo dogmate pecunia carerent, quam pro naulo darent, in diffuſum ſuper undas pallium cum comitibus conſedere: & ueluti quadam naufragij tabula, in ripam alteram non ſine auari ſtupore portitoris, diuina ope tutò tranſlati ſunt. Quum in Auſtriam & Germaniam ueniſſent, in primis diui Franciſci religionem mirificè propagarunt. Multa in Noricis, Germanis, Sarmatis & Pannonibus, huiuſce religionis collegia templaq́ fundarunt: languentem iam Dei timorem, cultumq́ diuinum inſtaurarunt. Sed quum Ioannes Coruinus, pro diuina charitate ſuccenſus, ad exhibendum Ladiſlao obſequium Viennam profectus, Capiſtrani Iacobiq́ ſanctitatem prægustaſſet, & ad inferendum Turcis bellum ab his ueluti à diuûm interpretibus inflammaretur, compoſitis ibi rebus, ambos in Vngariam ſibi ſecum adduxit. Dum Cælianis artibus & criminibus cum Ladiſlao puero fluctuauit, maximam illi Cruce ſignatorum manum coegere. Mox Conſtantinopolitanum exitium interceſsit, quo uiri ſanctiſsimi ad contrahenda ex edicti auctoritate undique auxilia multo uehementius excitabantur. Quin & pecunias oppidatim cogebant, ut è collata ſtipe communi ſaluti ſuccurreretur. Mahumetes Græcorum imperio nimis clatus, ſpes multo maiores concipit: ſuaſq́ uires emenſus, nauali bello ſe Italis inferiorẽ eſſe non ignorat, à ſollicitanda mentem amouet Italia: ſe terra præpotentem intelligit, Illyricum & Dalmatiam regulis obnoxiam, & in pagos paruaq́ oppida diffuſam, quotidianis incurſionibus & labefactari & facilè capi poſſe intelligit. Deſpotem tantùm, Vngarumq́ uereretur, quum auro militeq́ utrunq́ præpollere ſentiat. Quos ſi expugnare contingat, audacius reliqua adoriri poſſe retur. Itaque ſuperiorem prius My-

ſiam ingreſſus,fodinas argenti quæ Deſpotis erant, occupare nititur: Nouum montem, Trepciam & Priſren eius oppida, argenti metallorumq́; feraciſsima, obſidet & expugnat. Deſpotes grauiter angitur, quod eius uiribus obſtare nō poteſt: & opimi prouentus, precioſaq́; ſibi uectigalia intercepta ſint, in munitiora ſe caſtella recipit, & Vngariæ uicina, ut ſua cum Vngaris mala communicet, quos propugnatores optimos ſæpius eſſe nouerat. Differuntur mox uſquequaque rumores: Turcā ad Albam Græcam, quam Belgradum nunc dicunt, indies caſtra moturum. Maximam fortunæ ſucceſſum audaciam addidiſſe, ni occurratur: cuncta propediem ruitura, neque ullam ab hoſte ueniam tolerabilem'ue conditionem ſperari poſſe: Conſtantinopolitanam cladem omnibus exemplo eſſe. Coruinus autem, qui ad protegendas inferioris Vngariæ oras regia auctoritate conſtitutus erat, & in puero rege ac pernicioſo comite parum ſperare poterat: in tanto tumultu neque animo excidit, neque conſilio deſit. In primis Capiſtranum ad hanc obſidionem ſibi collegam adſciſcit, ut alter humanis, diuinis alter uiribus niteretur: conſulit, quid potiſsimum uideatur agendum. Ille bono animo eſſe iubet, quando non mediocrem Cruce ſignatorum exercitum è Germania ſe conflaſſe fatetur. Quamuis hæc gens Vngarico ab antiquo ſit infeſta bello, in communi tamen cauſa & neceſsitate minimè defuturam arbitratur. Quin & totam ſe Vngariam, poſt Conſtantinopolitanam captiuitatem, ſe in Turcas concitaſſe gloriatur. Interim Coruinum cætera quæ ex uſu belli ſunt, curare iubet. Hæc ſe in tempore auxilia daturum pollicetur: demum ad hanc capeſſendæ immortalitatis occaſionem incendit. Is ueteranos omnes ac alios ſpectatę uirtutis milites cogit, claſſem mira celeritate in Danubio parat: quando Turcam quoq; multa in Ponto nauigia paraſſe, mādaſſeq́;, per exploratores acceperat, ut Iſtrū propediem ſubirent: & ubi caſtra eſſe ſenſerint, ibi conſiſterent. Calixtus pontifex, qui Nicolao ſucceſſerat, imminentis periculi non ignarus, Ioannem ſancti Angeli cardinalem, uirum ſapientia & magnanimitate præſtantem, in Germaniam Pannoniamq́; miſerat, ut Septentrionalis plagæ gentes, quantum in ſe foret, in dirum hoſtem concitaret. Interim rumor affertur, Mahumetem iam ſuperato Hemo, per Triballos & Iſtrum centum & quinquaginta milia hominum ad obſidendam Albam ducere. In ſumma rerum omnium trepidatione uerſatur Vngaria. Coruinus & Capiſtranus forti animo, cum ſuo uterque exercitu ad protegendam Albam properarunt. Claſſem commeatibus militibusq́; oneratam deducunt. Cardinalis Budæ ſubſtitit, ut apud regem cætera curaret. Ladislaus & Ciliæ comes, audito Turcarum aduentu, uſque adeò conſternati ſunt, ut ſimulata uenatione Buda egreſsi, Viennam continuò ſe receperint. Quin & Budinam arcem omni præſidio deſtitutam reliquere, quæ diebus circiter triginta etiam hoſti patuit. A' Turcis interim Alba obſidetur, quod Idibus Iuniȷs accidiſſe ferunt. Vrbs eſt in angulo ſita, ubi Danubiū Sauus illabitur: à Septentrione Danubio, ab Occaſu uerò Sauo abluitur. Arx monti pręſidet, loco & arte munitiſsima: ad radices mōtis, ciuitas in amnis utriuſq; ripas effunditur, craſſo muro confluentibusq́; obfirmata: à continēte duplici uallo, foſſa, mœnibusq́; munitur. Mahumetes in duo caſtra exercitum diuidit: altera præter Sauum, quibus Baſſeus Aſiæ: altera præter Danubium, quibus ipſe præerat, ritè locat. In ſuis caſtris tormenta tunc bellica à fronte diſponit, locum uallo foſſaq́; circumuenit, ne eruptionibus hoſtium foret obnoxius. Reliquam multitudinem per campos effundit, quæ omnia complere uidebatur. Quum à continente continuatis ferè caſtris urbem obſedisset, ne quid efferri inferriq́; poſſet, Sauū & Danubium claſſe compleuerat. Quum expugnatio ciuitatis inſanam machinarum magnitudinem poſtularet, ac illæ ob itineris difficultatem facilè trahi non poſſent, hoc Barbarus animus commento uſus eſt: machinas diffregit, antequam iter iniret, ut in leuia fruſta redactæ, facilius perardua loca ueherentur. mox ubi in Myſiam ſuperiorem uentum eſt, ad Chryſonicum ſtatim è conflato ære inſtaurauit: quas quum urbi propius admouiſſet, & munitionibus quibus opus erat obfirmaſſet, mox oppugnationē adoritur: quatit die noctuq́;

mœnia,nihil oppidanis ocij iam indulget. Coruinus & Capiſtranus urbē acerrimè dudum obſeſſam eſſe ſentiunt,claſſem Vngaris Cruceſignatisꝗ completam ſequundo amne deducunt,ut Albanam arcem aqua terràꝗ obſeſſam facto impetu ingrediantur. Quum appropinquauere,urbem aſsiduò quati, arcem iactis in altum lapidibus ſubſidi, regionem ſulphureo latè fumo caligantem, perpetuas ſeruare tenebras conſpicantur. Sociorum miſeratione correpti,qui acerrima obſidione torquebātur, animos ingentes ſanè concipiunt,& ad certamen irritantur. Trecenti è Polonis erāt, qui religionis ardentiſsimæ gratia,ſumpta Crucis teſſera, ſtipendia faciebant: item Germanorum ingens numerus,qui ſacram expeditionem ultrò ſuſceperant, & certatim utrique obſeſsis accurrendum eſſe cenſebant. Tormentorum crepitus æneorum ad Segedinum uſque exaudiebantur. Quare inſtructa claſſe,terreſtribusꝗ copijs in aciem eductis,ſequundo amne deſcendunt. Mahumetes his occurrere auſus, ſuam claſſem opponit, ne quid laboranti ciuitati afferant ſubſidij. Collatis in Danubio ſignis,fluuialis pugna conſeritur. Effertur immenſus utrinque clamor, & crepitantium fragore tormentorum Danubius intonat,ac utriuſque claſsis grauitate ſubgemit. Chriſtiana in quadratum agmen effuſa,ripam utranque legebat. In ripis quadrata cataphractorum equitum agmina utrunque claſsis cornu protegebant:in dextro Coruinus, Capiſtranus in læuo præſidere. Hic à prora Crucifixum amplexus,ac ſupplex ad ſalutare prælium ſuos hortari, promittere diuinam opem,& prophanis hoſtibus maledicere. Coruinus acerrimè pugnare,ac exemplo ſuo ad pugnam Vngaros incendere,iubere ut remis incumbant, & ſuffragante Danubio cominus dimicent. Quod ubi factum eſt, mutuis nauigia catenis utrique colligant. Coruinus in prætoriam nauim inſilijt:ſequuntur ſocij,enſem latè ducunt,Turcasꝗ ſaucios ſeminecesꝗ in Danubium deturbant: idem reliqui faciunt. Feruens ubique colluctatio cernebatur,multi utrinque cadunt:& quum dira ſe omnes cæde competerent,cruore Danubium totum inficiunt. Quum ſequundi amnis ſubſidio noſtri niterentur, Turcarum claſſem inclinant,cæduntꝗ. Illi obſtanti fluuio cedere coacti, proras auertunt: multa inter fugiendum intercepta nauigia, undisꝗ demerſa, cæteri ad ſuorum præſidia confugêre. Coruinus,fuſa fugatàꝗ claſſe,quum Albæ appropinquaſſet,eam reſerat,urbemꝗ ingreditur:quam armis,milite,commeatibusꝗ cōplet:ſaucios ægrosꝗ oppidanos educit,arci ſupplementum ſuggerit ualidiſsimum: obſeſſorum animos recenti uictoria inſtaurat,& ad propugnandum ciuitatem unà cum Capiſtrano uiro ſanctiſsimo omnes hortatur. Mahumetes ad nūcium profligatæ claſſis:Quamuis grauiùs(inquit)noſtro tamē uoto omnino potiemur. Quod è claſſe ſuperfuit,incendi iuſsit, atque obſtinatiſsimum ad expugnandam urbem animum intendit. Quum paterni ſibi amici retuliſſent,Amurathem olim ſeptem in Albana obſidione menſes triuiſſe, ac irrito tandem conatu abijſſe: multis paternos Manes probris affecit,& ante quintumdecimum ſe diem urbe potiturum gloriatus eſt. Baſſeus fortè aderat Aſiaticus:hic ut glorioſo principi magis aſſentaretur,certam imminere uictoriam pollicetur, quando Byzantium ipſe ui ceperit, ueteri arte ac munitione quaꝗ maxima præditum:neque ab Vngaris ualidiùs muniri, magisꝗ ſtrenuè protegi, quàm à Græcis oppida ſoleant:quibus non immeritò non ſolùm eloquij ſapientiæꝗ,uerùm etiā diſciplinæ militaris gloria ſuo iure tribuitur. præterea multæ dirutæ turres,cōpletæ foſſæ,& iam æquata ſolo mœnia forēt:proinde haudquaquam diffidendum eſſe affirmabat. Mahumetes his uerbis accenſus, inſequenti die omnes arma ſumere iubet:ac ueluti decreuerat,nunquam etiam ceſſare conſtituit, donec Alba potiatur. In tot ordines digerit exercitum,ut perpetuum prælium continuare, & ita feſſas ſubinde acies inſtaurare poſsit,uti nulla quiete data oppidani deficere cogerentur. Sacer diuo Sixto erat ille dies,octauo Idus Auguſti, quo deturbatis dudum propugnaculis,ruderibus cōpleta foſſa, & obrutis patētibusꝗ mœnibus hoſtes in occaſu ſolis urbem adoriuntur. Obſtant oppidani,& quum completos innumera

multitu-

multitudine campos ab arce proſpectarent, conſtratáq; latè mœnia cernerent, ſalutem deſperare cogebantur. Nulla maior ſpes & conſolatio ſuccurrebat, quàm deſperata corporũ ſalute, pulcherrimè mori. Ioannes cũ diui Franciſci collegio Crucigeros ad ſalutarẽ pugnã hortatur: & Seruatoris noſtri crucem amplexatus, ac ſupplex, Dei præſentiam opemq́; pollicetur. Illi appetere magis quàm formidare glorioſam mortẽ uiſi, ad pugnamq́; promptiſsimi Turcis occurrunt. Vnũ his oberat, quòd animo potius quàm corpore armati erant. Gladijs tantùm & lanceis obnitebãtur, pauci ſe galea & thorace protexerant. Dira nimis & cruenta ſupra murorũ ruinã pugna conſeritur, ſumma ui utrinque pugnatur. Hoſtilis clamor, tympana claſsicáq; cœlũ ſonitu & fragore cõplebant. Rudera magna cæde fœdantur, quando illi ui ingredi, reijcere iſti cõnituntur. Coruinus ubicunq; laboraretur accurrens, nunc uerbis, nũc factis omnib. opem ſuggerit: timidis & ignauis inclamitat, corripitq́;, ſtrenuos extollit: fortiſsimos quoſq; cõmendat & hortatur, ut urbem hanc Chriſtianæ reipublicæ propugnaculum fortiſsimè tueantur: ſciant ſibi cum his rem eſſe, quos toties olim profligarint, uicerint, & ad internecionẽ ſæpe ceciderint, & in Danubio tot ſuperiore pugna conſecerint: non deeſſe diuinum auxilium, IESV Chriſtiq́; præſentiam, ſub cuius nomine, ductu, auſpicijs dimicatur. Mox cum globo ueteranorum inſtructus, uſquequaq; diſcurſare, inſtaurare ordines, pro feſsis ualidos, uiuos pro mortuis, pro ſaucijs integros, pro inermib. armatos, ueluti opus erat, ſufficere: quandoq;, ubi plurimũ laborari ſentiebat, ſuccurrere, inter conſertiſsimos ſeſe hoſtes inſerere, ingreſſos reijcere hoſtes, & Imperatoris militisq́; optimi officium præſtare. Contra Mahumetes à tergo ſuis inſtare, grandia militibus præmia polliceri, retrocedentes reuocare in ordinem, & quandoq; falcato enſe cædere, orare ut ſtrenuè pugnẽt: exclamans, eam iam urbem captum iri, & ſuos intrà penetraſſe: proinde, ut facto magno agmine progrederentur, hortari. Variante diu fortuna pugnatum eſt, quando Turcæ ſæpe in urbem penetrarunt, & à Chriſtianis non ſine magna utrinq; cæde reiecti. Supra cadauera murorumq́; ruinas diu nutante ancipitiq́; uictoria dimicatũ: & hinc ueluti ſpes utrinq; ſurgebat, ita extremis indefeſsisq́; uiribus pugnabatur. Sæpe Turcæ cũ maximo impetu in urbem irruperant: ſæpe etiam reiecti, arridente ſubinde Marte, inſtaurato cuneo, amiſſam obſtinatiſsimè uictoriam repetebant. Itaq; cum pari ſpe utrinq; pugnaretur, Mahumetes præſentaneum conſilium init, quàm ualidiſsimo poteſt agmine in urbem irrumpere, pertinaciſsiméq; tenere. Quòd ſi nequeat, hinc reiectum, fugam ſimulare, qua oppidanos allectos in cãpos educat: mox irrumpente à tergo dimiſſa equitũ multitudine reditum intercipiat, uti à tergo & fronte Chriſtiana gens iuxtà cædatur. Quare ualidiſsimum agmen inſtaurat: ſuperata mortuorum ſtrue, quę in ruinis excreuerat, in ciuitatem inclinatis oppidanis irrumpit: penetrat in forum, & in medio foro prælium redintegratur. E Turcis pleriq; in forum ſigna inſerunt, altis nonnulli turribus uexilla regis deponere conantur, quæ adhuc in mœnibus integrè ſuperfuerant: ſubeuntẽ cum uexillo Turcã memorãt, qui ut ſigna ſui regis, ad irritandos in urbem ſociorum animos, qui nondum intrò penetrarant, pinnaculo turris imponeret, & ad exanimandos Chriſtianos Vngarica deturbaret, turrim altiſsimã repentè ſubit. Hunc Vngarus ilicò ſubſequitur: ac antequàm patria ſigna deponeret, cum hoſte in turris faſtigio colluctatur. Quum alio modo id prohibere non poſſet, ſe cum Turca, quem apprehenſarat, ex altiſsimo uertice præcipitem dedit. Coruinus in ſummum periculum adductã urbem conſpicatus, accito Mithaele Zilagio auunculo ſuo, & Ladislao Caniſa, item Sebaſtiano Roſgonio, cæteriſque fortiſsimis proceribus Vngarorum, ab arce ruens, in forum Turcas inclinat. Hi tanto furore cõgrediuntur, ut multis in platea uicisq́; cæſis, extra mœnia extemplò reiecerint. Crucigeri diuina ſe ope adiutos rati, adauctis animis extra mœnia prodeunt, & in hoſtes ſæua cæde graſſantur. Mahumetes ubi ſe iterũ iterũq; reiectũ eſſe cernit, ex cõpoſitò fugã ſimulat, & planè terga uertit, ac eos educit. Inſtant à tergo Crucigeri, & arridente uictoria pellecti, pertinaciter inſequuntur. Iamq́; ad Baſſei Aſiatici ca

ſtra

ſtra peruenerant, quæ in Saui ripa collocarat: Capiſtranus proſpectis ab arce Mahumetis inſidijs, confeſtim ſuis exclamat, ut retrò cedant. Quum præ ſtrepitu & tumultu magno exaudiri non poſſet, à tergo receptui ſigna dat: contrà illi uictoriæ intenti, nihil exaudiunt, hoſtilia caſtra adoriuntur, & incendunt. Pater cum ſacerdotum collegio illuc per medios enſes ab arce decurrit, reuocatꝗ. Mahumetes, qui ad machinarum bellicarum munitiones confugerat, quum Baſſei caſtra cremari diripiꝗ reſpiceret, cum equitatu, quem à tergo reliquerat, ut reditum oppidanis obſtrueret, eò ſuccurrere contendit. Ad hæc iam dies inclinabat. Coruinus deſertas à Mahumete munitiones, & bellica tormenta conſpicatus, cum ſocijs ex urbe prorumpens, repentè capit: machinas æneas, adacto mox clauo, partim obſtruit, inutilesꝗ reddit, partim in hoſtes conuertit, intenditꝗ. Turca reiectis è caſtris Crucigeris, qui à Capiſtrano reuocati facilè ceſſerant, ad munitiones redit: eas à Coruino occupatas comperit. Quum inſtante crepuſculo, recuperãdi gratia prœlium ĩnſtauraret, obuerſas in ſe machinas inuenit: à quibus quum grauiſsimè ſocij læderentur, ingruente nocte ſe in poſteriora caſtra, non ſine fœda fuga recepit. Alij pectore ſaucium, ſub papilla, in caſtra pedem retuliſſe memorant. Coruinus munitionibus potitus, eas incendit. Quũ adurgente nocte machinas æneas exportare non poſſet, obcluſis foraminibus irritas præſtitit, uictorꝗ ac ouans in urbem redijt. Turca, ut ſe ab urbe ſæpe reiectum, & Aſiaticis caſtris ac munitionibus exutum conſpicatur, intempeſta nocte uerſus Macedoniam iter intendit. Referunt nonnulli, eum à ſagita ſaucium, ſeminecemꝗ in caſtra relatum, aliquantiſper iacuiſſe: Turcas, ad Sarnon oppidũ motis hinc caſtris Imperatorem trãſtuliſſe, ueritos, ne intercedente ipſius morte, poſtero die ad interitum cæderentur. Ad Sarnum quum ille aliquantulùm reſpiraſſet, de belli exitu fuiſſe percontatum. quum illi reſpondiſſent, Baſſeum Aſiaticum, & cunctos ferè proceres oppetijſſe, magnã partem exercitus eſſe cæſam, Kurkutoam prętorianarum cohortium præfectum ſub mœnibus fuiſſe trucidatũ, item munitiones omnes ab hoſte captas: ad hæc, hominem aiunt uſque adeò ingemuiſſe, ut uenenum præ uitæ moleſtia propinari ſibi iuſſerit. quod quum amici recuſarent, timidum & demiſſum, incenſis caſtris, turpem arripuiſſe fugam: neque tam elatum animo ueniſſe, quàm conſternatus abijt: & qui ſe Terrorem orbis edixerat appellari, à parua manu fuſum fugatũꝗ fuiſſe. Baſſeum Aſiæ, cui Caraciæ nomen erat, ad munitiones paucis antè diebus ab urbe ictum, obijſſe plerique ferunt. Sexto igitur & quadrageſimo obſidionis die, diuina potius quàm humana ope urbs Albana, Turcarum manibus liberata. Quanquam multi utrinque cecidiſſent, plurimi tamen è Turcis occubuere: multi quadraginta hoſtium milia perijſſe prodidere, uiginti milia nõnulli, nec deſunt qui quatuor tantùm milia fuiſſe affirmant. Sed quanta clades illa fuerit, potentiſsimi regis fuga teſtatur. Turcę quoꝗ ingentem & incredibilem fuiſſe nequaquam diffitentur: quin & deorum ex ſe plures quàm Chriſtianorum manu eo die cæſos fuiſſe aſſeuerant: quia multa mortuorum corpora ſine uulnere comperta fuere, quæ diuina potius quàm humana ui cecidiſſe reputabantur.

Capiſtranus & Coruinus inſigni uictoria potiti, per ſe uterque ad Calixtum pontificem de hoc bello ſcripſere, ſuis uterꝗ literis tam clari facinoris gloriam ſibi uendicare nititur, quum alter mentionem alterius minimè fecerit. Præſtantes nimirum uiri, potius ſe regnis, quàm debita laude defraudari patiuntur. Verùm quum duo duces, alter oratione, manu alter ſtrenuè dimicarit: idcirco hoc ſanctiſsimo uiro plerique factum arbitrantur, ut in eo prælio diuinæ pòtius quàm humanæ uires, quod Turcæ non inficiãtur, enituiſſe uiderentur. Prœlium id atrox & inauditum fuit, quando horis quatuor & uiginti, ſine intermiſsione ullà pugnatum fuiſſe tradũt. Ne quid utriuſꝗ ducis felicitati poſſet adijci, ne multis quidem pòſt diebus, diuina utrunque benignitas non modò mortali, ſed cœleſti quoꝗ gloria donauit: at Coruinus id prius aſſequutus eſt, quippe qui longo intolerabiliꝗ labore belli defatigatus, in æſtuantiſsimam febrem incidit, qua paucis diebus abſumptus eſt. Medicorum iuſſu, quorum adminicula cuncta irrita fuere, in Semlyn oppidum a-

dum amici contulere, ubi cœli benignitate ſe corpusꝗ multo facilius à languore redimeret. Aderant filŋ duo, Ladislaus, feroci animo & robuſto corpore iuuenis, & Mathias adoleſcens, diuino ingenio & præſtanti indole præditus: itē cognatorū & amicorum numerus non mediocris: Capiſtranus à latere non diſceſsit. Sæuit ipſa febris indies, & nulla medica arte ſæuitiam remittit: deſperatur uiri ſalus, & medicorum eluditur opera. Capiſtranus demum Coruinum hortatur, ut quando diuinæ fortaſſe tempus euocationis inſtaret, teſtamētum edat, humana diſponat, ſaluti conſulat: & quæ ad animi emigrationem pertinent, ueluti ſacra munia iubent, cuncta pararet, ne minus nunc quum opus eſt, quàm olim, induſtrius & prudens ſibi eſſe uideretur. Arriſit ad hæc uir ille fortiſsimus, & pia patris conſilia commendauit: ſe tamen cuncta multo ante hac diſpoſuiſſe reſpondit: ignauum & imprudentem illum reputauit, qui ad extremum uitæ, ubi ſui compos præ formidine mortis nemo eſſe poſſet, officia iſta diſtulerit. Nec me (inquit) uelim uſꝗ adeò incautum & imprudentē, Capiſtrane, putes, ut quæ probè ſuades, hęc ad mortis agonem & tempus emigrationis ipſe diſtulerim: multo antè hæc cuncta conſtitui, iam diu quæ ad emigrandum facerent comparaui: teſtamentū diu condidi: & quid liberis & amicis, quid dŋs immortalibus legandum ſit, ſat bene (ni fallor) pro facultatū copia prouiſum exiſtimo. Curam ſalutemꝗ animi mei nequaquam liberis delegandam eſſe cenſui, pro facultate nonnulla templa fundaui. Erogaui in pauperes, quæ humanitas & pietatis ratio iuſſerat. Et ad peragendum quod inſtat iter, uiaticum quoque mihi comparatum, firma conſtansꝗ fides, & ſpes ingens: item & tot excepta pro fide orthodoxa, uulnera laboresꝗ, & præſertim diuina mihi toties explorata benignitas & præſentia me bene ſperare iubet: haud inſcium, Coruinum in hac miſera uita mortalium tot inſidŋs petitum, tot periculis & tempeſtatibus agitatum, felicem demum quietem inuenturum. Id unum me angit & cruciat, quòd pro temporis anguſtia, nondum profuſæ in me diuinæ beneficentiæ mihi ſatisfacere licuit. Verùm in hac IESV Chriſti ſeruatoris exuberans clementia pietasꝗ ſuccurrit: quippe qui ſine animi uerſura à me ſibi ſatisfieri patietur. Totam uitam ſub eius ductu auſpicŋsꝗ militaui, quanquam ſtipendia gratuita facerem: multo plus tamen rependit in uita, quàm merita poſtularent: fideliſsimi ueterani fidem dux ille non deſeret. Vos autem filŋ, amiciꝗ chariſsimi, huiuſce me uitæ miſerŋs exauctorari, æquo animo (quæſo) patiamini, fluxa hic & caduca ſunt omnia: nihil eſt quod quicquam, præter umbram, habeat boni. Militauimus hic ſatis ſuperꝗ: militiæ præmia apud ſuperos exigemus, & ea quidem commoda à diuina liberalitate conſequemur, quæ ſunt perpetuò duratura. Si rectè ſapitis, & ſtolida mortaliū charitas uos nō fallit, interturbatꝗ, fortunæ meę inuidēdū eſſe potius quàm miſerandum reputabitis. Dux ille præpotens gratiſsimusꝗ, ſub cuius auſpicŋs ſacra ſtipendia feci, ueterani ſui labores miſeratus, militiæ uacationem indulget: & quę diu propoſuit, nūc emerito magna præmia tribuet: proinde hunc neceſsitatis abitum patientiſsimè tolerate. Si quid abituro muneris in hac pompa & emiſsione Coruino tribuendum eſſe cenſetis, quod ſit gratiſsimum futurum, ueſtigia, dulces filŋ, paterna ſectamini, cum paterna uirtute gloriaꝗ certate: experiamini, ſi ſuperare liceat, quod mihi per mortem interceptum eſt: Turcarum bellum continuate, conficiteꝗ. Id firmum, conſtans & glorioſum exiſtimate, quod honeſtatem foueat, & pietatem, atꝗ Deo gratiſsimum reputetis. In diuino cultu & religione perſiſtite. Et quod mihi aſſequi non licuit, deleti Turcarum nominis gloriam cōparate. Nec indignum quidem & indecorum eſt, ſtudiorum militiæꝗ paternæ iuxtà atque legatarum fortunarum hæreditatem accipere. Idꝗ in primis precor, ne degenerando per negligentiam & ignauiam, paternum nomen dehoneſtare uideamini. Te id in primis facere iubeo, Matthia dulciſsime, qui natu quo minor es, eo melius bona indoles de te ſperare cogit. Proinde ualete omnes, Coruini memores. tu quoꝗ Capiſtrane uale, pro Salute noſtra pias preces effunde, ſupplicaꝗ: & quando ſub eodē Imperatore meruimus, ad accipienda mecum ſtipendia properato. Quū hæc dixiſſet, præſentibus liberis

beris

beris dato oſculo benedixit, amicis circum collachrymantibus commendauit, omniumq́ dexteras apprenſauit: exorauit mox eos, in primisq́ Capiſtranum, ut in proximam diuæ Genitricis ædem ad rem ſacram faciendam ſe deferrent: & quum euchariſtiam accepturus eſſet, Dominum ad ſeruum, quod indignum erat, uenire inini me paterentur, ſed ipſum in ædem ad Dominum introducerent: tranſlatus in templum, & ſacris operatus, accepta euchariſtia, placatisq́ extemplo numinibus animam efflauit, perpetuum quoque ſui deſiderium Vngaris reliquit. Diem igitur obijt Salutis anno quadringenteſimo quinquageſimoſexto ſupra milleſimum, quar 1456 to Idus Septembris. Corpus, ſicuti legarat, in Tranſyluaniam delatum, & in æde, quam in Alba Iulia fundarat, magnifico funere ſepultum. Vir fuit ſtatura ſane corporis mediocri, magno capite, criſpis crinibus, caſtaneæ colore ſubnitentibus: oculi fuere magni, ſerenus obtutus, ſuffulua facies & peruenuſta: aſpectus uſq́ adeo pulcher & iucundus, ut ſingularem præferret gratiam, & tacitam ſibi reuerẽtiam poſtularet: cuncta membra corporis inter ſe ita conſentiebant, ut nil poſſet elegantius exoptari: corporis demum animiq́ uiribus æque pollens. O felicem uirum, cui cum ſingulari uirtute uiuere, ac ſumma gloria mori datũ eſt. Dum uixit, ab omni periculo Pannoniam Chriſtianamq́ rempublicam liberauit. Quare promulgata morte, non immerito per uniuerſam Vngariam ab omni ætate ac utroque ſexu eſt diu publice deploratus. Aliqui propugnatorem fortiſsimum, milites inuictiſsimum Imperatorem, omnes patriæ patrem certatim lugendo ingeminabant: quod ſibi beneficijs Vngaros immortalibus obſtrinxerit. Et quantum amoris & gratiæ præ geſtarum rerum gloria ſibi conciliarit, rei exitus oſtendit: quippe quum poſt Ladislai regis interitum, Matthiam eius filium, regio haudquaquam genere natum, & adhuc puerum ac rerum impotem, omnes una uoce regem exclamarint. Quum adhuc animam ageret, Capiſtranus ingemuit: Inuideo (inquit) Coruine morti tuæ, qui conſummato quoq́ præſtantiſsimi ducis officio, & fuſo fugatoq́ hoſte, quẽ Terrorẽ orbis appellabant, ne qua tua felicitas labe inficeretur, extẽplo ad ſuperos euolas, & ampliſsima utriuſq́ uitę gloria potiris. O nos miſeros, qui remanſimus: quibus ſi quid nomi nis recenti uictoria partum eſt, ſuperſtitibus facile id fortunę inconſtantia periclitari poteſt. Vtinam te ſubſequi ſit mihi fato datum: ut qui pariter ſub cœleſti Imperatore meruimus, una quoq́ in cœlis triumpharemus. Mahumetem aiunt, ad nuncium Coruini mortis confeſtim oculos humi defixiſſe, & conuerſum in lachrymas dixiſſe, Neminem unquam a mundi principio illi ſub aliquo principe fuiſſe, merito ac iure ſibi indolendum, cui tantam ex accepta clade turpitudinem amplius ulciſci non liceret. Viri fatum uniuerſa deplorauit Europa. Calixtus audita morte non parum lachrymarum effudit, ſolennia quoq́ iuſta in diui Petri baſilica Chriſtianæ fidei defenſori perſoluit. Eius mortem prodigia multa portendere. in primis crinita ſtella in gradu quintodecimo, menſe Iunio, triginta circiter dies apparuit: in Sabinis Februario menſe uitulum bicipitem fuiſſe natum: Romæ ſanguinem ad portam Veneris, carnes in Liguria pluiſſe: & in Piceno agro infantem cum ſex dentibus editum, ac facie inſolentis plane magnitudinis fuiſſe memorant. Hæc ſigna fatum non modo Coruini, ſed multa quoq́ mala ſignificarunt. Is igitur fuit Ioannis Vaiuodæ finis. E Coruino, uti diximus, duo filij fuere ſuperſtites, Ladislaus & Mathias: alter qui natu maior erat, militari diſciplina & uirtute præſtans, itẽ ſingulari honeſtate & magnanimitate præditus erat: alter uero minor, ad maiora fortaſſe quam pater natus eſſe uidebatur: patri demũ uterq́ ſimilis, ne minima quidem in re a paterna uirtute degenerans. Sed uter aut longiore uita, aut maiore gloria functurus eſſet, Capiſtranus ueluti diuinitus afflatus, optime auguratus eſt. Nam quum eum Coruinus aditurus, utrunque ſecum filium duceret, Capiſtranus Mathiam ſemper ſibi ad dextram, ad ſiniſtram Ladislaum maiorẽ natu collocabat. Admiratur huiuſce rei pater inſolentiam, cauſamq́ ſciſcitatur. reſpondet ille: Haud ab re id a ſe fieri, quando alter immatura morte præreptus emergere non poterit: alter Vngarię regnum ſortietur,

uirtute ac gloria cum Alexandro certabit, & Chriſtianæ plebis propugnator erit acerrimus: cui ſi diu uiuere licuerit, omnes orbis principes ſui admiratione conficiet.

Capiſtranus defuncto Coruino nunquam amplius ridere uiſus eſt, ueluti qui ſub ijſdem auſpicijs militaſſet: & inſigni uictoria potitus, triumphante collega ipſe debito triumpho fraudaretur. Noctes aliquot inſomnes exegit, inter contemplandum cum Deo ſæpe conqueſtus, quare cum collega ſibi obire non liceret: in languorem ſubinde corporis incidit, quem ex illius lethi dolore contraxerat: eluſis medicorum adminiculis, ad triumphandum accitus, paucis poſt diebus in Domino obdormiuit: ad Vilachum, in Syrmienſi agro, in diui Franciſci æde collegioq́ ſepultus eſt. Inter deos ex hominum opinione relatus, quotidianis in humana auxilia uotis inuocatur: miracula templo affixa, magnitudinē numinis planè teſtantur. Iacobus Picens uir ſanè ſanctiſsimus, defuncto ſocio, & amplificata diui Franciſci religione, in Italiam reuerſus eſt: ubi quum diu uixiſſet, Neapoli demum exceſsit humanis: quot uiuus & mortuus miracula ediderit, uniuerſa Italia planè teſtatur. Ladislaus rex, audita inſigni Turcarum clade, admodum exhilaratus, conſternatum reſumpſit animum, & Coruini mortem non ea qua debuit pietate honeſtauit: à Ciliæ comite malè ſuaſus, lætitiam diſſimulauit, ueluti regno ſine formidine diſcrimineue aliquo potiturus. Vlricus uerò comes, ne tam quidem Turcarum conflictu, quàm Coruini morte lætatus eſt: utpote qui uniuerſam, ſublato è medio aduerſario, Pannoniam ſe pro arbitrio ſuo temperaturum eſſe conſideret. Cæcum profectò humanæ mentis iudicium, quæ dira quandoque libidine ita rapitur, ut pro bonis mala, pro malis bona deſideret. fuiſſet Vlrico nimirum longè ſalubrius, uixiſſe Coruinum: quippe qui necem ab Vngaris illi deſtinatam auertiſſet. Atqui liuor eius & odium, unde mortem ſibi comparauit, non modò in patrem, uerùm etiam in filios amicosq́ profunditur. In cauſa non ſolùm ambitio maxima, ſuperbum ingenium & inuidia fuerat, uerùm etiam alia interceſſere. in primis ægerrimè tulerat, Coruinum ignobiliori genere natum, totius regni gubernatione fungi, pro rege haberi: quo quidem munere ſe, Ladislai regis auunculum, multo digniorem eſſe cenſebat. Neque uaſtationes, incendia & rapinæ, quas à Coruino in pueri & coronæ repetitione quondam acceperat, quia regno infeſtus, Cæſaris partibus adhæſiſſet, memoriæ exciderant: neque uindictam in ulla unquam oblata occaſione prǽterire potuit. Quamuis inimicum mors è medio ſuſtuliſſet, ęquo tamen animo pati nō poterat, ſuperſtites filios paterno munere ac poteſtate potiri: magnæ auctoritatis & gratiæ adhuc eſſe, ab Vngaris tantum diligi & obſeruari, retinere oppida multa, uillas prędiaq́ ampliſsima, & amicitijs, opib. & clientelis cæteris proceribus longè præſtare. Quare cum filijs eius ſimultates & odia inſtaurare, nouas moliri in hos inſidias: & quum principatum apud regem ipſe retineret, cuius conſiliarius & moderator erat, in utriuſque cædem omnia tentare cœpit. Quinetiam ſæpe gloriatus eſt, Se caninum hoc genus propediem è Pannonia extirpaturum. Nec latebat quidem iuuenes, ac cæteros optimates, infeſtus Vlrici animus: neque incautè cum Vlrico uerſandum eſſe cenſebant. Quid ſibi cauendum eſſet, ſat patris olim exemplo didicerant. Exacto igitur Coruini mortis anno, Ladislaus rex Vlrici ſuaſu Vienna proficiſcitur, & frequenti procerum ordine magnaq́ Crucigerorū manu ſtipatus, Danubium conſcendit: ac ut Vngariam inuiſat, Budam ſecundo amne delabitur. quum dies in arce aliquot exegiſſet, conſilio ac libidine comitis agitatus, eadem claſſe ad Futhacum defertur. quod quidem oppidum in Bachienſi agro, & Iſtri ripa ſitum eſt. Hic rex, ex arte comitis, frequentiſsimum conuentum indicit: conueniunt undique principes, ac ingens nobilitatis numerus. Ladislaus, qui Albanam arcem, & inferioris Vngariæ oras, eadem qua pater poteſtate tenebat, ubi regem appropinquaſſe ſenſit, ad Futhacum, non ſine ualidiſsimo equitatu obuiam occurrit, ne quid ab inimico mali pateretur. Excipitur à rege grato uultu, auditq́ eum ad Albam propediem eſſe uēturum, ut hoſtium ſpolia & caſtrorum ueſtigia recognoſcat. Hic etiam, ut ſibi caueat, admonetur à mol

tis, quos

tis, quos regis conſilia non latebant: ac edocetur à Ciliæ comite, regis animum infeſtum ſibi eſſe redditum, regem idcirco Albam uenire, cum Alemannorum Crucigerorum manu, ut eiecto ipſo, protegendam illis arcẽ tribuat: omnia oppida, præfecturas & magiſtratus, qui in manu ſunt Vngarorum, his exactis, Alemannis committat: atque illud potiſsimùm peragat, ut Coruini liberis paternam omnẽ abroget poteſtatem: Vlricum demum malorum omnium eſſe autorem. Perturbatur his dictis miſerè Ladislaus: tamen pro uirili ſua odium diſsimulat, & ſeſe coercet: communicat hęc amicis, Vngarorumq́; proceribus, quibus infenſum comitem intelligebat, & ad quos hæc pertinere ſenſerat. Commouentur nihilo ſecius illi, & inimicum ex occaſione omnino perdendum eſſe cenſent. Ad Albam tandem peruenitur, quam ualidiſsimo Ladislaus præſidio tenebat. Aduenianti arcẽ regi pateſacit, ipſum cum purpuratis & togatis excipit: reliquis uerò armatis, qui circiter quatuor milia fuerãt, portas obcludit: præſidiarios admonet, die noctuq́; clandeſtina arma non deferant, ne quid ab Alemannis ſibi infenſis detrimenti patiantur. Claues arcis ad regem defert, atque: Accipe (inquit) rex optime, tuæ arcis claues, quam tanto ſudore ac ſanguine pater dudum meus è Turcarũ faucibus aſſeruit, liberauitq́;. Quantæ molis id fuerit, mors inſequuta teſtatur. Satis equidem maieſtati tuæ ac uniuerſo orbi paternam uirtutẽ, fidem & integritatem ſpectatam eſſe puto: nos qui ex eo ſuperfuimus, ne degeneres uideamur, non minus paternæ uirtutis ac fidei, quàm cęterorum bonorum hæredes eſſe ſtudemus. Inuidia clàm apud te nos Vlricus oppugnat, princeps clementiſsime: & non modò dignitate, ſed uita, ſi liceat, nos exuere conatur. Proinde ſi nemini competitori inimicoùe noſtro claues daturus es, accipe: quãdo nos ipſi, & hæc omnia tua ſunt. Si inuidi obtrectatoris conſilio ac libidini auſcultaturus, te rex quæſo & obteſtor, ne Coruinam prolem, quæ ſuo iure mortalium cuique fidelium, tibiq́; in primis ſat commendata eſſe debet, præter fas & ęquũ, tam citò dehoneſtandam eſſe cenſeas. Me igitur (ut par eſt) maieſtati tuæ ſemper pariturum, ſed paterno nunquam inimico ceſſurum eſſe ſcito. Rex extemplò ipſum recipere claues, arcem curare, paternum munus gerere, & bono eſſe animo iubet. Dum mora illic trahitur, comes Ciliæ regem in Ladislaum irritare, ſollicitare cuncta non deſinit: ob non admiſſam in arcem armatorum multitudinem, audax Ladislai facinus criminatur.

Quotidianis contrà iuuenis criminibus irritatur, de interficiendo comite paternos amicos conſulit: in primis Ioannem Veteſium epiſcopum Varadienſem, Coruini quondam conſiliarium, qui deinde à Mathia rege ad Strigonienſem archiepiſcopatum euectus eſt. Is religionis gratia, ne cædis auctor haberetur, ſe, ut id fiat, nequaquam ſuadere: ſi factum foret, improbare non poſſe reſpondit: trucidandum inimicum cæteri ſuadent. Verùm detectæ recentiores inſidię, deſtinatum facinus maturarunt. Ladislaus gnatam Palatini comitis, è nobiliſsimo Gararum genere nati, nuper deſponſarat. Vlrico Deſpotis filia uxor erat. Ad Deſpotẽ is dudum literas ſcripſerat, poſt ubi cum rege Albam applicuerit, ſe duos propediem globulos eſſe miſſurum, quibus optimè ſibi ludere liceret. In his amborum filiorum Coruini capita pollicebatur. Intercipiuntur à pueris Ladislai literæ, quę ad dominum relatæ ac perlectæ ſunt. Fortè rex ſacris aderat, ac proceres eo die qui diuo Martino ſacer erat, in abdito conclaui ſenatum habebant. Comes mali conſcius eò uocatus, an ne prodiret, aliquandiu hæſitauit: mox loricata tunica munitus, antequam prodeat. Ladiſlaus tunc literis incenſus occurrit: ac poſtulato colloquio, proditorem oſtentatis literis exclamat, qui patri quondam necem, & nunc filijs indignè moliatur: infenſum quoq; ſibi regem fecerit, ſuppliciorum iam diem ueniſſe, ingeminat. Nonnulli comitem, prius Ladislaum probris laceſsiſſe dicunt: & quòd prætorianas cohortes in arcem non admiſerit, eius audaciam admodum incuſaſſe. Illud planè conſtat, Vlricum arrepto ex armigeri manu gladio, in Ladislai caput eum cõtorſiſſe: Ladislaum obiecta repentè manu, in uertice ſimul & digitis uulnus accepiſſe, oborto confeſtim clamore, Vngaros irrupiſſe: & comitem acerrimè reluctantem, multiſq́; confoſſum

uulneribus obtruncaſſe. Vlrico cæſo, hi cum Ladislao regem adeunt, interfectum regni hoſtem, & ocij paciſq́ inimicum exclamant: ſcelerum omnium auctorem debita ſupplicia dediſſe dicunt: regem nihil timere iubent, quando nunc rex & dominus uerus eſt, nunc pacatiſsimum ſibi patet imperium: cum dudum non regem fuiſſe, ſed Ciliæ comitem pro libidine ſua imperaſſe. Rex quamuis dolorem, iram & metum æquè diſsimularet, etiam ſupra quàm ætas toleraret, & iure cæſum comitem profiteretur: audaci tamen facinore nimium commouetur. Quum ad tolerantiam hortarentur amici, Ferendum eſſe (inquit) quicquid imperioſa neceſsitas attulerit: ademptam Vlrico uitam reddi non poſſe: nunc ſuperſtitum ſupereſſe fata, quę Deus meliora faxit. Corpus etiã Ciliam deferri, & in maiorum monumenta recondi iuſsit. Fuit Vlricus proceritate decenti, ualido corpore, macilenta facie, uultu haudquaquam indecoro & periucundo, fœmineę Veneri nimis obnoxius: quare barba raſa, & excultis crinibus, molli quoque habitu ſemper inceſsit. Quum immaturum diem obijt, quinquagenarius ferè habebatur. Rex ob Vlrici caſum, non longam in Albana arce moram traxit: hinc profectus, ad Themeſuarum iter intendit, Turcis obiectum, ſitum in amœniſsima regione, ad Themeſi fluenta, excultum ædificijs, ac multa arte munitum. Ladislaus eum comitatur, multiq́ Pannoniæ proceres: in primis Ladislaus Garæ, palatinus comes, & Ladislai ſocer: præterea Michael Orzagus, de Guttho editus: Paulus Banffi filius, cui de Lyndua cognomen erat: ianitorum regalium magiſtri, & honeſtiſsimus aulicorum ordo. Quum ad oppidum perueniſſent, quod Ladislaus cum præſidio tenebat: Eliſabetha, Coruini uxor, unà cum Mathia filio, lugubri ueſte amicta, & cum pullato ancillarum ordine, quæ uultus præ domini morte demiſerant, regi occurrit: & eum præuenerata, ut par eſt, ſupplex ac lachrymabunda filios commendat: & Ladislao ueniam precatur: & ne illuſtria Coruini beneficia mente excidant, obſecrat, & obteſtatur. Rex matronam amplexus, Funeſto (inquit) habitu, quotidianiſq́ lachrymis tui uiri anatheoſin celebrari, ſummum (crede) nefas eſt Eliſabetha. Coruinus tuus de Deo ac hominibus æquè bene meritus, inter deos relatus eſt, ubi iure felici ac ſempiterna uita perfruitur. Chriſto Vngariam, mihi regnum ſeruauit. Inteſtino & externo bello Pannoniam liberauit: fudit, fugauitq́ Turcas, & ad internecionẽ ſæpiſsimè cæcidit. Cum quib. decies collatis ſignis, quaterdecies tumultuario & improuiſo prælio feliciter dimicauit. Bis uictus, pernicioſam hoſti uictoriam reliquit. Tot templa fundauit, magnificeq́ donauit. Tantum pro ingenitæ beneficentiæ ac liberalitatis imperio calamitoſis & miſerabilibus erogauit, ut regias in eo genere uires ſuperarit: fidelibus prophanorum metum abſtulit, Vngaris pacem peperit, utriſque ſalutem genuit: uitæ ſanctitatem, geſtorum gloriam, immortalia beneficia, & triumphorum ſeriem, omnes gentes ac cuncta ſecula memorabunt. Talem uitam duxit, tot clara facinora geſsit, ut totum orbem in ſui admirationem planè contraxerit, ac eius obitum non magis amici quàm hoſtes deplorarint. Domi æquus & mitis, foris ſtrenuus ac fortis: nec armis ab hoſte, nec officijs ab amico unquam ſuperari potuit. In uita hoſtes, in morte ſe ipſe ſuperauit. Quum ultimam uitæ horam inſtare ſenſit, haudquaquam à ſuo domino uiſitari paſſus eſt: ſed labentibus iam membris, & defecto corpore, in templum ſeſe detulit: ubi à Domino ac Deo ſuo, ſub cuius ſemper ductu & auſpicijs meruerat, ddiciorũ facilè ueniam implorauit. Imperatori ſe ſuo reconciliauit, ſumpſit euchariſtiam: & ea ſumpta, ab duce gratiſsimo ad immortalia mox præmia felix ac ouans euectus eſt. Quare Coruinæ ſorti cõgaudendũ cõgratulandum'ue potius, quàm indolendũ eſt: quũ optimè ac glorioſiſsimè uixerit, pulcherrimè diem obierit, & optata nũc immortalitate fruatur. Proinde dolor omnis abeſto, procul eſto mœror, & lugubres habitus deponũtor. Superſunt tibi duo filij, qui cũ paterna uirtute certabũt: hos ego fratres, & te matrẽ adopto: Ladislaum Cilianæ cædis impunitate dono, ſacroſanctã initi fraterni fœderis euchariſtiã teſtem eſſe iubeo. Pullas ergo ueſtes uos omnes exuere iubeo, impero ac edico, & hunc feſtum diem uobiſcum unà celebrabo. Vix hęc dixerat,

xerat, quum purpureas ueſtes, auro contextas in medium afferri præcipit. Eas uiduę ac Ladislao, Mathiæq́ dono dedit. Inſigni omnes pietate amplexatus, ancillarum ordinem indonatum nequaquam prętermiſit, quas mox habitum mutare iuſsit: lętitię ac hilaritati diem indixit, opipara celebrata conuiuia, quæ carminibus, mimis & ſaltationibus excoluere. Ladislaum cum Mathia ad genua in media procerum turba inſtantiſsime ſupplicantem, ut patratæ cædis uenia, ut dudum promiſerat, donaretur, ad pectus erexit: graui aſſeueratione, cum iuramento ſuper euchariſtiam ſancte ac reuerenter inito, omnes iniurias ac inimicitias ex Vlrici morte cōceptas remiſit: ambos fratres adoptauit, ac Eliſabetham pientiſsimæ parentis loco ſe ſemper habiturū eſſe recepit. Fraternæ adoptionis diem publica cuncti lætitia celebrarunt. Verum quemadmodum in ſequentibus rite referetur, quum rex initi fraterni ſancte fœderis iura aliorum impulſu facinoroſe uiolarit, antequam annus poſt læſam fidem exigeretur, extremi ſupplicij pœnas expendit. Ex quo facile colligitur, quam præceps ac formidoloſum eſt adoleſcentium imperium: qui quum ſibi conſtare nequeant, ſæpius ad alienum arbitrium in diem ſententiam mutare coguntur. Ad diuerticulum reuocetur oratio. Ladislaus & Mathias regijs donis & blandimentis allecti, abeuntem Budam regem, depoſita omni ſuſpicione, ſequuntur: familiariſsime cum rege uerſantur, & habentur inter primos. Non ſolum ab eo diliguntur, uerum etiam obſeruantur. Hos Vngaria tota paternæ memoriæ gratia ſequebatur: a matre tamen perquam ſollicita his mandatum fuerat, ut nunquam ſimul curiam adirent, ne una periclitari cogerentur: quod ſi ſeruaſſent, non fortaſſe fuiſſet tantopere laboratum. Vt Budam peruentum eſt, cum honeſtiſsimo utrerque comitatu regiam frequentabant, fauebant apud principem amicis, & patrocinia clientibus promptiſsima accommodabant. at contra Vlrici comitis amici, qui illius interitum ægre tulerant, regias quotidie aures ſollicitare, inconſtantem & credulum adoleſcentis animum a bona mente diuertere: dicere, præclarum principem, regis auunculum a furioſo iuuene indigne cæſum: læſam hinc maieſtatem conqueri, audaciſsimum ſcelus nullo pacto inultum eſſe relinquēdum. Ingentem iuuenis audaciam, ni præſenti ſupplicio coherceatur, eo euaſuram, ut patris exemplo regnum anhelet: qui regi proximum obtruncarit, regnum quandoque auſurum. Quod pater concupiuit, & præ rei grauitate conſequi minime auſus eſt, iuuenili hunc temeritate facile adoriturum: malum, antequam increbeſcat, eſſe curandum, & ab initio incendijs occurrendum: in Ladislao quotidie ultimi ſupplicij anſam deprehendi poſſe. Rex tandem ſiue per ſe auunculi cæde ſuccenſus, ſiue talibus dictis irritatus, ambobus inſidias molitur. in horum numero, qui uindictam affectabant, inter primarios comes Palatinus erat, Ladislai ſocer, & Vlrici nepos: qui ut auunculi necem ulciſceretur, generi mortem, qui nondum filiam duxerat, contempſit. Item Paulus Banffi, & plerique alij, qui aut prę liuore Coruinum olim obtrectarant, & filios infenſos habebant, aut aſſentando, regiæ iræ uindictæq́ deſeruire ſtudebant. Obtenduntur iuſſu regis ambobus inſidiæ. Quum in regiam ueniſſent, ex compoſito portæ clauduntur, & a prætorianis militibus capiuntur, conijciunturq́ in carcerem, capti quoque cum his primarij ſunt amici, ueluti Cilianæ mortis conſcij, & inſidiarum quæ regi pararentur artifices: ac inprimis Ioannes Varadienſis epiſcopus, a Coruino per omnes ordines ad hanc dignitatem euectus, ac filiorum quoq; moderator & magiſter: uir quidem ea tempeſtate ſummę uirtutis & prudentiæ, & non mediocris eloquentiæ. Nonnulli quoque ſecum proceres in uincula coniecti: ex quibus Sebaſtianum Roſgonium, Ladislaum Caniſam, præſtanti genere natos, ac domi militiæq́ pollentes: item Bodo Gaſparem inter Coruini liberos educatū, uirum quidē nobilitate, conſilio, eloquentia, & multarum rerum cognitione præſtantem. Præterea Georgium Modracem, uirum ſane locupletiſsimum: duos Paulos, Hornath, & Fradnahar, Alemanna gente natum, fuiſſe dicunt. Hi nanque militię a Coruino educati, militaribusq́ munijs & honoribus adaucti, a Ladislai & Mathiæ latere nunquam recedebant. Si Ladislaus matri paruiſſet, ut

iſſet, ut nunquam ſimul curiam adirent, iniquitatem huiuſce fati fortaſſe declinaſſet: Ipſe dudum, quum Turcas in Myſijs noua moliri rumor eſſet, è ſuperioribus Vngarię partibus exercitum euocarat: quum propediem in prouinciam profecturus eſſet, deprauato Ladislai palatini ſoceri ſui cõſilio obediuit: qui conſulebat, ne inconſulto rege abiret, ne'ue Mathiam à curia procul abeſſe pateretur, ne qua eius obliuio contemptus'ꝗ ex abſentia oriretur. Poſthabito'ꝗ matris prudentiſsimę cõſilio, perfidię ſoceri credidit infelix. Vt cum grata miſsione à rege diſcederet, atque ſuæ amicorum'ꝗ dignitatis patronum, ac ueluti ſuæ fidei pignus in aula relinqueret, cum Mathia & honeſtiſsimo amicorum ordine in regiam unà conceſsit, & Idibus Martijs periclitatus eſt. Aliqui, eo die ad regium colloquium ex induſtria uocatum, ueniſſe dicunt. Quum ueniſſet, obſtructis à tergo foribus, captiuitatis cauſam occurrens ſocer expoſuit. Aderat Paulus Banffi filius, Ioannes Giſcra, Benedictus Thurocius, & Lambergerius Alemannus. Mox rumor effunditur, Coruinos fratres cum principibus amicorum eſſe captos. Conſternatur admodum rei nouitate populus, & omnes ultrò commiſerantur. Nicolaus Vilachus Vaiuoda (ut aiunt) Tranſyluanus, alto genere natus, Coruinæ quondã uirtutis & gloriæ ſummus æmulator, in curiam feſtinauit, quem talium inſidiarum haud inſcium fuiſſe uolunt: comperit, ex conſulto rem ſucceſsiſſe. Omnia in Ladislai necem cõſilia intenduntur. Mathias à fratre ſeorſum cuſtoditur. tertio die Ladislaus capitali ſupplicio mulctandus, prætori traditur: & inclinante iam ſole, prælato pullo lugubri'ꝗ uexillo in plateam reuinctis poſt tergum manibus educitur, quę ante Sigiſmũdi palatia latè diffunditur. Demiſsis crinibus, arduo capite, & aurea ueſte, quam fortaſſe à rege acceperat, incedens, ad necem prodit. Huc & illuc gemebundam plebem impauidus inſpicit. Quum ad locum morti præſtitutum proceſsiſſet, lictorem crines colligere iubet: mox pauca pro ſui purgatione loquutus, & genua flectere iuſſus, paruit: nullum'ꝗ trepidationis unquam indicium prætulit. Præco, qui damnatorum facinora ex more publicat, nil aliud impetrato ſilentio enunciauit, niſi, reges tales pœnas è perfidis infidelibus'que ſuis exigere oportere. Lictor à prætore gladium in ceruicem formoſiſsimi iuuenis ſtringere iuſſus, commiſeratione ac metu iuxtà correptus, ictus tres intulit: & nondum caput abſciderat, immò ne lethali quidem uulnere læſus erat. Conſtanter generoſus ille iuuenis tria in ceruice uulnera exceperat: ſed quum ad tertium procubuiſſet, mox ui magna erectus, deorum hominum'ꝗ iuſticiam appellat, ſe non ultra à lictore petendum exclamat: quartum lictori ictum, ex lege interdictum eſſe: miraculum pro læſo innocentiæ numine interceſsiſſe. Ad hæc nonnulli proceres, qui è Sigiſmundi palatio præſidente rege ſpectabant, & Ladislai necem anhelabant, lictorem increpitant, enſe ceruicem repetere iubent. Quare uix quinto ictu obtruncatur infelix: annos natus quatuor de triginta. Fuit robore corporis & ſtatura patri nõ diſſimilis, ferocia ingenti, audaci ingenio ac exorabili: item rotunda facie, colore fuſco: crines demiſsi, & caſtaneæ colorem imitãtes. præterea uenuſtus erat aſpectus, ac liberalis, neque expers pietatis. Promptus ad officium, ad iram & uindictam non difficilis: belli potius quàm ocij appetens: uenuſtatem corporis latitudo humerorũ adauxit. Supplicium de ipſo neque in foro, neque ad Gradus gemitorios, neque legitima & uſitata denique hora ſumptum eſt. Rex populi ac ruſticorum, quorum colendarum gratia uinearum innumera multitudo Budam confluxerat, furorem expauit: haud inſcius, plebem eius mortem ægerrimè laturam, & propter indignitatem rei in tumultum facilè ruituram. Corpus haud mora, atro panno inuolutũ, ad diuæ Magdalenæ baſilicam effertur & ante lucem clàm euectum, in ædicula corporis Chriſti, quæ in ſuburbij cliuo ſita eſt, in paricidarum regalium'que proditorum monumenta relatum eſt. Id quamuis ad confirmandam necis cauſam factum eſſet, ut iure cæſus eſſe uideretur: populi tamen indignitatem nimis auxit, quum ad iniquitatem mortis infandæ, etiam infamia criminis accederet. Verùm ne minor quidẽ nota, non ſine ſupplicio, huic regi, & huiuſce mali auctoribus inuſta. Rex perfidiæ turpitudinem,

nem, infamiam periurij, uiolatæ fidei & execrabilis inconſtantiæ crimen ſubiuit: illi crudelitatis, inuidiæ ac iniquitatis perpetuam ſibi notam inuſſere. Hinc intercipiendæ regis uitæ, qui annum non circumegit, anſam fata ſumpſere: qui autem adoleſcentis probitatem malis conſilijs coinquinarunt, pœnas non immeritas dedêre.

Vt igitur ad captiuos redeamus, epiſcopus Varadienſis, intercedente cardinali ſancti Angeli, legato pontificio; Dionyſio metropolitæ Strigonienſi, cardinaliq́; ac ſuo iure perpetuo Pannoniarum legato, traditur iudicandus. De cæteris quæſtio prorogata: qui poſtera nocte poſt Corporis Chriſti ſolennia, fracto carcere clàm ex arce delapſi euaſere. Mathias duntaxat comes, & Paulus Madaratz in arce remanſerant. Mathias in turri quæ ad Calidas aquas pertinet, aſſeruabatur. Paulo ab alijs ſeiuncto, euadere non licuit. Nunciata prima luce captiuorum fuga, rex nimis angi & ſolicitari cœpit: nec minore quidem metu cæteri qui id ſuaſerãt, uexari cœpere. Sebaſtianum nanque Roſgonium, & Ladislaum Caniſam, multis opibus, affinitatibus & clientelis in Pannonia: præterea conſilio, auctoritate, & animi magnitudine pollere nouerant: ne quid iam liberi molirentur, admodum formidabant. Quare comparatis copijs, rapto ſecum Mathia Pauloq́; Viennam proficiſcitur. In eodem ambo curru uehebantur. Solutum ætatis commiſeratio & innocentia fecerat alterũ: alterum præ magnitudine diuitiarum, ſpes magnæ prædæ, graui compede ſanè deuinxerat. At ubi Strigonium rex uenit, Ioannem Varadienſem antiſtitem, quem Dionyſij iudicio fecerat obnoxium, ad ſe accitum, bonis quidem uerbis hominem triſtem conſolatur: Bono (inquit) animo, Varadine pater, eſto, in carcerem (mihi crede) me inuito incidiſti. Nunquam tanti uiri grauitatem probitatemq́; aliqua turpitudine afficiendam eſſe, meo iudicio cenſuiſſem. Id Budæ factum eſt, ubi quod dira principum libido tulit, non ſolùm conniuere, ſed tolerare neceſſe fuit. Ibi nequaquam mei iuris eram: nunc Buda profectus, in propriam me libertatem aſſerui. Alieno facinore in carcerem cõiectus es. Nunc, quando ſat mihi uirtus probitasq́ue tua ſpectata fuit, non tam beneficio quàm iudicio meo liber eſto: priſtinam dignitatem recipito, & Varadienſium epiſcopatum eâdem qua paulò antè auctoritate gerito. At ubi Viennam peruenit, de optanda regi ſponſa decerni cœptum eſt. Præpotenti, nobiliſsimo, formoſiſsimoq́ue adoleſcenti ex toto orbe, à maximis regibus puellæ quotidie offerebantur. Virtus, forma, genus & poteſtas faciebat, ut certatim gener ab omnibus expeteretur. Nulla, Magdalena dignior, omnium iudicio uiſa eſt, Caroli regis Galliæ filia: cui par ętas, genus ac forma, morumq́; præſtantia ineſſe uidebatur. Egregia legatione puella petitur, & affectata utrinque affinitas approbatur. Sed de nuptiarum loco eſt oborta contentio. Vngari Budæ, Auſtrales Viennæ, Boemi Pragæ nuptias celebrari cenſent oportere: ſuam quiſq; ſententiam haud inualida ratione confirmat. Rex anceps & diuerſus aliquandiu tractus. Quamobrem Georgium Pogiebrachium, Boemiæ gubernatorem, cum octingẽtis equitibus in Auſtriam ad Danubium uſque ueniſſe memorant: magna ſe habere dictantem, quæ regi communicaret. Traijcere Danubium, ac urbem intrare iuſſum, cõtinuò recuſaſſe: ac dixiſſe, Se Viennenſes ſemper ſuſpectos habuiſſe. rogatum per internuncios, arcana quæ haberet regi nũciaret, pertinaciùs abnuiſſe: ac affirmaſſe, Nemini ſe illa, pręterquàm regi tantùm, eſſe crediturum. Rex tandem uictus, in tanta pertinacia præter dignitatem maieſtatis ſuæ, cum togato ferè trium milium equitum exercitu, potius quàm ſagato, Danubium ad gubernatorem traijcit. Inter bina caſtra in ulteriore Danubij ripa tabernaculum ad ſingulare colloquium paratur. Dies quatuor colloquium habitum: primus dies in ſalutatione, ac obſequij & officij celebratione actus: altero ac tertio die, colloquio ſunt duo teſtes adhibiti: quarto demum, ſingulare colloquium celebratum eſt, ubi rex cum Georgio tantùm fuit. De tranſitu regis in Boemiam agitatum fuiſſe putant. Quare quum nihil inter eos conueniret, gubernator iratus & minabũdus, in Morauiam receſsit. Rex ea nocte Viennam ſe recepit: eumq́; mox pœnitentia non parua ſubijt, gubernatorem, in cuius manu Boemici regni ſum-

ma foret, indignabundum dimiſiſſe. Quoſdam ex optimatibus repentè dimittit, qui aut hominem reconciliatum traherent: aut ſi non poſſent, omnia regem poſtulata ſacturum pollicerentur. Quum in Morauia Georgium adhibuiſſent, nec ab itinere reuocare, nec quicquam ab eius ſententia extorquere ualuerũt. Regis igitur tranſitum in Boemiam promiſere, celebrationem quoq; nuptiarum Pragæ futurã nunciarunt. Compoſitis in Auſtria rebus, cum ſingulari quodam apparatu, & longiſsimo procerum ordine Ladislaus in Boemiam contendit. Quum Pragæ ad ſecundum lapidem appropinquaſſet, Rochezana cum frequenti impiorum ſacerdotum collegio, & multa hæreticorum turba gratulabundus obuiam occurrit: de fauſto felicíq; eius aduentu accurata oratione congratulatur. Limis contrà toruiſq; oculis prophanam illam multitudinem rex inſpicit: quinetiam ſubmonente Pogiebrachio, uix gratias egit, & quaſi maieſtatis ſuæ uultum eo inceſtaſſe ſpectaculo uiſus eſt. Ad primum lapidem, Pragenſis baſilicæ ſacerdotes, Romanæ eccleſiæ aſſertores, qui impia hæreticorum factione diu exularant, in occurſum uenere, crucem & ſacra ferentes, diuinos gratulabundi rhythmos concinebant. Quorum poſtquam congreſſum attigit, Veros (inquit) Dei miniſtros agnoſco. Saluete patres ſacroſancti, quorum ſacris ac precibus humana ſcelera remittuntur. Mox equo proſiliens, oſculatam crucẽ prærcuerenter adorauit. hæreticorum id animos admodum offendit: quippe qui non æquũ ſibi futurum hinc regem auſpicabantur: & hi præſertim, qui Rochezanæ fauebant: odium tamen pro tempore diſsimulatum & cõpreſſum eſt. Variæ deinde Pragę legationes decretæ, quum uaria magni momenti negocia impendêrent: in primis nuptiarum ſolennitas & apparatus, curãdus hæreticorum morbus, Turcarum metus, & neceſſaria Imperatoris reconciliatio. Itaque legationes duæ à principio miſſæ: una ad Cæſarem placandum, cuius princeps Eyzingerus erat: altera ad Carolum Gallorum regem, ſponſam ductura. In hac principatum Vdalricus geſsit Patauienſium pontifex, opibus, auctoritate, moribus & doctrina præcellens. Hæc omnium quæ tempeſtate noſtra ſpectari potuere, præſtantiſsima eſt habita, cùm honeſtiſsimus hic procerum nobiliumq; ordo fuerit. In hac enim ex principibus Vngarorum ducenti, ex Auſtralibus quoque ducenti, ac totidem ex Boemis delecti ſunt: qui forma, habitu, nobilitate apparatuq; pollerent, & quiſque regno dignus uideretur. E' Patauienſibus centum delegit Vdalricus. Quare ſeptingenti equites in Galliam, purpura, auro, gemmiſq; ornatiſsimi abierunt: itẽ uirgines & matronæ, quæ regiam ſponſam ducerent, quadringentæ, ſplendidiſsimo cultu ac uenuſtate. omnes præterea quadrigę auratę, gemmatæq;: inaudita inſuper ueſtium, donorumq; luxuria. Tertia quoque legatio ad Calixtum pontificem maximum deſtinata, quæ ſacerdotũ lites in religione dirimeret, & ad Romanorum dogma redigeret Huſsitas. Quarta denique generoſi regis ſollicitudo fuit, comparandi tanti in Turcas exercitus, quãtus ad uindicandam à prophana ſeruitute iam Europam ſat eſſet uideretur. Iam cum Imperatore conuenerat, ac regiæ inſano ſumptu nuptiæ parabantur: Auguſtus cum Auguſta, item ſorores ambæ cum uiris, Hymenæi ſolennibus adfuturas ſe receperant. Præterea multi è Germaniæ Rheniq; accolis principes, è Gallia quoq; complures reguli: qui quidem omnes non ſolùm ad nuptias ſua præſentia honeſtandas, ſed ad decernendum in Turcas bellum, conuenire promiſerant. In tanta rerum omnium expectatione apparatuq; uario (ô ſpes hominum fallaces, & inſtabilem humanę uitæ conditionẽ) decimo Calendas Decembres, duodecima noctis hora, ſæuo ac repentino morbo rex corripitur. Aliqui, peſtilentiæ ſigno inguen intumuiſſe ferunt: nonnulli, huiuſce morbi nullam ſuſpicionem fuiſſe affirmant. Cubicularij ac medici rem ita referunt: regem, eo die in iudicio non regali cultum habitu, ſed linea ſubucula, & ueſte Perſica præſediſſe: ut cõtentionem, quæ inter Pogiebrachium Coruahoramq; Morauũ interceſſerat, ſanè dirimeret (quippe qui ea cauſa fuerant irritati, ut ad ſingulare certamen ultrò ſeſe prouocarint) neque in auditorio unquam ſubriſiſſe: fuiſſe triſti uultu, unde futuram omnes ægritudinem auſpicabantur. Inter ſatrapas dimiſſo tribunali accubuiſ-

accubiſſe,nonnulla grauiter & compoſitè loquutum: relatum in cubiculum, quin-
ta noctis hora oblatas ſibi rapulas,quæ in Boemia dulciſsimæ ſunt, auidè deuoraſſe:
bibiſſe ſiceram: & prius quàm ſe lecto deponeret, nonnulla cum amicis uerba rela-
xandi animi gratia,lepidè ſalſeq́ꝫ feciſſe. Mox oratis ex more numinibus,dixiſſe, non
mediocri ſe ſtomachi dolore laborare. Et quum illi ad ſomnum hortarētur, quem ad
abigendum dolorem nimium ualere dicebant, ad horam dormiuiſſe. Iam decima ter-
tia noctis hora agebatur,quum ægritudinis grauitate experrectus, nullam ſibi quie-
tem poterat inuenire. Verùm quum mitiſsimus foret,ne cubicularijs moleſtus eſſet,
in lucem uſque dolorem pertulit. Conuocantur medici, omnemq́ꝫ operam in deſpe-
rata ſalute fruſtrantur. Georgius & ipſe quoqꝫ accitus,quum ueniſſet, & morbi cau-
ſam percunctatus, bona ſpe regem eſſe iuberet: Tua iampridem (inquit) mi Geor-
gi,fides ac uirtus ſpectata fuit:tuo me regem beneficio Boemi uocant, tenentq́ꝫ: ſpe
rabam,quod parauerās,unà me tecum diu potiturum: obſtant diuorum numina, in
quorum manu ſunt omnia iura regnorum: proinde mihi moriendum eſſe ſcito, &
conditionem melioris uitæ ſubeundam. Ita uixi,ut optimè ſperare liceat. intempeſti
ua morte haudquaquam plus æquo commoueor, quādo pro terrenis mihi cœleſtia
rependētur. Quum omnino mihi moriendum ſit,duo ſunt quæ à te peto, antequàm
ex hac uita decedam: quæ quidem, quamuis mihi beneficij maximi loco ſint haben-
da,fas tamen & æquum, ac mea in te priſtina charitas te facere iubet. Alterum eſt, ut
regnum à te recuſatum,iuſtè pieq́ꝫ gubernes: pupillis, uiduis, cæteriſq́ꝫ miſerabili-
bus,iuſticiam & patrocinium promptum accommodes. Alterum eſt, ut quicunque
me à Pannonijs,Auſtria,cęteriſq́ꝫ prouincijs hucuſque ſequuti ſunt,inuiolatos inco
lumesq́ꝫ dimittas. Quod ſi feceris,pro referenda gratia me propitium Seruatoris no
ſtri tibi numen apud ſuperos redditurum eſſe polliceor. Quum apprehenſa ſem-
per hæc manu dixiſſet,Pogiebrachius lachrymas continere non potuit:& aliquanti-
ſper eum conſolatus, ſe poſtulata facturum data fide promiſit. Iam increbeſcente
morbo,mors inſtans,ſacra humanæ emigrationis officia feſtinabat. Acciti ſunt illicò
ſacerdotes,qui emigraturam dudum animam ſancto uiatico & myſtico apparatu ri-
tè communirent. Omnia ornamenta regia Pragenſi baſilicæ leguntur:aureos crines,
quos ad huiuſce hucuſque uitæ uanitatem ſe geſsiſſe fatebatur,omnes amputari iuſ-
ſit,ne quo in nouo itinere offendiculo præpediretur: qui adſtabant,uarias ſubiecere
cauſas,quibus mandatum eluderent. Is autem,ut animam iamiam emigraturam in-
tellexit,ſacram pacem petijt:qua prompta manu iam apprehenſa,propoſitam noſtri
Seruatoris imaginem intuens,Dominicam orationem exorditur:& quum ad nouiſ-
ſima uerba perueniſſet,nil ultrà loquutus, ſpiritū ueluti quietutus efflauit,nullumq́ꝫ
diræ mortis indicium edidit. Ladislaus igitur,quem Delicias orbis appellabant, ma-
xima quaque nobilitate præcellens,adoleſcens fauſta & incomparabili pulchritudi-
ne,ſapientia præcoci,tot regnorum & prouinciarum dominus,tantis opibus & ho-
noribus præpollens,in ſummo omnium rerum faſtigio collocatus,manſuetudine &
clementia ſingulari,caſtitate rara,annos natus duodeuiginti, horarum ſex & trigin-
ta ſpacio,poſtquàm ægrotare cœperat, anno uerò Salutis quadringenteſimo quin- 1458
quageſimo octauo ſupra milleſimum,humanis exceſsit: nō ſine perpetua cunctarum
gentium cōmiſeratione. Ad decentē corporis proceritatē creuerat: facies illi fuit ue-
nuſtatis inauditæ,oculi nigri,ſerenus ac felix aſpectus, candidus color & ſubrubeus
in roſarum morem: coma uſqueadeò aurea,promiſſa criſpaq́ꝫ, ut cœleſtem quēdam
ori decorem adijceret: naſus addecens & ſubaquilinus, lineamēta corporis & mem-
bra cuncta formoſiſsima. Nihil in ipſo fuit, quin aliquid raræ præſtantiæ redoleret:
in inceſſu grauis,in loquendo perhumanus & benignus eſt habitus. Aliqui morbo,
ueneno alij ſubreptū fuiſſe affirmant:& Teuthones præſertim medici, qui præcipuā
curam corporis gerebant. Hi euidentiſsima ueneni ſigna in eo deprehendiſſe, poſt-
quàm in Auſtriam rediere,pertinaciter aſſeuerabant:in aliena terra ſe nihil dicere au
ſos,ne illorum animos læderēt,quorum ſcelere ille perierat. Quinctiam ſe regi clàm
dixiſſe

dixiſſe affirmabant, ueneno eſſe potionatum. illum contrà reſpondiſſe, & id non latêre: immò ſilentium indixiſſe, ne unà cum ſuo rege enecarentur. Senatus Viennenſis edicto grauiſsimo, ne Boemicam in ſe ferociam irritaret, eam famam inhibuit: medicos admonuit, ne ſua dicta confirmarent. Res tamen ubiq; ueneni ſuſpicione non caruit: cuius quidem auctorem Georgium fuiſſe rumor erat: qui Viennam profectus, quum ſuſpectum regem haberet, urbem iuſſus ingredi noluerat, & Coruini Ladislaiq; filij exemplo ſibi præcauendum eſſe intelligebat. Accedebat Rochezanæ odium, quem publicè ſacra ferentem, rex (ut ſuprà dictum eſt) aſpernatus, non mediocri affecerat ignominia. Quibus quidem coniecturis, uterque regiæ mortis crimine carere non potuit. Quin & illam ea tempeſtate famam nemo eſt qui ignoret latè diffuſam, regem Pragæ ideo nuptias celebrandas eſſe decreuiſſe, ut quum in illa celebritate frequentiſsimus illic potentiſsimorum principum conuentus futurus eſſet, inita conſpiratione hæreticos omnes facilè caperet, & prophanam Huſsitarum hęreſim prorſus extingueret. Quod quum Pogiebrachio & Rochezanę nunciatum foret, audaciſsimum pro ſalute ſua facinus molitos, extemplò regi inſidias obtendiſſe, ut pari dolos arte fruſtrarentur. Vtrum potius affirmem, haud facilè dicere auſim. Ea in medium afferenda cenſui, quæ alij dicerent, & ſentirent. Illud tamen omnibus manifeſtum eſt, Georgium ac reliquos Boemiæ proceres, præter Rochezanam, ingenti mœrore fatum regium deploraſſe, uniuerſamq; Boemiam publico luctu & triſticia celebraſſe, quem ad ſeptimum Calendas Decembres continuatum fuiſſe memorant. Funus regali pompa elatum: neglecta per urbem circumuectio, ex more maiorum: corpus demum in antiquorum ſacellum relatum eſt, & in diui Caroli quarti Romanorum Imperatoris gremio collocatum. Promulgata regis morte, omnes ferè Europæ principes aut in commiſerationem, aut in triſtitiam conuerſi ſunt. Hos ætatis, potentiæ, expectationis & fortunæ cõmiſeratio ſubibat: illos autem ad quos luctus propius attinebat, priuatio boni, iuſti caſti & ſancti principis ſummo dolore cruciabat: & in primis Auſtrales, qui natiuũ dominũ, quem cruento bello repetierant, per mortem immaturã amiſerint: item in Frederici manus recidere cogerentur, quem prius hoſtem habuerint. In Vngaria non pari mœrore certatum. iniquus enim Ladislai comitis interitus, hunc è pectoribus omnium abegit: præterquàm eorum qui Coruinis infenſi, regias olim partes ſequuti fuerant. Carolum Galliæ regem prę cæteris grauiſsimus dolor inceſsit, Ladislai ſocerum, & nuptias propediem fauſtiſsimas celebrare ſtudentem. eo quo Pariſium die ornatiſsima illa legatio ingreſſa eſt, antequam conſidêret, repentino de regis interitu tabellario admonetur. Quo nuncio conſternata, quum clàm regi Carolo generi necem ſignificaſſet, tanto principem illum dolore correptum fuiſſe aiunt, ut neque reſponſum dare, neque triſtiſsimam illam abeuntem alloqui potuerit. Nec fortaſſe minor in Gallia, quàm Boemia, luctus ex corde agitatus eſt. Soluta legatione, ad domum quiſque ſuam mœſtus redijt. Mortem tanti principis ſigna quoq; nonnulla prodidere. Superiore anno cometes, quem nigrum appellant, Iunio menſe, uigeſimo gradu Piſcium ſuſpectus, triginta circiter diebus uaria mortaliũ animos formidine exercuit. Plures antequam moreretur dies, ipſe diuerſa paſſus eſt inſomnia: in primis aſsidua parentũ colloquia, qui diu obierãt: auorum quoque ſermones, à quibus ſe ad ſuperos inuitari, ſæpe experrectus cubicularijs fatebatur. Pridie quàm in morbum incideret, præter morem & inſtitutum ſuum, ad dicendum ius prodiens, triſtis & cogitabundus inceſsit: rogatus ab amicis, cur ab ingenita hilaritate deficeret? reſpondit: Se nihil ſcire, cur triſtitia corriperetur, ea tamen etiam reluctantem carere non poſſe: ſe tandem ultrò diuinæ uoluntati pariturum. Horrendi quoque non defuere terræmotus, & præſertim Neapoli, Capuæ, Caietæ, Auerſæ, ueteriq; Campania uniuerſa. Eodem anno Aragonum rex Alphonſus, omnium ſui temporis principum ſanè præſtantiſsimus, quum in febrem incidiſſet, Neapoli diem obijt. Cui Ferdinandus filius in Neapolitano, Ioannes frater in Siculo Tarraconenſique regno planè ſucceſsit. Mahumetes

Turcarum Imperator Corinthum expugnat: diſsidentibusꝗ inter ſe de regionis imperio Thoma Demetrioꝗ fratribus Palæologis, uniuerſam ferè peninſulam ſtipendiariam ſibi fecit: & non multò pòſt Palæologis exactis, Peloponneſo tota potitur: interfecto quoꝗ Trapezuntij rege, Pontum in ditionem ſuam extemplò redegit.

Calixtum pontificem maximum, ſenemꝗ magnanimum, octauo Idus Auguſtas mors nequaquam immatura ſuſtulit: eiꝗ Rodoricus Boria è ſorore nepos, Romanæ uicecancellarius (ut aiunt) Eccleſiæ, ſepulchrum in diui Petri baſilica pro dignitate dicauit. Calixtũ centies & quinquagies mille aureûm, gerendi belli Turcici gratia, ſucceſſori legaſſe perhibent. cui Pius, ſapientia, magnanimitate ac eloquentia pollens, in pontificatu ſucceſsit: qui Ferdinandum Aragonium, Apuliæ regem continuò declarauit: miſſoꝗ Latino cardinale Vrſino, regio diademate legitimè coronauit. Moxꝗ Mantuæ Chriſtianis principibus conuentũ indixit, ubi de Apulo Turcicoꝗ bello octo ferè menſibus agitatum eſt. Sub idem tempus Carolus rex Galliæ uita deceſsit, quem miti ingenio, alioquin hebeti ac inconſiderato fuiſſe perhibent: quippe qui quum tumultum potius quàm bellum aduerſus Henricum Britanniæ regem, & Ioannem Burgundionum principem excitaſſet, crebris uſque adeò cladibus ex imprudentia ab utroque affectus eſt, ut maximam regni partem amiſerit: ingratitudines iniuriasꝗ uiri in cauſa fuiſſe nonnulli referunt, & niſi ſubulca diuinam illi opem uirgo attuliſſet, iam diu de tota Gallia fuiſſet actum. Nam quum uictoris utriuſque ſæuitia libidoꝗ Gallos ad grauiſsimam inopiam & calamitatem redegiſſet, illorum preces & gemitus ex alto Deus exaudiuit. Sues haudquaquam procul à regia, puella paſcebat: oborta non mediocri pluuia, in proximum iſta ſacellum cõfugit: ſomnoꝗ correpta, cœleſti mox internuncio admonetur, uti proximum ſibi regem adeat, nunciet'que, Deum Gallicæ calamitatis commiſeratione commotum, ſi bellum aduerſus hoſtes redintegretur, nuſquam abfuturum: perbreui ſe Galliam, ſi mandatis paruerit, ex hoſtili ſeruitute uindicaturum. Virgo mandata peragit, diligenter admonita. Eius dictis à rege data fides: inſtaurantur exercitus, maximi terra aquaꝗ fiunt apparatus. Bellum rex in Rhodano molitur, claſſem in amne parat: terreſtres quoꝗ copias cogit, quarum puella dux fuit. Quum hoſtes appropinquaſſent, collatis prælium ſignis conſeritur, multum utrinque cruoris effunditur. Britanni tandem & Burgundiones magna ex parte cæſi, non ſine fœda fuga terga uertunt. Claſsis quoꝗ audito pugnæ ſucceſſu, cum amicis quoꝗ copijs pari proſperitate manum conſeruit. Proinde ductu auſpicijsꝗ ruſticæ uirginis, uniuerſum Galliæ regnum ex hoſtium manu liberatum eſt. Ad poſtremùm uirgo à Britannis bello capta, igniꝗ impoſita. Paulo pòſt cum Burgundionum duce, Nicolai cardinalis opera, cui è ſancta Cruce cognomen erat, pax à rege facta, fœdus'que ſanctè percuſſum: ſed quum uiolata fide, ducem per inſidias captum necaſſet, grauiſsima perpetuaꝗ inde mala promanarunt. Sub eadem quoꝗ tempeſtate, Iacobus Ioannis Cypri regis è pellice filius, defuncto patre, regno potitur. Hunc pater intellexerat imperãdi cupidiſsimum, utpote qui egregia forma, procera ſtatura corporis, magna eloquentia, & ſingulari ingenio præditus, regio ſe honore dignum reputabat. Quare uxoris Helenæ ſuaſu, ad diuertendam hominis ambitionem, ſacris ille filium initiauit: ne Carlotæ unicæ filiæ, cui poſt mortem regnum legarat, & Lodouico Sabaudiæ ducis filio coniugarat, obeſſe poſſet. Poſt exceſſum parentum Lodouicus ab uxore crebris literis euocatus, cum ſummo populorum plauſu in regnum excipitur. Iacobus cum delecta nobilium manu ad Soldanum Alexandriam confugit: ſupplexꝗ ac lachrymans, ut eius ope & auctoritate in regnum reſtitueretur implorauit. Acceptis Alexandriæ regis inſignibus, quum inſtructa claſſe in Cyprum rediſt; exactaꝗ Carlota Lodouicoꝗ, & recepta à Genuẽſibus Famauguſta, pacato regno potitus eſt. Marci Cornarij filiam, multo pòſt tẽpore, à Veneto Senatu adoptatam, uxorem duxit. Eam cum poſthumo heredem eſſe iuſsit, cùm uentris profluuio diem obiret. Ex teſtamento utrunque Veneto Senatui commendauit. Poſthumo paruulo ſubla-

lo ſublato, regnum hæreditario iure in Venetorum poteſtatem recidit. De rebus externis hactenus, ad inſtitutam nunc narrationẽ redeamus. Georgius eodem quo Ladislai regis exequię peractæ ſunt die, optimates omnes conuocari iubet. Quibus coactis, gubernationem ſuam ad Pentecoſten uſque à rege olim prorogatam fuiſſe nunciauit: interea de creando rege cogitari oportere, ſe interregni tempore rem publicam ex inſtituto ſuo gubernaturum, & daturum operam, ne quid illa detrimẽti patiatur. Præpotenti & prætorianis cohortibus ſtipato, nemo in Senatu, neque foris aduerſari auſus eſt: nec obĳcere, ex morte mandantis, poteſtatem dudum eſſe finitam. Haud mora, Pragenſes huius imperio paruere. Matthias Coruinus, qua rex diem obĳt, Pragam aduectus, in Georgĳ poteſtatem deuenit. Id eius opera factum plerique credidere, ut opulentiſsimum ſine ingenti mercede non redderet. Nec ſpes quidem, ut infrà referetur, hominem fefellit. Hucuſque adoleſcens Viennæ, adhibitis in regia cuſtodibus, aſſeruatus fuerat. Cæteri qui Ladislaum in Boemiam ſecuti fuerant, tutò domum dimiſsi. Mox à Georgio regalia ſunt indicta comitia, quò multi competitores deſcendêre: in primis Caroli regis oratores, qui aut alteri ex filĳs eius, initæ gratia affinitatis, aut alicui principi, cui filiam tradere nuptui non dedeceret, regnum dari poſtulabant. Caſimirus rex Poloniæ, qui Ladislai regis ſororem olim duxerat, uxori ſuæ regnum Boemiæ deberi affirmare: pari quoque iure, Guilielmus Saxoniæ dux [niti], cui altera Ladislai ſoror natu maior nupſerat. Fredericum etiam Imperatorem par ambitio exercere, qui huiuſce regni inſtitutionem ad ſe pertinere dicebat, quia neglecta (ut aiunt) feudi ſolennia fuiſſent. Sigiſmundus item & Albertus duces Auſtriæ, per legatos proceres ambire, & ueteris iure fœderis ac pacti Boemiam ad ſe pertinere aſſeuerare: quando rege Boemiæ, uita ſine uirili ſobole defuncto, ex compacto ad Auſtriæ duces recurrere oporteret. Rochezana deniq; uulgò clamitare, non peregrinum, ſed indigenam regem eligendum: ſi nemo tanto munere dignus inueniatur, Hebræorum ad iudices, aut Romanorum more ad decemuiratum eſſe redeundum. Poſtquam regalia comitia aduenere, Georgius Pogiebrachius, domi foriſq; prȩclarus, iam ætate grauis, & cõſilĳ multi compos, rex Boemiæ declaratur: quod patrati paulò antè ueneficĳ crimen confirmauit. Rex creatus, è Curia in ædem diuæ Mariæ genitrici, ubi Rochezana pontificatum gerebat, ſolenni pompa & ſubſequẽte Senatu deductus, rem diuinam fecit, & Deo gratias egit. Rex paſsim à populo ſalutatus, & non ſine ſummo plauſu ab omnibus exceptus: feſta, ludi, ſaltationes & conuiuia dies aliquot celebrata: epulum populo datum. Quum ad diſponendam rempublicam animum aduertiſſet, ad declinandam nonnullorum procerum inuidiam, qui opibus & nobilitate præſtabant, & ad pacandum regnum optimatibus multum indulſit. In omnes beneficus & popularis, hæreticis fauit: quorum factione ſe ad regnum perueniſſe fatebatur. Mira in gubernando arte uſus eſt. Quanquam potẽtiorum poſtulata nunquam irrita dimittere niteretur: oſtentata tamen potentia, ab omni ſeditione deterrebat. Quin & ſæpe illorum poſtulationibus occurrebat, ut promerendo magnos ſibi animos cõciliaret & obſtringeret. Populi gratiam diligenter coluit, ut ſe tali fauore munitum, proceres formidarent. Acceſſerat filiorum multitudo, magnæ clientelæ, affinitates & amicitię, quibus aduerſus potentiorum audaciam ſe bene obfirmarat. Frederici Imperatoris amicitiam & patrocinium pro uirili parte obſeruauit. Cum Caſimiro Polonorum rege, qui id regnum ad ſe pertinere dicebat, non ſine magna ingenĳ dexteritate ſe geſsit. Mathiam Coruinum, Ladislai regis coætaneum, quem captiuum habebat, nec gratuitò reſtituere uolebat, bene tractauit: carcere nunquam indecoro coercuit, conuiuã in menſa ſemper habuit, quoad in eius manu fuit: nimiũ adoleſcẽtis indolem, ingeniũ, dicta & mores admiratus. Quinetiam quotidie eum conſolari, iubere bono eſſe animo, nihilq; à ſe hoſtile uereri: dicere, ſe Ioannis Coruini nomen ſemper obſeruaſſe, ſumma cum eo quondam beneuolentia fuiſſe coniunctum: tanti uiri gratiam, beneficiorumq; immortalium memoriam adhuc uſq; adeò ualituram,

ut maxi-

ut maxima quæque adoleſcenti adhuc ſperari liceat, Auaricia tamen erat, quæ ipſum à reddendo Mathia remorabatur. Non enim latebat hominem, quantum mercedis hinc exacturus eſſet, quando tam affectatè non ſolum à matre, uerùm etiam ab Vngaris adoleſcentem repetitum iri ſentiebat. Ad tantam igitur orbitatem Pannoniæ Boemiæq́; regna redacta fuere, ut è nobiliſsimo altiſsimoq́; genere ad medioeris fortunæ manus ambo peruenerint. Hoc ad Pogiebrachium, quem nulla maiorū ſtemmata decorabant: ad Coruinum illud recidit, cuius olim genus ab urbe Roma oriundum, nimia uetuſtate iam exoleuerat, & in Valachia à Barbaris obrutum, ad obſcuritatem ſanè peruenerat. Hunc fortunæ ludum plerique reputarint, qui diuinæ ſapientiæ mortalium curam, & præcipuè regnorum, ſubtraxere: quæ quamuis & legibus & armis comparantur, diuino tamē arbitrio tribuuntur. Quis enim, niſi uiderit, credere potuiſſet, Coruinam domum ad unius tandem adoleſcentis, ciuſdemq́; captiui ſpem redactam: mox ita diuino iuſſu reſurrexiſſe, ut ad Pannoniæ Boemiæq́; regnum Deus euexerit, quod nunquam progenitoribus obtigerit? Sed hæc in ſequentem librum tranferamus.

RERVM VNGARICARVM DECADIS TERTIAE LIBER NONVS.

POSTQVAM in Vngaria nunciatum eſt, Ladislaum repētina morte fuiſſe ſubreptum, & Mathiam Coruinum ad interregis Georgij manum perueniſſe, haudquaquam tamen eſſe liberum, diuerſis Pannones affectibus fluctuarunt. Triſticia non mediocris eos inceſsit, qui in Ladislai Coruini mortem conſpirarant: contrà uerò cæteri lætabantur, qui excuſſum è ceruicibus Alemannorum iugum, inter ſe mutuò gratulabantur. Plures enim pro uno reges ſubiuerant, quibus obnoxij, multa pro illorum libidine olim iniquè fuere perpeſsi. Et in primis præ ingenti lætioia Coruinorum amici admodum geſtiebāt: rati, iam interregni gratia iniquiſsimam Ladislai cædem ulciſcendi occaſione accidiſſe. Et profectò feciſſent, niſi regalia quæ inſtabant comitia, à Ladislao Gara comite Palatino nuper indicta, prohibuiſſent: ubi Mathiam regem declarare ſtudebant. Verebantur enim, ne ſi quid noui molirentur, initum pro Mathia conſilium interturbarent: quare modeſtiùs agendum eſſe cēſuere. Michael Zilagius, eius auunculus, omniū conſiliorum fauorumq́; moderator erat, uir profectò magnanimus, militaris diſciplinæ peritiſsimus, & auctoritatis prudentiæq́; non paruæ compos. Quū procerū quorundam inuidiam intueretur, qui quondam in Coruinam domum conſpirarant, ui potius quàm ſententijs creandum regem eſſe cenſebat: aduerſarios, quamuis populorum ſuffragia nepoti haudquaquam defutura eſſe reputabat, armis tamen abſterrendos, ſi quid per ſeceſsionem auderent, eſſe cogitauit: ratus id ex uſu admodum futurum. Quamobrem è Tranſſyluanis ac inſerioribus Vngariæ partibus, item è Boemis, Polonis, Alemanisq́;, dato ſtipendio, magnum ſibi exercitum ad numerum circiter uiginti milium comparauit. Non deerant pecuniæ, bellorum nerui, quæ ab Eliſabetha ſorore prudentiſsima quotidie ſuppetebantur. Hæc enim, quum multū auri & argenti à uiro accepiſſet, Ladislai morte nequaquam conſternata, ut alterum qui ſupererat filium, aut ab inimicorum inſidijs liberaret, aut ad regni faſtigium extolleret, inſanas tunc pecunias erogauit. Non latebat, adueniſſe tempus, quo pro unici filij ſalute ac dignitate impendere omnia oporteret. Quanquam hæc Michaele duce in Vngaria curaret, obliuioni tamen filij liberationē minimè dederat, qui Pragę ſub Georgij ditione regis detinebatur. Quū uiuente Mathia, Viennę, in artis magicę diſputationē incidiſſemus, Mathiā memini dixiſſe, in captiuitate ſua matrē de ſe ita fuiſſe ſollicitam, ut curſorem inuenerit, qui ſex horarum ſpacio ex Vngaria Pragam ad filiū proficiſceretur, totidemq́; rediret, literasq́; & reſponſa referret. Cacodæmonum itaque miniſterio per aera uectum fuiſſe credebant. Ioannem igitur Veteſium

Varadienſem tunc epiſcopum, in Boemiam ea lege miſerat (paternorum ſanè amicorum principem, unà Budæ cum Ladislao captum, ac ſpectatæ fidei & prudentiæ uirum) ut nunquam Praga recederet, donec, quouis modo poſſet, filij liberationem tranſegiſſet. Quum ad regem ille Boemiæ perueniſſet, nihil ſanè aliud in captiuitatis cauſa, quàm auariciam comperit. Quam quidem ubi auro facilè curari poſſe intellexiſſet, pacta pro eo mercede, ad matrem redijt. Sexageſies mille aureûm plerique, nonnulli quadragies, redemptionis precium fuiſſe dicunt. Reuerſus in Vngariam, antequam regalia comitia haberentur, uniuerſam Michaeli ac Eliſabethæ conditionem expoſuit: quam quum illi ultrò accepiſſent, mox unà cum his ad creandum regem, diſponendaq́; ſuffragia, uir conſultiſsimus, & grauiſsimus ille, animum intendit. Quum ad campum ergo Rachon, in Peſthi ſuburbanis, comitia ex more haberentur, in primis Michael cum multis copijs, ac eximio procerum nobiliumq́; ordine, in regalia comitia deſcendit. Huc enim omnes Vngarorum pontifices, optimates, nobiles, ac uniuerſi magiſtratuum ordines, ciuitatumq́; legati, ad creandum nouum regem, ex ueteri inſtituto armati coeunt. Michaelem hi proceres ſequebantur: in primis Thomas Zechel præfectus Auranæ, Sebaſtianus Roſgonius, Ladislaus Caniſa, Pancratius Zenthmiclus, cæteraq́; Tranſſyluaniæ ac inferioris oræ nobilitas: atque hi denique omnes, de quibus Ioannes Coruinus olim domi foriſq́; fuerat benemeritus. Hæc enim gratiſsima multitudo poſt amici mortem, parem quoq; rependere gratiam nitebatur. Accedebat & illud, quòd Coruinam cum ſua dignitatem unà coniunctam eſſe ſentiebat. Contrà uerò, aduerſæ factionis proceres Budam conuenerant: cuius principes hos fuiſſe memorant: Ladislaum Garam, comitem Palatinum: Nicolaum Vilachum, Vaiuodam ſumma nobilitate pollentem, & Coruini nominis æmulatorem: Paulum Linduanum, Bani filium, regalium ianitorum magiſtrum: cæterorumq́; nobilium ordinem non paucum, præſertim eorum qui in Coruinam domum coniurarant. Hi omnes in Budenſem arcem planè conuenerant, & Michaelis uiribus, conſilio & uirtute admodum deterrebantur: afficiebantur quoq; conſcientiæ ſtimulis, quòd necis Ladislai comitis non modò conſcij, ſed auctores habebantur. Augebat etiam metũ improuiſa Danubij congelatio, qua ſe ab inimicorum periculo parum tutos eſſe poſſe cernebant. Nam quarto Idus Februarias, pòſt, ubi Michael Peſthum intrauerat, inſequenti nocte, præter omnium opinionem ſæuitia frigoris Danubius planè conſtitit, & glaciali ſe pauimento cunctis tutò calcandum dedit. Aduerſarios proſpectabant numero, armis, equis & animo longè ſuperiores, ut exitus oſtendit. Quinctiã Coruinæ factionis multitudo ingens ſuperato Danubio Budam uenit, ut ui coactos, qui Budæ erant, in comitia deducerent. Metum hunc Michael intercepit: nam edicto ſuo comitiorum libertatem promulgauit, crebris qui Budæ erant internuncijs omnes data fide in comitia traxit. In medio deinde campo, quando cõplures in comitijs dies acti ſunt, furcas, laniariamq́; menſam propoſuit graui edicto: quicunq; Mathiæ ſuffragia reddere recuſarẽt, præſentaneam mortem interminatus eſt. Quo quidem tetro ſpectaculo non parum aduerſarij conſternati, extinctam ſuffragiorum libertatem quamuis ægrè ferrent, queri tamen haudquaquam audebant: ne ea mox audire ac pati cogerentur, quæ multo grauiora forent. Quum rogati eſſent proceres in campo dicere ſentẽtiam, Michael, qui conuentum uniuerſum inſtructa acie circumuenerat, in medium prodijt, atque ita exorſus: Miſerabile (inquit) regis fatum nos huc, proceres, adegit, ut de nouo principe decerneremus, quo nullo modo carere poſſumus. Sicut nihil eſt quod grauiorem deliberationem poſtulet: ita ne omnia miſceantur, eantq́; perditum, nihil celeriorem conſultationem expoſcit. in mora, multa diſsidia prauæq́; ſententiæ oboriuntur, quæ à publica utilitate animum diuertunt. Si bonum regem ſortimur, nil melius: ſi malum, nil peius reipublicæ accidere poteſt. Poſtquam illa ſanctorum regum fauſta propago in Maria defecit, & alienos reges mendicare coacti ſumus, quæ mala pertulimus, omnes iam diu nouiſtis. Nunc ad eam orbitatem redacti ſumus, ut

quò con-

quò confugere liceat, neminem habeamus. Quinetiam ſi peregrini reges diſquirendi eſſent, nemo ſuccurrit, cui regnum tutò committere poſsimus. Eadem difficultate Boemi paulò antè laborarunt, & ne externis publicam ſalutem crederent, ad indigenas recurrerunt: rati, ſuos multo diligentius fideliusq́ rempublicam, quàm alienigenas eſſe geſturos. Georgium Pogiebrachium, cuius in longa gubernatione iuſticiam, uirtutem, prudentiam & integritatem ſat exploratam habuerant, repulſis competitoribus externis, ſuum regem declararunt: neque declaraſſe pœnitet, pigetúe, quum Boemia, quæ ſub Sigiſmundo, Alberto & Ladislao tamdiu ac miſerè fluctuarat, nunc eius probitate ſapientiaq́ quieſcit. Nos autem quæ nobis ex uſu ſint, alieno periculo diſcere, Proceres, ſcitum eſt quidem, & laudabile. Si gubernatoris noſtri filium potiſsimùm eligendum cenſuerimus, nihil fortaſſe reipublicæ ſalubrius decernère uidebimur. Cùm externis competitoribus repulſam omnino dandam eſſe iudicem, ſi de Vngaris optio eſt habenda, Mathiam ego Coruinum eligendum eſſe cenſeo: ut ueluti patre tot annos gubernante, ab inteſtinis externisq́ malis omnibus liberati ſumus, ita imperante filio nos in poſterum liberemur. Quàm fauſtæ ac generoſæ ſit indolis, quàm diuino ingenio, & quanta animi magnitudine ac laudis ardore nunc æſtuet, ſat cuique ueſtrùm conſtare puto. Non à patre (mihi credite) degenerabit: cum paterno nomine ac laude certabit. In caſtris natus eſt, alitus in ſago, in ueteranorum contubernijs educatus. à teneris hic didicit unguiculis, Turcarum tumultus & aciem non expaueſcere: pugnare ſub uinea, & centurionis præcepta ſeruare, ab equo ac pedibus iuxtà dimicare, ad palum quotidie exerceri, tranſnare ſæpe Danubium, & per frigus & æſtum ſub galea diem ac noctem agere, laboris & inediæ fieri patientiſsimum: nil magis quàm hoſtilem aſpectum anhelare, ſingulari certamine admodum delectari: in caſtris cum ſocijs ſimulachrum quotidie belli agere: nil ignauia & deſidia magis abominari, contrà nil bello plus appetere: accedit ingenita manſuetudo, pietas, & morum elegantia cum ſumma honeſtate coniuncta, religio inſuper ingens, & intempeſtiua ſapientia. Niſi per hunc ueluti per patrem in cõmunem ſalutem aſſeramur, nil profectò aliud ſuccurrit, quò ſpes noſtras rectius intẽdamus. Niſi ad ſanctas Coruini reliquias confugiamus, nos cætera conſilia defecere. Neque obliuioni tradendum eſt, quid immortalia diui patris beneficia nunc expoſcant: qui dum uixit, præter gloriam uirtute ſua partam, nihil pro ſeruato regno, pro defenſata ſemper Chriſtiana republica, pro cæſis, fuſis fugatisq́ toties olim Turcis, præmij uiuus accepit, liuor edax omnia denegauit: quin etiam niſi ſat ipſe iam cauiſſet, extremis hunc inuidia ſupplicijs affeciſſet. Quid'nam à nobis peteret, ſi loqui poſſet? nimirum clariſsimus propugnator ille ueſter, nil aliud pro tot immortalibus in uos meritis poſtularet, niſi ut infandam turpitudinẽ, quam ex iniquiſsima filij cæde intuliſtis, quando nil prohibuiſtis, honeſtiſsima Mathiæ electione deleatis. Hoc ueſtrum officium, hoc paterna merita, hoc regni orbitas, & res demum ipſa poſtulat: hoc ille non tam ut ſuæ domus gloriam augeret, cui ſat uiuens nominis acquiſiuit, quàm ut reipublicę commodo ſalutiq́ conſuleret, petere uideretur. Verùm ſi quid priuati commodi ratio, uel inuidia, ingratitudo'ue hominum uirtuti abnegat, rependit id cumulatiſsimè Deus, qui neque bona neque mala facinora pro irritis uult haberi: is eſt, qui regna curat humana, & ſuæ uoluntatis imperium pijs infundit mentibus. Omnis à Deo poteſtas deſtinatur: & uoluntati ſuæ quandoq́ obuerſari, haudquaquã tamen reſiſtere poſſumus. Mathiam pater multo uehemẽtius altero coluit, & amauit: ſpem omnem in eo collocauit, pręſagiens maximum quid in eo futurum. Augebat opinionem Capiſtranus, pater ille ſanctiſsimus: quippe qui introductis à patre filijs ad officium, Mathiam ſemper ad dextram, ad ſiniſtram contrà Ladislaum, nátu longè maiorem, ſibi collocabat. Rogatus à patre, cur præpoſtero ætatis ordine in filijs uteretur? Apertè reſpondit, propè diuinitùs admonitus, id non ab re fieri: quando minor alter Alexander, & acerrimus fidei propugnator, ac rex futurus eſſet: maiori mors immatura laudis iter interciperet. Aiunt inſuper, quum à Ladislao rege Vi-

ennam cæſo fratre duceretur, illudentibus Alemannis quòd rex hic Vngariæ eſſe uellet, Mathiam intrepidum reſpondiſſe: Ac ueſter etiam, ſi uixero. Dimitto magarum carmina, quæ certum huic in Myſia cum patre militanti regnum portendebant: nos fatorum ſeriem inuertere non poſſumus. Mihi autem illud, Proceres, certum eſt, ne uoluntati diuinæ, publicæ utilitati, ac numini æquitatis aduerſari, & adoleſcentem, quem regno dignum paterna in nos beneficia iam fecere, legitimo honore defraudare uidear, Mathiam regem declarandum eſſe cenſere. Quod ſi refragantium iniquitate aſſequi non licebit, ab iſto regnum gladio accipiemus. Obijcerent aliqui, ætatem adhuc regno immaturam, uindictæq́; fraternæ ſuſpicionem: quid eſt quod, prius quàm obijciatur, non continuò confutetur? Dimitto præcocem ſapientiam, & eius ingenij diuinitatem. Non deſunt tot Patrum procerumq́; conſilia, quæ quotidie ille ſectetur: ueſter is alumnus erit, & in gymnaſio ſapiẽtiæ ueſtræ perquàm docilis exercitabitur animus. Nihil uobis aget inconſultis: regem habebitis, quẽ ſanctiſsimis artibus & diſciplinis pro arbitratu ueſtro excolere poteritis. Maiorum natu, ac omnium optimatum, ſemper fuit maximus obſeruator. quare nihil eſt cur uos ætas ipſa deterreat. Ad ulciſcendum nunquam animum intendet. Nouiſtis omnes animi magnitudinem. Quemadmodum in alijs rebus, ita in hac potiſsimùm patris ingenium imitatur: cui mos erat diſsimulare potius iniurias, quàm ulciſci: inimicũ officio conciliare, & nihil uiro dignius exiſtimare, quàm uincere ſeipſum: furorem facilè cohercere: ac dicere, nullam maiorem uindictam iure cenſeri, quàm quum poſsis iniurias omnes ex ingenita probitate remittere. Quinetiam ſi pedibus in hanc ſententiam ueneritis, uobis ipſe polliceor, ac ita grauiſsimo id iuramento ſanciendum eſſe curabo, nullas ipſum unquam iniurias recogniturum: parſurum omnibus, & illis potius indulturum, à quibus ſe læſum eſſe ſenſerit, ut eorum potius quàm paternorum amicorum beneficio regiam dignitatem adeptus eſſe uideatur. Proinde nullius animum iſta ſuſpicio à recto iudicio declinare debet. Quinetiam ne pro imperio libidinis Alemannicæ miſella Vngaria redderetur, diriperetur'q́;, illud quoq́; conſiderare debetis, quot pericula, quot iniurias, quot crimina, quot inſidias domus iſta pertulerit. Ioannes olim à comite Ciliæ ſemper inſimulatus, ac eius uexatus eſt inſidijs: Ladislaus, iniqua morte mulctatus: Mathias in exilium ductus, & nunc ſæuo carcere maceratur, adoleſcens patre ſimul & fratre orbatus: immò ni ad regnum diuina ope ſeruatus eſſet, ad parem cum fratre cędem (quamuis parum abfuerit) iam raptus eſſet. Coruina gens, quæ tot annos à Turcarum & finitimorum nos bello liberauit, cuncta quæ reipublicæ mala imminebant, ipſa ſubiuit: & quando ad ſalutem Vngariæ nata fuit, nunc etiam pro publica ſe incolumitate deuouit. Quamobrem Pontifices ac optimates, omneſq́; magiſtratuum ordines, & legati, uos cum uniuerſa nobilitate nunc oro & obteſtor, ut immortalium Ioãnis Coruini beneficiorum memores, filium ſine ulla ſeceſsione Pannoniæ regem eſſe iubeatis. A' numinibus diuûm, oraculis & auſpicijs haudquaquam diſſentiendum eſſe cenſeatis. Illum optate, qui ſanctiſsimis Patrum conſcriptorum conſilijs parêre non recuſet, nulliſq́; malis opinionibus & concupiſcentijs pectori altius inhærentibus deprauatum animum habeat. Illum ſalutate regem, quem gloriæ cupidum, ad publicam ſalutem ac regni utilitatem educare poſsitis. Suſpicionem quanq́; grauiſsimam, & priuati (quæſo) commodi rationem deponite, ut ſine ulla contentione ſeditioneq́; ſalutarem uobis principem eligatis. Quod ut faciatis, per Deûm hominum'q́; fidem, per patriæ charitatem, uos omnes iterum iterum'q́; oro & exoro. Quum hæc Michael uerba feciſſet, multorũ animi ſedati ſunt. Pars magna procerum Michaelem ipſum optandum regem eſſe prædicabant, quod ille nepotis gratia obnixè recuſauit: & plerique ſententiam, partim metu, partim illius oratione uicti, quum ab inſtructis circũm legionibus obducti forent, extemplò mutarunt. Nicolaus Vilachus, qui nobilitate generis, & animi magnitudine, non paruaq́; geſtorum gloria ſe regno dignum arbitrabatur, inuitus ſpe ſua excidere uidebatur. Ladislaus Gara palatinus, & præſtan-

tus ſan-

tia ſanguinis, & ſupremę poteſtatis auctoritate, pari quoq; ambitione laborās, haud facilè cedebat. Imperator item Fredericus, in cuius manu adhuc corona ſacra ſeruabatur, in ſpem etiam adductus, clandeſtinos non ſine nomenclatore fautores habebat: ſed inter armatas acies, quum nemo reluctari iam auderet, ac paſsim aſſentiri: quamuis pars maxima Michaelis ſententiam approbaſſet, palatinus tamen in diem poſterum differendam rem eſſe cenſuit, ut de futuro rege cõmuniq́; ſalute, res haud citra procerum concordiam tranſigeretur. Quin etiam ipſe Nicolaus & Paulus, ad declinandum furorem armatorum, qui ceruicibus imminebant, & ad protegendam inuidiam, Michaelem rectè compoſiteq́; loquutum eſſe, uerum ſecretiora hæc collo quia poſtulare dixerunt. Res in poſterum prorogata, ſeceſsionem & diſcordiam repulit: hoc temporis interuallo extincta ſeditio. Pontifices rem utrinque tractantes, ad concordiam redegerunt. Palatinus & Nicolaus, cæteriq́; factionis eiuſdem, ui ac metu adacti, dummodo his nũquam Ladislai cędes obijceretur, & ueterum iniuriarum ac ultionis obliuio in perpetuum aboleretur, ſacroſanctoq́; iuramento ſanciretur, Michaelis ſententiam ſe approbaturos eſſe promiſerunt. Id libenter, ut ſpoponderat, à Michaele factum, fœdusq́; percuſſum.

Mathias rex declaratur.

INSEQVENTI deinde die, in ſecreto cõuentu, unico omnes aſſenſu Mathiam regem declararunt: quem aliquot ante dies uulgus, puerıq́; Peſthani, per compita uices ac fora paſsim exclamarunt. Quod quum inimici exaudiſſent, à populari & diuina uoce nequaquam diſſentiendum eſſe iudicarunt. Infantium plebiſq́; clamores, ab aduerſarijs nunquam reprimi potuere. quin etiam illud pro ſummo miraculo habitum: nondum in conclauibus ab optimatibus, pontificibus, nobilibus, & legatis rex ille declaratus erat, quum in Peſthana baſilica, ſacerdotum collegium, haud ſecus atque diuinitùs admonitum, IESV optimo maximo, diuæ genitrici, cæteriſq́; dijs patrijs cum ſummo plauſu intentiſsimoq́; concentu, læti gratias agebant. Poſtquam autem publicè declaratus eſt, uniuerſa in gaudium & feſtiuitatem conuerſa eſt Vngaria. Omnis ętas per pagos & oppida, uaria publicę hilaritatis ſimulachra edere, quæ priſcis nunquam regibus exhibita fuerunt. Tubis, tympanis ac fiſtulis, præterea ſaltatione cantuq́; paſsim exultare, fauſtas acclamationes per multos dies ingeminare: Mathiæ Coruino, regi noſtro, feliciter: patris patriæ filio, feliciter: liberatoris noſtri gnato, feliciter: Coruinijs reliquijs, feliciter: Mathiæ, ſpei noſtræ, feliciter: Pannoniæ principibus, hunc declarantibus, quoque feliciter: Vngariæ demum uniuerſæ, feliciter. Hic à ſæuo nos externorum liberabit imperio: hic paterno more, de Turcis triumphabit: hic nos à Boemorum latrocinijs & populationibus liberabit. Hic Polonos abiget, & Alemannorum ſuperbiam attenuabit. Supplicationes pro nouo rege indictæ, & ſacra paſsim çelebrata. Præterea in eodem quoq; conuentu, quum Mathias annos ſeptemdecim natus eſſet, & nondum tanti regni compos exiſtimaretur, pontifices cum optimatibus decreuere, ut adoleſcenti gubernator adijceretur, ne quid ex inſcitia ac parua rerum experientia, detrimenti reſpublica pateretur. Quare antequam conuentus ille ſolueretur, ex decreto patrum Michael gubernator pronunciatur, & in quinquennium poteſtas ſumma traditur: unde non mediocris eſt inter auunculum & nepotem ſuborta ſimultas & diſcordia: quam principes quoq; aduerſæ factionis, qui illi nimis inuidebant, adauxere. Itaque Michaeli gubernatio data, & adducendi regis negocium delegatum. Hic mox Georgio regi prius literis, deinde legatis, Mathiam Vngariæ regem declaratum eſſe nunciat; rogatq́;, ut ad regni fines adducat. Pactum redemptionis precium non defuturum eſſe ſignificans. Poſt, ubi Boemiæ regi inter cœnandum literis publicis ea nunciata ſunt, quæ rumor prius effuderat, accubantem ſub ſe in imo loco Mathiam, continuò ſuperius aſcendere, ſibiq́; præſidere iuſsit. At ille, rei inſolentiam admiratus, qui ante grauiſsimam ſibi fraternæ necis, & iniquæ captiuitatis triſticiam indixerat, quaſi in repentinã ſpem tractus, iam ſtabat attonitus: & ne ludibrij gratia nouitas illa fieret, extimeſcebat: percũctatus, cur id ita prępoſterè fieret, cœnare interim iuſſus

eſt: exacta cœna, fauſtum ac fęlix nuncium exauditurus. Subticuit adoleſcens, & ſpe completus cœnare non poterat. Poſt cœnam, rex, quid mihi Mathia (inquit) exſolueris, ſi ſummam inauditamq́ue tibi lęticiam nunciaro: non'ne cumulatiſsima pro tanto gaudio mihi pręmia referes: & quod à te poſtulauero, ultrò concedes? At ille: Nil mihi, rex, libertate lætius eſſe poteſt: quam ſi conceſſeris, perpetuam, ſi potero, gratiam, etiam quamcunque petieris, me recipio relaturum. Qui in aliena manu ſunt, quando cogi poſſunt, iuberi, non exorari debent. Tunc iſte: Salue (inquit) Mathia rex Vngariæ, ſalue Pannoniæ princeps, diuino potius quàm humano ſuffragio declarate. Te Vngari regem, propter immortalia diui patris tui beneficia, propter generoſam tuam indolem, & ſpem ingentem, quam ex te nuperrimè conceperunt, ultrò regem ad campum Rachon & Peſthanam urbem declararunt: ut ueluti à Coruino quondam rectè ac ſanctè gubernati liberatiq́ue fuere, ita nunc à Coruinijs etiam reliquijs in poſterum liberentur. Te ſub diuina tutela fuiſſe, non ambigo: te Deus ad tanti regni faſtigium idcirco reſeruauit, ut non modò paterna ueſtigia imitari, ſed data tibi maiore poteſtate, illius gloriam ſuperare poſſes. In menſa te mihi idcirco præpoſui, ut te regem longè potentiorem factum eſſe intelligeres. In pari hoc anno fortunę dexteritate uerſamur. Vix menſes tres interceſſere, poſt Ladiſlai regis obitum, utrunque noſtrûm ad dignitatem regiam diuina clementia (uti uides) euexit: utramque domũ tanti decoris expertem, uſq́ue adeò illuſtrauit, ut immortales Deo gratias debeamus: atque ſi uiri eſſe uoluerimus, perpetuæ comparandæ gloriæ occaſione non caremus. Proinde age (quæſo) perpetuum inter nos fœdus, Mathia, percutiamus: percuſſum'que ſacroſancti coniugij uinculo ac pignore ſanciamus, mutuis noſtra regna conſilijs & auxilijs tueamur: quippe turbulenta ſunt ſtudia hominum, uaria, uoluntates'que admodum inconſtantes: ambitione, inuidia nouitateq́ue nobilitas & plebs iuxtà laborat. Quare gnatam, Coruini thoro non indignam, nunc data fide, te uxorem ducturum eſſe recipito: cum dulciſsima coniuge imperato: ad extremum, Mathia fili, liber eſto: & quando regnum adeptus es prępotens & opulentiſsimum, tuum ſocerum, tuę ſalutis & libertatis auctorē, quo fauſtiſsimi coniugij graues ſumptus facilius ſubire poſsit, ſexagies mille aureûm à tuis me patienter accipere tolerato. Poſtulatis Mathias annuit: & maiora quoq́ue conceſsiſſet, dummodo ſe in libertatem aſſereret: quin & gratias egit: cuncta, quæ petierat, inuiolata ſe fide præſtiturum eſſe recepit. Dum hæc ita in Boemia geruntur, Michael ſoluto conuentu, quamuis proceres cum pontificibus Budæ remanſiſſent, ut adfuturum regem expectarent, Corporis tamen Chriſti ædiculam adijt, ne Ladiſlai nepotis corpus inter paricidas iacere pateretur, ne'ue inſigni nota generoſi nomē iuuenis inureretur: non ſine multis lachrymis ex infami tumulo eruit, Albamq́ue in Tranſſyluaniam tranſtulit: perſoluit ibi funebria iuſta, & prope parentis monumentum collocauit. Poſt hęc, quum adducendus ſibi Mathias eſſet, mira celeritate rem peregit. Nam eadem hyeme, antequā inita glacies ſolueretur, regem introducere ſtuduit. Primùm cum exercitu & magna optimatum turba Strigonium uenit: cum Ioannes Varadienſis, Thomas Zechel, Sebaſtianus Roſgonius, & Ladislaus Caniſa, cum Pancratio ſequebantur: item Petrus Zokoli, Ioannes Chanadienſis nunc ępiſcopi pater, uir impiger ac ſtrenuus, qui exercitui à Michaele præfectus erat. Nam quum aſsiduo Turcarum bello claruiſſet, longaq́ue armorum experientia præpolleret, perpetuum regis auunculus hunc ſibi præfectum aſciuerat: quem nunquam antea infeliciter pugnaſſe nouerat. Ad Strigonium omnes ſicco pede Danubium traiecere: mox continuatis itineribus in Morauiæ fines contenderunt. Dum iter faciebant, per internuncios quotidie Georgium regem, ut quàm ocyſsimè poſſet, Mathiam ad regni fines adduceret, admonebāt: ſignificantes, poſtulatam adfore pecuniam, ex eius'que ſententia ſe cuncta facturos. Nec minore quoq́ue ille celeritate properabat, ut promiſſa pręſtaret, regem Pannonibus redderet, ingens hinc denique auri pondus acciperet. Quare magnum quoq́ue exercitum ipſe comparat, ut pro dignitate regem ac generum in Vngariam

riam reſtituere uideretur. Quum ad præſtitutum utrique diem ad Stratniczam urbem ex compoſito conueniſſent, nonaginta milibus paſſuum à Strigonio remotam, in ripis Morauæ amnis, qui Morauiam ab Vngaria diuidit, inclinante ſole caſtra poſuere: poſtero die, inſtructa utrinque acie, Mathias, quum productus in medium, in oppoſita ripa apparuiſſet, ingeniculatæ continuò legiones, regem Vngariæ conſalutarunt, adoraruntq́;. Plauſus cum lachrymis ex immodica lætitia exuberantibus, tam ingens per horam editus, & tantus tubarum clangor, tympanorum tinnitus, & æ nearum machinarum crepitus paſsim effuſus eſt, ut cœlum collidere uideretur: his quoq; militaris clamor adiectus, & fauſtæ cohortium acclamationes, congratulationes geſtientium inſolentes exauditæ: certatim lætitia cum plauſu aliquandiu edita. Quę ubi paululum expleta eſt, proceres ſeſe propius admouere: id ipſum fecere Boemi, ut mutuum facilius colloquium exaudirent. Tunc Ioannes Viteſius Varadienſis antiſtes, ueluti pater patratus, hæc in ripa fluminis uerba fecit: Salue Mathia rex Pannoniæ, quem publicis uotis, quod nemini unquam contigit, omnibusq; ſuffragijs, Senatus populusq; Vngaricus, principem & regem ſuum eſſe iuſsit: ſalue ſpes unica Pannonicæ gentis: ſaluete Coruini generis ſacroſanctæ reliquiæ: fauſtum & felix tibi uniuerſæ que Pannoniæ ſit hoc regni tui auſpicium, & Chriſtianæ fidei admodum ſalutare. Te tua properare iubet Vngaria, capere regni habenas, iuſtè regere, tuiq; imperij fines latè tueri. Quantum tibi timuerit, quàm affectatè repetierit, ex his comitijs nunc intellige: quibus maluit te adoleſcentem optare regem, quàm conſummatos conſilio, experientia & ætate uiros iam ſortiri. Te ad regnandum natum eſſe intelligit: & quod ſub clariſsimo patre tuo experta eſt, id omne in te requirit, ſperatq; futurum. Coruini ductu & auſpicijs gubernata, imminentia cuncta pericula ſuperauit: diu floruit, & multa bella proſperrimè geſsit. Maximis repulſam principibus ipſa dedit, ut Coruinis quoq; auſpicijs regeretur. Te nõ modò alterũ patrem, uerùm etiam in maiori poteſtate ſitum, paternum omne nomen ſuperaturum eſſe ſperat. Sibi certum erat, te non modò redimere, ubicunque fores: ſed etiam, ſi id negatum eſſet, ui obſtinatè repetere: ubicunque alieno facinore occubuiſſes, mortem armis ulciſci ſtatuerat. Verùm tot periculis, clementiſsimi regis Boemiæ prudens animus occurrit: qui mira calliditate ex Alemannorum te manibus eripuit, ut te Vngaris conſeruaret. Quamuis hoc fuerit humanitatis & ſocietatis officium, Vngaria tamen perpetui loco beneficij id haberi iubet. Immortales nunc gratias agit, & data referendi copia cumulatè rependet. Ne igitur de ingratis benemerita eſſe uideatur, id auri pondus dono dat: & quum res tulerit, maiora datura eſt: perpetuam Boemis amicitiam defert, & immortale Pogiebrachiorum beneficium nunquam apud ſe interiturum eſſe pollicetur. Quodcunque Mathiæ, Proceres, cum ueſtro rege conuenit, id uniuerſa Vngaria ratum ac firmum eſſe iubet. Quinetiam, quòd regem noſtrum incolumem præſtitiſtis, & cum tam magnifico apparatu ac nobiliſsimo equitatu honeſtatum adduxiſtis, ne parum quidem huic beneficentiæ ueſtræ nos debere profitemur. Proinde Mathiam reddite, & initum à Mathia cum inclyto rege ueſtro fœdus, utrique perpetuò conſeruemus. Vix iſta dixerat, quum non ſine pecuniarum eſſedo fluuium mox traiecit, Victorinum'que regis Boemiæ filium in ſecretum acciuit, pactamq; mercedem ritè illi perſoluit. Dum ſolutio ipſa tranſigitur, Mathias ab aduerſa ripa immortales patriæ genti gratias agit, quòd regno indignum, & adhuc impotem, ſupremo & diuino penè munere honeſtarit. Sat patrię ſe debiturum arbitrabatur, ſi publico duntaxat nomine repeteretur. Ad hæc polliceri ſe nunquam uitæ ſuæ parſurum, nec labores aſsiduos & grauiſsima quęque pericula recuſaturum, ne temere à patria tanta dignitate decoratus eſſe uideatur. Ictum cum rege Boemiæ fœdus, rectè ſanctéq; omnino ſeruaturum. Vngaros demum & Boemos de ſe bene ſperare iubet: ingenuè pollicitus, ſe per uniuerſum uitæ tempus, utroſque ſine diſcrimine tractaturum, atque nil aliud enixius curaturum, quàm explere ſpes hominum, expectationi patriæ ſatisfacere, à paterna uirtute non degenerare, & ingratitudinis

apud utroſque crimen euitare. Vix hæc potuerat effari pientiſsimus adoleſcens, quum lachrymarũ profluuio uictus obticuit. Boemi, quicũq; aderant, initam amicitiam & ſocietatem ſanctè ſeruandam eſſe affirmarunt: uires & arma Vngaris ac regi offerunt: cum promptiſsimis ſemper auxilijs, quandocunq; opus fuerit, ſe præſtò adfuturos pollicentur. Tranſacta mox ſolutione, Victorinus dux, & Ioannes antiſtes, utrunque exercitum, datis poſt initũ ab utroque rege fœdus dextris, mutuiſq; complexibus confirmare iubent. Regem utrinque perreuerenter ſalutant, & certatim ſe mutuò amplexantur, multæ præ lætitia lachrymæ utrinque fuſæ. Rex a Victorino dimiſſus, ad ſua caſtra traiecit: Boemiſq; proceribus, qui Budam uſque ipſum comitari contendebant, gratias egit: mox utrique uno eodemq́; tempore digrediũtur. Vngari recepto rege, longis itineribus Budam properant, ut antequam glacies diſſoluatur, Danubium trãjciant: quacunque iter faciunt, ex pagis & oppidis gratulabunda in occurſum omnis ętas effunditur, inaudita ubiq; lætitia celebratur: quinetiam aniculæ, pueri, ſenes, & ruſtica paſsim turba Mathiam circumfundunt, ſalutant omnes regem: manus & pedes deoſculantur, fauſta & felicia cuncta precantur: ubique ſpes Vngariæ, deliciæ orbis, aſſertor patriæ, Pannoniæq; ſalus ingeminatur. Inter plaudentem feſtiuamq́; multitudinem, Mathias tanta popularitate, clementia & manſuetudine utebatur, uti mirum in modum populorum animos ſibi conciliaret. Gratiam quam ſibi patria memoria promeruerat, affabilitate, ac præcoci pietate ſua uſque adeò augere, ut in amorem obſeruantiamq́; ſui hominum pectora cuncta ſuccẽderet: hos fratres, patres illos, hanc matrem, ſororem iſtam, appellare: ſe amplexandum deoſculandumq́; omnibus ultrò ac paſsim exhibere, magis alienæ quàm propriæ ſaluti congratulari: inter milites conductu decoro ſimul ac lepida comitate uerſari, ad imminentia grauibus quandoque uerbis bella ſuccendere, de comparanda demum laude ſemper uerba facere. Quum Strigonium paulò ante Calendas Martias, circiter Sarcophaga feſta perueniſſet, glacies quæ dudũ fatiſcere cœperat, ne ſatis quidem tutum exercitui tranſitum pollicebatur: læti tandem equites, contempto periculo, & labante ſæpe glacie, maxima ex parte traiecere. Cęteri ad Peſthum tranſiuerunt. quin & Danubius hilaritati publicæ indulgere & gratificari uidebatur: quandoquidem in tam propera feſtinatione, temerarioq; tranſitu nemo periclitatus eſt: Coruina id fortuna factum omnes eſſe fatebantur. Poſtquam inſequenti die Budæ appropinquarunt, omnes pontifices optimateſque ac nobiles, qui conuenerant: item prætor urbanus, cum ſingulis ordinibus magiſtratuũ, præterea cuncta collegia ſacerdotũ, ſolenni pompa deos & ſacra ferentes obuiã prodeunt, & ſacros rhythmos concinunt. Occurrit etiam populus uniuerſus, ut ſummo plauſu ac eximijs acclamationibus nouum & exoptatum regem excipiant. Quinetiam & Iudæorum turba in occurſum exiuit, præferens ueteris Teſtamẽti tabulas: & inter primos ſalutato rege, maiorum priuilegia ſibi confirmari obteſtatur & ſupplicat. Ad portas urbis, à ciuibus ſub umbella rex excipitur: & antequam in urbem admittatur, exoratus à prætore, libertatem, leges, ſanctiones, decreta Senatus, ac cæteras immunitates ab antiquis regibus impetratas, ſe nunquam uiolaturum, adiecto iuramento pollicetur: id ipſum, antequam in arcem admitteretur, uniuerſis regni optimatibus pontificibuſq; promiſit. Introductus in urbem, rectà in baſilicam diuæ Genitricis ducitur. Quũ ante prætorium iter faceret, ſupplicantibus noxijs, quos olim quæſtor in uincula cõiecerat, ut omnibus fauſta felixq́; foret præſentia regis, patefacto carcere liberantur. Quum in templum ueniſſet, IESV Chriſto optimo maximo, ac diuæ Genitrici, ſub cuius tutela degit Vngaria, gratias egit: ſeq; iura ſacra inuiolata ſeruaturum affirmauit. Hinc in regiam ductus eſt, & plauſus rogatorũ pariter & ſagatorum tantus per compita, uias & fora editus, ut cuncta publica lætitia compleri uiderentur. Quum in Regia conſediſſet, ad componenda regni negocia animum aduertit: in auditu mirificè omnium expectationi ſatisfecit. Laudabant uulgò cũcti mores adoleſcentis, quòd dignitatem regiam præter ætatem à principio tam probè

ſeruaret:

ſeruaret: etiam & illi qui contrà ſentiebant, eius præſentia conciliati ſunt. Ioannes Varadienſis epiſcopus, Dionyſius metropolita, cæteriq; pontifices nunquam ab eius latere diſcedebant. Quinetiam Michael eius auũculus, Sebaſtianus Roſgonius, Ladislaus Caniſa, Petrus Zocholi, cæteriq; paterni amici idipſum faciebant: ueriti, ne uitio ætatis aliquid committeret à ſua dignitate alienum. Contrà ipſe, à principio de grauiſsimis rebus, nihil unquam inconſultis pontificibus & paternis amicis ac proceribus decernere uoluit, ſiue referebat aliquid ad Senatum, ſeu ferret ad populum: qua grauitate ac eloquentia utebatur, admirabantur omnes. Quum rogati pontifices proceresq; ſententias dicerẽt, attentè & perquàm diligenter exaudiebat. Diſſidentes inter ſe patres conſpicatus, haud irreuerenter quandoq; increpabat, ſi quam ex inuidia ſimultateq; ſeceſsionem in Senatu fieri ſentiebat: contrà uerò, quandoq; patiebatur non inuitus: haud ignorans, priuatis ſæpe æmulationibus & inimicitijs creſcere rempublicam. Quinetiam aliena dicta ſic argutè confutabat, dictasq; ſententias improbabat, ut ſuæ quenque ſententiæ pœniteret, ac id ingenuè fateretur: quem prius ex paterna memoria diligebant, mox obſeruare ac tacitè reuereri occœpere: ſpem quoq; initam non confirmauere ſolùm, uerùm etiam auxere. Auunculus, qui gubernationis munere fungebatur, ac rerum omnium auctor haberi cupiebat ab eo nonnunquam increpitus, ſententiam mutare coactus eſt. Nicolaus Vilachus, palatinus, & Paulus, cæteriq; aduerſarij, ſpectato regis ingenio, quem præter ætatem circumſpectum eſſe cernebant, è magna ſpe deciderunt. Sperabant enim, inconſultæ adoleſcentiæ gratia præceps in rege conſilium, quotidianos errores, crebras in regendo iniurias: quibus non mediocris deinde pœnitentia Vngarorum animos inceſſeret, & magna rerum mutatio ſequeretur. Nicolaus, qui regnum præ nobilitate generis, opibus & auctoritate nimis anhelarat, & in comitijs ui coactus Mathiæ ceſſerat, nunquam adoleſcentem talem futurum ſibi perſuadere poterat: hunc ſupra ætatem cuncta prudenter & honeſtè diſponere, nimis angebatur: auunculum eius omnia gubernare, fauere amicis, & ſuos extollere, perquàm ægrè ferebat. Socij factionis eiuſdem pari quoq; liuore affecti, admodum cruciantur: diſsimulandum tandem dolorem aliquantiſper cenſuerunt, donec aliquid occaſionis daretur, qua noua moliri poſſent. Interim criminibus, dolis & inſidijs Michaelem circumueniendum eſſe decernunt. Regem frequentant, fidem charitatemq; magnam ſimulant, præſtant obſequia: & data occaſione, pro uirili ſua Michaelem in inuidiã regis adducere clàm enituntur. Rex autem ab amicorum conſilijs non recedit, ad bene regendi diſciplinam animum intendit, ueri principis artes ſibi inſitas recognoſcit: iuſtus & aſsiduus in dicendo iure, in puniendo clemens, in miſerabiles pius, in gubernando prudens ac ſolers: in periculis grauibusq; rebus magnanimus & audax, in agendo cautus & ſagax, gloriæ plus æquo cupidus, & ad ſimulandum diſsimulandumq; nimis idoneus. Cum ſenioribus ſimplicitatem quandam ſæpe præ ſeferre, callidè quæcunque mens mala ferret elicere, obliqua conſilia intelligere, & corda hominum cautiſsimè perſcrutari, difficulter alienis artibus falli poſſe uidebatur. Quum regni habenas accepiſſet, ad recuperandam ſacram coronam, quæ in Frederici imperatoris manu erat, animum aduertit: quando citra ſacroſanctum diadema legitimè regno potiri haudquaquam poſſe putabatur. E ſenatuſconſulto Ioannem epiſcopum Varadienſem ad Imperatorẽ cum duobus optimaribus mittit, qui eam repeterent. Quum hi Viennam ad Cæſarem ueniſſent, & apud eum mandata expoſuiſſent, continuò ſibi uerba dari intellexere. Re infecta profecti, Budam redierunt. Imperator enim quum ſecum reputaret, coronam in poteſtate ſua eſſe, ſine qua nemo rex legitimus dici poterat: & in citeriore multos principes Vngaria ſibi fauere, in ſpem regni maximam concidit. qua ſi fortè animum abſtinere potuiſſet, multo ſibi Pannoniæq; melius profectò conſuluiſſet. Confirmabant quoque ſpem eius Nicolaus, Ladislaus & Paulus, & cæteri qui in Mathiæ coronatione aduerſari uoluere. Hi nanque clandeſtinis quotidie internuncijs ad id Imperatorem incendebant: non tam ut eum regem

haberent multa pollicentem, quàm ut illius uiribus & auctoritate Mathiam regno eijcerent, & ipſi deinde pro ſua libidine imperarent. Sed Nicolaum ſæua regnandi cupido in primis inceſſerat: quare factum eſt, ut nihil per legatos impetrare potuerit. Fredericus etiam adoleſcentem fluctuoſiſsimo regno potitum, facilè contempſit: ſperabat hunc, nedum ſuis uiribus, ſed optimatum quoq; factionibus id facilè amiſſurum. Proinde factiones alebat, diſcordiarum ſemina ſpargebat indies, & infuſa diſſenſione, nutritisq; factionibus in Pannonijs imperare ſtudebat. Addebat animum humile ac obſcurum Mathiæ genus, ut ipſe reputabat: ratus, adoleſcentem peregrina gente natum, è Valacho patre, nunquam tot inter nobiliſsimos principes cognationibus, amicitijs opibusq; præſtantes, diu regnaturum. Nos autem prius quàm bella ductu auſpicijsue ſuis geſta, grauesq; in regno motus & ſeditiones attingamus, de ipſius origine copioſè dicendum eſſe duximus. Mathię regi, quemadmodum ſuprà dictum eſt, Ioannes Coruinus pater fuit, Buthi Valachi filius, in paterno pago natus, quem noſtra quoq; tempeſtate Coruinum dicunt: imperante Sigiſmundo, à quo uirtus eius & animi magnitudo primùm cœpit intelligi. mater uerò Eliſabetha Silagia, uirago ſemper habita. Is, ueluti ſæpius à parentibus acceperat, quũ adoleuiſſet, ſe Romana gente natum affirmabat: referebat genus in Coruinos, qui inter priſcas Romanorum familias numerantur. Generoſo ſanguine ſuccenſus, & Tranſſyluaniæ finitimus, in prouinciam uenit, à principio in Chyacorum familiaritatem ſe inſinuauit: adaucto mox animo, ingreſſus Vngariam, Franciſco Chanadino ſeruire cœpit. cui uſque adeò charus fuit, uti pro filio haberetur. Sub hoc fauſta tyrocinij auſpicia ſortitus eſt. Cliens deinde Demetrij Zagrabienſis epiſcopi factus, quum ignaui expers ocij foret, & Sigiſmundum Imperatorem in Italiam profecturum audiret, continuò ſequutus eſt, ut Romanos progenitores ac rerum dominos inuiſeret. Militaris diſciplinæ gratia, prima ſub Philippo Mediolanenſium duce ſtipendia fecit. Reuerſus in Vngariam, Turcarum bello ſe exercuit: ubi antequam aliquod equeſtre munus aſſequeretur, dum cum ſocijs Myſiam incurſat, multum lucri fecit. Vetus Caloergorum (ut aiunt) cœnobium populatus, compertis ibi gemmis & lapillis amplè ditatur. Quum Sigiſmundum Germaniam reuiſurum audiret, repentè ſequutus eſt, ut regiam frequentaret, & Coruinam uirtutem iam maturam in lucem ederet. In ſpectaculis, ſaltationibus & conuiuijs, precioſis & gemmatis uſque adeò ueſtibus utebatur, ut multis regulis, ex habitus elegantia haud citra inuidiam præferretur: quem corporis forma & uenuſtas oris nimis honeſtabat. conſpicuus incedens, cum nobiliſsimis matronis ſaltare iuſſus eſt. Id ægrè Sigiſmundum tuliſſe ferunt, ac ſæpe dixiſſe: Ioannem Coruinum ad ſpes magnas non eſſe prouocãdum, quando ueluti ab ambitioſa eius iuuenta manticinabatur, ne toto quidem orbe is expleri poſſet. Poſt Sigiſmundi obitum præfecturas prouinciarum cum imperio, ac ſupremam nactus in gubernando règno poteſtatem, tanta modeſtia & tam grato fuiſſe animo dicitur, ut Franciſco de Ceuadino neque in uia, neq; in menſa unquam præiuerit: quin ſtando & ſedendo præter dignitatẽ ueneraretur, & illius uxorẽ pientiſsimæ loco parentis ſemper habuerit. Ioannes igitur genus in Coruinos retulit, ueluti gentilicia inſignia referebant: & Mathias Romana gente oriundus, ingentem hinc animi magnitudinem (uti exitus oſtendit) planè concepit. Verùm de Coruinæ familiæ uetuſtate, & quo modo in Dacos & Getas ſeſe propagarit, eſt ritè referendum. Coruini primùm à Valerijs Voluſijs, Valerij à Sabinis, ante urbem conditam duxere genus, Sabini à Lacedæmonijs promanarunt. Quum ex Achiuis in Italiam olim illi coloniam deduxiſſent, Sabinos Lacedęmonum coloniam fuiſſe, Plutarchus affirmat. Hi quibus Heraclidæ præfuere, ab Herculea gente illuſtrati, & à Lacedæmone, Iouis filio, quem ex Taygeta tulit, dicti ſunt. Ex quo fit, ut Coruini non ſolùm ante urbem conditã fuerint, ſed in Iouem præ nimia uetuſtate genus referre queant. A principio nanq; Italiam Pelaſgi, Aborigines, Sabini à nimia pietate nominati, coluere: deinde multo poſt tempore, Romulus urbe condita, Sabinorum uirgines rapuit,

puit,

puit, confecta pace in urbem ſoceros admiſit, in primiſq; Tatium eorum regem, uti Dionyſius auctor eſt. ex illuſtribus Sabinorum familijs, tres cum Tatio Romæ communicatis honoribus permanſere: quibus multis poſt ſeculis fœcunda poſteritas ritè perfuncta eſt. Hi fuere, Valerius Voluſus, & Talus, qui Tyrannus cognominatus eſt: itē Metius Curtius, qui armatus lacum nando tranſmiſit. Cum his quoq; ſocij cognati, gentiles & clientes, numero haud pauciores, centum ſanè fuere. Aucta ex hac affinitate urbe Roma, Tulli Hoſtilij & Metij tempore, Marcus Valerius floruit: hic primus Fecialis fuit, qui in percutiēdo fœdere, in certamine Trigeminorum patrem patratum Spurium fecit. Mox Publius Valerius claruit, quando hoc adiutore, Brutus ex urbe reges exegit. Et quum ſe Collatinus conſulatu abdicaſſet, collega hic Bruti, centuriatis comitijs creatus eſt. Quinetiam Valerijs Horatijſque ducibus, Romanos reges pulſos aiunt. Item Publius Valerius cum Tito Lucretio iterum conſul creatus, & eo quidem tempore quo Tarquinij ad Porſenam confugêre. Is Publicola cognominatus: quia in ſuſpicionē coniectus leges tulit, quæ non modò conſulem ſuſpicione liberarent, uerùm etiam popularem efficerent. Tertium cum Publio Lucretio conſulatum geſsit. Marcus autem Valerius cum Publio Poſthumio conſul deſignatus, quia cum Sabinis bene pugnauerat, cum collega triumphauit. Ad hæc, Lucium Valerium conſulem de prouocatione ad populum primum tuliſſe legimus, & Marcum Valerium clarum fuiſſe Dictatorem. Item Lucius Valerius cum Spurio Caſsio, & Publius Valerius cum Caio Naucio, & idem cum Tito Aemylio conſulatum geſsit. Marcus Valerius, Titus Virginius conſules creati: Publicola interrex factus, tertio die, quo interregnum iniuerat, Lucium Lucretium Tricipitinum & Titum Veturium conſules creauit. Ad plebem, quæ à nobilitate ſeceſſerat, reuocandam, Lucius Valerius & Horatius miſsi ſunt. Et re deinde compoſita, Valerius Potitius cum Marco Aemylio cōſul fuit: magnos ludos, quos in Veienti bello Marcus Furius Camillus dictator uouerat, edidit. Bellum in Algido cum Aequis geſsit: quare Valerio, qui in cędendis hoſtibus perſeuerantior fuerat, triumphus decretus eſt. Collega urbem ouans ingreſſus, Valerium, Publij Valerij filium, tribunum militum, cum conſulari poteſtate, Camillus iterum interrex creauit. Item Lucius Valerius Potitius, interrex deſignatus, Lucium Valerium tribunum militum cum poteſtate conſulari tertiò creaſſe dicitur. In bello Gallico Marcus Valerius Caio Sulpitio dictatori adiectus eſt. Qui quidem Dictator, & Valerij ſapientia, & Tullij ac militum hortatu Gallos ſuperauit, & de Gallis poſt Camillum æquius triumphauit. Nondum Coruinum nomen ex hac patricia gente profluxerat, ecce tumultus iterum Gallicus oboritur. Huic bello Furium Camillum, Camilli prioris filium, dictatorem creant: quo cum Marcus Valerius tribunus militum proficiſcitur. Quum utrinque caſtra conſtitiſſent, ecce Gallus armis ac mira corporis magnitudine inſignis, Romanum militem ad ſingulare certamen prouocat. Marcus Valerius adoleſcens, facta ſibi à Dictatore certandi poteſtate, forti animo in hoſtem egreditur: cuncta ritè numina inuocat, ut pro patria dignitate pugnanti faueant: mox cum inſano hoſte congreditur, manum conferenti coruus in galea repentè deſedit, ob oculoſq; Galli roſtro ac unguibus appetit, & uſque adeò perterret hoſtem, quouſque ab adoleſcente fortiter obtruncatur: ac parta demum uictoria, coruus in cœlum elatus, petijt Orientem. Conſul aduocata concione, Marcum Valerium tribunum decem bobus, aureaq; corona donauit. Et hic deinde Coruinus, à præclaro facinore, cum uniuerſa poſteritate cognominatus eſt. Nactus annos tres ac triginta, cum Marco Popilio Lenate, atque iterum cum Petilio conſulatum geſsit. Si quis fortaſſe tale augurium admiretur, ſi ex auſpicijs aliorum coniecturam ducat, coruos in tutela principum eſſe ſentiet. Alexandro nanque corui, ad Ammonis templum proficiſcenti, apparuere: confuſiſq; ductoribus, diei ac noctis iter oſtenderunt. Item quum Babyloni appropinquaret Alexāder, corui repentè colluctantes aſpecti ſunt. Ex quibus ante ipſum nonnulli delapſi, ut iter impedirent, ac regem hoc augurio à morte

morte reuocarent. Corui ſalutatione delectatus eſt Auguſtus. Sub ſpecie corui Ariſteus (ſi quid Herodoto credimus) planè loquutus eſt. Et coruo, quem proximę ſutrinæ manceps in foro examinauerat, qui Romanos rerum dominos, cum Tyberio Druſóq; Germanico ſalutabat, exacta uindicta, honorificum à Romanis perſolutum eſt funus. Coruum igitur iure Mathias rex inter cætera ſuæ domus inſignia retinuit: quando ſuæ gentis exemplo, auſpicatiſsimo huiuſce auis augurio in magnis ſæpe periculis ſe uſum affirmabat. Deinde ut hanc fauſtæ domus fœcunditatẽ proſequamur, ex qua plures Conſules, Dictatores, Imperatores ac Reges, quam ex equo Troiano principes promanarũt: Cum lapidibus pluiſſet, Publius Valerius Publicola Dictator dictus: item paulo pòſt ambo patricij Conſules ex interregno creati, Marcus Valerius Coruinus tertiò, & Aulus Cornelius Coſſus: quorum conſulatu, belli Samnitici origo fuit. qui quidem quo animi uigore rem geſſerint, ex Liuio intelligi poteſt. Item eo anno quo Alexander Epirotarum rex uenit in Italiam, Marcus Valerius Coruinus, & Marcus Fabius, interreges creati: qui Titum Manlium Torquatum, & Publium Decium Murem, Conſules pronunciarũt. Præterea Marcus Valerius Coruinus quartò conſul, cum Marco Attilio Regulo creatus, Cales Auſonum urbem expugnauit: impoſitóq; præſidio, reductis legionibus triumphauit. Factus quoq; interrex cum Fabio Maximo, Publium Philonem & Publium Curſorem Conſules pronunciauit. Quum Romę ſæpe contentio oriretur, ſi Alexander deuicta Aſia in Italiam arma uertiſſet, quiſnam è Dictatorio & Conſulari ordine foret, quem ducem cum Alexandro conferrẽt: primus omnium Marcus Valerius Coruinus ſuccurrebat. Is etiam in tumultu Hetruſcorum cum Publio Decio conſul creatus, præclarè ſe geſsit: & rebellante deinde Hetruria, Dictator creatus eſt, Marcumq; Aemylium Paulum magiſtrum ſibi equitum optauit. Aduerſus Pyrrhum Valerius Leuinius conſul proficiſcitur, cum Caio Sempronio Valerius Maximus cenſor fuit. item Valerius prætor, in Macedoniam miſſus contra Philippum. Nonnulli pręterea ex ea familia per totum bellum Punicũ claruere. Poſtquam ad Syllana tempora peruentum eſt, Caius Valerius Flaccus princeps Senatus ſententiam dixit: ex qua ſenatuſconſultum factum eſt, ut legati ad Syllam de pace mitterentur. Huic Valerius ſucceſsit, qui in Sardinia cõtra Marcum Lepidum arma tulit, & in bello Mithridatico in Aſia Pontóq; legatus Lucij Luculli fuit. Valerius Triarius huius filius, repetundarum Marcum Scaurum, Marci Scauri filium, pridie Nonas Quintiles apud Catonẽ, querentibus de eo Sardis, accuſauit. Nec pręteremittendum quidem ducimus Publium Valerium nepotem, qui cum Marco Antonio & Appio Maiore contra Milonem dixit, defendente Cicerone: item Valerium Catullum, qui in Cęſarem uerſiculos edidit contumelioſos: & Valerium Nepotem, cui diuidundis agris præpoſito à Cæſare, Volaterranos eleganti epiſtola Cicero commendauit. Poſtquam uerò Cæſar potitus eſt rerũ, Marcus Meſſala Coruinus in Republica floruit: qui poſt mortem Cæſaris à Bruto & Caſsio uictus, communi conſilio condemnatus eſt. Verùm enimuero, ut quemadmodum in Pannoniam & Daciam Coruinum olim nomen penetrarit, non ignoretur, ex ordine referemus. Quis enim Coruinum Meſſalam, Romanæ eloquentiæ parentem, Poetarum quoq; non mediocre pręſidium, ſilentio pręterierit? qui Tibullum mirificè dilexit: quẽ Tyberius Imperator adoleſcens ſenem tantopere obſeruauit, & in oratione Latina imitari ſtuduit. Hic primus Alpinos Pannonioſq; populos ſuperauit, primos quoq; Dalmatiæ montes, aditusq; inacceſsibiles patefecit, primus Coruinum nomen ultra Danubium diſtulit: primus denique præfectus urbis ab Auguſto factus, ſexto die præ nimia manſuetudine, animiq; modeſtia ſe magiſtratu abdicauit, inciuilem poteſtatem illam eſſe teſtatus. Valerius igitur iſte Meſſala Coruinus, Auguſti auſpicns Pãnonios uicit: quinetiam Valeriam prouinciam, quæ Danubium Drauumq; interiacet, à Valerio Meſſala Coruino cognominatam eſſe arbitror. Item regionem, quæ inter Dalmatiam & Pannoniam ſita eſt, à Meſſala Coruino Coruaciam adhuc non

immeritò

immeritò nominãt. Præterea propè Theutoburgium, Coruacum oppidum fuiſſe legimus, à Coruinis ædificatum. Imperante Iulio & Octauio, per Alpes Iulias iter patefactum: ac uictis Alpinis, Noricorum prouinciæ acceſſere. Dardanos & Myſios Europæ Curius proconſul ſubegit. Tyberius Cæſar Rhæticum Vindelicum, deinde Pannonicum Germanicumq́ bellum perfecit, in ditionemq́ redegit populi Romani quicquid eſt inter Italiam, Noricum, Thraciam, Macedoniam, Danubium, ac ſinum maris Adriatici: de quibus quum triumphaſſet, Pannonicus cognominatus eſt. Bathonem Pannonicum regem multis præmijs donatum, quem ſub triumpho duxerat, Rauennam tranſtulit: gratiasq́ retulit, quòd ſe locorum anguſtia occluſum euadere conceſſerit. Imperante Claudio, ad res nouas Gallus Aſinius & Statilius Coruinus cõſpirarunt, Pollionis & Meſſalæ oratorum nepotes. Tantæ inſuper dignitatis ſplendorisq́ Coruina domus Romæ ſemper eſt habita, ut cum Imperatoribus ſæpe Romanis affinitatem ſanè contraxerit. Claudius Imperator Valeriam Meſſalinam, conſobrini ſui filiam duxit uxorem. Nero huic Statiliam Meſſalinam, Coruino ſanguine natam, Tauri bis Conſulis ac triumphalis abneptem, ſibi deſponſauit. Domitianus autem, qui de Dacis & Germanis: Traianus, qui de Dacis & Scythis, ac uicto rege Decebalo, Daciam in prouinciam redegit, multas in eam colonias deduxit. Iberos, Sauromatas, Aſreneos, Boſphoranos & Colchos domuit. Item Adrianus, qui in Sarmatica expeditione, & Antoninus Philoſophus contra Germanos, Marcomannos, Quados, Sarmatas & Dacos bellum parans: optima hi omnes Coruinæ domus opera in his expeditionibus uſi ſunt. Teſtantur id innumera quæ in Pannonijs ac Dacis Epigrammata reperiũtur, in primisq́ illud Valeriæ Cocceiæ, quum Valerij & Coruini (ut ſuprà memorauimus) congentiles fuerint. Epigramma tale eſt: COCCEIAE VALERIAE P. TENACIVS GEMELLINVS AVG. COL. APVL. EX TESTAMENTO P. TENACII VINDICIS E LEG. P. CL. D. D. D. Item Valerius Elidorus, ut in ſepulchro quodam in Budæ ſuburbânis legimus, magnæ tunc auctoritatis in Pannonijs eſt habitus. horum nanque quos diximus Imperatorum tempore, EGNATIVS LEG. AVG. PR. PR. E. C. L. PISO LEGATVS LEG. AIELIO E. MAXIMO CONS. ITEM MARCIVS P. F. SEXTIANVS EPHESO. Pręterea Aurelius Laurentius, Martiæ Candidæ filius, Septimius Longinus, & Sambucius Modeſtus, nonnulla præclarè geſſerunt. Inſuper Lucius Annius Fabianus duûmuir Capitalium, Valens & Peurius Saturninus, in Dacia claruere. Poſt hæc Modeſto & Probo conſulibus, in Pannonijs Flauius Aelianus, Aelius Optatus, Macer Sabinianus, Iulius Secundanus, Iulius Emeritus; Caſsius Iuſtinus, Iulius Probus, Aelius Vrbanus, Valerius Sextus, Iulius Alexander, Flauius Emeritus, Valerius Clementinus, Iulius Priſcianus, Verus Veriſsimus, Iulius Ingenuus, Iulius Celerinus, Iunius Adiutor, Aurelius Lupus, Flauius Celſinus, cum Aurelio Pertinace Frumentario, in legionibus prima & ſecũda, adiutricibus, pijs, fidelibus, Seuerinis, ut in Epigrammate Scholę Speculatorum legimus, ne mediocri quidem uirtute in Vngaria claruere. Ex his colligi poteſt, nunquam Valeriorum Coruinorum ſanguinem apud Pannones defeciſſe. Imperante Seuero, Valerius Catulinus, & Valerianus, è patricio uterque genere, floruerunt: quorum uirtus, quum imperatori formidoloſa uideretur, cum multis quoq; patricijs cæſi ſunt. Verùm imperante Alexandro Mamurci filio, Valerius Cordius, imperatoris præceptor & moderator erat: quinetiam eâdem tempeſtate alius Meſſala Coruinus, uehementiſsimus orator, in precio fuit, ſumma fortitudine ac diſciplina bellica prēditus: quare Alexandri ad matrem adhuc extat Epiſtola, qua eam conſulit, an generum malit Maximinum, Maximini filium, an Marcum Coruinum oratorem ſummum, & uirum fortiſsimum, ſi rebus bellicis applicetur. Sed Maximinus de uico Thraciæ, Alexandro ſucceſsit. Ex hoc etiam uetuſtiſsimo genere Valerianus duxit originem, princeps Senatus, deinde Imperator, pater Valeriani Iunioris, & Galieni, à Sapore Perſarum rege captus, fortunam uirtutis ſuæ comitem nequaquam ſortitus. Tanta hunc probitate Hiſtorici fuiſſe ferunt,

runt, ut quum à Decijs conſulibus ad Senatum de cenſore eligendo referretur, omnes interrupto dicendæ ſententiæ modo dicerent: Valeriani uita cenſura eſt: ille de omnibus iudicet, qui eſt omnibus melior: ille de Senatu cenſeat, qui omni crimine caret: ille de uita noſtra ſententiã ferat, cui nihil obijci poteſt: Valerianus à prima pueritia cenſor fuit, prudens ſenator & modeſtus, amicus bonorum, tyrannorum inimicus, hoſtis uitiorum, patricius genere, nobilis ſanguine, emendatus uita, doctrina clarus, moribus ſingularis, exemplar antiquitatis. Adde, quòd Aurelianum Syrmij natum, & Aurelium Valerium Probum è Syrmienſi urbe oriundum, qui Almeam Aureumq́ montem apud Syrmium, militari manu uitibus conſitum prouincialibus colendum dedit. Ex hac pleriq; gente originem duxiſſe putant. Quin & Valeriam Diocletiani filiam, è Dalmatia oriundi, Galieno imperatori deſpõnſatam, à Valerijs quoq; profluxiſſe credunt. Quam quum Dalmatæ Valacham propria lingua dicant, hinc Valerium (ut aliqui putant) prouinciam ſuam Valachiam appellaſſe prodiderunt. Quanquam uariæ Barbarorum eruptiones, Daciam populi Romani prouinciam, & Getarum regionem, unà cum Pannonijs inundaſſent: colonias tamen, legionesq́ Romanas, quę recẽter excreuerant, non potuiſſe interire. Inter Barbaros obrutæ, Romanam tandem linguam redolere uidentur: & ne omnino eam deſerant, ita reluctantur, ut non tantum pro uitæ, quantum pro linguæ incolumitate certaſſe uideãtur. Quis enim aſsiduas Sarmatarum inundationes, & Gothorum, item Vnnorum, Vandalorum & Gepidarum eruptiones, Germanorum excurſus, & Longobardorum (ſi bene ſupputarit) non uehementer admiretur ſeruata adhuc inter Dacos & Getas Romanæ linguæ ueſtigia: quos nunc Valachos, àb optima ſagittandi diſciplina, dicimus. Hic igitur per tot deinde tempora, ſanguis Coruini ſanè delituit: in Coruino tandem pago † repullulauit. (Hollos.) Nec id quidem ſine magno diuûm numine factũ eſt, ut ueluti Coruinijs olim auſpicijs per tot annos populus Romanus à Barbaris, ita nũc ijſdẽ ducibus Chriſtiana reſpublica prouincias has à prophana ſeruitute liberaret. In hoc itaque uico Ioannes, Mathiæ pater, natus eſt: cuius uirtus ac gloria quanta fuerit, ex his quæ ſuprà ſcripſimus, facilè intelligi poteſt. Mathias, eius filius, in Tranſſyluania ad Coloſuarum natus, & ad tyrocinij uſque tempus etiam immaturi educatus eſt. Hæc fortaſſe remotius quàm res ipſa poſtulare uidebatur, repetijſſe exiſtimamur. Scriptoris ambitũ pleriq; damnabunt: uerùm ne ab re quidem id fecimus, quando Mathias, antiqui ſui generis haud inſcius, nil moleſtius ferre uidebatur, quàm ſi quis ex inuidis obſcuritatem ſibi gentis obiecíſſet: aut barbara nobilitate tumens, citra propriæ uirtutis merita ſe præferre ſtuderet. Non ignorabat, aduerſarios ignobilitatẽ ſui generis improbaſſe: uulgò quoq; dicere, Valacha ipſum gente oriundum: nonnullos Hibridam appellaſſe, quem diſſimilis linguæ parẽtes ediderint: id in primis citerioris Vngarię proceres dicere, Valachum regulum non eſſe ferendum. Fredericum quoq; imperatorem iniquiſsimè pati, opulentiſsimum uſque adeò regnum ab adoleſcente & peregrino penè rege poſsideri: & ne coronam redderet, ab infeſtis nonnullis optimatibus quotidie admoneri. Quinetiam Alemanni ſuapte natura Vngaris infenſi, ne Coruino ſanguine Mathias ac pater, quemadmodum gentilitia Corui inſignia teſtabantur, natus eſſe uideretur, autore Ciliæ olim comite, fabulam haudquaquam inſulſam commẽti ſunt. Sigiſmundum aiunt in Tranſſyluanis agentem, cum ingenua uenuſtiſsimaq́ Valachi cuiuſdam nobilis puella concubuiſſe. hanc tertio à ſe menſe repetitam, grauidam deprehendiſſe, donaſſe magnificè, ac ſymboli loco annulum reliquiſſe: mandaſſe, ut quicquid pareret, diligẽter aleret, educaretq́, educatumq́ ad ſe cum ſymbolo mitteret. Hanc deinde amplè dotatam, Valacho haudquaquam ignobili, mox detecto facinore, nupſiſſe: qui ob dotis amplitudinem, & ingenui ſtupri gloriam, oblatam à puella conditionem minimè recuſauit. Scitum & elegantem hinc puerum in tempore fuiſſe editum, quem mater Ioannem appellauit. Quum infans in matris gremio iaceret, aduolaſſe coruum, & annulum ſymboli loco datum abſtuliſſe: parentem ingenti

dolore

dolore correptam, uirum ſubitò exoraſſe, ut coruum inſectaretur, & annulum recuperaret, ne pueri ſpes magna, inauſpicatæ auis rapina perderetur. Virum tandem confoſſo ſagitta coruo, annulum continuò recepiſſe. Ioannem eximiæ deinde pulchritudinis adoleſcentem materno iuſſu ad Sigiſmundum ueniſſe, & oſtendiſſe annulum: recognito regem annulo prædijs ac uillis cum amplè donaſſe. Quòd ſi uera hæc fabula fuiſſet, quis ambigat Sigiſmundum, profuſiſsimæ prodigalitatis Imperatorem, non ſolùm agro, ſed regno, quum uirili prole careret, hunc eſſe donaturum? Vetuſtatis cognitionem, qui talia confabulantur liuor ademit, quando adoleſcentis imperium facilè tolerare non poterant. Neſciebant, auita adhuc inſignia coruū retinere, ne uetuſtiſsimi generis & Romanæ nobilitatis indicia deforent. Nō ficta, non uſurpata, non nuper excogitata hæc inſignia fuere. multa hæc eadem Imperatorum Romanorum numiſmata referunt. In Budenſi agro ex ære & argento multa reperiuntur, quæ ex altera Imperatoris Conſtantini caput ac nomen: ex altera parte uirum cum Conſeruatoris inſcriptione nudum referunt, qui frameam dextra tenet, læua uerò haſta nititur coruus eſt ante pedes, annulum roſtro gerens, qui ſuo ramo deſidit, ſtantemq; uirum non ſecus ac dominum reſpicit. Quare multi Conſtantinum Imperatorem inter Coruinos non immeritò retulere. In uetuſtis quoque lapillis geminas Coruinorum imagines graui armatura munitas eſſe uidimus, & conſimilem pro pedibus adſtare coruum. Tot igitur Coruinæ domus monumenta in Vngaria reperta, ſæpius admirati ſumus: quin & Bornamiſſa, qui urbano quæſtori à rationibus ſeruiebat, numiſmata multa nobis oſtendit, quæ coruum cum annulo reſpicientem referebant, & in Pannonijs ac Dacia reperta fuiſſe affirmabat. Hæc hactenus de Mathiæ regis origine dicta ſint. Nunc regno potitus adoleſcens, à principio quæ bella geſſerit, quum nunquam ocij compos fuerit, in proximum Librum transferamus.

RERVM VNGARICARVM DECADIS TERTIAE LIBER DECIMVS.

AB initio regni tria Mathiæ regi grauiſsima bella Fortuna propoſuit: ut non ſecus ac Hercules, ad maximos labores natus eſſe uideretur: quæ quidem non modò adoleſcentem, ſed alterum Annibalem Alexandrumue poſtulaſſent. Alterum cum Romano, cum Turcico alterū imperatore intercedebat: tertium cum Boemis, qui initis inter ſe ſocietatibus, quas Fratrias appellabant, duce Giſcra, uniuerſam ulterioris Vngariæ plagam (ueluti ſuprà diximus) latrocinijs & populationibus aſsiduis ſic infeſtam planè reddiderant, ut ne domi quidem, nedum foris, quiſquā tutus eſſe poſſet: quin & ſuburbana Peſthi quotidie incurſabant, diripiebantq;: fumū Boemicaq; præſidia, à Noua Buda proſpectare licebat. Nam poſtquam Eliſabetha regina, Boemos cum Giſcra & Telepho in Vngariam introduxerat, eam uſq; adeò latrocinijs, cædibus & incendijs fecerat obnoxiam, ut nulla orbis ora iſta miſerior dici poſſet. Cum duobus igitur terrarum Imperatoribus bellum imminebat: quod quàm arduum ac formidoloſum foret, pro ſe quiſque facilè animo metiri poterat. Ex his alterum Turcæ ambitus, perpetui quidem hoſtis, & latè imperandi cupiditas redintegrabat: quippe qui expugnato Pannone, ſe cæteras Chriſtianæ reipublicæ prouincias facilè domiturum eſſe confidebat. Nec cladis quidem immenſæ grauitatem, quam ad Albam olim Græcam à Ioanne Coruino acceperat, obliuioni tradiderat: immò quamuis nuncium de Mathiæ regis declaratione triſtis accepiſſet, ne Coruinijs iterū auſpicijs ad internecionem cæderetur: inſtaurabat tamen audaciam adoleſcentis huiuſce inexperientia, ac rerum inſcitia, quum per ętatem adhuc reformidari non deberet. Alterum Frederici Imperatoris ambitio, ac Nicolai Vilachi factio fecerat: qui quum ad regnum aſpirare nequiuerit, Cæſaris, quàm Coruini adoleſcentis, imperium ſubire malebat. Hunc Graphnitzer, Paumkircher, Hilder-

Hilderbon, Paulus Bauffi, Ladislaus Palezius, ac nonnulli alij citerioris Vngariæ principes ſequebantur. Item comes Sigiſmundus, cui De ſancto Georgio cognomen erat, nobiliſsimo genere natus, opibus, agris, uillis, oppidis, clientelis, cognationibusq́ꝫ præcellens: quum inter Vngaros & Auſtrales hic regulus dominatum haberet, Alemannorum factionibus adhæſit. Hi Cæſari ſuadebant, ut coronam redderet, pro ſe aſſeruaret, eijceret è regno puerum, ac latè demum in Vngaria imperaret. Promittuntur auxilia multa, commeatus, arma, opes: quibus excitatus Frederici animus, ad deturbandum regno Mathiam confeſtim intenditur. Præter tria hæc formidoloſiſsima bella, quæ iminebant, exhauſtum accedebat ærarium, inteſtinæ diſcordiæ, factiones principum, uaria Vngarorum ſtudia, & nutantes animi: quæ quidem omnia non modò tenellum regis animum, ſed fortiſsimum profectò quenque uirum conſternaſſent. Quin & multi inter Mathiam & auunculum grauia diſcordiarum ſemina interſerebant, ut uarijs adoleſcentis animus erroribus implicitus, in diuerſa præceps ferretur, ac demum ultrò regno cedere cogeretur. Rex igitur tot periculis difficultatibusq́ꝫ obſitus, haudquaquam animo conſternatur, ſed hæc cum auunculo Michaele communicat, qui gubernatoris munus rectè gerebat: amicos paternos conſulit, in primis Ioannem Varadienſem epiſcopum, Ladislaum Cauiſam, Sebaſtianum Roſgonium, Emericum quæſtorem, & Pancratium. De his tandem periculis grauiſsimisq́ꝫ rebus ad Senatum retulit: quo inconſulto nil agere decreuerat. Senatus cenſuit, quum triplex bellum immineret, ac nullum declinare poſſet, ut tres uno tempore Imperatores crearentur, ac ſuam quiſque prouinciam ſortiretur, qui rem foris curent. Hi deſignantur, Magnus Simon, Sebaſtianus Roſgonius, Michaelq́ꝫ Zilagius. Simon in Fredericum Cæſarem, qui ſacram coronam à legatis repetitã abnegarat: Sebaſtianus in Boemos: Michael in Turcas expeditionem ritè ſortitur. Creatis ducibus, delectus habetur. Vngari tot periculis circumuẽti, ne impunè ab hoſtibus obrui uiderentur, certatim dedere nomina: legionibus ſupplementa decernũtur. Et quum exhauſtum foret ærarium, optimates & pontifices pro uirili quiſq́ꝫ ſua turmas equitum & cohortes ſine publica ſtipe mittere coacti ſunt.

Vix hæc quæ diximus, referente rege, Senatus planè decreuerat, quum rumor effunditur; Nicolaum Vilachum, Paumkircherum, Helderbonem, Sigiſmundum, cæterosq́ꝫ Alemannicæ factionis ſectatores, à rege ad Fredericum Imperatorem, unà ferè cum tota citeriore Vngaria defeciſſe. In ulteriore, Boemi quotidie graſſabantur, & cædibus ac latrocinijs ad Peſthum uſque reddiderant infeſtam. Turcarum incurſiones reformidabãtur indies. Primum igitur ex Auſtria bellum erupit: Cæſar enim in ſpem potiundæ Pannoniæ tractus, ſuum præfectum cum quinque milibus hominum, ueluti ſibi cum Nicolao cæterisq́ꝫ ſuarum partium ſectatoribus conuenerat, ſuperiorem Pannoniam inuadere iubet. Sabarianum ꝑis agrum ex mandato in primis
Zombath adoritur, uicos diripit, multa per deditionem oppida capit: parêre Cęſari recuſantes, populatur: multos captiuos trahit. pleroſque obſtinatiùs agentes cædibus, incẽdijs, rapinisq́ꝫ mulctat. In Conuentum tandem, quem Caſtriferrei comitatum appellant, progreditur, ut cum focijs pariter caſtra coniungat. Ex inferiore Pannonia, ex compoſito Nicolaus, cum tribus milibus equitum occurrit: ex quibus mille cataphracti, expediti cęteri fuere, item quatuor peditum cohortes adduxit: cum copijs quiſq́ꝫ ſuis alij coniurati extemplò conuenerant. Mathias autem hoc tumultu haudquaquam conſternatus, Magnum Simonem ab urbe cum exercitu in hoſtes properare iubet. Ex belli magnitudine animum non deijcit, ſed exauget: ratus ſe aduerſùs Romanum Imperatorem tutò pugnare poſſe: quandoquidem, ſi ſuperarit, magna ſibi gloria: ſi ſuccubuerit, nulla adoleſcẽti turpitudo futura eſſet. Quare tot bellis circumuentus, nequaquam animum remittit: immò maiorem ex ampliſsima bellorũ materia ſpem immortalitas concipit. Addebant animum optimi proceres, & amici paterno bello exercitati, peritiſsimi diſciplinæ bellicæ, & domi forisq́ꝫ prudentes & magnanimi. Simon aduerſus hoſtes caſtra mouet: quacunq́ꝫ per eorum agros & oppida, qui defecerant,

fecerant, iter facit, paſſim cuncta diripit ac uaſtat. In reos perfidiæ ſæuit, multos uicos incendit. Ad Kermend tandem oppidum peruenit, quod in Conuentu Caſtri ferrei ſitum eſt, ubi hoſtes caſtrametatos fuiſſe audiuerat. Forti mox animo è conſpectu caſtra poſuit: & è proſpectu, inimicorum uires emenſus, indoluit quòd tam citò properaſſet. ſe numero ac uiribus illis inferiorem eſſe ſenſit: & præproperæ feſtinationis repentè pertæſus, quid potius ageret, haud facilè ſuccurrebat. Pugnam ſine fœda fuga declinare non licebat, & capeſſere ſine clade non poterat. Neque illud etiam latebat, audacibus ſæpiſsimè fauere fortunam. Spectatū ſibi militū robur, ne pugnam detrectaret, hortabatur: demū in certamen deſcendere, quàm terga uertere, maluit. Quum hoſtem iam exercitum in aciem educere proſpexiſſet, ipſe quoque aciem inſtruit: & collatis utrinque ſignis, pugna conſeritur. Nicolaus dextrum, ſiniſtrum Sigiſmundus cornu tenuit, in medio Alemannorum acies conſtituta certabat. Magno utrinque impetu concurrêre. Nicolaum rei bellicæ peritiſsimum fortiſsimumq; ducem, maxima pugnandi libido ac furor inceſſerat: ueritum, ſi regio exercitui ceſſerit, multa ſe mala manſurum: ſi uicerit, adhuc pro rege dominaturū. Nec minor quidem metus Cæſareos inuaſerat, qui perpetuam Cæſareæ maieſtati notam inuſtum iri reputabant, ſi qua fati iniquitate ſuccubuiſſent: magnitudo uirium animos augebat. Contrà Simon, fortunæ tantùm fidere Vngaros, & præſertim ueteranos in acie hortari, ut ſtrenuè dimicarent, ne qua clarum nomen turpitudine inficerent: trepidos ac fugientes reuocare in ordinem, ſuccurrere laborantibus, confirmare nutātes, nullum boni militis ac ducis officium prætermittere. At illi nihilo ſegnius cuncta agere. In ſiniſtro cornu à Nicolao regij primùm inclinari: quod ubi Alemanni conſpexere, cum prætorianis cohortibus, & cataphractorum equitatu, tantum in medio impetum fecere, ut Simonis aciem retrò flecterent, quæ militum defectu nullis ſubſidijs obfirmari poterat. Quum hactenus in prælio multi utrinque cecidiſſent, Simon deſperatis rebus, ut fuga ſaluti cōſuleret, mox terga uertit, omnesq; dato ſigno ſecum fugam rapere iubet: a tergo munitiſsimum relinquit equitatū, qui perſequentium impetū remorarentur. Sigiſmundus ac Nicolaus continuò receptui canere iubent, ne Alemannos in patrium ſanguinem ſæuire paterētur, quando uictoriæ, non crudelitatis gratia dimicabant: nonnullos, ſpectatis quorundam Vngarorum cadaueribus, pœnitentia & dolor ſimul inceſſerat: lachrymas emiſere plerique. & multi inter certandum, quum Vngaros ab Alemannis trucidari conſpicerent, pertæſi diſcordiarum ciuilium, remiſsiùs dimicare cœperāt. Simon fuſus fugatusq; ad Mathiam redijt. Cæſarei, inſolenti uictoria elati, in Auſtriam ſolutis caſtris rediere. Quum regij milites primo bello, Simonis ductu & auſpicijs parum proſperè pugnaſſent, tanta uerecundia & dolore correpti ſunt, ut ſe à rege decimari poſtularent. Hos ille uultu haudquaquam triſti, ſed hilari iucundoq; excepit, talibus conſolatus: Optima futuræ uictoriæ hæc auſpicia eſſe: felicis eſſe principis, fortunam à principio iniquam ſortiri: eam inconſtantem eſſe, ac uariam: ſi principia fauſtā tulerit, finem deinde amariſsimum præbituram: ſi ab initio infeſta fuerit, felicem exitum, ob incōſtantiam procul dubio allaturam. Alexandrum in perpetuo uictoriarum ſucceſſu deos ſemper oraſſe, ut aduerſi aliquid interijcerent: ne exacto tenore felicitatis, imminenti miſeriarum mole premi cogeretur: Polycratem à principio diu feliciſsimum, exitū tandem miſerrimum habuiſſe. Proinde orare, omnes bono eſſe animo, nihil è priſtina fortitudine & audacia ex hac fuga remittere, quando numero ac uiribus ipſi hoſtibus fuerant inferiores: id demum in poſterum enitēdum, ut clara hanc notam uictoria abolere ſtudeāt. Rex igitur haudquaquam animo conſternatus, auxilium ab arte quærit: conſpirationem hanc intelligit diſſolui oportere: funem (ut aiunt) ex compluribus funiculis contortum, niſi diſſoluatur, non facilè abrumpi poſſe. Ad potiores conſpirationis auctores, ac in primis ad Sigiſmundum & Nicolaum oratores mittit, qui utrunq; ab inceptis auocent, ſuadeantq; rempublicam inteſtina diſſenſione diu labefactatam, non ultrà uexandam. E ſuperioribus malis futura cōijciant: honeſtius cō-

gentili ac legitimo regi, quàm peregrino factioſoq́ parendum. Item domi ampliſſima quæque munera, latiores dominatus, & commune cum Mathia imperium polliceantur: ſe regalem præter titulum, à re publica traditum, nil ſibi reſeruaturum. Demum admoueant, ut in poſterum perfidiæ paricidijq́ notam, & uniuerſæ Vngariæ inuidiam euitent. Aſsiduis huiuſcemodi legationibus ſollicitati, tandem ambo uincuntur, ad regiamq́ fidem redeunt. Superiore nanque bello experti, quàm calamitoſæ reipublicæ inteſtinæ diſcordiæ forent, quamuis noui regis & adoleſcentis imperium ægrè ferrent: tamen id potius cum utilitate ac dignitatis acceſsione tolerandum, quàm Vngariam in Cæſaris ſeruitutem aſſerendam eſſe cenſuere: quibus deinde, quum uellent eam redimere, haudquaquam foret integrum. Ad conditiones deinde pacis peruentum eſt. Nicolaum Mathiæ competitorem, genere opibusq́ pollentem, ut à rege deficeret, ambitio impulit: Sigiſmundum Auſtriæ uicinitas, qua à Cæſarea uoluntate non ſine periculo diſſentire poſſe uidebatur. Sed quum multo plus periculi ab Vngaris, quàm Auſtralibus immineret, redactus in anguſtias, Vngaricam tandem ſalutem tueri quàm Cæſaream ambitionem fouere maluit. Mathias ab ineunte ætate callidum uerſutumq́ ingenium ſortitus, habendam utriuſque rationem cenſuit: Nicolai ambitum, promiſſa Boſnienſis regni corona expleuit. Sigiſmundum præfectura ſuperioris Pannoniæ ſibi conciliauit. Ioãni uerò fratri prouinciam Tranſſyluaniæ cum imperio promiſit. Ablatis duobus ex Imperatoria factione principibus, qui uiribus, cõſilio & auctoritate præpollebant, nec parum quidem deīn Imperatoris partes eneruatæ ſunt. In eum ſtatim exercitus reparatur: ne regnum, cuius nullum illi ius erat, impunè inuaſiſſe uideretur. Contra Cæſar, qui è ſuperiore uictoria iam animum adauxerat, quamuis horum reſipiſcentiam iniquè toleraret, fortunam tamen à principio ſuis cœptis arridentem proſequitur: nouas in tempore copias inſtaurat, cogit auxilia, factionis auctores promiſſis onerat: & aduerſus regem iterũ, ut arma ſumant, hortatur: quod illi multo remiſsius facere uiſi ſunt. deferbuerat enim ille furor: & conſcientia ſua correpti, ad ſociorum, qui ad fidem regiam paulò antè redierant, exemplum, animos intendebant. Tandem à Frederico uexati, ſocia iterum caſtra coniunxere. Mathias Sigiſmundum, cui legiones duas, & ſupplementa dederat, cum Simone collega aduerſus hoſtem ire iubet: accepto is exercitu, forti animo cõtrà proficiſcitur. Cùm Cæſareis in ſuperiore Pannonia occurriſſet, prælium nequaquam detrectandum eſſe duxit: ſed cum collega, haud mora, dimicandi conſilium init: Nunquam reges (inquit Simon) ſine aliqua ſeceſsione creari queunt. Nam quum uariæ ſint hominum mentes, & diuerſa ſtudia, nunquã uno conſenſu res, quę tanti momenti eſt, decerni poteſt: poſt diſſenſionem, experientia duce, quę rerum magiſtra eſt, reſipiſcunt homines, & deprauata ſua iudicia recognoſcunt. Ingenuè fateor, me à rege defeciſſe, quando uiolenta regis fuere comitia, in quibus ſuffragiorum fuit adempta libertas: & ſubire nondum coronati adoleſcentis Imperium, uix mihi ſuadere poteram, ex uſu reipublicæ fore: neque præcocem regi ſapientiam ineſſe credebam. Tu quoque qui iuſſu regis in nos caſtra mouiſti, infeliciterq́ pugnaſti, aliqua te nota infectum non diffiteris. Nunc, mi Simon, tẽpus adeſt, quo ſuam uterque notam abolere poteſt: ego fideliter, & tu, cautiùs pugnãdo, utranque nunc (quæſo) turpitudinem exuamus. Exploratores dudum hoſtes propius adeſſe retulerunt: ſi idem quod ſentio tibi uiſum erit, cras ante lucem, inſtructa acie, in Cæſareos (oro) prodeamus. Audacia quandoq́ deterrẽdus eſt hoſtis, & præſertim Alemannus: qui ſuapte natura ſuperbus, ſi quem in hoſte metum intelligit, tantam hinc inſolentiam concipit, ut obſtare nemo poſsit: ſi abſterreatur, audacia ſic animo decidit, ut facilè ſuſcitari nequeat. Proinde conuocatis centurionibus & præfectis, conſilia communicemus: admoneamusq́, ut antequàm illuceſcat, arma parent, & hoſtes dato ſigno adoriantur. Simon Sigiſmundi conſilium non improbat, quippe quod fortis & aſtuti ducis erat: cum tribunis militum, centurionibus & præfectis, id ipſum decernunt: ex compoſito, nondum illuceſcente die, Cæſareos adoriuntur. Illi,

quum

quum ex improuiſo Pannones adeſſe uident, haud parum animo conſternantur. Quamuis carrorum circumſeptu ſe pro uallo muniuerant, hoſtis tamen impetum haud facilè excipiebant: elato utrinque tumultu, ingentiq́ꝫ clamore, tanta confuſio in caſtris oboritur, ut dum alij caſtra tuerentur, uix alij tumultuariam aciem inſtruerēt. Mox quum extrà prodiſſent, ab Vngaris continuò profligantur: cæteri quum inſultantium agmen tolerare non poſſent, ab auerſa caſtrorum parte, relictis impedimentis, terga uertêre. Inſtat cum equitatu à tergo Simon, & multos in fuga cædit. Sigiſmundus caſtris potitus, ſigna receptui canere iubet: laudatoq́ꝫ milite, ad regem ouans exercitum reducit. Rex igitur, qui duplicem in Fredericum expeditionem per legatos iam ſuſceperat, in priore uictus, in altera uictoriam aſſequutus eſt. Imperator quum profligatum à Sigiſmundo exercitum accepiſſet, uehementer indoluit: diffuſoq́ꝫ rubore, huiuſce belli ſubinde pœnituit. Cæſarem ab adoleſcente ſuperari, turpiſsimum eſſe reputauit, & regni ſpe decidit, & mitiora in poſterum conſilia iniuit. Illegitimę ambitionis pœnitentia correptus, in proprij decori cogitationem rediit: & qui paulò antè de ſollicitando alieno regno cogitauit, dum longiùs futura proſpicere nititur, imperio deinde ſuo timere cœpit. Sed utinā ueluti futura prouidit, ſic commoda, uti res ipſa poſtulabat, cōſilia ſubieciſſet. E diuerſo Mathias, de repetēda pertinacius corona ſacra cogitat. Legatos alios è Senatus cōſulto decernit, qui longè maiore quàm antea humanitate debitum ſibi diadema repeterēt. Nullum inſolentię indicium ederent, quod in Coruina maieſtate nunquam deprehenſum eſt. Præterea de pace agerent: eumq́ꝫ hortarentur, & exorarent, ut loco filij Mathiam haberet, patrocinium (ut par erat) Vngarorum acciperet, & inter Vngarum & Alemannum, nullum utrinq́ꝫ diſcrimē ageretur. Legationis princeps, Varadienſis antiſtes erat. Hi quum ad Auſtralem Neapolim Cæſarē cōueniſſent, regia ritè mandata expoſuerūt, mitioremq́ꝫ quàm antea principem inuenere: & quum antiſtes illum magis exorabilem nactus eſſet, ſapienti & ornata dicendi copia eò rem adduxit, ut redditurum ſe coronam ingenuè polliceretur, & Mathiam loco filij habiturum, percuſſurum quoque perpetuum cum Pannone fœdus, dummodò id æquis utrinque conditionibus offerretur. Pro corona, quam apud ſe depoſitam eſſe non inficiebatur, multa præter æquum & fas, mala ſe toleraſſe fatebatur: obſidionem hinc Neapolitanam, uarias calamitoſasque incurſiones, agri uaſtationem, rapinas pagorum, & incendia ſe fuiſſe perpeſſum, aiebat: quinetiam inſanos pro Ladislao feciſſe ſumptus. Quarum quidem omnium rerū, haud immeritò rationem haberi oportere aſſeuerabat: poſt hac affirmare, ſe intellecto Mathiæ regis animo, qui pacem poſtulat, & à ſalubri ocio non diſſentit, nihil in Vngariam ultrà moliturum: & præſertim ſi ueteres amicos & aſſertores ſui nominis, quos habet in Vngaria, à rege ſenſerit bene tractari, & factiones ac ſimultates extingui. Ad hæc legati regio nomine aſſeueranter ſpondent, Mathiam data pace, redditaq́ꝫ corona, omnium immemorem iniuriarū fore: & multo melius Cęſareos, quàm Coruinos in poſterum homines tractaturum. Eo demum pacto legati à Cæſare dimittuntur, ut de rependendis ſumptibus, redimendaque corona cum rege agerent: rem haud immaturè tractarent, de conditionibus ultrò citroq́ꝫ decernerent, & Cæſari referrent. Interim inuiolabiles, ac ſacroſanctæ induciæ forent. Legati Budam reuerſi, regem offendunt Boemico bello occupatum. Sebaſtianum enim Roſgonium, ad purgandam latrocinijs ulteriorem Vngariam, quibus Boemi, ab Eliſabetha primùm duce Giſcra introducti, fecerant obnoxiam, cum duabus legionibus Danubium traijcere iuſſerat: quin & Ladislaum Hederuarium, Agrienſem epiſcopum, in eos arma ſumere coegerat. Auditis oratoribus, & intellecto morbo Cæſaris, quē auaricia nimium laborare ſenſerat, non parua lætitia & animi magnitudine affectus eſt: quippe qui ex tribus bellis, primum & grauiſſimum, expleta Cæſaris auaricia extinctum iri ſperat: reliqua proſperè ſe geſturum eſſe confidit. Reſponſa Cæſaris ad ſenatum retulit: ex quibus patres ne minorem quidem lætitiam concepere, de conditionibus pacis & redimenda corona ocyus agen-

dum eſſe cenſuerunt. Vnam tãtùm in ea re difficultatem eſſe ſentiebant, eamq́ꝫ haudquaquam perdifficilem: multa pecunia opus eſſe, quam etiam, ſi res ipſa tulerit, undique corradendam eſſe decreuerãt. Res multo minoris à Mathia, quàm Senatu, fiebat: quando è collata etiam ſtipe ſacram coronam Vngaros ultro redempturos eſſe nouerat. Interea Michael, regis auunculus, inferioris Vngariæ fines aduerſus Turcas latè tuebatur: & de initis cum Imperatore inducijs certior factus, grauiſsima ſollicitudine animi leuatus eſt. Sub ijſdem ferè temporibus regales nuptiæ celebratæ: quum poſt mortem prioris ſponſæ, de qua ſuprà diximus, filiæ Georgij regis Boemiæ iam nuptiæ inſtarent, quam antequam emitteretur è carcere deſponſarat. Hanc magnifico duxit apparatu, miroq́ꝫ amore dilexit. Boemi hanc proceres, Tricinium uſque duxerunt: hinc regali pompa pontifices & optimates Vngarici accepere, Budamq́ꝫ duxere, ubi nuptiarum ſolennitas celebrata. Catharinæ huic nomen fuit. Vix quartũ cum rege annum clauſit, & ante coronationem immatura morte ſurrepta, in diuiq́ꝫ Sigiſmundi æde ſepulta. Boemicum igitur bellum inſtabat, quo miſerè Vngaria uexabatur. Huiuſce mali Eliſabetham, Ladislai regis matrem, cauſam fuiſſe ferunt. Hæc prima Giſcram ac Telephum introduxerat: quos Caſsiouiæ, Zolio, multis quoq́ꝫ oppidis in ulteriore Vngaria ſanè præfecerat. Succeſſere deinde fraternæ Boemorum ſocietates, quæ uaria circùm caſtella temporanea crexerant: impoſitiſq́ꝫ præſidijs hinc diſcurrentes, cuncta longè lateq́ꝫ loca uaſtabant: latrocinijs uictum quærebant, cædibus, rapinis ac incendijs omnia fœdabant. Annos circiter octo & uiginti peſtis iſta in ulteriore Vngaria debacchatur: uniuerſam regionem ad Peſthum uſq́ꝫ latrocinijs infeſtam, facinoroſa multitudo planè reddiderat. Ioannem Coruinum bis ibi fuſum fugatumq́ꝫ fuiſſe ſcripſimus. Nemo tanti fuit, qui funeſtam gentem extirpare, & hac regnum labe præter Mathiam purgare potuiſſet. Bellum atrox arduũq́ꝫ fuit, & quod uix annis quinq́ꝫ abſolui quiuerit. Præter eos quos diximus, facinoroſæ multitudinis duo alij principes erant, qui præfecturæ munus gerebant: alter Komorozkius, Valgatha alter dictus eſt. In horum manu Souarum, Sechum, Caſsiouia, Zolium, Biſtricia, Scepuſium, multa quoque alia oppida fuerant, item caſtella duo, Comorozkius & Valgatha, in montibus temporario opere nuper erexerant: unde longè lateq́ꝫ tutiora latrocinia exercerent. Nondum primus regni annus exactus erat, quum rex compoſito ferè cum Cæſare bello, expeditionem Boemicam iniuit. Sebaſtianus Roſgonius, cui belli huiuſce ſumma data fuerat, traiecto (ut dictum eſt) Danubio, Agriam uerſus caſtra mouit: ut ſe cum Ladislao, Agrienſi tunc antiſtite, coniungeret. Agriam celerrimè peruenit, ut antequam Boemi illa duo caſtella, quæ in montibus nuper erexerant, munitionibus ac milite obfirmarent, quamprimùm demoliretur: uni Galgozio, alteri caſtello Vadnæ nomen, ab his nuper erat inditum. Sebaſtianus in primis Vadnam, in edito monte ſitam, adoritur, quam nondum abſoluerant: fraternum exercitum in campo dimiſerat, ut deſilientes ex præſidijs Boemos inhiberet, ne quò confugerent. Primo inſultu Boemos cum ducibus ambobus offendit, qui extrà diſcumbebant. Valgatha elato tumultu, cum non parua manu Vadnam inſiluit, ut eam aduerſus Vngarorum impetum tueretur. Sed quum Sebaſtianum tanto impetu oppugnantem è propugnaculo deſpectaſſet, ut nullo modo protegi poſſet: defecto ſtatim animo, auerſa ex parte deſilijt, & in Golgozium effugit. Quum Roſgonius Vadnam nihilo ſegnius oppugnare contenderet, tertia qua cœperat hora, cæſis tantùm ſeptem ex hoſtibus, caſtello montano potitur, reliquos captos ad regem miſit. Mox pari furore ad Galgozium properatur, quo Comorozkius cum Valgatha paulò antè confugerant. Hi quum Vadnæ expugnatione conſternati forent, deſperato Galgozij præſidio, non expectato hoſte, ſeſe inde deripiunt: ut ad Sechum ſe reciperent, quod non procul ab Agria remotum eſt. ſed quum ad plana deſcendiſſent, à Ladislao epiſcopo, copijſq́ꝫ regijs inhibiti, quas Sebaſtianus ad radices montium latè diffuderat, ut diffugientes occluderent, Sechũ intrare nequiuerunt. Quod ubi proſpexere, utrique duces cum ſeptingentis ferè Bo-

emis, in

emis,in proximas profuſam fugam ſyluas continuò rapuere. Inſtat à tergo cum expeditiſsimo epiſcopus equitatu,& in ſyluis multos cædit. Imminente iam nocte,immiſsisq; multis equitibus,qui eos aſsiduè inſectarentur,& diſquirerēt,is in caſtra rediJt. Qui eos ſequebantur,in ſequenti die ingentem ruſticorum manum in eos excitarunt:quare cædes ingens continuata. Hi ne longiùs uagarentur,tertio die cum ducentis & quinquaginta captiuis, in caſtra rediere. Ruſtici inſenſam ac execrabilem Boemorum multitudinem,octo circiter dies,ſine intermiſsione ſequūtur, cædemq; continuant. Per nemora,ſaltus & pagos,ubicunque deprehendunt,ſine ulla commiſeratione trucidant. Demum ad internecionem omnes cęſi,pręter ducentos & quinquaginta captiuos,cum duce Valgatha,qui in ſyluis captus eſt: quos Sebaſtianus omnes ad regem miſit. Quare è ſeptingentis,præter alterum ducem nemo ſuperfuit. Hoc prælium,quod in Boemos primum fuit,circiter diui GeorgiJ ferias geſtum eſt. Sebaſtiani uictoria uſq; adeò populis omnibus grata fuit,ut ad liberandam cæteram regionē,tot annos Boemorū latrociniJs obnoxiam,multi gratuitò militarent: quinetiam ita cunctorū ſtudia ſuccendit,ut è ruſtica multitudine, hominū circiter quinq; milia ultrò arma ſumpſerint,cruciśq; teſſeram altero humero ſubſutam geſtarint,ut ad ſacram alios expeditionem incenderent. Hi ad Sebaſtianum & maiorem Blaſium conuenere,tertio ante Pentecoſten die:caſtellum Myslie,quod ad tēplum diuæ Virginis illi quondam exædificarant,magnoq; præſidio munierant, mira celeritate circumueniunt(id à Caſsiouia tribus milibus paſſuū remotum eſt)tantoq; impetu oppugnare cœperunt,ut pugnam nunquam intermiſerint,donec præſidium expugnarint. Quadringenti,qui intus erant,ad unum omnes trucidati:una tantùm muliercula ſuperfuit,cui ratio ſexus ignouit. Haudquaquam in tanto ſucceſſu & animorum ardore,Sebaſtianus & Ladislaus frater cum maiore Blaſio ceſſandum eſſe cenſuere. Circiter Pentecoſten,Galzech Boemorū præſidium adoriuntur,& ui capiunt. Mox in Telephum & Axamithum,inſignes latronum principes, caſtra mouēt,qui Saron, Pathak,& uaria caſtella tenebant:cum utroq;,ad Saron pręlium conſerunt. Sed quū Boemorum duo tantùm milia Telephum ſequerentur,tantæ multitudinis impetum perferre nequiuere. Non eſt diu pugnatum,quamuis ſæuitia pugnæ truculenta fuit: ſexcenti ex his quamprimùm cæſi,capti uerò ducenti: quum cæteri terga dediſſent, in hos ruſtici ſæuiere. ad poſtremùm, è duobus Boemorum milibus uix ducentos euaſiſſe memorant. Axamithus in acie interfectus eſt: cum quatuordecim tantùm equitibus Telephum fugam rapuiſſe ferunt. Victoria, Roſgonius, & populorum ſtudia,Boemicum bellum continuare iubent: quamuis id ipſum etiam quotidiana Mathiæ diplomata imperarent. Fugientem Telephum Ladislaus inſequitur, qui ad Saron ſe receperat:oppidum quidem in arduo monte ſitum, & non modò natura loci,ſed arte quoq; munitiſsimum. Dum hunc inſequitur, Iaſon Boemorū præſidium ad templum quoddam ædificatum,obſidet: ubi Vderczkium, unum è principibus facinoroſæ gentis,eſſe ſenſerat. Vderczkius nocte clàm elapſus ad aliud præſidium, quod in Poloniæ finibus erexerat,effugit, quod Breznicze nominabant. Iaſon Ladislaus inſequenti die per deditionem accepit. Quanquam VderczkiJ fuga,ad obſidendum Breznicze ipſum hortaretur: Saros tamen, ubi Telephus erat,remoratur. quod quū obſediſſet, paucis poſt diebus facta deditione recepit. Mox Vderczkium repetit:quem quum ad Nouū caſtrum,in finibus Poloniæ ſitum, confugiſſe per exploratores planè nouiſſet, imminente hyeme in Vngariam ad regem ouans reuertitur. Ea æſtate hæc omnia quæ diximus, in Boemos feliciter geſta ſunt. Quod quidem bellum,poſt hac uix annis quatuor tranſigi potuit. Sub eodem ferè tempore,inuidorum opera arteq; Michael Zilagius in regia inuidiam uſque adeò ducitur, ut de auunculi morte,de ſe optimè meriti, cogitarit. Simultatis cauſam nemo ſat exploratam habuit. Nonnulli probum uirum, ſumma integritate præditū,& ab omni denique ambitione alienum,affectatæ tyrannidis inſimulant:quam ſi affectaſſet, oblatum in comitiJs regalibus regnum à multis optimatibus accepiſſet, neque pro nepote tan-

pote tantopere laboraſſet. Qui uerò æquius iudicare uiſi ſunt, ob inuidioſum gubernationis munus & auctoritatem, maximam conflatam in hunc inuidiam ab aduerſarijs, eiusq́; ſeueram aduerſus regem cenſuram huiuſce mali cauſam fuiſſe prodidere. Haud ſecus atque pater profuſam Mathiæ adoleſcentiam liberiùs caſtigabat: corripiebat clàm tetricis quandoque uerbis, ne ætatis uitio in grauem intemperantiam prolaberetur. Qui autem regis gratiam uoluptatum lenocinijs inire nitebantur, & quicunque Michaelis aut potentiam reformidarant, aut inuiderant dignitati, utriq́; certatim in nepotis odium adducere ſtuduere: alteri, ne diſsimilem ſui regem haberent: alteri, ut inuiſi hominis auctoritatem attenuarent, & inuſitatam in comitijs audaciam ulciſcerentur. Quod ut facilè aſſequerentur, uarijs apud regem criminibus eum afficiebant: accuſabant anhelatæ tyrannidis, ſuſpiciones uarias ſuſcitabant, & liberas illius increpationes, ſeueramq́; cenſuram, in malam utique partem interpretabantur: accedebat elatus regis animus, qui ſenis imperium & admonitionem haud facilè tolerabat. Atqui memini Mathiam Viennæ paulò ante mortem ſæpe dixiſſe, ſe in adminiſtrando regno nunquam alieno conſilio eſſe uſum: quinetiam à ſui regni principio uix unius anni gubernatoris moderationem & conſilium tolerare potuiſſe. Quare factum eſt, ut tanto magis delatorum criminibus foret obnoxius. Eò igitur maledici rem adduxere, ut ad conijciendum in uincula Michaelem, regem ſanè perpulerint: rati quoq́;, exin ad mortem adducturos. Rex malè perſuaſus, auunculum grauiſsimi colloquij gratia ad Tibiſcũ amnem feſtinare iubet, ſe illic propediem adfuturum eſſe ſignificans. Is nepotis chirographo admonitus, cum expeditiſsimo feſtinauit equitatu: neque non ueritus, ne qua maleuoli ſuſpicione regis animum deprauaſſent, quorum iniquam in ſe mentem eſſe intellexerat: uerùm ius ſanguinis, uis paternæ charitatis, & immortalis beneficij magnitudo omnium mentem ſuſpicione abalienabat. Quum utrique ex compoſito ad colloquium conueniſſent, Michaelem in proximo Tibiſci pago, à ualidiſsimo equitatu circumuentum, repentè capi iubet, & in uincula conijci. Vix hæc dixerat, quum à prætoriana cohorte, ex inſperato capitur. Non parum nepotis facinus, ac rei inſolentiam admiratus: quinetiam aliqui non probè ſentientes, expoſcente rege manicas & pedicas, auunculum reſpondiſſe ferunt: In meo curru diſquirite, quas regi comparaui: ut ſi quid improborum criminibus impulſus, in auunculum auderet, tales gubernatori pœnas daret. Ex his uerbis falsò aliqui uirum illum integerrimum calumnijs affectatæ tyrannidis afficiunt.

Contrà, qui adfuere: Quid hęc rei inſolẽtia, Mathia, ſibi uult, protinus exclamaſſe dicunt: hem, hæc pro dato regno merita auunculo rependuntur? hæc gratia cumulata refertur? Num hæc Michaelis fides & charitas promeretur? qui pirntiſsimi te loco parentis, ad ultimum cum ipſa domo redactum interitum, è carcere eductum, ad regni faſtigium euexi? Huc te improborum conſilia & delationes adduxere, ut regnum ab inauditæ ingratitudinis infamia auſpicareris? O infauſta regni auſpicia, ô inauditam nepotis impietatem, ô inſignem ingratitudinem, gentium ubique prædicandam. Si hoſtis tuis fueris, quem alienum tibi fidem inueneris? Non me propria calamitas, & illata præter æquũ & fas turpitudo, ſed grauis tui nominis expectationisq́; iactura, uehementer angit: ſat uixi, ſatq́; laudis domi foriſq́; mihi comparaui: ego nihil mihi timeo, conſcientia rerum bene geſtarum me bene ſperare iubet. Sed quæ te ex hoc facinore ſupplicia manẽt, quæ tibi numinibus læſæ pietatis ultoribus expendenda ſunt: hæc ipſa me ſanè deterrent. Talia occlamitantem rex ultrà tolerare non potuit, imperauit in uincula conijci, & mox ipſe terga uertit. Circumſtabant illi, qui obſtruendas auunculi dictis aures eſſe ſuaderent, aſſerẽtes iure captum, aliud nunc dicere in regem, aliud eſſe molitum: uerba cum rebus haudquaquã conſentire, nepoti ſemper durũ moroſumq́; fuiſſe, nulla in eum lenitate uſum, ſed dicta factaq́; pariter improbaſſe: & ut ſibi cunctarum rerum laudem compararet, hanc in gubernando artem uſurpaſſe. Duos Vngariam reges, paribus auſpicijs imperantes, nunquam habuiſſe: Mathiam regnò ſatis eſſe: & ea quidem ſapientia, ut neq́; tu-

tore, neqꝫ curatore indigeat: qui his ex lege dari ſolent, qui rationis impotes & cōſilij reputantur. His igitur animum adoleſcentis ſic incendunt, ut colloquium regis efflagitanti, obſtinatiùs abnegaretur. Inſequenti die Michael iuſſu regis uinctus, ad Vilagoſuarum, quod Lucidum caſtellum interpretantur, Turcis quoque finitimum, non ſine cohortis prætorianæ cuſtodia, ducitur. Committitur duobus caſtelli præfectis, qui ob Turcarum metum cum ualido id præſidio tenebant. Horum alteri Gregorio Labatlano, Georgio Dachio alteri nomen erat. Commiſſum ſibi uirum in carcerem conijciunt, cuſtodes præficiunt, omnes euadendi modos inhibent: cæterùm pro uiri dignitate bene tractãt. Exoranti ut ueterem fidumq́ꝫ coquum, domini gulam probè callentem, ſibi ſeruire permitterent, conceſſere. Interim Michaelis inimici haudquaquam ultrà ceſſandum rati, multa apud regem in eius mortem moliuntur: & tot miſerum criminibus onerant, ut nepotem ad indicendam auunculo necem impellerent. Vincitur tandem iniquis perſuaſionibus tenellus adoleſcentis animus, & pro inuidorum libidine præfectis cuſtodiæ regio diplomate mandatur, ut extremo ſupplicio Michaelem afficiant. Id inſcio rege ſub adulterinis plerique literis factum exiſtimant, qui rei ueritatem diligentiùs explorarunt. Gregorius & Georgius hunc capite mulctare iuſſi, ne præcipiti quidem conſilio in re tanti momenti utendum eſſe cenſuere: id improborum ſcelere, ac inſcio rege factum eſſe rati, conſilia inter ſe conferunt: alterumq́ꝫ ex ipſis, ad explorandam regis uoluntatem, omnino mittere decernunt: & de Michaele ſupplicium ſumere non deliberant, quouſque ex ipſo regis ore imperioſum mandatum explorator non acceperit: in regium ſanguinem nequaquam temerè, neqꝫ uno, niſi altero ac tertio, eodemq́ꝫ capitis ac rerum ſupplicium interminante, edicto, ſæuiendum eſſe arbitrantur. Gregorius ad explorandum regis animũ proficiſcitur. Interea coquus, aſtus ac fidei iuxtà compos, cum tribus conſeruis pari fide præditis, liberandi domini conſilium init: improuiſum ad rem perficiendam Turcarum incurſum comminiſcitur: ex arce Turcas adeſſe clamitans, præſidiariam cohortẽ, adhibitosq́ꝫ cuſtodes omnes arma ſumere iubet, ſe quoque in arma furere ſimulat: credula è caſtello multitudo prodit. nouiſsimus cum tribus cõſeruis iſte ſubſequi fingens: mox egreſsis, à tergo portam obſtruit, & quibuſdam cæſis, qui in arce remanſerant, fracto carcere Michelem educit, in priſtinam libertatem aſſerit, caſtelliq́ꝫ dominum ſtatuit. Ad falſum quicunqꝫ tumultum prodierant, quum nihil uidiſſent, ſubinde reuerſi, occupatum à Michaele caſtellum, & occluſam ſibi portam comperiunt: quum ui recipere niterentur, ilicò reiecti abiere. Michael igitur ſalute ſimul & arce ex inſperato potitus, ruſtica manu ſibi deditiſsima, commeatibusq́ꝫ oppidulum cõpleuit. Mox accitis amicis ac ſuis legionibus, impoſito præſidio obfirmauit. Memorabili nimirum moderatione poſthac uſum ferunt: quippe qui recuperata ſalute uiribusq́ꝫ ſuis, non ad ulciſcendas nepotis inimicorũq́ꝫ iniurias, ſed ad uindicandas à Turcarum incurſu inferioris Vngariæ oras, animum intendit: in poſterum ſe curia abſtinendum eſſe cenſuit. Ad regem mox nuncium ſalutis ſuæ miſit, ſe plus coco quàm nepoti debere ſignificans: quando alter iniquè in carcerem conieciſſet, coniectum fide liberaſſet alter: & hic ingratitudinis, fidelitatis ille, perpetuum ſibi nomẽ comparaſſet. Nec paruo quidem hinc Mathias rubore ſuffuſus eſſe dicitur: nec aliquod doloris indicium edidit. Sæuitiam aliena culpa patratam recognouit: & faciles maledicentibus aures haudquaquam adhibendas, hinc primùm didicit. Reſcripſit ad auunculum: liberationem ſuam, quæ propediem inſtabat, fuiſſe gratiſsimam: atque id duntaxat triſticiæ attuliſſe, quod nõ ingenuè fateretur, cocum liberationis auctorem, pietatis & reſipiſcentię ſibi laudem præripuiſſe. Id nonnullorum ſcelere factum eſſe, non inficiatur: quorum libidini, ſe regni initium, ætatis uitium, auctoritasq́ꝫ regia nondum obfirmata, fecerit obnoxium: ſe nihil in eum cogitaſſe affirmabat, quod præter beneficij magnitudinem, & ſanctitatem cognationis eſſe uideretur. Quinetiam haud parum auctoritatis ex hac re ſibi comparaſſe faſſus eſt, quum improbi plerique proceres hinc Maieſtatem regiam reuereri

& time-

& timere dudum occœperint. Eum igitur bono animo eſſe iuſsit, & futuram propediem honeſtiſsimam reconciliationem nunciauit. Sunt qui ferant, id ex induſtria à Mathia factum, ut debitam ſuæ maieſtati reuerentiam, & optimatum metum ab auunculo primum auſpicaretur. Sed de his hactenus. Inſequenti anno, quum Boemicum in uiſceribus Vngariæ bellum, & neceſſaria Michaelis reconciliatio ſupereſſet, Sebaſtianus primo tempore Roſgonius, iuſſu regis in Boemos caſtra mouet: ipſe propediem, ut ſe auunculo reconciliaret, ad Tibiſcum amnem profecturus erat, quamuis regni negocia cunctationis aliquid interijcerent. Boemi, ligneum in monte caſtellum fecerunt, quod Patha nominarant: non modo loci natura, ſed arte ac præſidij robore magnitudineq; munitum. Id in primis præfectus regis adoritur, obſidetq;: primo die quum ſe ad expugnandum accingeret, intercedens pluuia, prælium diremit: ſecundo pugnam inſtaurat, completa foſſa uallum aggreditur, militem quenque fortiſsimum lignea mœnia ſubire iubet. Contra illi, quum ſe acriter oppugnari cernerent, ſubeuntes deturbant, admotas muro ſcalas reijciunt: In hos ſaxa deuoluunt, alios diſcuſſo ſecuri capite diruunt. Ipſi quoq; ſagittis, lanceis, ſulphureisq; miſsilibus petiti, haud impune ſæuiunt. Multi utrinque eo die cæſi, fauci uero multo plures. Quum irritos ſibi conatus Roſgonius fore exiſtimaret, ne fruſtra tempus tereret, ad regem uenire decreuit: haud ignarus, hoc bellum regias quoq; uires addecere. Audit, ad Tibiſcum amnem reconciliationis gratia illum iter facere. Quare extemplo ſequutus, in citeriori Tibiſci ripa, ad Vaikon regem adhibet: in ulteriore, ad Thizauarſan, Michael erat auunculus. Dies ibi aliquot acti ſunt, colloquium in Tibiſci ripa celebratum: pauci utrinque arbitri adfuere. Multæ à principio ultro citroq; interceſſere incuſationes & querelæ, multæ utrinque purgationes interiectæ. Ad poſtremum poſtulata & conceſſa mutuo uenia, pacati animi, & admotis deinde pontificibus, præfectis legionum & proceribus, reconciliatio non ſine lachrymis, ac icti perpetui fœderis ſolennitate tranſacta. Poſt hæc Michael Zilagius regem Agriam uſque ſequutus, ut frequens ibi de imminentibus bellis, & diſtribuendis expeditionibus conuentus haberetur. Hic Michael, recuperata dignitate priſtina, inferioris Vngariæ prouinciam cum imperio ſortitur, ut eam aduerſus Turcarum incurſiones cum ſolita diligentia & fortitudine tueatur. Sebaſtianus, ductu auſpicijsq; regis in Boemos reuertitur, ut una cum rege, cæterisq; proceribus, ſuperiorem Vngariam à latrocinijs & ſeruitute Boemica liberet. Michael in prouinciam mox profectus, caſtellum Keui, quod prope Synderouiam ſitum eſt, mira arte, ac omni munitionum genere, ne quid à Synderouia, à qua nimium ſibi timebat, mali iam acciperet, obfirmauit. Matthias, reconciliato auunculo, omni fere improba ſollicitudine liberatus, expeditionem Boemicam forti animo adoritur: in primisq; Patha, ubi Sebaſtianum fruſtra pugnaſſe diximus, dura obſidione circumuenit: & ea quidem mente, ut nunquam hinc recederet, donec hoſtili & calamitoſo oppido potiretur, quod latrocinantium aſylum eſſe nouerat. Hoſtes præſentia & apparatu regio conſternati, per internuncios in primis cum eo agere cœperunt: ut quatriduanas ſecum inducias faceret, interea de facienda inter ſe deditione decernerent. Dantur induciæ, & pactiones inter eos factæ, ut ſi ad ſtatutum diem auxilia non haberent, ſeſe dederent. Quæ quum habere nequiuiſſent, quum omnes rex aditus occupaſſet, ad præſtitutum ex compacto tempus deditionem fecere. Multa adhuc oppida & caſtella ſupererant, partim olim ab Vngaris, partim ab ipſis erecta, quæ Boemi pertinaciter retinebant. Recepta Patha, Matthias Saiomēthe, Saionq; caſtellum obſidet, quæ in ſuperiore Vngaria olim erexerant, eaq; ſine magno negocio recepit. Deinde ad Balozuar caſtra mouit: & potitus oppido, paucis menſibus tria præſidia expugnauit: in primis Ghemerum, deinde Drench, tertio Vſdin. Supererant & alia, quæ Boemos adhuc Vngaria cedere non patiebantur: hæc non multo poſt tempore Mathias in ditionem ſuam plane redegit. Nanque Rhymam, Zecchum, Zyrchiethum, Zaygriapheon, Salgon; & nonnulla alia, partim ui, partim ex deditione

deditione cepit. Duos hic annos, à Pathæ obſidione in hunc uſque diem exegerat, Giſcram autem nondum attigerat, Boemorum principem, & huiuſce belli moderatorem, qui ad Zolium latè dominabatur. Expugnatis rex præſidijs & oppidis, quæ paulo antè retulimus, Budam rediјt: ibique Emericum Quæſtorem regni, cum magna poteſtate reliquit. Nam in ſuperioribus, Emericum è paternis amicis haud dubiè primarium, ſpectatæ uirtutis & ſapientiæ uirum: in inferioribus uerò Vngariæ partibus, Michaelem auunculum ritè præfecerat. Quin & Emerico Stephanum Bathorem collegam adiecerat, uetuſtiſsimo Vngarorum genere natum, ueluti uarijs in locis, ex uniuerſa hiſtoria colligi poteſt: uirum profectò impigrum, ad gerenda tantùm bella natum, ab initio ætatis de ſe maxima quæque pollicentem: quando à tyrocinij ſui die, tantam fortitudinem, prudentiam, ſeueritatem, cum inaudita caſtitate coniunctam prætulit: ut ex eo tempore, quanti foret, augurari quiſque facilè potuiſſet. Stephanus Emerici frater, natu minor, impari auctoritate, contrà tune fortitudine & probitate pari, ut cum fraterna laude certaret, in eo bello fuit. Saron oppidum: haud inuito fratre circumuenit: ubi cum ualidiſſimo ſanè præſidio, Pan Mathiam, Corabin, Maczyn, Belian, & Ruſſian, exploratæ uirtutis ac fidei centuriones, Giſcra præfecerat. Id in edito monte ſitum ad radices, ligneum caſtellum fuerat Boemorum, quod Vngari ui ceperant. Stephani peditatus, abſente inſcióque ipſo, Saron adoritur, & oppugnat. Quum pugnam temerè iniuiſſet, parum proſperè dimicatum: plures enim ex Vngaris quàm Boemis in eo prælio cæſi captique. Saros ab altera Eperies, ab altera Sibinium parte habet: ad quintum lapidem eſt Eperies, ad decimum uerò Sibinum ubi Stephanus hybernabat: quod quidem totum è materia confectum eſt. Boemi recenti uictoria elati, è Saro in Sibinium deſcendunt, ut ligneam ciuitatem incenderent, Stephanum'que cum cohortibus caperent. Equitatus autem qui in caſtris erat, proſpecto Boemorum inſultu, à tergò adurget. Quum illi Sibinium oppugnare ſuccenderéque cœpiſſent, ſuburbanáque diriperent, inſtant à tergo iſti, uniuerſum'que in ſe impetum conuertunt. Pugna hîc atrox & fœda committitur: diu uariante fortuna pugnatum, & multi ultrò citroq́; ſaucij & interfecti. Boemi tamen, numero uiribusqúe in tumuluarios illo prælio ſuperiores, Vngarorum tandem equitatum inclinarunt: is terga dare coactus, rapta in proximas ſyluas fuga diffunditur, & inſtante nocte pugna dirimitur. Quum à ſuis malè pugnatum Emericus ac Stephanus accepiſſent, irritatis multò magis quàm olim animis, & arctiore quidem obſidione Saron obducunt: locum natura artéque munitiſſimum, & ui nequicquam expugnabilem, inedia ſuperandum eſſe decernunt: uias omnes præoccupant, ne quid commeatuum à Giſcra poſſet inferri. Boemi, poſtquam ſibi aqua & cibo ab hoſte interdictum eſſe intelligunt, ne fame abſumerentur, ad Emericum Stephanumq́; Bathora literas mittunt, quibus colloquium ſibi dari poſtulant. Quòd quum facilè impetraſſent, Pan Mathias cum collegis de deditione Sari, legibusq́; eius agere occipiunt, Poſt dies aliquot eam tranſigunt, & ea quidem conditione, ut ſaluis corporibus & impedimentis oppidum dederent. Conditionem Emericus accepit, tertióque die Saro potitur. Poſt hæc, recepto Saro, quod magni momenti eſſe uidebatur, ad recipienda finitima oppida, quæ adhuc graui Boemorum imperio premebantur, ad Viuar mox caſtra mota, paucisqúe menſibus Viuar, Bichne, Seepuſium, Keſmaarkumq́; recipitur. Cætera quoque caſtella Boemorum'que præſidia, partim deditione, partim pecunia recepta ſunt. Solus Diſera ſupererat, calliditate, experientia, & animi magnitudine præſtans: is intellecto regis ingenio, quum ſe uiribus imparem nouiſſet, ſubornata cum eo liberalitate agendum eſſe reputauit: ut arte potius ſe ſuaq́; tueretur, quàm regem beneficio ſuperaret. Conflatum in ſe regis impetum, ac Vngarorum inuidiam, breui quidem Epiſtola declinauit: Ex ingenti mea in

noxia fuerat, & nulla unquam ui liberari potuerat, Mathias inito regno graſſatoria turba purgauit. Sed iiſdem temporibus Turcarum bellum oboritur. Mahumetes enim conſternatam ex Albana quondam clade ſpem, ad ſubigendam Pannoniam reſuſcitare cœperat. Impellebat ad hoc adoleſcentia regis, procerum diſcordiæ, Friderici ambitus, & inteſtina finitimaq; bella: quæ nondum adhuc, neque tam feliciter compoſita eſſe nouerat. Halibechum igitur ſuperioris Myſiæ præfectum, Pannoniam traiecto Sauo incurſare, ferro ac igni cuncta uaſtare iuſſerat. Syrmienſem inprimis, deſidente Sauo, agrum inuadit. Cheulpen, ſanctumq; Demetrium, populoſa tunc oppida diripit & incendit. Adaucta mox audacia, longè lateq; populatur. Ad Futhachum uſque diſcurrit, opulentum ſanè oppidum, in Danubij ripa ſitum: quod uix foſſa ligneaq; mœnia, à feræ gentis incurſu ſeruare potuerunt. Effuſo rumore, pro Turcarum libidine omnia miſceri diripiq;, extemplò Michael, & Petrus Zocholi, Chianadienſis epiſcopi pater, uir impiger ac ſtrenuus, ne minori quidem animi magnitudine, quàm rei militaris diſciplina præſtans, cum tumultuarijs occurrunt copijs: ne ultimum illum inferioris Pannoniæ tractum, quem adhuc magnam Italiam appellant, in Turcarum ſeruitutem conijci paterentur. Haud procul à Futhacho ingenti præda onuſtos adoriuntur. Halibechus obſtricta arctiùs captiuorum turba, & depoſita præda, inſtructum in hos equitatum conuertit. Pugna uehementi utrinque impetu inita, quando abactam hi prædam efferre, contrà iſti, ſpolia recuperare ſtudebant: paribus utrinque uiribus aliquandiu dimicatum. Sed Halibechus, intellecta Vngarorum pertinaci roboreq;, dimiſſa tandem præda terga uertit, ne ditandi gratia uitā amitteret: id ipſum reliqui fecêre Turcæ, equorum pernicitate freti. Inſtat à tergo Petrus, & recuperat præda longóque captiuorum ordine, adhuc latrocinij ab hoſte pœnas exigere contendit. Cum eo pari celeritate expeditiſſimus regis equitatus inſequitur: at ubi ad Saui fluenta peruentum eſt, maxima in ripa cædes redintegratur. Nam è Turcis, quicunque inſtantem à tergo hoſtem reformidabant, pars in amnem ſe proijcere: peti telorum multitudine, ac iuxtà demergi. Alij, ne inulti caderent in hoſtem ſe conuertêre, & ad mortem uſque obſtinatiùs dimicare. Multi, inſtaurata in ripa acie, animoſiùs agere, & pulchrè ibi oppetere. Pauci demum cum equo Sauum tranantes, Synderouiam ſe recepêre. Ad Samon uſque oppidum, hos Petrum profligaſſe ferunt. Halibechus Synderouiam aufugerat: fœdæ fugæ turpitudine uſque adeò angebatur, ut eam propediem abolere decreuerit. Quatuor milia expeditiſſimorum delegit, ut clandeſtino incurſu Tranſſyluaniam inuaderet, & magna cæde incendioq; patrato, in Myſiam ſe repentè reciperet. Mathias, qui præter ætatem prophani hoſtis aſtum nouerat, illum haudquaquam quieturum eſſe ratus: omnes legionum præfectos, eò diligentius fines tueri, & cautiùs cum Turca agere iubet. Clandeſtinis quid ille moliatur exploratoribus, ſcire præcipit: futuram in Tranſſyluaniam excurſionem illi referunt. Rex Pancratium imminentis periculi admonet, imperatq;, ut impoſitis ubique ſpeculatoribus, prouinciam à Turcarum incurſu tueatur: uel ſi eos aliò iter capere ſenſerit, occurrat. Pancratius regia mandata ſeruans, ad Themeſuarum, cum ualidiſſima Sithulorum manu Turcis occurrit. Cruentum hîc prælium initur: Halibechus recenti turbitudine ſe exuere: contrà Pancratius prouinciam tueri, & pernicioſæ gentis audaciam proterere contendit. Multi utrinque cadunt: ſed quum Turcæ Vngarorum uires ultrà tolerare non poſſent, haud inuito Halibecho, fugam rapiunt. Inſtant à tergo Sithuli, ducéque Pancratio, ne paruam quidem ſtragem patrant, & ad Danubium uſque ſequuntur. Halibechus fuſus fugatusq;, Synderouiam reuertitur: & proſpecta noui regis fortuna, multo poſt hac, cum adoleſcente cautiùs agendum eſſe reputauit. Duplici iam clade confectus, grauiter angitur, quum ſuo multum nomini hinc detra-

ctum iri uereatur. Mathias contrà, maiore fit indies animo, maiores pectore ſpiritus concipit: & quum pro uita (ut ita loquar) hucuſque pugnarit, pro gloria poſthac certare decernit. Vnum obſtabat, quòd antequam rite coronaretur, nil ſine magna ſollicitudine ſe moliri poſſe cernebat: quare coronæ redemptionem, Ioanni epiſcopo Varadienſi, ſpectatæ fidei & prudentiæ uiro commiſerat. Is clàm cum Imperatore, ne inconſulto quidem rege, rem ita compoſuerat: ut coronam Vngariæ, milibus aureûm ſeptuaginta redimeret. Quum id Proceres fortè ſenſiſſent, ad imperatorem ſcripſêre, ſe conuentionem cum Ioanne Varadienſi tranſactam dudum accepiſſe: nimium'que mirari, propriam tanti coronam redimere oportere: eius Maieſtatem admonere, ut cum Ioanne cautiùs agat, à quo, ne uerba dentur, admodum uereatur, quum nihil de conuentione hac grauiſſima, ad Senatum hactenus ſit relatum. Ipſam ſine Senatus conſulto, nullo modo fieri poſſe. Quæcunque à Ioanne ultrò citroque agitata ſunt, ipſis hæc inuitis ac inſcijs fuiſſe tentata. Quum has Imperator literas accepiſſet, ad Ioannem quam primùm ſcribit: initis inter ſe pactionibus, quantum ex illorum literis intelligere potuit, regni proceres ſtare nolle: obmurmurare paſſim, & conqueri precij grauitatem, quod ſoluere non poſſent: atque ſi etiam ſoluendo eſsent, tanti nunquam redimerent. Proinde petere ſe ocyſsimè fieri certiorem, an'ne pactiones initæ, pro factis, an irritis & infectis haberi debeant? Ioannes perlecta imperatoris epiſtola, quum fortè Varadini foret, extemplò ad Mathiam, qui Sigedini copias comparabat, ut in Tranſalpinos proficiſceretur, ſuas cum cæſareis literas miſit, quibus Optimatum quorundam auariciam & improbitatem patefecit. Rex ubi utraſque perlegit, ne cæſari uerba dare uideretur, Varadinum cum proceribus extemplò conceſsit: ibique coacto Senatu, de bello & corona agi cœptum eſt. Inde profectus Cibinium uenit, ubi poſtquam de re dimenda corona decretum eſt, ibidem Septemuiri quoque creati ex conſulto patrum, qui ſacram coronam redimerent: redemptamq; cum decenti (ut par eſt) apparatu, referrent. Septemuiri deſignati hi fuêre, inprimis Ioannes Varadienſis antiſtes, Stephanus metropolita Colocienſis, Nicolaus Vilachus, Ladiſlaus Palocius, Emericus Quæſtor regius, Lamberger, & Benedictus Thurocius. Soluto Senatu, Rex in Tranſalpinos Legati ad cæſarem feſtinantur. Sed de Mathia prius, deinde de coronæ redemptione dicatur. Rex in Tranſalpinos, ad liberandum Draculam è Turcarum manibus contendere dicebatur. Cui mulierem ſuam quoque conſanguineam, legitimo matrimonio coniugarat. Illuc profectus, neſcio qua cauſa, quando id nemini ſatis compertum eſt, Draculam in Tranſſyluania cepit: alterum uerò Draculam, à Turca in prouincia præfectum, præter omnium opinionem approbauit: hunc Budam captiuum duxit, decennalique carcere mulctauit. Inauditæ crudelitatis & iuſticiæ, Draculam fuiſſe memorant. Hunc aiunt, Turcarum Legatis, in præueneratione pilea Phrygea ex patriæ inſtituto deponere recuſantibus, confirmandi moris gratia, tres capiti clauos affixiſſe, ne amplius amoueri poſſent. Innumeros palis Turcas præfixiſſe, & inter eos cum amicis lautè diſcubuiſſe. Mendicos inſuper omnes deperditæ ignauiæ, miſerabiliſque ualetudinis & fortunæ, lautiſſimo conuiuio excepiſſe: deinde cibo uino'que completos, iniecto igni abſumpſiſſe. Item, Turcis ſæpe captiuis cute pedes exuiſſe, contuſóque ſale præfricuiſse: mox lingentes ſalſis plantis capras adhibuiſse, quæ linguæ aſperitate cruciatum augerent. Mercatorem Florentinum de aſſeruandis pecunijs ſollicitè percunctantem, in media deponere uia iuſſiſſe, & nil de numerata nocte pecunia mentientem, incolumem dimiſiſſe. In Barbara regione tanta ſeueritate uſum, ut in media quiſque ſylua cum rebus tutiſſimus eſſe poſſet. Hunc deinde Mathias in priſtinam dignitatem ſanè reſtituit: ſed in Turcico demum bello cæſus, caput ad Maumetem dono miſſum. Equitum Legati circiter tria milia duxere, ut coronam pro dignitate afferrent. Quum in Auſtrali cæſarem Neapoli eſſe

ſenſiſſent,

ſenſiſſent, Sempronium uenêre. Sed antequam urbē inirent, à cæſare poteſtatem impetrarant, ut Sempronienſium hoſpicio uti liceret, donec de corona tranſigeretur: & re tranſacta, integram ciuitatem relinquerent. Sempronium enim olim, unà cum arce, Eliſabetha cæſari oppignorarat. Deinde cum uniuerſo Neapolim equitatu Oratores contenderunt. Quum urbi appropinquaſſent, cæſar ab arce, copiarum multitudinem admiratus, ex inſolentia rei formidare cœpit: mox portas iubet occludi, diſponi per mœnia ſtationes, & hanc non legationem, ſed hoſtilem exercitu reputare. Quum portas propius acceſſiſſent, easque ſibi Legationis iure patefieri poſtularent, eo obfirmatius obditæ. Paulo pòſt cæſaris Orator urbe prodijt, non tot dicens copijs, nec tam expedito coronam equitatu repeti: ſed inſidias obtendi, expugnari ciuitates, prædas abigi, & agros uaſtari ſolere: demum ne initæ concordiæ pactiones reſcindantur, cæſari placere, Ioannem tantùm Varadienſem èpiſcopum, cum ducentis equitibus, urbem tutò intrare exiré ue. Reſpondere Oratores, Sacræ coronæ religione ſe adactos, cum magnifico equitatu ueniſſe: nullam ſuſpicionem concipi oportere, ſe à cæſaris uoluntate nequaquam diſſentire. Quare Ioannes cum ducentis duntaxat equitibus Neapolim ingreſſus eſt: cæteri collegæ, Sempronium redière. Menſis hìc à Ioanne actus: demum re compoſita, cum Imperatore peregit, ut Ladislaus Palocius, Sempronio Neapolim aduocaretur, qui ſacram coronam recognoſceret. Duas coronas adulterinas affabre ab Imperatore factas, rumor erat: ne uera dignoſceretur. atque id quidem Romanorum exemplo, qui duodecim ancylia, ne uerum facilè intercipi poſſet, Mamurio auctore fabricati ſunt. Ladislaus accitus, ueram ſacramque coronam primo obtutu ſigno quodam recognouit. Paumkircher & Groph Nichel, à cæſare Sempronium ad reliquos miſſi, qui eos ad urbis mœnia ducerent, & allatas pecunias explorarēt. In ſequenti die, ad ſuburbana peruentum eſt, tunc iterum ultrò citroque redintegrata contentio: nam nec coronam hic ſine pecunijs, nec illi pecunas ſine corona dare uolebant. Par utrinque intercesſerat differentia. Varadienſis tamen & Pataulenſis epiſcopi interuentu, præſtita utrinque fide, factum eſt: ut ad portas urbis uno eodemque tempore, & hinc corona Legatis, & hinc pecuniæ cæſari traderentur, unoque momento compenſatio fieret. Itaque res ex compoſito tranſacta, & ſacra ſexaginta milibus aureûm corona redempta, conditiones perpetuæ pacis eodem exemplo exſcriptæ, utrinque datæ, ne uiolari aut aboleri facilè poſſent. Quicunque cæſaris Frederici & Mathiæ Coruini Pannoniarum regis, initum nuper fœdus & concordiam ſcire cupit, iſta legito: Cæſar, ut exortum è depoſita ſibi corona bellum extinguat, Pannoni cuius eſt (ne regnorum moderator, iniuriam facere uideatur) eam reddito: pactam iuſtè pecuniam accipito: Mathiam filij loco ſemper habeto: ius omne regni illi cedito. Contrà Mathias, ut parem beneficio gratiam referat, Cæſarem tantum parentem agnoſcito: ſi liberis abſque legitimis extremum diem obierit, Pannonici regni ius cæſaris mox eſto: quin & nonnulla Neapolitanæ ditionis oppidula, uicique, intra Pannoniæ fines effuſi, poteſtatis quoque cæſareæ ſunto: Alemannus & Vngarus, ſine ullo diſcrimine ab utroque principe tractator: ueterum iniuriarum ſectator inſtaurató ue diſcordiarum, capitalis eſto: quicunque demum fœdus ritè ſanctéque percuſſum læſerit, ſanctioném ue hanc cum ſumma per Legatos poteſtate initam, uiolarit, ueluti publici & communis ocij pacisque interceptor, & deorum penatium uiolator, igni ferróque ut fœda porca feritor. Coronam igitur Sempronium, quæ annos quatuor & uiginti ſub cæſarea poteſtate fuerat, ſingulari pompa, læti feſtiuique, haud aliter atque rem cœlo demiſſam, tenijs aduehunt: ubi Oratorum auctoritate promulgatur edictum, latéque diffunditur, Quicunque recuperatæ ſacræ coronæ gratia & religione capiuntur, liberam uiſendæ recognoſcendæq; poteſtatem omnibus triduo Sempronij fore. E finitimis oppidis & pagis, religionis amore, innu-

 mera

mannus, audita Iayzę captiuitate, quæ illius regni caput erit, uſque adeò indoluiſſe dicitur, ut parum abfuerit, quin corde diſrumperetur. Exercitum circiter triginta milium hominum mira celeritate comparauit: antè per ſæuitiam hyemis Iayzæ ſuccurrere nequiuerat: nunquam enim arcem tam citò captum iri ſibi perſuaſerat. Ad hæc teſtudines, catapultas, arietes, ac cætera tale genus parat, ſulphurea in primis tormenta: nullum nouæ munitionis genus omittit, ac deſidente hyberna uæſania, quum primum licuit Iayzam oppugnare adoritur. Vrbeculam, Vngarorum præſidio munitam, ariete æneisꝙ machinis, quas circum collocarat, die noctuꝙ quaſſat: nunc tormentis territat diruitꝙ, nunc nocturna oppugnatione pertinaciſsimè uexat. Nulla oppidanis requies datur: quippe modò mœnia reſarcire, modò interiore foſſa, uallo aggereꝙ communire nituntur: mulieres & pueri militaria æquè munia obeunt, pro communi ſalute pari ſtudio quiſque decertat. At ubi Mahumetes ſat murorum dirutum eſſe putat, aperto Marte ciuitatem inuadere audet: prætetea tot acies inſtruit præ multitudine copiarum, ut dies tres pugnam continuare poſsit: nam antequam nouiſsimi defecerint, primi inſtauratis uiribus, prælium redintegrare facilè poterant. Quare ex omni parte urbem adoritur, non ſolùm peruia, ſed inacceſſa quoꝙ loca milites tentare iubet: ipſe à tergo inſtat, omnes ad prælium hortatur, præter murales coronas ingentia militi præmia pollicetur: recuperandam Iayzam occlamitat. Quum nihil Turca ceperit, quod ui amiſerit, patratum ſociorum ignauia dedecus obijcit, ingeminatꝙ: quod præſenti uirtute abolendum eſſe, uociferatur. Turcæ tanto impetu mœnia ſubeunt, ut multi pinnas uel muros conſcenderint: plerique ſigna mœnibus impoſuiſſe uiſi, moxꝙ ab oppidanis reiecti ſunt. Clariſsimū Vngari facinus commemoratur, qui quum Turcam imperatoria ſigna turri imponere contendentē ſuſpiceret, correpto ſimul hoſte, ſe præcipitem ex alto dedit, ut Coruina adhuc ſigna ſtare uiderentur. Tanta cædes eo die facta eſt, ut foſſas hoſte compleuerint. Ex oppidanis multi cæſi, ſaucij ferè omnes. Mathias audita ſæuiſsima Iayzenſium obſidione, Emericum Sepuſienſem, mox cum duabus legionibus accurrere iubet. Vir ille impiger ac ſtrenuus, non minus animo quàm prudentia & aſtu præſtans, ocyſsimè mandata peragit. Nuncios multos præmittit, qui rumores differant, Coruinum regem cum numeroſo exercitu propediem adfuturum. Sentit Turca undique Vngaros propediem adfuturos. Quotiens & quàm infeliciter Amurathes pater, & ipſe collatis ſignis cum Coruino duce pugnarit, memoria repetit. In repentinum ſubinde timorem conijcitur: eumꝙ auget recens & improuiſa Mathiæ uictoria. Increbreſcentibus deinde rumoribus de Coruini regis aduentu, quum iam iam adfore nunciaretur, præ nimia trepidatione, relictis munitionibus, machinis & impedimentis, in Macedoniam ſe recepit. Emericus ſola fama ciuitatem acerrima obſidione liberauit, Inſtaurato mox præſidio, & obmunita Iayza, ad coronationem quam rex edixerat, feſtinauit. Hic tertiæ Decadis finis erit.

RERVM VNGARICARVM DECADIS TERTIAE FINIS.

ANTON.

ANTONII BONFINII RERVM VNGARICARVM DECADIS QVARTÆ LIBER PRIMVS.

CAPTA Iayiza, & magna Boſcenæ parte, poſtquam Mathias adaucta iam bruma Budã peruenit, nihil profectò Coruinæ magnanimitati fuit antiquius, quàm de legitima coronatione cogitare. Huic igitur ex ſenatusconſulto Palmarum dies præſtitutus eſt. ad, quem cùm è remotiſsimis oris præ ſæuitia hyemis optimates ac nobiles, magiſtratus et legati adeſſe nequiuiſſent, in diem Paraſceues res ipſa eſt prorogata. Albam igitur, è ſacro prophanoq́ ordine omnes principes, pontifices, cum uniuerſa Vngariæ nobilitate conuenerant, ut regem præter ætatem de Republica benemeritum, & ad clariſsima quæque facinora natum, ſacro ritè diademate, quod nuperrimè redemerat coronarent. Hîc ſtatuto die, regalibus quibuſque inſignibus in diui Stephani baſilica Dionisius Sech, Strigonienſis metrapolita, in frequentiſsimo tot gentium conuentu, Coruinum ex more decorauit. Cum tanto populorum plauſu & coronatus, & circumuectus eſt, ut hunc magnanimum regem alterum Alexandrum, alterum've Cæſarem, hunc inuictiſsimum Pannoniæ propugnatorem uarijs linguis tot populi conclamarent: pleriq́ Martem Scythicum, nonnulli Romanæ gentis reliquias appellarent. Dona miſsilia, nummi, uectes, ac cætera tale genus quæ in ea celebritate ſpargi ſolent, profuſiùs & magnificentiùs quàm unquã antea diffuſa ſunt: Coruino regi fœliciter, liberatori Pannonicæ gentis fœliciter, Mathiæ uictori cuncta fœliciter, certatim miles cum plebe ingeminabat. Multos eo die uiros equeſtris ordinis dignitate donauit. Quibus autem torques aureos, aut purpureas lacernas adiecit, ſpectata à cunctis pontificibus & proceribus non ſine admiratione profuſa regis magnificẽtia quæ omnium ſibi ordinum animos admodum conciliauit, pro eius uita mira ſolicitudine utriuſq́ ſexus & ætatis omnes homines uota nuncuparũt. Anno igitur Serua
1494 toris quadringenteſimo ſexageſimoquarto ſupra milleſimum, regni uerò ſexto, coronatum eſſe dicunt. Illud nequaquam omiſerim, quod in referenda gratia monumentum inter coronandũ fecit. Ioannem Varadienſem epiſcopũ de patre, deq́ ſe iuxtà benemeritum, ampliſsimo illo ditiſsimoq́ comitatu perpetuò donauit, ut ipſe, poſteriq́ pontifices legitimè fruerentur: qua quidẽ donatione baſilica Varadienſis diuæ Genitrici à diuo Ladislao rege dicata, plurimùm aucta & ditata eſt. Priuilegiũ Mathias alto ſolio præſidens, ſacra corona, ſceptro, pomoq́ conſpicuus, proprio ore protulit, id tale fuit. Cum Ioãnnes Vitesius, cui pater moriẽs nos unicè cõmendauit, nobiſcũ utranq́ fortunã ſubire non recuſarit, pari quoq́ diſcrimine nobiſcũ in captiuitatẽ inciderit, liberarit Boemico carcere: domiq́ foriſq́ nobis cõſilio labore, opera ſemper affuerit: diſſenſiones & bella repreſſerit: in Boemica, Turcica, Trãſyluana & Boſtenẽſi expeditione, uel ſua præſentia, uel copiarũ auxilijs nunq́ noſtra caſtra deſeruerat, & ſalutari demũ legationis officio grauiſsima quęq́ negocia fœliciter egerit, coronãq́ nunc ſacrã longo poſtliminio retulerit: placet nobis, patribusq́ cõſcriptis, eum ſucceſſoresq́ ſuos ob ſingularẽ, qua in diuam Genitricẽ & Ladislai numẽ afficimur, religionẽ, comitatu Bihoricẽſi perpetuò donare, ut eadẽ fidelitatis officia commodiùs cõtinuare poſsit: & nos euitata ingratitudinis nota, haud indebita uirtuti premia perſoluamus. Tranſacta celebritate coronationis, Mathias cum ſingulis pontificum optimatumq́ ordinibus Budã redijt, ibiq́ æſtatem illam tranquillam egit: quotidie uaria ſpectacula edidit, illud nunquam defuit, certamem equeſtre curulé've preterea leonum uenationes, duo triá've gladiatorũ paria quibus apprimè delectabantur. Quin & ipſe quotidie in hippodromo equeſtri certamine depugnauit, tanto robore & audacia, ut cum fortiſſimo quoq́ infeſtis haſtis congrederetur, nullã in certamine dignitatis ſuæ ratio-

nem

hem haberi iubebat, quin & publico id ſæpe agebat edicto. Aurigatione aſsiſidua uſus eſt, nil ignauia & deſidioſo ocio duxit abominabilius, multas in regno lires inter gſtiuandũ Budę cõpoſuit. Appropinquãte iam autũno, rex haud ultrà terẽdũ, in ſpectaculis Budæ tempus eſſe putans, ad ſuſcipiendam aliquam expeditionem non minus utilem quam neceſſariam, animum intendit. Iayze uictoria ſuccenſus de Turcico iterum bello cogitare cogitur. nullum enim aliud ſuccurrebat antiquiùs, neque ſibi neque Reipublicæ glorioſiùs, magiſq́ neceſſarium inſidioſum & præpotentem à tergo hoſtem habebat, quem neque negligere, neque per ignauiam ſine extremo periculo ullo modo demittere poterat. Quare audacia hoſtem uincere ſatiùs eſſe ducens, delectum habuit: undecunque pòteſt, auxilia cogit. Acceſſêre piæ, auxiliareſq́ cohortes Crucigerorum militum, quas Moldauienſis epiſcopus ſecum adduxerat. Cum decem igitur millibus equitum Phutachum uenit. Sequebatur cum Ioannes Emo Venetorum orator, qui etiam in captiuitate Iayze cum rege fuerat. Nam cum Veneti duobus antè annis à Turco grauiter in Peloponneſo uexari cæpiſſent, & ad Iſthmum ab Ionio & Aegeo mari cum foſſa murum tumultuaria opera duxiſſent, ut peninſulam à Turco protegerent: circum pentè ui, multitudine hoſtium irritos conatus habuêre: ad ineundum cum Pannone fœdus recurrerant, & oratorem hunc miſerant. Deinde pius pontifex, cum uniuerſam ferè Europam, promiſſa peccatorum omnium impunitate, in Turcorum bellum concitaſſet, ueniſſet Anconam, eiq́ Chriſtophorus Maurus cum x. inſtructis triremibus continuò affuiſſet: lenta febri correptus, biduo poſt, xix. Calen. Sept. humanis exceſsit. Cardinei patres, quinque & quadraginta aureûm millia Chriſtophoro duci, quæ in pontificia arca repererant, dedêre, ut ea Mathiæ aduerſus Turcos acerrimè pugnanti mitteret. Id à duce per quàm diligenter factum. Fœdus igitur cum Pannone Venetoq́ percuſsum, plures annos ſaxaginta aureûm millia Veneti Mathiæ contulere, ut perpetua cum communi hoſte bella gereret. Ioannes igitur Emo legatus, hic annos treis fuit: hæc cuncta bella ſpectauit, cum oratoribus tandem regijs, qui ad Paulum pontificem proficiſcebantur, ut infrà referetur, in Italiam redijt. Sed ad diuerticulum redeamus. Rex traiecto deinde Sauo, Myſiam ſuperiorem ingreſſus Zoynichum Raſciæ oppidum in arduo monte ſitum obſidet. Ad protegendum Saui fluminis Vadum, ne interciperetur ab hoſtibus, Stephanum Colocienſem archiepiſcopum cum ualidiſsimo equitatu reliquit. Dum Zoynichum arcta obſidione circũuenit, quod à Sauo quadraginta millibus paſſuum remotum eſt, & fodinas habet argenti, ad expugnandum Steeurinchũ, Emericum cum prætorianis cohortibus mittit, quod uiginti millibus paſſuum diſtabat à caſtris: & exuberantibus uſque adeò fodinis pollebat argenti, ut ab argento ſibi nomen inuenerit. Streucron enim Sclauonica lingua ſignificat argentum. Milites immiſsi cum gloriæ, tùm argenti cupiditate tanto impetu oppugnare adoriuntur, ut uno altero ue prælio cæperint. Potiti oppido, cuncta diripiunt. Turcos multos capiunt, abducuntq́: impoſito repentè prꝫſidio, præda onuſti, & in caſtra læti redeunt. Iam duos circiter menſes Zoynichum obſederant, acerrima ſępe pugna uexarant, & adhuc expugnare nequiuêre. In oppugnatione nouiſsima, Emericus equitum præfectus, immiſſa ab oppidanis ſagitta oculo præfigitur: parùm abfuit, quum oculum erueret, nimio dolore correptus, & deiectus animo in tentoriũ refertur. Rex præfecti ſui uulnere conſternatus, ſe multò deinde remiſsius agere cæpit. Dein rumor haud paruus increbuit, Maumethẽ ne argentea oppida deſereret, cum numeroſo propediem exercitu aduenturũ: collatis cum rege ſignis, omnino pugnaturũ: cũ quadraginta millibus hominũ in horam affuturũ. Hac fama Emericus oculo ſaucius, multo grauius angi & abſterreri, regi cõſulere, ut ſoluta obſidione caſtra amoueat: dicere, ſe Turco imparem: & militẽ longo bello & aſsiduo labore defatigatũ, refici & recreare oportere: ſe omnino cũ uictoria & ingẽti præda redire. Poſtero die fama hęc magis magiſq́

militari

militari metu & muſsitatione augeri. Oborto tandem tumultu, Turcos haud procul abeſſe, & iamiam cum inſtructo agmine affuturos: rex ſola fama perterritus, ſigna tolli, & caſtra moueri iuſsit. id cum tanta militum trepidatione factum, ut relictis Tormentis æneis, & pleriſq; impedimentis, ad Saui ripam continuò ſe receperint, mox amnem remenſi, in Syrmienſem agrum rediêre. Aequam hic aliqui utriq; principi uolunt fuiſſe fortunam: quippe quæ, ueluti ad Iayzam, ſolo aduentantis Coruini nomine Maumethē machinas æneas & impedimenta deſerere: ita ſub Zoymichi mœnibus, ad Turci famam Vngaros autore Emerico, turpem fugam rapere iuſſerit. Poſtquam falſo rumore ac metu ſe correptum intellexit, rex haudquaquam obſidionem illam repetendam eſſe cenſuit: ſed frequentiſsimum Segedini conuentum indixit, ubi de commodo Reipublicæ & ſuſcipiendo ritè bello multorum ſententias audire uoluit. Segedinum igitur caſtra mouit: quo cæteri pontifices ac principes edicto publico conuenêre. Inter primarios Dioniſius Cechus affuit, metrapolita Strigonienſis: Ioannes † Quinqueccleſiēſis epiſcopus, poeta noſtri temporis nimirum inſignis: & Michael Orſagha Palatinus, qui ea ſapientia probitate ac ſortuna fuit, ut cum ſub Sigiſmundo florere cœperit, quem in Italiam diſpenſator ſequutus eſt, ſub quinq; regibus nunquam intercepta felicitate, ad dextremum uſq; finem uitam cum ſumma laude & autoritate peregerit.

† Ianus Pannonius.

Hunc Mathias ob ſingularem prudentiam experientiam rerum, & æquitatem, abdicata Ladislao Gara, Palatinum creauit. Affuêre præterea cæteri optimates frequentiſsimi: ſed Dioniſius eodem anno, paulo pòſt habitum ea hyeme conuentum, uita defunctus eſt, uir perpetua laude & commendatione digniſsimus. Octomilia aureûm, quæ ad inſtaurandam baſilicam legarat, in belli uſum à rege uſurpata. Ioannes Viteſius, cum Varadienſi ſe pontificatu abdicaſſet, Strigonienſis metrapolita, ob multa merita, ſpectatiſsimamq; fidem, non ſine maxima affectatione à Mathia pronunciatus, & pontificia autoritate approbatus eſt. In eo conuētu (ut quid decretum fuerit, ex regijs ad Venetum ducem literis ſatis exploratum habeo) ibi de bello Turcorum & mittendis Romam oratoribus, præſente Ioanne Emone, Venetorum legato, actum eſt. Oratores duo præſtantiſsimi omnium cōſenſu deſignati: Ioānes Quinqueccleſienſis epiſcopus, uir ſumma eloquētia, & doctrina præditus, & Ioannes Roſgonius unus è principibus optimatum mandata his data, ut Paulo pōtifici obſequia prompta deſerrent, & aduerſus communem Chriſtianæ reipub. hoſtem opem & auxilia implorarent. Ioannes Emo, quia pluribus Turcorum prælijs adſuerat, ueluti ſpectator & teſtis laboris fortitudiniſq; Pannonicæ, tertius his adiectus eſt. Illam æſtatem Budæ in ſpectaculis rex exegit. Cum primo coronationis anno hæc in Raſcia geſta fuerint, ſecundo ingruente Septembri, in Coruatiam caſtra mouit. Expeditionis quæ cauſa fuerit, nondum ſatis compertum habeo. In Frangipanes comites, qui Seniam, Medruſiā, & uaria Dalmatiæ oppida tenebant, obſequiaq; parum grata, præſtiterant regē tunc aliquid moliri uoluiſſe, opinantur. Ea namq; tempeſtate multi ex ea familia, quæ Romana eſt habita, reguli, comitéſue florebant, in primis Stephanus Medruſienſis, deinde Martinus diuinus, duoq; Ioannes. Pleriq; regulorum nobiliumq; nonnullorum iniuria eò iter intendiſſe dicunt, qui uniuerſam prouinciam latrocinijs & rapinis infeſtam effecerant. Rex igitur Albam primò uenit, octo ibi dies egit, quibus equeſtres ludos ſemper exhibuit. ibi quoq; Suehla Boemus, uir impiger ac ſtrenuus, infeſta haſta pulchrè decertauit. Rex alba profectus cum Zagrabriam iter intenderet, ad tertium lapidem à quodam pago, pluribus à Suehla exoratur ut miſsione donaretur. Remotam is militiam, & ſterilem cauſabatur: ut miſsionem impetraret, aut anſam quereret abeundi ab intempeſtiui ſtipendij efflagitatione rem inceperat, ut abnegato ſtipendio, etiam inuito rege iurè ſibi abire liceret. Duos in hac re ſibi ſocios fuiſſe memorant: Georgium Batolezki Morauiæ regulum, & Franciſcum generum Boemum, uerùm illa fuit deſiſcendi cau-

ſa.

la, ſperabant enim, abeunte rege Pannoniam ueluti gubernatore deſtitutam, latrociniis ſpoliisq́ patêre. Suehla demũ inuito rege, cum ſociis abiit. Reuerſus in Vngariam, ad graſſandũ potius quàm militandũ: in primis caſtellum regis quod Coſtolan appellant, occupauit: deinde ſocietatẽ illam Boemicã, quæ ex cognomento Fratrum nomẽ acceperat, in Morauia tum æſtiuantẽ & ab imperatore Romano in auctoratam, ocyſsimè conuocat: (erat enim hæc hominũ ferè ſeptẽ millium) & ad lucrum faciendũ in Vngariam inuitat, opulentas populationes & cõmoda ibi latrocinia pollicetur. Fraternus hic exercitus Suehlę pollicitis oneratus, Piſonium uenit. De occupanda hîc Ternauia agi cœptũ. E' centurionibus unus erat Vngarus, cui Blaſio Podmaniczki nomen erat. Hic patriæ gentis charitate correptus, libero in medium animo prodiit: Quocunq́ me (inquit) ſocii, noſtra ſocietas ire iuſſerit, ſiue in Polonos ire cogor, ſiue in Boemos. Alemãnóſue, nulla unquã erit in me mora. Sed in patriam arma ſumere, quando præter fas & æquũ eſt, id nullo modo præſtare poſſum. Deterret impietas, religio interminatur, patrię charitas inhibet: & præſentanea ſupplicia dii pœnates patriiq́ proponunt. Proinde aut aliò nunc arma uertite: aut, ſi pergitis, me ultrò dimittite, & exauctorate. Is accepta continuò miſsione, inſequenti nocte cum ſuis conturbernalibus clàm Ternauiam conceſsit. Cum eum cuſtodes admittere recuſarent, præfectũ urbis ad ſe uocari iuſsit: feſtinati cauſam aduẽtus, & quantũ periculi immineret expoſuit, omni iubens eos ſuſpicione carere. Cum iſta retexiſſet, à præfecto urbano mox admiſsus eſt. Poſtero die rumor paſsim increbuit, quicquid agri Piſonium Ternauiamq́ interiacet, id omne à Boemis populatũ iri. Hęc enim x x v millibus paſſuũ à Piſonio remota eſt. Atqui res ipſa rumorem anteceſsit, nam ad portas urbis Boemi ſtatim affuêre, & urbem ſibi dedi poſtulabant: huic exitiũ interminati in portas cõtinuò patefacerent. Dicere ad hæc, nil eſſe timendũ, ſe præter cõmeatus, & hoſpitium nil aliud expoſcere, nihil etiam ſine mercede accepturos: polliceri, ſi admiſerint, omnibus cum integra libertate incolumitatẽ. Contra à mœnibus extẽplò ſe Blaſius prodidit: qui imperioſus eos abire iubens, minis ac ui nil ibi profecturos eſſe ſignificauit, quando ſat commeatibus & pręſidio ciuitas munita foret, quinetiam, in cõtinuò receſſerint, pœnas interminatur. Ii poſtquam in urbe Blaſium eſſe cognouêre, pedẽ continuò retulerunt, & ad decimũ lapidem ad diui Viti fanum caſtellũ inſtaurarunt, quod Coſtolan appellabant, à Suehla prius occupatũ. Hinc mox, eum locum foſſa aggereq́ duplici & crebris turribus cõmuniuiſſent, in rapinas proximas effunduntur, Pagos & oppida uimineo muro circumſepta incendũt, abigũt pecora, in captiuitatẽ omne genus hominũ aſſerunt, cædunt reluctantes, & cũcta diripiunt. Suehla indies cum facinoroſa multitudine latiùs longiusq́ graſſatur. Inſtaurata in ſuperiore Vngaria priſtina eſſe latrocinia, omnes uociferantur: redintegrantur uicatim & oppidatim fœminarum hominum'que lamenta: ad reuocandum è Dalmatica expeditione regem nuncii mittuntur, qui Suehlæ facinus & renouata Boemorum latrocinia referant. Vix Zagabriam rex fortè peruenerat, cum Suehlæ nouitatem accepit. E ueſtigiò cum exercitu pedem retulit, continuatis itineribus Strigonium uenit, & in ripa fluminis caſtra poſuit, inſequenti die coactis undecunque licuit nauibus copias traiicere cœpit, tranſmiſſo Danubio, Ternauiam conceſsit: mox'que Coſtolan, famoſum graſſatorum aſylum, obſidet. Caſtellum, quod ui facilè capi non poterat, magnam utrinque cædem ſibi poſtulabat: nullaq́ machina & ingenio citiùs quàm inædia capi, poſſe uidebatur, nam ingens multitudo propter operoſam munitionẽ, & properam obſidionẽ, ne tantum quidem commeatuũ inferre potuit, quantũ ſat eſſe putaretur. Suehla igitur, cui laquei ſuppliciũ quotidie rex interminatur, & ſuas nunquã manus euaſurũ auſpicabatur, ad fugã animũ primũ intẽdit, propoſitã ante oculos famẽ ſpectabat, cui tantũ ſociorũ numerũ per inediam abſumptũ iri egrè ferebat, ab arte ſalutem exquirit. Proceras arbores, que murũ ex materia & congeſta terra factum circum

ſtabant

ſtabant nocte clàm ſubcidit: pontemꝗ ex his conſtrui iubet, ut ab auerſa caſtelli parte, iacto ſupra foſſam cæco ponte, proſiliant. Cum omnia è ſententia fierent, per ſilentium noctis cum uniuerſa ferè ſocietate Suehla per actuarium põtẽ clam elabitur: ducentas meretrices, & trecentos tãtũ homines in caſtello relinquit: quo præſidio donec ipſi longius effugiant, conatus regis eludãt. Rex contrà, cum hos maxima ex parte exiluiſſe ſenſiſset, immiſſo expeditiſsimo equitatu, multiſque cohortibus à tergo inſequitur: in fœda fuga cæduntur multi. Rex ea noctẽ in caſtra redijt, magnam partem copiarũ eos inſequi iuſsit. In ſyluas illi ſe recipiunt, per cunctas latebras & ſingula luſtra petuntur. Diffuſo rumore, ruſtici ſuperueniunt, qui multo ſagacius eorũ ueſtigia inſequũtur: multos inueniunt, quos repentè trucidant, ſpoliantꝗ. Latrociniorum pœnas ſeueriùs exigunt: & iniuriarũ haud quaquam immemores, pro furoris imperio ſæuiunt. Ex his pauci euaſêre: ducenti & quinquaginta capti, ad regẽꝗ in caſtra perducti. Paucis pòſt diebus Suehla captus adducitur: is enim ſolus equo inſidẽs, cum per ſyluas erraret, ut in Morauiam effugeret, in lignatorẽ quendam incidit: orauitꝗ hunc impenſius, ut ſeſe uię ducem tantiſper accõmodaret, quouſꝗ proximos Morauię fines attingeret. Pro mercede equum, arma, pecunias & perpetuã deniꝗ gratiam pollicebatur. Cum nomẽ rogatus, Suehlã ſe eſſe diceret: ille cõtinuo, Ha ſalue, inquit, Suehla, latronũ princeps facinoroſiſsimè: ô quoties mihi pecora & iumẽta abegiſti: quot meã domũ calamitatibus affeciſti: quod de te aliquid pollicearis, nõ eſt opus: iam mei iuris es, Suehla equus & arma mea ſunt. mox apprehẽſo equo, Suehlã cœpit. qui trium dierũ inedia iam abſumptus, uix equo ſuſtineri poterat. Hunc ad caſtellũ Cheithe duxit: Caſtelliꝗ præfecto, cui Ladislao Zenas nomẽ erat, captiuũ aſsignauit, is ad mox regẽ, adhuc Coſtolã obſidentẽ, literas miſit, quibus & Suehlę captiuitatẽ, & quid de eo fieri uellet planè ſignificabat. Hoc nũcio rex in caſtris admodũ exhilaratus, eum diligentiſsimè uinctũ, fidisꝗ cuſtodibus aſſeruatũ ad ſe mitti pręcepit. Ladislaus Zenas continuò mãdata facit. Suehlã manibus pedibusꝗ uinctũ, fidaꝗ cuſtodia circum ſeptũ, ad regem in caſtra miſit. In conſpectũ eius adducto: Non'ne tibi ſæpius (rex inquit) interminatus ipſe pędixi, te manus meas, ſuppliciũꝗ crucis nũquam euaſurum: cum fortè rogatus, triginta te dentes habere dixiſſes: non'ne meminiſti conuiuas tibi omnes affirmaſſe, crucis omnino pœnas te eſſe daturũ: Scelus, cum aſtro cõſentiens, fatum tuũ adduxit: te Suehla facinoroſa perfidia huc adduxit: quotiens te ſuſpẽdio dignũ liberaui: ratus, uiribus & uirtuti bellicæ aliquid tribuendum. Significaui, ut ab auerſa pręſidij porta clam elabereris. ne cum cętera multitudine æquè mori cogerere. feciſti, aufugiſti quidẽ: manus meas euadere nequiuiſti. Proinde quando perfidia, fatũ & latrocinia tua ita iubent, laqueo cui es obnoxius, emorere, & moriẽdo malè mereri deſine. Fatum enim remorari, non tamen euitari poteſt. Fruſtra ſupplicantẽ, in carcerẽ rapi iuſsit, Facinoroſorũ ſupplicio Magyarum Blaſiũ pręfecit. Is inſequẽti die pro caſtelli porta cruces lõgo ordine diſpoſuit: ſuper has eminẽtiores quasdã inſtituit, ubi latronũ princeps ipſe præpẽderet. mox omnes ad ſuppliciũ educti: in inferiori, ſpectãtibus ſocijs, qui in caſtello erant, ducẽti & quinquaginta ritè ſuſpẽſi: in ſuperiore uerò ordine, qui magis erãt inſignes, in medio, Suehla: à dextrà, ſacerdos eius: à læua, puer qui poſt enſem geſtare ſolebat. Cæteri, qui in præſidio remãſere, tetro ſociorũ ſpectaculo abſterriti, ad hoſtis arbitriũ ſeſe dedidêre. Trecẽti ibi capti ſunt: ducẽtę uerò mulierculæ, quę pari ſcelere uictũ quæritabãt. Ii omnes à Stephano Bathore ſecundo amne Budã deducti, & in turrim ꝙ Mancã ex cognomẽto dicũt, coniecti ſunt. Michael Czobor ea tẽpeſtate pręfectus arcis erat, uir quidẽ haud infacetus: alioquin ſeuerus in noxios, & non expers crudelitatis. is enim eſuriẽtis faſtidio multitudinis exaſperatus, ſub pętextu liberationis ſex octòue intemepeſta nocte excipere cœperat, quos alligato gutturi ſaxo, Danubio clá demergeret. Interpolatis id noctibus uſꝗ adeò factũ, quouſque uniuerſus captiuorũ numerus hoc ſupplicio abſumeretur. Ex ea igitur Boemicá

ſocietate,

ſocietate, quæ ſeptem milibus hominum planè conſtabat, per quã pauci euaſere. omnes enim ferè aut fame, aut ferro ſunt abſumpti: hic Fraternitatis illius finis fuit. Dum hæc aguntur, ſecundo coronationis anno, eodem quoq; tempore legali, qui in conuentu Segedinenſi deſignati fuerãt, adiecto Ioanne Venetorũ oratore, cũ apparatu magnifico, & honeſtiſſimo equitatu in Italiã uenere, quemadmodum ſuprà diximus. Quinqueeccleſienſis epiſcopus & Ioannes Roſgonius ij fuere. Ioannes Emo non inuito inconſultoq; ſenatu Veneto cum his uenit, & teſtis grauiſſimi potius quàm legati munus obiuit. Is enim quicquid in Boſna, Raſcia ac Seruia à Matthia geſtũ fuerat, ritè cuncta ſpectauit: non modò enim ut comes, ſociusq;, uerùm etiam ut conſiliorũ moderator & particeps, periculis & prælijs omnibus adfuit. Vir enim conſilij ac experientiæ magnæ compos, domi militiæq; regi ſemper adſtitit. Legatio nõ tã equorũ præſtantia, quàm florentiſsima iuuentute culta, omnium in ſe ſpectatorũ oculos ſanè conuertit: rara huic aſſimilis in Italia uiſa. Legati mandato regis primùm Venetias, deinde Romam uenere, ut de cõmuni bello cum Venetorum duce colloquerẽtur. Cum urbi appropinquaſſent, mirifico ſunt honore à ſenatu populoq; ſuſcepti. Rebus ibi è ſententia conſtitutis, Florentiam uenere: & in ſenatum admiſsi, opem in Turcos ad ſalutem publicã poſtulaſſe creduntur. Romã propius accedentes, honorificè Pontifex maximus ſacro ſanctumq; collegium excepit. Facta dicendi poteſtate, Ioannes antiſtes, uir ſumma dicendi copia pollẽs, regia mandata eleganter expoſuit. Poſtquam legitimum promptumq; regis obſequium, uires, facultates & animum in re quaq; maxima pontificio imperio obtemperãtiſſimum obtulit, multa de imminenti Turcorum periculo, deq; intolerabilibus & quotidianis Vngarorum laboribus ritè diſſeruit: quinetiam, ueluti à rege poſt abitum fuerant edocti, nouos Turcorum apparatus adiecit. Maumethem, inquiens, uarijs trium annorum cladibus affectum, non uſitata ſolum ira, odioq;, ſed diro quodam furore uexari: omnes artes dolosq; tentare: nũc inducias inſidioſas offerre, expoſcere amicitiã ocij deſideriũ præferre: nunc grauiſſima bella moliri. Nuperrimè duos duces cum expeditiſſimis exercitibus præmiſiſſe, qui Vngariam penitus ingreſſi, quantum in ſe eſſet, igni ferróque uaſtent, & cædibus cuncta ex more compleant: in reditu Belgradum obſideant. Hos iam Synderouiæ appropinquaſſe: Maumethem cum filio, qui natu maior eſt, cum certis & innumerabilibus quidem Turcorum uiribus, haud procul hinc ſubſequi, ut ea æſtate ciuitatem expugnet, Seruiam occupet, & Iayzam demum, Beſsenamq; recuperet. Et cò obſtinatius his duobus locis ut potiatur enixurũ, quò faciliorem unus in Vngariam, Poloniam, Boemiam: alter in Dalmatiam, Iſtriam, Italiam, Alemaniamq; aditum preſtare uidetur. Matthiam regem pro uirili ſua grauiſsimis his difficultatibus occurrere multas lignorum ſtrues, ut Belgradum muniat, ſecundo amne demiſiſſe: obfirmaſse armis, milite, cõmeatibus: in Boſsena, propter Emerici gubernatoris occupationes, qui ſuperiores Vngariæ oras à Boemis Polonisque tuetur, præfectos alios diſpoſuiſſe, copiasque dediſſe. Regem habito delectũ, Buda profectum, in ſuperiorem Vngariam conceſſiſse, ut prouinciam à Boemorum Polonorumq; latrocinijs uindicet, quos magnas ſibi ſocietates comparaſse intelligit. Demum pro uiribus, imminentibus circùm periculis occurrere. Eius animum conſilio & celeritate promptiſsimùm, nulla laborum grauitate ſuccumbere. Hoſti non prudentia, non animi magnitudine, ſed uiribus tantum cedere, quibus ſe imparem eſse non inficiatur. Demum quando Chriſtianæ Reipub. propugnandum Vngariam eſſe nemo negat, in communem fidelium ſalutem à pontifice opem & auxilium implorat. A' pontifice patribusque Apoſtolicis benignè reſponſum: Sacroſancti collegij decreto factum, ut quinquaginta quotannis aureũm milia, pro gerendo bello, ad Matthiam in Vngariam mitterentur, quæ annos multos perſoluta ſunt. Quinetiàm ſtantibus adhuc Romæ legatis, Marcus Tininienſis epiſcopus, nouus ad urbem orator à Matthia miſſus eſt. quem cùm propter iſta quæ diximus, tũ propter Stephani Colocienſis archiepiſcopi cardinalatum, ad Paulum pontificem Matthiæ indulgentiſſimum, profectum eſse nouimus.

mus. Oratores, rebus omnibus è ſententia confectis, in Vngariam rediere. In Achaia interim Turcus agens, ut initum Venetorum cum Matthia fœdus reſcinderet, nunc Venetos, nunc Pannonem cùm inducijs, tum pace ſolicitauit: quin & Matthiam per maioris Valachiæ regulum, quem Vaiuodam appellant, ſæpe tentauit, optimas pacis conditiones obtulit. adiecerat nonnullos in Boſsenæ Serniæ'que finibus ultrò citróque nobiles: & in primis Raſciæ Deſpotam, quem non paruæ apud regem autoritatis eſſe intelligebat. Internuncij quoque quotidie mittebantur, per quos mittendorum legatorum poteſtatem poſtulabat. ſciebat enim, niſi ſoluto duorũ fœdere potentatuum nihil in alterutrũ bello profecturũ. Vires quaſque maximas ſola diſcordia eneruari. Contrà uerò ſub prætextu pacis, bellum multo grauius parabat, nec latebat quidem Pannonem, Venetum'que hoſtilis aſtus, perfidia pluſquam barbara, & inſidiæ: ſeruandũ eo impenſius uterque fœdus eſſe cenſebat. Sæpe his etiam Ioannes Emus, antequam abiret, interfuit. ¶ His quoque temporibus multæ inter Matthiam, Imperatorem Romanum, Boemicum'que regem Georgium, querelæ ultrò citróque intereſſere, quæ animos non mediocriter alienabant & futura inter eos bella portendebant. Friderico in Pannonia ſuperiore prope Sempronianum agrum caſtella quædam fuerant, ueluti Khiſmarthon, & Forychſtam: alia quoque nonnulla, quæ intra Vngariæ fines continebantur. Hæc cum Imperatori uectigalia penderent, iure fœderis à rege Pannoniæ immunitatem habebant: nihil tributi à rege impoſiti, niſi pro Turcico bello, cum gerebatur, ſoluere debebant. Rex cum extraordinarium ea tempeſtate ſtipendium, partim propter Turcorum, partim propter fratrum latrocinia numeroſæ multitudinis indicere cogeretur: his iuxtà atque cæteris, tributum impoſuit. indoluit Cæſar, nihil in uectigalibus ſuis populis indultum iri, nihil è ſtipendijs remitti, nullam Auguſtæ dignitatis rationem haberi: & ne ſecus quidem, atque ſi ipſe quoque Imperator uectigalis haberetur. Sæpè tamen Matthias Cæſaris & Leonoræ Auguſtæ literis exoratus, impoſita belli gratia tributa remiſit: ne ius tamen amitteret, non perpetuò conceſſit: & cum permiſit, retinendi iuris cauſa, non incautè id fecit. Præfectus Sempronianus in exigendis huiuſcemodi tributis, ſecum reluctantibus aliquãto ſeuerius agere cogebatur: contrà illi, quòd iure patiebantur, hoſtiles iniurias reputare: confugere ad Cæſarem: & exaggerata re, grauiſſimè queri: abacta à Sempronianis pecora, & captos hoſtiliter homines, populatos'que pagos dixere. Ad hæc Imperator (cum quiſque ſuis facilius quàm alienis credat) Matthiæ ſuccenſere, querulas ſcribere epiſtolas, & ultrò citróque plerumque ad iram animi irritari. Cum rege Boemiæ, defuncta iam Catharina uxore eius iniuriæ, quæ à fratrum ſocietatibus: & latrocinia, quæ partim à Morauis, partim à Boemis (latronum tunc aſylis) Vngariæ inferebantur, & à Georgio haudquaquã inhibebantur, ad capeſcendum facilè bellum, ipſum, ſuſcitantibus quoque alijs, incenderunt. Cum in his tandem mutuæ utrinque literæ animos reconciliarent, nouum fortuna bellum obtulit. Nam in Tranſyluanos & Moldauos communi conſenſu expeditio decreta. Alteri namque, creato nouo rege rebellarunt: alteri, Stephano duce, à regia fide defecere. Benedictus Rufus Tranſyluanæ nouitatis autor fuerat, uir in prouincia opibus & autoritate iuxtà potens. Ea namque tempeſtate Ioannes, comes eius plagæ, ut aiunt, Vaiuoda, prouinciam à rege ſibi traditam, cum imperio tenebat: uir nobilitate, prudentia, autoritate, uiribus'que præſtans, natus è domo ſancti Georgij, quæ inter Vngaros nobiliſsima ſemper habita. accedebat fratrum præſtantia, multitudo amicorum & clientium, præterea cognationes & affinitates eximiæ: item amplitudo diuitiarum, quæ quidem omnia hominem ad maxima quæq; ſperanda hortabantur. Cum

ex

ex uſu belli inuſitata Tranſſyluanis tributa imponerentur, quorum non tam grauitas quàm inſolentia prouincialium animos ad res nouas irritabat: is à Benedicto Ruſo à principio clam uexari cœpit, & ad capeſsendum munitiſſimum opulentiſſimumq́ regnum exhortari, dicebat enim Matthiam ex rege tyrannum euaſiſſe, grauiſſimis inuſitatis'que uectigalibus populos afficere, nemini priuilegia, ſanctiones, immunitates & municipalia iura ſeruare, ex libidine cuncta gerere: prouinciales imperioſum, inſolentem'que hunc dominam ultrà tolerare non poſſe, diſquirere quem regem creent: neminem ipſo Vaiuoda ſuccurrere digniorem, quippe cui nobilitatis & ſapientię tantum ineſſet, quantum cæteri noſſent: prætereà tantum autoritatis & potentiæ cum ſumma probitate coniunctæ, ut quẽ alium magis optent, neminem inueniant. His, conſimilibusq́ dictis labantem ſenſim animum ad magna ſperanda conuertit, nec ab re quidem: quando regalia comitia nemo competitor ex hac proſapia dedecuiſſet. Benedictus inclinata huius animo, rem cum pleriſque principibus agere cœpit: & multos è nobilitate plebe'que, communicato conſilio, ut noua molirentur impellit, deinde res clandeſtina palàm agi cœpta: multi ad diuerſa loca dimiſſi, qui querelas, regis inuidiam, & nouitatis ſemina per uicos & oppida ſpargerent: regem Matthiam criminibus peterent, quòd inſolentiſſima grauiſſimaq́ tributa imponeret: priuilegia, immunitatis: & libertatis iura non ſeruaret, æternum bellum corrogandarum gratia pecuniarum aleret, alium omnino regem quæri oportere, libertatis & otij amantiorem: Vaiuodam propenſe nuncupatis uotis optãdum, quem pientiſſimum Tranſſyluaniæ patrem ſemper fuiſſe nouerint. Tranſſyluanum regnum ſuapte natura eſſe ita munitũ ut ſi prouinciali concordia roboretur, nihil ſibi ſit à parte ulla formidandum: regionẽ eſſe auri, argenti, pecoris ac marmoris, prætereà uini, frumenti, ſalis, omniumq́ rerum quas lautiſſimus uitæ uſus expoſcit, præ cæteris feraciſſimam: è colonijs olim Romanis, & legionibus completam: optimorum matrem equorum, quos ſyluę etiam ſponte ferant: boum'que fœcundiſſimam parentem, natiuum diuitiarum ærarium: & non immeritò à natura montibus circumuallatum, ne à barbaris facile nationibus expilaretur. Inſuper Tranſſyluanis finitimos omnes eſſe conciliatos, quando ſine ubertate hac uiuere illi nequeant. Proinde humile ac ſtultum eſſe, legatam à maioribus libertatem, puſillanimitate quadam per ignauiam amittere: inuſitata nullo pacto uectigalia toleranda: uindicem libertatis, & nouum regem omnino quęrendum, Ioannem Vaiuodam potiſsimùm eligendum. Hæc, Ruſo autore, agitari occępêre. Conſpirantium quotidie numerus augetur. Res deinde publicè agi cœpta. Primariæ quoq́ urbes legationibus internuncijsq́ uexatæ, ut à rege deficerent, quæ defectionis crimen abominabantur, ſub aſserendæ libertatis ſpecie, ad ſumenda contra regem arma ſunt adactæ. Vniuerſa demũ Tranſsyluana prouincia partim malè ſuaſa, partim ſua ſponte à regia fidelitate defecit: Ioannemq́ Vaiuodam, etiam inuitum, regem declarant, ſalutant'que. Paſſim per totam Vngariam haud quaquam falſus rumor effunditur, Tranſſyluanos noua moliri, nouum ſibi regem creaſſe, & palàm ſacræ coronæ obſequia detrectare. Hæc igitur omnia publico rumore ferebantur. Habito delectu, rex Michaelem auunculum & Nicolaum Vuylachum regni fines aduerſus Turcos tueri iuſserat. Ipſe haud mora in Tranſsyluanam expeditionem cum palatino Michaele, multisq́ proceribus antiſtitibus'que contendit, octo milia equitum & quatuor milia peditum ſecum ducit: cæteras cohortes, turmasq́ Nicolao Michaeliq́ue tradiderat, quo facilius Turcorum incurſus tolerarent. Sed Michael non multo poſt Zoynichi obſidionẽ (quando uix duo, ut perhibent, menſes interceſsere) male pugnando cum Turcis, capitur. nam cum eorum aduentum per exploratores accepiſset, coacto repentè exercitu, ad Pozazin (qui quidem locus ſub Synderouia triginta milibus paſsuum eſt) Turcis occurrit. Impar hoſti, cum honeſtè pedem referre non poſset, audacter manum conſerit, ratus Fortunã pietatis & audaciæ rationem aliquam forſitan habituram. Primo congreſsu Mars arriſit, multi è Turcis à principio cecidere. Alibechus, & Scender frater eius, breuem Chriſtianorum numerum conſpi

cati, cumutrinque cornua ducerent, extemplò circu mueniendos Vngaros eſſe duxêre, quod cum feciſſent, ĳab hoſtibus circumuenti conſternatis animis, partim magna patrata cæde occubuere, partim confuſa acie elapſi effugere. Michael ſpectata ſociorum clade, ne ipſe quidem ſupereſſe uoluit: in conſertiſſimos, cum paucis qui ſuperſuerant, hoſtes repentè ſe coniecit, capiturq́. quin etiam Gregorius Labathan præfectus Alæ, & in Turcico diu bello uerſatus, hoſtiles manus euitare non potuit: quem in Varnenſi clade captum quoque fuiſſe diximus. Ambo conſtantinopolim captiui ducuntur, & Imperatoris iuſſu capitis ſupplicium ſubire coguntur. Michael prior, non ſine hoſtili affectatione obtruncatur: Gregorius mox eductus, cum in horam iugulum expectaret, quidam præſto Turcus adfuit, qui eum cum filio rependendum à Principe precario impetrarat: & pro captiuo Turco repenſus, fati diuerticulum Gregorio eſt oblatum. Auunculi mortem rex ęgrè tulit: quippe non paruam regno iacturam in eo factam eſſe intellexit, à cunctis etiam fuit ordinibus iuxtà deploratus. Mathiam continuatis itineribus in Tranſyluanos contendentem uehemens quoddam feſtinandi ſtudium inceſſerat: haud inſcium, locum eſſe hoſtibus inacceſſibilem, ſi prouinciales montium fauces, impoſitis ubiq́ præſidĳs, aſſeruarent, nam cùm Carpatĳs montibus, ĳſdemq́ perpetuis & editiſſimis ab Vngaria diuidatur. Prouincia in amphitheatri morem continuis iugis uniuerſa cingitur. Aditus anguſtiſſimi, & qui facilè obſtrui queant, currus uix ſigillatim admittunt: Anguſtiæ montium per quindecim milia paſſuum continuantur: ubi breuiſsimum quodq́ præſidium ualidiſsimas copias non modò remorari, uerùm etiam ad internitionem cedere poſset. Has igitur Mathias inprimis occupat: & inſequenti die in patentes campos penetrat. Non procul à caſtris, prouincialis occurrit exercitus: rogatus à conſpicationis autoribus cum uſus tulerit, an ne aduerſus regem Vngariæ dimicare decerneret? Reſpondit uniuerſus ad unum: Se pro conſeruanda prouincialium libertate, item priuilegĳs & immunitate ad ſupplicandum, non dimicandum eſſe inuitatum: contra regem nunquam arma ſumpturum: defectionis infidelitatis'que crimen morte impenſius abominaturum. Cum hæc nouitatis principes accepiſſent, animo conſternati, & pœnitentia ducti, caſtra ſoluere populi, qui conuenerant, ſedes proprias repetunt, Rex ultrà caſtra mouens, in rebelles iter intendit: & poſtero die eò peruenit, ubi ſuperiore illi die caſtra metati fuerant. Ioannes Vaiuoda extemplò cum uniuerſis prouinciæ iudicibus occurrit, ſupplexq́ ueniam exorauit. Nunquam, clementiſſimæ rex, inquit, in conſpectum tuum uenire potuiſſem, niſi miſericordiam, manſuetudinemq́ tuam ſatis exploratā habuiſſem, eaq́ grauitate Maieſtatem tuam præditam intellexiſſem, ut nihil temerè ageret, & in conſultè: Quinetiam, ſi iuſticiæ ſimul & miſericordiæ occaſio offeratur, clementiæ potius quàm ſeueritatis officium te nouimus optaturum: quando regiam alterum dignitatē magis addecet, ingratum uerò & inuidioſum eſt alterum. Hoc magni, puſilli illud eſt animi. Nos cum iudicibus ad te confugimus Mathiam, ut ſi peccauerimus ueniā: ſin minus, gratiam imploraremus. Sed quis eſt tam bonus, qui non quandoq́ peccarit? Ad malum potius, quàm bonum, mortalium pronum eſt ingenium, ſed ocyſſimè reſipiſcendo, cum labitur, tempeſtiua pœnitentia ueniam promeretur. De me uerò, & de iudicibus rem uniuerſam ingenuè fatebor, ut aliquid ſibi libera paſſio comparare uideatur. Cum inſolita ex edicto uectigalia Tranſyluam: quondam magna libertate donati, ob grauiſſima bella pendere cogerentur: hinc maximè uulgo querelæ ſunt obortæ, inſolentia quiſq́ tributa deteſtabatur, & pendere recuſabat. Publica hinc indignatio ſuſcitata, & apertè quiſq́ ſtipendiorum inſolentiam & grauitatem incuſabat, ego communem animorum indignitatem facile coercere non poteram, manſuetudine potius & tolerantia ſedandam, quàm exaſperandam ſeueritate cenſebam. Inter hæc lamenta, ecce Rufus interceſsit, rem ipſam grauiter exaggerans, indignatos ad defectionem animos irritauit. Ad id nonnullos

nullos nouarum rerum cupidos impulit me regem declarauit, cum ſocijs qui unà conſpirarant, diu me reluctantem, & interminantem acerimè, his uerbis, ut id paterer adegêre: ſi regnum non acciperem, ſe Polonum, aut Valachum, Ruthenum'ue introducturos eſſe minabantur. Ne quis ab his alienigena introduceretur, qui noſtram prouinciam magis uiribus occupatent: ultrò nomen regis admiſi, quo uſque regni uindex & uerus rex ipſe ueniret, qui cuncta pacaret. Cum pro rege hic forem, regia me ſalutatione honeſtari eò uſque toleraui, donec præſto adſoret exercitus, quo facinoroſorum audaciam coherce rem. Quin etiam & illud ingenuè dicere auſim, quod ſi ad peregrinos id transferendum erat imperium, mihi quàm cuius externo maluiſſem: haudquaquam diffiſus regiam ſuſtinere dignitatem, quæ degeneres animos abominatur. Ni, Mathia, ueniſſes, inter iſtos dominari, quàm furorem gentis in me conuertere maluiſſem. Poſtquam, rex ſacroſanctę ueniſti, paſtorem ſuum oues agnouêre: te uerum regem, te Vngariæ Tranſyluaniæ'que dominum omnes conſalutant. Ego quoque inprimis principem, dominùmque meum agnoſco, ac ſupplex ueneror & adoro: aduentu tuo parata † ſunt omnia. & antequam in tuum aſpectum uenirent, arma, quæ ſumpſerant, depoſuere. Omnes facti pænitet, & leuitatis, qui autem perfidia notari poſſint, ſunt herclè perpauci. Populi qui conuenerant (ut è iudicibus ciuitatum, qui nunc adſunt, ſcire poteris) quamuis ad bellum à nouitatis autoribus irritarentur, ad ſupplicandum pro rebellione confluxerant. Poſtquam à principibus conſpirationis ſe ſolicitari intellexère, ut ſumpta in te arma uerterent, continuò depoſuere, ne impium, & infidele bellum gererent, quare pauci ſunt in culpa. iudices autem quibus è primarijs urbibus conuenêre, debitum & gratiſsimum ubique gentium obſequium Maieſtati tuæ pollicentur: præter inuſitati extra ordinarijs'que tributi querimonias, nihil ſe commiſsiſſe profitentur. Si hoſtilem in te animum geſsiſſemus, ante ingreſſum profectò occurriſſemus, obſtruxiſſemus anguſtias montium, & obſtructis faucibus, præſidia impoſuiſſemus. poſtquam autem in Tranſyluaniam penetraſti, non armati, non quadrato agmine tibi occurrimus, non inſtructa acie obuiam produimus: ſed inermes, ac ſupplices clementiam tuam uenimus exoratum, inprimis ut, ſi quid peccauerimus ueniam & erratorum impunitatem impetraremus. Illud profectò clariſſimum Maieſtatis tuæ opus erit, ignoſcere ſupplicantibus, pręſertim cum in tempore reſipiſcunt. Repentina pœnitentia, ingenua faſsio, maximum quodque delictum abolet. Da operam, rex benigniſſime, ut ex opere clementiæ tuæ hodierno te die uerum regem, & patrem pientiſsimum eſſe cognoſcamus. Boni principis eſt officium, in delictis plerumq; conniuere, & oblatam miſericordiæ occaſionem haud quaquam recuſare. Nulla quidem in regia Maieſtate uirtus plus dignitatis habet, & ſpendoris, quàm ipſa Clementia, qua Deum reges propius accedunt. Quid enim magis regium eſt, quàm uincere ſe ipſum, parcere ſupplicantibus, & errata mortalium, cum tutò fieri poteſt, facilitate potius, quàm ſeueritate corrigere? Proinde nobis impenſiſsime ſupplicantibus ignoſce: & ne priſtinæ libertatis priuilegia Tranſyluanis uiolentur, pro tua beneficentia proſpice, iura'que tuere. Cum hæc dixiſſet, ad pedes regis unà cum iudicibus prouolutus, ad oſculum mox excipitur, Rex omnibus ueniam, præterquam perfidiæ ac defectionis autoribus, daturum, & libertatem priuilegiaque Tranſyluaniæ ultrò ſeruaturum pollicetur. Ioannis Comitis fiduciam, dicendi libertatem, & ingenuam confeſſionem commendat: aſſeuerat ſe nunquam de Tranſyluaniæ fide dubitaſſe: ſi quid nouitatis acciderit, id nonnullorum perfidia & improbitate accidiſſe: atque eos miti ſe tantum exilio mulctaturum.

† pacata

Clementia maxime regia.

Vnum erat, quod in ea expeditione regem uehementer angebat: Emerici Sepuſienſis indignatio, qui in hac expeditione regia caſtra deſeruerat. Cauſa nemini ſatis comperta fuit, ſed illud omnium ferebat opinio: regem iam optimatibus

formidoloſum eſſe cœpiſſe: ſuo, non alieno ductu agi uelle: tacitam à cunctis proceribus reuerentiam, promptiſsimum'que obſequium ſibi poſtulare. Emericum inter paternos amicos primarium, quem tantopere cunctis honoribus euexerat, liberè loquentem, aut conſilijs aduerſantem, minis quandoque corripuiſſe. Feciſſe illi ſtomachum: & hinc Michaelis exemplo, illum plerunque motum inceſſiſſe. Interceſsiſſe quoque calumnias inuidorum, qui parui ab illo regem fieri dicerent: quinetiam illum ſeſe rege maiorem ducere. Proinde oborta hinc ſimultas & ſuſpicio, ueterem amicitiam interturbare cœperat. Emericus eò ſola ſuſpicione adductus, ut caſtra desereret: & cum opibus & auctoritate ita foret adauctus, ut arte uiribúſque ſuis ſe tueri poſſe confideret, de aperta defectione cogitauit: palàm exclamans, ſe obtrectatorum opera ad inopiam & agreſtem uitam nunquam rediturum, imò potius mortem obiturum. Virum tanti momenti, præterea ſpectatæ fidei ac ſapientiæ, non temerè dimittendum rex eſse cenſuit. Ioannem archiepiſcopum Strigonienſem cum Emerico dimiſerat, ut hominem reconciliaret, ſuſpiciones omnes adimeret, & ad ueterem regiamque fidem omni ſtudio & diligentia reuocaret. Archiepiſcopus mandara regis è ſententia præſtitit, namque redeunti è Moldauia regi Emericus reconciliatus cum florentiſsimo occurrit exercitu, & ſe imperata cuncta facturum eſſe recepit. Sed ad Tranſyluanam expeditionem redeamus. Rex cum Ioanni iudicibúsque (ut diximus) ignouiſſet, primo Coloſuarum uenit, deinde Thornam. Ibi nouitatis gratia conuentum prouincialibus indixit: quò ad prꝰſtitutum uniuerſi diem conuenêre, de fidelibus hîc, & infidelibus agitatum: qui rebelles ac perfidi declarati, his perpetuum duntaxat exilium indictum eſt: & ea quidem conditione, ut ad ſtatum diem extra regni limites, quocunque luberet, ſe cum fortunis transferre ſit liberum, quinetiam cuique tutò abeundi poteſtatem & diploma pollicetur. Benedictus Ruſus, huiuſce mali autor, in Poloniam ſe ſurripuit, ibique uitam exegit. Mite iudicium omnes comprobarunt. Quin & ipſi perfidiæ conuicti, in ſe mitius, quàm oportuerat, actum eſſe fatebantur. Sed multos ignauia, & regis lenitas planè feſellit: quippe qui dum conniuentem in his regem ſperant, magis opione ſeuerum depræhendêre. Cibinium enim cum ueniſſet, opulentiſsimam Tranſyluaniæ ciuitatem, ſibi continuò renunciatum eſt, ibi nonnullos ex his eſſe, quibus dies perduellionis fuerat indictus: & contempto prorſus edicto, periculóque capitis, in exilium nondum abire uoluiſſe. Nec parum quidem his regis animus incenditur. Et ne ex nimia indulgentia facilitatéque contemptus aliquis calamitoſus oriatur. Quæſtorem ſtatim acciri iubet, qui reos, & eos qui regni hoſtes in frequentiſſimo † Tornæ conuentu pronunciati fuerant, continuò caperet, moréque maiorum nouiſſimum de his ſupplicium ſumeret. Eo die octo capti, è quibus hos inperimis memorant: Petrum Gerch, Michaelem Suki, præterea prætorem urbis, Ioannem'que Chercium. ij omnes in foro ſecuri à publico Lictore obtruncati ſunt: nullus ex horum nece tumultus in Cibinienſi urbe ſuſcitatus, omnes iure cæſos adfirmant. Rex pacata prouincia, dum diuæ Catharinæ ſolennia celebrantur, Tranſyluania egreſſus, in eam Valachiæ partem caſtra mouet, quam Moldauiam nunc dicunt. Hic Stephanus Vaiuoda latè dominabatur: & cum ſub regis Vngariæ ditione uerſaretur, omniáque ſtipendia exoluere, ac imperata faceret debere, elatus animo, ac ferus ingenio, præterea impiger, & bello aſper, detrectarat obſequium: Tranſyluanas etiam factiones fouerat, ut perturbatis rebus libertate frueretur. Rex igitur per ſyluas, anguſtiáſque montium iter facere cogitur, ut rebellem Vidalachum ad obſequium reuocaret. ubi obſtructas arboribus multáque materia fauces inuenit, partim igni, partim ferro ſibi uiam aperit, patefacto itinere, cum in latiorem regionem exiuiſſet, ad oppidum Remanuaſiar caſtra locauit, quod Romanum illi forum interpretantur, lignea huic ſunt mœnia, aggere foſsáque munita. Serethus hoc amnis abluit: ad ripam arx lignea, præſidio

† Tordæ

præſidio potius quàm arte munita. Stephanus hic erat prouinciæ regulus, cui Moldaui omnes iuxtà parebant. Rex primo impetu Romanum forum occupat, quod ubi ab hoſte uiſum eſt, poſtero die per internuncios de pace agi cœptum. Multa ultrò citròque de concordi agitata ſunt, nihil tandem confici potuit. Pòſt, ubi Mathias ſibi ab hoſte uerba dari ſenſerat, infecta pace, caſtra hinc ultra mouet, antequam abeat, ſuccendi diripi'que oppidum edicit. Incenſo Romano foro, quacunque iter facit pagos & oppidula igni ferróque paſsim cuncta uaſtat, homines ac pecora cum ingenti præda miles abigit. Ad ciuitatem demum tertio die peruenit, epiſcopo haudquaquam ignobili præditam, quæ Moldauis Bania dicitur: ubi in prima uigilia noctis, rex cum inſidioſo callidóque hoſte confligere cogitur.

In hoc quiſq; bello fortunam regis cum uirtute coniunctam fuiſſe perhibet. In parte fori, regis erat hoſpitium, quà ad epiſcopatum ſpectat: ubi duæ quoque uiæ congruunt, quæ baſilicam amplectuntur. Cæteri pontifices, proceres, legionúmque præfecti, circa forum hoſpitia occuparant: ut ex uſu regi præſto ſemper adeſſent. Inter cœnandum, ad regem captiuus quidam Sythotus adducitur: rogatus, accitus interprete, quis eſſet, unde, & quò tẽderet, et quę cauſa fuerit itineris? reſpondit, Interprete nequaquam ſibi opus fore, ſe Vngarum & Tranſyluanum eſſe: ac rerum ignarum, ad reuiſenda ſua præſidia nunc in Moldauiam uenire, quæ caduco uxoris bona forent: in itinere Valachorum duodecim milia haud procul hinc offendiſſe, qui Vngaros prima uigilia noctis in cautos adorirentur, trucidarentque: ſe gentis charitate properaſſe, ne ſilentio nefario ſuorum exitium pateretur. Cum hæc à principio parum crederentur, ne ſalutis fortè gratia iſta comminiſceretur: & à rege minæ interijcerentur, mox adiecit: ut adhibitis ſe ipſum cuſtodibus aſſeruarent: ſi falſa nunciaſſet, ultimum de ſe ſupplicium continuò ſumerent, rex hominem aſſeruari, & Drach Bertholdum, ea tempeſtate diſpenſatorem ſuum, equitem fortiſsimum, & ad gerenda bella natum, conuiuas bene tractare iuſsit. Incœnatus ipſe menſæ ſe ſubtraxit, optimates omnes centuriones & præfectos equitum extemplò cogit, imminens ab hoſte periculum enarrat, omnes clam arma ſumere præcipit: ſtationes in ciuitate per omnes uias, porta'que diſponit: ad fori aditus prætorianus cohortes collocat. Ducentos ueteranos, & eos quidem grauis armaturæ, pro ſuo hoſpitio ſtatuit, ut à duobus uicis, qui ibi congruunt hoſtium impetum excipiant, turmas equitum per compita cuncta diſtribuit. Vix hæc ita diſpoſuerat, cùm ſub primam noctis uigiliam hoſtis aduenit: ligneam urbem Vimineo muro circumſeptam, à tribus repentè partibus inmiſſo incendio adoritur, maximus utrinque clamor & tumultus oboritur. Valachi immiſſo per urbem igni, intrò penetrant: iniectus utriſque ignis per cæcam noctem tantum luminis præſtabat, ut euidentiſsimè dimicaret. Ad portas primò, deinde, per uias & triuia magna ſtrages agitur: tanto utrinque impetu pugna conſeritur, ut nil infeſtiùs agi uideretur. Ex induſtria, quadrata duo agmina duplici uia ad regale hoſpitium contendunt: ueteranos ibi inſtructos offendunt, acerrimum atrociſsimúmque hîc prælium agitur: Cadunt hîc multi è Valachis: & dum ij hoſtes domo eijcere, illi contrà uincere, & uitam ſeruare nituntur, multum hîc ſanguinis exhauriunt † Michael Palatinus, Nicolaus Chiupar, & Ioannes Pangratius, Vaiuodæ Tranſyluani: Nicolaus Bamffij, Stephanus Bathor, cæteri'que proceres, fori aditus obſtinatiſsimè pro ſe quiſque tuebantur, & irruentium impetus repellebant. Non latebat enim, capto foro, haud ſecus atque arce, cætera facilè peritura. Vbique inter tela & incendia pertinaciſsimè dimicatum. Valachi tandem ex omni fori parte reiecti, poſt mediam noctem terga dedêre. Inſtant à tergo Vngari: & antequam urbe ſe hoſtes ſurripiãt, quam plurimos intercipiunt, alios præ auiditate fugæ inflamam, multos in enſes agunt, dum'in propera feſtinatione ſeſe conglomerãt, aut pilis à tergo confodiuntur aut, mutuò

† Michael, pato Or. zagh.

cæci ſeſe collidunt. Vix quatuor milia urbe exiluere: cæteri in urbe deprehenſi, ad unum omnes trucidati ſunt. Rex ea nocte modò pro hoſpitio ſuo cum Veteranis certans, modò in foro ſtationes percurens, militis & Imperatoris optimi præſtitit officium. In acerrima quaque pugna primus affuit, & nunc fortes hortando, nunc increpando timidos nunc laborantibus ſuccurrendo, & fortiſsimè ubique dimicando, ſe exercitúmque ſeruauit. Grauiſsimas è rebellantibus Valachis pœnas exegit: ad internetionem nanque cecîdit ſeptem, ubi illuxit, Valachorum milia cæſa, ex numero comperta ſunt: ex Vngaris, mille & ducenti, cæteri, magna ex parte saucij. Quin & rex ea nocte haud procul a ſpina dorſi ſagitta Getica confoſſus eſt: ubi cum excuſſa ferrum haſta altius inhæſiſset, quatuor annos non ſine graui moleſtia pertulit. Et cum, ubi inſederat, tabeſcente plaga remitteretur: deindeq́; repellente natura, ſenſim excuſſum eſt. Ea nocte pro uita potius quàm dignitate pugnatum. Finitima quæque oppida uici'que pariter incenſi, direptiq́. Rex uulnere grauatus, cæſo ad internetionem hoſte, pedem in Tranſyluaniam, deinde in Vngariam referrre ſtatuit. Seruatoris'que natalibus Braxouiam redijt: ibi in reos perfidiæ ſeuerius animaduerſum eſt. Michaelem Tranſalpinum, nobili Vaiuodarum genere natum, ſupplicio affecit. Ex rebellionis autoribus, Michalem Zekel, Aladarium, & Nicolaum cui ex Viſakna cognomentum erat, à Quæſtore captos ad Coloſuar candentibus per urbem forcipibus circumuectos, diſcerpi fruſtillatim, ac demum obtruncari iuſsit. Ex diro ſupplicio tantum terroris omnibus qui cum Ruſo conſpirauerant, incuſsit, ut clandeſtina ſine liberis & fortunis, fuga in Polonos & Valachos elaberentur. Eorum bona aut in ærarium relata, aut poſtulantibus nonnullis dono data. Nondum è Tranſyluania pedem extulerat, cum ſupplices à Stephano Vaiuoda literas accepit, quibus audaciam & temeritatem ſuam ingenuè fatebatur, quod aduerſus regiam Maieſtatem, cui plurimum numinis ineſt, neſaria arma ſumpſerit: non minus iuſtas quàm cumulatas pœnas ſe dediſſe dicebat, demum quia poſt ſupplicium uenia ſequitur, poſtulabat ignoſci non difficilem ſibi putabat ueniam fore: & reconciliatum regis animum præcabatur. Rex, ne plus ſeueritatis quàm miſericordiæ præ ſe ferre uideretur, ſpem ueniæ dedit: quam ex quotidianis rebus ac dictis, ſi ille uellet, augeri poſſe ſignificauit. ſi obſequia grata legitimáque præſtaret, ſe nunquam difficilem futurum: ſi minus, Martem cruentiſsimum litem eſſe diremptururum. illum humanorum ſcelerum ultorem eſſe iuſtiſsimum. Mathias igitur pacata utraque prouincia, in Vngariam redijt. Nondum è Carpato monte prodierat, cum ad pagum quendam Emericus cum florentiſsimo exercitu improuiſus occurrit: & ueluti antè diximus, per Ioannem metropolitam Strigonienſem reconciliatus, ſupplex regem ueniam exorauit: hilari & periucundo uultu ſuſceptus, & amplexatus eſt ibíque perpetuæ fidei fœdus ictum. Quo ea tempeſtate ſecretarij Mathiæ fuêre: regale ſigillum ex compacto ſenis menſibus uiciſsim ab utroque geſtatum: ſcribendi munus ſine controuerſia hoc modo Ioannes Strigonienſis & Stephanus Colocienſis ambo metropolitæ geſsêre, qui his temporibus haud parum grauitatis & iuſticię retulerunt. Hæc igitur bella, poſtquam coronatus eſt, tribus circiter annis à Mathia geſta ſunt.

Bœmicum bellum aduerſus Georgium regem.

Quarto autem coronationis anno, cum ad clara ſemper facinora animum extuliſſet, in Turcos hæreticos'que Boemos animum intendit. E' Tranſyluania rediens, traiecto Tibiſco, Agriam ouans peruenit: indictóque ibi conuentu, dies aliquot in ea urbe conſedit, ut de futura expeditione decerneret. Cum regnum latrocinijs purgaſſet, rebellantium repreſsiſſet audaciam, & prouincias noua molientes è ſententia pacaſſet, quemadmodum hactenus abundè ſcripſimus, duo Mathiæ bella ſupererant: alterum Turcorum, quibus cum eſt perpetua colluctatio: hæreticorum Boemorum alterum. hoc neceſſarium, illud à Romano pontifice delegatum. Paulus enim pontifex, uerus Romanę eccleſiæ paſtor

ſtor, fideliúmque pater, ne nimore animi magnitudine quàm pietate præſtaret, ad pacandam prius Italiam: deinde ad corrigendos hæreticos, cohercendóſque Turcos animum aduertit. Vtinam conſilium numina fortunaſſent. Quarto pontificatus anno, cum per hyemem magna induſtria, & labore res Italas componere conaretur, & non ſatis adhuc inter partes conueniret, rerum ille dominus, ac pacis auctor, inter celeberrima ſacra publicè pacem quibuſdam conditionibus indixit: & in æde Marci, inter ſacra ſolennia, cum ſummo Cardinalium omnium conſenſu edictum edidit, quo ommibus Italæ pacis & concordiæ interturbatoribus Chriſtiana conſuetudine ac ſacris omnibus interdictum eſt. Hæc moliebatur, ut expedtiùs cætera conſilia, quæ ad ſalutem humanam intenderat, proſequeretur. Mathiam eo tempore ad facinora quæque clariſsima accommodatiſsimum, non tam natum, quàm à Deo ſibi datum reputabat: cuius ductu & auſpicijs prophanum æquè ac hæreticum protereret. Georgium Boemiæ regem execrabilis hæreſeos planè conuictum, publico grauiq; edicto, regno ac dignitate priuauerat. Id anno Salutis quadringenteſimo ſexageſimoſexto ſupra milleſimum factum erat. Et eo quidem anno, quo Ioannes Quinqueccleſienſis antiſtes & Ioannes Roſgonius, legati ad Paulum pontificem uenêre. Ex eo tempore, pontificijs ſæpè literis ad utrumque bellum Mathias incenditur. Reluctantem, & utrique hoſti imparem ſe eſſe dicentem, uariáque cauſantem, Romani Imperatoris, epiſtolæ & oratores circumuenêre, qui promiſsis oneratum, ad extirpandam tandem hæreſim impulêre. Hortabatur ad id iuuenem, quòd Turcum in Aſiam arma uertiſſe, & Syriaco Aegyptiacóque bello implicitum eſſe cernebat. Succendebat ulciſcendi libidinem, iniuriarum adhuc recentium amara memoria. ſocietates enim fratrum, qui tot oppida in Vngaria occuparãt, tot præſidia & caſtella erexerant, tot annis regnum latrocinijs infeſtum præſtiterant, Boemicæ Poloniæque fuerant: & hinc eiectæ in Morauiam, Boemiám ue, haud aliter atque in patrium tutiſsimúmque aſylum confugiebant. Quinetiam mutuæ finitimorum iniuriæ, incurſiones & rapinæ, ultro citróque odia ſuſcitabant. nam dum quiſque ſuis facilè credit, ad ueritatem & iuſticiam plerumque animum non intendit. Nec defuerat quidem ingenitus laudis & gloriæ ſtimulus, qui ad maxima quæque geſta trahebat. Immortalitatis enim cupiditati ſic obnoxium natura finxerat, ut pro comparanda ſæpe gloria, grauiſsima quæque pericula contemneret. Inſtigabat etiam religio, ſacro ſancti collegij obſeruantia, orthodoxæ fidei charitas, & diuinus amor: indulgentiſsimique pontificis & Romani Imperatoris autoritas, quorũ alter quinquaginta aureum milia per Ioannem oratorem Quinqueccleſienſem epiſcopum & collegam ad Mathiam miſerat: alter omnia unius animi uectigalia Auſtriæ, item arma, commeatus & tormenta quoque bellica ad hanc ultrò expeditionem offerebat. Quinetiam, quantum ex regijs epiſtolis quæ ex Strigonio ad Victorinum Georgij regis filium Muſtembergẽſémque ducem, & ea tempeſtate Morauiæ præfecturam ſanè gerentem, ſecundo coronationis anno mittebantur, intelligi poteſt: Henricus Lippa & Mattheus Steinbergus, iſta odia & belli huiuſce ſemina ſeuêre. Alter enim regni finibus cum Michaele palatino mutuis decertauit iniurijs: & cum prior ipſe prouocarit ad protegendum ſcelus læſum aduerſarium accuſabat, illatáſque loco ultionis iniurias deferebat. alter, cum ſocijs eiuſdem petulantiæ, crebris regnum incurſionibus inquietabat. Nec minore quidem audacia Stephanus Eymiger ſtomachum regi fecerat. Ad coemenda namque tela, ſagittas'que, quarum inopia Turcico bello is admodum laborabat, in Germaniam ſuperiore anno nonnullos miſerat, necubi portorium, ob ſalutaris belli rationem ac regis autoritatem ab his ſolutum eſt. Cum Morauiæ fines attigiſſent, grauiſsimum Stephano publicano portorium expendere coacti ſunt. Quare haud ab re in Stephanum Mathiæ commotus eſt animus. Inſuper ex ueteribus nouæ quotidiæ iniuriæ, à facinoroſis utrinque hominibus ſerebãtur, interturbatores initi fœderis & otij

indies

indies oriebantur, item (ut regis querula teſtatur epiſtola) in obſidione Caſtolani, cum obſeſsi fratres equos, familias'que alere non poſſent, clam per ſilentium noctis elapſos, in Morauiam ad Henrici oppida emiſerunt: ibíque gratum tutumq́ hoſpitium inuenêre. Hæc igitur omnia cùm rex mente reuolueret, ad bellum Boemicum animum acclinabat. Nihil tamen inconſultis patribus proceribus'que agendum eſſe cenſebat. Cum de ſuſcipiendo bello ad conuentum frequentiſsimum retuliſſet, uariæ utrinque ſententiæ ſunt auditæ. Plerique, propter Maumetis inſidioſi potentiſsimíque hoſtis periculum, à cæteris expeditionibus omnino ceſſandum eſſe cenſebant. Sat Vngarum agere, ſi Turci impetum, furoremqúe repellat: perpetuum, dirum, ualidiſsimúmque hoſtem, haudquaquam dimittendum: Vngariam duplici bello prorſus imparem uideri: &'aſsiduò bello uexatam iam milite, opibusqúe exhauſtam eſſe. Contrà alij planè ſentiebant: pernicioſum dicere Vngaro fore ocium, ſi ceſsarit enim, in factiones inteſtinasqúe diſcordias repentè recidere ſolere: ad bellum tantum eſſe natum, robore corporis ualidiſsimum, ac laboris & inediæ tolerantiſsimum. Vniuerſos Europæ principes, Vngari tantos labores & quotidiana prælia demirari. Addere fortunam, ſapientiam, fortitudinemq́ ducis: cui nihil aggredi licet, quod dexterrimum euentum non afferre uideatur. Bellum utrumque pium & ſanctiſsimum: obortam olim Boemorum hæreſim eſſe peſtilentiſsimam, quinetiam admodum uerendum ne cum è Boemia Morauiam nuper inuaſerit, quæ contermina eſt, Vngarorum ſenſim, & pedetentim animos illabatur. Omnes tandem tacentes, regis animum & ſententiam expectabant.

RERVM VNGARICARVM DECADIS QVARTÆ LIBER SECVNDVS.

Rex poſt diuerſas Patrum ſententias, Pauli pontificis & Cæſaris epiſtolas continuò recitari iuſsit: quæ Matthiam hortabantur, & orabant, ut delegatum à Pontificia & Cæſarea autoritate Boemici belli dudum imperium ultrò ſuſciperet: ac ſtata pollicebantur cum'auxilijs ſtipendia. Demum obſecrabant, ut ueluti à Turcis hactenus, ita nunc ab hac hæreticarum peſte Chriſtianam Rempublicam & orthodoxam fidem aſſereret. Recitatis epiſtolis, ipſe à ſolio ſic exorſus. Si quis (inquit) hoc, proceres, bellum declinare deberet, Matthias ex his profectò unus eſſet: quippe quem in ſocerum, ſalutis autorem, arma ſumere, quem pij loco parentis ſemper habuit, nec æquum, nec fas ullum hortatur: ſed cum mecum reputo, quicunque publicam perſonam gerit, uel maximè principes, potius communis quàm priuati commodi rationem habere oportêre: ex hoc fit, ut publicam ſalutem & utilitatem proprijs rationibus anteponam, Cum me conſidero priùs ad regni Chriſtianæq́, Reipublicæ quàm affinium commodum eſſe natum, meorum ſæpè cogor obliuiſci. Nec illud quidem Seruatoris optimi maximi documentum quenquam prætерire debet, plerunque, cum ius fas'que tulerit, non modò ſuorum nullam habendam eſſe rationem: ſed animam quoque ſuam, cum de Deo agitur, perdere oportêre, ut in cœlis inueniat eam. Verùm ſi, quanti momenti ſit id, quo de hodierno die agitur, rectè penſitaueritis, nimirum etiam iniuſſu Pontificis & Auguſti, ultro id bellum ſuſcipiendum eſſe cenſueritis. Res tanti ponderis ſi cui detrectanda eſſet, in primis profectò mihi eſſet. In eo enim loco regnum ſitum habemus, Proceres, & ad tam miſera tempora uenimus, ut hoc bellum neceſsitate magis quàm uoluntate ſuſcipere cogamur, cum Turcico pernicioſius eſſe uideatur. Turci, præter obſequium & tributa, nil aliud expoſcunt: ad ſuas ceremonias nec ui, nec cruciatibus impellunt: nullis animum prophanis opinionibus inficiunt: corporum, non animorum imperium quærunt. Boemica hæreſis, quę tam multiplex eſt, & diuerſa, ut contrarijs ſemper fluctu-

et opinionibus, uſque adcò propagari cœpit, ut non ſolum Boemiam, ſed iam iam totam Morauiam, & magnam Sileſiæ partem infecerit. Iam noſtris finibus peſtis hæc imminet, & nonnullorum etiam militari conſuetudine (ut nuper accepi) mentes inceſsit. Corporis interitus incommodum'ue, parua iactura eſt, patres: ſed animorum, maxima. Boemus, dummodò te in ſuam ruinam trahat, inſitáque labe contaminet, nil aliud poſtulat: te noctu & interdiu familiariſsimè utitur, & quibuscunque poteſt humanitatis officijs excolit: ad uoluptates quaſque pernicioſiſsimas incendit. Iuſtum, fas & æquum, omnia miſcet: pollutæ ac inuerſæ ſunt ceremoniæ: uerus Dei cultus piaculorum multitudine deprauatus: extincta religio, ſpoliata templa, ſacraq́ collegia monachorum: orthodoxa fides tot malis opinionibus infecta, ut nocturna ſacra ad promiſcua adulteria inceſtúsque redegerint. Hic Adamitas, & Adæ more uiros paſsim cum mulieribus nudos incedentes, ſine rubore pudibunda oſtendentes, cernere erit. Hic Iacobitas, hic Paulinos, hic Taboritas, & Vſitas, ac uarias hæreticorum ſectas quiſque ſpectabit. nec illud ab re quidem: quandò, poſtquam ab ipſa ueritate diuertitur, diuerſi utrinque nos errores excipiunt. Quare peſtis & exitium noſtris limitibus imminet: & ni ſalutem fortè noſtram, ueluti amentes deſperatione contemnamus, neceſſariò hanc labem propulſare cogimur. Præterea, quod'nam bellum honeſtius, glorioſiúſque nobis proponi poſſet, quàm id, in quo non modò de communi corporum libertate, ſed in uniuerſum de animorum ſalute agitur? uos orthodoxæ fidei uindices, uos Chriſtianæ Reipublicæ aſſertores, uos uniuerſæ ſalutis autores: nunc paſtor gentium, ſacroſanctum collegium, & Romanum imperium uehementer hortatur, & exorat, ut Chriſti populum non modò à ſeruitute Turcorum, ſed etiam ab hæreticorum contagione liberetis. Et ne ea quæ uires noſtras exuperent, ij orare uideantur: pecunias arma, commeatus, & auxilia non parua deferunt. Calamitoſum laborem, fortaſſe quis dixerit, nobis proponunt. Imò ſi rectè ſentire, ac uiri eſſe uolueritis: argumentum laudis, & materiam nobis offerunt immortalitatis. Laudis, dixi, & immortalitatis: imò regni acceſsionem, perpetuúmque commodum. Quicquid armis quæretur, uobis, non Pontifici, non Imperatori, parabitur. Interitum tantum hæreſeos illi quærunt. Quicunque non laude, non belli pietate mouetur: commodo militiæ, & imperij propagatione excitetur. Sed turpe eſt, momentaneã utilitatem perpetuæ præferre honeſtati: non ſolidum, ſed inanem ſibi finem præponere. Quietem ſibi aliquis optabit: quæ'nam quies, præter deſidioſum & ingratum ocium, Vngaro eſſe poteſt? Quæ ueſtræ artes, quæ ſtudia ſint, quæſo conſiderate. In tria hominum genera uniuerſa digeritur Vngaria: unum Deo dicatum, in religione uerſatur: alterum, militiam: tertium, agros colit. Non uos diuerſa literarum ſtudia, non uariæ artes & mercatura ſolicitat. pars maxima ueſtri arma gerit: qui niſi ſtipendia feceritis aſsidua, uitam cum dignitate retinere non poteſtis. Si domi degitis, impatientes inopiæ, continuò ad uim, ſeditiones & rapinas animum aduertitis. Formidoloſum (mihi credite) tale uobis eſt ocium ad gerenda bella uos natura genuit. Proinde nolite, quæſo, turpi ignauia deſidiáque torpeſcere: partum tanto ſanguine à maioribus regnum, à Boemis & Turcis uindicate. Non ignauiam laus ipſa cõparatur. Nihil honoris tibi uirtus adfert, & ornamenti, ſine labore, difficultatéque quàm maxima. Generoſi uiri eſt, more Herculis in perpetuo labore & ſudore uerſari. Non ad uentrem, & deſidiam, ſed ad laborem nati ſumus. Videte quàm bene nobis cum fortuna agitur. Inter Turcos & hæreticos nati ſumus, qui Turcis ſunt longè pernicioſiores: alteri in ſeruitutẽ, in perpetuam animorum miſeriam alteri nos aſſerere conantur. Martialis, ni à maioribus degenerare uelit, eſt Vngaria. Vtrinq; laudis & cõmodi, perpetuęq́ ſalutis propoſita materia eſt. Quis hic uacationẽ militiæ, quis otium, aut exauctorationem appetierit? niſi fortaſſe nutrire uentrẽ, & inter mulierculas penſa diſponere cupi

at

at. Ardua & difficillia cuncta fortiſsimis uiris ſunt iurè propoſita: ignauos & inertes repellit gloria. Sat ipſa experientia didiciſtis, nihil deſidioſo ocio uobis eſſe pernicioſius, quo humanum ſemper contabeſcet ingenium. Si religio & uera fides priùs nobis inſitæ eſſe debent, quæ diuino potiùs quàm humano beneficio comparantur: uobiſcum, pontifices, aliquantiſper (quæſo) reputate, quid à uobis in primis ſacroſancta mater Eccleſia, quid ſponſus eius Seruator noſter, quid Chriſti uicarius, quid Apoſtolicus ordo, quid Cęſar Auguſtus, quid propinquū exitium iam noſtris limitibus imminens, quid ſalus animorum, & res denique ipſa poſtulare uideatur. Exiſtimate à IESV optimo maximo uos omnes orari, per cruciatus indignos, per ſanctiſsimum ſanguinem, in patibulo crucis pro noſtra redemptione largè diffuſum: per ſaluberrimam mortem, qua uos à morte liberati eſtis: ne hoſtes ſui nominis, uel religionis infectores, in exitium fidelium, in animorum interitum, uires & imperium amplificare patiamini. Idipſum cæteri, quos diximus, expoſcunt. Opulentiſsimi uobis pontificatus & baſilicæ, opulentiſsimæ quoque proceribus & nobilibus ciuitates, ac uillę, à ſuperioribus noſtris factę ſunt non ad luxuriam agendam, non ad crapulas celebrandas: ſed cùm Chriſti milites ſitis, ad alendum exercitum, ad protegendam fidem, ad eradicandam hæreticorum impietatem. Quæ ſi præter opinionem contempſeritis, ad æternam animi corporiſque miſeriam (mihi credite) militabitis. Ad ingratum hæc ſagitta me hortatur ocium, quam altiùs dorſi ſpinę infixam Valachico bello nuper accepi: quanquam ſomnum inhibet, quietem intercipit, & moleſtum cibum reddit: quotidie tamen grauiorem corpori loricam induxi, & contempſi dolorem, quandò plus regni ſalus delectationis attulit, quàm illa moleſtiæ. Si uos non religio, non Chriſti charitas, non orantium autoritas, ac cætera quæ diximus, excitauerint: num uſque adeò ſegnes, bruti, ac ab omnibus ſenſibus eritis deſtituti, ut priſtinarum intolerabiliumq́ iniuriarum memoria, quas per tot annos à Boemis accepiſtis, ad bellum pro fide, pro Chriſto capeſsendum, non impellat? In primis annos octo ac uiginti Telephus Giſcra, ſocijq́ quàm plurimi nos cædibus, rapinis & incendijs affecerunt: fratrum deinde latrocinia multò grauiſsima ſucceſſere, qui illorum exemplo è Boemia, tanquam aſylo malorum omnium, prodiêre. Erexêre caſtella, templa diripuere, inceſtauêre uirgines, eximiasq́ matronas: igni ferróque latè graſsati, nec ætati, nec ſexui, nec focis & aris pepercêre. Suehla quid molitus ſit, non ſine ſpectaculo quoque cruento ſpectaſtis. Quinetiam ſuperiore anno, quid Henricus Lippa, fraternæ ſocietatis latronumq́ hoſpes: præterea quid Stephanus Eyczingerus, & Matthęus Seinbergus aduerſus noſtros patrarint, accepiſtis omnes, & plerique ex accepta calamitate ſenſiſtis. Vindictam ſibi tales poſtulant iniuriæ, quando illi quibus bellum ſumus indicturi, hoſpitia ſemper latronibus grata præſtabant, læti excipiebant, alebant in perniciem noſtram, & prædam fortaſſe communem habebant. Quò uſque igitur, proceres, hæc inulta tolerabitis? quò uſque in cædem calamitatemq́ ueſtram funeſtum hoc genus hominum reſpirare patiemini? An uſque adeò diuturna malorum patientia obduruiſtis, ut tolerata fortunarum iactura, ferendum nunc quoq́ animorum interitum expectetis? Tolerabilia ſunt quandoque illa detrimenta, quæ reſarciri queunt: ſed cum de ęterna corporis animiq́ miſeria agitur, ad declinãdū tam exitiale periculum, omnes hominis uires intendendæ ſunt. Difficultatem belli quis obiecerit, & tempus minus idoneum: neque difficillima duo bella, & tantopere formidoloſa, proſperè uno tempore agi poſſe cenſuerit. Fateor, Boemos Martiales eſſe, formoſiſsimum genus hominum, culturæ corporis ſtudioſiſsimum, & quàm maximè crinium: cupidiſsimum belli, & ad pericula promptiſsimum. procera ſunt his corpora, & ſpecioſa: contemptus mortis magnus ineſt, & perſuauis herclè conſuetudo. Sed animi corporiſq́ uoluptatibus nimis ſunt obnoxij, quibus uires omnes eneruantur: mira inediæ, laboriſq́ impatientia. Primo congreſſu nimis poſſunt: ſed ſudorem aſsiduum, ſitum, ſqualloremq́ caſtrenſem perferre nequeunt: mori aut terga uertere, quàm co-

mæ

mæ cultum præterire, malunt. Accedit & illud, quòd non cum uniuerſa nobis Boemia bellum ſuſcipiendum eſt: ſed cum hæreticis tantum dimicandum, quos & robur fidesꝗ ueſtra, & numen ueritatis. Seruatorisꝗ præpotens dextera proteret uniuerſos. Aliter cum Sigiſmundo, qui in feſtum ſemper ſibi Martem habuit: aliter cum Germanis, & nunc cum Vngaris (bene ſpero) pugnabunt. Alium ſibi hoſtem eſſe ſentient, à diuina benignitate, à cæleſti iuſticia, ab orthodoxæ fidei ueritate longè aliter munitum. Pro uictoria noſtra Romæ pontificis edicto ſupplicationes indictæ, ad omnes aras diuina res fit. Pro uictoria noſtra, Auguſti beneficentia, omnia Auſtralium armamentaria patefecit, uectigalia cõferet, & auxilia ualidiſsima pollicetur. Nudius tertius pontifex Paulus, pater ille pientiſsimus Apoſtolicum diploma cum Imperij ſceptro, gladioꝗ miſit. Quo me (uelim nolim ue) ex apoſtolici ſenatus conſulto, & Auguſtali conſenſu, autoritateꝗ Chriſtianæ Reipub. Imperatorem aduerſus Boemos hæreticos & Turcos pronunciat, & edicit Maumetes ne quid uobis à tergo moliatur haudquaquam hoc anno dubitate. In Aſia ſibi cũ Syris & Aegyptijs res eſt, cum Aſsyriorũ rege bellũ iniuit. In Scyllam (mihi credite) incidit, & Charybdin. Noſtra in uado res eſt, cum hæreticis tantùm nobis bellũ erit: quos ad reſipiſcentiam ſalutarem reuocare, cum alioquin uiri ſint magnamini, & domi militiæꝗ præſtantes, non modò glorioſum, ſed pium & ſanctum erit. Quæ hinc cõmoda animi corporisꝗ prouenіant, quis unquã numerarit? Hinc regni acceſsio, cõmunis utrinꝗ ſalus, põtificia & Auguſtalis obligatio, & gloria cum immortalite coniuncta. Quas ob res (ſacroſancti patres, proceresꝗ fortiſsimi) deſidioſum ociũ repellite, omnes uno cõſenſu capeſſendum hoc bellũ eſſe cenſete, piam ſanctãꝗ militiã militate: me Chriſtianæ Reipub. ducẽ, me Imperatorẽ in hæreticos ab Apoſtolico ſenatu declaratũ ſequimini: pro orthodoxa (quæſo) fide, pro aſſerendo ueritatis numine arma capite. Nobile ac præclarum genus hominum, ui ad meliorẽ frugem reuocate, ut immortali hoc beneficio conciliatum, uobiſcum deinde in Turcos, ductu auſpicijsꝗ meis, arma gerat. Proinde cõparate copias, ſupplementa quærite: & Coruinũ, Coruiniꝗ fortunam forti animo ſequentes, adiuuate. Te autem IESV CHRISTE optime maxime, cuius auſpicijs iſta bella ſuſcipimus, nunc ſupplices exoramus, ut per nos, in uirtute tua, hæretici reſipiſcant: Turci, cum quibus tot annos bella gerimus, præpotenti dextera tua proterantur: nobis uera ſalus & nomini tuo ſempiterna gloria comparetur. Secundum grauiſsimam regis orationem omnes ſine ulla ſeceſsione, pedibus in eius ſententiam iuêre. Expeditionem hanc iuſtè ſancteꝗ ſuſcipiendã eſſe, graui decreto cenſuêre. Parendum pontifici, obſequendum cæſari, una uoce affirmarunt. Addidit omnibus omnium Turcorum honeſta legatio, quam Nicolaus Vylachus, uir ea tempeſtate opibus, & autoritate præſtantiſsimus, qui inferioris Pannoniæ præfecturam gerebat, honorificè duxerat. Oratores in ſenatum admiſsi, & benignè exauditi ſunt. Maumethis nomine inducias petebant, & bonæ amicitiæ ſpem pollicebantur. Hoc non temerè Othomanica perfidia expoſcebat, ut, dum in Aſia rem ageret, initis cum Pannonæ induciis, nihil ultrà in Europa formidaret. Nunquã rex eos ad ſe introduci permiſit, quin Draculam, quem captiuum habebat, acerrimum Turcorũ hoſtem & illis per quàm formidoloſum, ſemper obijceret. Illi hominẽ agnoſcentes, à quo tot immanes cruciatus acceperãt, totiens etiam fuſi fugatiꝗ fuerant, limis eum oculis intuebantur: & eò magis ad peragẽdas inducias inuitabãtur. Verùm rex confirmandi metus gratia inducias abnegat, referens, patrio iure nulli Pannoniæ regi cum Turcis inducias, pacém ue facere fas eſſe: ſi fecerit dignitate regia ſtatim excidere. Sed easꝗ uerbo fieri nequeunt, inducias ſe cum Turcis re initurũ, ſi ſecum illi benè uixerint: ſi iniurijs abſtinuerint, uim & rapinas inhibuerint. Oratores uoti nec prorſus quidẽ impotes honeſtè dimiſsi, & à Nicolao Vaiuoda in tutũ reuecti. Antequam conuentus à rege ſolueretur, nonnulli proceres, qui in Moldauiæ bello ſe optimè geſſerant, à rege magnificè donati: Nicolao Bamffij multæ uillæ, ob rem optimè geſtam, hic à rege dono datæ: uirtutem deniꝗ fidemꝗ militarẽ magna beneficentia, multisꝗ præmijs

Mathias proſequendã eſſe cenſebat. Rex Agria mouens, Budã uenit: delectũ ibi habuit, legionũ ſupplemẽta diſpoſuit. Vix octo hic dies exegerat, cùm Georgio regi per fęcialem bellum indixit: & motis hinc caſtris, Piſonium cõtendit: interea pontifices omnes, ac proceres cum ſuis copijs obſequi iubet. Piſonij dies aliquot præſtolatur dum optimates & auxiliares copiæ conuenirent. Contrà Georgius rex, qui ſe à Paulo pontifice ob improbæ opinionis pertinaciam regia poteſtate abdicatũ eſſe nouerat, & indicendum ſibi bellũ indies optinabatur, nihilo ſegnius ualidũ inſtructumq; exercitum compararat, ſe armis opinionem dignitatemq; ſuam defenſurum eſſe confidit: ſuæ gentis uiribus fretus. è Praga mouens, in Morauiam conceſsit, ubi Victorinus filius, uir profectò impiger ac ſtrenuus, prouinciam cum imperio tenebat. Socia cum eo caſtra iungit, ac forti animo ad Morauiæ fines Vngarum operitur. Mathias, antequam Piſonio moueat, autoritate legati pontificis, Laurentij Roborellæ, Ferrarienſis epiſcopi, qui ex urbe Romę nuper aduenerat, edictũ pontificium in Morauos promulgat, quo graui Morauos cum Boemis & Sleſitas omnes pontifex anathemate mulctat, qui ſe hæreticorũ partibus acclinarint. Quare bellũ hoc Boemicum, anno Salutis quadringẽteſimo ſexageſimo octauo ſupra milleſimũ initũ fuiſſe nouimus: & quarto Paulini pontificatus, Coronationiſq; Coruinæ anno. Moraui, Sleſitęq; interdicto promulgato deterriti, Georgij partes ſectari non decernũt. A' Boemica fide pars magna deficiunt: urbes Romanæ eccleſiæ dogmata retinent. Harũ tamẽ imperium in hæreticorũ manu erat: nam arces omnes præſidijs obfirmatas illi tenebant: parebant urbes & oppida, & uectigalia cuncta pendebant. Rex tandem cum pontificio legato, caſtris Piſonio motis, Lauã conceſsit. Vrbs eſt in planicie ſita, ad Morauæ fluenta, qui Morauiam ab Vngaria diuidit, & fines ulterioris Auſtriæ claudit. Hæc cæſareæ ditionis erat. Aduenienti Mathiæ urbem ciues & armamẽtaria patefecêre, adiuuêre commeatibus, & haud ſecus ac cæſari, obſequia exuſu grata præſtitêre. Ad ripam Vngarus caſtra locat, è cõſpectu rex Boemiæ metatus eſt, menſis hic teritur, nulla collatis utrinq; ſignis pugna conſeritur, præter ſimulachra quędam prælij, quæ laſciuientes quotidie nonnulli milites committebãt. Pares utrinq; uires, par utriſq; metus, audacia, numerus, ac robur. Ducibus quoq; par uirtus & prudẽtia, ſed impar ætas: quando ſeptimũ uix Mathias & uigeſimũ claudebat annũq; Georgius ſexagenarius fortaſſe fuerat: ueteranus tyronis, & tyro ueterani ingeniũ, fortunã uterq; uerebatur. Quin & oborta ultro citroq; priſtinæ ſuauiſsimæq; affinitatis quandoq; memoria, pugnę ſtudiũ remittere, reconciliare animos, & bellũ abominari: inita ex affinitate nomina, nunquã bello depoſita: alter filium, patrem alter appellare: ſocer & gener, pia hæc nomina uſurpare. Verũ cùm belli cauſa, ac laudis ſtudia ſuccurrebãt, animi repentè reglutinari, in certamẽ remitti, & alter alterius ruinam appetere, colloquia in ripa fluminis ab utroq; quãdoq; habita, non ſine amara uerborũ uelitatione. Generi impietatẽ ſocer arguebat, ſoceri prophanã mentem increpabat generi: ad mitiora plerumq; uerba deuentũ. Georgius ſæpè iuuenẽ mollire, blanditijs, artibus circumuenire. quãdoq; minas præceſuè interijcere, ut ab iniquo & infando bello deterreat: cõtrà ille pertinacius obſtare, cõuincere ratione, & ubiq; par pari referre conabatur. Interuentu etiam procerũ utriuſq;, de inducijs & pace agitatum. His omnibus Mathias aures obſtruit, præces & affinitatẽ ab internuncijs repetitam obaudit. Laurentius eum obfirmat, nunquam à latere diſcedit, ne uxoris ille memoria collabaſcat, Cum nulla demùm utrinq; pugnandi copia fieret, Georgius grauiſsimo belli ſunptu deterritus, quem tolerare non poterat, retrò pedẽ referre cœpit. Ad defendendã Trebychum, cum præſidio ualidiſsimo Victorinũ filium natu maiorẽ ſubindeq; miſit, per arces & oppida hoſti obiecta præſidia diſtribuit. Ea regnũ tempeſtate ij proceres ſequebantur: Emericus comes Sepuſiienſis, Stephanusq; frater, cuius uirtus cõſtantiſſimaq; fides in eo bello nimis enituit: itẽ Cyupor Nicolaus, Vayuoda (ut aiunt) Tranſyluanus, Stephanus Bathor, & Michael Palatinus: præterea Magyar Blaſius, Paulus Chinis, Lupus Deſpotes, Nicolaus Bamfy, utris'que archiepiſcopi, & Ioannes

Initium belli Boemici. 1468.

poeta

poeta non ignobilis, Quinqueccleſienſem: antiſtes, alijq; cum frequentiſsima nobilitate proceres, reguliq;. Paulus humillimo genere natus, è piſtrino frumentario in militiam eductus, ſub Magyare Blaſio primùm meruit: cognomē à paterno pago inditum, Inauditis animi corporisq; uiribus fuit: ſtatura, robore, lineamētisq; membrorū Herculi prorſus aſsimilis. In paterno piſtrino altus molā ſæpè frumentariam, ſine quoquā adminiculo: quandoq; uas uinarium uix currui tollerabile, ſolus humo ſubſtulit. Armatū quoq; hominē dētibus ſurreptum, inter militares choreas, non inermis ſaltando circūtulit. In paleſtra & pancratio ſemper indomitus, Blaſij contubernio uſus, ſic illi gratus fuit, ut non munia modo quæq; militiæ potiſsima ſtatim obiret, uerùm etiam proſpectata fortitudine ac fide oblatā eius filiam uxorē duxerit. Tantam præſtātiam uirorū fœcunditatē protulit illa ætas, ut uix totidē Troianus equus peperiſſe uideatur. Si quis Emerici aſtum ſapientiamq; penſitarit, alterū Vlyſſem Palamedem ue fuiſſe dixerit. Stephanus Agamemnonem, Aiacem Paulus, Ciupor Diomedem, Neſtorē Michael, & rex Achillem omni ex parte referebat. Conſimiles Mathiæ proceres fortuna dedit, quorum opera clariſsima quæq; facinora gereret. Poſt ubi regi nunciatum eſt, Trebychū cum præſidio à Victorino teneri, quòd non procul à caſtris erat: Et Georgium cum exercitu abijſſe cōſpicatur, oppidum illud obſidet, ut regis filio potiatur. Rex primò impetu ſuburbano ſuccendit hinc ignis in urbem effuſus, cum ab urbanis coercêri non poſſet, abſumit omnia. Victorinus cum præſidiario milite ciuibusq; multis egreſſus, in proximā urbi arcem, in edito monte ſitam, confugit cum ſuis, qui nongenti penè fuerant, à præfecto mox excipitur. Ciues repulſi, in manus hoſtium deuenêre. Trebychū igitur duabus ferè horis, ac ſolo tantùm incēdio expugnatū. Hæc decimo ante ſacrā Pentecoſtes diem acta ſunt: arx circiter Paſchę ſolēnia obſidetur. Expugnatio dies aliquot tentata. dum hęc negligentiùs aſſeruatur, ecce tria equitū milia in tēpeſta nocte à Georgio miſſa, clam arcē ſubeunt. Victorinū cum præſidiarijs nōgentis, abſq; cūctatione, ſubducūt. Cuſtodiæ per ſtationes diſtributæ, inſtructū eorū agmen cum non in tempore obſeruaſſent, inhibere nequiuerunt. Secundū Victorini fugam, Mathias arcē per deditionē accepit. Qui cuſtodias agebāt, grauiter increpuit, quod tam negligēter ac ſegniter ſeſe geſsiſſent. Cum Victorinus euaſiſſet, rex Brunā uerſus caſtra mouit, quæ Morauę gentis caput eſt: urbs ædificiorū præſtātia, & negociatorū multitudine, opibusq; cōſpicua, in plano ſita eſt, duplici foſſa muroq; munita, ciuitati arx prominet, quā Spilbergū uocant, & loco & arte hoſti in acceſsibilis, ac ualido hęreticorū pręſidio obfirmata. Cum urbi appropinquaſſent, in ſuburbanis caſtra poſuit. Mox immiſſo præcone, ſenatū rogat: An impietatis hæreticę, an Romanę fidei partes ſequi uelint. Si Romanę legato pontificis, pōtificioq; duci portas ultrò patefaciant: ſin hæreticæ, indictū à præcone bellū accipiat. Præconi reſponſum à ſenatu, inſequēti ſe die legatos eſſe miſſurū. Legati poſtero die ex urbe prodiêre, & data dicēdi copia, unus ex his. Si ſenatus populiq; Brunenſis animū (inquit) ſcire cupitis, princeps, nil uobis cum ciuitate noſtra hoſtile intercidere poſſe ſentietis. Orthodoxæ, Mathia rex fidei ac Romani dogmatis ſectatores ſumus: omneſq; ad unū interire malumus, quàm ab Apoſtolica Romanæ eccleſię ueritate deficere. Cum uindicē nullū haberemus, hæreticorū, quando ita tulit uſus, imperium pertulimus: pernicioſa nunquam opinione ipſi nos imbuimus. Vt quæ cęſaris, cæſari, & quæ Dei, Deo redderemus, inſons nobis animus, & mens Romano dogmate affirmat: nullum hæreticorū imperium, nullaq; cōſuetudo noſtra pectora penitùs infecit. Sincera & intemerata fides, integer ſaerorū ritus, & inuiolatæ quoq; ceremoniæ. Præter legitima uectigalia, & obſequia, quæ detrectare minimè poteramus, nil aliud hæreticis præſtandū eſſe cenſuimus. Summū pontificem iam pridē accepimus, huic bello Mathiam regē præfeciſſe: hunc fidelibus principē aſſertoremq; dediſſe, Te quoq;, pater optime, miſiſſe legatū, ut pro pontifice cuncta gereres. Senatus noſter decretum ſummi pontificis non detrectat: in primis eius numini, qui Dei uicem gerit in terris: deinde Mathiæ principi, Inuictiſsimo orthodoxę fidei aſſertori,

gratiſsimum domi foriſq; obſequium pollicetur, ſpondet, ſe imperata facturũ. Commendat libertatem urbis, & uetera immunitatis priuilegia integra ſibi ſeruari poſtulat. Quinetiam pro ſeruata inter tot uarias hæreticorum ſectas integra fide, libertatem & cætera immunitatis genera amplificari ſupplicat: ut potius à uobis officio uinci, quàm uos uincere uideatur. Integræ fidei maximè ſunt præmia: & quando ſincera fide pollemus, Seruatoris noſtri, pro cuius nomine arma ſumpſiſtis, documēta ſectamini: præſtate nos pro fide ſaluos, & omni (ut æquam & fas, eſt) ſeruitutis onere leuate, nos immunes efficite, ut hæreticorum bello reſiſtere poſsimus. Poſtremò ſenatus populiq; nomine pro tutela ſanctiſsima fidei, pro dignitate põtificia & Maieſtate, regia ſtudia, uires, fortunas, urbē, agrũ, ætatem omnē, et humana deniq; ac diuina omnia, cum uſus tulerit, offerimus, dicamus, & in utraq; fortuna pollicemur. De fide noſtra periculum magis fieri, quàm incognitam præteriri cupimus. Vobis igitur, ut amicis, ut conciuibus, ut proprijs etiam poſſeſſoribus ac dominis, portæ urbis ac ędes cunctæ patent, grata ſunt hoſpitia. Proinde cum uolueritis, capeſsite poteſtatem urbis: & ut commodius proceres, tribuni militum, & præfecti hoſpitalibus auguſtæ urbis ædibus utãtur, ciuitatē militibus gregarijs inhibete. Legatus his cum rege cõgratulatur, quòd in recta fide permanſerint, quòd peſtilentiſsima contagione ſe non infecerint: quòd, ne iacturam irreſarcibilem animorũ facerent, à Boemico rege, quàm à ſummo pontifice deficere maluerint. Reſponſum à rege, hanc fidem & integritatem multum eſſe promeritam. proinde iubere bono animo Brunenſes eſſe: ſe non modò uetera priuilegia ſeruaturum, ſed integra libertate donaturum. De militari quoq; moleſtia nihil timeri oportere: ciuitatem haud ſecus ac ſacellum, patriam'ue, à minima quaq; iniuria & faſtidio defenſurum: imò ciuilia commoda Caſtrenſi mercatu adaucturum. Ad dexteram mox omnes, unà cum Legato, ac oſculum accepit: & de prompto obſequio, officioſaq; pollicitatione gratias egit. Poſtero die ciuitatem ſubiuit honorificè à Brunenſibus exceptus: hoſpitia cuiq; pro dignitate diſtributa. Mox caſtellum urbi prominens obſedit, quod à ualido hæreticorum præſidio tenebatur. Id octauo die poſt corporis Chriſti ſolennia obſeſsum eſt, quod uix nouem menſium obſidione capere potuit. Georgius, ubi Brunam regi deditionem feciſse nouit, haud mora cum exercitu feſtinauit, ut caſtellum quod loco arcis eſt, obſidione liberaret. Propè regia caſtra quadrato agmine tranſiuit rex cum à ſuperiore parte tutò inuadere potuiſſet, at noluit. Cumq; is in medio agmine cathaphracto ſtipatus equitatu progrederetur, propeq; regē eſſe cerneret: Sicci'ne inquit, mecum agis, fili? patrem hoſtiliter inſequeris, & ſub orthodoxæ fidei prætextu me regno ſpoliare contendis? Non religio, ſed ambitio: non diuina charitas, ſed imperandi libidore furentem trahit. Vtinam, Mathia, in anguſto loco ambo depugnaremus. Ad hæc Mathias: Reſipiſce, inquit, reſipiſce pater, & de fide ſacroſancta ſtude rectē ſentire, non ambitioſum, ſed pium & legitimum tecum geritur: quia Chriſtianæ Reipub. hoſtis es. Quod uerò ad ſingulare me certamē prouocas, illud ſcito, Georgi, me non eſſe ruſticum, qui in anguſta fornace tribulis frumentum: ſed principem Georgio non deteriorem. Principes armati in campo decertant. Proinde ſi uerus princeps es: Eia age nunc equeſtri certamine depugnemus, ut principali pugna fungamur. Conditionem generoſi certaminis ueteranus non accepit, ſed præterijt muſsitabundus. Cum propè caſtra metatus eſſet, bonorum procerum interuentu in colloquium ambo deſcendēre. His diebus Mathias, ne quo ſoceri furore periclitaretur, pro interiore tunica, lorica cæca uſus eſt. Inter utraque caſtra duo tabernacula tenta ubi colloquium & ſingulare & frequens habitum: inter utrumque contentiones plerumque graues. Ibi quoque conuiuium celebratum: ubi quid acciderit, nequaquam ſilentio præteriri poteſt. Inter prandendum duo aderant hiſtriones regij, qui iocis eorum ſeria ſoluerent: alter Boemici. Pannonici alter regis erat. Inter cæteros Satrapas Iſdengo, Boemici regni gubernator aderat, orthodoxæ obſeruator fidei, & Mathiæ ſtudioſiſsimus. Ad principem ergo ſalſus utrunq; conuerſus, in hiſtrionibus inquit,

uerę

ueræ fidei periculum eſſe faciendum: in paleſtræ certamen utrunque eſſe committendum, uictoris fidem præſtantiorem eſſe habendam. Approbatur gubernatoris utrinque ſententiæ: & utrique ſuum ad ſingulare certamen, hiſtrionem uoce plauſúque hortantur. Vngarus ſtatura minor. Boemus longè procerior: uires utriuſque dubiæ & par animus: Boemum tamen inſano corpore uicturum eſſe, omnes augurantur. Iam certamen initur in regis utriuſque conſpectu uterque ſuæ gentis hortatu ad uictoriam prouocatur. Legatus pontificis aderat, qui rem diuinam hiſtrionum fortunæ commiſſam egrè ferebat. E iocis in ſeria reuocantur omnes, ueluti de corporis animi'que ſalute ac dignitate per hiſtriones ageretur. Forti uterque animo congreſſus, manibus ac pedibus obnititur: ui & arte iuxtà uterque colluctatur. Spe dubia res agitur: nunc Boemus Vngarum corripit, & torquet: nunc Vngarus Boemum: nunc pedibus manibus'que ambo micant: cum ſuo utrique uocibus fauerent, ingens hinc & hinc clamor editur. Vngarus tandem, ueluti Sacroſanctæ fidei numine communitus, inſanam Boemi molem in aera ſubſtulit, humum continuò inuerſurus: quidam Boemus, qui propius aderat, interceſsit & ne ſuus humi conſterneretur dextram obiecit. Iſdengo pugnæ arbiter, extemplò iniquè intercedenti alapam incuſsit: obortus confeſtim hinc clamor & tumultus, arma utrinque rapta. Principum tandem nutu edictóque depoſita ſunt arma, & ſedata omnia. Deſidente tumultu Georgius in gubernatorem haud parum ſanè ſuccenſus. Cum inter me filiúmque meum (inquit) hodie Isdengo tumultum & arma ſuſcitaueris, interturbator pacis & concordiæ nunquam tale facinus mihi mente exceſsurum eſſe ſcito. Non tui gratia, ſed benignitate mea tibi parco: haud inſcius quid fauſtæ Mathiæ præſentiæ tribuendum ſit. Subticeo tandem ſcelus: & ſilentio propter filium, indignitatem rei & impunitatem tui prætéribo. Exacto conuiuio rebus infectis, principes in caſtra rediêre. Motis hinc caſtris, Georgius paucis poſt diebus abijt: Mathias Spilbergum arctiore obſidione circumuenit. Cum in expugnando conatus omnes elidi intelligeret, uictoriæ ſucceſſum proſequi decreuit. Magyaram† Blaſium cum Paulo in obſidione dimiſit: ipſe uerò ad Olomutium, urbem Morauiæ præſtantiſsimã, caſtra mouit. In faciendo ſemper itinere oppida nonnulla captaui aut per deditionem accepta. Cum Olomutio appropinquaſſet: ciues continuò obuiam prodiêre: fideles & Romanæ eccleſiæ ſectatores ſe eſſe profitẽtur: regem & legatũ pontificium cum magno plauſu excipiunt: quod ſalutarẽ uindicem libertatis & fidei, quòd ſacroſanctum pontificem acceperint, inter ſe mutuò congratulantur. Arx tantum extra urbem erat munitiſsima, hæreticorum præſidio obfirmata. Citra moram hanc obſidet, ac paucis poſt diebus ui expugnata potitur. Finitima oppida immiſsis legionum legatis occupat, ubi quodcunque hæreſim ſapere deprehendit, uniuerſum id militibus prædæ dedit incendit'que. Cum iam hyems appropinquaret ac Maiorem Blaſium in Spilbergenſi obſidione præfeciſſet, relicto in prouincia exercitu, cum Emerico rex nonnulliſqúe proceribus, & Prætorianis cohortibus in Vngariam hybernatum ſe recepit. Tunc fama fuit, eum per Viennenſem urbem iter eſſe facturum. Prætor urbis et ſenatus, ut pro dignitate regem cuius ſtudioſiſsimi amantiſsimiq́ fuerãt, exciperent, epiſcopatus atria & arcem urbis apparârunt. Ad declinandam uerò imperatoris ſuſpicionẽ, & temperandos Viennenſium affectus, rex iter diuertit per ulteriorem Vngariam, rectà Budam uenit. Quinetiam quando in Tranſyluaniam & Tranſalpinam, ad capiendum Draculã profectus eſt: tunc Viennenſes, cum imperatorem in arce acerrima obſidione circumuentũ haberent, ad regem clàm miſiſſe literas ferunt: quibus, ſi uellet accipere ciuitatem, ſimul & imperatorem ſe daturos eſſe pollicebantur. At ipſe ne quid in patrem (quem ſemper appellabat) impij committere uideretur, oblatá ab his conditionem obſtinatiſsimè recuſauit. In Vngariam igitur, cum circiter diui Michaelis ſolennia redijſſet, & quatuor ferè menſes hybernaſſet, ſupplementa coegiſſet, & quæcunque bello uſui forent, ſat cum Emeri-

†Maiorem

eo curaſſet: Idibus Februarijs, in prouinciam rediturus, iter iniuit. ſollicitabat belli grauitas, & exercitus qui inter medios hoſtes parum commodè hybernare poterat, necnon & caſtellorum promiſſa deditio. In regis aduentu, Spilbergum à Maiore Blaſio obſeſsum, deditionem continuò fecit. Capto Spilbergo, rex ad Olomutium ſecundo belli Boemici anno caſtra mouit: nam captis potioribus Morauiæ ciuitatibus, & occupata penè tota prouincia, iam Boemici regni & marchionatos huiuſce titulos accipiendi tempus adueniſſe arbitrabatur. Id ritè faciendum eſſe cenſuit. Quod ut fieret, frequentiſsimum Olomutij proceribus nobilibusq; conuentum indixit: ut à catholicis Boemis & Morauis rex Boemiæ legitimè eligeretur. Ad præſtitutum diem conuentus celeberrimus eſt habitus: isq; utroque titulo exornatus eſt, quò honeſtiùs ac iuſtiùs pro addicto ſibi regno dimicare uideretur. Ibi cum ſummo plauſu magnoq; conſenſu & rex Boemiæ, & Morauiæ (ut aiunt) marchio declaratus & ſalutatus eſt. Nam cum in libertatem prouinciales omnes aſſereret, mirificè cunctorum ſtudia in ſe conuertit. In Sileſia deinde caſtra mota: quæ ne à fide Boemica factione, deficere uideretur, ultrò eum aduocarat. In primis Bradislauia, quæ prouinciæ caput eſt, & amplitudine urbis, & ædificiorũ pulchritudine, præterea opibus probitate politicis artibus, & præſertim negociatoria, nimis conſpicua: hanc Odra fluuius abluit. Magnificentiſsimè Bratislauienſes Mathiam & legatum pontificis accepêre, ac detulêre gratiſsimum in utraque fortuna obſequium: huncq; regem, hunc ſuum ducem, hunc propriæ libertatis aſſertorem, ac orthodoxæ fidei uindicem ſe perpetuò habituros eſſe profitentur, pollicentur & iurant. Idipſum cæteræ ciuitates & oppida faciunt, Bratislauienſium exemplo fidelitatem & obſequia deferunt, ac regionum nunquam imperium ſe detrectaturos eſſe, interiecto iure iurando confirmant. Michaelem Lectorem Strigonienſem, ea tempeſtate ab epiſtolis illi ſeruientem, paulò antequam Bratislauiam intraret, pecuniarum gratia Viennam miſerat, ut quod in ea expeditione promiſerat imperator, re ipſa præſtaret. Cuncta unius anni Auſtriæ uectigalia, preterea è nobilitatis ordine mille equites cæſar obtulerat. Nobiles equites mille ex compacto miſerat, remiſerat illos Mathias, cauſatus ineptum militiæ genus hominum. Stipendia mille equitatum, quàm equites habere maluit. Quod Auſtrales quoque nobiles facere non recuſarunt. Promiſſa ab imperatore ſtipendia non ſoluta, pro nummis Michaeli uerba data: præter collatam à nobilitate ſtipem quæ mille equitibus ueteranis impenderetur. De reliquis ab imperatore promiſsis, aut parum aut nihil exactum eſt, ex quo diſcordiarum, quæ Mathiæ cum cæſare interceſſerunt, unde Auſtrale bellum obortum eſt, ſemina profluxêre. Abnegata namque pacta merces uſque adeò Mathiam incendit, ut nunquam quieſcere potuerit. Quò uſque nata occaſione, pro illa mercede ſtipendióque uniuerſam ferè Auſtriam occuparit. Pacata igitur prouincia Sileſiæ, quam ab hæreticorum manibus ſibi uindicarat, in Morauiam redijt ubi Victorinum Vezele oppidum occupaſſe, atque indies aliquid moliri ſenſerat, quare continuatis itineribus eò feſtinauit: ac Vezele, quod ab Victorino cum ualidiſsimo præſidio tenebatur obſedit: turres ac uineas mœnibus admouet, tormẽta addit ænea, & die noctúque grauiſsimè quatit, magna ex parte muros conterit mox facto impetu, cum oppidani ultrà reſiſtere nequirent Vezele cepit. A' Prætoriana cohortem Victorinus capitur: & in conſpectum regis adductus, mortem deprecatur. Cui, ſalue (rex inquit) Victorine frater, huccine tua pertinacia, immò execrabilis opinio quam à patre imbibiſti, nunc te adduxit, ut ſi alio ductu auſpicijsq; bellum hoc gereretur, nouiſsimas impietatis tuæ pœnas exolueres? Te ſæpe monui, ut à paterna opinione deficeres: calcató que patris gutture, Deum ſequere, quandoquidem abnegare ſemet ipſe debet homo ut Seruatorem IESVM CHRISTVM ſequatur. Cum opus fuerit à patre potiùs, quàm á Deo, deficiendum eſt: Tu autem beneficio noſtro & affinitatis interceptæ memoria uiue, bono animo eſto: non magis hoſtis, quàm affinis clementiã

recognoſces

recognoſces: non modò non uita, ſed ne dignitate quidem te patiar defraudari. Proinde uiue, acreſipiſe atq; hinc diſcito: quàm inſolens temerarium & formidoloſũ eſt, infecto deorum numine dimicare. Veriſſima igitur Romanæ eccleſiæ poſthac dogmata ſectare. Reſpirauit ad hæc Victorinus: & qui de uita æquè atque dignitate actum eſſe uerebatur, in ſpem regia uerba reſtituerunt. Is haud indignè tractatus, indies regis clementiã admiratur. Capto igitur Victorino, & pacata magna ex parte Morauia, reuiſendã rex Vngariam eſſe cenſuit, ut hybernaret in regno: & ſupplementa legionum, ac cætera quæ bello ſunt uſui, commodiùs prouideret. Hæc ſecundo Boemici belli anno geſta ſunt. Rex cum Emerico, & Michaele Palatino, nõnullisq; pontificibus & præfectis in Pannoniã, ingruente dudum hyeme ſe recepit. Hoc etiam tempore Haſon Caſſan, uir bello clarus, Meſopotamię & Armeniæ rex, Perſarum, Aſsyriorum, Medorumq; principum ſibi infeſtorum caſtra per fraudem nocte aggreſſus, ingentem hoſtibus cladem intulit: Et cæſo rege, tot regna magna ex parte occupat. In Maumethem Turcorũ principẽ mox arma uertit, Othomanidamq; grauigentem prælio affecit. Quinetiam eodem tempore claſſis ducentarum nauium, quàm Maumethes compararat, ut Trapezuntiæ foret auxilio, óborta tempeſtate, ad Helleſpontũ uniuerſa diſijcitur, obruiturq;. Tunc Nicolaus canalis, præfectus Venetæ claſſis, Eniam Thracię urbem diripit, & incendit: abducit'que ingentem prædam. In Patrenſi paulo pòſt littore duo Turcorum milia cedit, ueſtitiumq; oppidum impoſito prę ſidio communit. Item Paulus pontifex eodem quoq; anno, quem ſexageſimum nonum, ultra milleſimum & quadringenteſimum eſſe uolunt, cum Venetis aduerſus Turcos, ac cæteros Romanæ hoſtes eccleſię fœdus iniuit. Cum pontificis exercitus Ariminum obſideret, ab auxiliaribus Ferdinandi regis copijs funditur, fugaturqúe: & Robertus urbis princeps, acri obſidione liberatur. Petrus Medices diuturno morbo confectus, Laurentio Iulianoq; liberis ſuperſtitibus, diem obijt. Cum Tergeſtini rebellaſſent, Fridericus imperator pręfectos quoſdam alarum & cohortium immiſit, qui ciuitatem ui captam diripuere, ſubuertereque: ubi tanta patrata eſt cædes, ut neque ſexui pepercerint, neque ætati. Eodem quoque anno Turci populabundi Alemaniam inuaſere, & ex omni ætate multum hominum abduxerunt. Quare non immeritò Mathias Boemicam ſequutus expeditionem acceperat, cum Maumethem in Aſia nimis occupatum eſſe intelligeret. Iam quadringenteſimus ſeptuageſimusq; Salutis annus ſupra milleſimum agebatur, cum rex exactis in Vngaria hybernis, primo tempore reparato iam exercitu, Morauiam repetere cœpit. Cum Iaurinum ueniſſet, nuncij extemplò uarij occurrere, qui Georgium Boemiæ regem humanis exceſſiſſe dicerent. Nam audita Victorini filij captiuitate, præ dolore morbus quidam inceſſit: quo paucis poſt diebus extinctus eſt. Audito ad primum nuncium hoſtis interitu, pientiſſimus princeps ingemuit, collachrymauitque: fortunam'ne, animi iacturam indoluerit; an dolorem ex arte ſimularit, nemo ſatis exploratum habuit. In prouinciam tamen properandum eſſe cenſuit, ut cum regalia Boemis comitia inſtarent, per legatos ipſe regium munus peteret: quamuis competitores in ea re ſibi haud quaquam defuturos eſſe intelligeret. Ambitus iter feſtinare coegit, nec latebat quidem ipſum, paucam in peregrina gente ſuffragia inuenturum: ni largitiones, promiſſa magna. Vis armorum, & ambiti preceſqúe iuuarent. Ad Iglauiam, Morauiæ oppidum, ſubſedit, ut hinc oratores in Boemiam ad comitia mitteret: qui ad hibito nomẽclatore: proceres omnes ambirent, orarent, & nõnullos promiſſis & largitionibus in fauorẽ allicerẽt, ac demùm ſuo regnũ nomine poſtularẽt. Ad Cuthnã, Boemię ciuitatẽ, ubi argenti fodinæ ſunt, futura comitia rumor erat: quæ non procul à Praga eſt. Oratores, quos delegerat, Cuthnã mittit: quorũ Nicolaus Ciupor, Vaiuoda Trãſyluanus, princeps erat. Huc Henrici omnes, ac alij è Boemis conuenêre, ut ex more regẽ e ligerẽt. In comitia uarij competitores herclè deſcenderãt: cinprimis regũ Vngariæ Polonięq; legati. nec Imperator quidẽ ambitione carebat: quippe qui hunc ſibi honorem clam deferri expoſcebat, neq; Georgij regis filij ceſſabunt, qui hæreditario

quali iure id ſibi dignitatis dari debere ſperabãt. Mathię Legati ęgrè auditi, quũ i Boemos graue belũ ea tẽpeſtate gerebat: quanquam regni titulum à Paulo ſummo pontifice Coruinum habuiſſe dicerent, ſine cuius autoritate approbationeq́ nullum regnũ, nulla poteſtas haberi poteſt: ſe tamen poſt Georgij ſoceri mortem, Boemorũ procerũ ſuffragijs eligi cupere affirmabant. Referebant quoq́, regnũ hoc cum Vngarico ſæpe fuiſſe coniunctum, neque ſine detrimento ac ſcelere diuidi poſſe. Sigiſmundum, Apſertum, & Ladislaum: utroque regno fuiſſe potitos: alterum ſine altero nunquam commodè uicturum. ueterem inter utrumque affinitatem interceſſiſſe: alterum hominũ fęcunditate, ubertate rerũ omnium pollere alterũ: nihil utriq́ cõmodiùs fauſtiùs feliciusq́ fore, quàm ſi pari ductu & auſpicijs gubernentur. Initum bellum non ex ambitu, ſed ſalubri charitate geri: ut pars Boemorum, quæ alio modo curari non poterat, Martiali demum remedio reſipiſceret. Nihil cum fidelibus adhuc hoſtile geſtum: quinetiam fideles omnes perpetua libertate fuiſſe donatos. Proinde Mathiam regem, ſi regali hac & legitima electione decoretur, æternam libertatem ac uectigalium omnium remiſſionem polliceri: & quod ad amorem ſpectat, Boemos ac Vngaros ſine ullo diſcrimine tractaturum. Obaudiebant hæc proceres, præſertim hæreticæ prauitatis ſectatores, uultus obducebant, & muſſitando quandoq́ dicentis orationem interpellabant, repulſa Mathiæ palàm data, nunquam hoſtem ceruicibus pręferendum eſſe obclamitatum eſt. Orator igitur, haud ſine pudore perorauit. Quin & imperatoris legati, qui aliud dicebant, & aliud inferre nitebãtur, æquis parum auribus auditi: neq́ initum fœdus, ueteraq́ pacta ſubticuere, quibus Boemos, deficiente regia legitima prole, ad Auſtrales principes confugere oportere aſſeuerabant: officij, dignitatis & pacti admonebant. Ad Georgij tpleriq́ filios recurrendum eſſe cenſuẽre. Id potiſſimùm hæretici malle: cum illum opinionem: Huſſitarum aſſertorem ſeueriſſimum ſemper habuerint. Sed Victorini caſus rem intercipere, qui per captiuitatem proceres ac nobiles ambire non poterat. Patris mortem omnes ægrè ferre: dicere, mira fortitudine regnum undique petitum propugnaſſe: formidoloſum fuiſſe proceribus tyrannidem anhelantibus, & populo ſeruata diu pace commodiſsimum. Introducti demùm fuere Poloni à Caſimiro rege miſsi: quem tanta probitate, prudentia, & ſanctitate præditum ferebant, ut ſolo multos nomine conciliaret. Ex his unum in ſeptis, qui dicendi copia non parum poterat, ita loquutum fuiſse ferunt.

Si quantum iure, tantundem autoritate apud uos, proceres, hodierno die ualeremus, nihil profectò uereremur, quin ante ſolis occaſum Vladislaum noſtri regis filium & ueſtri nepotem, Boemiæ regem declaratum haberetis: neque ſi eandem conſtantiam, iudicium & ęquitatem, quam in cæteris rebus retinere ſoletis, nunc, ubi plurimum opus eſt, ſeruaueritis, nos prorſus ambigimus. Quin & uos publicę ſalutis, & nos uoti compotes dudum efficiamur. ueteres amicitias, neceſsitudines & officia à maioribus mutuo: inſtituta item cõſimiles mores, linguę ſimilitudinẽ, & gentis utriuſq́ cognationẽ quis fortaſse memorabit, ut orationis ambitu imbecillem cauſam, & per ſe parũ ſubſiſtentẽ, obfirmare uideatur. Contrà nobis ipſi breuitatẽ indiximus, partim ne eodẽ quo cęteri faſtidio afficeremus partim quia iuſticię ac integritati ueſtrę nõ diffidimus regna, proceres, & ſi quandoque armis cõparantur, & iure belli raròretinentur, diuina tamẽ uoluntate & hęreditario, uel quouis alio iure, ut plurimũ cũ ſucceſſor nullus erit, diſpenſari ſolẽt. In poteſtate Dei ſunt omniũ iura regnorũ. Si Dei nutũ quęrimus, cõſulta oracula, captata auſpicia, quæſita aſtra, ædita ſigna, & multa omina publicaq́ uota Vladislaũ Boemię regem eſſe iubẽt. Si ius, ęquum & fas inter mortales ſeruandum eſt, quis negarit Boemiæ regnum, quod per tot auos, proauosq́ Ladislai fuerat, immatura morte ſurrepti ad nepotẽ pertinere? Quis nepoti, decedẽte ſine ſobole auũculo, quis ſorori, obeũte fratre, hęreditatẽ legitimã abſtulerit? quis poſteritati ius maiorũ abnegarit? ſi lege hic uiuitur, ſi religio retinetur, ſi ius diuinũ & humanũ inhumanis adhuc pectoribus uerſatur: nemo quidẽ reperiri poteſt adeò rationis expers, qui Vladislaũ iure eligẽdũ eſſe nõ cẽſuerit. Cum Sigiſmundi &

Alberti

Alberti regis temporibus, nouitatis gratia Boemi fluctuaret, nũ à Poloniȩ rege nõ ſolũ auxilia, ſed regem quoq; petiȷſtis? Si iniquo id tẽpore factũ eſt, quid ȩquo tẽpore, iubente lege, imperãte iure, cohercente religione, facietis? Nimirum nemo ſapiens, niſi qui prȩceps ueſania feratur, & auunculi: nepotẽ hereditate priuauerit. Nihil unquã & in rebus, quàm maximè arduis inuito numine, ac infeſto diuino humanoq; iure faciendum. In his primũ diuina uoluntas, deinde iuſtũ & fas conſiderandum. Proinde iuſticia duce, ac prudentia comite, ueſtris nunc rebus, Poceres, (quæſo) conſulite. Si quis humilitatẽ generis obiecerit, quid eſt quod nõ prius, quàm obȷciatur ſuapte natura confutetur? Recenſete paternũ genus, & fauſtos Vladislaos & Caſimiros cõſiderate. Si maternũ, cõnumerate longo ordine reges, ac diuos Auguſtos: pientiſſima Vladislai parens è materno quatuor, quinq; è paterno genere Romanorum imperatores inter maiorum ſtẽmata numerabit. Qui maiorẽ hac nobilitatẽ quæſierit, in obſcuritatẽ incidat oportet. Verũ enimuero parùm proſapia & hæreditariũ ius omne ualeret, ſi rex aut improbus, aut parũ idoneus in mediũ adduceretur. Regũ filȷ, qui publicè ſemper educãtur haudquaq; in obſcuro latere debẽt: & ȷ quã maximè qui ſuper ȩtatẽ agunt. Nõ erubeſcimus, Boemi noſtra laudare quando cuiq; licet, cũ de fortuna & dignitate agitur, propria ſine rubore cõmendare. Omnis namq; taciturnitas improbatur, & laus propria toleratur, cũ ſilentiũ detrimento fuerit, & pudor hominem honore debito defraudarit. Quis igitur Vladislaũ regno dignũ non cenſuerit? Quis ad imperandum tantũ natũ non eſſe iudicarit? quis hȩreditario regno fraudandum exiſtimarit? Nũ prohibet hoc genus? tot regum nepotẽ, tot imperatorum pronepotem & nunc tanti regis filium? Num fauſta, & generoſa indoles? num adoleſcentia, tot artibus & ſanctiſſimis diſciplinis exculta? A teneris annis domi militiæq; prȩeſſe didicit: prima intempeſtiuè rudimenta imbibit: timorẽ Dei, religionẽ, pietatẽ, miſericordiam, integritatem, continentiam à ſanctiſſima parente unà cum lacte ſuxit. Materno primùm gremio elapſus, non duce pedagogo, ſed inſtinctu ſuó literarios ludos irrepſit. Ab ineunte pueritia Cracouiȩ ſophiſtas, philoſophos, poetas adiuit: frequentauit dialecticorũ ſcholas: & philoſophando, diſputandoq; corpus ſimul & animum adauxit. Quicquid hinc temporis ſupereſt, rebus diuinis ac bellicis artibus impenditur. Vitȩ ſanctimonia, & diuina oratione, ſacerdotẽ quenq; Deo diditiſſimum exuperat: Ingenita tantùm uirginitate prȩpollet, ut prȩpotentiſſimȩ huius uirtutis numine ſupra ætatem & uiuere & ſapere uideatur. Tẽpus ocȷ & recreationis, ſtudia Martis uſurpat. à magiſtris diſciplinæ militaris adicur, qui in hippodromo decurrere, ex equo pedibus'ue certare punctim cȩſimq; ferire, aciẽ inſtruere, exercitũ ductare, aut quauis arte uincere hoſtẽ doceãt. Corpus magnitudinẽ, & ingenteis uires pollicetur: itẽ uenuſtatem, formã, animũq; uirilẽ oſtendit. In adoleſcente ſenem, in tenera prȩcocem ȩtate ſapientiã recognoſſit. Plures in eo Vladislaos, plures Caſimiros deniq; Carolos, & Sigiſmundos intueri licet: nulla in adoleſcente dicacitas, nulla petulantia deprehenditur: nõ ſolũ rebus ac uerbis, ſed obtutu quoq;, ac inceſſu, omni deniq; geſtu corporis grauitatem, ſapientiam, pietatemq; fatetur. Non præcipiti conſilio, nõ repentina ira; nulla libidine ac improba uoluptate corripitur. Nulli hunc uitio dixeris obnoxium. ingeniũ mite, conſtãs, & benignũ: cæterũ ſapientiȩ, honoris & gloriæ cupidũ. corpus laboris & inediæ tolerantiſſimũ. Regiã Maieſtatẽ præfert aſpectus, & quandã ſibi tacitè reuerentiã expoſcit. Vtinam, Proceres, is hic nunc adeſſet: ſic teſtor Deum, hominũq; fidem, plus ipſe tacendo quàm nos è Ciceronis ore dicendo, in cauſa ſua loqui uideretur. Ipſum ſi uideretis, ueſtris ſuffragȷs electũ, nimirũ potius à Deo demiſſũ, quã iudicio ueſtro deſignatũ exiſtimabitis. Nõ humanũ regẽ ſed cœleſtem ad publicã ſalutẽ, & ȩternũ ociũ uobis internũciũ datũ eſſe reputabitis. Tenerã adhuc ætatẽ, ac regno immaturã quis fortaſſe cauſabitur, ſed quis hoc in adoleſcẽte requiret diuina quadã et intẽpeſtiua ſapiẽtia prȩdito? quis in eo qui prius ſenex quã adoleſcẽs eſſe cœperit In tutela Dei reges ſũt, & filȷ regũ: qui ad regẽdũ nati indulgẽtiſſimã ſibi naturã, & peculiarẽ Dei gratiã & culturã aſſequũtur. nõ deerit cõſultiſſ. æqui ſenatus ueſter qui

quotidie

quotidie circumſtabit. Melius eſt quandoq; habere regem è ſenatus cõſulto, quàm è proprio iudicio cuncta gerentem. Qui nimis ſibi arrogat & aliena conſilia planè contemnit, ſæpe decipitur. Nullus ſub iſto metus, nulla ſuſpicio, quæ imperante tyranno ſẽper intercedit, nullũ externi belli periculũ, & reformidatio. Potentiſſimus pater propè adeſt, & à latere dominatur, nõ per ſectas & opiniones uobis bellũ ſęuũ indicetur. Non pontifex aduerſus irritabitur, nõ in belli ſocietatẽ aduocabitur imperator. Quin etiãſi hęc omnia fierent, nõ proximus deerit aſſertor, non ſociorũ aberit multitudo numeroſa, ſociorũ dixi: imò cognatorũ, quibus unum genus & eadem eſt natio, ut cognatio linguæ profitetur. Inſuper chriſtiani ſumus omnes, & in Euangelica lege utriq; ambulamus: inter opiniones ac ſectas paruũ ferè diſcrimen & illud quo de agitur, utinam faciliùs argumentis quàm armis corrigi & emendari poſſet. Dummodo CHRISTI dogma ſeruemus ad amuſſim an licentius ex patrum conſilio quis fecerit, parui (mihi credite) refert. Quas ob res, Boemi proceres, uos Caſimiri regis nõmine nunc hortamur, monemus, & oramus, ut diuini humaniq; iuris memores eſſe uelitis. Regnum hæreditario iure filio debitum, beneficio ueſtro tribuatis: bellum à latere uobis illatum, non tam Pontificio iuſſu, quàm ne debita ſuæ proli oppida in alienam ditionem transferrentur, ſuſceptum fuiſſe credatis: rationibus ueſtris commodè ac rectè conſulatis, quod ſi feceritis, hac electione hoſtium quoq; numerum imminuatis. Quod ſi feceritis, utrorumq; ſaluti dignitatiq; optimè conſuletur. Polonorum oratione uicti Boemorum animi, occulta inter ſe conſilia agitant, centuriatim hinc & hinc coeunt, prompta Vladislao ſuffragia reddenda muſſitant. Hunc unum ad ocium, quietemq; Boemicã natũ eſſe dictitant. Hoc aliquantiſper cuneatim agitatũ. Poſtquã inter eos de rege conuenit, extemplò proceres cum uniuerſa nobilitate ac equeſtri ordine, Vladislaũ quintumdecimum uix natum annum, regem pronunciãt. Omnes Vladislao regi fœliciter, Caſimiro quoq; patri fœliciter, Boemico regno fœliciter, proceribus & ſenatui fœliciter exclamare: fauſtiſſimis Vladislaũ acclamationibus ingeminare. ij angelum è cœlo demiſſum, uirgineũ & ſanctũ regẽ illi: pars ſalutarem principẽ, & almæ pacis autorẽ, multi ſanctas tot regum imperatorũq; has unicas reliquias appellare. Oratores, inter multos plauſus, crebris oſculis ab omnibus aſperſi ſũt. Cæteri uerò, & præſertim Vngari, repulſę turpitudine, rubore ſuffuſi abiere. Cũ, ueluti, res geſta fuerat, Mathiæ cõtinuò retuliſſent: rex ſpe ſua fruſtratus, in Boemos excanduit: & quãuis ſęuũ de Turco nũciũ dudum accepiſſet, in Sauo noua moliente nihil tamẽ de ira & ultione remiſit. Turcus, dum Pannonẽ Boemico bello occupatũ intelligit, uiginti milia hominũ ad Sauum amnẽ clandeſtinè, quãtum fieri poteſt, cũ expeditis artificibus & operarijs mittit, ut è conſpectu Syrmienſis agri, Tẽporariũ è materia caſtellũ erigerent, & ſumma arte multoq; pręſidio communirent: ut quotiens libido ferret, Syrmiũ, extremam inferioris Pannonię orã, incurſarẽt: ac demum uniuerſam Vngariã Alemanniamq; adorirentur. Triſti nuncio Mathias haud quaquã conſternatus, & nihilò ſegnius Boemicis rebus intentus Gabrielẽ metropolitam Colocienſem, & Ioannẽ cui Vngor cognomen erat, in re bellica educatum, uerſatum in periculis, & exploratę uirtutis ac fidei uirum, extemplò acciri iubet. Hos ad inferioris Vngariæ oras properare precipit. Quid fieri opus ſit, offendit: admonet periculi: atq; niſi initum à Turco Caſtellum ij continuò demoliantur, de Pannonia actũ eſſe prædicit. Sabaz, inita moles à Turco nominari cępta, quod Turcica lingua mirabile quid ſignificat. Datur his poteſtas habendi delectus, accipiendi uectigalia, & imperandi Ciuitatibus quæcunq; ex uſu belli ſint. Quin & ad Michaelẽ Palatinũ cæteroſq; proceres ſcribitur, ut cũ ſuis copijs Gabrielẽ ſequãtur: & quantũ in eis ſitum eſt, Caſtellũ à Turcis in aduerſa Saui ripa inſtitutũ amoleãtur: neue molem in ceruicibus chriſtianę Reip. inchoatã exędificari patiantur. ij pro uirili quiſq; ſua mãdata regia preſtare conãtur. Gabriel & Ioãnes Vngor in Vngariã reuerſi, proceres conuocãt, cogũt exercitũ: & cõparatis undiq; auxilijs, ad Saui fluenta deſcendunt. Aſt ubi in ripa conſtitere, Tormentis primùm crepitantibus hoſtes ab inſtituto opere amouere occipiunt.

piunt. Iidem quoq; machinis illi inhibentes obſterrent. quandoq; uehementius irritati, utriq; Sauum ingrediuntur, mutuiſq; ſagittis ſeſe cōpetunt. Neutri tamen flumen traijcere audent, quando pares utrinque uires, militumq; numerus erat. In ripa Turci aggerē ex aggeſta terra ſic edunt, ut ſecuri ab Vngaricis Tormētis ūitus edificent. Quin & ante, quàm illi aduenilſent, foſſa & uallo ſitu obduxerant: ingeſſerāt affatim cōmeatus & omni munitionū genere obfirmarant. Palatinus, Gabriel, & Ioannes, conatus omnes irritos conſpicati, quāuis ultrò citroq; nonnulli occidiſſent, ad protigēdū tamen Syrmiensē agrū alterum é regione oppidulum exædificare adorti ſunt, & in illorum inuidiam dienoctuq; in extruendo opere uerſantur. Dum hæc ad Sauum aguntur, Mathias ex irrita ſpe in iram coniectus é Marauia crebris incurſionibus & incendijs Boemiam longè lateq; uaſta, tam aſſiduis rapinis & tot populationibus afflicit, ut oppidorū ac ciuitatū pars magna pacem mercari multæ ſeſe dedere cogerētur. Quinetiā ad uicinos uſq; montes, qui Pragem circumuallant, diſcurſatum & uaſtatū fuiſſe perhibent. In Boemia nulla ciuitas ui capta, ſed per deditionē ex detrimentorū intolerantia in poteſtatem regis haud paucę ſunt acceptæ. Hæc igitur tertio Boemici belli anno geſta ſunt. Rex autem diſpoſitis per cuncta oppida, quæ in Morauia Boemia & Sileſia cœperat, præſidijs: relictiſq; nonnullis Legionibus, quæ prouincias tuerērur: Budam redijt. Victorinū, quem captiuum adduxit, in ardua Vicegradus arce aſſeruari pro dignitate iuſſit, ut poſt belli finē tutò dimitteret, & qua deceret beneficentia indignitatē ipſe priſtinam reſtitueret. Hoc etiam anno, de quo ſuprà diximus Maumethes Turcorū Imperator cōparata quadringentarū nauium claſſe (ubi triremes ducente, ac decē equitū milia fuēre) Euboiam adortus, Chalcidem obſidet: et tanto Vrbem impetu oppugnat, ut magna ſuorum cede trigeſimo die potiretur. Quod Romæ 4. Idus Iunias grando inſanæ magnitudinis portendit, cuius fruſta XII. unciás appenderunt. Quare Paulus pontifex maximus impetrandæ pacis liberandorūq; obſeſſorum gratia, indicta ad omnes aras Solenni ſupplicatione, ipſe pedes ſacrum, diuæ Genitricis ſimulachrum ad Lateranenſem uſq; baſilicam piè circumtulit, ibiq; ſacris operatus eſt. Eneti Euboię captiuitate haudquaquam conſternati, inſtructam ſexaginta nauium claſſim ad infeſtandas maritimas Turcorum oras continuò miſere: in qua triremes ſexaginta, & uiginti onerarię fuēre. Nicolaus canalis præfectus claſſis ob rē in ea expeditione male geſtam, quia Chalcidi in tempore non ſubuenifsēt, in ſenatus ſuſpicionem adductus, uinctus Venetias aduectus eſt, perpetuò deinde exilio mulctatus. Ioannes Andegauēſis, qui Neapolitanū regnū recuperare ſtuduerat, et ſpe fruſtratus, ad moliendas res nouas in Narbonenſem Galliā ſe receperat, urbe potitus Barchinione, diem obijt. Acerimū in Gallijs bellū inter Ludouicū regē & Carolum Burgundionem ducem oboritur: rex Budam reuerſus, recreandum reficiendumq; in hybernis militē eſſe duxit, aſſiduo bello iā abſumptum. Duę tamen res eius mentem acerimè uexabāt: In primis Sabacz, in Saui ripa ędificatū beneq; munitū: deinde imperij Turcorū acceſſio, quandoquidem audita Euboię captiuitate maxima triſticia uirū inceſſit: uerebatur (quod & obtigit) ne uno eodemq; tēpore cū duplici prępotentiq; hoſte dimicare cogeretur. Turcorū uires nemo ignorat. Boemi bello acerrimi, metus expertes & quàm maximè mortis (quia Vladiſlau Caſimiri regis filiū nuper degerāt, adiectis Polonorū uiribus potentiſſimi habebātur. Eodē enim tēpore quo Mathias acerimè Boemiā infeſtauit, Caſimirus etiam, pontificis hortatu iuſſuq; in Boemos arma ſumpſit. Sed poſtquam filium ab his regem lectum intellexit, Vrſinoſq; omnes ac Stelligeros cū cętera procerū turba uehementiſſima in Vladiſlaum ſtudia intendiſſe conſpicatur: Boemorū tutelam ex corde ſuſcipit. Quo igitur modo imminētibus his periculis Mathias occurrat, cum patribus & proceribus miro ſtudio diligentiaq; decernit. Cum bella ſine pecunijs geri nequeant, ad diſquerendas in primis animum intendit. Vectigalia ſolito grauius exigit: collatam à pontificibus ſacerdotumq; collegijs ſtipem expoſcit: imponit noua Tributa, & ſtata à ſummo pontifice Venetiſq; ſtipendia poſtulat, ut hæreticis, & prophanis obſiſtat. Ne merita quidem,

militum obliuionis iniuria prætercūda cenſet. Cum Stephanus Scepuſienſis, Lupusq́ Deſpotes in bello Boemico ſe optimum geſſerint: neque in periculis laboribusque obeundis unquam ſibi pepercerint, Sepuſienſem honoribus multis adauxit: Deſpotam egenum caſtello Feyezkeo donauit. Cæteros pro ſua quenq́ dignitate munijs, honoribus & præmijs proſequutus eſt. Secundum Boemicum bellum, inſequenti anno Polonicum ſequutum eſt: de quo in poſtero libro latiſſimè diſſeremus.

RERVM VNGARICARVM DECADIS QVARTÆ LIBER TERTIVS.

NIMIRVM eo faſto Mathias natus erat, quēadmodum uniuerſus uitæ ordo teſtabitur, ut nunquā ſibi ocium inueniret, bellū ex bello ſereret, & ad extremum uſq́ uitæ, exitum plus uoluptatis ex armis quàm pace caperet. Quanquam domi pacem foris bellum aleret: ſæpe tamen obtigit, ut ipſe quoq́ domi non ſolùm externo bello ſed inteſtinis quoq́ factionibus laboraret. Vt domi quiete uiueret, foris bellum alebat: nonnunq́ opinione ſua falſus optimatum ſeditione uexatus eſt, quod fortaſſe non immeritò à fortuna factum eſt, ut Herculei uirtutem principis omni ex parte periclitaretur. Etſi labores multos illa propoſuit nunq́ tamen uirum (mihi crede) deſtituit. Nec maiore quidem fauore cathenata Coruino pericula obijcebantur, quàm promptiore ipſe animo ſemper obibat.

Polonicum bellum.

Inſequenti nanq́ anno cum in Boemia ageret, Polonicum bellum oboritur: quod anno Salutis quadringentiſimo ſeptuageſimoprimo ultra milleſimum initum eſt. Pontifices enim & proceres Hungariæ in Mathiam maxima ex parte coniurarunt: Caſimirum ſecundum, Caſimiri regis Poloniæ filium: introducere decreuêre: ut poſt quam hunc regem declararint, eiuſdem copijs Coruinum eijcerent. Coniuratio ita uehemens & fœcunda fuit, ut in ulteriore Vngaria, præter Gabrielem archiepiſcopum Colocienſem, Michaelem Palatinum cum paucis optimatibus, nemo ſuperfuerit, qui à regia fide ad Polonum non defecerit. Michael Orſagh, uir ille prudentiſſimus, & longa rerum experientia non iniuria ſapientiſſimus ſemper habitus, illud non minus in corde quàm ore uerſaſſe dicitur: Quencunque ſacra corona coronarum uideris, etiam ſi bos fuerit adorato, & pro Sacroſancto rege ducito & obſeruato. E' ſeptuaginta circiter quinque Conuentibus, quos Comitatus (ut ſupra ſcripſimus) appellant, tanta coniuratio fuit, ut uix nouem ſuperfuerint qui Mathiæ parêrent: & uectigalia penderent.

Coniuratio in Mathiam

Coniurationis principes Ioannes duo fuêre, nepos & auunculus: alter Strigonieſis metropolita, à Mathia patris loco ſemper habitus. Quinqueeccleſienſis antiſtes alter fuit, uir ille utraq́ lingua eruditiſſimus: qui ſi à curis Reipub. ſe reuocare potuiſſet, habuiſſet noſtra ætas, qui cum uniuerſa uetuſtate certaſſet. Nec ab his quidē Emericū Scepuſienſem comitē cōplures excludūt: quia olim ſemel ante Tranſyluanum bellum (ut diximus) à rege defecerat. Hunc quādoq́ rogatum, cur id fecerit, tot beneficijs & honoribus affectus? reſpondiſſe ferunt: Fateor me à rege defeciſſe, ſed ita tamen, ut illi nunquam ipſe deficiendo nocuerim, & me ab inimicorum obtrectationibus & inſidijs aſſeruerim. Vir enim ille tanta calliditate ac prudentia fuit, ut deficiendo regem delatorum criminibus irritatum, ad reſipiſcendum impelleret: & hac arte quanti momenti ipſe foret, principi, & inimicis oſtenderet. Eo igitur temperamento uſus eſt, ut regem regno, & ſe regi prudentiſsimè conſeruarit. Cur autem paterni imprimis amici coniurationis autores fuerint, cauſæ nonnullæ referuntur. Nam ij ea grauitate ac fide ſint habiti, ut nullius leuitatis & perfidiæ rei exiſtimari poſſe uiderentur. Metropolitam præ indignatione uaria res nouas molitū fuiſſe dicunt. Rex enim iam cōpos ſui factus, ab optimatū conſilijs, quibus hactenus fuerat obnoxius, ſe aſſerere cœperat: ſuo non alieno ductu & conſilio utebatur. confutabat illorum dicta ſi quid quandoque liberius ſuaſiſſent: cuncta ſolus agere uideri uolebat. Contra illi, autoritatis hinc iacturam haud modicam ſe facere arbitrabantur. Acceſſerat extra ordinarij ſtipendij inſolens impoſitio, quam

Dicam

Dicæ.

Dicam nominant: quæ non modò domeſticatim, ſed uiritim plerunq; indicebatur. Et quamuis aſsidua bella grauiſsima tributa poſtularent, inſolens tamen uectigal nimis cuiq; graue uidebatur. Quinetiam epiſcopatuum prouentus uſurpare cœperat. Et cum pro publica ſalute dimicaret, id ſibi licere reputauit. Hoc tamen non ſine Laurentij Roborellæ Apoſtolici legati authoritate fecerat. Quare illum multi grauiter incuſant, quòd primus Matthiæ regi & animaduertendi in pontifices ſacerdotesq́; & ex uſu belli baſilicarum prouentus uſurpandi poteſtatem fecerit. Summum enim nephas arbitrabantur, pontifices & ſacerdotes, qui ſemidei cenſeri debent, prophanę cenſuræ eſſe obnoxios. Archiepiſcopo Strigonienſi fodinarum Auri decimas (quæ Vrburæ uocantur) abſtulerat, quæ magni fuerant momenti: nonnullis etiam epiſcopatibus uectigalia occuparat. Quod ab eo pleriq; haud temerè factum putāt, partim ne in tanta rerum copia laſciuirent: partim ne opibus adaucti, regi bellum inferrent. Inſuper formidoloſus optimatibus, & uiolentus eſſe cœperat: & tacito quodam nutu ſe ſolum imperare, parêre cæteros uelle indicabat. Qui autem apud eum nimia plurimùm authoritate ualuerant, ex attenuata dignitate id ægrè ferebant. His igitur cauſis archiepiſcopum Strigonienſem, ac cæteros, ut noua molirentur, adactos eſſe opinantur.

Laurentius Roborella.

Coniuratorum epiſtola ad Caſimirum Poloniæ regem.

Cum hæc per coniuratos clàm agerentur, & inter ſe Caſimirum regem elegiſſent, ad Poloniæ regem continuò ſcripſere. Quæcunq; feciſſent, omnia edocuere: omnes ferè proceres à Matthia ultrò defeciſſe, ſignificarunt: & ſi qui reſtiterint, aut idem propediem eſſe facturos, aut nihil aduerſaturos. Vngaros temeraria quadā pietate correptos, Coruinum regem elegiſſe, non regio, ſed humili genere natum: illum è regno in tyrannidem prorupiſſe: & quando è regio ſanguine haudquaquam natus eſt, regiam Maieſtatem ac ſanctitatem tueri non poſſe: non ſolum in alios, ſed in ſuos à principio ſæuire occepiſſe. auunculum, qui delatum ſibi regnum recuſarat, & nepotem regem fecerat, in uincla conieciſſe, quin & indixiſſe mortem: nunc autem in paternos amicos, qui eum tantopere excoluerāt, & in nullis unquam periculis deſeruerant, uim inferre cœpiſſe: ſacram ſibi cenſuram uſurpaſſe, ſæuire in ſacerdotes, antiſtitum uectigalia occupare, Ius diuinum & humanum iuxtà miſcere, pro ratione libidinem habere. Proinde regnum Vngariæ iniquè Matthiæ traditum, ęquè auferri debere: ad Poloniæ domum ex more, recurrere oportere. demū orare, ut Caſimirum filium regem nuper electum mittat, & delatum ſibi regnum accipiat. Polonus rerum harum admonitus, in tanta liberorū fœcunditate, fortunæq́; ſucceſſu, haudquaquam cunctandum eſſe ratus, delatum præter opinionem regnū accepit. Lætitia magna cōpletus, Deo gratias agit, quòd duobus annis, duo filij, in duo regna optati fuerint, & nunc inſtantiſsimè poſtulentur. Delectū extemplò habuit: legiones tres cum optimo equitatu cataphractorum comparauit, quas Caſimiro daret, qui ad obeundum regnum, in Vngariam profecturus erat: neque ignorabat, alterum Vladiſlao exercitum eſſe comparandum, qui Boemiæ regnum ſine controuerſia erat aditurus. Ad archiepiſcopum igitur & optimates ſcribit, ſe filium propediem omnino cum ualidiſsimo exercitu eſſe miſſurum. Interea coniurationem & competitoris aduentum rumor ipſe detexit. Cum res ad regis aures perueniſſet, haud parum excanduit: & uix credere poterat, paternos inprimis amicos, quos ipſe tantopere excoluerat, & tot muneribus & opibus adauxerat, in ſe noua moliri. animo tamen nequaquam conſternatus, dicere ſolebat: Se ſtudio ſummo uiſurum, quiſnam è ſuis optimatibus Caſimiri hoſpes eſſe uelit. In eos qui coniurationis inſimulabātur, ſæuire non poterat, quia clàm elapſi, in proprias arces ſe receperant: neq; ſi potuiſſet, eo tempore ſæuiendum eſſe iudicabat. ſimulare & diſsimulare multa, comprimere iracundiam, & comitatem lenitatemq́; præferre. Non ignorare Vngarorū ingenia, neq; uaria hominum ſtudia latêre: ſcire inconſtantes eorum eſſe animos, ac uulgus ſpem, fortunāq; ſequi. Proinde nutantes obfirmare, promiſsis & largitionibus pleroſq; à propoſito reuocare: proceres multos oppidis dono datis ſibi reconciliare, plura conſilio quàm armis agere: contra torrentē brachia non tendere, ſed aſtu & prudentia aduer-

ſantem fortunam declinare. Nunquam tamen ſibi diffidere, quin & in aduerſis ſępe rebus maiorem quandoq; animum concipere, ueluti maior oſtentandæ fortitudinis materia offerretur. Item quos è coniuratorum numero eſſe ſubolebat, ultrò conſulere, & præferre fiduciam.

Caſimiri aduentus.

Interea fama percrebuit, Caſimirum cum uiginti millibus hominum Vngariæ finibus appropinquaſſe: multos ex Vngaris ueluti congratulatum occurriſſe, & eius exercitum Vngarorum acceſsione indies augeri. Kalendis

1471

igitur Nouembribus, anno Dominicæ ſalutis quadringenteſimo ſeptuageſimoprimo ſupra milleſimum, regni fines ingreditur. Quacunq; iter facit, magnificè excipitur: Fortunam quiſq; ſequitur. E' proceribus multi ex propinquis locis occurrunt, qui & magnificè nouum regem excipiunt, & obſequia gratiſsima pollicentur. Augentur quotidie Polonica caſtra: & multi ex induſtria & compoſito, nonnulli aliorum exemplo Caſimirum ſequuntur. Maiorem indies animum Polonus concipit, & tutò per regnum ſuum uagari poſſe arbitratur. Iam Caſſouienſem & Agrienſem agrum prætererat, Nitriæq́; propius & Vacię caſtra admouerat: cum principes coniurationis, qui ipſum exciperent, expectare cœpit. Subſtitit igitur, & creberrimis literis, clandeſtiniſq́; internuncijs primarios optimates accerſit. Nec interea quidem Mathias obdormiuerat: quippe qui comparauerat pro uiribus exercitū: principes multos Budæ coegerat. illuc enim Palatinus, & Gabriel archiepiſcopus, item Emericus, & Ioannes Alemanus Varadienſis antiſtes, multiq́; alij ex coniuratis etiam conuenerant: clàm à rege oppidorum uillarumq́; largitionibus reconciliati. Nicolaum Vuylachum Boſnæ regulum, rex per internuncios conſuluerat, an'ne cum hoſte illico confligendum eſſe uideretur, an cunctatius agendum. Ceſſandum, uir prudens ille reſpondit: quando indies multæ ex infeſtis haſtæ conuertantur, & auxiliares fiant.

Placuit Matthiæ ſententia: & motis Buda caſtris, Strigonium cum his optimatibus contendit. Hoc primum non temerè faciendum eſſe cenſuit. Videbat enim, reconciliato metropolita, coniuratorum principe, nihil ultrà reformidandum. Cum Strigonium ueniſſet, rex in urbe ſubſedit, in ſuburbanis caſtra poſuit: mox Emericū Sepuſienſem, ſpectatæ grauitatis & prudentiæ uirum, & non minus eloquentia quàm calliditate præſtantem, cum Palatino, nonnulliſq́; pontificibus in arcem ſubmiſit, qui archiepiſcopum ſibi reconciliarent. Ii cum ad eum ueniſſent, orare cœperunt, ne à regis fide, quem loco filij ſemper habuerat, & quem ſua induſtria & labore ad regnum euexerat, nunc aliqua indignitate deficeret. Item dicere, Si quid filius quandoq; committit, à patre ignoſci oportere. Indulgentiſsimos magna ex parte eſſe parentes, & in filiorum erroribus plerunq; conniuere. Animum ab inito propoſito omnino eſſe reuocandum, quando nouitas iſta non ſine maxima regni calamitate fieret. Regem tot alijs uirtutibus pollentem, ſi quid errarit, eſſe tolerandum: à ſucceſſu gloriæ, ac regni defenſione non eſſe reuocandum. Eius animum tam clara facinora quotidie molientem, non ſine maximo ſcelere intercipi poſſe: eum præſenti nouitate haud mediocriter reſipuiſſe: recognouiſſe ſeipſum, & pœnitentia correptū, ſe alium futurum polliceri: quicquid inſolentię fecerit, ab uſu bellorum ſe coactum feciſſe, ingenuè fateri: nil ſibi theſauri comparaſſe: poſthac ſe cum omnibus temperatius acturum. Demum & ſuo & regio nomine obſecrare, ac obteſtari, ut filium ea, qua ſolebat, pietate, ſtudio & diligentia tueretur. Quæcunq; ipſe iuſſerit, poſtularitq́;, regem pro ratis & firmis habiturum: quinetiam decimas quas extorſerit, ultrò redditurum: & nunc, antequam hinc caſtra moueat, partem maximam inſtaurata gratia repēſurum.

Poſt uerba, ſupplices interuenere uirum, nonnulli exorandi cauſa procidentes, patris illius genua amplexabantur, ut regni perturbationem & periculum deprecarentur. Ille autem, quamuis ex his nonnullos limis oculis deſpicaretur, repentinam illorum mutationem & inconſtantiam demiratus: tamen uictus, iſta reſpondit: Se à cæterorum pontificum & optimatum conſulto nunquam diſſenſurum: neque unquam ſibi tantum arrogaturum, ut præter ipſorum uoluntatē quicquam moliretur. Non diffiteri ſe Matthiæ quandoq; ſuccenſuiſſe, increpaſſe licentius uti filium: & ſæpiſsimè

piſsimè fuiſſe queſtum, nec æquum & phas eſſe, regem ſacrorum uirorum uectigalia uſurpare, neq; ſacram obire cenſuram: neq; fateri, ſe tantum Caſimirum aduocaſſe, ſed plures in ea re ſocios habuiſſe, qui mutato mox animo ſubticuerint. Neque ſe ſolum Caſimirum in Vngaria remoraturum, neq; aliorũ iudicio obuerſaturum. Matthiæ diu nouiſſe mores: neq; illud ignorare, lenitatẽ hanc & ſibi & multis exitio fore. Demum, quando ita uolunt, coguntq́;, intercedente fide publica, ſe, ut antea, regi pariturum. Cum ij omnes ſuo regioq́; nomine fidem detuliſſent, & decimarum loco pecunias (ut pleriq; uolunt) rependiſſent, reconciliationem tranſegere. Mox ut regem ad caſtrum introducerent, deſcendêre: retulere omnia uti acta fuerant, & ingenti extemplò ſollicitudine regem liberarunt. Haud mora, is arcem cum eiſdem aſcendit. & cum in colloquium, adhibitis paucis arbitris, perueniſſent: Nunquam, ſacroſancte (inquit) pater, me à te deſertum iri, mihi ipſe perſuadere potui. Non me latebat, nunquam te id obliuioni mandaturum, cum me pater moriens tibi commendauit. Neq; credere poteram, illum à mea fide defecturũ, qui charitatis & fidei perpetuum exemplum appellari poteſt. Tu mecum in carcerem & uincla incidiſti, tu ultrò pro ſalute ac dignitate mea cuncta pericula obijſti, tu quoq; è Boemico me carcere redemiſti, excoluiſti regno, & corona: nihil arduum & difficile fuit, quod tua opera & conſilio non cum laude peregerim. Neq; nunc te Matthiam in tuis ulnis natũ, & à te ſemper ſtudioſiſsimè educatum, deſerturum eſſe credo. Si quid mea iuuentus in te patrauit, ignoſce, pater indulgentiſsime: tuo filio parce: ex indignatione hac, ſi qua fuit, priſtinus utrinq; amor (quæſo) redintegretur. Quem cum cæteris Vngarię regem conſtituiſti, periclitantem nunc, quæſo, filium protege: & immortalia in me tua beneficia, ſolita benignitate tuere: ut quod decedenti è uita patri recepiſti, re præſtitiſſe uideare. Ex his uerbis obortæ utrinq; lachrymæ. metropolita ad pedes prouolutus, quia initi conſilij pœnitentia dudum inceſſerat, ueniam poſtulauit. Rex ad oſculum excipiens, è contrario ueniam petijt, & conceſsit. Data & accepta utrinq; fides, in iniuriarum omnium obliuionem: & tranſacta pace, pacatiſq́; utrinq; animis, rex ac proceres abiere. Inſequenti die, cum Caſimirus (quem rumor erat, ſuperiori nocte in Strigonienſi arce cũ archiepiſcopo fuiſſe, ut apertè pro dignitate ſua arma ſumeret) ulteriorem Vngariam ad Danubium uſque diſcurſaret, & detrimentum his inferret qui pro ſe arma non caperent: rex copias traijcere cœperat. Effuſa deinde fama, Matthiam ſibi metropolitam reconciliaſſe, & iam Danubium tranſmittere occepiſſe: Poloni ab incurſionibus ſe abſtinuere. Caſimirus Nitriam uenerat. Ciuitas, quia ſe uerum Vngariæ regem eſſe profitebatur, ultrò ipſum excepit. Pro mœnibus uerò caſtra metatus eſt. Rex traiecto Danubio, rectà Nitriam uerſus caſtra mouit, atq; ex omnibus pagis oppidiſq́; Polonos ubicunq; inuenerat, eiecit. Cum Nitrię appropinquare eum rumor eſſet, Vngarorum multitudo, quæ Caſimiri fortunã hactenus ſequuta fuerat, repentè defecit. Multi clàm elapſi, in caſtra regis uenere: pars in oppida propria ſe recepere: alij magis ingenuè hoſtilis detrimẽti metum cauſati, qui ad regia caſtra uenere, hilari à Matthia uultu excepti ſunt. publico tamen edicto impunitas omnibus qui Caſimirum ſequerentur, promiſſa, ſi ipſum triduò deſererent. Promulgato ante caſtra hoſtium edicto, elapſis clàm cæteris, pauci remanſere. Quare Caſimirus animo admodum conſternatus, intra Nitriam cũ exercitu ſe recipere cœpit. Contrà Matthiæ adauctus eſt animus, cum ad fidem redire Vngaros conſpiceretur. Nitriam ergo properatur. Quò cum ueniſſet, in urbe Caſimirum obſidet: inhibet commeatus, & diram interea famem interminatur. Caſimirus Vngarorum facinore euocatum ſe ingenuè faſſus, per internuncios clàm cum rege agit, impetratq́; ut intempeſta nocte ſibi egredi, & tutò in Poloniam redire liceat: ſeq́; regno nullũ unquam bellum poſthac illaturum pollicetur, interiectoq́; iureiurando affirmat. Paucis pòſt diebus, cum ſeptingentis ex compacto equitibus elabitur: & continuatis (ut aiunt) itineribus in Poloniam ſe recepit. Exercitus qui remanſerat, arctiore obſidione circumuẽtus, quotidianis internuncijs tutò abeundi, ne inedia conficeretur, poteſtatem

Caſimirus in Nitria.

petit. His autem hac conditione dimiſſio data, ut ſaluis corporibus & impedimentis abirent, nullum regno nocumentũ inferrent, nihil in faciendo itinere hoſtile facerẽt. Quod ſi adiecto iuramento non ſeruaſſent, cuiqꝫ nobili, plebeio'ue, item urbanis omnibus, & paganis, cumulatas paſsim de his pœnas ſumere liceret. Lex abeundi à Polonis accipitur. dimiſsi à rege, in Poloniam caſtra mouent. Rex cum exercitu diei itinere ſubſequit: & quoſcunqꝫ in uicis & oppidis deprehendit, reluctantes obtruncat.

At illi haud ſecus ac è carceribus elapſi, cum inediam ſentire cœpiſſent, paulò licentius per uicos & agros cibaria quandoqꝫ ſurripiunt: quandoqꝫ ſimulantes ſe obſonia & pabula mercaturos, mox illata ui diripiunt. Indemnẽ prouinciam præſtare iurati, non prȩſtant: rapinis manus abſtinere nõ poſſunt: in dies licentia augetur. & quanto Poloniæ fines propius accedunt, eo maiora pecoribus ac rebus detrimenta inferunt. Inopiam rerum aliqui ingenitam, pleriqꝫ graſſandi libidinem cauſantur. Ex pagis & oppidis querelæ, grauiaqꝫ in dies lamenta ſuſcitantur, ad regemqꝫ deferuntur. Rex uiolato cuiqꝫ ulciſcendi poteſtatem facit: edicitqꝫ, ut omnes uim ui repellãt: armis ſua quiſqꝫ tueatur, & erepta recuperet. Promulgata licentia, Polonis uicatim ruſtici commeatus abnegant: quos cum illi ui accipere conarentur, bellum ob uiolata fœdera ruſtici Polonis indicũt: ſuſcitatoqꝫ tumultu, in finibus Vngariæ cunctos ſpoliare decernunt. Cum illi quadrato agmine iter facere non poſſent, ob rerum egeſtatem, cuius ipſi fuerant authores: quando in ingreſſu congeſta frumenta ſuccenderãt, diuerſi iter facere cogebantur. Extenuatis diuerſitate uiribus, & tunc maximè cum Poloniæ finibus appropinquarent palantes & effuſi, à ruſticis circumuenti ſpoliantur, & in prædam uertuntur omnes: nonnulli quoqꝫ in rapina deſiderati ſunt. Poloni igitur, qui duce Caſimiro Kalend. Nouemb. Vngariam inuaſere, quarto pòſt menſe eiecti ſunt. Matthias cum exercitu ulteriorem Hungariam luſtrauit, ne quid illi, antequam egrederentur, mali molirentur. Pacata demũ prouincia, & exacto hoſte, in ſacra hebdomade Budã ouans rediit: legioneſqꝫ magno labore defatigatas (quippe quæ tota hyeme in caſtris hybernarant) uernatum, æſtiuatumqꝫ dimiſit, ut equos & corpora reficerent. Ea æſtate nil memoria dignum eſſe factum audiuimus. Poſtquam eiectis hoſtibus, propulſatiſqꝫ periculis, rex Budam ſe recepit, ad ultionẽ iniuriarum animum reuocauit. Videbat enim, ſi maxima quȩqꝫ facinora ſemper impunitate donaret, ſe audaciam ſcelerum, æquè ac perfidiam, augere, & perbreui regnaturum. Quare, ut alios à crimine lȩſæ Maieſtatis abſterreat, ab archiepiſcopo Strigonienſi facit initiũ. Hunc per internuncios Budam accerſiri iubet, ſub grauiſsimi colloquii prætextu. Ille quanquam ſe non ſine periculo iturum eſſe intelligeret: tamẽ fide regia fretus, & ueteri beneuolentia, Budam ſponte uenit, nullumqꝫ ſibi à rege periculum imminere putauit. Quamuis enim primus authoritate foret, nouiſsimus tamen ad cõiurationem uenerãt, optimatum impulſu, & nepotis potiſsimũ inſtigatione adactus: quod non modò regi, ſed multis quoque aliis palàm factum eſſe intellexerat. Et cum in campum Rakos, ubi regalia comitia haberi ſolent, Caſimirus ſe propediem deſcẽſurum eſſe, proceribus, qui aduocauerant, continuò ſignificaſſet: admonuiſſetqꝫ, uti ad ſtatam illuc diem conuenirent, inuitantibus ipſum optimatibus, ultimum ſe uenturum eſſe reſpondit. Quare factum eſt, ut reliqui ſe remiſsius agerẽt, & coniuratio ſenſim ſolueretur. Ne id quidem regem latebat, ſed illud ſine aliquo ultionis ſigno præterire nõ poterat: quãdo memoria repetebat, in amico paterno, quem loco parentis ſemper habuerat, quomodo nephanda perfidia concipi potuiſſet? Itaqꝫ ubi Budam metropolita uenit, honeſtè in aula retineri, & adhibita cuſtodia ꝓ dignitate aſſeruari iuſsit. Ad Vicegradum deinde clàm translatus, in arce mẽſibus aliquot à cuſtodibus regis obſeruatur. Vicit deinde Matthiã ingenuum memoria beneficiorum, ingenita pietas, & datæ fidei recordatio: obuerſabatᷓ ante oculos, crudelitatis & infamiæ metus, quando in ſacroſanctos pontifices ſe haud ſine nephario ſcelere animaduertere poſſe reputabat. Pertȩſus igitur iracundiȩ ſuȩ, hunc carceribus emiſit: in Strigonienſem arcem cum dignitate reſtituit. Adhibuit quoſdam milites cuſtodiȩ, ne quid in ipſum ultrà

moliri

moliri poſſet. Ipſe tamen, cũ uidiſſet ſe non ſine turpitudine captum, neq; abſq; ignominia dimiſſum: & uitã, quam ſemper cum dignitate geſſerat, in nouiſsima ſenectute infamaſſe: tãtus demum dolor inceſsit, ut indies mortem expoſceret, pro ea quoq; uota nonnunquã nuncuparet. Subierat in ſenectute iam uitæ faſtidium, & ad leuandam turpitudinem & infamiam morte nihil antiquius reputabat. Aeſtatem eam uix *Viteſij mors.* claudere potuit. Nam quinto Idus Auguſti, & pridie eius diei quo diui Laurentij ſolennia celebrantur, diem obijt, non ſine maximo procerum nobiliúmque deſiderio.

Quicunq; grauiſsimi uiri probitatẽ ſunt experti, perpetuo eius deſiderio & pia commemoratione afficiuntur. Vir fuit archiepiſcopatui uehemẽter accommodus: quippe qui triclinium in arce ampliſsimum erexit: prominẽs uerò ante triclinium è rubro marmore ambulacrum cum duplici podio, & ſuperbiſsimum extruxit. Ad triclinij caput, Sibyllarum ſacellum, è fornicato opere acuminatũ ſtatuit, ubi Sibyllas omnes connumerare licet. In triclinio non modò omnes ex ordine Vngariæ reges, ſed progenitores Scythicos cernere erit. Item caldarias, frigidariasq; cellas, & hortum duplicem, quem Xyſtis excoluit, & ſuperiore ambulacro coronauit. Inter utrunq;, turrim rotundam penes rupem erexit, in uaria triclinia cubiculaq; diuiſam, uarijs ſuprà ſpecularibus exornatam. neque ædicula carere uoluit. hanc ipſe ferè ſemper inhabitauit: quia Danubio prominens, iucundum proſpectum & hortorum amœnitatem afferebat: locus quidem ad philoſophandum & contemplandum nimis idoneus. Diui ALberti baſilicam uitriaria tegula, ne igni foret obnoxia, rexit: tectumq; faſtigiatũ ad imbres niuesq; reijciendas fecit. Bibliothecam quoq; utriuſq; linguæ fœcundiſs. dicauit. Hic igitur Ioannis Viteſij metropolitæ finis fuit. Ioannes Quinqueccleſienſis *Ioannes Pannonius.* antiſtes, & è ſorore nepos, qui inuitum auunculum in coniurationem adtraxerat, audita eius captiuitate, Zagabriam fugam rapuit: ut ſi à rege fortè peteretur, continuò è finibus elaberetur. At poſtquam de metropolitæ morte nunciatum eſt, paucis pòſt menſibus ſuperuixit: quin & eodem anno geminato dolore correptus interijt, æternumq; ſui deſiderium non minus Pannoniæ quàm Italiæ reliquit. Annos ſeptendecim ſub Guarini Veronenſis diſciplina fuerat, utramq; ab ineunte pueritia linguam imbiberat. Præceptor eius ſępe dicere ſolebat, ſe nullum adhuc ex Italis peregrinisq; diſcipulum habuiſſe, qui præſtantia, docilitate, fœcunditateq; ingenij cum Ioan. Pannonico conferri poſſet. Si Latinè loquebatur, in urbe Roma: ſi Græcè, medijs natum Athenis affirmaſſes. Nil barbariei actio & oratio redolebat. Natum ad carmen ingenium reputaueris: in proſa oratione non iniucundum. Quod ſi in publicis curis & procellis non fluctuaſſet, nimirum cum priſcis oratoribus & poetis certare potuiſſet. Præſtantibus plerunq; ingenijs fortuna inuidet: & ne pro uiribus emergant, intercedit. Quàm ſacro baſilicæ ſuæ collegio charus hic fuerit, hinc conijce. Cum ob regis iracundiam is quaſi hoſtis Reipub. haberetur, & ſolennia uiro iuſta nemo perſoluere auderet, ſacerdotes clàm eius corpus in ſacellum Quinqueccleſienſe retulere, idq; picato ſcrinio diu reconditũ habuere. Cum multo pòſt tempore Matthias fortè urbem illam & baſilicam inuiſeret, ſacerdotum regi collegium ſupplicauit, ut Ioannis poetæ corpus, quod diu inſepultum aſſeruarant, præ metu iracundię eius, debito ſepulturę honore iam honeſtare pateretur. Indoluit rex tanti uiri caſum, falſam eorum opinionem ac metũ increpuit: & ne poeta inſignis ſepulchri honore fraudaretur, honeſtiſs. mox exequias edixit. Pannonicus igitur hunc uates exitum ſortitur. Hæc anno ſa- 1472. lutis quadringẽteſimo ſeptuageſimoſecundo ſupra milleſimum accidêre. Hoc anno Veneti aduerſus Turcos, cum Ferdinando Neapolitano rege fœdus percuſſerunt. Paulus pontifex idibus Aprilis, inter ſacra ſolennia, Borſum Eſtenſem, Ferrariæ du- *Borſius Eſtenſis.* cem inſtituit: aurea trabea, pomo, ſceptro, torque, paludamẽtoq; donauit: ducisq; inſignibus donatum, ad diui Marci ædẽ & atria à frequentiſsimo ſenatu duci iuſsit. In Gallijs, ſummi pontificis opera, inter Burgundios & regem bella compoſita. Fridericus Imperator, & Franciſcus Picolhomineus, cardinalis Senenſis, legatus Apoſtolicus, uir omni laude & commemoratione digniſsimus, ad Auſtralem Neapolim fre

quentiſsimum Chriſtianorum principum conuentum habuere: ubi multa in uſum
& ſalutem Chriſtianæ Reipub. decreta ſunt, & pręſertim in Turcos: quæ principum
deinde diſſenſione ac negligentia, non ſine grandi iactura, prætermiſſa ſunt. Paulus
Pauli mors. pontifex max. ſexto Kalend. Auguſti, dum ſolus in cubiculo requieſcit, apoplexia cor
reptus interijt. Cui Siſtus ritè ſucceſsit. Quin & Chriſtophorus Maurus, Veneti ſe-
natus princeps, diem obijt: & in defuncti locum, Nicolaus Tronus ſuffectus eſt.

Ioanni metropolitæ Strigonienſi, Sclauonico genere nato, Ioannes Alemanus
Varadienſis antiſtes, regi quàm familiariſsimus, planè ſucceſsit. Quinqueccleſienſi
uerò nepoti, Sigiſmundus, Ioannis Erneſti quęſtoris regis filius, ſubrogatus eſt. Per-
petuum fortuna laborem Matthiæ indixiſſe uidebatur: quippe quę nullam quietem
1473. obire patitur. Inſequenti namq; anno, qui ſeptuageſimustertius erat ſupra milleſi-
mum & quadringēteſimum, Polonicum ſimul & Boemicum bellum oboritur. neq;
Turcicum unquam defuit: quando quotidianis incurſionibus nunc Dalmatas &
Carnos, nunc Pannones & Dacos infeſtabant. Huius autem originem facilè quiſq;
coniecerit. Quis enim filij dignitatē æquo animo deſerere poterit? Boemi Vuladiſ-
laum, quē regem nuper elegerāt, honorificè à patre miſſum, in regnum cum ſummo
plauſu ac ingēti celebritate acceperāt, & paucis pòſt diebus ex more coronarāt. Cùm
duabus opulentiſsimis à Matthia prouincijs non modò priuatum offendiſſet, ſed ex
magna Boemiæ parte interceptum, uehementer indoluit: ſéq; non modò nō regem,
ſed ne tetratcham quidem eſſe reputauit. Ad patrem ſcripſit, ſe nō ad regnum, ſed re-
gni reliquias eſſe euocatum. Ne id quidem pater ignorabat: quippe qui, antequam ſe
ex filij electione Boemis reconciliaſſet, unà cum Matthia his bellum indixerat. Nunc
autem, quia de filij dignitate agitur, conſiliū mutat, & etiam pręter ęquū & phas, Boe
morū cauſam tueri filij iure cōpellitur. Quare ſæpe literis, ut Morauiam Sileſiamq;,
& quæcunq; in Boemia cęperat, Vuladislao ſponte redderet, Matthiam Caſimirus
hortatur: magna ex parte belli ſumptus repenſurū, & interea ciuitates aliquot dimiſ-
ſurum pollicetur. Cōtrà ille, mutuę amicitię iure ſe id recepit ultrò facturum, ſi qua-
dringēta aureûm milia, quę in eo bello erogarat, ſibi redderentur. Interea ſe pariò re-
gno potiturum. Cum ingens pecuniarum ſumma peteretur, cui ne Boemia quidem
& Polonia cum uniuerſa Sarmatia ſoluēdo fuiſſet, utrinq; bellum indicitur. Polonus
populorum multitudine prępollens, numeroſum cogit exercitum: & non ſolum no-
biles ſtipendium facere iubet, uerumetiam è plebeijs & ruſtica turba, item è Roxanis
& Tartaris ingentem multitudinem inauctorauit: ratus, uicto Matthia, non modò
prouincias cum regno ſe recuperaturum, ſed Vngaria quoq; uxoris iure potiturum.
Idipſum quoq; filiū facere monet. Delectus utrinq; magnus habetur, triginta homi-
num milia uterq; cogit. Qui de magnis ſępe maiora loquuntur, ſexaginta milia fuiſſe
iactitant. Matthias autem ſe tot malis obſitum conſpicatus, haudquaquam animo
conſternatur. Patres & optimates conſulit: & quāuis illi admodum formidarēt, ipſe
tamen ueluti extrema tentaturus, è deſperatione uires concipit, & animum adauget.
Vix octo aut decē ad ſummum hominū milia cogit, ex quibus cataphractus & expe-
ditus equitatus ualidiſsimus erat: domi hoſtem expectare non decernit, ne ſuis alere
ſumptibus adigatur, in Sileſiam hoſtibus occurrendū eſſe putat, ne regni finibus ap
propinquare patiatur. Bradislauienſes crebris eū nuncijs accerſunt: ſignificāt morę
periculū, & præuenientibus competitorib. ſe portas patefacturos eſſe interminant.
Pontifices igitur omnes, primariosq; proceres, cum exercitu Bradislauiam ſecū du-
cit, & pręoccupaturus urbem continuatis itineribus contendit. Dux Laurentius, Ni
colai Boſlenæ regis filius, cum expeditiſsimo equitatu regem ſequitur, tyro audaciſsi
mus, in aula ſemper altus: & Matthiæ charus, æquè ac filius, ſemper habitus. Item Ga
Gabriel Agrienſis. briel Brixienſis, Agrienſis epiſcopus, quē è fraterculorū diui Franciſci collegio mor-
talis ambitio ad potētatum euexerat. Hic cum Ioanne Capiſtrano, ex Italia in Panno
nias primùm uenerat: mortuoq; illo uiro optimo, cùm dexteritate ingenij, conſilio
& grauitate polleret, correptus ambitu, humanos honores affectauit: & cum regi pla
cuiſſet,

cuiſſet, ad cardinalatus uſꝗ faſtigium eius authoritate euectus eſt. Cum Bradiſlauiam uentum eſſet, quam Odra fluuius abluit, muniitꝗ, proſpectis hoſtium caſtris, quę nimia amplitudine deterrebant, è conſpectu haudquaquã metari auſus eſt. Nam cùm præſidijs oppida obfirmaret, ne facilè ab hoſtium multitudine caperentur, exercitum extenuare cogebatur. Anceps iam diu tractus eſt, an'ne cum exercitu intra urbem ſe reciperet, an extrà metaretur, cum hoſti numero multo foret inferior. Proceres & amicos conſulebat, utrum potius uideretur. nonnulli in urbe perſiſtendũ eſſe cenſebant: contrà alij, qui metum potius diſsimulare, quàm pericula euitare uiderentur, è conſpectu hoſtium locanda caſtra, & foſſa, uallo, circumſpectuꝗ carrorum munienda ſuadent, ne prouincialibus metum augerent, & ſibi diffidere uiderentur. Gabriel, cum inter cœnandum de re iſta fortè diſſereret, Thomas ſcriba eius, acerrimi compos ingenij, & qui ab adoleſcentia qualis futurus eſſet oſtendit, utrunꝗ faciendum eſſe dixit, intus & extrà ponenda caſtra. Quod cum epiſcopus fieri poſſe negaret, adiecit, caſtra in ſuburbijs pro mœnibus habenda: quæ ab urbe propugnari poſſent, & in ſuburbano loco ſita, intus & extrà eſſe uiderentur. Ne patri quidem diſplicuit iuuenile conſilium. Mox per accenſum accitus, ſui ſcribæ adagium recitauit: quod uſque adeò principi gratum fuit, ut inſequenti die caſtra mœnibus admouerit: & ne qua urbem militari moleſtia afficeret, aditum ciuitatis militibus inhibuit. Suburbana caſtra machinis bellicis, turribus, præterea uallo foſſáꝗ muniuit.

Thomas ſcriba.

Poloni propius caſtra admouere, & ad quintum lapidem metati, Pannonicas uires tentare occeperunt: rati hoſtem ſe in obſidionem propediem eſſe redacturos, & aut per inediam abſumpturos, aut ui omnino expugnaturos. At rem longè aliter, ac opinio fuit, accidiſſe ferunt. Nam rex urbem nactus loco & arte munitiſsimam, præterea omnium rerum ubertate completam, & ſui multo ſtudioſiſsimam, ſe in portu nauigare reputauit: in hoſtem igitur animum uirésque redintegrat: & ſe uincere, ſi prudenter agat, & non uinci poſſe retur. Patitur milites è caſtris exilire quotidie, in certaménque cum Polonis Boemiſꝗ deſcendere: idipſum illi faciunt, ſimulachra quotidie belli referuntur: neque ſine aliquorum hæc cæde, & captiuitate fiunt. Poſt ſimulachra, ſeueriore Marte dimicari cœptum. Inſtructa utrinque acie, quotidiana pugna conſeritur: ſed non totis uiribus dimicatur. Arriſit in prælu dijs Matthiæ ſemper ipſa uictoria. nam dum rem proſperè ſuccedere uidet, hoſtem inſequitur: cædit, capit'ue. Si hoſtili ſe multitudine obrui conſpicatur, in caſtra, urbem'ue continuò ſe recipit: & inſtans à tergo hoſtis, urbanis machinis inhibetur. Capiuntur è Polonis quotidie multi: quando magis è gregario humilique milite, quàm edocto, numeroſus exercitus ille conſtabat: Pannonicus autem, è ueterano tantum, & delecto. Rex numero inferior, à callido ingenio opem expoſcit, incautum ſemper hoſtem aggreditur: non collatis ſignis, non indicto pugnæ die res agitur: non æneatores ſigna dare iubet: modò noctu, modò interdiu, modò ſereno, ſpurcido'ue tempore, ex improuiſo manum cum hoſte conſerit. Multum lædere, parum ipſe lædi poteſt. Detrectat ſæpe prælium, & ad certamen apertum prouocatus abnuit, ſubticet'ue: hoſti impar, uires hoſtiũ, quas uno altero'ue die ſuperare nequit, indies attenuare cõtendit. Nullus dies actus, quin uiginti triginta'ue ex hoſtibus non cœperit: quandoꝗ ducẽti in urbẽ captiui è caſtris, finitimis'ue oppidis adducti. nam circũſtantia oppida, quibus ualidiſsima pręſidia impoſuerat, in palãtes effuſoſꝗ Polonos irruere iuſſerat. Edixerat pabula circùm incẽdi, coerceri undiꝗ cõmeatus, & nullius rei copiã fieri. Multi circùm incẽſi ſunt pagi, tẽporariáꝗ caſtella: in munitiora ſeſe omnes oppida retulere. Caſimirus cũ Vuladislao ſuas uires eludi conſpicatus, ęgrè fert conatus tantos fieri irritos. Crebris cũ rege internuncijs agit, ut litem quę inter utrumꝗ intercedebat, iudice Marte definiat, pugnandíꝗ poteſtatẽ faciat, quã nemo rex magnanimus detrectauit. Neꝗ non uidet cibariorũ inopiam imminere, frumentatũ pabulatumꝗ lõgius mittere oportere, & è caſtris ſine præſidio neminem tutò uagari poſſe, multos quotidie à circumfuſo hoſte capi. Obaudit hęc cuncta

Matthias,& diuinæ tantum iuſticiæ,militiꝗ ſuo confidere ſe reſpondet: quin & ad iucunda ſpectacula quotidiana prælia trãsfert: pro mœnibus temporaria theatra extruit,quæ ab hoſte proſpectari queant:aſsiduas ibi matronarum uirorumꝗ choreas agi iubet,quò Polonos Boemosꝗ proceres ad ſaltandum ſæpius inuitat. Celebrabantur conuiuia,& mulierum choro excoluntur:epulum quandoꝗ regia beneficentia populo militiꝗ datum:ſparſa in orcheſtra miſsilia,dataꝗ urbis optimatibus congiaria:propoſita quoꝗ Pſalteris prǣmia non parua.Milites ardore duplici feruere,ueneris & uictoriæ amor iuxtà incendere animos:& ut magis placeant,ad præclara facinora hortari.Certatim ſaltationes & bella geri:ante amicarum conſpectum conſerta pugna,pro ſe quiſꝗ fortiſsimè dimicare:illi clariores haberi, & per puellarum ora uagari,qui plures captiuos reducerent,aut pluribus inſignes aduerſo pectore uulneribus redirent, opima'ue ſpolia referrent.Contrà ille quandoꝗ his occurrere,& congratulari:collaudare quoꝗ certatim ſuum quæꝗ amatorem,ac demũ omnia cum feſtiuitate agi.Illud etiam admirati ſunt omnes,tantam Bradislauienſium fuiſſe ubertatem,cum ſumma probitate coniunctam,ut nulla uictui neceſſaria carius quàm antea uenderentur:frumentum ac uinum non pluris in fine quàm à principio uenierit.

Matthiæ ingenium.

Contrà uerò,hoſtes omnium ſenſim rerũ ægeſtas inceſſerat,ſpes potiundæ uictoriæ remorabatur:uarijs,ut hoſtem in æquum & apertum Martem elicerent,artibus utebantur.ſǣpe cedebant,uertebant quandoꝗ terga,& palantes fugiebant,ut in patentẽ campum educerent,à tergoꝗ reductis clàm alis circumuenirent. inſtant illi,& inſequuntur,quò uſꝗ ſe tutò redire ſentiunt.admoniti,ultrà non progrediuntur: ne interdicto reditu circumuenti,trucidentur.Ars arte eluditur: & illud Polonis rabiem ſuſcitabat,quòd non ſtatariæ,ſed tumultuariæ pugnæ copia fieret:eorũ quotidie numerus imminuitur,& in urbe captiuorum multitudine non modò carcer publicus, ſed turres quoꝗ mœnibus circumſtantes complentur. Neꝗ interea Matthias ipſe ceſſarat:clàm in Poloniam Stephanum Scepuſienſem,& Paulum Chiniſium,impigros quidem fortiſsimosꝗ duces,qui ſpectatǣ ſemper uirtutis fideiꝗ fuerant,cũ expeditiſsimo uexillationum equitatu miſerat:mandaueratꝗ,necubi conſiſterẽt,expugnarent'ue,ſed longè lateꝗ Poloniã incurſarent,popularentur,incenderent,& ferro igniꝗ uſquequaꝗ ſæuirẽt.Iſti pari audacia roboreꝗ freti,mandata faciunt:quicquid uicorum occurrit,incẽdunt,pecora hominesꝗ paſsim abigunt,in nullius oppidi expugnatione tempus terunt:ſed Cracouiam uſꝗ diſcurſant.tantũ ex iſto tumultu Sarmatis terroris incutiunt,ut omnia metu & trepidatione complerent. Regina cum non ſolum regnum,ſed urbana quoꝗ Cracouiǣ inſano tumultu ex arce fluctuare deſpicaretur,miſsis obuiam prǣtorianis cohortibus,quǣ ſuburbana propugnarent, ad uirum filiumꝗ reges tabellarios extemplò mittit,populationis & incẽdij admonet, inſtãs periculum edocet:ac demum,ne ita pro alienis dimicare uideantur ut ſua perdant,feſtinatis itineribus ad defenſandum regnum redire iubet. Caſimirus ex illato Poloniæ detrimento(quod multo maius,quàm erat,eſſe ferebatur:quãdo ea quæ audiuntur,grauiora quãdoꝗ uidentur,quàm quæ oculis cernuntur)non parum regno timere cœpit.Ciuitates em̃ & oppida ferè cuncta lignea ſunt,& ex materia quoque cõſtant mœnia:à paucis omnia facilè concremari queunt.tanta enim lapidum laborae inopia,ut uniuerſa igni Sarmatia ſit obnoxia.Quin & caſtra tanta gentium uarietate referta, iam annonæ caritate laborare cœperãt: grauiter hinc & hinc princeps angebatur,quòd neꝗ collatis ſignis dimicandi copia fieret, & paternũ regnum igni ferroꝗ uaſtaretur.Interceſſere utrinꝗ proceres optimi,qui de colloquio & pace agitare cœperũt.Id multi Matthiǣ regis aſtu & largitionibus factũ eſſe affirmãt,quibus corrupti nonnulli Caſimiri principes,eũ ad concordiam hortarẽtur. Quis aũt negarit,Matthiã neꝗ uitǣ,neꝗ labori,neꝗ ſumptibus,neꝗ artibus eo tẽpore peperciſſe, ut à grauiſsimo ſe bello ſine detrimento & turpitudine liberaret? Gemmatis nãꝗ poculis,ex hoſtib.pleroſꝗ in partes ſuas adduxiſſe fert̃. Procerum igit̃ interuẽtu tandẽ factũ eſt,ut dierũ aliquot inducię fierẽt,iam mẽſes ferè quatuor tumultuaria & quoti

Polonia.

diana

diana pugna certauerant, & Polonorum (ut aiunt) circiter fuerunt octo milia capta, quorum liberatio Caſimirum admodum ſollicitabat. Initis iam inducijs, de regum concordia principes utrinq; impenſius agunt. Facilè inter eos conuenire nõ poterat. nam Matthias nihil reddere pergit, niſi præſtetur indemnis: contrà illi, quamuis debitas pro ſumptibus belli pecunias extempore exoluere nequirent, aliquid tamen è Boemici regni appendicibus, ut ſibi redderetur, inſtabant. Inſanos exercitus comparant, & id citra commodum feciſſe perquàm moleſtum erat. Principes tandẽ utriq; ſuos reges uſq; adeò pro communi ſalute uexarunt, ut quod ipſi conficere nequiuere, id in colloquium illi iam adacti, ingenita quadam probitate tranſigerent. Regia utrinq; probitas planè conſtabat, & hinc ſpes omnis concordiæ colligebatur. In uniuerſum demum eos conſulere oportere nouerant, & ex eorum colloquio pacis aliquid omnino ſperabant. Data acceptaq; pariter fide publica, ſacrorum hinc, & hinc pontificum interuentu, ad pręſtitutum diem tres reges in campeſtre colloquiũ conuenere: & ſuum exercitus quiſq; regem, instructa acie, quamuis data fide, ſequebatur. Cataphractorum equitum quadrata agmina, micantibus armis, cum ſole certare uidebantur: præcedebant alæ uexillationum, quæ iucundiſsimum ſpectaculum referebant. Cum in campum effuſum conuenisſent, legiones omnes ſe in orbẽ redegere: & quamuis paruo interuallo diſtinctæ forent, & prompta ad bellum arma gererent, appropinquantes tamen ſe mutuò conſalutarũt, & militarem in ſpem pacis plauſum edidere. Reges cum propius in orbe medio conueniſſent, intentè circumſtãt, mutuò ſilentium indicunt, regem quæq; ſuum diligenter obſeruant: & quamuis dicta exaudire non poſſunt, nutus tamen, geſtus & indicia intelligere connituntur. Cum ij latè à turmis obducti, in trianguli ſpeciem conſtitiſſent: nõ ſine honorificis amicisq; præfationibus præreuerenter ſeſe mutuò conſalutarunt. Mox Caſimirus, rex ille ſereniſsimus, ætate multo maior, & ſumma grauitate conſpicuus, primus uerba fecit.

Non ambitio, imperandi'ue libido, me ſumptis armis huc adegit, Matthia frater: *Caſimiri oratio.* ſed filij huiuſce pietas, qua nos, quãto maiores ſumus, tanto magis pollere debemus. Nam nuperrimè regnum Boemiæ ſortitus, ad reliquias quaſdam, & tetrarchatum, non ad regnum ſe inuitatum eſſe queritur. Paribus anno ſuperiore auſpicijs, pontificio iuſſu Boemiam infeſtabamus. Nunc hic dies & hęc cauſa aliam belli rationem poſtulat. Si me regnandi libido agitaſſet, te profectò, qui uxorium, uiolatis comitijs, regnum occupaſti, non breui, ſed perpetuo bello uexaſſem. Sed cum Coruinæ gloriæ, & Vngaricæ authoritatis rationem haberem, cui creandi regis eſt ſumma poteſtas: te in Pannonia latè imperare permiſi, haud inſcius, immortalibus tui patris beneficijs, non minus de Ladislao fratre quàm Chriſtiana Reſpub. benemeriti, ne parum quidem eſſe tribuendum. Itaq; ſi regnum Vngariæ, quod uxoris meæ iuris erat, tibi ultrò dimiſi: ſi rerum diſpenſationem diuinę prouidentiæ reliqui (non ignarus, diuina quãdoq; benignitate, ſi fata iuſſerint, Pannoniæ regnum ad liberos fortaſſe meos recaſurum) cur nunc filium in ſuo regno ſollicitas? cur Boemiam, ad te nulla ex parte pertinentem, ſic pertinaciter uexas? cur neminem è finitimis tibi parem eſſe pateris? Immodicus, Matthia, (mihi crede) ambitus, & imperandi libido, grauem caſum ſæpius, quàm ſublimem ſtatum parat. Si Cæſaris & Alexandri fortunam recenſueris, quorum te æmulatorem egregium eſſe non diffiteor, ex intemperata regnandi cupiditate intempeſtiuum ſibi fatum inuenere. Nemo ſua libenter amittit, nemo ſponte regno cedit, quod ſui iuris eſt: præſertim ille, qui ui non modò ſua tueri, ſed aliena potius inuadere poſſet. Collige te parum: & ex iſta ambitione, quæ te adeò premit, reſpira aliquantiſper: ac tecum ipſe loquere: & conſidera, quàm bene tibi cum fortuna ſit actum. In priuatis laribus natus es, è carcere ad regnum eductus: eoq; potitus, uirtute duce, & comite fortuna, præclara multa geſta peregiſti. Scito fortunam inconſtantem eſſe, ac uariam: & dum ſe uirtuti fingit obnoxiam, mox clandeſtinas illi inſidias moliri. Quin & perpetuam uirtuti cum fortuna inuidiam intercedere credito. Proinde ſic habeto, nos neq; minus quidẽ officijs, quàm armis, à te ſuperari nolle.

Redde quæſo Vuladislao regi, filioq́ noſtro, Boemici regni appendices: Bradislauia cede, ac Morauia, ſi beneficio nos ſuperare perrexeris: ſin minus, pro arbitratu tuo urbes aliquot tibi retineto, quouſq; pro belli ſumptibus te pręſtiterimus indemnem. publicæ ſaluti & concordiæ cõſule, ne te quidem ſub pontificia authoritate proteget: quod'nam regiæ probitatis ſit officiũ, meditare: & penſitatis bene uiribus, ea facito, idq́ conſiliũ inito, quò depoſitis utriq; armis in perpetua pace & charitate uiuamus.

Matthiæ oratio.

Cum hæc grauiſsima Caſimiri dicta Matthias animo accepiſſet, ne minore quidẽ audacia, quàm ille grauitate, loquutus reſpondiſſe fertur: Si quem olim laborum meorum miſereri ſperabam, Caſimire pater: (hac enim in te præfatione uti phas eſt, quem pręuertere beneuolẽtia, cum patre meo inſtituta, & ingenita probitate parentis loco ſemper habendum mihi eſſe duxi) te potiſsimum eſſe credebam. nam quanto religione, ſapientia & ætate maior, tanto beneficentior in me ac cæteros, & Chriſtianæ Reipub. commodior eſſe debes. Fuiſti Caſimire, fuiſti inquam, ſuperiore tempore mihi non inutilis, donec Vngariæ regnum aliorum impulſu non affectare cœpiſti. Me ſenſim habenas regni capeſſentem annos aliquot tolerasti, nullũ mihi negocium palàm faceſſere ſtuduiſti. at ne illud quidem mihi ſatis compertũ eſt, an hoc proba modeſtia, an ſpe improba feceris: quouſq; bellorum procellis, quibus fueram circumuentus, obruerer. Quæcunq; tamen ratio fuerit, probitatis iſta ſpecies admodum laudari poteſt. Deinde me paternorum beneficiorum memoria è carcere ad regnum ab Vngaris, quibus tantum ſuos reges creare eſt integrum, ultrò petitum, publico plauſu & læticia coronatum, dominatũq́ tot annos in meo regno, non ſine maximo populorum detrimẽto inuaſiſti. Adiuuit me diuina benignitas, & propugnauit: quæ ad regnum olim euexerat. Poloniam ego nunquam, niſi laceſsitus, petẽdam eſſe cenſui. nec ego, nec pater ille meus, Polonorum quenquam iniuria affecit: niſi quos in regno deprehendimus, antiquis uictum latrocinijs quęritantes. E' finitimis læſi neminem, niſi quos ulciſcendi neceſsitas adegit. Proceres tantũ meos, ac uayuodas prouinciarum noſtrarum obſequia legitima detrectantes, iuſto bello puniendos eſſe duxi. Cum Turco perpetuum mihi bellum eſt: quem ne in cæterorũ Chriſtianę Reipub. regnorum exitum elabi patiamur, æternum cum eo bellum gerimus. Pontificijs Auguſtalibus, quàm literis, diu uexati, ob peſtilentẽ hæreticorum labẽ, Boemis inuiti bellũ indiximus. An'ne ambitio, & ingens imperandi libido ſit hæc appellanda, tu ipſe pater iudicato. ſi ex ambitione Boemica bella ſuſcepimus, eiuſdẽ quoq; tua Maieſtas inſimulari poteſt. Ego non aliena diripui, non in quenquã tyrannidem exercui: fideles hæreticorũ iugo ac peſtilentia liberaui: Morauiam & Sileſiam, quas armis ab hæreticorum ſeruitute uindicaui, perpetua libertate ac immunitate donaui. Non ambitio regni, Caſimire, hæc eſt: ſed cupido laudis & immortalitatis. cuius me appetentiſsimum eſſe non diffiteor, quãdo id principis generoſi eſt officium. Quòd me fortunę admones, & humilitatem obiectas, tibi debeo plurimum: quando parentis optimi eſt officium, ad quotidianam filium reſipiſcentiam, & ſui recognitionẽ exhortari. Sed cum hinc timor ſæpe immodicus oriatur, ab inſtituto laudis recordatio iſta remoratur. Fateor ingenuè, Caſimire, me fortunæ fuiſſe ludum. quantum Coruinam domum imperioſa illa humanarum rerũ domina uexarit, tute noſti. Moritur pater: nos cum fratre capimur. iniqua mox ille morte mulctatur: Matthias in carcere ſupereſt: qui, parum abfuit quin unà cum fratre ad extremum ſuppliciũ educeretur. Antequã annus exigatur, eductus eſt è carcere: ad regale faſtigiũ euehitur. Non fortuna, ſed humanũ ſcelus, & diuina benignitas eſt in cauſa. Alterum Coruinã domum ad extrema redegit: inſtaurauit & euexit altera. Hæc fortunæ uarietas mihi animos addidit. E' malorum experientia didici ſecunda pati. Plus etiam laudis & glorię mihi uendico, quòd in humili lare, ac è Chriſtianiſs. patre, imò Chriſtianæ Reip. aſſertore olim editus, ad iſta peruenerim, quàm ſi ex infidelib. parẽtibus in regia natus aula imperarem. Quod autem ad rem pertinet, ſic habete. Matthiã pacis & cõcordiæ ſemper fuiſſe amantiſsimum, & amicitiæ fœderisq́ ueſtri ſtudioſiſsimũ: nec ullas recuſaturum

rum

rum conditiones, quæ turpitudine grauiq́; damno careant: & inprimis Vuladislai ſemper fuiſſe obſeruantiſsimum, quem (ut paterna bona uenia dixerim) longè maiore pietate, animo & integritate pollentem exiſtimo. Nihil me Vuladislai mei probitate magis uincet, quem fratris loco mihi ſemper habendum eſſe duxi. Vt unà fraterno ſemper amore uiuamus, Morauiam, Sileſiamq́;, & cætera quæ in Boemia poſsideo, me redditurum eſſe polliceor, cùm quadringenta aureûm milia, (ut huiuſce belli me pręſtetis indemnem) rependeritis. Quinetiam ſi, ut ſpero, gratum eſſe nouero, cumulatiore quotidie beneficio proſequar. Me autem, antequam rependantur impenſę, ſcitote ne unum quidem uiculum redditurum, nec regno nec regni titulo ceſſurum. nemo enim tales prouincias tanto ſudore, ſanguine, ſumptuq́; partas, tam facilè reddiderit: nec regem quenquã tali liberalitate his temporibus uſum acceperim. Quod ſi etiam Matthiæ animus hanc pati poſſet, & Vuladislai probitas mereretur, ut ueſtra pace dixerim: Caſimiri tamen merita, qui tam graui me bello ſæpe petijt, à beneficentia iſta repellunt. Neq; me hæc ſine penſitatis uiribus reſpondere credite, neq; me de dictis quicquam immutaturũ exiſtimate: nihil unquam temerè adorior, niſi meas uires prius fuerim emenſus. Quare, Caſimire pater, Maieſtatem tuam, pręſente filio tuo, adoleſcente clariſsimo, nunc oro & obteſtor, ut nos hodierno die fraterna charitate & concordia obliges: perpetua beneuolentia utrumque obſtringas: ocium Boemiæ & Vngariæ tribuas, imò Polonię: quę, ſi bello uexabimur, ipſa quoque bello non carebit. Prouincijs meo ſanguine partis cedito, redito in Poloniam: & me, Vuladislaumq́; fratrem paribus auſpicijs & charitate è Polonia gubernato. Vires & arma non inter nos, ſed in Turcos (quęſo) exerceamus: ibi perpetua regna, quę nulla ui poſsint auferri, comparare ſtudeamus. Quod ut Caſimire facias, iterum iterumq́; ſupplico: ſin minus, ultores humanæ iniquitatis deos eſſe ſcito. Cum hæc Polonus audiuiſſet, Matthiæ ferociam admiratus, & ira parumper cõcitus, eius pertinaciam incuſare cœpit: In communi tot gẽtium ſalute, non ea peruicacia utendum, *Caſimiri reſponſum.* nec cõmoda propria in rebus publicis ſemper attendenda: pro publica ſalute ac pace quicquid erogarit, maximam id uſuram repenſurum. Excitata hinc bella, ne facilem quidem exitum inuentura. Item Vuladislaus rex, qui ſextum decimum ætatis annum tunc agebat, cum Matthia mitius agere, hortari & orare, ut oblatam potius pacem quàm bellum optaret: ſui regni appendices redderet, fraterna ſecum charitate certaret. Mox pater ac filius Matthiam, nihil concedere contendentem, acrioribus uerbis competunt, bellum utriq; interminantur. Contrà Matthias pertinacius *Matth. pertinax.* obſtans: Teſtor, inquit, Deûm hominumq́; fidem, & utriuſq; ueſtrûm maieſtatem, cum neceſsitas ipſa tulerit, me cœleſti humanaq́; iuſticia uſq; adeò eſſe fretum, ut uno die collatis primùm cum patre, deinde cum filio ſignis, me dimicare pollicear: confido, præpotentis mihi iuſticiæ numen nunquam defuturum, & me ab iniquè petentibus omnino defenſurum. Interea quicquid pacis gratia à me iurè fieri debet, ſpondeo polliceorq́; me ultrò facturum: ſi pax ipſa negabitur, ius meum, & parta tanto ſanguine regna non ſolùm meis uiribus, quantæcunq; fuerint, ſed ſi fortè defuerint, accitis aliorum etiam auxilijs, pertinaciſsimè aſſerturum. Vix hæc dixerat, cùm terga uertere uoluit. Caſimirus autem, princeps ille grauiſsimus, ne eum deſperata pace dimitteret, ad alterum tertio die colloquium inuitauit. Interea de iuſtis concordiæ legibus cogitare iuſsit. Soluto colloquio, ſe perreuerenter mutuò dimiſere, legiones ſuum quæque principem in caſtra ſequuntur. Proceres cum nihil in eo colloquio de pace, bello'ue decretum eſſe intelligerent, utrinq; poſtero die interceſſere: certatim ſuadere concordiam, præſentia mala oſtendere, cõnumerare imminentia: & multo ſalubriorem etiam cum iactura pacem, quàm cum aliqua utilitate fore bellum. Hæc tria regna dicere bellum omnino recuſare, optare pacem: quam ſi non inuenerint, à principibus malle deficere. Nec rex quidem interea ſe ſegnius agere: proceribus Polonis, qui Caſimirum ad pacem redigerent, munera geminare, non parcere ſumptibus, & promiſſa augere. Neque deerant literæ è Polonia

miſſæ,

miſſæ, quæ illata quotidie noua incendia & uaſtationes referebant: quæ quidem omnia illorum quoque oratione augebantur. Aliqui inediam imminentem, & rerum omnium egeſtatem obiectabant: exprobrabant alij hoſtium ubertatem: & captiuorum multitudinem, quæ ab hoſte facilè ali nõ poſſet, in memoriam reuocabant. Rem hoſtis in uado eſſe dicebãt, ſaltationes etiam, & quotidiana ſpectacula memorabant. Cum igitur ſe his difficultatibus Caſimirus circumuentum eſſe cerneret, ad pacem omnino animum intendit, quam neceſsitate adactum commodè recuſare non poſſe intelligebat. Interea pontificum procerumq́ue interuentu factum eſt, ut ad ſecundum colloquium inermes principes cum legionibus conuenirent, ut ad certam potius pacem quàm bellum prodire uiderentur. Tertio die cum ad medium interualli ſpaciũ conueniſſent, poſt honeſtiſsimam cõſolationem, tria ibi tabernacula, quæ paulò antè ex compoſito tetenderant, ſubiuere. Mox ad Poloni tabernaculum ſine arbitris trini conuenerunt: tres circiter horas ibi de concordia & conditionibus eius diſceptatum eſt. *Pacis leges.* Illud tandem conuenit inter eos, ut ſua quiſq; regna tutò repeterent, nihil utrinq; amplius iniuriarum fieret: Morauia Sileſia, quouſq; uiueret, Matthię regi cederet: poſt mortẽ, repenſis Matthiæ ſucceſſoribus quadringentis milibus numûm aureûm, Vuladiſlao regi utraq; recideret: Vuladiſlaus reſtitutis quæ capta in ea fuerant, Boemia tota potiretur: Boemici regni titulo uterq;, dum uiueret, legitimè frueretur: poſt Matthiæ regis exceſſum, titulus, regnum, & Prouinciæ eius appendices, Vuladiſlao cederent. Contrà, ſi fortè Vuladiſlaus ante ipſum exceſſerit, his omnibus Matthias, cum poſteritate, integro iure potiretur. Multi adijciunt, adaucta inter eos mutua beneuolentia conueniſſe, ut uter prius uita deceſſerit, alter alteri pari iure ſuccederet: demum captiui utrinque redderentur: item, malus dolus & iniuriæ inter ſe perpetuò interdicerentur. Poſtquam utrinq; conuentum eſt, proceres in rei teſtimonium acciti ſunt, qui concordię iura conſcriberent. Quod ubi factum eſt, reges apprehenſis inter ſe dextris, in ſimulachrum initæ pacis, perpetuiq́ue fœderis, ſeſe mutuò amplexantur. Pontifices & tetrarchæ, reguliq́ue acciti, concordiam ex more tranſigunt, fœduſq́ue percutiunt. Mox Bacchus lætitiæ deus, in publicæ hilaritatis ſpeciem introductus eſt: quo omnes admodum exhilarati, inſequenti die, cum nox inclinans iam digreſſum ſuaderet, antequam colloquium ſoluerẽt, conuiuium regium ac militare epulum indixere. Promulgata pace, legiones omnes utrinq; præ lætitia lachrymas emiſere. Gaudebant uniuerſi, grauiſsimo maximoq́ue bello finem principes impoſuiſſe, ac longam malorum ſeriem intercepiſſe. Matthias, poſtquam in urbem redijt, captiuos omnes qui uiui in turribus reperirentur, ut bene paſcerentur edixit: ſed ex octo millibus uix duo millia uiua comperta ſunt. Nam partim multitudine nimia ſuffocati, partim inedia abſumpti: multi in primo belli furore in Odram fluuiũ demerſi ſunt. Præfecti quoq; carcerum præ timore urbanæ famis, alimenta ſubtraxere: obſtruxere carcerem, ut ſæua fame conficerent, è faſtidio namq; captiuæ multitudinis, & belli ſæuitia, in feram crudelitatem incidere. Matthias, qui non modò armis, ſed glorioſiſsimo quoq; apparatu præcellere ſtudebat, tota nocte nihil intentius curauit, quàm ut pro dignitate reges exciperet, quorum ſe hoſpitem eo die futurum profeſſus erat. Auguſtale tabernaculum ibidem, ubi ſuperiore die, tetendit: purpura, auro, gemmiſq́ue contextũ, accliuem, multiſq́ue gradibus conſurgentem abacum in medio ſtatuit, omnium uaſorum gemmatorumq́ue poculorum genere conſpicuum. Apparatus circùm admirabilis inſtructus, ingens epularum uarietas, ab ingenua etiam gula excogitata. Cum principes in tempore affuiſſent, quadrata trini menſa accubuerunt: adiecta mox hiſtrionum feſtiuitas, qui longiſsimum miſſuum ordinem condirent. nullum illa tempeſtate ſpectaculum maiore admiratione dignum, hoc fuiſſe, memorant: ubi tres reges, tot pontificum procerumq́ue adſtantiũ corona circumuentos cernere erat, & ex his in conuiuio quemq; pro dignitate diſcumbentem. Augebant ferculorum condimenta, grauiſsima principum dicta. *Laurentij ducis facetum.* Nihil ibi dictum factum'ue, quod in uolumina non rectè referri poſſet. Hic illud Laurentij ducis, Ni-

colai

colai Boſſonenſis regis filij, magnanimum facinus ritè commemorant. Is cum adhuc foret adoleſcens, & in regali conuiuio præter ætatem architriclinus, paterno cultus balteo incedebat, tot gemmis & lapidibus onerato, ut ſexaginta aureûm milibus cenſeretur. Addecebat cultum generoſa indoles, nobilitas, imperioſus quoque animus, cum magnitudine ac uenuſtate coniunctus. Cum ferculorum pompam mira celeritate ſtudioq́ue inſtrueret, ac clarus (ut moris eſt) incederet, hinc obortum iniquè cuidam è Polonis proceribus ſtomachum fuiſſe ferunt: quem cum tolerare non poſſet, neſcio quomodo feſtinantem hac & illac adoleſcentem interturbauit. At ille ſuccenſus ira, Polono alapam irreuerenter incuſsit: & oborto aliquâtiſper tumultu, cum quid illud eſſet, à principe quæreretur: cognita cauſa, laudatum utrinq; Laurentium fuiſſe dicunt. Exacto conuiuio, non modò Caſimirum & Vuladislaum regem, ſed ne proceres quidem potiſsimos, Matthias indonatos dimiſit: laudata utrinque principis magnificentia. Poſtero die, captiui, quicunque uiui comperti ſunt, ultrò redditi: magnam eorum iacturam præfectorum carcerum ſæuitia factam fuiſſe dicunt.

Tranſacta pace, Polonus Boemúſque pariter abiere. Rex quoque pacata prouincia, non multo pòſt uerſus Vngariam caſtra mouit. Huic bello epiſcopus Barrienſis, Ferdinandi regis legatus, affuit, qui de Beatricis Aragoniæ matrimonio cum Matthia tunc agebat. Contrà Matthias huiuſce coniugij gratia Nicolaum Banfij, & Georgium archiepiſcopum Colocienſem Neapolim miſerat, fauſtum id coniugium eo tempore Bradislauiæ promulgatum. Cum multi è proceribus Vngaris in bello Boemico Polonicoq́ue ſeſe optimè geſsiſſent, quorum nomina referre ocioſum eſt, inprimis Stephanus Sepuſienſis comes, Paulus Deſpotes, & Iaſich uexillationũ præfectus, ſe ſtrenuè geſsiſſe referuntur: omnes tamẽ à Matthia pro dignitate donati ſunt, præſertim Stephanus, qui in quoque bello regem nunquam deſeruerat, neq; in maximo quoque periculo uitæ ſumptibusq́ue pepercerat, Trincinio oppido, circumiacentibusq́ue pagis & poſſeſsionibus, item uectigalibus & portorijs (quæ Trincinienſis agri iuris eſſent) donatus eſt. Hanc tamẽ rex conditionem adiecit, ut quotiens cæteri, qui ſibi ritè ſuccederent, id redimere uellent, quindena nummûm aureorum milia rependere deberent. Gratuitò nunquam ab inuitis recuperare liceret. Hoc anno Helionora Aragonia Ferdinandi regis filia, ac Herculi illuſtriſsimo Ferrariæ duci deſponſata, cum ad uirum ſingulari pompa emitteretur, ubique pro dignitate ſuſcepta eſt, præſertim Romæ, Xiſti pontificis max. iuſſu: quippe qui, authore Petro cardinale ſancti Xiſti, ad diui Apoſtoli ædem eam excepit, ubi conuiuium ſponſæ tam inſolenti apparatu, & tanto luxu, ſpectaculorumq́ue uarietate cultum exhibuiſſe uidimus, ut nihil ætate noſtra magnificentius ſit auditum. Hanc deinde tam fauſta liberorum fœcunditate ac ſapientia præditam fuiſſe uidimus, ut cum feliciſsima quaq; regali matrona ſui temporis poſſet ſanè conferri. Haſſon Caſſan in Armeniæ finibus magno prælio cum Maumete Turcorum Imperatore conflixit, ubi triginta Turcorum milia deſiderata ſunt, deinde relictis in regnum impedimentis ſe recepit. In Cypro Iacobus rex moritur, unico infantulo & uxore Veneta ſuperſtitibus. Iacobi regis
Quare Veneti reiecta cæſáq́ue Ferdinandi regis claſſe, regni gubernationem obtinue- Cypri mors.
re: nec multo pòſt, extincto infante, Cypri regnum uſurparunt. Petrus cardinalis, cui ſancti Xiſti cognomẽ erat, qui Italiam legatus mira celeritate luſtrarat, correptus morbo, Romæ non ſine ingenti pontificis dolore diem obijt. Hæc igitur anno Salu 1473.
tis ſeptuageſimotertio ſupra quadringẽteſimum & milleſimum geſta eſſe nouimus.

Inſequenti anno, rex inter redeundum nullo modo arma deponere conſtituit, donec Polonorum, qui in Tranſdanubiana regni parte ſuperfuerãt, prouinciam latrocinijs purgaſſet. Ii namque in Vngariæ Poloniæq́ue confinibus præſidia duo ſtatuerant, unde latius ſua latrocinia exercerent: unum ad Nagmihal, ad Homonnam alterum fuiſſe dicunt. Præfecturam tunc exercitus Ciupor uaiuoda gerebat. Cum ij pertinaciter caſtella, quæ munierant, retinerent, aſtu hos rex aggredi ſtatuit. *Iaſich, ue- * Iaſich
xillationum expeditorumq́ue equitum præfectum, aduocat, & quæcunque fieri uellet

Ec admonuit.

admonuit. Hic accio collega, cũ equitibus quingentis, intempeſta nocte iter ineunt: ac mira pernicitate è caſtris profecti, ad Nagmihal perueniunt ante diem: ubi potiſsimum Polonorum præſidium ineſſe nouerant. Ac duos è caſtello dudum egreſſos offendunt, quos continuò laqueo ſuſpendunt, ne quid ab his exploratoribus indicari poſſet. Mox in uicina ſylua inſidias collocant. Illuceſcente die, ducenti & quinquaginta equites è caſtello egrediuntur, & mali nihil ſuſpicantur: totidem in caſtello remanſerant. In proximam iſti ſyluam deſcendunt: & cum per quatuor circiter ſtadia proceſsiſſent, uelites quoſdam à tergo reſpiciunt. Ex hoc metus nonnullus inceſsit: numerum tamen aſpernati, ultrà progrediuntur. Vix ad ſyluæ medium peruenerant, in cæcamq́; conuallem deſcenderant, cùm ſe ab inſidijs circumuentos eſſe ſenſerũt. Vndiq; clamor magnus oboritur, acris ibi pugna cõſeritur. Poloni, ne captiuitatem pernicioſam ſubeant, in acie oppetere pergunt. Contrà iſti obſtinatiſsimè dimicant, obcluduntq́; ut è latronibus neminem elabi patiantur. Ad poſtremum, hoſtes media ferè ex parte in prælio cæſi ſunt: cæteri capti, & è regione caſtelli poſt regis aduentum ſuſpenſi, uitam laqueo turpiſsimè finiere. Poſtero die caſtellum oppugnari cœptũ, ubi miſerabilis caſus non multo pòſt interceſsit. Nam dum præſidium, admotis tormentis æneis, acerrimè quatitur, Ciupor ab aduerſa parte uiminea mœnia conſcẽdit,

Ciuporis interitus.

emiſſoq; à crepitante machina lapide collidit. quod ubi rex ac cæteri optimates accepere, optimi ducis caſum miſerabilẽ deplorarunt: quippe quẽ plus adipiſcẽdæ uictoriæ quàm tutandæ ſalutis auidum fuiſſe intellexerãt. Perpetuũ iſte ſui deſiderium militibus reliquit. Caſtellum tandem expugnatur: ducẽti & quinquaginta Poloni in eo capti, in Budenſem turrim miſsi, quam Mancam cognominant: & ij partim carcere, partim Danubio abſumpti ſunt. Caſtra ea hyeme mox ad Homonnam mota ſunt, quam Polonorum præſidium haud inualidũ tenebat. Hæc breui obſidione demum capitur. qui in ea deprehenſi ſunt, partim cæſi, partim capti, Budamq́; miſsi. Hæc ea hyeme à Matthia geſta ſunt. Gabriel epiſcopus Tranſyluanus bello ſemper affuit: quandoquidem regius erat ſecretarius, & illi ab epiſtolis appoſitè ſeruiebat. Inſolita hoc anno aquarũ ſiccitas, perennes quoq; fontes exhauſit. Turci ſuperato Sauo, Pannoniam incurſarunt. Chriſtinus rex Daciæ, Goriæ, Noruegiæq́;, Romam ſoluendi uoti gratia, ad pontificem peregrè profectus, magno honore excipitur. Scodram Illyrici litoris oppidum, & in edito monte ſitum, Turcorum centũ milia obſedere: quod à ualidiſsimo Venetorum præſidio defendebatur. Sed illi poſt irritos conatus morbo correpti, quem ex mala ſubiecti fluminis aura concepere, in proximos montes abierunt. Carolus Burgundiorum dux Naſsiam, Colonienſis agri oppidũ, ad Rheni ripas obſedit. Sed cũ Fridericus Imperator obſeſsis auxilio ueniſſet, inito fœdere, receſsit in Belgas. Nicolaus Marcellus Venetorũ dux diem obijt: & in defuncti locum Petrus Mocœnicus ſuffectus eſt. Item Iubileus à Paulo inſtitutus, à Xiſto pontifice max. hoc anno declaratur. Nihil aliud memoria dignũ hoc anno à Matthia geſtum eſſe inuenio. Sed cum Salutis annus ſeptuageſimusquintus ſupra

1475. Sciabazium, ſiue Sabatium expugnatur.

mileſimum & quadringenteſimum inſequeretur, Sciabazij expugnatio ſucceſsit, omni laude & commemoratione digniſsima: quamuis à Sauo, Sauatium fortaſſe melius diceremus. Quemadmodũ enim ſuprà dictum eſt, cum in bello Boemico rex foret occupatus, ad Saui ripam, Sciauazium Turcus erexerat: ut facilè nõ modò Syrmienſem agrum, ſed Pannonias ac Noricos incurſaret. Et quamuis per Gabrielem metropolitam ædificationem inhibere tentaſſet, haudquaquam tamen amouere potuit. Nunc autem compoſitis in Boemia rebus, & Morauia Sileſiaq́; pacata, initoq́; cum utroq; rege fœdere, ad expugnandam hanc munitionem, quam in exitium Chriſtianorum Turcus erexerat, Matthias animum intendit: haud inſcius, ſe Pannonias crebris incurſionibus omnino deſerturum: niſi caſtellum illud aut amoliretur, aut in ſua poteſtate teneret. Quare inſequente illuc hyeme cũ maximo exercitu conceſsit, & eo quidem animo, ut aut ibi uitam amitteret, aut oppido in inuidiam exitumq́; ſuum poſito potiretur. Fortiſsimi ac obſtinati fortuna animi comes fuit; quippe quæ uoti com-

potem

potem effecit. Maumetes cum reuerſum in Vngariam Matthiam audiuiſſet, quem annos circiter ſeptem in Boemico Polonicoq́ꝫ bello uerſatum fuiſſe nouerat, remuniendum ex integro Sciabazium eſſe duxit, ratus Pannonem ſtante Sciabazio nunquam quieturum. E prætorianis igitur cohortibus ualidiſsimum quemq́ꝫ delegit, & id robuſtiſsimo hoc præſidio muniuit: quin ut delectam hanc ſuarum copiarum manum eſſe ſignificantius indicaret, omnium quoſcunque iſthuc miſerat, pileis, mitris'ue, ſuis ipſe manibus (ut aiunt) pennas aſſuerat. Matthias igitur quatuor legionibus inſtructus, ad Sauum peruenit. In oppoſita mox ripa caſtra locat, ſpē omnem in celeritate ac hyemis ſęuitia ponit: quando utrinque Turci opem inhibiturum eſſe ſperat. Haud mora, Sauum traijcit, ac nouo oppido turres circū & tormenta ęnea admouet: ſepto ligneo ac foſſa circumuenit, ne quid inferri auferri'ue poſsit. Mox nocturnam oppugnationem adoritur, & nihil artis laboris'ue remittit, nullam oppidanis requiem impartitur. magna utrinq́ꝫ cædes oboritur, & ſæpe in murorum minis & ſupra propugnacula dimicatum eſt. Chriſtiani tandem reiecti, regem ferunt, ſub habitu gregarij militis cum accenſo ac remige tantum cimbā conſcendiſſe: & ut propugnacula propius exploraret, ſub mœnibus nauigaſſe, & luſtraſſe omnia. Quod cū ab excubijs foret intellectum, Turcos mox in cimbam tormentum æneum intendiſſe, cuius ictu accenſus obteritur: & ſubornatus princeps, diſsimulato metu, ab inita luſtratione non ceſſat. Audax id facinus exiſtimatum. Cùm longa igitur hoſtem oppugnatione defatigaſſet, necdum oppido potiretur, ab auerſa parte maximum agmen in cæca conualle reliquit: ipſe cum cætero exercitu à fronte, illuceſcente die, pugnam aggreditur: & tota ferè die, haud intento Marte certatur. Paulò ante crepuſculum certamen dirimit: & amotis caſtris, deſperata uictoria, ſe abire ſimulat. Oppidani aſsiduo bello defatigati, ſe relaxant, pars corpora curat, euagantur ſine timore alij: omnes hoſtem abijſſe rati. ſi quid timebant, à fronte curabant, quæ ad proficiſcentem hoſtem ſpectare uidebatur: à tergo nihil mali formidabant. Ingruente iam nocte, qui in inſidijs reſederant, ex compoſito ab auerſa parte oppidum adoriuntur: & prius mœnia conſcendēre, quàm oppidani animaduertiſſent. Rex, qui abierat, uix ad ſecundum lapidem, celerum extemplò agmina remiſit: ipſe cum cætero ſubſequitur equitatu. Premiſsi prælium redintegrant, adduntur ſocijs animi, qui ſupra mœnia nutante adhuc Marte certabant. Res tanto impetu agitur, & totis uſq́ꝫ adeò uiribus pugna inſtauratur, ut infeſto mox oppido potirentur. In primo ingreſſu multi cęſi ſunt. at ubi furor ille deferbuit, cæteri in deditionem accepti, & in perpetuam aſſerti ſeruitutem. Multa munitionum genera ibi deprehenſa. Poſtero die, regis edicto id non incendunt: ſed remoliuntur omnia, perpetuoq́ꝫ opere communiunt: & circumducto Sauo, in inſulam redigunt, quod trigeſimo obſidionis die ceperant. Clariſsimæ uictoriæ poſtquam rumor effunditur, Sciabazium machinam ceruicibus Chriſtianæ Reipub. inſidentem, à Matthia tanta celeritate fuiſſe captam, ut prius omnes dirutam quàm obſeſſam audiuerint: tanta populos lætitia compleuit, ut nihil unquam lubentius ſit auditum. Supplicationes uicatim oppidatimq́ꝫ per Pannonias actæ, & Romę iuſſu pontificis, Venetijs quoq́ꝫ ex ſenatuſconſulto, apud omnes aras ſolenniter ſupplicatum. Quin & utrinq́ꝫ legati miſsi, qui fauſtam ſalutaremq́ꝫ uictoriam regi congratularentur, & pecunias in huiuſce belli ſumptus erogandas deferrent. Xiſtus pontifex maximus Dominicum Alerienſem epiſcopum, Venetusq́ꝫ ſenatus Ioannem Emum, uirum profectò grauiſsimum, miſere: ac tria, & nonaginta aureûm nummûm milia tulere. Rex, quamuis ex inſigni uictoria animos ſibi adauxerat, ne minores quidem ex his belli neruis planè concepit: quin & ex deleto Sciabazio, tanto prophanos hoſtes terrore perculerat, ut Sinderouiam uſque latè popularetur, & cuncta paſsim igni ferroq́ꝫ uaſtaret. Sinderouia tantum ad Danubij ripam ſita ſupererat, quam Turcus ampliſsimo præſidio, ac omni munitionū genere obfirmarat.

Sinderouia.

Expugnandæ demum huius libido non mediocris inceſſerat. Quod ut efficeret, eadem hyeme tria circùm caſtella, ex lignis & egeſta terra confecta, propius erexerat:

triplici quodq; uallo, foſſa militeq; munierat: uimineis hæc mœnibus obduxerat, quæ ex terra materiaq; congeſta, nullos tormentorum ictus perhorrebant. Ex his unum, quod Sinderouiæ prominebat, Vites trapezan à militari menſa nominauit. Hæc enim urbem illam uſque adeò coercebant, ut nullus præterquàm Danubij pateret aditus: quæ ſi ſeruare potuiſſet, ut inſequens liber oſtendet, iam de Sinderouia, quæ noſtris adhuc ceruicibus imminet, omnino fuiſſet actum. Hoc anno Turci ſuperato Iſtro, Valachiam malis auſpicijs incurſarunt. nam ab hoſtibus primò defatigati, deinde circumuenti, ad internecionem cæſi ſunt: & cum paulo pòſt inferiorem Myſiam inuaſiſſent, inſigni clade ſternuntur. Mutata deinde fortuna, cum maxima claſſe Capham adorti, in Taurica Cherſoneſo ſitam, quæ ſub Genuenſium ditione tenebatur, feliciter occuparunt. Nec memorabile quidem illud orthodoxæ fidei miraculum, quod eodem anno Tridenti acciderat, ſine piaculo præteriri poteſt. Iudæi furtim infantem quendam, cui Simoni nomen erat, octauo Kalend. Aprilis, qui dies Dominicæ paſsionis erat, rapuiſſe dicuntur: & mox in eo omnia ſacroſancti cruciatus myſteria ritè operati, crudeliter interfeciſſe. Sed patefacto diuinitùs diro ſcelere, uarijs illi ſuplicijs affecti, meritas deinde pœnas luerunt: corpuſculo infantis tot cruciatibus affecto, ob ingentia quæ quotidie miracula edebantur, dicata baſilica, & ipſe inter deos relatus eſt.

Capha.

Iudæorum Tridentinorum facinus.

S. SIMON.

RERVM VNGARICARVM QVARTÆ DECADIS LIBER QVARTVS.

1476. QVAM bene cum Turcis cæteriſq; hoſtibus ſuperiore anno actum fuerit, ex his quæ ſcripſimus, facilè intelligi poteſt. Inſequenti uerò, qui ſeptuageſimusſextus ultra milleſimum & quadringenteſimum numeratur, longè uariante fortuna res Vngaricæ ſucceſſere: quod plerique regalibus nuptijs, quarum tempus appropinquarat: nonnulli ſæuis brumæ temporibus, quæ Turcorum cœpta fortunarũt, adſcripſere. Cum nuptiæ ad Bradislauiam prius in caſtris honorificentiſsimè per præconem publicatæ fuiſſent, celebritas in hunc annum, qui tertius ex eò publicationis tempore agebatur, edicto regis translata fuerat. Ad duos ingentes apparatus hoc anno Matthias animum aduertit: alterum belli, celebrandarum nuptiarum alterum. Atque ne remiſsius quidem in hunc quàm illum intendit, dum in quaque re maximam uirium animiq; præſtantiam oſtentare conatur. Magnam in Danubio claſſem molitur, qua cum ſecundo amne deſcendat, machinas uarias multipliceſq; parat. item commeatus, militem & arma: non ignarus, quantum molis adoriretur, & quo cum ſit hoſte pugnandum. Quin & ampliſsimas crates, abiegnis trabibus inſtar turrium oneratas, Iſtro demiſerat, quæ uallo momẽtaneiſq; caſtellis, item ſeptis fabriciſq; bellicis uſui eſſe ſolent. Nec præteribat quidẽ circumſpectum principem, extremo prælio in ea expeditione cum Turco pugnaturum. Sciebat enim, Turcum pro retinenda Sinderouia, quæ Thraciæ propugnaculum eſt, nihil prorſus omiſſurum. Delectum inſuper magnum habuerat, & ampliſsima undiq; conciuerat auxilia. Ad nuptias uerò, quæ inſequente bruma celebrandæ erant, non modò uniuerſos regni proceres, ſed finiimos quoque regulos ac principes inuitarat: quæ ad conuiuia ſpectaculaq; pertinebant, inſano ſumptu copiaq; pararat. Regiæ apparatum, abbaci præſtantiam, & diuitiarum oſtentationem ſupra Perſicum luxum, & pluſquàm opus eſſet, affectatè curauit. Hæc autem duo quæ potentiſsimo cuique principi grauiſsima fuiſſent, pecuniarum copia leuarat, quas partim è regni uectigalibus, partim è ſtatis Italorum ſtipendijs nuper acceperat. Idibus Februarij hoc anno Ioannes Alemannus archiepiſcopus Strigonienſ. aut ab Imperatore ſeductus, aut regis metu, in cuius ſuſpicionem inciderat, corraſa ſupellectili, ac multo auri pondere, in Auſtriam ad Cæſarem effugit, ibiq; Saltzburgenſi archiepiſcopatu

Nuptiarum apparatus.

à Cæſare donatus eſt, quod multum omnibus admirationis attulit. Addiderat igitur animum inter tantos conatus, uictoria recens, quæ Auguſtis idibus interceſſerat: & fauſtus rumor, qui cæſos ad Danubij ripam in ſuperiore Myſia Turcos ad internecionem attulerat. Rem ita geſtam audiuimus. Cum Emericus Nifor, & * Ceplanus præfecturam Albægræcæ, quam Belgradum nunc dicunt, fortè gererent, ab exploratoribus acceperunt, Alibegum cum quatuor milibus equitũ expeditiſsimorum traiecto Danubio, ad Themeſuuarienſem uſq; agrum omnia latè incurſare, ferro igniq; ſæuiſsimè graſſari, mulrum quoq; hominum abducere: & ni proſpiciatur, Tranſiſtrianam regionem perbreui ad extremam ſolitudinem redacturum. Re cognita, Lupo Myſiæ Deſpoti, item Nagh Alberto & Nagh Ambroſio, qui Themeſuuarum cum ualidiſsimo præſidio tenebant, preterea * Iachſi Demetrio, Franciſco Ariſtio, uiro fortiſsimo, & tribus * Docijs, Petro, Emerico & Ladislao, generoſis uexillationũ præfectis, continuò nunciarunt, ut cum equitatu quiſq; ſuo expeditiſsimo conuenirent, quando Turci cuncta latè popularentur. Admonuerunt etiã cataphractorum equitum præfectos, qui ultra Tibiſcum æſtiuabant, Michaelem Pechey, Sebaſtianum Abreæ, & Ianum Adæ filium, ac Marcum deniq; cum Ladislais Heneyũ, ut ſuperato repentè Tibiſco deſcenderent, nec Rempub. Turcorum incurſu periclitari paterentur. Cuncti ſic edocti mandata faciunt, & in calamitoſum hoſtem ſine cunctatione arma capiunt. Dum iter faciunt, ſocia iungunt agmina, & indies Turcum inquirunt. Poſtquam Emericus & Ceplanus inferioris oræ præfectos commonefecerunt, ſine cunctatione cum equitatu ex Alba profecti, Danubium tranſmittunt, ſeq; cum Deſpota cæteriſq; coniungunt. Dies tres Turcos inſequuntur: per exploratores tandem intelligunt, eos adeſſe propè. Ad montem ingruente nocte peruenerunt, ad cuius radices, ne quem ab hoſte impetum paterentur, conglomerati ſubſedere. Immiſsis ſpeculatoribus, quid hoſtes agant & moliantur, exquirunt: contrà illi clandeſtinos ſupra montem exploratores emiſerant, qui è iugo montis, quid Vngari ſubſidentes tota nocte agerent, obſeruarunt. & paucos eſſe rati, inter ſe conſertos, ante lucem in Turcorum caſtra rediere, ac dixere: Chriſtianos, qui inſequerentur, eſſe paucos, & eos nulla ex parte formidandos. Quare Alibegus animatus, illuceſcente die cum hoſte congredi ſtatuit. Vngari, qui ſub monte inquietam noctem exegerant, & pars in equis, cæteri ſtantes, frenaq; tenentes hoſtem expectarant, ubi illuxit, ne ingentem impunè prædam agere Turcum paterentur, manum conſerere ſtatuunt. Paulo ante lucem, quadrato agmine iter ineunt, & in ſolis exortu in hoſtium conſpectu fuere. Turci in montem conſederant: ac proſpectis hoſtibus, ſe ad pugnam accingunt. Alibegus, Scenderbegusq; frater, duas extemplò alas è monte obtendit, ibiq; præſidium collocat: à tergo in recondita ualle prædam cõdiderat. Pannoneſq; idem faciunt: duo uexillarionum cornua producunt, & ea quidem ampliſsima: ne uerò ab hoſtibus amplecti poſſent, in medio cataphractos equites ſtatuunt: iſtis equites quinquaginta proponunt, qui prælium ineant. Petrus Doci in dextro cornu primum impetum Turcorum fortiter excepit: nec ſegnius quidẽ Franciſcus, qui in ſiniſtro pugnabat. Illud tamen uterq; nitebatur, ut reiectos in medium hoſtes à lateribus amplecterentur. Atrox utrinq; prelium cõmittitur, & multi in primo congreſſu cecidere. Sed Turci cum ſe à lateribus circumuentos intellexere, mox animo conſternati, pars in cataphractorum manus incidêre: alij, ut uitę conſulerent, uertêre terga, & ad Iſtri ripam curſum flexere. Inſtant à tergo iſti, alios in fuga, multos in ripa cędunt, cęteros in amnem impellunt. ij partim undis obruti: partim conſcenſis nauiculis, in alteram ripam aufugêre: nõnulli nauali bello exercitati, Danubiũ tranarunt. Alibegus, qui è Sinderouia claſſem acciuerat, illico inclinata acie, ad ripã properauit, breuiq; cimba ſibi ſalutem inuenit. Scenderbegus in fuga interceptus, obtruncatur: cęteri, qui remanſerant, in acie trucidati. Captiui, qui in ualle reconditi fuerãt, audita Turcorum cęde, proſiliunt, & eorum caſtra populantur, ac miſeri ęquam ſortiti ſunt fortunam: quippe qui, cum paulo antè liberos, coniuges & fortunas cũ libertate amiſiſſent,

*Cepianus

*Lexyth

*Dochus

 ſiſſent,

ſiſſent, nunc cumulatius omnia recuperarunt: imò pleriꝗ perpetuò ditati ſunt. nulla fuit mulier, puer'ue, quin unum equum inſideret, alterum præda onuſtũ dextera traheret. Poſt hæc plauſus liberatorum, liberãtiumꝗ tantus utrinꝗ editus, & tam uehemens oborta congratulatio, ut pręgaudio lachrymarum profluuiũ emitterent. Turci non modò caſtris exuti, ſed ad internecionẽ cæſi ſunt. Prælium hoc ad Pozazin oppidũ geſtũ eſt, in ulteriore Danubij regione, quod triginta milibus paſſuum ſub Sinderouia ſitum eſt. Eodem etiam loco Michaelem Syllagi profligatũ, & cum Georgio Labathani captum eſſe audiuimus: diuerſo tamen utrumꝗ fato, quãdo alter Turci ſæuitia Conſtantinopoli publicè à lictore obtruncatus eſt: cum præfecto Halæ repenſus eſt alter, quemadmodum ſuprà ſcripſimus. E' captiuis ducenti & quinquaginta ad regem ducti: allata quoꝗ uexilla quinꝗ. E' Turcorũ ſpolijs haud parũ dono datũ: pręſertim ſalcati gladij, multo auro gemmiſꝗ culti: item fluitantes ueſtes, Perſarum more: pilea ſolido auro contexta, & tympana cũ ſiſtulis multa, quibus equi uolucres adurgentius concitantur. Hæc quinꝗ ferè menſibus ante nuptias geſta ſunt.

Recẽti uictoria regis animus nimis accreuerat: quę latè diffuſa, omniũ Chriſtianę Reipub. principum corda mira lętitia ſanè compleuit. Amplificatur hinc uiri gloria, ac is ad maiora indies facinora laudis amore ſuſcitatur. Poſtquam enim trinis Sinderouiã caſtris, quæ circùm erexerat, obſedit: iam de capienda ciuitate cogitabat. Obſtabant conſilijs nuptiæ, quę imminebant, & maxima cœpta inhibebant. Statuerat iam coactis uirib. uniuerſis, eò deſcendere, & Turcici imperij ꝓpugnaculum expugnare. ſed id facilius hyeme quàm æſtate ſperabat, cùm ob difficile Turcorũ auxilium: tum quia ex glacie ſtante Danubio, ea facilius capi poſſet. Accedit ſæuitia frigoris, quã pręuino & crapula multo facilius Vngarus, quàm Turcus abſtemius & hydropotes perpeti ſolet. Dum hinc rei difficultatem, hinc breuitatem temporis æquo examine penſitat, ab inito conſilio deterretur, nihilo tamen minus incepta ꝓſequitur. Habito delectu, copias cogit, nõ ſolùm quæ aliàs meruerũt: ſed eas quoꝗ dare nomina iubet, quę fortaſſe nũquam arma ſumpſere. Ne belli quidem ſolicitudo nuptiarum curam intercepit. Dominicum enim, clariſsimum baſilicę Albenſis antiſtitem, uirũ ingenti ꝓbitate, & fauſtiſsimo aſpectu, nec parua etiam eloquentia pręditũ, ad Cæſarem cæteroſꝗ Germanię principes oratorem mittit, qui eos ſuo nomine ad nuptiarum celebrationem inuitet. Miſsi quoꝗ aliorſum alij. Dum ingentem igitur molitur apparatum, à Ioanne Varadienſi antiſtite, cæteriſꝗ legatis, qui ducẽdæ Beatricis reginę gratia Neapolim in Italia conceſſerant, edocetur: ipſos cũ fauſtiſsima ſponſa, iam Neapoli mouiſſe, honeſtiſsimũ Italorum procerum equitatũ cum ea uenire: illorum principem & parentis & moderatoris loco ſponſæ datum, Adrię ducem: eſſe uirũ maxima grauitate, ac ſanctitate pręſtantẽ, ad Sypontũ tres longas naues conſcendiſſe, Adriaticum ſe ſinum luſtraturos: inuiſuros Ferrariam, Herculis illuſtriſs. ducis & Leonorę ſororis gratia: neꝗ Venetã urbem opibus & ciuium grauitate citra inuidiam omnibus iure terrarum ciuitatibus anteferendam, tacitè pręteríturos. Mox per Forum Iulium, Iſtriam & Carnos, in Pannonias deſcenſuros. Hęc nuptiarũ expectatio, non parũ ab intento belli ſtudio regis animum remiſiſſe fertur: deferbuere conatus, & affectatę uxoris deſiderio generoſi impetus retepuere. incẽdebat uiriles animos, atꝗ admodum molliebat, conſtantiſsima, frequẽſꝗ Beatricis fama, quam ſingulari forma, uenuſtate fauſtiſsima, incomparabili pudicitia, nobilitate rara, item extemporalitate orationis, & expeditiſsima pronunciatione pręſtantem, ex omnium ore perceperat. Accedebat uirtutũ muliebrium copia, etiam ſuprà quàm ſexus ille pateretur: quibus accenſus, in amorem ſe coniecerat. Qualis iſta fuerit, quicũꝗ noſcere ſtudet, librum quem de Virginitate ac matronali pudicitia edidimus, perlegat: totam ibi intus & in cute noſcere licebit. Ducendę Beatricis gratia rex proceres decẽ miſerat, ꝗ ſingulari pompa & apparatu per Italiã iter facerẽt. Ex his nemo fuit, qui in urbe quaꝗ nobiliſsima multiplices abacorũ gradus non explicuerit, gẽmatis poculis, & aureis argẽteiſꝗ uaſis oneratos. Varadienſis antiſtes legationis princeps, qui apud regẽ præ magnificentia,

Beatrix regina.

Beatricis uirtutes.

Bonfinij liber de Pudicitia coniugali.

centia, fide, eloquentia, cõſilio, & ingenij dexteritate, inter primos ſemper habitus: & ab Vrbinate duce honorificẽtiſsimo exceptus hoſpitio, in menſa ſalinũ expoſuit, ꝗd principem etiã ditiſsimum in admirationẽ adduxit. Id mõti erat impoſitũ, à latere arbor creuerat ſalino ꝓminens, quę pomorũ loco gemmis optimiſq; lapillis onuſta, ꝑ umbra conſpicuo nitore micabat. in monte latebrę affabrè factę, quę gemmarias apothecas refercbãt. Item aureũ prochyton, cui emiſſorię loco fiſtulę draco ꝓſtabat anhelans: è conchilijs huic corpus erat, prominebatq; arduo capite: ad pedes, in ſpiras aureas caudã reuocabat. gẽmata inſuper anſa, tegmentũ oris in faſtigiatæ teſtudinis morem ſexquipedale conſurgebat: cętera ex auro omnia. Supra editiſsimã baſim tripedalis moles excreuerat. Alij quoq; collegę certatim ſuas opes oſtentarũt. Omitto ſuperbiſsimos habitus, excultã iuuentutem, & honeſtiſsimũ equitatum: quę omnia noſtri temporis ſpectacula ſuperarunt. Ii eundo redeundoq; nõ modò Neapoli, ut par erat, honorificentiſsimè excepti: ſed Matthię gratia, Chriſtianæ reip. uindicis, ubiq; ꝓ dignitate tractati ſunt. Verùm in his Veneti, Ferrarienſeſq; pręſtitere: quippe ꝗ quanto plus opibus antecellunt, tanto magnificẽtius Vngarię reginã excepere. Cum huic in occurſum ſenatus Venetus cum uniuerſo patriciorum ordine obnauigaſſet, eam congratulantib. patribus, ingenuiſq; matronis uſq; adeò cunctis appoſitè ac elegãter reſpondiſſe, & in Senatu tam grauiter & ornatè oraſſe memorant, ut ſupra ſexum ſapere ꝑdicarent. hęc ante eius aduentũ, cum legati Matthiæ ſignificaſſent, magis ac magis indies exoptatiſsimę ſponſę ardore flagrabat, animũq; non parum à bellorum curis abalienabat.

[*Salinum mirabile.*]

[*Venetorum pompa.*]

Pręter nuptiarum etiam impedimenta, Maumetes, ut Matthiam ab ineunte Sinderouię obſidione reuocaret, ꝓxima hyeme Dalmatiã crebrius exercitũ ſuum incurſare iuſſerat: neq; fortaſſe, audito reginę aduentu, ſe ingentẽ prędam facturum eſſe ſperabat: nec deerat quidem ſęua ulciſcendi libido, quando acceptam nuper ad Danubiũ cladem ęquo animo ferre non poterat. Hæc igiť Dalmatię incurſatio, ꝗ ingentẽ ſocijs calamitatẽ inferre iam cœperat, & uehemens nuptiarũ cura, ab ingenti expugnandę Sinderouię cupiditate illius animũ planè diuerterat. Nondum regina Venetum ſinum legerat, cum Turci Croatię finitimi, Maumetis imperio Dalmatiã inuadunt, mira pernicitate ꝓuinciã peruagati, pagos & oppidula uiminea infirmaq; ſuccẽdunt, populanť omnia: pecora, homines, fortunaſq; paſsim abigunt: reluctãtes obtruncant, & in ętatem imbecillẽ ac inutilẽ ualde deſæuiunt: incendunt ubiq; tẽpla, deorũ ſimulachra parietib. illidunt, confringuntq;: ſacerdotes ante aras trucidant: ſacras ædes uirginũ ſtupris, matronarumq; raptib. inceſtãt. Quin & uulgò beſtiarum more utrumq; ſexum ineunt, abutunťq;. diuina & humana miſcent, ueluti religionis ac rationis expertes. At ubi ſatis ſuperq; ſæuitum eſſe ſenſere, cum multa præda ſe in extremum Illyricũ & Macedoniã recepere. Regina, cum Carnorũ montes ſuperare cœpiſſet, incurſum Turcorum & prouinciæ calamitatem ſtatim audiuit. Cunctatius iter facere cœpit, & in re quaq; grauiſsima legatorũ conſilia obſeruare: in pleriſq; ſubſiſtere ciuitatibus. neq; iter quotidie ullum inibant, ni ſuperiore die immiſsis exploratoribus, ſe tutò ꝓgredi poſſe intellexiſſent. Quin & inſtructum pręmiſere agmen, quò Turcorũ pericula declinarent. At poſtquã in mediterraneã Dalmatiæ regionem ſenſim deſidentem paulo pòſt deſcendêre, quam Turci dudum incurſauerant, incendiorum populationumq; ueſtigia crebra ſpectarunt: ſæpe in his locis pernoctarunt, ubi Turci caſtra poſuerant: quin & ubiq; iacentia cæſorum corpora nondũ contabefacta repererunt. Nec mediocris quidem cõmiſeratio hinc omnes inceſsit, & prouinciã Turcorum rapinis obnoxiam admodum miſerabanť. Iter etiã ad Drauũ uſq; cum ingenti trepidatione factum: quamuis traiecto Drauo aliquanto minus trepidare cœpiſſent. Verùm ſuperato Drauo, haud aliter atq; oĩa pericula ſuperaſſent, cũ Vngariã attigiſſent, indies noua pontificũ ꝓcerumq; agmina congratulatũ occurrebant. Per altas ubiq; niues iter factũ, ſęuitiamq; hyemis hucuſq; cõmemorant. Rex cũ uniuerſa principum & nobiliũ multitudine ad Albã regalẽ uenerat, ut ibi primùm reginã exciperet, & (ut par erat) antequam cõiugium patraretur, eam ritè coronaret: Budæ nu

ptiarũ celebritas & cõſummatio fieret. Ex compoſito facta omnia. Cum ad octauum lapidem, uxorem appropinquaſſe nouit: cũ ſingulari pompa, & honorificentiſsimo procerũ equitatu, confeſtim occurrit. Excepit hilaris pro utriuſq; dignitate uirginẽ: & ad primum uſq; lapidem ſtrata rubro panno uia, Beatricem in urbẽ admiſit. quod cum tanto populorum plauſu, & tympanorum tubarumq; ſonitu factum eſt, ut aliquid ſupra humanas uires celebratiſsimę feſtiuitatis ſpectatũ fuiſſe credideris. Addebat plurimum lęticiæ Pannonicę, fauſtiſsimus & perquàm hilaris Beatricis aſpectus: cui ſpecioſa frons, elata ſupercilia, ſaginata tempora, item erubeſcentes utrinque malę, cum oculorum hilaritate, naſi modeſtia, ac oris uenuſtate, tantum raræ gratiæ comparabat, ut forma habituq; Venerem, Dianã pudicitia, & ſapientia eloquẽtiaq; Palladem ex omni parte referret. Tranſacta coronatione, Budam idib. Decembris, 1476. anno Salutis ſeptuageſimoſexto ſupra milleſimum & quadringẽteſimum à rege ducitur: qui uirginis pulchritudine, ac ingenij dexteritate uſque adeò cœpit æſtuare, ut nihil anhelantius appetere uideretur. Ibi nuptię dies aliquot celebratę, datũ ſępius epulum, editaq; uaria ſpectaculorũ genera: aſsiduò tamen equeſtre certamen, & mul*in alijs ta * in auditu ſparſa miſsilia: contrà uerò innumera à ſingulis oppidis & ciuitatibus, item optimatibus ac regulis, Matthię, Beatriciq; oblata munera. Quinetiam à cęteris Chriſtianę Reip. potentatibus, precioſa ſunt miſſa dona, quibus regale ærarium completum fuiſſe dicunt. Publicę hilaritatis gratia, noxij omnes in carcere deprehenſi, ſoluti ſunt: crimina impunitate donata, uadimonia à prętore dilata, relaxata ad tempus debita: & ne creditores ullo modo ſęuirent, menſes aliquot leges promulgatæ. Stantibus quoq; nauibus, rex ſæpe cum regina aurigauit, ne horam quidem abſq; ipſa eſſe potuit. Tota ferè Vngaria ad regalium nuptiarum celebritatem ſanè conuenerat: quod cum Turcus apertè ſenſiſſet, tẽpus conſilio ſuo nactus idoneum, quadraginta clàm hominum milia ex Europa mira celeritate coegit, & dum regem cum tota Pannonia nuptijs occupatũ eſſe intelligit, extemplò tria caſtella quæ ad Sinderouiã Matthias erexerat, rigente bruma circumuenit: cùm ſęuitia frigoris non modò foſſę aqua complete, ſed Danubius quoq; cõſtitiſſet, incenſo uallo, mœnibuſq; ligneis, ſine magno negotio impoſita Pannonum pręſidia oppugnauit. Illi deſperata ſalute, deditionem fecere: & ſaluis corporibus & impedimentis ab hoſte dimiſsi ſunt. tormenta ænea, cunctaq; munitionum genera, item claſsis & armamẽtaria, in Turci poteſtatem deuenere. Caſtella mox diruta & incenſa, ac ſolo ęquata. Inſuper, ne occaſionẽ quidem tãtam dirus hoſtis temerè abire patitur. Cum ſtratum adhuc glacie Danubium conſpicaretur, & Tranſſyluanos Valachoſq; ad nuptias quoq; confluxiſſe per exploratores intelligeret, cum expeditiſsimo triginta milium equitatu Daciam inuadit: & longè lateq; uagatus, igni ferroq; cuncta uaſtat: mox populata incenſaq; prouincia, ex omni ętate, ac utroq; ſexu, quadraginta hominum milia hinc abegit: & antequam ſolueretur Iſter, in Myſiam ſe recepit. Nuptiæ Decembri menſe celebratę: & hęc ea hyeme detrimenta in Dalmatia, Myſia ac Dacia à Turco Chriſtianis illata ſunt: quæ regis, totiuſq; Pannonię mentẽ uſq; adeò conſternarunt, ut nihil tale poſthac in Tur-

Alemannicum bellum. cum audentius molitum fuiſſe reputetur. Interceſſerat etiam ingens cum Friderico Imperatore indignatio, ac uetus odium, quod Matthiam à Turci bello nimium reuocauit. Nam poſt hæc ad ſe tuendum potius, quàm inuadẽdum Turcum, ſimultas iſta mentem eius intendit. Quin & ſat pro magno negotio in poſterum habuit, ſi incurſiones illorum inhibere potuiſſet. quanquam uerò ſæpe Matthias dicere ſolebat, neminem præter ſe Imperatoremq; futurum, qui intimam belli cauſam nouerit, quod ſibi cum Cæſare interceſsit: nos tamen, quas alij opinantur, & quas à grauiſsimis uiris accepimus, eas in medium adducemus: quando non modò de dubijs, ſed de falſis

Eius cauſæ. quoq; rebus plerīq; ſcripſere. Multas belli Alemannici cauſas Matthiã pretexuiſſe 1 cõſtat: quarũ quę potiſsima fuerit, ipſe nouerit. Multi initiũ ꝓ corona odiũ fuiſſe cõiectant, qñ Cęſar, q ambitioſè regnũ anhelarat, ſex annos Matthię coronã abnegarat: ægerrimeq; tulerat, adoleſcẽtuli gratia ſe in regalib. Vngarorũ comitijs, paſſum eſſe

repulſam:

repulſam:& quia regium diadema ſibi creditum,ſine magno auri pondere,ſine maxi
ma procerum obligatione,& regni ſucceſsione,reddere recuſarat, atque Auguſtale
demum negotium uenale fecerat: quare perpetuam auaritiæ notam Auguſto inu-
ſtam eſſe cenſebat.Pacato regno,& legatis & clandeſtinis crebrò internuncijs preca-
batur,ut uiolentam illam obligationem, qua obſtrictis proceribus Pannonici ſibi
regni ſucceſsionem aſſeruerat,quãdoque ſolueret:ne'ue tam uiolenter & imperioſè
cum Pannone ageret:commemorare pientiſsimi patris officium:& cum filium ado-
ptarit,orare ut ſecum indulgentius ageret:item monere ut euitaret infamiam,ne ue-
luti circumſcribendi pupilli gratia,inſidioſam adoptionem obiret.Contrà,obaudire
ſemper ille,aſſerere id iurè factum. Cum obſtinatiſsimum in relaxanda obligatione
deprehendiſſet,rex non parum commotus,illi ſuccenſuiſſe: & non modò literis,ue-
rumetiam uulgò plerunque dixiſſe dicitur,ſe illud ius,quod ui adactus iniquè Cæ-
ſari conceſſerat,æquo quandoque bello uindicaturum,& quicquid aliena improbi-
tate amiſerat,in foro Martis recuperaturum.Deinde cum ex illegitimo concubitu ſci
tum & elegantem puerum nactus eſſet,multo grauius conditionem illam tolerauit:
ut ſi fortè liberis careret, haberet qui regno ſuccederet. Aliud quoque cauſantur 2
alij,& pro ſua quiſque opinione loquuntur. In acceptis à Matthia beneficijs,ſum-
mam Imperatoris ingratitudinem arguunt, eamq́ꝫ Matthiæ ſtomachum adauxiſſe
opinantur.Georgium,aiunt,Boemiæ regem in Huſsitarum hæreſim coniectum, ac
idcirco ſummo pontificis anathemate mulctatum:Fridericum Imperatorem nihil ho
ſtile metuentem,iniquo bello laceſsiſſe:miſiſſe Victorinū filium cum maximo exer-
citu, incurſaſſe Auſtriam,& grauia igni,ferróque damna intuliſſe: Viennam de-
mum urbem nobiliſsimam,ubi tunc Cęſar agebat,obſidere auſum.Fridericum mox
Vngariæ regem,quem ſemper filium appellabat, exoraſſe, ut præſentanea mitte-
ret auxilia,ac ipſum hæreticorum obſidione liberaret. Matthiam extemplò ſuis eti-
am ſumptibus exercitum & auxilia coegiſſe,& in Vienneñſi agro pręſtò affuiſſe:ho-
ſtes quamprimùm eius aduentu ſoluiſſe obſidionem,& ſe in Tranſdanubianam re-
gionem recepiſse.Matthiam adaucto Imperatorijs copijs exercitu,illos in Boemiæ
uſque fines petijſse:neque unquam fuiſse deſerturum,donec aut Imperatori ſatisfa-
cerent,aut collatis utrinque ſignis litem Marte dirimerent:Victorinum ad extrema
redactum,cum Cæſare ſtatim inſcio Matthia pacem iniuiſse: pollicitum non ſolùm
legitimum in omne tempus obſequium,ſed indemnem quoque præſtiturum.Impe
ratorem compoſita pace, clàm ac illico ſuas copias è Matthiæ caſtris reuocaſse,ut &
inglorius rediret in regnum,& nullam Imperatori opem attuliſse uideretur: atque
omnis denique labor,diligentia,cura,impenſæq́ꝫ grauiſsimæ pro irritis haberentur.
Superaſse præterea ingratitudinem,quòd aliorum nomine immiſsis ſæpe legioni-
bus regnum infeſtarit, & rapinis incendijsq́ꝫ finitima loca uaſtarit. Inſuper non 3
multo pòſt tempore in Boemico bello,cum non ſolum à catholicis rex Boemiæ foret
electus,uerumetiam Pauli ſummi pontificis authoritate pronunciatus & approba-
tus eſſet,ac regni proceſsionem ritè iniuiſſet, Imperatoris obtrectatione non caruit.
Nam poſt Georgij regis exceſſum,cum apud hæreticos de futuro rege ageretur,Im
peratorem memorant uehementiſsimam dediſſe operam, ut Caſimiri regis filius,
data Matthiæ repulſa,rex Boemiæ crearetur:ac extremum intendiſſe ſtudium,ut ijs
comparati iure ſibi regni titulum amitteret.Conceptus namque liuor, Coruinas ui-
res & imperium amplificari minimè patiebatur:atq; Polonicum hinc bellum in Bra-
tislauia,ueluti ſuprà ſcripſimus, exortum fuiſſe dicunt. Quin & cum menſes ali- 4
quot interceſsiſſent,nullis Matthiæ iniurijs prouocatus,Germanorum quaſdam co
pias hoſtiliter Vngariam inuadere permiſit:& cum oraretur ut inhiberet,partim uer
ba dedit,partim diſsimulauit: & nunc iuſticiam, nunc inopiam uirium cauſabatur.
Multi promiſſum ab eo in expeditione Boemica ſtipendium,quam hortãte exo- 5
ranteq́ꝫ Imperatore ſuſceperat,nedum iubente Rom.pontifice,potiſsimam Aleman
nici belli cauſam fuiſſe reputarunt: cum Cæſar id nunquam exoluere uoluiſſet,ſex

& triginta

& triginta aureûm nummûm milia id fuiſſe dicunt: ſexaginta plerique ſupputarunt.
6 Neq; deſunt, qui alia comminiſcuntur in cauſa fuiſſe. Matthiam ferunt, poſt dua-
rum obitum uxorum, Imperatoris filiam pro coniuge poſtulaſſe: Cæſarem, quaſi ho
minis humilitatem aſpernatum, non modò hunc recuſaſſe generum, ſed per contem
7 ptum, neſcio quid inſolentius reſpondiſſe: Matthiam hanc repulſam ægerrimè tole-
raſſe, aliò conuertiſſe animum, & Beatricem Aragoniam deſponſaſſe. Inuenti quoq;
ſunt, qui ad ueterea inimicitias cum * præinſtitutas, & autore Ciliȩ comite diu reten
tas, rem iſtam referunt. Bellum addunt, à regni initio ab Imperatore tam uarijs ſæpe
negotijs illatum. Sed cum diuerſi diuerſa cauſentur, haudquaquam abſurdum cui-
quam uideri debet, ſi plures uni eidem'q; rei cauſæ aſcribantur. Quodcunq; enim fie-
8 ri poteſt, & perquàm uериſimile eſt, à ueritate nõ poteſt eſſe alienum. Reconditam
complutea demum illam cauſam expromere non erubeſcunt, quȩ in peregrinatione
Cȩſarea, ſedente Paulo, interceſsiſſe fertur: hanc licet affirmare non auſim, haud ab re
tamen referendam eſſe duxi, ut ex pluribus coniecturis pro aliorum iudicio rei ueri-
tas inueniatur. Cum Imperator igitur reuiſendæ urbis gratia in Italiam peregrè pro-
fectus eſſet, ibi à pontifice Paulo cum fauſtis honoribus exceptus, mẽſea tres moram
traxit. In Auſtria procerem quendam præfecerat, magna autoritate & potentia uirũ,
cui Pamkhircher nomen erat. Hunc, interea dum Cæſar abfuit, ſicut exitus oſtendit,
aduerſus Imperatoriam Maieſtatẽ noua eſſe molitum: & cum ſeptem & uiginti pro-
ceribus Auſtriæ (haud inſcio Matthia rege) coniuraſſe ferunt: quem defenſorẽ in no
uitate delegerant. Auguſtalis uxor coniurationis admonita, crebris tabellarijs Cæſa-
rẽ, nihil Romæ tale ſuſpicantem, nouitatis & periculi admonet: oratq;, ut quàm ocyſ-
ſimè poſsit, in prouinciam redeat. At ille cõtinuatis die noctu'q; itineribus, opinione
celerius affuit. Poſt reditum nihil ſtudioſius egit, quàm ut in coniuratos quȩreretur.
Illi literis acciti, non ueniunt: uarias morȩ cauſas commentantur, prætexunt'q;. Cȩſar
tandẽ ſub fide publica ſex è cõiurationis principibus Neapolim coegit, quos indicta
cauſa, & uiolata præter dignitatẽ ſuam fide, clàm in hortis capite mulctauit. Rogatus
ab his, antequam ſupplicium ſumeret, cur datam fidem lȩderet: reſpondit: Aequum
& phas eſſe, perfidis & parricidis uiolare fidem, & ſcelus pari arte punire. Matthiam
omni ſuſpicione in hac re liberandum eſſe crediderim: quem quidem, ueluti ſuprà di
ctum eſt, ſi quid ipſe in Imperatorem moliri uoluiſſet, nunquã profectò occaſionem
illam prætermiſiſſet: cum ſibi aduerſus Draculam agenti, Viennenſes obſeſſum in
arce Cæſarem, & ad extremam redactum inediam, unà cum urbe dedere uoluere: &
inſtantiſsimè, ut conditionem & imperium acciperet, efflagitarunt. Vt autem res
ordine referatur: Non multo poſt ſumptum de his ſupplicium, Cæſar ueluti officij
admonens, Matthiam ad uiſendum patrem Viennam inuitauit. Obtemperauit piæ
uolũtati Matthias, & cum honeſtiſsimo paucis pòſt diebus equitatu Viennæ affuit.
Recipitũ à patre, ut par erat, honorificè: & dies aliquot in equeſtri certamine, uarijs'q;
ſpectaculis & choreis teruntur. Intempeſta interim nocte à ciue Matthias admone-
tur, ut dicto citius Imperatoris euitet inſidias: ſciat'q;, ſe non ad officium, ſed capitale
iudicium accerſitum eſſe: & ni cauerit, omnino iaciturum. Rex triſti quamprimùm
nuncio conſternatus, cum duobus intimis, quos habebat, amicis rem communicat:
Czobor alter, alter Nicolaus Banffij dictus erat. Vterque, fugæ pernicitate quæren-
dam ſalutem eſſe cenſet: in non credendo multum periculi inſtare dicit: & pro tu-
tanda ſalute, multa quoq; temerè credenda, ut in portu nauigetur. Quare Vienna ſe
extemplò ſubripiunt: quam primã in Danubio offendere cymbam, conſcendunt: ſe-
cundo clàm amne Piſoniũ deuenere. nunquã tamen poſthac ſe Imperatori credidiſſe
dicitũ: & hinc, ut omniũ fert opinio, ueterũ inimicitiarum cuncta ulcera recrudeſcere
9 uiſa ſunt. Neq; deerant quorundam nobiliũ & regulorũ factiones, qui in finibus
oppida, uicos & prædia poſsiderent: atq; uariantem fortunam ſequuti, dum hinc &
hinc ſe gratificari ſtudent, utrinque odia adaugerent. Aliqui Matthiæ ſubditi recal-
citrabant, Auguſti uiribus freti: pleriq; ſub Imperatoria ditione ſiti, ſi quid patieban-
tur,

tur, ingrati auxilio regis ulciſcebantur. Hinc nouæ quotidie belli cauſæ obortæ ſunt. Item, ſi quid inter hos proceres controuerſiæ noſcebatur, ad factiones confeſtim publicas referebant. Præter ea quæ diximus, accedebat ingens diſsimilitudo morum, 10 & ingenitum æternumq́ Vngari & Alemanni odium. Matthias enim ſuapte natura liberalis & magnificus, laudis plus æquo cupidus, & appetentiſsimus honoris: cui ſumma animi magnitudo, & promptus ad pericula, præclaraq́ facinora ſemper inerat animus: contrà Fridericus Imperator non modò parcus & frugi, ſed auarus: & plus pecuniarum quàm honoris appetens, ad magna Chriſtianæ reipub. pericula, uel ſua uel aliena culpa, animum nunquam extulit. Ille bellicoſus, & impiger laboris, & inediæ tolerantiſsimus: hic ocij & quietis amator, quin & plus æquo negligens, deſidioſus & tardus. Ille clariſsimorum principum æmulator, ſemper cum antiquorum laude certauit: hic inuidus quandoq́ habitus, nobilia aliorum facinora intercepit, in pace bellum, in bello pacem optare ſolitus fuit, & nullam in utroque conſtantiam retinere. Illi liberum ingenium, Mars apertus, animus ad pacem bellumq́ perfacilis: huic arte, conſilio, calliditate, & pro iudicio cuncta ſuo gerere placuit, & nihil conſilijs amicorum tribuere, demum ad utrumque difficilis. Illius uita lautiſsima, apparatus Perſicus, & uſurpata ex uino animi relaxatio, neque humanarum inimicus uoluptatum: huius cultus modicus, continentiſsimus fuit animus, inimicus crapularum, quin & ſemper abſtemius, hydropoteſq́ perpetuus, ſolitudinis & contemplationis amator. Illum ſales, ioci, & amicorum conſuetudo nimis oblectauit: hunc uita recondita, ſeuera, triſtis, & à ſuorum conſuetudine admodum aliena. Rex deniq́ præ ingenij probitate facilè cuncta remittere, omnia quidem abſumere, ut è regno nihil imminuat, plus honorem quàm pecuniam amare: præterea lætus, hilaris & iucundus, ac ad omnia promptus. Imperator pertinacia omnia perpeti, & iacturam par ui facere, aduerſarium obſtinatione defatigare, malle omnia perdere quàm nummum ex arca promere, pecunijs potius quàm ſocijs parcere, ſperare cunctando inſtaurari omnia, & à rigiditate ſolitudineq́ ſua non recedere. Par utrique religio, par quoque ſuperſtitio aſtronomorum, mathematicarumq́ uanitatum: quibus ambo ſeſe nimis obnoxios non diffitebantur. Sed Cæſar in ſacris multo magis aſsiduus, ac diuinæ nimis deditus contemplationi. Vtinam in his quæ ſcripſimus, mentiri phas eſſet: quando, ſi hos morum ſimilitudo conciliaſſet, nunquam Auſtrale bellum, graue quidem & perpetuum, tot utrinque calamitates & incendia peperiſſet: nunquam etiam tantum ſanguinis hauſiſſet. Quis igitur reputarit, inter tam diuerſos uarioſq́ mores, ueteres ingenitaſq́ diſcordias & ſuſcitata bella facilè poſſe componi? Hæc igitur omnia, quemadmodum ſuprà ſcripſimus, ad indicendum Friderico bellum, Matthiam impulere. Item, ſi & illud addiderimus, nemini fortaſſe uideatur abſurdum. 11 Nimis appetens gloriæ Matthias erat, inter duos orbis Imperatores ſe ſitum eſſe conſpicabatur. Cum Turco diu feliciſsimè pugnarat, compararat multũ hinc ſibi nominis. Cum eo multum proficere non poſſe cernebat: quando is terra mariq́ plurimum poterat, nunc iniuriarum mole grauatus, fortaſſe non inuitus ad alterum Imperatorem arma conuertit, quo cum ſe, quum iſte minus uirium haberet, multo plus proficere poſſe intelligebat. neq́ latebat eum, quantum ſibi laudis ac nominis inueniret, ſi cum utroq́ Cæſare glorioſè pugnaſſet. Augebat huiuſce belli libidinem, Auſtriæ pulchritudo, opulentiſsimarum ſuperbarumq́ frequentia ciuitatũ, quam deliciarum domum & humanarum uoluptatum officinam eſſe ſenſerat. Viennenſes illecebræ nondũ mente exciderant, à quibus ſe quandoq́ uictũ feruentiore iam ætate eſſe nouerat. Ruſticitatẽ Vngariæ, ciuitatũ inopia laborãtis, parta bello Auſtria facilè reſarciri poſſe intelligebat. id quod etſi potiſsimè bellũ hoc excitaſſe nõ dixerim, inhibere tamẽ nequiuiſſe affirmarim. Matthias igitř his omnibus cõmotus, ſuſcipiendũ poſt exactas nuptias bellũ primo tẽpore eſſe cenſuit: quãuis, ut declinaret, quæ potuit oĩa tẽtauit. Sæpe legatis, ſæpiſsimè literis Cæſarẽ cõmonefecerat: obſecraratq́, ut bellũ & iniurias inhiberet: & qñ pater eſt, filij regnũ infeſtare deſineret, à pientiſsimi parentis

Matthiæ & Friderici imp. diuerſi mores.

Auſtriæ laus.

rentis officio, non deſineret. Sin priſtina obſtinatione perrexerit, ſe armis iniurias omnes ulturum. Nil tandem legatis, nec literis ipſe profecerat. Dabantur bona uerba, quæ cum rebus haudquaquam conſentire uidebantur. Ad poſtremum, rex de bello Alemannico retulit ad ſenatum. Variæ in utramq; partem pronuntiatæ ſunt ſententiæ. inter primarios Stephanus Bathor, uir maximæ nobilitatis, authoritatis ſummæ & ſpectatæ uirtutis, ſapientiæq́;, rogatus à rege ſententiam dicere, licet inuitus, tandem ita diſſeruit.

Stephani Bathoris oratio.

Silentium hodierno die, patres, mihi indixeram, ne qua re inuictiſsimi principis noſtri uoluntatem fortaſſe læderem: cuius animum amplificandi regni, & comparãdæ immortalitatis gratia, belli cupidiſsimum eſſe nouimus. Sed cum dicendi libertatem, præ modeſtia & probitate ſua, ſenatui nunquam abrogauit, meq́; ſententiam dicere iuſsit: ingenuè, quod de repub. ſentio, dicam: & cum regalis ueniæ præfatione, de regni utilitate diſputabo. Quicunque pacem habere poteſt, cur bellum graue, prophanum & ęternum quęrat, haud facilè dixerim: quando declinanda ſunt bella potius, quàm prouocanda. Alemannorum iniurias diu paſsi ſumus, & quandoq; grauiter ulti: nunc amicos, nunc diſsimulatos hoſtes habuimus: inter infirmam pacem, & breue bellum tempus traduximus. Quid eſt cur poſthac pari arte, ueluti antea, perpeti nequeamus? Cum Turcis, cum hæreticis iurè bella geſsimus: quia ius diuinum & humanum, item ipſa neceſsitas adegit: ne cũ prophana impiaq́; gente cõſentire uideremur: æquiſsimum ferè ſemper cum bis nobis Martem habuimus, quando pro aris & focis, pro dijs, & Chriſtiana repub. pugnabamus. nunc, ſi cum Alemannis bellum inierimus, qua cum gente dicite, dicite inquam patres conſcripti: nempe cum uicinis & Chriſtianis optimis dimicabimus, quos antiqua uicinitas, quæ cognationis eſſe loco ſolet, & ipſa religio, catholicaq́; fides, ſat nobis conciliaſſe debet. Nouis, inquies, iniurijs quotidie nos afficiunt, nouas indies Vngaris inſidias intendunt, nouos quoque dolos excudunt: ſat erit, pro arbitratu noſtro par pari referre: nunc propulſare iniurias, nunc ulciſci, beneficio quandoque hoſtem uincere, non utile. Si uicinorum errata pati non poſſumus, quo nam pacto externorum tolerabimus? nec minus quidem laudis promeretur ille, qui pati ſciet, quàm, qui ulciſci. multa toleranda ſunt, ſimulanda & diſsimulanda quoq; multa: non parum quidem fructus affert, adhibita in loco patientia. Supputemus iniurias, cõnumeremus & cõmoda, nos quoque illis quandoque fuimus iniurij: grauiores fortaſſe intercedunt regiæ Maieſtati cum Imperatore cauſæ: quæ cum nos lateant, æquam proferre non poſſumus in ſuſpiciendo bello ſententiam. Illud ſat nobis compertum habeamus, nihil ab ea temerè fieri poſſe, in manu eius pax & bellum: nos eius ductum, auſpiciaq́; ſectabimur. Si autem fortè cum Noricis aut Auſtralibus certandum eſt, quis animum pro Chriſto aſsiduè militantem, in Chriſti gregem obuertere poterit? Si fratres omnes in Chriſto ſumus, quis fraterno cruore manus fœdare auſit? Non Alemannicum, ſed fraternum erit hoc bellum. Quot proceres, quot ciues, quot nobiles ſunt utrinque, ſic mutuis affinitatibus neceſsitudinibusq́; coniuncti, ut inito bello, inteſtinum Martem exercere cogantur? quæ ciuitas nobis eſt, quam Alemannica natio non complerit? non inſtitutis artibusq́; politicis excoluerit, non domibus, & ſuperbis ædificijs exornarit? nullum oppidum, nullus pagus eſt, quem Alemannus non incolat. Vtinam potius falsò quàm uerò id poſſem dicere, Vngariam eiectis Alemannis nihil eſſe futuram. Eſto belli cauſa iuſtiſsima, utilis & neceſſaria: Num, quibus cum nobis agendum ſit, conſiderare debemus? Cum Romano Imperatore res erit, qui plus Auguſtali authoritate, quàm nos uiribus, poteſt: cum Germania, omnium gentium profectò fœcundiſsima, magiſtra belli, & diuerſarum artium parente: quam per tot annos populus Romanus etiam multo ſanguine uix domitare potuit. Vbi Cæſar, ubi Auguſtus adhuc à Quintilio Varo gemebundus cęſas ad internitionem legiones reperit? cum Auſtralibus, quibus immenſæ opes, indomita ſuperbia, ingenium uarium, & fallax, auidum nouitatis, & aſsiduo bello exercitatum: præterea in muniendis protegendisq́; oppidis uſque adeò edoctum, ut nihil ſine magna cæde,

gna cæde,ui capi poſsit. Accedit frequentia ciuitatum,& caſtellorum natura,& quauis arte munitiſsimorum,ubi ne paſſus quidem ſine cruore parari poteſt. Quis Hamburgum? quis Viennam? quis Neapolim Auguſtam expugnarit? nempe nemo, niſi qui gentis ſuæ intempeſtiuum dirumq; ſepulchrum parare perrexerit. Eſto, profligemus Cæſarem,& Auſtria potiamur: quid tandem fecimus? æternum Martis ludum edemus: bellum de bello feremus: decies in die fuſus Cęſar,decies magnos exercitus reparabit. Hydra,mihi credite,Herculis eſt Auſtria: cæſo uno capite,ſeptena reſurgent. finitimos etiam nobis undiq; irritabit. Lupum auribus tenere difficile: quinetiam ſi illa nobis hodie ſine negotio deditionem fecerit,& ſeſe in noſtram ditionem aſſeruerit,profectò pro retinenda quotannis multo plus pecuniarũ & ſanguinis erogabimus,quàm etiã quadrupla eius annua uectigalia patiãtur. Si totidẽ ſumptus, quot paranda illa poſtulat,in Turcos effuderimus, quod iuſtum & phas eſt, imò quod pientiſsimum: nimirum totam triennio Europam à prophani hoſtis manibus uindicabimus. Inſuper & illud mihi nunc ſuccurrit,quod reuerentiam prohibet: quamuis libertas animi,& principis indulgentia patiatur. Quid igitur faciam? dicam'ne,quod futurum auguror? Dicam inquam,rex inclyte,dicam,& bona tua uenia. Si Auſtria potiêris,quando nihil uirtuti fortunæq; Coruinæ obſtare poteſt: mihi crede,rarò,heu nimis rarò te tua uidebit Vngaria. Ea tanquam uidua deſeretur,& frequentabitur Auſtria. Hæc exhaurietur,& illa ditabitur: uectigalia noſtra uorax abſumet Auſtria. Vtinam me uanum audiatis augurem,noſtrum dominum ac regem Auſtrales eripient. Quas ob res Alemannis bellum indicendum eſſe non cenſeo,cùm propter ea quæ diximus: tum,ne apud Chriſtianos potentatus Vngari, catholicæ fidei,ęterni uindices, infames habeantur. Nolite quęſo calamitoſum & æternale bellum nunc inire,ac intempeſtiuum iuuentuti ueſtræ parare ſepulchrum. Ego de me hoc habeo polliceri,nunquam aduerſus optimos Chriſtianos arma ſumpturum. Animam creatori Deo debeo,Matthiæ corpus. ſi in Alemannos caſtra moueritis,ad Turcos me conuertam: & meorum exemplo,ibi pro Deo,pro Matthia, pro me deniq; ipſo,haud incommodè animam effundam. Cum Bathor iſta dixiſſet,omnes põtificum animos in ſe conuertit: & ex his nemo fuit,qui pedibus in eius ſententiam non ierit. Contrà proceres belli cupidiſsimi,& laudis ac gloriæ ſectatores,magna ex parte aliter ſentiebant. illos otium,publicaq; charitas: hos bellũ,& Martis emolumenta trahebant. Excitabantur etiam regis appetitu, quem indice uultu ad hoc bellum,ueluti quodam fato,tractum eſſe intelligebant. Cum de Stephani ſententia per ſubſellia muſsitaretur: Paulus Chiniſius à rege iuſſus dicere ſententiam, hæc uerba fecit. Superuacaneum eſt,patres conſcripti, non ſolùm de ſuſcipiendo bello,uerumetiam de quaque re grauiſsima ante Maieſtatem regiam proferre ſententiam. latent enim nos multæ cauſæ,quas illa tantum nouit: & explorata ſatis eſt ſapientia,altitudoq; conſilij,nobis potius ſilentium quàm orationem indicit: diuam eius prudentiam,probitatem,& fortunam diu experti nouimus. Clementia principis liberè nos loqui iubet: ſed iſta libertas nihil eius conſilio adijcit,ſupra humani uires ipſe ſapit ingenij. Ego tamen,quando parendum eſt,dicam quod ſentio: & hanc ſenatoria militari libertate communiam. Cum (proceres) nunc ueteres Cæſaris iniurias,ſacræ coronæ redemptionem,obligationem illam infauſtam,imò iugum, præterea abnegata regi ſtipendia,quotidianasq; inſidias & incurſus mecum reputo, equidem nullo modo ab ineundo bello mentem reuocare poſſum. ſi,uti Bathor appoſitè diſerteq; locutus eſt, hoc honeſtè bellum declinare poſſemus, ocium potius,quàm formidoloſum hoc negotium optarem. Sed uſq; adeò neceſsitate * ut noſtros fortaſſe niſi noſtri diſsimiles fieri patiamur,nullo id iure euitare poſsimus. Diuina Cęſar inſignia noſtrorum regum, præter æquum & phas,uenalia fecit. Quinetiam ſi tanti apud alios cenſerẽtur,iam diu in auctione,in foro Chriſtianæ reipub. poſuiſſet. Vtinam hoc Cæſareæ ſat fuiſſet auaritię. Nos,& poſteritatem noſtram,per iniquam uiolentamq; obligationem in ſeruitutem aſſeruit,ius alieni regni ſibi uindicare non pu-

Auſtria, Lernea hydra.

Pauli Chiniſij oratia.

duit. Nomen ditionis Vngariæ uſurpauit, qua non alio modo quàm umbratili Romanorum imperio potitur. Quin etiam, ſi in ſua poteſtate iaceremus, ſub haſta, mihi credite, ueniremus. Omittantur iſta, quando tolerari queunt: quis ab aſsiduis ultrà inſidijs ſe tueri poterit? malo quotidie dolo petimur. Nunc hunc, nunc illum, in nos hoſtem irritat. Sedula ſub alieno nomine nobis infert incommoda, & quandoque impudentius regni fines inuadit, & uaſtat aſsiduè: nunc ſubornatas copias immittit: querentibus legatis, bona tantum uerba dantur. Quare non emplegmate, ſed gladio recidendus eſt iſte morbus: nec amplius in noſtram noſtrorúmque perniciem alendus. Ioannis archiepiſcopi Strigonienſis fugam non aduertitis? quid in nos quotidie Cæſar moliatur, non attenditis? illum ſocijs carere putatis? O nos cæcos, & imprudentes, qui in medio ſenatu hoſtem habebamus, imò principem ſenatus, ac regni primatem, & non intelleximus? Patiamur igitur hæc omnia, quouſque ad unum omnes Cæſarea arte ruamus. Proinde poſtquam aliquantiſper à bellorum multitudine reſpirauimus, nullumque bellum ſupereſt niſi quod nobis cum Turco hæreditarium eſt, à quo non ſolum induciæ, ſed pax quoque quotidie poſtulatur, ſuſcipiendam forti animo cum Friderico hanc expeditionem eſſe puto. Excutite quæſo (proceres) iugum è ceruicibus: & obligationem illam iniquè olim initam, æquo Marte reſcindite. uos, poſteroſque ueſtros, uobis uindicate: donec iniuriarum finem ille non fecerit, & ius illud non remiſerit, quo nos obſtrinxit, ne à bello unquam ſuperſedete: non obſtabunt, mihi credite, munita oppida, Germanæ acies, & obſtrepitantes æneis fabricis cohortes. Hoſtem longè maiorem etiam cum magna gloria paſsi ſumus, & quotidie patimur: nouimus Auſtralia olim robora, & fortunam noſtri principis inuictiſſimi non ignoramus. Pannonicas uires quotidie periclitamur: non belli difficultas, non longitudo deterret. Mihi certum eſt, domi foriſque, ſiue phas ſiue nephas rex auſpicetur, imperium ſuum ubique gentium forti animo ſequi. Quanquam igitur me iniuriarum memoria ad hoc bellum hortatur: tamen omnia principis noſtri ſententiæ poteſtatique committenda eſſe iudico: ſiue pacem ſiue bellum mentis illa diuinitas auſpicetur, eius, quæſo, ardentes ductum auſpiciaque ſectemur. Pauli ſententia, maxima ex parte ab his laudata, qui belli ſtudia planè ſequūtur: ſed quatenus rem ipſam iudicio regis committendam eſſe cenſuit, id omnes approbarunt. Archiepiſcopi Ioannis facta mentio, qui cum uniuerſis facultatibus aufugerat, & principatum apud regem obtinebat, in Cæſarem nimis animos omnium irritauit. A ſenatu demum regi ſupplicatum, ſententiam diceret, Reipub. ſibi commiſſæ conſuleret, prouideretque (uti ſemper antea fecerat) ut nihil detrimenti pateretur, ſed potius acceſsio fieret.

Matthiæ regis ſententia.

At ille: Teſtor, inquit, Deûm hominumque fidem, ueſtramque inprimis (antiſtites, commilitoneſque mei) Matthiam ueſtrum à regni principio, quod beneficio ueſtro acceperam, nihil intenſius diligētiuſque curaſſe, quàm Imperatorem, ueſtrum Imperium anhelantem, quocunque poſſem officio conciliare. Legationum frequentiam nouiſtis, intellectam principis auaritiam, uti ſacram recuperaremus coronam, quam tot annos uobis abnegarat, multo ſanè auro compleui. Ne ſat quidem illud erat, me ad breue tempus interiturum ratus, ni regni ſucceſsionem ſibi uindicare uoluit, ac inanem regni titulum uſurpauit: ne corona ſacroſancta careremus, iniquam illam conditionem accipere imperioſa neceſsitas adegit. Dimitto uetera, aliaque permulta. Vtinam etiam cum miſera conditione quietè uiuere licuiſſet. Me, ut noſtis, adoptauit, frequentaui quandoque patris curiam inuitatus: & quacunque potui pietate reuerentiaque parentis Maieſtatem ipſe foui: quid in me officia quęque præſtantem moliri cœperit, ipſe nouit. Ad Boemicum cum ſummo pontifice me bellū impulit: auxilia ampla, & unius anni Auſtralis prouinciæ uectigalia in belli adminiculum pollicitus, nihil expendit: in regis Boemici electione, & in re quaque ubi de dignitate noſtra actum ſit, quantum profuerit, filioque fauerit, utrique ſcimus. Quotidianas iniurias, ac iniquas regni uaſtationes uos ipſi ſpectatis. Nec legationes aſsiduę, nec literę, nec uerba proſunt: nec adhibita Chriſtianorū principum patrocinia, quæ ab hac ipſum impietate

reuocarent,

reuocarent,quicquam proficere potuere.Neq; tam graues iniurias,ne dicam uitæ periculũ,tam diu tolerasſem,niſi impij notam filij reformidasſem,& hęc in ueſtra detrimenta uerterentur.Quanquam inuitus ad arma trahor:hoc tamen bellum,mihi credite,declinare non poſſum.Vos autẽ eſtote bono animo,ac inprimis iuſticię ueſtræ,deinde fidei,diligentiæ,fortunæq́; noſtræ bene confidite. Quid archiepiſcopi fuga portendat,quem tot honoribus exornaui,ac loco fratris habui,conſiderate. illa conſcientia rerum bene geſtarum,& præſtita ubiq; patri pietatis officia bene ſperare iubent.Proinde bellum æquis mecum numinibus audacter accipite,cõmilitones:hic ſpectatam fidem & uirtutem oſtẽdite.Id hodie uobis Matthias obſtinatè pollicetur,& affirmat,ſe nõ modò ulturum iniurias,& damna repenſurum:ſed iniquam quoq; conditionem illam obligationis,ęquiſsimo Marte reſciſſurum:aut ſi id non dabitur,uectigales uobis Cæſaris prouincias omnino facturum. Inuicti principis oratione confirmati omnium animi,ad belli ſeſe ſtudia penitùs intendunt.Indicitur delectus,& è proceribus quiſq; primo tempore cum ſuis copijs expeditus eſſe iubetur.ſi quos belli grauitas fortaſſe deterruit,regis tamen uirtus fortunaq́; confirmauit:in opulentam pulchramq́; Auſtriam arma omnes parant. Verùm prius quàm Auſtriam adoriamur,de ſitu eius haud ab re aliquid referendum eſſe duximus. Cum Rethi,Vindelici ac Pannones intra Danubium olim continerentur:nunc iſtorum loco Bauari,Auſtrales & Vngari ſucceſſere.ſed non citeriorem ſolùm,uerumetiam ulteriorẽ Danubij oram occupauere.Defluente namq; Danubio,Septentrionalis plagæ parente,Bauari Vindelicorum loco ultra citraq́; fluuium accolũt,mox Auſtrales & Vngari:deinde Myſiorum loco,Ratiani,Bulgariq́;: Auſtria inter cæteras prouincias multo formoſiſsima,à Noricis hinc montibus cõſurgit,& alta progrediens Danubio prominet:mox in Pannoniam paulatim ipſa deſilit.ultra Danubiũ,præter paucos montes,in undantia plana diffunditur:ab occaſu Bauariam,ab exortu ſolis Vngariam habet.Citerior Stiria,ulterior Morauia clauditur.amœnis utrinq; fluuijs,& uicorum oppidorumq́; frequentia plus hominum opinione conſpicua.Hinc Neapolis,& Vienna:illinc Egburgum,Rethia & Laua. Danubiũ Cremeſum,Clauſtrumburgum,Cornuburgum,Vienna,Amburgumq́; accolunt:& tot utrinq; pagi comitantur,ut cunctis facilè regionibus anteferas.Hic ædificiorũ plus æquo ſuperbia,copia pomorũ,& frumenti:& tanta boni uini exuberantia,ut ſuperiorum inferiorumq́; partium ſitim expleat.Hinc ruſticitas omnis eſt exacta:quando pagani quoq; urbanam uitam & luxum ſeruant.Artes hic omnes florentiſsimas ſpectare licet,inprimisq́; negotiatoriam,quam mulieres multo frequẽtius uiris exercent.Ingenia utriuſq; ſexus domi foriſq́; mirabilia,& uſq; adeò induſtria,ut uictum facilè pſrent,partis quoq; cum uoluptate fruantur:urbanæ mulieres plus æquo negotioſæ,ſine rubore fora pileatę frequentant:ſuperbè incedunt,& tacitam à uiris reuerentiam expoſcunt.Domeſtica forenſiaq́; negotia curant:nihil præter crapulam & luxum,ac Reipub.curam uiris relinquunt.Reliqua uirilitatis officia obeunt,uoluptatibus non parum indulgent:rebus cæteris dominari,præterquam libidini,gaudent:in cæteris decorum ſeruant.Laborioſa plebis uita eſt:& quicquid profeſtis partum eſt diebus,id feſto totum abſumit.gulæ nimis indulget,uinoq́; plus æquo eſt obnoxia.arti tamen cuiq; uſque adeò intenta,ut nullum artis opus exoptes,quod non facilè inuenias.Hic etiam opulentorum multitudo ciuium,& præſertim mercatorum frequẽtia,magna nobilitatis,item procerum,regulorumq́; copia:qui Auſtrales comites creati,oppidis & ciuitatibus potiuntur. Faſtus horum ingens,quibus grauis & togatus eſt habitus,uita lautiſsima,& ingenitis uoluptatibus intenta. Multi ex his belli ſtudijs dediti,haud parum ualent:cum uolunt,domi militiæq́; præpollent. Cæterùm ingenium his uarium & inconſtans:at uſu belli uſq; adeò exercitatum,ut ad munienda protegendaq́; oppida nullum genus hominum edoctius inueniatur.

Auſtriæ ſitus.

RERVM VNGARICARVM QVARTÆ DECADIS LIBER QVINTVS.

1477. *Matthiæ regis in Auſtriam expeditio.*

MATTHIAS primo tempore comparatis exercitibus, cæteriſꝗ rebus quæ bello uſui eſſe ſolẽt: anno Salutis ſeptuageſimoſeptimo ſupra milleſimũ & quadringenteſimum, priuſquam caſtra moueat, aſtra conſulit, ac expeditionis captat auſpicia: nihil inconſultis unquam ſideribus egiſſe uiſus eſt. Diuinam hinc uoluntatem, fauſtamꝗ horam elicere nitebatur. Vt cœpta quæꝗ grauiſsima bene ſuccederent, nihil unquam niſi cõſultis patribus, legibus'ue, & aſtronomis, adoriri placuit, ne ui ac temerè quicquã auderet: quin apud aras omnes rem diuinâ fecit, ut numinum æquanimitate potiret. Poſtquam omnia ſibi tuta fore ſenſit, adaucto iam uere, comite Beatrice, ex Buda caſtra mouit. Duplex tum ardor eum inceſſerat: alter legitimæ Veneris, ac Martis alter. Ne Mithridati quidem Hypſicrateã, quę nũquam eum in bello deſeruit: neꝗ Pompeio in ciuili perturbatione Corneliã tam gratã fuiſſe legimus, quàm hãc Matthię uidimus. Primis eñ annis nullã noctem ſine Beatrice trãſegit. at id ne abre quidem: uenuſtas namꝗ formę, dexteritas ingenij cum appoſita elocutione coniuncta, ipſum (mihi crede) Socratem in amoris ęſtũ conieciſſet. Sed ne laborioſę hęc militię incõmoda pateret, in ꝓxima quaꝗ caſtris ciuitate, caſtelloꝗ quieſcere ſolebat. Antequam Iaurinũ perueniſſet, Imperatori præmiſſo nuncio bellũ indixit. Indicendi belli formula hęc fuit.

Indicendi belli formula. Cum, Cęſar, pręter ęquum & phas initã totiens nobiſcũ pacem ſolueris, & icta ſępe fœdera uiolaueris, nullaꝗ promiſſa ꝑſtiteris: quin & malo ſępiſsimè dolo lęſa concordia noſtrũ agrum, pagos & oppida hoſtiliter inuaſeris: Nos Matthias rex Vngarię, cæteriꝗ pontifices, reguli, optimatesꝗ, iuſtũ tibi bellum indicimus: & Ieſum Chriſtũ opt. max. diuam genitricẽ, peculiare Vngarię numen, cęteroſꝗ Deos patrios, uiolatę iuſticię, ac lęſę pacis, & inexplebilis auaritiæ uindices ꝑcamur, ut ꝓpius uictoria noſtra arma reſpiciant: uires legionum obfirment: & ultoribus iniuriarũ, ac uiolatę quietis, & fidei aſſertoribus debitam inſignẽꝗ uictoriam tribuant. Proinde aut Cęſareã mentem ad reſipiſcentiam reuocent: aut ſuſcepta nobis iuſtè uota auſpiciaꝗ fortunent. Neꝗ Cęſar bellum ſibi ꝓpediem indictum iri neſciebat. ipſe quoꝗ delectũ magnũ in Noricis & Vindelicis habuerat, ciuitates & oppida cũcta ualidiſsimis præſidijs ac omni munitionũ genere obfirmarat, copias quoꝗ diſpoſuerat. Regem multi proceres ſequebant: inprimis uerò Stephanus Scepuſienſis comes, uir ſpectatiſsimę ſemper fidei & uirtutis, qui ex cataphractis equitib. mille, ex uelitibus quingentos ſecum adduxerat. Itẽ Paulus Chiniſius cum expeditiſsimo equitatu, Nicolaus Banffij, Zelena, Iaſich: Petrus Emericusꝗ Dochij, uexillationũ pręfecti: Lupus quoꝗ Deſpotes, indomiti quidẽ roboris & conſtantiæ, quẽ regi ſemper fideliſsimũ fuiſſe memorant. Præterea Drach Bertoldus, mirę fortitudinis & audaciæ, qui à regis latere nunquã diſcedebat. Nec Laurentius, dux impiger, & à paterna uirtute nequaquã degenerans, cum honeſtiſsimo inferioris oræ comitatu aberat, à rege filij loco ſemper habitus, ne paſſum quidẽ ab eo recedebat. Pręterea cętera nobilium ac procerũ multitudo, quorũ referre nomina foret ocioſum. Caſtra ubiꝗ triplicia poſita. hic Boemi, illic Vngari, iſthic Ratiani metabantur. Boemi equites cataphracti omnes, aut hippoballiſtę: Vngari, in grauẽ & expeditũ equitatum æquè diuiſi: Ratiani uexillationib. tantum utebant. Peditum quoꝗ nõ mediocris ex omni gẽte numerus, grauis & leuis armaturę, uix decẽ hominum milia fuiſſe creduntur. Per Iaurienſem igit agrum in Auſtriam contendit. Cum eius finib. appropinquaſſet, primo inſultu Trauterſtorphũ oppidum, cui ualidiſsimũ à Cæſare pręſidiũ fuerat impoſitũ, ac ſuapte natura munitiſsimum, adorit. Primo impetu, cum immiſsi à rege milites intra ꝓpugnacula proſiluiſſent, magnã ab oppidanis ſtragem accepere: multi in ea pugna fortiſsimi uiri cecidere. oppidũ tandem nõ minus ui quã aſtu expugnatum, in ditionem primum regis peruenit. Haud ꝓcul hinc ad Peterſtorphum caſtra mouit, quod ad ſecundũ Viennæ lapidẽ appropinquat. Hoc ſine negotio in ditionẽ accepit. Nam cum oppidani ſe tueri diffiderent, deditionẽ in tanta trepidatione

pidatione

pidatione continuò fecere. Cum hic XVI. Kal. Auguſti caſtra poſuiſſent, Ratiani cum expeditis pernicibusq; equis mox citeriorem Auſtriam, facta poteſtate, incurſarunt: cum licentiam plus quàm hoſtilem uſurpaſſent, cuncta diripiunt, incendūt pagos, in omnem ætatem ac utrumq; ſexum æquè deſæuiunt. Cædunt, quicunq; occurrunt, *Ratianorum feritas.* & cruore magis quàm captiuitate geſtiunt: eo plus ſe lucri facere arbitrant̃, quo maiore cæde graſſant̃. ferro & igni cuncta uaſtant, templa diripiunt: & humanitatis expertes, diuina & humana iuxtà miſcēt. Tantus hic longè lateq; terror ꝓuinciales inceſſit, ut circumſtantia quæq; oppida deditionem ultrò offerrent. Cum ad Peterſtorphum *Viennæ obſidio.* caſtra forēt, quis obſeſſam Viennã negare potuiſſet? Agrũ uelites uſq; adeò infeſtum cędibus planè reddiderant, ut ex urbe nemo ꝓdiret: quin & ſuburbana ita ſolicita fuere, ut aſsiduas excubias haberent. Cum ingens oēs pauor inuaſiſſet, uno die quatuordecim oppida, q̃ in Viennenſi agro ſita urbem in coronæ ſpeciem circumſtant, ultrò ſeſe regi dedidere. Quicquid Neapolim Viennamq; interiacet, in amœniſsimam planiciem effuſum, & in pomarij ſimilitudinē uirenti uicorum oppidorũq; frequentia conſitũ, deriuatisq; paſsim fluminib. irriguum, id omne uno die in Matthię poteſtatem peruenit. Et hæc facta deditio, ita Viennenſib. cōmeatus inhibuit, ut ad extremã famem perbreui redactura uideret̃. item Imp. animũ uſq; adeò cōſternauit, ut ne mediocris q̄dem non declinati belli pœnitētia ſubiret. Viennam tñ, & Neapolim, ui, arteq; omni retinere conatur. Vienna inter pulcherrimas barbarorũ urbes, licet cōplures magnitudine p̄ſtent, iurè numerari poteſt. *Viennæ deſcriptio.* Danubiũ accolit, in cuius ripa diffundit̃ in orbis ſpeciem. ut urbi magis blãdiatur amnis, inſulam è conſpectu facit, in hortorum uſum, q̃ fructiferis conſiti arboribus, grauiſsimorũ ciuium animos relaxãt, & laſciuientem ad cœnas & choreas iuuentutem excipiunt. Mœnia duo paſſuum milia complectunt̃, intus & extrà aggere obfirmata: ne crepitãtium tormentorum obtutui ſint obnoxia, perpetuo coronant̃ ambulacro, & in coronæ ſpeciē ſuperbarum turriũ frequentia excolunt̃: quarum aliquæ è quadrato lapide & quadrangulares, nonnullę lateritio rotundæ conſurgunt: quibus crateatæ inſunt feneſtræ, ferreæq;, atq; ferrea quoq; hoſtia. Fouea obducunt̃ pedum altitudine trigētorum: latitudine uerò ea, qua ſagittæ ictus eluderet̃. Ad caput in ima foſſa tantum aquę ſcaturit, ut cum libuerit, & uſus tulerit, hac muro ad emiſſarium retenta, perbreui tota foſſa compleat̃. Supra portas urbis quadratę turres conſurgunt, ut impetum quemq; maximũ facilè excipiant. Suburbia circùm maxima & ambitioſa effundunt̃: urbē haud aliter ac arcē regiam'ue complectunt̃, & cum urbana pulchritudine certant. Vrbs aũt intus, cum adiueris, nō urbs, ſed regia uidet̃, ob elaboratiſsimã ſtructuram tota conſpicua: hoſpitib. tota blanditur, & certatim quæq; domus ędificiorum ſuperbia ſpectatorib. magis placere contendit, *Aedes.* remorat̃ eos, neq; pulchritudine ſua ꝓgredi patitur. procerum cuncta dixeris eſſe palatia. Quęq; domus anticum habet, & poſticum: laxa intus ſubdiualia, cùm finitimorum ꝓminentia montium nimis algeat. Triclinia lautiſsima habēt, abiegna contabulatione ueſtita: ſtructaq; in angulo fornace, ꝓ æſtiuarijs utunt̃. Feneſtræ omnes uitreæ, & ad inhibenda furta ferreis cratib. munitæ: cætera domus in caldarias cellas & cubicula diuiſa, q̃ inquilinis & hoſpitibus locantur: ſubdiualia, apothecę negotiatorię circumſtant, cum urbs tota ſit penſilis, infra ſoli planiciem ſubterranei fornices, uinariæq; cellæ magna laxitate conſpicuæ. In feneſtris ac ſpecularibus tãtus cultus & luxuria, ut antiquorum ſumptus adęquare uideat̃. has auibus complēt oſcinibus, garrulisq;: ut cum urbem inambulaueris, per ſonoras amœnasq; ſyluas ſpaciari uideare. fora, uici, compita cuncta placent. Templa ſpectare licet, inſano ſumptu facta: inprimis diui Stephani baſilicam, ac diuæ Genitricis ędem, *Templa.* ubi nihil eſt artis, quin ſpectatorem admiratione conficiat. Turris eſt, unde non modò totã urbem, ſed uniuerſum agrũ, & citeriorē Auſtriam, ꝓſpectare licet. Octogona eſt, & ex pyramidali ſpecie deſinit in pomũ, ubi tot deorum imagines, tot exciſos ſumma arte lapides cernere eſt, ut nihil dixeris in orbe ſpectabilius. Sacerdotũ collegia, gymnaſia philoſophantiũ, ſanctimonialiũ clauſtra, præſtantiã urbis adaugent. Si Scotorũ collegiũ cum æde luſtraueris, *Collegia.* ſi q̃dam principum palatia inuiſeris, Romanã ad peregrinos ſuperbiã traieciſſe reputaueris. Hic Scaligerorũ, Carrariorũq; domos, gētilitia inſignia recognoſcere po-

teris:ꝗ Paduę, Veronę, Vicentięq́;, ac in Ciſalpina Gallia latè regnarũt. Hic multorũ quoq; nobiliũ monumẽta cõperimus, quorꝫ poſteritas Friderici Aenobarbi cæterorũq; Imp. ductu & auſpicijs in Italiã militauit, ibiq́; oppidis ac pagis magnificè donata remãſit. Cũ ante bellũ cenſus haberet̃, quinquaginta hominũ milia numerata ſunt: *[Ciuium copia.]* prężter pueros & infantes. in ludis literarijs, ſeptẽ ſępe ſtudioſorꝫ milia recẽſita. Præter conſulatũ, ex decẽ & octo uirorꝫ numero cõſtantẽ, duo ſunt magiſtratus: Pręztor urbanus, ꝗ ius populo dicit, & Magiſter ciuiũ nominat̃: atq; Quęſtor capitaliũ, qui criminibus ꝓeſt inquirendis, & Iudex appellat̃. *[Magiſtratus.]* Præter hos nulli ſunt, niſi ꝗ uenalis uini uectigalia exigũt. Cauponã domi facere, nulli uitio dat̃: quin & ille ꝑpotens & patricius habet̃, qui eã domi ſemper retinere poteſt: qñ ager eſt in bibula et frequẽti gente, uini feraciſsimus. Quare tãta dieb. feſtis hic ebriorꝫ fit copia, ut nulla ſine rixa homicidioq́; celebritas agat̃. Item dieb. feſtis non ſolũ noctu, ſed interdiu, tutò iter facere Bacchus inhibet. Quicqd negotioſis dieb. plebs ipſa pſrat, Bacchanales abſumunt ferię. *[Olim id fuit fortaſſe.]* Cũ uino incaleſcunt, nunc inter aulicos & artifices, nũc inter Academicos & plebeios, nũc inter ruſticos & urbanos Mars oborit̃: & cũ atrox & cæca pugna cõferatur, ſæpe plus ęquo, temulentus ille deſęuit: non eſt Magiſtratus potẽtia, ꝗ̃ rixas inhibeat. Tanta eſt in urbe gentiũ uarietas, ut pauci uel in uicinio ſe norint. Rara familiarum antiquitas: mercatorꝫ hic magna copia, quorũ diuites ſenio cõfecti, puellas ſibi coniungunt. Has perbreui factas iã uiduas, familiares mox ſibi deſpõdent. Viris ius eſt legandi uxoribus, uxores etiã uiris ꝓ arbitratu dotẽ caducaq́; bona legant. Accõmodata pignora, ſi quid lucrifaciunt, nõ recuſant: neq; uſurę loco reputant. Furta apud furẽ deprehenſa, Quęſtori cedũt capitaliũ. Immania hic ſupplicia expendunt̃. Quicunq; igni mulctãdi ſunt, uiui pyrę imponunt̃, ac ſenſim ſuburuntur. Quicqd parat̃ aut gulę, aut ędificijs, aut ueſtitui indulget̃, mulieres ęquè ac uiri negotiant̃, & citra pudorem fora frequentant. Viennẽſis ager, uinetis & pomarijs totus eſt cõſitus. Villę circùm amœniſsimę, ubi elaboratiſsima ſpectant̃ ędificia: neq; auiaria, piſcinę, cęteraq́; uiuaria deſunt. montium appendices, uicorũ caſtellorumq́; frequentia uiatores oẽs admodum oblectãt. Cũ Viennenſem Neapolitanũq́; agrum attigeris, in planiciem lõgè lateq́; diffuſum, hunc omnib. lętis & amœnis regionib. tractũ, ſine controuerſia facilè anteferas. ſi qua hic quies & tutũ ocium inueniri poſſet, potius Auſtriã ꝗ̃ Italiã optares. Verũ tẽpeſtate noſtra ſemper nũc Boemico, nũc Pãnonico bello fluctuauit. Pòſt, ubi rex Podõ, Peterſtorphũ, Trautoſtorphũ, Liecteſtan, Medlingũ, S. Margaritã, Schuãdorphũ, cęteraq́; finitima caſtella cepit, urbẽ arctius obſeſſurus, nihil ſine religionis obſeruãtia aggredi uoluit: inprimiſq́; Viennenſium numina placanda eſſe cenſuit. D. Stephano ac Leopoldo, cæteriſq́; dijs patrijs maiorẽ cultum, & magnificẽtiora his tẽpla, (ſi fortè obſtinatę urbis exitiũ intercideret, ꝗd Deus auertat) ipſe uouet: ſi deditionẽ illa fecerit, magnos dijs hominibuſq́; adauctus pollicet̃. Mox cum quinq; milib. equitum caſtris egreſſus, intẽpeſta nocte Clauſtrumburgũ adoritur, expugnatq́;. Oppidũ eſt ad ſecundũ lapidem ſupra Viennã, quod Danubio ꝓminet, & diui Leopoldi baſilica ſepulcroq́; clarum eſt. ubi ſacrꝫ regularium monachorꝫ eſt collegium, ædificiorum amplitudine & tricliniorũ cubiculorumq́; ꝑſtãtia ſpectabile: ibi ſubdiuale eſt inſano ſumptu factum, & ſpecularia ſacris hiſtorijs inſcripta: item fœcũdiſsima ſcientiarum omniũ Bibliotheca, ubi multa ex Italicis urbib. erepta uolumina ſpectãtur, quæ antiquitatis autoritate permagni ęſtimant̃. Ad magnã aram tabula eſt ęnea, à tergo candelabrũ Salomonis, utrumq; arte maxima elaboratũ: ænei ſunt templi poſtes, & baſilica è quadrato lapide conſtructa. ſubiacent horti lętis arborib. conſiti, oblongaq́; piſcina: ubi lupos, carpoſq́; ſaginãt, ac cętera tale genus. Suburbium per mõtis dorſum effundit̃, & Danubio dominat̃. Huius anticipatio nõ ab re facta, qñ fluuiũ hic claudere decernit: ne cõmeatus ab Imp. Viennenſib. deuehi poſsint. Clandeſtino deinde itinere, *[Pons Viennæ capitur.]* cũ equitatu relicto ibi ꝑſidio Viennã redijt: & traiecto mox amne, pontẽ urbis adoritur, occupatq́;, ne ꝗd ex ulteriore Auſtria cibariorꝫ haberẽt. Ad pontẽ ligneũ utrinq; caſtellũ erexit, impoſitoq́; ꝑſidio tormentis ęneis, ac omni munitione cõpleuit. Duas *[Tetauri.]* põti Tetauros ꝑfecit, bellicę artis ſanè peritiſsimos, ꝗ fratres erãt, & Boemicis parẽtib. geniti, ne alter facilè alterũ hoſtili impetu perire pateret. ij cõmeatus oẽs inhibebant,

obſeruabant

obſeruabāt noctu Danubiū:ac ne ꝗd breui etiā cymba inferret, diſpoſitis utrinq; uigiliis attendebāt:quin & ſocios q̄nq; lucri cupiditate aliꝗd inferre auſos, grauiſsimè mulctabāt. Cū obſtructos ſibi aditus ciues eſſe ſenſiſſent, aīo cōſternati, futurā famē reformidare, ſibi liberiſq; timere, ne uitā inedia finiant:ad Imp. clādeſtinos mittere nūcios, & imminentiū periculoꝝ admonere:demū orare, ut obſeſsis continuò ſubueniat. Vrbē, ſi fame premaꝝ, in officio retinere nō poſſe:quin & pleroſq; de deditione cogitare. Imperator, qui copias per ciuitates et oppida diuiſerat, ut longo bello Pānonicas uires eneruaret, exercitū mittere nō poterat, qui obſidionē ſolueret, collatiſq; ſignis cū rege cōgrederet. Spes bona dabaꝝ:ꝓmittebanꝝ auxilia, q̄ indies affutura dicebanꝝ: interim aut nulla, aut exigua ſubmittebanꝝ. Nōnulli ferebāt, id ex dedita induſtria à Friderico fieri:nec Viennēſes in anguſtias redigi ęgrè pati, ut eā illi famē paterenꝝ, quā obſeſſum olim in arce Cæſarē pati coegere. Suſpicabātur & aliꝗ ex cōpoſito bellū Auſtrale geri, ut rebellantiū ciuium, ꝓcerūq; ſuperbia, haud iniuſſu patris, à Matthia filio reprimereꝝ. Verùm id nō facilè, rectè ſentientib. perſuaderi poteſt. Cū in tāto uictorię ſucceſſu rex cunctandū eſſe minimè iudicaret, ad Cornuburgū caſtra mota, in ulteriore Danubij ripa ſitu, q̄d è cōſpectu Clauſtrumburgū intueꝝ. oppidū eſt in plano locatū, elegantibus prędıtū ędificijs, optimis mœnibus, & alta foſſa ualloq; munitū. Id decimo obſidionis die capiꝝ, cū tormentoꝝ impetū tolerare nō poſſet. Rex opulētiſsimo potitus oppido, p̄ſidiū imponit. *Cornuburgū.* Quarto deinde die ad Tulnā caſtra poſita. ciuitas eſt Danubij accola, quinq; ac uiginti milib. paſſuū à Vienna remota. *Tulna.* Rex in Cornuburgo remāſit: regina ad Piloniū, non ſine magna aulicoꝝ turba, ſubſederat. Miliē ergo graui eā impetu uexare iubet. q̄ magno terrore perculſa, aliaꝝ exēplo, ſeptimo q̄ uentū eſt die, in regis poteſtatē peruenit. Tulnæ deditio, finitimia quoq; aīos ademit. Arridēte adhuc fortuna, Stephanus Bator, ꝗ inuitus ad hoc bellū acceſſerat, Paulus Kiniſius, & Zelena, p̄fecti equitū, nihil ultrà cunctandū eſſe rati, Chremeſum & Stainū obſidēt:quę in ulteriore Danubij ripa ſunt, uix unius interuallo ſtadij ſeiūcta. q̄d nō temerè ab his bellicæ artis autorib. factum eſt:ne è ſuperiori parte Chremeſum cōmeatus & auxilia poſſet accipere. urbs eñ eſt ne parui quidē momenti, q̄n opib. ac pulchris ędib. illa floret. *Chremeſum.* Paulus, ac cęteri uexillationū p̄fecti, expeditos equites finitimos latè infeſtare iubet:at illi lōgè diſcurrētes, tumultu et terrore oīa cōplent, obuios aut obtruncāt, aut captiuos ducūt, incendūt pagos, et circūfuſam regionē diripiūt, uaſtātq;. Diri belli rumor per Germaniā repētè diffundiꝝ: Cęſaris oēs auaritiā, moroſitatē & pertinaciā incuſant:execranꝝ negligentiā, & pleriq; id haud inuito ipſo fieri criminanꝝ. Germanici potentatus Imperij nihil ꝓſpiciunt, partim ꝗa Imp. iniuſſu nihil audebāt:partim quia à rege prius edocti, bellū id iurè geri nouerāt. indolebant igiꝝ, & ſocioꝝ damna cōmiſerabanꝝ. Interim Imp. à Lintzio oppido hoſtiles incurſus & incēdia ꝓſpectabat. Chremeſienſiū tandē periculo & cōmiſeratione uictus, ꝗa nimis amabat: Viennenſiūq; obſidione cōmotus, q̄s ad Pannonē deficere ęquo aīo pati nō poterat, non ingentē cōparauit exercitū, non principū Germanoꝝ acciuit auxilia:ſed legatos quāprimùm in regia caſtra miſit, ꝗ cū hoſte de pace agerēt. *Legati ab imperatore pro pace miſſi.* Si à principio pecunijs nō pepercıſſet, ſi tm̄ paraſſet exercitū, ꝗ obſidionē urbiū inhibere potuiſſet:ne tantam quidē is Imperij iacturā, neq; tot calamitates & incēdia florentiſs. illa prouincia ſubijſſet. Cum legati Cęſaris in regia caſtra uenıſſent, à p̄fectis ꝓ dignitate ſunt excepti. Inſequēti die cū colloquiū poſtulaſſēt, ex officio datū: de pace mox agere cœpere:deteſtari bella:et inter patrē & filiū perq̄ iniquū, ac ſummū eſſe nephas, hæc interceſsiſſe. A' Batore ac Paulo repētè reſpōſum, ad bellū ſe, nō ad pacē eſſe miſſos:nullā eſſe ſibi cōponēdi belli poteſtatē. regē ad Cornuburgū reſediſſe, eò eſſe concedendū: ac ne ꝗd à militari inſolētia detrimēti ex incōſideratione patianꝝ, ſe ſatis honeſtū equitatū daturos eſſe pollicenꝝ. Dirempto colloquio, & accepto comitatu, ad Matthiā ꝓperāt. Rex iā à ſuis de legatoꝝ aduētu, clàm ſuperiore nocte fuerat admonitus. Cū ciuitati appropinquare per exploratores accepiſſet, uniuerſum ferè pōtificū ꝓcerumq; ordinē, ut honorificè eos exciperet, obuiā miſit:ipſe quoq; è ſolio aduenientib. occurrit, ac ut legationē Cæſ. oī officio honeſtaret, ex ordine oēs amplexatus eſt. Aſt ubi oēs conſedere, Oratoꝝ princeps ita ꝓfatur: *Legatorum pro pace oratio.* Legati equidē & Cęſaris, & tui patris indulgētiſsimi, ſumus, rex inclyte, q̄s non tā ad mitigandā iracundiam, q̄ recognoſcendam

ſcendam pietatē,ad te miſit:illiusq; rei nos in primis admonuit,ut utrū uti hoſtis , an uti parētis Oratores sdmitteremur,diligētiſsimè obſeruaremus.Nūc aūt,cùm ex hoc aditu ingenitā tibi pietatem & clementiam nulla arte diſsimulari poſſe intelligamus: nos,ut Auguſtalē filium,nō ut hoſtem Imperij Rom.nunc alloquemur. Conqueriť, Matthia,pater ille tuus,cur tam hoſtiliter ſecū agas.hoſtiliter dixi? imò,ut ſic bona tua uenia loquar,immaniter,uicorū incendia,uaſtationes agrorū , captiuorum ac pecorū abactiones:nequaquā iſta demiratur.Patiť hęc ipſa furioſi Martis licentia. ſed templa diripere,rapere uirgines,tot cędib.& incendijs ſęuire,pueros illidere parietibus,ac nihil diuini humaniq; iuris retinere:hanc facinorum inſolentiā pater attonitus,execrať. Quod etſi à te mandari nō credit:tamen hęc oīa,te neſciente,à nobis uix credentibus, ſua ruſticorū multitudo,gēs tibi uicina,accōmoda,Chriſtiana & officioſa patiť.Quid illa meruit infelix? quid cōmiſit? quid miſera auſit? Nobiſcū haud ſecus ac cū Turcis agitur,Matthia,uindex Chriſtiani nominis,& fidei ꝓpugnator. Non equidē Turci ſumus,nō inhumani,nō immanes.politicis artib.ac negociatorijs ſtudijs cūcta luſtramus:inculta excolimus:atq; ſi Alemannis careret Vngaria,ut ueſtra pace dixerim,aut deſerta,aut inculta inhoſpitabiliſq; foret.Apud principē loquimur,cui nunquā ueritas & dicendi libertas infenſa fuit.Cęſar Deorum hominumq; fidem planè teſtatur,q̄ bellum iure ſit indictum,adhuc ſe ignorare.Multas utrinq; iniurias inter ſubditos interceſsiſſe nouit:ſed nullarū ſe authorem affirmare: ſi qd ſuorum audacia patratū eſt, id ſe inſcio factū eſſe:ſe quoq; ingenuè fateri,ſuorū quandoq; recalcitrantium audaciā coercere haudquaquā potuiſſe:multos cōtrà iniuriarū poſtulari,qui ultores potius q̄ cōtumelioſi reuera dici poſſent.Suis plus quiſq; quàm alienis credit,& ſuorum quandoq; charitas ęquitatē inuertit.ſi mutuarum cōmemoratio iniuriarū fieret,iam æquū utrinq; cōſtaret examen.Satis ſuperq; ab utriſq; luſum eſſet,ne tn̄ quidem pœnarū errata noſtra poſtulaſſent.Eſto,uaſtationis & incendij rei ſumus.nos tn̄ plus pœnarum expendimus,quàm fortaſſe debemus:niſi capitaliū more,ꝓ definito ſępe ſcelere ęternum exitiū ſubire cogamur.Verùm quis inter finitimos,qui mutua cōſuetudine fruunť,quotidianas lites admireť? longiſsimo tantū interuallo ſeiuncti,nō litigant. Inter uicinos modò de incertis finibus,modò de uectigalibus,& ꝓmiſcua iuris ditione certať.Ille plus ſapit,& ꝓbitate præpollet,qui officio,indulgentiaq; tolerantia,uicinū ſibi cōciliat:excelſioris quidē animi eſſe duco,magis ꝓximū quemq; bn̄ficijs,q̄ armis uincere:alterū cōſummatę ꝓbitatis,temerarię fortunæ alterū eſt officium.Romani,Coruine,è quorū gente te oriundum oēs uno ore fatemur,magis hac arte q̄ armis imperiū ꝓpagarunt:quia potius quid ſe deceret,quā quid externorū iniurię mererenť,animū aduertebāt.Non minus pietate,quàm uiribus,utrāq; Pannoniam Meſſala Coruinus olim,tuus atauus (mihi crede)ſuperauit.Patiať tua Maieſtas,rex inuictiſsime,nō tam Martis aliquando, q̄ pietatis,à paternis Oratorib.admoneri:qm̄ nec plus ille quidem, quàm hæc affert,cui tantopere ſtudes.Immortalitatis recentia & grauiſsima,q̄ nuper accepimus,damna,nos iniurias referre coegerunt.Sed quis inter patrē et filium graue quid intercidere poſſe dixerit? niſi ab humanitate uterq;,p̄ diro quodam furore,fuerit deſtitutus? Quicquid pater in filium fecerit,haud ab re feciſſe reputať:quicquid filius deliquerit,ex nimia indulgēntia,cōfidentiaue facit:q̄ inter utrūq; temerè quandoq; intercedunt iniurię,nimię charitatis deliramenta uocanť.Quanquā Imp.te hoſtem et audiuerit & ſenſerit,tu tn̄ eum an hoſtē an patrē pientiſsimū appellare debeas,hinc intellige.In tāto belli furore ac ueſania,captis tot urbib.& caſtellis,incenſis tot uicis,tot etiā hominibus in captiuitatē abductis,occupata deniq; magna patrimonij ſui parte:non ſociorum is auxilia cōuocauit,nō fœcundā bellicoſamq; Germaniā in te cōcitauit: nō ſuorum cohortes,auxiliareſq; Imperij Romani copias , quas gratuitò habere poteſt, educi iuſsit,non ſuas etiam uires effudit : uix tumultuariam breuemq; peditum manum coegit,quam per oppidorum præſidia diſtribueret , ut aliquantiſper filij ſæuitiam coerceret: non hoſtis,non Cæſaris ſunt apparatus iſti. Proinde indulgentiſsimi parentis patientiam , Matthia , nunc tecum recognoſce. Si quam in Cæſarem,& in Auſtralem gentem iram cōcepiſti,iam iam cōpeſce,rex inuictiſsime:ac ueluti cæteros armis & uirtute,ita nūc clementia & ꝓbitate uince.Cęſaream manſuetudinē & benignitatem

gnitatē ęmulare, nec fortitudinis magis quàm miſericordię laudem aſſequare. Quantam glorię iacturam ex iſto bello feceris, facilius conijci quàm dici poteſt. Quid ſummum pontificem, quid ſenatū Apoſtolicum, quid totam Italiā, quid uniuerſas Chriſtianę reip. ciuitates de te locuturas exiſtimas? Cum à te Rom. Imperatorem, & cum duo ſint gladij, alterum immani bello premi nouerint? Filij quoque adoptati nomen, multo plus grauitatem facinoris exaggerabit. En iſte Chriſtianę fidei ꝓpugnator & uindex, qui Chriſtianorū principem, et humanarū rerum moderatorem, furore plus quàm humano perſequitur. Proinde, rex inclyte, reſipiſce, hac te infamia exue, qui perpetuæ ſtudes immortalitati. Quid ęquū & phas ſit, recognoſce Matthia: qui plus quā cęteri principes, iam ſapere ſoles. Pro illatis iniurijs ſat erat unam alteramúe ciuitatem in tuam ditionem aſſerere, non omnia miſcere: non tibi animum inducere, pro modicis erroribus licere tibi omnia occupare, diuina & humana cōfundere. Delicto non debet eſſe grauior pœna. Memento te mortalē: ac principē non ad exitium, ſed gentium ſalutem eſſe natū: & non ad tyrānidem, futilemq́ue gloriam, ſed ad ſalutarem gubernationem, ueramq́ue felicitatē eſſe genitum. Neque communium incōmodorum ratio prętermittenda eſt. Maiora (quis ignorat?) nos detrimēta patimur, neque uos tamen multum hic lucri facere arbitramur. Hinc Vngaria exhauritur, hinc incenditur Auſtria. Demum, quid feceris, & quid regno utilitatis attuleris, exitus ipſe docebit. Inuitis nemo diu imperauit: nil uiolentum naturę iure perdurabit unquam, ſic ſumptus eluduntur, & operę: ſic cruor hinc & hinc effunditur: ſic pœnitētia mordax in animos fruſtra deſęuit. Reputa quandoque tecum fortunę uarietatem, cui nemo ſapiens nimis credendū eſſe cenſuit. & quis eius inſidias & pericula te melius conſiderare poſsit, inuenio neminem. Meditare, quemadmodum ante regnum, & poſt, tecum quandoque illa fecerit: & aliorū quoque uires penſita. Paterna tibi animū tolerantia augere nō debet: nec, quod pietati & patientię adſcribendum eſt, id imbecillitati, negligentię, ac animi exiguitati tribuēdum. Paſſus eſt huc uſque Cęſar, finitimos uobis iniurios, & ſibi parū obtēperantes, à te haud ſecus ac à filio caſtigari: tu quoque patere, Matthia benigniſsime, ne cęterorum innocentiā offendas, ab hoc bello paterna uoce reuocari. Cęſar huc uſque ueri patris uel indulgentiſsimi compleuit officium: tu probi filij decorum obſerua. Ille ut Cęſar, ut pater, ut tutor adhuc tuus, de te optimè meritus, deponere arma iubet: cęterùm hortatur, orat & obteſtatur, quādo ſatis ſuperq́ue ſęuitum eſt: tu contrà, uti filius, paterna iuſſa capeſſe: ac exoratus precibus, ultro cęde. Nullā tibi gloriam id bellum affert, quādo facile eſt uincere non repugnantē. paternus id amor, pietasq́ue inhibet, neque ullo modo patitur cū gnato certare: mauult pati, quàm paternum nomē exuere: mauult ex pietate quàm uiribus prædicari: in externos, non in filiū Rom. Imperij uires aſſeruat. quod quanti momenti ſit, tu quoque, Matthia prudentiſsime, non ignoras: non armis, ſed paterna patientia tuam iracundiam Cæſar uincendam eſſe duxit. Quinetiam & in hanc Germania ſuſpicionem incidit, cum ipſe ſibi non repugnet, id ex compoſito bellū geri. Quare Cęſareo paternoq́ue nomine te monemus, hortamur, precamurq́ue, ut arma deponas, iniurias omnes hoſtiles inhibeas, ad ſalutarem pacem animum intendas, de concordia perpetuaq́ue quiete nobiſcum agas: & quando repenſæ ſunt utrinque iam iniuriæ, ſeueriore colloquio de componenda pace diſceptemus. Cū hæc dixiſſent, ne parū quidem Vngarorū animi à belli ſtudijs alienari occœpere. Collegę quoque adiecere multa, & ut partis utriuſque ſaluti conſulerent, regē obſecrarūt. Rex tandē ab Auguſtalibus legatis exoratus, breuiter iſta reſpondit. Teſtor Deûm hominumq́ue fidem, fauſtiſsimi Oratores, me nunquam ſpōtè in uos arma ſumpſiſſe. *Matthiæ regis responſio.* A' grauiſsimarum multitudine iniuriarū circumuentus, uobis bellum indixi. Quantum in me fuit, expeditionem iſtam prorogaui, ne in parētem optimum, impij more filij, ſæuire reputarer, & hanc demū infamiam declinarē. Inuitus demū (mihi credite: & ueſtram in hac re conſcientiam teſtor) præ aſsiduarum magnitudine contumeliarum, & non præſtita promiſſiorum obligatione, me in arma conieci: ne ex tolerantia nimia intolerabilem pernicioſumq́ue contemptum ſubirem. Remedia cuncta tentaui,

nulla profuere. poſtremò recidendum gladio morbum eſſe cenſui. Belli cauſas, iniuriaſq́; omnes hic ritè referendas eſſe non exiſtimo: ne infauſta cõmemoratione, dextera pacis auſpicia interturbentur. Abſurdũ eſt, cum de pace agitur, de belli cauſis accuratiſsimè diſputare. refricantur per iniuriarum memoriam ſæpe uulnera, & remolliti dudum animi redureſcunt. De belli crudelitate quod dicitis, nihil patratum eſt. In cibaria, res & pecora, uiuendi cauſa, per uicos aliquantiſper ſæuitum. Iuſtũ bellum indiximus, atq; geſsimus multo modeſtius: imò ne par pari referrent, inhibuimus, ut paternam ubiq; Maieſtatem obſeruare uideremur. Illæſam honeſtatẽ & pudicitiam ubiq; eſſe iuſsimus. Verùm quæ audiuntur, quàm ea quæ cernunt, multo maiora plerunq; reputantur. Cum nunc pacem à uobis poſtulari uideam, & me ad concordiam te pater animum intendere iubeat, quantum in me eſt dabo operã, ut ueſtræ inſeruiam uoluntati, ut paterno paream imperio: potius armis, quàm officio, nunc à uobis patiar ſuperari. Inhumanus meritò reputari poſſem, ſi poſtulatam pacem, utriſq; ſalutarem, nunc abnegarem: & Cæſareæ paternæq́; Maieſtati, ut iuſtũ & phas eſt, non obtemperarẽ. Illud unũ adijcio, Si ſine malo dolo petatur. Proinde uiri optimi, ſi æquis pacẽ conditionibus poſtulatis, eam perbreui uos habituros eſſe cõfidite: ſin iniquis, & mala fraude, ſpem omnem adimite. Si inita deinde uiolabitur, Deum ultorem & uindicem æquitatis expectate. Illud ſcitote, me propter pacem, bellum gerere: & non bellum, quod calamitoſum eſt, ex bello ſerere. Sed rem ipſam in ſecretiora colloquia transferemus. Cum hæc dixiſſet, Senatũ dimiſit, Oratores ſecum accumbere iuſsit.

Diſceptatio de conditionibus pacis.

Inſequenti die, de pacis conditionibua agi cœptum. Rex bellũ iure indixiſſe affirmabat, inſanos in eo ſumptus effudiſſe: haud iniquum eſſe, ſi non ex omni, ſaltem ex aliqua parte ſe præſtari indemnẽ: proinde repetere belli ſumptus, & trecentena aureûm nummûm milia poſtulare. Contrà illi, de belli æquitate non diſſerere, prædas dicere ſumptus omnea rependiſſe, nulla utrinq; damna reſarciri oportere. Ad hæc ille, Præſentia detrimenta, quæ Alemannis intulerit, adhuc Vngarorum calamitates, rapinas, uaſtationeſq́; agrorum ab Auſtralibus acceptas, æquare non poſſe. Oratores tandem à rege conuicti, eum indemnem præſtari oportere, inficiari non audent: crebris tamẽ curſoribus Imperatorem conſulunt, haud procul abſentem. Angebat adhæc Cæſarem uehementer Chremeſi Viennæq́; obſidio. Vienna deditionem interminabatũ, ni aut commeatus, aut auxilia mitterentur: magnam annonæ caritatẽ populoſam urbem inceſsiſſe, dudum rumor erat: reſponſa differri non poterant, neq; pro more uerba dari: nihil moræ ſine maximo periculo interijci poſſe uidebatur. Inſuper Beatrix regina, Cæſari affinitate coniuncta, crebris eum internuncijs orabat, ut à calamitoſa

Conditiones pacis.

pertinacia ſua deficeret, cum uiro æquis pacem legibus optaret: cõtrà, uirum ꝓ uirili ſua quotidianis literis hortabatur, & rogabat, ne tantopere ſæuiret, & ad pacem ſalutemq́; populorum animum ſuum reuocaret. Poſt longam igitur diſceptationẽ, hæc regi cum legatis Cæſaris cõuenere, ut Imperator ob bellum iuſtè indictũ, Matthiam regem præſtaret indemnem: centum & quinquaginta aureûm milia ꝓ belli ſumptu, ad præſtitutũ anni tempus rependeret: Matthias obſidionẽ ſtatim ſolueret: captas omnes urbes & caſtella, ubi ſatisfactũ fuerit, continuò redderet: pia filij patriſq; nomina, & antiquæ pactiones, ratæ firmæq́; manerent. Si ad ſtatũ diem Matthiæ haudquaquã ſatisfactũ, ſuo iure uniuerſam Auſtriã occupare, occupatãq; legitimè poſsidere, & in regni Pannonici prouinciã redigere liceret: neq; ullo impietatis & iniuſticiæ crimine alicubi gentiũ notari poſſet. Cùm his conditionibus inter eos conuẽtum foret, adiecto ſolenni iureiurando, pontifex Agrienſis pro patre patrato in mediũ accitus: Iubes me, inquit, Matthia rex Vngariæ, pacis tabulas promulgare? Iubeo. Iubetis'ne uos Cæſaris Auguſti Oratores, quib. ineundi fœderis data eſt ſumma poteſtas?

Promulgatio pacis, & percuſsio fœderis.

Iubemus. At ille conſcenſo pulpito ꝓmulgauit, mox utroſq; in tabulas iurare adegit. Demũ: Ieſu Chriſte, inquit, opt. max. ſeruator humani generis, tuq́; diuina genitrix, ſempiterna uirgo, unica Pãnoniæ patrona, uoſq́; cœlites oẽs, patrrîq; dij, tuq; D. Stephane & Leopolde ſanctiſsime, his q̃ſumus, ꝓpitij pacis auſpicijs adeſte, mutuã inter

ter principes & utramq; gentem concordiam dudum initam, & perpetuã amicitiam confirmate, uter prius inita ſanctè fœdera uiolarit, non ut antiqui fœdam porcam, ſed iactis fulminibus ferite. Percuſſo fœdere, legatos omnes rex cæteríq; Pannoniæ proceres ritè amplexati, in tranſactę pacis & concordię ſpeciem lachrymæ utrinque fuſæ. Tunc rex poſt mutuas pacis congratulationes, ne plus armis quàm beneficentia uincere uideretur, præter omnium opinionem exclamans: Vos, inquit, ſacroſancti Oratores pontifices, proceréſque mei, nunc mihi teſtes adeſſe iubeo, dicta hæc attendite: & quantum Imperatori Romano, patri pientiſsimo, confidam, hinc quæſo conſiderate. Quanquam pactionum iure capta reddere non debeo: Cæſarea tamen & paterna Maieſtate adactus, nunc cuncta quæ cepimus, ei ſponte reddo, cedo Auſtria, ut obtẽperantis pij́q; filij animus quãdoq; noſcatur, & me plus ocij quàm belli amatorem omnes intelligant. Mox uulgò accitis curſoribus, cunctis præſidiorum præfectis qui capta oppida retinebant, imperauit, ut præſidia repentè deponerent, oppida legatis Auſtralibus reſignarent, ſine mora captis cederent. At illi Coruinam magnanimitatem admirati, conuerſiq; in lachrymas, immortales gratias agere, deoſculari dexteram, & nullum gratæ mentis officium præterire. Cæſari igitur extemplò Matthiæ liberalitatem & tranſactam pacem ſignificarunt. Obſtupuit rebus cognitis Imperator, & ingentes literis Matthiæ gratias egit. Caſtra ad Chremeſim & Stanum poſita, regis edicto mox reuocantur: reſtituuntur omnia, & inſperata læticia Auſtria tota completur: nec minori quidem gaudio iam exultat Vngaria, cuius ubertas non ſine magno lucro ab Alemanno digeritur. Hoc tempore præpotentes duo duces Chriſtianæ reipub. ſiniſtro fato cæſi ſunt: alter Galeatius Maria Mediolanenſis fuit, à Ioanne Andrea Pamproniano, in diui Stephani æde obtruncatus: Carolus Burgundiorum princeps alter, qui dum Lingones Treueroſq; debellat, ad Venacoum oppidum in Treuerorum finibus profligatus occiditur. Reuocatis rex in Pannoniam exercitibus, & percuſſo cum Imperatore ea hyeme iam fœdere, inſequenti anno, qui ſeptuageſimusoctauus ſupra milleſimum & quadringentesimum eſt, Piſonium uenit, & Quadrageſimale ibi ieiunium peregit. Deinde cum maxima aulicorum manu, & unà cum Beatrice ſua, ut à curis aliquantiſper bellicis animum relaxaret, per regnum uagatur, urbes locáq; præſtantiora luſtrat, uxoríq; oſtendit, Caſsiouiam, Cremniciam, Nouocolium, & montana ambo loca reuiſunt: auri argentíq; fodinæ ſpectantur: educendi ex terra auri, præterea molendi, diuidendi, conflandíq; modum admirantur, qui nunquam antea uiderant. Vtcunq; poteſt rex, Beatrici ſtudet: ubiq; ex ciuitatibus & oppidis prouinciales occurrunt, ac eximlos utriq; honores acclamationeſq; exhibent, ac magnificè (ut par eſt) excipiuntur. Interea compoſitam cum Romano Imperatore pacem, rumores ubiq; gentium diſtulerunt: ad cuius nuncium, omnes principes admodum exhilarari ſunt. uidebant enim ex hoc bello tantum animorum Turcis accedere, ut Chriſtianæ multum reipub. timerent. Ex hoc tempore præſtituta Matthiæ regi à Rom. pontifice Venetóq; ſenatu ſtipendia abrogata ſunt, quę centies mille nummûm aureûm ſanè complebant. Id haud ab re factum, ne aduerſus Cæſarem Matthiæ opem afferre uiderentur, Chriſtianæ reipub. principem. Pòſt, ubi reconciliatos eſſe ſenſere, optatam certatim pacem congratulantur. Andreas Vendrannus Venetorum dux, ut ex archetypis accepimus, literis ita ſcripſit: Diſtulimus aliquantiſper gratulationis officium, ſereniſsime princeps. quoniam uarius & incertus initæ pacis nuncius, inter tuã, regiam Auguſtalemq; Maieſtatem adhuc eſſe uidebatur: ſed indies certiores facti, has breuiter ſcribendas eſſe cenſuimus: quibus etſi non abundè gaudium & læticiam promere, perbreui tamen indicare uideremur, itemq; ingẽti deuotionis affectui aliqua ex parte ſatisfaceremus: ut ſicut bello grauiter angebamur, ita percuſſo nuper ſalutari fœdere mirificè lætaremur. Gratulamur igitur Maieſtati ueſtræ, imò communi gentium ſaluti, quarum tutela ex ueſtra concordia pendet. Gratulamur amicis quibuſcunque ueſtris, in quorum ordine nos ſumus haud cum poſtremis numerandi.

Auſtria Imperatori reſtituta.

1 4 7 8.

Rex cum Beatrice uagatur.

Stipendia pontificis & Venetorum regi ablata.

Venetorum ducis epiſtola gratulatoria.

Gratulamur

Gratulamur deniꝗ reipub. Chriſtianæ, cui poſthac à Maieſtate ueſtra, hoc finitimo & inteſtino bello liberata, id auxilij ſperare licet, quod ueſtram amplitudinem, pietatem, religionem, ac ardentiſsimum in Chriſtianam rempub. ſtudium planè addecet.

Reſponſio regis.

Nec ingrato quidem animo Matthias iſta perlegit, atꝗ pari ſerè breuitate uſus, ita reſcripſit: Matthias rex Vngariæ, Andreæ Vendrannò, Veneti ſenatus principi, ſalutem. Quòd ob initam cum ſereniſsimo Imperatore pacem nobis ex animo gratulamini, quòd amicitiæ officium in re quaque tam diligenter attenditis, nos hunc gratulationis affectum, & gratiſsimum habemus, & gratias agimus ingentes, quando ex fido ac beneuolenti corde profluxiſſe cognoſcimus. nec minus quidem uos noſtris quàm proprijs commodis lætari credimus: quando nobis nihil gratius accidere poteſt, quàm cum optimum florentiſsimæ ampliſsimæꝗ Reipublicæ ueſtrę ſucceſſum audimus. Hæc uetus amicitia, fida ſocietas, & explorata diu utrinꝗ fides, utroſꝗ facere iubet. Quod in calce ſubiicitis literarum, uos Chriſtianæ reipublicæ gratulari, quod à nobis uicino & inteſtino bello liberatis, id auxilij ſperare poſsit, quod amplitudini & pietati noſtræ conueniat: uos ſcire uelimus, quemadmodum etiam per Oratores ſæpe ueſtros ſuperiori tempore ſignificauimus, nobis ardentiſsimum defenſaudæ reipublicæ Chriſtianæ ſtudium nunquam defuiſſe, neꝗ in poſterum eſſe defuturum: ſi tantam turbulētiſsimi hoſtis molem, cuius uires ſoli tolerare nequimus, humeris noſtris ſine adminiculo aliorum ſubire poſsimus. Intercepta igitur Matthiæ regis ſtipendia, à Venetorum ſocietate, beneuolentiaꝗ animum abalienarunt. Accedebat occupatæ olim Dalmaticæ oræ memoria, quæ non ſine moleſtia ſuccurrebat: item in bello Auſtriali Cæſareas potius quàm Pannonicas partes fouere rumor erat.

Diſcordia cũ Caſimiro rege.

His quoque temporibus, cum Ioannes Bietigus, ſuperioris Sileſiæ præfectus, regem edocuiſſet, in his finibus Polonos quoſdam noua moliri, uicos infeſtare, abigere pecora, ictum olim cum Caſimiro rege fœdus lędere: rex ira aliquantiſper infenſius, Poloniæ regem admonuit, rogauitꝗ ne initum fœdus læderet, ne iura ſocietatis uiolaret. quod ſi facere perrexerit, eadem ſe quoque ſacturum interminatus eſt. At ille præfecto in primis querenti, deinde regi ſe literis diligentiſsimè purgauit: dicere, id à quibuſdam, qui proprij eſſent iuris, ſe inſcio inuitoꝗ fuiſſe factum: uaria quoque cauſari, quæ uiolatæ pacis ipſum excuſarent. Contrà rex ad eum reſcribere, ſe quoque poſſe multos ex regno ſubornare, qui Polonos hoſtilibus iniurijs afficerent, ac dicere, illos ſui iuris eſſe. Demum ad ſeruandum fœdus hortari, ne ars arte primùm eluderetur, & è minima deinde ſcintilla ſuſcitaretur incendium. Caſimirus ſic admonitus, illorum qui in ſuperioribus Sileſiæ finibus noua moliri occœperant, audaciam repreſsit. Venetorum porrò memoria animum Matthię indies infeſtiorem reddebat. ſciebat enim, Venetos Pannonicæ ſocietatis authoritate haud infeliciter cum Turcis egiſſe: multos à Veneto quondam ſenatu legatos acceperat, quibus præſentibus cum Maumete proſperè pugnauit: & quotiens in Illyrico & Epiro Turci in Venetos aliquid moliebantur, inſtaurato repentè in Myſia bello, obſidionem ſoluere coacti ſunt. quod & Croiæ Scodræ'que oppugnatio ſæpe teſtatur.

Veneti legati ad Matthiam miſsi.

Franciſcus Venerius ab initio ad eum miſſus: deinde Ioannes Hemus: poſt hunc, Franciſcus Diedus, & Franciſcus Iuſtinianus: nouiſsimè uerò, Scodrenſi obſidione, Sebaſtianus Badouanus, legationis quoque munere functus eſt. Antonius demum Victorius cum Arietenſi antiſtite uenerat, & ex annuo (ut aiunt) ſtipendio centies ferè mille aureûm nummûm ambo Rom. pontificis Venetiꝗ Senatus nomine in Vngariam attulere. Intermiſſa igitur Cæſareo bello ſuere ſtipendia, quę Chriſtianæ admodum reipublicæ obfuere. Ignorabant plerique Turcorum uires, & ſomnia potius figmentaꝗ eſſe quam rem ueram exiſtimabant. Paſſus eſt ergo, qui non credebant, illorum feritatem experiri: ut quantus in dirum hoſtem apparatus fieri oporteret, cæteri ſentirent. Itaque ex Illyrici finibus, quos diſpoſitis oppidatim ſtationibus tuebatur, legiones, ob impenſarum grauitatem, & Italorum ignauiam auaritiamꝗ reuocauit, ſuas tantum prouincias curauit. Ferus hoſtis, pòſt, ubi remiſſas Dal-

matiæ

matiæ cuſtodias eſſe, Pannoniſq́; animum deferbuiſſe nouit, diffuſas per Illyricum, Myſiam, Macedonianíq́; turmas, ad Dalmatię fines conuenire iubet. At ubi quindecim equitum milia haud procul Scodra cõueniſſe ſciuit, Dalmaticos Carnoſq́; montes ſuperare, ac Forum Iulij incurſare, agrumq́; latè populari præcipit. Turci, Alibecho duce, Dalmatiam traijciunt: nullum, dum iter faciunt, prouinciæ detrimentum inferunt: equorum pernicitate longa itinera metiuntur. Dalmatiam & Carnos demum emenſi, Foroiulianum agrum inuadunt, fluuios præter hominum opiniones tranant, montes ſuperant editiſsimos: & nihil uſq; adeò arduum ac difficile reputatur, quod illorum audacia non adoriatur. Cum in Venetorum prouinciam deſcendiſſent, tot homines cum uxoribus & liberis abduxere, ut ſupra quàm uiginti hominum milia in ſeruitutem uindicaſſe dicerentur. Tantum hinc triſticiæ Venetorum animos inceſsit, & tanta uniuerſam Italiam trepidatio inuaſit, ut pleriq; de facienda emigratione cogitarent. Ii pontificem Romanum, ac cæteros Italiæ principes orant, & obteſtantur, ut communi conſilio ac ope, commune periculum deprecentur. Inteſtina tamen Italorum odia, factioneſq́; pernicioſæ, uſq; adeò à communi ſalute diſtrahebant, ut nihil antiquius inimici calamitate reputarent. Alphonſus Calabrię dux, & Federicus Vrbinas, cum Hieronymo comite, Xyſti pontificis nomine Florentinum agrum, uillas inſano ſumptu ædificatas, amœniſsimoſq́; pagos & oppida diripit, atq; expugnat. Veneti iure ſocietatia ad Florentinos auxilia miſerant: & cum ſocios grauiſsimo bello laborare cernerent, magnopere angebantur. Etruriæ enim bello impliciti, in Macedonia & Foro Iulij à Turcis acerrimè uexati, grauiſsimaq́; damna perpeſsi ſunt. Dum Xyſtum pont. ut Chriſtianæ ſaluti conſuleret, ab Etruſco bello reuocare conantur, cum tempus hic fruſtra triuiſſent, ad Ludouicum Gallorum regem oratorem miſere, precantes, ut Italiæ tumultus diſcordiaſq́; cõprimeret. Hac Ludouicus legatione commotus, Xyſto diem dicit, ſeq́; Renatum Lotharingiæ ducem, regis Renati Andegauenſis ex filia nepotẽ, miſſurum interminatus eſt, ut præreptum aui regnum recuperet. Quinetiam ut rebus Italicis impenſius incumberet, inducias cum Maximiliano Burgundiæ duce compoſuit. Veneti, Florentini, Mediolanenſeſq́;, tempeſtate illa inita ſocietate, Herculem Eſtenſem ducem huic bello prȩfecere.

Turcorum excurſio in Alemanniam & Italiam.

Præter hæc, Veneti Turcorum ſucceſſu admodum conſternati, poſt primam eorum in Italiam irruptionem, prȩter Sontium amnem, quicquid uadi fuit inter Goricianum pontem & Aquileię paludes, perpetuo aggere obſtruxerant, ſtationes militum & munitiones impoſuerãt. Hoc itaq; opere in muri ſpeciem, barbarum Italia prohiberi credebant, nullum hinc periculum ultrà imminere putabant. Ecce ex inſperato ferus hoſtis aduenit, ac præter omnium opinionẽ in ulteriore Sontij ripa conſedit, cuius exercitum decem milia equitum pleriq; reputarunt. Marbechus Turcorum præfectus, circumacta equitum ala, caſtellũ, quod ponti imminebat, paruo negotio expugnat: præcipitato in amnem præſidio, pontem occupat. id à caſtris ſentiri non potuit, cùm quatuor milibus paſſuum abeſſent. Mox equites mille expeditiſsimos flumen tranare iubet, ſeq́; cum cætero equitatu ſequuturum oſtendit. Imperat Venetorum caſtra adoriri, irritare ad certamen: deinde ſenſim retrocedere, hoſteſq́; temerè à tergo prementes in inſidias locatas trahere. Faciunt ij mandata, cum in inſidias Venetos allexiſſent: cæteri à fronte coorti, primam eorum turmam ad unum obtruncant: nemini parcunt, præterquam paucıſsimis quibuſdam illuſtribus, quorum captiuitatem ſibi commodiſsimam fore ſperabant. Proxima turma præcedentium morte perterrita, in fugam effunditur. Inſtat à tergo Marbechus, cum reliquo equitatu: & equorum pernicitate palantes aſſequutus, paſsim ſternit, capitq;. Ad Moſſam uſq; continuata clades. Hieronymus, qui exercitus gerebat imperium, cum filio: item Iacobus Baduarius, Anaſtaſius Flaminius, & pleriq; illuſtres in ea pugna deſiderati. Marbechus quoq; grauiter uulneratus. Poſtero die quicquid pagorum inter Sontium Taliauentumq́; fluuios effunditur, igni ferroq́; uaſtatur, & ad Vtinum fumus apparuit, ut finitimis hoſtem adeſſe id foret indicio. Adauxit cala-

Turcorũ alia eruptio contra Venetos.

Vtinum.

mitatem aſtus plus quàm barbarus. Simulatur ab his reditus: motisq; caſtris amnes retrò ſuperant. Traiecto Taliauento, unius diei iter iam remenſi, mox proxima nocte redeunt: & liberatos dudum metu prouinciales, ac incautos iterum adoriuntur, & longè maiore quàm paulo antè ſæuitia prædaq; graſſantur: innumeram uirorum mulierumq; multitudinem abducunt. Quid plura? Veronam uſque trepidatum: & à Venetis ex editiſsima diui Marci turri, ueluti è ſpecula, ſociorum, feraciſsimiq́ue agri proſpecta ſunt incendia. Andreas Vendranus Venetorum dux, hoc anno mortuus eſt: cui Ioannes Mocenicus ſuffectus. Alia quoque detrimenta, ex intercepta Matthiæ ſocietate, abnegato ſtipendio, Venetis acceſſere.

Croia capta.

Croiam Maumetes, munitiſsimum Macedoniæ oppidum, repentè obſidet: fameq́ue adacta, undecimo menſe deditione potitur. oppidani, priuſquam ſeſe dederent, omnia tentaſſe feruntur ſedandæ inediæ remedia, ut etiam boum coria & equorum auidè deuorarint.

Scodra obſidio.

Nondum malorum finis aderat, cum Alibechus capta Croia, Scodram obſidet. Subſequitur paulo pòſt Maumetes, & ut munitiſsimam præſidio lociq; natura ciuitatem expugnet, uniuerſas quaſcunque potuit copias ex Aſia & Europa coegit, ueluti extrema iam ſibi tentanda eſſent. Mox dum incerta ſpe Scodram obſidet, ingentem Turcorum equitatum per Dalmatiam, in Fori Iulij agrum immittit: Sontiacasq; iterum munitiones aggredi iubet. Carolum præſidiorum præfectum, qui caſtella ad perpetuum aggerem inſtaurata tuebatur, in pugnam educere conatur.

At ille ſuperioris quidem cladis haud immemor, intra uallum inſtructa acie, Turcorum impetum expectare: dimicabundus, longa hoſtem expectatione deſatigare. Eluſus demum longa mora Turcus, à Gradiſcanis caſtris retroceſsit: & hinc ad quatuor milia paſſuum, inter Medeæ montem & Cremonam proxima nocte ſubſedit. Proxima nocte, propter Manſanum, per patentes ualles ad radices montium caſtra poſuit. Superatis deinde abruptis confragoſisq; Carnorum montibus, in Scodrenſiũ caſtra ſe recepit. Triginta Turcorum milia in hac nouiſsima eruptione fuiſſe perhibent. Dum bellicis Scodra machinis aſsiduè ac miſerabiliter oppugnatur, Maumetes, ne fruſtra cum tam numeroſa legionum multitudine tempus terere uideretur, Ioannem Cernoi Sabiaco ciuitate priuat. Aſiaticæ oræ præfectus ad expu-

Driuaſtum.

gnandum Driuaſtum mittitur: & perbreui tormẽtorum adminiculo potitur. quingenti ex oppidanis capti, in caſtraq; perducti, in Scodrenſium conſpectu omnes trucidati ſunt. Maumetes obſidionis faſtidio ac deſperatione correptus, relicto ad continuandam obſidionem Marbecho, cum octo milibus hominum, ipſe cum cæteris le-

Lyſſum.

gionibus abiit. Eodem quo profectus eſt die, Lyſſum ad Drimonis ripam, cum duabus Venetorum longis nauibus, in ſuam poteſtatem redegit. Ducentos ad Marbechum remiges ibi captos miſit, quos ante conſpectum Scodrenſium trucidaret. mandata pro libidine feritatis facta ſunt. Itaque uniuerſa, quæ breuibus enumerauimus, mala, è deſtituta bellicoſi regis Matthiæ ſocietate promanarunt. Quem cum ſibi haud iniquè ſuccenſuiſſe intelligerent, nec facilè tamen reconciliari poſſe exiſtimarent, donec ſocietatem cum Pannone iuſtè ſanctéque ſeruarent, forti animo ac citra detrimentum Turcorum omnes impetus excepere. Contrà rex indies exacerbatus, uel proprio, uel aliorum inſtinctu: nunquam amplius eorum amicitiam requiſiuit, neque contempſit, ſuis tantum rebus conſuluit. Ad poſtremum Veneti, cùm ſe Turco impares eſſe cognoſcerent, ſeq; in hoc bello ab uniuerſis Italię potentatibus deſtitutos eſſe conſpicarentur, deſperata Matthiæ reconciliatione, de ineunda cum Turco pace cogitarunt. In cauſa, iſta fuere complura: Venetorum ſuperbia,

Venetorũ cum Turcis pax.

inuidia, potentatuum Italorum diſcordia: & in partiendis, quæcunq; bello recuperarentur rebus, auaritia, cum ſumma iniquitate coniuncta: quæ quidem omnia, prò libidine iudicioq; ſuo cuique definienda relinquo. Inſequenti anno, ſenatus iuſſu Ioannes Darius ſcriba, exacta iam hyeme, de pace agere occipit, ne hoc ſenſim bello Reſpub. labefactaretur. Parum æquis tamen & honeſtis conditionibus ea ſanè compoſuit: nempe ut deductis ex urbe præſidiarijs militibus, & oppidanis quicunque

uellent,

uellent, Scodra Turco cederet. Veneti quoque Tenarum Laconiæ promontorium, & Lemnum inſulam inſuper adijcerent: atque octo demum aureorum milia quotannis eo nomine Maumeti penderent, ut pontica Venetis negociatoribus nauigatio tutò pateret. His igitur legibus pax compoſita, haud parum Venetæ libertati derogauit: quando ſtipendiariam uectigalemq́ꝫ Turco ciuitatem feciſſe uidebantur. Sed ab omnibus deſtituta auxilijs, non temerè, quando ita res tulit, publicæ utilitati ſalutiq́ꝫ conſuluit. Quin & Cephaleniam inſulam, quæ ante Aetoliam expoſita eſt, & à diuæ Mariæ cognomento nominatur, ui in Turci ditionem peruenire Veneti paſſi ſunt: ne inita dudum fœdera in diſcrimen ſuum uiolarent. Sed de his hactenus. Ad Matthiam reuocetur oratio.

Pax cum Ladislao confirmata.

Nihil ei poſtero anno fuit antiquius, quàm initam olim cum Ladislao Boemiæ rege pacem confirmare. Iam intelligebat illum eſſe maturum, præterea magnanimum & prudentem, ac bellicoſiſsimis deniq; populis præpollentem. Vndique ſibi bella imminere augurabatur. cum Turco perpetuum erat, & hæreditarium, quamuis ad crebras id inducias haud inuito Maumete redegerat: quoniam adempta ſibi Italorum adminicula nouerat. Nec latebat quidem præter hæc principem Cæſarea mens pertinax, & quandoque inconſtans, uariaq́ꝫ: illinc quoque Caſimirum Poloniæ regem admodum timebat, ne Prutenorum cauſa fœdera ſolueret.

Pruteni.

Pruteni, ſinus Oceani Sarmatici ſunt accolæ: Viſtulæ amnis oſtia, qui Cracouiam præterfluit, Oceanoq́ꝫ demergitur, accolunt, & præter litus effuſi, ad Venedicos uſque montes accedunt. Apud hos potens ac ſacrum diuæ Mariæ collegium imperat. prouincia quidem ob negociatorum frequentiam ciuilis eſt admodum, & opulenta: in cuius imperium iam animum Caſimirus intenderat. uidebat enim, domita Pruſsia, ad Oceanum uſque Sarmaticum Poloniæ regnum propagatum iri. Pruteni, qui à Poloniæ tergò ſunt, aliquem ſibi defenſorem parare ſtudebant, qui à fronte Polonum infeſtaret. Si quid in eos ab auerſa parte moliretur, ſocietatem cum Matthia ineunt. Rex cum Caſimiro deinde agit, ut ad tempus uſq; proximi conuentus (quam diætam appellant) nullum Prutenis bellum inferatur: ſi quæ in eos copiæ miſſæ forent, continuò reuocentur, quò ad diætam tutò ueniendi libertas fieret. Caſimirus hæc omnia & chirographo & data fide ſe facturum eſſe promiſit. Quare initæ cum Prutenis ſunt induciæ. Sed, quemadmodum paulo pòſt ex Matthiæ accepimus literis, Caſimirus promiſſa non præſtitit, ut epiſtola rex longa conqueritur. Miſſum in Prutenos exercitū non reuocauit: conueniendi poteſtatem Prutenis non fecit. quare haud parum indignitas iſta Pannonis animum incendit. Hiereslauum Boſcouium rex in Poloniam miſit, qui ſuo nomine Caſimirum, ut promiſsis ſtaret, hortaretur: moneretq́ꝫ, ut icta olim fœdera, uti phas eſt, ſeruaret. Demum certiorem redderet, à Pannone Prutenos nunquam ſocietatis iure deſertum iri. Itaq; cum huiuſce belli periculum uereretur, confirmandam cum rege Boemiæ pacem Matthias eſſe cenſebat, ne uno tempore cum tot hoſtibus certare cogeretur. Prius autem per legatos dedit operam, ut conuentus ille haberetur, quo demum utriq; reges in colloquio coirent. Ipſe Georgium Collocenſem metropolitam, & Protaſium Olmuncenſem epiſcopum, item Stephanum comitem Scepuſienſem, Venceslauum Boſcouiū, & Nicolaum Zeecenſem, oratores pronunciauit. Stephanus enim ea tempeſtate Sileſiæ præfecturam cum imperio gerebat. Ladislaus uerò, illuſtres profectò uiros ad hanc legationem deſtinauit, inprimis Ioannē Tymbutem, & Boleslauum ſummum Boemici regni iudicem. quibus collegæ optimi fuerant adiecti: Beneſsius Vaitmiller, Burgrauius Cariſius monetæ magiſter, & Ioannes curiæ præfectus, cui de Riupo cognomen erat. utrinque igitur præſtantes uiri ad Olmucium conuenere, quibus cum liberum foret utriuſque regis negotia componere, ſic omnia inter ſe citra diſcordiam diſpoſuere, ut omni ex parte cuncta congruerent. Id unum ſupererat, ut principes conuenirent, & ab legatis acta, ſua auctoritate ac fauſta præſentia confirmarent.

Olmucij conuentus.

Quare utriuſq; regis edicto ad Olmucium conuentus indicitur: atq; non ſolum reges, uerumetiā antiſtites omnes, ac reguli, proceresq́ꝫ maximi, cum uniuerſa nobili-

tite,ad præſtitutam diem conuenire iubentur. Inſolentes utrinque fiunt apparatus, & à Matthia præſertim,qui plus æquo ambitioſus eſt habitus: & nec uindicta, nec beneficio,magnificentiaq́ꝫ,à quoq́ꝫ hoſte amico'ue ſuperari ſe paſſus eſt. Vuladislaus ad ſtatum tempus,cum ornatiſsimo procerum ordine,aliquot diebus prior affuit,ſecumq́ꝫ florentiſsimum duxit exercitum. item præter Boemos,duces duo illuſtriſsimi,& affines,quorum alter Bauariæ,Saxoniæ alter princeps erat. Præ cæteris autem

Boemi.

terrarum gentibus,proceritate ſtaturæ,roboreq́ꝫ corporum, ac pulchritudine,præſtantia crinium,& ſuauitate conſuetudinis,Boemi ſanè præcellunt:corpora comasq́ꝫ

Vngaros cum Boemis cōfert.

plus iuſto colunt,in habitu ueſtituq́ꝫ nitidiſsimi, & perquàm molles, ad bellum & uoluptates tantum nati:populares omnes ſunt,& affabiles: ad conciliandas quoque

Vngari.

amicitias nimis idonei. Contrà ſeueriores Vngari,& magis agreſtes,bello duriſsimi, auſteræ conſuetudinis,& quàm maximè peregrinæ. exteros parum amant,plerunq́ꝫ abominantur. elatum his eſt ingenium,ac immodicus equorum ueſtium luxus: armorum habitus,ac menſæ potiſsimum eſt ſtudium: cæterùm minima cura,ſolicitudoq́ꝫ. pericula contemnunt,bella ferunt,ocium formidant: honorem laudemq́ꝫ appetunt,quam armis parare nituntur. Matthias ob ingentem apparatum cunctantius acceſsit,crebris à Boemo literis uexatus. Reginam, cum Franciſco Aragonio fratre eius,item pontifices proceresq́ꝫ omnes ſecum duxit. Cum Olmucium ueniſſet Boemus,qui aliquandiu,& plus æquo in finibus expectarat,ad quintum mox lapidem caſtra poſuit. poſtero die tabernaculum, in medio interualli ſpacio tenditur,ubi reges unà colloqui poſſent. Ex compoſito deinde inſtructis utrinque aciebus prodeunt. Cum ad tabernaculum ambo ad ſagittæ lapidis'ue ictum iamiam congreſſuri eſſent,ſubſtitere utrinque agmina. Reges in medium coiuere: primo congreſſu dextras mutuò apprehenſarunt,& dedere pacis oſcula: mox equis deſiliunt,tabernaculumq́ꝫ ſine arbitrio ſubeunt. Inito colloquio tres circiter horas,de communi concordia,de redintegrando fœdere uerba fecere. Demum fœdus arctius reuinciendum eſſe rati,inter ſe iterum ſanctiſsimè percuſſere: fraternoq́ꝫ obſtrinxere uinculo,ne facilè uiolari poſſet. & accitis deinde utrinque pontificibus, proceribusq́ꝫ arbitris,ſacroſanctum id eſſe iuſſere. Soluto deinde colloquio,alter in caſtra, alter in urbem ſe recepit. Tertio uerò die rex inermis,cum uniuerſis principum ordinibus,ex urbe digreditur,atque uerſus Boemi caſtra agmen intendit. Et occurrit è caſtris ille,comprehenſisq́ꝫ ad congreſſum dextris,ſocia utrinque agmina iunxere,in urbemq́ꝫ peruenere. Hic regis edicto lautiſsima cunctis Boemorum principibus parata erant hoſpitia. prope forum duo palatia inter ſe oppoſita, Perſicoq́ꝫ luxu apparata, reges excipiunt. Bauariæ Saxoniæq́ꝫ duces pro dignitate recepti ſunt. Incredibiles in urbe apparatus Matthias inſtituerat. Vuladislaus armatus, ac inſtructa acie, ciuitatem ingreſſus eſt,alterumq́ꝫ Martem referre uidebatur. magis arma ꝗ̃ toga magnitudinem corporis addecebant. Aedes huic rex mirifico luxu apparauerat: triclinia,cubicula, ſubdiualia,& uniuerſum denique atrium ſericis pictisq́ꝫ aulæis curioſè ueſtiuerat. Excoluerat etiam regia ſupellectili,ne quid ad honeſtandum fratrem prætermiſiſſe uideretur. Apparatus ubique magnificus,etiam ſuprà quàm excogitari poteſt. Culta quoque pro cuiuſque dignitate cæterorum hoſpitia. Dies quindecim ob fraternæ ſocietatis lætitiam, quam dudum iniuerant,conuiuia aſsiduè celebrata. Temporarium in foro theatrum,ſcena orcheſtraq́ꝫ ſumptu magno paratum,ubi ludi ſcenici, ſaltationesq́ꝫ accitis eximiis matronis,cum ſumma feſtiuitate editæ. ante ſcenam hippodromi circiq́ꝫ uicem tunc forum præſtitit,ubi quotidie equeſtri certamine pugnatum,magnaq́ꝫ ac uaria uictoribus præmia propoſita,próque regali magnificentia multa in ſpectaculo ſparſa miſsilia: epulum uiſcerationéſque populo, item Pannonio Boemicoq́ꝫ militi quotidie datæ: celebratum in foro conuiuium eſt principum. In medio fori tetragonus ſtabat abacus, gradatim more pyramidis ab omni parte conſurgens: per cuius ſubſellia aurea, gemmata, argenteáque uaſa ritè diſpoſuerant. Proſtabant abaco rhinocerotes duo, unus à dextra,à læua alter, miræ uterque magnitudinis,

gnitudinis, infeſtóque cornu ſpectatores intuebantur, ad baſim hydriæ capaciſsimæ, æuophora, diotæ è poſtulato argento affabrè factæ: ſuprà uerò chryſendeta, calices, ſcyphi, cupæ, fialæq́, lapillis ac unionibus onuſtæ. Conſurgebat igitur gemmatus, ex omni parte conſpicuus in medio foro abacus, in montis aurei ſpeciem, ubi miſerè ſpectatorum lumina fatigabantur. Reges cum proceribus in cœna accubuere, decem quoque menſæ ex ordine ibidem ſtratæ. Inter prandendum nunquam in ſcena & hippodromo ceſſatum, aliqua ſemper edita ſpectacula, hinc mimi, hiſtriones, citharœdi: hinc equorum certamina, infeſtis haſtis congredientium. Deinde remotis menſis, principes cum matronis illuſtribus duxere tripudia. Regina cum Vladislao rege, & Franciſcus Aragonius cum formoſiſsima nobiliq́; puella Germanicam pyrrichiam, non ſine magnia populi acclamationibus, plauſuq́; ſaltarunt. Rex quotidie Vuladislauum e regionè manentem, officij gratia, traiecta uia familiariter adibat, educebat in regiam, admiſſumq́; concubiculum Beatrice teſte domeſticè ac iocosè alloquebatur: quandoque latrunculoa cum regina ludere iubebat: quod futuri uani coniugij fuit auſpicium. Tantum fraternæ charitatia ſemper oſtendit, & honoris exhibuit, ut nihil ultrà addi & optari poſſet: ueluti diuus ille princeps Vuladiſlauum ſucceſſorem ſuum ariolaretur. Quin & in aduerſa formidoloſáq; ualetudine, rogatus à ſuis, quem ſibi ſucceſſorem optaret, regnóque eligendum conſuleret? Vuladislauum, inquit, ſi optimum regem appetitis. Compoſitis rebus, cum iam ſoluendus conuentus eſſet, ne indonatum quidem Boemiæ regem, quem fratrem adoptauerat, dimittendum eſſe cenſuit. Inprimis quidem uniuerſum hoſpitij apparatum, ubi eum exceperat (aureis cubicula aulæis texerat, ſtragulis etiam aureis lectos ſtrauerat, precioſiſsimum quoque abacum explicauerat) illi dono dedit. Item id paruum ratus, redditia duabus (ut aiunt) ciuitatibus, munificentiam auxit. Beatrix trabeam auro contextam, regales ueſtes, lectos lautiſsimos, & cætera tale genus, quæ cœlibem principem addecerent, adiecit. Nec indonatos quidem ambos duces, & cæteros principes dimiſere: nemo dimiſſua immunis. Verùm illud potiſsimè commemorant, & admirantur homines, cuncta Boemorum hoſpitia à regali gazophylazio apparatum accepiſſe: denas in ſcenam menſas fuiſſe ſtratas, quæ multum auri, argentique ad propinandum & ad fercula poſtulabant: nihil tamen è regali abaco, quem in foro conſtruxerant, in conuiuij uſum accepiſſe. Quare quanti cenſus Coruina ſupellex fuerit, ne facilè quidem conijci potuit. Sed quia mortalium uitam aliquid ſolidæ felicitatis habere arbitretur? Dum conuentum feliciſsimum ad Olmucium haberi Turcua accipit, præter omnium opinionem, ingentem expeditiſsimúmque exercitum in Vngariam excurſare iubet, ut eam à rege diætæ gratia, quæ Auguſto menſe eſt habita, deſtitutam, furtim inuaderet, diriperet, & (quod nunquam antè auſus fuerat) igni ferróque uaſtaret. Fortuna Turci audaciam ſequitur, fouétque. nam tanta ſiccitate is annus exaruerat, ut ad VII. Kalend. uſque Aprilis nunquam tantum pluerit, quantum ſitibundum terræ dorſum parumper aſpergere potuiſſet. Vtraque Pannonia Sauo hinc, & Drauo illinc circumuenta, Iſtro munitur, & Turcorum incurſu amnes inhibent: præ inſolenti uerò ſiccitate Sauus in pleriſque locis uado tranſiri poterat. Drauus ſemper ac ubique nauigabilis, eo anno pedibus tranci paſſus eſt: in cauſa fuit, inſolentiſsima ſiccitas, cum fluuij tres ubique nauigentur. Turcus uadi exploratorem inuenit ad Drauum, quem multa mercede conduxerat. Tranſmiſſo iam Sauo, triginta Turcorum milia in Draui repentè ripa conſedere. Ac ij tutum uadum edocti, ſuperato amne, Pannonias inuadunt, in pagos, in homines ac pecora iuxtà deſæuiunt: ferro, ignique uſquequaque debacchantur: ad Caſtrum uſque ferreum, & ad Styriam, Rachoſpurgúmque decurſant. Triginta hominum milia cum ingenti præda, incenſa uaſtatáque non parua ex parte prouincia, ſecum abducunt: itérque remenſi, in Boſſenam ſe recipiunt. Quod ubi regi ſoluta diæta nunciatum eſt, omnes proceres, alarumq́; præfectos, tumultuario Tur-

cos exercitũ insequi iubet, ipse per sæuã pestilẽtiam, quæ eo anno per uniuersam Vngariã latè debacchata fuerat, per syluas & amœna loca, ualetudinis tuẽdę gratia, uagabatur. Reginã Cassouiã uersus à se dimiserat, ne qua hominũ frequẽtia ac cõtagione inficeretur. In tãto tumultu & calamitate, rex nequaquã consternatus est animo: imò tunc cũ nihil à Turco timeret, de Austriali bello cogitabat. quare cũ Vuladislao rege fœdus repercusserat, societatẽq́; redintegrarat. Romanũ enim Imp. crebris literis ac [Frede]riaci noui belli causæ. multis legationib. orauerat, ut pacta præstaret, ꝓmissa persolueret, centũ & quinquaginta aureûm milia iã diu exacto tẽpore penderet. Viennenses audiuerat centum milia Cæsari collata stipe dedisse: illum auaritia peruicaciáq́; correptũ, nihil esse soluturum. Quare ueluti cum eo sibi cõuentum fuerat, pactionũ iure abnegatas bello pecunias repetere omnino censebat oportere. Contrà, cùm Cęsar se obstinatissimè recusaturũ intelligeret, bellumq́; hinc iam futurum ꝑspiceret, iam copias clàm parauerat, & in superiori Pannonia Styriáq́; aliquid paulo ante tumultũ Turcorum moliri cœperat. Mathias igitur in tanta rerum omniũ perturbatione, nõ excidit animo, utrunq́; bellum audacter adorit: neq; uno eodemq́; tẽpore, cum duobus rerum humanarũ Imperatoribus, neq; cum ambobus Cæsaribus & Augustis dimicare ueretur: uana hęc nomina cõtemnit, animum ac uires ab iracundia ac lęsa æquitate, ac polluta religione sumit: Deum sibi uindicẽ & propugnatorem nunquã defuturum esse confidit, quem Pannonicis rebus affuisse semper, ex ipso periculo nouerat. Comparato itaq; magno exercitu, secundum eos quos præmiserat, Turcum insequitur: & nõ modò abactam prędam recuperare, uerumetiam iniurias barbarorum sperat ulcisci. nam cum paulo ante Turcorum ingressum, pactam ab Imperatore pecuniam exigere non posset, Gerepetrum Stephanumq́; comitem Scepusiensem in Styriam miserat, eosq́; Rachospurgum, Petouiam & Fierstenfeld obsidere præceperat. Ob Turcorum uerò incursum initis cum Imperatore inducijs, Stephanum & Gerepetrum cum exercitu reuocarat, ut Turcos unà peterent. Hostium mox sequitur uestigia: quos cum in Pannonijs assequi non posset, extra regni fines eò usque persequitur, donec ab his pœnas cumulatas exigeret. Vltra Iaiczam demum castra mota, dies tres iter factum: & in campo quem Greben appellat, locata castra: hinc expeditissima sexdecim hominum milia sunt emissa, quæ Turcos cum præda persequerentur: proximámque illorum regionem, quam Burbosigniam uocant, pari sæuitia popularentur & uastarent. Ad amplissimum tamen Illyrici oppidum, quod Verbos nominant, peruenere: ibiq́; hostes ac prędam adhibuerunt. Basseum hic obsident, qui Pannonias dudum inuaserant: & in circumuentam fluuio ciuitatem clàm noctu penetrant. Maxima hic cædes oboritur: miserrimè cum oppidanis Turci, nil tale opinantes, trucidantur: ædes, pueris, hominibus, mulieribus & fortunis ubique completas incendunt, diripiuntur omnia, & Mars cruentissimus planè grassatur. Basseus clandestinam nocte fugam capit, circumfusasq́; per finitima oppida uicósque sociorum copias cogit: mox cum celeri equitatu, Pannones, qui triduò ibi moram traxerant, cunctáque diripuerant, ingenti præda onustos, & Iaiczam castráque sine metu repetentes, à tergo adoritur. Atrox hinc pugna redintegratur. nam dum hi prædam magnam auferre, ac illi recuperare obnituntur, truculentissimum sanè prælium conseritur. Vngari non modò equos, uerumetiam & se ipsi spolijs onerarant: prædáq́; grauatis expeditè dimicare non licebat. multi malle mori, quàm preciosa quæ ferebant onera dimittere: contrà illi dicandi gratia contempta morte, acerrimè certare. pars magna depositis impedimentis pugnare. Iamq́; non calamitosè solum, uerumetiam turpissimè Vngari redijssent, ni fortè trecenti Coruatiorum equites intercessissent: qui à latere redintegrata pugna Turcorum impetum repressere. At illi multo plures 300. Croatæ. esse rati, & mox exanimati, terga uertunt. Vngari iam in fugam uersi fuerant. Coruatij dimissis magna ex parte impedimentis & præda potiti, cum cæteris paulo pòst Vngaris in regia castra rediere. In Illyrico quæcunq; ditionis Turcorum castris per

triginta

triginta milia paſſuum finitima fuere, paſsim igni ferroq́ꝫ uaſtarunt. Hac tempeſtate, ſi Romanus Imperator inducias & uetera pacta ſeruaſſet, neqꝫ uiolatis inducijs Iaurienſem agrum inſtaurato bello inuaſiſſet, Matthias ad aſſerendum è Turcorum manibus Illyricum, tempus profectò nactus erat nimis idoneum. Sed pertinacia Cæſaris irritatus, reuocatis copijs, in Auſtrale bellum ſe ad mortem uſqꝫ conuertit: & eo quidem animo, ut aut Vngariam amitteret, aut uniuerſo Imperatoris patrimonio potiretur. Itaqꝫ Cæſaris inconſtantiam ſecum reputans, compoſitis in Boſſena rebus, cum exercitu ea hyeme Zagrabiam uenit: ut quid in Styria, uel Auſtria ſibi cum Imperatore agendum eſſet, ibi cum proceribus ritè decerneret. Hæc igitur omnia hoc anno geſta ſunt, quem ſeptuageſimum nonum ſupra mileſimum & quadringentesimum ritè numeramus. 1479. Paulo antè, Georgius archiepiſcopus Colocienſis, diem obierat: uir grauiſsimus, & ſumma laude dignus ſemper habitus: in cuius locum Petrus à rege ſuffectus, uir libero acriq́ꝫ ingenio, & animo pro aſſerenda ſæpe ueritate & utilitate publica uſqꝫ adeò uehementi ac intrepido, ut formidoloſam regis iracundiam quandoqꝫ non expauerit. accedebant literarum ſtudia, quibus in Italia diu operam dederat. hic enim ab ineunte pueritia Ioanni Viteſio, Varadienſi tunc epiſcopo, uſqꝫ adeò placuit, prę ingenij dexteritate, optimaq́ꝫ indole, ut diligenter inter pueros ſuos educarit: ad Strigonięſem hic archiepiſcopatum euectus, canonicatu haudquaquam inhoneſto donarit. propria quoqꝫ impenſa Bononiæ optimarum artiũ ſtudijs excolendum curauit. Contrà hic patronum nactus indulgentiſsimũ, à tanti uiri educatione non degenerauit. Mox cùm excogitata & extemporali polleret eloquentia, atqꝫ ne parua quidem animi magnitudine præſtaret, inter ſcribas regios inſinuatus, cum Matthiæ ſeruiret cum epiſtolis, uſqꝫ adeò placuit, ut hunc potiſsimum Georgio ſucceſſorem dandum cenſuerit. Metropolitanus Colocienſis ſuo iure ſcriba regius & ſecretarius (ut aiunt) eſſe debet. Perbreui ſua uirtute, diligentia & integritate id efficit, ut inter familiares conſiliarioſq́ꝫ regis principatum obtineret. Hiſdem ferè temporibus, cum poſt Ioãnis Herneſti quęſtoris obitũ Georgius, antequã metropolita foret, quęſturam geſſerit: ſecundũ eius exceſſum, cum de creando quęſtore decernerẽ, apud principẽ uarijs aliquandiu ſententijs diſceptatũ eſt. Quæſturæ duo cõpetitores erãt: unus urbanus, qui proquæſtor fuerat: Dominicus prępoſitus Albenſis, alter. Patrocinia magna uterqꝫ ꝓ uirili ſua ſibi comparabat, ut, quę in regno maxima eſt, dignitate fungeretur. Prudentes ambo habiti, & ad gerendũ hoc munus accõmodati. Dominicus ambitioſius, cautius & modeſtius urbanus honorẽ ſibi poſtulabat. plura ille ſuffragia præpoſituræ amplitudine habuit: pauciora iſte, q mitiori uidebatur ingenio, & ſacro munere lõgè inferiore. Notam itẽ ambitus apud principẽ formidabat. placuit tandẽ regi plus ambitione modeſtia: & eũ illum rerũ gnariſsimum, & in exigendis uectigalibus, quia diu pro quęſtor fuerat, expertiſsimũ eſſe ſciret, quamuis adhuc diuerſus & anceps, per dies aliquot muneri ꝑfecit. Hic in eo magiſtratu cũ dexteritate ingenij, laborũ tolerantia, experiẽtia rerũ, patientia moleſtiarũ, incredibili humanitate, ac fidei & integritatis magnitudine regiã opinion ſuperaſſet: perpetuum rex quęſtorẽ pronunciauit. Hunc enĩ prę cęteris omnibus ſuis morib. accumulatiſsimũ, ad maxima quæqꝫ negotia promptũ, præterea ab omni ſuperbia & oſtentatione alienũ, item uires ingenij probè diſsimulantẽ, & uolũtati denìqꝫ ſuę dũtaxat intentiſſimũ eſſe nouerat. Succedẽtibus deinde annis, ſic regi uirtute, diligẽtia & fide charus fuit, ut hũc cęteris prętulerit amicis, & cunctis honoribus, maximiſq́ꝫ opib. ornatiſsimũ, ſpectatiſsimũq́ꝫ reddiderit. contrà hic quãto authoritate potentiaq́ꝫ apud principẽ maior erat, tãto ſubmiſsiorẽ animum ꝑferebat. Hę igitꝰ artes ipſum, uti nũc Vngari theſaurarium, Gręci apochryſiarium, & Romani quæſtorẽ uocãt, effecere. Baſilicę Quæſtor urbanus. Dominicus Albenſis antiſtes, alijs honoribus, ad alia quoqꝫ aulicorũ munia, grauiſsimaſq́ꝫ legationes reſeruatus eſt. Cum enĩ non modò prudẽtia & integritate, uerũetiã uenuſta præſentia, ac fauſto proceri corporis aſpectu nimiũ præſtaret: magnificè ſæ

pe munus regio iuſſu legationis obiuit,& cum magno decore laudéque peregit.

Hoc eodem anno, Hercules Ferrarienſis dux, Florentinorum ac Senenſium agrum populabundus ingreſſus,pleraque illorum oppida cepit. Ludouicus rex Gallorum,peractis iam inducijs,magna manu Maximiliani Burgundiæ ducis fines ingreſſus eſt: & parum proſperè pugnans,militum circiter uiginti milia tunc amiſit.Ludouicus Galeatij Mariæ Mediolanenſis ducis frater,cum Roberto Seuerinate in exilium actus,qui à Genuenſibus exaucto ratus,ſuo ductu auſpicijsq; exercitum ductabat. Dertonam Mediolanenſium ciuitatem cepit. Finitima oppida ſupra uiginti,unà cum Alexandrinis,in ditionem ſuam redegit: quæ poſtea compoſitis rebus Mediolanenſibus planè reſtituit. Florentini pluribus calamitatibus acti, amiſsis oppidis,cum Fernando Neapolitano rege non ſine maximo ſuorum detrimento,inſcijs turpe fœdus Venetis percuſſere: quibus auditis, Ludouicus rex Gallorum contemptis certis Italiæ ſocijs,cum Veneto tantum ſenatu ictum fœdus retinuit. Pyrametus Carmanus Maumetis copias, Baiazeto filio duce, fudit, fugauitque. Maumetes Imperator ingenti claſſe, numeroſóque exercitu Rhodum petens,urbem obſedit, acerriméque menſes tres oppugnauit. Demum amiſſa parte maxima copiarum,irritis conatibus abijt.urbem diuino potius quàm humano præſidio ſeruatam affirmant, quando in ſummo belli periculo Ieſu Chriſti miniſtri è cœlo propugnantes uiſi ſunt:atque noſtris auxilio miraculóque, Turcis econtrà terrori maximo fuere. Ad huius anni exitum,Decembri menſe,Ioannes Aragonius cardinalis ac legatus Apoſtolicus,ac Beatricis reginæ frater, à Matthia rege Budæ tertia hora noctis excipitur: & tanto quidem apparatu & honore,ut ſummo pontifici Auguſto'ue Imperatori nihil amplius fieri potuiſſet. Cum tanto enim plauſu pompáque procerum & ſacerdotum,cúmque tot denique funalibus & cæteris, in urbem admiſſus,ut noctem in diem uerſam eſſe diceres. Fauſtis ubique honoribus ſemper excultus,uel ſuprà quàm optari poſſet: ſexto tamen menſe ex quo uenerat, ampliſsimè donatus à rege dimittitur. Quin ex illius aulicis nemo fuit, quem regis liberalitas non attigerit. Verùm de his hactenus,nunc ad inſtitutum geſtorum ordinem redeamus.

Rhodus obſeſſa.

RERVM VNGARICARVM QVARTÆ DECADIS LIBER SEXTVS.

Iudicium regale.

CVM Zagrabiam è Boſſena ſe Matthias planè recepiſſet,regina non multis antè diebus è Caſsiouia profecta, uiro congratulabunda ſtatim occurrit. Zagrabiæ regale iudicium proceres poſtularunt: quod breue quidem,& formidoloſum eſt. Quicunque hoc tribunal accedunt, haſtam ſubire coguntur : perorata utrinque cauſa, in cuius caput haſta dimittitur , is capitis reus habetur, præſentaneóque ſupplicio mulctatur. Id propterea factum, quia ex optimatibus & nobilitate multi homicidij, latrocinij , & rapinarum plerique ,nonnulli peculatus, repetundarum alij poſtulati. Tuzlano quoque dicta dies . quod ubi regi nunciatum eſt, mox illum in iudicium non uenturum eſſe prædixit. Hic enim genere opibúsque præſtans, inter potentiſsimos diu proceres eſt habitus : multúmque apud regem conſilio,authoritate,prudentia ualuit : annos aliquot quæſturam , item uaria munera cum laude geſsit. Incidit autem in ſuſpicionem inuidiam'ue principis. cauſa nemini ſatis explorata , multa huic oppida, caſtelláque in Sclauonia Pannonia'que fuere. Detrectato demum iudicio,ad declinandam inimicorum inuidiam,cum liberis & fortunis Venetias aufugit:

git: ſexaginta aureûm milia ſecum aſportaſſe fertur. ibi cognita uiri dignitate, in Patriciorum ordinem à Venetis admiſſus eſt, uitáque tranquilla fruitur, & beata. In eo iudicio in pleroſque grauiter animaduerſum. Hæc ab anni principio agi cœpta, qui octuageſimus ſuper mileſimum eſt, & quadringenteſimum. Dum Za- 1480. gabriæ rex moratur, continuò rumor affertur haud incertus, Imperatorem Romanum noua molientem, quingentos per Prucchenſem agrum equites in ſuperiorem Pannoniam dimiſiſſe: qui prouinciam, contemptis induciis, longè latéque uaſtarent, & Iaurinum uſque cuncta ferro ignique miſcerent. Rex non mediocriter ira inflammatus, Zagrabia caſtra mouet, ad Rachoſpurgúmque peruenit. Hinc ultrà profectus, ad Marienpurgum conceſsit, quod in eadem ualle ſitum eſt: oppidum ar- Marienpurg. te potius quàm natura munitiſsimum, unius ferè diei itinere à Rachoſpurgo remotum. id ubi tumultuario bello non poſſe capi uidet, machinas admouet æneas, mœniáque quatit. oppidani præſidio ualidiſsimo præditi, quacunque ui poſſunt, & arte obnituntur: urbana tamen hoſtili manu ſuccenſa, murus ab una parte nimis obteritur. & iam hoſti non perdifficilis patet aditus, quamuis oppidani intus diligentiſsimè murorum damna reſarcirent. Dum oppidum ad extrema pericula redactum, fama differt: ecce Proſper Capharellus, legatus Apoſtolicus, & epiſcopus Aſculanus, Proſper Aſculanus. uir genere, doctrina, probitate & eloquentia præſtans, cum Cæſaris oratoribus occurrit, Imperatoris crimen excuſat, hortatur ad pacem: quam propediem, ſi rex dictis audierit, ſe compoſiturum eſſe pollicetur. Regulorum quorundam iniquitate, non Cęſarea uoluntate, ſi quid noui interceſsit, factum eſſe: pacem quàm bellum Cæſarem malle. Demum adijcere mandata, monitus precéſque pontificis, qui hoc execrabili bello tantopere angeretur, unde Chriſtianæ reipublicæ & catholicæ fidei iam inſtet exitium. Ad hæc regem reſpondere, ſe inuitum à legato pontificio, Cæſareiſq́ oratoribus, ad pacis conſilia reuocari: quando ſe cum legatis omnibus, ab Imperatore falſum iri prorſus intelligat. Sed ne pontificiæ authoritati aduerſari uideatur, quam (ut phas eſt) ſemper antehac ſtudioſiſsimè obſeruarit, inducias eſſe cum Cæſare facturum, quamuis eas irritas omnino futuras arbitretur. Acceſſere ſuaſiones Oratorum, quibus parum ipſe mouebatur: plus Romano pontifici, quàm Imperatori, morem gerendum eſſe cenſuit. Authore igitur Proſpero Aſculano antiſtite, componuntur induciæ: ceſſat oppugnatio omnis. Rex cum cætero exercitu ad Rachoſpurgum redit, unam tantum legionem in obſidione dimiſit: cuius Stephanus comes, & Tetaurus præfectus erat. obſidio non omnino ſoluta, quando mores Cæſaris principem non latebant. Sciebat inducias non ſpe pacis, ſed comparandi exercitus gratia poſtulari. Oratores cum legato pontificio ad Cæſarem rediere, ut ante induciarum exitum, pacem cum Imperatore tranſigerent. Cum rem perſequi occœpiſſent, extemplò cognouere ſibi uerba dari: regem Vngarię uera prędixiſſe. Proſpero colloquium crebrò poſtulanti, prorogatur. Interdicebatur quandoque aditus: & uaria cauſantem, adire non poterat. Angebatur, ſe ſua culpa regem imminenti certáque uictoria defraudaſſe. Intercepiſſe belli ſucceſſum, irritósque eius apparatus reddidiſſe. Nec ſe quidem fugiebat, maximum officioſiſsimo principi detrimentum intuliſſe, dum Apoſtolico ab Imperatore legato uerba dantur. Interim unam is legionem, cum duobus milibus equitum ad Marienburgum mittit, imperátque ut comitem Stephanum & Tetaurum obſidionem ſoluere iubeant, agrum Marienburgenſium expeditum liberúmque dimittant. ſi reluctentur, manum cum hoſte conſerant, oppidumq́ fideliſsimum liberent. At illi mādata faciunt. Cum prope caſtra metarentur, Pannonios cõtinuò per pręconē admonent, ut dimiſſa obſidione recedant. quod niſi poſtero die fecerint, uim & pręliū interminãtur. Id cum Stephanus & Tetaurus cognoſcerent, re iubente ceſſere: quãuis haud inſcio id rege fecerūt. Matthias igitur, poſtquā ſe deceptū ab Imp. eſſe cognouit, Budā uerſus iter init, & ad Soclon diuertit, cū oppidi dn̄m diē obiuiſſe ſenſiſſet. Michael em̄ Gara, genere ac uirib. cæterorū ſine cõtrouerſia procerū pręſtãtiſs. ſemper habitus, ſine liberis uita deceſſerat: oppida, uil-

læ, cæte-

læ,cæteraq́ bona ad fiſcum ſanè reciderant.In hoc itinere,cuncta per legatos Garen- ſium caſtella recipit. Poſtquam igitur ipſe Budam uenit,nil duxit antiquius,quàm uiolatas toties ab Imperatore inducias ulciſci : & non artem arte eludere,ſed aperto Marte hoſtem ſuperare. Verùm quum uno tempore cum duobus orbis Imperatori- bus ſibi bellum inſtaret,non id tam citò præſtare potuit,quàm ocio ac tempore opus erat.quare menſes circiter ſeptendecim Budæ quieuit.Interea multa molitur : regni fines,qui ad Turcum ſpectant,omnes militum ſtationibus circumuoluit,qui excur- ſiones hoſtium inhiberēt,& ſocios tuerentur:deinde ualidiſsimum aduerſus Impe- ratorem parat exercitum. Dum hæc rex in ocio molitur, nonnulla præclara geſta per legatos legionum prouinciarumq́ præfectos curaſſe uiſus eſt. Comes Ioan- Frangepanes. nes,è nobiliſsima Frangepanum familia natus,& Corycīæ inſulæ tyrānus,quem Ve glam nunc dicunt,cum inſulanis diſſentire cœpit.Hinc orta ſeditione,illi Venetos li bertatis uindices:hic Matthiam regem,licet infenſus,ſub cuius ditione ac tutela ſem- per Frangepanes fuerant,opem orabant.Magior Blaſius cum quinq; cohortibus, tri busq́ turmis equitum,in Dalmatiam à rege miſſus,in inſulam traiecit:Fulciniumq́, Muſelum. inprimis oppidum,quod nunc Muſelum uocant,ui capit:mox ad urbem caſtra mo uet,ut ea capta,tota demum inſula potiatur.Hoc breue bellum,non iniuria à rege ſu- ſceptum:quādo Martinus,Ioannis frater, Coryciam à ſuis diu maioribus poſſeſſam, & cętera quæ in continente tenebat oppidula,Matthię liberis orbatus planè legarat. Ioannes,qui fratris bona inuito rege occuparat,incōſtantia laborabat:nam nunc Ve- netorum,nunc Pannonum auxilia ſolicitabat : Veneto,* audito Corycianorum bel- Iacob Vernerius. lo,ne in manus Pannonum reciderent,interceſsiſſe.Iacobus Vernerius,ab Antonio Lauretano claſsis præfecto è Corcyra præſtò cum nonnullis triremibus affuit.ſequu tus inde Antonius Vinei guerra , à Veneto ſenatu cum quatuor longis nauibus.hi ubi illuc appulere, Vngaros monuere, ne inſulanos bello læderent,ſe ab iniurijs ab- ſtinerent.Quòd ſi pergerent,ipſi reditum interciperent. Interea ad defectionem Co rycianos hortabantur:optimas pollicebantur conditiones,ſi Veneto ſenatui ſeſe de- derent. Hinc Ioannem monitis promiſsisq́ ſolicitant,ut cum à Venetis non ſolùm amicus,uerumetiam conciuis è ſenatorio ordine habeatur,ibiq́ liberos uxorémque paulo antè miſſos teneat,ne barbaros Venetis anteponat.Demum uir ille inconſtan tiſsimus populi ſeditione motus,ac iſtorum precibus pollicitationibusq́ uictus,ius quod in inſula retinebat, Veneto remiſit,arcis deditionem fecit,ceſsit inſula, Vene- tiasq́ nauigauit.Perpetuum à Senatu ſtipendium huic conſtitutum:quatuor aureo- rum milia pro filiæ dote,Senatusq́ authoritate decreta. Paulo pòſt malè rerum ge- ſtarum pœnitentia correptus, in Germaniam cum liberis abijt,miſerrimeq́ uixit. Magior Blaſius,cum triremes quatuor ſuperueniſſent,ueritus ne cum redire uellet, ſibi foret integrum : accepta publica fide,in continentem ſe recepit. Multi inſulam Matthię tarditate negligentiaq́ amiſſam prædicant.Dicunt Ioannem ad principem ſæpe ueniſſe,oraſſe regem inſulam reciperet,muniret præſidio,& tantundem in con tinente ſibi redderet. Regem,hominis inconſtantiam & puſillanimitatem aſperna- tum,non ut par eſt aures adhibuiſſe. Hanc olim Veneti inſulam iure belli ſuam fe- cere.deinde Rainerio Zeno principe,ut aiunt,Schinellis,quæ illuſtris ea tempeſtate in Corycianis familia fuerat,tota uectigalis eſt conceſſa.Illi cum poſteris ducentos cir citer annos in fide manſere.poſtea uerò,pro motuum Dalmaticorum uarietate, nūc Venetorum,nunc Belæ,Ladiſlai,Ludouici,cæterorumq́ regum illa fuit. Verùm,ſi temporum ſeriem rectè ſeruauerimus,hæc,ut alia Dalmatiæ oppida,ui,malo'ue do- lo,à Venetis eſt occupata.Hoc etiam octuageſimo anno,ductu auſpicijs'ue Coruini, ubiq; proſperè pugnatū eſt.Nam in Styria Februario menſe,Petouia,Regede,& ple raq; oppida Cæſaris expugnata.Petouia,Iacobi Zekel aſtu & copijs,qui ciuitatem a- cerrimè oppugnarat,in regis ditionem uenit. Nec minore quidem calliditate comes Rakſpurg. Stephanus, uir indomitæ fortitudinis, magniq́ conſilij, Rakoſpurgum occupauit. Cum exercitum ſuburbanis admouiſſet,ad inſequendos Turcos tranſitum ab oppi- danis

danis expoſcit. nam ſubiecto amne id abluitur, ac longo ponte pro muro tranſitur, Oppidani nihil tale opinantes, ſed iuſtiſsima eſſe poſtulata rati, concedunt. Stephanus uerò pontem paulo ante crepuſculum milites tranſire, & in ulteriore parte ſubſidere iubet, quæ ad Iudæorum uicum pertinet: ubi mœnia parum obfirmata ſenſerat. Ingruente nocte, pontem conceſſum occupat, præſidióque utrinque munit: mox ſecunda uigilia noctis, ænea mœnibus tormenta admouet. ante lucem aſsiduo crepitantium machinarum obtritu, muros latè pandit. item eadem nocte arcem, in edito monte ſitam, extra mœnia, ſubactis etiam machinis expugnat. At oppidani nocturna oppugnatione uexati, & capta arce conſternati, uti patriæ ſaluti conſulant, deditionem Pannonijs fecere. Hoc exemplo multa, quæ circumſtabant, oppidula, in deditionem Vngaricam peruenere. Nec minore quidem felicitate in Tranſyluania dimicatum. Ad Sinderouiam turmatim indies, ingentem Turcorum exercitum conuenire rumor erat. quo'nam locorum profecturi eſſent, nemo ſatis exploratum habebat. Ad primum increbreſcente fama nuncium, Matthias inferioris Vngariæ fines obfirmat, ut Turcorum audacter incurſum excipiat: Stephanum Batorem (qui prouinciam Tranſyluanam cum imperio tenebat, & uaiuoda olim creatus erat) item Paulum Kiniſium Themeſuari comitem, præfectum'que regionis, acerrimum utrumque Reipublicæ propugnatorem, curſoribus admonet, fines diligenter cuſtodiant, quando Turci propediem excurſuri nunciantur. Quin et ſpeculatores ubique haberi iubet, ut antequam Sinderouia moueant, eorum iter proſpiciant, & alter demum alteri in loco ſubueniant. at illi mandata miro ſtudio præſtant. Stephanus ingentem ſibi parat exercitum: id ipſum facit Paulus. Mox à ſpeculatoribus nunciatur, Alibechum Danubium traijcere occepiſſe, intendere iter in Trãſyluanos, & ſexaginta circiter hominum millia ſecum ducere. hoc ambo nouere duces. Stephanus, undecunque poteſt, auxilia educit: & è Siculis, Vngaris, Valachis & Saxonibus cogit exercitum: uarióque hominum genere ad excipiendum hoſtem caſtra complet, obfirmat'que. Interea nunciatur, populabundum cum numeroſo exercitu Alibechum prouinciæ finibus appropinquare. Forti uaiuoda Bator animo obuiam proficiſcitur. Interim crebris Paulum collegam commonefacit internuncijs, iter Turcos in Tranſyluaniam uertiſſe: ſe obuiam indies caſtra mouere, & à tergo hoſtem ſubſequi oportere: & diligenter obſeruare, ut in conſerenda manu alter à fronte, à tergo alter inſtet: quod ſi fecerit, ſe certò ſperare, inſignem diro hoſti cladem utrumque daturum, neque uictoriam è pṛijs manibus elapſuram. Ille quod fieri opus erat admonitus, ac nihil tale opinantem obſeruat hoſtem. Nihil obſtat, ſed quadrato longo agmine ſequitur. Quin & à tergo Turcus nihil reformidat. Pòſt, ubi Tranſyluaniæ fines attigere Turci, cum nullam à fronte aciem conſpicarentur, ad uetſam in rapinas prædam & incendia ſe conuertunt, ulcos populantur, inflammant oppidula: & per effuſam planiciem, quam * Marus amnis interlabitur, intrepidi progrediuntur. Planum montes ab utraque parte claudebant, quos exercitatiores Valachorum populi uicatim incolunt: ab uno latere mons altiſsimus ſe extollit. Cum illi in prouinciam penetraſſent, ultra Albam Giulam effuſi, cuncta diripiunt: incredibili demum coacta præda, obſtante nemine, retro pedem ferunt. Sequitur à tergo cum exercitu uaiuoda, ut captato loco Turcos adoriatur: collegam etiam ſpectat. quare illi ad uillam uſque perueniunt, quam * Kinyr mezon à pane Vngarica lingua uocant, uſgintiquinque milibus paſſuum ab Alba diſtantem. Hic per ſpeculatores intelligunt, uaiuódam cum exercitu in proxima eſſe ciuitate, quam Saxones incolunt, Saxabanyam'que uocant. Subſtitere igitur aliquantiſper, neque temerè abeundũ eſſe cenſuere, niſi prius fuſo fugato'que hoſte id facere tutò liceret. idem ab exploratoribus dudum Stephanus intellexerat. Quare neutro Martem detrectãte, ubi illuxit, in campum utrinque pdiere. Conſedere tres circiter horas octo ſtadiorũ interuallo, ut alter alterius uires emẽſus, uictoriæ ſuæ cõſuleret, & in alas & cornua copias diſponeret. Stephanus turmatim rẽ inprimis diuinã fieri edicit: mox omnib. myſticã terrã euchariſtiæ loco impartiri, ambulatorio'que

*Mariſius

*Kenie Mezeye.

Myſtica terra pro pane, & loco euchariſtia.

bulatorioq; ientaculo quotumquemque militem corpora aliquantulum reficere: & data inter ſe fide, mutuiſq; oſculis affirmare iubet, alterum ab altero in acie nunquam deſertum iri, neque iniuſſu ducis loco ceſſurum, neque prelium detrectaturum, ſed ad mortem uſque fortiſsimè pugnaturum. Aduocata deinde concione, uerba facit:

Stephani Batoris oratio.

Damnabunt fortaſſe alij, commilitones, militiam noſtram, immaniumq; Turcorum uicinitatẽ & pericula deprecabuntur: contrà ego, nihil uobis antiquius feliciuſq; dari, aut contingere arbitror potuiſſe. Alij pernicioſa, uana plerique ſtipendia faciunt, quando pro impotenti ac imbecillo Imperatore, item pro rebus fluxis momentaneiſq; meruiſſe uiſi ſunt: nos contrà ſaluberrimam ſanctiſsimamq; militiam militamus, quando pro IESV CHRISTO optimo maximo, pro Chriſtianæ reipublicæ ſalute, pro patria, pro aris & focis, pro liberis & coniugibus, pro fortunis, pro corporum & animorum deniq; ſalute dimicamus. Pars pro alienis commodis, & imperio bella ſuſcipiunt: nos pro noſtra utilitate, regno & immortalitate arma gerimus. Multi totam inedia, abſtinẽtia, religioneq; duriſsima uitam abſumunt: nos plus uno momento lucri, quàm per totam illi ætatem facimus, & lucrum quidẽ ſtabile ac perpetuum. Pluris profectò momenti eſt gutta ſanguinis, quæ pro Chriſti charitate funditur, quàm cætera quæ in toga & reliqua uitæ ſecuritate meremur. A comitibus diſcipuliſq; Seruatoris noſtri accipite coniecturam. Cur ille neminem in Apoſtolorum numerum, & beatorum ordines adoptauit, niſi quos ſuo calice impartiuit? cur martyres potiſsimùm, animarum prodigos, inter diuos & cohæredes retulit? Nempe quia ſapientiſsimi præceptoris exemplo documentoq; didicere, pro aſſerenda catholica fide iacturam corporis pro nihilo eſſe ducendam: imò nihil pro diuino beneficio magis reputandum eſſe iudicabant, quàm cum in profeſsione orthodoxæ fidei ad ultima ſupplicia, nouiſsimoſq; cruciatus educebantur: quos nõ modò ſponte, ſed auidè ſubibãt. Sanguinem enim noſtrum ubi'nam commodius erogare poterimus, quàm in uindicando nomine ueritatis: in proterendis gentibus, quæ pſeudoprophetarum errores pernicioſos ſectantur & aſſerunt: & Ieſum Dei filium unigenitum, principem ueritatis, & cœli terræq; authorem, abnegant? Multi ſunt, ſocij, quos parum iſta mouent: partim, quia his parum numen & natura indulſit: partim, quia humanis affectibus obruti, non multum iſta conſiderant. Tales igitur homines cùm prouinciæ calamitates & pericula, tum patria domeſticaq; damna, damna dixi? imò ſolitudinem & exitium conſiderare uelim: utinam id foret exitium, quando finis quiſque miſeriæ non poteſt eſſe, niſi optimus: ſed æternarum eſt initium ærumnarum. Non prouinciales ſolùm cum fortunis & pecoribus abducuntur, proceres: uerumetiam filij, quos ingenuè educaſtis, quos uobis chariſsimos habetis, pro quibus tot labores & pericula ſubiſtis: & uxores ſuauiſsimæ, quæ alterum animorum dimidium poſsident: ingenuæq; matronæ, quæ pudicitiam & religionem tantopere coluerunt: fortunæ, quas tanto ſudore domi peregreq; comparaſtis: honores, quos tot uirtutum uſu obiuiſtis: dij denique patrij, & cætera diuina & humana auferuntur, ſine quibus ultrà uiuere non licet. Non ad mortem & malorum finem iſta omnia, ſed in perpetuam ſeruitutem & miſeriam auſerunt, ipſa morte longè deteriorem. Pudet pigetq; referre, cõmilitones, quot piacula, inceſtus & ſacrilegia, caſtas uirgines, pudicaſq; matronas proxima nocte maneãt, niſi uirtute ueſtra uindicaueritis. Longè maiorem, mihi credite, miſeriarum cumulum turpitudo ipſa, quàm cætera damna præſtabit. Num ululatus mulierum, & uagitus infantium exauditis? num uociferationes captiuorum accipitis, qui manibus poſt terga reuinctis, longo fune trahuntur: quibus etiam omnibus, elatis ad cœlum manibus, neque ſupplicare, neque uota ſuſcipere, neque ex more numina exorare licet: quãdo in uincula coniecti, Deos exorare nequeunt: & niſi uirtute ueſtra redimantur, nihil morte maius anhelant. Proinde expergiſcimini, cõmilitones: hodie non ſolùm pro Deo, regno & prouincia, ſed pro ueſtra ſalute uobis dimicandum eſt: ne, quodcunque prædæ ſuperfuerit, iterum à Turcis abducatur. Pugnate, cum ſignum dabitur, ſi fieri poteſt (quando res

ita

ita poſtulat) maioribus quàm unquam antea uiribus,& animo multo maiori. hoſtium multitudinem ne plus æquo timete,quia pauci contra multos iam diu pugnare didiciſtis: nunquam cum Turcis pari numero dimicaſtis,nunquam etiam terga uertiſtis. Animus eſt qui numerum auget,legionibus ſupplementa ſuggerit, pectora nuda munit,& ſtrictos in iugulum gladios corporaq́ꝫ contemnit. Quinetiam & in horam,ut dudum mihi nunciatum eſt,aſfuturus eſt ille fortiſsimus collega noſter Paulus,quem in tempore opitulaturum eſſe ſperamus. Pro Ieſu Chriſti, quæſò,nomine,fortiſsimo animo dimicate,quem nunquam uobis in huiuſcemodi bello defuiſſe nouimus. Sin uerò,quod dij prohibeant, barbarico furori fortaſſe ceſſeritis, quæ & quot uos mala iam maneant conſiderate. Præter mortem,quæ inter cætera plus boni quàm mali adferet,inauditi cruciatus,æterna ſeruitus,turpitudo intolerabilis,& miſeriarum denique omnium incredibilis cumulus accedet. Hæc autem omnia,ſi uiri eſſe uolueritis,dextra ueſtra declinare poteritis. Quare inuocato pientiſſimo Ieſu Chriſti nomine,agite ſocij,manum conſerite, fœdam audacter gentem proterite,quamdiu uincere didiciſtis. gemitibus captiuæ multitudinis, per Deum hominumq́ꝫ fidem & per ueſtrorum denique liberorum charitatem,quæſo, ſubuenite. Hac igitur hodie mente pugnate,ut aut ad internicionem dirum hoſtem cædatis: aut,ſi qua fati cogat iniquitas,ne ea quæ diximus mala, & longè maiora patiamini,pulcherrimè moriamini: ubique Bator uobis aderit,inter confertiſsimos pugnaturus: & ne paternæ gloriæ cedat,hodie aut uictorem,aut deorum conuiuam fortè ſentietis. Vix Bator iſta dixerat, cum quotuſquiſque miles nimis incenſus, ſignum pugnæ dari poſtulabat,ac Imperatori monita facturum omnino pollicebatur. In tanto uirorum ardore, uaiuoda haudquaquam ceſſandum eſſe ratus,inſtructas in cornua ſtatim acies diſponit,ſe cum cataphracto equitatu in medium collocat, præſidium à tergo munitum relinquit,pro utroque cornu duas equitum alas obtendit. Dextrum cornu præter amnis ripam producit, obtendit ad editiſsimi montis appendices alterum. Cùm Saxonibus,Valachis & Vngaris conſtaret exercitus,quia Carolum Magnum domita Vngaria Saxonibus,quibus cum toties dimicarat,hæc loca in relegationis ſpeciem compleuiſſe perhibent: Saxones,qui ciuiliter uiuunt,ac urbes incolunt,primas pugnæ partes ſibi dari poſtularunt: proximas Valachi: ultimæ Vngaris & Scythis ſuperſuere. Dux laudata animi magnitudine, conceſsit. Contrà,Turci ſuas alas explicauerant,recondiderántque à tergo prædam: & collatis utrinq; ſignis,cum magna ferocia congrediuntur. unum Turcorum agmen in cornu dextrum fertur,& forti à Saxonibus animo excipitur. in ripa fluminis tanta ui pugnatum,ut perbreui multi utrinque caderent. Pari adhuc ſpe certabatur: cùm alterum Turcorum agmen immiſſum eſt,cuius impetum Saxones numero multo pauciores ſuſtinere nequierunt. Quare inclinati,præter fluuium cæduntur: alij uulneribus confoſsi,cum retro pedem dare nequirent, in aquas aguntur, demerguntúrque: cæteri dato tergo,intra Valachorum ſubſidia ſe recipiunt. Contrà illi conſurgunt,obuerſantúrque,& inſtaurata pugna multos ex hoſtibus obtruncant, nonnullos præcipites in aquam impellunt. Dum hic acerrimè pugnatur, Scythuli,qui læuum cornu tenebant, ne minori quidem periculo laborabant: alæ non ſine cruenta pugna utrinque retuſæ, quando inundanti hoſtium multitudini obſtare non poterant,intra cataphractorum aciem ſe receperant. Valachi cum Saxonibus in dextro cornu miſerè cæſi,quamuis multo plus hoſtium ibi oppetijſſet. Marus amnis totus cruore infectus eſt. Dum uehementer in utroque cornu laborabatur,uaiuoda,antequam res ad triarios redigatur,quadratum cataphractorum agmē, quod in medio ſtabat,ultrà promouet. Cum primus in acie ſtaret,primo gradu,citato equo,cúm eo unà concidit: ſocij tunc oſtenti iniquitate conſternati, ad Saxabanam quinque milibus paſſuum ab Iula diſtantem, uel proximum montem redeundum eſſe cenſebant. At ille, Quicunque(inquit)pro Deo optimo maximo,diuáque genitrice pugnat,quo'nam pacto malis prælium auſpicijs inire poteſt? Proinde ti-

Marus uel Mariſus fluuius.

mori parcite,& me forti animo ſequimini,commilitones: futura uulnera abominatur equus,ſine quibus bella non geruntur: ſed iſte,mihi credite,hodie uictorem me uobiſcum referet. Mox dicto celerius in Turcos irruit, laborantium animos inſtaurat: cum tanto impetu fertur in hoſtes,ut primum illorum agmen ſine mora proſtrauerit. Quod cum Alibechus accepiſſet,quatuor ſimul agmina iungit,ut equitum multitudine circumglomerante,uaiuodæ aciem obruat.Remittitur interim in utroque cornu pugnæ furor,& ad prætorianas acies Mars totus uertitur. ibiq; ſic conferto prælio dimicatur, ut dux cum duce, ueterani cum ueteranis cominus acerrimè certarent.uaiuoda ſex uulneribus unà cum equo confoſſus,ad extrema cum ſocijs redactus erat.quamuis cæſorum corporibus obductus eſſet, quò plures tum ex hoſtibus cadebant,eò frequentior undique turba confluebat. Cum ita laboraretur,& iam ad præſidiarios ſe recipere non liceret: Ecce à tergo Turcorum,à montis uertice eum quadrato cataphractoq; agmine,uexillationumq; alis,collega Paulus apparet:confertamq; cum hoſte manum cum extemplò proſpectaſſet,citato gradu, edito ingenti clamore,unà cum tubarum clangore coniuncto, in Turcos irruit:tantoq; impetu hos à tergo premit,ut primo congreſſu multi ceciderint.illi cùm numero dudum ſuperiores,uictoresq; fore uiderentur,à tergo petiti,non modò ſpem uictoriæ,ſed multitudinis quoque ſpeciem ſimul amiſerunt. Paulus duplici accinctus gladio,ueluti leo rugiens,multo cruore uſquequaque graſſatur:indomitus,quacunque ruit,cuncta obuia proterit,latam & inſignem ſtragem agit: nunc ultimam hoſtibus internicionem obclamitans, nunc ſuorum ferociam inflammans: quandoque uſque adeò intonans,ut à laborantibus & cedentibus exaudiretur. Poſtquam pientiſsimo ſe Ieſu Chriſti nomine foueri,ac uictoriæ ſucceſſum continuari intellexit:geminatis uiribus animiſq; intonuit,per infeſta latum iter agmina faciens: Vbi ubi Bator es,inquit:ubi caſtę caſtitatis ſpecimen,fidei propugnaculum,& ſeueræ integritatis exemplum? ſicubi locorum es: ſi uiuis adhuc,reſponde Bator:ſum Paulus,pro te, pro patriæ ſalute,ad utramque fortunam expeditiſsimus. Senſerat uaiuoda potius ex deſidente hoſtium ferocia,quàm ex intenta uoce,collegam in tempore adfuiſſe:& quamuis multiplici uulnere iam exhauſtus,tamen quia plus alieno ſanguine quàm ſuo cruore fœdatus erat,inter congeſta utrinque cadauera: Adſum,inquit,mi Paule, adſum,adhuc uiuitur. Dum defecta ruinam noſtra corpora minantur,& nutant: tu catholicam fidem,regnum,patriamq; tuetor. Cum hæc uix inter cædes mutuóſque ictus Paulus exaudiuiſſet, Si uiuis adhuc,confide ergò,inquit,& cuncta pro nobis numina dudum arma ſumpſiſſe puta: mox circumactum laboranti uaiuodæ agmen proterit:collegæ turmam,quæ iamiam Turcorum,qui circumuenerant,ui caſura uidebatur,præſenti morte liberat:additis ſubinde animis, agmen in cæteros latè ciet. Turci cum fronte tergoq; ſe obcluſos intellexere,in montem,quem diximus,editiſsimum,proximaq; iuga diffugiunt,exuuntur caſtris,& opulenta præda.nihilo ſegnius ac illi fugiunt,inſequuntur iſti,& per difficillima quæq; loca diſquirunt.potiſsima in plano ſtrages acta:& per omnes citra inuidiam inſignis,uerùm paulò minor in montibus,patrata cædes.Nam dum per auia feruntur illi,prouinciales locorum non ignari,præoccupant exitus:aut ſi nequeunt, ne minore quidem iſti cædis & uindictæ,quàm illi ſalutis & fugæ cupiditate correpti,per anfractus ac prærupta loca petunt,palantes illi fugam in iuga ſurripiunt:hi pari celeritate ſubſequuntur: multi per arcta & ardua ſurrepentes,correpti pedibus,& ad ima tracti,immaniter diſſecantur: pars per acceſſa uagantur palantes,& à ruſtica turba eodem poſteroq; die cæduntur: nonnulli ſaucij & exhauſto cruore defecti,partim inedia, partim lethali languore abſumpti ſunt. Quicunque per montium appendices adhiberi potuere,continuò cæſi:pauci capti,niſi quorum liberalis aſpectus,magnū captiuitatis lucrū pollicetur. Alibechus habitum,linguamq; iuxtà mentitus,paſtoris ductu in montem aufugit, in paruaq; caſula ea nocte delituit. At ubi illuxit,conſcenſo equo: Abi paſtor,inquit, ad uaiuodam,& te Alibechi hoſpitē fuiſſe nunciato: mox dicto celerius auerſo equo

cucurrit.

cucurrit. Fuſis fugatiſq; Turcis, in eorum caſtra factus eſt impetus, quę ingenti prędа completa diripiunt, captiuos quoq; cuiuſq; ætatis & ſexus in libertatẽ uindicant, congratulatur pileata turba, pedes manuſq; aſſertrices certatim oſculantur, & gratias aguut. Deinde cæſo ferè ad internicionem hoſte, cùm receptui ſigna cecinilſent, in agonem locumq; certaminis omnes conuenere. Paulus uictoria quamuis haud incruenta lætatus, cum collega legionibuſq; uictricibus & pientiſsimis inter cadauera cœnare decreuit: quia ingruente nocte in caſtra redire non poterant, atque multum commeatus & uini, potiti caſtris hoſtium, hinc abſtulerant. Super cadauera ſtratæ menſæ: quippe quæ uſque adeò frequentia denſáq; iacebant, ut per uniuerſum campum, quoquo uerſus in ſtadia penè ſedecim, in cadauer proſilire potuiſſes. Appoſitis ergo dapib. accubuere milites, refecta ſatis, ſuperq; corpora: & animi lætitia, uinoq; plus æquo exhilarati: captiui, qui proſpecta dudum uictoria hoſtilia caſtra populari cœperãt, ibi quoq; opulentiſsimè diſcubuere: cœna non ſine militari cantu tranſacta, incompoſito extemporaliq; carmine ducum procerumq; laudes concinuere. mox incaleſcente Baccho, militarem pyrrichiam ſaltarunt. Cum adhuc armati Martiales choreas agerent, elatis in numerum clamoribus, cuncta complebant. item cum in publicæ hilaritatis monumentum, quotuſquiſq; miles geſtu motuq; corporis aliquid ageret, q̃ riſum à cæteris exigeret: Paulus ſaltare iuſſus, in media corona ita ſubſiluit, medium ſublimemq; cæſum hoſtem humo porrectum, dentibus ſine ullo manuum adminiculo planè corripuit: mox in orbem, admirantibus potius quàm ridentibus ſpectatoribus, numeroſè ſaltauit, choream ſe & Herculeo quoq; uiro dignam edidit. Ea nox præ lætitia geſtiente inſomnis acta. Poſtero die, ambo duces cum exercitu in Albam Giulam ouantes rediere: dimiſere multos, qui ſociorum corpora legerent, ſimulq; congeſta ſepelirent. Pauco pòſt tempore ad ſepulturam Batoris edicto impenſáq; ſacellum conſtitutum, ubi quotannis parentaretur, inferiæq; fierent: hoſtium cadauera in aceruos redacta quàm plurimos, quos in hodiernum uſq; diem cuiq; cernere erit. Ex Vngaris octo milia deſiderata, ex Turcis triginta circiter milia cæſa: quin & per accliuia montium loca paſsim cæſorum oſſa ſpectantur: duoq; ferè Saxonum Valachorumq; milia in profluentem acta, quæ ſigillatim deinde reperta fuere.

Rex cum à Tranſyluanorum rebus admodum ſolicitaretur, inſignis ecce uictorię nuncius adfuit, qui cæſum ad internicionem Turcum retulit. Præſenti gaudio refocillatus, ingentes Deo gratias agit, quòd ſemper res Pannonicas propitius ipſe reſpiciat. Aras omnes cum regina ſupplex circuit, ſupplicationes populis omnibus indicit, & ipſe quoq; multos dies ad omnia templa rem ſacram facit. Quare in Styria XII. Kalend. Martias, & Tranſyluania ea hyeme bene pugnatum. Eodem anno Ioannes cardinalis Aragonius, qui cum ſumma pontificis poteſtate paulo antè uenerat in Vngariam, Strigonium V. Idus * Martias intrauit, & archiepiſcopatum accepit, à Matthia datum. Sed cum Ioannes Alemannus, cuius ipſe ſucceſſor erat, adhuc in Cæſaris aula uiueret, ſeq; in Romano foro iure priuari non poſſe contenderet: cardinalis prouentus omnes apud Strigonienſe collegium deponi iuſsit, donec uerus diiudicata lite poſſeſſor extaret. Rogatus Ioannes, cur archiepiſcopatu regnoq; temerè ceſſerit? Caudati monachi pulueres, longum ante ſyrma trahentis, ultrà ſe tolerare non potuiſſe, reſpondit: Gabrielem cardinalem cauillatus, quem ſibi apud regem præferri, æquo animo pati non poterat. Quarto pòſt anno archiepiſcopatus Aragonio ſententia iudicum addictus eſt. Hic etiam annus Apulis & Salentinis perpetuò memorãdus. Turcorum namq; claſsis delecto milite onerata, & ex Aulone profecta, quod antiquum quondam nauale fuerat, Hydruntum traiecit: uiginti hominum milia in littus expoſuit, qui urbem incautam, & ex antiquo ocio inermem olim factam adorti, decimoſeptimo die ui capiunt, ac oppidanos ad unum uſq; omnes obtruncãt: nec ſexui nec ætati pepercere, in templis ante aras cæſi ſacerdotes, pontifex cute exutus: nihil immanitatis, inexpiabiliſq; audaciæ prætermiſſum. Mox agrum & finitima quæq; oppida, igni ferroq; uaſtant, in ſeruitutem aſſerunt, quoſcunque capiunt.

*Maias.

Ioan. Aragon. metropol.

Beſtias,uetuſtiſsimum ad Garganum oppidum,amoliuntur,ad quinquaginta paſſuum uſq; milia in prædā omnia redegere. Quare Alphonſus Calabriæ dux, dimiſſo Etruriæ bello,copias in Apuliam reuocauit:& contractis ex tota Italia auxilijs,ad recipiendam Hydruntum terra mariq; proficiſcitur.Italia magno tunc metu perculſa, multi emigrare decreuerant:quin & ſummus pontifex Italiæ factionibus conſternatus,de deferenda quandoq; urbe Roma cogitauit,& ſe in Galliā Narbonenſem profecturum eſſe minabatur. Nouus bellandi uſus ita milites Italos exterruerat,ut congredi non auderent:ſua namq; robora à barbaris eludi ſenſerant.Ad generi ſui opem Ferdinandus rex cōfugit:ualidiſsimus duorum milium equitatus à Matthia miſſus, cui Magior Blaſius & Nagy Ianos præerant.Ii cum in Apuliā traieciſſent,& mari & terra Hydruntum obſeſſam eſſe accepiſſent,ut Pannonicas Italis uires oſtentarent,ea qua Itala caſtra ingreſsi ſunt hora,cum Turcis cōgredi uoluere.Turrim magno præſidio munitā expugnarunt,quam pro porta ad fontem proximū Turci cōſtituerant, potentiq; præſidio & munitione obfirmarant.multi utrinq; cæſi. Vngari tandem ea potiti,ſic hoſtium audaciam ſanè repreſſerant,ut amplius egredi non auderent. ciuitas demum inſequenti anno,paulo poſt Vngarorum appulſum,non ſine multa ſuorum cæde,XVIII.Kalend.Septemb.ab Alphonſo duce recepta.Hoc etiam anno Ludouicus rex Gallorum,exactis cum Maximiliano inducijs,ad expugnandā Doblam triginta hominum milia in Burgundiam miſit:qui à Doblenſibus non modò profligati,uerùm ad internicionem cæſi. Quare Ludouicus non iniuria ſuccenſus,reparato ualidiore exercitu urbem infeſtam ui cœpit,ſolo æquauit. Item Stephanus Frangepanis,comitum Segnienſium uirtute,probitate ac religione, non immeritò princeps ſemper habitus,ſuperſtite Berardino filio,uiro indomitæ fortitudinis & audaciæ,pulchraq; nepotum prole,Modruſiæ diem obijt. Franciſcum quoque Philelphum Picentem noſtrum,Græca Latinaq; lingua eruditiſsimum,poſt edita multa ſui monumēta,octogenarium Florentię mors tempeſtiua corripuit. Inſuper Cledacoriandulus ſtratiotarum præfectus,cū in Peloponneſo ageret, magnas rupes quæ ad Tenarum promontorium ſunt,inuaſit,ac cęſis fugatisq; Turcis,Mantineam eius loci oppidum in ſuam poteſtatem redegit. Hoc etiam anno ingens peſtilentia per Vngariam debacchatur. Quin & Matthias,cùm hoc tempore Budæ ſemper fuerit, cum Friderico Imperatore,ut in Turcos aliquid moliretur,inducias fecit. Sæpe etiam antea miſſo antiſtite Agrienſe, de ſolida pace tractauit:nūquam tamen eam ad ratam firmamq; concordiam redigere potuit. uerùm ille ad cardinalatus faſtigium regia ope & authoritate euectus,uoti compos,faſtidita Vngaria,Romam conceſſerat: in bello Hydruntino,Italiæq; tumultu, legatus Apoſtolicus cum ſumma poteſtate creatus,in Apuliam contenderat. Sed antequam è Pannonia recederet,haud inconſulto principe regalia ſigilla,quibus literæ obſignantur, Petro Colocenſi metropolitæ conceſsit.Neq; hæ, neq; aliæ unquam regi,quas cum Imperatore iniuerat,inducię profuere.Nam quoties parato exercitu iter in Boſſenam aduerſus Otthomanum ſumeret,extemplò præfecti Cæſaris uiolatis inducijs,Vngariam infeſtabant. Inſe-
1481. quenti uerò anno,qui octogeſimus primus erat ſupra mileſimum & quadringenteſimum,Hamburgum regis oppidum,quod Neapoli eſt proximum,Cæſaris copiæ obſedere. Id haud parum regis animum commouit. Quare præfectum quendam equitum,cui Pandobles nomē erat,Hieraslai Boemici reguli fratrem,ad ſoluendam obſidionem repentè miſit,gnarum rei bellicę,& ſpectatę fidei uirum. Is clàm ad hoſtes iter facit, nil tale adhuc metuentes. Cùm caſtris appropinquauit,iam nox ingruebat:ſtratis paſsim menſis hoſtes accubuerant,uinoq; dudum incaluerant. Incautos à tergo Pandobles cum expeditiſsimo adoritur equitatu. maximus primo inſultu tumultus in caſtris oboritur,mira confuſio cum terrore cunctos inceſsit. accubantes multi trucidantur,fœdantur paſsim cruore thori:& qui aliquid audebant,his nec promptum nec liberū erat arma capere,inſtruere aciem,& impetum excipere. Quare fuga his potius quàm pugna ſuccurrit. quibuſcunque fuit integrum,omnes terga dedere.

dedere.inſequunt̃ Pannones aliquantulum:mox cęca nocte reuocati,ac fuſis fugatisq; hoſtib.potiti caſtris,liberatũ obſidione oppidum ſubiuere. Regina quoq; Beatrix affinitatis fiducia,literis & legatis Imp.ad ineundã cum uiro pacẽ ſępiſsimè hortat̃. præter bona uerba,nil aliud accepit. Quantũ calamitatis non modò ſibi hoſtiq;,uerùm Chriſtianę reip.hęc obſtinata Cęſaris pertinacia attulerit,haud difficulter hinc intelligi põt. Maumetes em̃ Orientis expeditionẽ adortus,poſt ingẽtia terra mariq; patrata facinora,hoc anno,non ſine ueneni ſuſpicione, v.nonas Maias in caſtris 27. Conſtantinopolitani imperij anno,item menſe 11.& die 5.pręter omniũ opinionem,emorit̃. *Maumeti mors.* Duo huic ſuperfuere liberi,maior natu Baiazetes,minor Zaliabus.Audita Imp.morte,ingens in urbe tumultus oboritur.In duas,uti duo filij erant,factiones uulgus diuiditur.uicerũt tandẽ Baiazetis partes:et cum is abeſſet,quippe q in Carmaniã ductarat exercitũ,filius ꝓ patre abſente ad imperium poſtulat̃.Baiazetes XVI.Kal. Iunij Conſtãtinopolim reuerſus,Imperator à populo ſalutat̃.Zaliabus cognitis his q̃ Cõſtantinopoli geſta ſunt, imperiũ Aſię anhelauit,ut alter Europę,Aſiæ alter imperaret.Sed longè aliter q̃ ſperauerat res ipſa obtigit.Ex Aſſyrię finib.reuocatus,Pruſam in Bithynia occupat. Contrà frater,quando imperiũ non patitur corriualẽ,comparato exercitu in Aſiam traiecit: & fuſo fugatoq; fratre,Aſię quoq; imperium in ditionẽ redegit. Matthias adhæc nactus tempus quale nunquã antea magis idoneũ,cogit exercitum,delectumq; habet. Vndecũq; poteſt auxilia euocat,ut utramq; Myſiam,Illyricũ Daciamq; recipiat.Dum id unũ intendit,& ingentes in Turcũ molit̃ apparatus,(namq; eò uerſus caſtra mouerat) ecce triſtis nũcius aduenit,qui à Friderici Imp.pręfecto ſuperiorem Pãnoniam igni ferroq; uaſtari retulit.Indoluit admodũ Coruinus,& grauiter angebat̃,quod tam idonea è manibus occaſio per Cęſaris inconſtantiã elaberet̃.Prętorianæ Ottomani cohortes ad Hydruntẽ erant obſeſſę,in quib.potiſsimùm Turcorꝫ uires continebant̃. Bizantium grauiſsimis factionibus,& fratres inteſtino bello flagrabãt. Nicolaus Gingi dux Macedoniam ingreſſus,amiſſam olim ditionẽ,patrata magna ſtrage Turcorꝫ planè recuperat. *Nicol. Gingi.* Idipſum à Ioanne Cernoi factũ eſt,qui tandẽ compoſitis cum Baiazete rebus, cum ſua ꝑter Sabiacum ui recepiſſet,in priſtino regno remanſit: annua tm̃ ſtata Turco tributa rependit. Hoc anno,audito Maumetis obitu,Alphonſus cũ Italicis Pannonicisq; copijs Hydruntum,ut paulò ſuprà diximus,facta deditione recipit, dediticias barbarorꝫ cohortes ad ſeruitia naualia redigit.Deſperata igit̃ expeditionis huiuſce fortuna,Coruinus nõ mediocriter cõmotus,ad ulciſcendam Cæſaris pertinaciã uniuerſas animi uires intendit:omnib. Vngarię finibus antè ꝓſpicit,qui Turcos attingunt,ne illorꝫ incurſu ab incœpto reuocari poſsit.cum Stephano uaiuoda Valachiæ principe,quã inferiorẽ quondam Myſiã appellabant,fœdus init:qua quidem ſocietate,nonnulla in ſuperiore Myſia ui Turcis oblata.hinc Ioannẽ Schanderbecci filiũ,aliosq; regulos Illyrico ab Ottomano olim eiectos,ut paterna bona recuperent:hinc Ferdinãdũ ſocerũ,qui Aulonis ſpe fruſtratus,Chymirã dolo cœperat,in Baiazetẽ hortat̃ & irritat. Verùm eodẽ anno Baiazetes Imp.è manib.Pãnonię regis Riſanũ aſtu oppidum eripuit. *Riſanum amiſſum.* Hæc igit̃ eo anno memoratu digna geſta ſunt.Proinde inſequenti rex Hamburgũ in Vngarię Auſtriæq; finibus ſitum,obſidere decernit. *Hamburgum obſeſſum.* oppidũ eſt decẽ milib.paſſuũ ſuper Piſoniũ, citeriore Danubij ripa,& in altiſsimi montis cliuo reſupinatum.in uertice arx eſt inacceſsibilis, uniuerſę Auſtrię Pannonięq; conſpicua.hanc optimo ꝓſidio Cęſar obfirmarat.A' tergo Prucchũ ſubiacet,duodenis penè ſtadijs remotum.Nec Matthiã quidem bellicæ diſciplinę ſanè authorẽ latebat,nihil in Auſtria tutò moliri poſſe,niſi Hamburgum prius expugnaret.A' tergo namq; relictum,amploq; ꝓſidio munitũ,multum obeſſe poſſe uidebat̃.A' difficillimo igit̃ loco bellũ inſtaurat.Piſonium primò uenit IIII.Kal.Iulias,cohortes quaſdã cum nõnullis equitũ turmis eò ſubmittit,q̃ oppidum obſideant. Ipſe ad decimũ lapidem caſtra poſuit.Imperator audita obſidione,cum id ꝓuincię ſuę unicum ꝓpugnaculum foret,ne rem tanti momẽti per ſocordiã & ignauiã amitteret,tria equitum milia obuiam mittit,q obſidionem inhibeãt:plura indies,uti uſus ipſe poſtulauerit,ſubinde miſſurus.Hoſtes propè adeſſe,rumor & tumultus oborit̃. Stephanus Scepuſienſis comes,Tetaurusq;,pręfecti equitũ à rege miſsi,ſine currib.& impedimentis

his occurrunt. cum in Prucchenſem agrũ perueniſſet, Alemãni quadrato ex urbe agmine cõtrà ꝓdeunt, uehementiſsimo utrinq; impetu pugna conſerit̃. à principio in acie cecidere nulli: ſed Vngari numero impares, qui exploratũ potius q̃ pugnatum uenerãt, ab hoſtiũ ferocia inclinati, palantes fugiunt. inſtãt à tergo illi, fuſos inſequũtur. Stephanus dux ubiq; gentiũ fortiſsimus ſemper habitus, & impatiens turpitudinis, inclinatã aciem ſiſtere conat̃. fugientes aliquot obclamitãs in ordinẽ reuocat: ſubuenit laborantibus, & qua poteſt ui, arteq; aciem inſtaurare cõtendit. Inter conatus tandè irritos ab hoſtibus circumuentus capit̃, captiuus nondũ domitus abducitur. Duo cuſtodes inermi dant̃, qui eũ aſſeruent. Dum cęteros ſocios turba petit, à duobus, qui latera clauderent, Prucchũ uerſus agitur. captata loci & tẽporis occaſione, à cuſtodis latere, quẽ ad lęuam habebat, enſem ex inopinato rapit, transfodit utrũq;. atq; horũ manib. elapſus, per auia loca in regia demũ caſtra refugit. Fuſi quoq; dudũ equites, eòdẽ paulo antè rediere: gratulantur ꝑfecti fortiſsimi ſalutem oẽs, quem tam ꝓperè nunquam reducem uidere credebant. Pleriq; qui in caſtris cũ rege remanſerant, audita dudum ſuoꝝ fuga, longè maiora rati, in ꝓximam Piſonij urbẽ, ubi tutius agerent, ſe cũ principe recepere. Pòſt ubi paucos fuiſſe captos, ac cęteros cum duce Stephano in caſtra rex incolumes rediſſe cognouit, Hamburgum longè maiore, quã antea obſidione circumuenit. Machinas belli æneas, atq; unã inprimis raræ magnitudinis, Buda mox adferri iubet: quã ferrato clauſtro inuectã, uix equi circiter octogeni loco moueri poterãt. Cum has urbi admouiſſet, mœnia diſcutit, ingentes turres ꝓterit, & laxos ubiq; aditus patefacit. Contrà ꝓſidiaria cum oppidanis turba iacturã mœnium nocte reſarcit, aggerẽ ponè murum erigit. Inſidioſa ubiq; fabrica tendit̃, trinis circùm caſtris ciuitas obducitur, ne q̃ adiuuari ſubſidio queat. Clandeſtinis Imp. internuncijs admonet̃, tam arcta urbẽ obſidione eſſe obſitam, ut niſi citò ſubueniant, deditionẽ omnino facere cogat̃. Decem milia equitũ tertio pòſt menſe ab Imp. mittuntur, ut Pãnones inde repellant: aut ſi id fieri nequeat, ciuitatẽ milite cõmeatuq; compleant. Cæſareę, ut imperatũ fuerat, copię aduenere, atq; occidente iam ſole in conſpectu hoſtium affuere. Præmiſere currus oẽs: in aduẽtu, ut agminis magnitudine copiarũq; multitudine celarent hoſtẽ, ingruente nocte, unum tñ lumen uiſum in caſtris, maximum ubiq; ſilentium actum, cuſtodię ubiq; diſpoſitæ. In medio tñ interualli fuit, quantum ęneis mutuò ſeſe machinis lędere poſſent. Contrà rex ea nocte cũctos qui ad Hamburgũ ducebant aditus, impoſitis militum ꝓſidijs obſtruit: tormenta cuncta mœnib. admota, hoſtibus obtendit. relicta obſidiaria manu, reliquos equites pediteſq; Alemannis opponit. Quamuis numero inferior eſſet, locoꝝ tamen difficultate machinarũq; copia uſq; adeò ſe ſuoſq; obfirmat, ut maiorib. etiã uirib. idẽ amoueri nõ poſsit. Alemãni intẽpeſta nocte cũctos urbis aditus explorãt: impoſita ubiq; ꝓſidia offendunt, tentãt eijcere, irritos conatus ſentiũt: mox re infecta, in caſtra redeũt. Cũ ex improuiſo hoſtes affugiſſent, Prior Lauranę cũ tumultuaria uexillationũ manu his ſtatim occurrit, multos interficit, capitq;. Ad regẽ redit, & inflammat ad ꝓlium. Rex armatus cõſcenſo equo, cum forti aïo illis occurreret, regalia ſigna iuſsit explicari. Quod ubi factũ eſt, ſigna à uento in hoſtes confeſtim intendebant̃. Milites Auguſto ſuccẽſi auſpicio, uix contineri poterant. Cùm Alemãnis appropinquaſſent, tota nocte machinę bellicæ eos infeſtarũt. pòſt ubi illuxit, ne tẽpus fruſtra tererẽt, deſperata re, cõmuni omniũ conſenſu caſtra retro mouent: & econtrariò, ueluti pręlatis curribus pridie aduenerãt, ſic poſtero die ꝓpoſitis receſſere: ut ſi [illegible]s à tergo impetus immineret, curruli ſeſe oppoſitu facilè tuerent̃. Poſtquam Alemãnos abeuntes Vngari conſpicant̃, inſtandum à tergo multi eſſe cenſent, citatoq; impetu congrediendum, ne inultos dimittere uiderent̃. Deſpotes, cui à lupo cognomen erat, longa belloꝝ experientia pręditus, pręlium cũ hoſte haudquaquã conſerendum eſſe cenſuit, quãdo & numero & robore armiſq; longè ſuperiorẽ eſſe diceret. nonnulli tñ regis iniuſſu à tergo inſequuti, manũq; audacter conſerere auſi, parum proſperè pugnauere. Cum hos pugnã iniuiſſe Franciſcus Ariſtus uexillationũ præfectus intueretur, ipſe quoq; armis abſtinere non potuit. Cum delectos equitatu ad Prucchum uſq; perſequitur: & dum inter cõfertiſsimos uir fortis acerrimè pugnat, humero ab hoſte trãsfoditur. Moſes idem auſus, ac ictu graui læſus, acie exceſsit.

exceſsit. Cum illi Prucchum recto agmine contenderent, ab oppidanis nō admiſsi, ne ibi fortè à Pannonibus obſeſsi, fame ac rerum inopia unà abſumerentur, in ſuburbanis conſedere. Quicunq; tumultuarium à latere tergo'ue prælium commiſere, arreptis uiginti curribus onerarijs, nonnullis'q; impedimentis, in caſtra redierunt. Obſidionem rex inſtaurat: repulſis'q; maiore animo auxilijs, urbem oppugnat: disfringit mœnia, atque dies aliquot machinarum genus ceſſare uiſum: oppidani tandem ab omni ope deſtituti, cum extremā reformidarent inediam, & ſubſidia deſperarent, ſeſe dedunt. Hamburgum igitur pridie Kalend. Octobris capitur. Quanti hæc expugnatio regi conſtiterit, non facilè credi poteſt: plerią; bis centies mille aureûm prodidere. Arx quamuis dies aliquot propugnari potuiſſet, à præfecto tamen acceptis tribus aureûm milibus, regi traditur. Item, eodem ferè menſe, cum delectus Turcorum equitatus Sinderouiam prodijſſet, ut Vngariam excurſaret, & pro more cūcta diriperet, Paulus Cinifius, Deſpotes, Petrus Dochius, cæteri'q; illius oræ proceres, obuiam occurrere, in campum quem Beccherem appellant, Sinderouiæ proximum. Vtriq; conuenere, collatis utrinq; ſignis pugna conſeritur, cum in dextro cornu Paulus præſideret, ac in læuo Deſpotes, ductores ambo fortiſsimi, circumactis equitum alis ſic hoſtem circumuenere, ut extremis ibi uiribus ſit utrinq; certatum. Turcus cedere non poterat, cum undiq; premeretur: tanto minus Panno, qui certam iam uictoriam aſſequi confidebat. Dum ille ſe pertinaciſsimè tueri, & hic ſuperare contendit, magna utrinq; cædes oboritur. ſubſidiariæ mox à tergo cohortes, ac equitum turmæ ſucceſſere, ut laborantibus opem afferrent. Cum his prælium inſtaurant. quò cum omnes facto agmine Pannonum cataphracti equites confluxiſſent, hoſtes extemplò reiecti, dato tergo, ſe in fugam uertunt. Inſtant iſti, & inter fugiendum magna patrata ſtrages. Turci demum fuſi fugati'q; Sinderouiam confugere. Tria milia in acie cæſa, capti & ſaucij multi: quingenti ex Vngaris deſiderati. In uictoriæ teſtimonium magnæ pars prædæ, à Paulo ad regem miſſa, pars quoq; ueluti ſigna, & nonnulla ſpolia templis affixa. Capto iam Hamburgo, quod totius Auſtriæ propugnaculum non immeritò dicebatur, Imperator præſidijs cætera obfirmat oppida: in primis'q; Prucchum hoſti proximum, & Cornaburgum, quod magni in ulteriore Auſtria ponderis eſſe uidebant. Matthias ingeminato animo, ne ibi tempus tereret, ac uires eluderet, Prucchū præterit, & Viennenſem agrū adoritur, infeſtat'q;. Vbi Fridericum Imperatorem eſſe ſenſerat, hoc non ab re factum, ut ſenſim & pedetentim Viennam, caput gentis exterreat. Nonnulli in ſuburbanis capti ſunt, finitima quoque circùm oppidula circiter octo, inprimis S. Vitus, Podona, & pleraque alia. Styriam deinde perculſurus, penetrare uoluit. Ad oppidum igitur cui Nouæ eccleſiæ nomen eſt, inditum, cum exercitu proficiſcitur, quod decem milibus paſſuum eſt ultra Neapolim. Ad Sceam Viennam itineris anguſtia, & impoſitis ibi præſidijs, remoratus retroceſsit, Semproniumq; peruenit. Hinc cum paucis equitum turmis nonnullis'q; cohortibus militum, ad obſidendum Keuuzegh oppidum contendit, haud procul à Sempronio remotum. Id ſine magno negotio capitur: reuertitur mox Sempronium, ubi dies aliquot mora tracta, ad obſidendam mox Viennam redijſſet, niſi exhauſtus labore miles, defatigatus equus, ac rerum inopia prohibuiſſet. Sæuiente ergo bruma, in Vngariam ad hybernandum copias reuocare decernit. Quare Sempronio mouens, Tatam uenit. Quadrageſimale hic ieiunium agitur: corpus animum'q; rex à belli labore reficit, recreat'q;. Tertiodecimo ante Paſchæ ſolennia die, Budam reuertitur. Iſta hoc anno geſta ſunt: poſtero multa oppida expugnata, ut ex ordine referetur. Prucchum ſuperat, in ſuperioris Pannoniæ Auſtriæ'q; finibus magni momenti oppidum, quod Cęſar ualidiſsimo prę ſidio & quauis arte muniuerat, ratus ibi haud minus q̄ ad Hamburgum Pānonicas ſe uires uexaturū. Hoc tutelam omnem itineris è Pānonijs in Auſtriā tendentis intercipit, inhibet cōmeatus, & nemo ſine p̄ſidiario comitatu hac iter facere poteſt. Stephanus Dauid, cui Hazy cognomen erat, à rege cū p̄torianis cohortibus, delectis'q; huc equitib. primo tēpore mittiť, ij obſidēt. Ciuitas nō ſolū milite, foſſa, mœnibus, uerūeti ī optima arce, circūfluo'q; amne munita, in plano ſita eſt: oblongū pulchrū'q; p̄ porta ſuburbium. Verno tēpore oppugnari

Hamburgi deditio.

Quid rex fecerit post captū Hamburgum.

Neu'irchen.

Schaduuien.

Gunſium obſeſſum.

Reditus in Auſtriā Matthiæ.

Dauid Hazy.

Prucchi obſidio, & expugnatio cruēta.

gnari cœpta, haud facilè capi poterat, q̃n uaria circùm munimēta ꝓhibebant. tẽtata ſępe expugnatio, mœnib. admotę machinę, tranata aqua, ſuperata ſępe foſſa aggereq́ꝫ ad muros cominus pugnatũ: adhuc tñ capi non poteſt: multi ſub muro cæſi: qui dũ audacter admotis ad mœnia ſcalis ſubire conãtur, extemplò reiecti, ſaxisq́ꝫ ſunt obruti. Iam quartus ab obſidione menſis agebaẽ, cum Dauid nõ minus ira q̃ uerecundia percitus, extremis uiribus hãc aggredi cogitet, ordines inſtruit, & dato ſigno militũ ignauiam uulgò increpitans, primus cõpleta foſſa murꝝ conſcendit. Pręfecti exemplo milites excitãtur: obſtãt oppidani, ſaxaq́ꝫ deuoluũt. Inhibẽt contrà ſagittarij, urbs pari uirtute undiq́ꝫ oppugnaẽ. Ad obtrita demũ mœnia peruentũ eſt, quà hoſtis haud difficulter intrare poterat: obſtãt intus oppidani: & in aditibus, q̃s ænea tormenta fecerãt, grauis pugna committiẽ. Miſera hic cędes exoritur. In ſpe uictorię inſtãt, timore mortis obſtãt illi. Sex circiter horis pugnatũ. Vngari tandẽ ingreſsi, urbe potiuntur. In primo ingreſſu ne mediocriter quidem ſęuitũ, mox cædibus temperatum. Arx aũt ipſa ſupererat, q̃ nondum capi poterat. Menſem unũ obſidẽt: & duo de quadrageſimo die pręfectus arcis inedia coactus, deditionem facit. Hic annus Prucchi captiuitate inſignis habetur.

1484. *Cornanburgi obſidio.*

Inſequenti uerò anno, qui octogeſimusquartus ſupra milleſimũ & quadringenteſimũ numeraẽ, Cornãburgi obſidio, ardua quidem & perq̃ difficilis ritè ſucceſsit, quę non minus hũc q̃ illa ſuperiorem effecit inſignẽ. Vienna urbs ſanè potentiſsima obſideri non poterat, niſi oppida quædã, quæ ſuperſunt, antè caperenẽ. Nunquam eñ illa capi potuiſſet, niſi ſuprà Danubius erectis utrinq́ꝫ turribus, impoſitisq́ꝫ præſidijs occluderetẽ, ne quid cõmeatuum auxiliorum'ue ab Alemannis ſecundo amne facilè demitteretur. Dauid igiẽ cum iiſdẽ copijs & prętoriano equitatu, regio iuſſu Cornãburgũ obſidet. Clauſtrumburgum aũt, antequam Prucchum caperetur, Pandobos Boemico genere natus, pręfectusq́ꝫ equitũ inſignis à rege miſſus occuparat.

Sant Pelten.

Quin & oppidũ cui à diuo Hippolyto nomen eſt inditũ, ſubducto ingenti mercede pręfecto arcis, ſubinde receperat. Dauid, multo milite ac omni machinarꝫ genere ciuitatẽ à Cæſare ſtudioſiſsimè munitam eſſe regi ſignificauit, plurib. ad hãc obſidionem copijs opus eſſe docuit: quare huc regis imperio Boemicus quamprimũ exercitus aduenit. Acerrima ciuitas obſidione circumdaciẽ: & iam foſſę mœnibusq́ꝫ hoſtis imminet: mulię circùm turres cõſtituunẽ, aſsiduoq́ꝫ ꝓſidio munitę: cum oppidanis eminus quotidie certant. Ferreæ utrinq́ꝫ glandes ac ſaxa mittuntur, ꝓhibentur muro cuſtodes, & grauiores machinę mœnib. admouenẽ, quib. murus obteratur, & hoſti pareẽ aditus. Inſtaurant diruta intus oppidani mœnia, & ex materia egeſtaq́ꝫ terra aggerem ꝓ muro attollũt. Cæcas quoq́ꝫ foſſas ac uallũ nocturno labore conficiunt, & ſoliciti conatus hoſtiles reddere nituntur. Cum grauiter obſideri Imp. acciperet, exercitum Alemannorꝫ haudquaquam ignobilẽ, mittere decernit, quo repentè ſoluaẽ obſidio. Itaq́ꝫ è Noricis & Vindelicis milites cõducit, delectum cõparat equitatũ: & exercitum obſeſsis opẽ allaturum q̃ ocyſsimè poteſt, eò mittit. Alemannos poſtquã ꝓpius adeſſe rumor effunditẽ, obſidiaria, ne qua ex oppido fiat eruptio, manus relinquiẽ, oppidanos iubetur aſſeruare, & nihil à tergo timere docetur. Dauid cum cęteris copijs, aduerſus hoſtes propè metantes, inſtructo agmine ꝓficiſcitur. Cum in conſpectu fuiſſent, clamor ingens efferẽ: & collatis utrinq́ꝫ ſignis, manus cõſeritur. à principio mira utriq́ꝫ ferocia concurrêre, cecidere nõnulli: qui infeſtis congreſsi haſtis, equo defluxere, humiq́ꝫ à cataphractorꝫ equitatu miſerè conteruntur. Vix in horã furor iſte perduciẽ, cum Alemannorꝫ equitatus inclinatur: q̃d ubi Pannones & Boemi miro robore pręditi cõſpexere, adauctis mox animis ꝓſenti uictoria, lõgè maiore q̃ antea impetu feruntur. Illi cum uehementem incurſum ferre non auderẽr, tergiuerſari occœpere, palantes deinde fugere. inſtãt à tergo iſti, ac necubi conſiſtere patiantur, ad quintũ uſq́ꝫ lapidẽ inſequũtur. Caſtris igitur exuunt, & inter fugiendum multos intercipiunt: ſed in proxima ſe illi oppida recepere. Dauid ſigno receptui dato lętus, ac ouans, cũ uictrici manu in caſtra reuertitur: ubi uictorię lęticiam conuiuijs gratulabundisq́ꝫ clamoribus unà concelebrãt. in oppidanorum inuidiam exhilarãtur omnes, ac inſomnem noctem agunt. Contrà illi triſtes & gemebundi, ſilentium intus agũt: & qui liberationem dudum ſperabãt, ſpe ſua fruſtrati, taciturnum luctum exercent: demum uires ac animũ ab

ipſa

ipſa deſperatione concipiunt. Multi poſtquam illuxit, à uallo ſub publica fide tutò loquuti, ad dedirionẽ eos hortati ſunt: quin & preces adiectæ, ne calamitoſam obſtinationẽ perſequanť, quando & honori ſuo ac fidei Cæſareæ ſatis fecerint: ne'ue ad extremam ſe hoſtis ſęuitiam reſeruent, dum tempus eſt reſipiſcant, & clemẽtiſsimi præpotentiſq́ principis legẽ accipiant. Contrà obaudire illi, & obſtinatiſsimũ ſilentio animum indicare: quin & inter ſe, iubente pręfecto, coniurare, potius omnia perpeti, q̃ Pannonis iura ſubire, cuius imperio nihil ducunt eſſe miſerius. Inſtauratur itaq; obſidio, at ſpes auxilij in dies adimitur. Prælium ſub mœnibus ſæpe tentatũ, nunquam tamen ui capi potuit: quando non pari animo certabať. Pro laude enim cõmodoq́; illi, quippe qui indulgentiſsimi Cęſaris imperium ꝓ ſumma libertate reputabãt. Dauid aũt ſub mœnibus, dum pręliũ ciet, glande percuſſus interijt, à crepitanti machina tũc emiſſa. Hyems in caſtris acta. Rex fame uincẽdum eſſe cenſuit: quę cũ ſeptimo menſe ſęuire in urbe cepiſſet, extrema Cornamburgenſes inedia laborarunt. tãta eos fames inuaſit, ut equos feleſq́; in delicijs lautiſsimę gulę cẽſerent. Ea hyeme cum rex Budæ hybernaret, rumor inceſsit, Achileiã, quam nunc Cheliam dicunt, & Neſtoralbã, ad Iſtri hoſtia ſitas, à Turcis grauiſsima obſidione premi. Stephanus Valachię princeps, ad quẽ hoc bellũ pręcipue pertinebat ſocietatis iure, ad Matthiã cõfugiens, auxilia petit. Rex quamuis initas cum Turco inducias habebat, neq; in cõditionib. induciarum per obliuionẽ de inferioris Myſiæ tyranno quicquã cautum erat: tamen ſocietatis & catholicę fidei gratia non dimiſſa Cornamburgi obſidione, ingentẽ delectum habet, atq; proceres omnes cum nobilitate nomina dare iubet. libenter ob periculi magnitudinem, ne Achileia caperet, nomina detulere. Magnus comparať exercitus, & Varadinum uerſus iam caſtra moueně. Nondum eò *cum triſtis nũcius aduenit, de Achileia dudum & Neſtoralba eſſe actum. Rex, qui nondũ ex Buda mouerat, ne tantũ fruſtra exercitũ comparaſſe uideretur, caſtra Poſoniũ, per ulteriorem Danubij orã reuocari iubet. Comitẽ Stephanum, qui paulò antè *Feleſton oppidũ ſanè munitiſsimũ prope Rakoſpurgum in Styria expugnauerat, ut à citeriore Danubij parte Viennã obſideat, clàm admonet: ipſe ad Piſoniũ caſtra conſequiť, ibiq́; dies aliq̃t ſubſidet. Stephanus datis exercitibus ſupplemẽtis, mira celeritate regia mãdata peragit. Sed antequã ultrà ꝓſequamur, nonnulla quę hoc anno acciderũt, interijcienda ſunt. Ab anni principio Ioannes cardinalis Aragonius in Vngariã redijt: & cum in urbe Roma, repulſo Ioanne Alemanno, legitimus Strigonienſis eccleſię archiep. ꝓnunciatus eſſet, x. Kal. Martias Strigonium ſubiuit, & Apoſtolica authoritate, regioq́; beneficio, metropolitana in Pannonijs dignitate potitur. Hoc etiã tempore, cum ſeptẽ Turcorum equitum milia per Coruatiã in Carinthiã & Carniolã, ad diripiẽda quędam emporia erupiſſent, in reditu ad Hunnum amnẽ Coruatię, qui Sauũ influit, abductis decẽ milib. captiuorũ, et ingenti pręda, à Deſpote Lupo, Gere Matthia Bano, comite Berardino, cęteriſq́; ꝓuincię regulis ad internicionẽ cęſa ſunt, & omnia recuperata. ubi Berardini Frangepanis uirtus nimiũ enituiſſe perhibeť. Hoc etiã anno Stephanus Criſpus, Vrbani quęſtoris è ſorore nepos, Ferrarię primùm, deinde Romæ, humanitatis ſtudijs mirũ in modũ eruditus, claro item ingenio & ꝓfuſa eloquentia pręditus, ad Caſimirum Poloniæ regẽ primùm legationis munus obiuit, ad q̃d omniũ iudicio nimis uidebať idoneus. Nam aſpectus huic erat uſq; adeò hilaris, fauſtus & iucũdus, ut primo ſpectatores obtutu cõciliaret. accedebat ſumma comitas, item cõpta et ſuauis oratio, nec nõ ingenita quędã probitas, cũ incredibili humanitate cõiuncta, ut uel inuitũ hoiem amare cogat, uel infeſtiſsimũ quẽq; animũ uincat, uel implacabilẽ exoret: neq; deeſt animi magnitudo, libertaſq́; loquẽdi: & mens ſimplex, nullius mali cõſcia: inſuper animus ad benemerendũ ſemper intentus, nec iracundiæ, nec inuidię expoſitus.

*Feleſten, ſiue Furſtenfeld.

Hun fl.

Stephanus Criſpus.

Hunc etiam annum Petri Colocienſis archiepiſcopi captiuitas fecit inſignẽ, quod non ſine maximo omnium procerum ſtupore accidit. Primus hic erat principis ſecretarius, qui ſolus dicendi libertate apud eum omnia liberè loquebatur. Damnabat inſolentia palàm tributa, quæ ter quater'ue quotannis ob ingentia diuerſaq́; bella à rege impo-

Petrus Colocienſis capitur.

ge imponebantur, quas Dicas appellant, quibus non modò domeſticatim, ſed uiritim, aureum quiſq; nummum pendere cogebatur. Id uulgo & apud principē ſæpius improbauit. Præter linguæ libertatem, qua maximi quandoq; uiri ſe tangi ſentiebāt, factioſa quædam acceſsit æmulatio, huius gratia inter principes exorta: qua regis animus offendebatur, quamuis eum alioquin diligeret & obſeruaret. Commotus tandem rex, aut coercendæ libertatis gratia, aut uti dilectiſsimi exemplo amici cæterorum audaciam procerum deterreret, hunc præter ſacroſanctam metropolitæ dignitatem, in carcerem ſanè coniecit. Sed honeſtiſsimè per arces regias aſſeruatus, annos ſex circiter linguæ ſuæ pœnas luit.

Vrbanus quæſtor.

Item eodem annó Vrbanus quæſtor, inuidorum obtrectatione parùm abfuit quin carcerem ſubiret: ſed innocētiæ, probitatis ac fidei ſpectatę ratio uirum integerrimum, regiq; commodiſsimum, periculo liberauit. Quinetiam regina & cardinalis Aragonius frater interceſſere, ne inſontem uirū, ſine quo rex commodè uiuere non poſſe uidebatur, indignè liuor alienus opprimeret.

Matthiæ uitiū.

Id Matthiæ uitio quandoq; datum, obtrectatoribus delatoribusq; fuiſſe paululū obnoxium, & hinc in amicos plerunq; ſæuitum. Nimia qua eos beneficentia proſequebatur, & pro delatorum ſuaſu læſa charitas, in criminis huiuſce regij cauſa fuit: atq; læſa fides, in exigendis plerunq; pœnis immodica eſſe ſolet. Explorata quotidie Vrbani probitas, & inaudita cū integritate patientia, item ingenij dexteritas, laborioſum obſequium, & inaudita prudētia, nullum criminibus locum reliquit. Multi illud de Vrbano memorāt, quod in Hamburgi obſidione accidit. Cum rex pecunijs, & defecto iam exercitu nimium laboraret, qui maxima ſupplementa poſtulabat, ab urbe Buda Quæſtorem acciri iubet, neceſsitatem aperit, & maxima corpta patefacit. Poſtremò nil aliud hominem dimiſſurus inquit: Vrbane mi, quod nobis opus eſt, id pro induſtria, fide, diligentiaq; tua cura, proſpiceq;: & tu conſiliorū triumphorumq; noſtrorum miniſteriumq; auxiliumq; uale. Quinquageſimo pòſt die, militum quinq; millia in regia caſtra miſit: quos rex ſi in Vngaria delectū habuiſſet, cogere nequiuiſſet. Cum & celeritate, & beneficij magnitudine opinionē ille regiam ſuperaſſet: Vniuerſa, inquit, talem uirum Vngaria centum annis fortaſſe non genuit. Ex eo tempore tanta in Vrbanū regiæ pietatis & beneficētiæ facta fuit acceſsio, ut hunc præ cæteris uirum amauerit, cunctiſq; honoribus & commodis excoluerit. Sed ad diuerticulum reuocetur oratio. Cum rex Piſonium uesaniente bruma ueniſſet, quò exercitū paulo antè pręmiſerat: hinc à comite Stephano fauente ſæuitia hyemis ad occupādos Viennę pontes, eorumq; pręſidia: hinc ab his qui Cornamburgum obſidebant, ad capiendam ciuitatem excitabatur: uno tamen tempore utrumq; pręſtitit. Proinde XV. Kal. Februarias Piſonium cum exercitu proficiſcitur: & (uſq; adeò increbreſcēte frigore, ut accenſi duodetriginta præ rigore brumę coleos amiſerint) ad Cornamburgū peruenit. Oppidanos percōtatus, an ne adhuc ſeſe dedere uellent: Nondū tempus eſſe, reſpondere. miſſuros ad Cæſarem, ſi aliam opem implorare poſsint: ſin uerò denegabitur, ciuitatem continuò dedituros. Dati ſuper ea re dies aliquot. Interea ne tempus fruſtra teratur, inſtaurata obſidione, Danubium ſæua glacie rigentem ſicco pede ſuperat, ſecum prætorianos equites, & cohortes ducit, Clauſtramburgum proficiſcitur. Subſedit hîc dies aliquot, mox ex compoſito per Danubium itineris cuiuſq; grauiſsimi tolerantiſsimū, ad Viennę pontes quadrato agmine deſcendit. Ex tribus ibi pręſidijs, quæ ciues impoſuerant, duo in inſula eo die expugnat: tertium, quod ad caput pontis ex parte continentis erat impoſitum, quæ ad Morauiam ſpectat, expugnare non potuit. duabus turribus, quas eo die ceperat, præſidia ſua imponit. Deinde utroque ponte potitus, & ſat eo die feciſſe ratus, retro pedem refert. Item iter emenſus ad Cornamburgum & ſua caſtra reuertitur. Deſperatis tunc auxilijs, Cornamburgenſes iam inedia abſumpti, deditionem ultrò fecere.

Cornamburgum capitur.

Capto igitur Cornamburgo, quod Viennæ propugnaculum eſſe uidebatur, & impoſitis ad Danubium utrinque præſidijs, ne quid demitti poſſet commeatuum, rex cum uiribus uniuerſis ad obducendam arctiſsima obſidione Viennam deſcendit. Die qua

diui

diui Pauli conuerſio celebratur, à parte quæ ad Clauſtrumburgum pertinet, ut ex auſpicato obſidionem iniret, caſtra locat: quæ uerò ad Podnam ſpectat, comitem Stephanum paulo antè metari iuſſerat.

Viennæ obſidio.

Exactis Paſchæ ſolennibus, sccitus ex inferiore Pannonia dux Laurentius, inter cæteros proceres genere, snimo, opibusq́ præpollens, & à principe filij loco ſemper habitus, cum maximo exercitu aduenit: & prẹter Danubium ab Vngariæ parte caſtra ponere iubetur. A' parte Morauiæ quæ ad Septentrionem reſpicit, prẹrepti dudum fuerant à rege pontes, & potiſsimus rei frumentariæ aditus obſtructus. Prẹſidium, quod in cõtinente ſupererat, locatis ſubinde caſtris, XVI. Kal. Aprilis facta deditione recipitur, & eo quidem die, quo ſic inſignis fuit ſolis eclipſis, ut, ſtellæ multæ conſpectæ fuerint. Multi quoque illum ſolis defectum Cæſari infauſtum fore prædicarunt. nec ab re quidem: quando eo anno, qui octogeſimusquintus ultra quadringenteſimum & mileſimum numerabatur, Viennam Auſtriæ metropolim cum maxima patrimonij iactura Imperator amiſit.

1 4 8 5.

Cum igitur ab huius anni principio, haud inconſultis ſideribus & auſpicijs, rex Viennam obſidere cœperit, quo infeſta Friderico aſtra eſſe nouerat: huc animũ uniuerſum intendit, ut indomitam hactenus Pannoni ciuitatem, præterea florentiſsimam & opulentiſsimam, aut ui, aut inedia domitet. Sciebat enim, ſi ſuperbiſsima urbe potiri poterat, id perpetuum uictoriæ monumentũ omnino futurum. A' ſuperiori parte proximum urbi caſtellũ erexit, id ipſum cætera caſtra facere iubet. Suburbana deinde oppugnat, & diripit: eximias, amœniſsimasq́ uillas miles circumpopulatur, & incẽdit. Nemo ex urbe prodire audet: quẹ innumera multitudine completa, iam fame ſæuiſsima laborare cœperat. Defectis plebeiæ gulæ alimentis, ad impura & interdicta deſcendere neceſsitas adegit. In macellis & popinis equi carius opinione uenière: clàm nec felibus parſum, nec muribus. Interea rex nunc ſuburbia, nunc ab inſula Danubij mœnia tentare, quotidiana ciere prælia, quandoq; circumire ſolus cum accenſo mœnia, & ciues nonnullos alloqui. mirari milites principis ſecuritatẽ. Rex caſtra ſua, quẹ in ſuperiori parte locauerat, ſecũdum Laurentij ducis aduentum extemplò reliquit. Gerepetrum conſobrinum fratrem his præfecerat, & ſe cum aulica manu in Laurentij caſtra redegit. nullo unquam ceſſaſſe die uiſus eſt.

Eberſtorphij expugnatio.

Inter obſidendum, cum prætorianis copijs ad expugnandum Eberſtorphum proficiſcitur, matronæ cuiuſdã nobiliſsimæ oppidum, & ſumma ſolicitudine ſumptuq́ munitum. quod cum obſtinatiſsimũ & nepharium ſcelus auſum eſſe uidiſſet, non indignas ab authoribus pœnas exegit. Cum præ mœnibus caſtra poſuiſſet, & in humili domuncula cum proceribus quibuſdam & familiaribus accubaret, emiſſa ab oppido ferrea glande, paries ex terreſtri incruſtatione transfoditur, & parum abeſt quin rex ictu ſulphureo tranſuerberetur. Conſtans & intrepidus ipſe perſtitit: cæteri præſenti periculo conſternati, ubi reſpirarunt, id malo dolo & ſumma perfidia factum muſsitarunt. Paulo pòſt oppidum expugnatur, milites præſidiarij in captiuitatem militarem accepti. Data matronæ uenia, Hiereslaus ſcriba eius, ac Boemicarum rerum procurator, intentarum regi inſidiarum poſtulatur, & maior indies de hoc ſuſpicio ſuſcitatur. Crimẽ rex diſsimulat, ad Viennam domitandam incumbit, obſtruit delatoribus aures, & ad pacatiora quærendum crimẽ tempora differt. In caſtra reuerſus, uineas, turres, crepitantes machinas, ac cẹtera tale genus muris admouet. Vnũ è ſuburbijs noctu ui capitur, inceditur magna ex parte, ubi non mediocrem plebes iacturam feciſſe dicitur. Ciues hinc omnes animo conſternati, quia optimum ciuitatis membrum interceptũ eſſe conſpicantur. Rogatus Cẹſar ut his auxiliũ mitteret: Patiantur, inquit, eam Viennenſes inediam, quam ſuum quondam principẽ in arce obſeſſum perpeti coegerunt. Quin & portis quotidie inſultabat hoſtis: & q̃; maximè, qui in ſtationibus inſulanis uerſabantur. Vario in Danubij ripa euentu pugnatum. Semel Vngari hac m⸱x nibus propius acceſſerant, ſed ab erumpente ex urbe multitudine reiecti, interdicto ponte, cùm ſe in inſulã recipere nequirent armati, ſub undis humo reptantes, remenſo uado in tutũ rediere. Laudata nimis militum audacia. Viennenſes tandem ab omni auxilio deſtituti,

Fortitudo oppugnantium.

QVARTAE DECADIS RERVM VNGARICARVM LIBER SEPTIMVS.

Matthias igitur Vienna ſemeſtri obſidione capta, cum Budam ueniſſet, creberrimis populorum precibus reuocatus, quia regnum abſentia regis, latrociniis & iniuriis infeſtum ſanè reddiderat) nihil profectò co fuit antiquius, quàm crimina purgare, optimis legibus & inſtitutis inſtaurare Rempub. quæ legum ueterum indulgentia nimia ſcelerum fœcunditate laborabat. Octogeſimus iam ſextus annus agebat, ſupra milleſimũ & quadringenteſimũ, 1486. cum hęc quæ ſequuntur, Budę rex moliri reperit. Capta namq; Vienna, quinque tantum annis ille ſuperuixit, ne diutius ex terræmotus oſtento uictoria potiretur. Inprimis Quæſtorẽ Vrbanum, & Emericum palatinum, quos & amare & obſeruare uidebatur, in colloquium admiſit. Ioannem Varadienſem epiſcopum, ſupremũ ea tempeſtate cancellarium adiecit, ut de indicendo Budæ cõuentu ritè decerneret. Quin & Thomam Dragi, prętorem regni, quem non multo antè tempore legatum ad Sixtum pont. miſerat, è ſententia cuncta mandata cum ſumma laude ac munificentia peragentem, item maximi callidiſsimiq; ingenii uirum, & ad maxima quæq; negotia natũ, preterea Scythica lingua nimis eloquentẽ, ſeorſum alloquitur, percunctatur mores hominum, & de abrogandis iubendisq; legibus cum homine uerba facit, ut qui multos in Vngaria annos ius dixerat: ex eo quæcunque opus eſſent, & quàm graui ſcelerum mole Pannonia laboraret, intellexit. Demum ſenatus habetur: ex patribus & proceribus nemo fuit, qui regni mores non abominaretur, & renouandas leges non cenſeret. Quare conuentus, quam diætam appellant, optimatibus, populis & nobilibus ad Calẽdas Ianuarias indictus. ad ſtatum omnes diem conuenere: nec parum quidem temporis abſumptum, quando rei moles ita poſtulabat. Ibi ſanctiones editæ, ac regia & ſenatus autoritate munitę: inprimis Palatinale iudicium abrogatum. Et quando Vngaria in conuentus diuiſa eſt, quos comitatus appellant, cuique in flagitioſos latrones, ſicarios & fures animaduertendi poteſtas facta: ut præſidente conuentus præfecto, de grauiſsimo quoque reo perorata cauſa ſupplicium ſumatur. Et proclamatæ, ut aiunt, congregationes, ad declinanda quæ accidere ſolebant, ſcelera interdictæ. Octauæ, ſtatis temporibus bis quotannis, non ſine iudicum deſignatorum, uicariorumue pręſentia indictæ. Idipſum Trãſyluanis, Sclauonibusq; præceptum. Ad inhibendã iudiciorum æternitatem lex promulgata, ut omnes cauſæ in quatuor tantis Octauis definiri debeant, ultrà prorogare non liceat. Cauſis etiam inſinuationum modus impoſitus. Ad intercipienda litigantiũ ſubterfugia, Octauarũ tempore prorogationes regiæ Maieſtatis omnib. abolitę, niſi qui uel peregrè profecti, uel in caſtris muneribusq; publicis occupati fuerint. His in tribus tãtum Octauis indultę prorogationes: in quartis autem cauſas definire cogũtur. Quinetiam abſentibus, quibus parentes, fratrésue domi unà uiuentes fuerint, exceptio nihil illa ſuffragatur: prorogationes aũt falsò impetrantibus, uel allegantibus, linguæ menda propoſita. Item, in quoq; cõuentu præſes eius, ne ſolus ius dicere uideatur, è nobilitate octouiratus, decemuiratúſue, magiſtratũ quotannis creare iubet, quib. in tribunali cõiudicibus utatur. Munus hoc recuſantibus, ſtatuta mulcta, & in falſitate deprehenſis humanitatis & honoris iactura, ex lege tributa eſt: quãdo & centum & uigintiquinq; aureorum adiecta mulcta. Cum nobiles iudicia exerceant, & olim à plebe ipſi iudicari ſolerent, ne præpoſterè ſuperioribus inferiores indicendo quandoque iure pręeſſent, lex lata, ut in cauſis nobilium potiores è nobilitate iudices crearentur. Teſtimoniis, exequutionibusq; ſacrorum collegiorum & conuẽtuum modus pręſcriptus eſt, & ad Sigiſmundi regis morẽ reuocatus. Periuris & falſariis ſacerdotibus pœna grauis impoſita: nam ſacro extemplò munere abdicari debent. Abbates & præpoſiti, qui ſeueriori uitæ ſe alligarunt in teſtimoniis, cæterisq; rebus, à ſuæ religionis inſtitutis nunquam deſciſcere iubentur. Epiſcopis quoq; mandatum,

Octauæ inſtitutæ.

Quartæ.

Teſtimoniorum uſus.

ut ſingula ſuæ diœceſeos collegia ſacerdotum bis quotannis recognoſcant: ſi abfuerint, per uicarios boni paſtoris officiū reſarciaẽ. Item cōſenſus & uoluntatis euocationes inhibitę, quando corda hominū nemo præter Deum intueri poteſt. In publicis quæſtionibus agendis priſtina cōſuetudo ſeruata: itidem etiā in euidenti recognitione. In exequendis quęſtionib. hic ordo traditus. Si ex quorumuis relatione ſic querelæ, ueluti factæ fuerint, reperienẽ, nō reus ut ex more hactenus factum eſt, ſe purgare, ſed actor ſuo coniuratorumq́ꝫ ſuorum iuramento, prout rei magnitudo & ex iudicijs deliberatio poſtulabit, actionē munire debet: & uſqꝫ adeò, uti ſi de illatis damnis agaẽ, iuramentū pro regni more ſibi adiudiceẽ. Quod ſi ſat probaſſe uideatur, nondum reus potentiæ gratia conuictus eſſe dicaẽ: ſed centum aureis iudici & actori æquè diuidendis, ipſe mulcteẽ, aduerſariumq́ꝫ pręſtet indemnem.

Illata uis.

Sin autem diuerſa utrinqꝫ teſtimonia fuerint, tunc iudici liberum eſt, an actorem pro illatis ſibi damnis iurare, an reum potius ſe purgare uelit. De illa ui, qualiter inter actorem & reum in iudicio ſit agendum, ritè præſcripſit, & teſtimonijs approbationibus inducendis modum inſtituit. Item etiam, & innocentiæ tutandæ, & his qui ui impulſu'ue alieno, aut neceſsitate aliqua peccarunt, proſpectum, in quibus quid iuſtum & æquum ſit, iudicem obſeruare iubet. Depulſionib. quoqꝫ cauit, ne iuſticia interturbeẽ: & triforenſes proclamationes aboleuit.

Duellaris dimicatio.

Cùm Vngaris mos eſſet, deficientibus utrinqꝫ probationibus in quoqꝫ negotio, ſingulari certamine cauſam definiri: quod abſurdum eſt, ac cęteris foris inauditum: lex inde lata, qua ubiqꝫ poterit, quàm in militari foro, duellaris dimicatio antiquata eſt. Item edictū, grauiſsimam quãqꝫ cauſam ad quartas octauas terminari oportere. Nullus etiam è iudicibus, quos Protonotarios appellant, neqꝫ prætor qui his pręeſt, & regiā Maieſtatem refert, extra tribunal ſine collegis ullā ferre ſentētiam, aut edicta literasq́ꝫ ullas emittere priuatim poteſt. Omnium qui propriā iuriſdictionem detrectarant, utq́ꝫ à rege tantum iudicari poſſent, impetrarant, priuilegia ſunt antiquata, præterquàm perpetuorum (ut aiunt) comitum, qui diuorum regum beneficio à cæteris tribunalibus aſſerti, regali tantum iudicio ſunt obnoxij. Cauit etiam, ne quid bonorum malo dolo aut iniquè impetraretur: ut bona à regia Maieſtate collata nemini accipere liceret, donec pręfectus, iudicesq́ꝫ cōuentus, illa alieni iuris eſſe iudicarint. Si quis bonorum huiuſcemodi poſſeſsionem ui obierit, iudici, uniuerſoq́ꝫ conuentui repellendi eius poteſtas data.

Clauſula manuum regiarū.

Quinetiam in donationibus clauſulam illam, de manibus regijs, quam tanti momenti eſſe cenſebant, irritam eſſe iuſsit. Item, ſuperiores bonorum omnium donationes, quæ iniuria, & pręter regni morē data fuerint, edicto publico reſcidit. Ad coercendā fœneratorum auaritiam ſanxit, ut oppignorata bona, quæ uſusfructus gratia ſatisfacientib. non redduneẽ, in primis octauis perorata cauſa, dominis ſine fœnore, primaq́ꝫ ſorte, redderenẽ: quin & pro uſurę mulcta fœnerator aduerſario tantū ultrà ſoluere debeat, quāti oppignorata olim bona extimētur. Querentibus & proclamantibus, iura poſſeſsionū ad ſe pertinere, quæ ad fiſcum defectu hęredis recidiſſe ereduntur, iuſtè prouidit: item, etiam regię donationi aduerſantibus. Matronarū dotes ſaluas ac ratas ſemper eſſe uoluit. Sacrarū quoqꝫ poteſtatum & magiſtratuū auctoritatē, ſi quid ſibi cum nobilitate rei foret, ne actor in reum uidereẽ habere imperium, hac re duntaxat coercuit aliquantulum, ne incōſulta regia Maieſt. in nobiles ex anathemate ſæuire liceret. Cum negotiatores atqꝫ alij tutò per regnum uagari poſſent ob creditorum ſęuitiam, qui debitores, aut alios ꝓ debitoribus in foro ſiſtebant: optimè cauit, & utriſqꝫ proſpexit.

Militaris diſciplina.

Damna quoqꝫ proceribus, & nobilitati quacunqꝫ per Vngariam iter faciant, ſunt inhibita. Item, cuiqꝫ pediti, equiti'ue edictum eſt, uti cōmeatus & pabula uendentib. ubiqꝫ ſatisfaciant: ſi ui rapiant, apud iudices conuentus, regiam'ue Maieſt. pœnas luant. Quin & copiæ regiæ in faciendo itinere, ſi quid ui ceperint: pręfectus, qui audaciā nō repreſſerit, delatus, pro illis cumulatè ſatisfaciat. Item, ne quis ſoluto iam exercitu, & data miſsione, in alienis poſſeſsionibus immoretur, qua re damnum inferat: ita cautum eſt,

tum eſt, ut quicũq; ex militari mora detrimentum acceperint, ab eorũ præfectis pręſtenť indemnes. Quod ſi quam in dicendo iure, cõuentus, iudices, pręfectúſue, ignauiam negligentiámue pręſtiterit, apud regiã Maieſt. prouocare liceat, illaq; lęſum indemnem præſtare debeat.

Rogationes ad exteros. Rogatio quoq; in Polonos & Venetos promulgata, qua his nemo bonorum quicq; uendere aut oppignorare poteſt. Facinoroſam quoq; clientiũ audaciã coercuit. ſic enim legẽ tulit: Quòd ſi qua cliẽtes in aliquo munere à patronis conſtituti facinora in alios iniqua patrarint, pro his patroni, patefacto ſcelere, apud cõuentus pręfectum læſis ſatisfacere debeãt: ſin uerò nullo in munere fuerint, ſed domi ſuæ patronorum ſtipendio fruanť, ipſimet apud forum cõuentus proprij pœnas luant, nullamq; opem à patronis accipiant, neq; patrono cuiquam his afferre patrocinium liceat.

Patroni. Quin & patronis data poteſtas, ut clientes, qui alios ui iniuriáue aliqua affecerint, aliquáue facinora patrarint, aut malę diſpenſationis rei aufugerint, reddendámue rationem adminiſtrationis detrectarint, cõtempto priuilegio nobilitatis & immunitate cõceſſa, in uincula conijcere, & ad ſatisfaciendum cogere liceat: ſi uerò iniquè captos coniectosq; in carcerem illi cauſenť, citato in ius patrono in primis res octauis dijudicetur. Si cliens & familiaris ad alienum patronum transfugerit, ſeruitióq; alligarit alieno, ille mox eum dimittere debet. quod ſi nõ fecerit, duplices pro eo pœnas pendere teneať, & in primis res octauis agatur.

De portorijs. Ne portoria plus æquo ubiq; exigerentur, conuentuũ pręfectos cum potioribus nobilitatis recognoſcendis uijs, pontibus & aggeribus præfecit. Ruſticos qui antehac ex alijs pagis ductis uxoribus denarios quadraginta portitoribus ſoluere cogebantur, item tonſores & ſartores eadem pendere coactos, ad uiatorum portoria lõgè leuiora redegit.

Sigiſmundi edictum confirmatum. Sigiſmundi regis edictum olim antiquatum in uſum reſtituit: Ne quis gubernator, præfectúſue prouinciæ, palatinúſue in baſilicas, abbatias & prępoſituras à diuis quõdam regib. fundatas, donatasq;, aliquid audere, diſponeréue poſsit: quando ad regiam tantum poteſtatem ſacra hæc diſpoſitio pertineret. Qui furem, homicidam, latronem, facinoroſúmue quemuis captũ ultrò dimiſerit, parochiali iudici pro eo homagium ſoluito, lęſisq; ſatisfacito.

Villicorum abductores. Villicorum abductores, unius anni apud cõuentus præfectum patronis reddunto: ſi recuſarint, pro eis homagium ſoluunto. contrà patroni uillicos tranſmigrare uolentes, ſine ui ulla dimittunto. Qui malo dolo uaria cauſati, uillicos remorantur inuitos, ſex & triginta pro uillico quoq; aureos expendunto.

Decimatores. De decimis quoq; exigendis legitimè cautum: Decimatorib. præſcriptus eſt modus: hortus, cellaq; uicatim uinaria interdicta. Ruſtici qui decimatorium miniſterium obeunt, immunes eſſe iubentur. Decimarum controuerſias ad regnum, & è Romano foro, ad regale tribunal reuocauit. Inſuper Romanũ forum regnicolis omnibus, item optimatib. pontificibus, prępoſitisq; interdictũ. Decimarũ iudicium regiæ tãtum Maieſt. conſeruatũ. Poteſtati quoq; regiæ ius præſcriptum eſt, ne quẽ ex prima querela delationéue, procerúmue conſilio dãnet, aut ignominia & perfidiæ crimine notet, donec à cõuentus præfecto, eiusq; nobilibus rem ueram liquidò fuerit edoctus.

Perfidorum pœna. Aduerſus perfidos, infideles ac ſceleratos ſanctio quoque non magis grauis quàm mitis, edita. Reos uiolatæ regię fidei dies tãtum quindecim ſine mala fraude domi tenere: interim pro eo ſupplicare, innocentiam tueri: item ad regem tutò adducere, abducereq; quisq; poteſto, ultrà non licito. Quicunq; aduerſus auſus fuerit, reipub. hoſtis habetur, domus & fortunæ ad ærarium redigunto.

Fures, ſicarij, &c. Fures, ſicarios, homicidas, latrones, incẽdiarios, alienarumq; literarum & monetarum adulteratores, domi nemo excipito: qui exceperit, querenti, conuentus præfecto iudiciq; tradito. Qui facinora defenderit, contra'ue fecerit, domus & fortunæ fiſci extemplò ſuntote. Qui pro his arma ſumpſerint, quas illi debent pœnas expẽdunto. Fodinas auri, argentiq;, item ſalis, aliorúmue metallorum, quę in priuatis poſſeſsionibus reperiuntur, rex citra compenſationem æquam non accipito: ſi nihil rependere uoluerit, earum ius omne fructusq; domini poſſeſsionum eſto.

Comitatus Zagoriæ. Tribunal comitum Zagoriæ ad Varaſdinum, antiquatum; conuentus huiuſce incolæ

Homicidæ uoluntarij.

Sclauonum procerum, tribunal petere iuſsi ſunt. De his qui homicidium ex dedito ſtudio patrarunt, ita ſanxit: Quicunque hominem interfecerit, capitalis eſto: ſi aufugerit, ubicunque deprehendetur, ex regni conſuetudine conuenius ipſe præfectus iudicesq́ꝫ de eo pœnas ſumunto. Si uerò non ex induſtria, ſed forte fortunà, ex inopinatóue quem necauerit, reo, cæſiq́ꝫ cognatis componendę cauſæ poteſtas eſto. Ad quodq́ꝫ tribunal quicunque conuictus erit, extemplò adurgente iudice, ſi recuſarit, iudiciorum onera & litis expenſas ex more rependito.

Appellationes futiles.

Ad inhibendas futiles, friuolasq́ꝫ appellationes edictum, quicunque ſe ad Maieſtatem regiam prouocarit, ſi ſuccubuerit, geminatas litis expenſas, geminata quoq́ꝫ iudiciorum onera pendito, omnisq́ꝫ remiſsionis expers eſto. Qui autem iniuſta iudicia queritur, haudquaquā inreuerenter ad Maieſtatem regiam, palatinum, prętorémue ſe prouocato: ſi ceſſerit, ſuccubueritq́ꝫ, eas, quas illi damnati debuiſſent, pœnas expendito.

Conuicti in iudicio.

De conuictis in iudicio capitis, Lodouici regis edictum inſtaurauit. id tale fuit: Conuictus quiſque capitis in iudicio, mox ad iudicem in uincla conijcitor: dies tres concordiæ gratia detinetur: re incompoſita, in aduerſarij manum traditor, ut legitimè ab eo met pœnæ exigantur, quæ à corpore cum rebus in eo deprehēſis iure dari poſſunt. In uxores, liberos, ſorores, cognatos, poſſeſsionesq́ꝫ nihil ultrà animaduerti poſsit. Si iudex concordiam patrarit, omni iudicij emolumēto in hac re careto. Illud quoq́ꝫ adiectū regi: Filius pro paterno facinore nec corpore, nec re pœnas ullas luito. Vicis ſacris, ligioni'ue addictis, abſq́ꝫ priuilegio regiæ Maieſt. poſſeſsiones ullas tenere nō licito.

Qui ſedem iudiciariam uiolarit, mox aureos centum expendito. Per conuentus omnes, qui iuri dicēdo præſint, diſponuntor. Haud inconſulto ſenatu rex præfectos, ex proprio quemq́ꝫ conuentu deligito, qui unà cum iudicib. è nobilitate ereatis ius dicat. Nemo eques, pedéſue templorum hoſtia præfringere, aut quicquam hinc rapere audeto. Si qua ſacellis uis illata fuerit à milite, præfectus turmarum cohortiúmue pro his pœnas dato, poſſeſsionesq́ꝫ illius ærario cunctæ cedunto. Si rerū inopia iuſſerit, accito ſtatim pagi iudice, ſacerdotéue, condita in templo cibaria præſtituto æquo precio militi uenduntor.

Auaritia presbyterorum.

In coercenda presbyterorum auaritia edictum Caroli regis, de ſepulturis reſtitutum, quod tale eſt: Archidiaconorum & plebanorum nemo, præter uſitata funeralia, ultrà quicquā exigere pro ſepulturis audeto: ſi exegerit, ſacris extemplò beneficijs abdicator. Item imperatum, ut communes cuiuſque conuentus impenſæ, è collata pecunia perſoluantur. Item, ut neutra litigantium pars armata iudiciale forum adeat.

Mercatus.

Quin & nundinas, mercatus ac fora, inermia Matthias eſſe uoluit. ut iudicia tuta integraq́ꝫ ſeruaret, edixit. Quicunq́ꝫ optimatum nobiliúmue prefectū iudicij, uicariumq́ꝫ eius in dicēdo iure ac exequendo impedierit, infidelis eſto. Qui ſeruos uillicosq́ꝫ habuerit, qui iudiciorum officium interceperint, eosq́ꝫ quamprimùm in manum præfecti non tradiderit, cēienis aureis mulctator. Iudices ordinarios, legitimosq́ꝫ definiuit: utputa palatinum: prętorem, quem iudicem curiæ nominant: ſecretarium, ut aiunt, cancellariúmue.

Perſonæ regiæ præſentia.

Prætor autem poſt palatinum, præſentiam regię Maieſtatis refert: ipſeq́ꝫ cum protonotarijs dicendo iuri pręeſt. Alios autem, ueluti tauernicorum magiſtrum, & uaiuodas (ut aiunt) banosq́ꝫ Sclauoniæ, inter ordinarios regalis fori iudices adnumerandos eſſe non cenſuit.

Bani Sclauoniæ.

Quicunq́ꝫ temerè inaccerſitu'ſue iſtorum curiam intrarit, centenos auri nummos ſoluito.

Cauſidicorum numerus.

Cauſidicis quoque cauſarum numerus præfinitus: quippe quibus ſupra quatuordecim hominum lites ſuſcipere non licebat. Qui autem priuilegia populatione, raptu, incendióue amiſerit, ad ſexageſimum uſque annum geſtarum rerum nobilium teſtimonio comprobationeq́ꝫ uti liceat.

Iuriſiurandi forma.

Præterea illud, Nemo iudex iniuratus ſuum munus obito. Præſcripſit etiam iuriſiurandi formulam.

Literarum redemptio.

Præſtitutus quoque redimendis capitularibus, conuentualibusq́ꝫ literis, atque etiam curialibus, ut aiunt, modus eſt. Sed de legibus nouisq́ꝫ ſanctionibus hactenus.

Quomodo uitæ mores etiā…

Verumenimuerò non modò nouas leges ac edicta tulit, ſed uiuendi mores Matthias Beatricis aduentu ſanè mutauit. Pannonibus regibus mos

erat,

erat, cum proceribus & nobilitate familiariter uiuere, aditum negligētius aſſeruari, multas menſas ſternere, inter optimates amicè diſcumbere, inter prandendum patêre fores, mendicos rogatores admitti: cōgiario eleemoſynam impartiri; faciles omnibus aures adhibere: ſecundo ut plurimùm pane ueſci, omnibus uel miſerrimæ fortunæ hominibus regis aditum patêre, uiuere incultius, ne humilia quidem faſtidire atria, inſanos ſumptus in clariſsima bella erogare, magnifica contemnere ædificia, domi parſimoniam, foris magnificētiam & liberalitatē amare: populare præſtare ingenium, & benignum: his demum moribus omnium ſibi gratiam conciliare. Priſcorum ergo regum ueſtigia ſequebatur. quin & comitate, induſtria, & ingenij dexteritate in quoq; officiorum genere præſtabat, ne plus geſtarum rerum magnitudine, quàm uitæ imitatione, eorum quenquam præſtantiſsimum adæquare uideretur, ne dixerim ſuperare. Ad promerendam procerum ac militum beneuolentiam ſua liberalitas, clementia, popularitas, & beneficentia promptum effecerat, ut à cunctis ex animo coleret. Cum optimatib. & præfectis militū ita quādoq; domeſticè uerſabat,

aduentu reginæ mutauit.

Matthiæ humanitas.

ut ſuauiſsima hac conſuetudine ſibi omnes obſtringeret. Nullo benignitatis & liberalitatis officio poterat expleri. Non ſolum proceres, nobiléſue milites officij gratia, ſed gregarios quoq; uiſitauit. In caſtris ægrorum charitate contubernia luſtrauit, ſæpè languentes propria manu pauit, ientaculaq; porrexit: hortabatur ad conualeſcendum, increpitabat puſillanimes, & deſperatos conſolabat: ſæpe in acie uulnera obligauit. Ex hoc igit officij genere mirificam omnium fidem ſibi cōparabat. Quinetiam gloriabundus ſæpe retulit, ſe Nicolao Boſſenæ regi, cum per officiū uiſitaſſet, ægrotanti pedum digitos interfricuiſſe. Item, amicorum ſæua nauſea laborantium, inter uiſitandum perhumanè ſuccurriſſe: ac ueluti regię dignitatis immemor, & expers, ſtomacho fluctuantis caput ſuſtinuiſſe. Omitto ſales, quibus defectos obfirmabat animos, & mortuos ab inferis reuocabat. Inter amicos quandoq; licentiore ſympoſia & commeſſatione lautiore uſus eſt, ut curas abigeret. Cum Myſijs & Ratianis, cum Boemis & Alemannis, cum Vngaris & Cumanis iuxtà uerſatus, domi militiæq; negligenti corporis cuſtodia uſus: fides tamen omnium, & quàm maximè militaris, id effecerat, ut publica ipſa cura & ſolicitudine muniretur. Pro ſtipatoribus omnes certatim corpus eius peruigili quiſq; cuſtodia aſſeruabant. Nulla domi gemmata pocula, nec chryſendeta, myrrhináue, nullis atria aulæis ueſtita: nullus, uel ſi quid, raró uidebatur, & ipſe quoq; incultus ac rudis apparatus, ſordidæ in quadrata menſa mappæ, cultus omnis ad equos & arma translatus: ibi aurum, gemmas & argentum geſtare mos erat: item excolere comas, gemmata ſerta geſtare, habitu lautiſſimo uti, qui trabes Romanas exuperet: cæteras parum artes curare.

Simplex Matthiæ pompa.

Mutata omnia.

Poſtquam autem regina uenerat, menſas & uiuendi modum excoluit, faſtidita domorum humilitate: magnificas cœnatiōes, exculta triclinia, aurata cubicula introduxit, regem à popularitate reuocauit: ianitores foribus appoſuit aſsiduos, intercepit faciles aditus, regiam Maieſtatem ad ſeruandum longè ambitio ſuis decorum redegit. Statis regem temporibus in auditorium prodire, actus dicere monuit. Scythicis Italicos mores inſeruit, & Latinis quoq; epulis oblectauit. Varias, quib. olim carebat, artes, eximiosq́; artifices ex Italia magno ſumptu euocauit. Quare pictores, ſtatuarij, plaſtici, cælatores & lignarij, argentarijq; fabri, item lapidicidę operarij, & architecti ex Italia cōducti, inſanáq; his impenſa ſalaria: diuinus hinc cultus adauctus, ędicula regia accitis è tota Gallia, Germaniáq; cantorib. exculta. quin & olitores, cultores hortorum, agriculturæq; magiſtri ex Italia educti: qui caſeos etiā Latino, Siculo, Gallicóq; more conficerent, euocati. Adiecti quoque hiſtriones & mimi, quibus cum regina nimium indulſit: item monaulæ, utricularij, choraulæ ac citharœdi. Inuitati etiam muneribus Poetæ, Rhetores & Grammatici, qui falſi opinione ſua, miſeriores lōgè muſas, quàm adduxerint, in Italiam reduxerunt. Has omnes Matthias mirificè coluit, aluitq́;, Pannoniam, alteram Italiam reddere conabatur. Viros quaque arte pręſtantiſsimos undique diſquiſiuit, conduxitq́;. Aſtronomos, Medicos, Mathematicos,

Studium Matthiæ erga literas et uitæ cultum.

Iuriſq; conſultos dilexit: ne Magos quidem & Nigromantes abominatus eſt. nullã artem contempſit unquam. Contrà, Vngari politicæ culturæ ac deliciarũ expertes, hæc omnia ægrè ferre, inſanos damnare ſumptus: regiam Maieſtatem quotidie incu ſare, quòd pecunias ludibrio haberet, uectigalia ad meliores uſus inſtituta in res futi les uanasq; erogaret, à priſcorum regum parſimonia & frugalitate deſciſceret, patrios & ſeueros mores exueret, aboleret antiquos ritus, & ad Latinas, imò Gotalanicas delicias, effœminatosq; mores planè transfugeret. Muſsitare quoq;, nimis uxorium: & externos nõ modò aurum, ſed principis indulgentia uniuerſum quotidie regnum populari: multa quoq; obloqui, & in malã partẽ accipere. At diuus ille princeps, omnium bonarũ artium parens, & fautor ingeniorum, Vngaricos uulgò mores damnare, ruſticitatẽ Scythicam & incultã uitam publicè taxare, inhumanos paſſim ritus abominari, urbanitatẽ ſenſim introducere, proceres cum nobilitate ad politicum cultum hortari, iubere domos pro facultate magnificas erigere, uiuere longè ciuilius, sc ſeſe mitius cum peregrinitate gerere, quàm antè præter omniũ opinionem abominabantur. Ad hæc igitur omnia exemplo ſuo inprimis omnes inuitauit. Budẽſem arcem, ubi præter magnifica Sigiſmundi ædificia nihil ſpectatione dignũ erat, excolere adorſus eſt: retractiorem aulam nimis exornauit: quippe qui à Danubij parte ædiculam ſtatuit, hydraulicisq; organis, item ſacro fonte duplici marmo-

Bibliotheca.

reo & argenteo decorauit: collegium adiecit honeſtiſsimum ſacerdotũ: ſuprà Bibliothecam ſtatuit, mira utriuſq; linguæ fœcunditate cõpletam: cultus quoq; librorũ luxurioſiſsimus. Ante hanc cubiculum eſt in abſida curustũ, ubi cœlum uniuerſum ſuſpicere licet, quà ſpectat ad Auſtrum. Palatia erexit haud psrum à Romano luxu differentia, ubi laxa triclinia, procita, cubiculaq; ſuperbiſsima, item laquearia ubiq; uaria & aurata, multa inſignium uarietate diſtincta: poſtes inſuper emblemate conſpicui, inſignesq; camini, in quorum faſtigijs qusdrigæ, ac multa Romanorũ ſtẽmata ſunt ſculpta. infrà hypothecæ, theſauriq;. ad ſolis exortũ uariæ cœnationes, & cubicula, quò altiorib. ſcalis, & ambulacro ſanè ſubitũ. Buleuteriũ hic, & diæta. Cum ultrà pceſſeris, uariæ manſiones in excelſam abſidem conuexæ: hybernacula, æſtiuaculaq; multa: itẽ heliocamini, & auratæ zetæ. præter hæc alta abditaq; ſecreta, argẽtei lecti, argenteæq; cathedræ. Ad occaſum, uetuſtũ opus, nondum inſtauratũ: in medio area ueteri porticu circumuenta, quã duplicia coronant ambulacra: quorum ſupremum, nouoq; palatio præpoſitum, quà ad ſumma triclinia conſcenditũ, duodecim ſigniferi orbis ſideribus inſigne non ſine admiratione ſuſpicitũ. teſſellata uermiculataq; ubiq; pauimenta teruntur, nõnulla encauſtica ſunt: caldariæ paſsim, frigidariæq; cellæ: hypocauſta in triclinijs mãmatis tegulis obtecta, quæ non modò colorum pulchritudine, ſed animalium confictorum uarietate conſpicua. In ſubdiualibus, è conſpectu

Statuæ.

pedeſtres tres ſtatuæ, ex alto non inermes, adeuntibus obijciuntur. Galeatus in medio Matthias conſtitutus, haſta clypeoq; innitens, cogitabundus: à dextra pater, & ſubtriſtis à læua Ladislaus. In medio ſubdiualiũ fons æneus, marmoreo lacu circum uẽtus, cui Pallss galeata, ſubcinctaq; imminet. Ad sulæ huius aditũ in anteriore ſubdiuali, quod multo laxius eſt, hinc & hinc duæ cõſtitutæ ex ære ſtatuæ nudæ, clypeo, ſecuri, enſeq; iuxtà minantes. ad baſim circumſculpta ſunt trophæa. In hac igitũ quadrata area, ante Sigiſmundi atria conſtituta, uetus à latere palatium inſtaurare cœperat, quod, ſi præſtare potuiſſet, plurimum de ſuperba uetuſtate referebat. Geminas huic ſcalas adiecerat, porphyreo marmore, æneisq; candelsbris inſignes. Ex eodem lapide geminas huic ianuas ſuperſtruxerat, quas ænei poſtes & affabrè facti, Hercu

Ant. Bonfinis Epigramma.

leisq; laboribus admirabiles, & non minus à tergo quàm à fronte ſpectabiles exornabant, quibus illud Antonij Bonfinis Epigramma mandauit incidi:

ATRIA CVM STATVIS, DVCTIS EX AERE, FORES'QVE,
CORVINI REFERVNT PRINCIPIS INGENIVM.
MATTHIAM PARTOS TOT POST EX HOSTE TRIVMPHOS,
VIRTVS, AES, MARMOR, SCRIPTA, PERIRE VETANT.

Contigna-

Cōtignationes huic inſano ſumptu deſtinarat, quib. laquearia aurigantes per æthera planetas cõtinerent, erratilesq; curſus miro ſuſpectu referrent. In frõte ſubgrundijs tectorum triglyphos ſubijcere decreuerat, & qua poſſet arte cõſpicuũ opus efficere. In fontem regiæ per octo ferè ſtadia pixidatis tubis, fiſtulisq; plumbeis aquã ſubduxerat. Sigiſmundi ambulacrũ, quod totam ferè arcem ambibat, ne pari quidem ſumptu proſequi cœpit. Ille æternitatis deſtinatione, hic temporaria in ambulacro mora ædificauit. Laxos lõgosq; ibi tractus inſtituit: ſpecularia quoq; multa, itẽ atrium murorum minis impoſitum, ex lignario opere cõfectum, ubi tricliniũ, cubiculum, præterea apodyterium: & paulò retractius lucubratorium, graphiariumq; locum perfecit. ſed * inuentũ ueſanam ruinã in Danubium minari uidebať. Extra arcem in proxima cõualle horti ſubiacẽt amœniſsimi, marmoreaq; uilla. Huius propylæum columnis teſſellatis, embrycatisq; circundatum, quę ænea candelabra ſuſtinẽt. Triumphales ſunt uillę poſtes, & triclinium cubiculumq; cum laquearibus & feneſtris uſque adeò ſpectabile, ut lautiſsimam antiquitatẽ propius accederet. Quã ſpectat in hortos, porticus ſubeſt. in hortis labyrinthus, ex arborib. conſitis inſtitutus. *Labyrinthus.* Inſuper auiaria, è peregrinis noſtratibusq; auibus: quæ ferrea retia coercebant. In auiarijs quoq; arbuſta, fructiferęq; arbores, & nemus, item xyſti per ordinem digeſti, uarijsq; arborum generibus circumuallati. Inſuper crypto porticus, prata, lithoſtrata, piſcinæ. Turres quoq; cœnaculis ac pergulis obductæ, in quib. cœnationes cum uitreis ſpecularibus uſq; adeò iucundæ, ut nihil putes amœnius. Argentatis uilla tegulis contecta. Quin & in ulteriore Danubij regione in Peſtano agro, ad primum lapidem, ſuburbanum habuit, ne minore quidem amœnitate delectabile, ubi à curis *Horti Peſtani.* animum relaxare mos erat. Item in Budenſi agro alterum ſibi erat ſuburbanum, ad tertium lapidem, ubi ſyluestrium ferarum ampliſsima ſanè uiuaria ſpectabantur. magna quoq; hic cicurum copia, ad ſalinarium, erat tertium, non procul ab urbe Buda. *Albæ Regalis ædificium.* Sed quis ea pro dignitate referre poterit, quæ ad Regalem Albam in diuæ Genitricis baſilica moliebať, uti ſacrorũ ſunt monumẽta regum. totam enim nõ modò inſtaurare, ſed multo pręſtantiorem efficere conabať: & præſtitiſſet eximius ille princeps, ni mors immatura è medio ſuſtuliſſet. Magnã inprimis aram, lõgè priſtina laxiorem, fundare adortus eſt, ut hic ſibi, patriq; Mauſoleũ cõſtitueret. *Ara.* Huc etiã Heliſabethæ parentis pientiſsimæ corpus, nõ multo antè uita defunctæ, transtulit, ut parentib. hic, & fratri, ſibiq; ſacellum dicaret, opus artificioſę teſtudinis, ac eminentiſsimæ è quadrato lapide inchoatũ, quod in cõuexa abſida iam cõſurgere cœperat: totq; circùm fornicib. obſtructum eſt, ut acerrimum quodq; ſuperet ingenium: &, quando in palude ſitum eſt, altiſsima iacta habet fundamenta. Tam inſanum igiť molitur ædificium, ut hoc duntaxat uno cætera ſuperiorum regum opera obſcurare uideať. Ad Vicegradum priſcorum quondam regum arcem in editiſsimo loco ſitam, ſubiacentem regiam ſic amplificauit, ſic hortis, uiuarijs ferarum & piſcinis excoluit, ut ędificiorũ ſuperbia, alia quoq; ſuperare uideatur. *Aedificia ad Vicegradum.* Apparatus hic Attalicos, & laxa triclinia, ambulacra tectorio opere cãdidiſsima, & feneſtras ſuperbiſsimas cernere erit. Hic horti, fontesq; penſiles, qui porphyreo marmore, æneoq; ſolio culti ſunt. Si ultrà progrediaris, Tatam offendes: quę meo ſanè iudicio cæteris arcib. anteferri in *Tata arx.* tanta breuitate poteſt. Hic enim è perpetuo craſſoq; aggere, cõuallium aqua ſiſtitur, ſtagnat, ac lacum iugerum ſeptenorum ferè milium paſſuũ efficit. Piſtrinę ad emiſſoriũ aquę frumẽtarię, ex ordine nouẽ: quę arci ſanè cohęrẽt, & nunq; bello auferri queunt. Arcis formã in aſtragoli ſpeciẽ duplici muro, ꝓpugnacula & foſſa munita: breuis inter porticũ area, quã auratę cœnationes, magnificaq; cubicula circũſtãt: laqueatę cõtignationes, multo auro cęlaturaq; cõſpicuę. Emiſſę lacu aquę ſæpe reſiſtiť, & piſcinas haud inuita facit innumeras. magna luporũ & carponũ copia. Duo utrinq; pagi nõ ignobiles, duęq; baſilicę. Circũſtãt ſaltus ꝗquo uerſũ patẽtiſsimi, q ne mediocrẽ quidẽ ferarũ copiã alunt. Nõ ꝓcul hinc à Danubij ripa, Rom. legionis ueſtigia pleraq; ſuperſunt, ꝗ adhuc. orę loci amœnitate, & feracitate ſoli, Latinę gẽtis coloniã

uocant. Paulo ſuprà, ad caput inſulæ Cumara conſpicitur ſpatij ſanè laxioris, cui ſubdiualia patentiora, capaciora triclinia, & diuerſa ubiq; laquearia grauiſsima quidem impenſa conſtructa. Bucentaurus quoque ad uelificandum Danubium ex ligno cōſtructus, in atrijs ſimulacrum, ubi tricliniū, procythō & cubiculū, ubi andronicon, & gynęceum, inter puppim & prorā latè cōpactū. Præterea Vienna capta, penſiles in arce hortos, heliocaminos, marmoreosq; ſubducta aqua fontes fecit. Frigidariæ, caldariæq; cellæ in penſili ſolo cōfectæ. Inferius quoq; hortos excoluit, caueę auicularum, & auiaria ferreis retib. obducta: factum in receſſu nemus, topiariaq; loca, ambulatorię circùm porticus, uitium texturę cōuexę: ſupra mœnia ꝓduxit ambulacra, ad ſpaciādum nimis idonea. De faciēdo in Danubio pōte, etſi per uitā licuiſſet, fortaſſe pręſtitiſſet, Traiani Cęſaris inuitatus exemplo, qui prope Sinderouiam marmoreo Iſtrum pōte traiecit, cuius nōnullæ adhuc pylę ſuperſunt, cogitabat. Ad- *Antonius Bonfinis.* debat animū architectura, quā trib. ſanè menſibus Antonius Bonfinis in Latinam è materna lingua traduxerat. Cętera, quę per arces regias & baſilicas exædificari fecit, *Ioannis Coruini diſciplina.* operę lōgioris eſſet ritè enarrare. Præter hæc ad Ioānis Coruini filij ſui, qui nōdum puerilib. annis exceſſerat, educationem animum aduertit. Nam cum annos decem domi militiæq; ſemper cum regina fuiſſet, & ne paſſum quidem à ſuo latere dimiſiſſet (quare uxorius à pleriſq; reputatus eſt) nullamq; ab uxore prolē tuliſſet, ad hunc unicum ſpē omnē intēderat. Hunc, ſi liberi defuiſſent, regno præficere ſtudebat. Alliciebat ad hoc animū, & ſpem augebat, pueri liberalis effigies, & indoles generoſa. Patrem enim nō ſolùm ex omni parte, uerùm etiā Coruini aui oculos referebat, quibus nihil unq; ſerenius uiſum eſſe aiunt. Eadē cum patre facies, eademq; manus, os, obtutus, frons & naſus: caput, ut illi, ſine menda: in circumagendis oculis motus grauis & tardus, cui nō hac atq; illac lancinare oculos, neq; his leuiſsimè micare, ſed aſpectu, motu, geſtuq; corporis regiā quandā pręferre grauitatē, quam in cōſilijs ac uerbis æquè ſeruare uidebat. Intrepidus & liberalis huic erat aſpectus, plus gratię pręferēs & uenuſtatis, quàm ſeueritatis & triſticiæ. Deſperatis deinde liberis Matthias augendam eius & dignitatem & autoritatem naturæ eſſe iure reputauit. Cum, ut futurū decet principem, educaſſet à puero, ut ſpectatum cunctis redderet, & quanti fieri uellet, oſtenderet: in dicēdo ſępe iure ad dextram cōſidere iuſsit: item cū ſacris operabat, ſolēniáue celebrabat, aut utriuſq; Cęſaris, Romaniúe pōtificis, cęterorúmue regum, potentatuúmue legatos admiſſurus erat in ſenatū, ad dextrā ſemper filiū collocauit. Quin & officij regij gratia huius opera ſæpe uſus eſt. Quoties ſolenne conuiuium aut principibus, aut oratorib. eximijs editurus erat, ſtrata regali mēſa, ſub prętextu ęgritudinis, quę dudū inceſſerat, ſępe pro ſe filium accumbere iuſsit. Cōtrà ille pro patre decorum ritè ſeruauit, & prudēti argutoq; colloquio cōuiuarū opinionē, acętatem ꝑfectò ſuperauit. Verba quandoq; ſic grauia ſubiecit, ut nō minus oratio, quàm ſimilitudo oris, uerū & dignū filiū patre indicaret. Maximas hinc indies ſibi cliētelas & amicitias cōparauit. à paternis amicis admonitus, gratū & prōptum apud regem patrociniū exercere cœpit. Quare maiorē indies à ꝓceribus, nobilibus, & ꝓuincijs fauorē ſibi cōciliauit: pro nemine unq; fruſtra ſupplicauit. Cōtrà pater, ut maiorib. quotūquenq; Pānonē beneficijs obſtringeret, ſupplicāti filio nihil unquam abnuit. Itē, ut regię proſpiceret orbitati, de honeſtiſsimo cōiugio cogitauit. Admirabaſ iā adoleſcentis ingeniū, quē inter loquendū nunquā incautū oſtenderat: obſeruabat mores eius, & peruigiles clādeſtinosq; cuſtodes, ſpeculatoresq; adhibebat, q explorata cūcta referrēt. Nō citra ſtuporē quādoq; in caſtris cōſuetudinem eius cū manipulis intuebaſ, & ad ꝓmerendā legionū gratiā, dexteritatē. Deplorabat ſecum pueri fortunā, qui, quicquid natura largius indulſerat, & ius dederat humanitatis, à ſeuera nōnullorū cenſura opinioneq; poſt mortē ſuā ademptum iri præuidebat. De renouatis regiæ moribus, de ędificijs & Ioāne duce Coruino loquuti, hucuſq; uagati ſumus, ne iſta quoque, memoria non indigna, ingrato ſilentio omitterentur. Nunc ad inſtitutam geſtarum rerum ſeriem redeamus, ne plus æquo uagari uideamur.

Poſt

Expeditio in ulteriorem Auſtriam. *Laua.*

Poſt captam Viennam annos quinque Matthias uti diximus, ſuperuixit, de quibus unà dicemus, ne annorum ſupputationem toties facere cogamur. Cùm habito Budæ frequentiſsimo conuentu, rempub. optimis legibus & inſtitutis inſtauraſſet, mox delectum habuit, legionibus ſupplementa dedit: & reparato exercitu, unà cum filio Beatriceꝗ regina, primo tempore ad expugnãdam ulteriorem Auſtriam proficiſcitur. Piſonium primò uẽtum eſt, aliquot ibi dies acti, dum literis clãdeſtinisꝗ internuncijs nonnulli reguli proceresꝗ faciendam deditionem ſuaderent. Præmiſſis deinde copijs, Siſteſtorphum obſidetur, oppidũ ſanè non ignobile, quod rex ſine magno negotio in fidem accepit. Motis hinc caſtris, Lauam rectà conceſſit. Ciuitas eſt ad Moram amnem poſita, oblõga quidem, & quadrata, cui ad caput arx eſt, non paruo artificio munita, in medio baſilica, mœnia uerò craſſa, altaꝗ, ac duplici foſſa & aqua completa, duplici quoque muro, item aggere ualloꝗ munita, quem infeſtis cuſpidibus pertice contexuere, à latere paludes attingunt. Conſpicatur urbem obſeſſam facilè capi nõ poſſe, niſi ænea mœnibus hinc & hinc tormenta admouerentur: quæ completa foſſa, pontéue ſubſtructo, militibus aditum patefacerent. Quare in primis, quà ſpectat ad Piſoniũ, caſtellum pro porta erigit ampliſsimum, quod aggere, foſſa ualloꝗ circumuenit, ne facto oppidanorum impetu capi poſſet: ibiꝗ machinas ritè diſponit, quibus mœnia obtererẽtur. Ab auerſa parte, qua Iſnaimam proſpicit, Morauiæ urbem, id ipſum facit: nec intactam quidem à capite arcem prętermittit, quando non infirmo præſidio Lauã munitam eſſe nouerat. Dum urbs inclementer utrinꝗ quatitur, dimiſſo exercitu, ad diætam (ut aiunt) in Morauiam cõtendit, quam ad Iglauiam ex cõpoſito cum Vuladislao Boemię rege præſtituerat. Ad labefactandas enim Auſtralium uires, & frangendam Imperatoris pertinaciam, nihil cõmodius eſſe cenſebat, quàm Boemicum regem, bellicoſiſsima gente pollentem, ſibi cõciliatũ habere. Nulla enim auxilia, pręterꝗ Boemica, Germanica'ue, Cæſari promptiora eſſe uidebantur. Quin & uerebatur, quod antea ſemel acciderat, ne inſtituta cum Vuladislao amicitia, Cæſarea arte dirimeretur: ne bellicoſum iuuenem, & ad clariſsima quæꝗ facinora natum, magnò ſtipẽdio conduceret, inꝗ ſuam adduceret inuidiam. Quod ſi Fridericus Imperator exuta aliquantiſper auaritia ſeciſſet, nunquam Pãnones Auſtriam occupaſſent. Verùm hęc humana, quæ mortalium animos ſenſim illabitur, ita cæteras uirtutes eneruat, explodit'ue, ut non modò populum, ſed prouincias ampliſsimas in grauiſsimas calamitates planè cõiecerit. Nihil enim conſilio ſuo obuerſari poſſe, ſi Boemum regem habeat, Matthias intellexit. Indicto iam tertio conuentu, in Morauiam cum regina gnatoꝗ Ioãne proficiſcitur, ut cõfirmata cum Ladislao amicitia, tutius cum Imperatore deinde bellum gereret. Multi mandato regis Oratores eum ſequuti, qui eo tempore fortè conuenerant: inprimis Neapolitani regis, & illuſtriſsimi Ferrariæ ducis, cui ab indomita fortitudine Herculi nomen erat. Cõuentus frequentiſsimus Iglauiæ iam habeť: quò utriuſꝗ regni principes cum regibus conuenere. Repercuſſum hic eſt ex ſententia fœdus, & priſtina cõfirmatur amicitia. Vuladislaus à Matthia magnificè donatus, gẽmata muneri data galea, adiectumꝗ oppidum. Innumeræ quoꝗ à regina ueſtes auro purpuraꝗ contextæ. addita etiam regalis multa ſupellectilis, ut ſocietatem digna munera cõfirmarent. Compoſitis hic rebus, alter in Boemiam, ad obſeſſam Lauã alter ſe recepit. Secundũ regis aduentũ, præfecti caſtrorũ iam de cõſerenda cum oppidanis manu cõſultabant, quãdo tormenta in pleriſꝗ locis mœnia obtriuerãt, & aditũ hoſti ſatis amplum patefecerant. Regem duntaxat expectarant, ut dexterioribus præliũ auſpicijs inirent. Cum ordines forent ubiꝗ diſpoſiti, ut pugnę ſignũ acciperent, inducias in triduum oppidani poſtularunt, ut interea de pace agerent. Rex haud inuitus poſtulata conceſsit, uti commodius utrorumꝗ ſaluti conſuleretur. Poſtero die prodeuntibus è Laua legatis, de conditionibus & facienda deditione agitatur. Tertiò res tranſacta, & ciuitas à rege in fidem accepta. Capta Laua, ulterius caſtra mota. Cum Morauiæ, prouinciæ ſuæ fines attigiſſet, Iſnaimam uenit: ubi di-

ubi dimiſſa regina, cæteriſq́; Oratoribus, ipſe cum Coruino duce ad obſidendam Rhetiam properauit. Triplex in eo bello illi fuit exercitus, ueluti ubique in grauiſſima quaq; expeditione mos fuit: primus Vngarorum, Boemorum alter, tertius Ratianorum, qui totus in uexillationes & uelites digeſtus erat. Trinis eam ciuitatem caſtris obducit, ut obfirmatam ualidiſsimo præſidio citius expugnaret. Hæc inter faciles montes reſupinata iacet: turribus circùm, propugnaculis, altiſsimaq́; foſſa eſt obducta, nec ſine machinis æneis capi poterat. quare magna in mœnibus iactura facta. Obſtinacius oppidani à principio reſtitere, die noctuq́; in caſtra erumpere ſunt auſi: & tunc maximè, cum excipiendi commeatus tempus erat. Tumultus ſæpe, ac rixa potius, quàm prælium fuit. Sed cum ſemel cuſtodiæ ſe negligentius agerent, illiq́; ad excipienda quædam auxilia ex urbe erupiſſent, incauti ex equitibus nonnulli occurrêre: qui cum ſtrenuè pugnarent, ab hoſtibus circumuenti, fortiter occubuerunt. Valachus quidam regi chariſsimus, qui excitato tumultu primus occurrit, primusq́; hoſtium impetum, ac ſolus excepit, cum acerrimè pugnaret, tribus cæſis, lethali uulnere confoſſus eſt, & ad ſuos ęgrè ſe recepit. inſequenti die animam efflauit, à rege admodum deploratus. Ad declinandas Alemannorum inſidias rex arctius urbem obſidendam eſſe ſtatuit, grauiores circùm machinas appoſuit: quibus turres & mœnia quaterentur: quin & cuniculos adegit, quibus eam tutius capi poſſe reputabat. Id ubi ciues intellexere, de facienda deditione cogitarunt, & paucis pòſt diebus formidata hoſtis iracundia urbem dedunt. Rhetiani perhumanè in fidem accepti.

Egburgi obſidium.

Ad Egburgum deinde caſtra mota ſunt, & urbs grauiſſima obſidione circumuenta. Interim rumor effunditur, Gallorum Oratorem aduentare, & eſſe propius. itaque regis edicto multa procerum pontificūq́; agmina obuiam prodeunt, & honeſtiſsimi equitum ordines in occurſum effunduntur. Singulari pompa is excipitur: & poſtquam in caſtris cum rege colloquium eſt habitum, Rhetiæ apud Beatricem cum cæteris Oratoribus honorificè ſubſedit: donec capta urbe, Viennam hybernatum cum rege proficiſceretur. Ad ineundum contra Maximilianum, Friderici Imperatoris filium, ipſe fœdus uenerat, Burgundiæ ducem, & acerrimum regis Galliæ inimicum: quo nihil utrique commodius eſſe poterat. Nam cum ille in Belgis ageret, ac pater in Noricis à Pannone uexaretur, duplici bello diſtractus, neutrum è ſententia gerere poſſe uidebatur. Intercedebat Matthiæ cum rege Gallico fœdus, & affinitas: quandoquidem Beatricis mater eum regem propius attingebat. Percuſſum igitur ex compoſito inter Vngarum Gallumq́; fœdus, & fraterna eſt inita ſocietas, quam mutuum commodum & conſuetudo conciliarant. Stephanus Criſpus, uir liberali ingenio, fauſto aſpectu, & ſingulari eloquentia præditus, Oratori honeſtando comes & procurator, propter ſuauiſsimos eius mores, à rege datus. Rex ad expugnandum Egburgum ſubinde animum aduertit. Vrbs eſt inter inæquales ſita locos, & circumuenta monticulis: & ipſa quoque in monte ſita, laxis circùm piſcinis obducta. Ab aduerſa parte, arx non infirma: & qua conſurgebat in monticulum, ampla & alta foſſa, item perpetuo muro, uallo, aggereq́;, ac mira turrium frequentia protegitur. Ad utramque portam geminæ conſurgunt turres, ac ſolidæ, quæ facilè obteri non poterant. Impoſitum huic ualidiſsimum ſanè præſidiū fuit. Tentata pugna, oppidanorum fabricis multi cecidere: quin & in caſtris incauti plerique cæſi, admotis ex ira plus quàm hoſtili more tormentis. Solida, quę ſtabat præ porta, turris propugnaculi loco, crebris machinarū ictibus obtrita: à latere pars mœniū in uaſtum diruta, quà congelatis inſano rigore piſcinis, magnus in urbem patebat aditus. Inſtanti periculo cōſternati ciues, uix regem exorarunt, ut in fidē acciperētur. Duodequadrageſimo demum die urbs in ditionē regis peruenit, ſubinde mota fuere caſtra, pręſidiū cū impedimentis liberè dimiſſum. Poſtquā Egburgēſes in fidē Pannonis cōceſſere, regina per Drag Bertoldū, cataphractorū eqtū pręfectū, & Ladislaum Mauritiū, collegam eius, à rege accita, cū honeſtiſsimo equitatu Egburgū ouans inuecta eſt: quā ubi rex

ad pri-

ad primum lapidem appropinquare ſenſit, obuiā prodijt, in currum ſuum excepit: iunctiſq; agminibus, ueluti pariter ambo triumpharēt, urbem ſubiere. Aliquot hic dies ceſſatum eſt. Deinde duorū dierum itinere traiecto Danubio, Clauſtrumburgum peruentū. in ædib. ad baſilicam diui Leopoldi, rex cum Beatrice pernoctauit. In ſuburbanis centuriones, equitumq; præfecti ſubſedere. Exercitus ad recipienda quædam oppidula dimiſſus uarijs demum itinerib. Viennam, mox edicto regis Neapolim, quam uno iam anno à Stephano comite Tetauro, Ladislao Caniſa, Iacoboq; Scchel obſideri iuſſerat, ſine intermiſsione cōceſsit. Rex inſequenti die cum uniuerſo aulicorum comitatu, ex Clauſtrumburgo Viennam deſcendit: cui ad tertiū lapidē Emericus Palatinus, & Vrbanus Quæſtor, qui ea tempeſtate Iauriēſis pōtifex erat, cum ſingulis Viennenſiū ordinibus, uelut de ulteriore Auſtria triumphanti, ex urbe congratulabundi prodiere. * unà cū regina ſingulari pōpa XIII. Kal. Ianuar. Viennā inuectus. * Paucis antè diebus Antonius Bonfinis, ciuis Aſculanus è Picēti agro, Coruini regis nomine ſucceſſus, Rhetiā uenit. ubi cum regem & Beatricem adhibuiſſet, uaria librorum quæ nuper ediderat, uolumina detulit. Tria regi dicauerat: Hermogenem, & Herodianum, quos è Græco in Latinum ipſe traduxerat: atq; breuem de Coruinæ domus origine libellum. Reginæ duo: alterū, de uirginitate & pudicitia cōiugali: de hiſtoria Aſculana alterum. Vnum autem Epigrāmaton libellum Ioanni Coruino inſcripſerat, cum haud iniucunda, inutiliq; præfatione: ubi de inſtituēdo nouo principe agebatur. Cum in caſtris iſta uolumina rex auidè lectitaſſet, ſcriptoris admiratus ingenium, quia nondum hominem nouerat, Calend. Ianuar. accitis omnibus aulicorum ordinibus & legatis, Viennæ orantem Antonium intentus auſcultauit: adductoſq; in medium libros omnes, cunctis proceribus, & pōtificib. lectitandos dedit. Poſtulāti miſsionem, abnegauit: nec paruo quidem Picentem rhetorem ſalario conduxit, iuſſitq; Beatrici legere & pro arbitratu ſuo ſcribere multa iuſsit: nec non caſtra ſequi præceperat, ſcriptoribus & philoſophantibus inimica. Quod cum ille inuitus facere cogeretur, ne ingrato in caſtrenſi tumultu, moleſtiaq; ocio uteretur, oblatum ſibi Philoſtratum tribus menſib. in Latinum tranſtulit: in primis uerò Neapolitanas Iconas, deinde Vitas Sophiſtarum, & Epiſtolas. Rex autem, cum Natales Dominicas celebraſſet, duo magna negotia, quæ potiſsima imminebant, expedire curauit: in primis, legationem in Galliam honorificentiſsimam: deinde, Neapolis expugnationem, quæ omni arte ac uiribus obfirmata, obſtinatiſsimè reſiſtebat. Ioannes Varadienſis antiſtes ad Gallos orator pronunciatus erat: quo ad id munus obeūdum nemo tempeſtate noſtra magis idoneus uiſus erat. Is enim ex humilibus, ut ipſe ingenuè fatebatur, parentibus, & in tenui re ad Olmutium natus, tanta ingenij dexteritate, conſilio & induſtria ualuit, ut apud regem inter primos & chariſsimos haberetur, & ſupremus (ut aiunt) cancellarius & ſecretarius eſſet. In bello namque Boemico, cum rex Morauiā in prouinciam redegit, capto Olmutio hunc adoleſcentem Ciupori uaiuodæ cōmendauit. Hic mox ingenij præſtantia & experientia rerum ſic excreuit, ut in gerenda prouincia, Boemiciſq; rebus adminiſtrandis, hoc potiſsimùm adminicuo & moderatore uteretur. Quare perbreui ſua fide, integritate, prudentia & magnanimitate ſic regi placuit, ut in primis Varadienſi, deinde Olmucenſi pontificatu exornarit. Quinetiam multis baſilicarum præfecturis adauctus eſt. triginta enim aureorum milia è prouentibus annuis accipiebat. Immenſa huic inerat liberalitas & magnificentia, ut munus quodque ſibi delegatum, honorificentiſsimè gereret: nec labori, nec ſumptui pepercit. Nobiliſsimas domi ſemper clientelas aluit: omnia mandata regis non modò è ſententia, ſed præter omnium opinionem feliciſsimè geſsit. Grauiſsima huic quæq; negotia q̄ foris imminerent, à rege cōmitti ſolita. Accedebat fauſtus & uenerandus aſpectus, oratio liberalis, animi magnitudo, robur & pulchritudo corporis operoſiſsimi, cui indefatigabile ac perſpicax inerat ingeniū. adde his mores præſtātiſsimos, inauditā māſuetudinē, hilaritatē ſummā: præterea comitatem

De Antonij Bōfinis aduētu ad regem & ſcriptis.

Ioannes epiſcopus Varadienſis.

cum ma-

cum magna popularitate conuinctam. Promptiſsimus ad officia ſemper habitus: cui nihil moleſtius, quàm aut quenquam lędere, aut ſimulare diſsimulareúe quicq;. Amicos nimium ex corde dilexit: obtrectatores & inimicos bene potius recōciliare, quàm malè merēdo ulciſci ſtatuit. Ad obliuionem iniuriarū, & benemerendū potius, quàm ad uindictā natus erat. Sat habuit quādoq; inimicum libera quadā & pręſenti maledicētia ulciſci: à facinoroſa ultione ſe ſemper abſtinuit. quare uir bonus & innocens à rege & iudicatus, & pronunciatus eſt. Is igitur cum in Galliā orator profecturus eſſet, atque legatū Gallorum ſecum reducturus, raram profectò pompam inſtituit, ut rem principe ſeq; dignā faceret. Trecētos inprimis equos eodem colore omnes, & magnitudine: trecentos quoque iuuenes ex uniuerſis procerū ordinibus, & ex tota nobilitate delegit: qui per ſingulas urbes togati incederent, & purpureo cuncti habitu uterētur: item intonſi omnes, & eadem proceritate ętateq; conſimiles. Ex his torquatos multos cernere erat: cæteros uerò, quib. aurei crines fuerant, gemmatis capita ſertis obductos. Supellex adhæc pluſquàm pontificia, quæ necubi explicari potuit, quin regię Maieſtatis hoſpitium referret. Varia à principe mandata accepit, illudq; inprimis, ut per Galliā Ciſalpinam iter faceret, Mediolani ſororem ducis regij filij nomine deſponſaret: quam quidem affinitatē inſcia regina tractarat, & exacto adcò ſub fugæ prætextu Fontana, Brixienſi uiro callidiſſimo, cuius adminiculo commodaq; opera ſæpe aliàs in Italia uſus erat, clandeſtinis iam literis ferè trāſegerat: deinde, ut cum Gallorum rege fœdus iceret, fraternamq; ſocietatem iniret, ut diſtractum bello duplici Maximilianum abſumerent. Item Zoliabum, Maumetis Ottomanni filium, Turcorum Imperatoris, qui à fratre pulſus Aſia, primò Rhodum, deinde in Galliam effugerat, & in poteſtate Francorum regis erat, precario nomine impetraret, ut ſub illius nomine Turcum grauiori quàm antè bello metuq; afficeret. Cuncta igitur mandata è ſententia confecit, præterquàm quòd Turci fratrem ſummo pontifici promiſſum abducere non potuit. Legationem tanta ubique pompa geſsit, ut nihil tempeſtate noſtra magnificentius uſquam gentium ſpectatum eſſe referatur. Pariſijs ſæpe forum piſcarium in celebrādis cōuiuijs ſic exhauſit, ut diſpenſatores quandoq; regij piſces mendicare coacti fuerint. Deſtinata regi Gallorum munera obtulit, quæ pluſquàm uigintiquinq; milibus aureûm ueniere. Inprimis Turcicos equos uigintiquinque mirę pernicitatis, uaſa præter hæc aurea & gemmata, equos quoq; cataphractos & gradarios, deſultoresq; Dacicos. Accedebant ephippia auro lapilliſq; diſtincta, ſuperbæq; cum frenis phaleræ. Reginæ è ductili auro cōtextā trabeam, ueſtes Perſicas, balthea, & aureum cubiculi apparatum miſit. Legatus etiam Francorum, cui Chriſtophoro nomen erat, cum Varadienſi epiſcopo honorificè dimiſſus. quē nos ipſi & à rege reginaq; donatū ampliſsimè uidimus. Ad tria nummorum aureûm milia iudicio cunctorum eius munera pertinuere. Hiſdem diebus, cum de creando pontifice Agrienſi ageretur, indicio regio, ſuffraganteq; regina, quando nemo pręſtantior occurrebat, Vrbanus Quęſtor, qui Iaurienſis erat, Agrienſis pontifex creatus eſt, Iaurienſemq; baſilicā Thomas ſcriba regius, ob operā ſumma ſemper fide diligenterq; nauatā, abſq; negotio impetrauit. hos enim ambos cū Varadienſi epiſcopo, qui in Gallias dudū profectus erat, ea tempeſtate Matthias nimiū dilexit, adauxit honoribus, commodiſq;, & qui cum ultrò conſilia cōmunicauit. Mitiore Vrbanus Quæſtor erat ingenio, & ad maxima quęq; tractanda erectiore. Contrà uehementiore hic, & ut fuluus pręferebat aſpectus, aſperiuſculo, in agendis tamē negotijs expertiſsimo, item perſpicaci, callido, ac indefatigabili, officioſo, cōſtanti & integro. Sed Vrbanus mira dexteritate, fide, tolerantia, & ingenij altitudine, apud regem ſemper principatum obtinuit, quamuis ingenitæ ſapientiæ magnitudinem diſsimularit.

QUARTAE

RERVM VNGARICARVM DECADIS QVARTÆ LIBER OCTAVVS.

EXPEDITIS deinde legatis, Mathias conſultis mathematicis & aſtromonis, Idibus Ianuarijs ad expugnandam Neapolim Cæſaream, ſuperiori anno iam obſeſſam, contendit. Reginam Beatricem cum cæteris Oratoribus, qui reliqui fuerant, Viennę reliquit. Properauit aliquanto ſua uoluntate celeriùs, quia duces, pręfecti legionū, & milites, unius anni obſidione defatigati, ad reficiendos in hybernis equos dimitti poſtulabant, & graui bello è caſtris multi ſe ſubtraxerant, quare trecenti Alemannorum equites, cum ducentis curribus onerarijs, multisque bobus qui hos trahebant, inuitis cuſtodibus, intempeſta nocte in obſeſſam urbem penetrarunt, & aliquot menſium commeatibus ſanè compleuerant. Vnde tanto diutius regi adlaborandum erat. Id is ęgrè tulerat: quum urbem uiribus inexpugnabilem, in ſuam poteſtatem per inediam propediem ſe redacturū eſſe ſperabat. Cum eò ueniſſet, iure poſtulantibus miſſio data, adiecta ſupplementa legionum, & completa nouo milite caſtra. Neapolis urbs eſt in plano poſita, quam in theatri ſpeciem Pannonici Noriciꝗ montes circumſtant, non procul ab ea remoti. Solum urbis paluſtre, uliginoſum, ab altera parte glareatum: prærerea ſic Scaturientibus undique aquis abundans, ut nuſquam tres quatuor'ue pedes effodias, ubi aqua non ſubſiliat. Infra quintum ſextum'ue pedem, ſolida firmaꝗ glarea ſubeſt. Foſsæ igitur urbis altiſſimæ ac laxæ. Præterea è quadrato utrinque lapide munitæ, ſtrataꝗ in pelagi ſpeciem piſcoſam aquam emittunt. Quadrata urbis forma, quaternæ quoque portæ. Si in medio fori te ipſe conſtitueris, portas omnes circumſpiciens rectà intueberis. Suburbium cuique ſuum eſt, urbanis aſsimile ædificijs: & ea uallo foſsaꝗ ex aqua completa circumdantur. Mœnia triplici foſsa, frequentibusꝗ turribus munita, ad angulum quemque murorum portamꝗ extra foſsam erecta. Turcis in caſtelli ſimulacrum impoſitumꝗ præſidium, non ſine multiplici munitionum genere. In angulo ciuitatis qui ſpectat ad Pannoniam, arx in aqua penſilis, penſiles quoque horti, & hanc per laxa foſſa circumducit. Hæc item quadrata eſt, in aſtraguli ſpeciem: & in angulo quoque ſtat alta turris, à tergo cæſaris horti: uiuariáque ferarum, quæ in quindenum milium amplitudinem paſſuum ſanè ſpaciantur, perpetuóque muro obductæ ſunt. Ibi ferarum quodque genus, peregrinarum & cicurum, copia non mediocris uagatur in hortis diuerſis. Machinarum fabricæ per mœnia diſpoſitæ, quæ plumbeas glandes ferreos'que tales erumpentes ad ſecundum uſque lapidem, certo ictu præſignatæ lædebant. Superiori anno comes Stephanus, & collegæ, tres quatuor'ue turres ad primum lapidem ſtatuêre, ulterius non ſine magno periculo appropinquarunt: quin patenti æqualique planicie, ſub nullo protegere ſe tumulo poterant. Secundùm regis aduentum inſtauratur obſidio: ad primum lapidem perpetuo uallo foſſáque circumſepta ciuitas, in orbem ferè paſſuum milium XVIII. ne quid intrò inuehi poſſet: & cuſtodiæ ubique diſpoſitæ. Cum Stephanus, ac ſocij ad ſecundum lapidem caſtra poſuiſſent, rex intra primum lapidem metatus eſt: turres & caſtella citò propius admouit. Secundum eius appulſum, paucis pòſt diebus, intempeſta nocte, portæ ſuburbium, quæ ad Viennam pertinet, ſubmiſſa clam legione, ne incruenta quidem uictoria captum ſuccenſumꝗ. Præſidiarij milites deſperata re, intra mœnia penſili ſe ponte recepêre. Id quamuis foſſa limóque alto & aqua, præterea uallo, & pleriſque turribus obfirmata eſſet: hoſtili tamen audacia & uirtute expugnatur. Quo capto, ſæuitum in urbanos. qui cum unà præſidiarijs ſeſe conglomerarent, à tergo preſſi, ut in urbem ſe reciperent, partim ſeſe mutuò ex anguſto ponte in foſſam ampliſſimam deturbarunt: partim inſtante hoſte, cæſi ſunt. Cæteri ab oppidanis adiuti, in urbem ſe receperant. Amiſſe hoc potiſſimo ſuburbio, quod tutiſſimum urbis uidebatur eſſe propugnaculū: cum dimiſſe altero ad portam,

quæ Pannoniam inſpicit, in tutelam arcis, cætera ſuburbia diruiſſent, quæ protegere diffidebant: Neapolitani animo nimium conſternati ſunt, quim ſi paulò maior hoſtilis impetus fuiſſet, utrinque immixti tunc in urbem penetraſſent. Fota nocte trepidatum eſt. Doneſticatim ciues, cum nobiliſſimas ædes habeant, quibus craſsi parietes, crate factæ feneſtræ, ſerreiꝗ poſtes ſunt: ad excipiendum primum hoſtis impetum, deſperata ſalute, obfirmare ſeſe occœperant. Maximus tota nocte in urbe clamor, ætatis omnis. Et niſi præſectus urbis, uir bello exercitatiſsimus, admodumꝗ circumſpectus, ex arce prodijſſet in ſorum, & omnium animos confirmaſset, poſtero Neapolitani die profectò deditionem ultrò feciſsent. Ad ille oratione Germanica ſic omnium animos obfirmauit, ut ad extremam uſque inediam in fide permanſerint. Multi id ui coactos feciſse præſidiariæ cohortis exiſtimant. Rex ea nocte ſatis feciſſe ratus, in ſoſsa urbis, quæ ſub urbium & mœnia ciuitatis interiacent, inſequenti die tormenta inſana diſponit, quibus mœnia die noctuꝗ pro ſua libidine quaterentur. Sex obiectas turres, & inprimis quæ portæ inſidebant, machinis, quas turcis ademerat, amolitur. Naues longas curribus onerarijs Vienna è Danubio aduehit. Pontes etiam uectiles conſtruit, quibus foſsam urbis miles exuperet, ac obtrita inter mœnia penetret. Pari obſtinatione Neapolitani obſtant, & ad tormenta quotidie Pannonica miniſtros, emiſſis glandibus proterunt, quin & talis ſerreis ſępe petunt: In tentorijs multos incautos necant. Atrox utrinque pugna ex inſidijs indies ſeritur. Rogati ſæpe ciues, deditionē obaudiunt. Rex exitiū ultimū interminatur. Præfectus urbis, qui paulò ante Viennam aduerſus regem propugnarat, ſepulchrum ſibi in arce ſtatuiſſe reſpondit. Magnifica utrinꝗ uerba dabātur, donec & illis commeatus in urbe uictum ſuppeterent, & his corrogatæ pecunię bellum alerent: à turribus & propugnaculis ne pauci quidem quotidie cędebantur. Cum propius ab omni parte turres mœnibus admouere ſtatuiſſet: ingētem corbium numerum edicto regis, gregarij milites è palis & uimine contexuêre, in cylindri ſpeciem: has humi iacētes, & terra lapidibusꝗ ſemiplenos, noctu ob t:pentes, ad maxima obuertebant: cum ad locū peruentum erat, obductas crates erigebant, & in columnarum ſpeciem conſtitutas, ex egeſta terra complebāt: His igitur pro muro è diuerſo uti, pone has, turres erigere è materia tabulatis & pluteis obſtruere, infeſtas hîc machinas collocare: obterere inimica propugnacula, & à mœnibus propugnatores amouere: in caſtris quoꝗ ad ſacram pylam, ubi regis erat tabernaculum foſſa ualloꝗ munitū, pontes compactiles lignarij fabri efficere, teſtudines, uineas, muſculosꝗ parare. Rex demum nihil ex ingenio & arte remittere, ut ualidiſſimā urbem, qua nihil uſꝗ gentiū obfirmatius uiſum erat, ubi cæſar non modò ſibi ſedem, ſcb ſepulturā aſciuerat, pręter omniū opinionē expugnaret, & Auguſtali patria potiretur: quinetiam exiſtimare, hîc de ſumma glorię ſuæ agi. Regina cum aulicorum oratorūꝗ magna manu ſequuta regem, primò ad Ebenfurtum, Viennēſi bello Stephano comiti dono datum: deinde Lithinbergū, menſes aliquot prope caſtra ſubſedit, Neapolitanam captiuitatē expectans. Sexto Idus Martias, cum rex turrim editiſſimam in murorum angulo ſtantem, qui ad eminentes Noricorum montes aſpicit, à tergo acerrimè tormento quateret, ut proruens foſſam ruderibus latè compleret: qua militi pateret aditus: pręfectus urbis intellecta regis arte, mox ab urbe turrim intus circumſedit, ligneisꝗ ſubfulcit tibicinibus, ut ſubiecto igni intra muros ruinam turris alliciat. Extra turrim, foſſāꝗ, altera turris erat, è coniecta terra cōfecta, munitiſſimū anguli propugnaculum, unde duo urbis latera longè lateꝗ machinarū ictibus protegebātur. Cum à tergo turris illa quateretur, in horamꝗ ruinā minaretur, pręfectus ignē ſupponi præcipit. Suſcitatur ingens extemplò intus incendium quod interiora tabulata nutriebant, cum ad tibicines, & ſuſtentacula perueniſſet ignis, in urbem è ſententia corruit. rex opinione fruſtratus, repentè Bohemicas tres cohortes aduocat, dictoꝗ celerius exteriorem turrim, anguliꝗ propugnaculum adoriri iubet. Hæ mandata faciunt, cùm ſe mox in aciem eduxiſsent, grauis armaturę milites uallum pręfringunt, altiuſculam repentè foſsam ſuperant: per aggerem ſurrepentes,

pentes, ad ſuprema tabulata puteosq́ perueniunt: tres præ audacia è primoribus intrò proſoliêre, qui continuò trucidati ſunt: reliqui, ſine mora reiecti. Ciues, præſidarijque milites, cum propugnaculum obſtinatiſſimè oppugnari proſpicerent, huc omnes cõcurrere, è mœnibus præſto ſocijs adfuerũt. Boemos ad turrim circũfuſos ſagittis, igniferisq́ glandibus è muro ſauciant: Submiſſa ex urbe adulterina porta, auxiliari manu hinc hoſtes amouent, & repellunt: quamuis ne cædem augeret, rex parum ſuccedente Marte, reuocari iuſſerat. Id ingruente nocte factum eſt. Centum ferè milites breui momento cęſi, totidemq́ ſauciati. Quãquam hæc parũ proſperè ceſſerint, nihilò tamen ſegnius obſidio continuatur. Regis animum neq; impoſita firmiſſima præſidia, neq; munitiones innumeræ, neque obſtinati ciuium animi remiſere, quamuis nemo ad primum ſecundum'ue lapidem tutò appropinquare: neque propter uliginoſum, & paluſtre ſolum, prætetquam uia facta propius accedere poterat, neque circumflua flumina diuerti, neq; cuniculis adsctis mœnia ſubiri (ubicunq; effodiebatur ſtatim latices emergebant) nunquam tamen eſt ab incepto deterritus. Mox tormenta undiq; męnibus adacta, & ita proximè circumerectæ turres caſtellorum inſtar uti cum oppidanis cominus, niſi interiecta foſſa prohibuiſset, manus etiam conſerere potuiſsent: Quare nimium oppidanorum atritæ uires, & conſternati animi, ſuperba ubiq; faſtigia machinis deturbata. Contrà illi nullum defenſionis genus prætermittere, diruta reparare mœnia, quaſsata nutantiaq́ ſuccidere, ne foras deuoluta, foſsam amplè complerent: ad traijciendos præterea, quos diximus, gurgites qui muros circumfluant, uaria inſtrumentorum excogitata genera, quæ nulli bellicæ artis autores prodidêre. Iam ciues deſperatis auxilijs de deditione, ſi licuiſset, quãdoq; cogitaſsent: ſed impoſiti præſidij metus prohibebat. Intellexit id Coruina clemẽtia (qua nihil ea tẽpeſtate fuit circumſpectius) ad mediam ergo urbem redigendam eſſe cenſuit, potuiſset quidem, ſi uoluiſset, ui eam capere: uerùm id ſine magna cæde, ac urbis exitio fieri non poſſe proſpexit: ut ſuis parceret, urbemq́ à militari ſæuitia liberaret, ne oleũ & impenſas amitteret, obſidionem prorogauit, ut integra ciuitate potiretur. Vtrorumq́ igitur ſaluti hoc modo conſultum, ſeptem in caſtris menſes egit: temporaream ibi regiam, ſcenaculumq́ in amphiteatri ſpeciem cũ proximo ſacello conſtruxit. Iam inſanis uſq; adeò fiſcum exhauſerat impenſis, ut neq; ultra exercitum alere, neq; ſupplementa cogere poſſet, uel eo maximè tempore, quo uentura maxima obſeſſorum auxilia rumor erat. Vrbanum Quæſtorem admonuit, orauitq́, ut pro ſolita fide, induſtria & uirtute utcunq; poſſet, pecunias & ſupplementa mitteret, ne in calce turpiter deſijſſe uideretur. At ille continuò copias coegit: in Agrienſi conuentu delectum habuit: quæcunq; potuit, uectigalia exegit: pecunias non modò è pontificatu ſuo, ſed ex omnibus amicis latè corraſit: inſtructũ in caſtra exercitũ proprio ſũptu miſit: ſuggeſſit quoq; nũmos & ſupplemẽta. Laudata paſſim Vrbani in ea re celeritas, fides, & diligentia. Quare ita ſibi regis animum obſtrinxit, ut is hũc unicè ad mortem uſq; dilexerit. Cũ hoſtes, quotidie caſtra amplificari, & immenſas Pannonum uires augeri conſpicarentur, de deditione cogitare ſũt adacti. Proſpectare agmina quotidie uenientia, quę animũ nimis attenuabãt, ira cõmoti è muris glandes, talosq́ ferreos procul emittere, tres uno ſemel ictu pueros ante regẽ, ſub ſcenaculo ſtãtes, obtritis capitibus interfecêre. Pręcruento tamen, diroq́ ſpectaculo rex haudquaquam cõmotus eſt, quin & perſtitit immobilis: nullũq́ timoris indiciũ edidit. Mox inſanas machinas in urbẽ intendi iubet: quę multa palatia diruêre. Et cum tegulis maiore ex parte abiegenis, quas Xilimbrices uocant, in ędiũ tectis Neapolitani uterentur, de cõcremanda ciuitate ob indignitatẽ rei fortaſſe cogitaſſet. Præfectus etiam paucis antè diebus, nulla unquam machina ſe regiam caſtrenſem lęſurũ eſſe, per internuncium ſanè promiſerat: & ni ab oppidanis rex exoratus eſſet, iam baſilicas penè omnes, unde ictus emittebantur, amoliturũ, quas marmoreas reficere pollicebatur: deinde urbem incenſurum eſſe minabatur, & feciſſet quidem, niſi propediẽ ſe urbe potiturũ eſſe cõfideret. Interea Mapheus Naſo, & Franciſcus Fontana, à prępotẽti Mediolanenſiũ duce miſsi ad regẽ in caſtra uenêre: qui tranſ-

actam Mediolani à Varadienſi epiſcopo, ex compoſito Ioannis Coruini & Plancæ Sforcię, affinitatem retulere, hi magnificè in caſtra recepti, paucisq́ poſt diebus à rege dimiſſi. Secundum horũ aduentũ Hippolytus Eſtenſis, reginæ Beatricis è ſorore nepos, cui Ferdinandus auus, proauus uerò Alphonſus rex erat, cum honeſtiſſimo Ferrarienſium comitatu In Pannoniam uenit, ut metrapolitanę Strigonienſis baſilicæ cui Ioannes Aragonius eius auunculus antè prefuerat, poſſeſſionem obiret. Mathias rex ut nepotem pro dignitate ſuſciperet, in primis Zagabriam uſq; ad Perardinum comitem Medruſienſem cum nobiliſſimo equitatu obuiam miſit: qui metropolitam Sempronũ adduxit. Poſt ubi propius adueniſſe ſenſit, Stephanus Criſpus à regina in occurſum Orator, miſſus eſt qui nepotem ſuo nomine uiſitaret. & fauſtum gratularetur aduentum, ibiq́ ſubſidere iuberet, quouſq; à rege in caſtra uocaretur. Rex interea cum præfecto urbis, ad extremam rerum omnium inopiam redacto, de deditione egerat. Tetaurus, & nonnulli alij fureant internuncij, mædrijq́. Idibus Auguſtis, in ualidiſſima mitterentur ab Imperatore auxilia, prefectus urbem dedere pollicetur: dummodo ſaluis impedimentis & corporibus tutò, cum principalibus rebus abire, treccentosq́ currus onerarios educere liceret. Rex conditionẽ accepit. Præfectus urbis, cum decem uiris ad regẽ in caſtra uenit: ibiq́ data utrinq; fide, declarata deditio: quæ ad tricenum diem tranſigi debebant. interea ne tẽpus ibi tereret dimiſſa obſidiario manus, nonnulliq́ equitum præfectis in Styriam caſtra mouet, & ad Scæam Viennã quæ in Noricorum faucibus eſt, ducit exercitum: Id oppidum occupare decernit, ut in Styriam pro arbitratu ſuo erumpere poſsit: omnibusq́ opẽ Neapolitanis & Vienenſibus allaturis, hac iter obſtruat. Motis igitur caſtris, uelites expeditiſsimiq́ equites hoſtilem latè uaſtare agrum iubentur. Incenduntur circùm oppidula, pagiq́, & in prædam omnia conuertuntur. Scæa Vienna, continuò capta. Ibi Grophnicer reſultantis ictu lapidis machinarij colliſus interijt, ibi Nicolaus Bamffij, loco fratris à rege habitus, in carcerem coniectus quod non ſine magna procerum conſternatione ſactum eſt, & paulo pòſt ſua integritate dimiſſus. Quin & caſtellum è uertice prominens ex-

† ueſana pugnaturũ, & in iugum montis † inſana ex ære tormenta ſubtracta, quibus arx ardua protereretur. Patefactis anguſtijs, in Styriam erupere legiones, et opidula circiter uicena eo tẽpore, ceperunt. Paulo antè Idus Auguſti quo die Neapolitani urbem ex compacto dedituri erant, rex cum ouante exercitu in priſtina caſtra redijt, ut ad prẽſtitutũ diem ciuitatẽ acciperet. Poſt ubi Neapolim è Styrienſi uaſtatione reuerſus, nihil profectò Mathiæ fuit antiquiùs, quàm Hippolytum ad ſe uocare, ut Itali eius comites grauiſſimã obſidionem, unctumq́ ritè ſpectarent, rem quidem à rege, & ſpectatore digniſſimam, Hippolytus nonum tunc nactus annum, puer, erat fauſto aſpectu ore uenuſtiſſimo, productiore aliquantulum naſo, pulchris quidem oculis, & grandiuſculis: capite, humeris, cæteris q́; membris inter ſe mira pulchritudine conſentientibus. Item color illi ſubfuluus, criſtaneus crinis, cogitabunda quoq; facies: & plus regiæ grauitatis quàm puerilis læticiæ referens: ueluti noua præter ætatem conſilia, arguta q́; reſponſa in horam excuderet. Ad hæc imperioſa indoles, & angèlica, plus magnanimitatis quàm humilitatis præſeuerens. Cum generoſum eius aſpectum intueris, grauitatem inſpicis ſine ſuſpicione triſticię, ac ingentem ſine menda uenuſtatem. Proceramq́ tibię corporis ſtaturam pollicẽtur. Seuera diligensq́ principis educatio, immaturam in eo grauitatem effinxit. Eutrapelõ nimis eſt ingenium, & uerſatile: ac tanta uerſutia & dexteritate prẽditum, ut nunquam incautum offenderis. Verba pro tempore & loco grauia, & arguta: nihil unquã ab eius ore profluxit inſulſũ. In diſſerendo quandoq; uſq; adeò callidus, ſolers & uerſutus, ut doctos ſępe uiros preter ætatẽ obliget argumẽtis, in procerũ colloquio conſtitutus, perbreui & oppoſita utitur oratione: ſi relaxandi animi gratia, uerbis à circũſtantibus irritetur, concinna quenq; reſponſione ualidoq́ epicheremate cõuincet. Quare ad clariſſima queq; facinora natus eſſe uidetur, quũ nihil in puero uulgare, nihilq́ reprehẽſibile deprehẽditur. Ab omni uitij ſuſpicione uidetur alienus. Mirabilis in eo pudor elucet, itẽ ſumma religio rhythmos quotidie ſacros

pontificio

pontificio more dictitat, rē ſacrā facit: uſꝙ adeò turpitudinē omnē abominatur, ut ad diuinū tantùm cultū natus eſſe uideatur. Mores eius ubiꝙ regij, & à ſeuera inſtitutione profecti: Si qua Hippolyto remittēdę intēpeſtiuę grauitatis gratia, inter ęquales ludēdi copia à magiſtro dabatur, ita ſalſus & facetus, Quādoꝙ inter familiares apparuit, ut diu ſalibus Atticis dixeris imbutū. Pręcox in eo uirtus & modeſtia cernebatur: nihil unquā egit quin ętatē ſuperaret. Quicūꝙ ipſū intuebatur, multos in eo Aragonios Eſtenſesꝙ principes licebat intueri. Quod ſi cum exitibus principia planè cōſenſerint: nemo qui eū contemplatus eſt, pręſtanti clariſſimū principem indole futurū nō ariolaretur. Quare Stephanum rex Bathorem, quem è Tranſyluana prouincia paulo antè euocarat, ut expugnandis ad extremum Neapolitanis adeſſet, & cum delecto mille hominū equitatu aduenerat, Sēproniū mittit: ut magnificè pro archiepiſcopi dignitate, Hippollitū in Pānonica caſtra ducat. At uir ille ſeuerus, integer, et eximius diſciplinæ militaris artifex, qui perpetuā ſibi caſtitatē indixit, ut omniū eſt opinio, diligentiſſimè mandata peregit. Semproniū, cum equitatu nobiliſſimo contendit, & metropolitā ſecū adducit. cūꝙ percorſores auditū eſt ad dena milia paſſuū appropinquaſſe: rex continuò quadrata duo agmina obuiā præmiſit, qui Strigoniēſem archiepiſcopū excellentiſſimū Hungariæ primatē, & legatū pōtificiū (ut aiunt) natū uti par erat, pręuenerarentur: & non ætatis, ſed præcellentiſſimi generis & poteſtatis rationē haberent: belli præludia inter redeundum agerēt, uaria pugnę ſimulachra oblectandi pueri gratia referrēt. Ad tertiū uſꝙ lapidem, ipſe demū cū uniuerſis optimatū procerūꝙ ordinibus & pręfectis occurrit: Hippolytū haud aliter, atꝙ unicū gnatū amplexus, totū oſculis aſperſit: & ſpectata generoſa indole, uſꝙ adeò oblectatus eſt: ut ad mortem uſꝙ pro filio dilexerit: ſingulari pōpa plauſuꝙ militari in caſtra & tabernacula ſua perduxit. Honorificentiſſimè hîc Hippolytus cū Ferrarienſiū nobilitate excipitur, inter diu noctuꝙ uiſitur à rege, ſępe rapitur in amplexū, & quotidiana regis indulgentia cōfouetur. Ad reginam deinde ducitur, † Letinbergi præ aduerſa ualetudine ceſſantē, & ubi fauſtę maternę læticię ſatis factū eſt, ad regē in caſtra ſubinde refertur. Cum accipiendę urbis dies inſtaret decedentibus Alemānis, ad pręſtitutū diē hæc regi deditur. Mox cuſtodibus immiſſis, qui per faſtigia paſſim urbis Coruina Pannonicaꝙ ſigna diſponerent, inſtructis uictrices legiones ordinibus urbem una ingreſſæ, altera porta in caſtra rediêre. Regina deinde cū aulicorū & Oratorū manu arcē adiuit, ut Cęſareæ urbis imperiū obiret, uirumꝙ triumphantem exciperet. Tertio die, expeſtata ſiderū dexteritate, Mathias ouans ſub umbella, magnifica pompa, & præcedentibus cūctis ſacerdotum magiſtratuumꝙ ordinibus, urbem ingreſſus eſt. In qua quidem pompa non fercula ſpoliorum, non captiuorum turba, non oppugnationis conficta ſimulachra, ſed uictricia tantùm Coruina uexilla præceſſêre. Poſt regem, Hippolytus Pānonicorum princeps primatum: Item Vrbanus Thomas ſecretarius, pontifices, & pręfecti caſtrorū, in palmata ueſte ſucceſſêre. Inprimis Stephanus Bathor, Stephanus comes, Tetaurus, Gerepotrus, & Mathias frater: item Bertoldus, Iacobus Zechel, & Ladislaus Caniſay, ſuccedebāt cæteri equitū pręfecti, & cohortes militū, quę certatim Io Triumpho, Io. Triumphe, ingeminabant: Coruinum Cæſarem Auguſtum, & uerum deniꝙ Imperatorem exclamabant. Variæ tunc nationes, ſuis quęꝙ linguis diuo Mathiæ cuncta feliciter publicis uotis optabant. Mathię tandem Neapolitana ciuitate Potito, & de Auguſtali ſede triūphanti, ex omni ferè Vngaria legati cōgratulatū cōuenêre. Quin & cęteri pontifices, proceresꝙ abſentes, ſuū ritè officiū pręſtiterūt. uerū illud profectò nec minus quidē admirabile uiſū eſt: nullā uim, nullā inſolentiā, nimiā'ue contumeliā & conuiciū, neꝙ publicè neꝙ priuatim uictis illatū: Imò ubiꝙ honeſtè ſācteꝙ uerſatū. Ille nēpe melior eſſe uidebatur qui pallentis longa ſame hoſpitis ora citius refocillaret. Quin & ex oppidanis aliqui inconſiderata colluuie diſtenti expirarunt. Sed quis illā acierū inſtructionē tacitè prętermiſerit, quā eo die inſtituit? quo cōpoſiti: Neapolitanis rebus caſtra moturus, ad Sceā Viennā properauit? quæ uno die obeſſa uiſa eſt, & capta. Ante neapolim, in patentiſſimo cāpo legiones omnes

† Lutenburgum.

Neapolis deditio.

explicuit, in aciem digeſſit: ubi quæcunq; apud ueteres legeram de diſciplina militari mihi recognoſcere licuit. Nimirum ibi ſe non modò regem ſapientiſſimũ, potentiſſimumq; principem, ſed imperatorẽ quoq; conſummatiſſimũ oſtendit. In quatuor tantũ agmina diſtribuerat equitatum, uelites ac equites leuis armaturę in duas tantũ alas redegit, ut breui copiarum diſtributione multitudo facilius regeretur, & confuſio euitaretur omnis. Exercitus qui è caſtris prodierat in campũ, ut inſtituto agmine ad occupandas Noricorum furcas fauceſq; contenderet, ex octo milibus peditũ & uiginti milibus equitum (ſine pueris, calonibus, & lixis) item ex Carris circiter nouem milibus ſanè conſtabat. Rex autẽ ſuis manibus cuncta agmina inſtruere uoluit: & caſtrenſia munia pro meritis ipſe diſtribuit. Cuiq; agmini uexilla ſua eſſe: ubi in primis Chriſtianæ fidei, mox Coruinę domus, deinde inuictę gentis Vngariæ, poſtremò Dalmatici Boemiciq; regni & Auſtralium inſignia ſpectari. Neq; præfectorum equitum, militumq; deeſſe uexillationes: Imò uiritim quiſq; equitũ præfixa haſtis uela ferre: quod ad militare ornamentum admodum faciebat. Inprimis, ubi inter turmas ille prodijt, ſilentium indictum, non ſolùm uiris, uerũ etiam equis, religioſe ſeruatum. Allata primi agminis in medium ſigna, è manu ſua præſtantiſſimo ueterano non ſine ſolenni præfatione, diligentiq; pręcepto cõmiſſa. Calcaribus ille carere, quòd nõ ſine admiratione ſpectare uiſus ſum. Id factum idcirco rebar, ne in maximo conflictu, prę timore concitato equo fugeret, ſuaq; fuga reliquorũ animos cõſternaret, mox duodecim enſes, totidẽ ſecures, & clauę benemerentibus datæ. Securiferi, enſiferi, clauiferiq;, uexilliferũ circũſtare. Deinde turmarũ ordines ante uexilla cõſtituti: quorũ ſinguli ex quinq; & uiginti equitib. cõſtabant, ut numerus equitũ cum turmis cõſentiret. Proinde turmę circiter octoginta equitũ ante ſigna pręcedere, ſubſequi totidẽ. Reliqua demũ agmina eodẽ modo inſtituta. Ita quiſq; ordinẽ ſeruauit, ut ſi digito plus alio proceſſiſſet, Imperatoris q; maximè circũſpecti ſęuitiã reformidare cogeretur. Tantũ ubiq; uigebat obſequiũ, tãtus timor et reuerẽtia, cum Imp. amore cõiuncta, ut dicto citius imperata quiſq; pręſtaret: uitã dum imperio ſatisfaceret, pro nihilo duceret. Tantũ eſt ubiq; ſilentiũ, ut nõ modò pręter Imperatoriã nulla humana uox, ſed ne ullus, quidẽ equorũ hinitus, uſq; ſit auditus, inſtitutũ. Deinde quodq; agmẽ, ubi aliquanto pręceſſerat dato ſigno, ante principis ora belli ſimulachrum agere, & nunc in cuneum, nunc in orbem, nunc in trigona, tetragona'ue, aut in forficem & ſerram mutata acie uerti. At ubi ſatis ſuperq;, nemine ſuũ locum deſerente, ſumma peritia & dexteritate luſum eſt: uti ſuæ Beatrici oſtenderet euidentius, quomodo inſtructa acie pugnaretur, repentè agmina cuncta diſpoſuit. In utroq; eorum duo ualidiſſima cataphractorũ equitum agmina collocauit: digeſſit turmatim, duo quoq; alia in medio ſtatuit: his etiam militũ agmina interiecit. In primo horum ordine grauis armaturæ pedites, deinde haſtatos, ſagittarios, ferentarios: cæteroſq; leuis armaturę milites ritè diſpoſuit. In tertia acie triarij præſidebant, & extrema ſigna tuebantur. Item ante utrumq; cornu duas uelitum alas intendit, qui quidem in ordinẽ ſeruabant, tanta pernicitate præpollentes, ut aues curſu adhibere poſſe uiderentur. Ego autẽ Beatricem ſequutus, dum ad ſpectandum inſtructum exercitum me conuerto, tanquam manum collatis ſignis iam iam cum hoſte conſerturum maxima ſum continuò admiratione correptus: nam ueri ſcorpionis imaginem præferebat. Poſt ubi ſatis ſuperq; à Beatrice ſpectatum, ex ordine quodque agmen iter facere cæpit. Carri pariter à latere agi, quibus pro foſsa ualloq;, ex inſtituto Coruini, Vngari non ſolùm munire caſtra, uerum etiam falcatis in prœlio uti, hoſteſq; his circumuenire ſolent. Miranda ſunt profectò quæ diximus, quũ nunq; hæc in Italia uidere licuit. Sed cum diſciplinã militarem moreſq; ſanctiſſimos quibus Mathias Vngaros educauit, mecum ipſe conſidero, aliquandiu in caſtris diuerſatus, ne minore quidẽ admiratione cõficior. Nuſq; gentiũ milites ſpectare licuit caloris & frigoris, item laboris et inediæ tolerãtiores, qui ſtudioſius imperata faciant, lubentius dato ſigno pugnã ineant, ſe morti prõptius exponãt, itẽ qui militarẽ ſeditionem magis deteſtentur: in caſtris quietius honeſtiuſq; uiuãt, ſeſe religioſius agãt, tumultus magis abominentur & rixas, colant auidius temperantiam & caſtitatem: & ab omni blaſphe-

Vngarorũ disciplina militaris.

blaſphemia periurio, illegitimaq́ uenere, ſint magis alieni. Maxima pars equitū quibus uxores ſint, & liberi, triennium quādoq́ aſsiduo militare coacta, nunquam coniugij fidem uiolaſſe creditur. Si quis cum ſcorto depræhenſus eſt, perpetua ſugillatur infamia, Fortitudinis & patientiæ ſunt plus quàm lacedemoniæ. Hyeme iuxtà atq́ æſtate caſtra frequentantur. Et quod meis hiſce oculis ſæpe uidi, ſub niuibus ac terra ne obſidionē deſerant inſtitutā toleranter hybernant. Vnde murum ſæpè more prodeunt ſtationib. totam noctē, teſſerariorū iuſſu, equites adſunt neq́ loco mouentur, neq́ de rigenti algore querūtur. Et quamuis pleriq́ mēbra ueſaniente frigore obſtupeſcant, inuicto tamē animo cūcta patiuntur: liberos in caſtris alunt, ibiq́ militaribus ſtudijs informāt. Ex quo fit, ut gens Vngarica bello aſpera, ita inſtitutis, ductu auſpicijsq́ Coruini accreuerit, ut quæ nō modò paternā à Pannonia glebā poſsideret, ſed uix intra hoſtile pomæriū ſe ſine ſanguine tueretur, tantū fecerit acceſsionis, nō à Sarmatis ad mare uſq́ Adriaticū, at à Myſijs atq́ Macedonib. ad Noricos uſq́, ac Germanos ſub ditione ſua imperiū propagarit In Pānonicis etiā caſtris multos Curios, Camillos & Fabricios, multos etiam Fabios, Sciplones & Æmylios perluſtranti recognoſcere illa tēpeſtate licuit. Mathias autē Cæſarē Alexandrū ue. & re & uerbo referebat. Hoc etiam anno fœdus cum Anconenſibus rex percuſsit: ſigillū & ſigna regalia miſit, quæ terra mariq́ geſtaret: & quicūq́ illa læderēt, pro hoſtibus à Mathia ducerētur. Initam cum Pannone ſocietatē, Innocētius pōtifex maximus egerrimè tulit, & ad reſcindendū fœdus Anconem ui urbem adegit. Veneti quibus cum pontifice ictum fœdus erat, ita criminibus Anconēſes onerarūt in Pannonis inuidiā, ut nunquam quieuerint, donec ſigna regis ciues ſedādæ iracūdiæ gratia Romā ad Innocentium miſerint. Rex igitur Neapolitana urbe potitus (ut ad hiſtoriā redeamus) Ferrariēſes, qui Hippolytū Aragonium adduxerāt, paucis pòſt diebus magnificè donatos, in Italiā remiſit. Regina è cœli iniquitate graui febre correpta Viēnā redijt. Quin & ob diutinā obſidionē in caſtris & in urbe peſtilentia nō mediocris obrepſerat, qua multi aulici militesq́ nō ignobiles abſumpti. Rex ad cōponendas res Stiriæ remāſit. Neapolitani in manus regis publicè iurarūt, ſe imperata eius ac poſterorū planè facturos, initamq́ ſocietatē & præmiſſam fidē nunq́ uiolaturos. Paulo pòſt in prioribus Auſtriæ partib. haud procul à diui Hippolyti oppido ſuſcitatū à Cæſareis eſt bellū. quò cum regiæ turmæ, nōnullæq́ cohortes obuiam conceſsiſſent, cōmiſſo temerè prælio, acerrimè pugnatū eſt: & dubio utrinq́ euentu, Alemanni tandē fuſi, & multi utrinq́ capti, ſaucijq́ & ne pauci quidē in eo certamine deſiderati. Cumq́ ſemper aliquid noui oporteret Auſtria, & Fridericus Imperator in tāta rerum iactura, neq́ dolis neq́ uiribus parceret: nōnullos ſibi notos, ut à rege deficerēt, excitauit. Quare eodē anno dux Victorinus, Georgij quondā regis filius, & comes Guilhelmus, item nonnulli in Auſtria reguli, unà ex cōpoſito rebellarunt, ut uario regē bello defatigarent. Rex omnia bellātium oppida publicauit. Both Andreas, præfectus equitum impiger, & induſtrius, callidiſsimi cōpos ingenij ac Maieſtati regię perquàm charus ad capienda Victorini oppida in Sclauonia quæ cum Oppauiæ ducatu quōdā cum rege cōmutarat, miſsus eſt: cum paucis cohortibus, & quingentis equitibus: Iacobus Zekel ad Guilhelmi fratrumq́ oppida, quæ non procul à Zagabria prominēt. Is eo anno in Stiria Carniola, & Carinthia diuerſatus, totū agrū latè incurſauit, uaſtauitq́; multa imperatoris oppidula cepit. Demū in Venetorū uſq́ fines licentiùs euagatus eſt, Qui autem in Auſtria rebellarūt, in ſequenti anno patefacta defectione, oppidis cunctisq́ bonis à rege ſunt exuti. Capta Neapoli proxima hyeme ad oppidū, cui à diuo Hippolyto nomē eſt, conuentus ex compoſito indictus: quò rex cum oratoribus Cæſareis, & Bauariæ ducibus conuenêre, induciæ ibi factæ. Verùm ſuperiore anno Idibus Maijs, Ioannes Antonius Mediolanenſis nondum Metrapolita, cum ornatiſsimum nobilium comitatu, ad confirmandam Ioannis Coruini & Blancæ affinitatē, ab antiſtite Varadienſi prius initā Viennam ad regē uenit: quē quibuſcūq́ potuit, honoribus ille recepit: & diſpoſitis è ſententia rebus, omnes ampliſs. donatos in Italiā remiſit. circūſpectus enim princeps, ut multi perhibent eū ſe ualetudinarium

Fœdus cum Anconitanis

Aliud bellū in Auſtria ortum

eſſe intelligeret, & perbreui moriturum (nam ex labore militiæ cohortem in ſe contraxerat morborum) filij nuptias feſtinare occipit: quas ex affinitatis legibus facere non poterat, niſi Ioannem prius regem conſtitueret. Decreuerat ſe Boemiæ regno abdicare, ſufficere ſibi filium: cum de Vngaria repugnante Beatrice nouerca, nihil auderet. Quare in Sileſia, cum quodam duce bellum ſuſcitauit: ut ampliſsimũ gnato dominatum traderet. Nec Luſatiam intactam prætermiſit: in utraque prouincia nonnullos regulos, ad uenundãdas urbes impulit: & recuſantibus capta legitima occaſione bellum indixit. Cum igitur in Sileſia bellum foret obortum, Trincham Boemorum equitum præfectum, & Franciſcum Ariſtum cum expeditiſsimo equitatu in prouinciam miſit utrinq, ucluti à rege mandatum erat, cuiuſdam illius ducis munitiſsimam urbem obſident: quem à fide regia deſeciſſe dicebant. Ille ad Vladiſlai regis opem confugit: auxilium implorans, ob ueterem cum Mathia ſocietatem: Ladiſlaus auxilium abnegat, ne ſanctum fœdus uiolare uideretur. Recurrit ad proceres paſsim opem exorans, admonensq: niſi proſpiciatur, quæ ipſe mala nunc patitur, eadem illos eſſe manſura. Quare illi perſuaſi, é collecta ſtipe auxiliares copias mittunt: ne ſocium & amicum paterno & auito dominatu ſpoliari patiantur. Dum urbs acerrimè obſidetur, ſoluendæ gratia obſidionis accurrunt, in conſpectu caſtra locant: mox captato tempore, prælium ineunt. Hi tanto in Pannones impetu irruêre, ut aliquantiſper eos inclinarint. Vngari in hac re Boemorum perfidiam cauſabantur: quippe qui, ne gentilia bella committerent, eos prælium detrectare dicebant. Ariſtius Boemica fide parum fretus, cum expeditiſsimo equitatu ſe in ſyluam recepit, ut à tergo, latere'ue hoſtem incautum adoriretur. circumacto non imprudenter agmine, demum in Boemos irruit. Pertinax hîc pugna conſeritur: multi utrinq trucidantur. Trincha tandem cum quadrato Boemorũ agmine, quamuis inuitus cum ſua gente certaret, Boemicumq ſanguinem hauriret: tamen, ut militari officio ſatisfaceret, acerrimè, depoſita ſuorum charitate, pugnauit cum hic à fronte, à tergo latere'ue collega certaret, Boemi diffugere demùm occepêre. Fuſo fugatóque hoſte, cum Pãnones ſe in caſtra non incruenta uictoria recepiſſent: urbs, intercepti auxilijs conſternata deditionem tandem facere coacta. Hinc inter Mathiam & Ladiſlaum regem oborta ſimultas. Hic queritur, quòd præter iura fœderis, ſuis hoſtibus auxilia ſubmiſiſſet: ille crimen inficiatur, & ſocietatem ſe ſanctè ſeruaſſe profitetur: id tamen fatetur ingenuè ſe Boemis, qui è militari ſtipendio uictitant, aliena ſtipendia legittimè inhibere haudquaquam potuiſſe. Ioannes Varadienſis antiſtes, Boemici regni procurator, conqueſtum de læſa ſocietate à Mathia miſſus: & ſuper ea re à Vladiſlao bis excuſatum, delecta procerum legatio Viennam uenit. Compoſitis tandem utrinq rebus, Mathias diſsimulata iracundia, ad amplificandum filio apud Sleſitas, Luſatianosq imperium, animum reuocat. Varadienſi tantùm in hac re medio utitur, quem Boemicarum rerum moderatorem dexterrimum eſſe nouerat. Is è mandato principis, eas ſæpe duobus illis annis prouincias repetit: regulos omnes ad uenundandas regi ciuitates hortatur: magnam promptamq mercedem pollicetur, imminentium admonet periculorum. Quare optimi proxenetæ aſtu, uarias urbes cum municipijs, & dominatus in utraq prouincia regem gnati gratia mercatum fuiſſe dicunt. Eò uſq in Luſatia propagatum eius imperium, ut duorum dierum itinere Sarmaticum Oceanum attingeret. Quod tam proſperè in his partibus cuncta ſucceſſerint, & Varadienſis & delectus regis exercitus, ibi diuerſatus, qui longis incurſibus omnia latè magno terrore perculerant. In cauſa fuêre ditatus præda exercitus præter duplicata ſtipendia: & Ioannes Varadienſis ampliſsimo dominatu, qui ſepties mille aureûm quotannis reddebat, à rege donatus. Cùm rex Viennæ duobus annis poſt captam Neapolin, & octo ferè menſibus permanſiſſet, in Sileſiam & Luſatiam ſub dietæ (ut aiunt) prætextu ſæpe ſe iturum eſſe prædixit. Quid aliud moliretur, ne ſatis quidem exploratum habeo. Eo tẽpore Stirij & Carinthij, ob frequẽtes Pannonũ incurſiones, pacẽ ſępe mercari ſunt

Simultas inter Mathiã & Vladiſlaũ.

ſunt adacti. Quin & prǽſides prouinciarum reguli abbates, pontifices, & prǽpoſiti, cum Auguſtali oratore Viennam uenêre, ut pacem à rege mercarentur. Res omnes hîc Vrbano autore, & Thoma pontifice Taurienſi ſuffragante, compoſitæ ſunt: & fortaſſe carius pacem emerunt, quàm ſi bella geſsiſſent. Ii demùm à rege compoſitis rebus, lautiſsimo conuiuio ſunt excepti: & nonnulli non indonati abiêre, ut in Pannonicam è largitione fidem præuenirent, ſi quid in eos auaro patratũ eſt, id factum, ut ui adacti, ab imperatore deficerent. Eodem quoq; anno Turcorum legati, pro confirmandis ſæpius inducijs, in Pannoniam uenêre. Aduentarunt quoq; Polonorum oratores, ut Mathiǽ ſimultatem cum Vladiſlao dudum initam, & ſuſpicionem omnem, quacunq; poſſent arte adimerent, & alia nonnulla diſponerent. Vſualdus Zagabrienſis epiſcopus, in Poloniam remiſsus, è ſententia regis mandata peregit. Item in ſequenti anno Dominicus præpoſitus (ut aiunt) Albenſis, & baſilicæ diuæ Virginis antiſtes, ad ſedandas quæ quotidie utrinq; oboriebãtur controuerſias & ſuſpiciones eodem à rege miſsus eſt, qui ad obeundum munus Oratorium nimis uidebatur idoneus. Poſtero autem anno Calen. circiter Ianuarias, qui octogeſimus nonus ſupra milleſimũ & quadringenteſimũ erat, cum rex Viennæ foret cœlũ præter morẽ grauiter intonuit. quo quidẽ portẽto perculſi & attoniti omnes, regiæ Maieſtati nunium timere cæpimus. Ex inita enim podagra & obrepente quodã languore laborare cæpit, ut nunquam pedibus ultrà conſtiterit. Eius protomedicus Iulius Æmilius erat, non minus genere quàm doctrina præſtans: qui ne parum quidẽ huc uſq; in regia ualetudine fortunatus erat: cum huic alter Italus adiectus eſſet, remiſit diligentiam, cum in ſuam inuidiam, corriualem ſibi inductum arbitraretur, increbeſcente deinde morbo, eius uita uix in duos à medicis annos differri potuit. Hoc anno multi ex uniuerſo orbe ad Mathiam oratores confluxêre. Eò uſq; nomen eius excreuerat, ut uniuerſus eum orbis ueneraretur, & timeret: & non ſolùm Chriſtiani principes, uerumetiam prophani, huc miſsis è remotiſsimis partibus oratoribus inſtarent, & amicitiam anhelarent. Superiori anno Petrus Siculus epiſcopus Luceri us, Hiſtoricus & Orator optimus, à Ferdinãdo rege miſsus erat. Hoc uere, Angelus Hortanus antiſtes legatus Apoſtolicus, uti Petrum archiepiſcopum liberaret, quatuor iam annos in carcere iacentem, Viennam uenit: & magnificè à rege ſuſceptus eſt. Deinde cum ingruente uere Budam rex anno ſecundo deſcenderet, ab Vngaris diu crebris legationibus repetitus. Paulo pòſt legatus Venetorum aduenit: uti obortas in Dalmatia de finibus controuerſias planè componeret. Talis prætextus obtendebatur. Verùm, uti multorum ferebat opinio, cum iam Pannon præpollens uiribus, Venetis formidoloſus eſſe cepiſſet, & de breui eius uita rumor differretur, exploratum potius quàm oratum acceſsit. Paucis pòſt diebus, honeſtiſsima Turcorum legatio adſuit, qui non modo inducias, ſed pacem inſtantiſsimè poſtulabat, ut acceptam, & ſanè grauiſsimam, eo anno à Solodano in Styria cladẽ, compoſitis cum Pannone rebus ulciſceretur. Nondum iſta honorificè dimiſſa, cum patriarcha Hieroſolymitanus, Solodani Aſsyriǽ principis orator, diu expectatus aduenit.

Superiore namque anno, per Iunium patricium Ragaſinum, uaria Solodanus ad regem numera ueſteſq; tyrias miſerat. Is de ineunda cum eo ſocietate in Turcos diligenter egit, multaq; pollicebatur, ſi communi ductu & auſpicijs expeditio iſta ſuſciperetur. Nam cum paulo antè, terra mariq; inſigni ſanè clade Turcum in Syria afflixiſſet, ut à tergo Mathias inſtaret, Aſsyrius tyrannus nimis appetebat. Perbreui, ſi hoc fœdus ictum foret, Turcorum uires attenuatum iri confidebat. Mors autem (uti paulo pòſt ritè dicetur) omnia intercepit. Eodem etiam die, Roxanorum legati cum Peneponnenſi Deſpota exauditi, ac omnes magnificè & recepti & dimiſsi ſunt. Item, Friderici imperatoris & Maximiliani Romanorum regis legati cum eximio comitatu, in hæc tempora inciderunt, ut cum Vngaro de pace agerent & longiſsimo bello finẽ imponerẽt. Quod cum Ferdinãdus rex Neapolitanus accepiſſet, ut ad ſalutarẽ concordiam utramq; partem hortaretur, Franciſcum Montanũ ciuem

Campanum

Campanum, in Pannoniam extemplò tranſmiſit: ſuccurrebat filiæ ſollicitudini, ut regine Beatricis officium curaret, & de ſaluberrima pace ageret. Imperatoris autem oratores ijdem iterum ultrò citroq; miſsi: ut in conditiones pacis utriq; conſentirent. Interea prorogantur induciæ, ut cōmodius de pace ageretur. Ii tandem magnificè donati, abiêre. Item ex tanta Oratorum uarietate nemo indonatus à rege dimiſsus eſt. Quinetiam tanta fuit diui Mathiæ magnificentia, ut nullus orator, princeps, nobilis, & cuiuſuis fortunæ hoſpes fuerit, qui rectà eum adiret, quin præter ampliſſima numera quotidianum uictum è fiſco uel lautiſsimum haberet. Contra rex ad cæſarem, & Maximilianum filium qui Lincij moram traxerat Ioannem Varadienſem epiſcopum oratorem miſit, ut de pace tractaret: qui magnificè, haud ſecus atque aliâs, legationem illam peregit: & cum à Maximiliano ſibi uerba dari intelligeret, ipſe quoq; uerba dedit. Pax autem confici non poterat. Imperator omnia ſibi adempta gratis reddi, imò rerum & perſonarum damna refici poſtulabat. Contrà Mathias cum legitimum bellum geſſerit, indemnem ſe præſtari oportere dicebat: atque ſepties centena milia nummum aurium ſibi pro diutiſsimi belli ſumptu repetebat. Maximilianus paternam pertinaciam ægrè ferre, neq; tantam pro belli ſumptibus pecuniarum ſummam à rege peti æquè tolerare. inter extremam hæc mediocritatem appetere & cum ſe à rege & amari & obſeruari planè ſentiret, multa ſui gratia oppida ultrò à Mathia redditum iri confidere: quādo principis magnanimitatem haudquaquam ignorabat: proinde bona uerba dare. Contrà Mathias, artem arte eludendam eſſe cenſuit, Maximilianum muneribus primùm captare cæpit: & in Lincio commoranti, quadringentos uini cados, totidemque boues, & duodena nummum milia dono miſit. Varadienſem antiſtitem remiſit oratorem, ſi quid de pace confici fortè poſſet, eò obſtinatiorem cæſar ſe præſtabat: quin & filium, iam ad Mathiæ partes declinantē, ſuſpectū habuit. Quare ſępe petenti aditū, occluſit interdixitq; colloquiū. Ad poſtremùm, Otto Bauarię dux cū ſeptē collegis orator ab imperatore miſſus, ut elegantiſsima uehementiùs legatione rex ad ineundam pro cæſaris arbitratu pacem flecteretur. Hos magnificè rex excepit, donauitq; multò magnificentius: de pace tamen nihil tranſigi potuit, iniquæ enim utrinque conditiones offerebantur. Inſuper ne temerè quidem factis cum Galliæ rege inducijs, Maximilianus in Auſtriam eo anno tantoperè feſtinauit, nam non ſolum à patre cæſare Mathematicis diuinationibus nimis obnoxio, ſed à multis quidem Aſtronomis fuerat admonitus, regem eo anno moriturum. Neque is etiam ignorabat, quid aſtra minarentur, quibus inconſultis nihil unquam agebat. Cum igitur Maximilianus in ſuperiorem Auſtriam conceſsiſſet, ſub concordiæ prætextu, mortem regis præſtolabatur: crebros oratores nunciosq; mittebat, ut de nutante ualetudine certior eſſet. Paulò antè rex ualetudinarius Vienna Budam profluente amne deſcendit: & ante Ottonis aduentum, dum feſta ſanctiſs. Euchariſtiæ celebrarentur, in longiſsima ſacræ pompæ tranſuectione, cum rex ex alto ſpectaculo præſideret, in frequentiſſima concione pax inter Pannonem & Alemannum publico edicto promulgata, & ad Septembres (ut aiunt) Idus diæta indicitur: ubi cæſaris ac regis concordia præſenti utroque principe tranſigenda erat. Sed increbreſcente Mathiæ morbo, res in alterum menſem prorogata. Menſtruatim deinde conuentus iſte differebatur. Rex iniquam ualetudinem cauſabatur: diſponuntur in aduentus iudicium currus circiter quinquaginta onerarij, quibus theſaurus uniuerſus erat impoſitus, & menſes tres in arcis propyleo diſpoſiti aſſeruantur. Nouembris & Decembris iniquitatem ſibi timendam coniectores & Aſtrologi prædicabant: & ne temerè quidem, quando his mēſibus tertiana febri laborauit. Exactis igitur diui Seruatoris noſtri natalibus, & captato deteriore horoſcopo, cui nimis erat obnoxius præmiſsis curr. ib. utpote euitato mortis periculo, Viennā cōtēdit. Superiore anno Stephanns Criſpus, nūc Sirmiēſis epiſcopus, humanitatis ſtudijs Vngarorum ſanè omniū eruditiſſimus: & elegātiſsima dicēdi copia prȩditus, edicto regis orator ad inclitum Mediola

nenſiū

henſiũ ducem profectus, ut Coruini, Blancæq; nuptias in proximum annum prorogaret: fauſtiſsimamq; affinitatem confirmaret, honorificentiſsimè à Mediolanenſibus exceptus eſt, & in ſenatum admiſsus. Facta dicendi poteſtate, orationem uerborum ornatu & ſententiarũ grauitate pręſtantẽ (quæ adhuc extat) habuit ac ad alia ſecretiora mandata peruenit. Hic totius Vngariæ nomine congratulationem inſtaurat, regis & ſenatus autoritate initam olim affinitatem confirmat, ratas & firmas conditiones omnes eſſe iubet. Demum illuſtrem ducem, & Ludouicum patruum, eius conſiliorum omnium moderatorem, ea tempeſtate circumſpectiſsimum apud omnes habitum, ac uniuerſum deniq; ſenatum exorat, ut, cùm rex eo anno grauiſsimis rebus foret implicitus, in poſterum differri nuptias filij æquo animo paterentur: uti magnificentius ac tranquillius pro utriuſque partis dignitate fierent. Id non ab re à rege poſtulatum. Nam cum ex legibus affinitatis filium regem ante nuptias pręſtare oporteret, & Vngariæ ipſe coronã tutò reſignare nõ poſſet: ueritus Beatricis acerrimè aduerſantis, & procerum ſeditionem Boemiæ regnum in Luſatiam & Sileſiam propagatum, gnato renunciare deſtinarat. Etſi quid in hac re noui moliretur, ipſe ſciuit quam ob rem nuptias in poſterum annum prorogari poſtulabat: ut principibus Mediolanenſibus promiſſa præſtaret. Omnia Criſpus & ſuauitate orationis, & regis autoritate, ab illis impetrauit. Compoſitis rebus, ne illius ducis uires ignorant, in ærarium introductus eſt: ubi theſaurum immenſum, & inauditam margaritarum & lapillorum copiam ſpectauit. Antequam reuerſurus in Vngariam iter iniret, multa in Italia mercatus eſt: reuerſus ad regem nec ipſum, nec reginam, imò neminem amicorum prætermiſit indonatum. Inſequenti hyeme, multa ac uaria Viennæ ſunt edita certamina. Inprimis equeſtre ſingulareq; certamen. Hic Ioannes Coruinus, primùm ſe pugnæ commiſit, in Hippodromum armatus cum delecto regulorum equitatu deſcendit: & præſidentibus in theatro parentibus, cum equite natu longè grandiore, pulchetrimè depugnauit. In primo namque congreſſu, cum infeſtis utrinq; haſtis in harena decurrerent, cõſertatorẽ læſo capite, ex equo deturbat. Rex autẽ cum Viennæ quãuis ingraueſcente in dies ægritudine, ſenſim extenuaretur, nunquã tamen à curandis rebus domi foris que ceſſare uiſus eſt. Ingruente mox Februario, & deinde Martio citatis per humana corpora iam primo tempore humoribus, eò magis labefactari cœpit. Curabat nihilominus adhuc omnia, ac nihil de priſtino ſtudio & diligentia remittebat. Iam annus nonageſimus ſupra milleſimum & quadringenteſimum agebatur, & rumor 1490 erat æſtate proxima in Sileſia regem cõuentum frequentiſsimum habiturum: atq; idcirco Ioannem Varadienſem epiſcopum in prouinciam paulo antè promiſerat, ut dietã prouincialibus indiceret: ad hanc principes cogeret, & ad regis obſequium populorum animos benè diſponeret. Interea rex qui Viennæ remanet, ſecum magna molitur. Vrbanum apochryſiarum cum exactis uectigalibus. Viennam feſtinare iubet, tum dominicæ paſchæ ſolennia appropinquabant: quibus exactis, ſe ad dietam propediem in Sileſia iturum eſſe prædixerat, ſacra ex arbitratu ſuo, & uarios ſacrorum dierum apparatus inſtituit. In celebratione Palmarum, cum omnibus Oratoribus, legato Apoſtolico, & cũctis procerũ ordinibus in theatrum temporarium, quòd in arcis ſubdiualibus pridie erexerat. Hexaphoro deuectus eſt, compta & pexa coma, hilariq; uultu ritè ſacrificaturus. Aram ibi pręcioſiſsimo inſtruxerat apparatu, donec Palmarum feſta ex more agerentur. Sex circiter horis ibi affuit, incredibili patientia, peractis ex ordine ſacris Venetum oratorem ante ſolium conſtitui iubet: mox eum in equeſtrem ordinem refert: anteaq; ueſte ac equo phalerato donatum honeſtiſsimè dimittit. ſe, cum nihil hactenus ientaſſet, imminente languore in penetralia recepit. Diſtulit per horas tres è ſtomachi debilitate prãdium: nec non & reginã expectauit, ſacro die urbana tẽpla luſtrantẽ: dum eam præſtolatur, ad languorem declinandũ, certandi gratia, picenas ficus Petrum prõptuarium expoſcit. at ille carioſas attulit, & exoletas: quas cum perguſtaſſet, ita in primo morſu offenſus eſt, ſtolido illius miniſterio, ut iram in excanduerit ad hęc regina reuerſa interceſsit, pro

ingenij

ingenij uiribus commotum uirum ſedat,placatq́.Exorto de prandio ſermone, & il-
la pro guſtu ientacula uaria ſubminiſtrante ,nihil accepit: cauſatur uertiginem capi-
tis,& confuſa lumina:in cubiculũ ſe referri iubet.Ecce apoplexia repente corripitur:
dux Coruinus Petrus & Mathias Gerebi eius conſobrini, extemplò acciti aſtuêre,
item Vrbanus pontifex Agrienſis,& Thomas Secretarius comes Stephanus præfe
ctus urbis,& Bathor Vaiuoda,cæteriq́ proceres. Ad pontificum procerumq́ con-
curſum,omnes qui aderant animo conſternati ſane defecerant. Regem enim omnes
conſpicabantur grauiſsimo corporis cruciatu torqueri: & præ ui morbi nihil lo-
qui poſſe: Hay hay tantum , & IESV exclamare : nulla alia uerba fingere poſſe
ob ingentem igitur principis reuerentiam,& in tanto uitæ diſcrimine nemo ipſum
tangere,aut aliquo uerborum cibiue adminiculo ſubuenire auſus eſt. Sola regina
nunc ore,quod dudum is obſtruxerat,ui adhibita patefacto,uitæ fomẽnta ingerere:
nunc, ut reſipiſceret,aures,digitos,crinesq́ diſtrahere:nũc brachia manus & tibias
obligare,ut in tali periculo fieri ſolet:item obclamitare ad aures, & inuerſos oculos
aperire: nullũ ſtudiũ & charitatis officiũ omittere:nunc medicos morbi grauitate
confuſos,conſulere & hortari.Contrà ille ad dolorũ tantũ inſultus,adauctusq́ inge
miſcere,rugire Leonis more,& cum ipſa morte acerrimè colluctari.Tacitus fletus,
quicunque aderant,amicos inceſsit.Dolebant proceres legionúmque præfecti, qui
arcem adire potuerant,& regem è tot bellorum periculis aſſeruarant, nullam nunc
opem contra fati imperium afferre poſse. Præterea ſibi, regnóque timebant: non
ignari, è medio ſublato principe,omnia mixtum & perturbatum iri. Ingentes igi
tur tota nocte mugitus edidit. Ingruente demum aurora, dolor uæ ſanus ille deſe-
dit. Horas aliquot ne tranquillus quidem eum ſomnus obrepſit. Deinde uæſani
ente iterum morbo experrectus, totum illum diem mutus & reſupinus in ſomnem
egit: obfirmato ſæpè obtutu, modò hunc modò illum, nunc filium antè ſtantem,
nunc reginam intuetur,ueluti aliquid admoniturus dicturus'ue,uerba ſæpè effinge-
re conatus,nunquam tamen proferre potuit. Inſtabat regina rogans,quid iuberet
& tanquam eius nutum intelligens,percunctata an hoc,an illud imperaret, nullum
unquam uerbum exegit. Cùm in lethiferum recidebat ille ſoporem, ad ſuperiora
hæc remedia recurrebat:iterum artus obſtringit,in os aliquid fomenti uitalis infun-
dit:inſpirat auribus ,& emigrantes ſpiritus quacunq; poteſt arte remoratur. Sic
iſte infauſtus dies actus. Tertio uerò,qui à Marte nomen accepit, inter ſeptimam &
octauam horam ante meridiem,cum raucos ſemper gemitus emiſiſſet,uariaq́ inge-
nitæ pœnitentiæ indicia (ueluti diuinam ueniam imploraret)edidiſſet è profluuio
demùm capitis animam efflauit. Inter moriendũ pilula,nucis inſtar, è ſtomacho re-
pentè ſuboritur:& inter agendã animam,ſenſim ad os ſubit:cum ad epiglottim per-
ueniſſet,ille continuò expirauit. Mathias igitur, princeps inuictiſs.anno Salutis no
Obitus Mathiæ regis 1490.
nageſimo ſupra milleſimum & quadringenteſimũ,Nonis Aprilis,& die Martis,æta
tis autem anno quadrageſimoſeptimo,cum perpetuo ſui deſiderio, diem obijt. Et
quemadmodum menſe Martio natus erat, ita die & hora Martis uita deceſsit.
Multa eius mortem ſigna portendêre.Inprimis enim ſuperiore anno,poſt Calen.Ia-
nuarias,cœlum intonuit:item Danubius inſolenter poſt obitum eius excreuit,mul-
tos pagos & accolas urbes inundauit:ut extincto regni propugnatore, Pannonias à
Turcorum incurſu tueretur. Leones quoq; qui Budæ detinebãtur, omnes eodem
quo rex die interiêre.Item,nulli eo tempore corui,qui Coruinæ domus inſignia re-
ferunt, Budæ ſuſpecti ſunt: contrà Albæ,ubi regnum monumenta ſunt Vngariæ,
tanta coruorum mutuò inter ſe crocitantium multitudo ſpectata,ut omnes hîc regis
mortẽ facilè ariolarentur.Neq; coniectores & mathematici eo moriturum anno reti
cuêre. Inſuper paulò antè, cùm Vienna Budam deſcendimus, & ad Cumarã rex
ipſe ſubſtitiſſet: in turris faſtigio, quæ ſupra portam extollitur,ciconiæ nidum ſuſpe-
ximus:de quo, exploſa domina quatuor inter ſe ciconiæ acerrimè ſanè certabant:
iuſsit cæteros id aulicos mecum unà ſuſpicere,mox inter ſocios ueluti diuinitùs affla-
tus,

tus, Pannonicã eo anno concordiam turbatum iri, & mortem hinc principis imminere auſpicatus ſum: in partes item quatuor Vngarorum ſtudia diuidi, quando reges quatuor de regno dimicaturi erant, atq; infirma id regis ualetudo auſpicium confirmabat. Poſtero die mortis, corpus regio cultu ac inſignibus exornatum, ſtrato ex oſtro lecto, in amplo triclinio expoſitum ut ab omnib. uideri poſſet: deinde, quamuis exenteratum, cùm ſubolere cæpiſſet, in picata capſa reconditum: datoq; Primario Aladario, Bodo Caſparioq; negotio, ſecundo amne Albã demiſſum, quouſq; exequiarum apparatus ritè fierent, uti infrà dicetur. Beatrix uerò, Ioannesq; Coruinus, extincto rege, accita in arce optimatum turba, unà cum uniuerſa aulicorũ manu, principem miſerrimè deplorarunt. Certatim hîc proceres diuum Mathiam regem optimum, ac principem inuictiſsimum, profuſo planctu defleuêre. Illud omnibus lachrymarum profluuium excitauit, cum Coruinum ducem, adhuc adoleſcentem, tanto patre orbatum, ultrò ſe ad reginæ pedes proſternere conſpexêre: & amplexis pedibus obſecrantem, ne ſe pupillum deſereret, ne'ue ſanctiſsimi parentis memoriam, de illa ſemper optimè meriti, perditum ire patretur: imò conmendatum haberet, duceret pro filio, uti patri antè ſæpe receperat: quando ſe nouercam pro pientiſsima ſemper matre habiturum eſſe pollicebatur: & in tanta amicorum orbitate gnatum ex corde diligeret, & amaret. Eadem flexis genibus patres omnes ac proceres reginam orant, atque certatim in commendando adoleſcente ſuffragantur. Sedato aliquantulum planctu, ne res pannonicæ ſine moderatione perditũ irent, in manus reginæ & Coruini ducis cuncti ſpontè iurarunt: ſe, quam Mathiæ regi præſtiterant, fidem & obſequium utriq; præſtituros, imperia cuncta facturos, atq; nunquam edicta ulla detrectaturos. Nam ueluti cum defectus ſolis accedit, ad lunam oculos planè conuertimus: ſic defuncto rege, ad Beatricẽ & Ioannem ducẽ ſpem & fiduciam omnes intenderunt. Regina ſupplicantem Coruinũ oſculata, filij ſemper loco habituram, & pro uirili ſua dignitatẽ eius curaturã eſſe promiſit. Eum quoq; ſecum pontificibus & regni primatibus cõmendauit. Oblatum accepit obſequium, & ſe regno nunquam defuturũ eſſe recepit. Mox nimio luctu defatigata, laceratis miſerè crinibus, & inſcripto unguibus ore, in cubiculum relata eſt. Theſaurus regis, uniuerſaq; ſuppellex, quam quater centenis milibus pleriq; eſtimarunt, autoritate ſenatus & reginę nutu Coruino credita: cuius poteſtati munitiſsimas quaſq; arces pater uiuens ſanè cõmiſerat, dederat ſymbola, & in manus eius non modò præſidiarios præfectos omnes, uerumetiam & proceres multos iurare coegerat: uti haud aliter, atq; ſibi, fidele Coruino ſemper obſequiũ præſtarent: & ſecundũ eius obitum, filium ſibi regem ſurrogarent. Nõnulli iuramẽtũ declinarũt, diuerticulũ aliquod ex ingenij calliditate cauſati. Præterea, ne quid interregni tẽpore, fraudis maliq; doli, ex literis Maieſtatis regiæ falſo obſignatis cõmitti poſſet, regalia ſigilla in medio ſenatu, pręſidẽte regina, Coruinoq;, diffracta ſunt. Sigillũ tantũ reginæ ſuperfuit: quod diplomata publicæq; literæ, ſubiectis optimatũ ſigillis obſignarentur. Secundũ regis obitum, tertio die, Ioannes Varadiẽſis epiſcopus qui in Morauiã & Sileſiã miſſus erat, ex itinere reuocatus affuit, & defunctũ ex animo dominũ deplorauit. Placuit ſenatui, ut duplex diuo regi funus dicaretur: alterũ Viennę, Albæ uerò alterũ: ut hîc cenotaphium, ſarcophagũ illic pro dignitate principis iure facerent. Quare ſingulari pompa ſuccollantibus centurionibus, & lecti auro ſtrati fimbrias circumtenentibus, ritè proceribus ac regulis, præfectiſq; legionũ, ad diui Stephani Baſilicam funus elatũ, ſubſequentibus in pulla ueſte pontificibus, & cunctis urbis ordinibus: ubi nemo fuit, qui pias regis exequjas non ueris lachrymis honeſtarit: quin & populus, quem ſæua fama adactũ in ditionem ſuam redegerat, lachrymas continere nequiuit: qui feretrum circũſtabant, ij regem optimum, inuictiſs. illi imperatorẽ, pars principẽ clementiſsimum, & Chriſtianæ Reipub. aſſertorem: alij regum principẽ, & terrorẽ orbis exclamare ingeminare pleriq;, hunc unum duorum cæſarum debellatorem, & præcellentiſsimæ uirtutis cuiuſq; exemplar. Nonnulli hunc unum magnanimitatis & gloriæ ſpecimẽ appella-

re. Miles ducem luget liberaliſsimum, indulgentiſsimũ: ciujs gubernatorẽ requirit: & plebs clementem & popularem dominũ cum ruſtica turba, deplorat. Hunc externu propugnaculũ Turcorum, domitatorẽ Scyticæ feritatis, Boemorũ refrenatorem & Alemannici faſtus ac ſuperbiæ domitorem, omniumq́ bonarum artium parẽtem pientiſsimũ, profuſo luctu uociferari. Hunc optimis quoq; eundẽ Vngariam diſciplinis excoluiſſe, bellicam auxiſſe diſciplinã: & uaria machinarũ & armorũ genera inueniſſe, & regioni dediſſe precium dicere. Quare illud in publico luctu admirabile fuit, quòd nemo inter tot gemitus & uociferationes mentiri uiſus eſt. Publicũ dolorem & imminens, ex obitu illius exitium, Viennenſe incendium, ſexto pòſt die, dum Paſchales feriæ celebrãtur, ſatis teſtari potuit. Oborto namq; incendio è plebeia caſula, ferè urbs conflagrauit: & ni proceres ac præfecti equitũ cum militari præſidio accurriſſent, & inprimis Stephanus comes, prouinciæ prefectus (qui annos triginta ductarat exercitũ) iam de uniuerſa urbe eo die proculdubio fuiſſet actũ. Inſequenti regina cum Coruino duce cæteriſq; pontificibus ac regulis, ad celebrãdas regis exequias, & habenda comitia regalia Budã ſecundo amne deſcendit. Præfecturã prouinciæ Stephano comiti è ſenatusconſulto cõmendauit: multũ quoq; argenti, pro tuenda urbe & prouincia retinẽda, è Regali fiſco dimiſſum. Vniuerſa multitudo cum pullis quinquaginta nauibus, & lugubri ueſte, Beatricẽ ſequuta. Cum Piſonium foret appulſum, omnes matronæ urbis pullatæ obuiam reginæ occurrêre, publicoq́ planctu principem inuictiſs. & regem optimũ luxêre. Iuſticium tribus Vngaris menſibus indictum. Nullas in itinere præ dolore regina regales arces ſubire uoluit. Aſt ubi Budam deuentũ eſt, in arcem admiſſa, cui Blaſcius Raſcai præerat, arcis procurator, Mathiæ quondam regi unicè dilectus: hic poſt Coruini ducis appulſum, mox eum cum theſauro & regali gaza recepit: & quando in eius manus uiuente adhuc patre iurauerat, nemini ſe arces omnes, præterquam Coruino reſignaturũ, perpetuumq́ obſequium præſtiturũ: Subeũti iuſiurandũ ritè perſoluit, & cuncta qui in manu ſua fuerant, in Coruini poteſtatem ex promiſſo redegit. At ille fideliter agenti, munus confirmauit, reſignatumq́ reſtituit. Mox de regali funere agi cœptũ nihil enim de futuro rege ac Repub. decerni poterat, ni prius Mathiæ manibus funebria iuſta ſoluiſſent. Quare nihil hac re Pannonico ſenatui fuit antiquiùs. Paucis igitur pòſt diebus, dimiſſa Budæ regina, ne planctu nimio ſeſe cõficeret, ad Albam regalem omnes pontifices, proceres, reguli, nobileſq; Coruinũ ducem in lugubri ueſte, pullatiſq; curribus & equis ritè ſequuti ſunt. Quin & legatus Apoſtolicus, ac omnes qui aderant oratores, côdẽ conceſſêre: inprimiſq; Ferdinandi regis orator Petrus, eloquẽtia, doctrinaq; non mediocri. Alter uerò, cui Franciſco Mõtano cognomen erat, præterea magna grauitas, exacta facundia, & experientia rerũ cum ſumma ingenij acrimonia coniuncta. E' proximis etiam ciuitatibus & pagis ad regales exequias, quę diui Marci feriarũ die factę ſunt, multi properarunt. In funerali feſto multitudo uniuerſa proceſsit. Corpus regis purpureo ſtrato cõpoſitum: & paludamento, enſe, ſceptro, corona, pomoq; redimitũ non ſine calcaribus aureis detecto ore in baſilica ſubdiualibus prominebat. Circũſtabat ingens turba nobilium, & hinc põtifices, hinc proceres adſtitêre. Mox inſtructa regali pompa, funus efferri cœpit, & templũ antequã inferretur, circumduci diuinæ oblationis tempore, dum ſolennia celebrantur, in duodeni præcedebant equites cataphracti, purpuratiq;: qui regalia ſigna tot clara triũphis præferebant: item & unus qui regium prætulerat enſem. Mox filius ponè ſubſequi, lugubri ueſte, cui legatus pontificius à dextra, à læua Hypolytus Strigonienſis metrapolita, latus utrunq; claudebant. Succedere pòſt ſacri & prophani ordines primatum: inprimis è pontificibus Vrbanus pontifex Agrien. Stephanus Bathor, Ioãnes Varadienſis epiſcopus item Vſualdus Zagrabiẽſis, Nicolaus Vacienſis. Thomas Iaucienſis, & Georgius Zanadienſis reliquiq; procerũ nobiliũ'ue ordines. Cum in baſilicã diuæ Virginis peruentum eſſet, corpuſq; in medio cõſtituiſſent, equites gemebũdi, qui uniuerſa cum enſe ſigna prætulerant, inſignĩa cuncta pro ara magna humi deiectarũt, ueluti regis caſu

omnia

omnia ſua tropheã ſigna partaq; regna unà corruerent. Ad quod ſpectaculũ omnes collachrymarunt. Dominico deinde baſilicæ huius antiſtiti ritè ſacrificanti, à Coruino duce oblata precioſa munera inprimis crux ſolida, gemmataq;, ex obriſa affabre facta quam quinq; & quadraginta aureorũ milibus uenіſſe prædicabant: item gemmatæ phialæ & peluis aurea, candelabra, calices, Euchariſtiæ tabernaculũ omnia è puro ſolidoq; auro confecta, lapillorumq; multorum uarietate diſcintillantia. Nonnullæ quoq; ſtatuæ argenteæ & duodecim ſacrarũ ueſtium apparatus, Vnionibus admodum onerati: quæ quidẽ omnia quinq; & ſeptuaginta milibus aureûm uenіſſe referebant. Item inter operandã ſacris, aræ cornibus ſeptingentos optimates aureos impoſuêre, cum inchoatum multò antè Mauſolæũ ſub prima teſtudne, propter intempeſtiuam mortẽ nondũ foret abſolutũ, corpus intẽporario ſepulchro, in media baſilica reconditũ: ubi, è filij inſtituto, quot horis ſacri hymni decãtatur, inter ſacrificandũ Petro e piſcopo Lucerino, uiro doctiſs. & oratori Neapolitano datum laudãdi regis eſt negociũ. Is de laudibus & geſtis eius ſat ornatã & copioſam habuit orationẽ, & multis (annuente ſenatu, cunctiſq; põtificibus) iam rationibus oſtẽdit, Mathiã regẽ Chriſtianæ Reipub. aſſertorẽ, principem inuictiſs. & de Romana ſemper eccleſia optimè meritũ iurè inter diuos eſſe referendũ: quod ab uniuerſa concione acclamatũ eſt, & grauiſs. ſuper ea te Senatuſconſultũ factũ. Secundũ eius Athanariam Coruinus cum uniuerſa optimatũ turba remenſus iter Budã redijt, ut de futuro rege decerneretur. Diuo Mathię ſtatura corporis fuit aliquanto maiuſcula, quàm mediocris, forma eximia, generoſus aſpectus, & multũ referens magnanimitatis: rubens facies, & flaua coma: cui uenuſtatẽ obducta ſupercilia, uegeti, & ſubnigricantes oculi, & ſine mẽda naſus, ne mediocrẽ quidẽ cultu addebãt, obtutus eius liber ac rectus, Leonis more oculis nunq; inter uidendũ ferè conniuentibus. Fauorem ſemper obſtinato indicauit obtutu, quem uerò limis reſpexit oculis infenſum ſibi eſſe portendit, pronī mentiore, collo & mento fuit, & ore aliquanto latiore. Caput huic addecens: quippe quod nec paruum, nec magnũ uideri poterat, frons uerò parũ ſpaciãs. Cõſentiebant inter ſe membra ſpacioſa: brachio terrete, & oblonga manu, latis humeris, & patente pectore fuit. Contrà, uariuſculę huic fuêre tibiæ, ad equitandũ haud quaq; inconcinnę. Proinde formoſum erat corpus, cui color albus cum rubore fuerat admixtus: ex qua quidẽ mixtura mirũ quãdoq; (ut de Alexãdro perhibẽt) fragrauit odorẽ. Quin etiam lineamentis oculorũ, & leuitate, illi nimis fuitaſsimilis, quem ſemper uitæ habuit archytipum. Ingens à iuuentute celeritas, ac robur pectoris, immenſa animi magnitudo, cum ingenti gloriæ cupiditate coniuncta: item tantũ roboris & uirtutis, ut neq; animi neq; corporis laboribus defatigari poſſet. Laborioſum huius corpus erat & frigoris, ſudoris & mediæ tolerantiſsimũ: nihil facilius militari labore, nihil domeſtico difficilius ocio pertulit. Nec humanis quidẽ paſſus eſt ſibi facilè interdici uoluptatibus, mulieerularũ quãdoq; obnoxius fuit amorib. ſed matronis abſtinuit. Crapula & uino ſæpè cum amicis animum relaxauit: prõptiſsimus ad promittendũ: non difficilis ad iram, ingeniũ perquàm liberale ac magnificũ, et ad clariſs. quæq; facinora intentũ, crudelitatis expers, & Barbaricæ inhumanitatis, cui ardentiſsimũ inerat imitandorũ Romanorũ ſtudiũ quibus cũ perpetuã ſibi æmulationẽ indixit. Quare Coruinæ gẽtis cognomẽ ſibi inditũ, perquàm libenter accepit. Quòd amicos inconſtanter amarit, & pleroſq; depreſſerit, crimine non caruit. Sed nunq;, quem nimis extulerit, ab re depoſuit: imò nunq; ab amico quem in primo crimine deprehenſum habuerit pœnas exegit: ſed in iterũ errãtẽ ſeueriùs animaduertit. Quin & in amicis quãdoq; fuit infelix: quippe qui opibus & honorib. in immẽſum euecti, in eum nõnulla moliri occepêre. Ex humili genere multos extulit, in quib. ſe fortunatiorẽ inuenit. Cęterum fortunatiſs. ſemper ferè eſt habitus. In bello Boemico ſibi defuêre pecunię, uerbis ergo & pollicitationibus craſtinis alebat exercitũ. Cum dies diſtribuẽdi ſtipendium præſtitutus inſtaret, quem promiſsis differre ultrà nõ poterat, è præfectis equitũ & legatis legionũ ad aleatũ ludũ inuictatur, tota nocte luſum: ipſe tam æquas teſſeras ſortitus eſt, ut nihil ſibi aliud caderet, quàm quod iactu opus erat. Dena milia au-

7500 aureorum munera in funere oblata.

Mathias inter diuos relatus.

reorum ea nocte ex ludo ſibi cōparauit, quæ antequam loco moueretur militibus dedit, & ex aleę lucro ſtipendiū exſoluit. Rarò quicquā adortus eſt, quod non proſperè cōfecerit. Augebat & illud ſplēdorē Maieſtatis, & ſpectātiū admiratione, quòd regalem celſitudinē non ſuperbia, non elatio animi, non difficultas aditus, non ianitorum improbitas ambibat: ſed tāta māſuetudo, benignitas & clemētia circūuenerat, ut nemo cum adierit, qui non modò gratia, ſed ſolo aſpectu ſe non beatū profiteretur. Sed Beatricis aduentu facilitas eius & popularitas multo remiſsior effecta: nemo eſt qui eius beneficētia nō admiretur. Cunctas bonas artes affectatè aluit, uirós doctiſsimos in remotis etiam partib. diſquiſiuit, uirtutes omnes diligēter excoluit: purgauit Vngariā ruſticitate, & inuentos politicarū artium artifices introduxit. Scythicos mores mitiores effecit, immanē ſuperbiā repreſsit, & poſt Atilā primus ad obſequiū diligēs durę ceruicis Vngarū redegit: præpolluit inſuper pietate non mediocri, cui mira religio, & tanta diuini ſollicitudo cultus inerat, ut domi militiæq; non ſecus atq; Alexander, dextera Deum, ſiniſtra haſtā ferret: in deos & homines iuxtà liberalis. Conſiliū huic ad maxima quęq; facinora promptiſsimū: neq; cōſilio, audacia & induſtria defuit, quod & fortuna ęquiſsimo comitatu fouit. Cùm prope Turcos caſtra metatus eſſet, ſic uires hoſtiū explorauit. Pagano namq; ſubornatus amictu, cū uno tātū comite ſe cum iumēto, inter eos qui cōmeatus in hoſtilia caſtra conſerrent, inſinuauit, cum eò perueniſſet, toto die pro tabernaculo Turci hordeū uendidit. Ingruēte nocte ſe incolumen in ſua caſtra recepit. Scripſit ad hoſtē, ſe pridie eius caſtra penitùs exploraſſe, uendidiſſe ruſtici ſub perſona hordeū, ad tabernaculū eius: & quo maiorē dictis fidē faceret, ferculorū numerū & epularū cūcta genera retulit. Quæ cum hoſtis accepiſſet timore perculſus, poſtero die caſtra ſoluit: ueritus Coruinū regē nō modò ad uallū ſibi occurſurū, ſed in medio tabernaculo inuaſurū. Ad hæc non regius ille faſtus in eo recognoſci poterat, qui multos noſtri ſeculi reges occupauit. Non purpuræ, non aureæ trabeæ, ſplendor aſsiduus, nō quotidianus tricliniorū & ſellarū apparatus: quæ aduenientium lumina deferreāt, & cōtrahant ſtuporē: non lictorū & ianitorū multitudo, non amanuenſiū turba, qui diu multumq; rogati uix tamē per literas reſpōdere dignentur. Domeſtico & mediocri delectatus habitu: niſi cùm res poſtulabat, tunc decorum ſtudioſiſsimè ſeruauit: Eius oratio tarda grauis & cōciſa, multum pōderis habens, & acrimonię uerba numeroſè & gradatim expræſsit, nil inſulſum ab eo nunq; auditū. Paucis ſibi mox fuit in cōtētione obligare & cōuincere aduerſariū. In cōcione militari concitatus & eloquēs, multarū ſibi cognitio linguarū: præter Turcicū, & Græcū, omnia Europæ gloſſemata calluit. Memoria nec Scipioni, nec Mitritati, nec Simonidi deniq; ceſsiſſet. Salibus & facetijs admodū oblectatus eſt: & quandoq; ita popularis, ut inter amicos domeſticè cœnaturus, culinæ curā obiret. Non modò ſuis, uerùm etiam peregrinis beneficijs erat officioſus. Equeſtri certamine & aurigatione à iuuētute non ſine ſumma uoluptate uſus eſt. In Hippodromo Budæ ac Viennę infeſta ſæpè haſta depugnauit. Mathias etiam in propatulo & oculis omnium aſsiduè uerſari publicè benigniſsimas accōmodare aures, conuiuari quoq; publicè ac loqui, putās obſcęnis plurimū actionib. cōuenire tenebras, honeſtę cōtrà uitę lucē maiori ornamēto fore. Facilè omnes intrò admittere, & admiſſos continuò uoti compotes reddere: non diſtrahere, ſpes ſupplicātium, neq; per uarios aulicorum ordines expedire, ſed ipſe ſolus omnia dare gerere & erogare. Vindicta hoſtes etiam amicos beneficio ſuperare: in ſecunda ſe fortuna non efferre, ſed Deo gratias agere: plura confidendo in proſperitate ſacrificare quàm reformidādo uouere. In metu hilaritatem præferre, in felicitate cum grauitate benignitatem. Non ſubiraſci liberè loquentibus, deridere iactatores: mimos, aretalogosq; plus æquo promereri. Nullā eripere gloriā, niſi propria uirtute nauatā ſapientiā re magis quàm uerbis exercere. Amicis ſe indulgentiſsimum præſtitit, inimicis horribilem. In prælio acerrimū pugilem, in uictoria facilem, exorabilemq; imperatorem: benè merentibus uerò gratiſsimū rei autem bellicæ peritiſsimus fuit. Non deſtinato ſolum, ſed ex itinere occaſione & ſpurciſsimis tēpeſtatibus,

bus,cum hoſtis à primo tutũ ſe fore putaret,prælium ſæpe ſumpſit, eaq; in arte militari commentus eſt,quæ alijs hactenus ignota fuêre. In obeundis expeditionibus dubium an cautior,an audentior:quamuis nihil inconſultò adoriretur horoſcopo. Itinera incredibili celeritate confecit:& cẽtena quot diebus milia paſsuum actuario curru emenſus eſt. Laborũ ac uigiliarũ patientiſsimus:pro tẽpore & loco æquè ſæuerùs,& indulgens in milites. A' deſertoribus & inſidioſis ſeuerius pœnas exegit: cõniuebat in cæteris ad iracundiam difficulter irritari:irritatũ commotumq; non citò deſidêre. Tot igitur uirtutibus præſtantẽ regem cum Vngari amiſiſſent,tanto repentè metu perculſi ſunt,ut unà cũ principe,priſtinã uirtutẽ,robur & audaciam ,& nomẽ amiſiſſe uiderentur. Quinetiam oſtenderũt,ſe potius à rege uires,animos & conſilia,quàm regem hæc ab eis habuiſſe. Vnà cum ipſo decus fortitudo,nomenq; Pannonicũ concidiſſe uiſum eſt. Tanta ſubinde proceres trepidatio inceſsit,uti omnes ſine paſtore, inter ferarũ luſtra relicti uiderẽtur. Quamobrẽ quicunq; prius regem criminibus petebant,quòd inſolentibus plus ęquo uectigalibus populos oneraret,quòd proceres & nobilitatem perpetuo bello conficeret,quòd bellum ex bello ſereret,& nullam pacem & quietẽ amaret:poſtquam mortem omnes, mutatis uerbis,luxtà timebãt,aſsiduoq; luctu fortiſsimũ indomitumq; principem proſequebãtur. Populi cum ruſtica manu,qui quotannis præ bellorũ magnitudine multitudineq; quaterna uectigalia pendere cogebãtur,& iniquiſsimã tributorum grauitatẽ conquerebantur, nunc gemũt:et populationes,uaſtationes agrorum & incẽdia undiq; imminẽtia reformidãt. Si ex inferis regem reuocare fas eſſet,ſexterna ſoluere pollicerẽtur. Nobiles,qui militari labore ſe abſumptũ iri querebãtur,nunc publicũ priuatumq; exitium expauent. Nonnulli ſanctas diui Mathiæ reliquias è ſepulchro euelli oportere aſſerunt,quibus regni fines luſtrent,& aduerſus hoſtes religioſè gerant. Alioqui eos abigi poſſe negant. Cum igitur imperante Mathia graui finitimos omnes bello uexarint domuerint'ue:nunc coniurata eorũ agmina reformidãt. Et qui omnibus terrori maximo fuêre,nunc omnium uires uel minimas timere coguntur:undiq; bella obſtrepunt,grauiſsima pericula imminẽt:& tot malis Pannones circumuenti,omnia perditum ire conſpicantur, ut quantum regem amiſerint, inpoſterum euidentiùs ſe cognituros eſſe fateri non uerẽtur. Cum itaq; publicè cũcta uicatim, expeditatimq; deplorarunt; & pręteritis futuriſq; regibus anteponunt.

RERVM VNGARICARVM DECADIS QVARTÆ LIBER NONVS.

POSTEAQVAM diuo Mathiæ iuſta ritè ſoluta, & funus maxima pompa celebratum eſt,iam res ipſa poſtulabat,quãdo uaria iam factionibus mala parit integrũ,iubet ſoluere iurà,& magnã facinoroſis addit audaciam: quare non immeritò patrum animos regia ſolicitabat electio. Vrbanus pontifex Agrienſis,& patrum ea tempeſtate princeps,ne quid Reſpub. detrimenti pateretur,uariarũ partium non ignarus,ex Senatuscõſulto regalia comitia mox edidit:quę in Peſtano campo,præter Danubij ripam haberi ſolẽt. Idibus Marijs his dies præſtituta. Tantũ temporis ſpacium regulis & nobilitati datũ,quantum ab remotiſſimis Vngaricæ ditionis oris conuenire poſſent. Res maturanda uidebatur,ne maior partium indies foret acceſsio:quia perſuaſi nondum erant animi,ne promiſsis & muneribus electi,quibus in uniuerſum facilior erat conſulendi copia. Poſt ubi uarijs diuerſa hominũ ſtudia factionibus diſtrahũtur,perquàm difficulter in unũ conſenſum cogi poſſunt. Vrbanus ad Comitia primus ſtato die cum ualidiſsimo cataphractorũ & uelitum equitatu conuenit. Hunc honeſtiſs.amicorũ agmina ſequebantur, inprimis Georgij Chanadienſis epiſcopi,item Petri Bochi,Emerici fratris,& Ariſtij Franciſci uexillationes:equites omnes ad duo millia & quingentos extitêre. E' Tranſyluania pręfectus prouincię Stephanus Bathor expectabatur:qui octauo pòſt die,cum ornatiſsimis procerũ nobiliumq; copijs aduenit. Quingenti circiter,& tria equitum milia Bathorea ſigna ſequuta ſunt. Eius ſocij,Draco Bertoldus:Ladislai duo. Mau

ricius & Loſoncius, & pleriq; principes nobilitatis alarum legionumq; præfecti. Eodem quoq; ductu & auſpicijs uenêre Scytuli, uetuſtiſsimum Vngarorum genus: ac nullo peregrino ſanguine coinquinatum: item pari Scytharum priſcorum ſeueritate moribus & libertate præditum: quippe qui uenabulo pro haſta, item arcu & pharetra, enſeq; utuntur. Linteo corpus thorace muniunt, & paſtura uictũ quæritant. Demùm bello gens eſt aſperrima, ſeruitutis impatiens, & nullo labore domita. Ad Danubij ripam omnes caſtra locant. Secundum hos Auguſtales ſancti Georgij Comites, paulo inferiore copiarum apparatu mox affluêre: quos Ramiſai & Seczij, nobiliſſimo genere nati, conſociarunt. Nondum ex inferioris Vngariæ partibus nonnulli proceres, reguliq; conuenerant: ex longo itinere, ſtudijs'ue diuerſis, morã trahere coacti. Sed cum ſat frequens iam uideretur eſſe conuentus, & imminentia undiq; pericula nouum principẽ poſtularet, ſub ampliſsima ſcena de eligendo rege agi cæptum eſt. Nondum quem potiſs. optarent, ad populum latum erat: nondum patrum ſententiam quiſq; dicere regabatur: cum ex compoſito quidam, ueluti occulta factione ſubducti, Albertum Caſimiri Poloniæ regis filium, in concione regem temerè proclamarunt. At proclamatio, refragantibus continuò patribus, repreſſa: quòd eóq; facilius factum eſt, cum his aliorum ſuffragia non accederent, inde ulterioris Vngariæ uaſtatio magna ex parte oborta: quandoquidem Albertus proclamationis huiuſce iure ſe declaratum regem eſſe dicebat. Quin & audita diui Mathiæ morte, comparato magno exercitu, Vngariæ finibus imminebat: expectabat rei exitum, ut præſto ſuis partibus adeſſet: competitorũq; præoccuparet ingreſſum propè aderat. Maximilianus Romanorũ rex conſultis Mathemathicis, qui Mathiam eo anno diem obiturum ſanè prædixerant, in regni ſpem, & amiſſæ Auſtriæ recuperationem adductus, compoſitis in Gallia rebus, in Noricos continuò redijt, & ſub ſpecie pacis exceſſum regis expectauit. Ita enim ea tempeſtate Vgarorũ fata tulerunt, uti quinq; legationes regalia comitia ſollicitarẽt, diuerſaq; hominũ ſtudia traherẽt: inprimis Cæſarea, quæ quantò plus autoritatis & dignitatis habet, tantò maius in regno ius ſibi uendicare uidebatur, quòd in reddendo ſacro diademate Mathiæ regi, ex compacto Cæſar ſibi compararat. Deinde Boemica, cui, ſi electionis fortuna faueret (quia hęreditario iure nitebatur) multo melius quàm cęteris ſperare licebat. Item Polonica, qui pro Alberto regnũ expoſcebat: & Aragonia, qui pro ſeruanda reginę Beatricis dignitate ut in regno ſucceſſori coniugata ſuccederet, tunc agebat. Accedebat & Coruina, qui Ioannẽ ducem, Mathię regis filium, uti patri ſuccederet, multa moliebatur: cui niſi illegitima genitura obſtitiſſet, certò ſine controuerſia patri ſucceſsiſſet. Fauebant cuncti proceres, ſacri æquè atq; prophani: quos omnis Coruina quõdam beneficentia promeruerat, & æternis ſibi beneficijs obſtrinxerat. Recentia quoq; merita iſtorũ ſtudia in Coruinũ intenderant, obfirmarantq;. Augebat tot fauores, & adoleſcentis ipſa potẽtia, qui propè, cui pater futurorũ malorũ non ignarus, coronam, ſpes, theſaurum, arces omnes antè legarat: quin & præfectos omnes, & magna ex parte principes in filij iurare manus adegerat: cui quidem, ni cõiuratorũ fides moderatorumq; prudentia defuiſſet, parũ obfuiſſet, quin hodie regno potiretur. Comitiorũ tempore tot legatorũ genera die noctuq; patres ambiunt uniuerſos, promiſsis, largitionibus & precibus ita iudicia hominũ innectunt, uti nemo ſciret quẽ potiſsimũ optaret. Inter tot uariæ ambitionis artes, nemo Reipub. cõmodum diiudicare poterat. Verùm quis tot factiones inter Vngaros admiretur? nimirum ex antiquis illę repullularunt, & à locorũ uicinitate metuq; fouentur. Qui citeriorẽ Vngariam Dalmatiamq; incolunt, quando Romano imperatori finitimi ſunt, Cæſareis ſemper partibus adhęſere. Qui uerò citra Danubium colunt, & Polonis propius accedunt, ex ea regia principem exoptant. Qui deniq; Boemos finibus attingunt, Boemum regem expoſcunt. Priuato pro ſe quiſque commodo conſulit, Reſpublica fidos raró tutores habet: & ſi quos diuina benignitate ſortitur, ij perquàm pauci reperiuntur. Intercedunt & aliæ, tam Vngaricæ quàm peregrinæ cauſæ, quæ factionum numerum adaugent. Cùm tot igitur legationes Budæ agerent, ac omnes impenſius ambirent:

Scytuli.

Legationes quinq; ad Regia Comitia pro nouo rege eligendo miſſæ.

Ioan. Coruinus.

ambirẽt: Peſthi cõuentus in ęde diuę Virginis, expectatis aliquãdiu cęteris qui nondum uenerant, tandem indictus eſt. Et Coruini oratores, quorum alter Ioannes Varadienſis, Thomas Iaurienſis epiſcopus alter erat, primũ admiſſi: qui humili genere nati Mathię beneficio, & propria uirtute nimis excreuerãt. Ioannes inprimis, factã dicendi copia, non ſine lachrymis, diui Mathię geſta commẽmorat, quantum hoc regnũ auxerit, & amplificarit, & quàm de Chriſtiana Repub. benè meritus ſit, exponit. Addit his beneficia magna in ſacros omnes, prophanos'ꝙ collata, quorum rationem cui (niſi fortaſſis ingratitudinis res eſſe nõ pudeat) omnino habendam eſſe cẽſet: ſubijcit, quã to is olim ſtudio uiritim omnibus filiũ cõmendarit: eſſe in Coruini poteſtate theſaurũ arma, legiones, item regiam, cunctas arces, & munitiſſima queꝙ regni oppida: quæ quidem omnia non ſolum ſuadere, ſed cogere ad optandum eum poſſe uiderentur. Nec magnam quidem generoſæ indolis ſpem deeſſe: aſſimilem eſſe patri, nec minimã genitures notã tamen faciendam. Italos huiuſce modi principes nequaꝙ abominari ſoli tos, dum publicæ utilitati & ſaluti cõſulatur, patris ingenij magnanimitatẽ uſꝙ quaꝙ referre, externos mendicare principes, nequaꝙ eſſe tutũ: quod ſuperiora cunctos tem pora docuerũt. Hoc iuſtum & ęquũ, hoc publicam utilitatem, hoc deniꝙ neceſſitatẽ planè iubere. Hęc eadem etiam à collega, ne minore quidem oratione cõfirmata ſunt. Et res profectò è ſententia ſucceſſiſset, ac citra controuerſiam rex ab omnibus declaratus eſſet, niſi conſtans leuæ geniturę obſtitiſsent opinio. Nonnulli ſunt Coruini fortunam ultrò commiſerati, quibus magna ſpes erat, à patre non degeneraturum. Horum numerum Coruinæ beneficentię memoria non parum angebat, & adoleſcentis formidoloſa potentia, animusꝙ imperandi cupidiſsimus: cui ſi cũ rerum experientia, maturitas ętatis, ac fides, & cõcordia amicorũ acceſsiſset: facile regnum obire potuiſſet. Inſequenti die, Alemannorũ legatis facta dicendi poteſtate: ex his unus, cũ pro cæteris uerba faceret, imperioſius Vngarię regnũ pro Friderico imperatore, Maximiliano'ue filio, Romanorũ olim rege declarato, expoſcere uiſus eſt: initi quondam fœderis cõditiones cũ Mathię rege, in ſacræ coronę redemptione mentionẽ offerens, illum inprimis obiecit: quã haud facilè cõfutari poſse arbitrabatur. Si Mathias abſꝙ liberis legitimo matrimonio natis, humanis excederet, Vngarię regnũ ex compacto repentè in Cęſaream recidere poteſtatẽ inita utrinꝙ pacta, primates Vngarię ſponſione ac interiecto iureiurando ſanxiſſe: ſi quid cõtrà moliãtur, fidei pacisꝙ numẽ uiolatũ iri, in quod quidẽ ſcelus à dijs omnibus ęquè animaduerti ſolet. Ad declinanda diuini belli pericula, & abolẽda ultrò citroꝙ odia, nullũ remediũ magis pręſentaneũ eſſe dicebat, quàm ſi patrẽ Maximilianũ'ue ultrò poſtularẽt, quibus ad tutandum regnũ, & coercẽdis Turcorũ incurſiones maximè uires nõ deeſſent. Maximiliani magnanimitatẽ, rei bellicæ experientiã, & ſummã in quaꝙ uirtute pręſtantiã afferebat. Neminẽ diceread inhibenda, quæ omni ex parte pericula imminerẽt, hoc potiorẽ ab Vngaris optari poſſe: hũc Gallis formidoloſum, hũc Germanis ac militibus perquã gratũ eſſe, hũc ęquitatis cõſultiſſimũ liberaliſſimũ ſemper habitũ: itẽ nobilitate generis animi excellẽtia omnibus pręferẽdum. Demũ, pro læſo fœdere, quòd dij prohibeãt, minas interijcere. Secundum Alemãnos, legati Polonorũ auditi, qui multo modeſtius rẽ agere uiſi ſunt. Nãq; dũ pro Alberto regis Caſimiri filio, patris nomine uerba faciunt, à bono & æquo ſuadere conantur: uetuſtiſſimã ſuorũ cũ Vngariæ regibus neceſſitudinẽ, uariasꝙ affinitates & cognationes enarrant, tantum antiquis beneuolentiam quondam & charitatis interceſſiſſe dicentes, uti Poloni regiæ prolis defectu Pannoniarum ſæpe regem optarint: è diuerſoꝙ optatis. Pannonibus ſæpe dederint, Ludouicum Vngariæ regem, à Sarmatis uſurpatum, Poloniæ quoque imperaſſe: contrà Ladislaum Caſimiri fratrem primigenium, in Vngaria præclarè regnaſſe. Nihil in regali orbitate melius cenſeri poſſe, quàm ad finitimos, ueteres, ac fidos amicos confugere, quibus Reipub. ſumma tutò cõmitti poteſt. Explorata diu uicinorũ fide, ſat euiꝙ cõſtare poſſe, quid potiſſimũ in cõſultando uideatur. Adhæc elegantiſſimã Caſimiro eſſe liberorũ copiam, domi & foris æquè præſtantem: iuuentutem eſſe regno belloꝙ maturam

Ioannes epiſcopus Varadienſis

Cæſaris legati.

Polonorum legati.

ipſam quoque uniuerſam Vngaris offerre, ut ſi electus haudquaquam ſatisfecerit, Albertus, cæteros ſingulatim, pro arbitratu ſuo Vngarorum ſenatus ritè periclitatur, demum liberos, arma, regnum, & fortunas omnes pro Vngarica defenſione, antiquæ neceſſitudinis iure deferre. Aragonij poſtero die introducti: perlectis Ferdinandi regis literis, Beatricem eius nomine pluribus ſenatui uerbis commendarūt: quibuſcunque rebus opus fuerit, opes & auxilia obtulerunt, dicentes; A' patre dudum filiæ imperatum, uti ſi paternam uſquequaque gratiam ſeruare uellet, ſenatus imperata faceret: nihil eius iniuſſu de cælibatu nuptijs'ue decerneret: eam à ſenatus autoritate, ac utilitate Reipublicæ nunquam diſſenſuram: atque ſuas uires omnes, & patris, quicquid terra mari'que poteſt, ultrò pro ſalute regni erogaturam. Poſtremò, duo Boemorum Oratores exauditi ſunt: quorum alter, qui caſtro genere natus erat, quod uetuſtiſſimum quidem ſemper eſt habitum, inter nutantes hominum animos ita diſſeruit. Etſi nihil grauius eſſe poteſt, fortiſſimi Pannones, quàm cum de creando rege agitur (quippe cui Reipublicæ ſummam, & noſtram liberorumque ſalutem, cum fortunis planè omnibus commiſſuri ſumus) diuina tamen benignitate factum eſt, ut ſi priſtinam ſapientiam retinetis, nihil hac re facilius in decernendo uideatur. Complures nimirum competitores ſumus, qui uarijs ueſtros animos artibus irritemus: alij largitionibus, pollicitationibus alij nonnulli minis, & iure fœderis: pars honeſta ſuaſione, & pro ſe quiſque iudicia ueſtra inuertimus, trahimus'que diuerſa: ſed utinam in tanta competitorum ambitione ſuum cuique ius pro dignitate reddatur. A' ſereniſſimo Vladiſlao miſſi huc uenimus, regemque offerimus, non imperioſum, non trucem, non adoleſcentem: ſed humanum, clementem, paci bellóque maturum. Non in Comitia ueſtra deſcendimus, ut qui uobis obeſſe, ſed quæ ab imminentibus periculis aſſerere poſſent, antiquæ beneuolentiæ iure conſuleremus. Hoc utriuſque regni coniunctio, unius ſæpè ductu & auſpicijs gubernati: hoc ueſtra fides, mutuáque charitas nos facere iubet. Non iniqua non iniuſta, non incommoda uobis Pannones poſtulamus: ſed quæ æqua ſunt, & iuſta, & ad communem utriusque gentis ſalutem admodum conferentiá. Si fas æquum apud Chriſtianiſſimos precipuè uiros penſitandum eſt, nimirum noſtro rege nemo uobis utilior occurret. Si hæreditario iure dari regna ſolent, & nemo propria hæreditate ſine magno ſcelere defraudari poteſt: profectò Vladislaus iure ſuo regnum hoc ſibi poſtulabit. Etenim Vladiſlai regis primi genus, è ſorore nepos eſt: & Alberti Sigiſmundique pronepos, abneposque: qui quidem omnes Vngariæ Boemiæque partibus optimis ſemper auſpicijs imperarunt, inter diuosque relati ſunt. Quinetiam patrui ſui iure idipſum expoſcit. Non ne Ladiſlaus Polonorum rex, & Caſſimiri frater, rectè ſanctéque Vngaris imperauit? quos, ut à Turcorum immanitate tueretur, ad mortem uſque pugnauit? uitam ſaluti ueſtræ non pertulit: quum non ſecus atque paſtor optimus, animam pro ſuis omnibus inter confertiſſimos hoſtes euouit. Illius profectò nepos eſt, nepos inquam primo genius, in quo Sigiſmundi magnanimitatem, ſanctitatem Alberti, Ladiſlai caſtitatem: & Ladiſlai denique patrui, Poloniæ quondam Vngariæque regis fortitudinem intueri licet. Ad hæc, ſi ſacroſanctos regum ſanguis in regno ueſtro reſtituendus eſt, aut ſi præſtantia generis in regalibus comitijs nequaquam ſperni debet: quianam iſto generoſior poterit offerri? utpote qui nobilitate preditus incõparabili, inprimis ipſe rex eſt, rex inquã, à Boemis deſignatus uixdum annos natus ſexdecim, & Caſimiri regis filius primigenius, inter Sarmatas prepotentiſſimus: Vladiſlai Vngariæ Polonięq; regis nepos, pronepos Vladiſlai Lithuanię ducis in domitorũ deniq; Sarmatiæ principum abnepos: qui à Gelono Herculis filio, è biformi muliere in Scithia nato (ut aiunt) duxere genus. Paternũ hoc genus. Maternũ uerò, ſi ritè recenſeas, Ladiſlaus dux Auſtriæ, ac Vngariæ Boemięq; rex lõgè lateq; prepollens, huic fuit auunculus; Albertus rex, & Rom. inperator, auus: proauus Sigiſmundus, princeps ille clariſs. de apoſtolica ſede ſẽper optimè meritus: Carolus Imp. abauus, ſi Ladiſlaus adoleſcẽs ab

inferis

Aragonij legati.

Boemorum legati.

Iagellorum familia.

inferis reuocatus, de ſuo genere gloriari poteſt, quatuor profectò Romanos imperatores è materno genere è paterno uerò Auſtrali'que familia, maximorum'que principum officina, quinque connumeraret. Quis igitur tot ſuorum ſtemmata, tantamq́ proſapiam habere his temporibus uiſus eſt, qui cum noſtro principe (aliorum pace dixerim) conferri poſſit. Quare ſi interceptum ſanctorum regum olim ſanguinem in Vngaria redintegrare ſi aſſimilis & amicæ gentis ſocietatem inſtaurare, ſi paribus nobiſcum auſpicijs, ueluti antehac maiores noſtri ſæpiſſimè factitarunt, gubernari percupitis. Si ueſtrum dominum, à ueſtris regibus editum, agnoſcere, & in auitum ſolium reſtituere curatis, Vladislaum eligite, hunc regem, hunc moderatorem ueſtrum optate, appetite, ingeminate: ne tam diu & uos proprio paſtore, & ouibus ille ſuis carere uideatur. Præterea, ſi quid aut patrum, aut maiorum gratia apud mortales plerumque conceditur, ſi beneficiorum quoque ratio eſt habenda, quæ citra ſcelus præteriri nequit: ſi uel maxima è contrario inimicorũ ſcelera progenitorum cauſa impunitate donantur: quis eſt, uſque adeò rationis expers, & ingratus qui non det certatim pro Ladislao rege ſuffragia? quis fauſtiſſima tot principum memoria? quid innumerabilia illorum merita & clariſſima domi foris'que geſta poſtularent? nunc patres quæſo conſiderate. Quid ij facerent, ſi Albertus, Ladislaus? quid? ſi Vladislaus, & Sigiſmundus (ne de alijs dixerim) loqui poſſent? nempè nihil à uobis impenſius poſtularent, quàm uti hunc, ad imperandum natum, uobis ultro præficeretis. Sic Alberti probitas, & Ladislai caſtitas poſtulat: qui cum fati iniquitate ſuos annos regnare nequiuerit, eos ſanctiſſimo nepoti iam poteſtatem regendi cuperent. Sic Vladislai manes: qui pro ueſtra, Chriſtianæq́ reipublicæ ſalute aduerſus Turcos, ad Varnam fortiter occubuit. Sic denique perpetui quondam Sigiſmundi labores promerentur, & expoſcunt. Quorum quidem numinibus ſi, ueluti fas & æquum eſt, ritè ſatisfaciendum eſſe cenſueritis: ne illorum quidem decori magis quàm ſaluti ueſtræ conſuletis. Æqui & iniqui animi Deos memores eſſe ducite, & quàm inde prauato iudicio ſentiant conſiderate. Illi quenquam hæreditario iure fraudari, iam perpeti nequeunt. Si præclara Ioannis Vaiuodæ merita, & ingens geſtorum gloria, tanti apud uos momenti fuit, uti filium regno intempeſtiuum ultrò regem crearetis: cur eum qui à tot ueſtris regibus, & imperatoribus ducit originem uno conſenſu regem non declaratis? Cuius repulſa (quam Deus prohibeat) infeſta uobis cuncta reddet diuorum numina. Poſt hæc, etiam quid de cæteris finitimis regibus uobis ſperare liceat, conſiderate quæſo Pannones: quæ fides, quis amor intercedat, nobiſcum pari mente repetite, ut & uos quàm facilis ſit iſta conſultatio, quàm electio ſalutaris, & quàm neceſſarius omnium conſenſus, intelligatis: & nos, quid de his comitijs ſperare liceat, facilè ſentiamus. Perpetua uobis cum Alemannis interceſſere bella: innumerabiles ultrò citroq́ clades, & incendia: odia quoq́ ſempiterna quæ quidem omnia (ſi rectè nunc, uti antè, ſapitis) hinc proculdubio animos auertent, & de ueſtra ſalute cogitare compellent. Nec melius quidem rationibus ueſtris conſuletur, ſi Polonos uobis præfeceritis: quibus olim imperaſtis, cum quibus magna bella geſſiſtis, grauiſſimis iniurijs laceſſiti: qui deniq́ magnis comparatis exercitibus, ſuſcitatisq́ diſcordijs, ui regnum à uobis extorquere conantur. Inſuper adoleſcenti regna committere quàm formidoloſum ſit, pro ſe quiſq́ iudicet. Alieno namq́ moderatore gubernanda ætas, pruriens indocta intemperātiæ ac uitijs omnibus obnoxia, quam rectè grauiſſima regni pondera ſubire queat, omnes intelligunt. Pro animi libidine cuncta geret: utetur iuuenum potius conſilio, quàm ſeniorum, grauiſſimorumq́ conſilia uirorum abominabitur. Sectabitur uoluptates, uirtutis difficultatem detrectabit: leuem uſquequaque præferet animum: aſſentatoribus multũ tribuet, credetq́: ac in concupiſcentiarum denique ſe aſſeret ſeruitutem. Econtrariò, grauiſſimis, maturisque ſeſe credere regibus, tutum eſt, & ſalutare. Experientiæ compos tenera adhuc ætas eſſe nequit. Præterea non immeritò maiores noſtri in cunctis magiſtratibus & præfecturis planè ſanxêre, ne grauiſſima iuuentæ munia iam obirent:

ne

ne publica cum priuatis ruinam æquè traherent: nèue maxima poteſtate potiti, concupiſcentijs & uoluptatibus licentiùs inſeruirent. Grauem & maturam ſummis magiſtratibus ætatem aſciuêre, grauiſsimos quoque uiros in regnum euchere ſoliti ſunt. Virtutum tantùm & ſapientiæ locū illi ſanxêre: Si ciues regni cōpotes in urbe non eſſent, è finitimis & peregrinis eligere nō pudebat. Quinetiā ſi ex ingenuis nemo foret hac poteſtate dignus, ad ſeruile genus hominum confugere licebat: ne quid Reſpublica detrimenti pateretur. Quid Vladislai grauitas & ſapientia? quid exactiſſima rerum experientia, & ſanctitas? quid religio, & integretas? quid pietas, & manſuetudo? quid iuſticia, & taciturnitas? quid temperantia, & matura ætas, à uigeſimo iam anno in noſtro regno uerſata nobis conſulat, conſiderate. Nunquam Boemia, inteſtino & externo bello tam diu uexata, quieſcere potuit, donec ſanctiſsimi ac integerrimi huiuſce regis auſpicijs gubernari cœpit. Non Sigiſmundus, non Albertus, non Ladislaus, æſtuantiſſimum hoc regnum pacare potuêre: nunquam reguli & optimates reconciliati mutuò fuêre, donec autorem pacis & prudentiſſimum hunc modoratorem optauêre. Quis crediderit? nullum unquam uerbum aut inſolens, aut obſcænum, iniquum'ue ex eius ore potuit extorqueri: commotus & iratus nunquam inuentus. Eandem in utraque ſortuna æquanimitatem exhibuit, eandem cum decoro grauitatem ſeruauit. Nullo unquam uitio leuitatis & inconſtantiæ Maieſtatem regiam, ad quam ſe natum eſſe intellexerat, incæſtauit. Inter factiones diſcordias'que procerum, crimina utrinque patienter audiuit: mox exploratis eorum animis, hos paterna charitate corripere, facinoroſam coercere audaciam, conſolari læſos, & illorum iniurias iuſtè ulciſci ſolitus eſt. Perque facilis æqua ſupplicantibus, iniqua petentibus inexorabilis: & taciturnus, ut taciturnitate ſeueritatis crimen declinaret. Altitudinem, latebras'que animi ſui, reconditam'que mentem nemo potuit expiſcari. Aetas igitur in omni uirtute conſummata, uita cuique ſatis explorata, & mores omni ex parte nobiliſſimi, ſat uos omnes hortari debent, ut hunc potiſſimum regem elegatis. Proinde, Pannones, ſi uobis optimè conſulere cupitis, ſi commodum, & ſalutem publicam amatis, largitionibus inanibus'que promiſſis haudquaquam credite: ambicioſis, uiolentis'que tyrannis date repulſam: eum denique create regem, qui ſit uobis & Chriſtianæ reipublicæ ſalutaris, & quem creaſſe non pigeat. Habita Boemorum oratione, non ſolum qui de republica benè ſentiebant, ſed qui largitionibus & promiſſis onerati fuerant, inuerſosque animos habebant, haud ſecus atque conſcientia perciti, tacita Vladislao ſuffragia reddere cogebantur. Præueritatis numine reſipiſcunt, reconditum'que conſenſum in pectoribus habent. Verebantur enim, ne promulgato de nouo rege decreto, competitores repulſa commoti, concitatis undique copijs, ex compoſito Vngariæ regnum, nomenque, penitùs extinguerent. Is enim rumor ſat latè diffuſus erat, Alemannis ita cum Polonis conueniſſe, citeriorem Vngariæ partem, Maximiliano, Alberto ulteriorem, ſubactis Vngaris (qui grauiſſimo utroſque bello diu ſollicitarant) eſſe ceſſuram, regnique nomen è medio auferendum: Quare, ut tutius ſibi cauerent, conſultum inter ſe clàm optimates habuêre, clamique Vladislaum creauêre. Bona deinde, interpollatis horis, cunctis Oratoribus uerba data: ut imminentia utrinque bella declinarent, & quamuis hæſitarent illi, ſpe tamen ſua nequaquam exciderent. Addebant etiam, comitia nondum eſſe frequentiſſima: nec Sigiſmundum quinqueecleſienſem epiſcopum, armis & opibus præpollentem, cum Laurentio duce, cæteris'que Pannonicæ inferioris & Croaciæ regulis aduenifſe. Hos omnes affore propediem, & uno ſe conſenſu regem declaraturos. Coruinus adoleſcens, quamuis ob inuſtam geniture notam, rem deſperare cogeretur: ui tamen ſua, & eorum qui indies affuturi erant auxilijs fretus, affectatum intempeſtiuè regnum occupare confidit.

Huic ob diui patris memoriam aperte reſponſum, regem nunquam futurum, ſed

rege

ſege paulò inferiorem: ne æterna Mathiæ beneficia, apud proceres interijſſe uiderentur. Pacta cum eo inita, uti, ſi regium Diadema regias'que arces ſpontè reddiderit, cum proceribusqúe conſenſerit, Boſſenæ, Croatiæ, & Slauoniæ regnum ineat, omniaqúe oppida, uicos, theſaurum, & dominatus à diuo patre legatos perpetuò habeat, & pro altero rege habeatur. His tandem conditionibus acquieuiſſe uiſus eſt: ſed ſollicitatus à ſuis, ſibi ipſe conſtare non potuit. Alimannis initi quondam fœderis conditione regnum poſtulantibus: creandi regis, poteſtatem, non mortuorum, ſed uiuorum eſſe: libera in his comitijs eſſe ſuffragia: ſi qua recuperandæ illi ſacræ coronæ gratia, quondam promiſerint, ijdem promiſſa præſtent. Quinetiam pro corona in captiuitate retentus ueluti coniectorum in uincla hominum more, nihil iure promitti poſſe. Promiſſionem, quanquam legitimam, liberam eſſe oportere: ad expectandam demùm frequentiſſimum, conuentus autoritatem hortantur. Polonis benignè reſponſum & acta gratia, hoc inter regni tempore filios, opes & copias offerentibus, & ſpes ne mediocris quidem oblata. Aragonijs multo plures acta gratia: & in tot periculis, quæcunque offerebantur, lubenter accepta. Contrà, pro regina Beatrice, ſpes bona data. Boemi denique, optimè ſperare iuſſi: & clandeſtinum, quod nuper iniuerant conſilium, patefaciunt: & hortantur, ut ad Vladislaum ſcribant, uti ad accipiendum accitus regnum, ſe propediem accingat, ne à compeditoribus impediri queat. Eo'denique tempore rex declaretur, & regnum ineat. Interea cum regina Beatrix in arce Budenſi (quam dux Coruinus cum ualido præſidio tenebat) reſideret, ſibiq; admodum à primigenio timeret, cui in ducenda uxore Blanca hucuſque nimium fuerat aduerſata: ſuaſu procerum regiam deſeruit: in ædesqúe urbani Quæſtoris, ne quam uim ab eo pateretur, non inuita deſcendit. Augebat ſuſpicionem adoleſcentis animus, quippe qui tyrãnidem quandam præferebat immaturam. Ex Neapolitanis reginæ aulicis paucis ante diebus ad portam arcis plerique pulſati, nonnulli non admiſſi, aliqui cum ignominia reiecti: quare, ut ſibi præcaueret, in priuatam ſe uitam redigere coacta eſt. Quinetiam paucis antè diebus, Petrum Colocienſem archiepiſcopum, conſilij compotem & aſtutum, quem rex Mathias reginæ (ut aiunt) gratia ſex annos in arce retinuerat. Coruinus adoleſcens, inſtante Apoſtolico legato inuitis patribus & Beatrice liberauit, liberatum'que amplè donauit, & dignitatem unà cum libertate reſtituit.

Dum comitia tam diu prorogari nobiles conqueruntur, & indies abitum minantur: ecce Sigiſmundus Quinqueccleſienſis epiſcopus, uir conſilio armis'qúe præpollens, & dux Laurentius, cum non paucis exercitibus appropinquant, quorum Deſpotus, Banus Iaizæ prior Lauranæ, ac cæteri inferioris Pannoniæ, Croatiæ & Sclauoniæ reguli, ſocij & comites erant, ſocia'que agmina iunxerant: Cum equitibus mille Sigiſmundus, Laurentius quoque cum totidem aduenit: cæteri pro ſe quiſque copias & fortunas oſtentant, ad ſeptem milia equitum habuêre. Cum alij proceres & antiſtites hos, cum ualidiſſimo exercitu aduenire ſenſiſſent, & pro mentibus nondum exploratis, eorum Vires admodum uererentur, ad conciliandos ſibi illos, cunctos ingenij neruos intendunt. Id ipſum cæteri competitorum Oratores curant, quando his ſuffragatoribus benè ſibi ſperare uidebantur. Poſt ubi traiecto Danubio occurrentibus officij gratia antiſtibus, proceribus'que cunctis, cum honeſtiſſimo nobilium equitatu, ſub Peſtana urbe ad primum lapidem caſtra locarunt: primus omnium dux Coruinus cum metropolita Colocienſi intempeſta nocte profectus, ex arce ad hos uenit, & Sigiſmundũ Laurentiumq; primus adoritur, quos primi quondam fidiſſimos eſſe nouerat: & eos exorarũt ſupplices, ne Coruini partes deſererent: & præſertim patris gratia de utroque optimè meriti. Deinde Sigiſmundus & Laurẽtius reginam officij gratiã adiuêre: à qua multis precibus pollicitationibusq; ſollicitati, tandem in Budenſem arcẽ, ubi Coruinus cum fortiſſimo præſidio reſidebat, ea nocte ad cœnã diuerterunt. Vnde oborta repentè ſuſpicio, hos in Coruinas omnino partes cõceſſiſſe. Deinde poſtero die, intercedentibus quibuſdam, Vrbani Quæſtoris

opera,

opera, non in campo Rakos, ex more (ut aiunt) neq; in caſtris eorum qui nouiſſimè conuenêre ſed Peſthi, in diuæ Genitricis baſilica, & æquo utriſque loco conuentus eſt habitus, non, utiantea, frequens. Nam multitudo nobilium, & iudicum ſacerdotumq́; manus ingens, quæ ex omnibus prouincijs oppidatim uicatimq́; conuenerant, cum longiſſimorum comitiorum ſumptus ultrà tolerare non poſſet, impetrata à patribus miſſione receſſerat: ſexaginta nobilibus relictâ poteſtas, qui eadem autoritate in ſanciendo quoque decreto pollerent. Ibi de ſanciendis quibuſdam, & reſarciendis legibus primò agi cęptum eſt. Et Orator iterum Neapolitanus auditus, qui Ferdinandi regis nomine, quæcunque regno uſui forent, libentiſſimè defert, militem, pecunias & arma pollicetur: ubi, Beatricem in priſtina dignitate retineant, futuróque regi coniugent, impenſiùs orat. Hinc, ueluti cæteris, bona uerba data, ſolutumq́; concilium. Inſequenti die, cùm in eadem baſilica conuentus haberetur, & de publica diſcordia agere oporteret: Vrbanus lingua Scytica diu cõcionatus eſt, longa oratione referens, quot, & quanta ex publica diſſenſione Pannonijs mala imminerent: quin & in illa ſententia diutius uerſatus eſt, quot Vngaros calamitates & detrimenta manerent: quippe qui finitimis omnibus regnis inuiſi, ob illata diu bella, nihil de inteſtina diſcordia, præter ultimum exicium, ſperare poſſent. Cum publici parentis ore loqueretur, huius apud omnes uſq; adeò ualuit oratio, uti iureiurando omnes adigeret, uno ſe conſenſu regem creaturos, nullamq́; in decernendo forè ſeceſſionem. Mox cum ij proceres in creando clàm rege perſiſterent, alioſq́; in ſententiam eundemq́; conſenſum trahere niterentur: Sigiſmundus & Laurentius cum ſocijs uniuerſis, quamuis magnæ conditiones offerrentur, in eandem ſententiam haudquaquam conceſſêre, quin & diſcordiæ cauſam indidit indignatio, quòd regem ipſis abſentibus illi deſignarent, hos pro nihilo habituri. Et Coruini commiſeratione prę pietatis & gratiarum numine pectoribus excutere non poterant. Itaq; ſoluto ſenatu, abeuntibus optimatibus Sigiſmundus & Laurentius cum Priore Auranę, cæteriſq́; ſocijs, facta ſeceſſione, languentes Coruini partes inſtaurarunt. Cum Colocienſ. metropolita Budenſem arcem clam ſubiuêre, exercitumq́; die tertia in citeriorem Danubij ripam traiecêre. Quinetiam urbem Budam occupare curabant, quam regni proceres tuebantur: qui cum adhuc in Peſthana urbe comitiorum gratia uerſarentur, audita aduerſariorum audacia, qui ex arce metrapolitanam Pannoniarum urbem occupare ſtudebant, traiecto mox Danubio, Budam ocyſſimè rediere: incenſique furore, ne inimicis cedere uiderentur, de oppugnanda arce conſiliũ iniuêre. Negociũ id Stephano Bathori, Chiniſioq́; Paulo, & Bertoldo uiro impigro, clariſs. diſciplinæ militaris Imperatoribus datũ hinc expugnandi tormenta munitiſſima, illinc propugnacula pari utrinq; ingenio cõparãtur pro Bochore, Drach Bertoldus uicẽ geſſit. Et cũ inſtructa iã acie manu cõſerẽdũ eſſet, ne ciuile bellũ cõmiteretur, ultro citroq́; uiri quidã optimi interceſſere, ſalubriũq; induciarũ fuere autores, donec de pace cõcordia & regis electione iterũ ageretur, inteſtinũ hac arte & cõſilio bellũ prorogatũ eſt, de pace iterũ agi cęptũ in diui Sigiſmũdi ędem quæ pro arce eſt, primates utrinq; cõuenere. Hinc Vibanus & Stephanus Bathor. Sigiſmũdus illinc & Laurẽtius. Nunquã ſic ęquè pro utriuſq; partis libidine & arbitratu cõditiones utrinq; offerri potuêre, ut inter eos cõueniret. Colloquiũ ibidẽ ter quater'ue habitũ nihil tamẽ de ſolida pace decerni potuit. In hoc tandẽ, inſtauratis inducijs conuentũ eſt inter eos uti ad Stephanũ comitẽ Sepuſienſẽ, cui Auſtria prędectura ſecundũ regis obitũ cunctorũ principũ & regulorũ nomine cõmiſſa fuerat, nõ ſine magna argenti copia, quo prouinciã nutantem faciliùs tueri poſſet, duo utrinq; oratores mitterẽtur, eiuſq́; uoluntatẽ & conſiliũ explorarẽt, ut quẽcunq; regẽ optaret, is ab omnib. alijs approbaretur. Ioannes Varadienſis antiſtes à regni proceribus miſſus eſt, duo quoq; à Coruino duce, qui Stephani uolũtatem exquirerent. Dum Buda profecti mandata curant, Stephanum inueniunt potius Boemiæ regi quàm cuiuis alij ſtudentem: quin etiã optioni ſuæ ſubijcientẽ, quod ſi quẽ aliũ optimates elegerint, ſe regẽ eũ pro arbitratu ſuo declaraturũ, qui Reipub.

optimè

optimè conſuleret. Facili quoque argumento cæteros repellebat, nec Alemannum dicens, nec Polenum, nec denique regis Mathiæ filium commodè creari poſſe: ueteres primùm inimicitias & innata odia cum imperioſa tyrannide diſsuadere, alterius mores & audaciam non placere: nec fas & æquum eſſe minorem natu, regiæ gubernationis expertem, primigenio fratri à teneris circiter annis Boemica ſceptra gerenti, Vngariæ regnum & primæ ius præcipere geniturę. Tertium uerò, quem paterna gloria & immortalia beneficia poſtularent, non ſolùm ab iniquo genij numine, conſuetudineꝙ Pannonica, uerumetiam à publici commodi ratione repelli. Nam ſi quis ex tribus externis rex eligatur, tertia ex parte inimicorum numerum nunciabat eſſe futurum: ſin uerò Coruinus, præter adoleſcentię inexperientięꝙ pericula, ex omni parte finitima futura bella: proinde ſatius eſſe, integriorem, ſanctiorem, & magis expertum principem eligere, numerūꝙ hoſtium diminuere, quā aut augere bella, aut regni rationibus parū probè conſulere. Intellecta Stephani mente, Varadienſis mox ueteranorum exercitū in Morauia æſtiuantē, cuius uiribus Mathias rex maxima quæꝙ geſta peregit, datis centum milibus aureorum nummûm regni nomine inauctorauit. Quod ubi competitoribus nunciatū eſt, id omnes ęgerrimè tulere, & pręſertim Maximilianus & Coruinus, qui multis ſępe pollicitationibus eū paulo antè uexarant. Reuerſis Oratoribus, & nūciata Stephani mente, integerrimi uiri ſententia à cūctis patribus admodum approbata, ac multis prædicata laudibus contrà Coruini amici conſternati: quippe qui, ſi Nigrorum hunc exercitum inauctorare potuiſſet, ſatis exploratum habebant, ſe, inuitis etiam patribus regnum occupaturos. Exercitus hîc idcirco Niger appellatus, quia Mathiæ iuſſu ſub diuo ſemper hybernare ac æſtiuare ſoleb ant, æſtu & algore iuxtà obdurati, & aſſiduis militiæ laboribus obfirmati, ut nihil eſſet ita arduum & difficilè, quod expugnare non auderent. Regem omnino futurum regina, quamuis Maximilianum appeteret, uti Auguſti foret: hac ſpe fruſtrata, audita clandeſtina noui regis creatione, coniugale uotum hûc conuertere coacta eſt. quin etiam proceres & epiſcopi, uti fœmineæ inconſtantiæ periculum declinarent, futuri regis Beatrici nuptias pollicentur. Euocantur ex arce iterum proceres in colloquium, & induciæ inſtaurantur, nunquam tamen Sigiſmundus & Laurentius adduci potuêre, uti ab adoleſcentis commiſeratione & à grati uiri officio deficerent. Et quamuis publica utilitas ad conſentiendum cum cæteris hortaretur, pietas tamen & ratio meritorum à conſenſu publico reuocabat. Cum nihil de communi concordia decerni poſſet, Coruinus amicorum ſuaſu, nonnullorum fortunam & extrema tentare ſtatuit. Proceres omnes ampliſſimè donat: quare ab his mox conſalutatus eſt. De arce cum præſidio ualidiſſimo relinquenda, & euehendo theſauro mox cogitat: ne hic à regni proceribus obſeſſus, ad extrema redigatur. Inito proficiſcendi conſilio, in ſua & amicorum oppida ſe cum impedimentis & exercitu recipere ſtatuit, ubi facilè omnes optimatum uires eluderet, & in inferiore Pannonia dominari iam occiperet. Cum Sigiſmundus & Laurentius cum ſocijs uti (diximus) ripam in citeriorem Danubij caſtra mouiſſent, ſuum cum his exercitum admotis propè caſtris planè coniunxit: mox carris & nauibus oneratis, aqua terra'que Quinqueeccleſias uerſus, inſtructis agminibus, circiter Calendas Iulias iter facere cœpit. Metropolita Colocienſis', ne diſcordiarum autor haberetur, Colociam ſe recipit. Per uniuerſam urbem ecce rumor effunditur. Mathiæ regis filium eximanito ærario, & ſpoliata regia, cum omnibus ſuæ factionis autoribus, inſtructa acie, in inferiorem Pannoniam iter iniuiſſe. Eum Sigiſmundi copijs, & Laurentij fretum, tuto iter arripere poſſe. Regnum non ſuffragijs prouincialium, ſenatus'que decreto, ſed ui eſſe capturum. Mox cum rumore tumultus oboritur, capiuntur arma, ad ſacroſanctos patres proceres'que refertur. An'ne Coruinum inſequi debeant? Datur Stephano Bathori & Kiniſi Paulo negotium', ij dicto celeriùs cum cæteris optimatibus, antiſtitumque copijs, & cataphractis equſtum, agminibus quarto Nonas Iulij iter arripuêre, Prę cęteris tres munitiſſimi erant equitatus, pręter

Nigrorum exercitus

Coruini fuga.

uexillationes. Vnus reginæ ualidiſsimus, ex omnib. Machiæ regis equitibus illa delegerat: Hippolyti Strigonienſis metropolitæ alter: tertius Vrbani Agrienſis epiſcopi. Dum omnes inito itinere properant, ecce Sigiſmundus & Laurentius, cum priore Lauranæ, & Chishouato acceptis incolumitatis literis, publicæ concordiæ ac diuertendi inteſtini belli gratia, ab optimatibus in urbem reuocantur. Quod eo libentius illi conceſſere, uti abeuntibus copijs & impedimentis tempus prorogaretur: rati, dum de pace ageretur, nullum utrinque prælium oboriturum. Sed res aliter, ac opinabatur, euênit: quin ij ea mente Coruinos proſequebantur, uti aut impedimenta cuncta reciperent, aut manum una conſererent. Cum inter optimates regni & Sigiſmundum, Laurentium que nulla concordia ſuper filio regis decerni poſſet, re infecta iterum abeunt, ad exercitum que feſtinant, cum ſuis appropinquaſſent, aliquantiſper que ſubſtitiſſent, uti inter tentandum aduerſariorum copias explorarent: ecce contrariarum partium exploratores occurrunt, qui ſua agmina præcedebant. Prælium inter paucos ex improuiſo committitur. Lauranæ prior ſaucius capitur: Sigiſmundus præpropera feſtinatione incitato equo unà cum Laurentio ſe recepit ad ſuos. Inſequenti die, Stephanus & paulus inimicos ad fluuiolum, quem à limoſa Scyarium aqua Scythicè nominãt, adhibuere. Coruini in monte conſederant, in ulteriore Scyarij ripa ſurgente, quem Vngarici Czionthegh. id eſt oſſium cumulum interpretãtur: cum aqua facili uado, interceptis ab hoſte pontibus, ob limi altitudinẽ tranſiri non poſſet, Paulus in traijciendo audaciſſimus, primus Vadum haudquaquam formidoloſum inuenit. ceterisque ſubſequentibus uiam fecit. At Coruini tranſitum prohibere conati minimè potuere, in que montem ſeſe collegerant, uti tutiùs pugnare liceret. Traiecto mox exercitu ex inſtructa utrinque acie, præmiſſis hinc impedimentis pugnã ineunt. Hinc Paulus, Bathor illinc inſtat: miſerrima utrinque cædes oritur. Ladislaus Mauricius, è regni proceribus hauquaquã impiger, primus occubuit, dum inter confertiſſimos hoſtes acerrimè pugnaret. è Coruinis Kys Mathias, & Franciſcus Dembaydum pari utrinque ſpe pugnatur occubuêre. Sed cum ij fortiſſimo reginæ Beatricis equitatu & cataphractorũ agminib. præpollerẽt, Coruini quãuis uexillationes plures haberent, tandem cedere coacti ſunt. Inclinata demũ acie, uix quadraginta militibus deſideratis, & LXX. captis, terga dedere, paſſimque fuſi & fugati ſunt. In proxima Sigiſmũdi caſtella, Quinqueeccleſienſem urbẽ, Coruinus cũ ſuis omnibus deſtitutus, ne mediocri quidẽ ex parte impedimẽtis tutò ſe recepit. Victores caſtris potiti, & prædæ cupiditate pellecti, in carros, & impedimenta, relicto hoſte ſe conuerterant: hi regias ueſtes, aurea & gẽmata uaſa: illi ceteri, uti fors obtulerat, pro ſe quiſque in precioſæ multiplicisque ſupellectilis rapinas irruerãt. Diripiuntur per tot annos congeſti magna ex parte theſauri, & pro uelitum libidine diuiduntur. Currus autẽ multi precioſiorib. rebus onerati, in proximis Sigiſmundi oppidis aſſeruati. Quin & finitima ruſticorũ manos in prædam æquè conuerſa quæcunque impedimenta in pagos & nemora propinqua confugerãt, cæſis actorib. paſſim omnia diripiunt. Et amici quoque ditandi occaſionẽ nacti, ut ſibi potius quã hoſti pagançque multitudini proficerẽt, iuxtà diripuêre. Proinde maxima Coruino iactura eo die illata, quin pluſque centies mille nummûm aureûm amiſit. Calamitoſa eo die parta uictoria, quia nullus alius quàm Vngarorũ ſanguis effuſus eſt: & publici theſauri impedimenta, priuata libidine direpta, in nullos publicos uſus conceſſere. cũ ceteri Coruinas partes ſequuti in Quinqueeccleſienſem urbẽ ſe cõtuliſſent, Sigiſmundus in ſua omnes ciuitate fugientes excepit: ubi exorta inter Coruini proceres ob ſuſceptam cladem deinde diſcordia diuerſi diuerſa petiere. Quod cũ fidei & integritatis inopia, & priuati commodi cupiditate accidit. Quiſque apud Coruinum ducem pro libidine præponi, & principatum obtinere nitebatur. Surripere quoque quiſque contendebat, & plures ſurripiendi quam iuuandi gratia conabantur. Quod ſi fides in his fuiſſet, in quibus eſſe debuiſſet, eum fortaſſe regem uidiſſet Vngaria: ſed haudquaquam duraturum, ob aduerſariorum multitudinem, eſſe ſperabat, quod ſuorũ fides & animos conſternabat, & diſcordiæ præbebat argumentum Iacobus Sekel

inita

inita cum Coruino contentione, intercedentibusq́ conuicijs, ad Ormos inſuperioris Pannoniæ caput reuerſus eſt. Laurentius in patrium inferioris Pannoniæ dominatum ſe recepit: cæteri in ſua quiſq́ oppida rediêre. Dux traiecto Drauo, in Sclauoniæ prouinciam, ditioni ſuæ prædeſtinatam conceſſit. Illud omnes ingenuè fatebantur, ſine ualidiſſimo reginæ equitatu eos bello nunquam eſſe ceſſuros, & cataphractorum robore fuſos fugatosq́ fuiſſe. Quare Sigiſmundus & Laurentius uulgò dicebant, ſe uexillationibus & uelitibus non amplius confiſuros, quandò dudum experientia didiciſſent, leuis armaturæ equites aduerſus cataphractorum robora nil poſſe proficere. Quinto Idus Iulias, Stephanus Bathor, & Paulus Chiniſius, regni duces, cum cæteris proceribus & legionibus, recenti aliquantum uictoria elati, Budam rediêre: captiui circiter ſeptuaginta ducti, quorum prior Lauranæ & Georgius Chaniſai principes erant. Cum infauſta inteſtini belli uictoria foret, quamuis eos in reginæ conſpectum adduxiſſent: mox tamen ciuili charitate perciti, accepta fide dimiſêre: ſucceſſum belli proſequi noluêre, partim quia ducos hoſtes habebant, partim uti diſſidentes illorum animos aliquantulum caſtigatos facilius reconciliarent, unoq́ conſenſu prædeſtinatum regem haberent. Nec interea quidem dormiebat Vrbanus: quippe qui clandeſtinis quotidie nuncijs, Sigiſmundum & Laurentium, ac inprimis ducem cum ſuis ad concordiam reuocare nitebatur. Nec ſpe ſua fruſtratus eſt: quum ſtudium & induſtria cum probitate coniuncta, magna ex parte fortunata eſſe ſolet. Qua quidem iure, autoritate, auxilioq́ reginæ uſus eſt. Itaq́ rem haud ultra differendam eſſe ratus, ne procerum & populorum ſtudia magis magisq́ nutarent, quarto die poſt ducum reditum, pro diui Georgij templo habita frequentiſſima concione, Vladiſlaum Boemiæ regem inclytum, Vngariæ principem, ex omnium patrum procerumq́ conſulto declarauit: declaratumq́ omnes quicunq́ aderant, cum ingenti plauſu approbarunt.

Vladiſlaus rex Vngariæ declaratus

Quin & his omnes competitorum Oratores & legatum inprimis apoſtolicum, ut pontificia autoritate, uicarijq́ præſentia declaratio iuſtiſſima muniretur, adeſſe uoluit. Vbi multa de concordia, & ſalubri hac creatione Scythica lingua diſſeruit, ingenitam & exuberantem referens eloquentiam. Item de patrum procerumq́ cunctatione, quòd regem antea non pronunciarint, haud pauca dixit, & pluribus excuſauit. Demum inuocato præpotenti numine, quod regno Vngariæ, uniuerſæq́ Chriſtianæ Reipub. bonum & fauſtum felixq́ foret, Vladiſlaum Caſimiri filium, regem cunctis aſſentientibus pronunciauit. Tanta mox populi acclamatio cum ingenti plauſu oborta eſt, uti eo die tota Buda nil aliud quàm fauſtiſſimum Vladiſlai nomen reſonaret: inſuper ante priuatas Beatricis ædes, felix tota die facta eſt acclamatio, magni plauſus editi, & inſignum publicæ lætitiæ miſſilia cum pecunia ſparſa. Legati principum, qui uoti compotes eſſe nequiuêre, turpis repulſa perturbatione commoti, ac minitabundi, continuò abiêre.

Legatorum receſſus.

Et illud indignationem augebat, quòd Nigrorum exercitum de quo paulo ſuprà diximus à Ioanne pontifice Varadienſi, regni nomine ſenſerãt in auctoratũ, cuius arte potiſſimũ & ingenio Vladiſlaũ declaratũ eſſe reputabant. Poſthæc patrũ & optimatũ omnes ingenij nerui, quum regni ſalus & imminentia undiq́ pericula ita expoſcebant, adiuuante ſummo ſtudio regina, ut paribus declarato regi auſpicijs coniugaretur, ad reconciliationem Coruinarum partium, & publicam concordiam intenduntur, Vrbanus, & Thomas Iauriẽſis epiſcopus, cum Blaſio Budenſis aulæ procuratore, in cuius manu ſacra corona cæteręq́ regales arcés erant, & cum Sigiſmundo, die noctuq́ ingenti ſolicitudine rem agit: exoratq́, uti Coruinum ducem ad reddendam coronam, & accipiendas honeſtiſſimas concordię conditiones hortarentur. Quinetiam Beatrix, ad exorandum priuignũ, & Quinqueccleſienſem epiſcopum, cæterosq́ principes factionis Blaſij, ſocerum miſit, qui autore Sigiſmundo, & genero fautore, haud difficulter Mathię filium ad concordiam reuocauit. Quandoquidem facilè intelligebat adoleſcens, ſe ab utroq́ deſtitutum omnem operam eluſurum, ſiquidem alter opibus præpollebat, coronam & arces in ſua poteſtate habebat alter. Ambo igitur huiuſce concordiæ ab ea

parte potiſſimi fuêre autores, & precipuè Sigiſmundus: quippe qui, poſtq́ diui Mathię filium, regem commodè creari non poſſe intellexit, ad publicā deinde ſalutem ac dignitatem animum aduertit. Reſtituendæ nāq; coronæ, ac pacis ineundę potiſsimū autorē ſuiſse uidimus. Item & illud inter uarias pacis conditiones decretū interceſsit, ut omnia eorum diplomata, qui Coruinorū & uillas & bona à regina poſt partam uictoriā dudum impetrarant, qui ciuili bello occubuerant, aut Reipub. hoſtes promulgati fuerant, continuò inita cōcordia reſcinderentur, & pro irritis haberentur: qui cōtēpore occupata reddere pertinacius recuſarent, perduellionis crimen planè ſubirēt. Quare ablata cūcta ſunt reddita, & donationes antiquatę: atq; pertinacibus perduellionis indicta dies, & exactę pœnę. Legati, pronunciato in frequentiſsima cōcione rege Senatuſcōſulto decreti inprimis Ioannes Varadienſis, Thomas Iaurienſis, Ioānes Chanadiēſis, & Stephanus Syrmienſis ex epiſcopis: è proceribus uerò, ac regulis, Stephanus Bathor, Stephanus comes Sepuēſis, Sigiſmūdus diui Georgij comes, Drach Bertoldus, Ladislaus Orſag, ueteris Palatini filius, Ladislaus Roſgonius, Ladislaus Loſontius, multi quoq; alij ornatiſſimi optimates: quib. adducēdi honorificentiſſimè regis data prouincia, & adiecta mādata, ut antea, quàm intra fides regē accipiāt, in oblatas conditiones iurare compellant. Iuſſi mandata uiri impigrè curāt. Cū honeſto munitóque equitatu, Tirnauiam, & ad regni fines perueniunt decē milibus paſſuum à Scempte oppido remotam Vagos Tirnauiā & Schempten amnis interfluit, ut Vngarię fines à Boemica ditione dirimat. Vladislaus prius literis optimatū admonitus, Vngarię ſe regē omnino futurum cū delecto Boemorum exercitu finibus appropinquarat, uti in tempore prę́ſtò ſemper adeſſet. Decem milium circiter erat cathafractorū equitatus, gentiū ubiq; ſpectabilis peditum ad quinq; milia numerant. Rex cū finibus appropinquaſſet, antiſtites & optimates Vngarię confeſtim occurrere, regē prępeuerenter continuò cōſalutarunt: ſanctiſſima utrinq; facta eſt acclamatio. Vladislaus clementię, grauitatis & benignitatis exemplar, hilari uultu omnes excepit, & primores āplexatus eſt. Tūc Ioannes Varadienſis antiſtes, ornatiſſimę Legationis princeps, è medio ſic exorſus eſt: Salue Vladislae rex inclyte, ſalue moderator & rector noſter unice. Si conditiones acceperis, fauſta & felix maieſtati tuę, Pannonicęq; ſaluti ſit iſta ſalutatio: quandoquidem te regē nobis, non tam hęreditario iure, libera noſtra eligendi poteſtate, prouincariūq; omniū ſuffragijs, quàm diuino conſilio & iuſſu datum arbitramur. Ad te maximā ponfiticū procerumq; manum legatā eſſe ſcito, uti ex legationis amplitudine, maximū totius ferè Pannonicę ditionis conſenſum, in te unū oculos, ſpem, fiduciā, & obſequia perpetua conſertiſſe ſcias. Nec ſolū quidem audiuimus, uerumetiam uidimus omnes, & ſpectauimus, pręcoci ab adoleſcentia grauitate ac ſapientia tua fluctuantiſſimum Boemiæ regnū, nunq́ à Sigiſmundo, Alberto & Ladislao auunculo tuo antè pacatum, ſub ductu auſpicijsq; tuis in perpetuā quietē inſolentiſſimumq; ociū perueniſſet. Nos, defuncto diuo Mathię, regē optaturi, quē pręter te potiſsimùm eligeremus, neminē habuimus, quem tibi ante poneremus. His igitur legibus iam, repulſis cęteris cōpetitoribus, te Vngarię regē declarauimus, ueſtriq; regni nunc habenas potentiſsimę dextrę tuę committimus, & ſponte damus: inprimis, ut omnibus optimatibus, regulis, antiſtitibus & nobilibus, item alijs qui aut ſacram aut prophanā, aut nobilem aut humilem perſonam gerant, integra regni decreta, priuilegia, & publica deniq; ac priuata iura, à maieſtate ueſtra ſeruentur, quæ à diuis quondam regibus promanarūt: nihil noui in cuiusuis perſonę detrimentū, uti Mathias rex facere plerūq; conſueuerat, illa decernat: inſolita pręſertim unius nummi aurei uectigalia quę is quondam uiritim quotannis ter & quater exigebat, antiquet, abrogetq;. Quinetiā omnia illius decreta & donationes, quę pręter morē et regni iura iniuſta tulit, ſanxit'ue, reſcindat, & pro irritis habeat: ſolita uectigalia, legitimoſq; prouentus ſibi duntaxat accipiat: tributa, præter morē, iniuſta ne ſanciat, bona quæcūq; imperante Mathia & Beatrice eorum autoritate à legitimis poſseſsoribus iniquè abdicata fuerant, repetenti, ius ſtatuat, corona ſacra nemini aſseruanda cōmittatur, niſi

Ioannis Varadienſis epiſcopi ad Vladislaū regem oratio gratulatoria.

Iuramentū regium & leges Vngariæ.

duobus

duob. Vngariæ optimatib. pontifici & regulo, quos frequentiſſimus regni cõuentus elegerit. Inſuper, ne quo modo Marauiã, Sileſiã, & Luſanã, quas Mathias rex olim in prouincias redegerat, ab huiuſce regni ditione alienare patiatur: ſed dante tẽpus redẽptionis, ueluti ex cõpacto in Olmucienſi cõuentũ decretũ eſt, ſub Vngarica ditione retineat. Quod ſi forte ipſa ſine liberis humanis excideret, quod dij prohibeant, ante diẽ extremũ, ita perſpiciat, ne quo illæ prætextu abalienẽtur. Quinetiã det operã, uti ſex, quę ſuperfuerãt urbes, ueluti pacta iubent, in eodẽ cõuentu edita, publicis literis pari iure Vngarorũ imperio ſeſe obligẽt, & obſtringant, diplomataꝙ; præſtanti obſequij ſuper ea re facta in regni ęrario recõdatur. Quod ſi tres iſtę prouincię præſtituto tẽpore ab his redimerẽtur, quorũ ius eſt: pecunia omnis unà cum ſacra corona in Reipub. uſum & utilitatẽ pariter aſſeruetur, nulloꝙ; modo ſine patrũ proceruꝙ; cõſenſu à rege tractari & erogari queat, ſed ad extrema pericula & regni defenſionẽ recõdatur. Pręterea, ne Auſtria, cũ pleriſꝙ; Styriæ Carinthiæ, Barnioſgꝙ; ciuitatib. à Mathia in prouinciam redacta, publicoꝙ; ſumptu parta, ab Vngarię regno, in conſultis patribus & optimatib. abdicetur: imò pertinatius pro noſtra Repub. retineatur & propugnetur: nullaꝙ; cũ Cęſarea Maieſtate, citra ſenatus conſultũ & autoritatẽ, concordia ineatur, fœdusꝙ; percutiatur: quinetiam ſi qua ultrò citroꝙ; concordia iniretur, & aliqua hinc oppida, poſſeſſiones, pecunia'ue regi cederet, id omne Vngarię ditioni adſcribatur, pecunia cũ ſacra pariter corona in Reipub. uſum aſſeruetur, & ſine Senatuscõſulto nũꝙ; à rege poſſit erogari. Pręterea ueſtra Maieſtas ut commodius faciliusꝙ; regno ſemper proſpicere queat, maxima ex parte in Vngaria reſideat: atꝙ; ſi quando res ipſa poſtularit, uti Boemiam aliasꝙ; prouincias reuiſere uelit, regnum ita pacatum, munitum & inſtitutum relinquat, ut ad fauſtum uſꝙ; reditum id tranquillũ inueniat. Dũ in Vngaria mãſerit, omnia regni munia Vngaris tantũ, & non externis diſtribuat, aulicorũꝙ; duntaxat Vngarorũ officijs ſemper utatur: nec ĩn regni adminiſtratione, aut curię, regięꝙ; muneribus ullũ ex peregrinis conſiliariũ, quæſtorẽ, prætorem'ue, aut amanuenſem, cubiculariũ miniſtrũ ſtructorẽ & architriclinũ admittat. Cùm de Vngaricis rebus agetur, nullũ pręter Vngaros externũ in conciliũ uenire patiatur. quinetiã Vngaris tãtum, aut Vngarico quondam imperio ſubiectis, qui haudquaꝙ; uideantur indigni, ſacra munera, honores, & Eccleſiaſtica pręfectura tribuantur. Item prouinciarũ & urbium regaliũ pręfecturæ (ut puta, Dalmatię, Croatię & Sclauonię, pręterea Themeſi, Piſenij, Seuerinij Albę Græcę, Iaiczę, & Sabatij, & pręſertim Trãſyluaniæ ac Scytulorũ) nullis alijs niſi Vngaris de Repub. benè meritis, & ſumma uirtute prudentia & fidelitate prædiꝉis, à regia Maieſtate conferri queant: imò ne poſſeſſiones quidem, & earũ iura alienigenis dari poſſint. In dicendo autẽ iure, cũ celebrantur (ut aiũt) octauę omnes deſignati omnino iudices interſint, niſi aut publicorum negociorũ impedimento, aut quauis ardua legitima'ue cauſa remorentur: atꝙ; his, cęteriſꝙ; collegis & uicarijs, libera poteſtas ſit ius rectè integręꝙ; dicendi: iudiciaꝙ; libera in omnes & iuſta ſeruentur: & nullius publicæ priuatæꝙ; perſonæ, ſed iuſticiæ tantũ & conſuetudinis legũꝙ; Vngaricarũ ratio habeatur, & nemo ſuo iure fraudetur. De numiſmatis autẽ, & moneta, inconſultis patribus nihil noui decernatur. Demum quicquid antiſtites, reguli & optimates, cũ cætera nobilitate, pro regni libertate & commodo ante coronandi tempus, ex antiquorũ more ſancire uolucrint: id ueſtra Maieſtas ratum & firmũ habeat; ſuaꝙ; autoritate muniat & confirmet, nihilꝙ; ex diuorum regũ legibus abroget: immutetue. Demùm, alieno Senatũ ęre leuet, quod antiſtites cũ proceribus paulò antè conflarant. Cũ Nigrorũ exercitũ inauctorarant, uti regnũ tutò poteſtati tuæ (rex inclyte) traderemus: item quæcunꝙ; oppida, regaleſꝙ; prouentus pro regni ſalute his diebus oppignorarint, cũ à tot moleſtijs reſpirare licuerit, ueſtra Maieſtas recuperare, ueſtraꝙ; ſtipendia Nigris equitibus de Repub. benemeritis, à Mathia olim rege debita, perſoluere dignetur: Cũ his igitur legibus regnũ Vngariæ Maieſtati tuæ deferimus, & dicamus, sereniſſime Vladislae, ut te regẽ iuſtũ, & uerũ benigniſſimũ principẽ, & patrẽ pientiſsimũ, non tyrannũ, non crudelem dominũ, non immiti & imperioſum gubernatorẽ eſſe intelligamus ut delatũ publico conſenſu hoc regnũ & diuino

Vicegradus arx editiſſima a ſeruatoribus omnia dicetur.

numine, humano conſilio, hæreditario iure, liberis quoque ſuffragijs & autoritate noſtra tibi deſtinatum libenter accipias, quod Maieſtati tuæ Vngaricæꝗ Reipub. fauſtũ, felixꝗ ſit, iterũ iterũꝗ ſupplicamus. Quippe regnũ habes natiuo auro argentoꝗ refertũ: mira quoꝗ frumenti metalli, pecoris ac rerũ omniũ ubertate præditũ: prætereà militũ robore, ac bellicæ rei experientia ualidiſſimũ. Accedit religioſum continens & ditiſſimũ tã humile quàm nobile genus hominũ, grauiſſimorũ multitudo põtificũ, & ſacerdotes domi foriſꝗ præpollentes, itẽ tãta procerũ ditiſſimorũ & nobilitatis copia ornatiſſima, perpetuo obdurata bello, ut priſcã hîc Romanæ militiæ amplitudinẽ recognoſcere liceat. Plures hîc duces, plures quoꝗ curios & Scipiones, quã in equo Troiano principes, & Romæ imperatores inueneris. Proinde iã regnum habes, regnũ dixi imò regna plura, imò materiã perpetuæ ſalutis, occaſiones laudis & gloriæ, & clariſſimarũ uirtutũ omniũ exercitationẽ, ſiue pace, ſiue bello ſiue publicè, ſiue priuatim tuũ nomẽ in extremos orbis fines propagare placitum fuerit, aut reconditarũ in ſacro pectore uirtutũ regaliũ ordines explicare: nihil eſt quod deſit, ſanctum'ue propoſitũ remoretur, & præclariſſima hæc inprimis de uniuerſa Chriſtiana Repub. benè merẽdi offertur occaſio, qua diui Vladislai tui patrui manes ulciſci, & à Turcorũ feritate ſeruituteꝗ miſerrima Chriſti populũ aſſerere poteris, ſi tibi ipſi non defueris: ſi animi magnitudinẽ, ingenitãꝗ uirtutẽ, hoc, ut incœpiſti, tempore non remiſeris, te circũſpectũ, te iuſtũ, te ſanctũ, te integerrimũ, & pientiſſimũ eſſe ſcimus. Vnũ te non latêre percupimus, quando bellicoſæ aſperæꝗ gentis habenas capis, Vngarũ non indulgentia, ſed ſeueritate molliri: non clementia & impunitate, ſed uirga ferrea in obſequio retineri. Quare dextris auſpicijs delegatũ à ſenatu Vngarorũ imperiũ accipe regnũꝗ tuũ tuæ dexteræ potentia defende. Vladislaus ad hæc oblatũ regnũ libenter accepit: & ob ſingularẽ Vngarorũ obſeruantiam ingentemꝗ conſenſum, quem in Comitijs regalibus oſtendere, ac iuſtiſſimas in accipiendo rege conditiones, ne qua ex parte ingratus, & à regia dignitate alienus uideretur, omnia quæ Legati poſtularunt, ultrò conceſſit, conditiones omnes accepit, eaſꝗ non ſolũ iureiurando, ſed adiecta Chriſtiana fide, & uerbo ac honore regio, ſe ſuoſꝗ omnes, nomine ſup munera geſturos integras leges inuiolataſꝗ ſeruaturos eſſe promiſit: quinetiã publica de his diplomata edi uoluit. Mox admiſſis ad amplexũ uiritim Oratoribus, omnes de ſe bene ſperare iuſſit: pollicitus, ſe nullã nunꝗ tyrannidem, ſed pij, clementis ac iuſti regis officiũ uſquequaꝗ ſeruaturũ: ciuitates, pagos & oppida, item diuina & humana æquè curaturũ, nullũ unꝗ bellum graue ac formidoloſum eſſe detrectaturũ: & fidi more paſtoris pro charis auibus mortem, cũ neceſſitudo tulerit, ſemper obiturũ: nullamꝗ in Chriſtianos expeditionẽ, niſi res adegerit, ſed in Turcos tantũ, ultrò ſuſcepturum. Sed demùm Chriſtũ optimum maximum, diuinãꝗ Genitricẽ, cæteroſꝗ magnos patrioſꝗ deos aſſiduo oraturũ, uti ſe talem Vngaris regem efficiant, qualem regni neceſſitas, expectatioꝗ uirorũ, & ſua dignitas expoſcit. Edito ibi plauſu, ac ingenti acclamatione, rex cũ oratoribus, & Boemiæ Pãnoniæꝗ procerib. in Schẽpten oppidũ uenit, à Ladislao Roſgonio loci domino ad cœnã inuitatus: Vngaricã ibi primũ liberalitatẽ expertus eſt, quando pro dignitate nõ ſolũ exceptus, ſed, præter omniũ opinionẽ amplè donatus in Vngariam abijt.

Opes Vngariæ.

RERVM VNGARICARVM DECADIS QVARTÆ LIBER DECIMVS.

ACCEPTO Vngarorũ imperio (quando hæc eſt rerũ humanarũ planè cõditio, uti quãto maiores ſint, tanto plus ſolicitudinis & periculi, laboriſꝗ cõtineant) duæ inprimis, nec parui quidẽ momenti, expeditiones occurrunt. Hinc Albertus frater, pertinaciſſimus regni cõpeditor, Budã cũ ingẽti exercitu, & nõ parua Vngarorũ manu, qui unà cõſpirarãt, feſtinare dicebatur: hinc Viſegradũ arx editiſſima, ubi diadema ſacrũ aſſeruabatur, erat obſidenda, uti Vladislaus in Alba regali ritè coronari poſſet. Quare duo milia peditũ extemplò præmittit, qui arcem obſideant, uti coronã habeãt, antequã Budã ipſe perueniat. Duos ad Albertũ fratrem oratores mittit, Stephanũ Syrmienſem epiſcopum, & P. Suuibouusky, regni Boemiæ iudicem: quibus mandata dat, uti fratrem hortentur & orent, retrò cum copijs pedẽ ferat, à ſolitis rapinis & incendijs militẽ coerceat: quãdo fratrẽ primogenitũ legitimè creatũ regẽ eſſe nõ ignoret: imò faueat, uti par eſt, & aduerſus hoſtes Vnga-

riæ ſtipẽdia faciat: demùm fraternę quibuſcũq; rebus opus erit, ueluti ipſe faciet, charitati ſatisfacere ſtudeat. Oratores inito mox itinere, die noctuq; properant, donec in Alberti caſtra ad pagũ Zechon, VI. Idus Auguſtas peruenêre. Cũ in eius conſpectũ ſtatim eſſent admiſsi, Stephanus prior exorſus. Fauſtiſsima, inquit, Vladislai noſtri regis Maieſtas, te ſaluere iubet, dux illuſtriſs. & optima quęq; nũcupatis tibi uotis exoptat, et cupit. Sed in ſeruãdo fraternę charitatis affectu, parũ in te animi inuenire miratur, ægreq; fert: quãdoquidẽ non ignorat, te nõ ſolũ ex paternis literis ſed publico rumore dudũ cognouiſſe, ſe iure ac ritè Vngarorũ regẽ eſſe declaratũ, ſeq; ſæpè ſenatus literis, & nunc magnificẽtiſsima frequẽtiſsimaq; patrũ, procerũq; legatione, in regnum, cum ſummo populorum omnium plauſu, fauſtisq; acclamationibus admitti. Nec te latêre arbitratur quòd nuper ſibi ſignificatũ eſt, quòd nil iucundius accidere potuiſſet quàm inter ſe, Coruinũq; ducẽ ictũ eſſe fœdus: perpetuãq; cõcordiã, intercedẽte ſe natũ eſſe factã & his primis cõditionib. initã, ut dux regi noſtro pareat, grataq; ſẽper obſequia præſtet, & ſacrã coronã, ac omnes arces, oppidaq; regiæ maieſtati ſubiecta ſpõte reddat. Quare cũ nihil ſit quòd rẽ iſtã amplius impedire poſsit, fratrem quẽ ſibi ſauſtiſsimæq; fortunæ gratulari debere arbitrabatur, præter omniũ opinionẽ & ſas & æquũ magnas in ſraterno regno turbas, bellaq; moliri demiratur, fraternas acies quas auxiliates eſſe oporteret, ſibi regno ſuo infeſtas cõſpicatur. Et inprimis deteſtabili angitur inſolentia, quęcunq; de Etheocle & Polynice, de Romulo & Remo dicũtur, partim à poetis ficta, partim à ſcriptoribus eſſe deprauata, ac aliter atq; referũtur ſeſe habuiſſe affirmãt. Te nunc exemplo tuo, ea teſtari fuiſſe uera, quæcunq; de fraterna impietate diſcordiaq; ſcribũtur, iniquo fert animo: quòd è pio ſanctoq; nunc genere illi promanarint, qui maiorũ gloriam inaudita feritate inceſtarẽt. Te cum ingenti cataphractorũ æquitatu iam è Polonia in Vngariã erupiſſe: & nulla fraternæ charitatis habita ratione, multa ſuis populis detrimẽta indies inferre: militi omnẽ debachãdi licẽtiã permittere, & maiora quotidie incẽdia interminari, niſi ad te fortè defecerint, planè nouit. Te fortunã ſuã interturbare, quę tãta ipſum dexteritate proſequitur, perquã ęgrè tulit: ſed tamẽ ab officio & pietate ſua nihil alienũ cogitare poteſt. Proinde nos ad te feſtinare iuſsit, mãdauitq;, uti te ſuo nomine hortemur, & oremus, rapinis & incendijs militem abſtineas, exercitũ reuoces, fraternæ neceſsitudinis memor eſſe uelis, eiusq; officium diligenter præſtes. Item ea te memoria repetere cupit, quæ per fidos ultrò citroq; internuncios acta ſunt. Illud demũ te ſat exploratum habere iubet, quãdo omnis à Deo poteſtas eſt, hæc impedimẽta fortunæ ſuę dexteritatem aliquãtiſper remorari, non tamẽ mutare poſſe. Quinetiã te obteſtatur, uti fas eſt, uires tuas in fraterni regni, ac ſuæ dignitatis defenſionẽ ultrò cõuertas. Pientiſſimi quoq; patris te rogat habere rationẽ: quippe qui in graueſcente ætate, inaudita filiorũ diſsidia tolerare non poterit, et ad nouiſsimũ die feſtinare cogetur: cuius felicitas & gloria fraternis odijs intercipi non deberet. Præterea quantũ nominis, dux inclyte, hactenus domi militiæq; cõparaſti, niſi ab incepto deſtiteris, id omne protinus extingueretur, & pro laude ſumma impietatis infamia ſuccederet. Quod ſi hortationi ſuæ, precibusq; noſtris nec aſſentire, nec cũ exercitu referre pedẽ, nec à rapinis & incendijs militẽ coercere uolueris: ſuã ſcito maieſtatẽ licet inuitã, ne periclitãti regno deſit, ſibi ſpõtè dolato proculdubio proſpecturã, & diuina dignitate fretã, iniuriã eſſe facilè propulſaturã, è ſubditorũq; ceruicibus hoc iugũ omnino excuſſurã. Quod eo certiùs ſperare debet, quò bellũ magis neceſſariũ & iuſtũ inibit: quippe cum ab eo inferatur iniuria, à quo minimè decuit: & qui non modò arctiſsima ſanguinis cõiunctione, ſed multis quoq; latẽtibus cauſis, quæ utrinq; intercedũt, indulgentiſsimo fratri perpetuò obſtrictus eſſe debet, quod ne faciat, ſuo nomine iterũ iterũq; hortamur, & obſecramus. Cum parũ æquo hæc animo accepiſſet Albertus, magna regnãdi libidine percitus, pauca reſpõdit: Legatos ad Vladislaũ Boemiæ regẽ ſe poſtero die miſſurum, cisq; ad fratrem mãdata & reſponſa daturũ eſſe dixit: quinetiã ſe primo comitiorũ regaliũ die Vngarię regem antè cæteros cõpetitores legitimè declaratũ, ne facilè quidem uerbis magni momenti regnũ deſerturũ. Ad hæc legati reſerũt, declarationem illã nõ fuiſſe legitimã, ſed à ſubornatis quibuſdã hominibus, ijſdemq; leuiſsimis ac plebeis editam, eorum exclamationem temerariã, intempeſtiuamq; fuiſſe & à

Stephani Syrmienſis epiſcopi ad Albertũ ducẽ oratio.

Alberti in fratrem impietas.

Alberti reſponſio.

nemine patrum ac procerum approbatam: quine iam continuò repreſſam, quum de eligendo rege nihil adhuc latum eſſet ad populum, ſed de inſtaurandis tantùm priſtinis regni priuilegiis & ſanctionibus à Mathia rege admodum antiquatis agendum erat. Cum rem ita confutaſſent, ab Alberto mox dimiſsi, ad regem reuertêre. Inſequenti die Alberti oratores ſucceſſêre, qui apertè regi ſignificarunt, eum Vngariæ regem primò uocatum nunquam temerè uocationem iſtam deſerturum, neq; deſtinato ſibi regno facilè ceſſurum, imò ad extremũ uſq; fortunam experiturum. Neq; Vngari deerant, qui cœptis deſiſtere hauquaquam permittebant. Duo etiam peditum præfecti, qui ad Vicegradum recuperãdę Coronę gratia uenerant arctiſsima ſtatim obſidione arcem obſedêre. Blaſius, qui arcem cum præſidio tenebat, deſperata Coruini fortuna auxiliariisq; copiis, perſuaſus ab aliis: & ab Vrbano, Sigiſmũdoq; pontifice, non inconſulto inuitoq; Coruino, coronam arcemq; reddidit, ne perpetuus patriæ hoſtis haberetur. Rex interea cum magnificentiſsima Vngarorum legatione, ualidiſsimoq; Boemorũ equitatu per Vngariam iter faciens, per ſpurciſsima tempora, Budæ tandem urbi appropinquauit, ac nullum comitatis & popularitatis officium inter antiſtites proceresque prætermiſit. Cum fauſtum principem appropinquare rumor eſſet, tota ciuitas expectatione confecta, & præſenti gaudio exhilarata, in concurſum effunditur. In primis Oſualdus Zagabriẽſis antiſtes, item Vrbanus, Stephanusq; Bathor, ac cæteri qui in urbe tutelę gratia ſanè remanſerant: optimates ad quartum lapidẽ occurrunt, & Senatusconſulto hæc Oſualdus uerba fecit. Salue, inquit, rex noſter sereniſsime, ſalue ſpes unica ſalutis & tutelæ, ſanctus & felix ſit aduentus iſte, ac uniuerſæ Pannoniæ perpetuò ſalutaris: cuius gratia mirificè exultamus, inſolita lætitia geſtientes: & ſerenitati tuę ex corde congratulamur, quando omnium ferè antiſtitum procerumq; conſenſu regem noſtrum creauimus, non tam noſtro quàm diuino iudicio, & quam è cœlo datum tuemur, pro debitæ congratulationis officio, ſenatusconſulto pars epiſcoporum & optimatũ magna ueſtræ maieſtati, ut pro dignitate eam exciperent, ad fines uſq; regi obuiam prodiêre. Nos qui Budæ tutelæ gratia remanſimus, nunc demum ſerenitati tuæ occurrimus, ut & fortunæ tuæ congratulemur, & publicæ gauderemus utilitati. Te obſtinatiſsimo bonorũ omnium conſenſu regem delegimus, delectumq; & declaratum fauſtis omnium gentium cognominationibus acclamauimus: quãdoquidem poſt diui Mathiæ obitum è tot finitimis principibus nemo magis Vngaricis rebus ſuccurrebat idoneus. Tu ſolus prudentia, grauitate, potentia, item probitate, iuſticia, religione, ac nobilitate demum generis, ex hęreditario iure potiſsimus omnium occurriſti. Quare non tam noſtra ſuffragia, & populorum uota, quàm propitia Vngaricæ gẽtis numina, te nobis regem deſignarunt. Proinde hilari fortiq; animo datum fato regnum adi, acceptas dudum habenas pro ſapientia tua dirige ac moderare, gentem bellicoſiſſimam fidei tuæ à Deo cõmiſſam, quando omnis poteſtas à Deo eſt, ad parandũ protegẽdumq; regnum & Chriſtianam Rempublicam defenſandam, diſpone. Non modò regnum ſed materiam immortalitatis ingentẽ ſortitus es, princeps ſereniſsimè. Non deerunt nerui bellorum, optimiq; duces, & bellatores ualidiſsimi, quos magna belli fulmina & Chriſtianæ ditionis clypeos uerè poſsimus appellare, quorum ope maximum quodq; genus immortalitatis & gloriæ, ni tibi defueris, conſequi poteris. Venis igitur omnibus optatiſsimus. Proinde fauſtiſsimis acceptum regnum auſpiciis forti animo guberna, ut te regem feliciſsimum, maximum liberatorem, amplificatorem pręſtantiſsimum, & orthodoxæ fidei propugnatorem clariſsimum perpetuò celebrare queat uniuerſa poſteritas. Hîc Vrbanus, breuitatis amator, uerba facere iuſſus, pauca ſubiecit. Poſteaquam, inclyte princeps, regni poteſtatẽ, & Reipub. ſummã fidei ſapientiæq; tuę haud imprudẽter illegitimeq; commiſimus, nil magis optamus, & nuncupatiſsimis à Deo maximo uotis petimus, quã ut tuę dignitati, expectationi noſtrę Pannonicæq; ſpei & ſaluti ſatisfacias: qua in re ne plus quidem difficultatis quàm facultatis eſt: quando (ut paulo antè dictum) ſi tute tibi non defueris, ſi ab ingentis animi tuis uirtutibus non defeceris, omnia quæ tibi nobisq; ſunt uſui, abundè adſunt: quinetiam

Alberti oratores ad Vladislaum.

Vrbani uerba.

quinetiam cuncta fortunæ tuæ numina aſpiratura confidimus, quia te pientiſsimum religioſiſsimumq; cognouimus, fidelitatem ubiq; noſtrā exploratā habebis. Quare tuam cum ſalute noſtra dignitatem maieſtati tuæ commendamus, ut poſtquam utrinq; bene ſperare licet, pariter ſaluti & gloria ſtudeamus. Ad hæc rex pauca profatus omnes de ſe bene ſperare iubet: & quando ſe non tam ſuæ quàm alienæ natum eſſe utilitati intelligit, ſe impenſiſsimè quotidie enixurum, ut expectationi gentium & Vngarorum ſpei cumulatiſsimè ſatis faciat. Ad hæc iunctis agminibus ſuburbia nouæ Budæ ſubeunt: ubi pertinacium manus Iudæorum occurrit, Moſis tabulas offert, ſupplexq; ex more poſtulat, ut priuilegia à diuis regibus quondam impetrata, poſthac etiam inuiolata ſeruentur. Sacroſanctas rex tabulas præueneratur, ſe ultrò ſeruaturum pollicetur, ne uiuum ex hoſtile orthodoxæ fidei teſtimonium præerat. Secundum Iudæos, omnes magiſtratū ordines, & collegia ſacerdotum antiſtitesq;, patrios deos & numinum ſimulachra præferentes occurrunt, cumq; cum ſacris rythmis & fauſtis acclamationibus excipiunt. Ad portam urbis, ſub purpurea fimbriataq; umbella, regalibus circùm uentillantibus armis, à ſupremo admittitur magiſtratu. Curiam & publicum carcerem præteruectus, exclamantem noxiorum multitudinem impunitate donauit. In arcem demùm, regiamq; ducitur, à Blaſio procuratore redditam: quod pridie eius diei, quo diui Laurentij ſolennia celebrantur, factum eſt. Albertus frater, qui captis nullo pacto cedere uolebat, longum iter cum octomilibus Polonorum emenſus, in Poſthano ad Danubium agro ſuperiore diē caſtra locarat. Ecce diuerſis rex impiger periculis ſe circumuentum intelligit, & ſe non tam regnum ampliſsimum, quàm fluctuantis maris imperium ſortiturum eſſe ſentit. Hinc Maximilianus, cognationis immemor, iam finibus imminet: hinc frater præoculis inſtat & peruicaciorem infeſtioremq; animum præfert: in inferiori Vngaria Turci uaria bella moliuntur, nec inteſtinæ quidem factiones & Vngarorum inſidiæ deerant, quæ fidem nuſquam tutam eſſe patiebantur. Et cum hinc Alemanni, hinc Poloni, cuncta hominum ſtudia labefactarent, inuerterentq; promiſsis & minis rem ubiq; formidoloſam eſſe cogebant. Quare de proximo & perquàm familiari primùm hoſte, mox de Maximiliano, & Turcis, inteſtinisq; malis, decernēdum eſſe cenſet. Ad Albertum Ioannes epiſcopus Varadienſis mittitur, qui ita rem egit, & ingentes eius ſpiritus compoſita oratione repreſsit, ſpemq; auxit impoſterum dignitatis, ut quinto poſt die quàm uenerat, à Danubij ripa caſtra mouerit. Fratrem cum exercitu pedem retroſferētem, & indignabundum, cum minimè cœpta ſuccederent, & uiam ad quintum lapidem regreſſum rex miſſo ſubinde nuncio remoratur, ut fraternum ſibi conciliaret animum & omnem à ſuo regno iniuriam propulſaret. Mox Buda profectus, uocat in colloquium: paret Albertus, & cum inter utraq; caſtra ad præſtitutum locum conueniſſent, is minor natu pro dignitate præueneratur. Inito deinde colloquio, & amotis arbitris rex fratris pertinaciam & impietatem, indulgentiſsimi more patris incuſat, cum neq; legitimè declaratum, neq; ab optimatibus admiſſum: nec fas, nec æquum eſſe, aut temeraria paucorum proclamatione, aut ui deſtinatum primogenio regnum fratri adimere, & uiolata ſanguinis charitate ius imperij occupare. Proinde hortari & orare, ut non tam fratri quàm iuſticiæ & æquitati cedat: imò quibuſcunq; rebus poſsit aduerſus tot hoſtium impetus faueat, & opituletur. Demum polliceri, ſe in referenda gratia ingratum non futurum: imò, pacato Vngariæ regno ſe, uti primo ipſe potiatur omnino permiſſurum. Contrà inſtat Albertus, nonnulla cōfutare nititur: tandē ſe regno ceſſurum, ut aiunt, pollicetur, ſi pro repēdenda expeditionis impenſa, Trāſyluaniæ regnū ſibi cōcedatur. Ad hæc Vladislai aliquantiſper commotus, alienandarū regni prouinciarū poteſtatē non ſuam, ſed procerum eſſe, & nobilitatis. Re tandē infecta colloquium diremit. Inſequēti quoq; die, ne qua ex parte fraternæ pietatis uiolaret officium, Varadiēſem & Stephanū Bathora remiſit, ut quacunq; arte poſſent, pacē cōficerent. Ii cū bis, ter'ue hoc iter emenſe Albertū reuiſiſſent, datis uerbis, et ſpe aliqua cōditionis haudquaquā inutilis, pacē

Vladislaus Budam ingreditur.

Albertus in ripa Danubia caſtra ponit.

Regis cum fratre colloquium.

Rex cum Alberto.

tandem

tandē cum eo fecêre:cōditiones eius nuſq̃ editę.inita pacē Alemnani egrè ferebant quando ſpem omnem in fraterna diſcordia collocarant. Dum inteſtina factione diſsidioq́ laborat Vngaria, ecce magna Auſtralibus deficiendi datur occaſio. Populi ſuapte natura Vngarorum inimici, ac annos aliquot eorum iuga paſsi in priſtinam libertatem ſe uindicare ſtudent:& Neapolitani ac Viennenſes inprimis, utriq; inuitis arcis utriuſque præſidijs Maximiliani copias admiſêre:admiſsisq́ auxilijs, ab Vngaris ultrò defecêre.

Viennenſium rebellio.

Viennenſes, ne peieraſſe uiderentur, cùm in diui Mathiæ regis uerba iuraſſent, ſe Vngariæ regibus perpetuò parituros, fideliaq́ ſemper obſequia præſtituros, ſe à Maximiliano deceptos ingenuè fatebantur. Eum aiebant ad urbis optimates, decemuiratumq́ ſcripſiſſe, ſe Vngariæ regem omnino futurum: quando ſibi cum Coruino conuenerat, cuius Auſtria erat, & cum omnibus ferè proceribus Vngarorum, nullum alium quàm ipſum regem eſſe paſſuros. Quare citra periurij ac uiolati fœderis infamiam ad ſe tutò deficere poſſe, quando non ad alium quam legitimum Vngariæ regem deficere uiderentur. Verba danti ſenatus temerè credidit: imò ſub hoc prætextu patiebatur haud egrè falli, quinetiam uidebat populum Vngaris infeſtiſsimum, in obſequio ultrà retineri non poſſe, primores tantum aliqui in fide permanſiſſent, quibus imperioſus Maximiliani dominatus formidoloſus erat, & ipſi Vngaricæ factionis eſſe putabantur. Stephanus Sepuſienſis, comes Auguſtalis, quem Auſtriam cum imperio tenere ſupra diximus multis antè diebus, cum urbem peregrino ſenſim milite compleri cerneret, imminentē ueritus defectionem, Decemuiratum increpuit, quòd noua moliretur. Contrà illi, ſe inter regni tempore, cum ualidum urbi præſidium non foret impoſitum, fluctuantibus rebus, proſpicere oportere, ne quid Respub. detrimenti pateretur: peregrinum inauctoraſſe militem, hinc plebi adauctus animus, quæ Vngarorum imperium ultrà pati non poterat. Quare mox uulgò loqui, reuocandum eſſe Maximilianum, unicum Noricorum aſſertorem: Vngarorum iugum è ceruicibus omnino excutiendum, indies per contumelias in uicis & compitis pugnam inire. Stephanus re deſperata, & munita arce, neceſſarium abitum cauſatus, ne obcluderetur, exceſsit. Cum paruo Maximilianus equitatu XI. Calend. Septemb. Viennam cum maximo populorum plauſu inuectus

Maximilianus Viennā recepit.

eſt. Et conſalutatis dijs patrijs, in diui Stephani baſilica libertatis hymnús publicè decantatus. Inſequenti die arx obſidetur: & quo arctius oppugnatur, eo pertinacius illa reſiſtit, ualidiſsimo munita præſidio, admotis machinis undiq; eneis, nunquam ad deditionem faciendam redigi potuit, donec fractis mœnibus, in mediam hoſtes aulam inſiluere. Maximilianus cum antè alios acerrimè pugnaret unum aduerſo corpore uulnus accepit. Præſidiarij uerò, ubi rem deſperatam uident, deditionem tandem facere omnes & ab hoſte mitius opinione tractari. Neapolitani quoque idem facere, obſeſſam arcem ad mediam redegêre, quare cum nulla à Coruino ſubſidia mitterentur, in deditionem accepêre: tutis corporibus & impedimentis omnes æquè dimiſsi.

Nouæ ciuitatis Pruck defectio.

Pruchi ciuitas non longa remota, ſitaq́ in finibus Auſtriæ, mox Maximiliani factione deficit. Cum Terzanus, qui arcem cum præſidio tenebat, in proximam prima luce ædem prodijſſet, ex compoſito impetu à ciuibus capitur: & coniectus in uincula, arcem dedere cogitur. Paucis antè diebus. Calend. circiter Auguſtis orator Vngarorum, qui à Mathia rege Conſtantinopolim miſſus erat, à Turcorum imperatore redijt: ſe ab eo honorificè exceptum, & bene tractatum, deq; regis morte primò commonefactum fuiſſe retulit.

Legati Vngarici à Turco reditus.

Quinetiam adiecit, Turcam Mathiæ mortem amicè condoluiſſe, neq; accepti ab illo beneficij fore immemorem: quippe qui defuncto patre, cum multa per interregni occaſionem potuiſſet, nulla tamen bella moliri uoluit. Inſuper dixiſſe, neminem ex orbis regibus ſe, præter Mathiam inuictiſſimum, reformidaſſe, & ingenuè polliceri, ſi opus fuerit, ſe filio ut paterno regno potiatur, quadraginta hominū milia ſpontè miſſurū.

Corona Budam delata.

Quarto Calen. Septemb. Coronam ſacram, à Vicegrado, pontifex Zagrabienſis Budā inę dē diui Genitricis detulit: cui omnes ordines et ſacerdotū collegia occurrere. Mox ſacris ritè peractis,

à duobus creatis aſſeruatoribus, quorum alter Vrbanus, Stephanus Bathor alter erat, triumphali curru elatis manibus inuecta, & ſubſequente cum frequentiſsima procerum manu rege, in arcem regiam delata, ibiq; admotis excubijs in coronationis uſq; diem eſt recondita. Georgius Chanadienſis epiſcopus cuſtodiæ præficitur. Nondum Auguſtus menſis exactus erat, cum Stephanus Syrmienſis epiſcopus, & Ioannes Sclemberg, Boemiæ cancellarius (ut aiunt) ad Maximilianum à Vladiſlao miſsi ſunt, quibus ea prę cæteris mādata data, ut competitori ambitioſiſsimo cognatoq; principi ſignificent, ſe legitimè regem eſſe declaratum, & nulla in comitijs Maximiliano patri'ue Auguſto ſuffragia reddita. Quare pro mutua neceſsitudine ſanguinis, impenſius orare, ut in pacando & potiendo regno faueret: quinetiam polliceri, quibuſcunque rebus opus fuerit, ſe præſto cæſari ſemper affuturum, nullumq; gratiſsimi principis officium unquam prætermiſſurum. Ii eo die Viennam peruenêre, quo Maximilianus expugnato Clauſtrūburgo, in urbem cum exercitu ſe receperat. Oratoribus quamprimùm datus eſt aditus, qui cum Vladislai ſereniſsimi Vngariæ Boemiæq; regis nomine, cum decora præfatione ſalutaſſent: ſic ægrè tulit, ut ſe continere nequiuerit, quin uultum obduceret. Mandata tamen ex ordine referentes, ne iniquis quidem auribus audiuit: omnibus in rebus benignè ſatisfecit, niſi in his quæ ad ius regni pertinerent, ingenuè reſpondit, ſe nunquam regno ſibi debito facilè ceſſurum: quinetiam potiorem optimatum numerum clam ſuarum eſſe partium, & quamuis ab humili multitudine, gentis uitio, parum optaretur: facilè tamen & bello & ſuarum partium auxilijs, eam in ſententiam ſuam perbreui redacturum. Ne Polones quidem ſibi defuturos, qui paria ſecum ſtipendia facient: nec initam du dum pacem eſſe duraturam, ſat Vladiſlao Boemiæ regi, adiecta ſibi Morauia, Sileſia, Luſatiaq; prouincia, eſſe terrarum: haudquaquam æquum & fas eſſe, unum omnibus imperare. Paucis pòſt diebus, feſtinantibus oratoribus, ſat honeſtè tractatis dimiſsio data: qui ut ille cederet, nullo pacto aſſequi potuêre. Cum Budam iter intenderent, regem cum omnibus optimatum antiſtitumq; ordinibus ad Albam regalem coronandi gratia concedere acceperunt. Quare declinato aliquantum itinere, ipſi quoq; ad Albam contendêre, & Maximiliani retulere reſponſa. At ille interea omnes ingenij neruos magis intendere, ne ritè coronaretur, nè ue coronatus regno potiretur. Quare undique auxilia cogere, maximum habere delectum & peregrinum inauctorare militem, inuertere ſtudia procerum, eosq; uarijs promiſsis ac muneribus allicere: indies paſsim ſerere diſcordias, & alere quò facilius oneratis Vladislai uiribus Vngaria potiretur. Artibus Alemāni haud parum, & cōſilio pollent: quod ſi armis, robore & tolerantia militari iuxtà pollerent, et ipſi quoq; concordes fuiſſent, uerum ſibi imperium compararent: ſed ſuis ſæpè artibus occidunt, & hoſtium uirtute adacti, ſuccūbūt. At qui de legitima Vladislai coronatione, ac eius ordine, eſt agendum. Inprimis Albam dudum ingreſſurus, pro explicatis optimatum ordinibus, tale profectò ſpectaculum exhibuit, quod ubiq; gentium digniſsimum foret habitum. Vniuerſam enim Boemiæ, & potiorem Vngariæ nobilitatem ibi cernere erat. Præfecti prouinciarum, tribuni militum & legati legionum, centuriones & chiliarchæ, cum florentiſsima procerum iuuentute regem anteibant: antiſtites ex ordine ſubſequebantur. Ibi uarios & gemmatos habitus toto orbe ſpectabiles: ibi phaleratos, & ſupra hominum opinionem excultos equos, non ſolùm auro & argento, ſed lapillis onuſtos ſpectare licebat. Se quiſque certatim præter omnem luxuriam exornarat, ut maieſtati regiæ congratulando iactaret. Opeis hîc Scytharum omnes effuſas reputaſſes. Augebant admirationem, & arma: quando aureas argenteáſque galeas & thoraces gemmatos, inſignesq; more chriſtiani, geſtabant. Varia ex auro argento'ue animalia & diſcintillantia præ lapillis ephipia ferebant. In extremo agmine Budini ciues erant, modeſtius ornati, quibus mos eſt inter coron ildum templi poſtes, unà cū Albinis, & inſtructa acie tueri, cum plerique optimates, & in primis metroppolita Colocienſis & dux Laurentius, abeſſent

Vladislai ad Maximilianum legatio.

Vladislai regis coronatio. & pomp.

abeſſent, coronatio aliquantulum prorogara, ne cui excuſationis cauſa præpropera feſtinatione daretur: neque ij tandem affuêre. Vndecimo Calend. Octobris rex ita ritè coronatur. E' proximis Dominici antiſtitis ædibus, ubi reſidebat, præcedente honeſtiſsimo comitatu, & uniuerſo pontificum ordine, in pontificio cultu progrediēte, detecto capite, demiſsisq; crinibus, paludatus rex in diuæ genitricis baſilicam prodit: à dextra Vrbanus Agrienſis epiſcopus, à ſiniſtra Sigiſmūdus Quinqueccleſienſis erat. Ante hos Ioannes Coruinus, elatis manibus ſacrum diadema preferens: cuius latera hinc Stephanus Bathor qui ſceptrum regale, & Ioannes ſancti Georgij còmes, pomum aureum ferens, claudebat. Mox iſtos Stephanus Syrmienſis epiſcopus auream pacem, & Prior Laurançe crucem gerens anteibat. Quin & Paulus Kimiſius cum ſtricto gladio, & Mathias Gerebus cum enſe Vagina recondito aurea: item Ladislaus ueteris Palatini filius, magiſter agazonum cum equo: & Ladiſlaus Loſontius, cum regali uexillo, præcedebāt. Ceremoniarum ordinis præfectura Ioanni epiſcopo Varadienſi tradita Oſualdo Zagrabienſi ueluti metropolitano, ſacrorū operatio cōmendata: cum Hippolytus Strigoniēſis metropolita, cuius hoc ſacrum munus erat, ob immaturā adhuc ætatem non adeſſet, quod haud ab re factum eſt, ne abſentia dignitatis ſuæ derogare uideretur. Et quamuis ipſe non uenerit, ualidiſsimum tamen equitatu (ut par erat) miſit. At ubi in baſilicam peruentum eſt, parato ſuggeſtu, procurante cuncta Ioanne Varadienſi omnes pro dignitate, præſidente in ſolio rege, in ſubſellijs conſedêre. Inſtructi uerò ad myſteria pontifices, in gradibus præ ara magna conſtructis ſupra quam gladium ſtrictum, ſceptrum & coronam, cæteraq; inſignia regis impoſuêre: item & arcanum exorciſmorum oleum, ſine quo regalia initia fieri ritè nequeunt. Vladislaus omnium religioſiſsimus ad ſtipendia hæc inſignia ſe optimè præparārat. Eadem hebdomade alternis diebus ieiunia tria iam habuerat, quotidianaq; in Deum reſipiſcēria tanti regni molem obiturus, diuinam opem implorarat: haud inſcius, traditam à Deo poteſtatem ſine diuino præſidio geri non poſſe. Diebus aliquot ad Deum ingemuerat, ut quem regem is elegerat, ſuis auſpicijs comprobaret, & unà cum regno tueretur, in diuinoq; ſemper obſequio retineret.

Regis coronandi cæremonia.

Poſt conſenſum igitur omnium, cum Zarabrienſis, qui metropolitani loco in coronatione fungebatur, ante magnam aram præſideret, rex paludatus adhuc, cum pontificibus, qui eius latera claudebant, reliquaq; manu principum, è ſolio deſcendit: & occurrentibus in pontificio habitu duobus epiſcopis, ad metrapolitanum ducitur. Conſtitutus ante ipſum, ex more præueneratur. Mox è ductoribus epiſcopis alter Sacroſancta inquit, reuerende pater, eccleſia poſtulat, ut hunc delectum militem in regalem efferas dignitatem. At perconctati illi, an eo munere dignus eſſet: continuò eſt ab omnibus acclamatum, pro explorata uiri ſapientia, & uirtute, iam eſſe digniſsimum & Reipublicæ ſalutarem.

Admonitio ad regem.

Poſt hæc metropolitanus ſacroſancti patris officio fungitur, admonetq;, ut cum præclarum inter mortales locum inuenerit, ſed periculis, laboribus, ſolicitudineq; perpetuò refertum: ſecum ipſe reputet, cum omnis ſit à Deo poteſtas, de grege ſibi commiſſo Deo quoq; rationem reddere oportere: pietatem uſq; quaq; ſeruandam, Deum tota mente complectendum, colendum puro corde: orthodoxam fidem, quam ab incunabulis hauſit, ad mortem uſq; conſtantiſsimè retinendam, & pro uirili parte defenſandam: Chriſti uicarios & pontifices, omnes pro dignitate obſeruandos: Eccleſiaſticam ubiq; gentium libertatem aſſerendam: diuina & humana æquè curanda: iuſticiam citra perſonarum diſcrimen ubiq; ſeruandam: exornandos eſſe bonos, & malos nulla impunitatē donandos: miſerabile quodlibet genus hominum, ab iniquiſsimo quoq; detrimento uindicandū: faciles ad euntibus aures adhibendas, & manſuetudinem cum affabilitate præſtandam: nihil deniq; patrandum, quod ſit à regia dignitate alienū et regnū ſuę fidei cōmiſſum, ita eſſe gubernandū, ut nō ad priuatā, ſed publicam utilitatē regnaſſe uideatur: præmiū deniq; rei benè geſtę non in terris, ſed in cœlo poſtulandum.

Regis uerba.

Contrà rex, harum rerū admonitus: cum diuinis inquit, auſpicijs me

ad regendam Vngariam euocatum eſſe ſentiam, inprimis teſtor Deum optimū maximum, cæteros'que cœleſtium numinū ordines, deinde uos omnes, qui nunc adeſtis, me iuſticiam, leges, & pietatē, pacemq; omnibus, cū ſacroſanctis, tùm prophanis, cęterisq; hominibus, qui qualiſcūq; fortunę perſonam gerūt, & ſub mea ditione uerſātur quantum in me ſitum eſt, & fideliſſimi Senatusconſulto fieri poteſt, diligentiſſimè & integerrimè ſeruaturum: Pontificibus maximis legitimum ſemper honorem exhibiturum, ac diuina ac humana iuxtà curaturum: Eccleſiarum iura tutaturū: & antiſtitibus proceribusq; noſtris debitum ſemper honorē impenſurū: illud poſtremo toto corde, ac ſummo ſtudio enixurum, nequid unquā detrimenti reſpub. temerè patiatur. Mox in admota propius euangelia ritè iurauit, ut dicta iureiurando & rata & firma ab omnibus haberētur. Genibus deinde flexis, implorandę diuinę benedictionis gratia, ante metropolitani pedes procidit. Contrà ille aſſurgens, ingeniculatis omnibus, elatis in

Oratio benedictionis.

cœlum manibus, & depoſita mitra alta uoce precatus. Omnipotēs inquit ſempiterne Deus, Creator omnium, Imperator angelorū, Rex regum, & Dominus dominantium: qui fidelem Abrahā de hoſtibus triumphare feciſti, tribuiſti uariam Moſi, Ioſuæq; populi tui ductoribus uictoriā, humilēq; Dauid ad regni faſtigia euexiſti, quin etiam Salomonem ineffabilis ſapientię paciſq; munere ditaſti: in preces noſtras quęſumus reſpice, & ſuper hunc dilectū tuū famulum quē tuo nomine ueneramur, optauimusq; regem, tuarum gratiarum dona diffunde, ac dextera potentiæ tuæ domi militiæq; tuere, ſerua in ſanctiſſimo ſeruitio tuo ac præſta, ut ubiq; gentium iuſticiam cum religione retineat inuiolatam: & tuo numine fretus, exoptatam de orthodoxæ fidei hoſtibus uictoriam & optima ſpolia referat. Quod ut à clementia tuæ maieſtatis imploremus, te per Chriſtum dominum & Deum noſtrum, te per tuum filium uinigenitum, te per ſempiterni regni collegam intimum, & conſubſtantialem nuncupantiſſimis uotis comprecamur. Poſt hæc inclinato antè magnam aram metropolitano, & proſtrato ad læuam eius rege, recinente choro, ſacræ preces effuſæ, & nūcupata uota. Quod ubi ſactum eſt, metropolitanus reſumpta mitra, in proxima ſede deſcdit. Rex à pontificum corona circumſeptus, ante illum ingeniculatur: & exuto brachio, humeroq;

Regis unctio.

arcano catechumenorum oleo, priſcorum regum more, ueluti Dauid à Samuele propheta delinitur. Inter deliniendū metropolitanus iſta precando precatur: Chriſtus (inquit) optimus maximus, filius Dei uiui, qui à patre oleo exultationis delibutus eſt, præ participibus ſuis: ipſe per pręſentē ſanctę unctionis infuſionē, paracleti ſpiritus tibi benedictionē demittat, eandemq; ad cordis uſq; intima transfundat, ut exacta terreſtris regni gubernatione pręclara, in ęternum cū regū rege, corregnare merearis in cœlis. Intentis deinde in cœlū oculis, ita cōprecatur: Omnipotēs & ſempiterne Deus, qui reges populi tui, ut ſacro miſericordię tuę oleo inungerentur, edixiſti: manibus noſtris uim tuę benedictionis concede quæſumus, & Vladislao ſamulo tuo, quē ſub tuo numine regem inungimus, dignam unctionis efficaciam & uirtutem infunde, ut munita dextera, & corroborato humero, fortiter, iuſtè ac ſapienter delegatum ſibi regnum tuis auſpicijs gubernare uideatur: tuāq; ſacroſanctam fidem longe lateq; tueatur: quod ut à clemētia tua impetremus, te per filium tuum unigenitum exoramus. Poſtquam rex ſacris regalibus initiatus eſt, à pontificibus turbaq; procerum in ſolium reducitur. Metropolitanus ſubinde ſacris occipit operari: & inita confeſſione, ſacer chorus concinere cœpit. Interea rex in ſacrarium relatus, depoſito paludamento, regali diui Stephaui regis habitu, aureiſq; cothurnis induitur: pallium è ſerico factum uranei coloris erat: cui Dei thronus, & Apoſtoli omnes, cum diuina maieſtate, ex auro contexti, in palmatæ ueſtis ſpeciem, quod non tam uetuſtate & cenſu, quàm religione picturæ ſpectabile uidebatur. Regali ac ſacro inſtructus habitu, ſolium repetit: ubi poſtquam Alleluia concinuit chorus, ad magnam aram ex more reducitur, metropolitanum'que præueneratur. Tunc ille, ſumpto ex ara ſtricto gladio, quem diximus: Accipe, inquir, gladium diuorum apoſtolorum autoritate con- ſecratum & diuino numine tibi deſtinatū, ſuper femur tuum accinge, ac regna: cuius

Regi gladius datur.

ui æquitatem exerce, protere iniquitatem, ſacroſanctam Eccleſiam tuere, protege fideles populos, & hæredicos ac hoſtes Chriſtiani nominis iuxtà perſequere: defende uiduas & pupillos, inſtaura collapſa, inſtaurata conſerua: è facinoroſis dignas pœnas exige, & benè merentibus debitum honorem impende. Omnia igitur conſultis auſpicijs & diuino numine diſpone, ut egregius iuſtitiæ cultor, cum Seruatore humani generis cuius uicem geris in populis, regnare perpetuò merearis. Cum ita dixiſſet, enſem in uagina reconditum, illi ſtatim accinxit: Super fœmur, inquit, tuum accingere gladio tuo potentiſſimè: illudque menti altius inprime, ſacroſanctos uiros non gladio, ſed fide regna uiciſſe. Secundum metropolitani orationem rex protinus enſem accinctus aſſurgit, educitque ac fortiter uibrat: mox læua manica terſum recondit. Poſt hæc, repetitum pro dignitate metropolitanum, genu flexo præueneratur. Deinde ſub adminiculantibus omnibus in pontificio habitu epiſcopis, acceptam ex ara coronam, regi metropolitanus imponens: Coronam, inquit, ſacram accipe, ab indignorum manibus epiſcoporum tuo capiti diuinæ Trinitatis nomine inditam. Hanc ſanctitatis gloriam & honorem, ac opus fortitudinis eſſe crede, quinetiam initijs iſtis te miniſterij noſtri non expertem intellige: quippe qui, uelut nos ſpiritualium paſturā gerimus, ita & in externarū rerum præfectura te aduerſus omnes Chriſtianæ plebis hoſtes, tuæ fidei cōmiſſæ intrepidum fortiſſimūque reddas, clariſſimusque propugnator ad ſiſtas, ne regno tibi delegato indignus eſſe uideare. Hæc ubi dixit, regale ſceptrum porrigens: uirtutis, inquit, & ueritatis uirgam accipe, qua te facinoroſos protere, fouere pios, & errantes dirigere, collabantes data dextera remorari, deprimere ſuperbos, & humanos efferre, tueri probitatem, & iniquitatem inſectari ſcias oportere, Diuinum illud dictum tecum quotidie reputa, uirga æquitatis, uirga regni tui. Et ideo dilige iuſticiam, & iniquitatem odio habe: quin propterea quidem te unxit Deus exultationis oleo, præ participibus ſuis, ut ſuæ unctionis iura ſeruando, cum cohærede ſuo filio, te perpetuò regnare poſſe ſentiamus. Surgenti deinde regi reconditus à latere enſis amouetur, enſiferóque Mathiæ datur, qui continuè geſtet eum ante regem: & rex in capite ſacrum diadema, at dextera ſceptrum geſtans, à metropolitano in regale ſolium reducitur, & collocatur, quem regiam maieſtatem omni ex parte referentem, his metropolitanus alloquitur: Sta hîc, rex inclyte, ac regna, locum'que nunc tibi à Deo delegatum retine. Te per omnipotentis Dei auctoritatem, & per hanc ſanctam coronationem, duodenorum apoſtolorum, cæterorum'que diuorum auſpicijs, miniſterio meo tibi traditam, uehementer oramus, ut quanto ſacrum collegium magnæ aræ propinquius aſpicis, tantò potiorem ubique gentium honorem tuis antiſtitibus impendas: & uelut te IESVS, Dei hominiſque medius hûc euexit, ita ſicut fas & æquum eſt, cleri & plebis rationem habe, & utriuſque ius pro dignitate tuere. Vix iſta dixerat, cum ſacer chorus ingentes Deo laudes, gratias'que concinere cœpit. Secundum hymni concentum metropolitanus exclamans, ait, Firmetur manus tua, & exaltetur dextera tua, & iudicium proparatio ſedis tuæ. Deinde per Chriſtum optimum maximum, cæteros'que diuos fauſtiſſima quæque comprecatur. Quod ubi factum eſt, ad aram reuertitur, proſequiturque ſolennia: & cum ad communionem peruentum eſt, ſe regemque ſanctiſſima euchariſtia reficit, munit'que. Et ſacris ritè peractis, cum uniuerſa rex multitudine ad diui Petri baſilicam contendit, ibique in parato ſolio reſidet, dum aliquantiſper ius dicit, hinc profectus extra urbem, in ſuburbium magnum prodit, & in edito loco paratum podium cum inſtructo quorundam procerum ordine conſcendit, inter eundum uerò cum numiſmatis ſparſa miſſilia. In frequentiſſima concione hîc ab omnibus poſtulatum, ut cuncta regni iura, priuilegiáque à diuis conceſſa principibus, uel maximè ab Andrea rege cum cæteris conditionibus, inuiolata ſeruentur. Stephanus Bathor Reipublicę nomine id in pulpito poſtulauit, ut à legitimo & coronato rege cuncta magis rata firmáque haberentur. Tunc rex indicto ſilentio; Nihil inquit (proceres, populique mei) re-

Corona datur.

Datur ſceptrum.

ges

ges omnes magis addecere uidetur, ut in ueritate & æquitate gubernent, quàm præ oculis inprimis ſemper habere Deum: iuſticiam, integritatem'que ubique retinere: promiſſa præſtare: in diuinam ſapientiam oculi nobis aſſiduo intendendi, ut unde munus humanum habemus & imperium, inde lucem & gratiam cum benemerendi facultate hauriamus: nihil'que faciamus quod non regia ſit perſona dignum: nihil etiam moliamur, quod à publica ſit utilitate & ſalute alienum. Noſtris hoc maximè pectoribus altius inſidere debet, quod ſicut nos, & olim progenitores noſtros, clementiſſimus Deus, Reipublicæ ueſtræ præeſſe uoluit: ita & uos diuinam uoluntatem nunc ueſtris ſuffragijs, communi'que conſenſu comprobaſtis. Quare eò uehementius enitendum, ut dignitati noſtræ, & expectationi ueſtræ ſatisfaciamus. Vos omne de Vladislao bene ſperare iubemus, & patria ſemper numina exorare, ut quem uobis regem iudicio ueſtro approbatum dederunt, eidem quoque in ueſtrarum rerum moderatione, cum cœleſtis clementiæ dexteritate ſemper adſint, & cœptis omnibus domi & militiæ iuxtà faueant: adſitque inprimis huiuſce patrona, regni, diuina Genitrix, ſub cuius tutela omnem Reipublicæ interitum auertemus. Poſthæc, nos omnibus æquos pro dignitate futuros exiſtimate: quandoquidem non latet, ueros principes, à quo imperium acceperunt, ipſum Deum imitari oportere, rerum omnium ſalutem æquè curantem, redundantiam'que ſuæ bonitatis in res omnes effundentem, cum bonum quodlibet tantò præſtantius eſſe uideatur, quantò profuſius impartitur. Nihil principe indignius eſſe cenſemus, quàm priuatam publicæ utilitatem anteferre. Is tyrannidis mos eſt, quæ ad publicum exitium exorta: non regni, quod ad commune commodum inuentum eſt. Qui ad ſalutem publicam natus eſt, publicæ ſtudeat utilitati: & bonum paſtorem imitetur, qui pro ſuis ouibus animam exponere non ueretur. Nobis igitur omnino dabitur opera, ut meorum more progenitorum, qui paribus auſpicijs potiti ſunt, publicæ impenſius quàm priuatæ rei curam geramus: nullos labores, nulla pericula, pro ſalute noſtra detrectemus: nihil quoque ducamus antiquius, quàm de ueſtra Republica, bene mereri: ut, cùm humanis exceſſerimus, de commiſſis paſturæ ouibus bonam Deo rationem reddere poſſimus. Quare cum iuſticiæ ſit officium, ſuum cuique ius reddere, proceres: ultrò pollicemur, æquam Deo mentem, cultum & honorem, quantum humana facultate fieri poteſt, Vladislaum omnino præſtiturum: diuina & humana æquè ſeruaturum: Reipublicæ, ueſtræ, regiæque maieſtati, domi foriſque, niſi uobis ipſi defueritis, nunquam defuturum: in dicendo iure legitimam cuique impenſurum æquitatem, miſerabilium perſonarum rationem habiturum. Proinde quod præſtanda promiſſa poſtulatis, illud ſcitote omnes qui adeſtis, nos non ad ſoluendam legem, ſed ad implendam ad uos ueniſſe: non ad reſcindenda antiquandaque decreta priuilegiaque ueſtra, ſed inſtauranda: non ad inſolita uectigalia imponenda ſed leuandam Rempub. ære alieno grauatam: non ad propaganda inutilia bella, ſed ad pacem quietemq; fundandam: non deniq; ad uiolanda ne minima quidem ex parte promiſſa, ſed conſeruanda peruenimus. Vtinam qualem animum in uos inſtituimus, talem in uobis erga nos ipſi reperiamus. Itaq; ſi Deus, diuaq; Genitrix patrona noſtro principem integrum, bonum regem, parentem pientiſſimum, indulgentiſſimumq; patrem, moderatorem deniq; auariciæ & iniquitatis expertem contulit, ueſtris ſuffragijs approbatũ: date quæſumus operam, ut edicta ſeruetis, faciatis imperata, & ubiq; grata nobis præſteris obſequia, utrinq; illud ſemper enitemur, ut quotidianis ſic utrinq; certemus officijs, ut finitimi omnes difficulter intelligant, an'ne uos meliorem principem, an meliores nos populos inuenerimus. Quod autem de prestandis interiecto iureiurando promiſſis expoſcitis, ſic omnes habete: cùm nihil maieſtatem regiam magis lędere uideatur, quàm rata pro irritis, & promiſſa pro uanis habere, neq; cõſtare uerbis, neq; fidei habere rationem: deos omnes hominesq; teſtamur, & hoc ſacroſanctæ crucis numen, in qua Seruator humani generis ultrò pependit, ſupplices inuocamus, iuramusq;, nos inito diuinis auſpicijs & beneficio ueſtro nuperrimè regno

quæcunq; in Vngariæ finibus pacta iam accepꝑimus eadem omnia, cùm cæteris conditionibus, diplomate noſtro confirmatis, integra ſemper & inuiolata ſeruaturos, nihilq; molituros quàm ut integerrimum, indulgentiſſimumq́; principem decet: de Repub. benè mereri, ac nihil deniq; ipſa tyrannide magis eſſe abominaturos. Cum iſta dixiſſet, iureiurando, de oſculata cruce promiſſa omnia confirmauit, ingens undiq; plauſus attollitur. Cum in habitu regiæ Maieſtatis, & coronatus in pallio diui Stephani eſset, mirabile de ſe ſpectaculū exhibuit. Dum ſacris inſignibus initiabatur, nunq̃ ſe lachrymis abſtinere potuit, ſaluta concione, reuerſus haud procul in ſuburbij tumulū accepto ſtricto gladio, quem Paulus præferebat, ad ſolis exortum & occaſum, itē ad meridiem & ſeptentrionem, pro defenſando regno ter eo uibrato bellum ex more interminatur: Romanam quoq; conſuetudinem imitatus, cum à columna campi Martij, in partem futuri belli conſul haſtam iacere conſueuiſſet. Relatus in aulam, cū eodem habitu in medio ſuorum principum coronatus accubuit, & cum ea Maieſtate præſedit, ut uerum omni ex parte regem ageret. Reſpirabāt omnes, qui in eum oculos planè conuerterant: & maximā quanq; ſpem de rege concipiebant, cum uiri grauitatem intuerentur. Quin & multi, qui antè nutarant confirmari occœpêre. Nec id quidem auſim inficiari, affuiſſe nonnullos, eosq; per paucos qui potius explorandi gratia, quā officij, aduenêre: inter multos quoq; diu ſimulatū & diſſimulatum fuiſſe. Multi eo die equeſtris ordinis dignitate donati. Poſteaq̃ uerum legitimumq́; regem Vngari ſtatuêre, cùm undiq; bella imminerent, de ſortiendis prouincijs agi cœptum eſt. Quare die noctuq; ſenatus habebatur. Legatus Apoſtolicus, qui celebrationi huic affuerat, & Orator Ferdinādi regis, in Italiā ſubinde dimiſſi. Ioānes Veſprinienſi epiſcopus, cum ſe hoſtibus Alemannis finitimū eſſe diceret, rebusq; ſuis admodum timeret, primus ex epiſcopis à rege miſſionem accepit. cæteri dies circiter octo apud eum Albæ remanſere, donec grauioribus bene rebus proſpiceretur. Aulica munera ita partiri placuit

Diſtributio magiſtratuum.

Stephanus Bathor, magiſtratum Curiæ: Syrmienſis antiſtes, pręturam regem & loco regiæ Maieſtatis dicendi iuris poteſtatem: Petrus Gerebus, regalis aulæ pręfecturam: Palatini filius ſtabuli curam, Loſontius, uexilliferatum: Zagabrienſis deinde pontifex cum ſe ſponte Vrbanus antiquo munere abdicaſſet, quæſturam aſſequutus eſt. Prouincias imminentibus undiq; bellis, hoc modo ſortiti. Rex cum Ioanne Coruino, Laurentioq; duce, aduerſus Maximilianum & Alemannos Imperator deſignatur. Stephano ulterior Vngaria aduerſus Polonos parùm ab Alberto pace ſeruata: Paulo in Turços expeditio obtigit, qui Dalmatiam quotidie incurſabant. Thomas Iaurienſis epiſcopus, cùm prudentia & arte polleret, nulliſq; laboribus & uigilijs defatigari poſſet, (quare Mathiæ regi tātopere paulo antè placuerat) ſupremus à Vladislao ſecretarius declaratus eſt. Ioannes Varadienſis epiſcopus, qui unà cum Vrbano apud Mathiam

Ioannes Varadienſis epiſcopus, monachatū amplexus.

ſemper obtinuerat principatum, coronato è ſententia ſua rege, cum ſe ſat patriæ & humanæ gloriæ ſatis ſeciſſe putaſſet, præter omnium opinionem, omiſſa mortalium rerum cura, ad diui Franciſci collegia, inuito rege, confugit: facinus de ſe præclariſſimū edidit, per omnia tempora commemorandum. Quandoquidem de actiua contemplatiuaq; uita iuxtà triumphare ſtuduit, ſe omnibus honoribus per functum eſſe ſenſerat, quibus noſter animus humanarum rerum cupiditate ſolet irretiri. Quaſcunq; legationes maximas obierat, tam honorificè geſsit, uti cæteros ſui temporis Oratores, apparatu prudentia, liberalitate ac eloquentia ſuperaret. Honeſtiſsima ſemper, & per quā culta familiarium multitudine delectatus eſt: tantum ſibi ex diui Mathiæ beneficentia diuitiarum, oppidorumq; comparat, ut ad centum aureorum milia, præter uillas, & oppida, poſsideret unus tantum è ſorore nepos ſupererat, & tantæ quidem indolis, ut nec auunculo, nec pari dominatu uideretur indignus. In ſalutarem igitur incidit reſipiſcentiam. En ſtultam mortalium ſapientiam, en irritos hominū labores: en per quam uanum ſubtiliſsimumq; finē. Quid ex his tandem ſperare licebat, præter maximū Pontificatū? altius enim euehi non poteram. Quid demum conſequuti ſumus: præter cathenatos labores, perpetuamq́; procellam, & æternam ſpiritus afflicti-

onem

onẽ? Valeant hæc omnia, quæ me mei ipſius immemorem effecere: quæ me terreſtribus infodêre miſerijs, quæ me ad diuini numinis uultum nunq́; ſuſpicere permiſere: humanis ipſe rebus ultrò renuncio, me ab omni miſera uindico conditione: & diuini numinis dexteritate, iter illud inibo, quo me (ni fallor) ab omni mortalitate iam aſſeram. Cuncta recenſui uoluptatum agmina, ambitionis omnia munera prægustaui, formidoloſa diuitiarum fomenta poſſedi, clientium ſalitationes, ante ambulonum turbas, familiarium multitudinem non ignoraui: neque popularis aura, nec gratia principum, nec plauſus populorum: nec congratulationes amicorum, nec cultus aſſiduus domi foriſq́; ſeruatus, mihi defuit. Quid tandem ſolidæ utilitatis ex his legere licuit? nempe nihil præter mentis detrimentum, defectum, interitum'ue animi, & aſſiduam ſpiritus afflictionem. Cedamus igitur, terreſtri patria, & momentaneis his rebus ultro renũciemus, ne dum mortalium amore rapimur, mortem quoq́; perpetuam nobis comparemus. Sat luſum & inſanitum eſt, ſat in ridiculoſo errore uerſatum, ſat corpori deniq́; ſit indultum: nunc animæ, nunc immortalitatis habenda ratio, ne, animantium more, uiuere uideamur. Poſtquàm in hoc aſſiduo bello mortalium nemo ferè tutò uiuere poteſt, niſi ad munitiſſimas arces effugiat, editiora loca petamus: & ex humili genere nati, uitã quæramus illuſtriorem: nec ab re quidem nobis factum erit. Si Chriſtum optimum maximũ Seruatorẽ noſtrum imitati, quãto huic uano ſeculo clariores uiximus, tantò deliteſcemus obſcuriùs, uti cumulatas uanæ hîc noſtræ gloriæ pœnas exoluamus: & diſcat exemplò quiſque noſtro, non in rebus momentaneis & fluxis, ſed ſtabilibus & æternis ſpem ſolidam eſſe collocandam. Ex humilibus exorti parentibus, in priſtinam humilitatẽ, quod reliquum eſt uitæ, redigamus: ne, cum hac ætate plus ſapere debeamus, in obſtinata uitæ miſeria, & cæcitate perſiſtendo grauius deſipere uideamur. Proinde nos à quotidianis naufragijs, & fortunæ poteſtate, tandem aſſeramus, Seruatoris noſtri humilitatẽ imitemur, & crucem ſubeamus: ut, dum fragilem hanc uitam contempſerimus, perpetuam nobis comparemus. Si quot labores in ſeruitio mortalium principum tolerauimus, tot in diuino officio pertuliſſemus, iam uerè beati poſſemus exiſtimari. Quare uanitati omnino cedamus, & ſalubre Dei quæramus obſequium. Hac mente percitus, haud aliter atq́; ſi cœleſti numine foret admonitus, inprimis omnibus ſe ſacris exuit præfecturis ſe pontificatu Varadienſi ſpontè abdicauit, ad meliorem uitam emigraturus, ne amicorum quidem, & familiarium orationem omiſit, ut ingenitam uſque quaq́; charitatem retineret. Cùm regem nactus eſſet indulgentiſſimum, & ob ſuperiora merita ſibi deditiſſimum, Valentino Pannonio: cui Lupo cognomen erat: epiſcopatum renunciauit: & ut continuò potiretur, cũ autoritate regia facilè impetrauit. Præpoſiturã Budenſem in ſuburbano ſitam Oſualdo epiſcopo Zagabrienſi amicoq́; uetuſtiſsimo Nicolao pro pontifici olim ſuo, primariam in Varadino præpoſituram. Alia alijs pro dignitate diſtribuit. Abiturus ab amicis dudum digreſſuros, cuncta, quæ apud ipſum erant, his prodegit. Quin & gemmatos annullos, quotquot geſtabat, præter Pontificiũ, in eos partitus eſt, obſignatorio Dominicũ Albenſem antiſtitem ultrò donauit. Ioannes igitur, difficulter à Vladislao rege Aulicæ militiæ uacatione donatus, Olmucium in Morauiã ſe recepit, uti prius quã diui Franciſci ſacris initiaretur, ritè cuncta diſponeret. Familiares partim inter ſeruitia regis, partim inter Valentini ſui ſucceſsoris familiam inſinuauit: quẽ diutina experientia ita dilexit, uti filij loco ſemper haberet. Antequam religionis illius ſumeret habitum, illic annum exegit. Interea, ædem Olmucij mira celeritate exædificatam, & Pantheon appellatam, cunctis numinibus ex uoto dicauit, magnificeq́; donauit: ſacras ueſtes, auro gemmiſq́; onuſtas, & multa uaſorum genera non Varadienſi ſolum Budenſiq́; baſilicæ, uerùm & alijs mira liberalitate diſtribuit. Nepoti adhuc infanti, è ſorore uillas & oppida cuncta, ſua uirtute parta, legauit. Aureûm circiter quinquagies mille in ſacros uſus erogauit. Mox exacto anno, implorata publicè uenia, tanquam ſi humanis excederet, complorante populo, & collachrymantibus amicis, accitis è Sileſia diui Franciſci ſacerdotibus, ſacroſanctũ ſumpſit habitum: & ab illis exceptus, conſcenſo

curru, Varadislauiam euectus eſt, ibi que in ſacro Franciſci collegio die noctu que in diuino cultu uerſatur. Tantum Vngaris Boemisq; ſui deſiderium hac inſigni emigratione reliquit, ut pientiſſimo quiſque parente, ac patrono officioſiſſimo, ſe orbatum reputaret.

RERVM VNGARICARVM DECADIS QVARTAE FINIS.

ANTONII BONFINII RERVM VNGARICARVM DECADIS QVINTÆ LIBER PRIMVS.

VIx dum Vladislaus rex Albæ coronatus, Budam ſe, cum uniuerſo pontificum procerumque comitatu receperat: cum uarij ex omni regni parte tumultus, & graues bellorum metus emergunt. Nam & Iacobus Sekellius defectione ad Maximilianum inita, ad lacum Balatonem oppidulum occupaſſe, ac in Veſprinienſi agro res nouas moliri nunciabatur: & crebræ quotidiè Turcarum incurſiones in prouinciam, ac populationes afferebãtur: quin etiam Polonorum, Germanorumq; exercitus regni finibus imminentes maiorem indies metum inijciebant: cùm Albertus regis frater pace ea, cuius ſibi conditiones non eſſent ſeruatæ, haud ſtandum exiſtimaret: & Maximilianus à ſuis impulſus, Vladislaum ad illud regnum ritè euocatum, iniquiſsimo animo ſerret: cuius ipſe incredibili cupiditate flagraſſet. Accedebat præterea non leuiſſimi momenti res, quod Beatrix, quæ Mathiæ regis fuerat uxor, Vladislai matrimonium propè impatienti animo appetebat, ut in priſtina dignitate maneret: quæ, ſi mulier deſpiceretur, haud cuiq; dubium erat, quin quorum ſe partibus adiunxiſſet, eiſdem regnũ etiam opibus, & copijs ſuis conciliatura eſſet. Quinetiam, Ioannis Coruini adoleſcentia timorem non mediocrẽ faciebat, quem Maximilianus per Iacobum Sekelliũ quotidie præmijs & pollicitationibus ad defectionem ſolicitabat. Cuius rei legati quoq; aſſiduè miſſi ſuſpicionem augebatur. Igitur rex his tantis ſubitò difficultatibus obiectis omnibus maturè, quo ad poſſit, ſibi occurrendum ratus, Sigiſmundum Quinqueccleſiarum antiſtitem, qui ſecum Budam acceſſerat, quod eum multum apud Coruinum ualere auctoritate intelligebat, Tatam ad retinendum in officio adoleſcentem eueſtigiò mittit: reginę uerò nuptias indies acrius flagitanti, casq; niſi aſſequatur exitium propè regno Hungariæ minitanti, quod tandem reſponſum det, etiam atque etiam conſultandum cum patribus putat. Cum autem de ea re conſilium agitaretur, nemo reperiebatur pręter paucos, quos pecunijs & præfecturis ipſa ſibi deuinxerat, cui coniugium eiuſmodi probaretur. Regẽ mulieris inprimis ætas, ac nota ſterilitas deterrebat: patres, quod timendum putabant, ne peregrinis gentibus regnum communicatum breui ad nominis interitum perueniret: Boemi, pręter cætera, decretum etiam publicũ proferebant, quo cautum erat, ne cui Boemiæ regi uiduam ducere liceret. Quia uerò ſi poſtulantis regina conditio apertè reſpueretur, nemini dubitandũ uidebatur, quin ſtatim bellum illa eſſet maximum tum ſuis tùm aliorum opibus conflatura, haudquaquam ſponſalium ſpe deijciendam eam exiſtimabant, quo ad regnum eſſet abs tot imminentium bellorum ſerroribus exolutum. Rex autem inſtante uehementiús indies muliere, atque procerum, quos poterat, animos muneribus & pecunijs corrumpente, ueritus ne ſi conſilium patrum ſequutus ſalſis reginam promiſsis tenuiſſet, parum ſincera fide regiſſe tandem uideretur: IIII. Nonas Octobris, patribus,

patribus,procerumq; principibus ſecretò accitis, ita omnes eſt alloquutus. Cum me regem declaratum Vngarorũ nonnulli hortati eſſent,ut Beatricem Aragoniam mihi deſponderem uxorem,eorum haudquaquam,ut uerè dicã,ab initio conſiliũ improbaui,ſic enim fore uidebam,ut ducentis aureorum millibus ab ea nòmine dotîs acceptis:& trecentis millibus,quæ ex dote,& ſortis ei iure debentur, quemadmodũ ipſa pollicebatur regno remiſsis,non Boemico ſolũ exercitui,cui Mathias rex multa ſtipendia debebat,ſatisfacere ſed Polonis etiam,& Germanis, qui regnum propè ex compoſito inuaſerunt,facilius poſſe occurrere, Pòſt autẽ,cum eadem,nulliſ talibus promiſsis expletis meum famem adhuc matrimònium affectaret,meq; ſi ſuam cõditionem abnuerẽ,bello perſequuiturã atq; ad hoſtes noſtros acceſſuram,eisq; Zotium, Dyosgyurum,ac Strigonium traditurã ſe oſtenderet:neq; externos iam ſolum principes amicos ac neceſſarios ſuos ad belli ſocietatẽ alliceret ,ſed qui mihi ſtuderent,neque ab eo matrimonio deterrẽt, hoſtiũ prope omnes numerò duceret:fateor me cũ tanta rei indignitate,tùm multo magis perſpecta mulieris ſterilitate commotũ,à priſtina omnino ſentẽtia deſtitiſſe:& ſi quam ſpem nuptiarum obieci,me id ipſum communis ſalutiſ cauſa,uel autoribus uobis egiſſe: cum dimiſsis omnibus Boemicis cõpijs,nullo alio modo infeſta reginę arma mihi ac regno meo imminentia própulſare commodius poſſem. Nunc uerò cum uos in eadem prę̃ſtare ſententia uideam, ut quo facilius mulieris potentiſsimæ inſidiæ declinentur , eius ſpònſalià ſimulentur; atq; ars arte quodãmodo deludatur,faciam quod uobis plàcere ſentio:ſi illud autem apud uos teſtatum,relinquo me non tam iudicio meo , quàm auctoritate ueſtra ad hanc conſilij rationem accedere,id quod uobis prædictũ uolo , ne quis me ſortaſsis contra dignitatem regiam ,ut perfidioſum aliquando inſimulare:aut huiuſ me conſilij ſi quid propterea durius accidiſſet ,autorem reprehendere iuſtò poſsit. Cùm omnes aſſenſi eſſent,haud ita multo pòſt inſtante muliere,ſpõſalia in hæc uerba paucis adhibitis teſtibus,paciſcitur,ut diceret:ſpondere ſe reginam ex antiſtitum procerumq; uoluntate ducturum. Pòſt autem,cum ad tutandũ regnum propediem egreſſurus crebris ab ea quotidie nuncijs uocaretur ,inſtantium bellorum molem cauſſatas,ægrè tandẽ ad eam ita acceſsit , ut nullum tamen ei ſponſi ſignum ediderit:non riſum,non iocum,non oſcula,non blanditias ullas attulerit:ſed quaſi alienus cum aliena præſentibus ſemper arbitris loquuntur,ab eâdem aliquando blãdiente triſti ipſe ſeueroq; uultu diſceſſerit. Sigiſmundus,cum confirmato Coruino reuerſus, optimatibus de nouis ſe abſente uectigalibus decreuiſſe,eosq; mirificè inter ſe diſsidere animis comperiſſet,impendentem calamitatem perſpiciens,domum regreſſus,prorſus ſe à publicis negotijs omnibus auocauit. Nondum menſis Octob. erat exactus, tum nouæ defectiones,direptiones,& incendia ex omnibus regni partibus audiuntur:Sempronium Auſtriæ finitimum , interpoſitis conditionibus nonnullis, cæſari deditionem feciſſe:Sabariam à Germanis diligentiùs obſeſſam , propediem in manus hoſtium eſſe uenturam:Iaurienſibus obſidionis periculum imminêre,quos præter arcem nec murus nec foſſa ulla protegeret. Albertum cum exercitu Polonorum contra fœdera Caſſouiam obſidere:quadringentos Beatrícis equites expeditos,Blãſij Magijar,qui apertè ad Albertum defecerat,arte partim cæſos ,partim captos fuiſſe. Adhæc Turcas Medruſiam uſq; quotidie per Croatiam excurſare, & magna populis detrimenta inferre. Nec multo pòſt,Sabaria capta : & arx Neapolitana ſubſidio deſtituta , cum urbs antea rebellaſſet , Maximilianoſe tradidiſſe nunciatur. Interea Albertus Maximiliano adiunctus,obſidione Caſsouiæ non contentus,quod oppidum munitiſsimum facilè rei frumentariæ difficultate ſperabat ſe in poteſtatem poſſe redigere , cum ulteriorem Vngariam fluctuante ubique regno adoriri ſtatuiſſet:, prouinciam longè late'que depopulatur: & ad Varadinum & Agriam uſq; excurrens,urbem nullis mœnibus aut foſsis uallatam:

magna ex parte ſuccendit:inde ab arce repulſus,agros uaſtat,pecora abigit,uicos incendit,agreſtesq́ imperium detrectantes captiuos abducit. Caſtrū autē ferreū à Septingentis militibus Sueuis,imperante cæſare,parū proſperò conatu eſt obſeſſum. Nam præſidium,repentina eruptione facta,qui obſiſtere conati ſunt,alios concidit, alios uulneribus affecit,reliqui ſeſe fugæ mandarunt. Principio inde Nouēbris menſis Ioannes Viteſius Veſprinij antiſtes,regē ſenatumq́ miſſo properè nūcio certum facit ſeſe aſsiduè à Maximiliano ad defectionem ſolicitari:idq́ ni faciat,bello atq́ ipſius urbis excidio perterreri orare eos,ut celeriter tumultuarium ad ſe mittant exercitum,cuius auxilio datam ſemel regi fidem uſq́ ad extremū tueri poſsit. Reſponſum à rege patribusq́ datur,ut ipſe oppidum pro tēpore omniū neceſſariarū rerū apparatu communiat,ne prima occupari impreſsione hoſtium poſsit,ſubſidium ſeſe idoneum in tempore ſummiſuros. Præterea iubetur bono animo eſſe,præſentiumq́ temporum rationem habere,quibus tam multis undiq́ ingruentibus bellis,& ærarium exhauſtum,& principū diſtractos in diuerſas partes animos animaduertere poſsit. Rex inde ſuadētibus patribus,& re ipſa cogente,prorogatis Beatricis nuptijs (quòd ſibi tum non de ſponſalibus celebrandis,ſed de propria ſalute defendenda cogitandum eſſe,mulieri reſponderet) paucis pòſt diebus cum Vrbano Agrienſi, Thoma Secretario Taurienſi,& Stephano Batoreo,& proceribus,regulisq́ nonnullis,ſe Poſoniū cōfert,ut inde inauctorato nigrorū ueteranorū exercitu,in Auſtriȩ fines incurrat,dumq́ ipſe ei rei,cum cæteris optimatibus ſtudet:Vrbanū,(cui,ex paternis amicis uni,ob exploratam fidem,optimaq́ conſilia,Coruinus ſe,ut alteri parenti dicarat: ac Tatam,Comaromiumq́ commiſerat) Comaromium,ad nutantem adoleſcentis animum confirmandum,dimittit. Veſprinienſis antiſtes,uti auxilium differri,& ærarij anguſtias iactari audiuit,de ſua magis quàm de publica ſalute ſollicitus,uaria ſecū agitare animo cōſilia cœpit. Accedebat ad incitandū hominis animū, inſignes etiam quædam iniuriæ: quòd & raròin cōſilium à patribus adhibebatur,& à uicino quodam regulo parum humaniter tractabatur. Eò magis cæſar indies inſtare, ac nunc literis,modò nuncijs hominē,ut fortunis ſuis cōſulat,admonere: Vladislaum non Romanum modò imperium,ſed ſuoſmetipſius propè omnes habere infeſtos, magnum iam optimatum numerum ad ſuas partes tranſiſſe, neque eum primum defectionis initurum conſilium, dicere. Pollicetur inde,pontificatum Viennenſem aliaq́ multa munera,ſe daturum ſi defecerit,ſin minus extremū contrà cominatur exitium. Hæc cum ei mādata Iacobus Sekellius attuliſſet,ac diploma incolumitatis, cæſaris fide interpoſita,reddidiſſent, perſuadet ut ſecum in caſtra concedat. Quo ubi uenit,liberaliſsimè à cunctis eſt exceptus,pactusq́,ut in quacunq́ fortuna periculum ſibi à duobus pontificatibus prȩſtaretur Maximiliano Veſprinium tradit. Maximilianus præſidio in oppido impoſito,caſtrisq́ in agris locatis,Ladislaum Caniſaium in Simigienſem agrū cum expeditis equitibus,paucisq́ peditibus mittit,ut pagos oppidaq́ eius omnia ad deditionē impelleret, ſub imperiumq́ redigeret,quò cum ueniſſet, reſiſtentes,ac mandata facere recuſantes ſpoliauit:obedientes, nullo detrimento affectos,commeatum tantum deferre in caſtra iuſsit. Hinc cum ſe ad Maximilianum contuliſſet,fratrē tamen Vladislao reliquerat,eo conſilio uti,cum Auſtriȩ eſſent finitimi in utram ſe partem uictoria inclinaſſet,in tuto res ſuas haberent, atq́ alter alterius fortuna ſe tueretur. Veſprinij defectione & Germanorum aduentu audito non minimum regis patrumq́ animi perculſi ſunt. Mouebat autē eos inprimis, regalis Albæ propinquitas: quæ ſi in manus hoſtium perueniſſet, nihil aliud ad expugnandum regnum quàm Buda,oppidum haud quaquam munitum ſupereſſet. Itaque nullam ſibi muniendæ Albæ moram interponendam rati, eius rei cauſa Stephanū Barthoreum & Paulum Kimiſium cum exercitu mittunt. Quò cum illa acceſsiſſent,ægrè à ciuibus intra oppidum ſunt admiſsi: qui magnitudine pecuniarum deterriti,quas in munitione omnis generis comparandis impendi,intellgebant oportere (quippe ob diurnam pacem omnium ibi rerum, quæ ad pellum uſui erant ſum-

ma eſſet

ma eſſet difficultas) munitionem eam attingendā eſſe negabāt: cum dicerent, modo urbem loci natura ſatis munitam eſſe, quam ne Scytharum quidem exercitus, cum totā Vngariam peruaſiſſent, expugnare potuiſſent: modo populi frequētia abundè defenſam, in quam ſe ex agris oppidisq́ uicinis, pleriq́ omnes rebus his timentes contuliſſent. Quo factum eſt, ut quingentorum quinquaginta quinque militum præſidium ægrè receperint. Maximilianus interea contractis undique copijs Albam uerſus exercitum ducit, quòd modico eam præſidio teneri audierat, confeſtim ne hoſtibus ſibi conſulendi tempus concedat, oppidum ipſum adoriri conſtituit. Quibus de rebus rex certior factus, ueterranorum exercitum, quem militiæ ſacramento deuinxerat, extemplò Danubium tranſire iubet, ut hoſtibus ad Albam occurreret: qui ad octo millia eſſe ferebantur, ipſe coacto Vngarorum exercitu, mox ſubſequi inſtituit, ut unico, ſi fieri poſſet, de regno prælio dimicaret. Exercitus cum in Morauia poſt Mathiæ regis exceſſum ſtatiua habuiſſet, ac in flumine traijciendo multū temporis conſumpſiſſet, ad tempus adeſſe non potuit. Nam Maximilianus, cum magnis eò peruenire itineribus maturaſſet, iam lacunam traiecerat: & in planicie quę eſt in conſpectu urbis, caſtra poſuerat. Stephanus & Paulus mœnibus urbis diffiſi, ut ſe ad meliora Rei pub. tempora reſeruarēt, ea aggreſsi, primò Taiam inde Budam ſe recipiunt. Maximilianus præmiſsis exploratoribus, qui ſibi certa de urbis munitionibus referant, ſuburbium incenſum eſſe cognoſcit, ne ab ea parte urbs expugnari poſſet, (hæc enim intra duas ampliſsimas paludes collocata, duos tantùm aditus habet: unum qui ad Budā, alterum qui ad Balatonem locum ſpectat. cæterùm aquæ limiq́ impedimento adiri haudquaquam poteſt, prætera in muris, nec ſaxa, nec pluteas, nec inſidioſa ulla loco tormentorum loca: neq́ omnino ullum urbis propugnatorem conſpici: oppidanas ipſos cum rei militaris ignaros, tum mirum in modum deſidiæ deditos, exiguo urbem præſidio commiſiſſe. Quibus de rebus ad oppidum ſubitò adoriendum accenſus, Sueuis peditibus expugnandam ſibi urbem prædæ pactione ſuſcipientibus, ſummam eius rei poteſtatem permittit. Sueui, haſtatis & grauis armaturæ præmiſsis militibus, & machinarijs poſt ſe ſubſequi iuſsis, cū in ſuburbium perueniſſent, cum parua præſidij manu temerè ex oppido obuiam egreſſi prælium commiſerunt: quos ex equis infeſta haſta ſe acrius inferentes, cum præſidium fraxinea lancea pedes circiter uiginti longa cominus, manum conſerere aliquandiu prohibuiſſet & præcedentem phalangem protexiſſet, tandem machinarijs omnia ſumo & ſtrepitu inuoluentibus conſternatum in urbem ſe recipere eſt cōpulſum, Sueuius adeò cupidè inſequentibus ut nonnulli cum ijs miſti, intra portam urbis irruperint. Cuius prælij euentu in ſpem potiundæ urbis omnes erecti, ualidiſsimo dimiſſo propugnaculo quod antè urbis aditum fuerat excitatum, ad mœnia, quanquam lata foſſa & aqua uſq́ ad pectora alta munita, repentè conuolant: & cum ſagittarij machinarijq́ pro foſſa ſtantes conſiſtere in muris defendendi cauſa permitterēt, haſtati foſſa limoſo uado traiecti lanceas pro ſcalis mœnibus admouent, ijsq́ innixi, cæleriter in muros aſcendunt. Oppidanos & ſpectata ſuorum turpi in urbem fuga, iam antea auariciæ ignauiæq́ ſuæ cæperat pœnitêre: & pòſt, conſpecto repentè in muro hoſte, deſperata ſalute, certaminis ac defenſionis omne conſilium abiecerunt, trecenti tantū ex ijs equites qui in præſidio urbis erant, forum uerſus ſe cum paucis ciuibus eo animo conferunt, ut ſi facultas pugnæ detur, ne tantam hoſti uictoriam concedant. Porta ab ijs qui proxima mœnia occuparant refracta, cataphracti ſtatim intromiſsi in uia lata, quæ fert in forum, acerrimum cum oppidanis & præſidio præliū inierūt: adeòq́ obſtinatis animis pugnarūt, ut ex pręſidio omnes ſine maximo mulierū puerorumq́ plorantium ſtrepitu, qualis edi in captis urbibus ſolet, ceciderint. Inde in forum uenientes, in quęcūq́ incidūt: ferro ſęuiunt, in foro autē ſacerdotes quoſdam pro tēplo diuę Genitricis acriter dimicātes, crudeliſsimè trucidār. Inde ad diripiēdā cōuerſi urbē ut ſtipēdiorum ſuperiorum detrimenta ſarcirent, ciuibus omnibus unà cum uxoribus & liberis captiuis factis nō ſolùm in bona fortunasq́ eorū inuadunt: ſed ne

Albæ regiæ ſitus & expugnatio.

matronarum

matronarum quidem ac uirginum pudicitiæ parcunt. Fueruntetiam, qui in diuæ Genitricis ædem & in ſanctorũ ſacella regum irruperunt: quorũ quidẽ cũ tres (ut aiunt) ſupra diui Mathiæ ſepulchrum obtruncaſſent, lanceis tabidum etiam cadauer eius reuellere ſunt conati. Alij ſacrarij poſtes perfringendos aggreſsi, quod gemnatis reliquijs diuorum ſacriſque ueſtibus refertiſsimum eſſe audierant, cæſaris edicto renunciato, quo grauius in eos ſe animaduerſurum edixerat, qui aut mulieribus uim feciſſent, aut ſacris ædibus manus attuliſſent, aut inermem aliquem ferro læſiſſent, conatu deſtiterunt: ſe'que inde ad Dominicum urbis antiſtitem oppugnandum contulerunt, qui nonnullis ciuibus ſecum ſumptis in altiſsimam baſilicæ ſuæ turrim, aduentante hoſte confugerat, eoq́ uniuerſam tẽpli ſupellectilem, quę præcioſiſsima erat cõportarat. His rebus geſtis Maximilianus poſtridie urbem ouans ingreditur, innumera principum nobiliumq́ Germanorũ turba ſtipatus: ex Vngarorũ Iacobo Sekelio, Nicolao Zecchio, Ladislao Kaniſio, alijsq́ nonnullis qui Vladislaum regem reliquerant. Interq́ continentes militũ plauſus & fauſtas ſuorũ acclamationes ductus ea uia eſt, in qua cum præſidio & cum ciuibus dimicatum atrociſsimè demonſtrauimus. Quod eo fuit conſilio adminiſtratum, ut cadaueribus omnium adhuc, ubi quiſq; eorum ceciderat, iacentibus, prætereunti ſe quiſq; cæſari commodè poſſet oſtentare: cum alij trecentos, alij plures ſua ſe manu interfeciſſe iactarent. Quam ſtragem iniquiſsimis oculis cæſar dicitur aſpexiſſe: ſiue quòd putaret imperatorẽ Auguſtalia propediem ornamenta ſumpturum, non crudelitate, ſed manſuetudine imperij rudimenta ponere oportere: ſiue quòd ueneretur ne labantes adhuc Hungarorum animos, prorſus à ſe huius immanitate uictoriæ auertiſſet: quorum ea eſſe ingenia ſciret, ut lenitate facilius, quàm inclemẽtia flecterẽtur. Quęrentiq́ue ei cur adeò crudeliter in Chriſtianos & cognatos homines ſe geſsiſſent: reſponſum datum eſt: cæſorum ſe pertinacia fuiſſe adactos, qui conſtanter uſq; ad extremum arma retinuiſſent. Inde omnibus cadaueribus ſepulturę mandari iuſsis, in forum profectus, inq́ baſilicam ingrediens, ualde perturbatus eſt animo, cum ſibi equus repentè corruit: quo facto eorũ expiatum ſcelus uulgò putarunt, qui ſacrilegas deorum fanis manus intulerant. Interea Dominicus antiſtes impetrata ſibi ſuiſq; & ſupellectili ſacrę incolumitate, turri egreditur: atq; haud ita multo pòſt cum ditiſsimus eſſe prædicaretur, & qui regales diui Mathiæ theſauros perpetuò cuſtodiſſet, fortunis omnibus euertitur, atq; baſilicæ ſuæ etiam renunciare compellitur. Milites uerò prædę intẽti ocultum locum nullum, quem non excuſſerint, reliquum fecerunt: uſq; adeò, ut cum ędium etiam fundamenta paſsim effoderent, in uinaria cella quędam ſub fornice nummorum aureorum ſex & triginta millia nonnulli repererint. Cum autem locupletaris nobiliſsima præda militibus, tribuni militum, equitum inuidia flagrantium, obſequi uoluntati, & ſeruire commodis cuperent, edixerunt, uti uniuerſa in forum præda cõportaretur, quo ęqualis eius inter omnes partitio iniretur. Rebus igitur omnibus quę occultari non potuerunt, in publicum delatis, diſtributio non pro meritis uirturis ſed pro gradibus honoris eſt inſtituta, quod ipſum Sueui inprimis, qui urbis expugnationem huius pactionẽ prædæ ſibi depopoſcerãt, adeò ęgrè tulerũt, ut ſe poſthac neq; dicto audientes futuros eſſe profeſsi ſint. Poſt diem octauũ cæſar, ut priſtinũ ciuitatis ſtatũ, quo quomodo poſſet reduceret edictum propoſuit, ut ciuium quiſq; ſuas domos repeteret: & urbem, reuocatis ciuibus, artibus, inſtitutiſq́ frequentaret: daturum ſe operam, ut in poſterum ſuam in ſe neq; clementiam, neq; ęquitatem deſiderarẽt, id quod pauperrimus pro ſe quiſq; ſtudioſè fecit. Nam qui rem haberent, pecuniæ quam multabatur, magnitudine ſe in libertatem uindicare nemo potuit. Hunc in modum Alba XIIII Cal. Octob. eſt capta, Salutis anno
1490. MCCCCXL. ſexageſimo ferè die, quam in ea donatus corona incredebili cum omni gratulatione rex fuerat. Quare adeò permoti Vngari ſunt, ut huius unius urbis iactura omnẽ ſuam ex præclaris antè partis uictorijs belli gloriam ad

ad nihilum recidiſſe, exiſtimarent. Quamuis id non tam hoſtium uirtuti quàm prauis factionum ſuarum ſtudijs omnes tribuerent: quòd Germani ſine Hungarorum ductu nunquam regni fines intrare auſuri fuiſſent: neque prӕterea deeſſent, qui propterea neglectam eſſe Albam interprӕtarentur, ut Vladislao ſarciendorum damnorum, quӕ tam multis ereptis oppidis Maximiliano illata erant, & reddendӕ ei Auſtriӕ neceſsitas augeretur. Capta Alba, ſtatim cӕſar ad Budam oppugnandam animum cogitationémque omnem intendit: quam ſi ſubitò aggreſſus eſſet, nullo tum prӕſidio & munitione firmatam & uicinӕ in primis urbis calamitate perterritam, haud cuiquam dubitandum uidebatur, quin in poteſtatem & imperium nullo negotio redacturus fuiſſet. Verùm quo minus id faceret, moram militum ſeditio attulit: qui ipſum exercitum eò adducentem, ſequi noluerunt. Itaque dum Albӕ ſeditione ſedanda, & rebus componendis tempus terit: Bathoreus & Kimiſſus ad eam muniendã à rege miſsi uniuerſa ex finitimis pagis in urbem ruſtica turba compulſa, & uino, frumento, armentis, cӕteriſq; eius generis omnibus comportatis, & mœnibus per ciues dies nocteſq; egregiè laborantes reparatis & uallo foſsáque firmati in eum locum rem adduxerant, ut ſe cӕſaris uictoris impetum per ſe ſuſtinere poſſe non diffiderent, nedum ſi ſe rex adiunxiſſet, qui indies cum ornatiſsimo exercitu Boemorum à Piſonio affore dicebatur. Hoc tanto militum incommodo obiecto, & prӕterea difficultate pecuniarum incredibili cum ſe circumuentum cӕſar animaduerteret, ad Sigiſmundum Quinqueccleſienſem epiſcopum quem hominem eſſe ditiſsimum ea tempeſtate nouerat, literas mittit, rogat que, ut ſuis ſe partibus adiungere, ac duo & triginta millia nummûm aureûm ſibi commodare uelit: quibus ſeditioſo reconciliato milite, clariſsimam perſequi uictoriam queat. Pro tanto beneficio Saltzburgenſem epiſcopatum & multas ciuitates pollicetur: & ut promiſsis fides ſit, Germanorum principum obſignatas ea de re ſyngraphas mittit. Sigiſmundus uir ſumma prudentia, atque ingenij dexteritate admirabili prӕditus, officij ac dignitatis ſuӕ non immemor breui reſpondet: datam ſemel Vladislao fidem fallere, nefas eſſe exiſtimare: neque id à bono uiro aliquo comittendum eſſe cenſere. Pecuniam, quam det, copiam nullã ſibi ſuppetere, & ſi qua adſit, eam in tanta rerũ omnium perturbatione pro ſua & ſuorum ſalute tuenda, ſi quid durius contigiſſet, conſeruandam iudicare, ſe, quando inter duos clariſsimos reges tanta exarierit de poteſtate contentio, daturum operam, ut in priuato ſit, ac neutrius fortunam ſuis aut ſtudijs aut copijs ſubleuet. Hoc ubi Maximilianus accepit, quanquam ea re prӕcipuè angebatur, quòd cupidiſsimos prӕde milites ӕgrè continere à populationibus poſſet: & prӕterea relicto Albӕ prӕſidio, ex ijs locis caſtra mouiſſet: antiſtitis tamen prudens reſponſum, hominiſq; propè priſcam integritatem laudauit: haud paruam ſe rem aſſequutum arbitratus ſi prӕſulem potentiſſimum à Vladislai partibus auertiſſet, qui ſi opes ad eum ſuas contuliſſet, ſatis apparebat maximum ſecum ad uictoriam momentum eſſe allaturum. Pòſt autem cum Vladislaum iam Danubium exercitum traduxiſſe, ac Budam aduentare, eaq; urbem omni bellico apparatu inſtructam per ſe ſatis uel grauiſsimi belli ſuſtinere uim poſſe accepit, magna ſpe eiectus, ſe in Veſprinienſem agrum recepit: ibiq; Pauli caſtellum, quod opulentiſsimum eſſe fama erat, cohorte una immiſſa, paucis diebus ad editionem compulit. Inde motis Viennam uerſus caſtris, Sueuorum militum, qui imperata facere recuſarant, ſibi caſtigandam contumaciam ratus, ex prӕfectis alios in itinere ſuſpendit, alijs pòſt Viennӕ caput detruncauit, ex militibus uerò, nonnullis turpiſsimo mortis genere, ut cӕteris documento eſſent, affectis quibuſdam cum ignominia dimiſsis, reliqui exercitus partem in Illyricum ultra Drauum partem in Simigienſem & Veſprimienſem Albanúmque agrum in hyberna dimiſit. Vladislaus ſalute Beatrici dicta, quòd per Strigonienſem agrum iter habebat, Budam peruenit: auditóque

Maximi-

Maximiliani diſceſſu, quamuis de recipienda per hyemem Alba cogitaret, Alberto tamen fratri Caſſouiam obſidenti, finitimorum'que populorum agros deuaſtanti: prius ſibi occurrendum exiſtimauit. Valentinus antiſtes Varadienſis, qui pontificio ante munere à rege ornatus, ut grati hominis officium præſtaret, Budam ſe cum inſtructo equitatu contulerat: ac ſuis copijs ad eam muniendam ſuppeditatis, egregiè perterritos ciuium animos confirmauerat: aduenienti regi obuiam, progreſſus cum ingentem uim pecuniæ commodauit: tum uerò eius lateri ſemper affixus nullum officij genus, quo aut uirtutem aut fidem ſuam declararet, reliquit ſi Senatus cum Rempublicam in ſummũ diſcrimen adductam, tam multis undique hoſtibus ad uniuerſum propè Hungarorum nomen delendum unà coortis, & in medio iam propè regno uerſantibus uideret, delectum maxima cura habendum cenſet. Rex proceres pro uirili ſingulos cum ſuis copijs conuenire ad certam diem iubet, ipſe cum exercitum iam ſæuiente hyeme, Caſsouiam uerſus profectus, ad Agriam ſubſtitit, ut inde Caſsouienſium animos confirmaret, quò & alij omnes ad diem dictam diligentiſsimè conuenerunt: quos uel præſentis periculi magnitudo, uel amiſſæ modò per ignauiam Albæ infamia commouebat. Poſtremus omnium Coruinus acceſsit, Comaronij aliquantulum commoratus, dum legatos à Maximiliano ad ſe tentandum (ſed fruſtrà, Vrbano contrà nitente & de officio ſuo eum quotidie admonente) miſsos audit. Vix Kiniſius in inferiorem Hungariam, quam cum imperio obtinebat, ut regni fines caſtra Turcarum impetum tueretur, uenerat: cum uariorum incommodorum nuncij afferuntur, duo Albæ Grecæ propugnacula à Turcis eſſe capta: parum abfuiſſe, quin urbs in poteſtatem peruenerit. Bani Illyrici animum titubare: Zagrabiam ſeſe Germanorum fidei permiſiſſe: duo Olualdi epiſcopi caſtella per uim occupata. Priorem Aurabiuæ Cruciferorum & Khiſnoruatum cum pleriſque alijs, ad Maximilianum defectione facta, prouinciam populari, & uaria oppida bello tentare. In tantis malis illud bonum proponebatur, quòd multos ob propriam utilitatem coactos, fidem haudquaquam præſtituros conſtabat: quam opinionem ipſius quoque rei euentus comprobauit. Siquidem Banus & comes Carolus, acceptis à Maximiliano pecunijs, tamen cum Berardino Frangepano fidem ſeruarunt. Regi Caſſouiam contendenti, Stephanus comes Sepuſienſis cum firmiſſimo equitatu, & peditum quatuor millibus & quingentis præſtò fuit. Quem ubi rex aduentare audiuit quòd ducem eſſe fortiſsimum & principem domi foriſq; clariſsimum & inprimis regiæ Maieſtatis defenſorem acerrimum ſciret, obuiam ei ad ſecundum lapidem prodijt, ac maximum procul eius exercitium conſpicatus, fidem'que ſimul & potentiam principis admiratus, clara uoce: Salue inquit, comes optime, quem uerè hodie unicum Hungariæ præſidium poſſumus appellare: quòd in extremis periculis & Reipublicæ & regi eam animi alacritatem officiumq; præſtiteris: quod ſi omnes, quos æquum erat, adhibuiſſent, haud profectò nunc in tantis anguſtijs uerſaremur. Hominem deinde gaudio propè confuſum & equo, ut regiam de more Maieſtatẽ ueneraretur, deſcendere conantem, retinuit: & data dextera familiariter amplexatus, ut idem deinceps reliqui optimates & præfecti facerent prouocauit, eumq; ſecum in caſtra reduxit. Inde propius urbem pro motis caſtris, quòd eam acrius in dies premi audiebat, exercitumque uum ita auctam uidebat (erat enim XVI millium numerus) ut iuſto iam cum hoſtibus certamine confligere poſset, de committendo prælio cogitare inſtituit. Cui Albertus ut terrorẽ incuteret, ſubitò occurrens, caſtra ita uicina ut facilè interſe conſpici poſſent oppoſuit. Hîc tum legatis ultrò citróque de concilianda pace mittendis multi dies obſtinatis utrinque animis, fruſtra conſumpti ſunt, dum Poloni Albertum regem iure ad regnum euocatum contendentes, iuſti belli impenſas & regni ciuitates aliquot poſcunt: Hungari uerò hæc omnia per negantes pro uaſtatis direptis'que contra ius fas'que agris ſuis, ingentem ab eis uiciſsim pe-

cuniatum

cuntarum uim repetunt. Per eos dies adeò ſæua hyemis tempeſtas, imbrium, niuis, frigoris, & uentorum continuatione oborta eſt, ut acriorem nulla unq̃ illis locis fuiſſe conſtaret. neq; enim equi ſolùm, iumenta, & reliqua pecora, ſed homines quoq; multi ui frigoris obriguerunt: cùm uno die coloni ferè centum, qui lignatum, pabulatũq; exierant, occubuerint, multi paſsim rigore extincti reperti ſint, multi tepido iumẽtorum afflatu ęgrè ſibi ſalutẽ quęſierint. quinetiam ſæpe accidit, ut pręniuium altitudine è caſtris curru, equóue nemo prodire potuerit. adde quòd ſecunda noctis uigilia adeò uehemẽs ſpirare uentus cœpit, ut tabernacula multa euulſerit ac diripuerit, & homines equosq; parum abfuerit quin aſportarit: ignem uerò, quem non frequentia niuis extinxerat, per aera repentè abſtulerit. Bathoreus quidem direpto tabernaculo ægrè à ſuis eſt conſeruatus. nam regem multitudo ſagata ualli in modum circumſiſtens, uix à tanta tempeſtatis contumelia uindicauit. Neque uerò in Hungaria ſolùm (quod quidam ad crudele fratrũ inter ſe diſsidium ominãdo trahebant) ſed in tota etiam Europa, eadem eſt fœditas hyemis pergraſſata. In his anguſtijs nihil tamen Hungarorum exercitus ardentius perpetuò cupere, quàm ut, quoniam pacem habere honeſtam non poterat, bellum gereret glorioſum: ſeq;, quia iuſta arma, & pro regni ſalute tuenda ſumpſiſſet, iniuriamq; potius defenderet, quàm inferret, ſine dubio deos propitios & duri certaminis ſocios habiturum, pro explorato habere. Ita prælio hoſti indicto, omnes in poſterum diem ſe ad pugnam comparare à rege iubent̃. Vbi illuxit, cum exercitus ambo ad præliũ inſtructi, in magna planicie aduerſis frontibus conſtitiſſent: dux uterq; ſuos ad uirtutem retinendã hortatus eſt. Vladislaus quidem cataphracto inſidens equo, & aurata galea, & ſtaturæ proceritate, corporisq; pulchritudine lõgè ante alios conſpicuus, Hungaros in hunc allocutus eſt modum.

Vladislai ad ſuos oratio.

Nunq̃ noſtræ familiæ miſerum adeò, triſteq; fatum eſſe credidiſſem, ut ijſdẽ parentibus orti, ad acerbam armorum inter ſe cõtentionẽ deſcẽderent: niſi meipſum ad hoc certamen, aduerſæ fortunæ uis adduxiſſet. Quanquã in ſummo dolore, quem ego ex hac calamitate capio, ea me res ualde cõſolatur, quòd ab eiuſmodi me dimicatione ſemper refugiſſe, neq; nunc ad faciendã, uerùm ad propulſandam iniuriam arma cepiſſe, nemo ueſtrũ ignorat. Quã meam uoluntatem quotidianæ quoq; ad fratrem legationes, à me de concordia & cõpoſitione miſſę declarãt: quibuſcum, quantum potui, ut & ueſtræ uoluntati, & maioris fratris ętati cõcederet obteſtatus, eundem à tanto furore ut me regem à uobis ritè declaratum bello perſequeretur, auocare conatus ſum. quas ille ita reſpuit, ut quẽ defendere cum capitis ſui periculo fraternæ charitatis admonere ſenſus debuit, is me in extremum etiã dignitatis ſalutisq; periculum adducere non dubitarit. Atq; utinam res ita tuliſſet, ut ego unus hanc tãtam ſubire dimicationem, urbis, ueſtrisq; reb. in tuto collocatis poſſem: nulli ꝓfectò me certamini alacrius obtuliſſem. Sed me angit præter modũ, & excruciat eximius quidam amor ueſtri, quos æquè ac fratres filiosq; ut diligam, & ueſtra erga me immortalia beneficia, & ipſum Regię dignitatis nomen hortant̃: cum tãtum regnum in tantam cõtentionem meę tuendę dignitatis cauſa adductũ eſſe intelligo. dignitatis meæ dixi? imò uerò finiũ ueſtrorum, quos ille uillis incenſis, pecorib. abactis, agris uaſtatis, agreſtibusq; uexatis, infeſtiſsimos reddidit. quæ quidem omnia uos ea uirtute ab extrema prohibere iniuria debetis, qua maiores ueſtri uobis quondam, homines acerrimi, atq; omnium ſine dubio fortiſsimi, pepererunt: pro explorato habentes, Deum in tam iuſto certamine uobis, ut ſemper aliàs, affuturum, ac nobiſcum tantarum auctores iniuriarum eſſe ulturum. Equidẽ quod ad me attinet, præclarè mecũ actum iri exiſtimaturus ſum, ſi in hac ipſe acie pro ueſtra, proq; regni huius amplitudine defendenda cecidero. Nunc ueſtrum eſt, ne mihi uel amoris, uel uirtutis magnitudine conceſsiſſe uideamini, operam dare: quod ni feceritis, pro certo habetote, Hungarici regni nomen extinctum, in Polonorum Germanorumq; ditionem ſubitò cõceſſurum. quod per Deũm hominũq; fidem ne accidat, uos, quęſo, auitæ memores glorię prohibete. Dum hæc apud Hungaros Vladislaus loquit̃,

non minore cum animi impetu apud Polonos Albertus agebat: eos obteſtans, ne ſe ducem ſuũ poſſeſsione regni ampliſsimi ſpoliari, & primo comitiorum die regem ab Hungaris declaratum, inde à fratre per iniuriam paterentur excludi: ueniſſe diem illam, qua, ſi priſtinam uirtutem adhibere uellent, ſimul & ſua iura tueri, & ipſorum ſeruire utilitatibus poſſent. neq; enim finem ullum apparere cupiditatis eius, qui Bohemiæ, Morauiæ, Sileſiæq; regno non cõtentus, adhuc ulteriorem & citeriorem Hungariam inhiaret, ut imperium ab Oceano uſq; ad Adriaticum mare perduceret: qui ita proprio principatui ſtuderet, ut nihil de amãtiſsimi fratris rationibus cogitaret: quas quidem ſe, illorum præſertim uirtute fideq; fretũ, aut uictorem illo die defenſurum, aut ibi cum ijs uictum honeſtiſsimam mortem oppetiturum. His uerbis militum animis utrinq; accẽſis, cum acies ad prælium instructæ, ſigno pugnæ dato, magno impetu procurriſſent, ac promotis ordinibus æneæ utrinq; machinæ intonare cœpiſſet, multæ res inciderunt, quæ Alberti aliquantum præferocem animum retardarint. Nam & Caſſouienſes, ubi eũ caſtris egreſſum in acie ſtare è mœnib. proſpexerunt, oppido ſeſe properè eijcientes, præſidio interfecto, duodecim à Polonis extructas aduerſus ſe turres deturbarant: ęneorumq; tormentorum, cùm ſubſidio recurrere ipſi in acie impediti nõ poſſent, potiti erant: & Tartarum quendam, qui antè etiam equo progreſſus ad ſingulare certamẽ Hungarorũ fortiſsimũ quẽq; iactantius prouocarat: Iakzith qui ei ſeſe pugnæ obtulerat, haſta equo deiectũ glorioſiſsimè interfecerat: & poſt regium edictum, quo impunitatem omnibus ad ſeſe tridui ſpacio redeuntibus propoſuerat, ipſe relictus à multis fuerat. Quæ omnia ſecum ipſe animo uerſans, de pacis cogitare demum conditionibus cœpit. Quamobrem epiſtolam ſubitò ad regem in iaculo illigatam per puerum miſit, quæ ab eo colloquiũ

Albertus pacẽ petit.

poſtulauit. Perlecta Vladislaus epiſtola, lætus quòd ad ſanitatem redire frater uideretur, haudquaquam expetitum colloquium abnuit. Ita ſubitò inter duas acies tabernaculo cõſtituto, duces ambo, proceribus latera ſuis cuiuſq; tegentibus, proceſſerũt. Alberto ex equo deſilienti, ut fratrem pro regni dignitate ueneraretur, Vladislaus pari eum honore afficiens, dexteram porrexit, ſtatimq;: Cur me hoſtili odio Alberte perſequeris? inquit. Cui ille: Non te Domine perſequor, ſed hos (Hũgaros deſignans) qui me ad regnum capeſſendum accerſiuerunt, fidemq; fefellerunt. Hisq; dictis tabernaculum ambo ſubierunt: & de compoſitione agere, ſolo Varadienſi antiſtite, qui à regio latere nunquã diſcedebat, utrumq; propius obſeruãte, cœperunt. Vladislaus de fratris impietate & audacia queri: ſed parentũ inſtitutum multo acrius increpare, qui tam graue inter fratres bellum ſuſcitatũ aluiſſent, & cum Maximiliano aduerſus Hungaricum regnum, ſibi Dei uoluntate & humano iure conceſſum, conſpiraſſent. Albertus contrà ſe purgare, ac rerũ omniũ culpã in Hungaros detorquere, qui ſe nõ modò è Polonia euocaſſent, ſed armis, cõmeatibus, oppidisq; oblatis, ſe prius etiã ſuffragijs regẽ creaſſent. Ita placatis mutua criminũ purgatiõe amborum animis, pax cõpoſita eſt in has, ut uulgò ferebatur conditiones: (neq; enim pro certis in uulgus unquam emanarũt:) ut ne quid iuris in Hungariæ regno Alberto eſſet: ut Vladislaus ciuitates Alberto quaſdã in Sileſia, & tria quotãnis aureorũ millia daret, cum eo, ut quoties opus eſſet, eius ſibi uti opera liceret. Quare animaduerſa, Varadienſis antiſtes, ſubitò utrumq; amplexus, ad mutua oſcula inuitauit, inquiens: Amate inter uos, & fraternã pietatem colite, ſi ueſtram & populorum ueſtrorũ ſalutis curam habetis. Pacẽ in perpetuũ inite, ſi ueſtra regna ęterna eſſe deſideratis. Dumq; hęc manantibus prę uoluptate lachrymis diceret, illi inter ſe complexi oſculum obtulerunt. Albertus aũt ad antiſtitẽ conuerſus, Macte, inquit, Valentine, perge operã fidemq;, quam cœpiſti, fratri & Domino meo pręſtare: teq; (ſi hoc feceris) gratiam à me nõ leuiorẽ, quàm ab illo, relaturũ exiſtima. Prodeunte deinde à tabernaculo in amborum cõſpectum exercituum rege, cum Albertus ſiniſtrũ eius latus tegeret, lę uamq; teneret, incredibilis quidã ab utraq; parte plauſus militum pacem cõclamantium, ſępiusq; has uoces redintegrantium, editus eſt; Vladislao & Alber-

Cõditiones pacis.

to ſe.

to feliciter, Caſimiro & Elizabetæ feliciter, fratribus poſteriſq́; eorum feliciter: Chriſtus opt. max. & diua genitrix ipſiq́; patrij dij ſanctam fratrum cōcordiam, ſanctumq́; fœdus eorum in perpetuum tueātur. Eodem inde modo exercituū amborum cohortes ac turmæ per pręfectos in gratiam redierunt, atq; Hungari Boemiq́; cum Polonis ſe æterno tum fœdere coniunxerunt. Hæc VIII. Kal. Martias acta. Pace facta, atq; urbis obſidione ſoluta, rex fratre ampliſsimis donis affecto, & legatis qui ex fœdere oppida ei in Sileſia traderent miſsis, quorum principem locū Ioannes Salemburgus, ſecretarius Boemorū (magna tum apud regē, propter ſummam ſapientiæ & fidei opinionem, gratia & autoritate) obtinuit, in urbē ingreſſus eſt. Ibi ciuium fide & uirtute, quam tum in toleranda patienter obſidione, tum in munitionibus hoſtium idoneo tempore diſijciendis adhibuiſſent, pro cōcione laudata, eoſdē & libertate, & quodā finitimo oppido mœnibus propter perfidiam nudato, & præterea equeſtri ordine aucto, priuilegijs multis donauit: nullumq́; officium aut grati hominis, aut liberaliſsimi in omnes regis reliquū fecit. Albertus cùm ſe in Hungariæ Poloniæq́; fines cum exercitu recepiſſet, Saros, Eperies & Sibinium, caſtella uiginti millia paſſuum ultra Caſſouiam poſita, donec promiſſa ſibi præſtarētur, in poteſtate retinuit. Eodem tempore à Polonis Alberti, & Boemis Vladislai militibus, multa multis locis prouinciæ detrimenta illata ſunt. Tenebant turrim adhuc quandam aduerſus Caſſouienſes obſidione conſtructam duo millia Polonorum: hi, cum per bellum populationibus ac direptionib. agrorum aſſueti, ne pacatis quidē rebus ſe continere poſſent, Caſſouienſium perinde atque hoſtium agros pecoribus abigendis, frumentis uiniſq́; abſumēdis, ac ſacris etiam ædibus uiolandis uexarunt, Alberto interim ſe identidem, dum hæc ad eum deferrent̄, purgante, & militari hæc licentia, quę difficilè coerceri poſſet, ſe inſciente & inuito fieri aſſerente. Boemorū & ueteranorum copię, quibus rex pacata ulteriore Hungaria, Budā ſe recipiens, inter Vaciam & Agriam ſtatiua conceſſerat, nullis ad tempus ſtipendijs procedentibus, pro libidine cuncta rapere, atq; undecunq; ſibi uictū quęrere inſtituerunt: neq; uerò frumenta ſolum, pecora altiliaq́; diripere ſatis habuere: ſed colonos etiam è proprijs laribus pellere, & lectos, currus, cęteraq́; uel familiaris uel ruſticę rei inſtrumenta aſportare, templaq́;, quò agreſtes homines res ſuas, ut eſſent tutiores, conuexerant, diripere, & tormentis ac cruciatibus eos ad res abſconditas oſtendendas adigere auſi ſunt. Eoq́; pernicioſa eorum licentia eſt prouecta, ut quidam ſacerdoti ſanctiſsimū Chriſti corpus loculo argenteo incluſum ad moriturum hominē ferenti, nulla Chriſti habita ratione, loculum è manibus eripuerint: alij uerò uirgines quaſdā fortè ſponſam mariti domum deducētes, cum in eas incidiſſent, ui allata ſtuprarint: ex quo factum eſt, ut multis inedia diuturna quotidie morientib. alijs uerò uitam duro aſperoq́; uictu ſuſtinentibus, grauis & fœda peſtilentia conſequuta ſit. Eadem hyeme legati ab Hercule Ferrariæ duce gratulādi cauſa miſsi, cum Zagabriā perueniſſent, interrupto à Germanis itinere, domum, officio, cuius cauſa uenerant, intermiſſo, regreſsi ſunt. Deſpotes aūt, & Kyshoruatus, in inferiore Pannonia ob leuitatē ingenij, nouis rebus cum uicinis ſtuduerunt. Arx Hamburgi, cum oppidum antè à Germanis occupatū fuiſſet, facta à pręfecto deditione, in Maximiliani poteſtatem peruenit: frumentariæ'ne inopia rei coacto, an pecuniæ magnitudine adducto, parū cōſtat. Præſidiū Hungarorum, quod Cornaburgi impoſitum erat, ut cōmeatu, qui indies Danubio deueheret̄, intercepto, Viēnæ rerū omniū difficultatē afferret, à tribus millibus peditum obſeſſum: quatuor proximis Boemorum turmis accitis, in hoſtes eruptionem fecit, eoſq́; non ſine magna clade fudit, fugauitq́;, & caſtris exuit. Maximilianus cum poſt captam Albam, Viennam ſe cōtuliſſet, ac nulli rei gerendę, pecunijs tantum (ut fama erat) conquirendis intentus ſtuduiſſet, nunq; à patre impetrare potuit, ut ad belli ſuſcepti reliquias reficiendas pecuniarum aliquid ſibi daret. ille enim ſatis ſe adeptum arbitratus, quòd maxima ex parte Auſtriam recepiſſet, noluit filio ad id bellum ſubleuando, æternum cum Hungaris bellum ſerere, quorum ſen-

ſus moresq́; ſatis notos haberet. Itaq; cum Maximilianus ea ſpe deſtitutus,ad Imperij ſibi auxilium confugiendum putaſſet: concilio,quod Romanorum rex erat, frequentiſsimo in Vindelicis habito, Germanos docuit,ad Imperij amplitudinem pertinere,ut longius fines producerentur,& Hungaria à Boemiæ rege occupata reciperetur: quam ſi ad ſe Germani traduxiſſent,haud profectò dubitandum eſſe,quin eorum potētia inſuperabilis eſſet futura. Hoc autem ſe nullo negotio confecturum, ſi ſibi ad eam rem,quam petebat,pecuniam præbuiſſent. Reſponſum eſt à principibus,nemini ſe ad Chriſtianos,& maximè uicinos ſuos, bello oppugnandos pecuniam ſuppeditaturos. Boemiæ regem primarium eſſe Imperij membrum: quid fingi iniquius poſſe,quàm ſi regi optimo,ſeptemuiro Electori & amico,uicinoq́; officioſiſsimo,arma, nulla accepta iniuria,inferantur? Quo ille reſponſo,& ſimul tumultibus Gallicis perturbatus,animos ad res componendas adiecit. Itaque prius quàm in Galliam ad filium Burgundiæ ducem, qui ibi res nouas occultè moliebatur, contenderet,pacem cum Vladislao conciliare conſtituit.

RERVM HVNGARICARVM DECADIS V. LIBER II.

PAcata ulteriore,ut omnes opinabantur,Hungaria,reſtabat alterum de citeriore liberāda certamen. Veſpritnium,multaq́; alia inter Sauū & Drauum oppida occupata,Albaq́; ipſa inprimis ſolicitos dies noctesq́; animos regis & patrum habebat: quam per negligentiam ſuam captā Germanos tenere, atque inde Budenſium portis quotidie inſolentius inſultare, æquo animo ferre non poterant. Occurrebat autem,quòd firmiſsimo præſidio cuſtodita, uix ſine magnis pecuniarum impenſis,& ſine ingenti hominum cæde poſſe recipi uidebatur. Obſtabat etiam ſumma diſcordia principum,quæ mala omnia ſuperabat: ſimulq́; incredibilis quædam rei pecuniariæ difficultas, qua fiebat, ne Boemis ſatisfieri poſſet,qui ſine ſtipendio ſe moueri ex hybernis,paſſuri eſſe non uidebātur. His de rebus Budæ,quò ſe rex ea de cauſa contulerat,frequenti Senatu cum de præſenti ſtatu Reip. referretur,decretum eſt,ut Paulus Kiniſius cum poteſtate regia in inferiorem Pannoniam proficiſceretur, atque omnes imperata facere detrectantes, bello cogeret: &, ſi commodo Reip. poſſet, exercitum inde primo quoq; tempore ad Albam oppugnandam adduceret. pro imminentibus autem ſuſtinēdis bellis, ut uulgò pecuniæ conferrentur:& non modò portoria,uectigaliaq́;, ſed oppida etiam quędam regis oppignerarentur,& ſuis quiſque merere ſumptibus cogeretur. Rex Budæ quoad hæc omnia procuraret,morari coactus,inde Vicegradum ſe cōfert: ac Boemos milites ſtipendio ſeptem & quadraginta milium nummûm aureorum affectos,continuò Danubium trancere, & rectà Albā cōtendere iubet. qui cum trāſiſſent per uicos pagosq́; diſperſi,quòd à priſtina temperare licentia nō poterant, & regem opera ſua uix carere poſſe intelligebant: ingentia agreſtibus damna effuſis populationibus intulere. Accedebat etiam uetus illud incommodum, quòd Beatrix acrius indies inſtabat,ut quando rex bello fratris grauiſsimo iam eſset Dei uoluntate perfunctus,ad ſponſalia tandem celebranda ueniret: quod ipſum ſi neglectum foret,ea omnes cura metusq́; inceſſerat, ne mulier deſperatis rebus,ad Maximilianū confugiens, grauiora multo bellorum incendia ſuſcitaret. Quare auctoribus patribus,rex Strigonium profectus,bono eſse animo mulierem iubet: eamq́;, donec reliqua pacaretur Hungaria,expectare: cum diceret bellicis ſe curis impeditum, rei illo tempore uxoris commodè inſeruire non poſse. atque magnificis ab ea muneribus acceptis,poſt triduum Budam regreditur,ut reliquas res quę ad bellum uſui forent,expediret. Batoreus ex regis & Senatus auctoritate dux belli declaratus, ac primo quoq; tempore impedimenta,currus,tormentaq́; bellica præmittere,& Boemorum exercitui,quòd iam ad hoſtes acceſserat,præeſse, & Albam obſidione cingere iuſ-

gere iuſ-

gere iuſſus Nonis Iun. Buda egreſſus, ad Baanhida exercitum ritè luſtrauit: ac poſtridie inſtructis agminibus Albam peruenit, caſtraq; ab ea parte quæ ad Budam pertinet, locauit: Kiniſium ex inferiore Pannonia expectans, qui cum copijs ſuis ab altera parte urbē intercluderet, cum cæteras omnes uaſtę ac difficiles paludes obducerent. Interea Ioannes Coruinus, qui ſuperiore menſe in Illyricum regia ornatus auctoritate contenderat, ut quædam occupata ab hoſte caſtella recuperaret, à principe Zagrabienſe collegium ubi baſilica ſita eſt, inſtar arcis editum & munitum, quod Germani tenebant, recipere conatus eſt. qui locus quoniam ad rem frumentariam omnem intercipiendam, & magna afferenda detrimenta erat aptiſsimus, ſexcentorum militum præſidio tenebatur: accitoq; prouinciæ præfecto Bano, à ſuburbio collegiū primò obſidet: deinde, quanquam uimineo ſepto foſſáq; accuratè uallatum, atq; arduo obiecto colle munitū eſſet, & ipſe machinas bellicas nullas haberet, tamen oppugnare non dubitat. uſq; adeò eum tum ineuntis ętatis feruor, tum laudis cupiditas, & rerum etiam ſuarum ſtudium acuebat. Qui intus erant, ea ſpe nixi reſiſtebant: fore ut breui à Iacobo Zekelio, qui indies expectabatur, ſubſidio leuarentur. qui cum expeditiſsimo equitatu haud multis pòſt diebus acceſsit, & prȩlio à Coruino acerrimè, ac fortiſsimè dimicāte fuſus ac fugatus, uſq; adeò adoleſcentis audaciā atq; animū extulit, ut poſtridie agmine facto, cliuū ſuperauerit, & traiecta foſſa, ſepta partim ſecurib. partim igne expugnare cōtenderit. Hoſtes contrà acriter omni arte obſiſtere, ac ſaxa, tigilla, ruderáq; in Coruinianos deuoluere, eoſq; ſulphureis tormentis propellere diu conati: cùm cōmiſſa cominus pugna, multis acceptis uulnerib. grauius urgerentur, ueriti ne nimia pugnādi audacia aditum ſibi ueniȩ intercluderent, inter dimicandum deditionem fecere, atq; oēs relictis impedimentis dimiſsi incolumes abiere. Kiniſius autē, qui, ut ſuprà demonſtrauimus, inferioris Hungariæ partibus cum imperio prȩfectus erat, ut ad obſidionē Albæ, quæ maturabatˀ, adeſſe in tempore poſſet, celeriter diſcordes regulorum quorundā animos inter ſe recōciliare conatus eſt: acceptiſq; à Petro metropolita Colocienſi equitib. circiter mille, atq; ab alijs pro cuiuſq; facultatibus, alijs ſecundo fortunȩ euentu rem perfecit. Nam dux Laurētius, Deſpotes, & pleriq; alij uoluntate obtemperarunt. Cum aūt Kishoruatus detrectato imperio, magno (ut res poſcebat) apparatu obſideri eſſet cœptus, quarto ab inita obſidione die, quadringenti cum Nicolao Hederuario oppido ſeſe eiecerunt: quorū ducenti à Boemis inſequentibus capti in poteſtatem uenerunt: reliqui à Trinka per biduum fugati, ſe in finitima, quæ defecerant, oppida receperunt. Quibus reb. ex ſententia adminiſtratis, & nōnullis prȩterea uillis, oppidiſq; receptis, ac luſtrata pacatáq; prouincia, cum eius procerib. & exercitu haudquaq; cōtemnendo, Kiniſius Quinqueceleſias eſt profectus. Eò ueniendi cauſa fuit, ut Sigiſmundi antiſtitis animū exploraret, quem Maximiliani rebus ſtudere ſuſpicio hominum magna erat. Hic cum ſe, ut ſuprà diximus, ab omnibus publicis negotijs remouiſſet, & ad quietam uitā retuliſſet, tum in oppido D. Georgij erat, qui locus ad citeriorem ripam Draui eſt, natura & opere munitiſsimus, de ſua ſuorumq; ſalute cogitans. Poſitis autem in ſubiecta urbi planicie caſtris, ipſe in urbem cum paucis quibuſdam admiſſus, facilè cognouit, & ciues & antiſtitem in fide erga regem & officio priſtino permanere, & urbem arcemq; non modò tormentis & copijs, ſed cōmeatibus etiā & bellicis operib. omnibus egregiè munitas, ab ijs, contrà quàm opinabanť homines, ad regia cōmoda cuſtodiri. Itaq; antiſtite & ciuibus eximiè collaudatis, & operibus ac munitionibus approbatis, inde confeſtim cum quinq; milibus equitum Albam ſe retulit, atq; ex altera urbis parte cōſedit. Poſtridie cum ad regem ueniſſet, qui & ipſe triduo ante VIII. Kal. Iul. acceſſerat, in magno procerū conuentu, de rebus à ſe in inferiore prouincia geſtis uerba faciens, cum de ſingulorū principum fide atq; officio dicere inſtituiſſet, eiuſmodi Quinqueccleſienſi antiſtiti teſtimonium impertiuit, ut dicere nō dubitarit, nullum ſe iudicare in toto regno aut prudentiorem, aut integriorem, aut fideliorem conſtantioremq; illo principem reperiri. errare autē uehementer eos, ...

de illius erga regem animo aut ſtudio dubitarent. Omnes regios duces, in his rerum tempeſtatibus ac fluctibus aliquid ſibi commiſſarum rerum amiſiſſe. hunc ſolū ſua prudentia ac diligentia res ſuas integras omnes ab hoſtiū ui & inſidijs defendiſſe, oppidaq́ ſua, quibus in muniendis cuſtodiendisq́ ſtudium ſuū omne poſuerit. quibus uerbis, dici uix poteſt, quanta regem cæterosq́ omnes ſpe, lætitiaq́ perfuderit. Eodem fermè die Stephanus comes Sepuſienſis, uir ſtrenuus, ac dux rei militaris peritiſsimus, equitibus cataphractis circiter trecentis, expeditis uerò ducentis, peditibus grauis armaturæ ſexcentis, leuibus autem duobus (ut fama erat) milibus ſecum adductis, ad Albam in caſtra regia uenit: quem paucis pòſt diebus Vrbanus Agrienſis antiſtes, qui propter infirmam ualetudinem Budæ remanſerat, cum ſeptingentis equitibus, alij etiam proceres (ut quiſque maturrimè potuit) conſequuti ſunt. Ita aucto ad quadraginta hominum milia exercitu, urbs Batorei conſilio, magno apparatu ex omni parte oppugnari eſt cœpta. Fuit autem apparatus illius huiuſmodi. Primùm munitiones multas excitauit, inde ut æneis tormentis muros percutere, tutus ipſe ab hoſtilibus iniurijs, poſſet. & ad portas caſtella duo conſtruxit, ex quibus per inſidioſas feneſtras miſsilibus, minoribuſque tormentis incautum hoſtem feriret. ea uerò tum tigillis ac centonibus circumduxit, ne catapultis, aut quauis alia machina læderētur: tum uallo etiam, foſſaq́ muniuit, ne clandeſtina hoſtium eruptione aut caperentur, aut incenderentur. deinde crebras, niſi à paludibus impediebatur, circum urbem turres erexit, eáſque militibus ita ut caſtella repleuit, ut neminem in muris conſiſtere defendendi cauſa permitteret: ex quo efficiebatur, ut urbem acrius & obſideret ſimul, & oppugnaret. Qui autem intus erant, ſummo ſtudio omnibus, quoad poterant, hoſtium conſilijs occurrebant: & quam per diem murorum partem deturbaſſent, eam per noctem inſtaurabant, ac reficiebant. Et ne domorum tecta, quæ ligneis tegulis erant obducta, illato igne comburerentur, ea omnia detexerant, portáſque ipſas graui materia ac muro ualidiſsimo obiecta muniebant. Pateſactis inde diuturna uerberatione aliquot in locis muris, ac militibus auidè pugnandi poteſtatem poſcentibus, eos tamen continuit rex: quòd prælio commiſſo, acerrimè atque pertinaciſsimè utrinque dimicaturos milites uidebat: illos, quòd propter adhibitam crudelitatem, ſalutem ſe impetrare ullam poſſe diffiderent: hos, ut acceptam iniuriam paris grauitate ſupplicij compenſarent: & quòd ſpem omnem rei componendæ, facto prælio, & grauioribus detrimentis illatis omnino præcidi animaduertebat. cuius rectum conſilium haud ita multo pòſt rei euentus ipſe demonſtrauit. Nam cum hoſtes ſe urbem defendere poſſe diffiſi, de ea reddenda cogitare, & pace conficienda inſtituiſſent, à Batoreo & Sepuſienſe ad eam rem colloquium poſtularunt. Hoc ſtatu cum res ad Albam eſſent, præſidium quod erat in Veſprimienſi arce impoſitum, cum uicinum formidaret hoſtem, de deditione per internuncios cum rege agere cœpit. Hi cùm maxima pars Boemi eſſent, gratuitam menſium aliquot militiæ operam deferebant, ſi Boemiæ aſcripti militiæ pari præmio cum cæteris afficerentur. Kiniſius cum quibuſdam ſuorum equitum turmis profectus, oppidulum, cui Vaſon nomen erat, à Germanis occupatum, in agro Veſprimienſi recepit, pridie eius diei qui D. Ioannis Baptiſtæ natalibus eſt dicatus. Sabaria per Thomæ Iaurienſis antiſtitis milites recuperata, ex Germanorum qui in arce fuerant, præſidio, octo & ſeptuaginta captiui in caſtra regia ſunt perducti. Eodem etiam tempore, ut Hungarorum res ſecundæ cumularentur, eorumq́ animi ad bene de Repub. ſperandum incitarentur, Caſimirus regis pater, Poloniæ rex, legatos alios ad Fridericum Imperatorem & Maximilianum filium miſit, qui eos orarent, ne Hungariæ bellum inferre, & Vladiſlaum filium ſuum regem Hungariæ ritè coronatum armis perſequi uellent, ſecq́, ſi id facere perrexiſſent, illorum iniurias non neglecturum oſtenderent: alios ad Innocentium ſextum pontificem maximum, qui eum obteſtarentur, ut ipſe pro ſua, Apoſto-

Albæ obſidio & oppugnatio.

Vaſon opp. receptum.

Sabaria.

Apoſtoliciq́; Senatus auctoritate Vladiſlaum Hungariæ regem creatum confirmaret, competitoréſque regni ab armis aduerſus eum ferendis deterreret. Quæ ne diuturna admodum Hungaris gaudia eſſent, repentè nuncij de uarijs Turcarum incurſionibus populationibúſque allati effecerunt. Hi cum Kiniſium ex inferiore Hungaria cum omnibus ferè copijs ad Albam profectum, regionemq́; præſidio deſtitutam eſſe comperiſſent, in ulteriorem quamprimùm Hungariam inuadentes, incendia, cædes & rapinas intulerant: atque omnis ætatis & ſexus hominibus in ſeruitutem abſtractis, diuorúmque fanis incenſis, cùm uiginti milibus paſſuum ad Varadinum acceſsiſſent, coortum in prouincia tumultum ueriti, primò in fines ſuos incolumes ſe cum præda retulerant: deinde auctis ex proſpero rerum ſucceſſu animis, ultra Themeſuarum excurſionem fecerunt: & oppidum, quod Stephani Batorei in poteſtate erat, concremarant: totiq́; prouinciæ, quam milite uacuam eſſe cognouerant, uulnera grauiſsima inflixerant. in Croatiam autem cum irrupiſſent, magno hominum pecorumq́; numero abacto, mercatores etiam Florẽtinos quoſdam, qui in Hungaria negociabantur, in ſeruitutem redegerant. Quę mala per ſe grauia, infirma quoque regis ipſius ualetudo, grauiora reddebat: qui in locis paluſtribus, feruente maximè æſtate, moratus, in febrim & dyſenteriam ſæuiſsimam & ualde periculoſam inciderat. Quamobrem poſt quinque induciarum dies, Germanis qui Albæ obſidebantur, quò commodius de deditione deliberare poſſent, à Batoreo & Sepuſienſe datos, res tandem in has conditiones conuenit: ut Germanis, qui urbem tenebant, cum impedimentis ſuis incolumes tutò in Auſtriam redire, currus ſex & triginta ex urbe deducere liceret: cæterùm à templis ſpoliandis, mulieribus uiolandis, mancipijsq́; abducendis temperarent. Quas rex conditiones partim aduerſa ualetudine perturbatus, partim ne à fratre per morbi ſui occaſionem iterum armis appeteretur ueritus, ſibi accipiendas eſſe arbitratus eſt. Ita miniſtris in urbem, ut Germanos, (uti pepigerant) urbe cum impedimentis ſolis dimitterẽt, miſsis, Alba XIIII Kalend. Sext. ex manibus hoſtium eſt erepta. Quibus rebus *Albæ recepta.* ex ſententia adminiſtratis, rex continuò exercitum in Veſprimiẽſem agrũ, ad deijciendum ex arce illa Germanorum præſidium duci iubet: ipſe in proximam Laurentij ducis uillam, à patre magnifico & regali quondam ſumptu conſtructam receſsit, ut ibi mitioris cœli & amœnioris loci beneficio conualeſceret. Hac re proſperè geſta, multa inciderunt, quæ Hungarorum lęticiam uoluptatemq́; ex Albenſi re beneſta minuerent. Nam & Boemici milites, niſi promiſſa ſtipendia exoluerentur, pręfecti Batorei ſe imperata facturos negabant: cumq́; non eſſet unde & equos ſuſtinerent, multo ſe, quàm militaris diſciplina pateretur, intolerantius gerebant: ac ſi eorum coercere audaciam præfectus pro imperio uoluiſſet, ſeditionem ingentem ſubitò facturi uidebantur: & Poloni neglecto fœdere, nouis rebus ſtudere, et iam Sopronium caſtellum in finibus obſidere, Alberto fratre ea diſsimulante, nunciabatur. Conſtabat etiam, moleſtè illum ferre, quòd tria milia nummûm nondum ſibi ex fœdere eſſent perſoluta: eundemq́; partim à cõiectoribus & aſtrologis, quibus referta Cracouia eſt, breuem Vladiſlai uitam fore aſſerentibus: partim à nonnullis proceribus de uita regis deſperantibus, ad renouandum bellum regnumq́; occupandum quotidie incitari. Cùm fama de regis morbo ad Caſimiri patris aures grauior accidiſſet, primò per legatum (quod regis animum uehementer afflixit) eum admonuit, ut cum Alberto mitius ſe gereret, pateretur'q́; poſt mortem ipſius regnum ad fratrem potius, quàm ad alienum aliquem peruenire: pòſt autem, ubi è morbo emerſiſſe eum audiuit, legatos alteros miſit, qui Hungaris uerbis ſuis nunciarent, ne quid ab Alberto timerent, qui uel ętatis uitio, uel factioſorũ hominũ impulſu, uel deſperata fratris uita inductus, bellum in finibus commouiſſet: ſe non modò ab eo furore eum reuocaturũ, ſed etiã ſi auctoritati ſuę non paruerit, pro Vladiſlai filij & regni Hũgarię ſalute regnũ uitamq́; ſuam in periculum adducturum. Albertus interea propius indies cum exercitu ad Caſſouiã accedebat: non ignarus,

ſe,ſi urbis illius eſſet potitus,facilius Hungariam ulteriorem occupaturū: & iam Litinburgum,quod ab Hungaris tenebatͣ,immiſſa turma equitum,& parua manu peditum obſidebat. Quæ ubi rex accepit,confeſtim Litinburgum Hippolytum Strigonienſem archiepiſcopum cum equitatu proficiſci iubet:qui hoſtib. primo aduentu in fugam coniectis,& tribus finitimis oppidis occupatis, latius cum magno incolarum detrimento uagatus eſt. De Caſſouienſi autem obſidione ſolicitus Dominicum Albenſem antiſtitem & Panzolzium Palatinum legatos ad patrē fratremq́;, qui de illatis contra fœderis cōditiones,armis quererentur, ire iuſsit. Legati,ut à rege mandatum fuerat,cum,antequam Carpatiȷs montibus ſuperatis in Poloniā traiȷcerent,Albertum conueniſſent,apud eum, Dominico ipſo, qui gratior multo erat, uerba faciente,in hunc modum locuti ſunt:

Legatorum regis ad Albertū oratio.

Ecce rurſus ad te Alberte dux inclyte, uenimus,à rege noſtro,fratre tuo,Hungariſq́; Polonorū ſociȷs miſsi, ut exquiramus, pro ratis'ne fœdera inter nos paulo antè percuſſa ſis habiturus:an,quod minimè decet,bellum,ut oſtendis,nobis iterum illaturus.Regis quidem noſtri ea ſententia eſt, ut quiduis potius perferat,quàm ut iterū cum fratre pernicioſo bello decernat. Cuius nos cōſilium quàm pium,tam noſtris rationib. alienum exiſtimamus:quippe cuius indulgentia quantæ regno noſtro calamitates acciderint,ſentiamus. Tuus uerò qui ſit in hac re gerenda ſenſus,ualde audire cupimus.Regnum te,illo pulſo,noſtrū occupare uelle,ſunt qui dicant.Vnde hoc tibi tandē uenit in mentem ſperare? quando nos aliàs,uno coronato rege,regnare alterum iuſsimus? aut quando unq́; aliquē ſine ſuffragiȷs noſtris regnum obtinere paſsi ſumus? Vladislaū fratrē tuum ritè regē creauimus:deſine ſperare,te,uincēte illo,poſſe ad regni faſtigium peruenire: deſine credere,nos tibi amicos poſſe effici,quos inimicorum more crudeliſsimè diuexaſti. Non fratrib. oppugnandis,nō uexandis ſociȷs,nō fœderib. uiolandis,ſed pietate colenda,tuendis amicitiȷs,pactiſq́; ſeruandis regna parantur.Quę enim grauiora nos à Turcis immanibus hoſtibus incōmoda metuere poſſumus,quàm à Polonis, cognatis amiciſq́; noſtris,te imperatore accepimus? qui haud ſibi ſatis arbitrati eſſe,pro libidine rapere,auferre,incendere,& ſeruitute afficere:etiam (quod ſine lachrymis dicere,aut meminiſſe non poſſumus) uirginum matronarumq́; pudorē,& ſacrarū ędium numen pro nihilo habuerunt. Non his artibus Albertus auus tuus,non Ladiſlaus patruus,nō Sigiſmundus & aliȷ hoc ſibi regnum quæſiuere:quorum facta ſi tu in conſilium,dux inclyte,adhibueris,& ſi cum ȷs quę per te acta ſunt,cōpararis,non dubitamus, quin pro tua ſapientia de ſuſcepta ſubitò ſententia deceſſurus,& te cum tuis copȷs in fines tuos recepturus ſis.Quod ni feceris,ut te breui iſtius conſiliȷ, & audaciæ tuæ pœniteat,euenturum, Deorum freti auxilio ſperamus. Hæc ab eo magna cum libertate dicta,Albertus non modò nō iniquè tulit, ſed antiſtitem ſummo etiam honore,ita locutum,ſibi habendum putauit: cumq́; ſe purgandi ſui cauſa,& propter pacta non ſeruata,& propter fratris incertam ex graui morbo uitam, ad bellum adductum reſpondiſſet, poſthac cum eum iam incolumem eſſe audiret, ab armis diſceſſurum,& communibus commodis conſulturum pollicitus eſt. Hoc reſponſo accepto, legati profecti, quinto pòſt die Cracouiam peruenerunt: & Caſimiro regi, Alberti incendia, rapinas, cæteráque quæ præſentis temporis conditio ſuggerebat, expoſuerunt: eumq́;, ut filium parêre recuſantem, pro imperio coerceret, orarunt. Caſimirus moleſtè hæc ſe de Alberto audire reſpondit: ac confirmatis legatorum animis,continuò per nuncios Alberto imperat, ut ſe primo quoque tempore cum exercitu in Poloniam referat: id ni ſecerit, ſe ſtipendia ad exercitum non miſſurum: atque arma contra eum pro Vladislao ſumpturum, oſtendit. Poloni cùm ſtipendia ſibi negari, & reuocari à bello ducem ſuum uiderent, quacunque ope poſſunt, Albertum paternis iam mandatis ſegniorem, languidiorémque in gerendis rebus effectum, à patris imperȷs exequendis auertere conantur. ubi uerò in propoſita ſententia eum uident, cum aliquandiu ſe ſine ſtipendio rapinis ſuſtinuiſſent, in Poloniam regrediuntur:

& facta

& facta ab Imperatore ſuo defectione, omnia hoſtilem in modum diripiunt: ut ea ſaltem ratione Albertum, ſi poſſint, ad bellum perſequendum eliciant. Iam legati domum reuerſi, legatione renunciata, regem patresq́ in Polonicæ pacis ſpem adduxerant: atque ut omnium in bellum Germanicum, quod unum relinqui uidebatur, curæ cõuerterenẽ, effecerãt. His de rebus rex circiter Kal. Sept. è uilla Laurentij ducis, ubi ſui reficiẽdi cauſa fuerat, cum ſe Budam cõtuliſſet, Sabaziũ à Turcis obſideri certior factus, Laurentium cum equitatu ſuo ad inferiorẽ tuendam Hungariam mittit: Vrbanum uerò Agrienſem antiſtitem, qui paucis antè diebus Budã erat delatus, ſocium Stephano Sepuſienſi adiungit: atque ambos in ulteriore Hungaria publicis & priuatis commodis ſeruire, & Alberto, ſi quid mouiſſet, reſiſtere iubet. Eodem menſe graui à Germanis & à Maximiliano imminente bello, cum ſe ad tam diuerſa bella occurſantes ſufficere non poſſe rex cum patribus cerneret, pacem omnes, ſi poſſet, æquis: ſin minus, tolerandis conditionibus petere cõſtituunt. Ea de cauſa cum literis & mandatis legati Poſonium utrinq́ miſsi, hinc Thomas Iaurienſis epiſcopus, qui eo tempore uniuerſa fermè regni negotia, qua erat preditus ſapientia, adminiſtrabat: illinc Stephanus Batoreus, & Ioannes Paumchircher, Boemus cancellarius, uir grauiſsimus. Cùm de concordia agi cœptum eſſet, Germani intolerandas propè conditiones ferebant: iura ſcilicet fœderis cum Matthia rege quondam initi, cum in ciuitate noua Friderici Imperatoris permiſſu corona reſtituta eſt, repetentes. Maximilianus uerò regno Hungariæ ſe in perpetuum ceſſurum eſſe negabat: ſed ſoli Vladiſlao, propter ſanguinis coniunctionem, in præſens conceſſurum dicebat, communemq́ cum eo interea regni titulum depoſcebat, & belli geſti ſumptus poſtulabat. Has tam aſperas conditiones, quibus ſe Auſtriacorum imperio Hungari ſubijcerent, legatis ſe accepturos eſſe negantibus: Germanis autem contrà pertinaciſsimè inſiſtentibus, ac ſæpe accenſis utrinque grauiter animis, & deſperata prorſus concordia è colloquio recedentibus, multum temporis eſt tranſactum. Interea præter opinionem omnium, maiorum undiq́ malorum nuncij deferuntur, Albertum ad obſidionem Caſſouiæ reuertiſſe: Priniană familiæ adoleſcentes eximios, cum expeditiſsimo equitatu, priuſquam caſtra locarentur, aduerſus Polonos temerè progreſſos, miſerãdum in modum occubuiſſe: ad Corneuburgum in Danubij ripa milites, qui in præſidio erant, turri, quam in ſpeciem caſtelli extruxerant, ut commeatus ſecundo amne deuectos Viennenſibus intercluderent, à Germanis de improuiſo irrumpentibus ſuccenſa, ad unum omnes cæſos fuiſſe: Kiniſium crebris à Turcis acceptis incommodis, diris barbaram illam gẽtem cruciatibus ab incurſandis finibus prohibere conatum, maioribus indies calamitatibus inferendis cauſam attuliſſe: Albertum iam non ſolùm Caſſouianum agrum uaſtare, ſed etiam effuſè omnia populantem, duo milia cadorum uini in Poloniam remiſiſſe: multa etiam temerè effudiſſe, non pauca in belli uſum reſeruaſſe: poſtremò, Sueuos Maximiliani milites excurſionibus in Morauiam factis, ac magno pecoris numero abducto, ad Tyrnauiæ obſidionem Danubium traieciſſe. His alijsq́ eiuſmodi rebus, & ſimul inteſtina ſeditione & diſcordia, quæ in inferiore uigebat Hungaria perturbati, cum pacis cupiditas ſumma, ac recens ſuperiorum detrimentorum memoria, metuſq́ futurorum omnes urgeret: legati haud ſibi moram interponendam exiſtimarunt, quin primo quoque tempore, quibus conditionibus poſſent, pacem compararent. Itaque re diu multùmque agitata, tandem ex regis auctoritate his legibus eſt tranſacta, uti pacta cũ Matthia rege de reſtituenda corona inita, renouarentur: ut regnum Hungariæ ad Maximilianũ, aut eò mortuo ad legitimos eius hæredes recideret, ſi Vladiſlaus ſine filijs legitimis deceſsiſſet: interea, ut regni titulus penes ambos reſideret: ut pro belli ſuperioris impenſis, Vladiſlaus Maximiliano cẽties mille nummũ aureũ penderet: ne ſummi honores ulli, ut duũuiratus ſacri diadematis, Palatinatus, ut munia tam ſacra, q̃ ꝓphana, & ꝓuinciarũ pręfecturę, niſi interpoſita amborũ autoritate, & iureiurãdo utriq́ dato, capi poſſent: ut eoſdẽ uterq́ amicos rebelles,

Sabazium à Turcis obſeſſum.

Pacis cum Maximiliano conditiones.

rebelles,hoſteſq; haberet, iureq; ſocietatis alter alterum bello iuuaret : Hungaros Germanoſq; eodē loco atq; honore haberet : ne Hungaris ullis fraudi eſſet,quòd ad Maximilianū ſe cōtuliſſent,neq; ulla aut nota aut pœna affici propterea poſſent : ſed bonis ſuis,quę publicata fuerāt,reſtitutis , eodē,quo fideles loco ducerent,& eſſent: ad poſtremum,ut oēs antiſtites & metropolitę,proceres,prędides , legatiq; & ciuitates cum uniuerſa nobilitate legatis Maximiliani præſentibus,ſe has fœderis leges inuiolatas in perpetuum cum ſua poſteritate ſeruaturos iurarent.Pax populo Martinalibus,his tamen ſuppreſsis conditionibus,in magna omnium expectatione renunciata eſt. Pòſt autem cum legati ſe Budam recepiſſent,ut fœdus communi ſententia comprobarent,rex cum Senatu legatiſq; à ciuitatibus miſsis ex arce deſcendit in cōcionem,quæ tum ante regiā habebatur:ibiq; Boemica lingua Varadinenſi antiſtite ſingula populo interpretante , à principio regni ſui omnia quæ interceſſerant incommoda perſequutus,ad pacis demum conficiendæ neceſsitatē peruenit: eamq; ut libentibus ac lætis acciperent animis,tam multis prę ſertim conflictati difficultatibus,eſt hortatus:hiſq; dictis protinus ſe cum patribus in regiam retulit. Regeè concione profecto, Iaurienſis & Batoreus,duo pacis arbitri atq; legati ſurrexerunt, ut patria lingua,quæ de pace dicenda eſſent,multitudini exponerent.Ex ijs Iaurienſis longam ingreſſus orationem,primùm omnia quę perpeſsi erāt belli damna ac detrimenta oſtendit: publicis & priuatis pecunijs conſumptis,agricolis,quorum laboribus tam ſacri quàm prophani ordines ſe alerent ac tuerentur , in citeriore & inferiore Hūgaria ſpoliatis,regno domeſticis diſcordijs in multas partes diſtracto,Rem pub. diutius reſiſtere non potuiſſe : ſe ex communi conſilio pacem, & unicum omnium malorum remedium requiſijſſe,eamq; his conditionibus impetraſſe. Inde pacis conditiones , quæ adhuc occultatæ de induſtria fuerant , recitauit:eaſq;, quanquam fortaſſe parum æquas, tamen ut reip. commodiſsimas,ut iuberent ſe eis ſuadere, dixit. Sic enim fore,ut Germanico ſoluti bello, irrumpentes Polonos nullo negotio propulſarent. Multitudo ubi conditiones audiuit,ſtatim cum ſtomacho perinde obſtrepere & reclamare cœpit,quaſi non pacis,ſed ſeruitutis cōditiones eſſent accipiendę:nihilq; propius factum eſt,quàm ut ingētem ſeditionem propterea excitarit. Satis certè conſtat,& patres nonnullos,& ipſos pacis legatos per aliquot dies, niſi armatorum turba ſtipatos,tutò in curiam non ueniſſe,& ex nobilitate multos de ſeceſsione à patribus facienda conſilia habuiſſe. Itaque cùm ſingulis noctibus tabellæ triuijs & templorum ualuis à populo affigerentur , in quibus denunciarent, ſe millies morituros prius , quàm tam turpes fœderis conditiones approbarent : rex omnes ad ſe placatis antè per Palatinum & Batoreum illorum animis, aduocari iuſsit : & paucis,ut de ſua deq; regni dignitate fidei ſuæ commiſſa bonum animum haberent cohortatus, temperatis cum legatis conditionibus , eos ad fœdus iureiurando ſanciendum,ne tanta concordia ſolueretur , adduxit. Eodem quoque menſe,ad Hunam amnem in Croatia,ex Turcis mille & quingenti, qui in prouinciam populabundi deſcenderant,cęſi,totidemq; capti : ex quibus centum & uiginti ad regem, nonnulli quoque ad regiam à Bano muneris loco ſunt miſsi. In eo bello Bernardini comitis uirtus inprimis enituit. Fœdere cū Germanis,quem admodum demonſtrauimus,confirmato, rex comperto Caſſouienſem agrū ab Alberti militibus diuaſtari,Boemos ſtatim, qui ad ſeptem millia erant,ex Auſtria reuocatos celeriter , quanquam ſæuiſsima hyeme, ad Peſtum trancere iuſsit. Cum Stephanus Sepuſiēſis Id. Decemb. magno cum equeſtrium pedeſtriūq; copiarum pręſidio in prouinciā miſſus,nihil adhuc memorabile ibi geſsiſſet,multos in timorē adduxerat:ne,ſicut antè Auſtria,ſic nūc per negligentiā Caſſouia pelleret. Ob eam rem ille magno prędij cōmittendi ſtudio accēſus, illa tamen difficultate afficiebatur, quòd Boemi ſe , niſi perſolutis ſtipendijs,in aciem deſcenſuros,aut pugnaturos negabāt.Cui incōmodo uti obuiā iret, præfectos equitū & cēturiones, inprimiſq; Hugieriez, uirū fortiſsimū,& maximo rei militaris uſu præditū, in ſuā ſententiā donis

prēmijſq;

premijsq́; perducit. Deinde militibus, regni Reiq́; pub. periculo, niſi prælio cum hoſtibus decernatur, expoſito: pollicitusq́; ſe daturum operam, ut perfuncta his calamitatibus & periculis rep. cum fœnore omnibus merita & ſtipendia & præmia perſoluantur, ac geminata deinceps militia honeſtentur: omnes ad arma alacri ac prompto animo capienda deducit: ac tumultuarijs militibus, agreſtibusq́; hominibus undiq; euocatis, maximis exercitum ſupplementis adauget. Albertus ubi Hungarũ prælij cauſa propius acceſsiſſe uidit, etſi ſe numero militum inferiorem cernebat, tamen haud ſibi pugnam detrectandam ratus: & ſimul exercitus ſui uiribus & fortunæ, qua ſæpius ſecunda erat uſus, fauore ſubnixus, audacter occurrit, & caſtra in cõſpectu Hungarorum locauit. In poſterũ diem cùm pugna eſſet indicta, par utrinque cura & ſolicitudo per totam noctem animos agitauit: ſed cauſa non pari: quippe cum illi de dignitate, hi de incolumitate propria cogitarent. Vbi illuxit, Stephanus antequam exercitum ſuum è caſtris educat, milites allocutus admonet, non ſe nunc, ut quondam regnãte Matthia, pro augendo imperio, & domeſtica cumulãda gloria, ſed de defendendo regno, & publica ſalute certare: incommoda atq; iniurias omnes, quas per biennium ab Alberto acceperint, ſigillatim exponit. perfidiam eius in eos, & importunam in fratrem regem immanitatem edocet: qui nefaria cupiditate regnandi accenſus, regnum illi legitimum eripere, & Hungaris inuitis inuadere ſtudeat. aduerſus hęc aut forti eſſe animo reſiſtendum, aut ſeruitutis iugum turpiſsimum ſubeundum, addit. Victoriam autem ſibi cùm Hungarorum Boemorũq; ſociorum uirtutem incredibilem, tum iuſtam belli cauſam, & dijs ipſis immortalibus probatam, facilè polliceri. Contrà Albertus Polonos hortari, ut quem ad fraternum iterum regnum oppugnandum impuliſſent, eum hoc ipſo tempore acerrimè fortiſsiméque pugnando defenderent. ſe quidem, quanquam numero copiarum eſſet inferior, ſperare tamen eorum uirtute fore ſuperiorem: præſertim uerò, cum res eis cum tumultuario exercitu, & Regis imperio nudato eſſet futura. Cæteráque eiuſmodi adijcit, quibus aut aduerſariorum opes imminuere, aut ſuas augere, aut certam uictoriæ ſpem facere poſſet. Quibus rebus inflammatis Polonorum omnium animis, ſtatim pugnæ ſignum dari poſtulant. ac clamore ingenti eum, etiam inuitum (quòd iam de diſciplina & numero Hungarici exercitus, cui ſe imparem longè cernebat, certior factus, à prẹlio abhorrere cœperat) in aciem deſcendere cogunt. Signo pugnæ dato, primùm cum Boemis, qui in ſiniſtro cornu locati erant, certamen initur, equitibus utrinque egregiè pugnantibus: quorum multi equis deiecti, pugnam pedeſtrem non intermiſerunt. ex altera parte Stephanus, qui dextrum cornu cum Hungaris tenebat, & eum ſequuti, quos Beatrix regina miſerat, pugnare incipiunt: & pari impetu congreſsi, clamore & ſtrepitu omnia complent, multis utrinque cadentibus, pugna uſque ad ſerum diei eſt perducta. Tandem Albertus, quòd, quos defeſsis ſuis integros recentesq́; ſummittere non habebat, & qui diu pugnaſſent, uix conſiſtere iam præ labore & uulneribus poſſent, ualde laborare cœpit. Qua re animaduerſa, Hungarorum manus, quæ caſtris præſidio relicta fuerat, eruptione facta, Polonos inuadit: ac diuturno prælij labore defatigatos, nullo negotio pellit. Solus cum equitatu in ultima acie reſiſtit Albertus: qui multis amiſsis, poſtremò ſe in fugam dare coactus, accepta eius noctis è captiuo quodam milite teſſera, per medias hoſtium cuſtodias cum paucis tanquam amicus, imprudẽtibus illis elapſus, ad Eperies peruenit. Ex proceribus pauci euaſere: pleriq; aut deſiderati, aut capti: reliquus exercitus profligatus, caſtra direpta, impedimenta omnia, & totus bellicus apparatus, inprimisq́; ænea tormẽta inuſitatæ magnitudinis Cracouia deuecta, in poteſtatem peruenerũt: captiui, qui paulo antè à Polonis capti fuerãt, recuperati. Stephanus cẽtũ & quinquaginta equites ſecũda noctis uigilia ad hoſtes inſequendos immittit: quorum alij palati ab agreſtibus, alij ab equitibus cæſi ac ſpoliati ſunt. Albertus in oppido Eperies, quò cum equitibus uiginti cõfugerat, poſtero die à Stephano & Obice obſeſſus, cum inde euadere non poſ-

Alberti [illegible] fuga.

non poſſet, nec ſubſidium in tẽpore ſperaret, ad pacẽ accipiendã demũ cõpellitur, his legibus: ut tutò ex Hungaria abiret: tormẽta captiuosq; omnes reciperet: Saros, Cibiniũ, Eperies, & reliqua quæ in ulteriore Hungaria oppida occuparat, reſtitueret: Hungaris nunquam poſthac bellum faceret: fœdus & amicitia in perpetuum integra permaneret. Quæ ubi Budam nunciata ſunt, maiorem ex pace quàm ex uictoria læticiã omnib. attulerunt: regi uerò in primis, quòd fratre ipſo incolumi, bello maximo ac periculoſiſsimo liberatus eſſet. Finito iã Germanico & Polonico bello, & regno grauiſsimis periculis exoluto, unum reſtabat Turcarũ bellum, quod ſuperioribus impliciti curis intermittere coacti fuerant. cuius cauſa rex ad Kal. Feb. cõcilium Budæ frequentiſsimum indicit: quò dum regni proceres coeunt, nuncius allatus, Turcam ad obſidionem Albę Græcæ, quæ Belgradum uulgò dicitur, properare: quod non Hungariæ ſolùm, ſed Chriſtianæ quoq; reip. primum putabãt propugnaculum eſſe, aliquantulum concilium perturbauit. Paucis pòſt diebus, cũ ijdem ad Sinderouiam cõueniſſent, ut Danubio (quem frigoris magnitudine & ui conglaciaſſe exiſtimabant) tranſmiſſo, ulteriorem Hungariam incurſarent: opinione decepti, ne fruſtra ſe mouiſſe uiderentur, clàm ad Sabazium diuerterunt: ac dimiſsis in ripa Saui cũctis equis, cum occultè ſuburbia adorti die noctéq; oppidũ oppugnaſſent, præſidij uirtute & robore inde depulſi, incenſis tamen ſuburbijs, receſſerunt. *Turcarum clades.* In eo prœlio ex Turcis quingenti, ex prędidio quinquaginta ceciderunt: nõ tormẽtis, ſed manibus hoſtes deturbati, quòd æneę machinę omnes loco dimotę fuerant, quę res proditionis ſuſpicionem non leuiſsimam attulit. Per eoſdem dies alia Turcarũ manus, quę in ulteriorem Hungariã irruperat, cum in Kiniſij turmas incidiſſet, in poteſtatem ferè tota conceſsit, multis cæſis, alijs captis: ex quibus purpurati quoque nonnulli ad regem miſsi. Quibus de rebus publicè dijs gratulationes & ſupplicationes habitę ſunt. Neq; ita multo pòſt ſexcenti fermè alij, ad Albam Græcam profligati nunciãtur: qui cum præfectos duos Budam ad concilium abituros ſentientes, expeditos in inſidijs equites, ut eos incautos opprimerent, collocaſſent: ab ijſdẽ eadem qua in eos uſi erant, arte, nec opinantes circumuenti, & pręter paucos deleti ſunt. Ita melioribus auſpicijs, re bene cum Germanis, Polonis & Turcis adminiſtrata, annus
1492 M.CCCCXCII. eſt initus. In concilio autem cum Petrus metropolita, qui eò cum ducentis equitibus cataphractis, & expeditis trecentis uenerat, de Beatricis ſponſalibus celebrandis retuliſſet, ab uniuerſa concione reclamatum eſt: cum regem omnes fœcundam uirginem ducere oportere, & regno Hungarico nihil ſterilitate reginæ incommodius accidere poſſe aſſererent. More Seuerini caſtelli prędectus, cum uictoriæ de Turcis partę, defenſęq; ſtrenuę arcis, ac propriæ uirtutis teſtandæ gratia, currus duos cæſorum hoſtium capitibus onuſtos, ad cõcilium ueheret, in medio itinere graui morbo correptus interijt. quos cum Georgius frater Budã, atq; in ipſum quoq; cõuentũ iuſſu regis detuliſſet, eo ſpectaculo proceres incredibili omnes læticia ęquè ac ſtupore repleuit, cùm truculenta adhuc & crudelitatẽ minantia mortuorum ora deſpicerent: deniq; ſummo omnium cõſenſu propterea laudatus, ac magnificè donatus: fratriq; mortuo, ꝗ fortiſsimus uir, & Turcis formidoloſiſsimus fuerat, regis & patrum auctoritate eſt ſubrogatus. Dimiſſo concilio regina, ubi neq; per legatos, neque per nũcios, quid de ſponſalibus ſuis patres decreuiſſent, accipere potuit, ludificari ſe rata, è Strigonio Budam ueterem eo animo uenit, ut, quod poſſet, ſibi & cauſę ſuæ ne deeſſet: & in regiam profecta, inde, niſi re perfecta, nõ diſcederet. Neque tamen ad nouam Budam ſine autoritate regis, & ſenatuſconſulto aſcendere eſt auſa: uerita, ne occluſis fortaſſe portis, parum honeſtè retrocedere cogeretur. Ad eã multi principes, maximè ij, quos ipſa ſibi munerib. & promiſsis obſtrinxerat, officij gratia uenerunt: rex uix adduci potuit, ut eam ſemel interuiſeret. Quamobrem deluſam ſe exiſtimans, dolenſq; quòd eò ueniſſet, die ſeptimo ſe Strigonium recipit: & à patre Ferdinando rege Neapolitano, ut per legatum Vladislai animum exploraret, petijt. Igitur circiter Kalend. Iunij, Andreas Carafa, uir ſummo loco natus,

miſſus,

miſſus, hoc à rege reſponſum tulit: Se per legatum Ferdinando regi, quid ſui de reginæ coniugio conſilij ſit, expoſiturum. cuius rei cauſa poſtea Antonium epiſcopũ Nitrienſem, ad Alexandrum pont. max. qui Innocentio mortuo ſubrogatus, Hungaros in clientelam acceperat, & regem Ferdinandum Idibus Octobris, cum mandatis ire in Italiam iuſsit.

RERVM HVNGARICARVM DECADIS V. LIBER III.

IN magna omnium trepidatione, ſummaq́ꝫ ex incommodis diſsipatis de bello Turcarum rumoribus multis, regis patrumq́ꝫ ſolicitudine, Martinus Zobor, qui à rege multo antè ad Baiazetem imperatorẽ legatus de ſummis reb. miſſus, ab eo de induſtria, ne bellica cauſa ſua cõſilia enunciaret, diu nullo reſponſo reddito dicebatur fuiſſe retentus: tandem VI. Idus Iunias reuertit: atq; omnia quæ de recenti Turcarum motu cõpererat, ex ordine recitauit, Baiazetem ingentem terra mariq́ꝫ belli apparatum confeciſſe: quippe ducentis triremibus ad Propontidem coactis, & multis in Ponto nauigijs conſtructis, actuarijsq́ꝫ ratibus non paucis, qnibus Iſtrum ſubiret, lembisq́ꝫ leuioribus in Boſna pluribus, quos in Sauum deduceret, comparatis, ex Aſia atque Europa incredibilem copiarum multitudinem euocaſſe, & ducẽtorum milium hominum numerum effeciſſe. quorſum ea pertinerent, haud ſe afferre pro comperto poſſe. hominum enim uarias in uulgus opiniones iactatas alijs in Cyprum, nõ nullis in Dalmatiam, multis in Getas & Valachos eam belli molẽ cõuerſum iri dicentibus. De AlbaGræca haudquaquam ſibi uideri, cur hoc tempore maximè laborandũ ſit: quòd Baiazetes cum exercitu Sophiam uſq;, inferioris Miſyę urbem, Baſſę cuiuſdam auctoritate progreſſus, ut inde ad Albam, Hũgaris externis interea bellis & inteſtinis diſcordijs occupatis, eripiendam contenderet, poſtquam recentem Hungarorum cum Germanis Poloniſq́ꝫ compoſitionem, cuius domo egrediens ignarus omnino fuerat, perceperit, uehementer accuſata Baſſæ temeritate, totam belli rationem & ſententiam commutarit: quinetiam pacem eum cum Hungaris illa ſe conditione facturũ oſtendiſſe, ſi ſibi per eos in Valachos & Epidaurios, & per Dalmatiam in Carnos & Noricos impunè excurrere licuiſſet. Quibus à ſe conditionibus repudiatis, eum adeò uehementer animo fuiſſe commotum, ut iracundia elatus, pilos è barba ſemel iterumq́ꝫ euelleret: poſteroq́ꝫ die infecta re, ſe ſine cunctatione dimiſerit, præſentem porrò eius exercitum ad peditum equitumq́ꝫ uiginti tantùm milium numerum peruenire: reliquos omnes collectitiam manum, inermem & bello parum idoneam eſſe: agreſtium uerò turbam propè infinitam ſecum illum trahere, nullo alio telo quàm ſcipione præfixo ferro armatam: omnesq́ꝫ tunc, ut qui aqua duntaxat, & uiliſsimo cibo alerentur, peſtilentia ac dyſenteria correptos grauiſsimè laborare. His auditis rex, quanq́ꝫ multis de rebus animo efferebatur: tamen haud ſibi tanti hoſtis tantos motus cõtemnendos exiſtimans, extemplò finitimas Turcis arces omnes milite, tormentis, commeatu & armis munit. Seuerinum, Sabatium & Iayzam duplicato præſidij numero cõfirmat: arcemq́ꝫ Albæ Boemis militibus mille, & rebus quæ bello uſui eſſent, omnibus inſtruit: reliquos Boemos ad Paulum Kiniſium ire in inferiorem Hungariam iubet. Inde toto regno delectum magna cura ac diligentia habet, & pro iure ſocietatis auxilia à Germanis etiam poſtulat. nam remotiora in tempore, ſi Baiazetes ultrà procederet, adeſſe non uidebantur poſſe. Tanto uerò ſtudio, tantaq́ꝫ animi propenſiõe, ab omni ordine, ætate, ſexuq́ꝫ impetrata, omnia pro ſalute & dignitate regni adminiſtrata ſunt, ut in magna militũ nomina ad bellum ultro profitentium turba, ſacerdotes etiam cum monachis ſponte ſe militiæ offerrent: ſacræ autem uirgines, pueri ac ſenes, quos aut ſexus & ordinis pudor, aut ætatis & uirium imbecillitas à grauioribus operibus amoueret, quotidianis ſupplicationibus uota pro incolumitate regni Deo facere nõ deſiſterent. pręfecti uerò ad ſuã quiſq; prouinciam firmo cum

præſidio tutandam repentè magna animi alacritate diſcurrerent. Quibus de rebus rex in eam ſpem uenerat, ſe, ſi arma inferre Turcæ perrexiſſet, dum primis regni arcibus expugnandis tempus tererent, exercitum ſexaginta milium hominum facilè duorum menſium ſpacio contracturum. Nam Batoreus, & Stephanus Valachorum regulus, cum Tranſalpino, uiginti milia pollicebantur: totidemq́ inferioris & ſuperioris Hungariæ regiones. Germanos uerò Boemosq́, & ijs attributas regiones, uiginti item milia præbituros planè non diffidebat. Baiazetes autem, qui Sophiam uſque, Albæ ex improuiſo occupandę conſilio proceſſerat: tanto hominum conſenſu rerumq́ apparatu cognito, ſpe concepta deiectus, neq́ ultrà progrediendum ratus, exercitum dimiſit: & Baſsis duobus cum triginta milibus hominum Sophię relictis, atque Oratore ad Vladiſlaum de inducijs miſſo, Byzãtium ſe recepit. Dum autem de inducijs agitatur, Baſſarum alter perfidia plus quàm barbara Valachiam populatus, non paucis ſuorum deſideratis turpiter retrocedere coactus eſt: alter montanos Albanẽſes adortus, qui loci editiſsimi, & ſua natura inſuperabilis munitione freti, à Turcarum ditione defecerant, ipſe cum ualidiſsimo equitatu conciſus eſt: quamuis redintegrato poſtea exercitu eius Turcę loci potiti ſint. Octo autem milia ad obſidendum Seuerinum miſſa, Kaniſiano maturè ſubueniente ſubſidio, ſubitò receſſerunt. Eodem tempore Caſimiro patri, Polonię regi, in Lithuania mortuo, ampliſſimas exequias magna procerum totius regni aſsiſtente ac funus decorãte frequentia, rex ipſe ſolicitudine ac mœrore propè confectus parauit. *Ant. Bonfinius.* Antonius Bonfinius, qui has ſcripſit hiſtorias, totius regij generis ſerie altius ad laudẽ familię repetita, eius uitam quàm ornatiſsima potuit oratione laudauit. Pòſt autẽ, cùm comitia regi in Caſimiri locum creando apud Polonos eſſent indicta, duos eò legatos, Ladiſlaum Caſsinerum, & Ioannẽ Boemiæ cancellarium rex miſit, qui ſuo nomine Polonici regni iura, quæ ad ſe, ut ad maiorẽ natu fratrem, meritò pertinerent, Alberto fratri ſyncera fide remitterent. ad quod officium ſatis conſtabat, regem aſsiduis & patris quõdam, & tum matris uiuentis precibus, & in primis ſingulari ipſius quondã erga fratrem pietate per ſe ſatis excitatũ fuiſſe. *Boemi.* Auguſto uerò, qui inſequutus eſt, menſe, Boemorum cohortes, quæ ueteranorum & nigrorum appellabant, cùm eſſent ad tutandos inferioris Hungariæ fines, & Turcarum incurſiones reprimendas miſſæ: Paulo Kiniſio præfecto, ob intolerandã eorum libidinis auaritiæq́ licentiam, meritas pœnas dederunt. Cum enim quàm fœdè miſereq́ ſuperioris ijdem Hungarię partes omni latrociniorum, ſacrilegiorum & libidinũ genere turpiter exercẽdo antè tractaſſent, ille in memoriam reuocaret: centuriones eorum primo ad ſe aduentu liberaliſſimè acceptos, munificentiſsimeq́ donatos, impenſius eſt hortatus, ut ab iniuria, maleficioq́ ſe ſuosq́ prohiberent: ne fortè quæ in ſuperiore Hũgaria ſceleris & intemperantiæ ſuæ exempla, cum maxima ignominiæ nota prodidiſſent, eadem in inferiore quoque relinquerent: quibus nihil uel ad famam ipſorum turpius, uel ad retinendos in fide populos alienius, uel certè à pietate Chriſtiana remotius eſſe poſſet. Nam quod ad eorum commoda pertineret, ſe grauiſsima pœna edicturum, ut præter pabula, quæ gratuitò haberentur, reliqua ad uictum neceſſaria certo, eoq́ etiam modico precio pręberentur. Cuius orationem cum centuriones omnes ita approbaſſent, ut ſe, quoad poſſent, ne quid tale committeretur, poſthac annisuros eſſe contenderent: Sigidinum, amplum ſanè, atque opulentum oppidum, in æſtiua dimiſsi ſunt. Vbi per aliquot dies morati, & quaſi ad ſemet reuerſi, adeò ſe intemperanter & auarè gerere cœperunt, ut nec fortunis, nec pudori, nec ſæpe etiam uitæ prouincialium parcerent, quò inſatiabilem & immenſam cupiditatis & libidinis ſuæ ſitim explerent. Fama eſt, matronam quandam honeſto & bono genere natam, nudato corpore, ſed pudendis manipulo herbę contectis, fletus & lachrymarum plenã ad Paulum ueniſſe: atq́ ad pedes eius prouolutam, inſignem in ſe Boemorum militum iniuriam expoſuiſſe, per quos omnibus fortunis euerſa, etiam proprijs ueſtibus ad uelandum corporis pudenda diſpoliata fuiſſet: ab eoq́, ut omnium iniuriarum & cõtu

meliarum

meliarum ęquiſsimo uindice, duriſsimæ fortunæ ſuæ auxilium imploraſſe, neq; ita multo pòſt pagi cuiuſdam ſacerdotem mœſtum acceſsiſſe, de audacia petulātiaq; cuiuſdam militis acerrimè conquerentem, qui loculum argenteum, in quo Chriſti Domini noſtri corpus eſſet incluſum, è templo abripuiſſet, & ipſum ſanctiſsimum corpus in terram nefario quodam & inaudito ſcelere abieciſſet. Paulus autem qui militares eiuſmodi mores ſemper damnaſſet, iuſtis primùm lachrymātis mulieris querelis auditis uehementer animo eſt commotus, libēterq; meritum de cohortium nefanda petulātia ſupplicium ſumpſiſſet, ni eorum animos parū idoneo tempore alienatum offenſumq; iri dubitaſſet: cum infeſtæ quotidie Turcarū excurſiones in prouinciam timerentur, quibus ſe fideli ueteranorum & probata inprimis opera occurſurum eſſe ſperabat. Pòſt autē cum literas, quas aſsiduis perditorum agricolarū querelis fatigatus ad eos ſuper ea re miſerat, manibus ab ijs diſcerptas, & pedib. in ſui cōtumeliam cōculcatas audiſſet: eoſq; eò demum intēperantię ac uecordię proceſsiſſe, ut nullam neque diſciplinę militaris, neq; Chriſtianæ pietatis, ipſiuſq; adeò Chriſti curam aut rationem haberent: tacita quadā religione ad contemptum Chriſti nomē ſeuerius uindicandum accenſus, haud ultrà tantam eorum ſibi temeritatē atq; intolerantiam perferendam putauit. Itaq; protinus ab inferioris Hungariæ regulis, & uicinis ciuitatibus, auxilijs occultè per certos nuncios euocatis, & agreſtium turba alterius ſimulatione belli coacta, & ex omnibus pagis militib. accerſitis, iuſtū aduerſus eos exercitum ducit. Præmiſſæ expeditiſsimorum equitum turmę, cum fortè in ſeptingentos Boemorum equites incidiſſent, cōmiſſo pręlio ſtrenuè dimicarunt. par ab initio utrinq; pugnæ cōditio fuit: tandē Boemi, qui ad explorādum potius quàm pugnandum inſtructi uenerant, retrò ſe ad ſuos referre coacti, eos, quo res uerſetur in periculo docent: &, ut ſe caſtris ſubitò cōmuniant, admonent, ſi erumpentis in ſe Pauli ſuſtinere impetum uelint. Hoc illi audito, ut in re trepida potuerūt, protinus ad uillam, quam Piſcinam uocāt, impigrè caſtra locant, eaq; uallo foſſáq; circumdāt, ſcilicet ut & aquę copiam habeant, & ſaltem à piſcinę parte defenſi ſint. Pręuenit eorum iter & conſilium Paulus, neq; longè ab eo loco caſtra & ipſe ponit, & ſatis egregiè ſe pro tempore ad omnem belli rationē expediendam parat. Cum autē hoſtium caſtris ita appropinquaſſet, ut eos eminus percutere ſe facilè poſſe cōſideret, frequētibus eos glandibus æneis inceſſere per tormēta minora emiſsis inſtituit, atq; in campum acieniq; prodire cogit, cum duas uexillationum & expeditorum equitum alas in cornibus, in medio uerò cataphractorum turmam collocaſſet. Boemi quadrato agmine caſtris egreſsi, tanto ſe in cataphractos impetu intulerunt, ut Pauli agmē longius ſummouerent. Qua ille re animaduerſa, decurionib. ſtatim & præfectis equitū ſignum dat, ut ſenſim ſe recipiant, & hoſtes effuſius inſequentes longius à caſtris abducant. Id erat hominis cōſilium, ut remotos à caſtris hoſtes facilius circumueniret, ac pro arbitratu cōcideret: quod non ſecus euenit, atq; animo deſtinarat. Dum enim cedentibus Hungaris, Boemi uehementius inſtarent, neq; ſe lōgius à caſtris prę inſequendi ſtudio progreſſos ſentiunt: Paulus eos utrinq; agreſtium multitudine, qui falcib. poplites equorum ſuccidūt, quaſi quadam indagine claudit: & alas equitum, qui à tergo inſtent, urgeantq;, immittit: tum fugientes ſuos ſubſiſtere, ruſticos equiteſq;, quod imperauerat, exequi iubet. Ita cùm mandata ab omnibus diligenter atq; induſtriè fierent, Boemi uehemēter laborare cœperunt, cum nec terga dare, nec per circumfuſam falcatorum agreſtium turbam euadere, & à tergo & à lateribus preſsi, nec à frōte quidem, obijcientibus ſe ualidiſsimè Hungaris, erumpere poſſent. Quāobrem ad extrema redacti, multis deſideratis, deditionem facere coacti ſunt. Profligato exercitu, caſtra inde, quæ pro uallo carros obductos habuerant, non ſine aliqua cęde capta & direpta ſunt. Quadringentos cecidiſſe (nam fuerunt qui ſeptingentos dicerent) conſtans opinio fuit. Deditio his conditionibus facta eſt: ut Boemi ſe paulo poſthac audientes dicto futuros, & in Hūgaros nihil in poſterum molituros, neque præteritorum temporum poſthac ſtipendia flagitaturos iurarent. Quo ſe illi iu

reiurando flentes obſtrinxerunt. Pòſt autem cum Paulus apoplexia repentè correptus, de uita pertimeſcens, eoſdem nouo adigere iureiurãdo uellet, fore ut regi in primis, deinde Batoreo perpetuò obſequerent: id uſq; adeò recuſarunt, ut ad regis opem cõfugientes, non modò poſteriore ſacramento nõ ſint aſtricti, ſed priore exoluti: optimus eorum quiſq; à rege, multi quoq; à Batoreo & Palatino conſcripti ſint: reliqui, cum ſe à priſtinis quib. aſſueti erant maleficiјs temperare nequirent, in fines Auſtrię & Morauię ſeceſſerunt. qui quotidianis furtis & rapinis intolerabiles facti, ab Auſtriæ præſide comprehenſi ac uarijs ſupplicijs affecti, propè oẽs deleti ſunt. Paucis pòſt diebus, cum palantes Turcę in fines Hungarię introrupiſſent, & multos captos, ac barbara crudelitate excruciatos ad Gemonias Conſtãtinopolitanas necaſſent, meritis pœnis affecti ſunt. Paulus eñ fera illorum immanitate accẽſus, poſitis aduerſus eos inſidijs, cum facilè imprudẽtes, nec opinanteſq; multos in poteſtatẽ redegiſſet, ac Themeſuarũ tranſtuliſſet, inauditis antè apud Chriſtianos generibus tormentorũ affectos interemit: cum alios piſtrini in aqua ſe uerſantibus rotis alligaſſet, alios igni ſenſim admotos lento incendio cõfeciſſet, nõ paucos cute ut belluas exuiſſet, nonnullos etiã in hara reuinctis poſt terga manib. eſurientib. ſuibus obieciſſet: nil mirum ut pari ſuppliciorũ metu intra fines ſuos barbarũ hoſtẽ deterritũ contineret.

1493. Inſequẽti anno, qui fuit ſupra mileſimũ, & quadringenteſimũ, nonageſimus tertius, Matthias Gerebus, Matthiæ quondã regis conſobrinus, ea belli ſcientia & uſu prędi tus, ut uulgò Matthię alũnus diceretur: itemq; Stephanus Batoreus, uir ſummæ in bello paceq; auctoritatis atq; prudẽtię, magno eum omniũ dolore diẽ ſuum obierũt. In Batorei locum, qui ſe ſponte paulo antè Tranſſyluaniæ præfectura abdicarat, Vladislaus Laſſoneus, & Bartholomęus Dragfij, à rege ſuffecti ſunt. Ioãnes Chanadienſis epiſcopus, deſperata regni quiete, & contempta humanæ uitæ cõditione, ſacerdotũ D. Pauli primi eremitę profeſsione diſciplinę ſe obligauit. Circiter Kal. Feb. Alibechũ, Baiazetę imperatoris Sinderouię præfectũ, cum ualido exercitu in Trãſſyluaniæ fines ingreſſum, & cum ingenti præda per quinq; dies coacta redeuntẽ, Syculorũ tumultuaria manus adẽpta prędа exuit, & pleroſq; Turcas occidit. Kal. aũt

Friderico III Imp. mortuo Maximilianus I. ſuccedit.

Auguſtis Friderico Imp. Cęſare mortuo, Maximilianus filius, quẽ pater uiuẽs regẽ Romanorũ declarandũ curauerat, imperiũ excepit. Per quos eoſdẽ dies inſignẽ, atq; adeò memorabilẽ in Croatia cladẽ noſtri à Turcis acceperunt. Croatiæ Dalmatięq; reguli iampridem Coruini ducis imperiũ detrectantes, & ſe regi duntaxat obſequuturos affirmantes, nouarũ rerum cupidi, partim finitimis uim inferre, partim oppida maiorum ignauia amiſſa armis recuperare, uel ipſo duce inuito inſtituerant: initio à Ioanne Frangepano, qui principatum quondã in prouincia obtinuerat, introducto. Quib. Coruinus cõflictatus incõmodis, prouinciæ imperiũ regi renũciarat, Iaiczæ maximè periculo cõturbatus, quã ſe aduerſus quotidianũ imminentiũ Turcarum impetũ poſſe defendere deſperauerat. Ita prouincia Emerico Drenceno, ſummæ induſtrię ſingulariſq; conſilij uiro à rege cõmiſſa, bellum uehementer utrinq; geri erat cœptum. Cum autem Emericus Berardinũ in lapidea maritima regione caſtellis quatuor occupatis, adiuncto fratre ad obſidionem Segniæ profectum, magna ui ad ſua inde ſe oppida recipere coegiſſet, uniuerſam inde in Frangepanum belli molem, apparatumq; conuerterat. qui Breuiam, ut auitam poſſeſsionẽ, per dolum occupatam ſe repetenti regi redditurum eſſe negarat: motiſq; aduerſus eum caſtris, Breuiam obſidione premere, rebus in eum annum cum proximo Turcarũ prefecto compoſitis, inſtituerat. Dum autem arcẽ, quę natura magis, quàm arte munita oppido imminebat, diligentius ipſe cum collega ſuo Bothlano oppugnat: factum eſt, ut Bothlanus pila æneі tormẽti percuſſus, miſerè occubuerit, cuius morte ipſe, alijq; omnes grauiſsimè perturbati, maioribus opibus animiſq; oppidum oppugnandũ aggreſsi, eò Frãgepanum adduxerunt, ut poſtquam ſe reſiſtere diu nõ poſſe uidit, cum proximo Turcarũ Baſſa ſecretò pepigerit, ut ſi ad auertẽdos à Breuiæ obſidione Hungaros cum delectis equitum turmis Carniolæ & Carinthiæ fines populabundus

bundus

bundus iniſſet, ipſe pro tãto beneficio in perpetuũ Baiazetis ditioni imperioq; ſubiectus eſſet. Tum Baſſa haud ſibi, tanta ſpe obiecta, ceſſandum ratus, confeſtim cum octo milibus expeditiſsimorum equitum, per Croatiam regnicolas Germanorum infeſtus incurſat, & ad Iulism & Petouiam uſq; prædas facit, ac Cilianũ agrum cõtinenti propè populatione deformat. Quib. incõmodis occurrere cupiens Drẽcenus, Frãgepanum ſibi recõciliat: & ſoluta obſidione, magnum ex tota prouincia delectũ habet: cum ad eum non reguli ſolùm frequentes, ſed etiã ex Illyrico plurimi cõueniſſent: & ex pagis magna cõtracta manus, quãquã inermis, & ad ferẽda arma parũ idonea, acceſsiſſet. Ita Baſſæ cum ingenti prȩda citius quàm ſtatuerat, metu copiarũ Maximiliani, quæ imminere populantib. dicebant̃, redeunti, Hungari ſe Dreneeno duce ad prouinciæ fines obijciunt, atq; à frõte exitũ intercludunt. nam à tergo Iacobus Zechel cum quingentis equitib. magnis auxilijs ſuccedentib. Germanorum, inſtabat. Quȩ ubi Baſſa in Modruſienſiũ progreſſus agrum cognouit, per nũcios Drẽcenum inprimis admonet, ut pactis ſtare uelit. neq; eñ ſe Hungariȩ prouinciȩ detrimenti aliquid attuliſſe: neq; ſi quo ipſe alienum agrum incõmodo affecerit, eius ad illum uindictã iniuriæ pertinere: quã ſi, quẽadmodũ oſtendit, armis perſequi pergat, ſe deos uiolatæ fidei acerbos ſemper uindices inuocantẽ, ac ſibi affuturos ſperãtem, alacriter quãcunq; pugnæ aleã ſubiturũ. Non deſunt, qui addant, Baſſam à Dranceno etiã incolumẽ inde exitũ precio redimere uolentẽ, ȩqui nihil ab eo impetrare potuiſſe: cum diceret, ſe à rege mandatum habere, ut Chriſtianos captiuos, quacunq; ratione poſſet, è ſeruitute eriperet. Itaq; ſi captiuos ille dimitteret, nullo ei ſe impedimento futurum: ſin minus, ſe regis iuſſa exequentem, prælio pro illorum libertate decertaturum. His Baſſa cõditionibus ſuperbè repudiatis, haud ſibi diutius in ſyluis, per quas iter faciebat, morandum exiſtimauit: ſimulq; ueritus, ne dum cunctantius ageret, adauctis magis Chriſtianorũ copijs, à frõte & à tergo interclusus, fœdiſsimè cȩderetur, ſuccisis arborib. iter per ſyluã aperit. Egreſſuris iam ex ſylua Turcis, & ſe in apertum campum cum uniuerſis copijs effuſuris, uarijs inter noſtros duces de re gerẽda diſputari ſententijs cœptum eſt. Drẽcenus, qui eos, quoad ſe cãpo committerẽt, inuadẽdi cauſa extra ſalutẽ expectauerat, cum ſe ab ijs equitum numero & robore ſuperari uideret, prorſus iã à conferendo prælio abhorrebat: eſſe eñ nouem Turcarũ milia, omnes belli militiæq; peritos, & longo tempore laborib. militaribus induratos cõpererat. ſibi uerò uix ſeptẽ milium ſummã adeſſe conſcius erat, ex quibus quingenti tantũ equites: reliqui aut collectitij milites, aut euocati, aut ruſtici eſſent, qui raro gladio, nulla lorica, galeaq;, ſed pedali tantùm ſcipione ferro præfixo, ligneaq; claua, aut rudi arcu armati, operã haud prȩclarã, ut aduerſus tantũ hoſtem, nauaturi eſſent: quos ipſos expeditiſsimo Turcarum equitatui obijcere, loco prȩſertim ſibi ad pugnã iniquiſsimo, incõſulti ducis eſſe, aut parum de ſuorum ſalute cogitantis, arbitrabat̃. Ab hoc diuerſam Berardinus Frangepanus ſequutus ſententiã, pugnandũ omnino; atq; audaci conatu tantã prȩdã, & tã multos Chriſtianos de manibus hoſtium extorquendos dicebat: atq; eius officij curã maximè ad Drancenum Croatiæ prȩſidẽ pertinere cõtendebat. quod ſi ille lenius atq; remiſsius ageret, ſe ſuo conſilio uſurum, & in quemcunq; fortunæ caſum hoſtes metu (ut ſatis apparebat) exanimatos, aggreſſurum, & Chriſtianos captiuos uel ſui capitis periculo è barbarorum fœdiſsima ſeruitute pugnãdo exempturum. quo in prȩlio ſi quid fortè acceptũ detrimenti fuiſſet, eius omnẽ culpã penes ipſum, qui pugnam detrectaſſet, futuram: deq; ea re & regem, & patres, ſe maximè (ſi inde uiuus euaderet) accuſãte, in iudicio cognituros. Quibus rebus uictus Drancenus, tandẽ reſpondit, ſe, quod ſalutare in prȩſens cõſiliũ duceret, idipſum in mediũ attuliſſe: uerũ quãdo illi omnino certum, fixumq; pugnȩ cõſilium ſit, ſe eundẽ, ne ignauia certamẽ refugere uideatur, & caput ſuum, & filij unici, & fratris amantiſsimi, quos ſecum habeat, in apertiſsimũ periculum pro ſalute & libertate Chriſtiani nominis adducturum. unũ illud à Deo omnibus precib. petere, ut cœpta ſua, præcipiti potius audacia quàm maturo ſubnixa con

ſilio,ſecũdaret. Dum hæc inter noſtros cõſilia agitant̃,iam Turcę ex ſyluis egreſsi,explicatis in cãpo ordinib. ad præliũ ſe inſtruxerãt. Cõtra quos noſtri cõfeſtim quadratis tribus agminib. ductis,& immiſſa prima acie,fortiter manũ cõſerunt. Cũ utrinq; conſtanter & non timidè pugnaretur,Baſſa ſuos iam inclinatos animaduertẽs,ex geminato ſubſidio ſubmiſit agmẽ:hinc Berardini aciẽ Drancenus opponit, ipſe ſubſidium ſibi depoſcit,& ab utroq; latere peditatũ diſponit. Vrgentiũ hoſtiũ impetum cum Berardinus ſuſtinere nõ poſſet,fuga ſalutẽ petere cõtẽdit,ac ſuos in prima acie laborare pugnãdo defatigatos deſerit,ſuaq́; fuga ſecum perturbatos ordines trahit. Fugientib. inſtant Turcę,profligatisq́; primis in laborantẽ aciem irruunt, atq; inclinatas turmas nullo negocio pellunt. Qua re cognita Drãcenus,ab ultimo agmine clamitans,fugientes retinere,& in hoſtẽ conuertere nititur:& Berardinũ prælij huius auctorẽ,& mortis periculũ glorioſè & iactãter uerbis paulo antè contemnentẽ, identidẽ increpat,& incuſat,q̃ priſtini decoris & antiquæ laudis oblitus, effuſiſsimè fugiebat. In ſumma uerò rerũ omnium iniquitate,ac propè deſperatione,melius eſſe pulchrè mori,quàm incruentã hoſti uictoriã relinquere arbitratus, extremũ agmen in hoſtes promouet:& in cõuertiſsimã inuectus aciẽ,multos interficit,à multis ipſe petitur:donec ſuffoſſo,quo uehebatur,equo,pedes manum cõſerere cogitur. quod cum ſtrenuè aliquanto temporis ſpacio multis circum ſe uulneratis ac ſtratis feciſſet,tandem gladij capulo fracto,ab hoſte circumuenitur. cui cum filius unà cum fratre,paucisq́; aliquot militibus,ſubuenire periclitãti properaret,ipſe unà cum ſocijs obtruncatur. Drancenus uiuus ab hoſtibus comprehenditur. Ita fugato demum, ac profligato exercitu, Ioannes Frangepanus uir ſtrenuus, & ingenio corporéque præſtanti cæſus, & ex eadem familia Nicolaus captus, & Carolus dux equitatu magna ex parte exutus eſt. alij turmatim ſtrati, ſugatiq́;, quocunque ſe conferebãt, ibi cum inſequente hoſte certamen inſtaurare coacti, pari fortunæ euentu aut necati, aut in ſeruitutem omnes abſtracti ſunt. Ex noſtris quinque milia, & ſeptuaginta ſeptem: ex hoſtibus mille circiter cecidere. Hungaris omnibus naſi amputati, ut in certum uictoriæ argumentum, ex naſorum numero non dubius cæſorum hominum numerus colligeretur. Clades v. Id. Septemb. accepta. Captiuorum inde turba in unum coacta, nobiles multi notati: inter cæteros autem dux ipſe Drancenus, uinctis poſt tergum manibus, in Baſſæ conſpectum adductus, omnium in ſe ora oculosq́; conuertit. Qui cum inter cœnandum filij, fratrisq́; capita,ſibi iuſſu Baſſæ in menſam appoſita cognouiſſet, altiſsimo dolore perculſus: Cur non me potius, inquit, uita ſpoliaſti, quàm hoc diro fœdoq́; ſpectaculo affeciſti? Cui ille: Iure,inquit,hæc pateris Emerice, qui prior fidem feſelleris, ac tot ſtrenuos milites,fortiſsimosq́; duces in diſcrimen adduxeris. quid enim in prouinciã ego tuam incommodi importaram, cur tu tam infeſto armorum conatu meum reditum impedires? Quamobrem noli ſperare,te ęrumnis his morte finem impoſiturũ. ego enim ad tuas augendas,cumulãdasq́; miſerias dabo operã, ut tua in longinquũ uita mea maxima diligentia protrahatur. Itaq; cùm paulo pòſt cum cęteris captiuis Cõſtantinopolim ſubligatis equo pedibus,& cuſtode adhibito ueheretur,idẽq; prouocandi in ſuum exitium ferocis & iracũdi hoſtis gratia cuſtodẽ extracto è proximi militis latere gladio necauiſſet,eum tamen Baſſa interimi uetuit, quòd diceret, diuturnam ei uitam quacunq; morte duriorem atq; acerbiorẽ futurã. Pòſt aũt ad Baiazetem adductus,cum priſtinam in uultu ſuo ferociã retineret,iuſſu eius in ſatis mitem carcerem eſt coniectus. deinde cum duobus familiaribus in paruã inſulã relegatus, ibi tribus pòſt menſibus ex peſtilentia aeris,uel (ut fama quoq; fuit) ueneno extinctus eſt. Socij partim in Gemonias conditi,partim centurionibus & præfectis bene meritis diſtributi. Rex tanta audita clade,æquè & ducis & exercitus fortiſsimi triſtem caſum ac miſerum deplorauit: & iuſticio indicto, de ulciſcendo tanto incommodo cogitare inſtituit. In Croatia plena omnia luctus & lamentationum fuerunt, cum alij patrem, alij filium,alij fratrem, alij alium lugerent,ut ſibi quiſque ſanguine

& amore

& amore coniunctus erat. & cum nemo extaret, qui aut populantibus hoſtibus reſiſteret, aut alijs publicis neceſsitatibus conſuleret, magna iam rerum omnium inopia affligtabantur: quæ mala ut quoquo modo poſſent curarent, ſeſe in prouinciam quæ inter Sauum & Drauum ſita eſt, retulerunt, atq; ita uim & impetum incurſantium hoſtium euitarunt. Alexander pont. max. in cuius manu Baiazetis frater erat, Hungarica accepta clade permotus, Baiazetem, ut Dranceni uitæ parceret, obſecrauit. Eodem anno legati Venetorum, cum ad regem ueniſſent, ab eo liberaliſsimè atque honorificentiſsimè habiti ſunt. Hi proſperos fortunæ acceſſus humaniſsimè gratulanti, cum uires ac facultates Reipub. ſuæ omnes pro rege regniq́; ſalute detuliſſent, regia iura in parte Dalmatiæ, quam ipſi antè armis occupatam poſsidebant, cumulatè ſibi remitti poſtulant. quam rem etſi non impetrarunt, renouato tamen antiquo fœdere, amici diſceſſere. atque inde Poloniam tranſgreſſi, ac regi Alberto nouam dignitatis acceſsionem uetere ciuitatis exemplo gratulati, antiquam cum Poloniæ regibus ſocietatem inſtaurarunt. Poſt hos Epidauriorum legati acceſſere, qui pro uetuſto ſocietatis & clientelæ iure debitum Hungaris, ut patronis legitimis, obſequij officium præſtiterunt: & aurea argenteaq; magni precij pocula dono cum annuis tributis attulerunt. nec minore animi propenſione à rege accepti, ſed magnificis contrà donis exculti, & equeſtri præterea dignitate ornati, priſtina ſocietate redintegrata dimiſsi ſunt. Eadem hyeme in concilio à nobilitate corona regia repetita eſt, quam ad eam diem Stephanus Syrmienſis epiſcopus, & Andreas Batoreus aſſeruarant. Videbatur quippe multis indignum, perpetuam eos ſibi tantę rei cuſtodiam aſciuiſſe, magiſtratusq́; perpetuos parum libertati publicæ utiles aut commodos eſſe, propter tyrannidis ſuſpicionem, dicebant. Eodē in concilio rex omniū propè pontificum, & ex proceribus inprimis Stephani Palatini paulo antè creati, & Laurentij ducis, qui ſe cum Palatino fraterno propè fœdere affinitateq; coniunxerat, multorumq́; aliorum nobilium grauibus uocibus & acerbioribus querelis exagitatus atq; concerptus eſt, quòd belli iam pridem, reiq́; militaris memoriam & curam omnem depoſuiſſet, & in Budenſi arce ociosus & iners ſe contineret: neque ad bellum ullum uel regni, uel dignitatis ſuæ tuendæ cauſa procederet. nimirum aut ipſum in aciem eſſe cogendum, aut ſi id facere non poſſet, ſummam belli adminiſtrandam eſſe alteri permittendam. Hos autē ſermones multi ob eam rem à principibus illatos interpretabātur, ut regem ab inſita animi magnitudine deturbatum, ac ſimultatum ſignificatione perterritum, libidini magis ſuæ obſtrictum haberent, ac propè ſibi ſeruire cogerent. Itaq; non deerant, qui regis cauſam tuentes dicebant, culpam eſſe non in regis ignauiam, ſed in Hungarorum auaritiam & petulantiam transferendam: regem per biennium ſęuos hoſtium impetus fortiter excepiſſe: ſeq́; ex ijs, quantum per iniquitatem temporum licuit, ſummo conſilio explicuiſſe: quid in tantis eum ærarij difficultatibus, reiq́; nummariæ anguſtijs proficere poſſe, cum nec tributa, nec uectigalia impoſita perſoluerētur, ſed in priuatum uſum uerterētur: nec legitimus copiarū numerus in bellum ſuppeditaretur, ſed contra omnia uetuſtatis exempla, ſemiplena omnia pręberētur. Neq; uerò obſcurum eſſe, quorſum hæc uniuerſa pertineant: ſcilicet ut regia Maieſtate depreſſa, multi regiam poteſtatem inuadant, & ſuā quiſq; imperij partem ad priuatas rationes cōmodaq́; traducat. Proinde regis auctoritatē contemnere, & eius imperiū ludificare deſinerent, ne, dum unū regem ritè creatū, atq; calumniatum opprimere, aut imminuere priuatis incitati ſimultatibus, aut proprijs adducti commodis uelint, impotentes tyrānos multos inducerent, libidinē inprimis, & auaritiam, quæ omni bene conſtitutæ reipub. nocuiſſent. Sic enim fore, ut odijs alēdis, fouendisq́; diſcordijs, & animis inter ſe prouincialium diſtrahendis, & ab ipſo capite aduertendis, breui regnum uel inteſtino ſeditionum morbo corruptum, uel externis hoſtium armis labefactatū, rueret prorſus, & interiret. Hac aūt diſputatione rex, cum ad eum delata eſſet, grauiſsimo animo perturbatus, ſubitò ſenatū habuit:

Pp 4 ibiq;

ibiq; acerbis inimicorum conuicijs in hunc modũ reſpondit, ſe per annum tantũ, & quidem inuitũ, domi ociũ agitaſſe: quia pacato regno, & ueterib. hoſtibus ſibi recõciliatis, nulla res alia gerenda, quàm Turcica, ſupereſſet: quam ipſam ſe, deficiente re pecuniaria (qua una bellorum rationes expediuntur, & ſuſtinentur) attingere auſum non eſſe. Ex Hungaria enim uix ſe ad eam diẽ quadraginta milia nummûm aureûm percepiſſe: Boemicis autem uectigalibus non modò regiã, ſed magna ex parte regnum ſuſtinuiſſe. Quare ſi copiæ ſtipendiaq́; debita expediantur, nullũ ſe uel fortunarum uel capitis periculum pro reipub. ſalute & dignitate recuſaturum. Eò nimirum prudentis regis ſententia & ratio pertinebat, ut omnibus (ſi ita opus eſſet) cõtumelijs perferendis importuna antè Hungarorum ingenia, & diſtracta uoluntatum ſtudia noſſet, quàm ullum eorum libidini ac petulantiæ remediũ adhiberet. cui malo ut maturius & conſideratius ſubueniret, cum Alberto rege, reliquisq́; fratrib. cõſilium cõmunicare cõſtituit, diemq́; per clandeſtinos nuncios ad colloquiũ certò cõdixit. Interea in cõcilio Budę multa decreta facit, ac multa multis petẽtib. indulget. Coronam uerò ex arce Vicegradenſi à cuſtodib. repetitã, Stephano Palatino, Thomęq́; Agrienſi pontifici interpoſito iureiurando aſſeruandã cõmittit: idq́; cùm ſummę illorũ auctoritati, tum exploratæ utriuſq; erga remp. fidei tribuit. Per eoſdẽ dies legati à Maximiliano de reb. magnis, ſed ſecretis, ad regem uenerũt. Quib. celeriter expeditis, ſtatim Agriẽſis epiſcopus, princeps Senatus, & Nicolaus Bamffij, uir grauiſsimus, ad Maximilianũ Viẽnã miſsi ſunt, partim ut priuati officij cauſa Auguſtalibus Friderici mortui exequijs intereſſent, partim ut regia mãdata ſecretiora peragerent. Neq; ita multo pòſt eadem hyeme illuſtres Maximiliani & Blancę Mediolanẽſis nuptiæ celebratæ ſunt. Vix dum dimiſſum concilium erat, cum Stephanus Palatinus, qui ius loco prætoris uniuerſo regno dicebat, & iudicijs omnibus pręerat, corona regia cum Agrienſi collega potitus, pręter omnium opinionẽ, & contra ſuã dignitatem, animum reb. nouis intẽdit. Inter Palatini oppida Coruini ducis caſtellum erat, quod Sombos appellabant, in excelſo admodũ colle ſitum, nõ tã arte quàm natura ipſa munitũ: cuius potiundi mira Palatinus iam pridẽ cupiditate flagrabat, uel uectigalium & portoriorũ magnitudine, & pagorum ſuorũ pręſidio adductus: uel certè, ne oborto aliquãdo bello magnis inde afficeret incõmodis, metu maximè perturbatus. Itaq; cũ caſtellũ aut ui aut fraude occupare cõſtituiſſet, primũ cum pręfecto eius, homine, ut res ipſa docuit, leuiſsimo agit, magnaq́; eũ pecunia & ingẽtib. pmiſsis onerat, ſi ſibi caſtellũ, quacũq; ratione poſsit, tradat. Quibus ille præmijs excitatus, cum ſucceſſorẽ ſibi propediẽ uenturũ cognouiſſet, cõſiliũ capit: arcem ſine munitione, cõmeatu armisq́; relinquere, ut ſe inde profecto, oppidani rerum ad defenſionis uſum idonearũ difficultate, atq; inopia preſsi, cõtinuò ſeſe imperio Palatini dedere cogerentur. Itaq; tormenta ænea alia humi infodit, alia ferreis clauis configit: puteos pecorum ingeſtis cadaueribus inficit, resq́; omnes quæ ad uictum opus ſint, diligenter aut diſsipat, aut corrũpit. Quib. rebus effectis, ac Palatino, quo res loco eſſet, & quid opus facto eſſet, edocto, traditoq́; ſucceſſori caſtello, Palatinus repẽtè, ut conuenerat, iuſto cum exercitu ſe oſtendit, atque caſtellum acriter obſidere inſtituit. Duriſsima uerò hyeme obſeruata, qua Coruinus abſens in Illyrico ſubſidio ſuis maturè uenire nõ poterat, turres ex materia & terra egeſta circũagit: & ne qd efferri inferri'ue poſsit, uallo foſſaq́; perpetua caſtellum obducit. uicinis uerò, niſi pro hoſtibus haberi uelint, ne quod obſeſsis auxiliũ ferant, apertè denunciat. Qua re cognita, rex mirabũdus Palatinum quamprimũ ab obſeſsione caſtelli recedere iubet: eumq́;, ut, ſiquid fortaſſe cum Coruino controuerſiæ habeat, de ea iudicio potius, quàm armis experiri uelit, hortat. neq; enim decere, eũ qui ius alijs dicat, uim aut iniuriã cuiquam inferre, aut ullũ hominib. maledicẽdi ſibi locũ, facultatemq́; relinquere. Palatinus aũt cũ regiæ ſe obſequuturũ auctoritati dixiſſet, haudquaq; tamẽ à cœpto opere deſtitit: ſed in ſuſcepto obſeſsiõis cõſilio, omni regis imperio ſpreto, perſeuerauit.

Quæ res mirabiliter regis patrumq́; animos perculit, ueritos, ne Palatini exemplo,

optima-

optimatum haudquaq; reip. utilis audacia, ad ſimilia edenda facinora incitaret: quę plus iuſto indies iam præualente licentia, inſerendis iniurijs adaugebatur. Itaq; cũ obſeſſos iam acrius premi, atq; omnium rerum difficultate conflictari rex audiret, Palatinum iterum, ut famæ ſuæ, & honori multis rebus præclarè antè geſtis parto conſuleret, admonuit: eumq;, ut ab eiuſmodi armis recederet, obſecrauit. Ad quæ ille non antè reſponſum reddidit, quàm cum oppidanis de oppidi deditione trãſegit. Itaq; legatis regijs cum ſuperbo & contumaci reſponſo dimiſsis, ac protinus caſtello in deditionem accepto, iuſtum regis atq; omnium bonorum in ſe odium atq; inuidiam concitauit. Eodem tempore Luca Canadienſi epiſcopo, quòd Quęſtoris (quẽ Theſaurarium uocãt) munus parum integra fide per biennium obijſſet, magiſtratu abire iuſſo, Sigiſmundus Quinqueccleſienſis antiſtes, regis & ſenatus precibus impulſus, uix ea tempeſtate diuitijs clariſsimus, munus illud reipub. cauſa ſuſcepit. Ladislaus autem Gerebus Matthiæ regis conſobrinus, pontifex Tranſſyluanus, rege cum ſenatu ac uniuerſo procerum comitatu, cõuiuio inprimis ſplendido excepto, atque argenteo poculo inſanæ magnitudinis, & equis pernicibus ac deſultorijs, nonnullisq; alijs muneribus, quæ nummorum aureûm quatuor milibus cenſebantur, rege donato, non tam noua muneris magnitudine, quàm grato officij genere mirificè omnium ſibi ſtudia uoluntatesq; deuinxit. Hippolytus autem Eſtenſis, metropolita Strigonienſis, & Fridericus Caſimiri regis filius, & regis Vladislai frater, uir non generis ſolum ſplendore, ſed morum etiam ſanctitate memorãdus, in numerum cardinalium ab Alexandro VI pont. max. ſumma omnium gratulatione relati ſunt. Ferdinandoq; Neapolitano rege uita functo, Alfonſus filius eius natu maximus omnium, regnum excepit. Sequit̃ inde annus nobili inter oẽs fermè Chriſtianos príncipes fœdere percuſſo inſignis, quo Carolus VIII rex Gallorum cum Maximiliano in gratiam redijt: & cum Hiſpaniæ rege Ferdinãdo reddito Perpenniano, finitimaq; Roncilioni prouincia, pacem iniuit, qua eadem ſe Britanniæ inſulę rex, cæteriq; Occidentis principes obſtrinxere: bello uerò omnium maximo pòſt in Italia repentè excitato clariſsimus, quod Galli aduerſus Alphonſum Neapolitanũ regem intulerunt, magna in Oceano Lyguſticoq; mari claſſe conſtructa, & numeroſis equitum, peditumq; copijs contractis, & Mediolani Ferrariæq; regulis in ſocietatem adſcitis, & Carolo ipſo rege adoleſcente in eam ſpem excitato, fore ut auito recuperato regno, Turcarum Imperatorem, cuius infeſtis ſæpe armis & excurſionibus Italia finitimæq; prouincię diuexatæ fuiſſent, bello perſequutus, ſuis ipſum finibus continere compelleret. Iam Nitrienſis antiſtes, quem rex ad Ferdinandum Neapolitanum regem, Alexandrumq; pontificem, legatũ de Beatricis nuptijs miſerat, (cõuento utroq;, & regis nomine expoſito, regem ſororis amantiſsimę loco Beatricem habiturum, eamq; oppidis boniſq; ſuis frui ab omni intacta iniuria conceſſurum: at contra leges Boemorum, & uoluntates Hungarorum, nequaquam eam in matrimonio habiturum) ex legatiõe reuerterat. Eius rei cauſa nonis Martijs Vrſus Vrſinus legatus à pontifice ad regẽ miſſus eſt, ut poſtq; propoſitis ſolennib. peccatorum expiationib. Chriſtianos ad arma aduerſus Turcas capienda cõcitaſſet, regias etiam cum Beatrice nuptias pro uirili parte conciliaret. Qui rem aggreſſus, ex omni parte difficilem, ubi reluctantem regis animum, procerumq; auerſas ab ea re uoluntates, & ueram mulieris, quę iactabatur, ſterilitatem perſpexit: non ultrà ſibi conandum, ſed regẽ admonitionib. potius, quàm nuptijs flectendum ratus (ſic .n. à põtifice mãdatũ habebat) inde receſsit: & in itinere moriens, apud Villacum in Noricis ſepelit̃. Eadem hyeme, ſupremo frequentiq; cõuentu, quas octauas appellant, rege & cuncto ſenatu pro tribunali ſedente, & controuerſias cognoſcente, multa ab adoleſcente Coruino oppida, quibus à patre donatus fuerat, antiqui poſſeſſores nõ ſine magno multorum dolore, ac propè miſericordia poſtularunt. Vere autem appetente, finitimæ Turcarũ regiones magno à noſtris incõmodo, Pauli maximè Kiniſij cõſilio atq; induſtria cõflictatę ſunt. is .n. in eã cognitionẽ dies noctesq; intentus, ut

tus, ut

tus, ut ſuperiorem à Turcis cladem ultus, afflictoſꝗ nimium ac debilitatos noſtrorum animos excitaret, & triſtem præteritorum damnorum memoriam recentis alicuius inſignis uictoriæ gloria prorſus obrueret, in fines Turcarũ, abeunte iam hyeme, cum decem milibus equitum, rege turmas ſubmittente populabundus inuaſit: ductoꝗ præter Danubij ripam exercitu infra Sinderouiam per aſtrictum adhuc præ alta glacie flumen, tria milia expeditorum equitum ad uaſtandam Myſiam ire iuſsit: ipſe in riparum reliquo exercitu ſubſiſtens, quòd ſæuitia frigoris uere iam imminente langueſceret, curruſꝗ onerati haud ſatis tutò iam trahi per glaciẽ fluminis poſſent, caſtris locum muniuit: equites autẽ per prouinciã effuſi, ſubitò ſeſe ad duo proxima Alibechi præfecti caſtella, ubi ingentes Turcarum prædas aſſeruari audierant, contulerunt: quodꝗ opulentius erat, & in quo Alibechi filij, uxorꝗ cum concubinis eſſe dicebantur, id prius adorti adeò hoſtem latuerunt, ut prius foſſam uallumꝗ ſuperarint, quàm oppidani ſpacium ad arma aduerſus ſubeuntem Hungarum capienda nanciſci potuerunt. Dum autem trepidatione intus exorta, præſidium per mœnia diffuſum ſuccedentes iam undiꝗ noſtros ſumma ope è muro deuoluere, præcipitéſque turbare conatur: quidam Croatus eximiæ fortitudinis uirtutiſꝗ per omnia ſecula memorabilis uir, murum aduerſus infeſto omnium conatu aſcendit: & quãquam uigintiquinque uulneribus affectus, prçſidium de munitionibus deijcit: & ſuccedentibus impigrè ſocijs, muri partem defenſorib. uacuam tradit. Quo tumultu omnibus in oppido perturbatis, Alibechi filij ſibi rebuſꝗ ſuis diffiſi per poſteriorem oppidi partem elapſi, in propinquum caſtellum alterum ſe recipiunt. Ita noſtri præſidiarijs omnibus trucidatis, caſtellum auidè occupant: ac ſpoliorum prædarumꝗ promptuaria, quæ dicebantur, diripiunt: oppidanos Chriſtianę ritum pietatis, quanquam Grçca ſuperſtitione colentes, mitius humaniuſꝗ tractant. Caſtelloꝗ illo accenſo, ad alterum, uix refectis corporibus, & coacta prçda, incitato curſu contendunt, atque eius paucorum in iactura equitum, haud ægrè potiti comburunt. Quibus rebus cognitis, Paulus duo milia equitum auxilio ſummiſit, ut uictores latius uagarentur, & longius prædando uaſtandoꝗ progrederentur. Itaque finitimis omnibus duorum incendio caſtellorum, etiam proprio imminente periculo exanimatis, facilè ad quinquaginta milia paſſuum prohibẽte uenire, incendio, rapiniſꝗ omnia miſcuerunt. Præda ingens coacta: Roxianæ terrę incolę omnes cum coniugibus & liberis & armentis abducti, pecuniarum, quas quotidianis diuturnæ militiæ ſtipendrijs coaceruarant, uis ingens egeſta, argẽtea, aureaꝗ uaſa permulta, ueſtes Perſicę, gemmati calices, precioſa ſupellex aſportata: inter
Not. quę Ladislai regis cãdelabra ex argento fabrefacta, quę ſuccenſo Varadino, regnante Matthia, Alibechus per incurſionem abſtulerat: quod ad memoriam poſteritatis inſigne fuit, eodem quo ablata fuerant die recuperata, omnes cis Danubium incolumes Pauli in caſtra ſe retulerunt. Poſtero autem die Alibechus ad horum detrimentorum nuncium perculſus, cum octo milium exercitu in Danubij ulteriore ripa, diligenter noſtrorum inſiſtens ueſtigijs, ſe oſtendit: ſed flumen ipſum uapore ſolis iam reſoluta glacie, traijcere nequiuit. Itaque magna tum prædæ recuperandæ, tum ulciſcendi, quod optabat, hoſtis ſpe repente depulſus, in eum dolorem furorémque prouectus eſt, ut inſpectantibus omnib. barbam ſępe dilacerarit, & manus momorderit, & dentib. infrendens deos deaſꝗ omnes ſuperba quadam omnium numinum deſpicientia execratus ſit. Quæ cum noſtri ex altera ripa iam in tuto collocati conſpicerent, incredibili ex proſpero arridentis aliquando fortunæ ſucceſſu lætitia, acrioribus in barbaros uocibus inſultabant: & ſe grauiora multò, ni quieſcerent, illaturos eis detrimenta ſignificabant. Inde reducto Themeſuarum exercitu, Paulus opimæ militibus prædæ partem diuiſit: partem alijs, quorum beneficio parta erat, qua erat pietate prçditus, conſecrauit. His rebus Budam nunciatis, rex lętus ſupplicationibus indictis, primùm gratias dijs agendas putauit, deinde Croatum, qui inſigne in muris

fortitu-

fortitudinis exemplum ediderat, murali corona, ducentiſq; aureis nummis, purpureaq; ueſte donauit: & ut regnum ad perpetuam pacem trãquillitatemq; redigeret, & ſuperioris ignominiæ labe deleta, maiorum gloriæ geſtarum rerum magnitudine reſponderet, maiores inde res animo agitare ac ſpe bona tacitus concipere inſtituit. Paulus autem, cum præſidiarios milites de Alba Græca Turcis prodenda, conſilia habuiſſe audiſſet, manibus continuò eius principibus coniurationis iniectis, nefarium per cruciatum ſcelus confeſſos acerbiſsimo, atque haud ſcio an aliàs unquã audito ſupplicij genere omnes affecit. quippe in carcerem fœdiſsimum conditos, ſingulis diebus eorum, ſingulos hœdorum in modum ueru præfixos, & ad ignem diligenter aſſatos, ſocijsueſcendos appoſuit: identidem, ad indignum cruciatum aſperitate cõuicij cumulandum, ut proditorum caro ad palatũ reſponderet, interrogãs. nouiſsimum autem eorum, nemine omnium extãte, cui ipſe cibus apponeretur, lenta inedia, cibiq; neceſſarij ſubtractione confecit. Exinde VI. Id. Mart. rex conſilio regulis omnibus, & fratrib. colloquio Leuchouiã indicto, cum epiſcopis & proceribus Caſſouiã uerſus proficiſcitur: Budæ, Sigiſmundo Quinqueccleſienſi & Stephano Syrmiẽſi epiſcopis cum Blaſio arcis præfecto relictis, ut ſe abſente ciuitatem regni caput adminiſtrarent. Stephanus qui pro rege ius dicebat, præturamq; iuſtè ac ſanctè gerebat, paucis pòſt diebus Non. Aprilis exitiali morbo oppreſſus interijt, cum omnes fortunas ſuas pauperibus Chriſtianis, eccleſijſq; legaſſet: uſq; adeò, ut uix ſibi, quantum ad funus parandum, familiamq; dimittendam ſatis eſſet, reliquiſſet. In eius locum regis auctoritate & ſenatuſcõſulto paucis pòſt diebus Dominicus præpoſitus Albenſis eſt ſubrogatus, uir integritate uitę, ſingulari iuſticia, & magno rerum gerendarum uſu inſignis: atq; is Budæ iuriſdictioni, unà cum Blaſio, per regis abſentiam præfuit. Abſente autẽ rege, grauiora & memoratu digna aliquot incommoda accidère. Nam Laurentium, cognomento Magnum, uirũ pugnacem ac fortem, ob cõtrouerſiam inter ipſum & ſocerũ ſuum natam, in uilla eius, quæ in Peſtano agro ſita erat, ſoceri frater, ope familiarium adeò immaniter & miſerè obtruncauit, ut uxor eius tenella ſe è tumultu proripiens, cum interiore tantum tunica Budam timore exanimata confugeret: bona eius ſeueriſsimè in publicum redacta, & fiſco adiudicata ſunt. Oſualdus autem Zagrabienſis epiſcopus, qui poſt regis diſceſſum in Illyricum ſe receperat, caſtella epiſcopatus à Coruino duce occupata (quippe quæ à Germanis paulo antè receperat) bello recuperare contendit: nimirũ opportuna Coruini, qui apud Kiniſium erat, abſentia inuitatus. Quare Rochonico obſeſſo & capto, arma inde ad alia oppida, militibus, quos è Germania euocarat, crudeliſsimè ſe gerentibus, tranſtulit. Coruinus tantę rei nuncio conſternatus, nulla interpoſita mora, omnes ferè inferioris Hungariæ copias permittente Kiniſio cogit: & Laurentio duce, priore Auranę & Kishoruuatho, & alijs nonnullis ad ſe cum equitatu ſuo traductis, in Zagrabienſem profectus agrũ, omnia quęcunq; adempta fuerant, interpoſitis conditionibus recipit. Et Oſualdi exercitu, qui trium milium numerum explebat, profligato, omnes epiſcopatus uillas incendit: neq; agris, neq; incolis ullis, quanquam innocentibus, parcit. Ladislaus autem Caniſai, qui prouincię cum imperio prẹerat, ut tanti belli incendium extingueret, quo multas regiones facilè conflagraturas non inani ductus coniectura proſpiciebat: Coruino caſtellum ab Oſualdo receptum, ipſo nõ repugnante Oſualdo, reſtituit: & ijs inter ſe reconciliatis, qui prior à pactis & à fœdere receſsiſſet, is ut maieſtatis reus eſſet, edicto ſanxit.

RERVM

RERVM HVNGARICARVM DECADIS V. LIBER IIII.

DVm rex Leuchouiam, quò proceribus regulisq́ conuentum indixerat, & Albertum Poloniæ regē fratresq́ alios inuitarat, ire pergit: per Agrienſem agrum iter faciens, à pontifice Thoma honorificè pro utriuſq dignitate ſuſcipitur. Inde Caſſouiam cum ueniſſet, atq eōdē mox uniuerſi principes acceſsiſſent, uno Laurentio duce excepto, qui ſuperbè regis imperiū inani quadā inflatus arrogātia detrectauit: ibi fratres, quos ſatis maturè (qppe lōga ac difficilia emenſuros itinera) aduenire nō poſſe proſpiciebat, ſibi expectādos putauit. Legatis autē Hippolyti Strigonieſis archiepiſcopi, qui paulo antè Cardinalis deſignatus erat, petentibus, ut Hippolyto in Italiam ire, atq pontificem maximum Apoſtolicumq́ ſenatum de more conuenire liceret: ad id muneris octo menſium ſpacium ægrè permiſit. Inde audito, fratres iam finib. Hungariæ appropinquare, Leuchouiā per Eperyes, Cibinium & Sepuſium iter ingreſſus, apud Saros caſtellum, quod inter Cibinium & Eperyes, in edito monte ſitum interiacet, magnifico inprimis apparatu, cum toto pōtificum ac procerum comitatu à Palatino ſuſcipit: pariq ab eodem liberalitate in Sepuſienſi arce, quinq milibus paſſuum à Leuchouia diſtante, tractatur. Vbi uerò Leuchouiā uenit, omni in eam curam animo incumbere cœpit, ut fratres & ſororis uirū ducem Brandeburgenſem, quos multos antè annos nō uiderat, quàm honorificentiſsimè poſſet acciperet: quam ad rem inſignis quoq Palatini liberalitas, nō leuiſsimo auxilio fuit, qui ad eos honores quos regi per oppida ſua iter capeſſenti habuerat, Leuchouiæ quoq nouos adiunxit, cum regi ducentos uini cados, pontificibus & optimatibus centum dono miſiſſet, ac piſcium cuiuſq generis ſummam copiam, ac boum, uitulorum, hordei & annonæ magnum omnibus numerum (eodē Boemos quo Hungaros proſequutus amore, uel officio) miniſtraſſet. ex quo cum paulo pòſt ad conuentum ueniret, mirifico ab omnib. honore exceptus eſt. Regis inde iuſſu, Ioanne Erneſto curante hoſpitia Polonis, eximio apparatu inſtructa, ueſtes, lecti, abaci magni precij & operis mirifici ſunt expoſiti, culinæ in foro diſpoſitæ, & ſingulis diſpenſatores ſinguli attributi, nullumq́ omnino à rege officium, qđ ad cohoneſtandum illuſtriſsimum Germanorum aduentum pertineret, eſt prætermiſſum. Palatinus, cum Albertum propediem acceſſurum ſentiret, acerbum eius odium ſuperiore Polonico bello in ſe cōceptum, ſimulq́ offenſum regis ab occupatis Coruini caſtellis animum extimeſcens, impetrato à rege cōmeatu, è cōuentu receſsit. Polonis longa propter intumeſcentes ex aſsiduis imbribus amnes in itinere tracta mora, deſidentibus tandē fluuijs, tridui abeſſe itinere nunciatis, rex ad patres de illorum aduentu excipiendo retulit. Eam uerò difficultatem res offerebat, utrum Polonis hoſpitibus, cū ualidiſsimo atq ornatiſsimo equitatu uenientibus, armatos an inermes occurrere Hungaros æquum eſſet. Erant, qui armatis armatos obuiam ire oportere cenſerent, ne ſe temerè firmiſsimo Polonorum equitatui, acerrimo paulo antè hoſti, obijcerent. libidinem enim dominandi, perpetuam omnium parentem ſcelerum, meritò debere ſemper eſſe ſuſpectā: neq nimiam in rege cautionem ac diligentiam aliquando fuiſſe uituperatam: cōtrà aliqui ad clementiorem ſententiam traducti, praui nihil atq atrocis à tam coniunctis inter ſe fratribus eſſe timēdum: imò ne malignæ quidem ſuſpicionis ſignum ullum eis afferendum cenſebant: hominibus exteris, qui tam lōgum ac periculoſum iter ingreſsi, ad ſe uenirēt, licere arma ferre: ſibi uerò, ex proprijs penatibus honoris cauſa obuiam ad exiguum uix ſpacium exeuntibus, ſine armis omnia comitatis, humanitatis, fideiq́ officia diligenter eſſe præſtanda. Atq hæc quidem ſententia obtinuit, ut ornato quidem, ſed tamen inermi cum agmine Polonis obuiā prodiretur. Itaq condicto à rege die, epiſcopi ferè omnes, & Petrus Colocienſis archiepiſcopus, & regni proceres certatim egregio omnes in ſpeciem cultu inſtructi affuerunt: ex pontificum autem ordine, Thomas Agrienſis maximè conſpicuus erat, quòd cum præſtantiſsimo cataphracto-

taphracto-

cataphractorum equitatu, & cum magno puerorum comitatu acceſſerat, quos unionibus gemmatisꝗ torquibus & palleis aureis mirabilem in modum exculτos, equis eximiè frenatis ac phaleratis impoſuerat. Itaꝗ longo cum rege ordine aduentanti Alberto urbe obuiam egreſſi, cùm lento gradu ad quintum uſꝗ lapidem proceſſiſſent, rex ex oppoſito monte deſcendentem conſpicatus Albertũ, proceribus ibi ſubſiſtere iuſſis, ipſe cum duodecim equitibus citatiore præ nimia lætitia gradu prouectus eſt: & quoniam quadrato Polonis agmine præcedentibus Albertũ cum fratribus in medio ante nouiſſimum agmen incedere uidit: ipſe per tranſuerſum tramitem properans, à latere ſe in eorum ex inprouiſo conſpectum dedit, ibi comiter ſalute ultrò citròque dicta, omnes ex equis ſubitò deſcendentes, mutuis ſe amplexibus implicantes, oſculis aliquantiſper hæſerunt. Reges autem uerba facere cupientes, ſuaui quodam fletu ex nimia gratulatione, interioribus ſcilicet inuſitato gaudio ſenſibus occupatis, impediente, magno interim plauſu milites cum regibus animorum gratulatione certantes, has ſæpè uoces ingeminarunt: Fauſtæ Poloniæ domini feliciter, Vladislao & Alberto regibus feliciter, Sacroſancto cardinali Friderícho Alexandro, & Sigiſmundo feliciter: Hungaris, Poloniæ, Boemiæque feliciter, æterna pax: & concordia hæc tria regna tueatur, & ſocietas inuiolata permaneat. Reſipiſcentibus inde aliquantulum ex concepta animi uoluptate ſenſibus, ac ſæpe redintegratis amplexibus, & initio colloquendi facto, reges equos aſcenderunt, & ad eum locum ibi Vladislaus Hungarorum principes ſubſidere iuſſerat, proceſſerunt. Illis ex equis ſubitò, ut Albertum fratreſque ueneraretur, digredientibus, Vladislaus ad Albertum conuerſus. Ecce, inquit, fratres, noſtri ueſtriꝗ Vngari nec mora, Albertus fratresꝗ de equis ſe deijcientes, manus uenerantibus Hungaris pontificibus & proceribus porrigunt, & maxima omnes comitate excipiunt, inde in equos reſilientes, duo reges, duoꝗ exercitus, qui duriſſimo inter ſe paulo antè bello armati conflixerant, iunctis mixtisꝗ mirè cõcordes agminibus, togatus unus, ſagatus alter, gratulantibus cunctis, omnibus'que locis uocum, tubarum, æneorum'que tintinabulorum ſonitu ad publicam ſignificandam lætitiam perſtrepentibus, Leuchouiam peruenerunt, ibi Vladislaus Alberto fratribusꝗ in hoſpicium, quod eis erat in foro paratum perductis, ipſe in alterum eregionè receſſit, ac deinde ſua cuique principi aſſignauit. Alberti fratrumque hoſpicia continuatis ædibus ita diſpoſita fuerunt, ut perforatis parietibus facilè inter ſe conuenire, & ignaris omnibus ad arbitrium colloqui poſſent. Conuentu inito, quinque uiri ab utraque parte ad componendas diſcordias inter Hungaros & Polonos, ex ſuperiore bello natus, creati ſunt. Huic rei expediendæ magna obijcebatur difficultas, quòd abſente Palatino, cuius uniuerſa erat iuriſdictio, nihil omninò decerni aut tranſigi poterat, ille uerò adeſſe: ſine diplomate fidei ab Alberto fratribusꝗ datæ nolebat. Albertus autẽ de diplomate rogatus, cum reſpondiſſet: maiores ſuos nũꝗ niſi uerbo incolumitatẽ alieri præſtitiſſe, neꝗ ſe ab eorum exemplo tradito uelle diſcedere: tandem Vladislai & optimatum præcibus exoratus, dixit: Quid quid ab Vladislao fratre ultro palatino de uitæ incolumitate promiſſum eſſet, id ſe fratresꝗ ſuos, cum Polonis omnibus, fide integerrima ſeruaturos. Ita Palatinus primùm à rege, de præſtita ſecuritatis fide literis acceptis: & deinde ab Agrienſi epiſcopo, homine ſibi coniunctiſſimo, & uiro ſumma autoritate prædito, & tunc moderatore rerum omniũ, Symbolo incolumitatis accepto cum maximo grauis & leuis armaturæ equitatus comitatu, Leuchouiam, occurſu, omnium principum Hungarorum exceptus acceſſit, ac maximam commeatus omnis generis copiam poſt ſe aduexit. Quæ in foro longo ordine expoſita, cum omnium aliquantulum ora aſpectantium defixiſſet, ſubitò ad arbitrium regis hoſpitibus Polonis eſt diſtributa, & poſtero die ab Vladislao ad Albertũ deductus, mirificam eius erga ſe facilitatem, incredibilemꝗ humanitatem expertus eſt. Inde cognoſcendis iudicandisꝗ controuerſijs opera dari cœpta, regibus alia ad Quinqueuirum iudicium reijcientibus, alia ſuo arbitrio reſeruantibus. Quinqueuiris autem ſæpe ſententiarum inter ſe contentione certantibus

tantibus, placitum eſt, ut res omnes ad regum, cardinalis Agrienſis epiſcopi, Palatiniq; iuditium deferrentur. Reges interea ſæpè horas quinq; integras ſoli, remotis arbitris omnibus, adeò ſecretò inter ſe collocuti ſunt, ut nemo quid tacita eorum colloquia coquerent, perſpicere, niſi coniectura poſſet. De concordia tamen, & mutuis auxilijs, quibus ambo regna ſuá deletis inimicorum opibus confirmarent, ſermones cõtuliſſe, uulgò creditum eſt Brandenburgenſem certè ducem, qui ſororem eorum in matrinonio habebat, non eos ſolùm ad pacem & concordiam hortatum eſſe: ſed palam ſe ei inimicum futurum denunciaſſe conſtat, per quem ſtetiſſet, ne inita concordia æterna eſſet. Hinc publicę hilaritatis cauſa, magnifica multa conuiuia apparata, inſignesq; ludi editi: in quibus etiam fuit, ut Hungari & Boemi cum Polonis, infeſtis cõtra ſe haſtilibus, in ueræ pugnę ſpeciem concurrerent, ex quibus nobiliſſimi Hungari aliquot, qui ſe ſtrenuè geſſerant (ut Georgius Bathoreus, & Gabriel Perenij filius) magnifica à rege præmia retulerũt. Memorabile illud, cum per ſe Polonorũ & Vngarorum principum quiſq; geminis certatim & margaritis, ad inanem diuitiarum oſtentacionem ornaret, ac Polonus quidam ſe totum precioſiſſimis aliquando unionibus oneraſſet: Palatinus, qui per eos dies nullũ geſtamẽ unq; tulit, quod nõ minimũ tribus numnûm aureûm millibus cenſeretur, quaſi à Polono prouocatus, e ueſtigiò lapidem adeò precioſum expoſuit, ut ad primum eius aſpectum Polonus ſe uictum confeſſus, gemmatam illam ueſtem, qua ſe oculos Hungarorum perſtricturum eſſe putarat, exuerit: His rebus confectis, Fridericus cardinalis regum fratrum rogatu, ſacris magna põpa cerimoniaq; patratis, Deum pro utriuſq; regni, & regum populorumq; amborum incolumitate orauit. Quo ſpectaculo nullum aliud nobilius auguſtiusq; eſſe potuit, uel ſi ſacerdotem operantẽ intuereris, regiũ iuuenẽ omnibus & corporis & animi muneribus, quæ à natura cõferri poſſunt, longè cęteros excellentẽ: uel ſi ſacri ipſius rationẽ ſpectares, in quo duobus maximis aſſiſtentibus regibus, duobusq; preſtantiſſimis audientibus populis, Vota publicè pro utrorũq; cõcordia ſanctiſſima nũcupata ſũt. Cùm autẽ per menſem fermè ibi fuiſſent, multęq; res cauſam cõuentui dirimendo afferrẽt: tũ Vladislaus fratres omnes in ſecretũ adductos, in hũc modũ eſt alloquutus: Si meo mihi arbitrio, chariſſimi fratres, uitã hãc ducere liceret, nihil equidem iucundius ſtatuerẽ, quã uobiſcũ in eadẽ domo, atq; apud eoſdẽ pœnates diu familiariſsimè uiuere: ſed quoniã res ita tulit, ut ad regẽdos gubernandosq; populos terrarũ longè ſpacijs uocati, diſtraheremur, prouincię ſuæ quiſq; pręeſse, nõ ex noſtra, ſed ex Dei iudicio & uoluntate debemus. Equidẽ paucorũ horũ dierũ, quos unà ſuimus, uoluptatẽ uerè poſsũ cũ diuina illa beatorũ cõditione conſerre: quippe qui adoleſcens ad Boemię regnũ euocatus, & magnis difficultatibus iactatus, à ueſtro parentũq; dulciſsimo conſpectu ſemper abſuerim: quorum dierum breuem fructum quoniam ſæpius uobis præſentibus uſurpare non licet, reliquum eſt ut in commodam abſentiæ noſtræ iacturam quotidiana fraternæ charitatis memoria ſarciamus: & quo ad opes noſtræ ferent, mutuis imperia ac regna noſtra auxilijs tueamur, quibus diuino munere à ſeptentrionali Oceano uſq; ad mare Adriaticum imperamus. Hinc cum alia præcipuè ad Albertum conuerſus, de matre fratribusq; piè fouendis addidiſset, finem dicendi fecit. Ad hæc Albertus, cum alacri, animo ſe nullo unq; erga illum offitio defuturum & maieſtatẽ eius omnib. uirib. defenſurũ, cęteraq; quę pręſentis ſuppeditabat ſermonis occaſio, reſpondiſset: amice & liberaliter ab Vladislao donis excultus dimiſsus eſt. Dona uerò fuere gẽmata pocula decẽ inuſitatę magnitudinis & mirifici operis: & pręter purpureas aureasq; ueſtes, equi decẽ eximię pulchritudinis, ac celeritate, frenis, phalerisq; aureis, & gẽmatis ephippijs exornati: octoq; alij, quos cardinali: & ſex, quos Sigiſmũdo: totidem, quos Brandenburgenſi, unà cũ magnificis multis ueſtibus impertiuit. Quibus rebus ex ordine adminiſtratis, rex abeuntes omnes eodem quo exceperat, comitatus cultu (ad quatuordecim equitũ millia fuiſse dicũtur) ad tertiũ uſq; lapidem proſequutus dimiſit: Nicolao Banffij, qui eos officij gratia ad ueſpertinũ hoſpitiũ deduceret, cũ ſexcentis equitibus miſso. Inde frequentiſsimo cõuentu ſoluto, Leuchouia

uia Caſsouiam reuerſus, cum prouinciã uniuerſam perluſtrare in animo haberet, Sigiſmundus, Quinqueccleſiẽſem antiſtitẽ, quẽ quæſtorẽ Budæ iuridicundo proficiſcens præfecerat, ad ſe accerſit, ut eius potiſſimũ conſilio ad grauiſſima, quibus affectam eſſe prouinciam nouerat, ſananda uulnera uteretur. Quo factũ eſt, ut Caſouia Varadinũ atq; inde in Tranſſyluaniam, quam prauis uſq; ad exitium lacerari partim ſtudijs audierat, ſe contulerit. His diebus fama diuulgatur, Gallos Alpes in Italiam trajcere incipientes: quadringentos iam ad Aſtam equites præmiſiſſe, & ad Genuam & Rhodani oſtia ingentem claſſem comparatam habere: Alexandrum pontificem oſtiæ oppidum occupaſſe: & Iulianũ cardinalem, qui relicto pontifice ad Caroli partes acceſſerat, clam Oſtia Genuam profuiſſe: pontificem, qui à principio, non modò Carolirebus fauere, ſed eum quoq; ad hanc contentionem adduxiſſe putabatur, iam mutata uoluntate, cum Alphonſo rege Florentinisq; ſe coniunxiſſe: & coronato Alphonſo, filiam eius ex concubina natam uxorem filio ſuo deſpondiſſe: Neque uerò hi rumores inanes irritiq; fuerunt. Nam paulo pòſt Carolus, Lodouico Sfortia Mediolanenſium præſide, & Hercule Ferarienſi duce fauente ſuperatis Alpibus cum ſexaginta millibus hominum Italiam penetrauit: Alphonſus autem, qui ingentem terra mariq; belli apparatum confeciſſe dicebatur, triremes octo cum aliquo peditatus numero in litore Liguſtico amiſit. Carolus cum per Italiam iter capeſceret, ne à tergo Italorum inſidijs præmeretur, Ticini, Florentiæ & Lucæ arcibus, quas obſidum loco ſibi dari contendit, præſidia Gallorum impoſuit, & mutui nomine à liberis ciuitatibus, per uniæ munerum magnum exegit. Florentiæ uerò ſuſceptus, Mediceos (qui paucorum potentia ſubnixi, in ea ciuitate tyrannidem occuparant) urbe exegit, Aſcanius cardinalis Lodouici Sfortiæ frater, cum ad Gallum à pontifice deſciuiſſet per dolum oſtiam occupauit. Abeunte autem Auguſto, regij Quæſtoris procurateres aliquot, cum impoſita tributa exigere uellent, haud procul Albam, in Laurentij ducis pago, iuſſu eius occiſi ſunt. Quanquam maieſtatem ſuam imminutam rex uidebat, tamen quoniam in Tranſſyluaniam properabat, eius cognitionem & animaduerſionem in aliud tempus ſibi differendam exiſtimauit. Turcæ autem, cum caſtellum edito in loco ſitum quod defenſoribus uacuum eſse audierant, occupaſsent: uarijs excurſionibus totam prouinciam infeſtare, maiore iam ſubnixi audacia, inſtituerant. Itaque Albam Grecam quam ducentorum tantum militum præſidio cuſtodiri perceperant, ex improuiſo adorti, ſeptem ſignis iam in montibus collocatis, facilè in poteſtatẽ redegiſsent: ni Pauli Kimiſij præfectus, à Themeſauro properè cum inſtructa legione profectus, eos è mœnibus acerrimè detraxiſset: atque à Syrmienſi agro, cui iam iam imminebant, abſtinere coegiſsent. Illi uerò cum præter Sauum iter inſtituiſsent, ut locum inuenirent quo flumen commodè uadarent, ad D. Demetrium, Laurentij ducis caſtellum nullo prohibente tranſgreſsi ſunt: cum incendijs rapinisque eam omnem oram uaſtaſsent atque homines iumenta ſuppellectilem omnis generis abduxiſsent. Idque inſigni Laurentij ducis potiſsimum erga regem regnumque præſidia, cuius illi uillis etiam omnibus pepercisse dicuntur: quas ex uotis quibuſdam ſignis, ut cucurbitis lacerisque mappis appoſitis cognouerint. Quinetiam tempus maximè idoneum nacti, quod & rex in Tranſſyluaniæ finibus aberat: & perpetua ſex menſium ſiccitas omnes propè amnes, qui Hungariæ propugnacula ſunt, ita exhauſerat, ut multis in locis facilè trajci uado poſsent: per totum Octobrem menſem populationes atque incendia, uſque ad Petouiam perduxerunt. Inde Dráno ad Petouiam traiecto & magnis detrimentis illatis, hominum ad ſeptem millia abduxerunt. Pòſt autẽ metu, ne intumeſcentibus ſub imminentem hyemem omnibus aquis intercluderentur, ad Sauũ regreſsi, quicunque aut ætatis aut corporis imbecilitate languoréque ſequi potuerũt non, eis capita in ripa fluminis detrucarũt: atque in Croatiam, crebris incurſionibus iam propè deſertam illapſi, complures redeundo pueros famè laboréque enectos, in ſepes immaniter abiecere, Paulo uerò antè cum traiecto inferiore loco Sauo; in Poſegam, regionem, uini feraciſsimam, & amæ

uiſſimā, & multis pagis & caſtellis oppidiſq; plurimis frequentiſſimam penetraſſent, magnā inde prædam abegerant. Iiſdem menſibus Tyrnauiæ Iudæi quidam cum ſe diro atq; immani quodam ſcelere obſtrinxiſſent, meritū ſanè ſupplicium inuenerūt. Duodecim uiri, cum duabus mulieribus, ingenuū adoleſcentē Chriſtianū occultè captum, atq; in proximas ædes abductū, obſtructis repentè faucibus miſerè ſtrangularāt, & apertis uenis ſanguinē eius, dum animā ſenſim et ſingultim efflaret, partim abſorbuerūt, partim alijs aſſeruarunt: corpus autē in partes diſſectū, mēbratim humi defoderāt. Cum adoleſcens diu à parentibus quæſitus, nuſquā appareret: ſatisq; conſtaret eum pridie in uico Iudæorum uerſatum, haud poſtea fuiſſe conſpectum: legitima in Iudæos quæſtio conſtituitur. Lictores in eorum ædes immiſſi, depræhenſis recentibus cruoris notis, dominum cum tota familia compræhendunt, in quæſtionem abreptæ mulieres, metu tormentorum adactæ, totam facinoris indigniſſimi ſeriem confitentur: quarum teſtimonio conuicti reliqui, Palatini iuſſu qui præfectus urbis erat, omnes magno ad id excitationi foro incendio conflagrarunt: alij, qui minus uidebantur obnoxij, magno pecuniæ numero ſunt multati. Cum autem è ſenibus cauſas tanti patrandi facinoris, per tormentorum cruciatum eruerent, quatuor eas eſſe reperiebant, quibus Tyrnauiæ tum, & alias ſæpè in alijs regionibus, eo ſe Iudæi flagitio aſtrinxiſſent. Vnam, quòd ita maiorum auctoritate perſuaſum haberent, Chriſtiani hominis ſanguinem præputijs incircumciſione appoſitum, ſiſtendo ſanguini oportunum eſſe remedium. Alteram, quòd eundem ad conciliandum inter ſe amorem plurimum ualere, in cibo datum, exiſtimarent. Tertiam, quòd cum uiri ac mulieres æquè apud eos fluxu menſtrui laborarent, ſanguinem hominis Chriſtiani epotum, idoneam ad id morbi eſſe medicinam experti erant. Quartam, ut uetus apud ſe, ſed reconditum decretum exequerentur, quo quotidianis ſacrificijs in aliqua regione Chriſtianum Deo ſanguinem libare coguntur, quo factum eſſe dictitabant, ut in eum annum ea ſors Iudæis Tyrnauienſibus obtigiſſet. Hæc omnia Salutis anno quadringenteſimo nonageſimo quarto ſupra milleſimum incommoda contigerunt. Dum rex aut Leuhouiæ conuentum peregit, aut eo dimiſſo in Tranſſyluania fuit, quibus ille malis obſiſtere non potuit, partim remotis locorum interuallis excluſus: cum in extrema iam Daciæ parte uerſaretur, ac Turcæ regnum à ſuperioris Myſiæ Boſnæque finibus infeſtarent, partim regulorum quorundam intemperantia præpeditus, qui regia autoritate contempta, quacunque ratione uires opesque regis frangi ac debilitari, quo ipſi licentius dominarentur, optabant: non minimum etiam momentum in pecuniarum penuria fuit poſitum, quare exercitus maturè comparari, & aduerſus hoſtes in tempore adduci non potuerunt. Tranſſyluaniam autem, cum prouincia opulentiſsima eſset, ac inteſtinis ſeditionibus agitata, debita ſibi uectigalia pendere recuſaret: rex idoneo ſibi maximè tempore, compoſitis publicis priuatisque Hungariæ rebus, inuiſendam putarat: ut ea pacata præſentem inde rei nummariæ difficultatem ueteribus penſionibus exigendis, aliqua ex parte leuaret. Duo ibi ius dixerant præfecti, Bartholomæus Dragffij, & Ladislaus Loſsontius. Qui ut diuerſo inter ſe erant ingenio, ſic diuerſam in iure dicundo rationem ſequuti: atque propterea apud omnes contempti, non ueteres ſolùm factiones aluerant, ſed nouas etiam alias excitarant. Vnde fœda quædam in potentioribus latrocinandi rapiendique libido, quòd id impunè, omnibus liceret, erat exorta. Quibus detrimentis ut mederetur rex, Ladislao ad Magiſtri curiæ honorem euecto, Bartholomæum ſolum in præfectura retinuit: ratus, ſi penes unum iuriſdictio eſſet, eum commodius animaduertendi ſeueritate prauam ipſam peccandi licentiam repreſſurum. Idque Bartholomæus, mox Latronibus & ſicarijs omnibus aut palis ligneis infigendis, aut in crucem agendis, aut igne comburendis, aut capite multandis, facilè ex regis ſententia conſequutus eſt. Inde ſexaginta milibus nummûm à Tranſſyluanis exactis, iuſtoque apud eos exercitu comparato, rex in inferioris Hungariæ fines, Themeſuarum, compoſitis iam (ut quidem

Tyrnauiæ Iudæorum facinus.

Iudæorū facinoris cauſæ quatuor.

1494

in preſens potuit) Tranſſyluaniæ rebus, conceſſit: eo conſilio, ut iuſtis contractus copijs, Turcicas incurſiones ulciſceretur: & Syrmienſi agro, & Illyricis, Croaciæque rebus afflictis iam propè ac perditis opem ferret: quam regionem inteſtinis odijs & perfidia exitiabili iamiam præcipitem, ad exitium ruituram uidebat. Paulus enim ex priſtina ſeueritate multum remiſerat: ſiue quòd noua ſocietate, qua ſe cum multis proceribus occultè deuinxerat, apertè eorum cupiditatibus obuiam ire non auderet: ſiue quòd apoplexiæ ui, qua ſuperiore anno correptus fuerat, unà cum corporis uiribus, animo ferociam amiſiſſet: cum ſermonis & linguæ uſu præpedito, nutibus & geſtibus animi ſui ſenſa tantum exprimeret, & uix familiaribus ſummã ſententiæ ſuæ notam facere poſſet. Regem cum Agrienſi, Quinqueeccleſienſi & Varadienſi epiſcopis, & Bartholomæo Tranſſyluaniæ præfecto, qui lateribus eius hærebant, ubi ad ſe uenientem Paulus audiuit, confeſtim incredibili quodam elatus ſtudio, cum inſtructis copijs ad Themeſienſ. fines occurrit, & in eius conſpectum delatus, atque ad eius pedes proiectus, quoquomodo poteſt. Turcarum, quibus reſiſtere non potuerit, uaſtationes & incendia lamentatur. Et quoniam præpedita lingua a exprimere uerba nõ potuerat, uoce & dextra in Turcarũ fines intenta, regem ad tantas perſequendas iniurias obteſtatur: tactoque gutture ſuo, ſe ibi iugulum ſuum cupidò pro regni ſalute obiecturum, & ſanguinem animumque profuſurum pollicetur. Hominem incredibili laude & fortitudinis & pietatis inſignem, rex ſubleuatum amplexus, bono eſſe animo lachrymabundus iubet: ſeque tantæ cauſæ nullo modo defuturum, ſed caput etiam ſuum, ſi opus fuerit, in dubium deuocaturum affirmat, ut regnum contra effrenatam barbarorum licentiam tueatur. Inde ſubſequentes cum inſpectare copias iubet, quo aſpectu (erant enim inprimis ornatæ illæ) uſque adeò exhilaratus eſt, ut ſe continere nequiuerit, quin cæſim punctimque gladium eductum, ut in acerrima quondam ſolebat iuuentute, uibrarit. Vladislaum inde cum omni comitatu, magnifico adeò apparatu, excepit, ut à ſummo rege, cuius opes ille ex diuturna prouinciæ præfectura adeptus erat, amplius ſplendidiuſque deſiderari ad Lauticias ſumptuſque laudem nihil potuerit. Cumque ei dies noctesque aſſiſteret, nullum alium ſermonem quàm de bello Turcis inferendo intulit, ut & antiqua bellicæ uirtutis apud Gungaros fama conſeruaretur: & ut animis regno ab externis defendendo incurſionibus occupatis, domeſticæ interea ciuileſque diſcordiæ obruerentur. Quibus rex uocibus excitatus, inde ad Petri uaradinum aſcendit: [Petriuaradinũ] quod eſt oppidum in excelſo monte ſitum, ſupra Belgradum quadraginta millibus paſſuum, danubio imminens: ut inde tanquam ex altiſſima ſpecula, omnia deſpectaret, & ulciſcendæ quoquo modo iniuriæ ſalutare aliquod conſilium caperet. Cum autem certis nuncijs comperiſſet, Turcarum equites per Petouiam in Illyricum & Croatiam irrupiſſe, ibique Myſia ſine præſidijs propè direptioni incendijſque relicta prædis agendis agriſque uaſtandis intentos eſſe: tempus idoneum ſibi dari inuadendæ Myſiæ ratus, ex grauis & leuis armaturæ equitibus ad quatuordecim millia legit, eoſque Paulo & Bartholomæo ducibus ad depopulandam hoſtium prouinciam tradit. Budæ uerò, & in alijs regni ciuitatibus, rei benè gerendæ cauſa ſupplicationes indicit. Alibecchus prouinciæ præfectus, re per exploratores regnita, † Roxianos [† Raſones,] prouinciæ incolas, ne Chriſtianæ pietatis, quam Græco licet ritu colebant, ſtudio incitati, ad Hungaros deficerent, ultra montem quem Nigrum appellant, trajcere iubet. Noſtri uerò alacri animo Synderouiam uerſus profecti, traiecto Sauo, prouinciam hoc ordine Turcicã inuadunt. Maximum cataphractorum agmen, tanquam totius belli præſidium, lento gradu præcedere iubent: in medio, quòd in hoſtili ſolo foret, militum impedimenta locant. Vexillationum interea turmæ longè lateque diſcurrentes, pagos incendere, domos diripere, agros uaſtare, utriuſque ſexus & omnis ætatis homines cum pecoribus abducere, & in munitiſſimum cathaphractorum agmen omnia referre contendunt. Inde ad prædandum reuerſi, Synderouiæ ſuburbijs ignem inijciunt: & caſtris ultra promotis, hoſtem nullum inueniunt: om-

omnibus, quòd ſe noſtris pares eſſe non uiderent, metu ſe intra mænia continentibus. Cum ad dies quindecim, rebus omnibus ex ſententia ſuccedentibus uagati cuncta per centum milia paſſuum ferro ignique uaſtaſſent, tantum prædæ coaceruarunt, ut neciumenta nec currus ad eam reuehendam ulli ſufficerent. In caſtris quinque boues aureo nummun ueniebant: eodemque præcio hordei & auene tantum, quantùm quatuor equis per animum alendis ſatis fuiſset. Mater cum quatuor puellis duondeuiginti nummis uendita eſt. Qui ſine ſtipendio militabant, prædam in commune conferre non erant coacti. Quo factum erat, ut nullo aliqua ex parte detrimento accepto, mirifice omnes eſsent locupletati. Paulo ex ſecundo rerũ geſtarũ ſucceſſu elato & ultrà progredi, & latius populationis circumferre terrorem cupienti, pleriq; turmarum præfecti reſtiterunt: cum dicerent, exercitum graui & opulenta præda onuſtum, ultrà progredi non poſſe: inſidioſum fallacemque præterea hoſtem inprimis timendum: neque tantopere arridenti fortunæ credendum, eiuſque temeritati exercitum eum committendum, in quo tota ſalus Reipublicæ & regni tutela eſſet repoſita, neque enim eandem, quæ adhuc fuit, copulationis rationem futuram, cum montes inacceſſi, & amnes rapidiſſimi, magno labore traijciendi, ſupereſſent. Contrà Paulus, continuandam uictoriam, & fortunæ parum ſæpè fauenti conſtantibus occurrendum animis eſſet: Omnes bellorum caſus ex temporum momentis unis pendere, hanc ſi de manibus ulciſcendorum hoſtium occaſionem dimiſiſſent, eam fruſtra alias quæſituros. Ita reclamantibus illis, & ſe dicto ei audientes fore negantibus, Paulus lætiſſimam de acerbiſſimo hoſte uictoriam demittere coactus eſt. Vt enim Petrum More, qui tum Conſtantinopoli Orator erat, poſtea narrantem audiui: Turcæ audito infeſto Pauli & Hungarorum incurſu, adcò perculſi metu erant, ut prætorianæ cohortes, quæ Conſtantinopoli præſidebant, in Aſiam repentè traiecerint, imperatore præſertim tum in Aegypto abſente, & bello cum Sulthano grauiſſimo contendente: quinetiam, ſi milites Paulum audiſſent, potuiſſe facilè Conſtantinopolim uſque populationem direptionemque perduci. Quare motis caſtris, & Nigromonte prætermiſſo (quem ſi ſuperaſſent, facilè quadraginta millia hominum, uoluntate ſequentium, ſecum ex ſuperiori Myſia deduxiſſent) Calendis Nouembris ad Albam Græcam incolumes omnes, cum opulentiſſima omnium præda, ſe receperunt: & caſtris in proximo monte factis, de præda traijcienda & de Synderouia obſidenda cogitare ceperunt. Paulus interea lethali febre correptus, ad D. Clementis oppidum, quod eſt in citeriori Saui ripa ſitum, cum multis equitum turmis ſede Ferri iuſſit. neque ita multo pòſt, teſtamento nullo (quòd iam pridem mutus erat) confecto, nullaque prole relicta, Chriſtiane pientiſſimique hominis ritu ex hac uita deceſſit, & regi ac uniuerſo regno incredibile uirtutis ac prudentiæ ſuæ deſiderium reliquit. In præſectura Temeſienſi Ioſa, qui ab eo fuerat educatus, & per quem ille omnia domi foriſque in ſenectute gerere conſueuerat, audacia, robore & diſciplina militari, eius non diſſimilis, à rege ſuffectus eſt Budæ, ob populatã proſperè Myſiã, ſupplicationes ad omnia deorũ puluinaria habitę. His reb. peractis, rex inde ad Baciã cũ patrib. Bartholomęo, Petro. Gereob, ceteriſq; optimatib. aſcẽdit, ut iarmis prouinciã inteſtino bello fluctuantẽ pacaret: occaſione maximè & recenti Pauli morte quæſita, qui nimia indulgentia nonnullorum factiones aluerat: & quòd hyems ſuberat, exercitũ dũ tormẽta & munitiones è Buda Danubio deueherent, in hyberna dimittit.

Petrus More.

Diui Clementis oppidum.

Huic belloq; cauſam Petrus Bachienſis idemque Colocienſis achriepiſcopus, Kishoruatus, Peior Auraneæ, & præcipuè dux Laurentius attulerunt. Nam uiginti ante diebus Petrus, ut baſilicæ ſuæ iura tueretur, Ioannis Kishoruati arcem occuparat,

rat & uxorem ac liberos cum fortunis primum abduxerat, deinde incolumes reſtituerat. Kishoruatus autem cum lectiſsimo equitatu adueniens caſtello per uim recepto, ex ſuis aliquot, qui illud Petro prodiderant, grauiſsimo ſupplicio, alijs palis infixis alijs pelle ſpoliatis affecerat. Batię uerò rex cum eſſet, Vngaricæ principes omnes quorum infirmam fidem ex dettectato ſæpè imperiò ſuſpectam habebat, ad ſe uenire iubet: ex quibus alij inconſtantiæ uitio nutantes, non uenerunt: alij, ex conſcientia rerum geſtarum uarijs interpoſitis moræ cauſis, omnino uenire recuſarunt. Inter cæteros autem Laurentium ducem accerſit. huic enim præcipuè ſuccenſebat, quòd facinoroſum & ſeditioſum & cōtumacem principem mouerat, & Turcicæ paulò ante incurſionis auctorem. Erat enim ſama, eum Turcas, aureo nummo à ſingulis accepto per agrum ſuum in Illyricum in duxiſſe: & quibuſdam ſignis appoſitis, uillas ex pacto ſuas à Turcarū direptionibus & incēdijs cōſeruaſſe: & uillicos ſuos fortè abrijs captos gratuito redemiſſe. Conſtabat etiam, eūdem in Colocienſem archiepiſcopū arrogātem intemperantemq́ fuiſſe: & Stephano Syrmienſe uix dum uita functo, epiſcopatus caſtella tria diripuiſſe: regis autem Maieſtatem ſemper adeò deſpexiſſe ut neq; edictis eius paruiſſet unquam, & ipſum ad cōtumeliam bouis nomine appellare in ſermone ſolitum eſſet. Quibus rebus manſuetum alioquin & remiſſum regis animum uſq; adeò ira incenderat, atq; aduerſus ſe concitarat, ut in nouiſsima contrà Turcas incurſione trecentos ab eo miſſos equites, indignabundus remiſerit, & pocula aliaq́ ab eodem miſſa munera aſpernatus ſit. Hic ergo edicto, ut dixi regio accerſitus flagitiorum ſcelerumq́ ſibi ſuorum conſcius, non uenit matrem ſuam iam natu grandem, & lectiſsimam in primis ſeminam miſit, quæ ſpecioſis excuſationibus irritatum regis animum demulceret, inflammatumq́ odium ad iuſtas de ſe capiendas pœnas extingueret. Interim ipſe Vyllaci arcem, cæteraq́ ditionis ſuæ caſtella munit, nouiſq; præſidijs firmat. Vxorem uerò & familiam cum opibus in Nemetuijuarum caſtellum loco & opere munitiſsimum, Auſtriæq́ finitimum, transfert, delectuq́ ſociorum habito, facinoroſum hominum undecunq; potest, in arcem, tanquam in aſylum, multitudinem cogit & quo regis erga ſe animum duriorem acerbioremq́ à matre accepit, eo maioribus uiribus & conatu intentiore in bellum incumbit: ut etiam uini cados, quos pro regis aula coemerat, Villaci in arcem ſubitò trāsferret. Villacū oppidum eſt in uertice montis ſitum non muro, ſed uiminco uallo & exigua foſſa circūdatum, haud aliter atq; Buda Danubio imminens, ad medium ędes eſt D. Stephano conſecrata: in arce beati Ioannis capiſtrani ſepulchrum uiſiturum hinc decem millibus paſsuum abeſt Batia, ubi rex tum cum patribus erat, ac de bello aduerſus Laurentiū inferendo conſilia conferebat. Reperiebat autē, ut ferè fit diuerſas patrū neq; ſatis explicatas de tota rei ſuſcipiendæ ratione ſententias. Agrienſis enim epiſcopus, quem fidum regis comitem, & prudentem in primis conſiliorū eius moderatorē fuiſſe, ſæpè ſuprà oſtendimus, bellū quidem iuſtū eſſe, ſed multis difficultatibus impeditum dicebat: quippe cum hoſte non opibus ſolùm, ſed etiam fratrū, propinquorū & potentū multorum cognationē & ſocietate florente: proinde cautè ſuſcipiēdum: uidendumq́ diligenter, ne ad turpem rei exitū, locus etiam ſermonibus hominū daretur, qui dicerent regem ut maiore licentia tyrannidis dominatū inuaderet, regulorum procerumq́ ſuorū opes oppugnare, & conterere inſtituiſſe: ſe tamē, quodcunq; ille cōſilium ſuſcepiſſet, & ſentētia probaturū ſemper, & capitis etiam periculo defenſurū. Huic contrà rex belli æquitatē apponebat, quod pro regiæ maieſtatis incolumitate, pro uiolatis ſacris, pro ſalute Reip. iniretur: ſeq́ opibus cognatione, fratribus & propinquis regibus ſuperiorē: & duobus prætere a regnis potentiſsimis ſubnixū ad iuſtiſsimam armorū contentionē deſcendentē ſperare, deos etiam ſibi ſecundos & propitios affuturos Quinqueccleſienſis autem quid ſui iudicij eſſet, rogatus cum eâdem qua rex ratione conſilij ſui ſummam explicaret, ijſdemq́ adductus rationi-

Villacum.

bus,in bellum totus incumberet,nutantem iam pridem atq; inclinatum regis animũ facilè ſecũ in belli ſententiam traxit:ita tamen,ut Agrienſis conſilium rex haud quaquam contemneret,qui cautè prudenterq; arma iſta tractanda eſſe cenſebat. Itaq; eorum utrunque perpetuò adeſſe ſibi uoluit,cum illum ut clypeum,hunc ut gladium cautum illum,pugnaſſem hunc:ambos tamen copijs,fidelitate,& rerum experientia pares iudicaret. Suſcepto autem belli conſilio,extemplò Bartholomæo,Petro Hereb,Nicolao Bamffij,cæteriſq; proceribus ad ſe uocaus,quid ſui decreti ſit aperit:& ex hybernis omnes copias euocari iubet.Præfectis ergo equitũ regis iuſſa cupidè facientibus,paucis diebus magnus conuenit exercitus. Quod ubi Laurentius per exploratores cognouit,Tutacho,quod Quinqueecleſienſis antiſtiti antè per arma ademerat,communito præſidioq; firmato,in Illyricum cum paucis,ad Ralcolczam citato curſu contendit,uti propius ſi poſſet,ſuis præſtò adeſſet. Interea Bartholomæus exercitui præeſſe,& totius rei militaris ſummã adminiſtrare iuſſus, copias ad Villacum ante lucem adducit:et quòd erat uallo foſſaq; firmatũ oppidum,adortus arcem ad portas & ad muros pugnam committit. Cùm regij alij foſſa ingeſta materia replere,alij uado tranſire cõtenderent:oppidani uerò,quorũ numerus ſuburbanis omnibus cum uxoribus & cõmeatibus intra oppidum receptis,ualdè excreuerat,cõtràreſiſterent,miſsilibusq; & tormentorum pilis regios propellere conarẽtur,æquo inde martè diſceſſum eſt. Poſtridie autem adaucto exercitu,iterum ad arma cõgreſſumq; deſcẽditur,ac paribus utrinq; animis decertatur:quippe indignitate hi moueri,quòd pridie perrumpere uiminea ſepta nõ potuiſſent:illi capitis & fortunarum manifeſto periculo permoueri. Inſtantes tandem regij,& ut deditionem facerent oppidani clamantes,reſciſſo ac ſubruto ab una parte uallo in oppidũ omnes irrumpũt. Quo cognito oppidani abiectis armis,ſeſe dediderunt:rati facilius ſe ueniam,poſitis ſubito armis,quàm diu retentis impetraturos,quos omnino non ſefellit opinio. Sic enim dux ipſe mandauit,ut impetu in commeatũ & in pabula facto manus ab oppidanis omnibus abſtinerent:cum præſidiarij,quos pugna nõ ſuſtuliſſet,omnes in arcẽ ſe recepiſſent,edictũ ſtatim à rege promulgatur. Ne quis Laurentio fauiſſe,aut ab eo ſtipendia accepiſſe uellet,qui id feciſſet,ei reditũ ad regis gratiam intra menſem patère qui non rediſſet, capitis ei & fortunarum multam & perpetuam perfidiæ notam intentum iri. Quo audito,nõnulli ſtatim Laurentiũ reliquerunt:alij in propoſito manentes,ſe & ſuas res in extremũ periculũ adduxerũt. Arx interea diligentius obſideri cœpta eſt,quòd nullam conditionẽ acciperet,& demiſſa oppidi tecta uehementius infeſtaret. Itaq; tormenta inuſitatæ magnitudinis Buda ſecundo amne deuecta, per Iacobum Fabrum magiſtrum ad ædem in medio diuo ſitam ſubducuntur,uti inde propius arcis mœnia quaterentur,turres ad portas per alios excitantur,ne quis foras egrederetur & cum in iugũ montis oblongũ,quod partim ab arce partim ab urbe erat occupatũ,trepidis in rebus ſeſe ditiores homines cõtuliſſent,inde exire prohibentur:ut quo citius frumẽtũ cõſumpſiſſent,eò celerius ſe regis imperio poteſtatiq; permitterent. Concuſſa tandem multis in locis maioribus ex æde tormentis,& turribus machinis minoribus ualdè labefactata arce multisq; ſæuo impetu tormẽtorũ fœdiſsimè interfectis,præſidiũ metu exterritũ, cum Bartholomæus clàm de deditione colloquitur:orat,ut bellũ lenius gerat,nõ enim cũ externis & alienis,ſed cum ciuib. & cognatis & familiaribus geri:arcẽ omnino in regis poteſtatẽ eſſe uẽturã. Itaq; muros eius lacerari,perforariq; grauiorib. tormẽtorũ muraliũ pilis,neq; utile neq; pium uideri.petit inde in paucos dies inducias,quibus de deditionis conditionib. quieto utrinq; ab armis animo tractigatur. Verbis approbatis, facilè paucorũ dierũ Bartholomæus cõcedit inducias,ſed ea tamẽ cõditione:ut ſi intra eos dies nulla Laurẽtij auxilia apparuiſſent,ſine ulla exceptione deditio fieret. Interim quieſcẽte utrinq; bello, præſidiarij milites quaſsatũ arcis murũ occultè reficiũt,& munitiones inſtaurant:& tẽpore induciarũ exacto allatis certis in ſpeciẽ cauſis ſe pacta ſeruare non poſſent dicuunt,

cunt. Tum Bartholomæus flagranti ira præferuidus, ut qui præſidio non obſcurè eſſet deluſus, prælium redintegrat, & oppugnationem inſtaurat. Laurentius interea ſibi ac ſuis rebus planè diffiſus ad Palatinū, quo cum affinitate & fœdere ſe deuinxerat, citato gradu contendit: & uetere commemorata amicitia auxilium aliquod dubijs rebus ab eo ſuis implorat. Palatinus prudenter, iniquæ cauſæ turpitudinem auerſatus ſe hominem morbo ſenioq́ languentem, ac periculis undiq́ circumuentum, copijs ſuis auxilio ei futurum eſſe negat, auctoritate autem, & gratia apud regem, ei omnino in cauſa eius, quoad poſsit ſubleuanda non defuturum, & diligenter pro eius incolumitate ſupplicaturum pollicetur. Hoc contentus Laurentius & Palatini monitus celeriter inde, ne fortè regis iuſſu capiatur profectus: proceres, cognatos, amicos'que cæteros adit, & ab eis quamplurimos poteſt milites cogit. Palatini autem oratores continuatur itineribus, Baciam ad regem cum peruenisſent, conuocatis patribus admiſsi, ita uerba fecerunt. Palatinus, cuius nomine nos ad te rex clementiſsimè uenimus, miratur in primis te, cui iura huius regni omnia debent eſſe notiſsima, Laurentium ducem leuibus criminibus inſimulatum, indicta cauſa hoſtem iudicaſſe, bello oppugnaſſe, & Villacum denique illius imperij caput arctiſsima obſidione cinxiſſe, ſe Palatinum, ſe prætorem, ſe regni iudicem ait: eumq́ demum, ad quem non ſolum à rege prouocatio ſit, ſed cuius etiam cognitioni atque iudicio Maieſtas ipſa regia ſæpè ſubijciatur. Si de Laurentio iudicium erat conſtituendum, eum nō modò in forum, ſed in campum Rakos indictis comitijs reū trahi, & capitali per leges ſupplicio affici potuiſſe. Bellū neq́ more neq́ indicta cauſa inferri: & planè hominis non regnantis, ſed ad Tyrannidē non obſcurè aſpirantis, factum uideri. His de rebus te ob uetera ſua erga tuam Maieſtatem beneficia orat, ut obſidione Villaci ſoluta, & conuentu Budæ indicto, cauſam eius agi, centum uirali iudicio patiare: ubi ſi aduerſus Maieſtatem tuam ille deliquiſſe coarguetur, non modò ſe pro eo non ſupplicaturum, ſed immiſsis extemplò lictoribus ad mortem duci iuſſurum. Eiuſmodi Palatini legationem ut ſuperbam arrogantemq́ nimis rex iniquiſsimo animo audiuit: quippe quod ſe ille facinoris eius aut iudicem, aut defenſorem profiteri non dubitaſſet, de quo nemo ex optimatibus uerbum aduerſus ſe facere auſus eſſet. Quamobrem reſpondit legatis, Palatino ut renunciarent, multo iniquius eſſe prætorem quem iniurias omnes prohibere oporteret, iniuſtam aliquando uim alteri attuliſſe, neque regis ipſius auctoritate deduci ab incepto potuiſſe: quàm regem indicta cauſa publicum hominum deorumq́ hoſtem armis ulciſci, eumq́ demum Palatini non rogantis ſed propè minantis, non uolūtati, ſed imperio denegare. Laurentiū grauiſsimorū criminū reum, ſæpius à ſe citatum: ob rerum patratarū conſcientiam imperium detrectaſſe & Maieſtatē regiam, quantum in ipſo fuit, in ordinem coegiſſe. Se autē cuius pro regię dignitatis amplitudine tanta ſit auctoritas, ut eius merito uoluntas uim iuſtiſsimę legis obtineat, in ea cauſa, in qua regni ſalus & publica quies cōtineatur, neq́ iniqua iudicia ſequuturū neq́ recuſatarum ſeuera iudicia, neque bella & pericula ulla reformidaturum. Proinde Palatino ſemper fore integrū, an manſuetum & facilem an pręduriū & inexorabilem uelit habere dominū. Si cum Republica bene ſenſerit neq́ magnificos adeò aduerſus regem ſpiritus geſſerit, ſe ipſo æquiſsimo & clementiſsimo ſemper uſurū. atq́ ita dimiſsis Oratoribus, adaucto exercitu, arcis obſidionē oppugnationemq́ acriori intendi ſtudio iubet, edictumq́ iterum promulgari: ut qui Laurentiū obſtinata peruicacia defendiſſent, niſi primo quoq́ tempore ad officium redijſſent ſeq́ ad regē contuliſſent, parem cum eo capitis ac fortunarū pœnam exſpectarent. Quo metu Laurentij mater exterrita, ad Bartholomęū cum magno pecuniarū numero redimendi periculi cauſa cùm ueniſſet, nihil ab integerrimo hominis impetrauit. Rex autem, ubi ſatis attrita arcis mœnia perpetua maiorum tormentorū uerberatione cognouit: intēpeſta nocte, qua certi per tenebras ab hoſtibus ictus deſtinari non poſſent, & ad pericula ſubeunda audaciores homines eſſe conſueſſent

urbem

urbem arcemq́ ex omni parte adoriendam imperat. Hora conſtituta, regij clam oppidi mœnia ſubeunt: magnaq́ uſi audacia, prius in muris cõſiſtũt, quàm cęcis inde hoſtiũ ictibus deijci poſſent. Cum in pugna paucis amiſsis ſed multis ſaucijs editi iugum oppidi occupaſſent, nulla in oppidanos ducis iuſſu crudelitate patrata: ex templò maturatur ad arcẽ, ubi multo acrius ſupereſſe prælium apparebat. Capti oppidi periculo, qui in arce erãt, exanimati quanquam in paucos etiam dies ſuſtinere ſe uirtute ac diligentia potuiſſent, tamẽ ne deluſi prius à ſe imperatoris conceptũ aduerſus ſe odium uehementius inflammarẽt, corporis incolumitatẽ pacti, eadem ſe illi nocte tradiderunt. Ita Vyllacũ, nulla facta cuiq́ iniuria ante lucẽ XII. Kalend. Ian. captũ eſt. Rex ualidiſsima nobiliſsimi oppidi, & munitiſsimę arcis expugnatione, debilitatis fractisq́ prorſus inimicorum ſuorũ animis, eodem die hora duodecima, eo ordine urbem eſt ingreſſus, ut Agrienſis antiſtes cum longa equitatu grauis armaturæ phalange pręcederet: hũc Varaniẽſis, cum pari peditũ numero ſequeretur: ipſe cum Boemis, quæ prætoria manus erat, medius incederet, Quinqueeccleſienſis autẽ extremum agmen ornatiſsimũ clauderet, ei ad arcem iam proximè accedenti, ecce Laurentij mater atrata ueſte, paſsis crinibus & manibus in cœlum ſublatis, ſupplex, lachrymansq́ occurrit: & protinus miſerere iam (inquit) noſtri, rex clemẽtiſsimè miſerere, neq́ enim iuſticiæ laus magis in regem conuenit, quàm clementię ſatis adhuc iuſticiæ feciſti: nunc memẽto miſericordiæ, te ipſum uince, qui nos uiciſti: & uictos demũ benignitate ac moderatione conſerua: da hoc petenti matri, mulierculæ, uiduæ, & lachrymis iam propè ſenioq́ confectæ, ne ira in filium meum tua longius exardeſcat. Sit capta urbs, expugnata arx: nunc à fortunis eius & capite temperato, neq́ eum turpiſsimo inimicorum ſuorum ludibrio eſſe finito. Ds hoc filio eius paruulo, in certam ſpem tuæ aliquando fouendę Maieſtatis educato: da coniugi miſeræ, non iam de imperio, ſed de ſalute uiri ſolicitæ, & à regis faſtigio ad extremã miſeriam calamitatemq́ redactæ. Rex non ultrà loqui aniculam paſſus, per Agriẽſem interpretẽ bono eam animo eſſe iuſsit, fore enim, ut libertas & dignitas filij ſtaret, ſi innocens iudicatus fuiſſet. Nam ſe ea expeditione perfecta Budam reuerſurũ: ac frequentiſsimo conuentu indicto nomen eius ad centum uirale iudicium delaturum: à quo ſi abſolutus fuiſſet, ſe damna eius uniuerſa ſincera fide reſarciturum: ſi damnatus, omnibus ei ciuitatibus fortunisq́ remiſsis, capite tantum inſolentis hominis fore contentum: ut exemplum cæteris proderetur, qui aliquando de negligenda & conculcanda Maieſtate regia cogitaſſent. Hisq́ dictis, mulierem cũm ancillis & cum honeſto comitatu Budam traduci iuſsit, integra ſuppellectili reddita, & paulo pòſt tribus etiam oppidis reſtitutis, & ſi quid ad uitam ex dignitate ducendam deeſſet, opportuno ex regio ærario ſupplemento decreto. Ingreſſus autem arcem, haud modicas opes cõmeatusq́ inuenit: ueſtes nimirum trecentas uario precioſarum pellium genere ſuffultas, uaſa ex auro argentoq́ cælata plurima, cadorum uini ad tria millia, ex quibus alia fortibus uiris, alia proceribus, pro cuiusq́ uirtute & meritis, diſtributa ſunt. Quibus rebus confectis, relicto firmo in oppido præſidio, flagranti atq́ intento in Kishoruatum impetu fertur: caſtrisq́ motis, quadridui ſpacio repentina obſidione quatuor eius oppida circumuenit. Ex quibus uno per nobilium iuuentutem primo congreſſu in poteſtatem adducto, reliqua ui capta & incenſa ſunt, milites pariter debitum uirtutis amorem acceperunt. Quin & Petrus Bathianus duobus propè Tatham oppidulis, altero ui, altero deditione potitus eſt. Deinde oppidum diui Demetrij, ad Sauum amnem ſitum non minimi momenti locus, quod per eum Turcæ infeſta in Illyricum arma ferre conſueuiſſent, miſſo Deſpote obſeſſum cum reſiſtere non poſſet, deditionem fecit. Ita omnibus quæcunq́ Laurentij fuerant in inferiorem, Vngaria duobus menſibus in ditionem adductis, & Furacho quoq́ recuperato, & Quinqueeccleſienſis antiſtiti, cuius fuerat, reſtituto, & regia ubiq́ aduerſus cõtumaces & rebelles principes dignitatẽ cumulatè à rege defenſa, hic annus obijt eodẽ anno Ladislaus Egheruari, uir probitatis et prudẽtię ſingularis nõ ſine magno Re p. detrimẽto mortuus eſt.

Diui Demetrij oppidum.

Hic

Hic Mathiæ regi bello Auſtriaco egregiè operã fidemq́ ſuã probarat, cum exercitum eius ſemper duxiſſet, & Sileſiæ ac Luſaciæ præfecturam magna cum laude geſsiſſet: & Dalmatiæ, Illyrico & Croatiæ ea uirtute præfuiſſet, ut Turcarum copias memorabili clade, quinq; eorũ millibus occidione occiſis, afficeret: & Germanis ex Illyrico pulſis, prouinciam ad fidei priſtinæ officium redegiſſet. Demum præfectura depoſita, magiſter Tauernicorum creatus, in eo uſq; ad mortem munere perſeuerauit. Kal. Ian. Franciſcus Budenſis antiſtes, Agrienſis frater, uir utraq; lingua eximiè eruditus, ad Iaurienſis epiſcopatus honorem euectus eſt.

RERVM VNGARICARVM DECADIS QVINTÆ LIBER QVINTVS

INEVNTE anno, qui fuit à partu Virginis ſupra mille & quadringentos nonageſimus quintus, Vladislaus magni, intereſſe ad regni trãquillitatẽ, 1495. & nominis ſui dignitatem exiſtimans, peruicaci ſuperborum regulorum contumacia fracta, neminem ſibi dicto non audientẽ in prouincia reliquiſſe, pacata inferiore Vngaria, rebuſq; omnibus ibi proſperè adminiſtratis, traiecto Drauo bellum in Illyricum transferre, cæteraſq; Laurentij arces expugnare contendit, itaq; ad Verrucem, quod erat oppidum in poteſtate Nicolai Bamffij poſitũ, conuentu & iudicijs octauarum indictis, Raholczam & Neemetuiarum, duas inuictiſsimas Laurentij arces, in excelſis montibus magna ui expugnare conſtituit: quem quidem fama erat, exercitu ualido in finibus Auſtriæ cõparato, Palatinũ ad ſuas partes & belli ſocietatem facilè traductũ: quanquam uix credibile multis uidebatur, Palatinum, ſummæ ſagacitatis atq; prudentiæ uirum, eò ueſaniæ progreſſurũ, ut res ſuas integras cum Laurentij perditis afflictiſq; miſcere, & inclinato profligatoq; bello ſe fortunasq; ſuas omnes in apertũ periculum deuocare uellet, cùm à fronte atq; à tergo regijs omnia teneri copijs atq; præſidijs coerceret. Qua de cauſa rex Ioſam nuper è Themereio euocatũ, cum quibuſdam cohortibus peditum, & ſex millibus equitum quæ obſidendo Neemetuiaro deſtinarat, aduerſus Laurentium mittit: Bartholomæum uerò Vuaiuodã in Simigienſem agrũ, cum Hippolyti cardinalis copijs, & Bornamiſſæ uexillationibus, ad Capoſuiuarũ caſtellum in plano ſitum, idemq́ triplici foſſa aquaq; munitũ, oppugnãdum ire iubet, ipſe cum cæteris Verrucæ conuentũ habet, & ſeuerè indicia exercet, quæ pleriſq; Croatiæ principes, maximorũ ſine dubio perculſi conſcientia ſcelerum, deuitabant. Ibi cum priori Auranæ, quem à Laurentio defeciſſe cõſtabat, amicis multis pro eo ſupplicãtibus, ueniam cõdonaſſet: Palatinus celeri & ſecunda Villaci expugnatione parumper præferuidam illam regis aduerſus Laurentium iracundiam deferbuiſſe, ac facilius iam omnia ſe quæcunq; uellet, pro eo impetraturũ exiſtimans: Oratores duos, uiros longè grauiſsimos, ad eum mittit, qui obſecrent, ne Laurentium ultrà armis oppugnet: ſed ſumptis pœnis contentus, ad conuentũ Budenſem cauſam eius omnẽ ex uetere regni inſtituto reijciat: & tum demum conuictũ, damnatumq́, magno omnium cõſenſu ultimo ſupplicio afficiat: abſolutũ uerò, in antiquã patriorũ bonorũ profeſsionẽ omni præſtito detrimẽto reſtituat. Hi cum mãdata expoſuiſſent, uetus & conſtans reſponſum à rege tulerunt, ſe contumaces ac Reipub. inimicos homines oppugnãdi finem nunq; factutũ, donec egregiè caſtigati, ſupplices ad implorãdam miſericordiam acceſsiſſnet, & legitima ſibi obſequia præſtitiſſent: ſupplicij de tanto ſcelere nondũ ſatis exactũ eſſe, atq; eius rei modum non à priuato, ſed à principe iudicandum. Quinetiam paulò poſt familiarem quendam à Laurentio, pro petenda uenia miſſum, admonuit, ut domino ſuo renunciaret, bouẽ illum quem per iocum appellare ſolebat, iam unũ magnũ cornu habere: alterumq́ modò enatũ, ualde indies creſcere: proinde ſperare ſe breui ſuos hoſtes gemino cornu petiturum, eos'que fœdè laniaturum. Inde Illyricorum Croatorúmque inter ſe controuerſiæ auditæq; , multæ inter multos lites compoſitæ ſunt. Oſualdus Zagrabienſis epiſcopus, cùm ad conuentum cum ducentis equitibus ueniſſet, facilè caſtella decimas'que baſilicæ ſuæ, à quibuſdam regulis

gulis interceptas, recuperauit. Decretum etiam utriꝙ prouinciæ ſalutare factum eſt, ut ad Turcicos euertẽdos incurſus, ſtipendia quadraginta milia nummûm aureûm decem millibus equitum prouincialium belli tempore penderentur, qui regni fines ab eo tẽpore tuerentur. Ioannes Coruinus utriꝙ prouinciæ, cũ duobus equitum millibus, ſumma optimatũ omniũ uoluntate præfectus eſt. His diebus mirificum in cœlo oſtentũ apparuit, quod nos ab ijs qui uiderũt auditũ nullo modo prætermittendum eſſe duximus. Nicolaus Sigiſmundi quæſtoris familiaris, Buda ad regem dominumꝙ ſuum properans, in uilla cui ſolita nomẽ eſt, magna in aere luce, cum ingenti fragore oculis auribusꝙ ſuis obiecta, repẽtè rei nouitate exterritus, in terrã procubuit, ſuſpiciensꝙ inde in cœlum, beatę Virginis ſpeciẽ cũ filio, nimbo fulgẽtiſsimo circumfuſam, per aera deſcendentẽ, & Budam uerſus curſum intẽdentem uidit, idꝙ ipſum ſtatim Boemo cuidã & uxori eius hoſpiti, & aurigæ ſuo uenerabũdus oſtẽdit. Quod ubi regi & Sigiſmũdo retulit, magna utrumꝙ admiratione affecit, is dies erat qui Deiparæ uirginis cõceptioni dicatus eſt: quẽ poſtea ſemper Vngari religioſius coluerunt. Interea cum Bartholomęus qui in Simigienſi Capoſuuiarũ obſidebat, nuptiarum celebrandarũ cauſa parumper à caſtris in caſtellũ proximũ ſeceſsiſſet: Dauidus Dombaij, Laurẽtij prępectus, uir impiger & audax, eius abſentia cognita, clam eluceſcente luna, cum expeditiſsimo equitatu caſtra intẽpeſta nocte adortus, ſemiſomnes atꝙ improuiſos omnes aggreditur, & conuerſis tormentis non paruam ad portam prætoriã ſtragẽ edit. Ex regijs alij acriter obſtitẽre, alij in proximã ſyluam ſe incolumes recepêre: ex Hipolyti copijs multi trucidati. Bornamiſſa ubi impetũ ferre non potuit, quindecim amiſsis equitibus ſalutẽ ſibi fuga querere maturauit: reliqui pariter, multis uulneribus acceptis, caſtra demùm deſeruêre. Laurẽtiã caſtris captis, direptiſꝙ, cõmeatus æneaꝙ tormenta in caſtellũ omnia conuehunt, arciſꝙ munitionibus inſtaurat: inde ducentis curribus eductis ad quandam Bornamiſſę uillam ubi mercatus agebatur, ſe conferunt: & mercatoribus omnibus ſpoliatis, lateꝙ uillis illis depopulatis, præda onuſti, in caſtra ſua refugiunt. Ea re incitatus Bartholomęus, tertio die collectis auxilijs, & reparato exercitu, caſtellũ repetit, idꝙ à Budẽſibus Peſtaniſꝙ ualida peditũ cohorte accepta, acrius oppugnare cõſtituit: cum milites foſſa triplici aquaꝙ traiecta, prælium eminus acerrimum conſeruiſſet: atꝙ ad extremum prouecti uallum, pugnam iam inituri cruentam eſſent, caſu tormentarius apud hoſtes puluis ignem corripuit atꝙ ſubito incẽdio munitiones, cõmeatus, ſepta aciemꝙ ipſam cõprehendit, cuius rei terrore periculoꝙ Laurẽtiani compulſi dato ſigno deditionem ſe facturos, ſi ſibi uenia concedatur, oſtendunt: ac ſtatim accepta dataꝙ fide clementis præfecti iuſſu dimiſſa pugna, & patefacta porta cuncti ad arcem incendio liberandam & ignem extinguẽdum contendunt. Raholza inde Languidius obſeſſa eſt: quia præfectus arcis, poſteaquam cętera Laurentij oppida in poteſtatem regis, perueniſſe audiuit, deditionem ſe facturũ eſſe, ſine dimicatione oſtendit, adhortationibus maximè obſidentium, ne diu in loco inexpugnabili tempus tererent. excitatus autem eſt mons hîc in Illyrico altiſsimus, ſylua magna atꝙ glandifera conueſtitus ſub uertice paulò demiſsus: in prominenti præruptoꝙ ſaxo caſtellum eſt, quod ab una tantum, eaꝙ anguſta uia ex tranſuerſo aditũ habet. Sub iugo montis ſons eſt perennis, ex quo amnis aquæ calidæ manat, qui per caſtellum deuolutus in arce, oppido & ſuburbio ſontes, piſcinas & uiuaria efficit. Ad radicem montis ſparſim uillæ ſubſunt, cultiꝙ ac feraces agri amænitas ubiꝙ ſumma ex mirifica cœli clementia nitet. Laurentius autem ad Nemetuiarũ cum ab Ioſæ ſe urgeri exercitu animaduerteret, de imploranda uenia, & quęcunꝙ ferretur cõditione accipienda cogitans, inducias in aliquot dies poſtulauit. Quinqueccleſienſi maximè ut darentur hortãte, diſſuadẽtibus ueròrijs qui ex rerum confuſione & Reipub. perturbatione ſpes ſuas alunt. Sunt qui dicant, Turcæ per legatos auxilium, ſi unum modò ſibi caſtellum in Illyrico conceſſiſſet, per quod in Illyricum irrumpere & latè populari fines poſſet, pollicenti eum reſpondiſſe, Malle ſe fortunæ acerbitates perferre, quàm à ſuo rege tam ſceleratè deficere, qui-

re, quibus rebus geſtis, rex ſe ad Quinqueeccleſias circiter Cal. Martias cum uniuerſis optimatibus retulit: & quòd iam ſatis pœnarum peruicaciæ temeritatisq; ſuæ dediſſe Laurentium duceret faciliorē inde ſe ijs qui pro eoſe, interponerent, præbere cœpit. Quo factum eſt, ut per Andream Bot, qui ſæpius ultro citroq; commeauit, in gratiam cum tandem ſuam receperit, ita ut ueniendi ad ſe facultatem, & res ſuas cōponēdi conceſſerit. Ita Ioſæ mandatum ut exercitum reduceret, atq; omni maleficio abſtineret ſecumq; Laurentium duceret: qui ſi uenire recuſaret, bellum maiore conatu redintegraret. Quibus mandatis acceptis, confeſtim Ioſa, data fide, Laurentium Quinqueeccleſias duxit, atq; ad decem millia paſsuum longè à Nemetiuaro exercitum reliquit, ne infecta pace, grauius bellum gerere cogeretur. Laurentius Kiſhoruuato, Ederbo & Nicolao Zechy commitantibus, ab omnibus pontificibus proceribusq; honeſtiſſimè exceptus, & ab ijſdem ad regem perductus, orationem habuit humilē & uero fracto ſupplicíq; homini congruentem, in qua erratū inſaniamq; ſuam apertè cōfeſſus eſt: ita tamen, ut rerum à ſe actarum in ſocios ſuos culpam omnem tranſtulerit, quorum prauis conſilis abſtractus ipſe perierit, eos fuiſſe, qui latrocinia fecerint, qui ſtupra exercuerint, qui Turcis aditum patefecerint, qui regiam demum maieſtatem pro nihilo habendam docuerint, homines rapaces, & prædæ auidos, quibus turbæ cordi, & bella, unde ſe & libidines ſuas alerent, iucundiſsima ſint. ſe id unum maximè deliquiſſe, quòd ſecundis rebus & nimis arridente fortuna, cœcatus, quid ſui officij fuerit, planè non uiderit, & ſe à peſsimis hominum perditorū conſilijs, quaſi quodam fluctu longè à uero æquoq; abripi paſsus ſit. Nunc quoniam uirtute fortunaq; regis effectū eſt, ut quàm tenues ſuæ ſint opes, quas temerarijs aſſentatorū uocibus impulſus plus nimio magnifaciebat, agnoſcat, ſe eximia unius eiuſdem regis clemētiæ opinione ſubnixum petere, ut qua ſortitudine atq; conſtantia ſe ſato potius quàm uoluntate contumacem rebellēq; contuderit, pari manſuetudine ac miſericordia ultrò ſupplicem, atq; eius ueniam humiliter implorantem ſubleuet, & in ſpem fortunæ melioris adducat, quidquid enim poſthac ſibi ad dignitatem, uel ad uitam acceſſerit, id totum ut ſingulare eius unius beneuolentiæ, clemētiæq; beneficium poſthac & prædicaturum ſemper & habiturum. Ad ea rex ualde adhuc animo cōmotus, reſpondit ſe inuitum atq; neceſſitatis ſuæ tuendæ maieſtatis adductū, hoc bellū & ſuſcepiſſe, & geſsiſſe: gaudere tamen ſibi locum datum quo non tam ſeueritatis in contumaces quàm clementiæ in ſupplices edere exemplum poſsit, ſuæ illum inſaniæ peruicaciæq; mæritas dediſſe pœnas: quarum ſi iam illum pœniteat, & ad officium ſincera fide reuertat, ſe dignitatis cōmodorumq; eius rationē pro manſuetudine ſua non neglecturū. Atq; his dictis illum, in ſecretum ſeduxit: multaq; ab eo, quæ ab illo dicente ſignificata potius quàm expreſſa fuerunt exquiſiuit. Eodemq; die priorem Auraneæ à Ioſa comprehendi, & cuſtodiæ tradi, familiares ſpoliari, currus equos argenteamq; ſupellectilē totam diripi iuſsit, qua inopinata re, reliqui regis inimici adeò ſunt perculſi, ut niſi portæ conſultò antè clauſæ fuiſſent, multi protinus ſe in fugam coniecturi fuerint. Neque uerò Laurentius timore caruit, quamuis fide à duobus pōtificibus accepta ueniſſet. Cum prior uitæ timens regem orari iuſsiſſet, ut ſibi ad religioſam uitæ profeſsionē tranſire, & bonis omnibus atq; adeò prophanę huius uitę cōditione ſe abdicare liceret: rex indignatione accēſus. Quinam (inquit) tam perditum ſceleratumq; hominem religioſus hominum cœtus excipiet, aut uitæ ſocium patietur? eiusq; ſtatim membris omnibus arcto catenarum uinclo aſſtringi iuſsis, ne ſibi necem conciſcere ſortè poſſet, ad populum rei nouitate tumultuantem per Agrienſem edixit, ne quis animo conturbaretur: ſe prioris nefanda & inaudita poſt hominum memoriam flagitia amplius ferre non potuiſſe. Per eoſdem dies Turcarum oratores cum Petro More, qui ſuperiore anno Conſtantinopolim miſſus fuerat, Budam inducias in decennium expoſcentes, uenēre ac barbarica dona, & cælata nonnulla ex argento pocula ad regem tulēre. Hi liberaliter accepti, magnificisq; contrà donis exculti, inducijs tantum in triennium datis dimiſsi ſunt, his conditionibus, Ne ulla utrinque uis & incurſio per triennium fieret, ut ſine fraude doloque captiui ex clade Croatica redderentur. Vladiſlao uero

integrum eſſet inducias aut producere,ſi uellet:aut intercipere,ſi commodum eſſet, modò tribus id ante mẽſibus indicaret. Ita quod aliàs raró antea Vngaris acciderat, hoc anno omnia domi foriſq; quieta ſeditionibus compoſitis,& inducijs cum Turcis triennalibus partis,egregia Vladislai inprimis prudentia atq; fortuna fuerunt. Nec multo pòſt,in inferiore Vngaria magno aborto in quibuſdã uillis,ubi mercatus Chriſtianis & Turcis cõmunis frequentiſsimus habebatur,incendio merces omnes cum ſexaginta circiter millium nummûm aureûm detrimento combuſtæ ſunt. In Italia uerò poſtquam Carolus rex Florentia profectus eſt,rectà iter capeſſens ad urbẽ Romanã primum Senas,deinde Viterbiũ uenit:ibiq; aliquãdiu ſubſtitit:Alexander põtifex in diuerſa tractus,relictis Gallorũ partibus,Alphonſi iam,quem paulo antè corona donarat,rebus fauebat:populus Romanus omnium rerum inopia cõflictatus,& obſidionis timore percitus,ſe ſi Carolo regi à pontificis factione iter impediretur,ad eum defecturũ minabatur:cui omnia à Gallijs Romã uſq; oppida,omneſq; portas patuiſſent, & obſidum loco multa tradita eſſent. Pontifex cardinales tres,quos uiolata fide cõprehendi iuſſerat,obſidionis periculo permotus,reſtituit. Alphonſi exercitũ,quem in urbe tenebat,dimiſit. Poſtero die Gallorum in urbem exercitũ recepit. Carolo ex urbe Campanũ agrum uerſus caſtra mouente,Alphonſus deſperatis rebus. Neapolim cum filio populis interea deditionem Carolo facientibus,ſe recepit,idemq; Ferdinando filio regno tradito,& tribus triremibus cum duabus onerarijs nauibus paratus in Siciliam abijt. Carolus motis caſtris,ac nemine uſq; occurrente,nono die Neapoli in deditionem accepta potitur. Ferdinandus cognita populi uolũtate primò in caſtellũ nouum,deinde in proximã ad triginta millia paſsuũ,inſulam ſe recepit. His rebus proſperè geſtis,nimia iam omnibus principibus Chriſtianis Caroli potentia terrori eſſe, atq; inuidiæ cæperat. Quare fœdus inter pontificẽ,Venetos & Lodouicũ Sfortiam Mediolanenſiũ ducẽ,Maximiliano quoq; cæſare & Ferdinãdo Hiſpaniæ rege aſſumptis,cõmunis ſalutis cauſa initur:de quo Veneti Vladislaũ,adhuc Quinqueccleſienſijs morantẽ,certiorem fecerũt. In Polonia uerò Albertus rex in Prutenos profectus, regulum quendã perfidię inſimulatũ,præter amnem Viſtulam imperantem in itinere regno ſpoliat:& ab omnibus Pruſsiæ principibus magiſtratibuſq; perpetua fide atq; obſequio interiecto iureiurando acceptis,prouinciam uniuerſam pacat. Alexander autem dux Lituaniæ,filiam ducis Mazouiæ in matrimoniũ ducit,magna dote,& prouincijs ciuitatibuſq; ad unam omnibus,quę ad Lituaniẽſem principatũ pertinebant, receptis nuptiæ abſente rege,præſente tantum cardinale fratre,peractæ ſunt. Sponſa cum Græco ritu Chriſtum coleret, à cardinale ad ſacra Romana traducta eſt. *Caſimirus ſanctus* Caſimirus,Vladislai & Alberti regũ frater,diem ſuum in Lituania obijt:cuius aliquot miraculis editis ſpectata ſanctitas effecit,ut hodie apud Polonos tanquã Deus à pijs hominibus in uota uocetur,& religioſiſsimè uulgò colatur. Vladislaus interea rebus omnibus ex ſententia adminiſtratis, antequam ſe Quinqueccleſijs moueret,frequentiſsimum Budæ conuentũ ac iudicia octauarũ edixerat,ut pacato regno ius diceret,& meritas à facinoroſis hominibus ex inſtituto uetere pœnas exigeret,ac bellorũ eo anno geſtorum rationẽ omnibus redderet. Ita cum magna gloria per Bataram,Sexardiam,Albamq; Regalem, V. Nonas, Aprilis,ea de cauſa Budam ſe contulit,conuentus paucis diebus frequentiſsimus fuit. Summa quippe pontificum regulorumq; & procerum omnium,& maxima nobilium,quorum ex ſingulis comitatibus decem conuenerant,celebritate nobilitatus rex,de rebus omnibus ab inito regno à ſe geſtis, & maximè de Laurentiano eius anni bello uerba facturus,& rationem redditurus,patrumq; iudicium erat ſubiturus,ut unà & maleuolis obtrectatorũ ſermonibus occurreret,& iuſtè à ſe ſapienterq; geſta omnia demõſtraret. Quò factũ erat,ut multi,cum quæſtionẽ aduerſus regem parari,ab eoq; rerum geſtarum rationem repoſci uiderent, quanquam eo facto maximè lętarẽtur,ſibi tamẽ ualdè timerent,ne ipſi parari quoq; ratione iudiciũ pati,& res per uim ablatas reſtituere cogerẽtur. Agriẽſis autem & Quinqueccleſienſis,patrumq; cæterorũ ſapientiſsimus quiſq; ad Reip. otium regiamq; di-

gnitatem

gnitatem tuēdam magni intereſſe arbitrantes, ne regis acta, quę ſatis iuſta fuiſſe conſtaret populi iudicio ſubderētur nihil de bello cum Laurētio, ſocijſq; geſto, quòd id populus ſine dubio confirmaturus eſſet, deq; eorum uita ne maius eis odium conflaretur, cum reconciliati Reip. mirifico aliquādo uſui eſſe poſſent, referri ad populum uoluerūt: ac ſumma prudētia utriuſq; partis dignitati honoriq; cōſuluerunt: Laurentio tamē ac ſocijs eius poteſtas ſupplicandi permiſſa eſt, quineuiā ex S. C. & nobilitatis cōſenſu duo uiri creati, qui pro ijs ad regem ſupplices accederēt. Ille mutata ueſte, demiſſo capite, mæſto uultu, ſupplicíq; aſpectu cum paucis comitibus per conuentū incedens, facilè apud omnes ſui miſericordiā cōcitauit. Rex tamē duumuiris ſupplicantibus, nihil niſi ſpem bonorū reſtituendorū exiguam dedit. Pleriq; interpretabātur, regem ad id propterea difficiliorē eſſe, quòd è re ſua nō uideretur, quæ in inferiore Vngaria adēpta Laurētio fuerāt, reſtituere: ne ille uiciniorū Turcarū aliquādo auxilijs fultus, timori ſibi ac formidini eſſet. Deinde inter nobilitatē (quæ uniuerſum regnū refert) & patres proceresq;, ſæua ac inprimis memorabilis ſeditio excitata eſt, cum de tributis pēdendis ageretur. Rex, ut ſæpe fecerat, ſingulos nummos aureos, per ſingulas domos annui tributi nomine repetebat. Nobilitas autē non ad ueterem tributorū conſuetudinē reuocabat, in quam rex dum coronaretur, iureiurando adactus erat: nimirū ut à quinq; domibus aureus nummus exigeretur, paciſq; pręſentis, qua omnia propè bella in perpetuū extincta eſſent, rationē habēdā eſſe cōtendebat. aut ſi ſingularū domorū tributum uellet, non cum patribus, ſed cum nobilitate ſentiret, ac uetera regni de ui, de decimis ac uectigalibus exigendis inſtituta, uetuſtate nimia obruta renouaret: patres eſſe, qui debita regi uectigalia interciperent, cum ipſi nihil penderēt, & pro rege à ſuis quiſq; populis tributū exigerēt: patres eſſe, qui libertatem nobilium imminuerent, & plebē ſeruitute opprimerent, & regis opes exhaurirent: decimis non rerū, ut lex iuber, ſed pecuniarū tantummodo exigendis, & rebus omnibus ad utilitatē propriam traducendis. Sin autem nobilitatis tutelam aſpernaretur, & parrū fouere potentiam uellet, ſe haudquaquam hæc inuſitata uectigalia ſoluturos hoc modo clamantibus & ante curiam expoſcentibus, rex & patricij ueriti ne plebs (ut eſt nouarū rerum natura ſua cupida, & multorū capitum bellua) longius, ſi quid negaretur, uecordia & temeritate proueheretur, repentinū fluctuantis ac tumultuantis multitudinis motū quacunq; ratione ſedare conantur, non ignari autē quàm ſæpè ſecundis, quæ nunquam ſoluerētur, promiſsis, magnæ etiam flagitantis populi ſeditiones eſſent reſtinctæ, planè ſe nobilitatis uoluntati obſequuturos oſtendunt. Dominicumq; Albenſem & Ioannē Veſprimiēſem antiſtites decretis renouandis præficiunt: eiſq; protonotarios, qui ius dicenti ſemper adſunt, adijciunt, rati nobilitatem haudquaquam moræ ſumptuſq; tædium uſq; ad rei, quæ conſulto prorogaretur, exitum perlaturū. Neq; uerò eorū uana irritáue fuit cogitatio, nam dū decretis ſcribēdis, ad populū ferendis et ad Senatū referendis, tēpus teritur, multi è nobilibus moræ & ſumptus impatientes abeundi poteſtatē popoſcerāt. Alij, ne cōmeatu quidē petito diſceſſerūt: reliqui qui remanſerūt, partim ab optimatibus corrupti, partim rei perficiendæ deſperatione adducti, totos ſe ſenatui permiſerunt. Ita nobilium exceptis aſtutè deluſis, decreta intercepta, & tributū annuū in ſingulas domos impoſitū. Interea Valentino Varadienſi antiſte, qui regi ſemper mirificè charus ac perpetuus conſtanſq; eius Reip. defenſor fuerat, ex aqua inter cutē extincto, multiſq; ſeſe in eius locū petitores profeſsis, ac pecunia etiam cōtendētibus, rex inſenatu Dominicū pręſulē Albēſem ſingularib. uirtutibus eius ac rebus ſub Mathię primùm, deinde ſub ſuo imperio pro Repub. bene geſtis expoſitis, magna ſenatus & populi uolūtate XIII. Cal. Iunias epiſcopū Varadienſem pronūciauit, cùm ſua erga illū uolūtate adductus tùm maximè ſtudio Agrienſis & Quinqueccleſienſis antiſtis & Ioānnis Boemię cancellarij qui principem tū locū apud ſe autoritate & gratia obtinebant. in Albenſis autē locū Georgiū Frāgepanū declarauit, cùm generis ſplēdore, tùm literarū uirtutūq; omnium nomine apud omnes maximè cōmendatū. Die autem altero Pentecoſtes pōtifices reguloſq; ſolēnibus epulis omnes excepit, ubi pręter exquiſitiſsimas epulas preci-

oſum inprimis abacum gradibus ſeptendecim inſtructum expoſuit, qui gemmato elaboratoq; auro atq; argento onuſti omnium ad ſe oculos traducebant. Supremum ordinem duo cygni naturalis formæ & magnitudinis tenebãt, inter quos laterna cryſtallina, uariaq; pocula erant interiecta, reliquos ordines gemmatæ phyalæ, lagenæ, cuppæq; aureæ canthari Scyphi chyothæ tineæ, hydriæq; quatuor eximiæ magnitudinis cœna Domini deſtinatæ. Chryſendeta uerò & anaglypha multa ad nouiſsimum gradum ſuberant, cui ea tantum comiſſa erant quæ uſui conuiuarum eſſent, cum ſuperiora omnia pompæ atq; ſpectaculo inſeruirent. Triclinium autem aulæis erat nobiliſsimis conueſtitũ; in quibus Troiani belli ſeries nimio artificio ſummoq; opere erat intexta, hæc omnia Mathiæ regis quondam fuerant: ſed interregni tẽpore, Ioanne Coruino profligato, per Palatinum & Ioſam ad Vladislaum colligendæ eius beneuolentiæ cauſa, ut fama hominum erat, fuerant delata.

Petri Pokij ſupplicium.

Deinde cum priuatis rebus opera daretur, & de ui deq; dolo malo cauſæ cognoſcerentur, Petrus Pokius inter cæteros, regis omniumq; ſuffragio capitali ſupplicio condemnatus eſt: cum multorũ teſtimonio, Coruini familiaris ſui caſtellũ Palatino prodidiſſe, eidemq; Coruino ſæpe interficiendi cauſa inſidias tetendiſſe: fratrem germanum fraterna hæreditate cedere recuſantem, in profluentẽ abieciſſe, & cum euadere niteretur, lancea transuerberaſſe cõſtaret. Prouocãte eo ad cæſarem, tum rex: ne cæſarem inquit, ſpectato: ſed tibi repentè moriendum eſſe ſtatuito. Sunt qui dicant, eum poſtea latrocinia tredecim ultrò confeſsum fuiſſe, quo factum eſt, ut poſtridie in foro D. Georgij, in ſpectante populo, uiuus in quatuor partes diſcerptus fœde perierit, quam mortem conſtanti tamen ille inprimis animo, & Chriſtiano homine digno, aſsiduè Dei miſericordiam implorando ſuſtinuit.

Prioris Auranei interitus.

Prior autem Auranecæ, qui non modò à rege ſæpè defecerat, & iudicijs decretisq; eius parere recuſarat, ſed uim etiam multis intulerat & alienis caſtellis occupatis nomen regiũ in illis partibus uſurparat, & falſa nota nummos adulterinos ſignarat, uirginibusq; ſtupratis nihil omnino pij ſancti ue inuiolatum reliquerat, quo ſupplicio affectus ſit, parum conſtat. Alij, Budam aduectum: & quòd quibuſdam ſacris initiatus eſſet, in Danubium demerſum, alij quæ cõſtantior fama eſt, apud Themeſuarum perpetuè cuſtodię traditum opinantur. Quibus rebus cum magna ſeueritatis & ſapientiæ laude confectis, rex ut ſumptibus nobilium, quos diuturna Budæ cõmoratione propè exhauſerat, aliqua ratione conſuleret, concilium dimiſit: & octauas in Octobrem menſem prorogauit. In Italia uerò rex Galliæ cùm ſe Neapoli commouiſſet, ne à tergo à fœderatorum exercitu premeretur, & ut caſtra cum Aurelienſi duce ſuo cõiungeret, qui in Italiam cum magno exercitu ex ulteriore Gallia paulo antè traiecerat, magnis itineribus ad pontem tremulum uenit, ut in agrum Parmẽſem per anguſtias montium atq; inde in Galliam penetraret. reditu uerò à fœderatorum copijs ſeſe auidè obijciẽtibus intercluſo, ſummo & memorabili ad Turcam prælio maximum eorum exercitum octo milibus ſtratis profligauit: & patefacto aditu, ad in Galliam ad renouandas belli copias, explicandaq; noui belli conſilia properauit. Vladislaus interea fœda afficiente Vngariam peſtilẽtia totum Auguſtum menſem uenando, ut ſe longè à periculoſa ſæuientis morbi contagione ſubduceret, in ſyluis obeundis, perluſtrandisq; conſumpſit. Demum habito in Schaguar cum pontificibus quibuſdam colloquio, ad Segedinum cõcilium habuit. Peſtilentię uerò magnitudine adactus, Chianadium, Baciam, ſanctum Michaelem, Verrucemq; peragrauit: & traiecto Drauo Babotiam atq; inde per Simigium & Sabariam, Semproniumq;, Poſonium contendit, ubi Boemorum Morauorumq; conuentum egit, & Anthonium Nitrienſem legatum ad regem Poloniæ Graeouiam miſit: quibus rebus ritè cõſtitutis inde Budã ſe, quò concilium octauis indixerat, retulit ibi in Senatu regio Sigiſmũdus Quinqueccleſiẽſis ſpõtè quęſtura ſe abdicauit, quam parũ ſecũda hominũ admurmuratione geſſerat: cum inſoluendis debitis pẽſionibus difficillimus, nec minus in publicis pecunijs erogãdis quã in priuatis cõdonãdis lentus ac tenax fuiſſet. Sigiſmũdus prępoſitus, homo & literarũ & rationũ ærarij non ignarus pro quęſtore eſſe iuſsit ei Nicolaus epiſcopi Nitriẽſis frater qui apud Boemos

prouiſoris

prouiſoris munere functus fuerat, collega additus eſt. Inſtitutis Octauis, quærentibus plebeis quòd lites immortales à iudicibus redderētur: & quæ eductæ dicerentur, nunquam decernerentur: rex edicto propoſito, quo cauit, ut expedito de eductis cauſis iudicio ſtatueretur grauem, quæ iminebat oportuno conſilio ſeditionem coercuit. Inde in frequentiſsimum nobilium conuentū qui in æde D. Ioannis habebatur, ex arce ultrò progreſſus, pauca quæ tempus poſcebat, de beatricis nuptijs, & de dicarum exactionibus per interpretem Varadienſem diſſerenda ſibi putauit: ac de beatrice quidem eadem quæ antea ſemper ſe ab ea ducenda auerſum animum habuiſſe, ætatis eius grauitate & naturæ ſterilitate deterritum atq; in hoc non ſuo magis, quàm eorum cōmodo inſeruiſſe, ne nulla ex ſe ſuperſtite prole, regnum ad aliorum imperium neceſſario traductum, graui ſeditione aliqua tandem excitata corrueret: eam uerò, quò uoti ſui cōpos fieret, nihil prætermiſiſſe, uſq; adeò, ut ſe perfidię etiam apud pontificem regesq; omnes Chriſtianos inſimularit, & multa in regno ſuo ſæpe mala molita ſit: quæ, ne cum muliere bellum gerere uideretur, ipſe diſsimularit. Verba ei ſe dediſſe, non poſſe inficiari, at id ſe cum patrum autoritate, & aperta rei in ſenatu conteſtatione, tùm eo iure facile tueri poſſe, quòd ne illa quidem promiſſa ingentia ſua præſtiterit: quibus ſi ſtetiſſet, Auſtria nunquam amiſſa eſſet, ſe tamen eorum conſilio, ſi ſecus uideatur, uſurum inique eorū poteſtate ſemper futurum. De dica uerò ita locutus eſt ut eam neceſſario pendendam eſſe contenderit: quia per certos exploratores compertum haberet, Turcas inter Synderouiam & Taurumin caſtellum ligneum machinantes, multam eò materiam aduexiſſe, qua repentinum opus educerent, & inde Albæ Græcæ portis quotidie contumelioſius inſultarent. Regi hæc dicenti, alacriter ab uniuerſa nobilitate reſponſum eſt: placere omnino ut uirginem duceret, cuius matura fœcunditate fauſtiſsima regia proles longè properaretur: atq; ut ex ſingulis ordinibus bini oratores deligerentur, qui beatricem diſertè, aliam ut ſibi conditionē quęreret, admonerēt. De dica uerò, uetera regni decreta ſeruari ſibi placere, quibus ille ſe, dum coronaretur iureiurando interpoſito obſtrinxiſſet, nam cum diuí quondam reges ſanxiſſent. Ne niſi in quinos aureos quotannis nummus imponeretur: ipſum regijs inſtitutis neglectis, in ſingulos indixiſſe, & bis in anno exegiſſe. Quinetiam populos eius omnes grauiſsimè expoſtulare dixerunt, quòd intra ſex annos bis decies octies cētena millia nummûm aureûm regi pependiſſent: neq; in quos Reipub. uſus ea collata eſſent patêret. Cumq; ad hoc rex ſubitò, ſexaginta tantū millia nummûm ſe accepiſſe dixiſſet, tum uniuerſa nobilitas exclamauit. Enimuerò ferendum non eſt, ut dica imponatur, niſi in manus regias tota perueniat: imò uerò in eos etiam qui peculatum ſecerint, conſtituenda quæſtio eſt: nec dicas in priuatas neceſsitates cōuerti, cum tāto regni detrimēto, permittere oportet. Demū quod ad pręſens tempus attineret, ſe nō modò unam in anno, ſed duas etiam, aut tres, ſi rex iuſsiſſet ſoluturos: & gratuitò etiam, ſi rex popoſciſſet, ſtipendia pro republica merituros dixerunt. Quod ſi ille, ne optimatum à ſe uoluntates uerteret, triſte hoc quæſtionis officium recuſaret: ſe apud tribunus plebis eorum qui peculatum fecerint, nomina delaturos, & eorum iudicio mulctaturos. Eſſe autem è quæſtoribus, ad quoſnam illa uectigalia peruenerint, eruendū. His in ea cōcione ita peractis, paucis diebus intermiſſis, cum impoſita dica obtineri non poſſet, nobiles qui bini ex ſingulis comitatibus acciti uenerant, longe tædio moræ occultè domū, cæteris Budæ remanentibus, abierunt. Nec ita multo pòſt, atroci inter patres plebemq; ueteribus ſimultatibus accenſæ ſeditioni, nouam res propè minima cauſam attulit. Tumultus à Chriſtianis pueris in uico Iudæorum caſu eſt excitatus, indecora nimis petulantia in eorū ianuas inſultantibus, ac uitrea feneſtrarum ſpecilla temerè lacerantibus, quos cum ſummouere pro uiribus Iudæi inſtituiſſent, ingentem aduerſus ſe humiliū hominū multitudinem concitarūt, & eorū maximè qui rebus domeſticis impediti facilè ſpe prędę & rapinarū ad quodcunq; flagitium adducantur. Quem tumultum cum quoquo modo poſſent ſedare Agrienſis familiares domo egreſsi uellent, maiorem multò fecerunt, & grauius plebis etiam animos irritarūt: quòd Agrięſis inponēdę dicę uulgo autor

exiſtimaretur, & ſuperiore itē anno familiares eius ad deſcr. dēdas iudæorū iniurias miſſi mortē tribus Chriſtianis adoleſcētibus intuliſſent, rixa uſꝙ ad noctē perducta, aliquorū regulorū intercurſu demū ſedata, repreſſęꝙ rapinę ſunt. Illuceſcēte autē die multi partim ſuperioris diei parum ſecunda pugna incenſi, partim ſpe prædę certiore illecti, iudaicarū ædium oppugnationem renouant, creſcenteꝙ in horas multitudine, in eorum tecta ualuis ianuiſꝙ refractis illapſi ſuppellęctilem diripiunt, pignora aſportant, uaſis aureis argentiſꝙ ueſtibus Sericis auroꝙ intextis manus inijciunt, alij longè ab ædibus quaſi in ſtatione locati, abeuntes cum præda homines oportuniore conſilio aggreſsi nouum diuerſis urbis in partibus tumultum ſpoliandorū illorū cauſa miſcent, & quod tumultum magis augebat, familiares procerum, qui regis dominorumꝙ ſuorum iuſſu ad reprimendum tumultum occurrerant, pariter ad ædium populationem conuerſi, iniurias quas defendere ſimulabant, uehementius inferebant. Quare in tanta totius ciuitatis trepidatione, & uniuerſo omnium propè periculo, rex ad ſummum remedium deueniendum ratus, præfectum aulæ, cum prætorianorum cohorte immittit, qui cum unum alterum'ue abreptum ſubitò inſpectantibus cæteris obtruncaſſet, reliquos omnes facilè inſtantis ſupplicij terrore continuit, longius autē in plebem inuehi rex non eſt auſus, ne eius animos in pontifices uehementius irritaret, atꝙ ex ſeditione ſeditionem multò acriorem ſereret. Iiſdem diebus cùm Pragenſes oratores ad regem ueniſſent, decem ei equitum millia polliciti ſunt: atꝙ adeò, ſi neceſsitas poſceret, quindecim millia polliciti ſunt: petentiꝙ regi, ut uiritim unius groſsi uectigal penderent: reſponderunt, ſe ſummo ſtudio bis quater'ue in anno ad eius arbitrium ſoluturos. Egerunt ei etiam quam amplisſimis uerbis gratias, quòd cauſam hæreticorum pontifici Romano maximo ſtudio commendaſſet, oſtenderuntꝙ ſe ad officium rituſꝙ Romanos libenter redituros, ſi iiſdem conditionibus, quas Sigiſmundo imperatore obtinuiſſent, in gratiam redire pontificis & ſenatus Apoſtolici poſſet. Demum ſupplicarunt, ut regnum ſuum inuiſeret: ſeꝙ ſuis ſumptibus uniuerſam aulam alituros, & omnia eccleſiarum bona à ſe ante adempta ultrò reſtituturos, & in ſacros uſus collaturos receperunt. Dicta uerò, quam rex maiores iam res in animo agitans impoſuerat, in proximum reiecta concilium eſt, eius rei omnis penes Sigiſmundum & Agrienſem, quorum ex autoritate impoſita putabatur, inuidia fuit. Qua de cauſa Sigiſmundum peculatus reum quidam fecêre. Iudices extemplò dati, è pōtificibus Varadiēſis & Nitriēſis, è proceribus Loſſoncius, ex plebe Franciſcus Bornemiſſa, qui in ſecūda ſeditione magnem adepti laudē fuerant. Iudicio agitato, ex cōfuſis eius rationibus apertè peculatū eum cōmiſiſſe ſtatuerunt. Itaꝙ iuſſu regis repentè comprehenſus, & in carcerem magna plebis gratulatione conditus eſt. Captus quoꝙ cum eo Dombarū proquæſtor eius, qui propter eximium auariciæ artificium, omnis peculatus author habebatur: cùm ſoluendo non eſſet, ad Themeſuarum perpetuò carceri traditus eſt. Sigiſmundus autem in Rempublicam ſe deliquiſſe ultrò confeſſus eum carceris fœditatem ferre non poſſet, dignisſimū ſequi fortunis, epiſcopatu, uitaꝙ ipſa ſpoliaretur, tacita religione, & conſcientia compellente profeſſus, quamcunꝙ pæcuniæ ſummā, ut inde eximeretur, ſo-
40000. luturum eſſe pollicitus eſt. At uerò ubi de pœna iudices decreuerunt, quadringentorum millium multa contenti fuerunt, moderante quidem & cenſente omnia rege: cuius tanta in omni actione grauitas, & in caſtigandis flagitijs ſæueritas erat, ut uulgo omnes acerbum iam nimis & acrem putarent, quem paulo antè plus iuſtò patientem & lentum iudicaſſent: metuꝙ perculſi, omnes dicam, quam antea recuſarant, ad minimum ſe regis etiam nutū ſoluturos, & omnia ex eius uolūtate mandata enixè facturos eſſe profiterentur: plebeſꝙ ſemper nobilis & titubans, unum ſe tandem nunc regem habere, uoce conſtantisſima prædicaret.

ANT. BONFINII RERVM VNGARICARVM DECADIS QVINTAE LIBRI QVINTI FINIS.

BREVIS APPENDIX DE EODEM LADISLAO, ET RELIQVIS PER IOANNEM SAMBVCVM TIRNAVIENSEM.

MATHIAS cum ętatis quadrageſimo & nono, imperij uerò tam uariè feliciterꝗ aucti ſeptimo ac trigeſimo, poſt Viennam captā anno quinto, ad præmia diuina, hæcꝗ labentia prorſus negligenda humanis exceſſiſſet: regni procerés mæſtiſsimi, iuſtis parentatis, de alio, ſi fieri poſſet, non deteriore illo ſublegendo deliberationem ſuſcipiunt: conuentum de more maiorum edicunt. Non ita longe pòſt, qui apud Mathiam internuncij fuerant, ad ſuos principes attentatis conductisꝗ nonnullorum ſuffragijs, ut quanta poſsint diligentia, celebritateꝗ alios ſibi ſubſidio ad ſolicitādum, uerbaꝗ pro rei magnitudine facienda allegent, ſcribunt. Multò maxima parte coacta baronū, ecce undiꝗ legati accurrunt, prehenſant, captant, conciliare animos ſtudent. Communicatis igitur uel aliquot nimis tardis, ambitioneꝗ inflatis abſentibùs, quibus cum haud conuentum iri ſibi ſaniores rebantur: Ioannem Coruinum toties à Mathia commendatum, nec degenerem tamen ſed illegitimo tantum thoro ſuſceptum proponunt, quòd in eo auitæ paternæꝗ uirtutis indolem ac ſeminaria deprehenderent: ac memoriam hoc beneficium Mathiæꝗ meritum, opibus & ditionibus pollerē: nec aliam fuiſſe cum Friderico Ladislaoꝗ rationem repetiti fœderis, quàm ut magis eſſent deinceps ſui filij rationes ad regnum expeditæ. Maximiliani quoque, ac Poloni patris beatricis interpretes ueniunt: multis argumentis ad impetrandā coronam quisque utitur. Sed cæteris Ladislaus Boemiæ rex, qui cum Mathia erat coniunctiſsimus, adeoꝗ in altero Olomucij conuentu ab ipſo regijs ornatus dimiſſusꝗ muneribus & Vngaris collaudatus, interuentu, milleꝗ præcibus & artibus beatricis, occultè quæ coniugium Ledislai pridem conceperat, anteponitur: licet, qui Ioannem Albertum eius fratrem, quo cum bella gerere pòſt coactus eſt, præferrent, non defuerint. Perfecit igitur inprimis regina, ſua eloquentia, totꝗ promiſsis, ac immunitatibus profuſis, ut Bohemiæ rex, Sigiſmundi Poloni frater, non tamen ilico publicato decreto, nec alijs omnino oratoribus ſpe directis (quòd præſules quidam, & Banus Croatiæ nondum affuerint) pulcherrimo Auguſtoꝗ regno potiretur. Tandem uulgò non paucis obſiſtentibus, legatorum etiam indignatione expoſtulationibus mixta, rex acclamatur, pronunciatur: quiꝗ hoc illi denuncient, atꝗ uti fieri ſolet, in fines regni adducatur, in uerba præſcripta, priuilegiaꝗ Andreæ regis iuret, iuſtis copijs expediuntur. Rex nuncio tam læto accepto, uoluntateꝗ beatricis ac ſtudio (cuius tamen nuptias, cum ualde à uetula ſterilíꝗ abhorruerit, ſimularat) intellecto: de Bohemis & alijs quas poteſt, manus facit: quorum comitatu, quia diuerſas adhuc de ſe opiniones propenſum de ſpurio Mathię ſtudium, ſentētiamꝗ audierat: ad Sempthe arcē, uago fluuio circūfuſam, quòd de fratris Alberti quoꝗ furore, patrisꝗ conſilio ad ciuiles tumultus excitati quiddam ſubolfecerat, conſedit: donec quid omnino futurum, ſperandumꝗ eſſet, certò ſciret. Auxerat idem exercitum: quia Maximilianus de recuperanda Vienna, alijsꝗ occaſionem non neglecturus, ingentemꝗ edixiſſe militem ferebatur. Adducitur Ladislaus uoto conſultationeꝗ omnium. Maximilianus interea Vienna ſine difficultate, fideꝗ Auſtriacorum ciuium mobili facta, præter arcem, in qua Stephanus Scepuſius præſidium, clam elapſus reliquerat, potitur. Sed ea quoꝗ mox ſubuerſis muris, & ad irruptionem apertis ſe dedidit. Quo ſucceſſu Claſternaburgum, uicinaꝗ oppida recuperantur. Sunt qui ſpontè Ladislaum Vienna ceſsiſſe, ob ius quod Auſtria domus de Vngaria cum Mathia confirmarat dicant. Verùm non contentus Maximilianus ijs quæ citra laborem, & annuente rege fiebant: eodem anno Albam regalem, quam Paulus Kiniſius apto milite, commeatuꝗ copioſo tenebat: ſubſidio Germanici impero circumſedit: eamꝗ uigeſimoquarto ab expugnatione inchoata die, haud ſine ſuorum cæde capit: itemꝗ

Veſprinium, non ita pertinaciter defenſum, unà cum alijs benè munitis locis, & ad quaſuis inimicitias infeſtis. Marte ſatis proſpero Maximilianus uſus, perſequi uictoriam militum importunitate, prædaꝗ onuſtorum nequiuit. Etenim quòd ſtipendij ſolutionem differri ſibi cauſabantur, ulterius progredi recuſabant: ut paſsim relicto præſidio, Viennam ſuorum inobedientia reuerſus ſit, idꝗ etiam fecit, quòd Ladislaum oppoſiturum ſe ad Budam ualida manu, & omnia experturum perceperat. His ita geſtis, Ladislaus anno altero magna pompa, numeroꝗ baronum ſtipatus ingenti, Budæ conuentum promulgat: quo de præſidijs Germanorum eijciendis, regnoꝗ aſſerendo prorſus concludatur. Eo per aliquot dies expedito, quæ ad ſalutem regni finesꝗ purgandos attinebant, decreta ſertò fuêre: pauloꝗ pòſt Cęſarianis paſſim præmonitis, ſi ſe cuperent incolumes, finibus liberè excederent, eandem Albam grauiſsimè oppugnat, breuiꝗ iniuria & damna ea recepta ulciſcitur, cunctaꝗ reſtituit: ibidem diademate Stephani nullo uexillo uſitato regibus iſtic reliquo à Germanis facto, eꝗ Mathiæ ſepulchro quodam detracto, confirmatur. Quem Ladislai ſucceſſum per moleſtè quidem Maximilianus tulit: ſed ob imperij negocia tum abſens rebus uti uoluiſſet, ſuccurrere non potuit. Dum Ladislaus ubertatem ſoli Pannonici deguſtat, totꝗ à Baronibus cumulatur donis, præſertim reliquijs Mathię gratiam eius adiungentibus, & animum: fertur in hæc uerba locutus ad Bohemos. Domini, unctuoſior eſt culina Vngarica: bone Deus, quam hîc omnia ſunt expedita, quàm uili ueniunt. Perꝗ fabricas & triclinia Mathiæ commeans, conſpectoꝗ pro foribus Mathiæ ad uiuum effícto ore, inquit: uerè bonus hic fuit paſtor: multas oues, & pingues, noabis reliquit miles fortiſsimus. Ibi quendã ex Baronibus ſubieciſſe aliquot uerba Vngarica, quibus eius rideret admirationẽ, aiunt. Fuit enim Marcus, nõ Lucas, Mathias rex. Quibus ſignificabat, non cum ignauum, aut ocioſum ſed Leone fuiſſe promptiorem animoſioremꝗ. His rex uerbis non intellectis, rogat à proximo, quid Baro dixerit, interpres, ut periculum à Barone auerteret, ait: laudat ueſtram Maieſtatem, meliorem eam uel certè non fore deteriorem ſed ad inſtitutum. Multa hunc regem bella ſimul excepere: ut nemini debeat mirum uideri, ad affectionem ętatem non nihil lętum fuiſſe de quibus cum ædita quarta Decas Bonfinij, cum Quintæ dimidia, ampliſsiſsimè narret, à repetitione ſuperſedeo. Illud certè non tacebo, Iayzam 1502 anno à barbaris iterum uexari cæptam, prælio cruentiſsimo ipſum noſtris ſuperioribus liberaſſe, tutioremꝗ Dalmatiæ oram ab exteris præſtitiſſe. Ter Turcã à Perſis, eius tempore, cæſum. Sub eo, cum Veneti à Mathia, & Pannonijs toties exoratis, & ad ſui defenſionem excitis, denegato annuo promiſſo auro ſeceſsionem feciſſent, cum Turcis eos centum annorum ac unius diei fœdus, 100000. ut audio, addita corona Methona, alijsꝗ in Peloponeſo traditis, redemiſſe: idꝗ anno quingenteſimo ſupra milleſimum qua adhuc ſocietate illigati tenentur. Inter Maximilianum & regem crebra legatione utrinꝗ de pace perpetua tractari cæptum eſt, legibus tranſactioneꝗ ueteri, qua domus Auſtria nitebatur, iam inde ab Alberto cum Vngaris poſtea Mathia quoꝗ facta: ambo ut dimitterent exercitus, præſidia non æquo in loco tollerent: ac ſi Ladislao uita functo hæredes maſculi ſupereſſent, exigua penſione ius illud ab Auſtrijs quotannis redemeretur, ſin aptum propriumꝗ regno ex ſe ſucceſſorem non relinqueret, pacta Auſtrijs ualere debere: oppida ditionis cæſaris ſine mora reſtituerentur, quæ fines Pannoniæ loca contingerent: ut Prukh, Gunſium, Ferrea ciuitas Hamburgum, excepta lege piorum redituum ad eccleſias Vngaricas pertinentium, Auſtriorum eſſe: nec ſecus, quæ Germani prope Stiriam in Sclauonia, & alibi occupaſſent, reddi debere. Beatrix ſpem diu matrimonij fouit per legatos parentis nuptias urſit: bella fuiſſe in cauſa, quo minus celebritas uereꝗ nuptiæ à Ladislao fuiſſent completæ, rata. Aduocato rex primorum conſilio, animoꝗ & uoluntate de coniugio mutando patefacta, illam pontificis uenia apertè recuſat: atꝗ filiam Annam principis cuiuſdam de Gandala, diligentiſsimam (ſi ita licet appellare) matrem familias, quæ nixu Lodouici extincta eſt, in matrimonio

nio habuit. Sub annũ deinde XIIII supra MD. Selimus, erepto Baiazethi imperio cum in alias Vngarię partes, poſt terremotũ, arma reſumpſit: tũ uerò in Croaciã, maximo eum impetu, uiꝗ apparatus nõ ęſtimabili trãſit, iſticꝗ ſegniores noſtros à morte Mathiæ, nec ita fortunatos, obſeruans, Sabacũ expugnat: atꝗ ſimul fortiſsimũ oppidum, unde pacis & bellorum ſpes eius regni pẽdebat, Thinninium inuadit: de uniuerſo maritimo tractu ſe triumphaturum ſperans: quia Chriſtianos externis bellis laborare, Ladislaum & Polonum occupatiſsimos non ignoraret: contemni etiam règem ab Vngaris & offenſum aliquoties ab ijs, & muneribus exhauſtum, ad ſibi reſiſtendum non facilè deſcenſurum. Claruit conſilio dignitate, opibusꝗ Thomas cardinalis, qui ut periculum regno niſi aliter prouiſum ei ſit, impendere extremum ſenſit: milites ſe absꝗ pecunia, pontificis liberalitate, mox in hoſtem corrogaturum promittit. Vt igitur olim per Iulianum cardinalẽ cõtra Amuratẽ factũ; ſic pręſul à Leone decimo qui Selymum Italiæ inſidiari, priuſquam Vngariam infeſtare conſtituiſſet, ob pacem ab eo ultrò Ladislao oblatam, ideoꝗ corruptis quibuſdam Pannonijs ne cũ Selymo pacẽ facerent, impedierat: totius Chriſtianitatis auxilia eſt pollicitus. Diploma perfertur, quo remiſsio delictorum, uitaꝗ ſempiterna, qui pro Chriſti nomine proprijs ſumptibus arma capeſſerent, uulgò denunciatur. Ex qua demum indulgentia, quoniam eo nũcio Selymi ſeruor imminutus erat, & quia nuper adeptum imperium, tribus affectum à Sophi cladibus, debilitatumꝗ nec in diuerſa bella ſuffecturum norat: ideoꝗ, ut paulò antea dictum, à Ladislao pacem impetrarat: imperita multitudo à nobilibus diu malè iniquè'ue habita, eos ſpiritus ac licentiam ſumpſit, ut quos cum Turcis manus conſerere uolebant, ſuorũ nobilium cæde & ſanguine imbuendas clamitarint: aliter ſe uel Turca reconciliato, aut repulſo, quam ſperarẽt, nunquam habituros quietem. Peruicit opinio confuſæ incertæꝗ plebis: nec illius mentem quicquam ſanare, aut reducere in piam memoriam, cuius amore ſigno crucibus notato ad militiam ſocietatẽꝗ cõcurriſſent, Chriſti potuit. Hinc illud incendiũ horrẽdum ciuileꝗ malũ exortũ, quod nobilitatẽ oppugnauit: ſeruis libertatem, ſi inſanire liberet, promitteret. Variè turbulenterꝗ ab eis re gęſta, optimis quibuſꝗ è medio ſublatis, ſpe nihil minus ueniæ ſcelerum perpetuę retenta, ſuæ libidini pæne ſatis indulſere, ac ſanè uictoriam in manu geſsiſſent, iugumꝗ debitum excuſsiſſent, niſi à Ioanne Vayuoda non paruæ iam tunc uirtutis opinione iuuene, Georgio Zekel, & alijs eius ęſtus furorisꝗ anteſignanis trans Tibiſcum fugatis, multoꝗ maxima ruſticorum cæſa parte, paucis diſpalatis, multis comprehenſis, ſeditio fuiſſet extincta. Quo facto rex animo & uiribus cum nobilitate receptis, omnem cogitationẽ ad pacem optatam, ſalutisꝗ tutelam contulit: rebusꝗ ſedulo ad quietem deductis, autore Deo rectaꝗ Baronum conſcientia, uniuerſa Chriſtianorum pacificatio eſt conſecuta. ſiquidem Maximilianus, cum Ladislao iam ætate graui, podagra debilitato, & Sigiſmundo fratre, quem de liberis ſuis per legatos certiorẽ fecerat, ipſoꝗ approbante adſciuerat, Polonijꝗ eum, licet falſis rumoribus de incurſationibus Thurcæ, à Vayuoda Ioanne (ut quidam uolunt) ſparſis regnum ut turbatum aliqua arte adipiſceretur, ad oppidum Prukh, propè Laytam fluuiolum, conuenit. Vbi dextris per amanter iunctis, offenſa omni aduerſum Sigiſmundum à Maximiliano depoſita, Viennam liberaliſsimè inuitantur: hoſpitalitatem & amicitiam ut exemplo ibidem experiantur, à cæſare rogantur: fœdusꝗ perpetuum nuptijs mutuis ut confirmare uelint, admonentur: eſſe eius neceſsitudinis occaſionem liberos Ladislai, ſuosꝗ nepotes, ac neptem: id ſi admiſerint, omnia fore certiſsima, & ſalutaria. Quapropter Viennam læti, ſed imbri copioſiſsimo excepti & madidi, uia ſpurciſsima ingrediuntur: Ladislao cum liberis in ipſa arce hoſpitio deſignato: Sigiſmundo uerò in ædes leporibus inſignes pictis deducto. Quid hic ſplendorem, apparatusꝗ cõuiuiorum: quid oſcula, compoſitos & beneuolos ſermones, hilaritatis omne genus, ludosꝗ commemorem Facile igitur, cuius gratia cæſar iſtud omne cupiebat, ut ex nepotibus alteri filiam Ladislai nuptijs illigaret, perfecit: quod uigeſima ſecũda Iulij menſis, con

cordia

cordia principum uulgò recitata, ſupplicationibusq́ in diui Stephani iuſtè confirmata, nuptiæ binæ & illę uiciſsim iunctæ ſint. Etenim licet de Anna cæſari optio, ſibi eam uelit, an alteri nepotum, data fuerit: quam etiam Ioan. Scepuſiẽſis ab obitu ſenis patris ſe impetraturum aliquando ſperabat, Ferdinando ea deſpondetur, Maria uerò neptis Lodouico iam tum regi Vngariæ copulatur. Etſi in certis literis reperio, Lodouicũ, retentam Viennæ linguæ Germanicæ ad diſcendę, cauſa ſororẽ per Georgium marchionem laboraſſe, fratri uti ſponſo, Carolo electo Romanorũ regi, non obſtante filia regis Galliæ locaretur: poſſe id Romanum pontificẽ preſtare: utq́ hac de cauſa uel in Hiſpaniam Carolum marchio ſequeretur, per Georgium Thurzo cameræ præfectum ſumptus 2000 aureorum & amplius, ſi opus fuerit imperet. His ita fauſtè peractis, Ladislaus Budam cum filio reuerſus, Anna Viennæ relicta, cum procerum odia contumeliasq́ deſsimulaſſet, podagricus, & multa carne annisq́ grauis, Budæ uitam cum morte commutat, uiſus eſt multis hîc rex ad ocium & pacem, quàm militiam & gubernationis molẽ: aptus magis ſuarum enim rerum nimis pertæſus ac profuſus, eas duxerat ſuos reditus in anguſtias, tenuitatẽq́ (licet id coactus à Baronibus, ſemper exigentibus aliquid, & obiectantibus, præter iuſiurandum illum ipſis inuitis fœdus cum cęſare malè percuſsiſſe) facere uiſus ſit, ut interdũ, quod menſæ apponeretur, uix habuerit. Cætera uitæ ſanctæ, precibus indefeſsis, multum ignorantia linguæ Vngaricæ illi obfuit, dum omnia per interpretes agebat, opinionemq́ maieſtatis non parum exterarum nationum clientela apud Barones ſuo modo & genio imperitare aſſuetos, ac uiuere detraxit mortuis, Albæq́ depoſitus, ubi cæteri reges conduntur, MDXVIII. regni uigeſimo quarto.

DE LVDOVICO REGE.

LODOVICVS anno MDIII natus, quod ei Galla mater nomẽ, Iulium pater uolens appellari dederat: pænè bimulus, uiuo patre Vngariæ ſceptrum nactus, inſignisq́ corona fuit, ætatis autem quarto, Pragæ, marchione ſororio Brandenburgenſe, Stanislao præſulæ Agrienſi ceſtibus Boemorũ etiam rex uocatur, diadematéq́ cõfirmatur. Vbi Annam ſex annorũ ſororem, cum tantis apparatibus augeri fratrem coronaq́ conſpicuum uideret, ferunt illachrymaſſe, quærulam ſe Ladislai quoq́ eſſe prolem, eoſdem mereri honores atq́ ornamenta peractisq́ ſolennibus, patrem iocò illius coronam capiti impoſuiſſe, itaq́ placaſſe ubi paulo pòſt ob nefarium quendam & conuiciosum ibidem turbæ in Vngaros datæ, ut uix Stephanus Bathoreus euaſerit. Fuit Lodouicus corpore ualido colore ſano & ſubfuſco, ad quęuis natus ſolatia, largus nemini moleſtus: ſed ſine extrema cute quam ἐπιδερμίδα uocant, editus: arteq́ & inunctionibus ea producta uel adoleſcens, canos aliquot alebat capillos: ingenio ſatis excitato ſed à formatoribus nonnihil educatus, præter maieſtatem nullis exercitus priuatis curis, nec laboribus corroboratus: imperitate initio non admodum norat: nec dicto audientes habebat Vngaros, cum uellet. Ioannes Scepuſienſis maturiorem ad hanc maieſtatẽ requibat ętatem, & fortaſſe ſuam magis idoneam putabat: ſed Maximiliano Sigiſmũdo Polono autoribus, ad publicam omnium regni ordinum eam pertinere conſultationem reſpondentes, comitia indicunt. Quibus habitis Vayuoda ſexcentis equitibus, qui accurrerant Peſtho, ob ſuſpicionem cupidinis regni Budam euocatur: resq́ componitur omnis. Puero Georgius Brandenburgicus moderator additur. Palatinatus, quia tunc uacabat, Stephano Bathoreo cõmittitur: itaq́ de ambitione Vayuoda ſpeq́ deijcitur. Excuſare quoſdam non poſſumus, etiam religionis cura & titulis principes, quorum puer conſilijs informari debebat, inſtructiorq́ ad regendũ effici, quòd ipſi ſui omnino iuris eſſe uolentes ſine ſolicitudine principem uiuere permiſerant. Ea etiam re poſtea non parum factum, quòd cum Turca iampridem in Vngariam oblata occaſione, diſſenſionibusq́ Baronum & antiſtitum penetrare cupijſſet,

(quod

(quod ipſum, ſeptem annis retento Barnaba Belaij Seuerini Bano, iam à Ladislao de pace miſſo, ſatis declararat) noſtrorum ocio quod uoluit obtinuerit. Etenim commotus à Parthis accepta tanta per patrem clade, & quod ipſe quoq; contra eos profectus exercitu 100000 uix cum octuaginta ſaluus cædē effugiſſet, ut ſuos tyrones ad grauiora confirmaret, reliquos ueteranos in officio polliticis retineret: Myſiam & Pannoniam ſe ſcilicet occupaturum, eisq; diuiſurum dixit, imperiumq; paulo pòſt ſtabiliturum. Nec adeſſe conſilio ſuo ullum de Vngaria impedimentum. Primates diuiſos eſſe theatris deditos, negligi regem, multos ſceptri æmulos, paucos duces militiæ peritos: Chriſtianos principes inteſtinis ardere bellis ac odijs, ciuilibus armis longius à finibus Pannonicis diſtineri: nullum aut ſerum nimis externum Vngaris affore ſubſidium. Iampridem Lodouicus eius animū exploratum habebat, nec ſemel à refectis Albenſi & alijs de periculis erat, niſi caueret tempore admonitus: nec ſanè officio idem ab aliquot annis defuit. Bis anno MVXXI, Iunij XXIX ad pontificē Adrianū, ut Carolum Gallo reconciliaret, & labantibus Vngariæ rebus ſuccurreret, ſupplex miſerat. Nunciauit, Solymanum ficta pace contra Polonum tartaros concitaſſe: Mechmetum Valachiam infeſtare, cum 20000 bellatorum, præter naues inſtructas ad Albam Græcam occupandam cogitare: nouiſſe eundem tyrannum, Romæ, Budæ, Hieroſolymisq; aras Machumeto conſecraturum, ſi de Pannonibus triumpharit: quare: orare ſe, ut Hadrianus in medium conſulat. Poſtea ad Gallum quoq; mittit, idem exponit, grauem imminere defenſionem: ſcutū adhuc contra inimicos nominis Chriſti per multos annos obiectum niſi de ſanguine ciuili abſtineant, infractum iri, unde periculum in totam Europam effunderetur. Ad ſororis quoq; maritum archiducem Ferdinandum ſuos oblegat, Turcam ponte iam per Danubium ſtructo, uicinumq; Belgrado, exitium apporiantem, docet nec ſecus apud Polonū agit ſuam cauſam: oratoresq; Poſonio mittit, qui ad opem eum, licet conſæderatum, flectant: ſed nihil effecere. Polonus enim res Chriſtianas impares tanto hoſti ratus fœdus cum eo pepigerat: alijs ut pacem acceptarent, quomodocunq; expeterent, colerent dum poſſent, ſemper autor fuit: ideoq; à pactis ut recederet, nunquam potuit perſuaderi. Miſerat antea etiam ad Emanuelem Portugalum, de aucto nauigationibus imperio, cōgratulatū ſuos, qui ſimul aperirent, Solymannum tribus ualidiſsimis exercitibus, pace cum Perſis facta, diſsidentibus Carolo cum Gallo, in Pannonias irrupturum. Ducentis milibus Taurino appropinquare, centum milibus Mechmetbegum Tranſyluaniæ inſidiari, cum totidē Verboſoniæ Baſſam in Croatiam & Dalmatiam furere, diuicta Ægypto, Syriaq; ualdè elatum, orare igitur uehementer ut pecunia ſeſe adiuuet, Carolum cum Gallo componat. Sed dum Spiræ noſtri conuentus agitant, nihil impetrat. Quocirca magno impetu in Vngariam Turca concepto, per loca quę ante annos ſeptem prohibere acceſſu potuiſſent, Valentino Torok præfecto Belgradum receptū, & alia tranſit, Salankemeno quoq;, & Varadino Petri occupatis, arteq; & terrore ſibi uia communita, Valpone & Sokloſchio uix tentatis, tranſmiſſo noſtrorum ſocordia Drauo, Coluam uerſus nemine obſeruante Zegediniq; conuentum Lodouico de occurrēdo habente, opinione celerius feſtinat: undiq; quantę noſtræ eſſent, uires, quid ſperarent, aliunde cognoſcit. Quo nuncio regis Baronumq; ceſſantium & non credulorum animis perculſis, ad arma ſubitò concurrendum qualemcunq; defenſionem arripiendā, regi perſuadere incipiunt. Cumq; multi Lodouicum ut Budæ, uel Poſonij exitum rerum potius quàm præſens expectaret, hortarentur: minusq; ignominiæ ac periculi, reliquis omnibus interfectis, modò rex ſaluus ſuperſit, putaret: per Thomoreū tamē è nobio ui ad militiam retractum in aliam ſententiam impellitur. Confirmat, Turcorum non eſſe numerum ſelectū: in tanto numero, 30000 eſſe qui aliquid audeant, inermes reliquos: adeſſent igitur, aliosq; ſuo exemplo animaret non defuturū Deum ſuæ cauſæ. ſaniores, Ioannem Vayuodam, cogentem ingentes copias, finesq; & præceptos dolos à Tranſalpinis obſeruantem, accerſitumq;, expectandum ſuaſere: ſed Solymanno nullam moram intermittente, noſtrisq; iam ad duo millia imminente, collecto rex miſerandus

ſerandus ad uiginti quinque milium exercitu quamuis exterorum uicinorumq́ſperata ope fruſtratus, tandem ſe opponit: aductumq́ Vayuodæ tardiorem fore, quam neceſsitas poſtularet, ueritus, ſuaſu monachi ſe ſuosq́ in perniciem animoſè pioq́ zelo præcipitauit. Nam promotis Segedino ad Mohacz oppidum caſtris, quòd hoſtis æquo in loco numerum Chriſtianorũ exiguũ ualdè conſediſſe ſine machinis, cautisq́ ductoribus ſenſerat: ilicò laceſſere, carpere, cedere ut uires ſepararet, uelitando cœpit tormēta ſua innumera in quadam ualle, ne appareant, cum præcipuis militibus, floreq́ iuuentis collocat, noſtros incautius progreſſus ut excipiat: parte meliori confecta, reſiduum ſine ſuorum detrimento comprehenſos, uictosq́ teneat. Quare cunctis à rege quoq́ per Paulum Tomoreum ad certamen utcunq́ diſpoſitis, & in aciem ordinatis, regi cuſtodibus & certo faciliq́ è periculo ad elabendum loco definito, iniquiſsimè cum tanto hoſte confligunt, effuſo terrore, machinarumq́ & globorum iniuria fugantur ſine fine cæduntur. Rex etiam uitæ conſulturus, cum paucis, quo alios illapſos uiderat, in lacum ex Danubij inundatione, aliàs quidem uadoſum, ſed tum tranſmiſſo exercitu Turcico, fundo ungulis equorum cauato, deſertur, Zetrizium iuuenem nobilem, & miniſtrũ, ante ipſum tranantem inſecutus, equo in tergum freno inuerſo, palude hauritur, cuius tandem cadauer indicio eiuſdem cubiculi miniſtri repertum, Albæ luctuoſiſsimè ſepultum fuit. Occiderunt ibi omnes, unico excepto antiſtites regi, Georgius Scepuſienſis, & alij proceres: quorum caſum paulo pòſt incredibilis uaſtitas, prædæ, cædes paſsim conſecutæ: cæſa & abducta eo anno ex Vngaria ad trecenta pœnè hominum milia. Hic fuit miſerabilis ac deplorandus boni regis atq́ innocentis exitus. Vtinam utinã Chriſtiani principes hîc ſe uiros declaraſſent, tantum periculum conſenſu & armis auertiſſent: longè felicius uel cum remotiſsimis gentibus ageretur. Sed, proh dolor, ea eſt humanitatis impotentia ut acrius in domeſticam feratur uindictam, quàm longiſsimam, ſed illam omnium cruentiſsimam & maximè horribilem. Solymannus uictoria celeriùs quàm putarat, regnoq́ ampliſſimo facillimè potitus, rectà Budam premiſsis calonibus tantum, & impedimentorũ ſectatoribus, progreſſus Peſthumq́ occupat, & igniq́ nemine prohibente (cum tamen id fieri potuiſſet) exurit, inq́ Thraciam ad ſeditiones exortas reuocatus, Vngariam præſidio uacuam deſerit. Regina onuſtis aliquot nauibus, cum Alexio Turzo comitatu ciuium promiſcuo, Poſonium Strigonio haud ſine moleſtia euaſit. Huius cladis recens eſt memoria: & quando eam copioſius, uerius q́ Stephanus Broderith ſocius eius periculi conſcripſerit, integram hîc commodumq́ ſubijcio.

CLADES

CLADES IN CAMPO MOHACZ. IN QVA LVDOVICVS OCCIDIT, À D. STEPHANO BRODERITH OLIM PROCANCELLARIO deſcripta.

Regnabat eo tempore, quo Solymanus Hungariam ualidiſsimo exercitu eſt aggreſſus,anno 1526,Ludouicus eius nominis ſecundus,Hungariæ,Boemięq; rex, Vladislai Cazimiri ex Anna de Caudale Galla filius: qui patre in ętate pupillari amiſſo,agebat eo tempore,quo bellum eſt ei per Turcam motum,primum & uigeſimum annũ. Fuerat ei paucis menſibus ante mortuũ patrem deſponſata Caroli Imperatoris ac Ferdinandi archiducis auſtrię ſoror Maria:quam ſtatim ut ad annos pubertatis peruenit,duxit in uxorem:ſorore ſua natu maiore Anna, eodem tempore Ferdinando in matrimoniũ tradita.Erat Ludouicus iuuenis procerus,forma corporis ſupra alios æquales egregia,naturæ ſingulari bonitate, & pręclara indole: uirtutis ita inſignis,ut ſi eũ ad maturiorem ætatem peruenire contigiſſet, habuiſſemus in eo proculdubio,longè optimum ac præſtantiſsimum principem.Ingenio erat miti admodum,ac minimè feroci,ad omne rectum & honeſtum mirè flexibili,& ſua etiam ſponte procliui.Pręterea armorum tractandorum,equitandi, uenãdi, & alia huiuſmodi iuuenilia & militaria opera exercẽdi ſtudioſus,uerax,cõſtãs,& ſecreti, ſi quod ei crediḋiſſes,tenaciſsimus.

Erat eodem tempore regni comes Palatinus,quẽ uocant,quę prima eſt à rege inter ſeculares dignitas, Stephanus Batori: ſuperſtes Stephani Batori,qui ſub Matthia rege impigrè & magna cum laude rem Trãſyluanam adminiſtrauerat, ex fratre Andrea nepos:& Tranſyluaniæ pręerat Ioannes Zapoli,comes Scepuſienſis,is qui paulo pòſt regnum eſt adeptus. À patre Stephano in ampliſsimis opib. cum fratre Georgio eſt relictus: tanta apud nobilitatem gratia & fauore,ut iam inde à puero omnes eum,ueluti regni ſucceſſorem,ſi illud hęrede legitimo uacuum remãſiſſet,obſeruarent,& in eum unum omniũ oculi eſſent coniecti. Maiori Vualachiæ,quam Moldauiam appellant,Stephanus: minori,quam Tranſalpinam uocant,Radul imperabãt,uterq; regi Hungarię ſubiectus. Banus Dalmatiæ,Croatiæ & Sclauonię (nam hæ tres prouinciæ ab uno magiſtratu regebantur, quem nos maritimũ etiam præfectum dicimus) erat Franciſcus Bathiam,obſequijs familiaribus iuuenis olim regi adhuc puero conciliatus. Arcem Themeſienſem,& eas regni partes quas inferiores uocamus,Petrus Pereni tuebatur:& is coronam etiam regni,poſt mortem patris Emerici Pereni,apud eum relictam,cum eo quem diximus Ioanne Zapoli comite Scepuſienſi ſeruabat. Sirmio,& ei regni parti,quę inter Sauum & Drauum per ripam Danubij iacet,Paulus Tomorij archiepiſcopus Colocẽſis præerat,ex ordine eorum quos Fratres minores de obſeruãtia uocamus: uir ſtrenuus, & qui, antequam eam religionem intraſſet,plurima exhibuerat,nec modica ſuę uirtutis argumenta,cum hoſte ſępius congreſſus. Vacante poſtea archiepiſcopatu Colocẽſi,cùm ea bona,amiſſo paulo antè Belagrado, non minus defenſore quàm ſacrorũ miniſtro indigere uiderentur: poſtulatũ fuit in publico regni conuentu ab omnibus, ut Paulus è religione, ſi exire abnueret,etiã ui & authoritate ſummi pontificis Romani extractus,illi eccleſiæ,illiſq; locis ab hoſte defendendis præficeretur. Diu multumq;, ac uerè,non ſimulatè reluctatum,tandem uoluntati regię ac regni parêre coegerunt. In qua pręfectura,confeſsione omnium,perperam etiam de eo iudicãtium,(ut nulla excellens uirtus ſine inuidia eſt.) ita ſe geſsit, ut nihil penitùs prętermiſerit,non ſolùm quod ad ſtrenuum militem,& Imperatorem, ſed etiam, quod ad uirum religioſum,& bonum archiepiſcopum pertineret:nihil de priore uitę auſteritate,neq; in cultu corporis, neque in ulla alia re remittens,aut immutans. Comes Chriſtophorus de Frangepanibus,ante mẽſes aliquot ab obſequijs Ferdinandi archiducis, magnis promiſsis ad regni obſequia accerſitus,cùm poſtea loco beneficiorum quæ expectabat,iniuria non mediocri affectus fuiſſet,illuc unde uenerat ad Ferdinandũ,

Palatinus.

Ioan. uaiuoda.

redierat. Cancellarij munere fungebatur Stephanus Brodericus, in ea parte Pannoniæ ſuperioris natus, quæ nunc peculiariter Sclauonia nominatur: ad eum magiſtratum, ex legatione Romana, quã tunc obibat, paucis antè menſib. accerſitus, maiore ad bene agendum animo, quàm facultate. Theſaurarij magiſtratus erat penes Alexium Thurzonem hominem, (ut opinio multorum de eo erat) prædiuitem, & eo magiſtratu aliquoties antea diligenter functum. Ioannes Bornomizza Poſonienſis & Budenſis arcis præfectum agebat, non paruæ apud regem, quem ab incunabulis educauerat, eodem in hanc uel in aliam uolũtatem mouendo, autoritatis: apud alios ferè omnes magnæ uenerationis, cùm ob ſeniũ, tum propter immotę cuiuſdã ſeueritatis & bonitatis, ac illibatę in regẽ fidei opinionẽ. Hi ferè, quos diximus, erant tunc publici magiſtratus. cæteri prælati & barones ſuis quiſq; priuatis rebus operã dabant: præter Ladislaum Salcanum, archiepiſcopum Strigonienſem, regni primatem, & ſupremum cancellarium: qui, licet paucis antè menſibus, uel quia aliter facere non poterat, uel quietioris uitæ ſtudio, ſigillum regium, quod ſecretum uocãt, in manus regias tradiderat, quod Stephano Broderico fuit datum: penes hũc tamẽ magna pars authoritatis reſidebat. resq; huius etiam nutu, pro magna parte, regebãtur, cui ob dignitatem, ætatem, prudentiam, & rerum quas longo tempore adminiſtrauerat, agendarum peritiam, rex adhuc inter omnes plurimum tribuere uidebatũ: pręſertim ubi de ſumma rerum agebatur. Et is ferè erat ſtatus rerũ in Hungaria: quãdo regi Ludouico nũciatum eſt, Solymanum, pace cum omnibus finitimis in annos plures firmata, arma infeſta contra ſe terra aquisq; mouere. Cui ad id faciundum magnam prębebat opportunitatẽ, Belagradum & Sabacia, paucis antè annis in poteſtatem redacta: Zalankemen, & omnibus alijs oppidis citra Sauum, eodẽ tempore dirutis, uſq; ad Varadinum Petri: quem totum tractum nos durãte adhuc antiquo uocabulo, Sirmium appellamus. Quæ res talem hoſti aditum in Hungariam patefecerat, ut quoties Sauum tranſire, & in Hungariam irrumpere uellet, ægrè poſſet ab eo prohiberi. Præerat tunc ei Pannonię inferioris parti, quod ſuperius dictũ eſt, Paulus Thomorij: qui ubi exploratum habuit Turcę in Hungariam aduentum, nõ contentus id per literas & nuncios ſępe antea regi ſignificaſſe: conſcenſis raptim leuibus curribus, quos nos à loco Kotcze appellamus, uigeſima Martij ad regem tũc Viſſegradi agentem, repentè aduolat, aduentum & apparatum hoſtis ac pericula quæ regno imminerent, edocet: ſuarum ad hoſtem reprimendum uirium imbecillitatẽ narrat, celeritate eſſe opus, arcendum hoſtem Saui apud Belgradũ tranſitu: & rem, ſi in tempore prouideatũ, tametſi difficilem, non tamen eſſe prorſus factu impoſſibilem. Ad id, ſi neceſſaria ſibi præſtentur, ſuam operã pollicetur. Rex his rebus motus, & quòd aduentus Turcę ex pluribus etiam alijs locis uehementer confirmabatur, ex eorum qui tunc ſecum erant conſilio, conuentũ publicum indicit ad diẽ diui Georgij martyris, quę proxima erat ſacra. ad quam cum frequentes oẽs omnium prouinciarum ordines conueniſſent, decernuntur ibi ea quæ ad regni defenſionem pertinere uidebantur: illudq; inprimis, ut ad diem Virgini matri ab Eliſabeth uiſitatæ dicatam, quæ in ſecundã menſis Iulij diem cadere ſolet, omnes regni proceres, tam eccleſiaſtici quàm ſeculares, & tota nobilitas, uiritim cum certa ruſticorũ parte, Tolnã armati cõueniant, hoſti inde cum rege obuiã ituri. Rex interim ad bellũ neceſſaria parat. Principes Chriſtianos, maximè uicinos, per Oratores, communis periculi admonet: Boemos item & Morauos, ac Sleſitas tam nuncijs quàm literis urget, ad auxilia debita, & aliàs ſibi ad hanc rem promiſſa præſtanda. Neque omittit pontificem Romanum urgere, quantum maximè poſsit, ad eam pecuniam, quam in Hungaria ad militem conducendum pontifex habebat, adaugendam. Nam de rege Polonię Sigiſmundo, pàtruo regis, alia prorſus ratio uidebatur: quòd is fœdus cũ Turca paulo antè pepigerat, extremum excidium à ſuo regno (quando aliter inter tot Chriſtianorum principum diſsidia non poſſet) uel hoc pacto auertere conatus. neque uidebatur princeps integerrimus, & fidei obſeruantiſsimus, contra confœde-

Sirmium.

ratum

ratum principem auxilia ulla præſtiturus. Eadem de Venetis ratio erat. Permittitur præterea in eodem conuentu regi, ut ſi ob ærarij publici penuriam (quod mala adminiſtratione eorum qui Reipub. præfuerant, penitùs exhauſtum erat) uideretur ei theſauri eccleſiaſtici pars aliqua attingenda, id ei facere liceret: quod ne fieri ſine aliqua noxa poſſet, Romanus etiam pontifex ſuo iam diplomate indulſerat. Deſignantur poſtremò inter illos quos domi habebamus, duo huic bello gerendo duces: Chriſtophorus comes, quem ad Ferdinandum rediſſe, ſuperius diximus: & Nicolaus comes de Salm. Cum hæc & plura alia in hunc modum eſſent in conuentu illo generali conſtituta, rex rebus omnibus ritè cõſultatis, cõuentum dimittit: ipſe, quæ ſtatuta in conuentu fuerant, quanta maximè poteſt diligentia exequitur. Primùm omnium ſcribit de his periculis ad omnes principes Chriſtianos, omnium auxilia implorat, maximè Cæſaris Caroli, & regis Gallorum Franciſci, paulo antè ex captiuo in libertatem reſtituti: utrũq; ſummis precibus obteſtatur, ne ſe in tanto diſcrimine deſerant. Regi Gallorum & illud in memoriam reducit, quid ſibi in oppido Piczigytone captiuus per oratorem ſuum de defendenda Hungaria, & de ferendis, ſi Deus eum priſtinæ libertati reſtituiſſet, ſuppetijs promiſerit: nunc eſſe tempus, ut ꝓmiſſa huiuſmodi perſoluantur, quandò ei facta eſſet diuino munere eorum adimplendorum poteſtas, & ſibi extrema immineret eorundem expoſcendorum neceſsitas. Mittit præterea Oratorem expeditum ad alium ſororium ſuum principem Ferdinandum, & ad alios Imperij principes, qui tunc Spyræ conuentum Imperialem habebant. Mittit in Boemiam, Morauiam, Sleſiam. Agit cum Ioanne Antonio barone Burgij, qui tunc Pontificis nomine apud regem Oratorem agebat, ut inſtet apud Pontificem pro maiori pecunia, ad tantum onus belli ſuſtinendum, ſuppeditanda. Præficit dimidij argenti ex eccleſijs accipiendi ſummæ Ladislaum Macedonium, paulo antè ex epiſcopo Sirmienſi Quinqueeccleſienſem in gratiam Cancellarij factum, cum pluribus alijs: Nicolaum uerò Gerendi, argento huic uel in monetam cudendo, uel ex aſſenſu Oratoris Pontificij ad hos tantum ſolos belli uſus militibus diſtribuendo. Exigitur præterea per theſaurarium pecunia ab abbatibus, præpoſitis, capitulis, à ciuitatibus quas appellamus liberas, à Saxonibus, Tranſyluanis, à Iudæis: conquiritur undiq; neruus belli, ita ut intra paucißimos dies collecta ſit in hunc modum non parua uis pecuniarum, in eoſdem quos diximus neruos belli diſtributa. Veniũt interim aſsiduè modo literę, modò nuncij ab archiepiſcopo Colocenſi, à Vuaiuoda Tranſſyluano, Turcam iam Belgrado appropinquare: & aliquã copiarum partem, quæ præmiſſa erat, iam Sauum tranſire. Quæ res acriores addidit & regi, & his qui apud regem erant, ſtimulos, rerum omnium approperandarum: & ante omnia hoſtis, quando iam Saui tranſitu arceri non poſſet, à Draui tranſitu prohibẽdi. Verùm hic locus poſtulare uidetur, cum ſit ſæpè tam Saui quàm aliorum fluminum & locorum mentio facienda, ut ſitum uniuerſę Hungariæ, & maximè eorum locorum per quæ hoſtis cõtra nos uenit, per quæ nos illi obuiam proceſsimus, ubi prælium commiſſum ſit, breuiter explicemus.

HVNGARIÆ DESCRIPTIO.

Hungariam totam (quam nunc uel ab Hunnis, uel ab Hungaris, populis ex Scythia certè profectis, qui eam incolunt, ita appellari conſtat) Danubius, omniũ quos Europa habet fluuiorum maximus, in Martiana ſylua ad Vlmã ortus, ex Germania defluens, mediam interfluit, atq; in partes ſcindit, in citeriorẽ & ulteriorẽ. (nam nũc ita loquimur, ac ſi Budæ, quæ regni ſedes eſt, eſſemus.) Citerior eſt ea, ubi olim Pannonię fuerunt: hęc ab ulteriore Hungaria Danubio, & Auſtria, & Norico, radicibus Cęcii, ſic olim dicti, mõtis: à Slauonia Drauuo, à Bozna & Raſcia Sauo fluminibus terminantur. Nã in locis Danubio propinquis, & ad Belgradũ ſpectantibus, ad Saui uſq; fluminis oſtia, cũ Danubio excurrit Vualko, Poſegam, Sirmiũ, tres inſignes ꝓuincias, quas nos comitatus uocamus, à Slauonia diuellens. Huius citerioris Hungariæ caput eſt ea, quam paulo antè nominauimus, Buda, regni ſedes. Nobiliora in

ea oppida, Alba Regalis, coronatione & ſepultura regum inſignis, Strigoniũ metropolitana, Quinqueccleſienſis, epiſcopalis ſedes. præterea Soproniũ Iſurinũ, & Sabaria, diui Martini, & Stridon, diui Hieron. patria. Flumina multa in ea nobilia, præter Danubiũ & Drauũ, quos ſuperius diximus. Lacus habet duos nobiliſsimos, Balaton, & Ferton: alterũ tredecim circiter miliariũ in lõgitudinẽ protenſum: alterũ nõ ita lõgum, ſed Balatone lõgè latiorẽ. Huic citeriori Hungariæ, ubi Drauum tranſieris, annexa Sclauonia eſt, pars olim Pannoniæ ſuperioris, inter Sauũ & Drauum poſita: ſed Sauũ etiã lõgè tranſgreſſa, & uſq; ad flumen Hunã (hoc enim illi nunc eſt nomen) protẽſa, ubi Croatia incipit. Poſt quã Dalmatia ſequit̃, per oram Adriatici maris, quę partim Veneto, partim Turcæ paret. minima eius particula eſt regi Hungariæ ſubiecta, loca mediterranea Boznenſes tenẽt, & Raſciani, qui olim Meſi ſuperiores fuerunt. Sclauonię caput Zagrabia eſt: Croatiæ nũc Bigihon eſt, antea Fumium erat. Dalmatię, in ea parte ubi Hungaro paret, Segnia, Boznæ, Iaycza, Raſciæ ſiue Seruiæ Belgradũ. & in hunc modũ ſe Hungaria citerior, & ea quę inter Danubiũ & ſinum Adriæ ſunt, habẽt. Vltra Danubiana Hungaria mõtib. Carpathijs ſupra Poſoniũ incipientibus, & lõgiſsimo flexu ad littus Euxini maris porrectis, à Morauia, Sleſia, Polonia, & à Ruſsia diſtinguit̃, uſq; ad eum locũ, ubi regio eſt, quã Maromaruſiam uocamus. Ibi iam alij mõtes & ſyluæ ab eo loco Seuerinũ uerſus tendentes, à Tranſſyluania & Valachia Trãſalpina ſeparant. hanc ulteriorẽ Hungariã Tibiſcus fluuius, omniũ quos Septentrio habet fluuiorũ (quantũ adhuc intelligere licuit) piſcoſiſsimus, in mõtib. Maromaruſijs ortus, mediã interfluit: præter alia minora duo nauigabilia flumina, in ſe recipiens Zamoſsiũ & Maryſium, utrumq; ex Tranſſyluania defluentem. Hęc Hungaria ulterior habet oppida nobiliora, ad Septentrionẽ Poſonium, Tirnauiam, Trinciniũ, & ibidem fluuiũ Vagũ, prope Comarom in Danubium influentẽ: Nitriam, & inibi Biſtriciam, cum aliquot mõtanis oppidis, auriq; & argenti cupri fodinis: item Vaciam, Peſtum Budæ oppoſitũ, Agriã, Caſſouiã, & aliquot Scepuſij oppida nõ ignobilia: ad Meridiem uerò Colociam, Bachiam, Zegedinum: ultrà Tibiſcum, Varadinum, Debrecinium, Riuulum dominarũ, cum fodinis auri & argenti, Chanadinũ, & nobiliſsimã arcem Themeſienſem: præfecturam, quę tertium inter regni prefecturas locum obtinet: Seuerinũ, ubi pontis olim à Traiano Imp. extructi ueſtigia etiam nunc apparent: & alia, quæ breuitas hiſtorica nunc ꝓlixius uetat enumerare. Tibiſcus ipſe circa Titulium, non ꝓcul à Varadino Petri, in citeriore eius fluminis ripa ſita, Danubium influit. Vltra eos mõtes, quos à Carpathijs ad Seuerinum ꝓtendi diximus, Tranſſyluania eſt, Dacię olim pars. Eius caput Alba Iulia, uel à Iulio Cęſare, uel ab Hijula potius quodã Hunnorum principe ita dicta. Oppida cõplura nobiliſsima, in quib. Cibinium, Braſſouia, Coloſiũ, Biſtricia, & plura alia à Germanis, quos nos Saxones appellamus, cõdita & habitata. In ea ſunt Siculi, genus hominũ ferox & bellicoſum: inter quos nullus neq; nobilis, neq; ruſticus, omnes eodem iure cenſentur, Heluetiorum inſtar. Tranſſyluania ipſa rerum omnium eſt feraciſsima, pręcipuè auri, argenti & aliorum metallorum: ad hæc ſalis montani. equos generat nobiliſsimos, uino abundat, ſed nõ æquè excellenti ut Hungaria & Sclauonia. Tranſſyluaniã duę cingunt Valachiæ, Tranſalpina & Moldauia: illa Danubio, hęc mari Euxino admota: utraq; cum Tranſſyluania eam Europę nunc occupat partem, quæ olim Dacia erat. Sic totus iſte tractus Transdanubialis, qui nõ ſolum Hungariam ulteriorẽ, ſed Tranſſyluaniã quoq; cum utraq; Valachia cõtinet: Danubio, montibus Carpathijs, mari Euxino, & rurſus eodem Danubio ex omni parte includitur. Et hæc de generali Hungariæ ſitu: nunc reſtat de his locis dicere paulò aliquanto particularius, in quæ tota huius belli uis incubuit. Infra Budam, per ripã Danubij deſcendentib. pręter quoſdã ignobiliores pagos & uicos, Rakos, pòſt Tholna eſt, ſedecim miliarijs noſtris Hũgaricis à Buda remota. Inde Batha, ſub Batha Mohacz ad ripã Danubij ſitum. Mohacz ad dextram, in locis mediterraneis, Quinqueccleſias habet, ciuitatem ante hanc cladem in Hungaria ſatis inſignẽ, qua-

tuor mi-

tuor miliarijs, uel paulò amplius à Danubio, tribus à Drauo remotã. Drauum uerſus Soclosium, ultra Drauũ Valpo arces nobiles habentem, à Mohacz porrò uſq; ad Drauum flu. quatuor uel paulò amplius, miliaria ſunt. Supra eum aũt locũ ubi Drauus Danubio miſcetur, in ulteriori ripa eſt oppidum Ezeek, & ibidẽ ueſtigia magnę alicuius, tẽpore quo Romani Pannonias obtinebant, urbis: coloniæ fortaſſe Romanorũ, ab oſtio Draui nõ niſi duob. miliarijs remotæ. In eo loco ubi Ezeek eſt, Drauus in anguſtum coarctatus, põti faciendo eſt aptiſsimus: quod ſequuti noſtri, tempore quo Belgradum amiſſum eſt, pontẽ ibi per quem exercitus traduceret̃, extruxerant. Poſt Ezeek, Erdeuud eſt, arx præpoſiturę Thitetienſis, locus undiq; ſyluis cinctus, & qui paruo labore, natura adiuuante, munitiſsimus effici poſſet. Poſt Baroh, Vualko, Zatha, & ea regione Bachia, quam diximus: altera Hungarię metropolis, in loco cãpeſtri ſita, ut ſunt omnia alia ulteriora, quæ inter Tibiſcũ & Danubiũ iacent, cãpeſtria & plana, atq; ob id pecori & armẽtis alendis inprimis utilia. A' Zatha per eandem ripã, eſt Vuilak oppidum cum nobiliſsima arce, atq; ibi primũ aperit̃ beata illa & fertiliſsima regio Sirmienſis, non uini ſolum tota Septentrione laudatiſsimi, ſed etiam rerum omnium quę ad uſum humanum pertinent, ferax: tot olim Imperatoribus, atq; etiam (ut annales Romani habent) unius adpontificatum Romanum euecti, mater & alumna. Oppido olim eiuſdem nominis inſignis, cuius etiam nunc ueſtigia extare dicuntur. Mira ibi eſt locorum amœnitas, mira ſoli fœcunditas, incredibilis aeris temperies: quod propterea iam eſſe conſtat, quòd ea regio non eſt à littore Adriatico niſi tridui, aut ad ſummum quatridui itinere remota. Prima, in Sirmia ab Vuilak recedentibus occurrit Banmonoſtra, ſedes epiſcopatus Sirmiẽſis: ac anteq; ad Varadinum Petri perueneris, Kamanceh nobile oppidũ. intra illud eſt Varadinũ Petri, oppidũ cum arce eccleſię Colocienſi ſubiectũ: quẽ locũ amiſſo Belgrado, pro Belgrado numeramus. poſtea eſt Zalonkemen, & alia non magni nominis oppida, ſuperiori Belgradenſi clade per Turcas diruta. Inde in eo angulo ibi Sauus Danubio influit, arx Zemlen: inter hanc arcem, & Belgradum oſtia Saui: & in altero cõfluentis angulo Belgradum illud, tot nobiliſsimis cum hoſte Turca cõmiſſis prælijs inſigne: à cuius iam penè captæ oppugnatione, Ioãnes Huniadij, Matthię regis pater, Hungariæ gubernator, cum fratre Ioanne Capiſtrano, Amurathen olim Turcarum imperatorẽ, ſumma cũ nominis noſtri gloria repulit. Hanc arcem nos Nandor Albam uocamus, aliqui Albã Gręcam dicunt, antiqui Thaurinum appellarunt. Sita eſt, quà Hungariã ſpectat, in rupe præcipiti, oppidũ habẽs ſub ſe eiuſdem nominis: hinc Sauũ, ubi Danubio miſcet̃, illinc Danubiũ præterfluentẽ deſpiciens. Et in hunc modum ſe habet Hungaria: & eorum locorum, ubi tantam cladem accepimus, ſitus. Nam ad dotes Hungariæ, quibus ſupra omnes Europæ prouincias (ſi uerum dicere licet) abundat, referẽdas, peculiari uolumine eſſet opus. nos ſitũ eius, ut magis eſſet cõſpicuus, oculis legentium ſubijcere ita uoluimus.

¶ Rex igitur, ut ad inſtitutum redeamus, ubi accepit, Turcorum copias iam Sauũ tranſire, ueritus ne illo ſuperato, eueſtigiò ad ripas Draui, & ad oppidum quod diximus Ezeek, ante ſe occupandum feſtinaret: ad eum locũ præſidio retinendum, animum adiecit: quæ res demandata eſt comiti Palatino, qui tunc non procul à Drauo, in arce fraterna erat. Qui licet malè pedibus affectus, id tamen curandum impigrè ſuſcepit. Cæterùm illis, quibus mandatum erat ut eòdẽ uel irent, uel copias ſuas mitterẽt, mandata ſegnius quàm par erat obeuntibus, Palatinus fruſtra id quod aggreſſus fuerat, facere conatus, Budam ad regem uenit: ubi accuſata eorum qui ſibi adeſſe noluerunt negligentia, poſtea apud regem manſit, regiæ exhinc cõtra hoſtem profectionis comes. Sub idem ferè tempus rex factus eſt certior per ſecretum nuncium à quodam, cui hoſtis conſilia ac rerum eius ſtatus erat exploratiſsimus, nihil eſſe conſultius, quàm ſi Vayuoda Tranſſyluanus, cum Tranſalpino, (nam & huius fides regi in hac parte explorata eſſe uidebatur) uel à tergo aggrederentur hoſtem, nihil tale cogitantem; uel illo rectà contra regem tendente, ipſi iunctis uiribus Thra-

ciam,omni præſidio nudatam,inuaderent. ita enim fore, ut hoſtis uel opprimeretur in medio:uel certè ab incepto deſiſtere, atq; ad ſua defendenda redire cogeretur. Fuit id conſilium primò ſuſpectum,ob nõnullas cauſas, quas lõgum eſſet cõmemorare. Deinde cum Strigonienſi archiepiſcopo res fuit cõmunicata,illo conſilium approbante,præceptum eſt Vayudę Trãſſyluano,per Vrbanum Batthiani,qui tunc fortè in Moldauiam mittebatur,ut re plenius cognita,id faceret quod magis è Repub. eſſe arbitraretur. Et,ſi id putaret utilius,uires ſuas & Tranſſyluanorũ, cum Vayuoda Tranſalpino,ad illa loca conuerteret. Quæ res pro magna parte in cauſa eſſe potuit, quòd Vayuoda ad tempus prælij adeſſe non potuerit. Iam dum hæc agebantur, non aderat ſolùm,ſed & prætererat tẽpus conuentui Tholnenſi deſignatũ,& nemo adhuc ad eum locum ueniſſe audiebatur: uidebãturq; omnes ſolum regẽ inſpicere, neq; prius Tholnam uenturi, niſi regem ibi intellexiſſent eſſe.Inualeſcebãt interim in dies magis ac magis rumores de Turcę ulteriori progreſſu: donec auditũ eſt,eum Sauo tranſito aliquot caſtellis obuijs dirutis, Varadinum Petri obſidere:& iam arcem (nam oppidum parum munimentum habebat) acerrimè terra & aquis oppugnari. Tum deniq; rex,licet neq; ex Boemia,neque aliunde quiſquam adhuc aduenerat,& paucas admodum copias apud ſe haberet,ne quid tamen in tãto regni periculo omiſiſſe uideretur,quod à ſe fieri poſſet, XXIIII Iulij Buda egreditur, penes Danubij ripam,Tholnam uerſus paulatim iturus: ſperans interim, alios quoque ad ſe uenturos. Paulo ante hunc regis ex Buda egreſſum miſſus fuerat Stephanus Bathori de Somlio ad Vayuodam Tranſſyluanum,qui eum iuberet,reiectis omnibus alijs cõſilijs,hoſtis aduentu ita iam exigente, cum omnibus copijs Trãſſyluanis ad regem properare. Habuit tunc rex,cum ex Buda egrederetur,cum his qui Mariæ reginæ & archiepiſcopi Strigonienſis erant,equitum ac peditũ ad tria milia. Eo die quo Buda egreſsi ſumus, ad ſuburbanum Ambroſij Sarkani peruenimus, duobus milia-

Erd ſuburbanum. rijs à Buda diſtans: Erd loco eſt nomen, ibi rex equum amiſit,quem habebat omnium chariſsimum ac præſtantiſsimum, repentino morbo abſumptum: ex quo incredibili dolore eſt affectus. multi id pro infauſto omine habuere.Vbi cum aliquot diebus rex fuiſſet commoratus, neque quiſquam ad eum ueniſſet, cùm ijſdem copiolis, cum quibus illuc uenerat, ulterius ad uicinum pagum, Erchij uocatum, procedit: ibi etiam multis diebus inutiliter conſumptis,& ſolo Andrea Bothori ex primoribus tum,non contemnendis copijs ad eum uenĩete,per ripam Danubij ad Penteleum eſt itum, locum & ipſum (ſicut & de Ezeek diximus) uetuſtate alicuius etiam Romanorum colonię ueſtigia ſeruantem,ubi nobis à Vayuoda Tranſſyluano Georgius Baſij,cum mandatis præſtò fuit. Summa mandatorum hæc erat: Vayuodam ualde ancipitem eſſe quid agere debeat, ob tantam qui ad eum miſsi illis diebus fuerant,nunciorum uarietatem.ueniſſe ad ſe primùm aliquot literas regias,dein de frequẽtes nũcios (in quibus Gaſparum etiam Horuuath de Vuimgard,regię dapis in menſam apponendæ præfectum) quibus ad regem uenire iuberetur. ueniſſe poſtea Vrbanum Batthiani, qui conſilia quædam de hoſte à tergo cum Vayuoda Trãſalpino aggrediẽdo,ad ſe detulerit. ueniſſe poſtremò Stephanũ Bathori de Somlio,qui rurſus priora illa mandata repetiuerit, non reuocatis apertè ijs quæ per Vrbanũ Batthiani fuerant nunciata.Atq; ita prorſus ſe incertũ eſſe,quid inter tot conſiliorum mutationes agere,uel quid'nam horũ mãdatorũ exequi debeat:ad omnia ſe, quæcunq; regia Maieſt. iubeat,eſſe paratũ.Sibi tamen uideri illud conſilium longè eſſe ſalutarius, quo ad regem uenire iuberetur. Serum eſſe iam illud de Turca à tergo aggrediendo: &, ut ualde periculoſum,ita iam factũ longè quàm antea difficilius,etiamſi maximè cõducat.Iam enim Tranſalpinum,cum quo id facere iuberetur,coactum eſſe mittere in caſtra Cæſaris Turcarũ,pro obſide filium,quem unicũ haberet. His à Georgio Baſij cognitis, rex inde ad Felduar (ita oppidum in eadem ripa Danubij ſitum appellamus) eodem quo Baſij mandata domini ſui expoſuerat, manè profectus, Georgio ibi in ſenatum uocato mandat, ut dies & noctes, quantum

maximè

maximè poſsit, ad Vayuodam feſtinet: placere regi, Vayuodæ conſilium: & ita nũc, hoſte limites regni ingreſſo, & contra ſe properãte, ex uſu eſſe. Itaq; rebus omnibus & conſilijs alijs poſtpoſitis, Vayuodæ cum omnibus tam Tranſſyluanorum copijs, quàm alijs, quos per uiam ad regis caſtra ueniẽs ubiq; offenderit, ad regẽ feſtinet, omnes quoſcũq; poſsit in caſtra regia trahat, non nobiles ſolum & militares, ſed etiam agricolas. Dãtur literæ ad Tranſſyluanos: danť & ad epiſcopum illius prouinciæ Ioannem Gozthan, reginæ cancellarium: dantur ad Vayuodam ipſum, Georgio id ex uoluntate, (ut dicebat) domini ſui ſuadẽte. hæ, quas ille alijs ad eos facilius mouendos oſtẽdere poſſet, ſolito arctius ſcriptæ: & in quib. ſub pœna infidelitatis ei mãdabatur, ut ad regem dies & noctes feſtinaret. Mittiť cum Georgio Baſij, ut res facilius & celerius confici poſſet, Ioãnes Statilius, acris & prompti ingenij uir, ac nõ mediocris literaturæ, Petri Berizlai epiſcopi Veſprimienſis & Bani Martini, uiri pacis & belli artibus clari, ex ſorore nepos. alij nondũ à rege diſceſſerãt: & ecce infauſtus nũcius, Varadinũ Petri per plures dies à noſtris uiriliter defenſum, omnib. ferè defenſorib. interemptis, muro (quo peruetuſto, & ideo nõ ſatis ualido, arx erat circũdata) crebris tormentorũ ictib. in terrã deiecto, in hoſtiũ poteſtatẽ ueniſſe; atq; eos inde terra & aquis ad alias ꝓpinquas arces, maximè ad Vylak oppugnandũ, properare. Rex hoc nũcio cõſternatus, tanto magis ꝓperare iubet eos, quos ad Vayuodã mittebat. ſcribunť prĉterea literĉ ad oẽs partes. mittunť nuncij ad Georgiũ comitem Scepuſiẽſem, ꝙ non lõgè ab Albaregali, cũ quinq; hominũ milib. eſſe dicebať: ad Frãciſcum Batthyanij, Banũ Croatiĉ, ad comitẽ Chriſtophorũ, quẽ iam fama erat à Ferdinãdo digreſſum, in Croatiã ad patrẽ perueniſſe, ut acceptis inde armis, equis & domeſtico milite, ad regẽ inſtructior ueniret. Ad hæc Ladislaus Macedo Budã ad reginam celeri curſu ire iubeť. Petitur à regina, ut fratrem Ferdinandũ, & in eius abſentia præſides Auſtriĉ, pro ſubſidijs antea petitis, regi quamprimùm ſubmittendis, urgeat: & maximè pro tormentis bellicis, quibus hoſtem inſtructiſsimũ audiebamus, nos non ualde abũdabamus. Deinde ut regina urgeat Boemos quoq;: & illas copias Boemicas, pro quibus nomine & ære ſuo priuato conducendis Mezericio pecuniã dederat. Vrgetur per literas Thomas Nadasdinus, qui ad Ferdinandum miſſus fuerat, ut inſtet apud eum, narratis & regni ac regis periculis, & præcipuè Varadini Petri amiſsione, ne princeps regi, duplici cognatione, & periculorũ etiam ſocietate coniunctus, regem in tanta neceſsitate deſerat. Idem agere iubeť Nadaſdinus apud alios Imperij principes, qui tunc (ut ſuperius dictum eſt) Spiræ conuentũ Imperialẽ habebant. Inter hĉe Paulus Thomorij, qui adhuc ante Varadinũ Petri expugnatum, dum duo equitum milia haberet, quæ ſola tunc cum eo erant, ſummĉ temeritatis eſſe iudicat, tantæ hoſtium multitudini ſe opponere: relictis in præſidio arcis mille circiter peditibus, & paucis equitibus, quos in arce ab hoſtibus defendenda periſſe diximus, in alteram Danubij ripam tranſgreſſus fuerat. ubi, quantum poterat, hoſtis celeritatem retardabat, tam terra quàm aquis. Habebat enim & ſuper Danubio copias nauales, eorum quos nos Nazadiſtas appellamus, non paruas, hoſti tamen longè impares. Rex uerò oppugnatione Varadini Petri audita, per ripam Danubij, ex eo loco quem ſuprà diximus ad Pakos, ibi biduum cõmoratus, & erat dies transfigurato ſaluatori ſacra, Tholnam peruenit, aucto iam aliquantulũ exercitu: & cum Tholnam intraret, habuit ad quatuor, uel paulò amplius equitum milia. Tholnam intranti regi, prodijt obuiam, cum his qui pauci iam Tholnam cõuenerant, comes Palatinus: qui adhuc ex ſecundis caſtris, quæ eum in Erchij diximus habuiſſe, Tholnã fuerat præmiſſus. Rege Tholnæ exiſtente, conuenerunt ex omnibus ferè tam citerioris quàm ulterioris Vngariĉ ꝓuincijs, quæ nos comitatus appellamus, frequẽs numerus. ſuperuenit & comes Georgius Scepuſienſis, cũ trecẽtis, uel paulò amplius equitib. grauis & leuis armaturĉ, ac mille circiter ducẽtis peditib. Affuit & Hannibal Carthaginenſis Cyprius cum mille trecentis peditibus, pontificijs pecunijs conductis. Venerunt & aliĉ pedeſtres pontificis copiĉ, q̃ omnes in unã ſummã

collectæ,efficiebant quatuor peditum milia, armis & robore militum eleganter instructæ. Atque ex hoc numero,duce Leonardo Gnomskij Polono, egregio castrorum metatore,& ad hoc ipſum præcipuè conducto, Poloni mille & quingenti:qui rebus omnibus,quibus hoc militum genus commendari ſolet,alios peditatus lōgè anteibant. Venerūt per hoc ipſum tempus & nōnulli ex epiſcopis:Paulus Vardaij Agrienſis,Frāciſcus Perenni Varadiēſis, & plures tam epiſcopi quàm ſeculares. Dū Tholnæ eſſemus,cōſultatum eſt diligenter frequētiſsimo ſenatu,quotidie ferè,diebus regni,de ulteriori regis progreſſu,ac rurſus de retinendo tranſitu Draui:quando iam & de Sauo & de Varadino Petri actum eſſet:& Turca expugnatis iam omnibus penes Danubiū caſtellis,& arce etiam Vilak inpoteſtatē recepta,ad Ezeek aduētare diceret. Deſignatur itaq; rurſus,qui ꝑperet ad Draui tranſitū, ante hoſtē occupandum,idem comes Palatinus,qui prius. Addunt plures ex optimatibus,qui eum ſequant cum copijs:quorū aliqui,dum mandatū regium exequi recuſant,dum priuilegia ſua & morem baronū ſub regijs tantū ſignis militandi iactāt,ea quoq; res,Draui ſcilicet defenſio,fuit prętermiſſa:Palatino,tametſi eadem qua prius corporis ualetudine impedito,nullū tamen laborem recuſante:quem cum ad Mohachiū progreſſum,cæteri qui mittebātur,ſequi recuſarent,priuilegia ſua (ut diximus) allegantes: rex in frequenti ſenatu,ubi de hoc agebat,ſubitò in iram uerſus: Video,inquit,ego unumquenq; capite meo (uerba enim regis, ſicuti fuerunt, ita ponemus) excuſationem & ſalutem capiti ſuo quærere. Ego perſonam,& caput meum ideo in hęc pericula adduxi,ut illud pro huius regni & ueſtra ſalute omni fortunæ diſcrimini obijcerem. Ne quis igitur ſit,qui poſsit excuſationē aliquā ſuę ignauiæ capite meo prętendere,néue poſsit aliquid mihi imputari:ibo ego, Deo optimo bene iuuante,cras uobiſcum in perſona,eò,quò alij ſine me ire nolunt. His dictis applauſu multorū,admiratione uerò omnium qui aderant ſubſequuto,ſignum in ſequentē diem proficiſcendi canere iubet:quibuſdam,qui non ignorabant,quid inde periculi ſequi poſſet,fruſtra profectionem huiuſmodi diſſuadētibus. Ex Tholna igitur ſequēti die profecti, pridie eius diei qui erat aſſumptæ Virgini matri dicatus, Zeckzardum,inde binis caſtris Bathā peruenimus. Fuerunt prius miſsi inualeſcente in horas hoſtis appropinquatione,qui exercitū per pagos & uicos huc illuc diſperſum in unum cogerēt, & Batham cōpellerent. Fuit miſſus epiſcopus Boznenſis,Georgius de Palina, uir iuris ſcientia & uitę integritate clarus,qui Paulum Tomori eōdē uenire iuberet. Cum itaq; Batham omnes cōueniſſent,& tempus exigere uideret (id quod & ad eam diē uidebatur non ſine graui detrimento & incommodo dilatum) Imperatorē aliquem exercitui præficere,rex animis ac ſuffragijs omniū, à ſingulis ſecretò exploratis,cum multo maioris partis uota in Monachū inclinare uideret:eum cum comite Georgio Scepuſienſi,fratre Vayuodę,totius exercitus Imperatorē declarat:non omnib. eam ducū,pręſertim Monachi, declarationē approbātibus,quibuſdā etiā ſatis grauiter id ferentibus. quos tamen poſtea oēs uidimus dicto ducum obſequētiſsimos fuiſſe. Verùm Tomorij cum regis uoluntatē eam circa ſe eſſe uideret, ut curā ducendi exercitus omnino ſuſciperet,diu eſt, multūq; reluctatus,nunc regularem profeſsionem, nunc imperitiā,ac uirium ſuarū tanto oneri ferendo imparitatē cauſatus: habere dicebat regiam Maieſt. multos claros uiros, ex ordine patricio,ſeculares, quibus hoc muneris longè magis conueniret. nominabat comitem Palatinum præſentē,& Vayuodā abſentem:utrumq; in magnis expeditionibus uerſatū,& ducēdi exercitus alijs omnib. q̃s Hūgaria haberet,peritiorē. ad hæc,comitē Georgiū Perēni. hęc iuuenes, nō carentes tamen & ingenio,& miniſtris lōgè ſe bello gerendo aptioribus:ſe tanto oneri omnino imparē,ut qui tale bellū,quale tunc ſuę Maieſt. inſtaret,ne oculis quidem unquā uidiſſet: neq; id onus ullo pacto ſubiturū,etiam ſi rex caput ei amputare iuberet. His & alijs eiuſmodi tam publicè quàm in ſecretis regis colloquijs fruſtra ſæpe commemoratis,rex nihilo ſecius eum ducem belli declarat. Addit ei, quod diximus,Georgium comitē,Vayuodę fratrē,qui & ipſe diu eſt eam prouinciā pertinaciſsimè

ciſsimè deprecatus. Tandem ea lege cõſenſit, quòd ei nemo alius, niſi frater Paulus (ita enim dicebat) collega daretur: utq́, ubi frater adueniſſet, liberum eſſet ei ſtatim hoc munere ſeſe abdicare. quod facilè fuit conceſſum: quòd longè iam antea fuerat decretum, ut cum Paulo Tomorij, & comite Chriſtophoro Vayuoda, dux huic bello gerendo præficeretur. nam comes Nicolaus de Salm ualetudinem aduerſam excuſauerat. His itaque peractis, duces ad locum caſtris prope oppidum Mohacz capiendum proficiſcuntur. Erat id oppidum epiſcopatus Quinqueccleſienſis inter Batham & oſtia Draui fluminis, in ripa Danubij ſitũ. Danubius paulò ſupra Bathã ſcinditur in duos alueos: quorum maior ulteriorem, quę campeſtris eſt, Hungariam ſecat: minor Batham & Mohaczium alluit: ambo infra Mohaczium in unum coeuntes, inſulam ibi efficiunt. Mohaczi uicus ſiue oppidum eſt ſatis celebre, habet circa ſe quaq; uerſum ingentem planiciem, nullis collibus uel ſyluis impeditam. Habet ad ſolis occaſum Quinqueccleſias, ciuitatem (ut diximus) ante hanc cladem ſatis inſignem. A' Septentrione eſt ei, quam diximus, Batha: ab Oriente habet illum minorem Danubij alueũ, à Meridie quatuor & amplius miliarijs remotũ Drauum fluuium, inter quem & Mohaczium ſunt partim colles uitiferi, partim paluſtria quędã loca. & in hoc ipſo ſpacio erat, nõ procul à Mohacz, aqua potius quædam paluſtris, quàm q̃ ea uel palus uel amnis uocari poſsit. Kraſſo eum incolę appellant. ultra quẽ habebat Tomorij quinq; aut ſex equitũ milia in caſtris, partim ex his q̃ ab initio cũ eo fuerant, partim qui poſtea cũ Petro Perenni, & cum alijs ad eum aduenerãt; quos iuſſu regis ex ulteriori ripa Danubij in citeriorẽ traduxerat, cum exercitu regio coniungendas. Loco igiť caſtrorum cum collega prope Mohaczium capto, ac diligẽter ex præſcripto etiã Leonardi Gnoienskij metato, & ſua cuiq; ſtatione aſsignata, ipſe rurſus ad ſuos, qui ultra illã aquã in caſtris erant, cum Petro Perẽni proficiſciť, illos quoq;, ſi id ei prrſuaderi poſsit, in caſtra regia ſecũ adducturus. Quò ubi peruenit, & ubi militib. & copiarum ductoribus in unum cõuocatis uoluntatẽ regiã, & pariter ſuã de caſtris retroducẽdis expoſuit: tum uerò milites ad unum oẽs frrmere, indignari, ſeſe ab hoſte, cui obuiam iri oportebat, cum quo manus, ſi uiri eſſent, ſtrenuè forent conferendæ, abduci: fugam meditari, non pugnam. Principes, qui talia regi ſuaderent ocio & inertiæ aſſuetos. Veniat modò rex, & ſecum in hoſtem arma ferat: uictoriam fore in manib. ſuis. Exploratũ ſibi eſſe habere quidẽ hoſtẽ ingentem uim hominũ & tormentorũ: exercitum tamen eius imbellem eſſe, & inermẽ: uix decimũ aut uigeſimum quẽq; telum aliquod habere, quo nocere poſsit. Illud etiam eſſe ſibi cõpertum dicebant, omnem illam ſtrenuam olim, & inuictã Turcarum manum, primùm ſub Belgrado, pòſt in expugnatiõe Rhodi cecidiſſe. Agat modò magnanimus dux cum collega, quæ ſint ſtrenui ducis: omnia proſperè caſura. Auellat regem & ſtrenuum quemq; militem, ab illa inerti ſacerdotum & aliorum pugnã detrectantiũ turba, qui regẽ etiam ipſum de animo & corpore præſtantẽ, ſuis ignauis moribus & cõſilijs corrumprre & effœminare, & ex pręſtantiſsimo iuuene ſui ſimillimũ reddere conenť. Dum hæc in illis caſtris aguntť, iam apud Mohaczium oẽs loca in caſtris ſibi deſignata occupauerant, & ſub tentorijs agebãt. Rex adhuc ſe in Noua uilla Macedoniorum, quæ inter Batham & Mohacziũ eſt, cum paucis continebat: nõ paruo expoſitus periculo, ſi hoſtis nõ multũ inde remotus, paucitatẽ, q̃ apud regẽ erat, animaduertere potuiſſet. Sed regis fatũ in aliud tẽpus, ubi lõgè glorioſius pro patria occumberet, fortuna reſeruabat. Aduolat interim repentè rx caſtris, nocte intẽpeſta, ad regẽ ſomnũ carpentẽ, Michael Podnamiczkij, ab optimatib. miſſus, afferens pro re certa, Cæſarem Turcarum Drauũ iam tranſiuiſſe, cum magna copiarũ parte: reliquã cum omne celeritate traduci, certamẽ nullo iam modo differri ulterius poſſe. Orare optimates regiam Maieſt. ut omni mora poſtpoſita, ad eos in caſtra ueniret, de pręlio cum hoſte conferendo conſultaturus. Rex his quę Podnamiczkij attulerat cognitis, & aduocatis his paucis cõſultatoribus quos ſecum habebat, conſultat quid in re tam trepida & ardua agendum eſſet. Occurrebat regi conſilium Vayuodę

Kraſſo palus.

Tranſſyl-

Tranſſyluani, è comitis Chriſtophori, quorum uterq; per nuncios, qui ab illis paulo antè redierãt, damnarat cõſilium eorũ qui regem ante tempus ad locum hoſtis adeò propinquũ adduxerant. Fuiſſe regi uel Budę expectandum, uel in alio quopiã remotiore ab hoſte loco ſubſiſtendum, dum oẽs regni uires & auxilia conueniſſent. Hortati fuerant regem, ne ante ſuum ſaltem aduentum, manus cum hoſte confereret. Nunciabat & illud Vayuoda, per Ioãnem Statilium, uenire ſecum ex Tranſſyluania copias cùm numero tum robore militum ita præſtantes, ut in eis poſſet rex uel præcipuam ponere ſpem uictoriæ. Et hæc igitur ueniebant regi in mẽtem, & ante oculos ei uerſabantur quæ Senatus nunciabat. Cui ſi non paruiſſet, ſi quid aduerſi contigiſſet, hoſte præſertim adeò propinquo, & militibus tanto ardore pugnæ flagrantibus, uidebat omnem rei malè geſtæ aut occaſionis pr̨etermiſſæ culpam in ſe unum coniectum iri. His curis anxius, ſtatuit tentare optimatum animos, ſi quo pacto ad Vayuodam ſaltem, & comitem Chriſtophorum expectandum, & ad caſtra interim, ſi hoſtis urgeret, in tutiorem locum transferenda induci poſſent. Mittitur ergo in caſtra, eadem fermè illa noctis hora qua Podmanĳezkĳ uenerat, cancellarius, qui apud regem erat, ſuaſurus primoribus, maximè ducibus belli, & Strigonienſi archiepiſcopo, ac comiti Palatino (nam reliquam procerum ſimul & uulgi multitudinem à nutu iſtorũ pendêre non ignorabat) prælĳ dilationem. Iubetur cancellarius commemorare omnia ex ordine, quæcunque à Vayuoda & à Chriſtophoro fuerant regi nũciata: ponere eis ante oculos, quàm manifeſtum excidium regno immineat, ſi rex cũ tot primoribus, tanto totius regni Hungariæ nobilitatis & militiæ flore, ſeſe tam aperto periculo exponeret. Nam ſi contingat (id quod hoſtium multitudine & apparatu cum paucitate ſuorum collata, magnopere eſſet extimeſcendum) regem ſuccumbere: quid poſtea eſſe, quod poſsit hoſtem remorari, aut impedire, quò minus tota Hungaria paruo negocio potiatur? Dicebat inſuper, eſſe longè fortaſſe utilius, dum alĳ ueniẽt, dum Vayuoda cũ Tranſſyluanis, Banus Sclauis, Chriſtophorus ex Croatia, Boemi cum Morauis & Sleſitis, & ſi quæ alia auxilia eſſent uentura, adeſſe poſſent, exercitum abducere in aliquem tutiorem locum: uel retro etiã, ſi hoſtis eam neceſsitatem imponat, aliquantulum cedere. minus calamitatis accepturã eſſe Hungariam, ſi hoſtis eam totam à Mohacio uſq; ad Poſonium peruagetur, ac ferro & igni deuaſtet, quàm ſi tanti exercitus, in quo rex & tanta ſit procerũ nobilium & militum turba, uno prælio deleãtur. His enim deletis, quid poſtea ſpei regno reliquum eſſe? Rege aũt, & tot pceribus, ac tali milite ſaluo, faciliora fore omnia: eò pr̨eſertim rege, qui generis propinquitate ac neceſsitudine ſit longè lateq; uniuerſum Chriſtianum orbem circumplexus. Hæc cum cancellarius, quemadmodum iuſſus erat, eadem illa nocte ad proceres, primùm primoribus ſingulis ſeorſim nocte aditis, deinde ad Senatũ uniuerſum detuliſſet, nihilo magis profecit, quàm ſi nihil eis fuiſſet nunciatum: adeò omnium animi erant partim uana uictoriæ ſpe certaminis auidi: partim metu diſſuadendę pugnę, cuius deſiderio uidebant militum animos accenſos, occupati. Rex igitur ſub primam lucem in caſtra uenit: & quia nõdum ex Buda naues uenerant, quæ tentoria & alia in caſtris regi neceſſaria deferebant, in domum epiſcopi oppido adiacentem diuertit, tẽtaturus ibi quoq;, quod per cancellariũ paulo antè fruſtra tentauerat. Conuocantur igitur ad regem omnis omnium ordinum & nationũ conſiliarĳ, diu Senatui ex ordine etiam militari interfuere frequentes: & ex Boemis quoq; & Morauis, illi qui ad eos pr̨euenerant. Agitur diligenter cum ſenatu & militari ordine, quid facto ſit opus: cum nemo adhuc eorum qui ex Tranſsyluania, Sclauonia, Croatia, Boemia, Germania expectarent̃, adeſset: quorum pleroſq; certa ſpes eſset breui affuturos: hoſtis aũt in propinquo eſset, nõ niſi duob. ad ſummũ miliarĳs à caſtris regĳs remotus, pugnam fortaſse nullo pacto dilaturus: quid faciundũ regi cẽſerent: transferẽdáne aliunde caſtra, pugnę, interim dum hi qui expectabantur aduenirent, differẽdæ gratia: an belli fortunã cum hoſte experiundam? Aderat his conſultationib. Paulus etiam Tonorĳ, proxima nocte ex alĳs caſtris hac ipſa

de cauſa

de cauſa accerſitus: qui cum à prælio cum hoſte conferendo uideretur non alienus, rex miratus qua ſpe animum haberet, & eius etiam à tali propoſito auertendi gratia coram uniuerſo ſenatu iubet eum interrogari, primùm de ſuorum, deinde hoſtium numero. Nam & id ſciebat ille, magis ipſi quàm ulli alijs conſtare, ob frequẽtes exploratores & transfugas, qui ad eum aſsiduè ueniebant. Ad primum reſpondit, tam in caſtris regijs, quàm in ſuis (erant enim, quod ſuprà diximus, diuiſa) non eſſe ſuo iudicio ſupra uiginti milia armatorum. In caſtris uerò hoſtium, dixit ſe certò intelligere ad 300000. hominum. quæ res, & tanta noſtrorum cum hoſtibus imparitas, cum animos omnium uehementer perculiſſet: ſubdidit repentè ille, non eſſe hoſtes propterea magnopere formidandos. eſſe enim illam multitudinem & inermem magna ex parte, & imbellem. Inſtanti regi rurſus percũctando, quot'nam crederet hoſtium milia eſſe bello aptiora & ſelectiora? reſpondit, 70000. Is quoq; numerus uiſus eſt exercitum noſtrum quàm lõgiſsimè exuperare: præſertim cum idem tormẽta etiam bellica grandiora dixiſſet eſſe ſupra 300. His tamen diu multumq; cõſultatis, & tam Monachi cõſilio quàm animis ferè omniũ (præter paucos, qui neſcio quo uano metu ducti, non audebant palàm quod ſentirent proferre) iam per ſe ad pugnã decernendam ſpectantibus, superuenere repentè inter medias has cõſultationes, miſsi ex alijs caſtris, qui cum in ſenatum intromiſsi fuiſſent, dixerunt, ſe nomine eorũ qui in alijs caſtris erant, tam ad regẽ quàm ad ſenatũ mãdata habere. Ita prius cum ſolo rege in ſecreto conclaui collocuti, poſtea inde cum eodem rege egreſsi, monent ſenatum accuratè, nomine ſuorum, ne regem à pugna cum hoſte conferenda dehortẽtur, habere ſe uires hoſtium, licet hi numeroſi ſint, planè exploratas: uictoriam eſſe in manibus, modò fortuna, quam Deus eis obtuliſſet, uti uelint. Venirent igit᷑ cum rege, & caſtra Deo bene iuuãte cum ſuis caſtris hoſti uicinioribus, & illi inuadẽdo opportunioribus, iungerent. Quòd ſi quid aliud regi perſuadere niterentur, illis paratũ eſſe exitium: ſeq; ab hoſte contra nos, ſi caſtra noſtra caſtris illorum quamprimũ non admoueremus, uenturos affirmabant. His inter ipſas belli conſultationes corã rege & ſenatu expoſitis, illis etiam qui ſaniora conſilia ſequebantur, tam atroci denunciatione deterritis, pugna decernitur: nulla ſpe, neq; uaiuodam, neq; Chriſtophorum, neq; Boemos ad tempus prǽlij affuturos. Banus tantum Croatiæ, Fran. Bathianij, qui iam nõ procul à Quinqueccleſijs cum copijs Sclauonicis erat, ſpem faciebat, ſeſe intra biduũ aut triduum affuturum. Id quod poſtea euenit ita. Fuerunt qui dimiſſo etiam ſenatu, multũ improbarent conſilia pugnæ, ita pręcipitãter ineundę. Fuit inter alios Franciſcus Perenni epiſcopus Varadienſis, feſtiui ingenij iuuenis, & ita certo ſcribendi charactere prędicus, ut ei neminem noſtrorum (niſi fortaſſe Thomam Zalahazij epiſcopũ Veſprinienſem) in hoc genere pręferri uelim, pręſertim ſi tantum ingenio excolendo quantũ ocio, & his rebus in quibus iuuenes nobiliores, magno ſuo & patriæ damno tẽpus plerunq; cõterere ſolent, indulſiſſet. Is igitur, quaſi eorum quæ paulo pòſt ſequuta ſunt pręſcius, regi non ſine omnium qui aderant admiratione dixit, eum diem quo pugnandum eſſet, poſtquã ita placeret, 2000 Hungarorũ martyrium (nondũ enim hũc numerũ exercitus excedebat) duce fratre Paulo Thomorij, pro Chriſti religione occiſorum fore cõſecrandum: ac pro eorum canoniſatione quod uocant, cancellarium, ſi is huic bello ſuperſit, in urbẽ fore mittendum, ut qui pontifici & ſupremis patribus ſit ad legationes Romæ defunctas bene notus. in quo utinam ille falſus fuiſſet uates. Sed erunt fortaſſe, qui accuſaturi ſint audaciam noſtrorum, qui ita cupidè pugnam hanc expoſcebant: & hanc uel temeritatem, uel improuidentiam ſint uocaturi: quod neque nunc deeſſe uideo. Sed ignorant multa illi fuiſſe in cauſa, quæ prudẽtiſsimos etiam & ſummos Imperatores, ad idem facilè impellere potuiſſent: & ante omnia, mirus & incredibilis, ac fatalis penè quidam militum ardor, ac certa & indubitata in omnium ferè animis uictoriæ ſpes. Ad hæc, occulta quædã Pauli Thomorij cum magna hoſtilis exercitus parte conſilia, cum his ſcilicet, qui uel Chriſtiani ipſi, uel Chriſtianis parentibus nati erant;

Epiſcopus Varadienſis.

erant: & qui tormētorum bellicorum apud hoſtem curam habebant, partim Germani, partim Italici generis. quin & illud accedebat, quòd non uidebatur ſatis tutus ab hoſte adeò propinquo receſſus: hoſte præſertim ob equorum uelocitatem ad nullam rem magis apto & prōpto, quàm ad perſequendū cedētes. Pugna igitur in hunc modum decreta, ea quæ ad pugnā pertinebant curantur. Ante omnia Tomorij in caſtra ſua, quæ in proximo fuiſſe diximus, proficiſcitur, ibi ægrè à ſuis impetrat, ut retrò aliquantulū concedant, & ſe cum exercitu regio coniungi patiantur. Ita ſequenti die caſtra noſtra cum caſtris illorum, medio ferè miliari, infra Mohaczium cōiuncta fuerunt: ſic tamen, ut & ibi noſtri illis non miſcerentur, ſed eſſet paruum interuallum inter noſtra & illorum caſtra relictum. Eodem tempore uenerūt ex Buda naues tormentis bellicis maioribus & minoribus, puluere item bombardico, & quibuſdam alijs ad pugnam neceſſarijs plenę: nouem etiam machinas à Viennenſibus miſſas aduehentes. Venerūt & Alexij Turzonis 200 ferè pedites, cum aliquot machinis. nam ipſe cum epiſcopo Veſprinienſi Budæ relictus erat apud reginam. Hi duo ad eius cuſtodiam & obſequia deputati fuerunt: fugæ etiam eius poſtea comites, qui in hūc uſque diem in reginæ obſequijs permanſerunt. Affuit & Banus etiam Croatiæ, die Dominico, qui pugnam pręceſsit, cum elegātiſsimis copijs: fuere ad tria milia equitum, ac non ita multi pedites. Venerant cum eo Ioannes Tahij, Ioannes Banffij, & nōnulli alij ex regni Sclauoniæ proceribus. Venit poſtridie eius diei manè, rege etiam inſtruente, (nam eo etiam die creditus eſt hoſtis in prælium deſcenſurus) Simon de Erdeuud, epiſcopus Zagrabienſis, cū fratre Petro Erdeuudij, cū ſeptingentis amplius equitibus, uiris, equis, armis decenter inſtructis. Aduenit eodem ferè temporis momento Stephanus Azel, cum 300 equitibus fermè, quos Ioānes Bormemiſſa regi in ſubſidium miſerat, cum aliquot milib. aureorum, ſupremum à patre filio alumno munus. Venit circa ſerum eiuſdem diei, Ioannes Zerechen, ſupra 2000 peditum, eorum qui circa Drauum colunt, & inſignes ſagittarij habentur, ducens, partim in ſuis, partim in capituli Quinqueccleſienſis poſſeſsionibus collectorum. Venerunt & alij plures intra illud triduum: illi pręcipuè qui propinqui erant, & in his Philippus More epiſcopus Quinqueccleſienſis, & frater eius Vladislaus More. Quibus omnibus ſimul congregatis (fuere autem ad uiginti quatuor uel uigintiquinque hominū milia: nam naualium copiarum, quę & ipſæ eodem in loco erant, nullus in eo bello fuit uſus, Cæſare cum illo ſuo tam numeroſo & potenti 300000 hominum exercitu, non niſi per duo miliaria diſtante) conſumpti ſunt illic tres dies, qui pugnam anteceſſerāt, partim in pugnæ præludijs, quę aſſiduę fiebant, maiori ſemper hoſtium quàm noſtrorum damno: partim in conſultando, quo pacto & in quo loco cum hoſte congrediendum, quem in modum acies eſſet ſtruenda, ubi rex in acie ſtare, ubi eques, ubi pedes, ubi bombardæ poni deberent, quas ad octuaginta habebamus, cum hoſtilibus minimè cōferendas. Diſputatum fuerat ante illud tempus diligenter de regis perſona: fuerant, qui cenſebant eum cum aliquot hominum milibus ſelectis, procul ab acie ſtare debere. quod cùm nullo pacto exercitus laturus eſſe uideretur, qui regem de more uolebant pręlio intereſſe: agitatum eſt & illud, ut regis loco, armis regijs alius indueretur. Sed id quoque uiſum eſt, ſine ingenti exercitus reclamatione ac conſternatione fieri non poſſe. Decretum igitur poſtremò eſt, cùm ſatis anceps pugna imminere uideret, ut eſſent qui regis ſeruandi curam haberent, ſi quid grauius accidiſſet: & regem ſimul ac aciem, ita ut reſtitui poſſe amplius non ſperaretur, inclinare uiderēt, ex media acie ereptum abducerent. Demandata fuit hæc cura Gaſparo Raskaij, Valentino Toronk, & Ioanni Kalaij, tribus præſtantiſsimis uiris, & regi ſine ulla controuerſia, fidiſsimis: diſpoſitis etiam ad id equis uelocioribus, quibus rex, ſi ita neceſsitas poſtulaſſet, in euadendo uteretur. Sed ut ad rationem diſponendæ aciei redeamus, erant non pauci, & in his Lāpert Gnoniskij, qui conſultiſsimum nimium cenſerent, ſi curribus quibus rex maximè abundat, acies undiq; cingeretur: ac ſi intra ſepta & munimēta

Lalo More.

certamen

certamen fieret. hoc enim pacto futurum dicebant, ut hoſtis non ita facilè nos poſſet (quod magnopere timendũ erat,) circumuenire. Approbant hãc ſtruẽdæ aciei formam Radiſch Boſich & Paulus Bakith: ex quibus poſterior tribus legitimis prælijs è Solymano cum hoſte commiſsis, interfuiſſe ſe dicebat. Itum eſt igitur pedibus in hanc ſententiam. Demandatáq; ea cura Gnoinskij, & quibuſdam alijs: ſerius tamen quàm oportebat, & eo demum ueſperi, quo in ſequẽtem diem eſt cum hoſte pugnatum. Itaq; hæc quoq; res, ſicut alia multa, fuit neglecta. Aciem eo die quo eſt pugnatum (qui fuit XXIX Auguſti menſis, diui Ioanni Baptiſtæ decollato ſacer) ex ſententia eorum quos paulo antè nominauimus, ita extruere placuit, ut quãto latius extendi poſſet, extenderetur: in quo illud eſt potiſsimum ſpectatũ, ne ab hoſte circumueniremur. Deinde diuiſus eſt uniuerſus exercitus in duo agmina. In primo agmine, duces belli erant nullo certo loco: ſed ubi res poſtulaſſet, dextrũ eius cornu Banus Croatiæ, cum Ioanne Thahij: ſiniſtrum, quod Vayuodæ Tranſſyluaniæ, ſi adeſſe potuiſſet, deſignatum fuerat, Petrus Perennij curabat. Erãt in hoc priori agmine plures ex primoribus, in quibus Antonius Paloczij, Frãciſcus Hommonaij, Gabriel Perennij, Thomas Zechij, Andreas Bathorij, Emericus Czibak, & plures alij. Tormenta bellica ſtatim poſt principia poſita erant. Secundum agmen, ſiue illa acies, quam nos Statariam appellamus, in qua rex erat, ex equitatu magis conſtabat, paucos admodum pedites à lateribus habebat: inter hanc aciem, & primam, nõ intercedebat niſi ſpacium lapidis iactus. In eo agmine ante eum ordinem in quo rex erat, triplex erat ordo, magna ex parte ex cubicularijs regijs & baronibus conflatus: quorum dux erat Nicolaus Tharczay, uir & manu promptus, & ſingulari in regem fide. Ibidem erat uterq; aulæ regiæ præfectus Petrus Corlatkei, & Andreas Trepka Polonus. Erat & Stephanus Slijk Boemus, cum alijs Boemis & Morauis: & hi ante regem, regi proximi erant. Tres illos ordines ſubſequebatur ordo regius, & in eius ordinis medio rex ipſe, nempe

Ingenio, ſpecie, uirtuteq;, numinis inſtar,
Spes patriæ, regumq; decus, ſi fata tuliſſent.

Ad regis dextram erant, antiſtes Strigoniẽſis, & Zagrabienſis. nam Agriẽſis adhuc ex Batha Budam fuerat miſſus, poſt Zagrabienſem, Varadienſem, Quinqueccleſienſem, Sirmienſem: duo enim ex prælatis, Iaurienſis & Vacienſis, ad læuã poſiti erant. Poſt cancellarium, Nitrienſis, Boſnenſis, præpoſitus Albenſis, & poſt hunc ſecretarij ac cubicularij. regis in parte ſiniſtra, penes regem, locus erat relictus comiti Palatino: qui licet æger pedibus, & uix equo inſidens, tamen modò in primo, modò in ſecundo agmine diligentiſsimè uerſabatur. In læua igitur parte, cum Palatinus à loco ſuo abeſſet, erant penes regem aliquot barones: & illi duo, quos diximus, antiſtites. Regi à tergo adhærebant Czetricz, Maijlath, & Horuuath, ſtabuli regij magiſter. Poſt proceres ſimili modo erant hi, quos quiſque ſibi magis fidos & ſtrenuos pro tutela corporis ſui delegerat: his erat cõiunctus poſt regem & proceres, equitũ cataphractorum pulcherrimus globus, 1000, uel paulò amplius cataphractos continens. nam alij huius generis equites per primum agmen ſparſi erant. In medio huius globi erat uexillum regis, quod Ioannes Dragſtij iudex curiæ, quę tertia eſt inter ſeculares à rege dignitas, ſuſtinebat. Hanc ſtatariam aciem cingebant undiq; equites leuis armaturæ, & pedites quoque à lateribus, quod ſuperius diximus. In latere eius dextro, poſt antiſtites & ſecretarios, erant illi tres, quibus tutelã regij corporis commiſſam fuiſſe diximus. Locus, ubi acies fuit inſtructa, receſſerat à Mohaczio miliari uno, à Danubio præterfluente miliario medio. Erat, quod & ſuperius dictum eſt, in eo loco ingens & lata planicies, nullis neque ſyluis, neque uirgultis, neque aquis, neque collibus impedita, niſi quòd ad læuam, inter eum locum, & Danubium, erat aqua paluſtris, & limoſa, crebra arundine plena, ubi poſtea multi mortales perierunt. Contra nos collis erat in longum protenſus, in theatri quodammodo formam, ultra quem Cæſar Turcarum caſtra habebat. in collis imo deſcenſu, pagus modicus cum

templo. Feulduuar ei pago eſt nomen. Ibi fuerunt poſitæ machinæ hoſtiles. cum locum oculis nos poſtea, circa extremum certaminis tempus conſpeximus, hoſtibus fuiſſe oppletum, maximè Ianiczaris, quos uocant, qui quicquid erat ultra illius pagi caſulas, omnia longo ordine occupabant: inter quos fuiſſe Cæſarem, poſtea fuit cognitum. Tormenta ita erant ibi poſita, quaſi in quadam ualle: propter quod noſtris longè minus, quàm ſi in plano fuiſſent, nocere potuerunt, & plus terroris quàm damni intulerunt. Acie in hoc quem diximus loco, eo quem diximus modo & die, paulo poſt ſolis exortum inſtructa, (erat autem dies clara, & multum ſerena) Palatinus regem ex eo loco quem ei deſignatum fuiſſe diximus, eductum, quod & triduo antè fecerat, per uniuerſum exercitum circumducit: ibi eum præſentem, de quo aliqui dubitauerant, omnibus manu oſtẽtans, paratum dicebat omnia extrema, & mortem etiam ſubire pro patria, pro ſacra Chriſti Dei opt. max. religione, pro coniugibus & liberis eorũ. Agerent itaq; ipſi quoq; uiri fortiſsimi, Hungaros ſe eſſe meminiſſent: & eos qui & ipſi ſæpe, & eorum olim maiores incliti illi heroes, & fortiſsimi Chriſtianæ Reipub. propugnatores, tot clara trophęa, ex eodem illo, cũ quo pugnaturi eſſent hoſte, retuliſſent. Nec eſſe quòd hoſtium multitudine deterreantur. non enim in multitudine, ſed in robore militum, ſitam eſſe uictoriam. Deum etiam ipſum ex alto, pro ſua ſancta religione pugnaturis affuturũ: in manu ipſorum poſitam eſſe dicebat, nõ patriæ ſolùm, quam hoſtis occupare ueniſſet, ſed totius Chriſtianæ Reipub. ſalutem. Hæc & alia talia cum Palatinus, & ſimul etiam rex omnibus ordinibus obequitatis, commemoraſſent: rex locum & ordinem ſuũ repetiuit. Conſumpſimus poſtea maiorem diei partẽ in expectãdo hoſte: qui ſe ita haud multis quiſ leuia cum noſtris certamina ac belli pręludia exercebant, præmiſsis, adhuc poſt colles illis continebat, dubium noſtros'ne, ut ad illas locorũ anguſtias pertraherent, an ut pugna in ſequentẽ diem delata, nos ea nocte in caſtris ex improuiſo aggreſſos opprimeret. quod pro ea militum & tormentorum copia, qua abundat, non erat ei difficile factu: uel ut potius nos longa prælij expectatione fatigaret. Quicquid in hoc hoſtis fuerat ſecutus, non mihi de hoc eſt compertum. Tenuit certè nos tota ferè illa dies ſuſpenſos. Sic ſuſpenſis & expectãtibus apparuit, iam ſole in ueſperam inclinante, agmen hoſtium, per uallem, quæ nobis ad dextram ſubiecta collibus erat, tacitè incedens, ſola haſtarum ſummitate illud prodẽte. Monachus igitur, ratus id quod erat, illos uel ad caſtra noſtra diripienda, uel ut nos circumuenirent, tẽdere de prima acie ad regem aduolans: iubet Caſparum Raſkay cum duobus alijs, quos ad cuſtodiã regij corporis deputatos fuiſſe diximus, ire exploratum, quid'nam illi molirẽtur, & ut eos ſi poſſent, ab incepto itinere auertant. Ille non immemor quid ei antea fuerat de regis cuſtodia mandatum, recuſata, quãtum honeſtè potuit, prouincia, demũ cùm & Monachum inſtare uideret, & regem Monachi imperio non contradicere, ne quod non ſine magna cauſa faciebat, id in ignauiam uel timiditatem ei uerteretur: ſubdit equo calcaria, & illuc quo nitebatur, cum ſocijs, & tota equitum qui eis parebant, cohorte feſtinabat, ea etiam ſpe (quod non uidebatur ullo modo dubitandum) illũ ad tẽpus, quo regi eius opera eſſet neceſſaria, inde facilè reuerti poſſe. At his eò quò diximus profectis, adhuc incertum erat, utrum hoſtis facturus eſſet eo die pugnandi poteſtatem: & erat poſt meridiem hora ferè tertia. Nec deerant ex primoribus, qui tam longam expectationem pertęſi, ſigna receptui canenda, & in caſtra redeundum cenſerent. Quod cum Monachus ſenſiſſet, repẽtè ad regem cum collega aduolat, pugnam nullo modo differendam eſſe monet: minus eſſe periculi nũc cum parte copiarũ hoſtilium, quàm in poſterum diem, cum toto exercitu congredi, non eſſe de uictoria dubitandum. Ad quam uocem rex ſtatim ſigna canere iubet: & ſimul cum tubarum clangore, & tympanorum ſonitu exoritur clamor, uel cantus potius noſtrorum, Ieſu Saluatoris nomẽ inuocãtium de more. & eodẽ tempore uidimus ingentẽ copiarum hoſtiliũ uim de colle illo, qui nobis oppoſitus erat, ſeſe ſenſim demittẽtiũ, ubi Cæſar Turcarum etiam erat. Tum demum regis capiti galea eſt impoſita, quo tempore

Palatini exhortatio.

tempore magnus in eius ore pallor apparuit, quaſi futuri mali præſcius. Signo belli dato, uiriliter cum hoſte concurrêre hi qui in prima acie erāt: bōbardę quoq; noſtræ omnes emiſſæ fuerunt, paruo tamen hoſtiū damno fit certamen, multo acrius quàm pro numero militum noſtrorum, plures ex hoſtibus quàm ex noſtris cadunt: donec noſtris fortiſsimè pugnantibus, hoſtis cedere cœpit, ſiue noſtrorum impreſsione eò actus, ſiue ut nos ad tormentorum loca pertraheret. Et repētè aduolat ad regem Andreas Batorij, hoſtes terga dare, uictoriam eſſe noſtram, promouendū eſſe gradum, & noſtros hoſtem fugientem perſequentes adiuuandos. Properamus igiť per æqua & iniqua: uerùm ubi ad eum locum uentum eſt, in quo paulo antè fuerat certatum: ibi uerò multa noſtrorum, plura hoſtium cadauera per campos iacentia uidiſſes, & quoſdam ſemiuiuos, & adhuc ſpirantes: interim noſtris hoſti inſtantibus, & fortiter cum eo pugnantibus, agmine regio eodem, quantum à cataphracto milite properari poterat, properante, inclinari cornu dextrum cœpit, & pleriq; ex eo cornu fugam capeſſere, tormentis (credo) quæ hoſtis tūc primùm iaculari cœperat, exterriti: quæ res & globorum iam noſtris etiam, qui penes regem eramus, capitibus ſuperuolantium, crebri iactus, non parum terroris omnibus incuſſerunt, & eo ipſo tempore rex in ordine noſtro non comparuit, ſiue priores illos ordines quos ante ipſum diximus fuiſſe, progreſſus, (quod antea ita erat ſtatutum, ne rex in eodem loco ſtaret) ſiue ſublatus ex acie ab his quos ei poſt tergum fuiſſe diximus. nam utrūq; fieri potuit. Nec deſunt qui dicunt, eum priores ſui agminis ordines tranſgreſſum, uſque ad principia proceſsiſſe, atque illic uiriliter cum hoſte pugnaſſe. quod ego neque affirmare auſim, neq; apertè inficiari. Illud mihi certò conſtat, eum tunc à noſtro ordine, & à ſuo loco abfuiſſe, quando tormenta hoſtilia tonare cœperunt, & quādo ex cornu dextro fuga fieri cœpit. Secundum ex eodem ordine, penè eodem tempore quo regem ſenſimus abfuiſſe archiepiſcopum Strigoniēſem, & nonnullos alios regi propinquos. Ego regis amiſsi culpam neq; in eos auſim conferre, qui ei cuſtodes fuerunt adhibiti: neque in eos, qui eum fortaſſe intempeſtiuè ex acie ſubduxerunt, ſed infelici cuidam noſtro fato: ut rege etiam amiſſo, non ſolum pateremur ea quę ab externo hoſte paſsi ſumus, ſed domeſticis etiam diſsidijs & factionibus ob alium regem in locum demortui ſubſtituendum agitaremur: noſtris flagitijs, his etiam grauiora merentibus. Illos enim utroſq; ſcimus regi fidiſsimos fuiſſe, & regiæ ſalutis ſtudioſiſsimos. Nam quod ad tres illos attinet, ad cuſtodiam regij corporis deputatos, conſtat eos ab hoſte, ad quem reprimendum miſsi fuerant, nō prius redire potuiſſe, quàm fuerit tota acies noſtra in fugam conuerſa, capto etiam uno ex eis, & eodem in loco liberato. Quò moleſtiore animo ferendum cenſeo, quòd auſus ſit quidam, oratione de hoc publicata, (ſi oratio illa uocari debet) noſtros ſui regis deſertores falsò uocare. An deſeruiſſe regem ſint cenſendi, qui omnia illi officia bonorū ac fideliſsimorum ſubditorum præbuerunt, qui omnes ferè in eodem in quo rex iacuit, campo iacuerunt, teſtati morte etiam, quàm fidi ſuo regi, quàm amantes patriæ fuerint. Sed idem ille egregius hiſtoriarum ſcriptor, qui hæc ſcribit, & qui tot conuicia in gentem noſtram ingerit, huius etiam cladis hiſtoriam ita ſcripſit, ut me pudeat eum ita impudēter rem ſibi ignotam in uulgus prodere fuiſſe auſum. Sed nos ad inſtitutum redeamus. Regis exercitu per ea quæ diximus uehementer turbato, & ad fugam ſpectante, diu tamen etiam poſtea eſt pugnatum, iam non in latiore illa planicie, ſed ante ipſa tormenta: quæ nobis adeò erant propinqua, ut nō fuerint à nobis decē paſsibus remota: donec non ſolùm terrore, ſed & fumo tormentorū omnia replente, ac uiſum etiam prohibēte, coacta fuit magna exercitus pars in uallem, quæ aquis illis paluſtribus iuncta erat, deſcendere, reliquis adhuc ante tormenta uiriliter pugnantibus. Cæterùm cum hi quoq;, qui ſe in uallem receperant, rurſus in pugnam inſtaurādam redijſſent, neque iam ulterius uis tormentorum & fumi ſuſtineri poſſe ullo modo uideretur: magna exercitus parte in fugam dilapſa, ipſi etiam ſunt fugere coacti. Fugam igitur ad unum omnes, qua cuiq; proximum erat, capeſsunt,

æ per ea potiſsimùm loca, per quæ paulo antè ouantes & ſpe uictoriæ pleni ueneramus, & per caſtrorum loca, quæ fuerãt antea ita per hoſtes direpta & diſiecta, ut ueſtigia tantùm eorum ſupereſſent, & plena eſſent omnia eorum qui in caſtris remanſerant cadaueribus. Hoſtes uiſa noſtrorũ fuga, uel fraudẽ ſubeſſe rati, uel pugna fatigati, diu ſe intra aciem ſuam continuerũt: & niſi tenebris noctis inſequentis ſeſe intendentibus, nequaquam noſtros ſunt inſequuti. Quæ res, & quòd nox paulo pòſt cum imbribus effuſiſsimis eſt ſubſequuta, multis mortalibus ſaluti fuit: durauit certamen iuſtũ per unam ferè & mediam horam, ſuntq; non pauci & illa paluſtri uoragine abſumpti. Nam regis corpus, quem & ipſum ibi periiſſe nonnulli dicebant, fuit poſtea repertum in hiatu quodam terrę prærupto, ſupra Mohacziũ, miliario medio ſub pago quem Czelie uocamus, qui locus tunc Danubij inundatione aquam ſolito maiorem habebat, ibi ſimul cum equo ita ut erat armatus, ab aquis fuit ſuffocatus: quo in loco plures etiam alij perierunt, atque ab eo loco non procul repertũ eſt corpus Andreæ Trepka, & Stephani Azel. Monachus in prima acie fertur cecidiſſe, fortiter pugnans. eius caput à trunco abſciſſum, poſtero die per caſtra hoſtium loco triumphi fuit circumlatum, longæ haſtæ affixum: quod poſtea ante tabernaculum Cęſaris ſtetiſſe aiunt. Eo die qui pugnam eſt inſequutus, mille & quingenti ex his capti fuerant, & inter hos magna primorum nobilium pars in coronam poſiti, coram exercitu uictoriæ capite ſunt truncati. Cæſare ſanguinem illorum libante dijs ſuis, pauci ex captiuis ſeruati: ut eſſent, à quibus Cæſar & Hibraim baſſa ea quæ opus erant, poſſent ſciſcitari. Inter hos Nicolaus cognomine Herizck, quod lingua noſtra ducem ſignificat, dux reuera, & theſaurarius regius exiſtimatus: item Ioannes Pileczkij, & Ioannes Maczieñouuskij Poloni, omnes cubiculi regij miniſtri, à quibus poſtea ad reginam reuerſis multa cognouimus, quæ breuitas hiſtorica commemorare nunc non permittit. Seruatus fuit & Michael Fekethe, & Bartholomæus Maytinij, qui poſtea magno ære fuerunt inde redempti. Perierunt in eo prælio & in fuga, pręter regem, ex antiſtitib. Ladislaus Zalkanus archiepiſcopus Strigonienſis, Paulus Thomori Colocenſis dux belli, Franciſcus de Peren Varadienſis, Philippus More Quinqueceleſienſis, Blaſius Paxij Iaurienſis, Franciſcus Gzacholij Chanadienſis; Georgius de Palijna Boznẽſis epiſcopus. Ex baronibus, Georgius de Zapolia, comes Scepuſienſis, alter belli dux: Ioannes Dragffij, iudex curiæ: Franciſcus Orzag cubiculariorum, Petrus Corlathy & Andreas Trepka ianitorum, Simõ Horuuath pincernarũ regalium magiſtri: Thomas Zechij, Gabriel Perinni, Ambroſius Zarkan, Antonius Paloczij, Matthias Czethini, comes de Frãgepanibus, Sigiſmũdus Banffij, Frãciſcus Hãpo, Ioãnes de Batian, Stephanus Slyk Bohemus, & nõnulli alij Bohemi & Moraui. Ex nobiliorib. & potioribus regni, Frãciſcus Balaſzy, Nicolaus Tharzay, Ioãnes Paxy, Ioãnes Iſtuuanffij, Emericus Vuarday, Michael Podmaniczkij, Georgius Orlouuchicz capitaneus Seginenſis, Stephanus Azel caſtellanus Poſonienſis, Sigiſmundus Pogan, Ioãnes Tornaly, Ioannes & Stephanus Kalnay, Nicolaus Forgach. Præter hòs, nobiles potiores uſq; ad quingentos. Quin tum præter tria uel quatuor milia peditum, paucisſimi euaſerunt. fuerunt autem uſq; ad duodecim uel tredecim milia peditum: ex quorum ducibus uix euaſit quiſquam alius præter Hannibalem Cyprimum. Tormenta bellica omnia, & illa quæ in acie fuerunt, & ea quæ partim in caſtris, partim in nauibus remanſerunt, habuit hoſtis. Horum cura demandata fuerat, ſed ſerò & non niſi eadem illa nocte quæ pugnam præceſsit, comiti Ioanni Hardek, uiro ſtrenuo & induſtrio, & qui circa regem ab initio fuerat diligentiſsimè uerſatus, regi inter paucos charus. Nocte & die quæ pugnam inſequuta eſt, hoſtes in omnes partes propinquas curſu effuſi, obuia quæque uaſtauerunt, & cõbuſſerunt, nulli mortalium parcentes, non ſexui, non ætati, non religioni, omnia fœda & crudelia in miſeram gentem exercentes. Neque eſt mearum uirium, cladem illius noctis, & ſequentium dierum deplorare: quæ tanta fuit per omnem illam Hungariæ citerioris partem, ut non poſsim mihi perſuadere, ab

ullo

ullo unquam hoſte crudelius eſſe ſęuitum. Illud inter alia contigit, nunquam fortaſſe antea auditum, quòd infantuli uiui, ne uagitu proderentur, fuerunt ab infelicißimis matribus in terram defoſsi, ibidem aere terra intercluſo, matribus inde aufugientibus miſerè ſuffocati. Proceßit hoſtis uſq; ad Balatorem lacum, Quinqueccleſienſi ciuitate inſigni combuſta: cuius tamē arx, & nobilißimum templum quod in arce eſt, remanſit intactum. Dum hæc agerētur, iam Vayuoda circa Zegedinum erat, cum copijs Tranſſyluanis: quę cum ita citò ſubſequi non poſſent, ipſe cōſcenſis leuibus rhedis, cum paucis ad regem properabat: ut uel ſolus prælio, quod intellexerat minimè dilatum iri, intereſſet. Comes Chriſtophorus Zagrabiā peruenerat: Boemorum aliqua pars, eorum qui in auxilium regi ueniebant, partim non lōgè ab Alba Regali, partim circa Iaurinum erat, & circa eadē loca Georgius Marchio Brandenburgenſis, & cancellarius Boemiæ Adam de Noua domo. Regina hac clade audita, cum epiſcopo Veſprinienſi & Alexio Thurzone, & oratore pontificio, incerta adhuc de regis interitu, trepidè Poſonium confugit, rerum ſuarum magna parte per Danubium ſubuecta: in quibus, & in his quæ ciuium Budenſium erant, licet Andreas Orbancz, qui arci Strigonienſi præerat, nonnulla damna fecerit, tamen in huius rei commemoratione longè à ueritate receßit ille, qui militibus noſtris leuis armaturæ, quos uero nomine Huſſariones appellant, eam impingit culpā, quòd puellas reginales inhoneſtius habuerint, & in earum ſoleis per ludibrium ſaltauerint. Cæſar paucis diebus circa ea loca ubi prælium fuit commoratus, omnibus deinde quos prędatum dimiſerat, ad ſe reuocatis, inde Budam uerſus mouit: ad quam ſextis aut ſeptimis caſtris ripam Danubij legens cum perueniſſet, oppidis & uillis obuijs omnibus exuſtis, eam ſine omni prǽſidio relictam reperit, & combuſsit, arce ſola cum ſtabulo regio ac uiuario ferarum relicta. Inde dimißis in omnes Hungariæ citerioris partes prædatoribus, quicquid inter Danubiū & lacum Balatorem iacet, uſq; ad Iaurinum, omnia ferro & flamma uaſtauit. Strigonij tamen arx, per eum quem ſuperius nominauimus, Andream Orbancz deſerta, per hominem humillimæ ſortis, & qui paulo antè peditum illius capituli ductor erat, Matthęum cognomēto Nagh, qui illuc cum paucis confugerat: arx uerò Vuiſſegradij, coronæ regiæ conſeruatorium, per ruſticos & monachos fuerunt ſeruatæ. Tantus terror inuaſerat animos noſtrorum, audito Cæſaris Budam aduentu. quæ quidem arces, & cum his Thata, & Commarum, atque etiam Alba Regalis, propterea etiā ab hoſte non fuerunt captę, quòd is, neſcimus quo conſilio, regnū uaſtare tantū contentus, de arciū & locorum munitiorū expugnatione nihil habuit penſi. Nuſq; eſt hoſti ſic in Hungariā ſęuienti magis repugnatū, quàm in loco cui Marotho eſt nomē, nō procul à Strigonio. Seceſſus eſt archiepiſcopi Strigoniēſis, nō inamœnus, inter eas ſyluas, quas nos Vuiertelias appellamus, ſyluis & nemore undiq; cinctus. Huc ſe aliquot milia noſtrorum receperant, cū coniugib. & liberis, anguſtijs freti. Cum his hoſti fuit nō ſemel acerrimū certamē, magna hoſtiū ſtrage. Poſtremò, cùm nullo modo caſtra noſtrorū, quæ curribus circūduxerāt, expugnari ab hoſte poſſent, coactus eſt hoſtis tormēta quoq; bellica illac adducere, & ita demū & caſtra diſiecta, & oēs ferè ad unū cæſi fuerunt: ingentes cadauerum cumuli, qui nunc quoq; eo in loco uiſuntur, facilè magnitudinem cædis declarant: fuere autem, ut hi qui pauci inde effugerunt referunt, uſq; ad 25000 noſtrorum. Omnium uerò ubiq; tam cæſorum quàm captorum numerum in unam ſummam colligendo, affirmare auſim, ex his quę cognoſcere potui, perijſſe hac clade propè 200000 hominum. Citeriore Hungaria in hunc, quem diximus, modum à Draui hoſtio ad Iaurinum uſque uexata, terrore non modico etiam his qui procul erant, à Viennenſibus quoque iniecto, ponte ſuper Danubio ad Peſthum facto, decimoquarto quum Budā uenerat die, Cæſar in Hūgariam ulteriorē tranſijt: dimißis inde quoque ad omnes partes quæ inter Danubium & Tibiſcum ſunt, qui omnia ſimiliter uaſtarent, & comburerent, ſicut in citeriore Hungaria fecerat: multitudinem omnem quæ Tibiſcum non tranſierat, partim gladio interimit,

Maroth.

partim in ſeruitutem rapit. Ipſe ſatis iam in miſeram Hungariã debacchatus, domeſticis, quæ interim in Aſia minore (quam Natholiam uocant) exorta fuerunt, diſsidijs eum reuocantibus, omnibus quæ intra Drauum & Danubium occupauerat locis, atque ipſa etiam arce & ciuitate Budenſi ſine ullo præſidio relictis, domum eſt reuerſus.

DE FERDINANDO REGE.

EXcipit regnum Ferdinandus, diuinitùs omnium uoto nunc Imperator, idꝙ ſuo iure non modò cõnubiali, ſed maiorum cum Matthia, poſtea Ladislao quoque conuentionibus & pactis, quæ uel ab Ibraimo Baſſa per Laſcium aliquando Byzantij recitata, & audita comprobata fuiſſe lego. Non tamen ſine labore, diuerſiſꝙ Baronum ſtudijs illud eſt conſecutus, coronamꝙ Albæ in feſto Emerici accepit, 1527 anno: ac Budæ in regia collocatus eſt, cum Ioan. Vayda iam ad Tokay militem colligeret. Is enim flagrãs cupiditate regni, quod illi à Ladislao ferè & proceribus, excito ad ruſticanum bellum ſopiendum, quidã etiam promiſſum fuiſſe dicere non uerentur, quid animi haberet, quàm Lodoico & Ferdinando ſtuderet in interregno ipſo teſtatus eſt. Iam enim à conuentu illo Peſthiẽſi, ubi omnia loca armis obſederat, uim minatus, cum de Lodouici confirmando imperio tractaretur, quid ambitio, prehenſationes & id genus artes ualeant, experiri eſt auſus: exercitu quoꝙ ad Mochaczijũ tardius moto (licet id accidiſſe contrarijs Lodouici legationibus & mandatis multi aſſerant) ſpem concepiſſe de Solymani erga ſe adꝙ regnum tradendum propenſam liberalitate, non imperiti rerum fateri audẽt. nec omnino ſpe falſus eſt, ſiquidem Ferdinando ritè electo, præripere coronã aggreſſus, promiſsis innumeris, ut à quibuſdam rex crearetur, obtinuit. Sed infauſtus illi dominatus, & ſemper inconſtans fuit, adeoꝙ cladibus ſæpe cumulatus. Ferdinandus enim conſcripto exercitu paratiſsimo, illius molitionibus obuiat: rectà Budam obſeſſurũ ut Vayda intellexit, conſcius uirium profugit. Bis ad Tokay ſuſis eius copijs ſatis Vngarorum ſocietate firmatis, nuſquam tutus eſſe potuit: & diu in Polonia hoſpes latuit, donec ſe, ſuoſꝙ & regnum ad extrema redactus, in turpiſsimam tutelam, ſeu potius ſeruitutẽ Solymani turpiſsimam abiecerit. Quo uariè precibus ad reſtituendũ ſibi regnum, & ſecurũ præſtandum excito imperium cùm ipſe ſuum amiſerat, tum uerò negocium Europæ ſolicitudinemꝙ attulit maximam. Poſtremò tamen Caroli V. aliorumꝙ principum opera, Varadini anno 38 reconciliatus fuit, pactiſꝙ laudabilibus ad mortẽ ſtetit. Non obſcurum eſt, Vayuodam apud Turcam non parum commendationis opera Venetorum inueniſſe, quòd Syrmienſis præfectura Grittio, Trãſſyluaniæꝙ conceſſa fuerit: nec deſunt literæ, quibus docetur, Francorum regem annua tricena milia aureûm numûm Venetijs ſubſidio Ioanni aliquandiu dependiſſe. Verùm quod ad hunc optimum, clementiſsimum, fidiſsimumꝙ regem Ferdinandum attinet, non deerunt qui memoria & ſtylo, quid amore Chriſti molitus ſit, per 38 annos ſuſceperit, auſuſꝙ ſit, copioſè uereꝙ narraturi ſint: quando recentes hiſtoriæ poſt obitum commodius diuulgentur, liberiuſꝙ cognoſci, iudicariꝙ ſoleant. Materiam & argumentum tamen omnis illius uitę integerrimæ oratione mea ſequenti ad funus conſcripta, ſubijciam, quod ipſum & alios nuper ſuarum ſcriptores rerum feciſſe uideo.

SERENIS-

SERENISSIMO ATQVE, ILLVSTRISSIMO PRINCIPI, DOMINO, DOMINO CAROLO ARCHIDVCI AVSTRIAE, DVci Burgundiæ, Comiti Tyrolis, &c. Domino ſuo clementiſsimo.

LVcubratiunculam tibi hanc ſereniſſ. P. offero, non quia paternis illis uirtutibus ac præconijs, ingenium, uel ſtylum ſuffecturum meum arbitrer: ſed quia debiti eſt, ac pij officij, memoriam tanti Cæſaris conſeruare, tibiq́; eius laudum qualemcunque ſignificationẽ repręſentare. Quare attigi, non detexui, indicaui, non expoſui, primis quaſi lineis deformaui, non illuſtraui, minus expoliui, quæ hoc in genere ſcriptionis ſolent commemorari. Veruntamen uniuerſam diuini, pientiſsimiq́; parentis uitam, resq́; immortaliter geſtas, à me quoque deſcriptas aliquando leges. Hoc uero ad funus elogium obſeruantiæ atque clientelæ indicium eſſe uelim: ut cuius in uirtutum ac ditionum poſſeſsionem cum fratribus ſuccesſiſti, eiuſdẽ clementiæ, atq; erga me uoluntatis copioſæ ſis deinde hæres. Quod ipſum te haud difficilè facturum ſpero, utq́; facias uehemẽter ac demiſsè oro. Viennæ, Kal. Sept. 1564.

T. Ill. S. clientulus,
Ioan. Sambucus.

I. S.

Quem Deus exemit, fatiq́ immobilis ordo,
Ille quis melior Cæſar in orbe fuit?
Huic ego cum luctu ſupremum confero munus,
Paucula quæ iuſsit ſcribere uerba dolor.
Viuit honos, uiuunt benefacta, & præmia ſummi
Principis, æternum nuncia fama canet.

IN OBITVM IMP. FERDINANDI PRIMI, ORATIO IOAN. SAMBVCI.

QVEM uniuerſus orbis nunquam comprehendebat, cuius ad Imperium & ſocietatem omnes Reges ac Principes confluebant, qui tot bella fortiter intulit, propulſauit, confecit, prudentia conſilioq́; omnem memoriã ſuperauit: eum, auditores nobiliſsimi, the cula ſummi diei celebritate ſubitò efferri, uel eripi potius, Opt. Principem, P. P. nónne per omnem uitam lugere, lachrymisq́; eius ueſtigia colluere iure debemus? Quod ipſum certè funeſtiſsimè à uobis, & pijſsimè fieri uideo: quos ad hanc concionem communi mœrore & querelis cõteſtatam, gemitibusq́; aſſiduis plenam concurriſſe intueor. Miſerum eſt, Chriſtiani auditores, conſuetudine familiarem amittere: miſerius, orbatum parentibus, in negocijs proprijs inopem ac dubium uerſari: miſerrimum, deſtitui iuſto patrocinio: ſed calamitoſum etiam, huiuſmodi Principem, quem Deus in publicum uſum contulerat, iſta ſcilicet erga omnes lenitate, clementia, fortitudine, uictorijsq́; clariſsimum Cæſarem, nõ ſemper uidere præſentem poſſe, qui ſuorum caſus, proprios ducebat: quemadmodum ſibi concreditos, ſartos, tectos, florẽtesq́; cõſeruaret, dies noctesq́; cogitauit: qui ſemper in periculis cum laude uerſatus eſt, Chriſti ſpe, poſteritatisq́;, & fructu ductus. Sed dum iſta attingo, mirabitur quiſpiam, quî ipſe hęc pronuncians, non ſpiritu pręcludar: præ lachrymis uos intueri, præ dolore animi & ſingultibus uel hiſcere queã: cũ uos, quotquot adeſtis, contractis & depoſitis animis, angore, multorumq́; iam dierum ſqualore obſitos, ac penè confectos ſentiã. Sanè, pij auditores, niſi hac oratione quiddam aliud, quàm luctũ augendum putarẽ: niſiq́; breuiter tanti herois uitam, & quas meretur laudes, quaſi præteriens percurrere, iuſtaq́; cohoneſtare, ut eorũ memoria leuationẽ uobis quandã afferret, conſtituiſſem: haud ego hunc locũ ſiccis oculis, minus conſiſtentibus pedib. conſcendiſſem. Sed ita eſt, cuius res præclarè & immortaliter geſtæ in omnium recenti memoria & ſermone uerſantur, qui ad ſempi-

ternum eſt domicilium abreptua, qui tot beneficija in rem Chriſtianam poſitis, hoc ocium expetiuit, alija honorea, triumphos, imperia concedit, adeoq́; hanc rerum geſtarum uacatio, honoria amplitudo, ætatia excuſatio uendicat quietem: eiua ego aliquot uerbis mentionem faciam: utq́; diuturnitatem temporia, quo dolor minui ſoler, factorum recordatione, ueſtraq́; in mortuum pietate prudenti repręſenteris, co hortabor, ne ingrati aut nullam æternitatis ſpem alere, ſed his beneficia caducis temporibus emetiri uelle uideamur. Sum quidem ego, quos copioſa illius clementia & uoluntas clientes fouit, omniū minimus: nec diffiteor eſſe longè diſertiores, ad quorum me aggregare numerum, niſi inſolenter, nunquam poſſem: & in funere tanto non modò egregia eius facinora, ſed omnes omnino uirtutes ipſæ laudandæ eſſent: quæ ea ſunt dignitate, ut cuiuſuis eloquentiam fatigarint: quia tamen ob patriæ afflictiſsimæ ſtatum, præcipuum mihi hunc luctum, & acerbiſsimum propoſui: officioſè me facturum putaui, ſi ungues tantum, de quo molem leonis ueſtris animis conciperetis, proponerem, indicarem tantum. morem Palladis in hoc ſecutus, quæ cùm Tireſiæ luminibus priuato reſtituere uſum cernendi non poſſet, ut tamen ſonos & auium quarumuis ſtrepitus agnoſceret, auribus expurgatis effecit. Ardua res, atque difficilis eſt diuinoa & bonos uiros laudare, atq; aberrare in aliquo graue peccatum: ſiquidem in cœleſtibus ſimilea uituperat, aut diſsimiles probat, in Deum illum peccare Socrates uerisſimè dixit: quippe ſancti ſunt boni Principes, atq; ad Deorum naturam accedunt, & quaſi illorum congreſſu & conſilijs quotidie erudiuntur, ut Homerus de Minoe alicubi prodidit. Sed uoluntarem & conatus, etiamſi uires non uſquequaq; tanto oneri ſufficiant, omnes æquo animo accepturos, non dubium habeo. Aſſenſum itaque me, non reprehenſionem: gratiam, non irriſionem, initurum iſto conſilio, mihi perſuaſi: benignis igitur, & conſtitutis ad audiendum, & paratis auribus, quæſo, adſitia, & à grauioribus curis animos ſubleuatote. FERDINANDVS Cæſar Habenſpurgia, nunc Auſtria, familia oriundus fuit: quæ quàm ſit incolumis, quàm celebria, quàm omnes aliaa ſplendore & uetuſtate, ſucceſsioneq́; Imperatorum anteeat, nemini eſt inauditum, qui de Carolo Magno aliquid unquam, uel ſaltem Rodolpho Imperatore didicere. nam uulgare non eſt, iſtius familiæ ſobolem ac propagationem, omnium regnorum Chriſti, præter Cyprum & Scotiam, fuiſſe dominos, octauum hunc Maximilianum eſſe Imperatorem. Hiſtorię id narrant integræ: pleni ſunt omnium Commentarij & in lucem editi, & inſtituti. Et quanquam fatendum eſt, nulloa ferè Comites ætate Caroli Magni cum dominij aut locorū appellatione fuiſſe notoa, aut inſignes: tamen horum non malè à Gothis etiam, & Carolo Magno, deducimus agnationē. Sed quid opus tot uerbis? Nónne ſe ſatis illuſtres poſteris, tot annorum ſingulari, ſummoq́; Imperio Chriſtiani orbis, effecere? Ex hac igitur familia omnium opt. Princeps, orbis delicię, atq; exemplum antiquę uirtutis & maieſtatis prodijt, fauſtiſsimo die, lætia auſpicijs, in Hiſpanijs, regno Caſtellę, oppido amœniſsimo Complutenſi, fluuio Henares uulgò dicto nobili, ad octauum lapidem à Madridio, Anno à rediuiua ſalute omnium M. D. III. ſub ingreſſum ſolis in arietē, decima Maij: patre Philippo, auo illo Maximiliano primo, proauo Friderico III. Huius frater Germanua fuit, Carolus ille V: cuius non fama ſolùm, ſed gloria, nullis orbia regionibus terminatur. Noſter itaque Cęſar admodum adoleſcēs, cum in Belgija ſummę rerum eſſet pręfectus, quòd frater audita regis Catholici morte in Hiſpanias redijſſet: paulo pòſt conditione Pannonicarum nuptiarum rebua ibidem bene cōpoſiteq́; adminiſtratis, in Hungariam Vormacia Rex deſignatua proficiſcitur. Exin 27 anno rex eligitur Boemię, coronamq́; 24 Febr. accipit. Vxor uerò Anna, die pòſt tertio, 29. quo Carolus à Clemente Imperij diadema ſolenne accipit, Solymanus grauiſsimè Viennam circumſedit: quem obſeſsi fortiter ſpe, & authoritate Ferdinandi repulerunt, uimq́; & minas 200000. uanas eluſerunt. Anno uero 30. Colonię, ſolicitante & præſente fratre Carolo Romanorum rex deſignatus, Aquis eius dignitatia ferreū inſigne

31. tulit.

31. tulit. Cumq; ſe pacem amplexurum, ſuisq; ocium daturum putaſſet, 32 anno cædem, incendium, uaſtitatem uniuerſo orbi Chriſtiano non tãtum Viẽnę Turca denuò minitante, cum fratre paratiſsimo, & ualidiſsimo exercitu occurrit, terrore ſuos exemit: & ne poſthac longè potentioribus periculum moliretur tyrãnus, præcauit. Hic ego uos obteſtor, auditores, quorum memoria fidelis & grata eſt, quot ille ex eo tempore coactus uel ſuſcepit, uel depulit bella? quoties ob ſalutem Hũgariæ attentatus fuit? quot milia hominum contra æmulos & in aciem expediuit? quos ſumptus fecit? Etſi enim regnum hoc Hungaricum longè ampliſsimum, omnium rerũ feraciſsimum ſemper, ut Galliæ quoq; præpoſitum ſit, fuerit, amœnitate, cœli temperie commodiſsimum: populum uerò aluerit animis & armis potentem, infractum, alienis regnis olim quoque locupletiſsimum, & infeſtiſsimum: ſi tamen rationes putentur neruorum etiam bellicorum, ſi exterorum tot milia recenſeantur, qui amore communis libertatis & pacis omnia cupiebant, inueniet ſemper armis defenſum ac propagatum id regnum fuiſſe: ut qui duriora non ſunt experti, etiam macellum hominum auſi ſint uocare, atq; numorum uoraginem. Conditionibus huic ſancto regi ueteribus, & uſitatis matrimonij oblatum à iuſtis regibus, conſenſu multò maximæ partis Baronum, Regnumq; firmatum fuit. Sed quàm illud trãquillum, quàm integrum acceperit, omnes meminerunt. Viribus enim regni à Turca & partim diuortijs labefactatis, fractis, perpetuas optimo Principi ſolicitudines, etiamſi quędam recuperauerit, & à fidis receperit, exiguum fructum attulit, ab infeſtis, quibus quiſque malo animo opportuniſsimus ueniebat, nullam pro meritis gratiã ſenſit. Nolo hîc commemorare Catzianum in Turcas ad apparatum Ezekium: minus Rogendorffij infelicem reditum: longè omnium minimè Marchionis Electoris ualidiſsimum, & in hoſtem promptiſsimum quidẽ animum, ſed re, aliorum (ut aiunt) negligentia, infecta, cõmunes clamores, querelas cõſecutas: taceo Ferdinandi Archiducis ad Baboczam cõſilium, & egregiè fortiterq; inchoatũ negocium: quod iniuria temporis, & ceſsione hoſtium intermiſſum fuerat. Hæc, inquam, & alia huius generis expeditiones prætereo, quòd ab hiſtoriographis omnia contexantur, & multos qui ſuperſunt recẽs lædat hiſtoria. Illud apud uos cogitate, quoties ſeparatos bene q; inſtructos milites inter illa, & poſtea quãtis impenſis, apparatu paſsim in Hungariæ fines dimiſerit, quàm miſerabilis illa ſtrages noſtrorũ edita ducibus Sfortia & Teiffelio ad Palaſtũ, ubi nòn minus religione quàm dextera paratus antiſtes Vacienſis Sbardellatus fortiſsimè occubuit? Hæc obiter adduco, non quidem ut exitus infauſtos, & ærumnas, exiguum fructum exaggerem, aut labem aliquam conſilijs Imperatoris & Principum aliorum turpem allatura iſta putem: abſit hoc, abſit: nec quiſquam me tam inconſideratum, & à gratia relictum æſtimet, qui neſciat quantum nos Hungari beneficentiſsimo huic P. Patriæ, totiq; Germaniæ, & alijs debeamus: ſed ut clementem & amicam uoluntatem erga Regnum intelligeretis, eò uerò mea oratio ſpectat, ut pro libertate nec Q. Fab. nec Ful. Flaccus, nec Marcellus, nec P. Æmylius, neque Cl. Nero, non Scipio ſudarint. Tumultus quoque incertos ille ruſticorum pacauit: & ut ſuis parerent heris, nec ſe infirmis & fraudulenter comparatis ſententijs circumſcribi paterentur per ſuos, & publicè impetrauit. Commune bellum in Saxonia, & arduum, ſubitoq; natum, & uelut incendium uento diſtractum, ſuſtinuit: Albi, ut Iulio Rubicone, traiecto extinxit: atq; Imperij & Cæſarum uirtus, dignitasq;, ea uictoria, belloq; intra tres ferè menſes (quod Carolus Magnus in 30 annis uix potuit) confecto, aucta ſtabilitaq; fuit. Vix eo finito, Boemos quoſdam, rerum nouarum ſtudioſos, ſuiq; (ut ferunt) oblitos, & à uetere fortitudine, & fide diſcedentes, compeſcuit, grauiterq; puniuit: libertatis amplitudinem, ut memor poſteritas eſſet, caſtigauit, inq; anguſtum adduxit: prædia communia ciuitatum ad nobilitatem, ſuo etiam redituum detrimento, tranſtulit, tantùm iuſta ſe exuſcitans ira. Non paucos de Hungariæ primatibus ob fidem ſuſpectam cepit, in cuſtodia & arbitrio uitæ necisq; habuit. Quòd in Virtembergenſi regione ius ſibi

reliquum

reliquum eſſe, certasq; conditiones poteſtatis comprobabat. Ducem eius expulerat: & ne tam citò reſtitueretur, obfuit, cum præſertim bellum à Lantgrauio in Carolum ineptè decretum uideret: dum Hiſpani, belli Parmenſis cauſa euocati, prouinciam eam liberarint, Aſpergi præſidio Germano relicto. In Marchionem quoq; Albertum inimico poſtremò fuit, & hoſtili animo, cõmuneq; bellum in eum cum Mauritio parabat. Sed hæc, dixi alterius eſſe loci, ac temporis: nunc ad uirtutes eius oratiunculam conuertamus. Nec morem hic ſequar multorum, qui cum elogijs aliorum uetuſtatis exempla, & comparatè quiduis recitant: proprias ego huius Monarchæ ſanctiſsimi laudes, non ſimiles aliorum rebus geſtis, percurrã: atque in his quoque rerum ab eo geſtarum non ero immemor. Fit enim, ut facilius res heroum de natura & moribus cognitis coniectura trahi & elici queant. A' metu igitur diuino, quem pietatem appellamus, cultuq; in ſuos, & amore, ſi moleſtum non eſt, exordiũ ducamus. Quis in omni uita ſanctius eo cogitauit, quis priuatim & publicè conſtantius Deo preces cultumq; adhibuit? ut nihil unquam in animũ induxerit, propoſuerit, abſq; diuinorum memoria, authorisq; felicis profeſsione. Nec quiſquã inficias ierit, ipſum iam à ſuſcepto imperio ſtudioſiſsimũ atq; cupidiſsimum corrigendæ atq; conſtituendæ religionis, hominum diſſenſione & ambitione controuerſæ, fuiſſe: id in omnibus colloquijs, uniuerſis & ſeparatis, monuiſſe, ut ſiſſe, adhibitis moderatis iudicijs, negotium religionis deniq; amore omnium cõponeretur: utrinque de iure humano, uitioq; per odium collecto, quiddam in optatam concordiam remitteretur: potiſsimam gloriæ Chriſti cauſam eſſe, deponendas ſingulorum offenſas, rectis animis, de liberatis iudicijs, ſana uolũtate, ſtudio cœleſti, beneficio in quẽq; proximum parato tractari hæc debere: nec omnino quoſdam numero annorum legũq; non ſcriptarum, ſed uſitatarum uetuſtate niti, cum labes ſint non obſcuræ, debere: & qui ſe literarũ elegantia, multaq; lectione, primæq; Eccleſiæ authoritate munitos arbitrarentur, de rigore ad æquitatem, dum per ſalutẽ, & in Principem Creatorẽ offenſionem iuſtis, & ad tempus factis cauſis fieri poſſet, tractabiles & mites offerre debere. Hæ uoces ex illius ore & pectore non ſemel exiuere: ſanitatẽq; Eccleſiæ, qua ſine politiæ nullę ſunt moderatæ, omnes infirmæ & morboſæ, omnium odijs omnibus pręponebat. In hunc finem multi conuentus publici conuocati, res tentata non leuiter, ſed fruſtra, & dolenter, fuit. Quod autem quibuſdam durior in accipiẽdis excuſationibus, & acerbior in pœnis expetendis religionis uiſus ſit, ueteremq; Eccleſiarum morem obiecerit: facilè, ſi criminoſè id dicatur, & in uitio ponatur, reſpondebimus. Initio quidem renaſcentis per Saxones libertatis, reprehendẽdi abuſus tempore, ut in re inſolenti & admirabili, attonitũ illum, iudicioq; turbatũ fuiſſe, perſuaſum quoq; à nonnullis fortaſse non ſitientibus ſanguinem, ſed in medium gratioſè conſulentibus, & ſuarum rerum curioſis, ad quandam ſeueritatem, & ad ſuſtinendũ eos difficultatem impuliſſe. Quid enim uehementius Principem, quàm religionis emendatio, intermiſſarumq; diſputationum, & longiſsimo relictarum interuallo, ſubitoq; repetitarum conſuetudo commoueat? Deinde authoritatem renouatæ religionis minuebat ingens diuortium profeſſorum & ſectarum, quæ concordiam diſſuebant, ab amore & fide dominorum abſtrahebant, ſeditiones, bella, domeſtica etiam diſsidia ſanguine tincta creare dicebantur. Hęc alioqui popularem & mitem illius animũ immutabant, & ambitione rem geri, priuatisq; ſimultatibus diſceptari perſuadebatur. nam quod Bion fertur dixiſſe, Grammaticos, de Vlyſsis erroribus diſceptando ſuos non uidere: idem ille in Theologis quibuſdam obſeruabat, aliena qui inſectarentur, ſua non attingerent. Hanc ille tantis conatibus, tot reprehenſionibus, pœnis, temeritatem liberè uarieq; ſentiendi, adimere, & ad unum ſenſum reducere adniſus eſt: licet addiderit, non in hominum eam pacificationem ſtudijs conſtitutam, negotium eſſe cœleſte, quod niſi iuſſu & ſubſidio cœleſtiũ coaleſcere nequiret: cupere ſe tamen, & expetere, ut domiciliũ habitatioq; Eccleſiæ in certa, firmaq; tranquillitate rerum cœleſtiũ uigeret: hanc omnis Imperij, ut in homine animam, in

Repub.

Repub. leges,uitam qua uiueret, eſſe. Quid? non'ne teſtes nominare primos à conſilijs,& Eccleſiarum præfectos poſſem,qui multoties ipſum mœrore contritum uiderunt,atque dicentem audiuere:Si Saxonici à tot uarijs ſententijs inſerendis inter ſeq́; alienis ceſſarent,animo recto temperateq́; coirent,fore ſe non poſtremũ,qui uictus ad illos eſſet tranſiturus.Qua ex uoce quid quæſo inclemẽtius,& corde acerbo profectum in quenquam,quid crudelius ſtatutum fuiſſe obieceris? qui eo eſt ſenſu, potentiq́; animo, ut etiamſi uſitatã minus, & tritam ſuis religionem ac ceremonias uiderit:Chriſtianorum tamen cõciliandorum ergò à ſe receſſurum,omniumq́; complexurum quietem profeſſus ſit? Hæc illius fuit ſeueritas, hæc uidelicet diuulgata & exaggerata illa crudelitas,hi foci & ignes,quibus intẽperantius graſſatum aliquãdo in miſeros fuiſſe clamatur: &, ſi aliqua exempla uiſa ſunt inuſitata,non malo animo,ſed meliorum ſpe atque conſilio acta,mihi facilè rectéq́; perſuadeo:ut cum ignitum plumbum argento mixtum eſt, illud quamuis grauius, tamen ſupernatat, argentum ut in imo colligatur: ita non quid factum ſit,& quod modò in oculos incurrit ſpectandum: ſed cuius ergò laborarit, illud potius cenſeamus. Et quidem meum non eſt de Dei uoluntate firma, ac decretis pronunciare: ſed quid ſi à Deo ad has repetendas pœnas adhibitus fuerit, ut caſtigata luxuria, infinitos libertatéque prolixos Theologiæ profeſſores commonefaceret,atque offenſionibus uoluntarijs nihil profici caritatem poſſe in omnibus plurimum oſtenderet? Nunquam ille probauit,qui ſe ſolutos nimium religione iactabant, qui ſuperſtitioſè minus roboratorum animis eam utcunque inijcerent, modum præſcribebat. Atque ut manifeſtius doceam, non accenſas priuato odio eius fuiſſe ſententias, non cupidum ultionum, extremis quoque præclariſsimis & optatis exemplis teſtatus eſt.Non'ne quarum in rerum,alieno uſu obſcurarum,deſiderio ac uotis à tot annis eius ditiones fuere,ante annum per Synodum, poſtea pontificem obtinuit,non ſine graui ſuſpicione mutati conſilij,ut integra & primis uſitata ſeculis Chriſti inſtitutio ultimæ cœnę,ſeu memoris communicationis, à pontificibus, ob quaſdam ſuas cauſas ſublatæ,uulgò redderetur? ut etiam ſacrorum miniſtri, qui idonei forent,non coacti,ſed liberè, ætate & moribus exigentibus, in matrimonio eſſe legitimo, non adulterato poſſent? Hęc certè illius uoluntas publica,repetita apud ſacros Electores, fuit,nec quorum cauſa tantopere uolebat, id effectum malè, aut ingratè accepiſſent: ſed nec omnino hęc poſtulationis pars reiecta eſt, inq́; maturam deliberationem collata. Quantum tribuerit omnium concordiæ,Patauienſes conatus & compoſitiones docent:non minus in Saxonicis metallorum ſecturis libera tot annorum,& tranquilla Auguſtanæ cõfeſsionis doctrina, nullius offenſionibus excitata aut introducta mutatio. Nemo hunc acutiſsimum & oculatiſsimum Cæſarem, fuiſſe inertem adeò,& rerum expertem cogitet, qui abuſus ceremoniarum non notarit,uitam cleri non ſit deteſtatus: ſummum in illis ardere odium, incredibilem auaritiam,ignorantiam, luxum non deprehenderit, emendationem exoptarit. Sed aduerſariorum quoque uitam non omnino puram ab his uitijs,diſſenſiones uerò iudiciorum longè plures,nec omnes felices & ſanas intelligebat: ideóq; ad frugem & mentem ut meliorem utriq́; redirent,auebat, Deumq́; ſolicitè precabatur.Id etiam tempore Gregorij Theologi in religionis doctoribus multi querebantur, φιλονεικίαν & ſordes in mora fuiſſe, quò minus tot Synodis aliquid præſtiterint:ut ad Procopiũ quadã ipſe Gregorius apud Baſiliũ epiſtola cõfitetur. Iam ſub horam diſceſsionis à nobis,& per omnem morbum,quam conſcientiam prætulerit,ore & animo teſtatus conſtanter ſit,qui affuerunt,ipſumq́; fortitudinis & regionum Dei admonuerunt,teſtes ad omnem poſteritatem erunt:nihil à pietate,rectóq; alienũ animo cõmiſit:nihil diſsimulauit, nihil tecti odij ſecum,aut uindictæ aſportauit:omnẽ offenſam remiſit, ac depoſuit omnibus:ſibi idem ultimum & maximum cõcedit atq; reddi Chriſtianè officium petiuit: compoſitè ſolum filij Dei meritum, & gratiã ad omnẽ æternitatẽ ſuffecturam aſſerauit:quæ ex hominũ uoluntatibus prodirent,citra ſummi Dei permiſsionem & auxilium,

auxilium, nunquam niti cœleſtium gaudio poſſe, ut à Deo uniuerſa proficiſcantur, in ipſum omnia reditura, eius amori nihil humanum reſpondere, beneficentię eius nihil ſimile, &, niſi ipſummet per nos, neminem quicquã potuiſſe. Titulos quoq; in appellando ſe, & confirmando, prohibuit: nihil ſe præſtare cæteris apud Deum aſſeruit: mortem æquare omnes, atq; indiciũ eſſe cõditionis mortalis, ſecuturęq; lętitiæ hanc interquietem. O' diuinum Imperatorem: ò exitum de his calamitatibus, quas nos etiam opes miſeri putamus, felicem: ò exemplum nõ filijs, & præſentibus, ſed reliquo omni tempori ſalutare, & in aduerſis uſurpandum. Vltimæ uoces (auditores) & finis, uitam antegreſſam, cuiuſmodi fuerit, abundè arguunt. Si enim honeſta mors uitioſam cõmendat uitam, quem hunc Cæſarẽ fuiſſe dicemus, qui ſe diuinum ſemper oſtẽderit, alioſq; ſimiles eſſe optarit? A' tali Principe nunquid alienã eſſe iuſticiam & æquitatẽ, qua omnia temperari potuiſſe uos credideritis, non, ſi mille obducantur teſtes, totidemq; manes excitẽtur, aſſentiar. Neq; hîc Socratis emẽtitam definitionem Iuſticiæ accipi uolo, ut malũ pro malo ſi & priuatim reponas, ſuum quoq; aduerſario ius nos tribuiſſe mentiamur. Nunquid non cum omnibus ſuis hoſtibus mitiſsimè egit? noxiam facilè condonauit? in uictoria tantum uſum & diſciplinam militarem retinuit, priuatorum nunquam acerbius meminit: atq; ſemper faciliorem rationem duxit beneficiorum remunerandorum, quàm ulciſcendæ iniuriæ? Hoc ille pactum è diſciplina Chriſtiana ualere putauit, non ſemper ſummum ius urgere, moderatis fauorem obtineri: & pacem, communes contractus, & emptiones alia ratione, magiſtratus & dignitates diſtribui alia debere: nihil cõfuſè, nihil turbatè committi, & tolerari in publicis debere. Quot ille principum lites atq; cõtrouerſias de iure ſoluit? bella auertit? inhibuit, ſumma lenitate & æquitate ad pacem uocauit? Iactent alij Salomonem, iactent Minoa neſcio quem, iactent in ſeruandis promiſsis Regulum, & alios: ab huius exemplis obſcuritatem illi accipient. Quapropter iuſtus fuit, quia imperare norat: legum rationes tenuit, nec utilitate, ſed natura & pietate illas proponebat, ualere in loco & tempore iuſsit. Etenim fundamentum iuris eſt, ipſa propenſio ad diligendum genus mortale, miſericordiamq; declarandam. hinc omnia quæ uidiſtis uos, uel audiſtis, exempla manarunt: hinc ut Iuſticia, amore & coniunctione, quæ nobis cum Deo eſt, non metu cõſeruaretur, operam dedit: nec ſe ullis meritis, προσωποληψία, nullis pactis à tramite recto inflecti paſſus eſt, nec ullo priuato odio aut commodo æquitatem cõuulſit: latrocinia, adulteria, proditiones, luxum omnem conuiuiorum, & lauticias ueſtium, tanquam eſcam malorum ſuſtulit: nimiam auaritiam, & regulorum tyrannidem compeſcuit. Qui ſibi impotentiores fieri iniuriam à iudicibus querebantur, ipſe pro tribunali cauſam cognouit & quæſiuit: pauperibus, & ad ius ſuum proſequendũ non inſtructis, patronos, pecuniam è publico imperauit. neſcio quid amplius in hoc ordine Principum dici, aut poni laudabilius queat. Cuius non uulgare fuit quoque exemplum, reſtitutio illa ſtudioſa, & cuſtode imperij locupletatoreq; digna, Alphonſi ſecũdi Finarum marchionis, quem in communitatem Imperij, & priuilegia, ex agnatione non obſcura (ut fertur) ducum Saxoniæ oriundum, pro Maieſtate aſſeruit, tituloq; imperialis Principis auxit. Conſilijs autem, & prudentia (quam primam in uirtutibus iurè Plato collocat, ut ſecundam continentiam) quantum hic Monarcha potuerit, næ ſus Mineruam, ſi exponere uellem, docerem: qui interfuiſtis eius dictis & cogitationibus, auditores multi. Quod enim imperium ita munitum, tot nationum præſidijs firmatum, tam ſolerter ornatum, atque huius ipſius, unquam fuit? Infans is eſt, qui ante pedes tantum quæ ſunt, futuris & præteritis neglectis, de rebus iudicat, ſubitò in omnem euentum ſua conijcere uelit: neq; recordatione antegreſſorũ, quæ conſequentur notare, & comparare. Memoria in eo ſupra fidem ſingularis erat, grauiſsimarum & uariarum rerum multiplex & ſuauis commemoratio. Ea re, nemo miretur ſi omnium rerum, quarum uſus eſt neceſſarius, atque etiam honorificus, ille ſententiam tenuerit. Nam præter legum à natura & doctrina hauſtam cognitionem, tan-

nem,tan-

nem, tanta erat in rebus obſcuris promptitudine explicandi, tanta facilitate argumentandi, docendi, cõferendi, ut uel ſummis Philoſophis, Hiſtoricis, Medicis, quęrendo, & aliter ſentiendò, negociũ præbuerit: interdum nimis ocioſos uentres latinis rerũ appellationib. eluſerit: ut nihil adeò longinquũ fuerit, nihil inuiſum & inſolens, cuius non ille exempla, cauſas, naturã ſcire, ſi ignoraſſet, quæſierit, & docilis ſtatim hauſerit, memoriaꝗ́ ſepiuerit: ut aliquando fratri Carolo V. ob nimium ſtudiũ, & uelut tanto inſolens loco, admirationi fuerit. Nam, ſi uera repeto, Auguſtæ cum ſimul pranſi eſſent, atꝗ bubulæ magnum pondus mollitæ aceto, & ſale cõditæ appoſitũ eſſet, auidiusꝗ́ edẽtem Carolũ rogare cauſam cœpiſſet, quare tam ſenſui, qui genera quib. ueſcimur, maximè & uoluptariè percipit, grata, & aliàs dura, & ad conficiendũ & diuidendum caro inepta illi ſaperet: atꝗ Carolus alia animo uerſans, reſponſum diſtuliſſet, hicꝗ́ amanter idem requiſiſſet, tandẽ reſponſum ab illo fuiſſe: Sibi nondũ à curis ſuis perpetuis tantum ſuppetiuiſſe ocij, quo hæc & ſimilia condiſcere, aut quærere potuiſſet. Illud quoꝗ acutè dictum ab eo, eſculenta & potulenta ut probę linguæ atꝗ guſtatui probarentur, eadem conditione ad ſtomachum uentura, atꝗ corporũ nutritionẽ adiutura: ideoꝗ́ modicè uino utebatᷓ, ſed cõmodo, & optimo. Cumꝗ́ aliquando à regulo Pannonico interpellaretur, tot negociorũ molẽ grauiſsimã requirere pleniorẽ uictũ, quòd multi eſſent mediocris & ciuilis ſtatus, qui ferè lauticias æquarent ſuis conuiuijs, & cum uellent ſumere liceret: reſpõdit, uulgarium id eſſe, atque heluonũ, qui cruditates alerent: atꝗ ideo ſe ſuſtinere tot moleſtias poſſe, quia minus de uentre ſolicitus eſſet. Scire ſe multos eſſe infimæ cõditionis, qui liberius uiuerẽt. Sed cùm ita ſummo Deo uiſum ſit, ut orbis Chriſtiani negocia ſuſtineat: id onus beneficiũ ſingulare ducere, atꝗ libertatẽ: malleꝗ́ ſe utiliter interdũ, licet incõmodè pati, quàm uulgi more abuti tẽpore, qui tamẽ aliorũ cogerẽtur imperium ac nutũ perpetuò ſequi, atꝗ legem ſe alijs ſumptuariã poſſe ponere. Solida igitur, & extra ordinẽ ille doctrina, cõſilijs ualuit: cuius cum oẽs illius familiares teſtes ſunt: tum uerò inſpicite qui dubitatis, ueſtigia huius cõmẽdationis in trib. eius filijs, principibus noſtris clementiſsimis, quid illi ſapiant, quantum præſentia in conſilijs ſua didicerint, uiderint: ut quod pater multorũ annorum diligẽtia collegerat, id iſti paratum à primis annis, & promptũ haberent. Cur igitᷓ quis mireᷓ, iamdiu hos fratres imperijs & regnis, ditionibusꝗ́ hæreditarijs prępoſitos, iã pridẽ diœceſes definitas habuiſſe, iubendi uolendiꝗ́ eis poteſtatem conceſſamᷓ: cuius inſtitutionis nũc demum nos fructus, & omnes mortales capiemus quàm uberrimos. Non quidẽ diſputo, ipſum demortuũ in omni genere literarũ ſummũ fuiſſe, more priuatorũ ſcholas ſectantiũ philoſophũ: ſed quod à curis & occupationib. iam puero infanti nimiũ ſeueris, ſeceſsionis fuit atꝗ uacui temporis, id ipſum in honorifica literatura conſuetum ponere: nec ſibi Socratis aut Platonis ſapientiam contingere poſſe, tot rebus diſtracto ſciebat, φιλόμουσος, & ſciens tamen, nõ tantum φιλοθεάμων fuit. Qui enim iudicijs & armis diſtinentur, ſufficere ad ſolidã cognitionem omnium nequeunt: ſed quantum neceſsitas exigit, ne deterior inferiorib. eſſet, tãtum operæ ſe inſumpſiſſe liberalibus artibus libẽter cõfitebatur, atꝗ ita lectione bonorum ſcriptorũ ſeſe muniebat: quoniam ex illis eorum admonebatᷓ, quæ multi non fuiſſent auſi dicere: & plus ſe literis debere cõfirmabat, quàm armis tãtùm. Neꝗ ars militaris & fortitudinis exempla cum literis pugnant, quòd etiam in Arcadia templum commune Herculi & Mineruæ conſpectum ſit, ut uult Pauſanias. Norat nimirum, quibus ſumma rerũ ſeſe tueatᷓ, prudentiæ atꝗ uſus potiorem in gubernando, quàm ſapientiæ eſſe locum: & nimia illa ſtudiorum cura, neſcio an non principibus interim plus mali quàm commodi apportet. Hiſpanam linguam à matre cum lacte hauſerat, Latinam frequentabat, Gallica delectabatur, Italicè & Germanicè nõ indiſertè loquebatur, omnis generis uocibus ac fidib. ſummè fruebatᷓ: uenationis quoꝗ perſtudioſus, ut uel in ocio, diſciplinæ & ſimilitudinis armorũ recordareᷓ. neꝗ has tamen animi, moleſtiarũꝗ́ remiſsiones fecit tanti, ut dignitatem humanam cum beſtijs cõmutaret, quodꝗ́ uo-

luptatis & rei ludicræ partem aliquis præripuiſſet, perdere ilico uellet: ſed grauibus minis atq; edictis plebem ab interceptione ferarum deterrebat, metuq; iniecto intra ipſos ſuum continebat opus. Cumq; aliquando è ruricolis quidam aliquoties temerè nocuiſſe feris eſſet deprehenſus, atq; ad ipſum Cæſarem adductus: pœnam edictam, ut oculis priuaretur, repetiuit. ſed paulò pôſt reuocato, cui negocium exequendũ dederat, dimitti reum iuſsit, nolle ſe animal ratione deſtitutum cum homine adęquare: & cui ne pilum adiungere poſſet, maximè neceſſario organo illum beluæ cauſa perpetuò carere. Iſtud exemplum afferre obiter uolui, de quo reliqua iudicari poſsint: repeto ſuperiora. Mira de Neſtore Homerus, cuius ſapientem & ſuauem orationem in gratia omnium poſuit. Xenophontem quidam in cœlum, is Cyrum ſuum quoq; extollit: ſed etiam ex huius conſuetudine & eloquentia, mira effloreſcebat prudẽtia, copia & promptitudo ſubitò dicendi enituit. quod ipſum Imperij Germanici Principes, exteræq; nationes plurimùm ſunt admiratæ: qui ipſe proponere, reſpondere in comitijs quæ utilia fore putauit, maluit, quàm per interpretes agere: eaq; dicendi facilitate cum ſingulari humanitate copulata, perpetuam ſibi beneuolentiam omnium ordinum adiunxit atq; retinuit, ſuisq; poſteris firmam tranſmiſit. Erant excellentes & multæ diuinæ in alijs dotes, fortuna amiciſsima, conſilij acumen, in occultãdis conatibus prudentia, in præproperis mora, in negocijs ſuſcipiendis patientia & conſtantia: ſed uenia omnium liceat dicere quod ſentio, & non offenſurum me cuiuſquã piiſsimos manes ſpero, fuiſſe noſtrum hunc Cæſarem uerè apertum, largum, in conſultando expoſitum, in exequendo aliquoties celeriorem, in congreſsibus familiariorem, munificentia certè & pietate plurimis ſuperiorem. Vitioſa quidem eſt in principibus abiecta familiaritas, uulgarisq; ſalutatio, & cõtemptũ non ſemel demiſsio maieſtatis peperit. ideóq; Vlyſſes laudatur, cum in prælijs à Minerua in tutum ſubducitur: quòd conſilia, & armorum apparatus, allocutióq; non frequens, ſed rara, tectæ & reconditæ cogitationes eſſe debeant: ſed quem intimè nouimus, & naturæ bonitate fieri obſeruamus in ſerijs non iocoſum, in ludicris non auſterum, cur improbarim? nec ego metum meorum ſilentio, non reuerentia moram, non apud fidos & perſpectos illa inſolentia ſemper obſeruantiam exactam uelim: os in regibus, & uultus paternus requiritur, comitas affabilitasq; ſermonis erga domeſticos, abditus animus erga hoſtes, truces geſtus, & horrendæ notæ. uerùm hęc alij dijudicent: ad eloquentiam Ferdinandi reuertar. Ex huius ore uerę illæ apes euolabant, linguam omnium amore & ſtudio imbuebant: propterea in amicitia omnes fouit atq; aluit, & tanto in illo præclarior fuit ſermo, quò maior erat conditio: & (ut ita dicam) cœleſtium agnatione, quàm nos, & gente maiori tenebatur. Quamobrem nulla eſt optabilior, auditores, nulla gratior uirtus, quàm ſine armis tot milium negatis cædibus, lingua & prudenti amabiliq; ſtudio hoſtium animos inflectere, ſine ſanguine ad concordiam perſuadere: neq; tam immãſuetum in hominum genere uitium, quàm conſilium potẽtia & armis, quod ſecurè & obſequio rehabere poſsis, crudelitate requirere. ex quo efficitur illud, ut Principes à Deo dati credantur, qui proximè authoris ueſtigia perſequantur: Ita naturam conſeruantem ratio imitata, hanc partem uitæ & compoſitionibus neceſſariam, ſolerter eſt conſecuta, & oratione ut reconditi mores patefierent perfecit. Sed iam de fortitudine quoq; adijciamus, ne minus dextera & uiribus, quàm uerbis præſtitiſſe quiſpiam ſuſpicetur. Iracundum nemo fuiſſe, & facili ad cõmouendum animo dicet, neminem ψόφω δάκνειν uoluiſſe. & didicerat illud Philoſophi: δεῖ διαιτητάς, ἀλλ' οὐκ ἀντιδικοῦντας εἶναι τοὺς μέλλοντας τἀληθὲς κρίνειν ἱκανῶς. Ac licet legibus fuerit ſolutus, tamen iiſdem quas proponebat iuſtiſsimè uixit: & quomodo medicus bonus is eſt, qui non præcipit modò, ſed agit idẽ: ita ab optimo uiro melius putabat regi omnia, quàm à lege tantum. Nec uolebat Chriſtianos ſubditos ut barbaros eſſe, ut in quibus literarum atq; rationis maior uis eluceret. Nam barbari ſemper libentius quàm cultæ nationes ſeruiunt, quod etiam olim in Aſiaticis & Europęis animaduerſum eſt: ideóq; illa ſemper tyrãnica fuerũt, & ab humanitate regna relicta, ut adhuc Mo-

huc Mo

huc Moſcouia, Turcia, &c. modò enim ſint ſecuri ab alijs, omnia perferunt à ſuis. Secus eſt inter nos, auditores, qui Principes noſtros nõ metu, ſed amore mandatoq́; ſummi Dei colimus. Eſt profectò ira in Imperatoribus neceſſaria, & calcari ſtimuloq́; ad fortitudinem opus cuiuis gregario militi: nec hominem ſine ira quenquam ſapere, aut intelligere quid honeſtum, quid turpe ſit, crediderim. Sed noſter hic Princeps ea ut alijs, cum uſus exigebat, uti poterat, ſeſeq́; ad egregia facinora ſuſcitare. Non ille temerarius fuit, non, niſi in loco, uehemens: & ſi diſciplina armorum poſceba t, etiam aſper, in puniendis uitijs inexorabilis, quod in multis ſuis docuit. Nec rarò in armis fuit, uigilauit, ſpeculator hoſtilium conatuum, paucis ſibi aſſumptis, fuit: ad nuncios ſubitos, & periculum importantibus intrepidus, nihil à conſtantia diſcedens, alios in prælia exciens, ceſſantes cogens. Vtinam per fidem nonnullorum, auditores, illi præſenti expeditionibus quibuſdam adeſſe licuiſſet: nemo quid iuuenili ætate, quid affecta poterat, dubitaſſet. Sed nemo magni & excelſi animi, nemo uictoris meretur laudem, qui dubijs eorum quos in hoſtem ducas, animis nimium confidenter uel temerè ſeſe inferat: cum cauere ſatis ſuorum ſaluti, & prouidere nequeat. Non minus ſtrenua facta conſilijs ſolertiáque eduntur, quàm dextera in pugnam parata: ſæpe cautio unica totum exercitum à fuga & cæde liberauit, eadem in peſtem ſummi periculi coniecit: exempla non adduco. Quocirca qui hunc beatum nunc Imperatorem magnitudine in ſuſcipiendis arduis, & tractando prudentia, in perpetuando conſtantia, in aduerſis perturbationeq́; ſuſtinenda ſuperarit, legò neminem: qui inferiores ſint, noui multos. Non eſt negandum quidem, illum non ſemper proſperam habuiſſe fortunam, non tam felices rerum exitus uidiſſe: non tot captiuis & triumphis lætatum, quot nonnullos: ſed quorum id culpa fortaſsis interdum acciderit, malo uos ſuſpicari, quàm à me recitari. Nam cum in Imperatore aliæ uirtutes plurimum poſsint: fortitudo, cõſilium, modus, diſciplina ſint neceſſaria: ſi tamen fortunam habeat nouercam, ſine optato exitu omnia fiunt. Veruntamen pius hic heros fortunam & ſortem, ipſum Deum putabat, cuius ad nutũ omnia molitus eſt: non aliquod numẽ ſenſu carẽs, cęcum, ocioſum, uolubile, raròquieſcens: nõ in amphoris Dianæ, ut Hannibal, rerum diſceptationem ponebat: minus in ſerpentibus lagenis fictilibus contra Eumenem portata nauali uictoria, eq́; terreſtri in mare tranſlata. ſuo iſte duce ſummo Deo nitebatur, hunc rebus ſuis quomodocunque geſtis & confectis ſcopum præfigebat, cuius rem agi per ſe inter homines rebatur. Se non Imperatorem, ſed miniſtrum: non hominum dextris, ſed cœleſtium cuſtodia & præſidio tutum cuncta gerere: cui Deo ſi uideretur, ſeſe uictoriam reportaturum: ſin aliter, æquo animo & patienter laturum: licet non ita cæcus fuerit, quin ſæpe ſibi maleuolentia & odio ſuffuſum animum impedimẽto fuiſſe, moramq́; & perniciem iniectam ſenſerit. Sæpe ſuorum quoq́; intemperatam & ſceleribus coopertam uitam, impunitatemq́;, Dei prouocaſſe iram, iuſtè cogitabat, in pœnamq́; propriam illorum militem conſcriptum: pręſertim cum Turcarum uexationes à Deo permitti, ut deniq́; nos à uitioſis & noxijs abducamus, ſancteq́; ueniam erratorum deprecemur, piè ſciamus: ſubſidium tamen Dei precibus, & conatibus excitare non prohibemur. Atque ſanè nihil minus quàm fortunæ cum ſapientia conuenit: ſed euentus tamen ſimiles efficere ſolent, ut uix diſcernas. Nam & opibus augent, & honoribus ambæ, Imperatores creãt. Sed laudabilius eſt ex uirtute ſapienter mediocrẽ poteſtatem, quàm fortunæ arbitrio ſummam adipiſci. ac rectè Plutarchus iudicauit, Romanos non tam fortitudine, quàm fortunæ aſſentatione, quam primigeniã colebant, tantos euaſiſſe. Sępe tamen Ferdinandus quoque noſter uicit. Nónne bis uniuerſam à Chriſtianis ille ſeruitutem auertit? ſæpiſsimè ab Hũgaria & uicinis incendia, populationes, cędem, uaſtitatem repulit? prohibuit? & adhuc uelut in cathenis & metu habuit Turcas? Etenim, auditores, niſi tam potenti & ſeuero exercitu primos illorũ inſultus, minas à ceruicibus noſtris, niſi ea diligentia & celeritate cruorem reieciſſet Ferdinandus, furorem fregiſſet, miſerrimi eſſemus omnes: noſq́; qui

annis conſequentur, perpetuam ſeruirent ſeruitutem. Verùm iſtius præcipuè ſolicitudine, pictate in cogenda manu, promptitudine in occurrendo, & exigendo prouidentia, & maturitate factum, quò minus ille ſitiens, omnem ſanguinem hauſerit, atq; repreſſus crudeles impetus remiſerit, ulterius non ſit progreſſus: quodq; ademit, nō tam illi periculis & Marte quàm Chriſtianorum negligentia & diſsidijs conſtiterit. Et quæ pars eſt Chriſtiani orbis, quam ille non anticipatam animo, & ad cædem notatam non teneret, miſerrimeq; uaſtaſſet? Non igitur noſter Imperator neq; ualetudini, liberis'ue, neque theſauris, & ad alios precibus ut ſuccurrerent, unquam pepercit: omnia ſua in has reliquias Hungariç, ut alijs remotioribus conſuleret, deprōpſit, exhauſit, nec unquā facti pœnituit, profuit bonitate omnibus: ut Menandri illud uerum ſit, χρηςὸν ἄνδρα πολλάκις ἄναι συνήγορον. Multos legimus & uidimus eximia rerum cognitione inſtructos, conſilijs promptos, & deliberationibus admirabiles, qui ubi ad rem uentum eſt, nihil pollebant, euenta ſubitò conſiliorum contraria ſenſerunt: alios item non pauciores, qui in conſilijs rerum gerendarū capiundis prorſus pueri & inepti uiſi ſunt: ſed cum hoſtis eſt præſens, occaſioni & manibus conſilium ſubitò acfeliciter occurrebat. At hic & ſeparatim admirabilis, & rebus gerēdis ſingularis. Quid hoc animo altius, quæſo, quid admirabilius, qui maxima reliquorum regnorum ſuorum cura, acceptos Pannoniæ fines, attritos toties, peſsimè uexatos, tam alacriter & conſtanter, tam impauidè & ſumptuoſè uel filiorum profuſus, inq; eos medium dans hoſtem, tutatus ſit? tyrannidem inhibuerit? Quid, ſi ille integrum partibus, florens legibus & concordia, pacatum ciuibus regnum à Lodouico excepiſſet, illaq; miſerabili ad Mohaczium clade non omnia infeſta conſumptaq; forent, amore nunc libertatis non feciſſet? Quo in ſtatu res futuras nunc putaretis, ſi diminutæ & laceratę etiam reliquiæ nō fuiſſent? ſi multi ſuis contenti non regnum appetiuiſſent, huncq; dimouere diuinitùs & ritè datum regem non eſſent conati? nullum mehercle hodie regnum tam copioſum, amœnum, tam fertile, ciuium frequentia cultius uſpiā conſpiceretur. Nemo igitur laudabit ſenſum eorum, qui ipſi ſibi, excitis deniq; barbaris, malum & dedecus accerſiuere, alijs perpetuam curam temerè multorūq; innocentum ſanguine imbutam, modò non diffluentem, metumq; incuſſere. Sed neq; Turca unquam hos fines attentare, minus ponere pedem auſus fuiſſet, ni errore dicam, an ſummorum in Eccleſia uirorum cōſilio & perſuaſu id effectum fuiſſet. Italiam ille (patriç enim dolor fateri iubet) & circumiacentes locos ad triumphum deſcripſerat: non eſſet nunc Roma, non Neapolis fortaſsis (quibus à periculis tamen illas & omnes nos Deus præſeruet) non, inquam, in hoc luxu & maieſtate multę eſſent Italiæ urbes, niſi Turcæ conſilium per nos ipſos mutaſſent pontifices, periculumq; (non ſecus atq; Stilico apud Theodoſium exautoratis Gothis, qui Italiæ minabantur, eos in Pannoniam & Illyricū creato Alarico tranſtulit: uel ut Philippus Achæos εὐλαβῶς διακειμένους uidēs, πρὸς τὸν τῶν ῥωμαίων πόλεμον ἐσπούδαζε τῷ παντὶ τρόπῳ ἐμβιβάσαι αὐτοὺς εἰς ἀπέχθειαν) in Pannoniæ fines effudiſſent. Nam cum cōſceleratiſsimus ſic tyrannus Italiam cum maleficio inuadere conſtituiſſet, omniaq; iam ad perniciem comparaſſet, inſtitit pontifex apud Vladislaum per Iulianum cardinalem: quomodo etiam Sixtus à Venetis impulſus, tempore Lodouici per Thomam cardinalem, tertiò, qui omnibus diris ſe deuoturos, & cruciatibus Hungaros, tradituros infernis aiebant, ſi Turcæ fœdus tum expetenti amicitiam pollicerentur: indignum fore nomine Pannonico, qui pro fide tam fortiter ſæpe depugnaſſent, tot ab pontificibus ornati eſſent præmijs, ſi cum immani bellua pacem facerent: quin potius uel non laceſsiti, ſeſe armarent, eos ſibi depoſcerent hoſtes, accepturos tam qui deſiderarentur quàm qui ſuperforent, ęterna longeq; his leuibus & fugacibus nobiliora pręmia. His illi monitis, minis admixtis, metuq; conſcientiæ & religione allatis, noſtros à pace & cōditionibus Turcæ abſtraxere, deterruerunt: itaq; factum, ut cum ille in Italiam irrupturus, non ſatis à uicinis ſe Pannonibus (quorum ille uim & fortitudinem periculosè erat expertus) ſecurū animaduerteret, priores nos aggreſſus adeò ſit moleſtus. Etſi hæc à uobis accipi

nolim,

nolim, quaſi Italis, aut cuiquam alij citius malum optarim: &, ſi poſsim, non in me libentius partem deriuarim. id enim officium pietatis requirit, ut in proximi bonis æquè ac noſtris cupiamus, ſi quid mali uicino accidit, quantũ poſsis, tuo etiã damno caſum ſubleues: ſed unde occaſionem Thracicus iſte hoſtis, in Pãnoniam ut tamdiu graſſaretur, qui ab anno 1415 infeſtus nobis eſt, ſumpſerit, aliquot perſtringere uerbis uolui: hæcq́ꝫ de Hungaria, quę ſe pro Chriſtianis iam per 542 annos uelut ſcutũ obijcit, ſufficiant. Bellum uerò Saxonicum undecunq́ꝫ ortum habuerit, qua uirtute & fortitudine cum fratre adminiſtrauit: quibus ille ſe caſibus, & hunc Imperatorẽ Maximilianũ cariſsimum filium non obtulit? ſępe inermem, imparatũ obiecit? quas ille non tempeſtates, quas minas nõ facilè tolerauit? quotuſquiſque audiebatur, qui aliquod indicium uictoriæ in horum caſtris reſtare putaret? Sed præter aliorũ expectationem, mille offenſis animo non inflexo, uim ui, uirtutem uirtute reiecit. Victoriam tamẽ optimi Principes ita perſecuti ſunt, ut ipſi uicti, & in triumpho ducti quibuſdam dicerẽtur: ea moderatione & obliuione iniurias contriuere, ut ſe captiuorum cauſa dolere apertè teſtarent: arma tamen feciſſe, quò minus eos non illico ad ſuos remiſerint, non retentũ odiũ, non uindictæ cupiditas. Si quid pręter opinionẽ accidebat, & uexari ſe aduerſis ſentiebat, eum ſe oſtendebat, ut dubitares inimicáne fortuna plus in eo premendo, doloribusq́ꝫ accumulandis eſſet occupata, an ille negligendo & reſiſtendo. De bello Tranſyluanienſi multiplici, obituq́ꝫ nõ ſperato fratris Georgij, uariæ ſunt uoces: de quibus ſingulis aliorum eſto iudicium. Veruntamen pace omniũ dictum uelim, non iuſſu Ferdinandi, qui cum iureiurando mutuò ſe obſtrinxerat, ea cædes facta eſt. Etenim quædã uſitatę, ut ferunt, illius ad Turcas literæ, quibus eius morari uim, & eludere apparatũ ſolebat, à minus conſcijs cum eſſent deprehenſæ: metu præſentium periculorũ exercitu utrinq́ꝫ ad cõfligendum per Varkocz ſolicito, ne qua mora etiam noſtris fortè aliquibus eius literis aliquãdo fieret, ſuo quidam conſilio, non regis mandato, uitã illi, nihil tale metuenti, (ob ueniã & incolumitatẽ Vlmanbeko è Lippa impetratã ſuſpicione collecta) eripuere. Hæc non à me dico, audita narro: abſit in quenquã mortuũ intemperantior ſim. De filio Ioãnis regis (cuius pater per cõuentiones uti fruiq́ꝫ titulo regio potuiſſet, filio in res ſolo, poſſeſsionesq́ꝫ auitas ſucceſſuro, niſi uana ſpe omnia deuoraſſet, & imperãdi ſiti etiam ſanguinem bibiſſet) omnium eſt uotum & ſpes, breui à cõſilio iniquè fuggeſto diſceſſurum, & malum (ita uolente Deo) in autores turbulentos, quod etiam antè uſuuenit, conuerſurum, ut cõmunibus armis, animisq́ꝫ cõiunctis, in beluã Orientis cõruamus, illumq́ꝫ cum nomine extinguamus: Græcis amiſſam libertatẽ, & alijs, nobis diminutam adhuc florentem reddamus. Quod ſi unquam, auditores, hoc Duce & Imperatore Maximiliano ſperandum eſt, qui mentem & animum cogitatione geſtorum parentis conformauit, nec (quod Demoſthenes in ſuis grauiter notat) τῶν παρεληλυθότων καιρῶν, ὥσπερ ἂν κατακλυσμὸν πραγμάτων γιγνῶσι putat, ſed memoriam ueterum repetens, ſua inſtruit: modò initia Imperij conſtituat, inq́ꝫ uſus neceſſarios domi & apud exteros, quorũ intereſt, paret, expeditaq́ꝫ habeat. Fruſtra enim & leuiter Imperator Ferdinãdus tantis ſe moleſtijs occupaſſet, tot ſumptib. obruiſſet, tot prælijs & uictorijs eius libertatis auſpicia edidiſſet, ſpẽq́ꝫ oſtendiſſet: niſi, quod ipſe per uitam ad finẽ perducere nequijſſet, natos id ſuos cumulatiſsimè & penitùs confecturos & præſtituros præſenſiſſet. Reliquit nobis tres optimos, fortiſsimos, plenos ſpei ac libertatis heroes, ſingulari prudentia & præter ætatem conſilijs abundantes, quemq́ꝫ dignum maieſtate Chriſtiani Imperij & Orbis: qui in hoc iam incumbũt, id procurant, quemadmodũ religionis diſsidijs finitis, animis reconciliatis, eadem fide & cœleſti perſuaſione, ſpe prælucente optima, contra Turcam proficiſcantur, illumq́ꝫ euertant, priſtinũq́ꝫ decus Chriſtianæ maieſtatis & ſalutis recuperent, inſtaurent, perpetuumq́ꝫ faciant. Quod omnes qui pio ſunt animo, uelle non dubito, Deumq́ꝫ comprecari, his Principibus felices ſucceſſus largiatur, debilitata & fracta ſtabiliant, aureaq́ꝫ reuocent ſecula. Porrò tanti huius Imperatoris actionum, ſermonũ,

conſiliorum quod potuit eſſe condimentum illa omnis uitę temperie,modoq́ in geſtibus,uultu? Profectò,ſi uirtutum natura dimenſione quadam mediocrium,& nõ in alterutram partem declinante nimium ratione cenſetur:hæc ſola uirtus,quã Temperantiam & modum appellamus,cunctas reliquas complectitur & abſoluit. Nam quid Prudentia,Iuſticia,quid in aduerſis contemptus,niſi luxu repoſito,ad temperiemq́ accommodatis actionibus,omnia ritè fiant,poſſunt? Rectè igitur ille:

Eſt uirtus placitis abſtinuiſſe bonis.

Id qui ſponte,à ſe munitus & paratus,minimè coactus facit, Temperantem eum uocamus,non aberrantem à recta uia:continentem quoque dicimus. etſi aliqua eſt differentia in his duobus nominibus,ut non omnino idem ſit continens qui temperans: ſed hæc ocioſis relinquamus. Quare cum fortitudine & conſtantia,nihil æquè ac temperantia,ſocietatem habet:quòd qui impetus regere iudicio, & moderari uoluptates norint,affectibusq́,ne ſeſe nimium effundant,nec omnino lateant, imperant: uanis illecebris obſtant,in quibus alij felicitatem ineptè ſtatuunt,& finem ſuum,illa negligunt,nec ulla ſe deliniri dulcedine patiuntur,hoc eſt,ſe ipſi uincere didicerunt:hos ego magnanimos & fortes dico.non qui ſe ſeruos & miniſtros delicijs abiecerunt,unde tanquam è cœno nunquam ad frugem,ad conſtantiam & honeſtas cogitationes,producendamq́ ſalutariter & tuendam uitam emergunt. Qui ſuis uiribus hoſtem uincunt, nónne maiorem quàm qui alienis,laudem merentur? qui ſe à moderata uita nullis blanditijs, nulla mollitie dimoueri ſinunt, nónne hos aptos communibus uſibus fore,& exoptãdos putes? Talis hic Cæſar noſter fuit, qui non ſordibus, ocio, non unquam gulæ aut abdomini ſeruiuit: ſed ſobrius, uigil, ut publicè ſufficeret,uitam,dum cœlo licuit,bene caſtiſsimeq́ duxit: tantũ edens ac bibens, quantum quotidianę curæ & exercitationes uirium abſumebant. inſolentior nunquam uiſus eſt: hominem quippe ſe ſciebat: nec, ut humanitatis memor eſſet,opus monitore(ut Alexãder,uel Pauſanias) habuit:ac quod de Antonio fert, ὅμοιος διὰ πάντων ἐγένετο, ἐν τοῖς ἄλλοις ἀλλοιώθη, ἀληθῶς ἀγαθὸς ἀνὴρ ἦν, καὶ ἰδίαν προσωνυμίαν ἔχει. atque illud Seueri Imp. eſt ſecutus, ἐπιμελὴς ἦν πρακτέων, ἀμελὴς τῶν περὶ αὐτοῦ λογοποιουμένων. nam de ſe uoculas per aſſentatores illatas,aut aliorũ interdum iniquius de ſuis rebus ſentientium nomina,audire noluit. Sanè ubi uoluntas temperatè iuſteq́ agendi cum ſumma poteſtate iungitur,& ipſe beatus eſt, & qui ipſum audiunt. In hoc profectò Cæſare quia prudentia & temperãtia cum potentia uiguit uniuerſa,optimarum author legum,naturaq́ bonus conditor extitit.Non facilè cõſuetudines mutabat:quippe quem non fugiebat,nihil eſſe moleſtius,atq; ad alienandum ſuorum uoluntatem promptius, antiquatione mutationeq́ uulgi morum, niſi publica offenſione ac turpitudine laborarent:tantum probitas & oratio poſſunt.Etſi enim Męnãder ad perſuadendum orationem excludit,tamen utrunque copulandum eſt. Non unquam huic Cæſari quiſquam,ut Cimoni uinum,ut ſomnolentiam Scipioni,obiecerit:non fraudulentos ſermones. cuius animus,cogitationesq́, non ſecus bonis (atque Iulius Druſus Publicola ſuas ædes perſpicuas, ut uitæ rationes domeſticæ omnibus patêre poſſent,cupiebat) apertæ,teſtatęq́ fuere.Quod exemplo liberorum quoq; honeſtiſsimaq́ educatione orbi conſtat,quos ſui ſimiles uoluit,ac effecit: ne rempublicam gubernaſſe,qui familiarem ignoraſſet,poſteris uideretur. Cõſuetudine ſcilicet heroica,iuſtaq́ indolem diuinarum uirtutum excoluit,cõfirmauitq́,Lycurgi ad Lacedęmonas exemplum haud ignotans: ſed longius euagor. A' morte chariſsimæ ſuæ reginæ ea fuit continentia,ut illi Medici eam conſtantiam, & pudiciſsimę cõiugi cuſtoditam memoriam, ualetudini obfuturam dicerent. In ſocietate uerè cum illa ſuauiſsima & rariſsima ita uixit,ut nulla unquam ſuſpicio temeratæ fidei extiterit, non leuitatis. Neque enim minus caſti eſſe poſſunt,qui in matrimonio ſunt, quàm in omnino illa negata & ſecluſa à conſortione fœminarum uita homines inueniuntur. Quis unquam audiuit,more aliorum Principum qui numerum liberorum fugiunt,atque imperio ſuo,ne multitudine hæredum diſtrahatur,cauent,hũc in con-

ſugio extra ordinē & fidē,aut poſtea,uel ſuſpicione ullam reliquiſſe prolē? Non igit̄ cōtinens ille,ſed tēperatus fuit. quis enim prudēs eſt,qui ſimul cōtinere ſe nequeat: quòd non in rerū tantū intelligētia, ſed ἀνύτων ad agendū, prudētiam definiamus. Nihil ab inuito,nihil per iniuriam accepit: in commune conſulebat,non ut Caligula,ſed ut Adrianus & Antoninus:ut quæ etiam fiſco debebantur,liberis reorum relinqueret,ne filij inſontes paternum ſcelus luerent: nec quinquennium tantum clemens,quod Traianus de Nerone dicebat,ſed perpetuò mitis fuit, καὶ πρᾳὸν λαόν. nec fiducia Imperij,ut Caligulam,Neronem, Caracallam, Heliogabalum, in uitia deiecit, ſed uires & dominatus ſtabilierunt. Largus in omnes, effuſus in benemeritos fuit,humanitate & comitate inaudita,ut multi bonitate abuſi ſint: reuerētiamq́ꝫ detrahere,& in ſocietatem conuertere ineptè uoluerint. Sed illud in ipſo uerè fuit heroicum,humanitatis indicium maximum, quòd aliquando quos conſpexerat, aut allocutus eſt,ſi poſt uiginti annos redijſſent, ilico agnouerit, extenſa manu ueterem gratiam obtulerit: diligenterq́ꝫ circumſpiciendo cauerit,ne quem in comitatu ſuo inſolentiorem,appellatione aut nutu clementi præteriret. Quorum ſibi operam uillem & diuturnam,fidelemq́ꝫ expertus erat,proſequi omni liberalitate, & exornare eos ſtudebat:nec paſſus eſt beneficium atque remunerationem expectatione fieri maiorem:ocium feſsis,non negocium imperabat:præſens & uiuus præſentibus & uiuis gratiam referebat,non ad ultimam ætatem differebat: ſatis eos fidos & promptos fore ſemper ſibi ratus,quos beneficijs cumulaſſet. Vbi enim expectatio gratiarum extrahitur, minus illæ caræ ſunt: & onus baiulo,ſi tempore ſubleuetur,ad perferendum fit leuius, quàm ſi ubi metam contigit,exoneretur. neque ego meritorum meorum fruitionem ullius in morte heri conſtitui uelim: ſed accepio beneficio,exemplo alios ad officia & labores uocari, inq́ꝫ fructuum poſſeſsione meos locari. Teſtata dico: non more auari patrisfamiliâs,à ſuis rationes exigebat, nec unquam ille magiſtratus opibus quorundam metiebatur,minus ijs uendendis aut locandis mercaturā faciebat. Etenim ubi fortunæ uirtus poſtponitur, uenalesq́ꝫ ſunt dignitates,ut res optimorum non conſiſtit,ita Cæſari & Regibus ſua imperia infirma concidunt. Lucri certè ſpes optimos quoſque à petitione rerum gerendarum & honorum auertit,qui ſumptus facere nolunt. Itaque quos idoneos duxit noſter Imperator,oneribus honorabat etiam nolentes: quos auaros, aureoq́ꝫ piſcari hamo ſuſpicabatur,nunquam adminiſtrationi negociorum uel cupidos præponebat,licet nominum ſeu titulorum interdum ambitionem importunis inanem non difficilè impertitus ſit, quoniam iuſtitiam ad alterius pręmium referimus, ideo nō pecunia proximè uirtuti ſatisfacit, ſed iuſticia. Atqui ſunt qui non omnino laudent, uarijs locis & curis ſingulos præfuiſſe curatores,ſeu officiales,eamq́ꝫ multitudinem inutilem ſumptuoſamq́ꝫ fuiſſe. Sed hos ego uelim audire,utrum melius ſit pluribus magiſtratibus unum præficere, qui ad uoluntatem omnia gerat: & cum ipſe non in omnes partes ſufficiat, per ſeruos cupidos multa agat, an multos? nónne ſi ſinguli partitas curationes obtineant, diligentius atque temperantius cuncta molientur, quàm unus, & quidem per ſeruos pecunia conductos? Non igitur ſpe magni lucri tantæ moli occupationum præerat, nec alienorum admodum cupidus fuit: quòd tantum Principem ſciebat à Deo conſtitutum, eiusq́ꝫ eſſe muneris, non ſolùm ut multorum gentium ſit dominus: quomodo nec diuitem,ut poſsideat,premaiq́ꝫ multa: ſed ut bene agatur & uiuatur. Sed denuò digredior. Liberaliter Ferdinādus Cæſar,& citò ſuos fouebat: ſimul rem,ſpem & memoriam cōprehendebat, bonumq́ꝫ,iuſtum & iucundum rectè còniungebat: ſecus quàm Delphis in ueſtibulo notatum erat. Nam dare,iuſticiæ eſt: accipere laborum fructus,bonum: iucūdiſsimum uerò,cuius cauſa ſudaris,aliquando conſecutum eſſe. Alia fuit quorūdam ratio,alia noſtri Imp. ſed fortaſſe genera negotiorū,populorū, regionumq́ꝫ quibus illi pręerāt,hanc diuerſitatē peperere, ut in officio,niſi ſpe,cōtineri multi nequerint, Adulatores,peſtē & domeſticos ſicarios uocabat,& libertate ſua plurimos perire,

Siquidem omnium animalium pernicioſiſsima hæc duo ſunt: de agreſtibus, tyrannus: de domeſticis, quos alimus, nobiſcum circumducimus, gratiæ & uentri, auribuſq; homines inſeruientes. quorum conditio tam eſt iniqua, quàm ſi quis uomicam aut uulnus in uentre habens, curatum ſi uelit, adhibito medico, barbæ aut unguibus forficem is adiungat, malum non attingi uideat: loco ſcilicet alieno medicinam, non exigenti, fieri quereretur. Eò enim res dementiæ apud quoſdam uenit, ut non uoluptatis, ſed iam ambitionis ergò ſcurras & paraſitos alendos cenſeant: quod uitium ſummè Plato reprehendit. Heluij Pertinacis conſuetudinem ſecutus, cauebat, ne ex uanis alicuius ſermonibus communiter periculum crearetur: atque alteram in Creta Iouem auriculã habuiſſe, ut puram alijs quoque & integram ſeruaret, meminerat. Procul ergo hoc genus hominum à ſe eſſe uoluit, ſubitò tales notauit, ſibi à conſuetudine cauit, cõſeſſores nunquam colluſores fieri eſt paſſus: quid enim ea re pernicioſius? Neque hic repetam, quo animo & ope erga literatos, ipſaſq; literas ſemper fuerit, ipſe honeſtæ & iuſtæ literaturæ Princeps. Exempla conſiliariorum id declarant, quos non uetuſtate titulorum munitos, non alienis claros uirtutibus, ſed ſubſidio proprio inſtructos, rerum experientia claros eſſe uoluit. Maluit ille exemplo aui Maximiliani primi eruditos & ſanos iudicio, linguarumq; uſu, uel è tenui familia in conſilium, quàm generis longiſsima ſerie nobiles, aptos tamen minus, & ocioſos, euocari. Norat ſapientiſsimus Imperator, armis & legibus imperia conſeruari: quorum iſtud abſque mediocri rerum & literarum ſubſidio nunquam feliciter inſtitui poſſet: illud uerò niſi munitũ eſſet conſilijs, fruſtra ſuſcipi. Ac quod Sozomenus Theodoſio, amoriq; literarum eius tribuit, huius prorſus exemplis congruunt. Non tamen nobilitatem quoque neglexit, ſuum illis locum dedit, complexus amanter eſt: ſed hos ut neceſſarios, illos ut ornamentũ habuit, & comitatũ: & in bellis nobilitati præcipuus fuit locus: καλὸς γὰρ ὁ στρατηγὸς πρὸς παῤῥησίαν ἐγίνετο, ut ait Plutarchus. Et quod in rebus pub. uidemus fieri, ut magiſtratus alij ſint neceſſarij, uel les alij: ita hic diuinus Cæſar, omnium habuit aptam rationem. Collegia multa inſtituit, collapſa penè Gymnaſia inſtaurauit, inq; lucem & dignitatem uocauit, libertateq; & priuilegijs extulit, eoq; modo iuuentutem ad ſtudia inuitauit. Fabricandi magiſter nõ ignarus, & copioſus: quod ex his perpetuis & ſumptuoſiſsimis ſubſtructionibus mœnium & pomœrij Viennenſis, ex confinium locis munitis & tutis, ex fani illius Oenipontani celebritate, & artificio domicilioq; pauperum hic admirando patet, multiſq; alijs paſsim in oculos omnium incurrentibus, & eos oblectantibus. Sed quid opus tot uerbis? Omnes ille modos, rationes conſeruandæ dignitatis, & imperandi, ut à ſuis amaretur, tenebat. Ciues enim in Repub. amore ſunt, & pace retinendi. Non facilè præſentem ſtatum immutauit: ſuis mandatis exemplo ipſe, quantum dignitas patitur, præiuit. Qui noxia nulla tenentur, à ſontibus & latronibus diſcernebat: iudicioq; in puniendo uſus eſt: à damnis & aduerſarijs ſartos tectos conſeruauit. habuit quoque, unde iſta ſuppeditata ſint, neruos & ſumptus: præcipua uerò Dei religioniſq; puræ cogitatio fuit, qua ſine nulli fructus, progreſſus, nullum honorificum nomen neque in hominibus, neque apud cœleſtes inuenitur. Has ille omnes artes callebat: nihil quod ad hanc dignitatem, opemq; requiritur tutandam, illi defuit: omnibus ad ſummam uirtutibus affluebat: quodq; ab alio nullo, fortaſſe tanto Heroe, religioſius præſtitum, uel hoſtibus abiectiſsimis, inimiciſsimis fidem ſeruare uoluit, nec ullam bene gerendæ rei occaſionem extra fidem arripere. Non ſcilicet pollicum confœderatorũ nexu hîc, expreſſoq; ſanguine, communiterq; hauſto opus fuit: nihil illo Numæ tèmplo, non externis cæremonijs, quod in animo habuit, ſed reconditè quoque teſtabatur: in ore illud ſæpe habens Platonis, περιιόμενον ἀληθοῦς λόγου σοφὸν οὐκ ἄν ποτε γένοιτο. Itaque nõ famam ſolùm, ut Lyſander, uel Alcibiades, ſed gloriam ueram, ut Cymon, ut Ariſtides ſibi conſtituit. In cũctis rebus κατόρθωσιν ſpectauit, ut propemodum Stoæ uerbum illud non mollienti ſatisfecerit. Sed longius quàm putabam, ueſtras aures demoror.

His igitur

His igitur præclaris & inauditis uirtutibus & factis Heroa hunc fuiſſe, omnium ſeculorum memoria mihi teſtimonium perhibebit: natura & fortunis ſaluti noſtrę potiſsimùm fuiſſe coniunctum, non tacebit. Qui XXV Quinctilis acerbo rerum ſtatu nos reliquit. Nam ut hoc addamus, ex infinitis laborib. ac moleſtijs ante ſeptēnium grauiſsimè ac deſperatè decumbenti, non parum & nutriendi, & uis animalis damni contraxerunt, inq́; reliquum tempus fomitem ſymptomatibus quibuſdam præbuere: ut 22 Aprilis, anni, quo eſt mortuus, proximo ante Palmarum feſtum die, manè abluturus pedes, in uertiginem, ac animi turbationem inciderit, uix Zithardo ipſum ſuſtinente: cumq́; ſe collegiſſet, ait, Vos putabatis me prorſus nō redituruм? non tam citò id fiet. certum habeo, me ante Pentecoſten è uita non migraturū. cumq́; eum diem, & octauum pòſt attigiſſet, repetijt: Spiritus ſanctus noluit ut morerer ante feſtum Iacobi, ut quo modo is peregrinus apud nos, ita ego infans Hiſpaniarū extra ſolum natale cum ipſo peregriner. Ex eo tempore grauius habere cœpit, medicosq́; ſibi aliquid exhibere ferè coegit: non facturos ipſos officium, ſi naturæ cuncta permittātur. Sæpe repetebat, ſe ad uitam & mortem paratum, nihil abhorrere, cuius malum ac periculum ſanguine Chriſti exhauſtum eſſet, ac ſublatum. Imò iucundiſsimè animi promptitudinem ac uoluntatem declarauit, cum adiecit: Se morti illigatum, eamq́; non recuſare. quòd ſi maiores ipſius mortui non eſſent, per numerum tot ſuperſtitum ſucceſſorum, ſe ruricolam aut paſtorem fortè, cum Imperator ſit, futurum fuiſſe: idcirco ſe ſuis loco ceſſurum, ut dignitatem obtineant æquam, dum per Deum Auſtriæ domui liceat. Sæpe Deum precatus eſt, ut ſi quos offenderit, ſeſe patefaciant: uitaq́; dum errorem deprecetur, ac illis detrimentū compenſet, produci orauit. Miniſtrorum indicem, & nomina, quibus debeat, quos dignè locupletarit, quibus immerētibus ſpe liberorum quid largius indulſerit, repetebat. Per 38 annos Turcæ ſe oppoſuit: nulli tamen eius cauſa ſe inopes factos queri poſſunt. ac ſi ocium fuiſſet ditandi, quis eo uſpiam potentior, amplior fuiſſet? cuius cauſa Solymannus ſepties moleſtè pręſens uenire ſit coactus, ad 130 miliaria cōtinua ditionem poſſederit. Defectis paulatim uiribus, die à ſe definito Iacobi, facillimè, ui morbi, nullo graui mortisq́; præſentis indicio ceſsit, hora poſt prandiolum, etiā ouo iure ſoluto cumulatum, inſpectantibus ſuis, uix digreſſo filio Maximiliano, nec tum eiuſmodi quicquam cogitante, & ad ſubitum nuncium etiam addubitāte. Cuius ultima uox alio tentati ſomno, ac de hora quærenti (cuius machinationis ſemper fuit amātiſsimus) ad Cratonem medicum fuit, alijs abſentibus omnibus adhuc: Quomodo habeo? Aperto corpore, uiſceribusq́; uacuo, in ſiniſtro rene plurimi lapilli, atque etiam in ueſica (de quibus tamen nunquam fuerat conqueſtus) reperti fuere. Conducamus igitur hunc ad ſepulchrum, animis demiſsis ac dolentiſsimis cohoneſtemus: quod maximum poſt Deum pietatis eſt exemplum: eiusq́; memoriam dum uita ſuppetit, reuerenter colamus. in hac enim parte ſita eſt gratię uis, non quod Athenienſis de Legibus apud Platonem ait, ut conditorium neque maius neque minus mortuo, nec ignobilius dignitate ſit, ornamentorúmque annuorum inſtauratio: ſed, quod ſubijcit, quotidie repetita memoria. Quis igitur noſtrum caſum non lugeat? qui tanto præſidio literarum, conſiliorum, poteſtate munitiſſimum, ornatiſsimumq́; amiſerimus, his pręſertim locis & temporibus undique periculum & bella ſignificantibus? qui ferrum Scythicum præcauendo reiecit, debilitauit, compreſsit, in eius etiam fines erumpens? Ac ſanè, qui tantas dotes æſtimare norunt, in perpetuo ſqualore lachrymisq́; forent: tabeſceremus in hac calamitate, nec ſalutis ſubeſſe ſpem putarem: niſi nos tres iſti Principes ad iniurias & uim pellendam prōptiſsimi ſolarentur, & iam cœptis conatibus in optima ſpe ponerēt. Hi ſui officij rationem omnibus ſine dubitatione, perſoluent: & ne ulla in eis ſit mora, nullaq́; hæreat culpa, prouidebunt: non mediocribus conſilijs, non uſitata uia religionem conſtituent, Vngariā florentem, & coniunctam exhibebunt: hoſtem Turcam

non re-

non repellent & eijcient modò alienis, ſed proprijs quoque poſſeſsionibus, ac in ſedibus uicinos ſuis collocabunt: non Euphrate rogati fines, ſed ipſa iuſticia (quomodo Pomp. fertur dixiſſe) terminabunt, atque fortitudine inaudita. Quamobrem, auditores, moderemur lachrymas, & hanc mortuo quietem à tot laboribus emenſisq; occupationibus concedamus: ad reficiendas enim uires, animumq; colligendum, & cœleſtium conſpectu reficiendum abiuit. Neque ille opinione humana non ſatis uixit: in corpore quippe iſto inerti & exangui diuinus ſpiritus LXI. annos, cum aliquot menſibus copulatus fuit, tot uirtutibus & moleſtijs ſeſe orbi fruendum dedit. His diligentia ueſtra mihi adiungenda fuit. nam certa eſt fides, nec authoritate dictum quicquam, ſed factis uos æquiſsimos exhibuiſtis: nec opinione, ſed ratione, ſed ueritate omnia libentius animis comprehendiſtis. Si igitur quemuis pro patriæ periculis ſe obiectantem, & iniurijs omni præconio maiorem, & relaxione uirium longiſsima dignũ cenſemus: qua hunc conditione eſſe debere, quem locum meritum dicemus? quo ære, auro, argento'ue expreſſam eius imaginem circumferamus, & in penetralibus & atrijs locemus? Alexandri imaginem auro argentoq; formatam qui habere olim, & geſtitare potuit, felicitatem ea re ſibi uulgò pollicebatur: hunc uerò heroa certum, beatum, pacificum, ſi à collo, uel in ſinu geramus, quanto maior opinio conſequetur? Iam quid ad fructum uitæ, atque gloriam huic acquiri luce producta, quis cumulus potuiſſet? Itaque liberior factus, ſuprema illa præſens, luce non aliena, ſed puriſsima, uidet, miratur, uariosq; noſtros caſus, errores, futura ut præterita intuetur: hanc uitam non ille cupit amplius, in qua Maximiliano trium potentiſsimorum regnorum inſignia, paucos intra menſes, impoſita (quod tantum Alberto contigit) ille uidit, cæteris imperia iuſtè partitus eſt: elocauit filias regibus & ducibus: illam mauult, ubi Rodolphum illuſtratum perpetuitate, ubi Albertos, Fridericum, Maximilianum, Philippum patrem, Carolum fratrem, & alios uidet, amplectitur, diuumq; choro mixtos ipſe ſocius miratur: ibiq; Deum ipſum, quem tribus perſonis confitemur, iucundiſsimè aſpicit, colit, ſocietate fruitũ beata: donec eundẽ recepta, quę iam corrumpitũ & uaneſcit, carne lõgè puriore, beatiſsimus floreat, indiſſolubiliq; compage cum Deo æternùm hæreat. Quod ut certò, communeq; nobiſcum aliquando fiat, deſiderijs pijs & precibus congruis flagitemus: ſimul una uoce, & ardentibus uotis à Deo contendamus, Maximiliano Cæſari, (ad cuius Imperij auſpicium, quot ad nullius unquam alius, legationes ex uniuerſo orbe tot confluunt, gratulantur, contra hoſtes progreſſus ſunt feliciſsimi) eiusq; fratribus, mentem det bonam: regat, inſtruat, tueatur ſalutariter: ut omnibus ſatisfaciant, de iuſta uia & regione nunquam deflectant: omnibus omnia, ſe ſibi rectè, atque Deo reddant. Amen.

III. NON. SEXTIL. M. D. LXIV.

FINIS.

TVMVLI ALIQVOT EIVSDEM SAMBVCI, IN OBITVM FERDINANDI.

POSTERITATI SACRVM.

IMPERATORI Cæſ. Diuo Ferdinando, Philippi Caſtellæ, fratri Caroli V. Nepoti Maximil. I. pronepoti Friderici III. &c. Germanico, Pannonico, Boiemico, Dalmatico, Croatico, &c. Cæſari pientiſſ. Auguſtiſſ. feliciſſ. uigilantiſſ. liberalitate, lenitate, iuſticia, prudentia

prudentia ſingulari, & optimo Principi, tyrannorum maximo & infeſtiſſ. hoſti, Pacis amantiſſ. Vita modeſtiſſ. Cōſilijs ſano, Armis inuictiſſ. Conſuetudine facili, Religione uſitata, Omnibus deſideratiſſ. Qui quum ſe moleſtiſſ. ac perpetuis occupationib. nō modò non exoluere, ſed ne relaxare quidem unquā uellet, obſcura primū ſebri, ac uariè arreptus, mox per VI. menſes ea palàm uehementius ac inteſtinè adurēte, ut partes aliquādiu ſolidas attentarit: pituita quoque tenui ſocia per fauces acriter & tabidè pectus iā replente: ſanguinis etiā probitate, habitudineq; uniuerſa, extremo tumore indice, in aquam penè cōuerſa, trib. filijs Maximiliano II. Imp. Ferdinā. & Carolo Archiducibus, nouem'q; filiab. relictis, compoſitè & facillimè ab hominum ſocietate ad cœleſtem regionē, quò eius perpetuò conatus, mēs, preces'ue reſpectabāt, ipſo Iacobi die, omnium mœrore incredibili exceſsit. ut quomodo is Apoſtolus Hiſpanos primus ad Chriſti amorem, atq; profeſsionem uocauit: ita hic infans Hiſpan. eidem Apoſtolo die ſacro, cæteris, ut uitam Chriſtianè exuant, præiret. Cuius ex uoluntate ad coniugis dulciſſ. oſſa cineribus apparatiſs. funeſtiſsimeq; depoſitis, corporis cum anima hic rediuiuam coniunctionem, ſpe certa, interquie incerta exſpectat. Cuius manibus, hoſpes, læta precator: pòſt abi, hancq; conditionem beatam ſcito.

VIXIT

ANN. LXI. M. VI. D. XIIII. H. XX.

FERDINANDVS PRÆTEREVNTI.

NOn fui quem putabas, ſum quem non uidiſti: qui fuerim uidebis, ſi, qui ſum, eſſe uelis. Qui non es, uelle debes, ut te tibi dones diu ne uelis. Sequere, ut te, méque noris. Nam meos in tenebris dicas relictos, lucem qui adſpirarim. nec ſum tenebricoſus, nec mei lucidi: ſed tamen tenebras fugiens, meos in lucem mando, ea, ut tenebris expediti, communiter fruamur. Id pietas uult, Manes iubent, Superi cenſent, Laudat ſequens poſteritas. I, dic quis ſim, fuerim'ue, quas tenebras oderim, quam lucē adamarim, & eris Apollo. Mihi lux ſatis luxit, tibi ſint breues tenebræ.

ALIVD.

Quicunque hac præteris, hoſpes, ſi forſitan quis fuerim quæritas: Maximus minimorum lucem exoſus minimam, ut minimus poſsideam maximam: Ab ortu uniuerſæ oblatus ſaluti, in curſu tutæ cuſtodiæ, in morte ſoli miſericordiæ. Non herus, ſeruus ego fui: imperans obtemperaui: alterius qui uiribus ſui magnus, paruus proprijs, me uictum iam uides ſato, uiuere ſed Deo. Hæc ſciens, in rem abito tuam ocyus: quóque longius pergis, minus ſecurum te credito. Abi hinc, nec cineres morare, mox cinis ipſe futurus.

ALIVD.

Vixi, ut uiuerem: ſi uita eſt quę mors putatur, bene eſt: mortem ſi uixi, uitam oderam. Sed uixeram in uitam antè, quàm ueneram: magis uixi, cum in mortem abij: in morte non maneo, ne in priſtina redeam. Vixi, Vixeram, Viuam. Hoc poſtremum placuit ſemiuiuo, non diſplicet uicturo. Delige, uiator, quod ſecurè condit, lætè reſtituit, mortem cum uita commutat. Hanc ſpem cum luce tua depactus, uiuo ſine cōditione perpetuus: Exemplum ſequere, nec tempus ſallat.

ALIVD.

Quod huius lucis uſuram breuem, illecebras uidi noxias: ad longā, uoluptate ſecurā, moriens properaui. Si factum probas, cur libenter hæres?

VIATORI.

Quis ſim, uiator, cur quæris? Qui eris: mortalis? Et talis, quod es iam fui, nec uellem amplius: quod eris, ſum libenter. Hæc uia eſt uoranda, præcurro, ſequere, ne diu quærendo fias ultimus, Vale.

EIDEM.

Veni in hanc lucem ſeminiuus,
Vidi lucem infirmus.
Vici lucem mortuus, ut in
Lucem redeam uiuax,
Lucem uideam firmiſſ.
Lucem uincam æuiternus.
Quid conditione hac, dic, melius,
Qui fabulam ſic cluſit ſuam?

DE EODEM.

Non obiїt,ſed cupidus ad immortalitatem abiїt. Viuit,uiuit Ferdinandus: & cõcilio Diuûm mixtus,æuo fruitur optato.Nam ex tot uirtutibus pietas illum ſola cœleſti aulæ reſtituit:cætera cum memoria poſteris reliquit.

FERDINAND. DE SE IPSE.

O' beneficium inauditũ. Ab authore ſempiterno cum niſi perpetua prodeãt: me tamen de terra non ſemper futura in uitam editũ,mox prolapſum, ingratum, ſpontéq; mortuũ, idem author priſtino ſuo exemplo difficillimè requiſitũ, mihi facillimè reſtituit:eiuſq; uolũtatis perfectę,pignus hoc terræ,non oneroſum,ad ipſum integer dũ redirẽ,breuiter liquit. Hanc quis æquarit patientiã benefactor ingrato? ſed proprium fuit hoc præſtare ei,qui morte guſtata, uitã ſemper duxit, uoluitq; potiorem. Gratus es uiator, qui me quieſcentem uigil intelligis.

ALIVD.

In terrã,nõ ut prodiї,reuerſus:melius, quàm fui,& ſum,inde redibo. Quod ſanum eſt,& expers labis,nouit,qui imbecillima, quæ ſunt, diїudicat.Mihi graue, ſed nõ immerenti fuit,corpore & mente pati:hac nunc liberior, altero quoq; citò expediar. Qui talẽ mortẽ ſentit requiẽ, uitã uerò longiſsimã in pœnã datã, beatum deniq; ſe prædicet: & occaſionẽ hac uia non difficilem tántorũ bonorũ,Chriſto interprete ſibi perſuadeat. Vale.

IDEM.

Viuus mortem neglexi,qui mortuus pertimeſcã? Huc cineres ad coniugis pię oſſa,quæ ſuperſtiti perpetuus fuit mœror,inferri iuſsi:ut cui uiuẽti cum ea diu eſſe non licuit,mortuo ſaltem diutius liceat: donec ſperatæ luci redditi, noua & infinita copula perfruamur. Quis ergo mortem timeat,aut malũ, quam hæc conſequuntur,bonus dicat?

EPITAPHIVM.

Continet hic ceſpes,quem terra,undáue nequibant,
Mens tamen æternum ſeparat alta locum.
Prætulerat pacem bello,pietatis amore:
Non tamen imbellis qui ſua ſceptra tenet.
Vindice non tanto metuit, ſed fortiter uſq;
Thracibus oppoſuit Pannonis ora uiros.
Quiq; ſimul tantos titulos,& regia iura
Eripere huic uoluit,non bene cœpit opus.
Imperiї fines illæſi hoc Principe florent,
Quæq; odiſſet herum natio nulla fuit.
Morte tua,Cæſar,totus moreretur & orbis:
Sed quia adhuc uiuis,uiuidus orbis erit.
Ille diu uixit,bene qui uirtutibus ornat
Vitam:nec nocuit,quos uiolare nefas.
Tu quanto imperium maius,minor eſſe uolebas:
Quò minor eſſe uelis,maior ad aſtra redis.
Nunc atauos,proauoſq; tuos miraris: & illis
Laticia mixtus,cuncta perennè notas.
Tu qua natorum pia ſit ſententia,finis
Quis ſimul excipiet,quæ ſerieſq; uides.
Non premet inuidia,unanimes concordia iunget.
In medio tutum conficietur iter.
Proteget hos curam qui ſumpſit tutor,& armis
Suſceptis renuent fœdus inire Getæ.
Perpetuum uer florebit,non degener Aeſtas,
Non Autumnus erit,Bruma nec uret agros.
Pro quibus officiїs ſuccedis iurè paternis,

Maximi-

Maximiliane, omniſq́; Auſtria poſteritas.
Ortus & Occaſus nobis, eſt ſi quid, & ultrà,
Immenſiq́; orbis ſubijcientur opes.
Nec me mens fallit, primos Heroas, & inter
Iuſſu cæleſtes hos fore, CHRISTE, tuo.
Corporis hîc olim rediuiui membra quieſcant:
Nec cineres ſpernat, qui pius eſſe uelit.

ALIVD.

Cæſaris hoc tumulo Ferdinandi corpus humatur:
Non alia cælum conditione patet.
Cognata inſequitur mens aſtra: rediitq́; per altas,
Corpore ſepoſito, uenerat unde, uias.
Intulit horrendis quoties hic bella tyrannis,
Atq́; ſalutari Turcica fregit ope?
Iam quoque deleſſet, grauibus niſi noxia damnis
Nos inuoluiſſet, pœna Deiq́; foret:
Ac ſimul obſtarent odia inteſtina, neceſq́;,
In proprium multi ut ruerentq́; malum.
Conſilio, eloquióue potens, memor omnis & aui,
Annis tot placidus ſceptra ſerena tulit.
Præteritis ſemper cautè præſentia iungens,
Prouidit ſapiens multa futura ſuis.
Hunc quis non regum coluit, Reſpub. quá nam?
Quis dominum Princeps, non ſocerúmque cupijt?
Ille ſapit, qui ſe domui committere tantæ
Nouit: iudicio haud fallitur ille ſuo.
Promptus erat ſcelerum uindex, & præmia donans
Aequa bonis, dites quot facit eſſe uiros?
Non fraus, impoſtura, dolus nocuêre cuiquam:
Littera ſed iuſto, A.D. ualuitque malis.
Segnius haud fouit Muſas, ſua credere doctis
Conſilia aſſuetus, nobilitauit opus.
Sed quid ego tanti uirtutes Principis huius
Commemorem: nati nónne tuentur eas?
Imperio dignos tres nempe reliquit honores,
Leniret cunctis mortis ut exilium:
Qui nos ſolantur, reparabunt gaudia, & ingens
Excipient fortes ordine patris onus.
Iámque ſimul ſummus magnorum cœpit habenas
Rex, contra immanes ſpes repetita Getas.
Unica poſt Christum ſpes libertatis auitæ,
Qui ſtudio quiduis pacis & orbis aget.
Huic pietas nomen, decus & ſuperaddet: & author,
Glandibus abiectis fruge ut alamur, erit.
Hic ſenis interea requieſcant molliter oſſa,
Laſſor ad ſurgat Iudicis ille tubam.
Deſine non æquis fatum ergo mouere querelis:
Felices, quibus hoc contigit eſſe ſtatu.
Exiguus locus eſt cinerum: ſed nomina toto,
Fortunaq́;, hoſpes, latius orbe patent.

FERDINANDVS PIVS DE SEIPSO.

Hic ego Ferdnandus iaceo: dum coniugis oſſa
Demoror, & functa gaudia mille fero,
Non immatura ſum raptus morte, perennis
Qui uitæ ſenſi munera uiuus ego.
Hoc ſcio, ſi rigidam potuiſſent ſumere nati
Formam, non alio contegerer lapide:
Sed quia fatalis nos ſemita ducit inermes,
Corporis exiſtet putrida gleba Deo.

ALIVD AD FERDINAND.

Mortuus æternas lachrymas, lamenta relinquis:
Numina ſed norunt quem ſocium eſſe uelint.
Sunt lachrymæ noſtræ, tibi gaudia mille ſuperſint,
Dum nos exhilaret Maxmilianus ope.
Impius hac fugiat poſthac modò rura tyrannus,
Amiſſos repetat ruſtica turba focos.
Hanc meritis ſtatuit molem uirtutibus aucta
Progenies, diuiſq; adnumerata domus.
Non te, florebunt dum Teuthona ſceptra, ſilebit
Relligio, probitas, fortia facta, decus.
Vos cineres ſurdi, uos oſſa & marmora muta,
Dicetis, quantus Cæſar in aſtra redit?
Hæc loca uel platanus ſemper, uel laurus obumbret,
Irrigua & decorent gramina, ueris honos.

ALIVD.

Quid non poſſedit, quem tegit hic tumulus?

τέλος.

PRECATIO HISCE TEMPORIBVS ACCOMMODATA, ET uſibus: Sambuci.

EXcitere tandē ô æterne Deus, pater Domini ac recuperatoris noſtri IESV CHRISTI*: aduerte, aures tot lachrymis ac ſolicitationibus oppreſſorum: tuamq; erga afflictos, delictorumq; cum mœrore conſcios miſerationē, grauiſſimis ac uarijs in Chriſtiani orbis perturbationibus clementer aperito, precibusq; intimè annuito. Declinauimus à præceptis tuis flagitiosè, mandata tua hominum cupiditatibus ac uiribus audacter ſceleratéq; poſtpoſuimus: ſimulanter multa, & cum publica offenſione commiſimus: obuijs quibuſuis illecebris, metui, minis, quæ aduerſum te nihil potuiſſent, relicta æternitate, leuiter acceſſimus: amicorumq; & uulgi opinionem, quaſi clam te gererentur, criminosè prætulimus: non cœpimus lumen, dū lucerna affuit: nec emendauimus errores, quando licuiſſet: ſed deſtulimus omnia, nosq; temerè in ſordes ac uoluptates mancipia abiecimus. Rectè igitur, iuſtisq; nos pœnis inuoluiſti, lucem ac uerbum, nullis libidinibus ac poteſtati obnoxiū, ab ingratis remouēs, dū tot contentionibus periculosè, atq; odijs illud paſſim diſceptatur, & negligentiſſimè habetur: peſte, fame, incendijs, rapinis, uaſtationibusq; Barbarorum iram teſtatus, nos inteſtinè exhauſiſti: longeq; grauiora, dum culpa illigamur non ferēda, meremur. Veruntamen, cùm tua ſingulari prouidentia & manſuetudine ad frugem nos, ſanitatemq; redire malis: nec quicquam grauius quàm cuius in ſalutem filium Ieſum contuliſti, ut hominū genus pereat, feras: demiſſiſſimè ſupplices ad te patrem recurrimus: ceſſet demum furor, ac ingruentium malorum impetus, rerumq; uorago, & ſcopuli minaces, qui uel unico uerbo (ut olim) uim hoſtilem prohibere potes: conatusq; cædem ſpirantium, & ſolitudines importātium, ſanguineq; bibentiū irritos facere. Cohibe diaboli aſtus, ne impedimēta è ueteri ſua diſciplina, quā uel filius tuus expertus eſt, & arte, morámque conſcientijs inijciat: ne filium à redemptione & morte nobis proximum, ſempérque præſentem,*

fallaci-

fallacibus tegumentis ac nugis longinquiſſimè a-
moueat: dubia pro firmis, aliena pro tuis, zyza-
nia pro tritico, uenena pro melle perſuaſis obtru
dat. Eccleſia & populus tuus, quomodo Apo-
ſtoli, eorumq́ ſectatores, ſpiritu tuo in officio ma
neat: rediuiuus cœtus ſartus tectusq́ ſit, promiſ-
ſis tuis alatur incolumis, munitusq́ angelis uige-
at propugnatoribus, æterna & teſtata patefaci-
at, obſcura diſcutiat, palámque uera omnibus
conſtituat. quippe multæ ſunt foris oues, lupi in-
tus, quibus ne offendamur effice: utq́ laboremus
ipſi quò frumētum ſimus, largitor: nec facile an-
te iudicium, ſeparationémq́ filij tui, ob leuia er-
rata ſeceſſionē, perſonarúmq́ odium faciamus.
modò in neceſſarijs pura ſit communitas, reli-
qua ut notas imbecillitatis nōdúmque plenæ ſan
ctitatis toleremus: precibúſue, ac pijs reprehenſio
nibus, quod poſſumus, amoliamur: in uerbo tuo
ſtet iudicium, quod enarrauit ſatis Chriſtus, Ec-
cleſiæq́ fides, ac fundamentum angulare. Aeru
mnas & acerbiſſimos, diuturnóſq́ caſus, quibus
cuncta ſanguine luctibusq́ madent, à domicilio
fidelium auerte: ne cōuulſis penitùs, ac euerſis po
litijs, ſedibúſq́ piorum congreſſuum, ac ſocietatis
Chriſtianæ, de electis etiā, ac perpetuò fidis, du-
bitatio apud imbecilliores animos exiſtat. Idq́
ut celerius atq́ tutius nobis polliceamur, ô Chri-
ſte fili Dei, qui ultrò per carnem diuinitùs ſuſce
ptam nobis te patronum copioſum ac prolixum
declaraſti, futurúmque porrò confirmaſti, ora-
mus, interpretere noſtras calamitates, ac defer
ad patrem, qui ad tuum ſenſum precésue ſuā te-
ſtationem doloris facilè accommodabit, noſtriq́
culpæ oblitum miſeratio tanget. Aſſere nos in
libertatem mentis & corporis, nec ulla minæ ap
paratusq́ uel Turcarum, uel cuiuſquam alterius
us renitentis, nos à tuo latere & patrocinio diſce
dere cogat. Reddito pium otium, quò te conſtan
tius, memoriámque beneficiorum uſurpemus,
totisq́ animis ac uiribus in tuas laudes effunda
mur. Suggere mentem & conſilia Principi-
bus, qui nomen tuum præferunt, ſeriò ut nego-
cijs fidei ſtudeant, progreſſibusq́ ſanctis ac beatis
lætentur: occaſionem rei benè gerendæ, uicto-
riæ, uindictæq́ perſequendæ elabi ne patiantur.
Redde priſtinam regnis faciem ac dignitatem,
præſertim Pannoniæ adeò conciſæ, depoſitæq́,
uel potius tot uulneribus ac maleficijs confectæ,
ne diutius barbarorū libidinibus & prædatio-
ni abiecta ſit: ſeq́, pœnis iure exactis, abs te ſer-
uatam gratè ſentiat. Quòd ſi te uniuerſæ preces,
ob labes quibus uitam communiter, ut mēſtruis
maculis, perinde fœdauimus, non commoueant:
reſpice probiorū, electorūq́ gemitus: reſpice leni-
tatem, ac promiſſa tua, non actiones noſtras:
easq́ ob ſanctitatem & benignam uoluntatem
abs te profectas, pace cumules, tótque periculis
ſubleues: ut expeditiores ſalutariter, frequen-
tiúſq́ de te cogitemus, depulſisq́ poſtremò homi-
num figmentis ac fucis, ſincerè apertéque tibi
ſoli & uiuamus, & moriamur: idq́ per Spiri-
tum ſanctum, cuius in unitate cum pa-
tre perpetuus es, uiuis, cunctaq́ pro-
bè adminiſtras ac perficis
in ſempiternum:
Amen.

PARAPHRASIS PSALMI XLVI, GRATA DE MELITEN. LIBERATIS.

Fortis ſtas à nobis Deus,
Cuius tuemur cuncta ope:
Ac expedimur tot malis,
Quæ nos premebant undiq.
Quare abſit ingruentibus
Metus quibuſuis fluctibus,
Moueant procellæ haud æquoris
Suo impetu: non ſi iuga
Nunc montium medium in mare
Voluantur, ac pericula
Minentur, extium ultimum.
Virtute cœleſti tument
Aquæ, tremunt ad ipſius
Nutum, remittit & furor,
Ceſſat uorago barbari:
Riui ſuaues ambiunt
Iam, urbemq́ preſſam leniunt.
Sacrarium quod ſit Dei,
Vigeat ſuis ut laudibus.
Quis ui nocere altiſſimo,
Tanto & reſiſtat quis Duci?
Tutatur hic arces uigil,
Spem præter afferens opem:
Cum peſſum itura dicerent
Hoſtes, ruebantq́ omnia.
Succeſſibus nouis mali
Turbantur, inuident, crepant.
Attrita uix fugam capit
Gens Caucaſi, & luget ſuas
Vires, minasq́ perditas:
Quòd ad ſupremi præſidis
Vocem ima cedant, & poli.
Quum fortis adſit dextera
Rebus, tuetq́ nos potens
Defenſor, ecquis contrahat
Animum, uelitq́ cedere?
Quin uos citi auxilium inſolens
Venite ſpectatum Dei.
Miraculis ut compleat
Orbem, remotis beluis,
Belliq́ tot furoribus,
Pacarit omne ſolum & ſalum.
Iam pace reddita, ciuis,
Quæ ſcuta erant, fiet leuis.
Frangentur arcus, armaq́
In uſum agrorum pinguium,
Meſſisq́ flauæ tradita.
Ergo quieti accurrite
Viſum, fuiſſe me Deum,
Et eſſe qui faciat bene,
Poſſit, uelitq́ credulis.
Quem cunctæ amant plaga Deum,
Genteſq́ grata prædicant.
Adiutor eſt præſto Deus,
Timeat quis ergo hoc uindice?

Ioan. Sambuci.

NOTA LECTOR.

FRIDERICVS III naſcitur 21 Sept. 1415 anno.
Hieroſolymam proficiſcitur, 1437.
Rex Rom. electus, & Aquis coronatus, 1440.
Romę coronatur, 1452.
MAXIMILIANVS I natus 27 Martij, 1459.
Electus Rom. rex 20 Febr. 1486, & Aquis coronatur.
Moritur 12 Ianuarij, diluculo, 1519.
CAROLVS V anno intercalari naſcitur, 24 Febr. 1500.
Rex Rom. eligitur, 1519.
Aquis coronatur, 1521.
Coronatur Rom. Cæſar, 24 Martij, 1530.
Imperium fratri renunciat, 1558.
Moritur 21 Septembr.
FERDINANDVS primus, natus 10 Martij, 1503.
Auſtriam occupat, & alia, 1521.
Rex Boemiæ declaratus, 24 Febr. 1527.

Vngariæ,

Vngariæ, & coronatus, 3 Nouembr. 1527.
Romanorum rex electus, & Aquis coronatus, 1530.
Imperium traditum occupat, 24 Maij, 1558.
Moritur 25 Iulij, 1564.
MAXIMILIANVS II. naſcit̃ prima Aug. 1527. nocte inter 11 & 12, quaſi 31 Iulij.
Rex fit Bohemiæ, 1548. Coronatur, 20 Septemb. 1562.
Rex Rom. eligitur, & coronatur, 1562.
Vngaricus, 8 Sept. Poſonij, 1563.

FINIS.

RERVM AD AGRIAM M. D. LII ANNO GESTARVM NARRATIO IOANNIS SAMBVCI.

FERDINANDVS Rex, Anno M. D. XLVIII, Agriam in ſuam fidem ac tutelam à Perenij obitu receptam, cùm nõ ſatis munitam præſidio, neceſſarijſq;, doctus eſſet, procuratorem arcis conſtituit, & (ſi uſus poſceret) eundem omnis defenſionis artificem, & adminiculum, Stephanum Dobo de Ruſca, ui animi & promptitudine admirandum, probatiſsimiſq; facinoribus nobilem. Collega huic adiungitur Franciſcus Zay, & ipſe longa experientia, & conſilijs uir clarus. Anno ſequenti, nomine ſacerdotij, dignitatiſq; religionis, eum ipſum locum Nicolaus Olahus, paulo antea Zagrabię epiſcopus, ritè cõſecutus eſt. Itaq; ut omnia expeditiora eſſent, ſalutariuſq; præfectorũ uigeret accuratio: Anno quinquageſimo ſupra M. D. à conſtitutis cuſtodiæ ducibus fide iureiurandoq; accepto, pollicentur Regi, Pręſuli, uniuerſoq; orbi Chriſtiano, ſi imminere hoſtis quando ipſorum tutelæ, inſidiariq; uelle uideret, inuictam ſe uirtutem proſperè, cõſtantiſsimeq; daturos. Haud multo pòſt Agrienſes de regis mandato ad Zolnok profecti, eam eripiũt: quo loco hoſtibus adempto, beneq; armato, Franciſcũ Zay cum autoritate impoſuerũt. Qui uir, quem ſe præbuerit, omnes libẽter agnoſcõt: Ferdinãdus etiam legatione illi cum Antonio Veraucio ad Solymannum tutiſsimè commiſſa, non diffitetur. Eo ipſo ex Agria tranſportato Olahus antiſtes ipſi Doboni Stephanum Meczkey addidit, animo inexpugnabili, & multis prælijs hominem clarum (erga quem ſe fortuna tamen poſtea iniquius geſsit) quò iſti duo mutuam & uicariam ſibi adminiſtrandi operã traderent: idcircoq; iuſiurandũ ab eiſdẽ exactũ. quo religioſè depoſito, uiciſsim illi omni ſe ope atq; ſubſidio ſine exceptione affore, multis promiſerũt. Et quando ipſo loco & circumſtantijs cognitis, melius res geſtæ annotari queant: operæprecium fecero, ſi omnem Agriæ ſitum quàm breuiſsimè recitaro, ut quid quoq; in loco ſit factum, ſine mora intelligatur. Mons quidam eſt, in cuius latere accliui, ſed eo ſuſpecto & inſidioſo, inq; profundam uallem uergẽte à Diuo Stephano, ut fertur, uelut applicata cernitur Agria. *Agriæ ſitus.* A'Septentrione ſedes regia obijcitur: ab Ortu mõtem habet alium editiſsimum, cuius de ſummo liber in arcẽ patet proſpectus. Exitus & ingreſſus Occaſum uerſus, ad meridiem amœniſsimus campus uiſitur. Ab eadem plaga oppidũ in ualle conſtitutum, præſeptũ illud, ac munitũ tectorio ex argilla facto: ubi fluuiolus Agria dictus, haud lento curſu per medium ferĩ. Templũ uerò primatu epiſcopatus nobile, Occaſum, ſpectat. Cæterùm arx ipſa cùm aliàs ſemper, tum uerò reiecta fortiter obſidione, nunc magis innotuit, atq; à paucis annis munitiones atque ornamenta inſignia recepit. Etenim à meridie ingens propugnaculum, uicinaq; illi Thomæ Varcocz porta ſe oſtẽtat: adeoq; infeſtiorem hoſtibus propinqua ſibi Occidentẽ uerſus turri comminatur. Nec parum præſidij obſeſsis in propugnaculo, quod ibidem Dobo exędificarat, conſtitutum fuiſſe uidetur. Intra hoc operæ craticeæ, ad uſque

inſignem iam dictam molem perductæ. Interiecta his foſſa humilis, atque etiã prope ſepta portæ congeſtus tumulus, irruptioni hoſtium oppoſitus. In cuius uertice rates terra completæ, ac tormentis ad diſturbandum hoſtem quoquò uerſus diſpoſitę apparent. Poſt hæc alius quidam agger olim excitatus, inter ſeptentrionem & meridiem prominet. Videas etiam gerras in tectis, ac pluteos ipſius arcis, eiusq; angulo erectos: hæcq; ſepibus artificioſè obducta. Haud procul ab his, paulò tamen interius ad angulum, de ſilice præmunitio conſtructa, quæ in ſeptentrionem porrigitur, ubi carcer eſt: ſtatim magnifica quæq; ædificia auſtrum intuentia, ſeſe offerunt. Sub quibus remotior ille murus, qui proximè ſepibus magnis excipitur. item alius in exitu palatiorum ſubeſt, qui ipſe Alexandri propugnaculo terminatur. Porrò autem, recẽs memoria tenet, Petrum Perenij hãc arcem in duas diuiſiſſe partes: interiorem, & exteriorem. In illa cœnobium incluſiſſe, atq; cuſtodiam facinoroſorum in propugnaculum redegiſſe: ab exteriore arce ad dictũ modò locum, aggeres eũdem eieciſſe, qui bombardis in tres plagas directis repleti, plurimum ad arcẽdum hoſtem profuere. In ſanctuario ibidem, ſtatiua multorum erant. Siquidem aliquot tabulatorũ turres conſtructæ ſuperius, ac mole completæ conſpiciebantur: inſuper ut omni incurſu irruentes prohiberentur, gerræ ac uiminea completa tormentis extabant. Adiacet his pendula porta, quę in arcem exteriorem defert. Ab hac rectus murus, de quo paulo antè, ad angulum uſque pertinens, terra ingeſta ad proiecturas plenus, & coronas uſque oſtenditur. Ibidem tumulus murum exæquans adiectus, qui & ipſe textis & corbibus emunitus eſt: cuius faſtigium obſeptum, ne ex monte conſpectus in arcem daretur, multum depugnationem adiuuit. Deinde à mole Alexãdrina aduſq; angulum, extra muros foſſa eſt altiſsima, pari cum muro lõgitudine. Iſtinc rurſum alius ſine ambagibus intermiſſus, ad magnam extenditur portam: in cuius extremo turricula quædã uelut latens conquieſcit. Hic eſt ſitus arcis interioris: nunc alterius quoque formam paucis indicemus. Hæc Alexãdrinum, adeoq; murum interpoſitum ab auſtro aſpicit. foſſa etiam, quę communis intercedebat, exteriore ipſa arce concluditur: ubi propugnaculum à Stephano Cyabij factum eſt, qui diuiſionem arcis hanc à Perenio perfectam inſtituerat. Apud Cyabianum, paulùm ad occaſum, angelus alter procedit, qui palatio muri exterioris loco uenit. Ab eodem Cyabiano tenuis murus ad latus montis excurrit, in cuius angulo turris rotunda exiſtit, inædificata illa, & ſolida. Cæterùm Emericus Bebek, penes alterum murum peculiare propugnaculum fieri curauerat, quod ipſum tandem nomen etiam ab autore ſumpſit. Atque ita in excedentes duos angulos huius arcis finis deſinit. Mox refer pedem à Bebekiano, ad ingentem ueteris portæ molem, ubi inualidus cernitur murus. Supra quem lapidea turris locata: ſub qua olim ianiculum fuit: hodie quoque fœno & ſimilibus importandis commodum. Paulò inferius, penes angulum, alius ruinoſus quidam murus in meridiem tendit: qui ubi ad interiorem ſeceſsit arcem, foſſam impedit, quòd tenuis murus ſecretæ arcis habet foſſam peranguſtam, intus à Cyabiano ad præfatum angulum uſque productam. Hîc duplicato uimine ſepes ſunt iunctæ: quibus terra ſummo conatu & ui completis, minutas turres ad arcendos hoſtium globos, ſi præeminens murus deturbatus fuiſſet, adiecere. Eandem rationem communitionis in propugnaculo portæ cogitandum: inter murum ſcilicet, ac ſepes foſſam currere ampliſsimam, eamq; crebrò interceptam, ac turriculis ad tormentorum opus extructis firmatam. Ad ſummam nihil defuiſſe, quod ad munimenta attinet, credendum: quòd præſertim ſepibus denſis, & uariè decuſſatimq; effictis, bene tuta loca fuerint. Atque hæc de omni ſitu arcis, & communitione ſufficiant. Subinde dicendum de præfectorum cura & ſolicitudine, qua ſe ad excipiendam obſidionem, ſuosq; comparabant. Etenim haud parum ſæpe, non tantum libero ſermone, ſed certò ferebatur, excurſiones luctuoſas fieri, infeſtari paſsim agros, & munitiſsima quęque loca expugnari: conſternatos multorum animos, atque ſeriò ad occupandam uniuerſam Vngariam tyrannum incumbere. Augebat

gebat famam fortiſsimi herois Loſonzij interitus : non minus Lippæ, Solymos, Chynadinæ arcis ſubita & inſueta quoque amiſsione perculſi: ut cuncta minari obſidionem uideres præſentem. Id enim temporis quo ſolicitius Agrienſes afficiebantur, Amhatbaſſa cum Beglerbeko, & ipſo Caſſon, intra fluuium Themes quietus ſe continebat. Cis Tibiſcum autem, & ultra Danubium, Alybaſſa Budenſis conſederat: ut meditatum aliquid facilè animaduerterent. nam Budenſis Veſprimio capto, & mox traiecto Danubio, ſimiliter locis ſibi ſuſpectis, alijsq́ ademptis, quaſi uictoriam proſecuturus, Budam reuiſit. Ferdinandus tot detrimentis paſsim acceptis, metuq́ maiorum, rebus cõmuniter occurrere uolens, haud exiguis ex tempore copijs, Matthiam Theiſſ præponit. Verùm hunc non ſatis cautum Alybaſſa, ad Palaſtum cum Sforzia, præſuléque Sbardellato, unà cum exercitu paratiſsimo circumuenit, & miſerè cecîdit. Quo ſucceſſu non ſperato, ille de Agria conſilium capıat: quòd nuſquam ulla manus aduerſaria eſſet relicta, cuius auxilio niti ad reſiſtendum Chriſtiani poſſent. De quo Agrienſes per certos homines ſtatim admoniti, armare ſe, & ad obſidionem omnia prouidere, utq́ auerti iugum poſsit cogitare: ſed amplitudine loci, & præſidij tenuitate conſiderata, nuncios ad regem maturè expediunt, non ſecus ad præſulem ſuum, & alios regni proceres, qui celeri auxilio eſſe opus, ſe uix ad tutandam Agriam ſuffecturos, edoceant. Per eoſdem dies conuentus de more in Sixo ex diœceſibus uicinis cogitur: ut ſi ſe, agrosq́ ſuos, totam adeò patriam ſaluos cupiant, conſultationem de rebus imminentibus ſanam & maturam ſuſcipiant. Id enim ſedulò eos Stephanus Meczkey hortabatur. ſed ualde ineptè tanto uiro, & quod exacerbare quemuis facilè poſsit, reſponſum fuit: Non debuiſſe quenquam in ſummo ocio cuſtodiam arcis in ſe recipere, dubijs qui temporibus ingenio & uiribus ſuis diffideret. atque ſe nihil aliud conſulere, quàm ut iuxta prouerbium, deuoratis carnibus ius etiam abſorbeatur. Quo audito Meczkey uehementer commotus, ſatis contumelioſa ſententia ſibi reſponſum ratus, domum reuertitur: ac ſocijs uanam legationem, quémque uicini animum induerint, cum dolore breuiter exponit: eóque eſſe rem loco, ut ſoli Deo ſit fidendum: ſerum nimis fore auxilium, quod expetiuerint. quamuis poſtea mediocriter à conuentibus illarum partium de mandato regis fuerint adiuti, ut mox dicetur.

In hoc rerum ſtatu, & non paruo metu & negligentia amicorum, dum à rege nuncij dimittant, quos iterum ac tertiò iam obſeſsi remiſerant: ipſi ex ijs quæ ditionis ac iuris erant Agriæ, quod poſſunt, ſeſe comparant. Namq; ex prouentibus annuis certos habebant equites CC, totidemq́ pedites: quibus tum neceſſariò LXXX conſcriptos addidere. Dimittunt quoquò uerſus aliquot ex præcipuis, cum mandatis, ut qui iuris ſunt Agriæ, comportata ſupellectili, ſe in arcem conferant: inſtare periculum, quod illi facilè perſuaſerunt: utq́ XL equites Agriam uenirent, pagani officiales, ut uocant, perfecerunt: inſuper de colonis C, cum bombardis. Interea rex amanter & benignè literis ſcriptis pręſides conſolatur, omniq́ uoluntate ac uiribus propediem illis ſe affore pollicetur. Cuius animi ut ſignificationẽ præberet, Caſparo Peteu, Stephano Zoltay equitũ ductori, & Gregorio Bornemiſſa planè imperat, ut extemplò ſe Agriam cõferant, fidem iſtic & fortitudinem rebus arduis declarẽt: quod illi manipulis quibuſdam ſecũ adductis, non moleſtè fecerunt. Etenim Bornemiſſa CCL pedites conquiſiuit, Peteu XV equites, totidemq́ bonus Zoltay. Neque ſecus rex ad omnes illarum partium conuentus cum mandatis ſcribit, ut ratione capitis ac fortunarum habita, quodcunq́ poſſent, ad Agrię defenſionem conuerterẽt. Hoc modo breui contractis undique militibus, præſidio firmata non paruo Agria fuit. Conſtat enim, ex comitatibus circumiectis & nobilitate attributos fuiſſe equites ac pedites ad MD: ut in uniuerſum MDCCCC & LX fuerint, de quibus tamen quidam ſe poſtea clàm ſubduxerãt. Sed principes, & cum auctoritate qui alijs anteibãt, & quorũ induſtria & ingenio militari potiſsimũ res adminiſtrabant, fuere: Ste

phanus Dobo, uir inexpugnabili fortitudine: Stephanus Meczkey, in bello manu potens: poſtea Caſpar Peteu, uir laudatus: quartus, Stephanus Zoltay, arte ac belli caſib. eruditus: quintus, Gregorius Deak, arduis in pugnis ſępe iã perſpectus: deinde, Ioãnes Figedy, experientia & cõſilio præclarus. Fuerũt & alij innumeri, etſi dignitate inferiores, tamen uirtute & auſis pariter celebres, qui partim ducũ illorum uices gerebant: partim ſua ſorte contenti, rem non minus ſtrenuè geſſere. quorum hic nomina referre nõ neceſſarium duco. Ac quoniam ad obſidionem ſuſtinendam multa requiruntur: prudẽter ipſe Dobo chirurgos XIII accerſit, materiarios V, fabros ferrarios IIII, carpentarios totidem: molitores IX, laniones VIII. Iudices pagani quoque LXXV ſelectos de plebe ſecum adduxerant. Eôdem in tutum mulieres XL cum liberis confugerant, quæ panes cum alijs conficerent. Dum hæc à noſtris ita procurantur, Alybaſſa literas mittit ad Amhatbaſſam & Beglerbecũ: quibus indicat, multum impedire Zolnok & Agriam, ad potiendum tota Vngaria: ſe igitur, ut poſthac nihil uictoriam moretur, eas circumuenturum: &, ſi paulum adnitatur, expugnaturum: quòd exploratum haberet, fuſo nuper exercitu regio nullius affore ſubſidium, quo res Chriſtiana ſubleuetur. Igitur obſidet Zolnok arcem nõ ita pridem ad uim ſuſtinendam conſtructam: quò etiam Amhat accurrit. horum multitudini facilè noſtri ceſſere, uacuamq́ arcem IIII Septembris deſerunt: ſatius fore omnes rati, ſi in Agria, unde totius regni ſalus pendêret, occumberent. Paulo pòſt mittuntur Agriam literæ à Turcis, per uillicum quendam: quas, nuncio in uincla detruſo, coram omnibus recitari uoluerunt, deinde ad Regem mittere. Quarum habita ſententia, inter ſe leges ſanciunt firmiſsimas, & perſcribi eas ſanguine iubent, ut quibuſdam omnem ſpem defectionis adimerent, & ad mortem uſque pugnandum cogitarent. Legum hęc fuit ſumma. I. Si quis poſthac cũ literis ad ſe mitteret, is unà cum illis Vulcano dicaretur. II. Ne quiſquam in obſidione uocem ad Turcas emitteret, aut quoquo modo hiſcere auderet. III. Ne uſpiam conuenticula fierent, & in aurem ſibi loquerentur, ſed palàm omnia fierent. IIII. Quicunque deditionis moueret aliquam mentionem, morte is multaretur. Aduerſus has nemo dixit: ſed precibus ad Deum, cuius ope nitebantur, piè fuſis, hoſtem expectabant. Literarum autem hæc erat ſententia: Ego ille Natulay Baſſa, ſummus & dux & conſiliarius Cæſaris, uobis Agriæ præfectis ſalute præmiſſa, ſignifico, per me utramq́ oram fluuiorũ Themes & Maros, itemq́ Zolnok, in ditionem Imperatoris conceſsiſſe: atq́ amicè hortor, ut de fide remittatis ueſtra, ne uos in periculum extremum præcipitetis. quod quidem fiet omnino, niſi ſubiectiſsimè arcẽ cũ oppido Baſſæ à me iſtuc miſſo tradatis. Quòd ſi uos dedideritis, per autoritatem, qua multum ego poſſum, ac fidem uobis affirmo, ac denuncio, Imperatori uos gratos fore: meq́ perfecturum, ut donis amplìter dimiſsi, cum agris & poſſeſsionibus liberi in amicitiam Cæſaris ueniatis, & legibus uſitatis ſuauiter perfruamini: utq́ rata hæc promiſſa uideatis, eadem ſigillo proprio communienda cenſui. Sin uerò ad perniciem in fide ſteteritis, ac pertinaciter Cæſaris iram depopoſceritis, omnia uos extrema ſubituros. Verùm nihil Turcarum minis, Heroum animi flectuntur: ſed quo maiora oſtendebantur, hoc magis creuere, adeóque ſpe meliorum erigebantur. Explorata igitur penitùs hoſtium uoluntate, uniuerſa diſponunt, armant, peditibus equites permixtos aptis locis cum obſeruatoribus diſtribuunt. Cuius rationem lubens quoque hic prætereo. Cuſtodiarum negocio cautè & tempore confecto, quatuor ordines certos deligunt. in medio interioris arcis foro, ad omnia paratos conſtituunt CCLXIX equites, ac pedites longè exercitatiſsimos. Horum omnium in genere capitaneus fuit Ioannes Vuayda. Equitibus Dobo præerat, peditum dux Ambroſius Zadornik. In altero foro CCX non minus fortes collocati, quibus præfecti erant Georgius Iuany, & Antonius Blasko, Ianiſco. ſed tamẽ potiſsima omnium cura in Meczkey conſiſtebat. Tertius exercitus CI militum, ante portam arcis exterioris excubabat,

bat, quorum rectores Caſparus Peteu, atque Petrus Antonius Kys Gomerenſis capitaneus fuere. Quartus in exteriori arce ſtatarius erat, qui continebat ducentos quinquaginta tres: quibus dux additus Gregorius Bornemiſſa: in his quoq; ſelecti cum imperio Albertus Nagh de Soklios, Antonius Nagh, Stephanus Zoltay, & Ioan. Figedy, omnes uirtute & prudentia inſignes uiri. Cæterùm bombardarum ex ære potiſsima in Dobonem cura reiecta: cuius poſtea induſtria, & nunquam ſatis laudata uigilantia, ruinæ ac ſubuerſiones murorum reſtituebantur. Sed neque excubiarum ordinem, & cuſtodias, eodem modo perpetuas fuiſſe exiſtimandum: pro loco & tempore omnia prouiſa, aucta, diminuta: præſertim quando inſignis illa ruina patuit, quæ tot hiatus edidit, de qua infrà dicetur. Nunc ad ipſam ueniamus obſidionem.

Nona Septẽbris, præcurſores & uelites hoſtium in Maklar ueniunt, atque duos de ſpeculatoribus Agrienſium intercipiũt. quem caſum uix alij duo elapſi, ut Agriam euaſere, de conſilio præfectorum Caſſouienſis capitaneus exit cum aliquot equitibus & peditibus, ut palantes ac uagos excipiat. Sequenti luce ſummis copijs Baſſa Eunuchus eôdẽ ſubſequit̃, in cuius comitatu erãt multi duces: Albæ Grçcæ, ac Zẽderouiæ Beky, Memhetan Arczlanbekus, & Halonbekus, Velibekus, & (qui Segedino præeſt) Muſtaffanbekus, Kamberbekus, & Deruisbekus. Ex Amhati quoque caſtris multi ſubmiſsi, ut circiter trigintaquinquemilia ad obſidionem feſtinarint. Sed quò propius accedebant, hoc maiora noſtri oſtẽdunt: quòd Zoltay, Peteu, Figedy, & Stephanus Fekete, 90 promiſcuè de equitibus & peditibus aſſumptis, agmen hoſtium non cõtemnenda prçda, quibuſdam ad internecionẽ quoque cæſis, turbauere. Interea hoſtis per patentes locos, ualles & montes, ad Nemtij uſq; caſtra faciunt, ſub regiam ſedem, & ibi profluentem. ubi confeſtim Agrienſes tecta & contignationes palatiorum deijciunt, ne facibus iniectis corripiãtur. idem de quibuſdã ciuium ædibus, ac molendinis factum: ut hinc nihil opus tormentorum impediret. Die Dominica, proximè natalem diuæ uirginis ſequenti, Alybaſſa montem procul ab arce conſcendit, ac tribus machinis æneis eò ſubuectis, nondum aggere & loriculis factis, ter ſingulorum uim in arcem experitur. Die pòſt tertio, munimento ſibi de uallo & turribus conſtructo, ex regia fulminare in monaſterij uallum frequentiſsimè incipit: quòd ex eo loco magnã noſtris machinis exhiberi ſibi moleſtiã cognouerat. Etenim illinc uſq; eò fatigabatur, ut rotis & ſtatuminibus tormẽtorum deletis, optimos quoſq; eorum magiſtros uelut turbine ſuſtulerint. Plurimũ ei loco moleſtus fuit hoſtis, ira percitus: ſed quas globi ruinas interdiu ſecum trahebant, eaſdem noſtri per quietem (ut erant prompti) celeriter reſtituêre: atque iſte inſolitus globorum commeatus & uibrationes quinque dierum fuerunt. Sed quando id perpetuari ſine maxima pulueris iactura non poſſe Dabo aduertit, & quandiu obſidione tenerentur, ſoli tantum Deo conſtare nouiſſet: grauiores machinas urgere deſiſtit. Triduo pòſt multi ex arce aquatum in oppidum concedunt, & incolumes ad ſuos redeunt. Eodem tempore Arczlanbekus ad diuę Virginis ſua caſtra ponit: & altero die, non minus ac cæteri, in omnes partes furibundus tormenta procul mœnibus admouet. Ipſo hoc die multi de noſtris excurrunt, ac paſsim hoſtrs leuibus prælijs carpunt: inprimis aũt Zoltay, Peteu, Figedy, Franciſcus Bay, & Ioannes Ormandi: qui dum morantur hoſtem, eliciunt. Ianiczeri ex inſidijs, Strphanum Budahazy ſclopetis equo deijciunt. cui ſublectus eſt Gabriel Orozy. ubi ex improuiſo noſtros circumplexuri ſine numero exiſtunt: quorum multitudini longè impares hi cedunt, & in arcem ſe recipiunt ſalui. inter hæc augetur exercitus indies hoſtium, & adglomerati omnibus in locis, ne quiſquam ex arce egrediatur inſidias locant: ſed tamen audacter noſtri aliquoties aquatum profecti, de Turcis aliquot interficiebant. Prr hos aliquot dies plurimi Ianiczeri apud Al Maghyari, prope montis latus conſidunt: qui equis merebant, per conualles & colles ſua explicant tentoria.

Bekler-

Beklerbecus ad Tihemer cõſtitit. Vltra fluuiolum Amhatbaſſa in theriotrophium ſe contulit, ut nihil præter caſtra paſsim & tabernacula conſpexiſſes. atque ut omnia cautè diſponebant, minabantur: tamen ſpretis illis, ne tertio quidem ab obſeſſa iam arce die portas clauſerant. tanta uis animi, & contemptus barbarorum fuit. Septima luce hoſtis aggeres iacit, cuncta præmunit, atq; ex prædiolo Heczey biduum ſuo tonitru arcis culinam infeſtat: nec parũ nocuit, quòd bene inſtructus à tormẽtis uenerat. Etenim tria inſignis magnitudinis adduxerat muralia, quodlibet 55. lib. pilas ſuſtinens: colubrinas undecim, quæ intra aggeres in arcem directa latebant, & confeſtim ita puluere mouent, ut plerisq; uulneratis, etiam aliquot beſtiæ ciderint. Quamobrem defenſores quò tutius uerſarentur, uiſum eſt in exteriorem arcem, egeſtis aliquot foſsis, exercitum producere, & conſtituere illinc excubitores. Tum uerò primùm hoſtis omnis generis tela contorquere, & globis funditùs delere uniuerſa conatꝰ, ſulphure & bitumine compactis agere: ſed egregius cuſtos Dobo, ut irrita omnia euaderẽt, commodum adinuenit remedium. Iuſsit ſtabulorum tecta, fœnum, ſtramina, frumentum, & quæ materia ad exardeſcendum facilis erat, partim exuri partim pecori copioſius & temerè proijci, unico fœni aceruo & modico tritici reſeruato: mox cilicijs & corijs crudis paſsim loca obtegi, ſine mora multa præterea madida & humida, quibus faces reſtinguantꝰ exceptę, ut ſuppetant, apparari. Ante omnia in parietes palatiorum collimat ictus. ſed murus ibidem tenuis prolatus, impediebat conatus illius, in quo demoliendo uehementer ſudat. Inde alteram partem aggreſſus, non minori conatu murum ſimul non ita ualidum ad portam ueterem pertinentem aperit. In interiori parte Dobo & Meczkey aduigilãt, textis & exaggerationibus loca pertuſa obſtruunt. eadem quoque ſedulitate in exteriore cũcta fiunt, palos & trabes in foramina ingerunt: ac neglecta ſalute quiduis contrà fortiter audent, ut hoſti de ſe non paruam admirationem ſuis occurſibus prębuerint. Pauca interiecta mora, portam regiarum adoritur, cuius potiundę ſibi ſpem finxerat. uerùm noſtri hypogæis & concameratis terra impletis, tormenta imponunt, & more ſolito acriter omnia defendunt: ubi tum ex unius currulis bombardæ diſſultu Blaſius Nagh ſocijs ereptus eſt. Redit intentius ad exteriorem arcem, propugnaculum ueteris portæ corruit: ſed confeſtim obſeſsi ruinas reſtituunt. Ibi uideres iam perforatis inſtare, diligenter ne quis prodeat collibrare miſsilia: proiecturas, coronas & pinnas decutere, atque cuncta oſtendi extrema, niſi per noctem indefeſſo labore quoquo modo hiatus reparaſſent. tantusq; furor conceptus hoſtibus fuit, ut opus hoc tormentorum tredecim dies inſuetè cõtinuarint. Vidẽs aũt noſtrorum pertinaciam, & haudquaquam rem ex uoto ſucceſſuram, attentare animos, & ad deditionem inuitare pollicitationibus inſtituit, idq; literis ad primores diligenter & amicè perſcriptis agit: quibus noſtri, ex lege non reſignatis, ſed in ignem abiectis, earumq; fumo tabellario excruciato, mox uincto in foſſam deturbato, conſtantiã non contrahunt. Ea re uehementer cõmotus hoſtium animus: non tormentis rem gerendam, ſed acerrimis oppugnationibus incumbendum decernũt: ita fore, ut quid defenſores ualeãt, cõfertis cominus armis & manibus, facilè cognoſcatꝰ. Addebant illis animũ, & nõ parũ inuitabãt ruinę aliquot ab ipſis iã factę, ſi cõfertim ac tumultuariè irruerẽt. Quatuor enim non ſatis tutæ extabant: deſtructio palatiorũ in arce interiori, altera prope angularẽ turrim, tertia ſub Bebekiano, quarta penes ꝓpugnaculũ ueteris portę, cuius turrim cum exteriore portula mirè euaſtarãt. ſed quãto ampliores illę patebãt, tanto magis Bornemiſſa renouatis cuſtodijs, milites diuinè ſolatus excitabat: ſecuturã ꝓculdubio oppugnationẽ, ſed Deum affore in oẽs caſus, quòd pro ſalute patrię atq; religione pugnarent. In feſto igiꝰ qui diuo Michaeli tribuiꝰ, hoc eſt unde uigeſima die obſidiõis, intra munitiones & ſuos aggeres noctu XXVIII cohortibus conductis, tantum hoſtis clamorem & tumultũ edit, à palatinis præſertim partibus, ut uel ſola horrenda uoce, qui eos nunquam noſſet, incutere metum poſſint: exinde arreptis ad gerẽdũ leuib. ſcalis, certatim inſtãt ruinis: ſed re infecta ꝑturbati

batı non ſine cęde,latebras captãt. Tum Georgius Guulay ſimiliter ſclopeto de uita migrauit,quomodo etiã pridie eius oppugnationis Thomas Polyki per Ianiczeros extinctus erat.capitaneus is Borſedenſis fuit,longiore dignus uita:cuius uigilantia, ad angularem turrim de terra illa inſignis moles cõgeſta,& defenſata mirabiliter fuit.huius uirtute ſocij adducti,ad quam concidit turrim,ex eius memoria & nomine Polykanam ſemper uocarunt,quam præcipuè hoſtis impetebat.Ac ut Turcę maximam uaſtitatem mœniorum haberẽt propoſitã, nũquam tamẽ ad propugnaculum ipſius portę furor illorum peruaſit,ueteris tantùm molẽ inuadebant.continuò XXV cohortibus ſoli cupidius inſidiati ſunt:donec ibidẽ ſupra portã euaderent,atq; ex occupata turri de noſtris aliquot occiderent.Quorum eo loci numero conſpecto,prudenter Dobo cedit,& intra aggeres ſe conijcit:ſupra quos iam antea bombardas eduxerat,muros conſcenſuris lethales.Mox in hoſtem omnia conuertit,qui in turri ſuperbiebat:muros diſijcit,& ita uniuerſa turbat,ut cõplurimis illorum interfectis,nõ paucioribus lęſis,retrò acti in caſtra confugerint. Id temporis Emericus Nagh,ſecundus peditum ductor,ex geminato uulnere cadit:ipſeq; Peteu in pede læſus, aliquãdiu decubuit.cuius locum integer Franciſcus Vitez tuebatur,Ioannes quoq; Poſgay tum occidit. Dum hæc utrinq; tam ardenter fiunt, Meczkey metuẽs ſubſecuturam longè maiorem impreſsionem,ex tempore delectum militem in arce interiore in loca neceſſaria dimittit:nec ipſum coniectura fefellit.Summo quippe manè hoſtis redit,oppugnationem grauius urget:qua in meridiem extracta,utrinq; multi occubuerunt:ſaucij uerò de noſtris,non ſine gemitu,peritia chirurgorum curati fuere. Finita ita propitio Deo ardua prima oppugnatione,confert ſe Meczkey ad exteriorem arcem,quòd Peteu nondum omnino conualuerat. De deditiõne hic rurſum ex improuiſo Baſſę literis,& per Andream Saray tractant,amicitiam potius quàm uim ſuam defenſores experiri uelint. Sed nec lectis literis,atq; ijs cõuulſis,earum dimidium nuncius in uinculis deuorare cogitur, igni reliquum abſumunt. Exactis aliquot diebus,de nuncio cuſtodia liberato exquirunt, quę ſententia fuerit literarũ. Tum ille,ſcripſiſſe Arczlanbekum,ſi ſe dediderint,habituros Imperatorẽ benignũ, & qui omnium iniuriarum memoriam depoſuerit:de hac ipſius fide neminem dubitare debere,quòd obſidem idoneũ eſſet daturus:& ſi quid ipſos Loſonezij caſus moueret,non alterius quàm ſua ipſiusmet culpa,qui ad mortẽ infeſtus eſſe ſica uoluerit, mortem accerſiuiſſe credant:quódq; amplius eſt , omnem ut abijciant metũ, ſuum exercitum Baſſam retrò ad tria miliaria abducturũ, ac ſi uacuam omni præſidio arcẽ relinquant,in planum eam deducturum,ne aliquando ex ea ſe nocere ullis partibus uoluiſſe cogitent:cunctos Agrienſes,militare ſi Cæſari nollent,ſarcinis uita & fama incolumes,inſuper dignis muneribus auctos dimiſſurum:abſcedant modò pertinacia,potẽtia,& futuris ex uictoria malis leniri animos patiantur, implacabilem eſſe in expugnatos Cæſaris iram. Bona in ſpeciem uerba,& fallacia,mitigare fortiſsimum quemq; potuiſſent,niſi longo uſu & perpetuis docti exemplis, à conſtantia abduci nequiuiſſent. Vbi Turca internuncio retento moram trahi,& nullum reddi ſibi reſponſum uidet,acrius tormentis palario inſtat:prætorem quoque oppidanũ multis alijs lęſis conficit.Vbi in locum Kendy ſuffectus eſt quidam Stephanus Hegeduus:quem perfidum deinde,& comprehenſum,digno ſupplicio puniuerunt.Is enim cùm per quoddam foramen,aliquot coniuratis ſibi aſſumptis crebras omnis generis uoces ac promiſsiones ab hoſtibus profectas audiuiſſet,res nouas mouendas, & profugiendum cenſuit:eiusq; rei bellam occaſionem,facinus qua excuſari poſsit, pręmeditatur:quò pręmium rei fortiter in hoſtem à ſe geſtę poſtularet, & repulſam ſceleri prætẽderet.Atqui diuinitùs re ilico patefacta,Dobo & Meczkey aduocata cõcione,crimen quæri iubent,& coniuratione elicita, ipſum autorem pro medio foro ſuſpendi.reliquis,affines tam horrendi ſceleris quos compererunt,aures præciduntur. Quantam, per Deum, unius profligati hominis conſcelerata mens uni-

uerſæ

uerſæ Vngarię ſolicitudinem ac metum importaſſet, niſi diuina tum quoq; ope perniciem amouiſſet. In illius nequam locum, ne ſtatio uacua eſſet, Emericus Pribek ſubſtituitur, homo bellis aſſuetus: cuius fides hoc maior in omnibus eluxit, quanto alter minus in defenſionem animatus erat. Quarta Octobris horrendus ex puluere caſus noſtris accidit, quo haud parum hoſtis exultabat, & ſuã fore Agriam planè affirmabat. Puluis enim fortè accenſus, magnam ſacrarij partem, in quo aſſeruabatur, unà & ruinarum farcta excindit, multosq; in eandem calamitatem traxit: quòd Paulus Nagh, Georgij Batori capitaneus, cum alijs octo diſiectis perijt: Georgius Horuuath ob manum auulſam, non diu ſuperfuit. Molendina etiam cum iumentis, & rebus in ſacrario precioſis, abſumpta. Quis enim tantam ignis uim compeſceret, niſi cumulare periculum uelit? Haud exiguus noſtros tum pauor inceſsit, quòd rem ex compoſito fieri, non obſcura ſuſpicione colligebant. Igitur ſeriò ad certamen ſe accingunt, ſi proditio ſubſit, ultimo ſe prælio caſuros, aut dolum prohibituros. Eijcit ſe Dobo ad cuſtodiarum loca: utq; tot fortium miſerabile fatum cõſpicit, cunctos eôdem euocat, pauidos claua cogit: ſimiliter alij, qui cum dignitate præerant, ad excubias diſcurrunt, milites exigunt: atque ipſi conſolationis egentes intrepidè ſuis metum excutiunt. Addunt, parum aut nihil pulueri deceſsiſſe, cum tamen 24. uaſcula correpta fuerint: etſi antea de materia pulueris ita proſpectum erat, ut eo caſu nihil diminutum iri conſtaret. Ex reliquijs duarũ molarum, ut farinæ copia ſit, unam inſtaurãt: ad ruinas autem eo inſortunio editas, qui omnia reſtitueret, Benedictus Sigiſmũdus eſt datus, in eoq; celeritate ſua multum profuit. Hoſtis quia uidet per quoddam foramen noſtris exitum & regreſſum dari, ſine interuallo in mediam portam globos promittit, eaq; commoditate arcet: ſed noſtri ad fundamenta muri cuniculis adactis ſubeuntes, non minus commodè, quà ſe eijcere & recipere queãt, ſpacium aperuere. Vbi Turca inſignem ruinam quaſi deſertam, & noſtros, quòd non ita apparebant, ceſsiſſe putans, contentius undiq; tormentis agere, prope ædes Maioris, ut uocãt, Præpoſiti, uallum proijcere, eò tria maxima tormẽta educere, paulo infrà propugnaculum ex terra comportatum, ab Occaſu turrim cum ędificijs, & palatij lateribus deſtruere, ex Regia molem carceris uerberare tanta ui & ſucceſſu, iam ut proſpicere in forũ potuerint, fornicumq; tabernas exurere. Verùm incẽdio per noſtros extincto, foraminib. propugnaculi ouinis pellib. madidis obturando, & unde periculum metuebatur, contra ſedem uulgo regiam nominatam aggere conſtructo, labores illorum uanos & ſpem falſam reddiderunt. Iam hoſtis in uallum exceſſerat, ſtructisq; ante ſe ſcutis progreſſurum opinabatur: cùm ſubitò repulſus per foramen, ad fundamentum à noſtris, ut dixi, effractum, neque in caſtris tutò illi eſſe licuit. In hac diſturbatione ſcutorum præcipui extiterunt, Colomanus Poikolab cum Philippo Demetrij: quorum ille ſaucius Michaelem Gaſparith ſubmiſit, ſed is quoque poſtea globo ſcloperi euanuit. Ne ſolus igitur Philippus periclitaretur, additus eſt illi Ioãnes Zukany. Turcæ interim ab ædibus Heczey foſſam ſub uallo cæcam ducunt, eamq; uaſis repletis præmuniunt: idq;, ut igni muros diſijcere, noſtris nihil ſuſpicãtibus, ualeant. Manè quodam dolum ſuum exuſtis ſæpibus & fumo produnt: ad quos noſtris quia non ſtatim bombardis penetrare dabatur, factis operosè ad eijciendos globos foraminibus, ijsq; pariter latẽtibus hoſtem, igni obruto expulerunt. Nihilominus tamen impetu in terreum & uaſtum illud opus facto, continuò id infeſtarunt: ſeptorum ſtipites & palos excindebant, quibus euulſis, uaſa etiam ſublata ſternerentur. At noſtri locis ſubmotis catenas prætendunt, hoſtémque cœptis inhibent, eodémque tempore ut omnia ſecuriora ſint, ſupra portam Arcis interioris, & oppidi aggeres tormenta conuehunt, adeoq; prope ipſam portam de muro parum abducunt. Turca quoque nihil minus ſe exercet, & de foſsis aliquo modo complendis conſilium init: ideoq; uallum contra propugnaculum, quò noſtrorum tela impediat, conſtituit primum: mox audaciſsimè in turrim, prætenſis maioribus ſcutis, egreditur, atque dum ſub tabulatis

protuſis

protuſis latitat,& minaci ſclopeto ſi quis prodeat expectat, admodum incommodè defenſoribus id accidit. Vt aduſti hoſtem uident,machinis aduncis,& lupis corium proiecturarum,& tabulatorum auellunt:ac ſuſpenſis ab haſtilibus hamis, & cathenis,operas hoſtium promptè excipiunt, perturbant, ſaccos tumentes & diſtentos eruunt, denique tabulatis illorum pice & ſæuo illitis ignem addunt,comburuntq́;. Ibi Turca dolo ſuo fruſtratus,cautius aliquid moliendum arbitratur. Magno pecorum ſudore ſtruem materiæ ſectæ comportat,colles frequentes contra arcē,turrium modò accumulat,ex quibus in Bebekianum ſe effundat. Hinc per foramina ſcalis ad murum protruſis,& lignorum fruſtis eiectis,eadem foramina ſaccis obſtruunt. Sed illis culeis ex arce remotis,& patefacto illorum perfugio,molitiones liberius cernebantur. Prope eadem loca bombardis apta cæſæ materiæ in foſſam multum proijciunt,ut per ſtruem facilius murum ſubeant: ſed hîc quoq; dolus incendio mirè dato eluſus eſt. Siquidem Bornemiſſa minutim diſſectas ſcandulas in uaſcula cum ſclopetulis incluſit,deinde paleam pice,ſulphure & ſeuo imbutā in materiem deijcit,aliud ſtramen axungia & lardo compoſitum ſuperaddit,accēditq́;. Ibi Turcæ ignem dum conantur prohibere,ab concluſis intra uaſcula ſclopetulis grauiſsimè uexati,intra colles regrediūtur. Exacerbatus inimici furor iſto inuēto fuit,omniaq́; extrema tentare conſtituit. Eidem itaq; propugnaculo grauius minatur,ac non parum ex altera muri parte demolitur: deniq; ſuffoſsione currule tormētum quoddam ad marginem uſq; foſſarum adducit,ſed propugnaculo terra ſolido nihil obfuere. Hîc aliud idem Bornemiſſa,homo pariter ad omnia inſtructus,cōminiſcitur, ut de foſſa hoſtem abigat. Rotas carri petit,harum marginem aſſeribus obtectam, clauibus uelut ſclopetulis quibuſdam obducit. Vas deinde amplum lignorum præſegminibus,addito ſulphure ac pice,ſimiliter explet: quæ in propugnaculum ſublata & accenſa, in foſſam inde detruduntur,ut dum uas rotam igni uolitare hoſtis miratur, crepitu inditarum clauium,obiecto periculo,excedere non dubitaret. Qua ex re aduerſum ſibi Deum,& non ocioſam Maumetę iram colligebat: dolum hunc non ab hominibus,ſed aliunde profectum uanus ſuſpicabatur. Nihilò ſegnius ad portæ propugnaculum reuertitur,& cuniculorum ſubſidio ad muros ſubrepit: ubi foraminibus aptè factis,Ianiczeri neq; globis neq; pulueri pepercerunt: haſtulas quoq; impellebant,portaq́; ſuccenſa diſceſſere. Sed relicta,quæ fecerāt illa foramina noſtris poſtea in opportunos uſus ceſſere. Etenim bolides ignitas per ea exerentes,multorum extrema cuti ablata,dum illas prehenſant,ac eripere cupiunt,manibus aduruntur. Id hoſtis admodum ægrè ferens,magna indignatione omnibus noſtros diris deuouebat: ſed hi riſu & cachinnis eius execrationem auerterunt. Meczkey nunquam ocioſus côdem uenit: atq; arcis doloſam igni ſubuerſionem ueritus,quòd quiddam olfecerat,contra illorum cuniculos ex diſciplina foſſores adhibet: qui ubi ad hoſtium dolos penetrant,non ilico eos adoriuntur: ſed modico interuallo & contiguo relicto,per medium uētrem Turcicum magiſtrum glande feriunt. quo illi uiſo,Medet Medet, clamabundi aufugerunt. Hac quoque iniuria moleſtiſsimè accepta,in propugnaculum omnes neruos intendunt: ubi quid patêre uiderunt,ignem in ſepta & arundinacea conijciunt,quibus compeſcendis Meczkey ſubitò affuit,nec ſerpere flammam eſt paſſus: noſtri ex aduerſo pariter omni genere miſsilium,laminæ & globi forma effictorum non cedunt,ſed fugant potius,ac inſequuntur: & præſertim Andreas Balog cum Paulo Syrmai,& aliquot ad muros,unico de ſuis amiſſo,trucidant. Omnibus ita deſperatis,denuò Turca cum Agrienſibus de traditione per literas agit, orat, minatur, promittit,ſed fruſtra: ſiquidem literis illorum ex more diſcerptis,nulla unquam eos reſponſione fuere dignati. Aliter igitur perſuadendum cenſuit,Græcè,Latinè,Hungaricè,Boemicè munera & libertatem pollicetur,ſchedulas quoq; diuerſis linguis exaratas ſagittis immittit,quibus fortitudine & cuſtodia noſtrorū collaudata, ſatis iam luſum fuiſſe ſignificat: quid ipſorum ualeant animi & uires,declaratum: igitur iam ſe dedant,quòd ſibi conſtet,pulueris & commeatus ineſſe magnam difficultatem: ro-

gare ſe iterum ac tertiò,ne ſe perditum eant,à cæde abſtineant.cęteróqui,ſi in manus uicti perueniant,crudeliter ad unum interfectum iri. Huiuſmodi uoculis ne aliqui de ſuis caperentur,præfecti arcis tympanis,tubis ac tormentorum ſonis ab auribus eas auertunt.nec toties expetitum reſponſum hoſtis unquam abſtulit: eóq; noſtrorum animi collecti magis niſi ſunt,etſi non parum à tot ruinis periculi ſuberat,ne ſcilicet ſumma ui copiarum noſtris penè feſsis,ille in arcem inuolaret. quippe hiatus præcipui,ut hoc quoq; dicam,iſti fuerunt:unus ingens, apud portam arcis interioris:alter non minor,inter nouum,& ex terra illud factum propugnaculum: tertius penes carcerem,cum ſeptorum exuſtione ad nouam uſq; molem,cum alijs ibidem: quartus,murus eodem in loco ſtratus,quo propugnaculum arci iungebatur: quintus propugnaculi è carcere facti,& palatiorum deuaſtatio:ſextus,ubi murus exterioris arcis ad Alexandrinum uſque,unà cum corona Bolykianæ turris, procubuerat: ſeptimus,quando Bebekianum,& antiqua porta,cum intercedente muro ceciderat.Hæ omnes inuitare hoſtem ruinę,niſi Deus noluiſſet,ad producendam obſidionem potuiſſent:ſed qui Deo fidunt,& nihilominus quiduis amore ſuorum audent, deſeri nunquam uidemus. Duodecima Octobris,poſt intermiſſam requiem,iterum ſe de operibus commouet hoſtis:ac renouandam oppugnationem extrema contentione ac uiribus,ex utilitate fore ducit. Ante omnia, uigintiocto cohortibus in propugnaculum ueteris portæ ſe cupidius inferunt,quòd antea igni ſubiecto eandem portam conflagraſſe uiderant:ſed Meczkey iamdudum lapidibus ac medijs colubrinis ea communita,ingenti alacritate expectabat. Hoſtibus igitur cæcè ingruentibus, Meczkey ſuis ad memoriam priſtinæ uirtutis reuocatis,feſsis integros ſubdit:ad occurſum timidos fuſte compellit,omniq; genere telorum ut uim pellant cohortatur. Qua in oppugnatione,prout imperarat,ſe inuictè, ipſemet lapide ictus, geſſerunt:quem ſuppeditarit alijs animum,uulnere teſtatus eſt. Ex altera parte hoſtis in terrenum propugnaculũ denuò ſigna infert:centum equites ad munitionem de carcere factam ablegat,utq; in ruinas excedant Ianiczeri & Sagittarij,diligẽter collaudatione accendit. Hic eius impetus extremum Agrienſibus malum attuliſſet, niſi Dei beneficio ſecus rem cadere oportuiſſet. Nam intus qui locum tueretur,nemo fuit:quoniam tunc Dobo alibi milites ad uirtutem cohortabatur. Ne igitur locus periculo maximo ab hoſtibus caperetur,Ioannes Zukany cum Ioanne Pribek tempore accurrunt,ſupra ruinam haſtilibus auidè inſiliunt,remq; feliciter ſuſtinuere. Conſequitur plurimus hoſtium clamor quaſi triumphantium,uexillia patentibus ruunt denuò,furiunt in muros, omnia conantur obſidionis pertæſi. Sed ſi unquam antea,hîc certè aduerſum certamen experiuntur.nam Peteu propugnantium ibidem numerum auxerat,& ſummam uim adhibuerat:ac regulis hamatis, & lateribus,& malleolis,& plumbeis ad obijciendum globis,abſq; interquiete,donec reprimerentur,cædem cumulabat. Dum iſta fiunt,opera ubi latuerat,Dobo egreditur: oculiſq; in munimentum ex carcere factum coniectis,ſignum fortè uidet deiectum. Alio igitur arrepto,Stephano Nagh illud commendat: qui non multò pòſt ibidem ſclopeto expirauit: quo caſu etiam à Dobone deprehenſo,ſignum lapſurum corripit,ac pediti cuidam non ignauo tradens,Stephanum Nagh humari ex pietate curauit. Eo ipſo tempore octaua ſigna hoſtium in Bolikianam incurrunt: quam Bornemiſſa,Zoltay(tum aliquantum læſus)& Figedy,magna inimicorum ſtrage tutabantur.Quos contra illi dolo,ut aſtus noſtrorum ſimili arte ulciſcãtur,huiuſmodi utuntur. Haſtilium oblongorum ac teretum extremitates orbibus ferreis præmuniunt, quibus extantibus,uacuũ intra circulos locum minutiſsimis clauibus replent: hiſq; inſtructi,ad oppugnationem procurſant:neq; tamen eo inuento profecere.pauciſsimis enim læſis,aſtus noſtri cauere didicerant.Iſtud certamen in quàm maximum ſerum diei continenter durauit,quo etiam ad priſtinum decus & ſpem uictorię obſeſſis multum acceſſerat. Die proximè ſequenti,omnis generis ordines undiq; hoſtis conuocat,hortatur,imperat,ut ſe ad ultimam oppugnationem accingant, atque hac

uice

uice digna ſe ſtipendia facere oſtendant. Noſtri haud ſegnius tota nocte in ſtatione perſeuerando, aduentum illorum parati, ac ſeruitutis iugum auerſuri præſtolantur. Tum ſubito ſtrepitu & clamoribus, quò magis terribiles uideantur, ſublatis aduolant, & ærea tympana ingeminant. In quos noſtri conſtanter tormentis agendo, pleroſq; interficiunt, atq; agmina eorum diuidunt. Conceſsit Dobo ad ruinam carceri proximam: ſimul capit arma, cędem facit: ipſe in manibus ac pedibus uulneratus, enſiferum ſuum amittit. Remiſso clamore, totis uiribus in propugnaculum terreum contenditur: quo animo eius ſtatim deprehenſo, milites Dobo confirmat: & ad comportandos lapides, quibus poſtremò noceatur, dimittit. Tum uidiſſes fœminarum etiam pręſentem animum, qui lapidibus hoſtem reijciebant. Adiuuit tunc feſſos integris Peteu, qui ſigno Budenſis præfecti aureo ibidem potitus eſt. In hoc æquo certamine Valentinus Papa concidit: alij etiã à cæde non abſtinuerunt, donec ipſi quoque confecti ſint. Ibidem plurimis Ianiczeris Bekliaciſq; interfectis, Velibekus uulnus abſtulit cruentum. Aliunde non minus in Bolikianam aduolant: tantus ibi furor eos tenuit, ut pilis doloſè inſtructis, præter alios, ipſius quoq; Bornemiſſæ dexteram percuſſerint. Sed hac etiam inuſitata ui retruduntur: & ipſorum animi pugna infelici cadebant, quòd plures de illis quàm noſtris deſiderabantur. Vltimò coactis omnibus ſignis, & uiribus quicquid aderat coniunctis, perfundere animos uano timore noſtrorum integra ui conati, eidem propugnaculo aduertunt. Sed promptè à noſtris, uel iã feſsis occurritur. cauſa enim uires in milite iuſta attollebat. Quid enim ibi uirtus Meczkey, & pręſentia non fregit? qui telis ignitis, & mille artibus cõgreſſus, hoſtium ingentem numerum proſtrauit, reliquos in caſtra exturbauit. Non obſcurè circumferebatur, tot cladibus acceptis Amhatum lachrymãtem, in Aly baſſam grauiſsimè inuectum, quòd ſe in hanc infamiam ſocium adduxiſſet: longè aliter habuiſſe rem, quàm quod ille iactabundus affirmarit, Neminem fore, qui aduerſus tãtam uim & apparatum Cæſaris uel hiſcere auſit. Se, Agria cuiuſmodi caula & ouile ſit, expertum: nuſquam ſe in tales infantes incidiſſe, qui arma tam ſcienter tractare, omnibuſq; caſibus obuiare didiciſſent: plurimum ea obſidione de armis & uirtute Cæſaris demptum, diſcedendum caſtris adeò ignominioſè nunquam ratum. Finita hac poſtrema pugna, quidam de hoſtibus in hæc uerba, ut noſtri exaudirent, profatur: Laudo uos Agrienſes, ac ſtrenuos ſemper fatebor. Non eſt quòd iam uobis metuatis: abſcedite armis, & requieſcite: relinquere caſtra uolumus, quòd ſatis nunc dimicatum noſtro malo fuerit. Sed tamen anno inſequenti ex hybernis huc referemus caſtra longè ampliora, ut labem hanc & ignominiam ulciſcamur: hæc quodam prolocuto, nihilo minus tormentis omnia quatiebant, & uariè inſidiabantur. Sollicitus Dobo de ijs qui in Bolikiana manſerant, ut illi haberent, puerum ſuum Chriſtophorum Tariauinum iſtuc mittit: ſed is inter eundum globo interceptus perit. Finita hac, ut dictum, ardentiſsima pugna, qua in diſcrimen perductum iri noſtros ſperabant, detrimentum ac dedecus ſubmoti acceperunt: nec renouandum impetum deinceps putarunt, ſed in hyberna concedendum. Id quidem non obſcurè præ ſe ferebant. noſtri tamen non ſatis fidunt, niſi cum pręter ſpem inſolenti clamore atque fremitu ſe commouerunt, atq; in Fel Nemeth cuncta hoſtiliter fumare uiderunt, mox de operibus abduci tormenta & machinas. Quos e ueſtigiò apta occaſione quidam inſecuti, ad diripienda caſtra omnis generis præda onuſti, magnam etiam uim pulueris ademerunt. Eadem nocte ſuccenſis caſtris, & multis ibi noſtrorum metu impedimentis relictis, exercitum comminutum Baſſæ tremebundi Peſtum uerſus dirigunt. Quorum diſceſſu noſtri nihil elati, quòd ſubeſſe dolum rebantur, quiſq; in ſuo loco & ſtatione, explicatis Turcarũ ſignis, ijſq; laceſſentibus, operiebatur. Sed omni apparatu longius progreſsi, reliqua cura noſtros penitùs liberarunt. Beneficiũ hoc, & finem laborum, quia diuinitùs accidiſſe noſtri agnouerũt, precibus ad Deum uulgò indictis, etiam ad uulneratorum lectos, quorum amplius ducenti erant, linguis &

animis Dei gratiam profeſsi ſunt. Tandem congeſtis hoſtium 12000 globis, eos cum ſuis tormentis apto in loco condiderunt. Ilico de præcipuis quatuor, Ioannem Vuayda, Georgium Vitezi, Andream Somoghy, & Albertum Kuuſegy, aliꝭs duobus additis, ad regem aureo uexillo, qui gaudium nuncient, præmittunt. Quos Ferdinandus clementer exceptos, & in ſingulos centenis aureis donatis, uelutoq; ſuperaddito, collaudat. Eam lęticiam rex cum Nicolao Olaho, nunc archiepiſcopo Strigonienſe, atq; Mauricio Saxonum duce communicauit. Legatos Agrienſes idem præſul ſine muneribus non dimiſſurus, præter alia eiſdē, quotcunq; uenerant, inaurata pocula hilariter contulit. Eoſdem Mauricius 400 taleris liberaliter auxit. Dum hi abſunt, conſtantia & rerum geſtarum gloria Dobo celebris Stephanum Fekete cum aliquot non minus impigris exploratum mittit, ut hoſtem conſectando hyberna obſeruet. Quod ille tam celeriter & audacter confecit, ut precioſiſsimis quibuſq; ſpoliꝭs quę in commune diuiſa ſunt relatis, multos ceciderit, in poteſtate uiuos habuerit, nomēq; ſibi perpetuum cōſtituerit. Finis hic fuit obſidionis Agriæ, quam profectò à ſolo Deo conſeruatam nemo negauerit: quòd tanta ui reiecta, tot prœliꝭs infeſtiſsimis, de noſtris 300 tantum ceciderunt: hoſtis uerò nuſquam, tot locis expugnatis, maiorem ſenſiſſe cladem ſit queſtus. Sed ut paucis, quæ conſecuta fuere, adꝭciam: ſoluta obſidione, à rege ac præſule ſuo Dobo exorat, ut exhauſtis tot laboribus onere cuſtodiæ ſe liberent, & reditum ad ſuos domum itionemq; concedant. Quod rex eius uirtuti largitus, Agriam qui excipiat, aliosq; præficiat idoneos, Sfortiam pallauicinum cum mandatis ablegat. Cui Dobo claues tradit, ac pro arbitrio cuncta diſponere facilè eſt paſſus. Sfortia neminem tunc ad rem tantam idoneum iſtic offendens, Stephanum Meczkey per amorem regis & patriæ obteſtatur, uelit duos tantum menſes priſtinum onus in ſe recipere: fore ut illius uirtus hoc magis exornetur. quod ille admiſit. Elapſo igitur altero menſe, Gregorius Bornemiſſa in illius locum ſufficitur: & banatu Agrienſi decoratus, claues accipit: huicq; ſocium curarum Paulum Sarkandy adiungunt, non minoribus auſis hominem: quorum induſtria nunc res Agriæ cum laude adminiſtrantur. Cæterùm Ferdinandus memor inauditæ fortitudinis & conſtantiæ Agrienſium, Stephanum Dobo Vayuodā Tranſyluanorum declarauit, aureum prouinciæ ſignum illi porrexit, clementiam deniq; & non dubiam beneuolentiam obtulit, admonens, ut ſpectatæ uirtutis memor, cum uſus poſceret, ſimiliter operam ſaluti patriæ nauaret. Cui Dobo: Ita ſibi uitam optare, ſi pro rege atq; patria omnia fideliter & promptè ageret. À rege aliꝭs quoq; partim nobilitate ac poſſeſsionibus, partim auro cumulatis, uulgoq; ab omnibus qui diſcrimen euaſerant, liberaliſsimè habitis, ſoli Stephano Meczkey ſors in fructu glorię inimica extitit. qui Agria domum ad ſuauiſsimam coniugem, liberos & amicos profecturus, ad Vuarkonq; pagum ueniens, ruſticis, ut ſe in tutum proſequantur, humaniter cōpellatis, furenter, non ſatis cognitus interimitur: nam temeritati cedere quia ignominioſum ducebat, inter ipſam altercationem & conuicia, quidam nefarius ſecurim ſecundū frontem fortiſsimo uiro infligit: aliꝭ duo cuſpidata bolide in utrunq; latus tranſuerberant, atq; ita confecerunt. Multos tanti uiri caſus in plebem exacerbauit, & ſine diſcrimine cæſi pœnam communiter luebant. Eius cadauer Scepuſium publico funere deportatum, in diui Martini ſepelitur, cognatorumq; & amicorum luctu in ipſum amor expromitur. Sed finem hic narrationi tandem imponamus: & ſi quid præteritum fuit, aut pro dignitate minus politè ob res & nomina dictum, uenia detur.

OBSIDIONIS ZIGETH BREVISSIMA VERÁQVE EXPOSITIO, SAMBVCI.

POST grauiſsimam & omni poſteritatis memoria dignam Agriæ obſidionem, de regis, & cõmuni ordinum regni, totiusq; adeò Chriſtianitatis uoto ac ſententia internuncij & pacificatores ad Turcam deliguntur, Antonius Verancius, & Franciſcus Zay: qui obſeruantia & muneribus placata tyranni uoluntate, rebus patriæ feſsis requiem tandem impetrarent. Dum hi amplius biennium abſunt, Thuigon baſſa, qui Budæ id temporis præerat, iniuriarum à ſuis illatarũ immemor, de damnis quæ ipſi à Zigethienſibus, Babocza, alijsq; uicinis Quinqueccleſijs locis accepiſſent, queritur: ea re non pacem oſtendi, aut peti, ſed uiolari ius gentium, ac debitam inducijs fidem, teſtatus. Qui quidem non om nino cauſam iniquam fouebat, quòd uulgò Haydones à ſtipendio liberi, ex rapto uiuerent, multas hoſtium naues interciperent: ſed rex eiuſmodi latrones uagos ac prædones, à ui prohibere commodè uix potuit. Tandem noua quadam permotus iniuria, decem milium exercitu coacto, Capos Vyuarum defectione ſociorum capitur: Babocza nihil grauius experta, proditione ſe dedit. Idem fore de Zigeth ſperans, egregiè fallitur. Etenim illam, præfecto adhuc Ladislao Kereczeny, obſeſſurus, ad colubrinæ iactum caſtra facit: acceptóq; per medium tentorium magni ponderis globo, retroceſsit. quò noſtris omnis metus demitur, ac inanis admiratio Turcarum efficitur. Bis enim leuiter congreſsi, trecentos Turcas animoſè necarant. Atq; conſtituerat Thuigon, Zigethienſes tormentis quoq; aggredi: niſi hortatu ſuorum, & periculis, conſtantiáq; noſtrorum, ne Cæſaris in ſe iram infecta re deuocaret, perterritus, conſilium mutaſſet. Hæc autumno acta. Conſequens hyems, pace dubia, nihil hoſtiliter edidit: donec Cæſar ex Perſia reuerſus, qui & ipſe antea regem non ſemel de crebris iniurijs monuerat, ineunte uere, Aly baſſam in Vngariam expedijt, ac iniunxit, Budam, niſi Zigetho prius capto, minimè ingredi auſit. Qui baſſa in Sirmia aliquandiu moratus, regi obſidionem ſuperbiſsimè prænunciarat: reſponſumq́; tulit, non de iure id ipſum facturum, cum ſuos interpretes apud Cæſarem habeat: ueruntamen, ſi aliter nolit, ad defenſionem ſe coactum deſcenſurum. Baſſa ſubitò accitis ad obſidionis ſocietatem alijs, uigeſima Maij, cuſtodiæ arcis & oppidi Marco Horuath Kereczinio ſublecto, prȩfecti Deruisbek Quinqueccleſiarum, Amhatbek Baboczienſis, Nazufbek Copanienſis, ueteranorum ingenti numero, contra Zigeth, ad interuallum unius miliaris conſidunt: ac de ratione obſidendi, req; bene gerenda, inter ſe ſolicitè conferũt. Neque enim eos latebat fortitudo, & præſens propugnatorum, quorum uim toties experti fuerant, animus: & decreuerat Marcus, ſocijs iureiurando in omnes euentus ſibi obſtrictis, integra fide iſtic aut mori, aut impetum uelle ſuſtinere. Mouebant hoſtes non parum, loci quoq; ſitus, & munitiones. Etenim Zigeth ab Antemo quodam, genere ac opibus illuſtri, poſita in loco plano eſt, eóq; paludoſo: quæ à Septentrione lacum adiunctum habet, unde triplici foſſȩ ac uallo arcis, itemq́; oppido, aqua opportunè circumfunditur. Ad Occaſum ſatis amplum ac frequens oppidũ, & illud ſubterraneis cuniculis importunum cernitur: propugnaculis prȩſertim duobus arx nõ parum tuta: aggeribus etiam ſubitarijs de uirgultis terra coactis, ad ſpeciem plus quàm neceſsitatem extructis, firmata. Præſidium non quidem firmum admodum, ſed tamen uſu cognitum & exercitatum, duorum milium inerat. Equites 180. horum dux Sebaſtianus Vylaky, reliqui pedites & ſclopetarij expediti: quibus præibant Benedictus Topordij, & Iacobus Radouanuayda. Haud igitur ad oppugnandum temerè feſtinans, colonos primùm omni inuectione cõmeatus, & acceſſu ad noſtros, ut fieri ſolet, arcet. Non illi tamen ſemper conatus ſucceſſere: ſed, noſtris omnibus

ſaluis,repreſsi,& plerique interfecti ſunt. Mox præſentia Aly baſſæ confirmati, qui decima Iunij ad luſtrandum Zigeth,non exiguis ſecum adductis copijs, aduolarat: ſed noſtri,ut animati eſſent,declaraturi,literas deditionem ſuadentes conuellunt: ac emiſsis undique militibus,prælium à meridie in noctem extraxerunt. Haud parùm ea pertinacia commotus baſſa,de plaga meridionali,tertio pòſt die,arcem cum oppido circumuentam,nouem maioribus tormentis aggreditur: ſed eo quoque die,ac ſequenti,nullo de noſtris deſiderato,quid animus & dextræ fortium iſtic heroum ualeant,inimici obſeruarunt. Nocte obſidionis quarta,multa cura & labore ſua caſtra textis,ceſpitibus,& terra inæquata,hoſtis permunit:ac luce proxima,propugnaculum minimè contemnendum,quod Keſas Baſtiam uocant, colubrinis ſuis uehementer infeſtat: dúmque ſe cupidius extra caſtra eijcit,Rodouanus,cuius præcipuè uirtus in defenſione conſtitit, 50 ſclopetarijs expeditis, quamplurimis uitam eripuit. In oppidanis ut magnum eſſe præſidium ac ſpem obſeſsis aduertit, eodem die pilis flammam inferentibus multas ædes, ſepium luto inductarum ab Ortu magnam partem exuſsit: arcis portam,& murum exteriorem prope templum,ſine mora quatit. Sed labor omnis eius eluſus ac irritus fuit: niſi quòd duo pedites tunc,& bi duo pòſt quatuor occiderint. Expugnato,& ſolo æquato, iam dicto propugnaculo, ac porta ipſius oppidi Orientali: Gregorius & Michael Bykſith glandibus conficiuntur. Vigeſima prima Iunij,nocte, beneficio lunæ,ab Occaſu,iuxta molas frumentarias,de limoſis glebis,terra & ſimilibus, ex uſu tormentorum opera extruit. In quæ noſtri manè,omnibus machinis & globis non minutis,ea ut ipſum commodiùs arcerent,ſine aliquo euentu conati ſunt. Eodem die,ad eripiendum oppidum,ſe omni ui & artibus comparat. Et quia iam antea illud multo maxima parte ruinis uaſtarat,uiamq́ igni patefecerat: completis paulo antè ingenti ſtrue lignorum foſsis, quæ uix decem milia plauſtrorum ſuſtinuiſſent, quater in oppidum penetrat: totiésque reiectus, materiem noſtri ſtatim incenderunt. Quintò demum, cùm pertinaciſsimè fureret,noſtri in arcem ſecedunt. Aduerſarij oppido utcunque potiti,ibidem ſua uexilla contra arcem paſsim erigunt, uallari opere ac foſsis cuncta circumducunt. Et quoniam iſtic hærere diutius, ſine maximo noſtrorum periculo,nequiuiſſent: ſupplicatione ab inſeſsis publicè decreta,ſacriſq́ ritè peractis, occulta quadam & hoſtibus ignota uia erumpunt,ac hoſtem oppido iterum feliciter octingentis ſublatis exigunt. Vbi Naſufbek Zanczyakus terribilis Coppanienſis,cum alijs aliquot Bekis,internt. Quinetiam Amhatbek ſclopeti uulnere diſceſſit. Viuus etiam captus Agha: uiginti nouem inſuper capita præciſa,inq́ arcem illata. Non tamen hoc ipſum ſine noſtrorum clade & moleſtia contigit. Etenim genere ac uirtute nobiliſsimi quidam equites, non ſine luctu & communi omnium dolore amiſsi: quos inter præcipui,Georgius Macedonay,Georgius Paladij,Ioannes Hagmaſij, Ioannes Hozthotij, Georgius Zekel, unà cum Vayuodis,& peditum non paucis ductoribus,occubuere. Vulneratus etiam tum Rodouanus,cum alijs quibuſdam, fuit: ſed opinione celerius curatus, ſtrenuè rem geſsit. De Coppanienſi Zanczyako illud obiter addendum, fuiſſe hominem uaſto corpore, & Herculis prorſus audacia: qui cùm auidius cædi cum aliquo ſucceſſu eſſet intentus, & ne quidem alios decem metueret: quidam ex Haydonibus, uelut Dauid contra Goliad,minimus,ſaltu in eum ex improuiſo facto,gladium incuruum per medium abdomen & totum uentrem eius inflixit,ut exanimatus,inteſtina ſimul ederet.

Vigeſimaſecunda Iunij, turrim hoſtis interioris arcis,quæ Occaſum ſpectabat, atque adeò cunctas munitiones inuſitatæ magnitudinis tormentis quatuor, alijſq́ minoribus,haud ſine morte quorundam è noſtris, grauiſsimè concutit: ac ſub noctem,prope defenſaculum Henyeij,extra tamen oppidum,aggeres eijcit: noctéque obſcura machinis æneis inductis,eandem turrim cum porta lapidea,&,qui intercedebant,parietes,proſternere,ac in planum deducere contendit. Inde aliquo ſucceſſu rem contentius aggreſſurus,ex aduerſo arcis,pro porta oppidi, longè latéque uallare,&

re,&

re,& mirabiliter ſe firmare incipit. Duo ſolùm aperta loca,quibus ſe emittat & recipiat,reliquerat:alterum ab Occaſu,molendinum uerſus,ſub aggere,quo aqua ex palude,uelut alueo,in oppidi & arcis foſſas dimittenda coercebatur : ad molem Henyeij alterum:intra quę loca foſſas intus lignis expleturus,& margini ęquaturus,materiem operoſè congerebat.Hac occaſione tutius,uigeſimaquarta Iunij totum diem ſulphureo puluere ac globis,in defenſores,quibuſdam peditibus occiſis,ſæuiunt.

Die ſequenti,eodem ipſo modo aliquot peditibus ereptis , foſſam aquaticam,in qua non exigua noſtris ſpes relinquebatur , turbant : utcp locus in ſicco deſtitueretur,omneis ſategerunt.Triduo pòſt,alio aggere & uallo è regione arcis excitato,uniuerſas communitiones labefactare ac diruere ſuo uulnere decreuit : ubi proxima luce quinque ſclopetarios è noſtris ſuſtulit. Quinque interpoſitis diebus,cùm aliter ſe profecturum diffideret, interſectis Georgio Kyſdezij, Demetrio Theſſenij, & Petro Petrudij : ingentem undique materiem è duobus angulis laborioſè cogit, qua foſſam arcis expleat. Sed , quod ille ab Ortu comportarat, hoc eſt,uiginti milibus plauſtris,Deo propitio,& ſacris perpetratis,obſeſsi,larido,pice ac puluere compactis uariè pilis totum exurunt. Quam ille flammam prohibiturus,ſeptingentos, non ſine Chriſtianorum etiam ſanguine,amittit. De noſtris,quorum gloria & uirtus inprimis conſtabat,moriuntur,Nicolaus Czernel eques,Stephanus Balogh decurio , pedites non obſcuri ſex, paulo pòſt Franciſcus etiam Keſas uita ſungitur. Vbi igitur cuncta ex ea parte hoſtis fore uana præuidet,conſilium idem nocte proxima repetit , & ab Occaſu uiginti milibus plauſtris, ut aiunt,ligna conuecta,in foſſam,contra angularem molem, deturbat: ſed ibi quoque,Deo immortali uolente, conatus ſubdita flamma conſumpti.ac de hoſtibus quadringentorum tormentorum ſubſidio extinctis : è noſtris cadunt Lazarus Nagh,cum alijs duobus,Martino Radouanij adoleſcente , ac Valentino Thot. Die ſequenti, multis eius promiſsis ac illecebris denuo à noſtris refutatis , quòd arcem humilem ac plano in loco ſitam uidebat , iterum in foſſas ligna cum terra,ut facilius in muros euadat,obnixè deijcit : & ex aduerſo duorum angulorum terra plenos corbes,aliáque texta, ordine triplicato erigit : quæ ſuper ſaccos pariter completos imponit,ibique ſpacijs ex commoditate ſclopetorum relictis , Ianiczeri ex alto in noſtros crudeliter agebant:& qui faces arci ſubijcerent,paſsim latebant. Non ſecus ab Occidente contra alterum angulum,eodem modo loci aptitudine ad eiaculandum ſibi conſtituta, decima Iulij Ianiczeri obſeſsis fuere moleſtiſsimi : & quicquid ſpacij foſſa intra eos angulos tenebat,terra induxerant.ibidémque Caſparum Bathaſeghij grauiter uulnerant. Nec aliter poſtero die , pedites duo ſtrenui ictu globorum occubuere. Duodecima Iulij , per noctem ex oppoſito arcis lignis ac terra colles proponit,unde omnis generis ui tormentorum ad expugnandum incumbat . Manè ergo interiorem arcem cum eiuſdem operibus , & exteriorem unà cum propugnaculis euaſtat , non paucos uirtutis ſpectatæ equites ac pedites fortiſsimè obnitentes eripit:ac ſi unquam antea,tum certè fuerunt totos quinque dies, haud ſine damno,ſuis telis noxij : ut à rege,ſimul & comite palatino Thoma Nadaſdij,ſubſidium rebus afflictis implorare fuerint coacti. Verùm noſtri quoque poſtea ingens Turcarum illud ex terra & eculeis tumentibus opus,ad portam quò illi refugiebant editum, muralibus tormentis, ubi ſeptem noſtri pedites ceciderunt, ſeriò ſternunt : tantiſper donec penitùs molem deiecerint . adeóque ligna quæ non cepiſſent decies mille currus , foſsis ingeſta, duobus in tanta ui è noſtris ibi relictis , concremarunt. Die uigeſima , continuus tormentorum uſus , pilarúmque,coniectus utrinque,durauit. Dúmque ita ſtrenuè ſeſe noſtri obiectant, uigeſima prima die,nocte tormenta & machinæ hoſtium Quinqueccleſias uerſus commouentur: & baſſa quoque, occaſione Baboczienſis obſidionis , de qua alibi

dicetur,eò recurrit. Cæterùm uigeſimaſexta eiuſdem menſis, cum noſtri liberatos iam ſe,refectis ſubitò maximis ruinis,putaſſent:ecce ad obſidendum,accepta memorabili ad Baboczam clade, animum hoſtis reijcit: & à Septentrione,prope ſyluam Hazerduu dictam,conſidit.Cuius caſtra tormento omnium maximo Zigethienſes recto metu pertentant,ac eruptionibus crebris numerum hoſtium proſperè minuebant.Quo ipſo die,militari audacia & ſingulari certamine Martinus Horuath,quendam Turcum glorioſè ſuperauit:eiuſq; capite auulſo,incolumis ad ſuos redijt.

Dum hęc fiunt,nihilo minus ab Ortu hoſtis, ex inſidijs & latebris furenter agit, ſed omnis uictoria noſtris incruenta euaſit. Poſtremò quaſi noſtros animis deiecturus,uniuerſa caſtra & furorem Aly baſſa uigeſimaſeptima Iulij ſub caſtrum admouet: ſed hi audaciſsimè rem defenſuri,penes Baſſal ſe effundunt,ac feliciter pugnam edidere.Neq; tamen cœptis inimicus abſtitit:ſed uelut obſidionem continuaturus,aggeres ſubitarios erigit,pilæ magnum arcis ſpacium perforant,nunc extrema minatur,nunc aureos montes,libertatem amicitiamq; Cæſaris pollicetur: ſed citra moram noſtri congreſsi,ac fugientes inſecuti,cædem,auſpice Deo,luctuoſam illis faciunt. Sequenti die iterum cominus cum illo noſtri agendum rati,octo horarum certamen contrahunt:nec unquam ex combuſto,& iam deuaſtato oppido intra arcem compelli potuerunt. & ſi quando in deſerta opera hoſtis cum ſignis incurrebat, ilico reiectus in caſtra ſua & latebras, complurimis amiſsis, fuit exturbatus. Quamobrem idem nocte proximè ſequenti,non deſertam ac indefenſam fore Zigeth arbitratus,quòd per eos quinque dies unicum tantùm è Chriſtianis cæſum audierat:obſidionem ſoluit,tormenta & omnis generis machinas bello idoneas de locis aufert,ac uniuerſus exercitus fugæ modo Quinqueccleſias properat: noſtri uerò plus quàm decem milia in ſe globorum excuſſa,diligenterq; collecta ſeponunt. Atque hic fuit exitus & finis,quæ initiò longè maiorem uim ac periculum minabatur, obſidionis:ideóque metu,quo magno tenebantur,liberi, & obſidione graui à Deo exempti Zigethienſes,ſummo ſuo patrono & defenſori cœleſti gratijs ritè peractis, non parum laudis meritò ſibi compararunt.Iam uerò qui ex noſtris paſsim & promiſcuè ceciderint,ſingulorum nomina ut referantur,non duco neceſſarium: illud conſtat,hoſtium ad duo milia,& amplius,cæſa:de noſtris uix centum & ſedecim,qui de uita migrarunt,repertos. Hæc breuiter,quid ſingulis ferè diebus geſtum fuerit, notaſſe ſufficiat:cuius omnis uictoriæ ac laudis,ſecundum Deum,ac pientiſsimum regem Ferdinandum,maximam partem induſtriæ Marci Horuath iurè tribuendam cenſeo. Qui,etſi globo ictus,quem teſtem adhuc uoluntatis præclaræ in crure defert, aliquantum ualetudinarius fuerit:quod tamen ſua uirtute ac neceſsitate dignum exiſtimabat,nihil unquam prætermiſit aut neglexit. Quem non iniuria ſibi quidam,locis qui periculoſis cum autoritate & cuſtodia præſunt,ad imitandum proponere queunt, & gloriam regijs auctam premijs conſtituere.

EXPVGNATIO

EXPVGNATIO ARCIS TEMESVARI, DESCRIPTA PER IOANNEM SAMBVCVM,

1 5 5 2.

VITA rege Ioanne in Zazebes functo, uix hæredem infantulum aſpectum curæ Monachi, Petrouithij, matrisque ſolicitè commendat: amicitiam & fœdus cum Ferdinando Varadini ante duos annos renouatum ſimul ut retineant, hortatur: & ut multi affirmant, ſi quæuis inimica, externáque ingrueret illorum ſaluti ac tutelæ, Solymanum quoque non defuturum addidit, quod ab illo contra officium ex fœdere per internuncium Caroli V. (ut ei conditionibus à Ferdinando præſcriptis amicitiam priſtinam omnino renunciaret) factum uidetur. Ferdinandus cum iniquè, tradita Buda Turcæ, & aliȷs munitiſsimis locis, impiéque ſecum agi ſentiret: cum ipſa Buda Iazygum quoque regionem populoſam, ubertate ſoli metallorúmque feraciſsimam, Dacum ueterum coloniam, unde Grecis recentioribus Pannodacia eſt dicta, recuperare conſtituit. Dum enim ea gens uicinia periculis, & Conſtantinopolitanis inſidiȷs Tranſalpinorúmque eſſet obnoxia, atque per Palatinos ſeu Vayuodas, ſceptro Pannonico ſemper paruiſſet: ne aſtu hoſtium, aut odio, perfidiáque tutorum infantuli in Turcorum manus aliquando deueniret, omnibus modis de ea ſibi concilianda, in ſubſidiúmque defenſionis Chriſtianæ adiungenda, cogitat: omnes amicitiæ rationes, fœderisꝗ cum præfectis init. Sed quia nonnullos ex illis ſuis inde opibus, ac dominandi libidini potius inſeruire, quàm Reipub. omniumꝗ libertati cupere obſeruabat, dum fidem Ioanni datam ſe per quæuis pericula nunquam relicturos iactabant, qui à Turca excito iam egregiè tamen fuerant illuſi, Lippamꝗ ablegati: rex diſiungit illorum ſocietatem: & ad Monachum, qui theſaurum, coronamꝗ, & præcipuam ciuitatum nobiliumꝗ clientelam poſsidebat, mittit Nicolaum Salmenſem, & Sigiſmundum Herberſtainium, tot legationibus ſpectabilem, in cõuentum ad Bator: ut cum eo quibuſuis promiſsis in communem ſalutem, amicitiam, & diuortium à cæteris paciſcantur: reginam cum puero in tutelam ſuam, quibus pro dignitate omnia ampla & expedita eſſet largiturus, conferat. Id tractari admotum regina uidens, inſidias & iugum ſibi pueroꝗ parari malè cogitans, metu Lippam commigrare incipit: ac ſe Monachi rebus nouis, ſtudioꝗ mutato non magis quàm Turcicæ fidei poſſe aſſentiri exiſtimat: dedecus ſe nunquam tantum in familia ſuſcepturam, uel laturam, ut ad peregrinos mendicatum abeat, filiolumꝗ abȷciat, conſtanter ait. Abitionem parari Monachus docetur: qui eam facilè retrahit, odum excluſurum ſe ipſam cum hærede, ſi redire aliquando uelit, prorſus è Tranſyluania minatus eſt. Redit igitur illa non ſine ſuſpicione de mutata fide Monachi, neceſsitudinisꝗ Germanicæ: cũ Petrouithio, Pathoczio, Antonioꝗ Loſouczio rebus communicatis, ſine mora illi exercitum 5000 cogunt, Albam Iuliam occupatam præſidio inſident. Qua re accenſus, offenſusꝗ frater Georgius, urbem cum 10000 obſidet. per octo dies, ni ſeſe dedant, & ad ſanitatem redeant, grauibus interminatur: donec quorundam procerum interuentu re compoſita, ab armis utrinꝗ diſceſſum eſt. Hæc autumno acta. Sequens bruma cum ſeſe fregiſſet, conatus priſtinos urget Georgius: nec iam obſcurè, ſubmiſsis à Ferdinando mediocribus copȷs, reginam oppugnat, coronámque cuſtoditam indicio amicæ ſuæ clientelæ Viennam mittit. Vehementius hac molitione Petrouithius & cæteri perculſi, cauere ſibi undecunque, & puero nituntur: clanculum igitur, non inſcio Solymano,

lymano, qui Satrapæ Budenſi,ut opem illia ex tempore conſilióque ferret petentibus, iam mandarat: Raſcianorum, Bulgarorúmque non paruam contrahunt manum,occurrendúmque inſidijs quamprimùm arbitrantur. Sed Monachua facilè illorum uim, Turcicámque,obductia uiginti milibus noſtrorum,qui duce Thoma Varkocz confligere cum illis debebant,inhibuit. Verùm quare utrinque prælium non ſit commiſſum,culpam multi in Monachum contulere: atque etiam ob dimiſſionem incolumem è Lippa Vlmanbeko impetratam, conſilij non firmi ſuſpicione præbita, quibuſdam authoribus, aliquot uulneribua confoſſus, nihil tale unquam opinatus,uitam amiſit:ex eóq; tempore Tranſyluania pactia internuncio Caſtaldo, Batoreóque nouis cum regina,in manua Ferdinandi iuſtè redijt. Sed hæc alteriua ſunt loci,ad Temeſuarum noa conferamus. Quò tutiora ab iniuria, uindictáque Turcarum,quando ab eius patrocinio abducta regina eſſet,cuncta forent: ingenti numero bellatorum Caſtaldus ſummæ rerum præpoſitua, ſedulò proſpicit, præſidia mutat, paſsim reſtituit, confirmátque: cúmque Stephanum Loſouczium nobilitate,uirtutúmque exemplis principem uirum,fide nunquam mota intellexiſſet:cuſtode,ſeu Vayuoda Andrea Batoreo in biennium conſtituto, Temeſuarum,qui locua cognomine fluuio tripartitò diſcedens,tertiam è dignitaubua comitum, præſidijsq; Vngariæ obtinet, Loſouczij uigilija attribuit. Qui qua erat modeſtia,imparem licet tantis ſe curia,uiribúsque propediem aduolaturo hoſti non diffiteretur : amore tamen patriæ,cui ſe tutandæ poſt Deum,in primis in lucem editum,tótque exemplis ac periculis probatum intelligeret, aſſumptia fide ſibi Gabriele Perenio,Nicolao Batoreo,Simonéque Forgacz, duobus item fratribua Hiſpanis ductoribus Campo uocatis ſtrenuia, & militiæ aſſuetis hominibua, nulla ſe quouis caſu pericula pro rege,patria'ue cum his recuſaturum pollicetur. Vtq; hoſtem imminentem à uicinia locis anteuerteret, multis uexationibua eorum ſtationibua ac prædia moleſtiſsimus, propter Tibiſcum illorum cuſtodiaa exigit, crebris ademptis prædis ſatigat,longè latéque circum ſibi creditam ſedem inſidias dimouet: quóque ſint ad obſidionem inſtituendam eius uirtute cognita hoſtes difficiliorea,miris artibus, ſæpe commiſsia prælija, eliberaria quibuſdam à nexu Chriſtiania perficit:piratia, & myoparonibus, plagiarijsq; ripas perpurgat,mira fallacia in tectam rapinam elicitas intercipit.

Tot eiua facinoribus infeſtia Turca in rabiem actus, & quòd Germanorum imperio,quæ ille dudum ſpe deuorarat,conceſſa uidit,aditus in Vngariam præcipuoa alieno iure teneri,occludi facultatem impotentius aduerteret imperitandi, quæuia tentanda ſibi,& perſequenda extrema,uel cum maieſtatis & opinionis diminutione,duxit:non ferendum ratus,cuiua regni iam quinquies ipſe potiundi ergò ſe in pericula dediſſet,unius Monachi,aut fœminæ dolia eripi cum ignominia uideret.

Mittit igitur Solymanus ad decus obtinendum, fines propagandos Beglerbekum cum ſexaginta milibus exercitatorum, ſerióque (ut aſſolet) iniungit, Tranſyluaniam iuri ſuo adhibeat, ignominiam factam alijs quoque locis expugnandis deleat: Loſouczium temerarium,inauditáque audacia coerceat,cuſtodia nudet, uiuum aut mortuum ad ſe mittat:quod ni efficiat,offenſionem ſibi propoſitam,& aduerſariam grauem dignitatis certò ſciat,officióque priuatum iri. Beglerbekua ingens ſibi onua ac periculoſum impoſitum non ignorans, ferro, igni, cruciatibua in utrumque ſexum ſibi uiam ad conſilium & ſcopum patefaciendam exiſtimans, infirma loca in itinere facilè capit, ad Temeſuari limites properat: quod, ut quiddam metuat, Lippam quoque recipit, ſeſéq; ad expugnandum Loſouczium curioſè accingit, commeatuum rationea & annonæ præripit, caſtra induſtriè definit: duodecim totoa dies, ſed fruſtra, noſtris aduerſiſſimis, premit. Itaque deſperatis rebua, ad Fellak caſtra remouet, ad Loſouczij ſe laudes cumulandaa infelicem queritur, paratam ſibi eſſe Cæ-

ſaris

ſaris iram luget. Nam obſidione liberati, illius terga acrius perſequentes, & animoſè undique carpentes, dolorem Beko non parum auxerunt. Dum hæc fiunt, conuentus Poſonyum edicitur ſolennis, quò de Tranſyluaniæ labantibus adhuc rebus, præſidióque finibus augendo decernatur: abſque dubitatione Temeſuarum cum maiore furore impetitum iri, locanda eſſe noua præſidia, præfecturas uel commutandas, uel conſtituendas. Eôdem accurrit Loſouczius, admirandus heros, nouo exemplo omnium in ſe animos conuertit. uariè ibi conſultatum, multa neceſſariò prouiſa: ſed præcipuè, ut Loſouczius prouinciam adeò fortiter tutatam continuet, Temeſuarum gloriosè defenſet, recepturum illum à Deo præmia, & poſteritatis memoria laudem: quo ad res uſui aptas futuras, nihil ei denegatum iri: in diſcrimine, ſi aliter fieri nequeat, ipſummet regem, uel liberos illi præſtò affore, periculum depulſuros. Eſſe in Daciæ limitibus non ſpernendum, qui ſuccurrat laboranti, exercitum: fidat modò regis procerúmque uerbis, nunquam fiduciæ illum periculum ſenſurum. Salutatis igitur coniuge ac liberis, unde uenerit, eôdem ſe apto comitatu recipiat: loca infirma bene communiat, pecuniam uictuique neceſſaria importet, defenſoribus arcem compleat. Animus ſolicitus ac dubius, quippe qui antea nullam obſidionem ſubſidio admiſſo commemorabat leuatam, quod Beglerbekum honore deiectum, non tam facilè quemuis ad inchoatos reuerſurum conatus, Loſouczíumque irritandum opinari deberet: in metu alios fore maiori, ſi quid inimicè attentariut. His Stephanus demum perſuaſus, omnibus ſibi cariſsimis poſthabitis, rebus nonnihil familiariter compoſitis, in omnem euentum locum priſtinum repetit, delibatum laudis & integræ famæ ſenſum nemini leuiter conceſſurus.

Vbi ad ſuos expectatus reuiſit, qui uices abſentis obierant, tanta omnes lætitia effuſi plauſum dederunt, ut ſe eius ductu fortunatos, auſpicijſq; nihil aduerſi timere acclamarint: cúmque eo non modò arcem ſartam tectámque præſtituros, ſed exigua manu quaſuis copias intrepidè fuſuros. Idcirco animis & ſententijs liberè collatis, à conſilio ueteranis quoque gregarijs haud excluſis, quorum in manu iuxta uim & conſilium eſſe agnoſcebat, infractos, debilitatósque impreſsionibus & glandibus locos arcis & oppidi reficit, tutiora à ſcalarum appenſione & irruptionibus cuncta efficit, quòd per captiuos ac exploratores alteram parari oppugnationem cognorat: præcipuè Amhat baſſæ callidiſsimo, & uſu expeditionum commendato, omni negocio conficiundo cura data.

Expedito igitur Amhat (qui Beglerbekum per prætorianos in gratia Cæſaris repoſuerat, ſocium adſciuerat) duplicato fermè exercitu, æneis machinis non globos paruos euomentibus centum, muris concutiendis paratis duodecim, omni genere crudelitatis rectà Temeſuarum anhelat, cæde ac libidine furenter, ut noſtros percellat, ſæuit. Pollicitus erat Solymanus, ſi neceſsitas exigat, ſubmiſſurum promptè auxilium, nulli periculo parceret, nec inſtrumentis bellicis: non deeſſe ſibi aliam manum, quæ Tranſyluanas aliquid copias minitantes reprimant, per Valachiam ſe expeditè illas tardaturum, intráq; limites contenturum.

Die igitur Ioannis Baptiſtæ, Amhat Loſouczium cupiditate malefaciendi euagatum intelligens, aduolat, obſidet omnes uias, excluſurum eius opem præſentem ab arce ſperans, ad expugnandum ſe expedit: ſed antè quàm caſtra ritè deſcribit, uallos aggerésque parat: eôdem Loſouczius ueſperi cum aliquot ſuis, fiducia cauſæ Chriſtianæ, mirabiliter in arcem ſubijt, allocutione nondum roboratos munit, ſingulíſque ad operas certas diſpoſitis, impauidè tantis periculis ſe opponit: recenſet diligenter ſocios: equites mille cum oppidanis numerati, pedites cum Hiſpanis & Boemis, alijſq; mille & quingenti.

Caſtra Turcus ad meridiem ſua locat, ad inſidias opportunitates emetitur, móxque circumfudit exercitum. difficultatem haud contemnendam obijci ſitu & inſeſsis concipit: quòd Temeſuarum, fluuio Temes è Poloniæ iugis ad extremum Daciæ percurrente, tripartitóq; inſulas uelut tres efficiente, arcem cum oppido, aquaꝫ

do,aquaticóque præſidio,ne aqua cuniculis,alia'ue auertatur arte diſcludebat: foſſis commodis, tribus extantibus portis, propugnaculis duobus immenſis è terra excitatis,aſylumq; tutũ præbentibus,negocium exhibiturũ uideretur. Hauſto itaq; furore, cupiditateq; ambitionis obuerſante,in mœnia tormentis,perpetuisq; ictibus inſanit,omnem adeò reficiendi pertuſa moram imbri glãdium adimit, per quatriduum,ut ab ea regione magnum ſpacium aperuerit, mœniaq; sd ruinam facilem concitarit.Qua eius ui conuinua,noſtri inſulam deſerunt:caſulas ex arce incendunt: hærendi,ſubeundiq;,ac tegendi ſe copiam eripiunt:quòd ex eo loco infeſtiſsimi eſſe poterant,ac facilè mœnijs inſultare fuiſſent auſi, quomodo nec prohibere id paulo pòſt noſtri potuere. Inde enim alterã arcis molem puluere ita quaſſarunt,tam pertinaciter & impunè ui omni inſtitere,ut pœnè eam partem deiecerint, ultimumq; diſcrimen importarint:Don Caſparum eo loco exegerint:patefactoq; ſpacio,ſcalis appoſitis,quiduis egerint,nec periculo temeritas uacabat,turbatiq; defenſores nonnihil uidebantur. Verùm priſtino Caſparus animo,cuius egregia facta nemo dignè breuiterq; commemorarit,ſuos ad cuſtodiam reducit, ſtrenuè periculis obuiat, increpat,orat,niſi perſeuerent,enſem in ceruices inhibiturum minatur. Huius exhortatione milites,præter hoſtium opinionem ita animari ad officium rediere,ut Nicopolis Satrapem nõ ſine dolore indignationeq; Baſſę,de medio ſuſtulerint: mutuoq; illi ictu,dum foramina Caſparus ſarcit,egregium propugnatorẽ conficiunt. Vtrinque ob amiſſos ſocios oboritur dolor, augetur etiam Amhato, quòd deſtitutus nitro & globis erat:noſtris,quòd feſsis nec uires,nec pecunia,uictusq; ſuppeteret,diminutis tanto numero difficillimam fore depugnandi rationem.Sed paulo pòſt utroſque ſpes ſubſidij collegit.Amhatus enim per Natolienſem præfectum 1000. integros equites,materiam tormentis fatigandis acceperat: Loſouczius,quia in tantis curis fidum ſuum Stephanum Deak emiſſum, oppidatim etiam Thomæ Varkocz opera aliquot milites,pecuniam imperatam corrogatamq; mira felicitate uiderat importatam. Turca denuò operi inſtat,nullis parcit adminiculis,omnes uires in affectum conuertit locum,ut Loſouczius in magnæ portæ eminentem firmamq; illam turrim ſe recipere ſit coactus,iamq; per multam intercapedinem nudatos milites ad conſtantiam diuina, immortalitatisq; ſpe ſuo exemplo oratiunculáque animarit, inq; labore demoratus ſit. Inter alia confirmat,feſſos ac pertæſos moleſtiarum hoſtes ſeceſſuros: non eſſe,quàm unicam adhuc impreſsionem expectandam:puluere mox deſtitutum,aut ad tempus certè ab inſania dimotum iri.Supereſſe autem ſuo negocio Deum,cuius nomen indefeſsè tutarentur : qui in illo ſpem locarint,nunquam falſos: unico cœleſti duce multa milia data neci:nec deſerere facilè ſuam cauſam ſolitum, ne gentes,& inimici contumelioſè de ſe quærant, Vbi eſt Deus eorum? peccare,qui plus Turcis adeſſe numina,quàm Chriſtianis,putarent:uanam ſequi opinionem,qui contra uoluntatem Dei,quicquam tyrannos poſſe dictitent: admonitos eſſe uel uulgatis per conuiuia carminibus,fideles omni periculo mirandum in modum exemptos : ſi quando fruſtrati ſint precibus,uitio id noſtro accidiſſe,impatientiſque moræ animo. Durarent ergo,nec cederent malis,ſed contrà andentius irent. Quòd ſi imbecilliores non corporis libertatem, uitámque ſperarent,patriæ ſuíſque ſaltem fortiter nauarent operam, nec remitterent: repoſita eſſe his mundi illecebris apud Deum potiora longè præmia, nomen reliquam memoriam facinoráque piè culturam. Hiſce illos,& ſimilibus uocibus erigit, ſolicitè omnia denuò procurat,in omnes partes curam partitur, ſtationes peruolitat:occiſis uiuos,feſsis refertos ſubſtituit,omnes difficultates ad tricesimum & ſecundum uſque diem inuicti perferunt. Quo die obſidionis uniuerſam molem atque minas in ſe concitatas dum negligunt, promptéque impetus excipiunt, turrim intermediam commeatui oppidanorum in arcem inſeruientem inſeſsi amittunt, in arcémque profugiunt:hi penetrare in ſectando contentiſsimè operam dant: & parum ſupereſſe diſcriminis rati, unica ſe adhuc

impreſsione

impreſsione effecturum quod tantopere expectarēt, ſibi perſuadebant: niſi ſuorum, de quibus optimi quiq́ perditum iuerant, neceſſariam ducere uellēt rationē. Quamobrem ſubſiſtunt parumper: nimis magno arcem emptum iri, ſi milites obijciant: cogitantes, atq́ non ignari, cæſari moleſtam accidere uictoriam, quæ tanti conſtiterit: ad preces ſe deditionemq́ impetrādam cōuertunt, copioſis omnis generis promiſſis aures complent: ad colloquium familiare, ſalutisq́ plenum noſtros inuitant, iuſiiurandum diplomata, ſi dubitēt, interpoſituros aiunt, cedant modò eſſe obſtinati, præſentem occaſum uita libertateq́ permutent: clementiam oblatam ne ſpernant, effecturos tuta fide, ut eos ceſsionis nunquam pœniteat. Tot pollicitationibus oppidani dites facti, quòd ſatis factum ſuo officio putarent, ad Loſonczium intercedunt, orant, obſecrant, ducat ſui coniugumq́ rationem, cum præſertim omnium ſit oculis teſtatum, hoſti minimum ad patiendum rerum ſumma deeſſe, propoſitam liberaliter opinionem incolumitatis uitæ bonorumq́, ac neminem iurè induſtriam fortitudinemq́ poſthac illorum requiſiturū, qui tot exantlaſſent labores: Turcam pactis conuentisq́ in tutum ſe ſuaq́ proſecuturū credere. Victus tot miſerandorum ciuium improbis deniq́ precibus heros, cum præcipuè 700 globos nō uanè in ſe immiſſos conſpexiſſet: atq́ unica ſe opprimi poſſe irruptione planè uidit. Nunquam ille Turcis obedijſſet, quos ſemper fuiſſe periuros ſciebat: ni ut dixi, oppidanorum miſertus fuiſſet. Deditur arx, exceſsionis leges præſcribuntur, ut rebus & ſarcinis incurrus elatis, inter eos medij oppidani, cæteri Turcis ſepti abirent. Progrediuntur ex ordine, ubi Loſonczium adhuc recentē animo nec ulla metus ſignificatione aduentantem reperiunt. Amhat eum Beglerbeko cum ambit, complexū ſtipatumq́ obſeruant, occaſiones conditionū rumpendarum captant: eius fidum & cariſsimum Achatem Tororeum, qui enſem prægrandem ad manus illi ſuggerere ſolitus erat, à tergo ſurripiunt. Quod Heros ægerrimè ferens, puniceq́ ſecū ac dolo agi percipiens, excandeſcit, ad arma ſuos uocat, uim plagiatumq́ admiſſum queritur, ac protinus erepta cuidam Turcæ ſica incurua, Sanczacum principē cōficit, ulterius cędem cumulaturus, ni armis caruiſſet: & ne quid amplius moliatur aliquot uulneribus lethaliter accipitur. Iubetur ad Baſſam reduci, uinciri: exprobratur illi uiolata fides, itidem nō ita pridem à Chriſtianis in Vlmanbeko factum, cuius abitionem præter promiſſa, cędæ rapinisq́ morati ſint. Contra heros, canes eos, fœdifragos, impios appellatur: ſibi conſtare ipſorum fallacem omnium leuitatem: ſed parcere alijs deditione uoluiſſe: atq́ ſi poſsit, declaraturum morte conſtantiam, & in eos ſummum odium, ſe nomen ſemper uitæ antetuliſſe: quidquid igitur in ſe ſtatuerint, nihil curaturū. Non parum eius minacibus uerbis Amhatus cōmotus, & quia per tot uulnera uitæ ſpes exigua oſtendebatur, abſcindi à ceruice caput eius imperat: idq́ ab oſsibus liberum, & palea repletum lanceręq́ pręfixum, Conſtantinopolim triumphi in modum pręmittitur. Oppidani ſeſe excuſantes, futurisq́ operibus, agrorūq́ culturæ idonei, legitimè cum priuilegijs ſuis domum remittuntur: reliqui ab obſidione milites à 10000 ad unum miſerè trucidati. Hic fuit magnanimi Loſonczij exitus, ſociorumq́: calamitoſus quidem at gloria perpetuitateq́ memorabilis. Quorundam hodiè more niſi tædioſum eſſet, ac parum ſingulare ferrent, nomina recenſerē. Præcipui tamen, Alphonſus Pereſius Kys campo, ille qui erepto è cuiuſdā Turcæ manibus Chriſtiano, dum eundem perimit, in Chryſium amnem temerè delapſus, aquis ſuffocatus erat. Adſuit & inſignis Bathiani Forcas, Stanislaus Sciulok, Simon Forgach, iuuenis in excurrendo dexter, conuellendisq́ hoſtibus mirus artifex: & alij non minus fortes, familia, maiorumq́ agnatione non item clari, qui Loſonczium extremè ſunt ſecuti, pulchramq́ petiere per uulnera mortem. Ferdinandus tantæ cladis nuncio ualdè cum Caſtaldo Bathoreoq́ territus ingemuit, aperteq́ condoluit: nec tanti exempli oblitus, filias eiuſdem Herois permiſsione omnium bonorum auget: nomē uetuſtiſſimæ familię uſurpandum, uelut moribus, concedit: eamq́ conditionē in poſteros eorundem producit, ut Loſonczij uel alius parente gentis prognati uocentur, ne cum

occidione optimi, & eius cognominis ſolius reliqui præclariſsimi & inaudita fidei, propugnationis exemplum aboleri queat. Conſecuta eſt hunc acerbum caſum, lippæ quoꝗ receptio, Quinqueccleſiorum ac Solimoſij amiſso: eodemꝗ anno infanda illa ad Palaſtum Torjſtelij ſtrages, de quibus aliàs uerba faciemus.

EXPVGNATIO ARCIS TOKAY, MDLXV. ANNO, PER LAZARVM A' SCHVENDE, ETC. SAMBVCO AVTHORE.

QVVM Ioannis regis filius Turcica cum Ferdinando pace cōprehenſus, in officio nōnulla etiam affinitatis ſpecula perſiſteret: uix eiuſdē piētiſsimi cæſaris morte audita, ſuo ne an maleuolorū cōſilio, data (ut quidam aiunt) non minima per præfectū Zathmarienſem Melchiorē Balatha, in feſtandis Vaydepagis, decimisꝗ uinearū præter morē & cōuenta exigendis cauſa, dum idē à cuſtodia fuit abſens, pacē uiolat: rebellesꝗ Zathmarienſe accito Stephano Bathori, alienæ ſeditioni aſſerunt. Vayde cum Bathoreū quem ad hoc non impigrum eſt ratus, quòd antea id oppidum eius fuiſſet, cum paucis opportunè ſubmittit: atꝗ ingentem Balaſsi theſaurū, quem ex Riuulis confecerat, unà cum coniuge eius 4. libris capit: non leui ad futuram obſidionē præſidio, firmat præſertim repertis iſtic munitionibus, ac tormētis noſtrorum aptiſsimis. Cauſam Vayuadiant etiam nō ueriti obtendere, factumꝗ excuſare, nihil eos periurij admiſiſſe, perfugam Balaſsi conſiliorum ſuorum & arcanorum præſidem à Ferdinando inique contraꝗ decorum pacis ac leges receptum, indeꝗ illum temerariū eſſe odium è uicinia effundere in ſuos ſolitum, ad frequētes ad regem querelas nihil remedij factum. Hinc non ſperatum ciuile incendium, hoc diuortio inter optimū, & conſtantiſs. imperatorem Maximilianum & Tranſyluanum extitit: iuſteꝗ ille motus, iam trienniū ferè ulteriorem ſcepto regio & iureiurando congruā, non abſꝗ magnis & alio conuertendis potius (ni cauſa & maieſtas cogerēt) ſumptibus, duce Lazaro à Schuende perſequitur. Valde inſolens fuit Maximiliano, de capto Zathmar nuncius: nec id à Voyda potuiſſet unquam ſperare, ut tot beneficijs affectus, patrocinio non leui apud Ferdinandum parentē cōmendatus, & ſæpè excuſatus, hanc patrono graciā referret. Luctus publicus erat, nondum cadauer, benè à coloris reliquijs deſertum, ac refrigeratum fuit, curarum moles intolerabilis: de pecunia pacta, mittendaꝗ Conſtantinopolim, uaria grauisꝗ deliberatio: de componēdis imperij negocijs, comicijsꝗ ex more edicendis cogitatio: fratrū quoꝗ ex teſtamento (quæ leniſsimè & facillimè inter ſanctè educatos & dicto ſemper audientiſsimos fuit) compoſitio: ſororū nondū matrimonia concluſa, & alia incumbebant: cum ille iniuria publicè prouocare incœpit, ac omnibus conatibus tanto cæſari per occupationes aliquā notam labem aſpergere. Sed nō inermē, nec imparatū inuenit: nec ſenatus eius quem iniquè nulloꝗ ſuo merito irritarunt, bene expendit. Itaꝗ cum præfectus huic ulciſcendæ iniuriæ, belloꝗ ducendo idoneus præ cæteris Schuendius duceretur, hunc cæſar conſenſu regis Philippi euocat, negocij omnem molem imponit: & quò minus de non uiſis regionibus nec deinſuetis ſibi Vngaris dubitaret, addit Andre Bathoreū, cuius laudes cuius uis ueterum præconia ſuperant: itemꝗ Melchiorem Balaſſa, gnarū, & in aduerſariorum rebus diu uerſatū, tertium Gabrielem perennium, qui fidus in omnibus, & copioſus fuit comes. Exercitum ſine mora Lazarus Germanū, non mediocrem, in Scepuſienſem agrum deducit, augetur is Vngarorum fortiſsimorum numero, è præſidijs quoꝗ euocato. Et quia Tokey arx natura, arte, & in Tranſyluaniam aditu cōmodo, firmiſsima potiſsimum obijciebatur, brumeꝗ uis urgebat celeritatē, neglectis alijs leuioribus in itinere caſtellis, hanc ut Schuende aggrediatur, à Balaſſa & alijs perſuadetur: cuius hîc breuiſsimè ſubijcio auſpicatam et ſubitam expugnationem. Pridie igitur Calend. Febr. MDLXV. nomine Maximiliani ſecūdi, præfectus rei ſummæ Schuendius, mētis conſiliorumꝗ cæſaris pellicorū intimè conſcius, adeoꝗ ſummus

in Vaydam

in Vaydā iniuriæ ulciſcendæ damniq́ dati imperator: Franciſcum Popēdorſium cum tormentis: alijsq́ militiæ adminiculis neceſſarijs: quibus is præerat: addito illi in tutū peditum ſigno: Caſſouia in oppidū Gunez præmittit: ubi ipſum cum uniuerſo exercitu cōmodè opperiatur. Itaq; Calend. Febr. Schuendius cum turmis equitum: peditibusq́ diuina ſeſe ſpe commouet: eodemq́ die Guntzium peruenit: poſtero, ut expeditiores & cōiuncti omnes ad obſidionē proficiſcerentur, ibidem ſubſiſtit. Tertio die uniuerſę copiæ Tokay uerſus promouent: proximeq́ ſequenti ad agrū & arcē uenit: præmiſsis uelitibus Vngaris, & Germanis ad explorandum, ac ma[illegible]ē habendum dimittit: ac ut pro arce oppidulum Kereſtrer, ad cōmoditatem rei gerendæ, & acerrimū frigus à militibus ferè nudis arcēdum præriperent, in mandatis omnia indagentibus & peruolitantibus Lazarus dedit. Quod noſtrorum conſilium etſi Tokayenſes impedire ſuo præſidio aliquoties, & oppidulum pro arce flamma corrūpere fuerint adniſi: re tamen uix tentata, fortiter à noſtris, & non ſine ſuorum cæde, ad portas noſtris uſq; inſequentibus fuère repulſi: eoq́ oppidulo obtento facilius ſe ad expugnandi rationes inſtruxerunt. Nocte propter fluuium Bodrog aggerē erecto: tribus ad infeſtandas luto obductas ſepes æneis aptè inductis: die quinto defenſacula & turres: ubi præcipua propugnandi ſupellex hoſtium extabat, decutere noſtri uehemēter cœperūt: atq; oppoſitis propius noſtris propugnaculis: ut illi apparerent: deiecti fuère. Ea ipſa luce in colliculo ad Bodrog: duobus extructis è terra molibus, inuectiſq́ machinis quatuor urgentibus, in nudatos ſtationes glandibus iteratis, tutiori eos loco deturbant. Poſtero die ad eundem fluuium omni opera utilius ſe noſtri præmunire pergūt: uerum ob uim hyemis terra ad opes importuna, ſolloq; penuria minimū proficiebatur: infracto tamē & labore pertinaci [illegible] machinæ imponūtur cæcūq; ac inſidijs promptum contrà arcem fit munimentū. Sexta eiuſdem menſis: nocte intempeſta, inter Tibiſcum & Bodrog alius excitatur uallus, cum maximis tormentis cauetur: hocq́ opere prior agger dilatatus ea ratione fuit, ut quinq; muralibus mane ſequenti arcem fatigare potuerint, illamq́ ſubſtructionem & ad Bodrog molem productā: minacemq́ qua præcipuè ſpem impunitatis alebant hoſtes, noſtri duobus è locis totum diem, cuniculiſq; ſubiectis deiecerunt: eadem uia ſcalis & incurſioni aditus communitus ita eſt, ut eadem fortaſsis: uel inſequente die, modò niuium perpetua iniuria: uentoq́ inimico non fuiſſent prohibiti, in ipſam arcem euaſiſſent. Vltra Tibiſcum ſcortum Balaſſa egeſto tumulo, ſibi proſpexerat: aditusq; omnes & uias equitibus Vngaricis, Vaydonibusq; inſederat: ſed duabus tantum mediocribus ſerpentarijs obſidionē premere: iuuareq́ potuit: nec uerò Gabriel Perenius cōmoditate riuuli è Bodrog circum Tokay à Nemethio circūfuſi ceſſauit: uarijsq́ inuentis fidelem expeditamq́ operam contulit. Nona & decima Febr. cum obſeſsi undiq; grauiter ſolicitarentur, inſignis illa & uaſta: proruptaq́ moles caruit: hianteq́ magno loco, ad inuolādum, qui non putarant alteram eſſe in receſſu arcem, noſtris animus datus: remq́ non ſine cæde ſua, paruo emolumento urſerunt: dum cuius auſpicio antè omnia debebant moliri: Schuendius arcano militem in foſſas tutūq; reuocauit: inq; ſtationes priſtinas redegit: quòd præpropera ueſtinatione peditū ea irruptio infauſta: cruentaq́ acciderit, dū aliter quàm dux præmeditatibus cū mora erat: iuſſeratq́ mœnia inuaſerunt. Decimo die, à meridie hora ſecūda, quia uniuerſam. Fortaſsis oppugnationē, ulimq́ extremā adactū iri Nemethius ueritus eſt, eam qui arcem alieno iure, tutelæq́ nomine propriā uſurparat, cuiuſq́ præſidio tenebat: ad Schuendium ſupplex mittit: orat, à tanta deniq; ui furoreq́ deſinat, ſpacium de deditione compoſitioneq́ cogitādi permittat: ſed conditionibus id nullis, nec temporis mentione, quamdiu conſultare uelit, efflagitabat. Cuius hora decurſum deliberationi impertitur: iterū, Chriſtiani ſanguinis & cōmiſerationis memor, ad ſolis uſq; obitum ſpacium cōcedit, ſed cum is dilato reſpōſo fraudulenter non animo pacificendi, agere uideretur, noſtri repetito auxilio cœleſti: ſummis conatibus impreſsionem fecerūt: maximeq́ munitā, inſanāq; ſtruem illam terraq; ingeſtā molem unde acerbiſsimè reſiſtebatur, unà cum tormentario apparatu eripuit, inq; abditā ar-

cem, quæ foſsis aqua parietibusq; cingebatur æquatis, ſuperſtites à ſtrage depulerũt. Quem in receptum etſi propugnator eo cõſilio cum reliquijs ſe corripuerat, ut noſtris quomodo cœperat: negocium lethale faceſſeret: eiusq; animi omnibus è faſtigijs & foraminibus, palàm: ſerioq; haud ſine noſtrorũ ſanguine ediderat indicium: conſiderata tamen uictoria ſucceſſuq; noſtrorũ recenti, qui exteriorem arcem cum machinis occupatam tenebant, eademq; ſubſidia contra ſe obiecta cõpoſitaq; uideret, præſertim eadem nocte muris ſine interuallo uerberatis, cunctis in ſe adminiculis conuerſis, turriq; demoliendæ comparatis: deniq; hoſtes uocem precibus mixtã (quod propoſitũ tenere nequirent) extulere, cœpto ſuperſederẽt, colloquium noſtri admitterent, eſſe quod illis aperire uelint: nec ingratũ nuncium afferre. Quo illis à Schuendio dato: aliquot egreſsi, præfecti ſui Nemethij mortẽ ſignificant: ſclopeti uulnere ſecundũ tempus accepto pridie nunciant confectũ, idcirco ſe diutius neq; poſſe, nec uelle eſſe pertinaces & ſi pactis mediocribus poſsint, ab armis & defenſione deſiſterent, deditioniq; locum relinquerent. Ibi Lazarus, ad ſummã qui cum ſuis conſeſſoribus rem conſulere potuit, cum illis trãſigit: licere hoſtibus ſolo gladio accinctus, aliaq; omnia ſupellectile bonisq; relictis, excedere. Quam paulo antè adeo aduerſi, accepere legem: inſuper additum precibus licere illis herum ſuum, quò uellent: ad ſepeliendũ deportare. Excedunt igitur ad C C C L. ſed magna parte uulnerati, ſacramẽto religioneq; nõ uiolãda obſtricti: ne per id bellum, aduerſum cæſarẽ ullo modo & prætextu ſtipendia facere auſint. Atq; ita Tokay tertio receptũ, præſidio frequenti, neceſſarijsq; impoſitis, nunc Maximilianus obtinet: ingenti omnium ad uſum parandorum ibidem copia reperta, nullas trans Tibiſcum minas horret: quòd firmiſsimum ſit propugnaculum, expeditumq; in Transſyluaniæ fines cõmeatum præbens: eaq; loci natura, ut aquarũ inundatione, hoc eſt, Tibiſcum Badrogijq; cõfluente circumplexa: facilè uim inſidiasq; externas auertere omnes poſsit. Nec ſane illa unquam antea ita inſtructa ad reſiſtendũ, nec tam ualida oppugnatione, ſingulari Dei beneficio: primisq; cæſaris huius belli auſpicijs ſecundiſsimis, atq; nunc fuit recuperata. Siquidem Zathamarũ hoſtis incurſum ſibi metuẽs deſeruit: paulo pòſt Ertod quoq;, per Georgium Bathoreũ uix hoſtiliter tentatũ, uijs & aditu impedito receptũ eſt: & progreſſus, niſi uana ſpe de pace à Vayda per Stephanũ Bathoreũ legatione allata, dum ad maiores ſeſe apparatus in noſtros confirmarẽt, facillimi in Transſyluaniã patuiſſent. Huius omnis uictoriæ aliorũq; honor, gratesq; Deo Opt. Max. debẽtur perpetuæ: quo ſine euẽtus omnes ſunt infelices.

CONCORDIA VNGARICA, INTER SERENISSIMOS ET GLORIOSISSIMOS PRINCIPES ET DOMINOS, DIVVM FRIDERICVM TERTIVM ROM. IMPERATOREM, ETC. & inuictiſsimum principem & Dominum Dominum Maximilianũ Rom. & Vngariæ regem &c. Auguſtos, ex una: & ſereniſsimum Vladiſlaum Vngariæ & Boemiæ regem inclitumq; regnum Vngariæ, ex alter. Poſonij concluſa, Anno M CCCCXCI.

NOS Vladislaus Dei gratia Vngariæ, Bohemiæ, Dalmatiæ, Croatiæ, Romæ, Seruiæ, Gallitiæ, Lodomeriæ, Comaniæ, Bulgariæq; rex: necnõ Sleſiæ & Lucẽburgenſis dux, Marchioq; Morauiæ & Luſatiæ, &c. Recognoſcimus, & tenore præſentium notum facimus uniuerſis. Cum, nos, qui pacis & cõcordiæ cupidi ſemper ſumus, & illam cum omnibus principibus Chriſtianis, quantũ in nobis eſt, habere & tenere uiresq; & facultates noſtras pro bono communi, & ſalute Reipublicæ Chriſtianæ, in hoſtes potius fidei, ſanguinem Chriſtianũ & perniciem religionis Catholicæ ſine fine ſitientes, quam in Chriſtianos ipſos conuertere & expendere ſemper optamus: in cauſa guerrarũ & diſſenſionum earum quæ inter ſereniſsimos principes D. Fridericũ imperatorẽ & Maximilianum regem Rom. ſemper Auguſtos, Vngariæ Dalmatiæ Croatiæ, &c. ſimiliter reges necnon ſereniſsimum principem quondam D. Mathiam ſimiliter Vngariæ & Bohemiæ regem, &c. prædeceſſorẽ noſtrũ, claræ memoriæ & tandem inter nos ſuſcitatarũ,

infra

infra nominatos oratores & nūcios noſtros ſpeciales, cū plena & omnimoda noſtra, & eiuſdē regni noſtri Vngariæ facultate, ad cōueniendū & tractandū ſimiliter cum infraſcriptis oratoribus & nuncijs ſpecialibus præſatarum imperialis & regiæ Rom. maieſtatum, his diebus ſuperioribus deputaſſemus, & ij ex utraꝗ parte in ciuitate noſtra Poſonīēſis fraternæ & amicabiliter cōueniſſent, pluribus prius ac notabilibus inter ſe habitis tractatibus: poſtremò, bono (ut non dubitamus) aſsiſtente ſpiritu, in infraſcriptos articulos pacis & cōcordiæ cum bona ac matura deliberatione deuenerūt: illosꝗ pari & unanimi uolūtate & cōſenſu, in uirtute mādatorū quæ utrinꝗ habebāt, pro utriusꝗ partis cōmodo & quiete, proꝗ totius Reip. Chriſtianæ conſolatione & tranquillitate ac bono cōmuni cōcluſerunt, literisꝗ ac ſigillis eorū in hunc qui ſequitur modum firmauerūt. Nos Thomas epiſcopus eccleſiæ Iaurienſis &c, regius cancellarius in Vngaria, comes Stephanus de Bathor iudex curię regię, & Vayuoda Trāſyluanus, Ioannes Schellenberg regni Bohemiæ cancellarius, Ladislaus Orzag de Groth agazonum, alter Ladislaus de Rozgon cubiculariorū regiorū magiſtri: Geneſius Meitmulner burggrauius in Karlſtein, & magiſter monetarum in mōtibus Cuthnis, Vuilhelmus Paumkircher de Zalanok, & Ioannes de Ruppou magiſter curiæ regni Bohemiæ: pro ſereniſsimo principe & D. domino Vladislao Vngarię, Bohemię, Dalmatiæ, Croatiæ, &c. rege, marchione Morauiæ ac Scleſiæ & Lucēburgenſi duce: &c. D. noſtro gracioſiſsimo, & præfato regno Vngariæ, nuncij & oratores ſpecialiter deputati: recognoſcimus; & notū facimus tenore præſentiū uniuerſis. Quòd ad tollendas & prorſus extinguendas hoſtilitates, guerras & diſſenſiones inter ſereniſsimos & inuictiſsimos principes & D. dominos Fridericū imperatorē & Maximilianū regem Roman. ſemper Auguſtos, &c. ac Vngariæ, Dalmatiæ, Croatiæ, &c. reges, eorumꝗ terras principatus dominia ſubditos & incolas ex una: & ſereniſsimū quondā D. Mathiam Vngariæ & Bohemiæ regē: & conſequenter ſereniſsimū principē & D. dominū Vladislaū regē Vngariæ & Bohemiæ, & inclitū regnū Vngariæ regna principatus & dominia illi pertinēcia, eorundemꝗ ſubditos & incolas partibus ex altera: dudum tēpore ſereniſsimi principis quondā D. Mathiæ ſimiliter Vngariæ & Bohemiæ regis, &c. claræ memoriæ exortas: & occaſione iuris, quod idem D. Maximilianus rex ad ipſum regnum Vngariæ uigore cuiuſdam inſcriptionis habere dinoſcitur, poſt eius mortē uſꝗ in hæc tempora noſtra cōtinuatas, ſuffulti plenaria & omnimoda autoritate & poteſtate præſati ſereniſsimi & gratioſiſsimi D. noſtri Vladislai regis, prout in literis mādati noſtri nobis deſuper dati clarè cōtineri dinoſcitur. Cum ſpectabilib. Magnificis & Generoſis D. Thobia de Goskouitz & de Cſchernahora, pręfatæ maieſtatis imperialis capitaneo generali, Matheo de Spaur ſuæ maieſtatis camerario ac pincerna hæreditario comitatus Tyrolonenſis, Bernardo Perger iuris pontificij licentiato imperiali protonotario, & Ioanne Fuchſmagen doctore, imperiali cōſiliario, pro eodē ſereniſsimo principe & D. domino Friderico Rom. imperatore ſemper Auguſto. &c, oratoribus & nuncijs ſpecialiter deputatis: item Vtel Friderico comite de Zolam, regiæ Ro. maieſtatis capitaneo in Hohenburg Bernardo D. de Bolheim Decretorū doctore: regio conſiliario: Heinrico Pruſchinkh libero D. in Stettenberg, regio camerario: Ioanne kijſchoruath de Halapſich, & Georgio Rottaler regijs conſiliarijs, pro eodem ſereniſsimo principe & D. domino Maximiliano Rom. rege ſemper Auguſto, &c. Vngariæ, Dalmatiæ, Croatiæ, &c. ſimiliter rege, archiduce Auſtriæ, duce Burgundiæ, Britāniæ, Brabantiæ, Stiriæ, Charinthiæ, Carniolæ, Gelriæ, &c. comite Flandriæ & Tirolis, &c. ſimiliter oratoribus & nuncijs ſpecialiter deputatis in unū conuenientes, & inter præſatos principes, necnon regna & dominia atꝗ ſubditos eorum pacis materiā diu longeꝗ tractantes: tādem poſt diuturnos & inexhauſtos labores, diuina aſpirante clementia, de cōmuni & unanimi cōſenſu & cōcordia cum præſatis oratoribus, pro quiete & tranquillitatē dictorū principatū & dominiorum, tum & uniuerſæ Chriſtianæ religionis conſolatione, huiuſmodi bella guerras, diſſenſiones & differentias præſentiū tenore ſopiuimus, & prorſus extinximus, ſub modo & forma articulorū infraſcriptorū, ad quos deuenimus, eoſdemꝗ in uirtute præfati mandati

ti uoſtri concluſimus in hunc qui ſequitur modũ. Primò cõuenimus, quod ſereniſsimus D. Vladislaus rex, deinceps pro uero & indubitato Vngariæ rege maneat: regumq́ ipſum etiam in hæredes ſuos maſculos legitimos, ex lũbis ſuis procreatos, ſub conditionibus infraſcriptis tranſmittatur & deuoluatur. quodq́ inter præfatos Rom. imperatorẽ, & utroſq reges, eorũ regna, principatus, terras, dominia, ſubditos, incolas & habitatores eorundem, hinc in antea firma atq perpetua ſit & maneat pax, uenia & concordia: ac quicquid hactenus ab initio belli huius, à tẽpore præfati quondã regis, Mathiæ uſq in hanc horã, præda, captiuitate, homicidio, exuſtione, aut quacunq alia ui bellica inter hæc dominia ſubditos, habitatores, ſtipendiarios & miniſtros cõmiſſum eſt, id uniuerſaliter abolitũ ſit, & perpetuò extinctũ. Et principes ipſi amicitia, beneuolentia & fauore ſe mutuò cõplectantur: præcipuè uerò cæſarea & regia Rom. maieſtates, ipſum D. regem Vladislaũ, uti ſuarum maieſtatũ cõſanguineum, regniq́ ſui Vngariæ ſtatum apud ſanctiſsimũ D. noſtrum ſummũ pontificẽ, ſedem Apoſtolicam principes ſacri Ro. imperij, & alias ubi opus fuerit, præſertim in facto defenſionis præfati regni, ab incurſione & uaſtatione nephariæ gentis Turcorũ ſincerè promoueant, & faueant eiſdem. Viciſsim quo ipſe D. Vladislaus rex & regnũ, prænominatis Ro. imperatori & regi, omni ſtudio & conſilio & fauore adeſſe debeant, ſtatũ & dignitatẽ eorum pro poſſe ſuo adiuuãdo & ampliando. Item cõcluſum eſt, quòd omnia ablata in hoc bello, præter bona mobilia (quæ, ut fit, illicò diſtrahuntur, ad quorumq́ reſtitutionẽ nemo præſentis tenore cogatur) principibus, & ipſorũ ſubditis, moderationibus & cõditionibus ſequentibus reſtituãtur. Inprimis, D. Vladislaus rex, uniuerſa caſtra, ciuitates, munitiones, & alia loca cum ſuis pertinẽtijs, in Auſtria, Stiria, Carinthia, Carniola, & alijs dominijs hæreditarijs Cæſareæ maieſtatis, quæ in ſuæ ſerenitatis & ſuorũ ſubditorũ manibus ſunt, & per quondã dominũ Mathiam regẽ ui armorum, & in bello quod cõtra imperialẽ & regiã Rom. maieſtates geſsit, obtenta fuerũt aut aliàs quoquomodo in manus ſuas uenerunt, cum omni iure (ſi quod in illis habere potuit Rom. imperatorũ) infra tempus, modos & cõditiones hîc proximè deſcriptas, præſentis tenore reddere teneatur. Similiter & eidem Cæſareæ maieſtati omnia iura, quæ idem D. Mathias rex in caſtris, quæ ſua maieſtas cæſarea uſq hodie in terris ſuis hæreditarijs recuperauit, forma & modo melioribus, ut fieri potuit, ceſsiſſe intelligatur. Item conuentũ eſt, quòd ipſe D. Vladislaus rex, loca ſubſcripta infra hinc & feſtũ ſanctæ Luciæ, proximè uenturũ Rom. imperatori, aut eius officialibus, quos ad hoc maieſtas ſua deputabit, reddere teneatur: & prouidere, quod in reddendo huiuſmodi loca ipſe rex hominibus ſuis præcipiat & diſponat, ut pacificè ſine ſpolijs oppidanorũ aut aſportatione bombardarũ, & aliarũ machinarũ bellicarum: quæ in præſentiarũ in ipſis locis ſunt cõſtitutæ, & ad ea præcisè pertinenr, recedãt, huiuſmodi machinis illic relictis, & ſunt hæc loca, quæ infrà hinc & feſtũ ſanctæ Luciæ cedere debent: Stuchſenſtein, Starhenberg Gutenſtein, Liechtenuerd, Potendorff, Romeunburg, Schmida Laa, Egenburg: Ciſterſtorff, Schouberg Hohẽprugk: & alia caſtra, loca, & munitiones, quæ fortè ſunt in manib. D. regis: Vladislai: alijs nõ obligata, hoc tẽpore cedet. At oppidũ Retz: & caſtrũ Molkerſtorff, D. Vladislaus rex aſsignare tenebitur Rom. imperatori, infra hinc & feſtũ S. Blaſii proximè uẽturũ: infraſcripta uerò caſtra, oppida & munitiones cũ ſint alijs obligata & inſcripta, et hoc tẽpore egeat, ipſe D. rex Vladislaus, ut ea ex illorũ manib, redimat, cõuentũ eſt, ut ea infra mediũ annũ, aut ad ſummũ infra annũ, initiũ eius à feſto S. Martini nunc inſtante cõputando uel citius, ut fieri poterit, ad manus cæſareas uel Rom. regias, ſi (quod abſit) cæſar interea excederet ex humanis, conſignare debebit: uidelicet Kirchſlach, Ebenfurt, Vualterſtorff, Horn, Allentſteig, Gmund, Meilperg, Groborn, Rarenprũ, Potenberg, Kreutzen, Stettẽ, Kadau, Schaunſtain Obern Ruoſpach, Krainderg: ſimiliter & alia omnia & ſin quia caſtra & loca cũ ſuis pertinẽtijs, in præfatis cæſareæ maieſtatis. dominijs hæreditarijs ſita: quæ alijs obligata eſſe poſſint, & hic nominata non ſunt infra præfatũ annũ cæſareæ maieſtati ipſe D. Vladislaus rex aſsignare debebit. Ex parte autẽ caſtri Schõkirchẽ, quoniã iſtud nõ ui armorũ ſed emptionis titulo ad manus Sigiſmũdi Schnaitpekh, à quõdam n. Reutter deueniſſe cõſtat cõcluſum eſt, quòd idem caſtrum in ma

nibu

nibus ipſius Snaitpekh maneat: ſaluo tamē, quòd hæredibus, & alijs ius addictū caſtrū habere prætendentibus, ad coru' impetitionē corā principe patriæ, uti alius patriȩ incola, ſtet iuri: quodq́ ſentētia mediāte decretū fuerit, exequi patiatur abſq; aliquo impedimento: caſtrū uerò Iohenſtein Ioanni Sokiooskij, ad q u iure hæreditario pertinet reſtituatur. Item conuentum eſt, ſi aliqui quibus dicta caſtra & munitiones obligatæ ſunt, pro honeſta & cōuenienti ſatisfactione, quā D. Vladislaus rex ipſis offeret infra nominatum annū, aut quencunq; ab ipſo D. Vladislao rege, in tali tempore anni requiſiti fuerint, cedere nollent: quòd tunc cæſar & Rom. rex, armis auxilijs & cōſilijs aut alijs uijs & modis prout' principes ipſi inter ſe cōuenerint, D. Vladislao regi adeſſe tenebūtur, quo tanto cōmmodius huiuſmodi rebelles ad traditionē ipſorū caſtrorū, quæ tenent, cæſareæ maieſtati cōſtringere poſsit: quodq́ ipſe rex Vladislaus tenētibus huiuſmodi caſtra, talem ponat modū, quòd in hoc tempore, quouſq; cæſareæ maieſtati conſignari debent, redditibus ad ipſa caſtra pertinentibus ſint contenti, & uicinos non moleſtent, neq; perturbēt, neq; pacis huius uiolatores aut turbatores in ea caſtra intromittāt, neq; cum eis fœdus ullū (ſub quocunq; colore aut forma id fieri poſsit) ineant: contrà uenientes, ut pacis uiolatores, puniendo. Item conuentū eſt, quòd infraſcripta loca eccleſijs aut eccleſiarū prælatis pertinētia, per ipſum D. Vladislaū regē ad manus cæſareas, ſub eadē inſcriptione & obligatione ſub qua ea tenuit Mathias rex præfatus, aut ad manus regias caſu, ſi interea cæſar uita fungeretur, cōſignari debent: ita tamen, ut cum ipſi prælati, ad quos huiuſmodi loca pertinēt, cæſareȩ maieſtati, aut poſt ſuam maieſtatem, Ro. regi ſatisfecerint: quòd tunc ſuæ maieſtates ea loca ipſis prȩlatis reddere, & nullomodo ab eccleſiis alienare ualeant. Sunt autem hæc, & nonnulla alia loca, ferè omnia apud manus Iacobi Zekelij: uidelicet Petouia Priſchatz: uel alio nomine Kaim, Liechtemuald Reichenſtein: & ſi qua ſint alia hîc nō nominata, eadem lege tradi debebūt. Item cōuentum eſt, quòd cæſarea & regia Rom. maieſtas, ipſum Iacobum Zekelij ſeriosè & omni uia meliori requirere debebunt, quòd omnia & ſingula caſtra, oppida & munitiones, quæ in terris hæreditarijs cȩſareæ maieſtatis quondā D. regis Mathiæ nomine tenuit, & hodie quocūq; nomine tenet, ſiue ſit eccleſiarū ſiue cȩſareȩ maieſtatis, ſiue aliorū ſuȩ maieſtati abſq; ulla dilatione reſtituat. Et ne eis ſeſe rex per fidem præſtitā, uel alio modo, ab ea traditione facienda excuſare poſsit: cōuentū eſt, quòd ipſe D. Vladislaus rex, ſimiliter & illuſtris D. dux Coruinus (quandoquidē regnū cum eodem duce concordauit, quòd huiuſmodi caſtra regno reddere debeat) eidem ſeriosè ſcribant, & admoneant, ut huiuſmodi loca prȩfata cæſareȩ maieſtati, ad eius requiſitionē, abſq; ulteriori mora cedat in effectu. Qui ſi poſt huiuſmodi requiſitionē adhuc cedere nollet, prætendens occaſionē alicuius obligationis, qua uel D. rex Vladislaus regnū uel dux Coruinus', ſibi uideatur eſſe obligatus ad huiuſmodi ceſsionē, donec ſibi ſatisfiat, artari non debere: concluſum eſt, quòd in tali caſu Ro. imperator uel rex tres uiros eligere, ſimiliter & D. Vladislaus rex tres nominare, qui ſex in oppido Haimburg, in termino duodecim hebdomadarū initiū carū à tempore requiſitionis dictorū caſtrorū cōputando conſtitui: ubi & ipſe Iacobus, & aliquis cum ſufficiētc mādato, nomine D. regis Vladislai & ducis Coruini corā illis cōparere, qui more arbitrorū hincinde quilibet & quærelas, differentias & actiones, & reſpōſionem utriuſq; partis ſufficienter audire debebūt. Quibus auditis ſtudebūt partes amicabili cōpoſitione unire, Quam ſi reperire non poſsint, ex hinc inde deductis quid iuris ſit cognoſcent. Qui ſi ſic ſententiando omnes, uel maior pars cōcordabunt, quod decretū eſt, illico exequutioni demādent. Si uerò ſic ſentētiando ſint pares quoq; pro parte ſua ſententiā dicētes, ex tunc acta iudicij unà cum arbitrorum ſententijs clauſa & ſignata, ad illuſtrē principē & D. Ottonem ducē Bauariæ: tanquam ſuperarbitrū, qui ab ambabus partib. ut ſe huic negotio intromittat interpellari debebit, transmittēt. Qui uiſis actis, unē ex illis ſententijs probare teneatur: & quamcunq; ſuo laudo pro bandā duxerit: ea abſq; mora in executionem mitti debebit: ubi ſi dominus, Vladislaus rex dux Coruinus, in aliqua pecunia ſoluēda ſententiarū fuerint: neq; in prōpta pecunia is ſubitò ſoluere habeāt: debet ipſe Iacobus Zekelij: poſitis pignoribus ſufficientibus, pro æquitate & qualitate debiti contentari. Totus autē ille iudicij ſeu arbitrij actus, in termino duorum menſium, poſtquam partes in Haimburga

comparuerint, finiri debebit: niſi ius ipſum longius tempus expoſtularet. At nihilominus teneatur Iacobus Zekel prænominata caſtra abſq; mora ad manus cęſareas conſignare: qui ſi ſuper hæc omnia rebellare, & hanc conditionē neq; ſuſcipere, neq; loca præfata cæſari cedere uellet: extunc ambo reges & cæſar ſe mutuò iuuare debebunt, eundē ad obedientiam cōpellendo. Si tamen idem Iacobus caſtra & loca præfata cæſari ſine difficultate, & dilatione poſtq; requiſitus fuerit, reſtituet: cōuentū eſt: quòd ex tūc, D. Vladislaus rex de eo ſit cōtētus, et ei quietātiā abſolutoriā de omnib. pręſtet ſi & in quātū nihil obligationis à ſua ſerenitate uel duce requiret. Itē, quantū pertinet ad caſtra & oppida intra fines regni Vngariæ cōſtituta uidelicet ferreā ciuitatē, Forchtenſtein Robelſtorff, Horſtein, Regnitz, Bums Perſtain, & alia loca quæ ante bellum quōdam regis Mathiæ fuerūt in manibus ſacræ imperialis maieſtatis: conuentū eſt, quòd ea loca omnia, præter Rechnitz, cum ſuis pertinentijs antiquis (quòd imperialis celſitudo de gratia ſpeciali D. Vuilhelmo Paūkircher, iuxta ſuæ maieſtatis literas donauit) debeāt apud ſuā maieſtatē remanere, ſecundū uim & tenorem prioris inſcriptionis & cōcordiæ, tempore præfati regis Mathiæ cum imperiali maieſtate ſactæ. Sed quoniam ferrea ciuitas, & Forchtenſtein, & Rabelſtorff, uſq; hodie in manibus D. regis Vladislai, aut ſuorū ſubditorū habentur: cōcluſum eſt, quòd ea loca cum ſuis pertinētijs idem D. rex Vladislaus ad manus cæſareas infrà hinc & inde ſanctæ Gerdrudis proximè uenturā, quæ eſt decimaſeptima Martij, anni nonageſimi ſecūdi, conſignare debebit: retentis tamen omnibus conditionibus, circa ea loca in priori tractatu notatis, in ſuo uigore: præſertim in facto impoſitionis ſuper homines illorū locorū ob generale paſſagium pro defenſione regni & iurium, & exercitij iuriſdictionis pertinentijs ad ecclesiam laurienſem, aut alias eccleſias regni. Et quidem non ſolū in locis præfatis, ſed quibuſcūq; alijs locis regni, in quibus decimę de iure ipſi eccleſiæ laurienſi, uel alijs eccleſijs in regno conſiſtentibus percipi ſolent. Vbi ſi quiſq; locorū illorū capitaneus uel officialis, aut alius ſubditus imperialis maieſtatis, in ſolutione decimarū, aut aliorū iurium ecclæſiæ rebellis, uel ea iura (uti ius poſtulat) non ſoluiſſe cōpertus fuerit: cōpelli debet per cæſareā maieſtatem, ad ſatisfactionem integrā, unà cum expenſarum ſolutione. Quocirca ut huiuſmodi turbationes, quæ pro tēpore fieri poſſent, uitētur dignabitur ſacra imperialis maieſtas, tales illic ponere caſtellanos, qui cū uicinis amicabiliter uiuant, uia facti nihil contra eos atiētēt, & eccleſiis ſua iura (ut ab antiquo eſt introductū relinquāt. Item, quòd ipſe D. Vladislaus rex & regnū, literas illas obligatorias pro centū millibus florenorū datas quondā Mathiæ regi in prima concordia, cæſareæ maieſtati reddere debeant: quam ſi habere non poſſent, obligabūtur dare ſuæ maieſtati quietātiā ſufficientē, qua ſua maieſtas, ſubditi, & omnes ſtatus ducatuū & dominiorū ſuę maieſtatis ſint aſſecurati. Et nihilominus literę huiuſmodi, pręſentis tractatus uigore ipſo facto intelligātur caſſæ & extinctæ. Itē ipſe D. Vladislaus rex, & uniuerſum regnū, ueteres illas inſcriptiones ſuper ſucceſsione factas ratificare, confirmare & renouare tenecātur: ita uidelicet, quòd ſi ipſum D. Vladislaū regē hæredem maſculū non contingat ſuſcipere, aut ſuſceptū uita fungi, nullo hærede maſculo per lineā rectā deſcendendo poſt eum relicto: regnū ipſum cum uniuerſis alijs regnis, prouincijs & dominijs, ad coronā regni Vngariæ ſpectantibus, in ipſam regiam Ro. maieſtatem, aut eius hæredes per lineam rectā ex lūbis ſuis deſcendentes deuolutū intelligatur ipſo facto. Item quo regia Ro maieſtas de huiuſmodi ſucceſsione magis aſſecuretur, cōcluſum eſt: quod D. Vladislaus rex huius rei ac aliorū negotiorum regni gratia citius (ut fieri poteſt) dietā indicat, de cuius tēpore D. cōſiliarius cæſareę aut regię maieſtatū Viennę exiſtentes auiſabit tēpeſtiuè ad quā cōuocet prælatos, barones, ciuitates, & alios regni ſtatus potiores, in maiori (ut pro tēporis breuitate fieri poteſt) numero: ubi & Ro. regis oratores adeſſe debebūt. Qui prælati, barones ciuitates, & alij ſtatus regni, illic cōparendo hūc præſentem tractatū ſolenniter acceptabūt. At omnes ſinguli ſeſe, pro ſe, hæredib. & ſucceſſoribus ſuis, literis patentib. inſcribēt, in hāc ſententiā. Si D. Vladislaū regē liberis maſculis, ex lūbis ſuis legitimè procreatis, nō relictis: aut eiſdē relictis, & ſine hæredib. deſcendentib. mortuis decedere cōtingat, quod

in

in tali caſu, ipſum Maximilianũ Ro. regem, aut eo non exiſtente, aliquem ex filijs ſuis, aut ijs non exiſtentibus, eorum hæredibus maſculis, per lineam rectam ex lumbis eorum deſcendentibus, quẽ eligendũ duxerint, pro ſuo legitimo & indubitato rege acceptabunt, ad poſſeſsionẽ regni abſq; omni difficultate uenire permittent, in poſſeſsionem regni inducent, & illi uti regi & domino ſuo debita obſequia præſtabũt: hancq; ſententiã publicè & ſolẽniter in eadẽ cõgregatione Ro. regi in præfatorũ regis Rom. oratorum pręſentia iurabũt. Item, quoniã multi fortaſsis, quorũ inter eſt, aut intereſſe debebit, in hac cõgregatione nõ cõparebũt: & ipſius negotij magnitudo expoſtulat, ut hæc præſens cõcordia omnium auribus immittatur: concluſum eſt, ut hac & aliarũ regni neceſsitatũ gratia, D. rex Vladislaus, alterã dietam generalẽ ad feſta Pentecoſtes proximè uẽtura uel circà in aliquo inſigni loco ſeu ciuitate regni indicat: ubi similiter oratores Rom. regis adeſſe debebunt: in qua conuocatis omnibus incolis totius regni & dominorũ illi pertinentiũ, hunc tractatũ & unionẽ uniuerſaliter publicari, & ab uniuerſo populo Rom. regem aut ſuos hęredes, caſu quo ipſe Vladislaus rex ſine legitima prole maſculina ſuperſtite mortẽ obiret, in futurũ Vngariæ regem acceptari faciat. Et ſi qui illic cõparentes, in priori congregatione uiſi non fuerint: illi prænominatum iuramẽtũ publicè, modo quo ſuprà dictũ eſt, præſtare: & literas cõfitentes, itidem quod generales illæ literæ in prima cõgregatione recognouerunt, roborare debebunt. Item cõcluſum eſt, quòd huiuſmodi literarũ roboratio & iuramentum deinceps de perſona in perſonã deſcendat tamdiu, quouſq; talis caſus de ſuccedẽdo Rom. reges, aut ſua prole uerificetur: ita quòd, quotieſcũq; aliquẽ regni prælatũ ad prælaturam ſuam de nouo aſſumi contingat, quòd is in aſſumptione ſua, præſentem tractatũ de ſucceſsione Rom. regis aut ſuorũ hęredum, iuret uelle obſeruare, & eum proſequi, ut de iuramento in prima congregatione ſuperius dictum eſt, inſuper & literis patentes quibus & iuramentũ huiuſmodi ſe præſtitiſſe, & tractatũ præſentẽ ſeruare uelle, ſe ſe obligare tenebitur. Alioquin niſi hæc fecerit, ad huiuſmodi prælaturã admitti non debet. Pari modo palatinus regni bauus Croatiæ, Vuayuoda Tranſyluanus, comes Themeſiẽſis Bani de layeza Zeurimienſis, & Nandor Albẽſis, Caſtelli, caſtri Budenſis comes Poſonienſis & alij officiales maiores & caſtellani portionũ caſtrorũ regni quæ in finibus regni ſunt cõſtituta, quotiescunq; tales de nouo ad ſua officia aſſumi contingat, iurare Ro. regi & literas dare, modo quo ſuprà de prælatis dictum eſt, tenebũtur: neq; aliàs homini eorũ officijs præficiãtur. Item cõſeruatores ſacræ coronæ regni præſentes & futuri, in ingreſſu officij ſui iurabunt Ro. regi, eam coronã, ſi accidat D. Vladislaũ regẽ ſine legitima prole decedere. Nulla poſt eum maſculina relicta, modo quo ſuprà dictũ eſt, ad nullius manus dare, ſed pro coronatione ipſius Rom. regis, aut ſui ſanguinis, ex ſe per lineam rectã deſcẽdentibus, fideliter cõſeruare. Similiter & cum ipſo caſtro Miſſegrad, ſoli Rom. regi, aut hæredibus ſuis in tali præfato caſu obedire uelle: & de his literas ſuas patentes roborabũt. Item, ſi D. Vladislaus rex excederet ex humanis, hęrede maſculo annis minore relicto: conuentũ eſt, quòd hi qui hęredẽ talem iuxta regni ordinationes & conſuetudines ſub tutela ſua tenebũt, pari modo & de nouo iurabũt, cum tutelã huiuſmodi ſuſcipiẽt præſentẽ tractatũ, quantũ ad ſucceſsionẽ, manu tenere, & ſecundũ illius tenorẽ uiuere. Hæres inſuper ipſe, cum ad legitimã ætatẽ peruenerit, tenebitur omnia hic in præſenti tractatu cõcluſa, literis & ſigillis pro ſe & hæredibus ſuis, eo modo quo D. Vladislaus rex fecit, antequã regni gubernacula aſſumet roborare & cõfirmare. Et is modus ſeruãdus erit de hærede in hæredẽ & tutoribus eorũdẽ cõtinuando quouſq; ſucceſsio ipſa in ſanguinẽ Ro. regis, ſi ſuperextat, deuoluatur. Item cõuentũ eſt, quòd literæ roborãdę in prælatorũ officialiũ aut tutorũ aſſumptione noua & aliæ literę omnes de quibus ſuprà fit mentio, mox ut fuerint roboratę pręſentari debeãt in Haimburgã, reponẽdo eas ad iudicẽ et cõſulatũ, aut caſtellanũ ibidẽ, uti placitũ ſiue ordinatũ fuerit, per Ro. regẽ quorũ opera ulterius ad manus Ro. regis trãſmittẽtur. Itẽ cõcluſum eſt, ſi D. Vladislaus rex, ſicuti promittitur, ſine hæredibus maſculis decedens, filiam unam uel plures reliquerit, tenebitur rex Rom. uel hæredes eius, qui tunc regno præficientur, eaſdem pro conſuetudine regni

honeſtè

honeſtè dotare & maritare. Item ſi D. Ladislaus rex, ſic ut præmittitur, ſine hæredibus maſculis decederet, uxore ſua uidua relicta tenebitur Rom. rex dotem ipſi uiduæ iuxta regni conſuetudinē debitā, ſoluere. Ex integro idem cōcluſum intelligatur de hæredibus ſuccedentibus, hæredibus Rom. regis, quotieſcunq; uiduas uxores poſt ſe ſuperſtites reliquerint. Item cōcluſum eſt, quod Rom. rex aut heredes ſui, regnū ſuſcepturi, pro eiuſdē regni & incolarū ſuorū conſolatione, & cōmodiori contra hoſtes defenſione in ipſo regno, ſaltē pro maiori parte tēporis, habitare dignentur. Item cōuentū eſt, ſi regni Vngariæ hereditas modo prædicto in ſanguinem cæſareum deuoluetur quòd is qui iuxtà capitula præfata à regnicolis rex acceptabitur uel eligetur, pro regni defenſione & conſolatione quamprimùm uenire & accelerare debeat. Qui ſimiliter nō armis ut hoſtis, regnū intret ſed ſe in limitib. regni iuxta morē expectet, quouſq; per prælatos barones & alios regnicolas honorificè ſuſceptus, ſine dilatione introducatur, qui & tunc iura & cōſuetudines regni antiquas & approbatas ſeruare, & regnicolas omnes in ſuis iuribus & libertatib. & approbatis cōſuetudinib. cōſeruare & cōfirmare promittet: quēadmodū & alij reges præceſſores ſui promittere & confirmare cōſueuerūt. Itē, Rom. rex titulo regni Vngariæ uti poterit, & ita à domino rege Vladislao & regnicolis appellabitur, quemadmodū cæſarea maieſtas eodē hactenus uſa fuit; & deinceps utetur. Viciſſim quoq; cæſar & Ro. rex, & ipſorū ſubditi, D. Vladislaum regem Vngariæ cū titulo ſolito regni Vngariæ appellare & intitulare tenebūtur. Inſuper pro ſolidiori perpetuæ huius unionis fundamento cōuentū eſt, quòd idem D. Vladislaus rex, circa regnicolas regni Bohemiæ laborare, & omnē ſibi poſsibilem dare debebit operā, & ſtudiū impendere, quò eoſdem inclinet & in hanc ſententiā trahat, ut eo ſine liberis maſculis decedēte, hūc D. Maximilianū regē, aut hæredes ſuos legitimos ex lumbis ſuis deſcēdentes regem ſibi præficiāt. idq; quamtotius fieri poteſt incipere, & omnes fauores & ſtudia ſibi poſsibilia adhibere debebit, ut ipſe rex Rom. & nemo alius, in hoc Bohemiæ regno ſibi in tali caſu ſuccedat. Item cōuentū eſt, quòd in recōpenſam aliqualē expenſarū, factarū per Rom. regē in hoc bello, & requiſitione iuris ſui, ipſe D. Vladislaus rex ſoluere debebit Rom. regi centū millia florenorū Vngaricalū, in auro iuſti ponderis, uel argento aut moneta currente in Auſtria, cōputando ſemper quatuor renenſes, aut tantū monetæ ſic currentis, pro tribus florenis Vngaricalibus, in ſpacio duorum annorum quorum initium computando ſit à feſto S. Martini nūc inſtāti. Ita tamē, quòd triginta millia teneatur ſoluere in termino primi dimidij anni, & alia triginta millia in fine primi anni: reliquæ uerò ſumma medietatē in fine ſecundi anni dimidij, & alterā medietatē in fine ſecūdi anni. Et pro huiuſmodi pecunia ipſe D. Vladislaus rex & regnū, Romanorū regē aſſecurabunt literis & Sigillis, in ea forma & obligatione. Quod ſi aliquam ex illis ſummis ſoluere neglexit, quod ex tunc eius loco duplū, hoc eſt, pro triginta ſexaginta, & pro uiginti quadraginta millia ſoluere ſit obligatus. Liceat inſuper Ro. regi, negociatores regni, & eorū bona, ubicumq; ea inuenire poterit, areſtare tamdiu, quouſq; huiuſmodi duplum ſolutū fuerit: & occaſione arreſtationis huius, non intelligatur præſens unio & pax eſſe uiolata. Item conuentū eſt, quòd omnis iniuriæ, diſſenſionis, diſcordiæ & differētiæ quoquomodo occaſione præſentis belli, adhæſionis Rom. regi infra ſcriptarū perſonarū, uidelicet reuerendiſsimi Ioannis epiſcopi Veſprinienſis & magnificorū & nobilium uirorū D. Ioannis comitis Cestin, Iacobi & Nicolai Zekelij, Ioānis Kijshoruath, Stephani & Georgij fratrū eius, Laurentij Banffij; Ioannis Berizlo, & Franciſci filij eiuſdemq; ac Ioānis filij quōdā Martini Berizlo, Ladislai Ioānis et Stephani fratrū de Kaniſa, Nicolai Zechij de Alſolijndrea Iacobi Bāffij de Lijndoa, Ioānis & Stephani fratrū de Elderbach Nicolai comitis de Frangepan, Michaelis comitis filij Dīriā Nicolai Hagmas de Zenthgroth, Ioannis Bornemijſza, Georgij de Streſeule, Georgij de Vuelike. Petri Ampolith Elezuarda, Nicolai Kalmanijtza Petritz Mathiæ Claſitz, Petri Eletz, Nicolai & Ladislai filiorū Frācōnis quōdā Bani de Tallotz, Ioannis Bāffij filij quōdā perconis, Bani Bernardi & Georgij filiorū quōdam Frāciſci Bāffij & Ioannis

filij Nicolai de Tallotz, Ladiſlai Oſchfi: inter prælatos barones, nobiles, oppidanos, & alios regni Vngariæ & pertinenciarum incolas, & eorũ ſubditos exortæ, prorſus ſint ſublatæ & extinctæ. Quodq́ præfati, & alij quicunq; adherentes & confederati Romsnorum regi hîc ſuis nominibus non deſignati apud D. Vladislaũ regẽ eadem gratiâ & beneuolentia, uti cęteri incolę regni tractentur, cum abolitione omniũ præteritorũ, quouis modo in hoc bello contra ſuam ſerenitatem & regnũ attentatorum & ſublatione omnis indignationis omnino. Quibus & quiq; eorũ ſeorſum, ſua ſerenitas huiuſmodi reconciliationis in forma honeſta: inſuper & libertatẽ & facultatem ubicunq;, aut cuicun principũq;, qui non ſit hoſtis ſuæ maieſtatis aut regni, aut hoſtibus adhęrens & pręſertim ad honorẽ Rom. regis præſtita: tamen prius obedientię & fidelitatis iuramento, inſtar aliorũ ipſi D. regi Vladislao extra regnum ſtandi & ſeruiendi, pro ut ipſis libitum aut cõueniens fuerit, libertatibus snim regni, et oneribus circa eorũ bona, & redditibus ſupportãdis, ſemper ſaluis, ad eorũ inſtantiam & petitionem clementer cõcedere & admittere debebit. Concluſum eſt inſuper, quòd in ſpacio quatuor menſiũ, initium eorũ à prædicti S. Msrtini feſto ſumendo, pręfati adhærentes in omnl eorũ bona immobilia, & iura quæ poſt mortẽ regis Mathię Rom. regi adherentes perdiderũt, reſtituantur. Si autem huiuſmodi bona in quorundam baronũ aut incolarũ regni manibus teneantur, quæ D. rex Vladislaus nõ niſi armis ob eorum temeritatẽ ab eis eripere ualeat: cõcluſum eſt, quòd hoc caſu ſua ſerenitate contra tales ipſo facto armis procedendo, quicquid tẽporis ultra dictũ ſpacium quadrimeſtre pro recuperatione eorundẽ locorũ curret: neq; imputari, neq; huic tractui obeſſe debebit. Ipſi inſuper adherẽtes, quibus caſtra ſua in hoc bello non ſunt adempta, tenebũtur in ſpacio octo hebdomotarũ initium earum, à feſto S. Martini iam dicto cõputando niſi à regno abeſſent ipſi D. Vladislai regi præſtare iuramentũ fidelitatis, quemadmodum moris & conſuetudinis eſt, in regno hactenus obſeruatæ. At abſentiũ loco ſufficiet quod huiuſmodi iuramẽtũ fratres eorũ pręſentes uſq; ad eorũ reditum interea pręſtare teneantur, & pręſtẽt: ipſis autẽ ſuperueniẽtibus huiuſmodi iuramentũ per ſe pręſtare tenebũtur. Quicunq; autẽ hæc uti præſcripta ſunt, ſiue pręſentes ſiue abſentes, facere neglexerint: pręſens tractatus ipſis nomine ſuffragari debẽbit. Quibus uerò caſtra uel alia bona ſua hoc tẽpore belli ſunt ablata, illi tunc tandẽ iuramentum huiuſmodi præſtare tenebuntur, cum eorũ bona ipſis modo iam præſcripto reſtituta fuerint. Pręterea ſi qua telonia, uel alia bona ſiue hæreditaria ſiue pignoraticia, nominati adherentes alijs occaſione præſentis belli abſtuliſſent, uel occupaſſent, teneantur & iſti poſt notificationẽ præſentis concordiæ, ad reſtituendũ ea illis quibus pertinent, aut è quorũ manibus abſtulerũt: ſi tamen aliqua ex huiuſmodi bonis receptis uel occupatis, per adherentes rurſus ex manibus eorum erepta eſſent, apud illos quibus pertinẽt maneãt: qui quidem adherẽtes, ſi aliàs aliquid iuris ad huiuſmodi bona habere prætendant, id iure mediante requirere debebunt, quibus ad eorum inſtantiã ius expeditũ adminiſtrare debebitur. Simili modo & uia, uti iam de adherentibus regiæ Rom. maieſtati ſcriptum eſt, agatur in reddẽdo caſtra & alia bona circa ſubditos cæſariæ maieſtatis. Si qui fortaſsis in hoc bello D. Vladislao, aut quondam Mathiæ regi adherere, & ea gratia caſtra ſua perdere potuiſſent, ſuperioribus articulis ſaluis in ſuo robore permanẽtibus: circa caſtra tamẽ reddenda D. de Liechtenſtein de Murau ita conuentum eſt, ut ea tandem cæſarea maieſtas teneatur eidem reddere, cum fiet ultima reſtitutio caſtrorum prædictorum ad manus cæſareas, ita quòd ſimul & ſemel hinc cęſar, D. de Liechtenſtein, illinc D. rex Vladislaus caſtra reſtantia cæſari reddat: quandoquidẽ D. de Liechtenſtein, cum hoc tempore captiuus teneatur, cõmuni articulo captiuos concernente gaudere debebit. Item cum comites Croatię in hoc bello Rom. regi adherẽtes cõquerantur de bonis ipſis ablatis concluſum eſt, quod omnia & ſingula eorum bona & iura, quæ poſtq; Romanorũ regi adhęſerunt, perdiderũt, eis reſtitui debent in tẽpore quò ſuprà de adhęrentibus dictũ eſt. De his aut bonis quæ ante adhæſionẽ, aut tẽpore regis Mathię ipſis ablata ſunt,

ſunt ad eorum inſtantiam D. rex Vladislaus expeditam iuſticiam, remotis ſuperfluijs dilationibus & exceptionibus, magis ad differendum negotium quàm ius promouendum proponi ſolitis, iuxta morem & regni conſuetudinē adminiſtrare, & in propria perſona pro huiuſmodi iure reddendo ſedere debebit. Item de caſtris comitum de Zagoria ita conuentum eſt, quòd Iacobus Zekelij ea caſtra ad fideles manus domini Vladislai regis, tanquam tertiam perſonā, reſignet: & poſtea uocatis comitibus epiſtolis & D. duce Coruino, cui ea caſtra per Mathiam regē perhibent, eſſe donata: ipſe D. rex Vladislaus iuxta regni conſuetudinem, ſeruatis ſeruandis, expeditam iuſticiam miniſtret, & cui partim prędictarum per huiuſmodi ſententiam ipſe caſtra obuenient, illius manibus rex ipſe ea tradere teneatur inuiolatè. Item, in facto debiti & querelarū, quas nobilis uir D. Thobias de Tſchernazora propoſuit, in hunc modum eſt conuentum: inprimis D. rex Vladislaus tenebitur ipſi infra menſem, initium eius à feſto S. Martini computando, uillas illas in Morauia, ſibi pro certa pecuniarum ſumma obligatas, & per quondam Mathiam regem ui ablatas, reſtituere: & illis iuxta uim & tenorem literarum obligationis liberè uti poſsit: duo inſuper milia florenorum quondam Mathiæ regi præfato per ipſum D. Thobiam mutuata, ſi ipſe D. Thobias per has uel alia euidentia documenta huiuſmodi debitum probauerit ipſe rex Vladislaus infra annum, eius initium à Sape dicto S. Martini feſto computando, ipſi D. Thobiæ, aut eo non exiſtente, hæredibus ſuis reſtituere teneatur. De quinq; millibus florenorum inſcriptis ipſi D. Thobia per ipſum Mathiam regem ſuper caſtro Schonberg quundoquidem ex illis ipſe D. Thobias D. Vladislao regi, tria millia de bona uoluntate remiſit: conuentum eſt, ut reliqua duo millia D. rex Vladislaus eidem in ſpacio duorum annorum (initium eorum iterum à feſto S. Martini iam inſtanti computando) ſoluat. Quantum uerò ad impenſas factas in ædificia in Spilberg pertinet: conuentum eſt, quòd de huiuſmodi impenſis D. Thobias capitaneū Morauiæ edoceat: quibus edoctis, & ad regiam maieſtatem per capitaneum deductis, & conſtito ex ipſius capitanei relatione quòd ſua ſerenitas pro huiuſmodi impenſa ſoluere debeat: in infra annum à tempore declarationis ipſius capitanei, ipſi D. Thobia ſoluere tenebitur. Item in facto crediti nobilis uiri domini Vuilhelmi Paumkircher, quod contra prouinciales Stiriæ, & proponit: conuentum eſt, quòd maieſtas imperialis demandabit præfatis prouincialibus, ut ei dictum creditum ſoluant. Qui ſi ſe in eo mandato grauari quærantur, tanquam iamdudum ab eo ſint abſoluti, conſtituere debebit cæſaria maieſtas præfatis prouincialibus diem ad Gretz, in feſto purificationis celebrandam: ubi & ipſe dominus Vuilhelmus factores ſuos unà cum aliquo D. regis Vladislai ſeruitore habere debebit: & facta ratione & computo de præceptis ex dicto credito, & conſtito quantum poſt huiuſmodi computum ſoluendum eidem reſtet, iſtius ſummæ dimidium in termino primi anni (eius initium à concluſione computi faciendum & alterum dimidium in termino ſecundi anni immediatè ſequentis) præfati prouinciales ipſi D. Vuilhelmo ſoluere debebunt. Quod uerò ad caſtrum Retſch, ſiue eius redditus & prouentus ſpectat: conuentū eſt, quòd idem dominus Vuilhelmus cęſareā, maieſtatem de huiuſmodi literis & ſigillis (ut prætendit) munitis informet: quibus uiribus ſi cæſarea maieſtas excipiendo contradicat, extunc illi ſex in Haimburgum in facto Iacobi Zekelij, ut præfatum eſt, uenturi an hanc D. Vuilhelmi an cęſaris maieſtatis contra eaſdem exceptio præualeat, decernant. Qui ſi cognoſcendo ſint pares, ex tunc dominus Thobias de Schernazora, à nobis cæſareis & regis oratoribus ut hoc omnis in ſe aſſumat interpellatus, in præſentiarū, uti ſuper arbiter, uni dictarum ſententiarum accedere debebit. Ex cuius cognitione ſi caſtrum præfatum, aut eius redditus, ipſi D. Vuilhelmo accedere debebit: ex tunc in ſpacio dimidij anni (eius initium à tempore huius deciſionis cōputando) cæſarea maieſtas D. Vuilhelmo caſtrum ipſum, uel eius initium reſtituere, aut eius loco octo milia florenorum Vngaricalium auri ſoluere debebit. At ſi præfati ſex occaſione dicti Iacobi (ut puta, quia

eius

eius cauſa abſq; eorum conuentu terminari poterit) in Haimburgum non eſſent accerſuri: nihilominus præſentis cognitionis gratia illac uenire debebunt. Item conuentũ eſt inſuper, quod D. rex Vladislaus & regnicolæ, hos qui ſe neutrales in hoc bello cõſtituerũt, ut Sopronienſes, & alij, æquè ut alios regni ſubditos, gratia & beneuolentia complectantur: & occaſione illius neutralitatis, aut cuiuſuis alterius cum Rom. rege intelligentiæ, nulla indignatione aut ſtatuũ ſuorũ detrimento perſequãtur. Item, quantum ſpectat ad caſtra ipſius Gylcis, ita conuentum eſt: ſi coram præfatis ſex in Haimburgum, in facto Iacobi Zekelij uenturis, documentis apertis docebitur pro parte cæſareæ maieſtatis, cæſaream maieſtatem eius caſtra ut hominis rebellantis ſuæ maieſtatis obſediſſe, priuſquam ſuæ maieſtati de nouo (quandoquidem poſt mortem Mathiæ regis ſe in ſubiectionẽ cæſaris dederit) nomine D. regis Vladislai diffidauerit, excluſus ſit à beneficio præſentis tractatus: ſi autem oſtendetur, quia ante huiuſmodi obſeſsionem, & poſt reconciliationem & agnitam naturalis domini ſui ſuperioritatem, cæſari nomine regis Vladislai bellum indixerit, gaudeat beneficio præſentis tractatus: ita quòd caſtra ſua ſic ablata eidem reſtituantur. Item, ex quo caſtra & dominia omnia ipſius domini de Potendorff, ad manus cæſareas uenire debebunt, iuxta prius concluſa, ipſe autem filiam unicam reliquerit ſuperſtitem: conuentum eſt, quòd ſua maieſtas eidem bona ſua hæreditaria, aut iure ei debita, reſtituat: & donec ſit minor annis, ei de tutore prouideat. Item cõuentum eſt, quòd ex aduerſo Rom. rex uniuerſa caſtra & munitiones hoc tempore belli per ſuam maieſtatem in Vngaria, Croatia, Sclauonia & cæteris prouincijs qualitercunq; ad Vngariam pertinentibus per ſe aut alios expugnata, uel aliàs qualitercunq; in deditionẽ recepta, infrà hinc & ſeſtum Luciæ præſcriptum, ita ut caſtrorum huiuſmodi traditio hinc inde eodem tempore fiat, his quorum fuerint: & de quorũ manibus recepta ſunt, reddere uel reſtitui facere teneatur & præſertim Sabariam, uulgariter Stain amanger, Zenthgroth, Kemẽd, Maruankeir, Koſtel, & alia omnia quæ in ſuis aut ſuorum ſubditorum manibus habet, & hic non ſunt expreſſa ſuis nominibus. At caſtrũ Terſat, quod (ut fertur) eſt in manibus cæſareis, conuentum eſt, ut in ſuæ maieſtatis manibus cum ſuis pertinentijs, quoad uitam ſuæ maieſtatis duntaxat, maneat: & ſua maieſtate ex humanis ſublata, abſq; ulteriori cunctatione ad regnum redire debeat, quod ut certius fiat, tenebitur ſe D. Maximilianus rex de tradẽdo huiuſmodi caſtro poſt cæſaris mortẽ, ipſi regno uel regi (ſi interea modo ſuperius expreſſo regno non præficietur) pro ſe & hæredibus ſuis inſcribere & obligare. Item quantum ad caſtrum Zdeulz attinet, conuentum eſt: ut ex quo ad illud D. Vuayuoda Tranſyluanus plenũ ius habere ſe aſſerit, manibus ſuis per regiam Rom. maieſtatẽ aſſignetur caſtrũ uerò Schaorffernegk, tunc tandem manibus regijs, aut illius cui pertinet aſſignetur, quando D. Vladislaus rex ultimam faciet cæſari caſtrorũ prædictorum reſtitutionem: ita quòd huiuſmodi reſtitutio hinc inde eodem tempore fiat. Item conuentum eſt: quòd D. Vladislaus rex filijs quondam Vdalrici Graffenegker prouideat de aliquo honeſto tutore, qui caſtrum Scharffenegk è manibus Ro. regis, aut ſuorum ſubditorum, ſuo tempore recipiat, & ad manus dictorum filiorum unà cum alijs eorum bonis fideliter cuſtodiat: & ipſis ad legitimam ætatem peruenientibus, caſtrum ipſum cum ſuis pertinentijs & alijs bonis reddat, & rationem perceptorum & expoſitorum faciat. Item ex quo tres maieſtates in hanc ſententiam conuenerũt, quòd hinc inde ad hærentium caſtra & dominia, quibus ablata ſunt, reſtituantur: & fortaſsis aliqui ex his in regno Vngariæ, qui huiuſmodi caſtra tenent, in eiſdem reddendis ſiue reſtituẽdis ſeſe difficiles exhibere, aut prorſus inobedientes oſtẽdere poſſent: conuentũ eſt, quòd tam cæſar & Rom. rex quam D. Vladislaus rex, regnum Vngariæ unanimi conſilio & auxilio contra tales inſurgere: & eos ad reſtitutionem huiuſmodi caſtrorum, his quibus ablata ſunt, non ſolum cõpellere: uerùm etiam contumacia eorũ creſcente & exigente, omnia eorum bona confiſcare, & perſonas ipſas exterminare debebunt. Ita ſimiliter de ſubditis cæſaris maieſtatis obſeruari debe-

 re,

re, in hoc caſu conuentũ eſt. Si tamen aliqui ſe adhuiuſmodi caſtra ſic obtenta ius habere prætendãt: illud iuxta conſuetudinẽ patriæ, iure, non uiolẽtia requirere tenentur. Item conuentum eſt, quòd neq; cæſarea maieſtas, neq; Rom. rex ſubditos coronæ regni Vngariæ rebelles, inobedientes, aut aliàs quocunq; pacto cum D. rege Vladislao non bene ſentientes, in ſui protectionem & defenſionem: aut caſtra & munitiones eorum, quos tali caſu auferre poſſent, recipiant, aut quoquo quæſito fuco auxilia & conſilia occulta aut manifeſta præſtent: ſed ad eos confugientes repellãt, & ſe neq; de perſonis neq; de bonis & caſtris eorum intromittant: idq; cum ſubditis & baronibus eorum fieri diſponant, cõtrauenientes ſeriosè puniendo. Itidem uiciſsim fiat de ſubditis cæſareæ aut regiæ Rom. maieſtatum rebellantibus, dolo & fraude remotis. Item, omnes in bello iſto captiui ab utraq; parte, quam primùm poſt feſtum ſancti Martini, abſq; ulteriori detrimento liberi pronuncientur: & holdæ, & aliæ exactiones iure belli promiſſæ: inſuper & captiuorum taxationes, uſq; in hanc diem S. Martini non ſolutæ, deinceps non ſoluantur, neq; petantur: tum & earum ſolutionũ gratia fideiuſſores, à ſua fideiuſsione liberi pronũcientur: non obſtante quacunq; pactione, ſub quacunq; conditione inter partes hincinde concluſa etiamſi expreſsis uerbis beneficio præſentis relaxationis renunciaſſent: omnibus nempe huiuſmodi & alijs obligationibus non obſtantibus, quicquid uſq; ad præfatum feſtum ſancti Martini ſolutum non fuerit, deinceps non ſoluatur. Item mercatoribus liber ſit omnino acceſſus & negotiatio, tam in aquis quàm in terris: ſolutis tamen telonijs, & alijs pro eorum mercibus ſolui conſuetis. Sed quoniam quidem mercatores tempore reſtitutionis Albæ regalis, ad manus D. Vladislai regis, ſeſe in mercibus & ſeruitoribus eorum illic contra articulos in ceſsione loci præfati concluſus, & quidã ex illis etiam contra ſaluum conductum regium uim & damnum paſſos conqueruntur: cõuentũ eſt, ut eius querelæ diſcuſsio ad illos ſex in Haimburgo conuenire debentes remittatur, & in hac re eorum iudicio ſtetur. Item generaliter omnes confœderati, omnes adhærentes principes ſacri Romani imperij, & alij quacũq; dignitate, titulo uel officio ſint inſigniti, cum eorum ſeruitoribus, in hac pace & unione intelligãtur eſſe incluſi. Omnes inſuper uaſalli, occaſione præſentis adhæſionis & belli feuda ſua petere negligentes: illud deinceps à D. cuius eſt feudum petãt. Quod quidem feudũ ob tempus neglectum, aut adhęſionem, ad D. feudi non intelligatur deuolutũ. Item ſi quiſquam ſubditus coronę regni Vngariæ, actionem ſiue querelam habuerit, uel habiturus ſit contra ſubditum cæſareæ aut regiæ Rom. maieſtatum, conueniant cum coram officialibus cæſaris uel regis Rom. pro ut iuris eſt, & patriæ conſuetudinis. Similiter fiat ex aduerſo: ſi ſubditus cæſareę maieſtatis aut Rom. regis actionem uel querelam habeat, uel habiturus ſit, contra ſubditum coronæ. Et ut pro utraq; parte uitentur ambages & expenſæ, capitanei à parte cęſareę maieſtatis, aut à parte D. regis Vladislai & regni, in loco rei uel conuenti querulantibus ſimpliciter & de plano iuſticiam ſummariè quoties opportunum fuerit, miniſtrare debebunt. Qui ſi cauſam huiuſmodi diffinire non poſſent, eam remittent ad principem rei uel conuenti: qui poſt remiſsionem, in ſpacio unius menſis, in quantum ius admittit cauſam, huiuſmodi iuſticia mediante finire teneatur. Item, ſi quiſquã ſubditorum cæſareæ maieſtatis aut Rom, regis, contra ſubditum coronæ actionem habens, non quęſita aut expectata iuſticia, propria autoritate aut ui armorum illi contra quem huiuſmodi actionẽ habet, aut alteri regnicolæ quocunq; quæſito colore, damnũ inferre præſumpſerit: ex tunc hinc cæſar uel rex, illinc Vngariæ rex per cæſarem uel Rom. regem requiſitus contra huiuſmodi ſubditum inſurgere: & eundem pro modo exceſſuum ſuorũ: etiam uſq; ad exterminium & eiectionẽ è patria & bonorum confiſcationem caſtigare tenebuntur. Simili modò per omnia procedant circa ſubditum regni, ſimili temeritate contra ſubditum cæſareæ aut regiæ Rom maieſtatũ quicquam contrà ius attentare conantem. Item conuentum eſt, quòd cæſar & Rom. rex hanc pacem & unionẽ ſub generalibus ſcripturis ſanctiſsimo domino noſtro: & collegio cardinalium intiment

Sanctitatem

Sanctitatem ſuã certiores reddendo, quòd hũc D. Vladislaũ regẽ deinceps pro uero & indubitato Vngariæ rege habeant & recognoſcant. Obedientiam, quam præſtiterit, accipient: Et ſuam ſerenitatem, ut in principio huius Tractatus ſcriptum eſt, promouendo. Item conuentum eſt, ſi ſtipendiarij utriuſq; partis pro conuenienti & honeſta laborum ſatisfactione non contenti fraternitatis & uniones inter ſe facere, & regna principatus & dominia illius aut alterius principis ui aut armis inuadere conſtituerent: ex tunc ambo reges, & cæſar una cum ſuis ſubditis, pari conſenſu contra tales inſurgere, & eos uti pacis uiolatores punire & eijcere teneantur. Item concluſum eſt, quòd ſacra imperialis maieſtas Ro rex, & D. Vladislaus rex, hunc præſentẽ tractatum, cum inſertione Articulorum de uerbo ad uerbum, de nouo roborẽt & confirment: & huiuſmodi roborationis & confirmationis literæ, cæſareæ & regiæ Ro. maieſtatum, unà cum literis concernentibus caſtrum Terſat, ſimiliter & D. Vladislai regis, in Haimburgum ad diem ſancti Fabiani & Sebaſtiani proximè futurum portentur, & illic hinc inde conſignentur: ita quòd huiuſmodi literarum aſsignatio hinc inde eodem die fiat. Item certis reſpectibus neceſſarijs, præſertim pro ſolidiori præſentium articulorum firmatione, & integritate amicitiæ eorum, manu tentione regnorum, terrarum & dominiorum ſuorum, tum & noua inter reges ambos & cæſarem confederatione, & pro mutuis auxilijs cõtra quoſcunq; præſtandis, & alijs rebus ingruentibus: conuentum eſt, quòd poſt feſta Pentecoſtes, cum D. Vladislaus rex ab illa generali dieta de qua in Articulis præſcriptis abſolutus fuerit, Ro. imperator & rex, & ſua ſerenitas in aliquo loco, de quo poſtea concordabunt, perſonaliter conuenient, & illic de omnibus quæ opus ſunt concordabunt. Item conuentum eſt, finaliter quòd deinceps nullius differentiæ aut diſpenſionis cauſa, etiam inter principes ipſos, aut eorum ſubditos, quantumcunq; potentes aut inferiores, ſiue occaſione iurisdictionis aut contractus cuiuſcunq; ſiue confinium aut Metarum dominiorum; ſiue delecti ſubdito, & ſiue alia quacunq; cauſa, nulla excepta, exorte, principes ipſi ad arma aut hoſtilitatem deueniant: ſed quotieſcunq; talis caſus accidet, ſi quidem is per capitaneos & officiales locorum determinari non poſsit, principes ipſi conſiliarios ſuos utrinq; in aliquo loco competenti conuenire faciant, & illis plenam autoritatẽ huiuſmodi differentias ſopiendi & prorſus tollendi cõcedant. Et quicquid per huiuſmodi cõſiliarios decretum fuerit id ab utraq; parte obſeruari debebit. Poſtremò, quantum ad caſtrum Roſtelij pertinet, quod tanquam in præſenti bello hoſtiliter captum eſſet, inter alia ut D. regi Vladislao aſsignaretur, in Articulis præcedentibus connumeratur: conuentum eſt, quòd idem caſtrum in illius manibus qui hoc hodie tenet, remaneat: ſeruitijs omnibus & impoſitionibus generalibus ad colonos, ut alijs regni colonis fieri eſt conſuetum: ſimiliter & pręſtatione fidelitatis de eodẽ caſtro regni Vngarię uti ab antiquo introductũ eſt, ac alijs uiribus, ſi quod quiſquam ad idem caſtrum habere prætendit, ſemper ſaluis. In quarum rerum robur, fidem & teſtimonium, has pręſentes literas ſcribi, & ſigillis noſtris ſolitis communiri fecimus. Et pro maiori ſecuritate omnium ſupradictorum, manus noſtras proprias hic infrà ſubiunximus. Datum & actum Poſonij, die Lunæ poſt feſtum S Leonardi, Anno Domini milleſimo quadringenteſimo nonageſimo primo.

Nos itaq; Vladislaus rex præfatus, qui, ut præmiſſum eſt, pacis ſemper Zelatores & amatores ſumus, cõmuneq; bonũ & Catholicę religionis incremẽtũ cordi ſemper habemus, ſemperq; pro noſtra uirili promouere cupimus, uiſis & examinatis pręd dictis Articulis, capitulis & concluſionibus, penſantes illos non ſolum honori, quieti & comodo utriuſq; partis, ac regnorum ſtatuumq;, & principatuum earundem, ſed etiam rebus fidei & uniuerſæ Reip. Chriſtianę plurimum conducere: eoſdem igitur in omnibus ſuis partibus, capitulis & punctis, laudauimus, approbauimus, acceptauimus, & ratificauimus, ex certaq; noſtra ſcientia & animo deliberato laudamus, appropamus acceptamus ratificamus, & roboramus, per præſentes promittendo pro nobis & hæredibus noſtris, in uerbo noſtro regio & bona fide mediantibus,

Salis	fl	2000
Item ciuitatibus Zeuren, Orozua, Peth, Sebes, quæ de nouo muratur pro ſubſidio.	fl	400.
Salis	fl	100

SABACZ.

Bani de Sabal per annum habent	fl	2000.
Salis	fl	1000.
Centum Nazadiſtæ habent per annum	fl	400
Salis	fl	225.
Quinquaginta Hallarones per annum habent	fl	200.
In ſalibus	fl	125.

ZREBERNIK

Banus habet	fl	2000.
Salis	fl	1000.
Erſomlijo Caſtellanus	fl	100.
Salis	fl	100.

TAIZÆ, ET CASTRA BOZNEM

N.	fl	400.
Salis	fl	200
In Zayſa conſeruantur pedites	fl	127.
In Zeloro pedites	fl	40.
In Banij aluka pedites	fl	44.
In alijs ciuitatibus & caſtris	fl	69.
Summa peditum 280 his per annum	fl	6480.
Præter hos, Magiſtris rotarum, (nam tunc erant in uſu hæ dignitates, etiam inter Vngaros) per annum	fl	125.
In omnibus caſtris & ciuitatibus Bozna ſeruantur equites 246 cõtinui per annum dantur his	fl	6256.
Preter illos, qui uictualia conducũt, & cum capitaneis tempore neceſsitatis adſunt, & exercentur, conſeruantur equites		164.
His ſumma	fl	3936
In ſalibus	fl	100
Ciuitatibus Vuijze, Lezoro Banij aluka Solijomſezek, Leuasz, ad conſeruandas ex cubias quaterni meſtrui dantur flor. ſumma per annum	fl	1200.

SEGNIE

Capitaneo, ad ciuitatem & caſtra conſeruanda	fl	2000.
Salis	fl	500.
Conſeruatori ſacræ coronæ	fl	2000.
Ad caſtrum ſaros pro conſeruatione	fl	400.

CASTELLANATVI BVDEN.

Magiſtro lauerniçorum noſtrorum caſtellanatus caſtri Buden. pro anno	fl	1100.
Salis	fl	500.
Magiſtro Curiæ Regiæ	fl	1500.
Salis	fl	500.
Magiſtro curiæ reginæ	fl	1500.
Salis	fl	500.
Magiſtro cubiculorum	fl	1000.
Summa ſummarum expenſarum	fl	103109.

SAMBUCUS LECTORI.

Ne hoc quidem auctariolo fraudare poſteritatem uolui: ex quo cauſæ aliquorum bellorum antegreſſorum ſecutorumq́ꝫ, poſtea conſilia, facta, cõuentorumq́ꝫ ratio intelligi poteſt. Ac Uladislai quidem pacta cum locorum redditorum utriuſq́ꝫ nominibus, integra ſunt: ſed Ma-

thiæ cum Friderico, nec perſonas omnes, neq; loca notata habuit: etſi habeam ſcriptum uetus, & authenticum. Videntur tamen illa Vladislai, ex horum ferè præſcripto & locis deductis, occaſioneq; ex Mathiæ pacificatione habuiſſe. Tu, quidquid eſt, boni cōſule & Vale.

DE REDDITA MATHIAE CORONA, ET FOEDERE INTER POTENTISS. INVICTISS. FRIDERICVM III. IMPERATOREM ET IPSVM Serniſsimum regem Mathiam.

Nos Stephanus Colocenſis & Bachyēſis archiepiſcopus, lociq; eiuſdem Colocenſis comes perpetuus: Ioannes epiſcopus Varadienſis Nicolaus de Vylak Vayuoda Tranſyluanus, ac Machouienſis, & regni Sclauoniæ Banus: comes Ladislaus de Palocz, iudex curiæ, & Emericus de Zapolya, ſummus thſaurarius regni, & capitancus partium ſuperiorum regni Vngariæ recognoſcimus, & notum facimus tenore præſentium uniuerſis. Cum aliàs occaſione differentiarum ex controuerſiarum inter Sereniſsimum principem, ac dominum, dominum Fridericum Romanorum imperatorem ſemper Auguſtum Vngariæ, Dalmatiæ, Croatiæ, &c. regem: & Auſtriæ, Stiriæ, Carinthiæ, & Carniolæ, &c. ducem, Dominum noſtrum gratioſiſsimum ex una: & inclitum regnum Vngariæ, prælatosq; barones, nobiles, incolas, & habitatores eiuſdem regni partibus, ex altera parte ſubortarum, exuertentium ad nonnullos articulos & capitula pacis & concordiæ deuentum fuerit. Quòd nos ſereniſsimi principis domini, domini Mathię prætacti regni Vngariæ, &c. regis domini ueſtri gratioſiſsimi, prælatorumq; baronum, procerum, nobilium, incolarum & inhabitatorum eiuſdem regni, quorum plena & omni moda autoritate, facultate & poteſtate ad infraſcripta utimur, & fulti ſumus, atq; noſtro ad exhortationem ſancti domini noſtri papæ pij, medio Reuerēdorum patrum domini Dominici epiſcopi T. Apoſtolicæ ſedis legati, miſsi cum poteſtate, legati delatere, & domini T. de T. præpoſiti T. & T. eccleſiarū decani, S. noſtri papæ referendarij, & apoſtolici oratoris & nuncij, in præſenti cauſa ſanctitatis ſuæ commiſſarij, cum præfato domino noſtro imperatore ad finalem & ultimatam conclusionem eorundem articulorum, ſponte liberè, bona & ſincera uoluntate in hunc qui ſequitur modum decreuimus. In primis ad optatæ pacis & concordiæ deliberatum & concluſum eſt, quòd ſereniſsimus princeps & dominns, dominus Fridericus Romanorum imperator ſemper Auguſtus, Vngarię, Dalmatiæ, Croatiæ, &c. rex Auſtriæ, Stiriæ, &c. dux, & hæredes ſui ab eo per rectam lineam deſcendentes, infraſcripta & oppida, quæ ſua imperialis ſublimitas in metis & limitibus regni Vngariæ conſtituta poſsidet, & in ſuis manibus per ſe & alios ſuos nomine tenet, uidelicet T. & T. cū ſuis pertinentijs omni imperio ac iuriſdictione poſsideat, absq; ſereniſſimi principis & domini, domini Mathiæ dicti regni Vngariæ regis, domini noſtri gracioſisimi, ac hęredum & ſucceſſorum ſuorum, prælatorumq;, baronum, procerū, & nobilium eiuſdem regni quorumcunq; per ſe aut alios eorum nomine inquietatione, turbatione exactione grauamine & moleſtia, quibuſcūq; de iure & facto acceſſione iuris, præſertim eorū qui intereſſe ad loca pręnominata ſe habere prętendunt in fauorē quorumcunq; quouis quæſita colore facta, aut fienda: ſaluis tamen decimis & cauſis eccleſiaſticis quæ in foro ſuo uentilari & agitari poterunt, prout iuris eſt, & rationis. In foro uerò ſeculari, in perſonalibus actiouibus, & realibus, contra & aduerſus ſubditos ſuæ imperialis maieſtatis, & caſtrorum prætactorum quomodolibet motis, uel mouendis coram iudicibus per ſuam imperatoriam maieſtatē in huiuſmodi pro tempore deputatis actor iuſticiam poſtulet & requirat, quę ad requirentis inſtantiam expeditè adminiſtrari debet, prouiſo quod eo adire ad requiſitionem ſubditorum prædictæ maieſtatis imperialis & dictorum caſtrorum per regem

pro

pro tempore, & ipſum regnum Vngariæ, eorumq́; officiales procedatur, & procedi curetur. Et ſi paſſagium generale contra Thurcas, pro defenſione fidei, & ipſius regni fieri contigerit: in ea re, requiſitione præuia à dicto domino imperatore fienda ijdem ſubditi maneant incluſi, ſic tamen, quòd in eum caſum huiuſmodi exactionis per ſuam Imperialem Maieſtatem debita fiat diſpoſitio & aduerſus contrauenientes, qui quomodolibet etiam pro ſuo intereſſe aliquid attentarent, contra ea quæ prætacta ſunt, ac præfatum dominum imperatorem & hæredes ſuas, tanquam contra uiolatores pacis, rex ipſe pro tempore, & regnum potenter aſſiſtentiam faciant. Adiectum etiam eſt, & concluſum quòd poſt obitũ dicti domini imperatoris rex pro tẽpore & regnum Hungariæ facultatem habeat, dicta caſtra T. & T. & earum redditus caſu quo idem caſtrum T. per dictum dominum imperatorem noſtrũ demolitum non fuerit attento quòd modicę extimationis & ruinoſum exiſtit, aliâs ipſius redditus reluendi ab hęredibus ſuę Maiſtatis pro ſumma quadraginta milia florenorũ Vngaricalium & ducatorum boni auri, & iuſti ponderis. Item quia præfatus dominus noſter imperator, bonis & honeſtis reſpectib. hucuſq;, nomine & titulo regis regni Hũgarię, & c uſus, deliberatũ eſt, & concluſum quòd eadem ſua Maieſtas imperialis huiuſmodi titulo regis, à prælatis baronibusq́;, nobilibus, proceribus, & alijs S. regni colis regni Vngariæ, in antea liberè & quietè in eorũ literis &, ubilibet honorata & decorata, quoad uixerit, remaneat. Et rex dicti regni Hungariæ, & aliorum regnorum eidem regno cohærentium, nominari & uocari eo titulo uti & frui poſſit & ualeat, impedimento contradictione, & turbatione regis pro tempore dominorumque, & inhabitatorum ipſius regni prorſus amotis. Item, ut reſpublica, & felix S. Romanæ Ecleſiæ, Chriſtianæque religionis ſtatus, augeri & promoueri eo ſalubrius & tutilius poſſit, præfatus noſter gratioſiſſimus imperator, ſereniſſimum dominum Mathiam regem pro filio ſuo adoptiuo habebit & paternè amplectetur: & in præſentiarum in filium recipit, & adoptat, eique & regno amicitiam, fauores & promotiones pateronas in antea faciet, eundemque dominum noſtrum Mathiam regem filium ſuum nominabit: & in recognitionem tantæ clementiæ, quæ multis reſpectibus à ſua ſublimitate Cæſarea eidem domino noſtro Mathiæ ad honorem & commoda cedat, ut digna uiciſſitùdine graditutinis debitæ ſe erga ſuam, Imperialem Maieſtatem exhibeat: concluſum eſt, quòd idem dominus noſter Mathias rex, adoptiuus filius ſuæ ſerenitatis, præfatum dominum imperatorem ex aduerſo, quoad uixerit, pro patre honorare, reputare, nominare, ſcribere & tenere debeat: annuendo, quòd idem dominus noſter rex Mathias præfatum dominum noſtrum imperatorem patrem & regem nominet, honoret, reputet, & eidem patri & regi Hungariæ ſcribat. Inſuper dominum noſtrum regem Mathiam, ac prælatos, barones, proceres, nobiles incolas, & inhabitatores dicti regni Hungariæ, atq; nos, ipſumq́; regnum ſupradictos ugore mandati nobis taditi obligamus, & adſtringimus per præſentes ad ſeruandum inconcuſſè, perpetuò cum eodem domino noſtro imperatore, & hæredibus terriſq; & dominijs ſuis, pacem inuiolabilem, legibus & inſcriptionibus in cortrarium facientibus non obſtantibus quibuſcunque, imò ſublatis eiſdem, & ad conſilia auxilia, & ſubſidia ſuæ Imperiali celſitudini. Sed nec ſereniſſimo principi domino Maximiliano, ſuæ Imperialis Maieſtatis filio, cunctis in aduerſis contra quoſcunque totiens quotiens fuerit opportunum (S. noſtro papa, ſede Apoſtolica, & S. Romana eccleſia duntaxat exceptis) efficaciter pro poſſe danda, facienda, & proſequenda ad ſuæ Maieſtatis. Imprialis, & præfati filij ſui requiſitionem præfatorum regni Hungariæ, & regis pro tempore expenſis, Dum tamen in expeditione generali contra Thurcos in hoc non fuerimus præpediti, & irrationabili mora & cõtradictione quibusuis in his omninoceſantibus libertatibus regni in alijs ſemper ſaluis. Ob quod Imperatoria, Maieſtas. grata uiciſſitudine, fauorib. & promotionib. dictũ dominũ noſtrũ Mathiã regẽ & regni Hungarię bonũ ſtatũ ſignãter cõtra Thurcũ & infideles Chriſti hoſtes apud

Sanctum,

Sanctum. dominum noſtrũ, papã ſedem Apoſtolicam, principes S. Romani imperij & aliâs ubi opportuũ fuerit ſincerè promouere: Et ſi (pręmiſſis tamẽ ſignãter ad cauſã caſtrorum, ut ſuprà, ordinatis, ſemper ſaluis) aliqua partium, ſiue domini, aut eorum ſubditi utrinque inter ſe alter ad alterum querelas aut petitiones quaſcumque habere prætenderint, illas prout de iure, & non aliter, proſequi debebunt, quorum occaſione iuſticia ad conquerentium requiſitionem expeditè erit adminiſtranda. Item ad finem, quòd ſincera præfati domini noſtri imperatoris quam ad dictũ dominum noſtrum Mathiam regem, filium ſuæ imperialis maieſtatis, & prætactum regnum hungariæ gerat amplius a,b omnibus agnoſci ſua Imperialis celſitudo, nobis ſupra dictis T. & T. ſacram coronam regni ipſius Hungariæ ſuæ maieſtati per quondam Seremiſſimam dominam, dominam Eliſabeth reginam, unà cum ſeremiſſimo olim bonæ memoriæ rege Ladislao ad fideles manus aſſignatſi & hucuſque fideliter tentam & cuſtoditam, ne ad alienas manus illam deuenire contingeret, oppidumque Sopronienſe gratioſè aſſignauit, & omnem obligationem ſuper eodem remiſit.

Item ad maiorem ſolidationem paterni amoris, & in retributionem clementiſſimæ affectionis ipſius domini noſtri imperatoris ad dominum noſtrum Mathiam regem, & ipſum regnum Hungariæ, quodque Imperialis Maieſtas eo promptior ad ipſius regni commoda, & boni ſtatus incrementa accuratius promouenda alliciatur: deliberatum & concluſum eſt, quòd uacante regno Hungariæ, filijs, ſeu nepotibus legitimis, ex præfati domini noſtri regis Mathiæ lumbis procreatis, non extantibus, ſua Imperialis Maieſtas, aut filius ſuæ Ceſareæ ſublimitatis, quem ad hoc deputandum duxerit, & poſt ſuæ ſerenitatis deceſſum filius eiuſdem ſuæ Maieſtatis, quem reliquerit: aut ſi plures fuerint relicti, alter ex iſtis, quem regnum ipſum prælegerit in regem, ipſi regno Hungariæ præficiatur, cum plena eiuſdem regni adminiſtratione. Item ſi, ut præfertur, præfatum regnum Hungariæ uacauerit, prouideri debet per prælatos, barones, proceres, nobiles, incolas & inhabitatores eiuſdem regni, quòd imperialis Maieſtatis aut filius eius, ut præmittitur, conſilio & potenti auxilio eiuſdem regni Hungariæ, ut moris eſt, coronetur: & in ad miniſtratione plena regni in pace recognoſcatur, & efficaciter pro rege teneatur.

Item concordatum & concluſum eſt, quòd omnes iniuriæ, differentiæ, diſſenſiones inpetitiones quæcunque, & actiones inter partes ipſas, etiam occaſione felicis recordationis regis Ladislai, aut aliàs quomodo libet ſubortæ, & partibus ipſis ex quacunque cauſa competentes, quo ad ſe, & hæredes ac ſucceſſores eorum, penitus remiſſę & extinctæ eſſe debent, omnisque indignatio & diſplicentia, quos præfati ſereniſſimi principes, dominus Fridericus imperator & dominus Mathias, reges contra quoſcunque prælatos, barones, proceres, nobiles, incolas & inhabitatores dicti regni, ac alios eccleſiaſticos & ſeculares occaſione ad hæſioni ipſis dominis utcunque hinc inde factæ, conceptæ, in futurum minimè ulciſcantur neque uia factiꝫ, neque iuris, ſed ſimiliter remiſſæ & extinctæ eſſe debent: pollicentes promittentes: & obligantes nos, ſub honore noſtro & fide Chriſtiana acturos, facturos, cooperaturos realiter, & cum effectu: quod idem dominus noſter rex Mathias, ac prælati, barones, proceres & nobiles eiuſdem regni Hungariæ atque nos, omnia & ſingula promiſſa per ipſos & nos agenda & facienda, ante coronationem dicti domini noſtri regis Mathiæ quanto &, poſt huiuſmodi coronationem infra duos menſes eandem coronationẽ immediate ſequẽtes ſigillis & literis potiorem dicti regni Hungariæ atq; noſtris authenticis firmabimus, roborabimus, atq; renouabimus proſequẽturq; & implebimus faciemus & rata ac firma habebimus firmabũt roborabunt atq; renouabunt proſequẽturq; implebũt & faciẽt & rata habebũt, & firma cõfirmationes quoq; opportunas ſuper præmiſſis nunc à præfato S. noſtri papæ in hac cauſa cõiſſario, & nihilominus etiã ex poſt à S. ſua & ſede Apoſtolica, ex certa ſcientia petemus,

petemus, ac petu & eiſdem ſtabimus & parebemus, ſtibuntq; & parebunt, dolo & fraude in his omnibus ceſſantibus quibuscunq;. In cuius rei teſtimonium nos T. T. T. noſtra præſentibus fecimus appendi. Datem in Noua ciuitate, ferra teitiam ante ſigilla feſtu Mariæ Magdalenæ, Anno Dominũ 1463.

IOAN. HEROLD. LECTORI S.

Longe aliter atq; inſtitutum noſtrum erat, Lector humaniſsime, temporis anguſtiis, regni Ungariæ Chronographiam delineare nos coegit. Vix enim ſeptima à nobis ſuſſurari potuit hora, qua, unde Pannonia nomen acceperit, quorum demum ſub imperijs aut ſeruerit, ſcribendum duximus. Eo operæ precium nos facturos non dubitantes, quod ſcimus omnibus Hiſtoriarum cupidis leuamen fore, qui non tam Hunnorum, qui uirtute bellica ſibi hanc ſubiugarunt regionem, originem, ut etiam ortum, ſcire aueant: & quibus olim tyrannis tam care comparatum regnum, natura primo ac diuinus ordo delegit. Tu, ſi ocio, noſtro fertiliori frueris, à nobis intermiſſa, grata tua diligentia amice reſarcito, ac Vale.

CHRONOLOGIA PANNONIÆ.

HAVD dubium eſt, ab Adamo omnes ſibi nationes ortum ſumere poſſe, uel tribuere: manifeſtiſſimè autem à Noe poſt diluuij cladem citra iactantiam ſuam ſibi quiſque gentem, nomẽ uendicare. Qui quum CCCL annos poſtea uixiſſet, non ſat habuit tribus filijs orbem terrarũ diuidere: ſed procreatis adhuc multis liberis, orbem circumire, inſtruere ab eo editos qua arte, quò ue ingenio ac iure uniuerſi, quos una regio nõ cõprehendebat, uitam poſſent uiuere tranquilliorem. Cum Tuyſcone igitur gigante filio, Semi progeniem etiam ad Arcticum miſit: ubi nepotis Meſæ, Aramei filij, proles Bannon Iſtri regionem inferiorem ac uberiorem ſortitus prouinciæ nomẽ ſuum impoſuit. Hi deinde Græcis Pæones dicti: poſtquàm autem Latinis innotuêre, Pannones uocitati ſunt.

Anno diluuij CLV.

BANNON primus in Pannonia regnauit, & prouinciæ nomen dedit.

Anno diluuij M D CCLXXXXVI.

Dareius, Hydaſpis filius horum libertati ac uirtuti inſidiatus eſt. Liberos Megabyzo, Europæ præfecto, operam nauante ſubegit: ſubactos magna ex parte in ſeruitutem abegit. Sed anno ſtatim tertio, quum Ariſtagoras Mileti tyrannus rebellaret, iterum in patriam rediêre.

Anno diluuij M D CCCCXXXII.

Cum finitimis formidoloſi eſsent, Amyntas Macedonum rex, populi ferocitatem pertæſus, bellum illis intulit infeliciter uerò pugnauit: ad ſtipendium ſoluendum adactus, illis Philippum filium obſidem dare coactus eſt.

Anno diluuij M D CCCCXLV.

Hanc cladem quum Perdiccas Macedo ulciſci uellet, ipſe ad captiuitatem, ultimamq; miſeriam redactus eſt.

Anno diluuij M D CCCCXLVI.

BARDYLLVS autem ob uictoriam elatus, Macedoniam inuadere auſus regem Philippum, diſciplina militari apud Epaminundam principem Græciæ inſtructum, cladem parẽtis ac iniuriam propriam qui uindicaret, inuenit: ab eo uictus, precario pacem impetrauit. Sed anno deinde quinto Philippi, quum iterum rebellaſſet, in ius Macedonum compulſi ſunt.

Anno diluuij M D CCCCLXXI.

LAGARVS uerò, regni Alexandri anno primo, Autoritatos, ne negocium Aſianam expeditionem meditanti Alexandro faceſſerent, edomuit. Macedonum Agria

nos

nos contra Darium Arſami filium ſequi iuſſit: quoin bello & regiam cuſtodiam, & nomen celebre adepti ſunt. Vnde facilè libertatem ſuam diu retinuerunt, adeò quòd Sylla cum edomitis Scordiſcis ferociſſimis, pari delicto reos, pari uindicta caſtigandos cenſebat: tam turpiter ab ipſis reiectus eſt, ut deinceps per longum tempus, qui Conſulatum apud Romanos inirent, Pannonum à bello abſtinuerint.

Hactenus Pannones liberi ſuis legibus uiuebant: ſed Auguſti fortuna, eos, ut cæteras orbis nationes, Imperio Romanorum adiecit.

ROMANA PROVINCIA PANNONIA.

Anno à nato Chriſto IX.

Ceſſerat orbis Imperium Auguſto: cederet ut Pannonia, in fatis quoq; fuit. Libertatem eorum repreſſit primò, miſſo Vibio: deinde per Tyberium Romano Imperio adiecta, ſub Galieno ſuperiore Pannonia aucta: ſub Probo, uineis conſita, legionibus duabus ad Conſtantinum uſque cohercita.

VANDALI PANNONIAM OCCVPANT

Anno à nato Chriſto CCCXXXVI.

Exhauſta deinde, peſte ac principum impietate dilacerata undique, cum Imperij ruina à Romanorum fide detracta eſt, poſtquàm ſub Romanis CCCXXVII annos degerat. Conſtantini ergo permiſſu, Vandali proprijs ſedibus á Gothis expulſi, eam per XL fermè annos inhabitarunt.

GOTHI PANNONIAM INHABITANT

Anno à nato Chriſto CCCLXXXII.

Gothi autem hos, Theodoſio Imperatori Orientali ægrotante, duce Alatheo & Safra, expulerunt. Pannoniam ex fœdere, cum Gratiano icto, poſſidentes.

HVNNI PANNONIAM INTRANT

Anno à Chriſto nato CCCCI.

KEVA autem duce Hunni, Arcadio imperante, Gothis expulſis, Pannoniam, pugna cruentiſſima cum Macrino Illyrici & Thetrico Germaniæ præfecto, coemerunt. occiſo nanque duce, CLXXXX milib. deſideratis, Romanis uictoriam reliquerunt, quot poſthac contrà Hunnos exercitus reparare haud potuere. Pacata deinde prouincia reges habuerunt duo: quorum primus à nato Chriſto 428 Atila, regnauit 27. deinde 455 Ernacus, regnauit 3. Sed is fraterno ac ciuili bello exhauſtis uiribus, in Scythiam ab Oſtrogothis pellitur, paucis ex Hunnis in Pannonia relictis.

OSTROGOTHI PANNONIÆ IMPERANT

Anno à nato Chriſto CCCCLVIII.

Valamir regnauit annos 4, Theudomer 11, Theodoricus 51, Athalaricus 3.

LONGOBARDI PANNONIAM REGVNT

Anno à nato Chriſto DXXVI.

Andoinus rex, expulſis Oſtrogothis, regnauit in Pannonia annos 17. quem inſequutus Albuinus, 25: donec à Narſete in Italiam uocatus, Hunnis ueteribus amicis eo pacto ceſſit, ut ſi quo tempore Longobardis neceſſe foret reuerti, ſua rurſum arua reciperent.

HVNNI PANNONIAM RECVPERARVNT

Anno à nato Chriſto DLXVIII.

Auarius, quum regnaſſet 29 annos, Chacanum habuit ſucceſſorem.

ROMANI PANNONIAM RECIPIVNT

Anno à nato Chriſto DCIIII.

Mauricius Imperator Pannoniam recepit, unde uarijs caſibus ſub Orientalis Imperij iure CXL annos agitata eſt.

HVNNI PANNONIAM TERTIO INVADVNT

Anno à nato Chriſto DCCXLIIII.

ALMVS Vngarorum, qui iam Pannoniam inhabitant, dux, auitas ſedes repetens, Suathen Imperio ſubditum debellauit. Eius autem genealogiam Bonfinius ex

Annalibus

Annalibus Vngarorum excerptam, quũ ediderit, ne Vngaros ſuæ antiquitatis fraudaremus, uiſum eſt addere.

1 Noe, 2 Iaphet, 3 Cham, 4 Chus, 5 Nembroth. 6 Hunor, 7 Boras, 8 Damas, 9 Chcledus, 10 Cenes, 11 Chear, 12 Beler, 13 Radar, 14 Othmar, 15 Sarcans, 16 Bondoſardus, 17 Bucenes, 18 Canadus, 19 Ruldus, 20 Beztur, 21 Micas, 22 Miſces, 23 Ompudes, 24 Chulchas, 25 Leuẽtas, 26 Lechel, 27 Zambur, 28 Balugus, 29 Bulchus, 30 Sulthanus, 31 Berendus, 32 Cadica, 33 Opus, 34 Etheus, 35 Stemenes, 36 Turda, 37 Bendecucus, 38 Atila, 39 Chabas, 40 Edus, 41 Vegecus, 42 Elendus, 43 Almus.

Huius ergo progenies quum imperâſſet, Pannoniamq́ prouinciam iterum pacaſſet, tandem inito fœdere cum Taſsilone Bauariæ duce, cladem tulit famoſiſsimam, ac imperio excidit.

PANNONIA A' FRANCIS SVBIVGATA

Anno à nato Christo DCCCV.

CAROLVS Magnus Hunnos ad internecionẽ uſq; deleuit fermè ſed ſub Franciis quum per centum annos, in Caroli Pipini, Lindeuti, Lodouici, Carlomanni fide perſtitiſſent: ſobole aucta, Arnulpho extincto, Germaniam & Galliam calamitoſam incurſionibus fecerunt.

PANNONIÆ IAM QVARTO PRÆSVNT HVNNI,

Anno à nato Christo DCCCC LXXXXIX.

TOXIS dux Almi nepos, Italiam inuaſit: decem modijs argenti ſumptis redijt: GEYSAM filium reliquit hæredem qui orthodoxa fide, quàm bello clarior, Stephanum produxit regem.

CERTVM REGNVM VNGARORVM IN PANNONIA,

Anno à nato Christo M.

REGVM igitur Vngariæ ſeries, quorum quidem annos apud Bonfinium & alios inquirere licet, hæc eſt:

1	Stephanus	12	Geyſa II	23	Venceslaus
2	Petrus	13	Stephanus III	24	Otho
3	Aba	14	Bela III	25	Lodouicus
4	Andreas	15	Emericus	26	Maria
5	Bela	16	Ladislaus II	27	Carolus II
6	Salomon	17	Andreas II	28	Sigiſmundus
7	Geyſa	18	Bela IIII	29	Albertus
8	Ladislaus	19	Stephanus IIII	30	Vladislaus
9	Colomannus	20	Ladislaus	31	Ladislaus IIII
10	Stephanus II	21	Andreas II	32	Mathias.
11	Bela II	22	Carolus		

HIS ſi Reges, qui à Mathia, quos Bonfinius non deſcripſit, addere uoles, quatuor inuenies:

Vladislaum II
Ludouicum II
Ferdinandum
Ioannem

Quid mali autem inuexerit Ioannis pertinacia, Reſpublica Chriſtiana animi angore inæſtimabili iam ſentit: quid ſynceritas FERDINANDI expoſcat, in omniũ uoto eſt. HABES Lector humaniſsime, Pannonici Imperij uariationem paucis: imminentem mutationem, quam ne malum aliquod omen effutiam, nominare non audeo. ut Deus auertat, ſupplex ora.

FINIS. MDXXXXIII.

nŋ uir,rei militaris peritiſsimus,ingentis animi,corpore robuſtus,in hoſte fallendo callidus,habitu cæteriſque domi foriſque ſplendidus,inſigne geſtabat aſturem,ex accipitrum genere,coronatum. Decies centena armatorum milia,præter gregarios,ſub eo meruiſſe traditur.In epiſtolis diplomatibuſque ita ſe inſcribebat,Atila, filius Bendecuci,nepos magni Nembroth,nutritus in Engaddi, Dei gratia rex Hunnorum, Medorum,Gothorum,Dacorum,metus orbis,& flagellum Dei. Fuit Atilæ frater nomine Buda,cui regni portionem conceſsit,quicquid ab amne Titio ad Tanaim uſque interiacet,exercituque ducto,Meſiam Achaiamque & Macedoniam,ac utranque Thraciam redegit in poteſtatem. Motus, ea re Gepidarum rex Alaricus, Marcomanni Sueuique,Quadi, Erulique & Turingi ultrò in Atilæ ditionem uenerunt. Exinde Germaniæ fines ingreſſus Atilas, obuium habuit Sigiſmundum Conſtantiæ principem,cum ualida Germanorum manu, quem tamen ad Baſileam prælio uictum fugauit,expugnataque Argentina,muros urbis diruit,ac ſolo æquauit, ut inde Strasburg appellata ſit.Exciſæ per idem tempus Auxona, Biſontium,Calibo, Lingonenſis & Lugdunum ſunt ab Atila,qui profectus Aurelios, urbem circumſędit, etſi tertiam copiarum partem miſerat aduerſus Soldanum Miromanum, qui Bethicæ fines attrectabat. Ethius interea Patricius in Atilam comparauerat ingentes copias,in eiuſque belli ſocietatem Theodoricum Gothorum regem pellexerat, Atilæ fruſtrato conſilio,qui Theodericum ſollicitabat,omnique ſtudio conabatur ad ſe traducere.Vnde coactus Atila,ab Aurelijs abducit exercitum in campum Catholonicum,qui Campania nunc appellatur,in quo Cathalonenſis urbs eſt. Eodem duxit agmen Ethius,qui præter legiones Romanas,auxilia Cathorum,regiſque Theoderici,Merouæum Tertium Gallorum regem,Saxones Sarmataſque & Britones,aliosque præterea multos in caſtris habuit.Atila primò miſsitandis ultrò citroque legationibus,ſpeciæ petendæ pacis & induciarum,rem differre tentabat, quoad reliquam exercitus partem à Bethica reuocaret.Eius conſilium non feſellit Ethium,qui abciſſa pacis ſpe,pręlio decernere properabat,antequàm omnes Atilę copię conuenirent, & primò leuibus uſi certaminibus,ira demum gliſcente,quum non poſſent animi militum contineri,neceſſe fuit Atilæ,præter animi ſententiam,iniquo ſuo tempore manum conſerere.Quod unum licuit,auguriorum fidem ſequutus,certamen ad ſerum dici diſtulit,eo quoque conſilio,ut ſi uictoria penes hoſtem fuiſſet, noctis interuentu, fugæ daretur occaſio.Collatis itaque ſignis,diu æquo Marte pugnatur,donec Atilę ceſsit exercitus. Occubuerunt in eo prælio Merouæus Gallorum rex, & Theodericus Gothorum. Publica opinio eſt,ad hominum centum octoginta milia utrinque cecidiſſe.Theoriſmundus autem Theoderici filius, audita morte patris, ad internecionem perſequi Atilam iurauit.Quod ubi comperit Atilas, ephippiorũ ſellarúmue ſtruem componi iuſsit,imperauitque ſuis, ut ſi quando conſcenderet eum rogum, facem ſubderent,malebat enim ſuorum manu perire,quàm uiuus in hoſtium poteſtatem uenire,Sed Ethius,ueritus ne Theoriſmundus,Atila deleto,deficeret ab amicitia Romanorum,ſuaſit,ut antequam Theoriſmũdus in Atilam graſſaretur, regni res conſtitueret,in quo fratris cupiditatem non iniuria deberet habere ſuſpectam. Quæ res effecit,ut Atila reparatis uiribus Gallos adoriretur,urbemque Trecarum uicepit in Campania,intra quam ductus eſt à diuo Lupo epiſcopo. Mouebatur enim Lupus Atilæ titulo, quod flagellũ Dei ſe diceret.Inde reuerſus ad urbem Remorum,uaſtata prius omni regione,expugnauit,ac diripuit,ab eoque Remorum pontifex Nicaſius,ac eius ſoror Eutropia,ſanctitate uitæ maximi, crudeliter interempti, Martyrum diuorumque numerum auxerunt. Sunt qui tradant, Vrſulam regis Britanniæ filiam,cum uirginum undecim milibus, dum ſequundo Rheno ueheretur, in Atilæ milites incidiſſe,quum fortè Agrippinam urbem, quæ Colonia nunc dicitur,obſiderent,ab eis que trucidatas omnes,ideoque relatas in cœlum Subegit inſuper Atila totam ferè Galliam,Lothoringiamque.Mox in Pannoniam redijt,eiuſque fratrem Budã ſua manu iugulauit per cauſam,quòd is in ſe nouas res molitus eſſet, ar-

miſq; depoſitis apud Sicambriam, quam Budam uocant, quinquennio quieuit. Inde mouens per Stiriam Dalmatiamq; populabūdus, Salonas, Spalctrum Iaderamq; & Sibinicum, cæteraſq; maris Adriatici uaſtauit urbes. Aquileiam per tres obſedit annos, donec edixit, ut equitum ſuorum quiſque, ex quatuor ephippiis ligneis ſellis unam conijceret in foſſam, congeſtoq; ingenti aceruo, immitti ignem iuſſit, eoq; incendio labefactatis corruptisq; iam mœnibus, augurioq; ciconiæ confirmatus, undique inuadit urbem. Acriter aliquandiu ad mœnia pugnatum, ſed quum Hunni feſſis integri ſuccederent, oppidaniq; nullam alicunde ſperarent opem, capta urbs eſt, atque in omnem ſexum ætatemq; ſæuitum, præterquàm ſi qua præſtanti forma puella uictoris libidini ſeruabatur. Id quum matrona quædam, honeſto loco nata, pulcherrimaq; audiſſet, ex ædium faſtigio in uortices ſubiecti amnis ſe præcipitauit, ne à turpiſsimo hoſte uim pateretur. Excidium Aquileiæ, urbi Venetiarum dedit originem. Scribunt enim quidam, ciues Aquileiæ, proximarumq; urbium pleroſque, dum belli pericula timerent, cum omni familia ac ſuppellectili, ad Riuum altum traieciſſe, ſecuros Hunnorum, quippe quos uſu nauigiorum carere probè ſcirent. Euerſa Aquileia, Patauium, Veronam, Vincentiam & Brixiam Cremonam, Bargamum Mantuamq; & Ferrariam, totam denique Aemiliam uſque ad Rauennam Hunni imperata facere coegerunt. Rauennates, Atilæ portas aperuerunt, ſuaſu Ioannis eorum pontificis. Atilas ab omni iniuria temperauit, niſi quòd urbis portas deijci, certamq; mœnium partem dirui iuſsit, qua ingredi egrediq; poſſet. Inde Mediolanum profectus, occiſis internecione ciuibus, urbem diripuit, ac ſolo æquauit. Aequa Ticino clades illata, quod oppidum, mutato priore nomine, Papiam uocant. Poſitis caſtris inter confluentes, quà Mincius influit in Padum, agitare ſecum cœpit, an Romam agmen raperet. Ardebat enim inexpiabili in Romanos odio, ſed Alarici Gothorum regis exemplo terrebatur, qui non ita multò poſt urbem uaſtatam diem clauſit. Interea pontifex maximus, uictus aſsiduis Romanorum precibus, ad Atilam ex urbe uenit, quem rex obuiam progreſſus humaniſsimè excepit, omniaq; pontifici, quæcunq; petijt, ultrò conceſsit, itaque pontifex in urbem redijt, Atila Rauennam. Expreſsis à Ioanne pontifice ſexaginta marchis auri, in eum omneſq; Arianæ ſectæ capitali ſupplicio animaduertit. Itaque Italica præda, opimiſq; ſpolijs onuſtus in Pannoniam ſe recepit, uxoremq; ſuperduxit, regis Bactrianorum nomine Mikoth, etſi plures alias habebat in matrimonio. Quumq; nuptiales epulas apparatiſsimè celebraſſet, liberiùs ſolitò crapulatus, in cubiculum ſe recepit, erumpenteq; è naribus ſanguine in os dormientis, extinctus eſt anno ætatis centeſimo uigeſimo quarto, regni ſui quadrageſimo quarto. Ex pluribus Atilę iam defuncti filijs inter ſe de regni ſucceſsione duo certauerunt, alter nomine Chaba, quem ſuſcepit ex Honorij filia Conſtantinopolis imperatoris, alter Aladarius, ex matre ducis Saxonię filia. Dietrichus Veronenſis inter primos Atilæ præfectos, ac plærią; omnes Germaniæ principes Aladarico fauebant, Hunni Chabam regem ſalutauerant. Vterque apud ſuos aliquandiu regnauit, donec magnis undique comparatis copijs, in Sicambriæ finibus acri prelio cæſis externis militibus, Hunni inter ſe pugnauerūt ad dies ferè quindecim, cum maxima ſua clade, Chaba, quamuis Aladarius in acie ceciderat, ipſeq; uictor initio uidebatur, impar hoſtium uiribus, cum ſexaginta fratribus, & Hunnis uiginti quinque reliquis, ad honorium confugit, apud quem moratus annis tredecim, neglecta imperij parte, quam maternus auus Honorius ei pollicebatur, ad antiquos maiorum ſuorū Lares, in Scithiam redijt. Vbi Bendecucus aui paterni conſilio duxit uxorem ex Coroſmiouorum familia, duoſq; ſuſcepit liberos, Edemen & Ed, nec ita multo pòſt exceſsit è uita. Pannoniæ non magna manus Hunnorum ſubſtitit, hodieq; cauſa diſcriminis appellantur Siculi. Deinde, ſiue quòd ea regio uacua cultoribus, ob ingentes belli clades fuit, ſiue quòd Marotus miles Polonus bellica uirtute clarus, ab Atila Meſiæ Vulgariæq; & Santepoluch impoſitus, Vngaris imperauit aliquandiu, proprium non habuit regem, donec anno Salutis ſeptingenteſimo qua-

drage-

drageſimoquarto, relictis Hunni ſedibus ſuis, ruſus effuſi cum liberis uxoribusq; omniq; ſupellectili, ſeptiſariam diuiſi, ſub totidem ducibus in Pannoniam redierũt, Vbi primo aduentu benignè recepti, nihil hoſtile moliebantur, poſtea Santepoluch armis eiecto fines occuparunt, ita tamen, ut quiſque partem ſuam ſortiretur. Ex ſeptem ducibus, quos diximus, unus Seyta, primus ad fidem Chriſti traducere tentauit Hunnos, quum multos Chriſtiani generis homines in exercitu haberet, & in his Adeodatum, ex familia ſancti Seuerini in regno Siciliæ nobiliſsima, qui duo cœnobia ſtatuit in Pannonia, alterum cognomento de Tata, alterum de Parato. regemq; Stephanum eius nominis Primum, qui poſtea cõſecratus eſt, ab Alberto Racenſi pontifice baptizatum, die luſtrico de ſacro fonte leuauit, unde Tata ab ipſo Rege, honoris cauſa appellatus eſt, etenim Tatam, generaliter illi patrẽ uocant, ex quo monaſterium, quod Adeodonatus extruxit, de Tata cognominatum dicitur. Sub eiſdem ducibus in Germania, Gallia & Italia plurima moliti, tantùm prædas ex agris egerunt. *Hucuſque prima Bonfinij decas.*

MICHAELIS RITII NEAPOLITANI
DE REGIBVS VNGARIÆ LIBER II.

VENTVM iam eſt ad annum noſtræ Salutis undeſeptuageſimũ ſupra nongentos, quo Stephanus ex Geyſæ ducis antè dictu ſtirpe genitus, amiſſo patre, qui Simingienſis erat dux, obuiam Cupan progreſſus, implorato diui Martini nomine uictor, ipſius hoſtis capti corpus quatuor in parteis fœde diſcerptum, totidem portis urbium ſuis in finibus illuſtrium ſuſpendi curauit, hac de cauſa, quòd in Sthephani matrem ſecundas ad nuptias cómpellebat, Stephanoq; per inſidias necẽ moliebatur. Itaque Stephanus omnem, quæ ſub imperio erat Cupan, regionem redegit in poteſtatem, regiumq; nomẽ ultrò deferentibus ſuis accepit. Mox eiecto Gyula duce Vltraſyluano, fecit etiam ſui iuris Herdechelin, quam uocant Prouinciam, quam Gyula poſsidebat. Mouit & aduerſus Sclauorum Bulgarorumq; ducem, quem difficili longoq; bello tandem uicit, abactaq; inde ingenti præda, quendam proauum ſuum gentibus his impoſuit. Albenſemq; baſilicam condidit, ubi reges Vngariæ de more capitis inſigne diadema accipiunt, Apud Budam præterea, cognomento Veterem, cœnobium ſub titulo Petri Pauliq; ſtatuit Apoſtolorum. Fuit Stephano filius Emericus, honeſtate morum, regijsq; uirtutibus inclytus, quem quum ſucceſſorem ſibi deſtinaſſet, intempeſtiuo fato ſubreptum pater acerbiſsimè luxit, ex eoq; mœrore, uir alioquin ætatis ingraueſcentis paulo pòſt diem clauſit, quum regnaſſet annis trigintaſeptem. Nec regnum Buda cõſequutus eſt, Egruth patruelis ſui filius, ut animo propoſuerat. Nam Cheila Stephani uxor, præter defuncti uiri uoluntatem curauit, ut Petrus eius frater & Stephani tantùm conſanguineus, ut quem ſoror eius pepererat ex Guilielmo, Sigiſmundi Burgundionum regis fratre, regni habenas occuparet.

Petrus itaque uoti compos, ungaros omnes ſibi alienauit, quum ſuperbè, crudeliter auareq; dominaretur. Itaque communicato conſilio, nobiliſsimi quique uno agmine regem adeunt, hortanturq;, ut in melius imperandi rationem commutet, auunculumq; Stephanum ſibi proponat imitandum, cuius dignitatem affectaſſet.

Sed quum nihil eo quoq; modo profeciſſent, isq; perſeueraret in propoſito, regem declarant Abam, cui ſoror antè dicti Stephani nupta erat, Audrea, Bela, Leuentaq;, ſobrinis ipſius regis repulſam paſsis, qui quum Cheilæ Petriq; ſæuitiam formidarent, in Boemiam ſe receperant. Aba collectis Vngarorũ copijs, in Petrum proficiſcebatur, at is hoſtis aduentu non expectato, ſupplex ad Henricum confugit imperatorem, qui per id tempus erat Bauariæ. Potitus Aba ſine cæde toto regno,

nihil habuit antiquius, quàm publico omnium decreto res à Petro geſtas, ut irritas inducere. Nec Henricus hoſpitem Petrum neglexit, annoꝗ ex fuga tertio tentauit eum reſtituere. Sed Aba non expectandum ſibi ratus, ultrò eum copijs irruit in Auſtriam, factisꝗ maximis incurſionibus, onuſtus ingenti prǽda redijt in Pannoniam. Vnde Henricus infeſtior in eum factus, apud Agrippinam Coloniam coacto concilio, ſummo principum Germaniæ cõſenſu ſtatuit ulciſci iniuriam. Sed Vngari per Legatos imperata ſe facturos pollicentur, modò Petri tyrannidem non reduceret. Interea Gothofredus Lothoringiæ dux aduerſus imperatorem bellũ mouet. Ad huius ergo conatus imperator omni ſtudio conuerſus, Vngaris pacem dat, his conditionibus, ut ab armis utrinque diſcederetur, Vngari prædã captiuosꝗ reſtituerent. Exinde metu ſolutus Aba, quum nihilominus ſæuiret in ſuos, quàm Petrus in eius cædem multos excitauit. Quorum comperta coniuratione, per ſpeciem conuentus Chianadunum perduxit, omnesꝗ qui conuenerant, in cubiculo quodam necandos curauit, reliqui confugiũt ad Henricum, apud quem Petrus adhuc morabatur. His hortantibus: Henricus & Petrus cum ualida armatorum manu, aduerſus Abam pergunt. Ingreſsisꝗ Pannoniæ finibus, occurrit Aba in Menſeu iuxta Taurinum, collatisꝗ ſignis, diu acriterꝗ pugnatum eſt, donec Aba deſertus (ut aiunt) à ſuis, ſalutẽ fuga quærens, in uilla Scobę captus ab Vngaris occiditur, ibiꝗ primùm tumulatus, deinde corpus in monaſterium de Zaar, & ex eo loco translatũ fuit. Henricus exercitu uictore Petrum proſequutus, ad uſque Albam urbem perducit, ſolennibusꝗ de more celebratis, in priſtinum regni faſtigium reſtituit, ac Vngaris quoad per eum fieri potuit, omni ſtudio conciliare conatus eſt. Sed ea gratia diuturna non fuit, quum Petrus ad priorem uitam rediſſet, Vngariꝗ eius impotentiam nõ ferrent. Quumꝗ Bela ſancti Stephani ſobrinus, Calui Ladiſlai filius eius, de quo iam diximus, apud Poloniæ ducem moraretur, eiusꝗ filiam cum ſumma dote promiſiſſet uxorem ducere, Belæꝗ fratres, Andreas & Leuenta ueniſſent ad regem Rutenorum, nonnulliꝗ nobiles apud Petrum, quod his ſtuderent, eſſent delati, capitaliꝗ ſupplicio affecti. Pannones excitato tumultu conueniunt ad Chanad. Andreamꝗ & Leuentã per Legatos accerſunt ad imperium, quod omnes Vngari ſummo ſtudio deferrent. Nec in ijs quicquam moræ fuit, exceptiꝗ ſunt honorificè, omni paſsim nobilitate plebeꝗ obuiam effuſa, ab eoꝗ primo pętierunt, ut eis liceret ad antiquam patrum religionem redire, ſecus aduerſus Petrum negabant arma ſumpturos, nec id ægrè impetratum Extemplò omnes ſacris initiatos ad unum trucidauerunt, eorumꝗ cæde baſilicas & ſacra templa polluerunt. Quumꝗ ſatis in Petri præfectos ubiꝗ debacchatum uideretur, in ipſum Petrum uerterunt impetum, is Albam cõtendebat, ab Vngarisꝗ præuentus, inde excluſus eſt. Quumꝗ honoris gratia Andreæ Leuentæꝗ plerique Pontifices occurriſſent, in traiectu Danubij, quem uocant Peſth, omnibus exemplis interempti ſunt, & in ijs Gerardus epiſcopus Chianadinus, is qui relatus in cœlum, martyrum auxit numerum. Petrus autem rex, quum ſe recipere tẽtaret in Auſtriam ab itinere retractus occiditur, ac in baſilica Quinqueeccleſienſi, quam ipſi cõdiderat, ſepultus eſt, anno reditus ſui uigeſimo tertio.

Nec ita multò pòſt exceſsit è uita Leuenta, regnumꝗ regijt ad unum Andream, qui coronari uoluit ab epiſcopis, ſi qui ſuperfuerant ex cæde, catholicis, apud urbem Albam, edictoꝗ iuſsit, ut omnes Vngari, relicta ſuperſtitione, redirent ad uerũ Dei cultũ, Chriſtiꝗ fidem, qua diuus Stephanus eos inſtituerat, ultimumꝗ ſupplicium ſtatuit in eos, qui contrà facerent. Andreas igitur eo nomine Primus, & in ordine regum quartus, Belam fratrem ducis Poloniæ generum, cum tot familia, reuocauit in Vngariam, regniꝗ participem fecit, ut ipſe duas regni partes obtineret, Bela tertiam ducis appellatione. Suſcepit Andreas ex iuſto matrimonio filiæ Rutenorum ducis Salomonem & Dauid, ex pellice uerò Georgium. Bela genuit ex Geyſa Poloniæ ducis filia Ladiſlaum, exul apud Poloniam, poſt'que eius in Vngariam reditum, alterum nomine Lambertum. Condidit Andreas cœnobium diui Aniani pon-

ficis

tificis Aureliorum, in loco qui dicitur Thion. Henricus autem rurſus inſtaurato bello, petit Vngariam, perſequuturus recens illatam Petro iniuriam. Sed eius conatus irriti fuerunt, ingruente tanta rerum omniũ inopia, ut coactus Andreæ Belæq; pacem perpetuam dare fuerit, infectaq; re, reductis in Germaniam copijs, Vngariam fratribus habendum reliquit, affinitate contracta. Nam filiam deſpondit Andreæ filio Salomoni, quem pater appellari regem ſe uiuente paſſus eſt, & ſi nondum quinquennium puer excederet. In quo fratri quoq; Belæ fecit iniuriam, cui ſpem ſuccedendi poſt eius obitum dederat, & pòſt inuitum compulit aſſentire coronationi Salomonis. Hac indignatione Bela motus, in Poloniam ſeceſsit, Andreas ad imperatorem ſocerum Salomonem emendauit, unà cum pluribus Vngariæ principibus. Interea Bela, paratis ad bellum neceſſarijs, acceptas à ſocero copias in Vngariam ducit. Andreas ad nuncium tumultuario exercitu comparato, accerſitisq; auxiliaribus ab Henrico duce Boemiæ, quem mercede conduxerat, obuiam Belæ progreditur. Ad amnem Titiam collatis ſignis dimicatum, donec ad Belam belli Mars inclinauit. Andreas à ſuis deſertus, in fugam ſe coniecit, interceptus ab inſequutis equitibus occiditur ac in monaſterio diui Aniani, quod ipſe condiderat, humatus eſt.

Bela uictoria clementer uſus, Germanorum duces apud eum captiuuos, humaniſsimè tractatos gratis dimiſit. Albam profectus, regium capitis inſigne cepit, regnoq; pacato diu potitus eſt, omniumq; primus apud Vngaros ex argento monetam ſignauit, forumq; & precia rebus conſtituit, cenſus ac tributa minuit. Quumq; uno agmine magna uis Vngarorum concurriſſet ad eum, dum Albæ morabatur, ac inſano fremitu flagitaret, ut abiurata Chriſti fide, ueteres cæremoniarũ ritus inſtauraret, ampliationem tridui poſtulauit, interea ſubitarium militem iuſsit in eos irruere, multisq; repentè oppreſsis, hominum uæcordiam compeſcuit. Obijtq; tertio, ex quo regnare ceperat, anno, fortè prolapſus ex regali ſolio, dum ius in hominum conuentu diceret. Conditus eſt in cœnobio Saluatoris Zeukzard, ab ipſo conſtituto.

Audita Belæ morte Salomon, acceptis à ſocero copijs, Vngariam petit, unde Geyſa Belæ filius, uiribus ſuis diffiſus, Poloniam ſe recepit ex fuga. Sed ubi Salomõ auxilia Germanorũ dimiſit, imperatorq; reuerſus in ſua, Geyſa reparato bello, contra Salomonem mouet. Sed res ad pacem certis conditionibus uerſa eſt, auctoreq; Deſiderio epiſcopo conuenit, ut Geyſa ducis appellatione contentus, eadem quæ pater Bella poſsideret. Ictum fœdus eſt apud urbem Quinqueecleſienſem, in qua Salomon præſente Geyſa diadema accepit, inſequentiq; nocte, ea urbs incendio fortuito penè tota conflagrauit. Precibus deinde Zolomeri Dalmatiarum principis, uterq; copias eò duxit auxiliares, aduerſus Corinthos, qui Dalmatiæ quoſdam fines occupabant. Re proſperè geſta, reduces, quod cœnobium diuo Iacobo Palatinus in Zechim erexerat, dedicandum curauerunt. Et Salomon, eiusq; frater Dauid, ex ſe nullam ſobolem ſuſceperunt. Ipſe uerò Geyſa filios habuit, Colomannum & Almum. Quumq; Boemi, uiolato fœdere, irrupiſſent in Vngariam, cũ magna ſuaſtrage repulſi ceſſerunt. Vngariq; Boemiæ fines ingreſsi, ferro igniq; omnia populati ſunt. Eadem fortuna Chunos excepit, in Pannoniæ fines auſos irrumpere, magamq; abegiſſe prædam. Mox exercitum Salomon & Geyſa duxerunt in Albam, oppidũ Bulgariæ, ex cauſa, quòd hoſtibus Vngarorum, contra pacis conditiones, portas aperuiſſent. Trimeſtris obſidio fuit, donec ab Vngara quadam puella, apud Albanos captiua iniectus ignis ędificia corripuit, occaſionemq; dedit Vngaris, ut tranſceſis mœnibus, urbem caperent. Ingens inde præda aſportata, in qua partienda inter regem ducemq; diſſenſio oborta eſt. paulatimq; gliſcente ira, re ad cædem uerſa. Primò rex ducem pepulit, accedentibus deinde Boemis ad Geyſam, inſtaurato prælio, regem compulit in fugam, qui ſe recepit in arces Moſos & Poſon.

Dux ergo Geyſa uictoria potitus, regium nomen uſurpauit, accepto de more diademate, ſtatimq; templum Vacienſe conſtruxit. Interea Salomon imperatoris opibus, Vngariam recipere tentauit, irritaq; ſpes eius non fuiſſet, niſi Germaniæ princi-

pes à Geyſa corrupti, perduxiſſent imperatorē, ut infecta re domum rediret. Porrò Geyſa ductus (ut aiebat) conſcientia, uoluit in Zugard ereptum Salomoni regnum reſtituere, res tamen effectu caruit. Geyſaq; tertio, quàm rex appellatus eſt anno, morbo implicitus obijt, elatusq; eſt ad baſilicam Vacienſem.

Succeſsit ei Ladislaus frater, eius nominis primus, ab Vngaris habenas imperij ſuſcipere coactus, quum diceret, alterum nefas eſſe coronari, Salomone ſuperſtite, qui prior inſigne regis acceperat, affirmabatq;, ſi pax inter eos tuta futura eſſet, ultrò Salomoni regno ceſſurum, ducatu contentum. Rege Zolomero, cui nupta Ladislai ſoror erat, ab humanis abſque liberis exempto, Dalmatia Croatiaq; Pannonię finibus acceſsit. Et cum Salomone rem compoſuit anno, quàm regnare cœpit quarto, pactus ingentem annuam pecuniam. Verùm comperta Salomonis in eum conſpiratione, comprehenſum coniecit in carcerem Viſſegradi, unde poſtea emiſſus, apud regem paucis admodū diebus moratus, ad ducem Hunnorū confugit. Hunc ad belli ſocietatem perpulit, quum fidem dediſſet, eius filiam in matriomonio ſe habiturum, Tranſyluaniamq; prouinciam dono daturum. Itaq; paribus auſpicijs in Ladislaum mouentes, ab eo uicti, fuga uix euaſerunt. Tandem Salomon uitam agens ſolitariam è medio ſublatus eſt, ſepultusq; apud oppidum Iſtriæ Polam. Ipſe uerò Ladislaus aduerſus Chunos, frequenter incurſionibus Vngariam uexātes proſperè pugnauit, Rutenos inſuper & Polonos domuit. Quumq; bellum moliretur in Santepoluch qui Pragam urbem occupauerat, ut eam nepoti Chomado Boemorum duci reſtitueret, in ægritudinem lapſus, haud ita multo pòſt obijt. Imperium non peruenit ad Almum Geyſæ filium, quem Ladislaus ſucceſſorem ſibi deſtinauerat, ſed ad Colomannum fratrem natu maiorem. Geyſa ætatis uerecundia cedente.

Colomannus ergo ſtatura breuis, lingua bleſus, & altero pede claudus, ab Vngaris in regium faſtigium euectus eſt. Inde inter eum Almumq; fratrem orta diſſenſione, auctoribus utriuſque amicis, ab acie diſceſſum, uentumq; in colloquium, allatisq; in medium cladibus acceptis à domeſtica ſeditione, leuiq; de cauſa, patrum memoria fratres inter ſe ſobrinosq;, & alia neceſsitudine coniunctos, paricidali prælio occubuiſſe, placuit ita rem componere. A' bello abſtinerent, ſi quid haberent inter ſe fratres, quod expoſtularent, ſingulari certamine deciderent. His conditionibus firmatā pace, Colomannus exercitum duxit in Rutenos, qui mulieri tum parebant. Ea ſupplex ad regem uenit, inclementerq; reiecta, à deſperatione ſumpſit animos & conſilium, nam Hunnos eius auxiliares, in Vngarorum caſtra repentè emittit, hi incautos adorti uertunt in fugam, ingentiq; ſtrage cædunt. Habuit Colomannus ex priore coniuge Ladislaum Stephanumq; filios. Amiſſo Ladislao ſuperduxit alterā, quam paulo pòſt dimiſit in adulterio deprehenſam, quum iam ex ea ſuſcepiſſet filium nomine Borich, ex quo natus eſt auito nomine Colomannus. Quumq; res nouas ſubinde moliretur, Almum fratrem, eiusq; filium Belam, captos luminibus priuauit. Rumor eſt Colomannum, quum Varadienſis epiſcopus eſſet inauguratus, à Romano pontifice reſecratum, eiusq; permiſſu, depoſito ſacerdotio creatum regem. Miſit & is in Apuliam copias, à Venetis conducta claſſe, duobusq; maritimis oppidis occupatis, Monopoli Brundoſioq; Venetorum præſidium impoſuit. Obijt anno Salutis milleſimo, centeſimo quartodecimo, quum regnaſſet annis uigintiquinque, menſibus quinque.

Habenas regni Stephanus excepit eius filius, qui Roberti Guiſchardi filiam duxit uxorem. Copijs inſuper auxiliaribus in Rutenos immiſit, ut opem duci ferret, aduerſus fratrem bellum gerenti, ſed infecta re, duce mortuo, redijt à principibus regni coactus. Bellum quoque ſuſcepit in Græcos, à quibus maximis affectus incommodis, pacis conditiones accepit. Quumq; nihil liberorum ſuſcepiſſet, Almi filium Belam, Sobrinū ſuum, quē Colomānus (ut diximus) ob cęcauerat, in ſpē ſucceſsionis erexit, in matrimoniū data comitis Seruię filia, quæ Geyſam filiū peperit Exinde lapſus in ęgritudinē, defunctus eſt anno, poſtquàm regnare cœpit duodeuigeſimo

Belæ

Belæ tametſi capto luminibus regnum ſtetit, ex eademq́ꝫ coniuge, cui nomen Helena, treis alios habuit filios, Ladislaum Stephanumq́ꝫ & Almum. Crudeliter animaduertit in eos, quorum conſilio Colomannus Almum patrem, ſeq́ꝫ obcæcauerat. Interea Brochus, ex adulterio ſecundæ Colomanni coniugis editus, affectans regnum, Rutenorum Polonorumq́ꝫ copijs adiutus, in Belam ſuſcepto bello, parum feliciter ad locum, cui nomen Sceo, pugnauit. Anno denique principatus ſui decimo, Bela diem clauſit, elatusq́ꝫ eſt in Albenſem baſilicam.

Geyſa patri ſucceſſit, in lucem æditus in priuata patris fortuna, qui fratres ex arce Polon, quam ex improuiſo occupauerant, res nouas molientes facile pepulit. Imperatorem præterea Conradum, Lodouicumq́ꝫ Francorum regem, copias ad recuperandam Hieroſolymam ducentes, hoſpitio ſuſcepit. Exercitum quoquè duxit in Rutenos, ut illatam ſocero perſequeretur iniuriam. Quumq́ꝫ regnaſſet annis uiginti, menſibusq́ꝫ tribus, ab humanis exceſſit, anno Salutis milleſimo centeſimo ſexageſimo primo, ſitus in eodem cum patre conditorio.

Imperium Stephanus excepit, eo nomine Tertius, Geyſa patre ortus. Is à Ladiſlao primùm patruo, moxq́ꝫ eo defuncto, à Stephano Ladislai fratre bello petitus eſt: Sed acie uictor, & ſuperato Stephano, regnauit annis duodecim, morte obita, Stridoni conditus eſt.

Bela, Stephani Tertij filius, ab humanis exempto patre, loco fratris habenas imperij ſuſcepit. Hic externo nullo bello tentatus eſt, ocio potitus pacis, opibus intentus, mores acri cenſura correxit, in facinoroſos animaduertens omnes, undecunque compertos habuit ex ſua ditione: nec præterea memorabile quicquam geſſit, annis decem & ſeptem, quibus in uita fuit. Apud Albam ſepultus eſt, Emerico & Andrea ſuperſtitibus liberis.

Res ad Emericum peruenit, eaq́ꝫ potitus eſt ocioſe, & abſque iniuria belli, annis circiter nouem. Deceſſitq́ꝫ ſuperſtite filio Ladislao, quem ſuſtulit ex Conſtantia Aragonia: tumulaturq́ꝫ in Agrienſi templo, anno Salutis milleſimo ducenteſimo.

Ladislaus ab eo, nomine eo Secundus, amiſſo patre, regnum breui tenuit: nam intra ſex menſes, adoleſcens adhuc, immaturo raptus eſt obitu.

Ladislai morte, Andreæ Secundo, Ladislai patruo, ad principatum patuit aditus. Huic ex Gertrudis connubio liberi fuere, Bela, Colomannus, Andreas, & Eliſabeth, ea quæ pòſt, ubi hominem exuit, in cœlum relata eſt. Gertrudis autem, quum uni ſuorum fratrum, qui eam uiſum uenerat, Bancabani militis ſororem produxiſſet, in ſe cædem conuertit. Nam Bancabanus, comperto germanæ ſtupro, debacchatus eſt in auctorem, Gertrudimq́ꝫ iteratis uulneribus interemit. Andreas Hieroſolyma duxit exercitum ex uoto, quod Bela pater ſuſceperat. Indeq́ꝫ protomartyris Stephani, Margaritæq́ꝫ uirginis auexit capita, dextrasq́ꝫ Bartholomæi Thomæq́ꝫ apoſtolorum, hydriamq́ꝫ unam ex ſex, in quibus aquam Deus noſter in uinum commutauit. Annos triginta iam regnauerat, quum morbo ſolutus, elatus eſt in cœnobium De Egrus, ut appellant.

Eius liberûm natu maximus, ab ſuo nomine Quartus, imperium Bela ſuſcepit. Hic ex Maria, Conſtantinopolitani Imperatoris filia, genuit Belam, qui uiuo patre deceſſit: & Stephanum. Belæ regno, Tartari cum maximis Vngariam copijs inuadunt. Iis obuiam Bela progreſſus, apud flumen Sceo, commiſſa pugna uictus, ægrè pedibus ſalutem quæſiuit, omni ferè iuuentute deſiderata. Tartaros Vngaria triennio potitos, in ſua conuerti coegit, inopia commeatuum orta, bellis interiuncta ſatione, ex qua multa hominum milia gerijſſe conſtat, etiam poſtquàm Tartari copias reduxerunt. Cum Boemis idem Bela proſperè pugnauit. Apud inſulam Budenſem fato conceſſit, anno regni ſui trigeſimoquinto, elatus in baſilicam Deiparæ Virginis, quæ curationis eſt eorum flaminum, qui ſe Minores appellant.

Mortuo Bela. Stephanus eius nominis Quartus, fratrum natu minimus patri ſucceſſit auſpicijs melioribus: nam domuit Boemos, eorum ſuperato duce Othocaro,

ſecundùm amnem Rapcha, Bulgaros imperata facere compulit: & hæc omnia, intra biennium quo regnauit. Obijt & ipſe mortem, in qua pater, inſula Budenſi, ſuperſtitibus liberis, Ladislao, Mariaq́ ea, quæ Carolo nominis eius Secundo, Siciliæ regi nupſit.

Ladislaus itaque ſui nominis Tertius, anno ab humanitate Dei noſtri milleſimo ducenteſimo ſeptuageſimoſexto, regium capius inſigne ſumpſit. Auxiliaribusq́ Germanorum copijs, Othocarum bello repetit, eoq́ in acie cæſo, uertitur in Cumanos, qui fines Vngariæ hoſtiliter ingreſſi, populabantur duce Oldamur. Eadem belli fortuna fuit, quæ cum Boemis, nam Cumanis ad internecionem cæſis, uix effuſa fuga pauci elapſi, ad Tartaros uſque penetrauerunt, eosq́ ad repetendam bello Vngariam facile perpulerunt, omniaq́ ad uſque locum, qui Peſth appellatur, igni ferroq́ uaſtarunt. Huic Ladislao, Caroli filia ſui nominis Primi, nupta fuit, ſed ea dimiſſa, plures ex Cumanis uxores ſuperduxit, nec à Legato Pontificis, eo nomine Vngariam profecto, perduci potuit, ut iniurioſe rem uxoriam non tractaret. A' Cumanis, quorum affinitatem cæteris omnibus habuit potiorē, miſerabiliter interemtus eſt, anno principatus ſui decimoquarto, ex eoq́ regni fortuna relabi cœpit, quum nullam ſobolem reliquiſſet.

Iamq́ uentum eſt ad Andream nominis eius Tertium, Andreæ Secundi nepotem, eius qui fuit Ladislai, qui nouiſſimè uita functus eſt. Vnde ſatis apparet, Andream & Ladislaum fuiſſe ſobrinos. Andreas enim Secundus, dum redijt ab expeditione, quam ſuſceptam demonſtrauimus in Hieroſolyma, Marchionis Eſtenſis uſus hoſpicio, eius filiam duxit in matrimonium, ex eaq́ genuit Stephanum, in lucem mortuo iam parte æditum, quem uocant Poſthumum. Huic Veneti generis matrona peperit Andream, cognomento Venetum, quod matre Veneta ortus, Venetijs educatus eſſet. Andreas igitur interempto Ladislao, diadema ſumpſit, annoq́ principatus ſui ſecundo, bello domuit Auſtriam. Verùm Bonifacius Octauus, efflagitantibus Vngariæ principibus, Carolum Robertum, Caroli Secundi nepotem Mariæq́, regem Siciliæ, qui Carolo Martello patre natus erat, in Vngariæ regem declarat, eo nomine, quòd Vngariæ regnum magis ad Carolum Robertum, quàm ad Andream pertineret, quoniā Ladislai Tertij ſoror Maria, fuerit auia Caroli, Ladislausq́ nulla relicta ſobole deceſſerit. Sed ea res Andreæ nihilo profuit, nam contemtis Legatis, quos ob id ipſum pontifex Vngariam miſerat, Andreas, ex quo regimen accepit, annis undecim populos in officio, ſuaq́ fide continuit, obitaq́ die, Budæ conditus eſt ad ædem fratrum Minorum.

Mortuo Andrea, Carolum loco regis habebant hi, qui eum euocarant. Verùm Colocenſis Archiepiſcopus, Agrienſis Varadienſiſq́ & Vacienſis, Chianadienſis, Boznenſis, & Sceploſenenſis epiſcopi, Venceslaum, quem genuit Othocarus is, quem Ladislaus in acie cæcidit, Boemiæ regem frequentes adeunt, hortanturq́, ut Vngariæ regnum capeſſat, quod ad ſe iure pertineret.

Erat enim Venceslaus Annæ, Belæ Quarti filiæ, Venceslai, de quo toties iam diximus, amitæ nepos. Is extra Boemiæ fines dum nollet egredi, paterno nomine filium Venceslaum regem dedit Vngaris. Ea res maximè mouit Vngariæ proceres, ut Venceslaum mauellent, quod uerebantur, ne pontifex ius imponendi regis uſurparet. Ac ut facilius, quo iure Carolus & Venceslaus ad regnum niterentur, omnes intelligant, infrà gradus & ſtemma deſcripſimus.

Andreas Secundus, ſtipes.

Ex Stephano { Stephanus natu proximus, / Ladislaus ſine liberis, & / Maria regina Siciliæ.

Ex Maria { Carolus Robertus. / Carolus Marsellus

Anna

Ex Carolo Martello { Anna Boemiæ Regina / Venceslaus filius, / Venceslaus nepos.

Contendentibus itaque Carolo Roberto, quem ſimplici nomine Carolum uocant Vngari, Venceslaoq́ qui Ladiſlaus ab eis appellatus eſt, cuius res ſuperior fuit, acceptoq́ ſolio, quum non omnes, etiam qui ſtudioſè euocauerant, eius imperata facerent, in Boemiam ſe recepit ad patrem, cum diademate.

Quod occaſionem dedit Vngaris, ut Othonem Bauariæ ducem, regem ſalutarent. Is à Ladiſlao capitis inſigni recepto, uenit Vngariam, annoq́ à Chriſti natiuitate milleſimo, trecenteſimoquinto inauguratus eſt in regem, à Veſprimienſi Chianadienſiq́ Pontificibus, apud Albam. Quumq́ regionem peteret Cedeln, Bela filio Comite, comprehenſus à Ladiſlao Vaiuoda Tranſſyluano, coniectus in carcerem. In ſequenti autem anno, milleſimo, trecenteſimo nono, frater Gentilis Cardinalis, A' latere legatus, totum annum moratus Vngariæ, cenſuras, & à pontifice diras in eos promulgauit, qui Carolo non parebant, & in Vaiuodam Tranſſyluanum, quod ereptum Otoni diadema non reſtitueret. Vngari neglecta religione, dirarum ſecuri fuerunt ad annum milleſimum, trecenteſimum decimum, donec in campum, cui Raptum nomen, aduocata undique concione, omnium conſenſus & ſtudia inclinauerunt in Carolum, quem recuperata à Ladiſlao Vaiuoda corona, de more ornauerunt. Exinde quum arcem obſideret, eo quòd ab eo defecerat aduerſus Vngaros, qui Præfecto fauebant, immite cruentumq́ prælium geſſit, ex eo tamen exceſſit uictor. Vxores habuit treis, Mariam, Chazmeri ducis Polonorum filiam, deinde Beatricem, cui pater, Romanorum fuit Imperator, ſororem regis Boemorum, de familia Lucenburgenſi, tertiam Eliſabeth, alterius Boemorum ducis filiam Ladiſlai. Quæ duos ei peperit filios, Carolum, qui intra annum, diem clauſit, Ladiſlaum, quē pater amiſit, exactò propè luſtro, Loyſiumq́, & Andream. Quidam Felicianus eques, regi, eiuſq́ coniugi & liberis necem parare per inſidias auſus eſt. Apud Viſſegradum prandebant in regia Calendis Maij, quum Felicianus impetu facto regem percuſſit in dextera, quatuorq́ reginæ digitos amputauit, ſed accurrentibus illicò ſtipatoribus, ipſe trucidatus eſt, omnesq́ coniurati per omnia exempla ludibriaq́ excarnificati, ſupplicio affecti ſunt. Mouit exinde contra Bazarad Vaiuodam, Valachorum hortatu, Vaiuodæ Tranſſyluani, Donyſij filij Ianchga. Principioq́ ultrò à Bazarad pacis honeſtam conditionem recuſauit, eamq́ paulo poſt, exercitu commeatuum penuria laborante, petere coactus eſt. Pactisq́ cum Bazarad inducijs, exercitum reducebat, ubi uerò quaſdam fauces, præruptis utrinque ripis, anguſtas ingreſſus eſt, Valachi, qui ſubſidebant à tergo fronteq́, repentè ſublato clamore, ſarcinis impeditos Vngaros agrediuntur iniquis locis, omnesq́ ad unum penè trucidauerunt. Ipſe rex, ope familiarium, ſubinde mutata ueſte trepida fuga uix euaſit. Egit etiam cum Ioanne Vigeſimoſecundo Romano pontifice, ut Andream eius filium à maximo natu proximum, Siciliæ regem declararet, aſſentiente Roberto, qui tum rerum in ea potiebatur, quòd Andreæ Ioanna eius neptis nupta erat. Ipſeq́ cum filio profectus eſt ad regnum, ſed infecta re, ſe recepit in Pannoniam, Andrea filio ſine diademate, principatuq́ ſub ipſius Roberti poteſtate relicto. Reuerſus in ſua Carolus, cum Boemiæ Poloniæq́ regibus in Viſſegrado in colloquium uenit, in omnemq́ uiram cum ijs pacem fecit. Ibi quoque cum Carolo fœdus inijt Lochka Rutenorum dux, Chaſmirus Poloniæ Rex, anno Salutis milleſimo trecenteſimo nono, regno ceſſit apud Viſſegrado Lodouicū, Caroli filio maiori natu, eius ex ſorore nepoti. Ipſe Carolus obtinuit etiam à patre acceptum Salerni principatum, montemq́ Garganum, regnaq́ Vngariæ, Dalmatiæ, Croaciæ, Ramæ, Seruiæ, Galatiæ, Lodomeriæ, Comaniæq́, & Bulgariæ quadraginta duobus annis. Annoq́ Salutis milleſimo, trecenteſimo quadrageſimoſecundo, decimoſeptimo Calendas Auguſti uita functus eſt apud Viſſegradum, cadauer Albam translatum, magnificè ſepultum eſt.

Patri-

Patri ſucceſſit annos agens ſeptemdecim Lodouicus. Is in finibus Tranſſyluanis domuit Saxones, Alexandrumꝗ Vaiuodam Tranſalpinum, qui ſublatis animis à patre deſciuerat, imperata facere compulit. Eliſabeth eius mater in Apuliam uenit, indeꝗ Romam, mox in Vngariam, eo ueſtigio relicto reuertit itinere. Lodouicus impetum Ioannis Boemorum regis, aduerſus Caſimirum Poloniæ regem, per Legatos expeditione facta compeſcuit, & Tartaros, qui Tranſſyluanos attentabant, ingenti eorum ædita clade. Cum Stephano Bano Boznenſi rege iunxit affinitatem, ducta uxore Eliſabeth eius filia, cuius opibus elatos Croaciæ principum ſpiritus contudit, coegitꝗ dicto audientes eſſe. Profectus Iaderam cum copijs, ut eam urbem eximeret, infecta re domum redit. Quumꝗ eius frater Andreas, Siciliæ rex, reſte ſerica ſuſpenſus apud Auerſam fuiſſet, a Ioanna eius nominis prima Andreæ coniuge, Lodouicus non minus ac debuit, ea re permotus, collato exercitu, Neapolim perſequuturus iniuriam pergit, ultrò expeditionem ſequutis, Malateſta Ariminenſi, Philippoꝗ Mantuano principe, & Franciſco Foroliuienſi. Diffiſa rebus itaque ſuis Ioanna, cum Lodouico Tarenti principe, cui interempto Andrea nupſerat, aduentum Lodouici non expectauit, ſed tribus tantùm longis nauibus appulſi Maſſiliam, inde Auinionem ſe receperunt. Itaque Lodouicus omnium ſummo ſtudio exceptus, Neapoli totoꝗ regno potitus eſt. Habitaꝗ in conſcios necis Andreæ quæſtione, Dyrrhachij ducem ultimo ſupplicio affecit. Duosꝗ Lodouici principis Tarenti fratres, in catenis Vngariam deducendos curauit. eò Carolum quoꝗ, Andreæ impuberem filium miſit. Ipſe paulo pòſt, impoſitis regni præſidio, Laczk Vaiuoda Tranſſyluano, Volfradoꝗ De Volfrado equite Germano, cui Neapolim præcipuè credidit, in Pannoniam reuerſus eſt. Quumꝗ Neapolitani, Campaniꝗ, eiecto Volfrado defeciſſent, copiasꝗ ducerent in Vaiuodam, is obuiam progreſſus in agro Auerſano hoſtem confecit. Exercitum quoꝗ Lodouici Tarenti principis, prope mœnia Neapolis ipſe Vaiuoda cæcidit. Sed Ioanna Lodouicusꝗ Tarentinus, Auinione Pontifici uendita, ex ea pecunia reparatis uiribus, Neapolim bello repetebant, quum Lodouicus Vngariæ rex, euocatis undique regni ſui Principibus, auxilijsꝗ Germanorum peditum quatuor milium, per Adriaticum mare, copias in Apuliæ littus expoſuit ad urbem Sipontum, quam Manfredoniam nunc appellant. Eaꝗ ſtatim deditione recepta, Germani milites, quum rex hibernaret apud oppidum Bari, quum diripere Sipontum uellent, orta inter ſe ciuesꝗ & repugnantes Vngaros ſeditione, in cædem uerſi, magna ex parte trucidati ſunt. Reliquiæ Germanorum à Lodouico dimiſſæ hac lege, ne ſe hoſti adiungerent. Ex Baro Lodouicus protinus in Canuſium duxit, in cuius expugnatione, dum per ſcalas muris admotas intrepido gradu nititur, ictu lapidis accepta plaga, prolapſus in arcis foſſam, ope ſuorum, ſuaꝗ uirtute incolumis euaſit. Inde Neapolim per Luceriam petit, Auerſamꝗ ſtatim obſidione cinxit, ubi uulnus accepit in pede ex ictu ſagittæ, nec eo deſtitit urbem premere, tertioꝗ poſt menſe compulit ad deditionem, penuria commeatuum. Nec oppidum ſolum, ſed & arcis Præfectus, Iacobus Pignatellus in regis fidem uenit. Appetente Ludorum ſæcularium ſolenni tempore, quod in melius conuerſo ritu cæremoniarum, Iubileum noſtri uocant, quum regnum præſidio firmaſſet, ipſe Lodouicus in Vrbem uenit, & inde paulo pòſt Vngariam. Sed triennio pòſt uictus, aſſiduis efflagitationibus Clementis Sexti, regno ceſſit Eccleſiæ, fratresꝗ Lodouici Tarentini, quos apud Viſſegradum ſeruabat in uinculis, dimiſit, in Venetos ſuſcepto bello, pro recipienda Dalmatia, quam Vngari conturbatam occupauerant. Obſeſſoꝗ Taruiſio, quum plura circum finitima oppida ui cepiſſet, Legatos obſidioni caſtrisꝗ præfecit, ipſe paruo præſidio domum redijt. Etiam non tantùm Dalmatiam receperat, ſed antiqui quoꝗ Venetorum iuris aliqua redegerat in poteſtatem, ſed ea poſtea, pacta pace cum Venetis, reſtituit. Ab incurſionibus etiam Lituanorum Rutenos exemit, eamꝗ gentem per ſuos aliquandiu Duces adminiſtrauit. Auxilia ter Eccleſiæ miſit in Italiam, contra uim tyrannorum, qui contrectabant ea, quæ Pontificis erant, Barnabamꝗ & Galeaz

leaz Vicecomites, infeſtos Bononiæ compeſcuit. Alberto præterea Auſtriæ duci ſuppetias tulit in Turegienſes, qui ab eo defecerant, hi noſtro tempore ſocij ſunt Heluetiorum. Suſcepit expeditionem quoq; in Vulgariam, & Strachmerum Vulgariæ, ut ſemetipſe nuncupabat, Imperatorem imperata facere coegit, ac habuit in cuſtodia apud arcem Gamnech, demum recepta ab eo fide, iuramentoq;, ſe dicto regis obedientem fore, nec unquam hoſtilia moliturum, dimiſit in regnum. Mouit & aduerſus imperatorem Carolum, uerſus Morauinum, ſed nulla memorabili re geſta reduxit exercitum. Eius auunculo Chaſimero uita functo, Poloniæ regem ſe geſſit. Ab omnibus Vngariæ finibus Hebræos exegit, hiq; ſe in Auſtriam Boemiamq; receperunt. Condidit, & Eremitarum cœnobia, ſacellaq; Deiparæ uirginis honori dicata. Lodouici principatu, eoq; maximè adnitente. Cumani Tartarorum cæremonijs abiectis, ad uerum Dei cultum, Chriſtianumq; dogma tranſierunt. Eorum ſequuti ſunt exemplum in Bozna Patrini, Sclauiq;, ſed in religione diu non perſtiterunt. Per idem tempus, Olachi Moldauiam uacuam cultoribus occuparunt. Habuit Lodouicus in matrimonio Margaretam, quæ nullo edito partu, maturè deceſſit, ac Eliſabeth, ex qua tres tantum puellas ſuſcepit. Quarum Catharinam natu maximam, uirginem, innuptamq; extulerũt, alteram nomine Mariam Sigiſmundo Brandenburgenſi Marchioni collocarunt, cum ſpe ſucceſſionis in regnum Pannoniæ. Tertia fuit Aduiga, cui Poloniæ regnum ceſſit in partem paternæ hæreditatis, quæ Principum conſenſu, Iagulæ nupſit, Lithuanorum regulo, qui nuper acceperat Chriſti religionem cum duobus fratribus, ipſoq; die luſtrico ſacri baptiſmatis, pro Iagula Ladislaus eſt appellatus. Obijt autem Lodouicus tertio Idus Septembris, anno Salutis milleſimo, trecenteſimo octogeſimoſecundo. Conditus in ſacello iacet, quod ipſe uiuens in baſilica diuæ Virginis, apud Albam conſtruendam curauerat, regnauit annis quadraginta, menſe uno diebus uiginti duobus. *Hucuſque ſecunda Bonfinij decas.*

A` morte Lodouici, Pannoniæ regnum recidit in Mariam. Lodouici filiam, quæ biennio poſtquàm capitis inſigne ſumpſit, ab ijs, qui maximè ſibi debebant, à Lodouico patre ſummis affecti beneficijs, inita conſpiratione, ualde laborauit.

Euocatus enim Carolus Andreæ filius, è regno Siciliæ, per Epiſcopum Zagrabienſem, claſſe delatus, oram Signiæ tenuit, inde Zagrabiam profectus, Budam tranſijt, per ſpeciem componendi tumultus, ex commodo ſororis. Ab utraque Regina, matre filiaq; obuiam progreſſis, honorificè exceptus, arcem occupat. Eliſabeth cũ filia Maria metu periculi elapſæ, à fuga retrahuntur, Albamq; cum rege deductæ ſunt, ubi Carolus accepto diademate, Budam reuerſus. Haud ita multò pòſt Eliſabeth, & Nicolai Palatini de Gara, per ſpeciem colloquij, circumuentus inſidijs, à Blaſio Forgach accepta lethali plaga, comprehenſus in carcerem coniectus eſt, ubi uel ex uulnere, uel indito ueneno uitam miſerabiliter exhalauit. Ipſæ uerò Reginæ fortè extra Budæ muros egreſſæ, modico familiarum comitatu, uix oppido, cui nomen Diaco, propinquauerant, &, ecce Ioannes Banus de Horuath eas adortus, Nicolao Palatino, Blaſioq; obtruncato, captiuas agit. Proximaq; nocte, Eliſabeth in proximum flumen mergitur, Mariam Banus in Croaciam deduxit, ibiq; in uinculis habuit in arce Cupræ, donec aduentu Sigiſmundi Marchionis, ipſius Mariæ ſponſi, qui nunciabatur ualidam Boemorum manum ducere, territus, adactam iurare Reginam, iniuriam non ulturam, dimiſit ad Sigiſmundum, Budam.

Salutis igitur anno milleſimo, trecenteſimo octuageſimoſexto, regni Principes, habito conuentu, referente Regina, apud Albam decreuerunt, ut Sigiſmundus, celebrato connubio, Pannoniæ regnum capeſſeret. Ornatus itaque corona, contractas undique copias in Banum, Ioannemq; De Horuath, ut iniuriam coniugis, cædemq; ſocrus ulciſceretur, educit. At ipſe Banus, ubi Poſegheuar oppidum, quò ſe receperat, obſidione premi uidit, amne proximo Sauæ tranato, fuga peruenit in caſtrum Dobor. Inſequente Sigiſmundo magnis itineribus, & iam poſitis ad oppidum caſtris, ad ſolitas artes conuerſus Banus, elabi tentauit, ſed in hoſtes incidit, ad Sigiſmundumq;

mundumq;

dumq; deductus eſt. Qui Dobor expugnato, Boſnaq; & Croacia coactis imperata facere, Ioannem Banum, omnibus exemplis antea cruciatum, ultimo ſupplicio affecit apud urbem Quinqueccleſienſem, contentus Epiſcopum Zagrabrienſem, quo adduxit, exilio mulctauiſſe. Moldauiam deinde domuit, Stephanoq; Vaiuodæ ueniam petenti dedit, coactumq; iurare in eius uerba, tributum quotannis de more perſoluturum, dimiſit in honore magiſtratus. Sextus agebatur annus, ex quo regno potitus, exercitum conduxit in Valachos, qui Turcas euocauerant in auxilium, rebusq; proſperè geſtis, ac hoſtibus profligatis, oppidum Nikod obſidione cinxit, ac ui cepit. Interea Regina diem clauſit, & Ladiſlaus, cui nupta Reginæ ſoror erat, Poloniæ rex, Vngariæ regnum iure hæreditatis ad uxorem ſuam trahebat, ingentiq; manu Vngariæ fines ingreſſum Ioannes Strigonienſis pontifex, quoad maiores aduenirent copiæ, moratus eſt. Interea Turcarum princeps Amurathes, qui Græcis inter ſe ſuper imperio diſſidentibus, ex Acea traiecerat in Europam, magnamq; Traciæ partem ſubegerat, obijt diem. Eiuſq; filius Paſahites, incredibili ſucceſſu omnem Traciam, Theſſaliam Macedoniamq;, Phocidem & Bœotiam occupauerat, & iam Myſiam, quam Bulgariam uocant, Vngariæ contributam bello petebat, unde Sigiſmundus ab eo, miſſo caduceatore petijt, ut ab eo conatu deſiſteret. Is aſtuto callidoq; conſilio reſponſum diſtulit, quoad tota prouincia potitus eſt, poſt armorum uaria genera conferri iuſſit in quandam ſuæ domus aulam, accerſitoq; caduceatori, Hæc (inquit) poſſidendis Myſiæ finibus habeo iura, arma digito monſtrans. Ex quo Sigiſmundo neceſſe fuit, anno regni ſui decimo, collatis undique uiribus, expeditionem ſuſcipere contra Turcas. Habuitq; uoluntarios belli ſocios ex Anglia Galliaq; plurimos, illuſtri loco natos, & in ijs Burgundiæ ducem, qui ſtudio defendendæ religionis ultrò, ſuis ſumptibus ad id bellum properabant. Etiam Myſiæ fines agmen Sigiſmundi tenebat, oppidaq; Oriſzum & Biolinium, Turcarum præſidio firmata, ui ceperat, quum caſtra circa Nicopolim poſuerunt, anno Salutis milleſimo, trecenteſimo nonageſimo ſexto, intra Calendas Octobris. Ea re Turcarum principi nunciata, quàm maximis potuit copijs, Bulgariam proficiſcitur. Ad diem prælio conſtitutum, dum Galli primam aciem ſibi expetunt, primumq; hoſtium impetum ſuſtinere pulchrum ducunt, auidius incohato prælio, prius quàm omnis acies explicaretur, ab equis deſilierunt, ut æquo Marte cum Turcis experirentur. Quumq; equi ſine cuſtodibus in caſtra rediſſent, Vngari Gallos ab hoſte cæſos rati, tumultuari cœperũt, ordinibusq; turbatis, à Turcis grauiter inſiſtentibus in fugam coniecti, Sigiſmũdum quoq; traxerunt, is primò Conſtantinopolim, deinde Rhodum, demum Dalmatiam Croaciamq; peruenit. Interea Pannoniæ quidam principes, uerſis in Ladiſlai iam defuncti filium ſtudijs, è regno Neapolis euocant, ſed is infelici patris euentu monitus, approperandum minimè ratus, aliquandiu rem diſtulit. Interim Ioannis Strigonienſis Pontificis, illorumq; de Canuſa, Ioannisq; de Maroth ope, Sigiſmundus in regnum receptus eſt, ſed non ita multò poſt à principibus in carcerem coniectus, in oppido Soclos cuſtoditur. Tum Ladiſlai uexillum per Vngariam circumfertur, lætisq; multorum acclamationibus abſens, rex appellatur, ad ea Ladiſlaus inter in Vngariam capeſſit. Interea Sigiſmundus fruſtratis uinculis elapſus eſt, opera cuiuſdam uiduæ, quæ Nicolai Palatini fuerat uxor, eorumq; mater, quibus cuſtodia Sigiſmundi credita erat. Ab ijs itaque Morauiam deducto Sigiſmundo, dedito iam ſua fugæ rumore, diuerſarum partium factiones inteſtina bella excitauerunt. Ipſe uerò Sigiſmundus, exercitu properè coacto, popularibus ſuis obnixè nauantibus operam, fauentibus etiam nonnullis Vngaris, Vngariam redijt, nec multò poſt ſua recuperauit. Ad eam famam Ladiſlaus, qui iam Dalmatiam magnis itineribus appulerat, è ueſtigio Neapolim redijt. Sigiſmundus aduocato totius regni conuentu, Stephanum Vaiuodam ultimo ſupplicio affecit, apud oppidum Cheuceuſum, ſociosq; coniurationis partim egit in exilium, partim capite damnauit, eoq; terrore continuit omnes in officio, nec inteſtino bello ſollicitatus eſt in uita. Quumq; regnaſſet annis uiginti

tribus,

tribus Romanorum rex creatus eſt. Iterumq́ bellum mouet in Turcas, obſeſſaq́ arce Chalabocz, accepta clade, multis deſideratis, domum rediјt. Per idem tempus ſuperſtitio, quam uocant Huſsitanorum, in Boemia à Ioanne Hus, in Anglia à Ioanne Vikleff inſtituta eſt, & cœtus Adamitarum, qui primi parentis exemplo, nudi degebant in ſpeluncis, omnia quærentes in commune. Quumq́ maximus eorum natu, rem diuinam ſuo ritu perfeciſſet, ad plebem conuerſus, illa Geneſeos effatus uerba, Creſcite & multiplicamini, reſtinctis luminibus, omnes paſsim diſcurrebant ad amplexus illius, quamcunque ſors obuiam proximamq́ dediſſet. Is hominum furor quum breui tantùm cōualuiſſet, ut non modò ſe ab aliorum iniuria tueri, ſed ultrò etiam bello peterent eos, qui non idem ſentirent, Sigiſmundus, ex Pannonia Germaniaq́ collectis copijs in eos mouit. Hi uerò duce Ziſca luſco, qui altero captus erat oculo, raptis armis obuiam progreſsi, imperatorem uertunt in fugam, tanto ardore impetuq́ ferebantur, inſigne calicis in uexillo portantes, nam & hic error eos tenebat, ut contenderent in utraque ſpecie cōmunicandum. Quumq́ Sigiſmundus concilio Conſtantienſi intereſſet, hi quibus proficiſcens Vngariæ gubernacula commiſerat, aduerſus Herouiam Spaleti ducem, qui ſpecie uendicandæ libertatis Vngariæ, res nouas moliebatur, infeliciter pugnauerunt. Annoq́ trigeſimoquarto, quàm regnare cœpit in Vngaria Sigiſmundus, inſigne diadematis accepit ex regno Boemiæ, & ſi longe prius eo potitus erat, Venceslao fratre ſublato. Tumultus inſuper excitatus eſt à ruſticis affectātibus, ut iactabant, regnum, qui diu uagati longè lateq́ igne ferroq́ uaſtatis omnibus, ægrè tandem ſuperati ſunt. In capita coniurationis ultimo ſupplicio animaduerſum, alios effuſis oculis, aut præciſis manibus ad unum dimiſit. Exinde Sigiſmundus in urbem uenit, ubi ab Eugenio Quarto pontifice maximo, imperiali corona coronatus eſt. Vngariam'que magno cum plauſu quaſi triumphans ingreſſus. ad compeſcendos Boemiæ tumultus recta pergit, ſubitaq́ ui morbi correptus apud oppidū Pragam, grauis etiam annis, ut Vngaros illuc eum ſequutos à faucibus Huſsitanorum eximeret, aggrauante etiam morbo, extra Boemiæ fines efferri uoluit. Sed nondum peruenerat in Pannoniam, quum feſſus ætate ægritudineq́ & itineris labore, apud Znoimam migrauit è uita. Quum regnaſſet apud Vngaros annis quinquaginta uno, in Boemia ſeptendecim, rexq́ Romanorum fuiſſet annis uigintiſeptem, imperatorq́ quinque ætatis agens annum ſeptuageſimum, elatusq́ ad baſilicam Varadienſem, conditus in ea iacet. Vngariæ Boemiæq́ regnum, Sigiſmundi gener, Auſtriæ dux excepit, Eliſabeth unicam Sigiſmundi filiam, ex ſecunda coniuge nomine Barbara, Ciliæ comitis Hermanni filia, habens in matrimonio quam uiuo patre, cum ſpe ſucceſsionis ad utrunq́ regnum ſpoponderat.

Is Albertus anno Salutis milleſimo, quadringenteſimo duodequadrageſimo Calendis Ianuarijs, apud Albam coronatus eſt. Eius principatu Pānones res omnium Teuthonicorum, qui negociabantur, aut alia de cauſa ſedes habebant in finibus Vngariæ, diripuerunt, ædita ingenti eorum cęde. Copias etiam duxit Albertus in Huſſitanos, qui ſe receperant ad oppidum Tabor, ab ſe conditum, natura loci & opere munitiſsimum, quumq́ tribus menſibus obſidione fruſtra cinxiſſet oppidum, infecta re domum rediјt. Exercitum quoque numeroſum coegit aduerſus Turcas, qui quum diu morarētur, occupati expugnādis Raſcia. Epiro Aetoliaq́, Pannonos longa in caſtris expectatione grauati, quum Lupo gentili lingua conclamaſſent, inuito rege, ad propria redierunt. Albertus aduerſa ualetudine correptus, itinere non intermiſſo quum Viennam contenderet, inualeſcente morbo, diem clauſit in oppido Neſine, quum biennio ferè regnaſſet, anno Salutis milleſimo quadringenteſimo undequadrageſimo, relatusq́ Albam, ibi ſepulturę honorem ſortitus eſt. Eliſabeth, uxor Alberti ferens uterum, poſt uiri mortem rem tenuit. Ambigētibus Vngaris, utrius ſexus æditura partum foret, Eliſabeth in deteriorem magis inclinabat, & puellam fore certis argumentis augurabatur.

Itaque ea auctore, regni principes miſsis legatis euocauerunt Vladiſlaum Lituaniæ

niæ ducem, fratrem Chaſimiri Poloniæ regis. Interim regina puerum peperit, cui nomen Vladislaus etiam fuit. Verùm ſerò reuocatis Senatoribus, Vladislaus dux in Vngariam magnis itineribus, rapto uenerat agmine, plurimorum ſtudijs exceptus ad regnandum: nec eo ſecius Eliſabeth, cum ſuæ factionis hominibus, inſantem quatuor à partu menſium detulit Albam, coronaꝙ de more ornatum, peractis ſolennibus, Viſſegradum redijt. Tenebat Vladislaus Budæ arcem, ſponte à præfecto facta deditione. Diadema ſecum regina ſeruandum aſportauit, eluſiſque proceribus, & filium & coronam emandauit ad Fredericum Stiriæ ducem, qui creatus Romanorum rex erat, & pueri conſanguineus. Quumꝙ uaria fortuna diu certaſſent, Vladislai factio ſuperior fuit, opera præcipuè Ioannis de Hunyad, à quo Mathias Vngariæ rex originem traxit, Vladislausꝙ rex appellatus, inſigne capitis accepit. Per eoſdem dies ipſe Ioannes de Hunyad Vaiuoda Tranſyluanus, aduerſus Turcas ſeliciter ſæpe pugnauit, Agebatur de conditionibus pacis inter Eliſabeth & Vladislaum, per legatum quẽdam de latere, quum repentè Eliſabeth è uita exceſsit. Induciæ annorum decem, Turcas inter & Vngaros pactæ ſunt, quas Vngari graui ſua clade uiolauerunt. Nam commiſſo prælio, rex Vladislaus in acie deſideratus, & ipſi fuſi ſugatiꝙ, maxima accepta clade uix euaſerunt, anno principatus Vladislai quarto. Rebus afflictis, Vngari animum appulerunt ad Ladislaum puerum, Alberti filium, quem apud Fredericum educari demonſtrauimus. Habitoꝙ ſolenni conuentu totius gentis in campo Racos, anno Salutis milleſimo quadringenteſimo quadrageſimoſexto, uno conſenſu regem creant Ladislaum, tutoremꝙ impuberi dant Ioannem Hunyad Vaiuodam, moderaretur omnia, quouſque rex integræ eſſet ætatis. Is Ioannes, accepta tutela, nihil habuit antiquius, quàm Drakul ulciſci, & eum quoꝙ Vaiuodam, qui Ioannem detinuerat in uinculis, ad uſque ſuperioris Vladiſlai mortem. Expletoꝙ eius pœna animo, rebusꝙ pro tempore compoſitis, Ioannes & Vngari, à Frederico diadema, regemꝙ ſuum repoſcunt, Optimatesꝙ unà cum Ioanne, Viennam regem ſalutatum profecti ſunt. Ipſeꝙ Ioannes titulo comitatus Byſtrienſis honore iureꝙ donatus eſt à rege, nec non inſignibus rubri Leonis in albo campo. Per eoſdem dies, Nicolaus Quintus Romanus pontifex omnes cruce ſignatos euocauit, duceꝙ Ioanne Capiſtrano, uiro ſummæ ſanctitatis, eius ſectæ, quæ Minorum dicitur, in Pannoniam finitimaꝙ loca miſit, ut bellum cõtra Turcas gererẽt. Nam Mahumetus Amurathis filius, obſidione Conſtantinopolim cinxerat, & antequàm noſtri auxilio irent, expugnauit.

Ladislaus annum agens quartumdecimum, Chriſtiani natalis anno milleſimo quadringenteſimo quinquageſimo tertio uenit in Vngariam, bienniоꝙ pòſt Mahumetus uictoria Conſtantinopolis elatus, Vngariæ fines ingreſſus, obſidione cinxit oppidum Nandoralbenſe, Quumꝙ rex Ladislaus, & comes Vdalricus, Ladislai maternus auus, cuius conſilio gerebat omnia, Viennam fuga petiſſent, auderetꝙ nemo cum tam numeroſo horrendoꝙ hoſte congredi, Ioannes Vaiuoda comes Byſtricenſis ultrò nomen dedit, & ab omnibus deſperatam ducis prouinciam ſumpſit, hortatuꝙ Ioannis Capiſtrani plurimi mortales eum ſequuntur. Primumꝙ natali prælio Fortuna fauit Vngaris, deinde machinis tormentisꝙ mœnibus, intra quindecim dies, ex quo uenerant, adeo concuſsis, ut leui momento caſura uiderentur, circa arcem acri pugna diu certatum, uerſaꝙ Fortuna ab Vngaris ad Turcas aliquoties eſt, ad ultimum fuſus, ac in fugam uerſus, omnia opera machinasꝙ amiſit. His ita geſtis, comes Byſtricẽſis incidit in aduerſam ualetudinem, ex qua paulo pòſt moritur, Vladislao Mathiaꝙ ſuperſtitibus liberis: haud ita multo pòſt, & ipſe Ioannes Capiſtranus ab humanis exceſsit. Ladislaus interea, quem Viennã cum Vdalrico profectum demonſtrauimus, in regnum redijt. Quumꝙ comes Vdalricus in caput filiorum Ioannis Vaiuodæ nefaria moliretur, ab Vladislao Vaiuodæ liberûm natu maximo præuentus, in arce Nandoralbenſi ſuſceptus hoſpitio, ab Vladislao trucidatur. Ea cædes admiratione formidineꝙ regem ſimul & principes Vngariæ perculſit

culſit,indeq́ ſtatim mouerunt uerſus oppidum Themeſuar.Ipſeq́ Mathias Vladiſlai frater,alter Vaiuodæ filius,& Eliſabeth Mathiæ mater,obuiam progreſsi,regem benigno hoſpitio ſuſceperũt,ab eoq́ ueniam cædis Vladiſlao facilè impetrauerunt, affirmante,inuito rege ſe non perſequuturum comitis Vdalrici mortem. Verùm quum Budam ueniſſet,aſsiduis quorundam ſuaſionibus inſtigatus, ab Vladiſlao pœnas ſumere ſtatuit:ſed expectabat occaſionem,ut uno tempore,unaq́ cauſatione & Vladiſlaum ultimo ſupplicio afficeret,& Mathiam fratrem in carcerem conijceret.Interea crebris nuncijs afferebatur,adeſſe Turcarum copias:ac Vlàdiſlaus exemplo patris in eas iturus,quum bello neceſſaria pararet, hortantibus ijs qui maximè eius optabant necem,dedit operam ut Mathias quoq́ ad regem ueniret,ut per eius abſentiam uicem perſonamq́ ſuam ſuſtineret:oblitus mandatorum patris, qui moriens uetuit,utrunque ſimul apud regem uerſari. Simulac itaque Mathias Budam uenit,ambos in uincula cõiecit, tertioq́ exinde die Vladiſlaus ſecuri percuſſus eſt. aiunt adhuc poſt tertium ictum,ut erat manibus poſt terga uinctis,ſeſe in pedes erexiſſe,atque multis audientibus expreſſè loquutum. Cõmouit Vladiſlai caſus multos,qui properè correptis armis,aduerſus ſontes inſonteſq́ iuxta debacchati,peruaſtatis igne finibus,ingentes ediderunt ſtrages.In ijs Michael Zilagij de Horogzeg, auunculus Vladiſlai comitis,Tranſyluanos aggreſſus,omnia breui redegit in poteſtatem.Quumq́ fracto carcere euaſiſſent aliqui,qui cum Mathia ſeruabantur in uinculis:ex eo,abducto ſecum Mathia,Viennam petijt,ibiq́ Mathiam Paulumq́ Modrat cuſtodiendos reliquit.Ipſe in Boemiã profectus eſt:Pragæq́ moratus aliquandiu,ſubita morbi ui correptus,paucis exinde diebus obijt,non ſine dati ueneni ſuſpicione,anno ętatis duodeuigeſimo,quoto tempore regnaſſe dicẽdus eſt:quia poſthumus à partu Alberto patri ſucceſsit,annoq́ Salutis milleſimo quadringẽteſimo duodeſexageſimo apud baſilicam Pragenſem ſepultus eſt.

Allato nuncio mortis Ladiſlai,Pannones uniuerſæ gentes indicto conuentu apud urbem Peſthenſem,de creando nouo rege agere cœperunt, unoq́ conſenſu ad Mathiam conuenerunt:accepta'que Michaelis Zilagij ſponſione, Mathiam fratris Ladiſlai necem non ulturum,ita eum abſentem regem appellarunt, hac lege,ut quinquennio Michael Vngarię rem gubernaret,quouſque Mathias imperio maturior eſſet.At Boemi Georgium de Podebra regem ſibi creãt,eum qui pro Ladiſlao puero iam defuncto Boemiæ præfuerat.Hic Georgius,incertum quomodo,Mathiam tamen habuit in poteſtate,ſeu uiuente adhuc Ladiſlao,ex arce Viennenſi deductum:ſiue poſt Ladiſlai mortem,falſo regis nomine ſignatis literis,non antea certè dimiſit,quàm filiam eius uxorem duxit.Connubioq́ iam celebrato,acceptaq́ à ſocero magna pecunia,uenit in Vngariam:primoq́ ingreſſus oppidum Straznice,plura domi foriſq́ egregia edidit facinora:ſextoq́ demum,quàm regnare cœpit, anno apud Albam capitis inſigne cæpit. Oppidum Iaycza ab obſidione Turcarum exemit,comitatumq́ Sirmienſem ab eorum populationibus.Boemum quoque Suyhlam,uirum bellicoſum:Fridericumq́ Romanorum regem,qui regnum Vngariæ affectabat,acie ſuperauit.Tranſyluanos,qui alio creato rege ab eius fide defecerant,recepit,& imperata facere compulit.Stephanum Vaiuodam,cum magna manu contra ſe uenientem noctis,ſilentio ſudit,fugauit'que. Sumpſit expeditionem contra Boemos Huſsitanos,quibus cum continenter bellũ ſeptennio geſsit,magnamq́ Boemiæ partem ſuo ſubiecit imperio:Boemi,æq́ rex appellatus,in urbe Olomucenſi de Boemia coronatus eſt.Archiepiſcopus interea Strigonienſis,& pontifex Quinqueccleſienſis,Cazimirum Cazimiri,Polonię regis filium,priuatis conſilijs euocant ad Vngarię regnum capeſſendum.qui potitus arce Nitrienſi,obſeſſus à Mathia,uix fuga in Poloniam euaſit.Ipſeq́ Mathias non contentus recepiſſe ſua,miſsis in Poloniam copijs,omnia cædibus impleuit. Quum'que Cazimirus in finibus Sleſianis res nouas moliretur,utrinque cõparatis ingentibus copijs,ad urbem Vratiſlauienſem caſtra caſtris contulerunt.Sed antequam de ſumma rerum dimicaretur,agi de

pace cœptum: qua firmata à bello diſceſſerunt. Inde Mathias exercitum reducens, oppidum Sabatz, Turcarum præſidio firmatum obſedit, atq; ui cepit. *Hucuſque tertia Bonfinij Decas,* Iterumq; bellum contra Fredericũ geſsit, multaq; iuris eius oppida redegit in poteſtatem, & in his urbem Auſtriæ Viennã. Habuit uxorem ſecundo matrimonio Mathias Aragonem Beatricẽ, Ferdinandi regis Siciliæ natu minorẽ filiam. Quumq; Turcæ maritimos Apuliæ fines occupaſſent, Mathias auxiliares Vngarorum copias miſit. Obijt nulla ſuperſtite ſobole, trigeſimoſeptimo, quàm regnare cœpit, anno. Vngariæ regnũ competitores ad ſe quiſq; trahebãt, Maximilianus Romanorũ rex, & Vladislaus Cazimiri Poloniç regis filius, quẽ mortuo Georgio de Podebrad, Boemi regẽ ſibi creauerãt ea lege, ut ſineret Huſsitanos ex inſtituto uiuere, quem Mathias (ut iam dictum eſt) magna regni ſui parte ſpoliauerat. Quumq; ſtatim poſt obitũ Mathiæ, Vladislaus Boemiç regnũ, Maximilianusq; Auſtriam occupaſſet, uterq; reginæ Beatricis (eius enim maxima apud Vngariç principes, ob naturç liberalitatem, auctoritas erat) gratiam captabat.

Quum uerò Maximilianus cunctaretur eam ducere, præuenit Vladislaus: adiunctaq; ſibi matrimonio Beatrice, ſuperior fuit. Ipſeq; paulo pòſt omnibus iam pacatis, Vngariç rex appellatus, inſigne capitis accepit: cum Maximiliano pactus, ut ſi decederet abſq; legitima prole, Vngariæ Boemiæq; regna ad eum eiusq; ſucceſsores peruenirent. Sed haud ita multo pòſt diuortium cum Beatrice fecit. nam regno priuatã compulit aſſentiri futuris cum altera nuptijs, affirmans nunquã ſecũ matrimonium traxiſſe: grandiq; pecunia ab Alexandro Sexto pontifice maximo impetrauit, ut ei liceret aliam ſuperducere. itaq; filiam domini de Candala Vaſconis, uxorẽ ſibi iunxit.

MICH. RITII LIBRI SECVNDI FINIS.

P. CALLIMACHI EXPERIENTIS ATTILA.

GOTTHOS, ſiue agri inopia domi laborantes, ſiue benigniorẽ cœlo terraq; patriam quærentes, Berith duce, ingenti multitudine originũ ſuarum inſulis auctos, excepit prius id littus Germani Oceani, cui hodie quoq; nomen Gotthiſcantia. Qua regione etiam poſtea improbata, ſub Filmiro, quinto à Berith rege, pulſis indigenis, Vlmerigorum terras occupauêre. Deinde uiribus animiſq; adauctis, cæteras penè omneis terrarum orbis partes, uaria bellorum fortuna euentúque peruagati, cum interim alij atque alij iugi ſucceſsione apud eos regnarent: tandem uerſi in Pontum, inter Bicem paludem & Boryſthenis oſtia ſedem cum cepiſſent, ad ſuorum ducum nomina ſuum accommodantes, qui propinquiora flumini tenuêre, Viſſogtthos, cæteri Oſtrotgotthos ſe appellauêre. Vnius tamen eiuſdemq; regis nutum omnes intuentes, inde ſubiectis ſibi Vandalis, Marcomannis, Quadorumq; nomine uniuerſo, circumtulere arma ad Septentrionem: quo tempore imperij eorum ſumma erat penes Emenricum Amalum. Quem plerique laudibus Alexandri Magni ęquandum putant, gloria rerum geſtarum, domitis ſubactiſq;, ductu auſpicijſq; ipſius Herculis, Roxolanis, Venetis, Helſtorumq; populis, cum nationibus cæteris, uſq; ad glacialẽ Oceanum. Eam gerendorum bellorum audaciam ac felicitatem, ſic undiquaq; à Gotthis ingenti nominis ſui terrore circumactam, florẽtibus tum maximè Emenrici rebus prouocatam, poſt multa certamina, uiciſſim aduerſo proſperoq; euentu commiſſa, ſubmouère procul à Bice, Pontiq; littoribus: tenuêreq; aliquandiu ſub imperio Hunni. De quibus tradita ab authoribus ſummatim repetam, quò uitæ, moribuſq; & bellis Attilæ ipſorum quarti à tranſitu in Europam regis explicandis, ſi qua humanæ uirtutis modum in eo uiro ſupergreſſa uidebuntur, relato ad Deos originis argumento, fidem accipiant. Scribunt plerique, Filmirũ Gotthorũ regem. Sed rerum antiqua-

rum

rum peritiores memoriæ proditũ reliquere, Idantirſum exercitu luſtrato, nonnullas fœminas, alirumnas Scythæ uocant, ultra communem aliarum ſpeciem corpore atq; indole auguſtas, Scytharum caſtris excluſiſſe, easq́; ſubinde in ſolitudine trans Mæotidem in Aſia agitantes, à Faunis & Satyris cõpreſſas, Hunnos genuiſſe quorum mox ſoboles tanta fœcunditate propagata, ut credi par foret, Deorum quoq; cuiuſpiam ad id operam acceſsiſſe. Sic geniti, ſic propagati, nullius uſquam diuinæ aut humanæ rei commercio, cum alio quopiam genere hominum habito, diu natalia loca, ab omnibus lingua, uictu, habitu, moribus diſcrepantes incoluere, ſine ullis ædificijs, ſub diuo paſsim, & tantum ferarum pellibus, aduerſus cœli terræq́; rigorẽ & tempeſtates circum tecti magis, quàm amicti, ſine ulla inter ſe cultus iactatione. Capitũ tegumẽta, galericuli incurui informesq́; ac multo informiores ex libro calcei, ſub hœdinis pellibus crurũ inuolucrũ. Sed nec ullo colendi agri ſerendarúmue frugum uſu cognito, uenatum, paluſtriumq́; arundinum radices (quas regio prædulces fert) pro cibo habuere: & eum quidem neq; coctum, neq; ſaporibus incitamentis'ue gulæ adulteratum, ſed aut in ſole, aut ſub alis calefactum. Non religio apud eos, numinis'ue ullius uel metus, uel reuerentia. Corpora hirſuta, facies terribilis ac minax, de ſæuientibus in filios parentibus ipſo natali die, marium ſcilicet omniũ genas candenti ferro inſecando, & ante primam alimoniam uulnerum patientiam incutiendo ex: quo ſine formæ uenuſtate ferè imberbes ſemper, cicatricoſa & ſulcata cute, tempeſtiuam pilorum gratiam non admittente. Cæterum ad robur, ualetudinemq́;, cum agilitate admiranda, tanta ſitis, inediæ, frigoris, cæterarumq́; humanarũ neceſsitatum tolerantia, ut uel exinde diuini in eis ſeminis origo argueretur. Argenti aut auri nec uſus, nec poſſeſsio: uilium ac promiſcuorum commercia permutatione exercentibus, diuitiæ ſolæ & gratiæ in armentis maximè equorum, quibus inſidere iam tum à pueritia honeſta meditatione aſſueſcentes, facilè poſtea nationes cæteras obeundis equeſtri diſciplina prælijs ſuperarũt. Iracundum, ſed per ſe deferens, nouarum rerum ſtudioſum, ac prædæ immodicè cupidum, paulatim deinde aut domi excogitata, aut peregrè accepta lanificij ratione, paulo humaniori habitu ſeſe excoluere. Religio quoq; inceſsit animos, ſuſcepta Iouis, Veneris, Mercurij, ſed in primis Martis ueneratione: quorũ deorum à Scythis myſteria cùm accepiſſent, etiam Scythicis nominibus appellabant. Sed & prædæ ſtudio graſſantes in gentes alias, ut quæque proximior erat, & minus ualida, à ſaxis ſuſtibusq́; uel duratis igne, uel cornibus exaſperatis, quæ tela à principio illis fuêre, ad noticiam prius armorum, deinde etiam ad uſum peruenere, arcuumq́; in primis. tantum ſtudium exercenda iuuentute impendêre, ut eos quoq; ipſos, à quibus ſagittandi peritiam accepiſſent, breui antecellerent. Iam tamẽ frequentibus incurſionibus rapinisq́; gladiorũ etiam ac loricarum ingentẽ numerũ adepti, iuuentutis ſuæ maiorem partem propè iuſtis armis ad Scytharum ſpeciẽ armauerant, cùm Baudetes, poſt regiam ſtirpem primæ apud eos nobilitatis, uenandi ſtudio ceruam inſequens, ſic ante ſe fugientẽ, ut laſsitudini mox ceſſura uideretur, non prius abſtitit, quàm ſuperata Mæotide, ſe uelut in orbem aliũ elapſum uidit. Cum itaq; cerua, quã oculis pedibusq́; ſubſecutus uſq; ad paludis extrema progredientẽ nuſquam appareret, in campis undiq; longè lateq́; patentibus, uenerabundè ſpeciemq́; & ſitum locorũ miratus, ſimul adoratis Dijs, in quorũ tutela regio foret, nec dubius ſecũ, numinis alicuius ductu ſe illuc uſq; perueniſſe, retro ad ſuos, ſeruatis ueſtigijs, cum gratulatione reuerſus, omnia ut acta erãt, & quę uidiſſet, exponit. Quibus auditis, qui ad id locorũ paludem imperuiam crediderant, erectis in ſpem lætioris fortunę animis, tum uero cupiditate intuendi ea quę à Baudete contrà ac prius opinabantur, audiebant, tumultuario conſenſu, Velambro regi ſuo prope neceſsitatẽ illuc mouendi impoſuere. Non prius tamẽ mota ſunt caſtra, quàm qui exploratum miſſi, haud difficilimi laboris rem fore tranſitum retulerant, tentatæque in euentum ſortes, fœlicem fauſtàmque migrationem portenderant. Superata igitur Mæotide, duce Baudete, poſitisq́; in Europa caſtris, primum impetum uer-

têre in Sarmatas, paludis extrema ſub oſtium Tanais accolentes: quos improuiſos, & nihil minus quàm bellum cogitantes adorti, facili negocio ſuperauêre: direptisꝗ ipſorum curribus, & magna iumentorū præda abacta, captiuis ſubinde armis, quicquid militaris ætatis incrine inter ſuos adhuc ſupererat, armauêre. Creuit (ut fit) animus uictoribus à re bene geſta, & multiplicata arma etiam fiduciam augebant. Itaꝗ per mediterranea in Daciam, Myſiamꝗ declinantes, cum Gepidis atque Alanis pari ac cum Sarmatis fœlicitate pugnauêre, hoſtibus nō tam armis cedentibus, quàm nouum trucemꝗ oppugnantium aſpectum non ſuſtinentibus. Difficilior res cum Gotthis fuit, exercitatis omnium ferè gentium bellis, & uictoriarum numero & magnitudine tum inſignibus, tum ſuprà quàm ut uinci ſe poſſe crederent elatis. Nam licet primus congreſſus Hunno ex ſententia ceſsiſſet, propter militarem ſeditionem apud Gotthos, ab Saro atque Amnio, inter primores gentis opibus atꝗ autoritate prępollentibus, contra Emenricum regem ſuum exicitatam, in ultionem coniugum ſuarum, quas uelut ad dominatum uiros incitarent, paucis antè diebus, iuſſu regio, equi caudis ſuis alligatas, non minus fœdè quàm crudeliter in partes lacerauerant. Qua occaſione ſeruata, cùm rex non minus ſenio (quippe quòd uigeſimum ſupra centeſimum annum ageret) quàm uulnere, quod in eo tumultu acceperat, cōfectus occubuiſſet, facile Hūni uictores euaſêre, pulſis Gotthis ad interiora Sarmatię, quà maximè in Septentrionem porrigitur. Sed Vinitarius, Emenrici fratruelis, ſuorū reliquijs collectis, imploratisꝗ à Vitulfo auo ſuo auxilijs, in ox tanta fœlicitate bis aduerſus uictores copias eduxit, ut maximam gentis partem deleuerit. Tertio prælio, in ipſo congreſſu ſagitta tranſuerberatus interiens, non eius tantum certaminis, ſed belli etiam totius uictoriam Hunnis reliquit, ſuis uerò parendi neceſsitatem. Nam exinde Gotthi Hunnis paruêre. Inter initia gerendarū rerum contra Gotthos, Mundruth, qui & Mazuchus dictus, mortuo Velābro, ſucceſſerat illi in regno. poſt quē licet Attilam Bledamꝗ filios reliquiſſet, tamen quia propter ætatem adhuc teneram principatui gerendo impares uidebantur, Hunni ſuarū rerum ſummam detulêre ad Hottarem & Rugilam, Mazuchi fratres, quorum ductu & auſpicijs multa & prędara geſſerunt: inter quæ memorātur in primis duæ in Burgundos expeditiones, propter utriusꝗ gentis maximè inſignes clades. Quandoquidem Burgundi, priore bello malis certaminibus re malè geſta, ubi rurſus cōtra ſe Hunnum mouiſſe ſenſerūt, ad diuinam opem confugêre: Chriſtianisꝗ myſterijs initiati, magno prœlio fulos hoſtes cæſosꝗ finibus ſuis exturbauêre. Hottari & Rugilæ ſucceſſêre Attila & Bleda, ſtatimꝗ à principio dominatus uertêre arma in Gepidas, fruſtra ſępe ab Hottare & Rugila tentatos. Sed affuit cœptis fortuna: quippe & ſupra ſpem conſurgendi ad arma rurſus, primo certamine cæſi, in deditionem uenêre Attilæ, qui cæteras ſubinde Sarmaticas nationes haud magno negocio ſibi ſubiecit. Ea dum gererentur, Viſſogothi ferentes indignè Hunnorum imperium, Daciam Myſiamꝗ utramꝗ incolendas à Valente Imperatore Romano impetrauerant. quibus perſequendis dum pararet Attila expeditionē, Bleda interijt. Et quia mors eius ſubita, uulgò dictū eſt, à fratre ueneno necatū, ut aut ſocium regni, aut æmulū ſubmoueret. perſolutis itaꝗ more apparatuꝗ regio iuſtis Bledę, Attila in Viſogotthos mouit: uictosꝗ Myſia, & ſubinde Dacia, in Pannoniam ſubſecutus eſt. Vnde feſſos cæſosꝗ multis ac magnis certaminibus, tandem commigrare in Gallias coegit. ipſe uerò uictoria illectus, in Thraciam & Macedoniam tranſcendit, penetrauitꝗ uſꝗ ad Achæos, ad Aegeum mare. Quæ res compulit Martianū, qui Orientale tenebat imperiū, ut cum Perſis & Vandalis, qui in Aſiam ſe receperant, pacem firmaret. uolebat enim ſtabilitis trans Pontum rebus, Hunno occurrere. Sed Attila, ſeu affuturi Martiani cum ingentibus copijs fama motus, ſeu territus oſtento, quod ſereno & tranquillo cœlo, nemine impellente tabernaculum ipſius corruit, cùm renunciaretur pacatam eſſe Aſiam, Martianumꝗ Conſtantinopolim properare, conuerſo agmine redijt in Pannoniam, ibiꝗ ſedem ſuam ponere conſtituit. Simul locorū captus amœnitate, ſimul perſpecta op-

portuni

portunitate retinendis ſub ditione ſua nationibus, quas deuicerat, quód uelut in ceruice illarum poſitus, omnem tumultuandi facultatem omnibus ademptuꝛus appareret: nec minus magnis & frequentibús fluminibus undiꝗ circumſepta regione, à ſubitis quorumcunꝗ incurſionibus tutum fore ſe credebat. Sed & cogitationis ſuæ exitum per ſortes exploranti, fœlicia omnia & ſtabilia obuenerant. Captis igitur deſcriptisꝗ locis, per quę gentibus ſuis diſtributis, regionem munitam, clauſam inſultibus externis redderet, aliquantulùm temporis ſtabiliendis rebus ac regno ſuo totùm ſcribendis legibus, quibus agitarent inter ſe, abſumpſit. Putabat enim, cōſcriptis legibus homines fieri meliores, cùm intuerentur quotidie, quæ bene merentibus de communi utilitate propoſita eſſent præmia, & quæ flagitijs pœna immineret. cæterùm principem uiuam eſſe legem, in quo & laxamentū aliquod uitiorū uirtutumꝗ, pro conditione rerū atꝗ temporū cōpenſatione. Mox domi, & quacūque à Pannonia in Boreā & Subſolanū Europa porrigitur, pacata omnia & firma ſibi cū intueretur, reputans ſecū Gotthorū in Italia & Gallia ſucceſſus, ad Occidentale imperiū animū adiecit. Erat enim gloriæ ac bellorū percupidus: quibus gerendis tantundē cōſilij adhibebat, quantū ſtudij ſuſcipiendis. Et cū manu ſtrenuus foret, nō minus erat tēperatus. Cęterū ſupplicibus propè ad molliciē facilis: & qui in fidē ſemel receptos, in perniciē uſꝗ ſuā tueretur. Moliendis efficiendisꝗ reb. mira in eo tum dexteritas, tum uelocitas, & multo admirabilior ſubeundis periculis cōſtantia. Sed ut clementis animi in deditos ita inexorabilis in deuictos. Veſtitu quàm ſplendidiſſimo utebatur, putabatꝗ id ad maieſtatē pertinere. Inter prandendū raró ſedit: in cœna profuſus erat, cibūꝗ auidiſſime cōficiebat. Cęterū carne plurima ſe farciens, à pane ferè abſtinuit, ut qui inepti & pauci ſucci alendis corporibus eū arbitraretur: uino immodicè cū indulgeret in ocio, ſemper tamē ſibi ipſi cōſtabat. Religioni uerò, perſuaſionib.ꝗ de Dijs à gente ſua ſuſceptis uſꝗ ad ſuperſtitionē addictus. Dicebatꝗ, nullo ſanctius ſacrificio deos piari quàm ſi iuſtè & beneficè inter homines agitaretur. Incitabat autē exēplo ſuos cùm ad cęteras uirtutes, tū maximè ad temperantiam in bellicis expeditionibus, cū plerunꝗ aqua & plebeia pultę contentus in publico pranderet: exiſtimans eam tolerantiam humanarum neceſſitatum, quæ obſidendis expugnandisꝗ urbibus, tum itineribus ac reliquis munerib. obeundis militi eſt neceſſaria, nulla re magis impediri frangiꝗ poſſe, quàm delicatioris uictus conſuetudine. Pecunias, ueteri maiorum ſuorum inſtituto, propè contemnebat. auditusꝗ eſt ſæpe, cùm diceret, plus eſſe moleſtiæ in earum amiſſione, quàm in poſſeſſione uoluptatis. Armorum meditationes ad tyrones exercendos minimè neceſſarias arbitrabatur, quocunꝗ periculo ſatis ex tempore in ferēdis propulſandisꝗ uulneribus erudiēte. Statura corporis fuit infra mediocrem, pectore ac toris ſupra ſtaturā ſeſe in robur efferētibus: capite autem maiuſculo, aut erat, aut apparebat, ex oculorum orbibus, ad Sauromatum ſpeciem paruis: barba illi rara admodum, & iam tum raris adſperſa canis. at color, qui eius agreſte originis genus indicaret. Sermo horridus & minax, ac propter Barbaram pronunciationem auribus grauis. Inceſſu quoꝗ adeò geſtuoſus & compoſitus, ut uel exinde ſuperbiſſimi animi cōtraxerit infamiam. Accedebat uerò ad naturalem audaciam, periculorumꝗ cōtemptum. Martis gladius: quo accinctus, ſupra humanæ ſpei modum ſecurus, certaminibus ſe inferebat. Ferunt Scytham ex media plebe, cum res ab Hunnis contra Gotthos ad Bicem paludem gererētur, cruentum uitulæ ueſtigium retrò inſecutum, inueniſſe gladium temerè in campo iacentem, moxꝗ ad Attilam detuliſſe, cùm ille per quietem armari à Marte ſe uidiſſet, itaꝗ planè creditum ab Attila, ſibi deſtinatum diuinitùs eum gladium, ueluti ſubiugandi à ſe orbis terrarum pignus & ſubſidium. Adiectis igitur ad ſuos, quàm potuit, numeroſiſſimis copijs, ex Marcomannis, Quadis, Sueuis, Herulis, Turcilingis, Rugijs, quas omnes nationes iampridem dicto habebat audientes, unà cum Harderico Gepidarum, & Valamiro Oſtrogotthorum regibus, nec non Dietmaro & Vittimaro regulis, quingentorum milium expleuit exercitum. In qua multitudine pauci pro numero pedites erāt, impellendis enim con

turbandiſq; aciebus aduerſis, efficaciſſimum ſemper putauit Attila equorum impetum, humana inſidentis ratione directum. Cæterum ut, quod uiribus facile poſſe credebat, conſilio & ſine periculo aſſequeretur, præmiſit legatos Romam ad Valentinianum, qui benignè eum alloquentes, nunciarent, ſe bello accingi contra Theodoricum, qui Viſſogotthis in Gallia præerat: inſtituiſſe delere gentem publicæ omnium gentium pacis perturbatricem. Nihil ſibi rei cum Romanis eſſe, & uiros eos fortes ac bonos credere, quorum imperium & latè pateret, & æquiſſimo à ſubditis ferretur animo: pollicerentur præterea, ſi ex uſu fore appareret, initurum ſe cum illis fœdus: atq; amicitiam, uireſq; & conſilia communicaturum, quocunq; res ac diſcrimen uocaret. Haud diſſimilibus quoq; mandatis inſtructam legationem ad Theodericum miſit in Gallias, ut ſeparatim poſtea eos aggrediens, facilius utrunq; ſuperraret. Tranſmiſſo deinde Danubio, per mediam ferè Germaniam in Renum ſe conuertit, tam ſeuera diſciplina militem coercendo, in gratiam nationum quibus imperitabat, ut neq; libidinis neque auaritiæ tam diuerſarum gentium tantus exercitus ueſtigium poſt ſe relinqueret à principio: poſtea diuina & humana omnia, quacunq; progrediebatur, diripuit. Pacato enim agmine in Galliam properaturum, conuenerant in ſe pleræq; nationes, non ſolum negando commeatum, uerum etiam tranſitu arcendo, ut paludium ſyluarum ue aut fluuiorum opportunitates retinendi eam ſpem faciebant. Senſerat Valentinianus aſtu ſe peti, & ut conatus Attilæ illic retunderentur, miſit in Galliam Etium patricium, qui, ut erat uir non minus ciuilium artium quàm bellorum peritus, agendo ſuadendoq; attraxit nationes Gallicas, ut ſecum aduerſus tam terribilis hoſtis impetum progrederentur. Itaque conuenêre ad eum Luciani, Armorinani, Saxones, Riparioli, Brictones, Lambriones, tum Francorum rex Merouęus, & Alanorum Sangibanus. Viſſogotthum etiam mouerat non minus timor hoſtis, à quo uinci conſueuerat, quàm Etij ſuaſiones, ut percuſſo cum Romanis fœdere, ſocias copias aduerſus Atilam educeret. Bis eo anno luna defecerat, & frequens terræmotus urbes etiam nonnullas penè totas euerterat: & cum crinita ſtella noctibus aliquot ad occidentem apparuiſſet, uiſum eſt cœlum patefieri uelut ſanguineo hiatu, plurimis haſtis igneo ſplendore perlucidis: hiatum per tranſuerſum interſecantibus: quæ oſtenta, populorum animos religioſa formidine complerant. Itaque quo plus diſcriminis etiam uelut diuinitùs ſignificabatur, eo diligentius Theodericus atque Etius circumſpiciebant, præparabantq; omnia aduerſus Attilam: qui ut terrore ſui Gallorum in ſe animos à Romanis Viſſogotthiſq; auerteret, diripiendo incendendoq; uicos atq; oppida quæcunq; obuia, tranſgreſſus Renum, cùm Gundicario Burgundorum regi, prius quàm Etio atque Theoderico ſe cum ſuis adiungeret, uitam ſimul & copias ademiſſet. Peruenerat iam ad Cathalanicos campos, qui & Mauriaci uocantur. quo in loco cum uidiſſet ex aduerſo hoſtem tot fortiſſimarum nationum auxilijs inſtructum, appareretq; ad id peruentum eſſe diſcrimen, in quo non unius tantummodò prælij, ſed totius belli fortuna periclitaretur, Attila de uictoria exta cõſulens comperit, ſe pugna quidem inferiorem futurum: ſed eum qui ſummus erat in hoſtili acie, caſurum. Itaq; conuerſo in Etium animo, cuius uirtutem atq; ingenium cœptis ſuis maximè obſtiturum ſentiebat, etiam cum ſuorum clade pugnare cõſtituit. Non tamen prius, licet hoſtis explicatis ordinibus pugnã expoſceret, ſuos in aciem eduxit, quàm ſol uergeret in occaſum, ut ſi uinci contingeret, nox prælium dirimeret. ſecutuſq; eſt conſiliũ euentus in eo. nam nox quidem, animoq; & uiribus magnis accenſum prælium diremit. Cæterum non Etius, ſed Theodericus interijt. Parum tamen præſidij, fuſis fugientibuſq; Hunnis, fuiſſet in nocte, niſi ſe ad caſtra curribus obuallata recepiſſent, tanto enim ardore à uictoribus ubique cædebantur, quod actum erat de Attila, ſi aut abeſſe munitiones longius contigiſſet, aut aggredi & demoliri noctu ſine oppugnantium confuſione potuiſſent. Tradunt quidam, ſupra centum ſeptuaginta milia, ea in pugna cæſa. Alij à numero exprimendo abſtinent, ſed augenda cædis ſpecie ſcribunt, riuulum, qua modicè inclinant campi, allabentem, occiſorum ſanguine

auctum,

auctum, ſaxa etiam & cadauera euoluiſſe. Sed ut uincentiũ numerus maior fuerit, armiſq; & militaribus artibus inſtructior, nihil magis ad uictoriã feciſſe creditũ, quàm quòd Attila, ubi ſuos ad fugã inclinaturos uidit, ueluti fato cedens, prçliũ deſeruit. Poſtridie cũ Thuriſmundus Theodorici filius, ſimul dolore amiſſi patris, ſimul uictoria iuuenilem animum ſtimulante, caſtra oppugnaturus copias admoueret: Attila, quod ubi ad arma diſcurri cœptũ, maiorẽ longè, quàm putaret, ſtragẽ factã animo aduerteret, equorũ ſtratis in cumulũ cõgeſtis, ingentẽ ueluti pyrã excitauit, cui ſuppoſito igne, ſe ſuperinijceret, ſi caſtra capi contigiſſet: ne tot tantarũq; gentiũ & nationũ uictor, in poteſtatẽ eorũ, quibus ultro bellũ inferebat, uiuus ueniret. tubis tamen in portis cani prçcepit, ut eruptionis expectatione hoſtẽ eluderet. Cæterũ Etius forſan non reprehendenda, ſed parũ fœlici ſuſpicione ueritus, ne deleto Hunno, Romanis ſubinde difficilior res foret aduerſus Viſſogotthos, Thuriſmundũ ab inſtituto auertit, propoſito ei conſilio, paternũ regnũ, antequàm frater ſuus Valamirus cõmunire illic ſe poſset, præoccupandi. Qua monitione percitus iuuenis, cùm ſuorũ reliquias ſecũ trahens ad eã partẽ Galliæ, quã pater habuerat, citatiſsimo itinere properaſset; Attila noua ſpe erectus, ſolenne ſacrificiũ Marti celebrauit, uouitq; in annos ſingulos, rogansq; & ueniã petens, ut quç bello geſturus ſubinde erat, propitio & uolente ipſo ex animi ſui ſententia tranſigerentur. Moxq; in Tungros mouit, quorũ metropoli expugnata, promiſcuè in omnẽ ſexũ ætatẽq; deſæuiens, ad unũ omnes deleuit: quia cùm præmiſiſſet qui deditionẽ peterẽt, nõ impetrauerat. Nihil æquè admiratũ eũ ferũt à principio, quàm tormenta bellica, quib. grandiores lapides excutiuntur. Nã qui ad id locorũ miſſilia nulla noſſet, prçterquã quç altera manu tractari mittiq; poſſẽt, ubi uidit ingentibus ſaxis, uireſq; humanas excedentibus, non ſingulos milites, ſed ferè totos ſæpe manipulos proſterni, cũ terrore admirabatur. Et utcunq; ſeu Diuina ope, ſeu humano torquerẽtur ingenio, deteſtabatur, quaſi iniuſtũ genus auxilij, ſaxa uaſtiora quàm ut unũ corpus aut ferret, aut mitteret: mox tamẽ illis aſſueuit, nec expugnãdis modò urbibus, ſed cãpeſtribus etiã certaminibus plerunq; adhibuit. Profectus ex Tungris Trecas uenit, ubi Lupus epiſcopus, ſacerdotibus omnibus comitantibus, cũ ſacris, ſolẽniori apparatu & ceremonia, ad mille paſſus obuiã progreſſus, uenerabundè per frenũ equi arreptũ, ſuis ad uim armatis inſtructiſq; eũ ſubſequentibus, in ciuitatẽ perduxit, & tã pacata omni ſilentio, per portã alterã eduxit, ut tenuerit fama, captis tãtiſper luminibus, dũ prçterirẽt, nõ urbẽ, non circũfuſum ad ſpectandum populũ animaduertens, ſe per uaſtã ſolitudinẽ traduci exiſtimaſſe. Dimiſſus à Lupo, paulò pòſt aſſecutus eſt in uia pleroſq;, qui ciuitatis direptionẽ timentes, cũ liberis & rebus charioribus ad ſyluas properabãt. Inter quos mulier fuit, quæ decẽ filiarũ mater, minorẽ, quæ bima erat, linteolo ad collũ ſuũ alligatã apportabat, ſtimulans ſimul iumentum, cui ex reliquis teneriores duas ſuperpoſuerat, ſubſequentibus adultioribus cæteris, non tantum forma, ſed quadam etiam inter ſe ſimilitudine inſignibus: quæ armatorum ſuperuenientium terrore exanimes, matri ſe circumfuderant. At illa, iam pridem ſuorum patriæq; caſu, quam captam euerſamq; putabat, adflicta, tum uerò ad præſentem fortunam exanguis, & uix animi compos, omnia calamitoſa & fœda de ſe ac liberis animo ſibi præfigurans, in flumen, cuius in ripa ſubſtiterat, præcipitem ſe datura uidebatur. Cùm qui circumſteterant, admirati indolem & numerum filiarum, ab omni abſtinentes iniuria ad Attilam perducunt. mouit ſuapte natura mitem Regis animum, etiam ſæuiſſimis ingenijs ſpectaculum miſerabile, cùm mater, & quæ per ætatem mala ſua ſentiebant filiæ, pedibus ſuis effuſæ, lachrymis ac uocibus, quas inter deſyderium & tædium uitæ dolor metuſq; ſuggerebat, miſericordiam captarent. Itaq; clementer matrem eleuans, bono animo eſſe iuſſit, à ſe quidem ac ſuis inuiolatam fore: mox data ei non mediocri pecunia, ut exinde quoq; animi eius ſenſus, in tam naturæ raro, fortunæ uerò miſerabili exemplo indicaretur. Ad filias matri liberatas, adiecit etiam alios, qui unà fugiebãt, & quò uellent, omnes redire permiſit. Interea Turiſmundus, cõpoſitis rebus domi, cùm

Romani

Romanis iterum ſe coniungere pararet, Attila nouas copias ad ueteres adiecturus, rediit in Pannoniam. Et poſt paulo, ne ocium detrectandi obſequium materiam curamq́ ſuggereret militibus, quorũ animos labore ac periculis tractabiles mãſuetosq́ reddi compererat, tum rei malè geſtæ in Gallia pudore ſtimulante, uiribus & copiarum numero longè quàm prius ualidiorem exercitum ducens, per Noricos & Rhetos, licet aſpera pleraq; & ſalebroſa, uel prœaltis obſeſſa ſyluis prœdicerentur, in Italiam ſe conuertit, iræ ac minarum plenus, quaſi Galliarum uictoriam ex manibus ſibi Etius eripuiſſet. Putabat uerò, non tam facile Viſſogotthos Romano in Italiam affuturos, quàm ille Viſſogotthis affuiſſet in Gallia, eoq́ haud magno diſcrimine Italia potiri poſſe: qua ſub imperium ſuum miſſa, cæteras ſubinde nationes aut fœlicitati & gloriæ ſuæ, aut uiribus ſuccubituras. Non deſunt qui ſcribant, Bledam fuiſſe in Gallia cum fratre, ſublatumq́ de medio. Poſtea cum progrederetur Attila contra Italos, iamq́ ad expeditionem paratus equũ cùm aſcendiſſet, coruus ab ortu Solis aduolans, dextrum ipſius humerum propè inſedit, ſtatimq́ ſublime petens, paulatim ſic elatus eſt, ut tandem uiſum effugeret. quo omine ſupra modum lętus, fidens q̃mo uerat. Cæterum inter progrediendum, anguſtæ ac frequenter prœruptæ uiæ uix aliquando ternos armatos accipiebant, campeſtribus itineribus aſſuetos, tædioſa progrediendi mora per impedita montium iuga adeò adflictos habebat, ut conuertendi àgmen iraq́ & tædium ſæpè impetum ſuggererent, ſeditioſis uocibus, ut cuiuſq́ fortuna erat, inter milites erumpentibus. Sed Attila, ut erat difficultatibus interritus, ubi deſperatio maior immineret, accurrẽs docebat ad finem ſimul montium laborumq́ peragratis Noricis & Rhetis, perueniſſe. Iam inde Italiã perſpici, paruo impendio ſui illuc peruenturos, ubi eſſent terrarum orbis prœmium habituri. Mox tamen cum renunciaretur, Valentiniani Auguſti copias in ipſo Italiæ aditu anguſtias inſediſſe, tranſitu eum prohibituras, conuertit ſe ad Illyricum ac Dalmatiam: & Tragurium, Sibinicum, Belgradum, Iadram, Segnam, Polam, Parentum, Emoniam expugnauit, & diripuit. Verſusq́ iterum in Italiam, occurrentem ſibi Romanorum exercitum, haud procul à Tergeſtino ſinu, non uicit modò, ſed etiam propè deleuit. Et tandem per Carnos illapſus in Forum Iulij, Aquileiam tam obſtinato capiendi animo aggreſſus eſt, quòd cùm eam expugnare impetu primo non potuiſſet, triennio obſidere perſeuerarit. Erat maior obſidentium numerus, quàm ut tamdiu una in regione alì poſſet, cogebanturq́ tam homines quàm iumenta inſolitis ueſci alimentis quæ res diuerſa morborum genera in corporibus excitabat, uulgabatq́. Et cùm obſeſſi etiam frumenti inopia laborarent, non fames modò, ſed ualetudo etiam aduerſa, deſperatioq́ & tædium uictoriæ, Hunnicam tolerantiam uexabat. Et iam prope tumultum & ſeditionem res erat, indignantibus uociferantibusq́ militibus, Minimè ferendum, ſe bellicoſarum nationum omnium domitores, in curſu uictoriæ ſuæ, circa unius urbis mœnia, cum foueis turribusq́ & lapidibus pugnando conſeneſcere, ubi neq; prœmium neque gloria laboribus ac periculis par foret. Si, quantum poſſet aduerſus inanima, uulneribus & ferro imperuia, hominum uictor exercitus experiri placeret, duceretur ſaltem ad urbem Romam, quæ operæ precio imperij totius Italiæ expugnaretur. Præter id quòd parum momenti aut ad laudem, aut ad prædam, in direptione Aquileiæ: cedendum neceſſitatibus humanis, illicq́ pugnandum, ubi ferro, uirorum more, non fame ac laſſitudine, ueluti debilibus pecudibus, occumbendum. Nec in ſtationibus modò hæc, ſed paſſim per exercitum, ut referentium exquirẽtiumq́ ſua mala turbas fortuna congregabat. cùm inſpecta ciconia, quæ pullos ſuos ex arcis culmine, in quo nidum fecerat, aſportabat, capiendæ urbis nouam ſpem omnibus ingeſſit: aſſeuerante Attila, futurorum præſcias aues iamiam caſuram arcem relinquere. mox omni expugnandarum urbium apparatu murum aggreſſus, tanto ardore obſequentes ad primum impetum milites habuit, cum ipſe armis adhortationeq́ inſignis progrederetur, ut quæ triennio ſe defenderat, trium horarum ſpacio ciuitas caperetur. Direpta à militibus præda &: præter paucas fœminas, beneficio formæ ad libidinem reſeruatas,

tas, in omnes ſæuitum, propemodum rabioſè propterea, quod tam obſtinatè ſe defenderant. Traduntur cæſa illic ſupra trigintaſeptem milia hominum, & tandem urbs etiam incenſa, ſimul ut deleretur ignominioſum monumentum tam diuturnæ obſidionis, ſimul ut cæteris metus incuteretur. Fuit in ciuitate digna mulier, forma & diuitijs inſignis, ſed pudicitiæ laude in primis uenerabilis, quæ ubi Barbari hoſtis iram & libidinem, per omnia fœda & immania, uictoria abutentem uidit, uitam potius ſuo ſcelere, quàm alieno pudicitiam amiſſura, domeſticam turrim, præterfluenti Natiſoni imminentem conſcendit, obuolutoq́; capite, in ſubiectum turri gurgitem ſe præcipitauit. Perſeuerante uerò obſidione, Attila muros plærunq́; circuibat ſolus, mutatis ueſtimentis, expugnationi opportuniora deſignans. Itaq́; cum ſolitudo & ſilentium inuitaſſet aliquando, ut muro ſuccederet, incidit in armatos, qui longe uenientem cõſpicati, propere elapſi per cloacam ſub mœnibus ductam, in inſidijs expectabant, ignari tamen cum regem eſſe, ſed cupiebant exquirere per tormenta ab hoſtium exploratore, quid conſilij in exercitu, quæ'ue capiendæ urbis ſpes eſſet. Exorti igitur ſubito Attilam circunſiſtunt, & dum uiuum capere nituntur, abſtinent uulneribus, at ille, cui fuga intercluſa, defendiq́; ſe à tam multis haud magna fiducia eſſet, ut ſaltem non inultus moreretur, prærupta foueæ ſe occupauit, ut à tergo tutus, cum aduerſis tantùm modo rem gereret, ſed ut uidit uelut parci ſibi ab hoſte, & prope negligenter inſultari, ratus timorem, magno impetu & clamore proſiliens duos obtruncat, illatusq́; in alios, ut uia ferro patefacta, ſuburbani cuiuſdam maceriam ſaltu ſuperauit, præpetiq́; deinde curſu ad ſuos ſe recepit. Fertur eos, qui capturi ipſum circunſteterant, retuliſſe ſuis, cùm Attila ſe in uires collegit circumſpectans, quà impetum faceret, apparuiſſe in oculis nitentis clamantisq́; cœleſte quiddam, & ſcintillas igneas quàm ſimillimas uigori, qui deorum oculis ineſſe creditur. Dum oppugnaretur Aquileia, Taruiſium ac Verona, ſponte imperium Hunni ſuſcepêre, illud authore Helmundo Antiſtite, hæc Diamerico. Cœptumq́; præterea condi Vtinum ab Attila, ut ſi res infecta, ab Aquileia humanæ neceſsitates diſcedere coegiſſent, eam munitionem poſt ſe relinqueret, ueluti liberi regreſſus pignus ac ſubſidium, ſi quid præter ſpem ſibi in Italia contigiſſet. Digreſſus inde Concordiam, cuius murum primus inſcendiſſe creditus, mox Altinum, Patauium, aliasq́; nominis & momenti minoris, quàm plures urbes captas, prope funditus deleuit. Vir enim natus educatusq́; in caſtris, & campeſtribus aſsuetus munitionibus, muros, urbanaq́; ædificia, rebellandi animos opportunitatemq́; ciuibus ſuggerere arbitrabatur. Venit ad eum poſt uictoriam Patauium, Marullus Calaber, Poeta eius temporis egregius, compoſitumq́; in adulationem carmen recitauit. In quo ubi Attila per interpretem cognouit ſe Deum, & Diuina ſtirpe ortum uaniſſimè prædicari, aſpernatus ſacrilegæ adulationis impudentiam, cum Authore Carmen exuri iuſſerat, à qua ſeueritate ſubinde temperauit, ne Scriptores cæteri ab laudibus ipſius celebrandis terrerenter. Par ſpecimen magni & ſeueri animi dederat paulo antè, ab Aquileia Concordiam petens, medio fermè itinere, in uico ignobili. Circulatores plærique ætate ac uiribus integris, ſpe mercedis illecti, per infeſtos enſes nudi miris flexibus agilem ſaltationem coram ipſo quum exhibuiſſent, cæteris ludicro cum admiratione exhilaratis, Attila indigne ferens, tam robuſta corpora, & quæ omnia militiæ decora implere poſſent, circumforaneo mendicabulo adulterari ac proſtitui, iuuenes ad ſe uocat, ſtatim armari facit, tum armatus ipſe, ſaltuq́; in equũ receptus imitari ſe iubet, quod quum armis inſueti efficere non poſſent, rurſus prouocauit ſagittando. Sed cum neq́; arcum tendere, neq́; ſagittam neruo applicare ſcirent, tam diu uictu tenuiſſimo tradidit macerandos, quàm cibum longiſſimo interuallo propoſitum ſagitta contingerent, & armati in equum dextra læuaq́; tam facile, quàm paulo antè nudi per gladios ſalirent, uſusq́; eſt eis poſtea fortiſsimis commilitonibus ad plæraq́; difficilia obeunda. A' Patauio per Venetiam ducens ad læuam, Vincentiam prius, tum Brixiam, Pergamum uelut continuato impetu expugnauit, ac diripuit. Sed ab igne ubiq́; temporatum quanquam portæ inſultans, cũ caperetur Brixia,

ſum

ſum populum unà cum ædificijs incendio delere. Sed & Vincentiæ ad foueam, qua
ciuitas ambitur, cæteris tam altitudine aquæ inexplorata, quàm lubrico per procliue
deſcenſu territis, hæſitantibusq́ in margine, præcipiti curſu deſiliens in aquam, papil
lis tenus extantem, ad murum euaſerat, recurrensq́ ad accliuum, uerecũdia ſuos ade-
gerat, ut muro ſuccederent tanta feſtinatione, dum quiſq́ prioris tarditatis pudore,
primum deſcendendi decus exoptat, quod plærięq́ attrahendoq́ & impediendo ſe ui
ciſſim, à cliuo in profundiorem aquam dilapſi, ſimulq́ impliciti tenentium eluctan-
tiumq́ ſpecie, ſubmerſi ſunt, priuſquam in ciuitatem tranſcenderetur. Circumuaſta-
ta exinde Aemilia, pluribusq́ ſolo æquatis urbibus, cum Rauennam obſideret, To-
nes Epiſcopus cùm uniuerſo populo, candidatus ac ſupplex, ſuſcepto imperio, ut ci-
uitati ædificijsq́ parceretur, obtinuit. Victoriæ tamen ingentem ſpeciem præbuere
fores urbis à uictis depoſitæ, pedibus intrantis, & per aduerſam partem exeuntis ex-
ercitus ſubiectæ & calcatæ. Mox in eo loco caſtra poſuit, ubi Mincius amnis Pado
illabitur. Nam & ſi animus ad imperij caput Romam feſtinabat, anxius tamen erat
ſecum, propter Alarici Gothorum regis euentum, qui captæ direptæq́ à ſe Romæ
haud multum ſuperuixerat. Deliberanti igitur, ſuam ne fortunam ad excidium Vr-
bis ſequeretur, an illius fatum deuitans, per Picenum in Samnium, reliquamq́ Ita-
liam uſque ad fretum Siculum uictorem exercitum prius circũduceret, accurrit Leo
Pontifex maximus, doctrina & ſanctitate inſignis, qui poſitis pontificalibus orna-
mentis, oratione atq́ habitu miſerabili, pacem Italiæ impetrauit. Ferunt Attilam, di-
miſſo ab ſe Leone, cum interrogaretur à ſuis; cur hoſti ſe tam facilem præbuiſſet, aſſe
ueraſſe uiſum à ſe iuxta illum, cùm pacem peteret, humana ſpecie auguſtiorem iuue-
nem minari ſibi mortem, ſi paci aduerſaretur. Qui uerò miraculum excludentes, ra-
tionibus coniecturisq́ humanis factum expendunt, putant Attilam, aut tractabili
mitiq́ natura ſua in ſupplices id præſtitiſſe, aut ingenio Leonis & doctrina uictum.
Cùm ille omiſſa Italia, quæ ſponte uictoris nutum ſpectatura eſſet, ſubigendos Viſ-
ſogotthos in Italia perſuaſiſſet, quæ una gens in toto orbe Hunnici imperij æmula
atq́ hoſtis eſſet, id utique nõ ambique inter milites ioculariter iactatum, Haud imme-
rito Leoni ceſſiſſe, in Italia, qui Lupum in Gallia reformidaſſet, plusq́ cohibendo At
tilamomenti habere ferarum nomina, quàm hoſtium armatas acies. Interea hono-
ria, Valentiniani principis ſoror, cùm ſeuere admodum à fratre ultra legitimos an-
nos domi ſeruaretur, per Eunuchum ſuum clam ab Attila inpetrauerat, ut ſe in ma-
trimonium peteret, itaq́ cùm firmata pace, in Pannoniam retro ſe conuertiſſet, Lega-
tos ad Valentinianum miſit, qui ſuaſionibus minas adijcientes, concedi ſibi poſtula-
ta peruicere. Habebat Attila more gentis ſuæ uxores plures. cæterum priuſquam Le
gati Roma reuerterentur, captus ſpecie puellæ, fama ac nobilitate inter ſuos eximiæ,
cui Hildico nomen fuiſſe traditur, eam quoq́ ſibi coniugauit, hauſtoq́ immodice ui-
no in nuptiali conuiuio, cum ſupinus obdormiuiſſet, ſanguis per nares erumpens, ui
talium ſpirituum meatus intercluſit, ſubitoq́ extinctus eſt, qua nocte Martianus Im-
perator Conſtantinopolis per ſomnium uidit, arcum illius fractum, quo genere ar-
morum Hunnos maxime excellere diximus. Poſtridie cùm Rex præter conſuetudi-
nem ad dei multum conquieſcere uideretur, miniſtri id primum noui matrimonij
uoluptatibus tribuebant, indulgebantq́, qui mox in ſuſcipionem uerſi, intimo cubi-
culi reſerato, mortuum inuenere. Puellam uerò ſic iuxta eum iacentem, ut quæ time-
ret dormientem excitare. Quæ cùm renunciaſſent, planctu & lachrymis uniuerſa re-
gia completa, uariæq́ erant accurrentium acclamationes, inter mortui Regis laudes
& deſyderium, ſemitonſis deinde capitibus, laniatoq́ more ſuo uultu, elatum cor-
pus. Vbi equeſtres ludos concelebrauere, ſepulturæ mandarunt, non ſine paluda-
mentis, phaleris, ſignisq́, & alijs militaribus imperatorijsq́ ornamentis, quæ ille ua-
rio ex hoſte attulerat, uixit annos ſex & quinquaginta. Signa uerò mortis præceſſe-
rant, quod reuertenti ab Italica expeditione, in tranſitu Lici amnis, qui Rhetos diui-
dit à Vindelicis, mulier phanatica temerè in equum inuecta clamauit ter, Retro.

Equusq́

rio ex hoſte attulerat, uixit annos ſex & quinquaginta. Signa uerò mortis præceſſerant, quòd reuertenti ab Italica expeditione, in tranſitu Lici amnis, qui Rhetos diuidit à Vindelicis, mulier phanatica, temerè in equum inuecta clamauit ter, Retro. Equusq́ꝫ, quem propè in delicijs habebat, ipſo nuptiarum die, nullo ægritudinis ſigno præcedente, ſubitò interijt. Et nouæ nuptæ cubiculum intrantis pes dexter, ſic limini impactus eſt, ut præ dolore aliquantiſper aſſederit, auditaq́ꝫ eſt eius uox dicentis, Si tempus eſt, ueniam. quibus uerbis mortem in dolore compellaſſe crediderе. Sed & cœlo eius uiri curam fuiſſe teſtatus eſt cometes., qui ante obitum ipſius, ter ſeptem noctes ad uernum ſolis exortum apparere perſeuerauerit. Sunt, qui ſcribant Attilam reuerſum ex Italia, iterum contra Viſogotthos arma mouiſſe, uarioq́ꝫ præliorum euentu bellum inter eos aliquandiu extractum, ſed tandem in eiſdem campis, in quibus ab Etio debellatus prius fuerat, uictum, fugatum, & poſtea à Viſogottho, exitu, quo deſcriptum eſt ſuprà, interijſſe.

P. CALLIMACHI ATTILAE FINIS.

ORNATISSIMO VIRO D. SEBASTIANO Hallero, Legum imperialium Doctori, Vincentius Opſopœus.

ESTI *ſereniſſimus rex Ungariæ Matthias Coruinus, plura uirtutum ſuarum monumenta poſteris reliquerit, ut non admodum earundem præconem & teſtem requiras (nam uirtus per ſe ſatis clara & æterna eſt:) tamen cum inter alia literarum egregia monumenta, ex illius bibliotheca ad manus meas peruenerint, maximè beneficio illuſtriſſimi Principis Georgij Marchionis Brandeburgenſis, Principis noſtri clementiſſimi, huius eximij Poetæ T. Alexandri Corteſij uerſiculi, in eius laudem conſcripti: non paſſus ſum, ut illi ipſi diutius in tenebris deliteſcerent, cùm luce ſint digniſſimi, cùm ob tanti Principis & bello & pace maximi immortalem gloriam, tum iſtius Poetæ mirificam eruditionem, & ingenium ſingulare. Fuit hic unus ex numero, quot feliciſſimum illud & politiſſimum Angeli Politiani ſeculum produxit, quo nunquam felicium ingeniorum uberior prouentus extitit. Qui, ſi ad iuſtam ingenij maturitatem perueniſſet, num priſcis Poetis immeritò annumeratus eſſet, huius lucubrationis fœtura documento eſt. Hos autem uerſiculos, ornatiſſime Sebaſtiane, meritò tibi dicare uideor, non tantum ob id quòd homines muſicos incredibili quodam amore complectaris, ſed quòd ipſe inter eximios Poetas honeſtiſſimum locum obtineas: hoc eſt, quòd omni humanitate, amore, ſuauitate, lepore, gratia, uenere, facetijs, urbanitate, comitate, ciuilitate, neq; non eruditione, & multarum rerum cognitione, unà cum iuris ciuilis ac pontificij prudentia, omnium mortalium es exculτiſſimus & excellentiſſimus. Quapropter hoc amoris erga te mei pignus non grauatè accipe, & uale ex ſententia. Ex ædibus noſtris Onoltzpachij, Idibus Iunijs: Anno*

M. D. XXXI.

T. ALEXANDER CORTESIVS, REGI MATHIÆ CORVINO, IOANNIS CORVINI FILIO, VNGARIAE, BOEMIAE, DALMATIAE, CROAtiæ, Ramiæ, Seruianiæ, Gallitiæ, Lodomeriæ, Romaniæ, Bulgariæ: Duci Auſtriæ, Sleſiæ, Lucemburgenſi: Marchioni Morauiæ, Luſatiæ: optimo fortiſsimoq́ Principi, ob rempublicam Chriſtianam conſeruatam, & imperium regni Vngariæ propagatum inſignibus uirtutibus eius domi foriſq́,

S. P.

ETSI nihil difficilius uidetur, optime Rex, quàm de te ſcribere, in quo omnis eſt laus imperatoria, & digna Principe uirtus: tamen quum exiſtimarem, ſi non facultatem, at certè uoluntatem hanc optimum quemq́ probaturum, mouererq́ admiratione rerum à te geſtarum, ſcripſi de tuis laudibus Libros duos. Et quum bello & pace æquè clarus ſis, uno res bellicas, altero pacis artes ſum perſequutus. Mitto priorem hunc: ſecundum, qui adhuc eſt in manibus, paulo pòſt miſſurus. Nam ne hunc ipſum quidem nunc mitterem, niſi indignum putarem, quæ ab alijs legerentur, ea tibi, cui dicata ſunt, eſſe ignota. Leguntur autem, non quia ſint ſcripta eleganter, (parum enim aut ingenio aut doctrina ualeo) ſed quia tuas & ueras continent laudes quæ ita paſsim amantur, celebranturq́, ut & quoquo modo ſcriptæ delectent: & qui eas ſcripſerit, charum omnibus reddant. Nam quum omni es laude cumulatus, tum maius quiddam atq́ præſtantius in te eſt, quàm quod ætas noſtra pati uideatur, & planè cum antiquitate conferendum. Quare urbs noſtra, dea (ut ita dicam) terrarum ac gentium Roma, unde tu originem ducis, tuis geſtit uirtutibus, tibi gratias agit. Ipſaq́, cui natus es, Reſpublica Chriſtiana, quò frequentius glorietur, in quóue magis conquieſcat, habet neminem. In tanto itaque totius orbis terræ conſenſu, ego quoq́ abſens atq́ ignotus feci hoc (qualecunque eſt) poema, ut ſimul immortalem tuam gloriam meis uerſibus uenerarer, ſimul egregiam in te oſtenderem uoluntatem. Tu uerò, ſi nunquam ab his ſtudijs te auertit cura regnorum, lege (oro) atq́ cognoſce: & ſi merui, in tuorum numerum adſcribe. Vale.

AD LIBRVM.

Chare liber, magnum qui iam uolitare per orbem,
Notus & argutis auribus eſſe cupis:
Qui cupis Arctoi tectis ſuccedere regis,
Numinis & propius ora uidere mei:
Qualiſcunq́, mihi multo uigilate labore,
I felix Genio candidiore liber:
Neu blatta informi lædat rubigine, nèue
Tempus edax noceat, neu mala lingua tibi.
Sic faueant Muſæ: & ſtudijs ſeruata nepotum,
Quæ canis, hæc olim ſecla futura legant.
Quantus & Alcides, & quantus nomine Achilles,
Matthias hominum peruolet ora meus.
Matthias, Romanus honos, cui uertice ſacro
Pierias laurus bellica fert hederas.

T. CORTESII DE MATHIAE CORVINI REGIS VNGARIÆ LAVDIBVS BELLICIS Carmen.

ILIACAS alij flammas, Thebanaq́ fratrum
Arma, & Iaſonijs inſignem heroibus Argo,
Aſtrorum curſus, & Ditis inania regna,
Fictaq́ Pierio referant miracula cantu.
Nos proprijs ſpectanda oculis, nos inclyta dextra
Facta tua canimus, quibus aurea ſidera uiuus
Tangis, & æthereas fama petis arduus arces.
Sed ſine te, nunquam tenues ad carmina tanto
Subſiſtant uires oneri. Tu numine toto
Dexter ades: da Mæoniam tua facta canenti
Matthia Coruine chelyn: ſi Delphica parent
Templa tibi, ſentitq́ frequens tua nomina Cyrrha,
Si Muſa, ſi Phœbus amant, hoc tempore ſolus
Carminibus ſi digna facis, quæ nulla uetuſtas
Deleat, annorumq́ graui ſitu obruat æuo.
Quamq́ abſens tanto rerum ſplendore tuarum
Excitor, aſſenſu laudum procul omnia plaudunt
Fortunæ momenta tua, neq́ clarius axe
Lumen ab Arctoo micuit: ſonat omnis ubiq́
Nomine terra tuo, & famam uaga gloria cælo
Terminat, immenſumq́ ingens accedit Olympum.
Non hæc ingenio complecti, aut uerſibus optem
Poſſe meis, cupido non ſi torrentia uati
Pieridum ſint ora nouem, ſit ahenea lingua.
Littoreas aliquis citius numerabit harenas,
Paruaq́ per denſum uolitantia corpora mundum,
Et tenues per inane globos, quàm ſingula uerſu
Expediam. Potui ſatius tacuiſſe, furentem
Ni dulcis raptaret amor, qui frena pudoris
Rumpit, & immenſo cogit decurrere campo:
Conueniunt omnes quando, tua cura, poetæ,
Certatimq́ nouas contendunt ſcribere laudes.
Nec bene Romano de nomine Muſa meretur,
Quæ tua facta ſilet. Regum tu maximus ille es,
Et maris & terræ domitor: tua fulmina paſſim
Horret Hyperborea regio Mæotica bruma.
Te duce tuta fides, tibi relligioſa parentum
Debetur pietas: in te fiducia duris
Militibus ſita, Threicij fera munera Martis
Te penes, in te anceps belli fortuna recumbit.
Tu uallum Italiæ, Romana palatia ſeruas.
Impia tu gentis contundis monſtra profanæ,
Biſaltamq́, Scythamq́ ferum: tu Norica uincis
Arma, & bellacem non uno Marte Boëmum.
Tu mores hominum domitas, & iura per urbes

Reſtitui,lapſiq́ potens ſuccurrere rebus,
In faciem antiqui mutas mala tempora cultus.
Verùm ego non Hydra magis indelebile collum,
Fœcundumq́ iecur Tityi conſumere poſſe
Deſperem,aut Ixionios firmare rotatus,
Quandoquidem primo tantarum in limine laudum
Hinc decus,hinc rerum incertam fert copia mentem.
Ac ueluti rubra dubitat rimator arena,
Quam primùm è uarijs gemmam legat,ardet hyaſpis,
Lucet onyx,uiridi radiat fulgore ſmaragdus,
In partes dubium uarias,& ſingula circum
Illum agit hærentem ſpectandi immenſa uoluptas.
Nam quid principiò referam?unde exordia ſumam?
Maiorúmne prius repetens exempla tuorum,
Meſſalas atauos memorem,ſtirpemq́ togatam,
Unde tuum magnis genus eſt auctoribus ortum?
An patris Hunniadæ tot bella exhauſta,tot annos
Perſequar,ut ſæuos toties diſiecerit hoſtes,
Fuderit ut dirum Taurini ad mœnia Turcam,
(Nunc Albam appellant)albent quando oſſibus arua
Biſtonijs,galeæq́ micant,effoſſaq́ pila,
Et madida humano pingueſcunt ſanguine gleba?
Sed genuiſſe tamen Matthiam,gloria maior
Quàm uarijs ſeptem bellis domuiſſe triones,
Et tetigiſſe altum uicina fronte Booten.
Romulea decus Hunniada memorabile gentis,
Quo duce Pannonium pulſauit ſidera nomen.
Non ulla pro laude,pater,nullisq́ triumphis,
Plus tibi res Itala debent,quàm pignore tanto
Fulmina quòd belli populo rediuiua Latino,
Et tanta euerſis peperiſti commoda rebus.
Tu nato concede tuo:quantumq́ priores
Viciſti,tantum uinci patiaris ab illo.
Non ſecus Aeacidem proles Pellæa Philippum
Fortior & bello Peleum ſuperauit Achilles:
Sic uinci Anchiſes nato gauiſus,& Aegeus
Magnanimum læto miratus Theſea uultu.
Atq́ equidem,naſci Romano ſemine,multum eſt,
Matthia armipotens:auctorum fortibus actis
Et genus & famam renouare,& fata ſuorum:
Scilicet ante alios curſu Neptunius auras
Altiùs efflat equus,uirtusq́ immiſſa propagat
Indole,diffuſas cognata in pectora uires.
In te creuit honos rerum ſucceſsibus auctus,
Et noua maiorum uirtus tua nomen obumbrat,
Sola bonis contenta ſuis,nihil indiga patrum.
Te uario caſti uenturum carmine uates,
Te cecinit multo quondam pius ore ſacerdos,
Quiq́ auium cantus,quiq́ ardua ſidera norunt,
Aut qui diuinum ſpirant ſub pectore numen.

Tum

Tum cælum ſua ſigna dedit, Phœbeaq́ lucem
Natalem prædixit aui, quum decidit æthra
Annulus, in gremium matris delapſus Elyſæ.
Ipſa ſub umbroſa, fatorum neſcia, quercu
Carpebat placidam ſecluſa in ualle quietem:
Huic puer in ſomnis, utero quem languida pleno
Geſtabat, ſubitò fœtæ circum ubera uiſus
Ludere, & infantis facto uelut agmine in ora,
Plurima præcipiti labentia flumina curſu,
Pectore ſub magno, dictu mirabile, condi.
Quum ſubitò gemmam, digitis quæ lapſa, iacenti
Errabat, roſtro præpes librauit acuto,
Inq́ ſinum celſa demiſit ab arbore coruus,
Et leuiter molli diſtinxit lumina penna.
Excidit extemplo ſomnus: tum læta ſalutans
Augurium, uerbis ſupplex his Diua precatur:
Corue ſacer, longa ſuperis gratiſſime uita:
Seu tu ſponte uenis, noſtri præſagus honoris,
Seu Pater altitonans cælo te miſit ab alto,
Adſis, & tanto fortunes omine natum.
Tu gentilis honor, cognomen nobile noſtri
Tu generis, te noſtra ferent inſignia ſemper,
Parq́ aquilis toto uenies uictricibus orbe.
At tu Rex superûm, primis cui pugnat ab annis
Hunniades, cui ſeſe ultrò deuouit, & omnem
Progeniem (quando eueniunt ſine numine nunquam
Iſta) tuo charum, felici lumine fœtum
Aſpice, & auſpicijs inſomnia læta ſequundis:
Ut quot ab innumeris manabant fontibus amnes,
Tot ſint regna meo latè parentia nato,
Undiq́ cæruleis circumdata regna fluentis.
Hæc ait, & tacitis ueneratur Numina uotis,
Pannonius quo more ſenex, aut Dalmata ſueuit.
Qui deſiderio cœli, terræq́, mariq́
Longum iter emenſus, tandem peruenit ad arces
Maxima Roma tuas, & flexo poplite ſupplex
Ardua clauigeri ſuccedit limina Petri.
Ipſe pius tremulis titubantia murmura labris,
Integrat ipſe preces: & cana fronte peractis,
Concretam uotis exemit pectore labem:
Non aliter cælum diuosq́ precatur Elyſa.
At pater omnipotens, melioris conditor æui,
Proxima maturi repetens iam tempora partus,
Atq́ animum caſtæ precibus commotus Elyſæ,
His incorruptam compellans uocibus ultrò,
Affatur Mariam: Quanquam facta impia cogunt,
O mater, diro pœnas de ſanguine ſumam,
Immittamq́ globos flammarum in uiſcera terræ,
Et genus humanum deleto ſemine perdam,
Iam pudet in noſtras armari Numina uires,

Quæ ſuperis depulſa polis, damnauimus Orco.
En rurſus fera bella cient, rurſusq́ Gigantes,
Monſtraq́ de ſuperis audent decernere regnis.
Pars quota terrarum reſtat mihi, poſſidet orbem
Turca ferox, Eurumq́ premit Magmedus & Auſtrum:
Nec patriam tantùm Solymam, nec Achaica tantùm
Regna, ſed Illyricum tenet, Epirumq́ ſuperbus.
Anguſto uix tuta freto Roma inclyta, diuûm
Roma locus, Roma imperij pulcherrima ſedes.
Quid memorem infandis tot diruta templa ruinis,
Dedecus in noſtrum, uerſum fasq́ omne, nefasq́,
Pollutamq́ fidem, & temeratas cædibus aras?
An fruſtra ignifera torquemus fulmina dextra,
Miſcemusq́ cauis horrenda tonitrua nymbis?
Me tamen Hunniadæ pietas mouet, actaq́ bello
Fortia, & effuſus noſtro pro nomine ſanguis.
Sed quoniam emeritum iampridem ſede locare
Siderea, certum eſt, & iam nunc filius illi
Naſcitur: hunc rebus bellantem imponere feſſis,
Hoc ſæuos ductore paro compeſcere Turcas.
Ergo age tu Lucina parens, tu maxima Iuno
Da faciles matri partus, natumq́ rubentem
Excipe: quumq́ ſuo uocem formauerit ore,
Fac Turcas puer ille meas ſe iuret ad aras
Igne ſecuturum & ferro, terraq́ mariq́.
Poſtquam alacres magnis uires firmauerit auſis,
Is premat immanes inuicto milite gentes,
Aureaq́ Arctois componat ſecula terris.
Hæc ubi dicta, polus tremuit, tremuere cauernæ
Tellurisq́ cauæ, & ſonitum maria alta dedêre.
Palluit anguiferis impexus crinibus ora,
Territus atq́ imo latuit Magmedus auerno:
Ceu latet in tonſo pauidus ſub gramine ſerpens,
Vicina apparet quotiens Iouis armiger æthra:
Dulcibus is prædam natis rimatur, & acres
Dat pennæ ſtridente ſonos, ſuper aera raptus:
Ille anceps glacie torpet, latebrasq́ propinquas
Intrat, & optatæ tumulo ſeſe abdit harenæ.
Interea charæ nullo languore parentis,
Continuò in dias ope numinis editus auras,
Ipſe puer ſtrictos primis uagitibus enſes
Compleſti, in patrijs repſiſti paruulus armis,
Militis exceptus manibus, plauſuq́ fauentum,
Odryſium tenero ſpirabas pectore Martem.
Qualis ubi in cunis genitus Ioue mollibus infans,
Eliſit geminos manibus Tirynthius angues.
At tibi naſcenti Fortuna innoxia plauſit,
Permulſitq́ manu blandum Rhamnuſia pectus:
Adſuit Æneadum genitrix formoſa Dione,
Gradiuusq́ parens, atq́ urbis Romulus author:

Exoriare,

Exoriare, inquit, noſtro de ſanguine tandem,
Magne nepos, patriæ decus & tutela ruentis.
Quanta tibi placidi fauet indulgentia cœli,
Qualibus Aegoceros radijs, quo lumine Mauors
Proſpicit, & quanto rutilus Ioue fulgurat æther?
Ingens Aetnæis ſtridet fornacibus enſis,
Ingentem Siculi formant thoraca Cyclopes,
En tibi iam rupes Vulcania tota remugit.
Incipe diue puer tenero uibrare lacerto
Tela uirûm, iam nunc animos oſtendis auitos.
Quippe his Scipiades oculis, hoc paruulus ore
Cæſar erat, ſic Coruinus mihi riſerat olim.
Aſpice, iam noſtri quantum ſtat roboris inſtar,
Fronte tibi, & patrios effingit imagine uultus:
Qualis erit, quum mœſtus Arabs, quum territus Indus
Cernet, adhuc ſupereſſe mea de gente nepotem,
Auſit qui domitis totiens iuga ponere Dacis?
Perge modo, non hæc equidem te oracula fallent:
O ſpes Auſonidum, & Romani nominis hæres.
Dixerat ipſa fouens gremio Tritonia Pallas,
Haſtam inſertabat dextræ, & Phorcynida læuæ,
Et paruo auratum capiti diadema locabat.
Ter lauro cinxere comam, ter blanda dedere
Oſcula, ter læta cecinerunt omina Parcæ.
Vix fari poteras, breuibus quum longa lacertis
Tela dari toruus, patre exultante, petebas:
Aſſuetus clangore tubæ, atq; hinnitibus ipſis
Lætari, & galeæ flammis ardore coruſca.
At non armorum ſonitum, pugnæ'ue fragorem
Conſerta horrebas, gemitus uoceſq; cadentum
Auribus intrepidis, tormentaq; pectore ſuetus
Audire impauido, quum ſaxea fulminis inſtar
It pila, flammiferi ſonituſq; imitatur Olympi.
Non amnis tumidi murmur, ſpumantiaq; undis
Aequora, non rapidis terrebant flamina uentis.
Sic in Chaonijs generoſæ uiuidus aruis
Pullus equæ, uiſoq; truci uenaticus apro,
Indolis ante annos catulus dat ſigna Moloſſæ.
Poſt ubi paulatim creuit robuſtior ætas,
Atq; metus expers adoleuit corpore uirtus,
Non tergo, ſed fronte uago notiſſimus hoſti,
Iam uolucres ſolitus curſu præuertere ceruos,
Flammea uel celeris ſaltu ueſtigia damæ,
Telaq; nunc arcu, nunc ſaxa emittere funda,
Aerea ſulphureis tormenta incendere tædis,
Murorumq; frequens lapſam ingeminare ruinam.
Ac uelut Heſperium Pœnus quum preſſerat orbem
Hannibal, aeriaſq; furens animoſa per alpes,
Et Pyrenæos raptauerat agmina ſaltus,
O quoties auſus uaſtos umbone molares

Pellere,centenis quoties occurrere telis,
Intactas ſuper ire niues,fluuioſq́ minaces,
Et tumidum audaci pelagus tranare natatu.
Quum trepidum genitor caſtris educeret agmen,
Ipſe author pugnæ ſtabas,& terga daturis
Firmabas dubium rerum diſcrimine pectus.
Quumq́ per inſidias à tergo inuaderet hoſtis,
Et furtim miſſas tremeret procul Alba phalanges,
Vertebas ſtrictis pauidas mucronibus alas,
Ceu ferus Aeneades, premeret dum Neruius arces,
Iulius emicuit,raptaq́ à milite parma
Reſtituit fuſos media inter ſigna maniplos.
Et quod defixum eſt Othomanni regis in ore,
(Vulnere quo turbatæ acies) tua dextera telum
Torſerat: auſpicio parta eſt uictoria tanto.
Inde chorus diuûm,cæliq́ exercitus omnis,
Pro te bella manu telis infeſta ciebant.
Ipſe pater ſuperûm,ſummo tibi Chriſtus Olympo
Propugnator erat:iam tum pia numina uoces
Audiuere tuas,& uotis annuit æther.
Ille Pharaonias ſummerſit fluctibus alas,
Ille & legifero Moſæ Deus adſuit,undas
Diijciens,mediumq́ uiam patefecit in æquor.
Nimirum Macedum populis,atq́ Alemannia pugnax,
Aduentu tremuere tuo,reſponſaq́ diuûm
Boſphorus,& Scythicis Hypanis procul horruit undis.
Interea Hunniaden,referentem ſigna cruentis
Turcarum ſpolijs,ne quid mortalibus ultrà
Viribus auderet maius,reuocare parabat
Iuppiter,& uacuo terræ decus addere cælo.
Iſq́ ubi labentes artus & frigida membra
Senſit,anhelantemq́ anima fugiente iuuentam,
Sic fatur moriens,actuq́ ita pectora firmat.
Nate mihi uita ſemper iucundior ipſa,
Flos regum,nate Auſonidum lumenq́ future,
Accipe,& hæc memori præcepta in pectore fige.
Nam te qui ſupra eſt annis,& uertice toto,
Fratrem,fata mihi comitem dant mortis acerbæ:
Iam propior mors atra ruit.quid lactea colla,
Quid flauos calido conſperſos ſanguine crines
Commemorem? Heu tenero ſanguis meus occidis æuo,
Proijcis & truncum ferro, ceu uictima,corpus,
O dolor,ô lachrymæ,dulcis Ladelae, tuorum?
Tu,cui felices oſtendunt numina curſus,
Qui patriam,nomenq́ feres ad ſidera noſtrum,
Vtere ſorte tua,nec fœdi carceris horror
Terreat,aut duri imperium crudele tyranni:
Inueniet fortuna uiam,uictorq́ redibis,
Quadriiugo inſignis ſubiecta per oppida curru.
Quum te Pannoniæ regem,te Myſia & alta,

..us Illyricis mundus uenerabitur oris,
Juaq; ferent ſeſe lætabitur omnis
...tens Europa tuo, & caput efferet aſtris:
..mplum nate tibi regnum, famamq; relinquo,
..aratum caſtris Hunnum, aſſuetúmque periclis,
Qui nulli inferior genti pietate uel armis,
Quiq; tuis nunquam deſit conatibus audax,
Aude omnes tentare uias hoc milite, & omnes
His belli contemne minas puer inclyte dextris.
Debellanda manu uariarum horrenda ferarum
Monſtra tibi, & multæ diuerſis finibus urbes.
Augendum bello decus, & ſudore paranda
Gloria. nam magnos fortunant Fata labores.
Ergo nec ſomno indecori, nec tempora ſegni
Perde ſitu, & patrem duris imitare ſub armis.
Incumbent alij Sarrano molliùs oſtro,
Argutas tenui ducent de gutture uoces,
Pulſabunt citharam melius, ſaltúque choreas
Intexent agili, & conuiuia lauta parabunt:
Tu bellare frequens, & uincere nate memento:
Hoc tibi erit ſtudium, regniq; extendere fines,
Exercere fidem, & contingere ſidera factis.
Ingredere, & tantos iam nunc ordire labores,
Iam noua pertentant moribundum gaudia pectus.
Hæc memorans dulci genitor dedit oſcula nato,
Et ſimul aſtrigeris conſcendit in æthera bigis:
Aelius ut Solyma uates leuis excitus aura,
Egit ſidereo candentes igne quadrigas.
Obſtupuit medijs agitantem in nubibus axem,
Sublatumq; polo nequicquam exclamat Elyſe:
Quò ruis, & dulcem linquis crudelis amicum?
Sic pater Hunniades cœlo ſeſe intulit alto,
Tum diua immenſo regnum paritura labore
Matthiæ Fortuna ſuo, fratrem impulit acrem,
Ulciſci patrium ferro decus, hoſte perempto.
Ipſius ante oculos Agelas regis, & ora,
Enſe uirum necat indomitum, patriq; parentat
Audax Hunniadæ natus, nec iura, nec arma,
Regalémue manum ueritus, faſcésue tremendos,
Sumeret ut meritas hoſtili à ſanguine pœnas.
At rex Pannonia tremuit Germanus in aula,
Inſontémq; dolis iuuenem, & nil tale uerentem
Occupat, ac multo fœdatum uulnere ſæuus
Imperat intonſa caput à ceruice reuelli.
Heu pietas: hæret uinctis poſt terga lacertis
Infelix puer, & crudelia fata moratur,
Terq; quaterq; ferus nequicquam fortia lictor
Colla ferit, crebriq; addit ſuper ictibus ictus,
Purpureo niueos humeros dum cæſa cruore
Inficit ceruix, & pulchros abluit artus.

Non

Non lachrymas pueri, non plebs, patriùs ue ſenatus
Continuit, triſteſq́; necem fleuere cateruæ,
Turpauit ſenior ſqualenteſ puluere canos
Danubius, gemuere alto ſub gurgite Nymphæ,
Et Riphæa iuga, & Boreæ glacie obſita tellus.
Sed non ille diu caſu lætatus acerbo eſt:
Dum noua regifico celebrat connubia luxu,
Interiit inter uina miſer libata, dapéſque,
Lætáque lugubri turbat conuiuia planctu.
Nil adeò certi miſeris mortalibus uſquam eſt.
Tu, uelut alterna Pollucis morte redemptus
Caſtor, Amyclæum ſtellis oſtendit honorem,
Et certam nautis tranquilla luce ſalutem:
Talis ades regno euerſo, patriæq́; ruenti.
Quum primùm lapſas miles tibi uictor habenas,
Et regni uaga frena dedit, ceruicibus ipſis
In ſolium regale ferens, fractuſq́; catenis,
Tradidit Arctoæ latè moderamina gentis,
Principiò infenſas acies, populóſque rebelles,
Impia non grati periuria militis ulcus,
Sub iuga depreſſo miſiſti regia collo.
Nec dum etiam primo ueſtibat flore nitentes
Barba genas, quum læta tuos Victoria currus
Circumit, & uirides ſubſtrauit Gloria lauros.
Prima triumphales fronti conceſſit honores
Seditio pacata tuæ, prima impulit armis
Diſcordes latè gentes frenare ſeueris.
Nec mora, Sidonio longè ſpectabilis oſtro
Sacra facis, ſacráſque Deum uenerans ad aras:
Vocalem ueluti fama eſt Dauida tonantem
Placauiſſe Deum, teneri fundamina regni
Dum iacit, & puram ſacris fert curribus arcam.
Macte animis, & chare tuis cæleſtibus Heros,
Qui ſancta imperij pietate exordia firmas.
Non uires, non arma magis, legúmue poteſtas,
Religione ualent: mundum terrore ſubactum
Hac regit, hæc ſauas moderatur numine gentes.
Protinus hoſtilem ductor capis acer laſam,
Inuictúmque doces vinci certamine Turcam.
Ac prius indomitum fugientia uertere cogis
Terga ducem: nec te belli uis ulla, nec ullus
Impetus auertit dura obſidione prementem
Mœnia, diſiectis donec patefacta ruinis
Intrâſti curru uictor ſublimis ouanti,
Et magnam infandis rapuiſti ex hoſtibus urbem.
Sed dum perſequeris uictricis præmia pugnæ,
Vlteriuſq́; trahis iurata ad prælia diuos,
Dira ſuperſtitio patrias inuaſerat urbes:
Huſſius huic auctor quõdam, nec templa, nec aras
Erexit ſuperis; & quæ conſtructa manebant,

Diruit

Diruit impius, infelix: ac peſte cruenta
Triſtia periuræ maculauit mœnia Pragæ,
Multaq́ de ſuperis demens infanda canebat.
Hinc ortæ monſtris facies, bacchataq́ paßim
Prodigia, Herculeis non contemnenda lacertis,
Tiſiphones atra ſtimulis accenſa fremebant.
Nec contenta ſuis iampridem finibus ingens
Bellua, Pannonias ſpiris inuoluerat ambas:
Mille manus illi fuerant, & cornua mille,
Et totidem intortis armabat colla colubris.
Quum procul obſeſſas regni circumſpicit arces
Tartarea labis tabo, ſic protinus orſus:
Quid Thracum ſequar indomitas, Arabumq́ phalanges,
Quos terra, & uaſtis dirimit mare fluctibus altum?
Monſtra domi uincenda mihi maiora ſuperſunt,
Inteſtina mei populatur uiſcera regni
Sacra lues, propiusq́ ſedens in limine labes.
Indigetes diui, patriæ tutamina noſtræ,
Et tu ſanctorum columen, Stephane inclyte, regum:
Si me cana fides, pietasq́ illæſa ciere
Bella iubet, medijs artus opponere telis,
Nunc precor, ô Superi, ſinite hac me ſternere dextra
Prodigium, diroq́ manus fœdare cruore,
Nunc ſinite his terris ſceleratam auertere peſtem.
His dictis, monſtrum patria ui perdere adorſus,
Non claua accinctus, non in certamina pelle
Veniſti: rigido pugnatum eſt undiq́ ferro,
Undiq́ commiſſa cumulatos ſtrage aceruos
Cernere erat. Tepidas Oderæ cruor inficit undas,
Inuoluitq́ ruens labentia corpora uertex.
Pars flammis ambuſta ſonat, piceoq́ crematur
Igne lues, nigris lucent incendia buſtis,
Et ſparſos rapiunt cineres in nubibus Euri.
Ergo uicta tuis portenta Boëmica telis,
Tempora uictrici flauentia fronde coronant,
Præceduntq́ duces onerati colla catenis,
Atq́ ſacerdotes cœtu comitantur honoro
Florentes uiſentem urbes, & uota ſacrantem.
Aurea cæſaries humeris uolitabat eburnis,
Lætaq́ purpurea flagrabant ora iuuenta.
Qualis ubi auricomos eduxit Lucifer ignes,
Vere nouo roſeus rutilo Sol enitet aſtro:
Sic formæ ſplendore nites, clarisq́ uerendæ
Virtutis bellisq́ notis, ô nobile Martis
Numen adoratum, ô terræ decus omnibus ingens,
Iura manu pacemq́ geris, uirideſq́ triumphos,
Et ſcelerum ultores educis in agmina diuos.
Imperium tibi grande comes, tibi regna, laborq́
Clarus, & inſignis generoſo uulnere mortis:
Bello iura Getis, bello data iura Britannis.

Parta

Parta quies populis, & uita gloria maior.
Adde tot erectas urbes, poſitosq́ colonos,
Tot pacata fero latè loca uaſta latrone,
Aequoraq́ inuectas quondam per inhoſpita merces.
An memorem iunctas diuerſo à littore gentes,
An notas rerum cauſas, ſedesq́ locorum,
Et mores hominum, & uariæ commercia linguæ?
Hoc cælum Alciden, uictoq́ Oriente Lyæum
Extulit, hoc Perſas, Pœnos, Gallumq́ potentem,
Romanosq́ tuos: & te fortiſſime Princeps,
Qui nunc extremis Europæ uictor in oris,
Immanem auertis Tyrrhenis urbibus hoſtem.
Salue certa ſalus rerum, pater inclyte Mauors,
Certa uirûm: tibi nunc æternæ laudis honorem,
Inuictumq́ cano Romano carmine regem.
Quòd ſi naſcentis uixdum Corteſia Muſa
Orſa iuuent, dictiq́ meo dignabere uerſu
Matthia, incipiam rurſum, & primordia laudum
Exequar, exemptus uulgo, doctasq́ per aures
Ipſe uirûm longos uiuax uolitabis in annos.
Nox cælum interea nigris inuoluerat alis,
Et placido miles laxabat corpora ſomno,
Strataq́ per terras animalia feſſa iacebant:
Rex uigiles animo curas, caſusq́ futuros,
Et rerum ingentem uoluebat pectore molem:
Extemplò Latijs iuuenis cui fulgidus armis
Viſus adeſſe procul, Martemq́ accendere dictis:
Chare nepos, potes hoc tardare ingentia curſu
Fataq́, Fortunamq́, tibi quæ tradita cuſtos?
Imperio ſuperûm, magnis accingere rebus:
Pugnandum meliore Deo, ſeruandáque rurſum
Roma tibi, & generi rurſum data gloria noſtro.
Aſpice me, tanti qui ſum cognominis auctor,
Cui quondam galea coruus conſedit in iſta,
(Coruigerumq́ altè quatiens caput) eia age ſegnem
Rumpe moram, & tantis ſanguis meus utere fatis.
Hæc fatus, criſtis fulgentibus exuit arma,
Telaq́ terribilem nodis ac uiribus haſtam,
Inſignémque enſem, atq́ iterum ſic ore profatur:
Accipe digna tuis tandem uirtutibus arma,
Quæ tibi tam multos olim ſeruata per annos,
Hæc Cytherea ſuo quondam dedit aurea noto:
Hæc ſoliti geſtare patres, his fortiter uſi,
Dum ſtetit imperium: ſed poſtquam à culmine lapſa
Roma ruit, paſſimq́ omnem diſtracta per orbem eſt,
Occului mecum Elyſijs arma inclyta campis.
At modò Sicanijs iterum Vulcanus in antris
Firmauit, craſſumq́ oris ſuperaddidit aurum.
Hæc tibi do, generis lux ô clariſſima noſtri:
Ne dubites acres in prælia poſcere Turcas:

Indue,

Indue,& Auſoniam factis fer ad æthera famam.
Talia narrabat,croceo quum flaua ſerenum
Ore ferens Aurora diem,pulſabat Olympum:
Senſit,& ambroſio reſperſum rore nepotem
Deſerit,& cæca nocti ſe immiſcuit Heros.
Matthias monitis & tanto munere lætus,
Singula miratur rutilis radiantia flammis,
Et galeam & clypei longè uenerabile textum.
Nunc illuſtre caput ueſtit,nunc brachia,latos
Nunc humeros,aptatq; altis accommoda membris,
Et ſolito magis armorum fremit excitus æſtro:
Qualis ubi Hetruſcis Volaterra in finibus urbis,
Aetnæo par flamma iugo,de rupe cauata
Exilit,aſpirans Boreas ſi fortè,Notusq;:
Sulphureos tum terra mouens eructat aceruos
Acrius,igneſcuntq; magis per nubila flammæ:
Sibiláque ingeminant latrantibus effera ſaxis.
Ex illo aſsiduis uitam traducere caſtris
Matthia,& duris ſtatuiſti incumbere rebus,
Arma cibos,dant arma thoros,placidumq; ſoporem
Inſtratus clypeo,nudóque in ceſpite carpis.
Contemptam'ne ſitim referam,ſomnumq; famemq;
Concretas ſudore comas,ſpretóſque calores,
Ac rapidos longis ſuperatos ſolibus æſtus,
Frigoraq; Arctois deuicta rigentia brumis?
Mollities alios,turpiq; ignauia luxu
Lenta iuuet,teneriq; quies ingloria plumis:
At te artes tractare iuuat Mauortis.anhelum
Quis melius te frenat equum,quis flectit in orbes
Ocyus? His ſtimulis agitari mallet Arion,
Te ſeſſore ferox penſaret Cyllarus acrem
Caſtora,penſaret te Perſea Peſagus ales.
Quem Bellona magis rutila tegit horrida parma?
Aegide quem tantum Pallas fulgente tuetur?
Cui'ue ſuum toties Gradiuus commodat enſem?
Quis dura,inuicta dextra quatit acrius haſta
Robora,cuis pectus thorax animoſius ambit?
Aeneas non maior erat,non diuus Achilles,
Ambo animis alacres,armis cœleſtibus ambo.
Quis uaga caſtra locat te cautius,opprimit hoſtem
Durius,aut cingit melius munimine uallum?
Aut premit obſeſſas bello conſtantius urbes?
Quis patrio latos de more agitare per agros,
Ponere quis iunctos ſciat aptius ordine currus?
Scis tormenta hoſti uenturo aduerſa locare,
Et loca fluminibus uicina & pinguibus aruis
Deligere,& duplicem caſtris deducere foſſam.
In quamcunq; libet faciem componere pugnæ
Agmina,ſiue tua placeat,ſeu lege priorum,
Omnia militiæ calles documenta ſeuera:
Quin genus armorum uarium,& quo quiſq; ſuperbit

Enſe minax, qua ui telum, qua torqueat haſtam,
Pectoraq́ & latos quo tegmine muniat armos.
Callida Sertorî, & regis mens uafra Moloſsi
Talis erat, uirtus'ue ſenis matura Camilli.
An tu Cantabricis Cimbrorum ſepta maniplis
Caſtra perhorreſcas: aut iuncto Gotthus Alano,
Aut coniurato ſi Vandalus aſpera Pœno
Bella tibi moueant? An quiſquam eludere tectis
Latetur te poſſe dolis, teliſq́ fugare?
Firmior undiſonis ſcopulis, quos impete frangunt
Auſter, & inſanis nequicquam fluctibus æquor,
Obſiſtit bellis animus, caſusq́ futuros
Præſaga cum mente uidet, uis corporis acres
Strenua belligera ſternit uirtute cohortes.
Ac uelut obſcura denſus caligine nimbus,
Qui uarias atra concepit nube procellas,
Poſt ignes rutilos, & crebra tonitrua, præceps
In ſyluam per inane ruit, magnoq́ fragore
Frondiferas auium ſedes, atq́ alta uolucrum
Culmina, perpetuum geminans quatit ictibus imbrem,
Et rapido tonſos proſternit turbine ramos.
Nulla equidem raræ monumenta ingentia pugnæ
Egregia te clade latent. Marathonia noſti
Bella, Saguntinasq́ faces, Cannasq́, Padumq́,
Et quanto Leucas, quanto Cathalanica tellus,
Aemathij quoties rubuerunt ſanguine campi.
Ergo rudimenta, & corruptæ munera firmas
Militiæ, ut bello teneris aſſueſcat ab annis,
Vt ſeſe ad uarium fingat certaminis uſum,
Et parêre ducum dicto matura iuuentus
Diſcat, & iniuſſa fugiat diſcrimina pugnæ:
Iuſſa eadem infeſtis hoſtis concurrere telis,
Ardeat ire ſerox, curuo ſeu tendere gyro,
Aut ſit opus recto aut firmo decernere greſſu,
Siue urgere procul iaculis, ſeu cominus enſe.
Ire, ducemq́ ſequi legio per uulnera diſcat,
Siue pedes, ſiue aſper equo procedit anhelo,
Tentarit ſeu ualle uiam, ſiue ardua montis
Per iuga, ſeu cæcis ſyluarum anfractibus erret:
Annoſum ueluti cerui ramoſa ferentem
Cornua, Strymoniaq́ grues ſuper atra ſequuntur
Nubila ductorem, & certo procul ordine cingunt.
Tum uerò aſſenſu felix exercitus altè
Conclamant uario: Dubia iam nulla timemus
Fortuna te rege mala, & te extrema iubente
Aethiopum facile impauidi penetrabimus arua.
Tecum fluctiſonis capita obiectare periclis
Non pigeat, tecum diris obſiſtere monſtris,
Et proprios piceis artus opponere flammis,
Aut quà letiferas muralis machina glandes
Spargit, & excuſſis creber ſonat aëre telis

Scorpius,

Scorpius,innumeraq́ uolant per ſpicula mortes.
Talia magnanimo fundebant pectore dicta:
Et quocunque ruas,penitùs te quiſque ruentem,
Prodigus in ſtrictos animæ comitabitur enſes.
Ut tener inſuetas iuuenis cui pectore flammas
Ignis alit,charaq́ animis in uirgine fixis,
Ille mare in medium,medios ille ibit in ignes
Intrepidus,quum iuſſit Amor,quumq́ impulit æſtus.
Proijciet dulcem per mille pericula uitam,
Optabitq́ ſua domina placuiſſe ruina.
Et quoniam ſolers uires induſtria firmat,
Horrida continuis exerces corpora bellis.
Si quando ſiluere tubæ,ualloq́ refixo
Agmina ſedatis iam captant ocia rebus,
Venatum interea ſtudijs flagrantibus itur:
Tum miles poſitis uibrat uenabula pilis,
Tum nemorum canibus ſaltus,atq́ auia luſtra
Circuit,& uaſtis fixit pecora abdita ſyluis,
Indicitq́ feris alio certamine bellum.
Mœnia ſeu uacuus,pacatis urbibus,intrat,
Multaq́ belligeris edit ſpectacula ludis,
Aut ferit enſe uirum uir cominus,aut petit haſta
Eminus,armorum conflictu perſonat æther:
Vicinaq́ procul ſylua,monteſq́ reclamant.
Qualiter indomiti longis per compita tauri,
Quos trahit implicitos laqueis Romana iuuentus,
Agmine cum toto Capitoli in uertice pugnant,
Si iuuenem curuis elatum cornibus altè
Excutiunt,ac more pilæ ſuper æthera iactant,
Tum uero arrectis animis Aeneia pubes
Inceſſunt,magniſq́ implent clamoribus urbem,
Tum uaga per ſeptem reſponſant murmura montes.
Præterea ualido franguntur robora nixu,
Ictibus & ſonipes tantis colliſus utrinque
Ingemuit,fuſis equites labuntur habenis,
Semineces rubroq́ lauant fora lata cruore.
Facta uirûm trepida mirantur fortia turba,
Pectoraq́ inuadit pauor,& miſerabile murmur.
Martia ceu magnis urbs quondam effuſa theatris
In ferrum audaces uidit concurrere turmas,
Auertis largo mœſtos à ſanguine uultus,
Plurimaq́ exanimi matrona expalluit ore.
Quiſque ſibi dubijs hinc te fortiſſimus optat
Rebus habere ducem,ſecum maioraq́ bello
Audet,& in pugnam uiolentiùs ardet Erinnys,
Et magis horrendo duce te Mars intonat ore.
Nam quid lecta canam generoſa robora pubis?
Quiſquis Parrhaſia fama celebratur ab Arcto,
Te colit:& multo compulſus nomine,gaudet
In partes tranſire tuas,tuaq́ arma fouere.
Haud equidem deſunt,magna qui Stentora uoce,

Qui curſu Aiacem, qui uiribus Hectora uincant,
Non unus tibi Tydides, non unus Vlyſſes
Militat: Heroas poſt hac ueneranda uetuſtas
Parcius, Heroumq́ duces extollat Atrides.
Non his Matthia modò formidabilis armis,
Militibusq́ uenis: nec te ſolertia tantùm
Victorem, aut duris facit experientia rebus.
Sed quòd priſca fides, pietasq́, Aſtraaq́ uirgo
In pugnas te læſa ciet, quis iuſtius arma
Induit, aut pacis ſtudio mage bella capeſſit?
Cauſa Deo præſente, ipſo ſtat in agmine uictrix,
Vna tibi quando ante alio defenditur omnes
Relligio, ſequiturq́ ducem felicibus auſis,
Conatus comitata tuos: ipſa unica bellis,
Vrbibus, ipſa tibi præſes, ſecum ipſa uolentes,
Signiferosq́ in bella trahit memoranda Penates.
Quippe aliquis ſuperùm turmas circumuolat ordo,
Arma inter: fiunt ignes, flagrantia fiunt
Fulmina, grandiferis uentiq́ imbresq́ procellis.
Ergo numinibus fidens, & nobile uaſto
Munitus patria uirtutis robore pectus,
Cuncta cuis ueluti ſubſidant uiribus arma,
Nulla oblaca feri detrectas prælia Martis,
Et nullum pugnæ uitas genus acer iniquæ,
Occurrisque hoſti, uel inundent milite montes,
Obuia uel denſis peditum ſeges horreat haſtis.
Ecce autem à Stygio Furiarum prima barathro
Bella ferens, flammasq́, Aſiam bacchata per omnem,
Threicium iuxta demiſſis Bosphoron alis,
Conſtitit: urbs magnis ubi curuo in littore ſatis
Spartano fundata duci ſeſe erigit: illic
Gens effrena, fero quondam cognata Gelono,
Maſſagetæ, Turcæq́ horrendo Marte fremebant.
Impius, & Graio perfuſus ſanguine pectus,
Arcem inſtaurabat domita iam uictor in urbe
Magmedus, quem ſucceſſu Fortuna ſecundo
Cœperat ignauo captum corrumpere lu . u.
Hic iuuenem triſti uirgo Cocytia uultu,
Patris Amurathæ in faciem mutata labantem
Increpat, & ſæuas dictis ita ſuſcitat iras:
Ergò'ne, quem neque bella ualent, neque nate labores,
Inuictum ſuperare, quies atq́ otia frangent?
Non ita te cædes inter, pugnasq́ cruentas
Erudij attritus galea pater. eripe paci
Te nate, & bellis immanibus inſere be''a.
An tibi bellorum precium ſit uile, Corinthus,
Tunditur Euboico quæq́ inclyta marmore Chalcis,
Scodraq́ Dalmatiæ pudor? En procul aſpice, in armis
Aemulus Aeneadum quantus tibi ſanguine ſurgat
Matthias: huius fatis contraria noſtris
Fata uides, ſæuo iuuenem prius opprime ferro,

Pannoniam

Pannoniam patrio quàm firmet robore gentem.
Solus hic infirmo poterit, ni ſternis, ab auo
Fortunæ promiſſa tua reſcindere fata,
Illius auſpicijs fuſum te uidit, & armis:
Taurinum uidit, cuius ſtat fronte cicatrix
Vulnus, an hoc unquam uulnus patieris inultum?
Quid, pater Hunniades quantis me affecerit olim
Cladibus, & diræ memorem diſcrimina mortis?
Diripe iam factis lacerum crudelibus hoſtem,
Teq́ ſimul patremq́ tuum ulciſcere bellis,
Et ſatura infenſo Maiorum ſanguine manes,
Tantarum ſi te ulla mouent præconia laudum.
Dixit, & ardentes oculos ſuffuſa cruore,
Tænarias imo fixit dea pectore flammas,
Et ſcelus, & geminos per uiſcera concutit angues.
Dein pennis inuecta atris, ſuper agmina belli
Eumenis inferno ſignum canit improba cornu,
Et uictrix Erebi ſubitò ſe reddidit umbris.
Illi atrox medijs rabies inſueta medullis
Sæuit, & inſano Stygius furor æſtuat igni,
Aegraq́ lethiferum ſudant præcordia uirus.
Tum uerò laxis præceps Othomannus habenis,
Aeolus ut cæcis uentos emittit ab antris,
Agmina per terras effundit, & omnia latè
Arua ferox animis numeroſo milite complet.
Ac uelut obſcænis Mauruſia terra locuſtis
Quum tegitur, nigroq́ alarum obducitur imbri,
Vnà agros glomerata omnes tot millia uaſtant,
Et lætas denſa populantur grandine meſſes:
Sic in Dalmatico conſedit littore Turca.
Haud ego crediderim iuuenum tam multa ſequuta
Millia Cambyſen, Lagæa in regna furentem:
Aut Xerxem, Aegæo minitantem uerbera Ponto.
Hæc inter, Scythica rex implacabilis ira
Talibus incendit ductoris pectora Lydi,
Illum propter Halym Boccho concepit Amazon,
Mixta Dio, mixtumq́ illi dedit Ombrima nomen.
Magnanime, antiquum diuûm genus, inclyte bello,
Ante alios Halybocche, meis fidiſſime regnis,
Dum me Dalmatico nequicquam Scodra tumultu
Infelix tenet, i, ſæuis tu Pannonas armis,
Coruinumq́ impelle ducem: licet ille ſuperbos
Iactet auos, patrijsq́ inſultet uiribus hoſtis,
Tu iuga Danubio, Breucisq́ impone ſubactis.
Noui ego, quos animos ingenti pectore uerſes,
Turcarum decus, imperij ſpes maxima noſtri:
I celer, & ſpolijs redeas ornatus opimis.
Extemplo Illyricis ductor ſe Lydius oris
Intulit, aut Euro, Icarijs quum pugnat in undis,
Aut Coro ſimilis, magno quum murmure frangit
Herculeam Calpen, ſerpentiferumue Atlanta,

Non illum aerij montes, non alta retardant
Flumina, concedit Macedo, Myſusq́, Tryballusq́
Impiger, & Turco calcantur milite Carni.
Verùm ubi collatis acies Coruina furenti
Obuia proceſsit ſignis, atque agmina contra
Matthias Tyrio emicuit Romanus in oſtro,
Tum primùm trepidare animis, atq; auertere uultus
Ductor Amazonius, cœpitq́ indigna ſuorum
Fata queri. Bisq́ infauſtis aſſultibus amens,
Vix celeri peruectus equo, ſeſe agmine fuſo
Proripuit, bis terga fugæ dedit obrutus haſtis.
Vt ſe relliquias inter collegit, & omnes
Palantes trepidus toto uidet æquore turmas,
Multa gemens, cœlumq́ obteſtans, uocibus infit
Quis Deus his Magmede pater, quæ tanta tuetur
Matthiam ſuperûm facies, quid noſtra relinquis
Signa, quid in primo mentem certamine turbas?
Non hæc auſpicijs olim ſperare iubebas.
Heu heu, quot periere uiri, quot clara meorum
Lumina ſunt extincta ducum: da dedecus iſtud
Vlciſci pater, & dignas me ſumere pœnas.
Hæc fatus, toto uires parat acer ab orbe,
Et maiore uirûm ui percitus, emicat ardens.
Ac ueluti primi uictus certamine curſus
Acer equus, rurſum cura firmatus herili,
Carpit iter, medijsq́ effert ſeſe arduus aruis,
Et palmam, & raptos incaſſum expoſcit honores:
Talis ſe bello Mæandrius intulit heros.
Quò ueſane ruis, fatis male fretus auitis?
Matthia ſternente cades, nec mater Amazon,
Corniger aut genitor morientem iuuerit Euan.
Interea magno celſam muniuerat arcem
Aggere Taurinum contra, curuamq́ bicornis
Ille Saui muris ripam firmauerat altis.
Non his audacem paſſus conſiſtere Turcam
Finibus, obſeſſas admoto milite turres
Vi capis, & captas radicibus eruis imis.
Nec te Matthia belli uis ulla, nec ullus
Impetus auertit dura obſidione prementem,
Mœnia deiectis donec patefacta ruinis
Intraſti, curru uictor ſublimis ouanti,
Et ualidam infandis rapuiſti ex hoſtibus arcem.
Tum uerò obnixis animis Baſterna iuuentus,
Ante arcem toto concurrunt agmine uerſam:
Terq́ quaterq́ duces ineunt mala prælia Turci,
Effuſiq́ pedem retrò impellente dedere
Pannone: tum diſiectæ acies, reſoluta phalangis,
Et triſti compago ruit per uulnera caſu.
Inclinat turbata cohors, undantiaq́ urget
Agmina, per medios uolitant rex Hunnicus hoſtes,
Agminis ipſe inſtar totius, millia letho

Multa

Multa dat, & uaſtam diuerſa ſtrage ruinam.
Quæ poſtquam extremo proſpexit ab agmine ductor
Lydius, & uerſis neſcit ſuccurrere rebus,
In cuneum coiere duces, nec iam amplius ulla
Cura fuga eſt, fœda ſquallent arua omnia clade.
Tum demum iubet ira, truci decernere ferro,
Et decus, & chara mortis pro laude cupido.
Euolat infelix, cœlum diuoſq́ precatus:
Bacche pater, mundi quondam regnator Eoi,
Quiſquis es, & cœli quacunque in parte moraris,
Extremam, ſi me genuiſti, hanc accipe uocem.
Non ego iam ulterius genitor, non ulla repoſco
Effugia, haud ſupereſſe uelim tot cædibus unus
Teſtis, & in patriam gentem pudor ipſe reuerti.
Iamq́ uale, tuq́ ipſe tibi cape funere tanto
Deuotum hoc Magmede caput: iuuat ire per enſes,
Degenerem nec me ulla olim damnauerit ætas.
Hæc memorans, denſum properat moriturus in agmen,
Interea nigro quantos demittit Auerno
Ille uiros, quot calcat equo? quot traijcit haſta?
Quis mihi, dux inuicte, tua nunc fortia dextra
Facta canat? Stupuit medijs rex Martius aruis
Prælia miſcentem, & geminantem uulnera ferro.
Tunc inter gemitus magno ſic ore minatur:
Quò te dira lues, ueriq́ ignara tonantis
Relligio, miſerum quò te rapit improbe lethum
Quin potius fugis? atque equidem iam ſeptima promptum
Te potuit feciſſe fuga: aut ſi tanta cupido eſt
Morte tuos maiore ſequi, ſequere, inquit, & enſem
Fulmineum aſſurgens adigit per pectora dextra.
At iuuenis tanti proſtratus mole lacerti,
Thermoodontiaco reſperſit ſanguine terram,
Lapſus equo, dulcemq́ animam uomit ore cruento.
Infelix, ſeu æterna manent incendia ſontem,
Seu diræ exercent in te tormenta ſorores,
Lætior hac Stygias dextra fugis ictus ad umbras.
Hic oritur cædes, facieſq́ miſerrima pugnæ,
Arua rubent alto latè ſtagnata cruore,
Plenaq́ ſanguineis creſcunt torrentia riuis,
Et loca corporibus complentur triſtia truncis:
Ut quum Phlegræis genitor Saturnius aruis
Terrigenas contra fratres ſtetit, atque flagranti
Corripuit telo Enceladum, ſimul ad Styga truſit
Centimanum Briareum, ſimul anguipedem Typhona.
Bis ſeptem uacuo Turcarum millia campo,
Alitibuſq́ feriſq́ iacent data pabula diris.
Ut procul, heu, tantum congeſta ſtrage cadauer,
Sæuaq́ magnanimus uidit ſpectacula Princeps,
Utq́ aruo ſtetit in medio: Sat chara ſupérque
Sæuitum eſt, clamat, legio, iam parcite uictis.
Si quiſquam cladi ſupereſt, ſinite ille ſuperſit

Nuncius, & Scythico referat mea facta tyranno.
Tum genibus terram amplectens: Tibi maxime uota
Chriſte deûm toto ſoluam non immemor æuo:
Tu puerum regno inſignem, claruq́; triumphis
Auxiſti: Fortuna mihi te præſide læta eſt:
Succeſſu interea tali da ſancte ſuperbos
Excutere Auſonijs longè ceruicibus hoſtes.
Hæc ait, & magna reſponſant uoce cohortes.
Ut primùm tantæ cladis per nubila raptus
Peruenit pauidas Othomanni rumor ad aures,
Ac ueluti inſtares tergo, & iam caſtra teneres
Pannon, ab Illyrico properans iactantior Iſtro:
O nimium Turcis Matthia nate ruinis,
Exclamat, quanta fraudas mea nomina laude?
Tum ſecum illachrymans, Scodram obſidione repentè
Liberat, & Graijs ſubitò ſe reddidit oris:
Qualis Hyperboreum penna crepitante columba
Accipitrem fugit, & præceps in tecta reuertit.
Quod niſi ciuilis reuocaſſent fata tumultus,
Nunc tota imperio pareret Myſia noſtro,
Sub iuga Turca ferox nec tot gauderet adacta,
Urbibus inſultans miſeris, nec ſtrage cruenta
Tam multis uacuas uiduaſſet regibus oras.
Scit Carnutus ager Turcam, ſcit Myſia tota,
Quum premeret, quanto torquebas turbine telum,
Fatifero cadens diſiectas enſe cateruas,
Ceu ſecat incuruus flauentes meſſor ariſtas.
Talem belligera miſcentem prælia mala,
Crinibus & uaſtis fretum Samſona lacertis,
Sæpe Palæſtinas fama eſt mactaſſe phalanges.
Ipſe ruens rapido per ſtrata cadauera curſu,
Cæſorum informes cumulis addebat aceruos,
Pulſabatq́; acies mala ſtridente coruſcas:
Quot natos fleuere patres, & dulcia matres
Pignora? quot uiduæ raptos in bella maritos?
Quid modo, quàm caute noſti ductare cateruas,
Commemorem, aut pugnæ quæ capias tempora, quáue
Componis cuneos, quáue inſtruis arte maniplos,
Seu denſas campo explicuit, ſeu totus aperto
Ordinibus longis ſectas exercitus alas?
Ut ſolet accliuem per collem ponere uites
Agricola innumeras, tum recto limite paſſim
Mille uias, & mille uias ſecat, omnis in unguem
Structus ager ſudibus, cannisq́; paluſtribus horret.
Hinc fregiſſe mora nemo eſt te promptior hoſtem,
Fortiter & duri tolerare incommoda Martis.
Inſomnis celſa qualis de puppe magiſter,
Uelíuoli fluctus pelagi qui nouerit omnes,
Quà lateat rupes, ubi ferueat æſtus arenis,
Unde ruant imbres, uentorum unde ingruat agmen,
Surda prius taciti ſcrutatur murmura Ponti,

Aeoliamq́;

Aeoliamq́ auras captando prouidet iram.
Armat &, ad quæcunque parentur prælia, ſeſe:
Sæpe nemus, fluuiumq́, & inexuperabile dorſum,
Humano quà preſſa pede ueſtigia non ſunt,
Enſe uiam faciente ſubis, properandaq́ ſuetus
Maturare, hoſtem ſecuro in limine ſegnem,
Antè expectatum uicino Marte laceſſis.
Ergo uagus toto peragrat quem Sarmata tractu,
Quem Geta, quemq́ Aquilo glacialibus obruit alis,
Ut procul inſonuit Coruini nuncia latè
Fama ducis, linquunt tauros & aratra coloni,
Auiaq́ auerſi ſeſe in deſerta relegant
Paſtores, errant incuſtodita per agros
Armenta, at curuis trahitur caſa pendula plauſtris,
Dijq́ Lares, frugesq́ focusq́, & parua ſupellex.
Sæpe puer chara nutricis ab ubere pendens,
Continuit querulos audito nomine fletus.
Quinetiam ſubito partum clangore tubarum
Territa, abortiuum rupta nurus edidit aluo.
At non & celeres raptantem in prælia turmas
Territa deſeruit charum Regina maritum:
Italidum Regina decus, cui luce micantes
Siderea flagrant oculi, ut quum dulce decoris
Extulit os formaſa genis, uelut æthere puro
Roſida puniceis oriens Aurora quadrigis.
Non ſatis eſt caſtæ mores, ſtudiumq́ Mineruæ
Non ſatis ambroſios Veneri rapuiſſe capillos,
Et plenas puero pharetras & lumina Phœbo,
Muſarum fruitur donis, decimumq́ ſedile
Implet, Amazonios audax æquare labores,
Et comes armatos it tecum fida per hoſtes.
Qualis per denſas acies Mithridatica coniux,
Magnanimum ſequiturq́ uirum, tergoq́ recepta
Acris equi, tenditq́ arcus, & ſpicula uibrat,
Atque huc atque illuc circumuolat omnia, ſolum
Reſpiciens, ſoloq́ oculos in coniuge fixa,
Et ſecura ſui, charo timet illa marito.
Haud aliter generisq́ memor, laudumq́ priorum,
Millibus in medijs ardens pharetrata Beatrix,
Robur Aragonium tenero ſub pectore uerſat,
Ingentesq́ ſubit curas, ingentia facta
Fœmina, fœmineis maioraq́ uiribus audet.
Talibus excitus patrijs non degener armis,
Undique collecto tota iam milite uictor
Regni mole, paras crudelem expellere Turcam,
Thraciaq́ Auſonijs auertere tela uocatis.
At te finitimis bellatrix Auſtria regnis
Impulit inuitum ſæuis accingier armis,
Atque aliò uires, aliò conuertere ferrum.
Quid mea plus æquo, clamaſti, uota moraris?
Quàm male conſultum rebus Fortuna ſecundis,

Quid

Quid me ſæua tenes? Ineat, dic, fœdera Cæſar,
Qua ratione uelit, dum patria iura ſuperſint:
Quæq; tot ingenti bellis ditione paraui,
Tuta domi ſint regna mihi. Iam nulla recuſem
Prælia, nulla necis fatiq; horrenda pericla.
Ibo per Ambracios ſaltus, & Pontica ſcindam
Aequora, & Argolica committam ſigna ſub Iſthmo.
Proſternenſq; truces Dacos & Iazygas armis,
Mœnia tormentis quatiam Byzantia noſtris.
Nulla mora eſt, gelido tremuit conterrita uultu,
Quam geſtat Fortuna ſinu: nihil hiſcere contrà
Auſa, tuam geminis ceruicem amplectitur ulnis.
Occultumq; animis pugnandi inſpirat amorem,
Atque nouum molitur opus, noua bella miniſtrat.
Heu, quantum infelix lachrymarum, atq; Auſtria quantum
Sanguinis effundes, quid bellum inſana laceſſis,
Num te deſidiæ tædet, uitaq; priorũ,
Otia degeneri fugis illaudata ueterno?
Quo duce ſi mentem bellorum gloria tangit,
Tu melius toto fieri potes inclyta mundo.
Quàm fuerat ſatius, uictorem admittere regem
Mœnibus, & nullos contrà tolerare labores.
Ecce triumphata iam nunc ceruice recumbis,
Et piget ingratis tantùm duraſſe periclis.
Scilicet illa tuis Matthia obſiſtere demens
Viribus optabat, quem non compage niuali
Caucaſe rupes, Rhodopæaq; ſaxa ruentem
Suſtineat, cui terra patet, cui panditur æther,
Cui uia per medios aperitur in æquore fluctus.
Pone modum lachrymis, nec ſolum Roma Quirites,
Marcellos iacta, & Fabios, & nomina priſca:
Coruinos, Marioſq; refert en magnus auitos
Matthias uirtute duces, & fortibus ingens
Patricios æquat factis bellator honores.
Nam uelut exarſit rapta pro coniuge in iras
Taurus, ubi & duris acuit ſua cornua ſaxis,
Et pedibus iam ſpargit humum, iamq; ora cruentus,
Terrifico terram mugitu & ſidera complet:
Talis finitimos bellum molitur in hoſtes
Matthias: quaq; arma trahit, quaq; agmina ducit,
Omnia debilitata labant, ceu mœnia uaſtis
Arietibus concuſſa. Quid aut caſtella relicta,
Aut deſolatas uerſu nunc proſequar urbes?
Quid memorẽ euerſas acies, pugnataq; bella,
Germanoſq; bono ſuperatos milite montes,
Nec non Danubij uictricia ſigna ferentis
Mille, altum, ingentem, contectum nauibus alueum?
Aut quid marmoreæ dicam expugnata Viennæ
Mœnia, & oppreſſas tantis conatibus arces,
Et longa inſignem partum obſidione triumphum,
Atque nouam nuper tam magni nominis urbem,

Ardua

Ardua diſiectis curuantem brachia muris,
Adyciam, iam nunc ſpolijs ueſtire decoris
Et poſtes, & templa, iuuat, iuuat humida ferre
Serta coronatis uictrici fronde capillis.
Urbs equidem uigili nunc primùm libera cura
Soluitur, & feſtis ornat delubra corymbis:
Ipſaq; letiferi nutrix Germania belli,
Palladiæ crines ramis præcingit oliuæ.
Incedunt patrio princeps de more ſenatus,
Et plebs, & niuea uelatus ueſte ſacerdos,
Exemplóque tuo ſoluunt pia uota per aras,
Et ſacro unigena peragunt ſolennia Chriſto:
Per fora, perq; uias paſſim diffuſa iuuentus
Ingreditur, ceſſantq; operum artificumq; labores.
Ipſe triumphales inter uicta agmina pompas
Lætus agens, curruq; rotis inuectus ahënis,
Quadriiugo procedis ouans, plauſuq; frementes
Excipit ingenti quum te clamore ſalutat
Miles, & armiſonis complentur uocibus auræ.
Iam uideor rutilas auro ſpectare curules,
Et regale auro ſolium, argentóque ſuperbum,
In medio populis te dantem iura ſubactis.
Quanta quies animo, diris circumdatus armis
Pacem fronte geris. Quàm formidabile nomen,
Hoſtis eras: tam dulcis ades præſentia chari
Principis. In te omnes, in te mirantia figunt
Lumina, & obliti immoti ſenſibus hærent:
Pœnitet exacti per tanta pericula Martis,
Conclamant: Ualidis cui propugnacula muris
Clauſimus, & duras ærato cardine portas?
In quem tam multos bellum produximus annos?
O utinam uallo trepidam quum cingeret urbem,
Nota ducis pietas placidi, ſpectata fuiſſet
Maieſtas uultus: ultrò in ſua caſtra ruentes
Iſſemus, tantis ſummiſſi colla trophæis.
Hæc ubi dicta, citos Uirtus auriga iugales
Ducit, lora ferens, & læto candida uultu:
Ponè ſequens Fortuna, deam comitatur ouantem:
Uno eodem Fas atq; Pium uectantur in axe,
Atq; Honor, & niueis uolitans Uictoria pennis.
At chorus Aonidum, cithara modulatus eburna
Mille modos, totum uertunt à fontibus imis
In laudes Helicona tuas, & flumina Dirces.
Ipſe egomet uario laudum diſtractus honore
Obruor, & capta blanda dulcedine mentis
Confuſus ſtupeo, nec ſum (mihi crede) furori
Lætitiæq; ſatis, cunctos æquare Poetas
Ardeo, & Auſonijs ſuperare Aeneida plectris.
Pars quota ſed rerum, Mathia, eſt illa tuarum?
Nam ſuperant cœptis maiora audacibus, & quæ
Nunc facis, & quæ uenturos moliris in annos.

Ac ueluti

Ac ueluti ſi quis ſtudeat cohibere tumentem
Eridanum, aut ſeptemgeminus quum creuerit Iſter,
Noctes atq; dies incuruas aggere ripas,
Agricola incaſſum metuens felicibus aruis
Munit, & obducto circumdat flumina uallo:
Illi exundantes ſinuoſo gurgite latè,
Obiectam ſuperant molem: campoq; potiti,
Qualibet obijcibus bacchantur in æquore ruptis.
Non aliter, quicunque tuas deſcribere laudes
Dicendo cupit, ingenti ſtupet ille labore,
Irrita pertæſus tantarum exordia rerum.
Calcatas ne loquar glacies, pulſataq; crebru
Aequora quadrupedum pedibus, uitreasq; per undas,
Candida fluminibus tentoria fixa gelatis?
Aut perluſtratas referam tot curſibus oras,
Tot loca, tam multis uulgò exornata trophæis,
Ac uario latè fuſos diſcrimine Dacos,
Illyrios, Myſosq; ſecuriferosq; Polonos,
Et domitum fractu iampridem cornibus Albim?
An procul expulſos Nomadas, ferasq; luentes
Paſtores rupto Siculos pro fœdore pœnas?
Trinacria Siculos quondam, Scythiæq; colonos,
Fortia magnanimos præbentes colla Valachos,
Qui referunt priſca Romanam ab origine gentem?
Turcarum an ſeruile iugum, populiq; paratum,
Pro dolor, Heſperijs, dominæq; minantia Romæ
Fracta tua tot tela manu, gentiq; nefandæ
Addam Dalmaticis tot ſtrata cadauera campis?
Magnanimus ueluti Libycis regnator in aruis,
Quum dirùm fremit ore leo, ſi fortè laceſſit
Venator, ſeu dura fames impellit in iras,
Dant quercus, dant ſaxa locum: fugit æquore toto
Segne pecus, trepidæq; feræ ſpelæa requirunt:
Aeſtuat ipſe ſui uindex, ac cæde cruentus
Mactat apros, uario lacerat certamine tauros,
Unguibus & uolucres lyncas diſcerpit aduncis,
Ora madent ſanie, & fuluos cruor irrigat armos.
Mira fides, triſtis quoties flagrantibus ardens
Inuolitas, celſaq; micas ceruice tremendus,
Vt quum terrifico Mauors horrentia curſu
Biſtonijs terit arua rotis, uictricia tecum
Fata trahis, diuumq; omnes hominumq; fauores.
Ipſe ferox oculis uolucrem ſpirantibus ignem
Inſtructos latè cuneos, ſinuataq; luſtras
Cornua, diſponens peditumq; equitumq; cateruas:
Tum te pulſa tremit magno cum murmure tellus,
Bellatorum audum ſtimulantem pectus equorum.
Nec mora, terribiles quum primùm ad ſidera toruum
Intonuère tubæ, quum ſe clangore uiciſſim
Increpitant, prior aduerſos ruis acer in hoſtes:
Quaq; inuadis atrox, & qua ui feruidus inſtas,

Nil te

Nil te ferre ualet: tanto conamine præceps
Funditus obtritas acies procul impetus aufert.
Thracius haud aliter Boreas quum ſpiritus atris
Nubibus, & pelago incubuit ſtridentibus alis,
Fit ſtrepitus: qua parte ruit, cœlumq́; fretumq́;
Proripiunt, ceduntq́; minis: ille agminis inſtar
Diripit horrifero uolitantem flamine mundum.
Atq; ubi crudeſcit Furiarum uerbere cædes,
Et fera uipereo ſæuit Bellona flagello,
Non ſecus aggeribus ruptis, torrentia torquent
Saxa ſimul, ſimul omne pecus, ſyluasq́; natantes.
Non impune tibi quiſquam uenit obuius ultro,
Irritatq; acres animos, iramq́; laceſſit.
Namque minax uultu, requiemq́; moramq́; peroſus,
Sanguineum perrumpis iter, per tela, per enſes,
Sternis agros, quatis infenſas terroribus urbes.
Quale uiam rapidum medijs ubi rupit ab aſtris
Flumen, & aerios diſiecit turbine montes,
Concuſſæ reboant turres, urbsq́; alta remugit,
Et precibus pauidæ cumulant altaria matres.
I nunc, & ſecli laudatrix Fama prioris,
Heſperiam mirare fidem, atque ingentia regum
Nomina Gallorum, & raptos Orientis honores.
Non Attila fortuna prior, non Gothica laurus,
Germanumq́; decus, nec uicto maior Oronte,
Matthia, Saladinia erat: nec Græcia reges,
Nec Babylon quos alta tulit, quosq́; horrida laudat
Aphrica, quos tepidi mirantur flumina Nili.
Quæ regio laudum, Matthia, ignara tuarum,
Quis locus eſt uſquam? Tanais te ſentit, & Arctos,
Te Gades Scotiq́; ſonant, te cœlifer Atlas,
Eouſq́; tuo turbatur nomine Ganges.
Quin proſtrata ducum concedant facta priorum,
Imperio quemcunquè ſuo Byzantia tellus,
Aut Romana dedit fretus uictricibus armis,
Tranſierit licet Euphratem, & ſuperauerit Indum.
Nec uerò Aegides tantis ſeſe extulit actis,
Centauros ferro, Lapithas, & Creſſia quamuis
Mactarit monſtra, & Stygium concuſſerit orbem:
Nec Libycam ſicuit qui Gorgona, quiq́; Chimæram,
Igniuomo rapidas efflantem gutture flammas:
Nec qui Colchiacum nudauit uellere Phaſim,
Auſus inaſſueta primùm freta ſcindere puppe.
Præferri iam nemo poteſt tibi iurè, ſuperbus
Semideos armis æquas, & ſolus in omnes
Heroas iam ſtare potes: lux temporis huius,
Militiæq́; parens, & belli gloria, magnis
Laudibus obſcuras ueterum miracula rerum.
Salue Martis honos, Martis genus, optima bello
Dextera, Romanis maioribus æmula Virtus.

O felix nimium ſoboles, felicia quæ te
Tempora: quæ talem, tantum, tulit inclita tellus?
Non magis aut Phœbo Delos, aut Creta Tonante,
Aut gemino pugnax Lacedæmon gaudeat ouo.
In freta prorumpens ſeptena per oſtia magno
Gurgite dum fluctus Iſter turbabit amaros,
Dum patrijs Latia Muſis memorabile lingua
Viuet opus, nullo Diui periturus in æuo
Matthiæ durabit honos: nec nominis unquam
Deficient monumenta ſacri, uenturaq́ quondam
Secula palmiferos delebunt nulla triumphos.
Scilicet Eois olim ſubnixa columnis,
Mauſolæa ruent, altosq́ æquantia montes,
Marmora pyramidum ſcindet longæua uetuſtas.
At tua uenturi uatum celebrata nepotes
Carmine facta legent: & ſero traditus æuo,
Notus eris ducibus, decus exemplarq́ futuris.
Chriſte pater, tuq́ æthereæ qui ianitor aulæ es,
Qui Vaticanum, & Latialem reſpicis urbem,
Si benefacta iuuant, & nominis ullus auiti
Reſtat honos, date felici pia numina curſu
Longæuas in luce moras, placidamq́ ſalutem:
Et rapta imperij referentem ſceptra Latini,
Ne prohibete Italas Orienti imponere leges.
Quanquam ſtelligeri toties plaga candida cæli
Te reuocat, cupide iampridem celſa morantur
Aſtra, nouum Arctoo ſidus factura trioni.
Tu potius præſens hominum labentia cura
Fata diu, lentoq́ leuis pete ſidera greſſu,
Dum magnus maiora paras intexere rebus,
Affectaq́ uiam merito ſublimis Olympo.
Quippe ubi tot terrere Italas ſucceſſibus urbes
Pergit, iam multis elatus Turca triumphis,
Claſſe natat tanta uictor freta, maximus orbem
Heſperium timor ingenti formidine pulſat.
In te ſpes arrectæ hominum, curaq́ repoſta:
Ut quum cæruleis tempeſtas imbribus orta
Collectas glomerat nubes, ac turbine nigro
Præceps iam ruitura ſatis ſyluisq́ minatur,
Si fax diſiectos rutilus Titania nimbos
Cœpit equis afflare, neque irrita uota feruntur.

FINIS.

REGES

REGES VNGARIAE AB ANNO CHRISTI CDI AD MCIↃLXVII, PER IOAN. SAMbucum uerſibus deſcripti.

ATTILA.

ATtila Pannonicos auget dum milite fines,
Italiam uaſtat, Teutona regna tenet.
Illyrium ſubigens: occiſo fratre domandam,
Collibus excelſam, te quoq; Roma, putat:
Pontificis ſed mox uerbis ſubmotus, & arte,
Sanguinis ad pectus flumine liquit humum.

CHABA ET ADALARIUS.

Hic Chabam fratrem regni ſociumq; paterni
Cladibus expellit, Pannonis ora labat:
Donec Sarmaticis Hungar dux, & Suatebogus,
Hunnorum repetunt, conſtituuntq; ſolum.
Queis uita functis Europam exercitus omnem
Infeſtat, ſpolijs priſtina regna colunt.

TOXYS.

Arpadij clara genitus de ſtirpe ferocis,
Auſoniam penetrat Toxys, & urit agros.
Sed modijs auri denis furor ille, minæq;
Cedunt, imperium Geyſa piusq; capit.

GEISA.

Nempe feros animos, prædæ cupidosq; uoracis,
Imbuit æterni primus amore, fide.
Mollitis Hunnis, Otho fretus reſtituit rem
Romanam, in patriam & ius tulit Imperij.

D. STEPHANUS.

Naſcitur huic Geyſæ diuino munere præſtans,
Qui beat Ungaricos relligione domos.
Nam Stephanus potuit primus diademate regnum
Illuſtrare, uigetq; illius uſus adhuc.

PETRUS ET ABA.

Ereptus uiuo eſt Emericus filius hæres,
Petrus adeſt iunctus ſanguine, Cheysla fauet.
Eijcitur tumidus, fit rex Aba: Cæſar at illum
Henricus iuuit, reſtituitq; ſimul.
Sed mores iterum ueteres, animumq; ſuperbum
Dum induit, exuitur, lucéque priuus obit.

ANDREAS CUM LEUENTA.

Exul erat Petrus, cum Andreas atq; Leuenta
Suſcipiunt regni pondera lata ſibi.
Peiores tandem Petro: pia numina rident,
Chriſticolas perimunt, impius error agit.

ANDREAS ALBUS.

Solus at Andreas demum moderatur habenas,
Reſtituit Chriſti qui pietatis iter.
Sed leuiter Belæ portum concedit honoris,

Henrici natæ dat Solomona ſuum.
Bela ſua falſus ſpe, Andrea opponit ut arma,
Uincit, & eiectum nudat honore, anima.

BELA I.

Hic regimen nactus, ſacram & de more coronam,
Dimittit captos, ſe placideq́ gerit.
Uacordes punit, fidei quos pœnitet almæ,
Eq́ tribunali procidit, ac moritur.

SOLOMON.

Ut Solomon Belæ caſum cognouit, ad arma
Bœmos exciuit: quod cupit, obtinuit.
Geyſam ſed patitur conſortem haud nomine regis:
Unanimes Græcos, Bulgariamq́ premunt.
Quorum de præda lites mortaliter ortæ:
Uictrices Geyſæ præualuere manus.

GEYSA II.

Inſurgit Solomon alienis uiribus uſq́,
Euocat Imperij ſæpe redactus opem.
Nec, niſi corruptis Germanis, uana fuiſſent
Uota: nihilq́ potens uitam inhonorus agit.

D. LADISLAUS.

Hunc proceres dignum ſibi delegere patronum,
Quem Solomon tentat pellere ſede breui:
Sed fruſtra: Cunos, Ruthenos, atq́ Polonos
Perdomuit, Pragam non rapit ille tamen.

COLOMANNUS.

Almus erat uerus ſucceſſor: ſed Colimanno
Aetatis ceßit non ratione patris.
Mutua cum ſererent bella, & ſe ſanguine fœdos
Ciuili aſpicerent, depoſuere minas.
Inſidias Almum cum Bela fortè parantem
Luminibus priuat, Appulus horret ager.
Hic uicit toties Uenetos aliena petentes,
Iadram dum quærunt, & maris imperium.

STEPHANUS II.

Coniuge ſuſtulerat Colimannus ritè ſecunda
Hunc Stephanum, fouit qui ſocerum inde ducem.
In ſe, patremq́ iniuſtos punire Polonos
Nititur, & Bœmos, poſtea Hamaxouios.
Mouit & in Græcos bellum, ſed turpiter omne
Ungariam repetit conditione timens.

BELA II.

Fortiter indeptus regnum, qui luminis uſum
Abſtulerant, pœnas cogit adire graues.
Brocchus reſtabat Colimanni è pellice natus,
Externo aggreditur ſubſidio iſte Belam.

GEISA III.

Geyſa tamen ſi' oles fit Rex, Solymamq́ profectos
Chunradum & Gallos excipit hoſpitio.

Ruthenos

Ruthenos etiam conatus ultus acerbè eſt,
Poſonij fratrum ſuſtulit inſidias.

STEPHANVS III.

Excipit imperium Stephanus Geyſa patre clarus,
Sæpe Ladulaus quem, Stephanusq́ petunt.
Hi fuerant patris fratres: uincuntur ut ambo,
Annis bis fruitur, non ſatis, imperio.

BELA III.

Ocia delectant iuuenem, dum bella quieſcunt,
In uitia & prauos iuſtus & aſper erat.
Fines ob pacem non auxit: Emericus illi
Prodit, & Andreas, pignora digna patre.

EMERICVS.

Hic etiam nullis odijs tentatus, & armis,
Ceſſat onus tantum pace fauente regens.
Cum ſceptrum felix nonum geſſiſſet in annum,
Agria defuncti contegit oſſa ſinu.

LADISLAVS II.

Regum uix ſenos tenuit moderamine menſes,
Cum iuuenis moritur, ſed patre maior erat.
Si uitam atq́ animum ſpectes maturus habenis,
Promptum conſilio ſed breuis urna uocat.

ANDREAS II.

Iure Ladulai patruus ſine uulnere ſceptrum
Conſequitur, quòd par ſit pietate ſuis.
Nam Belæ uotum complet, Solymasq́ per arces
Quicquid erat ſacri colligit, atq́ refert.
Legibus hic priuis decorauit nobilitatem,
Quas firmas, uanè rex niſi iuret, habet.
Huius & illicitos fratri dum captat amores
Gertrudis coniunx, fœda cruore ruit.

BELA IIII.

Tres habuit gnatos, quorum magis aptus habenis
Præfertur, Quartus nomine Bela pius.
Tartarus hunc carpit nimium, uexansq́ Bohemi:
Hos delens, illos in ſua regna mouet.
Hic patriam cinxit muris, latisq́ plateis
Perduxit (uulgo eſt Tirnaua dicta) meam.

STEPHANVS IIII.

Proximus huic titulo Stephanus cognomine Quartus,
Sed geſtis maior, laudeq́ patris erat.
Ottocarum ſtrauit durum, parère coegit
Mæſos, uix annos præſidet ille duos.

LADISLAVS III.

Haud minus hic felix bello, Germanica iungit
Arma, fugat Bœmos, Ottocarumq́ necat.
Cumanos pariter cadit, longeq́ repellit,
Tartaricas per quos prouocat inſidias.
Qui latè ferro Vngariam populantur, & igni:
Cumana tandem rex miſer arte perit.

ANDREAS III.

Tertius Andreas Venetus diadema reportans,
Atterit Auſtriacos, ſopijt uſq; feros.
Pontificu iuſſu Robertus Carolus antè
Ponitur, illius ridet at iſte minas.

CAROLUS ET VENCESLAUS.

Carolus à paucis colitur: potiórue Baronum
Pars Venceslaum conuocat, atq; fouet.
Spernitur hic tandem uulgo quoq; : ſed diadema
Ad patrem fugiens ſ· rripit Ungariæ.

OTHO BAVARUS.

Boios Ugri adeunt, Otho dux conducitur, iſti
A Venceslao rapta corona datur.
Cumq; ſuum imperium fore conſtans ille putaret,
Turbatur ſolio captus, abitq; procul.

CAROLUS PUER.

Carolus interea Romano fulmine fretus,
Inuehitur regno, dat diadema Dacus.
Cogitur in dominum Trinchini bella mouere,
Quem pugnans uertit ſub cruce, uictor ouat.
Pacem Sarmatico, cum Bœmo & regibus ille
Cum Baſaradq; Daco fecit, honore potens.

LUDOUICUS I.

Poſt hunc in promptu eſt Ludouicus: plurima geſſit
Bella, premens Bœmos, Tartaricoſq; dolos.
Dum fratris cædemq; ulciſcitur, urbe Neapli
Mox potitur, Venetis Dalmatiamq; adimit.
Lithuanos pepulit Strachmerumq;, inde Polonis
Imperitat, luſtris bis quatuórue uiget.

CAROLUS PARUUS.

Carolus elicitur Siculus, remouetq; Mariam
Sede: dolo Blaſi & concidit enſe miſer.
Concia ſed pœnas Horuatho criminis edit
Turba, Sigiſmundo ſponſula tuta manet.

SIGISMUNDUS.

Marchio Brandenburgus adeſt, ſocruſq; perempta
Pœnas, & capta coniugis ille petit.
Moldauos urſit, Ulachoſq;, & Turcica regna
Sollicitat, ſceptri mox repetitq; decus.
Huſſitas delens, Romæ diadema recepit
Imperij, lucem deſerit ille ſenex.

ALBERTUS.

Alberto dudum genero curauerat omnem
Theſaurum, cunctus conciliatur honos.
Contigit huic primo, quod nuper Maximiliano,
Ut caput ornaret iure corona triplex.
Huſſitas uerſat bello, Turcamq; morantem
Expectans, ſemper uiuere dignus obit.

ULADISLAUS.

Dum Lyſa quid ſoueat neſcit, iubet uſq; Polonum
Exciri, ſociam ſe fore namq; putat.
Pænitet at facti poſt partum, clamq; coronam
Cum puero Auſtriaci intulit illa plagis.
Interea occurrens Turcis rex inclytus armis,
Morte cita Ungaricas debilitauit opes.

LADISLAUS V.

Poſthumus in patriam rediit, cui Uayuoda tutor
Additur Hunyades ſtrenuus atq; potens.
Cumq; cruce inſignes ruerent in prælia, Turcam
Rex fugit Ulrico concomitante ſuo.
Dum ferit & fratrem Mathiæ, ſeditio orta eſt,
Se Gethico Pragam corripit ille metu.

MATHIAS.

Quis te Mathia regum fortiſſime, uerbis
Extulerit, laudes concineretue tuas?
Cum ſtudium pacis coleres, doctasq; ſorores,
Morte tamen quis te clarior orbe fuit?
Bis ternis lacerat regnum diſcordia luſtris,
Cuncta ſtatim imperium ſedat, amorq; tuus.
Pluribus implicitus bellis, tamen omnia ſternis,
Qui Mahometaum terris ubiq; genus.
Quis tibi non ceſſit? pacatis Auſtria rebus,
Fœdus init, dominum clara Uienna tulit.

LADISLAUS CASIMIRUS.

Multi concurrunt ad opes poſt fata Mathiæ,
Sed Caſimiro cultus, honosq; uenit.
Sæpius hic fudit Thracas, cum fratreq; nolens
Conflixit, bellum ſed cauet Auſtriacum.
Inuitis aliis Mathia cum Friderico,
Dum renouat pactum, corpore feſſus obit.

FRIDERICUS III. MAXIMIL. I.

Geſſerunt titulos deinceps ut pacta ualerent,
Illos contigerit ſi ſine prole mori.
Eximii bello, felices poſteritate,
Quos potuere anni uix ſuperare graues.

LUDOUICUS II.

Regem conſenſu Ludouicum Pannones omnes
Decernunt, iuuenem ſed cito fata trahunt.
Ad campum Mohacz Solymanni perditur aſtu,
Illatum ſtagno ſuſtulit unda ducem.

FERDINANDUS.

Rectius, & ex pacto regnum Fernandus adeptus,
Perpetuo renouat bella, mouetq; Scythis.
Quos niſi continuos octo & triginta per annos
Reiiceret, quiſnam tutus ab hoſte foret?
Huius uirtutes alii cecinere poetæ,
Qui ſuperis mixtus præmia iuſta capit.

IOAN.

IOAN. SCEPUSIUS.

Nec minus hic ſtudijs quorundam ſceptra capeſsit,
Conſtitit haud unquam ſed meditatus honos.
Fernando toties uictus, longeq́ fugatus,
Turcarum ſupplex non timet eſſe cliens.

MAXIMIL. II.

Armipotens ſuperat uirtutibus, ore uerendo,
Aſſerit inuicta regia ſceptra fide.
Albertum præter Quintum diadema quis unquam
Menſe triplex ſexto uertice, quæſo tulit?
Ungaricam redamat gentem, mirantur, honorant
Externi, poſcunt ritè patrocinium.
Impiger Europæ decus hic reparabit, & uſq́
Byzantî ad muros ſæpe patebit iter.
Hunc fidum populo cuſtodem, Chriſte, tuetor:
Semper inoffensè iura miniſtret herus.
Laudibus implebit cælum, cantabitur Orbi:
Ferrea nunc ceſſent, aurea ſecla parat.
Quæ tempus dederit muſæo dicere cantu:
Nam pedibus cupiunt fortibus illa cani.

FINIS.

ILLVSTRISSIMO ATQVE MAGNIFICENTISSIMO HEROI AC DOMINO, DOMINO ALBERTO A' LASKO, DIVINA BENIGNITATE, PALATINO INCLYTAE TERRAE SYRADIENSIS,

Libero Baroni in Keſmark, in Lasko, Rithuuiany, Duunaycz aliàs Nyedzicza, &c. Domino & Hæredi, &c. Domino meo gratioſo.

QVAMVIS, Heros inclyte, res in Pannonia inferiori (quæ nunc Hũgaria, à gente Hungara denominatur) à tempore primi ingreſſus eorum in Pannonias, ad noſtra uſq; tempora, ab uniuerſis regni regibus geſtæ, non minus lectu dignæ quàm ſcitu neceſſariæ, à Thoma Turocenſi & Antonio Bonfinio, nec non in Epitome Petri Ranzani, opera uiri incomparabilis doctrinæ D. Ioannis Sambuci, Hiſtorici Cæſarei, in lucem reuocata, ampliſsimè illuſtratæ extent: in tanta tamen ſcriptorum ubertate, res memoratu digniores, mutationesq;, quæ uel diuturnitate ac magnitudine bellorum, uel uarietate fortunæ ſubinde in hoc regno acciderunt, quæq; à principio regiminis inuictiſsimi regis Mathię Coruini, uſq; ad præſens diui MAXIMILIANI Imperatoris tempus, ſatis obſcuræ fuerant, nec niſi fragmentorum more hinc inde colligi poterant: breuiter cum diligẽti temporum obſeruatione, collatis quoq; ad inuicem Aenea Syluio, Paulo Iouio, Ioanne Sleidano, Martino Cromero, Ioanne Dubrauio, ubi rerum Hungaricarũ mentionem fecerunt: & ampliſſ. quondam D. de Gregorianez epiſcopi Iaurienſis, Regum ueriſsimis deſcriptionibus obſeruatis, in hoc exiguum uolumen comprehendere & commemorare operæpretium eſſe duxi. Hoc itidem fecerunt Iuſtinus & Florus, & recenti memoria noſtra Criſpinus in Sleidanum, item Carion & Functius in omnes totius ferè orbis terrarum hiſtorias, quatuor Monarchias in compendia complexi, nec ſine fructu. Nam quicquid apud Diodorum Siculum, Thucydidem, Trogum, Titum Liuium, Ioſephum eſt, & præcipua Herodoti capita, nec non Naucleum, Cromerum, Dubrauium, Barletium, immenſis ferè paginis ſcribitur illi paucisſimis paginis ob oculos ponunt, conferentes tempora Regum, Imperatorũ atq; Pontificum. Tibi uerò Domine illuſtriſsime, tibi inq; heroi, ad clariſsima quæq; facinora intento, & in omni dignitate principi, hanc meam rerum & regum Hungaricorum Chronologiam, cum in lucem emittenda eſſet, iure optimo dedicandam & conſecrandam, tuoq; ſapientiſsimo & acutiſsimo iudicio ſubmittendam iudicaui: ut qui inter tot, tamq; graues, cùm publicas, tum priuatas curarum occupationes, inter bellicos tumultus, aut ab ijs aliquantulum ſolutus ad tabulam etiam (exemplo Cæſaris Auguſti, C. Pompeij, & Alexandri Seueri) ita cõcinnè, ita perfectè & expeditè, ita ad amuſsim, cum incredibili grauitate, admirando conſilio, Vlyſſea facundia, linguarũq; uariarum (quarum non paucas exactè & peroptimè calles) promptitudine, hiſtorias de quadruplici Monarchia, de rebus & diſciplinis militaribus Hungarorum (qui certè cum omni Mahometicæ feritatis, uaſtiſsima potẽtia, ancipitibus prælijs, cum ingenti tamen ſua laude, diu multumq;, imò (per annos plus minus cẽtum, octuaginta, cruẽtiſsima bella pro fidei Chriſtianæ defenſione geſſerunt, & ſuum ſanguinem (ut reliquum Chriſtianitatis ſaluum, & à tanto hoc hoſte tutum ſeruarent) intrepidè profundere non dubitarunt) felici memoriæ tuæ iam dudum optimè mandatas, commemorare, illisq; eximia Caſtrioti Scãderbegij facinora inſerere ſoleas: ut uel hinc ſolum (taceo enim nũc alias Heroicas tuas uirtutes, in maiori noſtro Decretorum opere pro dignitate celebratas) uera quædam Imperatoria dignitas in te eluceat: ſapientiſsimè conſiderans, exacta hiſtoriarum cognitione, uariarum gentium inſtituta, leges, mores, ritus, ancipites hominũ fortunas, diuerſa ingeniorum uitia & uirtutes, elici poſſe. Nihil enim eſt inter mortales, quod ab interitu magis liberet, quod adeò repẽtè exornet, nobilitet, & demum uiros celebratiſsimos atq; immortales reddat, quàm hiſtoriarum peritia. Hanc itaq; meam quamuis tenuem operam, ſub illuſtriſsimi nominis tui munimine & potentatu in publicum prodeuntem, tua Palatinalis Celſitudo boni ut conſulat, gratioſoq; animo accipiat, rogo, meq; deditiſsimum ſeruitorem ſuũ, quem ab aliquot iam annis ſingulari munificentia, liberalitate & propẽſitate multifariam dotauit, in ſua gratia & tutela retinere, ac ſemper commendatum habere dignetur. Quam Deus opt. max. patriæ noſtræ calamitoſæ feliciſsimè diutiſsimeq; conſeruet. Datum in arce Celſ. tuæ Oſtrog. in Volinia, Calendis Aprilis. Anno Domini 1567.

Illuſtriſſ. Palat. Celſ. tuæ fid. ſeruitor à Secretis,

Abrahamus Bakſchay à Schembnitz, Pann. &c.

DE HVIVS

DE HVIVS CHRONOGRAPHIÆ COMMENDATIONE CARMEN ANDREAE TRICESII equitis Poloni.

QUi'nam Bakſchaium negabit eſſe
Splendorem patriæ, decusq́; grande:
Acris ingenij ob ſagacitatem,
Quin & ob uariam eruditionem?
Regum Pannoniæ auſus ille cum ſit
Res geſtas tribus explicare chartis,
Annorum ſerie addita, uicesq́;
Illo mirificas in orbe rerum.
Dij præſtent utinam benigniores,
In priſco regio ut ſit illa flore,
Quæ pomi meritò Aurei uocatur
Pulchro nomine, propter affluentem
Cunctorum undique copiam bonorum:
Deturbata apice Imperi potentis,
Verſis lugeat ut deinde fatis
Turcarum truculenta Barbarorum
Gens: at Chriſtiadûm ſit orbe toto
Pax lætos diuturna poſt triumphos.
Hæc optata citò ut dies niteſcat,
Toto pectore quilibet precetur,
Cui Reſpublica Chriſtiana cordi eſt.

IOANNES A' LASCO.

Hungaricæ quicunq; cupis cognoſcere gentis
Ortum, cum uario per ſua fata ſtatu:
Perlege, quem uigili cura ſtudioq́; libellum,
Dat tibi Pieriæ Bakſchius artis honos.
Suſcipiasq́; tuo hac ampliſſime Laſce fauori
Scripta, patrocinio munera digna tuo.

IOANNES SVEIDNICIVS SILEſius ad amicum Lectorem.

Qui ueterum relegis multo conamine libros,
Voluis & aßidua, Lector amice, manu:
Accipe, quæ tenui ſunt hoc congeſta libello:
Exiguum miras res tibi pandet Opus.
Accipe, nec pigeat uarios cognoſcere caſus,
Pannoniæ & regnum quanta ruina premat.
Si tibi Priſca nouis iuncta euoluere curæ eſt:
Hic quoq; cum priſcis & noua iuncta leges.
Quæ modo digna legi, uel digna fuere relatu,
Et conſtant uera cognita certa fide:
Iſta ſecuturis contexta nepotibus, omni
Et ſtudio, & uigili Bakſchius arte docet.
Ille tuas nullis auidas ambagibus aures
Detinet, aſt multa cum breuitate refert.

Quæq́;

Quæq; refert, uano non ſunt ſucata colore:
Singula blanditijs, ſingula fraude carent.
Qui neſcis terras clades, & triſtia fata
Pannoniæ, hunc librum perlege, certus eris.

NOBILI AC CLARISSIMO VIRO DOMINO ABRAHAMO BAKSCHAY A' SCHEMBNITZ, ILLVSTRISSIMI DOMINI, D. ALBERTI A' LASCO Palatini Syradienſis, &c. Secretario, &c. S. D.

ADAMVS SCHROTERVS SILESIVS POETA laureatus & Philoſophus.

Inter præcipuos meos ſodales,
Quos ſincera fides, amorq; uerus,
Fraterno mihi uinculo parauit,
Coniunctiſſime Bakſchay: ſub oris
Dum tu Cimmerijs abes, ſecutus
Aulam magnifici uiri, ducisq;
Laſci, quem genuit potente dextra
Mars cum Pallade, quem Deusq; ſeruet:
Nuper hic ego ſub typis libellum
Inueni, uigili labore cultum,
LASCO, nomine ſub tuo, dicatum:
Qui de Pannoniæ ſtatu libellus
Tractat plurima, digna quæ relatu
Sunt, & digna legi, labore multos
Quo certè tibi comparas amicos,
Qui dignas tibi gratias referre
Certabunt uarijs ſub inde donis,
Extollentq; tuas ad aſtra laudes:
Tu ſoluminodo Bakſchay frequenter
Edas ingenij tui labores,
Quos multi cupidè petunt, auentq;.
Craco. 16 April.

AD ZOILVM.

Ecquid ais? ſunt uana tua mendacia linguæ
Zoile, nil fructus dum tua uerba ferunt.
Siccine peſtifero iactas tua ſcommata morſu,
Hac mea linque rogo, tu meliora dato.

ZOILVS RESPONDET A. S.

Zoilus à ſtolido temerè premor undiq; uulgo,
Quæ noto digna noto, quæ premo digna premo.
Hic nihil eſt quod agam, liber hic eſt criminis expers,
Hic noſtra præſens eſt ſine falce liber.

IN AR-

IN ARMA NOBILIS ET CLARISS. VIRI DOMINI ABRAHAMI BAKSCHAY, SECRETARII ILLUſtriſſ. Domini, D. Alberti à Lasko, Palatini Syradienſis, &c.

IOANNES SVEIDNICIVS.

Inclita commendant magnos inſignia reges,
Quos longæ ſequitur poſteritatis honos.
Arma uetuſtatis teſtes ſunt: arma uirorum,
Aeterna rerum nobilitate uigent.
Sic leo, ſic laurus, ſic enſis, fortibus auſis
Commendant Bakſcht nobile ſtemma tuum.
Te Deus incolumem ſeruet, te proſpera fata,
Te multis annis fauſta ſenecta beet.

IN EADEM ARMA NOBILITATIS, ADAMUS SCROTERUS POETA LAUREATUS & Philoſophus.

Phœbus amat laurum, ſic fulmine neſcia tangi
Fronde uirente uiget.
Sacra Ioui laurus, certis ſic plena medelis
Tetra uenena fugat.
Hinc potuit caſus ea demonſtrare futuros:
Præſcia namq́ mali eſt.
Illaq́ præſentem denunciat innuba pacem,
Fœderis eſtq́ loco.
Hancq́ triumphantes circum ſua tempora reges
Non ſine laude gerunt.
A leue cum ſummo tantis, & pluribus, illa
Dotibus aucta ſiet:
Nobile Caſtalidum decus ô Abrahame ſororum,
Viue ualéque diu:
Te meritò hi, quibus eſt commiſſa potentia rerum,
Hac uoluere frui.
Namq́ armis lauri trinas ex ordine frondes
Applicuere tuis:
Quas leo magnanimus dextro pede geſtat, & index
Nobilis eſt animi.
Hæc ſunt uirtutum digniſſima dona tuarum,
Hæc meritóque geris.
Hac geris, inter auósq́ tuos non ultima gentis
Laus es, erisq́ tua.

FINIS.

ABRAHAMI BAKSCHAY SCEMNICENSIS PANNONII, SECRETARII ILLVST.^MI DOMINI PALATINI SYRADIENSIS, CHRONOLOGIA DE REGIBVS Hungaricis.

INGRESSVS HVNNORVM IN Pannoniam.

Sex capitanei Hunnorum.

HVNNORVM ſiue Hungarorũ decies cẽtena & octuaginta millia ex Aſiatica Scythia, ſoli ſterilitatẽ populorumq; multitudinem cauſata, ſub ſex ducibus, Bela, Keme & Kadicha, filijs Chele, de genere Zemẽ ortis: item Athila, Keuue & Buda, filijs Bendeguz, de genere Kadar, in Europam traiecerũt, & in Hungariam (quam tunc diuerſę nationes præ ſide quodam Matrino, aliàs Martino, dicto de Sabaria propter ſoli fœcunditatem incolebant) peruenientes, ad Tibiſci amnis ripam caſtra ſua fixerunt. Matrinus audito ignotæ gentis Scythicæ aduentu, Thetrici de Verona, uniuerſæ Germaniæ ex Romanorum gratia præſidentis, petiuit auxilium: & ſic ambo, coacto ingenti exercitu, ad Potentianam urbem, inter Theten & Zazhalom ſitam, conſederunt, ubi primò per Hunnos, qui ſub Sicambria Danubium adhibitis inflatis utribus tranſnatabant, in tempeſta nocte miſerima cæde affecti, ſunt fugati. In agro deinde Tharnokuuelg, eoſdem Hũnos ſuperioribus uigilijs & laboribus exhauſtos, uiciſſim in fugam conuerterunt: qui renatato Danubio ad ſuos peruenêre. In hoc conflictu, ex Hunnis cum uno ducum Keuue, hominum centum & uigintiquinq; millia cæſa: è Romanis, alijsq; nationibus, præter eos qui in caſtris ſuperiori nocte ceciderant, ducenta & decem millia deſiderata ſunt. Deinde propè Thulnã, nunc Auſtriæ, olim Hungariæ ciuitatem, Matrinus ab Hunnis cæſus occubuit: innumera multitudo ad internecionem uſque profligatur. Thetricus uerò ſagitta in fronte ictus, cum paucis euaſit. Hunnorum quadraginta millia in hoc prælio deſiderata: tres etiam duces, Bela, Keme & Kadicha mortem oppetierunt: qui tandem ſolenni pompa ad marmoream columnam Kaiazo dictam, penes ducem Keuue prædictum ſepulti ſunt. Hac Hunni potiti uictoria, uniuerſæ Pannoniæ cum imperio præeſſe cœperunt.

Matrinus Præſes Pannoniarum.

Prima uictoria Hunnorum.

Hunni uicti.

Matrinus cæſus.

Noua uictoria Hunnorum.

ATHILA, omnium conſenſu in primum regem Hunnorum eligitur, & declaratur, Anno mundi 4362: anno Chriſti 401. Ingreſſus Hunnorum in Pannoniam 28. Hic imperij ſedẽ poſuit in Sicambria ciuitate: & profecturus cũ innumera copiarũ multitudine in bellum, Budam fratrem ſuum uniuerſæ Pannoniæ, loco ſui, præfecit, uſurpato ſibi hoc titulo: ATHILA BENDEGVZ FILIVS, MAGNI NEMROTH NEPOS, IN ENGADI NVTRITVS DEI GRATIA REX HVNNORVM, MEDORVM, GOTHORVM, DACORVM, METVS ORBIS, FLAGELLVM DEI.

Athila primus rex Hungariæ.

Athilæ titulus.

Adoritur in primis utramq; Myſiam, Thraciam, Achaiam, Macedoniam, & Illyriam: redit uictor. Sicambriam, quò etiam Thetricus Veronenſis, acerrimus olim Hunnorum hoſtis, cum frequentiſſimis Germanorum proceribus beneuolentia & liberalitate regis allectus uenit, ſeq; gratum & familiarem regi exhibuit. cuius etiam ſuaſu rex, quietis alioquin impatiens, occiduas Romani Imperij prouincias inuadendas eſſe decreuit. Ideo progreſſus, igne & ferro totam Germaniam miſcet. Sigiſmundum, eius regionis principem, cum magna manu occurrentem, inter Conſtantiam & Baſileam fundit, fugatq;. Argentinam per eum direptã, dirutis iã mœnibus, Polyodopolim, id eſt Strasburg, edixit appellari. Hinc amoto exercitu, Gallias uaſtat & ſubuertit: ac in Hiſpanias uſq;, Beticam & Hiſpalim, uictricib. armis penetrat: & in campis Catalanicis cũ rege potẽtiſſimo Theodorico, & Aetio Romano ſenatore, crudeliſſimo omniũ præ

Argentina Strasburg appellata.

Athila Budam fratrẽ occidit.

Athilæ mors.

lio confligit. Expugnatis'que multis urbibus, Sicambriam regreditur: ubi Budam fratrẽ ſuum, eo quòd Sicambriã, quã nunc ueterẽ Budam nominamus, uocabulo ſui nominis denominauerat, proprijs ſuis manibus interfecit, cadauerq́ue illius in Danubium demergi fecit. Dum'que qninquenniũ quieuiſſet, per Styriã, Carinthiam, & per Dalmatiam ciuitates plurimas demolitur: Italiam inuadit, & deuaſtat. Reuerſus ultimò Sicambriam, tantorũ iam laborum pertæſus, uirginem Hildico, aliâs Mykolth, Bactrianorum regis filiam, in uxorẽ ducit. in cuius amplexibus, dum uino & uenere corpus eius inflãmatum eſſet, nocte, ſanguine copioſo è naribus in fauces exundante, extinctus eſt: Anno mundi 4407, Chriſti 445: Ingreſſus, 72: Imperij, 44. Aetatis, 124. apud ſupradictam columnam ſepultus.

ALADArius & Chaba, regnum excipiunt.

Defuncto Athila, imperium penes duos filiorum ſuorum, quorũ alter Aladarius, Chaba alter fuit, cæteris ætate & fortitudine eminentiores, remanſit. Hi cum de ſucceſſione inter ſe per longum tempus diſſiderent, rex Gepidarum Ardaricus bellum aduerſus Hunnos mouit: & trucidatis multis Hunnorum milibus, filio item Athilæ Aladario, potitus eſt optima parte regni Pannoniæ. Alter autem frater Chaba, ante iſtam eladem, cum ſexaginta fratribus ſuis natu minoribus, & bona parte Hunnorũ in ueterem patriã redijt, Pars quæ in Pannonia, manſit, ſub quàm plurimis & diuerſis principibus, peregrinæ gẽtis in Pannoniam, propter regionis fertilitatem, & opportunitatem, infuſæ, multiplicem experta eſt fortunã. Ideoq́ue oratoribus ſuis in Scythiã miſſis effecerunt, ut longè plures prioribus denuò egrederentur.

SECUNDUS INGRESSUS HUNNORUM IN PANNONIAM.

Hunnorum duces VII.

Tranſſyluania cur Sibenburg.

HVNNORVM ingens multitudo ſecundariò ingreſſa eſt Pannoniam, Anno mundi 4706, Chriſti 744: obitus Athilæ 301, ſub ſeptem capitaneis: quorum primus fuit Arpad filius Almi, qui eſt prognatus ex Elendo filio Vgek: Vgek ex Edo, Edus ex Chaba filio Athilæ. Secundus capitaneus fuit Zabolch, à quo & nunc locus comitatus de Zabolch. Tertius Gyula, à quo & hodie familia propagata extat Gyuulay. Quartus Keuund, à quo capitaneo Kendij familia deducitur. Quintus, Lehel. Sextus, Berbulcho. Septimus capitaneus fuit Vurs. Hi ſe Hunnis Pannonicis adiunxerunt, & conſederunt in Tranſyluania, poſitis ibi ſeptem caſtris: unde etiam ipſa prouincia Sybenburg, id eſt ſeptem caſtrorum nomen habet.

Gaycza primus rex Chriſtianus inter Hungaros.

A'dicto autem Arpad, capitaneo ſcilicet primario, profluxerunt duces complures eiuſdem gentis, qui Pannoniam uſq́ue ad tempora diui Stephani regis, cruentiſſima ſæpiſſimè cum aliarum diuerſarum nationum generationibus pugna interueniente, poſſederunt, & gubernarunt. Ex Arpad enim dux Zultan proceſſit: ex quo Toxon, pater Gayczæ & Michaelis. Gaycza genuit diuum Stephanum regem: Michael uerò genuit Ladislaum Caluum, & Vuaſul. Ladislaus Caluus genuit Andream, Belam & Leuente. Gaycza prædictus, primus inter Hungaros fidem Chriſti amplexus eſt, fuitq́ue baptiſatus à S. Adalberto epiſcopo Moritur Anno mundi 4959, Chriſti uerò 997.

SEQUUNTUR REGES CHRISTIANI.

S. STEPHANVS.

1. S. STEPHANVS I. filius Geyezę, naſcitur Strigonii, & à S. Adalberto Pragenſi antiſtite, & Adeodato comite, de ſacro baptiſmi fonte leuatur.

Tota ferè Hungariæ pars, intentiſſima cura Geyezę & S. Stephani, ad fidem Chriſti eſt conuerſa, circa annum In regem, omnium miro cōſenſu & applauſu coronatus, Strigonienſem eccleſiam metropolitanam & Colocenſem baſilicam, aliaꝗ templa fundauit, & theſauris dotauit.

Suſcepit geſſitꝗ bella aduerſus Cupam Simigienſem ducem: item contra Giulam auunculum ſuum: prӕterea contra Bulgarorum & Selauorum ducem Ceanum. Horum autem ſuſceptorum bellorum cauſas iuſtiſſimas fuiſſe, Hiſtorici & Annales tradunt. Moritur in feſto Aſſumptionis B. Virginis Anno Mundi 5000, CHRISTI uerò milleſimo & triceſimooctauo: Regiminis ſui Hungarici triceſimo ſeptimo: conuerſionis Hungarorum ad fidem Chriſtianam, quadrageſimonono: ſepultus in Albæ regalis baſilica, ab ipſo condita. Hic genuit filium D. Emericum, qui deceſſit ante obitum patris.

2. PETRVS Alemanus, filius Guilhelmi, fratris Sigiſmundi Burgundiorum ducis, ex ſorore S. Stephani nepos: eligitur in regem poſt S. Stephani obitū. Cum ſuperbè, crudeliter & auarè dominaretur fuit è regno expulſus.

3. ABA Hungarus, ſororius S. Stephani expulſo Petro electus & coronatus eſt in regem. Hic quoꝗ crudelis & iniuſtus fuit, ideoꝗ prope amnem Tibiſcum occiſus. Sepelitur in cœnobio Saar.

PETRVS Alemanus mox poſt mortem Abę uiribus Henrici Imperatoris reductus in regnum, denuò Albę coronatur: & tandem occiditur.

Sepelitur in Quinqueccleſienſi baſilica, quam ipſe condiderat. Eo tempore magna pars Hungarorum à fide Chriſtiana defecerat.

4. ANDREAS I. primogenitus ſupradicti Ladislai Calui, eligitur & coronatur in regem eod em anno. Genuit duos filios, Salomonem & Dauid. Salomonem, quintum ętatis annum agentem, coronari fecit in regem. Tandem in bello contra Belam geſto occiditur: & in monaſterio diui Aniani in Thihon iuxta lacum Balathonem ab ipſo extructo, humatus eſt, Bela permittente.

5. BELA I. frater Andreæ prӕdicti, deuicto & defuncto eodem Andrea, ægrè tulit Salomonem electum fuiſſe in regem (nam ideo bellum contra fratrem geſſerat) in regnū ſucceſſit. Habuit filios, Geyezam, Ladislaū & Lampertum. Hic rex monetam argenteam cudi fecit: menſuras & pondera conſtituit: precia rerum uenalium ſtabiliuit. Hungaros ad idola colenda regreſſos, ad unum interfici iuſſit. Struxit celeberrimum monaſterium Saluatoris in loco Zeuukzard, ubi poſtea mortuus defunctus eſt.

6. SALOMON, filius Andreę regis prędicti, defuncto Bela, ope Henrici Imperatoris (cuius filiam in uxorem ſibi deſtinatam habebat) Hungarorumꝗ ſuffragio Albę denuò

Entry	MVNDI.	CHRISTI.	CONVERSIONIS.	REGIMINIS
1.	4931.	969.		
1.	4950.	989.		
1.	4963.	1001.		
3.	5003.	1041.	55.	3.
Petrus	5006.	1044.	58.	6.
Petrus	5009.	1047.	61.	3.
4.	5021.	1059.	73.	12.
4.	5024.	1062.	76.	15.
5.	5027.	106[illegible]	79.	3.

		MVNDI	CHRISTI	CONVERSIONIS	REGIMINIS
	coronatus eſt. Hic cum Geyza & Ladislao patruelibus ſuis, adhuc ducibus bella geſſit acerrima contra Cumanos & Bohemos, regnum deuaſtantes. Quibus perdomitis, auxilio eorundem Geyzæ & Ladislai Nandor Albam imperio Hungarico adiecit. tandem ab eiſdem patruelibus ſuis fugatus, regnóque exutus eſt. In habitu religioſo diem ſuum obijt Polæ, oppido Iſtriæ.	5039.	1077.	90.	11
7.	GEYCZA I. primogenitus regis Belæ I. filius, fugato Salomone, regiam dignitatem adeptus eſt. Genuit duos filios, Colomannum & Almum. Tempore huius ualidiſſima fames Hungariam afflixit. Obijt, ſepultus in eccleſia b. Virginis, Vaciæ, quam ipſe conſtruxit.	5042.	1080.	91.	3.
8.	S. LADISLAVS I. frater Geyzę (quem Hungari propter uitę ſanctitatem, ſanctum regem nominabant) demortuo Geyza, & uiuente adhuc pulſo Salomone, in regnum ſucceſſit. Hic Dalmatiæ & Croatiæ regna, Hungarorum regum iunxit imperio. Geſſit multa bella contra Tartaros, & alios aduerſarios, æmulos regni. Deceſſit abſque liberis 3. Calen. Auguſti. Sepultus honorificentiſſimis exequijs in eccleſia Varadienſi, ab eo extructa.	5057.	1095.	108	13. al. 19.
9.	COLOMANNVS, filius Geyzæ regis, fuit (opinione quorundam) primùm epiſcopus Vuaradienſis, deinde per diſpẽſationem ſucceſſit S. regi Ladislao. Sub eo Hungari multa grauia, Deóque & mortalibus quàm moleſtiſſima perpeſſi ſunt. multa enim iniquè atque crudeliter geſſit. Excæcauit fratrem ſuum Almum ducem, & filium eius Belam. tandem & ipſum Almum interimi fecit, in eccleſia Demeſienſi. Habuit hic rex filios duos, Ladislaum & Stephanum. Obijt diem impiè, ut uixerat: ſepultus in Alba Regali.	5076.	1114.	127.	19.
10.	STEPHANVS II. eius filius, adhuc adoleſcentulus regno præficitur. Cognominabatur is à uulgo fulmẽ: propterea quòd nõ conſilio ſed ſubito animi furore cuncta faciebat. Cumq́ ex uxore nullos ſuſcepiſſet filios, moriendique ſibi tempus adeſſe animaduertiſset, regno ſe abdicauit, acceptóque monachorum habitu deceſſit. Corpus ex Agria in Varadienſem eccleſiã tranſlatũ, ibiq́ reconditũ.	5093.	1131.	145.	18.
11.	BELA II. Cæcus appellatus, filius Almi ducis, cuius oculos Colomannus eruerat, regalia ſceptra adipiſcitur. Regnum prudentiſſimè ſanctiſſiméque gubernauit. Genuit filios quatuor, Geyczam, Ladislaum, Stephanum, & Almum. Borichum filium Colomanni regis, natum ex pellice, regnum ſibi uendicare contendentem, in fugam uertit, ſuum'que numeroſiſſimum exercitum profligauit. Hungaros autem, qui illius fauerant partibus, interfecit. Deceſſit Chriſtianiſſimè: ſepultus eſt Albæ.	5103.	1141.	155.	10.
12	GEYCZA II. filius Belæ ſecundi, fratrum ſuorum natu maximus: adoleſcentulus Chriſtiana pietate inſignis, ad regni faſtigium effertur. Fudit Teutonũ ac Saxonũ Auſtrenſiũq́ & Bauarorũ copias, quę Poſonio occupato Hungariã inuaſerant, horumq́ exuuijs templa per Hungariam ditauit. Secundũ hoc bellum Pannonias (ut Annales memorant)				

morant)ſgua fames inuaſit. Genuit filios quatuor, Stepha | MVNDI | CHRISTI | CONVERſ. | REgim.
num, Belam, Arpad & Geyczam. Migrauit è uita, mira cũ
religione: Albę ſepultus.

13 STEPHANVS III. filius præfati regis Geyczę ſecundi, 5113. 1161. 175. 10.
rex declaratur & coronatur. Multa cõtra Venetos in Dal
matia, ac cõtra Emanueli Imper. Gręcorũ geſſit: multaquo
q; à Ladislao & Stephano ducib., patruis ſuis, filijs uideli
cet Belę Cęci, perpeſſus: quibus tandem exterminatis, de-
ceſſit è uiuis abſque liberis: ſepultus in eccleſia Strigonien.

14 LADISLAVS II. filius Belæ Cæci, uiuente adhuc Ste- 5135. 1173. 187. 12.
phano III. uſurpata ſibi regni poteſtate, ſex menſibus im-
perauit: mortuus eſt, & Albæ ſepultus.

STEPHANVS IIII. Ladislai huius frater, & Belæ itidem
15 Cæci filius, mortuo eodem Ladislao, & uiuente adhuc Ste 5114 1172. 186
phano tertio, uſurpata corona, potitus eſt ea quinq; men-
ſibus. Tandẽ à rege Stephano tertio acie uictus, in caſtello
Zemlin mortuus eſt, eodẽ anno quo & Stephanus: ſepul
tus in Alba Regali.

16 BELA III. Stephani tertij frater, Geyczę itidẽ ſecundi
filius, poſt Stephanũ regnauit. Is regnũ ſuũ latronibus & 5135. 1172. 187.
furib. quorũ ingens tũ erat in tota Hungaria copia, intẽtiſſi
ma cura purgauit. Hic ſuperſtitibus filijs duob. Emerico
& Andrea, diẽ obijt Albæ, ubi & ſepultus iacet. EMERI
CVS, filius huius Belę tertij ritè ſuccedens pręfuit regno: &
17 relicto filio unico Ladislao, mortuus eſt, Agrię ſepultus. 5158. 1196. 110. 23.

18 LADISLAVS III. eiuſdem Emerici filius, regnauit 5160. 1204. 119. 9.
poſt patris obitum ſex tantum menſibus, nam immaturo
fato ſurreptus eſt, ſepultus Albæ.

19 ANDREAS II, filius Belę tertij regis, omnium ſuffragijs
rex optatur, & Albæ regijs inſignibus donatur. Vxorem
duxit Gertrudem, nobili Germanorum genere natam: ex
qua liberos ſuſcepit, Belam, Colomannũ, Andream & Eli-
zabetham, fœminam præ uitæ ſanctimonia omnibus per-
petuò celebrandam. Hic dictus eſt Hieroſolymitanus, ex
eo quòd in terra Sancta, cõmiſſa atrociſſima pugna aduer
ſus Babyloniorum Sultanum, uictor glorioſus euaſerit.
Antequam autem idem rex continuaturus eò iter, copias
ſuas Conſtantinopoli in Aſiam trajciendas curaret: Ger-
trudis regina à Banchano locumtenente regio in Hunga
ria, propterea quòd uxorem eius, fratri ſuo, ex Germania
qui aduenerat, uiolandam tradiderit, lethali uulnere con-
ficitur. rex in reditu à terra Sancta, filiã Heſtenſis marchi-
onis alteram duxit uxorẽ: ex qua genuit Stephanum, pa-
trem Andreæ Veneti. Hic rex priuilegia libertatis optima
Hungaricæ nobilitati conceſſit, ad cuius etiam decreti ob-
ſeruationem, uniuerſi Hungarię reges, tempore coronati
onis ipſorum, ſolent iurare. Exceſſit è uita rex, & in cœno-
bio quod Egres appellant, conditus.

20 BELA IIII. Andreę ſecundi filius, natu maior, ab Hun
garis omnibus rex cõſalutatur, & ex more coronatur. poſt
patrem regnauit, multis afflictus incommodis, eius enim 5197. 1215. 150. 31.
tẽpore tota Hũgaria per Tartaros crudeliter incendijs, fer-
roq; fuit deuaſtata: per quos etiã Rex ipſe expulſus fuit ad

	MVNDI	CHRISTI	CONVERSIONIS	REGIMINIS
inſulas maris Adriatici: unde poſt Tartarorũ in Hungaria trię nium conſumentium abitũ, auxilio Rhodianorũ Crucigerorũ & Frangepanũ comitũ, fuit in Hungariã reſtitutus, à quo poſt, hac nõ ſolũ ampliſſ. priuilegijs, ſed oppidis & pagis honorificè donati ſunt. Obijt, ſepultus Strigonij apud fratres minores.	5237	1275	289	19
21 STEPHANVS V, filius Belę quarti, hęreditario iure Panno niæ regnũ accepit: fuitq; in armis plurimũ fortunatus. Hic ſu perato rege Othocaro, Bohemos domuit. Bulgarorũ regem cũ uniuerſa Myſia ſtipendiarium ſibi fecit. Superſtitib. liberis Ladislao & Maria, ea quę Carolo Claudo Siciliæ regi nupſit, ex qua ille genuit Carolũ Martellum, qui filiũ Carolũ quoq; nomine genuit: exceſſit humanis, ſepultus in inſula Budenſi.	5240	1278	292	3
22 LADISLAVS IIII, Stephani quinti filius, qui Kuunlazlo nominatus eſt, ſucceſſit patri. Cuius tempore 1285 Tartari in feſtis armis denuò Hungariam ingreſſi ſunt, qui omnia penè longè lateq;, uſq; ad Peſthum direptionibus atq; incendijs ab ſumpſerunt. Anno deinde 2 ab eorum ingreſſu, non ſine ma xima præda exceſſère. Hic rex à Cumanis, haud procul à ca ſtello Kerelzeg, miſerabiliter interfectus eſt. Sepultus iacet Chanadini.	5253	1291	305	13
23 ANDREAS III, filius Stephani, filij Andreæ ſecundi, qui & Venetus eſt cognominatus, electus eſt & appellatus rex. Coronabatur à nece Ladislai. Auſtriam hic in poteſtatem ſu am redegit. Obijt, Budæ ſepultus, in æde B. Iohannis euan geliſtæ, apud fratres minores. Legatus pontificius eo tempo re profectus eſt in Hungariam, commendaturus in regem, Carolum filium Martelli.	5263	1301	316	11
24 VENCESLAVS, quem Hungari Ladislaum nominabant, filius regis Bohemiæ, inductus fuit per quoſdam Hungaros contra Carolum pronepotem Stephani quinti, in tenera æta te exiſtentem: pro quo ſcilicet à nonnullis procerum regni miſſus erat. Hic Venceslaus, aliter Ladislaus, propter diſſen ſiones Hungarorũ (habebat enim pars Carolũ, pars ipſum, pars etiam tertium regem, Othonẽ ſcilicet Bauariæ ducẽ) reliquit regnum, & reductus fuit per patrem in Bohemiam.	5266	1304	319	3
25 OTHO dux Bauariæ, ſimiliter per factiones quorundam Hungarorum inductus fuit, Albæq; coronatus: regnauit an nis ferè tribus. ſed per Ladislaum Vuayuodam Tranſylua niæ fuit poſtea captus, ſpoliatus, & è regno expulſus.				
26 CAROLVS I. Caroli Martelli filius, puer exiſtens, in re gem Hungariæ Anno Domini 1310 coronatur. Genuit plu res filios, qui ante eum mortui ſunt. Poſtremò genuit Ludo uicum, Andream & Stephanum. Hic Matthæum Trintſchi nienſem comitem, armis opibuſq; potentem, & illius ingen tem exercitum, propè Caſſouiam prælio uicit. Regnum non modò fortiter tutatus eſt,	5274	1312		3
ſed & plurimùm auxit. tenuit nam que ſua ditione Dalmatiam, Croatiam, Seruiam, Lodome riã, Ruſſiam, Comaniam, Bulgariã, Boſnam. Felicianus qui dam aulicorũ, in die Paſchę, regem Carolũ & reginã, cũ eorũ liberis, menſę aſſidentes, in arce Vuiſſegrad, enſe interimere conatur. pro quo ſcelere debitas dedit pœnas.	5291	1329		19
Dux Rutenorum uenit ad Carolum, ad Vuiſſegrad.	5301	1339		29
Caſimirus rex Poloniæ, & Iohannes rex Bohemiæ, uene runt	5302	1340		30

runt Carolum inuiſendi gratia, ad Vuiſſegrad.

Locuſtarum peſtis Hungariam inceſsit.

Caſimirus rex Poloniæ ueniens ad Vuiſſegrad, reſignat regnum Poloniæ Ludouico, filio Caroli, ex ſorore Caſimiri ſuſcepto: carebat enim alio hærede. Mortuus eſt autem XVII Calendas Auguſti, ſepultus in Alba Regali.

27 LVDOVICVS I, filius Caroli præfati, ſucceſsit patri. Multa bella feliciter geſsit, multaq; regno ſuo recuperauit. Præter alios rebelles & æmulos regni, qui in Croatia & Dalmatia motus magnos exciuerãt, Moldauos & Rutenos perdomuit. Gentem Comanorum, ritu Tartarico inuolutam, ad fidem Chriſtianam conuerti procurauit. Ex Hungaria uerò Iudæos pepulit. Electus & coronatus fuit Poloniæ rex. Hæredes maſculinos non habuit, ſed filias genuit: Mariam, quæ tandem Vngariæ: & Heduigam, quæ Poloniæ ſortita eſt regnum. Obijt mortem die II Septembris. Sepultus eſt Albæ, in ſacello quod uiuens extruxerat.

28 MARIA, filia Ludouici primi, poſt obitum patris in regem coronatur, decerniturq;. quæ Maria fuit poſtea nupta Sigiſmundo, filio Caroli quarti Rom. Imperatoris. Cum Elizabetha, matre ſua, regnauit annos quatuor: & contra hanc, adhuc ſine marito, admodum iuuenem, à pleriſq; introductus eſt, & coronatus.

29 CAROLVS II cognomento Paruus, rex Neapolitanus, Ludouici primi ex fratre Andrea nepos: qui in arce Budenſi ex uoluntate Elizabethæ reginæ, procurante Nicolao de Gara, regni palatino, per Blaſium Forgach occiſus eſt, Anno Dominicæ incarnationis 1385. Maria poſt hæc adhuc uiuens, ius ſuum regium Sigiſmundo marito ſponte ceſsit, ac mortua eſt, ſepulta in eccleſia Varadienſi.

30 SIGISMVNDVS, Mariæ ſponſus, anno ætatis ſuæ XX fuit per dominos regnicolas ritè electus, & regni corona donatus, in feſto Pentecoſtes. qui poſtea & Imperator Romanorum & rex Bohemorum fuit. Hic rex glorioſus, uiriliter, licet infeliciter, cum Bayazite Turcarum imperatore, apud Nicopolim urbem conflixit.

Poſtquam cladem Hungarici proceres eum in caſtrum Soklos captiuitati dederunt 1401. Breui tamen clàm emiſſus, prudenter & fortiter regna gubernauit, ac in factioſos grauiter animaduertit. Blasko quidam Boemus, humili genere natus, coacto facinoroſorum exercitu, Tirnauiam clàm intrauit: uiribusq; militum ſuorũ fretus, cæſa haud parua ciuium multitudine, in poteſtatẽ ſuam urbẽ redegit.

Non multo antè tempore, duplex ruſticorum bellum in Hungaria emerſit. cæſis autem ſeditionis authoribus, agreſtis quoque multitudo graues pœnas dedit. Hic imperator & rex tredecim comitatus Scepuſienſis oppida, Poloniæ regiæ Maieſtati titulo pignoris inſcripſit. Obijt autem diem ſuum anno ætatis LXXI, in Morauia Znoimæ, in feſto conceptionis Mariæ uirginis.

In Varadienſi eccleſia honorificè traditus eſt ſepulturæ.

31 ALBERTVS, Romanorum Imperator, & archidux Auſtriæ, qui Elizabetham filiam Sigiſmũdi regis & imperato-

MVNDI	CHRISTI	CONVERSIONIS	REGNI MINIS
5304	1342	357	32
5344	1382	397	40
	1391		
5348	1386		
5363	1401		15
5393	1431		45
5399	1437	448	51

ris in uxorem habebat . ipſis Calendis Ianuarijs Albæ rex ſalutatur, & coronatur. Duos in regno annos claudere non potuit: ſiquidem excesſit humanis in fine Octobris, Albæ ſepultus. — MVNDI 5401 · CHRISTI 1439 · Conuerſ. 450 · Regum 2

ELIZABETHA regina, mortuo Alberto rege, remanſit grauida: & dum neſciretur, an filium uel filiam eſſet paritura, proceres regni miſerunt ſuos oratores pro iuuene
32 Vuladislao Lithuaniæ duce, régisq́ Poloniæ fratre. qui antequam induceretur, regina peperit filiũ LADISLAVM: & contradixit electioni, de Polono factæ: fecitq́ mox infantem cum bona parte dominorum regnicolarum Hungarorum coronari, & coronam regni ſecum in Auſtriam ad infantis patruum Fridericum Rom. Cæſarem, archiducem Au-
33 ſtriæ, aſportauit. — 5402 · 1440 · 451

VVLADISLAVS introductus, cum corona regni non haberetur, diademate quodam reliquiarum de capite ſancti Stephani deſumpto, coronatus eſt. — 540 · 1440 · 451

Sub huius imperio Amurathes Turcarũ imperator ſubegit utramq́ Myſiam, moxq́ ingredi parabat Hungariam.

Quo tempore Iohannes Coruinus, Huniady dictus, intra paucos menſes contra Turcas, multas uictorias, magna cum laude, aſſecutus eſt.

Cuius etiam uirtute caſtrũ Zendereuu, regi Vuladislao, ab Amurathe reſtitutum eſt.

Rex hic magnanimus, & bellicoſus princeps, perſuaſus à legato pontificio Iuliano Cæſarino, cruentisſimo illo & maxime memorabili prælio conflixit cum Amurathe, apud oppidum Varna: ubi & cum Cardinale perijt, in feſto ſancti Martini. — 5406 · 1444 · 455 · 4

Agens annum XXI ætatis, IOANNES Coruinus Huniady dictus, comes Biſtricienſis & Vayuoda Tranſyluanus, poſt Varnenſem cladem Ladislao puero in manibus Friderici Auguſti exiſtente, pronunciatur à regni optimatibus in gubernatorem Hungariæ. — 5407 · 1445 · 456

Qui, cum Fridericus Ladislaum puerum, tanquam legitimum regni regem, cum corona regni reſtituere recuſaret, infeſtis armis per Auſtriam, Styriam, Carinthiam & Carniolam, multarum ciuitatum & uillarum agros, incendijs & ferro uaſtauit. Mouit & bellum aduerſus Georgium Seruiæ Deſpotam, quod & ad extremũ feliciter confecit: item contra Bohemos, qui duce Hiskra, aliquot in Hungaria arces expugnauerant, atq; occupauerãt. quibus recuperatis, non modo hoſtium exercitum profligauit: ſed & multa caſtella, oppida & pagos, illis ademit. Deinde & cum Amurathe Turcarum imperatore Raſciam inuadere parante, commiſſa pugna, uictor euaſit.

LADISLAVS V, filius Alberti regis ſupradicti, circa XII ætatis annum Viennam in Hungariam, circa feſtum Purificationis beatæ Virginis, reductus eſt. — 5414 · 1452 · 465 · 12

Quo tempore & Ioannes Coruinus officium gubernationis depoſuit. Vrbs Conſtantinopolitana, olim Byzantium dicta, à Mahomethe, filio Amurathis, ex Othomanni genere, ſeptimo Imperatore Turcarum, feria tertia pòſt Corporis Chriſti, capitur. — 5415 · 1453 · 464 · 11

Ioannes

	HVNDI,	CHRISTI,	CONVERSIONIS,	REGIMINIS
Iohannes Coruinus, dux & miles ſolertiſsimus, unà cum Capiſtrano, qui ſuis Cruciferis ſignũ crucis prēferebat, Mahumethem hunc, capta iam Conſtantinopoli, Nandor Albam urbem, à Ptolemęo Taurinum dictam, cum exercitu quadringentorum millium, hominum lectiſsimorum, propria in perſona obſidentem (quod nulli in Europa regum contigit) parua manu fudit & fugauit: ereptis & ademptis illi æneis tormentis pluſquã centum, raræ magnitudinis, machinis & ingenijs bellicis maximi ualoris. Deceſsit Cor	5417.	1455.	466.	15.
uinus ex hac lachrymarũ ualle, cum perpetuo ſui deſiderio Zemlini: quarto Idus Septembris.	5418.	1456.	467.	16.
Corpus in Tranſyluaniam delatum: & in æde Albæ Giulenſi, per eum fundata, magnificè ſepultum eſt. COMES Ladislaus, filius Ioannis Huunady, cum Mathia fratre ſuo, iuſſu regio in carcerem conijcitur: tertioq́ die Ladislaus comes, annum ætatis XXVI agens, ob cædem aduerſus Vlricum Ciliæ comitem patratam, de mandato regis, Budæ obtruncatur. Id autem contra regis gratiam	5419.	1457.	468.	17.
& iuramentum, Temeſuarini Ladislao ſuperinde præſtitũ, factum eſſe, Bonfinius Decadis tertiæ libro octauo tradit. Rex Viennam, moxq́ Pragam, relicto Viennę ſub firma cuſtodia Mathia, proficiſcitur: ubi dum nuptiæ appararentur, cum Magdalena, Caroli regis Gallorum filia, obijt, non ſine ueneni adminiſtrati ſuſpicione: ætatis & coronationis XVIII Anno, ſepultus ibidem more regio.	5420.	1458.	469.	18.
54 MATHIAS Coruinus, eo quo rex è uiuis deceſsit tēpore, Pragam ex Auſtria aduectus: inq́ Georgij à Podebrad, qui tandem rex Bohemiæ declaratus extitit, poteſtatē deuenit. Hic in regem Hungarorum electus & declaratus, à Geor-	5420.	1458.	469	
gio rege non prius dimiſſus eſt, quàm Catarinã eius filiam uxorem duceret. Dehinc Mathias à Bohemis uſque Straſniczam, arcem munitiſsimam (nunc generoſi & magnifici Domini, D. Bernhardi à Serothina, liberi baronis, &c. pocillatoris Cæſarei) Morauo circumfluã, ubi uniuerſa Hungarorum nobilitas conuenerat, deducitur. Vnde, rege accepto, longis itineribus Budam properant. Hoc & ſequentibus duobus annis, multa domi foriſq́ præclara facinora edidit. Et in repetenda corona regni (quæ annos multos ſub Cæſarea poteſtate fuerat) non deſtitit, donec eam rehabuerit.	5424.	1462.	472.	4.
Ciuitatem & arcem Iaycza, ac ſeptem & uiginti circùm finitima oppida, ui & armis à Turcis recepit. Mahometes Othomannus, audita Iayczæ captiuitate,	5425.	1463.	47[illegible]	
cum ingenti exercitus multitudine uiciſsim oppugnare Iayczam adoritur. Audito autem ſolùm rumore aduentus Mathiæ, ſoluit obſidionem, Ad diem Paraſceues, Albæ Regali frequentiſsimus indicitur conuentus: ubi Mathias ſacro diademate cum incredibili populorum plauſu coronatur.	426.	1464.	475	6.
Appropinquante autumno, rex, undecunq́ poteſt, auxilia cogit: traiectoq́ flumine Sauo, Myſiam ſuperiorē ingreditur.				

MVNDI	CHRISTI	CONVERSIONIS	REGNI MIS
5427	1465	476	7
5427	1465	47 6	7
5428	1466	477	8

ditur. ubi Zrebernicum, quod ab argentifodinis nomen habet, arcta obſidione per eum circumuentum, uno atque altero prælio capit. Zoynichũ uerò Raſciæ oppidum, in arduo monte ſitum, acerrimè obſeſſum, expugnari non potuit. nam Mahumetem cum quadraginta millibus hominum, in horam adfuturum, audiebatur. Itaque ſoluta obſidione rex Sauum remenſus, in Syrmienſem agrum rediјt. In oppugnatione autem nouiſsima, Emericus comes de Zapolia, emiſſa ab oppidanis ſagitta, oculo altero præfigitur.

Segedini conuentus generalis indicitur: ubi Michael Orzag, uir ſub quinque legitimis regibus Hungariæ, ſapientia, probitate & felicitate conſpicuus, à rege Palatinus declaratur. Duo'que oratores Romã, & in reliquas partes Italię, pro auxilio contra Turcas impetrando, mittuntur. (5427 1465 476 7)

Rex in Croatiam caſtra mouere decreuit. cumq́ uix Zagrabiam forte ueniret, informatur, qualiter Suuehla Bohemus, uir bellicoſus, immemor fidelitatis, caſtellum regium apud Tirnauiam, Coſtolian dictum, occupaſſet: & coacta ingenti prædonum manu, in rapinas effunderetur, pagos & oppida incendiјs & ferro uaſtaret. unde rex eueſtigiò pedem referens, Bohemum obſidione in caſtello cinctum, cæpit, deq́ eo atq́ ſociјs eius ſupplicium ſumpſit. (5427 1465 47 6 7)

Rex in Tranſyluanos, ſequẽti anno (qui, ſuadente & hortante quodam Benedicto Ruſo, Ioannem comitem ſancti Georgiј, etiam inuitum, in regem declarabãt & ſalutabant, ſacræq́ coronæ obſequia detrectabant) expeditionem decreuit: & relictis in regno, ad protegendos aduerſus Turcas regni fines, Michaele Zylagy auunculo ſuo (qui rege expeditionem propoſitam continuante, infeliciter cum hoſtibus cõgrediendo capitur, & imperatoris Turcici iuſſu Conſtantinopoli capitis ſupplicium ſubire cogitur) & Nicolao Vuylaky, cum numeroſis cohortibus & turmis: ipſe octo millia equitum, & quatuor millia peditum ſecum ducendo, in Tranſyluaniam cõtendit. Ad quẽ Ioannes comes Vuayuoda extemplò cum uniuerſis prouinciæ iudicibus occurrit, ſupplexq́ ueniam exorauit. Rex omnibus ueniam, præterquàm perfidiæ ac defectionis autoribus, dedit. (5428 1466 477 8)

Tranſyluania itaque pacata, rex cum Michaele palatino, Nicolao Bamphy, Stephano Batori, cæteriſq́ proceribus in Moldauiam (ubi Stephanus Vuayuoda, qui Trãſyluanas quoque factiones fouerat, latè dominabatur) caſtra mouit. Primo igitur impetu oppidum Romanuaſar occupat: quo incenſo, pagos & oppidula igne ferróque paſsim cuncta uaſtat, abigit pecora, in captiuitatem omne genus hominum cum ingenti præda miles aſſerit. Tertio tandem die, ad ciuitatem Molduabania dictam peruenit: ubi rex in prima uigilia noctis, cum inſidioſo hoſte, acerrimo & atrociſsimo prælio congredi & confligere cogitur. Vbi, licet & ipſe ea nocte circa ſpinam dorſi ſagitta Getica confoſſus ſit: militis tamen & imperatoris optimi præſtitit officium, ſéque & exercitũ ſeruauit: grauiſsimas è rebellantibus Valachis pœnas exegit, & ad internecionẽ tunc ſeptẽ milia Valachorum

cecîdit

MVNDI. CHRISTI. CONVERSIONIS. REGIMINIS.

cæcidit. Sicq́ Stephanum, ad obſequia grata legitimaq́
pręſtanda adegit.
Rex igitur pacata utraque prouincia, in Hungariam re-
dijt: traiectóque Tibiſco, Agriam ouans peruenit. & con-
uentum nouum indixit, in quo de duplici ſuſcipiendo bel- 5419 1467 478 9
lo tractandum cenſebat: quorum alterum Turcorum, Bo-
hemorum alterum, à Paulo uidelicet Rom. pontifice, & Fri-
derico Imperatore Rom. delegatum.
In hoc conuentu honorificè adducti fuêre per Nicolaum
Vuylachy, tunc præfectum inferioris Pannoniæ, legati Tur
coru, qui Mahumethis nomine inducias in Senatu petebāt.
Rex eos nunquam ad ſe introduci imperauit, quin Dra-
culam, quem captiuum habebat, acerrimum Turcarum ho
ſtem, illis ſemper obijceret: confirmandiq́ metus gratia, rex
inducias illis abnegat.
In eo quoque conuentu nonnulli proceres (ut Michael
Palatinus, Nicolaus Bamffij, & reliqui, qui in Moldauiæ
bello ſe optimè geſſerant) à rege magnificè donati ſunt.
Rex Agria mouens, Budam uenit, & Poſonium conten-
dit: regiq́ Bohemiæ Georgio bellum indixit (quod & pro
ſecutus eſt per ſeptennium) optimates interim & auxiliares
copias Polonij expectans. 5420 1468 479 10
Integras Morauiæ (pręter nobiliſsimā ciuitatē Hradisht,
quam propugnante fortiter ueteranorum militum uirtute
atque præſtantia, etiam ob inundationes fluuij Moraui, ex-
pugnare non potuit) Sileſię, Luſatiæq́ prouincias, ſibi cum
imperio ſubactas reddidit.
Ideoq́ in regem Bohemorum, & marchionem Morauiæ
Olomutij in frequentiſsimo conuentu declaratus, corona-
tus & ſalutatus eſt, quo etiam titulo, uita comite, honorificè
eſt uſus. 5421 1469 480 11
Georgius rex Boemiæ moritur: & Vuladislaus uix quin-
decim annorū, filius Caſimiri regis Poloniæ, in Cuthna Bo- 5422 1470 481 12
hemiæ ciuitate, in frequentiſs. cōuentu rex declaratur. Rex
Mathias ob id in Bohemos uehemēter excandeſcēs, è Mora
uia crebris incurſionibus igne & gladio Bohemiam longè
latéque uaſtat: tamq́ aſsiduis rapinis & populationibus
regnum Pragam uſque afficit, ut oppidorum ac ciuitatum
pars magna pacē mercari, multæq́ ſeſe dedere cogerentur.
Caſimirus, Caſimiri regis Polonię filius, à pōtificibus non
nullis ac proceribus Nitriam uſque introducitur, ut eo re-
ge declarato, copijs eiuſdem Mathiam eijcerent. Re intelle- 5423 1471 482 13
cta, rex rectà cum ſuis, alijsq́ auxiliaribus cohortibus Nitri-
am uerſus caſtra mouit: Caſimirumq́, inhibito prius com-
meatu, obſidione ualida circumuenit. Caſimirus Hunga-
rorum facinore euocatum ſe ingenuè faſſus, per internun-
cios clàm cum rege agit: impetratq́ ut intempeſta nocte ſibi
egredi, & tutò in Poloniam redire liceat.
Copiarum rex Mathias magnā partem mittit, ut Poloniæ 5424 1472 483 14
fines omnibus quibus fieri poſſet modis popularentur.
Nunciatur regi Mathię, Caſimirum regem Polonorum, 5425 1473 484 15

MVNDI	CHRISTI	CONVERSIONIS	REGNI

adiuncto ſibi filio Vuladiſlao rege Bohemorum, numeroſiſ-
ſimum parare exercitum, in ſuorum Vngarorum exitium.
Alterum itaque Mathias, hoſti tamen numero multo inferio
rem, cogit exercitum, Vuratiſlauiamꝗ in Sileſia petit: ad cu-
ius urbis agrum Polonus quoque, cum Bohemo, paucis pòſt
diebus caſtra metatur: & quoniam eius exercitus maioria-
bundabat multitudine, ideo ſtataria collatis ſignis nũquam,
tumultuariæ uerò frequentiſsimæ pugnæ committuntur.

Interea quoque temporis clam in Poloniam Stephanũ de
Zapolia, cum expeditiſsimo uexillationum equitatu, ut om-
nem regionẽ popularetur, igni ferroꝗ omnia abſumeret, mi
ſit. Ea re effectum eſt, ut utrinque proceres pro pace & con-
cordia interceſſerint. Data acceptaꝗ pariter fide publica, ad
præſtitutum diem, poſt multa ultrò citroꝗ dicta, pax & con
cordia benigna atꝗ honeſta inter tres reges componitur, &
promulgatur.

Stephanus comes de Zapolia, ob egregia ſua facinora, in
Bohemica & Polonica expeditione edita, Trentſchinio à re 5436 1474 485 16
ge donatur. Rex Nagmibal & Homonna à Polonis recupe
rat. Anno eodem caſtrũ Sabacz munitiſsimũ, Turcicisꝗ
præſidijs refertiſsimũ, Mathias rex uictorioſiſs. expugnat. 5437 1475 486 17

Exercitus regius Alibechum & Xenderbechũ, caſtris exu 5438 1476 487 18
tos, ad internecionem confecit, ad oppidum Pozazyn.

Beatrix regina, ſponſa regis Mathię, in Hungariam deduci 5438 1476 487 18
tur, & Albæ coronatur: tranſactaꝗ coronatione, Budam ad
nuptiarum ſolennia ducitur.

Mahumetes Turcarũ Imperator, dum regẽ cum tota Pan-
nonia nuptijs occupatum eſſe intelligit, Dalmatiam & Croa
tiæ fines populatur: necnon tria caſtella ad Synderouiam fa-
cta expugnat. moxꝗ Valachiam flamma ferroꝗ uaſtat, inꝗ
Myſiam præda onuſtus redijt. Exactis nuptijs, rex bellum
aduerſus Fridericum III, Rom. Imperatorem, ſuſcepit. Hu-
ius autem ſuſcepti belli cauſæ, in Epitome Ranzani, indice
XXXVI: & Decadis quartæ rerũ Vngaricarum libro quar-
to apud Bonfinium, recenſentur. Mouet igitur ex Vngaria 5439 1467 488 19
cum uniuerſo inſtructoꝗ exercitu, Germaniæ fines ingredi-
tur: excurſionibus, quicquid occurrit locorum, populatur:
inuadit, diripit, uaſtat, incendit, arcem Troutmanſdorff ex-
pugnat. Petersdorffium capit: Nouamꝗ ciuitatem & Vien-
nam interiacentia oppida, numero quatuordecim, uno die
(qui erat XVII Iulij) regi deditionem ultrò deferunt.

Clauſtroneuburgũ intẽpeſta nocte adoritur, expugnatꝗ
XVIII Iulij.

Corneuburgum, X obſidionis die à rege capitur.

Tulna in regis poteſtatem peruenit VII die obſidionis.
Interim etiam Chremſium, Stan, præfecti regij obſident: om
niaꝗ circumſtãtia illa loca terrore complent, obuios obtrun-
cant, incendio & ferro circumfuſam regionem uaſtant.

Ad hæc imperator Ro. Chremſienſiũ periculo ac cõmiſera
tione, necnon Viennenſium obſidione commotus, legatos
ſuos pro componenda pace, & percutiendo cum rege fœde-
re, in regia caſtra miſit: à quibus rex exoratus, Cæſareæ Ma-
ieſtati

ieſtati cuncta quæ ceperat, ſponte reddidit. Ceſſit Auſtriæ: reuocatisq; in Hungariam exercitibus, Poſonium deſcendit: ac unà cum maxima aulicorum manu, reginâque Beatrice ſua, animum recreandi gratia, per regnum uagatur, urbes, locaq; præſtantiora luſtrat, uxoriq; oſtendit. Ciuitates montanas, ubi educendi è fodinis metallicis auri & argenti, itē molendi, diuidendi, conflandiq; modum, nunq; antea ipſis uiſum, admirantur: præcipuè Schemnicij, ciuitate iuſticia, fidei in ſuū regem, conſtantia, opibus, auctoritate, gloria & dignitate celebri. Cuius quidē urbis præſtantiā, Gymnaſium literariū, rectore D. Thoma Fabri Pannonio, uiro undiquaq; doctiſſ. clariſſimóque, nunc adauget, & illuſtrat.

MVNDI	CHRISTI	CONuerſ.	REgim.
†5440	1478	489	20

Eo tempore, præſtituta Mathiæ regi à Rom. pontifice, Venetóque Senatu ſtipendia, abrogata ſunt. Id autem factum, ne aduerſus Rom. Cæſarem, Mathiæ opem adferre uiderentur. Turci re cognita, per Dalmatiam & Carnos emenſi, Foroiulianum agrum inuadunt, fluuios tranant, montes ſuperant, & in Venetorum prouincias deſcendunt, uiginti millia hominum ditionis Venetæ in ſeruitutem redigunt: caſtella & arces, oppidáque munitiſſima expugnādo diripiunt. Hæc autem mala aliquoties reiterata, è deſtituta bellicoſi regis Mathiæ ſocietate promanarūt. ideoq; Veneti deſperata regis reconciliatione, cum ſe Turcis tunc temporis impares eſſe cognoſcerent, ſub certis conditionibus cum Mahumete fœdus percuſſere.

Rex Mathias cum rege Vuladislao Olomutij fœdus repercuſſit, ſocietatemq;, & fraternitatem redintegrauit.

MVNDI	CHRISTI	CONuerſ.	REgim.
5441	1479	490	21

Turci abſente rege Pannonias inuadūt, ad caſtrum uſq; Ferreum & in Stiriam diſcurſant: in pagos, homines & pecora iuxtà deſæuiunt: XXX hominum milia, cum ingenti præda, incenſis uaſtatisq; prouincijs, ſecum abducunt in Boſſenam uſq;.

Rex, Romanorum Imperatorem crebris literis, multisq; legationibus ad promiſſa perſoluenda, pactaq; præſtanda ſollicitat: nihil autem præter uerba impetrat. Ideoq; cū duobus rerum humanarum Imperatoribus, uno eodemq; tempore dimicare cogitat, bellumq; duplex ſuſcipit. Turcos cum expeditiſſimo exercitu, uſq; ad ampliſſimum Illyrici oppidum, quod Vueibos nominant, inſequitur: maxima ibi cædes oboritur, miſerrimè Turci trucidantur, omnia diripiuntur: præda ultimò onuſti Hungari, in caſtra redeunt. paucisq; pòſt diebus, quæcunq; ditionis Turcorum in Illyrico fuere, ab Hungaris igni ferróque crudeliter uaſtantur.

MVNDI	CHRISTI	CONuerſ.	REgim.
4542	1480	491	22

Rex Zagabriam ſe è Boſſena, accepta uictoria, recepit. Rumor eò adſerebatur, exercitum Imperatoris, Rom. Hungariam Iaurinum uſq; longè latéque uaſtare. Rex ira inflāmatus (præmiſſis copijs in Stiriam, qui ductu comitis Stephani de Zapolia, & Iacobi Zekel, Petouiam, Rakoſpurgum, & pleraque oppida Cæſaris, in regiam ditionem coegerunt) Zagrabia caſtra mouit, ditiones alias Imperatorias uaſtaturus. Ad quem legatus pontificius Proſper Aſculanus antiſtes, cum oratoribus Cæſareis occur

 rit,

MVNDI | CHRISTI | CONVERSIONIS | REGIMINIS

rit, per hos Cæſar excuſatur, culpáque omnis in quoſdam
magnates, qui inſcio Imperatore in Hungariam deſcendiſ-
ſent, deriuatur. Rex Budam proficiſcitur. Turcarum trigin
ta circiter millia, cum inſigni regis uictoria, capitaneis
Stephano Bathory Tranſyluaniæ Vaiuoda, & Paulo Ky-
niſy, fortiſſimo & robuſtiſſimo milite, in Kenyer Mezeye
(Vaiuoda uulneribus ferè confecto) profligantur.

Mahumetes Cæſar Turcarum, non ſine ueneni ſuſpi-
cione, quinto nonas Maias, ſeptimo & uigeſimo Conſtan-
tinopolitani Imperij anno, item menſe undecimo, & die
quinto, moritur: relictis duob. liberis, Baiazete & Zoliabo. 5443 1481 492 23

Rex Mathias Hamburgum, in Hungariæ Auſtriæq́ fi-
nibus ſitum, pridie Calen. Octobris expugnat. 5444 1482 493 24

Eodem menſe Turcarum tria millia in campo Beezke-
reke, Synderouiæ proximo, ductu Pauli Kyniſy Deſpotis,
& Petri Doczy in acie præter captos & ſaucios multos, cũ
præclara uictoria cæſa quingentis ex Hungaris deſideratis

Rex Pruck ciuitatem præterit, & Viennenſem agrum
adoritur, infeſtatque, nonnullis in ſuburbanis captis. finiti
ma quo'que circum oppida (ut S. Vitum, Podonã, & alia)
in ſuam ditionem traxit. mox & Nouam eccleſiam, item Ke
uuzegh, aliàs Guncz, oppidum haud procul à Soppronio ſi
tum, & alia circumſtantia fortalitia, ſine magno negotio
obſedit & expugnauit. Sæuiente ergo bruma, in Hungari-
am copias ad hybernandum reducit.

Clauſtroneuburgum, & oppidum ſancti Hippolyti, ab
inſigni equitum præfecto Thobeſch à Tſchernyhor, à rege
Mathia miſſo, occupãtur. Prukh ciuitas, quam Cæſar uali 5445 1483 494 25
diſſimo præſidio & quauis arte muniuerat, iuſſu regis Ma-
thiæ à Stephano Dauidhazy obſidetur, magnaq́ cũ diffi-
cultate expugnatur, præter arcem. cuius præfectus poſt men
ſem, inedia coactus, deditionem fecit. 5446 1484 495 26

Corneuburgum, ciuitas & amœniſſima & munitiſſima,
acerrima obſidione circumducitur. Obſidio autem ut re-
pentè ſoluatur, è Noricis & Vindelicis auxiliares copias in
ſtructiſſimas Imperator mittit, manus collatis utrinque ſi-
gnis conſeritur, fortiter pugnatur. Germanorum ultimò e-
quitatus inclinatur.

Eodem tempore, ſeptem Turcarum equitum millia per
Croaciam, Carinthiã & Carniolam, ad diripienda quædam
emporia, eruperunt. in reditu ad Oonuuyze amnem Croa
tiæ, abductis decem millibus captiuorũ, & ingenti præda, à
nonnullis prouinciæ ducibus, utpote Deſpota Lupo, co
mite Berardino de Frangepan, & Gereb bano, ad interne
cionem cæſa ſunt, & omnia recuperata.

Rex potitus uictoria, Corneuburgenſes tam diu obſe-
dit, donec deſperatis nouis Cæſareis auxilijs, iam inedia ſe
rè abſumpti, deditionem ultrò facerent. Similiter & alia op
pidorum & agrorum per eam Auſtriæ partem loca, in diti
onem regiam peruenere.

Rex Viennã obſidione circumuenerat XXVIII Ianua 5447 1485 495 27
rij:

rij: præripiuntur ab eo pontes urbis, & potiſſimus rei frumentariæ aditus obſtruitur: ſuburbana acriter oppugnat & diripit: eximias, amœniſſimasque uillas, curias, hortos, alodia, miles igni & ferro proterit. Vienneſes tandem omni auxilio deſtituti, execrabilique fame adacti, haud ſine perpetuò regiæ uictoriæ monumento deditionem fecêre, Calendis Iunijs.

Conuentus Budæ frequentiſſimus, Vienna capta à re- 4547 1485 496 27
ge indictus, celebratur Calendis Ianuarijs. Reſpublica op-
timis legibus & inſtitutis inſtauratur. Quibus habitis, in 5448 148[illegible] 497 28
alia Auſtriæ loca rex proficiſcitur: Cziſterſdorffum nobiliſſimum oppidum obſidetur, & in fidem rex accipit. Motis hinc caſtris, Lauam conceſſit: ciuitas ea cum arce, non infirmo præſidio munita, inclementer à rege quatitur.

Conuentus Iglauiæ celebratur generalis, quò Bohemorum & Hungarorum proceres cum utriuſque regni regibus conuenere. Tertiò repercuſſum hic è ſententia fœdus, & priſtina cõfirmabatur amicitia. Vuladislaus in Bohemiam, Mathias ad obſeſſam Lauam ſe recepit, eam'que in fidem acceptauit.

Ciuitatem & arcem Auſtriæ Rhecz, acerrimè rex oppugnat. Rhecziani ultimò quoque in fidem accepti.

Egnburgum, ciuitas munitiſſima Auſtriæ, XXXVIII obſidionis die in ditionem, regis peruenit.

Noua ciuitas, urbs Auſtriæ regi Mathiæ arte & uiribus, per anni ſpacium obſtinatiſſimè reſiſtens, à rege acerrimè oppugnatur: incenduntur circùm oppida, pagi'que, & omnia diripiuntur. Schaduuien continuò capitur: & patefactis anguſtijs uiarum, in Styriam regis legiones erupe-
runt, & oppidula circiter uicena eo tempore cæperunt.
XVII tandem die Auguſti urbs regi deditur. 5449 1487 498 29

Capta iſta Neapoli, proxima hyeme apud diuum Hippolytum conuentus indictus. eò rex cum oratoribus Cæſareis, & cum duce Saxoniæ Alberto, conuenientes, inducias fecerunt.

Rex ad uenundandas uarias urbes cum municipijs, i- 5450 1458 499 30
tem dominatus in Sileſia & Luſatia (Iohannis gnati ſui, ex illegitimo thoro nati, gratia) proceres nonnullos prouinciarum impulit, cuius imperium eò uſque in Luſatia propagatum eſſe dicunt, ut duorum dierum itinere Sarmaticum Oceanum attingeret.

Hoc quoque anno Styrij & Carinthij, ob frequentes Pannonũ incurſiones pacẽ ſæpe à rege mercari ſunt adacti.

Rex motibus prouinciarum omnibus compoſitis, po-
dagra in tantum corripitur, ut nunquam pedibus ultrà 5451 1489 500 31
conſtiterit.

Eo anno multi ex uniuerſo orbe oratores ad Mathiam confluxêre. Rex etiam, quamuis Viennæ, ingraueſcente in dies aduerſa ualetudine ſenſim extenuaretur, nunquam tamen à curandis rebus domi uel foris ceſſare uiſus eſt. ruinas paſſim mœniorũ urbis reſtitui & reparari fecit. Tandem Mathias, princeps inuictiſſimus, feria tertia poſt Dominicam Palmarum, ætatis anno quadrageſimoſeptimo, non ſine
maximo Hungarorum luctu, moritur. 5452 1490 101 32

MVNDI	CHRISTI	CONVERSIONIS	REGIMINIS

Corpus Albam Regiam deducitur, inq; regum conditorio magnificè ſepelitur.

35 VVLADISLAVS II, rex Bohemorum, filius Caſimiri regis Poloniæ, defuncto Mathia, ab Hungaris in ſuum regem declaratus: uenit in Hungariam cū oratoribus Pannonicis, & primò in arce Schempte conſedit. 5452 1490 501

Maximilianus Rom. Cæſar, ſub id tempus recuperauit Viennam, Nouam ciuitatem, Prukh, & totam ferè Auſtriam. Hoc etiam anno Alba regalis, Veſprimium, unà cum alijs caſtris fortiſſimis, & ad quamuis oppugnationem inſeſtis, à Cæſare (non ſine cæde ſuorum) expugnatur. Hæc tamen uiciſſim à rege Vuladislao obſeſſa, breui cuncta reſtituuntur.

Rex Vuladislaus undecimo Calen. Octobris, de communi conſenſu Albæ ritè coronatur. 5453 1491 502

Horrendum illud ruſticanum & ſeruile aduerſus Nobilitatem bellum in Hungaria exoritur: quod & præ cæteris Ioannes Vaiuoda Tranſyluaniæ, præfectis eius ſeditionis captis, maxima'que parte cæſa ruſticorum, ſedauit. 5478 1514 525 24

Moritur Vuladislaus rex, Budæ. Sepelitur uerò in Alba Regali. 5478 1516 527 26

36 LVDOVICVS II, filius Vuladislai, uiuo adhuc patre, in ipſis cunis rex Hungariæ creatur. Regnauit hic adinſtar patris ſui, in ocio, uſque ad expeditionem Mohaczienſem.

Solymannus Turcorum imperator Belgradum, aliàs Nandor Albam, maximum regni Hungariæ propugnaculum, capit, in feſto decollationis Ioannis Baptiſtæ. 5483 1521 532

Hic etiam Sclauoniæ, Croatiæ & Hungariæ maximam partem ſibi ſubactam reddidit: Moldauiam & Tranſalpinam ſibi tributaria regna fecit.

Eodem anno Maria neptis Imperatoris Maximiliani, filio Vuladislai regis Ludouico in uxorem datur. Contrà ſoror Ludouici Anna, Cæſaris nepoti Ferdinando deſponſatur.

Solymannus Turcorum imper. Iunio menſe, magna ui & copijs Rhodū obſidere cœpit: ac tandem ſeptimo menſe, Decembris die 25, deditione cæpit, Anno Domini 1522.

Solymannus idem, Hungariam rectà petit, prælio'que decernit cum Ludouico rege: qui in campo oppidi Mohacz, in feſto decollationis beati Ioannis Baptiſtæ uictus, in fuga perijt. 5488 1526 537 10

Cadauer eius in riuulo Czelepataka, integrè poſt duos menſes inuentum: & in Alba Regali perhonorificè, ſumma cum luctus omnium conteſtatione, fuit ſepultum.

37 IOANNES de Zapolia, Vuaiuoda Tranſyluaniæ, & comes terræ Scepuſienſis, poſt Ludouici regis funeſtum & calamitoſum occaſum, ſua potentia fretus, à nonnullis factioſis proceribus & nobilibus regni, ei adhærentibus, rex ſalutatur, in feſto Martini, 1526: palatino regni Stephano de Bathor, atque ſaniori dominorum prælatorum, baronum & magnatum atq; nobilium regni parte non conſentiente.

FERDINANDVS

	MVNDI	CHRISTI	CONVERSIONIS	REGIMINIS
38. FERDINANDVS Infans Hiſpaniarum, & archidux Auſtriæ, in regem Bohemiæ 14 Februarij coronatus, fœdere connubiali, maiorumq́ ſuorum pactis & conuentionibus, iure optimo regni gubernacula excipit & ſacro diademate Albæ coronatur, die 28 Octobris.	5489	1527	538	
His ritè peractis, Vuayuoda Tranſyluaniæ contra uim Ferdinandi regis, in tutelam Solimanni Turcarum Imperaroris confugit.				
Solymannus ſolicitatus à Ioanne, cum numeroſiſſimo exercitu Viennam, urbem Auſtriæ, ad Idus Septembris obſidet. Sed cū nihil proficeret, tandē poſtridie Idus Octobris ſoluit obſidionē, & fuga ſibi conſulere cogitur: multisq́ Turcarū millibus in reditu deſideratis, Budam rectà redijt: ibiq́ Ioannem regem conſtituit, & confirmauit. Budam autē Vuayuoda uſq; ad mortē poſſedit. Mortuus eſt Anno Domini 1540, menſe Iul. relicto infante filio Ioanne, ex Iſabella Sigiſmūdi Poloniæ regis filia. Hunc tutores patrocinio imperaroris Solymanni cōmendant.	5491	1529	540	2
Memhetbeck Baſſa terrā Mathyuuſſetuulde cōburit, atq; proterit.	5492	1530	541	3
Regius exercitus ductore Ioanne Koczian, in Sclauonia incidit in aduerſarios Turcas, ex quib. magna ex parte conciditur. Ibi magnificus D. Paulus Bakyth de Laak, uir eximiè bello fortis, cū acerrimè contra Turcas pugnaret, extinctus eſt.	5409	1517	548	10
Solymannus imperator illuſtriſſimū & clariſſimū diſciplinę militaris principem, Dominum Hieronymū à Laſco, Vuayuodā Syradienſem, &c. felicis recordationis, quem Ferdinandus, ut ipſum placaret, Conſtantinopolim anno Domini 1540 miſerat, in uinculis detinet, (de huius Laſci illuſtribus & probatiſſimis actis, Paulus Iouius libro 32, Ioannes Sleidanus libro 13, Andreas Fricius de Reub. in Orat. de pœna homicidij, Roterodamus paſſim) ſimulq́ auxiliares copias pupillo Ioanni mittit, atq; Budā & Peſth occupat.	5503	1541	552	14
Peſth à Ioachimo Brandeburgenſi marchione fruſtra tentatur.	5504	1542	553	15
Eodem anno Hieronymus à Laſco, ex ueneno ſibi à Solymanno in dimiſſione ex Turcia ad bibendum adminiſtrato, moritur: & in baſilica arcis Cracouienſis honorificè ſepelitur.				
Turca in Hungariam iterum irruit: caſtrum Vualpo, Suklos, Quinqueecleſias, Stridonium, aliaq́ inſignia regni loca capit, & Albam Regalem expugnat.	5505	1543	554	16
Hungari, ductore illuſtri D. Petro Bakyth, bello Saxonico occupantur.				
Sereniſſima princeps Anna, regina Hūgarię, moritur ex partu Ioannæ, 27 Ianuarij, 1547 Salutis anno, Pragæ ſepulta.	5508	1546	557	19
Locuſtæ Hungariam peruolitāt, & inficiunt. Leuua, Zythnia, Czabrag, Muran, & alia fortalicia expugnata ab exercitu Ferdinādi regis, imperatore ſupremo Nicolao comite à Salmis, ſūma in quaq; fortuna prętātia cōſpicuo uiro. Themeſuuar, Lippa, Zolnok, Czanad, & quędā alia caſtella, à Turca capta. Themeſuari magnanimus ille & fortiſ-	5511	1549	560	22

MVNDI | CHRISTI | CONVERS. | REGNI.

ſimus Stephanus Loſſonczy, à Turcica immanitate perijt.†

Exercitus regius, ductore Eraſmo Teuffel, quem Hungari Ordeg Mathias nominant in Palaſt, aliàs Pleſſouicz, circa montanas ciuitates, à Baſſa Herrel dicto, ad internecionem conciditur. in quo Hungarorum acerbiſſimo caſu præter multos rerũ bellicarũ inſtructiſſimos, reuerendiſſimus & ampliſſimus præſul, Auguſtinus Sbardellatus, antiſtes Vacienſis interijt.

†5514 1552 563 25

Turca uictoria potitus, arcem Dregelt, item Giarmat, Szeczen, & alia adiacentia loca capit.

5514 1255 565 25

Agria arctiſſima obſidione ab Amhatbaſſa, Balibaſſa, Beglerbego, & Kaſzonbego, fruſtra circumuenta: propugnantibus fortiter magnificis militibus Do. Stephano Dobo, Stephano Mekczey, Stephano Zolthay, Gregorio Literato, & Ioanne Figedy. Eam hiſtoriam. Io. Sambucus diligenter conſcriptam edidit.

5514 1552 565 25

Poſt grauiſſimam Agriæ obſidionem, totius Chriſtianitatis uoto internuncij & pacificatores ad Turcam Byzantiũ deliguntur, reuerendiſſimus D. Anthonius Verantius, epiſcopus nunc Agrienſis: & magnificus Dominus Franciſcus Zay, Cæſareus Caſſouiæ capitaneus.

5518 1556 567 29

Zygeth arx fruſtra à Turcicis copijs obſidetur, propugnante fortiter D. Marco Horuath. De ea quoque D. Ioan. Sambucus.

Sereniſſimus & illuſtriſſ. archidux Auſtriæ & comes Tyrolis &c. Ferdinandus, FERDINANDI regis filius, ualidiſſimis copijs pro tempore contractis, in Hungariam deſcendit, hoſtem aggreditur, & cum immortali præclaræ uictoriæ monumento reprimit, anno eodem. De his clariſſimus D. Petrus Raymundus Amadonus, Medicinæ doctor, in ea expeditione phyſicus.

Eodem anno Tranſyluani, à diuo Ferdinando, rege ſuo, ad Ioannem filium regis Ioannis nuper reductum, deficiunt.

5520 1558 569 31

FERDINANDVS Rom. Hungariæ, Bohemiæ, &c. rex, &c. Imperator Chriſtianorum declaratur, 24. Februarij

5521 1559 5 07 12

ZAKOLCZA ciuitas igne memorabili conflagrata.

ALBERTVS A' LASKO, &c. Iacobum Heraclidem Baſilicum Deſpotam, in Moldauiam introducit: & Alexandrum, eius loci crudelem principem, ſuũq; numeroſiſſimum exercitum, parua manu, 18 Nouemb. fundit, fugatq; atq; regnum ipſum ampliſſimum, locupletiſſimum, diuerſisq; populis refertiſſimum, uſq; ad ultimos ſuos terminos uictrici ſua fortitudine adeptum, ingrato Deſpotæ ſubactũ reddit. De hac glorioſa uictoria, Andreas Triceſius, Adamus Schroterus, Ioachimus Tanneberger, & alij, copioſius.

5523 1561 572 34

39 Diuus MAXIMILIANVS II, Romanorum Imperator Auguſtiſſimus, coronatur Pragæ in regem Bohemiæ, 26 Septembris, Anno Virginei partus 1562. Francoforti in regem Romanorum, eodem anno, ultimo Nouembris: deniq; Poſonij, in regẽ Hungariæ, die natiuitatis glorioſæ uirginis Mariæ, Sequenti die, qui erat 9 Septembris,

5525 1565 574 56

Sereniſſima

MVNDI | CHRISTI | CONVERSIONIS | REGIMINIS

Sereniſsima princeps Maria Imperatrix,in Hungarorum re
gnum ritè coronatur.
Dignetur Deus opt. max. huius Chriſtianiſsimi princi-
pis imperium,in ſui nominis gloriam, Chriſtianorũ ſalutem
atq́ incrementum ,liberationemq́ calamitoſæ & afflictiſsi-
mæ patriæ noſtræ,fortunare,& diutiſsimè conſeruare.
Deſpota à ſuis Valachis dolo & aſtu circũuentus, 5 No-
uemb.occiditur. Dux Demetrius Viſnouecius ab eis uo- 5125 1563 574 16
catus,Solymanno uinctus Conſtantinopolim,crudeliſsimo
mortis genere extinguendus traditur. Interim loco huius
Thomſſa princeps à factioſis ſalutatur.hic breuiſsimo ſui re
giminis ſpacio exacto,ab Alexandro in Ruſsiam uſq́ fuga-
tur:ac tandem Leopoli,primaria Roxolanorum urbe,iuſſu
Sereniſsimi regis Poloniæ,capite plectitur.
Auguſtus,pius,fœlix,pacificus Imperator Chriſtianorũ,
diuus FERDINANDVS, P. P. uitam fœliciter cum morte
commutat Viennæ,25 Iulij,hora ſexta pomeridiana.Sepe-
litur Pragæ. 5126 1564 575 37
Arces & dominia ampliſsima, Thokay, Zerencz,Zath-
mar,Erdeud,Kuuar,Bathor, Vuybania, Zendereu, aliaq́
inſignia loca ,nomine ſacratiſs. Rom. Cæſareæ Maieſtatis, à
generali exercitũ regni Hungariæ imperatore D.Lazaro de
Suuendy,conſilio,prudentia,celeritate ac militari diſciplina
inclito uiro,expugnantur. 5527 1565 576 2
Palotha fruſtra à Budenſi Baſſa obſidetur:reſiſtente bel
licoſo uiro Georgio Thuury,eius loci capitaneo Cæſareo.
Thata & Veſprimium per illuſtrem à Salmis comitem Ec
chium ,ſupremum Iaurienſem capitaneum, &c. bello & pa-
ce de regno optimè meritum,ui & armis recuperantur.
Solymãnus Turcorũ Cæſar ad Hungariã uaſtandã ,quo 5528 1599 577 1
tidianis incurſionibus,& rapinis infeſtandã,ſuoq́ imperio
ſubiugandam, in regnũ propria ſua perſona uenit, arcemq́
Zygeth arctiſsima obſidione adoritur,& non abſq́ cruentiſ
ſima ſuorum cæde expugnat. Vbi fortiter,cum bona Hun-
garicæ nobilitatis parte,occubuit heros perpetua memoria
celebrandus,comes Nicolaus à Zrinio,genere,opibus,di-
gnitate,animiq́ fortitudine & conſtantia illuſtris.
Solymannus uictoria iſta potitus,moritur.
Sultan Selim,anno ætatis 42 Imperator Turcicus trede
cimus,de domo Othomannica (quæ 266 annos durauit)
ſuccedit patri, 26 Septembris, anno eodem.
Arx Gyula, Baſſę Pertano Vezirio deditionem facit.
Tartari,gens immanitate barbara, ſuperioris Hungariæ
partes ultra & citra Tibiſcum latè diſcurrunt, prædas abi-
gunt,omnia flamma uaſtant,omnisq́ ætatis & ſexus homi-
nes partim cædunt,partim in ſeruiturẽ perpetuã abducunt.
MAXIMILIANVS Cæſar cum numeroſiſsimo expeditiſ-
ſimoq́ Chriſtianitatis exercitu generaliter parato, in regnũ
Hungariæ Komaron uſq́,ad hoſtium uim reprimendam,de
ſcendit:ubi non ſolum regni huius,ſed & totius Chriſtianita
tis propugnacula,contra hoſtiles incurſiones tutatus eſt.
Zabathka, Pelſeuucz, Gombazzek, Kraznahuurka

Gadg,& alia circuiacentia caſtella & fortalicia,per Schuuenum expugnata,eodem anno

Tartari, adiuncto Turcorum ualidiſsimo munitiſsimoq; equitatu, & innumera Ianiczarorum multitudine, animis obſtinatiſsimis arcem Thokay circumueniunt. quos Iacobus Raminger, fide & militari diſciplina conſpicuus uir, arcis capitaneus digniſsimus,inuicta animi fortitudine indinauit: conſternatosq; animis,palantes fugauit,anno eodem.

Georgius Hozzuthothy,nobilitate generis & animi excellentia uir clariſsimus, Sacræ Cæſareæ Maieſt. cameræ Hungaricæ conſiliarius, Orator à ſua Maieſt. ſuperiori anno ad Solymannum Byzantium miſsus, Dei beneficio nobis optatiſsimè ex Turcia remittitur,in fine Decembris,anno prædicto.

Zaduuar arcem munitiſsimam Georgĳ Bebek,à fide Imperatoria deficientis,Turcisq; adhærentis,Schuuēdius capit. Munkacz forti obſidione à Cæſareanis,capitaneo Schuuendio cincta,expugnatur.

MVNDI	CHRISTI	CONVERSIONIS	REGIMINIS
5529	1567	578	4

FINIS

ILLVSTRISSIMI DOMINI ALBERTI A' LASCO, PALATINI SYRADIEN. ETC. EXHORTATIO AD MILITES, IN EXPEDITIONE MOLDAVICA, cum Iacobum Baſilicum Deſpotam in regnum introduceret, Anno Domini 1561.

NON TAM elatum animum, neq; tam ſuperbam mentem Dii immortales dedere mihi, Milites, ut auiditate dominandi, in dubium Martis diſcrimē uos huc, in alienam, & nobis omnibus prorſus incognitam terram, ex patrijs ſedibus educere, conſilium haberem: neq; tam diuitiarum cupidam, ut earum ſtudio & uitam meam, & ſanguinem etiam ueſtrum, periculo obijcere uellem. Si enim nullum unquam triſte imperium, in eos quos mihi natura ſubiugauit, exercui: & ſi tot ditiones, iure hæreditario ad me delapſas, parui apud me ſemper feci: quis quæſo erit, qui me uel ſuperbè affectantem imperia, uel auarè ambientē diuitias, aut eſſe exiſtimet, aut me huc ueniſſe propterea putet? FAMA, Milites, fama atq; immortalitatis ſtudiū cò me pertraxit, ut oblitus quietis domeſticæ atq; uitę priuatæ (quam hi tantū fœlicem putāt, qui ſub diuo ſomno ſe dare inhoneſtum exiſtimant: & iniurias uentorū, niuis, frigoris, algoris, inediæ ac uigiliæ ſubterfugiunt) uobiſcum unà huc meme cōtulerim: iniquiſsimi ac crudeliſsimi tyranni uitam ſalutemq; perſequuturus. Antiqua ſecula Herculem non modò laudibus & gloria proſequuta ſunt, ſed etiam in numerum Deorum immortalium retulerunt: propterea quòd is contra Diomedem Thracum regem (qui carnibus hoſpitum, & ſanguine ipſorum, equos ſuos paſcebat) bellum inſtituiſſet: deuictumq;, & in fruſta diſſectum, in pabulum præbuiſſet. Philantum quoque, Dryopum regem, Apollinis Delphici templum uiolare auſum (Deûm hæc iniuria fuit) regno ſpoliauit, illudq; Melienſibus incolendum dedit. Quod ab eo factum eſſe, multi autores ſunt, non ut regnum affectaret: ſed, ut & iniuriam Diuorum, hominū deniq;, ultum iret, & famam uirtutis ſuæ æternitati relinqueret. Is animus mihi eſt, Milites. Bellum enim ſuſcepi, gloria magis quàm diuitiarum aut imperij cupiditate ductus: & ſuſcepi contra eum, qui nec Dijs, nec mortalibus unquam peperciſſe uidetur: & cui, præter inferendas iniurias, & exercendam crudelitatem, nihil penſi uſquam eſt. Non ueretur, homo omnium quos terra ſuſtinet ſceleratiſsimus, in dona Deûm auaras, in ſanguinem autem mortalium cruentas manus inijcere. Quod enim fanum ab illius auaricia intactum manſit? Taceo homines ab illo contra ius faſq; uiolenter trucidatos, quorū ſanguine hic fluuius ſæpe inundauit: cadaueribus autē hæ ſyluę, hæc prata repleta, & uolucres in aere uolitantes paſtæ ſunt. Hæc ſua uoluptas eſt: in conſpectu uxorum maritos, ante oculos liberûm parentes uita ſpoliare. In hunc modum iuſti principis officio ſe perfungi exiſtimat, ubi fana & delubra Deorum ſpoliauerit, liberos in præſentia parentum trucidauerit, in iuſtum æquè ac iniquum ſęuierit, neminem niſi fraudis & cædis alicuius reum in ſuis repoſuerit. Ad quem uindicandum hæ arbores, quas cernitis, Milites, hi lapides, qui pedibus ueſtris teruntur, hic fluuius, qui equos ueſtros uoſq; metipſos potat, hic locus deniq;, quem occupaſtis, hi etiam montes quos cernitis eminere, ſi ſenſus illis ineſſet, conſurrexiſſent: oſtenſuri, tam atrocem & crudelem tyrannum nequaquam ferri debere. Qui cum alienam patriam fraude aſtuq; occupaſſet, in delitijs id unum habere uidetur, ut eam ſanguine humano cōſpergat: oſtendens nimirum, ſe hic aduenticium & peregrinum, non hæredem: tyrannum, non iuſtè dominantem eſſe. Nam ſi patria eſſet hæc ſua, num neceſſe haberet, ut patrium ſolum ita immaniter depopularetur? utiq; uerus hæres, ueræ hæreditati peperciſſet. Si legitimus princeps, lege ageret: non ui, bona ſubditorum occuparet. Si iuſtus gubernator, iuſtè ad ſupplicia condemnaret. Sed non eſt ita, Milites. facta quenq; ſua, qualis quiſq; ſit, declarant, & orbi demonſtrant: ut & hunc iam ſatis liquidò demonſtrauerunt, eſſe illum omnium mortalium iniquiſſimum,

mum. Videtis, qui mihi aſtat, Deſpotam nobiliſsimum, nobiliſsimę & antiquiſsimæ familię uirum, uerum huius prouinciæ ſucceſſorem & hęredem: cuius ille ſedem & patriam à longo iam ſatis tempore, mal:s a tibus occupauit: & contra quem exercitum nunc parauit, milites cogit, ut patria prius ſpoliatum, uita nunc etiam ipſa priuet. At ego, qui certò ſcio, apud tyrannum imperatorē, milites metu magis quàm amore imperatoris rem agere: ita apud me conſtituo, etiam numeroſiſsimam phalangem, exiguam, ubi ad rem uentum fuerit, & ſatis imbellem fore. Qui enim præſentem metuit, abſentem odit: id quod de militibus ſuis certò ſibi perſuadere poteſtis. Oderunt eum, & non niſi inuiti militiam ſuſceperunt. Non eſt itaq; quòd paucitatem ueſtram reſpiciatis, Milites: in robore militum, & bonitate cauſæ, uictoria, non in numero hominum conſiſtit. Et Macedonum regem parua manu magnas copias fudiſſe, ſcimus. Cogitate autem in primis, periculo ingenti maximum præmium propoſitum eſſe. Totus orbis uirtutem ueſtram, ſi eum uicerimus, admirabitur, & in cœlum feret. Hi autem quos è tyrannide, ueluti è faucibus inferorum, in libertatem eduxeritis, non modò gratias acturi ſunt: ſed etiam omnia ſua uobiſcum eſſe communia exiſtimabũt. Nihil erit ita eorum, quod non ęquè idem ſit ueſtrum. Sed quid ego de præmio dico, & apud uos diſſero? qui nunquam hic pedem intuliſſetis, ſi me non ſingulari quodam amore proſequuti eſſetis. Itaq; uos oro & obſecro, ſi uobis mea ſalus (quæ in eodem cardine, in quo & ueſtra, ubi ad prælium uentum eſt, uerſabitur) ſi fama & gloria (cuius ſtudio & uos eduxi in hanc prouinciam, & me ipſum omnibus penè diſcriminibus obieci) curæ eſt, oſtendatis uos eos eſſe, quibus nihil æquè diſplicet, quàm uitam ſine gloria & bellicæ artis ſama tranſegiſſe: & enitamini, ut ego ueſtra uirtute uincam. Nam ut uos meo conſilio ſalui ſitis, ipſe operam dabo.

PRAECEPTA ALIQVOT IMPERATORIA SAMBVCI.

DEVM ritè timeto.
Aſtra diemq; minus curato.
Iuſtam cauſſam foueto.
Princeps, ſi potis, adeſto:
Nil ut recuſent ſubditi.
Domi aliquid relinquito.
Vt aduerſa corrigas,
Neruos & ſocios habeto.
Caſtra in alieno metator.
Numero ſummam ne tribuito.
Multo exercitu præſtabis.
Expertis & paucis ducibus utitor.
Tempus ne terito.
De ſumma rerũ per paucos decernito.
Secreta tua ſint conſilia,
Inimicorum exploratiſsima.
In hybernis æſtiua meditator.
Viribus impar, propugnacula cuſtodito.
Cùm par es, in plano reſiſtito.
Machinis æneis ligones, aggerationes ſubſtituito.
Proditori interdum parcito,
Fidem ut uel hoſtis ſequatur.
Inſidiæ reprimant, & inuadant.
Nuncijs inanibus ne ludito.
Hoſtem præuertito.
Vigilias indicito.
Crapulas prohibeto.
Medicinam obſeruato.
Famem prouideto.
Luem, ſordesq; auertito.
Laboribus militem exerceto,
Qui ſecuri & dolabra ſit expeditus.
Occaſionem ſanam arripito.
Habeat aliquid, quàm totum amittat.
Ideo paucisſima ad propugnandum loca, ſed tutiſsima.
Ne crebrò pedem hoſtis figat:
Hoſtem cautè negligito.
Inſtrumentá & machinas habeto.
Congreſſurus, exercitum ne diſtrahito.
Speculatores & equites in laxis,
Pedites in locis denſis locato.
Perculſos meliorum ſpe erigito.
Primus rem urgeto:

Vltimus, quid conſequatur, uideto.
Victoriam perſequitor.
Fortunæ non obliuiſcitor.
Victis modò parcito.
Militi ſua reddito.
Inducias Barbaro non facilè,
Pacem nunquam concedito.
Prædæ cupidine hoſtem non dimittito.
Quà redibis, agros ſeruato.
Secundis aquis & ſyluis gaudeto.
Commeatu temporè abundes.
Curator aquæ & terræ ſuppeditare ſcito.
Soli hoſtem obuertito.
Imbelles ac ſuſpectos inſerito.
Noctu potiora molitor.
Impoſsibilia non aggrediuntor.
Tuos non ſimul exercebis:
Hoſtem ſic ſemper fatigabis.
A tergo impedimenta, in periculis in medio ſtatuito.
Armis hoſtilibus, ni ſint meliora, utitor.
Seditioſos ac inuidos pòſt punito.
Concordia omnia ligato.
Noxia diſciplina terreas.
Victoria uiuus fruitor,
Pacem ut futuri ſentiant,
Famam canantque iugiter.
Hoc Maxumo Æmilio,
Thurcico Scythico, Africo,
Vt contingat, nunc uota
Optant, precantur omnium:
Triumphet ut Chriſto duce,
Reddat ſalutem & poſteris:
Nec orſa inauſpicata ſint.

PRÆCEPTORVM IMPERATORVM

FINIS.

RERVM ET VERBORVM IN HAC
HISTORIA MEMORABILIVM
INDEX.

Prior numerus paginam, poſterior uerſum indicat.

ABrahami Bakſchay Chronologus 901
Abſyrthium ab Vngaris uaſtatum 88.32
Acephalorũ hæreſis à Leone Papa refutata 104.39
Achillea urbs 9.49 nũc Chelia, à Turcis obſeſſa & capta ibid. & 645.14
Adami Schroteri carmen 899
Adamitarum hæreſis 415.13
Adelbertus Boemiæ antiſtes 196.16 cæſus 199.35 inde
Adiuga Lodouici Vng. regis F. 57.7.48
Adleitha Bratislao deſponſata 116.48
Adoaldus cum matre Longobardos regunt 150.38
Aiogitæ populi 5.31
Adoleſcentium imperium præceps & ſubitò dolo ſum 301.13
Adonius Longobard. rex 142.14
Adrianus pontifex 290.11
Aegidius Hiſpanus 971.08
Aegyptij à Scythis ſuperati 30.10
Aegyptij quo argumento primam hominum originem ſibi uendicarint 29.34 à Scythis refutati. ibid.
Aemylianus Myſiæ præfectus 17.17
Aetius Valentiniani Imp. iuſſu cæſus 110.17
Aetij oratio 111.50 & 118.47 eiuſdem origo ibid.9
Aetio Galliæ tutela commiſſa 112.8
ad Aetium legati miſsi 114.33
Agapitus pont.max. 189.16
Agathyrſorum mos 4.14
Aghe captus 810.34
Agilulphus Taurinatium dux 148.11.44
Agmunda Andreæ Vng. regis ux. 217.56
Agnellus epiſc. 148.36
Agnes Henrici III. ux. 203.19
Agria à quib. condita, & dicta 914.11 magna ex parte ſuccenſa 703.46
Agriæ ſitus 797.40
ad Agriam rerum geſtarũ narratio. 797. uerſ. 11
Aizari bellicoſiſſimi, ubi 5.6
Aiulphus Ricarij Sueuorum regis ſucceſſor 107.46 rebellis, ab eodem captus ac mulctatus ibid. 58
Aladari cædes 157.10
Albanorum deſcriptio 19.9
Albanenſis conuentus 24.49
Alba urbs 164.6 oppugnata 237.49 & 238.11
Alba Iulia unde dicta 960.34
Alba Græca, Taurinum dicta, à Turcis 151.47 oppugnata 510 rurſum liberata 545.18
Albæ regiæ ſitus & expugnatio 705.18
Albas plures Vngaria cur dixerit 9.5
Alba, ſiue Albuinus Vngarorũ rex creatus 218.10 apud Henricum III. accuſatus 219.30 cæſus 220.17
Albania cui ſubiecta 19.34
Albenſi baſilicæ donatina dicata 210.18
Albericus Hetruriæ princeps 184.45 urbe Roma eiectus. ibid.
Albertus Vngariæ & Boemiæ rex 435.5 Imp. Rom. creatus 436.38 in Polonos bellum mouet 477.56 item contra Amurathem Turc. regem 439.31 morbo perit 440.2
Albertus Bauariæ dux, à Boemis rex declaratus 446.20 oblatum regnum detrectat ibid. inde
Albertus Caſimiri Polon. regis F. Vngarorum rex proclamatus 678.13
Alberti uicti fuga 719.41
Alberti ad Vladislaum oratores miſsi & contrà 692.4 & 716.7 inter utrũque pax 710.11
Albertus dux 690.44 ad eundẽ Steph. Syrmienſis oratio 691.4 Vladislao bellum infert 695.19
Alberti à Lasko ad milites exhortatio 911
Alberici ad Vngaros literæ, ad occupandam Romam exhortatoriæ 184.2
Albricus Pragenſis præſul 422.24
Albuinus rex 144.17 Venetias & Foroiulium ocupat ibid. 34
Alemaneium bellum 603.42
Alemani Vngaros uincunt 187.30 ab iyſdem cæſi 435
Alemanorum aduerſus Vngaros, regnante Geyſa, bellum 287.5
Alemanos artib. & conſilio multum, armis uerò, robore & tolerantia militari parum pollere 695.34
in Alemaniam Turcorum excurſio 615.2
Alexander Getarum urbem captam euertit 11.50
Alexandri cum Macedonibus conflictus 15.28
inter Alexandrum & Octauianum pontifices ſchiſma 290.47
Alexander tranſalpinus Valachiæ dux 354.4
Alexãdri Lituaniæ ducis nuptiæ 746.30
Alexandri pont.cũ Venetis & Lud. Sforiis fœdus 746.24
Alexandria ab Alexandro occupata & appellata 15.58 à Ptolemæo Exopolis uocata 16.6 ab Almerico obſeſſa 293.15
Alexius Turzo 758.4
Alexij in fratrẽ Iſaacũ ingratitudo 300.18
Alexagyri Vnnorum uicini 23.30
Alfonſus Ferdinandi patris in regno Neapolit. ſucceſſor 929.22
Alibechus Bauzete præfectus 704.35 cũ eodem Stephano Batoris & Pauli Kiniſij pugna 637.44
Almericus Hieroſolymorum rex 993.18
Almus in Tranſſyluania cæſus 160.30
Almus oculis priuatus 274.17
Alrius in Thraciam relegatus, & Conſtãtinus cognominatus 149.26 ubi defunctus ibid.
Alopecia inſula 15.20
Alphonſus Tarraconenſis primus rex 414.17
Alphonſus Perefinus 847.42
Alphonſi Aragonum regis obitus 26.49
Alunda Lotharij ux. in carcerem coniecta, & rurſum liberata 189.10.30
Aly baſſa 809.19 & 810.1 & 811.8
Amalchium, aliàs mare congelatum ſiue mortuum 5.7
amantium duorum memorabile exemplum 433.14
Amaricina inſ. à Longobardis deditione capta 147.42
Amazones à Scythis oriundæ 31.14
Ambath baſſa 815.31
Amedeus Sabaudiæ dux, pont. max. declaratus 414.45
Amalorum mos 55.40
Amphridus oculis captus 157.12
Amurathes Turc. rex, eiuſq; res geſtæ 439.24 & 440.23 & 452.41 & 456.30 & 458.19 inde. aduerſus eundem Vladislai expeditio 472.17 inter eoſdem fœdus 482.23 reſciſſum 485.17
Amynthas Maced. rex Vngaris bellum infert 808.34
Anacletus Antipapa 286.14
Anacharſis philoſophus 22.27.38
Anaphriti cædes 156.8
Anaſtaſius pontifex 205.9
Anconenſes 667.17
Andefleda Theodorici filio nupta, uerſ. 140.14
Andreas Vng. rex. 225.50 res eius geſtæ. ibid. inde mors 231.3
Andreas Belæ tertij Vng. regis F. eiuſq; res 303.28 inde
Andreas Bot 745.4
Andreas II. Vng. rex 305.24 ſacræ militiæ Imperator declaratus 306.10 eius res 307.42 & 308.27 & 311.5 mors 311.43
Andreas Ludouici Vng. regis F. à pontifi

ce rex

ce rex coronatus 356.3 laqueo necatus 360.12
Andreas & Leuenta Meſronis Pol. regis fratres 222.44
Andreas Orbanez Strigonienſis præfectus 773.15
Andreas Baumkircher 503.59
Andreas Trepka Polonus 769.24
Andreas Vendranus Venetorum dux 623.43
Anianus Aurelianenſis epiſc. 61.47 urbem obſidione Vnnorum liberat 61.32 cum Attila expoſtulat, ibid. 20 inter deos relatus 63.12
ab Aniano cœnobium extructum 227.54
Anitus ſenator in demortui Imp. Maximi locum ſuffectus 104.27
Anatolius iuuenis 83.18
Antharis Flauius Longobard. rex 147.10 Bauarorum regis filiam uxorē petit, ibid. 32 cum Francis confligit 148.13 ueneno ſublatus, ibid. 29
Antherians columna 148.24
de Antichriſto diui Martini præſagium pag. 84.14
Anthropophagi 4.41 & 17.41
Antiochia à Turcis habitata, à Chriſtianis diu obſeſſa, tandem expugnatur pag. 264.18
Antonius Salonenſis abbas 216
Antonius Nitrienſis legatus 748.47
Antonius ruſticanæ ſeditionis in Vngaria autor 426.49
Antonius Verancius pacificator ad Turcam miſſus 809.7
appellationes friuolæ Matthiæ regis edicto prohibitæ 652.7
Apertaſcrum captum 463.6
Apollo Hyperboreis cultus 5.1
aquarum inſolita ſiccitas 602.27
aquilam coronatā in uexillis ferre quādo Vnni cœperint, & quām diu 55.16
Aquileia urbs floret 91.17 obſidione Vnnorum preſſa, ibid. 25 expugnata 93.16.45
Aquileienſium fides contra Maximinos pag. 91.19
Arbenſium ad Venetos defectio 372.48
Argentina cur Straſburg dicta 111.32 ab Attila capta & ſpoliata 59.42
Ariani Viſegothæ & Gepidæ facti 42.17
Arimazeus cum 30 milib. armatorum è petra deturbatus 16.33
Aripertus Longobard. rex 153.36 et 157.22
Ariulphus dux Spoletanus 149.12
Arnatus patricius 147.2
Arneſtus equitum magiſter 33.49
Arnoldus Bauerorum dux 186.43
Arnulphus Bauarorum dux 185.30 Henrico Imp. aduerſatus 156.12
Arnulphus Francorum rex 181.24
ab Arnulpho Imp. Vngari deficiūt 180.12
Arpadus Almi F. 162.7 Marti & Herculi ſupplicat 163.3
aſinis Nomades carent 23.32
de Aſſandro Hypſicrates 14.33
Aſtra cōſulere Matthias rex ſolitus 616.3
Affricus Colonienſ. epiſc. 205.33
Aſtulphus Longobardorum rex penult. pag. 160.10
Ataulphus Halarico ſuffectus 46.1
Athanaricus Viſigothorum rex eiusq; mors & funus 43.23
Athaſij 17.28
Attila Vnnorū rex creatus 50.11 & 109.33 eiuſdē apud ſuos purgatio 54.15 ad legionum præfectos oratio 50.44
Attila Romani imperij prouincias bello infeſtat 52.14 fratrem occidit 54.15 eiuſdem res geſtæ 56.33 & 85.47 & 122.18 & 135.49 & 128.7 clades pag. 68.4
Attilæ indomita libido 86.2 ſtatura et mores 109.16 apparatus et copiæ, item gladius & inſigne, ibid. 59.50 titulus 110.22 & 111.14 & 126.31 & 151.46
Attilæ ad milites oratio 65.43 & 117.51 deſperatio 118.19 arrogans dictum pag. 120.25
Attilæ clementia 222.6
Attilæ teſte fatum 105.10 exequiæ & funus, ibid. 33 uitæ anni 113.38
Attilæ mortem quæ prodigia præceſſerint 134.4 poſt eandem qui ab unico regno defecerint 156.5
Attila ab eremita de pœnitentia admonitus 64.1
Atlamus Tartarorū dux & cæſus 357.10
Auares, qui, & cur ſic dicti 144.48
Auarorum de principis gentisq; ſuæ interitu cauſa reſponſum 23.48
Auaritiæ ulciſcendæ exemplum 42.22
Auerſa urbs ab Vngaris expugnata 365.22
Auguſta ab Vngaris obſeſſa 207.33
Auguſtulus Oreſtis patricij F. 537.34
d. Auguſtini corpus tranſlatum 158.49
Aurelia urbs ab Vnnis obſeſſa 112.34
Aurelianæ urbs unde ſic dicta 61.20 ab Vnnis oppugnata, ibid.
Aurelianī ad Chriſtianam fidem conuerſi pag. 63.17
Auſca oppidum incenſum 414.50
Auſprandus eiusq; filij 157.28 & 158.3
Auſtrani obſeſſi & expugnati 418.46
Auſtriæ Herculis hydra 611.7
Auſtriæ laus 611.43 ſitus 613.16
in Auſtriā Matthiæ regis expeditio 616. a eandem imperatori reſtituit 623.9
Auſtricus pontifex 203.4

B

Baboza proditione Turco ſe dedit 809. uerſ. 19
Bactria 19.5
de Bactrianis Oneſicriti relatio 17.42
Baiazetes Turcarum imp. 721.10 aduerſus eundem ſuſcepta ſacra expeditio, ibid. 38
Balaton lacus 760.4
Balduinus Hieroſol. rex 289.42 & 290. uerſ. 51
de Bencbā eiusq; cōiuge narratio, 306.30
in Banis nocturnum prælium 571.2
Bannonoſtra Sirmienſis epiſcopatus ſedes 761.12
Bannonia inſ. 55
Bannon l. Pannoniæ rex 818.29
Baracenſis conuentus 24.18
Barbaius Sarmatarum rex 138.49
Barbara Imperatrix indomitæ libidinis mulier 505.27
Bardyllus à Philippo Maced. rege uictus, pag. 818.42
Bartholomæus Vayuoda 743.27
Bartholomæus Quinqueccleſienſis antiſtes 323.14
Baſileæ concilium 421.30
Baſiana urbs obſeſſa 138.12
Baſternarum regio 5.33
Batoris Opis præclarum facinus 236.15
Batoreorum familia 6.46
Batoreus Vngarici belli dux Albam obſidet 712.51
Bauaricum bellum 167.7
Bauari ad internecionem cæſi 142.8
inter Bauaros & Vngaros fœdus 167.14
Bauaria unde dicta 843.3
Beatrix Matthiæ regis ux. 661.4 poſt regis obitum ſenatui commendata 680.4 ab Vladislao rege ducta 703.24
Beglerbelus Turc. dux 814.38
Bela Vngar. rex, eiusq; res geſtæ 231.34 obitus 232.31
Bela II. à Stephano Vng. rege adoptatus, & regni hæres conſtitutus 279.40 Helenam uxorem ducit 280.1 Stephano ſuccedit, ibid. quomodo ſe in regno geſſerit 282.23 eius res aliæ 285.17 hydrope correptus moritur 286.5
Bela III. Vngar. rex 297.48 eius obitus pag. 300.30
Bela IIII. Vng. rex 314.4 eius res 318.5 & 319.20.48 à ſuis deſertus fugit 323.17 in Vngariam redit 328.32 Neapolim occupat 329.18 Diuæ Virgini templum Strigonij erigit 330.9 moritur, ibid.
Belgradum multis cum Turca prælijs inſigne 761.27
bellicoſi populi 17.10
Beliſarij contra Gothos in Italiam expeditio 141.22 per eundem libertas Aſiæ, Africæ & Europæ reſtituta pag. 47.17
Benedictus Ruſus Tranſſyluanus 566.41 & 568.10 exilio multatus 570.15
Benedictus Varadienſis epiſc. 322.14
Benedictus Boltrinus pont. Conſtantienſis ſynodi autoritate abrogatus 451.7
diui Benedicti cœnobium à Longobardis ſpoliatum 149.54
Beneuentum obſeſſum 154.34
Berengarius rex 181.24 & 183.8 et 184.32 & 185.21 moritur, ibid. 35
Berengarius II. Italiæ rex 185.25 imperio eiectus 186.26
Berengarius III. 185.49 & 189.6
Bergomum, Bergomates ab Vnnis infeſtati 97.6

Bertarius

Bertarius Mediolanenſ. princeps 155.48 & 156.19
Berſenorum mos 248.30
Bezen Rutenorū dominatu eiectus, pag. 277.25
Bladiſlaus ult. Boemorum rex 275.34
Blaſius Forgach 580.46 eius interitus 591.33
Blaſius Budenſis aulæ procurator 687.50
Bōdonium captum 375.28
Boemicum bellum 415.29 & 578.15
Boemorum clades 277.3 defectio 463.34
inter Boemos & Vngaros bellum 529.20 & 530.51
propter Boemos Baſileæ ſynodus celebrata 421.30
cum Boemis Vngari collati 618.6
Boemia bello infeſtata 211.19 & 415.29 & 416.45 & 420.30
Boeslaus regulus cognomento Cygneus, pag. 416.22
Boetij cum Symmacho interitus 141.4
Bogdam Valachorum princeps 577.33
Boguslaus Boemiæ rex 189.34
Botorum crudelitas 21.30
Boleslaus Oppoliæ dux 480.38
in Bonifacium Pont. Rom. ſeditio, pag. 409.10
Bornamiſſa 744.21
Borichus Colomanni F. regnum affectat, pag. 283.134 & 291.7
Borſius Eſtenſis Ferrariæ dux 595.47
Boryſtenis ortus 4.19
Boſpori fretum 15.52
Boſſenorum cum Vngaris bellum 425.16
in Boſſenam Ludouici Vng. regis expeditio 375.18
Both Andreas equitū præfectus 667.38
boues abſq; cornibus ubi 15.13
Bradislauia Sileſiæ caput 582.15
Bratislaus I. Boemiæ et Poloniæ rex 240.31
Brozomia à Giſcra obſeſſa 463.14
Brunna Morauiæ metropolis 579.30
Buda arx 125.27 nunc Ofen dicta, ibid. 38 citerioris Hungariæ caput regniq; ſedes 759.52
apud Budam ſeditio excitata 435.41
Buda Attilæ frater, ab eodē cæſus 94.41
Budæ barbati cædes 218.13
Bulgari ab Vngaris domiti 182.40
Bulzo Chanadienſis epiſc. 322.3
in Bunslauia conuentus habitus 503.3
Burgundionum origo 46.17
Burunnichildis Galliæ regina 149.10
Byzantium à Venetis & Gallis recuperatum 302.41

C

Cacusrum oppidum 164.43
Cadan Tartarorum rex 329.6
Cæſares duo à Germaniæ principib. creati 349.7
Calixtus Pont. Max. 515.24 moritur, pag. 587.5
Callimachi Experientis Attila 856.24
Callimachus poeta 475.51
Caliſtus patriarcha miſerè tractatus 139.14
Caloergorum collegium populatū 538.28
Camuſium ab Vngaris obſeſſum 564.40
Canadius centurio 23.19
Capha à Turcis occupata 604.10
Capos Vynarum caſtellum 743.29 captum 809.19
Carambus dux 476.10 eiuſdem cum Vngaris prælium, ibid. 20
Carellus Radoaldi Longobard. regis ſeruus 153.51
Carinthij ab Vngaris pacem petunt 068.52
Carolus Magnus Rom. Imp. creatus 164.44 eiuſdem res geſtæ 165.20 & 166.7 & 167.168.171 & 172.173. & 174.176.177
Carolus balbus 180.9
Carolus caluus 180.3
Carolus Dyrrachij dux 339.48
Carolus Martellus Frācorum rex 159.22
Carolus minor 173.4
Carolus paruus 379.29 eius res geſtæ 380.382.390.391.392
Carolus III Vngarorum rex 339.23
Carolus VIII. Gallorum rex 729.14
Carolus Siciliæ rex 332.30
Carolus Iohannis F. Boemiæ rex 350.38
Carolus Ludouici Vng. regis F. 174.20
Caroli Burgundionum principis clades, pag. 623.21
Caroli II. origo 374.49
carnium eſu qui abſtinuerint 10.34 & 17.58
Caſimirus Boemiæ rex declarat' 416.40 item Poloniæ 351.4 & 714.47 eiuſdem res geſtæ 715.716.722 ad eundē coniuratorum epiſtola 589.17
inter Caſimirum & Matthiam reges pax inita 600.10 rurſum diſcordia 629.23
Caſparus Raſkai 770.10
Caſpius mons 16.19
Caſſouia urbs 6.28 obſeſſa 461.58 & 703.40 liberata 706.1
Caſtaldus præpoſitus 814.12
caſtellum Francum oppid. ab Vngaris oppugnatum 369.14
caſtramentādi ars ab Attila inuenta 52.25
Catalaunica pugna 116.52 quibus oſtentis prædicta 114.43 qui in ea occubuerint 117.30.38
Catarum oppid. expugnatum 373.38
Caucaſus mons 16.11
cauſidicus certus numerus à Matthia rege præfinitus 652.44
Cedoaldus Saxonum rex 157.13
Cephalenia inſ. à Turcis occupata 627.7
Chaam rex Tartaris pro Deo cultus 305.47 & 316.1
Chaba Attilæ F. 136.44 Vngar. rex 170.43
de Chaba prouerbialis oratio orta 137.16
Chacānus Vnnorum rex 150.20 et 153.52
Chalcedonenſe concilium 103.51
Chalcis urbs à Turcis expugnata 587.20
Charitas uirgo 214.44
Cherroneſus inſ. 12.42 & 15.13
Cheuæ ducis corpus ab Vngaris honorificè ſepultum 49.17
Chingiſſæ primi Tartarorum reguſanctiones 315
Choraſmi 17.22
Chremeſium oppid. 619.25
Chriſtianus Daciæ rex, &c. Romam ſoluendi uoti gratia profectus 601.29
contra Chriſtianos atrox Turcarum prælium 469.17
Chriſtophorus Maurus Venetorum dux 563.20 eiuſdem mors 594.6
Chrunnus Bulgarorum rex 177.4
Chryſonicum oppidum 300.24
Chryſius fl. 8.20
Childebertus Francorum rex eiuſq; res geſtæ 147.148.149
Chunorum irruptiones in Bulgariam, Myſiam, Vngariā, &c. 254.255.256.257 item 258.20
Ciccus Aſculanus aſtronomus 352.39
è Ciconijs præſagiū 128.44 & 670.49
Cimmerij pop. 13.49
de Circulatoribus iudiciū Attilæ 129.42
ciuitatibus quæ nationes ſine populi careant 15.12
Cupor Vaynoda præfectus 601 eius interitus 602.17
Claudij de Gothis uictoria 38.31 mors, pag. 39.18
Cleda Coriandulus 640.26
D. Clementis oppid. 738.32
Clementis Rom. pont. auaritia 306.44 eiuſdem ad Ludouicum Vng regem epiſtola 307.4
clementia, uirtus maximè regia 369.37 eiuſdem exemplum in Attila 121.6
de Cleomenis Laced. uictoria, ſpolia Patauium relata 95.8
Clodia urbs capta 574.4
Cn. Vulnius Centimanus in Dalmatiam miſſus 89.47
cœlibatus obſeruatores qui 10.23
Colomannus Agrienſ. epiſc. 260.21 Ladiſlao regi ſuccedit 262.1 eiuſdem res aliæ, ibid. inde, & 263.265.266.267.268.274 mors 275.26
Colonia ab Vnnis obſeſſa 79.14
Comaclum à Venetis captum 169.23
Comitania oppid. incenſum 416.31
Conradus Imperator 185.23 & 289.10 item 310.47 eius res geſtæ 311.7 inde
Conradus Boemorum dux 260.4
Conſtantinus Imperator dignitate exutus 160.37 eius bellum in Bulgaros 166.25 mors, ibid. 33
Conſtantinus VI. 165.10
Conſtātis Imp. res geſtæ 154.31 & 155.6
Conſtantienſe cōcilium, & quæ in eo decreta 412.42 & 433.1
Conſtantis urbs à quo extructa & denominata 279.30
Conſtantinopolis obſeſſa 43.7 & 158.14 & 177.4 & 168.8

continentiæ exemplum 11.14
Cordula uirgo 79.42
Cornamburgi obſidio 644.16 deditio, pag. 646.48
Cornuburgum oppid. à Matthia occupatum 619.16
Corona colonia ab Vnnis obſeſſa & ſpoliata 87.9
Corradus Boemiæ rex 275.32
T. Corbeſij de Matthiæ regis laudibus carmen 86.7
Coruinum nomen quomodo in Pannoniã Draciamq́; penetrarit 340.40
Coruini de Turcis uictoria 469.27 & 474.7
Corycia inſula 634.10
Coſdroas Perſarum rex 131.48
Coſonia Calabriæ metropolis 191.16
Coſtolan graſſatorum aſylum obſeſſum, pag. 865.41
Creſcentius Rom. Conſul 193.21
Creſcentiæ quo uictu alantur 3.13
Crinitus Vlpius Traianus 7.15
Croatia à Lodouico Vng. rege ad officiũ reuocata 357.17 à Venetis occupata 268.8 in eandem Turcorum irruptio 715.13
Croati egregium facinus 730.16
Croia oppido Mahumetes Turc. Imp. potitus 626.9
Ctiſtæ apud Draces qui & cur uocati 10.37
Cumani à Tartaris afflicti 318.5 ad ueram fidem reuocati 377.24
Cumanorum cum Vngaris bellum 332.4
Cumunila Gotthorũ dux cæſus 143.48
Cundus Vngarorum dux 164.16
Cunimundus Gepidarum rex capite cæſus 143.20
Cunipertus rex 156.21 moritur 137.18 eiuſdem cum Halare Tridentino monomachia, ibid. 34.
Cupa ſeditiõis inter Vngaros auctor 201.11 pœnam luit 202.15
Cuſidus Chundi F. 162.37
Cuthen Cumanorũ rex 318.5 eius cædes, pag. 321.32
Cutheſcus Chunorum princeps 254.45 uictus 253.1
Cyriacus Rom. Pont. Max. 76.23
Cyri regis de Sacis uictoria 27.17

D

DAæ populi 8.27
Daci Iſtriani unde 18.38 ijdem Daui, Getis cognati 8.12
Dacia 7.5 ab Vlpio Traiano in prouinciam redacta 34.28 à Gepidis uindicata 136.18
Dalmatæ ab Vngaris deficiunt 295.23
Dalmatia 760.9 ad Sardonum uſq; montem uaſtata 87.7 à Saracenis infeſtata 180.29 Colomanni regis beneficio à Venetorum ſeruitute liberata 268.11 quomodo Sigiſmundi Imper. tempore decreſcere cœperit 427.15
Damaſcus obſeſſa 390.37
Damiata olim Helıopolis dicta 307.42
Saraceniſis erepta 309.12
Dani unde 8.9
Danubius fl. 9.23 omnium quos Europa habet, maximus 759.44 congelatus 530.30 in eiuſdem ripa tres urbes collocatæ 25.46
Danubij poſt Matthiæ regis obitum inũdatio 672.42
ad Danubij ripam regalia comitia celebrata 678.38
Dapho Longobard. rex 146.14
Darius Chiſtaſpis F. ferè cum toto exercitu deletus 10.8
Vngarorum libertati inſidiatus 828.31
Decarchiæ apud Romanos initiũ 189.29
de Decimis exigendis Matthiæ regis edictum 851.32
Decij Imp. crudelitas 22.15
in Defunctos, crudeles et impij 32.16.49
in Delatores lex 23.48
Demetrius princeps 844.33
d. Demetrij oppid. 742.45
Derbicum immanitas 19.45
Dertona capta 632.8
Deſiderius epiſc. 234.50
Deſiderius ult. Longobard. rex 160.44
Deſpotes Georgius 456.44
Detricus ab Hunnis immortalis dictus 108.41 eiuſdem cum Hunnis pugna, pag. 108.1
Dei iuſticiæ in facinoroſos exemplũ 145.32
Deum in tribus perſonis, unius & æqualis ſubſtantiæ eſſe miraculo declaratum 74.44
Diceneus barbarus 34.9
Digne fœminæ ſiue Dugnæ pudicitia, pag. 129.28
Diomedis in Adriatico mari potentatum quæ teſtentur 90.49
Dion Bruſius ſophiſta 8.41
Dionyſius Strigoniẽſis metropolita 451.36
Dobla Burgũdiæ urbs ſolo æquata 640.17
Dominicus Albenſis præpoſitus, &c. 669.12 & 351 eiuſdem oratio 716.11 idem Varadienſ. epiſcopus pronunciatus 747.42
Dominicus Alerienſis epiſc. 603.42
Dominicus Maurocenus Venetorũ dux, pag. 294.37
Domiciani Imp. de Dacis triumphus 9.1 in Gotthos expeditio 34.20
Dracula Trãſalpinæ Valachiæ dux. Turcorum hoſtis 577.41 eius perfidia, pag. 493.12
Drauus fl. 619.42
Driuaſtũ op. à Turcis expugnatũ 626.29
Dromichetes Getarum rex 11.25
Drufulphus 147.29
Druxellum à Lõgobardis dirutũ 147.39
duellaris dimicatio antiquata 650.18
Durichus Vnnorũ princeps fuſus 136.11

E

EBerſtorffij oppid. expugnatio 647.29
Ecius patricius, & res eius geſtæ 47.
47 & 58.63.66.104
Ediſſa urbs à Turcis occupata 186.38
Egburgij obſidio 658.23
Elizabetha Ludouici Thuring. Lantgrauij uxor 311.41 eiuſdem poſt uiri mortem cœlibatus 312.10 defunctæ miracula 313.38
Elizabetha Vngariæ regina 435.5 eiuſdem Romam peregrinatio 354.37 & res aliæ 441.442.443.447.462.463 mors 465.19
Elizabetha Coruini uxor 520.21
Ellacus Attilæ F. à Gepidis cæſus 136.14
Elmichus eiuſq; perfidia 145.48
Emericus Vng. rex eiuſq; res 301.302.303.304
Emericus equitum præfectus 563.32
Emericus Stephani Vng. regis F. 205.38 & 207.5
Emericus Drẽcenus Croatiæ præſes 724.38 & 726.21
Emmanuel Græcorum imperator 294.20 & 297.28
Epheſina ſynodus cõtra Euticheẽ 103.49
equis teſtes execare qui & cur ſoliti 4.33
Erdeuud arx 761.9
Eremitæ uaticinium ad Attilam 133.24
Ernatus Vnnorum princeps 136.10
Eruli ab Hamarico domiti 19.50
Eſſedonum in parentes defunctos crudelitas 4.30
Eſti gens 4.6
Eterius S. Vrſulæ ſpõſus 76.49 et 78.44
Euagres unde dicti 3.17
de Euchariſtia orta diſſẽſio 412.9 de eadem Iglauiẽſis ſynodi decreta 429.26
Eucratis regis interitus 18.9
Eugenius Pont. Rom. abdicatus 434.42 eiuſdem in Pannoniam legati 480.12
Eudoxia Valentiniani Imp. uxor ab Maximo rapta 104.17
Euermotbis ad Romanos defectio 141.52
Eupathoris in Scythas expeditio 13.42
Euricus Vnnorum rex 107.44
Europæ magna pars, cũ ſummo Ro. Imperij dedecore à Turcis occupata 52.18
in Europam qua occaſiõe Vnni uenerint, & quando 41.7
Eurialus Auguſtalis comes 433.25
Euriphilus Gotthorum rex 33.48
Euharicus Viterici F. 140.24
Eutropiæ uirginis conſtantia 123.30
Eutychis hæreſis 103.48
Ezeck oppidum 761.4

F

de Facinoroſis Matthiæ regis cõſtitutio, pag. 651.44
Faſtidæ regis infelix cum Gotthis prœliũ, pag. 36.20
Felix Tauriſianorum epiſc. 145.12
Feliciani cõtra Carolum regem audacia, pag. 346.10
Felitheus Ruborum rex 137.41
in Ferdinandi I. Imp. obitũ Ioan. Sambuci oratio, & tumuli aliquot 775.790
de Ferdinando rege appendix 774.8 cũ

Ferdi-

Ferdinando Neapol. rege, Venetorum fœdus 593.45 eiuſdem ad Matthiã regem legatio 669.51
Ferdulphus Foroiulian. præfectus 157.38
Ferton lacus 760.4
Flauona ab Vnnis incenſa 89.27
Florentinum concilium 424.49 ibid. ſemiſſ. peſtis 351.45
Fortunatus metropolita Venetus 74.44
in Foroiulienſes ab Vnnis ſæuitum 91.17
Forum Iulium 150.83
Francio equitum magiſter 147.41
Franciſcus Picolhomineus Card. Senenſ. pag. 591.50
Franciſcus Albertus Card. 481.34
Franciſcus Matthiæ regis amanuenſis, pag. 26.21
Franciſcus Perenni Varadienſis epiſc. & 767.34
Franciſcus Ariſtus 641.50
Franciſcus Petrarcha 351.37
Franciſcus Zay pacificator ad Turcam miſſus 809.7
Franciſcus Montanus 669.7
Franciſcus Philelphus 640.14
Franciſcus Carrarius 273.12
Franci ex Vngarorum facultatibus ditati 168.41
Franci à Longobardis magna clade affecti 147.47
Franci Pannoniam ſubigunt 810.13
Franciam Vngari inuadunt 181.6
Franconia à Gotthis ſpoliata 34.8
Fredericus Aenobarbus 294.22 et 296.10
Fredericus Auſtriæ dux 324.22 eius interitus 329.4
Fredericus Rom. rex 310.11
Fredericus Imp. 292.17 eiuſdem cũ Matthia rege ſimultas 526.16
inter Fredericum Imp. & Matthiam regem fœdus 834.10
ad Fredericũ Imp. & Maximilianũ F. Caſimiri Polon. regis legatio 714.47
contra Fures & latrones lex 23.48
furto apud Scythas nullum facinus grauius 30.29

G

Gabriel metropolita 585.38
Gabriel Prixienſ. epiſc. 594.48
Galatij Mariæ cædes 613.21
Gallorum clades 154.23 & 401.45
Gallia ab Vnnis uaſtata 85.1 item ab Vngaris 181.18
Gallia Ciſalpina unde Longobardia dicta 180.27
Galliæ regnum ruſticæ uirginis auſpicijs liberatum 527.19
Garibaldus Bauarorum rex 147.52
Garibaldus Grimoaldi F. 156.19
Geſparus Horuuath 762.28
Gaſpar Slikius 431.24
Gebericus Gotthorum rex 39.29
Gede oppid. 501.45
Gelaſij Rom. pont. electio 281.34 contra Germanos expeditio Attilæ 110.19
Germania ab Vngaris uaſtata 181.1
de S. Germano narratio 92.29
Genouepha uirgo 80.26
Genſericus Vandalorum rex 47.3 Romã capit 104.17 Attilã aduerſus Theodoricum irritat 56.17
Genua à Saracenis expugnata 187.3 à Gallis occupata 409.46
Georgius Lepes epiſc. 457.38 eius cædes 458.6
Georgij Pogepracij de Vngaris uictoria, pag. 438.19
Georgius de Palma epiſc. 764.31
Georgius Baſy 762.34
Georgius Chanſai princeps 687.11
Georgius Boemiæ princeps 456.4 & 566.35
Georgius ſuperioris Myſiæ princeps, pag. 416.22
Georgius Vaideſſius præfectus 401.26
Georgij Colocienſ. archiep. obitus 631.11
Georgius Frangepanus in Albenſis epiſ. locum ſurrogatus 747.50
Gepidæ contra Vnnos 136.13 à Longobardis cæſi 142.17
Gerardus pont. 224.17
Gerardus Canadienſ epiſc. 219.28
Gertrudis Andreæ Vng. regis uxor 305.28 eiuſdem facinus 306.30 ſupplicium, pag. 307.14
Geyſa Pannoniarũ rex 193.27 & 193.18 moritur 194.4
Geyſa Vngariæ rex coronatus 247.41 magnus dictus 250.25 regnum Salomoni ſe redditurum pollicetur 251.7 eiuſdem mors, ibid. 26
Geyſa patri Belæ ſuccedit 286.46 eiuſdẽ res geſtæ 287.289 191.192
Geyſa ſenio confectus ad principes oratio 198.8
Giſcra Boemus 451.52 & 452.6
Giſulphus Foroiulienſ. dux 140.24 item Beneuentanorum dux 157.47
Giula Vngar. dux 164.5
Gotthi in Pannonia tres in partes diuiſi 136.21 & 919 unde prodierint 321 & 41.3 à fide pop. Rom. deficiunt 39.43 ſinguli ſingulis aureis pecorum more uenditi 44.31
Gotthi Ariana labe infecti 42.17
Gotthi, qui et Oſtrogotthæ, ab Vnnis ſuperati 42.3
Gotthorum proſapia 34.28
Gotthorum gens in duos populos diuiſa, pag. 33.37
Gotthorum cum Sueuis bellum 138.17
Gotthos præ alijs barbaris ſapientiæ ſtuduiſſe 33.19
Gothofredus Hieroſol. rex declaratus, coronam recuſat 265.11
Gracouia Poloniæ metropolis 221 à 402 ne Boemio rege oppugnata 216.34
in Græcos Vngarorum expeditio 182.26
Grandenſis eccleſia 294.43
Gracianus imp. cæſus 43.41
Gregorius Labatban 368.5
Gregorius Sanoreus 482.0
Gregorius Pont. 249.2
Gregorius V. Pont. reſtitutus 198.30 eiuſdem ſanctio in Imperatores 211.8
D. Georgij temporibus quæ memorabilia acciderint 6 inde
inter Gregorium Pont. & Leonem Imp. diſcordia 158.20
inter Gregoriũ VII. et Hẽricũ Imp. 254.12
Gregorium Boemiæ regem Paulus Pont. regno & dignitate priuat 573.18
Grimoaldus puer 150.44 Longobard. rex 153.40 & 155.27 & 156.15
Gryphi ſeuum ferarum genus ubi potiſ. inueniantur 4.22
Guarinus Feranenſis 592.27
Guido Crembalenſis Antipapa 246.13 & 297.40
Guido rex 181.29
Gulielmus Normanus cognomento Ferrobrachius 276.29
Gulielmus Siciliæ rex regno exut⁹ 292.12
Guiſcardus Norman. princeps 254.28
Gundiperga Agilulphi F. 153.28
Gunſium obſeſſum 641.37
Gunterus eremita 209.15

H

Hadrius mons 32.17
Halaricus Viſigotthorum rex 44.14 eiuſdem edicta 45.36 mors, ibid. 48
Halaris Tridentinorum dux 156.28
Hanburgum obſeſſum 640.40 inde eiuſdem deditio 642.7
Hamburgi arx deditione capta 711.42
Hannibal Carthagineſis Cyprius 761.52
Harpis urbs 11.42
Haſon Kaſſan Armeniæ rex 582.10
Hazerdus ſylua 812.9
Hebræi ſiue Iudei Vngaria eiecti 377.7
Heinricus Imperator 186.6
Heinricus II. Imp. 204.4
Heinricus III. eiuſq; res geſtæ 218.220. 221.222.227.228 mors 231.19 ſub eodem ſchiſmata in eccleſia, ibid. 18
Heinricus IIII. Imp. 231.19 eiuſdem res geſtæ 232.40.249
Heinricus V. Imp. 272.17
Heinricus Auſtriæ dux 287.4
Hẽinricus Bauariæ dux 188.49
Heinricus cognomẽto Rebellis, Sueuorũ dux 152.44
Heinricus Lippa 571.48
Heinrici Hieroſol. regis caſus 301.6
Helionora Aragonum regis F. 601.10
Hemus mons 474.50
Heraclij præclarum facinus 141.47 eiuſdem faſtus Chriſti è cœlo uoce taxatus 152.38
Hercules Ferrarienſis dux 632.2
de Hercule narratio 29.20
Hermanaricus Gotthorũ rex, alter Alexander dictus 19.50 cæſus 41.48
Hernoce Spaletij ducis defectio 432.18
Hetruria ab Vngaris uaſtata 185.10
Hiereſlaus Boſcouius 727.33 eiuſdem interitus 648.16
Hieroſolymitana expeditio ſacra 262.44
Hieroſolyma à Perſis expugnata 152.58 Heraclij beneficio rurſus in libertatẽ aſſerta, ibid. 38 eadẽ à Chriſtianis obſeſſa

ſeſſa & expugnata 264.52
pro Hieroſolymis à Turcis occupata, denuo aſſerenda Chriſtianorum principum expeditio 399.35
Hilarius Pictauiæ epiſc. 82.24
Hildericus Francorum rex 81.41
Hippolytus Aragonius 654.32
Hiſpania unde dicta 120. in eandem expeditio Attilæ 112.2
hiſtoriarum ſcriptor qualis eſſe debeat, pag. 227.17
hiſtrionũ duorũ ſingulare certamẽ 581.6
de Homero & cæteris antiquis ſcriptoribus Apollodori iudicium 11.2
de Homicidis Matthiæ regis lex 632.1
Homonna capta 602.23
Honorius põtifex 305.48 & 310.9 ſub Honorio Imp. Romana libertas per Gothos extincta 413.7
Honoria Valentiniani ſoror ab Attila in uxorem petita 204.39
Hoſpitius Abbas 246.31
Hugo Arelatenſis princeps 286.37
Hugo Pariſienſis comes 189.14
humanarũ rerũ conditio qualis 690.44
Hunn fl. 645.34
Hũnorũ in Pãnoniã irruptio 8:9.14 inde
Hunnorũ cum Detrico pugna 107.1 inde
Hunnundus Sueuorum dux 138.38
Hungariæ deſcriptio 759.41
Huſſitarum inſania 410.49
Hydruntum urbs ab Alphonſo oppugnata 640.2
Hypanis fl. 4.40
Hyperborei pop. eorumq́; regio 4.46
ad Hyrcanum mare qui populi 13.32
Hyrcaniæ deſcriptio 18.36

I

IAcobus Sekel 686.32
Iacobus Venerius 634.22
Iacobi Cypri regis mors 601.40
Iadra Dalmatiæ urbs Vngaris erepta 267.53 recuperata 269.55 & 301.10
Iadra Rom. colonia deditione ab Vnnis capta 88.44
Iadrienſium defectio 266.50 & 267.34 & 338.2
in Iapigiam Vnnorum expeditio 89.27
Iaurienſis conuentus 26.22
Iazyges populi 5.38
Iazygum regio 811.18
Iglauienſis ſynodus 419.24
Ildico Attilæ nupta 105.18
Ilacb Turcarum regulus 435.8
Illyricorũ & Croatarũ diſſidiũ 745.49
Imperatoria aliquot præcepta, Sambuci pag. 9.23
Imperatorem eligẽdi poteſtas Germanis à quo & quando data 194.010
Imperium quo tempore à Francis in Germanos tranſlatum 186.10
Impietatis erga parentes defunctos exemplum 4.30
Incendium in Vngaria 446.4
Indorum regnũ Tartari inuadũt 314.19
infantuli duo uiui à proprijs matribus in terram defoſſi 773.1
Innocentius pont. 286.11 & 371.22
ad Innocentium VI. Pont. Max. Caſimiri regis legatio. 714.51
Inſubres pop. 97.41
Iohã. Aleman. Varadiẽſis antiſtes 590.29
Iohanna Andreæ regis imperioſa uxor 355.25 in mariti mortẽ coniurat 360.32 eiuſdem factionibus Neapoli grauis ſeditio excitata 368.2
Iohan. Antonius Baro Burgij 759.27
Iohan. Arragonij Card. 832.20
Iohan. Aurane militaris antiſtes, Taurini præfectus 452.48
Iohannes Boemiæ rex Italiã inuadit 349.23 Cracouiam oppugnat 356.54
Iohan. Bornemitza Poſonienſis & Budenſis arcis præfectus 758.6
Iohan. Bietigus ſuperioris Sileſiæ præfectus 624.23
Iohan. Baptiſtæ baſilica Ticini fundata, pag. 133.29
Iohannis baſilica à Teudelinda reginæ dificata 149.41
Iohan. Capiſtranus 511.25
Iohan. Ciuoi 641.27
Iohan. cognomento Rochezana apud Pragenſes doctor 419.28
Iohan. Columnienſis Card. 305.48 eius arrogantia 310.18
Iohãnes Coruinus Matthiæ regis F. 678.31 Pannonici regni acerr. propugnator 454.28 eiuſdem res geſtæ, ibid. 41 & 457.466 517 eius mortẽ quæ ſigna præceſſerint, ibid. 37
Iohan. Croatiæ præfectus 393.23 aduerſ. eundem Sigiſmundi Vngar. regis expeditio 398.16 eiuſdem ſatum 399.6
Iohan. Darius 626.49
Iohan. Dragffij iudex curiæ 769.41
Iohannes Emo Venetorum orator 363.23 & 364.33 & 365.6
Iohan. Euthues Vng. princeps 416.2
Iohan. Frangepanus Turcorum præfectus 724.34 inde
Iohan. Galeatius Polonorum dux 461.58
Iohannes Goba cancellarius 763.7
Iohannes Hancutus 386.1
Iohan. Huniades 448.16 Vngariæ gubernator 761.29
Iohan. Huſs Boemus antiſtes 411.6 eius doctrina, ibid. idem in Conſtantienſi conſilio damnatus & combuſtus 412. 41 eius mortem quæ ſecuta, ibid. inde
Iohan. Kanyſa Strigonienſis metropolita 402.8
Iohã. Neapolitanus metropolita 362.44
Iohan. Palæologi Græcorum imp. legatio ad Coruinum 480.19
Iohan. Perenus 460.48
Iohan. Pontifex à Friderico Imp. pontificatu abdicatus 349.14
Iohan. Pont. Max. Antichriſtus dãnatus 411.30 Conſtantienſis concilij decreto in perpetuũ exilium relegatus 433.1
Ioh. X. Pont. Max. 184.43
Iohã. Quinqueccleſiẽſis antiſtes 594.22
Iohan. Rauennatenſis antiſtes hæreſiarchã 91.34
Iohan. Robatius latro 430.18
Iohan. Sambuci de Vladiſlao rege, etc. Appendix 517.1 item alia eiuſdem inde.
Iohannes Selenberg Boemiæ cancellarius 695.6
Iohannes Statilius, ibid. 21 & 766.8
Iohannes Tarnouini uirtus 486.34
Iohan. Varadienſis antiſtes 8.11 & 66.8 31 fit monachus 700.16
Iohan Varadienſis epiſcopus, ampliſſ. comitatu à rege Coruino donatus 562.30 eiuſdem ad Vladiſlaum oratio gratulatoria 688.17
Iohannes Veynode ad Matthiam regem ſupplex oratio 568.31
Iohan. Viteſius Bihorienſi comitatu à Coruino rege donatus 562.36 item archiepiſcopatu Strigonienſi 564.24
Iohan. Viteſius Veſprimij antiſtes 704.6
Iohan. Vngor. 585.38
Iohan. Vuiclefi libri 411.1 cremari iuſſi, pag. 412.3
Iohan. Zapoli Tranſſyluaniæ præfectus, pag. 757.22
Iohan. Zerchen 768.24
Iohan. Ziſca 413.34
Iordanus hiſtoricus notatus 38.11
Iſaacus Græcorum imp. 301.10
Iſach Turcarũ dux à Iohan. Coruino cæſus 454.45 & 455.26
Iſdẽgo Boemici regni gubernator 380.51
Iſtria à Longobardis uaſtata 147.58 item ab Vnnis 90.6
Iſtri filiorum cædes 9.32
Italia ab Herulis & Turingis infeſtata 137.30 item à Nicephoro Conſtantinopolitano imp. perturbata 175.19 à Gallis uexata 380.26
Italiæ magna pars in Longobardorũ ſeruitutem aſſerta 246.20
Italiam Attilæ reliquiæ infeſtant 137.26 item Vnni inuadunt 86.28 & 127.43 item Vngari 183.8 et 183.7 item Turcæ 625.2 item Viſigothi 44.56
in Italia terræmotus 174.19
Iudæorum Tridentinorum impium facinus 604.32
Iulianus Cardinalis 420.48 Cæſarinus in Pannoniam legatus miſſus 463.37 eiuſdem oratio 472.22
de Iuliani perfidia ſupplicium ſumptum, pag. 489.19
Iulius Aemilius medicus 669.19
Iuramentum uiolatum 485
Iuriſiurandi formula à Matthia rege præſcripta 632.48
Ius gentium uiolatum 89.41
Iuſtinianus Rhinotmetus Imp. 03.14
Iuſtinianus Imp. Amalaſuenthæ mortem ulciſcitur 141.22

K

KAmanceb oppidum 761.23
Kereſtrer oppid. Lazarus à Suuendo oppugnat 819.9
Keſat Baſtiæ propugnaculum 810.10
in Keſmaur campo prælium 808.30

Kem-

Keuchaza locus, qui nunc Keszo 108.10
Keures Duarbel Sclauoniæ oppid. 410.8
Keuuecgh oppid. à Matthia captū 643. verſ. 17
Kiniſius præfectus 713.15
Kmirmezon uilla 635.44
Kunigſpergum urbs unde dicta, & à quo condit 319.14
Kurkutos præfectus cæſus 515.25
Kyſooruatm ſeditioſus pœnas dat 713. 40 & 713.29

L

LAdislaus Vngariæ rex 252.4 eiuſdem res geſtæ, ibid. 33 & 254.255.256. 257.258 uſq; ad 260
Ladislaus Alberti F. poſthumus, in regno ſucceſſor 402.46 à Nicolao V. Pont. Max. coronatus 502.30 eiuſdem res geſtæ 506 uſq; ad 526.19
Ladislaus III. Vng. rex 330.47 eius res uſque ad 333.20
Ladislaus Stephani regis pronepos 214. 29 & 296.49
Ladislaus Kereaze Zigethi præfectus, pag. 809.21
Ladislaus Salcanus Strigonienſ. arch e-piſc. 758.12
Ladislaus Vaynoda 248.6 & 244.3
Ladislaus Gerebus Tranſſyluanus Pont. pag. 729.14
Ladisl.° Helerusra epi. Agrienſ. 501.44
Ladislaus Macedonius Quinqueccleſienſ. epiſc. 759.24
Ladislaus comes capite plexus 512.29
de Ladislao prodigium 244.35
Laicus Tranſalpinarum Vaynodæ prin-ceps 276.8
Lamiſſo Longobard. rex 142.35
Lampert Gnonisky 768.50
Lampergerus eques 509.22
Lanca Rutenorum regina 665.48
Lateranenſe concilium 254.15
Laua urbs 478.21 & 657.9
Laurentius Magnus cæſus 721.25
Laurentius Ruborella pont. legatus 589. 4 idem Ferrarienſ. epiſc. 578.12
D. Laurentij martyrium 15
Laurentij Boſſonenſis ducis præclarum facinus 600.52
de Laurentiano bello conuentus apud Budam habitus 746.27
Lazarus Nagh 811.24
Lazarus à Suuende dux 818.26
Lebelis nobile facinus 187.50
Leo Pont. Rom. 94.7 eiuſdem res 101 uſq; ad 171.19
Leo Imp. damnatus 159.7
Leo IIII. Conſtantinop. Imp. 166.35
Leopoldus Pius 339.39
Leopoldus Sueuiæ dux 192.26
Leopoldus Auſtriæ dux 272.14
Leopolis Rutenorum metropolis 8.8
Leſconis Bobricij uirtus 486.24
Leubel Vngarorum dux 164.18
Leucta Andreæ Vng. regis frater 226.13
Leuce inſ. 11.49
libidinis pœna 530.47

Libonis ubi 5.23
Ligrum aduerſus expeditio 374.52
Linteum tyrannus 177.10
Lituani ab Vnnis ſubacti 85.47 in eoſdē Ludouici regis expeditio, item Polonorum 356.23 & 371.6
Lituaniæ ſitus 4.12 & 5.27
Locha Rutenorum dux 351.27
Longobardi 142.30 quando Pannoniam ingreſsi, & quot annis eaſdem incoluerunt 143.41 & 829.36 Italiam infeſtant 145.14 & 154.2
Longobardorū habitus & mos 149.46
Longobardorum rex Veronæ coniugis inſidijs cæſus 145.32
Loſcordia deleta 89.50
Loſoncius Vng. dux 424.19
Lotharius Italiæ rex 177. 24 item Francorum rex 191.37
Lotharingia unde dicta 179.26
Lucemburgum opp. obſeſſum 418.41
lucernæ miraculum 233.35
Lucretia uirgo 433.25
Lugdunum Galliæ metropolis 63.40 Vnnis deditum, ibid. 51
Luiterius Vercellenſis epiſc. 187.27
Luitprandus Longobard. rex 158.40
luna Albanis culta 19.21
Lupus Trecacenſis ſiue Troiæ antiſtes 72.10 & 130.19
Ludouicus Vng. rex 353.3 eiuſdē res 356. 50 uſq; ad 379
Ludouicus II. Vng. & Boemiæ rex 757 eius mors 772.4
Ludouicus Sfortia Mediolanenſ. dux, pag. 756.14
Ludouicus Boſonis F. oculis captus 185.17
Ludouicus Galeathij frater in exilium actus 632.6
Ludouicus Sabaudiæ dux 527.44
Ludouicus Germaniæ rex 181.37 eiuſdē clades, ibid.
Ludouicus Pius Imp. 177.22 eiuſdem res, ibid. uſq; ad 182
Ludouicus Andegauenſis 780.26
Ludouicus Aquileienſis antiſtes 428.22 moritur 429.19
Ludouicus Gallorum rex 289.51
Ludouici regis edictum de conuictis in iudicio capitis, à Matthia rege inſtauratum 652.13
Lyſimachus captus 10.10

M

MAcedonius metropolita Conſtātinop. hæreticus 473.18
Macedones ab Alexandro oppreſsi 15.28
Mæotidem qui amnes ab Aſia influant, pag. 55.16
Magdalena Caroli Gall. regis F. 523.32
Magog Iapheti F. Scytharū progenitor, pag. 29.29
Magus Annibalis frater 98.2
Mahumetus pſeudopropheta quo tempore natus 149.16 & 153.11
Mahumetes Turcarum Imp. 387.20 & 425.3 & 510.40 eiuſdem res geſtæ 513 uſq; ad 527.3

Manichæi hæretici damnati 203.51
Marbecbus Turcorum præfectus 625.38
Marci Horuath de Turcis uictoria 812.38
Margarita Auſtriæ regina 329.12
Maria Ludouici Vng. regis F. 377.47 & 757.9 nō ſolū regina, ſed rex etiā ſalutata 381.17 regno deiecta 383.28 idē recuperat 392.35 carceri tradita 395. 5 libertati reſtituta ad proceres oratio 396.39 et 398.22 moritur 400.50
Maria Ricardi Britā. regis ſoror 302.49 & 303.9
Mariempurgum oppid. 635
Mariſio Longobard. dux 148.52
maris exundatione multæ urbes obrutæ, pag. 42.48
Martianus Rom. Imp. cum Attila cōflictus, pag. 58.34
de Martia Draiani ſorore miraculoſa narratio 36.8
Marti Sicambriæ deo Attila ſacrificat, pag. 85.50
Mars à quibus cultus 4.34 & 35.54
Martinus Zobor ad Turcā legatus 721.10
Martinus Rom. Pont. 410.30
Martinus V. Pont. Rom. 433.8
d. Martinus Pannoniæ patronus 169.14 & 202.32 eiuſdem autoritas apoſtolica 83.18
Martinus Horuath 812.6
Marulli poetæ aſſentatio Attilæ improbata 130.4
Maſſagethæ pop. 57.26
Matthæus cognomēto Nagh dux 773.18
Matthæus Stembergus 573.48
Maturnus ſeu Matrinus Pannoniæ præfectus 107.1 & 108.30
Matthias Vng. Coruinus 208.35 eius origo 558.12 bellū contra Turcas ſuſcipit 563.5 item aliæ eiuſdem res geſtæ inde uſque ad 675 eiuſdem ſtudium erga literas & uitæ cultum 651.50 item bibliotheca 654.19 mors 670.8 & 674.28 inter diues relatio 675.18
in Matthiæ regis laudem, Corteſij carmē 807 eiuſdē magnificētia 670.6 eiuſdē ad Patres oratio de ſuſcipiendo aduerſus Boemos hæreticos bello 574.31 eidem pontificis & Venetorum ſtipendia ablata 613.39
inter Matthiam regem & Venetos fœdus ictum 563.13 inter eūdem Imp. Rom. & Georgium Boem. regem ſimultas 566.13 item inter ipſum & Ladislaum regem 668.29
Matthia rege defuncto factiones apud Vngaros ortæ 677.34
Mauritius quādo imperare cœperit 147. 53 eiuſdem res, ibid. 24. 33 cædes 150.8
Mauri à Gallis uicti 158. 22 à Pipino Italiæ rege pulſi 175.7
Maurus Quinqueccleſ. præfectus 206.18
Maximilianus Friderici Imp. F. 670.8 eiuſdē cum Blanca Mediolaneſi nuptiæ 729.21 item res aliæ 679.23 & 694. 28 item 705.6 cum Vladis.ao regu pax 717.17

Maximinus Imp. 95.20
Maximus Valentiniani in imperio ſucceſſor 104.27 de eodem diui Martini præſagium 83.32
Mediolanenſes Attilæ ſe dedunt 98.32 & 99.19
Mediolanum quondam totius Galliæ metropolis 97.31 à Longobardis captum, pag. 154.16
Melanchbæni pop. 494.33
Melchior Balatha præfectus 818.11
Melena, quæ & Corcyra, ab Vnnis uaſtata 88.40
Mercurius Albenſis baſilicæ æditus 215. uerſ. 38
Meſca Polonorum princeps 220.7
Meſſala Coruinus eiuſq; res geſtæ 22.32 & 541.44
Meſtra oppid. obſeſſum 373.42
Metanaſtæ pop. 3.37
Mezentius Imp. 155.16
Mezcethus Turcorum dux eiuſq; res & interitus 457.418 439
Michael Gara 633.51
Michael Orſagha Palatinus 564.15
Michael Zobor Budæ arcis præfectus, pag. 564.47
Michael Zilagius 529.31
Michael Strigonienſis lector 581.24
Michael Podna Michij legatus 765.45
Michael Matthiæ regis auunculus à Turcis captus & cæſus 567.45
Michael Bykſith cæſus 810.18
Michael Ritij Neapolitani de regibus Vngariæ liber 840.1
militaris diſciplinæ præcepta 650.48
Miromannus Beticæ regulus 812.5
Miſca Poloniæ dux una cum populo ad fidem conuerſus 203.29
Mohaczi oppid. 765.18
in Mohacz campo acceptæ cladis deſcriptio 757
monopolia à quo inſtituta 231.44
in Morauia bellum 329.28
mortui cum leticia & iocis efferri apud quos ſoliti 19.28
muliebris uiricidæ ſupplicium 41.45
Myſiorum uota 23 13 de iiſdem, Thracibus & Getis, Poſidonij relatio 10.17
Myſia à Turcis infeſtata 424.49 & 425.33 ab Vngaris bello uexata 237.34 Gottbis à Valente Imp. incolenda tradita 42.7
Myſia ſuperior quæ & Raſcia, à Turcis occupata 452.42
Myſtica terra Euchariſtiæ loco exhibita, 633.51

N

Nandor Alba arx 761.32
Narſes Cartularius patricius à Iuſtiniano Imp. in Italiã miſſus 143.33 imperio abdicatus 144.9 mortuus 145.9
Naſtia oppid. à Carolo Burgundo obſeſſum 602.24
Naſuſbek Zanczyacus cæſus 810.32 eiuſdem deſcriptio, ibid. 40
Neapolis Auſtralis à Bela Vng. rege expugnata 328.50 à Matthia rege deditio nec capta 664.31
Neapolis à quo condita 14.29
Neapolis Ceſaree 661.26
Neapolitani ab Vngaris deficiunt 692.2
Neapolitanum bellum propter Andreæ regis cædem 360.15
Nemethius Tokay arcis præfectus 819.43
Neemetuiarum arx oppugnata 743.18
de Nerone diui Martini præſagiũ 84.24
Nerui qui & Neuri in lupos, & rurſum in homines mutari ſoliti 4.29
Neſtoralba urbs à Turcis oppugnata, pag 645.14
Neſtorij hæreſis 103.44
Nicaſius Remenſis põtifex eiuſq; ad Attilæ milites oratio 60.9 & 122.10 & 123.20 cædes, ibid. 40
Nicea Bythiniæ metropolis terræ motu diruta 42.31 à Chriſtianis expugnata, pag. 263.42
Nicephorus Conſtantinop. Imp. 175.19
Niceta patricius 175.19
Nicolaus Banffy in carcerem coniectus, pag. 664.25
Nicolaus Batoreus Vatiæ antiſtes 6.44
Nicolaus Canalis 583.17 exilio mulctatus, pag. 587.90
Nicolaus Chontus à Lud. Vng. rege cum imperio in Italiam miſſus 569.34
Nicolaus Czermel eques occubit 812.17
Nicolaus Drugethus Salerni præfectus, pag. 365.45
Nicolaus Gara eiuſdem ſucceſſor, ibid. & 381.20
Nicolaus Gingl dux 643.25
Nicolaus Herzech dux 772.21
Nicolaus Iadrenſis epiſcopus 272.18
Nicolaus Laurentij Rom. F. & præclarũ eiuſdem facinus 362.39
Nicolaus Marcellus Venetorum dux, pag. 602.36
Nicolai Olai Atila 107.1
Nicolaus Petri Macedonis F. 424.49
Nicolaus Siluenſis legatus 813.10
Nicolaus Zbarczay dux 769.22
Nicolaus Vayuoda Tranſſyluanus cæſus, pag. 575.21
Nicolaus Vilach Croatiæ præfectus 448. uerſ. 12
Niger exercitus 685.27 unde dictus, ibid.
Nili exundatio 147.17 eiuſdẽ tempeſtas miraculoſè ſedata 308.19
Nilum ex Atlante monte ad Occaſum defluere 30.2
Nitria urbs 591.33
Nomades populi 3.8 eorundem Aſiæ & Europæ commune emporium 15.23
Norica regio ab Auaribus Bauaria dicta, pag. 145.1
Normanni 169.47 & 180.18 Dalmatiã & Græciæ oram infeſtant 266.31
Noua eccleſia, Naukerch urbs 643.34

O

Odacer Herulorum & Turingorũ dux 137.30 à Theodorico Gottho fuſus, pag. 140.2
Oldamir Cumanus princeps 882.6
Olomutium ciuitas 382.4
Ombrones unde dicti 3.46
Ordephalus Venetorum dux 267.51 & 268.28
Orityia Marthеſiæ filia 81.47
Oßaes, ſyluarum nobiles 17.5
Oſtrogottha Vnnorum rex 96.19
in Oſtrogotthas Vnnorum expeditio, pag. 136.11
Oſul Gyulæ regis præfectus 136.34
Oſualdus Zagabrienſis epiſc. 869.10 eiuſdem ad Vladislaum regem oratio, pag. 692.31
Othocarus V. Boemorum rex 329.19 eiuſdem poſt partam uictoriam inſolẽtia, ibid. 28 cædes 331.48
Otho Imp. 188.36 eiuſdem res geſtæ 189. 190 & mors 191.14
Otho II. ibid. 36 & 192.18
Otho III. 192.23 Romam obſidet 193.15
Otho iunior 192.27
Otho Colonienſ. metropolita 274.38
Otho Bauariæ dux ab Vngaris coronatus 342.43 à Ladislao captus & ſolio deturbatus 843.6
Oxiluus 183

P

Pactiorum portus 13.36
Padua Italiæ urbs ab Vnnis ſubuerſa 95. uerſ. 46
Pallantis corpus Romæ inuentum 225.33
Pancratius Polonicæ factionis aſſertor, pag. 481.7
Pandabos equitum magiſter 644.23
Pandulphus Campanus princeps Cephalenens dictus 191.20
Pannonij Attilæ iugo preßi 86.30 ab Auguſto deuicti 22.30
Panoniæ nomen unde 20.20 quando ad fidem conuerſa 192.52
Pannonia inferior ab Vnnis ſubacta 47.37 & 491.10 & 108.24
Pannoniæ ſuperioris & inferioris deſcriptio 20.14
Pannoniæ chronologia 828.28
Pannoniam quot annis Vandali inhabitarunt 39 39 item Gotthi 829.10 Oſtrogotthi, ibid. 34 Longobardi, ibid. 37 Hunni 829.42 Romani, ibid. 46 Franci 830.16
in Pannonia fames 289.6 item Locuſtarum peſtis 851.43
Pannoniæ nomen Vngaris, ab Vnnis 40. uerſ. 40
Pantheon à Conſtante ſpoliatum 155.10
Panticapæum urbs 14.5
Parentium oppid. ab Vnnis incenſum 90. uerſ. 26
in Parentes impij 18.9
Pariſades Panticapæorum rex 34.8
Parthi Scytharum exules 31.6
Parthiſana inſula Tyrogetarum ſedes, ubi 12.32
Patharini ad fidem conuerſi 377.27
Pathauinum bellum 372.24
Pathauij à Longobardis defectio 149.50
Patronis qualis poteſtas à Matthia rege conceſſa

conceſſa 651.22
Paulus Chimiſius dux 596.25
Paulus Chuper Vngerorum dux 424.9
Paulus Colocienſis epiſc. 757. 758 & 766.52
Paulus Varday Agrienſis epiſc. 764.5
Paulus metropolita Aquileienſis 244.27
Paulus pontifex 563. 48 eius mors 594. uerſ. 3
Paulus Kiniſius 704.47 & 719.51
Pauls caſtellum à Maximiliano captum, pag. 707.41
pecorum exta conſulta 124.23
Peſtum ubi ſitum 6.52
Pelezina urbs obſeſſa 422.19
Penno dux 257.43
Perdiccas Macedo ad extremã miſeriam redactus 818.38
Peredei cum Roſimunda Longobard. reginæ adulterium, &c. 145 36 ſupplicium 146.9
Peregrinus Boſſenenſ epiſc. 577.27 in perfidos Matthiæ regis edictum, pag. 651.40
Perſæ ad fidem conuerſi 151.32
Perſis Vnnos per biennium imperaſſe, pag. 40.29
Perſicum regnum à Tartaris occupatum, pag. 214.22
Peruſia à Longobardis obſeſſa 148.50
Peterſtorſum oppid. à Matthia rege occupatum 616.50
Petouia expugnata 634.49
Petrus Antiſiodorenſis Græcorum imp. deſignatus 305.48 moritur 310.6
Petrus Cardinalis S. Xiſti 601.30
Petrus Colocienſis epiſc. 683.26 eiuſdem captiuitas 645.49 & 691.44
Petrus cognomento Tribunus Venetorũ dux 184.16
Petrus Eremita ſacræ expeditionis autor 259.18 & 262.47
Petrus Lucerinus epiſc 675.23 eiuſdem laudum Matthiæ recitatio, ibid.
Petrus More 745.48
Petrus Odronãſanus Polon. dux 461.24
Petrus Pereni 757.32 captus, & Vladiſlao reſtitutus, ibid. 45 & 463.4
Petri Pokij proditoris ſuppliciũ 248.22
Petrus Traſenſis eiusq; de Euchariſtia doctrina 412.9
Petrus Trinacriæ rex 327.19
Petrus Vng. rex eiusq; res geſtæ 317.27 uſq; ad 224.49 eius mors 225.3
Petrinaradinum opp. 727.32
Peuze inſ. à Baſtarnis occupata 9.42
Peuzinorum regio quæ 533
Phamaguſta Cypri urbs à Genuenſibus capta 271.37
Philippus Maced. rex 32.50
Philippus Artius Venetorũ dux 428.41
Philippus More Quinqueccleſienſ. epiſ. pag. 768.28
Philippus Conſtantinop. imp. 338.44
Philippopolis capta 57.49
Phœnicum inuenta 12.28
Piccardus Adamicæ hæreſeos autor, pag. 431.35
Pilliſienſis conuentus 25.29
Pipinus Italiæ & Francorum rex 158.35 & 177.52
Pipus Florentinus dux 417.44 auaritiæ ſuæ pœnas dat 418.8
Piſæ pop. à Florentinis domiti 409.48
Piſon Pannoniæ præfectus 6.29
Piſonium in Danubij ripa 6.29 à Germanis captum 187. 14 ab Henrico III. Imp. obſeſſum 227.36
Piſonium arx ab Elizabetha regina oppugnata 46.21
Pius Pont. Max. 25.13 Calixto ſuccedit, pag. 527.9
Pij Aeneæ concio 503.6
Placidia Honorij Imp. ſoror Conſtantino deſponſata 46.34
Pola Rom. colonia ab Vnnis uaſtata 90. uerſ. 19
Pola Venetæ ditionis urbs à Piſanis occupata 300.10
Polonicũ bellũ ſub Matthia rege 588.10
Poloni propriè dicti qui 9.44
Poloni à Ladislao uicti 358.26
inter Polonos & Vngaros bellũ 437.44
Polonia, prima Sarmatiæ pars 5.24
inter Pomeranos & Polonos diſcordia, pag. 222.24
Pompeius magnus 18.24
ad Potentianam urbem ſtrages 48.27
Pragenſe gymnaſium 410.51
Praga Boemiæ ciuitas capta 401. 19 & 415.29 & 416.12 et 419.28 & 447. 17
inter Pragenſes & Ciſgan pugna 419.8
de Presbyterorum auaritia cohercenda Caroli regis edictum à Matthia rege renouatur 612.28
Procopius Rabenſteinus Elizabethæ reginæ ad Boemos legatus 442.52
Prometheus in rupe religatus 16.17
Proſeer Capharellus Aſculanus epiſc. pag. 633.15
Pruchum oppid. à Matthia rege captum, pag. 643.46
Pruk noua ciuitas Auſtriæ à Maximiliano deficit 694.39
Pruſſia regio 9.25
Pruteni qui 617.18 ab Vnnis ſubacti, pag. 85.47
Ptarſco Poloniæ rex 436.41 & 437.45
Pterophorus regio 4.45
pudicitiæ caſtellum ab Vnnis uaſtatum, pag. 90.34
Pyrametus Carmanus 6.13
Pyriſca Ladislai F. Conſtantinopolitano Imp. nupta grauiſ. belli cauſa 278.35

Q

Quinqueccleſienſis urbs 24.39
Quintilius Claudij Imp. frater, Auguſtus à S.P.Q.R. appellatus et cæſus 439.14

R

Rachis Foroiulianorum dux 159.17
Radoaldus Longobard. rex 153.28
Radul minoris Vualachiæ præfectus 757. uerſ. 28
Raguſinorum fides 456.50
Rabolza arx oppugnata 743.18
Rakoſpurgum occupatum 634.51
Ratianorum ſæuitia 617.4
Reymundus Bencianus 381.3
Reynerius Vaſcus Venetorum dux 272. uerſ. 37
Redagaſus Gotthorum rex cæſus 44.27
Regius mons 144.10
Remanuaſiar oppid. à Matthia expugnatum 570.49
Renatus Narbonenſis Gal. princeps, pag. 434.38
regis coronandi cæremonia Vngaris uſitata 696.29
regis tabernaculum ſumma religione obſeruandum, Ludouici regis dictum, pag. 391.31
Rhæ fl. 156
Rhenenſiũ urbs ab Vnnis expugnata 60. 2 ſigna ſecuta 114.9
Rhenenſium ad Nicaſium Pont. oratio 111.38 eiuſdem reſponſum 111.40
Rhetium expugnatum 410.14
Rhodus à Maumete obſeſſa 631.15
Rhicarius Sueuorum rex 107.19
Rhichonons obſeſſa 461.19
Rigomeceu campus Merulæ 491.16
Ripheus mons 4.10
Riſanum op. 641.18
Roberta Sambrana Aſculi comitatu potita 340.56
Robertus Bauarus Venceslao Imp. ſubſtitutus 409.36
Robertus Calabriæ dux 248.52
Robertus Conſtantinopol. Imp. & Tarãtinus princeps 338.22
Rodelinda Bertarij uxor 156.22
Rodericus Burgenſis epiſc. 428.47
Rodolphus Burgundiæ dux 186.6
Rodolphus Imp. & inter ipſum ac Othocarum Boem. regem bellum 321.35
Romanus patricius 148.47
Romanus Græcorum præfectus 184. 34
Romano imperio Attila inſidiatus 55.34 & 56.13
Romana eccleſia quando cæterarum caput conſtituta 250.24
à Romanæ urbis obſidione Attilam proceres eius dehortati 107. 2 item Leo pont. ibid. 45
Romani ab Vnnis afflicti 49.1 Longobardorum ſtipendiarij facti 146.24 , 1 antoniam recipiunt 819.45 inter Romanos & Gotthos cur Attila diſsidium machinatus 96.38
Roma obſeſſa & capta à Gotthis 45 27 à Vandalis 104.17 à Lõgobardis 147. 22 à Ladislao rege 409.10 à Saracenis 179.2
Roſimunda Cunimundi regis F. 143. 24
Roſimundæ inſidijs rex ſublatus 145.32
Roſſomandorum perfidia 41.48
Rothertus Lõgobar. rex 151.43 et 153.26
Roxani populi 12.5 eorum deſcriptio 22. 24 urbs à Stephano Vng. rege oppugnata 377.31

Rugi atq; Turingi à Theodorico Gottho fuſi 140.2
Rugorum prouincia uaſtata 137.41
Ruſcia, uel Rutenia ubi 530
Rutenorum, & Polonorum contra Vngaros bellum 283.13

S

Sabaria capta 703.44
Sabazij obſeßio 717.6
Saburus à Romoaldo ſuperatus 155.3
Sacæ pop. 17.16
Salernum opt. ab Vngaris captum 363. uerſ. 7
ſalinum mirabile 607.3
Salomon Andreæ Vng. regis F. rex coronatus 229.56 eiuſdem res geſtæ 230. 232 uſq; ad 156
Salona Rom. colonia ab Vngaris expugnata 87.10 & 88.18
Samaria inſ. 6.58
Sancta ſiue Scādiauia in quot inſulas diuiſa 3.11
Sandarobechus Albanenſ. princeps 495. uerſ. 14
Sarmatæ qui & Sauromæ unde dicti 3. uerſ. 43
Sarmatarum & Scytharum mos 14.33
Sarmon opp. 402.7 à Turcis dirutū, ibid.
Sarolitha Giulæ ducis Vng. F. 164.10 Geyſæ regi nupta 197.12
Saracenorum graſſatio in Beneuentum 183.52 Genuam 187.3 Romam 178.52 Siciliam 195.19 Conſtantinopolim, pag. 184.40
in Saracenos ſiue Turcas bellum ſacrum 305.48
Saxones à Sueuis clade affecti 147.5 in Gallias erumpunt, ibid. à uera fide deficiunt 172.23
contra Saxones rebelles Vngarorum expeditio 353.44
Scæa Vienna à Matthia rege occupata, pag. 664.18
Scardona Dalmatiæ ſubuerſa 874
Sclauonicum & Boemicum bellum 174. uerſ. 50
Sclaui 151.12.21 Italiam inuadunt 153.4 ad ueram fidem conuerſi 877.19
Sclauorum origo 22.47
contra Sclauos bellum 68.18
Sclauonia 760.18
Schinellus familia 634.42
Scisbas Baſſeus Turcarum dux 466.7
Scisbazium ſiue Sabazium expugnatum, pag. 602.39
Scodra à Turcis obſeſſa 626.15
Scordiſci unde dicti 21.42
Scyri à Gotthis deleti 138.31
Scythi degeneres facti 31.19
Scytharum origo, mores 30.23 res geſtæ 29.7 & 32.44 & 33.5 eorundem deſcriptio 11.24 & 162.44 & 188.5
Scythæ an Homero ignorati 21.2
de Scythis Egeſippi teſtimonium 32.18
Scythiæ diuiſio 3.3
de Scythia Aſiatica 24.51
Scytuli, gens 678.1
Sebaſtianus diui Martini monachus 205. uerſ. 30
Sebaſtianus Vilaky equitum dux 809.48
Sebaſtianus Rom. Reip. proditor 48. uerſ. 4
Sebaſtianus Strigonienſis metropolita creatus 205.50
Secundum Calabriæ oppid. à Saracenis occupatum 223.24
Segeſta pagus 21.48
erga Senes impij 17.51
Senia unde dicta, & capta 89.28
Seno diaconus 156.38
Seres pop. 176
Seruatius Tungror. epiſc. 74.38 eiuſdem miracula 10.84
Seſualdus Romoaldi ducis alumnus 154. uerſ. 37
Seuerinum oppid. à Seuero Imp. conditum 7.19 collapſum, denuo inſtauratum 376.33
S. Seuerinus 142.46
Soclon oppid. 651.53
Soli qui ſacrificarint 17.30
Solodanus Aßyriæ princeps 669.39
Solthan Vngarus diſcordiæ inter Boemos & Vng. autor 276.29
Solymannus Turcorū rex 164.5 et Imp. 757.4 eiuſdem res, ibid. & inde uſque ad 773.20
Sombos caſtellum obſeſſum 728.26
Sophia urbs à Iuſtiniano condita 473. uerſ. 14
Sophia Iuſtini minoris uxor 144.11
in Sorbienſes Caroli minoris expeditio, pag. 175.4
Sibinicum oppid. oppugnatum 371.43
Sicambria Pannoniæ metropolis à Carolo Magno occupata 17.19
ſiccitas magna in Vngaria Matthiæ regis temporibus 619.38
Sicenſium inteſtina diſſenſio 427.20
Sicum quod & Sibicum, ab Vnnis expugnatum 87.5 à Venetis obſeſſum 429. uerſ. 29
Siculi Heluetijs aßimilati 760.37 qua pœna inobedientes afficiant 235.40
Siculorum in Tranſſyluania mores 135. uerſ. 16
Sigebertus Metenſium rex 145.5
Sigiſmundus rex ad Baſileam uictus 111. uerſ. 21
Sigiſmundus Vngariæ rex & Imp coronatus 398.11 eiuſdem res geſtæ, ibid. et inde uſq; ad 434.4
Sigiſmundi edictum à Matthia rege confirmatum 651.22
Sigiſmundus Conſtantienſis princeps 59. uerſ. 37
Sigiſmundus Herberſteinius 813.38
Sigiſmundus Lodouici Vng. regis adoptiuus F. 387.4
Sigiſmūdus Quinqueeccleſienſ. epiſc. 683. 31 eiuſdem elogia 24.38 & 723.47 et 719.9 & 748.49
Signinorum mores 19.49
in Sileſia bellum à Matthia rege ſuſcitatum 668.5
Simon Roſgoianus Agrienſis epiſc. 442. 40 & 448.18
Simon de Erdeud Zagabrienſ. epiſc. 760. uerſ. 20
ſ. Simon infans, martyr 604.11
de Simonia edictum Gregorij VII. Pont. pag. 254.22
Singidaua urbs 219.3
Sirmienſis regionis fertilitas 761.14
Smaragdus Rauennæ patricius 130.7
de Spiritu ſancto, Macedonij hæreſis, pag. 473.18
Spuignei in matrem impietas 227.5
Spilbergum arx à Matthia capta 580.26
Statimirus Bulg. princeps captus 375.38
Stephanus Vng. rex, eiuſq; erga ueram religionem ſtudium 200.38 & reliquæ eius res geſtæ, ibid. uſq; ad 215.7 moritur, ibid. 18
Stephanus II. Vng. rex 273.47 eius res geſtæ, ibid. & inde uſq; ad 280.25 mortuus, ibid. 44
Stephanus III. Vng. rex 294.5 eiuſdem res, ibid. uſq; ad 297.24
Stephanus IIII. Vng. rex 305.13
Stephanus V. Vng. rex 330.27
Stephanus Criſpus Sirmienſ. epiſc. 6.28 & 645.29 Matthiæ regis legatus, pag. 670.50
Stephanus Azel 768.23
Stephanus Bator 6.48 & 489.41 & 757.20 et 677.50 eius obitus 724.18
Stephanus Boſſonenſium princeps 357. uerſ. 26
Stephanus Eyniger 573.46
Stephanus Prodericus cancellarius 758.3
Stephanus Balogh decurio 811.28
Stephanus Dauid cognomento Hazy, pag. 645.50
Stephanus Loſaucius princeps 814.14 ſiue Loſonczius 817.18 item 814.38
Stephanus Geyſæ F. ſacro baptiſmate initiatus 197.21 eius educatio, inde Vng. rex creatur 199.14
Stephanus Scepuſienſis comes 596.25 & 694.18 & 719.32
Stephani Trāſſyluani cum Venetis bellū, pag. 373.6
Stephanus Slyck Boemus 769.24
Stephanus IIII. poſt Leonem Pont. Max. pag. 177.55
Stephanus Vaynoda Ladislai F. obtrūcatus 410.10 aduerſus eum Matthiæ expeditio 570.42
Steurinchum oppid. expugnatum 563.13
Stilico Occidentis gubernator 44.1 & 453
Stirij pacē à Matthia rege ſ mercati 668. uerſ. 52
Stridonis oppid. ab Vnnis incēſum 90.30
Strigonienſis conuentus & Eccleſia 26. 45 & 203.7
Strigonium à Tartaris expugnatum 325. 43 item à Ladislao rege 451.30
Suatbes Pannoniæ rex eiuſq; cum Vngarus pa-

tis pugna 161.40 & 165.33
Sbincolepus Pragenſis antiſtes 412.3
Succia Auſtriæ urbs obſeſſa 420.7
Suebla Boemus 564.44 latrocinij pœnas 565.33
Sueropilus Dalmatiæ rex cũ Gente Sclauorum Chriſti fide initiatus 180.27
Suetani quibus rebus abundent 3.17
Sueui à Gothis & Vnnis uicti 107.19 & 138.24 eorundem contra Oſtrogothos expeditio 138.82
Synderoua à Turcis expugnata 439.32
Syracuſæ Beliſario deditæ 141.33
in Syria bellum ſacrum 307.43
Syrmienſis conuentus 24.26
Syrmienſis ager à Turcis uaſtatus 410. uerſ. 32
Syrmo Triballorum rex 22.1
Syrochius Coſdroæ Perſ. regis F. 151.33
Sythotus captiuus ad Matthiam regem adductus 571.15

T

TAmburlanus Imp. 409.40
Tanais fl. 15.35
Tapyris qui mos 18.24 201
Tartari infeſtant Vngariam 319.48 & 320.27 & 325. 6 & 327. 20 Strygoniam oppugnant, ibid. 45 à Cumanis uicti Pannoniam repetunt 332. uerſ. 24
Tartarorum auaritia 326.3 item crudelitas, libido, perfidia, uictus, habitus, & c. ibid. 27.21 inde
Tartarorũ origo & incremẽta, effigies, mores, religio 314.38 & 315.14
Tartaria uera & falſa ubi 5.28
Taßilo Bauarorum dux 267.7
Tauri Scythica gens 18.36
Taurinum oppid. à Ludouico Vng. rege obſeſſum 369.8
Telenus Herculis F. Gothicæ, Myſiæ & Europæ rex 11.42
Telenus Caſſouienſis præfectus 461.40
Temeſuaris arcis expugnatio per Sambucum deſcripta 813.1
Terbalus Bulgarorum dux 23.34
Tergeſta Rom. colonia ab Vnnis direpta, pag. 90.22
Tergeſtinorum defectio 372.11 & 374 uerſ. 35
Ternauia à Boemis infeſtata 565.9
Teudelinda Bauarorum regis F. 147.52
Teutones ab Vngaris cæſi 364.29
Thabur ciuitas 415.7
Thaleſtris Amazonum regina 18.30
Thauriſci à Dacis deleti 11.4
Theatina urbs à Pipino capta 274.20
Theodati in ſororem impietas 141. 16 punita, ibid. 36
Theodoricus Thuidimeris F. 138. 4 Romano imp. donatus 139. 19 eiuſdem res geſtæ, ibid. & uſq; ad 140. 15 moritur 141.5
Theodoricus Attilæ F. 107. 18 occumbit, pag. 117.31
Theodoricus Gotthorum rex cæſus 68. 27 ſepelitur 69.4
ad Theodoricum Hiſpan. & Gal. regem Attilæ legati 112.43
Theodorico Viſigotthorum regi, ob uiolatum fœdus bellum indicitur 47.32
de Theodorico Traiectenſi fabula 313.20
Theodoſius Conſtantinopolitanæ claſſis præfectus 379.12
Theodoſius Imp. eiuſq; res geſtæ 43. 11. uerſ. 48
Theodoſia inſ. & urbs 14.4
Theſſagethæ pop. 4.17
Theſſalonica obſeſſa 439 14
Thetricus Veronẽſis Attilæ aduerſus Romanos inſtigator 59.1
Thuidimer & Vindimer 139.3
Thuraana capta 420.35
Thomas Iaurienſis epiſc. 700. 33 uẽ Tauurienſis pont. 669.3
Thomas Matthiæ regis ſecretarius 36.16
Thomas Mauroxenus Conſtantinopol. patriarcha 304.41
Thomas Nadaſdij comes Palatinus 8 2.41
Thomas ſcriba 593.38
Thomas Varchorez dux 814 4
Thomas Zeech 451.9
Thomaſina Andreæ Vng. regis mater, pag. 334 17
Thoriſmũdus Theodorici Gotth. regis F. 697 patri ſuccedit 71.7 eiuſdem funebris oratio 69 34
Thugon Baſſa Budæ præfectus 809.12
Tibiſcus fl. piſcoſiſſimus 760.19
Ticinum, quæ nunc Papia, ab Vnnis direptum 100.2 item à Longobardis 145. uerſ. 20
Tiras fl. 11 47. & 12 20
Tokay arcis expugnatio per Lazarum à Suuende & Sambuco autore 818.6
Toloſa urbs 71.30
Tomilda Giſulphi uxor 150. 31 eiuſdem obitus, ibid.
Toxis Vngar. rex 189 1 & 190.12
Tragurium ab Vnnis infeſtatum 86.44
Tranſſyluaniæ bellum 457.24 & 567. 42 & 637.21
Trãſſyluaniæ regio 7. 35 eiuſdem fertilitas 760.19
Triballi pop. 8 19
Trincha Boemorum equitum præfectus, pag. 668 8
Trincini oppido Stephanus Scepuſienſ. comes à Matthia rege donatus 601.20
Trapezunthes mons 14.2
Traſemundus dux Spoletanus 159.40
Tranderſdorfium oppid. à Matthia rege expugnatum 616.46
Tulna urbs capta 619.39
Tungri pop. 120.34
Turca ab Vngaris fuſi 474 49
Turcorum in Pannoniam irruptio 410, 23 item in Raſciam, Vngariam, Alemanniam & Italiam 439.13 & 625.2 & 715.2
cum Turcis Venetorum pax 636 43
de Turcis Aſiatica Scythia oriundis 32 uerſ. 12
Turingia ab Vnnis infeſtata 85.18
Tyberis inundatiõ 358 19
Tyridates Armeniæ rex 32 19
Tyrnauiæ iudæorum facinus 736 3

V

VAcia Vngariæ urbs à Tartaris occupata 321.19
Valachi, ſeu Vlachi pop. 104.49 in eoſdem Caroli Vng. regis expeditio 347. 26 item Sigiſmundi Vng. regis 399.19 item Turcarum 466. 7 cum iiſdem Vngarorum prælium 424.18
Valachia malis auſpicijs à Turcis infeſtata 604.6
Valamir Oſtrogotthorum rex 137. 52 in pugna contra Scyros cæſus 138.38
Valconenſis conuentus 24.30
Valens Imp Rom. 42 9
Valẽtinianus Rom. Imp. eiuſq; ad Theodoricum literæ 56.45 cædes 104.8
Valentinus Pannonius cognomento Lupus 703 33
Valerianus Imp 541 .49 Chriſtianorum perſecutor, ſuæ tyrannidis pœnas dat, pag. 87.24
Valeria Diocletiani F. 542.10
Valeriæ Cocceiæ epigramma 541.22
Vallia Viſigotthorum rex 46 38
Vandali unde dicti 151. 30 & poſtea Sclauos ſeipſos appellant 46.14
Vandali à Gotthis cæſi 39.35 Pannoniam occupant 119.14
Vandalorum gentis origo 39.33
Vandali Burgundionum nomen ſortiti, pag. 22.52
Varadini à Tartaris cæſi 325.6
Varadinum Daciæ oppid. 8. 22 à quo & qua occaſione conditum 259.5 à Solimanno obſeſſum & captum 762. 13 & 763.14
Varaſolo incantatrix 321 44
Varnenſis clades 486 51
Varneæ ſitus 487.8
Vaſon oppid. captum 714.48
Vathia Magus 223.29
Vdalricus Patauienſ. pont. 324.35
Venceslaus Vng. rex 341.47
Venceslaus Caroli Imp. F. abdicatus 409. 54 & 410 38
Venetia ab Vnnis uaſtata 94 16
Venetiæ à Pipino Italiæ rege per deditionem captæ 173.44
Venetiarum origo 238.1
Veneti ab Vngaris infeſtati 184.9 bello à Nicephoro Conſtantinopol. imp. uexati 175.15 item à Stephano III. Vng. rege 294.20
Veneti ab Hamarico Gotthorum rege uicti 40.3
Veneti Matthiæ Vng. regi ſtipendia abrogant 613. 39 & quæ inde Venetis detrimenta orta 624 41
Venetorum cum Turcis pax 618.46 itẽ ad Colomannum Vng. regem pro pace legatio 279.8
Venetorum urbis initium 24.33
Venetorum cum Franciſco Carrario bellum 372.24

in Venetos Turcorum irruptio 635.30
inter Venetos & Vngaros fœdus ictum 266.24 rurſus prælium 268.28 rurſus bellum 368.36 pax 370.22 à Venetis uiolata, ibid. & 374.4
Verbo oppid. 630.32
Verona ab Vnnis expugnata 96.17
Verrucæ conuentus ab Vladislao habitus, pag. 743.17
Veſprienſis baſilica 203.14
Veſprimium oppid. occupatum 712.20
de Viatoribus lex à Tartaris lata 515.43
Vicegradum uicus à D. Matthia inſtauratus 26.12
Vicentia urbs 96.11 ab Vnnis ſubuerſa, ibid. 13
Victor Piſanus 573.18
Victorinus Minſtenbergenſis dux 573.39
Vienna Auſtriæ à Friderico Imp. amiſſa, pag. 694.11
Vienna à Maximiliano Rom. rege recepta 644.28
Viennæ deſcriptio 617.19
Viennenſe incendium 674.8
Viennenſium rebellio 694.2
de Villicorum abductoribus Matthiæ regis edictum 651.28
Vinigiſius Spoletanus dux 173.17
pro Virginitate conſeruanda precatio, pag. 206.28
uirtus excellens nulla ſine inuidia dictum exemplo illuſtratum 757.43
Viſigothæ à Stilicone ad defectionē & bellum prouocati 44.9 à Valente euam deſciunt 42.12
Viſtula fl. & eius accolæ 8.35
Vualus Venetorum dux 295.7
Vues Gothorum rex creatus 241.42
Vitesſ archiepiſcopi mors 593.5
Vladislaus Caſimiri frater Poloniæ rex & Vngariæ declaratus 441.41 coronatus 443.21 eiuſdem res geſtæ 482.23 mors 490.51
Vladislaus uix XV. natus annum Boemorum rex pronunciatus 583.19 eius res 680.31 uſq; ad 721.38 & 748.12
Vladislai cum fratre Alberto colloquium 695.35 pax, coronatio & pompa, ibid. 36
inter Vladislaum & Elizabetham reginam pax cōſtituta 463.37 cum Turcis induciæ factæ 743.48
ab Vladislao rege Iudæi ſua priuilegia ſibi confirmari poſtulant 695.7
Vlpius Traianus iniuriam Romano imperio à Barbaris illatam ulciſcitur, pag. 34.18
Vlricus Aquileiæ patriarcha 394.45
Vlricus Cilie comes Boemiæ regno præfectus 438.42 uarijs artibus regnum ſibi uendicare conatur 439.4 Croatiam & Sclauoniam infeſtat 491.23 eiuſdem interitus 519.10
Vlricus Enzinger ſeditionis autor 303.38
Vngaricum diuturnum & horribile bellū, pag. 168.40
Vngarica cōcordia inter Fridericum III. Rom. Imp. & Maximilianum Rom. et Vng. regem & Vladislaum Vng. & Boemiæ regē Poſonij cōcluſa 820.34
Vngari à uera fide deficiunt 223.46 eorundem cum Boemis collatio 628.6 item ab Arnulpho Imp. defectio 180. uerſ. 32
Vngari à Boſſenis arte uicti 423.16 inſignem ſtragem à Chunis perpeſsi 266.61 à Tartaris grauiſsima clade affecti, pag. 323.6
Vngari aduerſus Græcos arma ſumunt 182.26 in Bulgaros uertunt, ibid. 40 Italiam adoriuntur 183.1 & 185.2 Alemanos trucidant, ibid. 46 Alſaciam cum Saxonia ſpoliant 186.3 Ab Henrico grauiſſ. clade afficiuntur, ibid. 6 Italiam repetunt, ibid. 33 Noricorum regiones incurſant 187.7 Auguſtam obſident, ibid. 33 in Bulgaros expeditionem inſtaurant 188.6 Germaniam repetunt 189.34
Vngarorum pleræq; familiæ ex quibus ducibus productæ 263.50
Vngarorum in Pannoniam reditus 162.1
Vngarorum clades 134.14
Vngarorum poſt occupatas plurimas Romani imperij prouincias, Lodouici Imp. temporibus in Vngariam reditus, & de parta uictoria triumphus, pag. 182.4
Vngarorum annales 164.38
Vngarorū militaris diſciplina 666.47
inter Vngaros & Boemos bellum 276.22 item Græcos 278.15 & Francos 166.50 & Turcos 403.29 item Alemanos, pag. 435.41
Vngaria cur ſic dicta 217.50
Vngariæ ab Vnnis oriundæ deſcriptio, pag. 20.14
Vngariæ fines 688.17 & 24.8
Vngariæ regni Salariatus 824.
Vngariæ reges per Ioban. Sambucum deſcripti 891 item per Michaelem Ricium 840.1 item per Abrahamū Bakſchay 901
Vngariam poſt Vnnos & Oſtrogotthos qui occuparint 142.12
in Vngaria Ruſticorum bellum exortum 426.47 item ciuile 430.17 item inteſtinum 197.16 item poſt Alberti regis obitum, duplex factio excitata 443.6 rurſum Vladislai tempore inteſtinum diſsidium 690.44
Vnni quando & quomodo in Europam traiecerint 42.7 imperium propagarint 43.34
Vnni qui & Auares, in Francos bellū mouent 144.41 cum Francis confligunt 145.8 in Tranſſyluaniā ſecedunt, ſeq. Siculos appellant 116.51
Vnni à Gotthis fuſi & ſedibus ſuis eiecti, pag. 138.16
Vnnorum origo 40.12 mores atq; feroci tas 41.23 cum Romanis prælium 48.17 in prælio mos 49.37 arma & ueſtimenta quæ 53.9
ab Vnnorum regno, poſt Attilæ mortem, defectiones 136.3
Vnnorum in Tranſſyluania habitantium mores 137.4 in Pannoniam ingreſſus, pag. 901.
ab Vnnis Romani grauiter afflicti 48.8 in fugam conuerſi 49.41
de Vnnis ficta fama 57.43
Vradislaus Otthonis & Corradi F. Boemiæ rex 275.16
Vrbanus Agrienſis pontifex 5.44 & 677.38
Vrbanus Bathiani 761.5
Vrbanus Pont. Matthiæ regis apocryſiarius 26.15 & 177.19
Vrbanus Quæſtor 646.9
Vrſula Britanniæ regis filia 134.24 deſponſata, ibid. 36 cum XI. millibus uirginum Coloniæ trucidatur 224.48
Vrſula Dionothei Britanniæ regis F. 75.11 & 77.19 & 79.31 eiuſdem cædes, pag. 85.45
Vrſus Vrſinus pontificis legatus ad Vladislaum 729.39
Vtinenſes obſeſſi 428.41 ad Venetos deficiunt, ibid.
Vilack oppid. 761.14
Vuylachus Boſnæ regulus 590.21
uxorum apud Turcos contemptus 439. uerſ. 44.
uxores cum liberis, ex Platonis inſtituto, qui communes habuerint 11.14

X

XErxes Perſarum rex cum ingēti exercitu ab Vnnis ad internecionem uſque cæſus 40.19
Xiſtus pont. 615.15 ab eodem Helionora Aragonia magnifice excepta Romæ, pag. 601.30

Z

ZAbolchus Vngarorum dux 163.32
Zacharias Græcus Gregorij pont. ſucceſſor 160.11
Zagabrienſis antiſtes 381.32
Zagabrienſe collegium à Ioan. Coruino oppugnatum 713.5
Zagabria urbs 22.45
Zagoriæ comitatus 651.50
Zalabin Maumetes Turc. Imper. F. 642. uerſ. 8
Zalomirus Dalmatiæ rex 215.42
Zamolxis Pythagoræ ſeruus pro deo cultus 10.38
Zemlon arx 761.27
Zemlinum Vng. oppid. direptum 263.24
Zeno Imp. 139.31
Zeuris Valach. oppid. à Carolo rege captum 147.18
Zigeti obſidionis expoſitio, Sābuci 809. uerſ. 8
Zolian Tranſſyluaniæ dux 210.32
Zothmundus naufraga 218.2
Zounar Attilæ exercitus dux 130.48
Zoynichum Raſciæ oppid. à Matthia rege obſeſſum 563.30
Zrebernichum obſeſſum 575.20
Zultan Beſſenorum princeps 248.29

FINIS.

ERRATA INTER EXCVDENDVM COMMISSA,

ſic emendabis.

Pag.5.verſ.48.quam Palatinatum 9.37.& unà cum 17.24. contenderunt 64.31. cenſuit,ut, & 32. extemplò 69.14. plerique ferunt 72.13. Tu'ne, inquit, is es 83.38. re vera 99 44. tuebantur 110.41. præferoci natura 140.39. bello 144.22. interceſsit 152.45.tergo 153.49.diuiſo regno 156.18.ob obeunda 164.18.nec prius 176.10. Nec perempti & 48. filium & 49.Bernardum nepôtem 177.1.Adrianopolim 187.2.Germaniaq; & 34.rebus,Ludouicus 204.32. eius diei 206 3.oſcula & 6. penetralia cordium 215.39.baſilicæ Albenſis 221 51.Quia 255.14 tolerare 267.42.populos 280.31.nauatam 321.9.timidus eſt reputatus 343.13.intus 345.26.uanitati 346.50.Copais 368.4.intellexiſſent 390.12. interrogat, 416 38.uulnere, 865.tres primæ lineæ abundant. Cætera errata, quia propter inſtans nundinarum tempus recognoſcere non uacabat, diligenti Lectori emendanda relinquimus.

BASILEAE, PER BARTHOLOMAEVM FRAN
CONEM, ET PAVLVM QVECVM, SVMPTIBVS
PARTIM SVCCESSORVM OPORINI, PAR-
tim Sigiſmundi Feirabent: Anno Domini
M. D. LXVIII. Menſe Martio.